QVI MORES HOMINV VIDIT ET VRBES

LEXICON IVRIS CIVILIS ET CANONICI:

SIVE POTIVS,

COMMENTARIVS DE VERBORVM quæ ad vtrumq; ius pertinent significatione, Antiquitatum Romanarum elementis, & legum Pop. Rom. copiosissimo indice, adauctus.

Olim quidem Pardulphi Prateij diligentia informatus: nunc verò denuo doctiss. aliquot virorum industria ita constructus, & suprà omnes omnium editiones tam multis & præclaris & hactenus non explicatis dictionibus illustratus, vt ad eius eximium splendorem nihil desiderari possit.

Quid preterea in hac tertia editione præstitum sit, epistola ad Lectorem docebit.

LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.
1580.
Cum Priuilegio Regis.

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy est permis à Guillaume Rouille Libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer vne fois ou plusieurs, ce present liure intitulé *Lexicon Iuris Ciuilis & Canonici, siue potius Commentarius de uerborum quæ ad ius utrumque pertinent, significatione*. Lequel liure il a faict de nouueau reuoir, corriger & augmenter par plusieurs doctes personnages, verses au droict Ciuil & Canon auec grands fraiz, mises & despenses : & parce est faict defense de par ledict Seigneur, à tous autres Libraires, Imprimeurs & personnes quelconques, de non imprimer, vendre, ni distribuer en ses païs, terres & seigneuries, ledict liure nouuellement imprimé par ledict Rouille, & ainsi reueu corrigé & augmenté, si ce n'est par son consentement, & ce iusques au temps & terme de neuf ans, à compter du iour & datte que sera paracheuée la premiere impression: sur peine d'amende arbitraire & de confiscation des liures qu'ils auroyent imprimez. Et à fin qu'aucun ne puisse pretendre ignorance du present priuilege, ledict Seigneur veut & entend, que l'extraict d'iceluy estant mis au commencement dudict liure, serue pour toute notification, sauf en demander copie audict Rouille, (si bon leur semble) & ce à leurs despens. Car tel est son plaisir, nonobstant oppositions & appellations quelconques: comme plus à plein est contenu & declaré par lesdictes lettres de priuilege, sur ce donneés à Paris, le quatriesme de Feurier, mil cinq cens soixante & dixhuict, & de son regne le quatriesme.

Par le Roy en son conseil.

Signé, MORE.

Et seelé du grand seau en cire iaune à simple queuë.

ILLVSTRISSIMO VIRO
DOCTISSIMOQVE I. C. PETRO
D'AVSERRE, HENRICI III. CHRISTIANISS.

Galliarum & Polloniæ Regis in curia Lugdunenſi
Conſiliario, eiúsq; cauſarum aduocato,
ſereniſſimæq; Reginæ matris libel-
lorum ſupplicum magiſtro,
Guilielmus Rouil-
lius; S. D.

VERE quidem & ſapienter, vir doctiſſime, principem illam naturæ legem viri prudentes aliud nihil eſſe voluerunt, niſi rectam, & à numine deorum tractam rationem, quæ in natura inſita, imperaret honeſta, eáque quæ facienda ſunt, prohiberet contraria, mentem denique omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: nec hominum ingeniis excogitatam, aut ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed ſeculis omnibus ante natam, quàm ſcripta lex vlla, aut quam omnino ciuitas conſtituta. Huius enim rationis ex tot animantium generibus & naturis, præclara quadam conditione ſoli homines participes, amicitiam cum Deo ſocietatémque coierunt: quæ recta & perfecta cum eſt, lege quadam cum diuinis ſpiritibus cõſociantur, inter eos communio iuris eſt, eiuſdemque ciuitatis habentur: nam vniuerſus hic mundus vna ciuitas communis deorum atque hominum exiſtimanda eſt, ait ille: & quod in ciuitatibus ratione quadam agnationibus familiarum diſtinguuntur ſtatus, tanto iam rerum natura magnificentius, tantóque præclarius, vt homines deorum agnatione gentéque teneantur. ex quo efficitur illud, vt nullum animal ſit præter hominem, quod habeat aliquam Dei notitiam: íſque verè deum agnoſcere dicatur, qui vnde ortus ſit, quaſi recordetur & agnoſcat. Ad iuſtitiam igitur nati omnes ſumus, neque opinione, ſed à Deo conſtitutum eſt ius. Dicam etiam planius. An eſt vſpiam vnum vni tam ſimile, tam par, quam omnes inter noſmetipſos ſumus? imo etiam, vir præclariſſime, ſi deprauatio conſuetudinum, ſi opinionum vanitas imbecillitatem animorum non torqueret, & flecteret quocunque cœpiſſet, ſui nemo ipſe tam ſimilis eſſet, quam omnes omnium. tum verò quæcunque hominis eſt definitio cum vna in omnes valeat, nulla diſſimilitudo inter eos eſt, omnéque hominum genus ſociatum inter ſe intelligi debet, & ad participandum alium ab alio, communicandúmque inter omnes iuſti natura facti ſumus. Neque verò dubium eſt, quin ſi, quomodo eſt natura, ſic iudicio homines, humani (vt ait Comicus) nihil à ſe alienum putarent, coleretur ius æquè ab omnibus. nam ſi, quibus à Deo ratio data eſt, iiſdem etiã recta data eſt: ergo & lex, quæ eſt recta ratio in iubendo & vetando: ſi lex, ius quoque. Omnibus autem ratio; ius igitur omnibus datum eſt. indéque præclare fons ille philoſophorum omnium

Socrates, eum solebat exsecrari, qui primus utilitatem ab honestate seiunxisset. id enim querebatur caput esse exitiorum omnium: itemque sententiosus ille Euripides, [illegible]. Addamus etiam, primi nostri parentis Adæ procreatione, Euæque matris omnium ab ipsius costis productione (mitto enim ethnicorum illud, perpetuis cursibus, conuersionibusque cælestibus, extitisse quandam materiam serendi generis humani, quod sparsum in terras atque satum, diuino auctum sit animorum munere) illius, inquã, Adæ Euæque creatione, nihil aliud uniuerso hominum generi præsignificatum, quam unam esse debere hominum inter ipsos uiuendi parem communémque rationem, tum omnes inter se naturali quadam indulgẽtia & beneuolentia, tum etiam societate iuris contineri. Iustitia denique nulla sit omnino necesse est, si neque Deus est, ipsumque iuris fundamentum, quo scilicet, instigante Deo, propensi sumus ad homines diligendos, prorsus corruet, tum uerò in Deum pietas, ipsáque religio, quæ non metu, sed ea coniunctione quæ homini cum Deo est, conseruari debet. Iuris igitur principia non à ratione in hominis mente confirmata & confecta, quam legem dicunt, proficisci existimare oportet, ut philosophis quibusdam ueteribus placere uideo, sed à natura, id est ipso Deo huius uniuersi solo conditore & reformatore. Quæ cum ita sint, miserrimi sane homines, qui illius cum Deo naturalis coniunctionis obliti, huicque ab eodem datæ rationi non acquiescentes, societatis communis uinculum perfregerunt, sibíque, ut uarium est hominum genus & multiplex, alios legislatores habuerunt: quibus beatissimis summus ille nomotheta satisfecisset: illis enim felicissimæ uitæ metis transgressis, quidlibet perpetrandi potestate occupata, nihil non sibi licere existimarunt, hinc cædes, furta, adulteria, & huiusmodi flagitia, post quæ erupit iniuria, & quod quisque potuit, id quisque uelle, neglecta ratione, cœpit: hinc multi uim passi, & deiecti possessionibus, hinc lites, & id genus malorum in orbem inuectum: hinc denique regulæ illæ ad iubendum & ad deterrendum idoneæ, quibus qui rectè facere nollent persuaderentur, qui uerò essent ad delinquendum proni, pœna minisque auocarentur: ex quibus etiam ius ipsum & iustitia, cuius olim constituendæ eadem uidetur fuisse caussa quæ regum. Nam cum initio multitudo premeretur ab iis qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant uirtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. ius enim semper quæsitum est æquabile: neque enim aliter esset ius, id si ab uno iusto, & bono uiro consequebantur, eo erant contenti: si id minus contingeret, leges inuentæ, quæ cum omnibus semper una atque eadem uoce loquerentur. Atque harum quidem inuentionem alij ad Cererem referunt, alij ad Rhadamanthum: quos deinde longo post interuallo secuti sunt nobiles illi legislatores, apud Lacedæmonios, Lycurgus, Athenienses, Dracho & Solon, Locrenses, Zaleucus, Thurios, Charondas, Cetas, Zamolxis, qui tamen omnes quo proprius ad legis naturæ similitudinem accesserunt, eo certior ac laudabilior ea uitæ ratio existimata est, quam hominum generi præscripseruut. Sed apud Romanos, quorum leges cæteris omnibus præferuntur, certi legislatores non fuerunt: sed, exceptis censoribus, ædil. curul. quæstoribus, ædil. pleb. triumuiris capitalibus, triumuiris monetæ cudendæ, trib. mil. omnibus aliis magistratibus leges ferre concessum est. apud Græcos tamẽ quam rigidè sancitæ fuerint, ex pœna Draconis legibus in uiolatores constituta colligi potest, Zaleuci in se filiúmque supplicio, Charondæ denique præfracta & abscissa iustitia, qui cum capitis pœna edixisset, nequis in concionem cum ferro intraret, & interiecto deinde tempore ex longinquo rure gladio accinctus domum repetens, subito indicta concione, sicut erat, in eam processisset: ab eo qui proxime constiterat solutæ à se legis suæ monitus: Idem illam, inquit, sanciam: ac protinus ferro quod habebat districto incubuit. Nec mirum profecto: ipsarum enim legum obseruatio quam ualde necessaria, atque utilissima fuerit, potentissimorum

morum quorundam regnorum casus subitus, aristocratiarum aliquot & democratiarum, in quibus, nequitiis omnibus laxatis habenis, noxiisque data palam venia, vis ipsa legum robúrque obstupuerat, manifesto sunt indicio. Sed quid, quæso, antiquissimorum Assyriæ regum maiestatem, eximium splendorem, amplitudinémque tandiu cōseruauit? aliqua sane, etsi non legum, at æqui boníque obseruatio, quæ vicem legis obtinebat: quid Persarum, Medorum, Græcorum denique? sola certe æquitatis regula, quæ vbi infringi inter arma cœpit, quam breui momento citissiméque perierint, notius est quam vt dici debeat. Ipsi sane Spartani, vt alios omittam, quandiu Lycurgi legum auspiciis Respublica eorum administrata fuit, inter omnes Græcos facile principatum obtinuere, qui tamen ipsius præceptis obliti, in medio status eorum robore, funditus euersi sunt. Id verò apertius videre licet in Romanorum Repub. qui legum suarum religiosissimi obseruatores, violatorumq; acerrimi vindices, imperij sui fines non terræ tantum, sed etiam cæli regionibus terminarunt. vt mihi prudenter iudicasse videatur Polybius, quod duabus potentissimis ciuitatibus, Carthagine & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum succubuisse Carthaginem, & victam conditiones accepisse, ob eam maxime caussam putet, quod quo tempore inter eas incidit contētio, tum & Carthagine multo quam antea negligentius, & Romæ multo, quam vnquam, diligētius leges colebantur. Harum enim obseruatio fundamentum libertatis est, fons æquitatis. mens namque & animus & consilium & sententia ciuitatis, posita est in legibus: atque adeo vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt neruis & sanguine & membriis, vti non potest: & idcirco legum serui efficimur, vt liberi esse possimus. Recte igitur Heraclitus ait, μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου, ὅκως ὑπὲρ τείχεος. nam (vt iam attigimus) ad eorum salutem, ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam, conditæ sunt leges: quíque eas primum sanxerunt, populis constat ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus illi ascriptis, susceptisque, honeste beatéque viuerent. Sed tecum fortassis plus iam satis de summa ipsius naturæ lege, iuris principiis, & legum conditoribus, ipsarumque obseruatione: vereorque ne videar τὸ φῶς ἡλίῳ velle δανείζειν, aut ipsum sane iuris asylum Papinianum commonefacere. quod ne quis existimet, paucis rem aperiā, consiliúmque meum explicabo. Harum enim rerum cognitionem incognitam tibi non esse, & scio ipse, omnibusque notissimum: imo vero ita penitissime cognitam, vt mihi in te veterum illorum Iurisconsultorum, Scæuolæ, Papiniani, Iuliani, Vlpiani, Pauli, Africani, & cæterorum, mens ipsa sententiáque prorsus repræsentata videatur. Et cui non audita Petri d'Ausserre, iurisconsulti celeberrimi doctrina & prudentia? ecquis est vel cui ea non magnopere profuerit, vel certe ita non celata, vt eam valde non suspiciat. Ipsi sane Galliarum Regi Christianissimo Henrico tertio, quam probata, magnificum illud munus Aduocati caussarum regium, quo te inter cæteros sua decorandum censuit, satis indicat: ipsius denique serenissimæ, prudentissimæque reginæ matris Katharinæ de Medicis, munificentissima liberalitas, qua te sibi libellorum supplicum magistrum instituit, apertissime testatur: mihi verò quam vtilis, & pridem sensi, & prædicare nunquā desinam. Sed in re manifestissima quid immoror: idque quod omnibus est in confesso, antestari volo. Quid ergo? vt quod verissimum per se satis est, à nonnullis tamen de industria obscurissimis tenebris consopitum, denuo etiam promulgarem, tum verò ad patentissimum huius libri campum viam aliquam iuris ciuilis studiosis præmunirem, qua deinde ad ipsum iustitiæ antiquíque iuris fontem facilius alacriusque peruenire possent. hoc enim prælibato, minus salebrosa fortassis via erit, ingressurisque longissimum iter, compendium non molestum. Nec ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι, mea quidem sententia, videbor, aut ταὐτὰ πράττειν, ἄλλο ποιῶν. etsi enim hæc aliquoties ab aliis dicta sunt: huic tamen de verbis iuris Commentario præponenda potissime fuere, cum & ipsa legum verba ni propriè explicentur, earumque vis & significatio demonstre-

tur, parum ipsæ profecturæ sint. Tanquam igitur iuris parti ipsique vel maxime annexa, hæc præposita, nemo, vt facile credo, tyroni legum inuiderit.

Tuo vero nomini I. C. præclarißime, hoc dictionũ syntagma, seu Lexicõ, in quo scilicet seu thesauro recondita sunt omnium pene dicã verborũ quæ ad ius Ciuile & Canonicũ pertinent, expositiones, cur maximè inscribendũ censuerim, me plurimæ eæque grauißimæ causæ, impulere nam (vt omittam beneficiorum tuorum erga me magnitudinem, singularémque in me meosque omnes semper tuum amorẽ, cuius merito plurimum tibi sum deuinctus, eoque nexus genere obligatus, vt nisi aliquo ingenti magnificoque præmio dissolui hoc nomen non poßit) cui hæc doctißimorum virorum lautißima bellaria, τὸ δὴ νομικῆς ἄωτον, potius apponenda fuere, quam ei cui in deliciis sunt vel maxime? cuius autem auctoritate, ingeniíque viribus ab impurißimis linguis obtrectatorum, quos multo plures quam laudatores nostrum seculum tulit, hæ variorum auctorum selectæ gemmæ integriores purioresque conseruabuntur, meliusque defendentur & vindicabuntur, quam illius qui earum est studiosißimus & amantißimus? in cuius denique beneuolentiam fidißimamque clientelam hi nostri qualescunque labores tutius conferendi, quam eius qui mihi intimus est, & optime cupit? Et sane quod de iurisprudentia sis bene meritus, vt nemo fere huius nostræ ætatis melius, id operæ studiique quod Iurisconsultorum euoluendis placitis, & trutinandis, dies noctesque insumis, eos tibi familiariores reddit, & propterea dilectißimos, ἐκ τοῦ γὰρ εἰσορᾶν, inquit ille γίγνεται ἀνθρώποις ἐρᾶν vt si quid eius generis occurrat, à te laute beneueloque excipiatur, necnon eius te acerrimum vindicem præstes: tum verò maxime si quid est eiusmodi, quod tui vim fauoris obsecretur & imploret. Quæ cum ita sint, accipe grati mei animi hoc exiguum monimẽtum: quod, si non ex sua magnitudine, sed ex meo tibi gratificandi animo ponderes, memineris que tuis auspiciis in lucem prodiisse, atque in eorum aliquam partem te vocari, non illepidum, mea quidem sententia, fuerit: in quo etiam quid præstiterimus, quamque accurate & diligenter, cautiusque quam in superiori editione, aut quibuscunque aliis alibi impreßis, versati simus, tuum erit iudicium: tum, si qua erunt reprehensione digna, pro tua in me literarumque cultores beneuolentia, non vsque eo peccata vitiáque aduertere, quin simul tum laborum ac lucubrationum, quos in hoc opere construendo suscepimus, tum vtilitatis, quam ex eo quilibet capere potest, rationem subducas. Hæc si feceris, hasque nostras vigilias, ea fronte qua meipsum soles, acceperis, & illarum patrocinium non grauate susceperis, tum mihi sumptibusque meis plenißime satisfactum esse, cæteris verò omnibus has probatum iri, & iucundas gratißimasque fore putabo. Vale, mi D'Ausserre, qui quidem vnus pulcherrimo illo Apuleij dignus es elogio, Inter doctos nobilißimus, inter nobiles doctißimus, inter vtrosque optimus: adde etiam inter omnes modestißimus. Vale etiã atque etiam. Deus Opt. Max. annos tibi longißime producat, euentus omnes secundet, amplioribusque donis in dies impleat.

AD LECTOREM.

QVANTVM vtilitatis adferat bonorum auctorum, doctiſſimorúmque interpretum diligens & accurata lectio, & pridem omnes qui humanioribus literis operam dant, & nos etiam nunc quotidie experimur. Paucos enim videas, eorum præſertim qui ſibi laudem aliquam eximiæ doctrinæ comparare cupiunt, alios ſibi legendos ſeligere: nihilque aliud à pleríſque eorum attentius obſeruari, quibus optime inſtituendorum puerorum cura incumbit. hæc námque recta diſcendi via eſt, nullíſque ambagibus impedita, quam qui inſtat, nuſquam profectò aberrabit. Sed (bone Deus) quam exigua illorum turba eſt, quamque anguſtiſſime continetur, ſi quis immenſam recentiorum doctorum multitudinem conſideret: imo verò (quod peius eſt, & maxime deplorandum) quaſi parum vtiles noxiíque Reipub. ita à pleríſque relegantur, vt id temporis quod iis euoluendis inſumunt, periiſſe ſibi prorſus exiſtiment. Peſſimum verò genus hominum, ſupplicióque digniſſimum, quibus horrẽda turpiſſimáque barbaries gratior venuſtiórque fuit, quam ij quibus caſtè integréque amata eſt puritas & elegantia. lucri ſcilicet cupidiores, quibuſque nihil fuit [illegible]. ſed quanto cum literarum detrimento, & ſentiunt iam, quibus id vehementer diſplicet: & agnoſcent tandem quibus id non dolet. Nec hæc peſtis Iuriſconſultos tantum, etſi periculoſius: ſed etiam ſanctiſſimæ Theologiæ, puriſſimæq; Philoſophiæ fines inuaſit. Quotuſquiſque eſt enim qui in his rectè diſertéque explicandis verſetur, quíque ſibi priſcos illos imitandos proponat? pauciſſimis exceptis, omnibus hoc innatum eſt, vt pulchri ſibi ac beati videantur, ſi eam cõſequantur facultatem, vt de rebus propoſitis verba fundere, animíque ſui ſenſus qualicunque orationis genere ad alios perferre poſſint. Sed (dicet aliquis) vaniſſimum iſtorum ſtudium cur tantoperee vituperandum, acerbiſſiméque repræhendendum cenſes, cum non id tibi ſolum imitari contigerit, ſed etiam expeditiſſimum iter aperias quibus alioqui aut animus nõ fuerat eiuſmodi auctoribus legendis ſe dedere, aut certe non is quem his tuis explicationibus illis confirmas? Id verò eſt quod iamdudum quæror, mecúmque expoſtulo. iam enim hoc malum ſenſim ita ſerpſit, vt non modò hi accuratè euoluendi nobis, ſed diligentiſſime explicandi ſint. Etenim Bartoli, Panormitani, Baldi, Iaſonis, & cæterorum ita paſſim obtinuere libri, vt his ſine ſolidæ doctrinæ parum nos conſequi, veterúmque Iuriſcõſultorum mens & ſententia, huius noſtri ſeculi negotiis aptari non poſſe credatur. Quilibet itaque mirari deſinat,

si quando in his libris harum inciderit mentio, videritque nos non minori diligentia in istis elucidandis vti, quam aliis grauioribus auctoribus: hæc scilicet eiusmodi esse tempora reputans, in quibus scenæ seruiendum sit, nec ad vnguem quæq; superflua rescindenda. Multa itaque cum in prima huius Lexici editione eiusmodi fuerint intermixta, diligētia Pardulphi Prateij Iurisconsulti, ne speres in hac tertia pauciora, ne dicam plura. addidimus enim plenissimam feudalium verborum expositionem, ex Iacobo Cuiacio, & Francisco Hotomano Iurisconsultis huius seculi facile principibus, itémque alia quam plurima eiusdem generis prius omissa, & hactenus non obseruata nec explicata, quorum tamen explicatio multis negotiis & legibus alioqui difficillimis, & quarum hactenus sensus paucis erat notus, lucem afferet: in quibus tamen omnibus hoc obseruari velim, cum Cuiacij alia sit Feudalium librorum diuisio, alia Hotomani, qui ferè vulgatam sequitur; in iis quæ ab illis sumpta sunt, distinguendum esse, atque in inuestigandis locis vtriusque ordinem sequendum. Præterea etiam adiunximus ex iure Canonico multa, eáque quæ prætermissa prius, deesse videbantur, aut obscurius alioqui esse explicata. Diligentiæ tamen nostræ neruos in iis potissimum intendimus enodandis, quæ à veteribus illis Iurisconsultis desumpta sunt: vt enim vnicuique illorum vestigiis quam maxime insistendum est, hísque recentioribus sunt potiores, maioríque in pretio habendi: sic id studij quod illis impendimus, non ingratum (vt spero) antiqui iuris studiosissimis iniucundúmque fuerit. Horum autem maximam partem suppeditauere nobis, idem Iac. Cuiacius, Fr. Hotomanus, & Barn. Brissonius, multáque etiam Petrus Pithœus, in quibus tamen iudicio vtentes nostro, nonnulla secus ab illis collocata, nostra consuetudine suo loco reposuimus: quædam immutauimus; in omnibus fere Iac. Cuiacium auctorem secuti, vt qui purissimè, ita doctissimè, doctorum omnium iudicio, in Iurisconsultorum libris castigandis versatus sit. Multa enim ex illius Obseruationum libris, tum olim editis, sed & ex iis quos nuper in lucem emisit, itemq; aliis eius commentariis huc inseruimus, nusquam ab aliis annotata: ita tamen necessaria, vt his demptis prorsus mutilus, ornatúque suo priuatus hic liber dici debeat. Quid verò Adrianus Turnebus? nihilne illius aduersariorum libri profuere? imo quamplurimum: nam licet iuris peritus non fuerit, multa tamen inibi disseminauit doctè, prout omnia, ingeniosèq; in Iurisconsultorū libris obseruata. Adiuuit etiam nos in hac editione P. Victorius, in variis Lectionibus, Muretus item, Sigonius in libris de antiquo iure ciuium Romanorum, Iosephus Scaliger doctissimi illius Iulij Scaligeri doctissima soboles, in suis in Varronem Coniectaneis, & in Festū Pompeium castigationibus, tum & Antonius Goueanus in Variarum Lectionum libris, itemque Antonius Contius, nec non Glossæ illæ veteres non ita pridem ab Henrico Stephano editæ, infinitique alij, quos infra recensebimus. nec enim quemquam laborum suorum præmio defraudare consilij est nostri, aut cuiquam quod suum est suffurari. ita namque ingenuè hæc præstitimus, vt iniuriam sibi factam nullus queri posit. In Magistratibus autem Romanis describendis, I. C. vitis & veterum & recentiorum explicandis, Fr. Hotomanum secuti sumus: nisi quod in magistratuum descriptione multa ex nostro quoque addidimus, ab illo non animaduersa, quædam corrupta emendauimus; nonnulla etiam vt

superuaca

ſuperuacanea reſcidimus, illámque non ad calcem libri reiecimus, vt nec Iuriſconſultorum vitas, quod fere reliqui omnes, ſed ſingula ſuis quæque locis repoſuimus: eos in his ſecuti, qui ſummam laudem in hoc ſcribendi genere conſecuti ſunt. quod in legum autem indice conficiendo multum vſi ſumus Pauli Manutij opera, Iac. Cuiacij, & Ioannis Vlrici Zaſij, præcipuè tamen Fr. Hotomani, qui in illarum deſcriptione accuratiſsime verſatus eſt. Nos autem quam ſedulo, quamq; diligenter, tuum erit, Lector candide, iudicium. Nec verò in dictionibus horum librorum componendis eum ordinem obſeruauimus, quem hactenus fere omnes, quos quidem videre contigit, ſed eum quem olim Robertus Stephanus, nũquam ſatis laudatus typographus, in ſuo illo Linguæ Latinæ Theſauro, aliíſque ab eo editis Lexicis, qui & mihi peroptimus videtur, minimeq; confuſus: nam dum illi ordinem literarum poſteriorum religioſe ſequi adnixi ſunt, tam multa confuſè perturbateq; ediderunt, vt κυκεὼν quidam potius, nihilq; minus quam ſeries alphabetica prodierit: in quibus tamen obſeruandis ſi quid à nobis prætermiſſum videris, & id operarũ ignorantiæ & peruicacitati, ipſiuſq; operis difficultati tribuas velim. In quo ita pleraq; erant deprauata, ita indigeſtè conſtructa, vt dum illorum reſtitutioni ſtuderemus, ex his etiam nonnulla inuitis nobis effugerint. Nec ſane mirum, ſi quis priores editiones, aut aliorum quorumlibet, qui hactenus Iuris Lexica ediderunt, cum iſta conferat, quantúmque cæteris in rebus à nobis elaboratum ſit, accuratè conſideret. Quod ſi qui ſunt tamen, quibus non omnino ſatisfeciſſe videbimur, meminerint huius quod admonet Varro, QVI DE VERBIS MVLTA DIXERIT COMMODE, POTIVS BONI CONSVLENDVM, QVAM SI QVID NEQVIVERIT REPRÆHENDENDVM. Exegiſſe itáque opus videmur, laborioſum illud quidem, & magnis vigiliis, ſudoribus, frigoribúſque & animi curis paratum: vtinam tamen tam tibi acceptum gratúmque, quam non graue moleſtúmque nobis fuit, id tui cauſſa ſuſcepiſſe. Id ſi feceris, & ad grauiora quædam, nec minus vtilia, quæ ſunt in manibus, perficienda animum addideris:

Bene Vale.

CATALOGVS AVCTORVM, PRAETER EOS QVOS IN EPISTOLA AD LECTOREM RECENSVIMVS, EX QVORVM libris hoc Lexicon Iuris Ciuilis & Canonici constructum est.

LEXICOGRAPHI.

GRAECI.

Iulius Pollux.
Sudas.
Lexic.Bud.R.Constantini,

LATINI.

Albericus Rosatius.
B.Brissonius.
F.Hotomanus.
I.Spiegelius.
I.Oldendorpius.

IVRIS AVCTORES,

GRAECI.

Solon.
Modestinus,de excusat.
Iustiniani Nouel.& Edicta,
Leonis & Iustini Constitut,
Τὰ Βασιλικ.

LATINI.

X I I.Tabul.
Vlpiani tituli.
I.Pauli sententiæ.
Gaij Institutiones.
Volusius Mætianus.
Q.Septimius Tertullianus,
Pandectæ I.C,
Codices Grego.Hermog.Theod.& Iustiniani.
Institut.Iustiniani,

INTERPRETES.

GRAECI.

Basilici,
Theophilus.
C.Harmenopulus,
Eustathius C.P.antecessor,

LATINI.

Iulianus Patritius.
I.Frontinus,
Agg.Vrbicus.
Hygenus,
Anianus.
F,Martinus.
Azo,
Accursius.
I.Beluisius.
Speculator,
Cinus.
Dinus.
Bartolus.
Baldus.
P.Castrensis,
Ang.Aretinus.
P.Decius.
Iason.
F.Ripa,
A.Alciatus.
F.Duarenus.
Io.Corasius.
I.Cuiacius,
G.Budæus.
L.Baifius.
A.Augustinus,

Simon

Simon Schardius ad leges Rhod.nauales & militares.
Petrus Faber.
Berengarius Fernandus.

EX IVRE PONTIFICIO.

Decretales.
Sext.Decret.
Gratiani Decreta.

INTERPRETES.

Bernardus.
Abb.Panormit.
I.Andræas.
Felinus Sandeus.
Ang.Clauasius.
G.Benedictus.

ALII LEXICOGRAPHI.

T.Varro.
Festus Pompeius.
N.Marcellus.

EX MEDICIS.

Hippocrates.
Galenus.

EX ALIIS CLASSICIS SCRIPTORIBVS.

Homerus.
Plato.
Xenophon.
Demosthenes.
Aristoteles.
D.Halycarnassæus.
Diodorus Siculus.
Dio.
Iulius Firmicus.
Symmachus.
Hesychius.
Moschopulus.
M.Cicero.
C.Tacitus. T.Liuius.
Suet.Tranquil.
Asc.Pedianus.
M.Fab.Quintil.
Sid.Apollin.
Cassiodorus.
Vegetius.
Isidori Etymol.
A.Gellius.
Lib.qui Cæsarum vitæ inscribitur. Et alios prætereà citauimus, quos recensere infiniti esset operis.

LIBRI AD LECTOREM,

ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΌΝ.

Ardua Iustitiæ qui scandere limina promptè,
Et sibi quam celeres parat ad illa vias;
Qui sibi perfaciles sacrorum reddere ritus,
Illius atque adytis iura referre cupit;
Doctáque prudentum penetrare oracula, mentes;
Omnia verba, notas: me legat, aptus erit.

Σπεῦδε σὺν φιλομαθὲς, κ' ἄρθμια [illegible]
Πηγῆς, [illegible] ἄνθρωπος.

G. N. H. L. C.

LEXICON IVRIS CIVILIS, ET CANONICI,

ID EST,

De Verborum, quæ ad ius Ciuile & Canonicum pertinent, significatione, déque eius formulis: Commentarius.

A

A LITER A., de qua M. Cicero lib. j. de Diuinat. Sus (inquit) rostro humi A, literam impressit, eadem in Græciam è Phœnice à Gadmo adlata fuit, vt Plinius lib. 7. cap. 56. histor. natural. scribit, de rerum inuentoribus loquens: Hæc autē litera salutaris à Cicerone pro Milo. rectè dicitur. Nā apud veteres Romanos absolutionis notam fuisse docent Alex. ab Alexand. Genial. dierum libr. 3. cap. 14. Bud. in lege 2. D. de origi. iur. & eruditissimi quique ex Asconio in Oratio. pro Milone. Fuit etiam nota in suffragiis & comitiis legum, qua se ciues repudiare rogationem significabant. Nam duæ tabulæ dari solebant: quarum in altera V. R. id est, vti rogas, scriptum erat: in altera A. id est, antiquo, antiqua sequor, noua non placent. Erat &, vt aliæ permultæ, prænominis nota, vt ex Valerio Probo Epigrammatisque Vrb. Veteris liquidò constat. Sed & A. Augustum significat in inscriptionibus, & subscriptionibus constitutionum C. Theodos. & Iustiniani, & Nouel. A quoque præpositio est, quæ pro donec, Alciato lib. 7. Parerg. cap. 21. accipi debet apud Terentium Clementem l. sed si hoc 62. §. 2. D. de cond. & demonstr. ibi, si à liberis non nupserit, id est, donec vel quandiu filios habuerit, eos non deseruerit. Sonat etiam idem quod, pro: quo significatu vsus est M. Cice. in Cluentiana, Non modò dicendi à reo, sed ne surgendi potestas, &c. id est, pro reo. Sumitur quandoque pro, post, apud Pomponium l. 2. §. 8. & 13. D. de orig. iur. à regibus, à cæde, id est, post reges, post cædem. & apud Paulum l. pater. 30. §. 1. D. de adult. Interdum loci propinquitatem denotat, vt à theatro venire, id est, à loco, qui est iuxta theatrum. Aliquando ponitur pro, per, vt in diui Antonini constitutione l. j. C. ad leg. Fab. de plag. ibi, à quo, id est per quem. Interdum sumitur pro, de, vt à Castro Nouo. Sic aliquando non indoctos loquutos fuisse scridit Thom. Linacer, indicans etiam pro, versus, præpositionne vsurpari. Sed & separationem significat apud Pomponium lege 3. §. fi. ibi à Brundesio. D. de act. empt. idque Bart. in l. 11 ex duobus. D. de duob. re. & Baldus in l. à caligato. C. de nupti. adnotant. Priuandi quoque vim habet, & significationem verbi, cui iuncta est, immutat, vt in dictione

A

ἄπολιδες, qua vsus est Vlpianus in l. j. §. hi quibus. D. de leg. 3. quáve extorres significantur. A, quoque præpositio causatiuè accipitur apud d. Augustinum, & Isidor. cap. coniuges. & can. coniunx. 27. q. 3. Sumitur etiá pro ex, apud Gaium, l. adeò. 7. §. quod si vno. D. de acq. re. do. Significatiua est etiá primi termini à quo, sicut dictio, vsque, termini ad quem. Hic terminus à quo, significat exclusiuè, vt si caueatur statuto, A pulsu campanæ vesperi nemo per vicos incedat. Inclusiuè autē, veluti, si cautum ita fuerit statuto, A pulsu campanæ cuique domum manè exire liceat: quia sic statuens intellexisse videtur. Officiorum quoque & dignitatum nominibus præposita hæc præpositio significat eos qui iis officiis, & dignitatibus funguntur, vt à studiis, à manu seruus. Suetonius in Claudio Cæsare. A libellis, à secretis, quos magistros libellorum supplicum, & secretarios appellamus. Sic dicimus à rationibus, id est, computorum magistros. A PVNCTIS VERAO, aquariorum reditui præfectos significamus, Frontino lib. 2. de aquæduct. Idem de Ab, censendum est, vt ab actis, ab epistolis. Sueto. in Claud.

A capite docere, vide infrà, Caput.

A certo hærede legare, certo hæredi, vt legatum aliquod præster, mandare, sic vt ab illo debeatur solo. Cic. in Top. Si paterfamiliàs vxori ancillarū vsumfructū legauit à filio, neque à secundo hærede legauit, mortuo filio mulier vsumfructum non amittet. Marcellus l. 6. de auro arg. leg. Seia ab hærede P. Mæuio ita legauit. Iulian. l. quæsitum. 91. de legat. 2.

A Duumuiro dimitti intelligendus est, qui iussu, imperio, permissu, mandatúve Duumuiri dimittitur, apud Vlpianum l. si quis vxori. 52. §. 6. D. de furt. Si fugitiuum meum quis quasi suum à Duumuiro, vel ab aliis qui potestatem habent de carcere vel custodia dimitteret, an is furti teneretur?

A LIBERIS, pro, quandiu liberos habebit. Terentius, l. sed si, 62. §. 2. D. de cond. & demonst. Quum vir vxori, si à liberis non nupserit, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quòd si ita scriptum esset, Si à liberis impuberibus non nupserit, legem locum non habere: quia magis cura liberorum, quàm viduitas iniungeretur. id est, Quamdiu liberi erunt impuberes. Papinianus l. cum tale, 72. D. eod. Cum talé legatum esset relictum Titiæ, si à liberis non discesserit, &c. Similiter Paulus libro Sentent. 11. cap. xxix. Potior quis esse debet, inquit, non solùm à gradu gene-

tis, sed & à subst[...] tria rei familiaris. Similiter in Cluentiana Cicero dixit: Non modò dicendi à reo, sed ne surgendi quidem potestas erat: id est, pro reo.

A se prædia nulla venundari, vetustè Impp. dixerunt in l.j. C. debitor. vend. pig. pro, A sua familia nulla sua prædia. Scriptura, inquiunt, testamenti complexus est debitor nulla à se prædia venundari. Id est, Cauit ne vlla sua prædia vendantur. Accursius autem: A se, id est ab ipso creditore, quod absurdum est.

A. T. M. D. O. Aio te mihi dare oportere, vt Valerius Probus testatur: quæ personalis actionis fuit formula, quia persona rei nominatim in agendo notabatur: & stricti iudicij, quia simpliciter, ait Cicero, asperè & directò Oportere de certa definitáque summa dicebatur. Aio verò antiqui pro affirmo & contendo dicebant, auctore Nonio: vnde Aientia Cicero appellat, quæ Græci forensi & litigioso verbo κατηγορικά.

A Titio persoluere, de Titij nummis persoluere. Cic. ad Attic. lib. v. Homines non modò non recusare, sed etiam hoc dicere, se à me soluere. quod enim Prætori dare consueßent, quòd ego non acceperam, se à me quodammodo dare: id est, de mea pecunia. Idem in Planciana, in fi. Sin ire me quod vobis fretus huic sæpe promisi, id à vobis ei persoluere. Plautus Menhæm. Da sodes à te: pòst reddidero tibi. Me. Imò cedo abs te. Interdum tamen ab Aliquo solui dicitur, cùm exacta à debitore pecunia numeratur. vt Epistola ad Attic. vij. Quintus laborat, vt tibi quod debet ab Egnatio soluat. id est, exactam ab Egnatio debitore suo.

A B

Ab pro ob, sumitur in constitut. Theodo. Arc. & Honorij, l. vnica. C. si quis Imperat. maledix. Equidem pro, ex, illic accipi debere putem, vt indicio est verbum, processerit, ibidem positum. Quandoque verò sumitur pro, per, vt in c. ab eo. in princ. de appella. lib. 6. Interdum separationem sonat Accursio l. si ex duobus. in princ. D. de duob. reis. Solet in hanc rem citari l. neminem ex iis. ibi ab initio. de Decuri. lib. 10. C. Accursius tamen ibi pro, post, accipi existimat. Tu textum expende. Sæpe etiam ponitur pro, sine, in constit. Iustiniani l. si quis seruo. in fi. ibi, ab re. C. de furt. Ab etiam præpositio cognationū gradus promouet. Nā proaui paterni, vel materni patrem, matrem, abauum, abauiámque adpellamus in linea adscendentium: in linea verò descendentiū pronepotis filium, filiam, abnepotem, abneptē, apud Gaium l.j. §.j. D. de grad. adfin.

Ab actis, de quibus Nouell. 38. actorum scriptores. Hinc ab actis fori l. per hanc. C. de A[...] diuers. iud. In veteri lapide, Ab actis fori pr. pr. signif. option. In Notitia dignitatum Orient. & Occident. officium viri illustris Præfecti prætorio Orietis enumeratur, Princeps, Cornicularius, Adiutor, Commentariensis, Ab actis, Numerarij, &c.

Ab aliquo possidere, pro, possessionem ab aliquo certo nactum esse, alicuius certi hominis possessionem obtinere. Prætor in l.j. Vti possid. Vti eas ædes nec vi nec clàm alter ab altero possidetis. Vi ergo ab aliquo possidere, est vi possessionem illi soli eripuisse, eámque vi obtinere. Hinc

Ab aliquo vti re quapiam dicitur, qui illi præcisè rei suæ vsum ademit, eúmque quoquo modo retinet. Prætor in l. j. D. De itin. actúque priu. Quo itinere actúque nec vi, nec clàm, nec precariò ab illo vsus es. Nā hoc eò pertinet, vt nominatim notetur is, à quo vsum actorem non oportuit: neque satis est, si infinitè à quouis alio vsus esset. Sic

Ab aliquo aquam ducere, est non vndecunque aquam ducere, sed ex illius qui præcisè nominatur fundo deductam habere. Prætor in l.j. D. de aqua quotid. Vti hoc anno aquam non vi, non clàm ab illo duxisti. Sic

Ab aliquo absolui: quod in voce Absolui explicabitur.

Ab hinc centum annis: Vetus locutio, quæ (pace quorundam dixerim) nō hoc significat quod vulgari lingua dicere solemus, De post centum annos: hoc est, vt Latini dicunt, post centum annos, vt, post homines natos: sed centesimo ab hinc anno, vel, Annus nunc agitur centesimus. Alfenus l. proponebatur, 76. D. de iudic. Populum eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset. Item, Nos ipsi non iidem essemus qui ab hinc anno fuissemus. Cicero Verrina III. planissimè hoc demonstrat: Quæstor Cn. Papirio Cos. fuisti ab hinc annos quatuordecim. Nam à Pompeio & Crasso Coss. ad Papirij consulatum totidem anni numerantur. Idem in ea pro Q. Roscio: Quo tempore? ab hinc annis quatuor. Repromittis tu ab hinc triennium Roscio. Idem Verrina III. Horum pater ab hinc duos & viginti annos est mortuus. Et paulo pòst: Ipsos viginti annos hæreditas ab his petita non est. Et rursus: Offendit illum mensem comitialem fuisse comitiis ab hinc triginta diebus habitis, id est, trigesimo antè die. Huc etiā illud Charisij pertinet, qui libro primo sic scribit: Ante annos ab hinc decem natus Veteres dixerunt, quod est, ante annos decem natus.

Ab reo, pro defensor, & patronus rei. Ad Heren. lib. 2. Considerandum est, ne aliud accusatoris criminatio contineat, aliud defensoris ratio purget: quod sæpe cōsultò multi ab reo faciūt, angustiis causæ coacti.

Abactores, vide Abigei.

Abacus Alciato lib. 4. c. 2. Parergon, & Budæ. l. quod si seruus. §. sed si. D. de in rem vers. tabula calculatorum, siue logistarum est & coquorum: quod & Iulius Pollux indicat lib. 10. c. 24. & lib. 6. c. 13. Est etiam scrinij genus, super quo vasa argentea reponi solebant, dressorium lingua vulgari dictum: de hoc sensisse mihi videtur Varro li. 8. de ling. Lat. Porrò non abaces, vt falsò autumant Acc. Nebrissens. & Spiegelus in Lexic. Iuris ciuil. (quamuis vulgati codices ita habeāt) sed Abaci, vt in P. Flor. legendū, res ipsa docet apud Iabolenū, lege hæres meus, 100. §. fin. D. de leg. 3.

Abalienare vetus verbū est, ciuilis Iuris, hoc est ciuium Rom. proprium, peregrinis hominibus non commune: quo perfecta rei alicuius alienatio significabatur. Itaque Vlpianus l. abalienatum, 67. D. de verborum signifi. Abalienatum, inquit, non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: venditum tamen rectè dicitur. Abalienatio verò est, eius rei quæ mancipi est aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt: vti scribit Cicero in Topic. quo ex loco tria notanda & obseruanda sunt: primum, cum sex sint acquirendarum rerum modi, quos Vlpianus in Institutiunculis enumerat, emancipatio, traditio, vsucapio, in iure cessio, adiudicatio, lex: duos tantùm solos esse, quibus res à dominio nostro in alienum traducātur, mancipationem scilicet, & in iure cessionem. Quod tamen Paulus, homo Græcus, litigiosus, naturā controuersus, & hostis antiquis Iurisconsultis additus, suo more cauillatur in l. Abalienationis, 28. D. de verb. signifi. Abalienationis verbum, inquit, etiam vsucapionem continet: vix est enim, vt nō videatur alienare, qui patitur vsucapi. Quasi verò quis sciens prudens rē suam vsucapi patiatur: aut si fortè quis eo animo sit, res ex maiore parte iudicandæ non sint: aut si iudicandæ non sint, qui patitur vsucapi, non pro derelicto rem suam habeat, ac proinde alienare nō dicatur, quia verbum hoc certam & alienantis, & eius in quem alienatio fit, personam cōplectatur. l. in omnibus, 55. D. de oblig. & actionib. tametsi vsucapionem tertium esse modū quo res perfectè abalienantur, constet ex eodem Vl-

piano

piano cap.j.& xix. Secundò ex hac definitione intelligitur, abalienationem earum tantùm rerum dici, quæ mancipi sunt: non etiam earum quæ sunt nec mancipi. Sed cùm Vlpianus in Institutinculis traditionem dicat propriam esse esse rerum nec mancipi, quid est quod Cicero ait, abalienationem traditione fieri? Subdifficilis nodus hic videtur, quem tamen explicare conabimur. Nam Cicero non simpliciter traditionem dixit, sed traditionē nexu: quo verbo mancipationem significari Boetius, non apertè ille quidē ac nominatim, sed tamen ita significat, vt satis intelligatur. Cum enim nexus formulam ritúmque ex Caio Iurisconsulto describit, indicat nexum ad mancipationem pertinere. Ex quo intelligitur, Abalienationē mancipatione & in iure cessione fieri: traditione autem nuda, hoc est sine nexu & libra, fieri non potuisse. Postremò ex eo loco cōstat, Abalienationem propriam ciuium Rom. fuisse, non etiam peregrinorum.

ABALIENATIO (inquit M. Cicero in Topic.) est eius rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Sed mouet quod Vlpianus scribit in Epito. titul. 19. in hæc verba, Nec mancipi rerum dominia ipsa traditione adprehendimus. Hæc pugnantia videntur, quæ quidā ex Boetio ita conciliant. Traditionis verbo mancipationem contineri putant apud Ciceronem. Sed & illud dubitationem mouet, abalienationis verbum latiùs, quàm M. Cicero crediderit. Nam eo mancipationem, traditionem, vsucapionem (quod & Paulus probat l. alienationis. D. de verb. signifi.) in iure cessione, adiudicatione, lege. Quod ad vsucapionem adtinet, eam fictam traditionem interpretabimur: qui enim capere vsu patitur, tradere intelligendus est, ex Iaboleni sententia l. fi. D. de seruit. Adiudicationem traditionis verbo comprehendi peritorum vsu receptum est. Abalienationē lege ad traditionē etiam pertinere putem. Lex enim caduca & ereptitia tradere censetur.

ABAMITA, est abaui soror apud Gaium, lege 3. D. de gradib.

ABANNATIO, ἀπενιαυτισμὸς Græcis annuum exilium significat propter voluntariam cædem admissam, G. Budæo in adn. l. aut facta. 16. §. euentus. D. de pœnis. Legis autem verba hæc sunt apud Demosth. ἐν τῷ τῶν ἀρεοπαγιτῶν, ἀπέχεσθαι ἀγορᾶς, φορίας, καὶ ἄθλων, καὶ ἱερῶν ἀμφικτυονικῶν.

ABAVVNCVLVS, abmatertera, id est, abauiæ frater & soror: ait Caius l. 3. D. de grad. affin.

ABAVVS, inquit Festus, dicitur, qui abest ab auo, & est auus aui. Hinc quartus pater à Virgilio nominatur Æneid. x. Ille tamen nostra deducit origine nomen: Pilumnúsque illi quartus pater.

ABAVVS est proaui paterni, aut materni pater: Abauia, proauiæ paternæ, aut maternæ mater: ait Paulus l. 10. §. 8. D. de gradib.

ABBA Syra vox, patrem significat Alciato l. j. C. de in ius voc. idem etiam ἀρχιμανδρίτης dicitur in Nouell. Iustiniani sæpe, & l. reddentes. C. de sum. Trinit. Monachis, & cœnobiis præest: vnde & Cœnobiarcha meritò adpellatur Alciato in d. l. j. Porrò Abbatis officium explicatur in can nullam. 18. q. 2. & in Nouell. Iustiniani Const. 5. à Budæo Hetæriarchus dictus est in forensib.

ABBAS, qui feudum conferre posse dicitur, lib. feud. j. tit. j. & tit. 14. §. 3. is est, qui in Monachorum sodalitate, ac cœnobio principatum obtinet. qui à Iustiniano Archimandrita, à nōnullis Cœnobiarcha, vel Archimonachus dicitur. Iust. nou. cxv. § ἐπειδὴ. Sancimus, vt abbas, siue Archimandrita singulis monasteriis præponatur, quem monachi ex vitæ probitate maximè idoneum delegerint, & qui ab Episcopo cōfirmetur. Legibus autem Longobardorum sancitum est, ne Abbas minus quinquaginta monachos sibi subiectos habeat, qui cum eo regulariter viuant. In Lombarda lib. 2. tit. 54. l. 18. Sed posterioribus seculis, Abbates etiam dicti sunt proceres, siue ex vocabuli notione, siue quòd abbatiarū prouentu fruerentur. Hinc Hugo ille Capetus, Galliæ regnum arte adeptus, Abbas Hugo dicebatur. Symphorianus Champerius in Genealogia Regum Francorum: Cúmque Lotharij frater Carolus aspiraret ad Regnū, cuius antea contemptū præ se tulerat, ab Hugone Abbate (eo qui Capetus vulgo vocabatur) editus, vt aiunt, ex familia Comitum Parisiensium, captus est: & in custodiam Aureliis positus. Alb. Krantzius in Saxonia, lib. 4. c. 22. De regno Francorum per ea tempora magna contentio fuit, cùm Carolus Lotharij defuncti frater illud peteret, & Hugo Parisiorum Comes cognomento Magnus, & item Abbas, illud sibi vendicaret. Suidegerus in Chron. Dionysiacis: Qui in Chronicis Abbates dicuntur, non sunt monachi, sed Barones & Proceres seculares, quibus Rex abbatias fruendas ad tempus concedit. Guill. Paradinus scriptor Annal. Burgund. libr. 2. sub anno 1103. scribit, se monimenta vidisse cōplura perantiqua, in quibus Proceres Galliæ his nominibus vtebantur: Dux & Abbas: Comes & Abbas. Vnum etiam profert, quod subscribemus. Ego H. de bello-ioco volo vt præsentes & futuri sciant, quòd Guido Comes Forēsis, nepos meus L. Dei gratia Regi Francorum, quando rediit de Podio sanctæ Mariæ, cùm secum duxit captos Vicecomitem de Pollignac & filium eius Heraclium, donum quod ei dederat, scilicet Abbatiam Sauigniaci, quæ antecessorum & mea semper fuerat, & esse debet, sui gratia mihi eandem per virgam reddidit Monte brisonis, in Ecclesia sanctæ Mariæ Magdalenæ extra villam: vbi Rex missam audiuit: his testib. de familia Regis, Guidone de Garsanda, G. Pincerna, & G. Cheurusa consanguineis meis. Item in Append. Aymonij lib. 5. c. 34. Quinetiam, inquit, vsque ad tempora Roberti Regis, ea quæ Abbates accipiebant, sibi addixerunt: & statuentes Decanos monachis, sibi nomen Abbatis vsurpauerunt. Quem locum Paulus Æmilius, Historicus Pontificalis verius, quàm Gallicus, in Carolo Simplice sic imitatus est, vt multa pro suo more ad Patroni sui Potentiam amplificandam infarciret. Aymonius lib. 5. cap. j. Ordinauit autem per totam Aquitaniam Comites, Abbatésque, necnon alios plurimos, quos Vassos vulgò vocant, ex gente Francorum: eisque commisit curam Regni. Aymon. eod. lib. c. 36. Ludouicus quos potuit conciliauit sibi, dans eis Abbatias & Comitatus. Item: Audiuit regni Primores tam Abbates, quàm Comites indignatos, quia quibusdam honores dederat, sine ipsorum consensu. Item: Consecratus est, & coronatus in Regem Ludouicus ab Hircmaro Rhemorum Episcopo: & Episcopi se suásque Ecclesias ad debitam defensionem, & debita priuilegia sibi seruanda, commendarunt. Abbates etiam, ac Regni Primores, ac Vassi Regij se illi commendauerunt, & sacramento, secundum morem, fidelitatem promiserunt. Quo ex loco probabilis coniectura duci potest, nomen hoc in Pontificali Romano, in formula Regis inaugurandi, hac ipsa in re positum fuisse. Pontificibus quoque (inquit) Ecclesiarum Dei condignum & canonicum honorem exhibere, atque ea quæ ab Imperatorib. & Regibus Ecclesiis collata & reddita sunt, inuiolabiliter obseruare: Abbatibus Comitibus & vassallis meis congruum honorem secundum consilium fidelium meorum præstare. Nauclerus Generat. 33. Hugonis Capeti pater, inquit, primum Abbas

dictus est, quòd ipse & Robertus Comes Parisiensis primi fuerunt, qui relicta monasteriis prædia prouentúsque occupauerint, ea sibi suísque militibus attribuentes, séque Abbates appellãtes: atque impartientes monachis prout volebant, adhibito moderamine victus & vestimentorum.

Abbatissa, cui similiter feudorum conferendorum ius esse dicitur, lib. feud. j. tit. j. §. j. monialium, siue momonacharum antistita: quam Iustinianus Nou. 115. iubet ab ipsis monialibus electam, ab Episcopo confirmari: & monialibus eunuchum vnum attribui, qui res illarum administret. Nou. 123. & 133.

Abbatissa dicitur ascetriarum, siue monialium antistes, quæ à Iustiniano in Nouel. 133. ἡγουμένη adpellatur. Præfici autem non debet nisi sit sexagenaria, & virgo. c. iuuenculas. 22. q. j.

Abdicare, inquit Nonius, est familia abiicere. sumptum autem à Græcis videtur, qui patrem ἀποκηρύττειν, filium autem ἀποκεκηρυγμένον dicebant. Itaque Quintilianus libro III. cap. VI. Abdicatum interpretatur, qui à familia patris abalienatus est. nam Græca quidem locutio per præconem id pronunciari solitum indicat. Et Plato libro de legibus XI. perspicuè id ostendit: ἐὰν οἱ πατέρες βούλωνται τὸν ὑὸν ὑπὸ κήρυκος ἐναντίον ἁπάντων ἀποκηρύττειν, ὑὸν κατὰ νόμον μηκέτ' εἶναι. Si patres velint filium per præconem coram omnibus abdicare, ne amplius secundum legem sit filius. Sæpe autem postea ἐκποιεῖν, & ἀποκηρύττειν dicit. Hinc abdicatio, de qua Imp. l. 6. C. de pat. potest. sic scribit: Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. Fabius lib. 7. c. 4. Abdicationũ formæ sunt duæ: altera criminis perfecti, vt si abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, velut pẽdentis, & adhuc in cõditione positi: quales sunt iii quibus abdicatur filius qui non pareat patri. Videtur autẽ hæc abdicatio in iure apud Magistratum fieri solita, qua parentes testificabantur se iis de caussis quas proferebant, suos liberos à sua familia remouere, neque deinceps in liberorum loco numerare velle. totáque hæc ratio Græcorum fuit. nam Romani emancipatione vtebantur. Quintilianus autem exempla puerilium exercitationũ ex Græcorum fontibus proferre consueuit. quod cum ex aliis locis innumeris constat, cum etiam ex lib. 3. c. 6. lib. 7. c. 4. quod idem de Senecæ & Quintiliani maioris declamationibus dictum volo. Sed ecce, qui mecum disputare gestiunt: & eorum opinionem, qui Abdicationem à populi Ro. moribus alienã esse putant, ex ignoratione historiæ manasse affirmant. Suetonius enim de Octauio sic scribit: Nepotem Agrippam, simúlque priuignum Tiberium adoptauit in foro lege curiata ex quibus Agrippam breui ob ingenium sordidum abdicauit, seposuitque Surrentum. Valerius autem lib. 5. c. 7. Cesetus, inquit, cum abdicare filium suum iuberetur à Cæsare, respondit: Celerius tu mihi Cæsar omnes filios meos eripies, quã ex his ego vnũ nota pellam mea. Sed facilis respõsio est: Suetonium, nempe, Valerium & similes scriptores à iuris professione alienos, frequentissimè verbis iuris abuti. quod de Valerio quidem vel ex c. de testamentis ita notum est, vt putidum sit testimonia proferre. Suetonius igitur Abdicandi verbo, pro Emancipare & ablegare est vsus: quod Plinius lib. 7. c. 45. ostẽdit. Pudenda, inquit, Agrippæ, ablegatio. & paulo pòst: Abdicatio Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem. Valerius autem pro Exheredatione posuit. quemadmodum Cicero Exheredationem pro Emancipatione, in Orat. pro domo suo: Exheredabit igitur pater filium. cum posterius ita scribat: Nam adoptatũ emancipari statim, ne sit eius filius qui adoptarit. Hoc Valerius quoque ostendit: cum de nota loquitur. velut eod. lib. c. 9. Non solum filium non notauit, sed etiam decedẽs dominum omnium esse voluit. Minus mouet quod Cicero & Valerius de Torquato scribũt, qui filium domi damnatum è cõspectu suo abire iussit. quasi verò parentum in liberos animaduersio, Græcorum abdicatio sit. Vide infrà Ἀποκήρυξις.

Abdicare se magistratu, est ante tempus magistratũ deponere. Põp. l. 2. §. 13. D. de orig. iur. Et quum placuisset leges quoque ferri, latũ est ad populum, vti omnes magistratu se abdicarẽt. Papinianus in l. pen. D. de offic. præs. Legatus Cæsaris abdicando se, nõ amittit imperiũ. Moris etiã erat, vt quibus imperiũ certa de caussa abrogandum erat, ij dignitati & existimationi suæ cõsulentes, per se & quasi sua spõte magistratũ deponerẽt, seséque priuatos redderent. quod in P. Lentulo Prætore factum videmus in tertia Catilinaria, de quo Senatus censuit, vt cum se Prætura abdicasset, tum in custodiã traderetur. P. Lẽtulus, inquit, quanquã patefactus indiciis & confessionibus suis, iudicio Senatus non modò Prætoris ius, verùm etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit. Hoc autẽ Græci ἀφίστασθαι τῆς ἀρχῆς dicunt. Plato lib. 11. De legibus: ἐὰν δὲ ἀδικεῖν δόξῃ κακῶσαι τὸν ὀρφανόν, πρὸς τῷ τιμήματι, τῆς ἀρχῆς τῶν νομοφυλάκων ἀφιστάσθω, τὸ δὲ κοινὸν τῆς πόλεως ἕτερον νομοφύλακα ἀντὶ τούτου καθιστάτω. Id est, Quòd si iniuria videatur affecisse pupillum, præter litis æstimationem, magistratu nomophylacis se abdicato: Respublica verò in comitiis alium nomophylacem in eius locum sufficito. Sic Cicero ad Atticum: Itaque tutela me abdicare cogito. quod Vlpianus c. Instit. 11. sic interpretatur, Est dicere nolle se tutorem esse. Sed deponere magistratum propriè dicebantur, qui eum confecto tempore populo Romano reddebant. Abrogare autem suo loco explicabitur. Interdum tamen.

Abdicare Consulatu & deponere Consulatũ promiscue: vt apud Cic. De nat. Deor. II. Augures ad Senatũ: senatus vt abdicarent: Cõsules abdicauerunt. Et paulo pòst: Cõsules summũ imperiũ statim deponere, quàm id tenere pũctum temporis contra religionem.

Abdicere, decreto recusare, ac denegare. Pomponius l. 2. §. 13. De orig. iur. Qui cum animaduerteret, Appium Clodium contra ius vindicias filiæ suæ à se abdixisse, & secundum eum qui in seruitutem ab eo suppositus petierat, dixisse: id est, decreto recusasse, ac denegasse. Nam cùm tribus verbis in decretis vterentur, Do, dico, abdico: cùm secundum aliquem vindiciæ dicerentur, ab altero abdici dicebãtur. Hinc aues in auguriis abdicere regionem dicuntur, quam improbant, ac sequi teneríque vetant. Cicero lib. De diuin. j. Cúmque in quatuor partes vineam diuisisset: treísque partes aues abdixissent, quartam partẽ, quæ erat reliqua, in regiones distribuit. Quemadmodũ ergo Dicere, Dare, Decernere vindicias secundum aliquem à Pomponio & Liuio dicitur Magistratus, qui cuipiam litis vindiciarum victoriam decernit: sic Abdicere vindicias ab aliquo Pomponius dixit, pro abnegare & recusare: quod ipsum Abdicare quoque significat. Nonius enim de vocabulis impropriis: Abdicare, inquit, nõ solùm de patris facto potest dici, quod est familia abiicere, sed rem quamlibet negare. Pacuuius Atalanta, Mortem ostentant, regno expellunt, consanguineam esse abdicant.

Abducere comitẽ mulieri Labeo sic interpretatur, nõ modò manu à mulieris comitatu detrahere ac remouere: verùm quoquo modo efficere, vt eã deserat. Vlpianus Litẽ apud, 15. §. abducere, D. de iniur. Abduxisse videtur, vt Labeo ait, nõ qui abducere comitem cœpit, sed qui perfecit, vt comes cũ eo nõ esset. Abduxisse autem non tantùm is videtur, qui per vim abduxit,

xit, verum is quoque qui persuasit comiti, vt eam desereret. Iniuria autem in comite abducendo duplex est, primùm quia pudicitia attentatur: deinde quia abduci tantùm res dicuntur à stultis & stupidis, vt in Eunuchû Donatus annotauit: Multæ sunt causæ quamobrem cupio abducere. Etiam, inquit, hoc verbo gratificatur Phædriæ quum dicit, Abducere à Thrasone, tanquam à stulto, & mentis experte.

ABDVCI mulier dicitur à marito cum diuortiû fit. Donatus in illud Terent. Hecyr. Et filiam abduxit suam: Abduxit, inquit, propriè. Accersi enim dicitur ad maritum: Abduci à marito ad diuortium. Sic Virgilius: Et gremiis abducere pactas.

ABESSE, Absens, Absentia, variè pro re subiecta accipiuntur. Abest, qui non est eo loco, in quo loco petitur, dummodo extra continentia vrbis sit. Vsque ad continentia enim Abesse non videtur, nisi latitet. l. 73. in fi. l. 199. D. de verb. sign. Ideo præsens habetur qui in continentibus ædificiis hortisque vrbi iunctis est. l. 4. 6. D. de procuratorib. In illis planè edicti de damno infecti verbis, DVM EI QVI ABERIT, PRIVS DOMVM DENVNTIARI IVBEAM, Vlpianus videri eum Abesse interpretatur, qui in iure non est. l. 4. §. prætor ait. D. de damno infecto. Similiter in S. C. Damasiano, Abesse is intelligitur, qui à tribunali abest. l. 51. §. senatusconsulto. D. de fideicomm. libert. At cùm de stipulatione contrahenda agitur, præsentes accipiuntur, qui exaudire se possunt. l. j. §. j. de verb. oblig. Cùm verò de vsucapione in qua alia inter præsentes, alia inter absentes tempora seruantur, Absens est, qui in eadem prouincia non est: Præsens contrà, qui in eadem prouincia habitat. l. vlt. C. de præscript. long. temp. Instit. de vsucap. in princ. Absens etiã habetur qui & si corpore præsens sit, animo tamẽ abest. Potest enim quis corpore adesse, vt tamen mente absit. l. 25. D. de captiuis. Itaque furiosus absentis loco est. l. 2. §. penul. D. de iure codicil. l. 124. D. de diuers. regul. l. 17. §. filiofamiliâs. D. de iniur. Nec tamen ab eo constitutus procurator quasi ab absente datus intelligetur, cùm intellectu careat. l. 2. D. de procuratorib. Pupillus etiam qui tutorem non habet, quod ad possessionem bonorum attinet, pro absente habetur. l. 10. D. ex quib. caus. in possess. eat. Sed nec tutor præsens fuisse videtur pupillo contrahente, si somno aut morbo occupatus tacuerit. l. j. in fi. D. de auctorit. tutor.

ABESSE non videtur, qui ab hostibus captus est, sed qui à latronibus detinetur. l. 199. in fi. de verb. significat. Et ideo in edicto Ex quib. caus. maior. ab absente separatur, licet eodẽ loco habeatur in specie l. 6. D. quibus ex causis in possess. eat. l. vlt. D. de rebus auctorit. iudic.

ABESSE Reipub. causa in l. Iulia & Papia, & in edicto Ex quibus causis maiores in integrum restituantur, accipimus eos, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt. l. 36. D. ex quib. caus. maior. quique publici alicuius muneris, vel officij, cui præsunt, causa ab vrbe profecti, vt puta proconsules, præsides, procuratores Cæsaris, præfecti, legati, & eorũ comites, in ærarium vel commentarium principis relati. l. 32. l. 35. l. 38. §. j. ex quib. caus. maior. l. 41. §. j. D. de excusatio. tutorum. Missi item vt milites ducant vel reducant, vel malos homines compescãt: milites quoque dum in castra eunt vel redeunt, & qui extra patriam suam publicæ vtilitatis causa proficiscuntur, vel militum medici: & hi quoque, qui in vrbe militant, Reip. causa abesse intelliguntur. l. 7. l. 35. D. eo. Aliter atque de magistratibus qui Rom. Reip. operam dant, statuendum, & d. l. 7. & Cõstantin. lib. 3. Epit. tit. 3. docent. Enimuerò in capite septimo legis Iuliæ de adulteriis, quo eorũ demũ absentia excusatur, qui in alia prouincia Reip. causa absunt, quàm in ea, in qua deferuntur, vrbani milites licet aliàs vice absentiũ habeantur, Abesse tamẽ Reip. causa non intelliguntur, & deferri, vt præsentes possunt. l. 15. §. j. D. de adult. Aliàs etiam, tum demum milites Reipu. causa abesse intelliguntur, cùm in expeditione versantur. Non item si in commeatu agunt. l. 5. D. de re milit. Sed nec qui pro ciuitate legatione funguntur, Reipub. causa abesse dicuntur. l. 26. §. vlt. D. ex quib. caus. maior. Publici enim appellatio ad Pop. Rom. propriè pertinet. Nauicularij verò, itẽm negotiatores dum annonæ vrbis seruiũt, Reip. causa abesse non malè dicuntur. l. 5. §. negotiatores. D. de iure immunit. At qui libera legatione abest, nõ videtur Reip. causa abesse, cùm non publici, sed sui commodi causa absit. l. 14. D. de legatio. Serui item Reipu. causa abesse non possunt. l. vlt. D. de reg. iur. Sed nec qui appellationis persequendæ causa peregrinantur, Reip. causa absunt. l. 2. D. eum qui appellauerit. Omnino enim Reip. causa abesse hi demum intelliguntur, qui ob publicam causam absunt, non qui in priuatum compendium peregrinantur, vt apparet ex l. pen. D. de excusat. tutor. Plenius in Senatusconsultis circa fideicommissarias libertates factis, ex iusta causa abesse definimus eos, qui non habent iniustam causam absentiæ, cùm sufficiat, quod non in fraudem libertatis absint, quo magis videantur ex iusta causa abesse. Cæterùm non est necesse vt Reip. causa absint. l. j. l. 19. l. 20. l. 28. §. vlt. l. 29. l. 30. l. 36. D. de fideicom. libert. Quinetiã aliàs qui probabili quacũque ex causa, studiorum puta, absunt, iusta ex causa abesse intelliguntur. l. 7. §. vlt. D. de minorib. l. 28. D. ex quib. caus. maio. Sunt aliæ absentiarum differentiæ, seu mauis, adiuncta, vt abesse bona fide. l. 30. D. de noxalib. l. 19. D. de damn. infect. id est sine dolo malo & fraude. l. j. & l. 4. D. ex quib. caus. maior. l. 4. C. de restit. milit. cui opponitur, Dolo malo, vel fraudis causa: vel data opera abesse. l. 34. D. de reb. auct. iud. l. 5. D. ex quib. caus. maior. Hæc de personis, nunc de rebus videamus, Abesse res videntur etiam hæ, quarum corpus manet, forma mutata est. Et ideo si corruptæ redditæ sunt vel transfiguratæ, videntur abesse, quoniam plerumque pluris est manupretiũ & ars, quàm materia. l. 13. §. j. l. 14. D. de verb. sign. Abest & ea res, quæ in rebus humanis non est. d. l. 13. in fi. Abest proculdubio seruus qui in fuga est: quanquam in l. Fabia de plagiariis, aliud sit abesse, aliud in fuga esse. l. 2. D. ad leg. Fab. Abesse furto res dicuntur, quæ nobis subreptæ & subtractæ sunt. l. 14. D. de verb. sign. l. 47. D. de furt. Martialis: Sed lis est mihi de tribus capellis, Vicini queror has abesse furto. Quintilia. declamatio. 13. Age si mihi alueí furto abessent, vtrũ nulla daretur actio? Sæpe legitur in id quod abest, actionem dari. quod qualẽ intellectum habeat, explicandum est. Abesse certè nobis videtur, non tantùm quod expendimus, sed & id quo obligati sumus. l. 29. D. de neg. gest. Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo creditori delegatus sit, licet is soluendo non fuerit. l. 26. §. abesse. D. manda. Itẽ si fideiussori ab vxore creditrice doti data sit pecunia, quam ex causa fideiussionis debebat, Abesse ei ea intelligitur, eò quòd onera matrimonij sustineat. l. 47. D. mand. Non abest ex diuerso ei qui nihil de suo impendit, diminuitve. l. 25. D. de admin. tutor. l. 14. quod met. cau. l. 4. §. siue autem. D. de manumiss.

ABIGEATVS, crimen ipsum. l. non omnes. §. §. qui desertioni. D. de re milit. l. 2. D. de abig. Placet autem, quod l. 3. lenius coerceri qui ex stabulo abigunt, quàm qui ex sylua, vel grege. Durius enim statuitur in eos quibus patet maior furãdi copia. Iustinus de Scythis: Nullũ scelus apud eos furto grauius, quippe sine tecto munimentóque pecora & armenta habentibus, quid saluum esset si furari liceret?

ABIGEI qui & Abactores à Paulo lib.5. Sen.tit.10.& ab Impp.in l.8.C.de repud.& à Firmico lib.6.Mathe.cap. 31 à Græcis verò Ἀπελάται appellantur, propriè hi habentur, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis, vel stabulis subtrahunt, & quodãmodo deprædantur, abigẽdique studium, quasi artem exercent, equos de gregibus vel boues de armentis abducẽtes.l.j.§.j. D. de abigeis.Iustinia.Nouel.22.ἢ ἵνα τῶν καλουμένων ἀπελατῶν, οἷς ἐστι φροντὶς ταῖς ἀλλοτρίαις ἐφεδρεύειν ὑποζυγίοις ἢ βοσκήμασι. καὶ ταῦτα μεθιστᾷν ἐντεῦθεν. Moscopulus in libello, qui inscribitu τῶν ὀνομάτων Ἀττικῶν συλλογή Ἀγέλη (inquit) λέγεται ὅταν πολλὰ πρόβατα ὁμοῦ βόσκηται. ἢ πολλοὶ χοῖροι ἢ βόες ἢ τοιαῦτα, ἐφ' ὧν λέγεται ἀπελάτης. Ἀπελάτης γὰρ ὁ μετὰ ξίφους ἀπελαύνων ἀγέλην ζῴων. Abigeos autẽ à furibus quantitate discerni traditum est. Nam qui ouem vnã, suem vnum, subripuerit, vt fur coërcetur qui gregem, vt abigeus.l.16. §.quantitas.D.de pœnis: Idcirco Callistratus, oues aït pro numero abactorum aut furem aut abigeum facere. Nam qui decẽ oues vel capras vel porcos quinque aut quatuor, equum vnum, duas equas, totidémque boues abegerit, Abigeus est.d.l.vlt.D.de abigeis. Hinc Abigeatus crimen descendit, de quo in l.2. D. de abigeis.l.5.§.qui desertionis.D.de re milit.quo olim nobilitatos Iberos fuisse Seruius in 3.Georgic.scribit.

ABIGERE etiam partum venenis & medicamentis, expellere & enecare significat. Sic accipitur in l. 4.D.de extraord.criminib.l.8.D.ad l.Cor.de sicar.& l.39.D.de pœnis,& apud Cicer.in Cluentiana, & Tranquillũ in Domitiano c.pen. Cùm ait, Mox patre ac viro orbatã ardentissimè palámque dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere. Sulpitius Seuerus lib.11.Sacra.hist.fuit in sermone hominum Priscilliani stupro grauidã partum sibi graminibus abegisse. Vnde abactum ventrem dixit Paulus lib. 4. Sententit.9. Nec longè ab hac significatione est, quòd Imper.venenis viscera hominis extinguere appellar in l.3.C.de quæst. Cuiusmodi criminis à Iuuenale Sat. 6.& Minutio Felice (cuius liber pro octauo Arnobij hodie circumfertur) fit mentio.

Abactus venter dicitur fœtus venenis, & medicamentis eiectus, Paulo lib.4.Sentent.tit.9.

ABACTI magistratus dicebantur, qui coacti deposuerant imperium, Festo lib.j.

ABIICERE rem videtur, qui exiguo pretio eam vendere cogitur, Iaboleno l.ita vt omnes.36.§.j.D.mandati. Abiiciens partum necare videtur l.4. D. de agnosc.lib.

ABIRE in creditum, non omnino idem est quod credere, sed tantùm eas res credere, quæ accipientis fiunt, hoc est, quæ functionem non in specie, sed in genere recipiunt, Vlpianus l.Procuratoris.5.§. 8. D. de tribut. actione. Itaque Abire in creditum, interdum generaliter sumitur, pro mutuum contrahere, interdum specialiter, vt l.3.§.is autem.D.de senat.Mac.

Abire magistratu eodem sensu dicitur quo abdicare se magistratu, deponere administrationem.

Abire rem longè, pro eo quod est, infinitatem respicere, pulchro loquendi modo ab Vlpiano vsurpatum, in l.à diuo.§.sed si emptor.de re iud.

ABIVDICARE, & adiudicare contraria sunt. Nam abjudicare est iudicio aliquid auferre, M. Ciceroni Verrina.2.Liuio lib.4.Hoc verbo sæpe in orationibus suis vsus est M.Cicero. Est autem ea forma dictũ qua abiurare. Adiudicare autem, contrà.

ABIVRARE est rem creditam periurio negare, Salluft.in Cati.Cice.lib.1.ad Artic.estque iudicarium verbum Seruio in lib.8. Æneì. Abiurare etiam est iuramento renunciare.ca.audita.de restit.sp ol.in antiq.

Abiuratum pretium, in Constitutione.4. C. de vestibus holoberis & aurat.li.11.id est (inquit Accursius ad eandem) pretium, quod pro ea re dederat, amittit: licet iuret se dedisse: Accursij sententiam probat ibidem Odofredus.

ABLATIVI absoluti variè ex re, próque materia subiecta accipiuntur, Alciat.l.cùm quærebatur.240.D.de verb.sig.

Ablatiui absoluti resoluuntur in conditionem, vt in l.j.C. de iur.emphyt.l.ab emptione.D.de pact.l.à testatore. D.de cond.& demõst.l.euictis.D.de vsur. & ibi.Bart.

Ablatiuis, SOLVTO MATRIMONIO, & mortis,& diuortij casum comprehendi Paulus scribit l.cũ quærebatur.240.D.de verb.signific.

AALOCARE, est denuò locare fundum tertiò locatum, Zas.in §.item Seruiana.Institut.de Action.

AAMATERTERA est abaui soror, l.sexto gradu.D. de gradib.

AANEPOS, abneptis, pronepotis, pronepti̇sque filius vel filia.l.vltima.D.de gradib.

ABNOCTARE est foris pernoctare, noctúque abesse, apud Marcianum.l.illud.15.D.de offic.præsid.

ABNVTARE, Festus ait lib.j.est sæpe abnuere. Abnuit autem, qui signo capitis aliquid negat, qui ve recusat, aut prohibet, apud classicos auctores.

ABNVTIVVM apud Paulum.l.inter stipulantem.83. in prin.D.de verb.obli.pro dissentione, inficiatione, aut negatiuo accipitur Vet.Gloss.Abnutiuum, ἀνανευστικόν. Cui opponitur Adnutiuum, κατανευστικόν.

ABOLERE est in desuetudinem abire: Isidoro c.fuerunt.7.dist. Abolere est etiam tollere, & infirmare, & delere.in constit. Iustiniani.l.j.in princ. C. comm. de legat. Abolerur nomen rei, accusatione inepta perempta, apud Paulum.l.3.§.j.D.de accusat.apud quẽ reus solùm instantia, quam vocant, absoluitur, & ab obseruatione iudicicij, non quod crimen in specie Pauli perimatur, vt quidam autumant: alioquin non subiecisset,& ex integro repetendi, &c. Abolerur accusatio, id est perimitur,& extinguitur, apud Marcianum.l.j.§.accusationem.D.ad S.C.Turp.

ABOLITIO criminis, siue accusationis institutæ extinctio.l.generali.34.§.j.D.de ritu nupt.l.14.§.j.D.de bo. lib.l.12.§.j.D. de accus.& passim alibi. Abolitionum quædam est generalis, vt in rub.de generali abolit.C. quæ & publica dicitur ab Impp.l.2.C.eod.Paul. libr.5. sent.tit.17. Huius exempla habes apud Papinianum,& Macrum.l.8.& 9.D.ad Turpill. Quædam verò est priuata, quæ fit actore postulante.l.10.D.eo. Addit ibidẽ Papinianus tertium genus, nempe eam quæ lege fit.

ABOMINARI est omen auersari, apud Scæuolam. l. Lucius.85.D.de hæred.instit.apud Papinianum.l.41.§. fin.D.de vulg.& Plinium libr.6.Epist.ad Tyronem.& in Alexandri constitutione.l.4.C.de impub.& aliis substit.

Abominatus, dicitur qui sacris interdictus, excommunicatúsve est, Alciato.l.pecuniam.36.D.si cert.pet. Is Budæo in forensih.dicitur abdicatus à magna matre.in l. reddentes.C.de sum.Trin.ab ecclesia extorris.

ABORTVS vel abortum, vel abortio, Græcis ἐκτρωμα (his enim omnibus generibus hoc nomen substantiuum variatur.l.30.§.quod dicitur.2.D. de acq.hæred. & l.38.§.qui abortionis.D.de pœnis.) fit ei dicitur cùm mulier ante tempus partum edit, vi ventri illata, apud Vlpianum.l.j.§.sed & si incertum. D. de vent. in poss.mit,

ABPATRVVS, abaui abauiæ frater,& idẽ qui patruus maximus.Gaius.l.Sexto.D.de grad.adfin.

ABROGARE est destruere, vel delere in toto, & infirmare Fest.li.j.Vnde dicitur lex abrogata, quãdo prorsus est sublata, vel destructa.Cic.libr.3. ad Att.vsus est verbo Inducere, pro abrogare. Sed derogatur ei, quãdo pars tollitur, vel ei detrahitur. D.de verborum sig. l.dero

l.derogatur. Abrogari etiam dicitur prior lex cũ tollitur, Vlpiano in Epito.tit.1. Abrogare est prioris legis infirmandæ caussa aliam ferre, Festo lib.13. Abrogare etiam publicare, & auferre sonat in Constantini Constitut.l.si quis ad se.C.ad leg.Iul. de vi public. Et etiam Abrogare interdum est addere aliquid.

Abrogationis variæ sunt caussæ. Prima consuetudo contraria l.de quibus.D.de legib.can.in istis.§.leges.4. distinct. Secunda, constitutio contraria, exempla reperies in multis Iustiniani Nouellis. Tertia, caussæ cessatio c.Neophytus, & ibi glos.in verb.caussa.61.dist.l. adigere.§.quamuis.D.de iu.pat. Quarta, loci varietas ca.5.31.distinct. Quinta tempus.c.non debet, de consang.& adfi. Sexta, rigor.glos.in c.fraternitatis.34. distinct. Septima, in specie.ca.legi.16.q.1. Octaua, maius malum inde sequens.c.verum hoc.14.distinct.

ABRVPTVM lucrum, cuius comminit Vlpianus l.1. §.4.D. quar.rer.act. non det. interpretatur Accursius ibid.subreptum.cuius sententiam probasse videntur Albericus & Oldendorpius in Lexic. explicans abruptum, id est, turpiter acquisitum. Sunt qui interpretentur præceps, & præter spem obiectum. Tu vide Græcos interpretes in eum Vlpiani locum. Budæus tamen abscissum, & præcisum καὶ ἀπότομον videtur interpretari l.4.§.8.D.de re milit.

Abrupta, dura, præcisa, abscissa, c.de viro.32.q.2.

ABS

ABS præpositio à Græco ducitur ἄψ: significat autẽ retractionem in partem posteriorem. Eadem M.Cicer. temporibus in accepti tantum tabulis manebat, sicut in ea re ipsemet testis est in eo, qui ORATOR, inscribitur libello. Pōponius tamẽ in facti stipulatione vsus ea est, in lege si ita stipulatus.14. D.de verb.obli. & in nominis emptione Saluius Iulianus lege multũ. 19.D.de hæred.vel act.vend.

ABSCEDERE est recedere in leg.vnic.de colon. Palæst.lib.11.C.

Abscedentem vsumfructum, ἀποχωρούμενον, id est, seiunctum, & detractum interpretatur Theoph. §.ne autem.Instit.de vsufru.

ABSCISE idem valet quod Græcis ἀκριβῶς, id est, non exactè, præcisè, non ad vnguem: quo sensu vsus est Callistratus l.semper.§.§.2. D.de iur.immunit.

ABSECTA, & coniuncta contraria sunt l.his quidem. qui milit.non pos.lib.12.C.

ABSENS, vide ABESSE.

ABSISTERE Budæo in forensib.est supersedere: quo significatu videtur etiam T.Liuius lib.8.ab vrb.cond. accepisse.

ABSOLVERE forense verbum significat iudicio liberare, apud Iulianum l.si ex duobus.14.§.1. D.iudic.sol. & Paul.l.si in re.in fi.princ.D.de nox.act.

Absoluere creditorem eleganter dixit Iulius Paulus l. & in contraria.37.D.de vsuris.pro eo quod vulgò dicũt expedire, & reddito pretio, dimittere, eiq; satisfacere: quo sensu vsus est etiam Terentius in Adelph.act. 2.scen.4.Æsch.Ego ibo ad forum, vt hunc absoluam. Sumptum è Græcorum consuetudine videtur, qui dicunt, διαλύειν ἀπαλλάττειν.

Absoluere pignus apud Paulum lib.2.sent.recept.tit.5. id est luere. Sunt tamen qui ibidem, luat, legant.

Absoluere plerunque est absolutum ostendere, & declarare. glo.in c.ex diligenti.extra de simon.

Absoluta, completa, ad finem perducta dicimus in Iustiniani constitut.l.contractus.16. C.de fide instrum. & ab eod.Institu.de empt.& vendit.post princ.

Absolutè, id est in totum, vel in vniuersum.c.beneficium. de regul. lib.6.

Absolutoria esse omnia iudicia Iustinianus scribit. §.fin. in fi.Instit.de perpet.& temporalib.act. quod ita ibidem explicuit Theophilus, πάντα τὰ δικαστήρια ἀπολυτικὰ εἶναι ... [illegible]

ABSQVE, negationis notam esse liquet ex cõstit.Impp. Lomni nouatione.C.de sacrosanc.eccles. Absque, pro præter accipiunt quidam in c.clericis.de immu.eccle. lib.6.

ABSTINERE dicũtur sui vel necessarij heredes, Vlpia. l.4.§.scio.D.de mi.l.38.D.de acq.hær. Abstinere etiam dicitur emancipatus, eidem l.2.§.6.D.ad Tertu. Sed & extraneus, puta vxor, l.Lucius.14.D.de fideic.li. Porrò abstinere se hæreditate, & retinere hæreditatem sunt contraria. Dicuntur tutores abstinere pupillum, hoc est, si eis autoribus pupillus se abstineat hæreditate. Papin.l.cùm tutor.18. D. de tut.& rat.distra. Scæuol.l. penul.D.de auct.tut.& l.44.D.de re iudic.Hinc.

Abstentus, qui tutoris auctoritate ab adeunda hæreditate reuocatus est, apud eundem Scæuolam d.l.penul.& Vlpianum l.penult.§.fi.D.vt in possess.leg. & Africanum l.tutor.19.D.ad S.C.Velleian. Hac etiam voce alio significatu vsus est Cyprianus: apud quem pro excommunicato accipitur.

Abstinere etiã ad alia pertinet, exẽpla habes apud Vlpianum l.vnic.§.1.D.de nihil innou.appel.interpo.& Imp. Antoninum l.1.de iis, qui non implet.stipen.lib.10.C.

Abstulisse dicitur, qui aliquid auctore iudice recepit, apud Paulum l.venditor.21.D.de hæred. vel actio.vend.

ABSVMPTIONEM pro consumptione accepit Vlpianus l.5.§.1.D.de vsufr.ear.rer.quæ vsu consum. Græcis ἀνάλωσις, vt & Plauto absumedo.

ABSVRDVM idem quod Græcis ἄτοπον, & ἄλογον, apud Gaium l.7.D.de bon.libert.

ABVNDARE ad ea pertinet, quæ frustra adiecta sunt, aut superfluò, l.95.D.de diuers.reg.iur.

ex Abundanti, formula Papiniano familiaris, pro frustrà, & superuacuò, l.9.D.de supel.leg.& alibi sæpe.

ABVTI, & vti contraria esse constat ex M.Cicerone in Topicis, vbi de vsu vxori legato loquitur. & Vlpiano l.plenum.12.§.1.D.de vsu & habit.

Abuti etiam perdere, & dilapidare sonat, Vlpiano l.sed & si.15.§.consuluit.D.de pet.hær. Abuti veteres dicebant pro eo quod est vtendo consumere, cõficere, extinguere. Cicer.4.Verr.& Cato de re rust. Linito vsq; adeò, donec omnem caseum cum melle abusus erit. Eodẽ modo καταχρῆσθαι Græci dicunt, Paul.1.ad Corin.ca.7.καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι.

Abusa N.Marcello dicuntur, vtendo, vel in vsum consumpta, apud Plautum in Asinar.

Abusus, per vsum consumptio, Vlpiano l.sed si possessori.11.§.1.vers.sed si.D.de iure iur.

Abusiuè eo sensu accipitur apud Marcellum, l.non aliter. 69.§.1.D.de legat.3.& Vlpianum l.item apud.15.§.29. vers.verberasse.D.de iniur.quo & καταχρηστικῶς, id est, impropriè, apud Gaium l.licet.58. D.de verb.signific. Eodem sensu etiam, per Abusionem apud Iulianum l. fideiussor.16.§.1.D.de fideiu.& l.item Prætor.8.D.de suis, & Legit.

AC

AC copulatiuè accipitur pro atque, καὶ Vlpiano l.si quis. 4.D.de custo.reo. Quandoque pro, id est, sumitur in constitut.Impp.Leonis, & Anthemij, l.decernimus.in princip.C.de sacro.sanct.eccles. Aliquando pro, ita, post perinde.§.itaque.Instit.quib.non est permiss. facere test.a.l.qua ratione.§.literæ.D.de acq.rer.domin. & apud Paulum l.quæro.54.in fin.princ.D.loca. Albericus tamen ibi pro deinde sumi autumat.

ACADEMIA Sudæ, locus est nemorosus (vbi Plato natus, docebat magna laude) mille ab Athenis passibus distans. Aliud quoque gymnasium erat non ita procul ab illo, in quo Aristotelici disputabant, Lyceum dictum. Inde etiã nunc appellamus Academias, Gym-

nasia, seu Scholas insigniores, in quibus maiorum disciplinarum studia exercentur. Academiam etiam pro Philosophorum schola poni scribit Budæus in prioribus: Academiarum auctoritatem ab Imperatoribus concessam, vt professores hodie solennitate declarantur, quos vocabulo recentiore Doctores appellāt, à docendo: hinc emanasse colligunt, quòd olim Iurisconsulti publicè respondendi veniam à principibus peterent, & ex auctoritate illorum responderent, l.2. §.primus diuus Augustus. D.de orig.iur. Academias auctoritate Imperatoria vel institutas, vel confirmatas, rectè nuncupauimus legum nutrices. Academiæ autem institutionem docent Impp. l.vnic. C.de stud. lib.vrb.Ro.lib.11.& l.1.C.Theo.eod.tit. quales, & qui deligendi sint professores Iulianus Imp. l.magistros. 7.C.de profes.& medic.lib.11.

ACCENSI dicebantur, qui in locum mortuorum militum surrogabantur, & ad censum legionum essent adscripti, Festo lib.1. At Varro, ministratores magistratuum, ait, ab acciendo dictos, id est, vocādo. Nam accensus instar præconis acciebat iussu Consulis Quirites ad concionē: quod munus nemini nisi libertis deferebatur, testis Cicero ad Quint.Fr. vide Bud. l.fin.D. de iur.immu. Accensus autem & præco in hoc conueniunt, quòd ambo Cōsulis, alteriúsve magistratus dicto, ad imperium, nutúmque præsto essent: at ille, vt ad concionem, hic vt ad comitia Quirites aduocaret. Alexan.ab Alex.Gen.dier.lib.2.cap.27.

ACCEPTILATIO est (vt Modestinus definit l.1.D.de acceptila.) liberatio per mutuam interrogationem & responsionem, qua vtrisque cōtingit ab eodem nexu absolutio. vt, Habésne acceptum quod tibi promisi? & tu respondes, habeo, acceptúmque fero. iam acceptilatio facta est, Vlpianus l.pluribus.D.de accept. Vel sic Græcè, ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών, §.item per. Instit.quib.mod.toll.oblig. Acceptilatio autē & Apocha hoc differunt, quòd acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit: Apocha nō aliàs, quàm si pecunia soluta sit. Vlpianus lege si accepto.19.D.de acceptilatio.

Acceptilatio iure ciuili introducta est, quia nihil aliud est, quàm ficta solutio. Vide Alciat. in l.1. C.de transac. eam Vlpian. iuris gentium affirmare videtur, in l.an inutilis.de accept. non quia iure gentiū fuerit approbata, sed propter pactum, quod in se habet. Id enim est iure gentium introductum, l.1. D.de pact.

ACCEPTARE apud Papinianū l.tale.40.§.1. D.de pact. est per acceptilationem liberare: eóque propendere eiusdē responsum putem. Acceptare apud eundē dicitur qui accipere solet, l.Seio.10.§.3.in fi.D.de ann.leg.

ACCEPTVM facere, hoc est, confiteri quod à me acceperis vel habes, acceptum habere, Vlpian.l.7.D.de acceptilat. Accepto facere, liberare l.9.§.7. D.quod met.cau.

Acceptū ferre, (metaphora à rationibus tracta,) est scribere se ab aliquo accepisse, hoc est, in acceptorū tabulas referre, l.89. D.de sol.& l.35. D.de pign.act. l.11. de suscept.& arc.lib.10. C. duæ enim partes rationum sunt: prior accepti, posterior expensi est. & vide Plautum in Cistelar. qui ait, Nunc quod reliquū restat volo persoluere, Vt expungatur nomen, ne quid debeā. Vnde accepti tabulas Cic.Verr.2. vocat rationes in quas acceptæ pecuniæ referebātur. Superiores formulæ ad creditorē pertinēt, quæ sequuntur ad debitorē.

Accepto liberari, hoc est, sic liberari, vt creditor fateatur à debitore accepisse, Vlpianus in l.metum autem præsentem.§.fin.D.quod met.causa.

Accepto rogare etiam ad debitorem pertinet, apud Vlpianum l.6.D.de acceptilat. l.8.§.1.D.eo.

ACCESSIO dicitur quod rei siue personæ adiungitur, l.1.§.4.D.depos. Accessio etiā adpellatur fideiussor, Paulo l.si seruum.91.§.nunc videamus.D.de verb.oblig.

Accessio fit aut personæ aut rei: personæ, cùm mihi, aut Titio stipulor: rei, cum mihi decem, aut Titio hominem: ídque idem Paulus refert l.obligationum ferè.§. accessio.D.de nblig.& act.

Accessionis causam apud Vlpianum l.generaliter.5. in princi.D.de fideiusso. accipere debemus fideiussoriā.

Accessionis locum obtinere eas res ex Paulo discimus, quæ non principaliter per se consistunt, sed aliis adplicantur, l.nam quod.4.D.de penu leg. l.19.§.perueniamus.D.de aur.argentóque leg.

Accessionis loco promittere eum dicimus, qui fideiubet, apud Paulum l.hi qui accessionis.D.de fideiussoribus.

Accessionum nomine intelliguntur nō solùm quæ ex re qua de agitur, orta sunt (vt fructus, partus, vsuræ, & omnis caussa, Vlpian.l.2.D.de in diem addict. l.Imperator.5.D.ad S.C.Trebel. l.si seruus.61.§.his etiam illud.D.de furt. ibi accessiones & fructus, vbi, &, pro, id est (vt sæpè alibi) ponitur. Eò etiam pertinet titulus de vsuris, fructibus, caussis, & accessionibus, & mora) sed etiam quæ extrinsecus accesserunt, veluti, quod per adluuionem accedit, aut vsusfructus, qui per consolidationem proprietati adiungitur.

Accessorium & Accessio idē sunt, vox illa interpretibus pontificiis, hæc veteribus Iurisconsultis recepta. Accessionem cedere principali Vlpianus scribit d.§.perueniamus. Accessorium sequitur naturā sui principalis. l.cū principalis.de diuers.reg.iuris, & ca.accessoriū eod. tit.lib.6. Sed hæc regula variis modis restringitur.

ACCIDERE veteribus Iurisconsultis significabat mori, & fato concedere: id autem ominis causa dicebant, cum mortē nominare nollēt. Pōponius l.in vulgari.in fin. 162. D.de verb.signific. Iulianus l.quidam ita.25. D.ad Trebel.& M.Cic.lib.2.de Inuĕtione. Græci, [illegible].

ACCIDIT & quid viuis d.l.162. quādo quid eis cōtingit.

ACCIPERE aliud est quā capere, Vlpiano l.aliud.71. D.de verb.signific. Capere, tum cum effectu quid accipitur: accipere, & si quis nō accepit vt habeat. Hinc rectè cōcludit P.Decius l.non videtur.51.D.de diuers. regu.iu.antiq. Accipere verbum non significare dominij translationem. Accipere etiam dicitur non solùm manu alterius, sed & à seipso, Decius in d.l.non videtur. Vnde rectè concludit Bartolus in l.Centurio. vers.primò quærò quis sit effectus. verbum, Accipere, directum esse.

Accipere & recipere distant in specie apud Vlpianum relata l.2.§.2.muliet. D.de dot.præleg. nam Recipere eo loci pro excipere sumitur. Vide Recipere.

Accipere iudicium, est pati à Prætore dari in eam rem iudices, de qua mouetur controuersia, Paulo l.2.§.1. D. si ex nox.caus.ag. Prætori apud Vlpianū l.filius famil. 8.§.procuratorem.3.D.de procurat.& alibi sæpissimè. Porrò iudicium accipere actiuè, & passiuè sumi, hoc est, ad eum qui agit, & eum qui conuenitur, referri, Vlpiano placuit, l.redhibere.21.§.idem Pomponius. D.de ædil.edict.

Accipiens apud Marcianum l.vnic.D.de lib.dimisso. sumitur pro accipere, & recipere volens.

ACCOLA non est, vt existimauit Accursius, qui aliquo in loco domicilium cōstituit, sed qui prope aliquem locum simpliciter habitat. Et propriè iuxta flumina sunt accolæ. Vergil. in 7.

– amnisque uadosi
Accola Vulturni.

Hi & accolentes Vlpiano, in l.1.§.sunt qui putent. D. ne quid in flum.pub. vbi Accursius legit accolatum, in P.Flor. legitur, accolentium. Alciatus in l.239. D.de verb.sign. Accola est qui prope aliquem locum simpliciter habitat.

ACCOMMODANDI verbo vtūtur Iurisconſ. cū quid benignè, ex æquo & bono, cōtra ſummi iuris regulas conceſſum ſignificant, Vlpian. l. eleganter. 24. D. de pign. act. Papiniano l. fin. D. de trāſact. Terent. Clem. l. filio. 48. D. de rit. nupt. eodem in eundem ſenſum vſi ſunt Impp. Seuerus, & Antoninus. Accommodare etiam in Gordiani Impe. conſtitutione pro interponere & adhibere accipitur, l. ſiqua. 7. C. famil. ercif. ex Nonio Marcello.

Accommodare nomen, eſt nomen alterius ſui loco apponere, & velut nomen commodato acceptum contractui inſerere, in conſtitutione Impp. l. cùm propria. 5. C. ſi quis alt. vel ſibi.

ACCVMBERE dicitur, qui iacet, Proculo l. hæc verba. 124. D. de verb. ſignif.

ACCVMVLATIO eſt plurium actionum iudicialis adiunctio, Alciato l. edita. nu. 22. C. de edend. recenſenti caſus quibus ei locus ſit.

ACCVSARE non à cuſo, aut cudo, vt quidam putant, ſed à cauſſa duci coniugata verba oſtendunt, recuſo, excuſo, &c. & Græcū verbū, αἰτιᾶσθαι, vt indicat Iulius Pollux lib. 3. cap. 29. Onomaſt. & ad publica iudicia tāntummodo accommodatum eſt. Accuſare iure mariti, eſt in accuſando habere certa ſpecialia, de quibus tractatur in Liure mariti. & l. quāuis. C. ad l. Iul. de adult.

Accuſaſſe autem eum dicimus, qui crimina obiecit, & cauſſam perorari vſque ad ſententiam effecit: cæterū ſi antè quicuit, non accuſauit, Vlpia. l. qui cum. 5. accuſaſſe. D. de bonis libert. Accuſare igitur Vlpiano eſt crimen obiicere legitimè. Hinc, Accuſatio, eſt legitima criminis obiectio, ex eod. Vlpiano.

Accuſare etiam intelligendus eſt qui nomen detulit, l. eum patronum. 10. §. 1. D. de iure patr.

Accuſatio aliud eſt, & aliud actio. Accuſatio propriè eſt ex qua imponitur pœna mortis, vel corporis coercitio, vel pecuniaria fiſco adplicanda. Actio eſt ius perſequendi in iudicio, quod ſibi debetur, Angelo in rubric. Inſtit. de public. iudic. Bartolo in l. Prætor ait. 3. D. de ſepul. viola. Quid autem accuſatio à maledicentia differat, Cicero oſtendit in Oratione pro Cælio his verbis: Accuſatio crimen deſiderat, rem vt definiat, nomine vt notet, argumento probet, teſte confirmet: maledictio autem nihil habet propoſiti præter contumeliā, quæ ſi petulantius iaciatur. (Sic enim legi vult Muret.) conuicium: ſi facetius, vrbanitas nominatur. Et quamuis non planè idem à Demoſth. dicatur dubium tamen non habeo quin Cicer. illius ſit veſtigia perſecutus. Sic enim ἐν τῷ περὶ στεφάνου. Καὶ τοι τοῦτο ἀπάντων ἀδικώτατον... [illegible Greek] ...

ACEPHALITÆ hæretici dicti ſunt, hoc eſt ſine capite: nullus enim erroris eorū reperitur auctor, ex quo orti ſint. Hi capita aliquot concilij Chalcedonenſis impugnabant, duarum in Chriſto ſubſtantiarum proprietatem negantes, Iſidoro Etymolog. 8. cap. 5. quem refert Gratianus c. quidam autem. 24. q. 3.

ACETABVLVM Alciato in tit. de pond. & mēſur. menſuræ genus, eſtque pars quarta heminæ. Alias idē eſt quod Paraphis, vide Paraphis. Pro acetabula autem in l. 10. §. 3. D. de aur. & arg. leg. vulgò malè, inquit Cuiac. tabulas: quæ ſcriptura confirmatur etiam falſo Horatij quodā loco, epiſt. lib. 1. epiſt. 15. in quo omnes cōſtāter legerāt hactenus, Patinas omaſi, nō tabulas.

ACETI appellatione non contineri acetum, quod paterfamilias vini numero habuit, Vlpianus ſcribit l. ſi quis vinum. §. ſi acetum. D. de vino, tri. oleōque leg.

ACINATICVM, vini genus ex acinis vinaceis æqua maceratis confectū, apud Vlpianū l. 9. D. de vin. tritic. Ex acino id quō fiat, docet Caſſiod. lib. 12. Epiſtol.

ACQVIRI ci accipiemus, ad quem rei commodum reſpicit. Vlpiano l. ſi extraneus. in fin. D. de iure dot.

Acquirere eum dicit Accurſius qui acquirere nititur, in gloſ. fin. l. ſi per impreſſionem. C. de iis quæ vi met. geſt. ſunt. cuius ſententiam probat Albericus. Acquirere etiam eum cenſuit Accurſius, qui acquirere vide. l. 1. D. de auct. tut. Quid autem ſit acquirere rerum dominium, & quot ſint modi dominij adquirendi, vide apud Hot. in Comm. verb. iuris.

Acquirendi ſpeciē eſſe liberare quem obligatione Paulo l. ſpecies. 11. D. de acceptil.

Ἀκριβοδίκαιοι dicebantur Ariſtoteli lib. 5. Ethic. qui ius ad literarum anguſtias reuocabant, ſummo iure nitentes, Bud. l. 1. De iuſt. & iur. vnde ἀκριβοδίκαιον ius ſummū, exactius, durius, & ſtrictum, Ariſtotel. ibidem His opponuntur ἐπιεικεῖς iudices, id eſt æqui & boni.

Ἀκρόδρυα Gaius in l. qui venenum, 236. D. de verb. ſignif. ſcribit apud Græcos omnes arborum ſpecies continere. quo tamen loco vult Hotomanus, BACCARVM, aut FRVCTVVM legi, cum conſtet (vel teſte Suida) ἀκρόδρυα dici πάντας τοὺς τῶν δένδρων καρπούς. Et ita D. Ioannem victitaſſe ἀκροδρύοις Nicephorus, vt Diogenem Ælicurus ἄγρια φύλλα.

ACTA, res quæ in commentariis principalibus relata eſſent Ciceroni Philippica. 2. & Plinio lib. 5. Epiſtol. ad Valerianum. Liber (inquit) hic principis ſeuerus. Leges ipſum: eſt in actis publicis, id eſt, commentariis. Hæc δημόσια γράμματα Æſchines vocat. Acta igitur libri, ſeu tabulæ erant in quibus ſcribebantur res geſtæ, principis, aut populi, aut etiam leges, idque ex Cicerone 1. & 2. Philipp. & Plinio lib. 5. Epiſtol. diſces, & l. 2. de delat. lib. 10. C.

Acta Iuriſconſ. & Imperatoribus libri erant forenſium, ſiue iudicialium ſcribarum, in quibus iudicum pronunciata ſcribebantur, apud Paulum l. acta. 45. D. de re iudic. Hermogenianum l. actorum. 46. D. eo. Seuerum & Antoninū l. is apud. C. de eden. & alibi ſæpiſſimè. Hæc ὑπομνήματα H. Modeſtinus l. 13. §. αἱ ἐντολαί. D. de excuſat. Galli regeſtra vocant, quaſi regeſta, malè & ineptè efflant regiſtres, etiam ipſi pragmatici, & fori rabulæ.

Actorum genera duo cōſtituiſſe videtur M. Cicero Philip. 2. publica & priuata. Publicis leges & ſimilia, quæ à principe gererentur, continebantur: priuatis teſtamenta, aliáve priuatorum geſta.

Acta etiam plerunque locum, vbi ius dici ſolet, ſignificant, l. 2. C. de cuſtod. reo. & l. 1. C. de ſatiſd.

Acta à geſtis vt diſtent, Iaſon differit in l. 2. C. de eden. Quanquàm geſta elegantius dicuntur res geſtæ. Interdū tamē, Roterod. teſte, Actus pro geſtis legimus.

Acta & actitata, formularij adpellant ſua ſcriptorum volumina: de his textus eſt in Clem. ſæpe. §. ſententiam. de verb. ſignif.

ACTIO cum ab agēdo dicta ſit, generali ſignificatione quicquid omnino agi ſolet, cōplectitur. Itaque & hiſtrionū & oratorū & fabrorū actionem dicere ſolemus. Verū in Iuriſconſultorū ſcriptis facile eſt intelligi, ad eas actiones contractā hanc eſſe ſignificationē quæ ad ius pertinerēt: hoc eſt, ad eos ritus qui à Iuriſcōſultis excogitati ſunt: veluti nexū, emancipationē, manumiſſionē per vindictā, ceſſionē in iure, teſtamētum per æs & librā: & ſi qui ſunt generis eiuſdē. Porrò cū illa omnia certa verborum cōceptione fierent, tandē cōſuetudine loquendi res eò perducta eſt, vt actio vulgò pro formula & cōceptione verborū diceretur. Et cū ea præcipua videretur, qua lis aduerſus ciuē intēditur, inde factū eſt, vt actio plerūq; pro querela in iudicio aduerſus aliquem propoſita vſurpetur. Tū enim ab Agere quod Queri ſignificat deducitur. niſi

nisi fortè Queri aliquanto plus sit, quàm Agere. vt in Orat.pro Cælio: A quo quæram si prodietir, primùm cur statim nihil egerit: deinde, si id queri quàm agere maluerit, cur productus à vobis potius, quàm ipse per se? Agere autem pro queri, aut postulare, Cicero multis locis vsurpat, vt pro Cæcinna: Si te hodie domum tuam redeuntem armati homines aditu prohibuerint, quæro quid acturus sis? Item, Quid ergo est? impunè feci: nam quid agas mecũ ex iure ciuili ac prætorio, non habes. Item: Quid negligentius maioribus nostris, qui tantæ rei prætermiserint actionem?

ACTIO est formula vel conceptio verborum, quibus iudiciũ à prætore certa de caussa postulatur. Vel sic:

ACTIO est formula iuris sui recuperatorio iudicio persequendi, ab eo qui legis actionem habet, data.

ACTIO apud veteres nihil aliud quàm formulã significat: quasi quis dicat, rerum priuatim agẽdarum modus, & forma Iurisconsultorum & pragmaticorum ingeniis excogitata. itaque vulgo Legis actiones vocabantur, quoniam earum rerum de quibus Lex XII. scripta erat, agendarum formam, ritúmque præscribebant. Pompon. l.2. De orig. Ex his, inquit, legibus eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus homines inter se disceptarent: quas actiones ne populus prout vellet institueret, certas solennésque esse voluerunt. & appellatur hæc pars iuris, Legis actiones. Quibus ex verbis apparet, Legis actiones olim id fuisse, quod nunc vulgus Formularium practicæ appellat. in eam enim sententiam à Varrone, Cicerone, & aliis, Manilianæ, & Hostilianæ actiones nominantur. patétq; ex Varrone rerum acquirendarum, stipulationúmque formulas etiam in rusticanorum hominum manibus versatas fuisse, à Manilio & Hostilio Iurisc. compositas: citantúrque in Pandectis Valentis, & Venule libri De actionibus: illius septem, huius decem, quos constat eodem argumẽto scriptos esse, quo Pauli librum singularem De conceptione formularum. Varro lib. De re rust. II. Paulo verbosius hæc, qui Manilij actiones sequuntur Lanij, qui ad cultrum bouem emunt. Loquitur de stipulationibus. Cicero pro Muræna: Gloria militaris vestris formulis atque actionibus anteponenda est. Idem ad Attic, lib. VI. Nec verò pauci sunt auctores, Cn. Flauium Scribam fastos protulisse, actionésque composuisse. Et libro de Orat. I. Expositis à Cn. Flauio primùm actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiosè digesta generatim componerent. Item in eod. Et credo, in illa militis caussa, si tu aut hæredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatem contulisses. Varro lib. De ling. V. Itaque quibus res erat in controuersia, ea vocabatur lis. Ideo in actionibus videmus dici, Quã rem siue litem dicere oportet. Cicero Philip. IX. Neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere.

ACTIONVM autem non tantum quæ ex contractibus, sed etiam, quæ ex delictis nascerentur, formulas constitutas fuisse, cum aliis ex locis patet, tum etiam ex his Arnobij verbis, in lib. aduers. Gent. IIII. Ac ne vestras aures conuitio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus formulas constituistis iniuriis.

ACTIONES, orationes apud populum iudicésve habitæ. Cic. lib. De art. Rhetor. II. Quòd si nunc id agant, velle se scire, qui lator sit, qui sint accepturi, se actiones videre & dissuadere velle. Asconius in Cornelianæ argumen. Cicero ipse significat, quatriduo Cornelium defendisse, quas actiones contulisse eum in duas orationes apparet. Sic verrinæ actiones fortasse non incommodè numerari septem possent, pro, Orationes ad Verris caussam pertinentes. Sed ne actionũ significatio conturbetur, quæ duæ tantùm fuerunt, nunquã, quod sciam, ab antiquis ita nominatæ sunt.

ACTIO, inquit Celsus, nihil aliud est, quàm ius persequẽdi in iudicio, quod sibi debetur. l. nihil aliud. 51. D. de oblig. & act. quibus verbis apparet Celsum Actionem intellexisse potestatem à Prætore datam, caussam suam apud iudices recuperatorésve agendi, vt ex vtriusque oratione quid æquitas ratióq; iuris postulet, statuant. veluti cùm dicimus, Actionẽ vel iudicium postulare, pro Iudicem postulare, & facultatem apud eum caussam nostrã agendi. Ex quo facile intellectu est, eam definitionem ad eorum temporum rationem accommodatam esse, quibus ab antiquorum iudiciorum ordine recessum erat.

ACTIO pro Actus. Vlpianus in l.3. §. vlti. D. de donat. inter vir. Nam celeritate coniungendarum inter se actionum vnã actionẽ occultari. Sic videtur legendũ in l. verũ est, 31. D. de reg. iur. Quod enim impossibile est, neque pacto, neq; stipulatione potest cõprehendi, vt vtilem actionem, (aut factum) efficere possit. nam illa duo verba AVT FACTVM: puto esse ex glossa, cùm aliquis sub verbo ACTIONEM subscripsisset, aut actum.

ACTIONIS verbũ, inquit Vlpianus, & speciale est, & generale: nam omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio. sed plerunque actiones personales solemus dicere. Petitionis autem verbo in rem actiones significari videntur. Persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto cõtineri: vtputa fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionẽ. l. pecuniæ, 178. D. de verb. signif. itaque distinguuntur in l.18. D. de acceptilat.

ACTIONES ædilitiæ dicuntur, quæ edicto ædilium curulium cõstitutæ sunt. C. de ædil. act. & §. j. Inst. Si quadrup. paup. Earum autẽ tres in iure ciuili species maximè repetio: Redhibitoriam, Quanto minoris, & In factum. Redhibitoria, est quæ emptori aduersus venditorem datur vt mancipium redhibeat, id est, recipiat, preciúmque acceptum restituat. l. redhibere, D. de ædil. edict. quod quatuor de caussis accidit: propter morbum, propter vitium, cùm pronunciatum est quid adesse quod abest, vel abesse quod adest: postremò, cùm ex ædilium edicto vẽditor non cauit. Quanto minoris actio præcisè dicitur, pro quanto minoris res fuit, quæ vendita est: datúrque emptori similiter contra venditorem iisdem de caussis quibus Redhibitoria: & eo amplius, propter eos qui vitio animi ex consuetudine laborant. l.1. l.2. l.3. & l.4. D. eo. In factũ autem emptori similiter datur ad preciũ recuperandum, cũ aut rem emptã sine iudice redhibuit, aut venditor mãcipij nationem non pronunciat: aut cùm ita emit, vt nisi intra certã diem placuerit, redhibeatur: aut indefinita die intra dies LX. l. quòd si nolit, 31. eod. aut cùm ornamẽta mancipij desunt. l. ædiles, eod. Differũt præterea tempore. nam Redhibitoria, sex mensium: Quãto minoris, anno: In factum, sexaginta dierum spacio circumscripta est. d. l. ædiles, eod.

ACTIONVM, inquit Vlpianus, genera sunt duo: in rem, quæ dicitur Vendicatio: & in personã, quæ condictio appellatur. In rem actio est, per quã rem nostrã, quæ ab alio possidetur, petimus: & semper aduersus eum est, qui rem possidet. In personam actio est, quã cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum. & semper aduersus eundem locum habet. l.25. D. de oblig. & actionibus.

ACTIO, pro accusatio. Papin. l.1. D. de crim. stellion. Actio stellionatus neque publicis iudiciis, neque priuatis actionibus continetur. hoc est. Hæc accusatio non è legibus publicorum iudiciorum est, sed extraordinaria. Similiter Rubrica est lib. Cod. Quando actio ciuilis criminali præiudicet.

ACTIO

Actio æstimatoria quanto minoris, vide suprà, actiones ædilitiæ. & infrà, Quanto minoris.

Actio æstimatoria siue de æstimato, est actio in personam, per quam qui rem aliquam vendendam recepit, vel rem ipsam incorruptã reddere cogitur, vel ipsius æstimationem. l. j. D. de æstimat.

Actiones arbitrariæ dicebantur, in quibus non restrictè certum quid postulatur, sed id tantùm quod æquius melius iudici videbitur, qui propterea verius Arbiter diceretur: quippe qui totius rei arbitrium ac potestatem habeat. Earum autem duæ sunt species, vna in qua duplex quodammodo sententia pronunciatur, & prior quidẽ his ferè verbis, Arbitror debere te aduersario hac ratione satisfacere: ante secundam porrò in litẽ iuratur. Altera in qua & vna sentẽtia profertur, nec in litẽ iuratur. §. præterea. 27. De actionib.

Actiones bonæ fidei concisa locutione dicuntur, in quarum formulis Prætor adiiciebat EX BONA FIDE. Cic. in Topic. In omnibus igitur iudiciis, in quibus EX FIDE BONA est additũ, primus earum vsus est. Item lib. de Offic. III. Q. Scæuola summam vim esse dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur EX FIDE BONA. Ibidem, Quid sibi dare facere oporteat ex fide bona. Nam in quibus hoc additum non erat, iudici dato formulam & summam sibi à Prætore præscriptam ac definitam egredi non licebat. At in bonæ fidei iudiciis (ait Imper. §. 29. De actionib.) libera potestas permitti videtur iudici ex bono & æquo æstimandi, quantum actori restitui oporteat.

Actiones stricti iudicij dicuntur, in quibus præfractè iudicium à Prætore definitur, & quasi ad viuum resecatur, vt iudici à verbis formulæ ne tantillum quidem recedere liceat. Cicero de iis loquens in Orat. pro Q. Roscio: Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex. SI PATERET TANTAM PECVNIAM DARI OPORTERE. Hic nisi planũ facit tantam pecuniam ad libellam sibi deberi, caussam perdit. Iudices enim (quippe priuati homines) potestatem iudicandi nullam, nisi quam à magistratu, & qua de re acceperant, habebãt. Veluti, L. Cassius iudex esto. Si apparet aureos viginti Næuio dare oportere Sempronium, eum tantæ pecuniæ condemnato. Poterat L. Cassius de aureis 20. iudicium statuere: de vno minus aut amplius, non poterat: non accepta scilicet à Prætore potestate. Nam potestates & imperia sunt penes magistratus: Iudices autem priuati (vt diximus) homines erant. itaque si maximè vndeuiginti deberentur, quia tamen viginti petita sunt, petitorem iudex damnabit. Vnde illud vulgatum, vt qui plus peteret, caussa caderet. Officiũ ergo iudicis est, constituere simpliciter debeantúrne viginti aurei, an non debeãtur: non autem de aureorum numero arbitrari. Tranquillus Claudio: Nam & iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones. De strictis iudiciis loquitur, in quibus si petitor asse vno plus postulasset, condemnabatur.

Actio ad exhibendum, est actio in personam, per quã qui in rem qualicunque actione acturus est, eius rei sibi in publico potestatem, vt experiatur, fieri postulat. l. 2. & l. 3. D. ad exhib.

Actio Caluisiana est actio in personam, qua patroni vtuntur ad ea reuocanda, quæ liberi in ipsorum fraudem alienarunt. l. j. §. si plurib. l. 2. & l. 3. §. si intestatus, & l. vlt. D. si quid in fraud. patro. l. 2. D. si à par. quis manumit.

Actio calumniæ, vetus erat actio, per quam is, qui litem alicui calumniosè intenderat, damnatúsque fuerat. decimã eius quod petierat partem aduersario soluere cogebatur. vti docet Imper. §. 6. De pœna tem. lit.

Actio damni iniuria, aduersus eum competit, qui damnum iniuria dederit: vt quanti plurimi res vel anno proximo, vel triginta diebus proximis fuerit, tanti damnetur, pro casibus qui ex lege Aquilia cognoscũtur. tit. De lege Aquil. in Inst. & Pand. Dicitur autem Actio damni iniuria, præcisè: pro Damni iniuria dati. itaque apud Ciceronem legitur in Orat. pro Q. Roscio. quum in libris nostris frequenter INIVRIÆ in secundo casu legatur.

Actio commodati, est personalis actio, per quam id quod gratis alicui vtendum dedimus, reddi nobis postulamus. vti docet Imp. §. 2. Quib. mod. re cont.

Actio communi diuidundo dicitur: quæ datur iis qui res quas vel voluntate, vel fortuna inter se communes habent, per arbitrum diuidi, & si quid alter alteri debeat, præstari postulant. Paulus. l. j. D. comm. diuid. Hoc iudicium ideo necessarium fuit, quòd pro Socio actio magis ad personales inuicem præstationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem.

Actio condictitia, est actio personalis, in qua condicimus. Imper. §. Quib. mod. re cont. Datúrque agenti contra eum propter repetitionem Condictitia actio. nam perindè ei condici potest, SI APPARET eum dare oportere, ac si mutuũ accepisset. Vlpian. l. si quis. 24. D. Si cert. pet. Sed illa condictitia actione id persequi debet, per quam certum petitur. item in l. si duo. 13. §. 2. D. de iureiuran. & l. vxor. 55. de donat. inter vir.

Actio conducti, siue ex conducto, est actio in personam, per quam is qui vel rem vtendam, vel opus faciendũ conduxit, siue recepit, vt vel re sarta tecta vtatur, vel operis perfecti mercedem consequatur, postulat.

Actio confessoria, est per quam rem nostram ab alterius possessione in dominium nostrum vendicamus. vti docet Imp. §. 2. De action.

Actio constitutoria, est qua cum eo agitur, qui vel pro se, vel pro alio soluturũ se sine vlla stipulatione constituerit. vti docet Imp. §. 8. & §. 9. De actio. itémque toto tit. De const. pecun. D.

Actio de albo corrupto, est, qua quiuis de populo agere aduersus eum qui Prætoris edictum corrupit, potest: vt quinquaginta aureorũ pœna multetur. vti docet Vlp. l. 7. D. de iurisd. omn. iud.

Actio de arboribus succisis, ex duodecim Tabul. est actio in personam, per quam qui alienas arbores exciderit, æris XXV. damnatur. hanc enim constitutam pœnam fuisse Plin. lib. 17. c. j. testatur. Paulus. l. 28. §. 6. D. de iureiur. Colonus cum quo propter succisas fortè arbores agebatur ex locato, si iurauerit se succidisse, siue è lege XII. Ta. de arboribus succisis, siue, &c. Hinc Rubr. Arborum furtim cæsarum, lib. Pand. 46.

Actio de dote, est actio in personam, quæ diuortio facto mulieri de dote exigenda aduersus maritum datur, & maritum in id tãtum quod facere potest, damnat. l. maritum. 12. l. 13. l. 14. D. solut. mat.

Actio de effuso, deiecto, suspenso, est actio in personam, quæ aduersus eos intenditur, qui eum in locum quà vulgò iter fit, aliquid effuderint, deiecerint, suspẽderint, cuius casus alicui nocuerit, nocerévе suspẽsum potuerit. l. j. & l. 5. D. de his qui deiec. vel effud.

Actio de in ius vocato vi exempto, est qua cum eo agitur, qui in ius vocatum exemit, dolóve eximendum curauit, vt quanti ea res ab actore æstimabitur, damnetur. l. j. & l. 5. D. ne quis eum qui in ius voc.

Actio de in rem verso, est actio in personam, per quam pater dominúsve, cuius filius seruúsve cum aliquo sine ipsius voluntate contraxit, siue quid in rem ipsius versum erit, totum præstare cogitur: aut si quid non sit versum, quatenus peculium patietur. vti docet Imper. §. 4. Quod cum eo qui in al.

Actio de iureiurando, est per quam is qui aduersarij postulatu deberi sibi pecuniam iurauit, ita eum damna

damnari postulat, si planum faciat se illius postulatu iurasse. vti docet Imp. §.12. de action.

Actio de moribus, vide Iudicium de moribus.

Actio de pastu pecoris ex lege XII. Tabular. instituta est, cùm in meo fundo pecus tuum depastum est. nec enim de pauperie noxalis actio sufficiebat: quia pastus pecoris, nec pauperies, nec damnum est. l. qui seruandarum, 14. §. vlt. D. de præscript. verb. l. 2. §. in bestiis, D. Si quadr. pauper.

Actio de patre patronóve in ius vocato, est per quam filius emancipatus aut libertus qui patrem patronúmve sine Prætoris venia in ius vocauit, pœna quinquaginta aureorũ dãnatur. l. pen. D. de in ius voc.

Actio de peculio, est per quam is qui cum filiofam. seruóve contraxit, contra patrem dominúmve ita agit, vt quoad profectitium peculium ferre possit, soluere dãnetur. vti docet Imp. §. 10. De action. & D. toto tit. de pecul. Sciendum est autẽ, non certã quandã actionis speciem hanc esse, quæ per se cõstet: sed adiectionem qua principalis actio designatur. nam si depositi, cõmodati, mandati filiusfa. obligatus sit, datur aduersus patrem actio depositi ex peculio, cõmodati ex peculio, mandati ex peculio. l. 5. §. cui congruit, D. de pecul. l. depositi, eod. l. 1. C. quod cum eo, &c.

Actio depositi directa, est personalis actio, per quam id quod apud aliquẽ deposuimus, reddi nobis postulamus: vti docet Imp. §. 3. Quib. mod. re cont.

Actio depositi contraria, est actio in personam, per quam qui depositum recepit, quod in eo tuendo asseruandóque impendit, postulat. Hinc Rub. in Pand. Depositi vel contraria. sic enim legendum est.

Actio de tigno iuncto, dicitur, qua vtitur dominus tigni aduersus eum qui ipsius tignum ædibus vineísve suis adiunxit: per quam non ipsum tignum, sed duplũ consequitur. vti docet Vlp. l. 1. D. de tig. iuncto.

Actio directa (quum actioni contrariæ opponitur) ea formula est, quæ quum certam ob caussam inuẽta atque instituta sit, ad eãdem ipsam caussam accommodatur. veluti Lex XII. Tab. Pro socio actionem instituit, aut ea ex lege scilicet instituta est. Quoniã vtriusque socij caussa instituta hæc actio est, Directa vtrinque nominatur. At in tutela, mandato, & deposito inuenta primùm est actio tantùm pupillo in tutorem, mandatori in mandatarium, & deponenti in depositarium. quare quæ hîs in caussis dantur actiones, quia illæ ipsæ sunt maximè, quæ primùm institutæ sunt, Directæ nominantur. Et quoniam vsu rerum postulante intellectum est, vicissim quoque dandas esse tutori in pupillum, mandatario in mandatorem, depositario in deponentem, certis de caussis, actiones: cõcessæ quóque sunt eædem ipsæ antiquitùs institutæ conceptæq; formulæ, quas Directas, cùm ad sua negocia referuntur, nominamus: sed quia non ad suam caussam propriè accommodantur, Contrariæ nominantur. quasi dicas, Eædem ipsæ actiones, sed ad contrariam partem accommodatæ.

Actio directa dicitur, quum eius ipsius aduersus quem agitur, non autem alterius nomine intenditur. veluti Actio noxalis, quia contra dominum nõ suo, sed serui nomine intenditur, directa non est. sed si qui in seruitute noxã nocuit, postea manumittatur, quia suo nomine lege Aquilia cõuenitur, Directa pulsari dicitur. Iustinianus §. 3. de nox. act. At si manumissus fuerit, directò ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit. nam si liber homo noxiam commiserit, & is seruus tuus esse cœperit, incipit tecũ esse noxalis actio, quæ antè directa fuisset. Idem, §. vlt. Quòd cum eo, &c. Id quod iussu patris dominíve contractum fuerit, quódque in rem eius versum erit, directò quoque posse à patre dominóve condici, tanquam si principaliter cum ipso negocium gestum esset. Ex quo apparet, actionẽ Quod iussu, & similes, directas dici nnn posse: quippe quæ aduersus patrem dominúmve non ipsorum, sed filij seruíve nomine intendantur.

ACTIO empti, siue Ex empto, est, actio in personam, per quam qui rem quampiam emit, venditorẽ & quæ lingua nũcupata sunt, præstare, & si nominatim nihil conuenit, rem tradere, eámque vel emptoris facere, vel euictionis nomine obligari cogit. vti docet Vlpia. l. 11. D. de act. emp.

Actio exempta dicitur, quum agi posse desiit. Vlpian. l. 26. §. 4. D. Ex quib. cau. maior. Siue cui per magistratus actio exempta esse dicetur. Item, Actio exempta sic erit accipienda, si desiit agere posse. Locutio deducta est ab exemptione reorum, de qua suo loco diximus.

Actio exercitoria, est actio quæ in exercitorem, qui seruum naui præposuit, de eo quod cum eo seruo illius rei caussa gestum fuit, in solidum conceditur. Is enim ad quẽ quotidianus nauis quæstus redit, Exercitor dicitur: & moris erat, vt seruum ei rei præficerẽt, quem Magistrum appellabant. l. 1. & pass. D. de exercit. act.

Actio ex sponsu, vide Spondere, & Sponsus.

Actio ex stipulatu, est actio quæ ei competit qui sibi aliquid incerti dari fieríve stipulatus est. veluti quicquid vini hoc anno ex vineis tuis colligetur. vti patet ex ca. Inst. de verb. oblig. in princ.

Actio ex stipulatu doti exigendæ, est actio in personam, per quam vxor dotem suam soluto matrimonio à marito condicit. l. penult. C. de iure dot. & l. vnica, C. de rei vxor. act.

ACTIO familiæ ercíscundæ dicitur, quæ datur cohæredibus postulantibus vt & hæreditas diuidatur, & si quid alter alteri debeat, præstetur. nam Ercíscere familiam, hæreditatem diuidere significat. eius autem formula in rem est: vis & natura, qualis est actionis in personam. Vlpian. l. 22. §. 3. D. famil. ercisc. Hoc iudiciũ ex duobus constat: id est, rebus atque præstationibus: quæ sunt personales actiones.

Actio Fauiana, est actio in personam, quæ patronis eorúmve liberis conceditur, ad ea reuocanda quæ in ipsorum fraudem liberti alienarunt. l. videamus, 38. §. in Fauiana, D. de vsur. l. 1. & pass. D. si quid in fraud. patron. Ei gemina est Caluisiana, de qua suo loco diximus.

Actio finibus regundis, est quæ confinibus conceditur, postulantibus vt quod cuiusque proprium sit, ab arbitro definiatur: & si quid ab alterutro cõmissum sit, resarciatur. Eius autem formula eadem est quæ vindicationis: vis autem & natura eadem quæ condictionis. vti docet Paulus in l. 1. D. finium regund. FINIBVS autem REGVNDIS hæc ab antiquis appellata est actio: tem vt Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo, Rationibus distrahẽdis: quod cuiuis ex Cicerone licet intelligere: sed, vt opinor, posteaquã à Græcis hominibus ius ciuile tractari cœptũ est, hæc mutatio, cuiusmodi aliæ alibi permultæ sunt, hoc in loco cõtigit.

Actio funeraria, est actio in personam, per quam is qui pro officio sun, veluti delectus à testatore, vel hæres scriptus, vel suo ordine cognatus funerandi defuncti caussa sumptus fecit: eos ab eo ad quẽ ea res pertinet, recuperat. l. 12. §. 2. & perpetuo trac. De relig. & sump, Dicitur & Funeratitia à Põponio, l. 30. D. eo. tit. vel sic.

Actio funeraria est, qua qui defunctum suis sumptib. funeratus est, eam pecuniã ab hæredib. condicit. Vlp. l. 17. D. de reb. auct. iud. Vtrum ita demũ priuilegiũ habet funeraria, si is cuius bona veneunt, funeratus sit.

ACTIONE furti concepti tenetur is, apud quem furtum quæsitum & inuentum est: ait Paulus lib. 11. Sent. tit. 31.

Actio furti concepti dicitur, quæ in eum intenditur, apud quem testibus præsentibus furtiua res quæsita & inuenta est: quamuis ipse fur non sit. apud Imp. §.4. de oblig. quæ ex del.

Actio furti manifesti est, qua quadrupli pœna ab eo qui manifestus fur est, exigitur: nec manifesti, qua à nec manifesto, dupli. ait Imp. §.17. de oblig. quæ ex del.

Actio furti non exhibiti, aduersus eum datur, qui furtiuã rem apud se quæsitam & inuentam non exhibuit. ait Imp. §.4. de oblig. quæ ex delict.

Actio furti oblati, competit in eum cui res furtiua oblata est, vt apud eum potius, quàm eum qui obtulit, conciperetur: ait Imp. §.4. De oblig. quæ ex delict.

Actio furti prohibiti aduersus eum est, qui furtum quærere testibus præsentibus volentem prohibuerit. §. 4. De oblig. quæ ex delict.

Actio siue petitio hæreditatis est, actio in rem, quæ aduersus illos qui ius pro hærede vel pro possessore habent, vel rem hæreditariam licet minimam possidet, intenditur. l.9. D. de pet. hæred. habet tamen præstationes quasdam personales, vtputa eorum quæ à debitoribus sunt exacta, & pretiorum. l.25. §.13. eod. tit.

Actio furti ope consilióque facti, aduersus eum datur, cuius ope consilióque furtum factum est. ait Imper. §. 9. de oblig. quæ ex del. Eius formulam Cic. libr. De nat. III. hanc fuisse scribit, OPE consilióque tuo furtum aio factum esse.

Actio hypothecaria, quæ & quasi Seruiana, & vtilis Seruiana, interdum Seruiana, & Pigneratitia vocatur, est actio in rem, per quam creditores quib. res aliqua siue mobilis, siue immobilis oppignerata est, rem illã, si fortè in alterius possessionem inciderit, sibi vendicant. vti docet Imp. §.7. de action.

Actio in rem, est quæ conceditur ei, qui rem quam alter possidet, suam esse intendit: vt ea res ipsius esse pronuncietur. sicut Imp. docet in §. j. de action.

Actio in personam, est quæ aduersus eum intenditur qui ex cõtractu vel delicto obligatus est; vt aliquid dare, facere damnetur. ait Imp. §. j. de action.

Actio inofficiosi testamenti, quæ interdum etiam Accusatio, interdum Querela nominatur, dicitur ea quæ tum liberis, tum parentibus, tum etiam fratribus iniquè vel prætetitis vel exhæredatis datur, vt si iudices violatum officium cognoscant, rescisso testamento hæreditatem iis quibus naturæ iure debetur, adiudicent. l. j. & pass. D. de inoff. testam.

ACTIONES in rem scriptæ dicuntur, quæ vi ipsa in personam quidem sunt, simpliciter tamen & absolutè sine vllius personæ notatione scriptæ & cõceptæ sunt. cuiusmodi sunt Ad exhibendum, Quod metus caussa, Ex caussa interdictorum. nam IN REM vetus locutio est, quæ vt suo loco docebimus, nihil aliud significat, quàm generaliter, infinitè, & sine certæ alicuius personæ designatione. Itaque Personales actiones semper aduersus eũdem, hoc est, eum qui in iis nominatus est, dantur: at hæ aduersus quẽuis. vide IN REM.

ACTIO malæ tractationis, aduersus maritum facto diuortio dabatur vxori, diuortij culpam in illum transferenti. Fabius libr. 7. c. 4. Non dissimiles autem abdicationũ actionibus sunt malæ tractationis actiones. nam & ipsæ habent eandem in accusationibus moderationem. Idem libr. 4. c. 2. Sed in scholasticis quoque nonnunquam euenit, vt pro narratione sit propositio. nam quid exponet, quæ Zelotypum malæ tractationis accusat? cùm totum crimen vno verbo in qualibet actionis parte posito satis iudicetur. Eiúsque iudicij exemplum extat apud eundem Declamat. VIII. & XVIII.

Actio malè gestæ procurationis in foro, nominatur à Fabio lib. 7. c. 4.

Actio institoria, est actio in personam, quæ in eum qui seruum institorem tabernæ præfecit, ex eo quod cum eo seruo eius rei caussa gestum erit, in solidum cõceditur. Est autem institor, qui quæstuariæ alicui negociationi præficitur: quòd (vt ait Vlpianus) negocio gerendo instet. l. j. & pass. D. de institor. act.

Actio ingrati, excepta Macedonum gente nusquam data est: ait Seneca lib. 3. de benef. Nam cùm difficilis esset, inquit, incertæ rei æstimatio, tantùm odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad vindices deos remittimus. nam optima beneficij pars perit, sic vt certæ pecuniæ ex cõducto aut ex locato detur. Hoc enim est in illo, quod dedimus vel perdituri, quod permisimus accipientium arbitrio. si appello, si ad iudicẽ voco, incipit non beneficium esse, sed creditum: nec erit gloriosa res, gratum esse, nisi tutum est gratum non esse. Fabius de scholastica exercitatione loquens libr. 7. c. 4. In actione ingrati, inquit, quæritur an is cũ quo agitur, acceperit beneficium: quod rarò negãdum est: ingratus est enim qui negat. an quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit, ingratus sit: an potuerit reddere: an id quod exigebatur, debuerit. Vide Turneb. Aduers. lib. 10. c. 6.

Actio locati, siue ex locato, est actio in personã, per quã qui quempiam vel in prædio colendo, vel in opere faciendo locauit, ea quæ in contrahendo conuenerunt, illum ex æquo & bono præstare cogit. l. 2. & l. 17. C. locat. l. si merces, 25. D. eod.

Actio legis, vide Legis actio. item suprà, Actio.

Actio mandati directa, est actio in personam, per quam qui alicui mandatum dedit, quanti sua interest ob id quod alter vel non confecit, vel non tempestiuè renunciauit, ab ipso postulat. l. 22. §. 11. & l. 27. §. 2. D. mandati.

Actio mandati contraria, est actio in personam, per quã qui alterius mandatum suscepit, quod in eo cõficiendo de suo impendit, ab altero postulat. Hinc tit. in Pand. Mandati, vel contraria. sic enim legendum est.

Actio negatoria, est per quam actor negat aduersario id licere, quod nisi sibi seruitus deberetur, ei liceret: vti docet Imp. §. 2. de action.

Actio negociorum gestorum, est actio in personam, qua qui alterius negocium sine mandato ac sua sponte gessit, quicquid eo nomine illi vel abest, vel absuturum est, à domino repetit: vicissimque illi actus sui rationem probare, & si quid vel non vt oportuerit gesserit, vel ex his negociis retinet, præstare cogitur. vti docet Caius. l. 2. D. de neg. gest.

Actio negociorum gestorum, Directa quidem aduersus eum instituitur, qui absentis negocia, sine mandato gessit: Contraria verò, aduersus eum cuius negocia gesta sunt, de eo quod alterum alteri ex æquo & bono dare, facere oportet.

Actio noxalis, est actio in personam, per quam is, cuius seruus noxam aliquam commisit, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere cogitur. vti docet Imp. tit. de nox. act. in principio.

Actio noxalis de pauperie, est actio in personam, per quam is, cuius quadrupes, quæ cicurum numero sit, alicui damnum dederit, aut litis æstimationem præstare, aut ipsam quadrupedem noxæ dedere cogitur. l. j. D. Si quadrup. vbi obscurius Vlpianus est locutus, quum ait hanc actionẽ locum habere, quum feritate commota nocuit quadrupes: & paulo pòst, Quum contra naturam fera mota, pauperiem dedit. Significat autem eas, vt dixi, quæ cicures sunt: vt equum, bouem, mulum, quæ nonnunquam feritate commota, id est, lasciuia quadam ferociunt, vt si mulam equus olfecerit: & tamen contra naturam, id est, præter naturalẽ mansuetudinẽ. Cicures enim natura sunt: an-

Actio rei vxoriæ, erat olim actio in rem, per quam vxor dotem suam soluto matrimonio repetebat. Dos enim (vt scribit Boëtius) licet matrimonio cõstãte in bonis viri sit, est tamen in vxoris iure, & post diuortium velut res vxoria peti potest. Et Imper. l. pen. C. de iur. dot. Dos & ab initio vxoris fuit, & naturaliter in eius permanet dominio. non enim quòd legum subtilitate trãsitus earũ in patrimoniũ mariti videatur fieri, ideo rei veritas deleta vel confusa est. hæc ille. Quòd si in danda dote interuenisset stipulatio, eã dirẽpto matrimonio redditũ iri, Ex stipulatu actio nascebatur. quã solam Iustinianus illa sublata superesse doti repetẽdæ voluit: siue stipulatio interuenisset, siue nulla aut inutilis interuenisset. vti patet ex l. vn. C. de rei vxor. act.

Actio rescissoria, est in rẽ actio, quã Prætor ei, cuius rem aduersarius dum ex iusta caussa abesset, vsucepit, rescissa pro imperio & pro nihilo habita vsucapione cõcedit: vt eam rem nihilominus quàm si vsucapta nõ esset, vẽdicet. vti docet Imp. §. 5. De actionib. vnde intelligitur, finẽ huic actioni non hunc esse propositum, vt vsucapionẽ rescindat: ipsum enim prætorẽ id pro imperio caussa cognita facere: sed vt res à possessore vẽdicetur. vti patet ex l. 21. & l. 22. D. ex quib. cau. maio.

Actio restitutoria dicitur, quæ in veterẽ debitorem, pro quo mulier intercesserat, ea muliere liberata restituitur. l. quamuis. 8. §. 6. & 7. D. ad Velleian. l. 8. C. eod.

Actio reuocandæ donationi dicitur, qua vtitur is qui rem quãpiã donauit, aduersus eũ cui donauit, si eũ ingratũ probauerit. Rẽ enim donatam per hanc actionem recuperat. l. vlt. C. de reuoc. donat. & §. 2. De donat.

Actio Seruiana est, per quã dominus prædij, eius rei quã ei colonus pro mercedibus oppignerauit, possessionẽ ab eo qui eam tenet, vindicat. nam, vt ait Papinianus in l. 66. D. de euict. etsi Seruiana in rem actio est, nudã tamen possessionem auocat.

Actio serui corrupti, cõpetit in eum cuius hortatu consilióve seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. in quã actione earũ etiã rerũ, quas fugiẽndo seruus abstulerit, æstimatio deducitur. l. j. & pass. D. de ser. corrupt.

Actio Sequestraria, est actio in personã, per quam is qui rem aliquam litigiosam apud sequestrum deposuit, eam impleta depositionis conditione ab ipso repetit. vti patet ex l. 9. §. 2. D. de dolo malo. Pomp. l. si in Asia. 12. D. depos. Cum sequestre rectè agetur depositi sequestraria actione. Vlpia. l. si quis. 9. §. 2. de dol. mal. Quoniam neque mandati, neque sequestraria Seium conuenire potes, &c.

Actio subsidiaria dicitur ea, quæ contra magistratus instituta est, qui aut omnino à tutoribus vel curatoribus satisdari nõ curauerunt, aut non idoneè passi sunt caueri. §. sciendum, De satisdat. tut. l. j. & l. 4. D. de magist. cõuen. l. j. §. 7. D. de tut. & rat. dist. nomen autẽ ex eo reperit. nam quemadmodũ Subsidiarij propriè dicebãtur Triarij, qui dum primus & secundus ordo pugnabant, vt ait Festus, subsidebãt: eodẽ modo primo loco tutores, tum eorũ fideiussores, postremò quasi res ad Triarios pupilli redierit, magistratus conueniuntur.

Actio tributoria, est actio in personã, quæ in dominũ datur, quo sciente vnà cũ seruo in merce de peculiari cõtractũ est, nisi res æquabiliter inter creditores partitus sit: nimirum vt alia tributio fiat. l. j. & pass. D. de tribut. act.

Actio tutelæ & rationibus distrahendis est, quæ aduersus tutorem in duplum datur, qui pupilli pecuniã intercepit, abstulit, furatus est. l. tres tutores. 55. D. de administ. tut. l. j. §. Rationibus. D. de tut. & ration. Distrahendis autẽ rationibus eodem modo dictum puto, vt Communi diuidundo, Finibus regundis, Familiæ erciscundæ: pro ad distrahendas rationes, hoc est, ad ineundã subducẽdãmque acceptorũ expensorúmque rationẽ: & quia quod alteri ab altero debetur, id quasi cõiunctum & contractum est, ad cõiunctionem illã distrahendam, & dirimendam. Fabius lib. 7. c. 4. In tutelæ iudicio, inquit, solet quæri, an alia de re quàm de calculis cognosci oporteat: an fides præstari debeat tãtùm, non etiam consilium & euentus.

Actio vectigalis, est actio in rẽ, qua vtitur is qui vectigalem fundum conduxit, aduersus possessorem & eos à quibus eum fundum conduxit. l. j. D. si ager vectig. Vlpianus l. 15. §. 13. D. de damn. infect. Si de vectigalibus ædibus non caueatur, decernendum est, vt eodem iure esset, quo foret is qui nõ cauerat, post quod decretum vectigali actione vti poterit.

Actio venditi, siue ex vendito, est actio in personam, per quam qui rẽ vendidit, precium, eiúsque post rei traditionẽ, quãuis precariã, vsuras, itémque sumptus in rẽ factos, & quod inter contrahendum pactum sit, postulat. vti docet Vlpian. l. 13. §. 17. D. de actio. empt.

Actio vi bonorum raptorum est, per quam ab eo qui rem eripuit, quadruplum intra annũ exigitur, in quo simplum inest, post annum, simplum duntaxat. ait Imperator, sub tit. Vi bon. rapt. in principio.

Actio vtilis, vide Vtiles actiones.

Actor variè accipitur: quandoque pro eo qui causas in iudicio agit, & pro aduocato, Ciceroni Bruto. Et actori summo caussarũ magistro. & Horatio in arte:

-consultus iuris, & actor
Caussarum mediocris.

l. j. C. ne liceat pot. Porrò loquẽdi vsu peritis recepto, Actorem eum dicimus qui quid iudicio petit. Vlpia. l. quæ omnia. 25. D. de procurat. Actorem vocat Paulus. l. purè. §. actoris. D. de do. ma. & me. excep. qui pecuniis exigendis præest: & pro seruo dispensatore sumitur apud Scæuolã l. Sticho. 40. §. 3. D. de statuli. Actor quoque pro optimo seruo, qui negotiis domesticis præest, accipitur, Vlpiano l. legato. 37. D. de leg. j. Actor municipij, corporis, aut collegij is est, qui agit facítve quod communiter agi fierive oportet, quique municipium defendit, is actor, syndicus, & defensor adpellatur Gaio. l. j. D. quod cuiusque. Arcadio Charesio. l. fi. §. defensores. D. de mun. & hono.

Actor publicus, seruum publicum significat. C. Tacito. Mancipari singulos actori publico iubet. Actor in tribus iudiciis dicitur, qui primus ad iudicium prouocauit, Gaio. l. in tribus. 13. D. de iud. Actorem etiam adpellari constat, qui decreto prætoris constitutus pupilli negotia gerit, absente vel valetudinario tutore, aliisve ex caussis, Paulo l. decreto. 24. D. de administr. tut. l. vnic. C. de acto. à tut. vel ad eorum causam agendam In iudicio. l. si actor. 10. C. de adpella. Qui ex caussa est cõstitutus pro pupillo, rectè ab Alberico, & Pragmaticis Adiutor adpellatur. Sunt qui dicant actorem ad litium pupillarium administrationem tãtum institui: cum tamen vbi diffusa sunt negotia, aut vbi tutoris ætas aut dignitas postulat, actor cõstitui possit, atque ideo ad extra iudicialia extenditur, quod Paulus docet. d. l. decreto. & Impp. d. l. vnic. Est & actor qui à procuratore, siue in rem suam siue non, constitutus est. l. si actor. & l. seq. D. de procurat.

Actum est, de ea re dici Ælius in Adelphis Terentij scribit, de qua iam lata sit sententia. Actus, verbi varia significatio est. Actus enim dicitur id quod agitur. l. 21. in fi. D. de testamen. l. duos. D. de duob. reis. quo sensu etiã accipitur in l. actus. 77. D. de diuers. reg. quo loco Põponius & P. Decius explicãt q̃ sint actus legitimi.

Actus etiam est ius agendi vel iumentum, vel vehiculum, Instit. de seruit. præd. Vide Varronem. 4. de ling. Lati. Actus, generale verbũ esse Vlpianus scribit. l. Labeo.

19.D.de verb.sig. Actus etiam administrationem sonat Scæuolæ.l.40.§.4.D.de statu.li. Quæ autem sit differentia itineris,actus,viæ, vide apud Duar.disp.lib.5. cap.31.

Actus omnes in genera duo distribuere Impp.l.actus.C. de feriis,in publicos,& priuatos.

Actum administrare dixit Vlpianus.l.j. §.si seruus.D.si is qui test.lib.& Scæuola.l.vxorē.§.codicillis.D. de leg.3. & in Alexandri ad Vrbicum constitutione.l.j.C. ne quis lib.inuitus.lib.2.

Actū agere,id est,rem administrare.l. Thais. 41. §.ab hæredibus.D.de fideicom.lib.quod & actum gerere,dixit Vlpianus.l.notionem.99.in fi.D.de verb.sign.l.vlt. in prin.D.de public.& vectig.

Actus,in agris spatium est,Senecæ lib,5. Epist.38. Horum quidā sunt minimi,alij duplicati,alij quadrati, auctore Boëtio libr.2.Geomet.Actus minimus quatuor pedibus latitudine,& 120.longitudine protēditur, Boët. Epist.38.Varroni li.4.lin.Lat.Sic accipiēdus est Festus li.j.Duplicatus ducentos quadraginta pedes explicat, Boëtio.Quadratus ex omni latere. 120.pedibus concluditur,eodem auctore,& Antonio Aug.lib.2. Emēdat.c.vlt.Ab eo actu dicuntur.

ACTVARII limites,de quibus Hygen.li.j.de limit.constit.Actuarius (inquit) limis , qui primus actus est, ab eo quintus quisque,quē si numeres, à primo erit sextus:quoniam quinque centurias sex limites cludunt. Et paulò pòst, Actuarij extra maximos latitudinem habent pedum.12.

ACTVARIVS de quo meminere Impp. l. actuarij. & l. pen.C.de erog.mil.anno.& l.actuarios. C. de num.& actua.& Nou. 108. & alibi Græcis ὑπομνηματοφύλαξ, ὑπομνηματογράφος,est & alibi actorum scriptor, siue custos,quique ratiocinia perstractat.Horum quidā ærarij comitum.l.3.C.de diuersi.offic. Alij palatinorum numerorum rationes tractant.d.l.actuarij. Alij præfecti Prætorio:Alij scholæ,de quibus d.Nou.108.

ACTVARIÆ naues apud Marcellum.l.2.D. de capti.& postli.re. & Gellium libr.10.c.25. dicuntur, quæ remis aguntur non modò velis, Budæo. l. j.D.de exercit. & Baif.lib.de re naua.

ACVISSE vinum dicitur & coacuisse ,quod in acetum versum est, Vlpiano.l.in venditionibus. 9. D. de contrah.empt.l.j.D.de peric.& comm. rei vend.& Pomponio,l.nuper.85.D.de leg.j.Hinc ducitur Acor, vitiū illud,Vlpiano.l.si quis.4.§.pen.D.de periculis & commodis rei vend.& sæpe apud Columellam.

ACVS varia Festo lib.j.significat.apud Vlpianum est instrumentum quo crines distinguuntur ornatus gratia, atque ideo inter ornamēta recēsetur.l.argumēto.25.§. ornamēta muliebria.D.de aur.arg.leg.& vide Isidorū lib.19.c.30.Etym.Hinc Acicula capitis leg.j.C.Th.de repud.eodem sensu accipitur.Hinc illud Martial.

Figat acus tortas, sustineátque comas.

A D

A.D.apud priscos notæ erant, ante diem significantes. Quod imperiti scriptores cum ignorarent, pro a. d. scripserunt ad.Rectè igitur illud esse animaduertendum monuit Paul.Manut.quod vbi apud Cic. in impressis libris,legitur,Ad 4.Kalend.Ad 6.Id.Ad 3.Non. & similia,in vetustioribus libris legi A. D.

A D, præpositio, locum,& personam sonat , Festo libro primo. Eandem intentionis notam esse ex Cæcilio docet Gellius Noct. Attic. libro 7.c.7. Proximitatem quandoque sonat. Proculo.l. quidam.13.D. de seruit. Ad parietem, id est, iuxta parietem, Aliquando pro aduersus,vel contra accipitur, vt apud Vlpianum. l. commissa.ibi ad hæredem.D.de publicanis,& vectig. Interdum significat post , apud Iulianum.l. qui duos. 18.D.de manu.test.Sic apud Paulum in l.militis.36.D.de test.mil.vbi Accursius id adnotat, licet Bartolus ibidē sumi pro iuxta,censuerit,nisi dicatur ibi fortè pro ante sumi,vt sæpe apud Marcum Ciceronem. Conditionis quoque nota est.l.quibus.40.§.si. D. de condition. & demōstr.Tu rem expende : quia futilissimum tractatum desiderat.Nam Bart.& Bald. ibidem modum significare aiunt,& ex recentioribus quidam.

Ad etiam sonat Pro,Iauoleno.l.cui.12. D. de mun. & hono.& Scæuolæ.l.3.D.de vaca.& excus. mu. & Ciceroni Ver.4. Qui,inquit,ad statuam pecuniam contulerūt. Aliquando etiam sumitur pro vsque,apud Vlpianum. l.mariti.20.§.quinquennium.6.D.de adul. ad eum diē, id est, vsque ad eum.Ad, item impletionis, & absolutionis nota est,apud Marcellum.l.non putabam.& ibi Bart.D.de condit.& demonstr.

Ad agnatos & gentiles, prouerbium è iure sumptum, cum aliquem mente captum esse significamus. Vide Hotom.in Com.verb.iuris.& Bud.in l.diuus Marcus. D.de offic.præsid.

Ad,sæpe pro apud sumi liquet in libris Digesto. in l. sed si hoc.62.§.4.ibi ad eum subsideret. D. de cond. & demonst.l.vxorem.§.sorori.ibi, ad hæredes.D. de legat. 3.l.vnica in fi.D.apud eum à quo.Cicero ad Atti.Cum, inquit,ad me bene mane Dionysius fuit. Liuius lib.10. Cæterum non plus armorum ad hostes erat. Hanc quoque significationem adnotauit Seruius in Donati grammaticen.

Ad bestias dari bifariam accipitur, primò de iis qui iudicum pronuntiatione bestiis obiiciebantur.l.quòd ad statum.12.D.de pœnis.l.j.D.de veter. Secundò de iis qui operas suas locabant, vt cum bestiis pugnarent.l.4. §.lege Iulia.D.de testi.l.j.§.qui operas. D. ad S.C.Tertul.Hos bestiarios in Sextiana adpellat M.Cicero.

Ad ferrum damnari dicebantur qui gladio plecti,quique capite truncari debebant.l.eius.8. D. de testa. Ferrum pro gladio sæpe dixere M.Cicero & Virgilius, idque translatitiè, vt ait M.Fabius lib.8.c.6. Sic ad gladium dixit Paulus lib.5.Sent.tit.17.

Ad manum, pro in promptu, Africanus.l.tutor.19. §. cum haberes.D.ad Velleia. Vlpianus dixit, præ manu. Hinc apud Cicer. lib. 3.de Orat. quem seruum sibi habuit ille ad manum, nec idem est seruus ad manum, qui Amanuensis.Amanuenses enim serui sunt à manu, qui excipiunt,& scribunt:Serui autē ad manum, qui præsto sunt,& in promptu, aut parati. Hinc Liuius : Inde ad manum cantari histrionibus cœptum. Hesychius Ad manum exponit, κατὰ χεῖρα ἕτοιμα, πρόχειρα.

Ad Minicium,ad Plautium,ad Neratium, ad Q.Mutium, ad Sabinum,ad Vrseium Ferocem. Et ferè notæ sunt posteriorum iurisc.qui veterum scripta vel corrigunt, vel interpretantur. Varias huiusmodi inscriptiones reperies in libris Digestorū, Viglio Institu.de hæred. inst.in princ.teste.

Ad summam rem publicam dixit Vlpianus. l. j. §. si is qui nauem.D.de exercit.pro rei pub. vtilitate.

Ad Vrbem magistratus dicebantur qui cum potestate prouinciali , aut nuper è prouincia reuertissent, aut nondum in prouinciam profecti essent, sed extra vrbem manerent.F.Hotoman.in 3.Verrinam.

ADACTVM iusiurandum dicebatur, id quod non vernaculum esset, sed peregrinum, & aliunde ascitum: vt si quis Christianus Iudaico more iuret: vel quod non spontaneum, sed adactum sit: vel quod spontè susceptum, nemine cogente, si Suidæ credimus, & Etymologico.

ADÆQVATIO, est æquabilis diuisio hæreditatis inter fratres, ante quam diuisionem leges vetabāt quicquā alienari,nisi post annos quadraginta:& ei qui se læsum contendebat, succurrebatur. Lombard.libr.2.tit. 29.Sic tamen vt omni tempore sortes stare debeant, & ad

& adæquario percurrat. Item leg. Longobardorum tit.48.de quadraginta annis poss.frat.& Aleman.titul. 89.vlt.frat.post mort.pat. hinc libro feud.2. tit. 58. §.4. Scilicet vt adæquatio percurrat vsque ad quadraginta annos.

ADÆRATIO, æstimatio in pecunia, quo verbo vtitur Iulianus Antecessor Nou.123.c. 4. Græcis ἀπαργυρισμὸν, ἐξαργυρισμὸν, ... Theod.& Valent. Nouel.de trib.fiscal.vnius annonæ adæratio quatuor per annum solidis æstimetur.

ADCRESCERE dicitur alicui res, cum ei qui etiam partem habet, accedit atque adiungitur, veluti cum insula fundo adcrescere dicitur, in l.insula.56.& l.ergo.30. D.de adq.rerum dom. Vel cum portio alteri personæ vel rei accedit.l.si Titio.§.fi.D.de vsufruct.l.seruus.67. D.de acq.hæred.l.& Proculo.20.D.de leg.2.cum simil.ib.innumeris lib.Dig.& apud Imp.l.vnic.§.in his itaque.C.de cad.tol.Hinc Adcrescendi ius apud Iurisc. celebratur, cum hæreditatis reíve legatæ pars, quæ in quopiá de hæredibus legatariísve deficit, alteri attribuitur.l.siue ex pluribus.9.D.de suis & legit. Vel quo portio deficientis alteri ipso iure adcrescit.d. l.vnic.§. in his itaque.l.j.in fi.l.3.l.8.l.xj.D.de vsufr.adcres.Huic quando locus sit, disces ex l.re coniuncti.D.de leg.3.& l.triplici.D.de verb.sig.& vtrobique Alberic.Bart.Ias. Alciat.d.l.re coniuncti.Azo in Sum.C. de testa.milit. & vide F.Ripam in d.l.re coniuncti.Ipsum autem ius adcrescendi in emptorem non cadere, contra cõsentientem fere vocem omnium, ait Cuiac.obs.lib.12.c.13:

ADDICERE propriè est dicere, & dicendo adprobare. Addicere etiam damnare est, Festo lib. j.Significat & quid alicui adiudicare, & adtribuere.l.2.§.tutor.l. 7.D. pro empto.Erat & solenne Prætoris verbum, è tribus summum, DO, DICO, ADDICO, quæ fastis diebus proferebat, id est, pronuntiando adiudicabat, dominiúmque transferebat, quod vel secundo decreto fit hodie. Verbum igitur proprium prætoris erat, rei dominium in aliquem transferentis: vt ex Verrinis Ciceronis, & Comœd. Plautiana in Pœnulo liquidò constat: *-ubi in ius veneris,*

Addicet Prætor familiam totam tibi.

quod & Vlpianus in Epitome significauit.§. in iure cedit. Varro lib.5.de ling.Lati. Translatum deinde fuit ad eos qui auctionibus & pignorum distractionibus præsunt, vt ex l.à diuo Pio.§. 3. & 6.D.de re iud. Vide August.lib.2.Emend.c.3. A quibus in eos qui rem, nisi precium inter diem certum augeatur, emptori attribuunt, posteà deriuatum est. Hinc tit.libr. Pand.18. De in diem addictione. Itaque addicere hoc est quod Galli efferunt, *Deliurer au plus offrant*.

Addicere in diem Vlpiano.l.j.2.& 4. Pompon.l. 15. Iuliano.l.17.Africano.l.18.Iauoleno.l.19.D. de in diem addictione est, nisi pretio conuento quid adiiciatur, meliórve conditio adferatur, intra præstitutum diem emptori rem venditam adtribuere, Paulo.l.j.D.eo.

Addicere bona libertatis causa quando & quomodo dicebatur iudex, docet Impe.Instit.de eo cui libert.caus. bo.addic.quod tunc faciebat cùm nemine intestato successore alicui adiudicabat, ne bona venirent, qui cauebat de solido iis quibus debebatur soluendo.l. 4. §.addici.D.de fideicommi.li. Addici iudex dicebatur, quià prætore datus erat; Papiniano.l.39. Paulo.l. 46. Pomponio.l.80.D.de iudic.

Addicere dementem dicitur iudex, cùm agnatis eum, eiúsque bona adiudicat: qua formula loquendi Cicero in Paradoxis translatitiè vsus est. Ego verò (inquit, de Clodio amico suo sentiens) te non stultum, vt sæpe: non improbum vt semper, sed dementem rationibus addicam necessariis.

Addicere litem in 12.Tabulis, est sententiam secundum præsentem dicere, ex Gellio lib.17.c.2.

Addicti dicebantur, qui cùm iudicatum facere non possent, creditoribus adiudicabantur, Ciceroni in orat. pro Flac.idque ex lege 12.Tab.apud Gellium lib. 20.c. j.quam explicui libr.4.veteris iurispru.l. 60.iidem nexi, & Græcis ἐνέχυρα dicebantur, id est, ... Budæus Rub. de in diem ad. ideóque Addicti etiam dicuntur damnati supplicio vltimo. l.addictos. C. de episc.audien.

Addictus iudex, vide Additus.

Addictionis nomine apud M. Ciceronem in 2. Verrina possessionem significari puta.

Addictio in diem. lex venditionis, qua ex pacto res inempta erat, si intra diem dictum melior conditio adferretur, tot.tit.D.de in diem addict.Est etiam. Addictio προσθήκη, quæ penes eos est qui pluris licitati sunt rerum subiectarum voci præconis collocationes. Exulare igitur hæc dictio deberè tit.de fide & iure hastæ fisc. & pro eo restituendum adiectionibus, vt alibi annotaui.

ADDITVS iudex, id est datus actioni & appropriatus: sicque legendum est ex Pand.Flor.in l.cum furiosus.l. iudex.l.si in iudiciis.D.de iudic.l.quod si Ephesi. D.de eo quod cert.loc.l.si qua.l. filij. C. famil. ercisc.l. debitor.§.vlt.D.ad Trebel.§.j.Inst.de offic.iud.non aditus, vel addictus. Addebatur autem actioni iudex in hunc modum: L. Titius iudex esto, Si paret Primum Secundo 100.ex testamento dare oportere, tum Primus dãnetur.idque ex Cicerone intelligi potest in 4. Act.in Verrem.

ADDVCI est moueri, & esse in aliqua sententia, Marcello.l.quidam.10.§.is cui.D.de fideic.li.in quo significatu apud M.Cic.notari potest sæpissimè.

Adærare dicitur æstimare, quasi ad æris pretium redigere.l.15.C.de erog.mil.anno. lib. 12.(sic enim ibi, non adhærere legendum.)l.7.c.eo.

Adærata prædia, ære æstimata, & ad æris pretium redacta.l.vnic.C.de colla.donat.

Adæratio, æstimatio rerum in ære.l.vlt.C. de milit. vesti.

ADEMPTIO legatorum quid sit, vide apud Hotom.in Comm.verbor.iuris.

ADEO Festo libr.j.duas habet significationes: nam cùm prima acuta effertur, idem significat quod accedo: & in hoc significatu varius eius verbi vsus est: vide inferiùs paulò Adire. Cùm autem secunda acuitur, idẽ est, quod vsque eò, Festo libr.j. quo significatu accipitur apud Vlpianum: l. iurisgentium. §. adeò. D. de pact.l. adeò.D.de iurisdict. Accipitur pro nõ solum, vt l.nedum.§.si Titius.Instit.de rer.diuis.

Adesse, est aduocationem præbere, & postulare apud iudices.l.puto.6.D.de postul.l.j. §. aduocatos. D. de extraord.cognit.l.5.§.7.de iis quæ vt indig.& l.2.in fin.C. de aduoc.diuers.iudic. Dicitur & adesse litigator causæ suæ, quando iudicio sistit.l.Paulus.69. D. de procura.l.si suspecta.29.D.de inoffici testa.

Adesse ea non videri, quæ casu adsunt, rectè ex Pauli sententia colligit Bart.l.quæsitum.78.§.fi.D.de leg.3.

Adesse, pro, præesse, quidam accipi existimant in l.2.C.de stat.& imag.

Adesse nolle, S.C.verba, non vtique exigunt vt latitet, sed & si contemnat venire: hoc est non solùm latitãs, sed & venire contemnens adesse nolle dicitur. l.si cũ. 28.§.j.D.de fideicom.lib.

ADFECTARE est pronum animum ad faciendum habere, Festo lib.j. Adfectatas autem tutelas eas dici putat Ant.Aug.lib.sing.ad Modesti.quæ in numerum earum, propter quas quis excusatur, non veniunt.

ADFINES, in agris vicini dicuntur, Festo libr.j.quo significatu vsus est Paulus.l. pen. D.fin. regun. Adfines etiam sunt, viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd

duæ cognationes, quæ inter se diuersæ sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. Nomina eorum hæc sunt, socer, socrus: gener, nurus: nouerca, vitricus: priuignus, priuigna. Hæc ex Modestino. l. 4. D. de gradib. adfinit. cuius sententiam probant Græci interpretes lib. 45. Βασιλικῶν tit. 3. & Impp. l. nemini. C. de nupt.

Adfinitas est ciuile vinculum, ex nuptiis sponsalibúsve descendens. Ciuile rectè adiectum est: legitimè enim contrahi non potest inter legibus vetitos. §. adfinitatis. Insti. de nupt. Vinculum aptè dicimus: adfines enim iungi scribit Paulus. l. aut adfinitate. D. de procuratorib. Ex sponsalibus optima ratione additur: nam & inter sponsos adfinitatem esse Neratio placuit. l. quod Seruius. D. de condict. caus. da. Quod ciuile vinculum adpellamus, Azo in Sum. C. de nupt. regularitatem, Angel. Clauasius in Summ. in verb. Matrimonium. 15. impedi. proximitatem vocarunt. Iulius Pol. li. 3. Onomastic. c. 1. ita definit. συγγένεια, ἡ τῶν ἑτέρων, τῆς δὲ προσγινομένης. Quod συνάλλαγμα adpellat, id ἀγχιστείαν Theophilus in d. §. adfinitatis. & C. Harmenopulus lib. 4. tit. 6. Epitom. dixere. Adfinitas κατὰ χρηστεῖαν in l. quod Seruius. D. de cond. caus. da. sumitur pro quadam necessitudine, & l. non ideo. D. de hæred. instit.

ADFIRMATORES ita definire mihi visus est Vlpianus. l. cum ostendimus. §. fin. D. de fideius. tuto. eos qui cum idoneos esse tutores adfirmauerint, fideiussorum vicem sustinent. Hos pragmatici Galli Certificatores vocant.

ADGNATI, verbo vsa est lex XII. Tabularum, vt ex l. 1. D. de leg. tut. Vlpiano in Epitome tit. 26. & alibi sæpè constat. Eam explicui lib. 4. Vet. Iurispr. l. 27. & 34. Adgnatos autem definit Gaius. l. sunt autem. 7. D. de legit. hæred. his verbis: Sũt autem agnati, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt, quasi à patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius, nepósve ex eo, & patrui filius, nepósve ex eo. Cuius verba in libr. 2. Institutionum, quæ circunferuntur, titu. 8. immutata sunt, quod ab Amniano ex præceptione Alarici Gothorum Regis factũ putem. Agnatorum contractior definitio ab Vlpiano traditur eodem pertinens, in hæc verba. l. 2. D. de suis & legit. hæred. Adgnati sunt cognati virilis sexus, ab eodem orti. Quod ait Vlpianus, ab eodem, per mares accipiendum idem scribit, titu. 26. in princ. in Epitome: quod & Gaius sentit vbi suprà. Porro adgnati, & cognati hoc dissidere Paulus scribit. l. 10. §. j. D. de gradib. & lib. 4. sentent. tit. 8. quòd cognati, generale nomen est, adgnati speciale. Nam qui adgnatus est, & cognatus est: non vtique autem qui cognatus est, & adgnatus est. Alterum enim ciuile, alterum naturale nomen est. Verbi gratia, patris frater, id est patruus, adgnatus est, & cognatus: matris autem frater, id est auunculus, cognatus est, adgnatus non est. l. 5. D. vnde legit. Vide cognati & cognationis nomen.

Adgnatum pro furiosi curatore accipi apud Vlpianum. l. nam & si. 10. D. de alien. iud. mu. & Gordianum Imp. l. 2. C. de curat. fur. quidam putant. sed vtrobique per eclipsim supprimi vocem Curator, verius est, quæ ab aliis Iurisconsul. addi solet, vt videri potest in l. 3. §. quia autem. D. de tutel. l. seruus. 13. de manumiss. l. si filia. 65. D. de solut.

Adgnatio est ipsa per mares consanguinitas & coniunctio, vt ex superioribus liquidò constat. Accipitur & pro ipsa natiuitate, vt cùm dicit Antoninus posthumi agnatione testamentum rumpi. l. 1. de posthu. hæredi. insti. C. l. 13. D. de iniust. rupt.

Adgnasci est adgnatum fieri. l. qui in adoptionem. D. de adopt. Propriè de filiis & suis hæredibus dicitur, Adgnasci dicuntur filij qui post testamentum & in potestate nascuntur. l. 3. l. 6. §. j. D. de iniust. rupt. test. l. si filiusfa. D. de testa. milit. Adgnasci, & succedere dissimilia esse constat. ex l. si quis. §. j. D. de iniust. rupt. test. Adgnascitur qui suus nascitur, & quem nemo præcedit: succedit intestatò, cui ante eum alij est delata hæreditas. Adgnatio igitur est suorum. l. j. l. 8. l. posthumorum. D. de iniust. rupt. testa. l. ex facto. D. de vulg. & pupilla. l. pen. D. de iur. codicil. Adgnata etiam dicuntur ea, quæ ex mancipiis, vel pecoribus nascuntur, vel gregi, vel seruitio accedunt. l. Paulus. §. j. D. de pigno. l. vxorem. §. sorori. D. de leg. 3. l. eum qui. §. non solùm. D. de furt. Hinc agnum, pecori ouillo adgnatũ dictum putat Varro. lib. 4. de ling. Lat.

ADGNOSCERE, præter vulgarem significatum, est admittere, recipere, teneri, præstare. Hinc

Adgnoscere onera apud Vlpianum. §. j. D. de vsufr. est de oneribus teneri: eáque præstare. Agnoscere vsurarum onus Paulus dixit. l. quarto. D. loca. pro, vsuras in se recipere, & earum nomine teneri, & periculũ agnoscere. apud Papinianum. l. quid ergo. 13. D. ad municip. est de periculo teneri. Sic vectigal agnoscere Vlpianus dixit. l. 2. §. sequitur. D. de hæredi. vel actio. vendi. hoc est in se recipere, & præstare, & alibi, Agnoscere hæreditatem, bonorúmve possessionem passim in lib. Digestorum legitur, pro admittere, & acceptare. Sic & adgnoscere bona eodem sensu. l. recusare. 6. §. 2. D. ad Trebel.

Adgnoscere bonam fidem Vlpianus. l. quoties. 9. §. denique. D. de admi. tut. pro bona fide iustam litem instituere, & in bona fide versari, dixit.

Adgnoscere iudicium defuncti, pro comprobare voluntatem, eíque parere dictum est. l. Papinianus. §. si conditioni. D. de inoff. test.

Adgnoscere legatũ Modestino. l. nihil. 12. D. eod. est illud accipere, probando defuncti iudicium.

Adgnoscere tutelam dicitur, qui administrationem suscipit, pupillíque negotia gerit, siue etiam consensit, siue adrigit. l. si filiusfamilias. D. de tutel. Agnoscere videtur, & qui conuentus excipit, vel aliàs voluntatem suã ostendit. l. 45. D. de fid. lib.

Adgnoscimus liberos, quos vt filios nostros admittimus. l. 1. & tot. tit. de agnoscen. lib.

Adgniti natales in Senatusconsulto intelliguntur de ingenuis. l. 3. D. si ingen. esse dic.

ADGRESSVRA est prædonum, latronumve impetus, id est, grassura, Alexãdro Imp. qui eam casibus fortuitis connumerat. l. quæ fortuitis. C. de pigno. & Philippo A. l. damnum. C. loca. & Vlpiano. l. 3. §. 3. D. de S. C. Silan. eodem verbo vsus est & Apuleius li. 7. Asini aur.

Adgressores dicuntur prædones Vlpiano. l. quo naufragium. §. non tantùm. D. de incend. ruin. & nauf. & l. si scienti. D. de leg. Pomp. de parricid.

Adgressus, prædonum impetus, insultus, rapina, & prædatio, adgressura, eidem Vlpiano. l. ex facto. 17. §. si quis autem. D. ad S. C. Treb.

ADHIBERE ad actum aliquem, siue in ius vocare, Vlpiano. l. nam ita diuus. D. de adopt. quo sensu vtitur sæpe M. Cicero.

Adhibere ad satisdandum, est fideiussorem dare, Paulo. l. de die. §. j. D. qui satisd. cog.

Adhibere moram, Pomp. D. l. 18. tit. 6. l. 17. pro morari, moras trahere ac differre.

Adhibere, reiterare interpretatus est Damasus pontifex. c. per illicitam. j. q. 7. atque ita accipi debet in c. ventum. j. q. j.

Adhibere etiam testes dicitur qui adsumit, admittítve, apud Arcadium. l. j. §. j. D. de testibus. quod Græci dicunt, παραλαμβάνειν vt in Euang. Matth. 18. παράλαβε μετά σεαυτοῦ ἔτι ἕνα, ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων, &c.

Adhibe

Adhibere postulantem, est aduocatum caussæ suæ præficere, Vlpiano, l. obseruare. 9. §. 4. D. de offic. procons.

ADIACENTIA, quæ alicui rei immobili, putà fundo domuíve cohærent, quales sunt horti, & similia. Horũ exemplum est in constitutione Constantini, l. 2. C. de bon. vac. lib. 10.

ADIGERE Festo lib. j. est dare, cogere.

Adigere arbitrium Ciceroni in Topic. offic. 3. & pro Roscio, eiusdem acceptionis, qua & illa formula, agere ad arbitrium, id est, cogi ad arbitrum venire: id est agere in iudicium, vel ad iudicium.

Adigere iureiurando, siue ad iusiurandum, vt Vlpian. dixit, in §. fi. l. adoptiuum. de in ius voc. dicitur is, qui cõceptis verbis alium iurare coegit: hoc est, qui verbis arbitrio suo dictatis, iureiurando eum astringit, quod nonnulli, Budæo teste, Adiurare dicunt. Qui autem sic astrictus est, dicitur iureiurando adactus in verba eius qui adegit. Verba Vlpiani sic habent: Sed si ad iusiurandum adegi, ne vxorem ducat, ne nubat, impunè in ius vocabor.

Adigi in verba dicuntur qui in fidem principis adsumuntur, Plinio in Panegyric. Budæo in l. iusiurandum. D. de iureiur.

ADIICERE iudicium quid sit, vide apud Hoto. in Com. verb. iuris. Adiicere autem alibi est augmentum facere, & meliorem conditionem adferre, veluti auctariũ adiicere, vel etiam pacisci de adminiculis & accessionibus, & (vt Iustinianus ait) pedisequis emptionis. Venuleio, l. fi. D. de adimen. leg. quo sensu accipitur apud Paulum, l. necesse. 7. D. de in diem addict.

Adiici etiam dicitur hæres, qui cohæres datur, Gaio, l. si qui. 88. D. de hære. instit. l. 32. de vulg. Hinc.

Adiectus cohæres dicitur apud Venuleium, l. si hæres. D. famil. ercisc. Papinianum, l. 7. D. de vulg.

Adiectus etiam is est, qui solutionis gratia adiici plerumque solet, l. si ita. 59. D. de solut. Hic à vero procuratore diffidet, Vlpiano, l. vero. 12. D. eo. De hoc Leũ quis. & l. si seruus. §. si ita. & vtrobiq; Alcia. D. de verb. obli.

Adiectio, pretij additamentum, id est, quum quis rei venditæ intra præstitutam diem precium vel pecunia, vel qua alia ratione adauget, l. 10. l. 11. §. fi. D. de in diem addict. l. si quis. 41. D. de rei vendicatione. quæ vsurpatur non solum in priuatis venditionibus, sed & publicis, quæ fiunt sub hasta, aliisque solennibus adhibitis. Hanc Galli adpellãt *Enchere*, id est, pretij rei sub hasta vendendæ & addicẽdæ augmentũ. Huius exempla habes apud Paulum, l. fi. D. de iu. fisci. eundem l. Lucius. 21. D. ad municip. & in Antonini constit. l. 2. de vend. reb. ciuit. lib. 11. C. Hinc tit. Cod. lib. 10. De fide & iure hastæ fiscalis, & de adiectionibus. sic enim eo in in loco legendum vet. lib. rem firmant Græci Adiectiones ὑπὲρ θεματισμὸς vocant.

Adiectio acquisitionem plerisque significat, citántque l. 3. D. de vsurp. & vsuca. quo loco, non adiectio, vt in vulg. codicibus, & P. Florenti. sed adeptio, legendum docet Vlpianus in Epitome tit. 19.

Adiectiones sunt modi, siue excogitata, quibus ad ciuitatem Romanam perueniebatur, §. fi. Instit. de success. libert. Alciat. lib. 1. Parerg. παρέργ. cap. 16.

ADIMENDI verba, & modos vide in tract. de adim. leg. & Hotom. in Comm. verb. iuris, vbi explicat quid sit ademptio legator. Quando lex adimit libertatem, pro non scripta habenda est, Terentio Clementi, l. vnic. D. de adempt. libert.

ADIPISCI iudicium, siue ius, quod & ius obtinere dicitur.

ADIRE hæreditatem & pro hærede, id est, pro domino, est ipsam hereditatẽ subire, §. fi. Instit. de hæred. qualit. & differ. l. si nemo. D. de diuersis reg. iur. antiq. Adire bona, idem ferè, l. j. C. de testa. milit. Adeunt autem extranei, immiscent se sui, & necessarij. d. §. fin. & §. extraneis. Insti. illo tit. de hæred. qual. & differ. Porrò & qui adit, & qui se miscet, obligatur, l. 3. in fin. & l. 4. D. quib. ex caus. in pos. eat.

Adire hæreditatem, & bonorum possessionem petere Paul. æquiparat, l. is qui. de leg. præstan. tametsi Aditio hæreditatis, quia illi è ciuili iure origo, perpetua est, l. licet. C. de iure delib. Bonorum verò possessio, quia à prætore causam habet, temporaria est: nam prætoris officium angustiore clauditur tempore. Hinc filius sine patris iussu potest agnoscere bonorum possessionem: adire autem hæreditatem non potest, nisi scrutata patris voluntate, quum facilè peti possit, non exclusa spacio temporis. Hæc est germana ratio diuersitatis inter aditionem hæreditatis, & bonorum possessionem, quam Pyrrho Anglebermæo debemus, qui veritus non est ab Accursio & Bartolo discedere.

ADIVDICARE, & Abiudicare contraria sunt, Ciceroni contra Rullum. Volet esse popularis, pop. Rom. adiudicabit. non sumet sibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse, à pop. Rom. abiudicabit.

Adiudicare, est rei dominium alicui iudicio suo adtribuere, l. liberto. §. Lucius. D. de annuis leg. id quod in actionibus mixtam causam habẽtibus iudicibus permittitur, §. si familiæ. Instit. de offic. iud. l. si idem. D. de iurisdict.

Adiudicare caussam alicui dicitur qui secundum aliquem iudicat, Cicero lib. 2. de Orato. Vt is, inquit, qui nobis caussam adiudicaturus sit, &c.

ADIVTOR tutelæ dicitur, qui prætorem permittit tutoribus constituere, qui administrationi tutelæ non sufficiunt, l. solet. D. de tutel.

Adiutor Cornulariorum vacationem munerum grauiũ habet, l. vlt. D. de iure immunit. Cornularij qui sint, vide infrà suo loco. Erant & Quæstoris, quam addidit Pet. Lithæus, ad fin. Nouel. Iuliani.

Adiutores Notitia Romani imperij numerat inter officia præfecti vrbi: de quibus l. per hãc. C. de adu. diu. iu.

ADIVTORES Quæstoris, [illegible], de quibus Nou. 26. ministri quæstoris, quos sibi ex scriniis memoriæ, libellorũ & epistolarũ eligit propositis sacrosanctis Euangeliis. Officium Quæstoris dicuntur Nou. 120. Nouel. 24. ca. 6. τάξις κοιαίστωρος in inscriptione Græca Nou. 80. [illegible]. Vide Nou. integram de adiutoribus.

Adiutrix legio prima Impp. l. fi. C. de adparit. pfe. præto.

Adiuuæ qui erant, disces ex Notitia Imperij Roma.

Adlecti dicebãtur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numerum adsumpti, Festo lib. 1. nam patres dicũtur qui sunt patritij generis: Conscripti, qui in senatu sunt scriptis adnotati. Adlectos etiam dici putat Varro, lib. 5. de Ling. Lat. qui in collegarum locum suppositi sunt.

Adminiculũ, sine quo res non subsistit, l. j. §. j. si vsusfr. pet. l. instrumenta. C. de probat.

Administrare dicitur, qui quid alij restituit, l. si pars. 10. in fi. D. de inoffic. testa. l. 3. C. ad leg. Falc. Hinc,

Administratores ciuitatis, curatores dicuntur, l. præses. C. de transact. per l. 3. D. de admi. rer. ad ciuit. pertin. Hi sunt qui ciuitatis negotia gerunt, & administrant quorum officium explicatur, D. de admi. rer. ad ciuit. & C. eo. tit. lib. 11.

ADMITTERE, est missum in possessionem recipere, Vlpiano, l. 3. in princ. D. ne vis fi. ei. eidem in l. is cui. 5 §. missus, D. vt in pos. leg.

Admittere bonorũ possessionem, est ipsam agnoscere, & recipere, in Impp. constituti. l. quoniã. C. de iure delib.

Admittere scelus dicitur, qui id perpetrat, & committit, in diuorum Marci, & Commodi rescripto. l. diuus. D. de offic. præsid. M. Cicero pro Rabirio: Rabirius,

inquit, fraudem capitalem admisit. Vlpianus in l.j. in prin. D. de offic. præf. vrbi. Vnde Admissum pro scelere passim in Pandectis legitur, vt apud Vlpian. l.j. §. si. D. de susp. tut.

Admittere præter notas acceptiones, est marem fœminæ, aut mari fœminam admouere ad initum, apud Vlpian. in l. si quis vxori. §. si quis. D. de furt.

ADMISSIONVM officium sub dispositione Magistri Officiorum ponitur in Notitia Imperij Romani: de quo est tex. in l. 2. de priuil. eo. qui in sac. palat. mil. lib. 12. C. Inde Admissionum magistri, l.j. c. 75. qui à præb. tyr. & admissionum proximi, apud Marcellinum, lib. 2. Vide Proximi sacrorum scri. Hinc,

Admissionales dici cœpti sunt, qui admittēdis, siue introducendis ad Imp. hominibus præerant, Græcis, στρατηγοὶ τοῦ ἀδμισσίονος τιμὴν ἔχοντες. l. 2. de diuers. offi. lib. 12. C. Lamprid. in Alex. Salutabatur verò quasi vnus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis: aut iis solis, qui ministri ad fores fuerant. Vnde Admissionum magister qui admissionibus præerat: huius meminit Vopiscus in Aureliano.

Admissarius dicitur, ad initum electus, Columellæ lib. 6. cap. 17. &

Admissura, cuius commeminit itidem Columella eodem cap. Nec (inquit) admissuræ tempora seruantur.

ADMONERE, verbum notæ significationis est: plerūque castigare & corripere, & percutere sonat. Corripere quidem significat in Imp. Commodi cōstitutione apud Modestinum, l. alimenta. §. j. D. de agnos. lib. iuncta l. j. D. de iur. patro. Telo admonere Vergilius lib. 10. & flagello Columella lib. 2. cap. 2. dixere: quod & Nonius adnotauit. Hoc ita Græci exprimūt νουθετεῖν, vt apud Platonem in lib. νόμων, νουθετεῖν πληγαῖς. Hinc,

Admonitio fustium Callistrato, l. veluti. D. de pœn. Græcis νουθεσία. Tu vide quæ de hoc scripta reliquerit, I. Pollux, lib. 9. Onomastic.

ADMOVERE probationi, apud Vlpianum, l. j. in princ. D. de quæsti. est reum argumentis compellere, vt pene conuictus videatur.

ADNEPOS, adneptis, abnepotis abneptisve filius, filia: pronepotis, vel proneptis, nepos, neptis; l. j. §. quinto gradu. D. de grad. & sæpe alibi.

AD NOMEN respondere, est comparere ac præsto esse, cùm nomen recitatur, Liuius lib. septimo ab vrbe condit. Acerbitas in delectu non damno modò ciuiū, sed etiam laceratione corporum lata, partim virgis cæsis, qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis, inuisa erat.

ADNOTARE aliquando accipitur pro reprehendere, vt apud Paulum, l. debitor. 82. §. seruo. D. de leg. 2.

Adnotare præses dicitur, cum aliquem deportandum putat, & principi nomen eius scribit vt deportetur, Vlpiano, l. inter. 6. §. j. D. de interdic. & rele. & alibi sæpe.

Adnotare insulas, pro adsignare dicit l. j. §. 2. D. de leg. 3.

Adnotare dicitur absentem, quem in reos recipit requirendum, vt docent Marcianus, & Macer, l. j. & 2. D. de req. reis. Hinc,

Adnotatio, illa in reos relatio, l. 4. D. eo. tit. Est &

Adnotatio, principis ad preces rescriptum, idque ex Valentiniani Imp. Nouella edocemur, tit. de homicid. casu fact. vers. merito ergo. Adnotationis, hoc sensu, frequens mētio est in Codice Iustiniano, in l. non aliter. 9. C. de pala. sacr. larg. lib. 12. Sic autem eam definit Theodorus: παρασημειώσεις ἐστὶν ἃ τὰ κεφάλαια τῶν λαλουμένων περιλαμβάνοντα καὶ γράφοντα ταῦτα αὐτὰ ἐπὶ συντόμου, καὶ δι' ὀλίγων ὅπου οὐδὲ μὲν ὅτι τὰ παλαιὰ βασιλικὰ σημειώματα.

Adnotatus censibus, adscriptitius, in censum scriptus, l. quisquis. C. de episc. & cleric.

ADNVTIVVM, vet. glos. κατανεύματα, pro affirmatione sumitur. Cui opponitur, Abnutiuum, de quo suo loco.

ADOLESCO, à verbo Græco ἀλδήσκω veniens Festo, est ætate progredi, & crescere Nonio, quo sensu vsus est Vlpianus, l. 3. §. si duo impuberes. de Carbonia. edic. D.

ADOLESCENS dicitur, qui pubertatem egressus est, l. Aurelio. §. j. D. de lib. leg. Adulescens sæpe legitur in Pand. Floren.

Adolescentes, qui moribus & solertia præditi sunt, tametsi legitimam ætatem nondum expleuerint, anno tamen vigesimo possunt impetrare veniam administrandarum rerum, l. 2. in princ. C. de his qui ven. ætat. impet. Alioqui prætor opem pollicetur eis, ceu minoribus annis 25. Et ideo in hanc vsque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei suæ administratio eis committi debebit, quanquam bene rem suam gubernantibus, teste Vlp. l. j. de minoribus.

Adolescentiam, quæ pubertas est, Iurisconsultis placuit à quartodecimo anno sumere initium, vigesimoquinto perfici. l. non aliter. §. j. D. de leg. 3. cum simil. nam ante decimumquartum pupillus appellatur.

ADOPTARE est in filium alienum sibi adsciscere. hoc Aristoteles lib. 2. πολιτικῶν dixit, θέσθαι παῖδα, vbi loquitur de legibus quibusdam, quas Thebanis Philolaus Corinthius scripserat de liberis adoptandis, qui etiā propterea νόμους θετικοὺς vocat, & ipsius institutum περὶ παίδων ποιήσεως: hinc etiam ποιήσασθαι παῖδα pro eodem scribitur. Sed & ad alios pertinet, qui adsciscuntur: vnde adoptare administros dixit Varro lib. 4. de ling. Lat.

Adoptātur filij familiarum: adrogantur qui sui iuris sunt, Modestin. l. j. de adopt. D. Gellio lib. 5. cap. 19. Adserere prolem autem Papinius dixit pro adoptare.

Adoptio ita à Theophilo definitur, Instit. de adoptio. in princ. νόμιμος πρᾶξις μιμουμένη τὴν φύσιν, πρὸς παίδων παραμυθίαν ἐπινενοημένη. quæ verba ita vertimus: Est actus legitimus naturam imitans, ad liberorum solatiuum inductus. Rectè adiecit, μιμουμένη τὴν φύσιν. Nam, vt ait Iauolenus, l. adoptio. 16. D. de adoptio. in his personis locum habet in quibus natura locum potest habere. Definitio autem hæc sumpta videri potest ex §. minorem. Instit. & l. actus. D. de regul. iur.

Adoptionis origo antiquissima est. Non solùm enim apud veteres Romanos in vsu erat, vt ex A. Gellio lib. 5. cap. 19. liquidò cōstat, sed & apud Græcos, vt ex Plutarcho in Theseo liquet, quo loco Theseum ab Ægeo in filium acceptum refert. Quam rem, inquit, Athenienses θέσιν adpellabant. Apud Iudæos etiam in vsu eam fuisse proditum est. Adoptionis caussam esse tradunt Impp. in 3. l. C. de adoptionib. liberorum orbitatem, id est, (inquiunt) quòd liberos non haberes.

Adoptio (inquit Gaius l. j. Insti. tit. 5.) naturæ simillima est. Adoptionis nomen est quidem generale, in duas autē species diuiditur, quarū altera adoptio simpliciter dicitur, altera adrogatio. Adoptio autem generalis duobus modis fit, aut Principis auctoritate, aut magistratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt, quæ species adoptionis dicitur Adrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, id est, interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parētis sunt, siue primū gradū liberorū obtineāt, qualis est filius, filia: siue inferiorē, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis, Gaius, l. 2. de adopt. l. 2. Sūt tamē qui velint has duas adoptionū species, aut per prætorē fieri, aut per populū: ad rogationē quidē per populū, cū populus rogabatur, adoptionē per prętorē. Vide Hot. in Cō. verb. iuris: tū & rogationis, quæ in adrogatione fiebat formulā, vide apud Gel. l. 5. c. 19.

Adoptionis solennitas hodie apud nos abolita est. Nec quenquam mouere debet, quòd imaginem quandam

adoptionis obseruamus in iis, quos loco filiorum alimus, atque etiam affectu quodam prosequimur, & filios appellamus. Nam Romani quoq; idem faciebant, non tamen ea reputabatur solennis adoptio, vt apparet ex l. quidam cùm filium. D. de verb. oblig.

Adoptator, is, vtitur Vlp. D. lib. 37. tit. 9. l. j.

ADORARE antiquis significabat agere, vnde & legati adoratores dicuntur: quia mandata populi agebant, Festus lib. j. &

Adorare principem, eiúsve purpuram, est venerari, salutare, ad principis genua accidere, & genua flectere, id est manu labris adiúcta, & tacta deinde purpura principis, vel genu complexo, l. vnica de Comit. & Trib. schol. lib. 12. C. l. si qui milit. pos. eo. lib. l. sancimus. 4. de consul. lib. eo. lib. Ammian. lib. 21. Sic adorare principis æternitatem, l. 2. de fabric. lib. 11. C. quo sensu accipitur προσκυνεῖν Græcis: vt Genes. ca. 33. καὶ προσεκύνησαν ἐπὶ τὴν γῆν ἑπτάκις. Quod autem adorare, pro venerari accipitur, liquet ex l. j. C. de apparit. præfect. vrbis. Adorare verbum vetus in XII. Tab. SI FVRTO ADORAT, nec manifestum erit, Festus lib. 12.

ADPLVMBATVM adpellatur quod plumbo iunctum, connexúmque est, l. fundi. 17. §. castella. D. de act. emp. l. 2. C. de sepul. viol. Huic contrarium est replumbatũ, vt disces ex Paulo, l. pediculis. 32. §. j. D. de aur. argentóque leg. l. cum aurum. in fin. princ. D. eo. Adplumbatura autem à ferruminatione hoc differt, quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: illa non idem efficit, sed coniungit & connectit tantũ, Paul. 23. §. 4. D. de rei vend.

ADPROMISSOR dicitur, idem qui & fideiussor, qui scilicet pro alio promittit, Pomponio, l. stipulationũ. 5. §. satis acceptio. D. de verb. oblig. Vlpiano, l. si verò. 64. §. ad princ. D. sol. mat. l. in omnibus. D. de sol. Festo lib. j. Quem ideo dictum putat Alciatus lib. j. Parerg. c. 2. quòd alienæ promissioni accedat: idque ex legibus superiùs adductis liquet. Notandum autem adpromissorem, seu fideiussorem verbis tantum & stipulatione obligari, l. blanditus, C. de fideiuss. nam inter absentes per epistolam aut nuntium ea obligatio non rectè contrahitur, l. j. D. de verb. oblig.

Adpromittẽdi verbo vsus est M. Cicero pro Rosc. Amerino, & alibi sæpe.

AD RESPONSVM, Græcè [illegible] dicebantur, qui vice magistri militum præsentalium responsa militibus dabant, & quasi ab eo præscripta edebant: vt in Nouell. de præt. Lycan. ἔχέτω γε μὴν καὶ ad responsum, ... πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀποκρίσιν. Item Nouell. seq. de præt. Thrac. 26. & de moder. helenop. 28. Item l. vl. C. de re milit. Et Scrinium auri Ad responsum, l. scriniis, 7. C. de palat. sacr. scrin.

ADROGATIO, vide Adoptio. & Cuiac. obser. l. 9. c. 5.

ADSCRIBERE sibi in testamento, est sua manu, eiúsve in cuius est potestate aliquid, in rem suam testamento, vel codicillis scribere, l. Diuus. 15. D. de fals. l. 2. C. de his qui sibi in testa. & in rubric.

Adscripti (Festo auctore) dicebantur qui in colonias nomina dedissent, vt essent coloni.

Adscribi in ciuitatem, fieri ciuis, apud M. Ciceronem pro Archia Poëta: Adscribi in eam ciuitatem voluit.

Adscriptus seruus, adsignatus dicitur, l. quæro. 54. §. Paulus. D. loca. idque per l. debitor. D. de pigno.

ADSCRIPTITII veluti quidam scripti dicebantur, qui supplendis legionibus adscribebantur: hos & adcensos dicebãt, quòd ad legionum censum essent adscripti, auctore eodem Festo, lib. j. varia adscriptitiorum genera recensenti.

Adscriptitij apud Impp. sunt censibus adscripti, addicti, & adsignati, ita vt inde se mouere non possint, l. colonos. de agri. & censit. lib. 11. C. l. 2. C. in quib. caus. colo. eo. lib. l. quicunque. 10. de re milit. lib. 12. C. l. si quis. 20. C. de episcop. & cleric. Hos ἐναπογράφους Iustinianus Nouell. 22. Horum conditio dicitur adscriptitia, l. fin. C. de transact. l. possessionum. C. commu. vtriusq. iud. & alibi sæpe.

ADSECTARI dicitur, qui tacitus frequenter sequitur: adsidua enim frequentia quasi præbet nonnullam infamiam, Vlpiano, l. item apud. 15. §. aliud. 17. D. de iniur. & ad iniuriam referri potest: quod accipiendum est, si contra bonos mores hoc fiat, d. l. item apud. §. meminisse, Vnde non ineptè dicit Festus.

Adsectata fœmina, vel in bonam partem dicitur, velut honorata: vel in malam, quasi ad extremum periculum adducta.

ADSERERE manu, est admouere, quòd ea quoque quæ in terram demittuntur, seri dicuntur Festo lib. j. quo sensu, arbores adserere dixit Vlpianus, l. vsufructu. 7. §. Cassius. D. de vsufruct. nempe eo quo Græcis est ἐντρίζειν, id est, forare medullam arboris sterilis, & in eam fœcundæ calamum immittere: insitionis species pro genere. Qua forma Adserere prolem Papinius dixit pro adoptare, sicut scilicet insitione surculus truncum adoptat.

Adserere in libertatem, est liberum se proclamare, & libertatem velut prehendere manu & vindicare, Vlpiano, l. nõ solũ. §. fi. D. de iniur. Adserere ingenuitati dicit Saturninus, l. 2. D. si quis ingen. esse dicatur. His contrarium est in seruitutem adserere, id est, pro seruo, & ex libertate in seruitutem vindicare Liuio, lib. 3. ab vrb. condi. M. Clodio, inquit, clienti negotium dedit, vt virginem in seruitutem adsereret.

Adsertor libertatis vindex Paulo, lib. 5. Sent. ti. j. & 33. in fi. & Donato in Terent. Et eodem sensu.

Adsertio, id est, liberalis causæ iudicium, & Adsertoriæ lites, l. j. C. de adsert. toll. & apud M. Fabium, lib. 5. cap. 2. de secunda adsertione verba facientem.

ADSESSORES sunt qui à magistratibus præsidibúsve vrbanis vel prouincialibus, in consilium adhibebantur, ab eo dicti, quòd iure dicundo adsiderent: vel quibus hi mandauerunt suam iurisdictionem, delati ad ærarium, vel in commentarium principis inter eos qui salaria ferunt de publico. l. j. & pen. D. de offic. adsess. l. j. C. de adsesso. & dom. l. in consiliariis. 10. C. eod. & alibi sæpe. iidem comites dici cœpti sunt, l. diem functo. D. eo. & consiliarij, l. pen. D. eo. & l. 3. & d. l. in consiliariis. Omne adsessorum officium his ferè caussis consistere Paulus scribit, l. j. D. eod. in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis. Adsessorem συνάεδρον appellat Modestinus, l. 8 μόνη. D. de excus.

Adsessura, adsessoris munus, & functio, l. fin. D. de proxenet.

Adsessoria, libri erant de iis rebus scripti quas agi viderant Iurisconsulti, cum adsessores essent: hi à Puteolano scripti, l. nam & nocere, 12. D. de pact. eodem sensu accipitur Adsessoriũ, in l. lex. 5. §. hac lege. D. de iniur. Quidam tamen malunt eo loco significare πάρεδρον, id est, locum auditoriúmque adsessoris.

ADSIGNARE instrumento, est signa in tabulis, instrumentísve adponere, id est, subsignare, Paulo, l. si ita. 126. §. Chrysogonus. D. de verb. oblig. l. inter. 20. D. de auct. tut. Hinc adsignatæ res dicuntur, quibus signa sigilláve adposita sunt, Vlpiano, l. j. §. fi. D. nau. caup. stabula. Adsignata autem pecunia, adtributa, Varroni, lib. 4. de Ling. Lat.

Adsignare libertum dicitur patronus, cum testificatur significátque cuius ex liberis libertum eum esse velit, l. adsignare. D. de verb. sign. l. vlt. D. de oper. lib. j. D. de adsig. lib. Hinc ducitur.

Adsignatio libertorum, cuius meminit Imper. sub tit. de adsign.

adsign.lib.quæ quibuſcunque verbis,nutu , teſtamento inter viuos,ex die certa fieri poterat,l.j.& ſi.D.eo. cum ſcilicet alicui ex liberis quaſi peculiaris ac proprius attribuebatur à patrono libertus , vt poſt mortem patris is ſolus filius patronus ei ſit.

Adſignatot,D.lib.38.lib.4.l.4.

Adſignatus ager dicebatur,qui coloniæ , militibúſve datus, adſcriptúſve erat , l.item ſi verberatum. D.de rei vendic.l.Lucius.D.de euictio.Hygen. de limit.conſti. & vide Aggen.Vrbicum de limit.agrorum.

ADSISTERE eſt patrocinari, & communicari tanquã aduocatus inter patronos cauſſarum, & in eorum ordine cenſeri , l.vltima. C.de aduoc. diuerſ.iud. Idem quod Ciceroni adeſſe.

ADSTIPVLATOR,qui ſtipulatori accedit,& idem ſtipulatur,vt pacta & conuenta eſſent firmiora , magiſque cauta & rata.Ac in foro Romano homines erant circum argentarios,qui adſtipulandi quæſtum exercebant,præſtóque erant ſtipulantibus & paciſcentibus.Adſtipulator (inquit Turn.lib.16.Adu.c.8.) in antiquo Lexico προσεπερωτητὴς exponitur, id eſt qui præter ſtipulatorem interrogat atque ſtipulatur: eodem modo,quo adpromiſſor.

ADSVMPTIO eſt profeſſio,& adſeueratio & conteſtatio quædam,l.adſumptio.6. D.ad municip.vt ſit ſenſus,is qui conteſtatur,& profitetur ſe eſſe ciuem originе,cum re vera non ſit,&c.

Adſumpta ad vitam,id eſt, vtilia victus cauſſa , Varroni lib.7.de Ling.Latin.

ADTESTATIONES,Pontificiis ſunt teſtium depoſitiones,& dicta.ca.ex tenore.de teſtib.in antiq.Portò quî concipiantur,diſces ex c.cum cauſſam.extra,eo.

ADTENTARE Impetium,adgredi,& quid aduerſus id moliri,Varroni lib.4.de Ling.Latin.

Adtentare pudicitiam,eſt id facere,vt quæ pudica eſt,impudica fiat,Paulo l.adtentari.10.D.de iniur.

Adtentare annonam,eſt vexare, & quid in eam moliri, vt ſolent dardanarij, Vlpianus l.annonam.6.D.de extraord.criminib.

Adtentari ſententia dicitur,à qua appellatur,Vlpiano.

ADTINGERE hæreditatem eſt adire, Vlpiano,l.ſed & ſi.§.ſi quis.D.de petir.hære.& eidem adtingere bona, l.j.§.fi.D.de ſepat.

ADVENA eſt quem Græci ἔποικον vocant, Pomponio, l. pupillus.239.§.aduena. D.de verb.ſignific.dictus quaſi aliundè adueniens,Iſidoro lib.10.Etymol. qui ſedem, & domicilium non conſtituit: & qui in aliena ciuitate moratur,l.hæres abſens.D.de iudic. Gallis dicitur, *Aduolé.*

ADVENTITIA dos dicitur,quæ à quouis alio quam à patre data eſt, Vlpiano tit.6.l.profectitia.§.ſi pater.D. de iur.dot.l.vnic.§.& vt plenius. D.de iur.dot.l.4.C. de collat.

Aduentitium lucrum,cuius meminit, l.non debet.41. §.in re.D.de diuerſi.reg.iur.

Aduentitius caſus,τὸ συμβὰν, Scæuola D.lib.40.tit.9.l.6.

Aduentitium peculium,vide infrà Peculium.

Aduentitium,alibi natum,Varroni lib.9.

ADVERSARIA,ſunt tumultuariæ quædam tabulæ,aut libelli ſiue commentarioli & chartæ, quæ homines aduertebant,& (vt ita dicam)memorialia erant , quæ ante iuſtarum tabularum confectionem perſcribebantur olim,ne rerum geſtarum memoria excideret, Nam inde iuſtas & æternas tabulas perficiebant, vt nunc Protocollis fieri videmus. Cicero pro Q.Roſcio:Non habere,inquit,ſe hoc nomen in codice accepti & expenſi relatum confitetur,ſed in aduerſariis petere contendit.& hæc menſtrua erant, vt ex Cicerone docet Bud. in Foren.lib.& l.tali.§.ſocer.D.de iur. dot.Alcia.lib.2.diſpunc.ca.29.Demoſth. in orat.cótra Aphobum,ὑπομνήματα videtur appellare.

ADVERSVS, Feſto, aut contrarium ſignificat , id eſt, contrà,vt apud Iulianum,l.fin.D.ne quid in loco public. & aduerſus legem facit, qui vetante lege facit, Vlpiano,l.qui vetante.102.D.de reg.iur.& alibi Vlp. Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduerſus ea quæ non facit, l.qui non.121.D.de reg.iur. Aduerſus,id eſt,contra,l.non ſolum.§.fi.D.de iniur.& alibi ſæpe.

Aduerſus etiam Feſto ſonat erga,Gallis *pour le regard*,pro reſpectu, *ou enuers*.Cicer.lib.1.de natu.Deo. Pietas aduerſus Deos.Terent.in And.Act.1.Scena 1.

Id gratum fuiſſe aduerſum te habeo gratiam.

& apud Vlpianum,l.ſcio.3.D.de appel.aduerſus ipſos, id eſt,erga ipſos, *pour le regard d'eux*. Aduerſus etiam ſignificat ſecundum, Vlpiano in Epitome tit.28.in prin. Bonorum inquit, poſſeſſio datur aut contra rabulas, aut aduerſus tabulas.& tit.20.§.Latinus. & l.j.in fin. prin.de iure fiſci.& aliquando ſonat pro , vel ſecundum,l.naturaliter.D.de vſucap.

ADVLTER,& adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum ſe conferunt, Feſtus lib.1.Adulterũ definit Tryphoninus,l.fugitiuus,224.D.de verb.ſigni. eum qui alienam matremfamiliãs corrumpit , atque id non ſola animi propoſitione, ſed cum aliquo actu. eodem ſenſu vſa eſt Penelope Ouidiana,lib.1.Epiſt.

Obrutus inſanis eſſet adulter aquis.

ADVLTERIVM eſt alieni thori violatio.Vnde adulterium dicitur quaſi ad alterius thorum acceſſio, ca.lex illa.36.q.1.Inter Adulterium autem & ſtuprũ hoc differt,quod adulterium propriè in nuptam cõmittitur, propter partum ex altero conceptum compoſito nomine:quod & ex Feſto docui ſuprà. Stuprum verò in virginem viduámve committitur, quod Græci φθορὰν adpellant.Sed lex Iulia ſtuprum & adulterium promiſcuè & καταχρηστικῶς adpellat, Papinianus, l.inter.6.§.lex.D.de adult.cuius ſententiam probat Modeſtinus,l.inter.101.D.de verb.ſign.

ADVLTERARE, quod ſyncerum eſt corrumpere,non ſolum mulierem,ſed & rationes, monetam , iudicia, res quaſuis alias, Iuriſconſultis,& aliis claſſicis auctoribus.Adulterare nouercam,Marciano,l.diuus.5.D.de leg.Pomp.de parricid.Vnde Adulterare monetam,& adulteratores monetæ,l.aut facta.16.§.fi. D.de pœnis. eſt ipſam falſare. Et adulterare rationes, id eſt corrumpere,in l.j.D.de ſer.corrupt. Sic Adulterina moneta in Conſtatini cõſtitutione,l.j.C.de falſ.moneta. Et Adulterinæ ſtateræ, pro falſatis & corruptis dixit Vlpianus, l.annonam.6. D.de extraord. criminibus. Sic Adulterinum teſtamentum apud Marcianum,l.ſi quis.6.D.de falſ.Adulterium ſignum,l.30.D.eod. Vnde & Adulterina doctrina in procemio Digeſt.incip. omnem.§.hæc autem tria.7.

ADVOCARE generaliter ſignificat cõuocare: verbum ad ius pertinens propriè, eſtque homines patrocinij, conſiliive cauſa cõuocare, vel etiam teſtimonij.Hinc Aduocare concionem non ſemel dixit Varro libro 5. de Ling.Lati. Aduocat autem apud Pomponium, l.ſi procurator.18.D.rem rat.hab. accipi putat Accurſius pro,aduocatis miniſtrat.Alij pro teſte de vi moribus facienda deducendo intelligi exiſtimant. Accurſius ibi aduocat,ſcilicet,à ſuis negociis, legi poſſe cenſet. Vtraq; lectio,& ſenſus ferri poteſt: Pandectæ tamen Florẽtinæ,vulgatique codices habent,aduocat: quod de conuentione aduocatorum , teſtium , & ſimilium victoriæ cauſſa intelligendum putem.

ADVOCATVS Vlpiano,l.j.§.aduocatos.D.de extraord. cognit. dicitur omnis omnino , qui cauſſis agendis quoquo ſtudio operatur:non tamen qui pro tractatu non adfuturus cauſſis accipere ſolet, aduocatorum numero

numero erit. Asconius in Verrin.2. Aduocatus est, inquit, qui ius in iudicio suggerit, & præsentiã suã amico cõmodat. Hunc Demosthenes παράκλητον adpellat. Aduocati iurgantibus patrocinium præstare dicũtur, l. quisquis. & l.2. C. de postula. Vlpiani definitionẽ iuuat Antonini constitutio, l.j. iuncta l.4. C. eo. Asconij, & Vlpiani definitiones eodem tendunt. Hinc.

ADVOCATIO, ipsa aduocati actio, postulatio, & patrocinium: à Demosthene παράκλησις vocatur. Aduocatio passim in iure pro ipsis aduocatis accipitur, l. de quæstione tali.30. C. de transact. & alibi. Plerunq; pro ordine ipso aduocatorum, l. cum aduocatio. & l. iubemus. C. de aduoc. diuers. iud. & alibi passim.

Aduocationes postulare, est aduocatos à prætore petere, l. ait Prætor.23. D. ex quib. caus. maio. Prætor enim aduocatos dare solebat, l.j. D. de postul.

Aduocationem præstare, idem est, quod postulare, Vlpianus in l. puto autem. §.1. D. de postulando. Allegare, Vlpianus in l.j. §. his igitur personis. ibidẽ. Agere caussam, Paulus in l. pen. Tryphoninus in l. vlti. eod. tit. D. quæ omnia idem sonant.

Aduocatione, & foro interdicere, prohibere est ab officio aduocandi: quod genus pœnæ est. Foro tamẽ plus est, quàm aduocationibus interdicere. Siquidem huic omnino forensibus negociis accommodare se non permittitur, Vlp. in l. moris. de pœ. Papinianus auctor est, imperatorem Titum Antoninũ rescripsisse, Eum cui aduocationibus in quinquennium interdictũ esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi, l. Imperator. D. de postuland.

Aduocationem præbere, est caussam agere, l. fin. D. de inoffic. testam. Alibi, Aduocationem suscipere, id est aduocati officio fungi, l.9. D. de off. procons.

Aduocatione litem instruere, apud Hermogenianum. l. falsi.20. D. de fals. & l.j. eo. D. est falsam litem intendere: ad hoc instructos aduocatos instituere.

Aduocationes insidæ, quæ litis clientisve secreta pandunt, l. aut facta.16. D. de pœn.

ADVOCATIA negocij alicuius publici procuratio, à superiore mandata, vt libro Feudorum 2. titul.27. §.15. Quicunque aduocatiam suam, vel aliquod aliud beneficium inordinatè tractauerit. Videtur Aduocatus idem fuisse, qui à pragmaticis nostris Commissarius vocatur: cui præfectura & munus aliquod, ac præsertim caussarum disceptandarum publicè mandatũ est. Hinc libro legis Franc.4. capite 11. De aduocatis, & vicedominis. Et libro quarto, capite 100. Vt tales eligantur, qui sciant & velint iustitiæ caussam discernere & determinare. Aduocatia etiam dicitur tutela & defensio sacerdotalis alicuius Collegij: veluti Abbatiæ & Monachorum, quibus prædia & vectigalia quædam attributa sunt: quorum potentem aliquem, vel Comitem, vel alium nobilem sibi defensorem & patronum cooptabant: vt in diplomate donationis quam Carolus Magnus Monachis Vlmensibus fecit: apud Naucler um: Adelbertũ cognatum nostrum, aduocatum ac defensorem constituimus, &c. Item, Vt Abbas & monachi ex his quos inter potentes nouerint, & inuenerint meliores seculi & æquitatis amatores, eligant huic loco aduocatos & defensores. Itẽ Statuimus vt si aduocatus placitare voluerit, quando vel qualiter aut quoties hoc fiat, in Abbatis arbitrio pêdeat, & ab eo disponatur: vt non cõpluribus quàm triginta equis ad placitandum veniat: & quicquid placitando ibidem acquirat, tertia parte sibi retenta duas Abbati reddat. Ioannes Tritemius. Constituit autem Archiepiscopus aduocatum Hirsaugiensis monasterij ipsum comitem Erlafridum, sub ea conditione, vt mortuo patre filius in aduocatiam non succedat: nisi fuerit ad eam per Abbatem & monachos assumptus. Verebatur enim, ne post mortem suam per filium, siue nepotes iniuriam aut violentiam aliquam peteretur, si aduocatia hæreditario iure deuolueretur ad posteros. Abbas Vrsperg. in Philippi vita Aduocatiæ beneficium his exponit verbis: Imperatores nihil iuris sibi vendicarunt, præterquam illud, quod pertinet ad dominium totius terræ, vt sub protectione sua eas susciperent, & priuilegiis suis munirent, & fideliter defenderent. Et paulò post: Et de voluntate fratrum in prædiis eorum statueret extra Abbatiam annuum, quod sibi pro aduocatia & defensione solueretur. Vide Infra MAMBVRGVS.

AE

Æ syllabam antiqui Græca consuetudine per AI scribebant, vt musai, aulai, Festo lib.1. quale sæpe visitur in decretis antiq. veter. vrb.

ÆDES in vsu vrbana ædificia Florentinus adpellat, l. fundi.211. de verb. signif. ab aditu dictas putat Varro lib.4. Ling. Lat. quòd plano pede adibant. Festus verò dici existimat, quia sint vnius aditus, siue quia in eis æuum degatur: definitque domicilium esse in aditu positum. Constat autem area, siue solo, & superficie, l. solum.49. D. de rei vendic. l. cum qui.23. D. de vsurpat. & vsuca. Ædium adpellatione omnes ædificij species contineri Gaius scribit, l. qui ædes.9. D. de incend. Ædium appellatione etiam rusticas contineri Vlpiano, l. certa. §. sed si quis. D. de lega.j. Nec pugnat cum Florentino d. l. fundi. hic de vsu, ille de appellatione intelligit.

ÆDIVM sunt, quæ perpetui vsus caussa sunt, paratáve sunt: quæ passim in iure reperies, d. l. cętera in fi. Prothyrum quoque ædium est, l. penult. D. de verb. signific. Ædium pars sunt in iis connexa, iuncta, vincta, fixáque d. l. cætera. §. fi. l. liberorum. §. sed si. D. de leg.3. & alibi.

Ædium genera duo constituit Varro lib.4. de Ling. Lati. sacras, & publicas.

ÆDICVLA, non est parua domus, vt vulgo accipiunt, sed modò cellulam in ædibus significat, modò sacellum, id est, ædis sacræ appendicem, particulámve, vt apud Paulum, l. sacrilegi.9. D. ad leg. Iul. pecul.

ÆDIFICII appellatio, aut superficiẽ significat, aut solum quoque, cui ædificium superpositum est, Iuliano, l. si fundum. §. qui fundum. de leg.j.

ÆDIFICARE autem non solùm, qui nouum opus molitur, intelligendus est, verùm is quoque qui vetera vult reficere, Vlpian. l.j. D. de mor. infe. & sepulc. ædif.

ÆDILIS à Varrone is dicitur, qui ædes sacras, & priuatas procurat: quod & Festus probat lib.1. adiiciens hoc nomen ad magistratus translatum. A Papiniano ἀστυνόμοι, l.j. de via publica. à Theophilo, §. prætorum. Insti. de iure natur. & Dione, ἀγορανόμος dicitur. Theophilus & Varro conuenire videntur. Initio duo ex plebe creari cœpti sunt, qui ædibus præessent, in quibus omnia scita sua plebs deferebat, qui etiam ædiles adpellati sunt, l.2. §. iisdem temporibus.11. D. de orig. iur. Interueniebant & arcendis incendiis, l.j. D. de offi. præfecti vigil. Vide Liu. lib.3. ab vrb. cond. Cõstitui deinde ex patrum numero & creari cœperunt duo, vt aliquo pluris patres haberentur: ita facti sunt ædiles Curules. Horum edictum de rerũ venditionibus extat, l.j. D. de ædilitio edicto, & per totũ: de quo & Gellius libro quarto, capite secundo. Ad eandem caussam pertinent & ædilitiæ stipulationes, l. stipulationum. §. vers. prætoriæ. D. de verb. oblig. Duo itaque erant ædilium ordines: alter in quo ipsi ædiles in iure dicendo sellis incuruos pedes habentibus vtebantur, & hic nomen magistratus retinebat: alterũ plebeium magistratum adpellabant.

Ædiles Curules eò dicti sunt, quòd sellis curulibus sederent, vt ex Liuio lib.7.disces. Non parentibus, ait, Tribunis, quòd pro consule vno plebeio tres patrios magistratus curulibus sellis prætextatos tanquã consules sedentes nobilitas sumpsisset. Idem & Fenestella docet cap.11. Cæsar tandem alios duos Ædiles constituit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales dicti sunt Pomponio.l.2.§.deinde. Gaius D.de orig.iur.Fenestel.d.c.13.Dio.lib.43.in fi.& ita sex Ædiles sunt constituti Dioni, & Pomponio: duo scilicet patricij, qui Cereris Ædiles dicerentur, quatuor plebeij. Erant & Ædiles in municipiis.l.qui insulam. §.1. D.loca. Hi merum imperium habebant, ita vt flagris cæderent, l.12. D.de decur. Atque hi interdum quinquennales fuisse videntur, quibus nempe lustralis is honos esset. Nam vt colonis agros suos in lustrum locabant, sic & interdum in lustrum continuabant magistratũ. Id indicant antiquæ municipiorũ inscriptiones: in vna enim ita habetur ædil. Q.I I I I *vir*.1.D. Sed & alimentarij fuisse videntur ædiles in mũcipiis, qui alimenta prouidebant (vt suspicatur Tur.Ad.lib.11.ca.10.) alimentariis pueris: vt in hoc tit. Aedil. Q. *alim*.

ÆDILITAS dicebatur eadem dignitas, sicut pontificatus magistratus, Festo lib.1.

Ædilitas, curię dignitas dici, & definiri videtur à Cõstantino Imp.l.2.si ser, aut lib.ad decur.adspira.lib.10.C.

ÆDILITIÆ actiones; vide suprà, Actiones ædilitiæ.

Ædilitiæ stipulationes, vide infra, stipulatio.

ÆDVLITAS in l.17.D.de compensat. sumitur pro æditate: promiscuè enim sic veteres scripsisse inueniuntur. Tertul.in Apolog. Philosophi tyrannidem affectant: Christianis verò nec ædulitatem: sic enim habent libri veteres. Cuiac.in obser.lib.14.

ÆDITIMVS, ædis intimus; Fest.lib.1. Vide Gellium lib.12.cap.10.

ÆDITVVS eodem auctore, dicitur ædis sacræ tuitor, id est, curam agens. Huius definitionem probat Theophilus.§.tutores.Institut.de tutel.his verbis: ὥσπερ ædituí λεγονται οἱ ἱερῶν qui ædes tuentur, τουτέστι ὅσοι τοὺς ναοὺς ἀσφαλίζονται. Sic ædituus apud Vlpianum.l.3.§.si tabulæ. D.de tab.exhib. ibi tabularum custodiam ædituus suscepit: nam res controuersæ in æde sacra deponi solebant, l.1.§.si pecunia.& §.seq. D.depos. Hodie obsignatio, & depositio fit apud acta, & causarum tabularios, quos Galli Grefarios vocant, idque per d.§.si tabulæ. Sic vt superiùs intelligi debet apud Paulum. l.2. D.de tutel.& §.tutores, Institu.eo. apud Iustinianum, quamuis generaliter loquantur.

ÆGRAM mulierem apud Papinianũ.l.4.D.si quis aliq.test. pro tristi, & difficili atq; irata accipere debemus.

Αἴνιγμα apud Imp.Iustinia.consti.nouel.95.§.τοῦτο ad fi. interpretatur Accursius Speculum; Aleiatus ex Gellio pro quæstione obscurâ, & insoluta accipi putat, lib.4. Parerg.c.19. quod & verum est.

ÆLIANVM ius. Sextus Ælius alias actiones composuit, & librum populo dedit, qui appellatur Ius Ælianum. Pompon.l. Necessarium. §. augescente. D. de orig.iur.

ÆLIA Sentia lex, vide infrà Lex Ælia.

Ἀειναῦται, quasi dicat, semper nautæ, magistratus quidam apud Milesios, inquit Hesychius. Plutarch. in quæst. Græcanicis, ait apud Milesios ita vocatos fuisse quosdam ex potentioribus, qui conscensis nauibus consilia de maximis rebus agitabant procul à terra: deinde cum ratam habuissent aliquã sententiã, reuertebãtur,

ÆNVM, Paulo l.cùm de lanionis.18.§.ahenum. D.de inst.instr.que leg. vas quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit: idem miliarium ab Vlpiano dicitur, l.cùm aurum. 19.§.si cui. D.de aur.arg.leg. de quo & Athenæus lib.3.cap.10. De vasculis calefactoriis Iulius Pollux lib.10.cap.19.edisserit.

ÆQVABILE ius apud M.Ciceronem lib.1.Offic. non quod omnes æquet, sed quòd iustitiam inter homines, & æquitatem proportionabilem cõseruet, id est, quod pariter tueatur potentes & tenues: vocatur ab Aristotele, ἀναλογικόν, καὶ κατ' ἀναλογίαν δίκαιον.

ÆQVALANCE prouerbiali dicẽdi genere dixere Modestinus.l.non tantùm 20.D.de re iudic.& Iustinianus Imp.l.cùm quis.10.C.de nat.lib.& l.maximum vitium. C.de liber.præter. pro pariter, æquabiliterve, vt apud Græcos ἰσοστάθμως.

ÆQVILIBRITAS, id est, ἰσονομία. Cic.in lib.de Natur. Deor.cùm de atomis illis Democriti agit, Confugis (inquit) ad æquilibritatem: tametsi in quibusdam vulgatis codicibus, æqualitatem, perperam scriptum sit. Vnde & Sext.Cæcilius pœnam talionis ad æquilibriũ factam exposuit, id est πρὸς τὴν ἰσονομίαν, habita iniuriarum ratione, vt ipsam videlicet talionem quasi ad amussim & libellam æquiparent atque expendant. Crinit.lib.4.de hon.disc.c.9.

ÆQVITAS variis in iure modis significatur. Adpellatur enim sæpissimè æquum & bonum, legibus superius adductis, aliquãdo δίκαιον φύσει, l.ἀδιαι.§.καὶ λέγει. quod vetus interpres naturalẽ iustitiã vertit. A.Augustinus vero naturale ius, Liuiũ sequutus. hic enim li.5.ius naturale humanũ vocat. A M.Cicerone adpellatur verũ ius, & germana iustitia lib.3.Offi. Plerúmque simplicitas legũ.§.& hæc.Instit.de leg.agn.succes. quandoque æqua lanx.d.l.maximũ.& aliis legibus citatis in verb. Æqua lance. Dicitur & humanitatis ratio l.si cum.38.in fi.D.ex quib.cau.maio. Aliquando dicitur benignitas, vt colligitur ex l.1.in prin.D.vt in pos.leg. Hinc benignius leges interpretari oportere Celsus scribit.l.18. C.de legib. A Iustiniano in Nouel.98.in princ. ὑπεροχὴ καὶ σοφία. Interdum adpellatur, Viri boni arbitratus, interdum religio, sæpè angusti iuris remissio. Vnde à Salonio in l.1.D.de iusti.& iure. rectè definita est: Æquitas, inquit, est perfecta ratio, quæ leges & omne scriptum, dictúmq; interpretatur, & emendat: ex qua ius manat, quod bonũ & æquum dicitur, nullo scripto comprehensum, sed sola vera ratione cõsistens. Hæc definitio collecta videtur ex l.1.C.de legib.& l.placuit.C.de iudic. vbi superfluit vox, scriptæ, vt vetera fidelissimáque exemplaria docẽt. Porrò eam ita ante oculos habere debet iudex, teste Vlpiano.l.quod si.4. D.de eo quod certo loc. vt ipsa exigente, à solennibus verbísque recedere possit.l.pen.D.de in integr.restit.

Æquitatis genera duo sunt, quædam est naturalis, de qua Vlpianus.l.1.D.de pact. Paul.l.postliminiũ.19.in princ. D.de capt.& postli. idem Vlpianus l.2.D.de mino. Et eam adpellant quæ ex naturali ratione mentibus hominum infixa est: vt, Deum colere, neminem lædere, suum cuique tribuere, fidem alteri datam seruare. Ciuilis altera, cuius commeminit idem Vlpianus, l.j.in princip.D.si is qui testa.lib. de vtroq; genere loquens: éstque probabilis quædam ratio non omnibus hominibus naturaliter cognita, sed paucis tantùm, qui prudentia, vsu, doctrina præditi didicerunt quæ ad societatis humanæ conseruationem sunt necessaria. De priore genere loquitur M.Cicero lib.1.de legib. de legis origine loquens.

Æquitas, quam aliàs æquum & bonum, aliàs æquum & iustum, aliàs æquum bonum, sine copula dicimus, l.j.& pen.D.de iusti.& iur.l.si & me.D.si cert.pet. Aristoteles τὸ ἐπιεικὲς adpellat: sunt & qui ἐπιείκειαν vocẽt: est autem mitigatio legis scriptæ in aliqua circunstantia, vtpote rerum, personarum, ac temporum. Ius est, inquit Donatus, quod omnia recta & inflexibilia erigit: Æquitas est, quæ ex iure multũ remittit. Exempla sunt prætorum edicta. Quid enim aliud est restituere in

tuere in integrum (vt ex multis vnũ videamus) quàm laxare scripti iuris tigorem? Dicitur & humanior, & benignior iuris interpretatio.

Æquitas nihil aliud est, quàm voluntas syncera, seu arbitratus boni viri, miniméque versipellis, sic tribuens vnicuique suum, vt interim nemo lædatur: sicut est locus omnium elegantissimus in l. bona fides. §. incurrit. D. de pos. t. 7. Solomonis Ecclesiastæ, Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, καὶ μὴ σοφίζου περισσά.

Æquitas duplex est, scripta & non scripta. Potest enim æquitas, tum in scholis, tũ in foro duplici modo exerceri. Altero, vt diligenter consideremus, quo ordine Iureconsulti & Imperatores Romani obseruarint æquitatem in describendis, ponendísque legibus, & præiudiciis humanorum negotiorum: & si quando casus eueniat, qui per omnia sit similis, nec habeat vllas differentes circunstantias, quæ mutationem iuris desiderent: vt tunc secundum illas iudicemus, certi quòd æquitatis censura dudum sit adhibita. Altero modo exercetur æquitas in his facti speciebus, quæ nũc eueniunt, nec habent præiudicium in legibus scriptis, ex omni parte respondens, vt nos secundum circunstantias earũ applicatis axiomatibus summi iuris, iudicemus quid diffiniri oporteat. Enimuerò hic propriè est vsus æquitatis, omnium maximè necessarius Reipub. Quamobrem meritò non scriptam æquitatem vocare possumus, non quasi liceat sine scripti iuris obseruatione illam æstimare: sed quòd aliquantò longius à scriptis thesibus recedit: sicut ius Ciuile à iure naturali distinguitur, in l. ius Ciuile est. de iusti. & iur. Vnde Aristoteles sic æquitatẽ definit, τὸ γεγραμμένον νόμον ἐλλεῖπον, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. Atque ita à consuetudine differt, quòd æquitas sit ius natum & naturale: consuetudo, ius constitutum & receptum.

Æquitatis causa efficiens est Deus, qui naturam humani generis sic condidit, vt quamuis omnia de futuris negotiis certò præscribere non valeat, tamen notitiam quandam habeat insculptam qua possit certas aliquas honestatis formulas præscribere generaliter, ad quas omnes factorum species quandocunque incidentes exigantur arte quadam boni & æqui, hoc est, perpensis atque collatis certa ratione circumstantiis.

Æquitatis caussa materialis est ius naturæ, ius Ciuile, boni mores. Nam ex his fit pulchra quædam ac Reip. salutaris mixtura, per iudicium animi incorruptum. Materia verò circa quam exercenda est æquitas, sunt infinita hominum negotia, scilicet cùm incidunt. Tũc enim pro re nata ius rectè applicabitur, secundũ circumstantias, quæ ad causam pertinebunt. Æquitatis verò causa formalis est, vt conferantur diligenter facta iam incidentia cum circumstantiis suis, pertinentibus, inquam, ad formulas iuris: non aliter quàm ædificia probari solent adhibita principalioribus eorum partibus norma. Non potest autem elegantius tradi forma cum exemplis suis, quàm apud Tryphonium in l. bona fides. D. depos. vel contra. Æquitatis causa finalis, seu effectus est, vt seruetur æqualitas humanarum rerum, quæ maximè inter se sunt dissimiles, vtque conseruetur Reipublicæ salus, quæ in rectis iudiciis vt plurimùm consistit: & sic transigatur istud ærumnosum huius vitæ momentum ad gloriam Christi & æternæ vitæ.

Æquitati opponitur summum ius, de quo suo loco.

Æquitas iuris & morum norma. Sicut enim per normam iudicantur structuræ vitia: sic æquitas de iure scripto, & omnibus humanis functionibus ac moribus rectè diiudicat. Itaque Magistratus attemperabit cognitiones suas bono & æquo, hoc est, diuinis, & naturalibus legibus: contra quas quicquid iudicatur, non potest non iniquum esse.

Æquum bonum impetrare dixit Cic. Philipp. 2. pro eo quod lingua vernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id est, ius suum obtinere, rem suam recipere: Is igitur à quo viuo nec præsens nec absens quicquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratiosus.

ÆRAMEN, species quædam ex ære confecta. l. nemo. 12, C. de oper. pub. sic enim legendum & codex Theodosianus, & res ipsa docet, non ornamenta, quæ lex extat lib. 15. tit. j. l. 37. C. Th.

ÆRARIVM populus Romanus in æde Saturni habebat, Festo lib. j. vide Plut. Publicolam. Ærarium, locus erat vbi poplicæ, id est publicæ, pecuniæ reponebantur. Marciano Iurisc. pro principis fisco accipitur, vt ex ipsius verbis coniicere licet. l. j. §. ex illa. D. de leg. Cornel. de fals. & l. edicto. D. de iur. fisci. Apud Athenienses autem cella erat post ædem Mineruæ, ob id ὀπισθόδομος dictũ, vt apud Demosthenẽ περὶ συντάξεως.

Ærarium duplex principes habuisse liquet ex l. vnic. de quæst. & mag. off. lib. 12. C. & Nouel. Valent. de 30. an. præscr. l. vnic. §. eandem. Ærarium quidem priuatum, scilicet rerum priuatarum principis: quod curæ erat comiti rerum priuatarũ, vt ex 6. Basilic. & Theodorito. lib. 3. c. 12. liquet. de quibus. l. fi. C. de palat. sac. larg. lib. 12. Est & ærarium sacrum, siue sacrarum largitionum, id est, thesaurorum. d. l. vnic. C. de quæst.

Ærarium sanctius antiquis dicebatur prorsus intactum, vnde pecuniam promi non liceret, Cic. lib. 7. ad Atti. Epist. 19. Adtulit mandata ad Consules, vt Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario proferrẽt. & Liuio lib. 7. belli Punici.

Ærarij Tribuni, à tribuendo ære adpellati sunt, Fest. lib. j. Vide Bud. in prioribus.

Ærarij milites ab ære dicti sunt, quòd stipendia facerent, Varroni lib. 4. ling. Lat. Vnde & æs militare pecunia quæ Tribunis ærariis attribuebatur, vt militi redderent.

Ærarij, vt ex M. Fabio lib. 2. c. vlt. liquet, sunt monetæ excusores. At ærarij nomine Græcis ὀφείλοντες & ἐξημωμένοι, qui & in ærarios relati dicebantur, vt Athenis, ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει.

Ærarij Quæstores mulctarum receptores dici ex Tacito lib. 13. constat. Censuit, inquit, Piso designatus consul, ne mulctam à Tribunis dictam Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent.

Æs, vt notissimum significatum omittam, pro assibus accipi antiquis ait Var. lib. 8. ling. Lat. Vnde & mille æris legasse, ait, dicebant. quo sensu accipiendum verbum, æs, putem in lege Aquil. j. & 3. c. apud Gaium. l. 2. D. ad leg. Aquil. & Vlp. l. si seruus. §. huius legis. D. eo. aut pro pecunia, aut nummis. Asses qui sint, vide infrà As.

Æs etiam nummos aureos Vlpianus censet. l. etiam. 159. D. de verb. signif.

Æris tandem appellatione omne nummorum, pecuniæque genus significari liquidò constat. Quod hinc manasse ex Plinio lib. 18. c. 3. & lib. 36. c. 3. didicimus, quòd veteres æreis nummis, ouium, boúmque effigie à Seruio Tullio signatis vterentur.

Æs alienũ est quod nos aliis debemus: æs suum est, quod alij nobis debẽt, Vlpianus. l. cedere. 213. §. æs alienum. D. de verb. sig. l. subsignatum. §. bona. D. eod.

Æs circumforaneum, est pecunia, ad vsuram accepta, id est æs fœneratitium. Cic. ad Attic. Tusculanũ & Pompeianum valde me delectant, nisi quòd me illũ ipsum vindicem æris alieni ære non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt.

Ære dirutum, inquit Festus, militem dicebant, cui stipendium ignominiæ causa non est datum, quòd æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. Hoc verbo facetissimè vsus est Cic. in Verr. act. 6. Aleatoris Pla-

centini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est.

Ærata porta Varroni eo dicta, quòd ære tecta fuisset, lib. 4.ling.Lati.

Æraria ratio quid sit in Quintiana, vide apud Turneb. Aduers.lib.8.c.14.

Æratum etiam, dic, obæratum, ære alieno obrutum, vt est apud M.Ciceronem lib.j.Epist.j.ad Attic. Epist.incip. Quæris. Tribuni, inquit, non tam ærarij, vt appellantur, quàm ærati.

Ærosa pecunia, dicitur subærata quæ aurea & argentea videtur, & habet in se æris plurimum.l. creditor. 102. de solut. Græcis χαλκίζουσα. sic ærosum lapidem Plinius lib.34.c.j.& aurũ ærosum, lib.33. c.5. dixit cui inesset æris vena. malè igitur Alciatus ad d.l. creditor. pro ærosa, ἰῶσαν reposuit, lib.2. Dispunc.c.25. Vnde Cyprũ insulam ærosam adpellasse Veteres Festus lib.j. scribit, quòd in ea plurimum æris nascatur.

ÆRVSCARE, est æra vndique, id est, pecunias colligere, Festo lib.j.

ÆSTATEM, inquit Vlpianus, sic incipere peritiores tradiderũt ab æquinoctio verno, & finiri æquinoctio autumnali, & ita senis mensibus æstas atque hiems diuiduntur. l.j.§.32.D.de aq.cot.& æst.

Æstas prior in Prætoris edicto, auctore eodem, ex comparatione duarum æstatum accipitur.

ÆSTIMARE est ære taxare, & adpretiare: vnde & vẽdere quandoque sonat, vt liquet ex l.plerunque. D. de iure dot. & ex Varro li.5. Vnde Æstimare litem est tãti reum damnare, quanti interest. l.si inter.§.si res. D. de pign.& apud Cice.in Cluentiana.

Æstimata pœna antiquis dicta fuit ab ære, qui eam æstimauerunt ære, ouem decussis, bouem cẽtussis, hoc est decem vel centum assibus, Festo lib.j.

Æstimas, æstimationes dixere antiqui.

Æstimatoria actio duplicem habet intellectum. Interdũ enim hoc nomine ea actio significatur, quæ de æstimato proponitur, idque dubitationis tollẽdæ caussa, veluti cùm res æstimata vendenda alicui datur, quam si non possit vendere, vt eandem ipsam rem restituat, sed possit nec vendere, nec restituere, nempe sibi retinere, vt æstimationem præstet. Vlpiano l.j. D.de æstimat.& §.actionum.& ibi Theo. h.& Angel. Instit. de actio. Interdum æstimatoria accipitur, quanto minoris, vt explicant Gaius l.si quid.18.& Paulus. l. bouem. §.aliquando.D.de ædil.edicto.

ÆTAS generale nomen est, non solùm ad personas, sed ad res temporáque pertinens, vt ex subiectis adparebit. Ætas enim in personis ea est, quæ infantiam, pueritiam, pubertatem, iuuentutem, senectutem cõtinet. Ætas etiam significat amplitudinem. l.domus.58. D.de leg.j. vbi falsò in vulgaris codicibus legitur quantitatib. Sic ætas pro longo tempore accipitur, in l.si quando.C.de operib.pub.

Ætas quoque syluarum, & arborum apud Aggenum Vrbicum in comment.ad l.Frontin.c.de controuers. Sic & ætas virorũ apud Plinium, & alios reperitur. Ætatem etiam temporis dixit Vlpianus. l.si non sortem. 26.§.libertus.D.de condict.indeb.pro opportunitate, quæ Gallis dicitur *saison du temps*.

Ætatum gradus, quod ad personas adtinet, varij varios constituerunt. Seruius Tullius pop. Rom.Rex, vt refert Gellius lib.10.c.28. ætatem in tres gradus diuisit, pueritiam, iuuentutem, & senectutem. Pueros minores annis.17.existimauit, atque inde anno.17. quos idoneos iam esse reipub.arbitraretur, militiæ adscripsit, eósque ad annum.46.iuniores, supra eum annum seniores appellauit. Seruij Tullij diuisionem sequitur Vlpi.noster.l.cum ij.8.§.modus.D.de transact. Xenophon autem in quatuor distribuit: alios enim adpellat παῖδας, alios ἐφήβους, alios τελείους, alios τοὺς ὑπὲρ τὰ στρατιωτικὰ ἔτη γεγονότας.

Ætatem verò in plures gradus distributam fuisse, ex Iurisc.responsis, & Impp.constitutionibus discemus. Infantis igitur ætas, cuius commeminit Pompo.l. si infantis.55.D.de vsufruct.in septimum vsque annũ porrigitur. l.si infanti.C.de iure delib. l. j. §. sufficit. D. de admin.tut. Inde pupillaris ætas in 12.annum in fœminis, in 14.in maribus producitur. l.Æmilius.D. de min. l.ait diuus.D.de iur.fisc.l.j.C.qui legit.pers.& alibi sæpe. Finita ætate pupillari, incipit pubes.l.j. C. quand. tutor. vel cur.esse desi.l. cohæredi. §. cum filiæ. D. de vulg. In puberem ætatem incurrit prætextati ætas, cuius commeminit Vlpianus.l.deinde.§.fin.D.de lib.exhib.& Gellius lib.j.c.23.in fin. Nam vsque ad. 17. annũ pueri ingenui prætexta induebantur, post quod in virilem mutabant. Puberem ætatem excipit iusta ætas, quæ 25.anno inchoatur. l.2.in prin.D.de vac.muner.& hæc modò appellatur iusta.d.l.2.(tametsi sciam iustam ætatem plerunque pro pubere accipi, in specie apud Neratium ex Seruio relata.l.quod Seruius.D.de cõdi. caus.da.) modò legitima.l.fin.C.de iis qui ven. ætat.l. quæro.in fi.D.de testa.tutel.& alibi sæpe. modò perfecta.l.si reliquero. D. de legi. tutel.l.minor. 32. D.de mino.& passim. E diuerso ætas mino. dicitur imperfecta.l.si.C.in quib.caus.in integ.rest.modò robusta.l. si maritus.15.§.lex.D.de adult.ex contrario infirma quæ puerorum sensúmque est.l.ciuitatibus.122. D. de leg.j. Anno.25.virilem vigorem impleri Vlpi.tradit.l.j.D.de minorib. & Iuliũ Pollucem lib.2. Onomastic. septem ætates ex Hippocrate connumerasse.

Ætatum verò mutationes κατ' ἑβδομάδα fieri Solonis elegiæ apud Clem. Alexand. Στρωματ. λόγῳ 6. declarant:

Παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος, ἕρκος ὀδόντων
 Φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἔτεσιν ἑπτά.
Τοὺς δ' ἑτέρους ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτοὺς,
 Ἥβης ἐκφαίνει σήματα γεινομένης.
Τῇ τριτάτῃ δὲ γένειον ἀεξομένων ἔτι γυίων,
 Λαχνοῦται, χροιῆς ἄνθος ἀμειβομένης.
Τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδι μέγ' ἄριστος
 Ἰσχὺν, ἣν τ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς.
Πέμπτῃ δ' ὥριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι,
 Καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν.
Τῇ δ' ἕκτῃ περὶ πάντα καταρτύεται νόος ἀνδρὸς,
 Οὐδ' ἔρδειν ἔθ' ὁμῶς ἔργ' ἀπάλαμνα θέλει.
Ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐν ἑβδομάσιν μέγ' ἄριστος,
 Ὀκτὼ δ' ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δέκ' ἔτη.
Τῇ δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύναται, μαλακώτερα δ' αὐτοῦ
 Πρὸς μεγάλην ἀρετὴν γλῶσσά τε καὶ σοφίη.
Τῇ δεκάτῃ δ' εἴ τις τελέσας γε μέτρον ἵκοιτο,
 Οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.

Ætatibus iuuentus connumeratur, ea incipit ab adolescentia finita, duratque ad senium. l.non aliter.69.D.de leg.3. porrò adolescentia durat ad 25.an.l.de ætate. D. de mi. Ætatẽ autẽ senectutis ab ann.48.inchoare docet Cicero in Catone, cuius verba huc nõ transcribo.

Ætatis venia impetrata dicitur, cũ à principe ætatis gratia fit adolescenti ad consequendam rerum suarũ administrationẽ.l.10.C.de appel. & toto tit.C.de iis qui ven.æt.imp. Ætatis veniæ postulationem sic describit. C.Harmenopolus lib.j.tit.12. ἀπόφασιν βασιλικὴν ἐπιτρέπουσαν τοῖς νεωτέροις αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ μόνοι τῶν ἰδίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα διοικοῦντα. Ætatis igitur veniam impetrare, est ius curatores depellendi, & res suas administrandi potestatem obtinere.

ÆTERNA auctoritas, vide infrà Auctoritas.

Æternus paries, vide infrà Paries.

Æterna lex, vide infrà Lex.

ÆVITAS in XII. Tab senium sonat, Gell.interprete li. 20. c. j. cum scilicet iam prouectiores homines sunt, & quasi

& quasi capulares, vt inquit Plautus. Verba legis XII. hæc sunt, Si in ius vocat, si morbus, æuitásve vitium extitit, qui in ius vocassit, iumentum dato: si nolet, arcerá ne sternito. Vnde æuiternus ἀΐδιος, sempiternus. Apuleius de Deo Socratis: Quos deos Plato existimat veros, incorporales, animales, neque sine vllo fine, neque exordio, sed prorsus ac retro æuiternos.

AF

AFFATVS, principum decreta adloquendo, cognoscendóque concessa. l. nos reddentes. C. de summ. trin. & l. sacri. 6. C. de episc. aud. Non possunt autẽ ita adpellari aut definiri tardè concessa rescripta, vt quidam autumant, nec hoc probat d. l. 3. ibi tardiores. Nam eius constitutionis is est sensus, vt non expectata principis iussione, aut rescripto, non cunctetur iudex in instantius persequẽdis raptoribus virginum, sacrilegis, homicidis, non expectatis affatibus, quæ fortassis tardius adferrentur, & interea illi effugerent, non sine magno reip. incommodo. Alioquin definitum esset generalius definitione. Nam & in d. l. nos reddentes. plenos affatus legimus.

AFFECTVM beneficiũ appellant pontificij id, ad quod ex præsentatione ius habemus, gl. in verb. affectum. in ca. si capitulo. de concess. præbend. lib. 6.

Affectus, præter notas significationes, accipitur pro liberis. l. cunctos. 26. de decurio. lib. 12. C. Th. Capitolinus in Gordianis: Affectus suos, inquit, vnicè dilexit, filiũ & nepotem vltra morem. Quandoque pro vxore & aliis dilectis. Vulc. Gallica. Nec tamen, ait, Antonius grauiter est iratus, nec in eius liberos, aut affectus sæuit.

AFFIDATI non propriè Vassalli sunt, sed quasi vassalli. sic enim dicuntur, qui in alicuius fidem & tutelam recepti sunt. Neapol. const. lib. 3. tit. 7. Vt in terris, inquit, demanij nostri nulli omnino liceat affidatos vel recommendatos habere. Item: Quòd si affidatos susceperit, vel etiam commendatos, bona sua omnia publicentur. Et const. seq. Duo sunt necessaria, vt homines affidatorum vel recommendatorum inretineantur. videlicet, quod prædecessorum nostrorum temporibus homines illos ipsi, vel antecessores sui tenuerint: & quod in eisdem temporibus vel ab ipsis, vel à prædecessoribus suis de feudo vel hæreditario suo tenuerint aliquid, propter quod homines ipsorum meritò censeantur.

AFFIRMATOR, Vlpianus. D. li. 27. tit. 7. l. 4. Eadem caussa videtur affirmatorum: quia scilicet cum idoneos esse tutores affirmauerint, fideiussorum vicẽ sustinẽt.

AFFIXA, dicũtur Paul. l. 18. §. fi. & Põponio. l. 21. de fundo instruct. vel instr. leg. quæcũque infixa ædibus inædificatáque sunt quæ l. 26. illigata ædibus dixit Iauolenus. De his meminit & Vlpia. l. fundi. de actio empt.

AFFLVERE exercitium in Impp. constitutione. l. j. C. de metal. & meta. lib. 12. est inferi corpori metallariorum, quod res ipsa docet, & verb. Confluxerint.

Ἀφῆλιξ, cuius commeminit Modestinus. l. ἀφίενται 2. D. de excu. est, Theophilo definitore, ὁ τὴν ἥβην μὲν ὑπερβὰς, οὔπω δὲ τὸν εἰκοσιπέντε ἐνιαυτὸν, ὡς πληρῶσαι ὁ πεκούριος. Est pubes, minor tamen 25. annorum.

Ἀφεσις, siue ἀφεσιν, vacationem vertit Antonius August. ad l. ἀφίενται. D. de excus.

Ἀφοπλισμοὺς in Græca const. l. μηδεὶς. de metat. & epide. lib. 12. C. exarmatio, siue armorum detractio. Vetatur ea constitutione præses prouinciæ occasione prætextúque ἀφοπλισμοῦ aurum exigere.

Ἀφοπλισταὶ in nouella Iustiniani consti. 8. sunt, interprete Iuliano Patritio, qui priuatis hominibus arma habere non concedunt.

Ἀφοσιώσεως χάριν apud Modestinum. l. ἀλλ' ἔτι. 13. §. ἐὰν ἀφοσιώσεως. D. de excusat. est dicis caussa, id est defunctoriè, aut perfunctoriè, vt rectè admonuit ad eum locum Antonius August. libr. 2. Emendat. c. 2. De hac formula vide amplius aliquid in, Dicis caussa.

AFRICVM frumentum apud Celsum. l. si is. qui 50. §. j. D. manda. pro optimo accipi quidam putãt. Equidem pro cariore, quàm deberetur, sumi existimem, ídque vecturæ ratione, cuius rei caussa mandati illic agit fideiussor.

AG

AGAPES, pauperum conuiuia, Gratiano in c. si quis despicit. 42. dist. qua voce etiam Christianorum conuiuia significari apud Tertullianum, & Cyprianum refert Alciatus lib. j. Prætermiss. ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν, quod libentissimè recipere significat, apud Plutarchum in Numa, & Æschinem, & neutrire apud Aristotelẽ li. 2. Oecon. hic ἀγάπη, caritas, conuiuia quæ pauperibus dari solebant: quo significatu vsus est in eum sensum Iudas Apostolus, in Epist. sua, οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν & in libris sacrorum concil. τὰς ἀγάπας ποιεῖσθαι, id est, conuiuia facere. Vnde illum canonẽ decerpsit Gratianus, vbi forte ἀγάπαις neutro genere legit. malim tamen illic legi ἀγάπας, vt & Apostolus Iudas indicat.

AGASONES, dicuntur equos agentes, id est minantes, Festo lib. j. vel etiá qui iumenta curant, inquit Acron. quo significatu vsus est Alfenus. l. fin. D. si quad. paup. fec. & l. cùm quæreretur. 60. §. j. D. de lega. 3. vbi Accursius eodem modo interpretatur. s. qui equos ducit.

AGER est locus, qui sine villa est, Vlpiano. l. Ager. D. de verbo. sig. Locus verò sine ædificio, in vrbe area, ruri autem Ager appellatur, idémque ager cum ædificio fundus dicitur, Florentino. l. fundi. D. eod. tit: Ager, inquit Varro lib. 4. ling. Lat. dictus est in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus caussa: id Græci dicũt ἀγρόν, vt ager quod agi poterat. M. Fabius lib. j. Instit. orat. c. 6. hãc ἐτυμολογίαν reprehẽdit, aítque, ager, vocem ex Græco duci.

Ager purus opponitur monumento. l. 9. C. de relig. & sumpt. fun. vt in veteri iudicis sententia, Necessariam fuisse inspectionem ædificiorum & loci, de quibus apud me actum est, re ipsa manifestatur. Quum igitur ædificia solo puro posita deprehenderim, neque vllo sepulchro superposita vel coniuncta, apparet venditionem eorum iure factam, &c. Cuiac. Obs. li. 10. c. 37.

AGRORVM NOMINA

Ager adsignatus, vide suprà Adsignatus, & apud Aggenum Vrbicum in comment. ad I. Frontinum de agrorum qualitate: idem & Antianus dicebatur.

Ager Adrianus, qui limitibus maritimis Gallicis finitur.

Ager Arcifinius Frontino in li. de agror. qualit. & Aggeno Vrbico in Comment. ab arcendis hostibus adpellatus. Alij dictum putant, quòd certis linearum mensuris non continetur, sed arcentur fines eius obiectu fluminum, montium, arborum.

Ager Asculanus, variis limitibus intercisiuis adsignatus.

Ager Auximalis limitibus Gracchanis per centurias adsignatus, Anconitanus eadem lege continetur. Albensis idem vt Asculanus. Reliqua agrorum nomina & significatus petenda censeo ex lib. de agrorũ conditionibus variorum auctorum: quibus cõnumeratur subsequens. Quædã etiam recenset Varro li. 4. de lin. La.

Ager limitatus Festo lib. 10. in centurias dimẽsus. Is enim decumanis, & cardinibus dabatur, vt ait Front. lib. de agrorum qualitate, & ita accipiendus est apud Florẽtinum. l. in agris. 16. D. de acq. rer. domi. & Vlpianum. l. j. §. simili. 4. D. de fluminibus.

Ager occupatorius Siculo Flacco dicitur, qui & arcifinalis, seu arcifinius sic dictus quod in tempore occupatus sit à victore populo, territis exinde fugatisque hostibus, quia non solùm tantum occupabat vnusquisque

quantum colere præsenti tempore poterat, sed quantum in spe colendi habuerat ambiebat.

Ager restibilis, qui restituitur ac reseritur quotquot annis, Varroni lib. 4. de ling. Lat.

AGRICVLTVRA ab initio semper fuit, & iam nunc est functio longè honestissima, quã sancti patres apud Hebræos, & qui nobiles apud Romanos habiti sunt, excoluerunt. Vnde nos hodie magnã nobilitatis existimationem quoque ducimus, quod plerique nullam omnino negotiationem, sed diuinam agricolationis institutionem sequuntur, & lucta velut ex manu Dei suscipiunt. Qua ratione veteres, cum bonum virũ significare vellẽt certo aliquo vitæ genere, bonũ agricolam appellabãt, teste Catone in li. de re rust. & breuiter, quanto interuallo agriculturã Cicero præferat negotiationibus, ipse tu lege in Officiis. Et Valerius libr. 4. testatur. Qu. Cincinnatum arãtem, olim fuisse, & quidem scilicet, salutatum Dictatorem. Vnde apud Liuium Agricultor: sic & l. 25. tit. de probat. & præs. D.

AGRIMENSORES qui fines regunt, limites dirigunt, vt liquet ex Constitutione Theod. & Valen. Imp. l. præcipimus. de sepul. & Impp. Cõstan. l. 3. C. fi. reg. himensores Vlpiano dicuntur. l. si irruptione. D. eod. Hi etiam agrorum modum præstituunt.

AGERE, verbum latissimè patet. Tritissima significatione, facere, & gerere: inter hæc tamen subtilis quædam est differentia. Actum enim generaliter dicitur siue verbis, vt stipulatione, siue re vt numeratione: gestũ, rem sine verbis factam significat, Vlpiano ex Labeone. l. Labeo. 19. D. de verb. signif. Interdum hæc tria in eadem oratione ponuntur, vt apud eundẽ Vlpianum. l. 2. D. de curat. bo. dand. l. j. D. de offic. procura. Cæs. Agere etiam est iudicio experiri, & iudicio persequi: exempla sæpius fiunt obuia: ideò non referenda.

Agere est ducere, Vlpiano. l. j. §. j. D. de riuis, Vnde, ait primùm aqua ex flumine agi possit: & eodẽ sensu, Agere ratem dixit Prætor in l. vnic. D. vt in flu. pub. na. lic. & agere iumenta. l. 7. D. de serui. rust. l. 235. de verb. sig.

Agere etiam tractare sonat, apud Callistratum. l. non intelligitur. §. j. vers. quando autem. l. j. §. j. ibi agunt. D. de pact. id est tractant.

Agere etiam dicitur qui excipit, auctore Vlpiano. l. j. D. de except.

Agere apud Celsum. l. si plures. D. de cur. bo. dan. administrare sonat, & apud Theodosium Imp. l. pro biennio. de proxi. sac. scrin. lib. 12. C.

Agere dicitur, qui & alicubi degit, aut moratur. l. cùm filius. D. fami. ercisc. l. solent. D. de cust. reo.

Agere accipitur pro præesse, apud Vlpianum. l. 2. D. de offic. Iuridic. Alex.

Agere actionem, apud Vlpianum. l. non solum. 39. §. j. est in iudicio proponere: sic apud eundem. l. vti frui. §. in his. D. si vsufru. pet. & l. idem Pomponius. 5. §. j. D. de rei vendi. & alibi sæpe.

Agere caussam dicuntur oratores apud Varronem lib. 5. de Ling. Lati. id est, iudicio contendere. Sed & litigatores ipsi, quorum res est. l. j. C. de iuris, & facti igno.

Agere rempublicam, est administrare. l. qui mittuntur. 35. D. ex quib. caus. maio.

Agere ex sponsu apud Ciceronem pro Quintio, in interdicto de vi, ex illa sponsione, quæ apud iudices fiebat, liticulam intendere. Agere etiam ex sponsu dicitur is qui vicit, de re aliqua pignore certans: quo in genere actionem præscriptis verbis dari Vlpianus scribit. l. si gratuitam. §. si quis. D. de præscr. verb. ludi tamen caussa sponsionem facere licere Marciano placuit. l. pen. D. de aleato. ergo eo nomine ex sponso agi posse constat. Planè si quid iocandi caussa dictũ sit, ex sponsu agi non posse Varro lib. 5. scripsit.

Agere lege, apud Vlp. l. Barbarius. D. de off. Præto. estius, quod legẽ aliqua proditũ, cõstitutũmve est, persequi.

Agere autem est ipsam persequi, Venuleio. l. vltima. D. quod vi, aut clàm

Agere animã, agere diem extremum vitæ, hoc est, morti iam operã dare, ad exitum huius vitæ agonem inire, seu certamen. Oppositum, Agere in humanis rebus, agere vitam, agere ætatem.

Agere pœnitentiam dicitur, quem facti pœnitet, Paulus in l. si in lege. §. colonus. D. locat.

Agere summo iure, est præfracto, stirctóque iure in iudicin contendere, Cicero pro Cecinna, Non minus, ait laborat Cecinna, ne summo iure, &c.

Agere mensuram, apud I. Frontinum, & Vlpianum, ad mensuram reducere.

Agere cum populo, est rogare aliquid populum, quod suffragio suo vel iubeat, vel vetet, ex M. Cicerone lib. 3. de legib. vnde rogatio, pro lege dicitur. Comitia habere, idem est. Agere ad populum, hoc est, concionem habere. Agere cum patribus, est ad Senatum referre, Budæ. l. j. D. de ambit.

Agere forum, est iura reddere & causas audire.

Agere reum, accusare: peragere reum, condemnare.

Agere etiã is videtur, qui exceptione vtitur. Nam reus in exceptione actor est, Vlp. l. j. D. de exce. præs. & præiu.

Agi de capite, in capitis discrimen venire. Agi de bonis, vel bona alicuius aguntur.

Agere denique verbum generalissimum esse adnotant Accur. & Viglius in §. sed neque. Inst. de testam. cuius verbi diuersas significationes hoc tetrasticho expressit Martialis:

Semper agis causas, & res agis, Attale, semper,
Est, non est quod agas, Attale, semper agis.
Si res, & causæ desint, agis, Attale, mulas.
Attale, ne quod agas desit, agas animam.

Agens libellos, non pro magistro libellorum supplicum, sed pro præfecto prætorio accipiendum putem, apud Tryphoninum. l. rescriptum. in princ. 12. D. de distract. pign. Nam temporibus Alexandri Seueri, de quo. d. l. rescriptum. loquitur, Papinianus erat Præfectus prætorio. Auctor est Spartianus in Alexand.

AGENTES IN REBVS, de quibus extat tit. libr. 12. C. (vt explicat Turnebus Adu. lib. 13. c. 10.) erant in militia palatina, & velut armata, id est in rebus & actu reip. quòd per prouincias speciebus annonariis, quæ fisco aut vrbibus præstabãtur ex canone aut indictione, conuehendis importandísque præessent, vt canoni Romano, canoni Alexandrino, frumento militari, atque eorum etiam officiorum annonis, quæ in palatino erant comitatus. Itaque diuus Hieronymus eos interpretatur πυρφόρους, frumentarios & veredarios. Hoc enim, (inquit,) quod LXX. transtulerunt πυρφόρον, nos frumentarium vertimus, iuxta antiqui sermonis eloquium. Eos enim quos nunc agentes in rebus, vel veredarios appellant, veteres frumentarios appellabant. Et si autem erant in Palatinis officiis, (vt indicat diuus Ambrosius in epist. ad Marcel. his verbis: Palatina omnia officia, hoc est memoriales, agẽtes in rebus, apparitores diuersorũ comitum,) tamen munus eorũ etiam in prouinciis erat, cùm & in Imperatoris aula frumentationibus & annonis præessent, & in prouincia eandẽ rem curarent. Quin & à Palatinis in Th. C. distinguuntur his verbis: Quicũque igitur inter agẽtes in rebus, vel inter palatinos militiæ sacramenta sortiti sunt. Qui de his plura cognoscere cupit, legat Cuiac. commentariũ in C. tit. de agent. in reb. In perueteri lexico agẽtes in rebus legitur exponi μαγιστριανοὺς, rectè: quia scilicet magistro officiorũ attribuebãtur executores ex schola agentiũ in rebus, vt testatur Marianus Scotus: hoc vocabulũ Suidas explicat καστρησίους, id est castrẽses. Agentiũ in rebus genera hæc siue

gradus sub illa tub. memorantur, vt alij sint tribuni scholarum, alij primicerij, senatores, ducenarij, biarchi, circitores, equites, & tyrones: &c. Atque hi post continuæ militiæ tempus veluti pro præmio laboris exacti, fiunt principes agentium in rebus: de quibus extat tit. lib. 12. C. Cassiodorus lib. 12. Cur agẽtium, inquit, in rebus miles officij post tot laboris incerta aliquid patiatur ambiguum, qui crebris actionibus excubando, ideo principis nomen habere promeruit, quia militiæ sacramentis cæteros antecellit.

AGITARE, agere, litigare. l. fi. D. de fideiusso. Agitare etiam, quærere significat. l. j. §. veteres. D. de acq. poss. l. quod pariter. D. de reb. dub.

Agitare, tractare. l. idque. 45. D. de actio. empt.

Agitare est incitare ad currendum. l. j. C. de cursu public. lib. 12. sic & accipiẽdum putem in l. eos qui. de spectac. lib. 11. C. siue currum equis adhibitis ducere.

Agitatores, aurigæ sunt, qui in ludis Circensibus curuli certamine se exercebant, Alc. in l. j. C. de spect. lib. 11. adde Budæum elucidantem. l. athletas. de infami. in prin. annot. & vide l. fi. C. de mal. & math.

AGGERES sunt lapidũ, terræque coaceruatio fixis palis, vndis cohibendis opposita, apud Vlp. l. pen. D. de extraor. crim. l. j. in fi. D. de aq. & aq. plu. l. impẽsæ. 14. D. de impens. in reb. dot. Hi valla adpellantur ab Honor. & Theodos. Impp. l. vnic. C. de Nili agge. nõ rump. Significare etiã aggerẽ viã lapidibus stratã Isidorus scribit li. 15. Etym. c. vlt. Seruius autẽ in lib. 12. Æneid. putat pro muris accipi. Equidẽ in eo Virgil. loco pro munimẽtis murorum sumi putem. Virgilij verba hæc sunt,

Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
Aggeribus murorum

Nec mouet quod ait Varro, quòd muris continerentur. Nam quæ cohærent, eodem iure censenda sunt. l. quæ religiosis. D. de rei vindic.

AGMEN vt notos significatus prætermittam, significat numerum præfinitum, in Iustini (nisi nos fallat inscriptio) constitutione. l. pen. C. de aduo. diuers. iudicum.

Agmen aquæ in Claudij Imp. constitutione pro multitudine aquæ. l. præses. 6. C. de ser. & aqua.

AGNATI, Agnatio, Agnasci, vide suprà Adgnati.

AGNOMEN Grammaticis, quod extrinsecus aliqua ratione, vel casu quæsitum est: hoc tamen in veterũ Iuriscoss. aliorúmve scriptorum libris nõ legisse se Ant. Augustinus refert lib. 3. Emend. c. 8.

AGNI sunt minores anniculis, Alfeno. l. cum quæreretur. 60. D. de leg. 3. Agnorum autem quandiu loco sint, ex vsu cuiusque loci accipiendum putat Marcian. l. legatis. 65. D. eo. Nam in quibusdam locis ouium numero videntur, cum ad tonsuram venerint: & hoc significatu Græcis agnus dicitur, ἀγνὸς. sed &

Ἁγνὸς Græcis purũ castumque sonat, Festo: sed & agnus, ouis fœtus est, eò quod sit hostia pura, immolationi apta: vnde & IESVS CHRISTVS Saluator noster rectè agnus dictus est in variis Noui testamenti locis.

Ἄγνος, fruticis genus apibus gratissimum, à Gaza redditur, vitex, apud Aristotelem lib. 2. animal. Hinc ἀγνοφόρον apud Modestinũ. l. Titia. 34. §. 1. D. de leg. 2. ferẽs agnos: sic enim legendum dudum admonui ad. d. §. in Pand. Rouillianis, & lib. 3. c. 4. Iurisprud. Med. non ἀμοφόρον, vt in vul. codic. nec ἀγωνοφόρον, vt in P. Flo.

Agna, Rusticis Beticæ prouinciæ mensuræ genus, aliis actum, auctores sunt Theodosius & Neuterius: & hũc duplicatum putem ex Columella lib. 5. c. 16.

Ἀγωνοθέται Iulio Polluci lib. 3. c. 30. sunt ἀγώνων διαθέται, id est, certaminũ præfecti, certaminũ præsides, & constitutores: quo significatu accipiuntur apud A. Charesiũ. l. vlt. §. mastigophori. D. de mu. & hono. & apud Hono. & Theod. l. fi. C. Th. de expen. lud. Suidas, ἀγωνοθέτης ὁ ἐν τοῖς σκηνικοῖς· ἀθλοθέτης δὲ, ἐν τοῖς γυμνικοῖς. Hinc

Ἀγωνοθετεῖν certaminibus, ludísque præesse, ea cõstituere, & designare, apud Modestinũ. l. Septicia. 10. D. de pollici.

Ἀγωνοθεσία munus designandi, constituendique certaminis, apud Vlpianum ex Neratio. l. si filia. 20. §. Neratius. D. famil. ercisc.

Agonothetici fundi in l. fi. C. de fund. patrim. libr. 11. qui sumptibus certaminum sacrorum deputati erant, vt C. de diuer. præd. l. pen. Agonòphori vocantur. l. Titia. j. §. j. D. de legat. 2. vt vult Cuiac. in l. vlt. C. de fund. patrim.

Ἀγωγικὰ, in Græca const. l. 4. de discussor. lib. 10. C. siue ἀγωγαὶ in Nou. 128. dicebantur quæ agebantur, ducebantur ad principem: cui significationi indicio est verbũ παραπεμπόμενα vtrobique positum, quo transmissilia significantur.

A I

AIO verbum veteris iuris erat, quo actiones personales intendebãtur. significat dedico, adfirmo, Nonio. Hinc nata illa forensis formula. A. T. M. D. O. id est, Aio te modò mihi dare oportere, vt Valerius Probus scribit.

Αἰτία, accusatio, criminatio, apud Classicos rerum Græcarum scriptores: ἐν αἰτίᾳ γίνεσθαι dixit Plutarch. in Camillo, quod & I. Pollux lib. 8. ostendit ex Platone, aitque esse verbum iudiciale, siue forense.

Αἰτήματα Geometris sunt petitiones, in lib. de generib. lineamentorum. Bud. in l. j. D. de iustit. & iur.

A L

ALÆ, præter notissimos significatus sunt militum aut equitum ordines, Gellio lib. 16. c. 4. sic accipiendæ sunt apud Vlp. l. 2. D. de iis qui not. inf. & Suet. Tranq. in Claud. ex quo. d. l. 2. explicatur ibi, cohortis. dictæ sunt Vegetio ad similitudinẽ alarũ, Vegetius lib. 2. c. j.

Ἀλαβαρχία, est munus cuius meminit constitutio Imppp. l. vsurpationem. 9. C. de vectig. & cõmiss. sic enim ibi legẽdum quidã admonuit, cum ibi Arabarchia vulgò legatur. vide infrà Arabarches.

ALABASTER, vas vnguentarium Baifio. l. argumento. 25. §. mundus. D. de aur. arg. mund. vbi sic legendum putat: pro quo in Pand. Flor. est Lauatio, riscus, vt ex ipsomet refert. Vide Lauatio.

ALBINI, quos Græci κονιάτας vocãt, in Cõstantini Imp. ad Maximum constitutione. l. j. C. de excus. artifi. lib. 10. sunt albarij, qui albario muros illinunt.

ALBARIVM, calx liquefacta, qua muri exalbantur, Alciato ex Plinio ad. d. l. j. Vnde albarium opus apud Vitruuium, id est tectorium, quod ex calce pura fit.

ALBVM, tabula dealbata, vel, vt ait Theophilus. §. pœnales. Inst. de acti. ἄλβουμ λέγεται ἐν ᾧ τὸ λευκὸν λευκοῖς γεγραφθαι γράμμασι: in quo Prætores edicta, actiones, interdictáque proponebant, quò omnibus innotescerent. l. j. C. de interdi. §. pœnales. Inst. de actio. Nec tamen existimãdum est literas albas fuisse, vt vult Theophilus loco præcitato, sed tabulas ipsas, vt quiuis facilè intelliget ex his Cice. verbis li. 2. de Orat. Res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebátque (malim referebat) in albũ, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi. Item & ex Plauto, Si id fiat, ne isti faxim nusquã appareant, Qui hic albo pariete aliena occupant bona. Hic autem significatus ad tabellas, quæ iudicum pronuntiata continent producitur, quod constat ex l. si quis. 7. & l. si familia. 9. D. de iurisdict. & ex Paulo lib. 1. Sentẽt. tit. 13. & lib. 5. tit. 25. & l. j. D. de edẽd. & vide Anianũ qui præcepto curiæ intellexisse visus. §. is qui. d. tit. 13. Albas autem sententias Asinius Pollio apud Senecã Græco more, dixit, apertas, faciles, non obscuras, nõ tenebricosas. Eusebius enim λευκότατον pro clarissimo & facillimo vsurpat. Illius verba hæc sunt, Sententiæ, quas optimè Pollio Asinius albas vocabat,

Albi etiam adpellatio ad alia transfertur: significat enim matriculam.l.Herennius.10.D.de decurio.& l.fi.§.Camelasia.D.de mun.& ho.l.j.& 2.de albo scri.l.in albo. 9.l.nominationum.de Decurio.li.10.C.& istud λεύκωμα τῶν βουλευτῶν adpellat Dio lib.55.Erat & Album iudicũ Trãquillo in Claud.c.16.quod sumitur pro tabellis,in quibus eorum nomina descripta erant,qui earũ erant decuriarum,quæ vnoquoque tempore iudicabant,quæ & λεξιαρχικὸν γραμματεῖον dicitur.Hinc illud Plinianum in Præfatione per metaphoram dictum: Cum hanc operam condicerem,nõ eras in hoc albo. Erat & λεύκωμα τῶν πολιτῶν, I.Polluci lib.8.

Alea, taxillus quo fortunæ periculo ludimus. sic enim accipitur in edicto prætoris.l.j.in princ.D.de aleato.

Aleam ludere proludere taxillis, vel alio fortunæ ludo, dixit Paulus,l.26.D.de iniuriis.

Aleæ lusus legibus vetitus fuit, quod & Horatius docet lib.3.Carminum,his verbis:

-nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
Venarique timet ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Siue malis,vetita legibus alea.

Alea cùm pro ludo accipiatur.l.fi.§.3.D.quar.rer.actio nõ det.fit vt ad fortunam,& periculi cuiusuis dubitationem significandam porrigatur,vt iacere aleam dicatur is,qui se periculo exponit temere item aleam,qui incertæ rei futuræ spem emit,veluti captum piscium, vel auium,Paulus in l.cùm hæreditatem. D. de hæred. actio.vend.l.8.D.de contrah.empt.& alibi.

Aleatores sunt,qui sese quocunque ludendi genere varietati fortunæ committũt,& pecunias, & tẽpus, aliquando etiam vitam amittentes.Hos rectè coërceri vult lex in republica: quia nulla est maior occasio depravandi animi,quàm ludus passim immodicus,ad perniciem omnium rerum.l.fi. C.de religios.Horum susceptor in Basilic.lib.60.ταβλοδόχος dicitur.Est enim ταβλίζειν,alea ludere.Sudas, Πεσσοί,τὰ βόλια ἐν οἷς ταβλίζουσι.

Alias, aduerbium variè pro re accipi apud Iurisconss. solet.Plerunque enim significat,id est,aliò, vel potiùs in aliũ locũ.l.adeò.§.quod si.D.de acq.rer.dom.Sumitur etiã pro aliquando.l.qualem.19.§.vnde videndum. D.de recept.arbit.Significat etiã,alioquin ,apud Scæuolam.l.diuortio.in princ.D.de neg.gest.nam conditionis ibi nota non est,quod quidã crediderunt. Aliàs exceptionis notam esse liquet. l.qui testamento.20.§. mulier.D.de test.nam ibi alias,id est in aliis actibus. Sumitur & pro aliter,& extra eos casus. l. aliàs. D.de iureiur.Sonat etiam modò,si geminatè aut tripliciter, aut quadrupliciter efferatur , aut scribatur: vt videre est apud Callistratum.l.5.§.eiusdem.D.de testib.Cic.in Verrem,Alias reuocabat,aliàs decernebat.Est vbi geminetur tripletúrve,accipitur tamẽ pro aliter.l.cũ hi. §.modus.D.de trãsac.Aliàs temporis,putà præteriti,significatiua est,vel significat aliquãdo,vel anteà.l.pen. §.fin.D.de inoff.test.& l.diuus.6.D. de custo.reo. Scio Bart.in l.j.vers.5.quæro de dictione.D.de cond.& demon.quinque significationum huius aduerbij genera collegisse,quæ apud eũ videas velim,atque expendas.

Alius, vide infrà suo loco.

Aliculas, vestimenta esse puerilia Vlp. scribit. l.vestis.23.D.aur.arg.mund.leg.quidam tamen ibi legendum putant caligulæ. Hotomanus putat legendum, Allicvlæ, vt manicatæ tunicæ intelligantur,quæ pueris decoræ,grãdioribus autẽ minus honestæ apud Romanos erant vt patet ex Gell.li.7.c.12.nam , vt ait Hesychius, ἄλλιξ,χιτὼν χειρίδωτος. Allix,inquit, tunica chirodota,id est manicata.Cuiacius verò Aliculas, togas breues interpretatur,& has pueriles , ex Martiali:

Brumæ diebus mittebat imber aliculam. Quod ita alibi,
-breuis gelidæ missa est toga tempore brumæ.

Alienare mediæ nouæque Iurisprudentiæ verbum est,quo iuris dominiique à nobis trãslationem significamus qui significatus ita notissimus est,vt exemplis minimè egeat.Alienare etiam minuere,amittere, pro eod.l.j.§.quid si in lite.D.si quid in fraud.patro.& puto(ait Vlpia.) hunc deminuisse de patrimonio.sic minuere pro alienare Vlp.l.fi.D. de legibus,oppositum adquirere.d.l.fi.Hinc alienatio generali significatione complectitur omnem prorsus translationem rerũ, videlicet manumissionem,vsusfructus dationem, hypothecam,pignoris nexum, seruitutis impositionem, emphyteusis contractum,ex Iusti.constitutione. l.fin. C.de reb.alien.non alien.His addit idem Imp.Nouel. 7.§.τὸ δὲ τὴν πρᾶσιν,δωρεὰν καὶ ἄμειψιν , id est, venditionem, donationem , & permutationem. Illis quoque adiici potest & transactio , ex sententia Impp.l.non solùm.C.de præd.mino.

Alienandi verbo propriè vẽditionem significari , ait Cuiac.in lib.3.Instit.de locat.& cond.vbi pro venditione,Zenonem scribit alienationem dixisse.

Alienare licet res sacras propter redemptionem captiuorum.Nam animæ hominum præferendæ sunt inanimatis.Nouel.de non alienan.aut permutand.§. iisdẽ pœnis.constit.6.ex Holoandri versione.

Alienare eum intelligi Paulus scribit.l.ex hoc autem. 8.§. alienare.D.de alien.iudic.mut.caus.fact.qui rem alienam vendidit.Qui autem occasione acquirendi non vtitur,non item,eidem Paulo l. alienationis.28. D.de verb.sign.Porrò iam quæsitum repudians , alienat.l.5. §.4.D.de reb.cor.qui sub.

Alienatum non propriè dicitur,quod adhuc in dominio venditoris manet,venditum tamen rectè dicitur.Vlpianus.l.alienatum.de verb.signifi.D.

Alienatus Festo lib.j.dicitur qui alienus factus est.

Alienationem, rei suæ,iurisque sui in alium trãslationem definit An.Senec.lib.5.de Benefic.c.10.

Alienatio sæpe manet in pendenti, pòst futuris committenda fortunæ casibus. Nouel.de his qui nupt.iter.§. quoniam verò alienationes.constit.22.eo.interprete.

Alienatio voluntaria,quæ conuẽtione fit:necessaria , quã ius infert.Paul.l.j.D.de fund.dotal.l.3.§.3.D.de reb.cor. qui sub.

Alienationis verbum etiam vsucapionem continet. Vix est enim,vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi.Eum quoque alienare dicimus qui non vtendo amisit seruitutes.Qui occasione adquirendi non vtitur,non intelligitur alienare:veluti qui hæreditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam, non amplectitur , Paulo. l. alienationis. D. de verbo. signific.

Alienum non est,scilicet ab vsu forensi , & vtilitate humanæ societatis.Opponitur ei clausulæ in legibus frequentissimæ, hoc ivre vtimvr.

Alienus posthumus,qui non est testatori futurus suus hæres,Instit.de leg.§.Posthumo quoque.

Alimentorum nomine cibaria , vestitus , & habitatio continentur.l.legatis.6.D.de alim.& cib. leg. Satiè si quis de alimentis transigat, neque de vestimentis,neque de habitatione transegisse videtur.l.cum hi. 8.§.qui transigit.D. de trans. Vnde colligi potest alimẽta à cibariis differre:nam illorũ nomine ea omnia continentur:sine quibus ali corpus non potest: horũ verò tantùm quæ ad cibum pertinent.

Alimentarii dicuntur quibus alimẽta legata sunt, l.pen.§.j.D.ad leg.Falc.l.8.§.3.D.de transact.eadem ratione qua donatarij aut legatarij.

Alimodi, pro alius modi Festo lib.j.

Aliorsum aduerbio vsus est Cato apud Festum : signifi

gnificat autem versus alium locum. Apud Terentium in Eunucho act.1.c.2. Aliorsum sumitur, pro in aliam partem.

ALIQVO SEQVIVS, vel Aliquo setius, apud Vlp. in lib. de offic. proconsulis, glossæ veteres exponunt, ποσῶς βραδύτερον, quod est aliquantum tardiuscule.

ALIVS, exclusionis nota, l. si fundum. 81. §. si libertus. D. de leg. j. Alciatus responso. 566. Aliquando pro quidam accipitur, & hoc si geminetur, quale est in Iustiniani constitut. l. aliis, in princip. C. de curator. furio. aliis, id est quibusdam. Quandoque sumitur pro diuerso à superioribus, vt in l. vtu. C. vt actio & ab hæredi. & cont. hæ. & sic excludit: cuius vocis ea vis est l. illud. C. de sac. sanct. eccl. l. defensores. 2. C. de defen. ciuit. l. rescripto. D. de muneri. & hono. Est casus vbi includere videtur: nempe in decreto pontificũ, quod est in c. j. in fin. de præbend. & dignit. lib. 6.

ALIVTA (inquit Festus lib. j.) antiqui dicebant pro aliter, ex Greco ἄλλα, vel ἄλλως transferentes. Hinc est illud in legibus Numæ Pompilij, SI QVIS ALIVTA FAXIT, IPSVS IOVI SACER ESTO.

ALLAVDIVM, vide ALODE.

ALLEGARE est adserere & proclamare, vt apud Vlpianum l. diui fratres. 27. §. quod si. D. de lib. caus. allegare se in ingenuitatem, id est adserere & adfirmare se ingenuum.

Allegare est postulare, & ius suum apud iudicem exponere, l. j. §. remouet. D. de postul. Vnde Allegario est iurium productio, id est δικαιολογία, Paulo l. minor. 36. D. de min. Sumitur & apud Marcianum, l. 60. D. de ritu nupti. pro excusatione quæsita quidpiam citando, aut allegando. Falsis, inquit, allegationibus se à tutela excusare.

ALLEGERE est in ordinem adsumere, & cooptare, Vlpian. l. 3. §. spurios. D. de decurio. Suetonio in Tiberio ca. 51. Allectos autem antiquus glossematorũ scriptor interpretatur λογογράφους, quod congruit cum l. 12. & 13. C. Th. de suscep. præp. & arc. eos nempe significans qui suscipiendis tributis fiscalibus allegerentur. Inde l. 11. eod. Allegationis officium. Vide supra Adlecti.

Ἀλληγορία, quæ tropis connumerata, à M. Fabio lib. 8. ca. 6. inuersio adpellatur: aliud verbis, aliud sensu ostendit, eadem vsus est Vlp. l. imperium. D. de iuris. d. ibi, gladij. quod verbum illic pro puniendi iure accipitur.

Ἀλληλέγγυοι duo sunt rei qui vice mutua fideiusserint. Hinc Basilius Porphyrogenneta, cum pro his qui lapsi essent facultatibus tributorum nomine locuplex conueniri iussisset, nouam illam exactionem ἀλληλέγγυον vocauit, auctore Zonara & Cedreno.

ALLIGARE pecuniam dicitur qui stipulatur & restipulatur, Varroni lib. 4. Ling. Lat. vel potius qui obligat.

Alligatus sponsu apud eundem lib. 5. dicitur qui sponsione obstrictus est, idque translatitiè. nam alligare propriè est ad aliquid ligare, vt apud Vlpian. l. j. §. j. versi. & si machinam. D. de mort. inferend.

ALLVSIO solam verbi vocem, non etiam rei veritatem respicit, Alcia. l. tabernæ. D. de verb. signif. Igitur probabilem potius, quã necessariã probationẽ parturire potest, veluti possessio, à sedibus, quasi positio. l. j. D. de acquir. pos. bona ex eo quòd beant, hoc est, prosunt l. bonorum appellatio. D. de verb. sig. stipẽdium à stipe, l. ager. D. eo. tit. Dimissoriæ literæ à dimittendo. Ibidẽ, Tugurium, à regendo, quasi tegularium. l. Tugurij. D. de verb. signif. pignus à pugno, l. plebs. ibidem, Testamentum, quasi testatio mentis, Inst. de testam. in prin. quædam item nomina habent variam allusionem, vt de furto in l. j. D. de furt.

ALLVVIO est latens incrementum, id est ita lentè progrediens, vt non appareat, vt definit Iustinian. Imp. §. præterea. Instit. de rer. diuis. Porrò per alluuionem id adiici videtur, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiicitur, l. adeo. 7. §. j. D. de acq. rer. dom. & vide quæ in hanc rem scripsit C. Harmenop. lib. 2. titul. 1. περὶ ποταμῶν. Vide Hoto. in Commen. verborum iuris. Illam enim suprapositam Iustin. definitionem, vt parum aptam, & à verborum proprietate alienam, ab exemplis reprehendit.

Alluuione fit incerta possessio. Nam quod adiectum est quandoq; ad priorem dominũ redit, vt scribit I. Frontinus lib. de Limitib. agrorum, ex Impp. constitutione.

ALLVVIVS ager, quem paulatim fluuius in agrũ reddit, vt est in li. de limitib. qui subiicitur Aggenno Vrbico.

ALMA, Festo li. j. sancta, siue pulchra, vel alens, ab alendo scilicet: pro pulchra aut clara, & inclyta accipi putem in l. vnic. negociat. ne milit. lib. 12. C.

ALODE, vel Alodum, Alodium, vel allodium, dicitur proprium cuiusque liberi hominis patrimoniũ: quod Romano more dicebant, Prædium censui censendo: vel Prædium mancipi: vel quod iure Quiritium, aut quod mancipio & nexu tenebatur. Cicero de arusp. respo. Multæ sunt domus in hac vrbe, atque haud scio an pene cunctæ, iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure nexi. Feudista lib. 2. titulo 26. §. 2. Agnatis feudum, filia verò allodium esse asserentibus. Item libro 2. titul. 17. §. 2. Per filiam debere recognoscere, cùm de paterno allodio, esset hoc feudum. In leg. Baioar. vbi titulus est: Vt nullus Baioarius allodem, aut vitem sine capitali crimine perdat: mox hæc subsequuntur: In Ducis potestate sit vita ipsius, & omnes res eius & patrimonium. Sic legit Salice. titul. 62. de allodis. Item, Ripuariæ 68. & Baioar. cap. 24. de his qui propriã allodẽ vendiderint. Et apud Radeuicum libro 2. cap. 30. vbi Imperator Fridericus loquens de Adriano Papa: Nuntios nostros non esse recipiendos in Palatiis Episcoporum asserit. Concedo: si fortè aliquis Episcoporum habet in suo proprio solo, & non in nostro palatium. Si autem in nostro solo & allodio sunt palatia Episcoporum, cùm profecto omne quod inædificatur, solo cedat, nostra sunt & palatia. Item cap. Baioariæ legis 24. Venditam allodem euincenti dicitur: Cur inuadere conaris territorium, quod ego iustè iure hæreditatis donaui? Tum alter: Non ita, sed mei antecessores illud tenuerunt, & mihi alodem reliquerunt, & vestita est illius manu cui tradidi. Item legis Anglorum tit. 17. de alodibus. Hæreditatẽ defuncti filius, non filia suscipiat. post quintam tamen generationem filia in hæreditatem succedat, & tunc demũ hæreditas ad fusum à lansea transeat. Item leg. Franc. lib. ca. 51. Audiuimus, quòd aliqui reddant beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem: & in ipso placito dato pretio comparant ipsas res iterum sibi in alodem. Sic apud Adonem in Chron. ætat. vi. Baptisatis Saxonibus, & ingenuitate & alodo firmitas fidei roborata, si amplius amissa Christianitate in perfidiã relaberentur: id est, sub pœna libertatis & patrimonij amittendi. Rerum igitur duo genera Barbarici Scriptores constituerunt: Allodia, quæ pleno patrimonij iure sic tenebantur, vt eo nomine nulla neque gratia, neque merces, neque opera, deberetur: & Feuda, quæ beneficio alterius sic tenebantur, vt eorũ nomine gratia & opera quædam deberetur. Helmodus in hist. Slau. lib. 2. ca. 6. Nobile illud castrum cum omni attinentia sua obtinuit. Allodij insigne exemplũ extat apud Hectorem Boetium histor. Scot. lib. 16. Inter reliquam prædam, inquit, diploma donati à Rege agri inuentum est, his verbis exaratũ: Ego Rex Adelstanus dono tibi Pauline Oddan & Roddan prædia tam bona, támque immunia, atque ipse ea possedi. Verbi autẽ

illius notionem demonstrare in tanta caligine perdifficile esse arbitror: Verisimile tamen videtur, primam verbi originem ex eo manasse, quòd nationis bello subactæ prædia bipartitò diuiderentur: & melior pars militibus fruenda in beneficij loco attribueretur: altera pars plebeiis ac reliquæ multitudini: quod etiā nunc Germani dicunt ALS LEVD, quasi quis dicat vniuersæ plebi. Nam Leudes & Leudi passim apud Germanicos & Francogallicos historicos dicūtur, qui vulgò Subiecti appellantur. vt apud Grego. Tur. lib. 9. in pactione Childeberti & Gunrchranni: Cōuenit, vt Leudes illi qui Domino Gunrchranno sacramenta præbuerunt, si postea conuincuntur se in parte alia tradidisse, vt debeāt remoueri. Et paulo pòst: Similiter conuenit, vt nullus alterius leudes nec sollicitet, nec venientes excipiat. Item alio loco: Conuenit vt Leudes, qui Domino Gunrchranno sacramenta primitus præbuerunt, &c. Atque in hanc sententiā primum me Gallorum nostrorum sermo & consuetudo induxit, qui prædia huiusmodi nominant Alleud: eáque longissimo interuallo ab iis, quæ in his libris Allodia vel Allodes appellantur, separant. Nam illo nomine eos demum fundos appellant, pro quibus census, siue pensiuncula soluitur. vnde Fundi liberi allodij, fiefz de franc alleud: quorum nemo donator agnoscitur: pro quibus nemini gratia debetur, & qui eo nomine immunes sunt: quos more Romano dicebant, Optimo iure possideri. Verum hæc quidem hactenus. Nam omnis hæc posita in diuinatione disputatio est: aliquanto tamen concinniore fortasse, quàm quod Guil. Budæus in Annot. in Pandect. scribit, Alaudia à laudandi, hoc est, nominandi auctoris verbo profecta: quod qui prædia eo iure habeant, laudare auctorem suum neminem teneantur: vt qui nullum soli dominum agnoscant, nec patronum: id est, qui in nullius fide sit. quasi Budæus Alaudia coniunctum verbum putaret ex, à, particula priuatiua, & laudare: quippe, quorum nomine Laudatio non debeatur. Neque fortasse probabilius videatur, si Alodem ex A eadem particula priuatiua, & Lodes fictum vocabulum dicamus. quasi sine lode, id est vassallo: vt cùm Amens dicitur, quasi sine mente. nam neque A particula illam apud Germanos priuandi vim habet, & Lodes præcisè Vassallum non significat: sed quemuis (vt ante dixi) principis ditioni subiectum: siue is miles sit, siue non sit: & siue feudum alterius beneficio teneat, siue non teneat. Doctores autem vulgo Alaudium definiunt proprietatem, quæ à nullo recognoscitur: quod non absurdè dicitur. sed quod feuda quædam allodij liberi finxerūt, quæ Galli FRANC ALLEVD appellarūt, totum est (vt iam ante diximus) ab institutis Germanicis alienissimum. Sed ecce rursus alteram huius vocabuli notionem Beatus Rhenan. Rerum Germanicarum libro secundo: Alodia (inquit) proprij iuris erant, fortasse Germanico vocabulo sic dicta, quòd familiæ velut coagmentata sint, & coniuncta, hoc est, inseparabilia à familia: EIN ANLON. vnde plerunque negligebantur beneficia regia: Alodia curabantur.

ALTERCATIO, iurgatio Fest. lib. 1. quæ non solùm inter veteres prudentes erat cum de re aliqua controuerterent, vt est in l. cùm quidā. C. de necess. serui. sed etiam inter causidicos, & aduocatos, de quibus Quintilianus lib. 6. ca. 5. Altercatio igitur verbum iuris est, & significat M. Fabio disputationem quæ in foro fit à causidicis.

ALTERNATIO propriè est per vices successio, Festo lib. 1. sic accipi puterm in l. 2. §. Scæuola. D. de eo quod cert. loc. Accipitur aliquando pro disiunctione, l. Prætor. 7. §. quod autem. D. de iniuriis. Vsurpatur etiam impropriè pro cōplexione, & ambarum rerum coniunctione, Vlpianus l. si quis. 9. D. de seruo corrupt.

ALTERO TANTO pro tantumdem dixerunt Paulus l. locatio. 9. §. quod illicitè. D. de public. & Callistratus l. 3. §. 6. D. de iu. fisci. Eodem sensu, non autem alternatim ea formula vsus est Hermogenianus l. aufertur. 47. §. 1. D. de iur. fisc. & Vlpia. l. si postulauerit. in princip. D. de adulr. Altero tanto eodem sensu dixit M. Cicero in Oratore: Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros partitur in tria, vt necesse sit partem pedis aut æqualem esse parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem esse. Et tantum aliud eodem sensu dixit Constantinus Imp. in l. defensionis. 7. de iure fisc. lib. 10. C. Plautus etiā tribus tantis dixit in Trinummo, Frumenti quando albi messis maxima est, Tribus tātis illi minus reddit quàm obseuerit.

de ALTERVTRO edictum, vide Edictum de Alterutro.

ALTIVS tollere, seruitus est prædiis inhærens. §. prædiorum. Instit. de seruit. quæ tam vrbanorum, quàm rusticorum prædiorum est, l. 1. & l. si domus. 21. D. de seruit. vrb. præd. & l. 2. D. de seruit. præd. rustic. & alibi sæpissimè.

ALVEVS fluminis vallis, siue locus per quem aqua fluit, l. adeò. 7. §. quòd si. D. de acq. re. domin. & l. vnica. de naur. Tiberi. lib. 11. C. Alueus etiam pro receptaculo apum, in quo mellificant, apud Gaium l. naturalem. §. examen. 4. D. de acq. rer. domi. Est & Alueus tabula in qua tesseris, siue taxillis luditur, vt apud Plinium: M. Messalla, inquit prid. Kalen. Octobris diem natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium. quo sensu Alueolum pro tabula lusoria dixit Festus lib. 1.

ALVMNVS, & alumna, dicuntur, qui, quæve ab aliquo alitur, l. codicillis. §. qui Semproniam. D. de vsu & vsufr. leg. §. eadem leg. Instit. quib. ex caus. man. non licet. & l. 1. C. quæ res pign. obl. vbi Accursio non constat satis, quo sensu accipi illic debeat, an de eo qui alitus est, aut de eo qui alit (quo etiam significatu accipi putat Nonius à L. Valla reprehensus) aut de filio concubinæ. Equidem putem alumnos eo sensu sumi in d. l. 1. quo in d. §. qui Semproniam. Neminem tamen adhuc legi qui significatum proptium alumni in specie, d. l. 1. & d. §. qui Semproniā, aperiat. Nam cum alumni specialiter pignori dari possint, arg. à contrario sensu in iure fortissimo, d. l. 1. C. quæ res pig. oblig. ius igitur in eos habebatur. Seruorum igitur genus quoddam erat: sed adfirmare non ausim: attamen penè liberorum loco erant, ideóque in generalem obligationem non cadebant. Sanè per translationem eos accipimus, quos victu, disciplina, aut moribus alimus. Exempla lectoribus sæpius fiunt obuia, quàm vt referri debeant.

Ἀλυτάρχης, Alytarcha, vt ait Etymolog. ὁ ἄρχων τῶν ἀλυτῶν ἀγώνων, ἤτοι ὁ τῶν ἀγώνων ἄρχων. siue, Phauorino auctore, sacerdos Antiochiæ in Syria: sic dictus quòd ludis τοῖς ἀλυταῖς, id est mastigophoris, præesset. Huius mentio fit in l. 2. in fin. C. Theo. de expens. ludor. l. fi. C. de cupress. lib. 11. Hinc Alytarchia sacerdotium illud, & munus ad ludorum editionem pertinens, de qua in l. vnic. C. de officio Comit. Orient. Quod autem sacerdotium adpelletur, argumento erit Constantini constitutio l. 1. in princ. C. de nat. lib. Fuit autem olim Alytarchæ permissum ex luco Daphnensi, qui est in suburbiis Antiochenæ vrbis cupressis densissimus, vnam cupressum excindere, plures plantare, l. & more. C. Th. de iu. fisci: quod nominatim abrogatur in l. 1. C. de cupressis. Siquidem in ea sic legendum est, Sed nec Alytarcha vnam cupressum aliis plantatis excindere sibi licere contendat. Cuiac. Obs. lib. 2. cap. 13. Hinc,

ALVTARCHIA sacerdotium ipsum, ea forma dictum, quasi Asiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, &c. quæ dictio restituẽda est, in l.vnic.C.de offic.com.or.

AM

AM, Festo lib.j. loquelaris propositio, significat circum.

AMANVENSIS, vide Ad manum.

AMATA, dicitur omnis virgo, quæ à Pontifice Maximo capitur, vt Vestalis fiat, quoniam quæ primum capta est, hoc nomine fuisse refert A.Gellius lib.j.c.12.

AMATORIVM poculum apud Paulum, l.si quis.38.§. qui abortionis. D.de pœn. (quæ ex eius sententiis decerpta fuit lib.5.tit.23.) est venenum pharmacúmve ad adliciendum amorem accommodatum, Græcis φίλτρον adpellatum, vt docet C.Harmenop.lib.vlt. plerunq; poculum, supprimitur, & nullo adiuncto profertur, vt apud Marcianum, l.eiusdem.§.j.C.de sicar.& M.Fabium lib.7.ca.4.& 9.

AMATOR qui meretricibus sese deuouit, venereósque amplexus amat, qui adulteriis, stuprísque gaudet. sic accipitur in l.j.§.is quoque. D.de ser.corru. Hinc Cicero lib.4.Tusc. Aliud est, inquit, amatorem esse, aliud amotorem.

AMBACTVS seruus, id est circumactus. Festo lib.j.hic & mercenarius vocatur. Ambacti autem, de quibus Cæsar.Comm.sexto, erant apud Gallos qui se nobilibus in seruitutem dicarant, quod circum illos acti essent. Turneb.testatur inueniri in Lexico quodam, Ambactus, δοῦλος μισθωτὸς ὡς ἐλεύθερος. Ita ab Ennio hoc vocabulum Cæsar mutuo sumpsit.

AMBAOR ablatiuum à verbo ambio profectũ, Varroni lib.6.de Ling.Latin.Plin. absque tamen veterũ exemplo, pro multiplici errore & ambiguitate vsurpat. Nam apud veteres has duas voces tantum legi, Ambages, & ambagibus, sunt qui annotauerũt. Ambages voce vsus est Iustinianus in l.fin.§.tales itaque. C.de furt.& Imppp.alij l.ita nobis.C.de adult.

AMBIGVITAS, quæ M.Fabio lib.13. Instit. Oratoriarũ ἀμφιβολία dicitur, est res dubia & incerta, quando dubitamus vtrũ eo, vel illo sensu accipi debeat, vt colligitur ex l.vbi est.21.D.de reb.dub.Et hæc verborũ est, d.l.vbi, Varro, lib.8.Ling.Lat.verbis ita fit, Centũ Carthagini dare spõdes? Nam cum sint duæ Carthagines, incertum dubiúmve est in qua dari stipulatur. Scio M.Fab.lib.7.ca.10. ambiguitatum species innumeras recensere, quas huc transcribere vanissimi esset operis.

AMBIVVM dicitur Festo lib.j. quod in ambas agi partes potest.

AMBIGVO in sermone non vtrumque dicimus, sed id duntaxat quod volumus, l.3.D.de rebus dub.

Ambigua oratio quoties in actionibus, aut in exceptionibus occurrit, commodissimum est id accipi quo res, de qua agitur, magis valeat, quàm pereat, l. quoties.12. D.de reb.dub.

AMBITIO est ipsa ambientis actio Festo li.1. Est autem ambire, vt notã significationem præteruolitẽ, honores, & magistratũ quærere: qui enim eos Romæ quærebant, populũ ambire, id est, circumire solebãt candidati, vt Varro li.4.Ling.Lat.scribit. Porrò in l.ordo. C.de execut.rei iudic.accipitur pro fauore & gratia.

AMBITIOSA decreta, Iurisconsultis, per gratiã fauorémq; expressa, & elicita & concessa, Vlp.l.ambitiosa.4.de decr.ab ord.facien.& l.3.D.de minor.4.l.seruo. §.cum Prætor.D.ad Trebel.

Ambitiosa diligentia, pro nimis anxia, & inusitata, & in nullo remissa, Vlpian.l.si bene collocatæ.D.de vsuris.

Ambitiose iubere apud Marcianum, id est, gratiosè & fauorabiliter, l.seruos. §.cum Prætor.D.ad S.C.Treb. & eodem sensu ambitiosè factum transactionem dixere Imppp.

AMBITVS, propriè est inter vicinorum ædificia locus duorum pedum & semipedis, ad circumeundi facultatem relictus: quo proximè accedit quod ait Cic.in Topicis: Scæuola id solum esse ambitus ædium dixit, quoad parietis communis tegendi caussa tectum proiiceretur, ex quo in eius ædes qui protexisset, aqua deflueret. Sic enim hunc locum legi vult Hotomanus Obs.lib.j.ca.16. Est igitur (inquit Festus) circuitus ædificiorum patens in latitudinem pedes duos & semissem, in longitudinem idem quod ædificium. Quod & Varro lib.4. probat his verbis: Ambitus circuitus: ab eo duodecim tabularum interpretes, ambitum parietis circuitum esse describunt: & hinc Ambitus honoris dici cœptus est, à circumeundo, supplicandóq;. Sed & eodem vocabulo crimen auariciæ, vel adfectati bonoris adpellatur. Cuius rei cohibendæ caussa lata est lex Iulia ambitus à C.Cæsare Octauiano, vt Suetonius refert: quam in vrbe cessare scribit Modestinus, l.j.de ambit.

AMBRICES, regulæ, siue (vt quidam legunt) tegulæ sunt quæ transuersæ, asseribus, & tegulis interponuntur. Festo.

AMBVLACRA, Festo sunt ambulationes.

AMBVLARE aliud est quàm ire. Ambulat enim qui spacia facit, & in sua vestigia reflectit. It qui porrò & vlteriùs pergit. Quo fit vt in definitione itineris hæc separentur, l.j.D.de seruit.rust.prædio. Transfertur & ad ea, quæ in iure consistunt. Nam ambulat bonorum possessio apud Vlpianum, l.2.§.fin.D.de bono.possess. secun.tab. id est, comes est: & ambulare dicuntur actiones apud Paulum l.tutelas. D.de capit.minu.& possessio ambulare dicitur apud Vlpianum, l.sed si 28. §.perinde. D.de hæred.pet. id est transite in aliquos. Ambulare quoque dicitur stipulatio l.eidem. l.sed & si. §.si operas.D.de vsufr.& ambulat emptio, id est transit, l.sed vbi.15.D.de mino. Ambulare igitur à corporis progressu ad animum porrigitur, accipitúrque à Iurisconsultis, pro non vno in statu permanere, & mutari. Vnde dici solet ambulatoria testatoris voluntas vsque ad mortem, quæ subinde in varias progreditur sententias, & mutatur, l.4.D.de adim.lega.

AMBVLATORIA actio, hoc est, variabilis à persona in personam Iustiniano l.fin. in princip.

Ambulatoria potestas. Erit ergo potestas legis ambulatoria, hoc est, mutabilis ad permittendam alienationem, Paul.l.erit ergo.D.de fund.dotal.alij sub alternatione concepta explicant. Sic obligationes cum capite ambulare, l.tutelas.7.§.j.D.de cap.minu.

Ambulatoriam conditionem Papinianus appellat, in l. seruus 34.D.de statulib. cùm eam significaret, quæ non in vnius tantum, sed etiam in plurium hæredum persona rectè impleri possit.

AMBVSTVS, Festo lib.j. id est circumustus.

AMETHYSTVS apud Vlpian. l.cum aurum. 19. §.peruenit amus. D.de auro, argen.leg. gemma est quæ ex eo nomen inuenit, quòd vsque ad vini colorem accedens, priusquam eum degustet, in violam desinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens, vt scribit Plin. lib.37.ca.9.

AMFITAPA apud Vlpianum l.vestis.23. §.vestimenta. D.de aur.arg.leg. vestes sunt villosæ, vtrinque habentes villos: nam, vt ait Hesychius, ἀμφιτάπης χιτὼν ἑκατέρωθεν ἔχων τοὺς μαλλούς. Idem tradit Nonius tit.de genere vestiment. quod & Baifius probat in lib.de re.vest.ca.14. aitque id genus vestis esse vtrinque villosum. Isidorus tapeta ex vtraque parte villosa interpretatur, lib.19.c. 26. idque etiam sentit I.Pollux lib.10.ca.9. Onomastic. qui ea ἀμφιτάπητας, & ἀμφιτάπιδα vocat.

AMFRACTVM, auctore Varrone lib.6.Ling.Latin.ab origine flexum duplici: dictũ ab ambitu, & frangẽdo. ab eo

ab eo lubentleges in directo pedum octo esse,in amfracto sedecim, id est, in flexu. Quod ait leges XII. Tab.intelligit legẽ eam,quã refert & explicat Gaius. l.vit.8.D.de seruit.rusti.præd.eandem declaraui lib.4. Iurisp.ad XII.Tab.c.12.Celsus Gaij sententiam probat.l.nam satis.in fin.D.quemadmodo.ser.amitt.

Amica,concubina, pellex idem significant, Massurio apud Paulum l.144. D.de verbo. signific. significant autem eam,quæ cum vxor non sit, cum aliquo viuit. Hanc Græci ἑταίραν adpellant.

Amicos, inquit Paulus l.latæ.§.amicos.D.de verb.signif.accipere debemus, non leui amicitia cõiunctos, sed quibus fuerint iura cum patrefamiliàs honestis familiaritatis quæsita rationibus.quo sensu accipi putem in l.3.in princ.D.de testib.& l.sciendum. D.de legatio. Generaliùs accipi videtur in Diocletiani, & Maximiani constitutione,l.tutori.C.de neg.gest.

Amineum vinum Macrobio lib.3.ca.vlti. est Falernũ. huius meminit Proculus l.fi.§.j.D.de vino,trit. oleóq; lega.Porrò Falernum est, vbi Amineum erat Macrobio.Accipitur verò pro vino optimo. Seruius autem in illud Georg.2. *Sunt etiam Amineæ uites firmißima uina.* Amineum,inquit,vinum dictum est quasi sine minio. nam album est.

Amita, patris mei soror, quia similiter tertia à me sit, atque auia. Videri potest dicta ex eo quòd ab antiquioribus Auita sit vocitata. Siue Amita dicta est, quia à patre meo amata est:nam plus sorores à fratribus,quàm fratres diligi solent:videlicet propter dissimilitudinem personarum, quæ ideo minus habẽt dissensionis, quo minus æmulationis. Ex Sexto Pompeio.Ergo Amita est patris soror, ait Paulus l.10.§.7. D.de grad. adfin.

Amita magna, est aui soror, ait Paulus, d.l.10. §.8.D. de gradib.

Amita maior,ait Paulus,est proaui soror, patris vel matris amita magna,d.l.10.§.8.D.de gradib. adf.

Amita maxima est,ait Paulus,abaui soror,patris vel matris amita maior,l.10.§.10.D.de gradib.

Amitini, amitinæ,qui quæve ex fratre sororéve propagantur, Gaio l.j.§.j.D.de gra.quod & Nonius probat his verbis,Amitini,inquit, fratrũ maris & fœminæ filij:horum etiam meminit Paulus lib.4.Sent.tit.11. Possit tamẽ & hi cõsulis appellationibus inter se cõsobrini appellari. Igitur non malè Don.in Terent. Cum,inquis,de fratre natus est alter,& alter ex sorore,consobrini:cum ex fratribus, patrueles dicuntur.

Amisisse dicimur quod consequi non potuimus,aut quod erogare cogimur, l.si seruum.33. in fi. D.ad leg. Aquil. Amisisse etiam rem videtur,qui aduersus nullũ eius rei persequendæ actionem habet, l.Labeo.14. D. de verb.sign.Amittere rem non videntur quibus propria non fuit,l.non videntur.83.D.de diuers.reg.iur.

Amissa dicuntur quæ corrupta alicui relinquuntur, scissa fortè vel fracta, Vlp.l.Prætor.4. §.amissa.D.vi bon.rapt.

Amissum non potest dici, quod ablatum non est, Papiniano,l.nec vtilem.D.ex quibus cau.maiores.

Amissione ciuitatis, fit capitis diminutio,vt in aquæ & ignis interdictione. Paulus l.amissione. de capite minutis.D.

Amomum in l.si.D.de public.genus est fruticis odorati in Syria & Arabia nascentis flore albo, Dioscoridi, lib.j.c.14.Vide Plinium.lib.12.cap.11.

Amovere, inquit Donatus, propriè est saxum de loco mouere:denique est non auferre, sed remouere. Itaque Iurisconsulti quibus in personis notare furti infamiam noluerunt, in iis hoc verbum vsurparunt, tristitiam rei lenitate verbi mitigante: velut suis hæredibus,quasi non ex familia rem auferant, l.si seruum. §.prætor.D.de acq.hæred. Amouere etiam est contrectare,furto subtrahere,Marcello l.rescriptum.6.D.de iis quæ vt indignis. & Gaio l.& ancillarum 27.§.constat.D.de pec.l.si in obscuro. D.de lib.cau. Est tamen verbum lenius mitiúsque,quàm furari,vt colligitur ex l.& ideo.§.si filiafam.D.rer.amot. Hinc nata est Amotarum rerum actio,quæ ὑπεξαιρέσεως rerum furtiuarũ condictio est, explicatur, D.& C.de rer.amo. actio. Porro amouere non videtur, qui non callido animo nec maligno rem reposuit,ne is quidem qui in re errauit,dum putat rem non esse hæreditariam,l.si seruũ. 71.§.5.D.de acq.hæred. Amouere aliud est, quàm rapere.Nam amoueri aliquid etiam sine vi potest: rapi autem sine vi non potest.l.usti.l.quo naufragium. 3.§. non solum.D.de incendio,ruina,naufragio.

Amotas res dicimus non solùm eas quas mulier amouit,cum diuortij consilium iniisset,sed etiam eas, quas mulier nupta amouerit,si cùm discederet, eas celauerit, Vlpian.l.si concubina.§.j.D.rerum amotarum.

Amotarum rerum actio, Vide Actio rerum amotarum.

Amphora Græcis dicitur id quod Latini Quadrantal appellant,Festo lib.15. Est autem vas cuiusuis materiæ,duarum vrnarum capax, figura cubi,rei cuiuis continendæ.Itaque Iulian.l.206.de verb.sig.Eandem, inquit,caussam amphorarum esse, vt cum vinum habeant,tum in vasis vinariis:cum inanes sint,tum extra numerum vinariorum sint,quia aliud in his abdi possit.Huius fit mentio apud Vlp.l.15.§.4.D.de vsuf.apud Pompon.Iulian.Proculum pro vase vinario,l.2.l.5.& l.6.de trit.vin.& l.vlt.in fi.D.de leg.Rhod. Quantum aurẽ capiat vini,docet his verbis Volusius Mætianus, Iuris auctor: Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant,habet vrnas duas,modios tres,semodios sex,cõgios octo,sextarios quadragintaocto, heminas 96.quartarios 192.cyathos 570. in eo, quod ait vrnas duas,conuenit cum Columella lib.10.c.11.In eo quod scribit sextarios 48.consentit cum Festo.

Amphorarium vinum dicitur quod è dolio in amphoras diffusum est, Procul.l.fin.§.j. D.de trit. vino oleóque leg.

Ampliare verbum forense,significat interlóqui, cũ de re aliqua non liquet,cuius quidẽ sentẽtiæ nota hæc erat N.L.id est, non liquet. Verbum ampliare in Pandectis non extat:at formulæ nõ liquet,reliquiæ extant apud Vlpian.l.Pomponius.13.§.arbiter.in fin. D.de recep.arbit.& apud A.Gellium lib.14. cap.3.Noct.Attic.

Ampliare ætatẽ,apud Scæuolã l.16. D.de don.inter vir.& vxo.Ita vt ex vsuris aleretur,prout ætatẽ ampliauerit.

Ampliare hominem, & primus cœtus, pro Ampliare caussam,& prima actio, Auctor Rhet.ad Herenn.li.4. Aut istum nefarium hominem ampliaueritis? Et paulo pòst,Hinc vos veriti estis, si primo cœtu condemnassetis,ne crudeles existimaremini.

Ampliati rei dicebantur Budæo quorum damnatio differtur,aut quia coram sistendi sunt testes, & cum illis committendi:aut quia nondum planè liquet de crimine,aut pœnæ modo.

Ampliatio sententia illa interlocutoria: differt autem à comperendinatione,quia illa libera & in iudicum potestate posita est,hæc necessaria & legis vi atque imperio instituta:illa sæpiùs fieri poterat, hæc semel:illa in id tempus quod iudicibus placebat :alterã actionem differebat, hæc in perendinũ diẽ duntaxat. Prima differentia patet ex tertia Verrina,exẽpla illiꝰ obuia sunt:secunda ex Ciceronis lib.de claris Oratorib.tertia ex Cicerone in Bruto.Vide de his tribus differentiis fusissimẽ Fran.Hoto.in Com.verb.iuris. Sũt tamen quibus hac in re Asconij expositio non satisfaciat,& huc labuntur vt putent,ampliationem fuisse in iudiciis,cum parum iudicibus liquebat i comperendi nationem

nationem lege Seruilia in iudicium repetundarũ introductam, vt etiam si prima actione iudici liqueret reum damnandum esse, tamen ei condemnare non liceret. Vide Turn. Aduers. lib. j. cap. 3.

AMPLISSIMVS ordo, Senatorius intelligitur, vtpote omnium summus atque dignissimus, l. 2. §. j. l. si decipiendi. D. ad S.C. Vellcian. & alibi sæpe in Pand. & C.

Amplissimi ordinis decreta, & consulta legimus l. aufertur. D. de iis qui vt indi. l. decreto. 15. C. ex quib. caus. infa. irroget. l. amplissimi. C. de excus. tut. Paul. lib. 4. recept. Sent. tit. 13.

Amplissimorum titulo Consules cohonestabãtur, l. si cui. 50. D. de cond. & demonst. & l. j. §. pen. D. de appel.

Amplissimam potestatem in constitutionihus legimus, l. addictos. C. de appell. & amplissimos iudices, l. 3. C. quando prouo. non est neces. quo elogio ornabantur Præfecti prætorio, vt quidam putant ex l. fi. §. pen. C. de temp. appel. Tu expende illum textum.

AMPLIVS, vocis vis tractatur in l. si seruus. 108. §. si ita. 5. D. de leg. j. Ampliùs repetitionis nota est, l. si purè. 54. D. de leg. 3.

Ampliùs non peti, cautio est vetustè sic appellata, pro Non petitum iri: sic dari, fieri, pro datum & factũ iri, &c. Plenè autem ita cautio illa concipitur, Non petiturum eum, cuius de ea re actio, petitio, persecutio esset: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertineret, l. procurator. 23. D. rem ratam hab. Cic. eleganter in Bruto ea est vsus: At verò tibi ego Brute, non soluã, nisi prius cauero amplius eo nomine, neminem cuius petitio sit, petiturum. Huius etiam meminit Labeo apud Paulum, l. ampliùs. 15. D. rem rat. hab.

Ampliùs etiã sumitur pro expressius in S.C. Macedoniano, l. j. D. de S.C. Mace. Est etiam temporis nota, & significat longiori tempore, in l. si quando. C. de testib.

Ampliùs verbum ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: sicuti ex contratio minus solutum videtur, etiã si nihil esset exactum, Paul. l. verbũ. 82. de verb. sign. D.

Ampliùs verbum insinuare solet digressionem ad similes negotiorum circunstantias, l. qui balneum. §. j. D. qui potio. in pig. hab.

AMVRCA, sanies, siue succus est ille aqueus, atque niger, qui ex oliua simul cum oleo exprimitur, atque subsidit. Quod verò post oleum in dolia conditum, quasi secundum est purgamentum, fæces adpellantur. Huius meminit Vlp. in l. qui penum. D. de penu. leg. In quihusdam codicihus amurea legitur: in Pand. Flo. est muria. genus est liquaminis ex thymio pisce confecti.

AN

ANSI apud Paulum, l. 58. D. de ædilitio edicto. Quæro an si seruus apud emptorem fugit, &c. Ouid. in Epist.

An si quis rapiat stabulis armenta reclusis, &c.

Ἀνάκαμψις, propriè est renouatio, id est redemptio & restauratio feudi, pro qua eo anno quo se hæres vasalli in fidem & clientelam domini commendauit, reditum integrum dominus fert, vel certa ei pecunia numeratur. Cuiac. in Præf. lib. j. Feud. Gallis, *relief, ou rachapt.* Ea autem quæ præstantur, vt dictum est, *εἰς ἀνάκαμψιν* à Leone in Nouellis dicũtur, quòd quasi præstentur noui possessoris admittendi & suscipiendi causa.

ANACEPHALÆOSIS rerũ repetitio, vulgo recapitulatio, vel, vt vertit M. Fabius lib. 6. cap. 1. enumeratio. Hac vtuntur caussarum actores, & aduocati in perorationibus. Hac videtur vsus M. Antoninus, lib. 12.

Ἀναχωρηταὶ qui sint, docet Iustinianus Nouell. constit. 5. §. *ὅπηνίκα ἂν μέντοι αὐτῶν τινες διὰ τὸ θεωρίας καὶ τελειότητος διαζῶντες βίον, ἀνάζωγ ἔχειν ἰδιαζούσαν ἀντὶ τοῦ κελλίων ἀναχωρηταί τινες ἡσυχασταὶ ὀνόμασι* id est, iuxta veterem interpretem, Nisi tamen quidam eorum in contemplatione & perfectione degentes vitam, remotum habeant hospitiũ, quos, &c. Hi sunt qui in solitudinem secedunt, quos hodie Eremitas vocamus. De his concilio Chalcedonensi ita decretum fuisse refert Gratianus c. qui verè. 16. q. 1. Qui verè, puréque solitariam vitam eligunt, digni sunt conuenienti honore.

Ἀνάκρισις apud Marcianum, l. diuus. 6. D. de custo. reo. & in actis Apost. ca. 25. in fi. est veritatis indagatio, testium interrogatio, & quæstio de aliquo facto habita, id est, facta informatio, præsertim si tormentis quæratur. Lucæ & Marcia. loci se inuicem declarant. Apud Iustinia. Nouel. 142. *περὶ τῶν εὐνουχιζόντων*. versi. *ἀλλὰ μηδὲ ἀνάκρισις* inquirendi status cognitio est, interprete Haloã. cuius versionem videntur probare Agylæus, & Alcia. lib. j. *παρερ.* c. 9. Vide Bud. in d. l. diuus. *Ἀνακρίνειν* verò id prorsus est quod Latini quærere, & quæstionem habere, quod etiã inquirere dicunt. Corruptè Alc. li. 2. Prẹter. in d. l. diuus. pro *ἀνάκρισιν*, reposuit *διαγραφήν*.

ANADEMATA recensentur inter capitum ornamenta muliebria à Paulo, l. quamuis. 26. D. de aur. argen. mund. Alciatus lib. 2. Prætermiss. legit *ἀναθήματα*. Pandectarum Flor. textum confirmant Hesychius, & Iulius Pollux lib. 5. ca. 6. ille enim scribit *ἀναδήματα* esse *εἶδος κόσμου ἐπὶ κεφαλῆς*. Hic sic, *ἀναδήματα καὶ κάλαμος, καὶ καλαμὶς, καὶ ἐντεθειμένα χρυσᾶ, καὶ ἐπίχρυσα πέταλα*. Vnde putem *ἀναδήματα*, aurea capitis ornamenta fuisse.

Ἀναδεσμὴ, auctore eodem Polluce eodem loco, corona siue redimiculum est, *ἀπὸ τοῦ ἀναδεσμεῖν*, quod religare sonat: *ἀναδήματα* verò *ἀπὸ ἀναδεῖν*, quod Alciatus non animaduertit, qui veram lectionem mutauit.

Ἀναδεσμὰς autem titulos antiquinis vocabant, de quibus Varro lib. 6. de Ling. Lat. & Sext. Pompeius.

Ἀναγραφὴ apud Vlpianum, l. cum plures. 15. D. de rebus auct. iud. possiden. significat inuentarium, siue repertorium, Anto. Augustino lib. 4. Emend. ca. 3.

ANAPHORA dicendi figura vsi sunt Iuriscons. Gaius l. qui venenum. §. fi. D. de verbo. signif. ibi Græci sermonis, quos, &c. & Modestinus, l. 2. D. qui pet. tut. versic. *εἰς δὲ τοὺς.* vt rectè Anto. Aug. lib. 4. cap. 4. Emend. admonuit. Sed & in aliis locis iuris Ciuilis eam esse Alciatus lih. 4. de verb. signif. docet, putà in l. 2. in princi. C. de offic. præf. Præto. & in l. item Prætor 8. D. de suis & legit. Porrò quid sit anaphora, quísve eius vsus, docent Grammatici.

Ἀνάθεμα verhum Iudæis proprium docuit D. Hieronymus, quo extremam detestationem significabant. Nihil aliud est anathema, quàm separatio à Deo ca. certum. 24. q. 2. Vnde *Ἀναθεματίζω* detestor, deuoueo, à Deo separo, vt in Nouel. 131. §. *Διατάττομεν.* & constit. 132. *Ἀναθήματα* verò sunt donaria, hoc est quæ dicata diis suspenduntur in parietibus & columnis templi. De his vide Pollucem lib. j.

ANATOCISMVS singulorum annorum fœnoris renouatio, vt vsuræ vsurarum debeantur, quod Iustinus vetuit l. fi. C. de vsu. & l. fi. C. de vsur. rei iudic. Ant. Au. lib. 2. Emend. cap. 11. Budæum sequutus in l. nihil. de naut. fœno. Galli, *Renouuellement d'vsures, quand on conuertit les arrerages en sort principal.*

ANCEPS periurium, Vlpianus eleganter dixit, pro incerto & periculoso, in l. 4. D. de in lit. iur.

ANCHORA, Græcis *ἄγκυρα*, *ἀπὸ τοῦ ἀγκύλας καὶ* [illegible], dicta potissimum nauis prẹsidium est. Vnde nautæ maximã, & validissimam anchoram, sacram vocãt, quam non mittunt, nisi cùm extremo periculo laborant. Vnde natum est Prouerbium: Sacram soluere anchoram, pro eo quod est, ad vltimum confugere præsidium. Falsò autem in vulg. codici. in l. j. §. j. de exerci. act. legitur anchora, cum in Pand. Flo. legatur cura, rectè.

ANCILLA. Serui aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur ex ancillis nostris, hoc est, mulieribus seruis. Iustin. Insti. de iure person. §. serui.

ANCONES apud Paulum, l. tabernæ. 13. D. de instr. leg. sunt calices nō rotundi, sed in cubitum flexi, & angulum habentes, vnde & illis nomen tributum. Alij vasa cubitalia explicant. Quidā Ambones, id est ἄμβωνας eo in loco legi debere cōtēdit, vt illud sit ne calicis genus.

Ἀνδροληψία in lege Draconis recitata à Demosthene cōtra Aristocrat. est hominis homicidæ prehensio. & ἀνδρολήψιον ius prehendendi, apud I. Pollucem, lib. 8. ca. περὶ δικαστῶν ὀνομάτων. quod ius etiam creditori concessum quidam putant. Draconis legem explicui lib. Vete. Iuris.

Ἀνελόγιστος apud Iulianum, l. ita autem. 5. aliàs incipit, quidam decedens. D. de admi. rut. dicitur qui rationibus reddendis liber ac solutus est. Sic ibi legendum censet Alciatus, lib. 2. Parerg. cap. 25. vt est & in Pand. Flo. tametsi, l. 3. C. de frum. Alex. Alogistes, & Alogos legendum crediderit. Pro eodem.

Ἀνεξέταστος apud Sceuolam, l. dominus. 23. §. seruis. D. de pecul. lega. dicitur, qui reddendis rationibus siue sub ducendis solutus est. Alibi ἀνυπεύθυνος vocatur.

ANERACTVS, vide supra Amfractus.

ANGARIA ἀγγαρεία. sunt equorum præstationes ad cursum publicum, Ant. Augustino lib. sing. ad Modest. Pyrrhum sequuto. Est autem nomen Persicum. Vnde Herodotus in octauo, Apud Persas erat ἀγγαρήιον δρόμημα cursus pernicissimus equitum. Sic & Hesychius, ἄγγαροι σημαίνει τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματοφόρους. Hoc sensu accipitur in l. 2. de quib. mu. vel. præstat. lib. 10. C. Græci interpretes ita definiunt lib. 56. Βασιλικῶν: καὶ ἔστιν ἀγγαρεία ὁ ἵππος ὁ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τοὺς καὶ δρόμων ἴχνους, ὡς τυχὸν ἵππεῦσιν ἐπὶ τόπον. Apud Gallos, Postæ adpellantur, quasi positæ cursorum stationes, Budæo in l. eos. D. de falsi. quod optimè cum Basilicis conuenit. Sudas autem definit hoc modo, ἀγγαρεία ἀναγκαία δουλεία, καὶ ἐκβίας γινομένη ὑπηρεσία. Vera quidē est Sudæ definitio, sed generalior. Vnde Angaria, operæ publicæ ob negotium aliquod obortum, cui celeriter prouidendum est, impositæ, Imp. l. 2. C. de sacrosanct. Eccles. Angariam autem explicant quidam, qua cursus publicus est: Parangariam, in obliquū, id est, aliouersum, sic enim li. 56. Basil. παραγγαρεία δὲ ἡ διὰ τῆς ἐγκαρσίας ὁδοῦ, ὡς τυχὸν ἀπὸ πόλεως ἐπὶ κώμην. Vide Hotoman. in Commen. verb. iuris.

Angariarum præstatio, scilicet equorum siue iumentorum, Lab iis. 10. & l. sunt. 11. D. de vacat. mun. iunctis, l. comperimus. 19. & l. nemo. 20. de curs. publ. & angar. lib. 12. C.

Angariarum & parangariarum præstatio inter vectigalia, quæ Regalia dicuntur, recensentur. lib. Feud. 2. tit. 56. quòd ea Regis aut Imperatoris iura propria sint: cùm olim eo nomine significarētur munera onerum vehendorum prouincialibus imposita. Vnde Angariari naues dici solebāt, quibus onerum transmittendorum necessitas iniungebatur. l. penul. D. de vet. Itaq; Suidas, ἀγγαρεία interpretatur φορτίων ἀγωγή. καὶ ἐκ βίας γινομένη ὑπηρεσία. Plura autem diximus in Cōmentario verborum iuris.

ANGARIARI naues apud Vlpianum, l. penul. D. de veter. dicuntur quæ onerum vehendorum necessitate adstringuntur. Sed & de hominibus dici potest, vt in Euangelio Matth. cap. 27. vbi dicitur, ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα. τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

ANGIPORTVS, cuius meminit Vlpianus, l. portus. 59 D. de verb. signif. est iter compendiarium in oppido, eo quòd sit angustus portus, id est, aditus in portum, Festo lib. 1. quam etymologiam videtur probare Varro lib. 4. Ling. Lat.

ANGVLARIVS, pro Angularis legitur in l. Rutilia. 69. D. de contra. empt. Accursius interpretatur, qui multos habet angulos. Sunt qui quadratum, vel triangulum significari eo putent. eiicienda est alia lectio Anguillarum habens, vel auctore Accursio. Equidem angularium lacum dici eum, qui ex lapidibus quadratis circundatur, putem. Lapides autem quadrati sunt quos Galli adpellant, *Pierres de taille*. cæsos vulgo vocamus, & ad normam respondentes.

ANGVSTVS locus, auctore Pomponio in l. si tam angusti. de seruitut. item magis, quàm viam aut actum recipit. Apud eundem in l. penul. D. de vsu & habit. legimus angustum legatarium, pro eo cui nō totius rei, sed arctus vsus relictus est.

ANGVSTICLAVIVS, vide CLAVVS.

ANIMA, præter notissimam significationem, pro vita accipitur apud Iustinianum. §. sunt præterea. Institut. de actio. ibi animæ amissionem.

ANIMADVERTERE, pro cogitare, considerare, colligere, apud Vlpia. in l. 1. de his qui sui vel alien. iur. D. Quamuis propriè intelligimus aliquid argumentis, animaduertimus sensibus præsenti animo vtentibus. Id Asc. monuit. Significat punire, l. imperium. D. de iurisd. & l. si quis. 10. C. de episc. & in l. item apud. 15. §. 20. D. de iniu. Animaduersio, pro pœna. Vlpianus, l. D. de furt. l. meminisse. Extraordinaria, inquit, animaduersione coërcendum. Sunt qui dicant obseruandam differentiā inter punire, & animaduertere. Punire, est quorumcunque, siue iure, siue iniuria: animaduertere eius est, qui in alterum habet potestatem ordine ac ritè puniendi, l. 3. D. de iurisdict. om. iud. C. de episc. & cler. l. si quis in hoc genus.

ANIMADVERSIO grauior, item maior, pro punitione & castigatione infamiæ, vt ex Vlp. verbis patet, in §. solent. l. 5. de offi. præf. vrb. & Venuleij, l. si quod. de offi. Procons. & Animaduersio seuerissimam, l. nemo. C. de sum. Trinit. mortem significat, & vltimum supplicium, vt ibidem explicant Accursius, & Alciatus. Animaduersio etiam sumitur pro censura ecclesiastica, Archidiaco. in c. fi. de except. lib. 6. & alibi.

ANIMADVERSVS, apud Paul. l. fi. D. de cad. puni. pro eo qui supplicio affectus est. Corpora animaduersorū quibuslibet petentibus, ad sepulturam danda sunt. Sunt tamen qui annotarunt id videri dictum licenter, l. corpora. D. de cadaue. punit. quæ lex sumpta videtur ex Deuter. c. 21. ἐκ τεθνηκότος) τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου, ἀλλὰ ταφῇ θάψετε, &c.

ANIMAL est quod se mouet, Celso l. mouentium. 93. D. de verb. signific. Vnde optima ratione quærebat Galenus εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός, id est, an animal sit quod in vtero est: quod legibus Solonis, & Lycurgi legibus comprobat, edito in eam rem libello hac inscriptione εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός. qua etiam de re edisserit in alio l bro, cui titulus est περὶ φιλοσόφου ἱστορίας. Legis autem Solonis verba hæc sunt: εἰ ἀμβλωσμοῦ ᾗ αἰτία ἐγένετο θανάτου ζημιούσθω. Τὸ ἔμβρυον κληρονομεῖσθαι δύναται. quam legem ita verti, Qui abortus causa fuerit, pœna mortis esto. Qui in vtero est hæres institui potest. Hanc legem explicui lib. 2. Veteris Iurisprud. l. 103. Huius autem legis ea est ratio, Galeno auctore: nam illi nihil deest, quominus homo sit. Hanc autem legem accepit Solon ex libris Mosis, vt & alias permultas, vt liquidò constat Exodi cap. 21. quam diuinam legem exponit B. Augustin. in lib. quæstionum Nn. & Vete. test. & translatione in c. Moses. & c. quod verò. 22. quæstio. 2.

ANIMVS adfectionem, voluntatem & mentem significat, l. 3. §. 1. l. 5. §. Neratius. & §. in amittenda D. de acqui. poss. quibus probatur possessionem etiam animi esse, licet & facti sit.

Animus, id est, quod in animo est, nec adparet, declaratur variis modis: consuetudine testatoris & regionis, ex præmissis & sequentibus: tum exquirēda est dignitas lega

tas legatarij, charitas, siue dilectio, necessitudo. Hæc collegi ex l. si seruus pluriũ. §. fi. D. de leg. j. quibus addit ibidem Accursius scripturæ vicinitatem: & vide Albericum in l. qui iure familiaritatis. D. de adq. possess.

ANIMOSE liceri apud Paulum l. si pignori. D. famil. erciscũ. opponitur adiudicationi, quæ ipsa necessaria est: de eo igitur accipi debet qui volens citra adiudicationis necessitatem emit.

ANIMOSIOR emptor apud Iauolenum in l. ita vt. 36. §. j. D. mand. qui cupiditate rei habendæ plus pretij offert, quàm res sit.

ANNARIA lex, vide infrà, Lex annaria.

ANNIVERSARIA conditio percipiendi reditus, id est, singulis annis reuertens, apud Scæuolam l. liberto. 21. §. pater. j. D. de ann. leg.

ANNICVLVS amittitur, qui extremo anni die moritur, Paulus l. anniculus. 132. D. de verb. sig.

Anniculus nõ statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimoquinto die dicitur: incipiente planè nõ exactõ die, quia annum ciuiliter, non ad momenta temporũ, sed ad dies numeramus. l. anniculus. 134. D. de verb. sig.

ANNONA propriè rei frumentariæ: sed promiscuè pro quouis alimentorum genere vsurpatur, vt disces ex l. 3. D. de leg. Iulia de anno. Minimè, ait eo loco Papirius Iustus, æquum est, decuriones ciuibus suis frumentum vilius, quàm annona exigit, vendere. Vsurpatur etiam annona, pro eo quod in annum prouisum est ad alimoniam. Inde Annona ciuilis in l. iubemus. 14. C. de sacr. sanct. eccl. & alibi panis ciuilis est in l. vlt. §. præterea. C. de iure dot.

Annonæ præterea dicebantur, quas prædiorum prouincialium domini, conductorésque, tuendi exercitus caussa, quotannis præbebant: vti patet ex tit. C. de anno. & trib. Vnde intelligitur annonas in speciebus cõstitisse, hoc est pane, carne, frumento, vino, fœno, palea, &c. Tributa verò in corporibus, hoc est equis, iumentis, vestibus, pecunia.

Annona arctior. in l. Lideo. 17. D. de compens. victus strictus, qualis est tempore caritatis: cum scilicet est incendium annonæ, vt vtar verbis Quintiliani, id est cũ ingrauescit caritas.

Annonam incendere dixit M. Varro, & Annonã macelli excandefacere, vsitato Romanis more loquẽdi, cum magnam caritatem annonæ eloqui studerent. Vnde Manilius lib. 4. *Et grauia annonæ speculantem incendia, ventis* Cred. re opes.

ANNONARIA collatio, id est annonæ præstatio. l. j. C. de præscr. 30. ann.

ANNONARIVS titulus quid sit, disces ex l. pe. C. de fid. instr. & iure hast. fiscal. lib. 10.

ANNOTARE, Annotatio, vide suprà Adnotare.

ANNVLVS, Vide ANVLVS.

ANNVS dicitur tempus à bruma ad brumam, dum sol redit. Festus putat à Græco annum venire, quem illi ἔνος dicunt. Vnde & τρίενος Triennium dicunt. Varro. libr. 5. de ling. Lat. ab anulo dici vult, & melius. veteribus enim vnico n. scribebatur, deinde circuitum significat, vnde anulus diminutiuum, & anus podex: eodem modo quo Græcis δακτύλιος vtrunque significat, & podicem & anulum. Quin & lingua Syriaca quod anulum significat, idipsum & pro parte pudenda sumitur.

Annus constat trecentis sexagintaquinque diebus. l. cum hæres. §. Stichus. 5. D. de statu lib. & l. ita vulneratus. D. ad leg. Aqui.

Annus in iure duplex est, continuus & vtilis. Annus vtilis adpellatur qui. 365. diebus constat, quibus experiendi, quidve aliud agendi potestas fuit. l. j. D. quando de peculi. & l. interdum. 19. D. de minorib. & l. fi. C. de temp. in integ. restit. pet. continuus verò qui perpetuò excurrit. d. l. fi. & d. §. Stichus.

Annus etiam alius naturaliter numeratur, alius ciuiliter: Naturaliter cùm à momento ad momẽtum ratio ducitur. l. anniculus. 131. D. de verb. sign. & hic in nuptiis exigitur, Nouel. 74. & 100. in pupillis & minoribus. l. vlt. C. quando tut. desin. l. 3. §. minorem. D. de minor. in præscriptionibus temporalium actionum. l. 6. de obli. & act. in Carboniana possessione. l. j. C. de Car. edic. Ciuiliter verò, cum à die ad diem: sic vt qui ad extremum anni diem peruenerit, annum absoluisse videatur. l. 134. D. de verb. sig. atque hic exigitur in testamenti factione. l. 5. D. de testam. in manumissione, ex l. Ælia Sentia. l. j. D. de manu. in vsucapione. l. 5. & l. 7. D. de vsurpat. in lege Papia. l. anniculus. 134. D. de verb. sign.

Annus vetus litium quid sit, vide Seruium in illud 11. Æneid. *Si omnes uno ordine habetis Achiuos.* Annorũ. 14. erit, pro impleuerit, accipit Vlpianus l. si cui. 49. in prin. D. de leg. j. At hæc verba, POST ANNOS, biẽnium significant Iuliano. l. libertas. 17. §. fi. D. de manum. test.

Anno duodecimo liber esto, formula hæc anni duodecimi principium significat, Pomponio l. si ita. 41. de manu. test.

Annus bissextilis dicitur, cui dies intercalatur, vt colligitur ex l. cum bissextum, & ibi Alciat. D. de verb. sig.

Annus cœptus non habetur regulariter pro completo. l. 3. §. minorem. D. de minor. & l. non putabam. 48. D. de cond. & demon. l. ex his. 6. C. quand. di. le. ced. Sanè ex caussis pro completo haberi in multis articulis cõstat. l. ad rempublicam. D. de munerib. & hono. l. qui filiũ. 74. §. Fabius. D. ad S. C. Treb. & alibi sæpe.

ANNVVM adpellanit quod alimentorum causa in singulos annos præstatur. l. quidã. 22. D. de pact. dotalib. l. ex annuo. 13. l. si id. 19. §. pen. & l. fin. D. de don. int. vir. & vxor. l. j. C. quando dies leg. ced. & tot. tit. de annuis legat. Suetonius in Tiberio, Peculio, inquit, concesso à patre, præbitisque annuis fraudauit.

Annua, bima, trima die, vetere locutione quid deberi significamus, anno, biennio, & triennio exoluendum: id quod significantiùs explicat Vlpianus in l. 3. D. de ann. leg. his verbis, Si legatum sit relictum annua, bima, trima die, triginta fortè, dena per singulos debentur annos. Sic etiam accipi debet in l. legata. 19. & l. si cui. 49. D. de leg. j. & alibi sæpe. Sic cum dos dicebatur olim præstanda annua, bima, trima die, id est tribus pensionibus. nam & tertiæ pensionis dotis Cicero meminit lib. 11. ad Atticum.

Annua, bina præstare, est annuatim duplex quid præstare & pendere. l. cùm quis. 37. D. de leg. 3.

Annua die, id est in annum, vel ab illinc anno. l. talis. 30. D. de leg. j. & l. j. D. de dot. præleg.

Ἀνοβατεύτως in Iustinianiconstitutione. l. fi. C. de nouat. id est fine nouatione. Sic enim ibi legendum, non *ἀνοβ νεωτέραις*, ex veter. lib.

ANQVIRERE Festo est circum quærere. Amquirere scribendum eo significatu putem.

Anquirere veteris iuris verbum, quærere & informationem facere significat, Liuio. 4. belli Punici: Seu legibus, seu moribus mallet, anquireret.

Anquirere pecunia, capite, siue capitis, vetus formula significabat mulctam irrogare, vel ad populum ferre de mulcta vel capite alicuius, vt eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius lib. 9. Capite, inquit, anquisitum ob rem malè gestam, &c.

Ἀντάλλαγμα, accipitur pro permutatione. Significat etiam rem, quæ more veterum in permutationem datur. Alciatus in l. Labeo. 19. D. de verb. sig.

Ἀνταναλλάσσειν apud Vlpianum l. si arborem. 17. de seru. vrb. præd. D. refractio luminis. A. Augustino libr. 4. Emen. c. 16 significat reuerberationem.

ANTAPOCHA est scriptum, quo testatur debitor se re-

ditum illius anni domino persoluisse. l. plures. C. de fid. instr. Vide Apocha.

ANTE, particulam ad initium referri scribit Alciatus. l. anniculus. 132. §. ante. D. de verb. signifi. Ante etiam exclusiuè significat. l. qui ante. 13. D. de verb. oblig.

Ante, inclusionis nota est Vlpiano. d. l. qui ante. l. cùm stipulatus. 113. D. de verb. oblig.

Ante diem decimum Kalēdarum, formula, decimus dies significatur Antonio Augustino lib. 4. Emend. c. 6. Iac. Cuiacio acutissimi ingenij viro. in l. qui ante. 13. D. de verb. oblig. Ante diem enim apud veteres idem significabat quod ipso die: quasi dicerent ante diei exitum: nam in die præstituenda, tota dies continetur. Cæsar lib. j. de bel. ciuil. Polliceri se in prouinciam iturū, neque ante quem diem iturus sit, definire. Id est, quo die, vel ante cuius diei exitum.

Ante iudicium acceptum, est, ante litem contestatam, ex verbis & sententia Pauli. l. ampliùs. 15. D. rem rat. hab. eodem sensu accipitur apud Labeonem, in l. qui concubinam. 29. §. 3. D. de legat. 3. idque per Constantini constitutionem. l. 2. ibi statim. C. vbi in rem actio. Nō igitur ante iudicium acceptum, in d. §. 3. incip. si hæres. sumitur pro sententia, vt autumat Accursius ibidem: & ante sentētiam, vt credidit Albericus. Nec moueor Pomponij responso. l. si rem quam. §. fin. D. de euicti. Nam hic quocunque tempore, vt caussæ adsit, denuntiari potest: illic vt iudicium in se susciperet. Vel apud Labeonem res euicta erat, apud Pomponium nondum. Scio Bartolum in d. §. si hæres. hanc ἀντινομίαν diluisse, vt apud Pomponium sit titulus onerosus, putà emptionis, apud Labeonem titulus lucratiuus. Tu rem expende.

Ante Kalendas stipulatus, similis ei est qui Kalēdis stipulatur. l. qui. 13. D. de verb. oblig. Bart. & Alciat. in l. 2. §. creditum. D. si cert. pet. multa varia de hac voce, antè, dixere, quorum verba huc non transcribo: ab iis pete.

Ante omnia, id est, antè quàm ad alia procedebatur. l. ante. 23. D. de probat. & l. pen. D. de alim. & cibar. legat. Azo in Summa. C. quand. ciuil. act. crim. præiud.

ANTECESSORES, sunt iuris doctores, magistri, & professores & ἐξηγηταί: quod & Hesychius his verbis docet, ἀντικήνσωρ, ὁ τοὺς νόμους μαθητεύων: vbi tamen corrupte Anticēsores vocat: nam vox hæc Latinis hominibus insolens atque inaudita est. Horum fit mentio in constitu. omnem. in proœm. Pādect. vbi & professores legitimæ scientiæ dicuntur. & l. 2. §. quæ omnia. de vete. iur. enuc. Hoc titulo cohonestati fuere Theophilus Institutionum Iustiniani paraphrastes, & Iulianus patritius Nouellarum Græcarum eiusdem principis fidus interpres. Potest & hoc nomen extēdi ad peritos legum & iuris, etiam si professores non sint, ab honore, quòd aliis qui ius non didicere antecedant. Sic Apost. principes Tertullianus antecessores vocat lib. j. Tunc primum cum antecessoribus Apostolis cōferebat. Antecessor etiam accipitur pro iudice præcedenti & priore, apud Paulū. l. edictum. 55. D. de iudiciis.

Antecessores etiam Tranquilio in Vitellio dicūtur præcursores: vt & apud Mauricium, quorum esse dicit ante agmen ire, loca castris metādis idonea deligere, & vias, qua duci commodè exercitus possit, videre. Vsurpatur & hoc verbum aliquoties ab A. Hirtio in lib. de bello Africo Gallis *Auant coureurs*.

ANTEFERRI, clausulæ, cuius mentio fit in c. quodam de præbend. in 6. & c. auctoritate de concess. præb. eo. lib. vim explicat Felin. in c. causam quæ. & c. capitu. de rescript. in antiq. cuius verba huc trāsferre nimis longum esset.

ANTESTARI, est dicere tu mihi in ea caussa testis eris, vel teste vti, id est, vnum aliquem ex his qui adsunt, prēhensa auricula, testem citare. Quòd si respōdisset, Licet: tum iniecta manu aduersarium in ius trahebat: aliàs nisi sic antestatus, iniuriarum poterat accusari. Acroni, & Porphyrioni in Sermo. Hor. j. Saty. 9.

- & , quò tu turpissime? magna
Exclamat uoce & , licet antestari?

Verbum vetus leg. XII. Tab. quanquam deprauata sit: sic enim eam legit Lambinus, SI VIS VOCATIONI FVAT, AVT SI TE IN IVS VOCANTEM NON SEQVATVR, AMTESTATVS EM CAPITO, seu, IN IVS EMRAPITO. Turneb. sic restituendam putat, SI IN IVS VOCAT, NI IT ANTESTATVS MANVM INIICITO, AVREM ANTESTATI CAPITO. Lambinus vult verbum componi ab am, id est circum, & testari: Priscianus tamen scribit Græco illi προδιαμαρτυρηθῆναι respondere: Bud. Græco κλητεύειν, id est denunciare testimonium. Sunt qui ita explicent, antestari, id est, testato conuenire.

ANTESTATVS is qui testatò id est testibus adhibitis conueniebatur: sicut Denunciatus dicitur, cui fit denuntiatio. l. venditor. D. de re iudic. Eadē ratione apud Gaium lib. j. Inst. tit. 6. pater fiduciarius Antestatus dictus est olim. Nec verò Antestati dicuntur superstites siue testes, & Antestatorum non attrectatur auris, sed restium. Lex Baiuuaria, Testis, inquit, per aurem trahi debet. Et apud Plautū in Persa, Satur. Age, ambula in ius leno. Quid me in ius vocas. S. Illic dicam apud Prætorem, sed ego in ius voco. D. Nonne antestaris? S. tuān' ego caussa carnifex. Cuiquam mortali libero aures atteram, Qui hic commercaris ciues homines liberos? Itaque lege XII. Tab. sic fortè restituenda: SI IN IVS VOCAT NI EAT, MANVM INCITO. EN CAPITO ANTESTARI. Encapito autem pro incipito. Vt sit hic sensus, Qui reum in ius vocat, non eū tem ducat manu iniecta, & antestetur. nec enim iure ducitur quis, nisi antestatus. Alij aliter eam legunt, vt ostendimus in verbo ANTESTARI. Huic opponitur, Intestatus, id est testato non conuentus, apud Plautum in Curcul. 15. Hoccine pacto indemnatum atque intestatum me arripi?

Ἀντιάδες sunt tonsillæ, id est faucium inflammationes cū tumore. sic accipitur in l. quæritur. 14. §. si quis. D. de ædil. edict. Antias autem nomen est tam morbo quàm particulæ accommodatum: vnde Plin. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Ab Aristotele. in j. de hist. anim. παρίσθμια vocantur.

Ἀντικατηγορία recriminatio, mutua accusatio, Apollodoro. Eius duo genera esse scribit: Alterum, quo idē crimen litigatores intendant: alterum quo aliud, atque aliud. Vide M. Fabium lib. 3. c. 12. & lib. 7. c. 3. vbi Apollodorum citat.

Ἀντίδωρον, remunerationem significat. Vlpia. in l. sed & si. 25. §. consulit. D. de pet. hæred.

ANTIDOTVM, medicamentum, quo nos aduersus venenum præmunimus: contrauenenum adpellamus. l. 5. D. de pen. leg. adpellatur à Gaio medicamentum salubre. l. quod sæpe. 35. D. de contrahen. empt.

Ἀντίχρησις est species pignoris ita dati, vt donec pecunia soluatur, pignore creditor vtatur, fruatur in vicem vsurarum. l. si is. 11. §. j. D. de pigno. l. si pecuniam. 22. D. de pigno. act. Exempla huius sunt in l. si ea. 14. & l. si ea lege. 17. C. de vsur. & de ea vide Constant. tit. περὶ ἀντιχρήσεως, & Cuiac. obser. lib. 3. cap. 35.

ANTICIPATVR res lite cuius caussa intruditur actio antè quàm præscriptioni locus sit. exemplum est in l. 2. C. de vect. & commiss.

Ἀντινομία Fabio lib. 3. c. 6. legum contrarietas, quam vllam in libris Digestorum relictam pernegat Iustinianus. l. j. §. nulla. de vete. iur. enucl. siue de confirmat. Digest. Contrà putat Budæus ad l. si. §. seruus. D. de ædil. edict. Leges

Leges sequentes contrarias censet.l.ex,per seruum.§.denique.D.de vsu & hab.cũ l.5.§.j.D.vsufruct.quemad.cau.l.si pœnæ.D.de cond.indeb.& l.repetitio.D.eo.l.quid tamen.& l.cum ab eo.D.de contrah.empt.l.cum quidam.& l.in fraudem.D.de iure fisci.l.hoc iure.& l.insulam,& l.stipulationes.D,de verb.oblig.l.si filiusfa.D.de iudic.& l.fi.D.de extraord.cog. Has ἀντινομίας conciliant eruditissimus Zasius edito in eam rẽ libello parte j.& nouissimè I. Cuiacius in libris Obseruationum.

Antipelargia,ἀντιπελαργία gratiarũ relatio,à ciconia, quæ πελαργὸς dicitur.Tradũt enim ciconiam naturali quadam inclinatione parentes senio cõnfectos alere,humerisque gestare in volatu.Vnde iustitiæ symbolum dicunt.Et pelargicas,seu ciconiarias leges ex Aristophane rectè adpellauerimus æquas, siue naturales, quibus iubentur liberi parẽtes inopes alere.Hæc Budæus in l.11.D.de iustit.& iur.

Antipherna,sunt donationes quas maritus facit vxori propter nuptias,quibus proxima sunt θεώρετρα,& ὑπόβολα,de quibus Constan.Harmenopulus scribit lib.4.tit.10.Antiphernorum fit mentio.l.fi.C.de donat.ant.nupt.verbum iunctum ex ἀντὶ & φερνή.Hæc in dotem rediguntur.l.generaliter.§.hoc obseruari.C.de secun.nupt.Vide infrà Υπόβολον.

ANTIQVARE Festo est morẽ pristinum reducere. Antiquare legem est ipsam abrogare,improbare,tollere, Ciceroni 3.de legibus.Vos item, vt audio legem antiquastis siue tabellas.& l.15.C.de sacros.eccles.& l.fi.C.de ed.diu.Had.tol.Moris enim erat Romæ cum rogatam legem improbarent, & repudiarent, in tabula scribere,A.qua notula significabatur,Antiquo.

ANTIQVARIVS qui verbis ab vsu remotis vtitur,qui ve vetustissimos auctores scrutatur,Suetonio in Aug.c.68.Iuuenalis Satyra.6.

Ignotósque mihi tenet antiquaria versus.

Antiquarij etiam erant qui bibliothecæ codices componebant,vel pro vetustate reparabãt,vt docẽt Imppp. Cõstitutio.l.2.in princ.C.Th.de stud.li.vrb.Rom.libr.14.C.T.quo etiam sensu accipiuntur in l.hac parte.10.C.de proximis sac.scrin. Vnde etiam ἀρχαιογράφοι, & καλλιγράφοι vocabantur, ad differentiam aliorum qui εἰς τάχος scribebant.

Antiquior dicitur carior,& potior,Paulo.l.postliminium.19.§.transfugæ.in fi.D.de cap.& postli.quo etiam sensu sæpissimè innenitur apud classicos rerum scriptores.Cicero,Antiquiorem(inquit)Deiotaro fuisse laudem & gloriam,quàm regnum & possessiones suas.

ANTIQVVM ius apud iuris auctores variè accipi, spectaríque liquet ex subiectis. Nam interdum pro iure gentium,quod cum humano genere natura prodidit, Gaio.l.j.D.de adq.rer.do.§.singulorum. Insti.de rer.diuis.Antiquum ius etiam dicitur,quod ex legibus XII.Tab.descendit.l.in rem.24.§.tignum.D.de rei vindi.quæ antiquæ leges adpellantur, siue antiqua lex Vlpiano.l.2.§.j.D.de noxal.& diuo Antonino Imp.l.j.C.de except.Dicitur & antiqua prudentia.l.pen.in fi.C.de constit.pecu.At in l.Gallus.29.§.si eius.D.de lib.& post.antiquum ius accipitur pro eo,quod legem Velleiam præcessit:id quod de iure à Gallo inducto accipit Accursius ad Gallum.quod & Bart.& Bald.& Ias.probant.Idem videtur sensisse Alciatus ibidem, & res ipsa docet.Apud Vlpianum verò in l.j.§.si nemo.& l.2.§.si mater.D.ad S.C.Tertyl. accipitur pro eo iure, quod Senatuscõsulta Tertyllianum & Orphicianum præcessit.Sed an hoc de XII.Tab.intelligendum est? an de posteriore?& de XII.Tabulis accipiendum putem,cum Accursio ad d.§.si nemo. Apud Celsum in l.pater.29.in fi.D.de leg.2.ius antiquum sumitur pro legibus XII.Tab.Accursio interprete. Sunt qui putent accipiendum pro eo iure quod est ante legem Iuliam & Papiam:quo etiam modo sumendũ aiunt in Epitome Vlpiani.tit.17.& 18.In Papiniani respõso.l.Seia.§.fin.D.de don.caus.mort.significat id ius quod Seueri constitutionẽ præcessit.In l.j.in fi.D.si quis à par.manu.sit.iuris antiqui nomine querelã inofficiosi significari aiunt.Accurs.ius alimentorum interpretatur.Sic etiã.Antiquum ius in l.liberos.C.de collat.quod antecessit cõstitutionẽ Anastasij.Antiquum ius in l.vnic.C.vnd.vir.& vxor.intelligitur Accursio interprete de l.vnic.D.eo.Equidem de lege Romuli accipiendum putem.Hic enim ita lege cauit:FILIA VTI PATRI ITA DEFVNCTO VIRO, HÆRES ESTO.Halicar.li.2.

ANTIQVITATIS nihil ignorandũ est,Inst.de testam.§.j.cum hoc pugnat quod ait Imperator, veteris iuris prolixitatem scire,non est necessarium.l.vnica.§.& hoc locum.C.de caduc.tollen.Cõciliatio: vt quod vel tollitur,vel reformatur,non sit incognitum, oportet ea in parte antiquitatem nosse.d.l.vnic.§.& cùm triplici.Ad declarationem vel cõfirmationem iuris antiquitas vtiliter inuestigatur.l.ideò quia.& l.seq.D.de legib.alioquin ad definitionem caussarum, antiquitas iuris abrogati nullo modo est allegãda.l.vnica.in prin.C.de lat.lib.tol.

ex Antiquitate temporis,cuius initium non apparet, introducitur consuetudo,quæ habet vim legis, & iuris constituti.l.j.§.fin.& l.2.in princ.D.de aqu.& aq.plu.arcen.l.hoc iure.§.ductus.D.de aqua quotid.& æsti.Talis antiquitas non minorem habet vim in suo genere,quàm iussus Imperatoris, vt ait And.de Isernia.tit.quæ sint regal.in vsib.feud.

Antiquitas vltra hominum memoriam comparatur seruituti constitutæ.l.j.C.de seruitut.post tempus quod memoriam excedit,non est opus allegare titulum.c.j.de præscri.lib.6.vbi gl.in verb.nihil.Ex vsu & possessione triginta annorum præsumitur bona fides,si allegata fuerit.l.possideri autem.§.si seruus.D.de adqui.possess.ibi.Sed hoc ita verũ est,si diu in libertate moratus sit.Bart.in l.vlt.in fin.vers.illud enim.C.vnde vi.quo casu statutum,priuilegium,vel pactio impedit præscriptionem.30.vel 40.annorum: eo tamen præscriptio tanti temporis,cuius initium nõ extet in memoria hominũ,non excluditur.Nouel.vt de cæter.cõmuta.Eccles.§.de cętero.iuncta glossa verb.præscript.

ANVLI, siue,vt κατ' ἐτυμολογίαν scribit Varro, annuli,circuli sunt parui,quorum quidam signandi caussa habebantur.l.signatorius.74.D.de verb.sig.l.argumento.§.ornamenta.D.de aur.& ar.leg.De his intelligitur.l.ad testium.§.si ab ipso,& §.signum.D.de testam.l.si vnus.12.C.eod.& alibi.Hinc & Trogus Pompeius libr.43.apud Iustin.patrem suum scribit sub.C.Cæsare anuli curam habuisse & Horatius lib.2.Serm.saty.2.Mœcenatem sub Augusto nam principes habebant annulum quo epistolæ rescriptáque eorum obsignabantur.Alij ornatus gratia.d.§.ornamenta.& alibi sæpe.

Anuli leues Vlpiano dicti sunt, qui nnn excedunt rem quinque aureorum.l.diuus.6.D.de bon.damn.

Anulos aureos ferre solis ingenuis licuisse scribit Isidorus lib.20.Proinde liberti ius anulorum aureorum impetrabant à principe,vt ingenuitatis munia cõsequerentur.l.sed si.10.§.patronum.D.de in ius voc.l.cum ex oratione.44.D.de excusat.l.j.& tot.tit.D.de iu.au.an.& l.j.& 2.C.eo.Hoc ius Modestinus.l.14.D.de excus.Δίκαιον χρυσῶν δακτυλίων appellanit.Vide Bud.l.fin.D.de senat.Porrò veteres Græcos anulum habuisse in digito manus sinistræ,qui minimo proximus est, Gellius lib.10.c.10.scriptum reliquit.

AP

APE, apud antiquos dicebatur, prohibe, compesce, Festo lib.j.

Aperire tabulas ille videtur apud Vlpianũ.l.si quis.3.§.aperire.D.de S.C.Silan.qui naturaliter aperit, siue ligatæ sint, siue nõ. Aperire accipere debemus probibitos, vel palàm, vel publicè, vel secretò. Aperire viam, est ad veterem altitudinem, latitudinémque restituere, Vlpian.l.j. in princ. D. de via public. & itin. publ. Aperire parietem dicitur, qui fenestram, vel ianuam in eo facit, Paulo & Sceuolæ.l.pen. & vlt.§.fi. D.de seruit.vrb.præd. Sic aperire partem cœnaculi, eodẽ sensu dixit Alfenus.l habitatores.D.loc. Aperire refugia in l.si cuius.13.§.sed si ædiũ. D. de vsufruct. Aperire puteum.l.fluminum.24.§.fi.D. de dam. infect. est fodere puteum. Aperire sulcum.l.qui duo.29.D. de seruit.rusti.præd.

Aperiri feudum alicui dicitur, cùm ei lege defertur: veluti Domino, cùm ei ob Vassalli mortem, aut culpam committitur: id est, ad eum reuertitur. lib.j.tit.18. §.2.lib.2.tit.15.& tit.26.§.4. Cõmitti enim, & In commissum cadere, veteres dixerunt, quæ propter delictũ aliquod amittuntur: vt in Comment. verb. Iur. docuimus. Aperiri etiam agnato feudum dicitur, cùm ob Vassalli crimen in non Dominum commissum agnato lege defertur. lib.2.tit.31.

Apertura est apertio, siue ipse aperiendi actus.l.3.§. aperire.D.de S.C.Sila.l.3.§.filia.D.de hæredib.institu. & alibi sæpe.

Apices iuris, hoc est subtilitates, summum ius, stricta iuris ratio, in qua æqui & boni ratio non habetur, sed res ad viuum resecatur: quæ bona fide agenti non cõueniunt, vt eximius æquitatis cultor Vlp. dixit, in §. quædam.l.si fideiussor.D. mand. Hinc dubio procul emanauit vulgatum illud, disputantem in re liquida non esse audiendum: de quo latius disserit Bart. in l. confessus.D.de custod.reor.

Apisci Nonio, est inuenire & adipisci: eodem verbo vsi sunt sæpissimè Iurisconsulti. Vlpian. l. quod apiscendæ.D.de donat.inter vir.& vxo. Quod adipiscẽdæ dignitatis gratia ab vxore in maritum collatum est, &c. & l.sed & si.§.de eo.D. de hær.pet. Quod si ab initio quidem iustam caussam habuit apiscendæ possessionis.Paulus.l.j.§.j.D.de acquir.possess. & alij in Pandectis. Eodem verbo vtitur etiam sæpe Cor.Tacitus.

Ἀποκήρυξις, abdicatio.l.abdicatio. C.de pat.pote. vide suprà Abdicatio. Vnde ἀποκήρυκτος, ὁ ἐπὶ ἁμαρτήμασιν ἀπωσθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς οἰκίας: id est, qui ob peccata è patris domo eiectus est. Ἐκποίητος verò, ὁ ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἑτέρου οἶκον δίδοται ποιηθῆναι, ait Suidas.

Apocha, cautio solutæ, datæve pecuniæ, qua scilicet creditor se à debitore pecuniam accepisse testatur. tot.tit.de apoch.pu.& l.plures. C.de fid.inst. & l.fin.§. Titius.D.de cond.indeb. Apocha autem differt ab acceptilatione, quòd acceptilatione omnino contingit liberatio, licet pecunia soluta non sit: Apocha, non aliàs, quàm pecunia soluta, Vlpiano.l.si accept. 19.§.fi. D.de accept. Huic opponitur, Antapocha, cautio, qua debitor apochã, recipiẽs testatur creditori se persoluisse. Vide Antapocha.

Ἀποκρισιάριος, Ad responsum interpretatur Iustinianus Nouell.25. Vide Ad responsum. Interdum hoc nomine appellantur qui in aula Imperatoris ecclesiarum cuiusque diœcesis negotia gerebant, quasi eorum legati, vt Nouell.6.§.κἀκεῖνο γε μήν. Apocrisiarius etiam dici videtur, qui monialium negotia procurat, vt Nouell. 123.§.κατ' ἄλλα. item qui monachorum. Hoc verbo etiam vtitur summus Pontifex.c.significasti.de elect. vbi interpretes pro nuncio accipiunt.

Ἀπόκρυφος, occultus, arcanus. Porrò qui libri sint Apochrypi, vide 15.& 16.dist.per totum.

Ἀπόδειξις in Nou.& Basil.est apocha, cuius commeminit Eustathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων.titu. περὶ λ. ἡμερῶν.

M.Fabius ἀπόδειξιν definit lib.5.cap.10.euidentem probationem.

Ἀποδυτήριον pars est balnei, vbi constituebantur capsarij. Cuiac.lib.5.c.8.

Ἀπόδειπνα, vide suprà A, præpositionem: ἀπόδειπνα Theopompo dicuntur, libr.3.Onom.I.Polluc.c.4.

Apographa, ἀπογραφὴ, est adnotatio bonorum, indéxque eorum quæ reperta sunt. Iurisc. inuentarium vocant, & Repertorium, vt in Commen.linguæ Græcæ Budæus testatur.

Ἀπόφασις, in diui Pij constitut.l.j.§.j.D.de appellat. rescriptum, sententia: quo sensu sæpe reperitur apud Demosthenem, & Plutarchum in Publicola. Apud Dialecticos plerunque pro negatione sumitur.

Ἄπορον, id est perplexum, Gellius libr.9.c.15.vertit inexplicabile: & alibi, ἀντιστρέφοντα, huiusmodi argumenta vocauit. Fabius libri 3.c.8.dubium, & de quo non liquet. Est igitur controuersia parum consistẽs. Huius exemplum extat apud Marcianum.l.si ita.19. D. de condit. instit.l.qui quadringenta. D.ad leg.Falcid. apud Africanum, vbi hoc verbo vtitur: Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicatur. vide A.Aug.lib.4.Emend.c.16.

Ἀποστασία, à fide religionéque defectio, fidei sanctæ proditio, vt ex Imppp. constitutione elicitur, lege hi qui.3. de apostat. Apostatarum autem nomen est sacrilegũ. l.4.C.eod.

Ἀποστάσιον, repudium interpretatur Eustathius in eo qui περὶ χρονικῶν διαστημάτων inscribitur lib.tit. περὶ ποινατικῆς. cuius rei exemplum extare scribit in Nouell. 22.c.2.

Apostoli vulgò sunt dimissoriæ literæ, ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere significat. l. Dimissoriæ. D. de verbor. signific.l.vnic.D. de libell. dimiss. l. Lucius. 9.D.de iure fisc.Paul.lib.5.Sentent.tit.34.l.eos.6.§.fi. C. de app. Apostolorum formam tradit Marcianus. d.l.vnica.

Ἀποθήκη, repositorium, reconditorium, id est, locus rebus quibusuis ad tempus cõdendis idoneus: quæ & librorum erat.l.quæsitum.12.§.instructo.17.D. de fund.instructo.& χρημάτων, καὶ σιτίων, Iulio Polluci, lib.10.c.j. Onomastic.est et cella vinaria.l.videamus.§.qui vinum.D.loc.l.vulgaris.21.§.certè.D.loc.l.j.C. de verb. sign.Pli.lib.14.c.14. Olei quoque erat. Columell.lib.j.c. 6.Rei rustic.l.j.C.de verb.signifi.

Appanagium, Franciscum vocabulum. Sumi solet pro ea bonorum parte quæ Regis Franciæ liberis natu minoribus solet concedi, postquam natu maximus mortuo patre regnum adeptus est. Eius autem ius et conditio hæc est, vt directum dominium Rex ea in parte retineat: et si posteri virilis sexus deficiãt, ad regem redeant. Dictum autem est quasi Abbannagium, B.in P mutato, quasi quis partem exclusoriam dicat: non à pane quotidiano, vt volunt pragmatici.

Apparere Budæo in Forensib. exhibendi officij, et obsequij exhibendi gratia præsto esse: quod et antè docuit ad Virgilij vers.lib.12.Æneidos Seruius:

Hæ Iouis ad solium, sæuique in limine regis
Apparent, acuúntque metum mortalibus ægris.

Cicero pro Cluent. Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri quos apparere video, volunt? Festus libr.12. Naualis, inquit, scriba, qui in naue apparebat. Apparere etiam, probatum esse et liquere probationibus, sonat.§.sic itaque discretis. Inst. de actio. Si apparet eum dare oportere: quem locum ita vertit Theophilus, ἐὰν φαίνεται τὸν ἐναγόμενον τόδε πρᾶγμα χρῆναι δοῦναι. Apparet igitur nõ pro intendere ibidẽ accipi, vt malè Oldendorpius explicuit.

Apparitio, officium, actus apparendi: quandoque sumitur pro ipsis apparitoribus, Vlp.l.fi.§.fin. D. quod

met.

met.caus. quo etiam sensu accipitur in l. j. C. de locat. prædi. ciuil. lib. 11. vbi subaudiendum, interueniente, ex d. §. fi. D. quod met. caussa: idque etiam rectè sentit Odofredus ad l. j. qui eam omnium optimè omnium explicat. Apparitio igitur ibi pro apparitoribus sumitur, non pro iudice, vt Accursius & Ioannes de Platea ibidem, aut pro discussione, vt Oldendorpius, falsò putarunt. Apparitio etiam sumitur pro officio, siue ordine. l. 2. C. de appar. procos.

APPARITORES sunt magistratuum ministri, qui eorum iussa exequuntur, vt colliges ex l. j. ad inscriptionem & ὑπογραφὴν relata de exec. & exact. lib. 12. C. Apparitorum numero scribas, viatores, lictores & præcones contineri, ex eo quem ex M. Ciceronis Cluentiana superiùs adduximus, loco edocemur. Porrò eos varios fuisse constat ex libr. 12. C. tit. 52. 53. 54. 55. 56. 58. 59. 60.

APPARITVRA autem ipsum ministeriū, & officium, vt Tranquillus scribit in libr. de Grammaticis. Vide Old. in classe. j. actio. 4. in princ.

APPELLARE generale verbum est: Appellare Magistratum, est ipsum adire agendi caussa in edicto Prætoris. l. j. D. ex quibus caus. maio. Hoc inquit Accursius, non fuit expositum ab Vlpiano: quod tamen ab eo factum purè, sed à Triboniano omissum, vt & alia multa. Appellare item est ab inferiore iudice superiorem prouocare. l. j. D. de appel. & tot. tit. C. & D. eod. Appellare etiam est iudicio conuenire. l. qui appellat. 29. D. de iud. & l. fideiussor. 16. §. fi. de fideiuss. Appellare debitorem, eleganter & proprie, pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id est, ab eo id quod debet reposcere, Iulian. l. 16. in fi. D. de fideiuss. Verisimile est id actum, vt cum appellatus reus non soluisset, fideiussor teneretur. sed etsi reus antequam appellaretur, decessisset, fideiussor obligatus non erit. In eandem sententiam illud est Columel. lib. j. c. 7. Vel optima nomina non appellando, fieri mala, fenerator Alfius dixisse fertur. Vulgus, non solicitando. Appellare, est auxilij gratia quempiam implorare. Cicero: Vos, vos appello fortissimi viri. Appellare ex aduerso, hoc est, nomina per antiphrasin imponere, vt bellum, quòd minimè bellū, vel bonum sit. Appellare item est blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Hoc enim non est conuicium facere, sed aduersus bonos mores attētare. Vlpianus in l. item apud Labeonem. 15. §. appellare. D. de iniur.

APPELLATIO est triplex, videlicet, quædam à sententia diffinitiua, de qua tractatur. D. & C. de appellatio. quædam ab interlocutoria sententia, quam require in l. 2. D. de appel. recip. vel non. quædam denique ab actibus extraiudicialibus, cuius fit mentio in l. j. §. solent. D. quan. appellan. sit. Sunt qui duo tantùm genera constituant, iudicialem putà, & extraiudicialē: quibus accedo. Sunt etiam qui eam in duo genera distribuant: in expressam, & tacitam. Expressam intelligentes, quæ voce aut scriptis fit l. j. & 2. D. de appel. tacitam, quæ neque voce, neque scriptis fit, sed facto, cuius meminerit text. in c. dilecti filij. de appel. in antiq. Est & alia diuisio. Nam quædam appellatur generalis: & hæc reiicitur. c. 2. extr. eod. & specialis gl. in d. c. 2. Appellatio autem fuit inuenta ad præsidium innocentiæ: non autem vt defenderetur malitia appellantis. c. suggestum. & c. ad nostram. de appel. & ad imperitiam & iniquitatem iudicis detegēdam. l. j. D. de appell. Appellationem non oportet ad compares iudices referri, sed à minori iudicio in maius tribunal ascendere, Nouel. de appel. §. illo videlicet obseruando. Const. 23. cuius Epitome tantùm in Græca editione Scrimgeri extat. Appellatio, definitore Hermogeniano. l. præfecti. 17. D. de mino. est iniquitatis sententiæ querela. Hæc definitio, vt breuis, ita vera est. Bartolus vero ita definit in l. j. D. de appel. vt sit ius quo interim prima sententia extinguitur, & interim caussæ cognitio ad superiorem iudicem deuoluitur. Hanc rectiùs quàm Bart. definiisse visus plerisque fuit Iulius Pontifex in c. placuit. 12. q. 6. vt sit à minore iudice ad superiorem prouocatio. Hermogeniani & Iulij definitiones vt rectæ aptæque sunt, ita omnibus probatæ.

FORMVLÆ APPELLATIONVM.

Appellationem recipere & admittere, quæ duo idem sonant. l. ei cuius. 5. D. de appel. l. si quis. 6. §. hi autem. 6. D. de iniust. significāt autem pontificiis appellationi deferri. c. an sit. de appel. in antio. Huic contrarium est repudiare. l. appellatione. 3. C. eo.

Appellationis caussas reddere & agere. l. j. & 2. D. an per alium caus. l. j. D. si pend. appel. & alibi sæpe in tit. D. de appell. est placitare caussas appellationis. Prosequi appellationem, & prouncationem exercere, pro eodem dicūtur. l. 2. §. legaris. D. de iudi. l. j. D. de appel. & re. Ex appellatione cognosci, & prouinciari dicitur, quando appellationis caussa cognoscitur & pronunciatur. l. non ob. 25. D. pro soc. l. redhit. 102. §. j. D. de solut. l. licet. C. loc. Sic ex appellatione sententiam dicere. l. minor. 18. §. idem Imp. D. de min. Et ad appellationem iudicare, lege non putabam. D. de cond. & demonstr.

Appellatio iniusta pronunciatur, cùm dicitur male & temere appellatum. l. negotiorum. D. de appel. porrò superiori iudici satis est pronunciare, iustam, vel iniustam prouocationem, ex Diocl. et Maxi. constit. l. eos. in fi. princ. C. de appel.

Appellationum tempora. l. qui suspectam. 20. D. de appel. cum similib. sunt quæ ad appellationem interponendam, exercendam & explicandam constituta legibus, moribúsve sunt. Sunt autem quatuor, vt à quodam Antecessore Tolosæ accepi. Primum intra quod appellare oporteat: & intra decem dies adpellādum Iustinianus constituit, Nouel. 23. §. j. idque à recitatione sententiæ. Secundum tempus, intra quod petendi sunt Apostoli, de quo l. iudicibus. C. de adpel. Tertium est tempus inducendæ, & vt pragmatici Galli loquuntur, releuādæ appellationis, cuius meminit l. 2. & 3. de tēp. & repar. appel. Quartum tempus terminandæ. §. sancimus. de appel. constit. 93.

Appellatio Tribunorum, apud M. Cic. in Cluentiana, Videtúrne intercessisse appellatio Tribunorum, nō more, sed auxilij caussa. Appellantur autem Tribuni more & instituto, cum eorum intercessio postulatur, si quid iniquè à Prætore, verbi gratia, decernatur: at cū auxilij causa appellantur, id verò non fit more in causis, quia qui id facit, de sua causa cognosci non vult. Qui auxilij causa tribunos appellabat in litibus, is se æquo iudicio certare non posse clamabat.

APPELLERE propriè nauigia dicuntur ad litus, ripā, portum, Græcis κατάγειν. l. riparum. D. de rer. diuis. Sed & pecora ad aquam appellere dicuntur. l. vnic. §. fi. D. vt in flu. publi. l. j. §. Trebatius. D. de aq. quot. & æsti. l. 2. D. de riuis. Ex quo pecoris ad aquam appulsus.

APPENDERE in dotem, Vlp. D. lib. 23. tit. 4. l. 34.

Appius Claudius Appiam viam strauit, & aquam Claudiam induxit: vel, vt quidam legunt, inuenit. R, literā inuenit, vt pro Valesiis Valerij essent, Pomponio. l. 2. §. iuris. 18. D. de orig. iur.

Applicitum, pro iuncto, apud Scæuolam accipitur quum ait, Domum meam cum horto applicito. l. vxorem. §. j. de leg. 3. vt apud Plinium lib. 2. epistο. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum.

APPLICATIONIS ius ab Atheniensibus ortum esse

retur Turn. Adu.lib.24.cap.32. apud quos peregrini se alicui opulento ciuiin clientelam dabant, dicabántque: quod in palliata comœdia imitatus est Terentius, cum in Eunucho scripsit,

-una est domus, Thais patri
Se commendauit in clientelam & fidem:
Nobis dedit se.

Id Athenienses appellabant *νέμειν προστάτην*. Qui autē ad patronum se non applicarat, in iudicium vocabatur, quod dicebatur, *ἀπροστασίου δίκη*. Horum aūt si quis intestatò mortuus esset, patronum volebant (si quis tamē non propriè patronus erat, sed tanquam patronus) dimidiæ partis bonorum possessionem accipere. Ex Ciceronis tamē in Verrem verbis, vbi C. Sulpitij Olympi meminit, colligi potest sextæ partis bonorum petitionem his patronis concessam. Horum aliam explicationem vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris.

APPREHENDERE, pro capere personam, apud Vlp. D. ad l. Aquil. l. sed & si. §. si in autem, ait, cum posset apprehendere, maluit occidere, magis est vt iniuriam fecisse videatur.

Apprehensio, id est, captura personæ, non est passim concedēda, propter magnam iacturam nominis & famæ, iuxta. l. 3. §. tutores. D. de suspect. tut.

APPVLSVS pecoris inter seruitutes, ius ad aquā expellendi, Vlp. l. 5. de seruit. præd. rust.

APPENDICES institutionis, sunt substitutionis tabulæ, l. si quis hæres. 35. D. de adq. hæred.

APRARIVS, adiectiuum ab aper, vt retia apraria, Paulus lib. 23. tit. 5. l. 22.

APSIDES verbum *πολύσημον* est, quo vsus est Paulus. l. pediculis. 32. §. j. D. de aut. arg. mund. Sunt autem lances rotundæ, in quibus esca ponebatur: sunt & tabulæ in lancium genere magis latæ & planæ, vt apud Horat. epist. lib. j. epist. 15. tabulas cœnabat omasi, vilis & agninæ. Vbi tamen alij Patinas legunt.

APTVS Festo lib. j. eum propria significatione intelligatur, poni tamen solet pro adeptus, sicut apisci, pro adipisci.

APPROBARE dicitur, qui non improbat.

APVD, mutuam loci, & personæ coniunctionem significat: vt cùm dicimus, cœno apud amicum. Apud & penes in hoc differunt: alterum personam cum loco significat, alterum personam, & dominium, ac potestatem: quo proximè accedit quod Vlpia. l. penes. 63. D. de verbo. signific. dicit, penes amplius esse, quàm apud Ridicula est igitur L. Vallæ reprehensio. Sed hæc differentia plerumque confunditur. l. 3. §. si penes. D. de tab. exhi. l. & habe. §. pen. D. de precar. l. eum qui. ad si. D. de vsucap.

Apud aliquem obligari, pro alicui obligari, dixit Iul. l. 16. D. de fideiu.

AQ

AQVA, inquit Festus, à qua iuuamur.

Aqua diurna, quæ die tantùm, nocturna quæ noctu tantùm ducitur. l. si sic. 7. D. quemad. ser. amitt. l. si priùs. D. de aq. & aq. plu.

Aqua æstiua, qua æstate sola vti expedit: sicut dicimus, vestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus interdum etiam hieme, plerumque autem æstate vtimur. l. j. §. æstiua. D. de aq. quotidia. & æsti.

Aqua quotidiana est, quæ duci assiduè potest, tam æstiuo, quam hyberno tēpore, etiam si quotidie non ducatur. Naturam enim aquæ, ac consuetudinem respicimus.

Aquæ, caput illud est, vnde aqua nascitur. l. j. §. caput. D. de aqua quot. & æstiua.

Aqua & igni interdictum. Hi quibus aqua & igni interdictum est, id est, deportati. Vlpia. l. j. D. de leg. 3.

Aqua & igni accipere, id est nuptias celebrare. l. pen. D. de don. inter vir & vxor. Varr. apud Seruium: Mariti aqua & igni vxores accipiebant. Eodem respicit versus ille Valerij Flacci lib. 8.

-ignem Pollux undamque iugalem
Prætulit. & communis ille versus:
Vota uiri captant quæ iam captanda putabant:
Quos faciet iustos ignis & unda uiros.

Vide Igni & aqua accipere.

Aquam pluuiam definit Vlpianus. l. j. §. j. D. de aq. & aq. plu. quæ de cœlo cadit, atque imbre excrescit. siue per se hæc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mista sit. De aquæ pluuiæ trāsitu (ait Frontinus de limitibus agrorum) controuersia, si collectus pluuiæ aquæ transuersum secans finem alterius flumen influit, & disconuenit, ad ius ordinarium pertinebit.

Aquæ calidæ, & frigidæ meminit Vlpianus. l. j. §. idem Labeo. D. de aq. quotid. & æsti.

Aqua perennis, quæ perpetuò fluit, neque vnquā arescit. l. j. §. loquitur. D. eo.

Aqua profluens separatur à flumine. §. & quidem. de rerū diuis. videtúrque tantum à flumine differre quantum pars à toto.

AQVAGIVM, Festo, quasi aquæ agium. l. hoc iure. §. pen. D. de aq. quot. & l. aqua. 9. D. quemad. ser. amitt.

AQVAE sulci fiebant in agris aquæ eliciendæ caussa. Græcis *ὀλκοὺς* dicti. l. j. §. sed & si quis. & §. seq. & seq. D. de aq. & aq. plu. l. vicinus. 24. D. eod. Fest. lib. 5.

AQVARII, aquarum custodes, *ὑδροφύλακες*. l. penul. de aquæduct. li. 11. C. Aquarij, qui aquam domum lauandi, potandique caussa importabant. l. quæsitum. 12. §. idem respondit. 22. D. de instr. vel instr. leg. Aquarij autē Festo sunt impudicarum mulierum sordidi assectæ. Quā significationem hinc puto manasse, quòd quum eorū ministerio sæpius mulieres ad balneum vterentur: vnde apud Plautum, *Aggerundáque aqua sunt uiri duo defessi.* hac occasione amorum internuntiis solebant eis vti. Hinc Iuuen. *-uenies conductus aquarius.* Aquarioli autem per diminutionem ad contemptum, vt in vilissimis & omnium vilissimi ipsi dicuntur. Turn. macarios, m, addiro inde deduci vult, & testatur in lexico latinogræco Aquarium, *ὑδροφόρον* esse, & aquariolum *βαλανία*, sed & baccarionem *πορνοβοσκόν*. malim tamen macurij nomen à baccarione deduci b, in m. mutato. Baccario enim à baccare vasis genere deducitur ad portandam aquam apto, vt in vet. gloss.

AQVAE DVCTVS est ius aquæ ducendæ per fundum alienum. l. j. D. de seruit. rust. præd.

AQVAE HAVSTVS, est, ius aquam hauriendi. d. l. j.

AQVAELICIVM dicitur cum aqua pluuia remediis quibusdam elicitur. Festo lib. j. & Tertul. lib. 3. aduers. Marcio. Vnde Aquilices, qui aquæ eliciendæ sunt artifices, apud Tarruntenum. l. vlt. D. de iure imm. de quibus vide Vitruu. lib. 8. c. j. & Pli. lib. 26. c. 6.

AQVILEX dicitur N. Marcello aquam colligens, & Paterno. l. si. de iure immu. D. scilicet artifices inueniendorum fontium, aquarúmque colligendarū ad aquæductus iidem ferè cum iis qui libratores vocantur in tractat. de excus. artif.

AQVILIANA stipulatio à Gallo Aquilio exposita est, vt Florentinus scribit. l. & vno. 17. §. eius rei. D. de accept. & §. item per, Instit. quib. mod toll. oblig. huius formulam referens, cuius eam esse vim ait Vlp. l. Aquiliana. D. de transact. vt omnes omnino præcedentes obligationes nouet, & perimat, de quibus erit cogitatio, ipsáque perimatur per acceptilationē: & referente Papiniano. l. cū Aquiliana. D. eo. ex consensu redditur.

AQVIMINALIA, vasa aquaria. l. 3. de supel. lega. Paulu libr. 3. Sent. recept. tit. 6. Cuiacius tamen Obser. lib. 10. c. 1. Aquimanilia legi mauult, & explicat *χερνιβεῖα*.

νιλέγετα: testatúrque in veteribus glossis inueniri, Aquimanile, χερνίβιον, vel quod ex eis aqua manet & effundatur in pelues, vel quod aquam poscere solerent ante cibum his verbis, Aquam manibus. Plautus Trucul. Date aquam manibus.

AQVIMINARIVM dicitur vas escarium, & propter aquam paratum, l.cùm aurum.19.§.si cui.D.de aur. arg.leg. Cuiac.Obs.lib.10.c.17.legi mauult Aquimanarium, ea forma qua Non. Aquæ-manalem dixit.

AR

ARABARCHES, erat Alexandriæ magistratus, qui Iudæis præerat Alexandrinis quem & quidam Alabarchen vocant. vnde in Epigram.2. scribitur, ἐξ ἀλαβαρχίας γραμματεὺς γέγονεν. De hoc meminit Ioseph. lib.22. c.5. belli Iudaici his verbis, Primi inter Alexandrinos Iudæos tam opibus quam genere, & tum Alabarchiæ magistratum gerentis. Alio loco, videlicet lib.19.ca.4. Ethnarcham appellat. Ergo eiusdem gentis princeps fuit Alabarches, Arabarches & Ethnarcha, & credibile est Alexandrinorum quodam idiomate r, literam in l. emollitum. Vide Turneb. Aduers.lib.27.c.25.

ARATRVM inducere, moris fuit Romanis, quum vrbem aliquam euertissent, vt eam funditus delerent. Hinc probare & colligere solent Iurisconsulti.tum demum vrbem aliquam esse desiisse, atq interiisse, cum in ea aratrum circunductum est, Modestin. l.21.D. quib.mod.vsufr. Hinc Cic. Philip.1. Vt vexillum tolleres, & aratrum circunduceres. Et Horat.

(Iræ) ·altis vrbibus vltimæ
Stetere causæ cur perirent
Funditus, imprimerétque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

ARATORES & ARATIO. Ager aliquis decumanus qui arabatur, eorum à quibus colebatur proprius non erat, sed publicus pop.Rom.censebatur, ac decumarũ conditione & pẽsatione agricolis erat attributus, qui Aratores dicebantur, agríque quos colebant, Arationes: sed & omnis ager vectigalis & decumanus qui arabatur, frumentariúsque erat, sic vocabatur. Cic. in Verrẽ: Pulsos aratores esse dico, agros vectigales vexatos. Et in Rullum: Illi Capuam receptaculum aratorum esse voluerunt. Nam ager Campanus cum publicus pop.Rom.esset, qui Capuæ eum colebant, & decumas pensitabãt, aratores erant. Turn. Adu.lib.1. c.6.

ARBITER vetustè dicebatur, pro teste. Vnde illud, Remotis arbitris, pro sine teste, & in solitudine. Interdũ datum iudicem, addictúmque significat, l.Lucius.24. D.de pos. quod & Festus probat lib.1. his verbis: Arbiter dicitur iudex, quòd totius rei habeat arbitrium, & facultatem. Est igitur arbiter iudex compromissarius, id est ciuis Rom. ex cõpromisso à litigatoribus sumptus, cui Prætor disceptandæ arbitrio suo controuersiæ potestatem dedit, l.Pomponius. D.de arbit. & l.4. & l.pen.C.eo. Arbiter etiam quandoque à magistratibus dari solet, l.2. C. de sent.& interlo. Separatur tamen & differt à iudice, l.lex.7. D.ad leg.Iul, repet.§.j. Instit.de actio. Porrò hanc differentiam tradit Aristoteles lib.1. Rhetoric. ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον, καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. quod & Senec.lib.3.ca.7. probat. ex quo adiicias: Iudicem formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: arbiter liberam & nullis adstrictam vinculis religionem habet, & adiicere & detrahere quid potest. Hinc obseruare possumus arbitros in iis potissimum iudiciis nominari qui ex bona fide descendunt.

Arbiter familiæ erciscundæ apud Vlpianum, l.j.in fin.D. de collat.do.l.Næuius.§.arbiter. D.famil.erciscun.l.in ipsius.& l.si diuisionem.C.eo.& alibi sæpissimè. Idem arbiter diuidendæ hæreditatis vocatur. l.filiæ. C.eod. & arbiter diuidendis bonis datus, l.3.C.com.diuid. vbi eius officium explicatur.

Arbiter communi diuidundo, l.is qui.31. D.com.diuid.& apud Paulum lib.1.Sentent.tit.18. De arbitro famil.erciscun. Cicero in Orat.pro Cecinna.

Arbiter pro socio, l.pro socio.38.D.pro soc.& apud Ciceronem in Orat.pro Rosc.Comœdo.

Arbiter tutelæ, l.fi.§.fi.D.de appel. & l.2.& 3.C.arbit.tut. vbi iudex appellatur.

Arbiter dotis recuperandæ, l.Titia.de solut.D.& de dote cognoscens, l.4.D.de pact.

Arbiter aquæ pluuiæ arcendæ, apud Alfenum, l.vicinus. 24.D.de aq.& aq.plu.& Ciceronem in Topic.in loco à similitudine.

Arbiter actionis quod metus caussa, l.item si cum.14.§. hæc autem.D.quod met.caus.

Arbiter & in his caussis datur, quæ arbitratu boni viri æstimandæ, definiendæque sunt, l.Stichus. 12. D.de leg.3. veluti ad determinandam viam latitudinémque actus, vel itineris statuendam, l.certo. D.de seruit.rusti. Item si inter vicinos de altitudine ædificiorum sit controuersia, l.qui luminibus.D.de seruit.vrba. Ad fideiussores probandos, l.arbitro.D.qui satis.cog.

Arbiter Falcidiæ is est qui ad defuncti bonorum quantitatem æstimandam & constituendam datur. l.si debitor. D. ad leg.Falcid.l.j. §.cum dicitur. D.si cui plus quam.& alibi.

Arbiter à Prætore de rationibus excutiendis inter hæredem & seruum datur, l.si quis.5. D.de manumis. Nihil autem aliud significat, quàm virum bonum à prætore delectum, cuius arbitrio rationes computentur. l.si pater.47.§.Sticho. D.de fideic.libert. quæ significatio ad omnia arbitrorum genera producitur. Arbiter de alimentis datur, æstimaturus quantum in facultatibus sit, l.si quis.5.§.fi. D.de agnos.li.nec non inter dominum, & fructuarium, de refectione ædium, l.vsufructu.7.§.quoniam.D.de vsufr. Arbiter datur à prætore cuius interuentu merces peculiares tribuantur, l.illud. in fi.prin.D.de tribut.

Arbiter etiam datur ad definiendum quantum deminui oporteat, l.4.§.pen.D.de vent.in pos.& ad distrahendum. l.si magistratus.27.D.de rebus auct.iud.possid. & ad fideicommissi restitutionem, l.pen. D.de confes.& in reuocatoria actione, l.ex his. 8. D.quæ in fraud.cred.& in modo agrorum, & finibus regundis, l.de modo. D.fin.reg. hinc Terentius in Heautonti. act.3.Scen.1.

Vicini nostri hic ambigunt de finibus,
Me cepere arbitrum.

Arbitri igitur vel à Prætore dantur, de quibus superiùs, vel ex compromisso accipiuntur, & conuentione adeuntur, l.societatem.§.fin. D.pro soc.l.arbiter.33.D. de recep.qui arb.& recepti dicuntur quòd arbitria recipiant, vel vt Iustinianus ait, l.rem non.12. de iudic. quòd ex recepto, id est compromisso caussas dirimendas suscipiant.

Arbitrorum autem duo genera constituit Proculus, d.l. societatem.§.fi. vnum eiusmodi, vt siue æquum, siue iniquum sit, parere debeamus: quod obseruatur, cùm ex cõpromisso ad arbitrũ itum est: alterum eiusmodi, vt ad boni viri arbitrium redigi debeat, & si nominatim persona sit comprehensa, cuius arbitratu fiat. Ad hoc genus pertinent ij quos in bonæ fidei iudiciis dari suprà diximus. Scio Accursium varios arbitri significatus referre in l.pen.D.de arbit.& aliquot significata recensent Angel.& Iason in §.j.Instit.de actio.

Arbiter non cogetur sententiam dicere de liberali caussa, l. non distinguemus. §. de liberali. D.de arb. nec sacerdotio obueniente, ibidem. §.sacerdotio, neque de caussis publicis: cui rei argumento erit, quòd de iis,

quæ ad ſolutionem pecuniæ, & operarum præbitionem pertinent, ſententiam dicere debet, Iauoleno l. non ex omnibus. D. eo. quod & Solon lege cauerat apud Demoſthenem τῶν μὲν ἐάν τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι. καὶ βούλωνται διαιτητὴν ἑλέσθαι, &c. quam legem explicui lib. 2. veteris Iuriſp. ad leges Solonis.

Arbiter olim tum maximè dabatur, cùm non niſi re litigioſa oculis ſubiecta, lis explicari poſſet, l. certo generi. in fine. D. de ſeruitut. ruſtico. prædior.

Arbiter ex eadem cauſa facit litem ſuam, qua iudex. leg. ſi quis in conſcribendo. C. de pact.

Arbitri eſſe non poſſunt, pupillus, furioſus, ſurdus, aut mutus, l. ſed ſi in ſeruum. in princ. D. de receptis. Nec iudex poteſt recipere arbitrium eiuſdem rei, de qua iudex eſt, d. l. ſed ſi in ſeruum. §. ſi quis iudex. Sanè diuerſum ius eſt in ſpecie. §. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ. Nouell. 86. cuius verba non refero: cuilibet enim ſunt obuia.

Arbiter cuius ſordes aut turpitudo manifeſta eſt, poteſt recuſari, l. ſed ſi in ſeruum. §. ſi. D. eo. tit.

Arbiter excuſatur à cognitione, ſi eum infamarunt litigatores: ſi ad iudicium, vel ad alium arbitrum ierint, dicto §. ſi. & l. ſeq. & ſeq. Non cogetur arbiter ſententiam dicere, ſi pœna commiſſa ſit. l. non diſtinguemus. §. j. D. eodem tit. Si dies fuerint, quibus iudex non cogetur ſententiam dicere: ſi iuret ſibi de cauſa nondum liquere, l. Pomponius ait. §. ſi. D. eod. ſi inimicitiæ capitales inter arbitrum & litigatores interceſſerint: ſi ætas, aut valetudo contingat: ſi occupatio negotiorum propriorum, vel profectio vrgens, aut munus aliquod reip. cauſa, vel alia incommoditas incidat: ſi iudicij ſui nomine, quod publicum, vel priuatum habet, impediatur, l. licet autem prætor. & l. ſeq. de recep. arbit. ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat, l. item ſi vnus. in princ. D. eodem tit. Arbiter denique non eſt cogendus, ſi de negotio tranſactum eſt, §. item non eſt, l. non diſtinguemus. D. de recept. arb.

Arbiter à magiſtratu non cogitur, vt hanc vel illam dicat ſententiam, ſed arbiter ſtatuet, & dicet quod ſibi videbitur, l. qualem autem. in princ. D. de recept. arbit. arbitrium enim non valet, in quo libera pronunciandi facultas futura non eſt, l. item ſi vnus. §. item ſi plures. D. eo.

Arbiter, cùm per eum ſtat quò minus intra diem compromiſſi pronuncietur: tunc poteſt cogi denuò recipere arbitriū, l. quid tamen. §. Papinianus ait. D. eo. tit.

Arbitri ſententia aduerſus minorem 25. annis, non habetur rata, nec pœnæ datur petitio, l. 3. in princ. D. de recept. arb. ſententiam autem dicit, qui ea mente pronunciat, vt ſecundum id diſcedere eos à tota controuerſia velit, l. qualem. §. j. D. eodem tit.

Arbiter ſententiā interlocutoriam poteſt mutare: definitiuam verò non poteſt, ibi. §. vnde videndum. & l. ſeq.

Arbiter de pluribus controuerſiis nihil ſibi communibus ita ſumptus, vt de omnibus ſimul dicat ſententiam: ſi de vna pronunciet, poteſt mutare ſententiam: quod ſi vt ſeparatim dicat ſententiam, non poteſt mutare, l. quid tamen. in princ. D. de recept. arb.

Arbiter ſolutioni diem poteſt ſtatuere, ibid. §. ſolutioni.

Arbitri ſētētia incerta, nihil valet, vtputà, QVANTVM EI DEBES, REDDE: DIVISIONI VESTRÆ STARI PLACET: PRO EA PARTE, QVAM CREDITORIBVS TVIS SOLVISTI, ACCIPE. ibid. §. Pomponius ait.

Arbiter non poteſt pronuntiare de pœna compromiſſa. ibid. §. item ſi arbi.

Arbitri pronunciatio, quæ diem ſtatuit, duo habet præcepta, alterum, pecuniam dari: alterum, intra diem dari, l. Celſus ait. §. j. D. eo. tit. qui non committit in pœnam, quòd ſtatuto die non dedit, is tamē in eam committit quòd poſteà non dat. Ibi. Si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iuſſerit, tu accipere noluiſti, ipſo iure pœna non committitur: niſi poſteà parato accipere, non dem, l. Celſ. ait. §. ſi. & l. ſeq. D. de recep. arb. cùm dies in pronunnatione expreſſus eſt, tunc poſt diem ſtatim committetur pœna. Qui verò oblatum acceperit, is pœnam petere non poteſt, aut doli exceptione remouetur, l. Celſus ait. in princ. D. de recept. arb. Quando autem in pronuntiatione non exprimitur dies, tunc ineſt quoddam modicum tempus, quod vbi præterierit, pœna committitur, vt tamen vſq; ad litem conteſtatam offerri poſſit, & mora prorogari, l. quid tamen. §. ſi. D. eod. tit.

Arbiter pronuntians, nihil deberi actori, abſoluit reum conuentum, etiam ſi id non addat, l. quid tamen. §. ſi arb. D. eo. tit.

Arbitri ſententiæ ſtare, nihil aliud eſt, quam id agere, quantum in ipſo ſit, vt arbitri ſententiæ pareatur, l. Celſus ait. §. ſi. D. eo. tit. Stari autem debet ſententiæ arbitri propter pœnam, ſiue æqua, ſiue iniqua ſit, & ſibi imputet qui compromiſit, l. diem proferri. §. ſtari autem. D. eo. tit. Sed ſi contra ius conſtitutum expreſſum, vel ſine ſolennitate neceſſaria, vel dolo malo dicta ſit, tum ei poteſt impunè non ſtari, l. ſi expreſſim. D. de appellationibus. l. prolatam. C. de ſent. & interlocut. omn. iud. l. ita demum. D. de recept. arbit.

ARBITERIVM in Pand. Flo. pro, arbitrium, reperias l. arbitro. 9. D. qui ſatiſd. cog. l. 3. §. 1. l. Pedius 7. de arb. & alibi ſæpe. Eſt autem,

Arbitrium, Feſto lib. 1. ſententia quæ ab arbitro ſtatuitur. l. qualem. D. eod. Quemadmodum autem arbitri & iudices, ita arbitria & iudicia differunt. Arbitria enim in bonum, & æquum concipi, & ex bona fide reddi ſolebant. Sic,

Arbitrium familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo, l. in iudicio. 47. D. famil. erciſc. & pro ſocio, ſæpe apud Ciceronem in orationibus exempla patent, & aquæ pluuiæ arcendæ, l. quod principis. 23. D. de aq. & aq. plu. & rei vxoriæ, Ciceroni 3. Officio.

Arbitrium etiam arbitri officium, circa ea, quæ in iudicio verſantur, formulâque non continentur, ſignificat, l. ſi conſtante. §. pen. & vlt. D. ſol. matr. l. ſi vendidero. in ſi. D. de furt. & alibi, cùm habet verbum iudicis adiectū. Hinc arbitrariæ actiones, quæ ex arbitrio iudicis pendent. §. prætereà. Inſtit. de actio. hoc eſt ex illa facultate ſtatuendi legibus minimè adſtricta.

Arbitrium etiam arbitratum ſignificat. Sed enim arbitriū aliud eſt liberum & ſolutum, quod in mera voluntate poſitum eſt, & arbitrium plenum voluntatis dicitur, l. vtrum. §. j. D. de reb. dub. l. liberum. D. de adopt. Aliud eſt arbitrium viri boni, quod his verbis exprimi intelligitur: Si arbitratus fueris, Si comprobaueris, Si tibi videbitur, ἐὰν δοκιμάσῃς, ſi volueris, l. fideicommiſſa. D. de fideicom. l. i. Vbicunque autem in iudicis, vel alterius arbitrium quid cōfertur, pro arbitrio viri boni hoc habendum, & quaſi bono viro cōmiſſum accipiendum eſt, l. j. D. de leg. 2. l. ſed ſi. 17. §. ait prætor. D. de iniuriis. l. ſi libertus. 30. D. de oper. lib. l. ſi ſocietatem. 6. D. pro ſocio, & alibi: idque in conditionibus & bonæ fidei iudiciis locū maximè habet, l. in perſonam. D. de diuerſ. reg. iur. l. veluti. & l. ſeq. & ſeq, D. pro ſocio.

Arbitrium iudicis, arbitrium boni viri, religio iudicantis Papinianus in l. quæſitum. D. de teſtib. Omnia enim iſta ex conſtante illa, & perpetua voluntate boni, & æqui, velut ex vno fonte procedunt, & eodem tendunt, ſcilicet ad dirimendas celeriter controuerſias litigantium, ex bono & æquo.

Arbitrium, & iudicium duabus potiſſimum rebus eſſentialiter diſtant: prior eſt, quia arbitrium incipit à conſenſu partium, & dat notionem quandam, l. diem proferre.

ferre.§.stari autem, & l.non distinguemus.§.de officio. D.de recept.l.inter stipulantem.§.si Stichum. D. de verb.obl.Altera qua discernas arbitrium à iudicio est,quia arbitrium exigit pœnam,l.litigatores.§.arbitrium,& §.fi.D.de receptis.l.j.C.eodem titul.iudicium autem non æquè,quoniam habet iuris dicendi auctoritatem ordinariam, vel mandatum cum potestate coercendi,l.j.2.& 3.D.de iurisdict.

Arbitrium recipere dicitur is, qui quasi bonus vir receptus, admittit solicitudinem, & curam finiendæ controuersiæ priuatim in se transfert, cùm alioqui nō teneretur.Nemo enim cogitur arbitriū recipere: vbi tamen semel quis in se receperit, offficio perfungi cogēdus est,l.3.§.tametsi neminē.D.de recept.arbit.itaq; eleganter,& ipse receptus,& recipere arbitrium dicitur:suscipere officium arbitrandi, recipere arbitrium.

Arbitrio,vel arbitratu boni viri, aliàs de iudice, vt in l. quæsitum est.D.de testibus.Aliàs de arbitris omnibus, aliàs de caussarum actoribus,aduocatis, procuratoribúsve,vt in l.penul.& vlt.D.de procurato. dici solet. semper enim denotat,debere abesse calumniam, & agi rem syncerè ex æquo & bono.

Arbitrium seruus olim recipere non poterat, neque solus,neque cum alio, l.Pedius.D.de receptis.planè si liber factus sententiam dicat, valet, partibus consentientibus,l.sed si.9.D.eo.

Arbitrium soluitur morte alterutrius litigatoris, vel etiā arbitri,scilicet quantum ad instantiam pertinet, etiā si conclusum fuerit in causa. Nisi hæredum, vel successorum sit facta mentio in compromisso vtrinque, l.diem proferre.§.j.l.sed & interpellatur.§.fin.D.de recept.qui arb.

Arbitrium præter communem significationem videtur vsurpati solitum in funeribus pro mercede libitinariorum,vespillonum, pollinctorum, eorum denique omnium qui funera curabant.Cicero in Pisoniana: Eodem & loci vestigio & temporis,arbitria non mei solum,sed patriæ funeris abstulisti. Et post reditum in Senatu: Nondum palam factum erat cōcidisse remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur.

ARBITRARIÆ actiones, §.præterea. Instit.de act.id est ex arbitrio iudicis pendentes, vel ex quibus condemnatio fit officio arbitrióque iudicis. Vel in quibus iudex antequam definiat negocium, arbitratur quomodo actori satisfaciendum sit. Vide supra,in tractatu actionum.

ARBITRATVS idem quod arbitrium, l.si in lege. D. loc.l.æstimatis.50.D.sol.mat.l.restituere.D.de rei vendic.l.illud. D.quod met.caus. Arbitratu Lucij Titij fieri,verba, ius significare & in seruum non cadere Vlpianus scribit.l.illa verba.68.D.de verb.sign.Exempla patent in l.si quis arbitratu.43.D.de verb.sign.

ARBITRARI, est statuere,& arbitriū pronunciare, id est, νομίζειν & δοκεῖν,l.diem.§.si quis. D.de receptis arb. Quid autē arbitrū pronunciantem obseruare oporteat,docet Paulus in l.non distinguemus.§.de officio arbitr.D.eo.Vnde apud Plautum Merc. Arbitrari inscitum,id est,pronunciare inscitum,atq; imperitum. Arbitrari, patiendi significatu pro æstimari vsus est Vlpianus in l.si quis.12.§.sumptus.3.de relig.

ARBITRARIVM, cùm adhuc res apud arbitrium geritur,Festo.Proinde incerta est & dubia, controuersique iuris,& in voluntate, potestatéque & arbitrio alterius: quo factum est vt Plautus certum arbitrario opponeret:Hoc quidem profecto certum est, non arbitrarium.

ARBORES cæduæ,sicut sylua cædua, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascatur.l.fructus.§.si fundum viro.D.soluto matrimonio.l.sylua.D.de verborum significatio.

Arbores furtim cæsæ videntur, quæ ignorante domino, celandique eius causa cæduntur, licet earum arborum furtum non fiat,l.furtum.7.D.arb.fur.cæs.

Arbor vento deiecta,non iam arboris nomen, sed ligni magis obtinet,l.ligni,de leg.3.Arborem autem partimur in radicem, truncum, & ramos: diuidimus verò in laurum,cedrum,quercum,&c.

Arbores gremiales in editione Flo.in l.fructus.§.si fundum. D.sol.matri.accipit Ant.Aug.lib.3.cap.7.tenues ex Colume.lib.12.de re rustic.tametsi cremiales legendum quidam censeant:quam lectionem & Accursius ibidem agnouit.

Arborū appellatione & in XII.Tab.& in edictis Prætoriis,& lege Aquilia vites,hederæ,arundines & salicta continentur,l.3.D.arb.furt.cæs.l.j.D.de arb.cæd.Stirpes quoque oleæ arbores esse magis est,d.l.3.§.fin.Arbores frugiferæ apud Vlpianum, l.si cuius.§.fructuarius.D.de vsufruct.& Paulum lib.5.Sentent.tit.20.fructiferæ,notissimæ sunt significationis. Sunt enim arbores non frugiferæ,quarum meminit Paulus,l.competit. D.quod vi aut clam. & arbores pomiferæ, l.in fraudem.§.pen.D.de iur.fisc.

Arbores terminales apud Paul.lib.5.tit.22.Sent.quæ & finales Siculo Flacco lib.de condit.agrorum dicuntur, cuius verba huc non transfero.

Arbor pro malo nauis ponitur, apud Papinianum & Iulianum l.3.& l.nauis.D.de leg.Rho.de iact. & Paulum lib.2.Sent.tit.7.Arbores autem in torculario Catonis vult esse Turn.quas vulgò gemellas posteriores solemus dicere,vt stipites anteriores gemellas.

ARCA camerata,id est, arcuata & conformata, Vlpi.in l.sed addes.§.inquilinus.D.locati.Vide in hunc locum Bud.quam inde dictam ait Varro lib.4.ling.Latinæ, quòd arceātur fures ab ea clausa, quod & Festus probat lib.1.Arcæ etiam mentio fit in l.securitates.C.de suscep.præpos.& arca.

Arcarum varia esse genera ex subiectis liquidò constat.

Arca lapidea,in qua mortuus condebatur, l.is qui.§.fin. D.de relig.eiusmodi pleræque antiquissimæ & elegantissimis epitaphiis insignitæ Lugduni,& in suburbiis visuntur,quæ aliquando propter antiquitatis auctoritatem exscripsi.

Arca ærata in §.si inquilinus.l.sed addes.D.loca.

Arca frumentaria,& olearia,l.j.D.de mu. & hono.l.2.de curat.Kalend.lib.12.C.Th.

Arca vinaria in l.securitates. C.de suscep. præpos.& arc. li.& apud Symmach.li.epist.1.28.& 33.

Arca quæstoria,apud eundem.Epist.lib.1.epist.19.

Arca fiscalis, l.in prouinciis.de numer.lib.12.C.in quam tributa inferebantur,vt significat Iustinianus in Nouell.128.in princi. καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἀρκὰν εἰσφέρεσθαι. Porro arcas argenteas primus habuisse fertur Heliogabalus, si quid Lampridio credimus. Sed & notandum eos qui bene numati erant, habere arcam dictos: contra non habere, quibus nihil erat numorum:Catull.*Cui neque seruus,neque arca*

ARCARIVS seruus apud Scæuolam, l.Thais.§.fi. D.de fid.libert.dicitur,qui arcæ,in qua domini pecunia cōdita est,præpositus est:idem qui actor, aut dispēsator. at Arcarij præfectorum dicuntur sub rub.C.de suscep. & arcariis,quibus eorum quæ in arcam præfecti prætorio inferuntur, recipiendorum cura commissa est. nam in prouinciis alia in fisci rationes, alia in arcam præfecti præt. inferebantur:eorúmque ita separata & discreta erat procuratio, vt nihil inter se commune haberent.l.duos tabellarios.13.C,eod.l.3.C.de can.largit.tit.

ARCERA in XII.Tabulis apud Gellium lib.20.cap.1. est plaustrum vndique rectum,& munitum, quasi arca quædam magna vestimentis instrata, qua nimis ægri, aut senes

aut senes cubantes portari solebant: quam definitionem probat N.Marcellus.hanc ex tabulis factam scribit T.Varro lib.4.Ling. Latin. verba legis sunt suprà in verb.Æuitas.

ARCERE aquam,est curare ne influat,Paulo l.2.§.idem Labeo.9.D.de aq.& aq.plu.ar.

Arcere,inquit Festus lib.1.est continere.vnde Arcus.

ARCESSERE,pro accersere, id est euocare dixere veteres,l.Pamphilo.§.propositum.D.de leg.3.& l.dominicis.C.vbi caus.fisc.& Cicero pro A.Cluentio: Arcessit sine causa puerum.Neque in hoc Grammaticos sequimur,qui aliter distinguunt.

ARCHEION propriè domus Principis.Hinc factum vt archæa dicantur tabularia publica,& (vt Sudas exponit)ἔνθ' οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται καὶ χαρτοφυλάκια. in his publica instrumenta deponuntur,& adseruātur,l.moris.§.nonnunquam. D.de pœn. & apud Iustinianum Nouell.15.§.πρόσταξις, ibi,καὶ ἄνω τι παρ' αὐτοῖς ἀρχεῖον. Iulianus ibi vertit scriniū.Sic & Nouell.74.ἀποτιθέσθω χάρτην ἐν τῷ ἐκκλησίας ἀρχείοις,τουτέστιν ἐν τῷ ἐκεῖσε κειμηλιοφυλακίῳ. Hinc Archiuum publicum.

ARCHEIOTÆ, Archiorum custodes apud Arcadium Charesium,l.fi.§.hic quoque.D.de mun.& honorib.

ARCHIATRI sunt qui in comitatu principis medendi cura funguntur,l.2.iuncta inscriptione. C.quibus non obiic.long.tem.præsc. Exempla extant in l.medicos. & l.Archiatri.& l.seq.C.de profes.& medic.lib.10.

ARCHIDIACONVS, est post Episcopum vicarius, ad quem in omnibus in clero omnis cura pertinet,c.j.de offic.Archid.cuius officium,c.j.eod.tit.explicatur.

ARCHIEPISCOPORVM appellatione, vt notissimā significationem prætermittam,continentur Patriarchæ alij præter priuilegiatos, Alberico. Nam Archiepiscopus intelligitur Patriarcha, l.iubemus.14. C.de sac.san.ecclef.& in Nouel.131.in prin.vbi de archiepiscopo Constantinopolitano loquitur.

ARCHIGERONTES, in Cōstitutione Arcadij, & Honorij,l.6.C.de Episc.aud.& in l.j. C.Th.de Alex. pleb. prima.putat Alciatus lib.3.Parerg.ca.18.dici seniorum principes,summos senes, qui procurant negotia aulæ principalis,qui annonam,& quæ ad victum principis pertinent,emunt:quæ interpretatio non conuenit,ob id quod in ea constit.sequitur,ergasiotarum. Quidam putant eos esse principes opificum, & operariorum, ἀπὸ τοῦ ἀρχιγερεύειν, id est, principatum tenere, & legi volunt,Archigetones,leuissima mutatione adhibita. In vtroque tamen Codice Iustin. & Th.legitur archigerontes.

ARCHIGVBERNVS apud Iauolenum, l. Seius.46. in princi.D.ad S.C.Treb.classis præfectum sonat,gubernatorum classis primum. Alij principem gubernatorum explicant,& omnium gubernatorū primum, ab ἀρχὸς & κυβερνήτης,nomine deducto.

ARCHIMANDRITÆ in l.nos reddentes. C.de sum. Trinit.sunt cœnobiorum præfecti.vide suprà Abbas.

ARCHIMIMVS apud Iulia.l. patronus.25. D.de oper. lib.mimorum primarius. Est autem mimus qui facta, mores,& naturas gesticulatim imitatur.

ARCHIFINIVS ager,vide suprà agrorum genera.

ARCHITECTVS, est structorū princeps, qui ædificiorum rationem cōminisci, & instruere didicit: ac graphicè,hoc est,lineamentorum ductu, & vmbratili pictura eas formas describere,l.fi.D.de iur.imm. In omni enim opere magnifico tres personæ considerātur: dominus,qui liberaliter impendit: structor seu officinator, qui fabrili subtilitate consarcinauit: architectus,qui venustam proportionem inuenit.

ARCHONTES in l.pars literarum. 48. D.de iudic. Haloander Prætores, Alciatus,lib.4. Dispunct.ca.6.summos Atheniensium magistratus vertit. Hi vero annui erant quorum etiam ex nominibus,item vt Romæ ex consulum,anni numerabantur. Græcum nomen retinet Cic.lib. de Fato: Morietur Epicurus, cum duo & septuaginta annos vixerit, archonte Pitharato. Plin. lib.33.magistratum dixit:Nonaginta annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum. Anto.verò Augustinus ad Modestinum.l.ἄδειαι.21.D.de tuto.& curato. dat.de magistratibus accipi rectè putat. Sanè apud Paulum,d.l.pars.annuum fuisse magistratum liquet ex verbis literarum,quæ ibidem referuntur.

Arculæ in Pauli responso, l.argento.53. D.de leg.3.deminutiuum arcæ, Festo & Varroni,de qua suprà.

Arcus Nonio suspensus appellatur fornix. Arcus aquæ ducendæ caussa fiebant,l. suprà iter.11.D.de aqu.& aq. plu.Iul.quoque Frontinus,lib.11.de aquæductibus vrb. Rom. aquas per multa passuum millia duci tradit. Eiusmodi arcus non longè à Lugduno adhuc manent: quos ducendæ aquæ caussa factos fuisse creditur.

Arcuarius, τοξοποιὸς, legunt quidam.l.6.De iure immunit. id est,qui arcus facit.

AREA, locus in vrbe sine ædificio, Florentino,l.fundi. 211.§.locus.D.de verb.signific.Festo locus vacuus,quasi exaruerit, & non possit quidquam generare. Varro autem aream vocat, vbi frumenta secta terantur, & arescant.Græcis πλατεῖα, Gall.*place* dicitur. Area etiā Iurisconss.significat solum,cui ædificium imponitur, & quod,depositis ædibus, manet, vnde & ædificij pars est Paulo,l.seruitutes.20.§.si sublatū.D.de serui.vrb.& l.qui res.98.§.aream.D.de solut.l.domo. D.de pig.act. & alibi sæpe.

Aream quoque appellabant, in quam collecta omni ex tecto pluuia descendebat: quo etiam modo accipitur in l.2.& l.seruitutes.§.si seruitus,& §.qui in area. D.de seruit.vrb.& §.prædiorum. Instit. de seruit.præd.rust. & vrb.In rusticis verò prædiis locus erat terendis frugibus & leguminibus aptus,l.Mela.§.fi.D.de alim.leg. l.fi.§.fi.C.de seruit.& aq.quo etiā sensu accipitur apud Varronem loco superius adducto.

ARENA locus erat,vbi certamina præbebātur, qui arena spargi solebat,l.4.D.de accus.& alibi sæpe. Inde,

Arenarius,qui in arenam pugnandi caussa descendit, ibique publicè pugnauit,l.hæ demum. D.de oper.libert. & l.od carmen. §.si ea. D.de testib.Ij etiam cum feris bestiis pugnabant,vnde & bestiarij quibusdam dicti sunt,l.j.D.de ædi.edict.

ARESCVSA in editione Pand.Flor. Ancillæ nomen l. Arescusa.D.de stat.homi.l.Titius. & l.idque.45. §.vlti. D.de acti.empt. Attamen alibi in eadem editione, Arethusa,scribitur,l.vbi.75.§.illud.D.de verb.oblig.

ARESTA, vox Græca, ἀρεστὰ, à Gallico senatu vsurpata, qua sententiæ curiæ supremæ significantur, Budæo l. fi.D.de senato.

ARGENTARII, seu argentariæ mensæ exercitores, erāt ciues Rom.qui tum Romæ,tum in prouinciis rei nummariæ negotiationem exercebāt, vnde & Nummularij & Mensarij nominabantur. Erant autē in foro stantes,ibique tabernas,& mensas suas positas habentes,apud quos etiam fœnebres pecuniæ deponebantur,quas per partes erogabant,& collocabāt:quarum probatio,scripturis, probationibúsque continebatur,l.4.in prin.l.quædā,& l.argentarius. D.de eden. l.si res.D,de admi.tut.l.procurator.D.de libera.legat. l.à diuo.§.pen.D.de re iudi.l.si ventri.§.in bonis. D.de reb.auct.iud. ad Argentarias autem duabus de caussis pecuniæ deferebantur, aut enim credebātur sub vsuris ipsis quas deinde fœnori collocabāt. Hinc Argentariorum rationem Donatus Terētij interpres significans:Tunc,inquit,in foro,& de mensæ scriptura magis quam ex arca domóque,vel ista pecunia numerabatur. De qua consuetudine dicemus in dictione syngrapha.

grapha. Aut deponebantur ſine fœnore, vt ex d.l.ſi vétri conſtat, propter fidem publicam dũtaxat: id eſt, vt tutiore loco quam priuatis in ædibus aſſeruarentur. Atque hæ pecuniæ in æde Caſtoris recondebantur. Plautus in Curcul. *Sub veteribus ibi ſunt, qui dant quique accipiunt fœnore. Pone Caſtoris ibi ſunt quibus credas malè.*

ARGENTARII res in foro publicè vendebant, Vlpiano, l. Litem videndum. D. de hæred. pet. Scæuolæ. l. filiæ. D. de ſolut. apud eos igitur auctiones factas fuiſſe liquet, Senecæ teſtimonio, quod & M. Fabius in lib. Inſtit. probat. Vnde & meritò eorum officium, & miniſterium publicam habere cauſam Gaius ſcripſit d.l. argentarius. Fiebant & apud eos contractus, de quibus Nouella Iuſtiniani 136. & in 9. Edicto eiuſdẽ principis. Singulorum rationes conficiebant Argentarij, & in Codices referebant, quas & edere cogebantur edicto Prætoris, l. Prętot. 4. in prin. l. ſi quis. D. de eden. & aliis legum capitibus eiuſdem tituli, quarum verba huc non refero.

Argentariis autem varia indita fuere nomina. Vocantur enim à Iuſtiniano Nouella 136. & Edicto 9. Ἀργυροπρᾶται vel ἀργυροπράται), vt vult Bud. à Suda ἀργυρώνην. & Collectarij ab eodem, & in l. quiſquis. C. ſi cer. pet. & Argenti diſtractores à Iuſtiniano, l. fi. C. de pign. & l. pen. in fi. C. de conſti. pecu. & Iuliano Patritio ad Nouell. 4. §. ſin autem. & Argenti venditores à Theodoſio, & Valenti. l. ſi cohortalis. 12. de cohort. lib. 12. C. & ab eiſdem Trapezitæ vocantur ibidem: & Argentarię menſæ exercitores in edicto Prætoris, l. 4. D. eo. Appellantur & menſarij, & menſularij, l. emptor. §. Lucius. D. de pact. & κολλυβισταὶ, à Iulio Polluce, lib. 7. ca. 3. & alibi cermariſtæ: & coarctores à Scæuola, l. ſticho. 40. §. fi. D. de ſtatulib. Ab eodẽ numularij, d. l. emptor. §. Lucius. D. de act. empt. Collectarij autem, inquit, Cuia. Obſ. lib. 10. c. 14. coactores & numularij, minores argentarij ſunt, aut maiorum miniſtri & mercenarij. Per eos nanque pecunias cogunt, auctore Donato & Acrone: & quas coegere, erogant per parte, permutatione, fœnore, vel qua alia ratione. Partes dixi cum Paulo, quæ Græci κέρματα.

Argentarij officium, l. pen. D. de edend. Argentaria ſocietas, l. cùm duobus. 52. §. cum duo. 4. D. pro ſoc.

Argẽtariã facere, id eſt, argẽtarij munus exercere, et obire, l. 4. D. de eden. & apud Plin. in lib. de viris illuſtrib.

Argentarium, argenteæ ſupellectilis inſtrumentũ, ἀργυρωματοθήκη. l. 19. D. de auro arg. leg. Vt in iunctura argẽtea ſcio me dixiſſe, quod non in argẽtario paterfamilias reponebat.

ARGENTI tria genera Vlpianus videtur cõſtituere in l. in actione. 19. D. de furt. factũ, putà infectũ, & ſignatũ. Factũ, eſt vnde artifex opus aliquod, veluti lancẽ aut paterã effecit: infectum quod rude adhuc, & in maſſa eſt, Græcis ἄσημον. ſignatũ, quod ſigno publico notatũ, numi, atque pecuniæ appellationem recipit. Porrò,

Argenti appellatione tam factũ, quàm infectum cõtineri Paulus ſcribit, l. quæſitũ. 78. §. illud. D. de leg. 3. Argento igitur legato, infectum, & factum, putà vaſa, deberi ait Vlpian. l. cùm aurum. 19. in princ. & §. fi. & l. Quintus. D. de aur. & arg. Planè pecuniam, aut numos non deberi, eidem ibidem rectè placuit. M. tamen Cicero in Topic. ad Trebat. pecuniam numeratam, & numos contineri videtur ſentire, his verbis: Non, ſi vir vxori legauit omne argẽtum, quod ſuum eſſet, idcirco, quæ in nominibus ſunt, legata ſunt. Hanc Ciceronis ratiocinationem improbant plerique, & rectè.

Argentum factum, vas argenteum viderit ait Mutius, l. Quintus. D. de aur. & arg. leg. id autem argentum factum rectè ita definiri Vlpianus cenſet, d. l. Quintus. in fi. D. eo. quod neque in maſſa, neque in lamina, neque in ſignato, neque in ſupellectili, neque in mundo, neque in ornamentis inſit. Factum igitur à ſignato ſeparatur. Seneca, lib. de Benefic. ca. 11. Libentius, inquit, Donabo argentum factum, quàm ſignatum.

Argenti autem facti multæ ſunt ſpecies. Eſcarium, quod & eſcale, & potorium, l. cum quidam. 8. D. de ſupell. lega. l. cum aurum. §. ſi cui. D. de aur. & arg. leg. eſt & balneare, & viatorium, quo quis in itinere, & in via vtitur, l. fi. in princ. & §. j. D. eo. Eſt etiam argentum menſale, de quo Vopiſcus in Claudo. Argentum igitur factum eſt quo commodè vti poſſumus, d. l. Quintus. §. cui legatum. D. eo. tit.

Argenti infecti appellatio rudem materiam continet, vt diximus, id eſt, non factam, l. cum aurum. 19. §. infecti. D. eod. hoc in maſſa conſtitutum vocat Iuſtinianus, l. fin. C. de poſſ.

Argenti quoque aliud genus eſt, putà ſignatum, quod aliqua forma expreſſum eſt, veluti quæ Philippi ſunt, itẽmque numiſmata, & ſimilia, d. l. Quintus, §. cui legatum. Tria hæc argenti genera Liuius lib. 34. his verbis cumulat: Secundo, ait, die aurum argentúmque factum infectúmque, & ſignatum. Infecti argenti fuit pondo 18. millia. Facti, vaſa multa omnis generis. Signati argenti 84. millia fuere Atticorum.

Argenti appellatione ſupellex argentea non venit: niſi argenti numero à teſtatore habita ſit, d. l. cum aurum. §. idem Celſus.

Argentum id omne accipimus, quod ita ex argento eſt, vt neque ſupellectilis inſtrumento cedat, neque proprio alicui, & ſpeciali generi adſcribi poſſit, l. 2. D. de leg. 2. l. j. & 3. D. de ſup. leg.

Argentum purum putum Alfenus Iuriſconſultus lib. 34. Dig. ſcribit eſſe valde purum, ſicut nouum nouitium dicimus, & proprium propitium, augere atque intendere volentes noui & proprij ſignificationem. Hoc tamen Gell. lib. 6. cap. 5. reprehendit, & ait putum eſſe à putando dictum, & ob eam cauſam prima breui ſyllaba pronunciari. Putum autem argentum eſſe, quaſi exputatum, excoctúmque, omnique aliena materia carens, omnibúſque ex eo vitiis detractis, emaculatum & candefactum.

Argentum puſulatum apud Alfenum, l. in nauem. 31. D. loca. dicitur hoc ideo, quia merum in puſulas adſurgeret. Puſularum meminit Feſtus lib. 7. in verbo, Herta. Vide, Puſulatum.

ARGVERE, eſt reum poſtulare, accuſare, & conuincere, l. indicaſſe. 197. D. de verb. ſignifi. l. filiumfamil. D. de adult. & alibi ſæpe. Arguere de inofficioſo, eſt accuſare, l. penult. §. ſi hæres. D. dę inoffic. teſta. quo ſenſu, arguere falſum teſtamentum dixit Modeſtinus, l. cum Titia. D. de accuſ.

ARGVMENTVM definit M. Cicero iu Partitio. Orat. probabile inuentum ad faciendam fidem: in Topicis verò, rationem, quæ dubiæ rei facit fidem: quam definitionem probat & explicat M. Fabius lib. 5. cap. 10. his verbis: Ergo cùm ſit argumentum ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt confirmat. quo ſenſu accipitur apud Paulum, l. qui filium. 74. in fin. D. ad S.C. Treb. l. fi. D. de publiciana. Ciceronis definitionem in Part. confirmat Iſidorus lib. Etymol. in c. forus. de verb. ſignif. exiſtimans duci ab argute & inuentum. Baldus in l. conuenticula. C. de epiſcop. & cleric. Eorum verba huc tranſcribere inſtituti noſtri non eſt: neque enim ad rem pertinent.

Argumentum in prooemio Inſtit. §. cúmque. vertit Theophilus ἔλεγχον, id eſt, euidentem demonſtrationem, & euidentiam.

Argumentum pro indicio accipitur apud Vlpianum, l. j. §. iidem Cornelio. D. de quæſt. Porrò exquiſita non debent eſſe argumenta, indiciáve, Marciano, l. diuus.

6.ad finem.D.de cust.& exhib.reo.Ex variis caussis colliguntur.Bald.l.conuenticula.C.de sac.sanct.eccl.

ARGVTO PECTINE dixit Theodosius Imp.l.temperent.C.de vestib. holoberis.lib.11.imitatione Virgil. qui ita dixit lib.1.Georg.

Arguto coniunx percurrit pectine telas.

& Apuleius lib.2.Asin.aur. Et pectinis arguti dente tenui discriminantur.

Ἀργυρῖται qui pro coronis, præmióve argenteo vicerant, l.commodis. D.de re iudic.& apud Plutarch. Vnde ἀργυρίτης ἀγὼν, illa concertatio. Apud Sudam tamen ἀργυρῖται sunt οἱ ἀργυρίῳ εὐπορoῦντες, id est quibus abunde est pecunia.

ARGVS, & Arga, l.j.Lang.De cõuitiis, ignauum & inertem significat, à Græco ἀργὸς. Paul.Diaconus 6.cap.8. Memineris vt me inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaueris.Didymus de Demosthene λαβὼν ἐπὶ τὰς συνουσίας, ἐκάλεσε ἀργόν. Sic apud Lucian.ἀργὸς ἐς ἅπαντα, nulli rei vacans. Et apud Plat.in epist.ἀργὸν ἐᾶν, otiosum relinquere.

Ἀργὸς, tamen nonnunquam velocem & auidũ significat: Hinc ἀργοὶ κύνες à Poëtis dicuntur, non tam albi, quàm acres aut veloces: sicque videtur hic Epimenidis versiculus intelligendus:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία γαστέρες ἀργαί. vt γαστέρες ἀργαὶ sit dictum pro γαστέρες μακραὶ, id est, ventres auidi & veloces: vel etiam, cum lex carminis hoc μακραὶ nõ pateretur, illud substituerit, quod idem sonare vellet: nec enim quid in ventris pigritia magnopere reprehendendum sit video.

Ἀργίας actios, vide Lenitudo.

ARIDI fructus in Nouella Iusti. 32. §. ξηροκαρπία. qui & ξηροὶ dicuntur, sunt velut frumentum, & hordeum, Accursio auth.ad hæc.de vsur.C.

ARMA, quod ad interdictum de vi adtinet, sunt omnia tela, hoc est, fustes, & lapides, non solùm gladij, hastæ, frameæ, id est, romphеæ, Vlpiano, l.3.§.armis. D.de vi & vi arma.His addit Gaius, l.armorum. 41.D.de verb. signif.scuta, & Galeas.Adiicit & Paulus in l.qui commeatus.§.arma.D.de verb.signific.loricam.M.Cicero pro Cecinna, glebas. Sunt autem romphææ apud Vlpianum ex Gellio teli genus Thracæ nationis. Armis etiam connumerat Festus lib.j. pugionem, & sicam. Hinc Armatos accipere debemus non tantùm eos, qui tela habuerunt, sed etiam quid aliud, quod nocere potest, Paulo l.armatos.9.D.de vi public.Armatos eos appellat M.Cicero pro A.Cecinna, scutis, telis, glebis, saxis, & fustibus paratos, ornatósve.

Armorum appellatione quid contineatur, in Nouella Imp.Iusti.85. περὶ τῶν ὅπλων. ipse explicat his verbis: κωλύομεν γὰρ τοὺς ἰδιώτας ἐργάζεσθαι καὶ ὠνεῖσθαι τόξα καὶ βέλη, σπάθας τε, καὶ ξίφη (ἅπερ καλεῖν εἰώθασι παραμήρια) καὶ τὰς λεγομένας ζάβας ἤτοι λωρίκια, καὶ κοντοὺς, καὶ τὰς λόγχας, καὶ μονοκόντια, καὶ ζιβύνους, ἤτοι μαρζιβάρβουλα, καὶ κασσίδας, καὶ σκουτάρια, καὶ περικεφαλαίας, ἤτοι κασσίδας.

Arma ab arcendis hostibus duci putat Varro. Festus verò ab armis, id est, humeris dependentia: vtrunque etymon recipi potest, illud ab effectu, hoc à voce. Sed etymon Varronis latius est: nam lapides arma sunt, & tamen ab humeris non pendent: arcent tamen hostes.

Armorum custos is erat, qui militibus arma cõmittebat, d.l.qui commeatus. §.fi. Habebat autem vacationem munerum grauium, l.fi.in fi.D.de iure immun.

ARMARI nauis dicitur, quæ armamentis necessariis instruitur, Marciano, l.quod quis.34.D.de reb. auct.iud. possid.& Vlpiano, l.interdum.5. D.qui pot.in pigno. hab.cui contrarium est exarmare: est enim armamentis spoliare, apud Paulum, l.2.§.j.D.ad leg.Rhod.de iact.vt ibi Budæus docuit.

Armari dicuntur leges, & iura, quæ gladio vltore facinorosos puniri iubent, in Constantij & Constantis rescripto, l.cum vir.31.C.de adult. & in Procemio Instit. in princip.Sed ea figura dictum accipe, qua quod vni rei proprium est, alteri tribuimus: cuius vsus est maximus apud Latinos.Poëta lib.6.Æneidos,

Vngere tela manu ferrúmque armare veneno.

vt etiam ad lib.4.Comment. de verb.signifi. A.Alciati aliàs docui.

Armatos milites, lex Caligatos adpellat, In Authen.quibus modis nat.effic. legit.l.à caligato. C.de nupt.Imperitum vulgus armigerum appellat: quum hoc vocabulum denotet eum, qui in prælio gerit tela domini sui, vt scutum, vt arcum, lanceam, & cætera huiusmodi.Valla & hoc monuit.

ARMAMENTA, sunt nauiũ instrumenta, veluti funes, vela, &c.l.3.§.j.D.de rei vendic.& l.nauis.6.D.ad leg. Rho.de iact.Dicuntur & de aliarum rerũ instrumentis, l.3.de supell.leg. D.

ARMARIA in d.l.3.D.de supell.legat.locus vbi libri, & similia reconduntur, l.3.§.effracturæ. D.de offi.præfe. vigil.& vænalium reconditoriolum, l.hæres.§.proinde.D.de iudic.

ARMENTVM, Festo lib.j.pecoris genus est ad opus armorum idoneum. Et,

Armento legato boues contineri, non etiam ouium, & caprarum greges, Modestinus scribit l.seruis in fi.D. de legat.3.quod & Pomponius probat l.boues.89.D. de verb.sign.his verb.Boues magis armentorũ, quàm iumentorum generis adpellantur.

ARMILLAS, Festus ait, lib.j.ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt, & dictas existimat, ab armo deducto nomine.Apud Vlpianum verò in l. argumento, 25.§.ornamenta. D.de auro, & ar.leg.pro eo ornamento accipi putem quo brachia ornantur: Galli appellant, *mancherons, & bracellets*. Ornamentis igitur legatis armillæ debentur.

AROMATVM appellatione apud Vlpianum, l.pen. D. de vsufru.ea.re.quæ vsu consu. arborum quarundam fructus intelliguntur, odoris, saporísque grati, cuiusmodi sunt zinziber, piper, & cætera id genus: vulgus, species vocat.

ARRA, siue arrhabo dicitur, quod precij numerãdi quasi pignus datur. Arræ autem institutæ videntur in auctionibus, cum æris aliquantulum daretur, quòd plaustra grauis æris eò vehi incõmodum fuisset. nam quod arræ nomine datur, argumentum est contractæ emptionis, & venditionis, Institu.de empt.& vend. qua euidentiùs probatur cõuentum fuisse de pretio, Gaio l.quod sæpe.in princip. D.de vulg. Exempla frequentiora sunt in iure quàm vt referri debeant. Dicuntur autem à re pro qua dantur, Isid.lib.19.c. vlt.vel à Græco ἄῤῥατος quo firmum & integrum significatur. Eam veteres Arrhabonem dixisse, ait Varro li.5. Ling.Lat, dicẽs esse pecuniam sic datam, vt reliquum reddatur, à verbo Græco ἀῤῥαβών. Diuus autem Hieronymus inter pignus quod Græci ὑποθήκην vocant, & arrhabonem, hoc interesse vult, vt illud sit in mutuo, hæc in contractu emptionis & venditionis, quò firma sit obligatio.

ARRÆ proxeneticæ, vide Proxeneta.

ARRÆ etiam sponsaliorum sunt argumentum, l.si quis. 38.D.de rit.nup.l.3.C.de sponsal.lib.5.vnde arræ sponsalitiæ dici cœptæ sunt munuscula, quæ sponsis quasi coemptionis futuræ prærogatiua dabantur: quæ tum restituebantur, cum sine culpa eius qui eas dedisset, nuptiæ impediebantur. Is enim qui dederat, si nolebat matrimonium contrahere, amittebat, qui acceperat, duplum: atque adeo si tantum in stipulationem deductum esset, quadruplum reddere cogebatur. Eadem etiã pignora dicũtur in l.vni.Cod. si rect.prou.

Arrarum

Arrarum nomine anulos plerumque datos constat ex l. ex empto.§.is qui vina.D.de act.empt.l.cuique.§.antepen.D.de institor.

ARRHABO, pro obside veteribus accipiebatur, vt ex M.Catonis verbis constat, apud A.Gellium lib.17.c.2 sic & apud Terent.in Heautontim.act.3.scen.3.

-reliquit filiam adolescentulam:
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento.

Ἀῤῥωστία apud Paulū.l.& quantum.D. de ædil.edict. vitium est aduersam valetudinem significās, & ægrotationē.

ARROGARE, Arrogatio, vide Adoptio, item & Adrogatio.

Arrogare alias est ascribere sibi, & vindicare. Vnde dicitur arrogans, quasi omnia sibi adscribens. Inde arrogantia, id est, temeritas & impudētia, superbia, de qua, 46.dist.in prin. Differunt tamen, quia superbia est inanis gloria de eo quod quis habet, vt sunt Philosophi, Legistæ, & alij sufficientes in arte sua. Sed arrogantia, est inanis gloria de eo quod quis non habet, vt cum quis credit ea se scire, quæ tamē nescit. Arrogantiam opprimi iubet Zeno.Imp.l.vnic.C.de priu.car.

ARTEM esse earum rerum, quæ sciuntur ait M.Fabius. l.2.c.17.aliam ex Cleanthe definitionem subiiciens, vt sit potestas viam & ordinem efficiens.

Artibus liberalibus olim solitum fuit & mulieres instituere.l.qui filium.in prin.vbi pupill.educa.deb.D.

Ars liberalis apud Vlpianum.l.4.D.de decr.ab ord. faciē. quæ solius ingenij, nō manuum ministerio peragitur. Liberalia studia quæ accipiantur, docet Vlpianus.l.j. D.de extraord.cognit.

Artes ludicras interpretatur Seneca lib.13. Episto.quæ ad voluptatem oculorum, & aurium tendunt: vt sunt ludionum, id est histrionum, & comœdorum artes.Macer.l.14.D.de pœn.

Artem igitur ludicram facere intelliguntur saltatores, gesticulatores, mimi, pantomimi, histriones, & alij id genus.l.j.3.& 4.D.de iis qui not. infa.l. quædam.D.de pœn.& alibi sæpè.

Arte fabrica præditum, pro fabricandi perito, dixit Paulus.l.si mancipia.D.de instr.instr.leg.

Artem, operámve pollicitus, apud Vlpianum. l. cum duobus.52.§.si in coeunda.D.pro socio.Si in coeunda societate, inquit, artē operámve pollicitus est alter, veluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus, in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est.

ARTIFICES Festo lib.j.dicti, quod per artus scientiā suam exercent, siue quòd aptè opera inter se artent: qua ex caussa etiam artes appellatæ sunt.

Artifices serui, qui aliquod artificium callent. l. fin. D. de oper.serui.l.quod si.de rei vindi.& alibi sæpe. His opponuntur serui mediastini in d.l.vlt.qui nullam artem exercent.

Artifices sunt, qui rem in aliam formam à se elaboratam vendunt.c.eiiciens.88.dist.Alciat. l.mercis. 207.D. de verb.signifi.

ARTIFICIVM in seruis ab officio separatur. l. si ex legatis.§.j.D.de leg.3.& alibi.Sic operæ quæ in artificio sunt, ab iis quæ in officio, distant.l.si non sortem.§. libertus.D.de condict.indeb.

Artificium quidam in l.textoribus & l.legatis. D. de lega. 3.accipi putant pro scientia cuiusque artis. Equidem pro artis exercitio accipiendum putem.

ARTEMO, ὁ ἀρτέμων, magis adiectamentum, quàm pars nauis est, Iauoleno.l.malum.242. D. de verb.sign.&c. quem Alciatus explicans, ait artemonem velum esse adscititium, quo nauis dirigitur, eóque sensu in act. Apost.à B.Luca acceptum refert.27. καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ, κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Baifius in libel.de re nau.maius velum interpretatur: aitque ἀκάτιον minus velum adpellari.

ARTICVLORVM & positionum vsus est, vt his breuiter & distinctè prolatis ab actore sub iureiurando, respondeat eodem quoque modo reus ad singula. Hoc enim maximum adfert compendium in cognoscendis litibus, modò prisca seruetur forma, & nō misceātur inutiles clausulæ.

Articuli igitur solùm ea continere debent, quæ ad institutam actionem necessariò requiruntur, & quibus probatis, constet intentionem actoris iure locum habere, ac reum conuentum esse damnandū. Hoc autem quo pacto fieri oporteat, non aliter intelligi potest, quàm si naturā cuiusque actionis cōpertā habeamus.

Articulus non tantùm pro particula, id est, præpositione, coniunctionéve ponitur, sed & pro verbo quolibet. Sic verbum, est, articulus vocatur apud Pomponium. l.scribit.§.item scribit.D.de aur.arg.lega.&, Quisquis apud eundem.l. hoc articulo.D.de hæred. instit.&, Tunc, in l.si is.4.D.de condi.& demonst. Quin etiam pro clausula & oratione sumitur à Iuliano. l.ita tamē. §.qui suspectam.D.ad Trebell.

Articulus etiam accipitur pro eo, quod punctum adpellamus.l.si cùm dotem.§.transgrediamur.D. sol.mat.& l.naturalis.in fine princip.D.de præscrip, verb. et l.in multis.D.de statu hom.Equidem non pro puncto, sed pro particula, et membro periodi totius alicuius propositi, in illis legibus accipiendum putem, vt in l.6.§. sub hac.C.de bo.quæ lib.quo sensu etiam eam vocem accipiunt pragmatici Galli, dum probanda legibus, moribus, instrumentis in articulos digerunt: et hoc sensu accipitur in c.præsentiam.§.testes.de testibus, in 6.& c.veniens.2.eo.tit.in antiq.& vtrobique glossema pro membro illo probando accipit, & propositione probanda.& in hoc significatu.

Articulorum quidam sunt impertinentes, qui nihil ad rē faciunt, probati non releuant.gl.c.fi.de confes.lib.6. alij sunt captiosi, quos siue neges, siue cōfitearis, tuum detegent periurium, atque ita te decipiunt, & captāt.l. in duobus.38.§.fi.et l.qui iurasse.§.si pater.D.de iureiu. Alij sunt multiplices, alij sunt iuris, alij impossibiles, alij super crimine: quibus omnibus reum non esse cogendum respondere glossema in d.c.fi.scribit.per illū textum, et alios, quos citat.

Articulus etiam sumitur in Arcadij et Honorij constitutione fi.C.com.rer.priuat.(alius est sub titu. comit.sacri pal.) pro statim, in ipso temporis momento: vt rectè ibidem interpretatus est Accursius. Sic etiam accipitur apud Terentium in Adelph. *Vide ut in ipso articulo compressit eam.*

Articulus quoque sumitur pro themate, factíque specie proposita, casum vulgò adpellant, in l.non possunt.12. D.de legib.

Articulum interpretatur Accursius in l.ab executione.C. quor.appel.non recip.sententiam definitiuam. cuius interpretationem probat Albericus. Bart.accipit pro interlocutoria.Equidem illic pro capite, et membro sententiæ sumi adfirmare ausim.Nā ab vno sententiæ articulo, et capite appellari potest, Bart.et Alber.in l. appellāti. D. de appel.per illū tex.Guid.pap.decis.436. q.66.Iac.Cuiacius interpretatur, præiudicium siue interlocutionem iudicis.l.j.2.23.C.Th.quorum app.non rec.Vnde Græci ab articulo τῶν διαλαλιῶν explicant.l. vlt.C.quib.ad lib.procl.non lic.

Ἀρτάβη genus mensuræ Persicæ apud Herodotum lib.j. Attico medimno tribus chœnicibus capacius. Apud Ægyptios ἀρτάβη facit modios viginti, vt scribit B. Hieronymus in c.6.Esaiæ, Ἀρταβῶν meminit Iustinianus Edicto.13.§.ἀλλὰ μὴν ταῦτα. Huius meminit Iulius Pollux lib.4.c.23.Vide Sudam in verbo ἀρτάβη.

ARTICVLVS, bonis artibus instructus, Festo lib.j.à ve-

tere critico explanatur, vt scribit Turn. Adu.lib. 24.c. 31. πάντοχετ, ἀνάλεκτ.

Arvales fratres, vide Fratres Aruales.

Arvspices intelligendi sunt, qui à victimis in ara inspiciendis, vt futura prædicerent, nuncupabantur. Horum pœna, mors, igne, aut gladio l.3. & l.nemo. C.de malef.& mathem. Sunt enim diuinatores. Sunt qui cũ h, scribendum putent.

AS

As variè accipitur: in diuisione solidum significat, idque Volusius Mætianus scribit in libel. de Asse. As etiam æris numus est. Nam ab ære as ducitur, Varroni lib. 4. Ling. Latinæ.

As principium, & vnum sonat, Varroni libr. 8. eiusd.lib. Vnde rectè ait assem simplicem esse

As libræ pondus erat, Varroni lib. 4. Assis porrò distributionem & in hæredum institutione & in aliis multis necessariam esse Mætianus ait, de quo vide Anto. Aug. lib. 1. c. 8. As autem diuiditur in 12. partes: duodecima vocantur singulæ vnciæ, vt Marcianus refert. Has assis appellatione contineri Vlpianus scribit. l. seruum. §. fi. D. de hære. instit. Habent & hæ partes propria nomina ab vncia vsque ad assem, puta hæc: sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, deunx, as, Vlpiano, & Mætiano: quorum distributionẽ probat Iustinianus in §. hæreditas. Instit. de hæred. instit. Singulas has partes suis locis explicabimus. Assis nota hæc —. De his plenius vide Iac. Cuiac. ad l. 13. D. de hæred. instit.

As & Assarius idem Charisio & Clement. Alex. in 5. Στρω. καὶ ἀσσάρια. Varro lib. 7. Ling. Latin.

Assis appellatione solida hæreditas venit. l. asse toto. D. de hæred. insti. & omne patrimonium, & omne solidum. l. societatem. in princ. D. pro socio.

Assis formvlæ.

Ex asse hæredem relinquere, cui vniuersa hæreditas relicta est, Martiali lib. 7. Epigram. ex Asse, aut pro parte possidere. l. pen. D. qui satisd. cog. id est in solidum. In Assem satisdare. l. is cui. §. missi. D. vt in possess. leg. In Assem vindicare. l. post emãcipationem. 40. D. de leg. 3. In Assem vendere. l. Titius. D. quib. mod. pig. vel hyp. sol. Ex Asse debere. l. 3. §. si ita. D. vt leg. no. cau. In Assem impendium reddere Plinio libr. 15. Episto. In Assem dari instituique actio dicitur, id est, in solidum, apud Scæuolam. l. fin. D. de donat. & Vlpianum. l. de ætate. 11. §. j. D. de interro. Actionibus. ex Asse auferri hæreditas dicitur Marciano. l. aufertur. D. de iis quæ vt indig. quæ vniuersa aufertur.

Assis partibus veteres fundum diuidebant. l. minor. 39. §. si à me bessem. D. de euict. l. Pompo. 8. D. de rei vind.

Assis etiam partibus distinguebantur vsuræ. vide infrà, Vsuræ.

As pro solido accipitur, cùm de diuisione hæreditatis, fundive agitur: cùm de pondere, etiam solidum significat, id est, libram & pondo: cùm de pecunia numerata, æris numus est.

Ἀσαφῶς apud Vlpianum. l. mutum. D. de ædil. edict. id est, obtuse, obscurè, incertò, & dubiè.

Ascendentes apud Iurisconsultos, sunt, parentes, maioresque nostri, à quibus geniti, procreatique sumus: sicut contrà descendentes ij, qui ex nobis progniti sunt. l. si quis incestu. C. de incestis nupt.

Asceteria ἀσκητήρια, loca sunt meditationis, & solitaria, in quibus Theologiæ studiosi animo vacuo ac libero olim se exercebãt, Basilio: accipiuntur pro cœnobio, in l. omnia. 33. C. de episc. & cleric. Dicuntur ab ἀσκεῖν, quod est exerceo, vnde ἀσκητὴς, exercitator. Ea tamẽ à monasteriis distinguere videtur Gregorius ad Basilium, Ἀσκητήρια (inquit) καὶ μοναστήρια λιμώττει μὲν, ὁ πόθος δὲ Τιμώμενα... καὶ μεγάλῃ. & Iustinianus Nouel. c. 5. ἔτι μήτρα. Hinc

Ἀσκηταὶ, Monachi Damasce. περὶ τῶν ἁγίων τιμῆς, τοὺς ὁσίους πατέρας ἡμῶν, τοὺς θεοφόρους ἀσκητὰς, &c. Basi. de vita solita. Ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐξόχως... τούτοις ἀσκηταῖς, &c. Et

Ἀσκήτριαι, puellæ Deo dicatæ, vt in Nouel. 123. πᾶσι δὲ. Sunt qui dicant Ascetrias psallere.

Ascia in XII. Tabulis, & in antiquissimis epitaphiis, quæ vidi in lapidibus vetustissimis, erat dolandi instrumentum: cuius formam Lugduni in eisdem lapidibus vidi. Græcis Ἀξίνη dicebatur. Verba Legis XII. Tab. hæc sunt: svmptvosa fvnera ne facito: rogvm ascia ne polito. Hanc explicui lib. Veteris Iurispru. 4.

Ascodrogitæ hæretici in l. 10. & 11. C. de hæretic. vide Philastrium Epis. Brix. in catalog. hæres.

Ἀσήμως in l. mutum. D. de ædil. edic. i. sine significatione.

Ἀσέλγεια eo sensu apud Græcos accipitur, quo lasciuia apud Vlpianum. l. lege. 4. §. j. D. ad leg. Cornel. de sica. pro quadam proteruitate ludicra, aut ioculari: de qua vide in voce ascivia.

Asiaches, Ἀσιάρχης, Asiæ sacerdos, & præses: de sacerdote iuris accipiendus est.

Asiarchiam apud Modestinum. l. ἐὰν δέ. D. de excus. interpretatur Anto. Aug. lib. ad eundem singul. de Asiæ sacerdotio: quod & videtur dicere ibidem Modestinus. De hoc sacerdotio Asiæ loquitur & Papinianus. l. in honoribus. D. de vaca. & excusation.

Ἄσωτος Theophilo. §. furiosi. Inst. de curat. & §. itẽ prodigus. Instit. quib. non est per. fac. test. est prodigus. Hinc Ἀσώτως ζῆν, luxuriose viuere, non malè vertisse eum in §. in duplum. Inst. de actio. scribit Aug. lib. 3. c. 11.

Asparoo apud Callistratum. l. nauis. 4. §. cum autem. D. de leg. Rho. de iact. significat vitium ex pluuia, vndàve contractum. Græcis ῥαντίσματα. Alij libri legunt Aspergine. In vetustis autem plerisque, Conspargo, & Aspargo legitur.

Ἀσφάλεια in l. sancimus. C. de verb. signifi. nudam promissionem significat, vt & cautio: vt dicit ibidem Imperator, idque per translationem. Ἀσφάλεια in proprio significatu genera recenset Iul. Pollux lib. j. c. 8. Significat & securitatem.

Assasini, homicidæ, qui pecuniæ nomine homines iugulant & necant. c. j. de homicid. lib. 6.

Assequi donatiuum in constitutione Arcadij & Honorij. l. nec emere. 16. C. de iure delib. est illud adipisci, capere, & adquirere.

Assessores, vide suprà Adsessores.

Asseres dicti, quòd assideant parieti, lapidibusve, Festo. lib. j.

Assidvvs pro locuplete & facilè munus faciente accipitur, dictus ab assibus, id est, ære dando, cùm tempora Reipublicæ exigerent: aut ab assiduitate muneris publici, quod non nisi diuites subire possent, vt Gellius tractat lib. 16. capite decimo. In priore significatu accipitur in XII. Tab. Gellio, & Cicerone in Topicis testibus. verba legis hæc sunt: assidvo vindex assidvvs esto: id est, vt vult Cic. in Topic. locuples locupleti. Hanc lib. 4. Veteris Iurisprudẽt. ad XII. Tab. explicui. Quidam per discribunt, Adsiduus, quasi sit à sedendo figuratum: sed errant. nam cũ à Seruio Tullio populus in quinque classes esset diuisus, vt tributum, prout quisque possideret, inferret, ditiores, qui asses dabant Assidui dicti sunt: & quoniam soli negotiis publicis frequenter aderant, eos qui frequentes assunt, assiduos ab assibus dixerunt. Hæc Charis. lib. j.

Assignare, vide suprà Adsignare.

Assilire, pro vim afferre, adoriri, oppugnare, lib. feu. tit. 5. §. j. & eod. lib. tit. 17. Si scienter seniores assilierint.

Assissi c.pen.extra de cler.non resid.dicuntur beneficiarij,qui canonici non sunt, seruiunt tamen ecclesiæ nec vocantur ad communes tractatus cum canonicis. Sic autem dicuntur quasi assidui,vt vult Bernardus ad d.c.pen.qui & mansionarios vocari adnotat. Vide ibi Ioan.Andream.Hi vt credo,sunt, quos vulgò, *prestres perpetués* vocamus.

Assolet, id est consuetum est,apud Macrum.l.diuus. 14.D.de offic.præsid.Liuius lib.j.vr.condit.Vbi illuxit, paratis omnibus(vt assolet) vocari ad cóciõné vtrunque exercitum iubet.

Asvltvs,ob quem quis feudo priuatur.c.vnic.§.similiter.quib.mod.feud.amitt.in vsib.feud.est impetus in personam,vel locum,siue hoc pedibus fiat, vel equo, aut machinis, vel alia quacunque re assiliatur. Vide Baronem à Tautemberg.in tit.5.libr.3.Feudorum.

Ast Festo significat, at, sed, autem. Sunt qui dicunt à poëtis vsurpari carminis causa.

Astalivm vide astv.

Astipvlator, vide Adstipulator.

Astv apud poëtas Festo lib.j.astutiam significat: cuius origo ex Græco ab oppido ἄστυ ducitur, in quo qui cóuersati assiduè fuit,cauti atque acuti esse videantur. Eodem verbo in eundem sensum vsus est vetus interpres in authen.de testi.§.si verò astu.vbi Accursius interpretatur dolum,vel malitiam, pro quo in Græcis est ἐξαπάτη. Adiectiue vsurpauit Plautus in Pœnulo: *Mea soror ista stupida est sine animo asto.* Id est doloso & callido:itáque vsurpatur. l. 4. de furt.l. 15.qual.quis se det.deb.l.3.de hom.lib.ho.l.j. de dam.injur.Lág. Hinc

Astvtvs in Iustiniani Constitutione l.fi.in fi.C.mád. pro doloso,callido,cauto accipitur.Inde

Astutè in rescripto Impp.l.2.C.de legibus,id est, dolose & malitiosè.

Astalivm ab astu,idé quod felonia. Hinc Astaliú facere,id est frustrari & decipere in l.6.Lang.de malef. & publ.crim.

Ἀστυνόμοι, Ædiles apud Papinianum l.j. ὁ ἀστυνομικὸς. D. de via publ.& si quid in ea fac.vbi explicatur eorum officium.

Ἀστὸς ab ἄστυ vrbe ductus,ciuem significat, apud Solonem in elegiis:

Αὐτοὶ δὲ φθείρειν μεγάλην πόλιν ἀφραδίῃσιν
Ἀστοὶ βούλονται χρήμασι πειθόμενοι.

Ἀσυνδέτως aduerbium,quo quid disiunctú significamus, falso reposuit Alciatus lib. 9. Parerg. c. 18. in Scæuolæ responso l.Si sic.133.D.de verb.oblig. Deridétque ridiculus doctores,qui pro illo verbo Græco legút ibidé, Si actú est,quibus connumeratur Accurs.cum tamen in Florétina editione,eaque fideliore, rectiore,atque receptiore ita legatur,quod & Anto.Aug.libr. j. c.vlt. Emen.probat.ait igitur Scæuola: Aut si sic volumus factá esse stipulationem, neq; per te, neq; per hæredem tvvm fieri? vt ad vná vim primam reneatsi vim fecerit,amplius exhæredis cómitti nó poterit.ergo si auctú sit,&c.Ita legút ibidem Bart.Iacob. Butrig.Alber.Iacob.de Arena,& alij.rectè.Alciatus in suum errorem traxit,Oldendorpium,& Spiegel.

Ἀσύστατος Alciato lib.j.Parerg.c.8.dicitur status nó consistens:atque plerosque ita legere in Africani respóso, l.qui quadringeta.88.D.ad leg.Falc.alios verò, τῶν ἀσυστάτων.Subiicit vtranque lectioné posse defendi.Equidem à Flo.lectione discedere non ausim,quæ τῶν ἀσυστάτων habet.Florentinam sequitur,& probat Ant.lib. 4.emend.c.16.

Asylvm in lege Romuli apud Halicar.lib.2.& Vlpianum ex Labeone l.quid sit.17.§.apud Labeonem.D.de ædilit.edict.lucus sacer erat,quò perfugij, libertatisve (Galli vocant *franchise*)causa ius erat cófugere:quod & Virgilius ostendere videtur libr.8.Æneidos,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit,& gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Asyli ius ad statuas principum productú est.d.§.apud Labeonem.

AT

At, Festo,differentiam rerum significat, vt cum dicimus, Scipio est bellator,at M. Cato Orator. & eodem etiá sensu accipitur in §.manet.Instit.de societ.& l.j.de adpa.procós.& leg.a.lib.12.C.licet quidá ibi putent pro, postquàm accipi,cum potius sit ibi aduersandi nota.

Atavia, abaui, vel abauiæ mater. l.Iurisconsultus.§. quinto gradu.D.de gradi.

Atavvs,est abaui,vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæque proauus, matris vel patris abauus. Paul.d.§.quinto gradu.

Ἀτέλεια,siue ἀτελία,tributorú immunitas, vacatio munerú.

Ἀτελὴς, immunis,à quo nihil exigitur, vt docet Pollux lib. 9.περὶ τῶν ἐλαττὸν μερῶν.id & de hominibus, & de portu dicitur,auctore eo.Exempla extant tit.de vaca. muner.D.& C.lib.10.

Athletæ I.Polluci lib.3.c.j.propriè dicútur gymnici, & Ascetæ,& Agonistæ.Hi artem ludicrá non faciunt: virtutis enim gratia hoc faciunt, vt Vlpianus scribit.l. 4.de iis qui not.infa.Athletæ auté quibus ludis exercerétur docet Paulus l.2.D.de aleato.cuius rei cómeminit & Simonides,cuius verba vertit Alciatus.

Isthmia Philonis,Diophon,& Pythia,vicit,
Et cursu,& iaculo,saltibus, orbe,palo.

Sacris certaminibus coronati, excusationem à tutela habent.l.Ἀθλήταί.§.Vlpianus.D.de excusat. ciuiliú munerum vacationem.l.vnica.D.de athletis.

Atornati dicuntur procuratores apud acta constituti,in c.vnico.de sta.regula.lib.6.§.porrò.vbi gl.

Atqve,similitudinis nota est apud Tryphoninum.l.si pater.76.D.de iur.dot.quo significatu subaud. vox perinde,& alibi sæpe, vt l.4.D.de pact.Atque,etiam, pro deinde subinde accipitur in l.filia.20.C.de inoffic.test. nisi malis pro statim ibidem poni vt apud Virgilium,

Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Atque,explicádi notam esse apud Vlpianum.l.j.D.de admi.tut.in princ.quidam autumant:quod Accursius & Albericus docent.illic auxesim quandam potius significare putem,vt sæpe apud M.Ciceronem visitur, cùm verbo leuiori grauius, expressius & significantius addimus.Atque sumitur pro,quàm,apud Pomponiú l. qui re.76.de furt.vt apud Persium,

-qui tu impunitior exis
Atque hic.

& Suetonius in Iulio Cæsare, Velut (inquit) grauius atque ipse sensisset.

Atqve ita, formula, significat quod vulgò dicitur, & per cósequens,apud Modestinum l.cùm alicui. 26. D.de neg.gest.& alibi sæpe.

Atque,siue,vt in Pand.Flo.atquin, et adquin, accipitur pro sed, sed enim apud Vlpianum l. et eleganter.7.§. seruus pactionis.D.de dol.ma.siue pro, sed certe, in l. Barbarius.D.de offi.Præto.l.atquin.D.de nego.gest.et alibi sæpissimè.Exempla enim recensere nolo.

Atridæ Atrei filij, Agamemnon et Menelaus, vt ex Homero Iliad.9.refert Vlp.l.si vxor.13. §. j. D. ad leg. Iul.de adul. *Οἱ μοῦνοι φιλέουσ᾽ ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι.*

Quem Homeri versum editio Henrici Stephani aliter habet:ná loco illius ἤ, ἦ legit, interrogationis nota sub finem addita. Atque hunc ita expressit Virgilius lib.9.Æneid.

-nec solos tangit Atridas
Iste dolor. Est autem Achillis dictum, Vlyssis Orationi respondentis,à quo vt in castra reuerti vellet,rogabatur. Dictum autem istud venustè transtu-

lit Sextus Cæcilius ad eos qui vxores quamuis iniustas habent, vt adulterij accusatio non minus ipsis, quàm iis qui iustas vxores habent, permittatur.

Atriarios, siue Atrienses, mediastini opera fungi Vlpianus ait. l. j. §. Caupones. D. nau. caup. stab. Horum meminere Alfenus. l. in lege. 203. D. de verb. sig. & Vlpianus. l. sed si. 15. §. j. D. de vsufr. & alij. Alciatus autem & Oldendorp. putant eum seruum dici, qui aliis præpositus est, qui negotia procuraret, vænalia distraheret, debita exigeret, aliis seruis alimenta distribueret.

Atriensem inde dictũ putat Varro quòd atrium tueatur, lib. 7. Ling. Lat. Turn. testatur Adu. lib. 18. c. 28. atriensem exponi *ἀτριάριον* & *ἀτριάρχην*. Atrium, primus intra ædes aditus, quod Festus his verbis probare videtur lib. j. Atrium est propriè genus ædificij ante ædem, continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia descendit: dictum atrium, vel quia id genus ædificij Atriæ primum in Etruria sit institutum, vel quia è terra oriatur, quasi atterreum, siue aterium. Turn. loco supra citato atrium exponi dicit, *μεσαύλιον*, *ὑπαίθριον*. Vide, Seruus Atriensis.

Atrox vis dicitur, qua quis de fundo vi deiicitur, Vlpiano. l. j. §. j. versi. ad solam. D. de vi & vi arma. Atrocem autem iniuriam, quasi contumeliosiorem, & maiorem accipimus. l. 2. & 3. D. de feriis & l. prætor. & l. seq. & seq. D. de iniur. Quot modis illa fiat, quive æstimanda sit, à Iustiniano petendum est. §. atrox iniuria. Inst eodem. Æstimatur enim à facto, loco, & persona. d. §. atrox. addas & tempore. d. l. prætor.

Atrox persona, quæ vel maiora flagitia habet, vel famosior est, vel quæ sæuitiam præ se fert, apud Paulum in l. 3. §. j. de offic. præf. vigil. D.

Attæ appellantur, vt Festus ait lib. j. qui propter vitiũ crurum, aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram, quàm ambulent.

Attentare, vide suprà, Adtentare.

Attestari est absenti denuntiare. Paul. l. subsignatum. D. de vrb. sig. in Pand. tamen Flo. legitur detestari rectius.

Attingere hæreditatem, vide suprà Adtingere.

Attribvta, vel, vt alij scribunt, adtributa pecunia, veteribus dicebatur adsignata, Varro in libr. 4. Ling. Lat. quas nunc adsignationes adpellamus, vt adnotat Budæus in prioribus. Cicero in Prætura vrbana, Ne diutius teneam pecunia numerata est: profectus est quæstor in Prouinciam. vbi Asconius, Pecunia, inquit, attributa est, quæ in stipendium militum de ærario à Tribunis ærariis adnumerari quæstori solet. Vide Tribvtvm.

Atypus apud Vlpianum. l. idem Offilius. 10. §. fi. D. de ædil. edict. & Gellium in eundem sensum lib. 4. c. 2. dicitur, qui nõ satis expedito plectro linguæ vtitur, quasi aërẽ non feriens, vel quasi non satis verba exprimens, cõformánsque, nam *τύπος* formam significat quæ imprimitur, vt *ἄτυπος* dicatur cũ ea forma malè imprimitur.

Avarvm his verbis definit Horatius li. 2. Sermo. saty. 3.

-quid auarus? Stultus, & insanus.

Auarus, quasi æris auidus, iunctúmque esse vocabulum, Gellius lib. 10. c. 5. refert.

Auarissimus apud Vlp. l. solent. D. de off. præs.

Avaritiam, *πάσης κακίας προοίμιόν τε, καὶ πέρας εἶναι*, docet Imp. Iustinianus Nouel. 8. §. *ἐπειδ.* & Apost. 1. ad Timoth. 6. *πάντων τῶν κακῶν ῥίζαν* appellat.

Avc. apud Valerium Probum, notam esse auctoris, auctoritatísve scribit A. Alciatus lib. 2. c. 9. Parerg.

Avceta, Festo lib. j. sæpe aucta.

Avctio, ab augendi, adiiciendique negotio appellatur, August. lib. 2. Emend. c. 3. estque pretij in subhastationibus adiectio, quã Galli, *encherer*, vocant. sic accipitur in l. si tempora. 5. & l. seq. de fide instr. & iur. hast. fisc. lib. 10. C.

Auctionis formulas varias recitat G. Budæus in forensibus, puta has: Auctio bonorum proscripta, id est, subhastatio. Auctionis clausula, id est, decreto adiudicatio. Auctionis institor, subhastationũm persecutor. Auctionis diem denuntiare, dici putat Budæus pro ad diem decreti citare. Addictioni decretali diem præstituere, dicendum verius & propriè magis putem. l. si tempora. & l. seq. de fide instr. & iur. hast. fisc. lib. 10. C.

Avctionalia, apud Vlpianum. l. j. §. officio. D. de tut. & rat. dist. tabulæ, & instrumenta sunt auctionis, vt ex M. Cicerone in Catilinam liquet. Basilica interpretantur *προγραφὴ τῆς πράσεως*.

Avctionarios intercessores, opponentes se subhastationi, dici idem putat. Tu rem expende.

Avctoras dicuntur à quibus ius in nos transit, vnde venditorem, auctorem rectè appellabimus. Cic. Ver. vii. Tum illi intellexerunt, se id quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse: id est ab eo qui vendendi auctoritatẽ nullã habebat. Vidẽ l. si seruum. §. fi. D. de act. emp. l. creditor. §. fi. D. eo. l. sed si. l. si per imprudentiam. D. de euict. l. sed vbi. D. de minoribus. Porrò quemadmodum verbum vendendi ad omnem alienationem pertinet in xii. Tabulis, vt scribit Põponius. l. statuliberi. 29. D. de statulib. ita auctor dicitur omnis, à quo ius in nos transiit. l. an vitium. D. de diuers. temp. præscript.

Hi primi Auctores sunt.

Auctores secundi dicebãtur, qui pro euictione fideiubebant. l. illud 4. D. de euict. hi à Iustiniano in Nouell. 4. *βεβαιωταὶ*, à Iuliano Patritio venditionis confirmatores appellantur. Vide Anto. August. lib. 3. c. 6.

Auctorem laudare, est nominare, & (vt Galli dicunt) garendum appellare. l. tenetur. §. si tibi. D. de act. empt. l. 2. C. de in lit. dan. tu. l. Herennius. §. Gaia. D. de euict. l. auctore. C. eo.

Auctor dicitur fieri tutor, cùm probat quod actum est. l. etiam si. 3. D. de auct. tut. Hinc Auctor in rem suam. §. si inter. Instit. de auctor. tut.

Auctores etiam pro prudentibus, & consultis, & iuris præceptoribus ponuntur. l. apud Celsum. §. Labeo. 13. D. de dol. except. l. 2. §. post originem. D. de orig. iur. l. j. §. sed in vsufr. D. de vsuf. adcres. l. cum auctoritas. C. de vsufr. Cicero in j. de Orato. Atqoe, inquit, illum cum disserẽdo par esse nõ posset, ad auctores cõfugisse. &c.

Auctores iuris. l. quæro. D. de act. empt. l. j. C. de verb. sig. & apud Aul. Gell. lib. 2. c. 10. in prin. & Aggen. Vrb: c. ad I. Frontin. vbi de Cassio Longino loquitur, dicebantur iurisconsulti, quibus permissum erat (vt ait Imperator) iura condere.

Auctor seditionis in l. eiusdem. §. itémque auctor. D. de sicar. l. si quis. 38. §. auctores. D. de pœn. dicitur, qui seditionem primus ciet, inducit, & persuadet.

Auctor legis dicebatur, qui cum ea dignitate præditus esset, vt eius oratione commoueri populus posset, ab iis qui leges ferebant, deligebatur, quis eas suaderet. Ita Pompeius eius legis quam tulit Lentulus de Cicerone reuocando, frequenter à Cic. auctor appellatur: in ea quam post reditum habuit oratione.

Avctoramentvm non significat ipsam exauctorationem, actúmve auctorandi, sed ipsam obligationem. M. Cicero j. Offic. Illiberales autem, & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ, nõ quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces, auctoramentum seruitutis. Eodẽ sensu accipitur apud Suetonium in Tiberio c. 7. auctoramentum cẽtenum millium, pro mercede dici constat.

Avctorare est obligare, sacramento adigere, quod de militibus sæpe apud Liuium, classicósque rerũ scriptores dictum animaduerti: cui contrarium est Exauctorare,

ctorare, de quo infra suo loco.

Auctorari verò Iurisconsul. dicitur, pro auctorem esse, vel auctoritatem suam interponere, apud Pomponium l. & fi. 4. D. de aucto. tut. & Vlpianum l. huius. 9. D. quod fals. tut. aucto.

AVCTORATVS dicitur propriè gladiator, qui mercedem accepit, vt depugnet in ludo; & vt vratur flāmis, virgis secetur, & ferro necetur, vt ait Acron Sat. 7. lib. 2. Serm. Horatij,

Quid refert uri virgis, ferróque necari?
Auctoratus eat. Is definitur.

αὐθαίρετος εἰς ἀθλητικὸν βάλλων, καὶ μονόμαχος. Vnde Auctoratio, gladiatorū venditio apud clarissimos auctores. Cuius iurisiurandi formula extat apud Petronium, referēte Turn. his fere verbis: In verba Eumolpi sacramentū iurauimus vri, vinciri, verberari, ferróque necari, & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animósque religiose addicimus. Scribendum tamen, *virgis ferróque necari*, censet Turn. Dicuntur etiā Auctorati & exauctorati milites, illi sacramento militiæ, & stipendio obligati, hi tanquam ære diruti & sacramento soluti.

AVTORITAS, probatio, voluntatis interpositio, & accommodatio, actus adprobatio, tot. tit. de auctoritate tut. D. & C. de aucto. præstand. & Inst. eod. tit. quam Theophilus αὐθεντίαν appellat, & αὐθεντεῖν, auctorare. In cuius præstatione præsentiam non sufficere, sed liberū animū adesse oportere Vlpianus scribit. l. j. §. fin. D. eod. & nullam esse differentiam, eam non interuenire aut perperàm fuisse adhibitam, idem tradit. l. 2. D. eod.

Auctoritatem etiam interpretatur Venuleius. l. fin. D. de euict. actionē pro euictione: quo sensu accipitur apud Iulium Paulum lib. 2. Sent. recept. tit. 17. Hoc actionis genus βεβαιώσεως δίκην appellat I. Pollux lib. 8. Onomasti. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων, his verbis: Η βεβαιώσεως δίκη, ὁπότε τὶς πριάμενος οἰκίαν, ἢ χωρίον, ἀμφισβητοῦντός τινος, ἀνάγει ἐπὶ τὸν πρατῆρα. τὸν δὲ προσήκει βεβαιοῦν, ἢ μὴ βεβαιοῦντα ὑπόδικον εἶναι τῆς βεβαιώσεως. Seneca: Posidonius, inquit, tibi auctoritatem promittet. Eodem sensu accipitur Auctoritatis instrumentum apud Scæuolam l. fi. in prin. D. de pignerat. hoc est, id instrumētum, quo, de euictione promissum est: Alciat. lib. 2. Parer. c. 9. ibi poni existimat pro eo iure, quod ab auctore, id est, vēditore consecutus est emptor: hoc est, vt vulgò dicitur tituli sui & acquisitionis literas: quod eodem pertinet. nam venditionis instrumento promissio de euictione continetur. Eo tamen sensu accipiendum putem quo apud Venuleium & Paulum vbi suprà, vt facti species argumento est.

Auctoritas etiam pro iudicis edicto, & literis sumitur, in l. j. C. Theo. si cert. pet. chirograph. ibi, auctoritatémque postibus debitoris adfigere. in l. diligenter. 9. C. de aquæduct. lib. 10.

Auctoritas etiam pro mandato, & iussu iudicis ponitur in nouel. Valentin. tit. 7. de indul. reliq. quo sensu accipitur Auctor apud Paulum l. iustè. D. de adqui. poss. Iustè possidet, qui auctore prætore possidet, id est (vt Accursius interpretatur) decreto ritè interposito.

Auctoritas iuris, apud Vlpianum. l. videamus. 4. §. j. D. de in lit. iur. & Modestinum. l. si seruo. 20. D. qui & à quibus. & Papinianum l. in tabulis 36. D. de statulib. vis, & potestas legum, & præeminentia, & pondus: sicut eo sensu sæpissimè accipiunt M. Cicero & T. Liuius. exēpla ita obuia sunt, vt transcribi hîc non debeant.

Auctoritas Senatus, quid sit, docet Dio lib. 55. ἀλλὰ, inquit, αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. Porrò, βούλημα τοῦτο perscribi solitum M. Cicero lib. 3. de Orat. ad Q. fratrem docet: Et eundem, inquit, (id quod in auctoritatibus perscriptis extat) scribendo adfuisse. Sic accipitur apud eundem Tullium, auctoritas ordinis. 3. de Orato. in initio.

Auctoritatem legis, pro ipsius beneficio accipere debemus apud Vlpianum. l. fi. §. ait lex. in fi. D. de diuort. vt patet ex §. seq. ibid. cuius initium est, Illud.

Auctoritas in XII. Tabulis, & in lege Attinia accipitur pro vsucapione: quo significatu vsus est & Scæuola. l. vlt. D. de aqua & aq. pluu. quà in re fallitur Bart. ad d. §. vlt. qui auctoritatem, iurisdictionem interpretari videtur, vt docui lib. 4. med. iurisp. Sent. j. c. Verba Legis. XII. Tabu. hæc sunt. VSVS ET AVCTORITAS FVNDI BIENNIVM ESTO. ex M. Cicerone in Topicis, & pro A. Cecinna. Itē alio ca. ADVERSVS HOSTEM ÆTERNA AVCTORITAS ESTO. ex Cic. lib. j. Offic. & alio cap. REI FVRTIVÆ ÆTERNA AVCTORITAS ESTO. ex §. furtiuæ. Inst. de vsu. Attiniæ legis verba refert A. Gellius li. 17. c. 7. In lege vtraque Iustinianus. d. §. furtiuæ. auctoritatē, vsucapionē interpretatur. Recipiēda igitur nō est eorū interpretatio, qui in Scæuolæ respōso auctoritatē, firmamentū, robur, firmitatē, validitatē interpretātur. Alij veræ interpretationi, significationiue propius accedūt, auctoritatē apud Scæuolā pro iure dominij accipientes, cùm tamē iunctis legū capitulis, puta l. j. §. fi. & l. fi. D. de aq. & aqua plu. auctoritas pro vsucapione accipiatur: quod & Budæus rectè adnotauit ad l. Herennius. D. de euict. ex M. Cicerone de Harusp. respons.

AVCVPATIO (vt notissimam significationem prætermittam) in rescripto Constant. in l. j. C. de formul. & impet. est verborum iuxta literæ rigorem (vt vulgò loquuntur) expositio. vnde & M. Cicero verborū aucupiū rectè dixit. Sic Varro lib. 4. Ling. Latinæ, Scientiam ad opinionem aucupari dixit: vt nostris temporibus vidimus.

AVDACIAM, ab auidè, id est, cupidè agendo, dictā ait Festus lib. j. qua quis facinus nullo periculi aut pudoris metu perterritus molitur. c. 2. de censib. lib. 5.

Audaciam pro audacibus in Iuliani Constitutione. l. pen. C. de sepult. vt scelus pro scelerato, apud Plautum, & Terentium.

AVDENTER, pro temere, impudenter & liberius quàm par sit, dixit Vlp. l. j. §. fi. D. si pars hæred. pet.

AVDIENTIAM episcopalem, Episcopi forum, & iudicium appello. l. episcopale. 9. C. de episc. audient. iurisdictionem episcopi interpretatur Accursius. C. eo. cuius sententiam probat Azo in Summ. C. eod.

AVDITOR in variis Ciuilis & pontificij iuris articulis sumitur variè. Quandoque pro discipulis, qui ius ciuile discunt, & præceptores audiunt. l. 2. §. post hūc. vers. sed plurimum à suis. D. de reg. iur. Auditorem pro lectore accipi apud M. Ter. Varronem lib. 5. l. in. Latin. ipso statim initio rectè quidam putant. Auditor etiam dicitur cui articulus caussæ committitur. c. super quæstionum. §. porrò. ad fi. de offic. deleg. in vol. Greg. Sed & is cui caussæ terminus, definitio, & decisio delegatur, clem. auditor. de rescript.

Auditor Cōtradictoriarum: eius officiū est circa rescripta iustitiæ, dandósque iudices.

Auditores in curia Romana, vocantur auditores sacri palatij. Auditores sacri palatij referunt inter se & pronuntiant, Inno. c. quoniam. de probat. in ant. Cardinales verò auditores Papæ referunt: nisi eis commissa fuerit definitio. Auditores an sint ordinarij, vel delegati tradit Specul. tit. de auditore.

AVDITORIVM locus est vbi artium ministræ philosophia, legésque docētur. l. vnic. C. de stud. lib. vrb. Rom. lib. 11. quidam vocant ludum literarium. Auditorium, locus in quo caussæ aguntur, cognoscuntur, & finiuntur, Vlpiano l. j. D. an per alium caus. l. 4. in fi. C. de lib. caus. & l. j. §. fi. in fi. D. ne de stat. def. Atque etiam de

scholis publicis intelligi potest, & illo sensu accipitur in l. contra. 54. D. de re iud. l. pen. de offic. adsess. Auditorium quoque principis appellatur, vbi princeps quid cognoscit, definit, decernit, edicit. l. minor. 18. D. de min. & l. mulier. ad princ. D. ad Treb. & l. si quando. 36. ad fi. C. de appel. vbi sacrum vocatur. Alibi consistoriū dicitur. l. fi. §. in his autem. C. de temp. appel. quod soli Imperatori, aut Regi habere licet. Auditorium etiam præfecti Prætorio dicitur. l. lecta. in prin. D. si cert. pet. Auditorium iudicum, magistratuum, de quo supra. §. auditorium. 2. cuius meminit Tryphoninus. l. cum in fundo. §. pen. D. de iur. dot. & l. pen. D. de offic. adsess. vbi caussæ audiuntur, & explicantur.

AVE, siue, Hauo, vel Habe, (b pro v, vt sæpe in P. Flor. vt est literarū mutua ἐναλλαγή, vel Fabio auctore) K N B. id est aue carissime nobis, salutandi formula, qua vtebantur Imperatores ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, & inscriptionibus suarum constitut. qualē videmus in inscriptione. l. falsæ. 8. C. Theo. de fals. mon. & alibi sæpe. & in Codice Iustiniano eiusmodi salutares inscriptiones visuntur: quæ quidam deprauarunt, & corruperunt.

AVERSA charta, id est, opisthographo. l. chartæ. D. de bo. pos. secū. tab. Est enim ὀπισθόγραφος à tergo scriptus, Plinio lib. 3. Episto. 5. Theo. Hermopolites ad l. notionem. D. de verb. signifi. ὀπισθόγραφον λίβελλον appellat apocham à tergo scriptam.

AVERSIONE, vel per auersionem emere, locutio est à Iurisconsultis vsurpari solita, quum res multæ simul atque aceruatim vno pretio venduntur. Græci dicunt, πρᾶσιν ἀπαλλακτικήν multas autē intelligo, siue illæ plurium sint generum, siue vnius: sed numero, aut pondere, aut mensura diuidantur. Asconius hac in re vocem Semel, vsurpat, Sectores, inquit, spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur: ac postea singulas quasque res populo venditabant. Hotoman. ab auerrendo scribit deductum vocabulū, quasi cum omnia simul & vniuersè tanquam per euerriculum auerruntur: vnde Vniuersa dicuntur propriè, quæ vnum in locum sunt conuersa. Alij ab auertendo deducunt, quod scilicet quasi auersi negotium ita contrahamus, re omni neque perspecta neque explorata bene. Quid verò intersit inter Aduersionem, & Auersionem, cūr ve illa emptori & conductori, hæc venditori & locatori, conueniant, vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris. Vide locum.

Auersione locare apud Africanum. l. & hæc. 35. in princ. D. loca. vel per Auersionem conducere apud Vlpianum in l. j. §. exercitorem. D. de exercitoria. est ἐν ἱμάδι, id est, in vniuersum locare, aut conducere.

Auersione væniré Vlpiano. l. 4. §. si auersione. D. de peric. & comm. rei vend. Si auersione vinum vænit, custodia tantum præstanda est. & §. seq. Vino autem per auersionem vendito, finis custodiæ est auehendi tempus. Dicitur autem cum pretium, aut numerus, aut mensura, aut pondus non dicitur, August. lib. 3. Emend. cap. 6. Græci, ἐν κάττῳ. Valentinianus No. de releuat. possessio. in aggere. Galli adpellant in grosso, *& en bloc.* Plutarchus in Isocrate, ἀθρόα τὰ φορτία πωλῶν.

Auersione opus locari, apud Florentinum. l. opus. 31. D. loca. ait Augu. vbi supra, cum totum vno pretio, non in pedes singulos, mensurasve locatum est, quod colligi potest ex his Flor. verbis vbi supra Opus quod auersione locatum est, donec adprobetur conductoris periculum est: quod verò ita conductum sit, vt in pedes mensurasve præstetur, &c.

AVERSI oneris actio apud Alfenum. l. in nauem. 31. D. loca. id est, interuersi, & subrepti. Est enim

AVERTERE, subripere. l. illud. 7. §. pen. D. de tributo. & amouere, intercipere, aliò transferre. l. j. §. præterea. D. si is qui testa. lib. esse. iuss. fue. l. 3. sed & si quis. D. de crimi. stellionat.

AVERTA in l. quoniam. de curs. publ. lib. 12. C. quid sit ex Græc. interprete Bud. in l. eos. D. de falsis, docet: Ἡ δὲ ἀβέρτα, τουτέστι τὸ ὑποκάτω χαλινὸν ὅπερ ἐπιφέρονται ἐπὶ τῶν νώτων, ἔσω καὶ αὐτὸ ἔχοντα λιτῶν. καλεῖται δὲ ἀβέρτα ἐκ τοῦ ἀπεστράφθαι. Auerta ex eo, quòd auersa sit ὑποκάτω χαλινόν, id est (vt ait Budæus) lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrunt, sub alis eius succincta.

AVFERRE est quid amouere, sed id sine vi fieri posse Vlpianus scribit. l. quo naufragium. §. non solum autē. D. de incen. ruin. & naufr. Auferre toto tit. D. & C. de iis quæ vt indig. & in l. aufertur. D. de iur. fisci. est vindicare, idque per l. portiones. 21. D. de iis quæ vt indig. auf. Auferendi caussas pete ex dictis tractatibus, latissimam enim tractationem exigunt.

AVGERE spectat ad quantitatē, Ampliare ad pretiū. C. de sacrosanct. Eccles. l. iubemus nulli. de iur. fis. l. nō intelligitur. §. diui. Augere hæreditatē, gregū, & pecorū partus, in fi. l. sed etsi. D. de pet. hæred. l. ancillarū. D. eo.

AVGMENTA dicuntur, quæ rei accedunt. l. item veniūt. §. item non solùm. D. de hæred. pet.

AVGVRES ab auium garritu dicti sunt. Porrò trifariam augurari auibus ac futura prædicere solebāt: Primum volatu, deinde cantu, tertiò gustatu obseruato. Nam cùm pulli gallinacei ex cauea deprompti, porrectam escam non gustarent, pernicies portendebatur. A sacerdotibus autem augures constituebantur, viri illustres, vt fuerunt Marcellus, Cice. & alij similes. Dicti autem sunt Augures ab auibus, & gerendo, Festo lib. j. Auguria autem interpretatiua quæ sint, quæ itē oblatiua, vide apud Turn. Adu. lib. 5. c. 7.

Augurari, pro diuinari vsurpamus. Cicero de diuinat. lib. j. Calchas (ait) ex passerū numero, belli Troiani annos auguratus est. Itē, inaugurari, pro cooptari atque consecrari in aliquem ordinem: à quo rursus contrario modo, secludi, rectè nūcupamus exaugurari. Adi Gellium lib. 5. c. 2.

Augures, maleficorū appellatione cōtineri sanxit Constantius, eos consuli prohibens. l. nemo. 5. C. de malef. & math. idque sublata Romuli lege, iubentis, Ne quid inauguratò fieret.

AVGVSTVS, Festo lib. j. locus sanctus ab auium gestu, id est, quia ab auibus significatus est, sic dictus: siue ab auium gustatu: quia aues pastæ, id ratum fecere.

Augusti cognomentum vnde descenderit, quáve de caussa Cæsari inditum fuerit, ex Dione lib. 43. disces: cujus verba ex H. Xylandri versione hæc sunt: Sed postea quàm ea quæ pollicitus fuit, re ipsa perfecit, ibi demum Augustus à Senatu, populóque appellatus est. Etenim cùm statuissent peculiari quodam cognomēto insignire, ac alij alia referrēt, ac probarent: Cæsar, quamuis Romuli nomen vehementer adpetebat, tamen cum sentiret hinc se suspectum adfectati regni fieri, eo omisso, Augustus quasi hominis natura amplior ipse cognominatus est. Augusta enim ea, quæ honore dignissima, ac sanctissima sunt, dicūtur: ideóque σεβαστὸν Græci Augustum interpretati sunt, quasi venerandum dicas.

Augusti & Cæsares (qui his notis in plurimis inscriptionibus, et subscriptionibus C. Th. et Iustiniani constitutionum, AA. et CC. reperiuntur) hoc differunt. Nam Augusti hi dicuntur, qui nunc regnant, et à Senatu Imperatoris nomine honestati sunt: at Cæsares dicūtur, qui ab ipso Augusto electi sunt, ad regendam prouinciam aliquam cum Cæsaris honore tantùm, donec Augustus vixerit, post eius mortem successuri in imperio. Hæc Alciatus in l. 2. de excus. artifi. lib. 10. C. ex Ammiano Marcellino.

Augusti quando primùm regnarint, docet I. Capitolinus in M. Antonino philosopho. Marcum, scilicet philosophum,

losophum, & Verum Commodum fratrem. Tres etiam postea simul regnasse scribit Ammianus Marcellinus. In hoc tamen, inquit, negocio Valentinianus morem antiquitus institutum supergressus, non Cæsares, sed Augustos, germanum nuncupauit, & filium: beneuolè satis.

Augusta, Augusti vxor, l.princeps.31. D.de legibus l.si Augustæ. D.de leg.2.l.fiscus.in fi.D.de iure.fisc.l.cùm hæredes.C.qui testa.fac.pos. & alibi sæpissimè. Augusta etiam Augusti soror, l.fi.C.Theo.de lustr.collat.

Augusta domus, domus est principis priuata, ad eius rem priuatam pertinens, vt coniicere est ex inscripti.& tit. de priuileg. dom.Aug.lib.11. C.eadem diuina dicitur, in l.absit.C.eo.

Augustam fortunam, Augustum ipsum interpretari possumus, l.vlli.in princ.C.de iudic.

AVGVSTALIA, Augusti feriæ sunt.

AVGVSTALES variè accipi constat. Nam quidam erat præfectus Augustalis, qui Ægypti præfectus erat, cui præfectura, & imperium ad similitudinem Proconsulis concessa erant, l.vnic.D.de offic.præfect.August. Quando, & à quo sit constitutus, Strabo lib.7. quâve de caussa Tacitus lib.2. Annalium docent. Huius meminit Anthemius l.3.C.de cano.larg.tit.

Augustales nuncupatos fuisse scribit Vegetius lib.2.rei milit.qui primos ordines in bello ducebant: quòd ab Augusto ad id munus adlecti essent.

Augustalis etiam sextumuir, index municipalis erat à Decurionibus factus; vt ex l.quinque.57.& l.si quos.59.de Decu.lib.18.C.iunctis epitaphiis, quæ Mediolani extant, FAVSTVS VI. VIR AVGVSTALIS, QVI INTER PRIMOS AVGVSTALES A DECVRIONIB. AVGVSTALIS FACTVS EST.

AVIA, mater est patris matrísve, sicut auus pater patris, matrísve, l.j.D.de gradibus lib. Auia negocia nepotis administrat: Vide l.Nesennius.D.de neg.gest.

Auia mea, socrus magna vxoris meæ est. Modestinus l. non facilè.§.gradus.de gradi.& adfin.D.

AVIARIA apud Paulum l.auibus.D.de leg.3.caueæ quibus aues concludimus.

AVIATICVS, nepos.lib. Feud.3.titulo j.§.3. Si verò filios non habuerit, & auiaticum ex filio masculo reliquerit. Fictum nomen ab Auus, vel auius, quo nomine in legibus barbaricis sæpè pro auus vtuntur. Nepotem verò feudistæ interdum fratris filium appellant: vt libro j.titulo quinto, §.j.quam consuetudinem in Francogallica lingua retinuimus. Sed de huius nominis abusione, plura in Comm.verb.Iur.exposuimus.

AVIBVS legatis, anseres, phasiani, galline, & auiaria debebantur. An autem phasianarij, & pastores anserum, voluntatis quæstio est. Hæc Iul.Paulus li.3.Sent.tit. de legat.vnde exscripta est d.l.auibus. à Triboniano immutata.

AVLÆVM, Vlp.l.sed & si quid.15. §. & si.de vsufructu: Velut aulæi, inquit, vel alterius apparatus. Sed & apud Ciceronem pro Cœlio, in singulari legitur. nam vsitatiùs in plurali, & neutro genere Aulæa legitur: Sunt autem tapeta quibus parietes, & aulæ ornatus causa teguntur. Seruius verò stragula versicoloria esse putat, explicans hunc Virgilij locum,

Aulæis iam se regina superbis,
Aurea composuit sponda.

Sic dicta, quòd in aula Attali Regis primò inuenta sint. Nonius verò genus vestis peregrinæ esse censuit, esséq; ait tanquam paludamentum habitus militaris.

AVOCARE alicui, pro ab aliquo. Vlpia. l.36. D.de nox. act. Nec oberit quod Seruiana potest ei homo auocari. Sic l.vlt.D.de his quæ in test.delent. Auocatur scriptis hæreditas, id est, à scriptis hæredibus, hoc est scripti hæredes ab hæreditate repelluntur.

Auocare autem concionem, inquit Turn.Adu.lib.16.cap. 21.est concionem à magistratu qui eam aduocauit, abducere: quod, vt apud Gellium est, ius erat aliquibus magistratibus facere. A tribuno auocare concionem Liuius scribit nefas fuisse.

AVRES propitiæ opponuntur hebetibus, quas habere dicuntur, qui non curant, quæ audienda sunt, audire, Vlp.in l.si extraneus.de iur.dot. Sic ibi legendum putat Budæus refragantibus exemplaribus.in Floren.tamen Pand.propriis legitur. Tu lib. [Greek] consule.

Aurem tangens, totum corpus tetigisse videtur, Trebatio, l.vulgaris. D.de furt.

AVRELIA Lex, vide infrà Lex.

AVREVS, sestertium mille æstimabatur, iunctis Gaij in l.lege.§.vlti. D.de S.C.Silan.& Paul.lib.senten.capitibus, quod & Anton.Aug.lib.2.Emend. cap.9.probat, vbi veterem & nouam aureorum æstimationem explicat. At Hotomanus in Comm.verb.iuris, aureum continere tantum centum sestertios contendit, idque ex Dionis verbis lib.55.quæ sic vertit: Cum Augusti domus in Palatio conflagrasset, multíque multa illi conferrent, nihil accepit, nisi tantùm à populis aureum, à priuatis verò drachmam. Aureum enim ego quoque nummum, qui drachmas vigintiquinq; valet, more nostro appello: & Græcorum quidam, quorum libros, quod Attico dicendi genere scripti sunt, legimus, sic ipsum vocarunt. Hæc Dio. Cũ igitur drachma denario Romano apertissimè à Plutarcho in Camilli vita æstimetur, apparet Dionem, aureum pro centum sestertiis vsurpasse, cum scilicet in vigintiquinque denariis tot sint sestertij. Locum autem illum Iustiniani in §.3.Inst.de success.libert.qui huic opinioni refragatur, sic existimat posse restitui: Si quidem libertus & liberta minores centenariis sint, id est minus mille aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro cẽtum sestertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus, &c. Reliqua huc pertinentia vide apud eundem Hot. loco præcitato. Sed & obiter notandum, æstimationem aurei Romani cognosci posse ex comparatione locorum duorum Suetonij & Taciti: Nam de Othone scribit Suetonius: Quoties cœna acciperet principem, aureos excubanti cohorti viritim dabat. Tacitus, Cohorti excubias agenti viritim centenos nummos diuidebat. Aureus igitur Romanus centũ nummis taxatur. Hæc ex Hoto. vide tamen Anto.Aug.li.2.c.7.

Aureorum anulorum ius, vide suprà Anulus.

Aureorum genera duo Budæus constituit lib.5. de Asse: totidem Alciatus lib.2. Dispunc.ca.9. quorum verba hic non refero.

Aureus dicitur, solidus, §.fin.Instit. de pœn.tem.litig.iuncta l.fi.D.de in ius voc.

Aureis quinis valet argenti libra, l.vnica de argent.pre. lib.10.C.

Aurei numi etiam æs dicuntur, Vlpiano l.etiam.159.D.de verb.signific.

AVRICHALCVM, vel orichalcum, quidam (vt ait Festus) putant compositum ex ære & auro, siue quòd colorem habeat aureum. Orichalcum sanè dicitur, quòd in montuosis locis inuenitur. mons etenim Græcis ὄρος appellatur. Qui vas aurichalcum pro auro vendidit ignorans, teneri aurum, quod vendidit, præstare, Marciano placuit, l.Labeo.45. D.de contrah.emp. De Orichalco notatu digna, vide apud Seruium in lib. 12.Æn. Orichalchum autem fuisse pretiosum, etiam Plautus docet, qui ait in Milite glorioso, Ego istos mores orichalco contra comparem.

Aureos tot, interpretatur Iulianus, l.quidam.96.D.de leg.j.quadringentos ex præcedentibus. Ex quo obseruandum incertum numerum, nondúmq; præfinitum,

ex præcedentibus, aut subsequentibus æstimandum.

Avri fodina apud Gaium, l.3. D. quod cuiusque vniuers.no.locus vbi aurum foditur, sicut Argenti fodina, vbi argentum.

Avrvm Festo lib.3.dictum quia præcipuè custoditur: Græcè enim ἀρῶ custodire dicatur. Vnde & Thesaurum. Hippocrates medicus de nomine inuentoris id dictum putat, quem vocitatum ait Aurum, siue (vt alij legunt) Aurium. Quidam à similitudine auroræ coloris nomenctaxisse existimant. Nonnulli, quia mentes hominum auertat: alij à Sabinis translatum putat, quod illi Ausum dicebant.

Auri appellatione anulos aureos contineri, aurea emblemata, inaurata non item, Vlpianus scribit l.cùm aurum.§.idem Celsus.D.de aur.arg.leg.

Auri facti, infectique appellatione, quid contineatur, docent Vlpianus, & Paulus in l.Quintus.& l.Pediculis.& l.cum aurum.D.de aur.arg. quæ legat. quorum verba huc non refero: Vide supra, Argentvm factum.

Auri sui appellatione, non contineri quod in credito est, argumento est quod de argento Vlpianus scribit d.l. Quintus.§.argento.

Auri sacram famem imitatione Virgilij dixere Leo & Anthemius Impp.l.si quenquam.29. C.de episcop.& cler.pro execranda. sic enim Poeta lib.3. Æneidos:

— & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Aurum Tolosanum, prouerbium apud Gellium lib.3.c.9. de hominibus calamitosis. Hinc dictum, quod cùm Q.Cepio Cos. oppidum Tolosanum diripuisset, multúmque auri in eius oppidi templis inuentum fuisset, quisquis ex ea direptione aurum attigit, misero, execrabilique exitu periit.

Aurum coronarium, definitore Gellio lib.5.cap.6. coronæ aureæ, quæ imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. hæ antiquitus ex lauro erant, post fieri ex auro cœptæ. Baptist. verò Egnatius in adnot. ad Capitol. scribit esse quod ciuitates, & oppida nouis Imperatoribus offerebant sub coronarum specie. Equidem ab Imperatorum definitione discedere non ausim. Aiunt igitur aurum coronarium, esse id, quod offertur à curiarum ordinibus, vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel rebus prosperè gestis, l.quæ diuersarum. C.Theod.de aur.coron. Hoc autem non nisi ab admonitis, & ex consuetudine præstabatur, d. l.quæ diuersarum.& l.seq.C.Theo.eo. Hanc solam Iustinianus in Codicem sui nominis transcribi iussit, quæ extat lib.10. C.eod.tit. Aurum Coronarium voluntatis, munus voluntarium diuus Iulianus rescripsit. Huius etiam meminit lex penult.C.de Iudæis: & ibi vide Græcos interpretes. Notandum autem obiter illud aurum coronarium, de quo fit mentio apud Seruium in lib.8. Æn. aliud fuisse atque illud de quo extat rubr. lib. Cod.10. nam illo intelligi adnotat aurum quod à victis gentibus dabatur propter concessam vitam.

Aurum glebale, quod pro possessionibus penditur: huius fit mentio in l.2.C.de prætor.& hon.præt.lib.12.C.

Aurum lustrale, quod quarto quoque anno pendebatur, vt ait Zonaras: onus negociatorum, & mercatorum erat, ob idque aurum negociatorium appellatur à Lampridio in Alexan. Huius fit mentio, C.de lustralis auri conlatione, vbi sunt duæ tantum leges Græcæ, à quibus χρυσαργύριον appellatur. fit etiam mentio in variis legibus.C.Th.de lustra.conlat. Appellatur quoque functio auraria in l.singuli. C.Theo.eo. à negociatoribus (vt iam dixi) pendebatur, vt ait l.à negociatoribus.C.Theo.eo.& l.seq.

Aurum oblaticium, quod non canonis, vel indictionis, sed oblationis genere quodam à senatoribus pendebatur, vt ex Symmachi, & Synesij epistolis didici.

Aurum publicum, quod ærario publico infertur: huius commeminere Honorius, & Theodosius Impp. in l. vnic. de aur. publ. persequ. lib.10.C.

Aurum pusulatum, vide suprà Argentum pusulatum.

Auri massam 72. solidis, siue aureis æstimat l.quotiescunque.C.de susc.præp.& arc.lib.10. ὥσπερ (inquit Zonaras) τοῦ χρυσίου λίτρα ἑβδομήκοντα δύο νομίσματα, &c.

Avrarivs susceptor in l.1.C.de apochis publ. qui aurum collatum suscipit. vide infrà Susceptor.

Aurarium Canonem, in l.priuatæ.C.de excus.mun.lib. 10. interpretatur Accursius susceptorem aurarium: cum pro pensitatione & functione in auro facta, accipi oportere, contextus ipse constitutionis doceat.

Auraria pensitatio, idem de qua in l.2.de fund.patrim. lib.11.C.& Auraria præstatio, in l.vnic. C.Theo. qui à præbit.tiron.& eqti.excom.& Auraria functio, l.singuli, & l.omnes.C.Th.de lustra.colat.& Auraria pensio apud Cassiodo.lib.2. Epipha.Variar.ad Faustum.

Avrifex qui ex auro quid facit, l.scribit.D. de aur.& arg.legat.& l.2. C.Th.de excus. artif. Hinc Aurifices specierum, & solidorum, in l.sterinis. C.de palat.sac. larg.lib.12.in breui, siue (si malis) in notitia.

Avspicivm, appellatum est, ab auium volantium spectatione, quasi auis specium, sicut Augurium à garritu auium, tam in bonam, quàm in malam partem.

Avspicia cognitionum in l.fin. C.de incert.non inter augurium, & euentum litis, vt quidam putat, sed initia cognitionis caussæ, vel potius litis (quod & Accursius ibidem probat) interpretanda sunt. Auspicia, pro auctoritate, iussu & mandato in Forensibus accipit G.Budæus. Auspicia maiora, maiores honores & magistratus significant. Nullus enim magistratus inauspicatò creabatur.

Avt non solum disiunctiuæ, sed & subdisiunctiuæ orationis est, l.hæc verba.124. D.de verb.signific. Huius ea vis est, vt alterum fieri satis sit, l.si is qui.13.§.vtrùm. D.de reb.dub. Sæpe etiam disiunctam, aut pro coniuncta accipi Paulus scribit l.sæpe.53. D.de verb.sign. cum dico, Quod dedi, aut donaui. quod & Iustinian. probat l.penult.C.eo.titul. vt in interdicto, Quod vi, aut clàm. Hinc qui sibi, aut filio, aut cuilibet extraneo stipulatur, manifestè filij, extraneíve personam complectitur, vt Iulianus ait l.eum qui.56.§.qui sibi. de verb.oblig. Ita comprehensum, adiectum interpretantur Bartolus, Baldus, Alexand. Alciatus ad d.§. qui sibi.& rectè.

Aut, etiam ponitur pro siue, in forma diui Pij apud Callistratum, l.debitoribus.31. D.de re indic. tametsi Accursius, & eum sequutus Albericus, pro sicut, ibi accipiendum existiment: eodem sensu accipi potest, scilicet pro siue, in l.penut.§.fin. D.de act.empt. non pro, id est, vt credit Albericus: & in Pandect.Floren. vitium est interpunctionis. nam interpungi debet post verbum Habitatoribus, & reliqua minusculis literis scribenda, hoc modo: Etsi receperis, habitatoribus, Avt qvam qvisq. diem, &c. vt ex initio illius, §.liquidò constat. Eodem quoque sensu accipitur, idque disiunctim, in l.quia absente.4. C.de procur.& tum plerunque geminatum reperitur, l.exigendi. C.eod.tit.de procurat.& in l.si cùm venderet. D.de pig.acti.

Aut, negandi vim habet etiam geminatum, in l.dies festos.C.de feriis, ibi, aut Circense certamen, &c.

Avtem, præter notissimam significationem, ponitur pro, enim, in l.intra.§.quadriennium.vers.quatuor autem.D.de diuer.& temp.præs. Aliquando ponitur pro igitur l.legatis.§.pecoribus.vers.& sues autem. D.de legat.2.

Autem quoque sonat etiam, & sic iungit, l.2. §.hoc etiam vers. litem autem vlterius. C. de iureiur. prop. calum. dan. vt in illo Plauti, Abite, tu domum, & tu autem domum.

Autem particula subiecta, & elegantiam, & ornatum habet, l. cogi. 16. §.& generaliter autem. D. ad S.C. Trebel. & l. si quis. 5. §. tutelæ. ver. & hoc autem. D. de obligat. & actio.

AVTHENTICVM, Αὐθεντικὸν, est, quod vulgò originale dicimus, Paulo lib. 5. Sent. tit. 12. quæ in Pand. lib. 22. tit. 4. l. 2. de fide instr. à Iuris ciuilis compositoribus relata fuit. Eodem sensu accipitur apud Vlpianum l. fin. D. de testa. quemad. aper. ἀπὸ τῶν αὐθεντικῶν. Exemplum testamenti ab authentico distinguitur: nam quod inde describitur, dicitur exemplũ d. l. 1. & d. l. fi. Galli Pragmatici Copiam appellant. Hinc,

Authenticæ rationes eadem significatione, Vlpiano l. Pomponius. 8. D. famil. ercisc. & Authenticæ tabulæ l. ceteræ. in fi. D. eo. Hæredem enim exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipsum retinere, aut in æde reponere. Quod autem Authenticum, sit ipsum originale, docet l. sancimus. C. de diuers. rescript. vbi vox atque, explicationis nota est.

Authentica vulgus interpretum, & Pragmaticorum vocat, quæ τὰς ΝΕΑΡΑΣ, & Nouellas constitutiones, & ipse Iustinianus, eiúsque interpres Iulianus Patritius, & interpretes Græci veteres, appellãt. Vnde autẽ eam appellationem traxerint, docere nititur Alciatus lib. 2. Parer. c. 46.

Αὐτόματα dicuntur, quæ per se mouentur, quæve fortuito eueniunt, vt horologia. Αὐτόματα etiam sunt opera, quæ ita fabricant mechanici, vt sua sponte quidquam efficere videantur. Hinc,

Automataria fictum verbum apud Vlpianum l. cætera. 4. §. pen. D. de lega. j. quæ Alciatus lib. j. Parer. c. 20. interpretatur mechanica opera, que sponte sua mouentur, qualia sunt horologia. Heron in Pneumaticis, aquam ait in sublime automaton, id est, spontalem ex sphæra concaua. Tranquillus in Claud. Si automaton, inquit, aut pegma, vel tale aliud cessisset.

Author, Authorari, Authoritas, vide suprà Auctor. Nam ideo ibi interieci, quòd ita scribi & ex monumentis antiquis, & peritorum consensu constet.

Αὐτοφυὲς apud Vlpianum, l. si cui. 70. D. de leg. 3. appellari Ang. Aug. li. 4. c. 16. scribit, quod ita per se natum est, vt nulla arte fucatum sit. Sicut, inquit, lana legetur, id legatum videtur quod tinctum non est, sed αὐτοφυές; cuiusmodi Virgilius finxit Ecloga 4.

Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit uellera luto.
Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Nihil aliud est αὐτοφυὲς quàm id, quod per se expressit.

AVVNCVLVS matris meæ frater est, vt ait Paulus, l. Iurisconsul. §. tertio gradu. D. de gradibus. quod & Modesti. in l. inter. §. D. vnde legit. & Festus lib. j. probant. Traxit autem appellationem ab eo, quod æquè tertius à me, vt auus est, sed non eiusdem iuris: ideóque vocabuli facta est deminutio: siue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium.

Auunculus maximus, is est abauiæ frater, patris vel matris auunculus maior. Auunculus maior, is est proauiæ frater, patris vel matris auunculus magnus. Auunculus magnus, hic est auiæ frater, Paul. l. Iurisconsultus 9. D. de gra. & adfin.

AVVS, patris, vel matris pater, l. fi. §. secundo gradu. D. de gradibus. dictus à Græca voce πάππος, mutatis aliquot literis. Alij auum dictum putant, quia ad duos adtineat, quasi adduum.

Auus meus, vxoris meæ socer magnus est, illa illi pronurus: Modestinus, l. non facile. D. eod. tit.

AVXARIA, secreta nemoris dicta sunt, eo quòd ibi frequentant aues, secundum Isidorum 17. etymo. ca. 6. Inde venit impensatio auxaria, C. de fun. patri. l. 2. lib. 11.

AVXILIVM ferimus armis, manu, clamoribus, obiectu corporis, plorando. Vlpia. auctor est l. j. de S.C. Sil. §. hoc autem Senatusconsultum. Notum est, auxilio nouo indigere, quæ de nouo emergunt, l. de ætate. §. ex causa. D. de interrog. action.

Auxilium iuris est suffragium, & beneficium iuris, prout dicitur, Contra hæc prodita sunt iuris auxilia: vide de hoc D. ad Sil. l. cùm dominus. Frustra auxilium legis inuocat, qui committit in legem, D. de mino. l. auxilium. de vsu. l. quia frustra. l. filio. D. de rit. nupt.

Auxilia appellantur, ex fœderatis, amicísque populis in exercitu conscriptæ cohortes, l. 2. §. exercitum. D. de iis qui not. infa. Sueto. in Tib. cap. 16. Per XV. legiones cum quatuor milibus legionariorum, & delectis auxiliis missus.

AVXILIARES dicuntur in bello socij Romanorum exterarum nationum: dicti ex Græco vocabulo, quod nos dicimus, rerum crescentium auctionem, Hæc Festus lib. j.

AVXILLA, olla paruula, Festo.

AVXIMALIS ager, limitibus Gracchanis per centurias est adsignatus, tit. de limit. Varro auctor post Hygenũ.

AXARE, veteribus nominare sonat, Festo lib. j.

AXIS, quem Græci ἄξονα dicunt, plures habet significationes. Nam & pars cæli septentrionalis est. Proclus tamen in Sphæra ita, Linacro interprete: Axis, inquit, mundi vocatur dimetiens ipsius, circa quem voluitur. Item, mundi linea dimetiens, apud Aristotelem de mundo. Est & auctore Festo, stipes teres, circa quem rota vertitur. Significat & tabulam sectilem, & tabulam ligneam, in qua leges scribebantur. Tabulas illas ἄξονας appellauit Solon apud Plutarchum. De iis atque ideo de Solone intelligendus est Horatius in art. Poet.

— leges incidere ligno.

Paulo ante Solonem sapientiam appellauerat:

— fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, &c.

Axe adglomerari, vniuersi stantes, id est, vt ait Festus, cohortibus, aut legionibus.

AXILIOSI, factiosi olim dicebantur: cùm plures vnà quid agerent, facerentque. Axit autem antiquos dixisse pro egerit constat: vnde Axies mulieres, siue dij, dicebantur vnà agentes.

Ἀξίωμα, vt Budæus ait, dicitur maiestas & dignitas magistratus. Dicitur etiam pronunciatum, sententia, Donato auctore.

AZO Bononiensis Iuriscons. varias leges interpretatus est: cuius interpretamenta pleraque ab Accursio in glossemata sua transcripta fuisse liquet. Scripsit & in Codicem Iustinianum Summam, idque paratitlatim, Vlpiani & Pauli more, ex personis, rebus, caussis, & effectibus leges explicans, vt in Epistola eiusdẽ Summæ præfixa docui. Scripsit & in Institutiones, & Pandectas & Nouellas: Iura publicè professus est. Æmulorum inuidia Montem Pessulanum profectus, ibi docuit: deinde Bononiam rediit. Diem tandem functus est anno à CHRISTO nato 1200. Huius & in scholis, & foro maxima est auctoritas.

B LITERA

B

B Litera Græcorum, Latinorúmque secunda est. Huius neque vocem, neque sonum esse Plato in Theæteto scribit. M. Fabius lib.1. Instit. Orato. cap.4. in aliarum locum datam: hinc ex duello bellum factum ait. B & V, mutua est enallage in Pand. Flo. vt Fauius pro Fabius, & in aliis vocibus.

Babylonica, stragulæ genus, quod equis insterni solet, apud Vlpianum, l. argumento.25.§.1.D.de aur. & arg.leg. à quibusdam ψιλὴ ποικίλματα dicuntur. vestes ea non esse Vlpianus ibidem putat. Hinc dicta vult Plin. lib.8. cap.48. quòd colores diuersos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, vnde & nomen imposuit.

Babylonicæ pelles apud Marcianum in l.fi.§.species.D. de publicanis, quæ è Babylone aduehuntur, aut illic parantur.

Baccæ sunt fructus minutiores diuersarum arborum, vt lauri, oliuæ, myrti, & similium.

Baccar, vas vinarium simile Baccioni, Festo lib.3.

Baccalaureos, magistrorum nomine contineri ait Alciatus, l. cui præcipua.57.D.de verb.signif. ex sententia Pauli Iurisconsf. qui illius legis auctor est. A baccalaurea nomen sumpsisse videntur. Hi à Iustiniano lytæ vocantur.

Bacchari Nonio est furere. quo sensu accipitur apud Vlpian. l.1.§.idē Viuianus. D.de ædil.edic. §.fi. Instit.de success.sublat.de muliere seruili amore bacchata: amatrix enim rectè furere dicitur, vt ait Imp. Nouel. quib.mod.nat.effi.legit.§.nouimus.furore, inquit, amoris vehementius nihil est.

Baiulare, vt ait Nonius, est ferre: sed id suo corpore accipiendum est, vt ex Plauti Asinaria didici, Ego baiulabo, tu, vt decet dominum, ante me ito inanis: eodem sensu accipit Gaius l. ferri. D. de verb.sign.

Baiulos dicebant antiqui, quos nunc dicimus operarios, vnde adhuc baiulari dicitur, Festo. Sed baiulos propriùs appellat Gellius, lib.5. ca.3. qui mercede corpore ferunt, quos Græci βαστάζοντας, *Porte-faix* Galli vocant.

Balani apud Vlpianum, l. carbonum.167. D. de verb.signif. palmarum fructus, qui dactylus dicitur. Palmæ fœminæ fructus βάλανοι dicuntur I. Polluci lib.1. cap.12. ex Xenophonte & Herodoto. Hi non veniunt appellatione lignorum, d.l.carbonum. Latissimam esse τοῦ βαλάνου significationem quidam aiunt. Marcello longiores fructus significant: fructum quercus Epigrammatis, Plinio pomum, Theophrasto li.1. historiæ Planta.ca.8. arbusculam. Pro balanis in d.l.carbonum. quidam legunt bellariis, sed falsò. In P. Florent. est balanis, quam lectionem probat And. Alciatus.

Balbus, Græcis ψελλὸς dictus qui pronunciando literam, aut syllabam eximit, aut prætermittit, vt ex Aristotele docet Budæus ad Vlpianum, l. idem O filius.§. fi.D.de ædil.edict. Eum quoque qui obscurè loquitur eo nomine contineri putem, ex Non. Marcel. qui balbè interpretatur, obscurè.

Baldus Iurisconf. Perusii natus, patre nobili, & medico, vir acerrimi, & promptissimi ingenij, Angeli Perusini frater, Bartoli discipulus fuit, vsque adeo iuri & ciuili, & Pontificio operam dedit, vt acutissimè docendo scribendóque in vtrunque, immortalem sibi laudem pepererit. Bononiæ & Papiæ docuit. Galliam profectus, postliminio postea ad vrbem rediit. Ticini, vbi profitebatur, decessit anno Salutis 1412. alij, 1400. demorsus in labio inferiori à rabiosa canicula quam habebat in deliciis, vt quidam referunt.

Balineum, vt ait Varro lib.4. Lat. Linguæ, veteribus erat locus, vbi vrnæ poni solebant.

Balivus, vt ait glossema ad cap.1.§. potestas verò. de pœ. in cle. vulgare prouincialium c. dilecto. de sent. ex com. in 6. in Francia dicuntur præpositi. Hi de causis capitalibus, & ciuilibus cognoscunt, vt apud Gallos notissimum est. Albericus scribit vulgare esse verbum apud Gallos, hócque nomine iusticiarios, & locorum rectores, iudices temporales, & seculares contineri: quod optimè probat ca. quoniam. de imm. eccl. lib.6.

Ballistrarii, Græco more, pro, Ballistarij, apud Tarruntenum Paternum in l.vlt. de iure imm. pro ballistarum artificibus. In quodam enim Lexico legitur Ballistra, & vertitur σφενδόνη, πέτρεια. In nouella tamen 85.§.αὐτὸ δὲ τοῦτο legitur, βαλλιστραρίων τάγμα, id est, ballistariorū ordines, sicq; reddidit Iulianus Patritius.

Ballvca, aurum quod nuper effossum est è terra, in l. 3.C.de metallar.lib.11. & l.4.C.Th.eo. χρυσάμμος Tribuniano. Plinio lib.33.c.4. Ballux aurum minutum in puteis inuentum: éstque quod modò ex aurifodina erutum est, cuius libra vnciis constat quaternis denis, d.l.2.C.eo. Pollux τὸ χρυσοῦ ψῆγμα vocat.

Balnium veteres dixerunt, siue Balineum: nihil enim differt publicum à priuatis. In publicis autem fœminini generis, & quidem numero semper plurali, frequenter balneas & balineas: nec immerito, nam parsimoniæ causa vno igni duplex balneū calefaciebant, pariete interiecto, vt pudor viris mulieribúsque constaret. Hæc Charisius lib.1. Sic Varro lib. de Ling. Latina 8. bina esse dixit coniuncta ædificia, lauandi causa: vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

Balineum autem & balineæ sic differunt, quod illud priuatum, hæ publicæ. Varro de Ling. Lat. lib.8. Itaque videntur vsurpari, balneum in l.fi cuius.13. in fin. D. de vsuf. l.vlt.§.1.D.de auro, & arg. Balineas autem in l. patronus.35.§.3. & l. prædiis.91.§.4. D. de legat. lib.3. Balnea autem & balneas, vt cæteri Latini autores, ita & Iurisconf. promiscuè dixerunt.

Balnearum instrumenta Iulio Polluci lib.10.ca.17. ἀσάμινθος, πύελος, λεκάνη, ἀρύταινα, ἀρύβαλλος, ἐξάλειπτρον, id est, Balnei vasa, peluis, labrúmve, vrna, fons manu factus, cyathus, situla, aspergillum.

Balneorum partes, formámque describit Vitruuius lib.5. ca.10. apertius Plinius lib.5. Episto. Hinc,

Balneator, balnearum præfectus, aut qui balneas præbet, l.4.§. ait Prætor. D. de iis qui not. infa. l. qui insulam.§. ædilis. D. loca. & alibi sæpe.

Balnearii fures, qui ex balneo quid subripiūt, & furantur, l.1. D. de furib. balnear. &c,

Balnearium furtum, l. fin. D. eo. & apud Tertullianum lib. de Idololat. Balnearij autem fures cur acerbius cæteris punirentur, explicat Aristoteles in Problema. c.29.

Balnearium instrumentum, quo etiam balneatorem contineri Marcianus scribit, l. item pictoris.17.§. instrumentum. D. de instru. instrumentóque leg.

Balneare argentum, quo qui in balneo lauabant, etiam diebus festis vti consuerant, Scæuola, l. medico, D. de auro, argen. mundo. leg.

Balnearia in eodē significatu appellauit Proculus, l. quidam.13. in princ. D. de seruit. vrb. præd. quo & Seneca lib.3. Natur. Quæst. & lib. de tranquil. vitæ. A Græcis βαλανεῖον dicitur I. Polluci lib.10. c.17. Onomast.

Balteus in Leonis constitutione l. vnic. C. nulli licere in fre.li.11. siue balteum cingulum, è corio bullatum. Varroni li.4. Ling. Lat. & militare erat, in eóque omnes consentiunt. ζωστὴρ accipitur in c. qui sanctus, de pœnit. dist.3. Balteum non vestimentorum, sed armorum appellatione contineri, L. Baifius lib. de re vestiar. scripsit, Taciti lib.17. & Plutarchi in Camillo auctoritate à Græcis ζωστὴρ appellatur.

βάμμα, tinctura.

Βαφευτὶς apud Pollucem lib.1.cap.4.est quæstuarium opificium.

BANNIRE Gallico verbo vtuntur hodie qui in exilium mittunt: quod & pontificio iure receptum est. Significat etiam capere, prehendere, & (vt pragmatici Galli dicunt) arrestare, in clem.1.in princ.de pœn.quod & ad personas refertur d.clem. Hinc,

BANNIMENTVM, saisina, captio, prehensio, & arrestatio. &c,

BANNVS, siue BANNVM, duo significat: Edictum quo die Vassalli equis armisque instructi ad comitatum adesse debeant: & sanctionem, hoc est, multam edicto non parentis: Capitul.Carol. Si hoc non impleuerit, beneficium perdat: & qui beneficium non habuerit, bannum soluat. Et alibi: Qui hoc fecerit, tantas vices bannum soluat, quanta mancipia vendit. & si non habet pretium, semetipsum donet vsquedum ipsos bannos soluat. Gregorius Turon. lib.5.cap.26. Bannos iussit exigi pro eo quod in exercitum non ambulassent. Vnde Heribannum duo quoque significat: generaliter multam omnem, quæ domino debetur, quasi ab HER, & BANNVS: specialiter eam, quæ pro militiæ desertione penditur: quasi ab HOERE quod exercitum significat. Legis Franc. lib.4.cap.71. Quicunque liber homo in hostem bannitus fuerit, & venire contempserit, plenum heribannum, id est solid. LX. persoluat: aut si non habuerit vnde illam summam persoluat, semetipsum pro vuadio in seruitium principis tradat, donec per tempora bannus sit persolutus. Et qui propter heribannum se in seruitium tradidit, si moriatur, hæredes eius de ipso banno obnoxij non fiant. Hinc,

BANNITVS, interdum euocatus. leg.Franc.4. cap. 64. Quicunque nostros habens honores, in hostem bannitus fuerit, & ad condictum placitum non venerit, &c. Legis Franc.lib.4.cap.72. Vt non per aliquam occasionem, neque pro Vuadia, nec de scara, nec de Vuarda, nec pro Heriberigare, nec pro alio banno heribannum apponet ei suam tertiam partem. Item: Ipse heribannus non exactetur neque in terris, neque in mancipiis, sed in auro atque argento, &c. Vnde nonnulli Francogallicum verbum corruptum putant ARRIERBAN. Vsurpatur etiam pro pœna non respondentis ad exercitum, ab HOERE, vel HEERE, quod exercitum significat, & BANNVS, multa. vnde HERISLITIVM, pœna desertæ siue detrectatæ militiæ. Leg.Franc.lib.4.cap.72. Quicunque absque licentia vel permissione Principis de hoste reuersus fuerit: quod factũ Franci & Alemanni HERISLITZ dicunt, volumus vt antiqua constitutio, id est capitalis sententia erga illum custodiatur. Item in capitulari Caroli, & in Lombarda libro 1.titul.15. Siquis dimisso exercitu absque licentia Regis domum reuertatur, & quod nos Theudisca lingua dicimus HERISLIZ fecerit. Item: Ex ea die sit bannum rescissum, quod Theudisca lingua HERISLITZ, id est armorum depositio vocatur, vbi Depositio, pro desertio, positum videtur. Beatus tamen Rhen.lib.German.2. Deseruisse, inquit, exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocabant Herischlitz: quasi dicas exercitus scissionem.

BANNITVS, interdum exiliò damnatus. libro Feud.4. tit.27. dominum, excommunicatum, vel à Rege bannitum, non est obligatus Vassallus ad adiuuandum.

Βαφεῖς, in Constantini rescripto, l.1.C.de munlegu.lib.11. C. si serui sunt publici, infectores, ἀπὸ τοῦ βάπτειν, tingere, inficere.

ΒΑΦΕΙΟΝ, officinæ vbi panni infici solent: sic legendum quidam putat in d.l.1. & l.vlt.C.de vestib.holober.lib.11.C. huic præponebantur procuratores, d.l.1. & vide Notit.imp.Rom.

Βαφὴ infectura, tinctura, de qua I.Pollux lib.1.c.4.& lib. 7.cap.30.

Baptisma & Baptismus, à D.Augustino in Euág.D.Ioannis, & translatitiè in c.necessarium, de consec.distinct. 4. definiri videtur visibile sacramẽtum aquæ ad ablutionem visibilis corporis. Sunt qui ita definiant, vt sit exterior hominum ablutio, cum certa verborum forma. Baptismi autem forma duo copulatè exigit, verbum, & elementum: quod docet Aug. Homil.80. quod & probatur iunctis Euangeliorum locis, Ioan.3. ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. & Matth.c.vlt. βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Huius effectus est remissio peccatorum, vt docet Petrus apud Lucam Acto.2. βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Tu vide 1.q.1. & de cōsec.dist. per totam.

Baptismi geminationem vetuerunt Imppp. l.1.& 2.& 3. C.ne sanc.bap.reiter.

BARATHRVM apud Festum lib.2. appellant Græci locum præcipitem, vnde emergi non possit: dictum ab eo, quod est βαθύς.

BARBARI Festo lib. 2. dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis: quod & Paulus Apostolus probat Rom.ca.1. Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. Barbaros verò in Imperatorum constitutionibus accipimus quicunq; Romano imperio non parebant. quod & Alciatus docuit ad l. scriniis. de pala. sac.lar.lib.12.C. Sic accipi debent in l.null.28. C.de episc.& cler.& apud Vlpian.l.pen.ad fi.D.de bo.dam.

BARBARICARII Donato in 11.Æneid. dicuntur qui ex auro coloratis filis exprimunt hominum formas, & animalium & aliarum specierum mutatam subtilitate veritatem: sic accipiendi sunt in l.vnica.de excus. artif.lib.10.C.& l.scriniis.in fi. C.de pala.sac.larg.lib. 12. sic vtrobique accipiendos censet eruditus Alciatus. Iidem etiam cassides & bucculas auro, argẽto, ære tegebant, vt docent Imppp.l.3.C.Th.de Fabricens. Obseruatum autem est, Barbaricas vestes dici pro Phrygiis, hoc est pro iis quas Phrygiones acu pingere solebant: & quia Barbarum pro Phryge dicebãt aliqui, inde Barbaricariorum nomen, pro Phrygiorum.

Barbaricum, Festo lib.2. appellatur clamor exercitus, videlicet, quòd eo genere barbari vterentur. Apud Imperatores verò in l.2.C.de commerc.& mercat. sumitur pro barbarorum solo, loco, & terra. Sic & apud Ammianum Marcellinum lib.18. Visus in barbarico miles per Hortarij regna transibat intacta.

Barbarica lex appellatur Romana Alciato lib.6. Parerg.c. 11.ex Plauto. & Barbaricus ritus, eidem, Romanus.

BARBARIVS Philippus, cum seruus fugitiuus esset, Romæ Præturam petiit, & Prætor designatus est, Vlp. in l.3.D.de offi.Præt. Vide Sudam, & Turneb. Aduers. lib.7.ca.7.

BARCAM Isidorus li.19. appellat, quam quidam ab oneribus gerendis dicta putant. βάρκαν καὶ καυδίτζαν vocari scribit Harmenopulus, lib.2. tit.11. περὶ ναυαγίων. à Paulo lib.2. Sent.tit.7.§. leuandæ scapha nominatur.

BARDVS Nonio, vi propria, & ingenio tardus. Nam, inquit, Græci bardos, tardos dicebant, Homer. Iliad 4. ἀλλά τι ὄπισθεν... βάρδιστοι ἔασιν.

Festo stultus à tarditate ingenij dicitur. Hinc opponit Zasius in Epito. Feud. tit.de Feud success. strenuum, virúmque bellicosum.

BARISELLOS, ex Baldo appellari scribit Zasius ad l.2. §.constituti.D.de orig.iur. executores, qui Triumuirorum capitalium imaginẽ principũ beneficio obtinẽt.

Baro in libris quidem Feudisticis non nominatur: sed apud alios Scriptores barbaricos eo nomine appellatur, qui inter nobiles opibus & potētia antecellit: quē Satrapen Persæ appellabant. Denique Barones & Optimates pro iisdem vsurpantur. In Append. Aymonij libro 5. cap. quinquagesimosecundo. Archiepiscopos, Episcopos, Abbates quoque, plures etiam Optimates & Barones sui regni congregari fecit. Et capite seq. Quidam quoque suffraganei ipsorum, nécnon Optimatum & Baronum Regni Franciæ non minima pars. Et capit. quinquagesimoprimo. Quæ perniciosa factio, zelo & diuersitate Baronum, Comitum, atque Optimatum Regni tanta terram calamitate extinxit, &c. Otto Frising. libro septimo capite vigesimoquinto. Leopaldus Marchio suscepto à Rege ducatu Norico, omnibus penè Baronibus ad eum pertinentibus, amoréque, seu terrore ad eum confluentibus, sedem Ducatus Ratisbonam ditioni suæ subiecit. Vnde autē nominis huius origo fluxerit, nemo adhuc, quod sciam, exposuit. Apud veteres quidem Latinos authores notum est, pro bardo & stupido vsurpari: sed in Legib. Barbaricis.

Baro passim pro mare, siue viro vsurpatur: vt legis Salicæ. titulo trigesimoquarto: Si quis Baronem de via hortauerit, aut impinxerit, &c. Si verò mulierem hortauerit, &c. Item in Lombarda libro primo, titul. nono, Siquis homicidium perpetrauerit in Barone libero, vel seruo, vel ancilla, &c. Quare non absurdè fortasse disputari posset, cum Barbarici scriptores, vulgò pro Vassallis Homines nominent: quemadmodum posterius in voce Homo exponetur: factum, vt Barones dicerentur iidem, qui alibi Vassi dominici: & Homines siue Vassalli Regij: quo nomine Regni Capitanei, siue Proceres omnes, hoc est Duces, Comites, Marchiones continentur. Sigebertus in Chronicis anni M. C. L X. Capitales Barones suos cum paucis secum duxit, solidarios verò milites innumeros. Flauius Blondus libro quinto Decad. secunda. Nam primarij vrbis, quos nunc Barones, tunc Capitaneos appellabant, Imperatori obsequentes, &c. De Friderico Barbarossa loquitur. Sic Lombard. libro primo, titulo decimoquarto. Si quis ex Baronibus nostris ad nos venire voluerit, securus veniat, & illæsus ad suos reuertatur. Sic apud Ottonem Frising. Marchio in Baronum numerum refertur, libro Frid. secundo, capite duodecimo. Inter quos Vuilhelmus Marchio de Monteferrato, vir nobilis & magnus, & qui penè solus ex Italiæ Baronibus ciuitatum effugere potuit imperium, grauem conquestionem fecit. Item capite decimosexto: Vicinorum Baronum, quorum vnus Marchio Opitius, præsidiis munita. Iure autem Gallico Baro dicitur, qui in suo territorio summæ, mediæ, & infimæ coercitionis, atque etiam nundinarum ius habet, veluti, virgis cædendi, suspendendi, exilio mulctandi, ceruicis amputandæ, cremandi, notæ inurendæ. Itaque, patibuli quatuor tignis erigendi potestatem habet: vt est apud Ioan. Butilerium in Summa Rurali. Apud Scotos autem Barones vetustis temporibus iidem qui apud Germanos dicebantur: nimirum vassi Regij. Hector. Boet. Histor. Scot. lib. II. Conuenienti eò nobilitati condictodie, regno in partes, quas Baronias vocant, diuiso, cunctas opes agrósque regios meritorum habita ratione diuisit. Barones verò (ita illius temporis equites nostrorum annalium monumenta appellant) nenon supputerent ad Regiam maiestatem facultates, vt cuiuscunque agri domino excedente ex humanis, hæres siue mas, siue fœmina, vsque ad alterum supra vicesimum ætatis annum Regis esset sub tutela.

Bartholomævs Salicetus I.C. Bononiæ natus, Patauij primùm, dein Bononiæ Ius Ciuile interpretatus est, publicéque docuit. Ab Alberto Ferrariæ principe accersitus fuit, vt in ea ciuitate nouam scholam auspicaretur. Multis tandem in ius Ciuile scriptis libris, senio confectus vita excessit anno 1480.

Bartholomævs Socinvs Senensis Mariani F. clarus fuit temporibus Maximiliani Cæsaris, magno honorario Paduæ professus: Fallentias, siue restrictiones scripsit. Vide Volaterranum, & Tritenhemium.

Bartolvs I.C. nobilis in Saxo-ferrato Piceni oppido, quod nunc Marchia vocatur, natus anno à Christo nato 1309. Iuri ciuili operam annum agens 14. dare cœpit. Raynerium Foroliuiensem, & Cynum Iuris ciuilis præceptores audiuit. Vsqueadeò autem Iuri Ciuili sese applicuit, vt anno ætatis suæ 20. publicè de iure responderit, annóque insequenti pater Lacernatus, & (vt nunc loquuntur) doctor creatus sit, annum agens 21. Pisas, & post aliquantò Perusium euocatus Ius Ciuile interpretatus est: in cuius volumina omnia commentarios, responsorum (consilia vocant) libros duos scripsit: cuius rei nomine eam sibi laudem peperit, vt iuris Lucerna & saccus legum nuncupetur Iurisperitorum omnium consensu. Nam in iure interpretando, explicandóve nulli secundus, ita id illustrauit, vt de eo ita censuerit Alciatus lib. 2. Parerg. c. 42.

In iure primas comparatus cæteris.
Partes hab bit Bartolus.

Eam esse Bartoli auctoritatē vt sine eo ius ciuile consistere non possit, Alciatus scriptum reliquit, l. apud Labeonem. 147. D. de verb. sig. Mathematica exactissimè eum didicisse argumento est Tiberiadis tractatus, siue de alluuione. Hebræorum linguam didicisse se scribit tractatu de insignibus, & armis. Carus ita fuit Carolo 4. Rom. Imperatori, vt variis ornamentis ab eodem fuerit cohonestatus, & stemmatis, & insignibus decoratus: consiliarius enim eius fuit, vt ipse refert d. tractatu. Deo tandem reddidit animam, annū agens 46. anno à Christo nato 1355. cæteros iuris interpretes longè exuperans.

Bases sunt pedamenta, sustentacula, & imæ cuiusque rei partes, Alciato lib. 4. Parerg. c. 2. & l. statuæ. D. de verb. sign. quo sensu accipi debet apud Iauolenum, l. hæres. 100. §. fin. D. de legat. 3. Translatitiè ad homines verbi Dei prædicatores refertur: eodem tamen sensu vsurpatur in c. fundamenta. in princ. extrà de electione lib. 6. & ibi Ioan. And.

Basilicam, ἀπὸ τοῦ βασιλέως dici putat Festus lib. 2. vnde & propriè regia dicitur: sed & regiarum similitudine quæ loca ampla & spaciosa erant, Basilicæ nominata sunt: quibus Romanum forum ornatum fuisse nemo ignorat. Loca igitur ampla & publicis vsibus accommodata, Basilicæ nominantur in l. inter stipulantem. 83. §. sacram. & l. continuus. 137. §. cum quis. D. de verb. oblig. Itaque iudicia in eis exerceri solita patet ex illo Fab. lib. 12. Trachali oratoris vocem, cum in basilica Iulia diceret, auditam laudatámque fuisse ex quatuor tribunalibus. Item ex illo Plin. in epistol. Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione respōdere debebam. Quin & venalitiarios in iisdem habuisse tabernas patet ex l. 32. §. 3. D. de auro, arg. in qua fit mētio argenti cuiusdam quod testatrix negociatrix venale in basilica propositum habebat. Asconius in Miloniana testatur, in curia librorum quoque tabernas fuisse.

Basilica etiam libri sunt quibus continentur leges ab Imperatoribus promulgatæ, vel compositæ, qui libri hodie extant Græcè scripti, ex quorū lectione lucem magnam iuri nostro ciuili adferri cōstat. Horum auctor est Leo Philosophus, vt Harmenopulus & Theodorus

Theodorus Balsamo testantur: qua de re I. Cuiacius lib. 6. Obseruat. c. 9.

Βασιλικαί, viæ publicæ sunt, quas alij prætorias, alij consulares appellant, Vlpiano l. 2. §. viarum. D. ne quid in loc. public.

Basilicas Romæ plures fuisse scribit Onufrius: Basilica Pauli Æmilij, Iulia, Vlpia. aliàs Traiani, Porcia, Sempronia, Argentaria, Opimij. De quibus Plin. lib. de vir. illust. & li. 5. Epist. Sueto. Victor. Varro lib. 4. Ling. Lat.

Βασιλίσσα eo sensu dicitur, quo Augusta, quæ Regis, Imperatoris ve vxorem significat.

BASILINDA, apud Iul. Pollucem lib. 9. Onomast. lusus est, cum dicta sorte aliquis fit rex, & is aliquid laboriosum ministro, qui sorte pariter obtigerit, imperat. quod Germanis adhuc extat, vulgò, Hert ich dienet eich geren, vt annotat Lalius Comment. libr. 10. c. 9. Huius dictionis & lusus fit mentio à Iustin. l. fin. C. de relig. & sumpt. fun. sub corrupto quidem vocabulo, Regindalia, quod in eum locum irrepsit pro Basilinda, vt annotauit Alciat. Prætermiss. lib. 2. in verbo Lusum aleæ.

BASILICVS Festo lib. 2. serpentis genus, vel quod in capite album habeat instar diadematis, vel quod reliqua serpentum genera vim eius fugiant. Quæ de hoc plurima narrantur, fabulosa quidam existimant.

BASILICVS etiam tyrannus fuit sub Imperatore Zenone: de quo accipiendam putant l. decernimus. 15. C. de sac. sanc. eccles. Huius meminit Suidas, & vide de eo Nicephorum, Procopium, & Zonaram.

BASTAGA corruptum ex βάσταγμα ferculum portandis rebus fiscalibus accommodatum, vti patet in Valenti. & Valentis ad Festum constit. l. 3. de cohortalib. lib. 12. C. & in Leonis Imp. lib. de bellico adpar. Bastagam autem priuatam sub dispositione Comitis priuatarũ sacrarum diuinæ domus: Præpositos verò bastagarum sub dispositione Comitis sacrarum largitionum Notitia collocat.

BASTAGARII, quibus id oneris incumbit. l. 4. & 8. de murileg. lib. 11. C. Hi vecturæ rerum ad ærarium pertinentium seruiunt, quã iumentis faciunt. Bastagarios etiam dici putat Alciat. rub. de murileg. lib. 11. C. qui necessaria militibus portabant. Opinatur idem fuisse eos qui vestes ad tincturam ferebant, referebántque.

BASTERNÆ in Zenonis quadam Constitutione, transennæ sunt seu protecta quæ habẽtur in ædibus transeundi, vel spatiandi gratia: περίπατοι, στεγαστά, Græcè dicta, Alias Basternæ vehicula sunt siue lecticæ, vel (vt est in glossis veterũ) esseda. Cuiac. Obs. lib. 13. c. 30.

BASTIOLA, vasis genus Nonio: qua voce vsum Plautũ scribit: ex quo didici eam auream fuisse.

BASTILVM, è ferro ducitur, quo prunas, & cinerem è foco tollere solemus, vt aliò transferamus. Horatius Ser. lib. j. Sat. 5.

Prunæque batillum.

& volunt quidam deductum à voce Sicula βατάνιον quod patellam significat. Alij patillum legi volunt, à πατάνιον, quod idem significat.

BAVCALIVM Alciato lib. j. prætermiss. vas vinarium.

BAVCALIS est, quo vtimur æstate refrigerãdis in aqua cyathis, Alciat. lib. prætermis. j. Nicarchus in Epigram.

Μὴ κλάσα, μὴ φύγα μέσην, γῆς παιδίην ἐγέλαψε
Εἰς τὸ δίψος χαλκοῦ βαυκάλιον ἐγέλασας

BE

BEARE Vlpiano est prodesse. l. bonorũ. 49. D. de verb. signific. Significat etiam beatum facere, eidem ibidem. Hinc

BEATVS Varroni lib. 4. Ling. Lat. qui bona multa possidet. rectè igitur pro diuite ab Alciato in d. l. bonorum accipitur: quia cæteris prodesse & potest, & debet. Eo nomine felices appellauit Virgil. lib. j. Æn. his verbis.

ò terque quaterque beati. Hinc.

Beatus nonnunquam pro sibi satisfacienti, σεμνῷ. Hor. epist. lib. 2. ep. 2. *Si taceas, laudant, quicquid scripsere, beati.*

Beatissimos patriarchas, & Episcopos in cõstitutionibus sæpissimè vocat Iustinianus, idque vetusto exemplo.

BEATITVDO, iuuamen immunitatis in constitutione Constantini. l. j. de vetera. lib. 12. C.

BELLARIA, ait Festus lib. 2. res aptas bellis appellabãt. Hinc puto.

Bellaria à G. Budæo in Forensi. dici, quæ vulgò Species dicuntur, id est sportulæ iudiciales, Gallis *espices*, Græcis, ἀδεσμίαν. ex Aristotel. Polit. 6. Est & alia bellariorum notissima significatio: suntque cibi melle & saccharo conditi, quæ mensæ secundæ appellantur Alciato, quod & antè Gellius docuerat lib. 13. c. 11.

BELLE, id est eleganter & prudenter, Nonio ex Plauto, & M. Ciceroni: sic in variis Digestorum locis legendum censet Augustinus lib. Emend. j. c. 9. Locos eos referam. Primus est apud Vlpianum in l. si debitor. 4. §. si ibi bellè quæritur. D. quibus mod. pig. vel hyp. sol. Secũdus est apud eundẽ in l. cæterùm. in prin. ibi, non bellè inquilinum. D. de vsu, & habit. Tertius est apud eundem met in l. de pupillo. §. 9. in ipso statim initio. D. de op. no. nunt. Quartus in l. 2. §. vnde. D. de suis & leg. ibi, vnde bellè. Quintus in l. 2. §. tractari. in ipso principio. D. ad S. C. Tertyl. In quibus locis falsò legitur in vulgatis Codicibus pro belle, velle: cùm in P. Florent. legatur bellè.

BELLVM à duello factum Varro lib. 6. Ling. Lat. existimat: quod & Alberico probatur. A beluis duci Festus lib. 2. putat: quod perpetua sit dissensio beluarũ. vtrunque etymon verum esse potest. Bellum definire videtur N. Marcellus, vt sit pugna: hócque differre ait à prælio, quòd prælia sunt partes: bellum verò est ipsa congressio, siue pugna. Virgil.

Infantem fugiens media inter prælia belli.

Bellum iustum definit Isidorus lib. 10. Etymolog. translatitiè. c. iustũ. 23. q. 2. quod ex edicto geritur de rebus repetundis, aut propulsandorum hostium caussa. Augustinus lib. 2. Quæstionum. c. dominus. ead. caus. ita definiri ait, quod vlciscitur iniurias.

Bellum iniustum quinque modis geri constat persona, re, caussa, animo, iniussu principis, gloss. in summa 23. quæstio. j.

Bellum etiam dicitur tempus illud, quo à pugna, conflictióneque cessatur. Nam, Gellio auctore lib. j. c. 25. induciarum tẽpore bellum manet, tametsi pugna cesset.

Bellum adfectum Ciceroni in Oratione, quam habuit de prouinc. consula. id est pene cõfectum. Bellum, inquit, adfectum videmus, & verè (vt ita dicam) pene confectum. quod A. Gellius lib. 15. c. 5. Noct. Attic. probat.

Bellum quoddam est recuperatorium, quo res ab hostibus occupatas repetimus: Defensiuũ, quo res nostras tuemur.

Bellum ciuile. l. j. D. de censib. intelligitur bellum Pescennij nigri, à quo stetit Bysantium, & Antiochia, quas etiam victor Seuerus malè multauit: & auctore Herodiano, Perinthiis qui à se steterant, adiudicauit Bysantios partis aduersæ & eadem ratione Laodicenis Antiochenas: quibus præterea eum ademisse multa Spartianus scribit, priuilegia scil. omnia, vt Bysantius.

BELLICÆ captiuitatis ea vis fuit, vt seruitutem induceret, quod Florentinus, & Marcianus aiunt. l. 4. & 5. D. de stat. hom. & Iustinianus probat Instit. de iure pers. §. serui. Bellicæ huius captiuitatis superfunt reliquiæ quædam. Nam bello captus capientis homo fit: & eo iure hodie vtimur, hócque exactissimè obseruãt tempestatis nostræ milites.

Bellicarum coronarum genera hæc sunt, Gellio & Plinio auctoribus: oualis, naualis, muralis, obsidionalis, ca-

strensis, ciuilis, triumphalis. Vide Corona.

BELLONARIOS, apud Vlpianum lib. de offic. Procōs. glossæ veteres interpretantur θεοφορήτους, eratque religionis secta quædam. Martialis hos vocat, Bellonæ turbam entheatam lib. 12. & de eisdem lib. 11. *Alba minus sæuis lacerantur brachia cultris, Cum furit ad Phrygios enthea turba modos.* Acron in 2. Satyr. Horat. Bellonarij, inquit, humeros lacertósque concidunt.

Βέλος telum, quo nomine significatur non solum quod arcu mittitur, sed & omne quod manu, ἀπὸ τοῦ βάλλειν, vt ait Gaius. l. si cluitur 233. D. de verbo. signif. ex Xenophōte lib. 5. Expeditionis Cyri, cuius hæc sunt verba: καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι: id est, Et tela simul ferebatur, hastæ, sagittæ, fundæ, tum plurimi lapides.

BELVA, siue mauis, bellua, immanis fera. Hinc dictam quidam putant, quod sine lumine, id est, mente feratur. Equidem à bellando duci putem, quod perpetuò feræ inter sese pugnent: θηριομαχεῖν accipitur de eo, qui sciens falsum iurat, apud Augustinum. c. homines. 22. quæstio. 2.

BENE, in l. j. D. si cert. pet. accipi putat Albericus pro decens est. ita habent vulgati Codices: in Pand. tamen Florent. aptius legitur, è re.

BENE OBERRERE rationes, est ita rectè, vt nulli querelæ posteà locus relictus sit. ita se explicat Scæuola in l. testamento. 18. D. de fideicom. libert.

BENE PROSPEXIT, apud Iustinianum. §. constitutio. Instit. de vsucap. id est rectè, prudentérque.

BENE FIT, quod bona fide fit, Accursio. l. eum qui iurauit. §. in popularibus. D. de iureiur.

BENE NATVM, apud veterem Nouellarum interpretem in constit. 22. §. quod autem prius. interpretatur Accursius ingenuum: & rectè: pro eo in Græco est, ὁ γνήσιος.

BENE AGIER inter bonos, vetere Iurisconsultorum formula M. Ciceroni frequentissima, significari quidam aiunt, bonos ex fide præstare quæ apertè lingua nuncupata non sunt: quo propendet Pauli respōsum. l. quia tantundem. D. de neg. gest.

BENE DICERE est laudare, & gratias agere, bene precari, quod in dandi, accusandique casu effertur. Significat etiam in ordinem cooptare, & probare, & cōsecrare, & ordinare. c. j. de suppléd. neg. prælat. Huius benedictionis effectum tradit Panormitanus in d. c. j. versic. quæro an alium. & versic. præced. Accipitur etiam pro consecratione, & confirmatione nuptiarū, de quam can. seriatim. 32. distinct. Qua in re ita cauit Leo Imp. Nouel. 89. ὅπως διὰ καὶ τῆς εὐλογίας τῇ μαρτυρίᾳ τὸ συνοικέσιον ἐρρῶσθαι κελεύομεν.

BENEDICTIONIS quoque appellatione hæredis institutio continebatur veteri Testamento: cuius rei exemplum est in c. 27. Genesis, & in Iacobi benedictione. quod & adnotauit Baldus in proœmio Decretalium.

BENEFICENTIA, Victorio in M. Ciceronem, est animi virtus, & quædam bonitas naturæ, qua opibus suis alios iuuare, & beneficia in homines conferre homines delectatur. Alij eam definiunt, vt sit exterior charitatis, siue amicitiæ actus. Quidam hoc modo: Est liberalitas, ceu cognatio iustitiæ, qua communicat res non debitas iure præsertim ciuili, quas tamen aliquo modo iure naturæ cōmunicare debemus. Hæ omnes definitiones eodem pertinent: postrema tamen cæteris explicatior: ad quam referēda est vulgatissima iuris regula, Quod tibi non nocet, & alteri prodest, benignè præstandum est. l. 2. in princ. D. solut. mat. quæ tamen cum Bartoli ad d. l. 2. distinctione recipienda est: & vide ibidem Iasonem. 4. notab. qui ἀντιφάσιν di-

luit. Eandem regulam casibus interpretatur A. Alciatus ad d. l. 2. versic. nisi hoc ei. &c.

BENEFICIVM in iure ciuili pro priuilegio fere dicimus: hoc est pro iure præcipuo quod certæ alicui personæ, vel ætati, vel sexui, vel conditioni propriè attributum est. Personæ, vt in l. 3. D. de const. prin. Beneficium imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, quàm plenissime interpretari debemus. Ætati, vt beneficium restitutionis in integrū, quod minoribus annis. 25. conceditur. Sexui, vt beneficium S.C. Velleiani, quod mulieribus quæ pro aliis intercesserint, datur: quod vsquequò porrigatur, vide apud Cuiac. Tract. 3. ad Afr. §. cum haberes. Certæ cōditioni, vt beneficium epistolæ D. Adriani, quod fideiussoribus datur, vt si vnus in solidum conueniatur, de sua virili parte excipiat. l. inter. 26. & l. seq. D. de fideiuss. Item Beneficium, ne qui pluris quā facere possint damnentur: de quibus cognosce ex l. sunt qui. 16. & multis seq. D. de re iud. Item Beneficium cessionis, vt iis qui magno ære alieno oppressi sunt, si soluendo non fuerint, bonis apud magistratum cedere liceat. l. j. C. qui bon. ced. poss. Sumitur etiam beneficium pro largitione aliqua ex ærario, quæ ciuibus Rom. duntaxat, quorum egregia opera in bello extitisset, commendatione Imperatoris, Tribunive sui deferebatur, vt ex orat. pro Archia poëta M. Ciceronis liquidò cōstat. In ærarium beneficiis, inquit, ad ærarium delatus est. Vnde & Beneficiarij Veg. l. 2. quod promouerentur beneficio Tribunorum.

Beneficium pro opera, & (vt vulgò dicunt Galli) medio alicuius, dixit Vlpianus. l. ex damni. 40. §. j. D. de dam. infect. Accipitur etiam pro facto, & occasione. l. communi. 7. §. si debitor, ibi, quia hæc pars beneficio alterius. D. comm. diuid

Beneficium, officium, & vt vulgò dicitur, gratiositas, & liberalitas quædam gratuita, apud Paulum. l. in commodati. §. sicut. D. comm. quo sensu vsus est Terētius, & alij classici auctores.

Beneficium in vsibus feudorum accipitur pro feudo. c. j. §. sciendum. de mil. vas. qui contu. est in vsibus feud. atque eo sensu ita definitur à Seneca lib. de Benefici. c. 6. Beneuola datio tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo, in id quod facit pronè, & sponte sua parata. Hæc definitio refertur & probatur in vsib. feud. c. j. §. imprimis. in quibus caus. feud. amitt. vbi pro, datio, legitur actio. Ex quo textu elicitur, beneficium vnum esse quod genus est, quale est in definitione à Seneca tradita: aliud, huius speciem. d. c. j. §. imprimis. quod vt clarius liqueat, eius. §. verba subiiciam: Huius autem generis species quædam est beneficium illud quod ex beneuolētia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatæ penes dantem remaneat: vsusfructus verò illius rei ad accipientem transeat, &c. Rectè adiecit immobilis. Nam feudum, siue beneficium non nisi in rebus soli, aut solo cohærentibus, aut in iis quæ inter immobilia cōnumerantur, consistit. Hinc Beneficiare, pro infeudare, vel feudum alicui tribuere. Sigeb. in Chron. anni. 1007. Postea Imperator seditione suorum coactus, Valentianas Balduino Comiti beneficiauit, vt sibi contra motus suorum auxilio esset. Hinc etiam, Beneficiatus, pro beneficiarius, qui feudi beneficio affectus est, lib. feud. 2. tit. 55. §. j. Beneficiati eorum feuda quæ ab iis tenebāt, obligauerant, vendiderant.

Beneficium ecclesiasticum, id est, canonicatus, vel præbenda. c. ex multis. §. constituimus. j. q. 3. & alibi sæpissimè. Beneficij quoque appellatione dignitates contineri scribit Ioannes Andreas in c. si propter tua. de rescript. lib. 6. per illum text.

EX SVMMA ANGELICA, §. BENEFICIVM.

Beneficium ecclesiasticũ, aliud
- religiosum.
  - simplex, ut canonicatus regularis.
  - duplex
    - abbatia.
    - prioratus.
    - habens iurisdictionem.
- seculare.
  - summum, papatus.
  - maius, episcopatus.
  - minus, seu simplex.
    - canonicatus.
    - capellania.
    - aduocatoria.

Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè sine institutione Canonica obtineri.c.j.de reg.Iur.lib.6.extra c.si quis deinceps.16.q.7.vide Dinum ad d.c.j. Atque hæc beneficia, feuda propriè non sunt. Vide Cuiac. in tit.j. lib.3.feud.

Beneficij cessionis bonorum, de quo suprà iam meminimus, ea vis est, vt qui bonis cesserit, iudicatus in carcerem non trahatur: atque ita Alexander Imp. rescripsit. l.j.C.qui bo.cede.possunt. Habet aliud beneficiũ, quia in id quod facere potest tantùm, condemnandus est.§. fi.Instit.de actionibus.vbi vide Fabrum.& Ang.& est textus in l.4.D.de cessio bonorum.

Beneficio Nouellæ.4.De fideiussoribus, priùs cõueniendus est debitor, siue reus principalis, quàm fideiussor: ídque Iustinianus concessit Nouel.constit.4.§.j. Verere enim iure potestatem fuisse creditori, reo relicto, eligendi fideiussores, Antoninus Imp.rescripsit.l.iure nostro.5.C.de fideiuss. Est & aliud

Beneficiũ Nouellæ Iustiniani. 9. περὶ ἀλληλεγγύων inductũ: quo, si qui rei promittendi fuerint, vt alter pro altero inuicem fideiubeat, si quidem additum non fuerit, vt vnusquisque ex his insolidum teneatur, pro portione sua tantum, obligatus est, atque pro ea tantùm excutiendus. Sed an hoc vere beneficium, ceu priuilegium, dici possit, alibi dicemus.

Beneficium hypothecarum mulieribus concessum: primùm dotibus insunt hypothecæ beneficio. l. vnicæ.§. & vt plenius.C.de rei vxo.act. Secundò dotis nomine creditoribus, etiam anterioribus, præfertur mulier.l. fi.C.qui pot.in pign.hab.

Beneficio legis præfertur posterior creditor, cuius pecunia prædium comparatum est.l.licet.7.C.eod.

Beneficium S.C.Macedoniani actionem denegat ei, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem patris.l.j.D.ad S.C.Maced.

Beneficium restitutionis in duo capita quidã distribuunt: quorum primum explicatur ex capite minoris ætatis. D.& C.de mino.25.anno.alterum ex absentia, de quo tit.D.ex quibus causs.maio. His potest addi metus caussa: cuius rei nomine reuocatoriam competere Accursius rectè scripsit ad Vlpianum.l.j.§.quæ onerandæ.D. quæ.rer.act.non det.cuius sententiam probat ibidem Bartolus noster.

Beneficio ob liberorum numerum excusatur quis à tutela, curàve, apud Modestinum.l.2.§.j.D.de excus. & rescripto Seueri & Antonini.l.j. C.qui nu.li. A muneribus ciuilibus excusationem præstat, Vlpiano.l.2.§. j.D. de vaca.mun.& Constant.in eandem rem constituit. l.fi.C.de iis qui num.lib.li.10. Iis quoque, qui multos liberos procreassent, à Cæsare præmia multa proposita fuisse scribit Dio lib.43.

Beneficium cedendarum actionum est, per quod postulare possunt fideiussores, & alij, qui obligati sunt in vna obligatione, sibi cedi in alia contra fideiussores, & alios quibus sunt obligati: alioquin nisi cedatur eis, possunt recusare solutiones. D. de sol.l. Stichum aut Pamphilum.§.pen.vbi Barto.hoc notat. De hoc vide in Spe.tit.de remu.§.finitis.versi.postremò dicendum. De beneficiis & aliis require ibidem.§.parum autem. ver.& nota. Cedendarum autem actionum beneficio, de quo in l.fideiussoribus.vbi Paul.Castr.D.de fideiusso.petimus vt creditor suas nobis cedat actiones, cóque cogendus est.

Beneficium epistolæ diui Adriani, de quo suprà meminimus in beneficiorum diuisione, & fit mentio in §. si plures.Insti.de fideiuss.etiam in l.inter fideiussores.D. eod.tit.est, si vnus è multis fideiussoribus de toto debito conueniatur, rectè excipiet pro rata parte duntaxat soluenda. quod accipiendum est, si cæteri litis contestatæ tempore soluendo sint.d.§.si plures.non igitur fit debiti diuisio ipso iure, sed epistolæ diui Adriani beneficio.d.l.inter.

Beneficium à Principe concessum decet esse mansurum Nouel.81.[illegible].adeò vt non cesset, etiam si quædam caussæ concedendi priuilegij cessent, vt l.2. §.vlt. & l.seq.D.de donatio.l.vnius facinoris.§. seruus in caput.D.de quæstio.l.vlt.D.de decurioni.l.2.& l. 3.D.rerum amotarum. Aliter est, si caussa finalis cessauerit.l. qui cũ hærede.D.de obligatio. & actio.l. Papinianus. §.sed nec impuberis.D.de inoffi.testa.

Beneficium, seu priuilegium personale personam sequitur, & extinguitur cum persona.c. priuilegium. vbi gl. Din.& Alberic.de reg.iur.lib.6.l. priuilegia quædam. & l.in omnibus causis.68.D.eod.tit.

Beneficium à iure indultum non est alicui auferendum.c. indultum.de reg.iur.lib. 6. Exemplum in l. 4. §.si quis condemnatus.D.de re iudicata. Intelligi autem oportet, Non auferendum, sine legitima caussa, & cognitione, vt appellandi vsus ex caussa potest negari, iuxta tit.C.Ne liceat in vna eadémque caussa.l. 2. D. de re iud.alias limitationes pete à Dino ad d.c.indultum.

Beneficium, quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet aliis in exemplum.c.quod alicui. vbi Dinus & Alber.de reg.iur.lib.6.l.j.in fin.de constit. prin.l.quoniam.C.de episc.& cler.

BENEFICIVM, Latinè nostri appellant, quod sua lingua Feudum: vt in Disput.cap.2.exposuimus. Sic libro feudorum.2.tit.j.§.2. Sciendum est feudum, siue beneficium non nisi in rebus soli, &c.consistere. Item libr. feud. 2. tit. 52. §.3. Comperimus milites sua beneficia passim distrahere. Item, Milites suos omnibus beneficiis exutos. Item: Nemini licere beneficia quæ à suis Senioribus habent, sine ipsorum permissione distrahere. Et ab hac consuetudine non abhorret, quod Cæsar libr.de bell.ciuil.2.sic scribit: Cæsar & si multis necessariisque rebus in Italiam reuocabatur, tamen constituerat, nullam partem belli in Hispaniis relinquere, quòd magna esse Pompeij beneficia, & magnas clientelas in citeriore prouincia sciebat. Sic cùm populus Romanus stante Repub. honores & magistratus mandabat, eique soli accepti ferebantur: Beneficia dicebantur. Cicero Philipp. X I I I I. Est ille quidem Consul.sed alterum nomen beneficij est populi Rom.alterum, &c. Et Agraria.2. Et vnusquisque studio & suffragio suo viam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. Et pro Muræna. Vt eiusdem hominis voce & declaratus Consul, & defensus, beneficium populi Rom, cum vestra atque omnium ciuium salute tueatur. Sed præter locos auctorum quos illo capite protulimus, non alienum erit, hunc insignem ex Abbate Tritemio describere. Eodem tempore (inquit) inter Papam Adrianum & Imperatorẽ Fridericum grauissimæ contentiones oriri cœperunt. Innocentius Papa secundus Romæ quondam in muro imaginẽ suam depingi fecerat, quasi in sede Pon-

tificali residentem Imperatorē Lotharium, complicatis manibus coram se inclinatum, coronam Imperij suscipientem. Quod Fridericus Imperator videns, cū esset Romæ à suis incitatus, ægrè tulit. Accessit huic, (si dici fas est) contumeliæ aliud quiddam persimile, quod nouæ commotionis & dissensionis magnum seminatorium fuit. Imperatore cum primoribus Regni in ciuitate Bisontina Burgundiæ curiam celebrante, duo Cardinales literas Adriani Papæ perferentes adfuerunt, in quibus inter alia sic continebatur. Beneficium coronæ tibi contulimus, neque pœnitentia moueremur, si excellentia tua maiora à nobis beneficia accepisset. Quod verbum, scilicet Beneficium, hi qui circa Imperatorem erant, vsualiter interpretantes, & in contumeliam ipsius positum asserentes, animum eius in iram concitauerunt. Cardinales iniuriis affectos, à conspectu suo eiecit, dicens: Quod à solo Deo habemus (coronam videlicet Imperij) non Romano Pontifici, sed soli Deo attribuimus. primam vocem Regiæ electionis Archiepiscopi Mogūtini recognoscimus: Regalem cōsecrationem, Archiepiscopo Coloniensi permittimus. Imperialem consecrationem Romano Pontifici assignamus. Deleantur ergo picturæ, scripturæ corrigantur. alioquin inter Regnum & Sacerdotium concordia & pax stare non poterunt. At Romani indignationem & iram Imperatoris metuētes, aliam interpretationem huius nominis protulerunt: Beneficium, quasi benefactum intelligi debere dicentes. Hactenus Monachus Abbas Tritemius. Memorabile autem est, quod de Romanis beneficiis scribit Flauius Blondus libro Instaurationis Romæ III. Dictatorem nunc perpetuum (inquit) Pontificē summum, Principes orbis adorant & colūt. Senatum præsentis Romæ Cardinales Ecclesiæ, post Pontificem, orbis veneratur. Quidquod maiora, vel certè paria priscorum tēporum vectigalibus Europa penè omnis tributa Romam mittit, dum singulæ ciuitates à Romano Pontifice beneficia accipiunt. Et libro XI. Romæ triumphantis: Petri Basilica, est prætorium: Consul, est Pontifex: Magister militum, est Cæsar, Imperatoris nomen retinens. Legati, Quæstores, Tribuni, & Centuriones, sunt Reges, Principes & Duces. Hæc Blondus. ex quibus intelligi potest anthitesis eius, qui tam perspicuè pronuntiabat, Regnum suum non esse in hoc mundo: & cùm à multitudine de Regis nomine & honore recipiendo importunius vrgeretur, fuga se subduxit. Iohan. 8. & Matth. 20. ac discipulis suis præceptum hoc dedit: Reges gentibus suis dominantur. Vos autem non sic. Beneficium igitur, idē quod feudum. vnde Beneficiare pro Infeudare, vel feudum alicui tribuere. Sigeb. in Chron. anni. 1007. Postea Imperator seditione suorum coactus, Valentianas Balduino Comiti beneficiauit vt sibi contra motus suorum auxilio esset. Vide Feudum.

Beneficium autem & hæreditas sic opponuntur, vt feudum & allodium. nam illo nomine appellantur, quæ beneficio alicuius adepta sunt: hoc verò, quæ legitimis hæreditaribus, vt in testamento Caroli Magni apud Hanclerum & Matium: Præcipimus vt post nostrum discessum vnusquisque accipiat beneficia in tegno domini sui, & non alterius, &c. Hæreditatem autem suam habeat vnusquisque illorum hominum, absque contradictione, in quocunque regno hoc eum habere contigerit.

Beneficij possessor conuentus, si negauerit rem prorsus domini esse, & cōuictus probatione voluerit titulum feudi obiicere, non auditur: imò possessio ad dominū transfertur, propter mendacium. Nouel. constit. 18. §. κεφάλαιον. & l. fi. D. de rei vendic.

BENEFIALIS caussa dicitur, siue agatur de dignitate, vel personatu, officio, præbenda, vel beneficio, Arch. in c. si gratiosè, & c. si propter. de electio. lib. 6. Beneficium hic accipe spirituale.

BENEFICIARIUS fundus, & beneficiarium prædium dicuntur Budæo in Forensibus eodem sensu.

Beneficiarius, qui beneficium accipit. Vnde & à veterib. beneficiarij dicti sunt illi, quos Imperator suo beneficio promouisset in militia. Cæsar Com. de bell. ciuil. libr. 3. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hac & Prætoria cohorte certatorum, barbarisque equitibus paucis suis beneficiariis, quos suæ custodiæ caussa habere cōsueuerat, improuisò ad vallum aduolat.

Beneficiarij olim milites opponebantur municipibus. Nam municipes dicebantur, auctore Festo libr. 2. qui non vacabant, sed munus Reipub. faciebant. contrà, beneficiarij appellabantur, qui vacabant muneris officio. In Nouella autem. 13. Beneficiarios intelligi vult Cuiacius, exploratores & indices, quos pro huius ministerij præmio habebat prætor plebis immunes. Tertullianus de fuga in persecutione, In matricibus, inquit, beneficiariorum & curiosorum, inter tabernarios, & lanios & fures balnearum & aleones conrinentur. At postquam liberalitate quadam cōcedi cœperunt bona, quæ feuda dicimus, translatum est hoc vocabulum ad huiusmodi concessiones, aliquantò cōmodius, quàm barbara vox Feudatarius, aut Vasallus, aut Vassus. Et,

Beneficiarius hic habet duplex remedium aduersus dominum, qui nolit compellere pares curiæ, vt inter se & beneficiarium cognoscant, & iudicent: vel qui recusauerit cogere testes, vt veritatem in controuersia dicant, remissò illis iureiurando fidelitatis, quantum ad eam cognitionem, vel depositionem pertinet. Vnum remedium est: nam potest ad superiorem magistratum confugere, vt is compellat pares curiæ, vel testes. arg. eorum quæ tractantur in l. nimis graue. C. de testibus. c. j. in fi. prin. in vsib. feud. quid sit inuestitura. In prin. dum dicit, Tunc domino cogente iurent. iunct. gl. in verb. domino cogente. Et apertè probatur titul. Si de inuesti. inter domi. & vasallis oriat. c. j. in prin. Alterum verò remedium est: potest enim dominum beneficiarius ob denegatam iustitiam iudicialiter conuenire, ac petere vt priuetur proprietate beneficij, adiudicāda ipsi beneficiario, vt tradit gl. communiter probata, tit. quid sit inuestitura. c. j. ver. prin. in compellat. & rit. Quæ fuit prim. cauf. benefic. amittend. §. illud tamen non lateat, verb. Iustiniani, & c. j. §. fi. de mil. vas. qui contu. est. Et probatur tit. Quali. domi, propri, feud. priuet. A correlatiuis. Qua ratione enim beneficiarius ob denegatam iustitiam, vel insignem perfidiam, vtili dominio priuatur, eadem dominus proprietatem amittit per sententiam. Quod & Aluarotto ibidem rectè placet. Accedit tit. de for. fidelita. c. j. in fi.

Beneficiarius defunctus cùm est in possessione beneficij tempore mortis: non debet vllo modo destituere agnatos eius commodo possessionis. c. j. in prin. & ibi Iacob. Beluis. si de feud. defunct. content. sit inter domi. & adgna. vasal. in princ. l. fi. C. de edict. diui Adria. tollen. Est enim quædam naturalis continuatio inter defunctum beneficiarium, & adgnatos eius succedentes. l. cùm miles. in prin. D. ex quib. cauf. maio. l. in suis. D. de lib. & posthu.

Beneficiarius à domino in possessione feudi grauatus, ad curiam parium supplicatione confugiet. Quos si admonentes non audierit, etiam sine appellatione superior magistratus adiri potest. tit. de milit. vassall. qui contumax. §. si verò vasallus. Nouel. de Quæstore. §. si verò cùm sæpenumero. Constit. 80. l. à diuo Pio in prin.

prin.D.de re iud.l. episcopale. C.de Episc. audien. Pares verò qui cognoscant inter dominum & clientem seu beneficiarium, communi vtriusque consensu eligendi sunt,c.j. de contro.feud. apud par. terminan. Propter inopiam probationum, recurritur ad subsidium iuramenti.c.j.in prin.Si de inuest.inter domi.& vasal.lis oriat.in prin.tit. Quid sit inuestitu. §.si verò vasallus. Aluarottus allegat rationes.1. quia melior est conditio possidentis, quàm petentis.l.si debitor. D.de pignoribus.2. Actore non probante, reus absoluitur.l. qui accusare.C.de edend.3.Nam rei sunt fauorabiliores actoribus.l.fauorabiliores.D.de regul.iur. 4. Quia proniores rectè sumus ad absoluendum, quam ad condemnandum.l.Arianus.D.de obli.& actionibus.

Beneficiarius qui triginta annis possedit rem titulo feudi,& seruitiũ domino exhibuerit, potest se exceptione præscriptionis tueri, & præsumitur inuestitus,etiã si dominus, vel hæres eius ostendat titulum pignoris. tit.de vsu Mediolan.Et tit.si de feud.defunct.cõten.sit inter dom.& adgna.vasal.§.si quis per 30.annos.

Beneficiariæ actiones sunt quas condictiones ex lege interpretes adpellant:de quibus latissimè Bart.in l.j. D. de condict.ex leg.

Beneficiatus, pro Beneficiarius, qui feudi beneficio affectus est.libro feud.2.tit.55. §.j.Beneficiati eorũ feuda quæ ab iis tenebant, obligauerant, vendiderant. Otto Frising.lib.Frid.2.capite.12.Singuli singulos beneficiatos suos per præcones exposcunt.Item:Sicque omnes omnium beneficia, qui sine bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt, in feudis cõdemnentur.Cæsar libro de bello ciuil.j. Petreius verò nõ deserit sese, armat familiam, cum hac & Prætoria cohorte cetratorum, barbarísque equitibus paucis, beneficiariis suis, quos suæ custodiæ causa habere cõsueuerat, ad vallum aduolat. Idem lib.3.Euocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant, quæ tota acie dispersérat.

Benevolentia, dicitur studium, fauor, amor: sic accipitur in constitutione Iustiniani. l. Imperalis.in princ.C.de impet.& §.sciendum.Instit.de hæred.qual. & dif.

Benignitas, vt notissimam significationem omittam, æquitatis epitheton inhumanitatis rigori cõtrarium est.Modestino.l.nulla.25.D.de legibus.

Benignum, æquum bonum significat, apud Vlpianũ. l.si fuerit.5.D.de leg.3.quod & Accursi.adnotauit ibi.

Benigne, apud Clementẽ.5.Pontific.accipitur pro humane.c.Romani.§.& quòd ecclesia de iureiur.in Cle.

Bergenæ, seu Bargenæ, veteribus vocabantur barbari funerum elatores.Glossæ veteres, Barginna, *νεκροφόρος βάρβαρος*, *νεκροφόροι βαρβάροι*.Cuiac.in Nouell.43.

Berones Budæo in l.in naue. 31. D. loca. in prioribus annot.dicuntur sacci, quasi perones, à pera dicti. Sic putat legendum apud Alfenum d.l.in naue.cũ in Pandectis Florentinis legatur *berones*. Vide infra Erones.

Berus, honestiorum & palatinorum vestis fuit Cericea: *βῆρος* enim interpretantur Zonaras & Balsamon *σηρικὰ ἱμάτια*. In concilio Gangrensi, *κατὰ τῶν φορούντων τοὺς βήρους*. Et Euagrius, *βήρους τε γαμικοὺς ἐξάπτοντας*. Inde fortassis illud nostrũ, *Verous* seu *velours*, corrupte.Huius vestium generis fit mẽtio à Vopisco in Carino:Donati, inquit, ab Atrebaticis beri (corruptè enim in vulg.cod.berti) petiti: donati beri canusini.Hinc Holoberæ vestes, de quibus sua loco à nobis est dictum.

Beryllus, siue (vt in editione Flor.est, vbi V.pro B. more veterum sæpe ponitur) Veryllus, gemma est in India nascens, quæ à gentis suæ lingua nomen habet, viriditate similis smaragdo, sed cum pallore: atque in sexangulas formas atteritur, vt hebetem coloris lenitatem angulorum repercussu excitet ad vigorem, inquit Solinus.Huius meminit Marcianus. l. interdũ.16. §.species.D.de publican.De hac Plinius lib.37.c.5.Isidorus lib.16.Etymolog.c.7.

Berytus, vrbs Phœnicis in iure nostro Ciuili celebratissima, hodie vulgò Barutum appellata. Hanc ciuitatem pulcherrimam, & legum nutricem appellat Iustinianus: quin & metropolitano nomine, & dignitate exornata fuit à Theodos.& Valentiniano.l.vnica de metrop.Beryto.lib.11. C.Beneficiis Augusti gratiosam dixit Vlpianus.l.j.D.de censibus. à Plinio lib.5. c.20.felix Iulia appellatur.

Bes, veteribus Des, Varroni, lib.5.Ling.Lat. dẽpto triẽre.Festo lib.2.quòd bis triẽs sit.Bessis vnciæ octo sunt, Assis partem esse Volusius Mætianus lib.de distributi. assis docet, notam eius indicans.

Bessem pretij pro octaua pretij parte dixit Vlpianus.l.si verò.12.§.contrario.D.manda.Veteres enim Romani omne totum in vncias.12.diuidebant. Hinc & ex

Besse socium eleganter dixit Proculus. l. societatem.76. D.pro socio.

Bessium vsurarum mentio fit in l.eos.26.§. super vsurarũ C.de vsuris.Sunt autem vsuræ besses, cum acceptis centum, post annum octo præstantur, aut menstrui denarij singuli, si sors.150.sit, vt rectè scribit Anto. Augustinus lib.2.c.10.Emendationum.

Βίσαλον, Theoph.in tit.de rer.diuis.tigni appellatione cõtineri ait: id pesulum quidam interpretantur: sed male, inquit Cuiac.Obs.lib.9.c.26 Testam enim significare vult.l.j.D.de tig.iunc.siue laterem: vnde in Basilicis ad l.fistulam.D.de ser.vrb.præd. ex figlino opere, *ἀπὸ βισάλων*.& in glossis, Laterculum, *βίσαλον καὶ στρωτίον*.& apud Charisium, besalia.

Bestiæ dicuntur, quæ natura feræ sunt Vlpiano.l.j.§.in bestiis.D.si quadrup.paup. fec. di. veluti vrsi, leones, pantheræ.Gaio.l.2.D.ad leg.Aquil.Bestias, inquit Vlpianus.l.j.§.bestias.D.de postul.accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere. Bestiarũ numero elephantos, & camelos contineri, ideóque nec mãcipi esse, idem ait in Epit.tit.19.in prin. Cicero autẽ bestias vocauit, quas Græci *θηρία* vocant, quo nomine veniunt venenata animalia: Mirari licet, inquit, quæ sint animaduersa à medicis herbarum genera, quæ radicum, ad morsus bestiarum. *Μεταμορφωθεὶς* bestia dicitur homo, qui non facit quæ hominem, rationalem creaturam decent, vt adnotat Accurs.ad Nouel.5.*περὶ μεταμορφώσεως*, ex Boëtio in lib.de Consolat.

ad Bestias damnari dicebantur, qui in hoc damnabantur, vt bestiis tandem subiicerentur, Vlpiano.l. sacrilegij. 6.D.ad leg.Iul.pecul.Gaio.l.eius.8.D. de testam.eidem Vlpiano.l.si quis.25.§.si quis planè. D.de acqui.hæred. Modestino.l.ad bestias.31.D.de pœn. & apud. Tertul. lib.ad Scapul.Scribit Sophronius B.Ignatium B.Ioannis Euangelistæ discipulum, Antiochensem Episcopum, *θηριομαχῆσαι καταδικασθέντα* quod ad bestias damnatũ interpretor.Hoc autẽ suppliciũ Prudẽtius sic explicat:

Sanguinis humani spectacula publicus edit.
Consessus, legésque iubent venale parari.
Supplicium, quo membra hominum discerpta cruentis
Morsibus, oblectent hilaram de funere plebem.

Bestiis obiici apud Modestinum.l.pen.D.ad leg.Pompei. de parricid.durius, seueriúsque est. Qui enim bestiis obiiciebantur, ad stipitem adligabantur, vt ex Fl.Vopisco in Aureliano liquidò constat. Mnesteus (inquit) posteà surrectus ad stipitẽ bestiis obiectus est. Bestiis subiici dixit Marcianus.l.3.§.pen.D.ad leg. Cornel. de sicar.eodẽ ferè sensu.Hæc legis Corneliæ de sicariis, & veneficiis pœna erat, auctore eodem.

ad Bestias datũ pœnæ seruũ fieri cẽsuit Macer. l. quod ad

statum.12.D.de pœn.hac pœna puniebatur qui numos aureos cuserat.Vlpiano.l.quicúque.8.D.de fal.De hoc pœnæ genere meminit Gellius lib.5.c.14. Dio ita Dânatos, τοὺς τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης ἀνδρόμενος, dicit lib.58.

ad Bestias etiam dari dicebantur, qui citra damnationem cum bestiis depugnandi caussa in arenam intromittebantur, Modestino.l.circumcidere. 11. §.j.& §.fin.D.de sicar.Vlpiano.l.4.D.de accus.Erant & qui operas suas, vt cum bestiis pugnarét, locabant, Vlpia.l.j.§. qui operas.D.ad S.C.Tertyl.hos ad matris hæreditatem non admitti idem scribit ibidem. Hinc

BESTIARII dicebantur qui ludis publicis in amphitheatro cum bestiis pugnabant, Ciceroni pro Sextio, & in Vatiniū, & Senecæ lib.2.de benefic.c.19. & Epist. j.lib.10.& Tertul.in Apologet.c.42.

BI

BIARCHI in Leonis Imp.constitutione.l.3. C.de agent. in rebus.& l.vlt.C.de off.præfe.præto.Afric. officiales victui præfecti, qui in rebus militant. horum meminit Hierony.ad Paumachium aduers.Ioan. Hierosolymit.Erant ex schola agentium in rebus. vide Alciatum ad d.l.3.& suprà, Agentes in rebus.

BIARCHIA, eorum munus, in Constantini Imp.rescripto.l.j.C.de offi.mag.offic.

BIBLIOTHECÆ appellatione & armaria, & locum, quo libri collocati sunt, & ipsos libros significari Nerua apud Vlpianum scribit.l.librorū.52.§.sed si bibliothecā.D de leg.3.idque pro rei cōceptione accipiendū idē Nerua ait.Eius sententiam probat Festus lib.2.adiiciés,id & Græcis & Latinis receptū. Ex Neruæ senteria bibliothecam pro libris, eorumve numero apud Labeonem.l.Labeo.50D.de contrahen.empt. accipiendā putem.Apud Vlpianum verò.l. quæsitum. §.instructo.D.de instr.instrum.leg.armaria significat.

Bibliothecarius dicitur, qui librorū curā gerit, quique bibliothecæ præest:sic accipiendū existimé in c.Adrianus.63.dist.tametsi glossema ibidé & Albericus Archidiaconum sequutus Cancellarium interpretentur.

Bicessis à duobus decussib' dicitur, Varroni li.4.Linguæ.

BICIPITEM, quod incomparatū est, posse dici, Varro apud Nonium aperuit.In spem (inquit) adducebar non plus soluturos, quàm vellem: iniquus equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit discordiarum ciuilium fontem.

BICLINIUM locus vbi duo lecti erant.Plaut.in Bacchidib.
Animaduortite Mnesiloche, & ut Pistoclere iam facite
In Biclinio cum amica sua uterque accubitum eatis.
Verbum iunctum esse scribit Fabius lib.j.c.5.

BIDELLI Alciato lib.7.Parerg.c.22.sunt gymnasiorum custodes, ex Lucillio.

BIDENS apud Vlpianum.l.in instrumēto.D.de instruc. instrumen.leg.instrumētum fossorium rusticum, Græcis σμινύη Polluci lib. j. Onomastic.c.12. περὶ ἐργαλείων γεωργικῶν ὀνομάτων. Bidentes oues, Higynus apud Gelliū libr.16.c.6.vt alias ἱερωσύνας omittam, hinc dictas putat, quòd duos dentes altiores haberent.

BIDENTAL, Festo lib. 2. dicitur quoddam templum, quòd in eo bidentibus hostiis sacrificaretur.

BINUUM quandoque pro die vno, quandoque pro duobus interpretari solet, Vlp.l.3.§. minoré.D. de minor.

Biduum hac formula, ILLUD FACITO IN DIEBUS, intelligi Iauolenus scribit.l.inter.217.§.j.D.de verb.sig. Ex quo textu collegi, dies, numero multitudinis non adiecto, biduum significare. Reliqua de biduo pete ab Eustathio lib. περὶ χρονικῶν διαστημάτων. tit. περὶ δύο ἡμερῶν.& ex Cuiacio de diuers.temp.præscr.c.4.

BIFURCIUM terminū appellant Sarmatæ, qui tres petras circa se habens, trinnium demōstrat, in li.de limitib.auct.variorum. Illius nota est B.

BIGAMUS dicitur qui diuersis temporibus, & successiuè duas legitimas habuit vxores, Hostiensis.c. aperiat. per illum tex.31.q.j.c.si quis.& c.cognoscamus.34.dist. interpretatione, qui corruptam, vel viduā duxit, can. seriatim.32.dist.vel qui pollicitam virginitatem violauit.c.quotquot.27.q.j.vbi etiam proprius, & primus significatus aperté declaratur. De Bigamis extat titulus lib.j.Decretalium tit.21.vbi vide Panot. & Feli.& alios pontificios. Hinc

BIGAMIA, quæ variè contrahitur.Primò, quando quis duas habuit vxores, quas cognouit:secundò, quando diuersis temporibus habuit duas, vel plures, vnam de facto, aliā de iure:tertiò, quando plures habuit eodem tempore, & eas cognouit: quartò, quando contrahit cum vidua ab alio viro cognita:secus si virgo mansisset:quintò, quando contrahit cum corrupta à quocūque siue scienter, siue ignoranter, & eam cognoscit: sextò, quando cognouit vxoré scienter vel ignorāter, postquam ab alio corrupta est:septimò, quando quis in sacro ordine constitutus vel post factam professionem religionis, de facto contrahit cum corrupta.

BIGENERA animalia, ex diuerso genere nata, vt leopardus.Festo lib.2.

BILAMNÆ, apud Vitalem de limitib.agrorum.

BIGATOS nummos, à notis bigarum dictos putat Zasius in catalog.leg.antiq.vt quadrigatos, à notis quadrigarum.Plin.lib.33.c.33. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ.

BIMA DIE, id est, duobus annis. Vlpiano.l.3. D.de ann. lega.Eodem sensu Bimam æstimationé, id est in biennium siue pro biennio, Pomponius dixit. l.si vsufructus.6.D.de vsufr.legat.

BIMUS dicitur, qui annorum duorū ætatem habet. Hinc nuces bimas Cato.c.17.Rei rustic.dixit. Hinc

BIMATUS, ætas annorum duorū, pro quo Græcis διετία dicitur, καὶ διετὴς, annos duos natus: vt in Euangelio Matthæi de Herode pueros bimulos necari iubēte. c. 2. καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω.

BINA sponsalia constituere, in edict. Prætoris. l.j. in fi. D.de his qui no.infa.est vnam duobus spondere, vt vtriusque sit vxor, & sic, quod vulgò dici solet, pro vna filia duos generos facere. §. si quis alieno. l. quid ergo si non.D.eod.

BINOMIUS Festo lib.2.cui geminum est nomen, vt Numa Pompilius.

BINUBUM rectè appellat vetus interpres. §. quia verò hactenus de nuptiis, in Nouel.qui ad secūdas nuptias conuolauit.Nam in Græco ita est, τὸν τοῖς δευτέροις ἐπιγεγαμηκότα γάμοις, &c.

Biremem nauē, à Romanis dictam ait L. Bayfius in libel. de re nauali, quæ binis remorum ordinibus agebatur: Græcis δίκροτον. Plin.lib.7.c.57. Biremem Demosthenes auctor est Erythræos fecisse, triremem Thucidides Amoclen Corinthium, quadriremē. Aristoteles Carthaginienses.

BIS de duobus actibus dicitur.l.seruos. C. ad leg. Iul. de vi.idque in legibus, testamētis, pactis, & stipulationibus.Eodem sensu ponitur apud Paulum.l.veluti.in fin. D.de edend.& Vlpianum.l.cum plures.in fi.D.de reb. auct.iudic.possid.

BIS ACTIO EADEM NE SIT. Hoc, inquit Fabius lib.7.c.7. ex iure obscuro est: quæri enim solet quo referatur hoc BIS, an ad actorem, an ad actioné. Ad hanc legem pertinet vulgatissima antiqui iuris regula, cuius meminit Gaius.l.57.D.de diuers.reg. iur.antiq. Bona fides non patitur vt bis idem exigatur.

Bis credere quid sit explicat Marcianus.l. creditor.12.§.5. D.qui pot.in pig.his verbis:Si idem bis, id est, ante secūdum, & post eum crediderit, in priore pecunia potior est secundo, in posteriore tertius est.

BISPELLIO, idem, vt vult Hotomanus, qui versipellis, id est veterator, planus, [Greek], Marc. l. 72. §. 4. D. de solutionibus. Num ergo & si bispellionē, aut alias turpem dederit hominem, idem sit. Vlpianus l. 31. D. de euict. Si ita quis stipulanti spōdeat, insanum non esse, furem non esse, bispellionem non esse, &c. inutilis stipulatio quibusdā videtur. Vbi tamen VISPELLIONEM, errore in Florentinis libris peruulgato legitur, item vt apud Martianum in l. 7. D. ad S.C. Treb. Atque hoc nomine hominem duarū pellium significari constat. Eius autem appellationis origo in Arcadū fabula posita est, quā Plin. li. 8. c. 22. exponit: lj certos homines ex gente Antæi cuiusdam stagnum quoddam trāsmissos, in lupos transfigurari tradunt: & post annos nouē eo in habitu cōfectos si homine se abstinuerint, idem stagnum remeantes, pristinum habitū recipere: vnde Versipelles dicti: & vet. gloss. [Greek]. & apud Fabium, eandem recipere vestem. Vnde Persius Satyra 5. his versibus,

Sint tu cum fueris nostræ paulo antè ferinæ.
Pelliculam veterem retinens, & fronte politus;
Astutam rapido seruas sub pectore vulpem.
Quæ dederas supra repeto, funemq; reduco.

Bispellionem igitur seruum eundem dici putat Hotom. qui & Versipellis, id est perfidiosus, fallax, fraudulentus dicitur. Alij tamē, Vespillonem, alij, Vespertillionē, alij etiā alio modo legi volūt. Vide Vispellio.

BISSEXTVS, siue Bisextus, in l. cum bissextū. D. de verb. signif. & l. 3. §. minorem. D. de minoribus diem significat qui quarto quoque anno intercalatur. Bissextus, inquit Isidorus li. 6. c. 17. est post quatuor annos vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos menses quarta pars assis: at vbi quarto anno assem cōpleuerit, bissextilem annū facit. Ad biduū pro vno die haberi, posteriorémque diem calendarū intercalari, Vlp. scribit d. §. minorem. quod & Pontifex probat ca. quæsiuit. §. 1. de verb. sig. vide Alciat. ad d. l. cum bissextū. quo in genere quæ subsequuntur non ineptè ex Oldendorpio adieci: Bissextus quasi bis sextus dicitur; quia duobus continuis diebus bis dicimus, sexto calendas Martias, duos dies pro vno cōputantes, d. §. minorem. Romani enim ex distributione Numæ Pompilij, ad Lunæ cursum, sicut Græci annum computabant: intercalantes totū mensem, more Græcorū, teste Macrobio lib. 1. Saturnaliū, c. 14. Hinc Cato & Quint. Mutius Iurisconsulti, rectè appellarant additiuum mensem, d. l. cùm bissextum. quoniam intercalabant eum, hoc est, vocato populo Pontifices interponebant, vt annus ad cursum Lunæ quadraret. Deinde verò, cōsulis intercalationibus vitio Pōtificum, qui aliàs superstitione, aliàs gratia, quò magis prōferrent vel imminuerent publicanis annorum dies, adeò turbabantur tempora, vt neq; messium feriæ æstati, neq; vindemiarum autumno competerēt. Tranquillus in Iulio Cæsare, ca. 40. Quapropter Iulius Cæsar conuersus ad ordinandum Reipublicæ statum, non iam ex cursu Lunæ, qui paulò minus mēse in Zodiaci circuitione consumitur: sed ad rationem Solis, qui 365. diebus & quadrante cursum suum cōficiens, ad signum, à quo digressus fuit, reuertitur, totidem diebus annum constare voluit. Vide Dione lib. 43. de hoc differente. Et ne quadrans deficiens errorem supputandi temporis ingereret, statuit, vt quarto quoq; anno Pōtifices vnū diem intercalarēt, eodē tempore, quo antea mēsis intercalari solebat, hoc est, ante quinq; vltimos dies Februarij: idque Bissextum appellauit, quia intercalato die, bis sexto kalendas Martij dicitur. Hæc Oldendorpius ex G. Budæo ad d. l. cùm bissextū. 98. quem consule. Eadem ferè apud Amm. Marcel. li. 26. his verbis: Anni interuallum trecentis & sexagintaquinque diebus & noctibus cōcluditur & horis sex, adusq; mediem plenā: annīq; sequētis erit post horam sextam initium, porrectum, ad vesperā: tertius à prima vigilia sumens exordium ad horā noctis extenditur sextam: quartus à medio noctis vsque ad clarā lucē. Ne igitur hæc cōputatio, variantibus annorū principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excursu nocturnā, scientiam omnē confundat, & autumnalis mēsis inueniatur, quādoq; vernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriēnio viginti & quatuor colligūtur, in vnius diei noctisq; adiectæ transire mensuram.

BISSELLIVM, vbi duo sedent appellat F. Marius.

[Greek], apud Modestinum l. [Greek] §. [Greek]. D. de excus. Bithyniæ sacerdotium, siue præfectura dicitur, Antonio Augustino interprete lib. singul. ad eundem. Est autem Bithynia prouincia Asiæ minoris, Solino, & Seruio. Hanc memorant Honorius, & Theodosius, l. 1. C. de immu. ne. conced. lib. 10. C.

[Greek] apud Iustinianum Nouel. 8. §. [Greek]. & Nouel. 145. dicuntur, Iuliano Patritio in Epitom. interprete, qui vim, impressionem, & deprædationes arcent.

BL

BLADVM Accursio in l. triticum. 94. D. de verb. oblig. generale nomen est ad omne quod in area teritur: eius sententiam probat Barto. in l. 3. §. de eo opere. D. de aq. plu. arcend. Hac voce vsus est Romanus Pontifex in c. ex multiplici. de decimis. in antiq. Legumina hac voce non contineri liquidò constat. Vnde si lege municipali vetatur blada prouincia exportari, legumina exportans non mulctabitur, neque tenetur. Sanè in eo genere regionis consuetudo loquendi inspiciēda est, & statuentium mens. Hoc autem vocabulum ex genere dici potest eorum quæ corruptè nimium ex Italica lingua sunt desumpta, habentúrque vulgò pro Latinis: vt Allodium, cuius verbi mentio fit in ca. 1. de allodiis in vlibus feud. vide suprà Alaudium. Sic appreciari, pro æstimare: mediare, pro componere, aut pacificare: appropriare, pro vindicare: campus, pro exercitu: liga, pro fœdere: treuga, pro induciis: manutenere, pro tueri, ac sustētare: saisare, vel sachisare, pro extorquere, aut per vim auferre: importat, pro interest, seu refert: perpetuare, pro cōtinuare: fortalitium, pro arce, seu munitionibus: succursus, pro suppetiis, aut supplemento: contentare, pro eo quod fit contentū reddere: assecurare, & conturare, pro eo quod fit sibi tutò ac diligenter prouidere, siue munire: basse, pro humiliter, summisse, aut in imo: partialitas, pro factione, aut studio partium: atq; horum aliquor crebrò apud interpretes occurrūr, purè loquuturo omnino vitanda: monuit id eruditissimus Insulanus.

BLÆSVS, apud Vlp. l. idem O filius. §. fin. D. de ædil. edicto, qui linguam habet impeditam, aut qui inter pronunciandum literam aut excludit, aut male profert: vt Demosthenes qui r. literam eloqui nequibat. Græcis [Greek], [Greek].

BLANDIRI pro decipere, fallere posuit Vlpianus l. 5. §. si parens. in fin. D. de administ. tut. Eodem sensu Alexander l. blanditiis. 12. C. de fideiussor.

BLANDITIAS potentum & potestatē æquiparat Accursius l. vnic. C. si rector prouin. in gl. in verb. pignor.

BLASPHEMARE, [Greek], est conuiciis incessere, obtrectare, impiè de Deo loqui, & creaturæ adscribere quod Deo conuenit: vel ab eo remouere, quod illi conuenit, vt Ambrosius ait. Verbum est Demostheni & Platoni familiare. Vnde [Greek] dicuntur qui per caput Dei aliáve membra iurant. Nouell. Constit. 77. [Greek]. & cap. si quis per capillum. 22. q. 1. vbi de pœna blasphemiæ agitur. Blasphematur autem verbum Domini, vel cum contemnitur Dei prima sententia, & pro nihilo ducitur, vel cum Christi infamatur Euangelium, Hieronymo in Epistolam Pau-

li ad Titum,&c.cum caput.23.q.4. Blasphemare ad homines quoque referri posse existimat Bartolus in l. item apud.§.ait Prætor. D.de iniur.quo significari ait optare malum in futuro.

Βλασφημία, eiusmodi infamatio. Porrò quæ blasphemia deuitáda sit, docet his verbis Tertullianus Iuriscos. in lib.de idololatria: Siquis nostrum ad iustam blasphemiam ethnicũ deducat,aut fraude,aut iniuria,aut contumelia,aliáve materia digna querelæ, in qua nomen meritò percutitur, vt meritò irascatur & Dominus.

Blatta purpuræ genus,quæ in lana est, l.j.C.quæ res vend.non possunt:& apud Cassiodo.lib.j.Variarum Epistol.Cùm blatta,quam singulis annis nostro cubiculo dare consueuisti. Lampridius in Heliogabalo: Parauerat(inquit)igitur funes,blatta,&serico,& cocco intortos. Quo loco Baptista Egnatius adnotat, blattã esse purpuram ex Indico cóchylio factã. Hinc,

Blattaserica in constitutione Theodosij,& Valentiniani,l.vlti.C.Th.de murilegul.de veste intelligi debet.Nam & Vopiscus in Aureliano pallium Blatto sericum dixit.

Blaterare, ψελλίζειν, Festo lib.2.est stultè,& percupidè loqui,quod à Græco βλὰξ originem ducit: qua voce fatui, & stolidi significantur. Sed & camelos, cum voces edunt,blaterare dicimus. Blaterare etiam Nonio est per mendacia confingere, ex Afranio in Augure.Quid est istuc te blaterare,atque obloqui?

Blatire apud Tertullianum Iuriscos.in lib.de pallio, vetus verbum,quo inaniter,& inconditè loqui significauit,quod & Marcellus docuit.

βλάστημα apud Platonem in lib. de legib.est incrementum,& fœtus,ἀπὸ τοῦ βλαστεῖν.

βλαστός Theophrasto in lib.de caus.plantarum, germen, ramulus,παρὰ τὸ βλαστάνειν,τὸ αὔξειν.

Blennos,stultos esse Plautus indicat apud Festum lib. 2.qui ait,Stulti,stolidi,fatui, fungi, bardi,blundi, buccones,

Blitum,N.Macello olus leue,à saporis stupore appellatum putat Festus lib.2.Dios c.huius meminit lib.4.ca. 146.& vocat βλίτον.

BO

Boa,vel,vt quibusdam placet,boua, serpens est aquatilis,quem Græci ὕδρον vocant,à quo icti obturgescunt. Crurum quoque tumor vix labore collectus, Boa, siue Boua appellatur.In antiquo lexico boua νόσος βοῶν explicatur.

Boarium forum Romæ, quòd ibi boues venderentur, Festo lib.2.

Bobianus, Magone,& Vegoia auctoribus, oppidum. iter populo debetur pedibus 10.lege Iulia est deductũ: termini rotundi sunt adpositi. Finitur testimonio arcarum,riparum,sepulturarum,congeriarum,carbunculorum,riuorum,superciliorum,& limitum.

Bodones siue botones apud I.Paulum li.5.Sentent.tit. 22. vicem præstant terminorum,autipsi termini:estq; vox mensorum, vel eorum qui de agrorum & limitum conditionibus scripserunt.Atque hos qui conuulserit,si quidem seruus est,in metallum damnatur: humiliores, in opus publicum: honestiores, in insulam relegantur,amissa tertia parte bonorum.

Bodum apud Hygenum flumen est quod ex veterum finibus est.

Boethi in l.boethos.4.C.de tabula.lib.10.dicuntur adiutores, Iuliano Patritio Antecessore interprete in Nouel.35.quam Latinam esse aiunt quidam.Dicuntur autem ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν: suntq; qui officialibus vel morbo, vel negociorum magnitudine impeditis additi laborem illorum subleuabant. Horum varia genera esse constat.Quidam enim erant adiuuæ Logistarum, d.l. boethos.in princ.& in Basilicis li.54. Alij erant adiuuæ Quæstoris,de quibus edisseritur in d.Nouella 35.Erant & officiorum,& Palatinorum l.3.C.de diuers.offic.lib. 12.Quidam erant adiutores Numerariorum,in Zenonis constitutione l.nulli.10.C.de numera.lib.12.

Boiæ, Festo lib.2.genus vinculorum,tam ligneæ,quàm ferreæ dicuntur.

Boiovs ager,eodem auctore, qui fuit Boiorum Gallorum.Is autem est citra Alpes, in Gallia quæ Togata dicitur, in qua sunt Mediolanenses. Boij sunt quos Borbonios vocamus, Mediolanenses,Gallis, *Molins en Bourbonnois.*

Bombyx, Tertulliano in lib.de Pallio, vermiculi genus est, quæ per aërem aliquando aranearum more scopis idoneus distendit, dehinc deuorat, mox æquè reddere, perinde si necaueris animata iam stamine aluo. De bombycibus ita I.Pollux lib.7.c.17. τὰ δὲ (inquit) ἐκ βομβύκων,σκώληκές εἰσιν βόμβυκες, ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνίεν), ὥσπερ οἱ ἀράχναι. Hinc,

Bombycina vestimenta, quorum meminere Paulus lib.3.Sentent.tit.6.& Vlpianus l.vestis.23.§.j. D.de aur. arg.mun, Bombycina autem dicta à bombycibus vermiculis constat,qui,vt ait Plinius l.11.ca.22.telas aranearum more texunt, ad vestem luxúmque fœminarum,quæ Bombycina appellantur.Bombycum telam prima retorquere, rursúsque retexere inuenit in Co muliet Pamphila,vt ait Plin.lib.11.cap.23.

Boni viri appellatione iudicem contineri ex Venuleio liquet,l.continuus.§.cum ita.D.de verb.oblig.ex eodem, l.vir bonus. D.iudic.sol.& l.58. §.j. D.locat. Bonum etiam virũ interpretamur eum, qui alteri facit quod sibi fieri vellet,ex sententia Vlpia.l.j.in med. D.de solut.quod & lex diuina iubet Matth.7. πάντα ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος,καὶ οἱ προφῆται. Boni viri igitur appellatio,in iure nostro emphasin habet. Nã is bonus vir dicitur,qui nullius fraudis cõscius, verũ honestatis iudicium in qualibet re sequitur. Vnde iudex breuius definiri non potest,quàm vt bonum virum esse dicas.

Boni viri arbitratu veteres dicebant, cùm neutrius eorũ quorũ res agebatur,sed eius cuius nihil in ea re interesset,probatio erat.Vnde Bonus vir,& arbitratus boni viri, in Iure Ciuili & πανταχοῦ sic intelligendus est.nam Bonus vir est,qui ductu naturæ,infallibile iudiciũ conscientiæ sequitur,semotis affectibus alterutrius partis. Arbitratus ergo boni viri vtique definiendus est,vt deseruiat foro, hoc est respectu controuersiæ,quam bene ac rectè diiudicare debet. Alioquin si bonum virum definias absolutè, scilicet, qui honestè viuat, alterum non lædat, ius suum cuique tribuat, bona quidem,sed generalior,& ab vsu forensi remotior erit definitio.Boni viri métionem facit Labeo secundum supradictam rationem,in l.Insulam vno pretio. §.j.D.Locati.Et Iustinianus ipse tali modo definit arbitratum iudicis,qui certè bonus vir & dici & esse debet.Nouel.17.Mandata principis.§.ἔσται δὲ. Boni ergo viri arbitratu,est recto animi iudicio, absque prauis affectibus,ex bono & æquo aliquid decernere, obseruata ratione ne quis lædatur, l.si libertus ita iurauerit. D.de oper.liber.l.si quis arbitratu.D.de verb.oblig. l. non cogendum.in prin.D.de procurat.

Boni viri arbitratu alimenta relicta pro modo legatę dotis intelligi, scribit Papinianus l.cum vnus, §.fin.D.de ali.& cib.leg.

Boni viri arbitrio legatum accipi, quod in alterius arbitrium collatum est, Vlpianus scribit l.j. D.de legatis.2.

Boni viri arbitratum pro positione patrimonij accipiendum idem ait Vlp.l.3.D.de ann.leg.Boni etiam viri arbitratũ ad æquitatem reducendum, & ex æquo & bono regulandum constat l.si libertus ita iurauerit. D.de oper.lib.& ita accipi debet in l.vnic.D.de rip.muni.

Boni viri verbo cōtinetur etiam quiuis vir iustus, æquus, innocens, prudens, consideratúsque paterfamilias, l.3. §.tametsi. D.de arbit. & l.pen. D.vsusf. quemadmod. cau.iuncta l.fundi. in fi.16.D.de vsu & habit. l.si pater. 47.§.si Sticho. D.de fideicommi.liber.l.vlt.C.de alim. pupil.præstan.Cicero 5. Tusculan. Sedenim pro iudice & pro prudente & æquo accipitur apud Horatium lib.1.Epist.ad Quintium.

-nempe

Vir bonus & prudens dici delector ego, ac tu.

& post paulo:

-uir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges, iuráque seruat:

Quo multæ, magnæq; secantur iudice lites:

Quo responsore. & quo causæ teste tenentur.

Bonus vir in summa, qui rectè viuit, vt apud Horatium videtur interpretari Porphyrio.

BONA, Festo lib.2. id est substāria rerum, dicta sunt, quod bonis digna sint. Vnde Græcorum senarius: Εσθλῶν γὰρ ἐσθλὰ, καὶ κακὰ τοῖς κακοῖς.

BONORVM appellatio generalis est. Nam eo verbo prædia rustica, & vrbana, mācipia, supellex, & Kalendarium contineri Scæuola scripsit l.vxori.37.D.de vsu, & vsufru.legat.Porrò autem.

Bonorum appellatio naturalis est, aut ciuilis: idque Vlpianus ait l.bonorum.49. de verb.sig.Naturaliter bona dicuntur quæ reuera & effectu bona sunt: quia (vt Vlp.ait) beant, hoc est beatos faciunt. Vnde rectè colligit Iauolenus l.propriè.83.D.eo.propriè bona dici non posse, quæ plus incommodi, quàm commodi habent: & hoc significatu bona intelliguntur, quæ deducto ære alieno supersunt, l.39.§.bona. D.eo. Eáque ratione bona ab hæreditate separātur, l.cogi. D.ad S.C. Treb.ciuiliter bona dicuntur, quæ cum reuera bona non sint, loquendi tamen consuetudine sic appellantur: tantum quod ius patrisfam. vniuersum contineāt. Itaque successio in ius vniuersum alicuius, quanuis damnosa sit, bonorum tamen possessio appellatur, l.3.D.de bon.poss.l.nam quod.14.cum l.seq.D.ad Treb. Hinc Africanus in l.bonorum.208.D.de verb.sig.Bonorum, inquit, appellatio, sicut hęreditatis, vniuersitatem quandam, ac ius successionis, & non singulares res demonstrat. Et hoc forsan quia ὡς ἐπὶ τὸ πλῆστον res æstimantur ac denominantur.

Bonorum possessionis alia est diuisio. Nam quædam est edictalis, quæ ex edicto defertur, & quocunque die peti, & de plano dari potest, l.cùm quidam.§.j. D.de acq.hæred.& l.j.§.j.D.si tab.testa.nul. extab, Quædam est quæ decreto petitur, & hæc cognitionem pro tribunali desiderat, l.2.§.dies.& §.seq.D.quis ordo in bo. pos.serue.& l.2.§.si quis ex liberis.D.ad S.C.Tertul.Et hæc Decretalis dicitur, l.j.§.decretalis. D.de succes. edicto. Quo in genere ita scribit Græcus interpres lib.45.Βασιλικῶν.tit.2. Quædam enim sunt decretales, quædam etiam ordinariæ, ceu edictales.& post paulò: Ex his enim licet cognoscere quòd sunt quædam bonorum possessiones decretales, & opus habent magna caussæ cognitione, quæ ius hæredi non tribuunt, sed mittunt in possessionem, vt quæ datur ventris nomine, & Carboniana, & quæ datur furioso. Ordinariæ, seu edictales sunt, hoc est ex edicto competentes, seu legislatione Prætoris, quæ tribuunt ius hæreditatis, & non habent opus caussæ cognitione, seu varia inquisitione. A quo magistratu autem detur bonorum possessio, vide apud Cuiac.Obs.lib.4.15.

in Bonis nostris computari sciendum est, non solum quæ dominij nostri sunt, sed & si bona fide à nobis possideantur, vel si superficiaria sunt. Æquè bonis adnumerabitur, etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. Nam hæc omnia in bonis esse videntur, Vlpiano.l.bonorum.D.de verb.sig. His addit Modestinus exceptionē l.rem in bonis.D.de acq.re.domi.

in Bonis nostris dicitur esse quod in patrimonio nostro aliqua ratione est, l.j.D.de rer.diuis.l.fin.§.non solum. D.quæ in fraud.cre.

in Bonis vim passi dicitur esse res, quæ vi alienata fuit, l. metum.9.§.licet.D.quod met.caus.

in Bonis venditoris res vendita est antequam venditori tradita sit, l.sicut.§.si debitor. D.quib.mod.pign. vel hypo.sol.

in Bonis est, qui in possessionem eorum missus est, l.pen. D.vt in poss.leg.

Bona rapta sic accipiemus, etiam si vna res ex bonis rapta sit, Vlp.l.Prætor.2.§.bona rapta. D.vi bono.rap.& de turba.

BONORVM POSSESSIONEM definit Vlpianus l.3. §.bonorum.D.de bono. posses.ius persequendi retinendíque patrimonij, siue rei, quæ cuiusque cùm moreretur, fuit. Alciatus hanc definitionem explicat in rub.C.qui admit.A.C.Harmenop.li.j.tit.3.Διακατοχὴ appellatur.Cuiac.sic: Bonorum possessio ius est successionis prætoriæ in vniuersa defuncti bona. Vel hæreditas possessione retenta.

Bonorum possessionis beneficium multiplex esse Paulus scribit, l.sed cum.6.§.j. D.de bon.posses.Nam quædam bonorum possessio contra voluntatem competit, d.§.j.Hæc contra tabulas appellatur, l.quod vulgò. D.de bon.pos.contra tabulas.Græcis ἐναντίωσις τῆς διαθήκης.Hæc quibus competat, quæve sit eius vis, explicatur infrà, & tot.tit.D.& C.de bon.pos.cōtra tab.& in Epito. Vlp.tit.28.§.j.& l.j.D.de leg.præstand. & l.j.D. de collat.Quædam est, quæ datur secundum defuncti voluntatem, d.l.sed cum.§.j.& hæc secundum tabulas vocatur, Vlpiano d.tit.28.quibus autem detur, quísve eius sit effectus, declaratur D.& C.eo.& d.titul.28. §.sunt autem. Institu. de bon.poss.Est alia Bonorum possessionis diuisio.Nam quædam est ordinaria, quædam extraordinaria: ordinaria, quæ ad differētiam extraordinariæ, vt est bonorum possessio, Vnde liberi, l. 3.§.missum. D.de Carbon.edicto. Extraordinaria est, quę ex Carboniano edicto datur, de qua est titulus, D. de Carbo.edicto, & lib.3.Sent.Pauli, titul.j. Est etiam aliud bonorum possessionis genus, quod intestati bonorum possessio Vlpiano nominatur, d.tit.28. quam per septem gradus dari ibidem scribit, scilicet primo liberis; secundo, legitimis hæredibus; tertio, proximis cognatis: quarto, familiæ: quinto, patrono, patronæ, liberísve patroni, patronæve; sexto, viro, vxori: septimo, cognatis manumissoris, &c.

Bonorum possessio CONTRA TABVLAS locum habet cum paterfam.testamentum quidem fecit, sed in eo liberos emancipatos, qui si in potestate mansissent, sui futuri erant, præteriit: hoc est, neque nominatim instituit, neq; nominatim exhæredes fecit: indéq; dicitur à Triphonino, Contra lignū dari, l.quod vulgo.19.D.de bon.poss.contra tab. Filiis tamen familias etiam hæc bonorum possessio conceditur.

Bonorum possessio SECVNDVM TABVLAS, est ea quam prætor testamenti tabulas ac scripturam sequēs eique obtemperans, institutis hæredibus largitur, l.j. & pass.D.de bon.poss.sec. tab.

Bonorum possessio VNDE LEGITIMI, dicitur quæ agnatis ab intestato defertur: idque ex leg. XII.Tab. Præterea autem quotiescunq; vel lex, vel senatus defert hæreditatem, ex hac parte eam peti oportet, l.j.l. 2.l.3.& l.5.D.vnde legit.

Bonorum possessio VNDE DECEM PERSONÆ, dicitur quæ decem quæ manumissori extraneo præferūtur, cōceditur, l.si ad patrem, 10.D.de suis & legit. Decem autē personas intelligimus infrà scriptas, filium, filiam,

filiam, nepotem, neptem, fratrem, sororem, patrem, matrem, auum, auiam.

Bonorum possessio VNDE COGNATI, dicitur quæ cognatis proximis ab intestato defertur: in quibus agnati emancipati, quibus Vnde legitimi non competit, continentur, l.1.& pass. D.vnde cognati.

Bonorum possessio, VNDE QVI EX FAMILIA, est quæ liberti liberis, tam naturalibus, quàm adoptiuis, itémque vxori quæ ipsius in manum conuenerat, ab intestato deferebatur. Vide Hotom. Comm. in Insti.

Bonorum possessio VNDE PATRONVS, patrona, liberi, parentésq; illorum vocantur, est quæ ab intestato liberto supraścriptis personis defertur, §.sunt autem. de bon.poss.& apud Vlp.c.Inst.28.& 29.

Bonorum possessio VNDE VIR ET VXOR, dicitur quæ viro ab intestata vxore, & vicissim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis parentum, liberorúmve seu propinquorum legitima, vel naturalis successio, fisco excluso, l.j.D.vnde vir & vx.& l.j.C.eo.

Bonorum possessio VNDE COGNATI MANVMISSORIS, est quæ patroni cognatis ab intestato liberto conceditur: quorum ius quoddam singulare fuisse, Iustinianus non obscurè significat, §.pen. De success.li. & Vlp.c.Inst.1.& 28.

Bonorum possessio ex successorio edicto his datur, qui hæredes quidem non sunt, sed hæredis loco constituuntur Prætoris beneficio. Vlpiano in Epit.tit.28.§. hi quibus.& vide C.& D.de success.edicto. In successorio edicto, cessante, aut deficiente primo gradu, sequens admittitur, l.j.C.eo.

Bonorum possessio aut cum re datur, aut sine re, Vlpia.d. tit.28.Cum re, inquit, si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, cùm alius iure ciuili euincere hæreditatem possit, velut si suus hæres intestatò sit.

Bonorum possessio litis ordinandæ gratia dicitur, quæ in hoc accipitur, vt institui & ordinari iudicium possit, l. Papinianus.8.in prin.D.de inoffi.testam.

Bonorum possessionis ordinem explicat Modestinus l.j. D.quis ordo in bo.pos.serue.

Bonorum emptor dicebatur, qui à creditoribus bona debitoris distrahentibus emerat, in quem omnes, quæ venditionem bonorum passo, vel in eum competebant, actiones transferebantur, vtilibúsque agebat, & conueniebatur ceu honorarius successor. Theoph.Instit.de successionib.subla. quæ fiebant per bon.vend. apud quem ἀγοραστὴς τῶν πραγμάτων dicitur. Atque hic similis erat bonorum possessori.

Bona nostra dicere non possumus, quæ nondum competunt, vt scribit Paul.l.substitutio. D.de acq.rerú domi.

Bonorum appellatione nomina cótinentur, l.bonorum. 49.Hoc tamen cum Bartoli distinctione recipiédum putem in l.princeps.D.de verb.signifi.vbi vide Alberic.& Alciatum. At Bonorum appellatio fructus non continet, Paulo l.si quis bonorum.23. D.de leg.j.nisi mora intercesserit.

in Bonis habere dicebantur olim, qui pleno iure domini facti non erant, Vlpian.Epit.tit.j.Theoph. Institu.ex quib.caus.manu.lic.

in Bonis mariti dotem esse constante matrimonio Paulus respondit, l.Lucius ai.§.idem respondit. D.ad municip.& de incol.sed si ad munera municipalia à certo modo substantiæ vocétur, dotem non debere computari: vt idem ait ibidem.

in Bonis vassalli bona data in feudum, computari Baldus scribit in c.j.per quos fiat inuestit. cuius sententiam probat Decius l.quod euincitur.D.de reg.iur.

in Bonis nostris non est quod euincitur, l.quod euincitur. D.de reg.iur.

ex Bonis nostris, neque extra bona, sunt seruitutes, Paulo l.j.D.vsuf.leg.

Bona ἀδέσποτα Græco verbo dici putat Budæus in Forensibus, vacantia, & quæ Galli appellant, *Espaues*.

Bona aduentitia dicuntur, quæ alia ex re, caussáve, quam patris filiusfamiliàs quærtuntur, vt rectè colligit Accursius in l.cum oportet.in princ. C.de bo.quæ lib.per illum text. Strictiùs igitur accedit Alciatus ad l.quod dicitur.130.D.de verb.sign.existimans illud aduentitiú dici, quod filius propter merita sua acquisiuit. Ea verò ineptissimè ita definiebat quidam: Quæ accessione quadam & præter spem nobis contingunt. Quæ definitio etiam profectitiis congruit. Vide inf.Peculium.

Bona ciuitatis abusiuè publica dicta fuisse scribit Vlpianus, l.bona.15.& l.seq.& seq.D.de verb.sign.

Bona caduca in iure dicuntur quæ deficiente eo cui iure ciuili debebantur, in alium ceciderunt: veluti cum lex ei dotem adimit, qui contra eius interdictum vxorem in prouincia sua ducit, eámque fisco attribuit: caduca dos dicitur à Paulo l.si quis 38.D de rit.nupt.quemadmodum caduca glans in l.XII.Tab.dicebatur, quæ deficiente eo qui legat ex arbore decidit, l.sylua.30.D. de verb.signif.Hinc ille Crassi iocus in lib.de Orat.3. Nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæq; possessio, in quam homines quasi caducam atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Et Philip.10.caducas hæreditates vocat, iacentes, quæ ipsi Antonio relictæ, necdum ab eo aditæ atque acquisitæ erát.facetè autem locutus est, non propriè: nam Caducum, auctore Vlpian. propriè dicitur, quod quis sibi testamento relictum, ita vt iure ciuili capere possit, aliqua ex caussa non ceperit, quasi ab eo ciciderit: veluti si legatarius post mortem testatoris ante tabulas apertas decesserit. Hæc ille, c.Instit.17. Tres autem modos, quibus ea quæ testamento relicta sunt deficiunt, vide apud Iustin.l.vnic. C.de cad.toll. Aliàs caduca omnia dicuntur quæ illis excidunt quibus iure ciuili debebantur. Vnde illud Iuue.de vxore quæ marito liberos ex adulterio pariebat: *Iura parentis habes propter me, scriberis heres, Legatum omne capis, necnon & dulce caducum*. Bona autem vacantia, de quibus l. j.C.de bon. vacant. dicebantur eorum bona quibus post mortem successor nullus existit: hæc fisco caducis legibus deferuntur, vt annotat Cuiacius in frag. Vlp.tit.28.Hæc Græcis ἀδιαδόχητα vocantur.

Bona de ecclesiæ mensa tunc facta dicuntur, quando per officiales ad hoc potestatem habentes sunt descripta in lib.aliarum possessionum de mensa, vel sunt declarata esse de mensa: ita Bartolus in l.fi.C.de bo.vacant. lib.10. cuius sententiam probant Ioannes de Platea & Angelus ad d.l.fi.Sed & de mensa sunt quæ Archiepiscopus, vel alius prælatus ad manus suas tenuit, & in proprium vsum excepit vel expendit, nec aliis infeudauit: idque Pontifex Celestinus decreuit c.vt super.de reb.eccles.ali.

Bona deficere dici quidam autumant, non solùm cum nulla extant, sed etiam si aliqua extarent, quæ in remotis essent collocata.

Bonum publicum, vtilitas publica omnium, Accursio l.j. D.de vsur.& vsucap.

Bona, prædia Pediano dicuntur, quæ satisdationibus sunt obnoxia.

Bona paterna, quæ à patre profecta sunt. Ea cómunia inter fratres præsumútur, l.siue possidetis. C.de probat.

Bonorum possessio, & possessio bonorum longè distant, inquiunt nonnulli. Nam illa sonat significátque ius, vt ex definitione ipsius liquidò constat, quam inferius paulò subiiciam: hæc verò facti est. ita Bald.& Angel. Insti.de bonot.possess.in prin. Adducunt pro hac l.j.§. adipiscimur.& §.si vir.D.de acq.possess. Est & alia differentia, quòd illa ad bonorum vniuersitatem, id est, vniuersi iuris successionem pertinet, atque in perpetuum

tuum decernitur, vt infrà patet. Hæc causa rei seruandæ, atq; ita ad tempus constituitur, vt apparet ex verbis Callistrati l.quamuis.13. D.vt in possess.leg. veluti cum venter, aut creditor, aut legatarius in bonorum possess. mittitur. Conuerso tamen ordine possessionem bonorum (quæ iuris est) dixit Macer. l.4. D.de offic. eius cui mand. est iurisdictio. Subtilem hunc verborum ordinem, & structuram non obseruauit Paulus l.in honorariis.35. D.de oblig. & actio. Illæ, inquit, rei persecutionem continent, quibus persequimur quod ex patrimonio nobis abest, vt cùm agimus cum bonorum possessore debitoris nostri. Bonorum autem possessio, quæ C.Harmenopulo διακατοχὴ dicitur, à iurisconsultis simpliciter nonnunquam possessio appellatur, l.scriptus. D.de Carb.edi.& l.cùm pater. §. Titio. D.de leg.2. In Macri tamen responso d.l.4. de offic. eius cui manda. de ea quæ facti est accipiendam putem. Nam eam facto ipso decernit iudex, vt eam accipiat hæres. Alciatus igitur differentiam huius ordinis improbat l.j.in fin. C.qui admitti.& Parerg.li.3.cap.3. Et sane à veritate abest.

Bonorum possessionem vt ex legibus, vel vt ex constitutionibus, de qua §.7. Instit. de bon. poss. quæ à Græcis, Tum cui ex legibus, vel ex constitutionibus, appellatur, eadem forma qua vnde legitimi, Tum quem hæredem, Iac. Cuiac. Obs.lib.10. cap.14. explicat de constitutione diui Adriani, ex qua militis capite damnati ex militari flagitio hæreditas & bonorum poss. defertur cognatis vsque ad quintum gradum: qui tamen aliàs lege non vocabantur, propter capitis deminutionem militis, l.2, D.de vet.& mil.suc.&c. Reliqua vide in loco suprà citato.

Bonorum possessio nomine ventris datur mulieri prægnanti in bonis mariti, in quibus secundum dignitatem suam sibi & familiæ suæ alimenta constituuntur, l.j.D.de vent.in possess.mitt.

Bonorum possessio ex tit.de edict. Diui Adriani tollendo, datur alicui volenti succedere in bonis alicuius ex testamento, in quo institutus, vel inscriptus est, ex eo quòd ostendit testamentum non cancellatum, nec abolitum, nec in aliqua parte sui abrasum, l.fin.C.de edic.di.Adr.toll. Et datur volenti succedere ab intestato, secundum Ros. quod probat secunda pars rubri. quæ dicit, quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur. sed ratio Ros. dicit contra. in sum. Hoc tamen notandum secundum Spec. de bonorum possessione, quòd bonorum possessiones olim fuerunt vtiles, sed hodie sunt inutiles, præterquàm in quinq; casibus. Primus, quãdo viuo testatore posthumus præteritus decessit, quasi videatur testamentum ruptum iuris scrupulositate, nimiaque subtilitate, cùm nihilominus hæres scriptus ex isto testamento petit bonorum possessionem, vt in l.posthumus. D.de iniust.rup.& irrit.test. secundus est in l.filios eod.tit. tertius Inst.qui.mo.test.infir. §.2. quartus in l.vt scriptus hæres. D.de bon.pos.secun. tab. quintus in l. æquissimum. §.2. eo.tit.& l.filiis. C.de inoffic.test.

Bonorum possessionis introducendæ causa fuit, vt ius ciuile percipiendarum hæreditatum angustissimis finibus per legem XII. Tabularum constitutum, Prætor ex æquo & bono dilataret, scilicet hoc agens, ne quis sine successore moreretur, qui saltem hæredis loco esset bonorum possessor. §.adhuc autem. Instit.de bonor. possess. §.j. Instit. quibus ex caus.manu. non licet. l.& quia. D.de interrogat.in iur.facien. quæ ratio dilatandæ successionis tãtum apud veteres valuit, vt Prætor non solùm emendandi, ac supplendi, verumetiam confirmandi seu adiuuandi iuris ciuilis gratia, concederet bonorum possessionem etiam illis, qui vel ex testamento, vel ab intestato, legitimè succedere potenter, cœpitque paulatim decretum successionis apud iudicem à quibuslibet hære. peti, sicut & hodie in multis locis obseruari videmus. Insti.de bon.poss.in prin. l.vlt.C.qui admitti ad bono.possess. vbi vide Alciat.

Bonorum possessio hoc tempore appellari potest cæremonia illa, quam ex statutis adhibent succedentes ab intestato; vel ex testamento, dum testamenta post mortem recitantur publicè apud magistratum; dum bona immobilia adsignantur hæredi, & describuntur in publicis monumentis, vide Bartol. l.2.C.de testa. ad bonorum possessionem item pertinent ordinationes statutariæ, scilicet, ne quis hæres admittatur, nisi probatione priùs, saltem per duos testes, audita, de gradu cognationis proximo, & si quæ sunt similes.

BONA FIDES variè accipitur. Interdum enim bonam fidem in animi scientia ponimus, cum videlicet quis rem, quam possidet, suam esse existimat, quique ignorat alienam, ita explicuit Marcianus l.3. D.ad l.Fab. de Plag. quod & Harmenopulus lib.j. καλῇ πίστει, ait, κατέχει, ὁ μὴ εἰδὼς ὅτι ἀλλότριόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπατώμενος, καὶ νομίζων δικαίως κατέχειν αὐτό. ἢ κακῇ πίστει, τουτέστιν ξένον εἶναι γινώσκων τὸ πρᾶγμα. Hinc Bonæ fidei possessor cui contrarius malæ fidei possessor. Porrò & Bona fide possessorem, vt & bonæ fidei dicunt Iuriscons. l.qua ratione. §.sed non vti. D.de acqui.re.do. & alibi sæpissimè. Sed &,

Bona fide emptorem dixit Vlpianus, l.sed & si. D.de publicia.in rem act. Vnde & Bonæ fidei emptorem, apud Modestinum, l.bonæ fidei.109. D.de verb.signif. qui ignorauit eam rem alienam esse, aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere: puta procuratorem, aut tutorem esse. Ergo malæ fidei emptor, qui scit rem alienam esse, aut eum qui vendit, ius vendendi non habere: & vt breue id faciam, quisquis contra legum interdicta mercatur.

Bona quoque fide dominus reperitur apud eundem, l. igitur.112.in fi.D.de lib.caus.

Bona fides etiam dicitur, cum promissum præstatur, quod ex Suetonio in Aug. liquet, Eidem, inquit, populo promissum quidem congiarium reposcenti, bonæ fidei esse respondit: & Vlpiano nostro l.ex empto. in prin. D.de actio.empt. ex Iauoleno, l.cùm venderem. D.loca.& aliis Iuriscons.

Bona fides, simplex & syncera conscientia, sic accipi debet in l.2.D.de separat.& in l.bona fides. D.de diuers. regul.iur.antiq.

Bona fides: æquum & bonum, siue, (si malis) æquitatem significat, Græcis, ἐπιείκεια, l.si domum. §.j. D.loca.& alibi sæpissimè. Hinc,

Bonæ fidei contractus, & iudicia, l.in bonæ.16. D.de pecul. Paul.lib.2. Sentent.tit.17. l.j.§.j. D.de actio.empt.& alibi sæpe. Et,

Bonæ fidei actiones, quas recenset Iustin. §.actionum. Inst.de actio. quas ideò ita appellari constat, quia in bonum & æquum conceptæ sunt, l.2.& l.si quis.5. D.de obligat.& actio. In his etiam libera potestas permittitur iudici ex æquo & bono æstimandi, quantum actori restitui debeat. §.in bonæ fidei. Instit. de actio. Hæc potestas descendit ex formula Prætoris, EX FIDE BONA, vel, QVANTVM ÆQVIVS, MELIVS. apud Cice.lib.3. Offic.& alibi. Hac ratione fidei bonæ actionem temperandam dixit Vlpianus, l.non debet.11. D.de dol.mal. Sic accipi debet apud Paulum l. quæro. in fin.princ. D.loc.& alibi sæpe.

Bona fides contraria est fraudi, & dolo, ita Paul. l.3. in fin. D.pro socio.& malæ fidei in Gordiani constitutione, l.j.C.de rescind. vendit. Hoc sensu bona fides in omnibus contractibus exigitur, l.bonam fidem. C.de oblig.& act.

Bonam fidem agnoscere, apud Vlpianum, l. quoties. 9.§.

sicut.

sicut in 6.D.de administ.tut.est sincerè,& ex animi integritate negocia tractare.

Bonam fidem præstare in l.Proculus.18.D.de neg.gest.est sine dolo,& fraude versari.

BONA GRATIA dissolui matrimonium, formula iuris antiqui,cum alter ab altero non propter vllam culpam animorúmve offensionem, sed vel sua sponte, vel legitima aliqua de causa discedebat, vt Vlp.verba ostendunt,l.cum hic.32.§.si diuortium.D.de don.int. vir.& vxo.l.sed si.14.D.qui & à quibus.& Nou.Iust. Imp.2.§.τὸ μὲν ἀγ. Huius solutionis caussas recenset Hermog.l.vitricus.D.de don.int.vir.& vxor.Gaius,l. vel senectutem.D.eod.& Iust.Nou.22.§.Διαλύει).

BONVM pro commodo accipitur,siue pro gratia. Hinc illud Cassiani Iuriscos. CVI BONO: quod Priscianus interpretatur, cuius gratia, cuius commodo. Cassij sententiam refert M.Cicero pro Milone,& 2.Phil. in M.Ant.

quod Bonum,pro quæ vtilitas est, locutio Iuriscons.familiaris,Paulo l.aliquando.D.ad S.C.Velleian. Vlpiano, l.si post.10.§.liberi.D.de bon.possess.contr.tabul.

BONVM & ÆQVVM Budæo,l.j.D.de iustit.& iure,est legitimi iuris emendatio: quod ibi latissimè declarat. Porrò in libris iuris Ciuilis cõiungi solent,l.j.& l.pen. D.eo.l.qui seruum.D.de oblig.& act.& alibi sæpe.

Bonum,ac æquum impetrare, Budæo est ius suum obtinere,rémque suam consequi.

Boni, & æqui ars est collectio politicorum præceptorum, ad diiudicandas incidentium negociorum circumstantias, vt iustum in his ab iniusto rectè discernatur,l.j.in prin.D.de iust.& iure. Horum autem præceptorum capita sunt hæc, Honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere, Vlpiano l.institui.§.j. D.eo.tit.

Bonum & æquum non magis separari possunt,quàm honestum & vtile,d.l.j.§.j. Neque diuersum probatur in l.hac lege decernimus. C.de pact.conuent.tam super dote.bonũ ibi accipitur pro æquo, vt constat ex verbo æquitatis ibidem posito.

Boni æqui notitia iurisconsultum significat verum & vtilem,l.j.in prin.de iust.& iure.D.

Bonũ, pro æquitate posuit Sallustius in Catilina, his verbis.Ius bonúmque apud eos non legibus magis, quàm natura valebat.

BONVM NOMEN facere apud Paulum,l.inter.26.§.abesse.D.manda.est idoneum & soluendo reputare eum quem delegatum admisit.Bonum nomen à quo facile exigi potest:& apud Collumel.lib.3.c.7.Bona nomina non appellando fieri mala.

BONI CONSVLERE apud Vlpianum,l.3.C.de decurio.est,Budæo interprete,bonum iudicare.Boni consulere debeat humanitatis sententiæ, nec decurionatum recipiat.

BONI DVCERE,eodẽ sensu dixit Tertullianus li.5.aduersus Marcianũ,vt rectè interpretatur Beatus Rhenanus:pro quo in Græcis esse refert, ἐν ἀγαθῷ θέσθαι.

Bonum factum, veteres boni ominis causa præfari solebant in edictis.Tertullianus,O edictum, cui ascribi non poterit bonum factum.Plaut.Pœnulo:Bonum factum est,edicta vt seruetis mea.

Bonis cedere,est facultates suas creditoribus instantibus possidendas,distrahendásve dimittere,& deserere, vt ex Summa Azonis collegi,C.qui bonis ced.poss.

Bonis qui,& vbi cedendum docet Marcianus.l.fin. D.eo. Bonis cedi non tantùm in iure,sed & extra ius potest. Sufficit & per nũcium,vel per epistolam id declarari.

Bonis hoc modo per Prætorem interdici solitum fuisse scribit Paulus li.3.Sent.tit.4.Quando tua bona, paterna,auitáque tua nequitia disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis,ob eam rem ea re, cõmercióq; interdico.Est autem bonis interdicere, prohibere ne bona administret,aut quoquo modo alienet.

BONARIOS ficto verbo appellat Theop.Insti.de libertinis.§.libertinorum. naturali iure dominos, item vt eius contrarium,Quiritarios,scilicet quibus iure quiritium dominium competit. Causam autem harum appellationum vide apud Vlp.in Instit.

BONITAS apud Pomponium,l.cum quid. D.si certum pet.significat Alcia.ibidem qualitatem quandam, quæ rem non mutat: vnde à substantia eam parum differre ait.Sunt qui pro valore ibidem accipiendã putent. Accursius qualitatem saporis interpretatur, ibidem. Cuius sententia vera est.

Bonitatis genera duo constituit Bartolus in d.l.cum quid. quædam,ait,est intrinseca,vt quòd vinum sit talis saporis,& coloris:quædam est extrinseca,vt quòd tanti valeat:Valor,inquit venit extrinsecus.

BORBORIANI, siue,vt aliis placet, Borboritæ in l.Arriani.& l.cognouimus,& l.pen. C.de hære.sunt hæretici,qui (vt ait Philastrius in catalogo hæreticorum) vitiis implicati seculi,& malis cõcupiscentiis seruientes,iudicium non sperarunt futurum, sed potius carnalem seculi concupiscentiam fundarunt.

BOSTRA in Leonis constitut.l.4. C.de natur.lib. (sic enim ibidem Bostræ,nõ nostræ,legendũ) ciuitas Arabiæ,Marcellino lib.14.& de ea vide Strabonem li.16.

BOTONTINI sunt, Fausto & Valerio auctoribus, in lib.de limitib.monticelli de terra, quorum etiam meminit Hygenus lib.de limit.const.

BOTRVS, Græca vox.Nam & Græcis βότρυς dicitur, significátque vuam, racemum: quo sensu accipitur in can.cum omne.§.illud verò.de cõsecrat. dist.2.Botrus expressus significat vuarũ grana,d.§.illud verò.eo.tit.

BOVES magis armentorum, quàm iumentorum genere appellantur.Pompo.l.boues.88. D.de verb.signific. quod & Vlpianus probat l.Ædiles. 38.§.iumentorum. D.de ædilit.edicto.

Boues aratorij,quibus vtimur ad agrorum culturam.Hos mactari & immolari vetuit Solon, vt docui lib.2.veter. Iurisp.ad ll.Solon. alioquin capitale erat. Qua etiam ratione Attica lege mactari boues ararorios non potuisse Ælian. refert variæ hist.lib.5.his verbis: Βοῦν ἀρότην, καὶ ὑπὸ ζυγὸν πεπονηκότα σὺν ἀρότρῳ, ἢ καὶ σὺν τῇ ἁμάξῃ, μηδὲ τοῦτον θύειν, ὅτι καὶ οὗτος εἴη ἂν γεωργὸς, καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Et Plin.lib.8. cap.45.Iudicio pop.Rom.in exilium actum eum, qui bouem aratorium occiderat. & ex Varrone, socium laboris & agriculturæ occidi,dum bos occideretur.Hos pignori capi vetuit Constantinus,l.executores. C.quæ res pig. oblig.poss.Sanxit & Constantinus, ne boues aratorij etiam deficientibus iis, qui cursui publico destinati sunt ab iis qui iter faciunt,abstrahantur,l.j. C.Theod. de cursu publico:quod & ad vecturam bellicorũ impedimentorum,& tormentorum æneorum produci potest.Boues aratorios instrumenta fundi esse F.Aretinus respondit consi.158. incip.longa est.num.18.

Boues crebrosi, dicuntur contumaces, vt homines à peruerso cerebro, qui à nemine persuaderi possunt, Colum.lib.2.

Bos cornupetens, vitiosus,l.bouem.D.de ædilit.edicto.

Βουλὴ, Polluce lib.8.Onomast.auctore, locus vbi congregantur consiliarij.Porrò vsu peritorum effectum fuit, vt pro Senatu acciperetur:idque Antonius lib.sing.ad Modestinum adnotauit. Hinc,

Βουλευταὶ apud Modestinum,l.καὶ οἱ μὲ.22. D.de tuto.& curat.dat.ab.sunt decuriones, Anto.Aug.ibidem interprete:cuius versionem probant I.Cuiacius ad l.j.D.de excu.& G.Bud.ad l.solent.D.de offi.Procos.& leg.

Βούτης bubulcus, vide Gellium de hac dictione differentem lib.2.c.21.

Βραβεῖον

BR

Βραβεῖον, brabiũ (sic enim dici scribique debere Erasmus adnotauit) victoriæ præmiũ. Brabium, coronã æternitatis appellat Tertullianus in lib. ad Martyres. Hinc.

Βραβευταί, apud Vlpia. l. 4. D. de his qui not. in fam. Designatores autem quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celsus probat, quia ministerium, non artem ludicram exerceant: & sanè locus iste à principe non pro modico beneficio datur. Iul. Pollux: Τοῖς μὲν μουσικοῖς κριταὶ κάθηνται τοῖς δὲ γυμνικοῖς ἐφεστᾶσι βραβευταί, καὶ μαστιγοφόροι, καὶ ῥαβδοῦχοι. Dicuntur autem βραβευταί, quod victoribus βραβεῖον, id est præmium constituant & designent. Vnde Moschopulus in catalago vocabul. Ατ. βραβεύει καὶ βραβευταί, οἱ διατάττοντες τὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τὰ ἆθλα διδόασι τις, ἀφ' βραβεῖον τὸ ἆθλον. Quin & Gallicam vocem braue, hinc deductam labor vt existimem: solent enim qui præmium aliquod reportant insolescere.

BRACARII in l. vnica de excus. artif. lib. 10. C. artificum genus, in Basilicis βραχιάριοι dicuntur. Accursius dictos putat à longis brachis Teutonicorum, vel Turcula riorum: quæ interpretatio non congruit, vt ex serie constitutionis liquet.

BRANCA lupi in termino, siue petra naturali arborem peregrinam significare ait Latinus V. P. Togatus. Est autem branca pars ima pedis abscissi, vt ex eodẽ Latino constat.

BRANCA VRSI, eodem auctore, in termino, siue petra naturali, lucrum significat.

BRACTEARII in d. l. vni. C. de exc. arti. lib. 10. qui Græcis πεταλουργοὶ dicuntur, (πέταλον enim bractea est, seu folium) qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt: idque Budæus in priorib. in Pand. adnotat. Iulius Firmicus eos bracteatores lib. 8. c. 19. appellat.

Βρεντήσιον, Brentisium, pro Brundusio poni apud Scæuolam. l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. sign. Alcia. & I. Cuiacius aiunt. Porrò Brundusium, Stephano, vrbs Calabriæ ad mare Adriaticum sita. Brundusium quidam Poëtæ breuitatis caussa Brendam dixerunt; Festo lib. 2.

Βρεφοτροφεῖον in l. illud. 16. & l. sancimus. 18. C. de sac. sanct. eccles. locus, domúsve vbi infantes, recentésque partus expositi, aut egentibus parentibus nati alebantur. Βρέφος enim infantem, fœtúmque recens editum significat, παρὰ τὸ φέρβεσθαι τῇ φορᾷ κατὰ μετάθεσιν.

BREVE, Festo lib. 2. à Græco descendit quod est βραχύ.

BREVE tempus in l. cum antiquitas. vers. si tamen. C. de resta. horam, vel etiam minus, accipere debemus, pro rei necessitate. Aliquando triginta dies sonat in l. in contractibus. §. j. iuncto. §. 2. C. de non nu. pecu. & ibi hoc adnotat Accursius. Quandoque ponitur pro paucis diebus. c. cum Bertholdus. de sen. & re iud. Interdũ accipitur pro anno, gl. in c. præterea. extra de æta. & qualit. Breue tempus etiam pro vita hominis accipitur, gl. in d. c. quid ergo. 11. q. 3. Nam & homo breui tempore viuit.

BREVIS, Breues, & Breuia, passim in iure nostro reperias, quæ ita definiuntur à Zonara in cõcilio Carthaginensi, Βρέβια, ἡ ἐπιτομὴ λέγεται, καὶ ὁ σύντομος γραφή, id est compendiaria scriptura. Ananias. Alex. 6. Βρέβια ταῦτα ἡ συντομὸς ἀλλ' καλῶ ἐν οἷς ἀναγράφεται τὰ ἐν ἐκάστῳ τιμίω... Eo sensu accipiuntur in l. inter. 5. C. de conuen. fisco debit. lib. 10. & l. excellentia. C. de erog. mil. ann. Budæus ad tit. de offic. præfect. prætorio, interpretari commentariolos summam rerum continentes, & à Gallis adpellari Borderelles, annotat. Breuium meminit Constantinus Imp. l. j. C. de exact. trib. lib. 10. Lampridius in Alex. Notarium in falsum caussæ breuẽ in consilio Imperatorum retulisset, &c.

Breues, quadrimestria in l. j. C. de apoch. publ. lib. 10. & l. pen. C. de cano. larg. tit. eo. lib. qui de singulis pensionibus à Chartulariis conficiebantur. Cassiodorus Episto. lib. 12. Expensarum fidelem notitiam quaternis mensibus comprehensam ad scrinia nostra dirigere maturabis, vt totius erroris caligine detersa, rationibus publicis veritas elucescat.

Breui manu, vide, Manu longa.

Breues caussæ Baldo in auth. nisi breues. C. de sent. ex breuic. recit. dicuntur, quæ inter homines paruæ conditionis agitari solent.

Breuis, numero vnius dixit vetus interpres in Nouella de nupt. §. secundum occasionem. pro libello, vt rectè interpretatur Aldricus ibidem apud Accurs. pro quo in Nouella Græca est βραχέα.

Breue TESTATVM, quod Latini modò testationem, modò testificationem appellant, lib. Feud. 2. tit. 32. Etiã si probari possit per breue testatum. Et lib. j. tit. 2. Nisi per patres curtis vel breue testatum probare poterit. Cicero Verr. 7. Iste in tabellas refert, obsignat signis amicorum prouidens homo, vt contra hoc crimẽ hac testificatione vteretur.

Breuissimi loculi, repositoria in quibus monilia magnũ patrimonium æquantia seruãtur, annotauit Rhenan. in lib. Tertul. de habitu muliebri.

BREVIARIVM, opus concisum, Græcè fœminino genere ἐπιτομή: tum etiam libellũ eum non ineleganter accipimus, quem ærarij Principis statum generalem appellant, quo Princeps statuit, quam summam ministerio omni aulico expensam ferri placeat.

BREVIARIÆ rationes apud Scæuolam. l. vlt. D. de pecul. lega. dicuntur in epitomen & compendium contractæ. Vlpia. in l. 3. §. 6. D. de pen. leg. logarium videtur hoc appellare. Suetonius in Galba cap. 12. breuiarium rationum dixit.

BREVIATORES in Nouel. 105. περὶ τῶν ὑπάτων. §. τοὺς μέντοι. dicũtur breuium scriptores Aldricus apud Accursium ibidem interpretatur rectè qui breuiatores scribunt. Breuiatores etiã sunt officiales in curia Romana, qui rescripta eiusdem curiæ & scribunt, & dictant.

Breuiloqua substitutio, vide Substitutio Breuiloqua.

BREVICVLVM, paruum breue significat. & hoc verbo vsi sunt recentiores auctores, & Sex. Rufus, & alij. Isidor. lib. j. etymol. In breuiculis, inquit, militum nomina scribebantur. Inde quidam viri docti, vt Budæus ad l. fi. D. de Senator. & Contius ad tit. 44. C. lib. 7. legendum cẽsent eo loco, pro periculo, breuiculo, Breuiculum accipientes pro eo quod Gallicè dicimus, dicton, ou breuet, Alciatus tamen lib. j. Dispũct. c. 21. vulg. retinet lectionem. Vide Periculum.

BROCARDICA materia dicitur, quæ est contrariarũ opinionum rationibus inuoluta, vnde Alciat. l. quidquid. D. de verb. oblig.

BRVCHVS βροῦχος genus vermis è locustarum genere, herbas, & arborum frondes erodens. Huius meminit Hieronymus in Malach. c. 3. & c. reuertimini. 16. q. j.

BRVTIANI dicebantur Brutij, atque hi coacti fuerunt seruilia exhibere, quod primi bello secundo Punico post cladem Cannensem ad Hannibalem defecissent. Fest. lib. 2. Gell. lib. 10. c. 3. Alex. ab Alex. Genial. dier. lib. 2. c. 17. vbi tamen Brutiarios eos vocat.

BRVTVM dicitur non sentiens, & quod longissimè à sensu absit. Hinc apud Lucretium, obbrutescere, An contracta suis è partibus obbrutescat: id est sensum amittat & vitam, & intereat. Brutum hoc sensu passim in iure Ciuili & pontificio reperitur. Brutum, obtusum & hebetem significat Marcello. Brutum etiam grauem antiqui dixere, Festo lib. 2.

BV

Bv, bou quamuis per se nihil significat, magnis tamen & amplis rebus præponi solet, Festo lib.2.

Bubalina pro Babylonica, falsò ab Oldendorpio & Spiege. legitur in l. argumento sunt.25. D. de aur. & arg. leg. Babylonica in Pand. Florent. legitur: quam lectionem confirmat ibidem Baysius. Babylonicarum pellium meminit Marcianus. l. fi. §. species. D. de publicanis, & vectigalib.

Bubinari, Festo lib.2. est menstruo mulierum inquinari, ex Lucilio.

Bubaum, siue Bubleum, Festo eo. libr. vini quoddam genus est.

Bubulcus, Varroni libr.4. ling. Lat. est quasi temo inter boues. Bubulcum accipi posse rectè scribit Paulus. l. cū de lanionis. 18. §. de bubulco. D. de instru. instr. lega. pro eo qui bobus arat, & qui boues aratores pascit.

Buccellarii in constitutione Leonis & Anthemij Impp. l. fi. C. ad leg. Iul. de vi. pub. sunt (inquit Tur. Adu. lib.24. c.16. citans Mauricium quendam Græcum auctorem) equites armari zabis, (id est armatura loricarum propè talarium) & contari quidam & sagittarij. In magno autē honore hos fuisse ex eo apparet, quod in agmine ante Imperatorem exercitus equitabant, & post sequebantur. Hinc Mauricius, καὶ προπορευομένους τοῦ στρατοῦ ἡγεῖσθαι τὸν τοῦ παντὸς στρατηγόν, προπορευομένους αὐτοῦ τιμῆς ἕνεκα τῆς ἐπιτιμίας, καὶ ἑλκόντων αὐτοῦ ἀνθρώπων μετὰ τῆς ἀδεστράτων καὶ βουκελλαρίων βάνδων· ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ αὖθις τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μετὰ αὐτοὺς τοὺς βουκελλαρίους. Erant autem, vt opinatur idem, equites illi Gallogræci. Nam à Suida scribitur, βουκελλάριοι οἱ ἑλληνογαλάται ὀνομάζονται, καὶ ἡ τῶν βουκελλαρίων χώρα, γαλλογραικία. Sunt & Alciato lib. 2. Dispunctorum. c.2. equites in exercitu Romano, quibus magister militum per Orientem præerat: aliíque iuniores, alij seniores erant. Atque etiam scribit, his militibus, postquàm missionem accepissent, latrocinari, & rapto viuere licuisse. Sed fortasse gētis vitium hoc fuit. Vnde eos latrones interpretatur Albericus.

Buccellas dixit Tertullianus Iuriscons. li. de monogamia, pro panibus quos ministri ecclesiæ mulieribus dabant domum perferendos. Hinc

Buccellatum, genus panis bis cocti in l.1. C. de erog. milit. ann. lib.12. Ammianus Marcellinus lib.18. frumētum ad vsus diuturnitatem excoctum ita appellari scribit, quo milites pasci in castris solebant. Spartianus in Pescennino: Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes cōtentos esse. Paulinus, & Theras. in Epistol. August.36. De buccellato Christianæ expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi misimus. Vnde non ineptè Buccellatum, expeditionalem annonam interpretatur. A Græcis δίπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, & παξημάδιον dicitur.

Buccinam, Festo lib.2. quam nos appellamus, Græci buchianon (al. ἱκανιστήριον) à similitudine soni dicūt: est cornu recuruum, quod more tubæ inflatur. Ouidius:

caua buccina sumitur illi
Tortilis in latum. Hinc

Buccinator apud Tarruntenum Paternum. l. fin. D. de iur. immuni. qui buccina canit in exercitu, aut præconiis publicis, aut cùm in militem animaduertitur, vt ex Vegetio lib.2. c.22. liquet.

Buccinum, conchæ genus, purpuris cōficiendis idoneum. l. si cui. §. fi. D. de leg.3. pro quo in Pandect. Florent. est Fucinum.

Buculæ, quarum structores Paternus vacationē munerū habere scribit in l. vlt. D. de iur. imm. sunt (inquit Hotom.) instrumentum illud, cuius meminit Vitruuius lib.10. c.15. in quo sucula inditur, catapultis exercēdis parata. At Tur. Adu. lib.9. c.16. Buccularios legit, atque eos esse interpretatur, qui galeas faciunt, ex ea galearum parte quæ buccula dicitur, imposito nomine. Opinionum harum quænam habenda sit potior, vide apud Hotom. in Com. verb. iuris.

Bufo, rana terrestris venenata, Virgil.1. Georgic.

Inuentúsque cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt, &c.

Bufones in c. vnico, de vita & & honest. cler. interpretatur Ioannes Andreas histriones, vulgaréque Tuscorum esse ait.

Buleuta, bule, vide suprà βουλή.

Bulgæ, dicuntur apud Gallos sacculi scortei, auctore Festo.

Bulgarus Iuriscos. in Italia floruit circiter annum. M.CXC. Is glossemata in Ius Ciuile scripsit: ex quibus Accursius multa accepit, eum sæpissimè citans.

Bulla aurea, Festo, insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, vt significaret eam ætatem alterius consilio regendam. Dicta autem à Græco sermone βουλή, quod consilium dicitur Latinè: vel qui eam corporis partem contingat, id est, pectus, in qua naturale manet consilium. Hæc ille. Quod autē esset insigne puerorum, Plutarchi testimonio in Romulo probatur, φορεῖν δέ, inquit, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος. Bullæ aureæ commeminere alio sensu Pontifices clem. vnic. in fin. de iureiur. & c. præsentium. §. testes. de testibus lib.6.

Bullare, apud Accursium in l. si quis metallum. C. de pœn. est in fronte imprimere pœnæ genus: etsi vetitum. d. l. si quis in metallum, vsu tamen in Gallia receptissimum.

Bupresтis, siue, vt in Pand. Flo. est, Bubrostis, corruptè tamen, apud Marcianum. l.3. §. alio Senatusconsulto. D. ad legem Corne. de sica. animal venenatum, rarum in Italia, scarabeo longipedi simillimum, bouem inter herbas fallit maximè. Nomen habet παρὰ τὸ πρῆσαι τὰς βοῦς. Paulus Ægineta lib.5. ex Dioscoride libr.2. Plinius libro 30. c.4.

Bura Varroni quid sit, ex eius verbis disces, lib.4. Ling. Latin.

Bura, pars aratri posterior, quæ manu bubulci tenetur, quasi βοὸς οὐρά, quòd ad similitudinem bubulæ caudæ sit incuruata. Varr. lib.1. de re Rust. Et sæpe fracta bura relinquunt vomeres in aruo.

Burdo apud Vlpianum. l. legato.49. in princ. D. de leg.3. hinnulus est, id est animal ex quo & asina genitum, Isidoro lib.12. Etymol. & Laur. Val. lib. Eleg.4.

Burgi in l.2. §. in Sardinia. C. de offic. Præf. præto. Afr. & l. pen. C. de fund. rei pri. lib. 11. vulgo vocantur vt ait Paulus Diaconus in Valētiniano, crebra per limitē habitacula cōstituta à quo Burgundiones dictos Paulus monachus, Luitprandus diaconus, Isidorus episcopus tradiderant: de quibus diximus in voce CLUSVÆ. Vegetius lib.4. Castellum paruum burgum vocant. C. Luitprandus lib.3. de Reb. per Europam gest. c.12. Et quoniā, ait, ipsi domorū congregationem quæ muro non clauditur, Burgum vocant. C. Luitprandi interpretatione Gallorum vsus probauit, & retinuit. Domorum enim multitudinem appellant Bourg. Ducitur vt volunt quidam à Græca voce πύργος, π in β mutata. Nam & mutua est harum literarum enallage: quanquam hæc dictio pro vrbe nonnunquam sumitur. Hinc Æschini νόμοι πύργινα, leges vrbanæ. Hinc

Burgarii, de quibus lib.7. C. Th. nondum typis excuso, à burgis.

Burgravii, vide GRAVIO.

Burgundiones, quòd burgis essent expulsi, à Romanis appellati sunt.

Bur

BVSTVM in XII. Tab. Græcis τύμβον, monumentum & sepulchrű videtur interpretari Cicer. lib. 2. de legibus, cui videtur cősentire Festus Pompeius lib. 2. Bustum, ait, propriè dicitur locus, in quo mortuus est combustus, & sepultus: dicitúrque bustum quasi bene vstum. Vbi verò combustus quis tantùm modo, alibi verò est sepultus, is locus ab vrendo Vstrina vocatur: sed modò bustű, eò quòd sepelitur, sepulchra vocamus. Hæc Festus. Verba legis XII. Tabul. hæc sunt: HEROVM, BVSTVMVE NE VSVCAPITO. hanc ex Solonis legibus accepisse Decemuiros constat ex M. Cic. lib. 2. de legibus. Lex Solonis hæc est, ΗΡΩΟΝ, Η ΤΥΜΒΟΝ ΜΗ ΧΡΗΣΘΑΙ ΛΑΜΒΑΝΕΙΝ. Vtramque legem explicui lib. 2. & 4. Veteris Iurisprudentiæ. Porrò autem Græcam vocem τύμβον vsu retinuere Galli. Nam & sepulchri operculum Tumbam vocant: sepulchrum ipsum, Tombeau. Eo sensu, quo apud M. Ciceronem. 2. de legibus, sumit Imp. Iulianus. l. pergit. 5. C. de sepul. viola. Quidam etiam legunt in l. 2. in fi. D. de in ius vocan. In Pandect. tamen Florentinis est iusta, rectius.

BY

BYRRHVS, vestis genus est, vt vult Pithæus lib. j. Aduers. c. 16. aliquantum vilioris, & pilis hirsutæ, qualem etiam endromidem Martialis describit. Mart. Capella lib. 4. Vestis vniuocum est. nam & byrrhus & tunica nomen vestis habent. Sudas, βίῤῥος, ἱμάτιον ἐμφανές. Persij vetus interpres, lacernam byrrhum interpretatur, & adiicit, pallium esse fimbriatum, quo soli quődam milites vtebantur. Hac dictione vtuntur Impp. in l. j. c. TH. de habit quo vti oporc. int. vrb. li. 14. vbi omnibus, præterquam militum seruis, byrrhis vti permittit, & cucullis: milites enim domini byrrhis passim vtebantur. Sed & Vopiscus in Carino, sed corruptè, ibi birri pro beri. Burrhæ appellationem nos hodiéque aliqua ex parte videmur retinere: huiusmodi enim vestis genus, vocamus Bureau.

BYSSVS lini genus esse apud Indos candidissimi, & mollissimi, Isidò. lib. 19. Etymo. c. 27. & Iulius Pollux lib. 7. c. 17. scribunt. Alij tamen byssum esse volunt linum tenue, rufum, colorémque auri imitans, & splendorem atque fulgorem. Reperitur & in pinna marina mollissimæ lanuginis, tenuissimæque & delicatissimæ. Byssum etiam legitur pro colore purpureo, & byssinű pro hysginum. Hesychius, βυσσὸς χρῶμα ἐστὶ τὸ ὕσγινον παραλαμβανόμενον.

Byssinam vestem Iudæis sacerdotibus familiarem fuisse Ioseph. lib. 6. Belli Iudaici ostendit. Huius meminit Apuleius lib. 11. Asini Aurei.

Byssicum opus apud Marcia. l. fi. §. species. D. de publican. pro aliquo ex bysso cőfecto, tametsi per υ (quod y nota est in Græcorum libris) scribatur.

C

C. CONDEMNATIONIS nota erat, quæ in publicis iudiciis dabatur à prætore in tabella scripta, idque Asconius in 3. Verrin. significat: ideóque rectè tristem eam appellauit M. Cicero. pro Milone: Quod nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, neque quæri vnquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quam illam tristem dedisset.

C. litera nota erat prænominű, vt Caij, quæ inuersa mulierem declarat, vt scribit M. Fabius li. j. c. 7. Atque hæc etiam apud Martianum Volusium in libello de assis distributione, erat nota sicilici. Nonnunquam autem C. scripta, G pronuntiatur, vt in Gneo videre licet.

C, in G, mutatur, Fabio teste. lib. j. c. 19. vt & docui in Consuetud. Marchiæ tit. *des donations & dots*. §. 301. Marchiani enim dicűt *logres*, quod vetus interpres Nouell. appellat lucra nuptialia. Nam C & G mutua est enallage, & O pro V, sæpe veteres pronuntiasse cőstat. C, in G, mutari significauit Varro lib. 4. in verbo, Gladius qui à clade ducitur.

C, pro Q, in antiquis libris scribi cœptum refert Petrus Victorius in primum Epist. ad Atticum: docétque earum literarum vsum sæpe confundi: vnde ex sterculino, sterquilinium factum est: veterem tamen orthographiam Pand. Florentinæ retinuerunt in l. si quando. 17. §. fin. D. si seruit. vindic. & l. fundi. §. fundo. D. de acti. empt. quo scribendi genere vsos fuisse M. Catonem & Terentium Petr. Victorius admonuit.

CCCIↃↃↃ ∞ centum milium notam esse idem docet.

CABALLOS pro equis dixit Pomponius. l. si ita. 15. D. de instrumen. instru. quo leg. quo etiam sensu vsus est & Lucillius lib. 2. apud N. Marcellum.

Succussatori tetri, tardique caballi.

CABALLARII, Iulio Firmico auctore, dicuntur, qui sub equi cælestis sidere nascuntur.

CABVS, frumentaria mensura. Hinc

Cabæsi dicuntur, qui expleri nequeunt.

CACABVS, vas in quo pulmentarium coquitur, vt Paulus definit. l. cum de lanionis. §. asinam. D. de instru. instr. que lega. quo etiam significatu vsus est collega eiusdem Vlpianus. l. cum aurum. 19. §. si cui escarium. D. de aur. argentóque leg. Varro lib. 4. Ling. dicit cacabum vas fuisse in quo cibus coquebatur, quem à cibo ductum ait Pauli definitio, vt specialior, ita verior semper mihi visa fuit. Κάκαβον inter vasa coquinaria connumerat I. Pollux lib. 10. c. 24. Onomasticon.

Κακία, in l. 2. D. qui pet. tut. vitium, non malitiam, significat, vt scribit Cicero lib. 3. de finibus, & 4. Tusculanar. quæst.

CACVLA, Festo libr. 3. seruus militis, ἀπὸ τῶν κάλων dictus, quòd fustibus clauísque ligneis ad tutelam dominorű armari solitus esset. Plautus: Video caculam militarē me futurum. Hinc

CACVLATVM, id est, seruitium.

Κακοήθεια apud Paulum. l. & quantum. D. de ædil. edict. vitium est, malignitatem, & malam consuetudinem significans. vlcera mammarum Dioscoridi lib. 3. c. 16. & ad animum transferri potest.

CADO verbum, variè μεταφορικῶς accipitur.

Cadere pro republica, hoc est, occidi, mori. §. filij autem. Inst. de excus. tuto. Hinc Cadauer. Nam à cadendo ductum rectè putat Tertullianus libr. de resurre. carnis. De cadaueribus extat titulus lib. 48. Digestor. D. de cadaueribus punitorum, quæ ab Vlpiano, Marciano & Paulo Iurisconsf. appellantur corpora D. eod. l. j. 2. & 3. Ergo Cadere dicimus corpus in terram per mortem, vt scribit Tertullianus lib. 5. aduersus Marcionem.

Cadere commodè, pro contingere, euenire.

Cadere in commissum apud Marcianum. l. fi. in princ. D. de publican. dicitur cuius dominiű fisco acquiritur ob crimen. l. commissa. D. eo. Porrò quando de crimine accipere debeas, disces ex dict. l. fi. & l. cotem. D. eod.

CADERE CAVSSA, antiquis dicebatur pro eo quod nunc dicimus, caussam, litémve perdere, apud Papinianum. l. Stichum. 96. §. pen. D. de solut. & l. Titio centum. §. fi. D. de cond. & demonst. & Paulum. l. in fraudē. 45. §. neque instrumenta. D. de iur. fisc. Ita explicat Iustinianus Impe. in §. si quis agens. Inst. de actionib. Siquis agēs intētione sua plus cőplexus fuerit, quàm ad eű pertineat, caussa cadebat: id est rē amittebat. Porrò modos quibus caussa cadimus, recēset & declarat idē Imperator. d. §. si quis. versi. plus autem. hos scilicet, res tēpus, locus, causa: Et Paulus li. j. Sēten. recep. tit. 10. vbi

pro re,summā, pro caussa qualitatē dixit. Vide Caussa cadere.Sic eodem sensu,diuerso tamen modo.

Cadere formula,dixere veteres:quod eueniebat, si quis non vt oportuerat,actionem instituisset. In omnibus ferè caussis,(ait Fabius)in quibus cecidisse quis formula dicitur,hæ sunt quæstiones,an huic,an cum hoc,an hac lege,an apud hunc,an hoc tempore agere liceat. Porrò tametsi iuris formulas amputari iusserit Constantinus Imperator.l. vnic.C. de formul.& impetr. subl.quotidianus tamen forensis vsus in exceptionibus reuocasse videtur,non formulas quidem, sed hæc excipiendi genera,an huic,aut apud hunc: & dicitur, *Fines non recipiendi à practicis*.Cadere autem formula in stricti tantum iudicij actionibus videtur vsurpari solitum:Caussa cadere, in omnibus. Suetòn.in Claudio: Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatémque multarum ex bono & æquo moderatus est: nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidissent,restituit actiones.

Cadat verbum in legibus,constitutionibus, edictis, sententiis intelligitur non ipso iure.ita rectè explicat Accursius in l.2.§.quòd si actor.C.de iureiuran.pro.calū.dan. quod probat Nouell.124.§. εἰ δὲ ἅπαντα, καὶ ψῆφον αὐτὸ ἡ μὲν ἰσχυρὰ τὴν ἐκπτωσιν τῆς ἐγκλήσεως ὡς ἀναγκάζομένω καταλλάττω ὀνομασθῇ. Accursij etiam sententiam probat Bernardus c.fi.§.pœna.extra.de iuram.cal. Vide tamen Felinum in c.ex tenore.extra.de rescript.

Cadere in suspicionem,in deliberationem, pro incidere, venire.Cicer.

Cadere animos,vultus,verba:pro frāgi,perire,debilitari.

Cadere in potestatem,pro redigi, vt Inst. quib. mod. ius patr.potest.soluit.§.j.

Cadere in casum,in Constantini Imp.cōstitutione.l.pen. C.de delatorib.lib.10.dicuntur bona alicuius ob delictum,quando quis sine hærede decessit.

Cadens de cælo aqua, pluuia appellatur, Vlpiano.l.j.§.j. D.de aq.& aq.plu.

Καδίσκοι,siue καδίσκος,suffragiorum vrna, seu amphora. Fuerunt autem duo apud veteres cadisci, in quos calculos mittebant iudices:alterum θανάτου, siue καταδικαζόμενος:& hunc appellabant κύριον, in quem condēnationis,alterum ἄκυρον, in quem absolutionis calculos proiiciebant.Hæc καδίσκος ἐλέου, id est, misericordiæ, vocabantur, in quem αἱ σώζουσαι mittebantur: altera θανάτου, hoc est, mortis erat, priore loco sita. Vide l. Polluc.lib.8.Onomastic.περὶ καδίσκων λίθων.& Bud.in cōment.ling.Græcæ.

Cadvca bona,quæ ex aliqua caussa in fiscum cadunt.l. proximè.3.D.de iis quæ in testa.del.l.cum fisco.9.D.ad S.C.Silan.l.30.C.Th.de pet.& vlt.dat. Vnde in lexico Latino Græco,quod extat in æde Beati Germani ad Parisios,Caducum definitur,τὸ χωροῦν εἰς τὸν φίσκον. Vide suprà,Bona caduca.

Caducum legatum erat,relictum sub conditione:qua deficiente,vel viuo,vel mortuo testatore,cadebat,& redibat vel ad testatorem viuum,vel ad substitutum aut coniunctum eo mortuo.Vnde titulus est in C.Iust.de col.caducis.

Caduca auspicia,Festo lib.3.dicebāt veteres,cùm aliquid in templo excidit,veluti virga è manu.

Caduca hæreditas,eadem ratione dicitur, qua caducum legatum,quod ad fiscum veterum tempore deferebatur,quod tamen à Iustiniano correctum, apud eos à quibus derelicta erat manebat,nisi vel substitutus,vel coniunctus eos ante cessisset.Vide,Bona caduca.

Caduca aqua I.Frontino lib. 2.de aquæduct. quæ vel ex lacu abundat,aut ex castellis effluit,aut ex manationibus fistularum.

Caduca glans,vide Bona caduca.

Caduca oliua,quæ ex arbore cecidit, apud Columellam lib.12.c.49.

Cadvcaria lex apud Vlpia.tit. 28. Epitom. vide infra,Lex caducaria.

Cadvceos Græci Cerycia dicunt,apud Marcia.l.sanctum.8.D.de rer.diuis.Est autem κηρύκειον, vt Pollux auctor est lib.8.περὶ ἱερῶν βάβδων,φέρεται τὰ κηρύκεια. Porrò Caduceum signum pacis erat,Gellio lib.10.c.27. Vide Sudam in verbo κηρύκειον.

Cadvceatores, Fest.lib.3. dicuntur legati pacem petentes,à caduceo quem manu gestabant: vtuntur hodie spintere,quæ armilla dicitur, vt ait Budæus. l. sanctum.D.de re.diui.

Cadvs apud Vlpianum l.sed si. 15.§.proprietatis. D.de vsufru.& Proculū l.pen.D.de vino, tritic. vas vinariū Polluci lib.10.c.20.vrnas tres capit.Palæmon apud A. August.lib.2.Emend.c.11.amphoram Atticam appellari scribit.Alciat.lib.4.Dispunc.c.11.dicit cadū congiorum decem capacem,ex Dioscoride lib.5.

Cæcvm definire videtur Vlpianus.l.j.§.secundo loco.vers.casum.D.de postul.vtrisque luminibus orbatum. Cæcum etiam pro improuido veteres dixisse Nonius ait.Cæcus autem tametsi à postulando repellatur.d. vers.casum,iudicandi tamen officio fungi eum idem Vlpianus credit.l.6.D.de iudic.Sed hoc accipiendum putat Bart.si postquam iudex erat, cæcitas superuenerit.Testamentum tamen facere non potest. §. cæcus Instit.quib.non est permiss.fac.testa.

Cæcus μάλιστα est qui supernæ contemplationis lucem ignorat,qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum lucē venturam nequaquam diligendo conspicit quò gressus operis dirigat,nescit.c.hinc etenim.49.distinct.

Cæcam diem, & cæca testimonia vocant Iurisconsulti,quæ scripto perhibentur absentibus.cuius rei exempla pete ex l.ad personas.D.de iureiur. & alibi.Nam cæca sunt non tantum quæ non vident, sed & quæ non videntur,& absunt. Vide Erasmum exponentem parœmiam,Cæca dies.

Cæca vestigia,vt refert Nonius,pro insidioso, & latenti, & occulto malo.Virgilius.Æn.lib.6.

Cæca regens filo vestigia.

Cæcus paries, qui fenestras non habet: cuius meminit Paul.in l.eos.4.D.de seruit.si lectionem C.Harmenopuli sequamur,qui prò pariete cōmuni, vrest in Pand. Flo.legit,τυφλὸν τοῖχον.Sed Florentinam lectionē probo:quod & ipsa res docet. Non tamen eo inficias parietem,qui fenestras non habet,cæcum dici:quo sensu ita scribit Virgilius lib.5.Æneid.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter,ancipitémque
Mille viis habuisse dolum,&c.

Sic Cæcum cubiculum, quod fenestram non habet, dixit Varro lib.8.Ling.Latin.

Cæcum vallum Festo lib.3. dicitur in quo præacuti pali terræ adfixi,herbis vel frondibus occulūtur:qua analogia cæca testimonia i.occulta dici putem.

Cæcum animal appellat Hieronymus, in Malach.c. vlt. 49.dist.indoctum rectè.Nam & hoc ad animū transtulir M.Cicero pro Sex.Roscio.

Cæcus fluctus,Græcis κῦμα κωφόν,apud Sinsennam in Nonio:Subito,inquit,mare subhorrescere, cæcōsque fluctus in se prouoluere cœpit.Est autem cæcus fluctus, occultè malus & latens,& cuius non sentitur nec apparet causa,vt cum venti quiescunt: quod plerunque fit ante vētos exortos.Hinc Virgilius in Prognostico:

Continuò,ventis surgentibus,aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere,&c.

Cæcitas, morbus est partis corporis Vlpiano.l.j.§.sed sciendum.D.de ædil.edict.

Cæcultare Festo lib.3.est cæcos imitari.

Cædem,ait Festus lib.3.putant ex Græco dici, quòd apud illos

illos κτείνειν, interficere significat.

CÆDERE pignora, ait Hoto. in Comm. verb. iuris, pro vendere, & auctione distrahere. Cic. in proœmio lib. 3. de Orat. An tu cum omnem auctoritatem vniuersi ordinis pro pignore putaris, eámque in conspectu pop. Rom. concideris, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædéda, si Crassum vis coërcere: hæc tibi est excidenda lingua, qua vel euulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit. Idem, Cædere, pro consumere, à veteribus vsurpatú, ibidem docet. Cædere autem frôtem apud Catonem explicat Tur. Aduers. lib. 13. c. 2. eam colligere: quod cú faciebant eam stringebant, & ferramento plerunque velut deradebant. Hinc Plautus, quia fronde saginabatur pecus, per trãslationem dixit: Este, effercite vos, saginam cædite.

Cædere est non solùm succidere, quod est securi vel ascia totam arborem crebris ictibus excidere, sed etiam ferire aut vulnerare aut cædere ex parte, Paulus in l. cædere. D. arbor. furt. cæs. Hinc

CÆDVÆ arbores. in l. fructus. §. si fundum. D. sol. mat.

Cædula silua, vt inquit Gaius l. silua. D. de verbo. sig. est, quæ in hoc habetur, vt cædatur. Seruius eam esse, quæ succisa rursus ex stirpibus, aut radicibus renascitur, ait Seruij definitio communi Gallorum loquendi cõsuetudine probatur: vide infrà Silua.

CÆDITITIÆ tabernæ in via Appia, à domini nomine vocari cœptæ sunt.

CÆLARE, vel vt in Florét. Pád. Celare sine diphthongo, significat insculpere. l. cum aurum. 19. §. infecti. 4. D. de aur. & arg. lega.

CÆLATI verbo contineri, quod cælari cœpit. d. §. infecti. quod ad multa produci posse varijs Iuris Ciuilis articulis constat.

CÆLATVRA, sculptura, sculpturæ opificium, Paulo l. ex argento. D. de condict. furt.

CÆLEBS Festo lib. 3. dictus, quòd dignam cælo vitam agat: cui adstipulatur Isidori etymon. Celebs, inquit hic, quasi cælo beatus: quod & diuus Hieronymus probat. Cælebs est, qui vxorem nõ habet, quod etiam ad fœminas refertur, quæ virum non habét. Vnde Fabius lib. 1. c. 6. Cælibes quasi cælites dictos vult, quod munere grauissimo vacent.

CÆLIBATVS, vita sine viro, aut vxore, ἀγαμία. Huius pœnæ legibus Papia & Poppæa inductæ infirmantur ab Imppp. l. 1. & 2. C. de infir. pœnis cælibat.

CÆLVM variè accipi constat. Quãdoque significat Dei domicilium, N. Marcello ex Virgilio: & ita definisse videtur CHRISTVS Saluator noster apud Euangelistam Matthæum c. 5. His verbis: μὴ ὀμόσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Cælos igitur loca supera meritò appellat Varro lib. 4. Analogiarum. Cælũ putat Atl. Gallus, quòd est cælatum: Varrò auté à Chao, hinc cauum, & hinc cælum. Ac Cælum duobus modis dici Varro ibidem scribit, & pars eius summa vbi stellæ, & id quod Pacuuius demonstrat, cum dicit: Hoc vide circum, supráque quod complexu terram cõtinet. Cælum etiam pro aëre dixerunt veteres, vt refert N. Marcellus. & Iuriscl. 1. D. de aq. rer. domi. l. fin. §. pen. D. quod vi aut clam. l. si apes. D. de furt. l. 1. D. de serui. vrb. præd. l. si cuius. 14. § si tamen. D. de vsufruct. Eodé sensu accipitur apud Ciceronem lib. 2. de nat. Deor. vbi de cælo crasso loquitur. Sic apud Virgilium lib. 1. Georg.

Varium cæli prædicere morem.

Cæli, inquit Seruius, id est aëris. Cælum pro aëre etiam posuit Vlpianus l. 1. §. 1. D. de cloacis. Cælum auté propriè, vt definit Iustinus Martyr Philosophus. in libr. exposit. fidei q. 5. est summa pars totius mundi, & in quæst. à gent. q. 63.

Cæli in diuina scriptura aut sunt, qui per se & essentia cæli sunt, veluti primum cælum, aut aëris spacia.

CÆLESTIA auguria vocát antiqui, vt refert Festus lib. 3. cùm fulminat, aut tonat.

Cælestia mandata, præcepta Decalogi rectè adpellabimus. Antè enim quam Dominus eloqueretur, tonauit. Genesis. 19. ἐγένετο δὲ τῇ ἡμέρᾳ τρίτῃ γενηθέντος πρὸς ὄρθρον ἐγένοντο φωναὶ, ἀστραπαὶ, καὶ νεφέλαι γνοφώδεις ἐπ᾽ ὄρους Σινᾶ.

Cæleste oraculum in l. iubemus nullam. 10. C. de sacrosan. ecclef. sumitur pro indulgentia principis viua voce concessa, Alciato ibidem. Ideo autem cœleste dixere Impp. quasi è cœlo dimanent principis mãdata, vt innuit Iustinianus in Nouellis sæpissimè.

Cælestis aqua, pluuia dicitur. l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu. cadit enim de cœlo.

CÆLICOLÆ dici cœpti sunt, qui cœlum quasi Deum colunt, vt scribit Azo. in Sum. C. de Iudæis. de bis l. 2. & l. cœlicolarum. C. eo. & l. 75. C. Th. eo.

CÆLITVS impetrare in l. 2. C. de castrens. & minist. lib. 12. id est à principe, vt rectè interpretatur Accursius: cuius sententiam probat Io. Platæus, & nouissimè I. Cuiacius ibidem.

CÆLESTVS SALINENSIS apud Vlpianum in Epito. tit. 22. Africæ Deus, vt refert Tertullianus aduersus gentes: quod & Capitolinus in Pertinace probat.

CÆLESTIS deæ meminit Ammianus Marcellinus.

CÆMENTA, vel vt in Pand. Florent. Ceméta, apud Vlpianú l. redemptores. D. de rei vindic. sunt lapides rudes, & informes, quibus vtuntur ad farturas operum, Budæo l. sicuti. §. competit. D. si seruit. vindicet. & l. qui domum. D. loca. Vide Vitruuium lib. 2. c. 8. Hinc

CÆMENTITIA fundamenta dixit Iauolenus l. qui domum. D. loca. quæ cæmentis inferciuntur: & Cæmentitius riuus apud Vlpianum, ex Seruio & Labeone l. 3. §. Seruius. D. de riuis.

CÆREMONIÆ sunt externi in sacris ritus, motésque, c. non est. §. is itaque. & ibi gl. 6. distin. & 16. q. 7. c. in noua. & Exodi 12. c. 45. distinc. c. qui syncera. & vide Lyturgiã Iacobi fratris Domini, & Dionys. cælest. Hierarch. c. 7. August. Epist. 59. ad Paulinum. Cæremoniarum caussam, & vnde dictæ sint, docet Festus lib. 3.

CÆRITES tabulæ quæ essent, ex subiectis Agellij verbis lib. 16. c. 13. disces. Primos autem municipes sine suffragij iure Cærites esse factos accepimus, concessúmque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent: pro sacris bello Gallico receptis custoditísque. Hinc Cærites tabulæ adpellatæ vice versa, in quas Cẽsores referri iubebant, quos notæ caussa suffragijs priuabant. Pedianus in Diuinat. Qui plebeius erat in Cæritum tabulas referebatur, & ærarius fiebat, ac per hoc non erat in albo centuriæ suæ: scilicet ad hoc vt ciuis esset, sed tantummodo vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.

CÆSALIS lapis finalis erat, & Tiburtinus dicebatur, vt aiebat Dolabella lib. de limitib.

CÆSA definit Vlpianus, arbores cæsas, & carbones, & similia. l. fundi. §. si ruta. D. de actio. empt. In rutis cæsis esse ea, quæ terra non tenentur, quæque opere structili, tectoriove non continentur, scribit Quintus Mutius l. in rutis. 241. D. de verb. sig. Verba in lege vẽditionis dici refert Varro lib. 8. Ling. Lat.

CÆSARIS nomen qui primus adeptus est, à cæsarie illi est impositum, vt ait Festus, quod scilicet cum cæsarie natus sit. Alij ab elephanto (qui lingua maurorũ cæsa dicitur) in prælio cæso: vel quia mortua matre ventre cæso natus sit: vel quod oculis cæsiis & vltra humanũ morem viguerit, vt refert Spart. in Ælio Vero. Fuit autem hoc Iuliorum familiæ cognomen, & Xiphilinus in principio Vespasiani, id cõprobat, vbi Vespasianũ à Senatu imperatorem cõstitutum, designatos auté Cæ-

ſares Titum & Domitianũ, hi omnes Cæſares in vniuerſum appellati ſunt. Hoc tamẽ nomen Imperatoribus deſignatis, & futuris imperij ſucceſſoribus tribui ſolebat. Vnde ab Auguſto Cæſar ſeparatur à Cõſtantino A. Imp. in l. & ſi excepta. ibi, In comitatu meo vel Cæſaris. C. de maleficis & mathem. & apud Spartianũ, Capitol. & Lampridiũ, & ſæpe in inſcriptionibus cõſtit. C. Sic poteſt accipi in l. fiſcus. §. ſi. D. de iure fiſci.

Cæſares autem ideo diuos appellatos credidit antiquitas, quòd poſt mortem inter diuos referrentur. Alciatus verò in l. ad inſtructiones. C. de ſac. ſan. eccleſ. diuos ideo dici quòd imperium à Deo ſit conſtitutum: cuius ſententia vera eſt: οὐ (ait Apoſtol. Rom. 13.) γὰρ ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. quod & Iuſtinianus fatetur Nouell. 6. in princi. Μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ δῶρα θεοῦ παρὰ τῆς ἄνωθεν δεδομένα φιλανθρωπίας, ἱερωσύνη τε καὶ βασιλεία.

Cæsariani, & Cæſarienſes dicũtur miniſtri ſeu officiales procuratoris Cæſaris, qui & Catholiciani dicuntur. l. prohibitũ. & l. defenſionis. C. de iure fiſc. libr. 10. & l. penul. §. ſi. C. de bonis proſcript. Cæſarianos in actu duntaxat cõſtitutos Cõſtantinus Impe. reſcript. l. j. C. Th. de Cæſarianis. lib. 10. Vnde eos executores noſtros fiſcales interpretatur Alciat. l. ſi. C. de pact. Voa autem Gallica *Sergens*, ea hac Cæſarianorum appellatione deducta eſt, vt vult Cuiac. ad l. 7. C. de iure fiſc.

Cæsariensis advocatio, in d. l. fin. aduocati ſunt ipſius, ſcilicet Cæſaris, Accurſio interprete. Alciatus verò ibidem aduocatos Cæſareæ ciuitatis, quæ Cappadociæ metropolis eſt interpretatur, rectè.

Cæsariana prædia dixit Calliſtratus. l. vlt. D. de offi. procur. Cæſ. quæ ad Cæſarem pertinerent.

Cæsones adpellantur exſecti ea matris vtero, Feſto lib. 4. & huiuſmodi matrem etiam cùm moreretur filium habere ſcribit Vlpianus. l. negat ea. 141. D. de verbo. ſignifi. Vide tamen ibidem Alciatum.

Καιρικαὶ horæ, Alciato. l. 2. §. cuiuſque. D. de verb. ſignifi. dicuntur temporales & vulgares.

Cainanos hæreticos dictos putat Iſidorus libr. 8. c. 5. Etymolog. quòd Cain fratricidã adoraſſent, & c. quidam. 23. q. 3. quod & ante dixerat Tertullianus Iuriſconſ. in lib. de præſcript. aduerſus hæreticos. Magnificant enim, ait, Cain, quaſi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ in ipſo operata ſit.

Caivs Caia, nomina in matrimoniis quæ per coemptionem fierent, vſitata: vbi tv caivs, ego caia. quibus verbis, vt Plutarchus ſcribit, quaſi paciſcitur ſibi commune cum viro dominium, & par imperium domi: ac ſi diceret, Vbi tu es familiæ princeps ac dominus, ecce ego adſum familiæ princeps & domina. Quod Cicero facete exagitans in Murænianа: Quia, inquit, in alicuius libris exempli cauſa id nomen inuenerunt, putarunt omnes mulieres quæ coemptionẽ facerent, Caias vocari. Val. Max. Cæterum, inquit, Caia vſu ſuper omnes celebrata eſt, fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinij Priſci Regis vxorem, optimam lanificam fuiſſe: & ideo inſtitutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam eſſe ſe dicerent.

Calamistri, Varroni lib. 4. Ling. Lat. quòd his calefactis in cinere capillus ornatur: pertinere poteſt ad ea, quæ recenſet Vlpianus. l. argumento. §. ornamentorum. D. de arg. mund.

Calamitas, grando, quòd calamos cõminuat, Donato interprete, Budæus. l. ex cõducto. §. j. D. loca. Hinc Calamitoſa tempeſtas apud Vlpianum. d. l. ex conducto. §. j. eodem ſenſu.

Calamitas etiam damnum ſignificat μεταφορικῶς apud Põponium. l. ſi. D. de adminiſt. tut. & Paulum. Hi ab arbitro. D. qui ſatiſd. cogant. Calamitatem fortuitam dixit Vlpianus. l. 2. §. pen. D. ſi quis caut. in iud. ſiſt.

calamitas, ſtatus mutatio: & è contrario. Inſtitut. de ingenuis. Hinc

Calamitosi, apud Calliſtratum. l. obſeruandum. D. de offic. præſid. rei delati, ærumnoſi, malis calamitatibus prægrauati, Nonio.

Calamvs in Zenonis conſtitutione. l. fin. C. de diuerſ. præd. lib. 11. eo ſenſu accipitur apud Plinium libr. 12. c. 23. qui & odoratus dicitur. Is arundini ſimilis eſt, multis geniculatus nodis, caſſiæ ſapore. Prouenit in Arabia, India, & Syria. Vide Dioſcoridem.

Calare Agell. lib. 15. c. 27. eſt conuocari, ἀπὸ τοῦ καλεῖν. Hinc Calendæ, vt ſcribit Macrob. lib. Sat. j. c. 15.

Calata Comitia L. Feneſt. lib. 2. c. 7. dicta quòd per lictorem curiatim calari, id eſt, vocari ſolerent. Calata ergo comitia apud antiquos eſſe ait Labeo apud Agellium lib. 15. c. 27. quæ pro collegio, aut regis ſacrorum, aut Flaminum inaugurandorum cauſſa fierent. Erat & olim teſtamenti genus, quod Calatis Comitiis adpellabatur, vt ſcribit Iuſtinianus Imp. Inſtitu. de teſta. ord. in princip. Hoc quã fieret, docet Græcus interpres Theophilus, cuius verba huc non tranſcribo: ſtudioſiſſimo enim cuique obuia ſunt.

Calaſſis Feſto lib. 3. tunicæ genus, quod Græci καλάσιριν vocant. Alij dicunt nodum eſſe tunicæ muliebris, quæ connexa circa ceruicem tunicæ ſubmittitur.

Calatio, Varroni lib. 4. de curia Calabra loquenti.

Calatores, Feſto lib. 3. quòd ſemper vocari poſſent ob neceſſitatem ſeruitutis.

Calendæ, Calendarium, & c. vide Kalendæ.

Κάλαθοι, Græcum eſſe verbum Feſtus libr. 3. & Seruius in ecloga. 3. Virgilij adnotant: pro quo Latini qualos, & quaſillos dixerunt. Qualos autem inſtrumentum fundi cogendi cauſſa paratum Vlpianus ſcribit. l. in inſtrumento. 8. §. cogendi. D. de inſtru. & inſtru. vbi eos eſſe vindemiatorios ait. Vas eſt vimineum apud Porphyrionem: quod Ouidius lib. 4. Faſtorum probat:

Hæc implet calathos lento de vimine nexos.

Calathos Gynæciis vaſis connumerat Iulius Pollux lib. 10. c. 29. Si quis horum formam videre velit, Marcellinum conſulat.

Calavtica (ſic enim in Pandect. Florent. legitur) inter capitis ornamenta muliebria recenſet Vlpianus. l. argumento 25. §. ornamenta. D. de aur. & argent. leg. tegmen muliebre, quod capiti innectitur, ait Nonius ex M. Cicerone. Seruius Honoratus: Mitræ, inquit, fœminarum ſunt, quas Calauticas dicunt. Et Auſonius calauticam vocat quod Homerus κρήδεμνον. Inde Decalauticare Lucillio, id eſt calauticam detrahere, apud Nonium in verbo Depeculaſſere. Lexicum quod extat in æde beati Germani ad Lutetiam definit ἄλσος ζώνης. In aliis exemplaribus legitur Calantica.

Calbeos, armillas dicebant antiqui, quibus triumphantes vtebantur, & quibus ob virtutem milites donabantur. Feſt. lib. 3.

Calcaria, apud Vlpianum. l. aut damnum. §. in calcariam. D. de pœnis. locus vbi calx cõficitur. In calcariam damnatos, qui ad coquendos lapides, ex quibus calx fit, addicti erant, accipere debemus.

Calcearivm, ſiue, vt in Pand. Floren. eſt, calciarium, apud Vlpianum. l. cum hi. §. qui tranſigit. D. de tranſact. De calciario quoque arbitrio Prætoris tranſigendum eſt. & l. diariis. D. de alim. & ciba. leg. Diariis & cibariis relictis, neque habitationem, neque veſtiarium, neque calciarium deberi palam eſt. Nec verò calceum vnum, ſed quantum calceorum vſui ſatis eſt, ſignificat: id quod pro perſonæ conditione accipi debet Suetonius in Veſpaſiano: Claſſiarios qui ab Oſtia & Puteolis Romã pedibus commeãt, petentes conſtitui aliquid ſibi calciarij nomine, quaſi parũ eſſet, ſine

responso abegisse, iussit posthac excalciatos cursitare.

CALCIATVS, apud Paulum l.3.§.sciendum.D.de offic. præfecti vigil.id est, calceis indutus: sic enim Flor.legitur, & in vulg.cod.& apud Fenestel.nec alia ratione præfectum vigilum calciatum oberrasse dicit Cuiac. lib. Obser.13.c.30. quàm vt noctu securius ambularet per medios etiam ignes, si necesse fuisset: qua ratione etiam in armatura Christianorum D.Paulus inserit vt sint calciati pedes. Hieronym.lib. Quid cauendum in libris περὶ ἀρχῶν: Calciatis pedibus pergere, necubi à serpentibus mordeatur, &c.& alibi sæpissime hoc vtitur vocabulo. Quidam pro calciato caligatum: Hoto. falciatum legendum autumat, id est falcibus muralibus (de quibus Cæsar & alij meminere) quæ diruendis ædibus inflammatis parantur, instructum. Tacitus lib. 19. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, scalásque conuectant.

CALCEM, pro fine, terminóque alicuius officij, dixere Honorius & Theodosius, l. palatinos. C.de palat.sacr. largit.lib.12.

CALCES, Festo libr.3. ampullæ plumbeæ.

CALCES eiicere, apud Alfenum D.libro 9.tit.j.l.5.idem quod Silio calces elidere, λακτίζειν, calcitrare, vt equi calcitrosi solent. Agaso, inquit, cum in tabernam equũ deduceret, mulam equus olfecit, mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit.

CALCITRO, ait Agell.lib.4.c.2. ex Labeone dicitur vitiosus equus, qui calce percutit, aut petit, Vlpiano interprete in l.j.§.j.& 2. D.si quad.pau.fecisse dic. Calcitrosus eodem sensu dixit Vlpianus, d.l.j.§.j.

CALCVLARE, hoc est, ad calculũ vocare, vel rationẽ facere cum aliquo. Quod ad calculũ ponere dicimus.

CALCVLVS variè pro re accipi in iure nostro solet: quandoque pro calculis, & computatione, l.vnic.C.de erro.calcul.l.si sponsus.§.si quis rogatus.in fi.D.de do. int.vir.& vx.& l.quod priuilegium.D.depos.ita explicat & Macer l.j.§.j. D.quæ sent. sine appell. Azo in Summ.C.de erro.calcu. Hinc Calculos publicos, publicas rationes, & fiscum interpretamur in Zenonis consti.l.vni.C.vt omnes iud.tam ciuil. Calculum vero pro re pecuniaria accipi quidam putant in l.Sabinus. D.de dolo. Equidem pro computatione accipiendum putem: cuius rei nomine defunctus calculator tenebatur, quia dolosè cõputasset, vt lex titulo suo congruat. Calculus etiam translatitiè pro tabella iudicis & sententia accipitur, l.si actor. C.de appel.l.4. C.de auct. præs.l.rem nõ nouã.in princ.C.de iudic.& c.per tuas. ext.de appel. ψῆφος eodem sensu Græcis dicitur l.ἀδέλφων χρή.D.de excus. Calculis enim olim iudices ferebãt sententias, albis absoluebant, nigris condemnabant. Azo in Summa de erro.calc.C.dicit accipi in d.l.rem non.pro cognitione caussæ, quod plerique probant: sed hic sequi malim Ant. August. qui pro sentẽtia sumi vult. Hinc calculos æquare dixit Bud. pro distribuere sententias in numerum parẽ: & Calculum addere: sic &, Calculum reducere, hoc est mutare sententiam.

Calculũ proponere seu porrigere, hoc est, censendi potestatem facere, & in consilium mittere, cũ processus in eo statu est, vt iudicari possit, Budæo l.2.C.de orig.iur.

Calculum pro puncto posuit G.Budæus in Forensibus. Hinc ponere calculum, id est ad punctum aduertere: quo significatu accipitur l.foti.in fi.D.de iis qui no.infa. vt res ipsa docet, non pro computatione, vt Accursius autumat. Calculum etiam pro expensarum articulo G.Budæus in Forensib.dixit.

CALCVLATORES, à calculis, id est, minutis lapillis dictos putat Isidorus, qui rationibus cõficiendis adhiberentur, Anton.Aug.l.ἀδέλφων.D.de excus. quo sensu accipiuntur in l.vt iurisiurãdi. §.dabitur. D.de oper. liber.& l.oratione.C.de profes.& medic.lib.10. à Græcis ἀριθμητικοί, d.l.ἀδέλφων.

CALDARIA cella, Vitruuio li.5.ca.10. locus sub hypocausto, Budæus l.si quis mihi.D.manda. Et,

Caldarium, ahenum ex quo aqua calida hauritur, eisdem auctoribus.

CALERE iudicia, est iudicia exercere, idque magna diligentia, apud M.Ciceronem.

CALICATA ædificia, calce polita, Festo lib.3.

CALIGA, militare calciamentum, ex qua C.Cæsar Germanici filius cognomen pueri induit, vt Tacitus lib.1. & Suetonius scribunt.& vide Sabell.ad Sueto.in Caligula. Erat autem gregariorum militum calciamentum, vt Anto.Augu.lib.singu.ad Modestinum l.ὁ μόνος in princ.D.de excus.scribit. Hinc,

CALIGATA militia, in d.l.ὁ μόνος. Et,

CALIGATI milites, viliores, manipulares & gregarij sunt, quod & ex serie contextus Vlpiani l.2.in prin.D. de iis qui not.infa.& l.à caligato. C.de nupt. liquidò constat. Porrò in d.l.à caligato, pro protectoris, legendum adfirmare ausim, præfecti cohortis, per seriẽ d.l.2. Caligatos, Nouella, qui.mo.nat.effic.legit.§.quisquis, interpretatur στρατιώτας καὶ ἀφανεῖς. Sic accipi potest in l.omne 6.§.exploratores.D.de re mili.& l.de militibus.9.D.de custo.& exhi.reo.

CALIM, Festo lib.3. antiqui dicebant pro clam, vt nis, pro nobis, sam pro suam, im pro eum. Hæc Festus. Sed & am pro eam legimus in Pandect.Florentinis.

CALYPTRA, auctore eodem, vestimenti genus, quo capita operiebant veteres.

CALIX diatretus apud Vlpianum l.si seruus.27.§.si calicem.D.ad leg.Aquil. tornatilis, & pertusus, torno factus: Budæo vas est, quo bibimus: quod & Iullij Pollucis testimonio probatur, lib.6.ca.6.& Varronis lib.4. Ling. Huius hæc verba sunt: Calix à caldo, quod in eo calida puls adponebatur, & caldum in eo bibebãt. Quod & Festus probat lib.3. Calicem non tantum pro vase, sed & pro ea tantùm vasis parte, quæ humoris capax est, probatissimos auctores dixisse refert L.Baifius in libell.de Vasculis. Calix etiam μετωνυμικῶς pro potu sacro sanctissimi sanguinis CHRISTI Seruatoris nostri accipitur, Tertulliano li.de Corona militis. Calicis, aut panis etiã nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur. & Cypriano in Epistola ad Cæcilium fratrem, c.scriptura, de consecra.dist.2.

CALLAINVS, pro lapide pretioso apud Martianum l. interdum. §.species. D.de publican.in Pand.Flor. Tu Basilica consule. Nam ibi quidam Callinnum legunt.

CALLIDVS in Iustinia. Constitutione l.cum antiquitas.in fi.C.de testam. dicitur cuius vsu animus concaluit: M.Ciceroni vafer, astutus. Callidum commẽtum hoc sensu dixit Papinianus l.ob hæc.20. D.de iis qui not.infa. Callidum consilium Vlp.l.sed &, vt in Pand. Flor. aliàs l.cũ qui, vt in vulg.codic.§.prætor ait. Hinc,

CALLIDITAS in l.j.§.dolum. D.de dol.malo: fallacia, & machinatio: quam iustitiæ contrariam M.Cic.scribit lib.1.Offi. Astutiam excogitatam videtur appellare Zeno, l.vni.C.vt om.iud.tam ciuil.quã criminal. Eodẽ sensu videtur accepisse Vlpianus l.j.in princ.D.si quis omis.caus.testam. Eam tacendo fieri scribit Accursius in d.§.dolum. Equidẽ etiã facto verba subsecuto committi putem, l.j.& l.6.& l.fi.D.si quis omis.caus.test.

CALLONES, Festo li.3. calcei ex ligno facti, quo genere vtuntur Marchiani nostri, & Pictones Calones etiam sunt militum serui, dicti, quia lineas clauas gerebant, quæ Græci κᾶλα vocant.

CALOR irati animi impetum, & quemlibet efferuescẽtem motũ, incẽsiúmq; mentis cõmotionem significat, apud Paulũ l.3.D.de diuort.l.quicquid.D.de diuer. reg.iur.antiq. Marcianũ l.j.§.quæri. D.ad Turpil.l.lex. §.fi.D.ad leg.Iul.rep.l.2. C.de abol.& alibi sæpissimè

CALPAR, verbum antiquum, dolium significat N. Marcello. Varro, Quia, inquit, antè quàm nomē dolij prolatum, cū etiam id genus vasorum calpar diceretur, id inde calpar appellatur. Calpar vinum nouum, quod ex dolio demitur sacrificij caussa, antè quàm gustetur, Festo lib. 3. qui subiicit calpar fictilis vasis genus esse.

CALVISIANA actio, vide actio Caluisiana.

CALVITVR, inquit Marcellus, est frustratur: tractum à caluis inimicis, quòd sint omnibus frustratui. Plautus in Casina: Nam vbi domi sola sum, sopor manus caluitur. Complura Nonius exempla protulit, ex quibus Caij responsum facilè intelligatur in l. 233. D. de verb. sign. Si caluitur, & moretur, & frustretur: vt, SI CALVITVR, verba sint legis XII. Tab. quam interpretatur: cætera sua, id est glossæ & interpretationis. Erat autem in lege, vt vult Hotom. SI CALVITVR, PEDEMVE STRAVIT, MANVM ENDO IACITO.

CALVMNIA est malitiosa, & mendax infamatio, Nonio: eáque est Marciani sententia l. j. §. j. D. ad S.C. Turpil. Est & callida, & malitiosa iuris interpretatio, auctore M. Cic. li. 1. Offic. cuiusmodi interpretes plerosque nostra tempestate vidimus. Calumnia est etiam cùm quis ex certa scientia & dolo iniustè agit, aut excipit, Azo in Summa, C. de iura. propt. calum. dand. Sic accipitur in l. j. §. per calumniam. D. si mulier vent. nomi. in posses. calum. & l. 2. in prin. C. de iureiur. propt. calum. dan. Iurare enim ea constitutione iubentur & actor & reus, ne calumniandi animo litem aut intendant, aut excipiant. Significat & calumnia calliditatē, id est σόφισμα apud M. Tullium lib. 2. de Republica, vt Marcellus refert: Vt Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas caussas ingenij calumnia ludificari solet. Calumnia etiā pro accusatione accipi videtur in Arcadij, & Honorij constitutione l. sancimus. C. de pœn. sed quæ calumniosè instituta esset, vt ibidem Accursius docuit. Nam præsumitur calumniosè quis propinquum accusare, qui eum dicit in propinquū deliquisse, d. l. sancimus ex verbis & sentent. Sic accipiendam calumniam putem in l. 2. C. de censib. & censito. lib. 11. quamuis quidam autument pro pœna ibidem accipi. Calumnia quoque pro delicto accipitur, hoc est pro eo actu, quem calumniandi caussa quis facit, l. auxilium. D. de mino. & c. calumniam. ext. de pœnis, vt Albericus existimat. Ego verò pro iniustè instituta actione, vel obiecta exceptione accipiendam ibi calumniam putem: quod verba temerè litigantium ibidem posita indicant.

Calumniæ species tractat eleganter Marcellus in l. j. in princip. D. ad Senatusconsult. Turpil.

Calumniæ pœnam, & aduersus calumniatores procedendi modos explicat Bartol. l. j. C. de calumniato. & l. j. D. ad S.C. Turp.

Calumniam ferre, apud Ci. in Cælij epistola: Scito Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas calumniam maximo plausu tulisse. Est autem Calumniā ferre, calumniosum quiddam & astutum dolosúmque excogitare & afferre, & obtinere fortasse; quod tum fecit Rufus, qui accusatorem suum postulauit lege Plotia, vt hoc extraordinario reo causam non diceret. Sic Cicero in Sallust. Sed est quædam calumnia, quam vnuquisque nostrum, testante animo suo, fert de eo qui falsum crimen bonis obiectat. Quanquam in hoc posteriore exemplo nonnihil à prioris sententia deflectitur: hîc enim significat, eos improbari tacito hominum iudicio qui falso crimine alios calumniantur.

per Calumniam petere dicitur, qui vexandi alicuius gratia petit, l. postquam. 43. D. de hæred. petit. Sic etiam per Calumniā satis petere, vel per Calumniam desiderare vt cautio interponatur, dicitur, qui nullo iure, sed vexādi aduersarij caussa cautionē postulat, l. 3. §. j. D. vt in poss. leg. l. j. §. fi. & l. paulus. 8. D. de prætor. stipul.

de Calumnia iurare, est iureiurando promittere se non vexādi animo aliquid facere, l. qui bona. 13. §. qui damni. D. de damn. infect. l. 3. C. quemad. testam. ape. l. cum plures. D. de reb. auct. iudic. pos. & alibi sæpe. & C. de iureiur. propt. calum. dand.

Calumniari, quòd est falsa crimina intendere l. j. §. calumniari. D. ad S.C. Turpil. à verbo Caluor. de quo suprà.

CALVMNIATOR qui sciens prudensque per fraudē litem aut controuersiam facit alteri, vt vexet eum, vel vt ei aliquid extorqueat, in tit. de calumniatorib. Et de calumniatoribus, id est, de his qui pecuniam vt negotium facerent, aut non facerent, accepisse dicentur, l. pen. eod. tit. Calumniator etiam in priuata re est qui non debitum petit, l. pen. D. ne quis eum, qui in ius vo. & qui temere controuersiam mouet, l. cui necessitas. 39. §. j. D. de libe. caus. Sic calumnia in d. c. calumniam. de pœnis accipiēda est. Hinc Calumniæ illa actio antiqua, de qua scribit Imperator, §. hæc autem. Inst. de pœn. tem. litig. quæ in partem litis decimam actores multabat: & post sententiam pronunciatam, victori aduersus eum qui damnatus erat, dabatur. Sed hæc in desuetudinem abiit.

Calumniator ita demum notatur, si fuerit calumniæ caussa damnatus. Neque enim sufficit calumniatum, Vlp. in l. Athletas. D. de his qui not. infam.

CALVMNIOSVS est, qui sciens, prudénsq; negocium alicui comparat, Paulus lib. 1. recept. Senten. tit. 5. is pro qualitate admissi puniendus est, Paulo ibidem.

CAMARA, & Camuri boues, à curuatione, ex Græco καμάρα. Camara dicitur fornix, arcus, testudo, Budæo l. sed addes. D. loca. Camaræ quoque nauium sunt nomina apud Arrianum & Strabonem.

CAMBIO, elegans & antiquum verbum, quod Alciatus annotauit lib. 1. Parer. c. 45. id ferè significat quod permuto. Vnde Campsor Latinè dictus. Nostri verò vocem cambij inde deducunt, quæ, eodem admonente, Latina non est. Id autem ea voce intelligunt, quod per ἀλλαγὴν Græci, id est, vt Pollux li. 7. Onomast. c. 30. ait, ἀργυρίου ἀλλαγήν. Vnde Lagium alij dicunt, deductionem videlicet quandam, quam sibi Trapezitæ retinent, vel ob mercedem suam, vel quia sua tantum intersit pecuniam, quam permutationis vice exhibēt, potius retinere, ob monetæ varietatem. Hinc eodem significatu.

CAMBIVM, & Cābij literæ, pro quibus ita præsumitur, vt executio concedi possit. Alciato respons. 333. Harum vsus frequens est inter Lugdunenses negociatores.

Cambium etiam aliud permutationis genus est, scilicet rei ad rem, vt c. si quis fecerit. quo temp. mil. inuest. in vsib. feud. verbum Iuriscos. veteribus incognitum, sed interpretum, & vulgi vsu receptissimū. & vide P. Rebuffium in tractatu de chirograph. recognitione, & Hotom. in lib. de verbis feud.

Καμηλασία, apud Hermogenianum l. j. D. de munerib. & hon. & Charesium l. fin. §. Camelasia. D. eo. personale munus est, alendorum scilicet camelorū. Lib. 17. apud Amm. Marcellinum, Camelasium reperitur, vt refert Ludouicus Reussardus. Sic nec Camelaria, nec vt legit Bud. legendum est, vt autem ab ἵππος, ἱππάζειν, ἱππασία sic à κάμηλος, καμηλάζειν, καμηλασία. Camelasium verò est tributum eo nomine indictum.

CAMELORVM naturam quasi mistam esse, ideóq; iumentorum, & bestiarum numero cōtineri Gaius scribit l. 2. §. j. D. ad leg. Aquil. Eos, vt ait Plinius lib. 8. cap. 18. inter armenta pascit Oriens. Horum genera duo constituit. Omnes iumentorum vice dorso fungi idē Plinius refert.

CAMELLÆ virgines apud Festum sunt, mutatione g in c, γαμείλαι θεοί.

Camera, pro conclaui in quo pecunia seruatur. vnde Feudum de camera, lib.2.tit.j.§.2. & tit.2.§.2.pro stipendio quod Vassallo datur à domino. Sic in testamento Caroli Magni apud Eguinarthum, Incipit descriptio atque diuisio, quam perfecit de thesauris suis atque pecunia, quæ illa die in camera eius inuenta est. Antoninus Florentinus parte Hist.2.in extremo: Anno M.CC.IIII. Petrus Arragoniensis Rex obtulit regnum suum Innocentio Papæ: illúdque sibi ac successoribus suis constituit censuale, vt annuatim de Camera ipsius Regis CC.& L.massemuntinæ apostolicæ sedi redderentur. Feudum de Camera & Soldatam esse arbitror ex lib.Feud.2.tit.10.in fin.Petrus de vineis libro Epistolarum secundo, ca.trigesimo octauo. Necnon feudorum nostrorum, & de cameris feudatariorum in ipsa collecta subsidiis computatis.

Camerarius, cl.2.§.eo tamen prouiso.de elect.vide Card.Zab.

Camerata arca, arcuta, & confornicata: vehiculum tectum, qualia sunt hodie corio tecta ait Bud. quibus matronæ gestari solent, & valetudinarij. Vlpia.in l.sed addes.§.si inquilinus.5. D.loca. Pand. tamen Flor.pro camerata habent ærata, quod tectius putem, & menti Vlpiani consentaneum magis.

Camillus Festo lib.3.propriè appellatur puer ingenuus. Turn.autem Adu.lib.10.c.20.fuisse scribit sacerdotum ministros. Camillæ autem nomen vnde sit deductum vide apud Turn.lib.14.c.13.

Caminus, vide infrà Heliocaminus.

Campani, qui Campaniam Italiæ regionem habitãt, sic dictam quòd campestris sit. Vlp.in l.metum autem. quod met.caus.§.sed ex facto, Cùm Campani, ait metu cuidam illato, extorsissent cautionem pollicitationis, &c.de his idem Vlpianus l.j. D.ad municipal.qui Campaniam non regionem, sed ciuitatem appellasse videtur: de qua Plinius lib.3.cap.5.& Campani vini meminit idem Vlp.l.vbi.75. D.de verb.oblig.quod bonum esse dicit, vt & Gaius lege præcedenti: cum tamen Theophil. §.huic autem.Instit. de act. [illegible] vocet.& Campanus ager, qui circa Capuam est, Hygeno lib.de limit.constit.

Campio, in lib.feud.certator pro alio datus in duello à campo dictus, qui circus erat decertantibus definitus, vt docet Hot.Disput.vltimo. Sic lege Langob.tit.112.Nullus campio præsumat, quando ad pugnandum contra alium vadit, herbas quæ ad maleficium pertinent, super se habere.

Camum potionis genus, ex quo conficiatur nondum compertum habeo: huius commeminit Vlpianus, l.si quis.9.D.de trit.vin.& ol.leg.negans illud vini appellatione contineri: quam vocẽ non intelligẽtes quidã, hanc lectionem immutarunt, quibus connumeratur Haloander, qui Curmi, legit.alij Cannium. Cuiac. Obser.lib.11.cap.30.loram esse vult, secutus Cœlium Apitium lib.3.qui hæc scribit: Camum vel defrutum immittatur, quod Romani loram vocant. Quin & conicit Curmi Dioscoridis esse, cum zytho proximè iungatur.

Κάνα, Festo lib.3. Græcis idem est, quod Latini Canistra dicunt: quid sit vide supra Calathi.

Canabis herba ex cuius cortice funes intorquentur, vt ex Plinio disces lib.19.cap.9. quo etiam sensu accipitur apud Vlpianum l.j.§.non autem.5. versi.igitur. D.de exercitor. In Pand. Flor. appellatur Cannaba. Agellius Cannabum dixit lib.17.cap.3.

Canabula apud Hygenum in lib.de limitib.const. termini genus est, cuius formam eleganter expressit.

Canalis apud Vlpianum l.funes.15.D.de actio.empt. est lignum cauatum ad cannæ, vnde ducitur, n, dempta, similitudinem, quo aqua confluit in viis.

Canales instrumento contineri, & ad aquas salientes necessarios Vlpianus scribit l.quæsitum.§.canales: & §.fistula. D.de fun.instru.& instru.leg.

Canalicolæ forẽses, homines pauperes, dicti quod circa canales fori consisterent, Festus auctor est lib.3.

Cancellare, est scripta veluti ductis cancellatim lineis expũgere, & delere l.2.D.de iis quæ in testa.delen.l.emptor.47.§.Lucius. D.de pact. Porrò quid distent cancellare, inducere, & circunducere, docet Accursius in l.si quis libertatem. D.de hæred.pet.quam differentiam probat Bart.l.j.§.j.D.de iis quæ in testa. delen.& vide infrà suis locis: & cãcellare omnem testamenti scripturam dixit Marcellus l.3.D.eo.Hinc,

Cancellarius, in l.3.& l.nemo.C.de assesso.& domestic.actuarius & scriba: inde ducto nomine, quod eius officium, id est cellula in qua scribere consueuit, cãcellis munita sit: vt ex inscriptione marmori insculpta, quæ Romæ extat T.Aproniani V.C.vrbi præfecti, coniicere possum. Eum notarium rectè interpretatus est Accursius in d.l.3. In Gallia autem eò celsitudinis, ac dignitatis euectum trãslatúmve esse constat, vt Præfecti Prætorio instar sit, & Nomophylax censeatur, vt scribit Budæus in Prioribus ad Pand. adnot. altius eius dignitatis originem repetens. At apud Vopiscum in Carino, Cancellarios explicat Turn. qui preces supplicésque libellos, omniáque scripta, quibus Princeps suscribere nolebat, cãcellabant, fortasse è notariorum numero. Cui opinioni refragatur Hotom.in Comm. verb.iuris, vbi huius verbi vim & proprietatem fusissimè declarat: & hoc in Vopisci loco, Præfect. vrbi vnum ex cancellariis suis fecit: quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici, pro Cancellariis, Ancillariis legi vult: quo nomine ipse idẽ vtitur, lenocinij ac libidinis ministros significans. Cancellarij partes hæ sunt, & munus, Videat (inquit Budæus) vt nulla principis constitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regij, non è repub. atque etiam è dignitate reipublicæ principalíque, exeant: cuius censuræ, aut stylo acta sua eximi nunquam voluit Principum maiestas. is Principis præsentis vicarius, &c, eo peregrè profecto, Interrex quodam modo censendus est. Hunc igitur rerum omnium cognitione, omni doctrinarum, virtutúmque genere instructissimum, & ornatissimum, &, vt vno verbo dicam, [illegible] absoluisse, ingenióque ad omnia versatili, omnia in numerato habere oportere necessario fatendum est: quid, quod rẽs ipsa docet, id respublica exigit.

Cancellaria quid sit, pluribus docet Budæus in Forensibus, officinam, & conuentum appellans, & iuris æquitatísque promptuarium, & oraculum, & Iustitiam ipsam, summi iuris emendatricem. Porrò à Cancello ducitur.

Cancellum numero vnius dixit Vlpianus l.nam & si.9.D.quod vi aut clàm. Petronius etiam arbiter eodem numero ea voce vsus est, existimans cancellum murum esse cœnaculorum, seu quorumlibet ædificiorum ora, ab iniuria lapsus ibi incedentis defendens.

Cancelli, ligna sunt inter se modicis interuallis in transuersum connexa, quibus tribunalia, scenæ, & fenestræ muniri consueuerunt. Huiusmodi quoque fenestræ Clatratæ dicuntur, Vlpian.de leg.j.l.cætera.41. §.item hoc. item de fun.instr. l.quæsitum. Cancellos quoque instrumento contineri puto. Cancellos per translationem appellat G.Budæus in Forensib.locum vbi aduocati stantes caussas agunt. Galli vocant, *le barreau*. Stantes dixi. Nam dum caussas agunt, stare debent, iudex verò sedere; idq; Valentinianus & Valens constituerunt l.quisquis.6.in fi.C.de postul.

Candelabra, supellectili legata, deberi Paulus scribit l.3.

bie.l.3.in prin. D.de supel.leg.dicta autem sunt Festo lib.3.quòd in eis candelæ figantur.

Candelabro sigillum inclusum vindicari non posse, sed vt excludatur,ad exhibendum agi, idem Paulus ait l. gemma.D.ad exhib. Sed & Candelabro vendito, sigillum ei inclusum seruandum nō esse putem ex sententia Solonianæ legis, quam explicui li.2.Iurispr.veteris. Legis verba hæc sunt apud Diogenem Laertium: [Greek illegible]. Hoc ad candelabrum produci posse argumento est quòd Paulus idem ius constituat in vtroque, nempe anulo, & candelabro, dict.l.Gemma.

CANDELA accensa vtuntur in auctionibus, vt tandiu liceri, pretiúmque augere possis, quandiu durat, & donec vnà cum lumine consumpta fuerit, & tunc meliorem conditionem adferenti addicitur res: argumento ab electione petito, cuius formæ & solennitatis commeminit pontifex in Decretali epistola.c.cùm veteri. de electione in antiq.

CANDIDATI Romæ dicebantur, qui Consulatum, vt ait L.Fenestella lib.2.ca.7. vel alium magistratum, vt aliis placet, petebant: dicti, quòd vestibus candidis induti essent: & translatitiè aliarum rerum petitores dici cœpti sunt. Hinc candidatos restitutionis dixit Tertullianus lib.2.aduersus Marcionem.

CANDIDATOS principis appellat Vlpianus, l.vnic.D. de offic.Quæstoris,qui libris suis, hoc est epistolis siue orationibus principis in Senatu legendis vacabāt. Hi & Quæstores candidati vocabantur. Lampridius in Alexandro: Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare: sed vt post Quæsturā Præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos suspicatur dictos Hotom.ea re quod hic ingressus erat, & quasi primordium gerendorum honorum, & sententiæ in Senatu dicendæ: vt & Vlpia.eodem loco scribit. Dio lib.44. [Greek illegible]

CANIS pecudum numero non continetur, Gaio, l.2.D. ad leg.Aq. sed nec inter feras bestias est, vt ex Gaio colligere potes. Canis impudicus dicitur Episcopus, qui nec regiminis in se rationem habuit, nec sua delicta detersit, nec filiorum crimen correxit, vt dicit Augustinus c.qui nec regiminis.2.q.7.

Canis, apud Festum pro collari seu vinculo, siue tormenti genere hodie frequenti, quod collo reorum iniicitur ignominiæ causa, aut pœnæ causa, vt significatur l.7. D.ad leg.Iul.de vi.pub.his verbis: Aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur. Huc forsitan allusisse videri possit Plautus in Casina: Deos quæso tu vt quidem hodie canem & furcam feras.

CANINAM FACVNDIAM, apud Sallust.& Hieron. de grege oratorum (non oratorum, vt deprauatè legitur apud Cic.Actione 1.in Verrem) seu tabularum intelligi quidam annotarunt. Hinc Prudentius:

Inde canina foro latrat facundia toto.

CANON Gr.regula Lat.c.Canon.Dist.3.Canonibus soluere, Legibus soluere, Gratiā canonis facere, Gratiam legis facere, pro dispensare, Bud.l.princeps.D.de legi.

Canon etiam dicitur omnis ecclesiastica constitutio, Panorm.& alij Pontificij in c.j.de constitut.in antiq. sic accipi debet in l.priuilegia.C.de sac.sanc.eccl.& ibi vide Bart.& Bald.disputantes, legibus, an canonibus standum: & docui in tabulas Bartoli.

Canon publicus, in Constitutionibus Imperatoriis anniuersariam pēsitationem, collationem, & præstationē significat, quæ à prouincialibus quotannis populo vel Romano, vel Constantinopolitano, vel Alexandrino gratis ac sine pretio vllo mittebatur: qui speciebus his stabat, frumento, vino, carne, oleo, &c. vt patet ex ti. Co.li.10. & C.Th.de canone frument.vrb. Rom. De fru.vrb.Constan. De frument. Alexand.

Canon varij generis est, idque ex subiectis liquidò constabit. Erat igitur Canon aurarius, l.priuatæ.10. C.de excus.mu.li.10. Et Canon delegationis, d.l.priuatæ. Canon emphyteuticus, l.fi.§.necessitate.C.de iu.emphyt.

Canon frumentarius vrbis Romæ. Rubr. C.de cano.fru. vrb.Rom.lib.11. Lamprid.in Heliogabalo. Iusserat, inquit, & canonem Pop.Rom. vnius anni meretricibus, lenonibus, & exoletis intra muros dari, extra muranis alio promisso, cùm eo tempore iuxta prouisionem Seueri, & Traiani septem annorum frumētarius esset.

Canon telonei, quod ratione mensæ publicanorum, penditur: cuius meminit Cassiodorus lib.5. Variar. ad Ampelium: Telonei quin etiam canonem nulla facias vsurpatione confundi.

Canon glebæ, apud Sidonium Apollinarem lib.6.Epist. ad Papam Censorium, qui ratione glebæ præstatur. Quem si domesticis fidei deputata humanitate foueatis, id est, vt debitum glebę canonem non petatis, tantum lucelli præstitum sibi.&c.

Canon largitionalium titulorum, 4.rub. C.de canone larg.tit.lib.x. est qui ex more infertur thesauris, vel ærario priuato Principis, l.j.C.eod.

Canon metallicus, l.2.C.de metall.lib.11.

Canon vestium, l.j.C.de milit.veste.lib.12.

Canon vrbanus, l.nauiculario. C.Th.de nauicula. est & vrbicarius l.2. C. de cano.fru.vrb. Rom. lib.11. Est & alius in edicto 13. Iustiniani.

Canonum quidam sunt latæ sententiæ, quidā ferendæ: ille verbo, innodatus, hic futuro, innodetur.gl.in verb. innodetur.in ca.quicunq.§.in hibemus.de heret.lib.6.

CANONIA, vt Panormitanus definit c.cùm M.Ferrariensi.extr.de constit.in antiq. est ius spirituale proueniens eo ipso, quòd aliquis recipitur in canonicum: quid distet à præbenda, vide infr. Præbenda. Canonia est nomen tituli, & iuris.& vide Inno.in dicto ca.cum M.Ferrariensi.

CANONICÆ Nouella 69.sunt monachæ, vt constat ex 2.Nicenæ c.20. & epist.Basylij, [Greek illegible]

CANONICA PENSITATIO, l.2.C.de luc.aduocat.li.12.

Canonica illatio, cuius meminere Imperatores Honor. & Theod.in l.placet.C.de sac.sanc.eccle.est ordinariū munus, quod habet certam præstationem lege impositam, ad cuius solutionem etiam ecclesia tenetur.

Canonici equi, l.3. C.Th.de equorum conlat. disces qui sint ex l.1.2.& 5.eod.tit.C.Th.

Canonica institutio in c.beneficium.de reg.iuris.lib.6.est legitima collatio beneficij, secundum ecclesiasticorum decretorum regulas: vt ex glos.Dino & Alberico liquet. Eodem sensu,

Canonica præscriptio, & Canonicè procedere dicimus passim in iure pontificio.

Canonica monitio, quando citatio interuenit cum tribus monitionibus, vel vna pro omnibus peremptoria.c.constitutionem.de sent.excom.lib.6.

Canonica portio, est quæ à Canone deputatur ecclesiæ parochiali de relictis à parochiano. vide text.& doctores in c.in nostra.extr.de sepult.

CANONICARII in Constit. Anastasij quæ Græca est l. fi.C.de exact.tri.li.10.& Iustiniani Nouel.30.§.[Greek illegible] & alibi, sunt Palatini qui mittuntur in prouincias ex scrinio canonum ad exigēdos canones, id est, solennes titulos fiscales, & mittitur vel à Comite domorū, aut præposito sacri cubiculi, vel à Comite priuatarum, vt est in formula Comitiuæ priuatarū Cassiodori, Canonicarios dirigis. His pares sunt vindices Anastasiani, de quibus vide suo loco.

CANTA

CANTABRARII, l.2.C.Th.de collegiatis, à cantabris vexillorum genere, cuius Tertullianus in Apologetico meminit, his verbis: Sypara vexillorum & cantabrorũ. sic enim legunt libri veter. vide Turn. Aduers. lib.15.ca.16.

CANTATOR, in Mauricij cuiusdam historiis, qui de militia Romana Græcè scripsit, cuius meminit Turn. Aduers.lib.24.c.16. is est qui exercitum hortatur & ante pugnam animat oratione milites ad fortiter dimicandum, velut ad eorum aures canens.

CANTHARIDES, inter venenata animalia enumerantur à Marciano, l.3.§.alio S.C.D.ad l.Cornel. vnde & Cantharidis venena dixit Tertullianus Iurisconf. in li.aduers. Marcionem. Vtriusque sententiam probat Plinius lib.29.c.4.ad fin.his verbis, Cantharidas diximus. sed & in his magna quæstio: quoniã ipsæ venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Sunt autem Cantharides vermes terreni virides, auri colore superlucentes, in summitate ramorum fraxini, aut oliuæ nascentes. Translatitiè pro venenata potione ex cantharidibus confecta sumitur in d.§. alio S.C.& à M. Cicerone lib.9.Epist. Caius Carbo, accusante L.Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur.

CANTHARI apud Vlpianum, l.cætera.41.§.item hoc. D.de leg.j. sunt ludicræ quædam effigies & figuræ, per quas aquæ saliunt, fortasse ad cantharorũ animalium, aut verò ad canthari vasis quo potari Liber pater solebat, similitudinẽ efficta. Ausonius in epistola Edyllij 16. Harum verticularum variis coagmẽtis simulantur species mille formarũ: Elephantus bellua, aut aper bestia, aut anser volans, & mirmillo in armis subsidens, venator & latrans canis: quin & turris, & cantharus, & alia huiusmodi innumerabilium figurarum, quæ alij alio scientiùs variegant. Hinc optima ratione catharos, personas, ex quarum rostris aqua salire solet, appellat idem Vlpia. l.fundi.§.castella. D.de actio. empt. Iulius verò Pollux lib.6. Onomast.c.16. Poculi speciem κάνθαρον esse scribit.

CANTHERIVS Festo, lib.3. equus cui testiculi amputantur.

CAPAX, vt notã vulgo significationẽ prætermittã, habilem significat, vt apertè colligitur ex Vlpiano, l.j.§. non autẽ in fi.D.de exercitor. Huius verba hæc sunt, Vt ecce sunt naues quæ Brundesium à Cassiopa, vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Adiicit. Item quædã fluuij capaces, ad mare non sufficiẽtes. Sed ea significatio ad factũ refertur. Sed & habilitas illa ad ius pertinet. Nã capax dicitur ille, cui relinqui iure potest, quicũve testamẽti factio (vt loquuntur interpretes) passiua est, quive capere quid potest.

CAPEDO, vas vinarium L.Baifio ad l.cum aurum.19.§. argento. D.de aur.& argent.leg. vide apud eundem Baifium, qui Plutarchum citat.

CAPELLÆ, Bernardo iuris Põtificij glossulario ca.concedimus. de consecr.dist.j. dicuntur Oratoria nõ consecrata. Papias dictam putat Capellam, quasi capientem λαὸν, id est, populum, vel laudem. De Capellis vide d.c.concedimus.& 16.q.2.per totum.& ca.peruenit.& seq.ead.caus.q.j. & ext.de capel.monach.& ibi docto.

CAPERLATA possessio, cuiusdam fundi possessionisve nomen esse Accursius interpretatur in l.Aurelio. D.de lib.leg. quod & A.Aug.lib.3. Emend.ca.7.probat. Alciatus lib.6.c.23. Parerg. cùm prolatis reposuit: alij Caprelatum, alij Capellatum. Accursij lectio & explicatio verissima est.

CAPERE, vt Vlpianus scribit, l.aliud.71. D.de verb.sig. est cum effectu: accipere verò, etiam si quis non accepit vt habeat. quod & Accursius docet, l.cum ei.42. D. de legat.2. Effectum autem acquisitionis duraturæ accipi oportere rectè putat A.Alciatus. Hinc optimè colligit Vlpianus in d.l.aliud. in hæc verba: Ideo non videtur quis capere, quod erit restituturus. Quibus ex verbis colligitur, Capere esse iuris: Accipere verò facti: vt cum dicimus, Capere ex testamẽto, Capere hæreditatem, legatum, fideicommissum: idem enim valet, quod iure sibi acquirere. vt cum ita scribitur: Lucius Titius cum capere potuerit, hæres esto, l.in tempus.62.D.de hær.inst. vnde solidum capere non posse dicuntur, quibus id acquirendi ius non est, l.si quis.72. l.qui non militabat.78.in fin.D.de hæred.inst. Sed reclamat Iauolenus superiori dicto Vlpian.in d.l.aliud.l. cum ei.D.de legat.j. Cum ei, ait, qui partem capiebat, legatum esset, vt alij restitueret, placuit solidum capere posse. Accursius in l.cum ei. hanc *ἐναντιοφανείαν* diluens scribit, in d.l.cum ei. impropriè accipi. Nam qui tantum erogat quantum accepit, capere quid non videtur Paulo l.ciuitatibus.122.in fi.D.de legat.j. *καταχρηστικῶς* etiam accipitur apud Pomponium l.j.D.de fideiuss.tuto. vbi Accurs. interpretatur, accipit, vel aufert: cuius interpretationem probat Alciatus in d.l.aliud. ibi fortè legi potest, *rapit*. nam Iuriscons. statim subiicit, *Non quidem crimine caret.*

Capere etiam accipitur pro capi facere, & iubere, in ca. cum Episcopus. de offic.ordi.li.6.& ita explicat ibi Io. And. Nam vt idem ait, Episcopus ipse non debet aliquem tenere, aut prehendere. Sunt qui dicant, capere, poni, pro auctoritate propria capere: quorum sententiam probat Andr. Alciat. ad d.l.aliud.

Cepisse etiam is intelligendus est, quamuis alij acquisiuit, Paulus auctor in l.cepisse. D.de verb.sig.

Capere ex testamento non posse apud Vlpianum, l.cum autem.23.§.fin.D.de ædil.edict. is dicitur cui testamenti factio passiua (vt doctores loquuntur) non est, & cui aliquid relinqui nõ potest, vt sibi quærat. Eodẽ sensu accipitur in l.fin.D.de leg.j.& l.in fraudem.10.D.de iis quæ vt indignis.& l.in tempus. D.de hæred. instituend. & l.si Titio.D.de legat.2. Capere, id est, capacem & habilem esse ad quærendum, l.si is qui 11.D.de vulg. l.qui non militabat.§.fin.D.de hæredibus instituend. l.3.D.de iure fisci.

Capere solidum non posse dicuntur apud Terentium Clementem, l.si is qui.6.D.de vulg. qui totius hæreditatis acquirendæ inhabiles sunt, & incapaces. Eodem fere sensu capere ad certum modum dixit C.Scæuola, l.qui testamentum.27.D.de probat. Hinc Capiendi ius apud Callistratum, l.2.§.item diui.D.de iure fisci.& Iuuenalem in Satyr.

Si capiendi ius nullum uxori, &c.

Cepisse non videtur, qui per exceptionem à petitione remouetur, l.non videtur.13. D.de di.reg.iur.antiq. P.tamen Decius legisse videtur cœpisse, cum diphthongo, atque pro inchoasse ibi poni, improbata Accursij interpretatione. Subiicit cepisse poni ibidem pro acquisiisse, per glos. in l.si quis obligatione.§.fin. D.eodem.& hæc vltima vt verior, ita probabilior, receptiórque semper mihi visa fuit lectio.

Cepisse videtur Paulo l.2.D.de calumn. qui obligatione liberatus sit. Repetitur in l.si quis.115. D.de diuer. reg.iur. antiq. Idem censuit in l. Nesennius.22.§.fin. D.ad legem Falcid.& Iulianus in l.mortis.18.§.j.D.de mort.caus.don.

Capere etiam vsu, adquirere significat, l.nunquam.§.2. & l.eum qui. D.de vsucap. l.2. §.eùm Stichum. D.pro empt. Eodem sensu,

Capere dominium dixit Vlpianus, l.si finita.§.Iulianus. D.de damn.infect.& in summa dominium Capere, Paulus l.Prætoris.5.D.eod.tit. Et,

Capere tempore, Vlpianus l.si aliena.§.j. D.de vsucap.& l.bonæ.48.D.de acquir.rer.domi. Et,

Capere possessione, Paulus in l.pignori.§.si mandauero. D.de

D.de vſucap.& l.3.§.fin.D.de acquiren.poſſeſ.

Capi interdum etiam ſignificat fraudari, & decipi,l.3.§. ergo.& l.verùm.§.ſciendum.D.de minor.& alibi paſſim in iure noſtro. Exempla tibi frequens lectio ſuppeditabit. Eodem verbo in eundem ſenſum vſus eſt & Virgilius libro 2.Æneid.

Talibus inſidiis periuriq; arte Sinonis
Credita res,captiq; dolis,lacrymiſque coactis,&c.

Capi etiam dicebantur virgines Veſtales, flamines Diales,Pontifices,Augures, qui ſacerdotes creabâtur. Capi autem virgo propterea dicebatur, quod Pontificis Max.manu prehenſa,ab eo parente in cuius poteſtate eſt, velut bello capta dicitur. hæc Agellius lib.j.c.12. Captas in poteſtate parentũ eſſe deſinere ſcribit Vlpianus Epitom.tit.10.

Capi dicebatur arbiter,in quem litigatores conuenerât. Terentius in Heautontim.actus 3.Scen.1.

– Simus & Crito
Vicini noſtri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum.

CAPESCERE honorem,l.j.C.ſi ſer. vel libert.ad dign. aſpir.lib.11.pro ire ad capiendũ,vel aſpirare ad honorem,Plautus dixit in Bacchid. & alibi ſæpe.Virgil.pro perferre accipit.Plautus pro immittere, & recipere.

CAPIO dominij apud Paulum l.damna.18.in princ.D. de damn.infect.& VSVCAPIO,vide infr.Vſucapio, & mortis cauſſa capio,de qua in l.mortis cauſſa capimus.18.& l.mortis cauſſa capitur.31. D.de mort.cauſ. cap.& pignoris capio in l.à diuo Pio.§.ſi rerum.(aliàs in vulg.Cod.incipit,ſi ſuper.) D.de re iudic.& l.fin.C. Th.de diſtrah.pigno. Capio autem in his vſurpatur, vt ſcribit Gellius lib.7.cap.10.quaſi dicas captio.

Captus luminibus in l.vnic.C.qui morbo.dicitur oculo vtroque orbatus.

CAPTIO, deceptio, fraudatio, fallacia,l.j.D.de in integr.reſtit.l.j.D.de mino.& damnum,l.ob id.43. D.ad leg.Aquil.& l.pen.D.de vacat.mun. Hinc,

CAPTIOSA ignorantia,quæ damnum infert: contraria eſt lucroſa l.quod autem.6.§. ſi quid cum pupillo. D,quæ in fraud.cred. Et,

Captioſi Articuli,vide ſuprà Articulus.

Captioſum, damnoſum, l.ſi rem. 41. D.de vſucap. & in eundem ſenſum dicitur Captioſus metus,l.item ſi.14. aliquando,D.quod metus cauſſa.

CAPTARE à capio ductum conſtat. Captare aliquem hi à veteribus dicebantur,qui ſimulato obſequio munuſculiſve eius ſuprema iudicia aucupabantur. Martialis libro 6.Epigram.

Scis te captari,ſcis hunc, qui captat,auarum:
Et ſcis qui captat,quid, Mariane,uelit. Et eod.ſenſu,

Captare teſtamentum dixere Senec.li.6.de benefi. An vt Arnutium,& Aterium, & cæteros, qui captandorum teſtamenrorum artem profeſſi ſunt, & Plinius lib.20. c.14.Et paulò,ait, antè Iulium Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis captatione teſtamenti lenocinatum. Erant autem Romæ qui ſenes orbos & valetudinarios locupletes demereri ſtudebant, vt ex eorum teſtamentis quid ferrent. Eiuſmodi captatores pleroſque videas, qui ex Iro inopibus magis ad diuitiarum faſtigium euehuntur. Cuiuſmodi captatoria officia ridet Lucianus in dialogis mortuorum.

Captare etiam hæreditatem in eundem ſenſum dixit Vlpianus noſter l.1.D.ſi quis aliq.teſta.probib. & Impp. l.ſi maiores. C.de tranſact. & §.manet autem.Inſt.de ſocietate, Hinc,

CAPTATORIÆ inſtitutiones,Alciato li.2.Parerg.c.31. quæ ex hac cauſſa fiunt, vt ab aliquo inſtituatur quis, vel legatum,aut lucrum conſequatur: Vel quã, vt ait Papin.in l.captatorias.de hæred.inſtit. conditio confertur ad ſecretum alienæ voluntatis: id eſt, quæ ſub ea conditione fiunt quæ ex alterius teſtamẽto pendet. Alciati ſententiam probat Ant.Auguſtin.lib.4.Emendationum,c.15.vbi huius inſtitutionis hanc tradit formulam: Titius qua ex parte me hæredẽ inſtituerit, ex ea parte hæres mihi eſto.Hæ improbatæ ſunt per SC. Libonianum, illáſque nullius eſſe momẽti diuus Philippus reſcripſit,l.captatorias.11.C.de teſta.milit.quod & in captioſis ſcripturis Gaius reſpondit,l.captatoriæ. 64.D.de legat.j. Quæ & ad eas inſtitutiones,legata,& huiuſmodi cæteras liberalitates ſubdoloſorum blanditiis expreſſas eadem æquitatis ratione produci poteſt.Planè, quæ ex mutuis adfectionibus dimanarunt iudicia,non improbauit Senatus, d.l.captatorias. & l. ſeq.& l.Clemens. D.de hæredibus inſtituend. & Nouell.Valent.tit.4.de Leonio.Sed & in piis cauſſis captatoriæ inſtitutioni locum eſſe Bartolus tradit, l.captatorias. D.de hæredibus inſtituen. adfert Decretalem Pontificis epiſtolam,c.cum tibi.extr.de teſtamen. Qui extremam voluntatem in alterius diſpoſitionem conuertit, non videtur diſcedere inteſtatus. vbi de captatoria nullum verbum, ſed de voluntate in alterius diſpoſitione commiſſa: quod legitimo modo intelligendum eſt.Tu vide ibi Bernar. gloſſularium, & alios interpretes. Conſtant. Harmenop.libri 5.cap.8. hanc captatoriam inſtitutionẽ, *χάριν ἀμοιβαίαν* vocat.

Captari verba dicuntur apud Paulum in l.pen.D.ad exhibendum. cùm torquentur in aliam ſignificationem, quàm intellexerit is qui ea pronuntiauit, vt ait Auguſtinus lib.4.Emendationum,c.5.

CAPTIVVS à capio dictus,ſignificat eum,qui bello captus eſt,l.4.iuncta l.5.§.captiuus.D.de captiuis & poſtliminio reuerſ.& §.ſerui.Inſtitut.de iure perſonarum. quo ſenſu accipitur apud Agellium,li.7.c.18. & Virgilium lib.9.Æneid.

Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora,captiuoſque dabit,ſuáque omnibus arma.

Sic quoque ſumitur in diuorum Seueri, & Antonini reſcripto,l.j.C.de poſtliminio reuerſ.Hinc in eundem ſenſum Captiuitas l.fin.C.eod.& d.§.ſerui.

CAPSA, cyſta,quòd in ſe res repoſitas,reconditáſve capiat. Hinc,

CAPSARII,qui mercede ſeruãda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt:ita definit Paulus,l.3.§.fina. D.de officio præfect. vig.quam definitionem probat Epiphanius lib.2.Panar.in hæc verba, *πρῶτον γὰρ φασὶ τοὺς καψάρους τὰ αὐτῶν ἱμάτια φυλάττειν καὶ ἀντιλαβόντας ἐν ἀποδυτηρίῳ οἰκοδομηθέντι ἐν δὲ ἑκάστῳ βαλανείῳ ἱματιοφύλακας εἰσί τινες πρὸς τοῦ δήμου ἄλλων παραταχθέντες, ἐπ' αὐτῶν τεταγμένοι.* Pars autem ea balnei in qua conſtituebantur capſarij, *ἀποδυτήριον* dicebantur. Capſarij etiam dicũtur Vlpiano, qui pueris euntibus in ſcholã libros portant, l.ſi collectaneus. 13. D.de manumiſſ. vind·ct. quo ſenſu accipitur apud Suetonium in Nerone c.36.Conſtat,ait,quoſdam cum pædagogis,& capſariis vno prandio pariter necatos. Eodem pertinet quod ait Iuuenalis Satyra 10.

Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Mineruam,
Quem ſequitur cuſtos anguſtæ uernula capſæ.

Capſarij autem in qua ſignificatione accipi debeant apud Tarruntenum Paternum l.fin. D.de iure immu. nondum planè conſtat:ſuperioribus duabus non continentur.neq; enim his tributa cẽſenda eſt munerum grauiorum vacatio: neque pro capſarum artificibus accipi ibidem poteſt, vt quidam Lexicographi autumant.Nam illic non ſubiecíſſet Iuriſcoſ.& artificibus. Tu conſule Baſilica in eum Paterni locum.

CAPTATORIÆ inſtitutiones, vide Captare. in verbo Capio.

CAPVT ex Græco ductum, vt Feſtus lib.3.ſcriptum reliquit:quod illi interdum *κάρα* dicunt, idque per apocopen, pro *κάρανον*. Varia, & multipiex eſt huius verbi acceptio.

acceptio. Primùm quidem Caput, quia principale hominis membrum, & rationis sedes est, à Platone in Timæo diuinissimum appellatur: ideóque σωματικῶς pro toto homine ponitur: & sic pro persona apud Paulũ. l. 2. D. de public. iud. l. 3. D. de cap. minut. l. 7. versi. ex nouis. in fi. D. eod. & Papinianum. l. pen. §. testamẽto. D. de bonorum possessio. secũdum tabulas. Eodem sensu κεφάλαιον à Græcis, vt apud Lucianum, ὦ, τι περικεφάλαιον τῶν ἐκ τῶν ἄγεις, quodnã caput ex inferis eduxisti? Sic etiam caput dicitur quodcunque in recensione numerũ efficit, à Dialecticis indiuiduum appellatum. Hinc in gregibus & armentis tot capita numerantur, quot bestiæ sunt. l. j. §. vlt. & l. 3. D. de rei vindi. l. 13. de pign. Vnde in locum demortuorum alia substituere, apud Vlp. l. 8. & l. 70. D. de vsufr. quo eodem modo Vlp. in l. pronuntiatũ. 195. D. de verb. sig. ita scripsit: & cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. Hinc Tributum capitis dicitur à Iurisco. quod in singulas personas imperatur. l. 3. & l. vlt. D. de censi. Hinc censa dicuntur ciuium capita, cum à censoribus in lustris condendis eorum nomina in tabulas publicas relata sunt. Hinc apud Papinianũ. l. 11. §. 2. D. de bon. pos. qui se arrogandum dat, cum capite fortunas quoque suas in aliam domum ac familiam transferre dicitur: id est cum sua persona, vt vulgus loquitur. Hinc diuisio in capita, id est in viriles, Vlp. l. 2. §. 1. D. de suis & le. §. nostra autem. Inst. de hæred. quæ ab intestato defertur. quod Iust. κατὰ τὴν τῶν προσώπων ἀριθμὸν interpretatur, scilicet vt æquales partes quisque ferat: cui opponitur ea quæ in stirpes dicitur. Hinc cum ordinis alicuius quoddam ius est proprium ac præcipuum, si quis ex illo ordine moueatur in quo caput siue numerum obtinebat, capite minutus dicitur, id est iure illo, quod illius ordinis erat proprium, priuatus ac deminutus. Hinc capitis deminutio apud Iurisconsultos. Nam in eo tractatu Caput sine dubio ius significat, ex eo alicui quæsitum, quòd caput siue locum in ordine aliquo, cuius erat illud ius, obtinet. Qua de caussa, Paulus in l. 3. in fi. D. de ca. min. seruũ capite minui negat: quia nullum, inquit, ius habet. Exempli caussa, liberis hominibus, qui nondum tamen tributum obtinent, facultas est (quæ & libertas appellatur) quidlibet faciendi. Quare qui in eum ordinem (sic enim Cicero loquitur) cooptatur, caput iam habere dicitur. vnde seruus qui pro libertate pretium persoluit, precium pro capite soluere dicitur, apud Plautum & Iurisconsultos frequentissime, id est vt liceat illi caput in ordine libertorum obtinere: qui si postea libertate mulctetur, capite, id est iure libertorum minutus dicetur. l. vlt. D. de cap. minut.

CAPVT liberum, pro homine libero veteres dicebant: Hinc illa definitio Seruij in l. j. D. de tut. Tutela est vis ac potestas in capite libero. & apud Agellium lib. 5. c. 19. Tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem fas non est, vt caput liberum fidei suæ cõmissum, alienæ ditioni subiiciant. Hinc

Caput liberum facere, pro manumittere, apud Plautum in Mercat. Liberum caput tibi faciam paucos menses. Hinc

pro Capite pecuniam soluere, id est pro libertate, Plautus in Persa, Vt des mihi numos sexcentos, quos pro capite pendam. Idem in Pseudolo, Actu. j. Tu autem, qui pro capite argentum mihi iam iámque sæpè numeras. Seneca Epistola. j. libr. 11. Eripe te hac seruitute, quam extremæ quoque conditionis mancipia, & in his sordibus nata exuere conantur, peculium suum, quod comparauerunt capite fraudato, pro capite numerant. Hinc in eandem significationem, in Caput alicuius interrogari, Arcadius. l. de minore. §. potest. D. de quæstionib. torqueri: Vlpianus. l. j. §. seruum. D. eodem. aiunt, & testimonium dicere idem dixit. l. qui cum. 14. §. is demum. D. de bon. li. pro in personam.

Caput etiam statum significat. Sic capite minuti dicũtur, qui statum mutãt, in edicto Prætoris. l. 2. §. j. D. de cap. minut. vnde Capitis minutionem status mutationem definit Gaius. l. j. D. de cap. minut. id est ademptionem iuris eius quod quis vel ex libertate, vel ex ciuitate, vel ex agnatione proprium habebat. Hinc

CAPITE DEMINVTVS dicitur, qui mutatus est ciuitate, & ex alia familia in aliam adoptatus: & qui liber alteri mancipio datus est: & qui in hostium potestatẽ venit: & cui aqua & igni interdictum est. Festus. Hinc

Capitis deminutio, quã in tria genera distribuit Paulus. l. fi. D. eod. in maximam, mediam, minimam. Tria enim sunt, inquit, quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. Igitur cùm omnia hæc amittimus, hoc est libertatem, ciuitatem & familiam, maximam esse capitis deminutionem. Cùm verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, mediam esse capitis deminutionem. Cùm & libertas, & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur, minimam esse capitis deminutionẽ constat. Quam Pauli diuisionem & probat, & explicat Iustinianus Institut. de capit. deminut. Vlpianus tamen genera duo constituisse tantùm visus est, magnã & minorem. l. j. §. si filius. D. de suis & legit. hæred. Minorem, mediam interpretatur illic Accursius, quod probatur in §. minor. instit. de cap. deminut. Hanc velut ἀντινομίαν ita conciliandam putem, vt minore etiã minima contineatur. Hoc probatur iũctis §§. si filius. & minor. Sed enim magna Capitis deminutione etiã mediam comprehendunt plerunque Iurisconsulti. l. j. § capitis. D. ad Senatusconsultum Tertyllianum. quod & Seuerino Boethio probatur, qui deportationẽ maximam capitis deminutionem appellauit.

CAPITA deminuta, capiuntur pro capitatione, pro tributo videlicet, quod pro singulo quoque capite exigebatur. Pacatus in Panegyr. Quid memorem capita deminuta, & vitam ære taxatam? Alciat. l. vnic. C. de colonis Tracen. lib. 11.

Caput quoque initium significat, in ea formula, à Capite rationem reddere, id est, ab ipso actus gesti initio. l. atquin. 19. §. j. D. de neg. gest. Originem aquæ primam sonat. l. aquam. 16. D. quemadmod. seruit. amitt. l. seruitus. 9. D. de seruit. rusti. quod & Vlpianus his verbis. l. j. §. caput. D. de aqua quotidiana & æsti. explicat: Caput aquæ illud est, vnde aqua nascitur. Vitruuius lib. 7. c. j. Tum deprimendus est puteus in eo loco, & si erit caput aquæ inuentum, plures sunt circà fodiendi. Siculus Flaccus libro de conditione agror. Quidam, ait, enim riui ab origine, id est, à capite, donec in mari defluant, fines possessionibus præstant. Sæpissimè hoc verbo in eundem sensum vtitur. I. Frontinus lib. j. de aquæduct.

Caput rationum, eam solam partem, quæ ad instruendũ aliquem pertinet, significat, velut summa. l. argẽtarius. §. j. D. de edendo. Accursius ibi à capite, id est, cum die & consule, quæ sunt in capite, interpretatur: quod ineptum est. Bart. appellat particulam illam seiunctam, quæ ad rem pertinet, & qua de agitur. quod & verissimum est, vulgò Capitulum vocatur: quo sensu sæpè κεφάλαιον apud Græcos reperias. Sic eodem sensu Caput mandatorum dixit Marcianus. l. diuus. 6. D. de custo. reorum. & caput Edicti Varro lib. 5. Linguæ Lat.

Caput anni, pro initio accipi adnotat Accursius. l. j. C. quando dies legat. ced. Caput montis appellat Bart. in tract. de insula. §. quod frequenter. numero 5. per l. j. C. quando dies leg. ced. quod supra partem superiorem eleuatum est. Caput rei etiam vocat, per quam in illam rem ingredimur. Caput prouinciæ dicitur ciuitas honorabilior: Bart. d. §. quod frequenter accidit. per l.

inter claras.in princ.C.de summa Trinit. Caput contubernij,apud Vegetiũ lib.2.c.8.denis militibus præpositos significat.

CAPITA pro fœno,paleis,& iumentorum pabulis poni solebat.l.j.quæ Græca est.C.de ann.& trib.lib.10.& in tit.de annonis & capitu,& alibi sæpe.Marcellinus lib. 22.Pabula,inquit, iumentorum, quæ vulgò dictitant capita.Cassiodorus lib.7.Epist.Var.Ad equos capitum definitum.Capitu autem in d.tit.cum effertur,quidam mendosum existimant, & capitibus, alij capitatione reponunt:nec animaduertunt ea forma dictum qua significatu,quarta nominum declinatione, & scribatur.l.j.D.de mun.& honor.tametsi, capitibus, sustineri potest.

Capita officij,primates officij sonant.l.2. C.de proximis sacr.scrin.vt colligitur ex l.fin.de offic.diuers.libr.j.C. Vtriusque legis eadem est species, & sic geminantur, vt adnotaui lib.j.Mediæ Iurisprudentiæ. Capita scholarum,dicuntur milites in ordine castrensi, Marcellino lib.25.

Capitis etiam appellatione sors principalis continetur. l.vnic.in fin.C.Theod.de vsurp.rei iudic. Sed capitis, ait,quidem duplæ, vsurarũ verò simplæ.Ambrosius.c. 5.de Tobia. Offertur, inquit, pecunia creditori, vix exoluis vsuram,caput debes.Sic Græcis κεφάλαιον, sicut in ea re testis Æschines clarissimus apud eos Orator, ὅσοι τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν, quo ad summam soluerunt & sortem.

Capita nũdinatitia appellat Tertullianus in lib.de velandis virginib.petulantiam, impudentiam ostentatitiæ virginitatis.Vtinam talibus carerent vrbes pleræque, vbi πολλὰς ἑαυτὰς ἐργαζομένας se prostituunt,vt ait Aristophanes In Nubibus.

Ex Capite huiusmodi formulas & apud iuris Ciuilis, & aliarũ rerũ classicos auctores conceptas animaduerti.

Caput noxa sequitur,prouerbium apud Iurisconsul. j.§.14. D.depos.& l.qui ex pluribus.20.& l.vlt.D. de nox.act. in quo vox Caput pro persona quæ caput habeat, & cum qua lege agi possit, positum est:veluti, quandiu Parmeno meus est seruus,eius sum caput.

Capitis accusare apud Vlpianum.l.qui cum maior.14.§.is demum.D.de bo.libert.videtur,qui tali iudicio adpetit,cuius pœna aut suppliciũ habuit, aut exilium quod sit vice deportationis,vbi ciuitas amittitur:quod probat Terentius Clemens.l.cum patronum.10.D.de iur. patro.Sic accipitur in l.si filius.§. pen. D. de fideicõm. libert.

Capitis anquirere apud Liuium lib.26.capitaliter accusare.Capite litẽ æstimare apud M. Ciceronẽ in Cluentiana,est capitales conclusiones concipere:Vt lis hæc, ait,capitis æstimaretur.

Capite cauere,Budæo in Forensibus, est sub vita, & honore promittere,ex M.Cicerone.

Capite,& fortunis cauere,eidem ex Plinio, est obligare personam,& bona.

Capite censi Agellio lib.16.c.10.qui nullo, aut paruo ære censebantur.Extremus autem census capite cẽsorum fuit æris.375.

Capitis iudicium facere,apud Macrum. l.lex.7. D.de leg. Iul.repet.accusare.

Capite sancire Budæo in Forensibus, defendere sub pœna suspendij.

CAPITAL à capite ducitur, vt ait Varro libr. 4.Ling. Lat.éstque,vt idem scribit,texta fasciola,qua capillum in capite colligarent,quod sacerdotulæ in capite etiã nunc solent habere. At Festus libr.3. Linteum fuisse quoddam,quo in sacrificiis vterentur, tradit. Capital alia significatione est Capitis periculum,crimen capite vindicandum,vt explicat Nonius,quod capitis pœna luitur,vt Festus eodem lib. Sic accipitur Apud Artium Menandrum.l.omne.6.§.4. D. de re milit. Si quis commilitonem vulnerauit, siquidem lapide, militia reiicitur:si gladio,capital admittit. & Callistratum in l.fi.D.de termin.mot.Cic.de Leg.lib.2. Quique nõ paruerit,capital esto.

CAPITALIA iudicia ea dicũtur,ex quibus pœna mors, aut exilium est, hoc est,aquæ & ignis interdictio.per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate.ita definit Paulus.l.2.D.de public. iudic. De iisdem loquitur collega eius Vlpianus.l.seruum.33.§.publicè. D. de procuratoribus.Non capitalia autem sunt,ex quibus, aut in corpus aliqua coërtio pœna est.d.l.2.

Capitalis omnis caussa, licet Latinè loquentibus existimationis esse videatur,tamen appellationem capitalem mortis,vel amissionis ciuitatis intelligendam esse scribit Modestinus.l.licet.103.D. de verb.sig. in quem videndos relinquo Bartol.Alberic. & Alciatum,& M. Ciceronem in Orat.pro P.Quinctio. Quod ait Modestinus,Omnis,etiã ad ciuiles caussas pertinet, quæ infamant.

CAPITALE CRIMEN dicitur, Bart.interprete in l. 2.D.de public.iudic.siue sit mors naturalis, siue ciuilis. Quærit deinde vtrum in dubio crimen capitale sit, si pro crimine duæ imponantur pœnæ alternatiuæ. Respondet,capitale.

Capitalis homo dicitur,qui facinus capite vindicandum admisit,vt colligitur ex Pauli sententia.l.2.D. de public.iud.

Capitales inimicitiæ apud Iustinianum.§. inimicitiæ. Instit.de excusatione tut.siue(vt Modestinus.l. ἐὰν δὲ. 6. §.ἀρέσκει.D.eod.) κεφαλικὴ ἔχθρα, ob capitalem accusationem ortæ,A.August.lib.singul.ad d.l.6. quam definitionem probat Cuiacius antecessor ad dictam.l.6. per Nouel.6.§.ἐν μέντοι.Sic etiam accipi debent inimicitiæ in Decretali.Pontific. Epistola. c. quamuis.de sent.excom.& c.Decæterò.extrà eod.

Capitales quæ pœnæ sint,disces ex Callistrato,pœnarum capitalium gradus distribuente.l.capitaliũ.D.de pœn. Primus est mors,cui variè addicuntur rei. d.l. capitalium.Secundus,metalli coërcitio: tertius deportatio, d.l.capitalium.vbi vide Alberic.Rosarium, & Felin.c. qualiter,& quando.lo.2.extrà de accusationibus.

Capitalis rei damnatum intelligere debemus ex Africano.l.edicto.13.D.de bonorum possess. cui pœna mors aut aquæ & ignis interdictio fit.Vlpiano illo non dissentiẽte.l.2.D.de pœn.qui ait esse,ex qua caussa mors, vel etiam ciuitatis amissio,vel seruitus contingit. Eodem quo & superiora sensu accipienda est.

Capitalis sententia,apud Hermogenianum.l.si quis.22.§. miles.D.de legat.3

Capitalem diem dicere reo.

Capitalem fraudem admittere,in edicto Ædilium Curulium.l.j.D.de ædil.edict.est tale aliquid delinquere, propter quod delinquens capite puniendus sit.l. cùm autem.§.excipitur.de ædil.edic.D.veteres enim fraudem, pro pœna ponere solitos fuisse refert ibidem Vlpian.

CAPITALES TRIVMVIRI Romæ erãt,ad quos capitalium causarum animaduersio spectabat, carcerisque custodia:vt cùm animaduerti oporteret, interuẽtu eorum fieret,auctor Pomp.l.2.§. deinde cùm esset. D.de orig.iur.Quæ verò ratio fuerit olim in facinorosos animaduertendi, Budæus refert in prioribus adnot.

CAPITATIO, tributi species,apud Arcadium Carisiũ l.fi.§.pen.D.de muner.& honor.l.sacrosancta.8.C.de sacrosanctis eccles. in l. ecclesiis. & l. quisquis. C. de episc.& cler.l.j.& 2.C.Th.de immu.cõcess.& alibi quæ personalis erat, & capiti siue personæ magis, quàm rebus aut facultatibus imponebatur, & ab iis etiam

qui

qui oullum censum haberent, nulláque prædia possiderent, exigebatur: sicuti olim Romæ capite cēsi fuerant. Sícque sumitur etiam in l.vnic.C. de capita. ciui. censib.lib. 11. & alibi sæpè. Eodem quo in d.l. voica. sensu dicuntur Capita releuata, in l.6.C.Th.de conlat. don. vbi etiam de capitatione humana fit mentio. Capitatio etiam annonariam pro mēsura agrorum functionem, indictámque possessionibus pro iugorum & capitum quibus coluntur, & arantur, numero collationem designat. l.si minor.C.de act.empt. l. fi. C. Th. sine cens. vel reliq. Huius autem appellationis ratio hæc reddi potest, quòd iumenta Capita vocarentur apud A.Marcellinum, quorum iugo vno quātum arari poterat, id subiugationis appellaoone in descriptionē veniebat, tributariæque functioni subiiciebatur. inde Capita & iuga, & Capitationem & iugationem io eadem oratione, tanquam parem vim habeant, poni videas. l.immunitates. de agr. & cens. lib. 11. C. Dicitur & iunctim iugorum capitatio. l.j.C.Theod. de immunit. conces. & ζυγοκέφαλα Nouell. 17. §. ἀνατυλεύει. quod Iulianus Patritius vertit, *ingera*, vel (vt alij legunt) *iuga*. Eam conlationem pro numero iugorum, & capitum, quæ quisque possidebat, factam dilucidè ostendit l.fi. C. de immu. nem. conced. Vide Carol. Molin. in Cons. Paris. tit. *des droits seigneuriaux* in procem. nu. 9.

Capitia Nonius interpretatur, capitum tegmina: tamen Varro capitium dictum putat ab eo quod capit pectus, id est, vt antiqui dicebant, indutu comprehendit. Vlpianus autem inter muliebres vestes recenset. l. 23. §. j. D. de aur. arg.

Capitulum non solùm paruum caput sonat, vt est apud Terentium: quod & notat Panorm. in c. capitulum. extrà de rescript. sed & ponitur vt distinguat vnā materiam ab alia, & sic dicūtur capitula Decretalium. Nam quælibet Decretalis per se Capitulum dicitur. quo sensu accipitur in c. quod in dubiis. & c. inter alia. de sentent. excommunicat. Quandoque ponitur Capitulum pro loco vbi Canonici cōgregantur: qua significatione accipi ait Panormitanus in c. in caussis. de electionib. Sed verius est & rei magis congruum, vt accipiatur pro ipso canonicorum collegio, & pro ipsis canonicis congregatis: sic accipitur io d. cap. capitulum.

Capitulum interdum significat παραλαβὴν σωματικὴν, id est temonariā functionem. l. 15. & l. 18. C. Theodos. de extraordinar. siue sordid. mun. Sic accipi & legi debet in l. maximatum. 12. C. de excusatione muner. Eadē functio Capitularia appellatur. l. 14. C. Theodos. de extraordinariis, siue sordid. muner. Vide Temonarii.

Capitulum Festo lib. 3. vestimeoti genus quo caput tegebatur.

Capitulares à capite ducuntur: sunt autem libri statutorum, eotum capitula continentes, glos. in auth. cassa. C. de sacrosanctis ecclesiis.

Capitularii, capitum exactores, Symmacho 11. Epistol. qui & Cephalæotæ dici cœpti sunt. l. fi. C. Th. de patroc. vicor. qui & liturgi. d. l. fi. & de capitularius l. 2. C. de priuil. eo. qui in sac. pala. milit.

Capitularij horreorum, & tabernariorum, apud Cassiodo. in lib. variarum.

Capitanei dicuntur, qui Latinis sunt Principes, aut Proceres: quod tanquam caput reliquo corpori, sic illi reliquis ciuibus præsunt. Horum duæ species numerantur. oam alij sunt Capitanei Regni, quo verbo Duces, Comites, Marchiones intelliguntur: ac propriè Capitanei nominantur. lib. Feud. j. tit. j. §. j. & tit. 7. Alij verò impropriè, qui vrbium præfecti sunt, quibus plebs ab aliquo superiorum gubernanda commissa est: qui & valuasores Regij, aut maiores appellantur. lib. feud. j. tit. j. §. j. & tit. 7. & tit. 17.

Capitolium ex eo dictum ait D. Halicarnassæus, quòd caput illic inueotum est, ideóque caput Italiæ est: ibi varia fuisse audiroria constituta docentiū constat. l. vnic. C. de studi. liber. vrb. Rom. lib. 11. Templū erat Iouis in cliuo Tarpeio ascensu (vt puta) difficile. Hinc conditiones conceptæ quæ in faciendo consistunt, vel non faciendo. l. si iam. 11. & l. Mutianæ. 7. D. de conditione & demonstratione. Antea tēpore Legum Decemuiralium Arx Tarpeia appellabatur. Ait lex, Qui falsum testimonium dixerit, saxo Tarpeio deiicitor. Quod pœnæ genus iure optimo abrogatum est, imo & vetitum. l. si diutino. §. fi. D. de pœn.

Capitulenses apud Paulum l. fi. D. de censibus. populi sunt Italiæ, à Capitulo oppido, cuius commemi-tuit Plinius lib. 3. cap. 5. Illis tributum capitis remissum fuit. d. l. fi.

Capsoldum, Saliceto, & Alciato. l. priuilegia. C. de sacrosanctis ecclesiis. quòd de solido, id est, integro carpatur: Collybus, κόλλυβος, rectius appellatur, detrimentū que pecuniæ significat. Aristophanis interpres ἀλλαγὴν τῶν νομισμάτων esse ait. alij dicunt pecuniā esse, quæ Numulario datur pro pecunia commutanda.

Carbonum appellaoone ligna ad eos coquendos conficiendósque non contineri Vlpianus ait. l. ligni. 55. §. si lignum. D. de legatis. 3. repetita in l. carbonum, 167. D. de verb. signific. Sed nec titiones, & alia ligna cocta ne fumum faciant, carbonibus adnumeranda ibidem scribit idem. Quid igitur est Carbo? tum dicitur, cùm pruna extincta est. Græcis ἄνθραξ. Huius meminere Papinianus. l. 4. §. modum. de seruit. tit. gen. & Vlpianus. l. fundi. 17. §. si ruta. D. de actio. empt. Carbonis autem inlatio sordidis, extraordinariísque muneribus connumeratur. l. 15. & l. 18. C. The. de extraord. siue sordid. muner.

Carboniana bonorum possessio, vide suprà Bonorum possessio. Dicitur autem à Carboniano inuentore, vel auctore. Et datur solo nato, & non nascituro: in quo differt ab edicto de ventre in possessionem mittendo, quod subuenit nascituro. Vide tot. tit. de Carbo. edicto. D.

Carcer, ait Seruius lib. j. et 5. Æneidos, est vndecunque exire prohibemur: sic dictus secundum Varronē, quasi arcer, ab arcendo: quod Vlpianus probat. l. aut damnum. 8. §. solent. D. de pœn. Carcer, ait, ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet. Carcerem etiam pro palæstra interpretari sic ait Tertullian. lib. ad Martyres. Bart. tamen in tract. de Carceribus: Carcer, ait, est locus securus, & horribilis repertus oon ad pœnam, sed ad delinquentium vel debitorum custodiam. At Ciceronis tempore, hoc est, stante Repub. quoniam in carcerem damnati coniiciēbātur, ibíque de iis supplicium sumebatur, idcirco in Catilinaria 11. ipse sic loquitur: Sentiet in hac vrbe esse Cōsules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortē senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri voluerunt. Carcer verò bifariam iorelligitur: publicus & priuatus. Publicus carcer est, quem magistratus habet ad continendos homines, non ad puniendos: & in hunc sensum accipitur in l. j. & tot. tit. C. de custodia reo. Priuatus carcer est, quem habent nulla potestate legitima prædio, vim illicitam exercentes priuatim: & talis sub pœna vltimi supplicij interdictus est omnibus, in l. vnic. C. de priuat. carceribus. & l. succurritur. D. ex quibus causis maiores. Porrò qui videantur iocidere in l. vnic. D. de priui. carcer. docet eleganti distinctione Bar. l. c. 5. D. de adulter. quem omnino vide. Verum eum, qui in carcere clausus est, nō videri neque vinctum, neque io vinculis esse, nisi corpori eius

vincula sint adhibita, dicit Vlpianus in l. verum est. 216. D. de verb. signifi. Carceris quoque alia diuisio est. Nam quidam est ad custodiam, alius ad pœnam. De primo agitur. C. toto tit. de custo. reo. & dicto. §. solet. De secūdo quidam textum esse aiunt in l. 2. C. de exactione tributorum lib. 10. Equidem de loco custodiæ causa facto accipiendum putem, quod & docemur eadem. l. secunda, ibi, & in vsu hominum instituta custodia. Nec moueor eo textu dicente, Carcer pœnalium, Carcer est hominum noxiorum, ad eos, scilicet, custodiendos. Pontificiis tamen Carcerem, pœnæ esse liquet. c. quamuis. de pœnis libr. 6. & Clementina 3. §. duro. de hæreticis.

CARCERATICVM, merces quæ datur carceris custodibus. l. diuus. §. particularia, ibi, vt putà Carceraticū. D. de bonis damnatorum. quam lectionem improbat G. Haloander, & pro eo, Charisticum reposuit. Vtranque lectionem reiicit Pand. Florenti. editio, & pro eo legit Chartiaticum, idque rectissime. vide infrà Chartiaticum.

CARDAMOMVM, apud Marcianum. l. fin. §. species. D. de publica. & vectigal. fruticis genus amomo simile, semine oblongo, Plinio lib. 12. c. 13. qui huius genera recenset. & vide Isidorum lib. 17. c. 9. & Dioscoridem libr. 1.

CARDINEM vocat Hygenus lib. de limitibus constit. limitem à meridiano ad Septentrionem.

CARDINALES, à Cardine ducti sunt, quia sicut cardine regitur ostium, ita ecclesia bono eorum consilio, not. in c. sacrosancta. ad fi. 22. distinctio. & Archidia. in c. vbi periculum. §. hoc sacro. de elect. lib. 6. vbi explicat eorum officium. Cardinalem pro episcopo interpretatur gl. in c. relatio. 21. q. j. Maiorem autem dignitatem non habent, quàm episcopus, Bart. l. j. §. si quis. versi. simile videmus. D. de appellat. Cardinales etiam olim Consiliarij adpellabantur Romano in sermone post consilia. c. ecclesiasticis. 11. q. 2.

CARDINALATVS, quo iure inductus, & de eorum præstantia, A. Barbatius tractatu de Cardinalium præstantia docet.

CAREAT VIRIBVS FORMVLA, vim latæ sententiæ habet, quod probat decretalis epistola. c. pen. de desponf. impub. & c. ad hæc. de rescriptis in antiq. Vide Fel. Sandæum. c. ex tenore. & c. Rodolphus. eo. tit.

CARERE IMPETRATIS, in l. pen. C. si contra ius. id est, non frui beneficio literarum à principe obtentarum, quod pragmatici Galli dicunt, *Estre debouté de l'effect des lettres Royaux obtenues*. eodem sensu accipitur in c. j. de schismatic.

Carere crimine falsi, in diui Antonini rescripto. l. vnic. C. ne tut. vel cura. vectig. conduc. est immunis esse falsitatis, & vacare eo scelere.

Carere lanam, apud Varronem, pro purgare, ac ita deducere, vt careat spurcitia.

CARENA, aliàs Carentena, dicitur à carentia hominū vel cibariorum. Nam per quadraginta dies ieiunant in pane, & aqua, & includuntur in aliquo secreto loco iuxta Ecclesiam, vbi non habent consortium hominū: vt no. Bernard. in c. accepisti. de spōsa duor. & est vulgare Italicorum. adde. c. Accusasti. de accu. & simile no. gl. in c. 2. de spon.

CARICÆ apud Proculum inter dulcia numerantur. l. fi. §. cui dulcia. D. de trit. vin. & oleo leg. & ficus siccas significant, vt ait Plinius. Harum singularum nucibus, viginti foliis rutæ, granis aliquot iuniperi, aceto, & grano salis mistarum ea vis est, vt pestem auertant, vt ab eruditissimo medico mihi amiciss. accepi: quo remedij genere vtebar, cum hæc scriberem. Nam tū pestis inualescebat Lugduni anno. 1564. quod Deus Opt. Max. auertat.

CARECTVM, apud Paulum. l. non omne. §. D. de pen. legat. frutex peregrinus, Plinio lib. 19. c. 8. Peregrinum, ait, & cæteum, gentis suæ nomine appellatū, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum in Phrygia.

CARINA, in l. Minicius. D. de rei vindic. pars ea nauis est, quam alueum, aut ventrem adpellant. Sic accipitur in l. quod in rerum. §. fi. D. de leg. j. Hinc

CARINANTES, Festo lib. 3. probra obiectantes: à carina dicti, quæ infima pars nauis est: sic illi sortis infimæ.

CARNIFEX pop. Rom. non modò ciuis Romanus non erat, sed ne in vrbe quidem domicilium ei habere licebat. Cicer. pro C. Rabirio perduell. Sed moreretur prius acerbissima morte milies Gracchus, quam in eius concione carnifex consisteret, quem non modò foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges, ac vrbis domicilio carere voluerunt. Carnificis autem, vt ait Festus, loco habebatur, qui se vt moreretur, vulnerasset.

CARPENTARII, in l. fin. D. de iure immunitatis. & l. vnic. C. de excusat. artif. in Basilic. ἁμαξουργοὶ, qui ἁμάξας ἢ καρπέντα faciunt, id est, citellas, quæ Latinè Carpenta dici possunt. Carpentarius speciale nomen esse Isidorus scribit lib. 10. c. 19. Carpentum autem genus erat vehiculi, vt ex lib. 1. Fastorum Ouidij colliges:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Καρπισμὸς, apud Clementem Alexand. lib. 5. στρωμάτων, id est manuum correptio, & vindiciæ, à Charisio καρπισμὸς dicitur, quod manus brachiale caperetur qui carpus dicitur. Id & Gellius indicat scribens: Vindiciæ correptione manus in re atque loco præsenti apud Prætorem fiebant. Hinc

Καρπιστὴς adsertor, & καρπισμὸς adsertio vocatur vt testatur se reperisse in Lexico Latino Græco Turn. Aduers. lib. 13. c. 27.

CARPASVM, apud Marcianum. l. fi. §. species. D. de publica. planta est, ex qua succus medicamentis vtilis exprimitur, cuius commeminit Galenus lib. j. de Compos. & ὀπὸν καρπάσου Dioscorid. lib. 6. c. 14. vocat. Paulus Ægineta Carpesiam.

CARPOCRATIANI. l. Arrianis. C. de hæreticis, hæretici dicti à Carpocrate, qui dixit Christum hominem fuisse tantum, et de vtroque sexu progenitum. c. quidā autem. 24. q. 3. vide Philastrium Brixiensem Episcopū in hæreseon catalogo.

CARPVSCVLVM, siue, (vt alij legūt) Carpisculum, definitore Fl. Vopisco in Aureliano, calciamenti genus est. Hanc etiam vocem reperi in epigrammate lapidi antiquissimo insculpto, quod Viennæ Allobrogum, ad diui Mauricij ædem extat.

CARRVCA, in l. si cuius. in fi. D. de vsufr. & apud Paulū lib. I. Senten. tit. 6. §. pen. & l. in commodato. §. pen. D. commod. vehiculi genus duas habens rotas, quod & cisium appellatur. Ad carrucas autem iungi mulæ solebant. Lædiles. §. quæsitum. D. de ædil. edicto. Plin. lib. 33. c. 11. At nos, ait, carrucas ex argento cælare inuenimus. Carruca dormitoria in l. vxori. D. de auro & arg. legatis. Hinc

CARRVCARIVS in Litem quæritur. in princ. D. loca. qui & cisiarius dicitur, qui carrucam agit.

CARRVLI. l. cum duobus. 52. §. si quis ex sociis. D. pro socio. qui quid vehunt, vt ex eo textu liquet.

CASA, à cauatione ducta, vt vult Festus lib. 3. quæ lectū pastorale Statio appellatur. Virg. in Alexide,

Atque humiles habitare casas, & figere ceruos.

& apud Scæuolam. l. vxorē. 41. §. felicissimo. D. de leg. Pro domuncula videntur posuisse Iusti. §. litorum. Institutioni. de rerum diuis. & Pomponius. l. pen. D. de vsufr. Casæ literarum quæ fuerint, ex libt. Variorum

anctorum de limitibus, dices, & quid casales, & Casale: quorum verba huc transcribere nimis lõgum esset.

CASARIA apud Festum, quæ casam custodit.

CASELLÆ, sunt granaria, in quibus fructus componuntur: sic accipi potest in c. casellas. 12. q. 2.

CASCVM, Festo lib. 3. id est, antiquum & vetus: quod Varro probat lib. 6. Linguæ Lat. ex Ennio: *Quam primum Casci populi genuere Latini.* Manilius: *Cascum cascam duxisse non mirabile'st, Quoniam canoras sanci. bant nuptias:* vt legit Ioseph. Scaliger in suis Collect. in Varronem.

CASEARIAM tabernam, siue, vt in Pand. Florent. est, Casiariam, i, pro, e, vt sæpe, posito, dixit Aristo apud Vlpianum. l. sicut. §. Aristo. D. si seruitus vindicetur: in qua casei fumigari solent, vt d. §. Aristo. lectio indicat, & ex Columellæ lib. 7. c. 8. liquido constat: sed & Plinius lib. 11. c. 42. vbi de caseorum diuersitate loquitur: At caprarum, ait, gregibus sua laus est in recenti maximè, augente gratiam fumo, qualis in ipsa vrbe conficitur cunctis præferendus. Et Mart. in Xeniis,

Non quemcunque locum, nec fumum caseus omnem:
Sed uel bresem qui bibit, ille sapit

Moris enim fuit in plerisque Italiæ locis, colorandi, siccandique casei gratia, fumum aut ex culmis, aut ex malignis viridibúsque lignis facere, quod gratioris & suauioris gustus esse casei fumo infuscati crederentur. Falsò igitur Haloander, rosariam vtrobique reposuit in d. §. Aristo. Non tamē reiicienda est Accursij interpretatio, Casseariam, in qua fiunt casei, appellantis: tametsi ad Aristonis locum minimè pertineat. Sed & Casseariam tabernam, locum vbi casei væneunt, rectè quis appellet.

CASITO, vel Cassito, frequētatiuum à Caso, frequentatiuo verbi Cado. Paulus de seruit. vrb. prædior. l. seruitutes. §. Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruiētis areæ ibi ædificare, vbi cassitare cœpit stillicidium. Festo, Casabundus, crebrò cadens est.

CASSARI dicitur sententia, quæ tenet. gl. in c. accedens le premier, in uerbo. cassanimus. text. vt lit. nō contest. Cassamus, verbum etiam cassatum denuntiamus. quo sensu accipi ait Bernardus glossularius in d. c. accedens. j. sed ineptè, alioquin frustra ibidem statim subiecisset pontifex, imò cassas denuntiauimus. Non tamen nego, quin & Cassare cassum denuntiare significet, in c. cum dilectus. ad fi. & ibi glos. extra de elect. & ele. potest. Quod autem ea quæ ipso iure nulla sunt, infirmari debeant, & cassari, liquidò constat ex Nouella. 7. §. ἐπειδὴ δὲ. ibi, ἀλλὰ καὶ τὸ γινόμενον ἄκυρον. & c. & adnotat Accursius in l. & eleganter. in vers. si in hoc ipso. D. D. de dolo.

CASSATIO, aliquando ad factionem fertur, glos. in c. proposuit. extra de concess. præben. & an ad actum nullum, Felin. c. ex parte. de testibus.

CASSIANI, vel qui ex schola. C. Cassij, vel qui eius sectæ erant, & qui C. Cassij opiniones sectabantur: eo modo quo Sabiniani & Proculiani: vt docet A. Augustin. lib. j. Emend. c. 5. & lib. 3. c. 4. De iis Pomponius. l. 2. ad fi. D. de origine iur.

CASSIA VIA, à Cassio strata, apud Festum libr. 3. & vide infra, Via.

CASTALDIA, gubernatio dicitur, qua domini res gubernantur. Castaldi, gubernatores, vel vicedomini. Zas. de feud. degenerant. Itaque erat Castaldio non absimilis procuratori, & actori possessionum domini, cuius fit mentio in l. vlt. C. quod cum eo qui in aliena pot. est Secundum Aluarot. & gl. erat velut œconomus quidam, cui res dominica gubernanda committebatur, instar œconomi Ecclesiastici: arg. l. iubemus nulli. C. de sacros. eccles.

CASTALDVM, in leg. Lombard. l. j. de acqui. acto. re. gl. in c. vnic. §. si verò. de feud. guar. in vsib. feud. interpretatur eum, cui res domini committuntur: quam interpretationem probat Iacob. Beluisius, ibidem. Eo etiam nomine procuratores contineri liquet, indicãte Alberico. Eodē sensu sumitur Castaldio, vt scribit Beluisius. d. §. si verò.

CASTELLVM, vt notissimam significationem prætermittam, accipere debemus, aquæ receptaculum, quod aquam publicam suscipit, Vlpiano. l. j. §. ait prætor. D. de aqua quotid. & æsti. & Labeoni. l. fistulas. 78. D. de contrahenda emptione. Id veteribus diuidiculum appellabatur, vt scribit Festus lib. 4. Quod nunc, inquit, castellum est, ex quo à riuo communi aquam quisque ducit. Hesychius, κάστελλος, ait, ὄνομα τόπου ἄνω, καὶ κάτω φέροντος, καὶ μερίζοντος τὸ ὕδωρ. Sic accipi debet apud Paulum. l. fistulam. 19. D. de seruit. vrb. prædiorum. & Vlpianum. l. 2. commu. præd. & l. cætera. §. item hoc prohibetur. D. de leg. j. & l. 3. de aquæ ductu, lib. 11. C. De Castellis hæc l. Frontin. libr. de aquæduct. Est ferè nunc in vsu, cum plures quinariæ impetratæ fuerint, ne in viis sæpius conuulneretur vna fistula, excipiatur in castellum: ex quo singuli suum modum recipiant. De his etiā Vitruuius lib. 8. c. 7. item & lib. 10. c. 9. Quod rota extulerit, inquit, in castellum infundi. Agrippa, ait Plinius lib. 36. c. 15. ad fi. castella. 130. fecit. Porro Castella vt plurimum plumbea erant, vt videre est ex l. si vēditor. 38. §. firmus. & l. fundi. §. castella. D. de actio emp. Hæc conceptacula appellant Imppp. in l. 2. C. Th. de aquæductu. Scio G. Budæum in prioribus adnotat. ad d. §. Castella. permulta ex Classicis rerum scriptoribus prodidisse: cuius verba huc nō transfero, vt pote quæ studioso sint obuia.

CASTELLANI, qui Castellis præerant, vt patet ex inscriptionibus antiquis. Andreas Isernius eosdem esse scribit qui antea castaldi dicebantur, idque ex cõsuetudine vtentium & vsu loquentium. Planè aliter accipiuntur in l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11. Nam castellani ibi dicuntur, qui vicis paruis muris circundatis, quæ castella dicebantur, præerant. Sic Castellum apud M. Ciceronem in Oratione pro Cecinna accipi cõstat: Cùm id, inquit, partim mirarentur, partim nō crederent, ecce ipse Ebutius in Castellum venit, denuntiat Cecinnæ se armatos habere. Quod nomen in eodem significatu adhuc retinet Lugdunēsis prouincia. Habent enim castella, quibus qui præsunt, *Iuges des Chasteaux* Gallico verbo nuncupantur, et *Chastellains*, Castellani. quo sensu accipitur in d. l. 2. C. de fund. limitroph. Ineptissima est igitur Oldendorpij, et Spiegelij reprehensio, aientiū Castellanos non esse arciū præfectos: neque enim vim verbi Castelli expēderūt.

CASTVM et periurum apud M. Ciceronem contraria sunt in orat. pro Q. Roscio Comœdo.

CASTE VIVERE mulier dicitur, quæ legitimè nubit, Nouella. 2. § ὑπολείπει. quod et Bart. noster rectè docuit. l. fi. versi. sed quia. C. de indic. vid. toll. ait Imp. d. §. ὑπολείπει, ὥστε λοιπὸν τὸ σωφρόνων γάμων, ἢ καὶ λοιπὸν καθεστήκοιεν. Hoc ad eum tractatum pertinet quo disseritur, An legatum mulieri, si castè vixerit, præstari debeat. quod Bart. placet, d. l. fi. Paulo Castrēsi displicuit. Tu expende. §. ὑπολείπει.

CASTIGARE est non solùm fustibus punire, et emendare. l. 3. §. j. D. de officio præfec. vig. et l. si duo. §. fi. D. de iure iu. sed et flagellis, per l. sed sicut. D. de vsufru. Sed et ad alia pœnarū genera pertinet, vt disces ex c. quia plerique. de officio ordin. lib. 6. et c. si clericos. de sent. excommuni. eod. lib. et vtrobique gl. et Doctores.

CASTIGATIO leuis quō accipienda sit apud Vlpianū. l. sed et si quemcunque. §. fi. D. ad leg. Aquil. repetita in l. item quæritur. §. item Iulianus. D. loc. Bald. docere nititur ad dict. §. fin. appellãtque moderatam: quod latè explicat. Castigationem modicam apud Vlpianum in

l.magistratibus.D.de iurisdict.varij varie interpretã-tur.Accursius ibidem adpellat coërcitionem, sine qua iurisdictio esse non potest: quod Bart.improbat, dicitque eam expediri officio iudicis nobili: esséque meri. Bald.autem scribit ibidẽ eam habere locum in leuibus delictis, vt corpus non tangat. Alciatus in l.imperium.numer 144.D.de iurisdictio. Modica, inquit, castigatio debet intelligi de ea, quæ venit accessoriè ad iurisdictionem, & quæ iurisdictionis est: vel, ait, debet intelligi de aliqua coërcitione, quæ corpus non lædat. & hæc cum Baldo consentit.

CASTRARE apud Martianũ.l.3.§.item qui auctor.D. ad leg.Cor.de sicar.est virilia, seu genitalia amputare, & exscindere.Castrare etiam ad animum refertur.

CASTRATI dicuntur, quibus virilia excisa sunt, & vt ait Theophilus.§.sed & illud.Instit.de adopt. [illegible]. Horum meminit Vlpian.l. sed est quæsitum.D.de lib.& posthumis.l.si serua.39.§. fi.D.de iure dot.Atque horum vel sunt Ectomiæ, qui exsecti: vel Thlibiæ, qui collisi: vel Thlasiæ, qui attriti.d.l.spadonum.& l.4.de sic. Vide infrà verbum Spado.Solebant autem mangones pueros castrare, quo pretiosiores facerent.l.si seruus.27.§.& si puerum.D. ad leg.Aquil.quod & M.Fabius lib.5.c.12.Instit. Orato. apertissimè indicat his verbis: Mancipiorum negotiatores formæ puerorum, virilitate excisa, lenocinantur.& post paulò: Libidinem iuuet ipsum effœminati sexus mendacium: nunquam tamen hoc continget malis moribus regnum, vt si qua pretiosiora fecit, fecerit & bona. Porro homines castrari S C.& diui Hadriani edicto vetitũ est l.lege.4.§.vlt.& l. is qui seruũ. D.ad leg.Cornel.de sicar.

CASTRVM numero vnius, notissimæ est significationis.Castra verò numero multitudinis locum significant, vbi milites tentoria figunt: quo sensu accipitur apud Modestinum.l.3.§.emensor.D.de re milit.Porrò horum genera multa erant: quædam erant prætoria, de quibus Tacitus lib.1.Annalium de Tiberio loquẽs. Dispersas per vrbem cohortes in vna castra cõduxit Tiberius.Alia erant vrbana.l. si maritus.15.§. legis.D. ad legem Iuliam de adul.Alia vigilum, siue vigilium. d.§.legis.

CASTELLENSE municipium quid sit, Festus, & Valerius in lib.de limitibus docuerant, sed id iniuria temporum periit.

Castrensis ordo is veteribus erat, vt miles Centurionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitum Dictatoris pareret imperio.Budæus d.l.2.de orig.iur.ex T.Liuio.lib.8.

Castrẽse iugerum quadratum habet perticas.cclxxxviij. pedes autẽ quadratos.xxviii.dccc.id est, per latus vnũ perticas.xviij.quæ in quatuor latera faciunt perticas. lxxij.ex Festo, & Valerio lib.de limitibus.

Castrensis peculij, Castrensiúmque bonorum esse intelligitur, quidquid in militia quæsitum, vel occasione militiæ obuenit.Castrense peculium, vt Macer definit l. castrense. 11. D.de castrens.pecul.quod à parentibus, vel cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filiusfamilias in militia adquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset. Macri sententiam probat Paulus lib.3.Sen.tit.4.nisi quòd pro agenti, Paulus posuit, *proficiscenti*: quod tamen secundum Alexandri Imp.distinctionem accipiendum est l.4. C.fami.ercis. & vide Bart.l.j.§.nec castrense.D.de collat.Castrensis quoque peculij esse dicitur quod à palatinis conscio principe & in eius propè conspectu quæritur, vt diuus Constantinus rescripsit.l.vnic.C.de cast.om.pala.pecul.Vide, Peculium castrense.

Castrense æs alienum, in castris contractum, ex quo & Castrenses creditores.l.j.§.si filij familias.D.de separat.& vide infrà Peculium.

CASTRENSIS, sacri palatij officium habuit: sub dispositione sua habebat pædagogia, ministeriales quoque dominicos, & curam palatinorum. Huius meminere Honorius, & Theodos.l. vnic.qui à præbit. tyro.exc. C.Th.& l.38.C.Th.de decurio.

Castrensi corona donabatur, qui primus hostium castra propugnando introisset, cui insigne erat ex auro vallum, Festus lib.3.& Agellius lib.5.c.6.

CASTRANSIANI sunt ministeriani aulici. vt colligitur ex rub.de Castr.& minist.lib.12.C.qui sacro Imperatoris ministerio deputati sunt.l.4.C. eod.veluti prægustatores, pincernæ, vestitores, pistores, pædagogia, seu pædagogiani pueri, vt Marcellinus lib. 26.describit, tunica auro distincta indui à calce in pubem, purpureis operti tegminibus pedum, quos & lib.30.refert in venatione disponi ad canes retinendos: Gallice, *Paiges*. Castrenses ministri appellantur à Lampridio in Alexandro.De his Tertull.lib.de corona militis: Est etiam, inquit, alia militia regiarum familiarum. nam & Castrenses appellantur. Hi erant sub dispositione viri spectabilis castrensis sacri palatij: vt refert Cuiac. in tit.5.C.lib.12.

CASVS in iure variè accipitur.Quandoque facti species proposita, quódque in disputationem incidit: sic accipitur apud Iulianũ.l.neque leges. D.de legibus.quódve casu accidit.Caussam Cicero appellat: vt Verrina. 3.Tantùm quòd hominem non nominat: caussam quidem totam perscribit. Hinc Seneca in prologo Declamat.Declamabat autem Cicero, non quales controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas Theses vocabant.Controuersias nos dicimus: Cicero Caussas vocabat.Casum, id est, negligentiam explicuit Gaius.l.qui ædes. D. de incend.ruin.& naufrag. Casus quod inopinatò euenit, aut contingit.§. thesauros. Instit.de rer. diuis. vbi Accursius ita definit: Casus inquit, est inopinatus rei euentus ex diuersis caussis proueniens ob aliud.

Casum fortuitum diffinisse videtur Vlpianus, quem nullum consilium humanum præuidere potest.l.2.§.si eo tempore.D.de admi.re.ad ciuit.pertin. & cui humana infirmitate resisti non posse idem ait.l. j.§.is quoque. D.de obligat.& actio. quod diuorum principum rescripto iuuatur.l.in iudicio.38.C.loca.eius generis sunt mors, latronum hostiúmve incursus, piratarum insidiæ, naufragium, incẽdium, fugæ seruorum: ait Gaius.l. in rebus.18.D.commo.rem explicans.His adiicias vim aquarum, insolitam ventorum vehemẽtiam, ruinam, labem, effracturam, rapinam, tumultus.l. contractus. 24.D.de diuers.reg.iur.antiq.& alibi sæpe: & hi adpellantur Casus maiores.Adpellatur & huiusmodi casus vis maior. vide infra. Vis maior. Exempla sæpius in iure Ciuili reperias, quàm quod transcribi debeant.Casum, & fortunam pro iisdem vsurpat Vlpianus. l.j.§.si magistratus.D.de magistratibus conueniendis. Vnde rectè casum dixit Festus lib. 3. quod fortuito hominibus accidit.Diuersa est Casus acceptio apud Marcellum.l.quia in eum.16.D.ad legem Aquiliam. Quia in eum (ait) casum res deuenit, à quo incipere nõ potest, & apud Scæuolam.l.Gallus.§.ille casus.D.de libe.et posthum.

Casum, pro amissione dixit vetus interpres Nouella.22. §. mitioris. quæ etenim amittuntur, cadere dicuntur. pro quo Iustinianus ipse, [illegible] dixerat.

CASVS MILITIÆ Nouella.35.& 53.est id quod mortuo milite qui in aliqua schola inter statutos relatus est, hæredes eius, vel liberi, aut vxor ex communi scholæ placito à Principe capiunt, vt indicat.l.vlt.C.de pign. vbi & Scholæ placitum dicitur, & l. omnimodo. §. vlt.

vlt.de inoffic.testam.in illo loco, vel mortuo militante certa pecunia ad hæredes eius perueniat. Nec enim ad hæredes militia transit, quæ personæ cohæret, sed casus militiæ. Igitur & in Nouella 97. casus militiæ fieri dicitur mortuo milite. Vide Iulian. Antecessorem sub titu. De casu militis. Frustra ergo disputat Lælius Taurellus, quæ sint militiæ ex casu ex dicta Nouella 53. cum nullæ vnquam militiæ talem appellationem habuerint, & Iustin. in ea Nouel. non dicat τὰς ἐκ τῆς κάσυ καλουμένας στρατείας, sed τὰς ἐκ τῆς καλουμένης κάσυ στρατείας. Qui de his plura videre volet, consulat Iac. Cuiac. expositionem in Nouellas.

Casu etiam vocabulorũ formas significari scribit Festus lib. 3. quia in aliam, atque aliam cadunt effigiem: & hoc sensu sæpe casus pro casu ponitur, vt adnotat Bernardus glossematarius Iuris Pontificij in cap. j. de iudic.

Κατὰ πόδα, significat iisdem vestigiis insistere, & pedetentim subsequi, & ad pedẽ, vt docet Alciat. lib. 11. Parerg. c. 6. Iustin. de composit. D. §. 17. Nisi tãtùm si velit eas in Græcam vocem transformare, sub eodem ordine, eáq; consequentia, sub qua & voce Romanæ positæ sunt: hoc quod Græci κατὰ πόδα dicunt. Hæc ille. Xenophon de venatione, διωκέτω ὁ κατὰ πόδας, ὥσπερ ὁ λαγωός. Plato lib. 11. de leg. καπηλείας δ' ἐπομένας μοιχείας τὰ κατὰ πόδα ἀκολουθεῖ διανομήματα: Post præcepta de adulteratione, proximè sequitur vt de cauponatione dicamus.

Καταβολή, constitutio, & solutio, & præstatio, verbum iuris est. Hinc καταβολαὶ τῶν προσόδων, redituum præstationes dicuntur Aristot. 2. Oeconom. & sæpe in Nouell. Iustiniani 128. §. ἄνευ. & aliis §§.

Catabolenses in rub. C. Theodos. de Pisto. & Catabol. lib. 14. tit. 4. & eo. tit. l. 9. quo sensu accipi debeat nondum planè satis cõstat: nisi dicamus eos fuisse, qui panes exercitui præstarent, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, vel καταβάλλειν, id est soluere, vt ait Bud. in poster. adnot. Catabolenses alio sensu accepisse Cassiodorum subiecta eius verba lib. 3. Variarum epist. ad Festum V. I. Patritium, declarant. Atque ideo magnitudini tuæ præsenti admonitione declaramus, vt marmora quæ de domo Pinciana cõstat esse deposita, ad Rauennatem Vrbem per Catabolenses vestra ordinatione dirigantur. Eodem sensu accipiendi sunt apud eundem lib. 4. Variarum ad Godiscaleum Saionem. vbi pro, *Catabulnensis*, legendum, *Catabolensis*, rectè censuit B. Brissonius.

Catadromus, apud Labeonem in l. si seruus. 54. D. de act. empt. quibusdam significat descensum ex grue machina. Verior semper mihi visa est explicatio eorum, qui funem extentum ex edito loco in inferiorem demissum existimant: quod & Labeonis verba significant. Verissima igitur est huius loci lectio, vel inuito G. Budæo in eum Labeonis locum: tametsi non sim nescius catadromum locum significare, in quo decurri soleat, apud Suetonium in Nerone ca. 11. idem quod Gallis, Licia.

Cataphryges, apud Isidorum 8. etymolog. lib. hæreticorum genus, quibus nomen à Phrygia prouincia inditum ait. Hi asserebant aduentum Spiritus sancti non in Apostolos, sed in se traditum.

Κατάκλυς, portus ad quem plurimum appelli solet. Vlp. l. 4. §. 4. D. de offic. proconsul.

Catasta, locus vbi serui venales exponebantur. Erat & Catasta machina lignea longa, & magna compedis forma, qua serui vincti tenebantur, vt refert Plinius libro Nat. Hist. 35. cap. 18.

Catastrum, quod Extimum est, barbaris iurisperitis appellatur. ea voce vtitur Andræas Alciatus Regul. 1. præsumpt. 10. Et Catastrum videtur appellare Bartol. in l. forma. §. si cum ego. D. de censibus. librum, quo tributa, & census æstimari solent, in §. si cum veniam, d. l. forma. ipsam æstimationem Alcia. reg. 1. præsump. 10. & l. in suis. D. de libe. & posthu. æstimum vocat: Vlpianus d. §. si cum ego. professionem. in §. si cum veniam. causam addictam.

Κατηχεῖν, & Κατηχίζειν, apud Paulum Apostolum ad Galat. 6. & c. ante baptismum. de consecr. distinct. 4. significant instituere, erudire, initiari. Catechizare verbo Latinè vtitur Tertullianus, lib. de Corona militis.

Κατηχούμενος, Catechumenus, quo vsi sunt Paul. Apost. ad Rom. c. 2. κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου. & August. ad Fortunatum in ca. catechumenum. de consecr. distinct. 4. Audientem, & auditorem sæpè vertit Tertullian. Hinc,

Catechismus, institutio, Nicolao Pontifici Maximo c. catechismi, de consecra. distinct. 4. vbi Archidiaco. rudimentum rectè vertas, vt & Pontifex quidam, d. c. ante baptismum. Catechismos autem à sacerdotibus vniuscuiusque ecclesiæ fieri posse decretum est, d. c. catechismi.

Catena, vinculum ferreum in constitutione Gratiani & Val. & Theod. l. fi. C. de abolit. ad incorporea tamen referri constat. vnde Legum catenas dixit M. Cicero in Sextiana, in d. tamen l. fi. ad omne vinculorum genus catenæ verbum pertinere eorundem Imppp. sententia significatur. Notandum tamen obiter Catenas singularias apud Plautum in Truculento vocari quæ sunt singularum librarũ: vt ballistas centenarias, quæ saxa centum pondo iaciebant: talentarias, quæ talenti pondo. Lucillius: *Quid sic ballistas iactas centenarias?* Sisenna, *Ballistas quatuor talentarias.*

Καθαίρεσις, est regradatio, siue ordine motio, quæ episcoporum & clericorũ est propria, vt ἀφορισμὸς plebeiorum & monachorum: vt videre est Nouella 42.

Cathedra notioris significationis est, quàm quod huc referri debeat.

Cathedram collocare, in c. luminoso. 18. quæstione secunda, est iudicia exercere: vt ibi explicare videtur glossa, vel (vt ait Albericus Rosatius) iurisdictionem exercere, & explicare, quod ibi significare visus est pontifex, si, vel, particula explicationis nota sit.

Cathedraria, in cathedris numerantur, vt Sedularia, in sedibus.

Cathedratici appellatione, in c. conquerente. de offic. ordina. in antiq. continetur quod clerici episcopo suo annuatim cathedralis honoris caussa pendunt: quod & synodaticum quibusdam appellatur. Eius autem nomine duos solidos pendi, eadem decretali expressum est, d. c. conquerente. quod & decretum fuisse Gratianus refert, c. placuit. 10. quæstione 3. Estque subiectionis, vel obedientiæ symbolum. Verti autem debet in templi restitutionem, vel (vt cum aliis loquar) in ecclesiæ reparationem, d. c. placuit.

Cathetus, apud Gaium, & Theodosium in lib. de limitibus, Græcum verbum, quo normalis linea Censorino apud Budæum in prioribus significatur.

Catholicum appellabant Cæsaris procuratorem, id est, qui totius prouinciæ fiscalem procurationem gerebat: vt ex multis Basilic. locis liquidò constat: idem & λογοθέτης dici cœpit, C. Harmenopulo.

Catholiciani, in constit. Arcad. & Honor. l. pen. §. fi. C. de bon. proscript. qui & Cæsariani, dicebantur officiales Catholici, & ῥαξιῶται ratiociniorum, indicio est d. §. vltimus. & procuratores Cæsaris, in l. prohibitum. 5. de iur. fisci. lib. 10. C. Paratitlarius, l. 4. C. de Episc. & cler.

Catillus, Paulo l. cùm de lanionis. 18. §. cum de villico. D. de fund. instruc. dicitur superior pars molæ. F. Marius Grapaldus inferiorem esse autumat, auctorem nullum aut rationem adducens. A Paulo igitur, à quo nec quisquam alius dissentit, facilè non discedas.

Catinum à capiendo dictum, vas in mensa escaria

vbi pultem, vel iurulenti quid ponebant, appellari solitum Varro lib.4.Ling. Lat.scribit. Siculósque dixisse *κάτινον*, vbi assa ponebant.

Κάτοχὴν Græcis, Latinis possessionem dictam ait Paulus l.j.D.de acquirenda possessione, quæ quid sit, vide infra Possessio. Cur autem ita Græcis appellata sit, docet A.Alciatus libro II.cap.I.Parerg. Ductum verbum illud putat, ad Paulum d.l.j. *ἀπὸ τοῦ κατέχειν*, id est, à detinendo, & teneodo.

CATONIANA regula, est sententia, siue axioma M. Catonis obseruatum atque notatum ex plurium legum mente: QVOD inutile foret, id est, cuius dies inutiliter cederet, si testaméti facti tempore mortuus fuisset testator, id legatum, quandocunque decesserit, ex post facto ooo conualescere, l.j.& pass. D.de reg. Cat.cuius hæc ratio atque æquitas videtur esse, vt refert Hotom. Obs.lib.2.cap.3. quia cum testatoris certam mentem atque voluntatem esse oporteat, eum præsentis temporis conditionem spectasse, déque eà statuisse iudicamus: non autem incerto futuri temporis euentui rem commisisse: quippe cum alioqui testamenta non ex testatorum mente, quæ in iis dominari debet, sed ex fortuna & casu penderent. Hæc autem regula antiqui iuris est, nec pertinet ad leges nouas, id est leges Iulias & Papias, ex quibus legata cedunt ab apertis tabulis: sed ad leges XII.Tab.ex quibus ea cedunt à morte testatoris, vt doctissimè annotauit I.Cuiac.in Notis ad tit.Inst.de legat. Ad quæ autem pertineat hæc regula, vide apud eundem, Obs.lib.4.cap.4.

CAVOBCÆ, vel Caudetæ, Festo lib.3.dicebantur cistellæ ex iunco, ad similitudinem caudæ equinæ factæ.

CAVDEX antiquis dici solebat (vt ait A.Seneca lib.de breuitate vitæ) plurium tabularum contextus. Hinc Codices, vide infrà Codex.

CAVDICÆ, eidem Senecæ ibidem, vel Caudicariæ, Festo lib.3.naues erant ex tabulis crassioribus factæ: harum etiam cõmeminit Agellius li.10.c.25. Noct.Attic.

CAVDICARII, in l.2. C,The.de pistoribus & catabol. & l.j,C,Th.de cano. frum, vrb. Roma, & l.9. C,Th,de suat.pecua,& susce.frumentatiorum vrbis Romæ, genus erat, quorũ ea functio erat, vt pistoribus frumentum vænundare cogerentur, vt Valerianus, & Valens Impp.constituerunt d.l.j.Hi corpus habebant, d.l.2.& patronos, d.l.j.De iis etiam accipieodam pntem, l.4.in fin.de condi.in publi.horr.lib.10.C.

CAVEA, Varroni à cauo ducta, apud Vlpianum l.iniuriarum.13.§.si quis me. D.de iniur.significat aream in medio theatri, in qua equitum subsellia constituta erant: dicta, quòd velis tecta caueæ similitudinem haberet. quo sensu accipitur in Amphitrione: Vt conquisitores (ait) singuli in subsellia eant per totam caueam spectatoribus. Meritò Græcis *θυμέλη*. Ea publica erat adeò, vt si quis aliquem in ea sedere prohibeat, iniuriarum in eum agi possit, vt Vlpianus scribit d.§.si quis me,

CAVENA, vel (vt est apud Ardizonem) Caneua, pro cella. Vnde fendum de cauena in lib.2.tit.j. §.2.& tit.2. §.2.erogatio annua vini, frumenti, alteriúsve annonę, quæ militi tribuitur. Itáque verisimilius est pro cella, siue cellario dictam, lib.feud.2.tit.10.in fi. Feudum soldatæ significatur esse feudum de camera vel cauena: quia plerunque, inquit, in solidorum dooatione consistit. quandoque autem in vino & annona. Doctores, duce Aluarotto, definiunt Cauenam, esse locum, in quo frumentum, vinum, oleum, & huiusmodi cætera seruantur.

CAVERE Iuris Ciuilis verbum est præcipuum ac proprium, idque generale: in varias enim & multiplices acceptiones fertur, & formulas: singula excutiemus. Primò prospicere, & consulere sonat apud Scæuolam l.3.D.de transactionibus.& Labeonem l.si mercedē.in fin. D.de actionibus empti. Sic cauere sibi censetur creditor qui curat sibi pignus dari, apud Paulum l.si conuenerit.18.§.si quis. D.de pigno. Generaliter definitum est nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando quẽquam alteri cauere, id est, prospicere, & promittere posse: Q.Mutius ait l.quo tutela.73. D.de diuer.reg.iuris. Cauet etiam, qui consiliũ dat, quo sensu accipitur apud M.Cicer.in Topicis, cuius hæc verba sunt: Etenim cùm tu mihi meósque multa sæpe cauisse, &c. atque ita accipi debere indicio sunt quæ ibidem præcedunt. Alias cauere dicebantur, cum ne ab aduersario caperentur, certis adhibitis formulis prouidebant: vnde illud Ouid.lib.j.de Arte amandi:

Illo sæpe loco capitur consultus amore,
Quique aliis cauit, non cauet ipse sibi.

In eo autem genere rectè eum cauere Plautus existimat in Epidico, qui iura, & leges tenet. Cicero in Epi. lib.7.ep.6.ad Trebatium: Tu qui cæteris cauere didicisti, in Britânia ne ab essedario decipiaris, caueto. Hanc tamen cauendi formam sibi præripiunt atro circulo notati, exleges, & auritæ beluæ.

Cauere boni viri arbitratu perceptum iri vsumfructum, hoc est, non deteriorem causam vsusfructus promittere facere, & nõ aliter vti quàm bonus vir arbitrabitur, l.j. vsufructuarius quemadm.caueat.D.§.cauere.

Cauere capite, est capitis periculo se obstringere, & aliũ sibi eodem vinculo obligare. Budæus in posterioribus Adnotat.in l.si sciente.D.ad legem Pompeiam de parricid.ex Plinio lib.34.cap.7. Capitéque tutelarios cauerę pro eo instituti publici fuit.

Cauere dotem, pro promittere. Lege titul.de dote cauta. C.lib.5.

Cauere cautionem dixit Hermogenianus l.tutores.6.D. rem ratam haberi. pro quo Terentius Varro, Cauere cautiooe, lib.Ling.Lat.4. atq; ita apud Hermogenianum d.l.6.legi posset: sed Cauere cautionem figuratè dixit: nam hoc loco Cauere, promittere per stipulationem sooat.

Cauere dupla, in l.quod si nolit.§, quia assidua. D.de ædili. actio. vide infrà Dupla.

Cauere idoneè, dicimur satisdato, aut pignoribus, sed & si promittendi fides nobis habeatur, sine satisdatione: ita explicat Vlpianus noster l.4.§.addici. D.de fideicommis.liber. pro quo Modestinus 10 l.Septitia.10. D. de pollicit. *ἀσφαλίζεσθαι ἐξ ἰδίων* dixit. *ἀσφαλίζεσθαι* enim cauere & tutum facere sonat. Sic accipi debet in l.sed & hæ,§.defendere.D.de procur. & l.fideicommissa.§. si hæres.D.de legat.3.

Cauere lege, apud Papinianum l.si venditor.6.§.si quid emptor.D.de seruis exportandis. est pacto nominatim aliquid exprimere & promittere.

CAVERE etiam, est sibi prospicere, & se contra fraudis ac perfidiæ periculum munire, vt ex exemplis subsequẽtibus liquebit. Hinc Cautio, pro tabulis in quibus contractum negocium perscriptũ est. Paul.in l.lecta. 40.D.si cert.per. Lecta est in auditorio Papiniani cautio huiusmodi: Lucius Titius, &c.

Cauere obsidibus, apud Cæsarem lib.7.de bell.Gallico non procul ab initio: Et quoniam (inquit) in præsentia obsidibus cauere inter se non possent: ne res efferretur, vt iureiurando ac fide sanciatur, petunt. Qua formula obsides & dare & exigere significari, sed sub diuersa significatione, Gulielmus Budæus existimat, d.l.si sciente. Sic,

Cauere prædibus & prædiis formula vetere dixit Vlpianus in l.si quis putans.6.§.si damni. D.communi diuidundo, pro cauere fideiussoribus, & pignoribus. Cauebatur tamen prædibus & prædiis populo, vt T. Liuij testimonio liquet: Si quibus (ait) argentum in

præsentia

præsentia deesset, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibúsque ac prædiis cauendum populo censerent. Hæc Liuius lib.22.

Cauere rectè dicimus, per satisdationem, aut pignoribus datis, Pomponio ita apud Vlpianum explicante. l. 1. §.iubet autem. Sic,

Cauere satisdato apud Pomponium his cui.31. D.ad leg. Falcid.id est, cum satisdatione, vt explicare videtur diuus Antoninus l.2. C.de vsur. legat. & Vlpianus l. nisi.11.D.de rei vend.

Cauere, est etiam cautionem extorquere, in l.cùm postulassem.4.§.fin.D.de damno infec. Sic apud Ciceronem in Bruto in hæc verba, At verò (inquam) tibi ego, Brute, non soluam, nisi prius à te caueto amplius eo nomine neminem cuius petitio sit, petiturum.

Cauere etiam dicitur, qui fideiubet, ac pro se alterum dat, vt ex Pauli verbis liquet l.cum pro quo. D.de inius voc.& l.Lucius.46.§.Paulus.4.D.de admin.tut.& apud Terentium Varronem lib.Linguæ Latinæ 5.

Cauere etiam dicimus per stipulationem, si inter præsentes actum est, Paulo l.Titia.134.§.pen. D.de verbor. oblig.& l.1.C.de contrah.stipu.quo sensu accipi debet apud Celsum, l.tres fratres.D.de pact. Quo in loco Accursius interpretatur, cauerunt, hoc est, promiserunt: quod per stipulationem intelligendum est, d.§. penult. Cauet igitur qui interrogatus promittit, d.l.j. & dicto §.penult.

Cauere tamen nudè promittere significat, nec fideiussionis dationem eo verbo contineri Iustinianus constituit l.3.C.de verb.signif. Sanè si lex vel testator, contrahénsve satisdationem aut fideiussionem adiecerit, tum aut dandum satis, aut fideiussores adhibendos liquet. Cauere igitur nuda promissione accipi debere ait Mela apud Vlpianum, l.2.§. sed si dubitetur. D de iudic. Atque cauere & satisdare sic distinguunt Iurisconsulti, vt qui datis fideiussoribus ac sponsoribus promittit, satisdare dicatur: qui verò sine fideiussoribus, cauere. Vlpian. l.2.§.6.D.de iudic.

Cauet quoque qui confitetur, Accursius l.maritus.31. D. sol.matr. cuius explicationem probat Alberic. Quod si secundum tractat.C.de dot.caut.non num. (vt par est) accipias, est scripto non acceptam dotem promittere, l.1.C.eo.

Cauere, est nominatim exprimere, vel expressim quid statuere, vt apud Paulum l.j.D.de leg.Rhod.de iact. & alibi sæpe. Sunt qui putent verbum,

Cauere, apud Vlpianum l.si vt certo.§.quinimo D.commo.& Paulum l. in commodato.17.§.3. D.eodem.significare chirographo se obligare. Quod verum affirmare ausim, cùm literis obligemur, vt Instit. de litt. obliga.& alib. Hinc,

Cauere ab aliquo, apud Vlpianum l.si sciente.D.ad leg. Pomp.de parricid. Ab sese cauere apud M.Ciceronem in 3. Verrina. Epicratem conueniunt, demonstrant id quod ille sciebat, se sestertia octoginta dedisse: rogant eum vt id quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: ab sese caueat quemadmodum velit de illa hæreditate cum Epicrate neminem esse acturum. Id est, Budæo interprete in poster.arbitrio suo ab se cautionem exigat.

Cautionis verbi varia, multiplexque est significatio. Cautionem pro cautione veteres dixisse ait Festus. Cautionis nomine, vel ἀσφαλείας non esse fideiussoris dationem interpretandam: nisi hoc specialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit. Nisi enim vel generaliter de satisdatione, vel fideiussione specialiter sit nominatum, cautione, vel ἀσφαλείᾳ minime fideiussionem, sed nudam promissionem significari. Hæc Iustinianus l.sancimus.C.de verbor. signif.cui addas, nisi aliud res tulerit, exegeritve: quod & Baldus Perusinus rectissimè animaduertit, d.l.3. Cautionis tamen verbo promissionem contineri putat Alciatus l.qui pecuniam. numer.34. D.si cert.peta. Eo etiam verbo simplicem confessionem significari idem ibidem scribit: quod & Albericus docet, citans l.Lucius.D.de manumi.test. Equidem putem pro promissione rem pupilli saluã fore, accipi. Cautio etiam in l.ita autem.§.Iulianus (aliàs est lex in vulg.cod.in c. quidam decedens.) D.de administrat.tutor.significat formulam & verborum conceptionem, Gulielmo Budæo interprete in l.si sciente.D.ad leg.Pomp.de parric. vel iussum testatoris. Cautio autem, quæ Græcis ἀσφάλεια, dicitur vulgò securitas, quo sensu accipitur apud Pomponium l.plus cautionis.25. D. de diuersis regulis iuris antiq. Plus (ait) cautionis est in re, quàm in persona. vti Accursius & Petrus Decius interpretantur Nouella constit. 17.§. ὅτι ἢ ἀσφάλειαν. vetus interpres vertit Cautelam. Hoc verbo vsi sunt Vlpianus l.si defunctus.15. in fine. D.de procurator. & l.si debitori. D.de iudic. Gaius l.si plures.14. D.depositi, & Pomponius l. quamuis.6. D.de pign.actio. Verùm cautelam pro cautione à Triboniano, & collegis repositam quidam existimat: quod & mihi verisimile semper visum est. Veterum enim iuris auctorum scripta immutasse, & troncasse eos constat, vt docui in libris Mediæ Iurisprudentiæ. Quin & Cautionem pro cautela à Marc. Cicerone libro 2.de Orat.dici refert Nonius Marcellus. Neque mihi illa cautio, & timiditas in caussis propter præstantem prudentiam Crassi negligenda est: & à Terentio in And. Puerum autem ne resciscat mihi esse ex illa cautio est.

Cautionis autem verbo instrumenta, tabulas (vt suprà dictum) syngraphas, & chirographa contineri subiecta legum capita demonstrant, l.si quæ sunt. 5.D.famil.erciscun.l.lecta.40.D.si certum petat.l.penult.§.fi. D.ad leg.Falcid. l.Lucius. 27. D.depos.l. cum conuenit.10.D.de pigno. & alibi sæpissime, vt in l.emptor. 47.§.Lucius. Sic γράμμα, Lucæ 16. Chartulam liberationis, ineptis Quitantiam, sonat. Erasmus vertit cautionem. Cautionis appellatione instrumentum significari, apud Scæuolam in d.l.emptor.in princip. censuit ibidem Accursius. Equidem pro nuda promissione accipiendum putem, vt latè docui lib.1. Enucleationum παραλείπ.cap.j. Cautionem apud Marcellum l.Titius. 24.D.de pecu.constit.epistolam significare liquet.

Cautione actionem intelligi quidam putant in l.j.§.si quis purganti.D.de cloacis. Tu verúmne sit quod dicunt, expende. Cautionem pro dilatione accipit Accursius in §.si verò causam.in authentico, de liti.constitu.112.sed ineptè. Inciderat Accursius in deprauata exemplaria, & cautione, pro vocatione legerat, Nam in ea constitutione Græcè à Iustinia. scripta ita legitur, μὴ ἐκάστη κλήσεως, &c.

Cautio in Constitutione Honorij, & Arcadij in l.quoniã. 13.C.Theo.de fide test.transcripta in l.quoniam liberi.10.C.de restib.accipitur pro prouidentia, vel prouisione, vt interpretatur ibidem Accursius, & id rectè.

Cautionem extorqueri apud Vlpianũ in l.idem sic cum exceptione. §.pro eo autem. D. quod met.caus. est compelli à iudice vt caueatur satisdato, aut pignoribus.vide ibi interpretes.

Cautionum genera.

Cautio debita, in l.j.C.de tut.illustr.perso.

Cautio dotalis, l.fi.§.filiæ.D.de leg.2.

Cautio de dolo, locum habebat cum petita iudicio res esset, verebatúrque petitor, ne quid dolo malo possessor interea committeret. Itaque apud iudicem postulabat ab eo, vt sibi repromitteret, se nihil in ea re dolo malo facturum: hoc modo: Spondes ab ea re qua de agitur,

agitur, dolum malum abesse, absuturum esse? Hanc euerriculum malitiarum omnium appellat Marc. Cicero. Huius cautionis meminit Pomponius l.5. in prin. D. de verborum obligationibus, & l. nouissima. D. iudic. solui. Diuus Ambros. lib. 3. ca. 10. diu. officior. honestatis formulam vocat.

Cautio fœneratitia apud Iustinianum in l. sancimus. 25. C. de administr. qua fœnus aliquod promittitur. Textum illum expende.

Cautio Falcidiæ legis, de qua in l. j. D. si cui plusquàm per legem, &c.

Cautio indemnitatis, quæ pro indemnitate præstatur apud Papinianum l. liberto. 31. §. j. D. de negociis gestis. & alibi.

Cautio iudicialis, quæ à mero iudicis officio proficiscitur: ita eam diffinit Pomponius l. 5. D. de verbor. oblig. Alciatus ibidem videtur aliter diffinisse, vt sit, quæ coram magistratibus interponitur.

Cautionem iuratotiam (cuius forensis vsus frequentissimus est) diffinit Iustinianus §. sed hodie. Instit. de satisdat. promissionem sine fideiussoribus, solo interposito iureiurando, fore vt reus in iudicio adusque litis exitum permaneat. Græcis appellatur ἐξωμοσία, vt refert Theophilus, vel (vt ex Iustiniano liquet, Nou. 53. §. εἰ δὲ καὶ τοῦτ.) Διωμοσία. ait enim, εἰ δὲ καὶ τοὺς διωμόσατο, &c. quod ita vertit Iulianus Patritius: Si qui iurati promiserint. Iudicialia hæc esse nomina scribit Iulius Pollux lib. 8. Onomastic. cap. 1. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων, in hæc verba: Διωμοσία δ' ὁ παρ' ἑκατέρου ὅρκος· ἐξωμοσία δὲ ὅταν τις ἢ προβαλλόμενος μάρτυς ἐπ' ἄλλῳ τινὶ διωμοσίαν ὑπωμοσίαν ἀρρωστῶν, ἢ ἀδυνατῶν φάσκων ἐξομόσηται αὐτὸς ἢ δι' ἑτέρου. Iuratotiæ cautionis meminit Leo Imp. l. vnic. C. vt omnes iudic. & Zeno l. penult. de dignita. lib. 12. C. qua quis suæ fidei committitur, vt idem ait, qui in l. fi. C. de princip. ag. in reb. lib. 12. adiuratoriam cautionem appellat. De cautione iuratoria accipienda est l. penult. C. de testib. iubens sacramento committi.

Cautionem moratoriam apud Papinianum l. cum possessor. 5. §. fi. D. de censibus. eo sensu accipiendam putem, quo moratoria præscriptio apud Diocletianũ, & Maximian. in l. 2. C. de precibus Imp. offerend. Galli litteras Quinquennales vocant, aut anni dilationem: quas in tributis, & censibus admitti vetat d. §. fin. De his Quinquennalibus vide Cinum, Baldum, & alios in d. l. 2. incip. quoties. Guid. Papam in quæst. 97. & 109.

Cautio Mutiana est, qua is cui quid sub conditione non faciendi legatum est, id promittit, & cauet se nunquã facturum: eius enim vtilitas in conditionibus quæ in non faciendo conceptæ sunt, consistit: idque Vlpianus ait, l. Mutianæ. D. de condirionib. & demonstrat. Quando ei locus non sit docet, Papinianus l. auia. 77. §. j. D. eo. De hac Iustinianus in Nouel. 22. §. τὸ δὲ ἐφεξῆς. & alibi sæpe. Tu de hac cautione vide Bart. & alios in d. l. Mutianæ. A. Q. autem Mutio Iurisconsulto fuit instituta. Atque huius ea vis est, vt stipulatione commissa, qui contrà fecerit, vel rem cum fructibus, vel quanti ea res est restituat, l. cum sub hac. 67. l. hæres. 79. §. 2. D. de condit. & demonst.

Cautio non numeratæ pecuniæ dicitur chirographum debitoris, quo sibi creditam pecuniam scribit, quæ tamen numerata non fuit, l. j. de caution. & non numerat. pec. C. Greg. & l. j. 3. 4. 8. C. de non nu. pec. huc pertinet titulus. C. de dot. caut. & non num. pecu. Et huius quidem cautionis vsus in Galliæ curiis exoleuit.

Cautionem nudam accipere debemus in l. 2. §. sed si dubitetur. D. de iudic. simplicé promissionem per l. sancimus. C. de verb. sig. quæve sine satisdatione fit, d. §. sed si dubitetur. Quando autem huic locus sit, gl. in l. pen. D. de hæredit. pet. & Alciat. in l. si quis stipulatus sit Stichum. in fin. D. de verb. oblig. docent.

Cautio nudo pacto, cùm quis tantum fidei de me habet, vt nuda promissione sit contentus.

Cautio solita, apud Vlpianum l. diuus Pius. 5. D. de petit. hæredit. est cum petita hæreditate, aut satisdare debet possessor de ea re conseruanda, aut eo non satisdante, in petitorem satisdantem transfertur possessio, vt alteri probandi onus incumbat: neutro satisdante, potior est possessor: quod optimè confirmat l. de bonis §. vlt. D. de Carb. edict.

Cautionum genera alia recenset Speculator variis in locis, quos in indice reperies in verbo, Cautio.

CAVTVM (vt refert Paulus l. habere. 188. D. de verborum significatio.) intelligitur siue personis siue rebus cautum sit, hoc est, fideiussoribus vel pignoribus datis. Sed hoc responsum pugnare videtur cum l. sancimus. C. eodem. Hanc ἀντινομίαν non satis conciliat A. Alciatus in d. l. habere. §. cautum. Tu rem exactius perspice.

CAVTIONALES stipulationes, instar actionum habere dixit Vlpianus l. j. D. de præto. stipul. intercedunt autem vt sit noua actio.

CAVILLARI variè accipi ex subiectis liquet Tertulliano in lib. de Corona militis, pro cauere, à quo ducitur. Aut (inquit) omnibus modis cauillandum, ne quid aduersus Deum committatur. Cauillari etiam (vt Vlp. ex Iuliano refert l. natura. 177. D. de verb. signif.) est ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputationem ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducere. Alios huius verbi significatus recenset A. Alciatus in d. l. natura. quandoque enim significat calumniosè agere. Cauillari est irridere, vt ex Festo. li. 3. constat. Cauillari etiam dicitur qui falsa, vt suam sentẽtiam tueatur, prodit sciens. Cauillari Alciato l. si caluitur. D. de verbor. significationibus, sonat decipere. Cauillari in l. j. D. de regu. Catonia. sumitur pro scienter falsum dicere: ita Accursius in d. l. j. explicat. Cauillari etiam fraudare, & frustrari sonat, l. si caluitur. D. de verbor. significationibus. sic accipi debet in l. 2. §. tractare. D. ad S. C. Tertyl. Hinc,

CAVILLATIO, quam ex Iuliano diffinit Vlpianus in d. l. natura. his verbis: Natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellant, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Repetitur in l. ea est natura. D. de diuers. regu. iur. antiq. Vnde autem dicta sit cauillatio, ex Gaio disces d. l. si caluitur. 232. D. de verborum significationibus, cuius hæc verba sunt: Si caluitur & moretur, & frustretur. Inde & calumniatores appellati sunt: quia per fraudem & frustrationẽ alios vexarent litibus: inde & cauillatio dicta est. Sic accipi potest in l. Titia. 85. D. de conditione & demonstr. Cauillatio Festo li. 3. est iocosa calumniatio. Cauillatio in Decretali Pontificis Honorij Epistola. c. pen. de iud. in antiq. significat fraudem, & frustrationem, & id quod Galli vocant, *Surprinse*: qua sæpissimè vtuntur pragmatici vafri, & impostores.

CAVPO, is accipiendus est apud Vlpianum l. j. §. caupones. D. naut. caupo. stab. qui cauponam exercet. Græcis κάπηλος, eduliorum & vini venditor. Et viatores in caupona manere patitur Gaius l. nauta, 5. D. eodem tit. Sed & eius institorem ea appellatione cõtineri idem Vlpianus ait, d. §. caupones. Hoc speciali significatu accepisse visus est Martialis hoc pentametro:

Non potes, ut cuperes, uendere caupo merum.

CAVPONA, locus vbi vinum, & edulia venduntur: vulgò Taberna. sic accipitur in l. nauta. 5. suprà citata. Eam veteribus coponam à copiis dictam Festus lib. 3. putat. Quædam exemplaria habent à cupis. quæ lectio verior videtur. Cupæ enim vasa vinaria sunt apud Vlpianum l. 3. D. de trit. vino.

Cauponia taberna apud Paulum l.13.D.de instru.vel instru.leg. Vide infrà Taberna.

Caussa (sic enim, non causa, scribendum esset M.Fabius lib.1.ca.7.adiiciens M.Ciceronem & Virgilium ita scripsisse) verbum πολύσημον est. Primùm enim significat negocium, cõtractum & obligationem l.certi conditio.9.in prin.D.si cert.pet.l.obligari.§.pupillus.D.de auctor.tut.l.& vno.18.D.de acceptilat.& l.9.§.j.D.de tribut. Pro contractu sumitur in §.vnde in iis caussis.Instit.de auct.tut. Nec ad contractus tantùm, sed & ad omnes obligationes, etiã ex delicto descendentes, pertinet. Sic accipitur apud Gaium l.creditorum.D.de verb.signif. ergo & ad quasi contractus, vt ibidem notat A.Alciat.Hotom. tamen in his omnibus locis planè & Latinè caussæ nomen vsurpari vult.

Caussæ etiam verbo lis significatur Paulo lib.j.Senten.tit.10.quod & Iustinianus in §.si quis agẽs.Instit.de actio. expressit, explicans, caussa cadere, hoc est rem amittere. Sic sumitur in l.j.C.de reb.credi.quam tamen Græcam esse quidam referunt, eodem verbo in eadem significatione vtuntur Pragmatici Galli. Hanc appellãt Græci δίκην: quo verbo in eum significatum vtitur sæpissimè M.Cicero, & Seneca in Prologo 30.De clama. Caussam verò à lite separasse, distinxisséve videntur Imppp.in l.caussas.16. C.de transact.& Pontifices in c.forus.extra de verbo.signif.in antiq.de quo Albericus in d.l.caussas. Caussam à lite etiam separat Arcadius l.j.§.adhiberi.D.de testi.ex quo putem caussam à lite ita distingui, vt illa generale verbum sit, quo & capitalia & ciuilia contineantur: litis verò appellatione ciuiles tantum actiones comprehendantur. Cui rei etiam indicio est l.litis.D.de verbo.signif. Hinc disputatur, an caussa & actio eadem sint, ab Accursio in §.j. Instit.de actio.& ibidem ab Angel.& Iasone, & aliis. Caussam generale verbum esse tradit Barto.d.l.caussas. Caussa tamen in d.l.caussas, sumitur pro hypothesi, vel negocio, ex quo lis nata est.

Caussam pro re ponit Vlpianus in l.iurisgentium.§.sed & si in alium.& §.sed cùm nulla.D.de pact.quod autem dicimus rem, accipe dandam, tradendam, faciendámve, per d.§.sed & si in alium.Sic accipitur in titu.D.de cond.cau.da.& C.eo.& tit.de condict. ob turp.cau. & tit.de condict.sine causa.

Caussa etiam sumi solet pro titulo debiti, actionis, dominij, possessionis, l.priuilegia.16.D.de priuileg. credit. l.3.§.ex plurimis.D.de acq.possess. Hinc Caussas onerosas, & lucratiuas dicimus, de quibus infrà suo loco in caussarum generibus.

Caussam pro titulo posuit Vlpianus l.si ego.§.partus.D.de publician.in rem act.

Caussa significat conditionem, iísque rei cuiuslibet, l.si conuenerit.18.§.si fundus. D.de pigno.act.l.alienatio.67.D.de cõtrah.emp.l.si debitor.11.C.de distrac. pign. & in constit.Seueri, & Antonini l.vnic.C.rem alien. ger.& sic explicare videtur causam Paulus, eam, conditionem appellans, in l.via.13.§.si fundus.D.de seruit. rustic.Hinc dixit Vlpianus cum sua caussa, suísque vitiis l.Pomponius.13.§.j. D.de acquir.possess. Sic Caussam pro conditione posuit M.Cice.de lege Agr.Soluta, ait, in meliore caussa sunt, quàm obligata.

Caussæ fauorabiles sunt quatuor, scilicet, de libertate, matrimonio, dote, & testamento.c.duobus.de re iud. & de caussa notat Panor.in cle.dudum. de sepul.super verbo, caussis, & Io.And.in c.cùm dilecti.de accus.

Caussæ autem omnium rerum sunt quatuor, efficiens, à qua fit: materia, ex qua fit: forma, per quam est: finis, propter quem fit.

Caussæ verbum plerunq; per ἔλλειψιν supprimi scribit A.Augusti lib.1.Emen.ca.j.apud Alfenum l.cum quæreretur.§.vlt.D.de leg.3.versi.topiarium enim.exempla reliqua sæpiùs fient obuia, quàm vt dici scribíque debeant.

Caussæ appellatione comprehenditur omne commodum, omnísque vtilitas, quæ ex re percipi potest: ita videtur explicare Vlpianus in l.Iulianus.9.§.penult. & fi.D.ad exhib.& l.5.D.si vsusfru.petat.eo itaque verbo partum cõtineri ait. Sic accipitur in titulo D.de vsur. & fructib.& caussis.Gaius igitur rectè exponit caussa, id est, omne quod habiturus esset actor, si quo tempore iudicium accipiebatur, res restitura fuisset, l.præterea.20.D.de rei vendic.quam expositionem probat Paulus, ad condictionem producens, in l.cum fundus. 31.D.si cert.pet.Pro fœtu, & partu etiam caussam vsurpat Papinianus l.equis.8. D.de vsur. Caussa autem à fructibus separatur à Iustiniano, §.si ad exhibendum. Instit. de offic.iudic. & antè ab Vlpiano l. Iulianus. 17.§.idem Iulianus. D.de rei vendic.sed & ab vsuris separatur.

Caussæ appellatione apud Paulum, l.obligationem. 44. D.de obligat.& actio.formam quandam & speciem contineri aiunt quidam, vt & in l.in executione.85.D. de verb.obligat.vt obligatio in diem, sub conditione, modo, & accessione.

Caussa etiam, vt M.Cicero lib. de Fato, diffinit, est quæ id efficit, cuius est caussa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, &c.Sic accipienda est apud Vlpianum l.j.in princi. D.deposit.Incendium, tumultus, ruina, naufragium, caussæ sunt deponendi.Hinc Caussa efficiens, formalis, & finalis, de quibus infrà. Vnde nõ immerito Donatus in 2.Aeneid.caussam esse dicit propter quã quid fit.Sic accipi debet in l.cum antiquitas. 28. C.de resta. μέλλησις pro dilatione sumi potest. Nam caussæ ibi enumeratæ dilationem pariunt. De caussa verò propter quam quid fit, sic Fortunatius Iurisc.in Rhet. Caussa est aut impulsiua, ὁρμητική, vt ira, odium: aut ratiocinatiua, λογική, vt lucrum, hæreditas. Harum vtraque est aut efficiens, vt cum dicimus, Illa ratione prouocatus est: quod προκαταρκτικὴν αἰτίαν Græci vocant: aut adiuuans, vt cùm dicimus, Etiam illa caussa accessit: quod συναιτίαν αἰτίαν Græci appellant: aut prohibens, vt, Inio habui caussam non faciendi, ne ad inimicum meum hæreditas perueniret: quod κωλυτικὴν αἰτίαν Græci nuncupant.

Caussam pro ratione sumi interpretantur Alber.& Decius apud Paulum l.j. D.de diuersis regul.iur.legentes ibi, coniunctionem, cum Pand.Floren. habeant conjectionem. Alciatus lib.5.Parerg.c.j.poni ibidem censet pro maxima propositione, vnde ducitur argumentum. Coniectionem caussæ, controuersiæ argumentum, & summam interpretari videtur F.Duarenus lib. Dispu.1.ca.46. Coniicere enim est summatim exponere: quod placet.

Caussam pro querela poni apud Iustinianum l.si quis filium.34.C.de inof.testam.quidam aiunt, quod & Accursius ibidem putat. Caussam tamen à querela separare videtur Imperator. Sed de hoc alibi.

Caussæ appellatione quæstionem contineri putant quidã apud Marcellum l.penult.§.Priscianus.D.de iis quæ in testa.delent. Nec fortè ineptè. Nam ibi dubitabatur, num inductis hæredum nominibus, libertates, & legata deberentur. Hac de re quærebatur, & controuersium erat inter quosdam aduocatos apud Imperatorẽ.

Caussam, apud Marcellum in l.rerum.poin fi.D.de vsurp. & vsucap.Bart.qualitatem, alij naturam interpretantur, conditionẽ dicerem, quæ omnia eodẽ pertinent.

Caussam, pro gratia, & fauore, dixisse videtur Martianus, l.qui exceptionem.40.D.de condi.indeb, quod verba ibidem subiecta ostendunt. Caussam, id est, hæreditatem explicat Imperator in §.igitur in pupillari. Instit. de pupil.subst.

Caussam

Caussam in libris Decretorum accipit Gratianus pro eo quod ὑπόθεσιν Graeci, Latini argumentum, & ex quo eliciuntur quaestiones unde de rebus disputatur. ὑπόθεσιν, quam caussam vocat, praeterit, hinc quaestiones discutiendas eliciens: vt colligi potest ex distin. 101. & prin. primae caussae, quaestione prima.

CAVSSARVM GENERA.

Caussa bona in l. petitor. in fin. D. de lib. legat. qua litigando aduersarium iustè & legitimè vincimus. Huic contraria est mala caussa, d. l. petitor.

Caussam bonorum, vtilitatem interpretatur Vlpianus in l. j. §. haec actio. vers. plenius. D. si quis testa. lib. & sic accipitur apud eundem Vlpianum in l. in conuentionalibus. 52. §. fi. D. de verbo. oblig.

Caussa caduci apud Iustinianum in l. vnic. C. de cadu. tollen. dicitur cùm quid sub conditione relictū erat quae deficiebat, vel is cui relictum erat, viuo testatore moriebatur. Vide suprà CADVCVM.

Caussa condictionis, apud Papinianum l. pupilli. 96. §. fin. D. de solut. est ipsum indebitum, ob quod condictioni, id est, repetitioni, locus foret.

Caussam dotis apud Pomponium l. j. D. solut. matrimon. variè interpretatur Accurs. nempe, actionem, dotem, conditionem habitudinémve, titulum, contractúmve iudicium, vel instantiam, & matrimonium: singulas acceptiones probat Barto. Et Alciat. exponit caussam hoc est subiectum, & materiam, quasdam expositiones Accursij sequi visus, & ante eum Bald. Brissonius secundam explicationem sequitur. Equidem singulas posse ferri ego putem. Idem dicas in l. j. D. de iure dotium.

Caussam edicti, edictum ipsum sonat apud Vlpianum l. si pater. 5. D. vnde li. Equidem Caussam ibidem accipiendam putem pro eo quod impulit Praetorem ad ita edicendum.

Caussa facti, in l. tutor. 10. D. de tut. & curat. dat. ab iis. non factum ipsum, significat, vt quidam autumant, sed id cuius caussa quid fit. Caussa dati tutoris in locum alterius erat absentia: factū ipsum, datio tutoris in specie, d. l. tutor.

Caussa fideicommissi, in Papiniani responsis l. 3. §. nonnunquā. D. de vsur. significat quibusdā fideicōmissum. Equidem pro conditione, & iure fideicommissi accipi debere putem. Tibi hoc ipsum cogitandum relinquo.

Caussam vsusfructus, apud Paulum in l. si seruit. 10. D. vsufruct. quemadmodum cauc. pro lite, quae huius nomine mota est, accipi putem: quod & subiecta ibi verba ostendunt.

Caussa minima, apud Accursium in §. illud etiam in glos. in verbo, minimis. in auth. de appel. & int. quae temp. dicitur quae minor est decem librarum auri. Dicerem quae non excedit decem aureos. Caussa etiam minima appellatur aureorum quinquaginta, centum aureorū, Accursio in §. si tibi. de manda. prin. in auth. At Caussae maiores in cap. j. de translatione Episco. dicuntur quae reseruatae sunt sedi apostolicae: suntque meri imperij, Panor. in d. c. j. no. 4.

Caussarum quaedam est caussa caussans, quaedam caussa caussata, Baldus l. j. C. per quas personas. Tu eum videto. Item quaedam est remota, quaedam propinqua, vide gl. in l. possidere, §. veteres. D. de acquirenda possessio. Item quaedam est impulsiua, quaedam finalis, Bartol. in extrauag. ad reprimendum. Item quaedam ciuilis, quaedam criminalis, quaedam mixta, c. tuas. extra de procu. Caussarum verò, inquit M. Tullius ex Chrysippo in libro de Fato, aliae sunt perfectae, & principales: aliae adiuuantes, & proximae. Caussarum etiam quaedam publica, quaedam priuata: ita distribuit Homerus Odyss. 2. quod ad ius nostrum pertinet.

Ἤ τι δήμιον ἄλλο πιφαύσκεται ἠδ' ἀγορεύει, &c.

Caussa perpetua apud Paulum in l. foramen. 28. D. de seruit. vrban. in seruitutibus dicitur, qua continenter vti posses, vt aqua quae caelo decidit: quod accipe aptitudine per l. 1. §. quod autem. D. de aqua quot. & aestiua. Caussa perpetua naturalis etiā dicitur, in d. l. foramen.

CAVSSARVM FORMVLAE.

Caussa cadere, in XII. Tabul. est rem amittere, Iustino in §. si quis agens. Institutionibus de actionibus. Cadendi autem caussa modos recenset, & explicat Paulus libro j. Sent. tit. 10. Rei autem appellatione apud Iustinianum lis significatur. vide infrà Res. Apud Cicer. tamen lib. j. de Orat. abusiuè Caussa cadere, etiam plus petere est. Cum Hipseus, inquit, maxima voce pluribus verbis à M. Crasso praetore contenderet, vt ei quē defendebat, caussa cadere liceret. Id est, vt plus ei liceret petere, actione tutelae, quàm in duodecim Tabul. lege permissum erat. Rursum, Cn. autē Octauius homo Consularis non minus longa oratione recusaret, ne aduersarius caussa caderet. Id est, ne aduersario plus petere liceret, quàm quod esset in actione tutelę, duplum scilicet, vt l. tres tutores. D. de admin. tut. His patronis nota erat lex XII. Tabul. non tamen illa iuris definitio, qua cauetur formula excidere eū qui intentione sua plus complexus fuerit, quam ei debeatur. d. §. si quis agens. Hypseus enim pro pupillo à M. Crasso Praetore postulabat, vt sibi liceret in triplum agere. Octauius pro tutore non nisi in duplum actionem dari oportere contendebat: neque intelligebat, si in triplum actionem impetrari sciuisset, hoc solo se tutelae actione liberatū iri. Itaque caussa cadere, est caussam perdere. Sed interdū etiam sine caussae amissione simpliciter plus petere est. Cicero in Muraeniana: Nam si tibi necesse putas etiam aduersariis amicorū tuorum de iure consulentibus respōdere, & si turpe existimas te aduocato illum ipsum, quem contra veneris, caussa cadere. Id est plus petere, idque obtinere.

Caussam cognoscere, & caussae cognitio. Vide infrà, Cognoscere, & Cognitio.

in Caussa ius positum dixit Alfenus in l. si ex plagis. 52. §. in cliuo. D. ad leg. Aquil. pro eo quod vulgus factum ipsum interpretatur. Accurs. ibidē: Ius, ait, in caussa positū, hoc est, vt is teneatur, qui caussam mortis prębuit.

Caussam dicere, est litigare. Caussam agere dicitur orator & aduocatus, Varroni lib. 4. Ling. Lat. At Budaeo in prioribus, Caussam dicere est iudicium subire, & culpas fraudésque iudiciorum suorum actorúmque praestare. Graeci κρίνεσθαι, καὶ δίκην διδόναι dicunt.

Caussam in vinculis dicere, apud Papinianum l. 2. D. de custod. reo. significat, vt carceratus suas defensiones proponat, dum criminis quaestio peragitur.

in eadem Caussa esse, formula frequens Iurisconsl. qua significatur, idem iuris esse in vtraque specie: vtriusque eandem esse conditionem.

Caussarum figurae, in l. j. in princ. D de obligatio. & actionibus, variè explicantur ab Accursio in d. l. j. Bartolus obligationes ex quasi contractu interpretatur: cuius sententiam quidam ex nouissimis Lexicographis probare videtur. Alij pro negotio quouis accipiunt.

Caussa iuris, apud Papinianū l. cùm pater. 77. §. fidei tuae. D. de leg. 2. vt quibusdam placet, significat dispositionem, & voluntatem iuris, & testatoris. Equidem caussam à voluntate separari putem, & Caussam ibidem sumi pro occasione ad ita fidei committendum.

Caussa legati, apud Iulianum in l. quaesitum. 9. §. duobus. D. de leg. j. ius ipsum legati significat.

Caussa nouationis, in l. 4. in fin. D. de vsur. significat ius, conditionem, & naturam nouationis.

Caussae vocabulum, vt dictum suprà ex Hotoma. in l. 11. D. de verbor. signif. & l. 9. D. si cert. pet. ac similibus, ridiculum est vsurpari pro contractu aut obligatione. nam il

nam illis locis & sexcentis similibus planè & Latinè caussæ verbum positum est.

Caussa ordinis, in l. ex consensu. §. fi. D. de appel. pro ipsomet ordine ponitur, vt quibusdam placet.

Caussa iusta, sæpissimè iure Ciuili, & Pontifico, quæ iuris auctores, iudicésve mouet: vel quæ ius tribuit, quáve dominium acquiritur. Ad primam referuntur, bellũ, litigium, peregrinatio, paupertas, temporis qualitas: ad aliam emptio, permutatio, donatio. Vtrũque significatum negotia & res aperiunt. pro secundo est text. l. nunquam nuda. D. de acqui. rerum domi.

Caussam possessionis, in l. j. C. per quas personas nobis acqui. in varias significationes rulere varij. Accursius ibidem significare ait dominium, vel vsucapiendi cõditionem: quod & Bald. refert. Bartol. ad d. l. j. pro possessione ipsa accepisse visus est: quæ acceptio iuuari videtur Pauli responso. l. j. §. per procuratorem. D. de acquirenda possessio. Hanc expositionem probãt quidam ex recentioribus: Baldus tamen eam reiicit, subiiciens Nicolaum Maturellium, pro re ipsa, quæ possideri potest, sumere. Bart. sententia iuuatur etiã ex diui Seueri constitutione. l. j. C. de acq. possess. quæ explicatur à Iustiniano in §. ex his itaque. Instit. per quas perso. vnde elicere poteris explicationem. l. j. C. per quas perso. Caussam tamen possessionis emptionem esse didici ex Iuliano. l. non solum. 33. §. quod vulgò. D. de vsurpa. & vsuc. Titulus (vt sic loquar) est possessionis caussa. Vide infrà possessionis caussa. Possessionis igitur caussam pro re, & negotio interpretabimur. At Caussa possessionis in c. j. & tot. tit. extra. de caussa possessio. & proprieta. est ipsa lis, quæ de possessione ventilatur coram iudice: eodem sensu accipitur ibidem Caussa proprietatis.

Caussam propriam eam esse Vlpianus ait. l. j. §. in propria. 8. D. quando appellan. sit. cuius emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet.

Caussam testamenti, codicillos appellare videtur Vlpianus. l. j. §. hoc interdictum. D. de tab. exhib. Apud Papinianum in l. tutores. 39. §. hæres. D. de admini. tutor. pro iure, conditione, & specie testamenti accipiendum id verbum putem: vt & in l. j. in princ. D. si quis omis. caus. testa. licet ibi accipi posset de his quæ testamento cauta sunt: & ibidem paulo pòst, Caussa pro conditione accipi debet.

Caussa alia lucratiua est, alia onerosa. Lucratiua est, ex qua accipienti nihil abest, veluti in legato, & donato, l. 5. D. de vsucap. Onerosa, propter quam quid accipienti abest, vt in empto, vendito, locato, conducto, permutato, & similibus.

Caussa indicta damnari dicuntur, qui caussa non cognita condemnati sunt, Budæo in l. 2. D. de cust. reo. Hinc Caussa inaudita damnari, quod & æquitas & Senatus apud Tacitum lib. 18. & pontifex maximus. c. j. extra de caus. possessio. & proprietat. vetant. Vide quæ hac de re scripsi ad leges Draconis lib. j. Veter. Iurisprudẽtiæ.

Caussam subscribere, in M. Ciceronis Cluentiana, significat sententiæ caussam adsignare, vt vult Budæus ad l. fi. D. de priua. delib. Video igitur iudices (ait) animaduertisse Censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cùm istam ipsam caussam subscriberent.

In Caussam descendere, apud M. Ciceronem libr. 8. Epistol. ad Attic. epist. j. est, Budæo interprete, liti se adiungere: Quo minus mirere inuitus si in eam caussam descendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quæsita sit vnquam.

Cavssari Marcello est dicere & defendere. Caussari tempestatem dixit Vlpianus noster, pro eo quod dicimus excusationem ob tempestatis obicem adferre. l. 2. D. si quis cautio. Sic & l. generaliter. 24. §. planè si fortè. D. de fideicom. libert. eodem sensu accipitur.

Cavsaria missio, vide infra Missio.

Cavssarii dicuntur, qui propter valetudinem aut senectutem dimissi sunt. Caussa enim Latinis vitium est, Græcis, αἰτία dicta. Sic Caussariæ animi partes, id est vitiosæ.

Cavssidici, in constit. Valentiniani & Valentis. l. quisquis. 6. C. de postuland. sunt iudices, seu aduocati, & caussarum patroni, qui in foro caussas dicunt: qui & Togati dicũtur: ideóque & instituendi & sedendi ibidem dicuntur habere.

Cavssidicina, caussidicorum munus apud Marcellinum lib. 30. vt refert Cuiac. lib. 4. Obser.

Cavtio, vide suprà post verbum Cauere, suo loco.

Cauteria apud Marcianum. l. itẽ pictoris. 17. D. de instru. instrumen. legat. dicta sunt pictoris instrumenta, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes cõcoquuntur, maximè in ea pictura quæ ἐγκαυστικὴ adpellatur. ἐγκαυστικὴ enim pingendi ratio est, quæ inustaria dicitur: de qua Martialis. Encaustus Phaëthõ tabula tibi pictus in hac est.

CE

Cectsria, Theodosio & Neuterio auctoribus, dicitur fouea rotunda.

Cectoria, lacuna est, ex subiectis eorundem verbis ex lib. de limitibus: V. casa, quæ per v. nomen habet, fines grandes habens, super se finem mittit, vt in colle eum meridiano requiras, qui terminus constitutus: & ipsa pedatura pergens per limitem orientalem, qui venit in sextaneum, & pertransit, ibidem facit quadrifinium, quem locum subter significabimus: ab austro lapides oariuos, quod est exsoluti cectoriales, in epirecticum adsignauimus, & in ipso lapide decisa est, & flumen transit, & lacunam quæ est subter viam, & per lacunam limes excurrens finalis, qui ex ipso loco mittit vsque ad terminum, & in lõgitudine. L X X. hoc est Cectoria ecclesiæ eius. similiter pedatura accepit templum eorum viuos; hæc fecerunt: aquam proximam inuenies in fundo supra scripto. Hactenus Theodosius, & Neuterius. Hinc

Cectoriales lapides, quorum explicationem desume ex superioribus.

Cedere, verbi latissima significatio est. Cedere abire è loco. Hinc Cedere foro, & cedere vrbi apud Iuriscons. & M. Ciceronem.

Cedere pro soluere, Vlpiano dictum putant quidam in l. non solùm. 33. §. si mihi. D. de vsurp. & vsuc. Equidem pro ius possessionis transferre apud eundem accipi crediderim.

Cedere etiam est constituere, apud Paulum. l. fin. D. commu. præd. in princ. de seruitute loquentem.

Cedere quoque renuntiare significat, in clem. vnic. de renuntiat. quod verum videri potest, si vera sit regula vulgò prodita, Leges debent intelligi secundum titulos, sub quibus positæ conlocatæve sunt. quæ regula colligitur ex l. Imperator. in fin. D. de in diem addict. Eodem etiam sensu sumitur Cedere in c. quàm periculosum. 7. q. j. nisi dicas ibi pro ius suum transferre accipi. Cedere autem siue pro constituere, siue renũtiare accipias, μεταφορικῶς intelligas oportet. qui enim seruitutem constituunt, rebúsve suis renuntiant, eásve abdicant, iure suo abire creduntur.

Formvlæ.

Cedere actionibus, pro præstare, dixere Gaius l. pacti. 27. §. j. D. de minoribus. Paulus. l. vt tantum. 14. §. penul. D. de seruit. Vlpianus in l. quod si. 3. §. idem Labeo. in fin. D. de in rem vers. & passim alibi: in quibus locis pro actionibus vulgata exemplaria habent actiones. Sed lectio Florentina vt rei aptior, ita venustior semper visa fuit.

Inter Cedere actiones, & mandare differentiam quan-

dam subesse refert Accursius.l.j.C. de oblig.& actio. Bart.ibidem existimauit(quod ad cedentem, vel mandantem attinet)nullam esse:sed respectu eius cui ceditur,esse.Equidem hoc discriminis subesse putê:Cessione actiones transferri,idque Iustinianus constituit. l.fi.in princ.C.de iure dot.)mandato non item,vt probatur per l.3.C.de nouat.

Cedere bonis, est profiteri voluntate se deserere bona sua creditoribus:hoc colligitur ex l.in omni.6.& l.j.& tot.tit.C.qui bonis cedere possunt. Professionem diffinitioni Azonis in Summa.C.eod. tit.addidi. eã enim solam sufficere Theodosius dixit.d.l.in omni. Hoc autem beneficium concessit lex Iuliæ quod tit. 18. libr.4. C.Theo.edocemur,& Diocletiani & Maximiani constitutione.l.4.C.qui bonis ced.possunt.

Cedere diem, Vlpianus ait.l.cedere.213.D. de verb.oblig. & significat incipere deberi pecuniã. Est autem cùm certi temporis pars effluit:veluti cùm quis Kalend.Ianuarij die stipulatus est,sibi proximis Kaladis dari:vel cum in locatione dies operi faciundo præstituta est Kalend. Febr. triduo quatriduóve exacto, rectè tres quatuórve dies cessisse dicentur.Sic accipi debet in l. deducta.58.§.qui post tempus.D.ad S.C. Trebellia. & l.cum quærebatur.13.D.iudi.sol. Hinc

Cedere dies legatorum dicitur,cùm pars aliqua legitimi temporis,quo illa legatariis quæsita sunt, effluxit;sub tit.D.quan.di.leg.ced.Sic accipitur in l.pen.& fi.C.eodem tit.quod ita explicat Theophilus in §.peculiũ.Instit.de legat. προχωρεῖ δὲ τὰ λεγάτα, ἐκβαλλομένων χθὲς ὡς ἡμῖν καταφαίνει ἡ ἡμέρα τῆς ἀρχῆς ... à morte testatoris, ... Sic etiam cedere dies bonorum possessionis dicitur, cum præscriptione eius temporis excludimur à commodo & petitione bonorum possess.l.2.D.quis ordo in poss.seru.

Cedere foro,apud Vlpianum.l.si hominẽ.7.§.quoties.D. depos.dicebantur argentarij,vt ibidem refert Budæus in prioribus,cùm tabernis,id est,mensis suis cedẽtes, quæ in foro Romano erant,aliò habitatum migrabãt. Vulgus id vocat facere Banquam ruptam. Id autem eleganter expressit Iuuenalis Satyra 11.

Hi plerunque gradus,conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur.inde ubi paulum
Nescio quid superest,& pallet fœnoris auctor,
Qui vertere solum, Baias,& ad ostia currunt.
Cedere namque foro iam non est deterius,quàm
Esquilias à feruenti migrare Saburra.

Cessionem fori ad alios debitores Iulianus.l. fin. D.de curat.bonis dand.produxisse videtur.

Cedere hæreditatem dici putauit Seruius in illud. 3. Æn.
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito:
pro competere,vel debitam esse,aut quæsitam.

Cedere in iure dicebantur,qui dominium rei suæ in aliũ transferebant,à quo ipsi abibant.ex Epitome Vlpiani tit.19.cuius hæc verba sunt, In iure cessio fit per tres personas,in iure cedentis,vindicantis, & addicentis. In iure cedit dominus,vindicat is cui ceditur, addicit Prætor.Hoc inter acquirendi modos recensuit idem Vlpianus:cuius rei formam explicat Boëtius in Topica M.Ciceronis,his verbis: Apud Magistratum is cui res in iure cedebatur, eam tenens ita vindicabat: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio.Deinde postquam hic vindicarat,Prætor interrogabat eum qui cedebat,an contra vindicaret:negante eo,aut tacente,tunc ei,qui vindicarat,eam addicebat. Hæc ille.Hotom: opinatur sumptũ hoc fuisse ex vindiciarum consuetudine; in quibus alter virgula quasi hasta pellebat,alter verò cedebat.Hinc cedere etiam dicimur in rebus incorporalibus, cùm earum ius in alium transferimus:veluti cum Actiones aut Seruitutes cedi passim in iure nostro legimus:sic vsusfructus, & hæreditas & tutela legitima & libertas, vt scribit Vlp.c.supradi.

Cedere haustum,& Cedere iter dixit Vlpianus. l.3.D.de seruit.rustic. pro constituere, & transferre ius aquæ hauriendæ,& eundi,vt l.per fundum in princ.D.eo.& seruitutem Cedere eodem sensu dixit Paulus.l. nemo. 39.D.de seruit.vrb.& sæpius.l.fi.D.comm.præd.

Cedere legibus, apud M. Ciceronem in Miloniana, est parere condemnationi pœnæ secundum leges inlatæ. Verba Ciceronis hæc sunt, Sin Milo morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin cum suo periculo salutem Reipublic. adtulisset, cederet æquo animo legibus.Id quod ad caussas ciuiles produxit, & iudicatum facere interpretatus est Oldendorpius.

Cedere nomina,est debita transferre,ex l. Iulianus. D.de pet.hæred.

Cedere operæ eadem significatione dicuntur, qua cedere legata:quod plene sic potest efferri, Cedere dies, quibus operæ aut legata debebãtur.Hinc illud Vlpiani.l.si quis.13.D.de oper.libr. Iudicium de operis tunc locum habet,cum operæ præterierint: præterire autem non possunt,antequam incipiant cedere: & incipiunt,postquam fuerint indictæ. Sic accipitur in l.hæ operæ.23.& l.interdũ.34.D.eod. Diuersum est in operis in stipulationem deductis.l.quoties.24.D.eod.

Cedere intercessioni,apud Budæum in l. 2. de orig.iuris. est admittere oppositionem,nec procedere vltra.Vnde sublata intercessione,quod nunc dicimus,Non obstante oppositione.

Cedere tempora dicuntur apud Paulum. l.j. D. de iur.& fact.igno.& Gaium in l.annus.6.D.de calum.& Vlpianum.l.4.D.de adulteriis.quæ currunt,& computãtur.

Cedere testibus,testibus conuinci.

Cedere vita,est sibi mortẽ consciscere,Budæo in adnota.

CEDENS censetur extranei loco.l. si cum emptore. in princ.D.de pact.l.2.§.cùm quis debitori.D. de hæredi. vel actio.vendit.

Cedere tutela in Instit.Vlpiani tit. 11. abire à tutela, & ipsam deponere apud acta, & in alium eius administrationem transferre.Porrò illud legitimis licere,testamento datis tutoribus non item, idem Vlpianus ait. Hinc

CESSICVS tutor,cui in iure tutela cessa est, eidem Vlpiano in Epitome.Etsi hoc in loco,Cessitium legi vult Turneb.Aduers.lib.j.c.21. Hinc

CESSICIA tutela,quæ ita in iure cessa est, & translata. Et Libertas cessicia,quæ vindicta datur.

CESSIO in iure, cuius etiam commeminit Cicero in Topic.est communis alienatio, & mancipi rerum, & nec mancipi,quæ fit per tres personas, In iure cedentes,vindicantes,addicentes.

Cessio nominum.l.Iulianus.40.D.de pet.hæred.Vide, Cedere nomina.

Cessio seruitutum.l.sed quæ.22.D.de seruit.rustic.

CESSIM IRE, in l.si ex plagis.§.in cliuo.D. ad legem Aqui.est retrò redire,ex interpretatione Alpheni eius legis auctoris: quod & Accursius rectè intellexit.Eo dicendi genere vsus est Iustinus libr.2.Aut si hoc parum tutum extat,vos,commisso prælio,ite cessim, inhibete remos,& à bello discedite.

Κειμήλια, Theophilus in §.sacras.Instit. de rerum diuis.interpretatur,res sacras,& donaria ritè ad ministerium Dei dedicata: cuiusmodi sunt vasa,vestes, & similia pretio magno habita, vt est in l.sancimus.C.de sacrosanct.eccl.Sunt qui putent κειμήλιον numero vnius muneris,multitudinis verò mobilia pretiosa significare.

CEIMELIARCHÆ, vel κειμηλιάρχαι, in l. fin. C. de bo. auct.

auct.iud.pos.qui Camelis curandis præsunt.

CEIMELIARCHION, ædem sacram interpretatur Iustinianus.l.litibus.C.de agricol. & censit.lib.11. vel potius locum in ecclesia vbi κειμήλια reponuntur, per d.l.fi.Huius meminit Alciatus lib.9.Parerg.c.7.

CELARE, pro abscondere notæ significationis est:falsi speciem esse, & ad legem Corneliã de falsis pertinere Paulus ait.l.qui testamẽtum.2.D.de fals. & l.instrumentorum.§.Paulus.D. eod. vbi Bartol. hoc adnotat, rectè quidem. Celare dicitur etiam is, qui res amouit, vt colligitur ex l.si concubina.§. res amotas.D.rer. amot.

Celare fugitiuum, in l.j.D. de fugit. vt definit Accursius, est quod velis ignorare eum, ad quem ea res pertinet, alicuius commodi sui caussa. Sed addes dolo malo, per l.doli.in princ.D.de seruo corrupto.

Celare venditorem, sic accipiendum rectè putat Vlpianus.l.j.§.j. D. de seru, corrupt. non solùm si quis non admonuit, sed & si negauit seruitutem deberi.

CELATIM, pro occultè & absconditè posuit Sisenna in historiis, referente à Gellio lib.12.c.15.

Κυλίκια inter vasa, quæ dulcedines, & confectiones, & sapores ad comedendum continent, posuit I.Pollux lib. 6.Onomast.c.12.

CELEBERRIS ciuitatis adpellatione, apud Vlpianum in l. si in aliam.(sic incipit in Pandect.Florent.in vulg.si in aliquam.)D.de officio Proconsl.continetur ea, quæ ab hominibus frequentatur.

Celeberrimus, apud Hermogenianum.l.si res pupillaris. 50.D.de admin.tut.dicitur populi iudicio & testimonio diuitiis clarissimus, & famigeratissimus.

CELEBRARE diuisionem, in l.vnic. de iis, qui se def. lib.10.C.est in populi frequentia rem diuidere.

Celebrare vendirionem, est vendere.l.j.C. de comm.rerum alien.

CELERES, quorum cõmeminit Pomponius.l.2. §.quod ad Magistratus.& §.populo.D.de orig.iur.dicebantur equites veteribus.d.§.quod ad magistratus. quod & Festus lib.3.& L.Fenestella lib.2.c.2. probant. Eos Romuli comites videtur adpellasse Plutarchus in eius vita. Delecti enim erant ad eius corporis custodiam, vt idem & D.Halicarnassæus referunt, à celeritate & velocitate dicti, vt iidem & Fenestella scripserunt: in quorum sententiam pedibus iuit Zasius, in d.§.quod ad magistratus. Tametsi à Celere Remi interfectore ductos putet Festus lib.3.quod & Ouidium cõfirmasse in libr.Fastorum scribit Fenestella. Trecentos eos fuisse Halicarnassæus, & Festus prodiderunt. Vnde Galli Celeres vocare possunt, quos adpellant. *Le corps de garde du Roy.* Græcis Σωματοφύλακες dicti. Veteribus Græcis etiam λευκαυγεῖς dicebantur, & λευκόπεπλοι, qui ferè erant Scythæ, vt apud nos Heluetii vel Germani. Hinc

CELERITAS, id est, velocitas actionum, id est actorũ, apud Vlpianum.l.4.§.sed si debitorem. D.de donatio. inter virum & vxorem.in eum sensum, vt vnũ statim sequatur aliud. Celeritatem tamen desiderare apud eundem in l.j. C, de dam. infect. significat negotium diebus omnibus etiam festis abque vlla dilatione excutere. Est igitur Celeritas dilationi contraria. d. l. j. Hinc

CELERITER, pro statim, illico, & sine vlla dilatione, in l.ne quis.D.de custod.reo. Et eodem sensu,

Celerrimè in Iustiniani constitutione.l.si quis. C.deposi. Quod tamen dicunt leges celeriter, arbitrio iudicis relinqui, inque eius esse potestate, sententia Vlpiani exprimitur.l.j.in fi.D.de iure delib. Ex eo verbo, Celerrimè, colligit Bart. depositi caussam summariam esse, in d.l.si quis. Et

Celerrimus finis, hoc est non moratorius, & absque vlla dilatione, in l.j.§.fi.C.de veter.iur.enuclean.

Κελευστής, qui sociis naualibus imperat, I. Polluce interprete, qui à Plauto hortator dicitur. Hinc

Κέλευσμα, hortamentum, exhortatio nautica, Budæo in l. j.§.qui sunt.D.nau.caup.stab.

CELLA, à celando ducta, locum significat vbi quid cõdebatur, repositoriũ, Græcis ἀποθήκη, in qua res esculentæ & poculentæ reponi solent. Ex epithetis, & adpositis, siue (si malis) adiectiuis significationem sumit. Vnde Cellam oleariam & vinariam dixit Vlpianus.l. si habitatio.§.fi.D.de vsu & hab. Et Cellam penuariã idem dixit.l.3.§.siue autem.D.de penu lega. pro repositorio eorum, quæ esui, potuique sunt. Caper tamen, inquit Cuiac. Obser.lib.10.c.26. Cella, inquit, penaria, non penuaria dicendum. Et veteres glossæ, Penaria cella & promptuarium, ταμεῖον.

Cellas promas pro sepulchris posuit Tertullianus in lib. de resurrectione carnis. Nam ait, cùm legimus, Populus meus introite in cellas promas quantulum, donec ira mea prætereat. Sepulchra erunt cellæ promæ, in quibus paulisper requiescere habebunt, qui in finibus seculi sub vltima ira per Antichristi vim excesserint.

Cella etiam ad alias res pertinet, sumitúrque pro loco, in quo reponimus quæ occulta esse volumus, vt l.3.D.de offic.præfect.vig.& l.quis sit fugitiuus.§. apud Cæliũ. D.de ædil.edict.

Cellæ etiam, interprete Pontifice Maximo, in c.priuilegium.de verb.signific.lib.vj.dicuntur loca secreta, & solitaria, quæ ab hominum separata conuictu sunt, ad contemplandum, & Deo vacandum: de his accipi debere.c.qui verè.16.q.j.rectè putat gl.in d.c. priuilegiũ. Hinc

CELLVLA, 18.q.2.c.cellulas.et c.seq.

CELLARIVS, qui cellæ penuariæ præpositus est. sic accipi debet in l.nominatim.24. D. de manum.test. Sic fortè accipitur in l.hac sanctione. fin. de diuers. offic. lib.12.C. Ab iis autem præberi solebat cibus et potio. Eodẽ sensu CELLARARIVM videtur interpretari Vlpian.l.quæsitum.12. §.si aliqua.D. de instruct.instrumen.leg. vbi vulgaria exemplaria habent Cellarium; quam lectionem veriorem putant quidam antecessores nostræ tempestatis. Equidem à Florentina discedere nõ ausim, cùm Cellararij vox Cuiacio probetur, in d.l.fi.de diuers.offic.lib.12.C.et apud Paulum lib.3.Sent.tit.6.ac cellarios et cellararios pro eodem sumat, et hos fuisse dicat qui præbere solerent cibum et potionem. Hotom. tamen Cellarium hoc in loco legi mauult, et interpretatur seruum qui præpositus erat, vt cellæ rationes saluæ essent: quod et annotat Cælius Rhodigin.lib.4.c.8.

CELLERARIVS, in c.dilecto.de præbend. in antiq.(tametsi Albericus Cellarium legi malit) administrator quidam rerum ecclesiasticarum.

CELLARIVM apud Scæuolam in l.vxorem. 41. §. j. D. de leg.3.pro loco sumitur qui diætæ iungebatur. quid sit diæta, vide infrà suo loco.

Cellaria numero multitudinis aliter sumi videntur in l.fi. C.Theod.de offic.omn. iudic. nam illo loco annonis comparantur. Eodem sensu sumitur hoc verbũ apud Sulpitium Seuer. libr.2. histor. sacræ; Quadringenti (inquit) et aliquãtò amplius Occidẽtales Episcopi Ariminum conuenere: quibus omnibus annonas, et cellaria dare Imperator præcepit. Vnde et

CELLARIENSES species, in l.pen. C. Theodos.de indulg.debito.

Cellaritæ, apud Cassiodorum in lib. Var.epist.

CELSVS, vt ait Festus, ex Græco κέλης deducitur: quo vocabulo denotatur qui singulari equo vehitur. Celsos etiam iudices dixit Marcellinus lib.28. *Et iudicibus celsis, itidémque minoribus.* Hinc illud, *Celsi prætereunt auste-*

τὰ ποιήματα Rhamnensis dicti quod aliis fuerint ditiores & potentiores. Significat autem ὑπέρτατος, sublimem, excellentémve. Hinc

Celsiores, doctores legum dicti sunt, in l.1.C. de offic. diuers. iudic. vt ibi interpretatur Accursius: alibi honoratos appellat cóstitutio l.3.C. eod. Eorum enim iudicio iudices prouehuntur.d.l.1. Iuris igitur peritorum iudicio & examine iudices futuri probandi sunt. Illi merito patres adpellantur, cùm à iudicibus fratres vocari veteantur.d.l.1.

Celsi duo Iurisconsf. recitantur à Pomponio l.2.§.fi.D. de origine iur. Celso patri suo cessit Celsus filius in iuris Ciuilis professione.d.§.fi. De altero Spartianus in Adriano ita scribit: Cùm iudicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Saluium Iulianum, &c. Celsum aiunt filium Cõsulem fuisse, Pomponius d.l.2.§.fi.& Vlpianus l.20. D. de pet. hære. Celsi patris responsum extat l.pater.29.D.de lega.1. Celsi filij in l. j.D.de rescind. vendit. extant & alia vtriusque respõsa passim in lib. Digestorum.

Cenotaphion, vt Florentinus diffinit.l. monumẽtum.42.D.de relig. est monumentum memoriæ caussa factum, in quod neque corpus, neque reliquiæ illatæ sunt: quam diffinitionem probat Sudas his verbis, Κενοτάφια, inquit, τὰ ἄταφα ἰδιοσήματα ἐπὶ τοῖς νεκροῖς μὴ ἔχοντα νεκρόν. adeò vt tumulum inanem rectè adpellauerit lib.3. Æneid. Virgilius,

Solennes tum fortè dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manésque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrymis, sacrauerat aras.

Suetonius in Claudio. c. j. honorarium tumulum vòcauit. Differentiam subesse inter sepulchrum, & cenotaphium idem Florentinus scribit.d.l. monumentum. In sepulchrum corpus, aut reliquiæ illatæ sunt: in cenotaphium non item quod & Lampridius in Alexandro significauit, Cenotaphium (inquit) in Gallia, Romæ sepulchrum amplissimum meruit. Cenotaphium autem religiosum esse Virgilij testimonio Marciano placuit l.in tantum.§.fi.D.de rer. diu. Virgilij locum suprà retulimus. Sed diuos fratres contrà rescripsisse Vlpianus refert l.sed contrà.D.de rer. diuis.

Censere, in varias ferri significationes Festus libr.3. scribit. Quandoque (inquit) significat putare. quod & Nonius probat, idque exemplis Cassius histor.libr.6. Censuit sese Regem Porsennam occidere. Nunc (ait idem Festus) suadere: nunc decernere. Censere Iauoleno l.censeri.111. (sic enim incipit in æditione Florentina, in qua j. pro E, vt & alibi passim, ponitur) D. de verb. signific. est constituere, & præcipere. Vnde etiam dicere solemus, Censeo hoc facias, & Senatum aliquid censuisse atque inde Censoris nomen videtur esse tractum. Censere etiam pro consulere, opinari, ψῆφον ἐπαγαγεῖν, in Senatusconsulto, quod Imperatoris Hadriani est l.item.20.§. pridie. D. de pet. hære. positum, ait, interpretatúrque Vlpianus l. sed & si.§.consuluit.D.eod. Censeri etiam pro in precio haberi, & auctoritate valere, dixit Papinianus l. vlt. D. de suis & legit. Priuatorum cautionem legum auctoritate non censeri: id est proprie non dignari, vel non dignas duci quæ parem cum legibus auctoritatem habeant. Cẽseri istius iuris peritia, in l.j.D.de iustitia, & iure. & Instit. de iure nat. gẽt. Theophilus ibidem vertit ἀναγράφεσθαι ἐν τοῖς τιμητῶν γράμμασι τούτῳ, id est adscribi iis qui ius naturale obseruant. Censeri priuilegio, dixit Vlpianus l.j.§. qui ex duobus.D. ad municip. pro munerum functione eximi. non ineptè tamen interpretaberis priuilegio dignari, & decorari. Censere Marcello significat succensere, Varro in Captiuo prælio,

Ne vobis censeam, si ad me referretis. Censere etiam apud Vlpianum l.ætatem.3.D. de censib. est capita, id est personas, & iugera & bona describere: quo sensu accipi debet in l. omne territorium. de censib.lib.11.C. quæ explicatio ex Luca Euãgeliographo sumitur.c.2. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Qua in re diligẽter personæ, & res discutiẽdæ & inspiciendæ sunt, ne prægrauẽtur, per l.11. C.de cẽsitorib. in C. Theod. Censendi hoc sensu formam expressit.d.l. omne territorium.

Censi, Alciato lib.j. Parerg.c. 14. dicuntur, qui speciali priuilegio in fœderatis, vel Latinæ conditionis populis ciues Romani erant.

Censiti Agricolæ sub rubr. C.de agric. & cens. dicti sunt qui agrorum quos colebant dominis sic addicti erant, vt ne suum quidem peculium in potestate haberent, capitis censum dominis pensitarent, actionem cum iis nullam, nisi ex superexactionis caussa haberent: vendi denique cum ipsis agris possent. Qui dé caussa etsi non omnino serui, at certè quasi serui numerabantur: dicebantúrque Ascriptitij, quasi agris illis adscripti & obnoxij. Iidem Tributarij dicuntur in l.seruos.6.C.eod.& l.2.C.si vag. mancip. per. Dicuntur & capite censiti à Iuliano Patritio in Nouell.

Censio, inquit Festus lib.3. æstimatio, siue (si malis) descriptio æstimatoria. Censio hastaria, auctore eodem, dicebatur, cùm militi multæ nomine ob delictum militare indicebatur, quòd hastas daret.

Censionem facere dicebatur Censor, cùm multam equiti irrogabat. At Censionem bubulam Plautus festiuè vocauit verbera lori bubuli, cuius censura in seruos animaduertitur.

Censitionem, pro censu dixit Ælius Spartianus, in Pescennio Nigro: Vos (ait) terras vestras leuari censitione vultis, ego verò etiam aërem vestrum censere vellem. Vbi Censere pro censum ex aëre exigere, & aëri imponere accipi putem.

Censitor est qui censum agit, & percipit præstationem tributorum coloni, & pignoris iure vendit prædium, si census non soluitur, vt D.de cens.l. forma. §. illa.& l.cùm possessor.§.cùm pro pecunia. D. eod. Sic accipitur in rubr. C.de censiti. & censito.lib.11. Hinc illud. l.ergo.§. alluuio. D. de acqui. rer. dom. Flumina censitorum vice funguntur, vt ex priuato in publicum addicant, & ex publico in priuatum.

Censores dicuntur, vt vult Varro lib.de Ling. Lat.4. ad quorum censionem, id est arbitrium cẽseretur populus. At vt Festus lib.3. quod quisque rem suam tanti æstimare solitus sit, quantum illi censuerint. A Liuio verò lib.4. dicti quod censui præessent. Atque duo primùm creati sunt, Papirius & Sempronius, anno cccx. vt scribit Liuius libr.10.& 55. Hæc de iis refert Cicero lib.3.de legib. Cẽsores populi Ciuitates, soboles, familias pecuniásque censento. Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor: populique partes in tribus distribuunto, exin pecunias, Ciuitates, ordines partiuntor. Equitum, peditúmque prolem describunto. Cœlibes esse prohibento: mores populi regunto: bini sunto: magistratum quinquennem habẽto: eáque potestas semper esto. Pedianus in Diuinat. Cicer. Regẽdis moribus ciuitatis Censores quinto quoque anno creari solebant. Hi prorsus ciues sic notabant, vt qui Senator esset, eiiceretur Senatu: qui equés Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, sed ad hoc esset ciuis tantùm, vt pro capite suo tributi nomine æra penderet. Iidem completo quinquennio vrbem lustrabant, & Suouetaurilia sacrificia, de sue, oue, tauro, faciebant. Eorum notam

notam successores plerunque soluebant. Zonatas lib. 2. creatos propterea vult Censores, quia consules rebus omnibus propter earum multitudinem sufficere non poterant. Consules enim omnem illam quæ tum Censoribus attributa est præfecturam, ad illud vsque tempus gesserant. Eorum autem officium erat, vt scribit Liuius lib. 40. legere Senatum, recensere equites, agere censum, lustrum condere. In omnibus precationibus hæc verba nuncupabant, Vt ea res mihi collegæque meo bene & feliciter eueniat. Censori autẽ defuncto nunquam aliquis sufficitur, auctor idem Liuius lib. 4. 5. 6. 9. & Plutar. in Vitis. Liu. item libr. 4. & 9. Censuram primò quinquennem fuisse scribit: deinde Mam. Æmilium Dictatorem legẽ tulisse, vt Censura, quæ antea quinquennalis fuerat, annua & semestris esset. Idem lib. 29. curam publicarum tabularum Censorum propriam fuisse scribit, & ius sartorum tectorum exigendorum, quod idem Pedianus in Verr. 3. cõfirmat. Et de nota Censoria vide Valer. Max. & Cic. in Cluentiana. Censores etiam apud Liuium libr. 39. pro iis sumuntur qui per prouincias à Censoribus dimissi, ciuium Romanorum in exercitibus, quantus vbique esset, referrent numerum.

Censoriæ animaduersiones, apud M. Tullium in Cluentiana, & Censoriæ notæ passim, & Censoria seueritas, apud Gellium lib. 4. c. 20. & Censoria subscriptio, apud Ciceronem in Cluentiana, & Censoria iudicia passim apud M. Ciceronem, Censoria virgula apud M. Fabium lib. 1. c. 2.

Censoriæ tabulæ. Harum fusissimè meminit Varro lib. 5. de Ling. Lat. De iis autem & earum custodia non sunt prætereunda quæ scribit Dionys. Δηλοῦται δὲ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν καὶ τῶν καλουμένων τιμητικῶν ὑπομνημάτων, ἃ διαδέχεται παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τοῖς μεθ' ἑαυτὸν ἐσομένοις, ὥσπερ ἱερὰ πατρῷα παραδιδόναι. πολλοὶ δέ εἰσιν ἀπὸ τιμητικῶν οἴκων ἄνδρες ἐπιφανεῖς οἱ διαφυλάττοντες αὐτά.

Censura, Censoris munus, & dignitas, Gellio d. c. 20. sic accipitur apud Plinium lib. 14. c. 4. Catonum, ait, ille primus triumpho, & censura super cætera insignis, &c. & Liuium libr. 4. V. C. alios magistratus annuos esse, quinquennalem censuram grauem esse. Sumitur pro seueritate, correctione, & decreto, & lege. Plin. in Panegyrico. Nam vita principis, censura est, eáque perpetua: ad eam dirigimur, ad hanc conuertimur. Pro decreto accipitur in Decretali Pontificis Maximi Epistola c. 3. in fi. extra qui cleric. vel vouentes. & in c. decaterò. de testibus. in antiq. Censuræ etiam appellatione continetur excommunicatio. c. 2. de exceptio. lib. 6. sed & interdictum, & suspẽsio, vt explicat Pontifex Maximus c. quærenti. extra de verb. signifi. cuius rei caussa glossematarius ibidem adnotat, Censuram generale nomen esse, vbi explicatur quid sit Censura ecclesiastica.

Census est personarum, rerúmque descriptio: sic sumitur apud Pomponium. l. 2. §. post deinde. D. de origine iuris. Personarum quidem cùm ciues singuli in sua tribu, classe, centuria, nomina sua, vxorum, liberorum, libertorum, seruorúmque suorum, itẽ cuiusque ætatem, & quam vrbis regionem habitarent, profiterentur. Bonorum verò, cùm iidem patresfamiliàs prædia sua cum vrbana, tum rustica, seruorum, pecudúmque numerum, fundorum instrumenta, supellectilem, pecuniæ denique numerum profitebantur. quod Dionysius Halicarnassæus libr. 4. & T. Liuius libr. 3. 7. & 39. scribunt. Census quoque nomine, substantia, bona, fortunæque comprehenduntur. Cicero in Oratione pro Q. Roscio, Quem tu, ait, si ex censu spectas, ciuis Romanus est. Vlpian. l. cogi. 16. in princ. D. ad Senatusconsultum Trebellianum. Hoc idem & si patrimoniũ fuerit rogatus restituere, & si facultates, & si quid habeo, & si censum meum, & si fortunas meas, & si substantiam meam. Hinc Censu manumitti dicebantur serui, qui lustrati censu Romæ iussu dominorum inter ciues Rom. censum profitebantur. ait Vlp. c. Instit. 1.

Censum pro pecunia distracta accipit gl. in c. 3. de in integrum restitut. pro pensione tamen, quæ prouentibus soluitur accipi ibidem verius putem. quod & Angelus Clauasius in Summa, in verb. Census, ait, sicque accipi debere scribit in c. quæsitum. 1. q. 3. Sic sumi solet toto tit. extra de censib. vnde nec immeritò, sed μεταφορικῶς, reditum, siue prouentum appellant interpretes censum, tametsi à Doctoribus malè vsurpatum putet Oldendorpius.

Censum ita diffinit Theophilus in §. fi. Institut. de libertinis. κῆνσος ἦν χαρτὴς, ἐν ᾧ χάρτης ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας, ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν. Est igitur Census tabula, siue charta, in qua Romani scribebant suas facultates. quo sensu accipitur apud Q. M. Scæuolam. l. quæ quisque. 64. D. de acq. ret. domin. Marcellum. l. census. 10. D. de probationib. & alibi sæpè. & Cassiodorum libr. 3. variar. Epistol. pen. cuius hæc verba sunt, Augusti siquidem temporibus orbis Romanus agris diuisus, censúque descriptus est.

Census crimen, apud Hermogenianum in l. vix certis, D. de iudic. accipere debemus fraudati census crimẽ, per l. 3. C. de quæstionib. atque ita explicat Accursius in d. l. vix certis.

Census lustralis, apud Vlpianum in Instit. appellatur, quo lustrabantur ciues quinto quoque anno, acto censu, ad discrimen census equestris, senatorij, aut eius census qui in prouinciis agebatur: sic dictus à lustri spatio, vt si quinquennalis census diceretur.

Census nouus dici potest, qui in fundatione ipsius ecclesiæ impositus non est, gl. in c. significauit. de censib. in antiq.

Census passiuus, apud Tertullianum in lib. de Monogamia, significat infinitum, vagum, & liberum censum, vt apud eum interpretatur B. Rhenanus.

Censui censendo agri propriè adpellantur, qui & emi, & venire iure ciuili possunt, vt scribit Festus libr. 3. cuius rei exemplum extat apud M. Ciceronem in Oratione pro L. Flacco: Illud, quæro, sintne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nécne sint mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti?

Censui Censendo legem dicere apud Liu. explicat Turn. Adu. lib. 16. c. 21. pro censu agẽdo, æstimandisq; ciuium fortunis & facultatibus: Legem censui censendo dictoros esse, vt præter commune omnium ciuium iusiurandum hæc adiurarent. Id est, hæc iurarẽt, aut prætereà iurarent. Hinc

Census dictus est, tributum quod prædiis prouincialibus imponebatur, & fisco pendebatur, Constant. l. 2. C. sine censu. vel reliq. Qui comparat, censum rei comparatæ agnoscat, neque liceat alicui rem sine censu vel comparare, vel vendere.

Censum agere, peculiare verbum est historicis, pro recensere, vel capita vel patrimonia profiteri, vt adnotat Zasius. l. 2. §. post deinde. D. de orig. iur. Titus Liuius lib. 4. scribit, Papyrium & Sempronium censui agendo à populo præfectos. Itaque Censum agere, est describere & æstimare subditos profitentes & capita, & patrimonia sua iuratò.

Censu manumitti olim dicebátur, qui lustrali censu Romæ iussu dominorum inter ciues Romanos censum profitebátur, vt auctor est Vlpianus noster in Epito. tit. 1. Sic etiã legẽdum adfirmare ausim apud Gaium lib. 1. Institutionum, tit. 1. cuius hæc verba sunt: Ciues

i 3

Romani sunt, qui his tribus modis, id est testamento, aut censu, aut ante Consulem fuerint manumissi. vbi pro Censu legitur in quibusdam exemplaribus in Ecclesia.

CENSVARII à censu ducuntur. Horum fit mentio in l. si quis intra. 7. C. de bonis proscript. Sunt hi qui censum pendere debent, quique censibus obnoxij sunt: pro qua voce in C. Theod. eod. tit. legitur Cæsarij. quo fit vt in quibusdam exemplaribus manuscriptis. C. Iustinianæi sic legatur: atque vox Cæsarij omnibus ferè probatur.

CENSVALES, ij sunt qui dicuntur Tabelliones, & scribæ, & librarij censualis ministerij: id est qui operam suam accommodant magistro census in vrbe, & acta Senatus conficiunt. Sic accipi debent in l. 2. & 4. C. de princ. ag. in reb. lib. 12. & in rubr. de tab. scribis, logographis & censualibus, lib. 11. C. Sic & apud Capitolinum in Gordianis: Senatusconsultū tacitum (inquit) fieret, ita vt non scribæ, non serui publici, nō censuales illis actibus interessent. Et apud Symmachum in Epistolis: Argenti (ait) publici ratio, quod censualibus editores munerum contulerunt. Et in Nouell. 17. Censualis adparatio, pro magistri Census adparitoribus, qui elogia intimant. sic sumitur in Iustini constitutione. l. consulta. C. de testam. Hi Censuales etiam vocantur legati ad Census accipiendos, apud Hermogenianum. l. j. D. de mun. & honoribus (vbi in æditione Florentina lege scribatus, pro scribitus.) de quibus etiam meminit Nouella. 17. §. ἀλλ' ὡς. vbi κηνσίτορας eos adpellat Iustinianus, Iulianus & vetus interpres verterunt Censuales: vide Accursium in §. coges. in auth. de man. princip. Hi etiam Prætores & Quæstores nominātur, vt ex. C. Theod. sexto colligi potest, & l. j. C. eod. de priuil. dom. Aug. His etiam iunguntur subscribendarij, actuarij, diurnarij, regendarij. l. 8. C. Theod. de cohor. princ. & alij in l. vlt. C. de tab. scrib. log. Et

Censualis contractus est, cùm quis ius, quod in re habet, siue directum, siue vtile dominium, alienat prorsus in alium, pro certa pecunia, puta pro cētum, & præterea constituto annuo censu. Sed per emphyteuticarium contractum non transfertur omne ius in emphyteutam. l. j. C. de iure emphyteu. vbi vide Doctores.

Censualium equorum fit mentio in l. comperimus. 19. C. de cursu public. lib. 12. sed verius est vt ibidem legas *Cursualium*, hoc est, cursui destinatorum, vt & docet ἐπιγραφὴ, & rubr. illius tractatus: cui rei etiam indicio est quod his verbis scribit Cassiodorus lib. 5. Variarum epistol. ad Mammillam: Qui suprà (inquit) euictionum numerum cursuales equos vsurpare præsumunt.

Censualis forma quæ sit, adparet ex. l. 4. & pass. D. de censibus. vt agri nomen, ciuitatis, & pagi referatur in censum. Censualia munera. l. 2. C. de priuileg. eorum qui in sac. palat. milit. lib. 12. Censuale officium, in l. testamenta. 18. C. de testam. exponit Alexander Imolensis ibid. Censuum magistrum: cuius expositio iuuatur noua Iustiniani constitutione. 44. §. ἵνα δὲ ὅμως.

Censualis professio, in l. censualis. 7. C. de donatio. & l. omnes. 3. sine cens. vel reliq. C. Theod. Censuales paginæ. l. fi. C. Th. sine cens. vel reliq. Censuales libri ac tabulæ. l. 4. de agricol. & censit. lib. 11. C. qui sint, ex eo loco disces apertè.

CENTENA, ordo est, & dignitas, & gradus promotionis in schola agentium in rebus. l. j. de Cæsarianis. C. Theod. & l. j. C. Theod. de murilegul. l. 5. C. Th. de decurionibus, & alibi passim in eo. C. Hinc

CENTENARII dicebantur, qui eum gradum in schola agentium in rebus tenebant. l. j. C. de lucris aduocat. lib. 12. l. 4. C. de ag. in reb. eo. lib. & l. j. de exact. tribut. lib. 10. C. & alibi passim. Porrò qui Centuriones veteribus dicebantur, eos suis temporibus Centenarios dici solitos refert Vegetius lib. 2. c. 13.

CENTENARII liberti in lege Papia dicebantur qui centum milium sestertiorum rem habebant. l. si libertus. D. de iur. patro. & §. posteà. Instit. de succes. liber. Hi (vt scribit Asconius) Censi dicebantur, veterū more. Quòd autem apud Imp. §. seq. legitur, Centum millia sestertiûm centenis aureis comprehendi, falsum esse annotat Hotom. Non enim (inquit) centeni, sed milleni aurei siue solidi cētum sestertiûm millia conficiunt. Quapropter aut hallucinatum Tribonianum fuisse, aut locum corruptum, in Inst. comment. docet. Vide Aureus.

CENTESIMA vsura, vide infrà Vsura centesima.

CENTESIMA apud Catonem, in capite de oleæ pendentis lege, centesimæ est accessio, quam in redigēda pecunia coactores exigunt. Hæc sunt verba Catonis: Qui oleam emerit amplius quàm quāti emerit, omnis pecuniæ centesima accedit. Cic. pro Rabirio: Vtrum accessionem decimæ, vt facere nostri coactores solēt centesima, an decessionem de summa fecerit.

CENTESIMVS lapis, pro milliario accipitur in l. propter litem. 21. §. licet. D. de excusat. & §. qui autem excusare. Instit. eod. tit. atque ita videtur explicare Vlpianus. l. j. §. j. D. de offi. præfect. vrb. & Theophil. ad §. qui autem excusare.

Centesimæ Kalendæ, apud Paulum in l. centesimis. 46. D. de verb. oblig. dicuntur centesimus mensis, And. Alciato & Iac. Cuiac. interpretibus in d. l. cētesimis. quidam cētum annos interpretabantur, quos reprehendit idem Alciatus lib. 2. Parerg. c. 23.

CENTESIMARE, apud Iulium Capitolinum in Opil. Macrino, militare verbum esse ait Egnatius ad illum. Milites enim vbi quid grauius admisissent, sæpe decimus quisque, interdum centesimus extremo supplicio adficiebatur. Verbum hoc Centesimare Macrini proprium scribit fuisse Capitolinus, cùm se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione aut vicesimatione.

CENTIENS, pro centies in Pandectis Florentinis sæpè reperimus. Quo in genere scire oportere admonuit Augustinus lib. 2. c. 6. Emend. veteres inter E. & S. posuisse N. vt mollius proferrēt. Hinc sæpe in P. Fl. thensaurum, & vicensimum, &c. legimus. Caper tamen, vt annotat Cuiacius, hanc scripturam nō probat, & vnà cùm Donato Thesaurum Græco more veteres pronuntiasse scribit.

CENTIES aureorum, in l. propemodum. in Pand. Flo. incipit tantum. 88. D. de verb. signific. compendiario dicendi genere significantur centies centena millia aureorum, G. Haloandro interprete, cuius interpretationem probat A. Augustinus lib. 2. c. Sic decies sestertiûm, pro decies centena millia sestertiûm.

CENTGRAVII, vide GRAVIO.

CENTONES, vela sunt ex pilis caprarum, siue panni crassiores, ex lana diuersorum colorum consulti. Meminit eorum Vlpianus. l. quæsitum. 12. §. si domus. D. de fund. instr. Alexan. Neapolit. lib. Genial. dierum. Dixēre autem, inquit, centones ex villis grossioribus sagula intexta vilioribus pannis, quibus domorum tecta, tabulata, aut ligneæ machinæ militares, aduersus incendia, si ignis maior vis ingruat, muniuntur. Vide in Chiliad. Erasmicis, Farcire centones.

CENTONARII, de quibus in l. j. & 2. C. Theo. de centonariis & dendrophoris.

CENTVM anni, finis vitæ longæui hominis. l. an vsusfructus. D. de vsufruct. Sic & centesimus annus, vt ait Caius. l. 56. D. de vsuf. Vide infrà, Vita.

Centum, quæ in arca habeo, apud Vlpianum. l. j. §. adeò. D. de

D.de dot.prælegata.ad rei veritatem pertinent,eámq; spectantatque ideo si nihil sit,nihil debebitur.

Centumviri,iudices quidam erant, vel Ouidio teste,lib.3.de Ponto,

Vtq; fui solitus, sedissem forsitan unus
De centum iudex in tua uerba uiris.

non autem magistratus. De quibus ita Festus libro 3. Centumuiralium iudicia, à Centumuiris sunt dicta. Nam cùm essent Romæ triginta & quinque tribus, quæ & curiæ dictæ sunt,terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum, qui Centumuiri adpellati sunt: & licet quinque ampliùs quàm centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur, centum viri sunt dicti.Cicer.lib.de Orat.3.Nam volitare in foro, hærere in iure,ac Prætorum tribunalibus iudicia magna obire,in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate & iure certetur: iactare se in caussis Centumuiralibus, in quibus vsucapionum,tutelarum, gentilitatum, agnationum,alluuionum,circumluuionum,nexorũ, mancipiorum, parietum,luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum,cæterarúmque rerum innumerabilium iura versentur, &c. Posterioribus autem temporibus eorum iurisdictio multũ creuit,vt ex Fab.lib.4.ca.3. videre licet: item lib.5.cap.2. & lib.11.cap.3. Auctus autem est postea Centumuirorum numerus,scilicet ad centum octoginta, manente tamen semper nomine,diuisusque in quatuor consilia pari iudicum numero, vt testatur Plinius lib.6.Epist. quibus omnibus Præerat prætor,vt idem lib.5. significauit his verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, &c. Erant autem Centumuirorum consilia quatuor vsqueadeo proxima inter se,vt actiones vnius Tribunalis ab alio exaudiri possent,vt ex eodem Plinio lib.1.intelligimus, & Quintiliano lib.12.vbi meminit Trachalli. Hinc,idem Plinius 4. Centumuirale iudiciũ vocat, Quadruplex: Proximi (inquit) cum apud Centumuiros dixissem, subiit recordatio,egisse me iuuenem æquè in quadruplici iudicio:processit animus, vt solet, longius, cœpi reputare quos in hoc iudicio, quos in illo socios habuissem.

Centumvirales caussas suprà memoratas: de his loquitur Plin.lib.2.Epist.14.ad Maximum. Eas in duas hastas diuisas docet M.Fabius lib.5.ca.de præiudiciis.

Centumuiralis hasta,quæ in foro centumuirorum erigebatur,vt sciret populus iudicandi tempus. Idq; nostro quoque seculo plerisque in locis receptum videmus, vt iudicij auctoritas soléni baculo significetur: vt scribit Bud.l.2. D.de orig.iu. Centumuiralis autem hastæ meminit Suetonius in Augusto.cap.36.in hæc verba: Auctor & aliarum rerum fuit,in queis ne acta senatus publicarentur,&c.vt cura ærarij à Quæstoribus vrbanis ad Prætorios prætorésve transiret: vt centumuiralem hastam,quam Quæstura functi consueuerant cogere,Decemuiri cogerent.

Centumuirale iudicium, pro inofficiosi testamenti querela accipitur in l.Titia 13. D.de inoffic.testa.& in l. prætor.30.de lib.leg.& l.fin. C.de petit.hæredita. Vsucapiones quoque, tutelæ, gentilitates, &c.quæ suprà ex Cic.annotauimus. A Valerio Maximo hastæ iudicium vocatur: Centumuiros enim,hasta in foro posita,iudicasse constat.

Centuria, inquit Festus lib.3. in agris significat ducenta iugera: de qua ita Varro lib.4.Ling.Lat.Centuria prima à centum iugeribus dicta, pòst duplicata nomen retinuit: vt tribus multiplicatæ idem nomen tenent. Huius etiam idem in libro de re Rustica meminit:Bina iugera quòd à Romulo primùm diuisa dicebantur,viritimque quod heredem sequerentur,hæredium appellarunt:hæc postea à centum,centuria dicta.Quo sanè loco non dicit initio centum iugerum, vt hic fuisse:nec sibi vtrobique constare videtur.Siculus Flaccus in lib.de conditio.agr. Centuriis(ait)quarum mentionem nunc facimus, vocabulum datum est ex eo:Cùm antiqui Romanorũ agrũ ex hoste captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus ducenta iugera dederũt, & ex hoc facto Cẽturia iustè appellata est. Sic sumitur in l.omnes.10. C.Th.de anno.& tributis.& in Nouel.Iust.128.in prin. In hoc significatu Centuriarum modum docet Hygenus lib.de limitibus constit.eatundem inscriptores Siculus Flaccus lib.de condit.agrorũ. Hinc eodẽ sensu,

Centuriatio,apud Sicul.Flaccũ.diuisionis forma.

Centuria verò in re militari,auctore Festo li.3.centum homines significat.Hinc Varro lib.4.Ling.Latin. Centuriæ quæ sub vno centurione sunt:quorum centenarius iustus numerus.

Centurio apud Macrum l. milites agrum. §.inreuerens. D.de re milit.& in tub. C.Theod.de centurio. qui centum militibus præerat. Centurionum autem insigne erat vitis,quam manu gestabát, vt ait Plinius lib.14.ca.1.Vites in castris summam rerum imperiúmque obtinent.Centurionum in manu vitis,& optimo præmio tardos ordines ad lentas ducit aquilas, atquo etiam in delictis pœnam ipsam honorat.Cuius tei & commeminit Alex.ab Alex.Genialium dier.lib.6. cap. 8.& Macer, d.§.irreuerens.ibi,qui vitem tenuit,id est, centurionis munere functus sit. Habebant & corpus, quod deserere non licebat,l.vnic.C.Theodo.de Centurio.Centyrionem verò pro Centurione posuit ęditio Florentina, in l.inter socerum.§.conuenit. D.de pact.dot.& l.centyrio. D.de vulga.idque more veterum,qui y,pro,v,vsi sunt.Sed & ἰωλὴν,hac figura,υ,vidimus sæpe in Diogene Laërtio, in lib.Decret.quæ est forma,u,Latinorum:nam veteres Syllam, & Sullam dixerũt.Centurio primipili dicitur, qui & primipilarius Ant.August.ad Modestin. D.de excus.tut. Hi Tacito sunt centuriones primorum ordinum, primus princeps,primus hastatus.

Centuriata Comitia, Festo lib.3.quia Pop.Rom. per centũ turmas(quidã pro turmis Centurias legunt) diuisus erat Asconius,Cẽturiata comitia dicũtur, cùm ab omni sexu & ætate fertur suffragiũ: quòd per centenas turmas diuisus erat populus Romanus. Et,

Centuriata lex,vide infrà Lex.

Centuriatus ager,in ducena iugera definitus, Festo lib.3. quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit. Centuriatũ etiam exercitũ dixit Varro lib.5. Ling.Lat.

Centussis,id est,centũ asses.As enim libræ erat põdus,vt scribit Varro lib.4.Ling.Lat.hinc vnũ pondus assipondium dicebatur:deinde ab numero reliquũ dictum vsq; ad centussem. Idem Varro apud Gellium li. 15.cap.18.Nunc qui illum norunt volunt emere millibus centum,te qui nouit nemo centussis:id est centum assibus,& positum est pro centusse. Budæus in Forensibus hoc verbo etiam centũ asses significari scribit.

Cera notissimo significatu(significat enim quod, melle ex fauis expresso,superest)sumitur in ca.vnic.de offic.custod.in antiq. Cera etiam pro epistolis & pugillaribus sæpissimè veteribus accipitur.Iuuenalis,

Nónne libet medio ceras implere capaces?

Hinc profectæ formulæ Cera prima, secunda, ima. Suetonius in Cæsare:Q.Prædium(inquit)ex quadrante hæredem instituit, reliquos in ima cera: hoc est in extrema parte testamenti. Hinc Cera prima est testamenti institutio, vt scribit Alciat.lib.4. Parerg.ca.6. Nam veteribus institutio hæredis, caput & fundamẽtum testamenti erat.Sed hoc emẽdasse se Iustinianus ait d.§.an hæredis. Hinc,

Ceratæ tabulæ, pro codicillis, & pugillaribus po-

nuntur,vt adnotat Viglius in §.nihil autem. Institu.de testa.ordina.Veteres enim ceratis tabulis vsos scribit Anton.August.lib.singu.ad Modest.l.si duas.§.si verò. D.de excusat.Hinc & Cereæ tabellæ,id est cera illitæ, vt ait Alex.ab Alexand.lib.2.cap.30.Gen.dier.in quibus monumenta literis nonnunquam mandabantur: aliquando duplices,plerunq; triplices, aut quintuplices,colore diuersæ. Et paulò pòst: In triplicibus epistolas, in quintuplicibus honores & magistratus, in duplicibus si quid esset arcanum, & subticendum, interioréſque animi notas magis adnotabant.

CERAMIVM,amphora Attica,Anton.August. lib.2.ca. 11.capit autem vrnas tres.

CERÆTES, in ponderibus, oboli pars media est, habens siliquam,& semis:sicut in ea re testis est Isidorus lib.16.cap.24.Etymolog.

Κεράτιον numi genus, quod sex obolos, seu folles valebat, cuius mentio fit in Nouella Iustiniani constitut. 59.§.Ἀλλ᾽ ὅσῃ. Iulianus Patritius vertit siliquas.& Leonis Nouell.83.in fine. Harmenopulus in legibus agrariis, ὡς ἀρχῖται ὑπὲρ αὐτῶ ἡμέρας κεράτιον ἕν, ἤγουν φολλεῖς δώδεκα.

Κερατισμὸν adpellant Græci quod Cassiodorus lib.4. Siliquaticum. Est autem id quod in nundinis exigitur ob venditionem proponendam.

CERAVNIVM, in l.fi.§.species. D.de publican.& vectiga.gemmæ genus,ab eo nomen habens, quòd non alibi quàm in loco ictui fulminis proximo inueniatur. Feminino genere dixit Plinius lib.37.cap.9.idque candidum esse ait.Lampridius in Heliogabalo,Paranerat (inquit)& ceraunijs,& in hyacinthis & in smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid grauius immineret. Ceraunia coruscare dixit Tertullianus lib. de habitu Muliebri,non procul ab initio: habet enim intus stellam coruscantem,vt ait Zeno.

CERDO, qui & Lucrio dicitur. Est enim artifex sordidus,qui artes illiberales quæstus gratia exercet: quales sunt veteramētarij(vt Suetonius appellat)cōsutores.

CEREBROSI boues, contumaces, vt homines,à peruerso cerebro,qui toti suo consilio hærent, & iracundiæ obtemperant, & à nemine persuaderi possunt. Columella lib.2. Cerebrosum quidam interpretantur ἐξίθυμον & ἐξίχολον.

CERNO,à creo dictum putat Varro lib.5. Ling.Latin.ab eo,quòd cùm quid creatum est, tunc denique videri, ait,Libri tamen veteres sic habent, referente Scaligero,*Dictum Cerno à cer e:Cereo enim à creo*. A quo in Saliari carmine Cerus manus,id est creator bonus. Atq; hinc Ceres dicta , vt vult Festus, quòd omnia creet: non à gerendo, vt Varro & Cicero. Cernere in varios ferri significatus scribit Nonius: pro videre accipitur apud Publ.Virgilium lib.4.Æneid.

Cernimus adstantes nequicquam lumine toruo.

Sic sumitur in c.nisi cum vers.nec putes. extra de renuntiatio.in anti. Cernere, iterum disponere. Lucillius Satyrar.lib.5.

Postquam præsidium castris educere creuit.

Cernere,dimittere. vnde vitam cernere dixit Varro in Didascalo. Cernere est iudicare.Pacuuius in armorum iudicio: Et æquum,inquit,& tectum est quod postulas, iurati cernant. Cernere sonat etiam, eodem auctore, audire. Cernere etiam Varroni lib.6.Ling. Lat.significat constituere. Vnde dicebant veteres cernere hæreditatem,id est, se hæredem constituere: & CERNITO in testamento ,id est facito videant te esse hæredem: vt Varro interpretatur:quo sensu accipitur in l.j.C.Gregoria.de patria potestat. Hinc,

CRETIO, quam ita diffinit Vlpianus eod.tit. Cretio, ait,est certorum dierum spatium , quod datur instituto hæredi ad deliberandum vtrum expediat ei adire hæreditatem.quam Vlpiani diffinitionem probat Isidorus lib.5.Etymolog.cap.24.his verbis: Cretio, inquit,est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem,aut finito tempore cretionis excluditur,nec liberum est ei vltrà hæreditatis ius capiendæ. Cretionum solennitatis meminit constitutio l.vnic.C.Theod.de cretione & bonorum possessioni. & l.2.C.Theod.de mater.bonis. Cretionibus, pro curationibus in ca.ius Quiritum.j.distinct. reponendum putem.quod & res & verba indicant, quæ ex Isidoro lib.5.Etymolog.transcripta à Gratiano fuere. Cretionum solennitates sustulerunt Imppp.constitutiones l. 1.C.Theod.de mater.bon.l.retionum. C.de iure delib.Cretionum genera duo constituit idem Vlpianus d.tit.22.§.cretio autem. vulgarem, & continuam. Ac vulgarem quidem,in qua adiiciuntur hæc verba: Quibus sciet is poterisq3.Continuā, in qua nō adiiciuntur. Cretio libera, vide Legatio libera.

CERNERE,& pro hærede se gerere hoc differūt, quòd qui cernit,verba cretionis pronunciat, quæ retulit Vlpian.ca.Inst.XXII. CVM ME MÆVIVS HÆREDEM INSTITVERIT, EAM HÆREDITATEM ADEO CERNOQVE. Qui se pro hærede gerit, re tantum ipsa hæredem se esse declarat: vt si auctionem faciat, seruis cibaria mandet. Itaque Paulus in l.9.D.de acq. hære. Pupillus, inquit, si fari possit, cum tutoris auctoritate potest hæreditatem acquirere.Si fari possit, id est, si verba cretionis pronunciare possit. Cernere autem hæreditatem Græcis dicitur προσίεσθαι τὴν κληρονομίαν, vt in Lexico, quod est in æde B.Germani ad Lutetiam Parisiorum,legitur.

Cernere in l.fin.in fin. C.de Iudæis.ponitur pro intelligere & scire ἐπιγνῶναι: Et qui synagogæ fabricam ceperit, non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarum auri frauderur ausibus suis,cernat præterea bona sua proscripta,mox pœnæ sanguinis destinandus. Quorum verborum frequens est vsus in eandem rem,in pœnis scilicet irrogandis.

CEROFERARII, sunt quos Græci Acolythos vocant: horum fit mentio ca.cleros. non procul à fine 21.distinctio.& c.si quid post.§. deseruientes.33.distinctio. vtrobique eorum officium explicatur.

CERTARE, in l.quod certatum. C. de posthu. hæredib. institu. & l.cum quidam. C.de legat.est inter se contendere.& cōtrouertere , & inuicem de re aliqua disputare.Sic sumitur apud Virgilium Ecloga 5.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Certare autem cum vsuris fructibus prædiorum dicuntur,quorum vectigalia vix aut ne vix quidem vsuris soluendis paria esse possunt, Ciceroni in oratione 2.in L.Catilinam: Neque enim isti, qui possessiones habent,alia ratione vlla salui esse possunt. quòd si maturius facere voluissent, neque (id quod est stultissimum)certare cum vsuris fructibus prædiorum: locupletioribus his & melioribus ciuibus vteremur.

Certare multam, Vide Multa.

CERTAMEN,de quo infrà in l.liberto. §.Lucius.D.de annu.leg.significat ludos & spectacula, & conflictus. sic sumitur in l.4. C.de spectacul. lib.11. Certamen etiam ἀγωνισμὸς sumitur pro iudicio contradicto, in quo confligunt litigatores, in §.si verò altera. in Authenti.de nupt.constitur.22.ita vertit ibi vetus interpres,pro quo Iustinianus dixerat τῶν ἀγώνων. Certaminum autem genera quatuor fuisse apud Græcos, (quibus ἀγῶνες dicebantur) scribit Budæus in prioribus adnot. in Pandect. Olympia, Pythia, Nemæa, Isthmia, quæ & sacra certamina adpellantur, eodem auctore. Hæc explicat Alex.ab Alex.lib.4.ca.8.ad cognitionem multarum legum Digesto.& Codic. De iis etiam loquitur Pollux.lib.4.ca.30.& Cælius Rhodig. libro 13.

lib.13. cap.30. Extat autem lib.j.Epigram. tetrastichon Archiæ de his quatuor certaminibus, his verbis:

Τέσσαρες εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα· τέσσαρες ἱροὶ,
Οἱ δύο μὲν, θνητῶν οἱ δύο δ', ἀθανάτων.
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο.
Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Certamen Chrysanthianum, ab aureo flore præmio victoris nuncupatum, ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, id est, ab auro, καὶ ἄνθος, flore. Huius ludi meminit Iurisc. in l.penult. D.de ann.legat. Certamen publicum apud Vlpianum l.qua actione. §.si quis in colluctatione. D.ad leg.Aquil. dicitur, Accursio interprete, quòd publicæ lætitiæ gratia fieret, vel quòd populo exhiberetur. Certamen Circense, in l.eos qui.de spectacul.li.11.C. accipiunt Græci interpretes pro equestri conflictu: vide infrà in verb. Circenses.

CERTATIONEM, pro cognitione extrema accipi putant quidam in legibus, quas refert M.Cicer.lib.3.de legibus, MVLTÆ POENÆ CERTATIO ESTO.

CERTIORARE, pro certiorem facere, non semel dixit Vlpianus l.si fideiussor.29.D.mandati.& l.j.D. de actio empt.l.j.in fine.D.de eo qui pro tutor.sed id verbum à Triboniano pro venustiori alio repositum putem: tametsi sciam Alciatum existimasse Certiorare eadem ratione dictum, qua Meliorascere, apud L. Columellam.

CERTVM in iure dicitur id, cuius qualitas & quantitas apparet, l.stipulationum.74.D.de verb.obli. vbi Caius scribit certum esse in Stipulationem tractatu quod ex ipsa pronuntiatione adparet quid, quale, quantúmque sit, veluti aurei 10. fundus Tusculanus, homo Stichus. Certum in actione, Si certum petetur, pro certa pecunia numerata accipitur. De ea enim actionem hanc comparatam esse scribit Vlpianus l.j. D.de condict. tritic. Inde, Certæ pecuniæ actio, apud Senecam lib. 3.Benefic.cap.7. Et,

Certa pecunia credita M.Fabio libro 4.capit.2. Satis, ait, est dixisse certam pecuniam peto ex stipulatione. & Scæuolæ l.fin §.Lucius.in princ. D.de condi.indebiti. Certa pecunia igitur, dicitur cuius qualitas cum quantitate expressa est: veluti H-S.decem millia, aut pecunia quæ in illa arca est. idem enim valet ac si diceret, qualis quantáque in illa arca est, l.7.§.penul. & l.vlt.D. de contr.empt. Incerta verò, cuius aut qualitas, aut quantitas expressa non est. veluti aureos dare spondes? vel, Numorum decem millia dabis? &c.

Certum etiam dicitur, quod clarum, manifestúmque est, Alciato in d.l.certum. Sic accipitur in c.de capitulis. 10.distinct. Quandoque accipitur pro eo, quod dicimus verum constet, l.si filius. D.de ritu nupt. Sunt tamen qui certum ibidem, pro verisimili accipiant.

Certum est (quod ad certi condictionem adtinet) cuius species vel quantitas, quæ in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quæ nominis vice fungatur, qualis, quantáque sit, citra omnem ambiguitatem ostenditur. Nam & Pedius libro j.de stipulationibus, nihil referre ait, proprio nomine res adpelletur, an digito ostendatur, an vocabulis quibusdam demonstretur, quatenus mutua vice res fungantur, quæ tantundem præstant. l.certum. D.si cert.peta. & certi.condict.

Certum etiam Alciato, d.l.certum. id propria significatione sonat, quod liquidò adparet, & oculato sensu deprehenditur, à cernendo ducto verbo.

Certum etiam illud dicitur, quod tempore stipulationis in aliquo certo loco est, veluti VINVM, OLEVM, TRITICVM, QVOD IN HORREO EST, DARE SPONDES? Incertum ergo est quod nondum natum est, l.vbi autem. 75.§.illud dubitationem. D.de verborum obligationib.

Certi condictio, vide infrà Condictio.

Certum contractum, in l.certi.9.in princip. D.si cert.pet. appellant Accursius, Bartolus, & Baldus, qui certum continet: quorum sententia iuuatur Iustiniani constitutione l.vnic.C.de sentent. quæ pro eo, quod interest profer. Quidā interpretatur certos contractus, qui certum nomē habent: incertos, qui incertum: quæ interpretatio etiam ferri, iuuaríque potest, d.l.vnic.

Certi anni, in constitutione Imppp.l.si certis annis.C.de pactis. dicuntur Accursio ibidem pauciores tribus. Bartolus & Baldus longum tempus interpretantur. Alciatus in Bartoli & Baldi sententiam pedibus it, tametsi alióquin pro triēnio accipi credat. Accursij sententia iuuari videtur l.j.C,de fideicommis. & cap.j.de præscriptio.in antiq. Ni dicas vtrobique iure speciali triennium præstitutum: quod magis est. Nam in l.j.C. de fideicommiss.alimentorum.in d.c.j.de præscript.fidei Christianæ fauor versatur.

Certiorem confessionem falsæ videtur opposuisse Vlpia. l.j.§.si quis vltrò. D.de quæstionib. licet quidam putent ibidem pro verisimili accipiendam: verius tamen est vt pro veris argumentis confirmata sumatur.

Certum corpus in l.sed & si.10.D.de accept. & alibi propriè Iurisconsulti appellant, quod dialectici indiuiduum: Incertum verò, quod illi genus. Qua de caussa inter se opponuntur in l.j.§.non solū.D.ad leg.Falcid.

Certus homo, cuius qualitas definita est: nam de quantitate non laboratur: qualitas autem aut nomine ostenditur aut demonstratione, aut natione: nomine, vt Pamphilus, Stichus, Dama: demonstratione, vt si digito notemus, veluti cum dicimus, Hunc hominem meum esse aio: natione, vt Syrus, Phryx: & sic dicitur ad differentiam hominis in genere, l.Neratius. D.de condict.indeb. Huic opponitur homo incertus, l.hæredes.25.§.si incerto. D.famil.ercisc.

Certum ius in constitutione Alexandri Imp.l.2. C.de solut. sumitur pro claro & aperto. Certum ius hoc est expressa & aperta lege cautum. Certum ius verò apud Pomponium l.2.in principio.de origi.iur. dicitur scriptum, vt colligitur ex §.exactis.d.l.2. Sic Certa lex, in scriptis redacta, & lata, perscriptáve, dict.l.2.

Certus locus, in l.locus. D.de acquir.possess.& l.4. D.pro empt. dicitur qui pro diuiso possidetur, quæ interpretatio comprobatur l.j. D.de euict.& l.Pomponius.8. D.de rei vendic. Alciatus ad d.l.locus. certum locum ita diffinit, qui certis finibus sit comprehensus. quæ diffinitio iuuatur d.l. Pomponius.8. Incertus autem, cuius qualitas, aut quantitas non apparet, l.cum post. 69.§.gener.D.de iure dot. veluti qui pro indiuiso dicitur. In eundem sensum dicitur.

Certa pars, scilicet, quæ pro diuiso possidetur. opponitur enim ei, quæ pro indiuiso est, l.j.§.hoc interdictum.D. vti possid. Alciatus autem in d.l.locus. ait ex Bartolo, Oldrado, Iacobo Rain. Alberico certam partem pro indiuiso possideri, cùm tertiam, putà, partē huius fundi habeo, etsi nesciam quantus sit totius fundi modus. Verius tamen est partem, quæ pro indiuiso possidetur, incertam esse: cùm magis intellectu, quàm corpore partes habeat, nec oculis demonstrari possit, l.seruus communis. D.commod. Aliter certam, & incertam partem accipimus in eo, quod dicimus, partem incertam possideri non posse, l.3.§.incertam. D.de acqui.posses. sed id subtilitate mera dictum est, l.si fur.§. fi.D.de acq.posses.

Certa onera dicuntur alimenta aliquo certo loco præstanda, vel tributa, l.si fideicommissum. D.de iudic.

Certo certius, prouerbialis ὑπερβολή, qua verissimum significauit Vlpianus l.ait Prætor. §.si cùm mulieri D. quæ in fraud.cred.

Certus dicitur is, qui ab integræ fidei aliquo admonitus est, l.si

est,l.si quisita.16.D.de testa.tutel.

Certa dies, cui numerus adiectus est, veluti Kalendis Ianuariis centesimis,l.si dies.21.D.quando dies leg.ced. & tunc dies statim cedit. Huic opponitur incerta dies: veluti cum pubes erit,cum nupserit, d.l.si dies. & hæc conditionem facit, l.dies incertus.D.de condit.& demonstration.

Certæ & solennes actiones, certis formulis comprehensæ, adstrictæque,l.2.§.deinde ex his. D.de orig.iur.Sic in eundem sensum.

Certa verba,in §.procurator.Institut.de iis per quos agere pos.id est præscripta, concepta, & solennia, & vt Theophilus ibidem vertit τυπικά, hoc est formalia, & certa forma concepta. Certa verba dixit M.Cicero lib.2.de Nat.Deorum,pro solitis,& solennibus.Varro lib.5.Ling.Lat.Hinc fasti dies, quibus certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari.

CERVICALIA vestis nomine contineri putat Vlpianus.l.argumento 25.§.j.D.de aur.& argen.Quod si ad mundum muliebrem ea pertinent, significari putat hoc nomine Hotom. quæ Græci ὑπαυχένια nominant,quæque Iul.Pollux in mundo muliebri recenset: sin virilia sunt,ea quæ frigoris vitandi caussa ceruici circundantur.

CERVICES erigere,est Imper.Constantio, in eum cui gratitudo debetur,irreuerentem esse,l.2.C.de libertis & liber.eorum.Notum,duræ ceruicis hominem dici, quasi indomabilem,more ferocium boum, quiq; ceruice erecta, & rigida contumaciam quandam præ se ferat,tanquam nemini ceruicem inclinare volens, ca. nisi cùm pridem.§.propter maliriam.de renunc.

CERVISIAM vini adpellatione contineri negat Vlp. l.si quis vinum.9.D.de tric.vino,oleóq; leg.rectè.conficitur enim eam ex frugibus Plinius lib.22.ca.25.scribit.

CERYCIA erant,quæ legati ferre solebant,ne quis eos violaret,Sic sumitur in l.sanctum.D.de rer.diuis.quod & Iul.Pollux libro 8.Onomastic.his verbis docet, κηρύκειον φέρουσιν οἱ πρέσβεις. Apud Suidam, κηρύκειον, ξύλον ἔχον ἑκατέρωθεν δύο ὄφεις ... οἱ ἀντιπρέσβεις ... Non igitur ornamentum tantum erant, vt putat Alexander Genial. dierum lib.4. sed & tuitioni, d.l.sanctum.

CESSARE, pro in mora esse accepisse videtur H.Modestinus l.tutor.§.Lucius.D.de vsur.& alibi.Sed & pro frustrari sumitur in l.5.§.Imperator.D.vt in poss.leg.

Cessare partem dixit Iauolenus l.Mæuio.41.D.de legat.2. pro deficere:& cessantium,id est deficientium partes, eodem sensu Paulus l.diuus.7. D.si cui plus quàm per leg.Falc. Sic Romanus Pontifex,Cessante caussa cessat effectus,id est,deficiente,& sublata, c.cùm cessante.extra de adpel.& vide A.Tiraquellum tracta. Cessante caussa. Cessanté quoque demõstrationem apud Papinianum accipere debemus, pro deficiente probatione l.cùm ex pluribus.97.D.de solut.

Cessare edictum dixit Vlpianus l.quòd si.3.D.ne quis eum qui in ius voc.pro eo quod est locum non habere, & ad eum casum non pertinere.

Cessare libertatem, Et,

Cessare addictionem, apud Vlpian.l.ergo.4. §.si in fraudem.& §.si bona.D.de fideicom.libert.accipi oportet, hoc est non valere,& ei actui locum non esse.

Cessio,vide suprà in verb.Cedere.

CESSIONARIVS dicitur ille, in quem transfusa est obligatio,vel nomen,& debet certiorare debitorem, quòd nomen eius in ipsum transfusum sit,ipsum notificando, vel ostendendo instrumentum, & legendo, & copiam si velit habere,dando, vt l.nomen.quæ res pig. oblig. po. C.aliàs alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. C.de oblig. & actio.per Bartolum.

CESSVM dare l.bouem.43.in princ.D.de ædil.edic. mulæ dicantur:quod quid sit variè exponitur. Mihi locus corruptus esse videtur, & legendum sessum, vt de iis dicatur mulis quæ homines vehunt, quæ & magis calcitrosæ sunt aliis.Sessus autem pro sede ponatur. Holoander, Cessim dant legit,alij pessundant.

CETEROQVIN, pro alioquin poni apud Vlpian.l.eius qui.29.D.de iure fisc.Sed enim hæc pœna magis est,vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatoré redemit: ceteroquin aduersus hæredem eius transire nõ debet. Et apud eundem l.ex facto.35.§.cerum.D.de hæred.instit.putat A.Augustinus in Emendat.

CETERORVM, & reliquorum adpellatione omnes scribit cõtineri M.Terentius Clemens in l.cùm oprio.17.D.de opt.leg.& Marcellus apud Vlpianum l.ceterorum.D.de verb.signific.ideóque inclusionis notam esse constat. Excludit etiam plerunque, veluti apud Vlpianum l.non solùm. §. quæritur. D.de procurat. Singulari quoque numero apud eundem l.2. D.de iis quæ in test.delent.excludit.Compendiosè in tabellionum tabulis, instrumentisve interiecta his notis, &c. hæc vox, comprehendit omnia, quæ sunt de natura contractus, vel rei, super qua adponitur, Bartol. in l. Gallus.§.idem credendum.D.de liber.& posthu.Huius locutionis vim latissimè explicat Iason, & Alciatus ibidem.

CETERA COGNITIONIS, dixit Scæuola l.intra vicesi.39 D.de minoribus,pro omnibus, quæ ad caussæ restitutionis in integrum cognitionem pertinerent, Sic eodem sensu dixit idem, Cetera negotij. Sic,

Cetera venditionis dixit Vlpianus l.magis puto.5. §.si pupillus.D.de rebus eorum.pro omnibus quæ venditorem facere,& præstare oportet: & omnia iudicij, l. in caussæ.D.de procurato.

CETERVM absurdi nota est,& significat alioquin, l.ait prætor.7.§.j.D.de minorib. Et ideo si minor conueniat debitorem,adhibere debet curatores,vt ei soluatur pecunia:ceterùm non ei compelletur soluere. Et l.4.§.si quis autem. D.de alien.iudic.mut.cauſ.fact. & alibi sæpe in libris Dige.quod res ipsa satis indicabit. Sic sumitur apud Tertullianum lib.2.aduers.Marcionem.Ceterùm non esset anima,&c.& in l.iam tantem. in princ.D.iudic.solui.& l.in caussæ.D.de procur. Ceterùm aduersandi nota est, & accipitur pro sed, in cõstit.Alexand.Imp.l.4.C.si aduers.rem iud.

CH

CHALDAEI in Constantij Imp.rescripto l.nemo.5.C.de malefi.& mathema. secundum interpretationem B. Hieronymi in c.2.Daniel.dicuntur γενεθλιακοί, qui futura ex natiuitatibus prædicũt:quo sensu accipi debet apud Spartianum, cuius hæc verba sunt, Vel vates, vel Chaldæos consuluisset.quod & Plutarchus in Galba adnotauit.

Χαμόθεν apud Modestinum l.ἀθῆναι. §.χρὴ δὲ μὴ. D.de excus. Anto. August lib.singulari ad Modest.suppliciter.Iac. Cuiacius de plano vertit. A.Augustini sententia potior visa est. Nec moueor Græcorum interpretatione, qui interpretantur χαμόθεν, ἐκ πεδίου, hoc est de plano.

Χαμαιδικασταὶ pedanei iudices, quorum commeminit Iustinianus constit.60.§.χαμαί.& vide Alciat.lib.j. Parerg. cap.41.

CHARONIANVS libertus à Charonte dicitur, ea forma qua horcinus Vlpian.Instit.tit.2. ab horco: id est nullius,nisi Charontis, Plutonis,horci.

CHARACTER, figura vel signum, vel forma expressa ex litera præcipuè. Vlp.de testa.l.ad testium. Dum tamen(inquit)habuerit χαρακτῆρα.

CHARTA, est pagina scriptioni apta. Differt à papyro. Papyrus enim est materia vnde chartæ præparantur: vbi verò

vbi verò expolita est, chartæ nomen accipit. Viglius in §. nihil autem. Instit. de testa. ordin. quæ distinctio iuuatur responso Vlpiani l. librorum. §. chartis. D. de leg. 3. Chartæ adpellatio & ad nouam, & ad deletitiam refertur, l. 4. D. de bo. pos. secun. tab. Chartis autem legatis, neque libri iam facti, neque cœpti scribi, neque membranæ, neque cæteræ ad scribendum materiæ debentur, l. librorum. 52. §. 4. & l. chartis. 76. D. de leg. 3. Chartas autem epistolares penoris esse ait Seruius apud Vlpianum l. 3. §. pen. D. de penu. leg. & bis continentur chartæ ad ratiunculam paratæ, d. §. penult. At chartarum genera, & quo fierent modo explicant Plinius lib. 13. cap. 12. & Isidorus lib. 6. cap. 10.

Chartam deletitiam, cuius meminit d. l. 4. Græci vocant παλίμψηστον, Cic. lib. 7. Epistul. Epist. 18. Nam, quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam, sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc scribere. huius & commeminit Martialis:

Esse puta ceras, quamuis membrana vocetur,
Delebis quoties scripta nouare voles.

Chartiaticum, in l. diuus. D. de bonis damnat. quod quasi pro charta officialibus præstabatur. Sic enim legitur in Pandect. Flor. sic & emendati vulgati Codices habent. Alciat. li. j. Par. variè hoc vocabulum conatur restituere: sed parum ad rem. Florentinam lectionem confirmant Zonare verba in Nicephoro: ἀνῄρηται περὶ βιβλίω τῶν ἐπαρχιῶν ἐπάναξιν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ...... χαρτιατικὸν τινὶ τῶν νομισμάτων ἄλλο παρά... Eodem autem modo dictum videtur, quo Cerarium, Verrina v. quod quasi pro cera pendebatur: sicut & pulueraticum & puluerarium, quod vide suo loco.

Χαρτοπρᾶται, Chartopratæ, in titul. de colleg. & chartopra. & Numul. lib. 11. C. sunt Chartarum quæ ex prouinciis in vrbem transmittuntur, susceptores, & venditores. In Basilicis eo. tit. περὶ συστημάτων καὶ χαλκοπρατῶν. repone χαρτοπρατῶν.

Χαρτοπρατεία Chartarum venditio, l. vnica. C. de colleg. & chartopratis lib. 11.

Χαρτουλάριοι, magistri dicuntur scriniorum. Hinc,

Χαρτοφυλάκιον, in ca. j. extr. de proba. dicitur scrinium vbi chartæ reponuntur. vide Sudam.

Chartularii, in rub. de num. actu. chartul. lib. 12. C. & l. nulli. 10. in fin. C. eodem. & l. 3. de cano. largit. tit. lib. 10. C. dicuntur, qui de cohortalibus officiis vniuscuiusque prouinciæ largitionales titulos retractabāt: id est qui chartas & codices tractabant earum expensionum, quæ priuato principis ærario illatæ, magna ex parte in largitiones insumebantur. De iis accipi debet l. j. §. illi quoque. de præpos. ag. in reb. lib. 12. C. Hos Commentarienses dictos scribit auctor Etymologici. Chartulariorum frequens mentio fit in Notitia Nouellæ 8. Porrò Zonaras posterioribus temporibus, Chartularium, τὸν τῶν βασιλικῶν ἱπποφορβίων ἐπιστατοῦντα appellatum Tomo. 3. Annalium in Leone Isauro scribit: atque eum, qui huic muneri præficiebatur, πρωτοστράτορα vocatum.

Chartularius cubiculi, quem Græci τὸν ἐπὶ κανικλείου vocabant, constitutiones subscribebat, vt no. Constitut. Manuelis, cuius commeminit Iac. Cuiac. l. 2. C. de pet. bo. subl. lib. 10.

Chasma, Χάσμα, terræ hiatum significat: eo verbo vsus est Vlpianus l. cùm res. 47. §. fin. D. de leg. j. & alij Iurisconss. in Pandect. sæpe χασματίας appellat Aristoteles lib. 2. de Mundo: τῶν δὲ σεισμῶν οἱ μὲν συνιζάνοντες ... τὰ κοῖλα, χασματίας λέγονται). De hoc terræ hiatu loquitur Plinius lib. 2. cap. 82. Seneca lib. 1. Natur. Quæst. Chasma vocat cùm aliquod cœli spacium desedit, & flammam dehiscens, velut in abdito ostentat.

Chelynitas, in l. fi. §. species. D. de publica. & vectig. gemmam esse Indicam testudinis oculo similem putem, ex Plinio lib. 37. cap. 10.

Χειρόμβολον, in l. j. §. & sunt quidam. D. naut. caup. stab. est signum à magistro nauis in prora residentis manu datum, quo nautis imperat vt aliquid faciant, seu aliquē recipiant, vel non recipiant, Alciato lib. j. Parerg. cap. 44. interprete.

Χιλίαρχον, mille militum ducem, Vlpianus l. j. D. de test. milit. rectè appellat.

Chirographum, χειρόγραφον, scripturam priuatam manu cuiusque subscriptam, subsignatámque significat, apud H. Modestinum. l. si chirographum. D. de probat. eodem significatu alibi sæpe reperias. Itaque generale nomen est, ad omnes huiusmodi cautiones pertinens, l. pen. D. de rest. & sæpe apud Cicer. & alios veteres. fecit autem consuetudo, vt chirographū propriè appelletur συμβόλαιον γραμματεῖον, vt ait Hesychius: id est cautio ad contractus pertinens: & propriè libellus quo quis pecuniam se debere scripsit. Itaque Asconius in Verrin. 1 t. Inter syngraphas, inquit, & cætera chirographa hoc interest, quod in cæteris tantùm quæ gesta sunt scribi solent: in syngraphis, etiam cōtra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut nō integrè numerata, pro temporaria voluntate hominū scribi solet, more institutóq; Græcorum: & cæteræ tabulæ ab vna parte seruari solent: syngraphæ signatæ vtriusq; manu, vtriq; parti seruandæ traduntur. Hæc ille. Hoc etiam ἰδιόχειρον vocat Leo l. scripturas 11. C. qui pot. in pigno. pro signo ipso testis accipitur, Paulo l. penul. D. de testa.

Chirographo legato venditóve, non solùm tabulas, sed & debitum, & nomen, legata, venditáve intelligi rectè scribit Vlpian. l. seruum filij. §. eum qui chirographum. D. de leg. j.

Chirographum inane appellat Vlpianus, cùm debitum est in solidum solutū, l. 18. D. de solut. Solutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilominus creditor, vt instrumenta ad eum contractum pertinētia ab alio quàm debitore exhibeantur, agere potest. Inane etiā dici potest, quod sine caussa factum est.

Chirographarius creditor, qui ex solo chirographo nititur & sibi cauit, in l. pro debito. C. de bon. auct. iud. possid. quod & expressius ostendit Paulus, li. 5. Sentent. tit. 26. §. fin. Idem l. 38. §. j. D. de priuileg. cred. Respublica creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. Opponuntur autem iis qui Hypothecarij dicuntur, l. cum tibi. 10. C. qui pot. in pign. & l. 4. & 6. C. de priuil. cred. Hinc,

Chirographarius debitor, qui chirographo, & cautione promisit, séque obligauit, l. si soluere. C. de nouat. & l. vnic. C. etiam ob chirog. pec. pig. ten.

Chirographaria pecunia, quæ sine pignore solo chirographo comprehensa est, rubr. C. etiam ob chirograph. pec. Et,

Chirographaria instrumenta, l. fi. C. si certum pet. tabulæ quibus continentur huiusmodi cautiones.

Chirographaria actio dicitur, quæ ex chirographo nascitur.

Χλαῖνα Latinis læna, militaris vestis genus, Baysio ex Plutarcho in Numa: καὶ γὰρ ἃς ἰμάτια ... οἱ βασιλεῖς χλαίνας.

Chlamys, Inter puerilia vestimenta recensetur ab Vlpiano, in vulgarissima l. vestis. D. de aur. & arg. leg. Suidas autor est, Numam primùm Romanorum regem chlamyde vsum esse, cùm legationem Isaurorum excepisset, rationémque eorum habitus percepisset. Vide Baysium in d. l. vestis. latè disputantem.

Choenix, quæ & maior libra apud Athenienses vocabatur, fuit mensura tritici quantum quisq; vno die comederet, sextarium Gaza vertit: pendebat eorum drachmas 150. hoc est 7. & 20. vncias Græcas: nostra autem mensura sequilibram. Eius chœnicis dimidium, drach

dium, drachmarum 75. libra, seu libella dicebatur, cuius fit mentio in l. iudices. C. de episcop. aud. qua iubent Impp. Honor. & Theodosius duas libellas, id est, choenicem victualis substantiæ, custoditis præstari. quod etiam olim fieri solitũ ostẽdit Pythagoræ symbolum, Choenici ne insideas. Cuius explicationem pete ex Chiliad. Erasmi, & cap. 17. lib. 3. Parerg. Alciat. hac voce libra, seu libella Paulus vtitur in l. seruis vrbanis. de leg. 3. quum, ait, Quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poterit. Accursius pro albis panib. inscitè exponit.

CHOMATA, χώματα, quid sint, interpretatur Vlpianus D. de extraordi. crimin. l. sacularij. Chomata, inquit, sunt aggeres, qui solent aquam Niliacam continere. χῶμα autem Græcè dicitur agger, terra aggesta, cumulus terræ, vel lapidum.

CHORAGROS, Græcum est verbum, Theodosio, & Neuterio auctoribus, in lib. de limitib. quo villa significatur, ἀπὸ τῆς χώρας, ἀγρός.

Χωρεπίσκοπος, in Græca constit. C. de episco. & cler. & ca. Chorepiscopi. 78. distinct. dicitur, qui ab vrbis episcopo certo vico, vel pago præficitur: vnde à Papia regionarius vocatur. Fuere huiusmodi multi, ecclesia nascente, posteà sublati: idque Damasus Pontifex significauit in Epistolis d. c. Chorepiscopi. sic enim ibidem scribendum, non correpiscopi.

CHORVM, apud Africanum l. cum eiusdem. 34. D. de ædil. edict. & Cels. l. si chorus. 79. D. de legat. 3. & in comœdiis Aristophanis, maximè in Pluto, accipere debemus cœtum, siue multitudinem canentium. Nam multorum vocibus, & concentu constat, Sic eodem sensu Chorũ clericorum psallentium dicimus. Chorus μετωνυμικῶς locum significat qui psallentes continet, in Decretalibus Pontificum Epistolis, cap. dilectus. extr. de præben. & dignitat. in antiq.

Χρημάτων appellatione Iurisconsultis tam mobilia, séque mouentia, quàm immobilia continentur: pro rebus hæreditariis accepisse visus est Solon apud Demosthenẽ, in ea quæ πρὸς Λεωχάρην ἀντιγραφὴ inscribitur. B. est oratione, χρημάτων. Huius quidem verbi significatio ita est latissima, vt pecuniæ Latinis, vt docent passim Iurisconsulti potissimum D. de verb. sign. l. 178. & l. 222. περὶ τῆς χρημάτων l. Pollux lib. 3. cap. 10. & lib. 9.

Χρηματισμῶν prænomen interpretatur Theophilus in §. si quis in nomine. Institut. de legat. qua de re consule Anto. Aug. lib. 3. Emendat. cap. 8. Alias χρηματισμὸς pro responso iudicum ius reddentium. Athenæus de Dionys. τοῖς δὲ χρηματισμοῖς ἐποιεῖτο τοῦ βουλομένου, παρ' ὀλίγον κλοιὸν τοῦ σώματος. Postulationibus adeuntium respondebat, arca intermedia.

Χρῆσις, id est, vsus. Vlpia. sed si χρῆσις, ait, sit relicta, an vsus sit, videndum, l. si habitatio. §. 3. D. de vsu & habitat.

Χρῖσμα, vnctionem significat, quæ conficitur ex oleo & balsamo, c. vnico. §. ad exhibendum autem. extra de sacra vnctio. quo verbo vsus est B. Ioannes. Epist. 1. c. 2. καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε. &c.

CHRISTIANORVM appellatione Episcopos contineri in l. Christianos. C. de episcop. aud. & l. fin. C. de postlim. reuer. Azo & Accursius in d. l. Christianos, scripsere. Nisi dicas pro cœtu Christi fidelium accipi, quibus pro captiuorum redemptione hoc officium pietatis incumbit. Prior tamen interpretatio potior visa est: iuuatur Nouella Iustiniani constit. 131. §. ὁ δὲ κάντ. Christianus autem rectè vtitur ad persequendum ius suum scriptis legibus, quia lex est creatura & ordinatio Dei, id est, conseruatio ciuilis iustitiæ. Nam politicus status est Dei opus, etiam si personæ sint impiæ, & abutantur tali ordinatione. Paul. Rom. 13. Non est potestas, nisi à Deo. Et Psal. 81. Ego dixi, dij estis, hoc est, gerentes officia diuina: quæ sunt, conseruare iustitiam, & iudicia, defendere innocentes, punire delicta, militiam legitimam exercere, ad defendendum bonos. Christiani autem dicuntur à CHRISTO, l. 3. C. de summa Trinit. Sic & Christianus actiones sibi competentes, velut instrumẽta exigendi debiti, exercere potest secundum iuris præscriptum, modò semper ambiat concordiam bona fide.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Id est aurea pro æreis, & centum bubus emenda pro nouem iuuencis redimendis. Hoc Carmine Homeri lib. 6. Iliad. παρωδικῶς vsus est Iustinianus in Procemio Digest. incip. omnem. in fin. quo permutationem inæqualem significat. quod & M. Cicero lib. 6. Epist. ad Atticum epist. 1. indicat his verbis: Habes ad omnia, non vt postulasti χρύσεα χαλκείων. sed paria paribus respondemus. & Gellius lib. 2. cap. 23. satis apertè ostendit, disparitatem notans. Alias effertur, Diomedis & Glauci permutatio. Vide Erasm. in Chiliad.

CHRYSOLITHI, inter gemmas perlucidas recensentur ab Vlpiano l. cùm aurum. §. peruenіamus. D. de aur. & arg. leg. eam esse colore aureo translucidam ait Plinius lib. 37. cap. 9. Hanc commemorat Isidorus lib. 16. Etymol. cap. 14.

Χρυσάμμος, vide suprà in verbo Balluca.

CHRYSVLCA, aqua vulgò Aqua fortis vocitata, cuius vi aurum à quocunque metallo deduci scribit Alciat. lib. 3. Parergon capite 11. cuiusmodi ars Vlpiani temporibus inuenta non erat, vt ex eiusdem responso colligit idem Alciatus, quod extat l. idem Pomponius. §. §. 3. versi. sed si deduci. D. de rei vendic.

C I

CIBARIORVM appellatione neq; habitationem, neque calciarium, neque vestiarium contineri Vlpianus rectè scribit l. diariis. 21. D. de alim. & cib. ideòque de cibo tantùm accipienda putat. & vide infrà, Cibus. Eam quoque significationem videtur indicasse Varro lib. 4. Ling. Lat.

CIBILLAM, à cibo duci rectè censet Varro lib. 4. Ling. Lat. eamq; escariam mensam dici: prius erat quadrata, posteà rotunda facta: quæ omnia confirmant Vlpiani interpretationem d. l. diariis. vt non immeritò cibaria à vestiariis separarint Scæuola l. Gaio. 13. D. de alim. & cibar. leg. & Paulus l. Lucius. 12. D. eod. In alimentis diuersum Modestino placuit l. 4. D. eo. At libri veteres apud Varronem, vt refert Turn. in suis in Varr. comment. Cillibã legunt. Hinc Festus, Cillibæ erant mensæ rotundæ: atque dictas à cibo per traiectionem literarum aut syllabarum, vt fieri posse alibi Varro dixit. Putat tamen Turnebus non à cibo sic deductas, sed à Græco κιλλίβας, quo significatur mensa tripes.

CICATRICEM in notæ appellatione contineri ait Vlpianus l. 3. §. fin. D. de fugit. quod & videtur obseruasse Baldus (cuius loco Bartolum citant lexicographi) in l. si quis metallum C. de pœn. cam igitur euidentem rectè appellat idem Vlpianus l. quæritur. §. fin. D. de ædilit. edicto. remanet enim vulnere sanato.

CIERE dicitur, qui nominat.

CIHIAMXLLVS, siliqua filuatica dicitur Theodosio, & Neuterio auctoribus in lib. de Limitib.

CILICIA vela, Cassius apud Vlpianum l. quæsitum. 12. §. si domus. D. de fund. instruc. texta de pilis, in castrorum, nautarúmque vsum, scribit Asconius: sic & accipienda sunt in l. fundi. §. quæ tabulæ. D. de actio. empt. Sic dicta quòd in Cilicia (sic autem legendum, vt & Flor. Pand. l. 4. in fin. a. D. de censib.) eorum vsus ortus esset vel potius à ciliis, ex his coacta, vestimenta vulgò Feltra vocamus: nempe τὰ ἐκ τριχῶν συμπιλήματα. Huic Conciliare verbum Fullonũ, τὸ συμπιλοῦν, πιλεῖν, ἐκπιλεῖν, καὶ συμπιλοῦν Varro lib. 5. de Ling. Lat. apud Fullonem vestimentum cum cogitur conciliari dicitur. De his accipiend

accipiendum Virgilij versum lib.3. Georgic. Servius admonuit:

Nec minus intereà barbas incanáque menta,
Cinyphij tondent hirci, setásque comantis
Usum in castrorum & miseris velamina nautis.

In vsum, inquit, castrorum, ideo dixit, & quia de ciliciis poliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis possit adhærere.

CILICII termini à Cilicio Saturnino Centurione legionis 27. dicti in libr. de Limitib. variorum aucto, fit mentio.

CILICIUM, vestimentum pilis hircorum, & captarum textum. c. qui sanctus. de pœnit. distinct. j. & de pœn. distinct. 3. c. Achab Rex. quod pœnitentium erat dd. cc. Sic autem vertit B. Hieronymus, vt refert Gratianus. Idem B. Hieronymus in Esaiam: Cilicina tunica habitus fuit propheтantis populi delicta plangentis, pro quo 70. interpretes σάκκον ex Hebræo dixere.

CINCIA lex, vide infrà Lex.

CINGERE arborem, vetustè, pro illam in orbem deglabrare, seu delibrare. Paulo arbo. furt. cæs. l. cædere. Cingere, ait, arborem, est illam deglabrare. Vlpian. l. furtim D. eod. & Alphe. locati l. in lege locationis. Néve quem cingere, cædere, vrere finito. Cingere præterea notissimæ significationis est, à quo significatu ducitur participiale nomen.

CINCTUS, a, um, apud Marcellum in l. Titius. 25. D. de milit. testa. quod quidam de eo milite accipiendū putant, qui tribunatui, aut muneri alicui præficitur. Titius priusquam Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus, manente eodem testamento decessit. Paulus l. quod dicitur. §. j. D. eo. Miles testamentum fecerat, deinde non ignominiæ caussa missus, rursus cinctus est in alia militia. Sed & ad alios potest referri qui alicui alij administrationi præsunt, veluti in constitutione Theodosij & Valétiniani Impp. l. 2. C. vt dignit. ord. seru. libr. 12. quo loco pro cunctis, legendum Cinctis, vt & res ipsa docet, & vetera exemplaria admonent. Potest tamen dici in d. locis Marcel. & Paul. de eo qui ad militiam conscriptus, miles factus est. Mnris enim fuit antiquis, vt togati ciues essent in militia: sed prœlium inituri, præcingerentur. Inde testamenta in procinctu, quemadmodum Plutarch. in Coriolano testatur. Sed eo more sublato, cingulum mansit perpetuo: vnde qui ab Imperatore ignominia afficiebantur, plerunque discingebantur, qua pœna vsum Marcellum Liuius lib. 6. testatur: Augustum verò, Suetonius.

CINGULUM, translatitiè sumi pro administratione in iure nequaquam omnium addubitat, quin & pro dignitate ipsa l. 2. C. vt dignita. ord. ser. lib. 12. & l. omnes. C. de meta. & epide. eo. lib. Sed & pro dignitatis titulo accipi solet. l. fi. C. de præpos. sac. cubic. lib. 12. Cingulū autem depositum, administrationem positam & finitam interpretari oportet, in l. 2. C. vbi de ratiocin. agi oportet. Cinguli præscriptionem, exceptionem fori declinatoriam ob priuilegium accipere debemus. l. fi. de adpa. mag. milit. lib. 12. C.

CINCTUM LIMUM adpellari ait Hygenus lib. de limitib. agr. purpuram transuersam.

CINAMOMUM, cuius commeminit Marcianus. l. 6. §. species. D. de publicanis. fruticis in Æthiopia nascētis genus: cuius vis in cortice est, de quo Plinius lib. 12. c. 20. & Dioscorides lib. j. Rarissimum etiam suo tempore fuisse hoc fruticis genus scribit Galenus, nec alibi conditum quàm in scriniis Imperatorum. Sunt tamen qui existiment aliud nihil esse quàm quod nobis, *fine canelle*. Vide Garchiam ab Orto.

CIPPUS columna dicitur, quæ cum inscriptione ad cōseruandam alicuius rei memoriam erigi solet, Græcis στήλη. cuiusmodi etiam in defunctorum monumentis erigi consueuere. de quo accipiendus est Horatius lib. j. Sermon. Satyra 8.

Mille pedes in fronte trecentos cippus in agrum
Hic dabat: heredes monumentum ne sequerentur.

Pontificiis verò truncum significat, aut lignum inornatum, perforatum in modum capsæ: in quo pecuniæ oblatæ, donatæve ecclesiis reponebantur, Clemen. exiui. §. quocirca quæstus. de verb. signific. vbi gl.

CIRCA ad locum referri putat Isidorus, quod & Proculi testimonio comprobatur, in l. Rutilia Polla. D. de contrah. empt.

CIRCENSES, quasi circuenses dictos putat Cassiodorus lib. 4. variarum ad Faustum, propterea quòd apud Antiquitatem rudem, quæ necdum spectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enses, & flumina locis virentibus agerentur. Certaminis Curulis genus erat, quod commemorat Alexand. Neapol. libr. 5. Genial. Dier. c. 8. Hinc

Circenses equi apud Hermogénianū. l. j. D. de muner. & honor. & Circenses ludi, in l. ciuitatibus. D. de legat. j.

CIRCITORES, Circuitores, antiquis (vnde & Circites apud Festum, circuli ex ære facti) Vlpiano in l. cuicunque. §. in princ. D. de institо. dicūtur qui bus lintearij, vel vestiarij dant vestem circumferendam & distrahendam: quos & institores dici posse refert. In re verò militari adpellantur Vegetio lib. 3. c. 8. de re milit. qui vigilias circumibant, & si qua emersisset culpa, renuntiabant. Tribuni, inquit, eligunt, qui vigilias circumeunt, vt renuntient, si qua emerserit culpa, quos circitores adpellant: nunc militiæ factus est gradus.

CIRCULATORES Paulo l. vlt. D. de extraord. crimin. qui serpentes proponunt, & circumferunt. Hoc verbo vtuntur M. Cicero in Epist. & Seneca in lib. Beneficiorum: illos Græci vocant, ἀγύρτας, καὶ ὀχλαγωγοὺς καὶ περιοδευτάς.

CIRCUMCIDERE, apud Modestinum. l. circumcidere. D. ad l. Cor. de sicar. & apud Paulum libr. 5. Senten. tit. 22. significat per circulum incidere & amputare: quod et summus Nomotheta DEUS æternus iusserat Genesis capite 17. formam ibidem docens, καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν. Quam rem Paulus Apostolus Galat. 5. Lucas actо 15. Tertullianus libr. aduers. Iudæos et lib. 5. aduersus Marcionem explicant, et extra de Baptism. et eius effe. c. j. Ciues autem Romani si se aut seruos suos circumcidi paterentur, relegabantur, ademptis bonis: atque hi qui circumcidebant, capite puniebantur, perinde ac si castrassent.

CIRCUMDUCERE, est fraude obrepere, et obregere, Tertulliano lib. de pœnitent. in med. Circumducere etiam est inducere, tollere, delere, et ad nihilum ponere. Hinc Circumduci caussa dicitur. l. si præses. C. quomodo et quand. iud. cum ob id quia deserta est, eius nomen ex caussarum albo eximitur. Paulus l. 45. D. de re iud. Acta apud se habita, si partes cōsentiant, et iudex hoc permiserit, potest iubere ea die circumduci. Sic edictum circumducere Vlpian. l. 73. §. j. D. de iudic. Tum circumducendum erit edictum peremptorium, neque caussa cognoscetur. Quod pragmatici dicunt, *le defendeur a congé avec despens*, quod fit nō comparente actore in die dicta et assignata. Bud. in Foren. aliter exposuit, sed meo iudicio, malè.

Circumduci cognitionem apud Vlpianum. l. diui fratres. 27. §. j. D. de lib. causs. cancellari interpretatur Accursius rectè Galli pragmatici dicunt *mettre au neant*.

CIRCUMFORANEOS medicos, qui ad fora properarent vertit Antonius Augustinus libr. singulari ad H. Modestinum l. ἰατρ ἀνα. ibi, περιοδευτὰς. D. de excusa. M. Ceceronem in Cluentiana imitatus. Pharmacopola, ait, circumforaneus qui properaret, cui fora multa re-

ftarent,&c. ... Circuitores verterat interpres vetus:cuius sententiam probat I. Cuiacius ad d.l. ... atque Circumforaneorum adpellatione vilitatem significari. Circumforaneos dictos putat Isidorus,quod in modum rotæ circumferantur.

Circumfluens amnis insulam facit.l.ergo.D. de acq.rer. domin.

CIRCVMLVVIO,Festo lib.3.est Ius prædiorum: (Hotom:prædiatorium legi vult) id est cum parte aliqua diuisum flumen,agrum alicuius ita ambit,vt inferius vnitum,illum in insulæ formã redigat.l.adeo.7.§.quod si.D.de acqui.rer.dom.

CIRCVMSCRIBERE Senatum dixit Tullius,pro priuare auctoritate,vt eleganter adnotauit Beatus Rhenanus ad Tertullianum in lib.de Patientia. Circumscribere etiam abrogare,& obliterare, frequens hoc significatu verbum Iurisconſſ. & classicis auctoribus. Cicero in lib.de finibus:Circumscriptis igitur iis sententiis,quas modò posui,&c. Circumscribere etiam fallere significat,vt apud Græcos περιγράφειν. Paulus.l. exceptiones.7.§.j.D.de except.Si quis fideiusserit pro minori viginti quinque annis circumscripto. Plerunque autem in minoribus hoc verbum vsurpatur.Cic. lib.Offic.3.Circumscriptio adolescentum lege Lætoria vindicata est.Pro Cluent.Cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionésque adolescentium nascerentur. Hinc

CIRCVMSCRIPTVS dicitur,qui dolo alterius decipitur.l.item exigit.16.D.de dolo mal.l. si ex caussa. 9.§.j. D.de minor.Porrò autem is circumscriptus non videtur,qui iure cõmuni est vsus, Idque Zeno Imperator constituit.l.fi. C. de in integ.restitut. Hinc eodem sensu.

CIRCVMSCRIPTIO, Græcis καταστροφή, est cũ quis scripto quidem legis paret & satisfacit , sed nõ etiam menti,cuius duo exẽpla exponit Cuiac.obs.lib.13.c.24.

Circumscriptorem colubrum, hoc est deceptorem , adpellat Tertullianus.

CIRCVMVENIRE eodem sensu quo circumscribere, hoc est,decipere,accipitur. l. in causa.16.§.pen.D.de mino.idque.l.j.§.dolum.D. de dolo mal. Sunt etiam qui putent circumuenire quem posse sine dolo.

CIRCVMSTANTIA alicuius loci intelligitur per 30. pedes,vt dicit Bart.in l.item apud Labeonem.§.conuitium.D.de iniur. Circumstantiæ autem, quæ in iure variant omnia,vt æquitas inde colligatur, septem sunt,Causa,quare aliquid factum sit,persona, quis, & cum quo fecerit:locus,vbi factum sit:tempus, quando factum sit: quantitas, magnum an exile sit: qualitas, quomodo factum sit:euentus,an metu, vi, errore, dolo,culpa,casu fortuito factum sit. Claudius Saturninus in l.aut facta, D. de pœnis. Secundum istas enim circumstantiarum species, æquitas iubet ius summum vel intendi,vel remitti. Circumstantias dictas quidam putant,quæ in vnaquaque cõtrouersia quæri solent,& quasi quæstionem circumstant. Has diligenter attendendas suadet I.Chrysosto.Hom.10.in Matth.& 43.q.8.c.occidit.Circumstantiam videtur definire Angelus Clauasius in dictione Circumstantia, quæ circumstat actum quasi extrinsecus extra actus substantiam consideratum. Oldendorpius verò sic definit: Circumstantiæ sunt notæ rerum, & personarũ communes & externæ,ex quibus æstimatur iuris definitio, non solùm in pœnis delictorum , verumetiam in omnibus contractibus & humanarum functionum negotiis.

CIRCVS, propriè significat omnem in gyrum ambitũ, à circumeundo,vt vult Seruius. Apud Macrum.l.3.D. de operibus public.locus est muris septus,in quo Curulia certamina peragebantur. Virg.lib.5.Æneid.

–mediáque in valle theatri
Circus erat.

Fuerunt autem tres circi Romæ: Circus maximus inter Palatium & Auentinum : circus Flaminius , qui & Apollinaris:& circus Neronis,in Vaticano.

CISIVM, vehiculi genus est biroti,inquit Nonius, quo nunc etiam Hungari vtũtur.Cic.pro Sex. Roscio. Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiis peruolauit. Hinc.

CISIARIVS, ipsius cisij auriga & moderator, Vlpianus caruchariũ adpellat.l.item quæritur. 13. D.loca.Item quæritur si cisiarius , id est caruchariũs , dum cæteros transire cõtendit,cisium euertit, & seruum quassauit.

CISTA, hoc est capsa,Græcum verbum,éstque vasis genus ad vestes reponendas,& id Vlpianus expressit.l.j. §.si cista.D.depositi.quod & Iulij Pollucis testimonio comprobatur lib.7.c.19.& lib.10.c.6. Notandum autẽ obiter cistas, in illa phrasi Cicer. Cistas disiicere,sumi pro vasis in quæ populus per pontes transiens tabellas sui suffragij mittebat.At Cistiphoros,numos Asianorũ fuisse,sic appellatos , quod in eis cistiferij essent sculpti,qui sacrorũ mysticorum cistis inclusorum arcana ferebant,vt in Cybeles mysteriis , Bacchi orgiis, Cereris initiis. Valebant autem paulo minus semidenario.Cicer. huius meminit in epist.ad Atticum. Cistigeros vero Martialis eos homines appellat, qui & pro contemptissimis & despicatissimis habebantur.

–Dum non vis nisi lato Gellia clauo
Nubere,nupsisti Gellia cistigero.

CISTERNA inde dicitur Festo lib.3.quòd sit cis, id est, infra terram.Nam cisterna non habet perpetuã caussam,nec viuam aquam, sed locus est ad colligendam aquam pluuiam aptus, imbribúsque concipitur. l. j.§. hoc interdictum. D. de font. Cisternam quoque aquæ,& vini dixit Vlpianus. l. vulgaris.21.§. sed si de naui.D.de furtis.pro loco effosso ad vini aquæve custodiam.

CITARE, est per præconem vocare in ius.l.diuus.7.D. de in integ.restitr.& l.& post edictum.73.D.de iudic.Et post edictum peremptorium impetratum, cum dies eius superuenerit,tunc absens citari debet: & siue responderit,siue non responderit,agetur caussa & pronuntiabitur.Cic.pro Flacco:Citat præco magna voce legatos Æmonenses.Hoc enim fiebat cum pro tribunali stans & vociferans,in iudicium euocaret.Er Citare in testimonium, Venuleio. l. in testimonium.20. D.de testib.pro vocare ad iudicem ad dicendum ferendúmque testimonium. Citare autem pæana, & minuritionem, vt legit Turn.apud Cic.in lib.de Oratore,Græcis sunt παιανίζειν,& μινυρίζειν , vt illud sit contentionis vocis,hoc remissionis. Vide Turn. Aduers. lib.1.c.12.

CITATVS reus,apud Papinianum.l. inter. 10. D de public.iud.Liuius libr.3.Patres,ait,in Curiam per præconem citari iussit. M. Fabius, In publicis (inquit) certè iudiciis vox illa præconis,præter patronos , ipsum qui egerit citat.Hoc verbum retinuerunt pragmatici ecclesiastici apud Gallos.Curiæ (quas vocant) seculares pro hoc dicuntur *adiourner*, quasi dicas ad diem in ius vocare.

CITATIO, ita diffiniri videtur ab A.Alciato rubr. C.de in ius voc.vt sit actionum instituẽdarum principium. quæ diffinitio comprobatur.§.omnium. Insti.de pœn. temer.litig.Sed & aliter diffiniri potest, vt sit in ius vocatio,per l.j.D.de in ius voc.Nam cùm quis de aliquo conqueritur,& querimonia sua coram iudice est deposita,iudex emisso citationis edicto,ad eius instãtiam vocat,vel inuitat illum ad se, in quem agere desiderat qui cõquestus est.Sed enim si in edicto iudex, vel prætor adiiciat hãc clausulam:Si in die præscripto

non veneris, quasi contumax condemnaberis, vel reputaberis: tunc edictum olim dicebatur peremptorium. Hodie autem sufficit, quòd dicatur: Citamus talem peremptoriè. Et est quadruplex modus citandi, secundum Guil. de Mont. Lau. Primus, per nuncium literis citatoriis: secundus per præconem: tertius per edictū valuis ecclesiæ adfixum, vel per compita. Cle. j. de iud. Quartus fit ex iuris dispositione. Item quædam citatio fit ad monitionem iudicis. c. consuluit. de offic. de leg. Item citationis sunt tres actus: primus est præceptum de in ius vocando, cùm iudex iubet nuntio, vt citetur reus: secundus denuntiatio, cùm nuntius denunciat citato, vt veniat: tertius relatio, cúm nuntius refert iudici se talem in tali luco citasse: Additur etiā quartus, scilicet comparitio citati: & quando citatus teneatur comparere, & si non comparet, mulctetur, not. per docto. in c. præterea. de dila. & de illis actibus vide. c. fi. de feriis. Et nota quòd citatio est de iure naturali, vt videre est in Clem. pastoralis. de re iud. Citatus ad locum morbosum, seu vbi aër est pestilēs, vel corruptus, non tenetur ire, cùm salutis hominum sit ratio habēda. l. recusare. §. si quis alio. D. ad Treb. & ibi per Bart. & docto. nec citatus peremptoriè potest dici contumax ante libelli oblationē. l. si finita. §. si plures. D. de dam. infecto. Porrò citationis scopus hic est, vt citatū iudicio sistat, isque in iudicium veniat, Alciato in rub. C. de in ius vocand.

Citationum genera duo excogitarunt interpretes: quædā enim verbalis est, qua præco vel voce, vel edicto quē vocat in ius: Realis quæ fit, cùm persona prehenditur, & in ius ducitur, trahitúrve, & in carceres coniicitur: quæ personæ prehensio, & captio, Græcis ἀνδρολήψια adpellatur, Pollux li. 8. c. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων. Vtriusque generis commeminere Accursius & Bar. & alij in l. consentaneum. C. quomo. & quando iudex. Sanè species quasdam commemorat Bart. in tract. in quibus casib. citatio non valet. Citationum alia genera constituit Io. Imbertus in lib. forensium Institutionum. Vnum priuatum, quod personæ, domiciliove fieri solet: alterum quod publicè fit per compita sono tubæ, quod ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι adpellauit Plutarchus in Gracchi vita: vel edictis compitatim, vel ecclesiæ valuis adfixus. Clem. j. de iudic. §.

Cito, in veteri interpretatione Nouell. Mandata princ. §. sed & suscipientes. exponit Accursius, hoc est, triginta dies. Cicer. in Bruto pro fortasse vsurpasse videtur. Sed neque verbis aptiorem cito alium dixerim. τάχα etiam, quod citò est Græcis, plerunque fortasse valet.

Cita hæreditas in libris Legum Romanarum dicebatur diuisa, vt ex Festo lib. 5. & Seruio Grammatico liquet, vide infrà Erectum.

Citatior aqua apud Vlpianum. l. j. §. 2. D. de aqua & aqua plu. arc. vehementiori æquiparatur. In vulgarib. exemplaribus est citior, quam rapidiorem interpretantur Albericus, Oldendor. & Spiegelus.

Cithara cum psalterio male cōcordat, prouerbium cuius fit mentio c. diuersis fallaciis. extra de cler. coniug. quo significatur vitam actiuam seu laicalem malè concordare cum vita clericali seu contemplatiua. Cithara enim cum sit instrumentum habens plures chordas, & valde clamosum, vitā denotat multis moti bus & occupationibus deditam: Psalterium verò, vitam clericalem seu contemplatiuam, quia sonum tenuem vel exilem habet Vide ibi Abbatem Panor. n. 5.

Citra in varios ferri significatus subiecta demonstrant. Accipitur aliquando pro fine. l. si. D. de pub. iud. & l. vt sit. 31. D. pro socio. & alibi sæpè eadē significatione. Citra exceptionis, restrictionísve notam esse censent, Accursio duce, Bart. Bald. & alij in l. transigere. C. de trāsact. & Alciatus lib. 5. Paradox. c. 9. Idem tamen Alciatus in d. l. trāsigere, eam vocem citra, pro fine, accipiendam putat: cuius expositionem, tacito auctore, probat B. Brissonius lib. 3. de verb. signific. Sumitur etiam pro præter. l. vlt. D. de calum. ibi, & citra pretij æstimationem. Quandoque sumitur quibusdam priuatiuè, seu negatiuè. l. si filia. §. Papinianus. (aliàs est lex incipiens si vu.) D. familiæ erciscundæ. Ponitur etiam aduersatiuè, & accipitur pro contrà. l. seruus. D. de nouat. Verius tamē est vt ibidem sumatur pro fine.

Citreæ mensæ, ex citri materia elaboratæ, olim celebrabantur. Paulus D. de actiu. empt. & vendit. l. si sterilis. §. quamuis. Veluti mensas quasi citreas emat, quæ non sint. Huiusmodi mensarum meminit Petronius Arbiter,

-Afris eruta terris
Citrea mensa, &c.

Ciuis dictus est, quòd in vnum coeat cœtum, & sub legibus viuat politicis, vt ex M. Cicerone constat. Ciuium quoque adpellatione continentur ij qui vtuntur priuilegiis, & similibus actibus ciuitatis, & suburbiorum incolæ, Alciato l. vrbis. 2. D. de verb. significat. & ante eum Alexandro Imolæo rubric. D. sol. mat. Ciues autem origine, manumissione, adlectione, & adoptione fieri diui Principes rescripserunt. l. ciues. C. de incolis. lib. 10. Atque Ciues Romani sunt Vlpiano in Epitom. tit. j. liberti, qui vindicta, censu, aut testamento, nullo iure impediente manumissi sint. quod & Iustinianus probat Institut. de libertinis. §. fin. In genere Ciues Romanos eos adpellat Vlpianus. l. in orbe. D. de statu homi. qui in orbe Romano sunt: idque diuus Antoninus constituit. Vide Alciatum libr. 2. Dispunctionum. c. 21.

Ciuilis actio, hoc est, præscriptis verbis, Vlpiano l. solent. D. de præscript. verb. Ciuiles etiam actiones ex legitimis & ciuilibus caussis descendentes, ad differentiam earū, quas prætor ex sua iurisdictione comparatas habet. §. sed istæ. Instit. de actionib. l. vlt. D. de constit. pecun.

Ciuilis dies, incipitā media nocte, in sequentémque mediam noctē finit. l. more. de fer. D. & vide infra. Dies.

Ciuilia iudicia, vide infrà Iudicia.

Ciuile ius, vide infrà Ius.

Ciuile negotium, hoc est, legitimū & iure ciuili receptū, & ex quo Ciuilis actio oritur. l. j. D. de æstimat.

Ciuilis obligatio, vide infrà Obligatio.

Ciuilis possessio, vide infrà possessio.

Ciuiles res, in Theodosij & Valentiniani constitution. l. 2. C. de petit. bonorum subla. libr. 10. hoc est ad publicum pertinentes, vel etiam ad ciuitatem & Rempublicam: cuiusmodi sunt opera publica. l. si aliquando. C. de operib. public.

Ciuilia verba, vide infrà Verba.

Ciuile pro iusto, æquo, legitimo accipi solet. l. ciuile. C. de furt. & l. cum in fundo. 78. §. sed & si non sit. D. de iure dot. E diuerso Inciuile, inhonestum, illicitum, iniquum, & cōtra iuris ordinem. l. inciuile. C. de rei vendic. & alibi sæpe.

Ciuiliter interdum significat, ciuili iure, vt cum dicimus ciuiliter quem obligari. l. j. §. hæc actio. D. si mēs. fals. mod. dix. l. j. §. si quis ita. D. de verb. oblig. Exempla frequentiora sunt, quàm vt referri debeant. Aliquando sonat rectè, legitimè, & ex iuris ciuilis regulis. l. filius. 28. §. si quis eo. in fi. D. de lib. & posthu. & l. 2. in fin. D. de acq. possess. Quandoque significat, secundum iuris ciuilis rationem. l. anniculus. 134. D. de verb. sign. quam interpretationem probat Alciatus, & ante eum Albericus Rosatius ibidem. Non tamen improbandā puteın expositionem Accursij. d. l. 134. explicantis ciuiliter, id est, secundum consuetudinem ciuium, & lo-

querelam, per l. Anniculus. 132. D. eod. tit. Interdum ciuiliter significat eo modo eáque formula quam Iurisconsulti excogitarunt & tradiderunt. Hinc Pompon. in l. pen. D. de solut. scribit verborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac substantiam: id est, consensum & pactum spectās, sed modum ac formam aduentitiam: cum Vlpian. in l. 8. in fi. D. de acceptil. apertè dicat, Acceptilationem esse iurisgentium: quatenus scilicet pactum conuentum, id est substantiam ipsius actus consideramus: vt acceptilationis materia sit iurisgentium, forma verò iuris ciuilis. Hinc Ciuiliter acquiri dicuntur, quæ iuris ministerio verbis, siue aliquo corporali facto, acquiruntur. l. ea quæ. 53. D. de acq. rer. domi.

Ciuiliter agit, qui quod sua priuatim interest, persequitur: Criminaliter, qui publicum. l. vnic. C. quando ciui. act. crim. præiud. & l. fin. C. de fals. Ciuiliter criminali persecutioni opponitur. l. fi. D. de furt. & l. constitutionibus. 37. D. de iniuriis.

Civicum munus, pro ciuili accipitur in l. 4. C. de fabricens. libr. 11. vbi falsò legitur ciui commanere, pro ciuico muneri.

Civitas, est multitudo seu vnitas ciuium, in hoc collecta, vt iure societatis viuat optimo. c. si ciuitas. de sent. exc. lib. 6. Zasius l. 2. D. de orig. iur. Cicero in Sōn. Scip. In ciuitate, & vbiuis locorum, necessariò requiritur in primis verbum Dei: deinde magistratus, qui administret rempublicam: id quod gentes quoque, quamuis Christum seruatorem nostrum ignorarent, lumine tamen naturali aliquo modo cognouerunt. Ideóque inter exempla iuris publici referuntur sacerdotes, & magistratus, in l. j. §. j. D. de iustit. & iur. Hac ratione Ciuitas adpellari sæpe solet ἐκκλησία, hoc est cœtus, vel congregatio, non qualiscunque, sed conciliata in vnam societatem communionémque fidei, & sacramētorum: vnde Apostolus ad Cor. Ecclesiæ Dei, inquit, quæ est Corinthi. Et Coloss. j. pro corpore ipsius, ait, quod est Ecclesia. Ciuitatis adpellatio aliàs accipitur pro iure ciuium ac libertate, qua ciues vtuntur. Vnde dicebantur olim ciuitate Romana donarii: quorum exempla commemorat multa Cicero pro L. Cornelio Balbo. Item comprehenduntur horti. arg. D. de procul. præsens. Item ciuitatis nomine non comprehenduntur diœceses, nec è contrario. cap. Rodulphus. & ibi gl. extrà de rescript. vocatur autē propriè ciuitas, quæ habet episcopum, vt 80. dist. in illis, & c. seq. Ciuitas quoque potest adpellari etiam, quæ Episcopum non habet, Alciato in c. perniciosam. de offic. iud. ordin. Ciuitas etiam solet vsurpari pro mœniis duntaxat, & ædificiis. Sicut etiam ecclesiæ significatio ad paucos ordines redigitur, adeóque ad tēplum materiale, in tit. C. de sacrosanct. eccle. & de his qui ad ecclesi. confug. in rubri. Ciuitas autem augenda, magno adhibito delectu. Nam admittere passim omnes, populosam quidem, non autem magnam ciuitatem facit. Et Socrates lege cauit, ne patua fit ciuitas, nec magna, sed vna, & sufficiens, vt refert Zasius l. 2. in princ. D. de orig. iur. ex Aristotele lib. j. ἠθικῶν. Quamobrem Cicero in Orat. pro L. Flacco, eleganter aduentitiam illam ocioforum hominum multitudinem, adpellat fæcem ciuitatis. vt quæ nulli prosit, multos autem oneret.

CL

Clavula, vehiculi est genus. Hinc

Clavularis cursus, in Leonis constitutione. l. cursum. 12. de cursu public. lib. 12. C. vt cursus vehicularis. Vide clavvlaris cursus.

Cladem quidam à calamis comminuendis ductam existimant: atque ideo pro calamitate accipiunt, in l. j. C. de iur. emphyt. quasi clàm data sit, vt Papias scribit. Hinc Gladium deduci vult Varro lib. 4. Ling. Lat.

Clam à clanibus duci putat Festus lib. 3. quòd his, quæ celare volumus, claudimus.

Clam facere videtur Cassio apud Vlpianum l. 3. §. fi. D. quod vi, aut clam. qui celauit aduersarium, neque ei denunciauit: si modo timeat eius cōtrouersiam, aut debuit timere. Et Aristo apud eundem ibidem, Clàm quoque facere eum putat, qui facit celandi animo, eū, quem prohibiturum intelligeret, aut existimat, aut existimare debet se prohibitum iri. Seruius etiā apud Venuleium l. 4. D. eod. tit. putat eum Clàm facere, qui existimare debet sibi controuersiam futuram: aut etiā (vt Vlpianus ait l. 5. D. eod.) qui aliter fecit, quàm denuntiauit: vel qui decepto facit eo, ad quem pertinuit non facere: vel consultò tum denuntiat aduersario cùm eum scit non posse prohibere: vel tam serò pronunriat, vt abire (in Pandect. Florent. Vbire) prohibiturus priùs, quàm fiat, non possit. Clàm quoque fecisse videtur, qui post denuntiationem in certum diem, & horam, fecit. d. l. 5. §. j.

Clam possidere eum dicit Vlpianus. l. clàm possidere. 6. D. de adquir. possess. qui furtiuè ingressus est possessionem, eo ignorante, quem sibi controuersiam facturum suspicabatur, & ne faceret, timebat. Clàm etiam possidere videri Paulus ait libr. 5. Sentent. tit. 6. hæredem eius, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit. Ita Clàm ab aliquo possidere accipimus in interdicto Vti possidetis. l. j. D. vti possid. & l. pen. D. pro suo. Eodem modo.

Clàm ab aliquo ducere aquam dixit Vlpianus. l. j. D. de aqua quotid. & æstiua.

Clam vti eum diffiuit Vlpianus l. 3. in princ. & §. j. D. de itinere actúque priuato. qui prohibitus vtitur, vel qui, prohibito eo, cui id ius vtendo cōseruabat, vtitur.

Clàm, etiam pro in obscuro poni videtur in l. j. in prin. D. de furtis.

Clandestinam electionem adpellat Bernardus in c. quia propter. §. fi. in gl. fi. de electionib. in antiqu. quæ singulatiter fit & occultè per occulta conuenticula. Clandestinum factum vitio magis personali, quàm reali adscribi putat obseruatè Albericus Rosatius in l. quare. (in Pandect. Florent. incipit, quam rem.) D. de vsurpat. & vsucap. Clandestina desponsatio, clandestinum coniugium, & clādestinum matrimonium, quæ occultò contrahuntur, per c. 2. extrà de clandest. despons. Clandestinam possessionem interpretari debemus in l. si de eo. §. vlt. D. de adqui. possess. iniustā, per l. 7. §. inter prædones. D. commu. diuid. & à quibus caussis non possit separari, docet Sal. Iulianus. d. l. si de eo. §. fin.

Clara persona in libris iuris Ciuilis intelligitur Senatoris, vel vxoris eius: ita explicat Gaius. l. curator. 5. D. de curat. furios. Clarissimi igitur viri, Senatores accipiendi sunt, vel Senatorio honore donati. l. deferre. D. de adulteriis. l. speciosus. D. de verb. signific. & Nouella. 52. & alibi sæpissimè. At eorum filiæ, nisi quæ viros clariss. sortitæ sunt, clarissimarum fœminarū nomine non habentur: atque tandiu clarissima fœmina erit, quandiu Senatori nupta erit, vel clarissimo: aut separata ab eo alij inferioris dignitatis non nupserit. l. 8. D. de senat. l. 12. §. primo. ad municip. Proconsules etiam clarissimi viri adpellantur. l. j. C. si ex fals. instrumen. Prouinciarum quoque præsides, & rectores. l. raptores. C. de episcopis & cleric. & magistri census. l. fi. C. de iure emphyteot. & aduocati. l. j. C. de aduocat. diuers. iud. quod de rabulis minimè accipiendum est. Clara quoque dignitas sic accipienda est l. fin. C. quod met. caus. Clarissimi autem viri his notis V V. C C. significabantur.

Clarissimos autem à Spectabilibus distinguit. l. vnica.

vnica.C.de annonis,& c.Itémque ab Illustribus.l.j. C. vbi Senat.vel clariss. Hinc

CLARISSIMATVS, dignitatis vocabulum,de quo Alciatus.c.4.lib.Dispunction.3 Porrò quibus Clarissimatus dignitas collata erat, considendi, ingrediendique secretarium licentia contribuebatur. l. peculiarij. de proxim.sacr.scrin. libr. 12.C. Quid autem differat à Spectabilitate,vide DIGNITATVM GENERA.

CLARIGATIO Græcis est,vt vult Hermolaus,ἀνδροληψία,quod erat,auctore Polluce,ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας, ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἐξεῖν ἐκ τῶν ἐκδιδόντων ἔχειν τριῶν ἀπαγαγεῖν. Moris enim fuit antiquissimi,vt qui cædē perpetrassent, si cum in externā vrbē profugissent,ad pœnā exposciti non dederentur iis ad quos facinus admissum pertinebat:ipsis vt permitterentur iniuriā passis pignerādi potestas,quā Androlepsiam, & neutro genere androlepsium Græci vocant.Verba legis à Demosthene transcripta sunt in Orat.κατ᾽ Ἀριστοκράτους,in hanc ferme sententiam:Siquis violenta morte obierit,pro hoc gentilibus & cognatis androlepsiæ sunto, quoad iudicium cædis, pœnasque subierint,vel necis auctores dediderint. Hæc lib. Decret.epist.6.sub tit.de iniur. & auth.sed omnino.c. ne vxor pro mar.pigneratio vocatur:barbaries tamē interpretū repressalias maluit dicere.Alias vet. gl.ἐνεχυρασμὸς dicitur, vt & Nouell.52. & ἔμεγε, & ἀρπαγή. Galli *les Marques* quæ vocant,quia in liminibus potissimū exercetur,vt vult Cui.ad l.vni. C.vt nullus ex vica. pro alie.vic.deb.teneatur.Tit. Liuius lib.8. clarigatione hoc sensu videtur vsus:Veliterni, inquit, iussi trās Tiberim habitare:vt eius qui cis Tiberim deprehēsus esset,vsque ad mille pondo clarigatio esset:nec prius quā ære persoluto is qui cepisset, extra vincula captū haberet.Aliàs clarigatio erat, cū feciales res repetitū mittebantur.Hic enim Plin.lib.22.c.2. Clarigatum exponit,id est res raptas clare repetitum.

CLASSICI,in l.vnica.C.de classic. lib. 11. & C.Theo. eodem.l.vnica.milites sunt deputati nauibus amnicis,purgandorum fluminum,& aliarum necessitatum gratia. Hinc Classis Seleucena Orientis.d.l.vnic.

Classici testes dicebantur Festo libr.3.qui signandis testamentis adhibebantur,hoc est primæ classis homines, quasi primæ auctoritatis, & idonei veritatis sponsores.Budæus in l.vlt.D.de pigneratitia actione.

CLAVDIA lex,vide infrà,Lex Claudia.

CLAVDIANVM Senatusconsultum, vide infrà Senatusconsultum Claudianum.

CLAVDVS à Gaio inter morbosos numeratur.l.item claudus.in Pand.Florentin.clodus.D.de ædil.edict.De claudo quare sit salacior cæteris, causam reddit Aristoteles in Problemat.Atque obiter notandum veteres Claudo & Claudeo pro claudico dixisse, vt annotat accuratè Priscianus. Quin & vult quidā illud Terentianum in Eunucho: *nuncubi meam Benignitatem sensisti in te claudier*.sic legi *nuncubi meām Benignitatem sensisti in te claudēre*. Id est deficere & claudicare:ea forma qua Cæcilianum illud in Epiclero:*An ubi nos sitis, ibi consilium claudeat*. & illud Sallustij in oratione Marci tribuni pleb.Itaque verborum satis dictum est.neque enim ignorantia res claudit,sed occupauit nescio quæ vos torpedo. Malim tamen eo in Terentij loco legi claudier,vt sit deponens verbi claudo,pro claudico.

CLAVICARII, siue Clauicularij in l.vnic.C.de excus.artif.lib.10.sunt, Clauium artifices, Gallis dicuntur *Serruriers*. Clauicularij etiam dicuntur ianitores carceribus præpositi, à clauibus gerendis, siue etiam Clauicarij.Græci interpretes ad l.carceri.8.D.de custodia reorū.ὁ δεσμοφύλαξ ὃν λέγουσιν νῦν καὶ κλαβικλάριον. Huius commeminit Iul.Firmicus lib.3.Matheseos.c.6.

CLAVSOS, Vlpianus pro vinctis accipit: si modò ita vincti sint,vt omni modo erumpere non possint. l. si quis in graui.§.subuenitur.D.ad Sila.

CLAVSTRI adpellatione significatur id quo quid clauditur.l.fundo.D.de actio.empt.l.librorum.in fin. D.de actio.empt.Sic portarum Claustra rectè dixit Virgilius lib.7.Æneidos.

CLAVSVLAS adpellant Consulti iuris Ciuilis, & pontificij,edictorum,stipulationum, testamentorum, rescriptorúmque particulas.l.quædam.9.D.de edend.l.3. D.quod metus caus.l.iudicatum.6. & l.cum quærebatur.13.D.iudicatum sol.l.sed etiam.31.D. de legatis.j.& c.caussam,quæ.de rescript.

CLAVSVLARVM GENERA, ET FORMÆ.

EX IVRE CIVILI.

Clausulam de dolo,in l.& per iusiurandum. §.eum qui.D. de acceptilationib.l.doli.119.D.de verb.oblig. adpellant eam stipulationis partem,qua dolum malū abesse,abfuturúmque esse, vel siquid in ea re dolo malo factum sit,comprehenditur:vel ita, Cui rei dolus malus aberit, l.ex ea parte.121. D.de verb.obligat.l. hæc verba.69.D.de verb.signific.

Clausula,Ob rem non defensam, dicitur,qua in iudicatum solui stipulatione, re non defensa, quanti ea res erit,promittitur.l.3.§.fi.D.iudic. solui. Eadē, De re defendenda,vocatur.l.iudicatum.6.D.iud.sol. vbi etiam ponitur Clausula,De re iudicata.Scio interpretes alia ferè iuuumera clausularum genera efformasse, inque eam rem libros edidisse qui extant.

Clausula codicillaris dicitur, quæ in testamentaria scriptura subiungitur,vt si minus testamentū,saltem codicillorum vim atque auctoritatē obtineat. Atque eius duæ formulæ fuerunt:prior hæc, vt si iure testamenti non valeat,iure codicilli valeat.l.vlt.C.de codicill.l.si iure.11.C.de testam.manu.l.cohæredi.41.§.2. de vulg. substit.Altera sic, ἐπὶ πάσης ἐξουσίας,quacunque ratione poterit,quoquo modo poterit.l.ex ea scriptura.26.D. de testam.l.3.D.de milit.testam.l.Lucius.89.§.vlt.D.de legat.2.Quin & Rogatio legitimorum hæredum, sine vlla scriptura,pro clausula codicillari valet. l. ex testamento.C.de fideicommiss.l.generaliter.24.§.ex testamento.D.de fideicom.libert.Vide infrà Codicilli.

Clausula derogatoria,vide Derogatoria clausula.

Clausulas alias efformarūt notarij,de quibus satis disputatum fuit à me in Theoria Notariorum Gallica.

EX IVRE PONTIFICIO.

Clausula,Antè ferri,quid operetur, collige ex c.tibi qui. de rescript.lib.6.& c.quamuis.eod.tit.

Clausulam,Quidā alij,ad plures, quàm tres,aut quatuor, trahi non posse Decretali Epistola cautum est. c.cùm in multis.de rescrip.lib.6.& ibi vide Ioan.Andr.

Clausula,Nisi pro alio scripserimus,qui accipienda sit in rescriptis ad beneficia,docet gl.in c. duobus super.eo. tit.lib.6.vbi vide Doctores. Clausulas autem varias commemorat Speculator tit.de rescript. præsent.§. ratione formæ.

Clausulæ PRÆGNANTES iuris interpretibus hæc sunt, Plenitudo potestatis,Motus proprius, Certa scientia, de quibus suis locis.Earum ea vis est,vt in contrarium nemo audiatur,quòd semper præsumatur iustitia, excludatur omnis ignorantia,& error & defectus solēnitatum in rescriptis. Obseruandum, has clausulas principum sententiis interici non debere: quòd hîc iustitia nulli cedat, vt quæ in principum sententiis prælucere debeat, l.fin.C.de legibus.& l.omnium.C. de testamen.

CLAVVS & claui quibusdam sunt retinacula in vesti-

bus,gemmæ vitex instar habentia, quibus tanquam clauis pars vestis alteri parti cōiuncta retinetur, quos similitudine gemmarum *Boutons* Galli appellant. Vlp. l.19.§.j.D de aur.arg. Quemadmodum claui aurei & purpuræ,pars sunt vestimentorum. At potius existimē secutus in hoc Cuiacium obs.lib.12.c.39. ornamenta quædam fuisse vestium purpurea clauorum speciem præbentia:quorum tamen alij, vt institæ, consuebantur vestimento:hinc illud Varronis lib.8.de Ling.Lat. Nam si quis tunicam in vsu ita consuit, vt altera plagula sit angustis clauis,altera latis:vtraque pars in suo genere caret analogia. Alij verò non consuebantur, & indistinctè vestimento continebantur quasi pars.l. 19.§.planè l.23.§.j.D.de aur.& argen.leg. Sanè quibus honoris caussa vtebantur Senatores, vel tribuni, vel equites,non erant consuti vesti,sed supra eam demissi in pectus vsque,alij arctius,alij latius:vt rectè Horatius dixerit Satyr.lib.j.Satyr.6.

-Latum demisit pectore clauum.

& Acro in illum locum,

Prætextam & latum clauum,prunæque batillum.

Latum clauum,inquit,purpuram dicit quæ in pectore extenditur Senatorum:Græci πορφυρόσημον vocāt.Hinc Latus clauus,Græcis πλατύσημον, de quo videtur illud Horatij Satyr.lib.j.Satyr.6.

Sumere depositum clauum,fierique tribunum:

& Laticlauij, qui latum clauum gestabant: qui ferè erant Senatores,vel tribuni militum quidam maioris dignitatis. Et angustus clauus, Græcis στενόσημον à quo Angusticlauij equites dicebantur,à claui quo vtebantur qualitate,vt & Tribuni quidā minoris dignitatis. Patrē enim suum Tribunum angusticlauium(non augusticlauium,vt habent vulg.cod.) fuisse Othoniano bello Suetonius scribit in Othone Syluio.De hoc etiā illud Papinij Syluarū lib.4. ex castigatione Turnebi:

Hic parilus inter pignora curiæ
Contentus arcto lumine purpuræ
Crescis,

Neque verò videtur prætermittendum quod scribit Festus,in voce Picta tunicam palmatam à latitudine clauorum esse dictam,quæ nunc(inquit ille)à genere picturæ appellatur.Quibus verbis significat clauos illos in tunicis acu fuisse depictos. Hinc

CLAVATÆ vestes,de quibus sentire videtur Vlpianus in l.cum aurum.§.j.versic.idem Pomponius.D.de aur. arg.leg. Et quæ his accessionis vice cedunt: quæ sunt insitæ picturæ,clauique qui vestibus insuuntur. De his Baptistæ Egnatij scholium in Vopisci Aurelianum,& Baifius. Vide VESTIS.

CLAVARIVS officij nomē est,quo adpellatus est Suetonij pater,ab eo quòd præfectus fuerit donatiuo Imperatorio inter milites distribuēdo. Tacitus, Seditiosæ,ait,militum voces Clauarium terrebant.

CLAVVS, morbi genus est in similitudinem tuberculi, coloris albi, rotunda specie, fitque vt plurimum in plantis,digitisque pedū maximè. Vlpianus de ædilitio edic.l.qui clauum.12. Qui clauum itaque habet, morbosus est.de hoc Celsus lib.5.à Græcis ἧλος dicitur.

CLAVVLARIS cursus,in l.pen.de cursu public.libr.12. C.vide Turn. Aduers.libr. 26.c.34.legitur in scriptis exēplaribus erat,vt refert Turneb. Aduers.lib.26.c.34. quoddā cursus publici genus,quod fuisse putat cū cursus publicus militibus caligatis concedebatur.caligæ enim eorum erant Clauulis confixæ. Huius meminit Marcell.lib.20.Cum familiis eos ad Orientē proficisci præcepit clauularis cursus facultate permissa.quædam habent Ambularem, alia Clabularem, vide suprà Clabula.

CLERI adpellatione significatur hæreditas in legibus Solonis,quas explicui libr.2. Veteris Iurisprudentiæ. κλῆρον etiam sortem accipere debemus.c. cleros. 21.distin.In Nouella tamen Martiani,quæ extat in C.Iusti. l.generali.13.de sacrosanct. eccles.sumitur pro collegio,& corpore clericorum. Sic etiam accipiendum putem in d.can.cleros. Hinc

CLERICI,quo generali verbo significātur omnes,qui diuino cultui ministeria religionis impendunt,vt Cōstantinus Imp.l.2. C.Theod. de episc. & cler. diffinit: cuius diffinitionem probat Isidorus lib.7. Etymolo. c. 12.& d.can.cleros.aiens, Clericos nuncupari omnes, qui in ecclesia CHRISTI deseruiunt: eorum ordines gradatim recenset:Ostiarius,Psalmista,lector,exorcista,acolythus,subdiaconus,diaconus, archidiaconus, presbyter. Porrò hæc Clericorum genera constituta fuisse initio nascentis ecclesiæ ex Epistola S.Ignatij ad Antiochenses liquet. Hieronym. in epist. ad Nepotianum:Igitur clericus qui Christi seruit Ecclesiæ,interpretetur primò vocabulum suum, &c. Si enim κλῆρος Græcè, sors Latinè appellatur, propterea vocantur clerici vel quia de sorte Domini sunt, vel quia ipse Dominus sors,id est pars clericorum est. Separantur autē ab episcopis lib.feud.2.tit.35.& in tit.C. de episc. & cler. At Clerumenœ apud Plautum in prologo Casinæ,non Clerumene, sunt sortientes: nisi quis malit Clarumenœ,Doricè.

CLIBANVS, thoracem,quo pectus tegitur, significat, Leo Imperator in lib. de bellico adparatu.c.6. Armabāt autem, inquit,Ioan.Checo interprete, catafractū equitem vndique,tum ipsum,tum equum, etiam loricis,id est galeis,clibanis,id est thoracibus, parameriis, id est machæris.& alibi, & passim apud classicos auctores reperitur hoc verbum, A quo

CLIBANARII equites catafracti qui tota specie ferrea sic contegebantur,vt tanquam panis, sic ipsi clibano vndique obtecti obductique videbantur. Hos commemorant Impp.in l.annon. 9. C. Th. de annon. ciuic.& Notitia Imperij,& Vegetius lib.3.c.6.& Lampridius in Alexandro.Catafractarios, quos illi Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus. Horum meminit Marcel.lib.16.

CLIENTES passim in libris Digestorum, & Codicis Iustiniani liberi homines dicebantur, qui se in alicuius potentioris ductum applicarēt, vt eius patrocinio defenderentur in capite & fortunis, vicissimque ipsi patronos suos omni obseruantia colerent, atque obsequio. Hæc comprobantur ex l.non dubito.7. D. de capt.& postlim. & Plutarcho in Romulo. vt meritò Suscepti dici cœperint Seruio in 6.Æneid. Saluianus lib.5.de gubernat.Dei: Quærunt auxilia & patrocinia maiorum:nihil susceptis tribuunt, sed sibi. Clientes autem libertis comparasse videtur Vlpian. l.si verò.5. §.j.D.de iis qui deiec. vel effud. At Clientium originem ex Romuli legibus descendisse docet D.Halicarnassæus libr.j. Etenim Romulus plebeij ordinis hominibus à patribus discretis, ne qua inter eos dissensionum materia relinqueretur, vnicuique ex plebe permisit, quemcunque ex patribus vellent, patronum cooptare. Atque hæc inter eos iura constituit. Patroni quidem vt quæ clientes iura & legitima ignorarent, eos docerēt.quod videtur significasse Horatius Epist. lib.2.epist.j.

Romæ dulce diu fuit,& sollenne,reclusa
Mane domo vigilare,clienti promere iura.

Eorum absentium æquè ac præsentium, neque secus quàm parentes liberorum, curam gererent: caussas & priuatæ & publicæ rei susciperent: denique tum priuatim, tum publicè eorum commodis & rationibus consulerent. Vicissim autem vt clientes ad collocandas patronorum filias, dotem, si opus esset, cōferrent: patronos, aut ipsorum liberos ab hostibus captos redime

dimerent:multas, si quæ deberentur, eorum nomine persoluerent:si qui sumptus publicè faciendi sint, partem contribuerent. Vtrisque autem hanc legem imposuit, vt neque inter se accusare, neque aut testimonio, aut suffragio lædere, inimicitiásve exercere iis liceret. Hæc ferè ex Halicarnas. Vide etiam Gellium lib. 5. cap. 13. Clientes autem duorum erant generum: alij nanque fuerunt quorum suprà meminimus: alij, homines prouinciales, qui se Imp pop. Rom. dediderant, ac propterea parte aliqua suorum agrorum donati fuerant: quorum conditio proximè ad vasallorum similitudinem accedit. Vide Hotom. cap. Disput. 2. atque de his intelligi potest. l. non dubito. 7. D. de capt. & postlim. Hinc in feudisticis libris Clientes seu clientuli interdum dicuntur, qui passim vasalli, aut milites, aut feudatarij appellantur: vt lib. j. tit. 13. sed tamen impropriè.

CLIENTELA, est, obsequium ipsum, quod homagium vocant, & seruitium pro beneficio præstandum. Moris enim fuit apud antiquos, (vt dictum est) vt prouinciales & socij populi Romani in clientelam sese darent, vel toti senatui, vel certis proceribus Romanis, quos patronos sibi adoptabant priuatim: vt docet G. Budæus in priorib. adnot. ad Pandect. Quæ necessitudo id ferebat, vt clientes perpetua patronorũ protectione defenderentur, ac ipsi vicissim eos omni obsequio colerent. Ex his cogitationibus tutandæ vitæ, ac fortunarum omnium, veluti scintillis quibusdam cœpit initium beneficiariæ consuetudinis, quæ aucta est multũ propter continuam bellorum molestiam. Accipitur etiam pro patrocinio, & protectione, l. j. C. vt nemo ad suum patro. lib. 11. In Basil. lib. vocatur ὑπο βοήθεια, l. 2. C. eod.

CLIVIA, vt ait Festus lib. 3. auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant. omnia enim difficilia Cliuia vocabant. Vnde,

CLIVI, loca ardua, eidem. Sic sumitur apud Alfenum l. si ex plagis. §. in cliuo. D. ad leg. Aquil. & l. seruitutes. §. si domo. D. de seruit. vrb. Capitolinus cliuus in d. §. in cliuo, vt Alexander ab Alexand. lib. 2. cap. 18. Genial. dierum scribit, ex quo ad æqua vrbis ex Capitolio, descensus patuit. Cliui igitur sumuntur pro loco celso, & sublimi, vt colligitur ex d. §. si domo. non autem pro fossis terræ, vt falsò autumarunt Albericus, & Oldendorpius. Hinc,

CLIVOSA dicuntur loca in sublime surgentia, & opponuntur planis, l. 2. §. deteriorem. D. ne quid in loc. pub. Vnde decliuis, ex monte descendens: Accliuis, ad montem ascendens. Vlpian. l. prætor. D. ne quid in loco. §. 18. Vt cùm plana fuerit, cliuosa fiat, &c. de viis loquens.

CLOACAS à conluendo dictas Festus putat lib. 3. Cloacam autem diffinit Vlpianus l. j. §. j. de cloacis, locum cauum, per quem conluuies quædam fluat. Sed & tubum & fistulam ea appellatione contineri ait idem. De cloacis vrbis Romæ ita Cassiodorus lib. 3. Variarum ad Argolicum: Proinde (inquit) illustris sublimitas tua spectabilem virum Ioannem nos direxisse cognoscat propter splendidas Romanæ ciuitatis cloacas. Romanas etiam cloacas commemorat Alexãder ab Alexandro lib. 4. ca. 14. Genial. dierum. Cloacarum autem genera duo fuisse, publicam & priuatã, scribit Vlpian. l. j. §. idem Labeo. D. de cloacis. Hinc,

Cloacam ducere, l. j. §. hoc amplius. D. de cloac.

Cloacam facere, & immittere, d. §. hoc amplius. & §. seq.

CLOACALE flumen dixit Cato apud Festum lib. 3. pro cloacarum omnium conluuie.

CLOACARIVM tributum, quod cloacarum purgandarum caussa inferebatur, l. si pendentes. 27. §. si quid cloacarij. D. de vsufruct. Si quid cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formã aquæductus, &c. & l. cùm seruus. 39. §. hæres. D. de leg. j.

CLOACINA dea apud Tertullianum, In adyta cloacinarum detulisset: quod est pro in cloacas misisset. Hæc enim cloacis præerat: & eam in cloaca repertam consecrat Tatius. Hanc tamen alij Cluacinã dictã volunt, quasi colluacinam. Cluere enim veteribus, tanquam colluere & purgare erat: & de Venere dici volunt.

CLVDERE, pro claudere, & clusum pro clausum, in Pand. Florent. sæpius reperies, quàm vt loca præcidi debeant, quod & Bar. Brissonius lib. singulari Parerg. indicat. Cludere verbo vsus est Nigidius apud Gelliũ lib. 12. cap. 14. Verbum vetus esse A. Aug. lib. j. Emen. ca. 2. admonuit, quo & vsus est Vlpian. l. tabernæ. D. de verb. signif. & Hygenus lib. de limitib. constitu. Anguli centurias cludunt. Hinc,

CLVSARES anguli, eidem in eodem loco.

CLVSARIVM latus, ipse explicat quid sit.

CLVSVRÆ, in l. 2. §. in Sardinia. C. de offic. Præf. Præt. Afric. & l. curæ. C. de offic. mag. officiorum. (sic enim vtrobique, non, clausuræ, legendum videtur) siue, vt vult Suidas, Clusuræ, sunt τὰ ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων. Id pridem ab Hadriano institutum videtur, de quo Ælius Spart. sic scribit: Per ea tempora, & alias frequenter, in plurimis locis, in quibus Barbari non fluminib. sed limitibus diuidũtur, stipitibus magnis in modum muralis sepis funditus iactis, atque connexis, Barbaros separauit. Hæ clusuræ propugnaculis quibusdam munitæ fuerunt, quæ castra & castella dicuntur: vnde & Castellanus miles alicubi nũcupatur. Herodianus li. 6. στρατόπεδα, καὶ τὰ φρούρια appellat: & paulo antè, τὰ ἐπικείμενα στρατόπεδα τῶν ὄχθαις τῶν ποταμῶν. Clausulas tamen dixit Cassiodorus lib. 2. Varia. ad Faustum præfectum præto. Procopius de ædificiis Iustiniani libro tertio, πύλαις ἀπεργάζεται δύο ἐγγυτάτω πη ἀλλήλαιν οὔσα, οὓς προσηγόρευσεν κλεισούρας καλεῖν. Posteriorum temporum scriptores, vt Luitprandus, Ado, Sigebertus, cæterique eius fere ordinis, Clausas, clusas, & interpositiones vocant. Dicuntur & Burgi, à quibus olim Burgundiones dictis. Vide BVRGI.

CLVPEI appellatione continetur & scutũ & eius imago, l. si verò. 5. §. si id quod positum. D. de iis qui deiecet. vel effud. Nam & cum pater in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset, &c. Plin. lib. 35. cap. 3. clypeos ἀπὸ τῶν γλύφειν, hoc est cælando, vel sculpendo, dictos vult. Scutis (inquit) qualibus pugnatũ est apud Troiam, continebantur imagines. Vnde & nomen habuerunt clypeorum, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluẽdo. Cornelius Fronto hoc differre vult clypeum per u, à clypeo per i, vt illud sit imaginis, hoc verè armorum: idem dicit Pomponius dubij sermonis lib. 2. At Labienus clypeũ neutro genere imaginem significare ait, virili verò inter arma poni: id tamen improbat Charisius, qui clypeus per y, & clipeus per i, non alia ratione dici asseuerat, quàm maximus, & maxumus, & optimus, & optumus propter communionem i, & u, literarũ. Clypeos tamen à scutis videtur distinxisse Liuius lib. 8. Clypeis antea Romani vsi sunt: deinde postquã facti sunt stipẽdiarij, scuta pro clypeis fecere. Quin & lib. 1. primæ classi imperatũ esse dicit clypeũ cũ galea, ocreis, lorica: secũdæ pro clypeo scutum, & præter loricã eadem omnia: vbi D. Halicarnas. pro clypeo ἀσπίδα Græcè scribit, pro scuto θυρεὸν. Igitur clypeus rotundus erat, idq; Virgil. auctore lib. 3. Æn. in comparatione oculi Cyclopis;

Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar.

Scutum formæ oblongæ, maiúsque clypeo: atque ideo pro clypeo secundæ classi datum, quod sine lorica essent: hinc Græcis θυρεὸν dictum, à forium similitudine, quæ longiores quàm latiores solent esse.

Codicilli πινάκων, qui cerati erant, d.l.librorum. in eundem sensum, sed multo quàm illi breuioribus & paucioribus conficiebantur: ob eam caussam, vt facile, quò cuique commodum esset, circunferri, & in sinu gestari possent. In iure tamen nostro freqoentius accipiuntur, vt à Theophilo diffiniuntur, κωδίκελλος δὲ ἐστιν ἐλλιπὴς ἐν διαθήκαις γνώμης τελευταίου ἀνακαλοῦσα. scilicet pro scriptura qua defunctus leuiter, ac sine vlla solennitate voluntatē suam testatus est de eo quod post mortem suam fieri cupit. Vel sic: Codicilli suut testati, vel intestati voluntas minus solennis. Eorum alij sunt fideicommissarij, alij directi. Fideicommissarij sunt, in quibus scriptor verbis vtens precariis suam de tebus omnibus quæ testamentis comptehendi solent, hæredi suo petitionem exposuit. Directi, in quibus directis ciuilibúsve verbis scriptoris voluntas de legatis duntaxat alicui relinquendis exposita est. Hoc sensu accipiuntur D.C. & Instit. de codicillis. Theophili diffinitiouem probat Harmenopulus lib.5. cap. 7. Codicilli ergo accipiuntur pro sententia voluntatis vltimæ, quam sitie iusta testamenti solennitate permissum est, ob impedimenti necessitatem, scribere. Semper enim leges, quoad possunt, volunt accommodari vsibus hominum: & præsertim vltimis voluntatibus latissimè propagandis, impensè fauent, vt vnusquisque pto te nata habeat occasinnem non admodū difficilem testandæ voluntatis nūquam rediturę. Codicillorum autem vsum primus introduxit L.Lentulus, Instit.de codicill. Codicilli alias accipiuntur pro diplomate, seu literis principalibus, vt in l.administrantes.in prin.D.de excusa.tut.l.iudices.C.de dignita.lib.12.Suet.in Claud.ca.29. Aliàs pro paruis literis, à priuato ad amicum scriptis. Sulp.ad Cicero. Puer Acidini mihi obuiam venit cum codicillis.

Codicillos, & scriptis & sine scriptis fieri constat ex l.vlt. C.de bonis lib. Codicillorum verò vtilitas non est obscura. Nam si quis oblitus fuerit nescio cuius rei in testamento non descriptæ, vel si vereatur ne per obliuionem aliquid prætereat, is potest ante vel post testamentum scribere Codicillos. Idque est, quod Paulus in l.conficiuntur.in prin. D.de iur. codicil.tradit, codicillos confici quatuor modis, quos ibidem declarat. Aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum testamento facto, aut sine testamento. Codicillos confirmatos testamento accipere debemus in l.sed etiam. 31.D.de leg.j.l.vxorem.41.§.codicillis.D.de leg.3. Sic etiam intelligendi sunt codicilli ad testamentum facti, l.cum hi.8.§.hæc oratio.D.de transac.& l.post legatum.§.principale.D. de his quæ vt indig.& Codicilli ad testamentum pertinentes in Alexandri constitutione l.j. C.de codicill. Codicilli autem & testamēta diuersa sunt l.si idem.C. de codic. Ideóque codicillis factis, non autem testamento, intestatò quis decessisse dici meritò poterit, l.4.C.eo.

Codicilli semper pluratiuo numeto proferūtur: sicut pugillates & liberi: vt scribit Caios in l.non est.148.D.de verb.signif. In singulari tamen Codicillus ponitut à Diocletiano l.nō codicillum.14. & à Iustiniano. l.cum antiquitas.28.C.de testa.item l.vlt.C.famil.ercisc.

CODICILLARIS Clausula, quid sit, vide Clausula codicillaris.

Codicillaris clausulæ vi legata conseruari, rupto præteritione posthumi restamento cōstar, l.si quis cum §.sed & fin.D.de iur.codic.Bar.post Dinum in l.j.D.eo.vers. quinto quæro. atq; ita tespondit F.Aretinus consil.93. num.5. Codicil.aris qyoque clausula inducit nouam conditionem similem respectu venientium ab intestato, Alciat.l.3. D.de leg.j.ergo si venientes inre intestati testituere debent, glos.in l.eam quam. C.de fideicommis. igitur & vi clausulæ codicillaris conseruantur fideicommissa, d.§.sed & fi.G.Bened.in ca.Rainutius.verb.in eodem testamento relinquens.num, 242. de testamen. quæ sententia vera est: tametsi quidam aduocati contrà senserint.

COEMPTIO, solennis matrimoniorum contrahendorum ritus. Boëtius in Topic.Cicer. Coemptio, ait, certis solennitatibus peragebatur: & sese in coemendo inuicem interrogabant. Vir ita, An sibi mulier materf. esse vellet: illa respondebat, velle. Item hæc virum interrogabant, an vir sibi paterf. esse vellet: ille respondebat, velle: sicque mulier viri cōueniebar in manum: vocabantur, he nuptiæ per coemptionē. Hæc ille: cuius sententiam probat Seruius explicans hunc Virgilij versum, lib.4. Æneid.

Repulit, & dominum AEneum in regna recepit.

Sed & in hunc ex lib.1.Georg.versum:

Téque sibi generum Thetis emat omnibus undis.

Sed videtur Boëtius in supradictis omisisse quod erat præcipuum, nempe virum vxori nummum vnum tradidisse adhibitis restibus & libripende, & similiter vxorem viro: nam olim nulla alienatio absq; nexu & ære & libra per XII. Tab. fieri poterat, nec sine pretio potuit vocari coemptio Coemptionis meminit M. Cicer.lib.1.de Orat.ad Q.Fratr. Coemptio etiam ad adoptiones pertinebat, vt colligitut ex Epito. Vlpiani titul.11.§.qui liberum. Vide Brissonium lib.de ritu nup. & Ant.Cont.in disput.lib.1.c.12.sub fin. Hinc,

Coemptio senum, & senes coemptionales.

COEMPTOR pater, qui pater naturalis dictus est, d.§. qui liberum.

COENACVLA, Varro de Ling.Latin.lib.4. Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabanr, cœnaculum vocitabant. posteaquam in superiori parte cœnitare cœperunt, superior domus vniuersa, Cœnacula dicta. Romæ enim, vt testatur Vitruuios lib.2.cap.8. olim ædificia contignationis etant vnius. Ar hæc couducebantur ab inquilinis & tenuioribus. Hinc Iuuenal. Saty.10.

Rarus uenit in cœnacula miles.

Rectè autem pars superior Cœnaculum dici cœpit, ad quam scalis ascendentes, ibi vt plurimum cœnabant. Huius meminit Paul.l.3.§.fi.D.de offic.præfec.vigilū. l.j.§.si filiusfa.D.de iis qui deiec.vel effud. Vnde,

COENACVLARIVS dicitur, in cœnaculo habitans, l. solutum.§.solutam.in fi. D.de pign.act.& Cœnaculariam exercere is dicitut qui domos totas conductas, per singula cœnacula inquilinis locat, quæstum inde faciens, pluris in summam locando, l.si verò.§.sed si quis. D.de his qui deiecer. vel effuder. Nam et si quis cœnaculariam exercens, ipse maximam partem cœnaculi habebat, solus tenebitur.

COENATIO verò porentiorum Bud. est cœnandi locus, cum ad cœnaculum scalis ascenderetur, vel cochleis. Vitruuius lib.6. Cum enim aucto, inquit, mirum in modum Romano populo, necesse fuisset in cœnaculis habitari, (nam anteà, cum per vrbis laxitatem licebat, vnius tantum contignationis erant ædificia) ad ædificiorum altitudines deuentū, & ædium frequentiā. Bud.l.si cuius. D.de vsuf. De cœnatione Iuuenalis:

— & algentem rapiat cœnatio solem.

COENOBIA, κοινόβια, vnde dicantur, & quamobrem monasteria sic appellētur Iustin. ostēdit Nouell.123. de eccles.diuers.c.§.ἐν πᾶσι.56. Ἐν πᾶσι, inquit, τοῖς μοναστηρίοις, ἅπερ κοινόβια καλοῦνται, κελεύομεν ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας οἰκεῖν καὶ κοινῶς ἐσθίειν, καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας κεχωρισμένως καθεύδειν. In omnibus monasteriis, quæ Cœnobia dicuntur, iubemus in vna domo omnes habitare, & simul ali, & vna domo omnes seorsim dormire. Est etiam vitæ fortunarúmque communitas, siue societas, verbúmq; esse Romanum Aulus Gellius scriptum teliquit.

Coepisse dicitur quis, si fundamenta iecit, vel locum purgauit, sed & si locus illi petenti destinatus est, l.j.§. cœpisse. D. de pollicit.

Coercere aquam, est continere sic, ne defluat, nec dilabatur, l.j.§.pen. D. de fonte. Coërcere arbores, est ramos constringere, & circuncidere, ne eorũ vmbra vicino prædio noceat, l.j.§.deinde. D. de arborib. cæděd. Aliàs coërcere tum de pecuniaria, tum de corporali pœna vsurpatur: nam & coërcere pignoribus dicitur in l.4.§.j.D.de damn.infect. & lib.de Orat. Pignoribus ablatis Crassum instituit coërcere. At in lib. de legib.3. Magistratus ciuem nec obedientem multa, vinculis, verberibus coërcento. Sic in l.6.D.de pœn.l. nemo.7.D.de reg.iur. Hinc,

Coercitio, animaduersio pecuniaria, siue in corpus, punitio, & castigatio. Huius varia genera sunt: quædam enim Capitalis, l.hæc stipulatio.200. D.de verb. signif. quæ ad corporis punitionem pertinet, & habet publicam coërcitionem. Quædam verò est modica, apud Paul.l.fi.D.de offic.eius cui mand.ad mistum imperium pertinens, quæ & ipsa pecuniaria est, pignoris capione iudicibus cōcessa, ne iurisdictio inutilis esset. Est & leuis coërcitio apud Vlpian.l.Prætor.7.§.prætere a. D.de iniur.& l.non solùm.§. quanquam. D.eo. qua significatur leuis pulsatio, & emendatio, vt ipse Vlpian.interpretatur in d.§.præterea.

Coerrare calciatus dicitur præfectus Vigilũ apud Paul.l.3.§.sciendum.D.de offi.præfe.vigi.cum huc illuc vicatim diuagatur, idque cum aliquo comitatu, & noctu. Florentina lectio quæ, Calciatum, haber, defendi potest aduersus Hotom.coniecturam legentis Falciatum, ex M.Cicer.lib.j.de Natura Deorum. Cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis. Calcei indumentum pedum erant, quos noctu induebant diligentius ciuisue coerrandi caussa.

Coitus in lege xii.Tab.& apud Marcia.l.qui cœtum. D.de sicar.accipitur pro hominum conuentu, & congregatione, à coëundo, Isidoro lib.6.ca.18.Etymolog. auctore. Vlpianus turbæ comparans l.Prætor.4.§.j.D. vi.bon.rapt.hominum multitudinem diffinit, adiiciēs decem, aut quindecim homines cœtum, vt & turbam, facere. & vide Bartolum d.§.j.

Cogere in ordinem, id est, vt vulgò loquimur (inquit) Budæus ad l.diuus. D.de offic.præsid.cogere suo statu & conditione se continere. Huic opponitur, Eximere numero, Budæo.

Cognati appellati sunt, quasi ex vno nati, aut (vt Lab. ait) quasi commune nascendi initium habuerint, vt scribit Vlpian.l.j.in prin.D. vnde cognat. quam verbi notationem probat Modestinus, l.4.§.cognati. D.Cognationis autem nomen, vt ait, Paulus, l.10.§.j. D.de gradib. adfinit. à Græca voce deductum videtur. συγγενεῖς enim illi vocant quos nos cognatos appellamus. Agnati sunt per patrem cognati ex eadem familia: qui autem per fœminas cōiunguntur, cognati tantum nominantur. Inter adgnatos igitur & cognatos hoc interest, quod inter genus & speciem.nam qui est agnatus, & cognatus est: non vtique autem qui cognatus est, & agnatus est. alterum enim ciuile, alterum naturale nomen est. Idem lib.4.Sent.tit.8.tradidit.

Cognatos in consuetudine etiam nepotes eorum, post quorum mortem concepti sunt, appellari non propriè, sed per abusionem, vel potiùs ἀναφορικῶς, id est, relatione ad aui vitam facta, vt explicat Hotom.accidere, scribit Iulianus, l.item Prætor.8.D.de suis & legiti.hær.

Cognatio est ius quoddā inter certas personas, quæ natura vel legis fictione inter se cognatæ sunt, institutum: cuius duas species apud Romanos intelligi tradit Modestinus l.non facile. §.cognationis. D.de grad. adfini. Quædam enim iure ciuili, quædam naturali connectuntur. Nonnunquam vtroque iure concurrente & ciuili & naturali, copulatur cognatio. Naturalis cognatio est, communio sanguinis, quam habeut ij inter se, qui ex eodem progenitore orti, quasi riuuli ex eodem fonte deducti dimanarunt. Ciuilis autem quæ per adoptionem contrahitur, non sanguinis, sed iuris communio est, d.l.non facile. §.cognationis. D. de grad. adfin. Ad ciuilem cognationem pertinet & spiritualis, de qua extat titulus, De cognatione spirituali, in Antiq.& 6.Decretalium, quibus locis explicantur eius vis, eiúsque contrahendæ genera. Cognatio autem quæ ciuilis, siue legitima Modestino dicta est, legalis pontifici Maximo dicitur, c.vnic.de cogna. leg.in Antiq. Cognationem etiam inter vulgò quæsitos consistere ait Gaius, l.2.D.vnd.cogna. Sed & inter seruos, quæ Seruilis dicitur, l.adoptiuus. D.de ritu nupt.& Inst.de serui.cogn.

Cognationi legatum, cognatis deberi scribit Vlpianus, l. si cognatis 19.D.de reb.dubiis.

Cognatio spiritualis, est propinquitas vel attinentia personarum, quæ prouenit ex sacramenti datione, vel ad illud tentione, Angelo Clauasio in verb.matrimoniū. imped.7.Vnde ex cognatione spirituali, quę in baptismo contrahitur, nouem propinquitates nascuntur. Prima filiatio inter sacerdotem baptizantem & baptizatum: Secūda compaternitas inter sacerdotem & patrem baptizati: Tertia, commaternitas inter eundē, & matrem baptizati: Quarta, inter filios sacerdotis, et baptizatum, scilicet fraternitas. 30.quæst.j.omnes, & quæst.3.ita diligere. Quinta filiatio inter baptizatum, & suscipientem de baptismo: Sexta filiatio inter eundem & vxorem suscipiētis: Septima fraternitas inter baptizatum, & filios suscipientis: Octaua compaternitas inter suscipientē & patrē suscepti: Nona, cōmaternitas inter eūdem, & matrem pueri. 30.q.4.per totum.

Cognoscere instrumenta, apud Vlpian.in l.cognoscere.56.D.de verb.sign.est ipsa relegere, & recognoscere. Cognoscere simpliciter dicitur iudex, qui de caussa quærit, & disceptat, litigatorésque audit, idque pro tribunali, l.j.D.de constit.princi. l.quod si Ephesi. §.interdum.D.de eo quod cert.loco. Sueton. in Claud. Cognoscens quondam in Augusti foro, victúsque nidore prandij quod in Maxima æde Martis Saliis apparabatur, deserto tribunali ascendit ad Sacerdotes. Cognoscere ex interdicto, in rescripto Valeriani, & Gallieni l.2. C.de interdict.est quærere de caussa, & examinare eā in caussa interdicti. Cognoscere quoque tutelæ apud Vlpian.l.1.D.vbi pupil.educ.deb. pro eo accipitur, quod est de actione tutelæ disceptare, & in ea actione litigantes audire. Cognoscere igitur ad iurisdictionem pertinet, significátque negotium excutere, & examinare, & de eo ius dicere, l.j.§.cognoscit.D.de offic.præfect. vigil.l.2.D.de re iudica. Cognoscere videtur posuisse vetus interpres in §.interdicimus.in Auth.de non alien.pro recipere, pro quo Iustinia.Imp.γνῶναι dixerat: quæ interpretatio recipi posse videtur ex iis quæ in eodem §.dicuntur. Cognoscere dicitur etiam, qui stuprat aut comprimit mulierem. Sic sumitur toto tit.de eo qui cogno.consan.vxo.extrà. quo sensu eodem verb. vsus est Papinianus l.mulierem.14.de iis quæ vt indig. Ex hoc verbo ducitur verbale.

Cognitio, quod in diuersas significationes ferri peritorum vsu receptum est. Passim in libris C.pro negocij examine, discussione, & quæstione, vt & l.j.D.de officio assess. l.cognitio. 4. D. de offic. eius cui mandata est iurisdict. & alibi sæpè. Cognitionum autem genera passim hæc in iure reperias: Prætoria, l.j.§.per hanc.D.de rei vendic. Extraordinaria. D.de extraord. cognit.

cognit.quæ recensentur in l.j.D.eo. Est & alia cognitionum diuisio à Callistrato tradita l.penult. D.eo.de honoribus,siue muneribus, de re pecuniaria, aut de existimatione,aut de capitali crimine.Porrò vbi caussæ cognitio est,ibi Prætor, ibi tribunal desideratur, l. 2.§.dies.D.quis ordo in bo.pos. & l.vbicunque. D.de diuers.reg.iur.quam explicant P.Decius, & nouissimè P.Faber,idque eruditissimè.

Cognitio Prætoria,Religio iudicis, Officium iudicis, l.j. D.de rei vendic.l.D.si vsusfruct.peta. Vbi requiritur cognitio,ibi de modo,de caussa,& de persona quęrendum,vt intelligas quid reuera sit cognitio, & quantũ absint à cognitione,qui scripta tantùm legunt, l.cùm hi quibus.§.vult igitur oratio.D.de transact.

Cognitio,pro instantia (vt nunc vocant) accipitur apud Papin.l.pen.D.de suspec.tut.vt Bart.docet. Cognitionem pro accusatione poni putat Alber.in l.si ea quæ. C.qui accus.non pos. Equidem pro negotij examine, discussione, & quæstione accipi putem. Cognitio etiam sumitur pro susceptione caussæ alienæ, & defensione,l.nemo.6.C.de cognit. & procurat. Hinc,

COGNITIONALITER,hoc est, vtraq; parte præsente & audita, in l.fi. C.de legib.Græcis ἐξ ἀκροάσεως, vt μονομερῶς, vna tantùm parte præsente.

COGNITOR,vt ait Festus lib.3.qui litem alterius suscipit,coram eo cui datus est: quod probat Anianus. C. Theodosi.interpres.tit.de cogni.& procurat.his verbis:Cognitor is est,cui sine mandato caussam agẽdam præsens, præsente iudice, litigator iniungit. Hùnc à procuratore separat Paulus lib.j.Sent.tit.2.& 3. & titu. C.Th.de cognit.& procurat.tametsi vtrunq; litis ministrum appellent diui principes, l.vltim. C.Theod. eod. Cognitorem apud Prudentium accipere debemus pro iudice qui de negotio, caussave disceptat, eámve cognoscit: Hic tum cognitor pronunciauit, Claudatur infans carcere. Eodem sensu accipitur cognoscens in l.j.§.calumniatoribus. D.ad S.C.Turpill. Vide Aduocatus & Procurator.

COGNOMEN dicitur, quod nomini additur, vt refert A.Augustinus lib.3.ca.8.sic accipi debet l.si quis in nomine.C.de testa.& §.si quis in nomine.Instit. de leg. Porrò Cognominum genera duo cõstituit idem Augustinus ibidem ex M.Varrone li.2.de re Rustica. vnũ familiæ,vt Annij,Tauri,Statilij,& adsignificant. Alterum cognominis genus est,quod ob aliquam rem additur,& hoc(vt ait Theophilus ad d.§.si quis in nomine) ἀπὸ ἔργου, ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνει). vt in Pompeio, Magni cognomen:in T.Manlio,Torquati.

COGNOMINES(Festo lib.3.)qui eiusdem sunt nominis.

COHÆRES, qui simul hæres institutus est, vel etiam qui cum aliquo succedit intestato,l.j.§.si ego.D.de hære. instit. Cohæredis quoque appellatione fideicommissarium contineri constat,l.pater filium. §.fi.de leg.3.l. Lucius.93.§.fi.D.eod.tit.

COHORS,Varroni lib.4.Ling.Latin.quòd vt in villa ex pluribus tectis coniungitur,ac quiddam fit vnum: sic hæc ex manipulis pluribus copulatur cohors: quæ in villa dicta,quod circa eum locum pecus coërceretur. Tametsi cohortẽ in villa Hypsicrates dicit esse Græcè χόρτον apud Poëtas dictam. Et in illo significatu quot millibus constet apud Romanos & Græcos docet Alexand.ab Alexan.lib.6. cap. 13. Genial. dier.recensens cohortium genera. & vide eundem lib.j.cap.5.& alibi. De cohortibus vide Iac.Cuiacium in lib. Obseruationum.

COHORTALES in l.3.C.de hæred.dec.& l.3.C.de can. larg.tit.lib.10. & de cohortal.lib.12. C.sunt apparitores, & officiales perpetui præsidum prouinciarũ, quibus mansionum equorum cura plerunque mandabatur:vt Patricius definiit. Thalelæus libr.45. Basilicon: ὁ δὲ μανδάτωρ πατρίκιος τοὺς κορτάλους καλεῖ μὲν, Beneficiarios:λέγει δὲ φροντίζειν αὐτοὺς τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἵππων. Græci ταξεώτας appellant. Hinc Cohortalium conditio, l.2. C.de aduoc.diuer.iudicum. Cohortalium corpus l. 2.C.de defens.Ciuit.

Κοινόν,in l.si de vi.37.de iudic.D.& l.qui cœtu.5.D.de vi public.& l.j.D.de appel.& l. ἐὰν δὲ.6. D.de excus. interpretatur A.August.ad d.l.6, commune, & vniuersitatem.Gallis appellatur *une communauté*, à quibus retinetur nomen illud *Commune*:vt Commune apud Ciceto. persæpe.

Κοινωνία,forense verbum est Iul.Polluci lib.9.Onomastic. societas,& communio. Hinc,

Κοινωνικὰ χρήματα,dixit Demosthenes apud Pollucem: eadem inter forensia recensentem eodem loco.

Κοινοπραξία,apud Iustinian.Institu. de actio.in princip.(sic enim veteres li.& Theophilus ibidem legunt,tametsi & verbo κοινωνίας vtatur idem Theophilus)Latinè Societas dicitur,κοινωνίαν appellat C.Harmenopulus lib.3. cap.10.& 11.

COIRE,verbum μέσον est, & in bonam (vt nunc loquimur) & malam partem accipi ex inferiùs scriptis liquet. Nam dicimus, Coire in matrimonium, hoc est conuenire,& cõsentire,l.in testamento.31. D.de condit.& demonst. Et Coire societatem.l.j.& 4.D.pro socio. Et Coire negociationem l.cum duobus.52.§. quidam.D.pro socio. Coire in alienam litem dicuntur, qui de commodo litis communicando paciscuntur sic, vt quicquid ex condemnatione in rem vnius ceciderit, inter eos cõmunicetur, l.ex Senatusconsulto.6.D.de vi priua. Coire in accusationem innocentum,l.vlti.D.de concus.Coire aduersus aliquẽ, pro conspirare,l.j.D.nau.caup.stabul.

COLERE fundũ,& ornare, & tueri & custodire diuersa & separata sunt,l.cum quæreretur.60. §.prædiis. D. de legat.3. Colere fundum numis, in l.si apes. D. de furt.

COLLARE est vinculi,siue tormenti genus hodie frequens,quod collo reorũ iniicitur ignominiæ aut pœnæ caussa,idque significatur l.7.D.ad leg.Iul.de vi publ. his verbis:Aut quid in collum iniecerit vt torqueatur. Pœna est seruilis,vel(vt ita dixerim)canina. nam hoc genere canes vinciri solent. Vide CANIS.

COLLATERALES dicuntur, qui se attingunt, vel sibi attinent transuersaliter per lineam collateralem,non per lineam rectam ascendentem vel descẽdentem, vt consanguinei,vel consimiles.hoc verbo sæpe vsus est I.Andræas in declaratione arboris affinitat. Gaius ex transuerso, siue à latere vocat l.j. D.de gradib. affinib. Dicuntur etiam collaterales generaliter, omnes æqualiter,quasi lateribus confidentes.

COLLATIO bonorum (de qua tractatus duo sunt in libris nostris) est contributio certæ partis bonorum inter fratres,propter paternæ successionis rationem à Prætore instituta. Nam cum Prætor ad successionem paternam admittat emancipatos cum iis qui in potestate sunt,æquitas & ratio suadet, vt quæque bona in medium conferant,scilicet vt emancipati volentes ad participandam patris hæreditatem accedere, tantam partem è suis bonis conferrent, quantam ex hęreditate auferrent:nõ singuli,sed omnes simul, quippe cum omnes emancipati vnius locum obtineant: Itaque. si duo sint sui,duo emancipati,quamuis emancipati singuli ex hæreditate quadrantem auferant, tamẽ ex suis bonis non singuli, sed ambo quadrantem conferent. Conferuntur autem antiquo iure aduentitia, & profectitia:hodie ex Iustin.constitutione profectitia tantùm,l.vlt.C.de collat. Vide Duareni annot.in illos tit. Porro emancipati inter se nihil conferunt. nam cum alter alteri nihil auferat, nõ ipsorũ caussa simpliciter, sed pro

ſed propter ſuorum rationem & reſpectum, Prætor collationem inſtituit, C.eod.l.j. & paſs.D.eod. Collationum vocabulum aliter vſurpaſſe videtur Suetonius in Nerone pag 257.

COLLECTA, Vide Turn.aduerſ.lib.4.cap.6.

COLLECTARIVS, in cõſtitutione Honorij & Theod. l.penult.C.ſi cert.pet.& apud M.Cicer.in lib.de Orator.accipiendus eſt Suidæ, ἀργυραμοιβός, ἤτοι κέρμα ἀντὶ ἀργυρίου ἀλλαττόμενος, & τραπεζίτης. Alcia.li.4. Diſpunct. cap.22.vertit argentarium nummularium, & campſorem: rectè. Reiicienda igitur eſt Accurſ.& Alberic.interpretatio exiſtimantium Collectarium eum dici, qui eundem mecum petit honorem: ſed nec ita in locis ab eis citatis legitur, vt putant.

COLLEGATARII dicuntur quibus eadem res coniunctim legata fuit.l.interdum.10.D.de vſufr.adcreſc. & alibi ſæpiſſimè.

COLLEGAS hinc dictos putat M.Varro lib.5.Ling.Lat. quòd vna lecti eſſent. Eorum appellatione contineri putat Vlpian.l.collegarum.173.D.de verb.ſignif. eos qui ſunt eiuſdem poteſtatis, & officij. Alexander Imp. l.3.C.de proba.& contutores, & concuratores, Paulus l.etiam.14. D.de adminiſt.tut.& qui eadem legatione funguntur, l.2.C.de legationib.lib.10. Quinimò & qui eiuſdem hæreditatis ſunt participes, id eſt cohæredes, l.Paulus.101.D.de ſolutioni.& eos, qui ex eodem ſunt collegio, Hermogenianus, & Paulus l.adminiſtrantes. 41.§.fin.& l, ſequenti, D.de adminiſtr.Sed & hos,

COLLEGIATOS appellarũt diui Principes, l.pen.C.de commer.& mercat.& l.vnic.de collegiat.lib.11.C.hos fuiſſe ex corporatis adnotat Iac.Cuiacius, d.l vni.Erãt certis ciuitatum collegiis adſcripti.& vide C.Th.tit.7. lib.14.Vide Corporati.

Collegiata eccleſia, vide infrà Eccleſia.

COLLEGIVM, cœtus, & coitio, ſiue ſodalitates dicuntur conuentus certorum hominum artem aliquã certam factitantium: vt piſtorum, nauiculariorum, item eorum qui vectigalia, aurifodinas, argentifodinas, cæteráve huiuſmodi munia omnia exercent, l.j. D.quod cuiuſque vniuerſ.& l.j.& paſſim, D.de colleg.& corp. Innocent.j.de electio.Ea collegia à Rege Numa inſtituta eſſe, ſcribit Plutarch.in eius vita, Valerius lib.j. & Plin.lib.34, cap.j.déque iis Cicero in ea pro domo, & in Sextiana mentionem facit. Collegium tres facere Marcellus & Neratius putãt, l.Neratius. 85. D.de verb. ſignif.Horum quædam licita ſunt, quædam illicita. Licita collegia quibus coëundi ius erat lege, S C.conſtit. Illicita, quæ ſine lege conſtituta fuerant: & de variis collegiis vide Cuiacium lib.7.Obſer.cap.30.Erat autem ordo quidam & dignitas etiam collegiorum, ac quoddam magnum dicebatur, vt apparet in inſcriptione, *Viatori collegij magni.*

COLLACTANEVS, qui ſimul mammã ſuxit, l.alumnæ. 30.§.Titia.D, de adim.leg.Græcis dicitur σύντροφος.

COLLIBERTVS, ſiue conlibertus, ab eodem patrono libertate donatus, qui cum alio eſt libertus, l.cum pater.§.volo.D.de leg.2.& l.vlti.D.vt lega.no.cau. & alibi ſæpiſſimè.

COLLISVM argentum facto non contineri, ſed infecto, & fracto comparari Vlpianus rectè putat.D.de aur.& argen.leg.l.Quintus.2.§.cui aurum.

COLLOCARE, ſiue (vt ſæpè in Floren.P, & claſſicis ſcriptoribus reperias) collocare, eſt addicere ei, qui licitatione vicerit, l.quod autem.11.D.de in di.addict. Tu de huius verbi ſignificatione propria, vide Varronem lib.4.Linguæ Latin. vbi de verbo Locare agit. Collocare nominibus dixit Proculus l.ſi ita.86. D.de leg.3.pro deponere penes aliquem velut mutuò, qui huius pecuniæ cauſſa obligabitur, ſortiſque reddendæ fœnus, vſuráſve penſurus l.vxori.24.D.de vſu, & vſufru.lega. eodem ſenſu dicunt Iuriſcoſ. Collocare in nomina, & Collocare, ἁπλῶς. quam ſignificationem probaſſe videtur Traianus Plinio ſcribens lib.10.Non aliud remedium diſpicio, quam vt quantitas vſurarum minuatur, quò facilius pecuniæ publicæ collocentur. De genere collocandarum pecuniarum loquitur M. Cicero lib.3.Officio. Collocare nuptias propriè dixit Imp.Gordia.l.j.C.de indic.vidui.toll.ex notatione M. Varr.lib.4.Ling.Latin.Collocare etiam ſumitur Pontificiis pro inſtituere, & beneficium conferre c.ad decorem.extr.de inſtitutioni.& vide infrà Inſtitutio.

COLLOCATVM beneficium, Vide Coloratum.

COLLYBVS, verbum Græcum Polluci.lib.3.ca.9. interpretanti ἀργυρίου ἀλλαγήν. Budæus ad l.vlti.D.de pign. act.ſignificantius vim verbi exprimit his verbis, Collybus eſt id detrimentum pecuniæ, quod in ratiociniis emptionẽ auri appellant, & vulgò Cambiũ dicitur, cũ pecunia ad exteras nationes exportanda eſt, & apud numularios aliis numis commutanda, vt ſi argentea moneta aurea mutetur, aut genera quædam pecuniæ abrogata, & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in vna prouincia, alio quo genere permutãda ſint rato, receptóq; & promulgato in ea prouincia. Id enim quod ex ſumma apud numularium decedit, & veluti deperit, Collybus appellatur, Hæc ille. Cicero in Verrem actione quinta: Ex omni pecunia quam aratoribus ſoluete debuiſtis, certis nominibus deductiones fieri ſolebant, primùm pro ſpectatione & collybo, deinde pro neſcio quo cetario. Hæc omnia, Iudices, non rerum certarum, ſed furtorum improbiſſimorum ſunt vocabula, nam collybus eſſe qui poteſt, cũ vtantur omnes vno genere numorum? Hinc,

COLLYBISTÆ dicti ſunt numularij.

Colluctatio in l.qua actione.§.ſi quis.D.ad leg.Aquil.vide infrà Pancratium.

COLLVDERE dicuntur qui quod in ſpeciem ex animo facere videtur, id ſimulatè & fictè agunt inter ſe, aliorum ſenſibus illudentes: hinc qui luſoriè, non ex animo cauſſam agunt, & tranſlatitiè accuſandi munere defunguntur, alij ſponte lite cedentes, colludere dicuntur, & præuaricari, l.& eleganter.7.§.ſi dolo.D.de dolo mal.l.niſi.3.D.de adul.l.j. §.præuaricatorem.D.ad S.C.Turpil. Colludere etiam ex aliis cauſſis dicimus, atque ideò ad ciuiles cauſſas pertinet hoc verbum, l. ſed addes.19.D.loc. Colluſoriè agere etiam eodem ſenſu dixit Vlpian.l.ſi ſeruus.50.§.j. D.de leg.j.vbi tamen Pandectæ Floren.habent luſoriè.

COLLVSIO, ſiue conluſio, eſt ſub ſpecie litis luſus veluti quidam inter duos litigatores, id agentes ex compacto, vt vnus ſinat ſe vinci ab altero, Græcè συνδυασμός: ſic ſumitur, l.j.& 2.& tot.tit. D.de colluſ.deteg. l.ſi ſuſpecta.D.de inoffi.teſtam.& alibi ſæpiſſimè, & ſecundum Azonem in Summa.C.de collu.deteg.fit per procuratorem & aduocatum cauſſarum, qui ſe in lite ſuperari patiuntur.Sed & per principales perſonas in ſimilibus, tam in ciuili cauſa, quàm in ſpirituali, ca.audiuimus. extra de colluſ.detegen. In ciuilibus autem ſecundum Azonem fit impunè, niſi in hoc caſu, putà ſi me agente cum alio, tanquam ipſe eſſet ſeruus meus, vel libertus, paſſus ſum eum pronunciari ingenuum, vel liberum, confitendo contra me in iudicio eum liberum & ingenuum eſſe: & hoc ideò, ne per tales ita degeneres inquinaretur ampliſſimus ordo Senatorũ, vt dicit l.j. D.de colluſ.deteg. quia de re & totus titulus accipiendus eſt, vt & Cod.

COLLYRIVM eſt medicamentum ad oculos, παρὰ τὸ κωλύειν καὶ ῥεῖν, id eſt, quod fluxũ impediat, & ſiſtat. Inſti.de re.diui.§.cùm ex aliena. & D.de acq.rer. dom.l. adeò.§.cùm quis. Id in inſtrumento medici eſſe, vt & emplaſtra, ſcribit Caſſius apud Paulum l.cum de Lanionis.§.

nionis.§.instrumento. D. de fund.instr. Vide Celsum libr.6.c.6.& Columell.lib.6.c.6.

Colobia in l.j.C.Th.de habit.quo vti oport. vestimenti genus:dicta putat Isidorus lib.Etymolo.19. c. 22. quòd oblonga essent,& sine manicis.Cuiacius Obser.lib.12. Colobia hoc in loco interpretatur latos clauos superiectos interiori vesti.

COLONVS propriè is est,qui agrum certa mercede cõductum colit:atque hoc differt ab inquilino.hic enim in vrbe dicitur.l.res pignoris.37.D.de acquir.poss.l.vlt. D.vnde vi & vi arm.Appian.lib.2. bell.ciuil. ἐνοικίων, ᾧ ῥήματι καλοῦσι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις. Olim generaliter dicebantur coloni omnes vsquequaque habitantes:hinc illud Virg.Æneid.j.

-Tyrij tenuere coloni.

Interdum Coloni sunt qui suis numis colunt, quíque pecunia numerata conducunt.l.si apes.D. de furt.& d. §.vis maior. Coloni etiam pro conductoribus prædiorum ad fiscum pertinentium accipiuntur, in constit.Alex.l.coloni.8.C.de excus.tut.Iidem Coloni Cæsaris adpellantur.l.fi. D. de offic. procu. Cæsar.Et Coloni prædiorum fisci.l.vlt.§.j.D. ad municip. Coloni etiam dicebantur, qui in colonias deducebantur. Vnde colonus à municipe,& colonia à municipio separatur.l.libertus.§.error.D.ad municip.l.eius qui.27. §.j.D.eo.Paul.lib.4.Sent.tit.6.& huius differentiæ cõmeminere Gellius lib.16.cap.13.& Alex.ab Alex.lib.4. cap.10.

COLONI, de quibus extat Rubr.C.de agric.cens.& col. liberi homines erant, qui ea conditione agros colebant, vt & certam eorum nomine pensionem præstarent, neque vnquam ab illis discederent:adeo vt terra ipsorum quodammodo domina videretur.quin etiam triginta annorum possessione ius illud ab agrorum dominis acquirebatur.quod ex tit.D.& C. de agric. & præsertim ex l.19.intelligitur.Ioannes autem simpliciter colonum esse vult.qui sub certa annua mercede in pecunia numerata prædia colenda accipit. Horũ varia genera constituit Azo.Sed ea veriùs dignosces ex lib.11.Codicis.Horum igitur alij vocantur coloni cõditionales,alij coloni inquilini,alij originarij,alij partiarij,alij coloni simpliciter nuncupati.

Coloni CONDITIONALES dicuntur, quasi ex sua conditione prædium, vel agrum colere debentes, & secundum Ioan. de Plat.sic constituuntur, quòd primò in scriptis, vel sine scriptis perpetuo iure colonos se esse in fundo promittunt, vt postea per viginti annos in fundo permaneant.Et licet quidam putent hos esse adscriptitios conditionales, tamen secundum Ioannem malè putant, quia Colonus temporis transcursu potest liberari, adscriptitius verò minimè, vt C. de agri.& censi.l.cùm scimus.lib.11.require suprà, ADSCRIPTITIVS.

Coloni DOMINICI dicebantur, qui colebant agros imperatoris, vt C.de prædi.& omnibus re.lib.11.

Coloni ILLYRICI, aliàs Illyriciani, de Illyrico, id est, Sclauonia dicuntur, & habentur in l.cùm quærebatur.C.vnde vi.vbi dicitur, Inter Illyricinam aduocationem.gl.j.inter aduocatos de Illyrico. C. de colo.Illyrici.lib.11.l.vnica.

Colonus ORIGINARIVS secundum Ioannem dicitur coloni conditionalis filius, ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ subiectus est:nec refert, secundum Ioannem, siue in solo fuerit natus, siue extra solũ, quia tanquam originarius ad terram illam reducendus est, quam pater suscepit colendam.vide l.originarios.C.de agri.& censit.lib.11.

Coloni PALÆSTINI sunt liberi: tamen terram dimittere non possunt.

Coloni PARTIARII, à partiendo dicti, secundũ quosdam dicuntur illi, qui terram colunt non pacta pecunia, sed pro parte dimidia, vel tertia, secundum sterilitatem terrarum: & secundum Ioannem nullum ius habent, statim fructibus à solo separatis.Et ille dicitur propriè partiarius, qui conducit rem rusticam pro cõmuni damno & commodo: & competit contra eum actio pro socio.Colonus partiarius fructus cũ domino diuidit.l.si merces.25.§. vis maior. D. loca. μορτίτης Iustiniano dicitur in lib.legum rusticarum tit. 2.quem libellum epitomæ suæ subiicit.C.Harmenopulus.

Colonus SVPERFICIARIVS est, qui aream conducit ea conditione, vt sibi liceat in ea ædificare, & domum tollere, cùm voluerit.

COLONIA dicta est, vt putat Siculus Flac.in lib.de cõd. agro. quòd in municipia miserint colonos. quod & Aggenus probat, atque adpellatam ab agrorum noua dedicatione culturæ.Erat autem Colonia vel cum coloni aliquem in locum deducebantur, aut veteribus incolis adscribebantur, vel veteribus colonis noui addebantur.Atque hæ duorum erant generum, quædam Latinæ, quædam Italicæ:Latinis ius erat ciuitatis & suffragij, & magistratus capiendi, si in sua colonia magistratum gessissent.Idem ius coloniis transpadanis dedit, quamuis colonos in iis non collocasset, Põpeius Strabo.Proinde scribit ad Atticũ Cicero:Quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia. Italicis autẽ coloniis ius ciuitatis & suffragij nullum erat: sed qui in colonias illas deducebantur, ius ciuitatis omnino quidem amittebant, immunes tamen erant, & leuationem censitionis obtinebant. Tandem tamẽ paulo ante Strabonis ætatem, tota Italia ciuitate donata est:& denique Antonini Imperatoris tempore, quicunque ex orbe Romano essent, vt scribunt Iuriscõsulti.Hæc Turn.Aduers.lib.j.c.11. Iac.Cuiac.Obser. lib.11.c.35.ex tit. D. de censibus, Colonias alias dicit fuisse Italicas, alias prouinciales.Italicas quidem, quæ vulgo immunes esse existimantur, non prouinciales, nisi donatæ sint iure Italico. Ius autem Italicum immunitatem esse negat tributorum, cum & quædã sint coloniæ, ius Italicum non habentes, quæ tamen immunes sunt, sed censitionis tantùm leuationem.Et ita rectè Plin.lib.3.c.4.& 21.ciuitates aut colonias immunes separat ab iis quæ ius Italicum habent.Plus autem est esse immunem ciuitatem, aut coloniam, quam habere ius Italicum.Vide Ius Italicum.

Coloniam pro prædio quod sub colono possideatur, ab eóve colatur, dixere Iuriscoss. Paulus in l.si in lege. §. colonus.D. loca. Scæuola. in l. Seiæ. 20. §.prædia. D. de instr.instrumentóque lega.

COLONAM pro loco agricolationis accipi apud Paulũ. l.quæro.§.vlt.D.locat.falsò putat Oldendorpius, cum pro persona sumi liquidò constet ex ipso contextu, idque Bar.sentit rectè.falsissimè igitur ibidẽ legit Coloniam I.Spiegellius pro loco agricolationis.

COLONARIVM ius (vetere interprete diffinitore in §.lex itaque.in auth.de nõ alienan.aut permut.cõst.7.) est veluti si domum valentem centum solidos,& præstantem pensionem solidos decem, accipiat quis ab ecclesia,& det pro ea solidos centum, seu amplius, aut etiam minus,& quasi iam de proprio aggrauet se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres.Iste adpellatur παροικός.

COLOR, prætextum,& titulum significat.l.2.D.de inoffic.testa.& §.j.Instit.eo.l.Sulpitius.49.D. de dona.inter vir.l.item si filius fa.D.de S.C.Maced.

COLORATVM beneficium.l.iubemus.2.§.scientes. C. de sacros.eccl.dicitur quod colore & prætextu aliquo defenditur, veluti officio, aut studio aliquo,& ἐπ' ἀντιδώρῳ, id est remunerandi gratia, vt Nouell.120. Perperam autẽ in vulgatis Collocati legitur, pro Colorati.

COLVM NIVARIVM, apud Pomponium l.in argento.at.D.de aur.& argen.lega. vas in vsu veteribus ad percolandū vinum, siue aquam ex niuibus, tum vt frigidius & alsius biberent, tum vt liquidius: huius commeminit Mart.lib.14.in Apophoret.in Colo Niuario.

Setinos, moneo, nostra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.

qua de re Alciatus lib.8.Parerg.c.4.Interea obiter notandum in d.l. 21.paulo post colum legi pro costum. Vide Costum.

COLVMNAS inde dici scribit Festus. libr.3.quòd culmina sustineant. sic accipit eas Vlpianus in l.sicut.8.§. j. D.si serui.vend. Vitruuius autem, quòd columen, id est summū fastigij percurrens tignum sustineat, lib.4.c.2.

COLVMNARII, apud Cælium in Epist.Nolo, inquit, te putare Fauonium à columnariis prætetitū esse, optimus quique eum non fecit. Sunt autē, vt vult Turneb. homines vilissimi, obærati & decoctores, qui sæpe ad columnam Mæniam in ius vocabantur. quam intelligit Cic.pro Sexto scribens: Aëris alieni in freto ad columnam adhæresceret. Vide Cuiac. ob.libr.j.cap.13.& lib.11.c.8.

COMAGENAM, in l.in argento.21.§.j.D. de aur.& arg. leg. vnguentis valetudinis caussa comparatis, connumerat Pomponius. Plinius lib.10.c.22.ad fin. Comagenum tamen vocans, adnotat sic nominatum anserum adipem in vase æreo cum cinnamomo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vsum præclari medicaminis: à Comagene Syriæ parte.

COMBINÆ, dicuntur duplomata siue codicilli, aut tractoriæ, aut συνθήματα, quæ dantur cursu publico vtentibus, vt l.Cuiacius scribit l.continuis.§.cum ita.D.de verb.oblig.

COMBINATIONIS verbo alio sensu vsus est Bart.in l.naturaliter.§.nihil commune.D.de acq.possess.nempe pro actionum concursu, & coniunctione petitorij, & possessorij, non, vt Alciatus putat, ἀντὶ τ̃ ἀλλήλων: & quod duobus verbis Planudes, vno dixit expressit- ve Bart. Ait ille,

Hæc breuitas sensus fecit coniungere binos.

Bartolus coniunctionem duorum, Combinationem adpellauit. Porrò petitorij & possessorij Cōbinationes septem recensuit, & explicat Bart. quo in genere videndos Berengarij Fernandi & Ioan.Coralij præceptorum meorum consultissimorum commentarios in d.§.nihil commune.relinquo.

COMEDERE beneficia, per translationem, est beneficiorum obliuisci.

COMITES, apud veteres auctores ij dicebantur, qui cū potestate erant, id est, quibus imperij pars mandata erat. Cic.in Lælio: De Scipione dicam libentius: quanta illi fuerit grauitas, quanta in oratione maiestas: vt facile ducem pop.Rom.non comitem diceres. At Comitem (ait Vlpianus.l.item apud Labeonem. 15. §.comitem.D.de iniuriis.) accipere debemus eum, qui comitetur & sequatur. Labeo apud Vlpianum ita diffinit, eum qui frequentandi cuiusque caussa vt sequeretur destinatus, in publico, priuatóve abductus fuerit. Pædagogos inter comites esse idem Labeo ait, apud Vlpianum.d.§.comitem. Vnde in libris Pandectarum, seu Digestorum.

COMITES adpellari cœpti sunt, qui Proconsules, Præsides, Procuratores in prouincias euntes comitabantur, vel Senatus, vel ipsorum magistratuum voluntate ac iudicio, publicorum negotiorum adiutores atque administri: quales erant, quæstores, legati, scribæ, accensi. Postea comitum nomine, Iurisperiti prouincialium magistratuum adsessores appellari sunt: quos magistratus arbitratu suo delectos, secum abducebāt. l. δὲ μὴν 10.§.ἐν παρεδρίαις.D.de excusat. Paul.l.11.§.j.D.de vacat.& immun. Comites præsidum & proconsulum, procuratorúmve Cæsaris, à muneribus vel honoribus & tutelis vacant. Sic l.Senatusconsulto.D. de offic.præsid.l.administrantes.D.de excusat.tut.l.diem functo.4. D.de offi.adsess. Suetonius in Iulio Cæs.c. 42. Sanxit, (ait) ne quis Senatoris filius, nisi contubernalis, aut comes magistratus peregrè proficisceretur. Comitibus commemorat Cicer.actione.4.in Verrem, etiam præcones, & medicos. Iustinianus verò sub tit.de offic.adsess. Consiliarios, & adsessores legatorum, & proconsulum. Plinius lib.9.cap.30.de Comite Proconsulis loquitur.

Comitum autem in Constitutionibus Impp. recentiorū varia pro administratione nomina inueniuntur.

Comes ARCHIATRORVM, qui medicis aulicis præerat.l.vnic.qui à præbit.tyro.C.Theod.de quorum dignitate scribit Cassiodorus lib.6. Variar.ei, illiúsque munus, & officium explicans.

Comites AVRI, Comites formarum, riparum & aluei Tiberis, portuum: quos omnes recenset Cassiodorus, & extant varij tituli lib. 11.& 12.C.

Comes COMMERCIORVM.l.vni.de ann.& c.C.l.2.C. quæ res vend.non pos.qui negotiationes curabat, commerciisve præerat, cuive licebat comparare sericum à barbaris.d.l.2.

Comes DOMESTICORVM, in l. restituendæ. 6.C. de aduo.diuers.iudi.l.neminem.64.C. de decurio.lib. 10. l.vnic. C.Theod.qui à præbit.tyro.duos ponit Notitia Impe.vnum equitum.d.l.neminem.aliud peditum. Vide Ammia. Marcellinum lib. 20.& 31. A Sozomeno, ἡγεμὼν τ̃ ἔνδον λοχαγῶν dicitur.

Comes DOMORVM olim dicebatur is sub cuius iurisdictione erāt præcipuè plurimi coloni æquè ac inquilini domorum ac possessionum multarum, quæ in Pontica diœcesi & Cappadocia propriæ erant patrimonij Principis, homines puta tamiaci, possessionésque tamiacæ, item serui & equitia eiusdē iuris, conditionis, nominis.l.vlt.C.vbi caus.fisc. At Nouell. 30. sublato Comite domorum transfundit hanc rerum tamiacarum & ταμιακῶν iurisdictionem omnem in proconsulem Cappadociæ, simulac cohortem omnē comitianam: ita tamen vt seorsim id fiat.

Comes DISPOSITIONVM, in l.vni.C.de suscep.lib.10.

Comes EXCVBITORVM apud eundem in Iustino Curopat.

Comes FOEDERATORVM apud Zonaram Tomo. 3. Annalium in Tiberio.

Comes HORREORVM, cuius & mentio est in l.vnic.C. de pistorib.lib. 11.pistrini Principis curator fuit, habuitque mancipia quædam purgādis horreis ascripta, coquendóque pani Principis.

Comes METALLORVM, in inscriptione.l.j.C.de metallariis.sub quo erant procuratores metallorum, de quibus.l.4.C.eod.atque eum fuisse in Illyrico constat ex Notitia imperij, quoniam sibi frequens erat metallorum commercium, vt indicant.l.7.& 8.C.The.eo.

Comes MILITVM, in l.j.C.de offi.vicarij, & l.nemo. 6. C.de adsess. Porrò comites rei militaris, in partibus Orientis duo erant: per Ægyptum vnus, per Isauriam alter.

Comes PALATINVS dicitur, cui cura præcipuè incumbebat remissorum notariorum & iudicum negligentiam arguere, à Prouincialibus tributa exigere, & cōsueta deposcere. Comes Palatinus spurios legitimat. Alciatus post alios in Rub.D.de lib.& posthumis. sed & arrogationi auctoritatem interponere eum posse docet Viglius.§.adoptiui.Instit.de exhæred.lib.

Comes patrimonij Italiæ: huius fit mentio Nouella. 104. Alias, Comes largitionum Italicarum dicitur.

Comes RERVM PRIVATARVM aut largitionum, in l.3.C.

l.j.C.de bonis vac.lib.10.& l.vlt.C.de peti.bo. subl.eo. libr.& Nouell.7. Valentin. gubernator erat priuatæ substantiæ principis, idque per curam Rationalium. ita videtur diffinisse Cassiodorus lib. 6. in Formulis. Interpretes Græci.lib.6. τ̃ βασιλικῶν ita diffiniunt, τὸν κόμητα τῶν ἰδικῶν κτήσεων, τὸν τὰ πράγματα τ̃ ... εἰς τὰς ἰδίας χρείας τ̃ βασιλέως.

Comes SACRI CONSISTORII, qui intimo principis consilio assistebat, in §.j.C.de nou.C. fac.& l.4.C. de aduoc.diuer.iud.vbi inter spectabiles ponitur. Idē & consistorianus dicitur.l.1. C. de comitib. consistor. lib.12.eum pro consulibus æquant Anthemius,& Honorius.l.j.C.eod.idem primi ordinis dicebatur, vt ex Cassiodoro colligitur libr.6. Varia. Non sum tamen nescius, quin & comitiua primi ordinis magistro scrinij deputata fuerit, vt idem Cassiodorus ibidem scribit:sed & aliis, vt ex variis tit.lib.12. C. patet. Vnde & Comitiua consistoriana, in l.quicunque.C. de procur. Quid sit Comitiua, quidve sit Consistorium, vide infrà suis locis.

Comes SACRARVM LARGITIONVM, cuius frequens mentio fit in inscriptionibus variarum constitutionū C.Iusti.& Theod.is erat, qui thesauris sacris, id est imperatoriis & augustalibus pecuniis præerat: vel qui liberalitatis & donorum curam gerebat, vt docet Cassiodorus lib.6.de Comitiua sacrarum largitionum.Hic etiam Comes sacri ærarij dicebatur.

Comitem SACRI PATRIMONII, in titul.de officio Comit.sac.patrimo.C.accipere debemus eum, qui patrimonium sacrum principis curat, cuique id ideo creditum erat, pro subleuandis patrimoniorum fortunis, vt Cassiodorus lib.6.in Formulis scribit.

Comes SACRI PALATII l.vnic.C.de offic.Com.sacr. pal.& l.vnic.C.de comit.& arch.sacr. pal.lib.12.Sed & illum & hunc tit.de hoc Comite non esse accipiendū censet Cuiac.& nullum eiusmodi Comitē fuisse ideoque priorem illum tit.lib.j.C.perperam constitui:hūc autem lib.12.sic esse accipiendum quasi dictum esset, de archiatris comitiuæ primi ordinis honore præditis:quod & testatur Cassiodorus lib. 6. Varia. in Formula Archiatrorum.

Comes STABVLI, dicitur equorum præfectus & rector, qui & equorum præstationi præerat.l.29.C. Theo.de ann.& trib.l.j.de equo.coll.C. Th.qui canonici equi dicebantur. Aimon. Monachus libr.de gest. Franc.4.c.43. Thesaurarius Clodouei à Cupanio stabuli comite de Biturico retractus. Hunc Gallis dici Escuier putat Iac.Cuiacius in commentariis ad l.vni.de comitib.& trib.schola.lib.12. C.negátque eam appellationem ad Conestabilem pertinere, aitque esse vocem merè Francicam, atque in Noticia officiorū Constantinopo.definiri, κεφαλὴν τ̃ ... Contrà videtur sensisse B.Brissonius lib.3. de verb. sign. ex eodem Aimono Monach.eiusdem libri.c.70. cuius hæc verba sunt: Lendegisilus regalium præpositus equorum, quem vulgo Conestabilē vocant. Rhegino monachus lib.2. Annalium Eodem anno Burchardū Comitem stabuli sui (quod corruptè Cōstabulum adpellamus) cum classe misit Corsicam. Eam dignitatē fuisse in pretio ex A.Marcellino liquet de Valentiniano loquente lib.36. qui Valentem fratrem stabulo cum tribunatus dignitate præfecit.

Comes SACRÆ VESTIS, in l.voica. C. Th.qui à præbit.tyronū. Comes vestiarij in Notitia adpellatur. Sacra autem vestis quid sit, vide apud Cassiodorum lib.j. Variar.epist.2.

Comites SCHOLARVM, in l.3. C.de offi.mag.offi.extat & titulus, de comit.& tribunis schola.libr.12.C.ij.sunt ad quos scholarum agētium in rebus gubernatio pertinet, & sunt ornati comitiua primi ordinis. Atque hic titulus honorarius est, inuentus à Constantino Imperatore, dum singulos quosque honore aliquo cumulare cupiebat maxime, secundi etiam ordinis & tertij comitibus creatis. Eusebius.4.de Constantini vita. Hac verò dignitate, vt idem eod.lib. tradit, ornati præpositi & tribuni scholarum hæc beneficia habent, vt intersint Imperatoris epulis, & vt adorent purpuram eius:quod pro summo beneficio habetur.

Comes SILIQVATARIORVM, apud Cassiod. libr. 2. Varia.qui ponderibus specierum in latatum præerat: sed & mensuris, ne quid culpæ admitteretur.

Comes etiam in Mauricij cuiusdam historiis cuius meminit Turneb. Aduers.lib.24.c.16. est qui legioni aut numero præfectus est, idémque tribunus militum.

Κωμήτης, in Nouell.38.§.κωμῶν. vertit Haloander comitianos: quam versionem reprobat I.Cuiacius in l. vni.nō licere babi.metroco.lib. 11. C.mauúltque vertere vicanos, quod rectius putem. Nam ducitur ἀπὸ τῆς κώμης, qui vicus est.

COMITIANI dicuntur comitum officiales, vt idē Cuiacius scripsit ad d.l.vnicam.

COMITATIVA, comitum dignitas adpellatur. l. per singulas.30.C.de discus.lib.10.& l.curiales.47. de Decurio.eo.lib.& passim apud Cassiod.lib. 6. & 7.Varia. Comitatiuarum gradus, primi ordinis comitatiuam commemorat l.6.C.de princip.ag.in reb.libr. 12.alios Cassiodorus in lib.Variarum.

COMITATENSES largitiones.l.scriniis.7. C. de palatin.sac.larg.libr.12. Et Comitatēses milites.l.vlt.§.pro limitaneis.C.de offi. præfec.præto.Afri.qui comitatui concessi sunt, vt aiunt Arcadius & Honorius.l. nemo miles.de re milit.libr.12.C.Comitatenses legiones, vide infrà. Legiones.

COMITATVS sacer.l.milites.13.§.ignominiosa. D.de re milit.vbi est Imperator. Comitatus (vt scribit And.Alciat.l.pupillus.239.§.territoriū.D.de verb.signif.) propriè de Imperatoria aula dicitur: sed quia tēpore Caroli magni, regnantibúsque Berengariis & Othonibus, ad singulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit iurisdictio, territorium & districtus (quoniam illi comes præerat) Comitatus dici.

COMITES in libris Feudisticis, dicuntur iudices ordinarij, qui in pace & otio ius reddunt, itémque præfecti vrbium. Itaque lib. Feud. 2. tit. 27. §. 2. qui iudex dictus est, idē continuò post Comes appellatur. Comes eandem hæreditatē regiæ ditioni assignet. & §.4. Si comes hæreditatem regiæ potestati consignet. Sic legis Frāc. lib.11. de aduocatione ad Comites.c.6. Monemus vestram fidelitatē, vt memores sitis fidei nobis promissæ, in pace & iustitia facienda, &c. Consueuerunt autē singuli singula territoria ex hac comminandi, id est in ius vocandi, potestate, Comitatus suos appellare. Dicuntur etiā Comites alicuius regionis præfecti. Greg. Turon.lib.4. Nam semper Britanni sub Francorū potestate post obitum Regis Chlodouei fuerunt: & Comites, nō reges appellati sunt. Albert. Krantz. in Vandalia lib.3.c.28. Equidē arbitror, qui cum Senatus Rēp. administraret, texere prouincias, Proconsules: & sub Augustis inde Imperatoribus, prouinciarum præsides inde dicerentur, aut præfecti prætorij: hi postea sub Imperatoribus iam imperio declinante, Comites dicerentur. Erat (inquit) comitatus Imperatoris Mediolani. Quid vult insinuare aliud, nisi quia publicum Imperatoris consilium ibi quieuerat. Comites ergo in prouinciis habebātur, qui in quaque prouincia publicum fouebant consilium. Ætate autem nostra longè aliud præfert Comitis nomen: inferiorem scilicet nobilitatis gradum, sub Duce, supra Barones. Hæc ille. Comites præterea duodecim circa Caroli Magni tēpora sub vno Duce fuerunt, de quibus vide in verbo,

Duces: quod tamen neque vbique neque perpetuò obseruatum est.

COMITER, vt vult Varro libr.6. de Ling. Lati. hilare ac lubẽter, cuius origo Græce κῶμος: inde Latinè, Comissatio dicta, & à Græcis, vt quidam volunt, Comœdia. At Comiter conseruare maiestatem, hoc fœderibus comprehendi solebat, vt intelligeretur is populus superior, cuius maiestas comiter seruari iubebatur. l. nõ dubito. 7. D. de capti. & postl. reuer. vbi falsò in vulgat. lib. legitur communiter. Meminit huius & M. Cic. in Orat. pro Cornel. Balbo. Primum, ait, verbi genus hoc conseruandi, imperantis est, non precantis: deinde cũ alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur, certè ille populus in superiori cõditione caussaque ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. Atque ibidẽ, COMES, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant viam, benignè, non grauatè.

COMITIVM, Viglio in §. sed vt nihil. Instit. de testam. ordin. Romanis significari ait locum in quem populus suffragiorum caussa conueniebat. quam sententiã deprompsisse videtur ex Festo lib.3. adiiciens, Comitium pro actu accipitur multitudinis numero. Comitiorum autem genera Gellius lib.5. c.27. & Alexan. ab Alexãd. in lib. Genial. dier. variis locis posuere. & Varro de Ling. Latina.

COMITIALES dies Festo lib.3. adpellabant, cùm in comitio conueniebant, à coëundo, id est, simul veniẽdo.

COMITIALIS morbus, apud Iauolenum. l. qui tertiana. D. de ædil. edic. & Vlpianum. l. j. D. de auct. tut. dicebatur ἐπιληψία, καὶ ἐπιληπτικὴ νόσος, Aristoteli in Problem. qui cum totius corporis conuulsione principes cerebri operationes tollit, toto cerebro, vel duobus eius ventriculis adfectis.

COMMATA, apud Vlpianum. l. in Ægypto. 10. D. de extraordin. criminib. sunt incisa, siue meatus aperti, per quos ex chomatibus aqua Nili possit in agros remotiores segetibus destinatos influere: Commata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt. Neque enim hîc Chomata legendum est, vt habetur in Pand. Florent. Chomata enim sunt aggeres, & humus aggesta: vt & Vlpianus. d. l. in Ægypto. in princ. explicat his verbis: In Ægypto qui chomata rumpit, vel dissoluit, hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere, æquè plectitur, &c. Honorius, & Theod. Impp. vertterant in eandem rem vallum. l. vnic. C. Theod. de Nili aggeribus non rumpen. & l. vni. C. eod. sed & aggeres, vt in rubr. C. eod. Est autem χῶμα deductum à χώννυμι, quod aggero significat: hinc & pro sepulchro dicitur. Sunt tamen qui superiore loco, Chomata legi malint, propter repetitionem vocabulorum duorum idem significantium.

COMMEARE, est animo redeundi abire, Vlpiano. l. j. in fi. princ. D. de iis qui deiec. vel effud. Publicè enim vtile est, ait, sine metu & periculo per itinera cõmeari.

COMMEATVS variè pro re accipitur, vt constat ex subiectis. Significat interdum licentiam ad tempus datam militi, quo ire & redire possit. l. j. D. de re milit. & alibi sæpe, vt l.2. §. fin. D. ad municipal. & apud classicos auctores. Sic accipitur apud Paulum. l. qui cõmeatus. D. de re milit. quemadmodum & in Imp. Leonis Constit. l.9. C. de proximis sacr. scr. & in Constantini constitutione. l. j. C. de commea. lib.12. Atque huius licẽtiæ hæc extat formula apud Liu. lib.30. SI QVIS VESTRVM SVOS INVISERE VVLT, COMMEATVM DO: PRIMO VERE ADSITIS EDICO. Nec dabatur commeatus, nisi iustissimis causis approbatis, vt ait Vegetius. Certè expeditionis tempore imminentibus hostibus non datur, nec vnquam amplius quàm 30. l. 16. C. de erog. mil. ann. qui Cõmeatales dicuntur. Datur autem commeatus à tribunis cohortium, aut præpositis militum, aut vicariis, vel domesticis eorum, vel à principe, Nazianzenus, γράμματα τῆς ἀδείας vocat commeatum. Hinc Commeatum petere, apud Varronem lib.5. Ling. Lat. Et Commeatum accipere, eodem sensu quibusdã. l. miles. 34. D. ex quib. caus. ma. Et Cõmeatum dare. Et Commeatum impetrare, hoc est licentiam morandi, vbi voluerit quis. l. filij. 22. §. pen. D. ad municip. Commeatus etiam accipitur pro spacio ad eundum, & agẽdum in via publica. l.2. §. deinde. D. ne quid in loc. publ. At in §. hoc interdictum. 14. d. l.2. sumitur pro ipso iure eundi, agendive.

Commeatum & remeatum dixit Marcianus. l. relegati. 4. D. de pœn.

COMMEATALES milites dicuntur qui vnà commeatum accipiunt, vel qui in stipendij partem accipiunt alimenta ex commeatu, id est, ex alimento publico. C. de offic. præfect. præt. Aphrican. l. in nomine. 2. Nullũ audeant duces, vel tribuni, commeatalem de ipsis dimittere, ne dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant prouincias. Suidas Commeatalem intellexit, dum interpretatur, κομμεάτων ἐξάτησιν λαμβάνοντα τοῦ ἀφεθῆναι.

COMMENDAM diffinit gl. in verb. Cõmendare in c. nemo deinceps. de elect. lib.6. ecclesiæ custodiam alicui commissam. cui diffinitioni necessariò adiiciundũ putem hæc, In tempus, gratia euidentis necessitatis & vtilitatis. idque docuit textus in d. c. nemo deinceps. vbi scribit Io. Andreas, Commendarum genera duo esse: nam (ait) quædam est in titulum, quædam in custodiam. Commendam, titulum esse canonicum, scribit eadem gl.

COMMENDARE (vt Papinianus ait) nihil aliud est, quàm deponere. l. Lucius. 24. D. deposit. quod Vlpianus probat. l. commendare. 186. D. de verb. signific. Sic accipitur apud Paulum. l. Publia. in princ. 26. D. depositi. & alibi sæpe. Vnde

COMMENDARE CORPVS dicit Vlpianus. l. & si quis. §. impensa. D. de relig. & sump. fu. pro temporis caussa deponere, donec iustæ sepulturæ corpus tradatur. Paulus enim. l. si quis enim. eo. tit. D. ostendit plerunque corpora tẽporis caussa deponi. Quod & nos docuit vetus libellus Seuero Imp. datus. Oppressus necessitate corpora eorum fictili sarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur. Reiicienda igitur est F. Duareni lectio existimantis in d. §. impensa. legi posse condendum, pro, commẽdandum. Commendare etiam censẽdus est & Roma. Pont. Sacerdotia, cùm administratorem generalem alicuius opulenti templi aliquem constituit: censẽturque is liberam habere procurationem, modo nimirũ reperto, quo (teste Alciato. l. commendare. D. de verb. signifi.) citra ius irreuocabilis tituli, ex sacrorum fructibus ἐλευθερίως luxurientur. Sed & cõmendat etiã, qui custodiam mandat, vt idem adnotauit, enarrans. d. l. commendare. Commendandi verbo, relinqui libertatem non videri, Diocletianus, & Maximianus rescripserunt. l. ex verbo. C. de fideicõ. libert. Commendare etiam ad homines refertur, apud Vlpianum. l. si verò non. 12. §. cum quidam. D. manda. significátque quasi carum committere fidei: vt & apud Terent. in Eunuch. Act.4. Sce.2.

C. *Ego me tuæ commendo, & committo fidei.*

Atque hoc sensu se commendare dicebantur vasalli, cum se in fidem & clientelam patroni dicabant: more (vt videtur) ab antiquis, & Romanorum & Atheniensium institutis tracto, vt diximus suprà explicantes ius applicationis. Commendati tamen & recommendati dicebantur, non iidem qui vasalli, sed tantum qui se in alicuius potentioris fidem & tutelam receperant: qui & Affi

& Affidati dicuntur.Neapol.const.lib.4.tit.7.Vt in terris,inquit,demanij nostri nulli omnino liceat affidatos vel recommendatos habere.

COMMENDATITIÆ literæ.l.pen.D.de acq.rer.do.& apud Macrob.lib.2.c.4.Accipe,ait, commendatitias: quia illic nemo me nosti. Sunt etiam Commendatitiæ literæ,dimissoriæ, & quibus clericus dimittitur & absoluitur à potestate sui Episcopi: in quibus perhibetur de vita & ordinibus illius testimonium.

COMMENDATARIVS dicitur nudus minister. l. Lucius.24.D.depos.

COMMENTARIVS principis, siue Commentarium, apud Modest.in l.abesse.32.D.ex quib.caus. maio.accipitur vt vult Hotom.pro libro,& ephemeride principis,in quo eorum omnium nomina perscribit,quibus aliqua Reip.procuratio commissa est. Budæus in d.l. abesse.videtur accepisse pro diario seu pro libro quē sibi Principes priuatim facere consueuerant, quasi quoddam promptuarium eorum quæ agebant,id est ephemeridem actionum suarum:atque inde Commentarios Cæsaris dictos, in quibus res eius in Gallia & bello ciuili gestæ,nō latè & plenè enarrantur, sed veluti perstringuntur.Sic apud Suetonium in Caligula: Commentarios ad matris fratrúmque suorum caussas pertinentes,conuectos in forum,concremauit.

COMMENTARIENSIS adpellatur carcerum custos ac præfectus,ab eo quòd io commentarios eorum qui carcere concludebantur,nomina referebat.sic accipitur in l.4.de custod.reo.Ad cōmentariensem receptarum personarum custodia obseruatióque peròneat. Hi priscis temporibus Statores dicebantur & Curatores.Vide Stator.

COMMENTARIENSES etiam adpellantur, quorum manu acta subnotantur,quoties apud fiscum agitur.l. in fraudem.45.§.quoties.D.de iure fisc. Quoties apud fiscum agitur,actorum potestas postulanda est,vt meritò iis vti liceat:eáque manu commentariensis adnotanda sunt.Erant & in legionibus commentarienses, vt ex Imperij notitia adparet.

COMMERCIVM est promiscuus mercandi inuicem vsus vel (vt diffinit Vlpianus in Epito.tit.19.) est vendendi emendíque inuicem ius:hoc ius Theophil.in §. j.Inst.de inutil.stipul. ἐμπορίαν adpellat, τὸ δικαίωμα πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν.Sic apud Hermogenianum.l.ex hoc iure.D.de iusti.& iur.putat Accursius pro permutatione accipi,quod & Baldus probat. Alciatus sentit, eo verbo omnes contractus,etiam innominatos contineri.Accursius autem d.l.ex hoc iure.D.de iust.& iure. refert Commercium generale verbum esse omnium contractuum:cuius sententia iuuatur.l.quòd si minor. 24.§.j.D.de mino.Sic accipitur Rubric. C. de cōmerc. & mercato.Liuius lib.34.Mutuum vsum vocat. Commercio Græcorum,inquit,Hispani gaudebant.Huius mutui vsus desiderium vt Hispana vrbs Græcis pateret faciebat.Et lib.38.Id oppidum multarum gentium fines contingit, quarum commercium in eum maximè locum mutui vsus contraxere.

Commercium earum rerum non esse dicitur,quæ vsibus hominum,dominióque subiici, & in obligationem deduci,alienari,& adquiri non possunt. l.cum seruus. 39.§.fi.D.de leg.j.& l.si in emptione. §. omnium. D.de contrah.empt.& alibi sæpissimè. Commercium non habere alicuius rei is dicitur, qui eius habendæ capax non est,vel quam acquirere non potest, alius potest.l. multum.34.D.de verb.oblig. Commercio redimi, est pretio dato hostibus vendentibus.l.sicut & l.si liberū. C.de postlim.reuers.

COMMILITIVM apud Tryph.l. de hæreditate.19.D. de castr.pecul.interpretatur Alciatus lib. 4. Dispunct. c.17.militum commercium, & facultatem ipsam, seu ius,quo vnà militant.F.Hotomanus in Commentariis Iuris,societatem interpretatur militiæ, quam inter se milites habent.Hæc sunt verba Tryphonini: De hæreditate ab agnato commilitone data,Scæuola noster dubitabat:quia potuit & ante notus & amicus dare; potuit & non dare, nisi commilitium auxisset. Nobis ita videtur,si ante commilitium factum sit testamentum,non esse peculij castrensis eam hæreditatem.

COMMINISCI, ait Varro dictum à con, & mente,cum finguntur in mente,quæ non sunt.Sic accipi debet.l.j. in fi.princip.D.de eo per quem fact.erit. Hinc

COMMENTVM dicitur fictio in mente rei quæ nō est, Varroni lib.5.Ling.Lat.Sic accipiēdum putem in l. ob hæc verba.D.de iis qui not.infa.& l.2.C.de reb.alien. non alien.& alibi sæpè. Vnde non ineptè Commentum pro fraude posuit Pontifex Maximus. c.peruenit. j.iuncta ibi gl.extra de testib.cogen. Hinc

COMMENTITIVM ius apud Paulum in l.si pœna. 20. D.de pœn.interpretatur G.Budæus ibidem, quod figmento,non reipsa subsistit id est fictitium, nouum,& recens excogitatū,vel non translatitium,non aliunde sumptum.ex Sueto.in Claud.c.1 t.

Commentitiam venditionem in l.2. C.si aduers. vendit. interpretatur Accursius commentitiè compositam, cum pupillum lædunt,hoc est(vt significantius rē aperiam)fictè coloréque quæsito.

COMMINVS in Honor. & Theod.const.l.3.C.de fruct. & lib.exp.accipi debet pro in præsentia,vbi cōminus pro tota die falsò interpretatur Accursius. Quo verò significatu accepere iidem Impp. eodem accepit & Iustin.l.si imperialis.C.de nupt. Cōminus, pro è propinquo sumitur apud Tertullianum de carne Christi. Accedant,ait,comminus ad congressum. Vnde & pro statim vel ad manus accipitur, vel præsenti pecunia. l. si quasi.D.de pigne.act.Si quasi recepturus à debitore tuo comminus pecuniam,reddidisti ei pignus.

COMMITTERE, ait Festus lib.3.propriè est simul mittere.Nunc eo vtimur & pro facere,aut pro relinquere,aut pro incipere. Committere in legem, stipulationem & testamentum dicuntur, qui aduersus legem,stipulationem & testamentum quid faciunt.l.nō solùm.§.illud.D.de lib.leg. Veteres etiam lege Committere dicebant,M.Fabio libr.7.c. 2. Lege de sicariis commisit L.Varenus. Committere in legem venditionis,est quid facere quo contrauenia tur pacto venditioni adiecto : sic accipias in l.fi. D. de leg.commis. Eodem ferè sensu Committere in *Pro socio* actione, apud Paulum.l.actione.§.Labeo. D.pro socio. Committere etiam edictum dicitur qui ei locum facit. Sic accipitur in l.3.§.si quis ex liberis.D.de bon. poss.cont. tabul.& alibi sæpissimè. Eodem sensu Committere stipulationem dixit Papinianus. l. Stichum. 95.D. de solut.sic.l.in caussæ.D.de procur.

Cōmittere quoque animalia dicūtur,quoties inter se cōfligūt.l.j.§.cū arietes. D. si quad.paup.fec.dic.Cū arietes vel boues cōmisissent,& alter alterū occidit, &c,

Cōmitti etiā stipulationē intelligimus,cū id quod per eā promissum est,debetur,toto tit.D. de verb. obli. sicut pœnā cōmitti,cū incurritur & debetur.l.3.D.eo. Hinc & cōmissa obligatio.l.j.§.vlt.D.de stip.ser. Et, Cōmissa deuotio capitis,apud Cicer.in ea pro Domo,cum se voti reū fatetetur,&caput deuotū debere.Eodē sensu.

Committere pro delinquere.l.j.§.cùm vrbem.D.de offic. præfect.vrb.

Committi fisco ea dicuntur, quæ ob aliquas causas fisco acquiruntur, vnde ôt.D.lib.39.& C.lib.4.de vectig. & commis. Hinc

COMMISSA dicuntur,inquit Asconius,quæ contra testatoris volūtatē facta,aut nō facta ab hærede, mulcta aliqua pœnáque plectuntur. Et commissa hæreditas,

in quasupple id commissum est, quamobrem alteri ea debeatur. Atque hinc in Cõmissum res cadere dicuntur, pro quibus vectigal solutum non est, nisi forte id publicanus permiserit. l. vl. §. siquis. D. de vectig. & cõmiss. aut res improfessæ, id est non insinuatæ apud publicanos. l. vlt. §. quoties. D. eo. Aut denique caussa cõmissi est, cùm quis hostibus, aut barbaris arma vendit, ferrum, cotem. l. cotem. D. eo. l. j. C. de cõmer. & merc. cum siquis aliquid contra præscriptum legum vendiderit, etiam si nõ hostibus. l. si quis. C. de vectig. Commissum autem Græcis dicitur τὸ κλεπτεῖον.

Commissæ hypothecæ dicuntur M. Ciceroni in Epist. ad Famil. quæ creditoris factæ sunt.

Commissum factum pro homicidio posuisse videtur Imperatores. l. is qui cum telo. C. ad leg. Cor. de sica.

COMMISSORIA lex, est pactio quæ in venditionibus & oppignerationibus vsurpatur: qua id agitur in venditionibus vt si intra diem statutum emptor pretium non soluerit, & vẽditor rem venisse nolit, res nec vendita, nec alienata sit, l. 2. & tot tit. D. de leg. commissoria: in oppignerationibus verò, vt nisi definito tempore soluatur debitum, pignus fiat creditoris, de qua toto tit. C. de pact. pignorum. Dicitur autem hæc pactio Commissoria, quod qui in eam committit, in vẽditionibus, in vniuersam venditionem committat, siquidẽ velit venditor totam vẽditionem haberi pro infecta. l. 3. & 6. D. de leg. commiss. in pignoribus verò, quod pignus ipsum non soluto debito committatur, & liceat illud creditori vendere. Hanc conuentionẽ quidam volunt ab antiquis dictam fiduciam, de qua Paul. Sentẽt. lib. 2. tit. de leg. commiss. & in his Cuiac. in Parat. Pand. Hotom. verò ad tit. Feud. de feudo dato in vic. leg. commiss. reprob. multiplex inter illas esse discrimen, & fiduciam aliud nihil esse, quàm venditionẽ, quam vulgo cum redimendi facultate factam appellamus. Vide in dictione Fiducia. Vtranque autem legẽ Constant. sustulerat. l. vn. C. Th. de commiss. rescind. sed cum Iustinianus eam in venditionibus retinuisset, & Constantini Constitutionem referret in l. vlt. C. de pact. pignor. vocem, Pignorum, interposuit. In pignoribus certè ob eam causam prohibita videtur, ne quod Principis auctoritate fieri debebat. l. j. & pass. C. de iur. domin. impetr. priuatorum pactionibus permissum videatur.

COMMODARE in edicto Prætoris in l. j. D. commod. iuncta l. 2. D. si cert. pet. est rem vtendam dare, vt eadẽ restituatur, finito vsu, in quem data fuit. Commodare pro mutuò dare posuisse videntur Impp. in l. 2. C. de iis qui ex pub. ratio. mu. pecu. libr. 10. nisi accipientem dicas eandem speciem, idémve aurum redditurum. Potior visa est prior interpretatio, vt primus articulus illius l. 2. & rubrica docent. Commodare etiam dixerunt Valentinianus & Valens Impp. l. fundi. 4. de fund. patrimo. libr. 11. C. pro ἐμφυτευτικῶς cedere, iuréque dominij tradere.

COMMODATVM, contractus est, quo rem aliquam ita gratis concedimus, vt de ea restituenda is qui acceperit teneatur. l. j. §. 3. D. de oblig. & act. Inter commodatum autem & vtendum datum Labeo quidem ait tantum interesse, quantum inter genus & speciem. commodari enim rem mobilem, non etiam soli: vtendam dari etiã soli. sed (inquit Vlpianus) vt apparet, propriè commodata res dicitur, & quæ soli est: idque & Cassius existimat. Viuianus etiam habitationem commodari posse ait. l. j. D. commod.

Commodati natura est, vt gratuitò detur vsus rei: alioqui mercede interueniente, locatio erit, vel cõtractus innominatus. l. si vt certò. §. nunc videndũ. D. commodati. §. item is cui. Institut. quib. mod. re contrah. oblig.

COMMODVM notissimæ significationis fertur. Commodum bonorũ possessionis, in l. sed & si. 5. D. de bo. poss. cont. tabul. dixit Iulianus, quod Paulus adpellauit beneficium. l. 4. §. fi. D. eod. tit.

Hæc verba, CVM COMMODVM ERIT, ita interpretatur Sulpitius apud Labeonem. l. auus, 79. D. de iur. dot. cum primùm sine turpitudine, & infamia dari poterit. Proculus, cum sine incommodo poterit. l. nepos. 125. D. de verb. signific. Apud Paulum. l. si dies. 21. D. quando dies leg. ced. significare videtur Accursio vtilitatem: B. Brissonio voluntatẽ, id est, si voluerit. Equidem accipi eo sensu putem, quo commodè apud Varronem lib. 6. Ling. Lat. cuius hæc verba sunt: Igitur de originibus verborum multa qui dixerit commodè, potius boni consulendum, quàm qui aliquid nequiuerit, negligendum, &c. pro aptè, rectè & legitimè, legibus moribúsve consentientibus. Sulpitij sanè & Proculi interpretationes tametsi diuersæ, recipiendæ tamen sunt. Verba enim pro re accipiẽda inter omnes conuenit. Commodum Falcidiæ, quartæ loco est apud Hermogenianum. l. si hæres. 9. D. ad leg. Falc. Sic Commodum Senatusconsulti apud Vlpianum. l. 5. §. si rogatus. ad fin. D. de dona. inter vir. & vxor.

Commoda præmiorum, pro pecunia quæ propter coronas præstari solet, idque athletis, qui victores fuerunt in sacris certaminibus. l. commodis. 40. D. de re iudic. Commoda ex tribu, pro liberalitatibus & emolumentis, quæ à tribu obueniunt. l. patronus. D. de lega. 3. Commoda primipili, in l. pater. 23. D. de adim. leg. & Commoda primipilatus, in l. j. C. de primipil. libr. 12. dicuntur salaria, quæ primipilo præstantur. Græcis dicuntur, τὰ λόγῳ παραμυθίας παρεχόμενα. Eodem sensu Commoda veteranorum dixit Suetonius in Nerone. c. 32.

COMMONITORIVM, in l. 2. C. Theod. si cert. peta. de suffrag. l. vnic. C. de suffra. significat adnotationem, & scripturam ipsam conuentionis. Nouella 8. σύμβολον vocatur. Sunt qui putent sine scriptura fieri eam conuentionem: verius tamen est vt scripto fiat. Nam & Κομμονιτώριον, Sudæ significat ἐπιστολὴν προσχαστικὴν ἀπογεγραμμένην ἐν χάρτῃ, quo quis officij suscepti implendi commonetur. Commonitorij autem formulam posuit Cassiodorus lib. 7. Varia. Et ita apud B. Augustinum epist. 129. & 158. hoc verbum accipiendum est. Symmachus etiam monitorium pro eodem vsurpauit.

COMMOVERE limites, & terminos in lege Mamilia, quam refert Arcadius August. in lib. de limitibus, est loco mouere: quo verbo vsus est Tertullianus in lib. de præscriptione aduersus hæreticos. Qua potestate, Apelles, limites meos commoues?

COMMOTIO pro excitatione principis, cum quis aduersus mandata facit, apud Cassiodorum libr. 7. Variarum, in formula commonitorij.

COMMVNE dicitur, quod omnes ligat: inde lex. Hinc & Communis res, quæ est vel cum societate, vel sine societate. Cum societate, veluti inter eos qui eandẽ rem emerunt: sine societate, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est. l. 2. D. de comm. diuid. Hinc & Commune præceptum adpellatur Papiniano l. j. D. de legib. Hinc etiam Commune ius, quod dupliciter accipitur, aut respectu proprij iuris, quod quæque ciuitas sibi cõstituit, cuiusmodi sunt consuetudines singularum ciuitatum, de quibus loquitur cap. j. de constitu. libr. 6. Aut respectu iuris gentium, quo omnes populi vtuntur. l. j. §. fi. l. omnes populi. 9. D. de iustit. & iur. quod & idcirco κοινὸν νόμιμον appellatur Aristoteli. Communi autem iuri priuilegium opponitur, Papiniano. l. Centurio. 15. D. de vulg. & pupil. Sicque Commune ius, militare, & proprium aduersa sunt. l. conficiuntur. 8. §. si rotlos. D. de iur. codic. Paul. libr. 3. Sent.

3.Sent.recep.tit.4.§.filiusfamiliàs. Communi, & creditoris iure vendere separantur l.si mandatu.59.§.creditor.D.manda. At propriè Communia omnium esse dicuntur, quæ naturali iure omnibus patent, vt aër, aqua,&c.l.2.& 3.de rer.diuis. Commonia prædia accipere debemus, ait Vlpianus l.magis puto.§.fin.D.de reb.eo.si pro indiuiso communia sint.

Communia quædam naturali iure sunt omnium, quædam vniuersitatis, quædam nullius, pleraque singulorum, quæ variis ex caussis cuique adquiruntur, l.quædam.D.de diuis.rerum.

Communia vestimenta sunt, quibus promiscuè vtitur mulier cum viro, Vlpianus l.vestis.23.§.communia.D. de aur.& arg.leg.

Communes sunt stipulationes, veluti Rem saluam fore pupillo: Pomponius, l.stipulationem.§.communes.D. de verb.obligat.

COMMVNI DIVIDVNDO actio mistam caussam habens, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vt id diuidatur, §.quædam.Insti.de actio.nec solum redditur in rebus communibus iure societatis, id est inter eos qui pariter eandem rem emerunt: sed & sine societate, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est, l.2.D.communi diuid. Atq; in hoc iudicium nihil peruenit vltra diuisionẽ ipsarũ rerum quæ communes sint: & si quid in his damni datum factúmve est, siue quid eo nomine, aut abest alicui sociorum, aut ad eum peruenit ex re cõmuni, l.3.D.eod.

COMMVNITER gestum à societate longè remotũ est & sine societate fit. l.nam cum tractatu.32. & l.seq.& seq.D.pro soc.

COMMVNIO alia est publica & naturalis. cuius fit mẽtio in l.2.D.de rer.diuis.& in §.& quidem.Instit.eo.tit. Vbi quædam naturali iure communia sunt omnium. Talis publica & naturalis communio in paucis admodum rebus vix potest retineri, nec admittit iudiciũ diuisionis, quia in simplicitate naturali manet. Communio alia est priuata & ciuilis, vmbram quandã referens naturalis illius communionis. Hæc admittit diuisionem de rebus priuatis, & dominio nostro subiectis, etiam vniuersitatis. Imò requirit necessariò iudicium diuisorium, quoniam cõmunio etiam inter paucos parit discordiam, l.in re communi.D.de ser.vrb. præd.l.cum pater.§.dulcissimis.D.de leg.2. Vnde satis admonemur, quam non fuerat possibile, absolutam illam & simplicem retinere communionem omnium rerum, vt nonnulli phanatici somniant. Communionem autem rerum omnium pugnare cum naturali diuinóque iure Exodi cap. ΟΥ ΚΛΕΨΕΙΣ, hoc est, FVRTVM NON FACIES, nobis ostenditur. Nam si omnes res nobis secundum naturam essent communes, hoc est, ita vnius sicut alterius, non posset cõmitti furtum contra naturam, quia concederentur iure occupanti: vt etiam nunc habemus quasdam res cõmunes, quæ furtũ non admittunt, quoniam furtum committitur dũtaxat in rebus alienis, vel alieni iuris, clam domino, l.j.D.de fur. Statuitur igitur legitima rerum & dominiorum diuisio, ídque iure gentium, l.ex hoc iure.D.de iusti.& iur. vt vnusquisque suũ habeat, sitq; sua sorte contentus: quod Aristoteles eleganter, ac omnes Romani Iureconsulti probant, reiecta Platonis falsissima opinione.

COMPACTVM in constitutione diuorũ Seueri & Antonini, l.3. de execut.rei iudic. structã collato in vnum consilio machinationẽ sonat. Liuius lib.6.Vrb.Cond. Vt multo (ait) verisimilius sit compacto eam rem, & communi fraude patritiorum actam. Compactum, à cùm & pacisci, éstque conuentio, vt quis fraudetur.

COMPARATIONIS verbo coëmptio significatur, in l.j.C.vt nemi.lic.in coëmpt.lib.10.& l.j.& fi.C.de quibus mun.eo.lib.Lib.57.[illegible] appellatur συνωνὴ, l.2. C.vt nemini lic.in coëmpt. Comparationem etiam in l.j. D.priuileg. cred.vel (vt est in Pand.Flor.) l.cum bona.16.D.de rebus auctorita.iud.pos.accipere debemus æquiparationem. Sed & Comparationẽ pro præparatione & formatione positam adnotat B.Rhenanus à Tertulliano in lib.aduers.Valentinianos.

COMPARATIVVM, & superlatiuum haud perpetuò naturam suam seruare, demonstrãt Doctores in l.cùm pater.§.libertis.§.rogo.de legat.2. Albert.citatis locis indicat, & comparatiuum assumere vim positiui, & vicissim hunc naturam cõparatiui, l.quod Nerua. vbi Zasius.D.deposit.vt apud Virg.

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes.

nec immeritò: nam comparatiuo significationem positiui inesse adnotat Alciatus, l.vbi autem.in princi.D. de verbo.oblig.

COMPASCVVS ager, in quo vicinis ius est communiter compascendi. Cicero in Topic. Si cõpascuus ager est, licet compascere. Sic & Festus hoc in genere scripsit, Compascuus ager, relictus ad pascendum communiter vicinis. Isidorus lib.15.Etymolog.ca.13. Compascuus ager, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum communiter vicinis. Scæuola l.pen. D. si seru.vind. Plures saltum communem, vt ius compascendi haberent mercati sunt. Et paulò post: An pars illorum fundorum aliquid iuris secum huius compascui traxerit,

COMPASCVA Siculo Flacco in lib.de condit.agro.genus sunt quasi subseciuorum, siue loca, in quibus proximi quique vicini, id est, qui ea contingunt pascua, ius pascendi habent.

COMPEDAS, vinculum est, quo pedes irretiri solent. Dicitur COMPEDITVS homo, & Compeditus absolutè, §.sed pœnæ.Institut.de iniur. Compeditum appellat Theophilus eum, qui in vinculis est, & vilissimo comparatur.

COMPENDIVM est breue, & vtile. Hostien. in cap.fin. ext.de dol. & contum.in antiq. Compendium temporis, l.debere.§.fin.D.de cast.pecul. Et Compendium itineris dixit Modestinus, l.eundem.16.D.de legationib. Et Compendium edictorum, pro peremptorio edicto posuit Vlpianus, l.nonnunquam.in fin.D.de iudic. Compendij etiam verbo lucrum significari existimant interpretes l.duo societatem.71.§.duo. D. pro socio.l.3. D.de calumniat. l.Iulianus.D. si quis omissa caus.test. & alibi sæpe in Pandect.l.iudices. C. de anno.& tribu.lib.10. l.cum virum.16.C.de fideicom. In cita.§.duob. Iurisconsul. lucrum à compendio separat: atque id videtur intelligendum, quod quærimus parsimonia. In aliis autem locis [illegible] pro lucro accipi putem. Quod verbum à vetere æris pensandi ritu deriuant Festus lib.4. & Varro lib.4. Ling. Lati. Huic opponitur Dispendium, l.actione.65.§.item qui.D.pro socio.

COMPENDIARIA, pro breui itinere ponitur in l.4. D.de itin.actúque priuato. vbi, via, eleganter supprimitur: vt & posuit apud Non.Varro, Hoc (inquit) dico compendiaria sine vlla solicitudine, ac molestia dicendi posse perueniri ad eandem voluptatem.

COMPENDIOSA substitutio, vide infrà, Substitutio.

COMPENSARE est cum debitum & creditum inter se cõtrahentes cõtribuunt, toto tit.de cõpensat.D. Hinc,

COMPENSATIO est debiti & crediti inter se contributio, id est, per æris sui computationem, ab ære alieno liberatio. l.j. D.de compensatio. Compensatio quandoque etiam sumitur pro deductione & retentione, l.in restituenda. C.de hæred.peti.l.fructus.7.§. ob donationes.& l.rei iudicatæ.15.§.j.D.sol.mat. Hanc retentionẽ appellant Vlpianus in Instit.tit.6.de dotib.

& Iustinianus l.vnic.§.taceat.C.de rei vxo.actio.

COMPERENDINATIO, est, vtrisq; litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem. Budæus in d.l.fi.ex Asconio. Comperendinatio diffinitur in quodam lexico, [illegible], id est, trium dierum dilatio.vnde non immeritò Comperendinatam rem, iudicium in tertium diem constitutum Festus libr.16. diffinierit. At quid differat comperendinatio ab ampliatione, vide Ampliatio.

COMPERENDINATI rei dicuntur, qui in criminalibus è custodia dimissi, suæ ipsius custodiæ commissi sunt, vt aut vrbem carceris loco iusti habeant, aut aliquam priuatam domum: vt interdum fit ex personarum dignitate, & genere caussarum. Budæ.in l.poster. de orig.iur.D.

COMPELLERE, notissimæ significationis est. Hinc,

COMPVLSOR in l.3.de lucr.aduoca.libr.12.C.Græcis [illegible] dictus, in Cōstitutione Græca Anastasij Imperatoris l.fi.C.de exact.tribut.lib.10.qui prouinciales cogebat ad pensitationes soluendas: vt colligitur ex d. l.3.& fi.Cassiodorus lib.j. Var.episto.2. Quia non iam compulsorem ad te mittimus, sed vltorem, si aliqua credideris ludificatione tardandum.

COMPETERE verbum Iurisconsul.frequens, & familiare, pro aptum & idoneum esse. Inde Competere libertates dicuntur, quæ ex testamento, aliàve caussa contingunt, l.Papinianus.in fi.D.de inoffi.testa. Et Competit actio, quæ lege data est, & alicui conuenit, vel ex contractu descendit. Sic Competere certi condictionem dicimus, l.certi condictio.D.si cert.peta.

COMPETENS iudex dicitur, cuius de re controuersia iurisdictio est, iuri sue dicendi potestas, l.penult. D.de iurisd.om.iudic. Competens cautela, in l.si debitori. D.de iud.id est, idonea. Competens pœna, congrua, & secundum delictum inflicta, l.3.C.de lucr.aduocar. Competens tribunal, apud quod ius fuit de re cognosci, l.sed & hæ.§.j.D.de procur. Eodem sensu Competens forum, ex rub.de foro cōpetenti. Competentes vsuræ, in l.j.C.si maior fact.alienat.congruæ, & legitimæ, legéque definitæ.

COMPETENTER, pro eo quod est, idoneè, c.grauis. de resti.spolia.in antiq.sic accipitur apud Vlpia.Solut. matr.l.si cùm dotem.§.eo autem tempore. Quatenus, inquit, & filio & patri competenter consulatur,

COMPETITOR apud Vlpian.l.generaliter.§.spurios. D.de decurio.is qui cum aliquo eūdem magistratum, officium, & honorem petit,

COMPILARE, Festo auctore lib.3.est cogere, & in vnū condere. Compilare iura, & leges, est in volumen redigere: quod fecere Tribonianus & collegæ. Compilare etiam significat, vndique subripere, & omnia furtim legere, l.sacrilegi.D.ad leg.Iul.peculat. Atque deductum videtur, vt vult Turneb.ab Æolico verbo [illegible], id est fur, qui [illegible] Hesiodo.dicitur. Hinc,

COMPILATOREM eum appellat Isidorus libr.10.qui aliena dicta suis permiscet.

COMPINGERE, apud Vlpianum l.qui res.§.aream. D. de solut.est componere, & coniungere: quo sensu accipitur & apud Virgilium in Bucol.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula.

COMPITA, loca quæ simul petuntur, hoc est, adeuntur per diuersas vias eodem [illegible]dentes, vt sunt triuia, & quadriuia, in quæ plures coë[illegible] viæ, ex Varrone lib.5. Ling.Lati.& Seruio in 2.Georgicon. Sic accipitur in can.de viro.12.q.2. Larum autem sedes in cōpitis erat. Nec in vrbe solum compita fi erunt, verumetiam in lucis vbi colebantur dij. Papin.. Idcirco aëriis molimur compita lucis. Sed & in agris.Cicer.2.de Leg.Lucos in agris habento, & larum sedes.

COMPLEXVS, in l.triplici.D.de verb.sign.est comprehensio, cùm vna clausula complectitur, veluti & nomina & res: qua de re vide infrà, Coniunctio.

COMPLVRIVM appellatione quatuor complurésve contineri liquet ex l.is qui complures. D.de lega.2. vide item Bart.in l.j.C.si rector prouinciæ.

COMPLVRIENS, pro sæpe, apud Catonem poni scribit Festus lib.6.

COMPLVVIVM, vt ait Festus lib.9.quò de diuersis tectis aqua pluuia in eundem locum confluit. Varro lib. 4.de Ling.Lat.Impluuium, quò impluebat: Compluuium, qua compluebat, vtrunque à pluuia: vt illud sit superior pars, hoc inferior. Compluuium tamē in Vitruuio ea pars est tecti in cauædio, quæ pluuiā deiicit: vt, Cum iisdem rationibus trabes & compluuia collocantur. Id enim dicit de excurrente parte tecti, & asseribus longius proiectis.

COMPONERE, est multas res apta quadam cohærentia, & velut harmonia simul ponere, cōiungere, & de rebus suis disponere, in l.2. C.de exhib.reis. Sic dicimus componi carmina, leges, ædificia, orationes. Vnde pulchra admodum metaphora, componere censemur lites, id est concordare, ad bonas conditiones pacisci: quo sensu accipitur Compositio c.2.de restibus. lib.6.& Compositò, aduerbialiter, hoc est, ex pacto: cuius oppositum est, Non ex composito. Componere etiam significat instituere, vt in l.2.§.postea ne diutius. D.de orig.iur.quo loco compositas actiones, pro institutis quibusdam agendi formis accipere debemus.

COMPOSITOR anni, apud Cic.lib.2.de Legib.Feriarū festorúmque dierum ratio in liberis, requietem habet litium & iurgiorum: in seruis operū & laborum; quas compositor (non compositio, vt in vulgatis) anni conferre debet perfectionem operum rusticorum. Est autem Compositor qui componit annum, & statuit qui dies sacri & profani sint. Victorinus Var.lect.cap.6.

COMPOS mentis, qui sani animi est, l.7.C.de curat.furiosi. Terent.in Adelphis,

Vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.

COMPRÆDES, Festo lib.3.eiusdē rei populo spōsores.

COMPROMITTERE in arbitrum dicuntur, qui arbitri sententiæ staturos se hinc inde sub pœna promittunt, l.sed si.9.D.de arbit.

COMPROMISSVM, est conuentio, qua arbitri sententiæ se obtemperaturos inuicem sub pœna vterq; litigator promittit.l.j.& 2.C.de arbit.

Compromissum PLENVM, in l.quid tamen.§.plenum. D.de arbit.appellatur, quod de rebus controuersiisque compositum est, quod & habet doli mentionem, l.ita tamen.in fin. D.eod. Compromissum autem ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, l.j.D.de recept.arb. Vocantur enim litigatores in ius, offertur libellus, dantur dilationes, recipiuntur testes, instrumenta, dicitur sententia in compromisso, sicut in iudicio: quod de iis accipi oportet, quando ex compromisso ad arbitrum itum est, l.societatem, §.arbitrorum. D.pro socio. Compromitti verò potest in duos, vel plures, vt alterutrius, vel cuiuslibet sententia valeat, l.sed si ita compromissum. l. non distinguemus. §. cum in plures. D.de recept.arbit. Compromitti in plures potest, vt vnus ex eis eligatur, qui pronunciet, Litem si vnus. §.item si plures sunt.D.eod.tit. Compromitti in duos non potest sic, vt si dissentirent, tertium adsumant nisi nominetur tertius, d.Litem si vnus.§.si in duos. In numero impari rectius compromittitur, quia si dissentiant, maior pars inuenitur cuius iudicio stabitur. Ibidem. §.principaliter tamen. Visitatum est in duos compromitti, & si dissentiant, magistratus cogit eos tertiam personam eligere, cuius autoritati pareatur,

teatur, etiam si neutri accedat in pronunciatione. Ibidem. Si in plures fuerit compromissum, sufficit maioris partis consensus: modò si omnes adsint. Ibid. §. fin. nam ex pluribus arbitris non potest vnus sententiam dicere absentibus aliis, l. item si vnus. §. item si plures. D. eod. tit. Quod de arbitris dictum est, idem dicendũ de pluribus iudicibus datis, l. sicuti tribus. D. eod. titul. Compromitti autem de crimine potest ciuiliter, l. quid ergo. §. ex compromisso. D. de his qui notantur infam. De famoso aut publico delicto criminaliter ad arbitrum iri non potest. l. non distinguemus. §. Iulianus. D. de recept. arbit. At vero Compromissum soluitur, si ex pluribus actoribus vel reis conuentis vnus ante sententiam moriatur, si caussa est indiuidua: sin autem diuidua, recurrendum est ad distinctionem, l. quid tamen. in princ. D. eo. titu. glo. & Bart. in l. diem proferre. §. j. D. eod. Nec Compromissi generalitas pertinet ad ea, de quibus actum, sed de quibus disceptatum est, d. §. plenum.

intra Compromissi diem vocatus, qui non adest, legitima impeditus caussa, valetudinis, vel absentiæ reip. caussa, aduersus pœnæ petitionem tutus est, si admittat denuò compromitti, d. l. quid tamen. §. si quis ex litigatoribus. In eum locum iubendi sunt litigatores adesse, de quo actum, vel vbi compromissum est, Ibid. §. si arbiter iusserit. Vocatus in aliquem locum inhonestum, non tenetur comparere. Ibid. §. sed & si in aliquem.

in Compromisso dies solet consensu partium exprimi, intra quem caussa definiatur, l. Pomponius ait. §. fi. D. de recept. arbit. Quòd si compromissum sine die confectum est, necesse est arbitro diem statuere partibus consentientibus, & ita caussam disceptare, l. sed si compromissum. D. eo. titu.

Compromissi diem proferre. Hæc clausula nullam aliam dat arbitro facultatem, quàm diem prorogandi. Et ideò conditionem primi compromissi neque minuere neque mutare potest, l. Labeo ait. §. hæc autem clausula. D. eod. titu. Diem autem arbiter proferre vel præsens, vel per nuncium, vel per epistolam potest, l. diem proferre. in princ. D. eod. tit. Prolato die, cautio primi compromissi nõ absimilis iterum præstanda est, d. l. Labeo ait. §. fin. & l. seq. Arbiter ita sumptus ex compromisso, vt & Diem referre (in Pandect. Floren. proferre) possit, (hoc est, retrò ferre, breuiorem statuendò, ad disceptationem finiendam) hoc quidem facere potest inuitis seu contradicentibus litigatoribus: referre autem non potest, nisi consentiant, l. arbiter ita. D. de recept. arbit. Licet non valeat sententia arbitri, potest tamen prolatio diei valere, l. Labeo. in princi. D. eod. titu. prærogatio diei non fit conuentione partium in compromisso, nisi sequatur iussus arbitri, l. non distinguemus. §. dies compromissi. D. eo. titu.

ex Compromisso non nascitur exceptio, sed pœnæ petitio, l. 2. D. de recept. arb. Si in compromisso fuerit adiecta pœna, non est opus stipulatione, aut fideiussoribus. Si stipulatio, vel cautio fideiussoria interuenerit, non est necessaria pœna ad producendam actionem, Barto. in l. diem proferre. §. fi. D. eo. tit. Ex compromisso per pactum nudum confecto, adiecta pœna, competit certi condictio, siue certa sit summa, siue incerta, in id quod interest, arg. l. fi. D. si quis in ius vocat. non ierit. Ex compromisso per stipulationem cõfecto cum pœna, nascitur actio ex stipulatu, si incerta fuerit summa: vel certi condictio, si certa fuerit, Instit. tit. de verb. oblig. in princ. & §. fi. Vbi sine pœna simpliciter sententiæ stari per stipulationem promissum est, ibi competit incerti actio, hoc est, ex stipulatu. Cùm in compromisso neque pœna, neque stipulatio fuerit subiecta, tunc si litigatores subscripserint sententiæ, hoc est, expressè in eam consenserint, vel tacitè, id est, intra decem dies non cõtradixerint: & actio in factum nascitur, & exceptio pacti, l. ne in arbitris. §. si quis autem. & l. penul. C. de recept. arbit.

in Compromissis pœna vtrum sit certa, an incerta, vtputa quanti ea res erit, nihil interest, l. non autem. D. eo. tit. non distinguitur item, minor an maior sit pœna, quàm res de qua agitur, l. non distinguemus. in princ. D. eo. tit. pœna compromissa accipitur non solùm numaria, verùm etiam alia res vice pœnæ promissa, l. litigatores ierunt. §. j. D. eo. tit. Item si res apud arbitrum depositæ sunt, vel quantitas certa, eo pacto vt ei daret qui vicisset, vel vt eam daret, si non pareretur sententiæ. Item si ambo debitores paciscãtur, ne petat, quod sibi debetur, qui sententiæ non paruerit, l. litigatores ierunt. §. quid ergo. & §. interdum. D. eo. titu.

in Compromissis stipulatio sub hac conditione tacita committitur: Si sine dolo malo stipulantis factum sit, l. ita demum. in prin. D. de recep. arb. iunct. l. conditiones extrinsecus. D. de conditio. & demon.

in Compromisso si adiiciatur, Si qvid dolo in ea re factvm sit: ex stipulatu conueniri, qui dolo fecit, potest. Quòd si huiusmodi clausula adscripta non est, tũc de dolo actio, vel exceptio locum habebit, d. l. ita demum.

si Compromittat mulier alieno nomine, non erit pœna compromissa propter intercessionem, l. non distinguemus. §. si mulier. D. de recept. arb.

Compromissarivs iudex, ex compromisso sumptus, l. cum lege. D. de arbi. l. pen. C. de pact. l. fin. C. de testibus. per l. pen. D. de iudic. vel ad quem ex compromisso itum est, d. l. societatem. l. 76. vel (vt Suidas diffinit) ὁ ἐκ συναινέσεως ἀμφοτέρων μεταξὺ δικαστής αἱρεθείς. Alias αἱρετὸς δικαστὴς dicitur.

Compvlsor, vide suprà Compellere.

Compvlsoriales literæ dicuntur, à cõpellendo. Iudex enim appellationis, quoniã superior est, compellere solet ad hoc inferiorem iudicem, à quo appellatum est, vt acta edat cum refutatoriis, l. à proconsulibus. C. de appella. l. vnic. D. de libel. dimis.

Compvtare, in §. item tria. in fin. Instit. de excus. tut. pro ἀριθμεῖν accepit ibidem Theophilus, quasi dicas accipitur, intelligitur, censenda est: Tutela pluriũ liberorum vna existimanda est, λογισθεῖσα (vt ait Theophilus) ὡς μία φροντίς. non tamen inficias eo, quin pro connumerati accipi possit.

Compvtatio, in Gordiani Imp. constitutione l. instar. C. de iur. fisc. lib. 10. Accurs. pro rationum traditione poni credit: vbi Albericus pro traditione legit redditione. Bart. I. Platæus, & Odofredus ibidem pro rationum subductione, & ad calculum reuocatione accipiunt, & verius, quam Galli vocant *Compte*: & verbum, computatio, non ad eum qui reddit, sed eum, qui eas subducit, & (vt vulgò loquimur) Computum facit, referri debere res ipsa docet.

Conatvm accipere debemus, ad quid faciendum tentationem, & periculum, nisum, & experientiam, Græcis πεῖραν, Gallis, *effort à faire quelque chose*, qui tamen effectum non habuit. Sic accipi debet in l. j. in fin. D. quod quisque iur. Disputatum est variis iuris articulis, an puniendus esset conatus. Regulariter definitur non puniri. Ex caussis diuersum ius receptum scio: quo in genere librum scripsit Pelinus Sandæus, quem subiecit Titulo de appella.

Concameratio, vel (vt in Pandect. Florent.) concamaratio, in l. si cui ædes. 31. D. de legat. 3. structuræ genus, arcuato opere constans, Budæo ex Vitruuio lib. 6. cap. vlti.

Concedere, generale verbum esse, vimque secundum nat

dum naturam cõtractus, cui adiungitur, accipere scribit Baldus ad l.non ambigitur.in fin.D.de legibus. cui rei contestem habet Concedere pro dare accipi apud Scæuolam, l.vxorem,§.j.D.de leg.3.itaque ab eodem apertissimè explicatur ibidem,& à Baldo,d.l.non ambigitur.quo verbo dominij translatio significatur, ex sententia eiusdem Baldi, existimantis hoc ita, si caussa subesset, vt in legato domus. Caussa enim (ait) apta erat ad dominij translationem: alioquin committere significat.Eo quoque verbo dominij translatio non significatur, cum vsusfructuarius rem, in qua vtendi fruendi ius habet, alteri fruendam concedit, l.arboribus.§.vsusfructuarius.D.de vsufru.At Concedere pro remittere dixerunt Imp.l.omnium. C.de vectig.& commiss. Concedere in fatum, pro mori, accipitur in l.3.C.de iur.delib.

Concedere, pro permittere, temporarium est: Cedere, perpetuum, glos.in verb.portionibus, l.ad eum. D.de donationi.

CONCESSVM dicitur, sicut datum, legatum, donatum, quod deductis omnibus expensis reliquum est, l.non amplius.D.de leg.j.

CONCESSIONE generali non continentur ea, quæ quis non esset verisimiliter concessurus, c.in generali, de regul.iur.lib.6.vbi vide glos.& Dinum.

CONCHA apud Vlpianum l.cum aurum.19. §.penult.D. de auro,& arg.leg.non est margaritæ species, vt putat ibidem Accursius, sed belluæ marinæ genus, quæ margaritas parit, vt docet Plinius, lib.9.cap.35.quam celerrimè crescere ait, eo lib.cap.36. Concha etiam aliud significat Marciano l.item pictoris.D.de fund.instru. accipitur enim ibidem pro vasculo pictorio, & testa conchæ.

CONCHYLIVM, in l.sacri.6.C.de diuers.rescrip.& l.si quis.6.C.de murileg.lib.11.& l.4.C.de vestib.holober. eo.lib.piscis genus, ex cuius mortui succo inficiebantur vestimenta regia. Vide Cassiodorum lib.j.Variar. epist.2.huius proprietatem fusissime explicantem, & qua occasione vsus eius ad artes sit ductus. Conchylia autem à murice separat l.si quis.C.de murileg.Sunt tamen qui dicunt muricem,& conchylium idem esse, sed muricem Latinum, κογχυλιον Græcum esse: atq; sic videtur vsurpasse Cassiodorus loco præcitato. Hinc,

CONCHYLIATVS, conchyliis tinctus. Inter conchyliata autem & purpurea hoc interest, quòd purpureum inficitur purpuræ flore & buccini succo, certo quodam temperamento: in conchyliatis non miscebatur buccinum, vt Plinius scribit: In conchyliata veste cætera eadẽ sine buccino, prætereáque eius temperatura, & quæ pro indiuiso humani potus excremento remedia & medicamina adduntur. sic enim legi vult Turn.

CONCHYLEGVLOS, qui conchylia legunt, passim reperias, quos κογχυλιολέγας Iustinia.in Nouellis vocat. De his loquitur Cassiod.loco iam citato: Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum cateruæ, tot familiæ rusticorum?

CONCILIARI significat amore coniungi, amore nuptias, matrimonium contrahere, in oratione Antonini, l.3.D.da don.int.vir.& vxor. Sed & contractis nuptiis, si dissenserint vir & vxor, & posteà in mutuam gratiam redierint, conciliari veteribus dicebantur: idque mulierum plerunque opera fiebat. Vnde,

CONCILIATRIX, Festo lib.3.dicebatur quæ viris conciliat vxores,& viros vxoribus.

CONCILIVM, Festo auctore lib.3.dicitur à populi consensu, siue à concalando, id est, vocando. Concilium enim veteres dicebant de plebis parte aliqua, quæ in foro ad concionem conueniebat. Hinc Concilium edicere intelligitur, qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, vt ait Lælius Felix apud Gellium lib.15.cap.27.Concilium autem aduocare seu conuocare dicebatur Trib.pleb.qui concionem ad plebem habiturus esset. Cicero in Vatiniana: Num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium aduocares, legémque ferres, quòd eo die scires de cælo esse seruatum. Hinc Concilij nomen pro synodo, quod tractum esse Gratianus scribit cap.15.distinct. ex more Romano. tempore enim quo agebantur caussæ, conueniebant omnes in vnum, & communi intentione tractabant, &c. vt est apud Isidorum libr.6. Etymolog.ca.16. Quo autem tempore cœperint concilia, quæve, & quanta sit eorum auctoritas, docetur cap.j.& 2.distin.15.Eorum canones pro legibus haberi Iustinianus iussit Nouella 131.

CONCILIABVLVM, à municipio, colonia, oppido, præfectura, vico, castellóque separatur Paulo libr.4. Sentent.tit.6.quid sit, disces ex l.Frontino lib.de limitibus agro.de controuersia territorij loquente. Conciliabulum interpretatur Festus, lib.3.locum vbi in cõcilium conuenitur: quo verbo vsus est C.Gracchus apud Gellium lib.j.cap.7.Per conciliabula autem & fora Liuius intellexisse videtur omnia quæ extra vrbem erant maiora & minora oppida, castella, loca in quibus essent conuentus aliqui iuridici.In genere tamen conciliabula loca fuerunt in quibus ius diceretur, quæ foris erant inferiora.

CONCINNARE, vt ait Festus, est aptè cõponere. Quãdoq; veteres vsurpabãt pro facere. Plautus in Captiu. *Qui me insanum dictis concinnat suis.* Aliquando etiam Concinnare is dicitur, qui rem effictis mendaciis, omnibus lenociniis perpolit: à vocabulo Cinnus, ducta metaphora, qui apud veteres, vt refert Nonius, potionis genus ex multis liquoribus confectum dici solebat. Hinc,

CONCINNATORES caussarum, vt habẽt vulg. exemplaria in l.ne quicquam.§.circa aduocatos. D.de offic. proconsul.quam etiam lectionem agnoscere videtur Alexander ab Alex.lib.4.Genial.dier.cap.15. ij sunt, vt idem ait, qui nouas lites simulatis captionibus, & cauillis improbis in longum ducere moliebantur, cùm sibi agere iure non liceret.

CONCIPERE, est ad certam formulam exprimere, Budæo l.iusiurandum.34.D.de iureiur.sicque accipiendum putat in l.quicquid.D.de verbo.oblig. Equidem verbum concipere significare ibidem putem aliquid animo adprehendere, tum mente concepta exprimere,& certis verbis comprehendere. Vnde concipere libellos appellatorios, l.j.in fi.D.de appel.& Cõcipere iusiurandum, pro certam iurisiurandi formulam præscribere, l.34.§.si de qualit.& §.pen. D.de iureiur.Cic. de Offic.3.Quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur iure nostro, id nõ facere, periurium est. Hinc Concipere stipulationem apud Vlpian.l.61. l.71.l.115.D.de verb.oblig.& l.99.stipulatori liberum fuit verba latè cõcipere. Et Concipere vadimonium, apud Cicer.lib.2.ad Q.fratrem. Negat enim in tanta multitudine eorum qui vnà essent, quenquam esse, qui vadimonium concipere posset.

Conceptis verbis iurare, id est, dictatis à deferente iuramentum.Bud.d.l.iusiurãdum. Idem appellatur, præire verba iurisiurandi. Conceptis verbis peierare, est inexpiabili periurio sese cõtaminare.Bud.in l.iusiurandum & ad pecunias.D.eo.

CONCEPTIO dicitur formula apud Paulum l.libellorum.in princip.D.de accus.& Ciceronem lib.2.de inuention.Et omnis conceptio priuatorum iudiciorum concipitur. Sic Stipulatio dicitur Conceptio verborum, l.stipulationum.5.§.j. D.de verb.obliga. Conceptio iurisiurandi apud Vlpianum l.iusiurandum. 34. §.si de

§.si de qualitate.D.de iureiu. Conceptionem autem à formulis separat Paulus noster in lib.Sententiarum l.actio.47.D.de neg.gest.& pro institutione,& compositione,& expressione posuisse videtur.

Conceptæ in bonum, & æquum actiones apud Gaium l.eas.8.D.de capit.minut. sunt quæ ex bona fide descendunt,quæve bonæ sunt fidei, cuiusmodi est actio de dote. Conceptæ in rem stipulationes, l.5.D.vsufr, quemadmodum caueat. Concepta pœnæ nomine actio,quæ ex delicto nascitur,l.præter.9.§.fi. D.de reb.auct.iud.possid. Concepta in dolum actio, dicitur in factum, l.huius actionis.9. D.quod fals.tut.auct.Eodem sensu accipitur apud Iuli.Paul.lib.5. Sentent.tit.7. Conceptum furtum(vt Iustinianus diffinit in §.conceptum.Instit.de obli.quæ ex delict.nascunt.) cum apud aliquem, testibus præsentibus, furtiua res quæsita & innenta sit:quam diffinitionem sumpsit ex lib.2.Sentent.Pauli tit.31.cui adiecit,Testibus præsentibus.sic sumitur hoc verbum in his verbis legis ex 11. Tab. Tignum iunctum ædibus vineáque concaptum ne soluito.Concaptum enim vetustè pro conceptum. vide Tignum. Conceptæ feriæ Varroni lib.5.Ling.indictæ,& lege,aut à principe præscriptæ. Et conceptiuus dies ibidem.

Conclave in edicto Prætoris l.j. D.de vent.inspic.& l.quod conclaue.D.de dam.inf.locus secretior domus. Terentius in Eunuch.

Dum apparatur, virgo in conclaui sedet.

Conclauia eodem sensu dixere Varro, & Festus.

Concratitivs paries, idem qui intergerinus, id est, paries cratitius, siue ex asseribus in modum cratis textus, inter duos communis. Papin. in l.si fratres. §. item Mela.pro socio.Si vicini semipedes inter se contulerunt, vt ibi concratitium parietem inter se ædificarent, ad onera vtriusque sustinenda. Alij cratitium legunt,sed malè. Vide inter gerinus.

Concvbina,est mulier quæ consuetudinis, non matrimonij caussa retinetur,arg.l.34.D.de adul. Vel dicebatur ea,quam quis non mariti animo, sed concubitus tantum caussa,sine stupri tamen crimine, flagitióne domi habebat. Huius autem diffinitionis particulas & rationes fusissime explicat Hotom.in Cóment. iuris. A Græcis παλλακὴ dicitur. Atque de hac extant duo tit.D.& C.de concub. Labeó apud Paulum l.144. D.de verb.signific.vero nomine Amicam appellari ait.In vet.inscriptiooibus, Vicecóiux appellatur: vxorem enim imitatur. Eam ab vxore solo delicto separari placuit Paulo lib.2.Sent.tit.20.quo loco quædam exemplaria habent delectione,alia derelicto, alia delicto,alia delectu: & hanc posteriorem probant Iac. Cuiacius,& F.Hotomanus, moti Pauli respóso l.pen. D.de concubinis.quæ lectio etsi probari possit, ea tamen,quæ delicto habet,reiicienda non est,ex Sententia Pauli lib.2.tit.20. Cum vxore enim concubinam habendam non esse scribit. Harum autem aliæ libertæ fuerunt,aliæ ingenuæ,aliæ seruæ. de quibus vide in d.tit.In quibus autem vxor à concubina differat, vide apud Hotom. loco præcitato; sex earum differentias explicantem. Vide Pellex.

Concvbinatvs, ea coniunctio sine matrimonio dici cœpit,l.si prædia.D.de dona.inter vir.& vxo.& l.fin.D.de diuort.l.3.D.de concubi.

Concvratores, qui simul eandem curam administrant,l.actus.19.D.de administ.tut.l.3.§.quæri.D.de suspe.tut.

Concvrrere dicuntur collegatarij,cum eadem res iis in solidum legata fuit.l.j.§.interdum.in fi. Cum primum itaque non inueniet alter eum qui sibi concurrat,solus vtetur in totum.

Concvrrens quantitas, in l.cum alter. D.de compensat.dicitur quæ vtrinque æqua est, vt probari potest ex l.12. D.eo.

Concvrsv partes habere dicuntur in legatis, quibus eadem res, vel sint duo vel plures, in solidum legata fuit,l.j.§.interdú. D.de vsufr.adcresc.l. planè. §.si coniunctim.D.de leg.j.Atque hi legatarij re coniuncti dicuntur:alij quorum partes ab initio factæ sunt, verbis coniuncti,l.re coniuncti.89. D.de legat.3.l.triplici. D.de verb.signif. Vide infrà, Coniunctio.

Concvtere, est terrore potestatis aliquid ab aliquo extorquere.sic accipitur in l.illicita.5. §.illicita. D.de offic.præsid.& l.4.C.ad leg.Iul. repet. Cicer. Tusc.4. Terror definitur metus concutiens. Hinc,

Concvssionis crimen contrahitur,quoties aliquid terrore potestatis illicitè extorquetur, & aufertur, l.j. & 2.D.de concus.l.3.C.de condi.ob turp.caus.Sed & quod per euidentem calumniam specie transactionis extorquetur,in concussionis crimen cadit,l.j.§.pen.D.de calumniat. Concussionis rei sunt, pœnáque legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accusationem innocentium coierint,& c.l.2.de concuss.D.

Condemnare, pro condemnatiooem aduersus aliquem obtinere, & (vt Iuriscos.loquuntur) iudicatum debitorem facere,l.2.D.de admi.tut.Si tutor condemnauit, siue ipse condemnatus est. Sic l.furti.6.§.mandati. D.de iis qui not.infa. Cicero pro Roscio Com. hunc per iudicem condemnabis. Eodem sensu Condemnationem facere dixit Gordianus l.quamuis.8. C.de pigno. Condemnari summæ,pro,in summam, accipere debemus apud Pomponium l.sed hoc ita.22.D.de re iudic.& pecuniæ dixit Paulus l.si ita.39. D.de oper.libert. Condemnare sponsionis apud M.Ciceronem in Orat.pro Cæcinna, pro eo quod dicimus, ob sponsionem factam. Condemnare reliquo,l.j. D.arb.furt.cæsa.Sed Trebatius ita vtramque dandam, vt iudex in posteriore deducat id quod ex prima consecutus sit,& reliquo condemnet.Sunt tamen qui ibi legant,ex reliquo.

Condemnatvm accipere debemus eum, qui ritè condemnatus est,vt sententia valeat. Cæterùm si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est condemnationis verbum non tenere, Vlpiano l.4. §.condemnatum.D.de re iudic.Sic damnatus ille censendus est,si sententia teneat.l.2.§.fi.D.de pœnis.

Condemnatus certam quantitatem, l.fideiussor.45. D.de fideiuss.certam pecuniam l.post mortem.5.D.quan.ex fact.tut.quibus locis eleganter per ἐλλείψει supprimitur præpositio in, vel ad, quas vulgaris codicibus interiecerunt, qui elegans hoc dicendi genus non norunt. Vocum autem multarum ἐλλείψεις videas in Pandectarum,seu Digestorum libris.

Condicere, Festo lib.3.est dicédo denunciare: hinc Imper.§.appellamus.Inst.de action. Condicere prisca lingua est denúciare:nunc verò abusiuè dicimus Condictionem,actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere. nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit. Condicere etiam est simul dicere, vt fit in pactionibus, Pomp.l.66.D.de contrah.empt.In vendendo fundo,quædam, etiamsi non condicantur, præstanda sunt. Hinc Condictum Festus lib.3. interpretatur simul dictum. Condicere igitur est diem locúmque communi consensu constituere, quo quid fiat. Sic Cicero, Condicere alicui cœnam, pro indicere cœnam & denunciare se affuturum, non, vt vulgo placet, pro inuitare ad cœnam: Crassus (inquit ille in epist.ad Lentulum) vt quasi testata pop.Rom.esset nostra gratia, penè à meis laribus in prouinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset, cœnauit apud me, in mei generi Crassipedis hortis. Suetonius etiá in Tiberio eo significatu vsurpauit.

panit: Claudio libidinoso ac prodigo seni cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret. Sed & in libris Iurisconsultorum CONDICTIO (vt ibidem Festus scribit) in diem certum eius rei, qua de agitur, denunciatio. Moris enim fuisse, vt iudicio à Prætore constituto, diem ex suo commodo litigatores sumerent, quo in iudicium venirẽt, vetera illa demonstrant apud Plautum in Curculione, & Gellium lib. 16. ca. 3. Si status condictúsve dies cum hoste. Itaque Cōdicere aliud fere nihil est quàm denunciare, vt liquet ex Cicer. loco in Orat. pro Comœdo. Quod temere commisisses in iudicium vt denunciares, rogasti vt ignosceret, te adfuturum negasti. Hinc Asconius Verrina 3. Comperendinatio est, ab vtrisq; litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perẽdinum diem. namque cum in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem: qui dabatur post tertium diem: (sic enim legendum, non tricesimum) quo dato, deinde inter se in perendinum diem, vt ad iudicium venirent renunciabant. Eodem pertinent illæ notæ apud Valerium Probum, I.D.T.S.P. In diem tertium siue perendinum.

CONDICTIO in personam actio est, hocque verbo significatur omnis formula qua intendimus dari, aut fieri oportere, Instit. de action. §. appellamus, & ibi Theoph. ea tamẽ qua ex mutui caussa intendimus dari oportere, hoc proprio signata nomine est, vt refertur ibid. statim initio tit. quib. mo. re contr. oblig. & Græci definiunt condictionem, τὴν ἀπαιτητικὴν λόγῳ τοῦ εἶναι δανείου. Et huius plerunque hæc in iure formula est, Si paret dare oportere.

Condictio semper est dicta actio in personam, l. actionũ. 25. D. de oblig. & act. sicut & nunc eam significationẽ retinet. Hoc tantùm interest, quòd solennis olim obseruabatur, quæ nostris quoque temporibus est conuenientissima, per l. quidam. D. de ser. vrb. Theoph. in §. appellamus. Instit. de excep. demptis verborum formulis: vt, cùm quis personaliter esset obligatus, tum is solebat admoneri, denunciato die, quo aut soluẽdum, aut in iudicio sistendum illi esset. Commeminere huius rei etiam Accurs. Ange. & Ias. d. §. appellamus. Notandum autem id factum adhibito saltem vno teste, secundum formam prædictam.

Condictio quædam est certi, quædam incerti. Condictionem certi appellat Vlpian. l. certi condictio. D. si cert. pet. quæ competit ex omni caussa, ex omni obligatione ex qua certum petitur, siue ex certo contractu, siue ex incerto. Certi condictionem in generalem, & specialem quidam deducunt, vt scribit Accurs. l. j. D. si cer. pet. quam diuisionem probat Barto. d. l. certi. aliis vnã tantum esse aientibus. vtri verius dixerint, ipse dispice. Condictio incerti, per quam incertum petitur, quam commemorat Paulus l. si tibi. 8. D. de action. empt. vt seruitus imponatur, quæ debebatur, vel vt condicatur liberatio, l. si hæres. 5. D. eo. Atque illius quidem hæc formula est: SI PATERET Aurelium Licinio stipulanti centum spopondisse, tum Aurelius centum Licinio dare damnas esto. Huius verò hæc: SI PATERET Æmilium Cornelio stipulanti hominem spopondisse, tum quantum ex eo stipulatu Cornelio Æmilium dare, facere oportebit, tanti Æmilius damnetur.

Condictiones in iure nostro variæ memorantur. Quædam enim appellatur Condictio ex lege, quæ aliàs Condictitia EX LEGE nominatur: §. tripli. & §. seq. Instit. de act. locum habet, quoties ex noua lege descendit obligatio, nec in eadem lege cautum est, quo genere actionum experiatur: quæ pro varietate caussarum, nunc ex contractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur qua actione agatur. vide l. j. D. de cond. ex lege. Hinc condictio ex lege Iulia. l. dotalem. l. si verò. & seq. D. sol. ma. Condictio ex lege, Cincia, l. 21. D. de donat.

Condictio FVRTIVA competit domino rei contra furem, eiúsque successores, ad ipsam rem persequendã, vel æstimationem eius, quanti plurimi fuerit postquã ablata fuit, eo quòd fur semper est, & fuit in mora. Vide tit. D. de condic. furt.

Condictio INDEBITI competit ei, qui per errorem indebitam pecuniam soluit alicui, credens ei teneri, cùm non teneatur: vel cùm à procuratore suo soluta esset ipso ignorãte: vt liquet D. de iu. & fac. igno. l. iuris ignorantia. Vide etiã tot. tit. l. de condi. indeb. C. & D.

Condictio LIBERATIONIS competit ei, qui quod omnino non debuit, promisit.

Condictio CAVSSA DATA, caussa non secuta, actio est in personam, per quam repetuntur scilicet caussa data, id est sub caussa, vt est scriptum l. pen. hoc titul. quod Græci, ἐπὶ τῷ συμβῆναι, si ea caussa secuta non sit. Caussa do, quod do, vt Romam eas. Caussa non sequitur, si non Romam eas. Eadem dicitur, Condictio ob caussam, vel condictio ob rem dati re non secuta, similis condictioni ex mutuo, vel potius condictio ex promutuo. Quid enim aliud est quod ob rem datur, quàm prorogatio siue datio in antecessum? Omnis autem prorogatio promutuum. Cōdictio verò ob caussam datorum, vt vult Azo eo. tit. locum habet, vbicunque duo contractus innominati interueniunt, scilicet, do vt des, facio vt facias. In illo autem contractu innominato, scilicet do vt des, datur actio de dolo. Et prout alij dicunt, tunc competit ad rem petendam, quæ ob caussam honestam, vt potè in caussam futuram vel præteritam, data est, caussa non secuta. Potest enim condici caussa non secuta, si pœnituerit dantem re integra. Si verò dedisti decem, vt Bononiam irem, & aliquid, quod erogaui ad profectionem, exprimam, habes condictionem, ita tamen vt præstetur mihi indemnitas. Quia autem ex obligatione, quæ re contrahitur, & non consensu, perficitur hæc condictio, minima est: quia res ad aliquem profecta sine consensu vtriusque, contra eundem assensum petitur & repetitur.

Condictio OB TVRPEM CAVSSAM, est per quã repetimus ea, quæ dedimus alteri, caussa etiam secuta, ob quam data sunt, si turpitudo tantum ex parte accipientis versetur. Alioquin si ex parte dantis, vel si vtriusque, repeti non potest, quia in pari caussa turpitudinis potior est conditio possidentis. ca. in pari. de reg. iur. lib. 6. & secũdum Azonẽ eo. tit. ponitur exemplum: Ego dedi tibi vt sacrilegium nõ faceres: ab hoc enim debuisti abstinere nullo tibi dato. Et ideò etiam caussa secuta possum petere quod tibi dedi. Est & de condictione ob iniustam caussam. In hac, caussa pro principio accipitur, vt si quid detur ex stipulatione per vim extorta: in illa pro fine, vt si quid detur vt contingat aliquid quod sit contra bonos mores. vide D. de cond. ob tur. vel iniust. cau.

Condictio SINE CAVSSA competit, quando aliquid primò ex iusta caussa est apud alterum, sed postea per aliquem effectum esse non debet. Verbi gratia, Mutuasti mihi centum, feci tibi instrumẽtum, in quo confessus me tibi teneri, soluo tibi: modò instrumentum obligatorium est apud te sine caussa, per quam repetã ipsum. Cōpetit ergo cōdictio sine caussa, finita caussa, ex qua res ad aliquem peruenit ex contractu, qui iam finitus est, vnde videtur descendere: nec inde, quòd expirauit adhuc caussam subsistendi habere. Item si sine caussa penes te res est, quam nõ habes per cōtractum, & ita nec ex cōtractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiam locum habet, vbicunque sine caussa aliquid,

aliquid, quod apud te est, mea interest me habere: qua de re extat tit. de condic. sine caus. D.

Condictio TRITICIARIA, siue Triticiana, arbitraria est, quia æstimat in ea iudex rem arbitrio suo quæ petitur, habita ratione loci & temporis. Datur ergo eius rei quæ petitur æstimandæ caussa. Porro æstimationē recipiunt res omnes, præter pecuniam numeratam. nam æstimat ipsa res cæteras, non æstimatur, aut saltē non indiget æstimatore, cum sit eius æstimatio constans & certa. ea re pecunia numerata in condictionē triticiariam non cadit: cæteræ res omnes cadunt, quæ pondere vel mensura constant, mobiles, vel immobiles, corporales, vel incorporales, & fundi, siue proprietas debeatur fortè ex testamēto, vel ex stipulatione, siue emphyteusis, & res etiam sua, ex caussis quibus rem suam dominus condicere potest. quod ita enumeratis variis generibus rerum Vlpianus exequitur. l. j. D. eo. propterea quod dubitari poterat, an tot res cōplecteretur condictio quæ nomen à tritico habet. Sed inditum est nomen tale casu quodam, vt adnotat Cuiac. in Paratit. l. ex Stephano, quia in antiqua formula huiusce cōdictionis, quoties scilicet sua cuique actioni constituta erat formula, tritici fiebat mentio: propterea quòd qui hanc actionem sibi dari prius postulauerat, forte ei res erat de æstimando tritico. Quoniam autem notatu hoc dignum est, nec à quoquam adhuc adnotatum, apponam ipsa Græcorum verba: ἰστέον δ' ὥς φησιν ὁ Στέφανος ἐν ταῖς παραγραφαῖς, ὅτι λέγεται τριτικιάριος, ἐπειδὴ ἐν τῇ κατὰ τὸ πάλαι πολιτευόμενον αὐτοῦ φόρμουλα, τρίτικι ἐνέκειτο μόνον. ὃ δὲ λέγει τοῦ τόν ὅρον ἐν τῇ παλαιᾷ φόρμουλα καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐτυπώθη παρὰ τῶν νομικῶν, μόνα γέγονε τρίτικι, ἤγουν σῖτι, τυχὸν ἐνάγοντος τινὸς σῖτον αὐτῷ διαφέροντα κατέχειν τινὰ παρὰ τὸν νόμον, καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάκτον τυπωθέντος τοῦ τριτικιαρίου κονδικτικίου. Triticariæ autem condictionis & condictionis certi, longè alia ratio est, licet descendat vtraque ex eadem caussa: nam per illam omnes res certæ vel incertæ petuntur: per hanc condictionem certi, id est si certum petetur, nō res incorporales siue incertæ. hæc enim actio est stricta, id est seruit in ea iudex scripturæ contractus, & petitioni actoris, sui arbitrij impos.

Condictio EX SCRIPTVRA, Institut. de liter. oblig. & l. 14. C. de non num. pecun. est actio in personam, per quam is qui se pecuniam alicui debere scripsit, siue ea numerata sit, siue non sit, soluere cogitur: dum tamen sit data non sit pecunia, actio post biennium intendatur. nam antea non numeratæ pecuniæ exceptione excluditur.

Condictionis actionem dixit Antoninus. l. j. C. de condictio. indeb. Et Condictionis ius idem. l. j. C. de cōd. ob caus.

CONDICTITIA actio, qua quid repetitur. l. qui se. 7. de condict. caus. dat. caus. non seq. & alibi sæpe. Condictitia simpliciter. l. si duo. 13. §. Iulianus. D. de iureiur. Atque nihil aliud est quàm condictio.

CONDICTICIA ex lege, pro condictio ex lege. §. tripli, Instit. de action. Ex qua proculdubio est ex lege condicticiam emanare. & §. seq. Item ex lege condicticia ex nostra constitutione oritur, quadrupli condemnationem imponens. sic enim vtrobique legendum, auctoribus vet. libri.

CONDITIO, siue (vt in Pand. Flor.) Condicio, variè à variis diffinitur. Conditio, ait Accursius rub. D. de condict. & demonst. est suspēsio, cuius de futuro defectus, vel confirmatio pendet. quam diffinitionem Azo in Summ. C. de condit. insert. probat, apud quem consummatio, pro confirmatio legitur. Bart. l. j. D. de cōd. & demonst. reiicit eam diffinitionem, dátque aliam in hæc verba: Conditio est quidam futurus euentus, in quem dispositio suspenditur. Alciatus. l. debitori. C. de pact. ait esse qualitatem, qua quid condi, id est fieri actum est. Hotomanus, Conditio, inquit, est lex negotio adposita, vnde ipsius euentus pendet. Equidē Bartoli diffinitionem veram putem. l. vnic. §. sin autem aliquid sub condi. C. de cadu. toll. iuncta. l. cum ad præsens. 37. D. si cert. pet. Euentui subiicit. d. §. sin autem aliquid. & potestatiuas, & fortuitas & mixtas. Lex verò, in facto. D. de cond. & demonst. in euentu ponit, quæ obtingunt, id est fortuitæ sunt. Ideóque ita diffinire tentabam: Conditio est lex adposita hominum actibus, eos suspendens.

Conditionum variæ sunt diuisiones. Iustinianus. d. l. vnica. §. sin autem aliquid. diducit in potestatiuas, casuales & mixtas. Ac potestatiuas quidem quæ in l. 11. D. de cond. & demonst. promiscuæ appellantur, quòd potestatiuarum nulla ferè sit quæ & nō possit esse non potestatiua. l. 4. §. puta. D. de hær. inst. Casuales verò, non promiscuas: nam casualis quæ est, non potest esse potestatiua: veluti, Si fulserit cras, si tonuerit. At mistas, non eas quas vulgo malè accipiunt pro promiscuis, sed eas potius cuius euentus pendet ex casu: veluti, Si Titio reuerso ab hostibus. 10. dederit. Communis igitur, non promiscua. Hæc Cuiac. Obse. lib. 4.

Conditionum (ait Paulus lib. 3. Sentent. tit. 4.) duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis. Possibilis est, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest. Quarum altera ex euētu expectatur, altera submouetur. & vide Viglium. §. impossibilis. Instit. de hæred. instit.

Conditio alia certa est, alia incerta. Certa conditio est quæ omni modo extatura est: veluti, Si intra Kalendas digito cælum non tetigero. l. in illa stipulatione. D. de verb. oblig. Item, Siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit. l. necessariò. 8. §. j. D. de peric. & commod. Incerta conditio est, quæ an impleatur incertum est: vt, Si nauis ex Asia venerit. Dubium est enim, vtrum ventura sit nauis, an non.

Conditiones vel in præsens, vel in præteritum, vel in futurum conferuntur. Sed eæ demum potestatem conditionum obtinent, id est in euentum aliquem negotium suspendunt, quæ in futurum conferuntur. l. cum ad præsens. & l. itaque. D. de reb. cred. Quæ conferuntur in futurum, aliæ in casum & euentum incertum, aliæ in arbitrium conferuntur. Illas casuales, has potestatiuas adpellauit Iustinianus. d. §. sin autem aliquid. Quæ in arbitrio nostro sitæ sunt, promiscuas vocat Paulus. l. si iam facta. §. j. D. de cond. & dem. Conditiones prætereà facti esse dicuntur, quæ in facto cōsistunt, & in faciendo versantur, ad differentiam earum quæ in dando consistunt. l. si cui purè. §. j. D. ad Trebel. l. seruus. D. de solutio. Quædam verò conditiones iuris sunt, id est, ex iure veniunt, de quibus. l. multùm. 21. D. de cond. & demonstr.

Conditiones dicuntur iniici. l. si quis. 12. D. de manu. testa. Adscribi, variis iuris locis. Dari. l. si quis. 35. §. j. D. de acq. hæred. Pendere, suspendi, existere, impleri, euenire. Et è contrario deficere, & extingui.

Conditiones agrorum sunt qualitates. l. j. §. denique. D. de aqua & aqu. plu. arcen. quas explicat Siculus Flaccus lib. de conditio. agro. Conditio quoque sponsaliorum, nuptiarúmque coniunctionem significat, quod Galli vocant *party*. l. c. 19. in vulg. incip. qui liberos. D. de rit. nupt. Seneca lib. controuers. Conditionem nuptiarum illi inuentam cum alio nullo modo posset. Conuenta Conditio (inquit Festus lib. 3.) dicebatur, cum primus sermo de nuptiis, & earum conditione habebatur: sic accipitur in l. vlt. D. de sponsal. Itaque in renuntiatione sponsalium hæc verba probata scribit Gaius. l. 2. de diuort. Conditione tua non vtor.

Conditio hæc, SI IN CAPITOLIVM ASCENDE-

RIT, sic recipienda est, cùm primum potuerit Capitolium ascendere. l. hæc conditio. D. de cond. & demonst.

Conditio à demonstratione hoc differt, quòd demōstratio plerunque factam rem ostendit, cōditio futuram. l. si nominatim. D. eod.

Conditio libertatis leuissima ea intelligenda est, quæ ad libertatē perducit, quamuis natura grauior & durior sit. l. leuissima. D. eod. tit.

Conditiones extrinsecus, non ex testamento venientes, id est, quæ tacitè inesse videantur, non faciunt legata conditionalia. l. conditiones extrinsecus. D. eod. tit.

Conditio qualis posita fuerit, multum interest. Nam aut in præteritum concipitur, veluti, SI Titius consul fuit. Aut in præsens, vt, SI Titius consul est. Aut in futurū, veluti, SI Titius consul erit. l. cùm in secundo. D. de iniust. rupt. irrit. fact. testam. Conditionum autem quæ in futurum conferuntur triplicem naturam describit Marcianus. l. 91. D. eod. Quasdā enim pertinere ait ad id tēpus quo testator viuat, vt, TITIÆ, si mihi nupserit. quasdam ad id quod post mortem futurum sit, vt, SI AN exequias funeris mei venerit. quasdam ad alterutrum, vt, SI filio meo nupserit.

Conditionem ponere, Concipere, Adscribere in tempus, vel ad tempus. Ibidem.

Conditio pro impleta habetur, si ita hæres institutus sim, SI decē dedero, & accipere nolit cui dare iussus sum. D. de cond. instit. l. si ita hæres. 4.

Sub Conditione impossibili, vel alio, modo (in Pād. Flor. pro modo legitur mendo) factam institutionem, placet non vitiari. l. j. D. eod. tit. Quæ sub conditione iurisiurandi relinquuntur, à prætore reprobantur. l. quæ sub conditione. D. eo. Non videtur enim defectus cōditione, si parere conditioni non possit. Implenda est enim voluntas, si potest. l. quæ sub conditione. §. quoties hæres. D. de cond. inst.

Conditiones contra edicta Imperatorum, aut contra leges, aut quæ legis vicem obtinent, scriptæ, vel quæ contra bonos mores, vel derisoriæ sunt, aut huiusmodi, quas Prætores improbauerunt, pro nō scriptis habentur. l. conditiones contra. D. eo. Paulus libr. 3. Sent. tit. 4. contra bonos mores, veluti, SI ab hostibus patrem suum nō redemerit. &c. SI parentibus suis patronísve alimenta non præstiterit. l. conditiones quæ. D. de condit. instit. Nam quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est. l. filius qui. D. eod. tit.

Conditio hæc, SI vxorem duxerit, SI dederit, SI fecerit, ita accipi plerunque debet, quòd per eum non stet, quò minus ducat, det, aut faciat. l. vter ex fratribus. D. eodem.

Cōditio hæc, SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, potest & non esse in arbitrio, per hiemis conditionē: potest & esse, si ei, qui à primo milliario Alexandriæ agat, fuit imposita. l. suus quoque. §. puto rectè. D. de hæredi. instit.

Conditionem deferri, hoc est, electionem dare emptori, vtrum malit rem emptam habere iusto pretio, an verò à re discedere, pretio recepto. l. j. §. si quis in fraudē. D. si quid in fraud. patron.

Conditionis etiam verbo pactio, & conuentio continetur. l. ea conditione. C. de rescind. vēdit. Cicero in Topic. SI quæratur à naturane sit ius, an ab alia quasi cōditione, & pactione hominum, Græcis συνθήκη appellatur. l. 2. D. de leg. ex Demosthene. Conditiones etiā sunt testium dicta, quasi condictiones, Isidorus libr. 5. Etymolog. c. 24. scribit.

Conditio aliquando accipitur pro qualitate, & statu personarum. l. hæres. & l. sed & si. D. de acq. hæredit. Vnde

CONDITIONALE instrumentum, pro instrumento status & adscriptitiæ conditionis. l. cum scimus. C. de ag. & cens. Et

CONDITIONALES vocantur tabularij. l. scripturas. C. qui pot. in pign. Sab. inde deducto nomine quod conditioni addicti sunt, nimirum quod ea cōditione munus illud adepti sint, ne ad vllum aliud aspirent. Vel etiam (vt alij voluot) quia depositiones testium solerent excipere. Conditiones enim sunt dicta siue depositiones testium, vt scribit Isidor. lib. 5. Etymolog. c. 24. Conditionales serui in l. defensionis. de iur. fisc. lib. 10. C. Qua forma adscriptitij etiam coloni, & capite censiti, & alij quilibet certæ conditioni addicti, conditionales dici possunt. Tertullianus alio sensu sumpsit Conditionalis nomen: Opera, inquit, & conditionalis erant.

CONDITIONALES creditores dicūtur hi, quibus nōdum competit actio, est autem competitura: vel qui spem habent, vt competat, Vlpian. in l. conditionales. D. de verb. sign.

CONDITIONARII, in c. confidat. 50. distinct. censiti, & adscriptitij dicuntur: sed & familiares, apud Yuonē Carnotensem in Epistol. ad Pascalem Papam.

CONDITIONALITER, pro sub conditione. l. quæ res. D. de verb. oblig. & pass. alibi apud Iurisc.

CONDITA adpellabant species, & copias publicas in horreis seruandi caussa positas, & reconditas. l. sicut. 4. C. de erog. milit. ann. lib. 12. l. j. de condit. in publi. horr. lib. 10. C. Capitolinus in Gordian. Nulla erat, inquit, ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in acero, frumento, larido, atque hordeo, & paleis cōdita non haberet. Symmach. lib. 5. Epist. 19. Vt eius argentum publicis conditis redderetur.

CONDITVRA, quod ferculis, aliísque esculentis condiendi gratia adhibetur. Vlpian. de trit. & vino leg. l. si quis. At conditionem, vocat Varro lib. 4. Ling. Lat. Elixum est è liquore aquæ deductum: & ex iure, quod iucundum magis conditione est.

CONDVCERE dicitur Is, qui precium accipit pro re aliqua facienda: quod Redimere etiam dicitur: Vlpianus, Siquis seruum docendum conduxerit. l. item quæritur. 13. §. si quis seruum. D. locat. & alibi sæpissime. Sic & apud alios Iurisconsultos reperies. sic accipitur in l. 2. D. ad leg. Rho. de iac.

Conducit qui dat, sed qui locat accipit illud.

Vide Locare.

Cōducere numo vno, donationis instar est, ait Vlpianus. l. si quis. 46. D. locati. Est autem prouerbiale secundū veteres, sicut nunc dicimus, *Donner, ou uendre pour un morceau de pain*, significantes donationem potiùs esse, quàm alium contractum.

CONDVCIT, aliquando in tertia persona, pro vtile est, accipi, notius est quàm quod exēplis probari debeat.

CONDVCTIO est procurationis species, Nouell. Theodos. ne cur. alt. præd. Vide Locatio.

CONDVCTOR is est qui vel rei alienæ vsum, vel alieni operis perfectionem certa mercede pacta recepit. Hinc Conductor operis, pro redemptore. Iauol. l. 44. D. de fideicom. Et quia opus effectum non erat, alij locasti: & cum posterior conductor satis non daret, ipse opus fecisti. Atque is tenetur de dolo, & culpa. l. contractus. D. de diuers. reg. iur. sed non de caso fortuito. P. Decius in d. l. contractus. in fi. nisi eum quoque nominatim receperit. In mensura æquali consistere debent, tam quæ à dominis ad conductores, quàm à conductoribus ad dominos perueniunt. Et ita de cæteris contractibus. Nouella de hortulanis. §. his igitur. de caussis. Cōstitut. 64. Per improbitatē & inexplebilem auaritiam conductorum, dominis suis possessiones non debent fieri inutiles. Ibidem.

CONFARREATIO sacrificij solennis genus erat, quo vteban

vtebantur veteres Romani in coniunctione viri, & vxoris, cuius cómeminisse videtur Vlpianus in Epitome tit.9. Farre (ait) côuenitur in manum certis verbis, & testibus.10. præsentibus. Eam solis pótificibus conuenisse scribit Boëthius in Topic. in loco à genere: qua de re adeundi sunt Alexand.ab Alex.lib.2.Genial. & Bar.Brissonius lib.sing.de ritu nupt. Confarreationem Romæ omissam scribit Tacitus libr.4. Annaliú.

CONFERRE, à con, & fero, quasi simul portare, multa significat, propter varias cóferendi caussas. Quare ex eo quod adiungitur, solet vis huius verbi lectoribus apparere. Conferre manus, conferre signa. Conferre pedem, antiqui eleganti Metaphora dicebát pro eo quod est propius accedere ad caussam: cuius oppositum est, Fugere scopum controuersiæ, sicut nunc ferè litigatores faciunt in iudiciis. Cicero pro Plácio: Non possum pedem conferre, vt aiunt, aut propius accedere. Commentatores venire ad punctum caussæ dicunt. Conferre in arbitrium alicuius. l. j. D. de leg.2. Conferre in aliquod tempus, hoc est, differre. l. quæsitum. D. de sponsal. Conferre, comparare. l. vbi falsi. D. de fals. Dicimus enim, confero te illi, aut cum illo. Hieronymus in proœm. Paralip. Quendam, ait, auctorem, qui apud Hebræos in admirationibus habebatur, assumpsi, & contuli cum eo à vertice (vt aiunt) vsque ad extremum vnguem: & sic cófirmatus, ausus sum facere quod iubebatis. Conferre in pauca, accipimus pro concludere breuiter, quæ diffusius sunt dicta. Plaut. Nunc verba in pauca conferam.

Conferre autem Pontificios canones legibus Romanis sic oportet: Primùm, retinenda semper est breuitas, ne quid mediocritatem excedat: deinde, in locis ex iure collatis perpendi oportet auctorem, & illius cósilium, hoc est, quis, ob quam caussam, cui, qua de re, & quando statuerit tale ius. In his enim consistunt & aperiuntur tibi statim circumstantiæ negotiorum: quæ cùm diuersæ sint, nihil est mirandum, si de quibusdam speciebus varient ius ciuile & canonicum. Tum ex collatione sic facta, apparebit tibi lux quædam mirabilis, ad inuestigandam similium negotiorum æquitatem, siue in scholis, siue in iudiciis, siue in cosultationibus verseris. Porrò hæc est exercitatio, quam inculcare oportet studiosæ iuuentuti: nó ad altercationem fori, sed ad concilianda iuris præcepta, quæ eodem pertinent tandem. Nam si bene circunspicias, multò certè rarior inter ius ciuile & canonicum est ἀντινομία, quàm vociferantur quotidie in tribunalibus. Differétias tamen permultas inter ius Ciuile & Pontificium constituit Bart. tractatu in eam rem edito.

Conferre apud Venuleium. l. si vit.6. D. ad leg. Falc. pro impendere positum aiunt Accursius, & Albericus: equidem pro contribuere accipi putem. Conferre apud Pontificios significat coocedere. c. eam te. extrà, de rescript. ibi, præbendam sibi conferre deberent. Conferre, transferre significat. l. confessionibus. D. de interrog. actio. Conferre pacta in l. fi. C. de feriis. est de paciscendo colloqui.

Conferre, in cómune, & medium redigere significat toto tit. D. & C. de collat. bono. & D. de dot. collat. Vnde.

COLLATIO bonorum & dotis, vide Collatio bonorum suprà.

Collatio tributorum, & vectigalium, aliarúmque functionum, hoc est præbitio. l. vlt. §. patrimoniorum. in fi. de muneribus & honor. Sic accipitur in l. in honoribus. §. qui muneris. D. de vacat. mu. Eodem sensu accipitur in rub. C. de collat. fund. patr. lib.1 1. & C. de collat. fund. fiscal. eod. lib. Et

COLLATORES, in Nouell.128. interpretibus Iuliano Patritio & Irnerio, quos ὑποτελεῖς Græco vocabulo adpellauit Iustinianus in d. Nouella.

CONFESSI, vt ait Varro lib.5. Ling. Lat. qui fati id quod ab eis quæsitum est. Confessus Iurisconsulto videtur, qui monitus tacet. l. de ætate. §. nihil interest. & §. qui tacuit. D. de interr. act. Confessa res pro clara, manifesta, & extra controuersiam posita.

CONFESSIONEM Quintilianus Declam.314. accipiédam ait qualemcunque contra se pronuntiationem suam. Pronuntiantis sentétiam diffinire videtur Paulus. l. j. D. de confessis. Confessio non nocet absentibus nec vocatis. l. certum. §. si quis absente. D. de cófess. quod declara, vt per Bart. d. §. si quis abs. & restringe vt per Barth. Socinum in Tract. Fallen. reg.63. Cófessio testatoris vel ægrotantis eò facta, vt quis bonorum relictorum capax existimetur, valde suspecta, & in fraudé adiecta præsumitur. l. qui testam. D. de probatio. l. legati Titio. D. de liberatio. legat. Confessio erronea, nullius est momenti. l. j. C. de fals. caus. adiect. legat. l. si obligatum. C. de solutionibus. l. error. C. de iuris & facti ignorantia. Confessio testatoris simplex, & sine iuramento, non facit plenam fidem. l. cùm quis decedens. §. codicill. ita scripsit. D. de leg.3. l. Titia cum testaméto. §. Gaius Seius. l. cùm pater filios. §. pater qui filio. D. de lega.2. ὁπόσα ἄν τις ὑπὲρ ἑαυτοῦ φέρειν, ἢ γράφειν, ταῦτα μηδὲν αὐτὸν ὠφελεῖν, μηδὲ τοῖς λαταςαῖς περιμένειν, vt ait Iustinianus constitut. 48. δημ. ἀλλὰ ταῦτα. Confessio facta in vno iudicio, fidem facit in alio, inter easdem personas. Ioan. And. & alij, in c. per inquisitionem. De electione. Et in c.2. de ord. cognitio. Antoni. de Butri. in c. cùm dilectus. De capell. Monacho. Bald. Alciat. & alij in l.2. C. de edend. per leges quas citant. Confessio coram notario facta, habetur pro scriptura in fideiussione, iudicio sisti. l. penult. C. de fideiussor.

CONFESSORIA actio, cui opponitur Negatoria, dicitur, quasi adsertoria iuris & seruitutis: Cuius vindicandæ gratia confitemur, intendimus apud Iudicem. Habet enim hic verbum istud, CONFITERI, emphasin, & vehemétiorem pro subiecta materia significationem, quàm alibi. Datúrque ei qui seruitutem sibi deberi intendit. l.2. §. j. D. si ser. vindi. concipitur autem verbis adfirmatiuis. Plerunque tamen negatiuis. l. 4. §. si quod tamen negat Hotom. in Comm. Institut. affirmans hanc actionem nunquam nisi aientibus verbis concipi. Confessoria actio etiam datur in lege Aquilia de damno dato, aduersus confitentem reum, id est ex confessione rei. l. inde Neratius.23. §. fi. & l. proinde. §. j. D. ad l. Aquil. Sic quoque adpellatur ea actio, quæ ex alicuius ad interrogata responsione competit. l. fin. D. de interrog. actio.

CONFESTIM variè pro re, hoc est, subiecta materia, accipitur. Aliquando, vbi primum potuit, hoc est, Prætoris copiá habuit, Vlpiano. l.2. §. confestim. D. ad S C. Orfic. Aliquando sumitur interpretatio ex testatoris voluntate, vt significet statim à morte institui. l. cum pater. §. ab instituto. D. de leg. 2. Interdum pro decem dierum spatio. l. promissor. §. j. D. de constit. pecu. Plerunque pro modico interuallo temporis, scilicet pro tanto, quanto iudex pro tribunali sederit. l. diuus. D. de in integ. restit. Quandoque sine vllo temporis interuallo. l. ita vulneratus. D. ad leg. Aquil. sic accipitur, interprete Vlpiano, in l.3. §. cum igitur. D. de vi & vi arm. Confestim, hoc est, intra quatuor menses. Sic interpretatur Bart. in l. presbyteros. C. de Episcop. & clericis.

CONFICERE rationes, apud Vlpianum. l. j. §. officio. D. de tute. & rat. distrah. est in libro scribere rationes actus, & administrationis. Et Conficere professionem apud Cicer. est profiteri rem suam esse, & edere numerum eius, vel modum, vel æstimationem apud magistratum, vt in censu: quod vicaria etiam alterius

opera fieri interdum, auctoritatem dum præstaret, poterat.

Confideiussor, qui simul fideiubet. l. si dubitet. 10. D. de fideiuss.

Confines agri dicuntur, qui iisdem se finibus adtingunt. l. 4. §. non solum. D. fi. reg. Eodem sensu Confinia prædia dixit Paulus, l. qui duo. 29. D. de seruit. rustico. præd. sed ita tamē vt linea intelligātur distincta.

Confinii appellatione significatur, quo se possessores adtingunt. l. 2. §. j. ver. præterea. D. de aqua, & aqu. plu. arc. l. patronus. §. j. D. de leg. 3. Confiniū porrò non intelligitur, si via publica interuenit. l. 4. §. fi. D. fin. reg. Confines à vicinis separat Paulus. d. l. 4. quòd illi de rusticis, hi de vrbanis prædiis dicuntur. Vicini enim sunt quorum prædia parietibus disterminata sunt. Trifiniū etiam veteres adpellabant eum locum, in quem tres possessores adtingebant: sicut in ea re testis est Siculus Flaccus lib. de conditio. agro.

Confirmare apud Callistratum. l. 3. D. de testib. non adseuerare, vt putat Oldendorpius, sed pro simul probare accipitur. (falsò apud Oldendorpium in Lexico legitur, conformare, vt & apud Spiegelium.) Confirmare apud Paulum. l. & quia. D. de orig. iur. significat approbare, & validius, & perfectius efficere, vt explicat ibidem Bart. Confirmare etiam est alicui iuri, vel facto firmitatem præstare. Hinc

Confirmatio, quæ est iuris priùs habiti corroboratio. c. inter dilectos. de fid. instru. Confirmatio dicitur etiam quando superior confirmat factum inferioris, & de infirmo firmum facit. Qui enim confirmat aliquid, is non censetur dare. l. & quia. D. de iurisdict. Paulus. l. si donatæ. §. si sponsus. D. de dona. inter vir. & vxo. Quia, inquit, tunc factam donationem confirmare videtur, non inchoare nouam. Ex innouatione priuilegij, nouum ius non adquiritur, sed antiquum (si quod habet) conseruatur. c. cùm dilecta. §. nuper autem. de confir. vtil. vel inutil. & dist. 12. c. præceptis. Qui declarat, nihil dat, sed datum significat. l. hæredes palam. §. si quid post. in fi. D. de testam. Sic accipi debet toto tit. de confir. vtil. vel inutil. Confirmatio etiam manuum impositionem significat. c. j. iuncto. c. Spiritus sanctus. de pœnit. distin. 5. vbi docetur quænā sit eius vis.

Confiscari, est fisco, id est Principis ærario, applicari, vel in fiscum cogi. l. fi. D. de bon. eor. qui sib. mor. l. 4. C. de re mil. Suetonius in Domit. Confiscabantur, ait, alienissimæ hæreditates, vel existente vno, qui diceret audisse se, &c. Vnde fiscus est regius saccus, in quem reducuntur bona damnatorum, & proscriptorum. Vnde dicitur, Facta est omnium bonorum confiscatio. Et casus in quib. possunt bona alicuius confiscari post mortem suam, vide gl. in l. fi. C. ad legem Iuliam maiestatis. Et qualiter formabitur sententia, est gl. Instit. de hæred. quæ ab intest. §. per cōtrarium. Casus autem in quibus possit quis incarcerari, notat Bart. in l. j. de custo. & exhi. reo. C. Confiscari etiam ad personas refertur. l. si tutor. §. pen. D. de tut. vbi tamen, confiscatus accipi debet pro eo, cuius bona confiscata sunt, & in ærarium Principis coacta. Suetonius in Caligula: Prætereuntes (inquit) duos equites locupletes sine mora corripi, confiscaríque iussit.

Conflages Festo lib. 3. loca dicuntur, in quæ vndique confluunt venti.

Conflare æs alienum, translatitiè pro contrahere debitū, faceréque se debitorē alienæ pecuniæ. Conflare argentum dixit Gaius. l. adeò. §. cum ex aliena. D. de acqui. rer. dom. pro liquefacere & signare.

Conflatum vas, id est compositum. §. cum ex aliena. Instit. de rerum diuis.

Confundi id dicimus, quod alij ita commiscetur, vt separari, & diduci non possit, aut certè difficilis sit eius separatio. l. 3. §. fi. & l. seq. D. de re. vindic. & §. si duorū. Instit. de rer. diuis. Hinc Confundi iura dicuntur, quæ in eandem vel rem vel personam inciderunt. Veluti Confundi obligatio dicitur, quoties in eandem personam & creditoris & debitoris ius deuenit, id est, cum vel debitor creditori, vel creditor debitori hæres existit. l. debitori. 50. D. de fideius. l. licet. C. ad leg. Fal. & alibi sæpissime. Fit etiam debiti confusio, quando alter conreorum debendi alteri hæres est. l. si dun. 93. D. de solut. Confunduntur seruitutes, quando vtriusque prædij, & quod seruit, & cui seruitus debetur, idē dominus fit. l. j. D. quemad. seruit. amitt. Confundi etiā eas totiens dixit Iauole. l. cum seruitus. 15. D. eo. quotiēs vti iis is ad quē pertinent, non potest: vt in proposita ibid. specie ostenditur. Confundi dicitur vsusfructus, cum fructuarius proprietatem adsecutus est. l. 4. D. vsufr. quemadmo. cau. l. si fructuarium. 6. D. de manu. vind. Sic & Confundi actiones dicuntur quæ miscentur inter se. l. qui seruum. 34. §. fin. D. de oblig. & actio Accursius tamen ibidem explicat confundi, & misceri, hoc est tolli.

Confugam interpretamur eum, qui ad asylum, & ecclesiam confugit. l. præsenti. 5. C. de iis qui ad ecclesi. confug. l. si qua. 22. C. de episc. & cler.

Congiaria inter cauponiæ tabernæ instrumenta recenset Paulus. l. tabernæ. D. de instr. instr. leg. Græcis χοῦς Polluci libr. 10. c. 20. inter vasa vinaria connumeranti. Congiarium autem est vas congij vnius, hoc est, sextariorum senum capax: mensuræ igitur genus est Fabio libr. 6. c. 4. & vide Anto. Aug. lib. 2. c. 11. Congiarij quoque verbo cōtinetur munus, quod Imperator populo dabat. Alex. ab Alex. libr. 5. c. 24. vnde rectè dixit M. Fabius. Nam congiarium, inquit, cum sit commune liberalitatis, atque mensuræ, à mensura ducta est imminutio rerum. Glossæ veteres. Congiaria appellant ἐπίδοσιν ἐπὶ τ̃ νόμῳ αὔξησιν. In l. patronus. D. de leg. 3. principales liberalitates vocantur.

Coniicere caussam, forense verbum est, vt scribit Duaren. Disp. lib. j. c. 46. nec aliud significat quā caussæ argumentum iudici, apud quem agenda est, summatim exponere. Afranius apud Non. Marcel. Caussam coniicere apud te volo: ambo adestis: profuturos arbitror. Hinc

Coniectio caussæ, interprete Asconio, caussæ suæ per iudicem in breue coactio. Paul. l. j. D. de diu. reg. iur. ant. Per regulā igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quasi caussæ coniectio. Harmenopolus lib. 6. συνάλλαγμα legit, Ioan. Placentinus, Coniunctio, vt & alij. Coniectio etiam apud Apuleium in nuptialibus pactis, pro pacto sumitur: Præter hæc, inquit, conditione factam coniectionem, si nullis ex me susceptis liberis vita demigrasset.

Coniugata, vt scribit M. Cicero in Topic. dicuntur quæ sunt ex verbis eiusdem generis, id est, quæ ab vno orta, variè commutantur, hoc est in diuersas vocabulorum species inflectuntur: vt, iustitia, iustus, iustè, iustum, iustitiarius. Hæc verborum coniugatio Græcis συζυγία dicitur, ex qua huiusmodi est argumentum, auctore M. Tull. o: Si compascuus ager est: ius est compascere. Hæc res succedit in vniuersum ius defuncti. l. cùm hæres. D. de diuers. & tempo. præscript. Itaque hæreditas est successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit. l. hæreditas. D. de reg. iur. Sed hoc argumentum probatione indigere scribit M. Fabius libr. 5. Instit. Orato. cap. 10.

Coniuges Isidoro libr. 9. Etymolog. c. 7. verius adpellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc ignoretur inter eos coniugalis concubitus: quam explicationem refert diuus Augustinus lib. de bono coniug.

iug.& vide c.coniuges.c.coniunx, & c.priusquàm. 27. q.2.Coniunctio igitur animorum non corporum spectatur.Nuptias enim non concubitu sed consensu fieri Vlpianus ait.l.nuptias.D.de diuers. regu. iur. Sed & Coniuges adpellantur, qui non liberorum procreandorum, sed continentiæ caussa conueniuntur.c. vlt.32.q.2.Vbi pro incontinentiæ, legendum cõtinentiæ, vt & Albericus rectè legerat.

Coniunctæ tabernæ adpellatione contineri putat Albericus eas, quarum vna superior, alia inferior est: non putem tamen significationem latissimam à S.Iuliano.l.j.D.de seruit.leg.perstrictam. Coniunctas itaque tabernas ita accipiendas existimarim, quæ simul iunctæ sint, quæve vna contignatione coniungantur.

Coniunctio in hæreditatibus & legatis triplex ostẽditur.Coniuncti re videntur hæredes vel legatarij, vel vsufructuarij, cùm duobus eadem res separatim relicta est, idque re ipsa non verbis appareat eos iungi ad communicandum, partibúsque ex concursu æstimandis: veluti, Titio fundum talem do, lego. Sempronio eundem fundum relinquo.l.coniunctim. & l. re coniuncti. D. de leg.3. iidem etiam disiuncti vocantur.l. vnic.§.sin autem disiunctim.C.de cadu.tol. Bart. d.l.re coniuncti.4.oppos. At Coniuncti verbis, non etiam re censentur, cum pluribus res eadem partibus definitis legata est: vt, Titio & Seio æquis partibus fundum Titianum do, lego.d.l.re coniuncti. Coniuncti re & verbis sunt, quos & nominum & rei complexus iungit: vt, Lucio & Seio fundum Sempronianum do, lego.l.triplici modo.D.de verb.sign.

Coniunctionum aut, vel, sive, ve, ac similium, certum est eam censeri potestatem, vt sensum orationis disiungant. Quemadmodum Coniunctiones, Et, Ac, Quoque, At, Que, Atque, regulariter copulant. Et eam quidem significationem verborum naturalis ratio suppeditat, quia ad hoc sunt inuentæ coniunctiones, vt aliquid copuletur cum alio, aut disiungatur ab alio. Institut.de leg.§.si eadem res. Verùm in iure talis verborum significatio nonnunquam inuertitur ex re: idque mens proferentis, vel rerum qualitas, vel alia ratio extrinsecus vrgẽs suadet. Id tractat eleganter Paulus.l.53.D.de verb.signific. Sæpe ita comparatum est, inquit, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis, interdum soluta pro separatis. Nam cùm dicitur apud veteres, Adgnatorum gentiliúmque: pro separatione accipitur. At cũ dicitur, Super pecuniæ tutelæve suæ: tutor separatim sine pecunia dari non potest. Et cùm dicimus, Quod dedi aut donaui: vtraque continemus. Cùm verò dicimus, Quod eum dare facere oportet: quoduis eorum sufficit probare. Cùm verò dixit prætor, Si donum, munus, operas redemerit: si omnia imposita sunt, certum est omnia redimenda esse. Ex re ergo pro coniunctis habentur. Et si quædam imposita sunt, cætera non desiderabuntur. Verba item, Ope, Consilio, aliàs ex sententia coniungentium, aliàs separãtium accipienda sunt: sed verius est separatim accipienda. Rationẽ ibidem adfert Paulus. & vide.l.qui seruo.D. de furt. & l.proinde.D.de cond.furt.

Coniunctionem nonnunquam pro disiunctione accipi Labeo ait, vt in illa stipulatione, Mihi hęredíque meo, hæredémque tuum, Paulus in l.Coniunctionem. D.de verb.signi.

Coniunctionis disiunctiuæ effectus variè intelligitur & dignoscitur, vt ex subiectis adparebit, aliàs ex adiectis intelligitur clausulis.l.plerũque interest.§.fi. D. de iur. do. Siquidem fuerit adiectum, vtrum mulier velit, ipsa eliget. Aliàs verò ex ipso contextu orationis effectum separandi non difficulter intelligimus, scilicet perpẽdentes quid disiungat. Aliàs disiungit, vt relinquatur arbitrium eligendi.l.j.§. expilatores.D. de effractoribus. In opus publicũ vel perpetuum, vel temporariũ. l.quicunque.C.de seru.fugiti. Eum cum alio pari, vel viginti solidis reddat. Aliàs coniunctio disiunctiua non separat, sed coniungit.l. Lucius. 85.D. de hæredibus instituendis: aut (quod abominor) prius morietur, quàm meam hæreditatem adierit, aut filium filiámve ex se natum. Paulus.l.si quis.D.de aur.argen.mund. Si quis, inquit, ita legauerit, Vxori meæ mundum, ornamenta, seu quæ eius caussa paraui, do, lego: placet omnia deberi. sicuti cùm ita legatur, Titio vina quæ in vrbe habeo, seu in portu, do, lego. Hoc enim verbum, scilicet seu, ampliandi legati gratia positum est.l. Quintus Mutius.D.eod.tit. Planè si ita legatum fuerit, Vasa, aut vestimẽta, aut quæ vxoris caussa parata sunt, tunc æquè erit vera Quintij Mutij sententia.l.generaliter.C.de institu.& substitu. Si filius vel filia intestatus vel intestata, vel etiam sine liberis, vel sine nuptiis discesserit.

Coniunctio disiunctiua aliàs disiungit actionem, obligationem, conditionem vel solutionem. l. plerunque interest.§.fi.D.de iur.dot. Verùm conuenerit, vt aut æstimatio, aut res præstentur.l.si quis ita stipulatus fuerit. D.de verb.oblig. At si sic, Dabis, si nauis venerit, aut Titius consul factus sit? sufficit vnum factum. Et contrà: Dabis, Si nauis non venerit, aut Titius consul factus non sit? sufficit vnum non factum esse.l. cùm illud aut illud legatur. Enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo comprehensa, plura legata non facit. D. de verb. oblig. Siue nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit, vtra prius conditio extiterit, stipulatio committitur. Aliàs disiungit, vt vnicuique ius proprium dispertiat, diuersis casibus.l. vbicũque reus. D.de fideiuss. Aut iure, aut exceptione liberandum. l. sed & si decesserit.D. de bono. poss. cont.tab. Secundum tabulas, vel contra tabulas.l.3. C. de condict. ob caus. Vel vt donatori, vel eius hæredi. Aliàs disiungit, vt in vnoquoque idem ius locum habeat, licet diuersa sint. Nouel.de Ecclesiast.diuers.c.§.Si quis cum diuina. Constit.123. Legis vigorem vel transgressus fuerit, vel non vindicauerit.l.j.D.ad l.Pompe. de parrici. Patronam occiderit, eiúsve dolo malo id factum erit.l.j.in prin.D.ad leg. Cornel. de falsis. Acceperit, pactúsve fuerit. Aliàs neque disiungit, neque cõiungit, propter aliquam extrinsecus accedentem rationem.l.fin.D.de verb.oblig. Cùm mihi aut Titio stipulor, dicitur aliam quidem rem in personam meam, aliam in Titij designari non posse, veluti mihi decem, aut Titio hominem.l.si ita stipulatus.D.eod.tit. si ita stipulatus fuero, decem aut quindecim dabis: decem debentur. Item si ita, post annum aut biennium dabis: post biennium debentur.

Coniunctim hæredes institui, aut coniunctim legari, hoc est totam hæreditatem, & tota legata esse singulis data, partes autem concursu fieri.l.cõiunctim. D.de legat.3.

Coniunctim plures cõditiones hæredi datæ si sint: omnibus parendum est, quia vnius loco habentur. Sed si disiunctim sint, cuilibet.l.si hæredi plures. D. de cond. institutio.

Conlucare Festo lib.3. dicebant, cùm profanæ siluæ rami deciderẽtur officientes lumini. Lib. verò. 16. scribit, Conlucare est succisis arboribus locum implere luce. Comparatum olim fuit edictum, De conlucandis arboribus. extat in eam rem Prætoris edictum.l.j. in princ.D.de arbo.cæd. Sublucare verò dicebant, eodem Festo auctore, ramos supputare, & velut subtus lucem mittere. quo verbo vsus est Paulus lib.5. Senten. tit.6. quò pertinere videtur alterũ Prætoris edictum, quod extat.l.j.§.deinde.4. Veteres dixerunt, De sub-

lucandis arboribus.

Conniventia, eſt patientia accommodantium, ac videre ſe diſſimulantium. Pro conſenſu accipi in l. quiſquis. C. de poſtul. putant Albericus, Spieg. & Oldeudorpius poſt Accurſium in d. l. quiſquis. Equidem priore ſignificatione accipiendum exiſtimarim, quod & ipſa indicant verba.

Conniventibus oculis dixit Vlpianus. l. 4. D. de manumiſſ. tit. gene. hoc eſt per diſſimulationem: quod prouerbialibus ſermonibus connumerat Alciatus lib. 4. de verb. ſignific.

Connubium, inquit Vlpianus in Epitome titul. 5. eſt vxoris iure ducendæ facultas, vbi inter quos ius eſſet, docet. Hoc etiam explicar alibi Briſſonius. Seruius autem, Connubium, inquit, eſt ius legitimi matrimonij.

Conquirere variè in iure noſtro pro re accipi ſolet. Apud Vlpianum. l. congruit. D. de offi. præſid. ſignificat diligéter quærere & inueſtigare. Sic eodem ſenſu apud M. Ciceronem in 5. Verrina: Quum vndique homines nequiſſimos conquiſiſſet. Significat etiam coërcere Feſto. Theodoſius verò, & Valentinianus Impp. l. 8. C. Th. de legit. hæred. poſuerunt pro acquirere, ſicque in C. Iuſtinianeo. l. mater. C. ad Senatuſcō. Tertul. ex C. Th. exſcripta legédum, vt & manuſcripti Codices habent.

Conreus, qui vnà reus ſeu obligatus eſt. l. 3. §. nunc de effectu. D. de lib. lega. alij legunt Correus. Hinc tit. D. & C. de correis debendi.

Consanare pro ſanum effici, dixit Vlpianus. l. idem O filius. 11. D. de ædili. edict. Si homini digitus ſit abſciſſus, membríve quid laceratum, quamuis conſanauerit, ſi tamen ob eam rē dominus vti nō poſſit, non videri ſanum eſſe. In quibuſdam exemplaribus legitur conſolidauerit: Conſanandi tamen verbo vſus eſt Columella lib. 4. c. 14. Vide num, Conſanuerit, legendum.

Consanguinei propriè dicuntur ſoli fratres ſororéſve ex eodem patre prognati, prognatæve, qui capite minores non ſunt. l. 3. C. de leg. tut. §. j. §. cæterum. Inſtit. de leg. agna. ſuc. vel etiam qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, etiāſi ex eo progeniti non ſint, vtputa quæſiti per adoptiunem, vel vnus adoptiuus, alter naturalis: eadémque ratione mulier quæ in viri manum cōuenit, quia in eiuſdem patrisfamilias poteſtate eſt, & ſui hæredis ac filiæ loco, liberis ſuis ex eo matrimonio progenitis conſanguinea eſt. Conſanguineos eos etiam accipere debemus, quos lex diuina & ciuilis cōſanguineos appellauit. c. cōiunctiones. in fi. 35. q. 2. & 3.

Consanguinitas, attinentia perſonarum eſt: ex eo proueniens, quòd vna deſcendit ab alia, vel ambæ ab eadem. Eſt enim vinculum perſonarum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali compage factum, quaſi ſanguinis vnitas. ita diffinit Hoſtien. in Sum. de conſangui. & affinit. Conſanguinitas tamen propriè fraternitas eſt, itáque hoc verbū vſurpauit Vlpian. l. 4. D. vnde cogna. & l. lex non epiſtolis. C. de probat. Cōſanguinitatis iura à patre oriuntur: Proximitatis à matre, à fratre, Vlp. l. ſi ſpurius. D. vnde cogn. Ac proin de longè aliud eſt conſanguinitas, aliud ſanguis. Conſanguinitas enim ſpecies eſt agnationis. §. vulgo. Inſtitut. de ſucceſſ. cogn. atque ſic vſurparunt Græci. Sophocles in Aiace, τῦ μητρὸς ξύναιμον, Aiacis furioſi fratrem Teucrum. vt & Latini poëtæ, Virg. Statiúſque,

Conſanguineum lethi ſoporem,

quem Homerus κασίγνητον. Sanguis verò, cognatio eſt naturalis. l. 2. D. vnde cogn. l. vel ſi ſanguine. D. de manu vind. l. qui in adoptionē. D. de adopt. & ſæpius alibi. Sumitur tamen & vno loco Conſanguinitas pro cognatione. l. vn. C. de imp. lucr. deſcr. Eque ex diuerſo, ſi poſteriores ad maiores prædicta ſibi conſanguinitate deuinctos. Id eſt patrem, auum, proauum.

Conscientia eſt tacitum animi, infallibiléque facti noſtri iudicium, à communi iuſtitiæ formula, quam Deus inſculpſit omnibus hominibus, productum, per quod aut accuſatur res mala, aut defenditur bona. Itaque conſcientia res eſt ſimpliciſſima, quæ diuidi non poteſt in vno atque eodem homine: vt rectiſſimè ſit dictum in c. literas. de reſtit. ſpol. Qui facit cōtra conſcientiā, ædificat ad gehennam. Item, Cōſcientia mille teſtes. Conſcientiam autem ſynceram niſi adhibeat iudex, non poteſt cauſam ſecundum æquitatem definire, etiam ſi mille teſtes, tutidémque videat ob oculos inſtrumenta. Conſcientia enim certa eſt, non fallitur. At in probationibus ſæpe vel error, vel dolus verſatur, ſicut experientia nos docet. Conſcientiam diffinit Papias cognitionem cordis ſui ipſius. At Conſcientia, inquit Apoſtolus, eſt in gentibus factum accuſans vel defendens. Eſt igitur lex: quaſi dicat: Cōſcientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiam homini planè agreſti & indocto. Sed tale iudicium non poteſt fieri in conſcientia ſine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis eſſe iuſtum, aut iniquum id quod fecit. Ergo eſt in homine lex, quā etſi nuſquā ex ſcripto legit, habet tamē à Deo inſculptam ad formandos mores.

Conscius ab eo, qui ſimpliciter ſciuit, eò differt, quòd ille & conſilij particeps ſit. l. vtrum. iuncta. l. 2. D. ad l. Pomp. de parric.

Conscribere dotem. l. vnic. §. ſed & ſi quis. C. de Lat. lib. toll. id eſt ſcribere: vel dotale inſtrumentū cōficere, vt poſtea exponit.

Conscripti patres, vide infrà, Patres conſcripti.

Conscriptionem pro inuentario accipi ait Archid. in c. ſicubi. 12. q. 5. ex quo textu obſeruandum, inuentarium breue eſſe debere.

Consecrare, in l. ſi quando. 3. C. de bon. vac. eſt mācipare, & addicere: quod ad res refertur. Significat etiam Deo dicare, & ad perſonas refertur. 24. q. j. c. pudenda. quo verbo vſus eſt & Iulianus Patritius in verſione Nouellæ. 6. cuius loco verbo χειροτονεῖσθαι vſus erat Iuſtinianus, quo manuum impoſitionē ſignificauit. Hoc enim modo Epiſcopos conſecrari cœptos fuiſſe docet nos liber qui ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ inſcriptus eſt. Conſecratæ etiam μεγαφρενᾶς dicūtur ædes quæ Imperatori dicātur, quæ palatiū dicūtur. l. vnic. C. de pala. & domib. domin. lib. 11.

Consentire in iudicem intelliguntur, qui ſcientes ſe eius iuriſdictioni ſubiectos non eſſe, ei ſe ſubiiciūt. l. 2. D. de Iudic. quod ſi putent eius eſſe iuriſdictionem, & ſe ſubiecerint, conſentire intelligēdi non ſunt, cum errātis nullus ſit cōſenſus. d. l. 2. & l. ſi per errorē. D. de iuriſd. om. iud. Quādo autem dicantur collitigatores conſentire, diſputat Bart. & cæteri in l. ſi cōuenerit. D. de iuriſdict. omnium iud. ac poſt longam diſputationē omnes ferè in hoc conueniunt, in iudicem conſentire bifariā, partim litem conteſtando, partim proponendo exceptiones declinatorias: ſic enim apud Bart. in d. l. ſi conuenerit. legendū eſt, non, dilatorias, in verſic. & ſic duobus, vt ex ipſomet liquet: ſicque legiſſe videtur apud eum Bald. in d. l. ſi conuenerit. Quod ad litis cōteſtationem adtinet, rationem adferebat Rob. Irlandus Scotus præceptor meus, quia partium conſenſus poſt litis conteſtationem tranſit in contractum. l. 3. §. idem ſcribit. D. de pecul. Conſenſiſſe nunnunquam & is accipiēdus eſt, qui expreſſis verbis & nominatim id teſtatus eſt. In eadem cauſſa eſt & is, qui nō contradicit. l. 2. §. voluntatem. D. ſol. mat. Conſenſiſſe etiam intelligendus is eſt, qui euidenter diſſentit. l. in ſponſalibus. §. j. D. de ſponſal. Conſentire etiam eſt in vnā ſententiam occurrere. l. j. §. conuentionis. D. de pactis. Sic accipitur in l. conſenſu. D. de actio. & oblig.

CONSENTIENTES in aliquam rem, ex cõsensu obligari necessariò ex voluntate nostra videmur, l. obligamur. D. de actionib. & obligat.

CONSENSVS liber non est, qui alieno pendet ab arbitrio, ca. super eo. de condit. appos. Consensus autem est quadruplex, scilicet negligentiæ, consilij, cooperationis, & auctoritatis, seu defensionis. Et primò & secundò consentiens minus punitur, quàm faciens, tertiò æqualiter, quartò verò plus. Vnde,

Consensus spernit, suadet, iubet atque tuetur,
Hic minus, ille minus luit, hic æqualiter, hic plus.

De hoc glo. optima in cap. j. de offic. deleg. super ver. Pari pœna.

Consensum metiri oportet in delictis ex ope & consilio, vt nemo ope videatur fecisse, nisi & consilium malignum habuerit: nec consilium habuisse noceat, nisi & factum secutum fuerit. §. ope & consilio. Institut. de oblig. quæ ex delic. nasc. l. qui seruo. D. de furt. & l. sæpe ita computatum. §. fi. D. de verb. signif.

CONSEQVI propriè est, quod barbari dicunt à propè sequi. Vlpi. in l. j. de separat. Consequuturi, pro adepturi, vt alij, vsurpat. Consequi & amittere contraria sunt. Consequi enim adipisci significat, l. si seruum. 33. D. ad leg. Aquil. Consequi tamen apud Sallustium scriptorem antiquarium videtur sumptum pro perdiscere, percipere, quod Græcè παρακολουθεῖν dici solet: Hæc si vt conquisitè conscripsimus, ita tu diligenter fueris consecutus.

CONSEQVENS dicimus, quod ex aliquo sequitur illatiuè, & argumentando ita sumitur in l. si verò plures. §. hoc edictum. D. de iis qui deiec. vel effud. Nam ex toto partem concludimus, qui ex loco deiicere vetat, ergo & ex partibus loci.

Consequens in l. eos qui. 4. in fi. D. de capti. quidam putat pro conueniens & rationi & æquitati consentaneum accipi. Equidem pro eo quod ex aliquo infertur accipi debere arbitror, quod magis subtili iure, quàm æquitate receptum est. propositio est: Hostibus deditus, reuersus à nobis receptus non est. Ergo ciuitatem adipisci non potest. hoc est consequens, & conclusio. Sic accipi potest in l. sanè. D. de iur. dot.

Consequens apud Iulianum. l. de quibus. D. de legib. quidam interpretantur, hoc est, simile & conforme, vt & accipi aiunt in §. est & aliud. vers. sed nos. Instit. de dona. Quod ad vers. sed nos: attinet, consequens ibi pro consonum & conforme accipi putem, pro quo Theophilus ibi vertit τὸ σύμφωνα. In responso vero Iuliani consequens accipiẽdum existimarim, quod interpretatione ex consuetudine inferri posset, & argumentando: quo sensu accipitur in l. si verò plures: tametsi non negauerim pro conueniens, & rationi consentaneum poni. Eodem sensu,

CONSEQVENTIAS hæreditatum dixit Vlpianus l. 3. in princ. D. de leg. hæred. hoc modo, Huius hæres es. Sequitur igitur vt eiusdẽ tutor sis iure quodã naturæ, vt eum sequantur onera, qui commoda habiturus est.

Consequentiam verborum dixit Iustinianus l. fi. C. de hæred. instit. pro gradatim, & ordine: veluti, Plotius mihi hæres esto, Sempronius Plotij hæres esto. Nam Sempronius in totũ, partẽmq; Plotij vocatus intelligitur.

CONSERERE manum, Iurisconsultorum est formula, vt scribit Gellius lib. 20. cap. 9. ẽstque de qua re disceptabatur in re præsenti, siue ager, siue quid aliud est, cum aduersarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis vindicare: id est vindicia correpta manu in re atque in loco præsenti. Apud Prætorem ex duodecim tabulis fiebat, in quibus ita potuit esse scriptum: SI QVI in iure manũ conserunt, vtriq; superstitibus præsentibus, vindicia sumunto. Cicer. lib. j. de Orat. Multisque præessem, qui te ex iure manu consertum vocarent. Hotom. in Comment. in Orat. pro Cæcinna: Conserere manus, inquit, dicebatur in vindiciis, qui vim moribus, festucas inter se, quasi hastas, dicis caussa committentes, faciebant. Atque illud Manu consertum Turnebus vult ex formula sine casus mutatione dici, vt apud Cice. Condemnari arbitrium pro socio. Manu consertum autem antiquè dictum pro manus, eliso s, eo more de quo Cic. in Orat. disputat. Ennius verò octauo annali hoc genus loquendi transtulit ad bella.

Miscent inter sese inimicitias agitante.
Non ex iure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

CONSERVATOR, est iudex datus ad defendendũ aliquos à manifestis iniuriis, iudiciali ordine non vtens. hanc diffinitionem tradit Ioan. Andr. in ca. fi. vers. notandum. de offic. deleg. lib. 6. & probatur extra eo. tit. & lib. c. j. qualis est Lutetiæ Parisiorum, Conseruator priuilegiorum scholarium: & Lugduni, Conseruator priuilegiorum nundinarum. Apud eum syngrapharum agnitiones, & literæ cambij versantur. Huius cõmeminit Bartol. in l. si fideiussor. §. quædam. D. manda. ex quo obseruantissimè colligit in curia mercatorum debere iudicari ex bono & æquo.

CONSIGNARE in l. creditor. 20. C. de pig. tit. gene. & l. acceptam. C. de vsuris. significat obsignare, & deponere in manibus: quod verbum in eundem sensum retinuere Pragmatici Galli. dicunt enim, *Consigner l'argent, ou autre chose, & mettre entre les mains du Greffier, ou d'un tiers.* At Consignari tabulæ, instrumentáque dicuntur, quæ anuli impressione signantur, l. vlti. D. de dot. præleg. l. pen. D. de donat. inter vir. & vxo. Cicero pro Quintio, Tabulæ, inquit, maximè signis hominũ nobilium consignantur. Consignare verò non videtur qui consignatum reassumit, glos. in d. l. acceptam. C. de vsur. Boërius lib. 1. quæst. q. 23. Hinc Consignatio tabularum, & instrumentorum dicitur, l. j. §. j. D. de fals. & l. instrumentorum. §. j. D. eo.

Consignare legem, est pactionem scripto redigere, l. Iulianus. §. idem Iulianus. D. de actio. empt. & vendit.

Consignare testationes, pro subsignare dixit Vlpianus, l. moris. §. j. D. de pœn.

CONSIGNATIONES, sunt perscriptiones & tabulæ testificandi gratia factæ & obsignatæ. Fabius: Litigator omnia, testem, populum, paratissimas consignatione. Tranquillus de his intelligens: Cum quid per iocum, ait, testandi gratia signarent. Alibi testationes vocat Fabius Quintil. vide Testationes.

CONSILIVM dictum videtur vel à consulendo, vel quòd in vnam sententiam plurium mentes cõsiliant, & tandem expensis rationibus cõueniant, ad statuendum id quod rectum est. sed à silendo credibilius dictum putatur: quod maximè probatur Festo libro 3. Estque propriè Consilium consessus eorum qui caussam vel publicam vel priuatam, cum Prætore aut iudice cognoscunt. vnde illud, Caussa cum consilio cognita. Atque hoc Theophilus ita definit: Κονσίλιον ἐστὶν συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν μετὰ ῥητὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον συναγομένων. ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὸ κονσίλιον οὐ μόνον ἐν ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Pro conuentu iudicum sumitur. l. si minor. 19. D. de manumiss. vin. & alibi sæpe.

Consilium accipitur plerunq; pro quadam congregatione ad aliquid cum deliberatione tractandum deputata. Cicero pro Rosc. Qui ex ciuitate in Senatum propter dignitatem: ex Senatu in hoc consilium delecti estis, propter securitatem. Hinc etiam cõsilium apud Sallustium in bello Iugurthino illud intelligi videtur, quod more maiorũ Imperatori rem militarem administranti solebat adesse. Ita more maiorum (de Metello Imperatore scribens) ex cõsilij decreto per legatos

Iugurthæ imperat argenti pondo ducenta milia.

Consilium præbere, exercereque dicitur Prætor, vel consul qui consilium cogit, l.j. D.de officio consul. & l.2. D.de officio eius cui mandat. est iurisdict. & alibi sæpe. (Eodem sensu accipitur apud Vlpianum in Epitome, tit.j.§.eadem lege.) Qui verò aduocantur in consilium, adhiberi, in consilio esse, in consilio adsidere dicuntur. Plinius lib.6. Epistol. ad Maximum: Adhibitus, ait, in consilium à Præfecto vrbi, audiui ex diuerso agentes summæ spei adolescentes. In consilio esse Celsus, l.pater.29. D.de leg.2. in consilium adsidere, Papinianus l.fi.D.de officio assess. dixere.

Consilium ante factum inire oportet: non autem posteà caussari ignorãtiam, nisi præter opinionẽ quid emergat fortuitò. Nou.de hære.& Falc.§. sed neq; illis. Cõsti.j. Nam nemo redargui potest quòd futurũ nõ præuiderit. Nouel.de his qui nupt.ite.§. duo igitur huic. Const.22. Bene autẽ vniuersa gerũtur, & competẽter, si principium fiat decens, & amabile Deo. Nou. Quomodo oport.episco.§.sancimus igitur. Constit.6.

Consilij plenioris effectus, est correctio errorum, & restitutio in melius. Nouel.de his qui nupt.ite. §.vetust. planè. Const.22. Multa autem quæ vidẽtur iusta, si pleniore cõsilio perlustrentur, erunt corrigenda, d.§.vetustas. Euentu enim tẽporis edocemur, ibi.§. per caussam verò necessariam. Rerum experientia docet certò, quid sit dãnosum, quid vtile. Nouell.de appe.in pr. Constit.23. Infinitatem rei eiicere, medicina est optima. Nouel. Vt determi.sit numer.cleri.§.ex omni igitur. Etiam magnus ille Papinianus aliquando nõ satis definiuit medendi rationẽ in negociis. Nouel. Vt credito.primùm aggredi.§.cæterũ si fideiussor. Consti.4.

Consilium & iudicium non ita multum differunt. Nam venerandæ antiquitati cõsulere fuit iudicare, hoc est, de vtili & honesto decernere. Vnde Senatuscõsultum nomen traxit. Et nunc quoque si quid interest, hoc fuerit, quòd in iudiciis contentiosa, in consiliis verò voluntaria iurisdictio exercetur, l.2.D.de of. procons. Iudicia item apertè tractantur, consilia autem plerunque semotis arbitris. Alioqui effectus vtrorumque eodem tendit. Vnde adsessores quoque iudiciorum. dicuntur consiliarij, l.consiliariis. & l.vlti. D.de adses. Quid autem iudex potest consulere vtilius atque honestius, quàm vt dissentientes redeant in concordiam, quam Deus amat? Sæpe enim progressus litis, & controuertentes ipsi, & eorumq; cognatio ad perpetua rapiuntur odia, quæ interdum & vitæ & bonorum dispendio exercentur.

Consilium verò & Mandatum hoc differunt, quòd mandatum species quædam est imperij, quod pro societate generis humani receptum est, vt quod cuiq; negocium datum est, id mandatoris periculo conficiatur. Consilium autem ab imperio prorsus alienum est, nec vllam voluntatis eius qui consilium dat, significationem habet. Itaque rem consultoris arbitrio permittit, nec vtrum fiat, nécne, laborat. Itaque ex consilio nulla nascitur obligatio: at ex mandato nascitur. Hæc ex l.j. in fin.& l.2.D.mand.& l.consilij.D.de reg. iur.

de Consilij sententia pronunciatum dicebatur, quod ex eorum qui in consilium adhibebantur, sententia statuebatur: vt apud Ciceronem sæpe, & Apuleium Apolog.j. Quæ verba his notis D.C.S. scribi solita Valerius Probus est auctor. Si caussa cum consilio cognita eodem sensu dicebant veteres.

Consilium in rub.C.de vind.& apud consilium manumiss. sumitur pro conuentu: tametsi Azo in Summa eod.tit. videatur accepisse pro loco illo, in quo celebratur, vel exercetur iurisdictio voluntaria: cuius sentẽtiam probat Albericus: at Accursius, l.j. C.eod.dicit poni pro præsidentibus in consilio.

Consilium pro deliberatione posuisse videtur Alexander Imp.l.j. C.qui, & aduers. quos in integ. & pro aliquid faciendi, vel non, excogitata ratione. Cicer.j.de Inuent. Consilium etiam pro corpore & collegio accipitur, l.fin.C.de naufrag.lib.11.

Consilium etiã sæpissimè in libris I.C. sumi solet pro suasione & hortatu, §.tua tantum. Instit.manda.l.consilij. D.de diuers.regul.iur.l.sæpè.53. D.de verbo.signific.& alibi sæpissimè.

Consiliarii sunt iudicum comites, & adsessores qui iudicibus adsident, l.penult. D.de offic.adses, & l. consiliarios.C.eo. Hos Græci, *συμβούλους, παρέδρους, συνέδρους, συγκαθέδρους*. Hinc,

Consiliator, quo nomine Christum vocat Lactantius, post Sibyllam, quæ *σύμβουλον* appellarat. Plin. 4.Episto. In gerendis honoribus consiliator & rector. Vnde Horatius, *Consiliantibus diuis.* vt in l.12.C.TH. de legat.à consiliantibus.

Consistere nonnunquam est in iudicio stare aduersus aliquẽ, l.j.C.qui pet.tut. l.vix certis.53. D.de iud. & alibi sæpe.D.& C.

Consistorium, cuius meminere Imppp.l.fin.C.de offic.diuers.& l.j. de comit.consistor. diffinit Sudas *συνέδριον, καὶ τὸ σήκρητον, ὅπου περὶ τῶν ἐπειγόντων βουλεύονται*), in quo legatos & quoscunque se adeuntes princeps admittit & audit, & de caussis cognoscit, inquirentibus & despicientibus cõsistorianis, vt ait Ammianus Marcellinus lib.15. Ex quibus locis apparet cõsistorium ad Principis *συνέδριον* referri: quod & colligitur ex Nou. 23.§.ad hoc sancimus. Sed & ad iudices, ad eósve quibus iuris dicendi potestas est, referri potest.ca.Romana.de appell. lib.6. Quibus igitur nulla iuris dicendi potestas à lege, vel principe concessa est, quive principes non sunt, Consistorium habere non dicuntur.

Consistoriani, vide suprà Comites.

Consobrini consobrinæque dicuntur Gaio l.j. §.4. D.de gradi.qui, queve ex duabus sororibus nascuntur, quasi consororini, & Paulo, l.fi.§.eod. D.eod. & lib.4. Senten.tit.11.§.4.gradu. Obtinuit & patrueles quoq;, id est, è fratribus natos: & amitinos, id est, ex fratre & sorore genitos, communi cõsobrinorum nomine appellari, d.l.fi.§.eodem.§.j.Inst.de leg.agn.success. quod *καταχρηστικῶς* fieri ibidem Theophilus admonuit. Consobrini *ἐξάδελφοι*, & *πρωτεξάδελφοι* Græcis dicuntur. Sunt & Consobrini quidam in sexto gradu, hi sunt patruelium, consobrinorum, amitinorum filij. Et hoc est quod Paul.ait in l.I.C.locorum, fratrúmq; meorũ nepotes, neptésve, item mei inter se consobrini sunt. & lib.4.Sent. Propioris (inquit) sobrini filius filia, qui cõsobrini appellantur. & paulo post in VII. gradu cõstituit consobrini filios, filiásque, id est, sobrino natos natásque. Hi ab Theophilo tit.de gradib.cogn. *μείζονες ἀνεψιαδοῖ* vocantur, & simpliciter consobrini, §.vltim. Inst.de success.cog. Propriè autem sobrini dicuntur & sobrinæ, l.3.D.de gradib.adfin. quæ appellatio à plerisque etiam matruelibus tribuitur. Spartianus in Adriano, Traianum, consobrinum patris Adriani, ipsius quoque Adriani consobrinum vocat: quem nos propius sobrinum, sobrinam.

Consoceri dicuntur, ait Theophil. quorum alterius filia alterius filio nupsisset, §.9.de nupt. Vtitur Vlpian. l.32.§.proinde.D,de donat.inter vir.& vxor.

Consolidari dicitur vsusfructus, qui proprietati coniungitur, l.j.D.de vsuf.adcrescen. Hinc apud Iauol. l.à liberto.35. D.de, bon.libert. solida proprietas dicitur, in qua vsusfructus inest. itémque apud Paulum l. Sempronius.26.§.j.D.de vsufr.leg.

Consolidatio appellatur, quando vsufructuarius adquisiuit proprietatem: tunc enim confunditur & finitur vsusfructus, §.finitur. Instit.de vsufr.

Consors, eiusdem sortis & conditionis est, vt ait Varro lib.5.Ling. Lat.& eum secutus Bald.in l.dudum. C. de contrahen.empt. & significat dominij participem. vide Alciat.l.proximi.D.de verb.signif. Sed pro subiecta materia aliter atque aliter *μεταφορικῶς* accipitur. In d.l.dudum.sumitur pro dominij participibus. Ij etiam quibus talis communis est res, consortes appellantur. Tit.notus est in Iustiniani Codice, de Consort.eiusdem lit. Consortes in libris Feudisticis dicuntur dominus & vasallus, quasi *σύμμαχοι*, eiusdem militiæ socij, eiusdémque fortunæ participes, lib.Feud.5.tit.5. Si contigerit feudum neglectu fidelis consortibus applicari, id est, dominis committi & aperiri. Alibi Coniuges appellantur, quasi coniugales, eodem iugo alligati, lib.1. tit.58.§.j.nonnunquam etiam Pares. Vide Pares.

Consortio, communio, l.96.§.3. D.de solut. Nec in arbitrio eius electio erit, cum debitor precium pignoris consortioni subiecerit: id est, promiscuè vtrique debito pignus subiecerit.

Conspiratio est quædam fraudulenta confœderatio, facta in præiudicium alicuius personæ, vel dignitaris. Hanc, quia ferè nunquam non dolosa censetur, ideò seuerè lex iubet vindicari. Sed & Imper. Adrian. priuatim quoq; statuit vindicari scelus aduersariorum, quibus opprimitur litigantis innocentia, l.vnius. D. de re iudic.

Consponsores à Cicerone dicuntur, qui à Iureconsultis correi debendi: id est, qui eiusdem obligationis sunt debitores. Cicer.ad Attic.lib.12. Tamen velim des operam, vt inuestiges ex consponsorum tabulis, sitne ita. Idem Lepta: De tuo negocio, quòd sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit.

Consponsos antiqui dicebant fide mutua obligatos. Festus. vt & sponsos obligatos: vel vt ait Varro lib.6. Linguæ Latin. contra sponsum rogatos, id est ad spondendum.

Constare dicitur testamentum, quod infirmari non potest. Cùm dandi casu sæpe iungitur, & est constantem esse & perseuerantem. Significat & manifestum esse & clarum: vt, Constat de eius innocentia, id est, manifesta est: & apud Vlp. constat alimenta cum vita finiri, l.cum hi.§.modus.de transact.cum simili. Item, constat inter omnes, id est, nemo negat. Constat, id est, manifestum est, vel nemine in speciem admonente. Quando enim Iurisconsulti dicunt, Constat, tunc semper habent aliquam regulam naturæ præ oculis.

Constituere, aliàs conuenire significat, & conueniendo obligare se ad id, quod iam debitum est. Theophil. *ἀντιφωνεῖν* dixit, & Græci *ἀντίφωνον* constitutum. Latius autem patet, quàm fideiubere: primùm quòd permissum sit vt aliud pro debito constituatur, l.j.§.an potest.D.de constit.pecu. Cùm sit diuersum in fideiussione, l.si ita.D.de fideiusso. Deinde quod non solùm pro alio, sed pro seipso quis rectè constituat. §.de constituta.Institu.de actio. Fideiussor verò non nisi pro alio intercedit, Institut.de fideiusso.in princ. Deniq;, constitutum nudo duntaxat pacto fit, nulla stipulatione interposita.d.§.de constituta. secus est in fideiussione. Constituere aliàs, est formare & bonam dispositionem adhibere. Et sic constituta iudicia rectiùs dicuntur, quàm processus iuris. Constituere est consistere & constare, l.39.D.de excusa.tutorum. Constituere, cum parte statuere & deliberare. Alciatus l.bonæ. C. de pact. Constituere disceptationem, id sonat, quod vulgus dicit, Accordare scripturas.

Constituere iudicium vel quæstionem, in publicis duntaxat iudiciis, dicitur Quæsitor, qui iudicum reiectione vtrinque facta, certos constituit iudices, qui sibi iurati in consilio adsint, & secum cognoscant: in priuatis verò iudiciis, cum Prætor vrbanus iudici ac recuperatoribus à litigatoribus acceptis, potestatem de caussa cognoscendi & iudicandi facit. Cicer.pro Cæcinna: Qui igitur conuenit, quæ caussa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum. Vel sic, Constituere iudicium Prætor in priuatis caussis dicitur, cum agendi potestatem, litigatoribus: iudicandi verò, iudicibus sumptis permittebat.

Constituere seruitutem non est simpliciter cedere, sed re ipsa imponere. Constituuntur enim seruitutes per patientiam, vel traditionem, l.13.§.j.D.de Pub.id est, si inducatur quis in prædium, vel eum, is qui cedit, seruitute vti patiatur, l.3.D.de vsufr.l.j.in fi. D.de seruit.rustic. Patientia autem illa pro traditione habetur, vt colligunt interpretes ex l.penult.D.de seruit.qui enim seruitutem debet, pati debet, l.quoties.15. D.eod.titu.quæ quidem patientia est de natura seruitutis, d.l.quoties. ergo patientia habetur pro constitutione, d.l.quoties.

Constituere sponsalia nuptiásve, l.13. §.j. D.de publ.in rem act.

Constitutus vsusfructus tunc dicitur, cùm iam quis vti, frui potest, l.vnica. §.dies. D.quando dies legati cedit. Igitur Constitutus non dicitur ante aditam hæreditatem, vel antequàm dies cesserit. Cæteroquin Constitutæ seruitutes dicuntur, quæ pactionibus, stipulationibus, legatisve iam impositæ sunt, l.10. D.si seruit.vindic.

Constitutum, vide Cuiac. in Parat.à tit. de Const.pec.

Constitutum, quod ab Imppp.rescriptum, statutúmve est, l.11.C.de neg.gest.& alibi sæpe.

Constitutum tempus pro anno l.63.§.fin. D.de acquir.rerum dom.pro biennio l.4.pro soci. D.l.2.de diuers.& tempo.præscript. quod petendæ restitutionis caussa conceditur. l.95.§.quod vulgò. D.de solut. Hodie est quadriennium continuum, l.vltima. C.de tempo.in integ.restit.pet. Constitutum tempus ætatis, in l.62.in fin.D.de ritu nuptiarum, interpretere ex l.66. D.eodem. l.6.C.de interdicto matr. Et Constituta tempora in l.5.in fi. D.de appell.interpretere ex l.j.§.biduum. & §.quod in sententiis.D.quan.appel.sit. At in §.qui autem. Instit.de excus.tut.sunt quinquaginta dies.

Constitutam partem, in l.3.D.si à parent.quis man. interpretatur quidam, quæ patronis lege Papia præstituta est, Constituti dies, l.7. D.de re iudicat. quos iudicatis concessit lex.

Constitutum ius, l.25.D.de donatio. inter virum & vxorem.l.j.§.item cum. D.quæ sent.sine appel.rescind.& Gellio, lib.12.cap.13.

Constitutum etiam veteribus pro condicto, & adsignato die ad ius experiendum. Cicero pro Cecinna: Qui ad constitutum iuris experiundi caussa venissent. Varr. lib.2.de re Rustic. Cùm alius eum salutasset, alius conuiciatus esset, quî tam serò venisset ad constitutum.

Constitutio iudicii, controuersia quædam est ante litem contestatam, præcedens iudicium: vulgò dicunt exceptiones dilatorias impedientes processum. Cicero in Partitionib. Atque etiam (inquit) ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio: cùm aut, sit ne actio illi qui agit, aut iámne sit, aut num iam esse desierit, aut illáne lege, illis verbis sit actio, quæritur.

Constitutiones dicuntur quæcunque Imperatores per epistolam & subscriptionem statuunt, vt sunt rescripta, decreta, edicta, l.j.D.de constit.princip. Atq; harum duo sunt genera: aliæ enim sunt generales, aliæ personales, l.j. D.de constit.princip. Generales quidem, quæ ad omnes pertinent, personales, in quibus propter certæ personæ rationem, à iure communi recessum est: quæ & Priuilegia appellantur.

Constitut

Constitutionum sunt quatuor virtutes, l.legis virtus. D. de legib. Vnde,

Quatuor ex uerbis uirtutes collige legis,
Permittit, punit, imperat, atque uetat.

Nam permittit, vt vir fortis petat præmium: Punit scelera & delicta: Imperat & præcipit, vt statuta Canonica seruentur, vt clerici regulare propositum, & honestum habitum deferentes, continenter & castè studeant viuere: Prohibet clericos secularibus immisceri negociis. Et cōstitutio consulit: quæ virtus potest cōprehendi sub prima: nam qui cōsulit, satis permittit.

Constitvtiones divales, hoc est, Imperatoriæ. Censentur enim Imperatores diui, non quidem apud nos falsa diuinitatis opinione, sicut apud gentes olim, sed quia omnes magistratus sunt ordinatio Dei, & Imperator est summus magistratus.

Constitvtor dicitur, qui pro se vel pro alio se soluturum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in se transfert, vel suscipit obligationem. Constituere enim, id est, Græci καταττάξασθαι dicunt. Hinc,

Constitvtoria, siue Constitutitia actio, quæ in eum qui se solututum constituerit datur, his fere verbis: Si appareat Mæuium Titio pecuniam cōstituisse, eámque pecuniam cum constituebatur, debitam fuisse, neque Mæuius aut soluat, aut faciat id quod constituit: ac per actorem non steterit quominus fieret quod constitutum est, tum Mæuius damnetur, l.16.17. l.18 D.de constit.pec.

Constringere se pactis, l.vnic. C.de monopo.

Consvetvm fieri, præsumitur factum. Bal. in l.incendium. C.si certum peta. per l.quòd si nolit. §.qui assidua. D.de ædil.edict. Ex Duar.c.7.Com. in 1.part.Pand.

Consvetvdo, ius est non scriptum, quod in morem vetustas vulgi approbatione perduxit.

Consuetudo, quæ iuris pars est, Ius moribus, id est, assiduis actibus introductum, cap.consuetudo.1.distinct. Voluntas populi rebus ipsis & factis declarata, Tacitus consensus omnium, l.de quibus. D.de legibus. Ius ex non scripto descendens, Tacita ciuium conuentio, Ius scripto non comprehensum, l.sed & ea.& l.seq.D. d.tit. Consuetudinis autem appellatio, est referenda ad eam, quæ legitimè introducta est.cap.Cumana. de electionib.iuncta glos. Atque Consuetudini secundus post scriptam legem locus tribuendus ideò est, quia consuetudo fit longo tempore. longum autem tempus adfert experientiam multarum rerum: cùm sæpe lex scripta ferri soleat subita quadā cogitatione, quæ nonnunquam fallitur, nec satis expendit singulas circunstantias. Cōsuetudinis verò officium est, primùm, vt cōfirmet: deinde, vt interpretetur scriptam legem, si obscura aut varia sit. Paulus in l.minimè. Callistratus in l.si de interpretatione. D. de legibus. Optima enim, inquit, est legum interpres consuetudo. Consuetudo seruanda est, l.minimè. & l.de quib. D.de legib. l.semper in stipula. D.de regulis iur. l.j.C.quæ sit long.consuetudo.glos.in l.fin. C.de iur.domin.impetrand. cap.licet ex suscepto.de foro competen. Cle. dudum.§.verùm.de sepultur.

Consuetudo generalis facit ius commune, & nonnunquam specialis, Cle.si.de ætate & qualitat. Consuetudo tanti temporis, cuius initium nō tenetur in hominum memoria, habet vim priuilegij Imperialis. l.1.§. ductus aquæ.D.de aqua quotidiana & æsti.glos. in ca. super quibusdam. §.præterea. de verborum significatio. Talis consuetudo habet vim constitutionis, l.j.§. denique.D.de aqu.plu.arcen.& ibi Bart.

Consuetudo ad vnguem seruanda est, cùm actus censeatur practicus, vt Bald. dicit in l.quicunque. C.de seruis fugi.& in ca.j.qui feud.dar.pos.

Consuetudo dicitur ius commune eius loci in quo est.ca. cùm venissent.de eo qui mittit.in possessio. Alexan.in l.de quibus.D.de legibus.

Consuetudo ligat fiscum, sicut priuatos, l.venditor. §.si constat.D.communi.præd.

Consuetudo laicorum rationabilis, adstringit etiam Ecclesias.Nota.in cap.cùm causa.de re iudicat. Vide cap. Ecclesia sanctæ Mariæ.de constitut.

Consuetudo quòd hæres extraneus succedat in emphyteusin Ecclesiasticam, valet.Bar.in l.qui rem.in fi.C.de sacrosanctis Ecclesiis. Paulus Castrensis Consilio 134.

Consuetudo testatoris & loci interpretatur materiam successionis, l.si seruus.§.fin.D.de legat.j.

Consuetudo loci ligat clericos. Bald.in l.neque. C.de hæredibus instituendis. Per cap.constitutus. de in integrum restitutione. Bart.in l.j.C.quæ sit longa consuetudo.cap.cùm venissent.de eo qui mittit.in possess.

Consuetudo facit legem, & rursus abolet. Sicut pleráque iura de seruis atque de libertinis, moribus, non legibus introducta sunt: ita moribus abolentur sine legibus, l.libertinus. D.de ritu nupt.l.de quib.in fin.D. de legibus.

Consvles, post exactos reges, duo creari cœpere anno ab vrbe condita 245. L.Iunius Brutus, & L.Tarquinius Collatinus, vt Liuius tradit sub finem lib.j.& lib. 2. Omnia iura (inquit) omnia insignia regiæ potestatis Consules retinuere: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Varro lib.4. Ling.Latin. Consul nominatus quòd consulere populum & Senatum debet, (id est in concione sententiam rogare) nisi illinc potius, vnde Accius ait in Bruto, Qui rectè consulat, consul fiat. Idem Varro lib. de vita popul.Rom. apud Non. hoc Accij videtur secutus, his verbis: Quia iidem dicebantur Consules & Prætores: quòd præirent populo, prætores: quòd consulerent Senatui, Consules. Florus vocatos Consules dicit, quòd meminisse deberent consulere se ciuibus: hos πρόβουλοι interpretatur Dionysius. Fabius: Síme consul à consulendo, an à iudicando. nam & hoc consulere veteres vocauerunt. Atque obiter notandum, quòd qui hæc duntaxat secundum verbi, & non potius secundum rei significationem accipiunt, ij toto errant cœlo. Non enim à consulendo nominatus est Consul, quia deriuetur à verbo Consulo: sed quod ab ipso Consule exerceatur consultatio, hoc est, res quam significat verbum, quod ab ipso deriuatur Consule, Consulo. Siquidem prius homo is exigitur, qui consilio sit præditus, possitque consulere, quàm fiat actus consulendi. Quod diligentissimè obseruа. Nam deseruit tibi, vt rectiùs intelligas, quod Ius descendat à Iustitia. Cicer. de Legib. 3. Regio imperio duo sunto, iique præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellantor. militiæ summum ius habento, nemini parento. Ollis salus pop. suprema lex esto. Ius autem Consules dixisse vel ex 2. Liuij intelligi potest, vbi scribit Appium Consulem quamaspertimè ius de creditis pecuniis dixisse. Pomponius l.2.§.8. de origi iur. Consules ab eo dicti sunt, quòd plurimum Reipub.consulerent. Lege lata summum ius eis delatum est, prouocatio ab eis pop.concessa, prohibitum eisdem ne possent in caput ciuis Roma. animaduertere iniussu populi. solùm relictum est illis, vt coërcere possent, & in vincula publica duci iuberent. Polybius lib.6.hist.Consules, antequam legiones educant ex vrbe, omnium publicarum rerum actiones penes se habent. reliqui enim omnes principes subiiciuntur illis, atque obsequuntur, exceptis tribunis plebis: atque in Senatum legationes deducunt: quæ celeriter statuenda sunt, ipsi decernunt: ipsorum verò officium est, quæ senatuscon

senatusconsulto decreta sunt, ea vt perficiantur: quinimò & quæ per populum de Rep. perficienda & transigenda sunt, eorum est perpendere, ac diligenter curare: concionem quoties opus est aduocare, ad populum senatus decreta referre, quicquid maior pars iusserit exequi. Adhæc in his quæ ad belli apparatum, & castrēsem disciplinam pertinent, quasi regiam habent potestatem. His etenim ius est, sociis quicquid libuerit imperare, Tribunos militum creare, delectum habere, ac de iis qui sub imperium eorum sunt, in castris arbitratu suo supplicium sumere. His præterea licet, eos comitante Quæstore, ac sedulò imperata faciente, publici æris quantum res ipsa tulerit impendere. Hæc Polyb. Constat autem ex Cic. Philip. 5. legitimum consulatus annum fuisse 43. Ex Mutæniana & lib. Epist. 7. & Liuij lib. j. centuriatis comitiis eos creari consueuisse. Ex Pediano in Verrin. 2. diem comitiorum Consularium fuisse 6. Cal. Sextil. Ex Philip. 2. & Plutarcho in Cicer. Consules captis pignoribus Sanatores qui nec aderant, & quibus caussa non erat, coërcuisse. Ex Liuij lib. 42. cùm ad bellum proficiscerentur, votis in Capitolio nuncupatis, paludatos ex vrbe exisse, omnibus ordinibus eos concomitantibus. Ex Verrina 3. designatos in Comitiis Cōsules domum à multitudine deduci solitos. Ex Gellio lib. 17. cap. 21. nisi ex patritiis gentibus, Consules fieri ius non erat: postea tamen Licinij Stolonis lege Coss. etiam ex plebe creari cœpti, breui post tempore, quàm apud Leuctra Thebani Lacedæmonios duce Epaminonda superauerunt. Ex locis innumeris, eosdem Kalend. Ianuariis magistratū iniisse, pompámq; insignem adhibitam fuisse, cuius meminit etiam Ouid. de Ponto lib. 4. Elegia autem 10. eiusdem libri de extraordinaria Consulis potestate nōnulla scribit, quæ quia nusquam alibi me legisse memini, subiiciam:

Aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
Conspicuum signis cum premet altus ebur:
Aut populi reditus positam componet ad hastam,
Et minui magnæ non sinet urbis opes.
Aut ut erunt patres in Iulia templa uocati,
De tanto dignis Consule rebus aget.
Aut feret Augusto solitam, natóque salutem,
Déque parum noto consulet officio.

Idem fere retulit Elegia sequenti:

Hæc modò te populo reddentem iura uidebit,
Et se secretis finget adesse tuis:
Nunc longi reditus hastæ supponere lustri
Credet, & exacta cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum uerba Senatu,
Publica quærentum quid petat utilitas.
Nunc pro Cæsaribus superis decernere grates,
Albáue opimorum colla ferire boum.

De Consulatu autem Cassiodorus lib. 6. Variarum sic scribit: Priscorum iudicio qualis sit Consulatus, hinc omnino datur intelligi, quando inter mundi dignitates eximias, solus meruit habere palmatas vestes, quas felicitas dabat præmia vincentium, nomen annorum, cōpensatio sola cui debebantur omnia. Statum Reip. Romanæ viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium ac liberos huius consilia vindicabant, & tot magnis debitis sola erat huius retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuenta ad generale gaudium. Per illam nimirum status imperij iugiter creuit. illam semper felix Roma suscepit. meritò quidem genus habebatur imperij: meritò supra omnes ciueis poterat, qui ab hoste patriam vendicabat: vtilitates publicas sub æquitate disponens, ius dicebat etiam capiti, sed tutò illi commissa est potestas necis, qui fuerat auctor salutis. Hinc est, quod etiam fasces atq; secures tantæ potestati præceptæ sunt illigari: vt cum tardius soluerentur, moram deliberationis acciperent, si de cæde aut nece hominis aliquid censuissent. ita vt cum omnia eius traderentur arbitrio, ne insolesceret animo, Consul dictus est, à consulendo. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextera, quæ sanguinem copiosè fuderat hostium, vitæ auxilium ciuibus manaret irriguum. Sic quos felices per bella fecerat, studio largitatis explebat. In argumentum etiam publicæ gloriæ soluebat famulos iugo seruili, qui libertatem tantæ dederat ciuitati. Hactenus Cassiodorus. De Consulibus verò prolixius tractauimus, cum vt id semel sit dictum, tum verò maximè quod hæc sint plurimis Cod. & Digest. titulis lucem allatura. Apud Carthaginenses verò velut consulare imperium erāt Suffetes, vt scribit Liuius lib. 40.

Consul pomeridianus quis sit, vide apud Turn. Aduers. lib. 18. cap. 13.

CONSVLARIS vir, qui Consulatum gessit. Hinc Consulares fœminas intelligimus consularium vxores, l. j. D. de senat. l. 3. §. vlti. D. de arbit. Consulares viæ, publicæ, & Prætoriæ, & βασιλικαὶ, l. 2. §. viarum. D. ne quid in in loc. pub.

Consulares quidam prouinciarum rectores, l. vnica. vt omnes iudic. l. vnic. de officio Comit. sac. patr. qui in Orientis partibus 15. erant. ita accipere debemus τὰς ἀρχὰς κονσουλαρίας Nouel. 7. & Consulares Campaniæ, l. 12 de pœn. C. Theod.

CONSVLATVS ordinarius apud Suetonium in Domitiano: In sex consulatibus nonnisi vnum ordinarium gessit. explicatur à Turn. Adu. lib. 5. cap. 10. ex cuius nomine anni supputatio ordinabatur, id est cuius nomen in literis & instrumentis, & in fastis scribebatur, qui denique Kalend. Ianuar. honorem inibat. Nam ætate Imperatorum annus in multos diuidebatur consules: sed soli qui anni initio inibant honorem, ordinarij censebantur, honoratiorésque erant. Seneca: Consulem me fecit, sed non ordinarium. Vide Dionem lib. 43. Alij tamen Consulem ordinarium dici volunt ad suffectorum differentiam: ex his Lamprid. in Alexandro verbis: Consules, ait ille, quoscunq; vel ordinarios, vel suffectos creauit, ex Senatus sententia nominauit.

CONSVLI res dicitur, de qua ad Senatum relatum est: vti patet ex lege operis faciundi, de qua vide, Duumuiri. At Consuli populus dicebatur Romæ, cum lex rogabatur. nam Festus, Rogatio est (inquit) cum pop. consulitur. Cic. de legib. 3. Qui agent, non plus quam de singulis rebus consulunto. Et in ea pro Domo: Si pop. de ista re consultus esset. Consulendi autem mos olim & frequens & optimus fuit. Sic Aristo magna laude consultus fuit à Celso iuris peritissimo. l. iuris gentium. § sed & si. D. de pact. Quemadmodum Seruius Q. Mutium consuluit, in l. 2. § Seruius autem. D. de orig. iur.

CONSVLTVS, adiectiuum, significat scientem, & peritum, à quo iurè consilium petas. Liuius. 1. ab Vrbe condita libro: Consultissimus iuris, vt illa quisquam ætate esse poterat. Significat etiam interrogatus, l. denique. § si quis. D. de minor.

CONSVLTVM lib. Feud. 2. tit. 8. § 3. Nā nec pignus, quod consultum dicitur, fieri potest ex feudo.

CONSVLTARE, est frequenti opera consilium inire. in Consultandis rebus oportet ad plenum prospicere: non autem partem absoluere, partem erroribus implicitam relinquere, quæ difficilioribus adhuc controuersiis materiam præbitura sit. Nou. vt si plures filij non sint. § quòd si minus agat. Consti. 18.

CONSVLTATIO, hoc est, cùm caussa in varias partes expenditur, vt quod optimum est appareat, succurritur nostræ cæcitati & inconstantiæ. Quandoquidem rectissimè

re ctissimè dictum est, Hominem inconstantissimum animal esse, Romanor.4. Ephesio.2. Genes.6. Psal.115. Omnis homo mendax.l.2. C.de veter.iur. enuclean. Hoc verbo vsi sunt iuris auctores in l.11. §.ex facto. D. de minoribus l.j.§.j. D.de appellatio.l.2. C.de legibus. Græcis συμ<illegible> dicitur. Fit verò conuocato Senatu. Atque in Consultationibus non tantùm Imperij proceres & summi magistratus, sed etiam totus Senatus conuenito. Proponuntor quoque in medio sancta Euangelia. Et quæ ordinis Decreto placuerunt, referuntor ad maiestatem Imperatoriam. Nouel.de Consultationibus.Constit.62.

Consvmmare est inchoatum perficere, l.si in aliquam.D.de offic.Proconsul.

Consvmi actiones dicuntur, quæ tolluntur, pereunt, extinguntur, l.28. §.exceptio. D.de iureiuran.& alibi sæpissimè.

Consvmpti nummi videntur, qui aliis permutati, vel ita mixti sunt, vt discerni nō possint, vel aliàs sunt expensi, l.13.l.19.§.vltimo.D.si cert.pat.

Contemnere, & despicere, in eo distanr: quòd despicere est grauius, quàm contemnere. Paratus soluere, etiamsi non offerat, contemnere non censetur. Vide Archidiac.& Ioannem Andr.in cap.j. Extra de sentent.excommu.lib.6.

Contestari significat testibus adhibitis aliquid declarare, & profiteri, l.j. D.quod iussu. & l.2.de filiisfamilias, & quemadm. pat.pro his ten.Cod.lib.10. Potueras enim nominato filio tantum contestari, & non consentire oneri ei delato. Festus, Cōtestari est, cum vterque reus dicit, Testes estote. Hinc Contestari litem dicebantur duo aut plures aduersarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere soleret, Testes estote. hoc autem proprium erat actoris cū reo, non contra, l.si à me fuerit.D.de iudic. Vnde Contestatio, pro testatione, l.20.§.vlt.D.de test.Paul.lib.2.Sent.tit.14.

Contestatio litis, est eius rei de qua controuersia est apud iudicem ex vtraque parte facta narratio testibus præsentibus. Hoc genere res in iudicium deducitur, & litis nomen accipit. nec enim lis est antequam contestetur, sed controuersia.l.25.§.si ante.D.de petit. hæred. Προκάταρξις à Græcis dicitur, quòd initium iudicio dat. Et,

Contestata lis tunc dicitur, cùm iudex par narrationem negotij, caussam audire cœperit, l.vnica.C. de litis contest. Non tamen per positiones & responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam, & respōsionem secutam, contestatio litis fieri dignoscitur.ca.vnico.circa fin.extra eod.tit.& cap.cùm caussam.extrà, de iuramen.calum. Glossæ veteres Contestatas lites exponunt, αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἤ ἀντιδικίαι.

Contestato testibus adhibitis, aduerbium, l.j.§.Iulianus.D.de liber.agnosc. Si neque contestatò dixerit eam ex se prægnantem non esse.

Contextvs testamenti, l.75. D.de leg.j. Contextu vno testamentum fieri debere dicitur, hoc est, nullo alieno actu intermixto, l.21.§.fin.D.de testam.

Contextu ædificiorum vnita domus, l.15. §.ex hoc edicto. D.de dam.infect.

Contextus rationum, l.110.D.de conditionib. & demonstrationibus.

Contextvm etiam appellatur, quod in tela est nondum prætextum, vel detextum, l.22. D.de auro & argento legato. Sic Contexta quî accipere debemus in l.70.§.versicoloribus.D.de legat.3.docet ibi textus

Contignatio (in l.36.D.de seruitur.vrb. Vitruuius lib.2.cap.9.Plinius lib.35.cap.13.) dicitur vel lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerum coniunctio. Et quandoque dicitur tegmen. Vnde duæ ædes dicuntur esse sub vna contignatione, hoc est, sub vno & eodem tegmine.

Continentes prouincias accipere debemus, quæ Italiæ coniunctæ sunt, vt Galliam & Prouinciam, l.99. D.de verbo.signific.

Continentia vrbi, pro suburbiis accipiuntur, quòd cum ipsa vrbe se teneant, contingua'que sint, l.2.l.139.l. 154. D.de verborum significationibus. Notandum, Qui extra continentia vrbis est, abesse. Cæterùm vsque ad continentia, non abesse videbitur. Inter continentia vrbis vicos vult intelligi Vlpian.in l.collegarum. D.de verbo.signif.

Continva possessio dicitur, non solum quæ penes vnum, atque eundem semper est, verùm etiam quæ ab vno ad alium legitimè translata fuerit.

Continui dies vtilibus opponuntur, l.j.§.dies.D.de lib. agnos. Vide Dies.

Continuum tempvs, quod nulla eorum dierum, quibus experiundi potestas non fuit, subductione facta, currit, & ignorantibus quoque cedit, l.8.D.de iis qui not.infa.l.31.D.de adulter.§.qui excusare.Institutio. de excusat.tut.

Continua prædia, id est, contigua, & vicina, séque inuicem contingentia, l.31. D.de seruit.rust.l.7.in fi.D. commu.prædi.

Continuus annvs, vide Annus.

Continuus actvs, l.137.D.de verborum obligatio. sine aliquo longo interuallo, & aliquo actu contrario obligationi.

Contra, pro ex diuerso, Paulus in l.hæredes eius.§. contrà si promissor.D.familiæ ercisçun. Vlpianus in l. Celsus ait.in princ.D.de recep.contrà, ait, vbi duntaxat dari iussit. Contra, id est, in conspectu, l.venditor. D.communia prædiorum.

Contra ivs partivm pronūciare, dicitur, cùm in sententia non exprimitur aliquid contra leges, sed tamen si ad factum & caussam exigatur, tum apparet iniquitas.

Contra bonos mores, frequens in iure formula, qua publicam honestatem lædi significamus.

Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet, l.29.D.de verbo.signif. Contra edictum facit, qui prætore vetante facit, l.103.D.de reg.iur. Contra constitutiones iudicatur, cùm de iure constitutionis, non de iure litigatoris pronunciatur, l.j.§.item cum contra.D.quæ senten.sine appel.

Contrarivm, seu ἀντινομίαν, hoc est, Legum repugnantiam, nullam putat Iustinianus in Pandectarum libris inueniri, si quis subtili animo diuersitatis rationem excutiat. Nam semper est aliquid, secūdum quod liceat dissonantiam conciliare. Constitutio. D.3.§. Contrarium autem Budæus contrà nititur probare. quæ soluit Zasius.

Contrarium iudicium tutelæ quod directo opponitur, quod tutori datur, quando ei sunt sumptus & expensæ, quas in res minoris fecit, reficiendæ. Vlpianus.l. furti.de his qui not.infam. Contrario iudicio damnatus, ait, non erit infamis. Vide Contractus.

Contrariorum eadem est disciplina, l.j. D.de iis qui sunt sui. Sed, quandoquidem plurimi refert quomodo disciplinam accipias, sic distingue: Aut intelligimus cōtrariorum eandem esse disciplinam, id est, cognitionem, & erit vera propositio. Nam cognito vno ex cōtrariis, cognoscemus & aliud contrarium, l.ex duob. in princip.& l.seq.in fin.de vulga.substi.l.j.in princ.D. de his qui sunt sui, vel alien.iur. Aut referimus eam propositionem ad iuris sanctiones, vt sit contrariorum eadem sanctio, vel ordinatio. Et tunc, cùm in troque est eadē ratio, erit eadem iuris definitio. Cùm autem apparet diuersa ratio, erit quoque diuersa diffinitio.

netio. Ibi autem plerunque par ratio est, vbi ambo contraria sese mutuò respiciunt, & ex sese nascuntur sub corruptionis modo, hoc est, vt cùm alterum contrariorum nascitur, alterum perimatur, veluti retinere, & amittere: obligare, & liberare: contrahere, & distrahere: testamentum facere, & testamentum reuocare: nunciare nouum opus, & remittere. In his enim & similibus eadem est iuris dispositio, vt quod in vno statuitur, censeatur etiam in alio statutum. Vt ecce: In obligatione dispositum est, eam tempore produci non posse, l. si certis annis. C. de pactis. Ergo nec tempus perimere potest obligationem, l. obligationum ferè. §. placet. D. de obligat. & actio. Sic quando contractus fit bonæ fidei, eius quoque resolutio erit bonæ fidei, l. ab emptione. D. de pact. l. nihil tam naturale. D. de diuers. reg. iur.

Contrario. §. relegati. Instit. quib. mod. ius pat. sumitur non pro è contra, sed pro similiter, relatione tamen filij ad patrem. Relegati patres in insulam, in potestate liberos retinent: & ex contrario liberi relegati, in potestate parentum remanent.

Contrarietas iuris est, quoties ex eodem in specie facto repugnantes sunt definitiones præceptorum, quarum alteram inspecta ratione boni & æqui oporter esse falsam. Talis contrarietas, quia valde nocet humanæ societati, semper fugienda est. Constit. D. 4. §. Contrarium.

Contradicere, est allegare iustam læsionem contra id quod agitur, Vlpianus in l. nam ita diuus. D. de adoptionibus.

Contrahere apud Iurisconsultos dicitur cum vltrò citróque aliquid dabatur, scilicet cum vnus accipiebat, alter dabat. Liuius lib. 22. Iam inde haud secus quàm in pace res inter se cótrahere, védendo, emendo, mutuum dando argentum, creditúmque soluendo auderent. Contrahere autem dicimus negotium, obligationem, stipulationem, véditionem. l. 2. & l. 33. de condictio. indeb. l. 4. & l. 23. de reg. iur. l. 57. D. de oblig. & actio. Huic contrariũ est distrahere. l. 4. §. is quoque. D. de oblig. & actio. Contrahentibus autem licere inuicem se circumuenire, dixere Vlpian. l. in caussæ. 16. D. de minor. & Paulus l. item si. §. fi. D. locati. quod accipiendum putat illic Bart. si dolus absit, nec vltra dimidium iusti pretij factum sit, vt notatur infrà. Panormitanus in c. nauiganti. de vsuris in antiq. hoc clarius explicat, vt tum demum circumuenire liceat, cùm circumscriptio re ipsa interuenit: ex proposito diuersum esse. quæ sententia vera est. Accursius tamen in l. semper in conuentionibus. D. de diuers. reg. iur. antiq. hoc non congruere viro bono scribit. Philippus Decius inter scientes hoc cõcessit, in d. l. semper. Tu rem expende, & vide eundem P. Decium in l. pen. C. de pactis. & Salicet. in auth. ad hæc. C. de vsuris. & Ioannem Imol. c. j. de empt. & vendit. Notandum igitur contrahentium deceptionẽ iure ciuili tolerari, vsque ad dimidium iusti precij. l. in caussæ. §. idem Pomponius. D. de minoribus. Erant auté olim periti rerum æstimandarum inter contrahentes, quos Summarios adpellabant. Nouell. de hortulanis. §. ipsam verò olerum æstimationem. Constit. 64.

Contrahimus crimen. l. 15. D. de donat. & l. 2. D. de cond. ob turpem caussam. cùm subimus. Contrahere fraudem. l. 8. D. de publican. & ita accipe ex malo contractu. l. 42. D. de re iud.

Contrahere etiam videtur, qui adit hæreditatem. l. 4. in fi. & l. seq. D. quibus ex caus. in possess. ea.

Contractus, Græcis significantius συνάλλαγμα vocatur, continétque omne pactum. Qua voce Aristoteles vtitur Ethico. lib. 4. Quò respiciens Labeo, adserit, contractum esse vltro citróque inter duos pluresve obligationem, in l. Labeo. D. de verb. signific. Vel Cõtractus est negotium ex quo mutua obligatio, mutuáque actio nascitur: & ea quidem actio vel vtrinque directa est, vel hinc directa, illinc contraria. Directa, id est principalis: contraria, id est quæ principalis non est, sed ex contrario in eum datur cui principalis actio competit. Aut igitur vno tantum ex latere principalis est actio: aut vltro citroque. Contraria actio principalis non est, quia ea indemnitati duntaxat cõsulitur: quamobrem nec famosa est, nec in ea iurant in litẽ. l. ei apud quem. D. depos. Contractus autem caussa efficiens est Ius gẽtium, hoc est naturale seu diuinum. Naturæ enim præceptum est, diligendum esse proximum, quia Deus nos dilexit. Ergo benefaciẽdum est maximè, nocẽdum minimè fratri. §. iuris præcepta. Instit. de iustit. & iur. l. vt vim. D. eod. tit. Non possumus autem commodius alteri benefacere, quàm si cõmunicemus ei aliquid rerum nostrarũ, vel officiorũ. Rursus cõmunicatio, nisi haberet modum iure præscriptũ, nonnunquam expleret adfectus hominum insatiabiles. Quare modos adhibere oportuit, & ordines quosdam in transferẽdis rebus, vt mutua quędã seruaretur vtilitatis ratio, ne alter ab altero nimis grauaretur. Et hæ sunt contractuum formulæ, per quas exercemus mutuæ charitatis officia, in pace & trãquillitate. Item est alia regula naturæ: Omnes res sunt à Deo gratiâ hominum creatæ, Omnia inquit Dauid, subiecisti sub pedibus eius. Iam cùm distincta sint rerum dominia, fit vt id quod nostrum est, inuitis nobis auferri non liceat. l. id quod nostrum. D. de reg. iur. Opus ergò fuit aliis quibusdam mediis, ad introducendam mutuam omnium rerum & operarum communicationem, sine vllo grauamine. Tales autem sunt contractus nominati & innominati, ac quasi contractus. Viden quomodo contractus sint ex iure gentium? Quæ gẽs enim non probet huiusmodi naturæ beneficia lumine naturalis rationis? At Contractus caussa materialis, sunt res humanæ, & functiones tã variæ, vt plura sint negotia, quàm vocabula. l. natura enim. D. de præscrip. verb. Circa hanc enim caussam perpendendum illud est, non potuisse conseruari pacem in hac vita, confusis tot rerum sine distinctione commerciis. Et rursus, distinctionem fuisse perniciosissimam sine formulis communicandarum rerum futuram. Vis videre quàm hoc sit verum? Circumspice quoquò versus, & videbis, ne nunc quidem satis conuenire inter homines, vtcunque rebus diligentissimè distributis. Quid igitur erat futurum, non introductis contractibus obligatoriis? Certe beluino more nos inuicem dilaniaremus, nisi essent contractus. Quinimò Cõtractus caussam formalem si rectè inspicias, obleãtabit te maiorũ prudentia. Mirum enim dictu est, quàm pulchra sit obseruata contractuum ratio, ac velut harmonia vsui nostro omnibus modis deseruiẽs per gradus. Ea enim est vera philosophia, cuius meminit. l. j. D. de iust. & iur. j. Ecce si rebus indigeas, & habueris pecuniam numeratam: proposita est formula emendi, & vendendi, præstans omnium facilè rerum communionem. II. Si careas pecunia, locuples aliarum rerum, tunc vti potes prisca illa permutandi obseruatione, de qua. l. j. de contr. empt. quæ etiam frequentatur hodie. III. Si nõ ita multum habeas pecuniarum, nec rerum: aut si dominus nolit alienare rem, qua indiges, tunc proximũ est, vt vsum eius consequaris, saltem ad tempus certũ. Quo pertinet locatio, & conductio, exhibens etiam nobis commutationem operarum personalium. Item, commodati contractus, & mutui, eodem spectãt. IIII. Vbi nihil eorum possis consequi pecunia: tunc expositas habes liberalitatis formulas: vt sunt, precarium, donatio tam inter viuos, quàm caussa mortis. Sæpe

enim largimur rogati, & sine obligationis vinculo, id quod alioquin non concederemus pecunia. Est ne hæc elegans forma in gradibus contractuum obseruata? Tu collige ita de reliquis omnibus, videlicet, quomodo absentibus nobis deseruiăt contractus mădati, negotiorum gestorum. Contractus denique caussa finalis est, vt vtamur, fruamur rebus à Deo donatis, honestè ac commodè: ne alter ab altero grauetur: vt æqualitas commutatiua pacem conseruet, pax Rempublicam, in qua, velut eadē naui, sumus omnes. Item, vt exerceamus charitatem, & cōmunicemus res nostras indigentibus, vtque certò cōstet in commerciis rerum, quid, vbi, cuique tribuendum sit. Et in summa, omnes contractus pertinēt ad finem benefaciendi proximo. Nam in hoc consistit verus eorum vsus: errántque tota via, qui contractus ad vilem quæstum referunt principaliter: quanquam honestum lucrum non repudiant inter contrahentes. Contractus autem ex conuentione legem accipere dignoscuntur, de reg. iur. lib. 6. ex l. contractus. D. eo. tit. In alternatiuis, debitoris est electio: & sufficit alterum adimpleri, ibidem ex l. in eo quod plus. §. vbi verba. D. eod. tit. Contractus impugnandi caussa iusta non est, quòd paulò minore vel maiore precio res sit alienata. l. si voluntate. & l. quisquis mihi. C. de rescinden. venditio.

Contractuum duo summa genera sunt. nam alij nominati dicuntur, quibus certum nomen consuetudo imposuit: veluti emptio, locatio: alij fere innominati: Do vt des, Do vt facias, Facio vt des, Facio vt facias, sic nominati quòd Latinæ linguæ vsus nullum iis nomē imposuerit. l. j. & pass. D. de præscript. verb. Quidam contractum incertum in l. certi cōdictio. D. si cert. pet. interpretantur contractum innominatum.

Contractus NVLLVS dicitur, qui in re, forma, vel materia peccat.

Contractus BONÆ FIDEI dicuntur, ex quibus simplici quadam ratione boni, & æqui, absque vlla subtili disputatione, præstanda sunt etiam ea, quæ non fuerant inter contrahentes dicta. Stricti verò iuris, angustis finibus conclusi, nihil admittunt, quàm ea quorum mētio facta est. §. in bonæ. Instit. de actio. & l. consensu. D. de obl. & act.

Cōtractus SIMVLATVS dicitur, cùm fœnerator, quod pignoris caussa acceptum est, emisse videri vult. c. ad nostram. de empt. in antiq. & l. 3. C. plus valere quod agit.

CONTRADICTVM iudicium. l. cum de consuetudine. D. de legib. dicitur, cum aliquid statuitur, altero ex litigatoribus contradicente, & aliquid non esse tale cōtendente, Primum, inquit Vlpian. illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando iudicio cōsuetudo firmata sit.

CONTRARIVS, vide CONTRA.

CONTRECTARE est loco mouere. atque ita in quæstione de furtis verbum Contrectationis accipiendū ostendit. l. 3. §. si rem. D. de acq. poss. & alibi sæpe. vt autem furtum cōtrectatione committitur, ita purgatur, si res reponatur. l. 40. D. de statulib.

CONTRIBVERE. Hinc CONTRIBVTVS, id est commixtus. l. 2. §. cæterum. D. vi bonor. rapt. cæterum neque furti actio, neque legis Aquiliæ cōtributæ sunt in hoc edicto: licet interdum communes sint cum hoc edicto.

CONTRIBVTIO est collatio, vt fit mercium pro iactu. l. j. D. ad leg. Rhod. de iactu. Persæpe etiā sumitur pro coniunctione & cumulatione variarum summarum: velut in legis Falcidiæ ratione ineunda, cum varia legata cumulantur, vt appareat de dodrantis quantitate, dicitur fieri cōtributio. l. j. §. interdum omni modo. l. in ratione. 11. §. quod vulgo. D. ad leg. Falcid. & l. j. in princ. D. Si cui plus quàm per leg.

CONTROVERSIA est certarum personarū de re propria contentio, & dicitur ante litem contestatam. l. sed & si lege. D. de pet. hæred.

Controuersiam possessionis facere is videtur, qui prohibet aliquem vti possessione sua naturali. l. si duo. §. hoc interdictum sufficit. D. vti possidetis.

Controuersia aquæ, in l. fluminum. §. idem Seruius. D. de damno infecto. dicitur vis & impetus.

CONTVBERNALES, sunt seruorum coniuges, & nati, qui in instructo fundo continentur. l. quæsitum. §. si instructum. D. de fund. instru. & l. vxorem. §. concubinæ. D. de leg. 3. & l. liberorū. §. sed & Papyrius. D. de verb. signific.

CONTVBERNALES in re militari dicuntur commilitones qui in iisdem tabernaculis, seu tentoriis militāt. l. rem. §. j. D. commod. Sic dicti, vt vult Festus, à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, vnde & tabernacula sunt dicta, licet ex tentoriis & pellibus fiant. African. loco præcitato: In exercitu contubernalibus vasa vtenda communi periculo dedi. Vide Tabernæ.

Contubernalis seruus, pro domestico. l. vltim. de aur. & arg. leg.

CONTVBERNIVM, primùm militum dicitur, à tabernaculis militaribus. l. 5. §. à barbaris. D. de re milit. & apud Sueton. in Iulio Cæsare. c. 2. Contubernium etiam seruile connubium significat, Pau. lib. 2. Sentēt. tit. 20. l. 14. §. seruiles. D. de ritu nupt. l. 49. de manumiss. testam. Generalius autem accipitur in §. quibus connumerari. Instit. de hæred. quæ ab intest.

CONTVMAX est, ait Hermogenianus, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgò Peremptorium adpellatur, literis euocatus, vel denuntiationibus conuentus, præsentiam sui facere contemnit. l. contumacia. de re iud. Cęterùm, qui ad maius tribunal euocatus est, si litem inchoatam deseruit, contumax non videtur. l. 54. D. de re iud. Contumax item dicitur, qui vocanti in ius non obtemperauit. Contumaces autem non videntur, nisi qui cùm obedire deberent, non obsequuntur: id est, qui ad iurisdictionem eius, cui negant obsequi, pertinent. d. l. contumacia. Cæterùm, Contumacem per annum ius suum amittere, Doctores tradiderunt, idque in simplicis contumaciæ pœnam: contra mentem. §. vlt. in noua Iustiniani Constit. C. de assert. tol. vt latius declarat Alciat. c. 17. lib. 3. Parerg. Obseruandum tamen, Contumacem esse citationi, & non obtemperare ius dicēti, diuersa esse. Contumax etiam est qui omnino non respondit in iure interrogatus. l. de ætate. §. qui tacuit. D. de interrog. actio.

CONTVMACIA euidens, quæ & manifesta dicitur, cōtrahitur, si reus dicat se non compariturum, aut obtēperaturum. & Contumacia præsumpta, eadémque & dubia, cùm reus ad domum citatus, vel in valuis ecclesiæ, non comparet. Eadem & Contumacia, inobedientiam significat, & propriè contemptū potiorum: & est delictum personale, personam sequens inobedientis. Vnde fit, quòd procuratores, tutores, vel curatores, si non obtemperauerint iudici, ipsi tenentur, non dominus, pupillus, vel adolescens. l. j. §. si procurator. D. si quis ius dicen. non obtemper.

CONTVMELIA à contemnendo dicitur Vlpia. l. j. D. de iniur. & famos. libell. quod & Seneca probat libr. de Tranquill. vitæ. 11. Contumelia, inquit, à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contemnit, afficit tali iniuria, &c.

CONTVRBARE, vocabulum est ad rationes pertinens, & de iis dicitur qui non sunt soluendo, neque se extricare nominibus possunt, & ære alieno. Cicer. pro Plācio: Verum fac me multis debere, & in his Plancio.

Vtrum

Vtrũ igitur me cõturbare oportet, an cæteris, cum cuiusque dies venerit, hoc nomen quod vrget, nũc cum petitur, dissoluere. Vlpian. l. 5. §. 2. D. de instit. act. de seruulo pistoris loquens: Si pecunia accepta præsente, vt per dies singulos panem cui præstaret, conturbaneritid est, si eis à quibus panũ precium acceperat, non satisfecerit. Alfen. l. 16. de in rem vers. Seruius boues vendiderat, alios redemerat, nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat: id est, pecuniam dissiparat. Plena autem locutio est, conturbare rationes, vt in Eunucho Terentij: Ita conturbasti mihi rationes omnes. Sic sumitur apud Martial. lib. Epig. 9.

Conturbauit Atlas, & non erit uncia tota,

Decidat tecum, qua pater ipse Deum.

Huius autem contrariam dicendi formam explicat Plautus in Amphitruone: *Et ut res rationésque uestrorum omnium bene expedire uultis.* Sic in epigrammate de Catone Grammatico:

Omnes soluet: posse quæstiones,

Vnum non facile expedire nomen.

CONVANÆ dicuntur, qui è diuersis mixti nationibus, in vnam coaluerunt ciuitatẽ, qualis est origo Venetorũ.

CONVENIRE in manum dicebatur mater familiàs, quæ in matrimonium, certis solennitatibus adhibitis, coibat. Cicero in Topic. Vlpianus in Epito. tit. 9.

Conuenire, est in ius vocare. l. 29. D. de procurat. Si actor malit dominum potius conuenire, quàm eum qui in rem suam procurator est. hinc eodem sensu cõuentio. l. 45. D. de rei vindic. l. 7. C. de præscript. 30. vel 40. ann. Cõuenire etiam est debitorem appellare: sicque vsurpauit Caius. l. 41. D. de hær. pet. Si quo tempore conueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat, &c.

Conuenire testato, l. 10. §. si quis particeps, D. quæ in fraud. credit. Conueniri interdicto, nihil est aliud, quàm quòd, comparente iam aduersario, postulatorẽ petere, vt summatim cognoscatur, tunc mandatum iudicis exequendum esse. Conuenire etiam dicuntur, qui ex diuersis locis in vnum colliguntur, & veniunt: ita qui ex diuersis animi motib. in vnum consentiunt, id est, in vnã sententiã decurrunt. Vlpia. l. j. D. de pact.

Conuenit, absolutè, hoc est pacto firmatum est.

CONVENTIONIS autem nomen adeò generale est, vt eleganter dicat Pedius, nullum esse contractum, nullã obligationem, quæ non habeat in se conuentionem, siue re, siue verbis fiat. Pertinet enim conuentionis verbum ad omnia, de quibus negotij contrahendi transigendique caussa consentiunt, qui inter se agunt. l. j. §. j. D. de pact. Conuentionum autem tres sunt species: Aut enim ex publica caussa fiunt, aut priuata, aut iurisgentium. Conuentio publica est, quæ fit per principem, aut pacem, quoties scilicet inter se duces belli quædam paciscuntur. l. conuentionum. D. de pact. Conuentio legitima est, quæ aliqua lege confirmatur. Et ideò interdum ex pacto actio nascitur: vel tollitur, quoties lege, vel Senatusconsulto adiuuatur. l. legitima. D. eod. tit. Conuentiones Iurisgentium, quædam actiones pariunt, quædam exceptiones. Quæ pariunt actiones, in suo nomine nõ stant, sed transeũt in proprium nomen contractus, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositũ, & cæteri similes contractus. Sed & si in alium contractum res non transeat, subsit tamen caussa, eleganter Aristo Celso respõdit esse obligationem, vt putà, dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi, vt aliquid faceres: & contractum esse, & hinc nasci ciuilem actionẽ. l. iuris gentium. D. eod. tit.

CONVENTIONALES stipulationes sunt, quæ ex conuentione reorum fiunt, quarum totidem sunt genera, quot (penè dixerim) rerum contrahendarum. Nam & ob ipsam verborum obligationem fiunt, & pendent ex negotio contracto. l. stipulationum aliæ, D. de verb. oblig.

CONVENTVS quatuor modis intelligitur Festo lib. 4. Primò cùm quemlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus: secundò, cùm significat multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum: tertiò, cùm aliquem in locum frequẽtiæ hominum, supplicationis, aut gratulationis caussa populus colligitur: quartò, cùm à magistratibus iudicij caussa populus congregatur. Atque id in præfecturis Italiæ potissimum fiebat, tum etiam in prouinciis. Cicero in Sextiana: Qua de caussa & tum conuentus ille Capuæ P. Sextio gratias egit. In prouinciis autem vrbes certè, ac potissimum metropoles, constituebãtur, ad quas è locis vicinis vadimonia promittebantur, vt Rectores cum aliquot equitum Rom. consilio ius de controuersiis dicerent. Cæsar de bello Gallico libr. 5. Quieta Gallia in Italiam ad conuentus peragendos proficiscitur. Atque hoc nimirum illud est, quod Veteres Forum indicere, & forum agere dicebant. Sicque Theophilus. §. eadem. Institu. quib. ex caus. manumitt. non licet. diffinit, ῥητὴν χρόνον περὶ καταλύσεως δικῶν ἐπιτεταγμένην, ἐν ᾧ οἱ δικασταὶ, καὶ οἱ δικαζόμενοι συνίασιν, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. vide infrà Forum.

Conuentus aliquando significat ius Episcopale. c. sicut. 16. q. 3. & ibi nota. Conuentus etiam pro monachorum collegio sumitur. c. edoceri. de rescript. Clem. 2. eo. tit. Conuentus amicabilis, id est, compromissum.

CONVENTVALE, est congregatio subditorum sine consensu prælati. c. 17. de seru. & c. multis.

CONVERSATIO æqualis, pro consuetudine familiari. l. obseruandum. D. de offic. præsid. Apud Vlpianum. l. 11. §. j. D. de relig. & sumpt. Conuersatio pro habitatione sumitur: Senatusconsulto cauetur, ne vsus sepulchrorum permutationibus polluatur: id est, ne sepulchrum alius conuersationis vsum accipiat. hoc est, ne quis aliam ob caussam quam sepulchri & religionis ibi habitet, aut versetur: vt inde colligi potest, & l. 3. D. de sepul. violat.

CONVERSVS dicitur qui à communi hominum consuetudine ad monachalem vitam abductus, deposito virili habitu vestitum cucullatem induit, lib. feud. 2. tit. 30. Hic primus est ad monachismum gradus: alter est eorum, qui post conuersionem profitẽtur se ab hominum consortio abscedere, & Professi appellantur: postremus monachorum. Conuersio non spoliat matrimonio: Professio spoliat, cum hæc formula pronũtiata est: Do me & mea huic ecclesiæ, gl. in c. vt lex cõtinentiæ. caus. 27. q. j. quod totum ex antiqua gentium consuetudine videtur profectum, vt ex illo Verrinæ. j. intelligi potest: Dixit & se omnia sua Veneris esse: Si pateret eam se & sua Veneris esse dixisse.

CONVIVIVM, M. Ciceroni, quòd vitæ coniunctionem habeat. l. si. D. de aleato. multò elegantius quàm Græcis συμπόσιον nomen, à simul bibendo.

CONVOTI, iisdem votis obligati.

CONVICIVM, iniuria verbis facta. l. j. D. de iniur. Dicitúrque, vt vult Vlpianus, vel à concitatione (non à vitio, vt vult Laur. Vall.) vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum. Cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium adpellatur, quasi conuocium. l. item apud. §. conuicium. D. de iniur. & famos. libel. Veter. Gl. καταβόησις, ὀχλαγωγία. Itaque bifariam intelligendum erit conuicium, cùm scilicet aut plurium hominum voces, aut etiam vnius hominis plures & repetitæ voces in vnum hominem conferuntur.

COPIÆ pro commeatu, & annona quæ publicè præbetur. l. 20. D. de compens. & Cassiod. libr. 6. Varia. in formu. præfecturæ annonæ. Valer. lib. 5. c. j. Obuiam illi P.

Corn.Scipionem Quæstorem Capuam misit,censuitque vt ei domus Romæ quàm optima conduceretur: & copiæ non solum ipsi,sed etiam comitibus eius publicè præberentur. Vnde

COPIARI verbum castrense,de quo Gellius & Nonius, Brissonius lib.2.Solutionum. Duarenus lib.j. Disputa. c.26.Atque hinc Copiarij,qui copias præbent, qui & Parochi dicuntur,ἀπὸ τοῦ παρέχειν Porphyrio in Horat.

Copias pro materiis ad ædificandum idoneis dixit Vitruuius lib.6.c.vlt.

COPIATÆ in Nouella Iustiniani.59.περιέλπιται, καὶ περὶ τῶν λειψάνων ἱεροφερ κάμνοντες, vocantur.Sic enim Lexicon beati Germani hoc verbum interpretatur. Nos libitinarios,vel pollinctores,vel vespillones reddere possemus.

COQVINATORIVM, vel vt Haloander legit, coquinarium instrumentum.l.& si non sunt. §.infecti. D.de aur.& argen.leg.

CORACINVM colorem Iurisc⁹sult.nominat in l.quæ situm.§.coccum.D.de leg.3.nec Crocinum legendum, quod habet Nor. editio. Alcia. nigrum interpretatur in Parerg.quo loco colores explicat:& dicitur παρὰ τὸ κόρακος.Sic Strabo lib.12.τὸν κόρακα χρόαν intelligit nigerrimum colorem, de Laodicensium pecoribus loquens.

CORAM factum,ex natura rei plerunque illud non videtur,cui intelligentia non accesserit:cùm qui animo non adest,abesse videtur.l.diem.§. coram. D.de arbit. Vide Alciatum in l.coram Titio.de verb.signifi.

CORBIS in l.in instrumento.D.de fund. instruct.instrumenti genus cogendorum fructuum caussa comparatum viminibus factũ.Varro.lib.j.de re rust.At lib.4.de Ling. Lat. Corbes, inquit, ab eo dictæ quòd spicas, aliúdve quid conuehebant.Hinc,Per orbem vini mensuram facere,apud Vlpianum in l.j.§.4. D. de peric.& commod.id est per cribrum,cùm scilicet vinum è doliis venditor effunderet,quia non intra tempus constitutum dolium exinaniret:vt sic sciatur, vino ad mẽsuram vendito,quantum emptori perierit,qui pro eo quod admensum fuerit,pretium debet.

CORNELIA lex, vide infrà Lex.

CORNICVLVM,muneris quædam species, cuius mentio fit.l.j.C.de apparit.præfect.præt.lib.12. Hinc

CORNICVLARII, adiutores Principis custodiæ, vel officialis vocabantur.Accursius,Accensi,inquit, dicebantur attributi decurionibus,hoc est, ministri eorũ, quasi ad censum additi. Quos nunc Commentarienses,& Cornicularios adpellant.Dicitur autem Cornicularius in bello,Accẽsus decurionis. In Palatina militia Cornicularij accipiuntur pro Accensis Primiscriniorum,vel Principis proximorum. Alciatus in l.2. corniculario.C.de prox.sacr.scrin.lib. 12. Cassiodorus tamẽ scribit lib.11. Varia. Cornicularios dici officiales,qui præsunt cornibus secretarij:hoc est qui in cõsilio Præfecti prætorio armati stabant,à Græcis ὑπερκεράι dicti. Cornicularium Turn.Aduers.libr.5.c.10. in hoc loco Valerij, Libidinosi centurionis suppliciũ M.Lectorij Mergi Trib. militaris æquè similis fœdus exitus sequitur:cui Cominius Trib.pleb. diem ad pop. dixit.quòd Cornicularium suum stupri caussa appellasset.accipi pro eo qui corniculo præerat. Vt enim in exercitu & acie cornu dicitur,ita in Trib.militum cohortibus corniculum,& fortasse in ordinibus centurionum.Sic Sueton.in Domit.Ac repugnantem adorti Clodianus Cornicularius & Maximus. Itaque Corniculum videtur sumendum apud Sueton.in libr. de claris Gram.de Orbilio.item & apud Plin. in libr. de viris illustr.de M.Æmilio loquitur. Apud Liuium autẽ lib.10.sub fin.videtur pro ornamento quodam sumi: Equites omnes,inquit,ob insignem multis in locis nauatam operam,corniculis armillisque argẽteis donat.

CORNICVM oculos configere, prouerbium est de iis dici solitum,qui perspicacissimis oculatissimísque visum adimant,offundántque tenebras. Hinc ille Cn. Flauius scriba, cuius meminit Cicer.in orat.pro Muræna,quòd ab ipsis Iureconsultis eorum sapientiam compilarit,cornicum oculos confixisse dicitur.

CORNVARII, in l.fi.D.de iure immunitat.vel qui cornua conficiunt,vel cornicines,qui cornu canunt,quos Æneatores à priscis dictos Festus scribit lib.j. Paternus à tubariis eos separat,vt & cornicines à tubicinibus Veget.lib.2.c.22.

CORONARVM genera,& differẽtias persequitur Tertullianus lib.de Corona milit.Gell.lib.5.c.6. Coronæ mẽsarum.l.19.§.perueniamus.D.de aur. & arg.leg. quas conuiuiis adhiberi solitas antiquorum testimoniis liquet. Coronæ sacræ,quæ athletis in certaminibus sacris præstantur.l.40.D.de re iudic.

CORONARIVM aurum in Rubri.de auro Coron. C.& l.15.C.Theod.de legat.Seruius libr. 8. Æneidos ita adpellatum tradit,quod à victis gentibus dabatur,quódque propter cõcessam vitam illis impositum erat.Lãpridius in Alex.& Ammian.Marcellinus libr.25. huius meminere.Vide Aurum coronarium.

CORPVS, pro collegiis & vniuersitatibus à Iurisconsf. accipitur,vt Callistratus de excusat.l.non tãtùm.Item Pomp.de vsucap.l.rerum.Corporum, inquit, tria genera sunt:vnum,quod continetur vno spiritu,& Græcè ἡνωμένον συμφυὲς vocatur,vt homo,tignum,lapis: alterum,quod ex contingentibus se,hoc est, ex pluribus inter se cohærentibus constat, quod συνημμένον vocatur,vt ædificium,nauis,armarium: tertiũ, quod ex distantibus capitibus constat,vt corpora plura non soluta,sed vni nomini subiecta, veluti populus ,legio, grex.Idem Paulus.l.23.§.itẽ.D.de rei vind.& vide Senecam lib.17.Epist.& Plutarch. in præceptis connub.

Corpus mensorum frumenti.l.10.§.j. D. de vacat. mune. Sie Corpus Fabrorum.l.pen.§. quibusdam. D. de iure immu.Corpus naucilariorum.l.2.§.licet.D.eod. Corpus patrimonij.l.25.§.quod autem.D.de petit. hæredit.

CORPVS POSITVM, pro sepultum apud Scæuolam in §.cibaria.l.fi.D.de alimen.& cib.legat. Huius vocabuli vsus latè patet, variéque , quem fideliter tradit Robertus Sthephanus.

CORPORALES res sunt, quæ tangi possunt, veluti fundus hic,homo hic, vestis hæc: incorporales sunt , quæ tangi non possunt, qualia sunt ea quæ in iure consistunt:sicut hæreditas,vsusfructus.Instit.de reb.corp.& incorpo.Gaius.l.j.§.hæ autem.D.de rerum diuis.

Corporalis possessio,quæ corpore tenetur. Corporaliter autem possidet,qui possessioni incumbit.l.24.& l.25.§. fi.D.de acqui.poss.l.40.§.fi.D.de pignor.actio. Corporalia pignora,ad differentiam nominum captorũ.l. 15.§.sic quoque.D.de re iud. Sic

CORPORALITER acceptum pignus dixit Iul. Patritius in Epitom.Nouell,tit.20.

Corporaliter præstitum iurisiurandum.l.j. C.si aduersus. vend.l.pen.C.si min.se maio.dix.id est,vt interpretantur Doctores, tactis sacrosanctis Euangeliis,& testibus præsentibus, vt videre est, in authen.iusiurand. quod præst.ab his,&c.in Collat. 2. in princ. Sed id intelligendum videtur de iis qui Christiani erant. Alias enim quoties de ethnicis id efferetur, de iis est explicandum qui aras in iurando tenebant:vt de Annibale refert Liuius lib. 21. qui altaribus admotus, tactis sacris,iureiurando à patre adactus est, se, cumprimùm posset,hostem fore pop.Rom. Huic opponitur iusiurandum,quod verbo tenus præstabatur, de quo.l.3.C. si minor.se maior.dix. Si tamen,inquit, instrumento per sacramenti religionem maiorem re esse adseuera-

sti:iunctis iis quæ sequuntur.

Corporati qui sunt ex corpore collegij, vel ciuitatis.l.fi.C.de nauicul.lib.11.l.vnica.C.de priuil.corporar.vrb.Rom.l.vnica.C.de Alexand.primar.veluti pistores,suarij,boarij,pecuarij,caupones,lignorum,frumenti,olei portitores,calcis coctores, populi Ro.vsibus & necessitatibus destinati:quibus adde collegiatos,id est συγκματικὸς,qui incẽdiorum casibus solebant subuenire.Vide Symmach.Epist.lib.j.Episto.13.

Corradere,est cum difficultate summam aliquam ex venditione redigere.l.5.D.de admini.& peric.tut. Ita autem depositioni pecuniarum locus est,si ea summa corradi,id est colligi possit,vt cõparari ager possit.

Correctores prouinciarum, pro rectorib.& gubernatoribus,id est quibus pars aliqua prouinciæ regenda tradita est,apud Hermogenianũ in l.de omnib. D.de offic.præsid.l.vni.C.vt om.iud.Anianus Nouel.3. Vide.tit.3.Cassiod.lib.3.Variar.

Corrivare.l.j.§.sed & fossas, & l.3.D.de aqua, & aqua plu.arc.pro deriuare sumitur. Sed & fossas, inquit priore loco Vlp.agrorum siccandorum caussa factas,Mucius ait fundi colendi caussa fieri, non tamen oportere corriuandæ aquæ caussa fieri.Et alio loco, Si tamen aquam corriuet, vel si spurcam quis immitat,&c.

Corrumpere late patet, & ad animum & corpus, aliasve res refertur.Corrupisse(quod ad leg. Aquil.adtinet)videtur,qui vinũ spurcauit,vel effudit, vel acetũ fecit,vel alio modo vitiauit.l.27.§.inquit lex.cũ. §.seq. D.ad leg.Aquil.Item si frumento arenã, aut quid aliud immiscuit,cuius difficilis separatio sit, quasi de corrupto agetur.d.l.27.§.si quis vestimenta. Corrupisse etiã intelligitur tabulas,qui eas interleuerit.l.42.D.ad leg. Aquil.l.35.D.de dol.mal. Corrumpere seruum(quod ad tit.de seru.corrupto,pertinet)videtur, qui eum deteriorem facit.Quod quo sit accipiendum modo exponitur.l.j.§.fi.D.de seruo corrupt.Sic etiam Corrumpere,pro vitium adferre & violare.l.5.D.de quæstio.l. 38.§.qui nondum. D.de pœn. Corrumpi etiam dicuntur stipulationes,legata,libertates, quæ aliqua ratione vitiantur,& intercidunt.l.11.D.de seruitut. l.30. §.diuus.D.de fideicommiss.liber.

Corruptores testamẽtorum,aut aliarum scripturarum pœna falsi tenentur,non solùm si corruperint, verum etiã si resignauerint, & legerint per iniuriam, vel si aduersario legendas prodiderint.l.j.§.is qui. D. depos.l.qui testamentum.& l.Paulus respondit.D. ad l.Cor.de fals.l.eum qui.C.eod.tit.

Corruptela, est peruersa consuetudo sacris canonibus inimica.c.cum venerabilis.de consuetud.in vol. Greg.c.ad decorem.de vit.& honest.cleric.

Corrigi dicũtur,quæ praua & dura sunt, cum in melius emendantur, reformantur, aut interpretatione molliuntur.l.7.D.de iust.& iu.l.79.D.pro socio. Græci ἐπανορθοῦν dicunt.

Correctio legum, id est emendatio, vel mutatio, effugienda est.

C P.nota est in extremo præfat.Instit. Constantinopolin significans.D.C P.hoc est datum Constantinopoli,& alibi sæpissimè.

Costvm, seu Costus.l.fi.§.species.D.de publicanis. Radix est herbæ in India,Arabia, Syria nascentis iucundi odoris,Dioscoridi lib.j.c.15.Plin.lib.12.c.12. Isidor.lib.17.c.9.Plinius etiam lib.22.c.24.Odorum caussa vnguentorúmque & deliciarum,si placet, etiam superstitionis gratia emantur,quoniam thure supplicamus & costo.Igitur non aberrarit,opinor,qui in l.21.§. j.D.de aur.arg.pro Colum, legerit Costum, vbi odorum vnguentorúmque Pomponius meminit.

Cotoria, vena est vnde cotes exciduntur. Alphen.in l.Cæsar.de publican. Cum insulæ Cretæ cotorias locaret,legem dixerat.

Crabattvs, Κράβαττος, lectulus meridiando idoneus.l.20.§.8.D.de fund.instr.

Cratitivs paries, qui arrectis asseribus tum aliis transuersis in modum cratis illos presse circumplicantibus constat.l.si fratres. D. pro socio quanquam Bud. hic concratitius legat & ita videtur legendum. Vide concratitius.De cratitio pariete,Vitruu.lib.2.c.8. Cratitij verò velim quidem ne inuenti essent. quantum enim celeritate & loci laxamento prosunt,tanto maiori & communi sunt calamitati,quòd ad incẽdia, vti fasces,sunt parati

Credere propriè is dicitur,qui ita rem alienat,vt dominium transferat:qui enim dominium retinet,fidem alterius non sequitur:hincque in creditum ire dicitur, non qui rem suam,seu certam speciem vendicat, sed in personã agit,vt sibi satisfiat.Vnde & per prolepsin, in creditum ire,simpliciter pro credere accipi plerũque constat.l.2.§.mutui datio. D. de reb.cred. & alibi. Credendi adpellatio,quemadmodum Celsus ait, generalis est.Nam cuicunque rei adsentiamur, alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur,auctore Vlp.l.j. de reb. cred. Hotom. in Commentariis verb.iuris hanc obseruat differentiam inter Credere,& in Creditum ire, vt illud consistat extra eas res quæ pondere,numero,mensura cõtinentur:hoc verò minimè,vt idem sit quod mutuum dare.Mutui enim dationem his etiam in rebus consistere vult Paulus.l.2.de reb.cred.Mutui igitur datio,& in creditum itio duæ erunt species quæ subiicientur credendi verbo,ita tamen vt generis sui nomen retineat. Creditum igitur à mutuo ita differet,vt genus à specie.Nam creditum,vt diximus, consistit extra eas res,quæ pondere,numero,mensura continentur:sicut si eandem rem recepturi sumus creditum est. Itẽ mutuum non potest esse,nisi proficiscatur pecunia: Creditum autem fit interdum,etiamsi nihil proficiscatur: veluti si post nuptias dos promittatur,Paul.l.mutuum. D.si cert.pet. Hinc in Creditum pecuniam accipere, pro accipere mutuo,velut suam fœnerare. Opp. mandatu domini sumere & fœnerare. Vlpia.in l. si remunerandi.§.apud Iulianum. D.mandat. At verbum, in creditum ire tum demum vsurpant Iureconsulti, cum res accipientis facta est. Alfenus Iurisconsultorum purissimus in l.31.D. locat. Rerum, inquit,locatarum duo sunt genera;vt aut idem redderetur, sicuti cũ vestimenta fulloni curanda locarentur: aut eiusdem generis redderetur,veluti cum argentum pusulatum fabro daretur,vt vasa fierent:aut aurum,vt anuli: ex superiore caussa,rem domini manere: ex posteriore in creditum iri.Sic in creditum ire ex caussa emptionis, vel alio simili contractu, id est mutuum aut promutuum contrahere:nam promutuum contrahit qui vice deditoris se reum creditori cõstituit.l.3. §. is autem. D.ad s.c.Maced.Et in Creditum possidere, est in crediti vicem,& locum possidere.l.15. §. si pignora. D. de re iud.In Credito esse argentum dicitur, quod in nominibus est.l.27.§.argento.D.de auro & arg.

Credere & deponere diuersa sunt & separata.l. ventri.§. in bonis.D.de priuil.credit.

Crediti adpellatio eam tantùm pecuniam demonstrat,quæ peti potest,non etiam eam, quæ petitionem quidem non habet,solutione autem facta,repeti non potest.l.94.§.fi.D.de solut. Crediti quoque adpellatio ad mutuam tantùm pecuniam restringitur, putà in Macedoniano.

Creditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel persecutione, vel iure ciuili, (sine vlla exceptionis perpetuæ remotio-

ne)vel honorario, vel ordinario, vel extraordinario, siue purè, siue in diem, siue sub conditione. Quòd si natura debeatur, non sunt loco creditorum. Sed & si non mutua pecunia, sed contractus, creditores accipiuntur. Vlpian. l. creditores. D. de verb. sig. Creditorum adpellatione non hi tantùm accipiuntur qui pecuniam crediderint, sed omnes quib. ex aliqua caussa debetur, Gaius in l. creditorum. D. eod. tit. Creditor is est, inquit Paulus, qui exceptione perpetua summoueri nō potest. Qui autem temporalem exceptionem timet, similis est conditionali creditori. l. creditor. D. de verb. signific. Creditores adpellantur quibus quacunque ex caussa actio cum fraudatore competat, Paul. l. si cui. D. de statu libe. & Nou. vt creditor. prim. aggred. §. creditorem autem. Const. 4. Creditores secundum vetustatem nunc quoque censentur, quicunque actionem habent ex mutuo, vel alio quouis contractu.

Creditor vt quis dicatur, satis, quòd fidem alterius secutus sit, vel verè, vel legis interpretatione. l. qui in fraudem. §. ex omni. qui & à quib. manumit.

Creditores peculiares, qui in peculium credidissent. Vlpianus in l. his consequenter. §. si filiusfam. D. famili. ercisc.

Creditorem absoluere, liberare creditorem, dimittere creditorem, Alciato, pro eo quo est, soluto debito dimittere creditorem, qui stante vltrò citróque obligatione quodammodo ligatus videtur. l. & in contraria. D. de vsur.

CREDENTIA est assertoria epistola, quam vulgò certificationem vocamus, cum superior Magistratus fidē facit pro subdito, vel etiā pro alio. Sumitur etiam pro arcano vasalli fideicōmisso lib. feud. j. tit. 17. Vel si credētiam ad eorum damnum scienter manifestauerint.

CREDENTIARIVM nominant barbari eum, qui fit à dapib. prægustandis: quem peculiari nomine Sueton. in vita Claudij, vocat prægustatorem. Qui ad principum mensas minutatim, suo more, edulia conscindūt, qui mos apud Italos vbique est vulgaris. Structorum nomine vocari posse, censuit Insulanus. Gallis, *Escuyer trenchant*.

CREMIA, hoc est, surculi tenues ac aridi, ad cremandū præ cæteris apti, sicut ex pinu fiunt, apud Iurisconsl. l. 55. §. 2. D. de legat. & fid. lib. 32. & Columell. lib. 12. cap. 19. Græci hæc vocant φρύγανα. Hine

CREMIALES arbores apud Vlpianum. l. diuortio. §. si fundum. D. solut. mat. quæ surculos illos suppeditant, & vnde fasciculi componuntur. Alij Gremia legi volunt, vt in Pand. Flor. & Gremiales arbores: censēntque sic dici, quòd à rusticis ad comburendum gremio deferri soleant. Perperam autem qui Germina & germinales arbores scribi volunt.

CRETIO, vide Cerno.

CRETIFODINÆ. l. 9. §. sed si. D. de vsufr. l. 13. §. inde est. D. eo. l. 77. D. de verb. signific.

CRIMEN generale verbum est delicta comprehendēs, Bart. l. transigere. C. de transact. Crimen pro criminatione, & accusatione ponitur, Vlpianus. l. 7. D. de accusat. Cauent itaque singuli quod crimen obiiciant, & præterea perseueraturos se in crimine vsque ad sententiam. Sic. l. 3. C. de calumniat. l. 21. D. de S C. Silla. Instit. de suspect. tut. in princip. vbi quod Iustinianus crimen, Theophylus κατηγορίαν adpellat. Crimē autem à delicto siue maleficio sic distinguunt Iureconsulti, quòd illud capitalis fraus sit, vt cædes, falsitas, &c. Delictū priuatā noxa est. l. 17. §. 16. D. de ædilit. edict. Hinc rubrica, De priuatis delictis, libr. D. 47. nonnunquam tamen id discrimen confunditur, & crimen de priuatis delictis intelligitur, vt apud Vlp. l. j. §. j. D. de pœn.

CRIMEN LÆSÆ MAIESTATIS est, vbicunque quis contra principem, vel vrbem aliquid molitur: aut qui profugit ad hostes, vel illos iuuat qualicūque caussa, scilicet armis, consilio, vel pecunia: vel qui subiectas prouincias nititur facere rebelles: vel seditiones aut bella mouet in ciuitate: vel qui prælatum, magistratum, vel principem occidit: vel qui contra latus eius militat: vel arma fert & occupat contra rempublicam. Et idem dicitur crimen perduellionis, id est, hostile: nam perduelles dicuntur hostes. Secus si committatur hoc crimen non contra rempublicam, quia tunc non dicitur perduellionis, sed simpliciter læsæ maiestatis. Et nota: Non subditus crimen læsæ maiestatis non committit, vt in §. rursus. in cle. pastoralis. de re iud. vbi rex Siciliæ Robertus, non eo modo subfuit Henrico Imperatori, vt crimen læsæ maiestatis in eum commiserit.

Crimen maiestatis est illud, quod aduersus populum Romanum, vel aduersus securitatem eius committitur. l. j. ad l. Iuliam maiest. Securitatis significationē Accursium non intellexisse, admonuit Budæus qui inquit: Securitas reip. est ἀσφάλεια, cum scilicet status reip. ita compositus est, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec sit metus belli externi, aut intestini. Itáque hoc loco securitatem ab Vlpian. Latinæ locutionis libenter obseruanti, acceptam esse.

Crimina legitima, sunt, quorum iudicium lege aliqua iudiciόve est constitutum. Vlpian. l. 3. §. j. D. de crim. stell. Pœna autem stellionatus nulla legitima est, cum nec legitimum crimen sit. solent autem ex hoc extra ordinem plecti.

CRIMINALIA iudicia, vide infrà Iudicia.

CRINA in l. 21. §. j. D. de aur. & arg. leg. lilium tubens, cuius meminit Plinius lib. 21. c. 5. Moscopulus περὶ σχεδῶν. Κρίνων παρὰ Ἴωσιν, ἀλλὰ πυρὸς, δ' ἄλλο τι. ἀλλὰ καὶ τὰ λευκὰ, τὰ δὲ μέλανα ὑάκινθα λέγεται. Falsò apud Vlpianum legit Oldendorpius, Crinalia. Crina autem videtur hic posuisse Pomponius pro vnguento crinino: nam inter vnguenta, quæ valetudinis caussa sunt parata, enumerat.

CRITHOLOGIA. l. j. C. de frum. Alexand. cura frumenti suscipiendi & excutiendi: κριθὴ enim hordeum est. Hinc κριθολόγος, cui id muneris imponebatur, qualem & apud Opuntios fuisse refert Plutarchus in Hellanicis.

CROCVPHANTIA. in ornamentis muliebribus referuntur. l. 25. de aur. & arg. D. planè in Lexico Beati Germani reticulū γύργαθος, & κεκρύφαλον vertitur. Turneb. hoc vocabulo intelligi vult ornamenta capitis, quæ tota è subtegmine sine vllo stamine contexta sint: vnde & appellationem sunt adepta. κρωκύφαντα enim Grammatici Græci exponunt, quod διὰ κρόκης ὑφάνται, & ab Atticis κεκρύφαλον scribunt vocari. Ibidem reticula vocantur. Latinum enim Græco. Aliud sentit Hotom. accipiens Crocyphantia pro ornamentis capitis villosis, quæ sub reticulis contexta per eorū plagulas apparent.

CRVRVLES, quod Beroaldus Maior elegans vocabulū dicit, reponendum idem putat apud Vlpianum in Largumento. de aur. & arg. leg. nam pro eo vulgati Codices habent, Fasciæ crinales, falsò. in Pand. enim Florent. est, Crurales. Crurales autem, & Pedules Vlpianus adpellat, à cruribus scilicet & pedibus vestiendis.

CRVSTÆ Isidoro lib. 19. Etymo. cap. 13. tabulæ sunt marmoreæ. Crustæ marmoreæ. l. 17. §. quæ tabulæ. D. de actio. empti. Cassiod. libr. j. Varia. Crustæ aureæ. l. 32. D. de aur. & argent. Crusta agri. l. 9. §. Alfenus. D. de aur. & arg. leg. Crustæ, in l. 11. C. Theod. de Scenicis, sunt quibus alio admistus colori puri rubor muricis inardescit. Crustas autē & emblemata nominat Cic. vasorum ornamenta: inter quæ videtur interfuisse, quòd crustæ tectoris quædam erant, & tanquam bra-

& ex quadam illitæ, & laminæ inductæ, inaurat æque. Emblemata pretiosiora erant, & operis exquisitioris, exemptiliaq; erant, cum illigata essent vel adfixa. crustæ autē, etsi reuelli poterant, tamen firmius hærebāt.

CRVSTVARII, à crustis, quarum mentio apud Paulum in l. pediculis, de aur. & argen. leg. dicti, quorum artificio vasa crustis illigabantur. Huiuscemodi crustarum meminit Iuuenalis Satyra quinta.

Κρυπτὰς apud Vlpianū l. 3. §. 5. D. vti possid. Plane si cœnaculum ex publico aditum habeat, ait Labeo, videri non ab eo ædes possideri qui κρυπτὰς possideret: sed ab eo cuius ædes supra κρυπτὰς essent. Κρυπτὴ autem est locus abditus & concameratus. Hinc Iuuenalis: Et solitus mediæ cryptam penetrare saburræ. Ab Vlpiano verò sumptū videtur pro crypto porticu, vt & à Vitruuio. In ædibus, inquit, cryptæ, horrea, apothecæ. Vocantur autem ab eodem Vlpiano refugia. l. 13. §. sed si re diuin. ff. D. de vsufructu. Sed neque ei permittetur aditus posticásve vertere, vel refugia aperire.

CVBICVLARIVS, l. 65. D. de lega. 3. & l. 203. D. de verb. signif. ex genere erat seruorum, vt ex illis locis constat. At in plurimis Codicis locis pro iis sumitur quos secretarios secretorum vulgò appellamus. Cubiculo præpositum Xiphilinus πρόκοιτον vocat. Cubicularij, id est secretarij Nou. 8. 24. 26. 27. sunt chartarij, vt ait Iuliani Patritij interpres. Hoc nomen vsurpat Suetonius in Nerone: Vt plerique consulares cubicularios eius cum stupa tedáque in prædiis suis deprehensos non attigerint. Sic in Domitiano: Saturius decurio cubiculariorum.

CVBITVS Nili, in l. 3. C. Theod. de Nili agger. Incrementa enim exundantis Nili cubitis metiri solebant. Plin. lib. 5. cap. 9.

CVCVMA videtur esse genus ædificij, tugurij pauperis. Ambros. Serm. 90. pro vase quodam æreo videtur posuisse. Dij ærei, inquit, ex quibus cucumæ melius fiunt ad vsus hominum. Vnde Cucumellam inter vasa posuit Vlpianus tit. si seruitus vend. l. si quando. Secus, inquit, si siluam seuisset, in qua labra & crateras & cucumellas positas haberet. Sic sumitur apud Martianum, ad l. Cor. de sic. l. 3. §. 2. Si claui, inquit, percusserit, aut cucuma in rixa. Petronius Arbiter pro fornace videtur posuisse.

CVCVRBITARE dicitur vasallus, qui domini vxorem adulterat, vel ad crimen istud saltē solicitat, turpiter tentat, affectat: item filiam, neptem, nurum, aut sororem eius polluit. Zasius de feu. priua. Barbarica autem videtur origo huius vocabuli, cum in legib. Langobard. Corbita pro stupro vel infamia vsurpetur. Vnde Cucurbitam dicebant, vxoris adulterio infamem, quam etiam Argam nuncupabant, vt in Lombard. lib. tit. de conuit. quod tamen à Græco ἀργὸς deductum videtur, quòd qui eiusmodi contumeliam patitur, sit iners atque excors. Mariti cucurbitati solent duci Parisiis per ciuitatem ab vxore retrogradi super asinum, præcone clamante, Qui sic faciet, sic accipiet. Næuisanus in silua Nuptial.

CVIVSLIBET CONDITIONIS: hæc addita verba in Principis constitutione, edicto, decreto, lege, seu quauis alia dispositione, dignissimos quosque regulariter comprehendit.

CVLCITÆ, vt ait Varro lib. 4. Ling. Lat. ab inculcando sic dictæ, quod in iis sagum, aut tomentum, aliúdve quid calcabant. At generali nomine vocari possunt, omne stragulum, in quo aliquid quiescendi gratia inculcatum sit. Paulus l. 3. de suppelle. legat. Culcitæ, toralia imperia, vasa aquaria, &c. ita enim legendum est. Notandū tamen Paulū dissentire ab Vlpiano in culcitarū explicatione, nec eas cōprehendere sub stragulis, sicut nec ceruicalia & toralia, tot. tit. D. de aur. arg. leg.

CVLLEVS, vter est ex corio factus Isidoro lib. 5. cap. 27. Etymolog. capiens viginti amphoras, vel quadraginta vrnas, vt est apud Plinium lib. 14. ca. 4. & Columellam lib. 3. cap. 3. Vlpian. de fund. instructo. l. quæsitum. Cuppæ, inquit, & cullei. Item Scæuola, eodem lib. tit. de annu. legat. l. legatum. Vini, inquit, falerni, quod domi nasceretur, quotannis binos culleos. Est prætere a Culleus mensura frumentaria, tantundem capiens. Scæuola de pignor. act. l. vlt. pecuniam sub pignore culleorum accepit. & vide Sueton. cap. 21. Plin. lib. 18. ca. 31. Erat item Culleus, saccus coriaceus, vel ex lino aut cannabe, cui insuebantur parricidæ, simul immissa vipera, simia, cane & gallo gallinaceo: atque ita proiiciebantur in profluētem, §. alia deinde lex. Instit. de publ. iud. l. 9. D. de lege Pomp. Theop. ἀσκὸν βόειον vocat. Huius cullei meminit Cicero pro Roscio Amerino, & l. 4. C. Theod. quor. appel. non recip.

CVLINÆ, (vt ait Aggenus Vrbicus) loca sunt publica inopum funeribus destinata.

CVLPA est læsio per imprudentiam alteri illata, quæ altoquin humanitus euitari potuisset. Culpa, inquit Donatus, est eius, qui nesciens aliquem læsit. Inspiciamus hanc diffinitionem: Culpa contingit bifariam, aliàs faciendo aliquid, quod noceat: & hæc retinet nomen culpæ: aliàs non faciendo, vel prætermittendo quicquam, vnde damnum cōsequitur. Ea vocatur negligentia, l. magna negligentia. D. de verb. signi. Simile videmus in adoptione, quæ dicitur adrogatio, l. 1. D. de adoptio. vnde lex sæpe vocat latam negligentiam, pro lata culpa, l. tutor qui repertorium. §. comperet. D. de administ. tut. & Caius in l. si fideiussor. in princip. D. mandat. dissoluta enim negligentia, inquit, prope dolum est, l. magna. D. de verb. signif. Eleganter disputat Paul. in l. si seruum stipulatus, in prin. D. de verb. oblig. sic dicens: An culpa (quod ad stipulationem attinet) in faciendo accipienda sit, an non faciendo. Itaq; lex frequenter promiscuè vtitur istis appellationibus culpæ ac negligētiæ, Inst. quib. mod. re contrah. oblig. §. præterea & is. Culpæ autem nomine, ait Iust. id est, desidiæ, ac negligentiæ, l. j. §. is quoque. D. de act. & obli. Culpa ergo idem est quod negligentia, segnities, desidia, l. 72. D. pro soc. l. 5. C. de pericul. atque ita interpretatur cap. j. §. præterea. versi. quòd si. quæ fuit princ. caus. benefi. amitt. in vsib. feud. tametsi non esse negligentiam, sed eius consequens quidam putet. Culpa est læsio. Læsionē accipimus loco generis. nam & dolus malus, & omnia planè maleficia ad lædendum solent destinari, ideóq; velut res nociuæ ab humana societate reiiciuntur. Nisi enim sequatur læsio, non consideratur dolus, l. si quis in pigno. in fi. D. de pign. act. ideò quoque læsionis appositissimè fit mentio in diffinitione, quia in cognitione doli, culpæ, periculi, diligentiæ, semper oportet obseruare relationem quandam ad alium. Nam & iustitia virtus, & iniustitia vitium, in hoc maximè discernuntur, quòd semper ad alium referri volunt, vt l. Iustitia est. D. de iusti. & iur. Quare deuiatio vel declinatio non admodū huc pertinent. Additum est autem in diffinitione, per imprudentiam illata. Hinc apparet differentia inter culpam & dolum. Culpa enim est ex segnitie animi, vel rusticitate, vel inertia, vel simplicitate, quæ semper habent comitem imprudentiam, l. 3. §. vlt. D. de suspect. tutorib. Dolus verò nascitur ex malitiosa destinatione animi contemnentis omnem honestatem atque prudentiam, cum proposito lædendi. Sequitur. Quæ alioquin humanitus euitari potuisset: vt sic discernatur culpa à casu fortuito. Culpa enim propter incuriositatem reprehensibilis est, & obligat lædentem: quia potuisset adhibita quadā diligentia prouidere, ne damnū contingeret. At casus fortuiti supra omnē hominis proui-

dentiam plerunque incidunt, veluti, mors, fuga hominis non custoditi, rapina, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, ruinæ, naufragia, impetus prædonum, l.contractus. D.de reg.iur.l.quæ fortuitis. C.de pig.act. nihil enim hîc est, quod in homine reprehendatur, cùm supra cuiuslibet prudentiam sint, & fato potius eueniant, l.cùm duobus. §.damna. D.pro socio. Et propterea, si dolus vel culpa præcedens occasionem det huiusinodi nocumentis, non censentur casus fortuiti, l.capitalium. §.incendiarij. D.de pœn. l.si seruus seruum. §.si fornicarius. D.ad l.Aquil. l.qui petitorio. §.j. D.de rei vend. l.eum qui. §.an pater. D.de fur. Instit. quib.mo.re contrah.obl. §.item is cui.

Culpa est deuiatio à legis dispositione, secundum Pet. At secundum Bart.in l.quod Nerua. D.deposit. Culpa est deuiatio ab eo quod bonum est, quod per diligentiam hominis potuit prouideri.

Culpæ quinque species tractant interpretes, videlicet, latissimam, latiorem, latam, leuem, & leuissimam, secundum Bart.in l.quòd Nerua. D.depo. sed certè ex huiusmodi gradibus maioris aut minoris culpæ nõ possunt constitui diuersæ species, iux.l.fin. D.de instr.vel instr. leg.l.is cui. D.quemadmodum serui.amit. Sed nec quidem possunt omnes culpæ gradus certis definitionib. explicari. Primùm quia censendo magis, quàm disputando percipiuntur: ideóq; commodius visum est Iurecoss. omnes culpę circunstantias duobus tantum capitibus complecti. vt aliàs culpa dicatur latior, aliàs leuior, l.cum res, §.culpa. D.de lega.j. Culpa latior, est læsio tam reprehensibilis & iniusta, vt secũdum communem sensum non possit excusari: vt si quis faciẽdo, aut pretermittendo non intelligat, quod omnes intelligunt, l.cedere diem. §.fi. l.latæ culpæ. D.de verb.sign. aut si quis non ad eum modum curet res alienas, quo proprias solet, l.quòd Nerua. D.depo. Hic enim tanta est fraudis suspicio, vt talis incuriositas rectè censeatur dolo comparanda, vel proxima, vel etiam dolus ipse. Nam hæ phrases effectu iuris inspecto non differunt, l.j. §.hæc actio. D.si mens.fals.mod.dixe. l.mulier, §.sed enim si quis. D.ad S.C.Trebel. quare Vlp, in l.j. §.non autem aliàs. D.si is qui test.lib.esse iuss.erit. Sed culpa, inquit, dolo proxima dolũ repræsentat. Quanquam ènim secundum rerum naturam similia, nõ propriè sint eadem res, ciuili tamẽ ratione nihil prohibet alterum predicari de altero, propter eosdem ferè iuris effectus. Appellatione enim doli mali regulariter lata culpa continetur, l.3. §.ex hoc edicto. D.naut.caupo. stab. Quia, inquit Vlpia. in locato & conducto culpa, in deposito dolus duntaxat pręstatur, l.j. §.si quis seruũ. D.depositi. Et hoc fefellit Bart. se frustra torquentẽ in l.quod Nerua. D.eod.tit. quemadmodum arbitri pronunciatio est sentẽtia. Ex his intelligi potest definitio Martiani l.in actione. D.de in lit.iuran. sed in his omnib. inquientis, ob dolum solũ in litem iuratur, nõ etiã ob culpam: scilicet leuiorem. Alioquin oblatiorẽ iurari, verius est, iuxta l.2. C.de in lit.iuran. Vbi autẽ dolus prò ipso facto accipitur, ibi lata culpa, pro dolo, per iuris interpretationem non intelligitur, l.in lege Cornelia. D.ad l.Corn.de sicar. Pro facto autem accipi, est ipsum factum per sese tam turpe censeri, vt puniatur, vt propriè conueniat illius definitioni. Constat autem distare definitiones doli & culpæ. Culpæ latiori adnumeratur ignorantia iuris communis, nisi ob ætatem, sexum, vel rusticitatem excusetur, l.regula est. in princi. & §.si quis ius ignorans. D.de iuris & facti igno. Sciant (inquit Paulus) ignorantiam facti, non iuris prodesse, nec stultis solere succurri, sed errãtib. sed tum appellatione doli non continetur, l.sed etsi le. §.scire autẽ. D.de pet.hære. Nihil his refragatur l.à procuratore. C.manda. A procuratore dolum, & omnem culpam pręstari: quasi vniuersale, Omnẽ, de tribus saltem accipiendũ sit. l.Neratius. D.de verb.sign. nam nõ solùm tres aut quinque, sed infinitos culpæ gradus significant Imperatores. Sũmatim de culpa teneri procuratorem, Vlpi. dicit in l.si procuratorem. §.proinde. D.mandati. At culpa leuior, est incuriositas, vel negligẽtia, quã alij plerunq; homines in rebus suis solent euitare. In eo enim peccatur duntaxat leui culpa, quòd non tam diligens is fuit, sicut alius quispiam circũspectior fuisset, l.si cùm venderet. in fi. & l.seq. D.de pign. act. l.si putator. D.ad leg.Aquil. Culpam leuem esse, ait Paulus, cùm quod diligenter prouideri potuerat, non esset prouisum: aut tum denunciatum esset, cùm periculũ euitari non posset. Dicta est autẽ leuis, non quòd aliquando non grande damnũ adferat, sed quòd nulla planè cõiectura colligi potest animus mali cõscius. Ideóque defectus ille, licet non omnino semper excusetur, leuior tamen existimari solet, etiamsi magnũ sit damnum, arg.l.hi. D.de calumniato. Et quemadmodũ in dolo & latiore culpa mens hominis inspicitur: ita in culpa leuiore simplicitatis habetur ratio. Fraudis interpretatio (inquit Papinianus) semper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur. Simplicitatem autem appello generaliter omnem animi segnitiem, vel rusticitatem, vel inertiã, l.3. §.fi. D.de suspec.tutor. Proinde nullũ certius est argumentum animi simplicis ac minimè mali, vnde culpa processit, quã si in propriis rebus nihilò soleat esse diligentior, ac fuerit in alienis. l.mulier. §.sed si. D.ad S.C.Trebell. Sed si, ait Vlpia. cùm distrahere deberet, non fecit lata culpa, non leui, & rebus suis cõsueta negligentia: huiusmodi rei rationem reddet. Quo loco nõ distinguitur duplex lata culpa, vt quidam opinantur, sed leuis culpa describitur. Imperitia quoque leuiori culpæ adnumeratur, si modum nõ excedat, l.imperitia. D.de reg.iur. l.idem iuris est. D.ad leg.Aquil. l.si quis id quod. §.doli mali. D.de iurisd. l.j. §.fi. D.de eden. l.3. §.vlt. D.de suspect.tuto. Illud & notandum est, quòd lex nonnunquam, aut hominum conuentio, vltra innocentiam à culpa, requirit etiam diligentiam, vel custodiam alicuius. Et in hoc discerni solent huiusmodi appellationes, vt alia censeatur diligẽtia, vel custodia, quæ nominatim exigitur: alia quæ facit ad materiam culpæ leuioris, l.j. §.sæpe euenit. D.depos. l.contractus. D.de reg.iur. l.cùm res. §.culpa. D.de leg.j. l.si vt certo. §.nunc videndum est. & §.seq. D.commod. l.si cùm vẽderet. §.fi. D.de pign.act. l.nauta et caupo. D.naut.caup. stabul. l.hæredes eius. §.non tantum. D.famil.ercisc. Ea enim diligentia vel custodia, quę seorsum & nominatim debetur, ad exactissimam boni patrisfamiliàs cõsuetudinem exigitur, vt apparet ex d.§.non tantùm. & euidentius ex l.si cùm vẽderet. §.fi. & l.seq. D.de pign. act. Verba enim Vlpiani, *Venit, & custodia*, Paulus sic interpretatur, quæ diligens paterfamiliàs in suis rebus præstare solet. Ex prædictis omnibus obseruandum, cùm appellatione doli mali regulariter comprehendatur latior culpa, consequens est, appellationem culpæ non ad latam, sed ad leuem culpam pertinere, l.si mora. D.solu.matrimo. l.in venditione. §.de tempore. D.de reb.iudicis auctorita.possid. Culpam enim qui simpliciter dicit, de leui loqui intelligendum eum P. Faber scribit in l.cõtractus. D.de diuers.reg.iuris. quæ à Græcis ἀμέλεια, appellatur. Eum consule, de culpæ generibus eruditè disserentem. His duobus culpæ capitibus addit Hotomanus tertium, leuissimam scilicet culpam, de eo qui summam diligentiam deberet, nec eam præstitit, sed mediocrem tantum.

Cvm vocula, licet coniungat, accipitur tamẽ pro quamuis, l.si ita.3. C.quo quisque cred.lib.10. & l.6. C.Th.de appel. Atque ita coniungendi vim habet, vt tamẽ non

sempe

semper indiuiduè ac necessario coniungat. Itaque etsi cùm ita legatum est, Titio cum Seio do lego: vtrisque legatum intelligitur: sicut vtrunque legatum est, cum fundus cum domo legatus est, l.si quis 112.§.j. D.de legat.j.tamen potetit alter sine altero admitti.

CVM IMPERIO esse, vt ait Festus, dicebatur apud antiquos, cui nominatim à pop.dabatur imperium. Cum potestate esse dicebatur, de eo qui à pop.alicui negocio præficiebatur. Sicque hæc videntur distincta l.7.& l.10.D.de vi publ.

CVM OMNIBVS quæ domi sunt, verba hæc quî accipienda sint, explicat Iuriscons.in l.Seius.D.de leg.2.

CVM MORERETVR PATER, hanc formulam exponit Vlpianus l.fideicommissa.§.si filio.D.de leg.3.

CVM OMNI CAVSSA, his verbis vti solet Lex, quoties fructus, pertinentia, accessiones & reditus veluti in vnum fascem colligere vult: quasi dicat, quicquid caussam duxerit proueniendi quouis modo ex re aliqua. Vide Instit.de offic.iudic.

CVM POPVLO AGERE (quæ verba legis sunt XII. Tab.) est rogare Populum quid suffragio suo vel iubeat, vel vetet: vnde Rogatio, pro lege dicta. Concionem autem habere est verba facere ad Pop.sine vlla rogatione, Gell.lib.13. cap.14.

CVM PATRIBVS autem agere, est ad senatum referre. Vide Bud.in adnot.posteriorib.ad Pand.

CVM SACCO ADIRE, apud Paulum l.105.D.de solut. Quod dicimus in eo hærede, qui fideiussori testatoris, id quod ante aditam hæreditatem ab eo solutum est, debere statim soluere, cum aliquo scilicet temperamento temporis intelligendum est. nec enim cum sacco adire debet. Est autem, vt vult Hotom. postulare vt sibi euestigio, atque eodem temporis puncto pecunia soluatur. Saccum autem Asconius interpretatur manticam quandam ad maioris summæ continendas pecunias. Alciatus Parerg.lib.2.ca.8. hæc verba ad hæredem refert. De eodem existimo interpretandum quod scribitur Luc.22. Quando misi vos sine sacculo.

CVMVLATIO, est ius persequendi, multis actionibus in vno atque eodem iudicio editis. Quemadmodum enim cumulus debiti, vocatur coadunatio multarum summarum: ita cumulus actionum est editio plurium actionum, l.maiorem.& l.seq.§.cumulum.D.de pactis. Est autem Cumulatio actionum, sicut etiam recõuentio, cum præiudiciis, & toto iudiciorum processu, introducta propter compendium litigandi, scilicet vt apud eundem iudicem, eodémque tempore simul disceptentur ea, quæ alioquin multiplicatis sumptibus & molestiis seorsum expedienda forent. Et ideò commentatores rectè dicunt: Cumulationẽ permitti semper, nisi fuerit nominatim prohibita in iure, l.si idem cum eodem.D.de Iurisdict.om.

CVNCTI, l.cunctos.C.de summa.Trin.& fid.cath. verbũ omnes quidem significat: sed de coniunctis, & congregatis: Omnes verò, etiam si in diuersis locis sunt.

CVNEI peditum sunt globi, vt vexillationes equitum turmæ: atque hæc verba distinguenda sunt in l.j.C. Theod.de bonis milit. Veget.lib.3. ca.19. Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primò angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit.

CVNICVLVS, pro canali.in l.Proculus. D.de damn.infect.l.supra iter.de aq.plu.arc. Vlpian. in l.Seruius autem.de riuis, Cuniculum vocat foramen sub terra nccultum. Festus protulit genere neutro, lib.3.

CVPÆ sunt vasa vinaria, in quibus musta coquuntur, & deferuntur, (quæ quibusdam impropriè & ineptè Vegetes appellantur) l.15,§.4. D.de vsufruct. l.Lucius. D. de leg.3. Veteres glossæ, βύτιας μεγάλας exponunt.

CVPIDOS pro amantibus posuit Iurisconsultus l.j.in fin.D.de ædil.edict.

CVRA, à cultura separatur, §.si quis à non domino. Instit.de rer.diuis. Nam & oues, & pecorũ fructus curari dicuntur, l.60.in fin.D.de leg.3.l.7.§.non solum. D.solut.mat. Item arbores, l.3.D.de impen.in reb.dot.

Cura epistolarũ inter officia præf.vrb.ponitur l.fin.C.eo. vbi corruptè personarum legitur.

CVRARE, pro ægrotis mederi, l.11.§.pen. D.ad exhib. Curare negocia, pro gerere, l.14.§.j. D.communi diui.

Curare, pro incrustare, l.27.§.vlt. D.ad leg.Aquil. Item si rectori locaueris laccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit, vt vinum sit effusum. Græci exponũt partim ἐπὶ τῷ πισσῶσαι, aliis ἐπὶ τῷ ἀναχρῖσαι τὰς πλευρὰς αὐτοῦ: alij verbum de verbo, ἐπὶ τῷ φροντίσαι.

CVRATIO, & Curatela, munus est eius bona administrandi qui suis bonis non potest præesse, vel ob ætatem, vel mentis corporísve vitium: atque hoc differt à tutela, quod hæc sit potestas in capite libero, id est in persona pupilli: Curatio verò, nisi illa furiosi sit, rei & caussæ datur. Tutor inuito & ignoranti datur: Curator inuito adolescenti non datur. Tutela anno 14. finitur: Curatio anno 25. Hinc,

Curationis iudicium, l.11. D.de aucto.tuto. seu actio administratæ curæ, l.4. C.de transact.

Curationem restituere eadem forma, qua & tutelam dixit Paulus l.32.D.de minorib. id est, curæ administratæ rationem reddere. Hinc,

CVRATORES, qui multiplicis generis in libris nostris memorantur. Sunt enim adolescentium, furiosorum, prodigorum, mutorum, surdorum, dementium, fatuorum, debiliúmque personarum, & eorum qui rebus suis superesse non possunt. D.& C.de curat.furios. & Inst.de curato. l.j.§.vlt.& l.2.3.4. & 5.D. de postul. Atque horum alius est legitimus, alius honorarius: legitimus scilicet qui datur iis quibus lex XII. Tab.iubet, scilicet furiosis: & prodigis: honorarius, qui à Prætore datur puberibus, mutis & surdis.

Curator ventri datus, l.j.§.quoties. & §.seq. D.de vent.in poss.mitten.& alibi sæpissimè. Curator bonorum, qui ad distrahenda, vel gerenda bona absentis commissus est, vel eius cui hæres non extat, vel qui apud hostes est, D.de curato.bon. Græcè curatores, ἐπιμεληταὶ vocantur, l.46.§.j. D.de administr.tuto. Curatores operum, l.7. D.de offic.proconsul.l.2.§.j. D.de oper. publi. quibus scilicet extruendorum reficiendorúmve ædificiorum cura mandatur, l.j.§.hi quoque.& l.vltim. D.de mun.& honorib. Curatores corporum, l.penult.in fin. D.de colleg. Curator municipum, l.5.§.hæc verba. D.quod vi, aut clàm.

Curator reipublicæ, l.fin.D.de offic.adses.l.37. D.de pact. Vlpianus librum singularem scripsit de offi.cura.reip. qui & curator ciuitatis dicitur, Græcè λογιστὴς, vt est in l.3. C.de mod. mult. Erat autem magistratus municipalis ex decurionibus creatus (l.vlt. D.de administr.rer.) qui pecuniæ publicæ administrandæ, vectigalibus locandis, operibus locisque publicis curandis præerat, vt constat ex l.2.§.4.& l.3.& l.vlti. D. de administ.rerum, & l.vlt.§.qui annonam. D.de mun. & honor.& l.46. D.de damn.infect.& l.3.§.3. D.quod vi aut clam. Curator Cæsaris, pro procuratore, l.fi. D.de offic.procu.Cæs.l.5. D.de iure fisc. Curatores frumenti, & olei emendi, quos σιτῶναι, & ἐλαιῶναι appellant, l.fi.D.de mun.& hono. Curator Kalendarij, l.fin.§.item rescripserunt. D.de admin.rer. ad ciuit.perti.l.j.C.Th.de curat.Kalend. Curator diuinæ vel dominicæ domus, l.fi.C.de quadrie.præscr. Nouel. Iusti.constit.j.

CVRAX, diligens & solicitus, l.18.D. de ædil.edicto. Si constantem, aut laboriosum, au curacem, vigilacem esse, &c.

CVRAGENDARII, vide infra Curiosi.

CVRCVMA, in lib. 11. Cod. tit. null. lic. in fren. & equ. est (vt refert Cuiacius Obseru. lib. 11. cap. 20. ex Chaldaico lexico) sandalium. Sed acquiesco, inquit, Hesychio magis, qui camum, quod genus est ornamenti equestris vilius freno, freni tamen vel oreæ vice, Curcumam interpretatur, his verbis, ἐν κημῷ, ἐν κηρνώμῳ.

CVRIA propriè & restrictè quid sit, vide Curtis. At olim appellata est pars populi ex diuisione Romuli, qui primus Romanum populum in triginta partes propterea distribuit, vt per eas cōmodè rogaret sententias singulorum, sicque reipublicæ curam talibus sententiis expediret. Vnde vides, curam dedisse honestissimam appellationem curiæ: quia partes populi dicentes sententias de salute reipublicæ, appellabantur curiæ, & inde Curiatæ leges, l. 2. in prin. D. de orig. iur. Nec verò sine magna ratione Pomponius curias à cura dictas admonet. Siquidem cura, solicitudo est, & anxietas animi, quasi cor edens: & profectò tali conatu atque diligentia rempublicam iuuare oportet. Curia autem, aliàs significat ordines hominum, qui curant, vt in d. l. 2. aliàs locum, in quo curabantur res diuinæ, vel humanæ. Nam & curia sacerdotum, & curia senatus erat, sicut Hostilia, Pompeia, Iulia. Inde Curiales, seu curiones, ad curiam pertinentes. Curius maximus, cuius auctoritate curiones regebantur. Curiata lex, à curiatis comitiis. Curionatus, ipse magistratus. Ista enim omnia significantissimam habent deriuationem à cura, scilicet quæ ad publicam vtilitatem pertinet. Hoc tempore dicimus curiam Romani Pontificis, Imperatoris, aliorúmque principum, quòd ibi frequentiam hominum versari videmus. Cæterùm vim & potestatem verbi, hoc est, rem ipsam quam significat, nemo animaduertit: & propterea curiarum maiestas in leuissimos vsus paulatim est perducta, C. si curialis relicta ciuitate, rus habitare maluerit. Curia etiam in municipiis & coloniis sumitur pro loco in quo consilium publicum habebatur, l. 3. D. quod cuiusq; vniu. l. communium, 9. C. de nat. lib.

CVRIALES, qui curiis adscripti erant, qui etiam decuriones appellantur, l. penult. C. de exact. trib. lib. 10. l. 12. & 18. C. de episcop. & cleric. De curialibus vrbis Romæ, vide in dictione Decuriales.

CVRIATÆ leges, hoc est, curiatim latæ. Conuocato enim per triginta curias populo, singulísque curiis velut in septa segregatis (id enim commodius videbatur, ad euitandam multitudinis confusionem) sententiæ rogabantur, ad probandas vel improbandas leges, quæ ferendæ fuissent. Ex de imperio magistratus ferebantur, atque de aliis nonnullis rebus. Eodem modo curiata comitia nuncupabantur, à coëundo, quòd omnes populi curiæ & partes coirent.

CVRIONES, ij erant qui pro curiis sacrificabant, qui & triginta erant, quot etiam sunt curiæ. Dionysius: Ἀπέδωκε δὲ μίαν ἱερουργιῶν διάταξιν τοῖς τριάκοντα κουρίαις, οὓς ἔδει τὰ κοινὰ θύειν ὑπὲρ τῶν φρατριῶν ἱερά. Illis autem in sacrificiis vnà epulabantur Curiales magna cum hilaritate. Atque hinc fortasse Cicer. lib. j. de Oratore: Vt dies inter eos curiæ fuisse videretur, cōuiuium Tusculani, quod de die Senatus interpretantur. Curiones ludis publicis epistolas histrionum, comœdorum, tragœdorum legebant, cùm quid à populo, à principe, aut à ludorum domino petebant. Proinde ita scripsit Martialis: Video quare Tragœdi epistolam accipiant, quibus pro se loqui non licet. Epigrammata Curione non egent, & contenta sunt sua, id est maledica, lingua, &c. Hi etiam à Varrone lib. 6. de Ling. Latin. Cusiones dicuntur.

CVRIOSI, qui & Curagendarij appellantur, sunt ex agentibus in rebus, vt constat ex l. j. C. de offic. mag. offic. His committebantur curæ publici cursus, & quidem solæ, vt tamen & missi per regiones, prouincias, litora, portus, commonitoriis & mandatis instructi à magistro officiorum, in eos qui quid circa cursum publicum admiserint, diligēter inquirant, rem deferant sine inscriptione. Horum autem alij erant in comitatu, alij per diuersas prouincias. Vide tit. lib. 12. Cod. de curios. Apud Suidam in vita diui Ioannis Chrysostomi fit mentio horum his verbis: ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ κουριόσου τοῦ πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει.

CVRMI, ex maceratis & coactis hordei frugibus potus, Vlpia. in l. si quis. D. de Tritic. & vin. leg. Igitur & acetum, ait, quod vini numero paterfamilias habuit, & zythum & curmi, & cætera quæ pro hominum affectione atque vsu numero vini habebuntur. Zythum ab hoc differt tantùm in modo apparatus. Quinimò crediderim antiquis Curmi aliud nihil fuisse, quàm Germanis, Polonis, Gallis ceruisiam.

Κουροτροφεῖον, domus alendis pueris destinata, l. illud. 16. C. de sacr. sanct. eccles. κοῦρος enim puerū significat. Differt à βρεφοτροφεῖον, in hoc enim infantes, recentésque partus, aut expositi, aut parentibus egentibus nati alebantur: in illo pueri grandiusculi, qui labore suo victum sibi needum parare poterant.

CVRSVS vehicularis, l. j. & vltim. D. de mune. & hon. Cursus publicus, l. 4. C. de offic. præsid. Δημοσίαν ὁδὸν Græci appellant: éstque via, qua literæ Principis, tum alia ad eius vsus necessaria feruntur plerunque & aguntur, sub rub. Cod. de curs. public.

CVRSORES, veredarij. Sunt etiam Cursores equitum apud Mauricium, qui ante agmē & aciem excurrunt, hostésque versos in fugam persequuntur.

CVRSVALES equi, Cassiod. lib. 4. Varia. Epistol. ad Godiscalcum. l. 9. C. Th. de legatis & dec. leg. quibus scilicet in caussa Principis vtebantur.

CVRTIS, idem quod Curia. Hinc libr. feud. 2. titul. 51. §. j. Quidam Capitaneus in quadam curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit. Curia autem propriè ac restrictè est area muro circundata, in qua ædificium insulæ modo positum est: vt in diplomate Ludouici apud Ioannem Auentinum: Ludouicus diuina fauente gratia Rex Baioariorum, Gotzbaldo perpetuo dono in villa Engolstat duas ecclesias, curtim dominicatam cum ædificiis desuper positis. Hinc Curtis pro Prætorio, siue ampla & magnifica domo frequenter vsurpatur, quam Gallicè dicimus, *La maison Seigneuriale*. Helmodus in histor. Slau. lib. j. cap. 32. Missi ergo à Principibus venerunt ad Regem, qui tunc fortè consistebat in corte Regia, &c. Latius tamen hoc nomen vsurpatur, pro territorio & finibus eius domini, cui vasalli subsunt: vnde feuda in curte, & hinc Pares curiæ, & Pares curtis passim in libris Iuris. promiscuè appellantur. Differunt autē curtis seu curia, & domus. Domus enim est ædificium in quo dominus habitat, quod Iurisconsultorum sermone Prætorium appellatur. Curtis verò idem quod Romanis cohors. In villa (inquit Varro) cohors est, ex eo dicta, quòd circa eum locum pecus coërceatur. Vnde Cohortales aues, quæ in villatica cohorte aluntur, cuiusmodi sunt gallinæ: vt de vulpe in Fast. Ouid.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Lingua nostra dicimus, *Basse court*. Verisimile est autē, Patronos in cohorte locum habuisse iurisdictioni & caussis cognoscendis designatum. Et si autem curtis et domus ita differant, vt cohors & villa: tamē vt sæpe ex potiore parte res appellantur, sæpenumero curtis pro domus parte numeratur, vt in legib. Baioar. tit. 14. Si quis intra curtē ducis aliquid inuolauerit, quia domus

Ducis

Ducis publica est,&c. Hinc feudum in curte dicitur, & feudum extra curtem, lib.feud.1.tit.5.§.5.& libr.2.tit. 51.§.1.Et pares curtis aut curiæ, aut domus pro iisdem nuncupantur lib.1.tit.10.

Cvrvles Ædiles dicti à curuli sella. Erat enim curule, vel curulis,sedes ex ebore,qua maiores magistratus vtebatur in curru, quo honoris gratia in curiam vehi solebant.De his ædilibus est tit.D.de ædil.edict.

Cvstodes, obseruatores,qui actiones,notant,& animaduertunt, l.3. D.de administr.tuto. vt Iurisconsf. de honorariis tutoribus loquitur. Custodes enim propriè iuuenum erant,vt ex Cicer.Seruius notat, quibus in militiam euntibus custos dabatur. Hoc enim verbo in eo significatu vtitur Virgilius lib.5.

Custodem ad se comitemque impubis Iuli,
Epytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem.

Cvstos Ecclesiæ is dicitur,cui ea, quæ Ecclesiæ competunt custodienda traduntur,& committuntur, text. in cap.j.de offic.custod.vbi.& in ca.2.extra eod.exponitur qualénam sit eius officium,& munus.

Cvstodes tabvlarvm, ij erant qui dum tribus vel centuriæ suffragia ferebant, & dum suffragia dirimebantur, dum sortitio fiebat, ne quid fraudis fieret, obseruabant,quique numerum suffragiorum & punctorum annotabant,qui & ad tabulam poni dicebantur. Cic.in Pison. Vos rogatores, vos distributores, vos custodes fuisse tabellarum.

Cvstodia, idem significare videtur, quod vincula: prior tamen vox non nisi publicam custodiam complectitur, posterior & publicam & priuatam, l.vinculorum. de verbor.signific.l. Sic l.9.D.quib.ex caus. maio.in l.ad Commentariensem. C.de custod.reor. Sed & custodia non rarò pro ipso in carcerem coniecto vsurpatur, vt l.11.D.de publ.iud. & apud Tranquil.in Tiberio,& Tertullianum in Apologetic.cap. 44.Hinc etiam Seneca: Quemadmodum eadem catena & custodiam & militem copulat. Mirum igitur hæc cur scribat Seruius: Nam vt hi qui custodiuntur,custodia dicantur, vsurpatum est, vnde malè in vsu custodiæ audiuntur. Hæc ille. Sed custodias à magistratu audiri, elegantissimè dici, ex eo quem citauimus Senecæ loco, est manifestum. Potest etiam Custodia de militibus intelligi qui in carcerem detrusos custodiebant. titu. D.de custod. & exhib.reor. sic enim Suidas: Custodia, τὸ ὑπὸ δεσμωτηρίῳ τεταγμένον στρατιωτικὸν ἅμα.

Cvstodira diligenter, pro vincire accipiendum, in l.j. D.de fugit. adnotarunt & alij. Porrò ad custodiendi rationem, quam Doctores obscurè tractant, pertinet rem conseruare sumptibus, l.Iulianus. §. Præterea. D.de action.empt.l.domum. C.de rei vendication.

Κυβιστητῆρες, Græcis vrinatores,hoc est,natantes sub aquis sunt,qui se sub aquas capite mergunt, à κυβιστάω, quod in caput ferri,deuolulque significat.

Cymbivm, poculi quoddam genus ad similitudinem nauis cymbæ factum.Paulus de auro & arg.leg.l.pediculis.vide Plinium lib.37.cap.8.

Cydonivm, Latinis Cotoneum dictum,vt scribit Plinius,& Macrobius,lib.Satur.7.cap.7. Vlpian.l.9.D.de trit.vino. Cydonium vinum vocat ex malis cotoneis confectum.huius Dioscorides lib.5.meminit.

Cylindri, in l.34.§.fin.D.de aur.& arg.leg.oblongi lapilli & teretes cylindrorum instar, ad ornatum mulierum pertinentes. Horum meminit Tertull.libr.de habit.mulier.& Plin.lib.37.cap.5.

Cynvs I.C.Pistorij natus, Diui Muxellani auditor. Floruit Bononiæ circiter annum 1320.elegantes in ius Ciuile Commentarios,qui etiámnum extant, posteritati transmisit.

D

D Litera, in fin.præfat.Instit. significat Datum.Sed & decimo,vt adnot. P.Victorius in Ciceronem,& dedico in antiquis inscriptionibus, quæ in lapidibus hodie Lugduni visuntur,S.A.D.Sub ascia dedicauit.

Daciæ prouinciæ, quæ nunc Vualachia post Mœsias, fit mentio in l.fi.ad finem. C.de diuers.offic.& appar. Hæc sub Gallieno Imp.amissa est, & pòst à Gothis Scandia dicta, & è Germanici Oceani remotissimis insulis egressis,occupata.Est autem longè ab ea,quam non rectè hodie Daciam vocant:cùm sit Dania appellanda,vulgò dicta *Dannemarc*, ad Cimbricam Chersonesum.Impe. eam diuidit in Mediterraneam & Ripensem,in Authen.de Eccles.tit.§.j.Daciæ autem prouinciæ quinque referuntur,Dacia mediterranea, Dacia Ripensis,Mœsia prima,Dardania, Præualitana, & pars Macedoniæ Salutaris.

Dactyliotheca anulorum caussa paratam thecam significat,l.67.de furt.Porrò theca capsula est.

Δαὴρ Græcis,est mariti frater, Latinis Leuir: quod & Alciatus probat. At mariti soror,Galos,à nobis, vt Rhodiginus ait, Glos dici potest.Idem Alciatus, quin & alij, obseruarunt, haud rectè ab Accursio, Læuirum vxoris fratrem, quasi læuum virum, acceptum: cùm Leuir solùm sit mariti frater,l.Iurisconsultus, & l.non facilè.D.de gradib.& affinib.

Dalmatica est vestis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex consuetudine in solennitatibus, vt 70.dist. de ieiunio. Antiquitus tamen sine concessione Papæ, nec Episcopis,nec Diaconis licebat vti hac veste, dist.23.cap.omnis filius.

Damivrgi apud Liuium videntur esse auctore Hesychio, qui publica negocia, résque ciuitatis administrant: apud Dorienses sic dicti pro Demiurgi, qui iidem erant qui ab Atheniensibus Demarchi vocantur, id est tribuni.

Damno, præter notam significationem,etiam est obligo.de diuort.l.si filius.Damnandum, inquit,eum quàm mulier litem iurauerit.Item de legar.j.l.cùm filio.Hæredem,inquit,mihi dare damnauerit. Hinc damnatus pro obligatus legitur. Damnare autem & reprobare differunt. Nam damnare est rem sine remedio subleuandi tormentis seu ignominiæ sententialiter deputare: reprobare verò est rem rationibus euidentib. ream facere.Istam differentiam assignat Pan.in c.damnamus.in 1.notabili.de sum.trin.& fid.catholi.

Damnari indicta causa dicuntur, qui ad iudicem vocati non affuerunt,absentésque sententiam passi sunt. Vide Budæum in annot. poster. Damnare multæ Budæo in Forensibus,est condemnare ad multam.

Damnatvs hæres dicitur,à quo ita per damnationis formulam legatum est, DAMNAS ESTO, l.7.§.j.D. de annuis leg. Vlpia.in Epito.tit.24.

Damnatum accipimus, qui non prouocauit. cæterùm si prouocet, nódum damnatus videtur. Damnatus enim ille est,in quo damnatio tenuit,l.2.§.fi.D.de pœnis.

Damnatio, & damnum,ab adéptione,& quasi deminutione patrimonij dicta sunt,l.3.D.de damn.infect.

Damnas, apud Iurisconss. vox peculiaris.Marcel.in l. damnas esto. de vsufruct.lega.id est, damnatus, per syncopen. Alij tamen damnes legunt,ea ratione, qua & copes dicitur copiosus.Sed Alciat. veterem lectionem magis probat,quæ & verior est,atque ita habent Pand.Flor. Huc non respiciens Nebriss.monuit pro hac voce vbique reponendum, damnatus. Meminit & ejus vocis (vt attestatur Alciat.cap.j. lib. Parerg.) Agrecius Grammaticus, Iurisconsultorum verbum illud esse

illud esse asserens. Ea voce vtebantur veteres, cũ quasi pœnæ caussa quem damnabant, vt in Senatusconsulto cuius commeminit l. Frontinus lib. 2. de aquæ duc. Si quis aduersus ea commisisset, in singulas res in dena millia damnas esset. Item in lege Manilia: Reficere, restituere damnas esto. & vide M. Fabium lib. 7. ca. penult. Hinc Damnas esto dicebat testator, cum hæredem dare alicui damnabat. quod legatum propterea damnationis appellatur ab Vlpiano cap. Institu. 24. & Caio lib. Instit. 2. cap. 3. & passim in Pand.

DAMNVM, inquit Varro lib. 4. de Ling. Lat. à demptione, cum minus re factum, quàm quanti constat.

Damnum propriè is accipit, cuius ædium luminibus officitur, l. 25. D. de damn. infect. Damnorum appellatione an veniant impensæ, vide Cano. & text. in ca. in nostra. de iniuriis. extrà. Damnum pœnam significat. l. si pro fure. D. de condict. furt. Damnum iniuria datum lege Aquilia dicitur, quod cum damno iniuriam attulerit, l. 49. D. ad leg. Aquil. vel, vt ait Iustinianus, damnum culpa facientis datum. Instit. de iniur. &, vt Theophilus interpretatur ζημίαν ἀδίκως γινομένην. Eodem sensu, Damnum iniuriæ, l. j. D. ad leg. Aquil. Vnde, Damni iniuriæ actio. Et, Damni iniuria agi, teneri, passim in libr. Digest. Damnum verò in societate non intelligitur, nisi omni lucro deducto, l. 30. pro socio. D.

Damnum diuiditur in iniuriã & pauperiem, l. j. D. si quad. paup. fec. dic. Hinc Damnum sine iniuria facientis datum, vocatur pauperies, l. j. in princ. D. eod. tit. Sic Damni species est intertritura & intertrimentum. Nam ea quæ trita sunt intercse, deminui quoq; solent, & minoris esse pretij, l. vlt. D. de pignera. actio. Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputari, De regul. iur. lib. 6. l. quod quis ex sua culpa. D. eo. titu. Damnum videtur esse possessori, quòd sibi non prospexerit cautione, l. quòd si possessor. D. de petit. hæred.

Damnum infectum, est damnum nondum factum, quòd tamen futurum vetemur. l. 2. D. de damno infecto, vt cum ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prædio alterius vicini: tunc enim ædificij istius, vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere potest, vt sibi caueat nomine dãni infecti; quæ stipulatio continebit totum interesse illius vicini. D. eod. tit. l. stipulatione. & l. sed etsi côditione. & l. damni infecti. Et Damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit, non quando accrescit. Quando autem lucrum amittis, damnũ non pateris. Etiam quoddam damnum, siue interesse est circa rem, vt si subtraxisti mihi instrumenta, quibus possessio firmatur, teneris mihi ad damnum, quod contingit propter ablationem instrumentorum. Et quoddam damnum est extra rem. vide l. vni. C. de senten. quæ pro eo quod interest. Damna fatalia, dicuntur quæ imprudentibus accidunt, ad quæ præstanda non cogimur, l. cum duobus. §. damna. D. pro socio.

Damni infecti promittere & mitti in ædes. his formulis subauditur caussa, l. 15. §. si damni. D. ex quib. cauf. maio. & apud M. Ciceronem in Topic. Est autem damni infecti promissio, quoties quis promittit, si quod damnum vitio suo contigerit, sua restitutione esse pensandum: vt ibidem annotat Boëtius.

Sine Damno, id est, sine deminutione, &, vt Theophilus explicat, δίχα πάσης ἀναλώσεως, in §. at ex contrario. Instit. quib. alien. licet. l. 25. de administra. tut. C. at in l. 25. §. fertum. D. de fideicom. lib. citra damnum voluntatis, id est sine offensa voluntatis testatoris.

Damnum decidere, pro soluere, præstare, sarcire damnum, l. si seruus communis. §. his etiam. & §. quod verò. D. de furt.

Damnum dedisse videtur, qui caussam damni dandi præbuit, l. 4. §. pen. D. vi bon. rap. Damnum facere, dare l. 151. D. de diuers. reg. iur.

Damnum is dat, qui iubet dare, l. 169. D. de diuer. regul. iuris. Damnum nemo facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet. D. eodem tit. l. 169.

Δανείζω, l. 34. §. j. D. de pignorib. id est, mutuo accipere, Δανειζόμενος παρὰ σοῦ διακοσίους πεντήκοντα, &c. Abs te quingentos denarios mutuatus, vocaui te.

DAPHNE, lucus suburbanus Antiochiæ cupressis obsitus. Niceph. lib. 10. Eccles. Hist. c. 28. Sozomenus lib. 5. cuius mentio fit in tit. de cupress. ex luco Daphnensi, lib. 11. C. & apud Lamprid. in Alex.

DARDANARIVS, qui & seplasiarius dicitur, à Græcis παλιγκάπηλος, παλιμπράτης, σιτοκάπηλος, annonæ & aliarum mercium acerbissimus vẽditor, & vexator, id est, qui annonã incendit, & excãdefacit, vt loquitur Varro. vel vt Cicero ad Atticum, lib. 5. cap. 21. qui frumentum comprimit. Vlpia. de extraord. crim. l. annonam. Annonam vexare Dardanarij solent. Item de pœnis l. in Dardanarios. Alciatus inter eas dictiones numerat, quæ aliis in auctoribus nusquã eo sensu reperiuntur, l. 6. de verb. sig. Iul. Pollux σιτοκαπήλους appellari scribit. Atque hoc genere hominum est nihil fraudulentius, nihil iniquius fuit, & ideo variis Constitutionibus fraudes, calliditates, stellionatus eorũ coërcentur; non etiam genus omne improbatur negotiationis huiusmodi: nam & vrbe aliquando eiecti cum fuissent, reuocati sunt Nouel. Valentin. De pantopol. ad vrb. Roma. reuoc. De iis Nazianzenus in funebri orat. Basilij magni, his verbis, τρέφει τὸν καιρὸν, καὶ καπηλεύει τὴν ἔνδειαν, καὶ γεωργοῦσι τὰς συμφοράς. Dardanij autem contumeliosè dici videntur à Dardano, quem magum fuisse cõstat ex Apuleio, qui eum inter insignes magos nominat. Creditum est enim eorum maleficiis, & venenis magicis annonam auerti in eorum horrea, & in metiendo mensuram imminui, eiúsque modo subtrahi. Hinc Dardaniæ artes Columellæ, id est magicæ:

At si nulla valet medicina repellere pestem,
Dardaniæ veniant artes.

DARE propriè est cum dominium transfertur, §. sic itaque. Instit. de act. l. vbi autem. §. fin. D. de verb. obligat. Alias Dare, id est credere, l. vlti. D. comm. præd. & l. si vnus. §. fi. D. de seruit. rustic. Dat qui permutat, vel compensat, l. dedisse. D. de verbor. signific. Dare, pro damnare ad bestias, in metallum, exilium, l. 8. §. rerum. l. 17. l. 23. l. 28. l. 34. D. de pœn. & apud Firmic. lib. 3. Mathes. ca. 5. Dare, adsignare, l. quæ patet. D. famil. ercisc. Dare, hoc est, soluere, l. creditor. §. cum de sorte. D. de solut. Dare nuptui, collocare in matrimonium, Institu. de legat. §. legari. Dare, est delegare, l. sitia. D. de offic. præsid. Dare intelligendus est qui remittit, l. generaliter. D. de calumniat. Dare, id est dare velle, l. stipulatus sum Damam. D. de verb. oblig.

DARE, FACERE, formula vetus actionis in personã, qua id quod debebatur peti solebat, quod in dando, & faciendo consistebat, l. vlti. D. comm.

DARI, FIERI, l. 13. D. de inoffic. test. & aliàs.

DARE, FACERE, PRÆSTARE, l. 13. §. idem Iulianus. D. de actio. empt.

DARE, PRÆSTARE, l. 40. §. Pamphilo. de statulib. quod te mihi DARE, facere oportere, verba, licet coniuncta videantur, sic tamen accipienda sunt, vt quodvis eorũ probare sufficiat, l. 53. D. de verb. signif.

Dari etiam vacua possessio dicitur, l. 32. D. de arbitr.

Dare in arte notariatus dupliciter capitur, propriè scilicet, & impropriè. Propriè, quando res data transit in dominium accipientis, vt in instrumentis, in quibus agitur de rerum alienatione, & dominij translatione, in quibus

in quibus transfertur dominium, si tradens erat dominus: aliàs non. Aliter enim non datur, nisi sic detur, vt in ipsum, cui datur, statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis, vbi ille, qui locat, vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium trãsfert. Et est differentia inter dare, & tradere. Nam tradere dicitur qui solum possessionem transfert, & non dominium. De hoc not. 23.q.6.§.vlt.

Dare cum adiuncto variat significationem: dare mutuo, dare hypothecæ. l.& quæ nondum. in princ. D. de pig. Dare impropriè dicitur, qui subrepta restituit. l. statuliberos. §.si quis seruum. de statu lib. pro restituere autem interpretantur in l. si seruus. de ædil. edict.

Dare actionem dicitur prætor, quãdo actorem ad intendendam actionem admittit, Vlpianus in l. j. in princ. de superfic. & l. j. §. vlt. de vent. inspic. sic & prætor iudicium suscipere cogit aduersarium. l. vir bonus. D. iudic. solui. Obseruandum autem, nõ rectè colligi, Prætor dicit se actionem daturum tali casu, ergo est actio Prætoria: nisi nominatim aliquid addatur, quod denotet actionem ex eius iurisdictione introductam esse. Nam omnibus iudiciis præerat, omnes actiones dabat. Et meritò, quia quasi viua vox erat iuris Ciuilis, vt Martianus dicit in l. nam & ipsum. de iust. & iur. Sic Dare iudicium, significat agendi facultatem præbere. Vlpianus l. Prætor ait: Quia deiecerint, vel effuderint in eum locum, qua vulgò iter fiet, quantum ex ea re damnum datum erit, in eum, qui ibi habitauit, in duplum iudicium dabo.

Dare DIEM apud Cic. in epist. ad Attic. j. 9. Tulliola tibi diem dat, sponsorem non appellat.

Dare iusiurandum dicitur etiam, qui vi, vel amens promittit, sicut ergo iuncta gl. in authen. vt iud. sine quo suffrag. Sic Cæsar lib. j. de bel. Gallic. Hac ratione adducti, inter se fidem, & iusiurandum dant.

Dare nomen, est curare nomen inscribendum. Arrianus in l. 3. de re militar. Qui post desertionem, inquit, in aliam militiam nomen dederunt, legiue se passi sunt. Budæus interpretatur, ad delectum sese exhibere.

Dare VINDICIAS Secundum seruitutem, Ab libertate in seruitutem, Contra libertatem, genera loquendi à veteribus vsurpata, quoties volebant significare eum de quo agebatur tantisper seruum esse. Liuius lib. 3. Iudicem te ab libertate in seruitutem vindicias non dedisse. Item, Vindiciásne ab libertate in seruitutem dederit. Atque huius contrarium locutio est, Dare vindicias secundum libertatem, vel à seruitute in libertatẽ.

DATVS iudex, id est, delegatus. Nam in iure ciuili, vt Zasius ait, in l. duo indices. D. de re iud. rarò inuenies verbum Delegati, pro Iudice, sed frequenter verbum Dati, vt Iudex datus, in l. iudex. de iud. in l. à iudice. & l. apertissimi. C. eo. in l. a, ibi, cui iurisdictio data est. in l. & quia. in princ. de iurisd. omn. iud. Propriè iudex datus dicitur, cui respectu vnius caussæ, vel articuli tantùm mandata cognitio est, & præter ea nihil habet. A recentioribus Cæsaribus Pedaneus adpellatur.

DATVM, substantiuum, in tit. de condict. caus. dati, qui vulgò citatur sic: De condictione ob caussam, confusa loquendi phrasi ac proprietate, nec absque studiosorum detrimento. Præterea legendum de Condictione caussa dati, caussa non secuta: non autem, Caussa data, nullo cohærente sensu. Sic Celsus in l. vltima, eod. tit. obligationem dati vocat.

DATIVI tutores dicebantur, auctore Vlpiano Instit. tit. I. l. qui testamento dati erant. Datiuos tamen, & testamentarios tutores separat Modestinus. l. 7. D. rem pupill. sal. for. Quemadmodum testamentariam tutelam à legitima, & datiua separat Iustinianus. l. 40. C. de Episc. & cler. Datiuósque idem Imperator propriè vocat, qui à iudicibus dantur in l. fi. C. de leg. tut.

DATVIRI pro datum iri dixit vetustè Iurisconsultus. l. stipulatio ista habere licere. §. si quis insulam. D. de verb. oblig. qua de re vide Anto. Augustinum libr. 1. Emend. c. 1.

DA SVMAIANO Senatusconsulto subuenitur his, qui iusta ex caussa abessent: quo cautum est, vt nec libertas impediatur, nec libertas eripiatur his, qui fraude careant. l. neque infantes. D. de fideicommiss. libert. Vide & Loon tantùm de his. D. eod. tit. & vide infrà Senatusconsultum.

DE

DE, præpositio auget in deposito. l. j. D. depos. Ant. Aug. lib. Emend. 5. c. 7. Quandoque significat è, vel, ex. l. lecta. D. si cert. pet. Interdum, pro, vel propter.

DEALBATORES, item Deauratores. l. vnic. de excus. artific. lib. 10. C. ab Impp. inter artifices recensentur, qui munerum immunitate donati sunt.

DEBERE, verbum, ad omnes omnino actiones referendum est. l. pecuniæ. §. hoc verbum. de verb. sig. Atque dicitur deberi quod vel natura, vel ciuili, vel honorario iure potest. l. j. l. 3. D. de constit. pec. Debere defunctus non dicitur, sed debuisse. Interpretes citãt textum singularem & vnicum, quo id colligunt. l. qui Romæ. §. Augerius. D. de verb. oblig. Deberi autem propriè id tantum intelligitur, quod peti, & ab inuito exigi potest. l. 108. D. de verb. signific. Martialis libr. 2. ἐπιγραμμάτων.

Debet enim si quis soluere iure potest.

M. tamẽ Cicero in Paradoxis: Quoniam (inquit) nihil quisquã debet, nisi quod est turpe non reddere. Seruus nec debere, nec illi deberi intelligitur. l. 41. D. de pecu.

DEBITA portio, quæ liberis ex paterna substantia debetur. l. 8. §. vnde. D. de inoffi. test. quæ & debitum subsidium adpellatur. l. 2. & l. 5. C. de inoffic. donat. Græcis νόμιμα.

Debiti adpellatio plerumque solam naturalem obligationem continet. l. 40. §. dominus. D. de cond. & demonstr.

Debiti facere gratiam, pro remittere.

Debiti instar habet id, quod officio iudicis adsequi possum ab inuito aduersario, imò & ipsum officium à iudice debetur postulanti secundum ius: & si negauerit, tenetur iniuriarum. l. j. §. permittitur autem. in fi. de aq. quot. & æst. D.

Debitum. Personæ vel res alicuius, non possunt detineri propter delictum alterius. Id autem Iustinianus adpellat ἐνεχυρασμόν, vetus interpres vertit pignorationes: vulgus Repræsalia. Nouel. Ne personæ vel rei vel auri. Constit. 52. & Nou. de vicariis. seu locum tenentibus. §. cùm verò contigerit. Constit. 134. mutuum dãs agricolæ, terram eius tenere non potest ex quacúque conuentione. Nouel. Ne quis mutuo dãs agrico. Cõst. 32. 33. 34. quæ constitutiones ad diuersos præsides sunt promulgatæ.

DEBITORES propriè adpellamus, à quibus inuitis pecunia peti potest. l. 108. D. de verb. signifi. l. 18. §. fideiussor. D. de fideiuss. Alias propriè is dicitur cui nulla cõpetit exceptio: strictè autem, à quo inuito exigere possimus, hoc est extorquere, vt ibidẽ annotauit Accurs. Optinuit tamen, vt etiam natura deberi dicamus, licet eius petitio nulla sit. l. j. §. fi. D. de constit. pecu. adeò vt qui natura tantùm obligatus soluerit, debitum soluisse dicatur. l. 19. §. pen. D. de solut. Debitor tam ex contractu, quàm ex delicto dicitur. l. 14. & leg. seq. D. de priuil. credit.

Debitor in primis, antè quàm conueniatur in iudicio, adeundus est, & ciuiliter interpellandus semel atque iterum, (si fieri potest) per creditorem ipsum, deinde per alios bonos viros, vt debitum præstare velit sine

molestia. Admonendus est, quanto dispendio non solum corporis, & pecuniarum, verumetiam animæ susceptutus sit iudicium contra conscientiam, si recusauerit dare aut facere id, quod ex bono, & æquo debet. Et quamuis hæc admonitio quibusdam videatur vrbanitas, (vt vocant) si tamen rectè perpendatur, certū erit, quòd ex iure diuino, & humano omnibus modis obseruanda sit. Et propterea quibusdam in locis optima ratione non audiri in iudicio creditorem, nisi sic admonuerit debitorē, Iuxta illud Euangelicū Matth. 18. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, καὶ ἔλεγξον μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, &c. Item: Qua de re (inquit Proculus) volo vt cum Hybero loquaris, ne rem illicitā faciat. l. quidam Hyberus. D. de seruitut. vrba. prædio.

Debitores ex obligatione ciuili, si non habeant in ære, nullo iure puniti possunt in corpus, sed perpetui carceris pœna, vt tractāt Ias. in §. pœnales. Inst. de action. Innocentius & alij in c. Odoardus. de solut. Verum est, quòd antequàm constet, vtrum bona habeant, an non habeant, possunt duci in ius, & custodiri. Consuetudine tamen multis in locis carcere seruantur debitores, donec soluant. Respiciunt haud dubiè, qui hoc obseruant, ad frequentiam huiusmodi imposturæ, quam in contrahendo debito admittunt plurimi hoc seculo leuioris farinæ homines. Vide quid in eam rē scripserim lib. 2. veter. Iurispru. ad leges Solonias. l. j. At Debitoribus indigentibus olim argentarijæ mensæ præpositi mutuo dabant pecuniam sub vsuris sine scripto. Nouel. de argentariorum contractibus. §. quia verò legem tulimus. Constit. 136. Erant tempore Iustiniani mercenarij, quos Vindices adpellabant, qui haud dubiè accepta mercede conquirebant miseris debitoribus pecuniam, vt adparet Nouel. de decurionibus. §. j. constit. 38.

Debitor hæreditarius, qui ante aditam hæreditatē dedit damnum, vel aliquam rem de hæreditate subripuit, auctoribus Paulo & Gaio. D. de pet. hæred.

Debitor putatiuus, qui putat se debitorem, vero debitori opponitur. Vide l. qui se debere. de cond. caus. dat. cuius intellectum nec interpretes, nec Bart. satis assecuti sunt, vt ex Zasianis intellect. euidenter patet.

Debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex administratione reipublicæ relinquuntur. l. rescripto. D. de munet. & bonor.

DEBILAS personæ, qui propter infirmitatem, vel perpetuo aliquo morbo rebus suis superesse non possunt. Inter eas fœminæ & pupilli connumerantur, in l. nequicquam. §. obseruare. D. de offic. proconsulis. alibi Imperator miserabiles nuncupat. C. quando nupt. inter pup. lib. 4.

DECANI in l. j. & 2. C. de decanis. lib. 12. ex ministerianis sunt. Atque iidem sunt qui & lecticarij, & copiatæ, siue vespelliones dicuntur. Ab Epiphanio definiuntur, circa finem lib. 3. siue tomi 7. contra hæreses, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Sic etiam Decanos Constantinopoli humandorum cadauerum curam gessisse liquet ex Nouel. 59. sic intelligendi accipiendi sunt in l. 4. & l. 9. C. de sac. sanct. eccles.

DECANVS in c. j. & 2. 60. dist. dignitas est ecclesiastica, quo significantur Archipresbyteri. c. in c. 50. dist. Ang. Clauasius in Summa, pro Archidiaconis poni ait.

DECANICA, in Nouella. 79. loca sunt publica, quæ tamen non sunt carceres, licet in ea quandoque rei coniiciātur custodiæ caussa, cum & haberi in eis conuentus soleant, & recondi res pretiosæ. Dicuntur etiā Diaconica, vt l. 3. C. de hæret.

DECEDERE, est propriè à mandata functione discedere, vt consules ex prouincia decedere solebant. l. pen. C. de priuileg. eo. qui in sac. pala. milit. Decedere iure suo, est nō summo iure agere, aliquid sui condonare comiter. Vulgò dicunt Præterire ius. Decedere officio, non est ab officio recedere, sed est, contrà quàm decet, atque officiosum est, aliquid agere. Decedere, pro mori, tanquam de gubernatione corporis cedere. Eo enim modo per se dicimus, Decessit, quo Defunctus est, vt subintelligatur vita. Decedere possessione, Decedere iure suo, Vlpianus in l. his consequenter. §. sed & cùm vnus. D. famil. erciscund.

DECASSIO, id est diminutio, & detractio. l. 28. D. si quis omiss. causs. test. & apud M. Cic. lib. 3. Offic. Eorum neque accessione vitam meliorem fieri, neque decessione peiorem.

DECESSOR ab Vlpiano dicitur, qui magistratu in Prouincia functus de ea accedente successore decedit. l. 4. §. 3. D. de offic. Procons. Recte autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetque qua die fines sit ingressurus. Idem in l. præses prouinciæ. D. de min. Spartian. in Pescēnino: Nam, ait, & decessor tuus.

DECAM, aut quindecim hæres dato, secundum Pompo. pro eo est, ac si decem sola legata sint, in l. si ita relictū. §. fi. D. de legat. 2.

Decem & octo annos plenæ pubertati Modestinus adseruit, in l. arrogato. de adopt.

DECAMPEDA, regula est seu pertica decem pedum, qua fabricæ mensura colligitur, Bud. in priorib.

DECEMPRIMI, qui & Δεκάπρωτοι dicuntur, erant Decemuiri ex Decurionum ordine constituti, qui pecuniam exigebant, quam ipsi fisco demum numerabant. Quòd si morte alicuius reipub. fuisset illatum damnū, Decaproti de suo ipsi resarciebant. Cic. pro Sexto Roscio: Itaque decurionum statim decretum fit, vt decemprimi proficiscantur ad L. Syllam. Neque verò eorum administratio in Reip. gubernatione, ciuitatéque regenda ac defendenda versabatur, sed potius in sumptibus Reip. caussa faciendis. Horū etiam fit mentio in l. 2. D. de domest. lib. 12. Eadem autem forma dicitur Decemprimus, qua & vigintiprimus, & vigintiprimatus, Græcis εἰκοσάπρωτοι, & εἰκοσαπρωτεία. fortasse, inquit Budæus, qui à nobis XII. Pares Franciæ nunc dicuntur, Duodecimprimi ab initio vocati sunt.

DECEMPRIMATVS, id est, Decēprimorum munus, Græcis Δεκαπρωτεία. l. fi. de muner. Patrimonij sunt munera rei vehicularis, item nauicularis, decēprimatus.

DECEMVIRI Reip. administrandæ, vt ait, Liuius lib. j. primùm creati sunt, mortuo Romulo. Patres enim cētum à Romulo creati, decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, consociarunt. Decem imperitabant, vnus cum insignibus imperij & lictoribus erat, quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat. At Dionys. lib. 2. ducentos patres fuisse scribit, & imperium decuriis factis vni eodem modo commisisse. Decemuiri Reip. administrandæ secundò creati sunt anno 302. Hac de caussa inquilini, plebs de nimio Consulum imperio querebatur, qui ius non è certis legibus, sed arbitrio suo dicerēt. Petitis igitur è Græcia legibus, senatusconsulto & plebiscito confirmatum est, vt omnibus obrogatis magistratibus, Decemuiri cum summo imperio crearentur, qui decimo die ius populo singuli redderent: & eo die penes præfectum iuris fasces. 12. essent: collegis nouem singuli accensi apparerent. Hæc Dionys. lib. 10. & Liuius lib. 3. Hi verò, cum iniuriose postea vnūquemque tractarent, neque alios deinceps vellent sufficere magistratus, vt ipsi & factio sua occupatam Remp. perpetuò tenerent, senatusconsulto iussi sunt magistratu se abdicare, & denuo creati sunt Cōsules. Liuius eod. lib. & Pompo. in l. 2. §. 13. D. de orig. iur. At Decēuiri litibus iudicādis, ij erāt qui lites causasque priuatas iudicabāt, in quibus de iure cōtrouersia erat. Lucanus ad Pisonē:

Seu

Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas.

Pomponius.l.2.§.16.D.eod.Deinde cum esset necessarius magistratus qui hastæ præesset, Decemuiri litibus(vetuste pro litibus, vt ex Sexto Pompeio, & V. Probo liquet)iudicādis sunt constituti. Sueton.in Augusto:Auctor fuit, vt Centumuiralem hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere,Decemuiri cogerent.Dio lib.54.scribit Decemuiros iis iudiciis quæ ad Centumuiros forte deferebantur, præfuisse: quin & eos ex xxvj.viris fuisse,ex quibus erant & Triumuiri capitales,& Triumuiri monetales, & Quatuoruiri viarum vrbis,de quibus etiam meminit Pompnn.d.§. & Duumuiri qui viarum curam extra vrbem habebāt, & Quatuoruiri,qui in Campaniam mittebantur.Erāt & Decemuiri Sibyllini,qui sacra multa Romæ faciebant,vt Diti patri,& Proserpinæ in campo Martio ludis Terentinis.Sic etiam Cereri Græco ritu Decemuiri Sibyllini fuere,postea duodecim, postremò quindecim.Horatius:

Quindecim Dianæ preces virorum Curet.

Harpocratinn in libro quo explicat voces Atticorum oratorum, Lacedæmonios tradit solitos fuisse *δεκαδαρχίαν*, id est decemuiros, in oppidis ac nationibus à se subactis creare.

Decernere, generale verbum significat statuere. Decernere actionem,id est dare, Prætor dicitur.l.2.§. interdum.D.de vulg.& pup. Decernere quæstionem, pro eo,quod nunc dicimus,ordinare, vt fiat informatio,& vt contra delinquentes procedatur. Decernere etiam est cognitionaliter statuere.l.j.D. de cōstit.pec. l.pen.D.de offic.Præto.l.j.D.quod quisque iur. Hinc

Decretum, apud Iuriscoss. propriè est deliberatio iudicis cum caussæ cognitione,ad mixtum imperium pertinens.l.nequicquam.§.vbi.de offic. Proconsul. Et est id,quod placitū aliàs Latinè dicitur: Græcè *δόγμα, καὶ ψήφισμα, καὶ ἀρεστὸν* dicitur,auctore Budæo. At propriè & specialius dicitur, cum iudices auctoritatem suam interponunt,& maximè in iurisdictione voluntaria:vt in alienatione bonorum minoris, in transactione alimentorum,& in bonorum possessione. Decretum etiam significat statutum alicuius vrbis.l. j.D. de decret.ab ord.faciend.Decreta quoque sunt sententiæ pontificum.

Decreta senatus,à consultis sic distinguuntur secundum aliquos,quòd decretum dicant,particulam quandam esse senatusconsulti: vt cùm prouincia alicui decernitur:tanquàm decreta sint specialia consulta generalia quod & obseruauit Festus lib.17.Nonnunquam tamen decreta pro senatusconsultis sumuntur, vt l. 17. D.ad municip.& apud Cornel.Tacit.sæpissimè. At à sententia diffinitiua decretum differt,quia hæc cōtinet condemnationem vel absolutionem. l.j.D.de re iudic.l. præses.C.de sent.& interl.u.Sententia non potest ferri sine litis contest. to.tit. vt lit.non contest. in decreto secus,gl.in verb.per contumaciam. l. sancimus. C. ad Senatusc.Treb.111.Sententia non potest ferri in absentem.l.de vno.D.de re iud.in decreto secus.l. recusare.in princ.D.ad Trebell.

Decretum,siue edictum primum,in contumacem solet expediri,vt is tædio ductus,sui copiam in iudicio tandem faciat,ius ipsius contumacis non perimens.l.j.in fi.de acq.poss.

Decretum secundū,constituit eum bonorum possessorē, qui ex primo decreto detinebat, incolumi hactenus contumacis iure.Vide c.j.extra de eo qui mitt.in possess.Bart.tractat materiam primi & secundi Decreti in l.si finita.§.Iulia.D.de dam.infect.& vide Specul.de prim.& secundo decret.Nec verò ideo decretum magistratus habet auctoritatem,quòd magistratus dixerit,sed quòd secundum ius,& rationem decreuerit.l. pen.D.de iust.& iur. Decretum prætoris exaudiri non posse,apud Vlpianum in l.j.D.de postular.

Decretum pro tribunali,non de plano interponi potest. l.7.D.de confir.tut. Decretum Principale.l.2.D.de offic.Assess.Exemplum.l.13.D.quod met.caus. Decretū patrū pro Senatusconsulto.l.17.D.ad municip.& apud C.Tacitum sæpissimè: quamuis Senatus decretum à Senatusconsulto seiungat Festus lib.17. Decretum ordinis.l.30.D.de neg.gest.Decreta ambitiosa.l.3.D.de offic.Proconf.

Decretalis bonorum possessio,quæ facta est,& extraordinaria vulgò vocatur:ideò dicta est,quòd potissimùm à decreto pēdeat,suāmque substantiā accipiat.

Decidere, est cum creditore super debito transigere.Scæuola de adminis. & peric. tutor.l. cùm hæreditas.Cum plerisque,inquit creditoribus ita decidit.& infrà.Cum plerisque creditoribus ita deciderunt. Itaque Decidere,pacisci & transigere significat.sic.l. 44. D.de pact.l.46.D.de rei vend.Ita res transactione decisa dicitur.l.29.§.quamuis.D.de inoff.test. Decidere damnum pro fure,est de furto pacisci.l 9.§.nunc videndum.D.de mino. Decidere damnum.l.6t.§.j.D. de furt.id est emendare, vt ait glossa: malum tamen damnum decidere cum parte,sumi pro decidendo & componendo litis æstimationem præstare. Decidere iureiurando.l.22.in fi.D.de noxal. Decidere verberibus.l.2.in fi.de term.mot.

Decisio, transactio dicitur.In eo significatu sumitur à Paulo ad Leg.Falcidiā.l.si hæres.Si hæres,inquit, cum creditoribus deciderit,ne solidum solueret:& ob eam decisionē factum sit vt aliquid retineat.Pro lege quoque Imperatoris accipitur.l. veteris. C. de contrah.& commit.stip.& de emen.Iustin.C.in princ.super verbo,Decisiones.& §.vnde quæsitum.Insti.de nupt. Verùm ea Imperatoris lex intelligitur, qua Patrium altercationes diremptæ sunt. Pragmatica verò sanctio licet vulgò dicatur,quam Princeps extra corpus iuris ciuilis promulgarit, verius tamen priuilegium vocatur,non quòd priuatis hominibus, sed quod vel corpori alicuius vniuersitatis,vel ei qui officio bene functus est,confertur:hoc est,quæ ob caussam publicam, aut communem negotiorum functionem, in speciale quoddam priuilegium impertitur.

Decies, præcisa locutione,pro Decies centena millia, Papin.l.77.§.2.D.de cond.& demonst.Cum vxori mādatum esset,vt moriens filiæ communi decies restitueret.Plutarchus in Antonio: *Τὸν φίλον τινὰ μυριάδας ... τοῦτο Ῥωμαῖοι δέκιες καλοῦσι.* Atque hoc iam inde ab vltima antiquitate. Credo quod tum ea pecunia videbatur ingens,cū minor erat nummi copia.Hinc Iuuenalis, *ritu decies centena dabuntur* Antiquo,pro immensa dote.

Decima, seu Decuma,est omnium bonorum mobiliū licitè quæsitorum pars decima,Deo data, diuina constitutione debita.c.j.c.parochianos.c.non est.de Decimis.Atque hoc olim à Mose in Israelitica Rep.fuit institutum.Earum autem tres sunt species, secundum Hostiensem in Summ. scilicet quædam personales, quæ debentur ex opere personali,vt ex artificio, sciētia,militia,negotiatione,&c quædam prædiales, quæ proueniunt ex prædiis,vt vinum, bladum, fructus arborum,&c.Tales enim dandæ sunt illi Ecclesiæ,in cuius Parochia sita sunt prædia. De deci.ad Apostolicæ. Etiam decimas prædiales tenentur soluere Iudæi.c.de terris.eod.tit.Item debent solui de diuersis seminibus vnius agri,non tantùm de vno,si fuerint successiuè seminata.c.Ex parte Canonicorum. eod.tit. Etiam Cistertienses & alij,qui nullo gaudent priuilegio, dare tenentur decimas de terris de nouo acquisitis, licet eas

propriis manibus excolant.c.nuper. eod.tit. Quædam sunt decimæ mixtæ, secundum Hostieo.ibidem. Et pos sunt dici hæ, de quibus dubitatur, vtrū sint prædiales, vel personales, vt de agnis & fœtibus aliorum animalium quæ sunt in pascuis, & gregatim pascuntur. At Vlpianus in his verbis, Si decimā quis bonorum vouit.l.2.D.de pollicitationibus. etsi aliter exponant interpretes, tamen ad decimam bonorum partem quæ olim votiuo epulo in Herculis honorem impendebatur, videtur respexisse. Hinc Plutarchus, ἀνέθεσαν δὲ τῆς οὐσίας ἅπαντες τὴν δεκάτην τῷ Ἡρακλεῖ, ἑστιάσεις ἐποίησαν τῷ δήμῳ πολυτελεῖς. Plinius dixit Pollucere patrimonium Herculi, pro decimare. Apud Tranquillū in hoc loco: Scenicis ludis, inter plebem & equitem caussam discordiarum ferens, decimas maturius dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparentur. Decimas credit esse Turnebus missilia & tesseras quas spargebat ludis scenicis: atque ita velut quādam decimam pop. Rom. dabat, vt olim Herculi, & aliis diis. At Decumæ imperatorum, sunt decimæ imperatæ pecuniæ.

DECIPERE, generale verbū est. Nam decipit, qui imponit, qui fallit, qui defraudat, qui verba dat, qui in errorem inducit. Vide.§.j.l.j.D.de dolo.

DECLARARE, ad facta frequētiùs, quàm ad dicta pertinere, Valla demonstrat lib.j. nostri docent, eum, qui vel addit, vel deminuit quippiam, non declarare, sed potiùs noui quid facere.

DECLINARE sententiā, est paulatim illā infirmare: & ideò nisi sententia declinetur, rebus iudicatis stabitur.

DECOLLATIO, deceptio apud Paul.lib.5.Sentent.tit.17. Nam decollo Diomedi lib. j. significat decipio. At aliter inuenitur apud L.Fenestel.lib.2.Epitom. Inuenitur & apud Senecam lib.4.controuersiarum.

DECOLORARI, pro infamia notari, per trāslationem, in l.eum qui probabilem.C.de Episcopis, & Clericis.

DECOQVERE, est vorato patrimonio, creditoribus fidem fallere, aut certè fidem suam per inopiam non liberare. Vide Budæum in Annotation. ad l.si hominē.§. quoties.D.depositi. & Alciat. in l. si aliquid. C. de suscep.præpos.& Arcar.lib.10. Hinc

DECOCTORES, χρεωκόποι, qui debitam pecuniam non soluunt, & auferūt.l.4.C.de decur.lib. 10. Græci sic definiunt, ὁ χρεωστῶν τινὶ, καὶ δόξαντος μεγάλως παραπετάσας ἐκκλῖναι τὸ χρέος, καὶ μὴ καταβάλλειν τῷ δανειστῇ.

DECRETVM, vide DECERNERE.

DECVMANI, vide Mancipes.

DECVMANVS limes, qui fit ab ortu Solis ad occasum, Festo lib.4. Aggenus Vrbic.libr.de limitibus agro. & Hygen.

D. C. S. De consilij sententia, his notis significari Valerius Probus ait. Huius formulæ meminit M. Cicero.7. in Verrem.

DECVRIONES dicti sunt, quòd initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita esset.l.239. §.5. D. de verb.sign.l.7.§.solet.D.de interd.& releg. Decuriones autem, Senatores erant coloniarum & municipiorū. Iurisconsulti enim duos hosce ordines in municipiis quasi contrarios numerant, Plebeios & Decuriones. Ex decurionum autem ordine, item vt ex Senatorum Romæ, magistratus creabantur, Paul.l.7.§. 2. D. de decur.& Vlp.l.2.§.j.D.eod. Decuriones quoque dicti sunt in castris, qui decem equitib. præessent, Festo lib. 4. Nam Varro testatur, turmis equitum, id est, duobus, & triginta equitibus præfuisse ternos decuriones, quorum quilibet decem agnosceret. Decuriones generaliter adpellari cœperunt Principes, seu capita cuiuslibet ordinis. Et ordo ipse, Decuria vocabatur: vt Decuria iudicum, Decuria scribarum, Decuria cubiculariorum. Varro lib.4.Ling. Lat. Primi singularum decuriarum Decuriones dicti. Inde Decurionatus.

DECVRIALES vrbis Romæ, tit.C.lib.11.

DECVRSORIVM est, quod vulgo Torneamentum dicitur.

D.E.R.I.C. Notæ Senatusconsultorum, quibus significabant veteres, De ea re ita cēsuerunt, scilicet patres, Gell.lib.4.c.6.l.20.§.præter.6. D. de pet.hær.l.2.D. ad SC. Velleian.& vide Gellium lib.15.c.2.

DEDITITII, dicti sunt quidam populi, qui cùm in Romanorum fidem concessissent, rebellibus animis ab eis desciuerunt, quos deinde rursus superatos, adeò humanè Romani tractarunt, vt & vitam illis seruarent, & imaginariam quandam libertatem relinquerent: sed tamen infamiæ labe aspersam: lege lata, vt ad veram libertatem, Romanæque ciuitatis iura peruenire nunquam possent. Dicebantur & dedititij ij, qui se permittebant alienæ voluntati: quod non nisi in extrema fit inopia consilij & præsidij. Eorum autem alij libertini, alij peregrini dicūtur. Vide Liuium lib.7 Dedititij serui sunt, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem victoris: de his in Inst.tit.de libert. Dedititij sunt etiam qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi sunt: aut in quorū facie, vel corpore quæcūque indicia, aut igne, aut ferro impressa sunt, ita vt deleri non possint: hi si manumissi sunt, Dedititij adpellantur Gaio lib.j.Instit.tit.j.

DEDVCERE, aliàs pro demere aliquid de summa pecuniarum, vel rerum. l. pater. D. de iur.dot. Inde dicimus, expensas, vel æs alienum deduci.l.si à domino. §. fi.& seq.D.de pet.hæred.l.fundus qui.D.famil. ercisc.l. venisse.D.de verb.signific. Deducere aliàs, pro redigere.l.j.D. arbo.furt.cæsar. Deducere item, pro perducere: vt, controuersiam ad exitum deducere. l.fi. D.de procurator. Deducere ad agnatos.

DEDVCTIO, significat nonnunquam absolutè dispendium, imminutionem rerum. Titius magnam patitur fortunarum deductionem. Deductia aliàs imminutio est, etiam iusta causa, fortè.

DEDVCTO ære alieno, non hoc ipsum solùm, hoc est, pecunia, sed quæuis onera veniunt accipienda. Vide Alciatum in l.venisse.de verb.signific.

Deductarum expensarum nomine cōprehenduntur fructus.l.si à domino.§.fi.& l.seq.D.de pet.hæred. Hæ nullo casu intercipiuntur.l.fundus qui.famil.erciscun.

DEESSE significat ad iudiciū non adesse.l.55.D.de euict. & apud Suetonium in Caligula. Inde Deesse per contumaciam.l.13.§.vnde tractari. D. de mino. Et Deesse cognitioni.l.27.§.j.D.de lib.caus.

DEFENDERE, est id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. Nec debet durior conditio procuratoris fieri, quàm est domini: præter quàm in satisdando. Vlp.in l.sed & ex.D.de procurato. Defendere rectè, id est boni viri arbitratu.l.6.D. iudicat. solui. Defendere videtur, qui satisdat.l.5.§. nunc videamus.D.iudic.solui. Defendere etiam is videtur, qui iudicium accipit.l.53.D.de procurat. Vt & defendi videtur, qui propter absentiam in nullo aduersarij sui caussam deteriorem facit.l.2.in prin.& §.pen. D.quib. ex caus.in poss. Defenditur rectè, qui sui præsentiam facit, & ad suscipiendum iudicium paratus est. Defendere Alberico aliquando ponitur pro obtinere.l. si non sortem.§.hæredi.D.de cond.indeb. Defendere etiam ponitur pro vindicare.l.si oleum. D. de dolo malo. Defendere, id est petere.c.quo iure. 8.distin. Defendere inculpatè, quid sit, pulchrè colligit ex verbis Bart.in l.vt vim.D.de iustit.& iur. Salomonius. Adde quæ idem Bart.docet in l.furē nocturnum. de sicar.

DEFENSIO est instantis, imminētisve offensionis propulsatio. Vbi hæc cessat, nō est quod propulsari queat. ab offensione enim omnis defensionis pendet ratio.

Vide M.Salomonium in l. vt vim. de iustitia & iure. Quo verò iure defensio nitatur, Bart. explicat in eadē. l. & quàm variè accipienda sit, refert ipse in l. de pupillo. §. j. & fi. D. de oper. no. nunc. Sicque Defendere sumitur apud Cæsarem: Et quod bellum non intulerit, sed defenderit: id est repulerit.

Defensio in libris feudisticis duplex obseruatur, Iuratoria & armata. Iuratoria est, cum deficiente vtrinque probatione, iusiurandum cum XII. sacramentalibus defertur, lib. feud. 2. tit. 58. §. 6. Fauorabilior autem is est cui defertur, lib. feud. 2. tit. 58. §. 4. Rursus hæc iuratoria duplex est, vna quæ reo principaliconceditur, vt iuret se fecisse, vel nō fecisse: altera quæ successori permittitur, vt iuret se neque scire, neque credere factum à decessore fuisse. d. tit. 58. §. 6. Armata defensio est, quæ per duellum, & singulare certamen instituitur, vt lib. 5. tit. 2. §. j. Siquis suorum parium per pugnam eum fatigate voluerit, vt per pugnam se defendat edicimus, & lib. 2. tit. 39. §. 3.

Defensio, pro excusatione apud Iurisconsultos, in l. sed & si reip. de vsur. hæc & in capitalibus iudiciis danda est. l. seruum quoque. §. publicè. D. de procuratorib. Itē pro exceptione vsurpatur. l. j. C. de iur. & fac. igno. l. si quidem. de exceptionibus. C. Defensio quot modis sumatur, vide Bart. in l. liberto. in fin. D. de negot. gest. Quando aliquid dicatur fieri ad defensionem, vide eundem in l. j. C. vnde vi.

Defensio ILLICITA dicitur, cum offensio licita censetur, Bald. pro quo text. singularis est in l. si seruus. C. de iis qui ad Eccl. confug. l. si pignus. §. si furem. de furt.

Defensio PLENA accipietur, vt ait Vlpianus in fin. l. item ait prætor. D. quib. ex causs. in poss. & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisdetur.

DEFENSOR dicitur, qui absque mandato, cum sola satisdatione pro reo in iudicio postulat, eúmque defendit, atque tuetur vt Procurator qui actorem, in l. minor. cū duabus proximè seq. D. de procu. Vnde Defensores, id est, tutores, vel curatores. l. j. qui pet. tut.

Defensor idoneus nō est minor viginriquinque annis, in quibus caussis in integrū restitui potest. l. minor. D. de procuratorib. Vide Paulum ibidem. l. neque fœmina.

Defensores CIVITATVM siue locorum non ex decurionibus, sed ex aliis municipibus seu ciuibus eligebātur olim tres, qui curarēt, ne tenuiores & infimi à nobilibus læderētur. l. 2. & 3. C. de defensor. ciuitat. Atque hi videntur fuisse similes tribunis plebis: ideo defensores plebis appellantur. l. j. C. de offi. iurid. Ciuitatum vindices appellantur in l. j. C. TH. si quacum. prædit. potest. Hi autem in Constitutionibus etiam magistratus vocantur, tot. tit. C. de defensor. ciuit. l. 2. C. de annal. excep. A quibus autem crearentur, & quinam, & quousque, vide. d. tit. de defens. ciuit. itē Nouellam. 15. Horum autem munus cum olim fuisset quinquennale, hac Nouell. fit biennale. Sunt &

Defensores rerumpublic. qui & Syndici dicuntur. l. j. §. tutores. D. quand. adpell. sit. sunt delecti actores caussæ communis. Lamprid. in Alex. Corpora omnium constituit vinariorum, lupinariorum, coligariorum, & omniū omnino artiū, hisque ex sese defensores dedit.

Defensor ecclesiæ, iudex vel aduocatus. c. saluatori. j. q. 3.

Defensores apud Mauricium biliguem, errant qui ex acie non exibant, neque excurrebant, sed ordines semper seruabant.

DEFERRE aliquem, est eum accusare. Sed deferre alicui, est grates & reuerentiam ei exhibere. D. de accus. l. libellorum. Et sic dicimus: Plus Deo deferendum est, quàm homini. De sentent. excommu. c. relatum. 11. q. 3. quisquis metu. & c. Iulianus. Differunt tamen Deferre, & Accusare in hoc, quia deferre fit reo absente, sed accusare fit reo præsente.

Deferre se dicitur, qui quod ei tacitè, & in fraudem legis relictum est, capere se non posse profitetur. l. j. l. 3. §. fin. l. 15. l. 16. D. de iure fisc.

Deferre, pro in censum deferre, & deducere. l. 4. §. in seruis. D. de censib. Senec. lib. j. de Benefi. Nec illis fraudi est, si quid in censum detulerint.

Deferre APPELLATIONEM, in iure Pōtificio, idē est, quod admittere adpellationem. Vide Archid. extra de adpel. cū adpellat. lib. 6. & c. an sit. de excep. eo. in anti.

Deferre CAVSSAM ad patronum dicitur cliens, cum eum consuluit, & ei controuersiæ ordinem, argumentúmque exponit.

Deferri dicitur HÆREDITAS, quam adeundo cōsequi possumus. l. 151. D. de verb. signific. Obuenit autem quæ ipso iure & quasi sua sponte ad aliquē hæreditas peruenit: nam defertur quæ testatoris voluntate in alienos translata est: quamuis id discrimen confundatur, vt l. 130. D. de verb. signifi. Eodem modo Deferri bonorum possessio dicitur, quam agnoscendo acquirere possumus. l. j. §. decretalis. D. de succes. edi. l. 8. D. de collat. bo. Sic Deferri legatum, cum eius agnoscendi potestas est, hoc est postea quam adita est hæreditas. Et Deferri actionem dicimus. l. 64. §. dabit. D. solut. matrim.

Deferre IVRAMENTVM, est aliquem arctare, vel adstringere ad iurandum: & quandoque defertur à iure, quandoque à iudice, quandoque à parte, quandoque etiam delatio à parte parti defertur. De omnibus his nota. C. de iureiur. l. j. & tot. tit. Potest autem ipsum deferre maior. 25. annis: minor etiam ipsum deferre non prohibetur, dum saltem conditio sua peior non fiat. Nam si læ datur, restituetur. De iureiu. l. nam postea. §. sed si minor. Etiam paterfamiliàs defert, filiusfamilias non item. C. de iureiur. l. nec filius. Item liber, non seruus. D. eod. tit. l. multò magis aliàs incipit, Quantò magis. in fine. Item compos mentis, non prodigus, nec consimiles, vt l. tutor. §. prodigus. D. eo. tit. & hoc in rebus quæ ad eos pertinent. Si autem administrationem adiit tanquàm procurator, licet ei iuramentum deferre in tribus casibus, scilicet, si specialem habeat administrationem, si in rem suam sit datus, & si generalem & liberam habeat administrationem, vt D. de iureiur. l. iusiurandum. §. si tibi. & l. sequenti. Et Episcopus habet hanc administrationem, quo ad ea quæ alienari possunt. Cui autem deferatur, dicendum est secundum Hostien. quòd à parte parti defertur: quod vocatur, secundum eundem, iuramentum voluntarium, vel extraiudiciale. Verùm aliud est necessarium & iudiciale, scilicet, quando iudex parti defert. vt C. de iureiur. l. 3. §. bonæ fidei. Vide de hac materia Hostien. in rit. de iureiu. sub. §. de iuramento assertorio. quasi per totum.

Deferre in ærarium, item deferre in principis commentarium, in l. abesse. D. de minorib. est id quod Gallicè efferimus, Enregistrer. Atque idem est quod referre in ærarium, & commentarios.

Deferre nomen, propriè non est accusare, sed apud magistratum vel iudicem aliquo crimine ante accusationem denunciare, & alium in capitis discrimen rapere. l. 10. D. de iur. pat.

Deferendi nominis formula hæc fuit: L. TITIVS PROFESSVS EST SE MÆVIAM LEGE IVLIA DE ADVLTERIIS REAM DEFERRE, QVOD DICAT EAM CVM C. SEIO ADVLTERIVM COMMISISSE. l. 3. D. de accus.

Deferre reum, idem est, quod postulare, & vt cognitionē suscipiat petere. l. deferre. de iur. fisc. quomodo autem id fiebat, docet Alciatus in l. indicasse.

DELATA hæreditas, vt explicatur à Terent. Clemente. l. delata. de verb. signific. proprie sic dici videtur, qui-

do eam hæres adire potest, ita quòd nihil neque ex parte hæreditatis, neque ex parte hæredis impedit, quò minus eam consequi possit. Aliud autem est hæreditas adquisita. Adquiritur enim hæreditas agnitione. l. ei qui ita. D. de cond. instit. non ipso iure post aditam hæreditatem, licet agnitio retro agatur ad diem aditæ hæreditatis. l. seruum filij. §. j. l. si tibi homo. §. cũ seruus. D. de legat. lib. j. Deinde legatũ delatum repudiari potest: adquisitum non potest. l. j. §. decretalis. D. de success. ed. Vide Cuiacium Obser. lib. 3. c. 11.

DELATORES, συνηγόρται ab Herodiano dicuntur. Qui enim suo nomine omisso, alieno subscripto accusationem instituit, Imperatores eum aiunt delatorum numero esse, in l. nostris. C. de calumniat. id est accusatorum. Aliàs Delatores sunt quales olim. Quadruplatores fere dicebantur, qui rem ad fiscum pertinentem ei vltrò præmij caussa denũtiant, vt puta, qui crimina publica, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inuentionem nunciant, de quibus tit. 11. lib. 10. C. Erãt & qui occultè caussam pecuniariam fisco deferebant, nec probabãt, de quibus est tit. 13. lib. 5. Paul. sent. A Synesio, κοινὸν ἀλάστορα τῆ χώρας dicuntur: ab Imperat. maximum humanæ vitæ malum. Ita autem turpe est delatoris nomen, vt iniuriarum teneatur, qui alium delatorem appellat. l. 3. C. de iniur.

DELATORIA curiositas, pro maxima diligentia exponitur, Gl. in l. nec supina. D. de iur. & fact. igno.

DEFERVESCERE significat ardorem animi, inuita ratione excitatum amittere, séque (vt ait M. Cicero) colligere: γελᾶσθαι, vt dicit Plutarch. in Alexand. παρ' ἑαυτῷ. quod à Liuio deflagrare dicitur. Spes, inquit, interdum subibat, deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse.

DEFICERE dicuntur, qui ab his, quorum sub imperio sunt, desistunt, & in hostium se numerum conferunt, Paulus in l. amissione. D. de capit. minut.

Deficere etiam dicuntur, qui animam agunt. l. 8. §. hostes. D. de pœnis. l. 32. §. si ambo. D. de donat. inter vir. Hinc

Defecta ætas. l. 3. §. ignoscitur. D. de SC. Silla. Et

Defecta senectus. l. 12. §. de illo. de vsufru. D. id est exacta. Hinc Defectæ senectutis homo apud Vlp. l. 12. §. 3. D. de vsufr. id est senio confectus.

Deficiunt debitores, qui labũtur facultatibus, & efficiuntur non soluendo. l. 3. §. multa. D. de iur. fisc. Vnde Defectus facultatibus. l. 33. D. de iur. dot. Sic, Defici cautio dicitur. l. 73. D. de cond. & demonst. Sic Defecta nomina accipe in l. 11. in fin. D. de vsur. Defecisse quoque conditio dicitur, quæ non existit ita defectam conditionem. l. 38. §. si quis seruum. D. de hæred. instit. Sic & Defici quem conditione dicimus. l. 8. l. 74. D. de cond. & demonst.

Deficere & hi dicuntur, qui hæreditatem omittunt, vel ante agnitam aditámque eam decedunt. l. 5. D. de vulg. l. 78. D. ad leg. Falc. Ita Deficientium partes interpretare. l. 53. in fi. D. de acq. hære. & l. vnica. §. sin autem ad deficientis. C. de cad. toll. Deficere ipsa quoque pars dicitur. l. 31. D. de cond. & demonst. quæ & alias cessare, & vacare dicitur.

DEFINIRE in iure ciuili, generaliter, & summatim quid statuere. l. 4. §. puto. D. de hæred. instit. l. 5. §. concessa. D. de don. int. virum & vxo.

DEFINITIO, propriè accipitur pro rei finitione, scilicet cum res à genere suo, vsque ad specialem & propriam differentiam sic demonstratur, vt quasi finibus certis cognosci possit. Sumitur etiam pro generali regula & canone. l. omnis definitio. D. de diuers. reg. iur. quam legem, Omnis, explicat eleganter Viglius. Institu. de testam. ord. in princ. atque à diffinitione distingui literarum notis. Nam definitionem adpellat generalem determinationem: diffinitionem, quæ rem quid sit, explicat, genere & differentiis confectam: quod improbat Antonius August. lib. 3. Emend. c. 9. atque in Pand. Flor. in vtroque significatu definiri, & definitio scribi. Definitionem genere & differentiis comprehensam explicat M. Fab. Quintil. in lib. Instit. orat. Bart. & cæteri. l. j. D. de testamen. Itaque Definitio, est oratio, qua quid sit res, explicatur, non ambiguis, vel obscuris, aut translatis verbis.

Definitio duplex est, propria, & impropria. Definitio propria est, quæ ex genere & differentia constituitur. Impropria, quæ & descriptio vocatur, est quælibet rei designatio, qualis est in l. j. D. de legib. Lex, inquit Papinianus, est commune præceptum. Cùm etiam priuilegia sint leges, non tamen communia præcepta.

DEFLORARE virginẽ, Archidiaco. c. vnico. de despõs. impub. lib. 6.

DEFORMATI fructus, qui delapsis floribus iam formati existunt.

DEFORMITAS apud Vlp. de ædificiis dicitur quæ aliqua sui parte deformata sunt. l. 7. D. de offic. præs. Et aduersus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.

DEFRVTVM, mustum est, quod decoctum, & despumatum est, Palladio, & Plinio lib. 14. c. 9. Vlpian. l. quæsitum. de fund. instr. Vas, inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret. Item de vin. & trit. leg. l. qui vinum. Mulsum, inquit, passum defrutum. Varro apud Nonium: Defrutum appellabant mustum quod ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferuefaciendo. At Sapam, quod de musto ad mediam partem decoxerant. Victorinus libr. de Orthographia defrutum scribẽdum putat, quod defruendo, & decoquendo tale fiat, quòd defrudetur, id est, defraudetur coctura & minuatur.

DEFVNGI, est explicari aliquo negotio, & finem ei imponere. Vnde defungi morbis, defungi vita dicimus. l. ex empto. §. idem libr. 2. D. de action. empt. accipitur plerunque defunctus substantiuè pro mortuo. Opponitur perfungi, hoc est, ad extremũ obire munus suũ, & strenuè operam nauare. Liuius lib. 6. Romani consules perfuncti, quod ad Capuam attinebat, cura, Gaio Neroni ex legionibus quas ad Capuam habuerãt, sex millia peditum, & trecentos equites decernunt.

DEFVNCTORIE, perfunctoriè, & translatitiè, pro eodem accipiuntur, hoc est, frigidè, remissè, nõ satis bona fide, nec ex animo scilicet, aut coacti, vel quia debemus. l. 2. D. ad SC. Tertul. l. aut qui. D. quod vi aut clam. Translatiuè, pro vulgari & non accurata diligẽtia. Opposit. Bona fide, Optima fide, hoc est, Citra omnem prorsus simulationem. l. j. C. qui munc. tut. se excus. Non defunctoriè, hoc est, non quæsito prætextu ad euitandum iustæ tutelæ munus. Accursius ineptè accipit pro transitoriè. Vide infra. Dicis caussa.

DEGLABRARE, Paul. in l. cædere. D. arbor. fur. cæsa. Cingere est, inquit, deglabrare. Bud. hanc legem corruptam esse putat, indicátque ex compendio Græco, quomodo hic locus legendus sit: mauult enim legi, deglubere. Haloander à veteri lectione non recedit legitque deglabrare, quæ est Pandect. Flor. lectio, pro corticẽ vndique eximere. Turnebus verò Aduers. libr. 23. c. 19. ex Deglabare, quæ est lectio veterũ exẽplariũ, Declauare legendum censet, quod est vndique ramos & clauas amputare, solúmque relinquere truncum & stirpem. Idque loco Ouidij motus qui pinus succinctas dixit, quòd est sursum & altè cinctas, quòd nullis à stirpe ramis ad summum cacumen obsideantur.

DEGENER dicitur, qui moribus non respondet, vt colligitur ex textu & gl. in auth. de non alien. §. nũc ergo.

DEIICERE, est ex eminentiore loco aliquid demittere,

quod

quod noceat, aut statim, aut aliquo tẽporis intervallo. Sic accipitur in tit. D. de his qui deiecerint vel effud.

Deiicitur in interdicto, Unde vi, id est expellitur is, qui possidet: siue naturaliter, siue ciuiliter possideat, Vlpianus in l. j. D. de vi & vi armata. Refertur autem ad personam eius, qui deiecit, nec pertinet ad eum, cuius familia deiecit. Ibidem. Atque Deiecisse videtur tam qui suis manibus expulit, quàm qui mandauit, vel iussit, vt aliquis deiiceretur. Ibidem.

Deiecisse locatorem colonus videtur, qui ei cui locator possessionẽ vẽdidit, possessionẽ non tradidit: nisi probabili caussa ductus id fecerit, l. 12. D. de vi & vi arma.

DEIECTIO duplex est, armata, & non armata. Qui armata deiicitur, quamuis nõ possideat, aut vitiosè possideat, restituitur, l. 14. D. de vi & vi arm. qui non armata, nequaquam, nisi possideat.

DELEGARE, est vice sua alium reum creditori dare, vel cui iusserit, l. 11. D. de noua. & deleg. & tot. illo tit. & l. 45. D. manda. quod præsupponit nouationem, glos. ad ll. 3. C. de nouat. Dicunt autem Iurisconsf. Delegare debitorem, id est alium pro se qui soluat substituere: sic delegare reum, nomen, l. 9. D. de præscr. verb. l. 8. §. interdum. D. ad S. C. Velleia. l. 48. in fin. D. de pecul. Hinc Seneca lib. 4. de Beneficiis: Debitores nobis deos delegat, precatúrque vt illi pro se gratiam referant. non derogat, vt legitur in vulg. exempl. Unde Delegatio nominum, id est, alterius debitoris in suum locũ substitutio: veluti cum debitorem meum creditori meo assigno. pass. sub rub. de nouat. & delegat. Seneca lib. de Benefic. 5. Quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta sit solutio. Translatè Cic. videtur sumpsisse in orat. pro Fonteio: Quid si hoc crimen optimis nominibus delegare possumus, & ita vt non culpam in alios transferamus. Sic l. 11. C. de donat. & sic delegatio est accipienda in l. 17. D. de condict. furt.

Delegare etiam est mandare, & committere, l. 32. §. quæsitum. D. de arbit. Unde iudex datus.

DELEGATUS appellatur, l. 5. 11. & 14. C. de iudic. & extr. de offic. & potest. iudic. deleg. in antiq. per totum. Delegatus autem dicitur, cui caussa committitur terminanda, vel exequenda, vices delegantis repræsentans, & in iurisdictione nihil proprium habẽs, l. j. D. de officio eius cui mand. est iurisdict. quo verò distet à Vicario, hoc est, vt interpretes barbarè dicunt, à Vicegerente, seu Locumtenente, Bart. indicat in l. prima & sequenti. C. de his qui vicem alt. ger. Atque Delegati iurisdictionem non suo iure, sed alieno beneficio habent. Horum autem alij quidem à fortuna seu culmine imperiali dari, alij simplici appellatione Principis delegati, quidam ex sacra iussione dati, quidam pedanei. Vide Cantiuncu. cap. 2. de officio iudicis lib. 2.

Delegatam pecuniam Paulus dixit, pro decreta, constituta, ac assignata, in l. 2. ad leg. Iul. pecul. Et delegatæ iurisdictionis vocabulo vsus est Papinianus in l. j. de officio eius cui mand. est iurisdictio.

DELEGATIONES indictionis tributariæ, l. 3. C. de anno. & tribut. lib. 10. l. j. & vlt. de indictio. eo. lib. Nouell. 128. Δελεγατίωνας vocat συμπερίγραφος. Suidas ἐπιλεγῆ ... ... sunt enim descriptiones quibus exigendorum tributorum & annonarum modus continetur, quæ & Delegatoriæ dicuntur, quod delegari mittiq; in prouincias solerent. Dicuntur & ... & ἐπιγραφαί.

DELEGATORES, Nouella 130. ij sunt quos Harmenopulus Epit. 6. tit. 14. legatarios vocat, quorum erat scilicet, eos qui annonæ penuria inuectas species supprimebant & flagellabant, præfectis prætorio deferre: atque iis pro salario 15. pars copiarum dabatur.

DELIACA supellex Ciceroni appellata, in qua erãt triclinia, & lecti cum pedibus, & fulcris ex ære Deliaco factis. Hæc Baifius in libel. de vasculis.

DELFICÆ, seu Delphicæ, apud Paulum l. 3. D. de supell. leg. qua voce etiam in receptis sententiis vtitur, abaci sunt, vt scribit Iac. Cuiacius, è quibus vina ministrantur, nõ (vt in Basilicis legitur) αἱ τὰς ... ..., licet & hi inter vasa ponantur à Plinio lib. 33. cap. 11. Atque eius sententiæ adstipulantur glossarum veterũ interpretatio, Abaci, delphicæ ministeriũ, vt Iuuenalis: qua sanè videtur hic Iuuenalis locus significari:

Ornamentum abaci, necnon & paruulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron.

Marmoreã enim delficã fuisse Porphyrio scribit. Cic. 4. in Verrem: Mensas delficas è marmore. Martialis:
- aurum non simplex d lfica portat.

Agretius, In delfica (inquit) cõparia vasa semper sunt.

DELETA, in l. j. D. de iis quæ testa. del. id est oblita maculis, quæ lituræ vocantur.

DELIBARE hæreditatem propriè dicuntur legata, quæ dodrantem non excedunt: vt onerare, cum dodrãtem exceduñt: & exhaurire, cum assem absumunt.

DELIBATIO hæreditatis, legatũ esse dicitur, l. 116. D. de leg. li. j. ẽstq; quod testator, ex eo quod vniuersum hæredis foret, deminuit, decerpit, & subducit. Ex aduerso illibatus quadrãs, l. 10. §. Papinianus. D. famil. ercis. pro integro, & legatis non imminuto posuit Papinianus.

DELIBERARE, est factũ diligẽter tractare, & mente prouoluere, l. Aristo. D. de iure delib. siue consilium aliquid faciendi, vel non faciendi capere. vide Budæ. in prio. adnot. ad Pand. dicitur à libella quã quid perpẽditur, Festo lib. 4. Deliberandi autẽ ius, quod à Prætore hæredi concessum est ad statuendũ, vtrũm hæres esse velit, an non, quod erat dierum centum, vide toto tit. D. de iur. delib. l. 26. D. de contrah. empt.

DELIBERATIO est prouida caussæ circũspectio, cum qua ratio totum agit, & furor sibi nihil vendicat. 12. quæst. 3. c. illa præpositorum.

DELICATUS debitor est, quasi luxui consecratus: quod enim nunc dedicatum, priùs delicatum dixere. Vlpianus de pigne. act. in fin. l. si seruos. Igitur hæc, inquit, à iudice erunt dispicienda, vt neq; delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur.

DELINQUERE minus est quàm peccare. hine obligationes nasci dicuntur ex delictis priuatis: accusationes ex criminibus.

Delinquere feudum, pro cõmittere, vel committere culpam quamobrem alteri debeatur, lib. feud. 2. tit. 31. Vasalli feudum delinquentis, licet ad agnatos quãdoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus aspirabit.

DELICTUM generale verbum est quo quid prætermissum significatur, ex Festo libr. 4. B. Augustinus definit declinationẽ à bono, qua bonũ prætermittitur: & quid à crimine distet collige ex glo. in Auth. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi oportet. & vide sup. Crimen.

Delictum pro stultitia poni ait Albericus in Lcũ mancipium. D. de ædilit. edict.

DELINIMENTA nouercalia, apud Iurisconsultos in l. 4. de inoffi. testa. Interpres nouercales blanditias exponit. Cicer. 5. de Finib. Qui blanditiis præsentiũ voluptatum deliniti, atque corrupti.

DEMENTES sunt mente capti, qui propriè loquendo à furiosis diuersi sunt: ideóque ab his separantur l. 2. D. de inof. test. l. 27. §. coram. D. de arbit. Atque is propriè est, qui nescit exprimere quod velit, aut nolit, c. pastoralis. de cleri. ægrot. lib. 6. & ibi bonus textus & glossa.

DEMENTIA à furore separatur, l. 6. D. de curat. furio. l. fi. §. j. D. de admi. tut. Demens enim est cum non vsquequaque, sed ex parte tantùm errore mẽtis affectus est: quem & Cicer. Tusc. 3. stultum vocat. Græci dementes ἀνόητους, furiosos μανιώδεις vocant. Dementia M. Ci-

ceroni 3. Tuscul. est adfectio lumine mentis carẽs, cùm non integra mens est, & sana tuetur tamen mediocritatem officiorum, vitæque communem cultum, atque vsitatum. Hæc propria est verbi significatio, quæ latiùs plerunque porrigitur, vt cũ furore dementia confundatur. Quintilianus 348. Declama. Dementia est ablatus rerum omnium intellectus.

DEMINVI VETARO. His verbis Prætor non tantùm alienationem impedit, verumetiam actiones exerceri non patitur. Vlpia. in l. air prætor. D. de iure delib.

DEMINVTVS CAPITE, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliã adoptatus, & qui liber alteri mãcipio datus est, & qui in hostiũ potestatẽ venit, & cui aqua, & igni interdictũ est. Festus. vide Cap. deminuti.

DEMOGRAMATEI, plebis scribæ, l. 4. C. de tab. scrib. & leg. vbi corruprè Medogrammatei.

DEMOLIRI sepulchra, crimen est læsæ religionis, & sacrilegij, l. j. & l. pen. C. de sepulchr. violat.

DEMOLITIO, Molitioni opponitur, l. stipulatio. D. de oper. nou. nun. siquidem demoliri, est extructa diruere: Moliri ædificare est. Vlpian. tit. de vsufruct. l. hæres. Antequàm vsufruct. prohibuerit, demolierit. Et demolitus passiuè, vt in tit. de vsucap. l. eum qui.

DEMONSTRATIO est quæ vice nominis fungitur. l. 34. D. de cõdit. & demonst. l. 6. D. si cert. pet. At à caussa, & cõditione multùm dissidet, l. 75. §. j. & l. 96. D. de leg. j. Demonstratio plerunque rem factam ostẽdit: Conditio futuram, l. 34. in fi. D. de condit. & demonst. id est, Demonstratio in præsens vel præteritum: Conditio in futurum tempus confertur, vt ex l. 85. D. de leg. 3. patet. Theoph. in §. huic proxima. Inst. de leg. hæc duo ita distinguit, δεμονστρατίων δ' ἔστι δύναμις πράγματος ὁ λεγατεύεται. καῦσα δὲ ἔστι δύναμις τῆς αἰτίας δι' ἣν ληγατεύεται.

DENA, decem, l. si quis testamento. D. de leg. j. Ant. Aug. lib. 3. cap. j. ait dena significare singulis decem.

DENARIVS, inquit Varro lib. 4. Ling. Latin. sic dictus, quod denos æris valebat. Est autem nũmus drachma, & scrupulo constans. Alexand. ab Alex. li. 2. ca. 20. vide Ant. Aug. lib. 2. cap. 8. Emend.

DENEGARI non debet ius iustè deprecantibus, teste Vlpian. in l. 1. de his qui sui vel alieni iuris.

DENOTARE pro infamare, ignominia notare. Pomponius eleganter vsurpauit: Turpia, inquiens legata, quæ denotãdi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribẽtis pro nõ scriptis habentur, l. turpia. D. de leg. j.

DENVNTIARE testimoniũ alicui, vetus locutio, quæ, ad testimoniũ dicẽdũ vocare aliquẽ significat, l. 4. & l. 19. D. de testib. l. 6. D. ad leg. Iul. repet. Sic in lege Manilia; Testibus publicè dũtaxat in res singulas decẽ denũtiãdi potestatẽ facito. & vide Quint. li. 5. c. de testib.

DENVNTIARE auctori est eum ad rẽ defendendã conuenire, l. 29. §. fi. l. 53. in fi. 55. & 56. §. si præsente. l. 74. §. j. D. de euict. Inde Denuntiatio pro euictione interposita, l. 63. D. de euict. Est & Denuntiatio, iudicium præcedens, l. 7. D. de inoffi. testa. Denuntiare domum, pro ad domum, l. j. §. j. D. de lib. agno. Denuntiasse verò in lege Iulia de adult. qualiter accipiatur, explicat Vlpia. l. 17. D. de adult. secundum quam l. 2. & l. 39. §. duos. D. eo. tit. intelligendæ sunt. Eodem modo Denuntiare crimen accipimus, in l. 6. C. de accusat. Hinc,

DENVNTIATVS, cui fit denuntiatio, l. venditor. D. de iudic.

DENVNTIATIO, criminis delatio, l. 4. D. ad S.C. Turp.

Denuntiatio specialius, angustiúsve, nomen, quam protestatio, Alciat. l. detestatio. nu. 4. D. de verb. signif.

Denũtiatio, ciuilis interpellatio, siue admonitio olim obseruabatur: quæ debitoribus in personã solẽniter fiebat, antè quã cõuenirẽtur apud iudicẽ. Siquidẽ agẽs aduersario huiuscemodi denũtiabat, Tali die adsis mecũ disceptaturus. A qua denũtiatione licet hodie recessũ sit cõditionis tamẽ nomẽ pro personali retẽtũ est actione, vt monuit Theoph. in §. appellamus. Inst. de actio.

Denuntiationes in l. 5. D. de pœ. l. 7. & 9. C. quomodo & quãdo iud. & Paul. lib. 5. Sent. tit. 5. accipiẽdæ sunt interpellationes, quibus ad iudicẽ quis per officiales magistratus euocatur. C. Harmenop. lib. j. ὑπομνήσεις vocat.

DENVNTIATIO, canonicis est delatio criminis alicuius ad præsentiam: quæ triplex est, euangelica, iudicialis & canonica.

DENVO, rursus, vel de integro, vel (vt Alberi. placuit) tertio loco, l. cũ prior. & ibi glo. D. de distract. pign. l. j. C. de erro. calc.

DEPACTVS Budæo in Forensib. ex M. Cicerone, qui se litibus explicauit. Depactus etiam dicitur turpiter pactus, Vlp. in l. 3. D. de calumnia. Hinc depector, vel, vt aliis magis placet, Depasciscor, quòd est pactione transigo: quod tamen honestè etiam dici potest. Cic. lib. 2. de Inuentione: Quidam Imperator, cum ab hostibus circũsideretur, neq; effugere vllo modo posset, depactus est cũ eo, vt arma & impedimẽta relinqueret, milites educeret. Scribitur etiã, Depectus. Constant. l. j. C. Th. de rapt. virg. Si quis nihil cum parentibus puellæ ante depectus, inuitam eam rapuerit, &c. Hinc,

DEPACTIO, pactum significat, l. 2. C. de abolit. sic enim ibi legendum quidam admonuerunt: nec ineptè.

DEPENDERE, est præstare, soluere, l. 3. §. in iis. D. de vsu.

DEPERDITVM intelligitur, quod in rerũ natura esse desiit: deminutum verò, quòd vsucaptũ est, & ob id de hæreditate exiit, l. deperditũ. D. de petitione hæredita.

Deperdita nomina, l. 16. D. de admin. tuto.

DE PLANO, id est æquo loco, & nõ excelso: veluti vnde magistratus in tribunal, quod editiore in loco positum erat, conscendebant: Græci interpretes in Basilicis vertunt, ἐξ ἐπιπέδου, libr. 48. Hinc illæ notæ V.D.P. L.P. hoc est vnde de plano legi possit, l. j. D. de iis quæ in testa. delent. De plano, id est absque caussæ cognitione, d. l. 9. §. 3. Atque de plano, & pro tribunali opponuntur, l. 3. §. 6. D. de bo. poss. Si caussa cognita bonorum possessio detur, nõ alibi dabitur, quàm pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, neq; caussa cognita bonorum posses. alibi quam pro tribunali dari potest. Item l. 2. §. j. D. quis ord. in bo. pos. l. j. §. 4. D. ad S.C. Turpil. l. 18. D. de quæst. l. 9. §. 3. D. de offic. Procõs. Senec. de Clem. lib. j. Hæc tamen, inquit, magnanimitas in bona fortuna lætiorem locũ habet, meliúsque in tribunali, quam in plano cognoscitur.

De plano, sine libello, l. de submersis. C. de naufr. lib. 10. De hoc vide Bar. in extrauag. ad reprimendũ. in verb. de plano, & eundem in l. ne quicquam. D. de offic. proconf. & clem. sæpe. de verb. signif.

DEPONERE est demoliri, & ad aream redigere, & solo æquare, l. 23. in fi. D. de vsucap. l. 8. D. si seruit. vind. l. 83. §. sacram. D. de verb. obligat. Hinc Depositio ædificij demolitionem significat, l. 9. §. item Pomponius. D. quod metus caus. Sic etiam Deponere ædificium, deprimere significat, l. 6. D. si seruit. vindicet. l. 17. D. de seruit. vrban. prædio.

Deponere est custodiẽdũ rẽ dare, tot. tit. D. & C. depositi.

DEPOSITIO, vt diximus, demolitionem ædificij significat. Est autem καθαίρεσις, apud Pontificios, amotio facti sine solennitate, c. degradatio. de pœnis lib. 6. & hæc dicitur simplex depositio. Abbat. Quibus autem ex caussis fiat depositio, docet glossa magna in fine cap. 1. 15. quæst. 8.

DEPOSITVM est quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo quod ponitur. vocula enim, de, auget, l. j. D. depositi. & hoc conuentionale, vel ex conuentione dici potest. Est & depositum iudiciale, cùm res ea, de qua controuersia est, apud officium, vel vbi iudex statuerit, deponitur, l. 16. in fi. D. deposit. l. 7. §. fin.

D. qui satisd. cog. l. 7. D. deposi. & alibi sæpissimè.

Depositi ad depositum non admittitur compensatio. l. si quis. C. depositi. Depositum debet restitui hæredi non minus, quàm defuncto, l. j. §. si pecuniam. l. si plures. in princ. D. depositi. Depositum est furi restituendum. Bald. in tit. de deposit. & vide suprà. Actio depositi.

DEPOSITARIVS est, apud quem res aliqua deponitur custodienda: & ita sumitur in authen. Sed iam. C. depositi. Et differt à sequestro: quia depositarius ad hoc præcisè tenetur, vt depositori rem restituat, & tenetur maximam diligentiam adhibere: sed sequester neutri litigantium tenetur præcisè rem restituere, sed indeterminatè illi qui vicerit. Depositarius autem non opponit compensationem deponenti, l. fi. C. de compensatio. l. si quis. C. deposi. cap. 2. eodem titu. item Depositarius non potest opponere quæstionem dominij, Bart. in l. commodare. D. Commoda. l. si quis. C. cod. titu. Depositarius statim debet cogi vt restituat, l. si quis vel pecunias. C. deposi. Quinimo Depositarius si vtitur deposito contra voluntatem domini, vel denegat illud, committit furtum, & condemnatus efficitur infamis, Panor. in ca. j. in j. not. de depos.

DEPORTATI, ij erant quibus Princeps insulas adnotabat, vel de quibus deportãdis scribebat. Vide Exilium.

DEPORTATIO, species erat exilij atrocissima, cũ scilicet quis ita ciuitatem amittebat, vt neruo aut compedibus vinctus, in aliquam nauim imponeretur, & seruis publicis, vt eum in insulam certam transferrent traderetur. Hinc ἀπόλιδες & ad peregrinitatem redigi dicebantur, l. 17. D. de pœn. l. 10. §. sed si per. D. de in ius vocan. l. j. §. in quibus. D. de legat. lib. 3. Atque hoc inde natum esse videtur Turnebo, quod Senatus censuit milites eos qui ex Cãnensi acie refugerant, ex Italia in Siciliam esse deportandos, nec antè inde reportandos in Italiam, quàm Pœnus Italia depulsus esset. Deportatio autem successit in locum interdictionis ignis & aquæ, l. 3. D. ad leg. Iul. pecul. l. 2. §. j. D de pœnis. Nouel. de iis qui nupt. ite. Constit. 22. Deportatio autem dicitur, quasi portatio de eo iure, quod quis in ciuitate habuit, ad exilium perpetuum: adnotata illi prouincia, vbi manendum sit, l. inter pœnas. D. de interd. & relegat. Libertatem interim non adimebat: ideóq; media censebatur capitis deminutio. Instit. de cap. demin. §. minor, siue media. & l. vlt. D. eod. tit. Nam quod refert Callistratus, l. cognitionum. de extraord. cognit. libertatem deportatis ademptã, de iure Quiritium intelligere videtur voluisse, vtpote quibus nec testamentum facere, nec ex alterius testamento quidquam capere licuerit: nec eorum omnium aliquid habuerint, quæ iuris ciuilis magis quam gentium sunt, l. si quis filio. D. de iniust. rupt. l. j. D. de legat. 3. l. quidam. D. de pœnis. Etenim iure ciuili (ait Boëtius in topic. Cic.) fieri aliquid non inter alios, nisi inter ciues Romanos potest. Itáq; ἀντινομίαν illam cõciliant Fr. Duarenus lib. j. Disp. c. 9. & Iac. Cuiacius in illũ Instit. locũ.

Deportatio à relegatione sic differebat: deportatio in perpetuum damnabat: relegatio, aliàs in perpetuum, aliàs ad tempus. Item deportatio adimebat ciuitatem Romanam: relegatio non æquè. Itémque deportatus amittebat bona: relegatus minimè, l. relegatorum. §. hæc est differentia. & §. sequenti. D. de interdictis & relegatis. Addam deportationẽ esse, cum ei qui damnatus est, certo spacio circunscribitur pœnæ locus: relegationem, cum quis exire fines patriæ iubetur.

DEPRECATIO, de qua Tryphoninus l. tres tutores. in princ. D. de admi. tut. l. auxilium. D. de minor. est, vt definit M. Cicero, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur.

DEPRECIATVS, in l. 27. §. cæterum. D. ad leg. Aquil. Sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depreciata facta sunt. & Tertulliano lib. 4. aduersus Marcionem, id est vilis factus, & nullo pretio dignus. Lexicon B. Germani ad Lutetiã Parisiorum vertit depreciatos ἐλαττωθέντας, quasi pretio imminutos dicas.

DEPRIMERE vitem, in l. si vitem. 22. D. quod vi aut clàm dicitur, qui eam in terram deductam defodit, vt anno insequẽti renouetur. Si vitem meam, inquit Venuleius, ex fundo meo in fundum tuum depresseris, eámque in fundo tuo coaluerit, vtile est interdictum. Fl. Pand. deprehenderis legunt, sed corruptè, cùm in manuscripto exemplari, Depresseris, exponatur, Propagaueris. Cato de re rustica cap. 3. Arbores facito vti bene maritæ sint, vitésque vti satis multæ afferantur, & sicubi opus erit, de arbore deiiciantur, & in terram deprimantur, &c.

DEPRESSA nauis, pro submersa, l. si nauis aduersa. & l. cum depressa. D. ad l. Rhod. de iactu.

DEPREHENDERE aliquem, est quod barbari dicunt, capere in ipso facto, ita vt nec fugere, nec inficiari possit: vt deprehendi in adulterio, l. palàm. §. quæ in adulterio. D. de ritu nupt.

DEPROPERARE, vt apud Plaut. pro valde properare, in l. vnica. in fin. de oper. nou. nunc. & l. 2. §. sed quia diuinæ. de ver. iur. enucl.

DEPVGNARE ferã quæ regioni nocet, l. j. ç. 5. D. de postul. pro interimere, vel expugnare: quamuis eo in loco sunt qui expugnare legant. Ibidem, Depugnare cũ feris vel bestiis, pro pugnare. item l. is qui. D. de accus.

DEPVTATI, in l. fin. C. de seruis fugit. à Iuliano Patritio Nouel. 85. statuti numerorum, milites sunt, annonas ferentes ex publico, qui numeri cuiusque militum arma procurabant: aliàs fabricenses deputati dicuntur, sicque in Notitia Rom. imperij leguntur. Deputati scholæ agentium in rebus, & deputati domesticorũ, & deputati equitum & peditum. Planè Leo Imp. in libel. de bellico apparatu ait, Qui antiquis temporibus δεπουτάτοι, suis temporibus σκρίβωνες dicebantur. Sic, Deputati sacræ vestis, l. 7. C. de palat. sacr. largit.

DERECTARII, qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, id est qui malis artibus scandũt in aliena cœnacula, aperiunt fenestras hamis, vncinis, vel qua alia ratione (vnde etiam apertularij dicuntur) atq; ita introeunt furãdi animo. Glossæ veteres. Derectarius, ὁ ἐπὶ τὰς ἀλλοτρίας στέγας διὰ κλοπῆς ἀνερχόμενος ἢ εἰσιών. Turn. Aduers. lib. 9. cap. 17. Diætarios etiam vocari scribit, quòd cœnaculum diæta etiam non malè vocari possit, cum in diæta sit, eorum enim est diçta, qui in cœnaculis habitant: sed illud potius videri. His absimiles nõ sunt parietũ aut foriũ effractores, l. 1. & 2. D. de effract. qui & θυρεπανοῖκται, & διαρυκτοκλῶπες dicũtur in glossis, de quibus Iul. Firmicus Matheseos 6. Horũ meminit l. 7. D. de extraord. crimi. vbi, e, pro i, vt olim apud veteres, ponitur. Directarios vocat Paulus lib. 5. Sent. tit. 4.

pro Derelicto habetur, quod dominus ea mente abiicit, vt in numero rerum suarum esse nolit, &c. l. 56. D. de stip. seruo. §. pe. Instit. de rer. diuis. quo loquendi genere & Cicero lib. j. Epist. 8. ad Atticum vsus est. Imp. Iustinianus Nouel. 22.

Derelictum videri non potest quod salutis caussa interim dimissum est, l. 21. §. j. D. de acq. possess.

Derelinquere iniuriam, id est, abolere. Institu. de iniuriis. §. fi. Et ideo si quis iniuriam dereliquerit, hoc est, statim passus ad animum suum non reuocauerit, postea ex pœnitentia remissam iniuriã non poterit recolere.

DERELICTVM dicitur illud, quod caret possessore, vel quod in nullius est possessione, vt Institut. de re. diui. §. hoc amplius. circa fin. & vide D. pro derelicto. Et vide §. qua ratione. Institut. de rer. diuis. Authent. de nupt. §. sed multo. C. de infant. expos. l. 2. & pro derelicto, per totum. Quo distet derelictum à deperdito, indicat

indicat Iauol.in l.interdum.D.de acquir.possess.

Deridere sententiam, pro improbare, seu opinionem confutare, apud Vlpian.in l.sed an vltrò.de negot.gest.D.

Derisorium magis, quàm vtile legatum, apud Vlp. in l.si domus.71.de leg.1.quod deridendi magis, quam vtilitatis gratia sit legatum.

Derogatur legi, cum pars detrahitur, l.102.D.de verb.signif.putà prima. Vlpianus epitome tit.1.& vide infrà in tractatu legum.derogare enim, ait Festus, detrahere est. Abrogatur verò, cum prorsus tollitur.

Descendere, pro nasci, oriri, tum apud Vlpian.tum cæteros. Hinc à nobis nati descendentium nomine veniunt, qui cum ascendentibus rectam lineam constituunt: de qua vulgatum illud, Nullos ascendentes inter se posse connubium contrahere. Quare si Adam hodie superstes esset, non posset ducere vxorem. per glos.in l.nuptiæ. D.de ritu nupt.Instit.de nupt.§.inter eas.

Descriptio fit adscripto collatorum nomine & collationis modo, l.j.C.de apoch.public.lib.10. A Græcis appellatur ἀπογραφή, Lucæ ca.2.de Christi natiuitate loquenti.

Descriptio bonorum, quomodo licitè fiat, Barto. pulchrè tradit in l.mandatum.D.de requir.reis.in l.defensionis.C.de iur.fisc.lib.10.

Descriptio, subnotatio, adscriptio, cognitio, dispunctio rationum, instrumentorúmve, differunt. Describimus ea quorum exemplum accipimus. Subnotamus, cùm quasi inuentarium conficimus, l.fi.C.de bon.aucto.iudi.posс. Adscribimúsque, quot corpora instrumentorũ sint, & de quare. Cognoscimus, cùm ea legimus atque relegimus: qui enim rationes recognoscit, verum est eum ipsa cognoscere: sicut qui reddit, dat: qui repetit, petit. Bart.in Rub.solut.matr. Dispungi rationes, qui data & accepta confert, excutitque & examinat. Vnde & dispũctio, pro diligenti percõtatione, & examinatione accipitur, l.si statu lib.pœnæ in fi.D.de statu lib.

Deserere propriè militum est, qui relinquũt locum in acie, aut sine comitatu discedunt ex castris. Hinc, desertor, & desertio, de quibus sæpe in lib. D.Bart.an idem Desero & Derelinquo significent, excutit in l. qui agros.C.de omni agro deserto. Deserere accusationem, actionémve dicitur, qui in totum ab accusatione destitit, eámque reliquit, modo sine fraude aduersarij id fecerit, l.21. D.de inoffic.testa.l.10. D.de iudic.l.6.§.qui iudicij.D.de decur. Sic Deserere vadimonium dicitur, qui se ad vadimonium & condictum diem non sistit. Vide vas.

Deserta promissio, contempta & non obseruata, l. 4.§.2.D.si quis caution.b. Quæsitum est an possit conueniri ne vlla exceptio in promissione deserta iudicio sistendi caussa facta obiiciatur. Contemptam vocat Paulus l.si duo.D.eo.

Desertam caussam Iureconsulti composita voce Eremodicium vocant, l.& si sine dolo.D.de minoribus.l.cum quærebatur. D.iudicat. solui.item l. properandum.C. de iudic. Dicitur autem deserta caussa, cum altera parte absente fertur sententia. Hinc prouerbialis schemate, Vincere deserta caussa, est vincere nullo contrà pugnante.

Desertor miles est (inquit Modestinus) qui per prolixum tempus vagatus, reducitur, l.desertorem.§.3.& l. 4.§.penult.& l.5.D.de re milita. Ab effectu. Quintilia. lib.7.cap.7.

Desertor accusationis, in priuatis criminibus, punitur arbitrio iudicis, pro qualitate admissi, l.si quis repetere. §.si stellionatus.& l.& in priuatis. D.ad S.C.Turp.

Desidero, præter notam significationem, notat & deficere. In quo sensu accepit iurisconsl.in tit. Si libert. ingenu.esse dic.l.quoties. Siue officium, inquit, desideretur, id est, deficiat in eo, qui debet obsequi & obtemperare.

Desiderare est in iure aliquid postulare, & (vt vulgò loquimur) requirere, l.4.§.solent.D.de tabulis exhib.l.30. D.de procurat.l.32.D.de adopt.& alibi sæpissime. Desiderare interdictũ, id est, à prætore petere, l.40.D.de procurato. Et Desiderare præiudicium, l.vlt.D.si libert.inge.esse dica. Et, Desiderare per interdictum, l. j.§.j.D.de ventr.inspic. Desiderare actionem, l.si verò plures. §.hæc actio.D.de iis qui deiec. vel effud.id est, postulare, & requirere, vt innuit verbum ibidem subiectum.quod fefellit Oldendorpium. Hinc,

Desideria, pro libellis supplicibus, postulationibus, & precibus, & (vt nunc pragmaticorum vulgus loquitur) Requestis, l.4.§.ingressus.& l.9.§.obseruare.D. de offic.procons.l.j.D.de postul.l.15.de offic.præsid.l. 15.D.de in ius vocan. Sueton.in Augusto cap.53. Promiscuis salutationibus admittebat & plebẽ: tanta comitante adeuntium desideria excipiens, vt quendam ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem.

Desiderati milites, secundum consuetudinem deperditi, vel qui perierunt: vel secundum rationem, vt Valturius refert, quòd absentium rerum, necdum inuentarum, fit desiderium.

Designatores, i.athletas.D.de his qui not.infam. sunt arbitri certaminum.

Designatores, inquit Vlpian. quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celsus probat: quia ministerium non artem ludicram exerceant. Et sane locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Aliàs Designator dicitur pro eo qui præest ludis funebribus, designátque quid & quo modo, & quo ordine quidque sit agendum, quæque ornamenta sint adhibenda. Hinc Horat. Epist.lib.1.epist.2.

- dum ficus prima calórque Designatorem decorat lictoribus atris. hi enim lictoribus atratis stipati incedebant.

Designatus, id est, electus, l. Barbarius. D.de offic. præto.

Desinere abesse res tũc videtur, cùm sic rediit in potestatem, ne amittere eius possessionem possimus ob hoc, quòd furto primùm subtracta est, l.mulieris.15.D. de verborum signif.

Desinere, perpetuam desinentiam sonat, l.fin.§.quod inquit.D.de adsig.lib.

Desiisse non videtur, quod nec incœpit, l.96.de cõdi. & demonst. Desinere tamen pertinere vsumfructum quod ad stipulationẽ, qua cauet fructuarius se restiturũ rem, cũ vsufructus ad eum pertinere desinet, accipimus, etiã si nec cœperit pertinere, quãuis legatus esset, l.j.in princ.& l.3.§.j.D.vsufru.quemadmo.caue.

Desiit dolo possidere, quæ sunt prætoris verba, sic accipere debemus, inquit Vlpianus, desiit habere facultatem restituendi, l.j.D.quod legator.

Desistere à lite contestata is videtur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totũ, vt ait Vlpianus l.destitisse.D.de minoribus. Desistere enim est de negocio abstinere, quod calũniandi animo instituerat. Destitisse etiã in S.C.Turpil.cũ dicimus, qui in totũ agendi, accusandive animũ deposuit, l.6.D.ad S.C.Turpil. Destitisse & is existimatur, qui post intentatũ crimẽ adulterij accusatam duxit vxorem, l.40.in fi.D.de adult.

Desperati homines, idoneis auctoribus sunt, de quibus nulla est spes. Nostri Interpretes absolutè vsurpant, pro cõscíscentibus sibi mortem: de quorum bonis, C.& D.tractant vulgati tituli, Azo in Summa.

Desperatio, ægritudo sine vlla rerum meliorum expectatione, Cicero auctor 4.Tuscul. Vide Lunica. D.de post.quæ lib.dam.conced.

Despond

Despondere, & ſpondere hoc differunt: deſpondet qui puellam petit: ſpondet à quo petitur: vt ait Donatus in Terentium in Adelph.

- M. Quin iam virginem
Deſpondi, res compoſita eſt: fiunt nuptiæ.

& vide l.7. & l. miles. 11. §. 7. D. de adult. Propriè ergo filiæ pater dicitur ſpondere: adoleſcentis verò deſpondere. Cicer. lib. de Orat. 1. Cum ædilitatem P. Craſſus peteret, cúmque maior natu, & iam Conſularis Sergius aſſectaretur, quod Craſſi filiã, C. filio ſuo deſpondiſſet. Aliter tamen videtur Varro libr. 5. ſenſiſſe. Qui ſpoponderat filiam, inquit, deſpondiſſe dicebatur, quod de ſponte eius, id eſt voluntate exierat: Sicque vſurpaſſe videtur Cicer. lib. epiſt. ad Attic. 1. 90. Bibliothecam tuam caue cuiquã deſpondeas, quamuis acrẽ amatorem inueneris. & Teren. in Heaut. de Chremete loquens, act. 4. ſc. 4. At illi ego nec do, nec deſpondeo. Et paulo poſt: Egone cui daturus non ſum, vt deſpondeam? Vide Sponſalia.

Desponsata, deſtinata, denominata, idem ſunt. D. de adulter. l. qui pupillam indicauit.

Desponsum, pro deſtinato poſuit M. Cicero in reſponſis Aruſpi.

Destinare definire ſonat, l. 94. D. de verb. ſign. Alioquin ſi cum deſtinare genus & modum vellet, non fecit: nihil ſtipulatus videtur. Aliàs eſt quod petis attingere & prendere. Cæſar, de bello Gall. lib. 7. Nam laqueis falces auertebant, quas cum deſtinauerant, tormenta reducebant.

Destinata, vel parata ad rem aliquam, factum, vel rei qualitatem, non habentur pro abſolutis.
Deſtinatum habere, pro deliberare, apud Tryphon. in fi. l. tres tutores. D. de adminiſt. tut. Pro deputare & aſſignare Pomp. vſurpauit in l. quod in rerum. de leg. j. quam fundo Titiano deſtinaret. & paulò poſt: Cum noſtra deſtinatione fundorum nomina & domus, nõ natura conſtituantur. Vlpian. vſurpauit pro parare, & conſtituere, cum ait: Aut ſi deſtinet domicilium transferre alter eorũ, in l. cũ hi. §. cauſſæ. D. de tranſa. Idem in l. inde Neratius. ad leg. Aquil. De quo, inquit, quæſtionem habere deſtinaueram.

Destituere dicitur qui quod promiſit non præſtat, vt qui promiſſam pecuniam non ſoluit. Cicer. in Philipp. Quid? eundem in ſeptemuiratu nónne deſtituiſti? &c. Item in ea pro Quintio: Deſtitutione ea perculſus Quintius, à Scapulis pauculos dies aufert.

Destitui dicitur teſtamentum, cum ex eo nullus hæres exiſtit, l. in quantitate. 73. D. ad leg. Falc. §. 3. Inſt. eo. quia non adita ex teſtamento hæreditate, nihil in teſtamento relictum valet, l. eam quam. C. de teſtam.

Destitutus ſpoliatum ſignificat, c. frequens. §. pen. in fi. D. de reſtit. ſpol. in 6. c. fi. de ſortilegiis.

Destringi in plures aduerſarios, l. 28. §. fin. D. de pecul. ex quo dehbata eſt l. 2. D. de exercit. pro diſtrahi. & in l. 3. D. de adim. leg. tametſi codices varient. Hinc,

Destricte, l. 15. D. de arbit. Licet autem prætor deſtrictè edicat ſententiam ſe arbitrum dicere coacturum. Sic l. 7. §. quæſitum. D. de minoribus, & apud Tertullian. ſæpiſſimè.

Deſtrictio, l. 16. §. 1. D. de arb. & apud Caſſiodorum in lib. Varia. aliquotiens. Vide Diſtrictus.

Desuetudo, & Conſuetudo differunt ſecundũ Bart. in l. de quibus. D. de legi. ſuper verbo Deſuetudinem. Nam conſuetudo eſt, quando fit contra legem per ipſam conſuetudinem: ſed deſuetudo eſt, quando non vtimur aliqua lege in iure poſita. De hoc no. in procemio Inſtitut. in fin. & in gl. præal.

Desultor in l. 20. D. de præſcrip. verb. Si tibi equos venales experiendos dedero, vt ſi in triduo diſplicuiſſent redderes, túque deſultor in his curreris, & viceris, &c. Deſultor autem dictus eſt in ſacris certaminibus, auctore Iſidoro lib. 18. c. 39. qui cùm ad finem curſus veniſſet, deſiliebat, & de equo in equum tranſiliebat. Hunc ſcitè Manilius tribus verſibus depingit:

Nec non alterno deſultor ſidere dorſo,
Quadrupedum & ſtabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos: ludit per terga volantum.

Detegere, patefacere, Paulus de condict. indeb. l. in ſumma. §. 1. Sin autem euidens calumnia detegitur, & tranſactio imperfecta eſt, & repetitio dabitur. Hoc Pauli dictum meritò Baldus effert, memorique mente tenendum exclamat. Nam hoc, tametſi tranſactio ſtricti iuris habetur, mox aperto dolo corruit. Vnde Detecta fraus, Detecta coniuratio.

Detentatio, eſt inſiſtentia corporalis, non dominij cauſſa, ſed ratione alterius effectus vel iuris, quod ei debetur. Vnde plures fundum detinere poſſunt ad conſequendum effectum eis debitum: & ſi ſpolientur, vel turbentur, interdicta eis dantur, non tamen aliter, quàm ratione iuris quod habent, non ratione rei quæ detinetur. Ita pulchrè declarat Zaſ. in l. poſſideri. §. ex contrario. D. de acquir. poſſeſ.

Determinare, pro certò exprimere, definire, ſeu deſcribere, accipitur in l. fi. D. de iuſt. & iur. Quem locum, inquit Paulus, determinare hoc modo poſſumus.

Deterior ſtatio, nauigationiſque iter deterius fieri dicitur, ſi vſus eius corrumpatur, vel quoquo modo impediatur, vt difficilior curſus, aut minor, aut rapacior fiat, aut in totum auferatur, l. 1. §. 1. & §. deteriorem. D. de fluminibus.

Deteriorem viam fieri in interdicto de via publicam, accipimus, ſi vſus eius ad commeandum, id eſt, eundum agendum, corrumpatur, l. 2. §. ait prætor. & §. deteriorem D. ne quid in loc. publi.

Deteriorem cauſſam facit vſuarij proprietarius, etiam in meliorem ſtatum re cõmutata, l. fi. D. de vſu, & habit. Deteriorem ſeruum facit, qui fugam ſuaſerit, aut furtum, quiq; alios mores corpúſve corruperit, l. 4. §. fi. D. de ſeruo corrup. Paul. lib. 1. Sent. tit. 13. Deteriores res fieri dicuntur, quæ depretiantur. Deterius ius prædij fit, amiſſis nõ vtẽdo ſeruitutibus, l. 6. l. 7. D. de fund. do.

Deteriores etiam ſunt, qui detrahẽdo aliorũ vitam corrumpunt, & ſubſtantias diripiunt, c. deteriores. 16. q. 1.

Detestari, eſt abſenti denũciare, teſtibus adhibitis, ex l. ſubſignatum. §. 2. D. de verb. ſignif. & l. ſeq. Aliter autem deteſtari eſt facta alicuius abrenunciare, ſpernere, vel abominari, ſeu non approbare: vel eſt exarare, vel deſcribere res aliquas, & eas, quæ, quales, & quãtæ ſunt, ſcripto cõprehẽdere, vt D. l. præalle. Hinc,

Detestatum, teſtatione denunciatum, l. 39. §. 1. D. de verb. ſignif. Et,

Detestatio, eſt denunciatio facta cum teſtatione, vt ſcribit Vlpia. in l. deteſtatio. D. de verb. ſignif. Deteſtatio etiam, auctore Feſto lib. 13. dicebatur, cum Deus teſtis in deteriorem partem vocabatur. Inuenitur & apud Gellium, Deteſtatio ſacrorum lib. 7. cap. 27.

Detinere, pro occupare: atque etiam de eo dici volunt, qui poſſidet bona fide, per text. l. apud antiquos. C. de furt.

Detrahere legatis, eſt deminuere, l. fi. D. de adim. le.

Detractor eſt non ſolum qui detrahit, ſed & qui detrahentes audit, c. ex merito. 6. q. 1. & ca. non ſolùm. 11. quæſt. 3.

Detrectare, eſt deuitare, fugitare, auerſari & ſubterfugere, l. qui cum vno. D. de re mili. Vnde dicitur cum detrectatione, vel ſine detrectatione quiſpiam abeſſe, qui occaſionem quæſierit, vel non quæſierit, cauſſæ dictionis euitandæ, in l. ſi maritus. §. legis Iuliæ. D. ad legem Iuliam, de adulte. Nequis inter eos referat eum, qui tum ſine detrectatione Reip. cauſſa abeſt.

DETRIMENTVM, à detritu, quòd ea quæ trita, minoris pretij. Intertrimentum ab eo quòd duo, quæ inter se trita, & deminuta. Varro libr. 4. Ling. Lat. & in ca. 2. de constitu.

DETRVDERE, l. 4. §. 16. D. de vsucap. pro vi depellere sumitur: Nec de via quis, id est, mero iure depellitur. Hoc verbo vtebantur Prætores in interdicto, Vnde vi. M. Cicer. in Orat. pro A. Cecinna: Eum, inquit, detrudi intelligimus cui manus afferantur. Necesse est, ait, si ad verbum rem volumus attingere, neminem statui detrusum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps intelligatur. At Deiectus is est, qui in inferiorem locum de superiore præcipitatus vel motus est, vt idem eodem loco dicit.

Detrudi in monasterium, ca. si quis Episcopus. 50. distinct.

DETRVSVM, Impp. in l. quicunque residentibus. C. de Episcop. & cleric. intelligunt, quem idonei auctores Exauctoratum, Canonistę crebrius Depositum appellant: quibus & detrudi in monasterium, perpetuò illi includi est, pœnitētiæ, vt aiunt, agendæ caussa, ob perpetrata crimina, maximè publica, siue, vt ipsi loquuntur, notoria, populúmque Dei offendentia.

DETVRBARE, est possessione deiicere.

DEVERTICVLVM fluminis, l. 45. D. de vsucap. Vel si quis, quod in fluminis publici deuerticulo solus pluribus annis piscatus sit. Locus erat in quem fluminis aqua diuertebatur. Sic l. 7. D. de diuers. & temp. præscrip. & apud I. Frontinum lib. de Aquæductib.

DEVESTIRE, feudalium placitorum conditoribus auferre possessionem est, siue ea prius infeudationis nomine tradita sit, siue quo alio ciuili iure acquisita. in principio tituli, 7. de nat. feud. Apuleius lib. 3. pro veste exuere vsurpauit. Huius contrarium est Inuestire, lib. feud. 1. tit. 7. Si princeps inuestierit Capitaneos suos de aliquo feudo, non possit eos deuestire sine culpa: pro quamuis possessionem adimere.

DEVIRGINATA ancilla, l. fin. D. de offic. præsid. dicitur, cui vitio oblata, virginitas erepta fuit. Eodem verbo vsus est Hieronymus in lib. de Monogam. Epistol. 25. & Petronius Arbiter: Cur, ait, non deuirginatur Panichidis nostra.

DEVOLVI an sit directum, vel obliquum disces ex l. 2. & ibi glo. D. de adim. leg. l. si infanti. C. de iur. delib. Bart. l. centurio. D. de vulg. & pup. subst.

DEVOLVTÆ res, l. j. C. de bon. matern.

Deuolutum feudum, quasi retrò deuolutum.

DEVOTI, qui professi vulgò vocantur. Religiosus & deuotus olim in malam partem solùm, scilicet pro dito, & execrando, at hodie solùm in bonam. Alci. in Rub. de verb. signific. Deuoti apud Gallos quinam essent, & quæ eorum fuerit conditio, vide apud Cæsar. sub fin. lib. 3. Comm. de bel. Gall.

Deuotæ gentes, quæ olim Romano populo patebant, l. alligatis. C. de vectig. & commis.

DEVS appellatur à Græcis ὁ θεὸς, vt est ἀκατάληπτος: ita nec eius virtutes, καὶ δυνάμεις mente concipi, lingua, scriptísve exprimi possunt. Huius vocis tractationem Theologis relinquo... Deo & iustitia nihil maius est, sine quibus nihil commodè geri potest. Nouell. de hæredibus. in princip. Constit. 164. quam Tiberij esse ibidem admonet Scrimgerus in Gręco exemplari. Bene autem vniuersa geruntur, & competenter, si rei principium fiat decens & amabile Deo. Nouel. quom. oport. Episcop. §. santimus igitur. Constitut. 6. Omnia igitur sunt ipsa sancienda, ne Deo debitus honor detrahatur. Nouel. vt sine vllo impedimento. §. hæc igitur Lex ad tuendam. Constit. 94. Omnes enim legis lationēs bonæ ex Deo pendere, ac eò respicere debēt: hoc est, Deus sit earum principium simul, & medium, atque finis. Nouel. de mulieribus fide hæretic. in princ. Constit. 109. Exectabilia verba, & iuramenta blasphema in Deum vltimo supplicio sunt punienda. Nouel. vt qui contra naturam luxurian. §. insuper quia vltra. Constit. 77. Sed enim omnes sunt eohortandi, vt Dei timorem in animo concipiant, & eius implorent benignitatem, Nouel. vt qui contra naturam luxuriant. in princ. Constitutio. 77. Deus solus, & ad imitationem eius Imperator, cum reliquis magistratibus, gubernare potest multas & vndique perplexas humanarum rerum conditiones, Nouel. vt omnes prouin. Magistrat. §. hanc nos legem. Const. 68.

ΔΕΥΤΕΡΩΣΕΙΣ, Nouel. 146. sunt, vt Hieronymus variis in locis interpretatur, traditiones & obseruationes Pharisæorum, Iudaicæ fabulæ, illorum inuentiones: quas Iustinianus, dicta Nouell. damnat. itémque librum illorum qui δευτέρωσις, id est editio secunda dicitur, in quo eiusmodi traditiones continentur, interdicit: qui quidem liber in libris Talmud inseri solet.

DEVNX, inquit Varro libr. 4. Ling. Latin. à duodecim dempta vncia. Sic duæ partes ex tribus cum quarta, hoc est, vnciæ vndecim, vt ait Theoph. §. 8. Institut. de hæred. institut.

DEXTANS, inquit Varro loco supracitato, dempto sextante. Sic duæ partes è tribus cum sexta, vnciæ decem, vt scribit Theophy. ibidem.

DI

ΔΙΑΒΑΘΡΟΙ sunt stationarij cahortales, & officiales præsidum, vel consularium correctorum, Iac. Cuiacius ad l. j. C. de cohor. lib. 12. Alias Diabathra muliebria sunt calceamenta, quorum meminit Varro lib. 6. de Ling. Latina.

DIACATOCHI, in l. j. C. T H, auctore Cuiacio ad l. 7. lib. 11. Cod. de omni agro des. sunt possessores qui canonem debent fisco. Hinc,

DIACATOCHIA, in l. quicunque. C. de omni agr. desert. lib. 11. hoc est possessionis ius, & titulus.

DIACONVS, id est, minister in ecclesia: & qui sint diaconi. not. in ca. diaconi. 93. distinct.

DIACONISSÆ, Nouel. 3. de cleric. Const. viduæ anus erant quædam, quibus pauperum & carcere vinctorū cura, & pleráque alia pietatis officia commendabantur: quod etiam fateri conatus est vel Lucianus in Peregrino. Eorum verò ætas definitur Nouel. 6. circiter 50. annorū: cùm tamen postea Nouel. 123. sufficere existimauerit annos 40. At l. nulla Cod. de Episco. & cler. nulla nisi emensis 50. annis, secundum præceptū Apostoli, ad diaconissarum consortium transferebatur.

DIACONATVS est dignitas, ca. post acceptum. 51. dist.

DIACOPI, παρὰ τὸ διακόπτειν, incisa, siue incilia, id est, aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos in arua influere aqua possit, l. penul. D. de extraord. crimi. Commata etiam & diacopi qui in aggeribus fiunt.

DIÆTA in ædibus, pro cœnaculis, l. 13. §. sed si ædium. D. de vsufr. & alibi sæpè. Eadem zeta vocatur. In hortis verò habitationem significat, amœnitatis, & voluptatis caussa extructam, l. 43. §. j. D. de leg. j. & l. 13. §. fi. D. de vsufru. Vide Zeta.

Diætæ, hypocausta, l. 55. §. lignis. D. de leg. 3.

DIÆTARII serui, l. 12. §. idem respondit. D. de instr. leg. hi zetarij dicuntur, apud Paulum lib. 3. Sentent. tit. 6. Vide zetarij. Vide Atriensis, & seruus atriensis.

Diætarij, qui in nauibus custodiæ caussa præponuntur, l. j. §. & sunt quidam. D. nau. cau. stab. Alias ναυφύλακες dicuntur.

DIARIVM, quotidianus victus, Vlpiano l. 21. D. de supel. legat. Diariis, inquit, vel cibariis relictis, neque habitationem, neque vestiatiouem deberi palam est.

DIASTOLEI, l. 4. C. de tab. scrib. & leg. dispunctores erant rationum siue instrumentorum, διαστέλλειν enim & διαστίζειν dispungere est, conferre scilicet accepta & expensa.

expensa, quod & æra dispungere dicitur, apud Apuleiũ de Deo Socratis.

DIATRETUS calix, genus videtur poculi cælati tornatilis, à verbo *διατρῆσαι*, id est torno laboro. Iurisconſ. ad l. Aquil. l. si seruus. Si calicem, inquit, diatretum faciendum dedisti, siquidem imperitia fregerit, damni iniuria tenebitur. Effertur nonnunquam genere neutro, vt apud Mart. lib. 11. Epig. 67.

O quantum diatreta valent.

DIATRETARII, qui tornata opera faciunt. l. 5. j. D. de excusat. artific. libr. C. 10. Possunt etiam Diatrocharij dici, quòd rotas, pilásque ligneas faciunt, & carros. nam idipsum significat *τροχὸς*. Inde *τροχοποιεῖν* verbum. Alc. C. de excus. artif. lib. 10. Alij accipiunt eos qui ex margaritis & gemmis calices perforant: cuiusmodi illud est ex Verrina. 6. Erat, inquit, vas vinarium, ex vna gemma pergrandi, trulla excauata cum manubrio aureo. Vide Cæl. Rhodig. lib. 22. c. 26.

DIAULUS, duorum stadiorum spatium. Stadium enim, vt Hieronymo placet, pedes in longitudinem sexcentos habet, diaulus mille ducentos, milliarium stadia octo, dolichus stadia duodecim. Vitruuius libr. 5. In palæstris, inquit, peristylia quadrata, siue oblõga ita sunt facienda, vti duorum stadiorum babeant ambulationis circuitum, quam Græci vocant *δίαυλον*.

DICA, *δίκη*, iudiciorum dea & præses: quandoque pro iure sumitur, sæpius pro actione. Terent. in Phormione: En vnquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicã. M. Cic. Verrina. 4. Scribitur Heraclio dica. Idem tamẽ *δίκας* abusiuè pro *δικαστὰς* posuit in eadem oratione. Id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. Vide Budæum in prioribus.

DICIS CAUSSA, & Dicis imo, Varro lib. 5. Ling. Lat. antiquas esse locutiones scribit, deductas ab eadem origine qua verbum dico. Atque hinc coniicit Hotomanus Dicis casum à recto Dex declinatum, vt sit Dex dicis, à Dico, vt iudex iudicis à iudico, & index indicis, ab indico. Nam si iuncto verbo iudex, auctore Varrone, dicitur qui ius dicit: verisimile est voce simplici similiter eum qui dicit dicem appellatum. Quin cũ manipuli Castrenses eidem dicerentur dices, perspicuum est dex fuisse singularis numeri, vt iudex, index Sosipater dicis nomen indeclinabile esse vult, vt affatim, sponte, nequam, ergo, & huiusmodi. Dicis caussa autẽ nihil aliud est, quàm leuiter, defunctoriè, & vtcunque. Græcis, *ἀφοσιώσεως χάριν*, vt vsurpauit Modestin. l. 13. D. de excus. tut. vel *ὥστε ἀφοσιώσασθαι*. tractúmque est, vt vult Turnebus, ab his, quæ vt religione defungamur, vtcunque facimus, cum simulata olim in ea pro veris haberentur, & qualiacũque fere pro optimis dicarentur: vultque dictum, tanquam dicationis caussa. Qui igitur ad dolum tegendum colore quæsito, magis quã ex animo aliquid agit, quo se fecisse dicere possit, quod factum nollet, quique apud Iurisconſ. Lusoriè, perfusoriè, translatitiè, defunctoriè munere fungi, aut quid agere dicitur, is apud vetustiores, Dicis imo, & Dicis caussa facere dicebatur. Illius exempla non suppetunt, huius plurima. Varro eod. libr. Dicis caussa fiebant quædam neque itẽ facta, neque item dicta semper. Cice. in Orat. pro Muræna: Sed anne tu, dicis caussa, vindicaueris? Et in Verrem: Artagatbo imperat vt aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis caussa daret. Sic l. j. D. ad Syll. Vlpian. Excusantur serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo; nam si finxerit quis auxiliũ ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum illi proderit. Dicis gratia ibi exponit Hotom. propter eum qui aderat, ac dicere poterat seruum conatum esse suum dominum defendere. Sic Caius. l. 4. D. Commod. & Plin. lib. 37. c. 2. In Lexico B. Germani ad vrb. vertitur id est, vt iuris solemnitas obseruetur. *νόμου χάριν*, *λόγου χάριν*.

DICARE significat adfirmare. l. 18. D. de ædil. edicto. Ceterùm, quod venditor dicit, vt commendet, accipiendum est quod ad præstationem adtinet, quanti neque dictum neque promissum. l. j. D. de dolo mal. Cicero. 3. Offic. Sin autem dictum non omne præstandum est, quod dictum non est. Dicere, pro suadere, vel consulere. c. iam nunc. 28. q. j.

Dicere dotẽ in antiquorum libris, est certis verbis, nulla interrogatione vel stipulatione præcedente, polliceri dotem: cuiusmodi dictione has duntaxat personas, mulierem videlicet debitorémque eius, parentẽ item virilis sexus obligari olim potuisse scribunt Vlpianus tit. 6. Gaius lib. 2. c. 9. quibus solis dotis dictionem tribui animaduertere est l. fi. C. The. de incest. nupt. Terent. Heautonti. act. 5. scena. j. Hinc Dictio dotis quæ à promissione separatur. l. fi. C. Theod. de dotibus. Vlpiano Inst. tit. 6. & 11. Promittere enim dotem, cum stipulatione est.

Dicere inofficiosum testamentum, est arguere & accusare & allegare, quare exhæredari, præterirí ve non debuerit. l. 3. D. de inoff. test. Item docere se immerẽtem, & ideo indignè præteritum, vel etiã, exhæredatione summotum. l. 5. eod. tit. Pro eodẽ, dicere de inofficioso, apud Scæuol. l. 20. D. eod. Qui de inofficioso vult dicere, licet negetur filius, &c. Sic & alibi sæpissime. Eodẽ modo

Dicere ruptum, irritum, falsum testamentum. l. 8. §. si quis. D. de inoff. test. l. 5. D. de pet. hæred.

Dicere ius, est, cùm iudex de iure & æquo faciẽdo sententiam fert, ac promulgat. Hinc Dicere sententiam existimatur arbiter, cum ea mente quid pronunciat, vt secundum id discedere litigatores à tota controuersia velit, vt tradit Paulus. l. qualem. D. de recept.

Dicere legem est conditionem in contractu apponere: nam lex contractus appellatur pactum in principali negotio appositũ. Vlpian. in l. quo tutela. 73. D. de reg. iur. Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alij cauere potest. Sic in l. legem. C. de pact. l. j. C. de pact. conuent.

Dicere multam pro infligere, & irrogare. l. 10. D. de iud. l. 10. D. de custo. reo. vide Multam dicere.

Dicere vindicias, pro dare & adiudicare. l. 2. §. initium. D. de orig. iur. & apud Liuium libr. 3. Inuidiæ proximus, quòd in vrbe fuerat, cum iniustæ vindiciæ dicerentur. At in tit. D. si mens. fal. mod. dix. renuntiare dicitur.

DICTUM, & promissum in venditione separãtur. Dictũ, quod verbotenus pronuntiatũ est, nudóque sermone finitur: Promissum verò & ad nudam pollicitationẽ, & ad sponsionem pertinet. l. 8. l. 19. §. j. D. de ædil. edi.

DICTA FACTA, eleganti combinatione dicimus, significantes omnem prorsus rẽ gestam inter aliquos.

DICTIO dotis, vide Dicere dotem. Et

Dictio testimonij, id est ius dicẽdi testimonij: vt factio testamenti, quo suo loco exponitur. Terentius in Phormione;

Seruum hominem caussam orare leges non sinunt.
Neque testimonij dictio est.

DICTARE actionem, Paulus in l. non distinguemus. §. illud in principio. D. de recept. arbit. eodem sensu, quo Terentius Impingere dicam, dixit. Idem in l. si seruus depositus. in fi. D. de nox. action. Iudicium dictare vocat. Tranquillus, Intendere formulam dixit: vulgò nũcupamus, Instituere actionem. Vlpian. l. j. D. de edend. Qua quisque actione agere volet, eam edere debet, vt proinde sciat reus, vtrum cedere, an cõtendere vltrà debeat. Edere etiam est describendi copiam facere, vel in libello complecti, & dare vel dictare. Eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demõstrat quod dictaturus est, vel

P

id dicendo quo vti velit. Porrò dictata dicuntur, quæ alio præeunte verba scribi consueuere: (Barbari pronunciare ad pennam dicunt) ita & quæ natura nobis excipientibus suggerit, dictare dicitur. Testis est Catanæus, doctissimus grammaticus, qui dictare apud Plinium lib. Epist. 2. exponit, componere, suggerere: indicátque ex lib. 5. Epist. Senecæ colligi posse, quo differat à dicere. Tum dictata sunt, inquit, quæ ludimagister de aliquo auctore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscát, eadémque ipsi pòst paululum ita reddant, vt tradita sunt: quod & Catanæus Cicero. testimonio probat. Obseruanda autem pulchra metaphora apud Pompo. in l. 2. D. de orig. iu. §. nouissimè. Nam sicut dictari censentur ea, quæ non nostro affectu, sed alio præeunte, verba scribimus: ita & quæ vicissitudo rerum, volente Deo, suggerit, ea excipimus, & volentes, nolentes sequimur, quia natura dictat. Apud Barbaros dictare rationem, facere computum dicitur. Dictare etiam dicitur testator quæ testamentario excipiente legat. l. 93. D. de leg. 3. l. 9. §. j. D. de hæred. instit. Vnde dictante testatore legatum scribi dicitur. l. 15. §. ité Senatus. ad fi. D. de fals. l. j. 2. 3. C. de his qui sibi test. adscrib.

DICTATOR, vt inquit Varro lib. 4. de Ling. Lat. sic dictus est, quod à Consule dicebatur, cuius dicto audiétes omnes essent. non enim à populo in comitiis (vt testantur Dionys. lib. 5. Plutar. in Marcel. & Liuius lib. 9. 22. & 23.) vt cæteri magistratus: sed à Consule captatis auspiciis nocte ac silentio dicebatur. Is etiam apud veteres magister populi dicebatur, auctore Cicerone in lib. de Fin. Rectius, inquit, Magister populi (is enim est dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorũ vitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magister fuit. Item Seneca libri Epist. 19. Epist. 109. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos Magistrum populi vocatum: hodiéque id extat in auguralibus libris: testimonium est, quod qui ab illo nominatur, Magister equitum est. Plutarch. Dictator nõ à populo, aut à patribus creari potest: sed alter Consulum, quem vult Dictatoré dicit, vnde quia ita dictus sit, Dictator appellatur. Dionysius autem Senatusconsultum factum scribit, vt Consules qui tum erant, magistratúsque reliqui se abdicarent, vnúsque vir quem Senatus nominaret, populus sciscerer, haud amplius quam per sex mensium spacium sine prouocatione, & maiore quam Consules potestate, imperaret. Caussam creandi Cicero lib. de Legib. 3. sic explicat: Ast quando duellum grauius, discordiæve ciuium poscunt, Dictator esto, ne amplius sex menses, nisi senatus creuerit: idem iuris quod duo Consules teneto. Isque aue sinistra dictus, populi Magister esto. Dionysius eius imperiũ libr. 5. sic exponit: Οὗτος πρῶτος ἐν Ῥώμῃ μόναρχος ἀπεδείχθη πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθεν) δικτάτορα, ἤτοι διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅ, τι θέλοι, τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, &c. Pompon. l. 2. §. 10. D. de orig. iur. Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferentur: interdum re exigente placuit maioris potestatis magistratum constitui. Itaque Dictatores proditi sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animaduersio data est. Hunc magistratum, quoniam summã potestatem habebat, non erat fas vltra sextum mensem retinere. Præter superiores caussas quibus Dictator creabatur, nimirum rei gerendæ & seditionis sedandæ: inuenitur etiam creatus fuisse claui in pestilẽtia figendi caussa: de quo Liuius libr. 6. commemorat: item comitiorum habendorum, eodem auctore lib. 7. & 9. Quæstionis exercẽdæ, vt apud eundem lib. 9. Ludorum faciendorum, Senatus agendi, feriarum Latinarum: vt passim apud eundem legimus: Tantum autẽ illius erat imperium, vt eo creato magistratus omnes, præter Trib. pleb. imperio se abdicarent, auctore Plutarch. in Fabio, & Polyb. lib. 3. vbi etiam eum in hoc à Consule differre scribit, quòd Consulem duodecim tantum secures præcederent, hunc vero vigintiquatuor: præterea illos necesse esse multa referre ad Senatum: ad huius summum liberúmque imperium. Duo verò esse dictatores nõ poterant, ac ne Dictator quidem sine magistro equitum: auctore Dionys. libr. 5. & Liuio lib. 23. nisi fortassis tunc cum Minutij magistri equitum imperium cum Fabij Dictatoris summa potestate æquatum est, vt refert Polyb. lib. 3. Neque extra Romanum agrum, hoc est Italiam, dici poterat, vt Liuius lib. 27. scribit. Nonnunquam & Senatus populum rogari decernebat, vt quem vellet Dictatorem iuberet, qui deinde à Consule diceretur. cuius rei exẽplum extat apud Liuium eod. lib. Quin & L. Cornelius Sylla Dictator à L. Valerio Flacco Interrege dictus est, auctore Appiano lib. j. de bel. ciuili. Caium autem Iulium Cæsarem Senatus Dictatorem creauit, vt Plutarch. in eius vita scribit. At olim de patriciis Dictator creabatur, & id lege erat sancitũ: nec prius de patriciis creari desiit, quàm creari duo consules patricij desierunt. C. vero Marcus Rutilus primus de plebe Dictator dictus est à M. Popilio Lænate cõsule plebeio, anno ab vrbe condita 390. Eadẽ lege erat sancitum (vt refert Plutar. in Fabio) ne Dictator equo posset vti, idque vel ob eã caussam, quòd cum plus inesse roboris in pedestribus copiis putaretur, propterea in legione permanere, nec locum deserere deberet imperator: vel quod cum ad alia omnia dictatoris esset singularis potestas, in hoc vno voluerunt eum pop. inferiorem videri. Id tamen petenti Fabio Max. à senatu concessum, contra veterem consuetudinem, datúmque id hominis virtuti ac tempori.

DICTATVRA, munus illud Dictatoris.

DICTVÆ, sunt columnæ ecclesiæ, in quibus imagines patrum in suo catalogo ponuntur: vel sunt tabulæ, in quibus quid scribitur, vel pingitur.

DIDRAUMA valet duos denarios, Archidiacon. c. magnum. 11. q. j. Vel duas dragmas, ac teste Budæo tãtum quantum septem solidi nostri turonici.

DIDVCERE est diuidere, & distinguere, Inst. de oblig. quo verbo vtitur etiam Cæsar: Dimittẽdæ plures manus diducendíque erant milites.

DIENSAS, Macedoniæ populi, l. fin. D. de censibus. Vide Plin. lib. 4. c. 10.

DIES, nomen habet à Ioue, qué Græci Δία vocant. Tradit enim Macrob. lib. j. Saturn. c. 15. Ioué esse lucis auctoré, vnde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses Δία τὴν ἡμέραν vocant. Ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, id est diei patrem. Atque hinc, vt vult Varro lib. 4. de Ling. Lat. Dei dicti, qui inde & Dies & Dius & Diuus. Vnde sub dio, diuo. Dies autẽ apud varias gentes variè accipiebatur. Nam apud Romanos, à media nocte ad mediam noctẽ sequentẽ, finiebatur, vt in l. more. D. de feri. More Romano (inquit Paulus) dies à media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. Ita quicquid in iis viginti-quatuor horis, id est, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum est, perinde est, quasi quauis hora lucis actum esset. Apud Ægyptios simili modo obseruatur. Apud Athenienses totum id tempus, quod ab occasu ad occasum est, dies habebatur. Nunc ab ortu ad occasum solis, vulgò nuncupamus diem, more vetustissimo, quo dies primùm in duodecim horas est diuisus. Vnde Christus seruator noster, Ioan. 11. Nónne, inquit, duodecim sunt horæ diei. Et Genes. 1. Et diuisit

uisit lucem à tenebris, adpellauítque lucem diem, & tenebras noctē. Quò respexit Proculus in l. hæc verba. D. de verb. sign. Disiunctiuum est (inquit) veluti cū dicimus, AVT DIES, AVT NOX EST: quorum posito altero, necesse est tolli alterum: item sublato altero, poni alterum. Et Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis. Tempus (ait) discernit emansorem à fugitiuo: & effractorem vel furem diurnum à nocturno. Dies præterea accipitur pro tempore interminato, idque fœmineo genere, vt, Longa dies nihil non in aliam transfert faciem. Vnde est ista locutio: Promittis annua, bima, trima die, hoc est, tempore vnius, duorum, trium, annorum, dare decem? Vlpianus in l. j. D. de annu. legat. Dies igitur in iure Ciuili intelligendus secundum subiectam materiam. Nam cùm aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, antiquissima, & vulgaris diei appellatio retinenda est. Sin autem quæratur de cōtinuo temporis successu, sequi oportet Romanam institutionē, vt in materia præscriptionum. Nam tempus ita noctu procedit, ac die, ad complendam vsucapionem. Vlpianus in l. in vsucapionibus. Et l. seq. D. de vsucapio. Ideóque, inquit, qui hora sexta diei Kalendarum Ianuariarum possidere cœperit, hora sexta noctis pridie Kalendas Ianuarias impler vsucapionem. At Dies, ob commoditatem hominū, à nocte distinguitur in duodecim horas, quotiescunque de his rebus tractatur, ad quas necessaria est lux: vt si quis operas diurnas promiserit. Non enim noctu eas præstare tenetur, & ne quidem potest sine alterna requie. Quamobrem magno errore adpellant hunc diem artificialem, credo propter horologium arte factum: alioquin accedit nō minus ad naturam, quàm dies naturalis. Dixit enim DEVS, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, Gen. j.

Dies quidam sunt naturales, quidam ciuiles. Dies naturalis est tempus ab exoriēte sole ad solis occasum, cuius contrarium est nox ab occasu ad solis ortum. Dies verò ciuilis, tempus quod fit vno cœli circum actu, quo dies verus & nox continetur: vt cum dicimus aliquem dies triginta tantum vixisse: relinquitur enim etiā noctes intelligi. Nox enim teste Seruio pars est diei: sed diem dicimus à parte quam constat esse meliorem. Sic accipitur in d. l. more Romano, qua de re vide Censorinum lib. 19. de die natali. Plinius lib. 2. c. 77. totā hanc rem his verbis explicat: Ipsum diem, inquit, alij aliter obseruauere. Babylonij inter duos solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras. Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, item Ægyptij, & Hipparchus, à media nocte in mediam. Vide Macrob. lib. j. Sat. c. 3. & Gell. lib. 3. c. 2.

Dies aut festi sunt, aut profesti, aut intercisi. Festi diis dicati sunt: Profesti hominibus, ob administrādam rem priuatam publicámque concessi. Intercisi deorum hominúmque cōmunes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profestis fasti, comitiales, comperēdini, stati, prœliares. Intercisi, in se non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere, vt cum hostiæ cæderentur. Hinc Ouid. in Fast.

Nec toto perstare die sua iura putaris.
Qui iam fastus erit, mane nefastus erat.

Fasti dies sunt, quibus licet fari Prætori tria verba, Do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidē lege agi potest, cum populo non potest: comitialibus vtrúque potest. Comperendini, quibus vadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij caussa cum peregrino instituuntur. Præliares, quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. Ex Macrob. lib. Sat. j. c. 15.

Dies ATRI dicebātur, quibus legiones educere, aut acies cum hostibus cōmittere, vel quicquam reipubl. agere religio non sinit Alex. ab Alexand. lib. 2. Genia. die. c. 5.

Dies alia CERTA, alia INCERTA. Certa cuius tempus certū, ac definitum est, vt Kal. Iulij. Incerta (vt ait Paulus. l. si dies. D. quando dies leg. ced.) cuius tēpus incertum est, vt, Cum in sua familia nupserit, Cū magistratum inierit. Sic l. j. & l. 75. D. de cond. & demonstr. vnde intelligimus hunc diem habere vim conditionis.

Dies alij CONTINVI appellantur, alij VTILES. Vtiles dicuntur à Græcis ὡρισμένοι, qui fasti olim dicebantur, hoc est quibus experiundi iuris sui potestas est. l. j. D. de diuers. temp. præscri. l. miles. §. quædam. D. de adult. l. iure. C. eod. Continui verò sunt συνάπτεις καὶ διηνεκεῖς, hoc est non interrupti, sed connexi, cohærentes, tam vtiles, quam (vt sic loquar) inutiles. l. 2. D. de collus. deteg. l. 24. D. ad Velleian. l. 31. D. de adult. l. 8. D. de his qui not. infam. l. 38. D. de excusat. tut.

Dies CRASSI apud Persium, qui clara lucidáque luce carent, crassúmque & concretum habent cælum.

Dies CRETIONIS, præfinitus dicitur dies à testatore scripto hæredi ad adeundum hæreditatem.

Dies CVRIÆ, apud Cicer. j. de Orat. Tantáque esset in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, vt dies inter eos curiæ fuisse videretur conuiuium Tusculani. Sunt qui pro senatus die sumant, propterea quæ præcedunt: Turneb. tamen Aduers. lib. 12. c. 13. Diem curiæ eo in loco sumit pro die quo curiales rem diuinam in curia sua faciebant, hilaritérque epulabantur: mæstus enim & tristis sermo inde exulabat, & inauspicatus infaustúsque habebatur, & à re diuina alienus. Nec cōmodè dies Senatus significari posse videtur, cū proximè antecedat lepos, & quæ sequuntur ad eum nō ad tristitiam superioris sermonis referenda sint. De sacris autem Curialium sic Dionys. lib. 2. Συντελοῦντες τῶν ἱερῶν αἱ φράτραι ὡς τὰς ἀποδειχθείσας αὐταῖς θυσίας, καὶ συνεστιῶντο μετὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑστίας. ἑστιατόριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάστῃ φράτρᾳ, &c. Erat quoque apud Græcos epulandi in curiis consuetudo, vt ex Athenæo constat, qui θιάσους, & δεῖπνα φρατρικὰ nominat.

Dies FATALIS, dies propriè is erat, quo nisi introduceretur in iudicium caussa appellationis, interire solebat. l. 2. C. de temp. appell. l. vlt. C. vbi senat. Vocatur & dies temporalis. l. 32. C. de appel. nec enim illius legis verba mutanda sunt, vt annotat Iac. Cuiacius Obser. lib. 12. c. 4. nam sic etiam sumitur. l. 2. C. de temp. appel. l. 63. C. Th. de appel. l. vlt. C. Th. de repar. appel. quod & confirmat Basilica, quæ d. l. 32. sic reddunt, ἀναζητεῖν τὴν κυρίαν ἡμερῶν. Erat autem (vt idem scribit) longe alia ratio olim dierum fatalium, & reparationis dādæ quàm sit hodie ex l. 2. & vlt. C. de temp. appel. nam duobus vel sex mensibus exactis pro locorum interuallo post appellationem interpositam, vltimus erat fatalis, post quem lapso litigatori intra menses quatuor extra ordinem dabatur reparationis beneficium: ita vt esset etiam hic exactis quatuor mensibus, dies fatalis vltimus, post quem nulla spe relicta secūdæ reparationis, sententiæ latæ necessariò obtemperādum erat, perinde atque si non fuisset appellatum. & huic iuri locus erat non tantùm in appellationum caussis, sed etiam in omnibus caussis quæ ex rescripto principis instituebantur, datis certis temporibus ad denuntiandum, edēdúmque rescriptum. l. j. C. Th. de temp. curs. &c. Plura de his Cuiac. loco supracitato.

Dies FERIATVS, quo feriæ aguntur, hoc est, quo à forēsibus negotiis vacatio datur. l. 2. D. si quis in ius voca.

Dies LEGITIMI, id est, dilationes ordinariæ, Budeo in prioribus. Dies etiā legitimi dicebātur Asco. Pediano

viginti, qui dabantur ad accusandum.

Dies INTERCALARIS, bissextilis.l.cum Bissextus. D. de verb.sig. Vide Bissextus.

Dies IVSTI dicuntur tempus faciẽdi iudicari, quod erat mensis vnius ex XII.Tab.siue.30.dierum. Ex constitutionibus verò Impp.est duorum mensium, vt ostenditur in l.2.C.Th.de vsur.rei iud.

Dies QVINQVENNII, apud Proculum in l. Atilicinus. D.de pactis dotalibus, pro quinto anno.

Dies SESSIONVM, quibus sedet iudex pro tribunali, qui continuis etiam sunt aduersi, non tamẽ semper sunt vtiles. nam sæpe fit vti die sessionum experiundi quis potestatem non habeat: contra dies vtiles plerũque sunt, quamuis sessionum non sint, vt puta si talis sit res quæ de plano & feriato die possit expediri. De his agitur in l.2.§.j.D.quis ord.in bon. poss.seru. & l.is cui.§.satisfactionis.D.vt in poss.legat. Sessionũ enim hoc in loco, non possessionum, vt habetur in Pand. Flor.legi vult Duar.lib.2.Disp.c.16.l. Cuiac. obser.lib. 2.c.18.

Diei cuiusque maior pars est septem horarum primarum diei.l.2.vbi Alciat.D.de verb.sign. Vergilius autem dixit Diei meliorem partẽ esse, quæ meridiẽ antecedit.

Diem abire.l.j.§.quod si in lite.D.si quis in fraud.patro.

Diem ædere, apud Iurisconsultos, pro publicè proscribere, & indicare diem. Hinc apud Cicer.lib.j.in Verrem, Iste verò nõ procrastinat, locare incipit, non proscripta atque ædita die. sic enim legendum non edicta, edicta tamen adiectiuo vtitur Liuius lib.45.Senatus in triduum supplicationes decreuit, vt Latinæ edictæ sunt à Consule in ante IIII. & III. & pridie Id. Nouemb. vt in vulg. aut prodicta, vt Lamb.legit. Ita enim Varro lib.5.Prodixit diem, id est denuntiauit & Cic. Pro domo: Nec nisi prodicta die quis accusetur.

Dies actionis exire dicitur, cùm finitur tempus, quo actio durat.l.4.D.ne quis eum, qui.l.j.& 21.D.quibus ex caus. maior.

Diem cedere, aliud est quam venire.l.cedere diem. D. de verb.signifi. Cedere enim diem significat incipere deberi pecuniam: venire diem, est eum diem venisse, quo pecunia peti potest.

in Diem differri, sub conditione contrahi dicitur negotium.l.j.§.item mandatum.D.mandat.

Diem procedere.l.si plures.D.de bonor.possess. Diem proferre, est diem prorogare, Vlpia.in l. Labeo ait.& l.arbiter ita sumptus.D.ibidem. Diem referre & proferre, Papinianus tit.D.de recept.arbit.l.33.seperat. Arbiter ita sumptus ex compromisso, vt & diem referre possit: hoc quidem facere potest: proferre autem, contradicentibus litigatoribus, non potest.

ex Die promitti dicitur cum ea die incipit obligatio: ad Diem, vt die illo finiatur.l.44.D.de oblig.& act.

Dies REPETITA, id est, vt vulg. dicimus, antedatata, l.2. D.de fid.instr.& vide infrà in verb.Repetere.

DIFFAMARI, medium verbum, in bonam aliquando partẽ accipitur. Augustinus de ciuitate Dei, lib.3. Romanum imperium tam longè latéque non potuisset augeri, & tam grandi gloria diffamari. In malam verò partẽ frequẽtius reperitur vsurpatũ, pro eo ferè, quod est infamare, siue id iure, siue iniuria fiat. Iure, cùm dicimus, actionem & sententiam infamare. Iniuria, cùm sceleratus aliquis dilacerat famam proximi, ductus ad hoc prauo quodam affectu, sicut in l. diffamari. C.de ingen.manu. Nam diffamare, est per diuersas partes famam diuulgare, vitiorum facta commemoratione. Hieronymus: Si Origenem, inquit, nunquam secutus sum, frustra infamare me cupitis. Tacitus: A Nerone probroso carmine diffamatus, cõtumelias vltum ibat.

DIFFAMATVS quis dicatur, explicat Bart.noster.l.turpia.D.de leg.j.

DIFFAMATOR iniustus delinquit, occidit hominem, furatur nomen, improbo lædit testimonio.

DIFFICILIS quæstio dicitur, quando res probari non potest, & probatu difficilis est.l.cũ hic status. §.si ambo.D.de dona.int.vir.& vxor.

DIFFICILE dicitur quandoque, quod nullo modo fit. 2.q.6.biduum.vet.sed aduersus.& gl.fi.de testi. c. præsentium.exponit, non de facili, id est, nullo modo. Adde quòd difficilè interdum exponitur, rarò, vt D.de legat.3.l.Seio.& l.hæres meus.§. vxori. Aliquando difficile, ponitur pro nũquam.j.q.j.si quis neque. & c.principatus.& ibi not. Aliquãdo difficile exponitur, id est, laboriosum, in Auth. Vt hi qui ob.se ha.pet. res mi.§. quoniam autem. Aliquando, via.67.dist.c.quantum libet.& ibi not. Item qualiter difficile & facile intelligitur, vide de hæred.inst.l.seruus. Difficile, hoc est, periculosum, Host.c.requisiuit.de sponsalibus. Difficile autem & impossibile propemodum non distant. Vlpian.famil.ercisc. Si familiæ erciscundæ, inquit, vel communi diuidundo iudicium agatur, & diuisio tam difficilis sit, vt penè impossibilis esse videatur. Pelin.in c.ecclesia S.Mariæ. extra constit. vers. secundum notab.est.

DIFFICVLTER facere, est quasi non facere.c.qui obligationes.23.q.2.

DIFFICVLTAS pro incommodatione, apud Paul.in l. 2.§.ea his.D.de verb.oblig. Sed non facit, inquit, inutilem stipulationem difficultas præstationis. Difficultas magna, ferè fortuito casui æquiparatur.l.non dubium. in fi.D.de leg.3. Publicas difficultates, probi auctores accipiunt pro penuria rei nummariæ.

DIFFIDARE, est feidam, hoc est bellum incidere, hostem declarare, vt in voce Feida exponitur. Frideric. lib.Feud.2.tit.59.§.4. Perpetua damnamus infamia, diffidamus, atque bannimus. Sic apud Petrum de vineis lib.epist.3.c.85. Penitus deneges opportunitatẽ, quam tecum soliti sunt habere, & diffides eos tanquam inimicos nostros & imperij. Ponitur etiam pro priuatas inimicitias denuntiare, quemadmodum docetur in voce Feida. Notandum autem populi Rom. instituto amicitias renuntiatas fuisse, & domo interdictas. Sueton.in Claudio: Ac ne tunc quidem vltra progressus, quàm vt amicitiam ei renuntiaret, mandarétque domesticis vltionem, si quid sibi accideret. Tacitus libr.5. Sed Cæsar missis ad Senatum literis disseruit morem fuisse maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere. At Conradus.IIII. Imperator in aurea bulla, c. 18. iubet diffidationes priuatas fieri per triduum palam ac testato. Non licere, inquit, prætextu diffidationis quempiam inuadi per incendia, spolia, vel rapinas, nisi diffidatio per tres dies naturales ipsi diffidando personaliter, vel in loco quo habitare consueuit, publicè fuerit intimata, possitque de intimatione eiusmodi per testes idoneos fieri plena fides. Hinc

DIFFIDATIONEM vulgus vocat denunciationẽ hostibus factam, antè quàm committatur bellum, quæ nõ minus quàm trium dierum tempus complecti debeat. Vnde est tit.de diffidat.in Longobard.legibus.

DIFFINDI dies in XII. Tabulis dicebatur, cum differri, & in alium diem reiici iubebatur. l.2. §.si quis.D.si quis cautio. Nec tamen propriè idem omnino est differre & diffindere, sed ea diffisione sequitur dilatio: idcirco nihil refert dixeris morbo sontico differri diẽ, vt l.quæsitum.D.de re iud.an diffindi, vt loco præcitato. quo loco etiam Græci diffisum iudicium, dilatum interpretantur, his verbis: [illegible]. Propriè autem diffindere diem, est diuidere, infringere, interrumpere iudicij diem, siue tempus illud, quo iudex, aut

alte

alteruter ex litigatoribus morbo sontico laborat, demere numero dierum, quibus iudicium fieri, iudiciόve sisti oportet. Varro uno loco: Æstate diem meridie diuidere: quod est partem solido demere de die. alio diffindere: Si non diffinderem, inquit, meo insiticio somno meridie. Et in elegantissimo quoque illo Horatij sermone & Trebatij Iurisconsulti.

Nihil hinc diffindere possum.

Id est nihil quidquam dedicere ex tua sententia possum. Vide Acronem in illum locum. Hinc

DIFFISVS dies, id est prolatus, in l.27.& l.33. D. de recept. qui arb. Sic apud Vlpian. l.3.§.3. D. si quis caut. vbi tamen Bud. item & Hotom. Diffusum legi volunt, vt ea forma dicatur dies diffusus, qua vinum diffusum, quod ex dolio in aliud vas transfunditur. Hinc apud A Gellium lib.14.c.4.

DIFFISIONES, id est, prorogationes, & dilationes.

DIFFVNDVNTVR vina propriè, quæ postea quàm defæcata sunt, in doliis conduntur, transfusanturque. Iulianus l. cùm quæritur, de leg.3. Nam si vina diffudisset, habiturus vsui. Item Proculus de Trit. & vin. leg. Cùm vinū, inquit, quod in amphoris, seu cadis diffusum est.

DIFFVSA, in diuersis, diuisisque locis sita, & constituta, & posita. l. decreto. 14. D. de admini. tut. Quotiésque vel diffusa negotia sunt, aut dignitas, vel ætas, aut valetudo tutoris id postulet. Sic l. testaméto. C. de excus. tut. Sed propter late diffusum patrimonium, an tibi adiungi aliquos curatores oporteat. Id est in diuersis locis constitutum.

DIGESTA, libros 50. quibus omne ius vetus collectum est ad pellas Iustinianus A. qui omnes disputationes, & decisiones legitimas in se habent. l 2. C. de vete. iu. enucl. Ea autem in septem partes digessit. Horum methodum confirmat I. Droszæus in Methodo iuris vniuersi. Equidé à methodo Q. Mutij, de qua M. Cicero in libris de Oratore, discedere non ausim, atque ita tradédum ius, idque facilius ad firmo. Porrò quibus notis Digestorum libri significarentur, ex Eustathio Græco interprete in lib. πεϱὶ χϱονιῶν διαστημάτων disces. is enim in hunc modum Digestorum loca præcidit, ἐκ β ϛ' τῶν διγ. τ. γ. vnde nec immerito Iurisconsultissimi nostri temporis maiusculo elemento. D. Digestorum libros significant, rectè. Vulgus interpretum geminis. ff. notat. Vnde autem error ille ridiculus dimanarit, docere nituntur And. Alciatus lib. 3. Dispunct. c. 16. & I. Corasius præceptor meus in Miscellaneis.

DIGITVS apud Iurisconsultum in l. Lucius. de seruit. rust. præd. Do concedóque tibi digitum aquæ. Modulus est aquarius, siue fistula digitaria, per quē aquæ fluxus diuiduntur, perinde ac parietum prominentiæ per pedes diuidi solent, l. si quando. D. si seruit. vendic. Nebriss. ait. Digitus aquæ, sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Est autem pars minima agrestium mensurarum. inde vncia habet digitos tres, vt est in lib. variar. auct.

Digitum tollere, apud Cicer. libr. 1. in Verrem: Iste verò non procrastinat, locare incipit, nō proscripta atque æ dita die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus. accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus: isti color immutatus est vultus, oratio, mens denique excidit. quid agerer cœpit cogitare. Si res abiret ab eo mácipe, &c. Signum est assentientis & acceptantis locationem quæ proponeretur. Solebant enim veteres templa deum, vias vrbis, vectigalia certo pretio proposito, cuilibet de populo, qui modò ante prædibus & prædiis cauisset, publicè elocare: idque, vt ex Cicer. libr. de legibus iudicare est, per Censores fiebat, qui deinde præfinito tempore locationis exacto, diligenter perspicere solerent & rationem exigere, an vel templa sarta tecta essent, vel viæ, ita vti conuenerat, munitæ: quam etiá curam, iis impeditis, vel non electis, Consules aut Prætores habuisse videtur. Qui igitur auctorem se locationis esse profiteretur, & hāc vel illā ædem tuendā suscipere vellet, digitum tollebat, eáque manus significatione códucere se & redimere id opus ostédebat.

Digitū proferre, prouerbialiter dictū apud Cic. in Orat. pro Cæcina pro aliquid velle dicere vel agere. Denique, inquit Cic. nimia ista quæ dominatur in ciuitate potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur iudicem, qua denique digitū proferat, non habet. vide Erasm. in Chiliad.

DIGNVS esse fundus, vel seruus. 15. verbi gratia aureis dicitur, qui tot aureos valet. l. 28. §. si ex decem. l. 31. §. si duo. D. de don. inter virum & vxo. l. 19. 65. & 88. D. ad leg. Falcid.

Dignum, in §. disponat. in auth. de nupt. hoc est secundum leges.

DIGNITAS, honor est alicui propter merita, specialiter Principis, vel legis beneficio, impensus, Bart. l. 3. de dign. lib. 12. C. vbi latè.

Dignitatum autem species, recentiorum Imperatorum ætas quatuor videtur fecisse. Alij enim sunt Perfectissimi, Clarissimi alij, superiores Spectabiles, supremi Illustres appellantur. Perfectissimatus dignitas prima erat, ad quam cuiuis, nisi qui sordida conditione esset, aditus patebat, vt ex lib. C. 12. tit. 33. intelligitur. Clarissimatus autem dignitatem inferiorem spectabilitate fuisse Theodosius. l. 5. De prox. sacr. libr. C. 10. demonstrat: li quoque in quos hanc clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant. Itaque Clarissimi à Spectabilibus distinguuntur l. vnic. C. de annon. & c. Item vt ab Illustrib. in l. 3. C. vbi Senat. vel clariss. Quicunque non illustri, inquit Constantinus, sed clarissima tāntum dignitate præditus, & c. itémque Nouella Cóst. 71. Spectabiles porro magistratus erant, vt Proconsules, Augustales, Comites Orientis, sicuti constat ex l. 32. C. de appel. & Nouell. Cóstit. 7. & 20. extremis. Illustribus autem eos inferiores fuisse, Impp. d. l. 23. demonstrant: vbi appellari à Spectabilium sententiis ad illustres personas iubent. quod idem ex l. 36. eius. tit. cognoscitur. Hac illustris nota maior nulla est. nam etsi Consulares & Patricij superiores essent illustribus, nulla tamen iis nota dignitatis attribuebatur. Itaque Iustinianus eos hoc modo significat, Qui supra Illustres sunt, vt i constat ex l. 26. C. de vsur. & l. 36. C. de appellat. & §. 9. de iniur. Illustres autem eos fuisse, qui sententiæ in Senatu dicendæ ius haberēt, in l. vlt. D. de senat. non Vlpian. vt vult Duaren. Hotom. sed Tribonianus tradit. Vlpiani enim tempore, vt ex Lamprid. in Seuero, & Vlpian. l. 100. D. de verb. sign. constat, clarissimi & speciosi siue spectabiles iidem dicebātur: & clarissimi nomen etiam ad senatores referebatur, vt constat ex l. fœminæ. D. de senat.

Dignitatis appellatione beneficia simplicia continentur. c. si forte. de elect.

DIGRESSVS, Græcis παϱέκβασις, à proposito discessio, Alciato. l. in bonæ. C. de pact.

DIIVDICARE, est concordare, & (vt Barbari dicunt) accordare, & appunctare. l. si oleum. D. de dolo mal. & apud Ciceronem in Tusculan.

DILACERARE, translatè significat, dilapidare, disperdere, quod prodigorum propriè est l. 1. D. de curat. fur.

DILAPIDARE, propriè lapides auferre est. Iurisconsultus pro prodigere, disperdere, & decoquere vsurpat in §. pen. l. verum. D. de minor. cùm ait: Melior est caussa, secundum Pomponium, eius, qui accepit & dilapidauit, vel perdidit, scilicet pecuniam. A Lapide

ductum vult Hotom. in quo præcones qui auctione vendebant, stabant. Vnde prouerbium apud Cicer. De lapide emptus.

DILARGIRI, est diuersis dare.

DILATIO, est tempus, quod indulgetur actori, vel reo ad faciendum aliquid in re iudiciaria: voluerunt enim optimi legislatores dilationes neque ipsius iudicis arbitrio prorsus, neque partium affectibus relinquere, vt patet in rub. de feriis. Siquidem homines secundum naturam corruptam sunt faciles ad litigandū. l. si vnus. §. & principaliter. D. de recept. arbit. Nihil autem humanæ societati perniciosius est, quàm lites diutiùs differri. l. quidam existimauerunt. D. si certum petatur. Hinc Paulus in l. more Romano. D. de feriis & dilatio. tam curiosè describit diem, à media nocte ad mediam noctem, ne quid temporis perdatur ad expediendas lites. Aliàs Dilatio, est temporis in caussa prorogatio; Hostiēsis in Summa, qui eius genera recēset. Sustineri iudicium. l. diuus Pius. §. fi. D. de pet. hæred. Differre iudicium; Expectare iudicium; Moram fieri caussæ. l. si quis libertatem. D. eod. tit. Impediri caussam, ibi. In tempus extrahere negotium. Oppo. Iudiciū statim explicare. l. de bonis. in prin. & §. ita demum. D. de Carbo. edict. non pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi caussa properare licet. l. si quis filio. §. quid tamen. D. de iniust. rupt. irrit. facto testa.

DILATORIA exceptio est, quæ differt actionem, Vlpianus. l. 2. D. de except. & præscript.

DILEMMA, argumentū vtrinque aduersarium capiēs, M. Fabio Quintiliano.

DILIGENS Iuris Ciuilis, l. 17. D. de iur. patro. Quintil. Declam. 262.

DILIGENTIA culpæ opponitur, vt liquet ex l. 68. D. de contrah. empt. vbi diligentiam præstare Proculus interpretatur vt culpa absit. Verùm ex adiuncto verbo augetur, & intenditur vel minuitur eius significatio diligentiæ. Interdum exacta, interdum ea, quam suis rebus quis adhibet. l. 24. §. si maritus. D. sol. mat. Diligentiæ exactæ meminit Paulus lib. j. Sentēt. tit. 4. Hotom. Diligentiam triplicē describit. Aut enim, inquit, infima est, aut mediocris, aut summa. Infimæ è regione respōdet lata culpa: mediocri culpa leuis; summæ culpa leuissima. Vide Culpa.

Diligentiæ pars est cauere damni infecti ædium nomine, quarum custodia debetur. l. 38. D. de actio. empti.

DILIGENTER aduerbium accipi debet pro subiecta materia, apud Corsetum in singul. in litera D.

DIMIDIAM operam præstitisse intelligendus non est, qui à meridie ad occasum opus facit, arg. l. 2. D. de verb. signifi.

DIMINVERE, vel, vt in Pandect. Florent. deminuere, aliquando mutare significat. D. & Instit. de capit. deminut.

DIMINVTVM intelligitur, quod vsucaptum est. l. deperditum. D. de pet. hæred.

Dimitti anni dicuntur l. 2. D. de minorib. ex lege Iulia & Papia, cum beneficio liberorum minoribus vigintiquinque annis ad honores obtinendos dimittebantur. nam minores XXV. annis ad honores nō admittebantur: ideoque qui habebant quinque liberos, anno XX. admittebantur, qui tres, anno XXII.

DIMITTO, pro relinquo, ad vltimas voluntates pertinet. Auth. de Eccl. tit. §. si quis vni sanctorum. Dimittere verbi latissimè patet significatio. Dimittere etiā dicitur creditores, qui satisfecit, & eis soluit. l. 16. D. qui pot. in pig. hab. l. 38. D. de leg. 3. Sic l. ait Prætor. 10. D. quæ in fraud. cred. Cæterum si creditores dimisit, & alios sortitus: siquidem dimissis prioribus, quos fraudare voluit. Dimittere est mittere. l. vt agenti. C. de cursu publico, lib. 12. Dimittere est omnino liberare, & vt Galli loquuntur quittare & delibrare. l. creditor. 157. D. de diuers. reg. iur. antiq. Vnde Dimissos appelles omnino absolutos.

DIMITTENDI FORMVLA IVDICII.

DIXIT, cum iam satis fluxisset verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis, imponebant veteres: quod etiam ab vtraque parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterentur, Præco soleret pronuntiare, DIXERVNT. Asconius in 2. Verrinam. Aut etiam hoc pacto; ACTVM EST, ILICET; quod à præcone pronuntiabatur. At formula dimittendi Senatus, hæc est IN THIL VOS MORAMVR P. C. I. Capitol. in M. Ant. Philoso.

DIMISSVM accipere debemus militem caligatum, vel si quis alius vsque ad centurionem, vel præfectum cohortis, vel alæ, vel legionis dimissus est. l. quod ait. D. de iis qui not. infam.

DIMISSORIÆ literæ dicuntur, quæ vulgò dicuntur Apostoli. Dimissoriæ autem dictæ, quòd per eas caussa ad eum, qui appellatus est, dimittitur. l. dimissoriæ. 106. D. de verb. signi. l. vnic. D. de libel. dimiss.

DINVMMIVM appellatur vectigal à præstationis qualitate, & modo. l. vn. C. de Alexandrinæ primat.

DINVS Mugellanus Ius Ciuile Bononiæ professus est circiter ann. 1300. Varios in Ius Ciuile & regulas iuris pontificij commentarios edidit; in quibus doctrinæ puritatem cum primis secutus videtur.

Διοικητής, moderator, gubernator. Sic apud Cicer. qui procurationem, & quasi dispensationem regiam suscepit. Cicer. pro Rabirio Postumo: At Diœcetes fuit regius, & quidem in custodia etiam fuit regia, & vita eius oblata pœnæ est. Ibidem: Id autem facere non poterat nisi diœcetes; hoc enim nomine vtitur, qui à rege esset constitutus. Vnde

DIOECETÆ ergasticorum, in l. 5. C. de episco. aud. qui operariis præsunt.

DIOECESES accipimus pro administrationibus multarum simul prouinciarum, quæ in vnum coactæ per præfectos prætorio, & eorum vicarios regebantur. l. vnic. C. vt om. iudices. l. 3. C. The. de collatio. equorum. veluti sub Præfectoria Prætoriana Africæ Orientis quinque erant Diœceses; Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, & Thracia.

Diœcesis aliquando significat territorium, quandoque ciuitatem. c. sacrorum. 63. dist. plerunque patriarchatū. §. illud etiam. in auth. quomod. oport. Episco. interdū districtum, in rub. C. de offic. præfe. præto. Afr. sæpe pro districtu alicuius ciuitatis ponitur, & de hoc vide Fel. c. Rodulphus, vers. prima conclusio. de rescript. in antiq. Diœcesis quæque dicitur vbi est Episcopus. c. cum pro vtilitate. 16. q. j.

DIOECESANVS dicitur qui habet domicilium in diœcesi. gl. in c. statutum. §. multis. de rescriptis lib. 6. & vide Bart. in consi. incip. ciuitati Camerini.

Diœcesani locorum, sunt Episcopi, & eorum superiores, cle. vnic. de suppl. negl. prælat. Archiepiscopus tamen non est diœcesanus, sed episcopus. c. in apibus. 7. quæst. j.

DIPLOMATA aliàs sunt, quas literas patentes appellamus, à principali sigillo authenticas: quæ cùm aliis, tū plerunque cursoribus dabantur, vt liceret eis vti equis dispositis, & vehiculis publicis. l. continuus. §. cùm ita. D. de verb. oblig. l. eos qui. §. vlt. D. ad legem Corneli. de fals. Vel falso diplomate, inquit Modestinus, vias commeauit. Plutarch. in Galba. Tertullianus in Apologetico, Plin. epist. pen. lib. 10. A Plauto in Captiueis Syngraphum appellatur.

Diplomata aliàs appellātur chartulæ complicatæ, & lino

traiectæ,

traiectæ, obsignatæque, quales à Romano Pontifice datas, vulgò Bullas dicunt. Latinè codicillos vocamus. Dicuntur & literæ magistratuum, quibus alicunde exeundi potestas datur, l.27.§.2. D.de fals. Cicero ad Attic. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitij insimulare. Ego autem quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audieram nemini aliter licere) eo te habere censebam, & quia pueris diploma sumpseras. Id est literas à magistratu aliquo, quibus tibi ac pueris M. & Q. Ciceronum filiis ex Italia discedendi potestas daretur. Ducitur autem diploma ἀπὸ τοῦ διπλοῦσθαι, id est duplicari. Vnde codicillaris potestas, quæ à principe confertur datis diplomatibus vel codicillis, l. administrantes. in princ. D. de excusationibus tutorum, Administrantes, inquit Hermogenianus, res principum, ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, à tutela, itémque cura tempore administrationis delata, excusantur.

DIRECTVM variè accipitur: propriè tamen in iure id est, quod simplex est, atque ita per se constans, vt alterum de non adinuenturisque obliquo opponitur, & ita directa verba, quæ & ciuilia, & imperatiua dicuntur, quibus rectà hæreditas, legatum, libertas relinquitur, l.1. C. commu. de leg. l.10. C. de manu. testa. His aduersantur Verba precaria, quæ & inflexa dicuntur, & precatiuè non imperatiuè concipiuntur. Hinc Directa institutio, & precaria opponuntur, l.19. D. de milit. test. Hinc &,

Directum, & per fideicommissum aduersa sunt, l.16. C. de fideicommiss. Directa (inquit Imperat. §.3. de sing. reb. per fid.) libertas tunc dari videtur, cum non ab alio seruum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere vult. Fideicommissaria enim deflexisse videtur, à testatore ad legatarium, & à legatario in libertum Sicque sumuntur, l.12. D. si quis omiss. caussa test. l.40. D. de manum. test. & alibi. Et, Directæ substitutiones, l.5. C. de impub.

Directa actio, dicitur quæ ex directo iure & lege ipsa qua comparatus est, contractus, ex quo agitur, datur. Ciuilis autem accipitur, & Prætoriæ opponitur, l.26. §. itē si ex pluribus. & §. si is quem. D. de noxal. Ergo Directæ actiones intelliguntur, quæ ex negocio principaliter competunt: vnde & principales appellantur, l.17. §.j. D. commod. quarum scilicet formulam is qui agit directò ac simpliciter ex verbis legis vsurpare potest. Sic,

Directò vindicare, l.55. C. de donat. inter virum.

Directò actionem concipere, l.45. D. sol. matri.

Directò agi cum eo, cum quo, vel cuius iussu negocium contractum est cum alio, id est, rectà, non de peculio, l.3. §. si filiosa. D. commo. l. fi. D. pro socio.

Directum iudicium, l.3. §. ibidem. & l.17. D. ad exhibend. ratione præparatoriæ actionis dicitur, & significat principale iudicium, veluti rei vindicationem, ad quā, re exhibita, gradus fieri solet.

Directa iudicia, seu recta, contrariis opponuntur, l.18. §. possunt. D. commo.

Directum dominium significatur, cùm profertur absolutè, l.j. §. primò. D. si ager vectig. vel. emph. cum ibidem not. l. si mater. §. eadem. de except. rei iudicat. l. minor. §.j. de euict.

DIRECTARII, vide supra Derectarij.

DIRIMERE, propriè componere est inter se concertantes. Iurisconsulti pro dissoluere, separare, vsurpant. Paul. de repud. l.j. Dirimitur matrimonium morte, diuortio, captiuitate.

DISCEDERE à persona, id est, immutare personam, Modestin. de vsufr. l. Titio. Vsusfructus inutiliter legari intelligitur, in id tempus videlicet collatus, quò à persona sua discedere incipit.

Discedere in diuersa, est in Senatu diuersa censere.

Discedere à consuetudine Ciceroni, in desuetudinem abire Iurisconsulti.

DISCESSIO fiebat, cùm duabus dictis sententiis, is magistratus qui Senatum coegerat, Patres conscriptos iubebat surgere, & in hanc, aut in illam sententiam transire, his verbis: Qui hæc sentitis, ite in hanc partem: qui alia omnia, in illam. Hinc facere discessionem apud Cicer. lib.j. Epist. ad Lentul. Intendere cœpit ante se oportere discessionem facere, quam Consules. Sic Philip.4. & 5. Suetonius in Tiberio cap.31.

DISCEPTARE, frequentatiuum est à Dissepio, is, ire. Si quidem actionum remediis, quibus homines inter se disceptant apud iudicem, vnusquisque ius suum retinet, velut sæpe ab aliquo distinctum. Inde separari lites, pulchra metaphora dicuntur, hoc est, dirimi, tolli è medio, tribuendo vnicuique quod suum est, ex Iustitiæ præscripto.

Disceptare, idem re ipsa significat quod disputare, hoc est, agitare aliquam rem in omnem partem, quò magis tandem verum cognoscatur, l. cum clericis. C. de episc. & cler. Disceptare etiam pro arbitrari, iudicare, c. forus. extra. de verborum signifi. Inde,

DISCEPTATOR, qui litem & controuersiam dirimit & componit, iudex vel arbiter. Cic. in Partition. Nam aut auscultator est modò qui audit: aut disceptator, id est rei, sententiæque moderator. Vlpian. l.3. §.j. D. de arbitr. Quoniam non deberent decipi, qui eum quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt. Hinc,

DISCEPTATIO, contentio, controuersia, l. Nesennius. D. de negot. gest. & Cicer. 2. de Diuinat. Cum quibus omnis ferè nobis disceptatio, contentióque est.

DISCIDIVM, & Dissidium pro diuortio, & repudio, l. 8. D. de capti. & postlim. l.11. §. fin. D. de adult. & apud Martialem lib.10. Epigram.

DISCIPLINA publica, l.j. D. de offic. præf. prætor. & Communis, l.8. D. de re milit. & militaris, l. pen. D. de feriis. & Castrorum, l.19. §. filiis. D. de captiuis. & Spectaculorum, l.j. §. quies. D. de offic. præfect. vrbi. Disciplinæ traditus seruus, l.78. D. de leg.3. qui datus est instituendus. Disciplina Papiæ est rerum quarumcunque scientia, Archidiaco. 2. distinctione c. consuetudo. in verbo Disciplina.

DISCIPVLI quales sunt in scholis instituti, tales fiunt postea magistratus, tales iudices, tales caussidici. Nunquam igitur rectè ius exercetur in foro, nisi rectè tradatur in scholis, id est, certa, & compendiosa ratione.

DISCRETIO, differētia, l. fi. in prin. C. de sac. san. Eccles.

DISCRETVM, distinctum, l. discretis, C. qui testa. face. poss.

DISCVS, orbis argenteus. Disci duo apud Iurisconsultos tit. Depositi l.26. §. fi. Iulius Pollux dicit esse vas latum ad portandas carnes aptum.

DISCVTERE matrimonium, apud Paulum in l.2. de don. inter vir. & vxor. pro disturbare, dissoluere.

DISCVSSO periculo, pro sublato, apud Papin. in l. nihil. D. de naut. fœn.

DISCVSSORES sunt veluti cognitores, & disceptatores rationum fiscalium ab aliis tractatarum, rub. de discuss. lib.10. C. vide Cassiod. lib.4. Variarum. Discussor, inspector, ἀναδότης, in Nouell. Valentiniani tit. de ind. reliq. Hinc,

DISCVSSIO, inspectio, l.3. C. de discuss. & apud Firmicum lib.4. Mathes. cap.13.

DISERTIONES, diuisiones patrimoniorum inter consortes, Festo lib.4. sed videnum legendum potius Disortione, vt consortioni opponatur.

DISIVNCTI in iure Ciuili appellantur qui re, non verbis coniuncti sunt; id est, quibus separatim res

eadem legata est. Hinc,

Disiunctim legatum relictum, quod duobus separatim & diuersis rationibus relictũ est, §.si eadem res. Institut.de legat.l.vn.Cod.de cad.toll.l.j.§.interdum. D.de iure accresc.veluti, Titio Dauum do lego: Mæuio Dauum do lego. Atque hoc re coniunctio vocatur l.89.D.de legat.3. Qui enim re coniungit, verborum quidem & linguæ sono disiungit: mente verò atq; intelligentia coniungit, quoniam vnius eiusdémque rei communionem inter illos inducit.

Disiunctivo modo, seu disiunctim relinqui dicitur, quod sub alternatione relinquitur, l.25.D.quando dies leg.ced.

Disiunctiua conditio, quæ sub disiunctione concipitur, l.63.D.de verb.signif.

Disiunctivum est veluti cùm dicimus, Aut dies est, aut nox; quorum posito altero necesse est tolli alterum: item sublato altero, necesse est tolli alterum, l.124.D.de verb.signif.

Disiunctionem appellabant veteres Iurisc͂ōs.quã interpretes nostri alternatiuam, l.coniunctionem.D.de verb.signif.

Disiuncta pro coniunctis sæpe ponuntur, l.53.D.de verb.signific.

Dispendium Varroni, quod in dispendendo solet minus fieri.

Dispensator seruus appellatur, qui familiæ rationes dispensat, peculiiq; administrationem habet, l.51. & 62.D.de solut.Nonius in verb.Æra.Quintilia.lib.6. cap.4.Theophylus in §.rectè.Instit.de mandat.dispensatorem diffinit, οἰκέτην ὅς εὐθὺς ἐνδιαθήκην τὰ διαπόσια χρήματα. Dispensa tores dictos quibus pecuniarum administratio credita esset, ipsa nominis notatio arguit, quam ab antiquo pendendi æris modo, Varro lib.4. Ling.Latin.Pomp.& Isido. dicunt. Ideóque qui principum pecunias curant, thesaurorúmque administrationem gerunt in Constitutionibus Dispensatores appellantur, l.j.C.si aduers.fiscum. & C.Theod.de his qui cum dispens.contrah. Atque hinc deducuntur expensa, siue dispensata, vel compensata.

Dispensatio apud Pontificios (sic à Specul.in tit. de Dispensationibus definitur) est iuris prouida relaxatio, seu necessitate pensata. Vel sic: Est rigoris iuris per eum, ad quem spectat, canonicè facta relaxatio, c. nisi rigor, 1.quæst.7. Καταχρηστικῶς plerunque accipitur pro iuris declaratione, vt in c.Quintauallis.extra.de iureiuran.Io.Andræas significare etiam scribit quandam communem mensurationem ad singula.& vide Hostiensem in Summa.

Dispositio est ordinatio, vulgatissimo significatu, cap.licet.de præbend, in 6. Dispositio aliàs elegantius, & verius accipitur in Constitutionibus, & in Notitia Imperij Romani, pro administratione, & cura, ni fallor. Dispositionum scrinium, l.3.4.& 11. C.de proxi. sacr.scrin.lib.12.Dispositionum comes, l.8.C.eod.in d. l.4.emenda pro, primi, primam.

Dispungere instrumenta est inquit Vlpia.conferre data, & accepta, l.56.D.de verb.signif.quæ ad quæstionem l.15.D.de rebus aucto.iudic.possid.pertinet.l.6.§. fi.D.de statu lib.Seneca lib.4.de Benefic.ca.31.

Disputare, à dis, & puto, are, quasi verborum agitatione prorsus purum facere. idem est propemodum, quod disceptare. Disputare rationem cum aliquo: quod & deputare ratione dicimus, Plaut.in Aulul.dixit; Æs petitur, putatur ratio cum argentario. Vbi disputata est ratio cum argẽtario, etiam plus ipsus debet argentario. Disputandum est sobriè in vtranque partem, quasi conferendo alicuius rei sententias, vt Marcellus in l.j.§.accusationem. D.ad Senatusc. Turpillia. Vlpianus in l.j.§.quæsitum est.D.quor.legato.

Disputationem fori accipit Pomponius in l.2.D. de orig.iur. pro applicatione legum ad commoditatem reipublicæ, cuius negocia in foro tractari solent. Dicimus enim in foro disputare, sicut, Vti foro, Deseruire foro. Disputationes autem moderatè exercitij vice adhiberi debent, more veteris scholæ Socraticæ, Sic enim obseruabatur, vt cùm alter dixisset quod vellet, alter contradiceret modestè: in hoc tantùm differentes, quò magis inuestigaretur veritas, & diuersa simul collata, facilliùs intelligerentur. At Disputatio doctorum immodica quantùm noceat, ex ipso vsu forensi colligere licet: cum non ob aliam caussam lites fiant immortales, quàm quòd quilibet caussidicus calumniæ suæ patrocinium facilè adsequitur ex repugnantibus eorum sententiis. Vnde Speculat.in Tit.de except.§.viso quando excepti.refert, Vbertum dicere solitum fuisse: Non est bonus aduocatus, qui patitur intra decem annos litem contestari cum tutore vel curatore. O impudens verbum!

Disquisitionem vocabant antiqui iudicium per opiniones, (vt nunc loquimur) cùm opinionẽ vel sententiam omnes rogantur.Budę.in l.poster.de orig.iur.

Dissidium, vide suprà Discidium.

Dissimulare pro conniuere, in l.diuus.de offic. præsid. aliter dixit Paulus. Dissimulare de sua conditione, in l.4.quibus ad libert.proclama.non lic.

Dissipare ædificium, pro disturbare & demoliri, l.3. §.pen.D.de incend.ruina.

Dissoluta negligentia l.29.D.mand. quæ aliàs supina, & lata. Cicero Dissolutum hominem in re familiari vocat negligentem, & parum circunspectum, solicitúmque patrẽmfamiliàs.

Dissolui nauis dicitur, cùm tabulæ refiguntur, & resoluuntur, l.88. D.de leg.3.l.83.§.sacrum. D.de verbor. obligat. Et Dissolui ornamentum, l.10.§.si massæ.D. quibus modis vsusf.amitta.

Dissors, dissimilis sortis. August.in Grammatic.

Distrahere, pro eo, quod est, vendere, aut auctioni exponere, sumitur ab Vlpiano l.si vni. de transact. Si vni, inquit, pluribúsve fundus fuerit distractus, l.si ita.D.de contrahen.empt. Origo vocabuli ex auctionibus nata est, in quibus res propriè diuendi & distrahi dicuntur, quia non vni addicuntur, sed pluribus varia in loca res emptas asportantibus. Hinc,

Distrahere societatem, l.63.D.pro socio. matrimonium, l.2.D.de diuort.negocium l.4.§.is quoque.D.de obliga. & act.pro dissoluere, & tollere.

Distrahere controuersias, hoc est dirimere, & decidere. Cicero pro Cecinna, Omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta esse. Eodem verbo in eundem sensum vtitur Sueto.in Iulio cap.78.

Distrahere rationes, id est, interuertere, cõturbare, auertere. Hinc Actio distrahendis rationibus, quæ hæredibus dabatur ex leg.12.Tab.contra tutores, finita tutela, in duplum, qui in gerẽda tutela pecuniam pupillarem interceperant, vel quam aliam rem pupilli abstulerant, auerterant, subripuerant, hac fere formula. Quod ex rationibus tutelæ pupillo abest.

Distractio, interuersio, conturbatio, cum res pupilli auertitur vel aufertur, l.tutor. D.de liber. leg. Ponitur & pro diuortio, in Authen.de nup.§.nuptias. & ibi in glos. D.de diuort.& repud.l.2.& vide C.& D. de distra.pig. & C.de iure delib. l.j. vide suprà Destringere.

Distractus, apud Doctores, pro resolutione cuiuscunque contractus ponitur.

Distribuere, est suum cuique tribuere, l.j.D.famil. ercisc.

Distributio quotidiana Pontificiis significat id, quod

quod præstatur his qui horis certis intersunt diuinis, c.1.§.j.de ætate & qual.in Clem. c.vnic.de cleric.non resid.lib.6.& c.licet vobis.de præbend.

DISTRIBVTIVA nomina, & eorum vim ponit Bart. l.hoc articulo.D.de hæred.instit.

DISTRICTVS, siue destrictio, coërcendi potestas, siue iurisdictio, quæ magistratui cum imperio mixto intra certæ regionis ac territorij fines conceditur. Siculus Flaccus: Regiones, inquit, dicimus, intra quarum fines magistratibus ius dicendi coërcendique est libera potestas.lib. feud.j.tit.5.§.4. Siquis feudum extra curtem detinuerit, & dominus districtum habuerit, &c.Et lib. 2.tit.54. Qui allodium vendiderit, districtum & iurisdictionem Imperatoris vendere non præsumat. Fictũ est nomen à Distringendo, quod in Feudisticis libris pro coërceo sæpe sumitur: vt in Capitul.Caroli Magni: A ministris reip. districti, sex solidis componant. Interdum pro territorio vsurpatur. Ant. Florent.hist. part.3.tit.20.cap.8.§.13. Ciuitas Florentia triginta millia hominum in se continebat aptos ad arma, & districtus eius septuaginta millia.

DISTRICTE prorsus, omnino, profectò, sic res se habet, l.7.§.5.D.de minor. aliquando significat præcisè, præfractè, restrictè, religiosè, l.13.D.de procur.

DITIO, à dito ducitur, significat imperium, potestatem, l.2.§.capta.D.de orig.iur.

DIV ponitur pro biennio, D.de re iud.l.fin.& D.loca l. cùm domini. Quandoque ponitur pro tribus mensib. 13.dist.l.ectis.in glo. Aliquando pro decem. Institut.de lit.oblig.§.pen.& D.qui & à qui.l.si cùm fideicommissarias.§.Aristo. Punitur etiam aliis modis, vt ibi not. Aliquando pro triennio. D.de vsucap.l.j.& l.quamuis aduersus. Aliquando ponitur pro anno, D.de successo.edict.l.j.§.largius.& §.quibus. Aliquando momentum significat. C.de acquir.possess.l.2. Item quando diu fieri intelligatur, vide ext.de elect. quia propter. & ca. offerri.de libel.obla.

Diu Vlpianus interpretatur non minus decennio, l.26.§. Aristot.D.de fideic.libert.l.5.§.si seruus.D.de acq.pos.

DIVTVRNVM tempus, & Diuturna possessio, ad decennium referuntur, idque vulgò obtinuit, l.j.D.de aqua, & aqu. plu.arcen.l.10. D.si serui.vindic. Vide l. diuturna.D.de leg.& Instit.de iure nat. §.ex non scripto. Albericus hoc aliquantò contractius esse putat longo tempore, tametsi videantur idem significare tempus.citat.§.emansor.l.2.de re milit.

DIVERSA illa dicuntur, quæ origine & corruptione sunt diuersa, l.si mihi eodem tempore.de seruit.rusti. præd.l.si domus tua.de serui.vrba, præd. Bald.in l.ex hoc iure.de iust.& iur.

DIVERSORIVM, à diuertendo, significat stationem, in quam diuersi generis merces adferuntur, Accursio in l.3.D.in quibus caus.pig.& rectè. Aliis locis accipitur pro hospitiu mercenario, in quod nos recipimus, vt ibi commoremur magis, quàm habitemus. Cicero in Catone: Commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit.

DIVERTERE, nuntium remittere, Dirimere matrimonium, Repudiare vxorem, Nuncium mittere, Matrimonium soluere, l.si mulier. D.solut.matrimonio. Si mulier diuerterit, & iudicio de dote contestato reuersa fuerit in matrimoniũ, &c. Sic l.prospexit D.qui & à quibus manu. Mulier quæ diuertit, omnes omnino seruos suos manumittere, vel alienare prohibetur. & l.si cum dotem.§.si maritus.& §.seq D.eo.tit.

DIVORTISSE non videtur, quæ breui reuersa est, l. quicquid.D.de diuers.reg.iur.

DIVORTIVM, diuersitas mentium, vel quia in diuersas partes itur, l.inter diuortium.D.de verbo signif.l.2.D. de diuort. Est autem nomen generale, & de amicitia interrupta dicitur, & inter amantes diuortium est: denique animæ corporisque diuortium est. Propriè tamen est, si vir & vxor separentur: Repudium verò, si sponsus à sponsa dirimatur. Ergo in hoc differunt, teste Paulo, quod repudiari etiam futurum matrimoniũ potest: non rectè autem spõsa diuertisse dicitur. Confunduntur tamen hæc vocabula. Apud nostros est duplex diuortium, aliud verum, aliud fictum, l.vir mulieri.D.de dona.int.vir.& vxor. Diuortium autem seu repudium, olim ex multis atque non ita grauibus caussis fiebat, vt est videre in l.consensu licita. C.de repud. Hodie verò nõ nisi ex caussa adulterij diuortium permittitur, Matthæi quinto.& capite tertio, de adult. & stupro. Quod & sancti Episcopi & iustissimi Cæsares intellexerunt etiam de casibus criminum, quæ maiora sunt & habentur, minúsque tolerabilia maritis omnibus quàm sit omne adulterium. vt si homicida sit, venefica, insidiatrix vitæ mariti deprætensa, furax, blasphema in Deum, & perpetua iritatrix mariti, ac omnino implacabilis. Quemadmodũ & inter alias caussas à Cæsaribus Christianissimis enumerantur, præter adulterij crimen, homicidium, veneficium, falsarij crimen, sepulchrorum effractura, sacrilegium, latrocinium, plagiarij crimen, & huiusmodi quædam alia, quæ adulterio vel æquiparantur, vel multum excellunt in crimine. Verùm adulterij meminit Dominus exempli gratia, vt inde atrociora æstimemus crimina. De quibus tamen Ecclesiæ iudicio standum est magis, quàm proprio. Atque obiter notandum, primum diuortium factum fuisse, vt scribit Tertullianus in libr. de Monogamia, sexcentis fere annis post vrbem conditam, à Sp.quodam Caruillio, viro nobili, quia liberi ex vxore non gignerentur, corporis vitio: quod & retulit Gellius, lib.4.cap.4. quãquam pro sexcentis, quingentis habeat, corruptè.

DIVORTIA, Isidor.libr.15.Etym.cap.vltim.sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diuersa tendentes. Virgil.lib.9. Æneid.

Obiiciunt equites sese ad diuortia nota.

Id est, ad viarũ flexus.& Liuius lib.44. Eadem diuerticula dici cœpta sunt. Hinc Diuortia aquarũ apud Cicer.lib.2.Epist.ad Cælium. Estque locus, vt ait Paulus, vnde aquæ duas in partes diuisæ incipiunt defluere.

DIVES quis dicatur, ponit Bart.in Auth.præterea.C.vnde vir,& vxor. Diues non dicitur vxor propter dotem, l.Lucius.§.idem respondit.D.ad municip.

DIVIDERE sententiam. Asconius: Cum aliquis in dicenda sentẽtia duas pluréſve res complectitur, si non omnes hæ res probantur, postulatur vt diuidat, id est de singulis rebus referatur seorsum, quò pars vna, si visum fuerit, repudietur, altera recepta. Cicer.pro Milone: Diuisa sententia est, postulante nescio quo (nihil enim necesse est me omniũ flagitia proferre) sic reliqua auctoritas Senatus empta intercessione sublata est.

DIVIDVVM est, quod diuidi potest in partes aliquo effectu iuris separatas. Indiuiduum est, quod diuidi non potest in partes, quolibet iuris effectu separatas. Hæc descriptio deducitur à caussa finali, seu ab effectu diuisionis. Nam verbum Diuidere, in hac materia accipitur politicès & ciuiliter, vt negociis hominum deseruiat: scilicèt, quoties occurrit quæstio, vtrũ aliquid adquiri, vel retineri, vel alienari possit pro parte: an verò non nisi totius commercium admittat: siue quæratur de rebus corporalibus, siue de rebus incorporalibus, siue item de obligatione, vel actione, aut solutione diuidenda, vel non diuidenda. In his enim totum ius consistit, & per cõsequens totus effectus diuidui & indiuidui, l.fin.D.de leg.l.j D.de stat. hominum, iuncto titu.Institut.de rebus corporalibus & incorporalibus: & vide l.stipulationes non diuiduntur.

duntur. & l.4.§.Cato. D.de verb.oblig. Diuiduum autem Romani legislatores significare solent his aut similibus verbis; Partium præstationem recipere, l.2. in princip. D.de verb.oblig. A singulis hæredibus diuisim consequi; pro parte peti: admitti partis executionem, l.in executione, D.eo.titu. Pro parte adquiri: Pro parte retineri: Pro parte remitti, l.pro parte. D.de seruitutib. l.vnus ex sociis, D.de seruitut.præd. rustico. A communione decedere, scilicet rerum particularium, vt in titulis, D.& C.communi diuidundo. Familiam erciscere, hoc est, hæreditatem diuidere, seu rerum vniuersitatem, vt in titulis D,& C.famil.ercisc. Ad significandum verò indiuiduum has appellationes accommodant Iurisconsulti; Partium præstationem non recipere: Nisi totum detur stipulationi satis non fieri: In solidum teneri, l.2.in princip.& §.j.de verbor. obligat. Ab omnibus hæredibus committi pœnam: In solidum peccari, vt in l.eadem. §.Cato. D.eod.tit. Diuisim non præstari: In solidum agi: Totum dari, d.l. in executione. Ex his atque id genus aliis appellationibus intelligi potest, quomodo in hac materia sit accipiendum diuiduum & indiuiduum: nempe quod diuidi potest, vel diuidi non potest in partes iuris effectu separatas.

DIVISIO est vel totius in partes, vel generis in species fissio, vt res cuius est quæstio, facilius atque certius intelligatur. Diuisionem, ait Accursius §.j.Institut. de obligat. esse innumerabilis materiæ breuem compositionem.

Diuisio singulorum ciuium qui accipi debeat, disces ex l. ciuitatibus, 122. D.de leg.j.

DIVI IVRISCONS. appellantur Imperatores, qui post obitum in deos relati erant, ea ἀποθεώσεως solennitate, quam Herodianus lib.4.describit: post quam & templa eis construi, ac sacerdotes & sodales creari, & ludi fieri, omnésque diui honores decerni solebant, vt ex Tacito, Sueton. Spartiano, Capitolino videri potest. Papias verò scribit eò diuos vocari, quòd sint quasi cælestes: quam verbi notationem admittere, & pium, & Christianum magis est. Nam qui iustitiam colunt, diui rectè appellantur.

DIVI FRATRES sæpius memorati à Iurisconss. quàm huc referri debeat, dicuntur M.Antoninus Philosophus & Ælius Verus, primiq; duo Augusti appellati, & Fastis consularibus sic inscripti sunt, auctore Spartiano in Ælio Vero.& vide Antonium Augustinum libr. singula de Excusat. super §.Præterea. Diuinos autem honores sibi cum vendicarent Imperatores, cò factú est, vt diuinæ domus & constitutiones, Cæsarum domus & constitutiones appellentur, vt & alia multa.

DIVINVM ius, quòd ad DEI cultum pertinet. Hinc nuptias diuini iuris communicationem definit Modestinus, l.j.D.de ritu nupt. quòd vir & vxor eorundem sacrorum participes essent, l.4.C.de crimi.expil. hæred.& Iurisprudentia Diuinarum rerum scientia definitur, l.10. D.de iustit.& iure. Diuini iuris etiam esse dicuntur res sacræ & religiosæ, l.j. D.de rer.diuis. Sic Diuinas res interpretatur Vlpianus l.j.D.de interdict. Quæ definitio à Gotthis interpolata est apud Gaium lib.Instit. 2.tit.j.

DIVINATIO, iudicium est, quo duo pluresve, qui se præponi in accusando volunt, de accusatione sibi deferenda contendunt. Ex eo autem deductum nomen existimat Hotomanus, quod cum in hoc iudicio iudices non de præterito, sed de futuro statuant, vter sit rectius accusaturus (quod totum opinabile est, coniecturáque nititur) diuinare dicantur, eorúmque iudicium, opinabilis diuinatio. Vlpian.l.15. D.de accus. Atque hoc in publicis iudiciis: nam in popularibus Prætor eligebat idoneiorem, vt loquitur Paulus in l. 2.D.de popul.act. Vide Fab.lib.3.cap.10.& lib.7. cap.4. Gellium lib.2.cap.4.

DIXI, Moris fuit, vt ait Asconius, cum satis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum DIXI. quod etiam ab vtraque parte, oratione consumpta, vt in consilium dimitterentur, præco soleret pronunciare, DIXERVNT, Sic legendum non prætor, sed præco, ex Fabio Quintiliano lib.11.Instit.Orato.

DO, DICO, ADDICO. His tribus verbis vniuersa iurisdictio Prætoris continebatur, quod & Ouidius lib. 2. Fastorum expressit.

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Varro lib.5.de Ling.Lat. Dies fasti per quos Prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari: contrarij horum nefasti; per quos dies nefas fari Prætorem, Do, dico, addico, itaque non potest agi; necesse est enim aliquo eorum vti verbo, cum lege quid peragitur. Dabat enim iudices, recuperatores, arbitros, iudicia, actiones, exceptiones, possessionem. Dicebat ius, multam, viam in vindiciarum litibus. Addicebat in cessionibus, bonis controuersis, in vindiciis, vt rectè ex Hygeno, M.Cice.& T.Varrone collegit Hotomanus.

DO, id est, datum pronuncio, c.si.22.q.5.

DO, LEGO, in l.j.D.ad leg.Falc.& l.Stichum. D.de statu lib. nihil aliud significant, quàm lego.

DOCTORES legum Magistros appellari scribit A.Alciatus, & de Doctoribus pulchra, scitúque digna pfodidit Ioan.Andreas in procemio lib.6.Decretal.

DODRANS, duæ partes è tribus cum duodecima valet vncias nouem, vt Theophylus scribit, §.hæreditas.Instit. de hæred.instit. Varro lib.4.de Ling.Lati. Dodrans ab vncia dempto quadrante.

DOGAS, veteres glossæ exponunt βόθρος: quod quidem dogarum nomen à Græcis raptum videtur, quibus δοχεῖα, vel δοχαί, sunt quæ capacitati alicui parata sunt, & capacitates ipsæ vel mésuræ; vt in Aureliano Vopisci: Facta est ratio dogæ cuparum, nauium, & operum. Doga non vas, sed capacitatem significat. atque videtur esse vas, cui nomen simile lingua vernacula Butticulam habemus.

DOGMA, in l.2.D.ad S.C.Velleian. Decretum, & Senatusconsultum significat, pro quo Modestinus in l. ἐκ διατ. D.de ehcus. ψήφισμα dixit.

DOLABRVM, instrumentum per quod ignis vel flamma in tignis recepta, quasi dolando abraditur, ne progrediatur, l.3.D.de offic.præfect.vigil. Hinc præfectus vigilum cum dolabris errare dicebatur ad diruendas & demoliendas domos, vt ruina aliquarum incendium reprimatur.

DOLARE, in l.ferri, D.de verbo.signific. verbum fabrorum lignariorum, cum ligna aspera complanant.

DOLIVM, cuiusuis materiæ vas, reique cuiuslibet capax, quod tandiu vasis vinariis connumeratur, quandiu vinum habet, l.206. D.de verb.signific. Idem l.26. D.de instit.vel instr.leg. Dolia fictilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, & in his viridiaria posita, ædium esse Labeo & Trebatius putant. Et Proculus l.15.D.de trit.& vin.dolia in vasis vinariis non esse, ex Trebatij sententia faretur. Vlpian.l.3. D.eod. In doliis non puto verum, vt vino legato, & dolia debeantur, maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sint, quæ per magnitudinem difficile mouentur.

DOLIARIVM non locus vbi dolia, sed vas ipsum amplissimum & capacissimum: apud Caium l.35.§.pen.D. de contrah.empt. Et,

DOLIARA vinum, l.j.§.fin. D.de peric.& commo. rei vendi. quod adhuc in doliis est, & nouum est, ad discrimen vini diffusi, vt scribit Turn.arg.l.15. D.de trit. vin.&

vin.& ol.Patet autem ex l.3.§.j.& l.cui vinum.8.& l.vino.14.& d.l.15. & l.seq.eius tractatus, conseruari vina solita in doliis, quæ postea diffunderentur, hoc est transfunderentur in amphoras, cados, vrnales. Vini Doliaris vendendi legem Cato in libro de Re rustica c.148.exponit. Vinum de dolio appellat Cic.in Bruto: Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? Appellat & vinum de cupa, vt in Pisonem: Panis & vinum à propola & de cupa. Notandum autem à Plauto vocari annum doliarē, id est suffarcinatam & præpinguem, tumidámq; & obesam, credo de ventre doliorum tumidiore.

DOLON, in l.53.§.j. D.ad leg.Aquil.vt à Beroaldo, & G. Budæo emendatum est, flagellum significat, Seruio interprete, intra cuius virgam latet pugio: aut secundum Varronem, ingens contus cum ferro breuissimo. Sic dictus ἀπὸ τοῦ δόλου, id est à fallendo: quòd decipiat ferro, cum speciem habeat ligni. Vtitur etiam hac voce Vlpian.l.j.§.2.D.si quadr.nec enim legendum, dolore, vt antehac, sed dolone. Sueton.in Claudio cap.13. Reperti & equestri ordinis duo in publico, cum dolone, ac venatorio culto. Hesychius, Δόλωνες, ait, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἐγκεκρυμμένα.

DOLVS malus ratio est vafra, decipiens alium, alio nomine vacans. Dolum autem malum ex XII. Tabul.descendisse Ælius in Eunuch.admonuit. Gallus Aquilius apud M.Ciceronem 3.Offi.dolum sic definiebat: Cùm aliud agitur, aliud simulatur. quam Galli definitionem Sulpitius probat, vt apparet ex l.j.D.de dolo ma.& l.7.§.sed si fraudandi.D.de pact.& Paul.lib.j.Sententiar. Hæc tamen à Labeone repræhēditur, vt referunt Tribonianus, & collegæ l.j.D.de dolo. Sed hanc Triboniani, non Labeonis reprehensionem esse, quidam in d.l.j.obseruarunt. Quod verum est. Nam Aquilij definitio Pauli temporis obtinebat, vt patet ex titul.8.libro j.Sentent. Sed quia Triboniani definitio inter doctores obtinet, ipsum audiamus. Dolus malus, est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, l.j.§.dolum malum. D.de dol.mal. Quam definitionem excutiamus. Pro genere ponitur Calliditas, sicut & fallacia, & machinatio. Et aliquando ipsa res in se dolum habet, l.si quis cùm aliter. D.de verbor.obliga. Seruij definitio ob hoc duntaxat Triboniano non satisfecit, quia simulationem posuit loco generis, cùm aliud simulatur, & aliud agitur: quæ porrò species est doli mali, non genus. Siquidem potest & sine quauis simulatione id agi, vt quis circumueniatur, d.l.j.§.dolum malum. Ergo rectius per calliditatem, & fallaciam definiri putauit, l. iurisgentium. §.dolo malo.D. de pact. Sequitur in definitione, Ad decipiendum alterum: Atque hæc est differentia doli mali propriissima, per quam distat à culpa. Quoties enim ad hoc destinatur calliditas, vt alter deceptus lædatur contra ius, toties est dolus malus verè admissus. Ideóque scribit Vlpianus in l.j.in princip. D.de dolo malo: Qui aliis obsuerint calliditate quadam. Imponitur autem alteri occultè, hoc est, ita vt non intelligat malitiam lædentis, & ne quidem aliquantò post acceptum damnum, duobus modis. Aliàs enim verborum adulationibus expeditur dolus, & tūc appellatur fallacia, Varroni à fando: aliàs verò factorum technis, quam machinationem vocant. Vtrumque procedit ex recondita corrupti animi malitia, aduersus simpliciores nihilque mali suspicantes, lucri turpis gratia. Quocirca Vlpianus, Ne vel illis, ait, malitia sua sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa. Experimur enim quotidie, hominem homini lupum esse. Quò igitur occultior est calliditas lædendi, hoc perniciosior est dolus, nempe quòd nullum est execrabilius malum, quàm quod sub aspectu latet. Id enim cùm prouideri non possit, facilem habet nocendi successum. Et hinc apparet primùm, quàm eleganter Lab.dixerit, Fallacia, machinatio: deinde quàm inutilis sit Interpretis distinctio inter dolum verum, & dolum præsumptum. Nam omnis calliditas, ad lædendum alterum contra ius adhibita, est verè dolus malus. Et omnis dolus malus est præsumptus, quia non nisi præsumptione & indiciis probati potest, d.l.j.§.dolum malum l.dolum. C.de dolo malo. Quamobrem Iurisconsulti promiscuè vti solent his verbis, Dolo facere videtur, & Dolus est, l.si procuratorem. D.mandati. Dolo autem, inquit Vlpianus, facere videtur. Et l.dolus est.ibidem, Dolus est, ait, si quis nolit persequi, quod persequi potest. Simili leuitate disputant, vtrum dolus sit crimen: cùm vtique non possint inficiari, dolum esse fontem omnium planè criminum: imò sine quo crimen censeri non soleat, l.j.C.ad l.Cornel.de sicar. Ideóque Iurisconsul.dolum malum appellant crimen, l.j.D.de fideius. tut.l.item exigit.D.de dol.mal.l.j.§.planè si ex dolo. D. de tute.& rationibus distrah.l.omne crimen. in princ. D. de re milita.

Dolus malus, fallacia, & fraus coniungi solent, l.45.& l.51. D.pro socio.l.48.D.de diuers.regul.iur. Et Dolus callidum consilium dicitur, l.7.§.prætor ait. D.de Publiciana: & machinatio l.36.D.de verb.oblig.

Dolus alius bonus: alius malus. Dolum bonum veteres pro solertia dicebant, maximè si aduersus hostem, latronémve quis machinaretur, l.j.§.nō fuit. D. de dolo. Hinc illud Virgilij 2.Æneid.

Dolus an uirtus, quis in hoste requirat?

August.Epist.29. Sic Basilius in Prouerbia, quandā ait esse καλὴν, καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν. Hinc Lucretius Poëta testatur dolum bonum esse quo à medentibus falluntur ægri, non autem decipiuntur. Vnde & Festus: Doli, inquit, vocabulo nunc tantum in malis vtimur: apud antiquos autem in bonis vtebantur: hinc etiam dicimus, Sine dolo malo: nimirum quia solebat dici & bonus. Hinc & illud Sophoclis:

τὸ γὰρ δόλῳ [illegible]

DOLVS MALVS ABERIT, ABFVERIT, verba generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in rem aliquam admissus est: ita Vlpianus l.hæc verba.69.D.de verborum signif.

DOLI CLAVSVLA, pars stipulationis qua dolum abesse comprehendimus, l.22.53.119.121. D.de verb.oblig. Appellatur & illa quæ actioni de peculio adiicitur, l. 6.D.de peculio.

Dolus & fraus an differāt, frustra quæritur, cū exrēt apertæ sanctiones, l.hæc verba cui rei.D.de verb.sig.l.fraudis interpretatio.D.de re.iuris. Quidquid enim nō est ex bona fide, id necessariò venit ex mala fide. Mala autem fides est dolus & fraus, l.si dolo.C.de rescin.vēditio. Sūt tamē qui hoc modo distinguant, Dolū fieri, alterū circūueniendi caussa: Fraudē propriè dici, etiā si decipiēdi consiliū nō adfuerit: sed is qui deceptus est, à seipso, vel ex euētu fraudatus sit. Dolū item in faciēdo, fraudē in verbis dicunt, à φράζειν, quod est loqui. Alci. de verb.sign. Dolum etiam clàm, fraudē palàm committi volunt, §.dolo.l.iurisgentium.D.de pactis.

Doli mali species sunt, Calumnia, Præuaricatio, Tergiuersatio, Cauillatio. Calumniari, est falsa crimina intendere: Præuaricari, vera abscondere: Tergiuersari, in vniuersum ab accusatione desistere, l.j.in princ. Et §.j.D.ad S.C.Turpillian. l.j.D.de præuaricato, l.si caluitur.in princ.D.de verbor.signif. Cauillari, est falsis disputationibus imponere. Iulianus, Ea, inquit, est natura cauillationis, quàm Græci σωρίτην appellant, vt ab euidenter veris, per breuissimas mutationes, disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur, l.

ea est

ea est natura. D.de regul.iur. Exemplum est in l.qui quadringenta.in princ.D.ad l.Falcid.

Dolus malus sæpe procedit ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, periurium, falsum. Aliquando producit factum criminosum, quod tamen speciali nomine non est significatum: & ideò dicitur, Stelllonatus. Vt extant tit.de criminibus nominatis: & probatur l.j.D.Stelliona. Plerunque verò dolus affert læsionem, nullo tamen facto, quod criminaliter accusari possit, sicut in commerciis hominum, aliísque modis fieri solet. Et tunc retinet doli appellationem, vt in tit.D.de dol.mal.&, de dol.mal.& met. exceptione,

Doli mali effectus sunt; I. Omnis dolus malus legitimis probatus indiciis, est famosus, vel saltem quasi infamiam apud bonos viros irrogat, l.j.D.de his qui notan.infam. De dolo, ait Iulianus, & fraude suo nomine damnatus, pactúsve erit, l.pen. C.de interdict. matri.inter pupil.& tutor. Et sic accipienda est lex 2.D. de cri.stelliona. II. Contractus bonæ fidei per dolum præcedentem, ipso iure vitiatur, l.& elegāter.in princ. D.de dolo mal.l.bona fides.D.deposit. Stricti verò iuris, per exceptionem rescinditur, l.penul. C.de inutilibus. III. Dolus malus facit cessare quodcunq; priuilegium, l.2.§. verba itaque. D.ad S.C. Vellcian. Fraus enim nemini debet patrocinari, imò punienda est, l. verum est.§.tempus autem. D.pro socio. l.transactione. C.de transact. IIII. Nullum mali genus est, quod maiorem humanæ societati pestem inferat, quàm dolus malus. Cicero lib.Offic.j. Semper autem, inquit, in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Et paulò pòst, Cùm autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat injuria; fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur. Vtrumque alienissimum ab homine, sed fraus odio digna maiore. Totius iniustitiæ nulla capitalior est, quā eorum, qui tum, cùm maximè fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur,

Dolus præteritus, dolus ante litem contestatam admissus, l.nec vllam.§.is autem qui.l. sed etsi lege.§.etiamsi ante.D.de petitio.hæredita. Dolus compensatur dolo, l.ex hoc edicto.D.de eo per quem fact. Hoc verum esse intellige, cùm in delicto neutra pars excedit. Sed tum verior est illa, Qui delinquit prior, maius delictum admittit,

DOLI CAPACES, Pontificio iure censentur septenni maiores: nostro iure, masculi decem annos, ac sex mēses nati: fœminæ, quibus ad nouem ætatis annos semestre accessit, l.impuberem.D.de furt.l.j.& ibi per glos. fi.C.de donat.l.pupillum.D.de nouat.cum simil.

DOMVS vnicuique æstimari debet, vbi sedes, & tabulas habet, rerúmque suarum constitutionem fecit, l.203. D.de verb.signi. In domo autem aliàs domicilium habemus, aliàs habitationem sine domicilio, Rursus simplex habitatio, aliquando est momentanea, nonnunquam cum tractu temporis, vt studiorum caussa, l.lex Cornelia.§.domum.D.de iniur. sic etiam sumitur domus nomen, scilicet pro quouis loco in quo quis habitat siue proprio, siue alieno, vt & l.8.in fi.l.22.D.adult. l.j.§.domum.D.de aleæ lusu. Domus quandoque familia est, & agnatio, vt apud Paulum, tota domus pro gente vna tota, l.vlti.de offic. Præsid. per μετωνυμίαν, tanquam continens pro cōtento ponitur, vt accipiatur pro his qui vnà habitant. Alc.de verb.sign.l.195.l. 17.D.de testib. Verumtamen Domum non dici quæ adhuc contecta non sit, plerique senserunt, l.1.§.dein-de.de don.vt suprà dictum est. Negat Cicero in Oratio. Pro domo sua, quicquam sanctius, quicquam omni religione munitius, quàm sit domus vniuscuiusque ciuium, & quæ sequuntur. Paulum in l.sed & si is.de in ius voc.arbitror ad hunc Ciceronis locum respexisse, vbi, Tamen, inquit, de domo sua nemo extrahi debet: quia, vt Gaius eo.tit.dixit, in l.plerique. domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit. Proinde qui domum alienam ingreditur inuito habitatore, vim inferre videtur.

Domo instructa, supellectilem legatam, non etiam vina accipimus, quia domus vinis instructa intelligi non potest: auctor Pomp. l.si ita testamento. de fund.instr.

Domo legata, quid contineatur, pete ex l.91.§.pen. & fin. D.de leg.3.

DOMESTICI in rubric.& l.j.& 2.C.de domesti.& protecto.lib.10.dicebantur, vt vult Suidas, οἱ τῶν βασιλέως οἰκιακοὶ στρατιῶται, qui domi, non in acie, protegendi lateris sacri solicitudinem patiuntur: & quod ait l.8. C.Th.de domest. familiarius militant, & sunt domestici procuratores. Sed fuere tamen ex iis alij pedites, alij equites, l.vltim. C.de domest.& procur. De iis sic Cassiodorus in formulis: Inter protectores & domesticos sacram purpuram adoraturus accedat: quod & constituitur l.j. C.eod.tum vt in salutandis etiam & osculandis vicariis præf.prætorio, ac multo magis præsidibus admittantur. At qui in acie protegere latus Principis solebant, Protectores dicebantur, de quibus suo loco.

Domesticorum tum equitum, tum peditum schola erat, cui Comites præerant viri illustres, à quibus domestici regebantur, Marcellino lib.21.& 26. Trebellius Pollio in Numeriano.

Domesticus scholarum, Nicepho.lib.7.histor.Eccles.cap. 18.Zonar.Tomo,3.Annal.

Δομέστικος μέγας, in aula Constantinopolitana, vt docet Gulel.Tyriensis Pontifex libr.2. belli sacri, cap.5. de Alexio loquens. Hic à Domino Nicephoro qui tunc in sceptris agens principabatur, plurimū honoratus, & Megadomestici dignitate (quem nos maiorem Seneschallum appellare consueuimus) fungitur officio.

DOMESTICA furta vocantur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his apud quos degūt, subripiunt, l.respiciendum.D.de pœnis.

Domesticus testis, vbi quis ipse sese laudat, quasi domi testem habeat, non aliunde adductum. Huic autem testium generi quàm minima fides haberi solet, ac legibus ceu suspecti reiiciuntur. De test. Paulus ait, testes, quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit. Impp.l.2.eo.tit. Etiam, inquiunt, iure ciuili domestici testimonij fides improbatur. Eras.in Chiliadibus indicat Cicer. alibi domesticos testes appellasse, propinqua cognatione iunctos parentes, liberos, fratres, patruos, soceros, generos, &c. l.3. C.de testibus, & l.4.D.eo.

Domesticum funus, familiare, l.2.D.de in ius voc.l.4. D.si quis caut.

DOMICILIVM, est domus possessio in ea ciuitate, in qua ciuis censetur, & sæpius commoratur, D.ad municip. per tot. Atque Domicilium ibi quis habere intelligitur, vbi larem, rerúmque ac fortunarum summam quis constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet, & vnde dum profectus est, peregrinari videtur, l.7.C.de incol.lib.10. Sic interpretabimur in l.19.§.j.& l.50.ad fin. D.de iudic. Planè sola domus possessio, quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium non facit, l.17.§.sola.D.ad municipalem. Sed nec domicilium quis ibi habere intelligitur, vbi studiorum caussa habitat, nisi, decem annis transactis, eo loco sibi sedes constituerit, l.5.§.domum. D.de iniuriis l. 2.C.de incol.lib.10. Ergo Alfenus l.203. D.de verb.sig. scribit, Domum eam vnicuique nostrum debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarúmque rerum constitutionem fecisset. Item Cicer. pro Archia: At domicilium Romæ non habuit, is qui tot

annis

annis ante ciuitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit. Isque Incola dicitur, à Græcis, πάροικος.

Domicilium ibi videtur miles habere, vbi meret, si nihil in patria possideat. l. 23. in fi. D. ad munic.

Domicilium in vrbe retinent Senatores, etiam si vbicunque morandi potestatem impetrauerint. l. 22. §. senatores. D. ad municip.

Domicilium amissi mariti sequitur vidua, quæ se aliis nuptiis non iunxit. d. l. 22.

Domicilium & in domo propria, & cōducta habere possumus. l. 5. §. domum. D. de iniur.

Domicilium ferre. d. l. 22. §. municipes, est constituere, & transferre. At non nuda contestatione, sed re, & facto transfertur. l. 20. D. ad municip.

DOMINATIO in l. fi. C. de censitoribus & peræquat. lib. 11. pro dominio. Verum ne sub specie litis dominationes semel constitutæ turbentur, sex mensium spatium censemus debere seruari, intra quod is, qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. Sic l. 78. in fin. D. de acq. hæred. Item apud Festum: Regalia exta appellantur, quæ potentibus inspe ratum honorem pollicentur: priuatis & humilibus hæreditates: filio familiæ dominationē. De eo enim hoc vult intelligi qui ius patriæ potestatis exiit, suique dominij & iuris efficitur. Sumitur & pro patria potestate. l. 64. D. de cond. indeb.

DOMINIVM, est ius de re corporali perfectè disponendi, aut vindicandi pro arbitrio, nisi lex, vel conuentio prohibeat, Apello auctore. Ab effectu. Nam duo sunt effectus dominij: videlicet, disponere, ac vendicare. l. in rem actio. D. de rei vend. l. si quis vi. §. differentia. D. de acq. poss. Vide Alciatum l. traditionibus. C. de pact. Atque hoc vnum est quo differt vsusfructus à solido dominio: tametsi Cicero ludens ad Curium scribat, id cuiusque esse proprium, quo quisque vtitur ac fruitur. Vsus enim in vsufructu est, non abusus. At vero vsusfructus pars est dominij, vt ait Paulus l. 3. D. de vsufr.

Dominium diuiditur in directum, & vtile. l. j. in fi. si ager vectig. vel emphyteu. pet. item in proprietatem, & vsumfructum. l. 4. de vsufruct. l. qui vsumfructum. de verb. oblig. Sed & alias in iure inueniri dominij species, indicat Alciatus in Parergis. Quoddam enim dominium est κατ' ἰδέαν, id est, in spe, vt eùm in l. in suis. de lib. & posth. filius familias rerum paternarum dominus vocatur: vnde & sui hæredes dicuntur, tanquā sibiipsis succedant: erant enim viuente quoque patre quodam modo domini. Aliud est dominium, quod κατ' πρόληψιν, id est, per anticipationem dicere possumus: vt cùm mulier rei suæ in dotem traditæ domina dicitur. l. in rebus. C. de iur. dot. Aliud est dominium, quod vidua habet, quam maritus relictis liberis decedens, in testamento iussit esse dominam vsufructuariam administratricem (dominium enim illud ἀνυπαρκτον, id est imaginarium est) eam solùm in domo præeminentiā consecuta, quam, viuente marito, habebat: ideóque ad alimenta tantùm contrahitur: est igitur & hoc dominium ἐν σχήματι μόνον. Aliud est, quod summum, seu maius dominium vocant: quædam scilicet maiestas, cuius obseruationem fœderati supremo Principi, vel reip. debent. l. non dubito. de capt. & postlim. reu. Effectus autem maioris dominij, qui non pauci referuntur, ab interpretibus petendi sunt.

Dominium item diuiditur in naturale, quod iure gētium acquiritur, & in id quod iure ciuili. Prius autem sine possessione adquiri non potest, posterius potest maximè. l. à Titio. in fi. de furt. l. cùm hæredes. in princip. de acqui. poss. l. facta. ad S C. Treb. l. j. de bon. poss. §. j. Instit. de acquis. per adrog. & tit. proximè seq. cum simil. Ac dominium quidem naturale, acquiritur occupatione, inuētione, alluuione, traditione, &c. Iure ciuili autem, vsucapione, præscriptione, legato, aditione hæreditatis, arrogatione, in iure cessione, & nonnullis aliis modis quos recenset Vlpian. in Epit. tit. 19. eósque explicat.

Dominium, proprietas, & vsusfructus, quæ duo sunt partes dominij, & non minus prefectiones quàm dominium ipsum, non sunt ex pluribus caussis. l. 3. §. ex pluribus. de acqui. poss. l. non vt ex pluribus. de reg. iur. §. sic itaque discretis. Instit. de actionibus. Quasi dominium, Ius in re, & Obligatio, sæpenumero sunt ex pluribus caussis. l. & an eadem. §. pen. de excep. rei iud. d. l. non vt ex pluribus. cùm sint quædam imperfectiones.

Dominium, Quasi dominium, & Ius in re specificum, adfinia sunt inter se, & species distinctæ ipsius iuris in re generici. Directum verò & vtile, species ipsius dominij. Porrò dominij duo esse officia Bart. in l. j. de acqui. poss. explicā do possessionis definitionem, tradit: Vnū disponendi, alterum vendicandi, per l. in rem actio. de rei vend. l. si quis vi. §. differentia. item d. tit. de acqui. possessio.

Dominium non modo corporalium, sed & incorporaliū rerum est: nam & vsusfructus dominium est. l. 3. D. si vsufru. pet. & generaliter seruitutū. l. semper. 15. §. hoc interdicto. D. quod vi aut clam.

Dominij ius impetrare dicuntur creditores, quià principe impetrant, vt pignora quorum nullus emptor repertus est, sibi addicta, dominij iure possidere liceat. l. j. C. de iur. domi. impet. l. 63. §. fi. D. de acqui. rer. domi. l. 5. §. si fundus. D. de reb. cor.

DOMINVS dicitur quasi qui domi præest, & domi imperat. Et dicitur is propriè qui domui præst, & qui domus imperiū habet, cuique omnis familia paret. Terent. in Eunucho. Apparet seruum hunc domini esse pauperis. At Dominorum loco sunt qui vectigalem fundum in perpetuum conducunt. l. 3. in fin. D. arb. fur. cæs. nam re vera sunt conductores. Dominæ locum obtinet hæreditas non adita. l. 13. §. pen. D. ad leg. Aquil.

Dominus retrò intelligitur legatarius, agnito legato. d. l. 3. §. fi. Dominus fit is, cui traditur, ex caussa emptionis, donationis, dotis, mutui, legati, hæreditatis, solutionis, transactionis, sententiæ, vel similibus. l. traditionibus. C. de pactis. l. nūquàm nuda. de adquir. rerum domin. Domini autem appellatio, à domo deducitur. οἰκοδεσπότην proprium Græci vocant, & à domo deriuant. Viglan tit. Instit. de hæred. qual. & differ. ad eósque extenditur, qui rei alicuius proprietatem habent, etiamsi vsusfructus alienus sit. Vlpian. Domini abusiuè dicuntur filiifamilias, & cæteri liberi, qui in potestate sunt, & vsufructuarij. Dominorum vice sunt tutores vel curatores. l. 56. §. qui tutelam. 8. D. de furt. Domini loco habetur possessor hæreditatis, qui satisfedit. l. 5. §. fi. D. de quæstio. Dominus litis. l. j. C. de sent. & interloc. om. iud. Pro Domino est procurator in rem suam. l. 3. D. de pact. & quilibet alius procurator post literā contestatam. l. 4. §. fin. D. de appellat. & defensor qui satisdedit. l. 76. D. de procurat. vtrobique dominum litis intelligimus.

Domini nomine solebant veteres aliquē honoris gratia salutare, vt in l. Nesennius. in princ. D. ad leg. Falcid. Hinc vir & vxor testandi coniugij caussa sese inuicem appellabant, Dominum & Dominam. Iust. Nouel. 74. καὶ πολλοὶ, μάρτυρες ἐπιδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ ὅτι κυρίαν ἐκάλει τὴν γυναῖκα ὁ ἀνὴρ, πάντα τοῦτο ὑμῖν ἀπέδειξε. Hinc illud testatoris in l. vxori. 41. D. de leg. 3. Vxoris fidei cōmisit hæc verba: Peto abs te domina vxor, ne ex fundo Titiano partem vendiees. Item in l. Titia. 19. §. qui marco. D. de annuis legat. Domina sanctissima, scio te de amicis tuis curaturam. Item in l. vlt. D. de aur. & arg. leg. Vxori suæ testamento ita legatum est

Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare. Martialis:

D: palatinis domin e quod serica prelit id est augustæ.

DOMINVS passim in Feudisticis libris appellatur is, qui feudum in re sua alteri fruendum constituit: idcirco, vt vulgo creditur, quia rei in feudum datæ dominium & proprietatem retinuit: solum vsumfructum feudi nomine concessit. lib. feud. 2. tit. 8. §. 3. Ergo dominus eodem modo dicetur, quo & Signor, siue Senior appellatur: quasi vasallus patronum suum honoris caussa dominum appellaret: vt in formula iurisiurandi, lib. feud. 2. tit. 5. Ergo iuro, quòd ero fidelis ei, vt vasallus domino. Sic Domina patroni vxor appellatur, libr. 2. tit. 24. §. 3. Ex eodem genere illud est, quod vulgo in scholis dictitant, directum feudi dominium manere penes patronum: vtile verò in vasallum transire.

DOMINICVM, patrimonium domini: hinc Dominicū Ecclesiæ, lib. feud. 2. tit. 35. §. j. Episcopi & clerici, ea quæ in dominico habent, olim dederunt, & hodie dant. Sic in Append. Aymóinij lib. 5. c. 25. Cum omnibus villis in eo consistentibus tam dominicatis, quàm etiam vasallorum. Hinc

DOMINICALIA, pro Regalibus feudis: vt apud Radeuic. libr. 2. c. 30. In capitulis pacificationis oblatis ab Adriann Papa Imperatori Frideric. j. De dominicalibus Apostolici fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendæ coronæ.

DOMINICÆ res appellantur, res Cæsarum, tit. C. ne dominic. rei vel templ. Et

Dominici coloni. l. 7. C. vbi caus. fisc. nam Imperatores Domini adpellantur. l. 3. D. de iis quæ in testa. delen. l. pen. D. de leg. Rhod. hoc nomen primus sibi vindicasse dicitur Caligula, vt est Sext. Aurelio traditum.

DONEC aduerbij varia est acceptio: quandoque conditionis nota est. l. si oleum. 21. de dol. mal. c. caussam matrimonij. de probat. Est & limitationis. l. siue. §. tandiu. D. de condict. furt. De hac dictione vide Bart. l. 4. D. de seruit. tit. general.

DONVM generale nomen est à donando. l. inter donū. D. de verb. sig. quo significatur id quod nulla necessitate, iure, officio, sed sponte præstatur. l. munus. 214. D. de verb. sign. Atque hoc differt à munere: munus enim eius est species: tum donum maiorū est rerum, vt sunt regna, regiones, oppida & prædia: munus minorum. quin & absentes res donari rectè dicuntur: munera autem mitti, & præsentia offerri. l. 18. D. de verb. sign. Vide Hotom. in Comment. verb. iuris.

DONARIA, id est, dona. l. sancimus. C. de sac. sanct. eccles. & pro donatiuis accipiuntur, in l. qui excubias. D. de re milit. Græcis dicuntur ἀναθήματα, Seruius tamen Honoratus: Donaria, inquit, propriè loca sunt, in quibus dona reponūtur deorum. Et alibi: Donarium vbi ponuntur oblata. Item Cornelius Fronto: Donum quod diis datur: inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur.

DONARI videtur, ait Papinianus, quod, nullo iure cogente, conceditur. l. 29. D. de donat.

Donare ad processus, id est, vt eo donatarius vtatur in pompa, vel cùm in Principis est comitatu: id enim significat processus, in l. nam & Imperator. D. de donat. inter vir. & vx. teste Alc. lib. 3. de verb. sig. vnde & alibi dicitur. l. j. C. de senten. pass. cùm processisset, Imperator salutatus est. Propriè nanque dicitur procedere, qui pompa quadam procedit in publicum: veluti si sponsus procedat aut sponsa, quod Virgilius dicit, Tādem progreditur.

DONATIO, dicta est à Dono, quasi dono datum. rapta à Græco: nam hi dicunt δῶρον, καὶ δωρεῖσθαι. l. 35. §. j. D. de dona. cau. mor. vbi tamen καὶ vacare vult Hotom. Sensus enim est: Donationem non dationem esse ideóque rectè Seneca donationem creditum insolubile vocat. Ex quo Vitruuius lib. 2. c. 3. & Plinius lib. 35. c. 43. Palmā δῶρον appellari scribunt, quòd munerum datio, quæ fit per manus, ita appelletur. Donationis porrò verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendit, siue mortis caussa, siue nō mortis caussa factā. l. 67. D. de verb. signifi. neque creditor donare dicitur, qui mutuo dat: vel debitor, qui soluto: vel socer, qui doti: sed quoties aliquid dono datum est, tum hoc nomen vsurpatur. Videntúrque Latini veterem hanc locutionem, Dono aliquem dare, vel donare, à Græcis sumpsisse, qui τὸ δῶρον δωρεῖσθαι dicunt, cum solius liberalitatis & munificentiæ caussa, rem alicui traditam significant. Atque Donatio propriè appellatur cùm quis ea mente liberalitatis gratia quid dat, vt statim accipientis fiat, neque vllo casu ad se reuerti velit. l. j. D. de dona. eáque absoluta & vera donatio dicitur. l. 35. §. j. & l. 42. in fi. D. de mort. cau. donat. Nec verò Donatio absenti aliter fit rectè, quam si absens rem sibi missam acceperit, vel rem iam apud se constitutā, sibi donatam scierit, eámque donantis liberalitatem agnouerit. l. absenti. D. de donat. Nec enim donatio est sine acceptione. & rectò. l. 8. de bon. lib. Si patrono libertus donauit, ille accepit. & in illum locum Terentij: Dos Pamphile est decem talenta, Accipio. Nisi dixisset, Accipio, dos non esset, inquit Donatus. Datio enim ab acceptione confirmatur, nec potest videri datum id quod non sit acceptum. Et hodie quia exemplo emptionis & venditionis donatio solo consensu perficitur, non re, vt olim, etiam non videtur perfecta, antequam is cui donatur scierit sibi donari, eámque donationem ratam & gratam habuerit. Et hoc est quod Græci dicunt, donationem factam μὴ ἐπιγνοῦσι nō valere: excepto casu. l. 15. C. de sacr. sanct. eccl.

Donatio CAVSSA MORTIS, cùm quis habere se mauult, quàm eum, cui donat, magísque eum, cui donat, quàm hæredem suum: fitque propter manifestum aliquod mortis periculū: vel sic, Donatio caussa mortis liberalitas est, quæ ita fit vt nō nisi morte donatoris confirmetur. l. j. D. de donat. mor. caus. Cuius tres species recensentur. l. 23. & seq. D. eod.

Donatio INTER VIVOS proprio nomine dicitur, quæ neque mortis, neque nuptiarum, sed à viuente in viuentem solius liberalitatis caussa fit. l. j. D. de dona. tit. general. l. Senatus. D. de mort. caus. donat. soláque voluntatis testatione sic perficitur, vt traditionis necessitatem adferat, publicis literis cōsignari, nisi quingentos aureos superet, non debeat: ab ingrato tamen repeti certis de caussis possit. d. l. eod. l. 35. & pen. C. eod. l. vlt. C. de reuoc. donat.

Donatio HONORIS CAVSSA, est quam vxor marito ad honorem ac dignitatem aliquam consequendam facit. Caius. l. 42. D. de donat. int. vir. Nuper ex indulgentia principis Antonini recepta est alia caussa donationis, quam dicimus honoris caussa: vt ecce si vxor viro Laticlauij petendi gratia donet, vel vt equestris ordinis fiat, vel ludorum gratia.

Donationes INOFFICIOSÆ censentur, cùm parentes bona sua sic exhauriunt donationibus, dum viuunt, aliàs stultitia, aliàs malignitate, vt nihil sit inde ad liberos peruēturum, passim in tit. de inoffi. de donat. C.

Donatio ONEROSA dicitur, cùm donans reuocat donationem propter ingratitudinem, Zasi. §. item si quis. Instit. de actio.

Donationis quæ fiebat per mancipationem hæc sunt solēnia verba in veteri inscriptione vrbis Romæ: Hoc monumentum L. Titurius Sabinus se viuo donauit L. Sapio Symphoro, mancupauitque sestertio nummo vno. Itaq; l. vlt. C. de donat. pro Sestertij nūmi vnius, assium quatuor: sic est emendandum, Sestertio nummo vno,

mo vno, assium quatuor, vt in Basilicis.

Donatio PROPTER NVPTIAS est, quam facit sponsus, vel aliquis nomine eius, sponsæ, vel alteri nomine sponsæ. Hæc vno verbo Græcis dicitur ἀντιφερνή, quasi contra vel mutua donatio. Vulgò hanc donationem propter nuptias, dotem viri nuncupamus, cùm æqualis sit in iure doti mulieris. Donatio propter nuptias autem olim dicebatur propterea, quòd eo duntaxat tempore sponsus exercebat liberalitatem in spōsam: idque dupliciter: aliàs simplici, perpetua, & irreuocabili munificentia, non adiecta nuptiarum conditione: aliàs ea mente, vt non secutis nuptiis, res donata redderetur. l. j. D. de donatio. Sed ab eo iure primùm discessit Constantinus: vt omnes huiusmodi donationes haberent in se conditionem, vt non sequente matrimonio, restituerentur semper à viuo nolente contrahere: Mortuo autem eo, respiciendum esset, osculóne, an sine osculo cōtigisset liberalitas. l. cùm veterum. & l. seq. C. de donationibus ante nupt. Deinde Iustinianus constituit, vt non solùm ante, sed & post nuptias fieret donatio, matrimonij gratia: ideóque propter nuptias eam appellauit, nomine rebus consequente. §. est & aliud. Instit. de donatio. l. cùm multæ. in princ. C. de don. ante nupt. Sic & dos est donatio ob caussam nuptiarum. l. j. D. de donat. Quinimò Donatio propter nuptias accipitur pro liberalitate, quam vir cōfert ad onera matrimonij, ante vel post nuptias. §. est & aliud. Instit. de donat. Hanc Iustinianus vult esse specialem contractum, ab aliis donationibus separatum. Nouell. vt spōsal. larg. in princ. Atque etiam Donatio propter nuptias appellatur vulgò id, quod, soluto matrimonio, apud coniugem manet superstitem ad vitam eius. Sic enim mariti futuri donare solent vxoribus, vel ex pacto concedere bona, quæ habeant dum viuunt, aut certam, pro eis pecuniam, vt post mortem earum redeant ad hæredes donantis: idque inter nobiles est frequentissimum. Vxores quoque vicissim ita solent ante matrimonium, vel parentes earum paciscendo permittere, vt maritus superstes, quoad vixerit, aliquid habeat, videlicet in casum soluti sine liberis matrimonij. Et hoc apud plerosque nuncupatur Dotalitium, voce domi eorum nata. Donatio propter nuptias intelligitur etiam pro omni lucro dotali, quod coniunx superstes sibi paciscitur in bonis primū morituri, siue sit maritus, siue vxor. Quod quibus modis fiat tractatur. D. & C. de pact. dotalib. & l. fœminæ. C. de secund. nupt. Nouella de nupt. §. si verò expectet. Et huiusmodi liberalitates quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione, vel ex beneficio Legis proficiscuntur, dictæ propriè sunt lucra dotalia vtrinque. Vsu autem vulgari confunduntur sub appellatione donationis propter nuptias. Itaque Donatio propter nuptias in diuersa nomina pro regionibus, & prouinciis abiit, quorum nomenclaturam huc recensere vanissimi esset operis. Hoc te interpretes, & forensis vsus docebunt.

Donatio perfecta & pura, est species donationis simplicis l. j. D. de don.

Donatio imperfecta, siue conditionalis, vel sub modo, Hostien. in Summa, eo. & vide. C. de donat. quæ sub modo.

Donatio spōsalitia, quæ fit à sponso sponsæ vel cōtrà, Azo in Summ. C. de don. ant. nupt. & vide infra Spōsalitia.

DONATARIVS, cui quid dono datur, præsenti vel absenti. l. etiā. l. absenti. D. de donation. l. nec ambigi. C. eo. tit. Obseruandum autem geri, ocgotium cum donatario obligatorium. Obligatur enim ad gratitudinē auctore omnium maximo, hoc est, natura ipsa & Deo.

DONATIVA, in l. 10. D. de re milit. sunt largitiones ab Imperatoribus in milites collatæ: verbum frequens in Tacito, Capitolino, Lampridio & aliis id genus auctorib. Atque dabantur vel ob victoriam, vel ob adoptionem, vel ob auspicia imperij. Dabatur, vt apparet & auctoritatis in ipso tyrocinio, vt militaturis. Hieronym. Ecce donatiuum quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirant. Sudas, δωνατιβὰ δόσις ἡ διδομένη τοῦ βασιλέως τοῖς στρατιώταις. Alio nomine dicuntur Augustatica apud Marcellinum Comitem in Chronico, & clauaria apud Cor. Tacit. lib. 19. à clauis caligaribus.

DORMIRE cum aliqua, est adulterium cum ea committere. c. qui dormierit. 27. q. 2.

DORMIT præscriptio, vel tēpus non currit, sed quiescit, passim apud interpretes.

DORMIENTES pro cessatoribus, incuriis, & negligētius sua agentibus. Iuxta vulgatum illud: Vigilanti, & non dormienti ius ciuile scriptum est. l. pupillus. in fi. D. quæ in fraud. cred. cum similibus. Vigilantes autem accipimus, qui suarum rerum satagunt.

DOS est patrimonium mulieris. l. Pomponius Philadelphus. D. famil. ercisc. quod propterea marito datur à parente, vel ab extraneo, vt onera matrimonij sustineat. l. j. l. dotis fructus. & l. res in dotem. D. de iur. dot. quasi mulieris thesaurus, ad vitæ necessitatem conseruandus. Varro: Dos pecunia nuptiarum caussa data scilicet ea pecunia quæ marito nuptiarum caussa datur. Dos autem legitimè restituta mulieri aut patri soluto matrimonio, non plus dicetur dos, sed nominabitur patrimonium mulieris: sicut hæreditas adita: postquam est adita, non plus dicitur hæreditas, sed patrimonium hæredis. l. sed si plures. §. filiæ. D. de vulg. Dos autem nondum restituta, quamuis matrimonium sit solutum, rectè dicetur Dos, per tex. in l. vtic. §. taceat. C. de rei vxor. act.

Dos aut profectitia est, aut aduentitia, Vlpiano in Epitome tit. de dotibus. 6. Profectitia est, quæ à principalibus personis, id est à parente virilis sexus profecta est de bonis vel facto eius. l. j. D. de iur. dot. l. vn. §. & vt plenius. C. de rei vxor. act. l. 4. C. de coll. l. 2. D. sol. mat. Aduentitia, quæ à quouis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est. l. 5. §. si pater. D. de iur. dot.

DOS CADVCA dicitur quæ confiscata est. l. si quis. 38. §. j. D. de rit. nupt. Dos communis. l. 22. §. j. D. solut. mat. Dos per præceptionem legata, hoc est, ante captionē. in l. fundus. D. famil. ercisc.

DOS RECEPTITIA specialiter dicitur, quam extraneus dans, vt ea sibi redderetur stipulatus fuit. Vlpia. c. Inst. 6. Caius. l. 31. §. 2. D. de mort. cau. don. Sed & dos quam quis in mortem mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis caussa, cuius generis dotes recepticiæ vocantur.

DOTI respondet donatio propter nuptias. Eadem enim caussa, vt vitam commodè transigant, vel maritus, vel illius nomine alius, eam confert. Vnde Græcis dicta est ἀντιφερνή, quasi contra vel mutua donatio.

Dotium caussa. l. j. D. sol. mat. quæ sit vide Bart. Alciat. in d. l. j. & vide supra Caussa.

DOTES prædiorum ex videntur fuisse accessiones, quæ ex aliis prædiis ad vsum vnius fundi solebant venire: vt in exemplo quod est apud Vlpia. l. 9. §. 6. D. de vsufruct. Nam etsi vsusfructus fundi fuerit legatus, & sit ager vnde palo in fundum, cuius vsusfructus legatus est, solebat paterfamilias vti, vel salice, vel arundine; puto fructuarium hactenus vti posse ne eo vendat. Dotes prædiorum Papinianus vocat instrumēta, quæ prædiis sic attribuuntur, vt dotes nuptiis. Dotes prædiorum inquit, quæ Græco vocabulo ἐνθήκη appellātur, cum non instructa legantur, legatario non præstantur. l. 2. §. j. D. de inst. vel inst. Columel. libr. 4. c. 30. Pedaminum iugoriumque & viminum prospiciendo-

rum tradenda ratio est. Hæc enim quasi quædam dotes vineis ante præparantur. Vide Entheeæ.

DOTALIS FVNDVS intelligitur, siue quem mulieris nomine quis viro dederit, siue quem à viro sibi debitũ ipsa mulier doti promiserit, &c. l. 14. §. si fundum. D. de fun. Hinc dotale prædium constituitur, tradita eius possessione. l. 5. D. sol. mat. l. 42. D. de vsucap. Dotale prædium accipimus, cùm dominium marito quæsitum est, vt tũc demum eius alienatio impediatur. l. 13. §. dotale. D. de fund. dot.

DOBRIVM, vel doarium est dotis augmentum, ex parte dotis. Guido Papæus quæst. 524. pro eodem ponit Dotalitiũ & docrium. & vide. q. 525. & 249. Ex quo collige. Pragmaticos Gallos plerũque hoc vocabulo abuti: pro dote enim accipiunt, & potissimùm Notarij imperiti.

DOTALITIVM, id est, donatio propter nuptias, vel res paraphernales, id est, vltra dotẽ datæ: vel vsusfructus partis bonorum mariti, quem vxori propter nuptias dat, vt eo post mortem suam alatur: vulgus, Doarium appellat: Harmenopulus ὑπόβολον. Saxon. spe. lib. 3. arti. 74. Diuortium si iure fuerit celebratum inter virum & vxorẽ, mulier dotalitium, id est vitæ prouisionem, sibi in proprietate viri donatum continebit. Sic. c. ex parte. de for. cõpet. c. nuper. de donat. int. vir. & vxor. Id per adulterium perdit mulier. c. plerunque. de don. inter vir.

DOTARIVM, idem quod Dotalitium. Neapol. const. lib. 3. tit. 13. & tit. 15. & tit. 16. Contra autẽ quod ab vxore confertur, Maritagium appellabant. Hinc Petrus de Vineis epist. lib. 5. c. 16. Et ideo cum pro maritagio filiæ nostræ carissimæ, quam filio N. marchionis Misnensis decreuimus compulandam, &c.

DRACHMA vnciæ pars octaua, quæ sex obolos pendebat, dicta ἀπὸ τῆς δράκος, eo quod sex oboli manum, id est τὴν δράκα implebant, vt inquit Eustathius. Nec verò Drachma pondus denarij tantùm significat, sed etiam nummum eodem pondere percussum ab Atheniensib. Terent. in Andr. Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem.

DRACHMALIS vsura Græcis dicebatur, quæ Latinis centesima. vt enim Romani ab assibus, & ita Græci à drachmis vsuras denominarunt. Vide Vsura centesima, & Bud. lib. de asse.

DROMONES, nauigia sunt celerrima, quasi cursoria dicas. Horum meminit Iustin. in l. 2. C. de offic. præfect. Præt. Afric. Milites, inquit, constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quæcunque in partibus Hispaniæ, vel Galliæ, siue Francorum aguntur, viro spectabili duci denuntiare: in quo traiectọ etiam dromones quantos poteris ordinari facias. Item Procopius libr. 3. de bell. Goth. Hotomanius eosdem esse quos Celoces Latinis dictos à celeritate vult. Cassiodorus lib. 4. ad Venenatum, horum mentionem facit, vt opportunorum ad rem frumentariam conuehendam: & ab his.

DROMONARIOS dictos, huiusmodi nauium exercitores.

DV

DVÆ res non sunt fructus, & fundus. sed vna. l. fi. §. pen. D. quæ in fraud. credit. l. j. §. si duæ res. quorum legatorum.

DVBIVM est, de quo inter sapientes dubitatur. l. an inutilis. D. de acceptilat. arg. l. vnicæ, & quidem perquàm elegantis. Nihil innouan. appell. pend. Dubia & incerta lib. j. de Orator. apud Cic. Hæc autem omnia quæ tractarentur ab Oratoribus, dubia esse & incerta. Dubium & controuersum, apud eundem libr. 2. de Diuinat. Tantũ sat est intelligere, id sumere istos pro certo, quod dubium controuersũmque sit. Idem eodem lib. Vidésne igitur quæ dubia sint, ea sumi pro certis atque concessis.

Dubia caussa dicitur, quæ semiplenè probata est, gl. est celebris in l. admonendi. D. de iureiur. Porrò, in dubiis interpretandis, ad mitiora deflectendum esse, Schola nostra omnino recepit.

Dubius in fide, infidelis. c. j. de hæret.

DVBITABILE est, quando argumenta pro, & contra congruunt, colligitur ex l. Licinius. D. de fideic. libert.

DVCENA, vt & centena, gradus dignitatis, promotionísve in schola agentium in rebus. l. fin. C. de agen. in reb. l. j. C. de offic. mag. offic. vbi ita legendum, ducenã, non ducenariam. Hinc

DVCENARII, qui ducenam gerunt, & ducentis scholaribus præsunt. l. 3. C. de agentibus in rebus, lib. 12. l. 9. C. Theod. de exact. Cypria. lib. j. Epist. 4. Nicepho. libr. 6. histor. eccles. c. 30. & vide Notit. Imp. Roman. Cæterũ & in re militari.

DVCENARIVS, interprete Vegetio libr. 2. c. 8. qui duas centurias, id est 200. homines ducebat in acie secunda.

DVCENARIORVM IVDICVM decuria. Sueto. in Augusto. c. 32. Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quæ Ducenariorum vocaretur, iudicarétque de leuioribus summis. Quam appellationem non à caussarum æstimatione, sed à censu potius ortam esse, opinantur nonnulli: vt fuerint ducenarij iudices, qui dimidium census equestris possidebant. Budæus.

DVCERE, dominorum verbum proprium, qui mancipia abducunt. Itaque, DVCAS LICET, dici solebat in auctionibus, cum licitatori mancipium addictum fuisset. Vnde illud lib. de Orato. 3. quanti addictus? mille nũmûm, nihil addo. Ducas licet. Hinc & Duci serui dicebãtur, qui noxæ nomine dediti, in aliorum dominium transibant. l. 2. D. si ex nox. caus. agar. l. quod ait. 3. D. de noxal. Atque hinc Duci in caussis liberalibus dicebantur serui, contra quos vindiciæ in seruitutem datæ fuerant. l. duobus. 30. D. de lib. caus. Vnde

DVCENDIS de liberis, Prætoris interdictum. l. 3. D. de lib. exhib. l. j. D. vtrub. Vtrubi hic homo quo de agitur, &c. quominus eum ducat, vim fieri veto. Hinc

Duci obærati dicebantur, qui addicti creditoribus in seruitutem fuerant, in XII. Tab. Ast qui ei endo iure vim dicit, secum ducito. Hinc

Duci, producta verbi significatione, dici consuetum de iis, qui in ius ducerentur: propterea quod ad magistratum ita raperentur, ac vi abducerentur, quasi potestas ex lege in eos esset. vnde tit. in Edicto Prætoris, QVI NEQ. DVCANTVR, NEQ. SEQVANTVR.

Ducere aliquem, quòd decreto iudicis non obtemperauerit, hoc est, in carcerem trudere, vt vulgò loquimur. l. iniuriarum actio. §. si quis quòd. D. de iniur.

Ducebantur olim & custodiebantur illi, qui non defendebantur, Paulus in l. 2. si noxal. caus. agat.

Ducere IN CARCEREM, quia manus in eos qui ducebantur iniectione, quasi potestas quædam adepta est. l. 2. D. de in ius voca. Cicero in 2. Agrar. Egone is Consul qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit, si Trib. pleb. duci iussisset.

Ducere pugnum, cædere pugno. l. 4. D. de iniuriis. Si cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo testãtem inuitus percusserim, iniuriarum non teneat.

Ducere VXOREM, præcise dictum, pro ducere vxorem domum. Veteribus enim mos fuit nuptam è patris domo noctu tædis prælatis velatam in mariti domũ deduci. Pomp. l. mulierem. D. de ritu nupt. Mulierem quæ abesset deduci à marito non posse. Deductione enim opus esse in mariti non in vxoris domum, quasi in domicilium matrimonij. Ducere autem vxorem propriè dicitur paterfamilias: at filiusfamilias non tam ducit vxorem,

vxorem quàm à patre accipit:quippe cum patri committatur puella potius in eiusmodi conditionibus,quàm marito.Hæc Donat.in Terent.& Vide Nuptiæ.

Duci,& ferri separantur.l.vnic.D.siquis in ius voca. non ier.l.57.D.de euict.hoc ad ea quæ anima carent, illud ad se mouentia pertinet.

Ducere FVNVS, hoc est facere.l.2.D.de in ius voc.

Ducere MATERIAM. l.pen.D.commu.præd.& apud Vitruuium lib.5.c.fi.Ducere murum.

Ducere SVARRICVLVM.l.11.§.si quis me.D.de iniur.

DVCTVS misericordia,pro excitatus, in l.& elegantet. §.idem Labeo.de dol.

DVCATOR.l.28.§.si nauis aliena.D.ad leg. Aquil. quod verbum & in Lexico B.Germani ad Lutetiam notatū reperitur:Ducatores, ἡγοί, ἡγεμόνες προηγέμενοι.

DVCES, ab antiquis semper quidem pro ductoribus exercituum dicebantur:sed tamen tribus modis id nomen vsurpabatur.nam interdum Duces appellabantur,qui summum in militia imperium obtinebant: qui si commisso prœlio victoriam obtinuissent, imperatores conclamatione militum appellabantur. Liuius lib.9.Iamprimum,vt ordiar ab ducibus comparandis, haud equidem abnuo,egregium ducem fuisse Alexádrum.Interdum autem Dux appellatur,cui pars imperij ab altero superiore mandata est.Cic.Offic.3.M.Atilius Regulus,cum Cōsul iterum in Africa ex insidiis captus esset,Duce Xanthippo Lacedæmonio , &c.Sic in l.conuentionum.5.D.de pact.Publica conuentio est quæ fit per pacem,quoties inter se Duces belli quædā paciscuntur.Sicá Cæsare Duces persæpe appellantur, qui legati ipsius erant,& Imperatore absente summā potestatem habebant:vt Labienus apud Cæsarem lib. 6.de bello Gal.Præstate eandem nobis Ducibus virtutem,quam sæpenumero Imperatori præstitistis Atque hi nonnunquam consularibus insignibus vtebantur,& poterant dimitti ab Imp.ignominiæ caussa, vt scribit Vlpian.l.2.in princ.D.de his qui not.infam.Iustin.lib.24.Multis nobilibus regnum Macedoniæ affectantibus,Sosthenes ignobilis præponitur: & cum Rex ab exercitu appellatus esset,ipse nō in Regis ; sed in Ducis nomē iurare milites coëgit.Idem lib.9.Cum honoratum insuper ducatu aduersarium videret. Et lib.30.Agathocles Regis lateri iunctus ciuitatem regebat:tribunatus, præfecturas, & ducatus, mulieres ordinabant.Tacitus de morib.Germ. Reges ex nobilitate:Duces ex virtute sumunt: nec Regibus infinita aut libera potestas: & Duces exemplo potius quàm imperio:si prompti,si conspicui,si ante aciem agant, admiratione præsunt.Interdum tamen Duces ij dicūtur qui summum quidem imperium obtinent: at ij qui cum potestate sunt,id est,quibus Imperij pars mandata est,Comites.Cicero pro Marcello: Bellicas laudes solent extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus,ne propriæ sint Imperatorum.Et aliquanto post:Hæc enim res vnius est propria Cæsaris:cæteræ duce te gestæ, magnæ illæ quidē, sed tamen multo magnóque comitatu. Huius autem rei tu idem es & Dux & comes. Postea vero DVCES dicti sunt,quibus rex aut populus regionis alicuius administrandæ potestatem dederat:vt in le.Baioar.tit.13. c.2.Si quis contra ducem suum,quem Rex ordinauit in prouincia illa, aut populus elegit ducē, de morte eius consiliatus fuerit,&c.Specu.Saxon.lib.3.artic.53.Quælibet prouincia Theutonicæ terræ suum habet Palatinatum:Saxonia,Baueria,Frāconia,& Sueuia: quæ antequam à Romanis superabātur,regna fuerunt: à quibus ipsa in Ducatus nomina fuerunt permutata: &c. Animaduersione autē dignum est, quòd circiter ætatem Caroli Magni Duces dicebantur, cui Duodecim comites suberant.Theodulphus sub anno.849.Tassilonem in ducam Baioariorum collocauit per suum beneficium:Grifonem verò partibus Neustriæ misit, & dedit ei duodecim Comitatus Eum locum imitatus est Aimoynius lib.4.c.61.Tassilonem (inquit) in ducatum restituit Grifonem more ducum duodecim comitatibus donauit. Duces rursus & comites apud scriptores Barbaricos ita distinguuntur, vt Duces sint totius regionis Præfecti:Comites , vrbis tantum. Greg. Turon.lib.9.c.7.Ennodius cum ducatum vrbium Turonicæ atque Pictauæ administraret, adhuc & vici Iuliensis atque Benarnæ vrbium principatum accepit. Sed euntibus Comitibus Turonicæ atque Pictauæ vrbis ad regem Childebertum,obtinerunt eum à se remoueri.

DVX Tripolitanæ & Byzacenæ prouinciæ & Mauritaniæ,& Numidiæ.l.fin.C.de offic.præfect.præt. Dux Rhœtici, apud Vopiscum in Bonoso. Dux limitis Scythici,Illyriciani,Thracij,Orientalis,apud eundem in Aureliano.

DVCATVS,aliàs dicitur regio cui dux dominatur:alias ipsa ducis dignitas,præfectura,& imperium militare. Suet.in Tib.Cæs.c.19.Confidens(vt aiebat)ostento sibi ac maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Id est quoties pro imperio aliquid gerendum esset, vel quoties bellum suis auspiciis gererent.

DVALLVM,dicitur bellum,inquit Festus, in quo à partibus de victoria contendentibus dimicatur. Hinc Perduellis, qui pertinaciter bellum retinet. Plautus Amphitr.4.Cic.in Orat. Quid verò licentius, quàm quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora?nam vt duellum bellum , & duis,bis: sic Duellium,eum qui Pœnos classe deuicit, Bellium nominauerunt, cum superiores semper appellati essent Duellij.Vt autem ex duello bellum factū, ita quoque bellus duellus ab antiquis dicebatur. Liuius apud Nonium:Lenti callido,duella rapula,rumice. Duella rupula,id est bella. Duellum autem aliàs inter plures fit,aliàs inter duos tantùm. Vnde monomachia dicitur.c.monomachiam.2.q.4.Et monomachus, hoc est, qui solus cum solo pugnat.Tale olim certamen inter duos fieri consueuit,ad probationem alicuius rei,aut ad purgationem obiecti criminis. De quo in c.2.de purg.vulg.c.j.de pact.ten.& c.j.de cleric.pug. in duell. Romani enim ad excitandos iuuenum animos, huiusmodi cruenta spectacula non abhorrebant: vti apparet in l.qua actione.§.si colluctatione, vbi vide Bart. D.ad l.Aquil. Frequentabatur adhuc duellum tempore Frideric.j.Hodie duellum prohibetur cū omnibus id genus cruentis hominum spectaculis,in l. j. C.de gladiator.c.j.de purga.vulg.& 2.q.3.c.monomachiam.

DVLCIVM appellatione continentur mulsum, passum, defrutum & similes potiones:item vuæ, caricæ, ficus, palmæ.l.fi.D.de vino,trit.& Murrina, id est, myrrhæ odore condita,vt & Plinius probat lib.14. c.13. & vide l.Paulum lib.3.Sentēt.tit.6.Plautus in Pseudolo : Quid si opus fiet, vt dulce promat indidem , ecquid habet? Rogas?Murrinam,passum,defrutum,melinam.

DVLCIARIVS,vt Dulciarius pistor,qui panes & mellita concinnat edulia.Lamprid.in Heliogab. Dulciarios & lactarios tales habuit, vt quæcunque coqui de diuersis edulibus exhibuissent, vel structores , vel pomarij,illi modo de dulciarijs, modo de lactariis exhiberent.& Iul.Firmicus lib.8.Mathes.c.1.tradit dulciarios cōditores,& his similes viros nasci subsidere spicæ,quæ in Virginis parte decima exoritur.

DVM NVPTA ERIT. His verbis propriè nuptiæ intelliguntur.l.bonos.§.hoc sermone.D.de verb.sig.

Duodecim, loquendi compendio appellabantur Leges.

XII. Tab. vt colligitur ex Cicero. libr. 2. de Orato. & lib. 2. de Legib. vide Tabulæ Duodecim.

DVPLVM stipulari, hoc est, vt precium emptori in duplo reddatur, si res fuerit euicta l. 72. D. de contrah. empt. l. 31. §. quia assidua. D. de ædi. edict. C. Harmenopul. vocat τίμημα εἰς τὸ διπλοῦν. Quæ stipulatio olim fuit frequentissima, ad reprimendam venditorum temeritatem. l. 4. §. si is qui. D. de verb. oblig. Sic & Vlpianus dicit duplari pœnam, in l. qui tabulas. in princ. D. de furt. Hinc Duplæ cautio apud Varronem libr. de re rust. 2. Si res mãcipio non datur, dupla promitti solet: aut, si ita pacti, simpla. Vlpianus in l. qui erat. 49. D. fam. ercisc. Hos demum venditores ad duplæ cautioné compelli scribit, qui sponte sua distrahunt: cæterum qui officio distrahentis fungũtur, non debere adstringi. Sic l. 48. & 56. D. de euict. Vide Euictio.

Duplum euictionis nomine exigi. l. 7. D. de pecul.

Duplum ex caussa stipulationis. l. 17. D. de euict.

Dupli appellatione, interdum quadruplum continetur. l. inter eos. §. quod diximus. D. de furt.

Dupli fructus, hi sunt qui dicuntur maiores fructus non tantum in l. 6. §. j. D. mand. sed etiam in l. rescriptũ. §. j. D. de distr. pign. Et ideo in l. 8. §. j. D. de neg. gest. ampliores fructus quàm oporteat eum qui fundum vindicauit consecutum dicemus, qui supra duplum exegerit: quia ex 12. Tab. dupli tantum fructus debẽtur ex die accepti iudicij in rem, vel ad exhibendam. Et ad hanc legem 12. Tab. respicit etiã Vlpian. in l. Iulianus. §. quantum. D. ad exhibẽdum, dum ait in actionem ad exhibendum venire fructus ex die accepti iudicij, & secundum legem æstimari, intelligens per legem 12. Tab. Ergo ex priscis iuris formulis, vt ait. l. j. C. Th. de vsur. rei iud. id est ex 12. Tab. malæ fidei possessor in duplos fructus cõueniebatur: qua ex re colligit & malæ fidei debitorem in duplum esse damnãdum. Legis 12. Tab. hæc sunt verba, ex castigatione Cuiacij: SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, REI SIVE LITIS, ARBITROS TRES DATO: EORVM ARBITRII FRVCTVS DVPLIONI DAMNVM DECIDITO.

DVPLEX substitutio, quæ duos casus continet. l. j. D. de vulg. & pupilla.

Duplex testamentum, quod quis sibi & filio impuberi fecit. l. j. D. si cui plus quàm. l. 79. D. ad leg. Falcid.

DVPLICIA INTERDICTA vocãtur, in quibus vterque actoris & rei partes sustinet: veluti vti possid. & vtrubi. l. j. §. j. D. de interdic. §. pen. Instit. de interd. Sic

Duplicia IVDICIA sunt, Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo, Finium regundorum: quia par vtriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam præcipuè reus, vel actor intelligitur, sed vnusquisque tam rei, quàm actoris partes sustinet, Instit. de iud. §. tertia diuisio. in fi. Aliàs Duplicia iudicia dicuntur in quibus duo consilia ad vnam cogebantur hastam, vnúmque tribunal: vt quadruplicia, è quatuor iudicum consiliis & decuriis, quæ in Basilica Iulia sedebant, cogebantur. Fab. Instit. lib. 11. Si apud alios iudices agatur, vt in secunda assertione, aut in centurialibus iudiciis duplicibus parte victa.

DVPLICATIO, est allegatio, quæ datur reo ad infirmãdam replicationem actoris. §. rursum. Instit. de replic.

DVPLICARII milites dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria, vt darentur, institutũ, Varro de Ling. Lat. lib. 4. In vetusto Lexico διμοιρῖται explicantur. Eadem forma armaturas duplares appellat Vegetius, quæ cõsequebantur duplas annonas, simplares, quæ simplas.

DVPLIO, verbum XII. Tab. quo duplex vel pecuniæ, vel capitis multa iniungitur alicui quemadmodũ Talionis, talis pœnæ dicebatur condemnatio, cuius aliquis alium affecerat. Verba legis hæc sunt: Frugẽ aratro quæsitam furtim noctu si pauerit, secueritve, pubes suspensus Cereri necator: impubes verberator, noxiámque duplionem præstato. Hanc explicui lib. 4. Veteris Iurisprudentiæ. l. 71.

DVPLOMA, vide Diploma.

DVPONDIVM, seu Dupondius, inquit Varro de Ling. Lat. lib. 4. à duobus ponderibus, quòd vnum pondus assipondium dicebatur: id ideo, quod as erat libræ põdus. Dupondius ergo duos asses significat, vel 24. vncias, aut 12. sescuncias, & sic apud Vlpian. l. item si. 17. D. de hæred. instit. & §. & constat. Instit. de hæred. instit. Vide Vigl. in enarratione huius legis. Etiam pro parua pecunia sumitur. Cicer. pro Quintio: Si dupondius tuus ageretur sex Næui, si in parua re captionis aliquid verere. Hinc

DVPONDIOS iuuenes appellatos scribit olim Iustinianus in Præfat. Pandectarum, primo anno nouos auditores iuris: atque id ridicule, quod non essent magni pretij, sed duorum assium, vt si triobolares, aut diobolares auditores diceres. Sic Hieronymus aduersus Heluidium: Quis te oro dupondij supputabat? Et in epist. Senecæ: Dupõdio satur, id est perexiguo sumptu. Hos ipse vult deinceps vocari Iustinianeos annos.

DVRARE, in tempus consistere. l. j. D. de pœnis.

DVRANTE matrimonio, id est, constante, sæpe in constitutionibus.

Durante vita vide infrà, Verba, durante vita.

DVRA lex, immitis, quæ facilè non fertur.

DVRIOR conditio, pro difficilior, vt si quis deteriorem habeat patronũ, gl. §. fi. l. generaliter. D. de fideicommiss. libert. Sic durior aduersarius, in l. j. C. de alien. iud. mutan. caus. fac.

DVRACINÆ vuæ, quæ durum habent acinum. Plin. lib. 14. c. j. Vua non alibi gratior callo, vt inde possit inuenisse nomen duracini, durus acinus. Nisi mauis legere, Duracinæ, vt ad vuam referatur. Sic Duracina persica, quorum corpus ligno adhæret, auellíque nequit. Plin. lib. 15. c. 12. Paulus de verb. signifi. l. 205. Qui fundum, inquit, vendit, pomúmque, excepit ficus, nuces, & vuas duracinas & purpureas, & quæ eiusdẽ generis essent, quas non vini caussa haberemus: quas Græci τρωξίμους appellant. Id est edules, cibarias escariásque.

DVVMVIRI capitales dicebantur, qui de perduellionis crimine iudicabant. Liuius lib. j. de Tullo rege loquẽs: Duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent secundum legem, facio. Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si vincent, caput obnubito: infelici arbore reste suspendito; verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Idem lib. 6. Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos auctores sint. Loquitur de M. Manlio: de quo & Plutarchus in Vitis. Durauit hic mos stante semper rep. Itaque C. Rabirius à Iulio Cæsare & L. Cæsare Duumuiris perduellionis damnatus est, sed ad populum prouocauit: vt ex Cicer. Oratione pro eo, & Suetonio & Dionis lib. 37. notum est omnibus. Cicer. in Oratore: Planéque Duumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorũ litibus iudicandis dico nunquam.

Duumuiri CVRATORES viarum quæ extra vrbem essent nominantur à Dione libr. 4. in eorum XXVI. virorum numero, vnde alij quoque magistratus minores erant.

Duumuiri MVNICIPALES, magistratus erant annui (nisi si essent refugæ: tunc enim erant biennales. l. 17. C. de decur. & fil. eor) in municipiis & coloniis, qui ius dicebant: ideóque vocabantur, Duumuiri iuri dicundo.

cundo. Hi imperium non habebant, l. ea quæ. D. ad municip. Iurisdictionem habebant vsque ad certam quantitatem, quam tamen defendere pœnali iudicio non poterant, l. j. D. si quis ius dic. non obt. Pignoris capionem, l. 29. §. magistratus. D. ad leg. Aquil. Legis actionem, vt in 2. Sent. Pauli annotat Cuiac. In seruos castigationem, l. 12. D. de iurisd. l. si priuatus. D. qui & à quib. man. Tutoris & curatoris dationem, l. j. D. de tut. & cur. da. quin & ordo ipse ipsum magistratum, id est, Duumuirum iure tutorem dabat, l. decreto. D. qui pet. tut. Præferebant fasces, siue bacillos, vt in 2. Agraria. Potestate sua non vtebantur extra territorium, sicut nec vrbani magistratus. Erant in municipiis & alij Duumuiri, QVINQVENNALES cognominati, in integrum creati quinquennium, census tributiq; caussa vel potius quibus iuris dicendi caussa in quinquennium ob spectatam virtutem is honos mandabatur, cum aliis annuus esset, quod verius puto: aut in quinquennium continuabatur, prorogabatúrq; : vt in hac antiqua inscriptione, II. VIR. QVINQ. BIS OB MERITA. Aut etiam legibus & institutis in quinquennium creari is magistratus solebat.

Duumuiri NAVALES, lege Decia, quam M. Decius Trib. pleb. tulit, creati sunt: vt classis ornandæ reficiendæque curam haberent, Liuius lib. 9.

DVVMVIRATVS, pro ipso Duumuirorum magistratu, l. j. D. de alb. scrib. l. j. C. de tempor. appel.

DVVMVIRALIS, qui Duumuiratum gessit, d. l. j. de alb. scrib. Hinc,

DVVMVIRALITII, qui abierunt Duumuiratu. Augustinus de cura pro mortuis: Curialis pauper vix illius loci Duumuiralitius.

DVVMVIRILITAS, l. j. C. de nat. lib.

E

E, PRO, i, veteribus sæpe positum fuisse constat, quod & M. Fabius lib. j. cap. 4. docet: vnde in Pand. Flor. intelleguntur, intellegi, pro, intelliguntur, intelligi, vt & B. Brissonius lib. Parerg. adnotat. Pierius in suis in Virgil. Castigationibus idem admonet, in marmoribus antiquis e, pro i, legi, Verginius, Deana, IOVE OPT. MAX. pro Ioui.

E, vocula plerunque exclusionis nota est, ca. j. de renúcia.

E contrario, pro vicissim, vice versa, l. 11. §. j. D. de duo. reis constit.

EA MENTE, apud Vlpianum, de furt. pro voluntate, & non (vt vulgus solet) pro intentione accipiendum est. Accursius in l. codicillis. de legat. 2. eadem verba in Scæuolæ responso, haud simpliciter, hoc est, pro animo, aut sententia, sed pro pacto intellexit.

EADEM sunt, quorum sententia est eadem, Bald. l. neq; leges. D. de legib.

EA. & EADEM aduerbia loci, id est, per eádem viam.

EATENVS tandiu, vel vsque ad id: atque variè poni docet Bartol. in princ. l. j. de oper. nou. nun. Porrò Eatenus dicitur quis posse facere, quatenus ex fructibus superest, deductis alimentis, l. qui bonis. D. de cession. bon. l. Imperator. ad S. C. Trebellia.

EBLANDITÆ preces, significant testimonia blandis precibus impetrata, apud Plin. in Panegyr.

EBOR vel EBVR, pro Elephanti dente, quasi è barrho, id est, Elephanto productum teste Seruio: quod tamé negat Pausanias, è cornibus id produci contendens, quæ ex illius ore exeant: vt annotat Mathiol. in Diosc. lib. 2. Sicut autem ab ebor, eboteæ: ita ab ebur, eburneæ dicuntur tabulæ. Pompon. in l. 2. D. de origin. iur. Quas in tabulas eboreas perscriptas, pro rostris composuerunt, vt possent apertius percipi.

EBORARII, inter artifices qui à Principibus vacationem munerum obtinent, numerantur in l. priore. C. de excusat. artif. lib. 10.

EBRIVS, qualibet re expletus, Nonio. At Ebriis quandoque venia dari solet delinquentibus, tanquam sepultis & nescientibus: scilicet in delictis non ita magnis, l. respiciendum. §. delinquunt. D. de pœn.

Ἐκβιβαστής, ἐκβιβαστής, executor, titul. de præscripti. quinquennij.

ECBOLIA, medicamenta quibus medici vtuntur abigendis infantibus in vtero enectis, quæ & Phthoria dicuntur: tum & veneficia, quibus abortum faciunt mulieres: de quibus locus est Vlpiani: Si mulierem, inquit, visceribus suis vim intulisse quò partum abigeret, constiterit: eam in exilium Præses prouinciæ exiget. Ad leg. Cornel. de sicar. Quod tamen hodie apud nos capitale est.

Ἐκβολή, in l. 3. D. de incend. ruin. & nauf. reponendum putat Spiegelius: cum in Pand. Florent. legatur ἐξέβρασθῇ, id est, in vadum eiecta. Vide Ἐξέβρασθῇ.

ECCLESIA, Græca vox est, & significat multitudinem, non qualemcunq;, sed conciliatam in vnam aliquam societatem religionis. Ecclesiæ appellationem vulgò restringunt ad ministros ecclesiarum, & ipsa templa, titul. C. de sacrosanct. Eccles. Ecclesiam pro loco aut templo duntaxat accipi prædurum esset, nisi Imperatoris auctoritate donaretur.

Ἔκδικοι, & ἐκδικεταί sunt persecutores, quorum munus est iudicio experiri contra eos qui aurum vel argentum, vel pecuniam reip. debent. Vocantur & defensores ciuitatum in l. vt perfectius. D. de ann. except. Est etiam ἔκδικος vindex & assertor. Ecdici tamen apud Cicero. lib. Epist. Fam. 13. Epist. 56. videntur dici ij quibus à ciuitatibus cura mandata erat de his quæ deberent, cum priuatis transigendi. Milasij & Alabandenses pecuniá Cluuio debent: dixerat mihi Euthydemus, cú Ephesi esset se curaturum, vt ecdici Milasij Romam mitterentur, id factum non est: legatos audio missos esse: sed malo ecdicos, vt aliquid confici possit: quare peto à te vt eos & Alabandéses iubeos ecdicos Romã mittere.

Ἐκλογή, delegatio, siue dispositio Præfecti prætorio, in l. si. C. de exact. trib. lib. 12.

Ἐκπληροῦν τὰς κηδεμονίας, curationis nomine satisfacere, rationes referre, reliqua soluere, Modest. l. 49. D. locat. οἱ πληρώσαντες τοῖς ἀποδείξειν πρὸ τοῦ ... τὰς κηδεμονίας, ... κωλύονται. Tutores facti, priusquã procurationis suæ nomine satisfecerint, prohibentur aliquid à Cæsare conductum habere.

ECVLEVS est genus torméti, ita dictú, vt quidam volút, ab equi forma: cuius fit mentio apud Cic. lib. 4. de Fin. Nec si ille sapiens ad tortoris eculeú à tyranno trc co. gatur, similé habeat vultum, ac si ampullã perdidisset. Sic C. de male. & mathe. l. etsi excepta. in fi. de hoc 33. q. j. c. j. per Archidiac. Sunt tamen qui stipitem esse velint cui velut equo rei imponebãtur, ac variè torquebãtur, cruciabãtur: idq; auctore Prudétio in D. Romani martyrio. Sed hoc significatu per c scribi volút, alio per q.

Ἑκυρός, apud Græcos propriè viri pater vocantur ἑκυρά, viri mater: vxoris autem pater πενθερός, & mater πενθερά vocantur l. non facile. D. de gradibus & adfin.

EDIATRÆ, qui præsunt regiis epulis,

Ἔδνα in libris Βασιλικῶν, quidam dotem, alij donationem propter nuptias interpretantur.

EDERE actionem est copiam describendi facere: vel in libello complecti, & dare, vel dictare: vel aduersarium nostrum producere ad album Prætoris, & demonstrare quid dicturi simus, vel dicendo id quo vti velimus, aut denique quouis alio modo insinuare

summam actionis, l.j. §.j. & in l. si quis ex argentariis, §. si initium, D. de edend.

Edere iudicium est profiteri & enunciare qua actione vsuri simus, l.15. D. de auct. tut. Interdictũ, l.8. §. ex hoc. D. de precar. Formulam, Plin. lib.9. ca.59. Quintil. Declam.13. Patrimonium, l.j. §. si quis. D. de offic. præfect. vrb. Censum, Plin. lib.10. Epist. Exemplum literarum, l. pen. D. de appel. recip. Librum, l.46. §. tutor. D. de admini. tut. Mandatorem, l.2. §. Diuus. D. de iur. fis. Crimina. Paul. lib.5. Sentent. tit.17.

Edere operas dicitur libertus, pro dare, præbere, & præstare operas, l.9. de oper. lib. Proprietas earũ & in edẽtis persona, & in eius cui eduntur, cõsistit. Iaunlenus l. 21. D. eod. Operæ loco edi debent, vbi patronus moratur, sumptu & vectura patroni, Senec. lib.4. Epist.29.

Edere NOMEN, proferre vel efferre nomen suum vt describatur, & veluti suum nomen profiteri in actis quẽ manumissuri sumus: id quod fiebat ante cognitionem consulis Vlp. l.j. D. de offic. Cons. Consules & seorsum & singuli manumittant. sed non potest is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. Quinetiam Edere nomina, hodie dicimus eos, qui prouocatores apud acta Curiæ præsentari dicuntur. Quod & nomen dare vocatur, vt dare nomen militiæ, l.3. de re milit.

Edere rationes longe aliud significat, quàm reddere. Nec enim is qui edere iussus est, reliquum reddere debet: nam & argentarius edere rationem videtur, etiam si quod reliquũ sit apud eum non soluat, l.89. D. de verb. signif. Edi autem ratio ita intelligitur, si à capite edatur. l. si quis. D. de edend.

Edere reo, pro contra reum, Cic. in Orat. pro Planco.

EDITA actio, l. edita. C. de edendo, l.j. C. de fit. contr.

EDITIO pro natiuitate, ortu, l.2. §.j. D. de Decurionib. Si cõceptu sit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit, &c.

Editio actionis, propriè præparatoria est, Bartol. in L. Insulam. de verb. obliga.

Editionem exigere ab officio iudicis, est iudicem inuocare, vt decernat, & mãdet exhibitionẽ scripti, caussa summatim cognita, & delato iuramẽto exigenti, quòd non calumniæ caussa postulet, iuxta l. si quis ex argentariis. §. exigitur. D. de edend.

EDITVS, us, ui, pro stercore seu excremento, quod ab armentis editur, ab edendo, seu extra mittendo dictus. Iurisconsult. tit. de legat. 3. in l. ligni appellatione. 55. §.3. In quibusdam prouinciis editu boum ad hanc rem vtuntur.

EDITITIVS Iudex, quem vna pars elegit. Seruius Eclog. 3. Cicero pro Planco: Neque enim quicquam aliud nisi edititios iudices es secutus.

EDICO. Donatus in Hecyra Terent. Inter Edico & Interdico hoc interest, quòd Edicimus, quod fieri iubemus, Interdicimus, quod fieri vetamus. Edicimus vni generi hominum, Interdicimus diuersis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Quæ distinctio, vt Alciatus ait, non sat vera est, cùm sub Rub. de interdictis quædam sint, quæ fieri non prohibent, vt Restitutoria, Exhibitoria. Edicere verò alias est iubere, decernere, edicto vetare, & propriè est magistratuum, Cic. ad Brutum lib.11. 6. Cum Tribuni plebis edixissent, Significat etiam denunciare, vt quid fiat, aut non fiat, Terent. in Eunucho: Dico, edico vobis nostrum esse illum herilem filium. Hinc Dionys. lib.5. τὰ γὰρ ἐπι-ταγμάτα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν ἀρχόντων καὶ ἐδίκτα, ἐκάλουν ῥωμαῖοι καλῶσιν. Atqui huic verbo videtur inesse vis prædicendi, atque in posterum denunciandi; vnde illud Cicer. lib.2. de Finib. Est enim tibi Prætori edicendum quæ sis obseruaturus in iure dicendo. Edicendum enim dixit pro denunciandum & diuulgandum: id quod fixa tabula, & libello palam proposito fiebat. Solebant enim creati Prætores priusquam ius dicerent, vt cuique notum esset quemadmodum anno suo ius dicturi essent, in albo edicta constituere atque proponere: idque inito magistratu, habita concione, & iurati in leges faciebant. Proconsules etiam, & præsides in prouinciis edicta eiusmodi proscribebant, quæ Prouincialia appellabantur, ad differentiam vrbanorum, vt ex lib.7. Epistol. M. Cicero. ad Atti. Epistol.j. & ex Verrinis patet. Ad edictum autem tam prouinciale, quàm vrbicum Gaius Commentarios scripsit. Eáque caussa est cur in Edictorum interpretatione Proconsulis sæpè mentionem faciat, l.j. D. de aliena. mu. iudic. & aliis locis quos memorat A. Aug. lib.j. Emen. cap.5. Edicunt autem non prætores aut Proconsules tantum, sed & omnes magistratus. Edicit enim Consul Gabinius in Sextiana orat. vt L. Lamia eques R. ab vrbe absit millia passuum ducenta. Edicunt Piso & Gabinius Coss. vt Senatus qui vestem propter Cicero. mutarat, ad vestitum rediret. Edicunt Censs. apud Gell. lib.15. cap.2. sibi Latinorum Rhetorum scholas non placere. Edicunt Tribuni pleb. apud Cicero. Verr.4. ne quis Romæ esset, qui rei capitalis damnatus esset. Hinc,

EDICTA tria, quibus absens aduersarius in iudicium vocatur, l. ad peremptorium. 68. & seq. D. de indic. & l. cum vero. 26. §. euocari. De. de fideicommiss. libert. quæ Græci προγράμματα appellant. Hinc & Edictale programma, apud Cassiod. lib.j. Varia. epist. ad pop. Rom. & li.2. epist. ad Senat. vrbis R. Hinc illud in Cod. libris toties legimus, Hac edictali lege Sancimus, &c.

EDICTA Romæ dicebantur, quæ Prætores, antequam ius redderent, solebant proponere, vt scirent ciues, quod ius de qua re quisque dicturus esset, séque præmuniret, l.2. §.5. D. de orig. iur.

Edictum vero, aliud est perpetuum, aliud temporale. Perpetuum est, quod à Prætore iurisdictionis perpetuæ caussa proponi dicitur, in l.7. D. de iurisd. nimirũ quod Prætores inito magistratu proponebant, quo ciuibus denunciabant, quemadmodum anno suo ius dicturi essent. Temporale verò, quod etiam peculiare dicere possumus, est πρόγραμμα quod certi negocij oborti caussa proponitur: vt illud Verris, Vt Kalẽd. Decemb. adsit Sthenius Syracusis. item, Ne quis frumentum ex area tolleret, &c. Exoritur, inquit, Cic. peculiare edictum repentinum, &c. Vlpian. l.7. D. de iurisd. Si quid id quod iurisd. perpetuæ caussa, non quod prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, corruperit. Cicero in Vatiniana, Edixeritne C. Mẽmius prætor, ex ea legẽ, vt adesses die trigesimo? Tum & illud quo Prætor aduentũ suũ Prouincialibus significabat, l.4. §. antequam. D. de offic. Procons. De superiore sic loquitur Asconius in Cornelianæ argumento: Altam, inquit, legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. sic enim locũ interpretatur Hotom. non quòd in horas edicta sua Prætores mutarent, sed quod ex edictis suis ius non dicerent. Cuius rei Verres à Cicer. quoque lib. Accus. j. accusatur. Edictum perpetuũ etiam alia significatione dicitur, quod vnũ ac simplex in omnes annos, atq; in perpetuũ cõpositũ est. Nã prætores olim arbitratu suo edicta, quæ leges erant annuæ, scribebant. idq; eorum honori tribuebatur, vt in annum suũ ius constituerent. Itaq; quo edicto superioris anni Prætor vsus erat, insequẽs fere non vtebatur: alioqui eius edictum Translatitium dicebatur. Sed postea diminuta cum illa pop. Rom. magistratuum quoque potestate, constitutũ est, vt edictũ vnum

vnum componeretur, ex quo edicto omnes in posterũ tempus Prætores perpetuo ius dicerent: quod idcirco Perpetuum est appellatum. Huius rei auctorem fuisse, D. Adrianum Iustin. in l. 2. C. de vet. iure enucl. testatur. Edicti vero scriptorem Cod. Saluium Iulianum. Cùm ipse Iulianus, ait, legum & edicti perpetui subtilissimus conditor, & c. Idem tradit præterea in l. 10. C. de cond. indeb. Eutropius lib. 9. Post eum Saluius Iulianus Rem publ. inuasit, vir nobilis & peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub Diuo Adriano perpetuum composuit edictum. Ex his igitur constat edictum superius perpetuum, in vniuersum Præturæ vnius tempus valuisse: cum tēporalia in partē duntaxat, veluti mensem vnum, aut alterũ vim habeāt: hoc vero ad omnes omnium Prætorum iurisdictiones pertineat. Ac de hoc ipso intelligendus Hermogen. l. 2. D. de statu hom. itē in l. vlt. in fi. D. de appel. recip. l. 5. D. de extraord. crim. l. 21. D. de lib. con. Edicta autem hæc quæ perpetua diximus, monitoria appellata quidam autumant, quòd his ciues admonerentur, qualiter ius dicturi essent magistratus. Ad quod Edictũ Callistratus libros sex scripsit, vt ex Indice Pan. Flo. præfixo intelligitur. Ad hanc speciem pertinet Edictum Carbonianum, quod solũ auctoris sui nomen retinuit. Eiusdem quoque generis est Edictum nouum, de quo in l. j. §. si pater. D. de vent. in possess. mit.

Edicti perpetui caussa & generaliter nihil vnquā proposuit Prætor, quod non euidentem haberet vtilitatē in publicum, secundũ naturalem æquitatem, quæ & hodie perdurat, & nunquam cessabit. Et hinc videmus, omnes propemodum mores ciuitatum, qui antiquitatem redolent, tractos esse ex iure Prætorio: si modò libeat vtriusque seculi obseruantias inuicem conferre.

Edicta PRINCIPVM sunt generales leges, quæ omnes populos & prouincias tenēt, l. 3. C. de legib. Theophylus sic definit, ὡάι ὅπερ ἂν διαθεὶς φέρηται κοινῶς ἐκείνο ὁ βασιλεὺς περὶ τῶν τῆς πολιτείας λέγειν καὶ διατάττειν. Atque iis nō ad certā aliquā controuersiā de qua cōsulti sunt, respōdent, sed generaliter quasi nouā aliquam legem constituunt, vt l. hac edictali. 6. C. de incest. rupt.

EDICTVM DIVI ADRIANI, de quo l. vlt. Cod. de dict. diui Adr. toll. vt intra annum hæredi scripto daretur aditus adipiscendæ bonorum possessionis: quo elapso amplius non admittebatur: & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicandæ fisco, quo pertinuit & lex Iulia, de vicesim. hæreditatum, de qua in Indice legum, & Alciat. lib. Disp. 4. cap. 6.

Edictum PEREMPTORIVM instar trium obtinet, l. contumacia. §. contumax. D. de re iudic. Quo autem ordine ad illud perueniatur, docent Iuriscos. l. ad peremptorium. & ll. seq. D. de iudic. Vide Peremptorium.

Edictum DOMITIANI, quo cautum est abolitiones ex Senatusconsulto factas ad huiusmodi seruos non pertinere. Papin. in l. si seruus. D. de cust. & exhib. reo.

Edictum de ALTERVTRO, cuius fit mentio l. j. §. sciendum. C. de rei vxor. act. & l. vnic. C. Th. de testa. est quo cauetur, vt siquid maritus vxori aut hæreditatis, aut legati, aut fideicommissi titulo reliquerit, alterutro contenta sit mulier, relicto vel dote: actione ex testamēto, vel actione rei vxoriæ: nec pertinet hoc edictum nisi ad actionem rei vxoriæ: ideoque penitus hodie sublatum est, cum sit hodie actio rei vxoriæ sublata. De quo vide Cuiac. Obser. lib. 4. cap. 16.

EDICTALES bonorum possessiones sunt, quas ordinarias vocamus, & quæ ius tribuũt, quæq; ex edicto dantur, sine caussæ cognitione, & de plano, l. 30. D. de acq. hæred. Dacretales verò, de quibus suprà, extraordinarias, quæ scilicet dantur caussa cum consilio cognita, & pro tribunali, l. j. §. 1. D. si tab. test.

EDVCARE, idē est, quod alimēta & ad victũ necessaria præstare, l. 5. de alimēt. & ciba. leg. vbi pupillus educari debeat, pulchrè Iuriscos. toto hoc tit. ostendunt, & Impp. C. eo. Plautus distinguit inter alere & educare in Menæch. Hic homo conuiuas non alit, sed educat.

EDVLIVM, inquit Valla. est quidquid edimus, aut quicquid ad prandiũ, cœnámque, edendi gratia nobis adponitur, & sumimus. Interpretātur hāc vocē, suo more, pro comestione, apud Iurisc. in l. solēt. in fi. de offic. Procons. Et quod mādatis cōtinetur, ne donũ vel munus ipse proconsul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid, nisi victus quotidiani caussa, ad xeniola non pertinet, sed ad ea quæ edulium excedant vsum.

EDVLITAS, rerum edulium largitio, & donatio, quæ à Principe in populum cum magna esset annonæ caritas, fieri solebat. Quo vocabulo vsus est Papinianus, l. 17. de compens. Ideo, inquit, condēnatus, quod arctiorem annonam edulitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videtur: & ideo cōpensationem habebit. Sunt qui eo in loco, ædilitatis, pro edulitatis, legant: sed malè mea quidem sententia: quod & animaduertit Duar. Disp. lib. j. c. 26. Hac dictione vsus etiam est Lamprid. in Alexan. Cum edulitatem, inquit, L. Rab. eo peteret, interrogauit per Curionem quam speciem caram putaret. Illi continuo exclamarunt, carnem bubulam & porcinam.

EFFECTV apud Iuriscos. significat facto ipso, re ipsa, l. 15. D. de leg. præstan. Quia effectu fratris aufert partem dimidiam. Sic l. 10. D. de vsu & habit. Effectus quandoque pro caussa sumitur. Atque etiam Effectus est quod ex re sequitur. l. 3. D. ex quib. caus. maio.

EFFERRE, verbum est funeribus accommodatum, cum cadauer prouehitur, & extollitur, humeris scilicet suppositis. Feretrum verò efferre propinquioribus virilis sexus, olim munus dabatur. Itaque filij, parentes, fratres, sorores, elatos funere deferebant: nonnunquam serui libertate donati: quod & legibus Solonis cauetur, ὅταν ἐκφέρηται ὁ νεκρός. Cicer. pro Flacco: Cũ efferretur magna frequentia. Idem Attico lib. 15 Cn. Lucullus familiaris noster matrem efferebat.

EFFERVESCERE, significat ardore animi excitari, vt cùm homo ira excandescit: cōtrariũ est, Deferuescere. Vlpia. in l. quis sit fugitiuus. §. idem ait. D. de ædil. edict. Si autē in hoc tantùm latuisset, quoad iracūdia dominorũ efferuesceret: vbi tamē, Deferuesceret legendũ videtur: nec enim illius significatio huic loco quadrat.

EFFIGIARE verbo vtitur nunc Cæsarea Cancellaria in diplomatis quæ à Principe super natalium restitutione, hoc est nobilitatione (vt ait Bud. in prior. annot.) impetrātur. Hoc tamē verbũ apud auctores classicos vix reperias: & si id non respuit Prudentius, vt nec Gellius, qui fœtum inessigiatũ dixit. Pro eo tamen malim delineare, exprimere, characterib. depingere.

EFFINGERE, vide Exergere.

EFFODERE ossa, vel eruere, l. 8. D. de reli. l. vlt. D. de sepul. viola.

Effodere terminos, id est, lapides finis caussa positos auellere & eiicere, l. j. C. de accus. & Paul. lib. 5. Sēt. tit. 22.

EFFRACTORES, qui vi fores, parietésve insularũ, horreorúmve effringebant, vt inde quid subriperent, l. j. §. j. D. de offic. præfec. vigil. l. 16. §. tempus. D. de pœnis. & apud Firmi. lib. 4. Matheseos, cap. 13. & vertuntur in antiquo Lexico, διορυκταί. Interdum etiam Effractores dicuntur, qui è carcere effugiunt, parietes eius perfodiunt, vt sub tit. de effract. & expil.

EFFRACTVRÆ crimen, l. 48. D. de bon. libert. l. j. C. de locato.

EFFVSORES, qui patrimonium, peculiúmve temerè & largè expendunt, dissipántq;. Verbum fuit admodum familiare diuo Cæs. Imp. August. Frid. 3.

EGESTAS ferè in malam re dicitur, quæ scilicet ad maleficium

ficium hominem impellit. Propriè tamen est, alicuius rei opus habere. Tryphoni. in l. bona fides. D. depositi. Censuit, nec iniquè, malè meritum, publicè vt aliis exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debere.

Εἰνατέρες (ait Modestinus) apud Graecos dicuntur duorum fratrum vxores: quod vno versu, ait idem Modestin. Homerus significat:

Ἠ᾽ ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων.

Siue alicubi in glorium, aut inaterum speciosis peplis. l. 4. §. 4. D. de grad. adfin.

Εἰσόδευμα, hominij siue homagij symbola Cuiacio libro 8. Obseruat. cap. 14.

ELICERE, verbum est ad immaturum partum accommodatum. Vnde eiecti partus, pro abacti. Eiecti item, & eiectitij, pro abortiui, dicuntur. Vlpianus in l. si seruus seruum. §. si quis de manu. ad leg. Aquil. Si mulier pugno, inquit, vel equa ictu à te percussa eiecerit. At Edere, est maturum parere. Illud Graeci ἐκβάλλειν dicũt, & partus eiectionis τὰ ἐκτρώματα, τὰ ἐξαμβλώματα dicunt.

EIECTA nauis, hoc est, quod Graeci aiũt ἐξοκείλασα, id est, in vadum eiecta, illisaq;. l. quo naufragio. D. de incen. ruin. nauf. quae & Deiecta, l. 7. D. de leg. Rhod. dicitur.

Εἰσιέναι δίκην, caussam agere. Paulus l. 48. D. de iudic. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε ἄλλου δίκην, μήτε ἀπολογίαν μήτε φιλοτιμίαν. Magistratus quo anno cum imperio sunt, neque propriam agere caussam, siue agendo, siue defendendo.

EIVRARE bonam copiam, est iurare sibi copiam non esse aeris alieni exoluendi, Cic. lib. 9. Epist. ad Paetum. Tu autem, quod mihi bonam copiam eiures nihil est. & vide Festum lib. 5. in dict. Eiuratio. Hoc eodem verbo vsus est Varro lib. 6. de Ling. Lat. Et omnes qui bonam copiam eiurarent, ne essent nexus dissoluti. Id est si iureiurando negarent sibi facultatem dari eo se aere liberandi.

EIVS, pro ei ius, in Pand. Flor. saepè reperitur.

Ἐλαιώνης, curator oleo coëmendo, Arcad. l. vlt. D. de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei. nam harum specierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est.

ELEMPORIA, ea cura, d. l. fi. vbi tamen Elaemporia legendum videtur: dicitur & ἐλαιωνία.

ELECTRI nomen duobus modis accipi: Pausan. lib. 1. Eliacũn scribit: τὸ δὲ ἤλεκτρον τοῦτο, ait, οὗ δὴ τῷ Αὐγούστῳ πεποίηται τὴν εἰκόνα, ὅσον μὲν αὐτόματον ἐν τῇ ψάμμῳ τοῦ Ἠριδανοῦ εὑρίσκεται, σπανίζεται τὰ μάλιστα, καὶ ἀνθρώπῳ τίμιον πολλῶν ἐστιν ἕνεκα. τὸ δὲ ἄλλο ἤλεκτρον ἀναμεμιγμένος ἐστὶν ἀργύρῳ χρυσός. In hanc posteriorem sententiam electrũ vsurpatur in l. 7. §. voluntas. D. de acqui. rer. domi. l. 4. D. de leg. 3. Plinius lib. 33. ca. 4. vbicunque quinta argenti portio est, electrũ vocatur. Seruius in 8. Aeneid. Tria sunt, inquit, electri genera: vnum ex arboribus, quod Succinum dicitur: aliud quod naturaliter inuenitur: tertium quod fit de tribus partibus auri, & vna argenti: atque de hac specie intelligenda sunt Pand. loca superiora, vt diximus. Vide Isido. lib. 15. Etym. c. 23.

Electri nũmi apud Lāprid. in Alex. Eóque sensu electrina vasa accipi possũt, l. 32. §. Neratius. D. de aur. & arg. leg.

ELENCHVS, lapillus est ex genere margaritarum. Paul. de aur. & arg. leg. l. pediculis. Item cùm inaures, in quibus duae margaritae, elenchi, & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset: & quaereretur an nihilominus detractis elenchis inaures deberentur: respõdit deberi, si maneant in aures, quamuis margarita eis detracta sint. Plin. lib. 9. cap. 35. Cylindri & elenchi in eo differũt, quòd elenchi sint fastigiatę longitudinis, alabastrorum figura, in pleniorem orbem desinentes: atque hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, foeminarum gloria est: cylindri verò proceritatis aequaliter orbiculatae sunt.

ELICES sulci sunt aquarij, qui in segetibus fiũt, per quos aqua collecta educitur è liris. Vlpia. l. 4. §. Labeo. D. de aqu. & aqu. plu. arcẽ. Sulcos aquarios, qui Elices appellantur, si quis faciat, aquae pluuiae arcendae eum teneri. Haloander sic habet: qui Graecis ὑδράγωγοι appellatur: quemadmodum & Alciatus quandoque legendũ existimauit. Nunc in Parergis indicans nihil immutandũ, idque auctoritate L. Columellae, cuius verba lib. 2. de re rustica, cap. 8. haec sunt: Sed quamuis tempestiuè sementis confecta erit, cauebitur tamen, vt patentes liras, crebrósque sulcos aquarios, quos nonnulli Elices vocant, faciamus. Sic lib. 11. cap. 2. Arbitramur tamen Elices propriè dici, capita fontiũ, & scaturigines. Vnde Aquilices Callistrato qui artẽ hanc exercẽt, sciũntque, quo modo aquę elici possint. Alciatus rectè sentẽtiã mutauit, nã Pand. Flor. habẽt Elices, quae lectio retinenda est vel peritorũ consensu. Bud. aliter sentit, & Aquilices ab aquis legendis dictos vult. Vide Aquilex.

ELIDERE in specie Pauli l. si vnus. §. pactus ne peteret. D. de pact. nõ omnino tolli, sed & inutile, & inefficax effici accipi debere docui lib. 4. mediae Iurisprud. Sent. c. 3. quod eiusdẽ Pauli verba ostendunt ibidem. Et quidem ipso iure & replicatione exceptio non eliditur, quod & Iustin. A. probat §. praeterea Inst. de actio. pacto cõuento obligationes non omnino dissoluuntur. Zasius verò lib. 1. Responsi. cũ 5. & Fortunius Garsias in repet. d. §. pactus ne peteret. omnino cõtra senserunt: sed falsò: cùm ex verbis l. Pauli contrarium sit verius.

ELIGIMVS reipsa, quod prius mẽte optauimus: quapropter promiscuè optio, electióq; assumitur, auctor Alciatus. Omnis autẽ electio, actus est volũtarius, vt Aristot. docuit 2. Ethicor. colligitúrq; ex l. Gallus. §. & quid si tantũ. Est autẽ electio de multis, l. quod in haeredẽ. §. eligere, de tribut. l. plerunque. §. fi. de iure dotium. vide Salomo. in l. Gallus. D. de liber. & posthum. Igitur,

ELECTIO secundum Io. est alicuius personae idoneae ad dignitatem, vel fraternitatem, vel societatem, seruata forma canonicè facta, vocatio. Et hoc modo electio sumitur strictè, quamuis eligere ad multa se habeat, vt etiam not. Rofre. in sum. cod. tit. §. 1. in princ. Vnde ad electionem tria requiruntur, scilicet auctoritas, numerus & zelus. Auctoritas cõsideratur in dignitatibus & meritis vitae. Zelus cõsistit in animo, vt sine carnali animo fiat, sed secundum meritum personae eligendae. 8. quaest. 1. Si ergo, licet contra istam conditionem saepius committatur electio de facto, nõ de iure. De numero patet. Debet ergo electio fieri secũdum ista tria, habito respectu meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte sit dignitas, & zelus melior, tam respectu eligẽtium, quàm electi, & ex alia parte numerus maior: certè praeualebit dignitas cum zelo ipsi numero, vt extra. de elect. cap. ecclesia vestra. Item differũt electio, collatio, & praesentatio. Nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa confirmat: & quodlibet collegiũ debere eligere praelatum suum, nisi aliud sit de consuetudine vel priuilegio, vt extra. de elect. & elec. potestate. cap. 1. Collatio fit ad beneficium simplex, & pertinet de iure communi ad episcopum per totam dioecesim, cum consensu capituli, nisi aliud habeat consuetudo vel priuilegium: & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed praesentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius praesentato, sed requiritur institutio, & inuestitura Episcopi: vt per totum titul. de iure patro.

Electio canonica quae dicatur, exponit Io. Andraeas in ca. non potest. de praebend. & digni. lib. 6.

ELIMATVM, id est, expolitum. Nam limare verbum, propriè pro polire ponitur. Et expolire nihil à poliendi significatione differt: nisi fortè aliquid perfectioris artis

artis babere velis. Sic verbũ Elimatũ, accipiendum in §. sed cũ perspeximus. l. 2. C. de veteri iure enucleando.

ELOGIVM multi putant Græcum esse, priúsque dictum ἐκλογεῖν: at vero ego contra putem, quemadmodum plerisq; nominibus Græcis Latini præpositiones suas anteponebant: ita etiam elogium ex Græca voce & Latina præpositione conflatum. Est verò testificatio de certo homine tam in bonam quàm in malam partem. In malam, Modestinus in l. desertorem. D. de re mil. Desertorem auditum, ad suum ducem cum elogio Præses mittet. Aut est conuitium, vituperatio, seu notatio quædam (sic enim notationes Censoriæ dicebantur) exhæredationis caussam perstringens. Africa. l. 14. §. 2. Non enim videri quasi filium exhæredatum esse, cum elogium pater, cum filium exhæredaret, proposuisset, & adiecisset propter eam caussam exhæredare. Sic Augustin. in sermone de vit. & mor. cler. Ambos exhæredauit, illam cum laude, istum cum elogio, id est cum vituperatione. Sic in l. j. §. idem ait. D. de Carbon. edict. l. 9. C. de suis & legit. & apud Cicer. in Cluentiana. In bonam partem Glossæ antiquorum notariam (scilicet breue scriptum) interpretantur, vt l. Diuus. l. non dubium. D. de custodia reor. vbi Basilica, Cum elogio, μετὰ τ̃ ἐν αὐτῷ πραχθέντων. Sic Vlpian. l. 38. §. 2. D. de æd. edict. Idcirco elogium huic edicto subiectum est, &c. id est de industria, vt de pecore nominatim caueretur, hæc clausula subiecta est. Itaque elogium in hoc significatu, testificatio est de homine certo, ei viui propria, neque alteri conueniens: vt illud de Attilio Calatino: Vno ore cui plurimæ consentiunt gentes, populi primarium esse virum. Turn. aliud sentit à superioribus Aduers. lib. 18. c. 5.

ELVGERE, luctum deponere, vel finem lugendi facere, l. 10. D. de iis qui not. infam. Solet autem vir elugeri propter turbationẽ sanguinis. Tum Pomponius eam, quæ intra legitimum tempus partum edidit, putat vel statim posse se nuptum collocare, d. l. 10.

ELVSCARE, est aliquem altero oculo orbare. Nam Luscus propriè est, qui altero oculo caret. Vlpianus de condit. tritic. l. in hac actione. Si quis, inquit, post mortem seruum eluscatum dedit. Idem l. sed & si. §. si magister, ad leg. Aquil. Iulianus, inquit, scribit Aquilia teneri eum, qui eluscauerit in disciplina discipulum. Hinc Eluscatio, actio ipsa priuandi altero oculo. Vlpianus de ædilit. edict. l. item O filius. Eluscationem eam quidam putant, vbi homo lumine adhibito nihil videt. Qui id dixerint, non sunt audiendi, quia nulla freti auctoritate id dicant. in d. l item O filius in Pand. Flor. legunt quidam luscitationem falsò: Haloander, Nuscitationem.

EMANCIPARI Festo lib. 5. dicebantur qui patris potestate exibãt, vt passim in libris nostris: & id propriè de liberis: vt manumittere de seruis, etiãsi hoc discrimen non vsquequaque obseruetur. Cicer. pro Domo sua ad Pontifices: Id autem scire & videre omnes, non vt ille filius instituatur, sed vt è patriciis exeat, vt Tribun. pleb. fieri possit, idcirco adoptari? neque id obscure: nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius qui adoptauit. Emancipare autem veteres dicebant pro alienare & vendere. Plin. in epist. lib. 7. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum, ingenuarúmque promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico emancipaui: eundémque vectigali imposito recepi. Sueton. in Othone: Cuidam etiã de parte finium cum vicino litiganti adhibitus arbiter totum agrum redemit emancipauitque. Id est suum iam factum mancipio tradidit illi. Apud Plautum, Emancupo me tibi, id est tuæ me potestati trado.

EMANCIPATI (inquit Festus) duobus modis intelliguntur: aut ij qui ex patris iure exierunt, aut ij qui aliorum fiunt dominij: quorum vtrumque fit emancipatione. Emancipatus apud Cic. id est dedititius: Ita senectus nimis honesta est, si seipsam defendit, si ius suũ retinet, si nemini emancipatus est, si vsq; ad extremũ spiritũ dominatur in suos. vet. Glos. Emancipatus, χειρόφιτος, & Emãcipare, χειραφετεῖν, Emãcipatio. χειραφεσία.

EMANCIPATIO est quædam imaginaria liberorum vẽditio: quæ ad similitudinem eius excogitata est, quã olim Romul. instituerat. nam is cauerat, vt si pater filiũ ter mancipasset, id est vendidisset, filiam autem semel, ij sui iuris efficerentur: postea verò ad speciem atque vsurpationem vetustatis institutum est, vt pater apud Prætorem alicui cuius fidẽ sequebatur, & qui ob eam caussam Fiduciarius pater dicebatur, filium suum dicis caussa ter, acceptis ab eo vno aut duobus nummis, filiam semel vendens, eos hac ratione de manu ac potestate sua dimitteret: quos tamen nũmis redditis, iterum pater recipiebat. Reliqua vide apud Caium Institut. cap. 6. Quid autem ab Abdicatione differat Emancipatio, vide in Abdicatio. Hæc autem solennitas relaxandæ potestatis patriæ, iure quidem Romano introducta est, sed maximè secundum naturam. Nihil enim tam naturale, quàm vt aliquid soluatur eo modo, quo obligatum est.

Emancipationem veteres omnibus contractibus, qualescunque illi tandem fuerint, adhibebant. Idque eam ob caussam, quia nulla res tantam facit controuersiam, quàm illæ alienationes. Vt igitur constaret de alienatione, illam solennitatem introduxerunt. Nos hodie illud negocium per arram conficimus.

EMANERE, est diutius extra castra vagari, l. 3. §. si ad diẽ. D. de re milit. Si ad diem commeatus quis non veniat, perinde in eum statuendum est, ac si emãsisset, vel deseruisset, pro numero temporis. Sic l. 17. §. cæterũ. D. de ædil. edict. Emanere sumitur pro extra domum manere. Eum esse fugitiuum ab imprudẽtibus dici solet, qui nocte aliqua sine voluntate domini emansisset.

EMANSOR, est qui diu vagatus extra castra, tandem regreditur, l. desertorem. §. 2. D. de re milita. idem & Remansor, l. 5. §. à barbaris. D. de re milit. Tempus discernit emansorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnum, à nocturno, l. aut facta. D. de pœnis. Differũt autẽ Emansores à desertoribus, vt Errones à fugitiuis.

EMANSIO, ipsum delictum, l. 4. D. de re milit.

EMBAMMA, à Græco ἐμβάπτειν deducitur, quod est intingere: vnde intinctum à Plinio vocatur. Est autem condimentum ex aceto, quod ad condienda obsonia fit. Colum. lib. 12. cap. 55. Hoc sinapi ad embammata non solum idoneo, sed etiam specioso vteris. Vlpian. l. 9. §. j. de trit. vin. Si acetum quis legauerit, embamma continebitur, quia aceti numero fuit.

Eμβαθμοὶ, ordinarij, l. fi. C. de mod. mult.

EMBATEVTICI iuris appellatione, ceu generali, cuius meminit Vlpianus in l. 3. §. fin. de rebus eorum qui sub tut. Alciato tradente, id ius intelligi potest, quod & quandam detentationem respicit, & rei possidendæ facultatem: tametsi proprietas vera ad alium pertineat. Quale est ius superficiarij, vel eius qui fundum vectigalem possideat, vel perpetuarij: sic dictum ἀπὸ τ̃ ἐμβατεύειν, quod est ingredi, & intro pedem ferre, l. bonorum. de verb. signi. l. fi. de superfi. l. j. si ager vectigalis. Erunt fortè, quibus magis arridebit, Ius embateuticon intelligere, quod vulgò Pedagium, quo alioqui ad Regalia solet pertinere. Sed Alciatus eam interpretationem magis probat, quæ in Etymologico magno est, vbi ille Grammaticus, Eμβατεία, inquit, quæ nunc & ἐμβατεία, dicitur id Ius, quod creditor in bonis debitoris sibi pignoratis retinuit, propria auctoritate ea ingrediendi.

Emblemata, dicuntur, quæ scyphis, speculis, apsidibúsve ornatus caussa adiiciuntur, exemptilia cum libitum erat: dicta ab ἐμβάλλω, quod est impono, seu interfero. Vlpianus de aur. & argent. legat. l. si gemma. Emblemata rectè leguntur, & separantur, & præstanda sunt. Et eodem Pôpon. l. & si. Ea quæ inaurata sunt, non debeti, neque aurea emblemata. Vlpian. item ad exhiben. l. tigni. Si ansam scypho iniunxeris, vel emblemata phialæ. His autem vasa pura opponūtur, hoc est non cælata, quorum meminit Iurisconsus in l. si in rem. D. de rei vin. Vide Crustæ.

Embola, l. 10. C. de sacrosanct. Eccles. l. fin. C. de nauib. non excus. publicarum specierum copiarúmque, seu annonarum transuectionem significat, quæ quotannis ex Ægypto nauibus illatæ Constantinopolin deferebantur, ἀπὸ τ' ἐμβάλλεσθαι ταῖς ναυσὶ τὸν σῖτον, vt Iustinianus Edicto 13. indicat. vbi & ἐμβολὴν σιτοπομπείαν vocat. Hinc Embolicæ species apud Vospicum in Aureliano, non ambolicæ, quibus oneratæ naues Romam mittebantur.

Ἔμβολος, nauis velocissima, Æschyl. vide Adnotationes in leges Rhodias.

Ἔμβρυον, in legibus Solonis, apud Galenum, ἐν ζῶον τὸ κατὰ γαστρός. & in lib. περὶ φιλοσόφου ἱστορίας, significat infantem in vtero. vide quæ ad leges Solonis scripsi in lib. Veteris Iurisp. 2.

Emendare, est mendum, id est errorem, tollere, l. actorum. D. de re iudic. Emendare, corrigere, titulis. C. de mend. propinq. & emend. ser.

Emendatio, est mutatio, vel variatio libelli, l. edita. C. de edend.

Emenda, verbum Gallicum, Latinis multa, vel mulcta, Græcis ζημία, dicitur. de verbo Gallico text. in capit. quamuis. de offic. ordin. lib. 6. De Latino tot. titul. C. de mod. mult. l. si qua. D. de verbo. signific. De Græco in legibus Solonis, quę extant apud Demosth. orat. & Plutarch. & D. Laërtium in eo. & veterem nostram Iurispr. lib. 2.

Emendicare, more mendicantium aliquid petere, C. de accus. l. singuli. vbi Impp. Singuli, aiunt, vniuersique iudices cognoscant, in publicis criminibus non oportere emendicatis vti suffragiis decretorum. Suet. in Cæsare: In Hispania à Proconsule, & à sociis pecunias accepit emendicatas in auxilium æris alieni.

Emere, ait Festus, quod nunc est mercari, antiqui accipiebant pro sumere. Sumebant & antiqui pro conducere. vide Redemptores.

Emptum, & paratum hoc differunt, quòd in empto paratum inest: in parato non continuò emptum continetur, l. 47. §. j. D. de leg. 2. Ergo emptum speciei, paratum generis nomen est, l. 45. 46. 47. & 49. D. eo.

Emptio, est contractus iurisgentium de quantitate cum corpore cōmutanda, sola inter se pactione contrahentes obligans, l. 2. D. de oblig. & act. & ita differt à mancipatione, quæ non est contractus, sed actus, id est legis actio: rursus à locatione distinguitur, quia res conducta neque iure dominij, neque in perpetuum obtinetur. At lex duodecim tabulatū hoc verbo omnem alienationem cōplecti videtur, l. statu liberi. 29. D. de statu liber. Itaque animaduertere est Varronem in libris de re Rustica, acquisitionem omnem emptionis verbo comprehendere, nec interesse, quo genere quisque dominus eius fieret.

Emptio spei est, cùm quasi alea emittitur: quod fit, cùm captus piscium, vel auium, vel missilium emitur.

Emptio & permutatio sic differunt. i. In emptione res pro nummis datur: in permutatione res pro re, vel nummus pro nummo: vel, vt certius loquamur, pretiū pro pretio: vt equus cum boue, vel nummus Gallicus cum Italico. ii. In emptione ex sola conuentione nascitur obligatio: in permutatione ex rei traditione tantum. iii. In illa venditor tenetur tantum ad possessionem præstandam: in hac rei dominium trāsfertur. iiii. Illa rei alienæ traditione potest consistere: hæc verò nequaquam. v. Ex illa venditor vna tenetur actione, nimirum eius quod interest: in hac qui rem accipit duabus tenetur actionibus, aut condictione, aut petitione eius quod interest, l. j. D. de rer. permut.

Emptionis, & venditionis verbis veteres promiscuè vtebantur, vt ait Gaius l. 19. D. de actio. empti. id est, vt exponit I. Cuiacius, & in locatione & conductione, vt est legendum in l. seq. Nec enim emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec è contrario vt acciperēt, ita locuti sunt, sed locationem venditionem appellarunt sæpe, & conductorem emptorem, siue redemptorem, vt mercedem siue pensionem, pretium: quia locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, eisdémque regulis constat. Hygenus in de limit. const. Mancipibus ementibus, id est conducentibus in annos singulos. Festus, Venditiones olim dicebantur Censorum locationes.

Emptionem Instit. de success. subla. quæ fi. in princ. exponit Accursius venditionem.

Emptor, non solùm qui pretio emit, sed etiam si quis vel permutauit, vel compensauit, accipiendus est, l. sciendum. §. pen. D. Ædil. edict. l. fin. ex quibus caus. in poss. eat.

Emptor hæreditatis, qui bona fide alienam hæreditatem emit non tenetur petitione hæreditatis, nisi non extaret vēditor, aut modico vendidisset, l. nec vllam caussam. §. quid si quis. D. de petit. hæredita. Qui mala fide alienam hæreditatem emit, tenetur vtili petitione hæreditatis, d. l. nec vllam caussam. §. sed si quis sciens. l. si post motam. C. eodem titulo. Venditor hæreditatis haud dubiè conueniri potest petitione hæreditatis, d. §. quid si quis. Emptor singularum rerum hæreditariarum, non tenetur petitione hæreditatis, nisi titulus habeatur pro non titulo, d. l. nec vllam caussam. §. j. rei vendicatione tamen conueniri potest, l. sed etsi lege. §. item si res distraxit. D. de petition. hæreditat. l. si post motam. C. eodem titulo. Venditor singularum rerum hæreditariarum tenetur petitione hæreditatis ad pretium, l. item veniunt. §. bonæ fidei. l. si & rem & pretium. D. de petitione hæredita.

Emptorem pro venditore, locatorem pro conductore, creditum pro debito quandoque poni, & quandoque vice versa poni, obseruatum est ab Accursio l. 2. ad Legem Rhodiam.

Emptoribus similes personæ enumerantur, l. fi. D. quib. ex caus. in pos. eat.

Emeriti dicuntur, qui, impletis stipendiis, labore militiæ soluuntur. l. j. C. de excus. tut. l. fin. C. de iis qui non imple. stip. Hi ætatem militarem impleuerunt ab anno 17. ad 46. ex lege Ser. Tulli. & Gracchana.

Emeritum, præmium, & commodum finitæ militiæ, l. 3. §. qui militię. D. de re mili. Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur. Et paulo post: Et si expleto militiæ tempore redeat, vt veteranus restituetur, & emerita accipiet.

Emigrare dicuntur, qui ante finitum conductionis tempus habitationem derelinquunt, l. 28. §. j. D. loca. & alibi sæpissimè.

Eminentissimus titulus dignitatis, qui præfectis prætorio tribuitur, & magistris militiæ, & patritiis, l. 2. C. de sentent. ex pericul. recit. Eminentissimæ præfecturæ, l. 6. C. de exactor. tribut. lib. 10.

Emitti instrumentum, l. 47. §. fin. D. de pact. & Cautio, l. j. C. de non nu. pec. & ita legas in l. j. C. si pigno. & Satisdatio, l. 3. C. de susp. tut. & Epistola, l. 24. D. de constit. pec. Hoc sensu,

EMISSA manus, pro exposita, cautione. l. 15. D. de proba. & Emissio chirographi, Cassiodorus lib. 4. epist. ad Dudam.

EMISSARII vocantur conciliatores, atque internuntij furtorum eorum, quæ à magistratibus committuntur: auctor est Asconius in Cic. 5. Verr. In eundem. Act. 4. Petit Næuius Turpio quidā istius excursor & emissarius, homo omnium ex illo cōuentu quadruplatorum deterrimus. Ponitur & pro calumniatore & vexatore summisso & subornato ab inimicis. Cice. Mario epist. lib. 7. 2. Persuaserátque nonnullis inuidis meis se in me emissarium semper fore.

EMOLOGARE verbum, nec Latinitas, nec Græcismus agnoscit. Interpretes pro cōfirmare, vel laudare vsurpant. Homologare, proprius ad suam, quæ Græca est, originem accedit. Vide Bart. in l. cum antea. C. de arbi.

EMOLVMENTVM nihil aliud propriè significat, quam fructus, vel fruges, & alia alimenta quæque. l. imp. in fin. ad Treb. l. 3. §. item si ipse. l. vlt. Sicut plus quàm per leg. falc. l. dominus. de vsufruct. & illo Cæsaris loco, Sine magno commeatu & emolumento. l. j. de bell. Gall. Ab eo forte quòd fruges emolantur, vt in illo Persij loco, *Granaria emole.*

Εμφανιστικὰ Nouell. 65. (παρὰ τὸ ἐμφανίζειν, quod est profiteri, & publicare) dicuntur quæ pro introitu maioris Ecclesiæ Constantinopolitanæ noui clerici dant veteribus. Sic in Rub. Nouellæ. 66. ἐμφάνισιν διατάξεων, promulgationem constitutionum vocat. Vetus interpres, insinuationes, vsitato verbo vocat.

EMPHRACTÆ. Vlpianus in l. j. §. igitur. de exercit. act. hac dictione vsus est. Budæus indicat in quibusdam embatæ legi, siue epibatæ. Nebriss. priorem lectionem sequitur, interpretatúrque emphractas, nauigia tecta. Embatas vulgare verbum, aut nauticū esse, putat Budæus. Epibatas autem milites classiarios explicat, hoc est, milites in nauib. merentes, quos pro vectoribus apud Græcos accipi tradit. Reijcienda autem est & Nebrissensis (nā κατάφρακτα huiusmodi nauigia Græci vocant) & Budæi diuinatoria lectio retinendáque est Florentina, in qua est ἐπιβάτηγοί. Sunt autem ἐπιβατηγοί, naues vectorum ductrices, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς ἐπιβάτας. Hæc ex Ant. Aug. lib. 4. c. 16. Alij ἐπιβάδας legi volunt, aut certe ἐπιβατίδας, vt Alciatus lib. j. Parerg.

EMPHYTEVSIS, Latine insitionem significat, siue plātationem, à Græco verbo ἐμφυτεύω, quod est insero, vel consero. hinc apud Iurisc. Fundus in emphyteusim dari dicitur, quem dominus in perpetuum, vel in plures annos transtulit in alium, ea lege, vt id melius cultiúsque redderet constituta pensione certa. Ab initio enim sterilia tantum & inculta hoc contractus genere concedebantur à culturæ subteliore parte, insitione, deducto nomine. Itaque Emphyteusis contractus est à Zenone primùm nominatus, cum ager ea lege fruendus datur, vt quādiu merces soluatur, nunquam ad dominum reuertatur. l. j. C. de iure emphyteut. vbi Zeno ait, ius emphyteuticarium, neque conductionis, neque alienationis esse titulis adiiciendum: sed hoc ius tertium esse ab vtriusque memoratorum contractuum societate separatum, conceptionémque ac definitionem habere propriam. Nec verò ad tēpus, sed in perpetuum, aut certè ad tempus longissimum illi agri locabantur, tum quod impendium magnum in illorum culturam & consitionem faciendū esset, tum etiam quod huiusmodi agri deserti & inculti non facile colonum reperiebant. Alij sic definiunt: Emphyteusis, est concessio quædam perpetua, ad vsum, vtilitatem, & culturam rei, efficiens vtile dominium: ita vt domino proprietatis annua pensio persoluatur, saluáque sit rei substantia.

Emphyteusis concessa duobus, vel patri & filiis, potest mutuò inter eos alienari, etiam domino non consentiente. Bart. in l. j. C. de imposit. lucrat. descriptio. & in l. si domus. §. fi. D. de legatis. j. Aliter in hæreditate prohibita alienari. l. voluntas. C. de fideicommiss. l. pater filium. §. quindecim. D. de leg. 3. l. cùm hi. §. inter. D. de transactionibus.

Emphyteusis meliorata transit ad hæredes extraneos, nec finitur tertia generatione. Bart. in l. quicunque. C. de omni agr. desert. quanquam non adfirmat, summæ tamen æquitatis est.

Emphyteusis pro se & Titio, adquiritur Titio sine cessione vel traditione, Bart. in l. si quis vsumfructum. D. de vsu & vsufruct. legat. per l. fundum cum mihi. D. de actionibus empt.

Emphyteusis ecclesiastica potest de consuetudine per stipulationē adquiri etiam hæredibus extraneis, Bald. in l. j. C. de iur. emphyteutic. & in l. etiam. D. solut. matr. emphyteusis Ecclesiastica transit ad vxorem, si hoc actum est nominatim, Nouell. de non alienan. §. emphyteusim, & de aliena. emphyt. §. j. gl. in l. etiā. D. solu. matrimo.

Emphyteusis perpetua nō potest auferri, Baldo in c. cùm fundus. C. de solutionibus. Emphyteusis natura est, vt transferatur ad hæredes, gl. in l. indebiti. §. fi. de cōd. indeb. Emphyteusis vendi, aut alienari iure proprietatis non potest, sed donari permittitur, Bart. in l. j. C. ne rei dominic. vel templorum. & in l. fi. C. de iure emphyteut. Emphyteusis in bonis censetur emphyteutæ. Paul. de Cast. l. sciendum. D. qui satisd. cogan. & in l. 2. D. quod quisque iuris. Et propterea addit, Testē dicere falsum, qui adserit, aliquem nihil habere in bonis, cùm habeat emphyteusim.

EMPHYTEVTA seu Emphyteutes, is dicitur qui fundū ea lege qua superius dictum est, agrúmve à domino accipit, vt eum conserat, melioremque efficiat. Atque hic tenetur ad modicas, non autem ad ingentes expēsas, vt in l. Senatus. §. Marcellus. D. de legat. j. C. de iur. emphyt. & in l. hoc iure. §. si aquam. D. de aq. cotid. & æsti. At verò Emphyteuta potest legare, ac vendere melioramenta sua, Bart. in l. quicunque. C. de omn. agr. desert. gl. in auth. qui rem. C. de sacrosanct. eccles. Bart. in l. j. D. de superficiebus. & in l. in conuentionalibus. D. de verb. oblig. Quinimo non potest fundus melioratus ei auferri, vel canon augeri, Bart. in l. j. C. de iur. emphyteuti. Probatur in l. qui fundos. C. de omni agr. desert. Potest autem locare emphyteuticam rem, Bald. in l. vsufruct. D. sol. matr. Tum & ius suum potest in dotem dare, Ioan. And. in c. potuit. de loca. & conduct.

Emphyteutæ possunt mutuò sibi alienare, etiam emphyteusim ecclesiasticam. Constit. Imperial. §. præterea. de prohibit. feud. aliena. per Frider. Bart. in l. cùm hi. §. si vnic. D. de transact. & in l. si domus. §. fi. D. de leg. j.

EMPHYTEVTICON ius, prædij est, & id perpetuariū: quinimò & temporarium esse posse quidam aiunt, per l. fi. D. si ag. vectigal.

Emphyteuticus contractus, quo sterilia conceduntur, vt in meliorem statum plantationibus reddantur. Vnde ius, quod emphyteuta adquirit, vocatur melioratio, Græcis emponema, in l. vlt. C. de iur. emphyteut. Tandem cùm passim & fertiles agri sic darentur perpetuò colendi, mansit vtrique nomen, vt contractus diceretur emphyteuticus.

EMPHYTEVTICARIVS verbum aliàs adiectiuè accipitur, vt in tit. D. si ager vectig. vel emphyteut. aliàs substantiuè, pro eo, qui habet ius emphyteuticum: vt, in l. j. C. de iur. emphyteut.

EMPLASTRVM, παρὰ τὸ ἐμπλάττειν. Corn. Cels. libr. 5. c. 17. definit medicamentum quod liquati aliquid accipit, ita vt ex multis componatur, quæ in vnum postea

miſcentur. Imp. §.22. de rer. diuiſ. Aut ex ſuis & alienis medicamentis, emplaſtrum aut collyrium. Sic Paulus. l.18. §.6. de inſtit. vel inſt.

EMPONEMA Græcis eſt, quæ melioratio noſtris dicitur. Et eſt ius, quod emphyteuta prædium colendo adquirit: vel expēſæ vtiles & neceſſariæ bona fide factæ. Extat vox apud Iuſtinianum in l. vlt. C. de iur. emphyt.

EN

Ἐν ἔργῳ, in l. quod ait. D. de adul. id eſt in opere, in actu, putà venereo. Ex lege Solonis apud Plutarch. pro quo falsò, ex Luciano in vulgar. exemplaribus repoſitum fuit obſcœnum hoc, ἄρξαι ἐν ἄρξαι ἔχοντας. Vide commentarios meos ad leges Solonis libr. 2. Veteris Iuriſprud.

Ἐν ὅρκῳ, l. omne verbum. C. comm. de leg. idem eſt quod dixit Papinianus. l. cum pater. §. filius. de legat. 2. cum iuriſiurandi religione. Alij aliter legunt: ſed ea mihi videtur non mutanda lectio.

Ἐν πλάτει, locutio eſt familiaris Iuriſc. idem ſignificans quod loco, non anguſte neque preſſe: id eſt cū paululùm vltra præſcriptum ſignificant eſſe concedendū, præſertim in his quæ ſunt humanitatis: quaſi dicas, cū quodam ſpatio, laxamēto, & tēperamento temporis. Nam (vt ait Heſychius) πλατεῖα τὰ ἐν πλάτει νεμόμενα μεγάλα, id eſt πλατεῖα, dicuntur paſcua longè latéq; patētia. Deniq; idem videtur ſignificare quod παραταλμὸς, de quo ſuo loco. Vlp. l.3. de cōdict. tritic. Si verò deſierit eſſe in rebus humanis, mortis tempus, ſed ἐν πλάτει, ſecundum Celſum erit ſpectādum. Labeo. l. ſi arbiter. 28. de probat. Sed num hoc aliquo modo probari poſſit, quando id opus factum ſit: & hoc ita quod Græci dicere ſolent, ἐν πλάτει. Vtitur & hac phraſi Iulianus. l. 13. de ſolut. Sed hoc ἐν πλάτει, & cum quodam ſpacio temporis accipi debet.

ENCAVSTVM, in l.6. C. de diuerſ. reſcript. l. 4. de extraord. mun. C. Th. in quo verbo error eſt in l.1. §.1. C. de collegiat. nam vbi vulgo incautis breuibus legitur, ſcripti Codices Encauſtis breuibus, dilucidè habent. Sed & in l.9. C. de agric. & cenſit. lib. 11. vbi, Encauteriis quidam habent, credit B. Briſſonius libr. 5. hoc tit. legendum encauſtis: tametſi alij legant Eucteriis. Encaſtum autem ſacrum ex muricis, ſeu conchylij liquore compoſitum, d. l.6. C. de diuerſ. reſcript. docet: vnde in Epitome Chronicān adpellatur, Sanguis conchylij quibus ſyngraphæ ſubſcribebātur. Vel ſic: Encauſtum ſunt reſcripta Principis purpurea inſcriptione inſignita, hoc eſt cocti muricis & triti conchylij eruore.

ENCÆNIA, ferias ſignificant, quæ nouo operi facto dicandóque conſecratæ ſunt: ſic publicæ bibliothecæ dedicabantur, ædes ſacræ, opera publica, etiam ſtatuæ, hinc ſcitè & venuſtè Quintilianus: Neminem non aliquando cœpiſſe peccare, nec per encænia ducendum ſcelus primum. Vnde feſtus dies dedicationis templi, Ioan. 5. Lucæ. 4. c. & can. ſolemnitates. de cōſecrat. diſt. 5. vbi Archidiaconus.

ENCHIRIDIA Græcis, Latinis pugillares, Alciat. libr. 4. comment. de verb. ſignifi.

ENCOMIVM, carmen in victoriæ laudem. Alexand. ab Alex. Neapol. lib. 1. Genial. dier. c.22.

ENCAVTE ſcripturæ genus, vel picturæ, à quo monumenta ciuitatum encauta, & encautaria. l. immunitates. 8. C. de agr. & cenſit. lib. 11. vbi ita legit I. Cuiacius. Plin. lib. 35. c. 11. Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit encauſen: quod profectò non feciſſet niſi encauſtica inuenta. Alia exemplaria habēt Encauſen.

Ἐνδοματικὰ, in l. fi. de exacto. trib. libr. 10. C. ſunt quæ dat collator exactori in hoc vt aliquid de exigendi ſeueritate inſtantiáque remittat. Iuſtinian. in Edicto de Alexandrinis: καὶ περὶ μὲν τῆς ὑπευθυνίας ἐνδεδώκαμεν, καὶ τὰ καλούμενα ἐνδοματικὰ καὶ ζητεῖσθαι.

ENDOPROCINCTV Feſtus lib. 5. interpretatur in procinctu. ſignificat autem cùm ex caſtris in prœlium itum eſt. Procinctos autem quaſi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnaſſe dicuntur.

ENDOIACERE verbo vetere vſa eſt lex XII. Tab. apud Feſtum lib. 18. quo ſignificatur amputare. verba legis hæc ſunt: SI CALVITVR, PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDOIACITO. Hanc lēgē explico libr. 4. veteris Iuriſpr. l. 87.

ENDOPLORATO Feſto lib. 5. implorato, quod eſt, cum quæſtione inclamato.

Ἐνεχυρασμοὶ, ſunt repræſaliæ. l. vnica. vt nul. ex vican. libr. 11. C. & nouella conſtit. 52.

Ἐνεργούμενοι, in c. omni die. de conſecra. diſt. 5. à dæmonibus obſeſſi.

ENIXA, in l. ter enixa. D. de verb. ſignific. quæ partu leuata eſt, No. Marcello.

Enixæ preces, hoc eſt, diligentiores, quæ cum maiori ſtudio fieri ſolent. Papinianus in l. cùm pater filios. D. de legat. 2. in fi. §. filius matrem. Nam, ait, enixæ voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectæ videbantur.

ENTHECA, ἐνθήκη, inſtrumēta, & ferramenta agri cauſa repoſita, quæ tanquam eius dos ſunt. Iſidorus, Enthecam, Græco ſermone, repoſitam rei copioſam ſubſtantiam appellamus. Papinian. l.2. §. 1. Dotes prædiorum, quæ Græco vocabulo ἐνθῆκαι appellantur, cum non inſtructa legantur, legatario non præſtantur. Vlpian. l. teſtatorē. 65. §.3. de legat. 3. Prædiis cum his enthecis, quæ in ea poſſeſſione ſunt relictis, mancipia quoque prædiorum, cum illic teſtamēti tempore fuerunt, cedent: ſed & quæ poſtea acceſſerunt: ſi modò hoc teſtator manifeſtè expreſſit. Paulus etiam repoſita videtur vocare. l. ſi mihi Mæuia. 92. §. fi. de legat. 3. His verbis domibus legatis: fidei hæredum meorum committo, vti ſinant eum habere domus meas, in quib. habito nullo omnino excepto, cum omni inſtrumento, & repoſitis omnibus. Libanius ſcribit Atticos vocare ἐνθήκην, quicquid menſarij pecuniæ ſeponunt. Hinc illud Sidonij μετεωρικῶς, ſed affectatiſſimè, ne dicam ineptiſſimè, dictum: Quicquid Helicon verbalibus horreis enthecatum poſſederat. In lege Rhodia, Entheca alio ſenſu ſumitur, videlicet pro onere naui impoſito. Leontius in Ioanne Eleemone: Nauclerus emit enthecam, id eſt onerauit nauem mercibus. Sed & in Decretis Canonicis accipitur Entheca, pro apotheca & horreo, vel pro loco, gazæque repoſitorio.

ENTHRONISTICA, pro Introniſticis, ſupponendum apud Iuſtinian. in Conſti. de ſanctiſſ. epiſc. §. ſi quis autem epiſcoporum. Sunt autem Cathedralia, vt nunc vulgò dicuntur, à Græca voce ἐνθρονίζειν, quod eſt in ſedem ponere: Barbari dicunt Inſtallare.

ENVCLEARE, tranſlatè pro declarare & explanare, vt in tit. C. de vet. iur. enuclean.

ENVNTIATIO, pro oratione, & clauſula. l. hæc enuntiatio. D. de verb. ſignifi.

ENVNTIATVM, eſt enuntiatio eius, quod eſt, vel non eſt. l & licet. D. de conſtit. pecunia.

EO AMPLIVS. Hæc verba & addunt, & repetūt, vt interpretes demonſtrant. l. ſi ſeruus. §. ſi quis ita. de leg. 1. & l. ſi ſit. eod. cum ſimil.

Eò, id eſt propterea. l. id quod. D. de conſtit. pecu.

EO IPSO. Verbo hoc Barbatius tradit denotari canonē latæ ſentētiæ: citátque. l. fi. §. ſi poſtquàm. verſi. eo ipſo, quòd inuentarium fecit. C. de iur. delib.

EO POTIVS, pro eò amplius, vel ea maximè ratione. Sic colligitur è l. item an Prætor. §. hoc autē. D. ex qui. cauſ. maior.

EOVSQVE, pro intantùm. §. illud quæſitum. Inſtitut. de rer.

ret.diuis.

EPANGELLIA, cum quis accusatur, quòd præter leges concionetur, vel rempub. capessat, Cælio.

Ἐπαρχία, prouincia. D. de excus.tut.l.6.

Ἐπαρχιώτης ἄνθρωπος, prouincialis homo. l. 21. D. de tut.& cur.dat.ab his.

EPARCHICA libri qui continent generales formas, siue edicta præfectorum prætorio, quæ legis vim habent.l.2. C.de offic. præfe. præto. l. apertissimi.C.de iudi.l. fin. C.de fideius. Ex ἐπαρχικῶν libris multa desumpsit C.Harmenopulus.vide Cuiacium lib.6. Obseruat.c.10.

Ἐπαχθὲς πέρας, id est imminens.l.j.§.quæ onerandæ. D. quarum rer.act.non det.

EPHESVS, metropolis Asiæ est, quæ propriè minor dicitur, ad quam Procõsuli necessitas imposita erat per mare adpellere, teste Vlpiano in l.4. D.de offic. Proconsulis.

Ἐπιβάλλειν ἐντολάς, vsurpatum est à Paulo in l.29. D. qui test. fac.pro, quacũque ratione & modo fieri poterit. Scribit enim Paulus scripturam ad testamentum paratam vim testamenti non habere, nisi hæc ei verba defunctus subscripserit, Hoc testamentum quacũque ratione poterit, ratum esse volo.

Ἐπιβατηγοί, naues vectorum ductrices.l.1. D. de exercito. quæ alias vectoriæ dicuntur. vide suprà Embrachæ.

Ἐπιβάται, l.fi.D.naut.caup.stabul.vectores, siue vehant, siue vehantur.

Ἐπιβολή, inquit Constant. Harmenop. est ἐπίδοσις ἀπόρων κτήσεων πρὸς τοὺς εὐπόρους, ἢ συντελεστὰς ἢ ὁμοχώρους, καὶ ὁμοτίμους, corruptè pro ὁμοδούλους, Id est cum prædium aliquod sterile ac detectum transfertur ad cõsortes, hoc est qui eiusdem substantiæ possident bona, ad eos qui sub eodem tit. vectigal pendunt, & eiusdem territorij possessores, ad eos denique qui ex eis bonis quæ in censum simul relata inueniuntur, prædia possident: ne scilicet à sterili possessione & à domino deserta ac destituta, aliquid publico depereat. De his autem vide toto tit.C.de omni agro des.

Ἐπιδάνειον, nauticum creditum, quod est periculo creditoris, de quo in l.122.§.Callimachus.D.de verb. oblig. Terrestre autem est periculo debitoris, & hoc Græci ἐπιδάνειον vocant.

Ἐπιδημίαι, viæ tritæ, per quas itur ad vrbem, ex δῆμος conficto nomine, quod populum significat. Vlpian.l.4.§.4. D.de offi.procons. Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partem prouinciæ ingrediatur, per quam ingredi moris est, & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, siue κατάπλουν obseruare.

Ἐπιδημητικά, God.de metat.& epidemet, sunt pretia quibus prouinciales se à metatoribus redimunt onere hospitum suscipiendorum. Solebant enim Prouinciales præbere superuenientibus militibus vel aliis personis hospitia, quæ & Metata dicebãtur. Alciatus vult eam esse collationem pecuniæ, quam à ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domos diuerterentur: vt & Iustinian. videtur vsurpasse in Authentic. vt nulli iudic. Hinc.

EPIDEMETICI, sunt hospitiorum metatores in vrbe. Dicti ab ἐπιδημία, in vrbem aduentu, qua voce vsus est Vlpian.in l.obseruare.D.de offic.proconf.

Ἐπιείκεια, boc est, conuenientia, Latinis æquitas dicitur. Quare Aristoteles sæpe vocat æqualitatem. Nomen enim factum est ab ἐπί, quod est, iuxta, & εἰκὸς, conueniens, adsimilatum ab εἴκω adsimilor. Porrò æquitas seu æqualitas retinet in humana societate proportionem rerum omnium iustam, hoc est, statum aptum locis, temporibus, personis.

Ἐπιμεληταί, curatores, qua voce Paul.in l.Lucius Titius.de administ.tut. vsus est, iuxta Haloandri editionem : generaliter significat curatorem. Apud Athenienses decem erant hoc nomine, qui emporiis præsiderent, curarentque in vsum ciuitatis triticum deferri. Vide Alcia.c.29.lib. Parerg.2.

Ἐπιμεργόν, l.15.C.Th.de suscept. præpos.id quod susceptoribus debebatur, frumẽti quinquagesima, hordei quadragesima, vini & laridi vicesima, &c.Id & Mantissam veteres vocasse videntur. Vide Cuiac.Obs.lib.7.c.10.

Ἐπινόμεια, milites euocati.l. 2. C.vt nemi.lice. à coẽmpt. forte melius aduentitij & externi: quos & extraordinarios & ἐπιδήμιος vocant. Dio.55.[illegible]. nam eodem sensu leges externas Dionysius, seruos barbaros Plutarchus in gracchis, [illegible].

EPISCOPVS, speculator. Hinc ad eos deducitur qui rebus quibusdam obseruandis & custodiendis præsunt, & ad quos summa negotij pertinet, vt patet ex Cicer. lib.10. ad Attic. Epist.7. Latinè inspectores dicere possis.l. vlt. D. de muner. & honori. Episcoporũ nomen de iis vsurpatur, qui præerant pani & cæteris venalibus rebus, quæ ciuitatum populis ad quotidianum victum vsui erant: quales sunt apud eos, quos magistros opificiorum vocant.

Episcoporum verbo etiam patriarchæ, primates, & Archiepiscopi continentur.c. j. 21. distin. Sed & presbyteri.c. legimus. §. j. 93. distinct. Specula.titu. de instru. edi.§.4.versi.de episcopo. Episcopum autem qualem esse oporteat, docet Apostolus Paul. 1. ad Tim.3. Quodnam sit eius officium, exponitur.c. si quis vult. 36.distinct.

EPISTALMA, id est, commissio Principis, per mandati subscriptionem facta. Alciatus in l. pactum. C. de pactis. Hoc verbo vtitur Iust. l. fin. §. quæ omnia. C. de quadr. præscr.

Ἐπισίτισμα, munus recipiendi hospitis, Bud.l.fi.D.de mu.& bon. Ant. Aug.lib.sing.ad Modestinum. Hesychius vocat ὑποδοχὴν ξένων.

EPISTOLA, pro cantione. Scæuola. l. vlt. D. de pecun. const. L. Titius Seiorum debitor decessit: hi persuaserunt P. Mæuio quod hæreditas ad eum pertineret: & fecerunt, vt epistolam in eos exponat debitorem se esse, quasi hæredem patrui sui confitentem, qui & addidit epistolæ suæ, quod in rationes suas, &c. Sic. l. 34. D. de pign. act. l. emptor. 47. D. de pact. l. vlt. D. de instit. l. 14. l. 26. l. 28. D. depos.

Epistolæ, principum rescripta, quibus scilicet illi vel ad postulata præsentiũ, vel ad magistratuum absentium consultationes respondebant. l. j. D. de const. princip. Exempl. in l. sed addes. 19. §. 8. D. locat. l. Diui fratres. D. de iure patron. l. 3. D. de testib.

Epistola DIVI ADRIANI, erat de periculo diuidendo inter mandatores & fideiussores, de qua fit mentio l. 6. C. de constit. pecũn. per quam etiam extenditur ad plures constituentes.

Epistola, testimoniale dimissionis veteranorum. l. 2. de desert. C. l. 3. C. de veteranis.

EPISTOLARES principes. l. 32. & l. 35. C. de appell. lib. 7. illi in sacro auditorio acta excipiebant. l. 36. C. eod. tit. Habebant enim Impp. scrinium sacratum epistolarũ. l. 3. C. de temp. adpellat.

EPISTOMIA, non sunt foramina per quæ aqua effluit, vt Alexandrinus nescio quis putauit, nam ab ἐπιστομίζειν confictum vocabulum apparet, quod significat os claudere, siue obturare: vnde ἐπιστόμια claustra sunt siue obturamenta canalium. Paul. lib. Senc. 3. cap. 9. Instrumento balneatorio legato, balneator ipse & scamna, & podia, fistulæ, miliaria, epistomia, rotæ aquariæ continentur. quanquam hic Cuiac. epitonia legi vult ex auctoritate librorum scriptorum Dn. Ranconneti, &

P.Victorio. Vide Epitonia.

EPITHESIS. Vlpian.l.Lex Cornelia, in fi.de iniur. Eadē pœna ex S C. tenetur is, qui epithesin, aliúdve quid, siue scripturam in notam aliquorum produxerit. Est autem Epithesis inscriptio quædam apposita, in contumeliam fraudémve alicuius facta.

EPITHECA Græcis est, quod dos Romanis. Vnde prædiorum epithecæ apud Iurisprudentes, quas Papinianus impositiones interpretatur, quamuis pro epithecis, vitiose legitur eo loci, vt & apud Vlpianum. Lege c.13.lib.22.lection.antiq.Rhodig.

EPITIMIA pro multa pœna & reprehensione mordaci, & iurgatoria apud Modestinum in l.scire.de tut.& curat. Sed & si quis à parentibus prohibitus fuerit tutor esse: neque creari hunc oportet. Et si creatus sit, nec recusauerit, prohiberi eum esse tutorem, manente epitimia. Alciat.lib.2.Parerg.c.29. Accipitur ἐπιτιμία inter cætera, pro μὴ ἀτιμία, μὴ non, ἀτιμία, ignominia, infamia, dedecus. Voluit igitur Modest. filium quidem submoueri, sed tamen non ideo notari infamia aliqua, vel dedecore, quo suspecti, remotíque tutores afficiuntur. Non enim talis fuit mens parentum, vt filio suo vellent vllam notam inurere. Remouebitur igitur, manente epitimia, id est illabefacta nominis honorísque fama. Idem

EPITIMIVM, est enim ἐπιτίμιον, Helychio, πρόστιμον καὶ τιμωρία: vel gl. pœna & mulcta quod & notat Cælius Rhodigin.lib.30.c.18. Atque ita videtur sumi hæc dictio.c.omnis.21.q.4. Igitur si inuenti fuerint deridentes eos qui vilibus & religiosis vestibus amicti sunt, per epitimium corrigantur. Gl. hanc pœnam exponit suspensionem per hebdomadam: alij aliquod aliud supplicium.

EPITOGIVM, vestis superior clerici, gl. Clem.2. de vita, & hon.cleric. Spontinus, Genus pallij quod super togam ferebatur.

EPITONIA. l.17.§.castella.D.de actio.empti. anteà epistomia perperam legebatur. Dicuntur instrumenta quibus funes intenduntur, ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνεσθαι, id est intendi: qualia plerisque in Germaniæ locis visuntur, rota instructa & pluteis adplūbata. eo ordine vt terni & quaterni simul aquam eodem ex puteo haurire possint, funiculo per rotam demisso.

Ἐπίτροποι, Curatores apud Dionem. Sed & tutores passim in lib.excusatio.Modestini significat.

Ἐποχαί, quarum fit mentio in Nouella Leonis.56. sunt retia in mare extensa confixis palis. Phauorinus, δίκτυα ἀγρεύοντα τοὺς ἰχθύας quæ erant in prothyris maxime angusto mari. Vnde Leo Nouella.104. ἐποχὰς τῶν πήξεων dixit. Plura de his Cuiac.lib.obs.14.c.j.

Ἐπώνυμον, cognomen, apud Iustinianum. Nouuel.78. quo verbo vtitur & Plutarch. Vide Anto. August.lib.3.c.8.

EPVLVM, conuiuium est numerosis ciuibus exhibitum, vel in honorem deorum, vel ostentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Iurisconsf. de legat.lib. 30.l.22. Vel epulum, inquit, relictum fuerit. Sic.l.17.§.5. D.de act.empt.

EQVI adpellatione non continetur pullus.l.sed addes.§. si quis mulierem.D.locati.

EQVVLI, id est, parui equi, in §. in pecudum fructu, Institu.de rer.diuisio. Sic equula apud Varron. Nemo est tam negligens, quin summa diligentia eligat asinum, qui faciat equulam.

EQVITIVM, equorum armentum.l.j.§.fi.D.de rei vind. l.12.§.equitij.D.de vsu.& habit. EQVITIARII, equorum moderatores. Differt autem equitij legatū, à legato equorum.l.equis.D.de vsur.§.si grex.Instit.de legat.l.plenum.§.equitij.D.de vsu & habit.

EQVES. Tria genera loquēdi Scriptores vsurpāt, eques, equestris ordinis, equestri loco natus. quæ vtrū idem significent, an verò differant, & quatenus differant considerandum. Eques & equestris ordinis idem sunt. nam & eques quicunque est, & dicitur, idem equestris ordinis & est, & dicitur: & contrà. quod si eques patre natus est, qui nūquam senator fuerit, is equestri loco natus dicitur. sin patre natus est senatore, eques quidem, sed non equestri loco natus. qui porro, cum eques fuisset, in senatū est allectus, eques non amplius dicitur, sed assumpto nobilioris ordinis nomine, senator: ornamenta tamen retinet equestria, annulum aureum, & equum publicum. Itaque M.Cicero cū equite Romano natus esset, nunquam posteaquam in Senatum peruenit, eques appellatur, sed senator. atque ipse suis in scriptis cum de ordine senatorio loquitur, nostrum appellat, cum de equestri, non item. is igitur nō eques, neque equestris ordinis, sed senator, & senatorij ordinis iure dicebatur. Ac mihi venit in mentem, quod in quadam epistola scripsit M.Cælius ad Ciceronem: Nostri, inquit, equites nisi acutius vidissent. nostri ob eam caussam dixit, quia vterque patre equite Romano natus erat. Potest igitur esse eques equestri loco natus, & eques non equestri loco natus: itémque potest esse senator equestri loco natus, & senator non equestri loco natus. cuius verò pater eques fuit, is, si senator factus est, desinit appellari eques, & equestris ordinis: eadem tamen retinet insignia, nisi si ea, ignominiæ caussa notatus à Censs. amisit. Ex obseruationibus P.Manutij.

EQVES AVRATVS nūcupatur, quòd Romæ olim aureis annulis à plebe distinguerentur equites, sicut & nūc aureis calcaribus phalarísque vtuntur. Erant enim in Romana Republica tres ordines, Senatorius, Equestris, & Plebeius.

EQVESTRIS dignitas. Vide l.j.C.de equest. dig.libr.12. Ea inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator cōsueuit equestrem ordinem adpellare, Senatorum seminarium. Iudicandi ius aliquando habuit, vnde equites iudices adpellati. Deinde auctoritas nominis vario seditionum euentu substitit circa publicanos. Lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. Et quia gerēdorum annulorum auctoritatem tenuerunt, illustres ab Historicis adpellati, olim sexcenti numero fuere. Lege Catanæum in princ. Cōment.5.

Equestris facultas, census equitum Romanorum, qui quadringentis millibus nummûm (nam idem id est) constabat. lege Catanæum Commenta.j. Bud. in l.vlt. D.de senat.

ERCISCEOR, verbum compositum à coërcendo & ciendo. Festus: Erctum citúmque fit inter consortes, vt in libris legum Romanarum legitur: dicitur autem ab ercendo, vnde ercifcundæ & erciscitum. Citum aut est vocatum à ciendo. Hinc:

ERCISCVNDÆ familiæ iudicium dicitur, quod fit in rei vel pecuniæ hæreditariæ diuisione, non hæreditatis, nec nominum, inter cohæredes, similésve personas. Erciscundæ igitur est diuidundæ, vt Erciscundi Stoici Seruio in 3.Æn. mediæ sententiæ auctores & quasi diuisores. tantundum potest ciendæ & ciscundæ verbum: vt non aberret quis fortè si in erciscundæ diuidat er & ciscundæ, vt Festus & Donatus erctum & citum: erctum pro hæreditate, citū pro diuisione, nam & glossis antiquis, Ciendæ διαιρεθείσης. Cic. libr.j. de Orat. ex castigatione Victorij: Ilcirco qui, quibus verbis erctum cieri oporteat, nesciat, idem erciscundæ familiæ caussam agere non possit. Et Eres vel Ereditas scribitur interdum in Pand. Flor. vt erus in tit.ad l. Aquil. & illo Turpilij loco, Ignoscere isthic solentne eis minores

nores noxias, erum si forte quas galiolas vini tango.

ERGASTERIVM, taberna mercimoniis deputata. C. de episcop. & cler. l. omnis. Ex ergasteriis, inquit Imp. & tabernis conquirere potuit. Item lib. 11. de epidem. & metat. l. 2. in qualibet ergasteria, quæ mercimoniis deputantur. Papin. de via publi. l. Ædiles. Vt ante ergasteria nihil proiectum sit. Erant & ἐργαστήρια, officinæ fabrorum, atque opificum.

ERGASTVLA dicuntur carceres, vel pressiones. Sunt & loca in quibus deteriora mancipia in vinculis opus facere cogebantur. Hinc:

ERGASTVLARII ergastulorum custodes, & ergastulo præfecti.

ERGOLABVS, ἐργολάβος, Operarius, manceps, operarũ redemptor. ἐργολαβῶ, opus faciundum conduco, operam loco, rem perficiendam suscipio, redempturas facio, & inde lucrum facio: ἐργολαβία, merces ex labore, manualis operatio, redemptio operis, & conductio vel locatio. In Cod. rub. De monopol. & conuentu ergolaborum: Ædificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorúmque diuersorum operum professores, &c. Ergolabi etiam ab oratoribus dicuntur sycophantæ & quadruplatores, quæstu delationes habentes, qui compendia sua comparant ex alienis dispendiis atque calamitatibus: interpretes etiam & sequestres, qui iudiciis corrumpendis, aut eiuscemodi maleficiis suscipiendis operam suam locant, à Cicer. sequestres appellantur.

ERGO correptum significat idem, quod Græcis οὖν: productum idem quod χάριν, gratia: cùm scilicet gratia intelligitur pro caussa, vt virtutis ergo. Hinc Virgilius lib. 6. Æneid.

Illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

Ergo verbo in eum significatum vsa est lex XII. Tabul. verba legis hæc sunt, QVI CORONAM PARIT, PECVNIAVE EIVS VIRTVTIS ERGO IPSI MORTVO, PARENTIBVSQVE EIVS DVM INTVS POSITVS ESSET, FORISVE FERRETVR SINE FRAVDE IMPOSITA ESTO. Hæc ex XII. Tab. esse legibus ait Plinius libr. 21. c. 3. eandẽ explicuit lib. 4. Veteris Iurisprud. lib. 4. l. 45.

EREMODICIVM, desertio est litis contestatæ, ex qua sequitur mors litis & absentis condemnatio, videlicet si instante termino ciuilibus actionibus præstituti tẽporis ea contigerit, quod solemus dicere, *defaut & congé*. Nec audiendus qui Eremodicium scribit incidere in actores non reos, vt nec ille qui in reos non actores. Constat enim vel actore vel reo absente contrahi eremodicium. l. properandum. §. sin autem. §. cum autem eremodicium. C. de iud. & in specie l. cum quærebatur. D. iudic. sol. Qui interposuit cautionem iudicatum solui, incidit in eremodicium: is autem est reus: quoniam actor non cauet iudicatum solui. Male etiam Haloander in Nouell. 68. Eremodicium desertionem vadimonij interpretatur. Vadimonium enim est satisdatio iudicio sistendi caussa. Tum ex eremodicio lis amittitur: ex deserto vadimonio non item. Præterea deserit vadimonium reus non actor: cõtrahit eremodicium non reus tantum, sed etiam actor. Denique eremodicij restitutio præstatur omnibus ætatis hominibus, si se doceant ex iusta caussa abfuisse. l. ait Prætor. §. vlt. D. de minor. deserti vadimonij restitutio nõ præstatur, sed exceptio tantum reo certis ex caussis datur, si desertionis pœna petatur stipulatione comprehensa vt exponitur tit. D. si quis caut. in iud. sist. At eremodicij exemplum habes apud Paulum in l. vlt. D. ad S C. Trebell. vbi Polycrates cum eius aduersarius Phœnibus μονομερῶς egisset, victus est. Nam, vt scribit Hesychius, Ἐρήμη, μονομερὴς δίκη, ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ ἀντίδικος ἐπὶ τῷ ὁρισμένῳ δικαστηρίῳ. quanquam hoc postremũ ad Iurisconsult. Eremodicium non pertinet. quod & à reo & ab actore, vt dictum est, contrahitur.

ERIPERE est de manibus per raptum auferre. l. 4. D. ne quis eum, qui in ius voc.

Eripi in libertatem. vide, in Libertatem eripi.

Ἑρμηνευτικόν, apud Vlp. l. vlt. de proxenet. interpretitium & pararium æs, præmium scilicet quod nuptiarum, vel amicitiæ, vel adsessuræ, vel cuius alterius huiusmodi proxenetis datur.

Ἐριόξυλον. l. 70. §. 2. D. de leg. 3. Lanugo est quæ ex pomo fruticis cuiusdam apud Arabas & eos qui sub cynosura sunt, depectitur, qui instar barbatæ nucis, aut modici cotonei mali est: vnde & nonnulli Cotoneum vocant: veteres verò Gossipium. Ἐριόξυλον autem dictum est, quasi lanam ligno decerptam dicas. Alexand. lib. 6. Parerg.

ERO, eronis. Hoc vocabulo vtitur Alfenus. l. 31. D. locat. Quod si separatim tabulis aut eronibus, aut in alia cuppa clausum vniuscuiusque triticum fuisset. Eronibus autem Græci ad legem exponunt cophinis, vt probat Cuiac. obs. lib. 7. c. 39. Item Plinius lib. 36. c. 14. & Vitruuius lib. 5. c. 12. Erones autem accipit Turnebus texta quædam storiarum & tegetum more, in quibus interdum pauperes dormiebant, & fruges reponebantur: sed & vasa sic viminea vocabantur tegetibus similia & cophinis: φορμοὶ à Græcis dicuntur. At hãc interpretationem obsignat testimonio Donati in Phorm. Terentij: Phormio, non à formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos eronem dicimus triuialiter & pro cõsuetudine. Vetus Criticus (vt idem refert) eronẽ interpretatur κόφινα. Budæus tamen Perones in locis supradictis legi debere contendit, pro eo quod corruptè heronibus legebatur. Vide Pero.

EROGARE per partes, in l. quædam. D. de edendo. Apud Apuleium pro valde rogare, Piis, inquit, precibus erogatus. Sed exrogare, est ex lege veteri aliquid eximere per nouam legem, Festo. Hinc:

EROGATIONES distributiones, largitiones. l. fin. D. de hæred. pet. l. 54. D. ad S C. Trebel. Traianus Plinio: Modo ne quid ideò intribuant, aut minus illis in posterũ fiat ad erogationes necessarias. Sic Papinianus in l. Seio. D. de annuis legat. Ea videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuę, non incertam liberalitatis voluntatem habuerunt.

ERRARE est aliud pro alio putare, Azo in Summa. C. de iuris & fact. igno. vnde Errantis nullus est consensus. Errare etiam cum existimat P. Faber in l. id quod nostrum. 11. D. de diuers. regul. iuris, qui metuit, Quoniã, ait, in metu inest ignorantia. l. item si cum exceptione. §. in hac actione. D. quòd met. caussà. quod recipi potest propter cessantem voluntatem, quoniam metuẽtis nulla est voluntas. Sed mouet quod scribit Paulus. l. si mulier. 21. §. si metu. D. quod met. caus. nẽpe coactũ velle. Voluntas coacta, voluntas sit nécne, docẽt Doctores in d. §. si metu.

ERRANS, dubitans, ignorans, titubans, quibus modis distent, tradit Bart. in l. qui testamento, D. de testam.

Errans circa caussam facti, in ipso quoque facto errasse videtur. l. si postumus. in fi. D. de lib. & postu.

ERRANDI facilitas cognata est hominibus propter corruptæ naturæ fragilitatem.

ERROR est existimatio, qua adprobatur verũ esse, quod falsum est, vel falsum esse, quod verum est, vel certum esse, quod incertum est: aut contrà.

Error & ignorantia promiscuè accipiuntur in iure, & idẽ vitium in speciem significant. l. iuris ignorantia non prodest. & l. seq. D. de iur. & fact. igno. l. error facti. C.

eod.tit. Error tamen in hoc maximè discerni potest ab ignorantia, quia nunquàm admittit veritatem, secutus duntaxat id, quod falsum est: Ignorantia autem & veri & falsi esse potest. Tum & Error esse non potest absque ignorantia: sed ignorantia sæpe est absque errore. Non enim qui nescit, continuo errat, sed qui se existimat scire, quod nescit. Error procedit ad actionem dicti, vel facti falsam: Ignorantia potest etiam intra animum latere, nec progredi ad actionem externam. Et ex his collige, quomodo intelligendus sit titulus. D. de iur & fact. ignorant. hoc est, politicè, vt ignorantia semper habeat comitem errorem.

Error ergo cum sit vel facti, vel iuris, Error iuris bifariam considerari potest. Aut enim erratur in iure constituto, cum id quod certi & constituti iuris est ignoratur. l. j. l. 9. §. 3. D. de iur. & fact. ignor. Aut erratur in iure, quod quis in suo habet negotio. l. j. §. j. D. quæ sentent. sine adpellat. rescind. Error facti cum aut quod factum est, factum nescitur: aut quod non factum est, factum putatur; veluti si quis eum cuius bonorum possessio ipsi deferebatur, decessisse ignoret: aut alterum bonorum possess. accepisse putat. l. j. D. de iur. & facti ignor. Et alias quidem est proprij, aliàs verò alieni. Vtriusque permittitur excusatio, sed dispar: quia facilius in alieno facto errans auditur, quàm in proprio. l. plurimum interest. D. de iur. & fact. igno.

Error facti siue proprij, siue alieni, quandoque censetur iustus, nonnunquàm culpabilis. Error iustus est, cui nulla potest obiici culpa, quòd errans non habuerit rem notam, sed quia ignorauit post modum emergẽtia. l. de ætate. §. interdum. & §. qui iusto. D. de interrogat. in iur. fact. Error culpabilis est, qui reprehendi potest propter culpam, seu negligentiam inquirendæ veritatis. d. §. qui iusto. l. nec supina. & l. pen. D. de iur. fact. ignor.

Error calculi dicitur, cùm in ratione subducenda per imprudentiam erratum est, sic vt transactio falsa super eo errore facta sit. l. vnic. vbi vide Bart. & repet. C. de error. calcul.

Error pro vagatione sumitur in l. j. in fin. D. de seruo corrupto: quem locum Accursius non intellexit. Tu locũ expende.

ERRONES, vagabundi serui & fugitiui: sic enim interpretatur Vlpia. tit. de seru. fugitiuo. quanquam Arrianus, de re milita. l. qui cum. velit erronis crimen in seruo leuius esse, quam fugitiui. Inde Labeo pusillum fugitiuum erronem adpellat, vt ex diuerso, magnum erronem. In summa, Erro est, qui non fugit, sed frequenter sine caussa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis, serius ad dominum redit. §. erronẽ. l. quis sit fugitiuus. D. de Ædil. edict. Hinc Columella erronem apud ducem censet, detractis alis, velut quadam compede, domi retinendum.

ERVDERARE, est repurgare, rudúsque, hoc est, comminuta fragmenta dirutorum ædificiorum, auferre.

ERVERE, pro detegere posuit Iuriscõsul. in d. Neratius. §. sed si seruus. D. ad leg. Aquil.

ESCARIVM argentum, quod ad epulandum in ministerio habetur, id est, ad esum & potum. l. cum aurum. D. de auro, arg. mund.

ESCALE argentum, pro escario apud Modestinum. l. 8. D. de sup. legat. ponitur.

ESSEDVM, vehiculi genus, Budæo in prior. Gallis *coche*.

ESSEDARIVS, qui essedum regit.

EST, non solum præsens, sed & præteritum tempus significat. l. 123. D. de verb. signifi. aliquando tamen præsentis temporis demonstrationem indicat. l. 34. D. de aur. & arg. leg. Est, id est esse præsumitur. l. si debitori. D. de iudic.

EST RATIONIS. Hic modus dicendi apud Iurisc. frequẽs repetitur. Martianus de hæred. inst. Quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est. Pariter de bonis eorum, qui ante sentẽtiam mortem sibi consciuerint. Vlpia. Quando dies legatorum, quæstionis est. & idem de fideicom. liber. Papinian. de Collat. dot. Paulus de aq. plu. arc. dixit: Cõsuetudinis est. & de verbor. oblig. Dubitationis est. Modest. de dona. Summæ æquitatis est.

ESSE cum genitiuo positum, significat pertinere, vel alicuius officium, vel partes esse. l. non solùm. §. hæc verba. D. de alien. mut. iud. caus. facta. Esse, pro venire, vel vendi apud Iuriscons. Esse ad veritatem refertur. l. hæc verba. de verb. signifi. D. Esse, pro esse fingi intelligendum Bald. l. quæ fortuitis. C. de pigne. actio. Esse, pro manere. l. 2. D. de concubinis.

Esse in possessione, & possidere, diuersa sunt. l. si quis autẽ. §. 4. de acquir. poss. l. prætor ait. §. cum. de damn. infect.

Esse talem, & haberi pro tali, diuersa sunt. l. mercis. & ibi gl. de verb. sign. Bart. in l. maritus. 2. §. legis Iuliæ. D. de adult. quod nota ad multos effectus.

Esse in controuersiam eleganter dixit Petronius, Ciceronisque modo, pro cõtrouersum esse, & litigiosum. Neque enim, inquit, res quæ viderentur in cõtrouersiam esse, sed longe aliud quæri.

ESSENTIALIA rei dicũtur, quæ ab ea separari nõ possunt, Marius Salómonius in l. Gallus. D. de liber. & posthu.

ET, pro, id est, in §. sed istæ. ibi, cùm dicitur, & si quæ sint similes. Instit. de act. Huius particulæ vis propria est, vt coniungat. l. ea tamen adiectio. de leg. 3. tametsi hoc non sit perpetuum. Est enim vbi ET, pro VEL, disiungit, vt l. sæpe. D. de verb. signifi. & aliis modis accepta, cùm dispositionem, tum sententiam variat, vt latissimè prosequitur Albe. attigit Bart. l. j. de pact. l. non solum. D. solut. mat. Aliquando ordinis nota est, l. Gallus. §. j. vbi Docto. D. de lib. & postu. Aliquãdo pro etiam, vt l. j. C. de no. G. comp. Quandoque ponitur pro quia. l. si. C. de cur. fur. Interdum subauditur. l. si abrogator. §. j. D. de adoptio.

ET CÆTERA. Sunt qui plurimum referre putent, extẽsim hæc clausula scripta sit, an præscriptis notis, &c. Quod Alciat. ridiculũ arbitratur: qui & refert dictionẽ Cætera, deductã à Græco καὶ ἕτερα, id est, & alia. Et ideo cum abbreuiationis caussà apponitur, eius virtute cẽseri alia repetita, quæ ex natura & consuetudine actus requirebantur. vide Bart. in l. Gallus. D. de lib. & posth. & Alciatum ibid.

ETIAMNVM, pro adhuc, Vlpianus tit. arbor. furt. Cæsar. l. vitem. §. Labeo. Etiamnum reponi potest. Aliqua exemplaria etiã nunc habẽt, sicut & Pand. Flor. quod intelligitur pro vsque nunc, vsque ad istud tempus. Etiamnum ponitur etiam pro vsque nunc, vel vsque ad id tempus.

ETYMOLOGIA verborũ explicatio, id est, qua de caussa quæque verba ita sunt nominata, vt ait Cic. j. Acad. Si propriè vocem Latinitate volueris donare, Veriloquium adpellabis, vt ait Cicero in Topicis, qui & nuncupat, nominis vim eam Aristotelem hoc idem symbolum & notationẽ, & vocare dicit. At Etymologia, & allusio vocabuli, longè differunt. Etymologia, non verbi solùm, sed etiam rei, de qua quæritur veram interpretationem sequitur: quamobrem species finitionis censenda est merito. Allusio solam verbi, vocem, non etiam rei veritatem respicit.

EVACVATORIA in formulis Marculphi, ab euacuanda obligatione: ea forma qua Græci ἀπογραφὴν: pro quo apocha. l. plures. C. de fid. instr. & tub. libr. 10. C. de apoch. & securitas. l. j. C. eod. in Nouell. 150. Recauta. Au

tã. August. lib. de Cura pro mort. Vbi esset recautũ, quo illa cautio vacuata fuerat, indicauit. Vide Recautum.

EVANESCIT actio, id est, intercidit, in §. j. l. cum fundus. Si cert. pet. item Euanescere actionem auctoritate Iuris, remitti actionem voluntate domini, l. qui iniuriæ. §. si seruus. D. de furt.

Εὐχαριστία propriè gratiarum est actio. At panis & calicis sacramentum interpretatur Gregorius j. q. j. c. multi. quod Tertulliani testimonio comprobatur. in libr. de Corona militis: Eucharistia, inquit, sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec aliorum manu quàm præsidentium sumimus. quod & Iustinus Martyr Apolog. 2. pro Christia. ad Anton. Pium. Imp. probat. Idem in dialogo cum Tryphone aduers. Iudæos εὐχαριστίαν, sacrificium appellauit. & vide cap. omnis. de pœniten. & remissio.

EVCHITÆ, l. 5. C. de hæret. Hæretici fuere quidam, quorum dogma nefarium in Syria propagatum fuit. Horum fuit hæresis; posse humanam virtutem ac scientiam, non ad Dei modo similitudinem peruenire; sed perfectionem quoq; ac æqualitatem: adeo vti sit mox ἀναμάρτητος, id est, vt sic dicam; impeccabilis, quoniã ne cogitatione quidem, aut inscitia, vbi perfectionis fastigium contigerit, queat delinquere. Atq; sic dictos volunt ἀπὸ τῆς εὐχῆς, id est ab orationis assiduitate, quòd incredibiliter, inquit Augustinus, perpetuo facerent. Vide Nicephorum lib. 11. c. 14. historiæ Ecclesiast.

EVCTERIA, loca in quibus orationes, actáque prouinciarum continentur, Alciat. in l. immunitatis. C. de agricolis & censitis lib. 11.

EVECTIONES, quo vocabulo Impp. vtuntur, C. de cursu publi. lib. 12. l. euectiones. 3. l. 4. l. 6. l. 9. l. penult. & vltima. diploma, & literæ dicuntur, vt apertè indicat d. l. 3. literæ, inquam, siue codicilli, quibus cursu publico vtendi facultas datur, & sine quibus non licebat cursu publico vti. Dicuntur & synthemata, & combinæ & tractoriæ. & vide l. 4. C. de numera. Augustinus Epistol. 55. Zenobius, ait, magister memoriæ factus est, misit nobis euectionem cum annonis. Symmachus lib. Epist. 2. Epistol. 261.

EVENIET, pro continget, l. j. §. j. D. de seruo corrup. §. est & aliud. Instit. de donat.

Euenit, impersonale, pro ita cecidit.

EVENTVM Cicero in Rhetoricis cuiuscunque negotij finem definit, à quo sæpenumero res iudicantur: & sic accipiendum putat Albericus in ca. si fortè. de electio. lib. 6. Euentus spectandus, l. aut facta. §. euentus. D. de pœnis. l. rem non nouam. C. de iudic. Euentus declarat l. ordinata. C. de liber. causs.

si Euentum res habuerit, l. ait Prætor. D. quæ in fraud. cred. id est si fraude actũ fuerit. nam (vt ait Lucretius)

Euentum dici poterit, quodcunque erit actum.

Euentus in iure nostro multa complectitur; metum, siue vim, errorem, dolum, culpam, & casum fortuitum. Vide Apellum cap. 7. de circunstantiis.

Euentus mortalitatis, pro casu mortis, apud Vlpian. de offic. præsid. l. illicitas. §. pen. Catanæus enim in Commentario in Plinianas Epistolas, admonet Iurisconsf. frequenter vsurpare mortalitatem pro morte.

EVERRERE, verrendo nitidum facere: hinc Euerrere cisium, l. 13. D. locati. Nauem, Ciceroni in Paradox. Onus, l. j. §. 4. D. si quad. paup. fec. dic.

EVERRIATOR dicitur, qui accepta hæreditate iure iusta facere defuncto debet: quæ si nõ fecerit, seu quid in ea re turbauerit, suo capite luat. Nam euerræ sunt purgationes quædam domus, ex qua mortuus ad sepulturam ferendus est, quæ fit per euerriatorem, certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ. Festo lib. 5.

EVERRICVLVM, Græcis σαγήνη, genus retis piscatorij, à verrenda aqua sic dictum. Vlpianus l. 13. §. si quis me. D. de iniuriis, Si quis me prohibeat in mari piscari, vel euerriculum, quod Græci σαγήνην dicunt, ducere. Ad alia transfertur. Hinc,

Euerriculum malorum, actionem de dolo μεταφορικῶς appellat M. Cicer. lib. 3. de Natur. deor.

EVERTERE patrimonium est exhaurire, consumere, & exinanire, l. j. D. si famil. furt. fecis. dic. Ne cum plures furtum admiserint, euertant domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogatur. Sic apud Cicer. pro Sex. Rosc. Hunc funditus bonis euertit, id est spoliat. Hinc,

EVERSORES prodigos rectè appellat Gaius lib. 3. Instit. quòd bona euertant, dissipent, & dilapident.

EVIDENS, propriè quod apertum est, & semper apparet, l. ea quæ. D. de contrahend. empt. Vnde vulgatum illud, Quod in euidenti est, nulla potest tergiuersatione celari: nec indiget, quod manifestum est, probatione, l. eum. C. de appellat. Plus enim quàm ridiculum est, dubitare de eo, quod euidenter apparet, l. Domitius Labeo. D. qui testamen. facere poss. Siquidem plus esse euidens, quàm manifestum, traditum est Impp. in l. quoniam sororem. C. de iure delib. Manifestum atq; euidens est, inquiunt, aotè, quàm pro hærede gereret, vel bonorum possessionem admitteret. De euidenti, vide D. ad exhib. l. 3. & de ædil. edict. l. quæritur. §. vlt.

Euidens vtilitas apud Vlpian. l. 2. de constit. Princip. sic intelligẽda est, vt retineatur ius naturę, quod lex, aut cõsuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura.

Euidentem voluntatem testatoris vocat Vlpian. in l. licet Imperator. de leg. j. quæ ex argumentis & interpretationibus verborum colligitur.

EVIDENTIA facti, inter species probandi versatur, vt cùm quid sensu corporeo coràm percipitur, vel cum quid est notorium, ca. fin. de restit. spol. Si quis enim asserat, vulnus atrox esse, & mox indicet locum, certè hæc probatio non potest reuocari in dubium. Paul. in l. vulneris. de in iur. & in l. si irruptione. D. fi. regun.

Euidẽtiam facti, & Notorium exæquant Canonistæ, cap. vlti. extr. de restit. spoliat. c. euidentia. de accusat.

EVINCERE, propriè idem est quod vincere: aliàs est rem meã iure dominij ab aliquo cuius non erat alteri aut datam, aut vẽditam, repetere in iudicio, & ab emptore per iudicis sentẽtiam ad eam mihi restituendam condemnati, extorquere & abducere. Vlpian. l. j. D. de euict. Siue tota res euincatur, siue pars, habet regressum emptor ad venditorẽ. Sic tot. tit. D. & C. de euict. & alibi sæpissimè. Euinci hæreditas dicitur per inofficiosi querelam, cum ab hærede scripto auocatur, l. 21. §. fi. D. de inoffic. testam. Sic Euinci per bonorum possessionem, l. 6. in fi. D. si pars hæred. pet.

EVECTA res dicitur, quæ tradita non fuit, ita quòd fiat accipientis, l. iuris. D. de iur. doti.

EVICTIO est rei emptæ, aliáve caussa acceptæ, interposito iudicis decreto, ablatio, l. euicta. D. de euict. Azo in Summ. C. eod. Quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim moris fuisse, vt si rés non Quiritium, sed gentium iure abalienaretur, is qui eam acquirebat, duplam aut simplam stipularetur sibi ab auctore dari, si ea sibi iudicio adimeretur. quemadmodum Varro lib. de re Rust. 2. c. 10. significat. Cum autem mancipio res venierat, tum iudicij periculum præstabat is, qui eam vendiderat, vt ostendemus in voce Mancipium. Itáque Varronis locus intelligendus est, cum ait: Si mancipio non datur: id est, si res non acquiritur per ius Quiritium, hoc est per mancipationem & nexum. nam si mancipio res erat data, aut vsucapta, aut in iure cessa, nunquam euinci poterat, id est iudicio à possessore auferri.

Euictionis nomine vel ex consuetudine regionis, vel nomine caueri oportet, l.si fundus.7.D.eo. vel secundum id, quod inter partes conuenerat, l.4.& l.57.D.eo. plerunque per stipulationem simplæ aut duplæ cauetur, hoc est vt euicta re simplum vel duplum vẽditor emptori restituat, l.6.& l.7.D.eod.

Εὐγνῶ, definiunt Theophylus lib.3.Instit.& C.Harmenop. lib.3.tit.6.

Evlabes, negotiorum susceptorem significat, vt est apud Sudam monuit Alciat.in titu. C.de præpositis labor.lib.12.

Evlogiæ, sunt collectiones pro eleemosynis seu collationibus, de quibus dist.18.c.de eulog.& Paul.2.epist. ad Corinth.c.8.& 9.

Evnomia, recta iuris, legúmque constitutio. populi dicuntur, qui recta legum, institutorúmque ratione vtuntur. Est autem Eunomia duplex: Vna quidem recta Iuris constitutio; altera verò, rectè Iuri constituto, obtemperatio. Neque enim satis est, bene institutam positámque esse rationem reipubl.nisi & hoc omnib. persuasum sit, institutioni tali omnino parendum esse Bud.in Adnot.prior.

Evnvchvs, vide Spado. Interea notandum vbique in Imp.constitutionibus Eunuchos pro castratis accipi. Súntque qui eo nomine tegi putant iniuriam naturæ factam, & significari custodes lecti, quòd ad obseruãdam mulierum pudicitiam adhiberentur: & inde in l. penul.C.de præp.sacr.cub. Eunuchum, inquit, sacri cubiculi ministeriis adhæsurum.& in Nouell.12, eunuchi præficiuntur puellis ascetriis: tum & olim, vt testatur in Eunucho Terentius, iis solebant reginæ vti. Hinc & Leo Nouella 98.de eunuchis; Epiphanius tamen lib.2.contra hæreses Eunuchos dici vult quòd beneuoli esse, & fidem seruare mariris didicerint. Phauorinus quod bonæ mentis compotes esse existimentur, id est quòd venereis abstineant, quæ veteres dixerunt.

Evocare est in ius vocare, l.cùm verò is.§.euocari.D. de fideicom.li. quod non solù ciuili in caussa tantùm, sed & capitali fieri dicitur, M.Ciceroni actio.2.in Verrem, loquenti de iis qui populum cõcitant euocandis.

Euocare sacra, est religionem ex loco quopiam eximere. Vlpianus in l.sacra.de rer.diuis. Et solent, inquit, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare. Quæ res vt olim sit fieri solita, Macrobius lib.3. Sat.cap.8.& Liuius lib.5.tradunt. Hinc illud Virgilij li. 2.Æneid.de excidio Troiæ:

Excessere omnes, adytis, arisque relictis,
Dij quibus imperium hoc steterat,

Aliter effertur Deum euocare. Plin.lib.28.ca.2. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset.

Evocati milites apud Cæsarem & alibi, homines erant militia perfuncti, & emeritis stipendiis, qui tamen rursus militatum euocabantur. Id declarat Dio sic scribens: Id est, Ex his hominibus euocatorum numerus constitit, quos id est reuocatos, Græcè vocare possis, quòd militia perfuncti ad eam rursus reuocarentur. Euocatorum autem honestus erat ordo in re militari, & in multis inscriptionibus: Euocatum Cæsaris aut Augusti fuisse ambitiose incisum videmus. Ex Turnebo Aduers.lib.3.cap.9.

Εὕρεθρα, à Græcis appellari dicit Vlpianus l.falsus.§.soleot. D.de furt.præmia quæ desiderantur ab his, qui alienũ quid iacens forte fortuna inuenerunt, & domino restituerunt, aut restituere parati sunt. Gregorius Thaumaturgus id confirmat in epist.Canonica, his verbis à Cuiacio Obser.lib.11.cap.18.citatis:

Eurematica Modestini consilia & cautiones sunt à Modestino excogitatæ rei iurisque cuique intuendi caussa: quod sermo is quo libro de Eurematicis loquitur, indicat. modo enim ait, Consulendum est.l.13.sol.mat. modò, Suaserim, l.45.ad Treb.modò, Optimum factum est.l.9.D.de susp.tut.

Evvlgare, est palam vulgo quid facere.

Εὐπορεῖν, apud Theophyl.in §.item tria.Instit.de excus. tut.alij tenuissimam, alij opulentam interpretantur. Tu expende rem ipsam.

Ex particula, vt variis verbis iungitur, ita & variæ est significationis. Propriè autem innuit caussam proximam, & immediatam, l.5.ex incendiis. de incend. ruin.naufra.Bartol.l.vnica.C.si seruus exter. significat item Ex præpositio, caussam per se, & non per accidens, l.eo tempore.§.fin.D.de proc.adi.Bart.in l.Prætor.§.1.D.de bon.aut.iud.possi, ac plerisque aliis locis. Albert.collegit etiam aliquot alias huius particulæ significationes.

Ex, pro, propter l.2.§.2. D.de incend.ruin.naufra.pro ab, vel à, l.2.in fi.C.si in caus.iud.pig.ca.sit.pro, &, & tunc excludit, l.2. D.de itin.actúque priuat. Aliquando significat inter, c.dudum.c.3.4.q.6.aliquando contra, c. ex his.33.q.3. Aliquando inclusionis nota est l.quod dicitur. D.de impens. in reb.dota.fact. quandoque exclusionis, l.quæsitum.§.idem Celsus.D.de fund.instructo. Ex, quandoque significat ortum, l.ex hoc iure. D.de iustit.& iure.

Ex quoque dictio, dignitatum magistratúmque nominibus adiecta functionem finitam, præteritámque significat. Pro qua Græci ἀπὸ habent. Ant.August.lib.3. Emend.cap.3. Hine,

Ἐξάρχοι vocantur l. D.ad munic.præcipua ciuitatis, id est, forum, balnea, templa, spectacula. inquit Modest. incolas.

Exarchiatri, l.maximar.C.de excus.mune.lib.10. qui archiatria abierunt. Sic Excomites, præfecti, expræpositi, expræsides, exconsules, exquæstores: quæ vide suis locis.

Ex abvndanti, pro abundanter posuit Papinianus l.caussam.D.de manumiss.

Ex aduerso, pro è diuerso, vel & còtrà, ca.ad audientiam. de probat.& c.dilecto.de præbend.

Ex animi sententia; Conceptio solennis orat iurisiurandi. quæ idem valebat, quod sine dolo, syncerè, ex animo liquido. Cic.Academ.Quæst.2. Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primum iurare ex animi sui sententia quenque voluerunt, deinde ita teneri si sciens falleret. Liuius lib.22. Ex animi mei sententia iuro, vt ego Remp.non deseram, neq; alium ciuem deserere patiar. Cice.3. Offic. Non enim falsum iurare peierare est: sed quòd ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est.

Ex asse hæres, id est, in vniuersum, l.ex asse. D.de acquir. hæredit.

Ex bono & æquo facere, elegantius, quàm quòd vulgò dicitur, in bona fide, & æquitate. Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens, In iis, ait, alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet: id est, non de eo solùm quod cautum est: quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem.

Ex bonis

Ex bonis,& in bonis differunt. nam in bonis esse propriè dicuntur ea, quæ situ & positione intra rem aliquam nostram continentur: ex bonis verò, quæ ἔξω, id est, naturaliter sunt extra rem, sed tamen ad eam pertinent:vt aliud est annulũ esse in dactyliotheca, aliud ex dactyliotheca. Iustin. §.2.de vi bon.rapt. Sane in hac actione non vtique expectatur,rem in bonis actoris esse. nam siue in bonis sit, siue non, si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quæ igitur quasi manu non tenentur, sed consequi per actionem possumus, ea ex bonis nostris dicuntur: at quæ iam intra ditionem ac fines nostros sunt, in bonis. Vnde seruus iussu Prætoris abductus,in bonis nostris esse dicitur, l.2.in fi.D.si ex nox.cau.& l.26.in fin.de nox.act. atque hæc, vti dictum, propria huius vocis ratio est. Impropriè verò in bonis nostris omnia dicuntur esse, quæ in patrimonio nostro sunt, l.j.D.de rer.diuis.

Ex caussa hæreditaria, id est, propter hæreditatem, l.qui absenti.§.fi.D.de acq.poss.

EXÆDIFICARE, ædificium absoluere.

EXAGGERARE & deprimere opponuntur, l.3.§.fi. D. de itin.actúque priuato.

EXAGOGICA, vectigalia quæ reddebantur, mercibus ex agricolatione exportatis: sicut Isagogica alia dicebantur,cum importabantur. Horum meminit Cic.in Orat.pro lege Manilia.item Cæl.Rhodig.lib.10. ca.8.

EXAGIVM trutinam significat & certæ ponderationis genus est,quod constabat siliquis 24. vt scribit I.Cuiacius in l.fi.C.de suariis,& suscept.vini.

EXAGONIA dicuntur, quæ ad caussam non pertinent, velut extra certamen.

EXAMEN, noua apum soboles, quam parentes ex suis aluearibus, ad nouas quærendas sedes exire cogunt, quod hæ ita vniantur, vt simul ligatæ appareant. l.naturalem.§.examen.D.de acqui.rer.dom.Translatè pro quacunque nouæ prolis multitudine instar xpum accipitur. Metaphoricῶs autẽ à nostris interpretib. modò(nec absurdè) pro indicij inuestigatione:modò. pro scrutinio,& vt barbari dicunt,depositione testium.

EXAMINATIO ciuilis, pro iudicio priuato, & pecuniario,l.j.§.4. D.de abigeis. Qui pecora de quorũ proprietate faciebat controuersiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus est.

EXARARE est delere, ductum ex more aratri ducendi, dirutis vrbibus,l.4.§.4.D.fi.regund.Si dicantur termini deiecti,vel exarati,iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest.Cic.lib.de legib.2. cum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt.

EXARESCO, vel Exaresco,siccum esse siue fieri. At in Authen.de in offic.donat. & Cod.eod. l.si mater.& l.fin. Exaruit patrimonium donationibus, sumitur pro exhaustum est.

EXARGENTARE, in pecuniam redigere significat. Ex Alciato.

EXARMARE, in l.2.ad legem Rhodiam .de iact.§.j. ea forma dicitur, qua excalceare, hoc est, armis nauim spoliare,vt malo,rostro,antenna,carchesio, clauo,pede,anchora,& reliquis. Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut siquid exarmauerit, nulla facienda est collatio. Hac voce etiam vsus est Cæsar in Comment.& metaphoricè Plinius secundus exarmare dixit,pro debilitare,& infirmare.

Ἐξάρτια appellatione nihil aliud contineri putat C.Harmenopulus lib.2.tit.19. quam ἐξάρτησιν,id est, σκεῦη, & ὑπαρκτικὰ, instrumenta scilicet ad tutelam & conseruationem nauis necessaria, Latinis armamenta, l.3.§. armamenta.D.ad leg.Rhod.

EXASPERARE, asperius facere, l.pen.D.de pœnis.

EXAVCTORARE, insignia militaria detrahere, l.2.§. ignominia. D.de iis qui not.infa. Sed & si eum exauctorauerit,id est insignia militaria detraxerit,inter infames efficit, licet non addidisset ignominiæ caussa se eum exauctorasse. Alias Exauctorari, est militia remoueri,l.29.D.de libe.caus.l.4. §.non omnis.& l.7.D. de re milit. Atque de iis dicebatur qui soluebãtur stipendio,neque tamen dimittebantur: sed habebantur sub vexillo, non sub aquila,aut signis legionis: neque iam legionarij erant: retinebãtur tamen,donec emerita soluerentur,aut agri assignarentur. Quibus autem missio dabatur, ij penitus dimittebantur. Tacitus: Missionem dari vicena stipendia meritis: exauctorari qui sena dena fecissent.

EXCANDESCERE, non est fortiter acclamare, vt indicat Scholium in l.ob seruandum.de offic.præf.sed vehementius commoueri, & irasci, quòd ira velut ignis animum incendat. Callistr.loco iam citato, de ius reddente loquens, Sed &, inquit, in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum illacrymari oportet.

EXCEDERE, propriè exire & egredi est. Sed à Paulo, in l.3.de offic.Præsid.gloss. accipit pro decedere, hoc est, se abdicare administratione.

EXCESSVS vocabulum apud Marcellum in l.iam dubitari non potest. de hæred.instit.non satis intellectum à nostris doctoribus, Alciatus in Parergis monuit, veteres pro digressione quadam accipere: vel cùm quis altiùs rem petit: vel cùm capta occasione obiter extra argumentũ aliquid dicitur. Græcis παρέκβασις, παρεκβολή.

EXCESSVS nomine continetur iurisdictio , Innoc.ca. quoniam.§.sunt & alij.vt lit.non contest.

EXCIDERE aliquem numero ciuium , apud Plin.libr. epist.18.epist.18.ad Rufinum,id est eximere. Excidere partum mulieri,apud Marcellum, l.2.D.de mort.infer. Negat lex Regia mulierem,quæ pregnans mortua sit, humari ante,quam partus ei excidatur.

EXCIPERE, pro suscipere, in §.hoc amplius. Institut.de rer. diuis. Cum missilia iactant in vulgus, ignorant quod eorum quisque sit excepturus. Huius verbi & varius,& elegans est vsus.

Excipere actionem. Oppositum, Securum esse. Gaius in l. non solùm.D.de noxal.actio. Nam absurdum, inquit, videretur,eos quidem, qui bona fide possiderẽt, excipere actionem:prædones verò securos esse.

Excipere manus iniectionem l.sed si hac. D.de in ius vocando venditor dicitur, qui retinet facultatem reprehendendæ rei alienatæ, id est suapte potestate saisire, vt nostri loquuntur. Bud.

Excipere,pro accipere, l.2.C.de prædiis & omn.reb.nauicul.lib.11. Excipere, excepta exponere, l.& eleganter. D.de dolo mal. Aliquando significat deducere, l. furiosi. D.de petit.hæred. Quandoque recipere, l.3. D. de seruit. vrb. prædio. Plerunque conuenire, D.locat.l. sed addes.

Excipi nominatim, id est, poni separatim, l.ob quæ vitia. §.animi.D.de ædil.edict. Sicque sumitur pro nominatim cauere. Cice.ad Qu.fratrem lib.1.Nominatimque lex exciperet, vt ad templum, monimentúmque nostrum capere liceret. Varro de re Rust.In emptionibus eo iure vtimur quod lex præscripsit: alij enim plura, alij pauciora excipiunt. Hinc Excepta (inquit Budæus)dicuntur, quæ in fœderibus & in legibus cauta sunt nominatim. Hinc,

EXCEPTIO, cautio illa seu pactio, in l.3.de rescind. vend.l.pacta conuenta.72. D.de contr.emp.l.iurisgentium.7.§.adeo.D.de pact.

EXCEPTVM, quandoque accipitur pro acceptum, in Proœmio Digest.§.in secundi anni.

Exceptæ personæ, l.5.§.fina.& l.15.& l.20. D.de leg. præstand. intelliguntur parentes,liberi, vxor, nurus, cui dotis nomine legatur, l.j. D.eod.l j. C.de contra tab.

apud Vlpianum in Epito.titul.j. Sic etiam Exceptas personas accipere debemus cognatos, quibus per legem Furiam plus mille asses capere licebat. Vlpianus in eod.lib.titu.pen. Hinc Exceptos in l.7. D.ad leg. Iul.repet.accipi oportet cōsobrinos, propiorísve gradus cognatos.

EXCEPTIO, generale nomen est cuiuscunque defensionis, quoquo modo actioni obiectæ. Præscriptio verò dicitur, quæ directè intentioni non aduersatur, sed solùm de ea limitat. Alciatus in tractatu de quinque pedum præscription. Hanc sic definit Vlpian.in l.2.D.de except. Exceptio dicta est quasi quædam exclusio, quæ interponi actioni cuiusque rei solet, ad excludendum id quod in intentionem condemnationémve deductum est. Excludendum autem dixit, pro eiiciendum & amputandum. nam Excipere propriè detrahere est: indéque dicta Exceptio est, quod partem aliquam de vniuerso actoris iure detrahat. Hinc eius formula erat, Nisi si, vel Si non, vel Extra quàm. quasi defensor aliqua ex parte veram esse actoris intentionem fateretur, sed tamen cum exceptione. Hoc autem differt à Replicatione, quod hæc à parte actoris veniat: ita vt exceptio actorem excludat, replicatio reum, l.2.D.de except.

Exceptio est conditio, quæ modò eximit reum damnatione, modò minuit damnationem, l.exceptio. 22. D.eod.tit.

Exceptio in genere proposita, nihil prodest: perinde est enim, ac si nulla proposita fuisset, l.scire etiam. D.de excusat.tutor.c.pastoralis. de exceptio. Nam Exceptio generaliter proposita, non potest postea declarari. Clement. Constitut.§.cæterùm.de election.

Exceptio obscura nullius est momenti, l.j.§.Labeo scribit.D.de fluminibus.l. Titiæ textores.in princip. D.de legat.j.Bartol.in l.j.D.de exceptionibus. Obscurè excipere, est nihil excipere, arg. l.de ætate. §.nihil interest. C.de interrogatio. Exceptum non censetur in contractu id, quod non apparet, l.in lege fundi.D.de contrahend.emptio. Conuentio, ne vlla exceptio obiiciatur, nihil prodest, nisi specialiter exprimantur omnia, l.sed & siquis. §.quæsitum. D.si quis cautionibus.l. si quis mihi bona fide.§.iussus eius. D.de acquirend. hæreditat. Sub obtentu exceptionis non debet mora fieri, in detrimentum alterius, l.si qui libertatem. §. cùm quidam. D.de petition.hæreditat. Sicut intendens incompetentem actionem succumbit, l.j.§.ideò autem.D.si mens.fal.mod.dixer. Ita etiam qui ineptam exceptionem opponit, l.2.§.j.D.de dol.mal.& met.exceptio.l.j.§.Labeo scribit.D.de fluminibus. Bartol.in l.j.D.de except. Exceptionem qui non probat, in litis sumptus damnandus est, cap.finem litibus.extra de dolo; & contumacia.

Exceptione omni maiores testes, quorum fides nulla ex caussa legitima potest eleuari, & qui communi hominum opinione reputantur boni viri. Quibus verò suspicionis exceptio rectè opponatur, tradunt Iurisconsulti, in l.2.& 3.de testibus.

Exceptiones ANNALES, atque mistas, quas iuris Pontificij interpretes induxere, nos modò perpetuis, modò temporalibus accommodamus.

Exceptio ANNVA, l.30.§.si annua. D.de pecul. appellatur quæ domino competit post annum à manumissione alienationéve serui, l.j.in princi. D.quand.actio de pecul.est annal.

Exceptio ANOMALA est, quæ non sequitur normam aliarum. quia potest opponi ante litis contestationem, & post, & in litis contestatione, vt exceptio excommunicationis, & aliæ: scilicet de quibus dubitatur, an sint perpetuæ, an temporales: vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, vt not.Instit. de exception.§.appellantur. & plures aliæ, secundum Hostiensem, & Speculatorem eodem titulo: vt exceptio, quæ competit fideiussoribus, ex epistola diui Adriani contra creditores, vt not.Instit.de fideiuss.§.si plures.

Exceptio NON NVMARATÆ PECVNIÆ conceditur ei, qui quasi statim credituro stipulanti spopondit, iuréque ciuili obligatus est: NISI non numeratam fuisse pecuniam appareat. Est autem instituto Iustiniani biennis facta, l.in contractibus.C.de non nu. pecun. Hanc C.Harmenop. ἀναργυρίαν vocat.

Exceptio IN FACTVM appellatur, quæ in factum datur, comparatúrque, & plerunque loco exceptionis doli, l.14.§.cum qui. D.quod met.causs. & alibi sæpissime.& Insti.de exceptio.in princ. vbi Theophylus ab eo in factum exceptionem appellari scribit, ὅτι ἀ[illegible]). Conceditur autem ei, qui errore inductus stipulanti promiserat, & iure ciuili cōtra æquum & bonum obligatus fuerat. EXTRA QVAM EVM IVSTO ERRORE inductum stipulanti spopōdisse appareat: vt l.Iulianus.7.D.de doli except.

Exceptio INTENTIONIS, ex vi vocabuli nihil aliud est, quam actionis exclusio: siue hoc directè fiat, vt in coniecturali: siue ex obliquo, vt in iuridiciali statu. Sub hac includi omnes peremptorias exceptiones, docet Zas.noster enarrans l.qui se debere. de condict. caus.data caus.non secuta.

Exceptiones PERPETVÆ dictæ, quòd vt semper locum habent, ita in nulla litis parte euitari poterunt: quæq; semel obiectæ rem de qua agitur, hoc est, caussam principalem perimunt: vnde etiam peremptoriæ appellãtur: qualis est exceptio doli mali, rei iudicatæ, iurisiurãdi, pacti cōuenti de non petendo perpetui, & id genus exceptiones agentibus nunquã non obstãtes.

Exceptio DOLI MALI conceditur ei, qui cum dolo malo inductus, stipulanti promisisset, iure ciuili obligatus erat. Eius formula erat hæc: NISI DOLO MALO inductum eum stipulanti promisisse appareat, l.j. & pass.D.de dol.& met.except.

Exceptio IVRISIVRANDI permittitur ei, qui actore iusiurandũ deferente, iurauit ei se nihil debere: NISI APPAREAT eum deferente actore iurasse, se nihil debere, l.3.& 14.D.de iureiur. Item ei datur, qui petitore deferente, suam esse rem qua de in iure agebatur, iurauit, NISI APPAREAT eum petitore deferente rem suam esse iurasse, l.sed & si possessori.D.eod.

Exceptio PACTI CONVENTI conceditur ei debitori, quo cum creditor de non petẽdo pactus erat, & qui tamen nihilominus iure ciuili obligatus manebat, l. iurisgentium.D.de pact. NISI CREDITOREM de non petendo pactum fuisse appareat.

Exceptio REI IVDICATÆ conceditur ei, qui cum in iudicio eiusdem rei quæ nunc ab se iterũ petitur caussam obtinuerit, denuo tamen in ius vocatus est: NISI REM illam, qua de agitur, iudicatam esse appareat, l.j. & pass. D.de except.rei iudic.

Exceptio PRÆFESTINATIONIS dicitur, cùm quis ante tempus petit: quæ inter dilatorias connumeratur. Vnde mox à primo limite, id est, ante litem contestatam, est obiicienda.

Exceptio PRÆPOSTERATIONIS, genus est præiudicialium actionum earũ, quæ ita se contingunt, quòd sequens iudicium premitur per sententiam prioris iudicij, hoc est, iudicium quod sequitur, est accessorium ad caussam, quæ primò est mota, ita quòd vtræque caussæ sese contingunt. Exempli gratia, ego peto à te, quòd diuidas hæreditatem: tu contrà contendis, quòd nō sim hæres: quomodo ergo meam diuidas hæreditatem? Ecce hîc sunt duo iudicia, scilicet diuisorium hæreditatis, & an sit hæres. Ista duo iudicia sese

contingunt

contingunt, quia non potest diuidi hæreditas, nisi cum hærede. Ergo prius est, quòd declaretur hoc iudicium, an sim hæres, vel non: qua sententia lata, tunc præiudicatur alteri petitioni: quia si sum iudicatus hæres, meritò mecum diuides: si iudicatus sum non esse hæres, rectè nihil diuides mecum. Extat hic casus in l.2.famil.ercisc. & dicitur exceptio, vel præiudicium præposterationis: & primum est genus præiudicialiū, ratione contingentiæ. Vide Bartol.in l.fundum. D.de except.& præscript.

Exceptio, QVOD METVS caussa, datur ei, qui cum metu adductus stipulanti promisisset, iure quidem ciuili obligatus erat: prætori tamen propter iniquitatem & asperitatem iuris ciuilis, dignus hoc præsidio videtur, l.j.& pass. D.de dol.mal.& met. SI NON METV inductum stipulanti promisisse appareat.

Exceptio REI VENDITÆ, & traditæ ei obiicitur, qui rem à se venditam, & traditam vindicat, atq; petit, toto tit. D.de excep.rei vendi.l.50.D.de actio.empt. Porrò apud Iuriscons. frequens est hæc locutio, Exceptione posita, l.30.l.48.l.65.D.de rei vindica.& alibi sæpe.

Exceptiones TEMPORALES sunt, quæ ad tempus solùm nocent: quare cùm actionem in tempus differre soleant, etiam dilatoriæ vocantur, apud Innocentium, tractatu de exceptin.vt est pacti conuenti temporalis, item iudicis incompetentis, & ea quæ aduersus procuratorem competit: sicuti Iurisconsf. in l.exceptiones. de except.& post eum Iustinianus exponit.

Exceptio PROCVRATORIA, inquit Vlpianus, est exceptio qua reus dicit non licere procuratorio nomine agi: nec prorsus litem inficiatur, sed personam euitat, l.2.§.3.D.de except.

EXCEPTIONVM FORMVLÆ.

EXTRA quàm si quid ita factum sit, vti lege fieri licuit, l.j.§.Labeo. D.de fluminib.

Extra quàm in reum capitis præiudicium fiat, Cic.lib.2. de Inuentio.

Si non vi, non clàm, non precario feceris, l.si vitem. D.quod vi, aut clàm.

Si in ea re nihil dolo malo actoris factum sit, l.2. D.de dol.ma.met.except.

Si in ea re, qua de agitur, præiudicium hæreditati non fiat, l.j.D.famil.ercisc.

Si in ea re nihil metus caussa factum erit, l.4.§.vlti. D. de dol.except.

Si non voluntate creditoris fundus venerat, l.sicut. D. quib.mo.pignus.

EXCEPTOR, qui dictata excipit, (qui & notarius vocatur, & ταχυγράφος, & ἐξυγράφος) l.in sacris. C.de præpo.sac.scrinio. l.19. §.cùm quidam. D.locat. vtitur & hoc verbo I.Firmicus lib.3. Matheseos cap.6. & 12. & August.epist.152. Exceptores in scriniorum officiis ponuntur l.5.l.12. C.de proxi.sac.scrinio.l.fin. C.de palati.sacro.scrini.

EXCLVDERE gallinæ, vel aues dicuntur, cum incubando pullum emittunt, aut procreant. Colum.lib.9. Quoniam aliæ melius excludant, aliæ editos pullos melius educent.

EXCLVDI tempore, est impediri, ne quis quid possit agere propter tempus, D.ad S.C.Trebell. l.si proponas.D.de inoffic.testa.

EXCLVSIO, est exceptio, l.2.D.de except.

EX COHORTE principis, prouerbium, quo significatur quem ad omnem nutum delegari.

EXCOMMVNICATOS nunc vocamus, quibus humanitatis ius vicissitudóque officiorum interdicitur. Et sicut, quos maiore execratione multandos esse Ecclesiastica auctoritas censuit, anathema appellant, ex eo, quòd in cippis exposita est eorum detestatio, & proscripta: sic rebelles imperatoriæ censuræ, denuò excommunicari solent Bāno, vt vtar verbo vulgari, duplicato. Quam pœnam Romani olim interdictionem ignis & aquæ nuncupabant, mutuatam à Græcis, apud quos Draco Legislator, cum de cædibus ferret legem Atheniensibus, statuit hominem homicidam, aqua ablutoria, libationibus, crateribus, sacris, & foro arceri. Draconis lex extat apud Demosthen. περὶ τοῦ ... quam ideo tulit, quò magis terribile pestiléntque scelus videretur, hominem alterum alterius interemptorem esse. Hæc pœna erat proxima capitis supplicio, cum vsus ignis & aquæ interdiceretur, sine quibus nec ortus hominis, nec vitæ progressus constare possit: quare & in nuptiis vtebantur, & Scæuola aquæ & ignis solennitatem pro nuptiis dixit, in l.pen. D.de donat.inter vir. & vxo. Draconis legem explicaui li.j. Veter.Iurisprudentiæ.

EXCOMMVNICATIO, est extra communionem Ecclesiæ separatio. Vel censura ecclesiastica, excludens aliquem à communione fidelium 11.q.3.ca.nihil. Excommunicationum autem genera duo sunt: Maior & minor, ca.penul.de sent.excommunicat. Excommunicationis verbo vtraque continetur, d.c.pen.aliquãdo minor tantum, cap.cum non ab homine.extra de iudic. Excommunicatio verò minor quì à maiore differat, docet Felinus Sand.in c.a.de except.

Excommunicatio ecclesiastica (quæ certè contemnenda non est, si fuerit iusta, quoniam Christo auctore constat) cōtumaciæ pœna est maxima. Matth.18. Apostolus 2.Thessal.3 & 1.Corinth.5. Cum huiusmodi, inquit, ne cibum quidem capiatis. Apud Hebræos olim aposynagogi dicebātur, quasi synagoga exacti, & extorres, propter contumaciam suam, vitandi ab omnibus, donec resipiscerent.

EX COMPOSITO, idem significat, quod Compositò; quasi dicas, dedita opera, & vt conuenerat inter eos, vt subaudiri videatur alius datiuus, Negocio nempe, ex composito negotio. Ex disposito, in similem vsum dixisse Macrobium, Insulanus obseruauit.

EX CONSVL, Consularis, qui à consulatu discessit, vt Exquæstor, qui Quæstura functus est, Quæstorius, apud Iustinian.l.2. §.nos itaque. C.de nouo iu.enucl. Omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, exquæstori nostri sacri palatij, & exconsuli credidimus, &c. & sæpe in ead.lege. Dicitur & Exquæstore & Exconsule. Imp.ad Antecessores: Tum per Tribonianum virum magnificum, magistrum & exquæstore sacri palatij nostri, & exconsule. Idem epist.3.Pand.præfixa: Quæ omnia per virum excelsum, necnon prudentissimum magistrum exquæstore & exconsule Tribonianum perfecta sunt. Loquendi formula, inquit Holoander, ei seculo familiaris, pro Quæstorio & consulari viro; quo modo veteres Proconsule, & Sallustius Promilite, & Cicero Proquæstore vno verbo per omnes casus & numeros dixerunt. Vide Crinit.de honest.discipl.lib.10.cap.pen. & Alciat.lib.4.Dispunct.cap.3.

EX CONTINENTI, in l.7.§.j.D.de pact. hoc est, coniunctè, ac continuò, & vt alibi incontinenti. Solemus enim (inquit Vlpianus) dicere pacta conuenta inesse bonæ fidei iudiciis: sed hoc sic accipiendum est, vt si quidem ex cōtinenti pacta subsecuta sunt, etiam ex parte actoris insint: ex interuallo non inerunt. Sic l.j. D.si is qui test.lib. Continere verò significat intra se tenere. Id autem fit cum pacíscentes in eadem adhuc tractatione contrahendi persistunt, nec ad aliud negotium processerunt, l.si ex duobus.in princip.D.de duob.reis consti.l.continuus. in princip. D.de verbo. oblig.

oblig.aliquando bis verbis, Excontinenti, triduum significatur, vel,vt ait Albericus, pro intra triduum accipitur, l.2.C.de erro.calculi.

Excontrario apud Paulum, Scimus, ait, qui præstare venditor debeat, quidque ex contrario emptor.

Excrescere, & decrescere aqua dicitur, l.j. D.de aqua pluuia.

Excubicularius, qui cubicularij munere functus est. Imp.l.13.de excus.libert.lib.10. C.Maximarum culmina dignitatum, Consistoriani quoque comites, notarij etiam nostri,& cubicularij omnes, atque excubicularij, ab omnibus sordidis muneribus vindicentur. Item l.15.C.Th.de extraor.mun. Eodem sensu,

Excurator apud B.August.in rescripto Imp.Constant.& Maximi.

Excubiæ, pro vigiliis rectè intelliguntur, in l.j.de offi. præf.Vig.sunt enim & diurnæ. Vnde opinor hanc vocem apud Paulum absolutè poni in l.qui excubias.de re mil. Vigiliæ enim tantummodò sunt nocturnæ, si Vallæ credimus.

Excuriare, Curia excludere. Varro Hippocyone: Apollonium ideo excuriant, quia nihil habebat. Antiquum. Nonius. Hinc,

Excuriati, exterminatique apud Varronem & M. Tullium, pro iis, qui curia, terminisque exacti sunt.

Excurrere id dicitur, quod ordinem, modúmve, id est, mensuram & numerum egreditur, in l.26.§.fin.D. depos. Item ex ratione patris vestri decem & quod excurrit:id est decem aureos, & aliquot denarios, vel sestertios. Summa enim excurrens Latinè dicitur, quã lingua vulgaris ruptam appellat. Sic Volusius Macianus: Ingeniosissimè, inquit, cum ad denariũ ratio conficeretur, excurrentis æris nota inuenta est. Vide Bud. in Annot.in Pand.& Cuiac.Obs.lib.j. cap.vlt.

Excusare, propriè est obiectum crimen diluere. Translatè tamẽ, in iure nostro, est caussam afferre, per quam stetit, quò minus factum est, quod fieri, vel agi, præstarive debuit, veluti si latrones, aut flumina impedimento fuerũt, ne ad diem à iudice dictum adesse possem. Excusare item propriè dicitur, qui excusat eũ, qui ipse nec in ius venire, nec alium mittere potest, in ca.dilecti.de dolo,& contuma. Id quod fermè contingit in iudiciis criminalibus, vbi procurator nonnunquam admittitur, non vt vere interueniat, l.pen. D.de public. iudi. sed magis, vt reum pro innocentia atque absentia sua excuset, l.seruum.§.publicè. D.de procur. & Bartol.in Constit.ad reprimendum, quomodo in cri. læs.maiest.

Excusat à legationibus numerus trium liberorum, l.j. C. de legation. A cæteris muneribus personalibus numerus quinque: ab omnibus muneribus numerus 16.l. semper. D.de iur.immun. sic legẽdum in l.si quis decurio. C.de decur. atque in hunc modum Constantinus, ὁ ἔχων δεκαέξ παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀπολύεται.

Excutere aliquem, est facultates eius discutere, & inquirere, vt sciatur, an sit soluẽdo, néc ne, l.2. D.si quis omiss.caus.testa.l.j.§.si inter. D.de magistr.conue. l.j.C. de reuoc.iis, quæ in frau.cred. Annæus Seneca libro j. de Beneficiis dicit, Inquirere infortunas alicuius. At l. 42.D.mandati, Excutere vires alicuius, effertur.

Excutere impensam, id est, supputare quanti sint impensæ, l.60.§.mandaui. D.loca.

Excutere, id est, exigere, l.cum plures. §.mandaui. D.loc. Alberico. Tu rem expende.

Excussatus pro excussus dixit Paulus, l.46.§.6.D.de administ.tuto.

Excussionis beneficium, quod est Nouæ Constitutionis Imp.Iustiniani, dicitur ideò, & quidem meritò, quòd bona debitoris, ad quẽ ea res principaliter pertinet, principiò sint excutienda: experiundúmque an spes sit consequendi ab eo debiti.

Ἐξέδρας. Vlpianus l.3.§.5.D.de incend.ruin.naufrag. dici scribit de naue eiecta, à verbo ἐκβράζειν, quod eiicere, & expellere significat. Hinc Hesychius ἐκβρασθέν, ait, ἐκβληθέν, ἀπορριφθέν. Hinc θαλάσσης ἐκβράσματα, maris eiectamenta. Alij aliter legunt. Vide Anto.August. Emend.lib.4.cap.16.

Execrari lites, pro abhorrere à iudiciali strepitu, in Litem si res.D.de alien.iud.mut.caus.f. Hæc enim, inquit Vlpian. verecundia, & cogitatio eius, qui lites execratur, non est vituperanda.

Execrandam prædam dicit Iurisconsultus l.ne piscatores.D.de incend.rui.naufr.

Execrabile est detestandum, abominandum, l.moueor.C.de seruis exportand.

Execrabilis, odiosa, l.ex varia, C.de delato.

Exhedra, cella est in qua consideatur ad colloquẽdum aut meridiandum, id est meridie dormiendum. Vlpia. l.si verò.§.§.interdum.D.de iis qui deiecer.vel effud. In eum oportet prætorem dare actionem ex cuius cubiculo vel exhedra deiectum sit. Cic.lib.5.de Finib.pro conclaui, vbi Philosophi disputantes sederent, vsurpat. Et lib.3.de Orat. Crassum in lectulo in exhedra positum dormiẽtem facit. Non rectè igitur Accursius in dicto Vlp.loco fenestram interpretatur. Hodie etiã Exhedræ dici possunt, vt refert Bud.loco suprà citato, loca quæ in peristyliis sodalium canonicorũ, aut monachorum, id est claustris, vulgò capitula dicuntur.

Exemplum Cice.vocat, quod ad similitudinem alterius verbotenus descriptum est: Ex literis, inquiens, quarum ad me exemplum misisti, Epistol.lib.3. Vlpianus in l.cæteræ. D.famil.ercis cund. Hæredem enim, inquit, exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipsum tenere, aut in ædem deponere, l.2.& l.11. D.de eden. Barbari Copiam appellant. Exemplum item solet dici, quod sequamur aut vitemus. Exemplar, ex quo simile faciamus, auctore Festo libr.5. Sed sæpe cõfunduntur: vt pertineat vtrumque ad factum, quo doceamur. Cicero pro Muren. Domesticum re habete dixisti exemplum ad imitandum. Et rursus: Ad imitandum verò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. Bartol.etiam in l.Sempronius. D.de leg.2.aliam differentiam constituebat, quod exemplar est scriptura principalis, exemplũ scriptura inde sumpta. Quod autem ad exemplar attinet, probatur ex Festo. Exemplum verò pro vulgato copia sumitur l.2.D. de eden.l.fi.D.quando appel.& alibi sæpissimè. Exemplum quoque appellat Cicero, id quod rem venditurus ostendit emptori.

Exemplum præterea accipitur pro pœna grauiore, quæ cæteris sit documento ad emendationem. Claudius Saturninus in l.aut facta. D.de pœnis. Nonnunquam, ait, euenit, vt aliquorũ maleficiorum supplicia exacerbentur: quoties nimium multis personis grassantibus, exemplo opus sit. Hinc, Exemplum in aliquem fieri.

Exemplum denique accipitur, non autem exemplar, pro specie argumentationis; cùm probatur aliquid ex simili facto, cum citatione auctoris, sicut tractat l.non possunt. D.de legibus. Vnde prohibita sunt exempla iudiciorum priuatorum, l.nemo Iudex. C.de senten.& interlocu.omnium iudi. Cùm non exemplis, inquit, Iustinianus, sed legibus iudicandum est. Hanc tamen restringit Bart.Socinus in Tract. Fallentiarum tribus limitationibus, quas tibi perlustrandas relinquo.

Exemplum pro consequentiis ponitur, in l.j.D.de constit. principum. l.14. D.de legib. Exemplo perniciosissimum, pessimúmve. Et Exempli iniqui res, l.14.D.de lega.2.l.47. D.de iudic. Sic Exemplo malo, & pessimo, l.j. ad S.C.Macedo. l.33. D.de re iudic.& his verbis.

Exemplo,& ad exemplum vtilis actio significatur.l.13.§.si procurator.D.de actio.empt.l.16.& l.pen. D.de institor.aliàs nudam similitudinem significant illa verba.l.27.in fi.D.de dona.l.7.D.de instito.l.6.C.de inof.dona.

EXEMPLARIS substitutio,vide infrà Substitutio.

EXEMPLARIVM, ij,pro exemplo reperitur, teste Valla libr.6.Vlp.in l.3.in fi.D.quemadmod.test.aperiant.Si in duobus exemplariis scriptum sit testamentum.Sic habent Holoand.& Pand.Florent.

EX EMPTO verba aliquando pro contractu emptionis accipiuntur.l.ædiles aiunt.D.de ædilit.edict. Quandoque pro actione illa ciuili.l.iustissimè.§. proponitur. D.illo tit.

EX EO VINO formula,quid significet,docet Iurisconsl. D.de vino,triti.& oleo lega.l.ex eo.

EXEQVI propriè perficere & absoluere sonat. Plaut. Truculent. *nullam rem oportet aggredi dolose, nisi astutè accurateque exequare.* Aliàs significat declarare. Cicero Varroni: Occultiora habeo, quæ vix verbis exequi possum. Aliàs accipitur pro agere iudicati,formula in factum,vel officio iudicis. l.intra. & l.fi. D.de re iud.Nonnunquam passiuè vsurpatur,vt l.2. D. de re iud.Sed perrarò intra statutum tempus sentětiæ exequentur.

Exequi,punire,& vlcisci.§.fi. Instit. de iis qui sui, vel ali. iur.sunt,& tunc ad magistratus, cognitorisque personam refertur.l.2.D.de iis qui sunt sui. l.pen. D. de extraord.criminib.Tranquill.in Cæsare.c.67.

Exequi,pro consequi,poni in l.2.C.famil.ercisc. putat.Albericus.

Exequi translatitiè, est transferre pœnam in leuiorem communémque modum,qui ad illud delicti genus nō multum pertineat.Vlpianus in l.j.D. de iur.patro. Patronorum querelas,ait,aduersus libertos,Præsides audire: & non translatitiè exequi debent.hoc est non promiscuè,non vulgariter,non indifferenter,sed pœna facto apposita seu conuenienti.

EXECVTIO, id est, nuntiandi potestas. l. de pupillo. in prin.D.de op.nou.nunc. Executio defensio: c.j de fensionis. 87.distinct. Executio quandoque ponitur pro solutione,l.cétum Capuæ.D.de eo , quod cert. loc. Executio plus est,quàm cognitio, Alberico.l.à diuo Pio.D.de re iudic.

Executio,id est,actio iudicati,quam tertius (quod mirari possis) impedire potest,ratione interesse quod prætēdit. Et dicitur vulgò iste casus contractionis:qui & caussa emergens adpellatur,vt Zas.indicauit.

Executio sententiæ,nunc officio iudicis,nunc actione in factum fieri dicitur.l.intra.de re iud.vbi Bart. Quandoque & vtili actione.l.fi.eod. Est mixti imperij.l.iubere caueri.D.de iurisd. De sententiæ executione fusissime Bart.l.similes.D.eod.tit.

Executionem publicam habere dicuntur crimina, quæ publicè coërceri solent, & quorum nomine publica iudicia constituta sunt, vt adparet ex collatione.l.200. D.de verb.signif.cum l.12.in fi.D.de euict.& l.7.§.atqui.de iniur. Hinc Executores pœnarum.l.37.D.de minorib.

EXECVTOR est,qui post sententiam,inter partes audita omni,& discussa lite,prolatam rei iudicatæ vigorē ad effectum perducit.l.penul.C.de exec.rei iud.l.3.§.si executor.D.de neg.gest.l.4.D.de adpellat.

Executores,publici iudicum ministri, quorum officium est,vt mandata & sententias ad effectum perducant.l.executorem.C.de execut.rei iud.

Executores testamétarij,in c.1.de testam.lib.6.sunt, quos testatores ipsi deputarunt ad exequendam voluntatis suæ postremam ordinationem.Et horum alij vniuersales,alij verò particulares,vulgò dicuntur. Vniuersales quidem executores sunt, quando testator nullos scripsit hæredes in speciem, sed pauperes Christi instituit hæredes generaliter,vel aliquem locum pium: vel si vniuersa bona sua iussit per tales testamentarios executores distribui pauperibus,non instituendo hæredes.Et huiusmodi executores habent nomen hæredum,& censentur omnib. modis hæredes.l. id quod paupctib. & l.si quis ad declinandam. C.de Episc.& cleric.Particulares verò executores sunt, qui simul cū aliis hæredibus in testamento scribuntur.frequenter enim fieri solet,vt testatores,institutis hæredibus, deputent nihilominus aliquos ad executionem rerum suarum,quas in varias caussas relinquunt: fortè dubitantes de fide hæredis, vt in l.alio hærede.de alim.& ciba. leg. Dicuntur & Executores vltimarum voluntatum legitimi,quibus scilicet à lege tribuitur potestas vltimæ voluntatis defendendæ, quo minus intervertatur.Atque hi eadem ratione, qua publici iudicum ministri,dicti sunt,quoniam iussa testatorum ad amussim exequuntur. Sæpe adpellantur fideicommissarij apud Bart.Itē distributores, dispensatores,apud Specularorem.Quæ omnia tendunt eodem.Modò tamen memineria longam esse differentiam inter fideicommissarios,de quibus tractatur in tit.D.& C.de fideicō. ac illos quorum munus nunc frequentatur in Germania. Vsus autem introduxit, vt compendio quodam loquendi dicamus istos executores vltimarum voluntatum,vno verbo,Testamentarios. Quæ phrasis perperam recepta est.

Executor dicitur & is qui de certo articulo cognoscit.c. super quæstionum.Extra de offic.delegati.

Executoris adpellatione continetur delegatus. c. siquis contra.de for.competen.

EXERCERE,varias pro adiuncto verbo recipit significationes. Dicimus enim Exercere argentariam.Inde Exercitores argentariæ mensæ.l.4.D.de edend. Exercere nauem.l.j.§.fin.& l.4.D.de exercito. Exercere pecunias.l.35.in fin.D.de hæred.instit. Et Exercere fœnus.l.49.D.de admi.tut. Exercere vectigalia. l.6. §.decurio.D. de Decurio.l.fin. D.de vi public. Cicero pro lege Manil. Quo, ait, tandem animo existimatis, aut eos,qui vobis vectigalia pēsitant,aut eos,qui exercent,atque exigunt.Cauponam, stabulum.l.5.in fin.D. de oblig.& actio.l.j.§.caupones.D.naut.caup.stab. Feras,id est agitare.l.62.§.j.D.de vsufruct. Possessiones.l.12.D.de instru.instrum.leg.& Varro lib.j.de re Rustic. c.2. Exerceri etiam dicitur possessio,id est coli fundus:quo sensu sumitur apud Virgilium in lib.Georgic. Exercere figlinas, harenarias, & argentofodinas.l.15. §.inde quæsitum.D.de vsufruct.Pistrinum.D.de excus. tut.Litem,id est,persequi.l.32.§.item si.D.de arbit.l.4. C.de reb.cred.Inde,Fideiussor de exercenda lite.l.8.§. post litem.D.de fideiussor. Sic Exercere prouocationem.l.2.§.ei quoque.D.de iudiciis.Actionem.l.j.C. de magistr.conuen.Caussas adpellationis.l.4.C.manda.Excusationis.l.pen.D.de excus.tut. Exercer cognitionem,qui eam persequitur.l.j.D.si liber.ingen.

Exercere,est lucrū facere,vt in Tit.D.de exercito. actio. Et profectò in omni re,etiam literaria,nulla est ad lucrum commodior via,quàm exercendi, & frequenter tractandi.

Exercere,punire.c.non omnis.5.q.5.

Exercere,petere.l.vt verborum.C.qui admitt.vel aperire viam petenti.

Exercere quæstionem,pro torquere,& tortura afficere.

EXERCITOR est,qui tam nauim, quàm cauponam, aut stabulum exercet.Hunc definit Imper.§.j.Institu.quod cum eo.hoc modo:Exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæstus pertinet.Alij sic:

Exercitorem dicimus eum, ad quem obuentiones & reditus nauis omnes perueniunt,siue is dominus nauis sit,

sit, siue à domino nauim per auersionem, recepto in se omni lucro & damno, conduxerit, vel ad tempus, vel in perpetuum. l. j. §. exercitorem. D. de exercitor. Nec refert, qui exercet, masculus sit, an mulier, paterfamilias, an filiusfamilias, an seruus. Sed si pupillus nauem exercet, exigitur tutoris auctoritas.

EXERCITVS, Vlpianus: Exercitum dicimus, non vnam cohortem, neque vnam alam, sed numeros multos militum, &c. l. 2. de his qui notan. infam. exercitus autem nomen ab exercitatione traxit. l. j. D. de milit. test.

EXERCITALIS, idem qui miles, vasallus, feudatarius. Lombard. lib. j. tit. 15. Siquis de exercitalibus ducẽ suum contempserit, ad iustitiam faciendam. x x sol. duci suo & Regi componat.

EXERCITIO quæstionum publicarum. l. j. D. de offic. eius cui mand. l. 200. D. de verb. signifi. Sueton. in Iulio cap. 11. Et:

Exercitio iudicij. l. 15. D. vt legati seu fideicommissi nomine caueatur.

EXFESTVCARE verbum ad feuda pertinet, significat enim idem quod deuestire: hoc est honorẽ alteri abrogare, aut ipsum abdicare. Otto Frising. Chron. lib. 7. c. 34. At Eugenius Papa cum Romanis hoc tẽpore pacem fecit, vt patritiatus dignitatem exfestucarent, & Præfectum in pristinam dignitatem reciperet. Fictum ex festuca videtur, quo verbo veteres Latini virgam, surculum, vindictam significabant: eáque in seruorum manumissionibus vtebatur. Cum igitur Inuestitura, festuca aut scipione tradendo fieret, Infestucare dictũ est pro inuestire, & Exfestucare pro deuestire. Otto lib. Frid. j. c. 8. Conditio pacis fuit, vt Bertolfus ducatũ exfestucaret.

EXHAVSTA pars, legatis absumpta. l. 6. §. patronus. D. si quis omiss. caus. & tot. tit. ad leg. Falci. D.

EXHÆDRA, vide suprà *Exedra*.

EXHÆREDARE, est eũ qui futurus hæres esset, & suus hæreditate, succedendi iure priuare. Itaque verbum hoc in suis tantum hæredibus vsurpatur: in extraneis res inepta est, inquit Paulus in l. quidã. 132. D. de verb. oblig. Fit autem exhæredatio omnis in testamento, vimque suam duntaxat post mortem testatoris habet. Abdicare verò, est familia eiicere: vt abdicatio nihil aliud fit, quàm ignominiosa quædam emancipatio. Annotat tamẽ Hotom. impropriè & abusiuè verbum hoc etiam ad eos transferri qui præteriti sunt, non tãtum filios, verumetiam agnatos. Cicero in Cluetiana: P. Ælij testamẽto propinquus exhæredatus cum esset, hæres hic alienior institutus est. Sic Cornificius lib. ad Herennium. 4. Hæreditas aliqua obuenit? non potest dici: sed etiam à necessariis omnibus exhæredatus est.

EXHÆREDATVS, hæreditate ritè priuatus. Non enim quæuis exhæredatio summouet filium à contra tabulas possessione, sed quæ ritè facta: vt apud Vlpianũ de bon. possess. Vnde filius querela sæpe est de inoff. testa. Atque, Exhæredatus filius videtur, non tantùm si ita dixerit pater, FILIVS EXHÆRES ESTO: sed & si ita, ILLE FILIVS MEVS ALIENVS MEA SVBSTANTIÆ ESTO. l. 3. C. de libr. præter. Quinetiam à matre, militéve præteriti pro exhæredatis habentur. l. 47. §. fi. D. de bon. lib.

Exhæredatum facere. l. 14. C. de legat. l. 22. & l. 24. C. de inoff. testa.

EXHÆREDATIO, legis implet voluntatem: Præteritio secus. Illa solidat testamentum, ista infirmat: Illa lege permittitur, ista prohibetur, Salom. in l. Gallus. D. de liber. & posthu.

Exhæredationis formula duplex est, aut nominatim, aut inter cæteros. Institut. de exhæred. libe. & D. de libe. & posthu. vide Nominatim, & inter cæteros.

Exhæredatio autem quædam notæ & iniuriæ caussa fit: quædam non notæ, sed bono consilio. l. 18. D. de lib. & posthu. l. 12. §. si quis. & l. 47. D. de bo. lib. Inde:

Exhæredationis nota. l. pen. D. de bono. poss. cont. tabu.

EXHÆRES, hæreditate priuatus, Ciceroni lib. de Orato. j. Res delata est ad Centumuiros, cum miles domum reuenisset, egissétque lege in hæreditatem paternam testamento exhæres filius: id est præteritus.

EXHÆREDEM scribere. l. 4. D. vnd. libe.

EXHIBERE, est facere in publico apud magistratum potestatem videndæ, & adprehendendæ rei, vt actor copiam eius habens, possit exequi actione, quod destinauit. l. 2. D. ad exhib. & Gaius in l. plus est. D. de verb. signifi. Exhibere, inquit, est præsentiam corporis præbere. l. 22. D. de verb. signific. atque ita differt à Restituere, vt idem Gaius refert. Restituere enim est possessorem facere, fructúsque reddere. Sic. l. 246. D. eod. Exhibet, inquit Labeo, qui præstat eius de quo agitur præsentiam. nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur, præsentiam, nec tamen eum exhibet: &c.

Exhibere propriè est, extra secretũ habere. l. 3. §. ait Prætor. D. de hom. lib. exhib. Sicque sumitur in hoc interdicto pro in publicum producere, & videndi tangendíque hominis facultatem præbere. Vsus autem exhibitionis latissimè patet. Et id propriè ad res mobiles pertinet. Transfertur tamẽ & ad res incorporales: vt, exhibere negotium, hoc est, molestiã. Exhibere amicinam: Exhibere doctrinam.

Exhibere actionem, mãdare actionem, cedere actionem alicui. l. qui iniuriæ. §. qui alienis. D. de furt. Dicimus etiam cedere actioni, trãsferre actionem ad aliquem. Gaius in l. quod sæpe. §. si res vendita. D. de contrah. empt.

Exhiberi, pro, per gratiam relaxari, in l. ad bestias. D. de pœnis, nec rectè interpretari, nec inde colligi posse alleuiationem pœnæ, ostendit Alciatus. c. 28. secundi Parergon.

Exhibere diligentiam. l. 2. D. de pericul. & commod. rei vend. Negligentiam. l. 10. D. de compensat. Fidem. l. 29. C. fam. ercisc. l. 6. C. commun. vtr. iud. Exhiberi culpa, id est, præstari. l. 5. §. nunc videndum. D. commodati.

Exhibere pro probare. l. 4. C. de ædilit. act.

Exhibere est alere & educare. l. j. D. de offic. præf. vrb. l. 5. D. de lib. agno. l. fi. D. de in rem verso. Sine quibus aut seruieri, aut seruos paternos exhibere non potuisset. Sic. l. si pro patre. §. si domini. D. eod. exhibere familiã. Scæuola in l. creditor. §. si inter maritum. D. mand. Vt, onus exhibendæ vxoris ad maritum redeat. Hinc:

Exhibere cibum & potum. l. j. §. j. D. de muner. & honor. Vtitur & hoc verbo in hanc sententiam Tertull. libr. de idolol. Hinc:

EXHIBITIO ponitur pro nutritione & alimentis. l. 26. §. fi. D. quando dies leg. l. j. §. non autem. D. de exercito. Sic l. cum post diuortium. §. in domum absentis. D. de iur. dot. ad exhibitionem vxoris promissas vsuras, reuersus vir improbe petit.

EXHIBENS tardiùs, censetur non exhibere. l. Iulianus scribit. §. vlt. D. ad exhibend.

EXHIBENDVS, id est, procurandus. c. cùm amplius extra de testib.

EXHIBITIO, pro degustatione, apud Vlpian. in l. 3. de opt. vel elect. leg.

Exhibitionis, & deductionis onus. l. 3. & l. 5. C. de aduocat. diuers. iud. Forte exhibendarum angariarum munus significatur. l. vnica. C. sumptus iniunct. muneris ad om. colleg. pertinere.

EXHIBITORIVS, adiectiuum Vlpian. in l. deinde. D. de libr. exhib. Superiora interdicta exhibitoria sunt, id est pertinentia ad exhibitionem liberorum, cæterorúmque, de quibus suprà diximus.

EXIGERE, ab ex & ago, pro eiicere, expellere. Exigere alias

alias est debitum petere, vt exigere pecuniam. Et exactores, qui exigunt. C. de exacto, tributo. aliàs & propriissimè is exegisse dicitur, qui id recepit, quod instituta actione petebat: vnde exigere ab inuito accipitur. l. fideicommissa. §. si rem. D. de leg. 3. quandoque à sponte soluente. l. falsus. C. de furtis. Vide Alciatum. l. verbum exactæ. D. de verb. signific.

EXACTA pecunia intelligitur, quæ persoluta est, siue. n. volens, siue inuitus debitor dederit, soluisse dicitur. Alciato. Atque Exactæ pecuniæ verbum non solùm ad solutionem referri, sed & ad delegationem. l. verbum. 187. D. de verb. signific.

Exacta, finita. l. 2. C. de testa. militari.

Exacta, id est transacta. l. si quis tutor. D. de ritu nupt.

EXACTIO, ab inuito extortio. Quandoque pro vindicatione. l. assistere. C. de anno. & trib. Pro probatione. l. procurator. C. de edendo.

Exactionem, quæ passim imponitur, Barbari nominant talias, collectas, procurationes, præstantias: Tributum autem vno nomine debet adpellari, vt exemplis Insulan. in obserua. ostendit. Quod verò à Iurisconsf. Exactio, etiam nominatur Angaria, Græca hæc vox est significans exactionem siue coactionem.

EXACTOR, Græcis ἀπαιτῶν, tributorum petitor. l. 2. C. de exacto. tribut.

EXIGVIORES nummi. l. nummis. D. de leg. 3. disces ex d. l. 3. id est minores.

EXILIVM ab ex, & solum factum verbum significant Festus, Nonius, & Seruius, quasi extra solū. Hinc Exules dicuntur, solo patriæ pulsi: vel quasi extra solum: vel tanquam extra solum missi, aut extra solum vagi. Quicunque ergo siue sua sponte, siue pœnæ, ignominiæve caussa extra solum suum habitāt, Exules dicuntur: quorum tria genera reperiuntur, Interdicti scilicet, alij Relegati, alij Deportati. quæ vide suis locis. Notandum tamen Exilij verbum plerunque confundi & permisceri. Cum enim generale sit, tamen ad deportationis speciem plerunque & quasi propriè reuocatur, & à relegatione remouetur, vt in l. 2. D. de pœn. Capitalia, inquit, iudicia sunt, in quibus pœna mors aut exiliū est, hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, non exilia, sed relegationes propriæ dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Ita etiam distinxit Ouid. lib. Trist. 2. item 5.

Ipse relegati, non exulis utitur in me Nomine.

Nomen igitur exilij, quod generale est, plerunque ad speciem deportationis ita contrahitur, vt de ea sola intelligatur. Marcianus autem in l. 5. de interd. ad solā interdictionem & relegationem contraxit. Vbi cum dixisset, exilium esse triplex, tamen duplex duntaxat ponit, speciémque pro genere constituit. Scire autem oportet, dissimillimam fuisse stante Rep. rationē exilij, quàm postremis temporibus fuerit. Nam (vt Cicero scribit in orat. pro Cæcinna) exilium non supplicium erat, sed perfugium, portúsque supplicij, nam qui volebant pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, solum vertebant, hoc est sedem ac locū mutabant. Itaque nulla, inquit, in lege nostra reperietur, vt apud cæteras ciuitates, maleficium vllum exilio esse multatum. sed cum homines vincula, ignominiásque vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram, in exilium: qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatem quam vitam amitterent. qui nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur atque deponitur. nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum esse nemo possit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is qui profugit, receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem. Sic Cæsar in Orat. de coniuratis apud Sallust. Eodem illo tempore maiores nostri Græciæ morem imitati verberibus animaduertebant in ciues: de condemnatis summum supplicium sumebant. Post autem lex Porcia, aliæque leges paratæ sunt, quibus legib. exilium damnatis permissum est. Polyb. in eandem sententiam lib. 6. & Cicero in Orat. pro domo sua: Scire autem illud oportet, moris tum fuisse, vt quibus ciuitas lege adimeretur, iis non exilium nominatim irrogaretur, sed aqua & igni interdiceretur, vt docet Hotom. in Comment. orationis pro Cæcinna: vt dubitare nemo debeat, cum exilio damnatum aliquem per id tempus legimus, quin de aquæ & ignis interdictione intelligendum id sit de exilio, itémque eius duobus generibus, legitimo scilicet & voluntario, & eorum speciebus vide fusissime disputantem Manutium in libro de legibus Romanis.

Exilium triplex exponit Marcellus, aut certi loci, aut latæ fugæ, aut insularis vinculi. l. 5. de inter. & releg. tametsi, Budæi iudicio, locum illum corruptum esse censentis, illa distinctio elici non possit. Vide Interdicti. Sic etiam Exilium triplex ponit Archidia. c. cùm beatus. 45. distinct.

Exilium voluntarium, quod quis sua voluntate adsumit. l. aut facta. vbi Bud. D. de pœnis. Exilium aut temporarium, aut perpetuum est. l. fi. D. de iniur. l. 13. D. quib. ex caus. in poss. eat.

EXVL, solo patrio expulsus. Quintil. Declamat. 366. Fest. libr. 5.

EX ILLO DOLIO amphoras decem, formula quid significet, docet Iuriscons. l. si quis seruum. D. de leg. 2.

EX IVRE MANV CONSERTVM vocari, prisci Iuriscons. dicebant aliquem, cui lis intendebatur. Metaphora sumpta à bellis, in quibus manus conserere dicuntur, qui comminus confligunt. Terent. Varroni libro de lingua Latina. 5. Vide Conserere manus.

EXIMERE, differt ab eripere: hoc enim est de manibus auferre raptum: illud quodam modo auferre, vel alia ratione impedire, & moram facere, quò minus in ius vocatus veniat, & se iudicio sistat. l. sed eximendi. D. ne quis eum, qui in ius vocab. vi exim.

Eximere diem, est prolongare: vt Cato diem dicēdo eximebat, id est, prælonga oratione censendi tempus cōsumebat de industria. Sic eximere actionem dixit Vlpian. cùm per dilationem effectum est, vt iam agi lege non posset.

EXIMI de reis dicitur, cuius nomen cum ipse in reos relatus esset, delatum est l. 11. D. de accus. Cicero Verrina. 4. significat accusatore absente id etiam fieri: Quo tempore, inquit omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam caussam ne ex reis eximerere, si ego ad diem non affuissem.

EXIMENDÆ cretæ, lapidis ius. l. 5. & 6. D. de seruit. rustic. Eximere saxum. l. 6. C. de donat.

EXEMPTA actio dicitur quæ intendi posse desiit. l. sed & si. §. actio. D. ex quib. caus. maio.

EXEMPTIO apud Pontificios est vbi aliqua conuentualis ecclesia canonicorū secularium, vel regularium: monachorum, vel monialium immediatè subest Papæ. Huius genera duo sunt: vniuersalis, quæ cum vniuersitate iuris ad Papam spectat, ita vt nec metropolitano, vel diœcesano iuris quidquam maneat in eadem. Particularis quæ pro parte certis casibus ab eorū iurisdictione eximitur: vide. c. cùm personæ. vbi interpretes. de priuileg. lib. 6.

EXEMPTILE dicitur quod eximi potest. l. argumento. §. pen. D. de aur. & argent. leg.

EXINANIRE, ab ex & inanire: eleganter accipitur, pro attenuare, seu minoris efficere. Exinanire legatis, donationib. hoc est, euacuare, attenuare, & ad nihilū patrimonium redigere. l. 1. & 3. C. de inoffic. donat.

Exinaniri feudum dicitur, lib. Feud. 3. tit. 15. §. 2. quod defe-

tinet,& euanescit,& cuius constitutio irrita & inanis est.

EXINANITIO, euacuatio.c. ad apostolicam. de re iud. lib.6. vbi Archid..

EX INTEGRO, id est, de integro.

Ἐξισωταὶ, vide Peræquatores.

EXISSA è potestate dicuntur, apud Cicer. insani, furiosi, iracundi, qui à mente excidissent, & qui spreta ratione, cupiditatum arbitrio præcipites ferebantur. Formula sermonis detorta videtur à Iurisconsultis: apud quos filij ex iustis nuptiis procreati, dicuntur esse in potestate parentum: nisi emancipentur, aut nisi pater moriatur. Qui verò furiosi erant, agnatorum & gentilium potestati permittebantur, & domini rerum suarum esse vetabantur: itaque exierant è potestate sua. Rursus emancipati dicuntur exisse de potestate parentum.

Exisse actionis dies dicuntur. l. j. D. ex quib. caus. maior. quoties agendi potestas eximitur.

EXISTERE conditio propriè dicitur, quando mora amplius dilui non potest.

Existere hæredes ad suos pertinet, quòd adpareant, & nascantur, non fiant. l.14. D. de suis, & legit. & alibi sæpissimè.

Existere, operari est, & efficere: qui est signatus modus loquendi elegantiæ Iurisconsultorum dignus, vt dixit Zasius in gl. nouis in l. in ratione. D. ad l. Falcidiam.

EXISTIMATIO, est dignitatis illæsæ status, legibus, ac moribus comprobatus: quæ ex delicto nostro auctoritate Legum, aut minuitur, aut consumitur, auctore Callistr. l. cognitionum. de extraord. cog. Existimatio etiã pro fama accipitur: quia scilicet, fama ex vulgi iudicio, & existimatione nascitur. l. testium. D. de testib.

Existimatio, aliàs est iudicium, & arbitratus. Nam existimatio ab Æstimatione proficiscitur: cùm rebus æstimatis, hoc est, perpensis, & excussis, postea iudicamus, & arbitramur.

Existimationis caussa, (sic enim legi debet in l. si in duabus. 104. D. de diuers. reg. iur. non vt in vulgaribus, æstimationis) quæ ad famam pertinet, quæve infamiæ notam inurit. P. Decio, & Pet. Fabro interpretibus.

Existimationem lædere, & notare. l. 2. D. de iis qui notan. infa. & alibi conseruare. l. 13. §. prætor. D. de iis qui notan. infa. Purgare. l. j. D. de iniur.

Existimatione integra, & illæsa, l. 25. de procur. D. quod H. Modestino dicitur, ἀκέραιος τῆς ἐντιμίας. l. 21. D. de tutor. dat.

EXMAGISTER. l. j. C. Th. de ann. & tribut. & in tit. C. de nouo. C. fac eadem forma qua Exconsul.

EXNATIS gregem supplere, id est, in locum capitum defunctorum, vel inutilium alia submittere, vt dicunt Vlpia. & Pomponius. l. vetus. & sequẽt. D. de vsufruct.

EX NVNC verbum & includit, & excludit. c. frequens. de restit. spol. in 6. Si hæc verba adponãtur in sententia excommunicationis, nõ est necesse adiicere, prout extunc, Clem. j. de sepult. nam trahitur ad diem conditionis. Innoc. c. præterea. de adpellat.

Exnunc prout extunc, & Extunc prout ex nunc, frequens Pragmaticis formula, qua significatur extremitatem temporis trahi ad initium, & finem trahi ad extremitatem. Accursio. l. j. C. de edendo. Bart. l. ita stipulatus *La grande*. de verb. oblig. Bart. l. de pupillo. §. si plurium. D. de no. oper. nuntiat.

EX NON SCRIPTO, sine libello interpretatur Albericus in §. si tibi studium. de mandat. princip. in Authẽ. Aliter sumitur in §. ex non scripto. Instit. de iure natu. genti. & ciuili.

EXOLARE, pro deficere, ac vetustate quadã euanescere. l. 2. ex actis. D. de orig. iur.

EXORBITANTIA, Zasius interpretatur, quæ sunt extralimitanea, quæ sunt irregularia, quæve sunt enormata, & propemodum absurda. De his valde notabilis doctrina per Angel. iactatur in l. quinque. §. parentes. D. de in ius voc. Quòd quantumcunque sint exorbitantia aliqua, tamen propter honestatis rationem fit extensio etiam ad casum improprium. Sanè egregia limitatio ad id, quod per manus traditur, in exorbitantibus non fieri extensionem.

EXORCIZARE dicuntur, qui per diuina spiritum immundum expellunt. vide August. in lib. de beata vita. hoc Græci ἐξορκίζειν dicunt, Latini adiurare, quod & Albericus indicat (apud quem pro adiurare legitur adiuuare) de quo verb. c. sanè paruuli. de consec. dist. 4. & 79. distinct. c. si. Cui muneri in ecclesia qui præerant, Exorcistæ vocabantur. l. 6. C. de episc. & cleric. l. 121. C. Th. de decurio. Isidor. lib. 8. Etymolog. c. 12. Hoc verbo vtitur etiam Vlpian. l. j. D. de extraord. cognit. Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo impostorum vtar) exorcisauit. non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment, Talium autem imprecationum, quibus morbi expelli credebãtur, meminit Plin. lib. 28. c. 2.

EXORCISTÆ ex Græco in Latinum, adiurantes. Inuocant enim super cathecumenos, vel super eos qui habent spiritum immundum, nomen domini IESV, adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis. c. j. 25. distinct. c. exorcista. 23. distinct. Horum aut similium meminit Lucas in Act. Apost. c. 19.

Ἐξωσταὶ, in l. meniana. C. de ædifie. priuat. sunt proiectiones, seu Meniana quod nomen trahitur ἀπὸ τοῦ ἐξωθεῖν, id est expellere & proiicere. Hanc dictionem sic restituit Cuiacius, cum alij ἐξώστας, alij τοιχοῦς, alij ὀνώτας, alij ἐξωσθέντας, alij ἐξῶσται legant.

EXPATRITIVS. l. j. C. vbi senatus vel clariss. eadẽ forma qua Exconsul.

EXPEDIO, is, ire, propriè est, inquit Donatus, pedem retentum liberare. At Expediri in §. item pretium. Instit. de emptione & ven. Accursius exponit, id est cognosci. Verius tamen est, vt pro explicari, exerceri, celebrari accipiatur.

EXPADIRE rationes, vide Conturbare rationes.

EXPADIAT, id est, conueniat, vel oporteat. c. cùm expediat. de electio. lib. 6.

EXPADITVM, Vlpianus in l. contra. §. si filius. de pactis, venustè accipit, pro certo, explanato, declarato, deciso. Quod & ipsum non est expeditum. Idem in l. 2. rem pup. sal. fore. non expeditam emptionem, pro difficili, & ea quæ citò fieri non potest. Sic expeditissimũ, pro certissimo & indubitato, Gaius dixit in l in venditione. §. fi. de bon. aut. iud. poss.

EXPEDITIO, propriè profectio cum expeditis militibus. Sallust. in Iugurtha: Marius interea exercitu in tabernaculis composito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiscitur in loca sola. Et paulo post de eodem loquens: Pauidi sine decore ad Syllam profugiunt, quem Consul in expeditionem proficiscens, Proprætorem reliquerat. Imp. tamen pro castris posuit in princip. tit. De milit. test. vbi testamentorum leges non exigit ab his qui in expeditionibus occupati sunt. nam in §. 4. Quatenus, inquit, militãt, & in castris degunt.

EXPELLARE & Repellere, non debet intelligi de armis priuatis, & de facto, sed de publica executione, & de iure, teste Iustiniano in proœmio Instit. qui ait, Sed etiã per legitimos tramites calũniantium iniquitates expellat. Et hinc doct. quidam falsò tradunt in certis speciebus permitti priuatim expellendi facultatem.

EXPENSÆ dictæ sunt, inquit Plin. lib. 33. c. 3. ab antiquo adpendẽdarum pecuniarum more. sumptus sunt voluntarij:

luntarij: & non necessarij. Impensæ verò sunt vtiles, & necessariæ. Expensæ autem debentur variis ex causis: aliàs ex victoria totius caussæ, de quibus tractatur in l. properandum. §. sin autem alterutra. C. de iud. & in c. calumniam. de pœnis. Aliàs ex contumacia aduersarij: quarum fit mentio in l. sancimus. C. de iud. & in c. delecti. de dolo & contumac. Aliàs ex culpa aduersarij, qui processum caussæ differt, vt est constitutum in l. non ignoretis. C. de fructi. & liti. expens. & in c. finem litibus. de dol. & contuma. Aliàs ex temeritate eius, qui alium sine actione in ius traxerit, vt in l. eum quem temerè. in princ. de iud. & c. j. de dol. & contum. lib. 6.

Expensæ. Nemo qui vltra substantiæ suæ modum sumptus facit, æquo animo ferendus. Nouell. Vt determinsit numer. cler. §. ex omni igitur. Constit. 3. non oportet vndique ad sumptus possessiones conquirere, (nam id insatiabilicuidam auaritiæ simul, & impietati proximum est) sed ex moderatis facultatibus sumptū temperare ibid.

Expensare, expensum ferre in conficiendis rationibus. Legitur hoc verbum apud Scæuolam. l. Thais. 41. §. libertatem. D. de fideicō. lib. Post mortem testatoris tutores Cupito exactionem commiserunt, isque nummos redactos expensauit eisdem tutoribus.

Expensum ferre, est scribere se pecuniam dedisse, inquit Asconius: vt cum per singula expēsi nomina summam quandā expensam ascribimus. Vlpianus ad S C. Trebellia. l. mulier. Dicēdum est potiùs, fructibus hoc expensum ferendum, quàm fideicommisso. Obseruādum autem, quòd non solùm de pecunia, sed etiam de aliis operibus dicitur. Marcel. ad leg. Iul. repetund. l. lex Iulia. Illud quoque cauetur, ne expensum ferat opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, appendendum (sic enim legi vult Turn.) sarta tecta tuenda, antè quàm perfecta, probata, præstita lege erunt. Iauol. de supel. leg. l. qui vestem communem omnem, & res plurium generum supellectili ferre solitus erat. Scæuola, quæ in fraud. l. pupillus. Creditores negligentiæ expensum ferre debent. Sic Plinius lib. 2. c. 7. fortunæ omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit. Id est, Quicquid lucri aut damni, quasi expensi aut accepti, mortales faciunt, omnia fortunæ adscribunt.

Experiri, vel Experiri ius, est actionem intendere in iudicio. Paul. l. j. de in ius voc. In ius, ait, vocare, est iuris experiundi caussa vocare. Idem alibi citans verba edicti prætorij in eum, qui vi rapuit: Primo, inquit, anno quo experiundi potestas fuit in duplum, post annū in simplum actionem dabo. Atque huius significatio inde sumpta videtur, quòd qui rem aliquam iudicio petunt, ij quod iuris se habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad iudices, tentādi & experiundi caussa, exponunt. Liuius lib. 40. Prætor, inquit, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse, priusquā id faceret, se ei permittere, vti, si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetēdos existimaret, experiretur: id integra sua gratia facturum.

Experiri intra parietes Ciceroni, est permittere rem disceptandam inter amicos extra iudicium, & cancellos forenses: vulgus amicabiliter componere dicit.

Experiri pro defendere ponitur in c. j. de iudiciis. in antiquis. & ibi hoc adnotat Bernardus. Actionem tamē intendere sonat. c. pastoralis. de causs. poss. & proprie.

Experiens pro experto. l. ex aula. C. de priuil. co. qui in sac. palat. milit.

Expertus, experientia doctus. cap. vt constitueretur. 50. distinct.

Expers, immunis. l. j. C. de secund. nupt.

Expertes, qui nullam experiētiam habent. C. de tut. & cur. illust. perso. l. j.

Expetere, petere. l. damus. C. de falsis. Expetere ius alicuius, curare, vt alicui fiat ius.

Expilare, furtiuè fraudare. Inde apud Iurisconsf. titulus est, De crimine expilatæ hæreditatis. Et qui alienā hæreditatem expilauerit, extraordinariè solet coërceri. Quidam autem dictum volunt à pilis Romanorum telis: alij à Græco πιλῶ, quasi ὁμαλῶ, id est cōplano: quòd qui aut è facie pilos, aut è domo supellectilem detrahunt, æquare ac complanare omnia videantur.

Expilatores, qui sunt atrociores fures, hoc est, λωποδύται, & qui, vt inquit Asconius ne pilum quidē in spoliatorū corporibus relinquunt, de quib. Vlpianus. l. j. D. de effractoribus & expilatoribus.

Expirare, pro perire posuit Iurisconsf. l. j. §. fin. D. de req. reis: παραρρεῖν pro decidit, & transfluit.

Explanare, interpretari. Hinc:

Explanatores Ciceroni, qui rem exponunt.

Explicare pecuniam, quod Græci πορίσαι, Latini curare. Callistratus. l. 31. D. de re iud. Si qui tamen per contumaciam magis, quàm quia non possunt explicare pecuniam, differant solutionem. Id est, in promptu non habeant.

Explicari, id est, decidi res non potest citra adiudicationes & condemnationes, auctor Paul. de procur. l. licet. §. si plures.

Explicatio, est allegatio infirmās supplicationem. Et est pro actore contra reum. Replicatio, allegatio est contra exceptionem. Supplicatio verò, allegatio est, quæ replicationem infirmat, & reum adiuuat.

Explicite, non est distinctè & apertè, vt Canonistæ vsurpant (hoc enim explicatè significat) sed expeditiùs & celerius denotat.

Explicitè, id est absolutè. l. 4. in princ. D. ad S C. Trebell.

Explorata fides, pro perspecta & certò cognita. l. vnic. de offic. præfect. Prætor. D.

Exploratores, qui secreta nuntiant hostibus. l. 6. §. exploratores. D. de re milita. l. 38. D. de pœnis. Vide Sudam in verbo Ἐξπλωρᾶτωρ.

Expoliati Zasio eleganti figura dicuntur, qui sunt priuati, qui iacturam in bonis passi sunt. Ita Iurisconsf. in l. j. D. de don. int. vir. & vxo. dicit, donationem esse prohibitam inter coniuges, ne se mutuo amore spoliarent. Sic in l. 2. de bon. dam. is qui detruditur in carcerem propter crimen, non debet spoliari bonis antè, quàm feratur sentētia. Spoliari, id est, priuari. Et quod Iustinia. in §. compēsationes. Inst. de act. dicit, Expoliatum bonis, Iurisc. in l. fi. ad fi. de his quæ in fraud. dicit, Exutum bonis: vt paria sint, Exui bonis, & expoliari bonis, id est iacturam bonorum pati. Vnde interpretes dicti §. compensationes. verbi Expoliatus elegantiam non intelligentes, alienum, ridiculū, & planè impium sensum inuexerunt.

Exponare cautionem, epistolámque dicimus, pro cauere & emittere epistolam. l. 25. ad fi. D. de probat. l. fi. D. de constit. pecun.

Exponi dicuntur infantes, serui, liberti, & languidi, si sino cura dimittuntur, vel eis alimenta negantur à parentibus, à dominis, vel à patronis: aut vt à prætereuntibus susciperentur, aut inedia perirent. Vnde Donatus: Exponere inquit, est morti tradere, & obiicere. Terētius in Heautontim. 4. 1.

cum exponendam do illi, de digito annulum Detraho.

Huius contrarium est Tollere. Terent. ibid. 5 o.

Meministin me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum,

Si puellam parerem, nolle tolli?

Hinc tit. C. de infant. exposi. & Nouel. 153. περὶ τῶν ἐκτιθεμένων βρεφῶν: id est de infantibus humi repertis: vbi statuit vt omnes liberæ conditionis sint.

Exponere filium.l.29.D.de manu.test.

EXPOSITVS filius.l.j.D.de Iur.& fac.ign.

EXPORTARE, Martian.Exportandus ab Italia, si venerit, in prouincia morari potest.l.2.de export.

EXPOSCERE, & deposcere, est ad dedendum aliquem ad pœnam petere.

EXPOSTVLARE, inquit Donatus, Conqueri est, seu querelam apud eum ipsum deponere qui fecit iniuriã. Alias Expostulare sumitur pro vehemẽter postulare.

Expostulare verecundè, apud Vlpian.in l.j.§.quod autem. D.de offic.præf.vrb.de seruis contra dominos loquẽs: Sed si verecundè expostulent: si sæuitiam, si duritiam, si famem, qua eos comprimant: si obscœnitatẽ in qua eos compulerint vel compellãt apud præfectum vrbi exponant.

EXPOSTVLATIO est aduersus eum, quem accusamus.

Expostulationem facere, cum querela apud amicos requirere, & quasi officium amicitiæ in alio desiderare: quia ab eo violatum sit.

EXPRÆFECTI.l.2.C.de præf.præt.qui præfectura abierunt, vt exconsules, exvicarij, excubicularij, &c. Auctores de limitibus agrorum, Squalidus ager quasi excolidus, quod iam à cultura exierit.

EX-PRÆPARATO vice aduerbij, pro dedita opera.

EXPRESBYTER, presbyteratu deiectus & depositus. c.accedens.50.distinct.

EX-PRÆSCRIPTO agere, id est, vt vulgus loquitur, iuxta instrumentum.

EXPRESSA nocent, non expressa non nocent.l.expressa.195.D.de diu.reg.iur.sententia hæc est apophthegmatica, plus in recessu habens, quàm verba ipsa in fronte præ se ferant. Obseruandum tamẽ, quòd & ea, quæ ad aliud expressum referuntur, aut ex necessaria consequentia veniunt, tanquàm expressa iudicantur.l. ait Prætor.§.j.l.in summa.in princ.de re iud.l.asse toto, D.de hære.inst.cum simil. Hanc elegantem Iuris doctrinam accuratè & latè prosequitur Ias.in l. Prætor ait.D.de oper.nou.nunc.& Abbas in c.olim.Extra de censib, alioqui expressum, facit cessare tacitum. l. cùm ex filio.§.filio.D.de vulg.& pup.substit.& plerunque, fit latior interpretatio in casu expresso quàm tacito. Quemadmodũ (vt superius diximus) expressa nocẽt, ita è diuerso expressa prosunt, & non expressa non prosunt, vt rectè colligit P.Faber in d.l.185.per l.si mater.11.§.denique & Celsus.& §.siquis autem petit.D. de except.rei iud. Quæri autem solet, an expresso viciato, tacitum vitietur. Hoc obseruant interpretes in Rubr.D.de vulg.& pup.vbi colligunt regulam cum extensionibus, & restrictionibus, quas limitationes, & fallentias vocant. Sed & illud quæri solet, an quod ex mente & sentẽtia legis est, expressum dicatur. quod fusè disputat Bart.noster in l.Prætor ait.in princ.D.de oper.no.nunt.

Expressum, id est, repertum.l.item quia in fi.D.de pact.

EXPRESSIM, disertè, nominatim.l.98.§.3. D. de solut. auth.ex testamento.C.de collat.

EXPROMITTERE est nouandi animo pro alio promittere.l.fi.D.ad Maced.& alibi sæpè.

EXPROMISSOR adpellatur, qui alienam in se obligationem, vel fideiussione, vel nouatione suscipit.l.10.D. de pigne. actio. Aliquoties reus adpellatur, vt l.7.§. seruus.D.de dolo.& alibi sæpissimè. Expromissorem planè alium à fideiussore accipiendum esse ostendunt. l.57.in fi.D.de operis lib.l.53.D.de contrah.empt.§. venditæ.Institut.de rerum diuisione. Fideiussor enim obligatur cum alio, expromissor solus obligatur quasi reus principalis: tum fideiussorem qui dat non liberatur, expromissorem qui dat liberatur. Expromissione fit nouatio, nõ fideiussione. Expromissor tũ quasi fideiussor dicitur l.in persona.§.j.D. de pact.& in S.C. Velleiano, fideiussionis verbo continetur expromissio.& l.10.D.de in rem vers.paria hæc sunt, fideiubere, Iudicium pro alio suscipere, Expromittere & apertius. l.vlt.D.quod cum eo. Quasi fideiussionem esse videri (sic.n.Cuiac.obs.lib.13.c.35.legit) cum quis pro alio debitum suscipit, id est cum expromittit.

EXPVGNATVR nauis, cùm spoliatur, aut mergitur, aut dissoluitur, aut pertunditur, aut vela conciduntur, aut anchoræ inuoluuntur mari, Callistrato. D.de incend. rui.nauf.

EXPVNGERE Budæo punctis circunducere, & tollere, & rem quasi cõfectam è codice eximere. D.de diuer. & temporalibus præscriptionibus. & l.pen. D.de re militar.

EXPRINCIPE dignitas.l.4. C.de princip. agen.in reb. Ex magistro officiorum.l.j.C.de silentiar. Marcellinus lib.22.eadem forma qua Exconsul. Sic,

EXPROXIMVS.l.vnic. C.de magist.sac. scri.qui proximi dignitate functus est. Sic,

EX PROXIMO libellorum Marcellino lib.22.apud quẽ reperias similia nomina, eod.lib.

EXQVÆSTOR, Vide exconsul.

EXROGARE, ex lege vetere quid eximere per legem nouam, Festo lib.5.

EX SEMINARIO, id est, stirpitus. Sic Vlpi.interpretatur in l.vitem.§.quòd siquis.D.arb.furt.cæs.

EXSOLVTIO, integra solutio, & plena. Scæuola. D.lib. 20.tit.j.l.31.Si cum in exsolutione vectigalis tam debitor quàm creditor cessassent. Et tit.3.l.4. ad vniuersæ quantitatis exsolutionem.

EXTENDERE legẽ, est eam ampliare ad nõ expressa.c. fi.§.fi.ne cleric.vel mona. Vnde vulgata doctrina est, in fauorabilibus extensionem fieri oportere, si sit idoneitas rationis.l.illud.C.de sacrosanct.eccl.

EXTENSIO quando fieri possit, docet A.Alciatus in lib. de verb.signification.3.

EXTER HÆRES, pro eo qui non sit domesticus, & ex familia & nomine testatoris non est, Papinianus posuit in l.peto, Luci.§.j.de leg.2.

EXTERGERE spongia, apud Vlpian.in l. quæsitum.§. item perticæ.D. de instr.& instr.leg. vbi tamen alij. Effingere legi volunt, vt apud Cic.pro Sestio: Spongiis sanguinem effingi.& Catonem, fiscinas spongia effingẽs Apuleius i. Vulnus spõgia effingens. Sic Martialis: Hinc oleo corpus fingo, non frico.

EXTIMERE, apud Iul.l.non solũ. §.si dominus. de vsucap.pro formidare: Si dominus fundi homines armatos veniẽtes extimuerit. Corrupte enim in q. C.legitur existimauerit quia timorem notare hîc vult Iulianus, non suspicionem, ex qua nulla datur restitutio. l. metum.3.in princ.D.quod met.caus.

EXTORRES, exules sunt, quasi extra terram eiecti, Alciat. in l.nemo clericus.C.de sum.Trin.& fid.Cath.

EXTRA pro præter.l.diximus.D.de excusa.tut. aliquando pro post.l.3.§.sed si extra.D.ad exhib. Apud Plautũ Amphitr.8.

Extra te unum. & Terent. in Phorm.1.2.

Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,

Quisquam aderat, pro præter.

EXTRAHERE iudicium, est prorogare, proferre, & producere.l.10.D.ad exhib. Si optione intra certum tempus data, iudicium in id tẽpus extractum est, quo frustra exhibetur, &c.

Extrahere se rebus humanis dixit Vlpian.in l.cum autem. §.capitalẽ.D.de ædil.edict.pro mortem sibi consciscere. Excipitur, inquit, & ille qui mortis consciscendæ caussa quid fecerit. Malus enim seruus creditus est qui aliquid faciat quo magis se rebus humanis extrahat: vt puta si laqueum torsit, si medicamentum pro veneno bibit, præcipitémque se ex alto misit, &c.

EXTRANEI hæredes intelliguntur, qui subiecti non sunt testatori. Gaius lib. 2. Institution. tit. 4. definit Extraneos hæredes, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quisq; pro suo arbitrio scribit hæredes. Appellantur & extrarij, l. 56. D. de bonis liberto. Imp. tamen §. 3. De hæred. qual. Liberos quoq; nostros, qui in potestate nostra non sunt, hæredes à nobis institutos, extraneos nobis hæredes videri scribit. Dicuntur autem hi etiam Voluntarij: nam cum testatoris iuri subiecti non sint, arbitrio eorum adeundi repudiandive potestas permittitur. Atque in hoc numero sunt, patribus quidem, emancipati liberi: matribus verò, quilibet: patronis autem, serui post institutionem manumissi, §. cæteri. Inst. eod.

Extraneus posthumus, apud Iustinianum, Institu. de legat. & alienis idem valent. & Extraneus accipitur, qui suus testatori hæres non est: & ita Theoph. tit. de bon. possession. ἀλλότριος, ait, ποσθοῦμος, τουτέστιν ὁ μὴ ῥεγκοῦμος. At in l. 6. D. de ven. in possess. mitten. extraneus paulo generalius accipitur, qui nullo testatori vinculo coniunctus est. Vide Posthumus.

Extraneum in quæstione dotium intelligimus omnem citra parentem virilis sexus in potestate dotandam personam non habentem, l. vnica. §. extraneum. C. de rei vxo. act.

Extraneæ mulieres, sunt quæ cap. 3. Concilij Nicæni συνείσακτοι dicuntur, vt exponit Rufinus Aquileiensis.

EXTRARIVS, inquit, Festus, qui extra focum, sacramentum, iúsque est. Hinc Extraria vis, l. 31. §. fin. D. loca. & Defensio extraria, auctori ad Heren. lib. 2.

EXTRA ORDINEM fit, quod contra legitimum, & consuetum iudiciorum morem, & ordinem fit. Extra ordinem itaque ius dicitur, prætore, præsideque cognoscente, l. j. §. medicorū. D. de var. & extraord. cog. l. 2. D. ex quibus caus. maio. Extra ordinem, hoc est extra aliquam solennitatem. §. fin. Institut. de interdict. Extra ordinem, id est, officio iudicis, l. j. D. de separation. bonorum.

Extra ordinem damnari eos traditur, qui per calumniam actionem iniuriarū instituerint, l. 43. D. de iniur. Nam iure legitimo calumnia, in publicis duntaxat iudiciis vindicatur, l. j. §. calumniatores. D. ad S. C. Turpill. Extra ordinem de priuatis iudiciis agitur, cum accusatio criminaliter contrà, quàm iure ordinario fiat, intenditur. Extra ordinem, in l. fin. §. fin. D. quod met. caussa. fieri dicitur, quod per apparitoris iussione, cognitione non habita, extorquetur. Nam rectè atque ordine per iudicem id fit. Extra ordinem exequi decreta sua dicuntur Prætores, cùm apparitorum ministrorúmque suorum, vel, si res postulat, militum manu exequuntur. l. j. D. si vent. nomi. mul. l. 3. D. ne vis fiat ei. quod ciuiliter & ordine per arbitros, iudicésq; expeditur, l. 15. cum suis §§. D. de re iudic. Extra ordinem cogi quis dicitur, pignoribus captis, vel multæ dictione, l. 3. D. de admi. tuto.

Extra ordinem ius dicebant, qui magistratus non erant: sed vtilitatis caussa extra ordinem constituebantur, l. 7. D. de offic. Proconf.

Extra ordinem indictæ feriæ, quæ statæ non sunt, neque solennes, sed repente indicebantur, l. 26. §. si feriæ. D. quibus ex caus. maio.

EXTRAORDINARIVM dici non debet, quod solenne est, l. omnes omnino. C. de anno. & tribut. lib. 10.

Extraordinaria ACTIO, l. 52. §. inter. de actio. empti. quæ de militia datur, vel de salario, l. 56. §. fi. D. mand. ita etiam appellabantur ex actiones vtiles quæ ex caussa interdicti hodie redduntur, §. fi. Instit. de interdict. Qua de caussa rubrica, De interdictis, in Pandectis ita concepta fuit de interdictis, sine extraord. actio. quæ pro his compet. Hinc,

Extraordinaria POENA, in §. in summa. 9. de iniur. cuius arbitrium officio iudicis permittitur. l. vlti. C. eo. l. qui iniuriarum. 45. l. vlt. D. eod.

Extraordinarium AVXILIVM est in integrum restitutio, l. 16. D. de mino. quòd tota ex Prætoris cognitione penderet, neque vlla certa actione peteretur, l. 24. in fine. D. eodem titul.

Extraordinariæ COGNITIONES dicebantur, quas prætores præsidésque præter vsitatam officij sui consuetudinem suscipiebant, l. j. & pass. D. de extraord. cognit. l. 2. D. ex quib. caus. maior. l. j. §. est autem. D. de exer. act. l. si quis sepulcrum. D. de relig. & sumpt. l. quod si. §. vlt. D. de mino.

Extraordinarium commodum, l. 239. §. munus. D. de verborum signific. Extraordinaria munera, l. vnica. de vaca. publicorum mun. lib. 10.

Extraordinaria CRIMINA appellantur, de quibus quæstio lege nulla constituta est, proinde nec pœna certa vindicantur, sed arbitrio iudicis coërcentur: qualia sunt, abigeatus, sepulchri violati, stellionatus, crimen expil. hæred. & alia crimina, de quibus libr. 47. Pand. agitur, l. 3. D. ad Turp. l. 3. C. vbi de cri. agi opor. Sed & omnia admissa, quæ nullam legitimā habēt definitionem, coërcitionémve, extra ordinē coërcentur, pro æstimatione iudicis pœna imposita, l. 8. §. si in locum. D. de religios. & alibi sæpissimè. His annumeratur nobilis illa in Milonem quæstio, de qua Hotom. plenissimè in Comment. verb. iuris. Itaque Extra ordinem de criminibus cognosci dicitur, cum extra antiquum ordinem, & formam, moribus legibúsque publicorū iudiciorum præscriptum cognoscitur, l. 15. D. de pœnis.

Extraordinariæ INDICTIONES, l. fin. C. de mu. patri. lib. 10. quæ extra ordinem imperantur, l. 6. D. de vac. mu. quæ non à lege, S. C. vel constitutione principum, sed ex improuiso per magistratus iniunguntur, l. 8. §. qui muneris. D. de vac. mu.

Extraordinaria IVDICIA, in quibus conceptiones formularum non obseruantur, l. 47. D. de negot. gest. Et hæc sola hodie in vsu esse, sublatis ordinariis, Iustinianus tradit tit. de success. quæ per bono. vendi. fiebat. in Institut. & de interdict. §. fi. Instit.

Extraordinariū REMEDIVM, l. 12. D. vt in possessi. legat. quod non ex edicto prætoris, sed proprio, ac speciali decreto eius proficiscitur, l. 12. D. vt leg. no. caueat.

EXTRAVAGANTES, aliquot sanctiones Principum sunt, sic dictæ, quòd sint extra librorū iuris ciuilis contextum frequentatæ; qualis est constitutio Lotharij Saxonis de feud. nō alie. & diui Friderici, de pace tenenda. & de Sacrament. puber. spontè factis non retract. Item de priuilegiis Ecclesiæ, Friderici Imperat. eius nominis secundi. Item de Maiestate læsa: deq; Rebellibus edictum Henrici septimi: & rursus de pace Constantiæ, duorum, Friderici Imp. & Henrici Romanorum Regis sexti. cum nonnullis aliis principū sanctionibus publicis, iuris libris necdum adiunctis, sed quæ in archiuis Imperij in reipublicæ vsum conseruantur.

EXTREMITAS Aggenno Vrbico est finitima linea, quæ interuenit, aut per iter publicum quod transcendi non potest, secūdum legem coloniarum: quia omnis limes itineri publico seruire debet: aut per limites siue terminos, aliáque signa quibus territoria finiuntur: aut vbi insoluta loca remanserunt, &c.

EXTREMVM iurisdictionis, in l. vnica. D. si quis ius dicenti non obtemp. varij variè explicant. Tu rem expende, & vide τὸ βασιλικά.

EXTRICARE, propriè ex tricis eximere. Extricatæ margaritæ μαργαριτῶν perpurgatæ & mundatæ, & expolitæ, l. 17. §. 19. D. ad leg. Aquil. Si cū maritus vxori margaritas extricatas dedisset, eáque inuito marito perforasset, &c. Huic contrarium Intricare.

EXTRINSECVS, id est, extra naturam rei, l.fluminum. §.initium. D.de damno insecto. Aliter sumitur. C.de bonis quæ lib.l.cum oportet.

EXTVNC, ex illa hora & temporis momento, quæ dictio extremum tempus significat, Ioan.Andr.c.quàm sit.de elect.lib.6. Extunc, id est, intra vnius mensis spatium, ca.quamuis. §.si autem. extrà de offic.ordin, Extunc, id est, elapso anno, c.cum contumacia. de hæret.lib.6. Extunc quandoque elapso termino ad reuocationem grauaminis præfixo, ca.si à iudice. de appell.lib.6. Quandoque sonat, elapso decendio, cap.j.de sepulturis, lib.6.

EXVEHERE, idem quod vehere: quo vtitur Vlpian.in l.5.in princ.D.ad exhibend. Si quis, inquit, merces quas exuehendas conduxit, in horreo posuit,

EX VICINI, pro ex fundo vicini: figura nota Grammaticis, & è Græcis fontibus deriuata, Vlpian.l.j. §.10. D.de aqua, & aqua, Aquam superficientem ex vicini in suum deriuare.

EX VIRILI SEXV, seu per virilem sexum, & per lineam virilem descendentes differunt. Nam primo casu etiam fœmina ex filio, vel nepote nata continebitur: secundo non continebitur. Non enim per lineam descendit, nisi qui in linea est. Recentiores interpretes in l.Gallus.D.de liberis & posthum.

F

F. LITERA sola adiecto punctulo, non solùm filium, sed & fratrem significat, Ciceróni in Bruto. Festiuitate, ait, igitur & facetiis, inquam, C.Iulius L.F. vbi F.litera fratrem denotat. Nam, teste Pediano in Oratione pro Scauro, Is C.Iulius habuit fratrem L.Iulium. Alio Ciceronis loco F.filiū significare obseruauit P.Victorius. Q. F. tibi Sal, dic. Hac litera nonnunquā vtebantur veteres pro aspirationis nota, Forreum dicentes, trafo, veso, fircus, & alia id genus, pro horreū, traho, veho, hircus. Ea inuersa etiā reperitur filiā denotare.

F.C. fideicōmissum denotat, vel Fiduciæ caussa, vel Fraude creditoris, vel Faciundum curauit. F.D. Fides data, vel Fide data. F.E. Fides eius. F.F. filiusfamilias, vel Fidem fecit. F.F.F. Ferro, flama, fame, vel Flauius filius fecit, vel Fortior fortuna fato, vel Fortius fortuna fatum. F I. Fieri iussit. F.M.I. Fati munus impleuit. F.N.C, Fidei nostræ commisit.

FABRI generale nomen est. Dicimus enim Fabrum lignarium, vt apud Paulum lib.3.Sentent.tit.6. Fabrum argentarium, l.39.D.de aur.& arg.leg. Fabrum vascularium, l.31.D.locat. Ferrarium apud Plautum in Rubrica, Plinium lib.14.cap.4. Ærarium apud Plinium lib.34.cap.8.

FABER TIGNARIVS dicitur non tantùm, qui tigna dolat, sed & omnes qui ædificant, l.ferri.235.in fi.D.de verbo, signific. vbi quidam ligna legunt.

FABRILES operæ, operosæ sunt, & libertorum propriè dicuntur, & sub artificialium verbo continentur, l.fabriles.6.D.de operis lib.l.penul. D.de præscr.verb.

FABRICA, pars est architecturæ, à Vitruuio sic definita, Fabrica, ait, est continuata, ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur. Latinis sonat quorumcunque Fabrorum officium. In constitutionibus pro armorum factione accipitur, idque specialius, Authen.de armis. Fabricæ autem in Imperio Romano præcipuæ 19.erant, videlicet in Illyrico 6, in Italia 5. in Galliis 8. Erantq; sub dispositione magistri Officiorum, quemadmodum Notitia Imperij testatur.

Fabrica apud Pontificios pro structura, sic sumitur 12.q.j. ca.futuram. quem citat Albericus in Lexico, apud quem falso legitur statuta pro structura.

FABRICENSES in Impp. constitutionibus appellantur, qui in sacris Fabricis arma cudebant, l.j.& toto tit. C.de fabricen.lib.11.& Nouel.85.& l.fabricenses. C.de decurio.lib.10.

FABIANA lex, vide infrà Lex.

FABIANA formula, à Fabio dictata, ad eorum reuocationem pertinens, quæ in fraudem patroni alienata sunt, toto tit.D.si quid in fraud.patro.

FABVLA, res passim vulgata, etsi vera sit, à fando dicta, commentitia traditio, l.antiqui.D.si pars hæred.petat. & in prooemi.Institut.

FACERE, verbum generale est, quod omnem omnino faciendi caussam cōplectitur, dandi, soluendi, numerandi, iudicādi, ambulandi, l.verbū facere. D.de verb. oblig. item reddendi, l.175.eod.tit. Hinc Facere posse, vel non posse, passim in iure ciuili, pro soluendo esse, & non esse, §.pen.de action.l.3.de constit.pec.l.24.§.& pass.D.de re iud.l.21.§.j.D.rer.amot. hoc dixit C.Harmenop. μάχει ἀπορίαν. nisi forte præcise sic dicatur, cū plena locutio sit, Facere iudicatum posse.

Facere posse etiam dicimur illud quod honestè, & commodè facere possumus, atque ita L.Romanus respondit consi.364.nu.6.per l.nepos.D.de verb.signif. Tum etiam facere posse videtur, & qui dolo fecit quo minus possideret, l.63.§.tempus, D.pro socio.

Facere non posse dicimur ea, quæ negat natura, vel lex, vel pietas, vel existimatio, vel verecundia, vel honestas publica, l.filius qui.& l.si quis institutus. D.de conditio.instit.

Facere oportere significat, vt quis abstinear ab eo facto, quod contra conuentionem fiere, & curare ne fiat, l. 189.D.de verborum significationibus.

Facere, plus est quàm pronunciare, l.si tamen.§.ei qui seruum. D.de ædil.edict.

Facere, aliud est quàm reficere, l.3.§.pen. D de itin.actúq; priu.l.j.§.j.de via publica reficiēda. Interpretes tamen apud Iurisconsultos hoc verbū pro reficere accipiunt, vt in l.si seruus seruum. §.si calicem.ad legem Aquiliam.l.Mutius.de rei vindi.l.j.de mortuo inferendo.

Facere iussus, vt centū habeā, centū dare cogēdus est: hoc enim illis verbis significari creditur, l.73.D.de leg.j.

Facere procreare, l.cùm satis. C.de agr.& censit.lib.11.& solicitare: vt, Ne facias furem, id est, ne solicites vt fur fiat.& soluere l.fi.C.de reb.cred.

Facere, pro dare etiam interpretamur, in l.si hæres.D.de legat.j.

Facere sic esse, est fingere factum, &(vt vulgò dicunt) ponere casum.

Facere mecum, pro sentire mecum: Hinc Doctores dicunt, Illa lex, vel textus facit ad hoc: quo significatu etiam aduocati Galli vtuntur. dicunt enim sæpissimè *Tel texte faict pour*, &c.

Feci, quia prætor vel iudex iussit: hæc excusatio quamuis generalis, modò probata sit, adeò sufficit, vt si fuerit replicatum, Iniustè iussit: rectè duplicabitur, Non fuit meum velut priuati hominis hoc disputare, sufficit mihi esse iussum, l.mulier. D. de legatis commissis. Obseruandum tamen hîc sufficere iussum iudicis ad excusationem doli, & ad euitandum damnum, etiamsi iniustus sit, non autem ad lucrum, ne in hoc fallaris.

Fecisse dolo quis dicatur, docet Iuriscos.l.j.§.j. D.de eo, per quem fact.erit.

Fecisse fideliter videtur, qui, cum portionē restituere potuisset, totū restituit, l.libertatē. D.quæ in fraud.credit.

Facere damnum, est periclitari, & incommodum accipere ex re aliqua, l.Proculus.D.de damno insect.

Facere exemplum in Daunm, punire vt exemplo sit, l. Proculus.D.de damo.infecto.

Facit hæredem, qui moritur, vsitatiùs pro relinquere hæredem.

Facere iudicatum, hoc est, soluere id, quod sententia continet, obtemperando ei. Verbum est x i i. Tab. N i iudicatum faxit, secum ducito. Cels. l. 42. D. si cert. pet. At si iudicatum fecerit Titius, nihil vltra Seius tenebitur. Scæuola l. 45. D. de fideiuss. An cum hærede venditoris ante diem, quo iudicatum facere compelleretur, agere possit.

Facere IVSTITIAM, pro sistere se in iudicio, lib. Feud. 2. tit. 22. Si dominus ei iustitiã facere noluerit, poterit eum deprędare. Et lib. 2. tit. 24. §. 4. Si suo domino iustitiam facere noluerit, feudo spoliãdus est. Sic enim locum intelligi vult Hotom. vt in legib. Baioar. ca. 16. tit. 2. Siquis libet alteri libero qui eũ mallat (in ius vocat) dedignabitur iustitiam facere. Interdum tamen Facere iustitiam, est legibus vindicare: vt lib. feud. 2. tit. 27. §. 7. Dominus cuius castrum id esse cognoscitur, ad faciendam iustitiam illum producat. Interdũ ius reddere, vel iurisdictionem exercere. Adoin Chron. Legatos regios, qui tunc ad iustitias faciendas cum eis versabantur, compræhendunt. & alibi sæpissimè.

Facere litem suam, apud Vlpian. titu. de Iudiciis, dicitur iudex cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit: atque tunc, vt idem inquit, veram litis æstimationem præstare cogitur. Videtur tamen etiam litem suam fecisse, qui ad constitutum tempus in comitium non venerat, cum iudex esset datus, aut sumptus. Id ex oratione C. Cintij cognoscitur: Inde, inquit, ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant.

Facere medicinam, exercere, l. 26. D. de ope. lib. & Factitare, apud F. Quintilianum lib. 5. cap. 2.

Facere nomen, est in tabulas referre aliquid alicui deberi: vel æs alienum contrahere, & se debitorem cõstituere. Vlpian. l. 2. D. de proxenet. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, quasi mandator non tenetur. quia hic monstrat magis nomen quàm mandat, tametsi laudet nomen. Seneca in princ. lib. j. Non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed nomina facturi, diligenter in patrimonium, & vasa debitoris inquirimus. Idem lib. 2. Quidam volunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dari. At apud Columellam lib. 3. cap. 3. Facere nomen cum vineis, est facere supputationem reditus vinearum.

Facere paria, non est verbum Hispanicum, vt Accursius dixit, sed vsitatum Latinis auctoribus, quos citat Budæus. Scæuola de statu lib. l. si argẽtarius. Paria facere, interpretatur, reddere iustas rationes, & totum debitum soluere, vt expensa paria sint acceptis, Anto. Aug. lib. 4. cap. 12. Callistratus in l. semper. §. conductores. de iur. immunit. accipit Paria fisco fecisse, pro satis fecisse, & satis dedisse. Alc. in lib. rationum ait, Ab vna pagina acceptum describitur, ab alia expensum: vnde paria facere dicitur, qui tantùm accepit, quantũ expendit. Vide Bud. in l. 65. D. de iure immun.

Facere partem coniuncto, id est, efficere vt partiarius remaneat, nec totũ accipiat. E diuerso, collega tunc alteri coniuncto partem non facit, quãdo eo à parte sua excluso, legatum ex vtriusque partibus recipit. Et hoc est, quod vulgò ex regula affirmatiua dicitur, Qui ad partem admittitur, partem coniuncto facit: id est, id efficit, vt coniunctus nõ plus parte sua recipiat. Sic ex regula negatiua: Qui ad partem non admittitur, partem alteri non facit, id est, non impedit eum, quin totum accipiat. Quando verò coniuncti partem collegæ faciant, quando non faciant, leges mirificè variant, quas tamen doctè Zasius in Intellectibus suis explicat

Facere potestatem iudicandi, Alciat. rub. C. de in ius voca.

Promissionem, remissionem, l. j. D. quando appel. sit. Rapinam, l. penult. §. matre. D. de legat. 2. suspectum tutorem delegare & approbare, l. 2. C. de vsur. pup.

Facere reum, idem est, quod accusare, & indicare, l. si veris. C. de fid. instrum.

Facere sponsionem dicimus, cum alius alium fore victorem affirmat. Martianus l. 3. de aleat. Quibus sponsionem facere licet.

Facere syngraphas, est vulgò obligationes, schedulas, & signa dare.

Facere totum, pro vim omnem habere. Vlpian. l. 35. §. 4. D. de hæred. instit. Rerum autem Italicarum vel prouincialium significatione quæ res accipiendæ sint, videndum est, & facit quidem totum volũtas defuncti. nam quid senserit spectandum est.

FACTVM substantiuè res gesta, l. si famil. D. de iurisdict. om. iudic. Factum, & gestum καταχρηστικῶς nihil distant, l. licet. D. de verb. signif. Vide Gerere.

Factum in §. si res legata. Instit. de lega. interpretatur ibidem Accursius, moram. Theophylus dolum. Crederem etiam pro culpa accipi posse.

Factum idem nostris quod casus, species, sine cuius recta notitia impossibile fuerit certam iuris, & actionis rationem colligere: quippe quòd in casu, & facto ius esse positum Iulian. respondit, & exemplo declarat in l. si ex plagis. §. in clino. ac l Aquil. & Vlpian. in l. cùm duobus. in principio. Pro socio. Quo modo autem factum rectè discernas, inuenies apud Oldendor pium in tract. de Formula inuestiga. action. vbi ille admonet, vt cognita facti specie, quid ius de eo statuat, consulamus Iuriscons. & Imperatores, non repertoria.

Factum, vel simplex, vel multiplex est: veniũtque in eius consideratione circunstãtiæ rerum, personarum, temporis: vnde non vnam, aut alteram eius partem, sed totum expendere oportet, l. bona fides. D. depositi.

Factum item dicitur, quod est redditum. Pomponius, Faciendi verbo, reddendi caussa etiam continetur, & quod non factum comprehẽdit, l. 2. §. item si in facto. & in l. vbi autem. §. qui id, quod in faciendo. D. de verborum obligationibus.

Factum quod non durat, factum non intelligitur, l. si pro patre. §. versum. & ibi glos. cum multis concor. D. de in rem vers.

Factum in pactis versatur, in stipulationibus ius continetur, auctor Paulus in l. si vnus ex argentariis. §. pactus. D. de pactis.

Facti esse censentur, quæ alterius tantùm partis voluntati innituntur, glo. §. ex conditionali. de verbor. obligat. Hinc est, quòd animi declaratio, ex regula ad hæredes non pertinet, l. inter. §. Stichum. D. de verb. oblig.

Factum iuri opponi solet, l. 38. §. hi qui sunt. D. de verborum significat. l. 41. D. de pecul. Facti igitur quæstio iuris quæstioni aduersatur. Facti quæstio, quæ in facto versatur, & consistit, l. 25. D. de neg. gest. l. 16. D. de statu homi. Atque nimirum hoc illud est quod ait Paulus l. j. §. 2. D. de acquir. possess. res facti infirmari iure non posse. quemadmodum enim ex eo iure non constant, sic nec ab eo euerti, neque restitui possunt. Voluntatis quæstio, facti est, l. 3. D. de aut. & arg. l. 41. l. 94. D. de verbor. oblig. l. 122. de verb. sign. Facti ergo esse dicuntur, quæ in facto consistunt, l. j. §. si vsusfructus. D. ad leg. Falcid. Quatenus etiam cuiusque intersit, in facto vel iure consistit, l. 25. D. de diuersis regulis iuris. Atque Facti sunt solutio, venditio, traditio, l. 7. in fi. D. de curato. fur. Sic habitatio dicitur esse facti, in l. pen. D. de cap. min.

in Factum actio, dicitur à verbis in id quod factum est, conceptis, vide suprà, Actio in factum.

Factum notare, pro pœna infamiæ notare, teste Bald. in l. quid ergo. §. cum autem factum. D. de infamibus.

FACTIONIS significatio aliàs honesta est, vt factio testamenti, id est ius faciendi testamenti. Papin. l.3. D. de testa. Testaméti factio, nó priuati sed publici iuris est. Cic. in Top. Si statuissemus ex edicto Prætoris secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testaméti factio nulla esset, id est testandi facultas. Post autẽ loquẽdi cósuetudo inualuit, vt Factio testamenti diceretur vltro citroq́, hoc est & à testatore, & ab eo cui quid relinquitur, l. filiusfam. D. de testamen. Vlpian. ca. Instit. 32. Hæredes institui possunt, qui testamenti factionẽ cum testatore habẽt. Aliàs inhonesta, vt in l.2. §. & cùm placuisset. D. de orig. iur. accipitur enim pro diuisione, seu conspiratione in diuersa studia, cùm aliqui se principes in ciuitate faciũt, quos alij sequantur. Vnde factiosi sunt dicti: quoniam amant factionem, hoc est, discordiam & seditionem.

Factiones publicanorum, l.12. D. de publican. Factio latronum, l.11. §. pen. D. de pœn.

Factiones agitatorũ seu aurigarias, in cõtrarias partes diuisos greges accipe, l.5. C. Th. de equis Curulibus, Fest. lib.6. Erant hæ quatuor, pannorum coloribus distinctæ, Prasina, Veneta, Albata, Russata, vel Rosea, de quibus fusissime Sidonius Apollinaris in Narbonensis vrbis laudibus. His duas addidit Domitianus, alteram aurati, alteram purpurei panni, vt refert Suetonius in Domitiano cap.7.

FACTIONARII, l. fi. C. Theod. de equis curul. domini Factionum. Sueto. in Nerone c.5. Quærentibus, ait, dominis factionũ, &c. de his Lamprid. in Commodo. in Antiqno Lex. Factione reus est, ἐπάγματι[?] ἐγκλήματα.

FACTORES, qui scelus ipsi admittunt, l.6. §. qui præpositum. D. de re milit. & l. solent. D. de custod. & exhib. reor. Solent, inquit Macer Præsides prouinciarum in quibus delictum est, scribere ad collegas suos, vbi factores agere dicuntur, & desiderare vt cum prosecutoribus ad se remittantur.

FACIES μεταφορικῶς, & operis, & ædificij, & locorum, & patrimonij, l.32. §. item respondit. l.55. §. quod autem. D. de admi. tut. l.5. §. opus. D. de no. op. nunc. l.9. §. si inquilinus. D. loca. l. fi. D. de termi. mo.

FACVLTAS est personæ cõmodũ incõmodúmq́; nõ rerum, quæ promittũtur. Venuleius in l. cõtinuus. 137. §.4. D. de verb. oblig. Sumitur pro facili potestate, l. si quis posthumus. D. de lib. & posth. Pro diuitiis, vt apud Vlp. l.5. §. si inter magistratus. D. de magist. cõuen. excussis facultatibus. Sic apud eundẽ l.5. §. si magistratus ab initio. D. eo. Labi facultatibus. Paul. in l. cũ pluris. §. vlti. D. de admin. tut. in singulari vsurpauit: Nõ quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij. Nisi malis accipere, ꝓ copia patrimonij. Facultatẽ restituẽdi habere idẽ est ferè quod possidere, l.5. §. quod ait Prætor. D. quo. lega.

FÆCEM ciuitatis eleganter appellat Cicero, aduentitiã illam otiosorum hominum multitudinem, vt quæ nulli prosit, multos autem oneret.

FÆNVS, Fænerare, Fænerator, vide Fœnus.

FAIDA, vel feida, idẽ quod alibi Guerra: ex Germanico *Fed*, quod modo bellũ, modo capitales inimicitias significat. Leg. Lãgobard. tit.30. Vt Feida (quod est inimicitia) post acceptã cõpositionem postponatur. Et tit.58. Propter faidã deponẽdã, id est inimicitiã pacificandã. B. Rhenanus German. rerũ li.2. Faidã vocabãt Frãci simultatẽ apertã, qua vnus aliquis vel plurib. bellũ denũtiat. Ab hoc Gallicani scribæ Faidosũ appellãt, qui faidam exercet. Germanis notũ minus vocabulum est.

FAIDOSVS ergo, qui alibi diffidatus, cui inimicitiæ denũtiatæ sunt, vt in legib. Fris. Homo faidosus pacẽ habeat in Ecclesia, in domo sua, ad Ecclesiã eũdo, &c. Et in legib. Baioar. Si quis hominẽ ꝑ iussionẽ Regis occiderit, nõ requiratur ei, nec faidosus sit. vide Diffidare.

FALCES quædã messoriæ, quædã putatoriæ, & fœnariæ, apud Iurisconf. D. sub tit. de instruct. & instrum. leg.

FALCARII, qui falcatis ensibus vtũtur, apud Cic. 1. Catilin. Falcati autẽ sunt enses curui, quos Græci Harpas vocãt, qualẽ tribuũt Perseo Poëtæ, qui etiã Falces vocãtur. Sũt tamẽ qui sumãt pro iis qui falces faciunt. Nã illud Cic. Venire inter falcarios: Priscianus exponit, Venire in locũ vbi erãt falcarij. Attico scilicet more, vt apud Isoc. ἐν αὐλητρίσι[?], ꝓ in loco vbi habitabãt tibicinę.

FALCIDIA lex. plebis scitũ est, cũ eam P. Falcidius Trib. pleb. Augusti tẽporibus, scilicet anno ab vrbe condita DCCXIIII. tulerit. Hæc modũ legatorũ constituit: hac enim sancitũ, vt scribit Dio lib.48. Vt hæres quartam partẽ bonorũ sibi relictorũ, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat, cætera legatariis relinquat. Itaq́; Falcidia sæpè pro quadrãte hęreditario passim ponitur, qui ab hęrede à quo supra dodrantẽ legatũ fuit, retinetur. Vide indicẽ legũ Romanarũ, Paul. l.5. D. ad l. Falcid. & Eusebiũ in Chronicis. Estq́; hæc propria verbi significatio. Sed & ꝓ ea portione verbũ hoc vsurpatur, quã, hęreditatẽ restituere rogatus hęres ex Senatusc. Treb. retinet, l.5. §. inde Neratius. l.58. §. omnes. D. ad S.C. Treb. Ideóq́; & Falcidiæ cõmodũ ea portio appellatur, l.2. in fi. D. si quis aliquẽ testari prohib. Quarta, quę per legẽ Falcidiã retinetur, l.55. §.5. D. ad S.C. Trebell. Quinetiam portio liberis debita in bonis patris appellatur, l.5. §. vnde. D. de inoffic. testamen. l.21. C. eo.

FALLA veteribus vsurpabatur ꝓ fallacia. Nonius: Me nõ vocauit, ob eã rẽ hãc fecit fallã. Falla autẽ propriè turris est lignea: atq́; ea ratione in superiori significatu sumitur, qua machina et fabrica & sutella. Vnde fortassis barbari Fæloniã, quasi Falloniã aut Feloniã appellant.

FALLERE fidem, in l.5. D. de constit. pecu. est contrà, quàm dictum conuentúmve sit, facere. Fallere promissum, est illud non adimplere.

FALSVM accipitur tribus modis. 1. Quicquid nõ est verum, potest dici falsum, etiãsi nõ procedat ex mẽdacio alicuius, vel fraude, l. si is qui ducẽta. §. vtrũ. D. de rebus dubi. l. si quid perfectũ. D. de solut. 11. Falsum accipitur pro immutatione veri fraudulenta: quo modo omnia mendacia rectè vocãtur falsa: vt Nou. de instrumen. & fid. in prin. 111. Est crimen graue, quod appellatur falsum: quoties animi dolum sequitur facti executio, ad peruertẽdã veritatẽ, & simulãdũ id, quod nõ est, vt describit l. quid sit falsum. D. ad l. Corn. de fals. Vnde Falsò aduerbiũ, quod vero contrariũ est. Imperator Philippus in l.3. C. qui dat. tut. pos. Luminibus, inquit, captũ curatorẽ habere debere, falsò tibi persuasum est. Falsum vocatur etiã id quod suspectum est, in l. iubemus. C. de falsis, l. Paulus respondit. D. de verb. signific.

Falsum, nõ est iniuriæ verbũ, si ad ius referatur, non ad factum. sic Iauolenus sententiã Labeonis, quasi iniustam reiiciẽs, Quod falsum, inquit, puto, in l. pen. D. de iniur.

Falsum cõmittitur, quod ad leg. Iuliam attinet, si quis chirographum, aut libellũ, vel rationes intercidat, vel describat, nõ etiamsi aliàs in computatione, vel ratione mẽtiatur, l.23. D. de fals. Falsum autem ea lege coërcetur, quod in testamentis admittitur. Eadem tamẽ pœna etiã vindicantur cætera falsa ex Senatusconsultis, principumq́; constitutionibus. Nam & qui in rationibus, tabulis, cereisve instrumentis, vel aliqua re, siue cõsignatione falsum fecerint, perinde atq́; falsarij puniuntur, & hoc quasi falsum dicitur, l. fi. §. fi. D. de fals.

Falsus procurator, vide Procurator falsus.

Falsus rumor non solet obesse, l. fi. D. de hæred. instit.

Falsa sententia, vide Sententia falsa.

Falsum testamentũ est, quod testamentum nõ est, l.221. D. de verb. signific. Falsum, Africanus ait, testamẽtum id demum rectè dicitur; quod si adulterinum non esset, verum testamentum rectè diceretur, l.6. D. de fals.

Falsus tutor est, qui tutor non est, siue habẽti tutor datus est, siue

est, siue non. l. 221. D. de verb. signif. l. j. D. quod fals. tut.

Falsi, vel quasi falsi pœna, deportatio est, & omnium bonorum publicatio.

FALSITAS verbis, an facto committatur, nihil refert: vtrobique enim dolus est proximum lædens contrà veritatem. Quod diligenter nota, l. si seruus non sit vnius. D. de interroga. in iure faciend.

FALSITATI adesse tria requirũtur, scilicet mutatio veritatis, dolus, & quòd alteri sit nocitũ. Quorũ si alterũ deficit, falsitas non est punibilis, iuxta not. per Host. Azo. & Tancre. in suis Sũmis. & per tex. in l. quid sit falsum. D. ad l. Corn. de fal. & l. nec exemplũ. eo. tit. C. & l. damus. C. eo. Pet. de Anch. cõsi. 25. & Paul. de cast. cõsi. 49.

FALLACIA à fando dicta, vt & fallo, vt vult Varro li. 5. de Ling. Lati. quod propriè fit cũ quis fando aliũ decipit, ac cõtra quã dixit facit. Itaq; siquis re fallit, in hoc nõ proprio nomine fallacia, sed trãslatione. Est autem simulationi adnexa: calliditas ad ingeniũ refertur: machinatio, ex præcogitata aliqua inuẽtione, manúq; & arte conficitur: impostura ab impostoribus, id est, deceptoribus, quos & Planos vocat. Alciat. de verb. sign. Fallacia etiam pro cauillatione, siue pro sophistico argumento accipitur.

FAMA, inquit Bar. est cõmunis opinio, voce manifestata, ex suspicione proueniẽs. Rumorẽ verò cõmunẽ nõ esse opinionẽ, sed variam quandã susurrationẽ, minùs ipsa fama efficacem, ferè apud nostrates receptius est. Sed veteres non ideò multum differre famã à rumore existimarũt. Arch. 35. q. 6 si duo. Sũt autẽ idẽ, præter quã quòd alterum Latinũ est, alterũ è Græco tractũ, teste Valla. Callistr. in l. 3. de testib. Aliàs, inquit, numerus testiũ, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs veluti cõsentiẽs fama cõfirmat rei de qua quæritur fidẽ. Itaq; incõstans fama, improbísq; , vel etiã ignotis auctoribus exorta, nullã adiicit fidẽ, quãtumuis inuulgata: quãuis cõiecturam facit, quia fallax est rumor. Paul. in l. fin. de hæred. instit. Quia falsus rumor nõ solet obesse. Nostri famã inter species nõ plene probationis retulerũt. Plura de ea cõmentatus est Bar. in l. de minore. §. & plurĩũ. D. de quæst. Sed & fama pro existimatione vsurpatur, & nomine. Sic incolumi eũ fama dicimus, cui integrum est nomẽ, & illæsa existimatio: quã qui negligit, Decreta Põtificia crudelẽ pronũciãt, 12. q. j. c. nolo. Sũt autẽ qui, Famã distinguãt à rumore: quia rumor fit ab incerto, fama autẽ à certo procedat auctore. Itẽ quod fama procedat à maiori parte viciniæ, rumor à minori, no. Io. And. ca. nostra. versi. ad gradum. de coha. cler. & plus est fama, quã clamor. quia plurimorũ est fama, clamor paucorum. no. Feli. in c. qualiter & quãdo. 2. in princ. de accu.

FAMOSVS, adiectiuũ, mediũ est vocabulũ: in malã tamẽ partẽ frequẽtiùs sumitur. Imp. cũ laude vtitur in §. iura quoq;. Auth. Iubur. qđ præst. ab his qui admi. susc. Secus Iuriscõs. Nã apud eos legimus, famosos fures, latrones, mulieres: pro infamibus, improbioribus, impudicis, l. 3. §. j. de offi. præf. vig. l. neq; famosi. Ad l. Iul. maiesta. l. capitaliũ. §. famosos, & l. fi. de pœnis. Vide Alberic. in l. sacrilegi pœnã. §. fi. peculatus itẽ, famosũ crimẽ dicitur.

Famosæ actiones dicuntur, quæ iustã ignominiã irrogant iustè condemnatis: sunt hæ, furti, bonorũ raptorũ, iniuriarũ, de dolo malo: item tutelæ, mandati, depositi, scilicet Directa, non contraria. Itẽ pro socio, quæ cùm vtrinque directa sit, vltro citróq; damnatum infamia notat. Et generaliter omnium publicorum iudiciorũ accusationes, §. ex quibusdam. Instit. de pœnis tem. litig. l. j. de his qui nõt. infam. Famosum carmen, quod in alterius iniuriã conscribitur, proponitur, cantatur, l. 21. D. de testibus l. 15. §. generaliter. D. de iniuriis.

Famosa caussa, l. 7. D. de solut.

Famosi homines dicuntur, infamia notati, l. 2. §. fi. D. de iis, qui not. infam.

Famosa iudicia, quæ infamiam irrogant damnatis, l. 7. D. de iniur. l. 1. & 12. D. de dolo.

Famosi libelli, qui alicuius famam sugillant, honorémque vellicant maledictis, libri ad infamiam pertinentes, l. 16. D. de pœnis. §. j. Instit. de iniuri. Paul. lib. 5. Sent. tit. 4. & imponitur ei pœna capitis, qui famosum libellũ inuentum nõ corrupit, sed alij manifestauit. Et qui eum dictauerit, si non probauerit de calumnia, capitaliter punietur, secundum Azo. C. eo. tit. hæc & plura ibi vide. Et hoc est verum, si reo conuicto capitalis pœna esset imposita, aliter non: vt no. in l. vnica. C. eo. titul.

FAMILIA, inquit Festus, in liberis hominibus dicebatur, quorũ Dux & Princeps generis vocabatur pater & mater familiæ. Vnde familiæ nobiliũ Pompiliorũ, Valeriorum, Corneliorũ: & Familiares ex eadẽ familia. At familiæ appellatio cum rebus ipsis & personarum circũstantia tandem variata est. Primũ enim serui tantùm significabãtur per familiã; nempe à famulãdo i cum u litera mutata. Quò respexisse nõnihil videtur Vlp. in l. j. D. de vi & vi arma. Deinde liberi quoq; & vxor, & omnes qui sub vnius potestate in eadẽ domo, natura vel iure viuũt, cõprehendi cœperũt. Vnde paterfamilias dictus est, l. de testatio. §. familiæ. D. de verbo. signif. Tandẽ trãslata est familiæ significatio, vel porrecta ad totã cognationẽ sanguinis. Et quoniã adgnatis tãtũ prisco iure debebatur hæreditas: Lex x 11. Tab. proprietati deseruiẽs, familiã pro hæreditate, id est re vel pecunia hæreditaria, accepit: sicut etiã in tit. D. fami. ercis. intelligẽda est. Paulus elegãter id declarat in l. pronũtiatio. D. de verb. sig. Familiæ igitur appellatio & personas, & res cõtinet. Hinc Familiæ emptor, Vlp. in Inst. tit. 20. §. testamen. genera. Quintil. de clam. 308. Hinc patresfamil. & matresfa. Quod autẽ ad personas attinet, vide l. 25. §. j. & l. 31. D. de ædil. edict.

Familiæ nomen in edicto, vt bonorum raptorum, eos qui in ministerio sunt cõcinere dicitur, etiamsi liberi esse proponantur, vel alieni bona fide nobis seruiẽtes l. 2. §. familiæ. D. vi bono. rapt. l. j. §. familiæ. D. de vi, & vi arma. vbi etiã familiæ appellatione seruos duos contineri Paulus lib. 5. Sentent. tit. 7. scribit.

Familia à Gente differt significatione: quoniã Gens latius accipitur, vt cõprehẽdat omnes eiusdẽ stipitis & nominis, etiã millesimo gradu disiũctos: Familia magis ad agnationẽ refertur, diducitúrq; in res, & in personas: In res, vt in x 11. Tab. *Agnatus proximus familiã habeto*, id est, hæreditatẽ. In psonas autẽ, aut natura, id est, æqualitate naturali, vt vxor marito, gener nurúsq; socero, deniq; quilibet familiaris dño: aut iure naturæ sub vnius potestate subiectas, vti filios & nepotes, cęterósq; deinceps q in potestate sunt, l. in suis. D. de lib. & posthu.

Familia legata, singuli homines continentur, auctor Iurisconf. in l. si chorus. D. de lega. 3. item familiæ appellatione continentur etiam, qui à testatore non sunt nominati, iuxta Bart. Extat elegans thema apud eundẽ Iurisconf. in l. is qui. D. de leg. 3.

Familia deiecit, & si vnus seruus deiecit. l. j. D. de vi, & vi arm. atqui hoc nomine seruus vnus cõtineri negatur: ac ne duo quidẽ familiam faciunt, l. 40. §. fi. D. de verb. sig. Quæ ἀντινομία ita cõcilhabitur. Vt Latini sermonis verũ est familiã de vno seruo non dici: ita enim Cice. in Orat. pro Cæcinna: Quid enim facilius est, quã probari iis qui Latinè sciant, in vno seruulo Familiæ nomen non valere? Et paulo post, Neque dubiũ est, quin si ad rem iudicandam verbo ducimur, nõ re, familiam intelligamus quæ constat ex seruis pluribus cum vnus homo familia non fit. Sed si rationẽ iuris, interdictiq; vim, & Prætorum voluntatem inspiciamus, si vnus seruus deiecit, tota familia deiecisse intelligenda est.

Familia in edicto de Publicanis, corpus quoddam significat vectigalis caussa paratum, l. 195. D. de verb. sign. nec

ad seruos

ad seruos modò publicanorum pertinet, verum etiam ad quoscunque, qui publicanis in eo vectigali ministrant, l.j.§.familiæ.l.12.D.de publica.

Familiam seruilem accipimus in titul. D.si familia furt.fecis.dicat.l.9.D.de iurisdict.& alibi sæpissimè. Familiam publicam, in l.j.D.de offic.præfec.vigilum, interpretamur seruos publicos, qui præsto ædibus aderant. Familiam in vrbanam, & rusticam diuidimus, l.3.D.de penu.lega.l.67.D.de leg.3.l.166.D.de verb.signifi.

Familiæ appellatione & ipse princeps familiæ cõtinetur. Fœminarũ liberos in familia earum non esse, palã est: quia qui nascuntur, patris non matris familiam sequũtur, l.196.D.de verb.signif.

Familiam communi iure dicimus omnium agnatorũ qui ex eadẽ domo, & gente proditi sunt, l.195.D.de verb.sign.vt eiusdem familiæ rectè dicantur, qui eiusdem nominis sunt. Ac proinde patroni & liberti, & omnes propinqui, ad fideicommissum, quod familiæ relinquitur, inuitati intelliguntur.

Familiam ducere, pro præcipuum esse aliquid, & principem in re aliqua obtinere locum. Cic.ad C.Trebatiũ: Accedit etiam quod familiam ducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia: quibus significat, hanc primam esse Trebatij laudem, & veluti propriã. Item lib.4.de Finib. Sententia quæ familiam ducit.

FAMILIARE funus, domesticum interpretantur quidam, l.2.in fi.D.de in ius voc.l.4.D.si quis caut. Familiaria sepulchra, quæ quis sibi, familiæque constituit, l.5.D.de relig.& sumptibus funerum.

FAMILIARES in constitutionibus principum seruilia ministeria præstantes intelligũtur, l.vlti.ad fi. C.de iis, qui ad eccles.confug.l.pen.C.qui accus.pos.

Familiaris rei publicæ opponitur, l.7.§.si paciscar.D.de pact.& alibi. Priuatã enim, & familiarẽ pro eodẽ dici liquidò constat, d.§.si paciscar.cũ l.77.§.pactæ. D.eodẽ.

FAMILIARICA vestimenta, quæ ad vestiendam familiam parata sunt, l.23.D.de auro & arg.leg. Sic Familiaticas sellas dixit Varro lib.j.de re rust.ca.5.

FAMILIARITAS, amicitia, vel domesticitas, l.qui iure familiaritatis.D.de acquir.poss. Quandoque accipitur pro similitudine.§.adeò.Inst.de locat.& l.2.locati.D.

FAMVLVS, à familia deducitur, vt vult Festus, i in u litera permutata. Atq; à seruo hoc distat, quòd hic in domino nostro est, ille verò minime, & vide Arch.ca.patrem.12.q.3. Famulus aliquando pro seruo accipitur, l.j.C.de comm.ser.man.& de hoc verbo vide Bar.l.iubemus.C.de præpos.sacr.cub.

FANATICI olim dicti sunt homines numine afflati, qui verbo Græco ἔνθεοι dicuntur, & θεοφορούμενοι, quod non sua sponte, sed diuino numine ferantur: à fanis scilicet, quòd circa fana, hoc est, tẽpla baccharentur, & caput iactantes per furorem, vaticinarentur. Hodie dæmoniacos dicere possumus. Quos enim deos gentes putabant, dæmones erant. Huiusmodi à Virgilio Sibylla describitur Æneid.6.

— cui talia fanti

Ante fores subito non vultus non color unus. &c.

Liu.lib.39.de Bacchanalibus loquẽs: Viros velut mente captos cum iactatione fanatica corporis vaticinari. Quintil.lib.2.c.4. Frequens etiam capitis nutus non caret vitio: adeo caput iactare, & comas excutiente rotare, fanaticum est. Ex quo qui atræ bilis abundantia caput iactant, Fanatici quoque appellantur ab Vlpiano l.j.§.5.D.de ædil.edict. Si seruus, inquit, inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur. Quod paulo post appellat, Circa fana bacchari.

FAR apud Vlpian.in Instit.tit.9. significat frumenti genus, vt admonuit Seruius apud Virgilium lib.j.Georg.

FARI nihil aliud est, quàm ferre, id est, loqui. Vlpi.l.2.D.reru pupil.sal.for. Et tamen propriè de pueris hoc verbum intelligi vult Varro de Ling.Lat.lib.5. Fatur enim is, inquit, qui primum homo significabilem ore emittit vocem.

FARRAGO propriè est, inquit Festus, id quod ex multis satis, vt hordeo, vicia, & leguminibus fit, pabuli caussa: μιγμα, pro quacunque commixtione sumitur. Iuuenal.Satyr.1.

Quicquid agunt homines uotum, timor, ira, uoluptas,

Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

FASCES numero plurali per translationem significant insignia magistratus. Nam lictores cum fascibus, hoc est, congerie virgarum, cui securis erat adligata, præcedere solebant Consules, ac alios magistratus maiores, ad terrorem malorum. Sicut nunc Imperatori gladius præfertur, supremæ potestatis symbolum, Bud.in l.pro consules.D.de offic.proconsu.

FASCIÆ crurales, pedulésque, l.27.in fi.D.de aur.& argen.leg.inter ornamenta muliebria ponuntur, vbi probanda est lectio Florentina, & vide Plinium lib.6.c.2.& Quintilia.lib.2.cap.3. Quinetiam fasciis puellarum, matronarúmque pectus tegi, papillásque comprimi consueuisse Isidorus lib.20.cap.32.scribit.

FAS ad Deum, Iustum ad hominem referri voluit Maro lib.j.Georg. *Fas, & iura sinunt*, id est diuina, & humana iura permittunt.

FASTI dies, vide suprà Dies.

FASTIGIVM attollere, est augere nomen, existimationémque gentis suæ: vulgus Statum appellat.§.vnic.C.de nou.Codi.compo.

FATVM Græcis εἱμαρμένη, à fando dictum vult Varro lib.5.de Ling.Lati.ab eo scilicet tẽpore quod Parcæ pueris constituant fando. Quid sit notum est. Sumitur autem pro casu l.2. D.de condit.& demonstr.& pro fine caussæ, l.properandum.C.de iudic.

Fatum, diuinationis genus, c.non obserueris.27.q.fi.

FATALE damnum, quod imprudentibus accidit: pro fortuito, & maiore casu, l.3.§.j.D.naut.caup.stabul. Dãna quæ imprudẽtibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non cogentur præstare. Sic l.3 D.de instr.vel inst. l.2.C.de condict.furt.l.5.§.quod vero.D.commod.

Fatalis dies, vide Az.in Sum.C.de tem.appel. Vide item Dies Fatalis.

FATALITAS, in l.j.C.de iur.emphy.pro fortuito casu.

FATALITER, l.135.de verb.sig.Paul.lib.3. Sent.tit.7.in l.21.D.de euict.factum in Pand. Pisanis contra quàm in cæteris legitur, & in l.16.D.de rei vindic.

FATIDICI à fato & dico, vt dicuntur. Ita à fando quoq; Vates appellati sunt, quasi Fates. nam vtrique decreta deorum exponebant, quæ rursus sacerdotes enarrare consueuerant crassius, vt rectè intelligerentur, pro re nata, cùm Senatus faciendum aliquid aut intermittendum decreuisset.

FATVVS, simplex, insipiens, l.2.D.de postul. Tractum à sapore ciborum, qui cum non sapiunt, fatui dicuntur. Quidam ab insulso distinguunt, vt illud sit verbis & dictis, hoc corde, & animo insipientem esse.

FATVITAS, id est, simplicitas, stoliditas, cap.pen.extra, quod met.caussa. Cic.lib.11.ad Attic. Ego huius miserrima fatuitate conflictor.

FATVARII, qui inspirati futura ariolantur, vt Iustinus scribit: sic dicti à Fatua Fauni vxore, quæ furore correpta futura præcinebat mulieribus, vt Faunus viris, vt refert Lactantius lib.j.cap.22.

FAVERE, est bene precari, l.si post mortem. § liberi.D.de bon.poss.cont.tab. Sic Terent.Eunuch.5.3.

Bene edepol narras, nam illi faueo uirgini.

Hinc Fauere linguis, quod non solum est tacere, quod & pascere linguam dicebatur, verumetiam εὐφημεῖν, id est fausta loqui. Quare Fauere faucibus cantu, pro canere,

canere, Ennius de gallis gallinaceis dixit: Qui silētio, inquit, noctis fauent faucibus russis cantu, plausúque premunt alas.

Favoris quoties mentionem facit lex, non oportet accipere vagum aliquem atque procliuem hominis affectum, qui sæpe solet errare in delectu honesti; sed intelligenda est vtilitas quædam adeò coniuncta iustitiæ, vt fauor nihil aliud censeri possit, quàm ipsum ius. Siquidem ius à caussa finali inspectum, nihil aliud est, nisi honestæ vtilitatis dispensatio, ad transigēdam hanc vitam ciuiliter secundum voluntatem Dei. Vtilitas rursus fauorem in se complectitur. Nam fauere, est commodum, seu vtilitatem alicuius tueri ex animo. Idque grauissimè tradit Vlpianus in l.j.§.D. de iustit. & iur. Sunt enim, inquit, quædam publicè vtilia, quædam priuatim: ac si diceret, Cùm duplex sit honesta vtilitas in hominum societate, consequitur duplex esse ius eam dispensans.

Favorabiliores rei potius, quàm actores habentur. l.125.D.de diuers.reg.iur. quod in dubio Accursius accipit, & hoc probare mihi visus est & in pari caussa turpitudinis & in dilationibus. Petrus Faber V.C. in d. l.125. hoc accipit non ex mero strictóque iure, sed ex bono & æquo humanitate quadam, misericordia, fauore, benignitate, & vt Aristides loquitur in Panathenaico, διὰ τὴν ἀλήθειαν τινα φιλανθρωπίαν.

Favia lex, Fabia dicenda est, vbicunque in Pandectis. C. & instit. reperies. Hinc Fabiana actio, Fabiana formula 10 lib.18. iuris Paul. lib.3. Sentent. tit.3.

Fax accusationis, id est, auctor, incitamentum & suscitabulum. Vide apud Nonium. Plin. epist. 74. Fax accusationis & origo.

FE

Febris definitur à Iuriscos. l. quæsitum. D. de re iud. motus corporis contra naturam.

Febris tertiana sub nomine morbi sontici cōtinetur. l. qui tertiana. D. de ædilit. edict.

Fetiales, Græcis, εἰρηνοδίκαι, & εἰρηνοφύλακες, seu εἰρηνοποιοί, vel σπονδοφόροι appellati sunt, vt vult Festus, sacri sacerdotes, pacis vel belli auctores: à feriendo dicti quod belli, pacísque faciendæ apud eos ius erat. Nonius: Feciales apud veteres Romanos erant qui sancta legatorum officio, ab his qui aduersum Pop. Rom. aut rapinis, aut iniuriis hostili mente commouerant pignora facto fœdere iure repetebant: nec bella indicebantur, quæ tamen pia vocabant, prius quam fuisset quid fecialibus denuntiatum. Diooysius libr.2. eorum procurationem septem in partes describit. j. Vt viderent ne Pop. Rom. vlli fœderatæ ciuitati bellum inferret. II. Vt ab exteris nationibus res iniuria ademptas, repeterent. III. Vt postulata facere recusantibus, bellū indicerent. IIII. De iniuria contra fœdus illata cognoscerent, & qui noxam oocuisset, dederent. V. De legatorum iniuriis cognoscerent, & vt fœderum conditiones seruarentur, viderent. VI. Pacem facerent: eā quæ minus rectè facta esset rescinderent. VII. De eo quod Imperator contra iusiurandum fecisset, cognoscerent. Varro de Vita Pop. Rom. lib.2. Itaque bella & tardè & oulla licentia suscipiebant: & quòd bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere; priusquam indicerent bellum iis, à quibus iniurias factas sciebāt, Feciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant. Illa autem repetitio, clarigatio appellabatur. Idem lib.3. Si cuius legati violati essent, qui id fecissent, quamuis nobiles essent, vt dederentur ciuitati statuerunt: fecialésque viginti, qui de his rebus cognoscerent, iudicarent, & statuerent, constituerūt.

Felinus, Iurisconsultus nobilis, Ferrariæ natus, ius ciuile tum in patria, tum etiam Pisis complures annos magna auditorum celebritate docuit: monimentísque ingenij sui compluribus relictis, circiter annum.1500. vita excessit.

Felonia, non præcise contumaciam vassalli in dominum, huiúsve in vassallum perfidiam significat: verum quoduis capitale facinus, lib. feud.2. tit.26.§. domino. 23. Domino committente feloniam (vt ita dicam) proprietas feudi ad vassallum pertinet, siue peccauerit in vassallum, siue in alium. Et rursus tit.57. & tit.47. Si fratrem interfecerit, vel aliam felooiam commiserit. Denique Felonia Gotthis & Langobardis dicitur, quod Germanis hodie Schelmerey: Latinis Scelus. Contumaciam & rebellionem inferioris erga superiorem non significat. Domino enim æquè m vassallum, vt huic in illum tribuitur. d. l. lib.2. tit.26.§. domino. Feloniam autem quidam dictā volunt à Græco φήλωμα, vel φήλωσις, id est fraus, deceptio, impostura.

Fenus dictum est, inquit Varro lib.3. de Ling. Lat. à fetu & quasi à fetura quadam pecuniæ parientis atque increscentis. & idcirco & M. Cato, & cæteri ætatis eius sine litera pronunciarunt, sicuti fetus ipse & fecunditas appellata. Græci eadem ratione τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod est parere. Alij malunt (vt scribit Valla lib.4.) à fundo deduci, hac maximè ratione nitentes, prouentum esse à naturali terræ fructu: postea verò ad vsuram translatum, non aliter ac si pecunia ex se fructum, sicut terra producat. Erasmus in prouerbio, A mortuo tributum petere, Fenus deductum existimat ἀπὸ τοῦ φέρειν, quod est ferre: scilicet quod Veteres non vterentur hac voce oisi in terræ prouentu. Est igitur proprie fenus lucrum quod ex conuentione accedit ad sortem mutuo acceptam. Atque differt ab vsura, quæ propriè est cum ad alium cōtractum accedit præter sortem aliquid officio Iudicis, non lucri causa, sed ne in damno versetur creditor propter moram debitoris.

Fenus nauticū est, quod pro pecunia traiectitia: id est quæ trans mare creditoris periculo deportatur, soluitur: vt patet ex tit. de naut. fen. lib. Pād.2. Vnde etiā maritima vsura nominatur in l.6. eod. tit. Vide Nautica pecunia.

Fenebris pecunia.§. cæterum. Instit. quod cum eo ex qua quis fenus exigit: vel quæ in nominibus consistit, & quam quis quibusdam mutuam dedit.

Fenerari pecuniam, apud Paul. l. si vnus.§. j. D. pro socio. est ita collocare, vt quasi à re fecunda, ita ab ea aliquam insuper pecuniā, quasi fetum eius exigamus. Si vnus ex sociis, inquit, qui oon totorum bonorum socij erāt, communem pecuniam fenerauerit, vsurásque perceperit, ita demum vsuras partiri debet si societatis nomine fenerauerit. Idem in l. Caius. D. de vsuris. Caius Seius qui Remp. gerebat, fenerauit pecuniam publicam sub vsuris solitis, &c. Dicitur & Fenerari, lib.3t. D. sed sumitur pro ad vsuram accipere: & super eo verbo vide Vallam lib.5.c.25.

Feneratio, est occupatio pecuniæ, ad quæstum aliquem ex nummis creditis, sine vllo creditoris vel impendio vel labore, vel periculo exigendum, instituta: quæ ob eam caussam à Platone, Aristotele, cæterísque magnis viris damnata est: quia fructus quæritur ex re, quæ natura sua sterilis est. Præterea iuris ciuilis axioma est, non alteri quanque rem quæstui esse debere, quàm cuius periculo est. l. si is qui.§.j. D. commod. Inter vsuram autem propriè & speciatim sumptam, & Feneratione m hoc interest, quòd illa non ad quæstum faciendum, sed ad id quod interest compensandum, instituta est: quoniam, vt Paulus scribit, vsuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium instituuntur. l. cum quidam.§. si pupillo. D. de vsur. At feneratio ad lucrum ex nudis nummorum corporibus sine vllo labore & periculo faciendum, excogitata est.

FERCULUM, vas ad ferendum opsonium, vel pulmentarium, ex Plinio lib.22. Baifius in l. vxori. D. de aur. & arg. F. Marius lib.2.c.3. scribit ferculorum nomine simpliciter dapes significari.

FERE, nota est modestia loquendi, qua Iurisconsulti frequenter vtuntur, quoniam omnis definitio in iure periculosa est. l. j. D. de reg. iur.

FERAE bestiae mansuetis contrariae sunt. l. j. §. bestias. D. de postul. l. 3. §. item feras. D. de acquirenda possessione. Cuiusmodi sunt vrsi, leones, pantherae, tigrides, elephanti. Sed & camelorum fera natura est. l. 2. D. ad leg. Aquil. & vide. §. apud Instit. de rer. diuis. Nec tamē de iis in iure praecise hoc verbum intelligendum est: sed generaliter de iis omnibus quibus immensa atque infinita libere vagandi vis à natura insita est: quales sunt lepores, damae, cerui: quorū feram esse naturam nemo negat, inquit Caius in l. 5. D. de acq. rer. dom. l. 3. §. item feras. de acq. poss. Itaque apes, pauones, columbaeque agrestes, Ferae appellatur. d. l. 5. de acq. rer. dom. Mansuetas autem intelligimus, oues, capras, boues, equos, mulos, asinos. l. 2. D. ad leg. Aquil. item gallinas, anseres, vel chortales. l. 5. de acq. rer. dom.

FERIAE à feriendis victimis Festo appellabantur, suntque dies cessationis ab opere, vel ab epulis ferendis: in his enim epulae ficbant ex pecorum frugúmque prouentibus: vel sunt tempus illud, quo forensibus negotiis, & iure dicundo cessabant. l. fin. C. eo. excepta pietate, & charitate: quod postremum Iudaei non intellexerunt, reprehensi à Christo apud Lucam. Pulchrè respondet dictum Scaeuolae: Is enim consultus, quidnam feriis agi liceret: respondit, Quod praetermissum noceret. Antiqui Festas vocabant, vt ait idem Festus. Antiquorum nomen Gallia retinuit. Pontificij pro festis Ferias dicunt, toto. tit. extra de Feriis.

Feriae quaedam sunt in honorem Dei constitutae: quaedam verò hominum vtilitati tribuuntur. Diuinae maiestati dedicati erant, dies dominicus, dies paschatis, dies natalis Domini, & Epiphaniae: praeterea septem dies, qui praecedunt, & septem qui sequuntur: idem dies sanctorum Apostolorum. Et hisce diebus quicquid, nolentibus, aut inuitis litigatoribus factum esset apud iudices vel arbitros: id omnibus modis irritum erat & infirmum. l. 2. l. omnes dies. 7. & l. vlt. C. de feriis. Hominum verò caussa constitutum est, Ne quis messium, vindemiarúmque tempore aduersarium cogat ad iudicium venire. Quia occupari circa rem rusticā in forum venire compellendi non sunt. l. j. in prin. D. de feriis. Et hae feriae pro consuetudine cuiusque loci moderandae sunt, cùm non vbique vna sit messis vindemiarúmque ratio. l. praesides prouinciarum. D. eod. tit.

Feriarum publicarum apud antiquos quatuor erant genera. I. Statae, omnibus populis certae, Varroni lib. 5. de Ling. Lat. vel, vt inquit Festus, quod certo, statutóque die obseruarētur: sicut nunc festa immobilia dicimus. II. Conceptiuae, quae quotānis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiebantur, in dies vel certos, vel etiā incertos: vt sunt Latinae, Paganalia, Sementinae, Compitalia. III. Imperatiuae, quas Consules vel Praetores pro arbitrio potestatis & pro re nata indicebāt. IIII. Nundinae, in quibus pagani & rustici ad negotia & merces conueniebant. Sunt praeterea propriae feriae familiarū, vt Claudiae, vel Aemiliae: seu Iuliae, siue Corneliae, & siquas ferias proprias quaeque familia ex vsu domesticae celebritatis obseruat. Vide Macrob. lib. j. Saturn. c. 16.

Feriarum aliae solennes, aliae repentinae, & quae extra ordinem indicebātur, quae esse videntur, quas suprà Imperatiuas vocauit Macrob. quarum fit mentio. l. 26. §. si feriae. D. ex quibus caus. maio. l. 3. C. de dilat. & vide l. j. C. eod.

Feriarum Latinarum à Latinis Populis dictarum, quae nūdinis expediri solebant, celebritatibúsq; maximis, tanta erat cura, vt praefectus crearetur perpetuus. Idque in memoriam eius temporis, quo Latini in societatem Romanorum perscripti essent, Tarquinio Superbo regnante. Hac de re vide Halicarnas. lib. 4. l. j. §. deinde cùm Cornelius. D. de orig. iur.

FERIATICI dies, id est feriati, vel festi. Vlpia. l. 2. D. de feriis: Diuus Marcus effecit, de aliis speciebus Praetorem adiri etiam dieb. feriaticis. Alij eo in loco Feriatis legunt.

FERRI propriè dicuntur, quae quis proprio corpore baiulat: portari verò ea quae quis iumento secum ducit agi ea quae animalia sunt. l. 235. D. de verb. signific.

FERRE ad populum, Ferre in concionem, quasi in medium adferre. Vnde ferre legē, vel rogare, Legislator dicitur, & populus dicitur iubere. Plebs autem sciscere legem, hoc est, statuere, decernere, verbo scilicet submissiore, quàm sit iussio, denotans imperium. Vnde lex aliquanto pluris aestimabatur, quàm plebis scitum.

Ferre pro accipere. Inde ferre puncta, & tribum, pro eo, quod est, accipere suffragia: & Ferre fructum, id est, accipere, vel percipere, apud Ciceronem: vt Graecis φέρειν. Pro auferre vsurpatur in l. j. D. de furt.

Ferre quaestionem, est vindicandum facinus iudicibus praebere, & mandare, vel potius ad senatum referre, vt de vindicando scelere extra ordinem S. C. fiat, & in iudicium res reducatur.

Ferre iudicem, antiqua iudiciaria locutio Ciceroni lib. 2. de Orat. & in oratione pro Q. Roscio, significat iudicio aliquem lacessere, & iudicem offerre. Quem ego, ait, si ferrem iudicem, &c. Eo dicendi genere vsus est Liuius lib. 3. Proinde vt ille iterum ac saepius prouocet, sic se iterum ac saepiùs iudicem illi ferre.

FERENTARII, milites leuis armaturae, auxiliarij: sic dicti à ferendo auxilio, vt quicquid opus esset, auxilio ferrent, excursu leues, armis grauibus non impediti, sed ense & telis tantum instructi. Vel dicti sunt Ferentarij, teste Varrone, quod fundis lapidibúsque pugnabant: quae tela feruntur, non tenentur. Sallust. in Catil. Postquam eò ventum est vnde à ferentariis praelium committi posset. Cato eos ferentarios dixit, qui tela ac potiones militibus pugnantibus ferebant.

FERRO damnati, vel ad Ferrum in l. 8. D. de testam. & apud Vlpian. in Epito. tit. 2. dicebantur, qui vt cum gladiatoribus pugnarent damnabantur. Sueton. in Nerone. Exhibuit, ait, ad ferrum etiam. 400. Senatores. Dicitur haec poena, & Ad gladiū. l. si quis filio. §. irritū. D. de iniust. rupt. l. si quis mihi. §. si quis plane. D. de acq. haered. Hoc supplicij genus à Cōstātino abrogatū est.

Ferrum Indicum. l. fi. §. species. D. de publican. de quo Plinius lib. 34. c. 14.

FERRARII, in l. fi. C. de excusat. artif. & apud Vegetium lib. 2. c. 11. qui in legionibus habebantur fabricae ferrariae caussa.

FERRUMINARE conglutinare, quādo conglutinatio scilicet fit ex ipsa materia quae conglutinatur, Pomp. l. 27. de acquir. rer. dom. Si tuum scyphum alieno plūbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris.

FERRUMINATIO est eiusdem generis materiarum solidatio, & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. De hoc notat. in l. in rem. D. de rei vindicatione. Ferruminatio autem hoc differt à plumbatura, quòd haec, plumbo massa massae iungitur, ita vt iunctura plumbea cohaereat. Illa verò, per eandē materiam massa massae confunditur. Vide l. in rem actio. §. item quaecunque. D. de rei vind. & Baifium in l. vxori quis legauit. D. de aur. & arg. leg.

FERRUMEN, d. l. 27. pro ferruminatione. Propriè autē ferrumen est iunctura seu ligatura, quae ex ferri excrementis

mentis vel ramētis, vel quauis alia materia fieri solet, Plin. lib. 36. c. 23. Ruinarum vrbis ea maxima caussa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. Ferrumen in auro, chrysocolla vocatur agglutinando auro, inquit Plin. lib. 33.

FASTA conuiuia l. 4. D. de sacris. pag. solemniter læta.

FESTINATIONEM præcipitem & subitā. §. j. de oblig. ex quasi contra. opponit Iurisconf. moratoriæ cunctationi, in l. tutor qui repertorium. §. j. in fi. de administ. tutor. Secundum Catonem: Qui vnum quid maturè transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Verùm vtrorumque verborum ratio sub hac significātia proxima est veritati, vt sit sæpe animi properare studiosè ad res aliquas contendentis: Festinare, corpore necessitatibus obsequendi.

FESTVCA, virga Prætoria, qua quis fiebat liber: aliàs vindicta dicebatur. Vide Plutarch. in lib. de iis qui sero puniuntur à deo.

φεύγων, in l. propetandum. C. de ind. & aliis plurimis constitutionibus, significat eum, à quo petitur, G. Budæo interprete, apud Anto. Aug. lib. 2. Emend. c. 1. Sic pars fugiens, pro reo.

FEVDVM vocabulum est Gotthicum & Langobardicū: deductum fortasse ab illa notatione Germanicæ vocis FEED, quo bellum significant: vnde in Constitutionibus Caroli magni Fœdosus dicitur qui hostis est publicus. Prædia igitur bello occupata, quæ victor ea lege colenda & fruenda militibus suis tradebat, vt eū perpetuò dominum agnoscerent, séque illius homines, hoc est quasi clientes profiterentur, Feuda dicebantur. Qui vero accipiebat, Vassus & Vassallus (quasi dicas Famulus) appellabatur. quanquam qui latinissare voluerunt, nomine paullo honestiore quàm famuli aut serui, homines appellarunt. Vnde illa solemnis in feudis accipiendis formula, VT FIDAS & hominium præstetur: quod etiam postea barbarius, Homagium dictum est. Ac feuda quidem ab initio, quasi precariò tantum dabantur, vt ea dominus quoties ei cōmodum esset repeteret: postea verò institutum est, vt etiam in perpetuum tempus, sub fidei & hominij conditione traderētur. Annotat Hotom. Obser. lib. 2. feudorum originem ad Pop. Rom. mores referri non debere, tum Feudum à fide non deduci, vt voluerūt quidam, his Gerardi verbis adducti: Antiquissimo tempore sic erat in dominorum potestate connexum, vt quando vellent possent auferre: postea verò eò ventum est, vt per annum tantum firmitatem haberent. deindé statutum est vt vsque ad vitam, &c. Nec enim verbum illud Antiquissimum ad ea tempora est referendum, cum nihil sit absurdi antiquissima tempora numerare illa, quibus primū Gotthi Italiam occuparunt, prout ea sunt quibus Gerardus & Obertus scripsere. Franciscus Connanus tamē & à fide deductum vult, quam hi qui vassalli appellantur, hoc est quasi coloni, ei à quo prædium accipiunt, danctum ab antiquis Gallis deductam hanc consuetudinem existimat, de quibus Cæsar lib. 3. scribens dicit, eos qui opibus valerent, multos habuisse deuotos, quos secum in bellum ducerent, Soldurios sua lingua nuncupatos: quorum hæc erat conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruerētur, quorū se amicitiæ dedidissent. Quod siquid his per vim accidisset, aut eūdem casum ferrent ipsi, aut mortem sibi consciscerent. Gregorius verò Haloander in Nouellarum præfatione admonet Feudorum consuetudines à veteribus appellatas fuisse Iura militiarum, quæ Iustinianus στρατείας vocat. Feudum ergo genus est clientelæ, quo vel dignitas, vel vectigal, vel prædium aliquod ea lege alicui datur, vt & ipse, & ipsius posteri atque hæredes beneficij auctorem perpetuò agnoscant, & quasi pro patronō colant: eiúsque caput, existimationem & fortunas tueantur. Illius enim caussa & origo hæc fuit, vt victores cum gratiam suis ducibus, præfectis ac militibus pro opera in bellis ac prœliis egregiè nauata referrēt, honoribus & fortunis Italorum in illos transferendis tum etiam certos sibi deuinctos, & tanquam deuotos clientes haberent, quorum opera bello partam regionem in posterum, si opus esset, tueri possent: quos sua lingua modò Valuasores, modo Vassallos appellarūt. Vnde tres Feudorum gradus facti sunt, summus, medius, infimus, regalis scilicet, nobilis, & ignobilis, quos paulo post exponemus vna cum aliis aliquot feudi gradibus. Angli verò, vt refertur ab Hotom. ex Anglica historia de iure Anglicano, Feudum aliud appellāt Simplex, aliud Talicum. Simplex quidem, id est legitimum vel purū, vt nihil illis sit Feudum simplex, quàm hæreditas pura & legitima. Hinc Feudatarius simplex, qui prædia perpetuario iure possidet. Talicum verò, cum prædia donata sunt alicui viro & ipsius hæredibus ab ipso nascituris. At Feudū quotuplex sit, Iurisperiti feudistæ inconstanter tractant. Nam ex singulis qualitatibus sicubi paulò maiores aut minores videātur, proprias statim diuisiones constituunt: quasi verò circunstantiæ faciant nouam speciem, contra leg. fin. D. de fund. instruct. & sic pergunt, adeò vt arborem faciāt, non minus ridiculè, quàm si ex singulis pactionibus nouas contractuum species reducas in arborē. Nos aliquot ad vsum fori delineabimus feudorum diuisiones.

Feudum, aut propriè, aut impropriè censetur. Feudum propriè est, quod simpliciter, purè, directò conceditur, nulla temporis aut seruitiorum determinatione. §. pen. & vlt. Quid sit inuestitura. Et de cōces. recti feud. Item c. j. quibus mod. feud. constitu. potest: Feudū impropriè censetur, quod conditionibus, vel obsequiis nominatim definitis est alligatum. c. j. De not. feud. & §. fi. De capita. qui curi. vendi.

Feudum aliud est regale, aliud non regale. Feudum regale est, quod ab Imperatore, vel à Rege conceditur, habēs præter simplicem iurisdictionem, dignitatis titulum, vt Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & cætera id genus honoris beneficia. c. j. quis dicat. dux. Feudum non Regale, quod nihil dignitatis vel eminentiæ adfert, siue à Principe ipso, siue ab inferioribus (vt communiter) concedatur. capite vnic. qui feudar. possunt.

Feudum, aut nobile est, aut ignobile. Feudum nobile censetur, quod accipientis personam nobilitat, vel si prius fuit, nobilem ostendit. Vt cùm ab Imperatore, vel rege cōceditur. c. j. quis dicat. dux. Feudum ignobile est, quod à plebe vel priuatis personis dari solet: nonnulli Burgense vocant. Item, concessum à minoribus, & minimis valuasoribus, hoc est, plebeis, quasi ad valuas stantibus: vt interim cognoscas vmbram istius vocis. c. j. de his qui feud. dar. pos.

Feudum, aut Ecclesiasticum est, aut seculare. Feudum Ecclesiasticum dicitur, quod vel Ecclesia dat alij, vel ipsa accipit ab alio: vel quod clerico cōceditur. c. j. de cler. qui inuest. accep. c. j. de his qui feud. dar. pos. & §. fin. de capi. Conradi. Feudum seculare, quod à principe, vel ab alio quouis ciuili homine accipitur. c. j. §. Marchio. de his qui feud. da pos.

Feudum, vel reale est, vel personale. Feudum reale ad hæredes regulariter est trāsitorium, tam respectu domini, quàm beneficiarij, vt in c. j. §. cùm verò Conradus. de iis qui feu. dar. poss. c. j. de duobus fratri. à capita. inuestit. & c. j. §. fi. quibus mo. feud. amitt. Nam quilibet censetur suis hæredibus prospicere. l. pactum. D. de probat. Feudum personale æstimatur bifariam: vno modo, quia non porrigitur ad hæredes accipientis, quanquam dantis successores teneantur: vt est feu-

dum Guardiæ, quod arcis tuendæ, aut territorij custodiendi gratia concessum fuerit, sicut initiò haud dubiè feuda concedi solebant. Est enim Italica vox *Guarda la gamba*. Item tale est feudum habitationis. c. feud. habita. de c. Conra. c. vnic. de feud. guar. Altero modo censetur feudum personale, quod neque ad dantis, neque ad accipientis hæredes porrigitur, vt soldata. c. j. quis dicat. dux.

Feudum plerunque est masculinum, quod ad masculos tantùm pertinet. Quandoque tamē fœmininum est ex pacto. §. filia. de successio. feud. & §. hoc quoque. de iis qui feud. dar. poss. c. j. de feud. fœm. §. quin etiam Episc. vel Abbat.

Feudum aut est antiquum, aut paternum, aut nouum. Feudū antiquum est, quod maiores adgnationis alicuius supra quartum gradum habuerunt. Paternum, quod parentes vsque ad quartum gradum tenuerunt: veluti, auus, proauus, abauus, atauus. Nouum verò, quod cœpit in persona beneficiarij, nec peruenit ad eum ex successione. c. j. de successio. feud. c. j. de success. fratr. & grad. succeden. in feud. c. j. de natu. success. feud. c. j. §. nouam. Quot testes sint necessa. & c. j. de fratr. de nou. benefici. inuesti. Est præterea feudum maternū, quod à fœmina cognationis capite descendit, vt in tit. de benef. fœm.

Feudum aliàs diuidi potest, vt regulariter aliàs diuidi non potest. Feudi quod diuisioné non admittit (nam sic simul etiam intelligemus exempla reliquorum beneficiorum, quæ diuidi possunt) exempla sunt: Regnum, Marchia, Ducatus, Comitatus, & cætera, quæ dignitatem habent. c. j. §. omnes. Si de feud. defunct. controu. fue. int. domi. & adgnat. Vasal. Constit. Imperia. §. præterea ducatus. De prohibit. feud. alienat. per Frider. Bar. in l. inter tutores. D. de administr. tut. l. & ideo; D. de cond. furt. Panorm. in c. prudentiam. de offi. deleg.

Feuda domino aperta, item bona mobilia in feudis apertis, quæ non debebantur hæredibus, quoniam dominus olim semper recipiebat. Cuius iuris sunt iam nunc vestigia in plerisque locis. Feudum quod domino aperietur, & sic in diem mortis eius, qui nunc habet, fuerit alij cōcessum, vt post mortē possessor. is habeat.

Feudum Episcopale, quod Cæsar concedit Ecclesiasticis principibus.

Feudum emptum. In feudo empto filia non succedit, præsertim extantibus adgnatis, secundum communé doctorum sententiam; vt probat Andreas de Isernia. c. vnic. §. hoc autem. qui feud. dar. poss. Nisi sit nominatim actū. c. vnic. §. filia. de successio. feud. & c. j. de gradibus succes. in feud. Francis. Curtius consi. 49. incipié. Recolendæ memoriæ. Quod sequitur Albertus Brunus. consi. 16. incipi. Omnipotentis Dei. &c. Et quanquam in hoc sunt opiniones variæ, tamen nemo dissentit, quin feudum emptum vt omnia præstentur quæ præstari solebant, pro eodem feudo nondum empto, sicut in præsenti casu, non transeat in fœmineam successionem. Quia ibi inuestitura preponderat emptioni, & semper est attendenda, vt est tactus Bald. in præfatio. feudor. Vbicunque enim fit mentio, feudorum simpliciter, vel hæreditatis ibi intelligitur feudum rectum & verum, hoc est, masculinum, cuius fœminæ non sint capaces. Quinimò in feudis hæreditariis, hoc est concessis alicui, & hæredibus suis, non succedunt fœminæ, vt Bald. & alij notāt in c. vnic. in princ. An adgnat. vel filij defunct. Bart. in l. vt iusiurādu. §. si liberi. D. de oper. liberto. Sicut enim nulla ordinatio testamenti valet in beneficiis militaribus, seu feudis, vt est textus in c. vnic. in princ. de successio. feud. & in c. j. in princ. de prohibit. feud. alien. per Frideric. c. j. §. donare. Qualit. olim feud. poter. alienar. Et vtrobique Bal. etiā consensu domini Alexand. consi. 15. libr. 5. incipi. Visis narratis in themate. Ita dominus feudi nō potest confirmare feudum in filiam, præiudicio adgnatorum nō cōsentientium, iuxta text. in c. j. de aliena. feud. patern. c. j. §. hoc quoque. de successio. feud. & Bald. secundum Aluarottum vtrobique notat, quòd dominus nullam gratiam possit facere fœminis de successione, per quā adgnati excludantur. Adeò quòd Imperator non vult habere potestatem infringendi iuris beneficiarij. Adducunt interpretes secundum Bald. duas potissimùm rationes. Altera, quoniam bonæ & naturales consuetudines, quales sunt beneficiariæ, ligant Principem, c. vnic. in fi. qui feud. dar. poss. & ibi gl. l. fi. C. si cont. ius vel vtili. publ. Altera, quia feudum est contractus nominatus, auctore Bart. in l. iuris gentium. §. quinimò. D. de pact. Ang. Nouel. vt spōsali. largi. in princ. Sed contractus non vult Princeps in sua potestate esse. l. fin. D. de constit. Princip. l. fi. C. si contra ius vel vtil. public. c. quæ in Ecclesiarum. de constitutio. Ergo Princeps nec feudi consuetudines vult posse infringere.

Feudum conditionale, quomodo sub pacto aliquo conceditur. c. j. §. si. de inuestit. feud. in vsib. feud.

FORMVLÆ.

FEVDVM dare, concedere feudum vasallo, nostri nunc dicunt. Romani, Dare mancipio fundum, in fidem suā accipere clientem.

Feudū auferre, Aperiri feudū, Nostri. Romani, Iniicere manus prædio clientelario.

Feudum accipere, inuestiri de feudo, Nostri. Romani, Mancipio accipere, Fidem patroni sequi, in fidem se conferre.

Feudum vendere, Nostri. Romani, Obsequium vel clientelàm exuere, alienato prædio.

Feudum paternum, Feudum antiquum, Nostri. Romani, Ius gentilitium, quasi ad gentiles adgnatósque transiens. Cicero in Verrem actio. 5. Itaque nunc, ait, Siculorū Marcelli non sunt patroni? Verres in eorū locum substitus est. Quam in te tantam virtutem aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ abducere; & auferre à certissimis antiquissimisque patronis?

Feudum improprium, & feudum temporale vocant nostri, quod ad annum vel quinquennium conceditur. Romani, precarium clientelare dixerunt.

Feudum à Gallis *Fief* dicitur: & is, qui feudum concessit vocatur *le Seigneur Feodal*. Est & in Gallia aliud feudi genus quod vocant *rierefief*, quale est, quod à feudatario alicui conceditur aut emitur.

FEVDATARIVS, qui feudum à Patrono sibi commissum accepit, Latina consuetudine, vt Beneficiarius, libr. Feud. 4. tit. 2. §. 3. Feudatarius Parium laudatione damnum resarciat. Aliàs Feudalis dicitur, & Vasallus.

FIBVLAM impono, dixit Seneca in moralibus, vt citat Lactantius lib. 1. ca. 6. de salacissimo Ioue loquens, pro eo quod est coërcere & reprimere: atque id ex lege Pappia Poppæa; qua scilicet minor annis sexaginta sexagenario nubere non poterat, vt hoc pacto Senatores docerentur continenter viuere. Huius contrarium est Laxare fibulam, id est ansam ministrare, aut fenestram aperire. Tertullian. de Corona militis: Vt etiam volūtariis delictis fibulam laxet. Natum autem videtur verumque à fibula cinguli qua vestis adstringitur si fluxior sit; aut remittitur si fuerit adstrictior. Nisi etiam ad fibulæ adstrigmentum mauis referre, qua adolescentulorum prurientium genitalia traiiciebant tum valetudinis, tum conseruandæ vocis gratia: quod infibulare vocabant: cuius rationem describit Corn. Cels. lib. 7. de qua Martialis lib. 7.

Menophili penem tam grandis fibula uestit. & lib.14.
Dic mihi simpliciter Comœdis & Citharœdis
Fibula quid præstat? ut carius futuant.

Fictus apud Bald.tit.de pact.Constant.verb.persoluere. Barbaro vocabulo pro emphyteutica pensione, mercedéque meliorationis accipitur: videtúrque Alciato Latinè dici posse, Colonarium.

Fictum, fragile.c.charitas.de pœnit.distinct.3.

Fictio, est legis aduersus veritatem in re possibili ex iusta caussa dispositio: etenim constat nũquam extendi fictionem ad ea quæ impossibilia sint, gl.l.talis.de leg.j.§.minorem.Instit.de adopt.siue de iure, siue de facto id fieri nequeat.imitatur enim fictio naturam, nec facilè lex fictionẽ aduersus fictionem inducit.l.3.§.è contrario.D.de acqui.possess.Hæc ex primo.c.libr.6.Parergon Alciati.Bart.verò in l.si is qui pro emptore.versi.quæro ergo.D.de vsucap.sic fictionẽ definit, Est in re certum, eius quod est possibile contra veritatem pro veritate à iure facta adsumptio. Est autem magna differentia inter fictionem & præsumptionẽ. Quia fictio iuris tantum operatur, quantum veritas; vnde nunquam ei dicitur esse contraria, siquidem ius facit ens de non ente. Præsumptio autem in dubio stat; tametsi eatenus veritatis habetur comes, quatenus in contrarium nulla adparet probatio. Vide gl. Bart.& Iasonẽ in l.si is qui pro emptore.D.de vsucap. Itaque fictio ad solam legem pertinet.Nec enim contrahentes fingere possunt, nisi lege permittente: vt in Aquiliana stipulatione, & quibusdam aliis item casibus, in quibus lex stipulationem fingit, vel hypothecã. Estque iure ciuili inuenta.Sic Iurisconsultus in l.a.pro socio: Dominium societate omnium bonorum acquiri, sine traditione, per quandam fictionem affirmat: cùm textus dicat, creditur.Non autem ob aliud inducitur, nisi vt suppleat id, in quo desideratur facti veritas, ad hoc vt ex ea veri producantur iuris effectus: vt declarat Bar.in l.si is qui pro emptore. D.de vsuc.Imitatur autem fictio legis, naturam ipsam.l.adoptio.D.de adopt.Vnde sicut naturaliter quis filium ad tempus habere non potest, nec sub conditione; ita nec emancipare eum, nec adoptare in diem vel sub conditione licet.l.si tibi.eod.tit. Fictio autem priuata in perniciem alterius, nihil distat à fraudulenta simulatione. Vlpian.in l.cum hi.§.si cùm lis.D.de transact. Fingi enim, inquit, lites poterunt, vt transactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem. Fictio habet locum in omnibus prædicamentis, vt refert Albericus in Dictionario in hac ipsa dictione, qui dicit etiã pro compositione accipi.

Fictio de iis qui apud hostes sunt duplex est; altera Postliminij, altera legis Corneliæ. Postliminij fictioni locus est, cum captus ab hostibus in ciuitatem reuertitur, tum enim nunquam à ciuitate abfuisse fingitur.l.retro.l.in bello.§.j.& l.bona.D.de captiuis.§.4.Instit. Quib.mod.ius pat. Corneliæ autem fictionis locus est, cum captiuus apud hostes moritur, vt in ciuitate decessisse fingatur.vide l.lege Cornelia.D.de testam.l.lex Cornelia.D.de vulg.subst.

de Fictione cannonis, ponit Archidiaconus.c.ferrum.50.distinctione.

Fictilia, vasa ex terra facta.l.3.§.vitrea.D.de supellect.legat. Et Fictilis suppellex.l.7.D.eod.

Fides propriè diffinitur, vt sit dictorum, conuentorúmve constantia, & veritas: dicta, quòd fiat quod dictum est, vt Cicero tradidit.Et in lib.de Repub.vt citat Nonius: Fides nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur.Hinc Vlp.in l.ex empto.11.D.de act.empt.Nihil magis, inquit, bonæ fidei congruit, quam id præstari, quod inter contrahentes actum est.Ergo.

Fides bona est, cum id quod dictum ac promissum est, bene ac rectè fit.l.cum venderem.D.locat.vnde illud Augusti apud Sueton.qui populo promissum congiarium reposcenti, Bonæ fidei se esse respondit. Vnde fidem appellarunt veteres Christiani, quòd ea, quæ de Christo commentariis Euangelistarum prodita erãt, verissima ducerẽt.Inde Rub.de sum.Trin.& fid.cath. Fides etiam quandoque accipitur pro fidei sacramento, quandoque pro habitu mentis.c.nihil.de consecra.distinctio.4. Fides, tuitionem etiam, auxilium, tutelam significat: vnde in fide alicuius esse dicebãt olim, quod nunc vocant feudum ab aliquo tenere.

quod non est ex Fide, peccatum est, apud Apostolum, & in c.omnes.§.illud.28.q.j.& c.fin.de præsc.in antiq. ita accipias, quicquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.

Fides quandoque sumitur pro promissione. Fides syncera quid, vide gl.c.2.de elect. Fides testium ex quibus colligatur, Iurisconsl.docet.l.a.D.de testib.

FORMVLÆ.

Fidem suam adstringere, est vinculũ obligationis suscipere.l.procurator, qui pro.D.de euict. Fidem bonam præstare, est sine dolo, & fraude versari, l.3.D.pro socio.

Fides pro cautione.in l.sacris.C.de prox.sacr.scrin.lib.12. Sic dicimus, fide alicuius sumere, id est, non sua, sed aliena cautione. Hinc etiam dixit Cicer.fide alterius pecuniam sumere, id est dato fideiussore. Fide sua iubere, id est, sponsorem se constituere, & periculum in se recipere.Paul.Si filiusfamilias ita stipulatus fuerit: Quantam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? Vlpianus.l.vbi autem.de verb.oblig.

Fides in tit.de summa Trini.& fid.cathol.c.& in Decreta. est (vt definit Paulus Apost.c.11.epist.ad Hebræos) ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, καὶ ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Fides publica, in l.24.§.in bonis.D.de reb.auct.iudic.possid.Credit à Gallis appellatur. Cic.pro leg.Mani. Hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, &c.& alibi, Scimus Romæ, solutione impedita, fidem concidisse.

Fides tacita, clàm & tacitè in fraudem legis, fiscíve accommodata.l.13.§.cum ante.D.de iur.fisci.l.15.§.pen.D.ad municip.Vlpia.Epito.tit.25. Et dicitur.

Fides accommodari, & interponi.l.43.§.vlt.D.de vulg.l.10.D.de iis quæ vt indig.& cõmodari.l.pen.D.si quid in fraud.patr.

Fides emptori haberi dicitur etiam sine satisfactione.§.vendita.Instit.de rerum diuisione.l.19.D.de contrah.emptione.

Fide dominica agros colunt, qui non pensiones certa quãtitate, neque mercede, sed arbitrio domini rationes reddituri colunt, l.18.§.cùm de villico.l.20.§.j.D.de instr.instrumentóque leg.

Fideles interdum generaliter dicuntur, qui in Principis alicuius potestate ac ditione sunt, qui vulgo subiecti appellantur.Greg.Turon.lib.10.c.3. Nos, piissime Rex, subiecti atque fideles vobis gentique vestræ esse desideramus. Interdum verò specialiter dicuntur iidẽ qui Vassalli, qui feudo accepto, in patroni fide & clientela sunt; vicissimque suam ei certi obsequij nomine fidem adstrinxerunt.Cicer.in Orat.pro Sexto Roscio: Quære in cuius fide sint & clientela.Lib.feud.j.tit.14.§.3.Si ergo domino & fideli placuit, vt paciscantur de filia, &c.Et lib.j.tit.4.§.6.Tunc oportebit fidelem incrementi inuestituram probare.

Fidelitas generaliter interdum pro fide & obediẽtia omnium subiectorum. Duplex enim fidelitas est: vna quæ à vassallis, & quasi vassallis: altera quæ à ciuibus præstatur, vt in leg.Frideric.de pace Const.libr.

Feud.2.tit.62. Vassalli nostri à nobis inuestituram recipiant, & fidelitatem faciant, sicuti vassalli: cæteri omnes sicut ciues à 16. annis vsque ad 70. Item apud Raden.lib.2.c.30. Episcopos Italiæ solum sacramentũ fidelitatis sine hominio facere debere domino Imperatori. Hinc iusiurãdum fidelitatis vassaliticæ, quod ab Imperatore Papa Clemens contendit in c. j. de iureiur.in Clement. Fidelitatem dicimus (inquit Obertus) iusiurandum quod vassallus præstat domino, lib.2. tit.3.§.4.& tit.26.§.9. vbi quod hæredes sunt, tot fidelitatem debent: hoc est, tot debent se domino exhibere, vt ei suam fidem & obsequium interposito iureiurando adstringant. Iusiurandum fidelitatis videtur Latinè non incommode dici Execratio posse. Cic. Verr.7. Vbi fides, vbi execrationes, vbi dextræ complexúsque? Vide Vassalitium.

FIDEICOMMISSVM est liberalitas qua verbis precariis, vel alio quocunque indicio precariæ voluntatis, testamento, vel codicillis, vel epistola, vel quo alio genere vltimi iudicij confertur in aliquem. Ideo autem sic appellatur, quia nullo vinculo, sed tantùm pudore eorum, qui rogabantur continebatur: vt Instit. de fideicom. hæred. in princ. Vlpianus autem sic definit.

Fideicommissum est, quod non ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquitur, nec ex rigore iuris Ciuilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis, Epitom. tit.25.

Fideicommissa dicebantur, olim quæ fidei hæredis alteri restituenda demandantur, quæ ab fide duntaxat hæredum licet penderent, vnde & nomen accepere: D. tamen Augustus, Vide Duar. in tit. de pact. ne perfidiæ humanæ locus esset, primus ad necessitatem iuris ea retraxit. Vide in princ. Instit. de fideicommiss. hære. & Theophil. item in princ. tit. de codic. ibid. vbi & ex Lucij Lent. persona fideicõmissa cœpisse refertur. Vide etiam l.j.& 2. commun. de legat. Nec ignorandum, fideicommissa non esse (vt vulgò putant) legatis exæquata. Nam licet Vlpian. l.j. de leg. j. scribat, quòd per omnia exæquata sint legata fideicommissis, non tamẽ è cõuerso dicit, fideicommissa legatis exæquari. Vnde Zasius colligebat, quod & ab Alciato pòst legimus probatum, minimè sequi necessariò, vt vtraque eodẽ iure petantur. Fiunt autem fideicommissa verbis precariis erga grauatum: qualia sunt, rogo, petò, volo, mando, deprecor, cupio, iniungo, desidero, impero. Vnde & nomen illud sumpserunt, quòd in sola fide, pudoréque hæredis consisterent. §. fi. Instit. de singulis rebus per fideicom. relict. Accedit Vlpianus, inquiens: Etiam hoc modo, cupio vt des: credo te daturũ: fideicommissum est, de legat. l.j. l. etiam.

Fideicommissorum alia sunt vniuersalia, hoc est, ad hæreditatem spectantia, quibus totum patrimonium, hæres alij restituere rogatur: veluti, Peto à te vt illi hæreditatem meam restituas. Alia singularia, quæ rerum singularum sunt: veluti, Rogo te hæres, vt Sempronio fundum illum reddas, restituas.

Fideicommissi appellatione & singulare, & vniuersale continetur. l.j. D. ad S C. Treb.

Fideicõmissum generale, vniuersale, & particulare, quid distent, docet Alex. l. grege. D. de leg. j.

Fideicommissaria hæreditas, quam alij restituere hæres rogatus est: & Fideicommissarius is, cui ea hæreditas restituitur, qui Trebellianus fideicommissarius appellatur. l.15. §. j. D. vt leg. seu fideicom. nomi. c. Quo nomine interdum hæres quoque fideicommisso oneratus adpellatur. l.51. D. de iud. vt & Nouel. 107. Et qui de fideicommissis Romæ ius diceret constitutus prætor, Fideicommissarius dicebatur. l.4. ad fi. D. qui & à quib. l.78. §. pen. D. de leg.3. & l.92. D. de condit. & demonst.

Fideicommissaria verba. l.29. D. ad S C. Trebell. quæ & fideicommissi verba dicuntur. l.69. §. fi. D. de leg.2. l.12. §. fi. D. de iniust. rupt. D. de leg.2. & , Precaria, vide infrà Precaria.

FIDEIVBERE, est suo periculo fore id de quo agitur, recipere, quod per stipulationem fit: vel fidem suam pro alio obligare, in fidem suam recipere, quod idem valet. l.27. in fi. D. ad S C. Vellei. l.29. §. legatum. D. de lib. leg. Quod & fide promittere dixit Paulus libr. j. Sent. tit.9.

FIDEIVBERE pro condemnato, nihil aliud est, quàm promittere iudicatum cõdemnationis solui. l. si verò. in princ. D. qui satisda. cog. Nam si non condemnatus, sed absolutus fuerit, & victor litis, nõ est opus aliquid soluere ex cautione iudicatum solui.

Fideiubens ob euictionem rei alienatæ, Auctor secundus tempore Iustiniani appellabatur. Nouell. Vt credito. primùm aggredian. §. neque hoc tantùm. Const.4.

FIDEIVSSOR, est qui fide ac periculo suo suadet, vt id de quo agitur fiat: quoniam eius euentum præstat: vel qui alieno nomine obligatur. l.j. §. verbis. D. de oblig. & actio. Eorum autem, qui pro alio obligantur genera & differentias recenset Accursius in Authen. de fideiussor. Bart. in rub. D. de fideiusso. Mãdatoris autem ratio longe alia est quàm creditoris. Mandator enim conuentus à creditore nullam habet actionem propriam contra debitorem, nisi cædatur. Cædat ergo ei creditor suas actiones, & eas quidem nõ inanes oportet. proinde si non habeat efficaces quas cedat, si non possit à reo petere, non poterit etiam à mandatore. Fideiussor sine cessione propriam actionẽ habet aduersus debitorem mandati, vel negot. gest. nec vsquã legitur cogi creditorem fideiussori cedere actionibus sortis, licet si hypothecarias cedat, id fideiussori inutile futurum non sit. Itaque rectè petet creditor à fideiussore, quamuis à reo petere non possit.

Fideiussor, pro expromissore, quod fortasse alibi nusquã. l. in persona. D. de pact.

Fideiussor, siue intercessor non est conueniendus, nisi priùs debitore principali conuento, Nouel. Vt creditor. primùm aggredian. §. j. Const. 4. Absente tamen debitore, potest primùm fideiussor cõueniri. ib. §. cæterum si fideiuss. Aduersus possessores bonorum debitoris, non est antea agendum hypothecaria, quàm apparuerit, bona debitoris ac fideiussorum non sufficere. ibid. §. enimuerò neque. Cui non potest ex venditione bonorum debitoris satisfieri, quia nemo velit eas emere: ei debent bona in solutum (æstimatione diligenter facta) auctoritate iudicis addici. ibid. §. certè si nemo. Cæterùm lex apud veteres erat, prohibens fideiussorem conueniri priùs, quàm debitor principalis esset conuentus, vt colligitur Nouell. Vt creditores prim. in princ. Eam legem vsus aboleuit, ad tempora vsque Iustin. ib. l. non rectè. C. de fideiuss. & manda. Iustinianus reduxit, adauxitque legem antiquam. ib.

Fideiussor exercitationis litis à fideiussore iudicati actionis separatur. l.8. §. & post litem. D. de fideiuss. Illi sunt qui fideiussores ad litem, & pro lite dati adpellantur. l.41. D. de pet. hæred. l.10. D. iudicat. sol. qui scilicet, vel iudicio sisti, vel rem defendi, & iudicatum solui promittunt.

Fideiussor ob euictionem datus, in l.4. D. de euicti. vulgò auctor secundus. d. l.4.

Fideiussor in omnem caussam accipi dicitur, qui in id omne, quod ex ea obligatione, cui accedit, nasci potest, se obligat. l.56. D. de ædil. edict. l.54. D. loca. l.36. §. pen. D. de fideiuss.

FIDEIVBENDI FORMVLÆ.

Centum, quæ mihi L. Titius debet, eadem mihi dare spõdes? spondeo.

Stichum aut centum fide tua iubes? fide iubeo.
Quantam pecuniam credidero, fide tua iubes? iubeo.
Mille modios tritici fide tua iubes? iubeo.
Si reus 100. aureos, quos mihi debet, non soluerit, fide tua iubes? iubeo. ex tit. D. de fideiussorib.

FIDICVLÆ, in l. j. & 2. C. Th. de quæstionib. tormenti genus ab eo dictum Isidorus lib. 5. Etymolog. ca. 27. tradit, quòd eo rei in eculeo ad fidem inueniendam, & eruendam torquentur.

FIDVCIA, præter vulgatam significationem pro pignore accipitur propriè, quod creditori mancipatur, aut in iure ceditur, ea lege vt soluta ad diem pecunia remancipetur, non soluta, creditori pleno iure committatur, id est lege commissoria: aliàs vero pignoris dominium in creditorem non transfertur, l. cum fortis. §. vlt. D. de pign. act. sicque sumitur apud I. Paulum lib. j. Sent. tit. 9. & lib. 2. tit. 13. & lib. 3. tit. 8. Vnde & Fiduciarius seruus, id est pignori obligatus, apud eundem lib. 2. Sent. tit. 12. & res fiduciaria, quæ loco pignoris apud creditorem, vt pote spe redimendi, deposita fit. & ita non rarò vtitur Paul. tit. de depos. Cicer. pro Flacco: Pecuniam adolescentulo grandi fœnore, fiducia tamē accepta occupasti. Hanc fiduciam commissam tibi tenēs hodie ac possides. Pecuniam (inquit) fœneratitiam à te sumpsit adolescens, ob eámque fundum fiduciarium dedit, id est fiduciaria mancipatione. Hæc Budæus. Inter Fiduciam verò & pignus hoc interfuisse Isidorus libr. 5. Etymolog. cap. 21. significat, quòd pignus, manente apud debitorem dominio nudam possessionem transferret: per Fiduciam verò res aliqua mutuæ pecuniæ gratia vel mancipabatur, vel in iure cedebatur: Cum tamen, vt verbum conueniat, sub ea lege factam fuisse mancipationem necesse sit, vt soluta pecunia redderetur, & restimeretur. eáque ratione pignus à fiducia separatur apud Ciceronem lib. 3. Offi. & aliàs Tertulianus in libro de Idololatr. pignoribus fiduciari dixit.

FIDVCIA item, est redhibendi, aut reuendēdi lex venditioni apposita. Vt in emancipatione, cum interposita reuendendi aut remancipandi fide, pater filium venderet: atque ea re quidem is qui ea conditione emebat, pater dicebatur fiduciarius. Hanc vero legem pater naturalis interponit, vt sibi ex ea filius reuendatur, atque ita à se manumittatur, & per manumissionē vt sibi iura legitimæ successionis acquirantur, auctore Caio lib. j. Instit. Vide Emācipatio. Fiduciam tamen non pactum esse, sed verum principalémque contractum contendit Hoto. tum illud si admittatur, emancipationes non contracta fiducia fieri non posse: quas tamen Iustin. apertè testatur in Institut. fieri posse, §. vlt. de legit. agn. succes.

Fiduciam accipere, apud Cicer. in Topic. Si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Boëtius in 4. comment. Topic. Fiduciam (inquit) accepisse dicitur cuicunque res aliqua ea lege mancipatur, vt mancipanti aliquando remancipet. Veluti si quis dubium tempus timens, amico potentiori fundum mancipet, redditurο cum tempus illud dubium præterierit.

Fiduciam interponere, & fiduciam contrahere differre quidam volunt. Fiducia enim aiunt interponitur, cum semel tantum atque ab vno accipitur, vt in exemplo illo Boëtij: & cum pater filium suum emptori adumbrato vendit, confisus ab eo cōtinuò filium suum manumissum iri: vel cum testator suam hæreditatem alicui ad tempus credit, confisus illam ab eo alteri nominato restitutum iri. At contrahi fiducia dicitur, cum vicissim ac mutuo interponitur: veluti cum post tertiam venditionem adumbrans emptor ita patri suum filium reuendit, vt eum pater continuò manumittat, vt l. 2. §. obiicitur. D. ad Tertulli. Hotom. in Comment. iuris.

FIDVCIARIA hæreditas, id est, fideicommissaria, quæ fidei alicuius cōmittitur, vt eam alteri restituat, apud Vlpia. in l. certi condict. Si cert. pet. & fideicōmissaria possessio quasi fide data accepta, à fiducia tamen dicta.

Fiduciarius hæres propriè dicitur, qui institutus est contemplatione non verè præteriti, sed quodammodo instituti, l. 46. & l. 67. D. ad S.C. Trebel. Et dicitur fiduciarius, tanquam fideicommissarius, de quo testator spem concipit restituendæ hæreditatis post mortem suam. Quia non sui contemplatione instituitur, sed vt alij restituat, l. Seius Saturni. ad Trebel. l. dotem dedit. de colla. bonorum.

Fiduciarius pater, antiquo iure nominabatur, qui præter naturalem patrem alius adhibebatur, qui scilicet emptum filium, patri naturali reuendebat emancipandum. Quibus id fiebat solennitatibus, antiquitatis studiosus (nam illæ sublatæ nunc sunt) petere potest ex primo Gaij Instit. lib.

Fiduciaria tutela, fiducia tutel. Fiduciarij tutores, appellantur fratres, aut alij quib. post mortem parentis singulari fide defertur auctoritate iuris, fratrum & sororum in pupillari ætate administratio atque tuitio. Instit. de fiduciaria tutela, in princ. & vide l. 4. D. de legit. tuto. & Vlpianum tit. 11. in Epitome.

Fiduciaria opera dicitur esse legati Imper. apud Cæsar. lib. 2. de bello ciuili: quia eius fidei absente Imperatore prouinciæ administratio committitur.

FIARI, id est, esse & manere, l. si rem. D. de acquir. poss. & alibi sæpissimè. Quandoque significat eligi, in Auth. de adopt. in princ. Interdum morari, §. sancimus. in Auth. de lenonib. Aliquando colligi, l. partis. D. de præscrip. verb. signif. Fieri dicitur extra iudicium agere in iudicio, l. j. §. quibus. D. quod cuiusque vniuers. fieri quid per aliquem qui dicatur, l. quod te. D. si certum pet. l. si cum dies. D. de arbit. Fieri in continenti dicitur, quando quid fit vno contextu, non diuertendo ad extraneos actus, contrariúmve actum interponendo. Vide cap quia propter. extrà, de elect. & hoc iudicis arbitrio committi potest. glo. in cap. an sit. de appel. & l. continuus. D. de verb. obligat. Fieri non videtur, quod iure non fit, l. 3. §. si liber homo. D. de condi. caus. data.

FIGLINA & Figulina, figuli officina, l. 6. D. de serui. rust.

FIGLINVM opus, arte figuli perfectum, l. 19. D. de seruitut. vrba. præd.

FIGVRA, pro specie, & forma accipitur, l. j. D. de obliga. & actio. l. 69. D. de hæred. instit. l. 31. D. de mor. cau. do. l. 30. §. tametsi. D. ad leg. Falcid. & Instit. de leg. in prin. Aliter planè Figura verborum, l. 116. D. de verb. sign. & figura literarum, l. 38. D. de obliga. & action. & Figuratio, l. 124. D. de verb. signific. quæ verba per se patent.

FILII appellatione omnes liberos intelligimus, ait Paul. in l. 84. D. de verb. signif. nec ex proprietate sermonis, nepos continetur, l. 6. D. de testa. tutel. §. fin. Instit. qui testa. tut. dar. sed ex interpretatione. qua de re Bartol. & Baldus in l. Gallus. §. instituens. D. de liberis & posthumis. præconio Salomonij vtiliter disserunt. Attingit item aliquot locis Alciatus in elegantissi. Comment. suis. de verb. sign. Et Zasius in tractatu substitutionum indicat, consuesse ætatem nostram, cùm nominat filios, vel liberos, addere nepotes, ad tollēdas cauillationes. Benigna tamen interpretatione, & cùm voluntas aliud suadet, filiorum appellatione, & nepotes continētur, l. 84. l. 201. & l. 220. D. de verbo. sign. l. 59. D. de ritu nupt. l. 4. §. concubinæ. D. de leg. 3. Filiorum autem nomine, etiam filiæ continentur. l. 16. D. de testa. tut. l. 122. D. de verb. sign. Sed non è contrario. veniúntque propriè primi gradus. text. est in l.

quod si nepotes.in fin.de testam.tut. discrimen inter filios & liberos secundum communem vsum & intellectum in idiotam & laicum illiteratum & indoctum venire & cadere non potest. Quod glossæ dictum in d.l.quòd si nepotes Bart.ibidem agnoscit, & in l.liberorum.circa fi.D.de verbó.signific.Tametsi in ordinationib.in quibus mens,& voluntas ordinatoris euidenter & manifestè deprehendi,aut declarari non potest,filiorum appellatione veniant etiam nepotes; vt sentit Bart.in d.l.liberorum. & expressius Alexander in Addit.ad Bart.in l.Lucius Titius, qui fratrem habebat testamento.de hæred.institut. Filiorum tamen nomen in posthumos, posthumásque cadit,l.16. D.de testa.tut,l.15.& l.17.de leg,1.l.164. D.de verb.sign, Filius autem is definitur,qui ex viro & vxore nascitur, l.filium.D.de iis qui sunt sui,vel alie.iut.

Filium cùm dicimus, non conditionem eius ostendimus, qui in alterius sit potestate,vt cùm filiumfamiliâs dicimus,sed alicuius filium esse significamus, A.August.ad l.j.D.de excus.tut.ad finem.

Filij ideò liberi dicti sunt,vt parentes meminerint, se illis non perpetuò imperaturos. Itaque cùm pater filiam natam 25.annos negligit dare nuptui, absque graui caussa,potest ipsa liberè,hoc est, sine consensu paterno,matrimonium cõtrahere: & oportet nihilominus patrem suppeditare pro facultatibus dotem. Authen. Sed si post.C.de inoffi.testa.

Filiorum hæ sunt differentiæ, iusti, legitimi, naturales, adoptiui.

Filij naturales secundum Azonem in Som. C.eodem titul, sunt multiplices. Aliqui sunt naturales & legitimi, vt qui nascuntur per legitimum torum. Alij sunt legitimi tantùm,vt adoptiui.Alij naturales tantùm, vt nati ex concubina vnica, & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales,neque legitimi,vt qui ex illicito, & damnato coitu nati sunt. De his omnibus est gloss.Institut.de adopt.in princip. & gloss. in cap.per venerabilem. qui fil.sint legi. Et quot modis naturales de soluto cum soluta efficiantur legitimi, patet in c.tanta.qui fil.sint legi. Vbi etiam dicitur, quòd filij vulgò nati vel concepti sunt, qui non habent patrem determinatum. Sed(vt Azo dicit) hæc distinctio secundum iura ciuilia Imperatorum datur, & non secundum iura naturalia: quia fortè secundum theologos non est vsquequaque verum, secundum quos matrimonia,seu indiuidua maris & fœminæ coniunctio, est de lege naturæ,quia secundum Aristotel. & Philosophos 1.Politicorum, Naturalis videtur coniunctio vnius ad vnam,& vagus concubitus contra naturam,

Filius regis potest dici Rex viuẽte patre.argumen.§ cùm quidam Cælius, l.cùm verò is. D.de fideicommiss.libertat.adiuncto textu in l.in suis.& ibid.Bald. D.de liber.& posthum.

Filium spurium,rescripto Principis legitimum effectum, verè legitimum censuerunt Socinus, Decius, Curtiúsque, vt attestatur Alciatus. Nam & aliquem mihi ait, iustum filium censeri, agnatis verò meis non censeri, haudquaquam naturæ repugnat: cùm satis sit mibi integrè censeri filium, nihilq; obstar, respectu aliorum, qui non consenserunt, fictionem legis nihil operari; huiusmodi enim varietas magis aliorum personas, quàm ipsius filij respicit, l.in stipulationibus. §.j.de verb.oblig. Filij spurij ex ingenua muliere nati vtique sunt ingenui, l.3.in fi. C.solu.matri. Filij spurij, vel sacerdotum, possunt tantùm de bonis parentum accipere, quantum eis sufficit ad alimenta iure naturali debita: etiam iure Canonico,ca.cùm haberet.De eo qui duxit in vxorem, quam poll.per adult. Et ibi tractatur. Angelus in l.fi.§.si à socero. D.quæ in fraud. creditor.& l.ignoti.C.eod.tit.Bald.in Authen.ex complexu. C.de incest.nupt. Vide consi. Bartol.119.incip. Dominus Dominicus. Et consil.194.incip. Cechus de Spoleto.

FILIIFAMILIAS filiæque familias dicuntur,qui quæve ex iusto matrimonio procreati sunt, & in patris potestate sunt,l.4.D.de iis qui sunt sui, vel alie. Alij enim s.p. id est sine patre, vel Spurij dicuntur, & in eum locum adoptantur.

Filium Senatoris accipere debemus,non tantum eum qui naturalis est, verum adoptiuum quoque. neque intererit à quo vel qualiter adoptatus fuerit, an in senatoria dignitate cõstitutus eum susceperit, an ante dignitatem senatoriam,l.5.& l.6.D.de senator.

FILIASTER, Filiastra, est filius vel filia ex alio coniuge genitus vel genita, non ex eo, quem modò habet mulier,30.quæst.j.si quis filiastrum.

FILIATIO, vt per doctores in l.3.D.de condit.& demonstra. per communem nominationem parentum, & quòd natus est in domo mariti commorantis vxori,l.filium.D.de iis qui sunt sui.c.Michaël. de fil.presb.

FINIS tam masculino genere, quàm fœminino dicitur: Aliàs itẽ fini,aliàs fine.Nouel.de testib. §.si verò ignoti.Constit.90. Vt hac saltem fini (ait Iustinianus) nihil de veritate occultent. Sæpe vero finem accipiunt Iurisconss.pro modo, vt est à F.Duareno lib.j.disputat. Anniuers.obseruatum. Vide locum.ca.12. Itaque Fini, pro vsque ad finem: ad finem verò, pro ad modum & quantitatem significat,l.19. D.de compens.l.j. §.pacto. D.de vsur,l.5.D.de colla.dot.l.19.D.ad leg. Falc.l.25. D. de adi.leg.l.4.§.fin.D.de naut.fœn.l.4.l.42.§.j. D.solut. matrimo.l.17.de castrens.pecul.l.26.D.quando dies lega.ced.Sic & in l.66.in fin.D.de euict.l.33.§.si inter.D. de donatio.inter virum.

Finis pro definitione quandoque accipitur, eóque redditur verbum Græcum ὅρος, Sic in l.223.D.de verbo.signific, Prætereà Fines appellant Iurisconss. quos Dialectici terminos,l.124.D.de verbo.signifi.

Fines agrorum termini,& limites appellantur, l.16. §.j.D. de vsu & hab.l.18.§.pen.& fin.D.de acquir.possess.l.2.§. cum Stichum. D.pro empto.l.21. D.quæ in fraud.credit.Sic apud Terentium in Heautontimorum,

Vicini nostri hic ambigunt de finibus.

Eadem est & huius verbi vis in finium regundorum actione, qua inter eos agitur qui confines agros habent,§.quædam.Institu.de actio.Isidorus lib.5.Etymolog.c.25.Regi enim Boëtio interprete in Topic. fines dicuntur, quoties vnusquisque ager propriis finibus terminatur.Ergo Actio,

FINIVM REGVNDORVM, id est, discriminãdorum, seu statuendorum.Regere enim antiqua, & decemuirali significatione, est suis finibus terminatum habere. Ad agros enim pertinet,non ad ædificia vrbana, iuxta §.fi.l.4. D.fin.regund. Nec inconcinnè dicitur finalis quæstio,in l,11.D.fin.regund.In finalibus quæstionibus, vetera monumenta, census auctoritas sequenda est. vide Ferra.in §.si finium regund.Instit.de offic.iud.

FINITOR, qui fines determinat: sic vtitur Plautus in Prologo Pœnuli.

FINITIMVS, vicinus,c.per tuas.de senten.excom,

FIRMVM, & ratum differunt: Firmum de facto, ratum de iure. Bart.in l.id quod pauperibus.iuncta glos, C.de episcopis & clericis.

FISCI, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt vtensilia ad maioris summæ pecunias capiendas: vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, vt pro censu priuato loculos & arcam & sacellos dicimus, sic pro publico thesauro ærarij, dicitur Fiscus. Hæc Asconius: quæ Cicer, hic locus ex Verrina 5.confirmat: Quatuor H-S.quos mihi Senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in cistam trãsferam ex fisco. Item tradunt Fest

dunt Festus lib.15. & Isidor.libr. Etymo.vlt.cap.9. Propriè autem.

Fiscus, dicitur Principis, vt ærarium populi. Plin. in Panegyr. At fortasse non eadem seueritate fiscum qua ærarium cohibes? imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Vlpian.l.2.§.2.D. ne quid in loc.publ. Hoc interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio nō pertinet. Res enim Fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Posterioribus autem temporibus Ærarium principis dictum est propriè pro priuatis rebus Augusti, vel Augustæ: Fiscus autem generaliter pro sacris thesauris, vt in l.2. & l.3.C.de quadrienn.præsc. Fiscus autem his verbis à Græcis definitur: φίσκος κέκληται ἐν ᾧ τὰ τῆς δημοσιεύσεως χρήματα. μετὰ ταῦτα δὲ ταμεῖον γέγονε κόσμος, ἐν ᾧ παραφυλάττεται τὰ φισκάλια χρήματα, καὶ ἐγένετο ταμιακὰ, ἵνα τὸ παλαιὸν ὄντα τῆς δήμου μόνον χρήσιμα ἐν τῇ τῆς βασιλείας ἴσια. Continetur etiam fisci appellatione arca præfectoria, l.6. C.de exact.trib. Eodem nomine & pleraque alia significantur, veluti princeps, procurator fiscalis, officium fiscale, statio fiscalis. Differentia est autem inter fiscum & rempub. sicut inter speciem & genus. Fiscus enim est bursa solùm de cōmodo pecuniario: sed respublica pecunias, honores, præmia, alia considerat. not.in l.mancipia.C.de ser.fugi.& colligitur ex rub.C.ne fiscus, vel respub.patroci. Alberic.in l.respublica.C.ex quib.caus.maio.

Fisci etiam nomine Ecclesiam intelligi notat Innocent. in c.cùm pro causa.de sentent.excommu. vnde & ipsa fiscum habet, ca.quia diuersitatem.de conces.præben. & ibi glos.

Fisci etiam dicuntur, fiscellæ iunceæ quibus olea premitur, l.19.§.j.D.locati.

Fiscales res, quæ fisci patrimonio sunt quasi propriæ, & priuatæ principis esse dicūtur, l.2.§.hoc interdictum.D.ne quid in loc.pub. His autem tuendis constituebantur procuratores, qui & fisci procuratores & aduocati fisci dicebantur, in variis iuris Ciuilis articulis. Quæ nomina passim Gallia nostra retinuit, *Aduocat, et procureur fiscal.* de Procuratore fisci accipienda est Antonini Imp.constitutio l.j.C.de fisca.vsur.

Fistulæ, tubuli, vel canales, per quos aqua ducitur, l.47.& l.49. D.de contrahend.emptio.l.38.§.fin.D.de act. empt.l.17.D.de ser.vrb. Dictas autem inde scribis Isidorus lib.19.cap.10. quòd aquas emitterent, ἀπὸ τοῦ στέλλειν, quod mittere est: additq; earum formas pro magnitudine aquæ, & capacitæ fieri, per quas aquæ modulis certis diuiduntur. Fistularum differentias constituit Frontinus libr.j. de Aquæductibus. Fistulæ interdum fictiles, vt plurimum verò plumbeę fiebant, l.15. D.de seruit.rustic.l.6.de aqu.duc.lib.11.C. Vitruui. lib.8.c.7. Pallad.lib.9.c.11. Collocabantur in riuis, l.3.§.fi.D.de aqua quotid.l.3.§.si quis nouum. D.de riuis. Et salientibus aquis iungebantur, l.15.D.de act.empt. Vel castellis, l.78.D.de contrahen.empt.l.17.§.epitonia. de act.empti.

Flagellare annonam, l.6. D.de extraord. criminib. horreis fruges clausas tenere: atque hoc in annona qui faciunt, eam duriorem reddunt, & onerant vndique coemptis frugibus, & in horreis reconditis: atq; hi Dardanij vocantur. Cicero Epist. ad Atticum lib.5. epist.21. Comprimere frumentum dixit. Eadem forma flagellare diuitias dicuntur, qui magnas arcis clausas opes tenent. Papinius strangulare dixit, nempe quod, occlusæ cum respirare nequeant, strangulentur.

Non tibi suppositas, inquit, infelix strangulat arca, *Diuitias.*

Flagitare, propriè est vehementer, & veluti quadam inflammatione animi petere. Significat etiam de stupro vehementius instantiúsque appellare. Vlpia. in l.nunquam. de priu.del. Si quis, inquit, alienam ancillam surripuerit, & flagitauerit. vtraque actione tenebitur. Sic apud Cice. reperitur, annotante hîc Bud.

Flagrans crimen dicitur, veterum Iurisconsultōrum verbo, in quo quis deprehenditur. adnotauit Hegendor. in l.ictus fustium. D.de his qui notan.infam. quo verbo vsus est etiam Iustinianus l.vnica. C.de raptu virg.

Flagrum, flagellum, l. Pedius. D.de incend.ruin.& naufrag.

Flamines ex eo dicti sunt, quòd filo laneo caput cinctū haberent, quasi Filamines. Hinc à Dionysio στεμματοφόροι vocantur: Flaminésque, dictos vult ἐπὶ τῆς φορήσεως τῶν πιλωτῶν τε καὶ στεμμάτων, id est, quod gestarent galeros & infulas. στέμματα enim dicit, filum quod apici circundabatur. Hinc Lanigeros apices Virgilius scripsit. Seruius dicit eos habuisse pileum, quem cum per æstum ferre non possent, nec capite intecto eos esse liceret, capita filo religare soliti sint. Nec verò tantum apex dicebatur flaminis pileus, verumetiam oleagina in eo virgula. Cognominabantur autem à diis quibus sacra faciebant, vt Flamen Martialis, id est, Martis: Flamen Dialis, hoc est, Iouialis: qualis Iulius Cæsar adolescens adhuc fuit. Est & flamen deorum omnium, vt in hac antiqua inscriptione: Patron. Col. Flamini Diuor. omnium: & in ista, II. Vir Quinq. Flam.diuor.omn. Erant Flamines in magna veneratione, primùmque locum post Regem sacrificulum in conuiuiis tenebant. Flaminis item matrimonium sola morte soluebatur, non alio diuortij genere. de Flaminibus 21. distinct.capitul.cleros.

Flator, fabricator, l.2.D.de origin.iur.

Flavianvm ius ciuile liber est qui actiones continet. Nec verò Cneus Flauius de suo quidquam adiecit illi libro: sed cùm Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Cneus Flauius eius scriba, libertini filius, subreptum librum populo tradidit. Pomp.l.necessarium.§.3.de orig.iur.

Flaviasa: ab antiquis Latinis dicebantur, quos thesauros Græco nomine appellamus, quod in eos non rude æs, argentúmque, sed flata signatàque pecunia conderetur, Gellio lib.2.cap.10.

Flumen Varroni lib.4.Ling.Lat. quòd fluat: à quo lege prædiorum vrbanorum, ita scribitur, STILLICIDIA, FLVMINA QVE VT ITA FLVANT, CADANTQVE. Inter hæc autem hoc interest, quòd stillicidium dicitur eò quòd stillatim cadat: flumen quòd fluat continuè. Flumina autem à riuis magnitudine discernenda sunt, aut æstimatione circum colentium. At Flumina quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perenne est, quod semper fluit, ἀέναος. Torrens est, quod tantum hyeme fluit, ὁ χειμάρρους. Si tamen aliquo tempore ex speciali caussa superueniente exaruit, quod alioqui perenne fluebat, non ideò minus perenne est. Et contrà, si vna fortè aut altera æstate fluit, quod alioqui nonnisi hyeme fluere solebat: vtiq; torrens censebitur, l.j.D.de fluminib.

Flumen publicū, inquit Cassius, est quod perēne est, d.l.j.

Flumen priuatum, cui opponitur stillicidium, accipiendum est pro cursu vel fluxu aquæ, quicquid Accursius comminiscatur. nam vtrumq; tam stillicidium, quàm flumen, pro re priuata accipitur, vt in l.vltima. D.de seruitutibus.

Flocci nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas; Cucullæ verò nomine habitus longus & amplus sine manicis, vt in clemen.ne in agro. §.verùm.de statu monast.

Fluctuare, id est, dubitare, 12.dist. c.illa autem nauicula.j.q.4.§.his ita.

Φλυακίας nomine, quidam tumultuosam petulantiam, alij seditionem. & turbulentas ineptias significari aiunt:

I.Cuiacius

l. Cuiacius lib. 6. cap. 6. Obseruatio, carmen famosum interpretatur.

Focarii l. 1. §. caupones. D. nautæ caupo. stabu. mediastini qui focum curant,

Focaria, quæ focum colit, & culinaria est, l. 112. §. Trebatius. cum. §. sequen. & l. 15. D. de instruct. instrum. legat. & l. 2. C. de condit. insert. certè *μαγειρίσσας*, Diuus Hieronymus Latinè Focarias reddidit. Focariæ etiam dicuntur concubinæ militum, quasi fuco adsidentes, l. 2. C. de dona. inter vir. & vxo.

Fodinæ dicuntur loca, in quibus quid offoditur, cap. cleros. 21. distinctione. Argentifodinæ, aurisodinæ, cretifodinæ, passim in libris iuris Ciuilis.

Fodrum, Germanica vox est, quæ passim hodiéque in cauponis Germaniæ pro pabulo equorum vsurpatur. In legib. Franc. Tempore hyemis, quando mareschalcos illarum ad fodrum dirigunt. Passim verò vsurpatur pro annona militari; vt lib. Feud. 1. tit. 1. Fodrum autem de castellis, quod nostri Antecessores habuerunt, habere volumus. Item lib. 2. tit. 56. Extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem. Et tit. 62. Nobis intrantibus Lombardiam Fodrũ consuetum, & regale præstabunt. Otto Frising. lib. Frid. 2. cap. 13. Mos enim antiquus, ex quo Imperium Romanum ad Francos deriuatum est, ad nostra vsque deductus est tempora, vt quotiescunque Reges Italiam ingredi destinauerint, gnaros quoslibet de familiaribus suis præmittant, qui singulas ciuitates, seu oppida peragrando, ea quæ ad fiscum regalem spectant, quæ ab accolis fodrum dicuntur, exquirant. Huius collationis quæ ob transitum exercitus imponitur, mentio fit in l. si pendentes. 12. §. siquid. D. de vsufruct. & apud Petrum de Vineis Epist. lib. 2. cap. 29. vbi Fodrum interpretatur frumentum, hordeum, & res alias victui opportunas, ad exercitum Imperatorium. Sicul. Flaccus de cond. agror. Nam & quoties militi prætereunti, aliíve cui comitatui annona publica præstanda est, si ligna aut stramenta deportanda, quærendum quæ ciuitates quibus pagis huiusmodi munera præbere solitæ sint. Appendix Aymoini lib. 5. cap. 3. Inhibent à plebeiis vlterius annonas militares (quas vulgò Fodrum vocant) dari. Fuit autem hoc antiquioris quoq; consuetudinis. Ammianus Marc. in fi. lib. 21. Eique vehiculo insidenti (de Iouiano Imperatore loquitur) vt Principibus solet, annonæ militaris offerebantur indicia, vt ipsi nominant proba. Quod sanè cuiusmodi sit, non intelligo. Illud constat, annonas illas militares plerunque æstimari, & pecuniam pro iis pendi solere, quod institutum ex antiquis magistratuum Romanorum moribus fluxit: qui cùm frumentum in cellam ab aratoribus exigendi ius haberent, sæpe pro frumento pecuniam, quanti frumentum erat, accipiebant. Qua de caussa genus illud frumenti Æstimatum appellabant, vt in Verrinas Ciceronis Orationes multis locis docet Hot. Seruius Honoratus in 1. Æneid. Cellarium (inquit) dicitur paucorum dierum, vnde & in cellam dicitur imperatum frumẽtum. Penus verò dicitur longi temporis. Otto Frisig. lib. Friderici 2. ca. 23. Peractis ibi aliquot diebus, cùm Fodrum à vicinis ciuitatibus & castellis & oppidis exquireretur, Spoletani indignationem Principis incurrunt. Dupliciter enim peccauerant, cùm octingentarum librarum facti essent obnoxij, partim defraudãdo, partim falsam monetam dando. Præclarum est autem, quod Cicero de suo Fodro & annonis scribit in Epist. ad Atticum: Nos Asia excepit mirabiliter. Aduentus noster ne minimo quidem sumptui fuit. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia dari solet, non accipere: sed ne ligna quidem: nec præter quatuor lectos, & tectum quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerunq;. Sic in prouincia nos gerimus, quod ad abstinẽtiam attinet, vt nullus terror insumatur in quenquam. Id fit etiam & legatorum & tribunorum & præfectorũ diligentia. Vide Mareschalcus.

Foeciales, vide Fœciales.

Foedus Grammatici ex eo dictũ putãt, quia paciscendo victimæ fœdè & crudeliter necabãtur, eiúsq; mors optabatur ei, qui à pace resilisset. Hinc Virgil. 9. Æn.

Et cæsa iungebant fœdera porca. Est autem,

Fœdus pactio quædam societatis populi Rom. iussu ritè per Fœcialem certis legibus facta, & iureiurando firmata. Duo fœderis genera, notat Proculus l. 7. D. de capt. & postlim. vt & Liu. lib. 34. cum scilicet pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venerunt, & quibus bello victis data est lex, vt alterius populi maiestatem comiter cõseruarent. Tertium genus fœderum est, cum qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coierunt.

Fœdus, pro fœditas, l. 5. D. de ritu nupt. Nec enim bonos ei seruatur, quæ se in tantum fœdus deduxit. vulgari Codices scelus, sed hoc modo scripsisse Paulum facilè crederem. Hæc F. Hotom. in Commen. verb. iuris. Tu rem, & textum expende.

Foederati populi, qui dicantur, exponitur in l. 7. D. de captiuis & postlim. Fœderati militum genus ex fœderatis populis conscriptorum, in l. fi. C. de loca. Iustinia. Nouel. 117. [illegible] Sudas, [illegible], ait, [illegible]

Foeminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt. Et ideò nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec curatores existere, l. fœminæ. D. de reg. iuris. adeò autem fœminæ non admmittuntur in republica ad functionem virilium officiorum: vt Deus in pœnam reputet, si quando det effœminatos dominatores. Esaiæ 3. Et Vlp. l. obseruare. D. de offic. Proconsul. Proficisci autem, inquit, proconsulem melius quidem est sine vxore. Plerunque etiam ipsius fœminæ aduersus commoda propria inuenitur laborare consilium, l. si pater. C. de sponsalibus.

Foeminino vocabulo masculos contineri, exemplo turpissimum est, inquit Iurisconsul. in l. si ita scriptum. de lega. 2. Veteres enim, cùm aliquem tanquam mollem & effœminatum carpere vellent, fœminino eum vocabulo, irrisionis caussa appellabant. Quod iam nunc quoque fieri videmus.

Foenum, herbæ appellatione non continetur.

Foenisecæ, qui fœnariis falcibus fœnum in pratis secant. Fœnum autem à fœtu dictum scribit Festus.

Foenus, Fœnerare, & Fœnerator, vide Fœnus.

Follis, in l. 82. D. de condit. & demonstr. & l. 1. C. Th. si quis pecu. conflau. est crumena, marsupium, seu sacculus pecuniæ, vt & Vegetius lib. 2. cap. 20. probat. Denique, ait, decem folles, hoc est, decem sacci per cohortes singulas ponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam saccus vndecimus, in quem tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Hinc, In folle reliqua offerre, d. l. 82. id est vt exponit Erasm. Chil. 4. cent. 9. Prouerb. 57. inexploratè, inexplicatè & confusè; sicut qui syngraphas & pecuniam sacculo inclusas offert. Opponit enim Callistratus, In folle reliqua offerre, ei quod est, Rationes reddere, id est legendas offerre rationes primum, deinde computandas, vt explorari possit, imputationes probè an improbè referantur, accepta rectè relata, an non rectè: ita vt à facto res incipiat perueniat autem ad pecuniam.

Follis nummi aurei genus est, l. 2. & 3. C. Th. quo appella-

non rec

non recip.& l.2.C.de præt.lib.12. sic accipitur apud C. Harmenopulum, vel potius Iustinianũ in lib. περὶ ἐμπορ γεωργικ. tit. 2. [illegible] φόλλεις. vbi legendum φόλλεις. vbi etiam, ait singulos facere siliquæ partem.12. Sicq; Folles accipiendos censet in l.3.C.Th.de suar.B.Brissonius. φόλλεις verbo vsus est Eusebius lib.10.Eccles.hist. φόλλεις planè βόλλεις interpretatur Sudas & Moschopulus. Inter glebam autem senatoriam & follem nihil interesse putat Cuiac. ad l.2.C.de præt.lib.12. Vide Gleba.

Follivaria dicti sunt Græcis, qui Romanis Terentiani, ij sunt auctore Marcellino in Chronico, quibus suo nomine figuratis placabilem plebi commutationem Anastasius distraxit. l. Cuiacius ad l.2. C. de præto.& hon.præt.lib.12.

Folivm Pentasphærvm, Folium Barbaricum & Malabathrum, l.fi.§.species. D.de public.& vectig. pro eodem sumi debere videntur, distinguique hac ratione, cognomine à regionibus in quibus prouenit folium, aut à foliorum latitudine, angustiáve sibi comparato. Barbaricum enim à folio Indico existimo cognomine tantùm differre: & Pentasphærum (pro quo tamen Hadrosphærum malim) à Mesosphæro & Microsphæro, quod (vt iam dictum) à foliorum latitudine hoc sibi nomen comparauit. Arrianus enim in Periplo sic inquit, de Malabathri differentiis loquens: Hinc tria genera efficiuntur. E maiore enim folio, quod Hadrosphærum Malabathrum dicitur: è minore Mesosphærum, ex minimo verò Microsphærum. Horum sanè Plinius meminit lib.&c cap.12. vbi de Nardi foliis loquitur, amplitudine tantum & angustia foliorum, quæ in vna & eadem planta alia maiora, alia minora, alia minima habeantur, differre scribens: sed videtur perperam eo in loco vt & alibi confudisse Malabathrũ cum Nardi folio, falsus odoris cognatione, quod & quibusdam suo tempore contigisse annotauit Diosc. Nec tamen caret mendo d.Pand.locus.

Follis in l.plenum. D.de vsu & habit. videtur pro oleis sumptum, vt Obseruat.lib.10.ca.37. scribit Cuiac. cum ait Vlpian. Vsu atrium neque foliis, neque oleo, neque frumento, &c. vsurum.

Fomes carnis, est languor naturæ, qui appellatur cócupiscentia carnis, 15.q.1.§.itaque. & non est peccatum, sed peccati pœna, & dicitur animæ infirmitas, quia accidit animæ ex coniunctione carnis, d.§.itaque.

Fomitem frumentarij tituli dicunt Imppp.l.fin.C.de frum.vrb.Constant. tametsi in corruptis exemplaribus passim legatur, firmiter, pro fomitem, ex C.Th.

Fons à fundendo dicitur, quòd inde aqua fundatur, quam Vlpia.l.1.D.de fonte, viuam vocat, ex perpetua quadam caussa. Quare primùm à cisterna in hoc differt, quę aquam imbribus collectam continet. Deinde à puteo distat, quòd cùm aqua de terra manat, & vsui sese haurientibus præbet, fons dicitur: Vbi verò in alto & profundo est, ibi puteus appellatur. Vt tamen fontis nomen nõ amittat. Nam omnis puteus, fons est: non autem omnis fons puteus. Vnde Columella, fontem putealem dixit lib.D.re rust.11.cap.3.

Forbannvm, pro relegatione vel certarum regionum interdictione. Et Forbanniti, interdicti. Legis Franci. cap.50. Vt Comes qui latronem in Forbannum miserit, vicinis suis, & aliis Comitibus notum faciat, eundem latronem à se forbannitum, vt illi eum non recipiant.

Foresta est locus vbi feræ inhabitant, vel includuntur, Glo.in c.cùm dilecti. De donat. aliàs dicitur latum nemus. de his ponit Felin.in c.Rodulphus.vers. Quid autẽ sit Foresta. de rescript. Et vbi quis habet vsum venandi, secundum Ber.de donat.cum dilectus.in gloss.1.

Forinsecvs, id est, foris, §.fin. in Auth.de eccle.rer. immob.alien. vtitur & hoc verbo Plinius maior.

Forisfacta, c.ad audientiã.extra de præscript. sunt pecuniariæ pœnæ delinquentium, vt exponit gloss. vide c.presbyteri.extra de pœnis.

Forma dicitur, quæ essentiam rei præstat, vt est in l.Iulianus.§.si quis rem.ad exhiben: quod & de substantia dicimus, vt si in testamento desit voluntas, vt quia furiosus aut impubes testatus est, l.generali. C.de sacrosanct.Eccles. aut in contractibus deficiat consensus, l. cùm Aquiliana. de transact. Quod & ad materiã protrahendum est. Nam & ea contractui perficiendo necessaria est; vt res ex venditoris, pretium ex emptoris parte, l.in venditionibus.de contrahen.empt.§.pretiũ. Institut.de empt. Alioqui actus ipsi, si horũ aliquid deficiat, omnino pereunt. Formæ, pro ordinibus, & decuriis quibusdam intelliguntur, l.scriniis.de palat.12.

Forma modus, lex, conditio, l.10. D.de pollicit. Quo casu certaminis editio licita est, forma pollicitationi data seruanda est. Sic Vlpia.l.2.§.2. D.ad munic. Quo sensu accipitur Forma iurisdictionis, pro modo siue potestate qua ius alicui dicere permittitur. l.31. D.de falsis.

Forma iuris, legis, edicti, S.C. l.7.§.si paciscar. l.42. D.de pact. l.22. D.de minor. l.j.de vend.rer.fisc. l.j. in fin. l.15. C.si cert.pet. l.24. D.si cert.pet. l.j. C.de rei vendic. Forma contractus, l.7.§.ex contrario. D.solu.matri. l.52. D. de verb.sign. Forma prouinciæ, id est fines & contributa loca. Vlpia.in l.7.§.j. D.de interd.& releg.

Forma censualis, regula qua cauebatur vt agri in censum referrentur, l.4. D.de censibus.

Forma agrorum, l.8. D.ad leg.Iul.pecul. apud Sicul.Flac.& Hygen.sæpè. Formæ aquæductus, id est conceptacula quælibet, quibus distinguitur aquæductus, quæ Græci δοχεῖα, l.27.§.si quid cloacarij. D.de vsufructu. Sic, l.39. §.hæres. D.de leg.1.& l.3.& l.6. C.de aquæduct.lib.11. & apud Iulium Frontinum lib.de aquæductib.

Formarum aqua apud Cassiod.lib.3. Varr.Epist.ad Senat. vrb.Rom. Formarum cura, apud eundem lib.5. Formarũ Comes in Notitia Imperij, vbi de præfecto vrbi Romæ agit, & apud Cassiodorum lib.7. Variarum.

Formarum meatus, non forinarum, l.j. C.de aquæductibus. Nam & Formas per agros transeuntes Vlp. dicit d.§.si quid cloacarij. & tam sulcum publicarum aquarum per agros meantium maceriis quibusdam inclusum, quàm ipsam fabricam aquæductus formam veteres appellant. Forma calcei, in l.5.in fin. D.ad legem Aquil. l.13.§.item Iulianus. D.loca. Formas, in quibus æra fundantur, dixit Plinius lib.36.cap.22.

Formale pretium, l.62.in fin. D.ad legem Falcidiam. alij formatum, & præscriptum à cõtrahentibus interpretantur: alij forma censuali definitum, in qua exactissima rerum æstimatio inibatur.

Formalia iustificari dicuntur, quando examinatur, an sit ritè appellatum. de quo D.de appel.recip.& C. eod.titu. Hodie, Zasius ait, in bonis consistoriis primò iustificantur formalia, antequam audiatur causa appellationis. in l.Præses prouinciæ. D.de re iudic.

Formare actionem dicit Iurisconſ. l.7.§.quinimò. D. de pact.& l.15. D.de nego.gestis. Formari dicitur contractus pacto, quod inest, formámque ac legẽ, & modum dat, l.10. C.de iure dotium. sic & l.iurisgentiũ.§. quinimo. D.de pact. formari dicitur actio, Græcis τυποῦσθαι καὶ μεταρυθμίζεσθαι.

Formare instrumentũ, est cócipere, l.9.§.solẽt. D.de pœn.

Formare punctum vocat Bartol. cùm in conclusione scopum iuris in vnam aut paucas theses reducerent, vel consensu partium, vel auctoritate iudicis, vt ad principem referretur, si magna & dubia admodum esset caussa: si leuior, ad aliquem Iurisperitum. Inde est titulus, C.de relationibus. Ex quo multa præclara vetustatis vestigia relucent, ad colligendam æquitatem.

FORMVLA, à Forma diminutum est, prorsus tamen à corpore abhorret, & accipitur pro præscripto, norma, vel nota: Item pro actione apud Paulum, de furt. l. si seruus nauem exerceat, non volũtate domini, de eo, quod ibi periit, vulgaris formula in dominum danda est: hoc est, actio in factum, Ex edicto, naut. caupo stabul. quæ oritur ex recepto, vt hîc monuit Glo. Hinc, Formulam intendere, pro dictare actionem, seu dictare iudicium. & formula excidere, pro cadere caussa, apud Suetonium. Vide Cadere.

Formulæ iuris, id est, solennitates antiquæ circa actiones, sublatæ sunt tantum ab Impp. Constantio, Theodosio, & Valentiniano, nõ ipsa actionis formula, vt quidam existimarant, & magno quidem suo errore, & litigantium incommodo. Nam si ex facti serie, quantumuis bene narrata, aut nullam, aut ineptam colligas conclusionem, quæ haud rectè, quam à speciali actionis inuestigatione proficiscitur, totus libellus corruit, vt probat Iason multorum testimoniis, in l. j. D. de edend. Formulas Latini auctores pro actionibus accipiunt, quas, ne populus, prout vellet, institueret, certas solennésque esse Romani prudentes voluerunt, l. 2. §. his legibus. D. de orig. iur. & Cicero pro Rosc. Comœd. Vulgus hodie stylum, formulariúmve appellat. Formulæ familiæ ercisc. comm. diuid. finiũ regund. dicuntur Vlpiano in Instit. tit. 19. Formula vulgaris, pro actione de peculio, l. 41. D. de furtis, Eodem sensu Formula damni infecti. Plin. lib. 9. ca. 59. Formula Fabiana Paul. lib. 3. Sent. tit. 3. Formula iniuriarum. Sueto. in Vitell. cap. 7. & Seneca, de cõtrouers. lib. 6. Formula ad exhibendum, Plin. lib. 4. Epist. ad Traian. Et Formula hypothecaria, ad quam Marcianus librum singularẽ scripsit, vt legum inscriptiones testantur. Et Formula de dolo malo: Ciceroni lib. 3. Offi. Sic Formulæ apud Quintilianum lib. 7. ca. 4. accipiuntur, & Tacit. lib. de Orato. Dicuntur & stipulationum & testamentorum formulæ. Sub Formula iudicare dicebantur iudices à Prætore dati, qui formulæ cancellis adstringebantur. Formularum auctores, M. Ciceroni lib. 1. de Orator.

FORMVLARII, qui formulas prætorias concipiebant M. Fabio lib. 12. cap. 3. vt Leguleij.

FORMITEA iuratur, quando cum caussa adiecta, vel cum expressione contractus iuratur. Informiter verò, cùm caussa iuramenti non exprimitur, Zasio de acti. §. item si quis postulat. Instit. de actio.

FORMIDOLOSVS, qui formidat, & qui formidatur, §. si quis. Instit. de pupil. substit. l. si, C. de iur. delib.

FORNACARIVS seruus est, qui fornacem balnei, caminúmque succendit. dicitur & fornacator. Nonius: Fornum & fornaces dicuntur à forno, quod est calido. vnde Forcipes, quod candẽs teneant ferrum. Varro de vita Popul. Rom. Cocula quæ coquebat panem primum sub cinere, postea in fornace cuius vtriusq; vocabulum à forno ductum, id est calore. Vlpian. l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquil. Si fornacarius seruus coloni ad fornacem obdormisset, & villa fuerit exusta. Paul. l. 13. & 14. D. de instr. vel instr. Instrumento balneario legato continetur & fornacator. Vtrobique tamen fornicarius & Fornicator legitur, non rectè: cum à fornice Fornicator: à fornace Fornacator formetur.

FORNICATIO est cuiuslibet illiciti coitus genus, qui fit extra vxorem legitimam, specialiter in vsu viduarum, meretricum, vel concubinarum. Fornicatio cum meretrice vel concubina, est mortale peccatum, & à iure diuino prohibita; licet quidam vulgares & ignorantes credant oppositum: quod est falsum, vt not. Panormit. in cap. inter opera. ad fi. de sponsa.

FORNICARII l. 17. §. fiscus. D. de vsuris. dicuntur opifices & propolæ, siue institores, qui tabernas à fisco conducunt sub fornicibus, & ibi merces suas venales habent. Florentini libri habent, Foricarij: quod si rectum est, B. Brissonius putat eos significari, qui foricarum vectigal à fisco conducebant: de quibus Iuuenalis Satyra 3. commeminit:

— & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter. Inde reuersi
Conducunt foricas. —

Constat autem vrinæ vectigal à Vespasiano Romæ impositum fuisse.

FORPICAM, cuius meminit cap. vnic. §. si quis quinque, de pac. ten. & eius violat. in vsibus feud. qui accipias docet Archidiaconus ca. in scriptis 8. q. 1.

FORTVNA, vocabulum medium est: sed cùm fortunam solam dicimus, intelligendus est inopinatus prosperæ cuiuspiam rei euentus. Sic thesaurum, fortunæ donum appellamus, l. si is qui in aliena. §. commumis. D. de acquir. rer. domi. & §. quòd si fortuitis. ibid. Fortuna aliud dedit, quàm cui operam dabat.

Fortuna singulari numero pro facultatibus & opibus, l. 40. §. 1. D. de statu lib. Argentarius cœditor cum pene totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit.

FORTVITVS casus, vide suprà Casus, & vide P. Fabrum in l. contractus. D. de diuers. reg. iur. antiq.

FORTIVS, pro multò magis, l. 2. in fin. D. ne quis eum l. pe. D. si quis caut. & alibi sæpè.

FORVM dictum esse à ferendo, Varro tradit, quòd in eum locum controuersiæ deferantur, sicut negotiatores exponunt res suas venales ibidem. Basilica olim dictum Græca imitatione. Sic enim Basilica solebat ædificari, vt in superiore parte iudicia, in inferiore negotia exercerentur, teste Vitruuio. Et hodie quoque hæc forma fori seruatur multis in locis. Forum autem appellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebantur: idque Isidorus probat in libris Etymol. cuius transcripsere verba Pontifices. in cap. forus. de verborum signifi. in antiq. Vnde Fori ius, l. 8. qui satisd. cogan. Et fori præscriptiones, quibus iudicis tribunal declinatur, hæ principio litis opponi debent, l. fin. C. de exceptionibus. Forum sex modis intelligitur, Primo negotiationis locus, vt forum Flaminium, forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea fora constituenda curarunt, quod etiam locis priuatis, & in agris & in viis fieri solet. Alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi solent. Tertio, cum is qui prouinciæ præest, forum agere dicitur, cum ciuitates vocat, & de controuersiis eorum cognoscit. Quarto, cum id forum antiqui appellabant, quod nunc vestibulum sepulchri dici solet. Quinto, locus in naui, sed tunc masculini generis est, & plurale. Sexto, fori significat circensia spectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Inde & forare, & foras dare, & fores, & foras & forecula, id est, ostiola dicuntur. Hæc Festus.

Forum agere, dicebatur, inquit Festus, qui prouinciæ præerat, cum ciuitates vocabat, & de controuersiis eorum cognoscebat. Cicer. lib. Famil. epist. 4. Maleuoli homines qui te forum Tarsi agere, statuere, multa decernere, iudicare dicerent. Vide Indicere forum.

Fori appellatione interdum subsellia intelliguntur, hoc est, iudicia publica, quæ exercebantur sub dio, aut certe ex eo loco, vnde cœlum facilè perspici possit: quod vel Cicer. satis indicat pro rege Deiotaro. Id obseruant etiamnum apud Germanos pleraque municipia, præcipue quæ imperialis iuris censentur, dum in criminosis caussis cognoscendum est. Apud meos Marchianos in pagis, & municipiolis iudicia exercentur sub dio.

Fori disputationem Pomponius in nobili illa l. 2. de orig. iur. ac

for.accipit, pro applicatione legum ad commoditatē Reip.cuius negotia in foro tractari solent. Dicimus enim, in foro disputare, sicut vti foro, deseruire foro.

Foro interdicere, plus est quàm aduocationibus, vt ait Iurisconsf.l.moris est §.j.D.de pœn.

Forum competens, cui parere necesse habemus, eòque cogi possumus, toto tit.extra de foro compet.vbi vide Fel.& Panor.

Forum diadematicum apud Varronem videtur esse appellatum illud Pisæum iudicium, quo victoribus diademata & coronæ tribuebantur: Pisis, inquit, diadematico foro præstatur virtuti laus.

Foro cedere argentarij, & mensularij dicūtur, qui actum suum deserebāt, Galli *faire banqueroute* ab eo, quòd circa forum eorū tabernæ depositæ essent.l. 7. §. quoties. D.deposit.l.fi.D.de cura.bo.dand.Seneca lib. 4. de benefic.c.15.

FORENSES, caussidici, qui se in foro exercent.

FORENSES actiones, quæ alibi ciuiles, siue rei familiaris, priuatæ, aut pecuniariæ.l.j.D.de incend.rui.& naufrag.

Forenses disceptationes.l.repetita.C.de Episc.& cleric.

Forensia instrumenta, quæ dicantur, & quanta eis fides adhibēda not.l.pen.C.de fid.inst. & per Azo.in Sūma. C.eod.ἀγοραῖα Iustiniano in Nouel.de Tabell.dicūtur.

Forensis iudex, secularis.c.si clericus laicum. de for.compet.lib.6.inde forū fori, pro foro seculari passim apud interpretes Iuris ciuilis, & pontificij reperias.

FORANEVS, forensis substantiuè, pro extraneo, & peregrino.

Foraneus, qui forum tenet, vel de foro venit.3.q.6.c.peregrina.& vide infrà, Officialis foraneus.

FOSSA, est receptaculum aquæ, manufactū.l. vnic. D.vt in flum.publ.& alibi sæpissimè. Fossæ agrorum siccandorum caussa factæ.l.j.§.sed & fossas.& §.fi.l.2.§.j. l.24.D.de aqua & aqua plu.

FOSSATVM, pro fossa & vallo quo castra cingebantur: vel (vt alij volunt) pro ipsis castris: quia fossa cingi solebant.l.3.§.is qui in exploratione.D.de re milit.Vegetius lib.4.c.16.Sudas φόσσατον τὸ φουσάτον. C. Harmenop. lib.6.tit.4.τοὺς ἐν τῷ φουσάτῳ πλανηθέντας, ὁ μὴ ὄντα, παρὰ δρόμον περιπλανώμενον τίσαντας. In libello etiam variorum auctorum de limitibus ita scriptum est, Fossatum decisum paruum in fine pro termino posuimus.

FOTINIANI. l. 5. C. de hæret. à Fotino Gallogræcæ Smyrnæ episcopo, de quibus in catalogo hæreseōn, & Isido.lib.8.Etym.c.5.

FRACTVM, interdum dissolutum significat, continetúrque sub verbo, Rupisse.l. Marcel. de verb. signi.l.si seruus seruum.§.inquit lex ad l.Aquil.

FRAGMENTVM, pars rei fractæ.l.si autem.§. Aristo.D. si seruit.vindic.

FRAMEA pen.correpta accipitur pro rhomphæa, lancea seu hasta: de qua meminit Iuuenalis satyr.13. dum dicit:

Et Martis frameam, & Tyrtæi spicula vatis.

Atque in lectione Zachariæ Prophetæ. c. 13. Framea, inquit, suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi. Et ita debet intelligi locus Vlpiani in l.3.§.armis.D. de vi & vi armata. licet aliqui aliter intelligant.

FRANCISCVS ACCVRSIVS nobilis Iurisconsultus Florentiæ natus, ius Ciuile Bononiæ, anno à Christo nato M. CCXXV. magna cū ingenij atque industriæ laude professus est. Glossas in omnes Iuris ciuilis libros scripsit, magnopere adiutus iis, quas superiores Iurisperiti Irnerius, Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioannes Azo multifariam adscripserant. Præceptoribus vsus est Ioanne, qui Glossator vulgo nominatur, & Azone. Filium reliquit Franc. Accursium, qui eodē in loco Ius ciuile interpretatus est, patrísque glossas locupletauit.

FRATER & soror in transuersalli linea sunt in secundo gradu, iuxta leges Cæsareas, secundū pontificias Constitutiones in primo. Quæ sit huius differentiæ caussa, exponunt interpretes. Iuris Cæsarei supputatio valet adhuc in hæreditatibus ac tutelis: Pontificij iuris, in matrimonio.

Frater per vtrunque parentem accipitur, id est, aut per matrem tantùm, aut per patrem, aut per vtrunque id est, ex vtroque eodem parente. Sed hic numerum non auget. Paulus in l.Iurisconsultus. D. de gradibus & adfinibus. At Fratres germani dicuntur, ex vtroque parente, consanguinei, ex eodem tantùm patre, non etiam eadem matre: vterini contrà, ex eadem matre, & duobus patribus.

Fratres ARVALES dicebantur, qui de finibus & terminis motis cognoscebant. Sic enim vetus Glossa, Arua les sodales, οἱ περὶ ὅρων ἀμφισβητοῦντες δικασταί. Sancti enim habebantur & inuiolati termini. Seneca in Hippol.

- nullus in campo sacer,

Diuisit agros arbiter populis lapis.

De his Pli.l.18.c.2. M. autem Varro lib.j.de re rustica, appellas tātum pinos, cupressos, vlmos, quibus notis, vt docet, multi, tunc vti solerent, ne confunderentur prædia, & lites orirentur de finibus agrorum. reliquit autem oleas veteres enim illi Græci & Latini ordinibus quoque olearum idem præstare soliti erant. Cic. pro A.Cæcina: Eius autem fundi extremam partē oleæ directo ordine definiunt & paulo post; Et clara voce imperat, vt eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. Nec insulsè arbitrabitur quispiam Aristophanem in Batrachis huc respexisse, cum inducit chorum monentem Æschylum poetam. qui erat acer & vehemens, μὴ πρὸς ὀργὴν ἐκφέρεσθαι, ἀλλὰ στεῖλας ἄκροισι χρώμενος τοῖς τῆς γνώμης ἱστίοις. Vide Fenest.c.4. Varro lib.4.Ling.Lat. Fratres aruales dictos ait, qui sacra publica facerēt propterea vt fruges ferrent arua à ferendo & arueis.

Frater patruelis, filius patrui. Fratres patrueles, sororésque patrueles dicuntur, qui, quæve duobus ex fratribus progeneranturː vt apud Paulum traditum est in l. iurisconsultus.§.eod.gradu.D.de grad.

Fratris appellatione, Iurisconf.complectitur sororem.l. Lucius & Titia.D.famil.ercisc.l.Luci.Tit. §. quæsitum, de legat.3. Sed obseruatu dignum, quòd Iacob. Butrigarius monuit, communem loquendi vsum aduersari. Quanquam fratrum nomen interpretatione extensiua nepotes complectiturː vt annotatum est ab Ioanne Andrea ad Speculat.de successión. ab intestat.refragatur tamen communis vsus laicorum, secundū quem disponentes regulantur.l.omnibus.de verb. signifi.& l.fundi.eod. tit.l.Labeo.de supel.leg.cum concordibus legibus. Sic apud Modestinum de pact. Tres, inquit, fratres, Titius, Mæuius, & Seia, communem hæreditatem inter se diuiserunt.& paulò pòst: Sed postea duo de fratribus, id est, Mæuius & Seia.

FRATRIÆ, duorum inter se fratrum vxores dicuntur. Græcè ἀνδράδελφοι.l.nō facilè. D.de grad. Alc.in l.si super. C.de transact. Festus lib.6. Fratriæ etiā apud Athenienſ. tertia pars tribus erat. Alias etiam sodalitium est.

FRATRVELIS, materteræ filius, Isidoro. Fratrueles etiā consobrini.I.Cuiacio lib.6.Obser.c.17.

FRAVS, à ferendo, deceptio, quæ alicui infertur. Apud Veteres pro pœna sumebatur, vt scribit Seruius in 11. Æn.& Vlp.l.23.§.2.D.de ædil.edict.ac in l.aliud.131. D. de verb.sig.differre à Pœna vult; quòd fraus sine pœna esse possit: Pœna non sine fraude. Pœna enim est noxæ vindicta. Fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quædam præparatio, id est vt exponit Hotom.noxæ imputatio, & pœnæ periculum. Itaque sumitur.l.j.

D.ad leg.Falc.Eam pecuniam sine fraude sua capere liceto.& in l.25.D.de adult. Viro adulterum in vxore sua deprehensum retinere horas viginti testandæ eius rei caussa, sine fraude suo iure liceto. Sic l.8.D. de accus. Quando,& per quæ fieri fraus dicatur, differit fusius Zasi.in §.item si quis.Instit.de act.

Fraudis interpretatio, vt Papinianus ait, semper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur. Obserua autem Papinianum eodẽ respexisse, quò respexit naturalis lex, dum dicit, NON CONCVPISCES, NON DESIDERABIS ALIENA.

Fraudi opponitur Fides, apud Cic.in Catilin.& l.aliud est fraus.in princ.D.de verb.signifi. Fraus, pro frustratione malitiosa.l.fraudi.D.de origine iuris.

Fraus dolum significat.l.25.D.de inoffi. test.l. 63. D.de rei vind.ideóque hæc duo coniungi solent.l.3.in fi.D.pro socio.l.10.C.de procur. Fraudis (vt ait Tertullianus in libr.de idololat.) conditio ea est, si alienum rapiat aut debitum deneget.

Fraus capitalis, pro crimine sumitur à Iurisconsultis.in l.23.§. excipitur.D.de ædil.edict.propter quam quis puniendus sit, Sicque vsurpatur à M.Cicerone lib.3.de Oratore,& in Rabiriana.

Fraudem pro damno accipi quidam putant in l.33.D.ex quibus caus.maio.l.3.D.de alien.iud.mut.l.18.in fi.D.de iud. Fraus, pro incommodo,& periculo, in Fœdere antiquo apud Liuium lib.1.Rex, facisne metu Regium nuncium Pop.Rom.Quiritiũ? Quod sine fraude mea, Populique Rom.Q.V. fiat, facio.Sic passim, Ne ea res fraudi sit. Hinc Sine Fraude, id est sine pœna,& periculo, vel impunè.l.1.§.1.D. ad legem Falc. l.26.§.hæc clausula.D.ex quibus caus.maio.

Fraus fit legi, Senatusconsulto, edicto, cõstitutioni. Fraudem autem legi facit, qui salvis legis verbis, sententiam eius circumuenit: id est, vbi quod fieri noluit, fieri autẽ non vetuit, id fit: nam quod distat ῥητὸν ἀπὸ τῆς διανοίας, hoc fraus ab eo quod contra legem fit.l.29.& 30.D.de legibus.Exempla sunt.l.7.D. qui & à quibus.& alibi sæpissimè in libris Iuris ciuilis. Hinc in Fraudem legis, iurísque accommodasse quis dicitur.l.10.D. de iis quibus vt indig.l.103.D.de leg.3.l.3.D.de iure fisc. Hinc etiam Fraudis caussa adscripta conditio.l.27.D.ad l. Fal.quæ fraudandæ legis Falcid.gratia adscribitur. Sic in Fraudem leg.l.Miscellus.l.64.D.de cond.& demõst.

In Fraudem fisci alienat, qui iam eo crimine damnatus, ex quo publicatio bonorum sequitur, vel futurum prospiciens vt damnetur, alienat.l.4.5.D. de iure fisc. contrà in specie.l.26.D.eod. In Fraude fisci adoptio quãdo fiat.l.fi.D.de bon.damna.

Fraus fit conuentioni.l.fi.C.si manc.ita venier.

Fraus in alienationibus, manumissionibúsve, quæ in creditorum, patroni ve fraudem fiunt, in damno pecuniario accipitur.l.1.§.& aliàs.D.si quid in frau.patro.eámque, quod ad libertatum præstitarum caussam attinet, & consilio,& euentu simul æstimamus.l.15.D.quæ in fraud.credit. Vtrobique verò in fraudem Theophilus institution.quibus manumit.licet.& in §.item si quis in fraud.Institution.de actio. interpretatur, περὶ βλάβην καὶ ἀπάτην, καὶ περιγραφὴν τῶν χρεωστῶν.

Fraudẽ facit, si quis quod facere debet, non facit.l.in fraudem facere.& l.sequenti. D. quæ in fraudẽ creditorũ.

FRAVDATIONIS caussa latitat, qui hoc animo latitat, vt fraudet creditores.l.50.D.de pec.& alibi sæpissimè.

FRAVDATOR, tam qui fraude alienat, quàm qui fraude accipit.l.ait prætor.§.pen.l.vlt.§.fi.D.quæ in fraud, creditorum. Variè hanc vocem accipi, Glossematarius declarat in l.imperatores.de curatores bon.dand.

Fraudator.l.vlt.C.de reu.his quæ in fraud.is est qui fraudandorum suorum creditorũ caussa debitorem suum acceptilatione liberauit donandi animo, non debitor qui liberatus est, qui etiam siue fraudem scisset teneretur creditoribus in solidum, siue nescisset, non inquantum facere posset, sed inquantum locupletior factus esset.l.6.§.in hoc.D.quæ in fraud.cred.

FRAVDARE hæreditate, pro priuare, excludere ab hæreditate, semel scriptum.l.2.D.de his quæ in testam.

Fraudare nemo videtur eos, qui sciunt,& consentiunt.l.188.D.de reg.iur.Nec fraudantur creditores, cum quid non acquiritur à debitoribus, sed cum deminuitur de bonis.l.177.de diuers.reg.iur.l.6.D.quæ in frau.credit.

Fraudat vectigal, qui merces non profitetur,& Fraudati vectigalis crimen.l.8.D.de public. Hinc & Fraudare annonam.l.3.D.ad leg.Iul.de anno. Fraudati census crimen.l.3.C.de quæstio.

FRAVDVLENTVS vsurpator, idẽ qui malæ fidei possessor, nihil repetit impẽsarum, nihil retinet, imputaturus sibi, quare non abstinuerit ab alieno. l.adeò quidem.§.ex diuerso.l.qua ratione.§.sed non vt literæ.D. de acqui.rer.dom.

FRAVDATORIVM interdictum, quo in fraudem creditorum gesta reuocantur.l.67.in prin.D.ad SC. Trebell.& alibi sæpè.cuius verba quædam referri videntur in l.60.D.pro socio.

FREQVENTES ire in alia omnia, pro frequẽtes dissentire. Neque solùm ire in alia omnia, sed & discedere & transire, eodem sensu veteres dicebant.

FREQVENTER fieri dicitur, quod assiduè fit.D.de inof fic.test.l.nam & his.de mino.l.& si fine. Quandoque dicitur fieri frequenter, quod bis fit, in Auth.de defen. ciuit.ad fi.& ibi not. Quandoque multoties exponitur, in procem.decretalium.§.sanè. Quãdoque voluntariè.C.de vsur.pupil.l.3.Quandoque sæpius.18.q.2.nõ semel habetur hæc dictio extrà vt lit.non cootestat. quoniam frequenter.

FRIGIDARIVM, vide suprà Caldarium.

FRIBVSCVLVM in l.32.§.si diuortium.D.de don.inter virum & vxo.à diuortio separatum & leue iurgium significat.l.31.D.de iur.dot.l.27.D. de pact. dot.Isidorus Friuolum legisse videtur.Sic enim lib.9.Etymol.c.fin. Friuolum est, ait, cùm eo animo separantur coniuges, vt ad se inuicem reuertantur.Nam friuolum est velut quassæ mentis,& fluxæ, nec stabilis.Fieri autem potest vt à Friuolusculum deducto à Friuolum, per contractionem factum sit Friuusculum, inde u, in b mutatione, Fribusculum. Propriè autem

FRIVOLA vocãtur fictilia vasa minimi pretij: vnde pro leuis pretij supellectile hoc verbum vsurpatur.l.11.§. pen.D.de pig.actio.Seneca lib.3.Controuers.Ego illos in friuola inuitaui nostra,&c.Pet.Faber.in l.48.de reg. iur.Fribusculũ apud Isidorũ vbi suprà, legisse videtur.

FRONS agri, in l.30.D.de acq.ter.dom. [illegible] dicitur.Quod verò antiquitus monumentis inscribi solebat, In Frontem pedes tot, in latitudinem pedes tot sepulchrum patere significabat, interprete Acro.in Horatium.

FRVI plus est, quàm vti.nam vti est ad vsum,& necessitatem vti.Frui est omnem rei fructum, commoditatémque & vtilitatem percipere.Itaque qui fruitur, nõ ad vsum modo quotidianum, sed & ad abusum,& ad compendium,& quæstum vti potest. Dicimus autem locum fruendum locari,& conduci.l.1.D.de loc.publ. fruend.l.3.in fi.D.si ag.vect.l.7.§. Papinianus. D.solut. matr.Vitruuius lib.7.c.8.Festus lib.6.

FRVCTVS à ferendo dicitur,& generis nomen est, quo ea omnia quæ terra gignuntur propriè comprehendimus: atque eius duæ sunt species, quarum altera Frugum nomine appellatur: nimirum quæ minutæ fruges dicuntur, hoc est quæ arista & siliqua continentur.l. frugem.77.D.de verb.signific. Altera verò generis sui nomen

nomen obtinet,& quicquid præterea ex terra natum ad hominum alimentum pertinet, cōplectitur, vt vinum, oleum,& arborum baccæ, item fœnum, arundo, cædua sylua.l.48.D.de vsufruct.l.40. D. de contrahen. empt. Postea verò fructuum appellatio generaliter ad omnem rei corporalis,& incorporalis prouentum relata est. Vnde mercedes rerum, quæ locari solent, & omnes res ex quibus commodum vel emolumentum aliquod percipitur, fructuum vocem obtinēt. l. videamus.D.de vsur. Iauolenus in l.fi. D.eod.tit. Fructus rei est, inquit, vel pignori dare licere. Et amicitiæ fructum dicimus. Cicero eleganter, Et amicos, ait, tanquam pecudes, eos potissimùm diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos.

Fructus communiter esse naturales, & industriales siue elaborati distinguuntur. Naturales fructus sunt, qui vi, & beneficio naturæ principaliter, non diligentia, & opera hominis proueniunt: vt arbores, poma, lac, pilus, lana, agni, hœdi, vituli, equuli, succuli.l.fructus. D. de vsur.§.is verò ad quem. Instit.de rer. diuis. Fructus industriales sunt, qui principaliter requirunt diligentiam, culturámque hominis, quæ nisi continuò interueniat, natura nihil operatur.l.bonæ fidei.in princ.D. de acq.rer.domi. Quando igitur nulli fructus contingant, sine aliqua hominis cura, & sine aliquibus impēsis, juxta illud, Labores manuum tuarum manducabis: semper meminisse oportet, omnes fructus in hæreditatis petitione definiendos esse, deductis impēsis, quæ quærendorum, cogendorum, conseruādorum eorum gratia fiunt.l.si à parte.§.fi.D.de petit.hæred.l.fructus. D.sol.mat.

Fructus appellatione interesse quoque continetur.D.si seruit.vendic.l.loci corpus.§.in confessoria.& l.si fortè.§.fi.eod.tit. Obseruādum etiam, cùm agitur in rem, fructuum nomine contineri vtilitatem, tam ex fructu, quàm vsu prouenientem.l.cùm in rem.D.de rei vind.

Fructus fructuum qui sint, vide l.cùm autem redhibitio.§. cùm redhibetur mancipium.de ædil.edict.

Fructus hominis in operis est, & operæ in fructu sunt.l. fructus.& l.præcedente.D.de oper.ser.

Fructus verbum interdum ius, interdum corpus significat.l.43.D.de euictio. Ad ius cum refertur, ius vtendi fruendi significat. Vsusfructus itaque, an fructus legetur, nihil interest. Nā & fructui vsus inest, at vsui fructus deest.l.14.§.j.D.de vsu. & habit.l.41.D.de vsufr. legat. Fructus quandoque sine vsu cōstituitur.l.5.§.sed & si vsus.D.vsufr.quemad.cau. Cum autem ad corpus refertur, eos propriè qui ex re ipsa naturaliter enascūtur, fructus complectitur: & ab vsuris, pēsionibus, cæterisque obuentionibus separantur.l.19.D.de hæred. petit.l.34.D.de vsur.l.39.§.fructus.D.de leg.3.l.11.D.de donat. Hæc enim omnia nō fructus esse, sed fructuum vicem obtinere dicuntur, di.l.34.& l.83.D.de leg.3.cum non natura proueniant, neque ex ipso corpore, sed iure percipiantur, & ex obligatione.l.62.D.de rei vind.

Fructus & vsus hoc differunt, quod fructui & vsus inest, vsui fructus deest: & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest. vt si tibi fructus deducto vsu legatus sit, inutile sit legatum: & si vsufructu legato fructus adimatur, totum ademptum sit. sed si fructus sine vsu, videatur constitutus qui & ab initio constitui potest. sed si fructu legato vsus adimatur, nulla sit adēptio.l.14.§.j.D.de vsu & habit. Vide Vsus à fructu.

Fructus fundi venatio non est, nisi fructus fundi ex venatione constet.l.26.D.de vsur.

in pecudum Fructu fœtus est, & lac, & pilus & lana.l.28. D.de vsuris.§.in pecudum.Instit.de rer.diuis.

Fructuum alij pendentes, alij percepti. Pendentes, adhuc terra continentur & terræ cohærent.l.44.D.de rei vind.& alibi sæpè. qui & pars fundi censentur.l.fructus.D.de rei vind.& res mobiles, propter futuram mox perceptionem: de quo Bart.in l.vlt.de requi.reis. Appellantur, & stantes.l.7.§.interdum.D.sol.mat.l.26. D.de fur. His opponuntur percepti, qui à solo separati sunt.§.is verò.Instit.de rer.diuis. At Fructus percipiendi sunt, quos tam petitor percipere potuisset, quā possessor.l.si nauis.§.fi.de rei vend. Duobus autē modis dicuntur fructus tam percepti, quàm percipiendi. De quibus latè Speculat. tit. de Fruct.& interesse. §.j. per tot. adde Bart.in d.l.& ex diuerso.§.si petitor.D.de rei vendic.

Fructus aridi sunt qui adinuicem commixti non confunduntur, vt messes.l.vlt.§.vlt.D.de iur.fisci.l.is.C.Th.de suscept.l.j.C.Th.de vsur. Liquidi verò qui confunduntur, vt vinum, mel, & similia, instit.de rer.diuis.§. si duorum.& §.quod si frumentum.vide in auth.nullum creden.agricol.tenere illius terram.

Fructum percipi spica, aut fœno cæso, aut vua adempta, aut excussa olea, quamuis nondum tritum frumētum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit, Labeo ait, teste Paul.in l.si vsusfructuarius. D. quib. mod. vsusfructus amit.

Fructuum eousque habenda ratio, quousque haberetur, si res petita non perisset id est, ad rei iudicandæ tempus. Vide l.fructus.D.de rei vendic.

Fructuum autem fundo cohærentium alij maturi, alij immaturi dicuntur: tametsi vni sint, non diuersi, hoc est, eadem res.l.fi.§.pen.D.quæ in fraud.cred. adde gl. in l.fructus.D.de rei vend.

FRVCTVARIVS, & Vsufructuarius, quibusdam iidem videntur. Nam vtroque significatur is, qui ius vtendi fruendi habet. vide l.vti frui.& l.fructuario.D.si vsufr. pen. Fructuarius fundus, seruúsve, in quibus vsumfructum habemus.

Fructuarius ager, idem qui vectigalis intelligi potest, Insulano teste Barbari vnà cum Italis vulgò vocāt censalem agrum, veluti si diceres, censualem. Nisi fortè quis velit fructuarium haberi pro agro culto, & fertili. Videtur tamen priori interpretationi citiùs accedendum.

Fructuarius, cuius est fructus. Vide Florentinum in l.si alij vsus.D.de vsufructu.qui vsuarium, à fructuario separat.

FRVGES, inquit Varro, Donatus, & Seruius, inde dictæ quòd his fruamur. Harum verò duo genera prima facit Plin.lib.18.c.7. Frumenta, vt triticum, hordeum: & legumina, vt faba, & cicer. Itaque Paulus lib. Sent.3. Frugibus legatis, inquit, tam legumina, quam triticum & hordeū continentur. Atque ita ab aliis rebus omnibus quæ terra gignuntur, distinguebantur, veluti, vinum, oleum, & baccæ glandésque arborum, quæ propriè Fructus appellata sunt: sicque videtur Cic. distinxisse Verrina.5. Senatus Cōsulibus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum Romæ venderent: legémque his rebus, quæ ipsis videretur, edicerent. Postea tamen consuetudo loquendi eo progressa est, vt etiam ad omnes fructus terræ, quos in alimoniam vertimus, hoc nomen pertineret; vnde Frugiferæ arbores dictæ, & Priscianus scribit; vnde Frugum copia, & Frugum inopia, pro iis omnibus quæ terra giguntur. At Paulus pro reditu Frugem accipi ait non solum qui ex frumentis, aut leguminibus, verū etiam, qui ex vino, vel ex syluis cæduis, vel cretifodinis, lapidicinis capitur.l.77.D.de verb.signi. sed cur id dixerit, parum constat.

FRVMENTA in herbis esse censentur, cùm spicis adhuc carent, quæ niues possint corrumpere. Labeo in l.fistulas.§.fi.D.de contrahen.empt. Vlpia.in l.frugem.D. de verb.sign. Frumentum id esse, quod arista in se te-

neat, rectè Gallum definisse ait. Frumenti autem nomen generale est l. frugem. D. de verb. signifi. non tritici, vt scribit Accursius. Interdum tamen pro tritico tantum per eminentiam, vt in l. si is qui oegotia. §. vlt. D. mand. quo modo frumētum Galli accipiunt vulgò, non generaliter.

FRVMENTARIA tessera, signum frumentarium, quo exhibito, frumentum dabatur. Vide l. mortuo. D. de leg. 2.

FRVMENTATORES Latinè dicuntur quos Græci σιτώνας, hoc est, coëmendo frumento curatores præpositos. Hæc enim oumera erant apud Athenienses, aliásque ciuitates, quæ frumento importato vtebátur. l. munerum ciuilium. §. j. D. de muneribus & honoribus. Hinc Sitonia, munus dicitur publicæ frumentationis, l. 2. in prin. D. de vacatio. & excusa. mune. Et Sitonæ administratores ipsi frumentarij, in l. fi. D. de administ. rer. ad ciuitat. pertinen. Debitorū ex huiusmodi publicis cōtractibus fit mētio in l. 3. C. de cōpensat.

FRVMENTATIO labor militum in frumento intra castra præsidiáve congerendo. Macer l. 12. §. 2. D. de re milit. Officium Tribunorum est, vel eorū qui exercitu præsunt, frumentationibus commilitonum interesse.

FRVMENTARII apud Spartianum ij sunt, qui frumētum portabant io horrea publica, & qui inde etiam, cum viritim dabatur, in ædes ciuium portabant. Scribit enim Spartianus explorasse Adrianū Imp. omnia domorum arcana per frumentarios. idque eò existimo quòd in eas domos crebro ventitare solebant, in quas frumentum portabant.

FRVSTRARI significat morari, tergiuersari, cūctari. l. 24. & 25. D. ex quib. causs. maio. l. 2. §. quod si patet. D. ad Tertyllian. Frustrari ergo dicuotur, qui qualibet tergiuersatione, & solertia efficiuor, nc secum agi, vel ad exitum controuersia deduci possit. l. fi. D. de procur. l. 3. D. de iudiciis. Frustrari tempus. l. 26. §. actio. ex quib. causs. maior. Hinc:

FRVSTRATIO, pro mora. l. 89. D. ad legē. Falcid. §. si ad exhibendum. instit. de officio iudicis. Et:

FRVSTRATOR, qui in iudicio deest. l. 31. §. litem. D. de neg. gest. item qui tergiuersationibus executionē rei iudicatæ remoratur. l. 7. C. de execu. rei iud.

Frustrator, morosus debitor. l. fi. D. de vi & vi arma.

FVCI appellatione. l. fi. §. species. D. de publican. non satis scio, an frutex in Creta nascens, significetur, quē Græci φῦκος θαλάσσιον, Latini, Fucum marinum appellant: cuius meminere Dioscorides lib. 4. Plin. libr. 13. c. 23. & lib. 26. c. 10.

FVCINVM, vide Buccinum.

FVCVS color additus arte. Hinc Fucus muliebris, capit. fucare. de consecr. distinct. 5.

Fucum facere, imposturam facere, & artificiosa dissimulatione illudere.

FVCARE, est colorem arte addere, & tingere. l. j. C. quæ res vend. noo poss. quo sensu accipitur. d. c. fucare. l. fi. C. Th. de mutileg. l. 3. C. de vestib. holoue.

FVERIT. Hoc verbum scriptum in testamentis (cum & præteritum & futurum tempus respiciat. l. si fuerit. D. de reb. dub. l. si non fuerint. D. pro socio) quomodo accipiendum sit, declarat Bart. in l. hoc art. D. de hæred. instit.

FVGA, est abscessus cum celeritate. Eam Bald. (vt nostri dicunt interpretes) magistraliter diuidit in voluntariam, caussariam, & ignominiosam. Prior grauat fugientem suspicione magna, non tamen quæ iustā fidē mereatur, oondum cognita re ipsa. Auth. si verò. C. vt omn. iud. tam ciuil. quàm milit. Altera excusationem habet. Non enim omnis qui de loco recedit, pro fugiente habetur. Siquidem caussa faciendi, non factum inspicitur. l. verū, in prin. D. de furt. huic cōtraria, quòd caussam nō habeat quæ excuset, Ignominiosa dicitur.

Fuga quandoque pro exilio. l. 4. §. ad tempus. D. de re mili. l. 5. D. de interd. & releg. Scribit autem Seruius veteres properantium iter, fugam appellasse. Inde fugitiuus.

FVGAM VENDERE dicebantur qui fugitiuos vendebant, quod S. consulto vetitum erat, ne serui ad fugam inuitarentur. vide. l. 2. D. ad leg. Fab. l. 6. C. eod. l. 35. §. si quis amico. D. de cootrah. empt.

Fugam facere, fugere. l. 4. D. de re milit.

FVGIENTES ad Græcorum exemplum, qui eos φεύγοντας vocant, in iure nostro dicuntur rei, tametsi non semper fugiant. l. properandum. C. de iudic. l. fi. C. de bon. mat. l. 2. C. de iur. calum. quemadmodum litigantes, scilicet habitu & qualitate. Natus est modus, quo Grammatici tradunt, Participia absolui à tempore, qui confert pro restium dictis sustinendis: vt Zasius monuit, in admodum vtili illa ad practicam. l. si se non obtulit. §. si ex conuentione. D. de re iud.

FVGITIVI appellatione Labeoni ex fugitiua natus non continetur, teste Vlpian. in l. j. in fi. de fug.

Fugitiuus non est, qui ad amicum domini confugit. l. bouem. §. qui ad amicum. §. qui persuadet. §. si seruus. eod. tit. Obseruandum, quòd Fugitiuus seruus etiam dicitur, qui à domino eamente recedit, ne ad eum redeat, etiamsi mutato consilio ad eum reuertatur. Vide Vlpianum in elegantissima. l. quis sit fugitiuus. D. de ædil. edict. & vide l. 225. D. de verb. sign. Diuiditur autē Fugitiuus, vt ex ead. l. patet, io Erronem & Fugitiuum. rursus Erro in fugitiuum & Erronem. Sanè Tryphoninus ostendit, solam mentem propositúmque fugiēdi nō sufficere, vt fugitiuus quis dicatur, nisi & aliquis actus fugæ accesserit. l. fugitiuus. de verb. sign.

Fugitiuus pro perfuga, Saturninus in l. aut facta. 16. D. de pœn. Tempus discernit emansorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnum à oocturno.

FVGITIVVS quis sit, definit O filius: Fugitiuus est, qui extra domini domum fugæ caussa, quo se à domino celaret, mansit. Cassius scribit, fugitiuum esse, qui certo proposito dominum relinquat. Item apud Viuia. relatum est, fugitiuum ferè ab effectu animi intelligendum esse, non vtique à fuga. Vlp. in l. quis sit. de ædil. edict.

FVGITIVARII, qui fugitiuos mercede reducunt. l. 18. D. de præscript. verb. vel qui dominis indicant, vbi fugitiui celantur. l. 13. D. eo. vel (vt quidam ex Floro admonuit) qui fugitiuos persequuntur.

FVLCIRE est veteri operi restituendo remedium adhibere. l. j. §. si quis ædificium. D. de ope. no. nunt. l. sicuti. D. si seruit. vend.

FVLCIMENTVM, & fultura, sustentaculum. l. quæsitum. D. de fund. instruc.

FVLCRA sunt (vt docet Seruius) lectorum spōdæ, quæ legato lecto cōtineri ait Vlpia. in fi. l. librorū. de leg.

FVLLO, qui vestimēta polienda, curanda, lauanda mercede accipit. l. 2. D. de cond. sine caus. l. 13. §. si fullo. D. loca. l. 12. & l. 82. D. de fur. l. vnic. D. de via pub. Theoph. dicitur γναφεὺς, λευκαντὴς siue πλύτης, in §. vlt. mand. & §. item si fullo. de oblig. quæ ex delict. nasc.

FVLLONICA meritoria. l. 13. §. fi. D. de vsufru.

Fullonicas instituere. l. 3. D. de aqua & aqua plu. pro officinis.

FVNDVS integrum aliquid est, agrum cum villa & ædificio significans. Sed in vsu, vrbana ædificia, ædes: rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ædificio in vrbe, area: rure autē ager appellatur. l. 60. & l. 111. D. de verb. sig. Fundus autem dictus est ager, vt scribit Varro lib. 4. de Ling. Lat. quòd pecudum & pecuniæ videbatur fundamentum: aut quòd quotannis fundat multa. At vt vult Festus, lib. 6. quod planus sit ad similitudinem fundi vasorum. Villa ergo fundi est pars, atque accessio,

sio.l.6. D. quib. mod. vsusfruct. amittat. Porro vel modicus locus Fundus appellari potest. Constitutione enim,& destinatione nostra fundi efficiuntur. l.60. D.de verb.sig.l.24.§.fi.D.de leg.j. Fundi etiam pars fundus appellari potest.l.34.D.de legat.j. Ac Fundi diuiduntur regionib.& locis.l.23.§.fi.de seruit. rusti.Latifundia,& possessiones Græci appellant, συγκτήσεις l. 34.§.j.de leg.2.D.

FVNDVS est omne, quidquid solo tenetur.l.q. D.eod.tit.

Fundi appellatione etiam populus, ciuitas, communitas, monasterium, vicus, castrum, villa, & alia continentur, Zasio in §.æquè.Instit.de actio.

Fundi agonothetici, qui deputati erant sumptibus certaminum sacrorum.l.iubemus.C.de fund.patri.

Fundi vectigales sunt, qui ciuitatum sunt,& mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant. Alciato de verb.sign.& in dispunct.lib.3.c.3.

Fundorum Principis, de quibus tractatur sub rub. C. de fund.patrim.lib. 11.alij dicuntur Patrimoniales, alij diuinæ domus. Patrimoniales sunt qui locari tantum & in principis patrimonio conseruari solent, vnde & rei priuatæ appellantur. Diuinæ domus sunt, qui sacrarum largitionum sunt, hoc est in quibus Princeps suas largitiones exercet.

Fundi Saltuenses, vide Saltus.

Fundi Limitanei,& Limitrophi, vide Limitanei.

Fundus fieri vel esse dicitur (auctore Festo) populus eius rei quam alienat, hoc est auctor. quod genus dicendi frequenter vsurpat Cicero in Orat. pro Cornel. Balbo. Nec verò ad populos duntaxat, verumetiam ad quemuis auctorem referri solere, argumento est illud Lysitelis adolescentis apud Plautum: Nunc mihi is propere conueniendus est, vt quæ cum eius filio egi, ei rei fundus pater sit, potior eo, vide Hotom. Obser.lib. 2.c.5.& Turneb.lib.4.Aduers.c.12.

FVNGI est id quod debetur dare. nam propriè fungi stipendiarij aut vectigales dicuntur, qui quod debebant pendebant. Cic. Verrina.5. Quis non maximo se affectum beneficio putauit cum tribus decumis pro vna defungeretur. Et eod.lib. Tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in Remp. fungi ac sustinere velitis. Hinc Fungi officio suo est, vt vulgus loquitur, facere suum debitum. l. iudex.de re iud.D. Sic & Fungi res dicuntur quæ officiũ suum præstant. Vlpianus in Instit. tit.6. dotem Fungi dicit, quæ in matrimonium datur.& fungi monumentum.l.43.D.de rei vind. in quod corpus infertur. Hinc Defungi pretio, æstimationéque, pro æstimationem præstare, & exoluere Iurisconsulti dixere.l.11. D. de act.empr.l.j.D.si famil.furt.fecis.dic.l.37.in fi. D.ad leg. Aquil.& dotis collatione, noxæ deditione, litis æstimatione, tributione fungi, pro eo quod est noxæ dedere, litis æstimationem soluere, & dotem, tributáve conferre.l.3.D.de colla.dot.l.22. D.ad muni. Ex quo fit vt intributiones, collationesque & pensitationes publicæ functiones vocentur.l.4. C. de dona. l. 3. C. de apoch.pob.l.2.C.de iure empt.l.9.& l.13.C.de act.emp. l.vnic.C.in quib.caus.

Fungi pignoribus in vicem satisdationis, est loco fideiussorum pignora præstare.l.7. D. de prætor.stip. Fungi muneribus legatorum, est legata præstare.l.33.de leg.2. l.2.D.ad S C.Trebel. Et Fungi munere Falcidiæ, dicitur fideicommissum quod Falcidiam patitur.l.77.de leg.2. hic fungi pœna dicitur, qui pœnam patitur. l.in metallum. D. de pœn. Et pretia rerum communiter funguntur.l.63.D.ad leg.Falcid.& l.33.D.ad leg.Aquil. id est tanti res æstimantur, statuuntur, quãti sunt apud omnes defunctoriè.l.2.§.non solùm.D.ad S C.Tertul. 21.§.fi.D.ad Sillan.

FVNCTIO nostris est vsus, vtilitasue ipsius effectus & æstimatio, quæ pro alia re fit, vt creditori satisfiat. Paulus in l.2.§.mutui datio.de reb.cred. Quia, inquit, in genere suo functionem recipiunt. Idem in l.pretia. ad legem Falcidiam. Pretia rerum non est affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur, id est, mutua vtilitate pensantur. Sic idem in l.si seruum meum. Ad legem Aquiliam,& in l.certum. Si cert.pet. Quatenus mutua vice res fungantur, quæ tantundem præstent.

Functio publica, quòd ratione soli præstetur.l.j.§. hic tit. D.de public.& vectig. Personalis, quæ ob munus soluitur.l.j.C.de excusat.mun.

FVNGIBILES res dicimus, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura: vt pecunia, frumentum, vinum, oleum. Cæterũ corpora in vniuersum omnia omnésque aliæ species, dicuntur res non fungibiles. Zas.in §. in personam.Inst.de act.

FVNVS aliquantò generalius est, quàm exequiæ. Nam funus tota pompa est sepeliendi: exequiæ tantùm viarum est solennitas, dum funus procedit. Funus publicum erat, cùm quis propter sua in rempublicam beneficia, publicis sumptibus sepeliebatur. Ceremonias illius Plutar. ostendit in Publicola.

FVNERIS sumptus pro facultatibus, vel dignitate defuncti arbitramur. Vlpianus ait in l.si quis sepulchrũ. de relig.& sumpt.fun. Funeris impensam accipimus, quicquid corporis caussa erogatum est; veluti vnguẽtum, & pretium loci, in quo defunctus humatus est, & si qua vectigalia (sic enim legendum ostendunt Flor. Pand.& Basilica quæ τέλος habent: suntque ea quæ in itinere præstantur dum corpus ex vno loco in alium perfertur) sunt, vel sarcophagi, & vectura (vbi tamen Græci vestiaria legisse videntur: στολὰς enim exponũt) & quicquid corporis caussa, antè, quàm sepeliatur, cõsumptum est.l.funeris.D.de relig.& sump.fun.

Funeris caussa sumptus factus qui accipiendus, docet text. l.14.§.funeris & l.37.D.eod.

FVNERARIA actio dicitur, quæ de impensis funeris caussa factis datur.l.14.§.hæc actio.l.16.l.20.D. de religio.& sumpt.fun. Dicitur & Funeraticia actio.l.30. in fin.D.eod.

Funerarium priuilegium.l.fi.D.eod.

FVNERARE, pro sepelire, frequens apud Vlpianum.

FVNESTA familia.l.si ex.§.illud quæsitũ.D.de stip.seru. hæredis dicebatur ex mortis testatoris tempore: qui locus ex veteri iure Pontificio est, quo familia non desinebat esse funesta, nisi certo sacrificio, certísque piaculis expletis. nam his confectis pura dicebatur. Scribit autem Varro libr.4.Ling. quandiu in sepulchrum defuncti gleba abiecta non esset, aut os mortui ad familiam expurgandam exceptum esset tandiu funestã eam mansisse. Hinc M.Cicero lib.2.de legibus. Neque necesse est edisseri à nobis quis finis sit funestæ familiæ,&c. Eæque erant feriæ denicales, de quibus idem M.Cicero,& Festus lib.4. Notandum ante nouendiale sacrum dici esse super terram: vbi vrerentur, locus ille, Vstrina: cum conditũ esset, funus: post denicale sacrum, humata, vbi humata, locus ille sepulchrum, & τύμβος.

FVR ex eo dictus quod furuum atrum veteres Romani appellarunt,& fures per atras & obscuras noctes facilius furentur. Homerus,

— Κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω.

Hæc Nonius Marcellus ex Varrone libro rerum diuin.14. Hoc tamen Gellius reprehendit libr.j.c.18. nam quod à Græcis, inquit, nunc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ est dictum. hinc per affinitatem literarum, quæ φὼρ Græcè est, Latinè Fur. Furem autem

sic deffinit Sabinus apud Gellium lib. 11.c.18. Qui alienam rem attrectauit, cum id se inuito domino facere iudicare deberet, furti tenetur. Et paulo post: Qui alienum tacens lucri faciundi caussa sustulit, furti obstringitur: siue scit cuius sit, siue nescit. Meminisse debemus tamen, inquit Gellius loco supracitato, furtum sine vlla quoque rei attrectatione fieri posse, sola mente atque animo, vt furtum fiat, annitente.

Furem ab abigeo quantitas discernit. Nam qui vnum suem subripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregem, vt abigeus. l. aut facta. D. de pœn.

Fur manifestus, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant, hoc est, qui deprehenditur, priusquàm eò loci peruenerit, vbi destinauerat eo die manere cum furto. Nec refert à quo deprehendatur, vtrum ab eo, cuius res fuit, an ab alio. l. 2. & 3. & l. si quis in seruitute. D. de furt.

Fur improbior, qui vi rapuit. l. prætor. D. vi bon. raptor. & Instit. eod. tit.

Fures balnearij, vide Balnearij fures.

Furem non esse qui dicit, quod in venditionibus seruorū sæpe dicitur, de animo hominis, propositóque loquitur: at qui furto, noxáque solutum dicit, nemini furti obligatum promittit. l. 174. D. de verb. sign. Furem ait Tryphoninus quis possit dicere etiā eum, qui nunquā rem alienam, inuito domino, subtraxerit, si modo eius mentis sit, vt occasione data, id commissurus sit. l. 225. D. de verb. sign.

Fvrtvm (vt iam dictum) est contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, possessionísve, ait Paul. l. j. de furtis, & Imp. §. j. de oblig. quæ ex delict. Vnde ducatur docent Iurisconsl. l. j. D. de furt. Gellius lib. 11. c. 18. Furta autē apud veteres Ægyptios omnia fuisse licita & impunita: Apud Lacedæmonios laudata, refert Gellius lib. 11. c. 18. Atque,

Furtorum genera quatuor recenset Paulus lib. 2 Sentent. tit. 31. manifestum nec manifestum, cōceptum & oblatum. quæ ad duo Iustinianus Imp. reduxit. §. j. Instit. de oblig. quæ ex malef. nasc. manifestum, & nec manifestum.

Furtum manifestum, inquit Massurius, apud Gell. lib. 11. c. 18. est quod deprehenditur dum fit. faciendi autem finis est, cum perlatum est, quo ferri cœperat. Furtum nec manifestum, quod postea quandocunque deprehenditur, id est, cum fur in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest. Nam quod manifestum non est, hoc scilicet nec manifestum est, auctore Gaio in l. nec manifestum. D. de furt. Dicitur autem nec manifestum, ad imitationem legis duodecim tabularum. Olim enim nec pro non dicebāt. Vide §. Furtorum. Instit. de obli. quæ ex delict.

Furta domestica vocantur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij apud quos degunt, surripiūt, vt scribit Marcian. l. 11. §. j. D. de pœn.

Furto abesse rem dicunt Iurisconsl. quæ subrepta est & furto periit. l. 35. D. de contrah. empt. l. 14. D. de pericul. & comm. rei vend.

Furta per Lancem Licivmq. concepta quæ dicantur, variè ab xii. Tab. interpretibus traditur. Festus: Lance & licio dicebatur apud antiquos: quia qui furtum ibat quærere in domum alienam, licio cinctus intrabat, lancémque ante oculos tenebat, propter matrum familiæ, aut virginum præsentiam. Omissis igitur quæ ab aliis adferuntur, Furtum conceptum dicemus tunc, cum quis conquestus rem sibi à quopiam furto ablatam, & in alicuius ædes deportatam, si ingressu nō prohibitus, eam ibi forte repererit & comprehenderit. Si verò eam in atrio non repererit, & in interioribus ædibus collocatam esse diceret: vt in gynæconitide, vbi mulieres manebant, quò non admitteretur, aut postremò ingressu etiam atrij prohiberetur. Lex concedebat ei qui furtiuam rem quærebat, vt se accingeret licio, quo expeditior ad quærendum esset: & lancem oculis opponeret. Atque tum si rem furtiuam conciperet, & comprehenderet, furtum illud conceptum & comprehensum pro manifesto vindicari sanxerunt, parémque ac manifesto ei pœnam irrogari voluerunt, vt scribit Gell. lib. 11. c. vlt. Atque hinc manarunt illæ actiones, furti concepti, oblati, prohibiti, non exhibiti, quarum meminit Imp. §. conceptum. de oblig. quæ ex delict. Constat autem hoc ab vltimo Atheniensium iure petitum: nam qui concipiebant in aliqua domo furtum, nudi cinticulo amicti, quod vocatur hîc licium, ædes suspectas ingrediebantur. Aristophanes νεφέλαις.

> Κατάθου θοἰμάτιον. ἠδίκηκα τί;
> Οὔκ, ἀλλὰ γυμνοὺς εἰσιέναι νομίζεται.
> Ἀλλ' οὐχὶ φωράσων ἔγωγ' εἰσέρχομαι.

Plato etiā de legibus lib. 12. φωρᾶν δ' ἂν ἐθέλῃ τίς τι παρ' ὁτῳοῦν, γυμνὸς ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος προομόσας τοὺς νομίμους θεοὺς ἦ μὴν ἐλπίζειν εὑρήσειν, οὕτω φωρᾶν. Ac χιτωνίσκον quidē licium interpretamur, quo conquisitor pudenda tegeret. Propter matrē familias autem & virgines opponebat lācem ante oculus, quia etiam, vt diximus, in γυναικωνίτιδα intrabat quod non licebat apud Græcos viro externo, ne corrumpendi fœminas potius, quàm furti concipiendi caussa ingressus videretur, vt colligi potest ex loco Gellij suprà citato, & vide Ios. Scalig. in locum illum Festi.

Fvrtim arbores cædit, qui clàm cædit, licet earum arborum furtum non fecerit. l. furtim. D. arbo. furtim cæsar.

Fvrca patibulum ex eo dictum putat Isid. lib. 5. cap. 28. quod ferat caput, suspensumque & strangulatum statim exanimet.

Furcam illam, quam circumferre serui pro pœna cogebantur, belle depingunt Plutarchus in Coriolan. & Halicar. lib. 7.

Furcæ supplicij fit mentio in l. 28. §. famosos. D. de pœnis. l. 38. §. auctores. in Pand. Flor. actores. D. eod. l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. l. 3. de re milit.

Fvrorem definit M. Cicero libr. 3. Tuscula. mentis ad omnia cæcitatem, & maius quid esse quàm insaniam: ideóque in xii. Tabulis non esse scriptū, si insanvs, sed, si fvriosvs. Itaque:

Fvriosvm Iurisconsulti appellāt, qui mētis ad omnia lumine, id est sensu communi caret, quales fabulæ memorant Athamantem, Alcmeonem, Aiacem, Orestē, &c. Dementem verò, qui non vsquequaque, sed ex parte tantum mentis errore ducitur, vt is de quo. D. Pius loquitur in l. is qui. D. de tut. & curat. dat. Furiosorum autem alij continua mentis abalienatione omni intellectu carēt. l. 14. D. de offic. præsid. & hi sunt, quos perpetuò furiosos, vel perpetuò mente captos vocat. l. 12. §. natura. D. de iud. l. 9. C. de impub. quorum morbus perpetuus est l. 22. §. si maritus. D. sol. mat. Alij interuallis quibusdam sensu saniore sunt, eorúmque furor interuallum habere dicitur. d. §. si maritus. Huiusmodi sunt quos Vlpianus intermissionem, Gaius interualla habere insaniæ dicunt. l. 20. D. de testa. Gaius lib. 2. Instit. tit. 2. l. 6. C. de cura. furio. & ita furiosi inducias, & interualla accipimus. l. 9. C. qui testa. fac.

Furiosus, vt interpretes docent. §. 3. Institut. de curat. hoc distat à mente capto, quòd ille rabie quadam animi agitatur: mente captus magis in quiete est, nullàque extrinsecus signa ostendit: idémque est qui & demēs: ideóque separantur in iure ciuili. l. 2. D. de inoffic. & alibi sæpissimè.

Furiosus in conspectu inumbratæ quietis constitutus, l.18. D de acq.pos.

Furiosi, cum mentis compotes non sint, nihil velle, sciréve intelliguntur: ac neq; consentire videntur. ideóq; absentibus, ignorantibúsve comparantur, l.17. §. filio. D. de iniur. l.2. §. fi. D. de iur. codic.

FVRNARIVS, qui furno exercendo, & coquendo quæstum facit. Vlp. l.24. § 6. D. de dam. infect. Si furni nomine damni infecti fuerit cautũ, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit.

FVSIA CANINIA lex quæ vulgo dicitur, Fusia Caninia appellanda videtur, idque ex inscriptionibus l.37. C. de condit. & demonstr, & l.215. D. de verbo. signific. Furiam tamen vocat Vlpian. lib. j. Instit. Est autem r, & s, mutua enallage. Huius legis capita recenset Paulus lib.4. Sent. tit. vlt. Hæc lex sublata fuit. C. & Institut. de leg. Fu. Can. toll.

FVSIONES, l.27. D. de vsufr. functiones publicæ, & illationes, quæ significatio indicatur ex Lexico B. Germani ad Vrbem Lutetiam. Fusio, ὑλισμὸς, ἀφορὴ δημοσίων. Fusiones, ὑλισμοὶ, συντέλειαι, ἀφορμαί. Et vide l. vlti. de indulgenti. debit. C. Th.

FVSTES Isidorus lib.5. Etymol. cap. 27. dictos vult ab eo, quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant: & constat ligneos baculos fuisse: cùm inter arma, & tela numerentur, l.54. §. furem. D. de fur. l.3. §. armis. D. de vi, & vi arm. Eutropius lib.11. de Gest. Roman. Tarquinium superbum fustes excogitasse scribit, quod & Sudas ait in verbo, Σκῆπτρον. Fustibus & lignis equos publico cursui deputatos agitari vetant Impp. l.j. C. de curs. pub. lib.11. Fustium autem ictus à flagellorum, quæ atrociora sunt verbera, castigatione separatur, l.7. D. de pœn. pleniórque multò est fustium, quàm flagellorum pœna, l. fin. D. de iniur. Itaque liberorum hæc hominum pœna posteriorum Imperatorum tempore fuit: cum serui flagellis cæderentur. Macer l.10. D. de pœn. Ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Callistratus l.28. §. j. D. eod. Non omnes fustibus cædi solent, sed hi duntaxat, qui liberi sunt.

Fuste percuti, occidi, animaduerti, l.7. §. j. D. ad leg. Aquil. l. j. D. ad Silla. Fustibus castigari, cædi admoneri Iuriscosſ. dicunt, l. j. D, de offic. præf. vrb. l.3. D. de offic. præf. vig. l.5. C. de iis qui no. infa.

G

GABELLA apud vulgus interpretũ, tributi genus.

GALEOTÆ, in Sicilia dicebãtur portentorum interpretes, teste Cicerone, lib. j. de diuinat. Rubr. C. de mendicant. valid. lib.11. indicat, tales Spanaldos & Galiotas vulgò ab Italis appellari.

GALLICANAM linguam accipere debemus, l.11. fideicommisso. D. de leg.3. antiquum Gallorum idioma.

GALLICINIVM, secundum diei ciuilis diuisionem, post mediam noctem à galli cantu dictum est, quem tamen Interpres in l. non minorem. C. de transaction. secundam noctis horam intelligit.

GALLINARVM Iustinianus duo facit genera: vt aliæ mansuetæ sint, aliæ autem natura feræ, §. gallinarum. 12. Inst. de rer. diuis. & l.5. in fi. D. de acqu. rer. dom. Varro autem tria lib.3. cap.9. constituit, villaticas, rusticas, & Africanas. Colum. lib.7. cap.2. chortales, rusticas, & Africanas. Villaticas vterque & chortales appellat, quas ali tum vbiq; tum in villa videmus. Rusticas autẽ & syluestres eas vocant, quas Iustinianus feras nominat: quæ ab aucupibus capiuntur, & in seruitute non fetant. Atque huius generis fortasse erunt aquaticæ, quæ plurimis in locis visuntur.

GARYOPHYLLVM, haud scio, an Iurisconsult. in l. fi. de publican. numeret inter species ad vectigal pertinentes: vt etiam quidam dubitant. Nam Volaterranus scribit, quem nunc Garyophyllon vocant, post Plinij tempora à Damasco in Italiam venisse: cum nec ipse, nec alij mentionem eius faciant. Vnde apparet Holoandri lectionem esse veriorẽ, qui pro Garyophyllo, Folium Barbaricũ habet. sed Cariophyllũ legi debet.

GARVM, l.3. D. de penu. leg. liquor piscium salsus, quo olim pisces condiebant, Isid. lib.10. cap.3.

GAZOPHYLACIVM, locus vbi chartæ reponuntur, c. j. & ibi glo. extr. de proba.

GEMMA, vocabulum generale, comprehendit propriè quæcunque nec oblonga, nec perforata sunt. Gemmas Pomponius in l. & si non. de aur. & arg. leg. à lapillis margaritis distinguit: pariter Curtius: sic vterq; Plinius. Apud Seniorem multa de gemmis disserũtur. & vide l. j. de acqui. possess. & l.3. D. de rer. diuis. Hæc autem differentia intercedit ex locis supra citatis: Gemmæ perlucidæ sunt materiæ, veluti smaragdi, chrysolithi, amethusti. Lapilli verò superioribus naturæ contrariæ sunt, vt obsiani, venientani (fortassis Veientani) Margaritæ, conchæ sunt, quæ in rubro mari crescunt, & coalescunt, l.19. §. pen. D. de aur. & arg. leg.

GEMMATOS lectos, id est. gemmis distinctos, & ornatos, dixit Paulus, in l.3. de supel. leg.

GENEAGHICA prædia, γενεαρχικὰ, & γενεαρχικὰ χωρία dicuntur in Nouella 21. quæ princeps atque auctor generis familiæ suæ reliquerat, ea lege, vt in ea perpetuo manerent, neque ad alios transferri possent: vsque eo vt etiam fœminæ ab iis excluderẽtur. quod Armeniorum institutum à Feudorum ratione nõ omnino alienum Iustinianus ea Nouella sustulit.

GENER, Gens, Gentilitas, vide Genus.

GENO, genis, genui: idem quod gignere, generare. Varro in Andabata, vt citat Priscianus: Sed quod hæc loca aliquid genunt. Idem lib. de re rust.1. cap.40. Quædam enim ad genendum, &c. Sic Vlpianus l.17. §. j. D. de legat. j. Si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum dato. Idem l.13. §. vlti. D. de reb. dub. Siquis mihi filius, aut filia genitur, hæres mihi esto.

GENICVLVS, in quibusdã Feudorum libris dicitur, pro generatio, siue gradus generationis: vt lib. j, tit. j. §.3. Licet moderno tempore vsq; ad septimum geniculum sit vsurpatum. Item in Lombard. lib.2. tit.14. Omnis parentela vsque in septimum geniculum numeretur.

GENITALIS ferias, id est, genuina, natiua. Iustinia. Institut. si quadr. paup. Cæterùm, inquit, si genitalis sit feritas, cessat actio.

GENITIVOS pro ablatiuis nõ raro Iurisc. ponũt. vt l.4. §. j. D. de adop. plenę pubertatis pro plena, l.11. §. fi. D. de euic. noxæ solutũ, pro noxa. Pœnæ adficere, pro pœna, l.13. D. de sicariis. Contentus partis, pro parte, l.37. §. nuptura. de leg.3. Tutelæ liberari, l.50. D. eo. Plus quartæ, l.11. §. quod vulgò. in fi. D. ad l. Falc. Mortis caussæ tacitã, l.15. D. de manumis. Bonę fidei, ꝓ bona, l.95. §. quod vulgò. D. de solut. Super pecuniæ, l.53. D. de verb. signif.

Genitiuo dominium & proprietatem significari liquet, l. locum. D. de religios. c. quia Gu. de iudic. ext. vide Bart. & alios, in rubr. D. de oper. no. nun. Aliquando tamen nudam detentationem sonat, glo. in l.2. de orig. iur.

GENIVM principis iurare l.13. §. fi. D. de iureiuran. cuius iurisiurandi meminit Tertullianus in lib. ad Scap. & in Apologe. cap.28. & 35. Cæterum quod in d. §. fin. per genium principis, hoc per principis Græco dicendi genere effertur in l.2. C. eod. vbi suppleri oportet Genium vel salutem, vt in l.41. in fi. C. de transac. vide Festum libr.7. in dict. Genium. Genij verò non solum

erant hominum, sed & vrbium: hinc Virgil.

Incerti genium ne loci, famulúmne parentis, Esse putent.

GENVINA pietas (quamuis corruptè legatur in vulgatis codicibus gemina) pro insita, siue ingenita patris in filium affectione, viq; amoris, vsurpatur ab Vlp. in l.3. de li. hom. exhib. Vnde scholium interpretis, alioqui ineptum, huc minimè pertinet. Nam ex eo liquet, ipsum non intellexisse, quid verè pietas, quid item officium significent. Certè affectum nullum, paternum vincere iure nostro euidentissimum est. Hanc lectionem etiam probat Alciatus in Parergis, vt & Norica, & Pand. Flor. indicátque Alciatus hanc vocem genuinum apud Ciceronem duobus locis hoc sensu legi, vt in oratione in L. Pison. & in Partitionibus Orator.

GENVS appellatum esse vniuscuiusque generationis principium, cõstat: vt si dicamus Titium à Sempronio genus habere. Ad huius itaque similitudinem dictum est Genus, quod de pluribus specie differentib. in eo, quod quid est, prædicatur: vt animal, corpus, actio, possessio, Sicut enim vnus est principium multis procreatis, qui continentur vno nomine: Ita genus est principium suis speciebus, quas vno verbo comprehendit, & addita differentia, sic constituit, quomodo æs accepta forma transit in statuam, vel in aliam rem. Vt ecce, si dicas, animal est, non intelligitur, an hominem vel equum asserere volueris, genus enim est, & vtrunque cum pluribus aliis speciebus complectitur. Verum si differẽtiam addas, putà rationem, facies speciem: veluti animal rationale. Ad dignoscendũ autẽ, vtrum id quod proponitur, genus; an verò species sit; semper respice an de pluribus dici possit; deinde an horum plurium singula rursus de multis aliis rectè prædicẽtur, vel non. Tunc enim, si plures sunt gradus, genus est: si duntaxat vnus, species, quæ de multis indiuiduis, & numero discretis prædicatur. Porrò indiuidua vnam tantum, neque vlteriorem sui partitionem admittunt. Sic actio personalis, habet sub se actionem ex contractu, Et quoniam hæc actio ex contractu rursus de multis aliis dici potest; agnoscis actionem personalem esse genus. Verum actio ex contractu, indiuidua sub se continet, quæ amplius de nullo prædicari possunt: vt est actio ex contractu Gaij, actio ex cõtractu Titij, & cætera. Quam naturam generis & speciei ostendit Iurisconsult. in l.2. in princ. D. si cert. pet. Genus ergo id Iurisconsulti appellant, quod Dialectici secundam substantiã, id est (vt ait Aristoteles) id quod de subiecto dicitur, nec tamẽ in eo inest: veluti equus, homo, hinc stipulatio vel legatum generis. Singulas vero res intelligimus, quas Dialectici indiuiduas, Iurisconsulti species vocant, l. cum res. D. de legat. 1. species enim sensu, genus notione percipitur; species cerni, tangique potest, genus non potest. Species sunt de quibus res contrahi dicuntur, quæ abalienantur, quæ præstantur: genera autem solui & præstari non possunt. Inutiliter itaque fundus generaliter legatur, l. cum post. §. gener. D. de iure dot. l. ita stipulatus. 115. D. de verbo. obligat. Quod cum ita sit, videri possit Paulus in l.2. D. si cert. pet. improprie & audaci locutione dixisse, eas res quibus mutuum constat, functionem, id est solutionem recipere in genere, potius quàm in specie, genus enim quod sola intelligentia constat, solui non potest, vt diximus.

Generis voce abutitur Tribonianus, & collige in §. plebs. Instit. de iur. natur. & gent. appellans illud totum, & speciem partem: id quod teste Apello, primus deprehendit Alciatus. Idem accidit passim Ciceroni, præsertim verò lib. 1. de Oratore.

Genera pro frugibus sumi vult Hotom. apud Vlp. l.8. §. 16. D. de transact. Sicut non nummus ad alimenta, sed frumentum atque oleum, & cætera quæ ad victum necessaria sunt, fuerint relicta. Et paulo post: Et neque diem neque modum permutauit, sed tantum genus: vel ex contrario, si pactus fuerit vt in generibus alimenta reciperet, quæ in nummis ei relicta fuissent.

GENERE QVODAM, pro ratione, & specie, vel quodam modo, l.36. D. de stip. ser. Nam & hęc genere quodam donatio est. Et l.29. §. qui quæstum. D. de adult. l.51. de acquir. pos. Vtrobique animi quodam genere possessio erit æstimanda. Sic l.44. D. de acq. rer. domin. Et l.10. D. pro emp. Eo genere, eo modo, ea ratione, l.23. D. de vsucap. Et quasi genus locati l.1. §. si quis seruum. D. depos.

GENERALE omne obscurum est: vt omne multiplex dubium, Bald. in l.1. C. de seru. fugit.

Generale delictum, ineptè accipiunt pro delicto nominato. Nam generale dicitur, quia plura eiusdem naturæ crimina potest complecti, cùm significatio variis modis expenditur: vt furtum, homicidium, falsum.

Generalis confirmatio, non confirmat nisi iusta, Bald. in l.3. C. de precib. Imp. offer. idem cap. vnic. per quos fiat inuest. in vsib. feud.

Generalis LEX appellatur, quæ omnes eiusdem qualitatis species facti, seu casus compræhẽdit: exceptis semper illicitis, & iniustis. Etenim nihil absurdius est, quã legem iustam ad interpretationem iniustam trahere, l. pen. D. ad exhibend. l. si possessor ex hæreditate. D. de petitio. hæred. l. cùm hi. D. de transact.

Generalia iudicia, veluti tutelæ, negotiorum gestorum, pro socio, l.38. D. pro socio.

Generalem locutionem generaliter accipi, regulariter definitur, l. præses. D. de offic. præsid. Diuersum tamen est in variis speciebus, de quibus per An. Alciatum in Tracta. de verbor. signific. & vide c. ad nostram. & ibi glos. de iureiur. Generali autem locutione loquentis personam exceptam intelligi, regulare est, c. petitio. extr. de iureiur. Hæc tamen regula restringitur variè. vide in cap. de forma 22. q. 5. Quandoque loquentis familia continetur.

Generalis allegatio, quando, an non, sufficiat, not. in cap. vestra. de cohab. cler.

GENERALITER dicitur, quòd etiam indefinitè intelligendum est, glos. in verb. generali. c. quoniam. de cõing. leprof. cap. si Romanorum. 19. distinct. vulga. l. de pretio. D. de publicia. in rem act.

GENER, maritus est filiæ meæ, l. non facilè. D. de grad. affinit. continetúrque eius appellatione sponsus, l. in legibus. D. de testibus. & l. seruus. de gradibus. Porrigitúrque Generi appellatio, ad progenerum, l. Gallus. §. forsitan. de libe. & posth. Præterea habetur filij loco, l.3. in fi. C. de nat. liber. Iustinus lib.18. generum pro sororis marito ponit, Pygmalionem scribẽs, Didus maritum Sichæum, generum appellasse. Generi quoq; nomine & neptis, & proneptis tam ex filio, quàm filia editarum, cæterarúmque mariti continentur, l.136. D. de verb. sig. & hanc in edicto de postulando interpretationem faciendam admonuit Vlpianus l.3. D. de postu. In edicto verò de infam. notatis, de solo filiæ viro accipi debet, l.1. & 8. D. de iis qui not. infa.

GENS & Genus quibusdam idem videntur esse, cum vtrunque ab antiquo verbo genu deductum videatur. Itaque l.1. D. de probat. cum ita legitur: Cum quæritur, gentem vel genus quis haberet, nécne. Vel volunt positum esse pro Siue. Sunt tamen qui distinguãt, vt gens quidem ad patricios: genus verò generaliter quidem & ad illos & plebeios, speciatim verò ad hos duntaxat pertineat; atque hac ratione dictos patres maiorum & minorum gentium, qui à Romulo & Tarquinio Prisco è patriciorum numero lecti in senatũ fuerant, vt Liu. lib. 1. testatur. At mihi genus hoc non solum videtur significare, sed etiam ipsius gentis initium

& origin

& originem. Virgil. *- & mi genus ab Ioue summo.* quod paulo post plenius patebit. Inter gentem autem & familiam illud interest, quòd gens ad nomen, familia ad cognomen refertur. itaque illa tanquam totum continere videtur, hæc quodam modo partem. Exempli gratia: Valerij omnes vnius esse gentis dicuntur, quia vno nomine continentur omnes. at verò partes gentis huius sunt plures, quæ ex cognominum varietate distinctæ sunt, eæque familiæ nominantur, vt in gente Valeria Maximi, Messallæ, Flacci, Leuini, Faltones. at verò Valerij omnes vnius sunt gentis: itaque rectè Festus gentem definit eam quæ ex multis familiis conficeretur. Quod autem interest inter gentem & familiam, idem interest inter genus & stirpē. Atque hæc ita esse ex his veterum historiarum locis intelligitur. Suetonius in Galba: Imagines vniuersi generis exequi longum est, familiæ breuiter attingam. Liuius lib.38. Scipio Nasica orationem habuit plenam veris decoribus non communiter Corneliæ gētis, sed propriè familiæ suæ. Cic. lib. j. de Orat. Quid, qua de re inter Marcellos, & Claudios patricios centumuiri iudicarunt? Cum Marcelli à liberti filio stirpe, Claudij patricij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se rediisse dicerent: nónne in ea caussa fuit de toto stirpis & gentilitatis iure dicendum? Quæ autem est ratio inter gentem & familiam, eadem est inter gentiles & agnatos. Vt enim familia aut stirps non propius attingit, quā gens, aut genus: sic agnati, quā gentiles. siquidem, GENTILIS, auctore Festo, dicitur qui eodē ex genere natus: & is, qui simili nomine appellatur, rectè. quatenus enim ait, Ex eodem genere natus, eos intelligit, qui eiusdem gentis eundem principem habent: quatenus simili nomine, eos qui quanquam vno gentis nomine omnes vtuntur, tamen alium atque alium sui generis auctorem nuncupabant. quo modo Cic. in 1. Tuscullana, se gentilem esse ait Ser. Tullij regis, quòd vterque simili gentilitio nomine vteretur, cum tamen è diuerso vterque fonte manaret. Cum autem ad Herennium scriptum sit: Si furiosus existat, agnatorum gentiliúmque in eo, pecuniáque eius ius esto. Item: Si paterfamilias intestato moritur, familia, pecuniáque eius agnatorum gentiliúmque esto. agnati profectò videntur esse, qui ex eadem familia sint: quibus deficientibus gentiles subeant. nam Cic. dixit 1. de Orat. Iura gentilitatum & agnationum. item ius gentilitatis & stirpis. & de legibus, 1. Homines de eorum agnatione & gente tenentur: cum vtranque cōiunctionem complecti vellet. Nec audiendi, qui familiam & gentem: gentiles & agnatos eadem esse cēsent: falso moti Cic. auctoritate in Topicis, qui gentiles eos definit, qui inter se eodem nomine sunt, id est ex eadem gente: familiæ verò aut agnatorum non meminit. Est præterea intelligendum, Plinium gentiles nouo quodam modo appellare. siquidem seruos gentiles esse dominorum ait, quia eodem prænomine appellarentur quo dominus, vt Marcipor, Quintipor, id est Marci & Quinti puer. Hæc fere ex Carol. Sigonij libro de nominibus Romanis.

Gens & Natio, inquit Cornel. Fronto, sic differunt. Natio solum patrium quærit: Gens seriem maiorum. Hinc Cicero in Orat. pro Sextio: Vnus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quàm generis videretur. Loquitur de L. Ælio Trib. pleb. qui cum videret Ælios Ligurum cognomen habere, Ligus dici voluit: quo cognomento magis visus est Liguria patria natus, quàm ex Æliorum familia prognatus.

GENTILES cœperunt dici pro barbaris, qui Romano imperio non erant subditi, viuentes inculto iure gentium, l. j. Codice Theodosiano tit. de nupt. gentil.

GENTILITAS dictum ius quod patricij inter se habebant, quod ab agnationum iure diuersum fuit: & à Centumuiris disceptari solitum, Cice. lib. j. de Orato. & in Topi. ait.

Gentilitas nobilium fuit, scilicet eorum qui sui generis imagines proferre poterant. Imaginibus enim ob insignem virtutem ac rerum præclarè gestarum decora, donari solebant. Qua ratione antiquissimum generis stemma, fumosas imagines vocat Cicero in Pisonem. Contrà, qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur, hi Terræ filij, à sese orti, ac noui homines nuncupabantur: quemadmodum Cicero de Lege Agraria loquens, seipsum appellat nouum hominem. Id quod magna laude cōtingebat, si quis virtute faceret se nobilem ac imaginibus donandis dignum. Quare Tranquil. in Vespa. Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus: sed tamen Reipublicæ nequaquam pœnitenda. Accedebat & hoc cum primis ad nobilitatis cōmendationem, quòd gentiles ab ingenuis (vt ait M. Cicero in Topicis) oriundi erant, quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, qui capite non fuerunt deminuti, vt à libertis, vel adscriptitiis, vel alia conditione obnoxiis, distinguerentur. Hæc non sunt contemnenda, quoniam & nostri temporis gentiles seu nobiles (vt vulgò dicimus) cùm agnationis iure de feudis controuertunt inter se, vel cum domino, non habent ferè digniora probandi argumenta ad ostendendam gentem suam, quàm ea, quæ ex imaginibus, ac cognomine mutuantur. Nunc enim pro imaginibus, insignia gentilia habemus, eadem tamen significatione qua olim. Verùm nonnulli fumosis imaginibus maiorum suorum dissimiles planè sunt. Gentilitas autem non pertinebat ab vinculum sanguinis, sed ad ius quoddam patriciis proprium. Reliqua promiscuè de patriciis & plebeiis dicebantur. Cicero, Erat enim, inquit, duplex Claudiorum familia: Altera patricia, altera plebeia, nec potentia minor, nec dignitate.

GENTILITIVM ius erat, quod Patriciis competebat, vt liceret eis vindicare hæreditatem cuiuslibet, qui habuisset idem cognomen, quocunque gradu consanguinitatis, excluso fisco. Quemadmodum nunc dicimus, habere aliquos idem ius nobilitatis, & succedendi in beneficiis militaribus, quia habent idem nomen, eadémque insignia.

GERERE polysemum est: primùm facere significat. Inter Gestum, & factum subtilis quædam differentia statuitur l. 19. D. de verbo. signific. l. 2. D. de cu. bo. dan. qua tamen neglecta, Gestū, & factum pro eodem ponimus l. 58. D. de verb. signi. & ita Gestum latissimè accipitur, l. 1. §. gestum. D. ad mun. in edicto de MINORIBVS, Gestum accipitur qualiter l. 7. D. de minor. & quid significet in Edicto Fraud. Cred. vide l. j. D. quæ in frau. cred. Gestum tamen ad testandi ius non pertinet l. 20. D. de verbor. signifi. Gerere, pro adserere, existimare. Gerit se pro ciue, hoc est, iure ciuitatis vtitur, & talem se exhibet. Gerit se pro hærede, adserit se hæredem, etiamsi non sit, l. pro hærede. D. de acquirend. hæred. §. pro hærede autem. Instit. de hæredum qual. & differ. Eleganter scribit Iulianus, Pro hærede gerere, non tam facti, quàm animi esse: nam vt quis pro hærede gerere dicatur, non hoc exigimus vt attingat quid hæreditariū: sed tamē hoc animo esse debet, vt velit hæres esse. Veluti si quis res hæreditarias vēdiderit, creditoribus pecuniam dissoluerit, prædia coluerit, vel inhabitarit, vel locarit, & dubium sit vtrum fecerit tanquā hæres, an vt extraneus, vel inquilinus, vel animo gerendi negotium alterius hæredis. nam hæc omnia argumēta sunt gerere se aliquem pro hærede, nisi contrarium probetur, l. Iulianus. §. si

nus.§.si seruum D.de acquiren.hæred.l.2.C.de postul. hæred.instit.Sunt & alia exempla in l.si ergo.l.seruus. l.si ex sua.D.eod.& l.si is qui bonis,eod. Gerere non pro hærede dicitur, qui ea gessit quæ propria hæredis non sunt:veluti si egit sepulchri violati. vel pecuniam à statu libero implendæ cōditionis caussa accepit,cum haberet cohæredem.etenim si hæredem haberet, pro hærede gessisse videretur: quoniam aliter hæreditas valere non posset,pro cuius implenda conditione pecuniam accepit.Cum enim pecuniam acceperit, videtur hæres esse voluisse, l.pro hærede.§.Papinianus. & §.vlt.D.de acq.hæred. Gerere patrimonium, l.6.C. ad Velleian. Gerere negotia, id est res absentis curare,D.de neg.gest.tot.tit.Itaq; negotia gessisse, pro codicem accepti & expensi conscripsisse dixit Paulus l. quædam.D.de edend. Gessisse tutelam videtur tutor qui negotia attigit,licet modicum, l.5.§.gessisse. D.de adminiatr. Gessit & qui per alium administrauit l.5. §.quòd si quis.& l.56.D.eod.

Gestoria sella,à gerēdo dicta, cuius in iure fit mentio.Gestamen militare,gestamen prætoriū,quod milites,vel prætores gererent.Résque tam forenses,quàm extraiudiciales complectitur: vt patet toto titulo de negotiis gest.& l.vel ei.§.gestis.D.quæ in fraud.cred, & l.gesta.de re iud.

Gestum, inquit Labeo, significat rem sine verbis factam,l.19.D.de verbo.signi. Itaque quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens,nec agere,nec contrahere dicitur,sed gerere:vt cum pro hærede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. Varro lib.de Ling.Lat.lib.5.Imperator dicitur res gerere, id est sustinere.Glos.in l.2.D.de cur.bon.dando,sentit. Acta esse iudicij,hoc est quæ quoquo modo in iudicio fiunt: facta, verbales respicere contractus factos extra iudicium:gesta verò,quæ sinè verbis fiunt, esse censenda. Sed hæc Alciatus non recipit, ex subiecto argumento gestum etiam accipi contendens, siue ex contractu, siue aliter quid factum sit.D.de min.tum & id Bart.adnotauit,l.j.de offi.Procurator.Cæsar.

Gestum in repub.municipium, l.2.D.ad municip.accipit Hutom.pro pecuniam publicam tractare, siue erogandam decernere.

Gesta fraudationis caussa quæ dicantur,indicat Vlpian.l.j. & seqq.quæ in fraud.cred.

Gestores negotiorum triplicis sunt differentiæ, videlicet, voluntarij, qui vltrò absentis res gerunt: Necessarij,qui obligatione officij administrant, sicut Curatores:Et quasi necessarij (vt sic dicam) qui suspicione obligationis inani ad gerendum accedunt: quales sunt liberi homines bona fide seruientes, quibus aliquid agendum mandatur,l.at qui natura,§.si libero.D. de negot.gest.item tutores à patre in testamento dati posthumo,qui interim administrant,& tandem nascitur posthumus, l.cùm pater. D.eod.tit,item hi, qui se procuratores opinantur falsò,aut curatores, cum non sint,eorúmque successores,l.3.§.etsi furiosi.D.negotio. gesto.l.curatoris,C.eod.tit.l.quicquid.C.arbit.tutel.

Gestari dicebantur veteres cùm succolantibus seruis valetudinis,voluptatísve caussa ferebantur,l.12. D. de vsu.& habi.l.7.D.de manu.vindict. Inde,

Gestatio,l.16.§.j.D.quod vi,aut clam.Vlp.l.13.§.4.D. de vsufr. Et si forte voluptare(vel voluptati, vel voluptarium)fuit prædium,viridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnas habens. Plin.lib.26.ca.3. Quinq; res maximè communium auxiliorum,professus:abstinentiam cibi, fricationem corporis,ambulationem,gestationé.Ipsa etiam loca arboribus densis opaca,per quæ gestari solebant,gestationes appellabantur. Sic apud Plin.lib.j. Epist.ad Caninium Ruf.& lib.2.ad Gallum.

Gestire, pro cupere,in l.j.C.de inoffi.donatio. Est tamen propriè,lætitiam animi promere, cum quodam corporis motu.

Giberosus, pro gibbere, & gibboso, l.3.D.de ædil. edict.

Giezi lepra,cuius est mentio, ceu speciei diræ imprecationis, in Nouel.iusiurand. quod præstar.sol. denotat auaritiam parentum inficere prolem, & malè acquisita à maioribus,non sine culpa possideri à successoribus.vide D.Ambrosium in cap.4. Euangel.secundum Lucam. Fuit autem seruus Elisæi Prophetæ, de quo lége cap.5.Reg.4.

Gildonis meminit l.19.C.Th.de pœnis.& Claudianus in lib.de bello Gildonico. Orosius lib.vlt.l.16.& 19.C.de bonis proscrip.C.Th.& vide in Notit.sub dispositione Comit.Rer.Priu.per Occidentem.

Gladii pœna,l.j.C.de abige.cum gladio,& ense in aliquem animaduertitur. quanquam alij Gladij pœnam exponunt,damnationem ludi, vt Cuiac.Obs.lib.13.ca. 30.Aliud est gladio,aliud securi vel telo animaduertere,vel fuste,l.7.§.j.D.de pœn.itaque gladij potestas ab aliis coercitionibus separatur,l.6.D.de offic.Procons. l.70.D.de reg.iur. Gladij potestas ius animaduertendi gladio in facinorosos homines, l.3.D.de iurisdict. Sic accipi debet ius gladij l.6.§.qui vniuersas.D.de offic.præsid.in qua ius gladij omnes prouinciarum rectores habere scribitur, quos deportandi ius non habuisse constat,l.6. D.de interd.& releg.l.j.C.Th.ne sine iussu princip.Firmic.lib.3.Mathes.cap.5.

ad Gladium damnari dicuntur, qui ad ludum gladiatorium damnantur,l.25.§ si quis planè.D.de acqu.hæred. l.6.§.irritum. D.de iniust.rupt. Paul.lib.5.Senten.tit.17. Capitol.in Macrino. Seruos qui à dominis fugissent, repertos ad gladium ludi deputabat. Idem quod superius ad ferrum.

Gladiator, vt Quintil.Declamat.302. definit, est, qui in arena, populo spectante, pugnat. Cuiusmodi spectacula sublata sunt l.vni.C.de glad.lib.10. Niceph. lib.7. cap.46.

Glandis appellatione, inquit Iurisconsult.in tit. qui est de Gland. legen. l.j. omnes fructus continentur, exemplo Græci sermonis,apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα appellantur.Item de verbo.signific.l. qui venenum. Item l.sylua. Plinius tamen lib.17.cap.5. videtur dissentire à Iurisconsultorum opinione, de hac voce sic scribens:Cautum est,inquit, præterea lege duodecim tabul. vt glandem in alienum fundum procidentē liceret colligere. Ac forsan hæc mens fuerit legis XII. quam postea iuris periti longius extendere voluerint, & cum glandis lex tantum meminisset, in omnibus aliis fructibus eandem valere auctoritatem.

Glandem caducam, quæ ex arbore cecidit, in l.syluæ. de verb.sign. Gaius finit: sed non, vt adnotauit Alciatus, ex sermonis proprietate, quoniam caducus, non qui cecidit,sed qui facilè casurus est, ruinámque minatur, significat. Vnde & paries caducus.

Glaucina, l.23. D.de aur, & arg.inter vnguenta numerantur. Planè Gleucini Olei factitij meminit Plinius lib.15.cap.7.& lib.23.ca.4.Dioscorides lib.j. Gleucinum constare ex omphacino oleo, iunco odorato, calamo, Celtica nardo, ferula Campana, costo, & musto scribit. Huius etiam conficiendi rationem docet Columella lib.12.cap.51. Itaque superius pro Glaucina, Gleucinum legendum existimarem.

Glarea, terra est lapillis permixta. Paul.de aqua plu. arcen.l.supra iter glarea iniecta. Item de via publ. l.j. in viam terrenam glaream immittere.

Glebam accipimus cespitem terræ:sic dictam, quòd sit quasi globus. l.certo generi. D.de seruit.rustic.præd.

Gleba, & Gleba senatoria, & Glebale aurum in Codice Iustiniani, appellatur genus pensitationis, quod Senatores possessionum suarum caussa principi præstabant, l.2.C.de prætorib.& honorib.prælat. Dicitur & aurum oblatitium, quòd non canonis vel indictionis, sed oblationis genere quodam à senatoribus exigatur: sicut aurum coronarium à decurionibus, aut argentum à negotiatoribus. Follis senatorius etiam appellatur. Martianus in No.de indul.reliq. Quidquid ex titulo senatorij follis debetur. Sed tamen etiam illi senatores quibus nulla erat possessio, duos folles in ærarium inferebant: vt constat ex constit.quadam Gratiani ad Hypatium in C.Th.lib.6. Inter senatores autem qui illustres recẽsentur onus glebale non agnoscunt, cum proprium sit senatorum tantùm.

Glebæ adscriptitij dicuntur à Iurisconsultis ij qui cum agro vna seruiebant domino, & cum fundis mancipabantur, alienabantùrque. Eorum conditio facilè ex auctore Græco Zozomeno intelligi potest scribente: ἐπιτρόπευε δὲ τούτου καλήμερός τις ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ: illius, inquit, curam gerebat Calemerus quidam vnà cum agro seruus.

Glebæ professio, l.12.C.Th.de anno.& trib.

Glebæ Canon apud Sidon. Apollinarem lib.6. Epistolarum ad Censorium Pap. Gleba, id est, glebalis functio.

Glebalis pensio, l.4.C.de indulg. deb.

Glicia lex ex vna inscriptione, l.4. D.de inoffic.testa. nota est. Vide Legum indicem.

Gloria viuere dicitur, qui pro rep.cecidit. Institut.de excus.tut. §.si in bello. D.eod.l.bello amissi. & ad l. Aquil.l.qua actione.§.si quis.

Glos viri soror dicitur, à Græco γάλως, l.4.§.gradus. D. de grad.& adfin. Festus lib.7. N.Marcellus lib.de propriet.sermo.cap.vlti. Sed & in Lexico B.Germani ad Lutetiam ita est, referente B.Brissonio, Glos, ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὴ, γάλως παρὰ Παύλῳ. Vnde ab Ausonio in Monosyllab. Polyxena, quæ ad Achillis tumulum mactata fuit, Andromachæ glos ἑταιρεγχτικῶς appellatur, quòd soror esset Hectoris, cui Andromacha nupserat.

γλῶσσα lingua interpretatio. Hinc Glossema expositio, siue interpretatio. M.tamen Fabius pro vocibus, quæ interpretatione indigent accepisse videtur.

Glossæ auctoritatem eam esse scribunt Iacob.Butrig. & Bald.l.hæreditas.C.de acq.posses. vt communi opinioni præferenda sit: quod recipiendum est, si legibus, & ratione confirmetur. Nam necessitatem non imponit, sed probabilis tantùm est, auctore Bar.l.j.D.si cert. peta. Cæterum, si textus desinit, glossæ auctoritas contemnenda non est.

Gonatici saltus l.vlt. C.de præd.tam meminit, quæ verba interpretatur Cuiac.de cuiusdam saltus dominici proprio nomine. Alij aliter legũt gunatbetici, vel Agonathetici saltus, vide Alc. Græci tamen, vt idem refert Cuiac.ibidem habent γονατικῶν ἀγρῶν.

Grabatus, vide suprà Grabatus.

Gradus mensuræ genus pedes duos, & semis continẽs, vt & Isidorus scribit, & vetus quidã auctor ita cẽsuit, cuius libellus auctoribus de limitibus agrorũ subiectus est. At apud C.Harmenopulum lib.1. Epitom. βῆμα traditur habere πόδας δύο καὶ ἥμισυ.

extra Gradum moti fines dicuntur, qui loco suo moti sunt, l.si. D.de termin.mot.

Gradus ætatum, iuxta sententiam Iurisconss. explicat Alciatus l.pueri D.de verb.sign.

Gradus, vt ait Hostiens.in Summa, est vnius personæ distantis ad aliam in linea consanguinitatis, vel affinitatis facta collatio ad cõmunem parentem, l.j.cum seq. §.vsque ad §.affinitatis. D.de grad. concisiùs sic: Gradus est interuallum quo cognoscitur, quæ persona stipiti propior sit, vel breuius, Sunt ordines cognationum. Sic autem sunt dicti ad similitudinem scalarum, locorúmve procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus, vt ait Paul.l.fi.§.gradus. D.de grad. & affinib. Atque horum alij sunt superiores, alij inferiores, alij collaterales. Hinc Ouid. Metamorph.13.

Nostri quoque sanguinis auctor Iupiter est,
Totidémque gradus distamus ab illo.

Gradus arctissimi dicuntur esse, primus, & secũdus, & tertius. Nãque in primo sunt suprà, pater & mater: infrà, filius & filia. Secũdo sunt gradu suprà, auus, auia: infrà, nepos, & neptis: ex transuerso, frater & soror. Tertio gradu sunt suprà, proauus, proauia: infrà, pronepos, proneptis: ex trãsuerso, fratris, sororísq; filius & filia, & cõuenienter patruus & amita, auũculus & matertera.

Gradus etiam ordinẽ successionem significat, l.5. D.vnd. cog.l.j.D.si tab.testa.l.15.D.de S.C.Sila. Gradus quoque in testamentis institutorum & substitutorum dicuntur, l.4.§.filius.& §.sed & D.de lib.& posthu.l.57.D. de hær.instit. Sic primo, secundo, tertióque gradu institutos hæredes scriptos legimus, qui & primo loco hæredes scripti sunt, vel alijs substituti, l.3.§.fi.l.4.l.5.D. de iniust. rup.l.2. §.defert. D.de secun. tab. Hæredes enim instituti dicuntur, aut substituti, primo gradu: substituti, secundo vel tertio. Gradus autem ex ordine successionis: locus ex ordinæ scripturæ numeratur, l.si is qui 55.D.de hæred.inst.

Graduum consanguinitatis computatio dissimiliter numeratur iure ciuili & canonico. Institut.de gradibus cognatio.& 35.quæstio.5.ca.ad apostolicam. cap.quod dilectio.& cap.vltim.de consanguin.& affinit.in eam rem libellum edidit B.Fernandus.

Gradum, pro existimatione, & honoris loco vsurpatur. Hinc in gradum reponere, est deiectum restituere.

Gradilis panis, vide Panis gradilis.

Græca fide mercari, apud Plautum, id est numerata, & præsente pecunia. quod quidam ad leuitatẽ Græcorum referri existimant, quibus nullo pacto esset fidendum: sed locus ille Plauti videtur refragari, cum id sit dictum in Attica comœdia, in qua verisimile est decore seruato Græcos Grǽcis fauisse, & bene de gente sua existimasse, & prædicasse. Pro optima itaque & repræsentata pecunia exponendum censerem. Hinc Græciola cautio in epist. quadam Cic.ad Cæsarem, id est certa firmáque.

Græca religio, paganismus: & Græci, pagani quando dici cœperint, docet Alciatus ἐν παρέργ. declarans loca aliquot Nouel.131.de Eccles.titul.

Græcitas in l.vnic. C.de stud.lib.vrb.Ro. & Constant.lib.11. pro Græcarum literarum & facundiæ studio ponitur, vbi falsò antea legebatur grauitas.

Græcum vinum inter dulcia numerat Iurisconss.l. vlti.D.de trit.& vin.le.de iis vide post Plin.li.11.Steph. Nigrũ, multa & varia vini genera referentem in opere, quod de nimio vitæ luxu inscripsit. Alex.Neapol.ca. 11.li.5. adnotauit quòd veteres vinũ Græcũ semel tantùm etiam in lautissimis conuiuiis apponere solebant: primúsque diuus Cæsar triumphalibus cœnis, quatuor vini genera propter instituta maiorum dicitur apposuisse, Falernum, Chium, Lesbium, & Mamertinum.

Grammatici, hoc est, qui Grammaticam docent, an à muneribus excusentur, vide l.fi. duas. §.Grammatici. D.de excus.tut.& l.sextum decimum. §.fi.de vac.mun.

Grammatophylacium, vbi tabulæ & instrumenta publica, monumentáq; rerum gestarum, actorúmque asseruantur, quod Tabularium Latinè appellatur. Vlpian.in l.moris de pœnis.

Granaria, l.93.§.penult. D. de lega.3. quæ ex tabulis fieri ostẽdit, l.18.D.de act.empt. stipitibus vel in terra defixis, vel supra terrã positis & collocatis: hoc est,

quod

quod horreum frumentarium mobile ex tabulis ligneis factum dicit, l.60.D.de acq.rer.dom.

GRANDÆVUM accipit Albericus, qui annum 29. vel 30. attigit, not.c.quicunque.77.distinct.per cap.Episcopus.ead.distinct.

GRANDE beneficium, pro incomparabili, apud Vlpianum in l.j.de bon.libert. Scilicet ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos confertur, cùm ex seruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Indicat vulgatus versiculus:

Non bene pro magno libertas venditur auro:

libertatem pretio nummario non æstimandam. Grandis commodi. l.4.D.ex quib.caus.maio.

GRANDIS NATU, quinquagenario paulò minor est, Pomponio in l.secunda.de orig.iur.ergo Sabino concessum est à Tiberio Cæsare, vt populo responderet, qui in equestri ordine iam grandis natu, & ferè quinquaginta annorum receptus est.

GRANDICULI pueri, Canonnistis sunt doli capaces, ca.j.extr.de delict.puero. Plau. Grandiculi voce in Pœnulo vsus est:

In fundas infundebam grandiculos globos.

GRASSARI dicuntur, qui ex insidiis viatores impetu gradiendi adoriuntur. Item qui gerendo negotia sensim sub aliquo prætextu contrectant res alienas, vt in l.3, de suspec.tut. & Inst.eo.tit. §.nouissimè autem. Sed diutius grassandi in re familiari facultatem præstat.

GRASSATORES, vt ait Callist.de pœnis, in l.capitaliũ, §.omnia admissa.sunt, qui prędę caussa id faciunt, proximi latronibus habentur: & si cum ferro aggredi & spoliare instituerunt, capite puniuntur, vtique si sæpius, atque in itineribus hoc admiserunt. cæteri in metallum dãnantur, vel in insulas relegantur. Porrò grassaturam Iuuen. Satyr.3. describit dilucidè. Saturnius in l.aut facta.de pœnis. in §.qualitate, Cum factum vel atrocius, vel leuius est: vt rixæ à grassaturis, expilationes à furtis. Vide adnotata in hunc §. per Budæ.

GRATIA pro fauore accipitur in l.7.§.quæsitum. D.de mino.l.3.C.de iur.fisc.& alibi sæpius. Gratia, id est ius patronatus, c.quia.de iure patro. Gratia, beneficium gratis concessum. Gratia, pro caussa, vt gratia decipiendi, l.quod si.D.quod met.caus.

Gratiam iurisiurãdi facere, l.6.& 32.& 41. D.de iureiur. est soluere iurisiurãdi necessitate, &(vt Paulus lib.2.Sentent.tit.j.loquitur) remittere necessitatem iurisiurãdi. At in l.fin. D.ad municipa. significat soluere religionẽ iurisiurandi, &(vt vulgò loquimur) dispensare. Et Gratiam facere edicti, apud Suetonium in Domitian.cap. 14.id est cum permittitur id quod eo edicto erat vetitum. & Gratiam coniurandi, in August.c.16. Sicq́; Gratiam canonis, legisque facere, pro dispensare dici posse, Budæus monuit in adnot.prio. quod & soluere legibus dicitur. Vlpianus tamen, solutum esse legibus, accepit pro eo, quod est, non teneri, l.Princeps.de legibus.& Iulianus l.sequenti. Quomodo & antiqui sæpe vsi sunt, vt Budæus ibidem citatis ostendit exemplis.

GRATIOSI dicuntur Latinis, quib. fauetur propenso quodam animi studio. Vlpi.in l.j.de censib. Sed & Berytiensis, inquit, colonia est in eadem prouincia, Augusti beneficiis gratiosa. Hebræis Iochanam, vel (vt nos loquimur) Ioannes, gratiosum significat. Gratiosus item, qui apud multos valet gratia. Cui tenues opes sunt, gratiosus non est. Nam amor & gratia, mouetur opinione & fama liberalitatis: auctor Cicero libro de offic.secundo.

Gratiosa sententia, l.5.C.de calumniator. Gratiosa emptio, l.2. C.de fid.inst. & iur.hast. libr.10. Gratiosa auctio, l.16.C.de rescindend.vendition.

GRATIOSE, per gratiam, & fauorem, l.9.D.de admin. rer.ad ciuita.petin. Hinc Gratiose expunctæ rationes dicũtur in l.9.D.de adm.rer.ad ciuit.quæ bona vtriusq; partis gratia, & sine vlla contentione expunctæ sunt.

GRATIS, & pretio contraria indicat M.Cicero pro Roscio Comœd.

GRATITUDO naturalis, eadem quæ & obligatio, Græcè ἀντίδωρον. Quo verbo Vlpianus vtitur in l.sed etsi.§. consuluit.de pet hæred.vide Alex.Neapolit. à principio li.5.pulchrè disserentem, de naturaliter insita homini gratitudine: pro quo faciunt hæc verba Iurisc.in d.§. Quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerunt.

GRATUS, qui gratiam pro beneficio refert. Gratũ eum esse M.Cicero indicat, si omnia, quæ facit, grata sint. Gratus quilibet censendus, nisi ingratus probetur, l.seruus.l.Centurio.D.de manu.testam.

GRATUITA libertas, quæ gratis, & sine præmio datur, l.j,C.de libe.& eor.libe.

Gratuitũ officiũ in Authen.Iusiurand.quod præsta.ab iis.

GRAVES personæ sunt nostris, quib.adest firmitas ac constantia animi, & in vultu, moribus, verbis, rebus agendis quædam seueritas. Hostiẽsis generaliter finit, quæ non sunt infames, l.cùm pater. §.rogo. & l.cum quidam. D.de lega.j.c.vnico. extr.de scrutin.vide Panormi.in c.licet, de testib.

Graues controuersiæ censentur præiudiciales, respectu minorum, Paul.l.per minorem.D.de iudiciis. Per minorem caussam, ait, maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet, &c. Sic vniuersalis actio præcedit particularem, criminalis ciuilem, l.vlti.C.de petit. hæredita.& l.vlti.C.de ord.cognition.

Grauia delicta quæ sint, not.in cap.at si clerici.de iudic.in vol.Gregor.quid distent ab enormibus notat.in Authen.sed nouo.C.de custo.reo.

GRAVIO, vel GRAPHIO, apud auctores barbaricos, iudicem significat: & inde Landgrauij, id est prouinciæ comites, siue iudices: & Marchgrauij, limitis comites. & Psaltzgrauij, palatij comites, qui & maiores domus, & præfecti, rectorésque palatij dicuntur, vt Eginhartus, Iornandes, Annonius scribunt: Burgrauij, arcis præsidii ve comites: & Centgrauij, qui in antiquis Germanorum legibus Centenarij dicuntur: & Gograuij & Dinggrauij iudices pedanei.

GREMIA, & Gremiales arbores, vide Cremia.

GREX, inquit, Festus lib.7. ex Græco dicitur, quem illi ἀγέλην vocant. Est autem quorumlibet animalium congregatio. Cicero in Philip. Fudit apothecas, cecidit greges armentorum. quod & significantissimè expressit iurisconsul. l.2. D.ad leg.Aq. qui ait, oues, capras, boues, equos, mulos, asinos gregatim pasci. Vlpianus tamen gregem, armenta, & equitia separat, l.j.§.per hanc.D.de rei vindic. Per hanc, inquit, actionem non solum singulæ res vindicabuntur, sed & grex vindicari potest: idem de armento, & de equitio, cæterisque quæ gregatim habentur, dicendum est.

Grex, [illegible], pro populo Christiano, cap.quamuis. 7.quæst.1.

Grex cohortalium, l.j.§.si quis ex grege. C.de cohort.lib. dictũ idq; propter vilitatem, vt Albericus scribit. Hinc, Gregarij milites, l.fin.C.de milit. veste. id est viliores.

GUADIA, est pignus. vide Inguadiare, verbum de quo posterius suo loco dicemus. In Lombarda lib.j.tit.15. Si non habuerit vnde summam persoluat, semetipsum per guadiam in solutio Principis tradat. Item lib.2.tit. 21. Si quis alij guadiam & fideiussorem dederit, omne quod per guadiam & fideiussorem obligauit, adimpleat. Item: Si quis alij guadiam dederit, & eam recipere neglexerit, &c.

GUARDIA, pro custodia, vetus vox Germanica, VVarden, qua sermo quoque Gallicus hodie vtitur: vnde feudum Guardiæ, cùm quis prædio custos imponitur.

Hinc

Hinc tenere pro feudo, & tenere per Guardiam opponuntur, lib. Feud. 1. tit. 2. & tit. 11.

GVARENTARE, vel (vt est in aliis libris) Guarentisare, pro caussam alterius suscipere, defensorem se profiteri. Priscum Francorum verbum, quod in Franco galliam inuectum est, *Guarent*: quo significatur is, qui Latinis Auctor dicitur, & euictionẽ præstat, lib. Feud. 2. tit. 34. §. 2. In Lombard. tamen lib. 2. tit. 36. de euict. appellatur Auctor. At in Speculo Saxon. dicitur VVarandator, artic. 9. Quisquis alteri ante resignationem & infeudationem, bonorum possessionem tradiderit, ipse eiusdem debebit esse vvarandator, quotiescunque emptorem ipsius vvarandatione indigere contigerit. Item art. 15. Aut vvarandam emptionis suæ producere potuerit, &c. Item: Nisi per defectum in testibus aut vvaranda succubuerit. Aliis autem locis vvaranda pro satisdatione passim vsurpatur.

GVASTALDVS, præfectus, siue custos curtis, qui & Actor dicitur. Lombard. lib. 2. tit. 17. Si guastaldus, aut quilibet actor Regis, post susceptas & commissas sibi ad gubernandum curtes, aut casas Regis, aliquid per donationem conquisierit. Et mox: Concedimus etiam guastaldis nostris curtes nostras prouidentibus. Item Lombard. lib. 3. tit. 32. Et Lãgobard. leg. tit. 39. §. 3. Si quis guastaldus, vel actor Regis, curtem regiam habens ad gubernandum, ex ipsa curte alicui sine iussione casam tributariam, vel terram, syluam, vites, vel prata ausus fuerit donare. Sic libr. Feud. 1. tit. 10. Nisi vassallus sit guastaldus, vel actor Domini. Itẽ leg. Langobard. tit. 101. §. 27. Si mancipium cuiuscunque in curte Regis confugium fecerit, & Guastaldus, aut actor Regis post secundam & tertiam contestationem reddere distulerit. Guastaldorum quoque munus aliquod erat in re militari: vti patet ex Lombard. lib. 1. tit. 25. Si Dux exercitalem suum molestauerit iniustè, guastaldus eum solaciet, vsque dum ad præsentiam Regis eum perducat. Item: Si guastaldus exercitalem suum contra rationem molestauerit, Dux eum solaciet, quousque veritatem suam inueniat. Paulus Diaconus de gest. Langobard. lib. 5. c. 11. Ipsumque Alzeconem mutato dignitatis nomine, pro Duce guastaldũ vocitari præcepit. De guastaldo Vitus Amerbachius in Capit. Carol. Mag. sic scribit: Guastaldus significat œconomum, id est procuratorem domus, & rei familiaris. Puto factum nomen à *Gast*, id est, hospitium, veteri Germanica & Gallica lingua, & *Halden*, id est tenere. Sic enim in quibusdam Germaniæ locis adhuc verbum pronũtiatur. Feudi guastaldiæ exemplum extat apud Petrum de Vin. lib. Epistola. 6. c. 25. Ita tamen (inquit Fridericus) quòd castrum ipsum à nobis & hæredibus nostris in capitaniam teneat, & immediatè à nostra curia recognoscat: viuens iure Francorum, in eo videlicet, quòd maior natu in ipso succedat.

GVERRA, siue VVerra, non tantùm dicitur bellum, quod Imperatoris nomine publicè geritur: verumetiam quod priuatus aliquis suscepit, cum suas inimicitias persequitur: vt lib. Feudorũ. 2. tit. 28. §. 1. & §. 2. Et apud Vespergens. Abbatem in leg. Friderici Imper. Si liber homo, ingenuus, ministerialis, incendium commiserit, pro vverra propria, pro amico, pro parente.

GVIDAGIA, quasi pedagia. c. super quibusdam. de verb. sig. Io. And. c. quanquam. de censib. lib. 6.

Guidagium est, quod datur alicui pro securo conductu transeundi per terram alicuius. c. de raptoribus. 36. q. 3.

GVNDVLÆ nauigij genus: vide. C. Harmenop. libr. 2. Epit. c. 10. & libell. legum Naualium. l. 4. in adnotat.

GVMMI, in l. fi. D. de publican. vide Plinium lib. 13. c. 11.

GVTTVRNIVM Festo lib. 7. vas ex quo aqua in manus datur: abeo quòd propter oris angustiã gittatim fluat.

GVTTVROSVS cuius guttur intumescit. l. qui clauum. D. de ædil. edict.

GYMNASIA Antonio Augusti. ad l. *ἐαν ἀπὸ*. §. *ἡμῖν* &c. D. de excus. spatia quædã ampla, quibus Græci aut palæstra aut cæteris corporis exercitationibus se exercebant.

Γυμνασιαρχία, in d. §. *ἡμῖν*. Gymnasiorum præfecturas rectè ibidem vertit A. August.

Γυμνασιαρχεῖ. Hesychio, *ἄρχων τῶν ἐφήβων*.

Γυμνασιαρχεῖν, definiisse visus est M. Cicero qui Gymnasiis præerat. Vlpian. tamen Domosthenis interpres ita ait: *Γυμνασιαρχεῖ ἐστὶ ὁ ἐπάρχων ἐλαίῳ τοῖς γυμναζομένοις*. Hæc in oratione Contra Leptinem: quo loco Gymnasion ita definit, *Γυμνάσιον ἡ παλαίστρα ἐκάλουν*.

GYNÆCIVM, siue Gynecæum, vt in C. Theo. & in Notitia Imp. Rom. est textrinum ad vestes principis conficiendas constitutum. l. 3. C. ad leg. Iul. repetund. l. 5. C. de murileg. l. 11. nam quod in d. l. 5. dicitur, gynæcii, hoc in l. seq. dicitur textrini. Sic in l. 1. C. de vestib. holob. vbi vulgò gynæcariis, pro gynæciis legitur, vt patet ex l. 1. C. The. eod.

Gynæciorum procuratores. d. l. 2. & in Notitia imperij: Iidem procuratores textrinorum vocantur. l. pen. de murilegul. lib. 11. C. Et Gyneaceiariorum procuratores, in l. 3. C. de indulgent. debito.

GYNÆCIARII. l. 3. & 13. de murileg. lib. 11. C. & l. fin. C. de mil. veste, lib. 12. ij sunt qui addicebantur contexendis conficiendisque vestibus imperialibus & ministeriorum imperialium. atque horum nulla est administratio, sed seruitus publica, vel conditio, vt exponit I. Cuiacius in l. 2. C. de murileg.

GYPSVS, in Nouell. 141. §. *κελεύσει*. Ægypti insula, de qua vide Stephanum.

H

HABE, & Haue cum aspiratione, pro Aue, frequentissimum verbum in inscriptionibus constitutionum. C. Th. & Iustinianei, salutandi verbũ: Habe Marcelline K. N. B. Huius generis salutationis meminere Eusebius, & Nicephorus, *Χαῖρε Ἀπλῶν τιμιώτατέ ἡμῖν*. Sic Veteres Habe, aut Haue. pro Aue dicebãt. Seneca libr. 6. de Benefic. c. 34. Huic peruenire vsque ad distringẽdam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum promiscuum ignotis, Habe, non, nisi suo ordine, emittitur. Hanc scribendi rationem probat M. Fabius lib. 1. c. 10. Multùm est, ait, literatus qui sine aspiratione, & producta syllaba salutauit, Auete. Recta est hæc via: quis negat? sed alia est melior, & magis trita in *ἐπιγραφῇ*. l. dominus. C. de adpel. Habe Heraclida carissima nobis. & in inscriptione. l. si quis. 11. C. de accusat. Habe Crispine carissime nobis: vbi pro Habe, falso legitur liberis. & l. fin. C. The. ne quid publ. lætit. vbi pro Habetatiano, legendum, Habe Tatiane.

HABENAM scitum est pro loro accipi. Ea seruos impuberes cædi solidos liquet ex l. 1. §. impuberi. D. de S C. Silan. & Hora. lib. . Epistul. In scholis, inquit, latuit, metuens pendentis habenæ.

HABERE, inquit Paulus, duobus modis dicitur. Altero, iure dominij: altero, obtinere sine interpellatione id quod quis emerit. l. 188. D. de verb. sign. Eum etiam habere dicimus, inquit Vlpia. qui rei dominus est: & eũ, qui dominus quidem non est, sed tenet. Denique habere rem apud nos depositam solemus dicere. Vlp. in l. stipulatio ista. §. habere. D. de verb. oblig. Habere item eum dicimus, qui vtitur, & iure possessionis fruitur, siue ipse opus fecit, siue ex caussa cõductionis, vel emptionis, vel legato, vel hæreditate, vel quo alio

modo adquisiuit. Vlpian. in l. Prætor ait. D. ne quid in loco.

Habere & possidere, inquit Corn. Fronto, sic differunt. Habere potest etiam fur nequam. Possidet nemo, nisi qui aut relictæ, aut donatæ rei, aut emptæ dominus est. Ita in habente onus, in possidente vsus est. Habere autem & possidere ciuilis possessionis sunt: tenere, naturalis. vnde, Sibi habere possidere, sæpe coniunctè legimus: vt l. patet. 38. §. quindecim. D. de legat. 3. Hinc Habere ad res incorporales refertur: Tenere ad corporales: Possidere, ad vtraque.

Habere, pro continere, in l. ait lex. D. ad l. Aquil. & l. ex duob. de negot. gest.

Habere pro derelicto, est ea mente abiicere, quæ in numero quis rerum suarum esset nolit. §. qua ratione. Instit. de rer. diuis.

Habere intentionem dicitur in præiudiciis, qui ius habet præferendum in iudicādo, modò probauerit id, quod intendit & allegat, siue sit actor, siue reus conuentus. Vnde Vlpianus in l. sed & hæ. §. non solum autem. de Procur. videtur distinguere Præiudicium ab actione.

Habere rem aliquis, eleganti figura loquendi dicitur, ad quam recuperandam habet actionē: vt cum dicimus, iste habet centum ex hæreditate, & adhuc ne obulum quidem accepit, vt tradit Zasius in l. ait Prætor. §. si iudex. D. de re iud. Vide item l. 15. D. de diuers. reg. iur. Et contra habere actionem non videtur, cui propter debitoris inopiam inanis est. l. nam is. D. de dolo malo.

Habere in sinu meo, Iurisconf. in l. qui testamentum. de probat. dixit, pro, in occulto, & penitus apud me, & in potestate mea.

Habet quis per alium, quod per se habere non potest, gl. l. Imperator. D. de stat. hom. & gl. fi. in l. petendæ. C. de tempor. in integ. restit. Habetur & id quod peti potest. l. 143. D. de verb. sig.

Habere filium mortis tempore creditur, quæ, exciso vtero, edere possit. l. 141. D. de verb. sig.

Habere contractum, cōuentionem, & obligationem frequentissimè pro contrahere. l. j. C. ne vxor pro mari. l. 10. C. si cert. pet. l. 21. D. de don. int. vir. & vx. l. 4. C. de rer. permut. l. 2. C. sine censu, vel relig. l. 6. & 7. C. si quis alteri vel sibi. l. fin. C. de instit. l. 8. C. de pact. inter empt. Eodem sensu Habere tractatum. l. 31. D. pro socio. Et Habita sententia, pro lata, & dicta. l. 21. D. de iis, qui not. in fa.

Habeat, habere possit. l. si quis sub cond. D. de testam. tut. quandoque habere poterat. l. si quis filium. C. de inoffi. testam.

Habere in matrimonio, est habere vxorem, Ciceroni, & pontificij iuris interpretibus. Hinc Habeo te pro legitima vxore, an his verbis sit contractū matrimonium not. in c. ex literis. de matri. contra interd. eccles. c. neque illud. §. sed obiicitur. in gl. 30. q. 5.

Habetur, & intelligitur, verba, fictionē significant. l. vni. in prin. C. de rei vxor. act. l. Prætor. §. siue autē. de oper. nou. nun.

HABVIT, quandoque pro habiturus erat. Inst. de act. §. si quis agens. Quomodo hoc verbum ad futurum referatur, disserit Bart. in l. exterarum. C. de testam. tut.

HABERE LICERE stipulatio est, qua significatur, facultatem semper fore possidendi rem quietè, neminémque superuenturum, qui impediat possidentem, vel molestia adficiat. Quorsum enim pertinerent inter mortales vniuersæ omnium contractuum translationes, in rebus ipsis, nisi accipiens posset eas retinere, atque sine molestia in commodum suum conuertere? Cum igitur quis futurā sibi molestiā timet de re promissa, consultū atque frequens est in vsu forensi, vt caueat sibi per hanc stipulationē. l. 1. §. fi. D. de act. empt.

HABETO RES TVAS. Verba hæc diuortium ac repudium notant. Vide titulum. D. de diuort. & repud. quæ formula ex Plauto in Amphitruo sumpta videtur.

HABILITER, id est, aptè, commodè. l. 20. D. de aur. & argen. lega. Si vt habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint, tum aurum dicimus gemmis cedere.

HABITARE, perpetuum: commorari, ad tempus esse, quidam volunt. M. quoque Cicero hæc separat in lib. de Senect. Commorādi enim, ait, natura diuersorium nobis, non habitandi dedit. Habitare autem dicimus quempiam vel in suo, vel in conducto, vel gratuito. Vnde habitasse non dicitur, qui obiter mansit: hospes verò paulisper hospitari dicitur. Dubium tamen non est, eum quoque habitare dici, qui ad tempus habitat, l. lex Corn. elia. §. domum. de iniur. Vide Bart. in l. j. & in l. cum de lanionis. §. Sabinus. D. de fund. instr.

HABITATIO est ius in ædibus alienis commorandi, cū personis & rebus quoquo modo ad se pertinentibus, salua ædium substātia. Probatur hæc definitio in leg. 2. §. domus. cum sequentibus. D. de vsu: & habi. Neque verò Habitatio vsusfructus est neque vsus, sed quasi proprium aliquod ius. §. sed si cui habitatio. Instit. de vsu, & habit. Nam in facto potius, quàm in iure habitationis legatum consistit. l. pen. D. de cap. min. Effectu tamen idem pene est legatum vsus & habitationis. l. 10. D. de vsu & habitat. Habitationis itaque exceptione, siue temporalis, siue vsque ad mortem, vsum videri exceptum Pomponius scribit. l. 31. D. de vsufr. Habitatio pro ædificio. l. 20. §. Gaio. D. de instr. inst. le.

Habitationis feudum degener dicitur, quia personale est, & ad hæredes non transit regulariter. Nec mirum, cū & habitationis legatum ad hæredes non transeat. l. si habitatio. §. ad hæredem. de vsu & habitat.

HABITATOR ab hospite tantum differt, quantum interest inter domicilium habentē & peregrinantē. l. j. §. 7. D. de iis qui deiecer. Habitatorum nomine intelliguntur quandoque inquilini. l. habitatores. D. loca.

HACTENVS, (vel vt in Pand. Flor. actenus, sine aspiratione) antecedens relatiui quatenus. Vlpia. in l. si quis. D. de pact. Nec enim improbū, ait, & si quis hactenus desideret conueniri, quatenus facultates patiuntur. & de in rem vers. l. si pro patre: Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus ei soluerit, hactenus non verterit, quatenus domino debet.

HÆRES, HÆREDITAS, vide infra Hæres.

HÆRESIS quanquàm ferè in malam partem accipi soleat, pro singulari quadam obstinacia contra verbum Christi & Apostolorum eius, tamen in bonam quoque partem accipi Erasmus rectè annotauit, Acto. 26. Hæresis autem quid à schismate distet, docet Hieronymus in Epistol. ad Tit. c. 3. & c. inter. 24. q. 3. Hæresis vnde ducatur, docet idem in epistola ad Galat. c. 5. & c. hæresis. ead. caussa & quæst.

HÆRETICVS est (definitore B. August. lib. de vtilitate cred. c. hæreticus. 24. q. 3.) qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatusque sui gratia, falsas vel nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Ille autem, qui huiusmodi hominibus credit, imagine quadam veritatis illusus est. Hæreticorum sectas varias recenset Isidorus lib. 8. Etym. c. 5. c. quidam autem. 24. q. 3.

Hæreticus est priuatus omnibus iuribus & bonis, & est excommunicatus, vt in c. excommunicamus. de hæret. Panor. in c. cùm non liceat. in 2. col. versic. & hæc est ratio. de præscript.

Hæreticorum libri omnino comburendi sunt, quoniam blasphemia contra Deum non debet ad alia propere ro secula. Nouell. vt Antonius, Seuerus, Petrus. §. vnde in vniuersum. Const. 42.

Hæreticos melius est latitare, quàm in publica luce ante omnium oculos versari. Nam si latitent, sibiipsis tantummo

commodo erunt incommodi: si verò dogmata sua publicent, & in vulgus proferant, multis simplicioribus occasionem præbebunt ad interitum. Ibidem. §. ac nequє illi permittimus.

HAMA, alij, Ama, à veteribus Glossis *Aptalon*, id est falx, exponitur, grandior illa quidem, & qua disturbantur ædificia, incendij compescendi aut extinguendi caussa: confixa autem erat longissimis contis, id est longuriis. Paul. l. 3. §. 3. D. de offic. præf. vigil. Sciendum est autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coërrare calciatum cum hamis & dolabris. Vlp. quoque in l. 12. D. de fund. inst. hamas inter incendiorum remedia bis annumerat. Turneb. Aduersf. libr. 29. c. 23. hamam his locis sumi vult pro vasis aquariis rotundioris formæ, & ventris globosioris, quibus ad extinguenda incendia vti solerent. Hama quidē apud Plautum in Milite glorioso pro vase aquario: *Bacchabatur hama, inquit, cassabant cadi*, vbi corrupte *ama* legitur. Et de hoc illud Iuuenalis intelligi vult: *Dispositis prædiues hamis*.

HARENA, ea pars theatri, in qua bestiarum, gladiatorúmque pugnæ exhibebantur, edebantúrque. l. 36. §. fi. D. de rei vindi. l. j. §. ad bestias. D. de postul. l. j. D. de ædil. edict. l. 4. D. de leg. Sic apud Tryphoninū l. fi. D. de fugit. Quoniā interdū, inquit, aut pecunia interuersa aut cōmisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendā inquisitionem, vel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent.

Harena aliquando metaphoricè forum dicitur: quoniam illic hodie nihilò modestius depugnant actores caussarum, quàm in harena olim solebant sese dilaniare gladiatores. Seneca: Hoc ita, inquit, habitum est, scholam quasi ludum esse, forum, harenam. Et Plinius, harenam suam appellat, centumuirale iudicium: & profectò rectissimè.

HARENARII, in harenā descendentes, vt cum bestiis gladiatoribúsve pugnent. Callistratus in l. hęc demum. D. de oper. liberto. & l. 21. §. si ea. D. de testib. l. j. D. ad Treb. Firmic. lib. 8. Mathes. c. 10. Vocantur etiam Bestiarij, & à Græcis *θηριομάχοι*. Sic Harena missum accipe. l. 4. D. de legat.

HARENOSVS locus. l. 24. §. adijcitur. D. de dāno infect.

HARENIFODINÆ. l. 13. §. inde est quæsitum. de vsufru. ex quibus harena effoditur. l. 7. §. si vir. D. solut. mat. Harenarias vocāt Varro lib. 3. de re Rustica. c. 2. Gaius. l. 13. D. de publica. M. Cicero in Oratione pro Cluent. Harenæ fodiendæ ius. l. 6. §. 3. D. de seruit. rustic.

HARIOLVS quis, not. gl. in l. nemo. C. de mal. & math.

HARPAGONAS, adunca ferramenta, quibus quid extrahitur, vt si quid in puteum deciderit. l. 12. §. 12. D. de instrum. instr. leg.

HARVNDO cædua. l. 59. §. fi. D. de vsuf. l. 7. quod vi aut clàm. l. 3. D. arb. fur. cæs. scribitur sine, H l. 40. D. de cōt. empt. Harundine autem Ægyptios pro ligno vti, & illic arundines cōburi traditur in l. 55. §. lignorum. D. de leg. 3.

HARVNDINETVM, vnde harundo vitibus fulciendis sumitur, l. 9. §. 6. D. de vsuf. nam aliorum pedamentorum inopia, subsidio arundo capitur, vt ait Varr. li. 1. de re Rust. ca. 8.

Hasta dicta, inquit Varr. libr. 4. quòd astans soleat ferri: nam sine aspiratione olim scribebatur. Hastæ autem signum præcipuum est: nam & Carthaginenses, cum bellum Romanis indicerēt, hastam mittebant: & Romani viros strenuos sæpe hasta donabant. Notandum etiam ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluisse. Hinc & reges Rom. pro diademate hastas habuere, quas Græci *σκῆπτρα* dixere, vt testatur Iustinus lib. 43. Itaque vel has ob caussas, vel in vnius Romuli honorem, qui ab hasta Quirinus vocatus est, vt nulli non notum, hastis subijciebāt veteres ea, quæ publicè vænundabant, vt Festus lib. 8. scribit, & indicat Cic. lib. 2. Offic. Sic par est agere cum ciuibus, non (vt iam bis vidimus) hastam in foro ponere, & bona ciuium voci subijcere præconis. Ita sub hasta distracta prædia. l. fi. C. si propter pub. pensita. Subhastatæ res in l. 3. C. de execu. rei iud. Itē Subhastatio. l. 16. C. de rescin. vend. Et Hasta fiscalis. l. 8. C. de remis. pign. & rubr. C. de fide & iur. hast. fisc. lib. 10. de hac Tertullia. in Apologetico. Hastarum enim solēnitate à fisco res distrahebantur. l. j. & 2. C. The. de admi. rer. pupill.

Hastam, pro auctione posuisse videntur Impp. l. si temporа. C. de fid. & iu. hast. Quæ enim sub hasta vænibant res, præconibus proclamantibus vænibant. quod & Acron in Saty. 6. libr. j. Sermo. Hor. scribit. & Hasta etiamnum in quibusdam Galliæ partibus vti solent præcones, & oblata pretia nuntiare.

Hastæ præesse, hoc est, forensibus ac priuatis disceptationibus, quod est, centumuirali iudicio, apud Pomp. l. 2. §. deinde cùm placuisset. D. de orig. iuris. Hinc,

Hasta centumuiralis, idcirco dicta, quòd Cētumuiri hasta in foro posita, iudicabant.

HAVBERTICVM feudum Gallica lingua vulgo dicitur, pro Loricatum: id est datum vasallo ea conditione, vt ad edictum loricatus, siue cataphractus præstò sit. Nam vt Lorica Latinis propriè & minus vitatè est tegmen de loro factum, quo maiores in bellis vtebantur: quemadmodum Seruius scribit in 11. Æneid. frequētissime autem pro ærea armatura integra vsurpatur: sic apud Gallos *Haubert* proprie loricā annulis cōtextam significat, quam vulgus *Cotte de maille* appellat. vnde vetus prouerbium Gallicum, *De maille à maille on fait le haubergeon*. Post verò integra equitis armatura eo nomine appellata est: videtúrque Normānicum verbum fuisse, cùm in ea Galliæ parte frequentius illud verbum vsurpetur: vnde *Fiefs de haubert*, Feuda loricæ. Sigebertus in Chron. ann. 1160. In Normannia de feudo vniuscuiusque loricæ, & de reliquis omnibus tam in Normannia, quàm in Anglia, & reliquis suis terris. Helmodus in histor. Slauor. libr. j. c. 88. In hunc modum rebus compositis, profectus est dux in Lāgobardiam, cum mille (vt aiunt) loricis, habens in comitatu suo Adolphum Comitem, &c. Feudum igitur Loricæ, est quod militi assignatur, ea lege, vt ad edictum præsto in armis sit. Landulphus lib. hist. Miscell. 20. Misit tria millia loricatorum ad circundandum eum, ne fugeret. Antoninus Florentinus tit. 17. c. 8. §. 3. In solo domini Imperatoris comitatu equitum loricatorum erāt ad LXX. millia, absque peditum copiis Helmodus in histor. Slauor. cap. 52. Elegit de exercitu mille loricatos, abijtque in occursum exercitus. Sic Liuius libr. 37. Latinè loricatos interpretatur, quos Græci *κατάφρακτοι* appellant. His, inquit, tria millia peditum loricatorum (cataphractos ipsi appellant) adiunxit.

HAVSTVM, esse ius hauriēdi aquam è puteo vicini, Iurisconsul. indicat in l. j. de seruit. rust. præd. Porrò hauriendi ius, non hominis, sed prædij est, auctore Pomponio in l. si mihi. in fi. de seruit. rustic. præd. adstipulatur Paulus in l. cùm fundus. D. commu. prædior.

HEBDOMADÆ, quas Latini septimanas appellant, septem dierum intelliguntur, secundum communem vsum. Aliàs tamē de septenario numero quarumcunque rerum dicuntur. Hinc libri M. Varronis qui inscribūtur Hebdomades, vel de imaginibus septenarij numeri, vt est apud Gell. lib. 3. c. 10. Et Leuit. 25. Numerabis quoque tibi inquit Dominus ad Mosen, septē hebdomadas annorum, id est, septies septem annos. Quòd autem Iustinianus in l. 2. §. quod cœlesti. C. de ver. iur. enuclean. de numero septenario scribit, quasi naturā, & artem numerorum in se contineat, nihil moror,

multò minus quod Accursius ibi adiicit de S. Trinitate, & numero quaternario. Vnde credo sumptã distinctionem inter naturalem, & artificialem diem: quam cùm anxiè tractent plerique, nihil planè ad vsum forensem respiciunt, quorsum pertineat, nec admodum probari potest.

Helio camin vs, solis euaporatio, seu æstuarium dicitur, ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id est sole, & camino, quasi dicat solaris caminus. Locus ad quem sol hibernus accedens, ipsum euaporat & calefacit: quo veteres solis excipiendi caussa vtebantur. Extat dictio apud Vlpia in l. arborem. De seruitut. vrbanor. præd. & vide Alex. Neap. lib. 5. Geni. c. 5.

Hepaticvs, qui hepatis morbo laborat. is inter morosos recensetur. l. qui clauum. D. de ædil. edict.

Hæres masc. & fœminini gen. contra quam Sosipater credat, est. nam in gen. fœminino vsurpauit Tryph. l. vlt. de collat. dot. Ab hæreditate dicitur, quasi hærus, hoc est, dominus bonorũ defuncti. Vnde hæredem instituere nihil aliud est, quàm designare aliquẽ bonorũ suorũ post mortem futurum dominum. §. item extraneus. Instit. de hære. qualit. & diffe. Veteres enim hæredes pro dominis adpellabant. Plaut. Menæch: *Abjbdi hanc, cuius heres nunquam erit post hunc diem.* Sic Triphoninus. l. hæreditate. §. pater. D. de castr. pec. Si pater vt hæres viuo filio vindictam seruo castrensi imposuit. Quidam autem hoc nomen deduci volunt ab hero, quos tamẽ prioris syllabæ ratio refellit. alij ab hæreo, & scribi debere per æ, quia proprium hoc nomen nõ extraneorũ, sed suorum. Hotom. ab Era, quod terram significat: hinc Hæredium apud Varronem libr. j. D. de rust. agellus qui hæredem sequebatur. Non absurdum etiam fuerit ab ercisco deducere, quod est diuido: nam & sæpissime in Pand. Flor. æres & ereditas scribitur. Addam Isidor. libr. 9. Etym. c. 5. ab ære deducere. Hæres verò in omne ius mortui, nõ tantum singularũ rerum dominium succedit: cum & ea quæ in nominibus sunt ad hæredem transeant, pass. D. de adqui. hæred.

Hæres in iure Feudistico propriè filius intelligitur. Itaque sine hærede decessisse dicitur, qui sine filio decessit lib. j. tit. 13. & lib. 2. tit. 34. Hæredis autem adpellatio etiã vltra proximum hæredem extenditur. l. fi. C. de hæred. instit. vnde solemus dicere hæredis hæredem, testatoris hæredem esse. l. fi. C. de hæred. instit. Itaque Hæredis adpellatione, omnes significari successores, credẽdum est. l. hæredis. De verb. sign. nam & hæres singulariter nominatus, ad pòst natos porrigitur hæredes. l. talit. §. vlt. D. de pact.

HÆREDIS INSTITVENDI FORMVLÆ.

Titius hæres. Titius heres sit. Titium hæredem esse iubeo. Illa autem institutio, *hæredem instituo, Hæredem facio*, plerisque improbatur. Ex Epitome Vlp. tit. 21. Has formulas te docebunt Iurisconss. & Imppp. D. & C. & Instit. de hæredib. instit. Hæredis substituendi formulas subministrat l. j. & tot. tit. D. de vulg. & pupil.

Hæredes, alij necessarij dicuntur, alij sui & necessarij, alij extranei. Necessarius hæres est seruus hæres institutus: sicque appellantur, quia siue velit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus liber & necessarius hæres fit. Sui autem & necessarij hæredes sunt qui in potestate testatoris morientis modo fuerint: veluti filius, filia, nepos, neptisue ex filio, & deinceps cæteri liber. Sed sui quidem dicuntur, quia domestici hæredes sunt, & viuo quoque patre quodammodo domini existimãtur: necessarij verò, quia omnino, siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamento, ex lege XII. Tab. hæredes fiunt. At extranei ij sunt qui testatoris iuri subiecti non sunt. Vide Instit. de hæred. qual. & diff. Alij etiam testamentarij dicuntur, & legitimi. Præ totis verò successores, hæredes non appellantur, quia non facit hæredes. §. quos autem. Instit. de bon. possess. itaque fideicommissarij & bonorum possessores ab hæredibus separantur, sed velut hæredes, & hæredibus similes appellantur passim in iure. l. j. D. de bon. poss. Vlp. tit. 28. Theo. Insti. de perpet. & temp. actio. ad fi. princ.

Hæres anomalus, siue successor, is dicitur, qui inuenitur sine certa qualitate. Zas. in intell. citat gl. in verbo, successor. §. pen. Inst. de eo cui libert. caus.

Hæres omnino ab adita hæreditate intra annum, & legata soluere, & à testatore relicta pro cuiusque rei natura præstare debet. Alioquin si post admonitionem iudiciario decreto factam, culpa hæredis annus prætereat, relictis excidet. Nouell. de hæred. & Falcid.

Hæredum multi gradus in testamento fieri possunt, instituendo & substituendo. l. si posthumus. D. de liber. & posthu. Hæredes enim primi dicuntur, hæredes secundi, pro hæredibus primùm nuncupatis, secundò pronunciatis. l. si quis cùm testamentum. D. qui testament. facer. poss. Sic hæredes aut instituti dicuntur, aut substituti. Instituti primo gradu: substituti, secundo vel tertio. l. j. D. de vulg. & pup. subst.

Hæredis nomen si quis non dixerit quidem, sed indubitabili signo eum demonstrauerit, quod penè nihil à nomine distat (non tamen eo, quod contumeliæ caussa solet addi) valet institutio. l. quoties volens. §. si quis. D. de hæredib. instit.

Hæres Orcinus, vide Orcinus.

Hæres si quis ex parte dimidia institutus sit, nec prætereà quisquam alius, ipse ex asse hæres institutus esse videtur. l. si quis ita scripserit. D. de hæred. instit.

Hæredi adiectus nõ potest efficere, vt qui semel hæres extitit, desinat esse hæres. l. & qui soluẽdo. D. de hær. inst.

Hæredis institutio aut duplex est, aut simplex. Simplex, veluti, Lucius Titius hæres esto. Si mihi Lucius Titius hæres non erit, tunc Gaius Seius hæres esto. Duplex, veluti, Filius mihi hæres esto. Si hæres nõ erit, siue erit, & intra pubertatem decesserit, tunc Gaius Seius hæres esto. ibi. l. j. de vulg. & pup. subst.

Hæres laudandus est magis, quã accusandus, qui reliquias testatoris non in mare, secundum ipsius voluntatem, abiecit, sed memor humanæ conditionis, sepulturæ tradidit. l. pen. D. de condit. iustitu.

Hæres eius, qui Titio hæres fuit, Titio quoque hæres videtur esse, nec potest Titij omittere hæreditatem. l. si quis filius familias. in fi. D. de adquir. hæred.

Hæres volens vti beneficio legis Falcidiæ, debet inuentarium conficere in præsentia tabellionis, testium, creditorum (si æs alienum metuit) & legatariorum. Nouell. de hæred. & Falcid. §. sancimus igitur. & §. seq.

pro Hærede gerere, vide Gerere se pro hærede.

pro Hærede geritionem dixit, Iurisc. l. 14. D. de religios. Et pro Hærede gestio. l. 19. C. de iur. delib. & Iustinia. Nouell. j. aditionem adpellat, pro hærede gestionem.

Hæredes accelerantes, Gahnerben in Speculo Saxon. art. 17. appellari videntur, quos Francogallica Lingua nominamus, *Habiles à succeder.* Quando, inquit, hæreditatem neque soror, neque frater adeat, omnes qui se in pari gradu cognationis existere probauerint, æquam hæreditatis percipiant portionem. Et cũ in his sexum non discernamus, hæredes accelerantes eos appellamus.

Hæreditas nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit. l. nihil aliud. D. de verb. signific. Hæreditas enim vniuersitatem quandam, ac ius successionis demonstrat. l. 208 de verb. sig. Iuris quoque nomen est. l. 3. D. de bon. poss. l. 17. §. j. de verb. sig. D. & in iure consistere dicitur. l. j. D. de rer. diuis. Proinde absque vllo tempore iuris intellectũ habet.

bet.l.30.D.de hæred.pet. Hæreditatis itaque adpellatione etiam damnosa continetur. Hæreditatis verbū interdum pro rebus ipsis & corporibus hæreditariis vsurpatur. Sic Hæreditatem explere, & hæreditati furtum fieri dicimus. Inde M.Cicero in Topic. Hæreditas inquit, pecunia est, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta. Aliud verò (inquit Iustin. sub tit. de reb.corporal.) est hæreditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. Hæ corpora sunt, illa verò ius: hæ certa sunt, illa incerta est: hæ per se semper vtiles sunt, illa nonnunquam damnosa. Quod haud animaduertens Seneca lib.de Benefic.6.c.5. Iurisconsultorum, inquit, istæ argutæ ineptiæ sunt, qui hæreditatem negant vsucapi posse, sed ea quæ in hæreditate sunt: tanquam quicquam aliud sit hæreditas, quàm ea quæ in hæreditate sunt.

Hæreditatis adpellatione neque legata, neque fideicommissa continentur. l.si Titius.D.de leg.3.

Hæreditatis adpellatio sine dubio continet etiam damnosam hæreditatem. Iuris enim nomen est, sicuti bonorum possessio, quoque ipsa quoque hæreditatis adpellatione continetur. l.hæreditatis.D.de verb.sig.

Hæreditas plerunque diuiditur in duodecim vncias, quæ assis adpellatione continentur. l. seruum meum. §.fin. de hæred.instit.

Hæreditas defuncti locum obtinet. l.non minus. in fin.D. de hæred.instit. Quia creditum est, inquit, hæreditatē dominam esse, & defuncti locum obtinere.

Hæreditas ex die, vel ad diem non rectè datur: sed vitio tēporis sublato manet institutio. D.de hæredib.institu.

Hæreditas legitima dicitur, cùm fit successio ab intestato lege XII. Tab. Honoraria prætoria, cùm bonorū possessionem accipimus. Testamentaria verò, ex se nota, Zas.in tit.Inst.de acti.§.item si quis. Hæc nōnunquam etiam lege deferri dicitur, vt l.j.D.de hæred.pet.l.lege. 130.D.de verb.signific.

Hæreditas obligat nos æri alieno, etiam si non sit soluendo. De ea autem hæreditate loquimur, in qua non succedunt huiusmodi personæ, quasi necessariæ. Vlpia.in l.Lex more.D.de acquir.vel amit.hæred.

Hæreditas dicitur iacere, deferri, adimi, adiri, agnosci, repudiari, omitti. Iacet nō adita.l.13.§.quæsitum.D. quod vi, aut clàm. Defertur, quando adire possumus. l.151. D. de verb.signifi. Defertur autem ex testamento, vel ab intestato. 12. aliis legib. & Senatusconsultis. l. 23.D.de pet.hæred.l.j.D.ad Tertul.l.8.D.de capit.minu. Adimitur, cū hæres institutus, exheres postea scribitur, quod non modo in alio, sed & eodem in testamento fieri potest.l.j.§.pen.D.de his quæ in test. veluti Titius hæres esto, Titius quem supra scripsi exheres esto. l. paterf.D.de hæred.instit. Aditur hæreditas, cum quis hæredem se essedicto, factóque demōstrat. Repudiatur, cum repellitur. Omittitur, cùm quis ab ea tempore excludi se putat. Hæreditas verò codicillis neque dari neque adimi potest.l.j.pen.de condit.institut.

Hæreditatem paternam filius potest recusare, fraternam autem retinere. l.si filius qui patri. D. de vulg. & pupil. subst. etenim ius dicēti propositum est, liberos oneribus hæreditariis non sponte susceptis liberare, nō ineuitos ab hæreditate remouere. ibid.

Hæreditatem repudiando nihil agit, qui dubitat, viuat testator, necne. l.is qui hæres. D.de adquiren.hære. Is autem qui putat se necessarium, cùm sit voluntarius, non poterit repudiare. Nam plus est in opinione, quàm in veritate. D.eod.tit. Ei qui se non immiscuit hæreditati paternæ, siue maior sit, siue minor, nō est necesse prætorem adire, sed sufficit se non immiscuisse hæreditati, ibi, Qui hæreditatem adire, vel bonorum possessionem petere volet, certus esse debet defunctum esse testatorem. D.de adquir.hæred.

Hæreditati nemo alligatur, neque exheredari potest, ex alterius facto. l.pater familiâs.D.de hæredibus instit.

Hæreditas defuncti non adita, caduca fit. Nouella de hæred.& Falcid.§.si vero institutio. Quandiu verò potest ex testamento adiri, ab intestato non defertur, vt passim.D.de acq.hæred.

Hæreditatem ad nos pertinere: hæredem effici. l.j.& l.2. D.de pet.hæred. Ad hæreditatem vocari: hæredem fieri. l.j. in fi.ibid.

Hæreditas plerunque allodia significat, vt in specul.Saxō. art.5. Quæcūque bona defunctus post se relinquit, vocabulo vniuersali hæreditatis complectimur, nisi feudum fuerit.

Hæreditariæ actiones, in tit. de hæred. act. C. accipiēdæ sunt, quæ ex negotiis cum defuncto gestis, vel ex delictis in hæredes dantur: quo in numero & legatorum actiones haberi placet, quæ iis ab hærede cœperint. l.39.D. de oblig. & actio. Hæreditariæ quoque actiones adpellantur quæ in hæreditate, & in bonis sunt defuncti. l.j.§.hæc actio. D.si quid in fraud. patr.l. 59.D.ad S.C.Trebel. Quæ etiam ex defuncti persona, etiam si defuncto nunquam competierint. l. 48. D.ad leg.Falc. Planè quæ patrono ad reuocanda ea, quæ in fraudem eius alienata sunt, datur actio, hæreditaria non est, id est ex bonis liberti, sed patroni propria. l.j. §.hæc actio. D.si quid in frau.pat.

Hæreditarius creditor, aut debitor dicitur, cui hæreditas obstricta est, & qui hæreditati, non defuncto obstringitur. l.14.l.15.l.16.D.de hæred.pet.

Hæreditaria sepulchra, quæ quis sibi hæredibúsque suis constituit, vel quæ paterfamiliâs iure hæreditario adquisiuit. l.5.& 6.D.de relig.

Hæreditario iure capi dicuntur. l.91.D.ad leg. Falcid. quæ quis eo ipso, quod est hæres, capit.

Hæreditaria onera sunt funeris, æris alieni, & legatorum sumptus. l.20.§.j.D.de acq.hæred.l.2.§.illud tenendum. & §.siquid publici.D.de hære.ven.

Hæreditarium æs alienum intelligitur (inquit Caius) etiā id de quo cum defuncto agi non potuit: veluti quod is cum moreretur, daturum se promisisset: item quod is qui pro defuncto fideiussit, post mortem eius soluit. l.j. D.de reb.aut iud.

Hæreditarium feudum, quod à patre & auo procedit.

Hæredium, vt Festus lib.8.scribit, est prædiū paruulū. In XII. Tab. ortum significare scribit Plin.libr.19.c.4. vnde Hærediolum ὑπομικρὸν à Latinis quoque auctoribus ducitur. Varro.j.de Re.rust. scribit Romulum bina iugera viritim diuisisse, quæ quod hæredem sequerentur, Hæredium appellarunt.

Heremita, ἐρημίτης ἐρῆμος, qui in desertis locis seruiendi nao caussa inhabitat, diciturque religiosa persona, gl.& Doct.in l.2.D.de in ius voc.gl.& Doct.in c.qui verè.16.q.j.sed legendum est Eremita.

Heri seruus, hodie liber, vicem habere prouerbij volunt interpr.in eo liberto qui aduersus patronum arrogantius insolentius se gerit. Vlp.l.7.§.2. D. de iniur. Nec enim ferre prætor debet heri seruum, hodie liberum conquerentem, quòd dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuitet pulsauerit. Sic Cedrenus, χθὲς δοῦλος τινὶ ἦσθα, σήμερον δὲ τύραννος. Eadem loquendi figura vsus Aristophanes, cum ait, Ο νῦν μὲν δοῦλος, ἄνω μὲν δὲ ὑπερέχων. Et nouel.137. χθὲς ... σήμερον ἱερεύς. χθὲς ... καὶ μεταγενὴς σήμερον. Itaque Hieronymus ad Oceanum. Heri, inquit, cathecumenus, hodie Pontifex: heri in amphitheatro, hodie in ecclesia: vespere in circo, mane in altari: dudum fautor histrionū, nunc virginum consecrator.

Heribannum, edictū, quo feudatarij ad militiam in diem certum euocantur: vt in voce Bannus exposui-

mus.Hinc Respondere ad edictum apud Liuium lib.j. Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenere,&c.Idem lib.10. Vt qui iuniorum nõ conuenissent ad Imperatorum edictum, quique iniussu abiisset,caput Ioui sacratum erat.

Herislitium,pœna desertæ,siue detrectatæ militiæ Leg.Franc.lib.4.c.72. Quicunque absque licentia vel permissione principis de hoste reuersus fuerit: quod factum Franci & Allemanni *Herislitz*, dicunt volumus vt antiqua constitucio, id est capitalis sententia erga illum custodiatur.Item in capit.Caroli,& in Lombarda lib.j.tit. 15. Siquis dimisso exercitu absque licentia regis domum reuertatur,& quod nos Theudisca lingua dicimus *Herislitz* fecerit.Item ex ea die fit bãnum rescissum, quod Theudisca lingua *Herislitz*, id est armorum depositio vocatur. vbi depositio pro desertio positum videtur.B.tamen Rhenanus Ger.lib. 3. Deseruisse inquit exercitum inter capitalia numerabatur.Id flagitium Franci vocant *Herislitz*, quasi dicant exercitus scissionem.Alias Hostenditiæ vocantur.

Hermophroditus, vtriusque sexus homo.l.10.D. de stat.hom.l.15.D. de testib. Plinius lib.11.c.49. Tertul.lib. aduers.Valẽt.I.Firmic lib.3.Mathes.c.6.Androsinus rectè Græcis dictus est. Proprie autem Mercurij & Veneris filius fuit:de quo sic Ausonius:

Mercurio genitore satus genitrice Cythere,
Nominis ut mixti sic corporis Hermaphroditus
Concretus sexu,sed non perfectus utroque.

Hermogeniani equi.l.vn. C. de grege dom.ab agitatore sic dicti,vt vult(Alciatus ex græco interprete:) vel quasi Hermogeni,id est sub Mercurio geniti.

Heronibus, vide Ero.

Hetruria Italiæ prouincia est, ad alteram ripam Tiberis,cùm Roma in altera sit, Plinio teste. Huius populi cæteris omnibus obseruantiores erant syderum, & quid quæque prodigia vel portenta significarent, interpretari diligenter solebant. Proinde Aruspices ex illis peritissimi reputabantur, hoc est, qui aues seu victimas in ara diligenter inspicientes, vaticinari solebant,& futura prædicere,à quibus Romani fatidici discere solebant.

HI

Hiacynthus,& flos est,& gemma: huius fit mentio in l.vnica,C.non lic.in fre.equ.lib.11.in ea fulgor violaceus dilutus est,auctor Plin.

Hierophylax, ἱεροφύλαξ, sacrorum custos.l. annua. D.de annu.leg.ab ἱερὸς sacer,& φυλάττω,custodio.

Hierapolis.l.j.§.idem Labeo. D. de aqua quotid. & æstiua.

Hinc,pro ex hac parte.l. Fulcinius. D. quib. ex caus.in poss.eat. Hinc,ex hac caussa,Terentio in And.

Hinc illæ lacrymæ.

Hinc inde pro vndecũque,circunquaque, vox Canonistis familiaris.c. cum tempore. de arbit.c. cum dilecta.de rescript.& alibi sæpe.

Hippagius, idem quod armiger Alciato, vel potius qui equos agit,& educit,ab ἵππος & ἄγω.

Hippo,cuius meminit Iuriscons. l.nauis aduersa.D. ad leg.Rhod.de iac.Locrorum est colonia, quam Plinius lib.3.c.5.sub fi.ait suis temporibus Vibonem Valentiã adpellatam.vrbs etiam hodie extat.

Hippocomi,stabularij sunt, qui equos curant.ἵππος enim equum significat, κομέω nutrio, curo.Alciat.in l. quoniam.C.de cursu.pub.lib.12.

Hippodromus,vbi equi ad cursum incitantur.

Hircosus is est cui os ex fœda & detestabili libidine olet.Martialis lib.12.

Hircoso premit osculo,

& Plautus in Mercatore,

Iam plenus ætatis,animáque fœtida senex hircosus.

Vlpian.l.qui clauum.D.de ædil.edic.Is cui os oleat, an sanus sit quæsitum est. Trebatius ait non esse morbosum,os alicui olere, veluti hircosum, scabronem. hoc enim ex illuuie oris accidere.Sunt qui eo in loco, pro hircosum,lucrosum legi velint:sed ex sola voracitate oris grauis odor non gignitur:quam etiam in leone Aristoteles nõ ex voracitate manare,sed ἐκ τῶν ἔσω. Budæus hunc locũ aliter explicare conatur,sed perperã.

Historia propria earum rerum, quibus gerendis interfuit is,qui enarrat.Tradunt Iuris Ciuilis interpretes,libros & scripturas in publicam custodiam rerum gestarum gratia repositos, integram fidem habere.l. census.D.de probat.Vide doctores in l.j.D.si cert.pet. Historias autem rerum gestarum ab initio mundi, Deus Optimus maximus eam ob rem describi voluit, vt exemplis tandem omnium seculorum ob oculos nobis formam exponeret, secundum quam de labascente Reipublicæ statu feliciter reparando deliberaremus.

HO

Hoc amplius,locutio est etiam ea quæ superius dicta sunt complectens,aut potius repetens. l. 54.de leg. & fideicom.3.

Hoc, similitudinis nota.l. qui legatorum. §.si filium. D.pro hære. Hoc, hoc modo. l.qui seruum. D. de inter.act.

Hodie, id est post eam legem S. ve Cons.l.si hæres. D. ad S C.Treb.l.j.§.hodie. D. si cui plus, quàm per leg. Falc.Iuris igitur noui significatiua est.& vide B.Brissonium lib.j.Select.antiquit.

Holoberæ, seu holoveræ vestes,in l.4.C.de vestib. holober.lib.11. sic enim ibi legendum Turneb. Aduer.lib.j.c.17.Cuiacius ad illum C.locum, & Zonaras & Balsamon docuerũt in 12.can. conc. Gang.sunt vestes totæ sericeæ.serica enim veteres dixere βῆρες. Hinc Zonaras & Balsamon βῆρας interpretantur σηρικὰ ὑφάσματα. Vide Berus.

Holographum, apud Festum appellatur testamentum totum manu testatoris scriptum.

Holophanta, eadem forma dictum qua sycophanta.nam vt hic propriè is dicebatur,qui ob ficus calumniam faceret:sic ille,qui ob omnia homines deferret. Postea tamen immutata sycophantæ significatione, vbi pro calumniatore vel impostore vsurpari cœpit: Holophanta pro omni in re impostore, vel(vt ait Festus)pro eo qui omnia mentitur.Plautus:

Holophantam an sycophantam hunc magis dicam nescio.

Alij Halophanta legunt,alij Halopanta, leue coniectura moti,cum ea etiam in Holophanta sit.

Homagium seu Hominium(vox enim cõmunior est)veneratio est(si vim verbi propriè strictéque considerabimus) quam vasallus patrono propter beneficium acceptum tribuit,cum se eo nomine hominem id est clientem ipsius fore profitetur: quæ veneratio planè seruilis fuit.Itaque quod in li.Feud.2.tit.5.sic cõcipitur:Ego iuro quòd ero fidelis ei, vt vasallus domino.Apud Aimonum lib.5.c.24.ita cõcipitur, Ego Hirmannus à modò & deinceps domino seniori meo Carolo Regi sic fidelis & obediens ero, sicut homo suo seniori. Admonendi autem sumus, hominium plerunque generaliter accipi pro fœdere: trésque ipsius species cõstitui,Obsequiale,Feudale,& Sociale: quod pragmatici veteres Galli dicere solebant, *Hommage de seruice, hommage de fief, simple hommage de paix*;quemadmodũ scribit auctor summæ Ruralis & Cõsuet.Nortman.Obsequiale est,veneratio cũ promissione obsequij & operæ militaris.Feudale est veneratio, cũ promissione fidelis & grati animi ob beneficiũ acceptũ, sine vllius operæ obligatione: cuiusmodi pleraque

sunt

sunt quæ Francogalliæ moribus præstantur. Sociale verò non veneratin est, sed fœdus, quo quis se alterius beneuolentiam comiter obseruaturum promittit. Itaque impropriè & abusiue hominium appellatur: cùm is qui necessitudinem illam contrahit, non se hominem & clientem, sed amicum simpliciter fore profiteatur. Ex quibus intelligi potest, primum duas illas superiores species commodius ita nominari posse, vt aliud dicatur militare, quoniam operæ militaris obligationem continet: aliud priuatum, quoniam à cuiusuis ordinis & conditionis hominibus præstatur: tertiam autem illam hominij speciem, iusiurandum dicemus esse fidelitatis, quod sine hominio fit. Horum hæc sunt exempla: Radeuicus lib.2.in cap. Adriani papæ, de concordia inter ipsum & Imperatorem Fridericum 1. Episcopos Italiæ, inquit, solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino Imperatori, id est sine personarum subiectione. Sigeber. in Chron.ann.1176. Rex Scotiæ pacificatus est cum rege Angliæ, hoc modo: Fecit homagium ei de omni terra sua. Et mox, Et concessit ei, vt omnes Episcopi & Abbates hoc idem facerent. Episcopi verò & Abbates homagium non fecerunt: sed sacramento se constrinxerunt hoc obseruaturos, &c. Homini autem vel iurisiurandi fidelitatis formulam habes quibem lib. Feud.2.tit.5. sed ita stolidè atque barbaricè à Feudistis concepta est, vt eius lectores pudeat. Iurat enim Vasallus se domino ita fidelem fore, vt vasalli suis dominis esse solent. Quid igitur si iura clientelæ Vasallus ignoret? quæ tam multa sunt, vt amplius viginti amittendi feudi caussæ numerentur. Itaque quam Carolus Magnus imperio suo subiectis formulam imposuit, vide lib. Franc. legis 4.tit.46. Item aliam Imp. Friderici 1. quam Italiæ ciuitatibus, cum Romam in festis signis proficisceretur, præscripsit. Nota autem hæc erat hominij, vt dextras tanquam in fœderibus iungerent: plerunque etiam vt dexteris auersis osculum præberent: interdum vt ambas manus vinctas patrono contrectandas præberent, supplicum & deditiorum more, qui velatas manus porrigebant ex Hotom.cap. 24.Disp.feud. Sunt qui triplici illi diuisioni, quartum aliquod hominium Vadicum addant: Gallis, *Hommage de pleiure*, cum quis Patrono ab hostibus capto, teneatur se vadem & obsidem ipsius præstare: velut (inquit Butelerius) cùm Rege Iohanne ab Anglis capto, Barones Franciæ complures coacti sunt vades se pro eo præbere. Cicero. tamen Philipp.12. Quòd si in bello (inquit) dari vicarij solerent, libenter me, vt Domitius Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Verum autem, propriúmque feudum est, cuius caussa fidelitas iuratur, & militaris opera obligatur, vt idem Hotom. obseruauit in tract.de verb.feudal. Addam autem ex Specul.de homagio quædam, etsi ad feudum referri possint.

Homagium secundum Specul.in tit.de homag. quoddam est ligium, quoddam est non ligium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. quanquam hæc ad feudum potius referri debeant.

Homagium DECRETALE est, cum hæres hominis mei, qui illo feudo ex consuetudine posset infeudari, & per consequens in homagio succedere, debet intra certum tempus me in dominum agnoscere, & fidelitatem mihi præstare: & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere: & in recipiendo videor sibi ius feudi decernere: propter quod dici potest Homagium decretale: sicut etiam bonorum possessio decretalis: & quòd ius mihi tribuit, sicut talis bonorum possessio, id est, Si nullus sit proximior. & ideò in curia Franciæ semper recipiuntur fidelitates, & homagia alterius saluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur Vasallitium, in Francia vocatur Homagium, &c. etiam dicitur Homagium ca. Veritatis. de iurciur. Differunt tamen, quia homagium est, quando iuratur alicui fidelitas, nemine excepto: sed Vassallitium superiore excepto, scilicet imperatore, vel Rege Galliarum potentissimo, & inuictissimo. De hoc opt. glos. in verbo homóque ligius. Cle. pastoralis. de re iud. vbi etiam dicitur, quòd quis non potest esse ligius duorum, sed bene ligius vnius, & vassallus alterius, vel vassallus plurium. & sic homagium dici potest hominis ligium.

Homagium EDICTALE est, sicut possessio bonorum edictalis. Vnde secundum Spec.ibi. homagium edictale siue hæreditariū est, quod quis habet eo ipso, quòd adit hæreditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse: & tale homagium potest finiri tempore, si domino placebit, quia si domino non placeret, non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere: imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret: & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet, ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet. pro quo D.de neg.gest.l.sine hæreditaria. Et ideò possum eum cogere, vt subeat homagium decretale, & etiam quod plus tribuat ei in effectu, quàm edictale.

Homagium LIGIUM, & non Ligium, vide Ligius homo.

HOMERUS, omnis doctrinæ parens appellatur, Iust. §.fi.in proœm.D. Vnde non immeritò sententias suas confirmant Iurisc̄ōsulti eius auctoritate in variis Digestorum locis, l.j.D.de contrahend.empt.l.65.§.pecoribus.D.de lega.3.l.4.§.gradus.D.de gradibus & affi.l. 16.§.vlti.D.de pœnis.l.236.D.de verb.signific.l.9.§.j. D. de suppellect.leg.

HOMO censetur, li nō integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, l.quod dicitur. D.de lib.& posthu.

Hominis legatum, orationis compendio singulos homines complectitur, l.Meuius.§.duorum.de leg.2.

Hominum nostrorum appellatione in Pand.& Cod. continentur procuratores prædiorum, actores, clientes custodes, coloni, emphyteuticarij, chartularij, à Græcis *πρόνοητες* & *διοίκητες* dicti, l.4. C.de dign.lib.12. l.2.C.de condu.& pro ca.præd.fisc.l.2.C.de Episco.& cler.l.j.C.de comm.Sed & vassalli continentur: quo significatu eam vocem accipe apud consuetudinū Galliæ scriptores in rub. *Des hommes serfz & mortaillables.*

Homo leugius, vel homo ligius secundum Specul.dicitur quasi domino suo ligatus, vel quasi legalitatē cōtinēs. Vnde rex Siciliæ est homo ligius Romani iudicis, vt in Cle.Pastoralis.de re iud.præal.post medium. in §.rursus. Vide Ligius homo.

HOMOLOGUS colonus, l.vlt.C.Th.de patroc.vic. id est deditiius. Hinc Homologum quidam eundem esse volunt quem & vassallum ligium. ineptè autem qui à dictione homo compositum volunt. neque enim dubium quin *ὁμολογία χώρας*, & *ὁμολογία πολεμίων*, pro deditionem facere vsurpetur. Alij volunt Homologos pro dediticiis poni, qui apud Romanos non modo in fide, verumetiam in ditione ac potestate populi Romani essent.

HOMOLOGARE, hoc est, confiteri, adsentire. Homologia, confessio, adsensus, l.ne in arbitris. D.de arbit. corruptè enim emologare legitur, pro eo, quod est subscribere arbitri sententiæ, scilicet eam placere subscribenti.

HOMICIDIUM propriè cum homo cæditur, id est occiditur, à cæde, vt Albericus indicat, tria homicidiorum genera constituens, ca.homicidiorum. de pœnit. distinc.j. At Pontifices duo constituisse videntur, Voluntarium, & casuale, extra de homicid.

HOMOUSIOS, Ὁμοούσιος, id est consubstantialis, l.2. C.de sum.Trinit.& fid.cathol.

HONESTUS, qui nihil turpitudinis habet Isidor. Honestus quandoque pro diuite accipi obseruatur, vt testatur Asconius in Verrinæ tertiæ commentariis. Vlpia.l. 52.§.15.D.de furt. Cum Titio honesto viro pecuniam credere vellem, subiecisti alium Titium egenum, &c Sic l.cum hi.§.si in suos.de transact.& l.38.§.qui nondum.D.de pœn. His inferiores vocantur humiliores, d.l.38.& l.j.C.de desert.medioctis loci.

Honesta ea interpretatur Bartolus l.j.C.de dignita.lib.12. quæ ab honestis personis gerûtur. Hinc Honestæ matres familias matronęve intelligûtur, quę nullo vnquã probro se cõmacularunt, l.41.D.de ritu nupt.l.j.§.& notãdum. D.de vent.inspic. Honestum à licito separatur, l.j.D. de iust.& iur.l.42.D.de ritu nupt. nõ enim omne quod licet honestum est, l.144.D.de reg.iur.

HONESTAS iustitiæ publicæ, id est, constitutiones Ecclesiæ factæ propter honestatem publicam, ca.ad audientiam.& ca.sponsam.de sponsa.& matrimo.

HONOS, inquit Varro lib.4.de Ling.Latin.ab honesto onere. Itaque honestus dicitur quòd oneratus, & dictũ onus est honos, qui sustinet remp. Hæc ille. Honos igitur magistratus est: quod idem Iustin.in §.7.de iure nat.demonstrat. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, inquit: quòd qui honores gerunt (id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Cice. Verrina6. Vt ista præclara nobilitas desinat queri, popul. Roman. hominibus nouis atque industriis honores mandare, sempérque mandasse. Sunt tamen qui deducunt à prisco ὄνη, vnde, ὄνημα, vt ab ὄνη factũ ὤνησα, & veteres Onor scripsisse testantur. Onus autem ab ὄνος Græcorum tractum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarunt.

Honor municipalis, est administratio Reip.cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens, l.14. D.de mun.& hon. Erant in hoc genere Decurionatus, Duumuiratus, Ædilitas, & cæteræ dignitates, l.17.§.is qui. D.de decurio.l.12. D.de mu.& hon. l.5.do vacat.mune.l.2. C.de iis, qui sponte mun. pub.lib.10.

Honor aliquando sumitur pro dignitate, l.nuper. D.de donat.inter vir. & vxor. Interdum pro honorario dono, & remuneratione, l.si remunerandi.D.mand. Si remunerandi gratia honor interuenerit, erit mandati actio. Id est, & si honorarium aliquod datum fuerit. Hinc apud Cic. Honos alit artes.& Virg.lib.5.

Ipsis præcipuè ductoribus addit honores.

HONORARI, est præmio aliquo adfici: honos enim plerumque præmium est. Apud Vlpianum l.j.§.5. D.de postulando. Nisi in arena passi sunt se honorari. Nec audiendus Accursius, hæsitans hic, an onerari legendum sit.

HONORARIA sunt mercedes quæ aduocatis, Iurisconsultis, medicis, liberalium artium professoribus, mensoribus, & cæteris qui operam beneficij loco præstabant, dabantur. Mercedes eas dicere displicuit, cum non crederent inter huiusmodi personas locationem & conductionem contrahi, l.j. D.si mens. fal.mo.l.j. D.de extraor.cog.l.38.loc.l.3. C.de postul.l.2. D.de leg. l.13. C.de iudic. Honorarium autem, quod patrocinij nomine datur, συνηγορικὸν ab Aristophane in Vespis dicitur. Honorariũ etiam dicitur id quod olim Consulibus in prouincias aduenientibus honoris loco dabatur, non tanquam debitum. Cic.in Pisonem: Qui modus tibi fuit frumenti æstumandi? qui honorarij? si quidem potest vi & metu extortum honorarium nominari. Inde Honorarium dictum id quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari solitum. Plin.lib.10. epist.116. Superest ergo vt ipse despicias an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epist. rescribens Traianus: Honorarium, inquit, Decurionatus omnes qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt, inferre debeant nécne, in vniuersum à me non potest statui. Huius etiam fit mentio l. æstimationem. D.de muner.& honor.

Honorarium ius antiqui appellarũt quod ex edictis prætorum descendit, sicque, vt Papinianus scribit, ad honorem Prætorum nominatum: Pomponius, quod ab honore prætoris venerat, l.7.in fi.D.de iust.& iur.l.2.§. eodem tempore. D.de ori.iur. Vel, vt inquit Iust. quòd qui honores gerunt, id est magistratus, honorem huic iuri dederunt, §.prætorius.de iur.nat. Inde,

Honoraria iudicia, honorariæque actiones prætoris edicto constitutæ, l.28.D.de legat.1.l.25.ad S.C.Velleian.l. 39.D.de noxa.actio. Honorariæ obligationes, quas Prætor edicto suo instituit, l.obligamur.52. D.de obligat. vbi Modestinus ait iure honorario nos obligari ex his quæ edicto perpetuo vel magistratu fieri præcipiuntur, vel vetantur.

Honorarij successores dicuntur, qui & bonorum possessores, Instit. §.j.de bon.possess. Per legem enim tantùm, vel similem iuris constitutionem, hæredes fiunt, veluti per Senatuscons. & Constit. Principum: sed cum eis Prætor dat bonor.possessionem, loco hæredum constituuntur, & vocantur bonorum possessores. Vlpian.l.9.§.5.De inter.act. Quæ obtinere debent non solum in hæredibus, sed etiam in honorariis successoribus. Sic in l.j.§.non solum. D.vt legat.nom.l.10. D.ad S.C.Velleian.l.7.D.de publ.iud.

Honorarius tutor curatórve, quem testator administratione pupilli bonorum aliis data, tutorem tamen curatorémve esse vult. Vlp.l.3.§.j.D.de admini.tut. Si parens declarauit quem velit tutelam administrare, ille solus administret, cæteri igitur tutores non administrabunt, sed erunt hi quos vulgò honorarios appellamus. Nec quisquam putet ad hos periculum nullum redundare. constat enim hos quoque excussis prius facultatibus eius qui gesserit, conueniri oportere. Dati sunt enim quasi obseruatores actus eius, & custodes: imputabitur eis quandoque, cur si malè eum conuersati videbant, suspectum non fecerunt. Papin.l.26.§.j. de test.tut. Honoris caussa tutor datus non videtur, quem pater à cæteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit. Horum etiam meminit Vlp.l.14.§.j.D.de solut. Honorarius curator alio sensu sumitur tit.12.Inst. Vlp.pro eo scilicet qui à prætore constituitur libertinis, prodigis, itémque ingenuis, qui ex testamento patris hæredes facti, malè dissipant bona. Honorarius etiam Arbiter dicitur, qui à Prætore datur: cuius videtur meminisse Proculus l.76.D.pro socio.is scilicet, cui siue æquum, siue iniquum sit, parere debeamus. Sic Honoraria pœna, §.6.Instit.de iniur.ea est quam Prætor introduxit, atque instituit.

HONORARII ij erant (inquit Nouel.70.) quibus solis à maiestate Imperatoria præbebantur codicilli: sic vocati quòd qui hac præfecturæ specie digni existimarentur, his præter nudum honorem ac titulum nihil conferretur, qui sanè ipsos curiali fortuna non liberaret, nisi aliquis ipso actu hanc administrasset. Hi nullum cingulum gestabant, l.j. C.vt dignit.ord.seruet. li. 12. quòd nullo merito ante gesta administrationis hũc honorem cõsequerentur, sed solo codicillorum principalium beneficio, l.3.C.vbi senat.vel cla.l.j.C.Th.qui à præb.tyr. ideóque Græcis ἄζωστοι dicebantur, vt Vacantes ζωστοί. Hos &,

Honoratos appellatos putem, in Rub.de honorato vehicul.lib.12.C.& l.j. C.de offi.ciui.iud.l.18. C.de episc.& cleric.l.j.

clericl.j.C.Th.quib. equo.vsus. Horum hoc hemistichio commeminit & Ausonius:

Muneris exortes nomine participes.

HOPTA in l.fin.§.species.D.de publi.quid hoc verbo significetur planè ignoro. Pharmaci quidē genus Opij nomine inuenitur, quod ex incisis papauerum capitibus succo expresso conficitur, de quo Dioscorid.lib.4.Plinius lib.20.cap.18.& lib.25. cap.10. sed an illud sit, addubito.

HORÆ, vocantur partes in quas distinguitur dies. Hæ principiò duodecim institutæ sunt, qui numerus longo tempore custoditus est, donec in viginti quatuor horas dies apud Romanos diuideretur. C.Scipio Nasica à Senatu optimus appellatus, diem in horas primus discreuisse dicitur Sabellico. At horas pro diebus dixit Cicer.Verr.4. Vt cum horis nostris nos essemus vsi, tu binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes. Horas suas vocat (inquit Asconius) viginti dies, qui accusatori dabantur ad accusandum legitimi, totidémque defensori. Idem tu fortassis eris diligens, nequam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis, inquit idem Asconius, mirè dixit, cùm sint dies plurimi, vt ostenderet nimiam diligentiam. Legitimi autem hodie dies dici debent, quas dilationes ordinarias vocant. Nec mirum horas pro diebus sumi, cum dies vsurpetur pro tempore, vt alias annotauimus.

HORREVM, Varro lib.4.Ling.Latin.non improbabiliter existimat ab hordeo tractum, quòd hordeum in eo seruari soleret, quanquam in aliis exempl.ab horrendo legatur, quòd scilicet prisci fruges in suis spicis, cum aristis in granaria conderent. Galenus mauult à dictione ὡραῖα deduci, quo omnes fructus, atque adeo prouentus omnes denotabant Græci. Accipitur tamen etiam in iure pro repositorio mercium, rationum, & rerum pretiosarum, l.3. D.ex quibus caussis pig.vel hypot.tacit.contrah.& l.3.D.de offic.præfe.vigi. & l.6. D.de edendo.l.10. D.de iudic. Horreum frumentarium l.60. D.de acquir.rer.domin. Horreum vinarium, l.7. D.de fun.instru. Horreum penuarium l.3.D.de pen.leg.

HORREARIVS, horrei conductor, l.5.§.si horrearius. D.de iis qui deiecer.vel effuder.l.5. D.ad exhi.l.60.§.fin.D.loc.

HORTVS in XII.Tab.idē valebat quod villa, vt Plinius lib.19.cap.4.est auctor.vide Festum lib.8.

Horti Sallustiani Romæ Augusti erant, l.39.§.fi.D.de leg.j. & in Panegyrico Constantino, Constantij filio dicato, cuius incertus est auctor. Nam in Sallustianos hortos ire peregrinatio, & expeditio putabatur. Vopiscus in Aureliano: Displicebat ei cum esset Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Salludij, vel Domitiæ viuere.

Horti amœni, vrbani prædij appellatione continentur, auctore Vlpian.l.vrbana prædia.de verb.sign.nisi plurimùm in reditu sint, id est, principaliter propter rusticos reditus constituti.

Horti olitorij, ab olere, non ab oliuis dicti, vt Accursius, existimauit, l.13.D.de vsufruct.& vide l.198.D.de verb.signific.Vlpian.in l.si cuius.§.fructuar. D.de vsufruct. Vt fortè, ait, hortos olitorios faciat, vel aliud [illegible] id, quod ad reditum spectat.

HOSPITII necessitudo olim non solum inter priuatos, sed etiam inter populos contrahebatur: neque quidem modò, sed etiam inter singulos priuatósq; homines & ciuitates: quod genus amicitiæ Græci προξενίαν, Latini hospitium publicum vocauerunt. nam quod hospitiū inter priuatos contrahebatur, Græcè ἰδιοξενία, Latinè priuatum hospitium dicebatur, cuius erat nota pignúsque tessera hospitalis: vt ille apud Plautum ait in Pœnulo:

…deam hospitalem & tesseram Mecum fero.

Cic.in Verrem act.vlt.de Senatu Syracusano loquens: Decernūt statim, vt fratri meo hospitium publicè fieret. Sic Demosthenes in illa nobili oratione pro Ctesiphonte obiicit Æschini quòd legatos quosdam Philippi hospitio exceperit, & quòd hospitij ius cum eis contraxerit, καὶ σὺ πρόξενος αὐτῶν. Itáque sumitur hoc verbum l.postliminij.D.de cap.& postlim.& apud auctores classicos sæpissimè. Arctum autem fuit necessitudinis huius vinculum, atque etiā diuini numinis reuerentia sanctum, quod iuris huius disceptationi præfecit antiquitas Iouem, hospitalem appellans & inuocans, quasi hospitij præsidē & vindicē. Ab hac hospitij significatione, frequenter pro amicitia sumitur. Hinc,

HOSPITIOLA l.5.§.j. D.de iis qui deiec.loca ea quibus excipiebantur hospites. Habebant autem veteres (vt Vitruuius lib.6.ca.10.indicat) propria quædam triclinia, & cubicula, quibus aduenientes hospites recipiebant: quæ & hospitalia dicebantur, d.l.5.

HOSPITIA etiam priscis temporibus publicè dari solebant, eránt que quibus hoc munus hospitū recipiendorum à rep.imponebatur. Est autem patrimonij onus, non personæ, l.3.§.eos l.fin.§.penult.& fin.D.de mun.& honorib.l.16.§.angariatum.D.de var.mun.l.j. C.de Episcop.& cleric. Modestinus l.6.de excusat. ἐπισταθμίας hoc munus vocat, deducto vocabulo ἀπὸ τοῦ ἐπισταθμεῖν, id est diuersari: vt & Cicero lib.13.ad Attic.epist.vlt. Habes hospitium, siue ἐπισταθμίαν, quam odiosam mihi duxi, non molestam. Quin & id in prouinciis fiebat, in militibus & præsidum officialibus per municipia itantibus hospitio excipiendis, vt colligere est ex d.l.3.§.eos milites.& l.5.§.ne tenues. D.de offic.præsid.

HOSTIA in l.nauis.2. D.ad legem Rhodiam de iact. vrbs est Latij, ab Anco Martio extructa, teste Liuio: militiæ, omniúmque munerum vacationem habuit, præter dies 20.in aduentu Hannibalis quò Reipubl. subueniretur.

HOSTIANSIS, iurisconsultus nobilis, nomen habuit Henrici Segusiani: sed cum iuris scientia floreret, & Bononiæ circiter annum M.CCLV. professus, complures de ea re libros scripsisset, tandem Cardinalis Hostiensis factus, nomen hoc retinuit.

HOSTIARII serui, in l.12.§.idem respondit. D.de instru.instr.que le.quos more vetere in catena fuisse Sueton.in lib.de claris Grammatic.scribit.

HOSTIARII Ecclesiasticum officium, l.6.C.de Episco.& cler.quod & B.Ignatius in Epistola ad Antiochenses ostendit, sic scribens, ἀεὶ ἄξιοι ὑποδεχόμενοι, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, &c. Dicti ab eo, vt Isidor.lib.8.cap.12.scribit, quòd hostiis templi præessent. Tenent claues templi, omnia intus extráque custodiunt, atq; inter bonos & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, infideles respuunt.

Hostilianas actiones dixit M.Cicero lib.j.de Orator.ab Hostilia lege, quam vide in Indice legum.

HOSTES hi sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus cæteri latrones, aut prædones sunt, l.hostes.D.de verb.signif. Hostis autem ab hostiendo, id est æquando: quoniam æquali caussa ad bellum procedit, & par nobis videtur.

Hostis, pro aduersario in XII. Tabul.accipitur. Si status dies sit cum hoste, venito. At, vt scribit Festus, Hostis apud antiquos Peregrinus dicebatur, & qui nunc hostis, perduellis. Hinc Cicero lib.Officior.1. Equidem illud etiam, inquit, animaduerto, quòd qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigāte. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quē nūc peregrinum dicimus.

Appellatus

Appellatus est autem hostis, ab hostio, quod est æquo, quoniam peregrini suis, vt nos nostris veteres legibus, pares nobis videntur. Et quia in conflicto, ex æqua caussa pugnam adire solent, ideo concinna est translatio ad litigatores, qui pari iure de eadem contendunt caussa, vt victoriam consequantur: ideoque victos, & victores nuncupamus.

Hostium postus, vide Postus hostium.

In Hostico absolute, pro hostico loco dixit Vlpian. l. fin. D. de mili. test. sicque in l. vni. D. de bon. poss. ex testa. mili. legendum. Itaque hanc phrasim Liui. vsurpat lib. 8. Romano contrà etiam in hostico morandi erat caussa, vt hostes allicerent. Sic lib. 8. Sinc commeatu milites vagi in hostico errent. Et alibi apud eundem & alios sæpissime. Eadem autem forma dictum, quo apud alios, In barbarico, & paganico. Sic Latini auctores loquuntur Græcorum exemplo, qui πολεμίαν simpliciter, γῆν supplentes, dicunt. Herodotus lib. 5. ἀπαλλάσσω ἐς τὴν ἑωυτοῦ πολεμίαν ἀνέβησαν.

Hostis in libris Feudisticis pro exercitu, castris & militia sumitur. Vnde vox Francogallica L'host. li. Feud. 1. tit. 7. Si simul steterint, vel in hostem Regis acquisierint, Item lib. 1. tit. 7. Tunc enim possunt deuestiri, nisi fecerint hostem Romæ: id est in exercitu & comitatu Imperatoris Romam profecti sint. Hinc,

Hostenditiæ dicuntur (vt Feudista scribit lib. 2. tit. 40. §. 1.) adiutorium, quod faciunt dominis vasalli Romam cum Rege in hostem pergentibus: verbi gratia: In Lombardia de modio, XII. denarios: in Teothonica terra, tertiam partem fructuum, facta computatione fructuum solummodo eius anni, quo hoste faciunt. Fictum vocabulum ab hoste, quod exercitum & castra, vt iam diximus, significat. Quidam corruptum vocabulum esse scribunt, & pro Hostelitiæ vsurpatu, dictúmque eadem forma qua Herislitium effertur: distinguunt tamē ab Herislitium, quod Herislitium capite plectatur: Hostelitiæ verò pecuniaria multa sit. etiam Friderici const. lib. Feud. 2. tit. 55. quia edictū non belli, sed honorarij comitatus caussa factum sit: cum Imp. Romam ad petendam coronam proficiscente, euocantur Itali feuda imperij tenentes, vt in faucibus Italiæ Imperatori præsto sint, cum equis & armis.

Hugolinus Iurisconsultus nobilis homo Italus, inter antiquissimos iuris interpretes floruit, circiter annum M. C X C. glossulásque ad libros iuris marginem adiecit: quibus magnopere Accursius, qui plerumque eius honorificam facit mentionem, adiutus fuisse creditur.

Humana lex, pro ciuili, in c. pen. de hæretic. lib. 6. Humanum est, hoc est: benignum, secundum æquitatem deseruiens humanæ societati, l. humanum. C. de legib. Humaniores domini, pro lenioribus, §. eodemque. Instit. ex quibus caus. manu. lic.

Humanitas propriè naturam humanam significat: sic accipitur in l. non tantùm. D. de appellat.

Humanitas est epitheton æquitatis egregium. Æquitas enim nuncupatur humanum ius: quia nihil est quod in humanam societatem plus vtilitatis conferat, quam vsus boni & æqui. Et contrà, iniquitas dicimur ius inhumanum, auctore Vlpian. in l. furti. §. pactū ne. D. de his, qui norant. infam. Nouell. nullum credent. agrico. in princi. Inde sunt istæ appellationes passim in iore: Humanius est: Benignius est, & cæteræ id genus. Iusti. Nouel. de releuatio. tributo. Constir. 163. Præstātissima, inquit, inter homines bona sunt iustitia, & benignitas: quarum altera æquabiliter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit Vlpi. in l. 3. §. qui operas. D. ad S. C. Tertull. Sed humana ait, interpretatione placuit eum admitti. Aliàs humanum ius appellant, ad differētiam naturalis iuris. Illi valde aberrant, qui humanas leges opponunt Canonibus Pontificiis, quasi hi nihil debeant humanitatis.

Hyacinthus gemma, l. 6. D. de auro. arg. leg. l. fi. §. species. D. de publica. l. vnic. C. nulli lice. in frē.

Hydraulos, nomen est nobilissimi instrumenti musici, cuius Ctesibius Alexandrinus repertor fuisse traditur: ita appellati, quod eius fistulæ ab aqua flatum acciperent. nam in aquam ima parte versæ erant: qua commota & perturbata ab adolescentulo quopiam, in illa spiritus effundebatur, qui suauissimum sonum reddebat. Describitur hoc accuratissime à Vitruuio: & omnino valde simile fuisse perspicitur ei, quod nunc nos communi omnium musicorum instrumentorum genere, Organum appellamus: nisi quod in nostro nullus aquæ est vsus. Horus etiam meminit Athenæus lib. 4. δειπνοσοφ. Plinius lib. 7. cap. 37. & Hero quidam. Hinc,

Hydraulæ, l. 4. C. de excusat. muner. organarij, qui eiusmodi instrumenta tractabant: quos ita Græci definierunt: τὰ ὄργανα ἃ διὰ τοῦ ὕδατος ἐκ τῶν ὑδραυλικῶν πνευμάτων ... κατά τινα μηχανήν ...

Hydromeli, l. 9. D. de tritic. vino, aqua est mulsa, id est potio ex aqua & melle confecta, Plin. lib. 14. cap. 17. Dioscorid. lib. 5. cap. 13.

Hypæthrium locus est sic dictus, quòd subdio esset, id est cælo & aëri expositus. Latinè Subdialia, vel Subdiualia: vnde Subdiuales deambulationes dicuntur, l. 242. D. de verb. sig. Vitruu. lib. 5. c. 9. horum meminit.

Hydaspistæ Græcis sunt Cornicularij. vide Cornicularii.

Hyperocha ὑπεροχή, l. quærebatur, D. qui potiores in pign. hab. est id quod post venditionem fundi verbi gratia L X. quod erat X X X. plus in eius pretio relinquitur, scilicet X X. Hoc enim est quod eo in loco significatur, quendam duobus creditoribus nō quidem eundem fundum, sed priori fundum, posteriori ὑπεροχὴν eiusdem fundi (id est quod plus erat in pretio fundi, quàm in prioris credito) pignori obligasse. Non insulse fortasse quis Superfluum vocarit, vt l. fenerator. D. de nautico fœnore. Galli dicunt, plus value. Hunc locum ita restituit ex Pandect. Flor. Iac. Cuiac. Obser. libr. 4. cap. 25. cum perperam antea hypotheca legeretur. Idem tamen prius Alciatus notarat lib. 11. Parerg. cap. 5.

Hypobolon, doris est incrementum, vel quod mortuo marito vxori superstiti redditur supra dotem, quod instar aut vicem habet donationis propter nuptias: sic dictum ἀπὸ τοῦ ὑπερβάλλειν, quod est maiori rei vel summæ minorem adiicere. Græci alias reddidere dimidiam, alias tertiam, nisi aliud conuentum esset: Langobard. autem iure quartam partem redditam videre est l. 3. Lang. de iis quæ à vito in mul. dan. quam & Morgengabe vocabant. Latinorum vero tertiam, lib. 2. feud. tit. 19. §. quamuis. Constantin. Harmenopulus lib. 4. titul. 10. ὑπόβολον scribit esse, τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνδρὸς, ὅταν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ πρὸ τῆς γυναικὸς, ταύτῃ ὑποβάλλεται, ἤγουν ὑποτίθεται. Sic enim legendum est, non vt in vulg. corruptè legitur: ὅταν ἀποθάνῃ τῆς γυναικὸς ὁ πρὸς ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ ἀνδρός. non enim mortua vxore, sed mortuo marito hypobulo locus est. Dotalitiū dicitur cap. plerumque. de donat. inter vir. & vxor. Nostro idiomate vocamus accroist. Nec verò dabatur ὑπόβολον vxori, nisi in cubiculum mariti venerit: & hoc est quod dicitur: Au coucher gaigne la femme son douaire. Virgini autem θεώρετρον dabatur, quod erat pars duodecima: de quo vide suo loco. Hinc.

Hypobolica instrumenta, apud Sidon. Apoll. lib. 7. Episto. quanquam sunt qui legant Hyperbolica: alij quidam

quidam Paraphernica, omnino male.

Hypocauston, ὑπόκαυστον, locus est, qui succenso sub pauimento igne calefieri solet l.16.D.manda. l.55. §.2.D.de leg.3. Deducitur ἀπὸ τοῦ ὑποκάειν, id est succendere. Hinc conclauia & cellæ, in quibus sunt opera fornicata, vbi frigoris vitandi caussa ignis accenditur.

Hypodia, apud Paulum lib.Sent.3.tit.6.sunt quæ sub pedem sedentibus ponuntur, quæ interdum etiam scamna vocantur, l.3 D.de sup.leg.ab ὑπὸ, id est sub, & ποῦς ποδὸς, pes.

Hypomnematographis, in l.si quos. 59. C.de decurio. Alciat.& Cuiac.commentarienses exponit, id est eos qui commentaria scribunt.

Hypotheca, est pactio nuda qua iure honorario à debitore obligatur aliquid in crediti vicem: deducto nomine à verbo ὑποτίθεσθαι, quasi dicas res supposita, subiecta obligationi, & obstrictas & idem videtur esse quod pignus nisi quod huius appellatio ad res mobiles, hypothecæ ad immobiles refertur, vt l.j.& l.si rem.9.§.2.D.de pign.act. §.item Seruiana.Institut.de actio.l.4.D.de pignorib.vbi traditur Hypothecá propriè eius rei dici quæ conuentione sola obligatur: pignus traditione. In actione tamen hypothecaria his nominib.abutimur: & ideo Marcianus de hypothecaria formula tractans, l.5.in fin.D.de pignorib. dixit pignus ac hypotheca sono tantum differre. quod est ac si diceret significatione non differre. Hotomanus testatur aliam se etiam inter hypothecam & pignus obseruasse differentiam, vt hoc pro rebus obligatis, & ipso obligationis contractu vsurpetur: illa verò pro rebus suppositis tantùm. Cic.lib.13.ad Memmium, epistola ad Thermum Propræt. Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hæ commissæ sunt: velim cures, vt aut de hypothecis decedat, eásq; procuratoribus Cluuij tradat, aut pecuniam soluat.

Hypotheca diuiditur in tacitam, & expressam. Tacita constituitur à lege, l.j.§.& vt plenius. C.de rei vxor. act. Expressa ab homine, toto titul.D.& C.de pign.& hypoth.

Hypothecaria actio, quæ & quasi Seruiana dicitur, in rem actio est, quæ creditori pignoris persequendi caussa datur. Vnde & pignoris vindicatio, petitio, persecutióque appellatur, l. 9. in fin. C. de pign. action. l. 2. C. si vnus ex pluribus. l. 59. D. ad S.C. Trebellia.

Hypothecaria formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando agebatur, l.3.4. 11.& alibi persæpe.D.de pignorib.

Hypothecarii creditores, qui sub hypotheca pecuniam crediderunt, l.j.§.sciendum.D.de separat.bon. l.j.C.de iis, qui in priorum cred.

Hypothesis est, quod prisci Iurisconsulti Speciem appellant recentiores, legis Casum. Vlpian. in l. sed interim. de donation.inter vir.& vxor. Quando igitur retrò non agitur, emergunt vitia, vt Marcel. animaduertit, in specie huiusmodi. Paulus in l. Latinus Largus. de legat. j. proximè ex facto incidit species talis. Alciat. in l.edita. C.de eden. Hypothesis, ait, determinata facti assertio est, quæstionis, seu caussæ modum complectens. Vide eundem cap.8. lib.j Parerg.

Hypothesin ad thesin transferre, est caussam ad communem locum, & speciem ad genus transferre, l.pen.D. de iurisdict.

Hysginum, color, vt volunt quidam, similis est coccineo: vnde Græci vestes ὑσγινοβαφεῖς appellant, hoc est hysgino tinctas. Hermolaus Barbarus existimat idem esse quod vacinium, id est rubi humilis morum: vide Ruellium, Masurium, & Baysium. Turnebus Aduers. lib.19.cap.25.hoc nomine & tincturam & herbam notari putat, cum ex ea herba color purpureus fucetur, atque tingatur. Hesychius scribit, ὕσγινον, βάμματι. neque aliud quicquam. Interp.Nicand. τὸ ὕσγινον, inquit, φυτόν ἐστι ξανθόν, ᾧ χρώματι, ὅθεν καὶ ὑσγινοβαφῆ, τὰ ἐπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. nec enim quid vetat esse plantam & tincturam cognomines. Suidas hysgen herbam esse dicit, vnde & hysginum tingatur. Fiunt, inquit Vitruuius, etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice & hysgino, non minus vt ex floribus alij colores. Apud Pausaniam in Phocicis, videtur esse coccus: at apud Plin. lib.21.cap.26. hyacinthus, vnde factitius color fucabatur, hysginum dictum. Hyacinthus, inquit, in Gallia eximiè prouenit. hoc ibi hysginum tingunt. Vtitur hoc verbo Paulus l.78.§.5.D.de legat.lib.3. (quanquam in Pand.Flor. Isginum legitur) à cocco illud separans: Quin minus porro coracinum, aut Sysginum, aut melinum suo nomine, quam coccum purpurâve designatur?

I

I, & V, literæ medium quendam esse sonum M. Fabius lib.j.Instit. Orat. cap.4.admonuit, vt non immeritò nec fortè ineptè in Pandect.Flor. V, pro, I, scriptum repetias. Vt duploma, pro diploma maritumo, pro maritimo: decumo, pro decimo: adsumulatur, pro adsimilatur. & plane adsimulare antiquos dixisse, ex Diomede admonet Brissonius. E diuerso I, pro V, positum, reciperare pro recuperare passim in illis libris, & antiquorum monumentis. Sic I, pro, E, vt petitioni, pro petitione, l. 8.D.de rei vindic. & Ferruminationi, pro Ferruminatione, l.23. §.item quæcunque. D.eod.titul.& Affinitati, pro affinitate, l. 39. D.de inim. E contrario E, pro, I, defensione pro defensioni, l.39. §.j D.de noxalib.& Exceptione, pro exceptioni, d.l.39. §.penult. Literarum enim affinitas huic commutationi locum dedit: qua de re, vide Fabium lib.j.cap.4.

Iacere dicitur hæreditas, quandiu sine domino est, l.5. §.satisfactionis. D.vt in possess.legat.l.13. §.quæsitum. D.quòd vi, aut clàm. Eodem sensu Iacere bona hæreditaria dixere Vlpianus & Papinianus l. j.D.de bon. possess.l.j.D.de success. edict. Sic Iacens ea res dicitur, cuius dominus ignoratur, Vlpian.l.43.§.4. D.de furt. Qui alienum quid iacens, lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur. Iacere precia prædiorum, quæ vili veneunt, dicuntur Ciceroni, in Orat. pro Roscio Comœdo: Accepit enim agrum temporibus iis, cum iacerent pretia prædiorum.

Iacere prostratus dicitur, qui ad dignitatem eligi iure non potest, veluti infamis, Clem.in plerisque. §.quòd si licentiatus. de Electio.in Clement.

Iactas res accipimus nonnunquam, quæ tempestate maris nauis leuandæ caussa eiiciuntur, l. 21.§.j. D.de acquir.possess.l.d.penult.D.pro derelict.l.9.§.fin. D.de acq.rer.domi.& ita Iactus in tit.ad leg.Rhod. de iactu. l.4.§.si iactu. D.de furt. Seneca lib.4. Declama. Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat. Dicitur &,

Iactura eodem sensu, l.2.& 4.D.de lega.Rhod.de iact.& apud Cicero.lib.3. Offic.vnde ζημιοῦσθαι, pro damno, ea locupletari. de reg.iuris libr.6 Hinc & pro amissione accipitur, vt ca.ex parte.de alienat. mutand. iud.caus.fact.sibi, pro amissione caussæ. Et,

Iacturam debiti, pro amissione, dixere Impp.l.2. C.ne liceat potentio. Et,

Iactare, pro concutere, fatigare, vexare. Vlpian.l.j. de ædil.

de ædil.edict.§.apud Iulianum. Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret.

Iactvm retis dicimus, l.12. D.de act.empt. & iactum, simpliciter, eodem sensu. Valerius lib.4.cap.1. Suetonius in lib.de clar.Rhetoribus, βόλον appellat, vbi pro bolon, bolum falsò legitur, Donatus Bolonas. Hinc bolonas exercere dicuntur cetarij.

Iacvlvm rete quoddam piscatorium est appellatum, Isidoro teste lib.18.Etymol.cap.21.

Iacinthinvm, vide Ianthinus.

Iam quandoque significat perfectionem actus, & continuationem Bart.l.Celsus.D.de vsucap.& in 1.C.constitut.aliquando vero tempus, & continuum sonat, l.nunquam.D.de acq.rer.domi. Sumitur interdum pro futuro & præterito;pro te,id est,secundum materiam subiectam, l.quamuis. D.de furt.& ibi not. Iam pro præterea & pro posthac sæpe ponitur.

Iamnvnc, l.si mortis.D.de donat.caus.mort, præsens tempus indicat,

Iamtvm vna voce, l.pater. D.de capt.& postlimi. vbi Zasius temperamentum tractus facit.& vide M.Ciceronem pro A.Cluentio,

Ianitrices, Latinis duorum fratrum vxores, Græci ἐνάτερας vocant, l.4.§.adfines in fin. D.de gradibus, in Lexico B.Germani, Ianitrices, δύο ἀδελφῶν γυναῖκες, σύννυμφοι. quæ etiam ἐνατέρων interpretatio apud Hesychium est,

Ianthinvs, violaceus: nam ἴον violam, ἄνθος florem significat: sicque accipitur apud Plinium lib. 20.ca.6. apud Pers.Satyra 1. Ianthina lena.& l.sicui lana. 70.§. fin.D.de legat.lib.3. Purpuræ, inquit Vlpi, appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continebitur: fucinum & ianthinum continebitur. Itaque legendum l.1.C.quæ res vendi non poss.vbi perperam hyacinthina legitur,

Ianvam in publico aperire, in l.vlti.§.vlt. D.de seru, vrb.quidam dici volunt pro ianuam in publicum reiicere, ita vt fores in viam publicam aperiantur, vt mos erat Græciæ; vnde illud apud Comicos, Crepuere fores. Sed hic mos nunquam Romæ inualuit, & præter Plinium, Plutarchum, Asconium, etiam Dionysius è publicis vel priuatis ædibus solas M.Valerij Publicolæ fratris ædes Romæ scribit habuisse ianuam reiectam in publicum, his verbis, Ταύτης δὲ οἰκίας ἀνδρισθεῖσα θύρα μόνη τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἀνοίγεσθαι τε χαὶ ἰδιωτικῶν οἴκων εἰς τὸ ἔξω μέρος ἀνοιγομένη). Igitur hæc est huius loci sententia & species: L.Titius aperto pariete domus suæ, ianuam in publico aperuit, quatenus stillicidij rigor, & tignorum proiectus competebat, quatenus ambitum ædium Scæuola definiebat, auctore Cicerone. non est igitur egressus ambitum ædium in aperiunda ianua: neque verò potuit. & aduersum se tamen aperiri ianuam quæ non fuit ante, vicinus æquo animo non fert motus inuidentia quadam, quæ etiam moti quidam sæpe non ferunt è regione ædium suarum construi ædes nouas, è quibus sit conspectus in suas. Ex Cuiacij Obseruationum lib.decimotertio, cap.vigesimoseptimo.

Iason Maynus, Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, Caronis Saccipapiensis auditor fuit. Papiæ ius ciuile annos amplius viginti interpretatus est: magnósque in eo iure scriptis suis illustrando, labores sustulit. Obiit ibidem anno M. D. decimonono, mense Aprili.

Ibi Festo lib.9.dicitur, cùm locus semet demonstratur. Ibidem, cum sæpius. Ibi, in interdicto de vi, quemadmodum accipiendum sit, exponitur in l.1.§.ibi autem. D.de vi,& vi arma Appellatione eorum quæ ibi sunt, neque ea, quæ ad tempus, vel casu eo in loco sunt, neque nummi & nomina continentur, sed ea demum quæ, vt perpetuò ibi sint, posita sunt, quæ quanquam ad tempus vel casu absint, non eo tamen minus continentur, l.quadragesimaquarta.67.78.89.D.de leg.3.

Ibi pro illic, & opponitur particulæ hic, l.4.§.si quis aduentu.D.vibo.rapt.

Ictvs, percussio ipsa. Vlpianus ad legem Aquil. Et si quidem apparet, cuius ictu perierit. Item, ictu vno occidit vtrunque l.quod ait.§.fin.de adulter. Adde l.1.de iis, qui deiece.

Id est, non definiendi gratia, sed exempli loco, & παραδειγματικῶς ponitur, id est pro veluti, vel scilicet, l.7.§.pactorũ.D.de pact.l.8.D.de vulg.& apud Gaium lib.2.tit.8. versic.agnati. Sic l.4. D.de vsucap. Nec de via quis, id est mero iure detruditur. Aliàs hoc verbum διασαφητικόν est, & explicatiuum, l.9.D.de minoribus.l.3.§.saltus.D.de acq.possess.l.43.D.de iniur.

Idem non est, quod ab alio separari potest, l.si dominus. D.de seruit. vrb.pro simili ponitur, l.si non sortem.§.libertis.D.de condi.indeb. Idem dicitur, etiam pristina qualitate, vel quantitate non seruata, l.& an eadem.D.de excepti.rei iud.l.proponebatur. D.de iudic.l.seruitutes.D.de serui.vrba.

Ἰδιόχειρα Græcè appellantur (inquit Imp.Leo) scripturæ quæ solent à quibusdam secretò fieri, interuenientibus amicis, rerum contrahendarum caussa, l.scripturas. 11.C.qui potiores in pig.hab. Et (vt opinor) ἰδιόχειρα, & ἔγγραφα opponuntur, quæ tabellionum publica instrumenta sunt, Nouella 49.73.& 142. quæ etiam Forensia appellantur, l.comparationes. 19. C.de fid. instrum. qua de caussa in d.l.scripturas. ἰδιόχειρα iis quæ publicè à tabulariis scripta sunt opponuntur.

Ἰδιοκτήτορες, vt aiunt Græci interpretes in l.4.de agric.& censit.lib.11. sunt, propriorum bonorum possessores, ab ἴδιος, id est proprius, & κτάω, possideo. vide in Basilicis eodem titulo,

Idiota, non tantum indoctus & illiteratus, sed etiam priuatus, & plebeius dicitur; Auth.quomo.oport.Epis. §.quandoque,

Idonevs accipitur pro locuplete, & qui soluendo est. Ita idoneum debitorem, tutorem, hæredem, fideiussorem interpretamur, l.14.27.D de mino. l.2.manda. D.l.2.D.de fun.do.l.9.D.de tutel. l.9.14.39.45. D.de admin.tuto.l.46.47.D.de iur.fisc.l.5. D.de separa.l.antepen.D. de condit. & demonst.l.14. D.de in diem addict. l.3.D. de fideiusso. Itaque apud Cicer.lib.3.Offic. Idoneus pro diuite & locuplete. Et sæpe idoneis, inquit, hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter & moderatè. Quod & in eo obseruauit Lactantius. Eodem sensu Idonea hæreditas, l.51.§.1. D. de acquir.hæred. Et Idonea nomina, l.13.§.1.l.35.& 45.D.de administrat.tut. Non dissimiliter Idoneum, vel non idoneum pignus dicimus, l.28. D.si cert.petat. Et Idonea cautio, & satisdatio, l.4.§.1.D.de admi.rerum.l.1.§.si pecunia.D.depositi. Idonea cautio non intelligitur, si neque fideiussor, neque pignora intercesserint, l.59.in fi.D.manda. Ita Idoneè cauere, l.41. D.de petit.hæredit. Et Idoneè satisdare, l.3. C.de postlimi.reuers,

Idoneus largè dicitur, aptus ad omnia & bona & mala, Donato auctore. Cui adstipulatur Vlpianus in l.2.§. idoneos autem.ad S.C.Tertullian. Quilibet autem præsumitur idoneus, sicut & quælibet res bona, nisi diuersum doceatur. Idem in l.cùm quidam ita fideicommissum. Papinianus in l.cùm pater.§.rogo.de legat.2. l.vlti.de liberis agnoscendis.l.si creditores.in fi.de priuile.credit. Idonior, aptior, accommodatior, Callistrato l.18.D.de test.tut. Quòd si plures satisdare parati sint, tunc idonior præferendus erit. Paul.l.2.D.de pop.act. Si plures simul agant populari actione, Prætor eliget idoniorem.

Idoneus alienæ litis defensor, nemo sine satisdatione habetur. l. 46. §. qui aliū. D. de procurat. Porrò neque fœmina, neque miles absénsve Reipu. caussa, aut motbo impeditus perpetuo, aut magistratum initurus, aut qui inuitus iudicium pati non potest, idoneus est defensor. l. 54. D. de procura. Sic idoneè defendere. l. j. D. de diuers. temp.

Idonei promissores, non tam ex patrimonio, quàm ex fide plerunque accipiuntur. l. 112. D. de verb. oblig.

Idunei tutores, facultatibus non moribus dicuntur. l. 2. §. idoneis. D. ad Tertyllia.

Idoneus homo, integræ existimationis, minimèque probrosus. l. fi. D. de tab. exhib.

Idoneus paries, oneri ferendo aptus. l. 7. D. si ser. vind. & integer & minimè vitiatus. l. 45. D. ad leg. Aquil.

IDONEE, aptè, commodè. Pomponius l. in reficiendo. D. de damno infect. In reficiendo communi pariete ei potius facultas ædificandi præstatur, qui magis idoneè reficere parietem velit. Sic & alibi persæpe reperies: vt & apud Ciceronem. In iure autem idoneè cauere dicitur, si quis pigneratitia, vel fideiussoria cautione, aut (si illas præstare nequeat) saltem iuratoria cauet, c. j. de dolo & contumac. lib. 6. iuncta gl. super verbo, Sufficienter.

IDVARE, diuidere. Hinc

IDVS Macrobio, & vide Alcia. l. malum. §. viduam. D. de verb. sig. Idus dicuntur diuisiones. diuidunt enim mensem, præcipuè Nonas à Kalendis. vide Io. And. in fi. lib. 6. super verb. Data.

IDVARIVM, vide KALENDARIVM.

IEIVNIVM, cuiuslibet cibi priuationem, siue abstensionem definit Archidia. c. solent. pro quo vide extrà de obseruat. ieiunio. & de pœnit. distinct. 3.

IESVS seruator & redemptor noster: sacrosanctissimi huius nominis ἐτυμολογίαν, vim, potestatē, & acceptiones explicant Theologi.

IGITVR, illatione suprà dicta colligit, hoc est ratione confirmat. l. si procuratores. §. si ignorantes. D. manda. l. diuus. D. de custo. reo. Interdum pro deinde accipitur, Instit. de tutel. in princ. ideóque continuationis notam esse rectè censet Albericus.

IGNAVIAM Iurisconsult. quæ non est stultitia, vt Interpretes putarunt, diligentiæ opponunt: si quidem naui homines, impigri, & diligentes appellantur. Scio tamen ignauiam vulgò pro pusillanimitate accipi. Porrò, ignauiæ culpam contrahunt, qui ex qualibet leui, vana, iniustáve caussa ad res improuidas, temerariásve, aut noxias mouentur, dum dolus absit: exempla sunt in l. 2. §. si publicanus. D. vi bon. rapt. l. j. in fi. iunct. gl. D. de abig. & fortè in l. qui rei. §. j. §. si quis. D. de bonis eor. qui mort. sibi consciu. cum simil. Ex Zasio.

IGNAVITER, segniter. l. fi. C. de episc. & cleric. M. Tullio in 2. Tuscula.

IGNI & AQVA accipere id est nuptias celebrare. l. pen. D. de don. int. vir. & vxor. Aqua & ignis (inquit Festus) interdici solet damnatis: quam accipiunt nouæ nuptæ: videlicet quia hæ duæ res humanam maximè vitam continent. Itaque funus prosecuti, redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus vocabant suffitionem. De aqua & igni Lactantius lib. 2. instit. ita inquit: Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum, alterū patibile. Ideóque à veteribus institutum est, vt sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quod fœtus animantium calore & humore corporentur & animentur ad vitam. Cum enim constet omne animal ex anima & corpore, materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur scire, quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporare, nec corpus animare. Plutarchus ἐν ῥωμαϊκοῖς de aquæ & ignis in nuptiis Rom. more, hoc etiam addit, forte ad institutum vt iubeatur sponsa aquam & ignem tangere, quod ignis lustret, aqua purget: debeat autem quæ nubit puritatem & castimoniam conseruare. Aut etiam significatum, alterum ab altero deseri non debere, sed eas in societate qualiscunque fortunæ persistere, etiam ita rebus ferentibus, vt præter ignem & aquam nihil boni vna frui detur.

IGNOMINIA, nominis nota est Ciceroni lib. 4. de Repub. apud Nonium: Censoris iudicium, inquit, nihil fere damnato adfert nisi ruborem. Itaque quòd omnis ea iudicatio versatur tantummodo in nomine, animaduersio illa, Ignominia dicta est. Isidorus lib. 5. c. 25. Ignominiam etiam dictam vult, quasi sine nomine, eò quòd desinat habere honestatis nomen is, qui in aliquo crimine deprehēditur. Vide Infamia. Festus Ignominiam inter militares animaduersiones recenset lib. quarto.

IGNOMINIOSA missio, Vlpiano dicitur quoties is, qui militem è castris mittit, addit nominatim, se ignominiæ caussa mittere, leg. 2. D. qui not. infa. Vide Missio.

IGNORANTIA iuris naturalis, quod ad prima religionis erga Deum, & charitatis erga proximum, principia pertinet, neminem prorsus excusat, ætatis, & mentis compotem: qualia sunt in l. j. l. 2. & l. Iustitia est. §. j. D. de iust. & iur. l. j. in prin. D. quod quisque iur. l. iure naturæ. D. de reg. iur.

Ignorantia, vt Paulus inquit, vel iuris, vel facti est. l. j. itē, in l. regula est. de iur. & facti ignor. Idem tradidit, Iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti verò ignorantiam non nocere. Exemplum pete ex iam citata l. j. & vide Philippum lib. 2. Philosoph. Moral. tit. quando excusat erratum ignorantia. l. 55. D. de ædil. edict. Vide Error.

IGNORARE dicimur, quod scire debemus. l. 2. C. per quas pers. nob. acqiu. itē l. vnic. §. j. C. de rei vxor. actio.

IGNOTVS, hoc est, incognitus, non visus. Iustinianus, Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quòd ignotus patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt. §. item propter inimicitias, Institutionib. de excusat. tutor. Sic ignoti domini, in l. vnic. C. de thesaur. lib. 10.

ILICET per syncopem dicitur. Sic iudices de cōsilio dimittebantur, suprema dicta, cum præco pronuntiasset, Ilicet: quod significat, Ire licet. Hæc Donat. in Adelph. Ter. Dicebatur etiam in funerib. consumpto cadauere, & collectis cineribus: vnde Virg. li. 6. Æneid. —*dixitque nouissima uerba*: id est, Ilicet inquit Seruius. nam Vale dicebatur post tumuli quoque per acta sollemnia. Idem: Varro dicit pyras ideo cupresso circundari, propter grauem vstrinæ odorem: ne offendatur pop. circunstantis corona, quæ tandiu stabat respondens fletibus præficæ, id est principi planctuum, quandiu cōsumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouissimum verbū Ilicet, quod ire licet significat.

ILIENSIS Minerua in fragmētis Vlpiani, (pro quo perperam in v. c. Meliēsis legitur) ab Ilio ciuitate sic dicta, cuius meminit Plinius lib. 5. c. 30. immunem eam fuisse dicens, & ab ea omnium rerum effulsisse claritatem. Cum enim Romani originem suam Troianam esse censerent, & ab illis se oriundos agnoscerent, maximam illi ciuitati immunitatem concesserunt, vt videre est l. nō solum. D. de excusat. Hinc & Iliensi Mineruæ hoc quoque ius tribuerunt, vt ei legari posset.

ILLACRYMARI, Callistratus. l. obseruandum. de offic. præs. Neque precibus calamitosorū illacrymari oportet: id enim non est constantis, & recti iudicis.

ILLECEBRA, omne blanditiarum genus, leg. quidam ignauiæ. de decur. lib. 10. C.

Illenitimorvm (vt vtamur verbo apud nostros doctores recepto) alij incestuosi vocantur: putà ex cognatis procreati: alij nefarij ex descẽdentibus suscepti: alij spurij, qui & adulterini, ex adulterio nati. Hi nisi à Principe, aut huius auctoritate, legitimationis (vt vulgò dicitur) beneficium impetrauerint, à successione parentum non tantùm excluduntur. l. si adulterium. in princ. D. ad leg. Iul. de adulr. l. quinetiam. D. de ritu. nupt. & §. ergo omnes. Institut. eod. tit. sed alimentis etiam non censentur digni iure ciuili. Auth. quibus mod. nat. effic. sui. §. vlt. At hæc, Romani Pontific. iniquum censentes infantem à Deo creatum fame necari, præstanda constituerunt. c. cùm haberet. de eo, qui dux. in matri. quam per adulterium pollu.

Illexit, in sententiam pertraxit, & persuasit. l. j. §. si omnes. D. de vent. inspic.

Illibatvs, apud Vlp. in l. si filia. §. Papin. ait. D. famil. ercisc. id est integer. Interpres, illibata ab intactis, in l. si qua per calumniam. C. de episc. & cler. hoc putat distare: vt illibata partem, intancta rem totam respiciát. Apparet tamen pro eodem poni, leg. fi. C. in quibus caussis restitutio in integrum non est necessaria.

Illicite ædificare, id est, hoc quod dirui constitutiones iubent, auctore Vlpiano.

Illico, vel (vt quidam scribunt) Ilico fieri dicitur, quod fit antè, quàm diuertatur ad alia facienda. l. litigatoribus. C. de appella. quod nomen retinuit forensis Gallorum vsus, quod Pragmaticis Gallis notissimum est. Sic in l. j. §. cùm adiicitur. D. de verb. oblig.

Illotis manibus prouerbiali figura dicitur, pro imparatè, & non satis instructò quid aggredi: tractum ex Deorum sacris, ad quæ sine præparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuisset accedere. Hesiod. ἔργ. καὶ ἡμέρ. Μηδέποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον Χερσὶν ἀνίπτοισιν, &c. Sic l. j. D. de orig. iur. illotis manibus, sine præparatione.

Illvstris, dignitatis titulus. l. 60. 6t. de decu. lib. 10. C. l. fi. C. de iniur. Tribuitur hic titulus præfectis prætorio, præfectis vrbi, quæstoribus, magistris officiorum, & militum, comitibus rerum priuatarum, & domesticorum, & principibus agentium in rebus: vt patet ex variis Codicis Iustiniani & Theodosiani articulis. Illustris dignitas, & administratio. l. 32. 36. C. de appel. Illustratus gradum ponit. l. 11. §. si autem vtraque. C. de iudiciis. Illustres personæ. l. 26. §. j. C. de vsur. & Illustris mulier. l. 5. C. ad Orfit. Illustrium dignitas omnibus antecellit, Nouel. de appell. & intra quæ tẽp. vlt. de sportul. c. j. vbi senat. C. Vide Dignitatum gradus.

Illvvies, propriè sordium est, à lauando ducto vocabulo: Itaque Illuuie legendum apud Vlpian. l. 12. §. vlt. D. de ædil. ed. non ingluuie, vt volunt quidam: hoc enim ventris est, ductum (vt vult Agrætius) ab ingluuiendo. Cuia. Obs. lib. 11. c. 10.

Imago iuris Liuio lib. 50. Emancipatio, quæ venditionis instar obtinet.

Imaginaria dicuntur in iure, quæ non verè, sed simulatò & dicis caussa fiunt. Vlpian. in l. 16. de reg. iur. Imaginaria, inquit, venditio non est pretio accedẽte. Et si enim in hac nummorũ aliquid pretij specie numeretur, re vera tamen aliud agitur, quàm vt emptio contrahatur, vt in emancipationibus τὴν ὑποκρητικὴν πρᾶσιν. Harmenopulus lib. 3. vocat, eam sic definiens, ὑποκριτικὴ δέ ἐστι πρᾶσις ἡ ἰσχηματισμένη, καὶ ἐνικῶς γινομένη. Nec dissimili ratione. l. 46. D. locat. imaginarias locationes vocauit: & l. 2. C. Th. de annon. & tribut. imaginariã apocham, quæ speciem veri habeat. Sic imaginarius emptor. l. 4. §. si ab ignoto. D. de act. empt. qui nomen alienæ emptioni accommodat, nihil de suo impendens. Hinc & imaginaria coemptio, apud Nonium, quæ fiebat cum mulier ad maritum veniens, asses tres, & vnum, quem manutenebat ei dabat, veluti emendi caussa. Et Imaginaria solutio, id est acceptilatio. §. j. Instit. quib. mod. toll. oblig. Imaginarij contractus. l. contractus. 54. de oblig. & act. D. in quibus fides facti simulatur, veritate non intercedenre, ideóque iuris vinculum non obtinent, vt dicit ibi Iuriscons. & vide Gaium lib. j. Instit. tit. 6. & l. fi. C. de adoptio. Imaginarius colonus, qui subdititius est, & non verus colonus. l. 49. D. de act. empti. Imaginarius nuntius, repudium non verè, sed fictè & simulatè missum. l. 3. C. de repud. Imaginarium repudium ibidem. Sic Diuortium imaginarium, quod interueniebat olim, quando mulier marito ad inopiam redacto suis rebus prospiciebat, apocháſque exercebat suas, quod constante matrimonio non licebat. l. in rebus, in fi. C. de iur. dot.

Imaginarii, in Lexico antiquo εἰκονικοί, exponuntur, id est imaginum artifices.

Imbvere Nonio initiare. Hinc Imbuti, initiati. l. 25. D. de pign. act. Cicero pro Milo. Imbutos institutis opponit.

Imitari, hoc est, effingere, adulterare: Cicero Adsimilare vocat. l. quid sit falsum. D. ad leg. Cornel. de fals. Siquis alienum chirographum imitetur.

Immatvra virgo. l. 25. D. de iniuriis, & alibi. Paul. lib. j. Sent. tit. 14. Sueto. in Tibe. c. 61. quæ nondum viri potẽs est, scilicet ante annum. 12. Acerbam vocat Varro Agathone, apud Nonium: Maiores nostri, inquit, aures virginis acerbæ venereis vocabulis imbui noluerunt. Huic opponitur Matura, viripotens. Virgil.

Iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.

Horatius in 3. Odar.

Motus doceri gaudet Ionios
Matura uirgo.

Hanc ὡραίαν Græci vocant, Gellius vertit tempestiuã, lib. 6. c. 8.

Immaturam quoque syluam, & oleam dicimus, quæ intẽpestiuè cæditur. l. 18. D. quod vi, aut clam. l. 27. §. si oliuã. D. ad leg. Aquil. l. 48. in fi. D. de vsufru.

Imminere litibus. l. 12. C. de prox. sacr. script. dicuntur viatores, quibus iniungebatur à magistratib. solicitudo in ius vocandi, & iudicata exigẽdi. Vel executores, quibus imminẽdi litibus solicitudo iniuncta est. Malè autem quidam minuendi legunt.

Immiscere se hæreditati propriè sui hæredes dicuntur, vel necessarij, quemadmodum extranei adire. Cũ enim non aliunde accedant, sed in familia sint, adire non possunt dici, sed se immiscere. §. extraneis. Institu. de hæred. qual. l. 3. §. suo. l. 7. §. non solùm. D. de minoribus. Ideóque miscere & adire separantur. l. 7. §. restitutus. D. de minorib. leg. 6. §. si filius. D. de bonis liber.

Immitti dicitur, quod ita prouehitur, vt in aliquo loco requiescat, velut ligna, trabes, quæ immittuntur. l. 242. §. j. D. de verb. signif. l. 3. D. de preca. Hinc:

Immittendi ligni seruitus, vel immittendi simpliciter. l. j. & 2. D. de seruit. vrb. l. 8. §. fi. D. si ser. vindic. Ita Immissa & Immittere accipimus. l. 5. §. meminisse. D. de noui oper. nunc. l. 15. §. precario. D. de precariis.

Immittere etiam dicimus cloacam, stillicidium, flumen, lumina, fumum, & aquam in variis Iuris partibus.

Immissvm, vide Proiectum.

Immo seu Imo quot modis accipiatur, docet Bart. §. quibus. in j. Constit. de no. Co. fac. Notandum tamen. l. 47. D. de hær. inst. Immo pro ademptione vel emendatione accipi. Si ita scriptũ fuerit, inquit Africanus, Titius, immo Seius hæres esto, Seium solum hæredem fore respondit.

Immodica, seu (vt vocant) immensa donatio visa est olim vltra ducentos aureos, deinde vsque ad trecentos permissa: tandem ad quingẽtorum aureorũ quantitatem extenditur. l. sancimus. in prin. l. data. l. secundum.

dum.& l.si quis.in fi.C.de donation.

Immolitvs, inædificatus. Verbum hoc vsurpatur in lege Peducea de liminibus: Nequis eos limites decumanos obsepito, nève quid in eis immolitum, nève quid ibi positum habeto. Item apud Liuium libr. 39. Aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum flnentem ademerunt, & quæ in loca publica inædificata immolitáve priuati habebant, intra dies triginta demoliti sunt.

Immvnitas, munerũ vacatio, est priuilegium quoddam, vel remissio, à iure ad non subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur in tit. D. de iure immun.

Immvnis, qui nullo fungitur officio. Munis enim, vt Festus scribit, significat certum & officiosum. Vide Munus.

Immunes, qui nullum vectigal pendunt, quíque muneribus vacant.l.3.D.de censib.

Impar matrimonium Vlpiano Instit.tit.16. cum maior quinquagenario minori quinquagenario nubit. Eo alludens Apuleius lib.6. Asini aur. Iam faxo, ait, nuptias non impares, sed legi simul, & Iuri ciuili congruas. At Boëtius in Topicis impar matrimonium vocat, cum ciuis Romana peregrino, vel seruo nubit.

Impendivm, Varroni lib.4. vsura est, sic dicta quod in sortem accedebat. Et lib.5. Impendium pecunia est quæ in fœnore sors est: sic dicta quòd inter se iungat. Cicero de Clar. Orat. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto solo, quod ita diligenter colemus, vt impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris. Id est, vt munus tuum vsura maius efficere, & ita tibi reddere possimus. Idem ad Attic. libr.6. epist.1 Nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut (vt pro Glabrione Scæuola) fenus & impendium recusare. Hinc non malè ad l. Titium.§.altero.D.de administ.tut.cum vsura non compendium dicitur pupillo præstandum, dixerit quis, Impendium igitur præstandum, nõ compendium. Significatur etiam eo nomine munus, licet personale sit, non patrimoniale, id est sine vlla gerentis impensa.l.6.D.de legation. In impendiis legationũ quæ solo ministerio obeuntur. Martialis.

Impensis uitam Principis adnumeres.

Impendium etiam pro impensis sumitur. Vnde Impẽdia litis, sumptus in litem facti.l.46.§.litis.D.de procu. sic l.inter coheredes.§.fi.D.fam.erc. Impendia valetudinis, cibariorum in curationem ægri exhibitionémve serui factæ expensæ.l.45.D.de vsuf.l.18.D. cõmod.

Impensæ necessariæ sunt, inquit Paulus, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Impẽsas vtiles esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, deteriorem esse non sinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur: sicuti arbusti pastinationem vltrà quàm necesse fuerat, item doctrinam puerorum: quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo aut mãcipiis carere. In his impensis & pistrinũ, & horreũ insulæ dotali adiectũ plerunque dicimus. Impensæ voluptariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant   iam fructum augent vt sunt viridaria, aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ. l.impensæ.D.de verb.sig. De impensis vide etiam tit.D.de impen.in res dot.fact.

Impensæ necessariæ sunt, inquit Vlpian.c.Instit.6. quibus non factis dos deterior futura est: veluti si quis ruinosas ædes refecerit. Vtiles sunt, quibus non factis quidẽ, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuosior dos effecta est: veluti si vineta & oliueta fecerit. Voluptuosæ sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret, neque factis fructuosior effecta est. quod euenit in viridariis, & picturis, similibúsque rebus.

Impensæ funebres, omne æs alienum excedunt.l.penult. D.de relig.cum simil.

Imperara medicis etiã ægroti dici possunt, quòd ipsa merces, cuius gratia medici circumambulant, & ægrotos inuisunt, auctoramentum quoddam seruituris est, vt ait Cicero. Hine illud Alfeni.l.26.D. de oper.libert. Medicus patronus, quòd putaret si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat vt sequerentur se, neque opus facerent. Sicque Seneca lib.6.de benefic. cpa.16. Medico nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tãquam imperatorem. Alij illud Facere medicinam ad pharmacopolas referũt, quorũ proprium hoc sit, quorum etiam tabernæ Romæ medicinæ (vt ex Plauto constat) appellabantur. Nec audiendus Alciatus lib. Pareg. c.14. qui Imperare hoc in loco pro parere sumi vult, genere loquendi prorsus inusitato.

Imperatoris nomen, stante Repub. iis solis tribui solebat, qui cum suis auspiciis exercitum ducerent, aliquot hostium millia in acie ceciderant. tum enim repente acclamatione militum eo nomine decorabantur, lauréamque tum in fascibus, tum in literis, quas Romam mittebant, vsurpabant. Vt autem perpetuum Imperatoris nomen alicui tribueretur, primum Iulij Cæsaris exemplo factum, quem Suetonius scribit Imperatoris prænomen perpetuum, & cognomen patris patriæ à Senatu accepisse. Ex quo intelligi potest, verũ consuetudinem eo immutatam fuisse, quòd cum illi cognominis loco Imperat. titulum adscriberent, veluti Cn. Pompeius Imp. C. Cæsar primo loco tanquam prænomẽ illud sic vsurpauit, Imp. C. Ivlsvs Cæsar. Qua de re vide Hotom.initio Instit. & vide Alcia.in lib.de Magistrat.Romanis.

Imperatorem nõ pudet suam ipsius legem corrigere, nec expectare dũ ab aliis corrigatur. Noue.de iis qui nup. iter.§.vetustas planè. Const.22. & Nouella. vt frat.fil. succedant.in prin.Const.127. Imperatoris non est liberorum conditionem in seruilem cõmutare statum, ibid.§.illud etiam quod. Imperatorem, nemo tantæ est auctoritatis, vt nolentem possit ad conuocandos Patres, ceteróśque proceres coarctare. Nou.de app.§. ad hæc sancimus. Consti.23. moueri tamen potest.ibid.

Imperator patrum loco est iis, qui sibiipsis opem ferre nequeunt, Nouel.vt qui se res minor.obl. §. fi.constit.62. Imperatorem Deus propterea instituit, vt difficilibus se rebus interponeret, & posset omnia quæ nouiter contingunt & emendare & componere, tum leges ad naturæ varietatẽ adtẽperaret, modis ac regulis competentibus.3.Constit.procem. D. §.sed quæ diuinæ. & Nouell.73 §.quoniam verò. Imperatorem litis caussa hæredem institui, inuidiosum est. nec enim calumniæ facultatem ex principali maiestate capi oportet. Imperatorem nostrum cùm dicit Vlpianus, Antoninum Caracallam intellige, vt ex collatione.l.1.& vlt.D.de censib.liquet: sic in l.4.D. de iu.fis. & aliis plurimis locis. Alias verò vbi Vlpianus ait, Imperator noster cum patre suo, Seuerum & Caracallam semper accipe.

Imparia iusta vetus lex statuit, hoc est secundum naturalem rationem vera, & in omnibus Reip. partibus absoluta, receptáque à sapientissimis hominibus communi consensu: quibus proinde velut bonorum morũ ac instituendæ vitæ parentibus, ciues libẽter pareant, nõ tam metu pœnarum, quàm honestatis amore. Hæc omnia enim sub appellatione huius verbi, Iusta, comprehendit Lex. Interim reiiciens plenè tyrannidem, quæ neque diuturna est, neque felicem habet exitum. veteris illius legis verba hæc sunt apud Ciceronem: Imperia ivsta svnto. Hæc lex ad varios articulos porrigi potest.

Imperium populare est, cùm summa potestas penes po-

pulum seu plebem censetur, nihilque nisi eorum scitu & nomine fieri potest: qualis sæpe fuit Romæ, abdicata prorsus omni patrum auctoritate. Et eo tempore facta fuerunt plebiscita. Hæc species politiæ ferè semper degenerare solet, vt vulgus auctoritatem suã conferat ad augendam potentiam tenuiorum ciuium cõtra optimates, sub prætextu defendendi: vnde tandem seditiones nascuntur, & multa mala. Non ita pridem in rusticis horribile vidimus exemplum. Aristoteles appellat talem ambitionem imperandi, & corruptum statum, Δημοκρατίαν.

Imperij fines nullo modo commodius possunt propagari, quàm si defendantur subditi in libertate iuris sui, si non grauentur contra moderatam politiæ ordinationem. Contrà quoque nulla est amittendi imperij perniciosior occasio, quã premere subditos, eripere fortunas eorum commentitio pretextu, miscere fas, & nefas. Exemplum nobis ob oculos posuit Deus Romanam rempub. Illa enim principatum orbis liberalitate magis, quàm armorum vi partum, tantisper obtinuit, donec à subditis amari, quàm metui maluit. Cùm autem libertatem eorum nouis expilationibus grauare cœpisset, consiliis Senatus extra iuris formam ad priuatas ambitiones distractis, sublata est maiestas, decúsque eius imperij.

IMPERIVM est potestas à populo, stante Repub. pòst vero ab Imperatore, nominatim alicui sic data, vt ipse pro suo iure, si commissum quid sit, animaduertat. Itaque Imperium habere magistratus dicuntur, qui & coërcere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: quales sunt Consules, Præfecti, Prætores, Proconsules. l. 2. D. de in ius voc. minores enim magistratus dicuntur, qui nec imperium nec potestatem habent. l. nec magistratib. 32. D. de iniur. vide PRIVATVS.

IMPERIVM autem aut merum est, aut mixtum. Merum est imperium, habere gladij potestatem ad animaduertẽdum in facinorosos homines: quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperium, cui etiam Iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit. Iurisdictio est etiam iudicis dandi licentia. l. 3. D. de Iurisd. quem locum sic interpretatur Hotomanus: Imperium aliud merum dicitur, aliud mixtum. Merum Vlp. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde proprium eorum est, qui ea iudicia exercere possunt, siue in vrbe, siue in prouincia: vt Quæsitorũ, in vrbe, & præfecti vrbi, ac Præfecti prætorio: in prouinciis Præsidum, Proconsulum, Proprætorum. Merũ autem idcirco nominatur, quod à iurisdictione secretum, purum, & vacuum sit: non quòd nemo quimerum imperium habeat, iuris etiam dicendi potestatem habere possit. nam in prouinciis quicunque merum habet imperium, is etiam iurisdictionem habet. In vrbe verò Quæsitores rerum capitalium merum habent duntaxat, omnísque iurisdictionis expers. Sed cùm de imperio disputatur, siue de vno aliquo magistratu agatur, siue de diuersis, id quod ad capitalium rerum administrationem pertinet, ab ea quod rerum priuatarum proprium est, secernendum est. Mixtum autem dicitur, quod ad vtrasque res & capitales scilicet, & priuatas pertinet. hinc Vlpia. Mixtum est, inquit, cui etiam iurisdictio inest: quæ, vt in l. j. dixerat, ad bonorum possessiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus constituendos pertinet. Quapropter intelligitur vsque adeò aliud esse Imperium, aliud Iurisdictionem, vt neque quicunque imperium habet, iurisdictionem habeat, neque rursus quicunque iurisdictionem habet, imperium habeat: nam Quæsitores qui merum in vrbe imperium habent, id est rerum capitalium quæstiones exercent, ius de priuatis rebus nõ dicunt. Quæstores autem, Magistratuum in prouinciis comites (de quorum officio Vlpianus in l. imperium disputat, vt ex inscriptione licet intelligere) item legati Proconsulum, iurisdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent: cùm enim quid imperant, veluti cùm possideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quàm sui imperij vi ac potestate hoc faciunt: nimirum eius cui summum imperium in prouincia tributum est. Atque hæc quidem ita se habent. Verùm illud simul intelligendum est, Iurisdictionis verbum ab Vlpiano in d. l. imperium, strictè & anguste vsurpari, pro ea quę ad priuatas res dũtaxat pertinet: cùm satis constet, etiam ad rerum capitalium iudicia, & omnia denique Magistratuum acta ac decreta pertinere. quòd ex vno Asconij loco licebit intelligi. nam vbi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita scribit: Cato Prætor iudicium, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus, in forum quoque sic descenderat, iúsque dicebat. Item Colum. lib. 12. Quod nunc scilicet faciunt magistratus, assidua iurisdictione vim legum custodientes.

IMPERIA toralia. l. 3. D. de supelect. leg. Vide Toralia imperia.

IMPERFECTVM pro nullo, inualido, & inutili. l. 9. l. 35. §. j. D. de contrah. emp. & alibi sæpissimè. Planè, Imperfecta res dicitur, si stipulationem numeratio secuta non sit. l. 9. §. sed quod prætor. D. quod met. caus.

IMPERITOS appellat M. Cicero eos, quos vulgus simplices, nostri doli expertes. l. si quis id quod. D. de iuris.

IMPERITIA, rusticitas, casus inopinatus, ferè solent æquiparari, Vlp. in l. si quis id. §. doli mali. D. de iurisd.

IMPERTINENTES positiones (aliàs. Articuli, aliàs Assertiones, alàs Capitula, aliàs denique Positionales articuli. sic enim id genus scriptum dicitur) c. vlt. in princ. c. præsentium. §. testes. de testibus libr. 6. c. caussam. q. 2. & c. ex parte. de testibus: dicuntur, quorũ probatio nihil adiutura sit intentionem actoris. Dominicus in d. c. vlt.. Impertinentes articulos definit eos esse qui ad caussam prorsus nihil faciunt: aut si prima fronte vtcunque aliquid facere videantur, ad ius tamen relati, nullum habent probationis effectum. l. ampliorẽ. C. de appel.

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes. quarum genera quatuor recenset Celsus lib. 5. Hinc:

IMPEGINOSVS impetigine adfectus. l. 6. §. j. D. de ædil. edict. Trebatius ait, impetiginosum morbũ non esse, si eo mẽbro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur.

IMPILIA vestis loco esse, scribit Vlpian. l. argumento. D. de aur. & ar. leg. In Basilicis, vt refert Cuiacius Obser. lib. 10. c. 13. Impilia προσκεφάλαια, id est puluini. sunt, adeóque etiam Impelia legi posse censet. Non tantùm igitur Impilia πίλια sunt, id est socculi pedibus calceãdis, inuoluendísque apti, sic dicti quia sine pilis ex lana coacta fierẽt: sed & προσκεφάλαια. Plinius lib. 19. c. 2. scribit esse laneam naturã, ex qua impilia, vestésque quædam conficiuntur. sed perperam in impressis mapalia. Impilia enim vocat quæ Theophrastus. 8. περὶ φυτῶν, vnde illa sumpsit, πίλια, vel πιλῖα potius. Hesychius, κατὰ esse refert τὰς πίλους καὶ τὰ ἐμπίλια. Vide PODIA.

IMPLERE intentionem, petitionem, exceptionem Iurisconsul. est probare quòd intendimus, petimus, excipimus. l. 21. C. de rei. vind. l. pen. §. pen. §. j. D. de excep. rei iud. l. 19. in princ. D. de exceptio. & Implere probationes. d. l. 19. Quinetiam præcisè plerunque, & imminutè Implere dicitur, pro quòd positũ est probare. l. j. & 23. C. de probat. l. 5. C. de non nu. pecu. Sic Implere cautionem. l. 24. D. de vsufr. leg. Impleri quoque vsucapio dicitur, quæ perficitur. l. 12. §. factæ. D. de captiuis. l. 7. D. de vsucap.

IMPLICITVM libertatis casum. l. fin. D. si ex nox. caus. aga. adnexum interpretatur illic Accurs. vide ibi reliquos

quos interpretes.

IMPLORARI iudicium,& cognitio dicitur, id est, desiderari.l.7.vers.planè.D. de hæred.pet. Implorari edictū,id est beneficiū edicti,l.j.§.fi.D.vt in poss.lega.

IMPORTARE, irrogare, infligere.l.ictus fustium.D.de iis qui not.infa.Ictus fustium infamiam non importat.

IMPORTATA, inuecta, illata,l.j.D.de migrando.

IMPOSSIBILIS verbū Labeo & Iulianus vitasse videtur,cum Græcum vsurparunt,hic quidem in l.iuo4.§.j. D.de leg.& fideic.lib.30. ἀδύνατος conditio pro non scripta habetur,ille in l.20.D.de cond.Instit.ἀδύνατος conditio,inquit,pro non scripta accipienda est.

IMPOSSIBILIS conditio,inquit Imp.§.14.de inut.stip. est cui natura impedimento est,quominus existat.Itaque Paul.lib.3.Senten.tit.4.§.si impossibilis. Instit.de inutil.stip. Interdum Græco verbo ἀδύνατος dicitur, vt l.20.D.de cond.instit.cui contraria Possibilis.l.16. D.de iniust.rup.pro Impossibilibus habentur, quæ factu difficilia sunt.Cicero in Partition.& probatur l.4. §.pnu.D.vt hæred.instit.

Impossibile præceptum, cui natura parere non sinit.l.fi. D.quæ sent.sine appel.

IMPOSSIBILITAS duplex est,altera naturæ,altera verò legis.l.si stipuler,vt id fiat.D.de verb.obli.

IMPOSTORES, in Antiquo Lexico πλάνοι: itáque pro deceptoribus.l.ob quæ.D.de ædil.edict.

IMPOSTVRA fallacia est,ab eo dicta,quòd adulterinas merces pro veris supponat.Vlp.l.3.§.item si quis.D.de crim.stell.Si quis imposturam fecerit,aut collusionem in necem alterius,stellionatus potest appellari.

IMPOTENS plerunque in malam partē sumitur,vt non sit idem quod debilis,& imbecillis,sed nō potens sui, nec suæ potestatis,impos sui apud priscos dictus. Sic Impotens postulatum, pro improbo,& violento. Et Impotentissimus apud Cicer.Philip.5. Aduolabat ad vrbem à Brundisio homo impotentissimus, ardens odio,animo hostili in omnes bonos Antonius.

Impotens,in §.per occasionem,nouel.constit.22.pro eo, qui ad res Venereas aptus non est.

IMPRÆSENTIARVM,Aduerbium, ἐν τῷ παρόντι, de tempore quod fuit,quod est,quod erit dicitur. Rarius tamen de præsenti.Vlp.l.j.de tabul.exhib. Siquis fortè confiteatur penes se esse testamentum, iubendus est exhibere:& tempus ei dandum est vt exhibeat, si non potest impræsentiarum exhibere.

IMPRESSIONEM facere,id est,impetum, & incursionem.l.si per impressionem.C.de iis quæ vi,vel metu.

IMPROBVS,qui bonam fidem non agnoscit, vt is qui bis idem petit.l.51.D.de re iud.

Improbalis.l.10.D.de iudic. & Improbus litigator.§.hæc autem.Instit.de pœn.temere litig.

Improbus est & qui de viui hæreditate solicitus est,l.2.§. interdum.D.de vulg.At Improbus non est, qui ignorat,quantum soluere debeat.l.100.D.de diuers.reg.iur.

IMPROBE, contra bonam fidem.l.12.de transact.D.& alibi sæpè. Improbe,malamente.l.6.§.sed si quis.D. de neg.gest.

IMPROLES,veteribus glossis, ἄπαις, μήπω πολίτης ὤν. Id est,vt ait Theoph. ὁ τὴν ἡλικίαν μὴ ὑπερβὰς, ἥττων δὲ τῶν εἴκοσι πέντε ἐνιαυτῶν, ὃ προΐστανται οἱ κουράτωρες.

Imprudens etiam emit,qui bona fide emit.l.24.D.de act. Imprudens,ignorans.l.pen.D.ad Velleian.Imprudentibus,id est,nihil opinantibus & præter spem. l.52.§.damna.D.pro socio.

IMPRVDENTIA,id est,ignorātia, & impertinentia.l. 51.D.de euict.

IMPRVDENTER, minus consideratè.l.21.in fin.D.de neg.gest.

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII. fœmina verò minor XII.l.vlt.C. quand.tut. esse desin.§.j. Quib. mod.tut.fi.Macrob.lib.Satur.j.c.VI.Post annos bis septem,ipsa ætas necessitate pubescit.tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertul.lib. De virgin. veland. Tempus etiam Ethnici obseruant, vt ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant.nam fœminas quidem à XII.annis: masculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis,non sponsalibus aut nuptiis decernentes.Masculus impubes S. C.Sillaniano torqueri non debet,sed terreri tantùm. Veruntamen impuberes ab anno septimo, vsque ad annum vndecimum, proximi censentur infantiæ,similes planè furioso, & infanti,quantum ad delinquēdi affectum attinet.Quia huius ætatis pueri,bonum & malum non adhuc possunt discernere, adeóque intellectu carent. §.pupil. Inst.de inutil.stip.Ab anno vndecimo vsque ad annū 14. impuberes censentur proximi pubertati, & doli capaces:ideóque & furtum & iniuriam admittere possunt.l.pupillum.in princ.D.de reg.iur.l.impuberem.D. de furt.cum simil. Et hæc ita se habent in masculis. Nam fœminæ minores duodecim annis censentur impuberes,vt iam diximus, nec matrimonium rectè contrahere possunt,Instit.de nuptiis, in princ.nec testamentum rectè facere.§.prætereà.Institutio. quibus non est permiss.fac.testam.attamen impuberis est ministerium,si fortè vel librarius, vel nomenclator, vel calculator sit, vel histrio, vel alterius voluptatis artifex.l.vt iurisiurandi.§.dabitur.D.de oper.libert.

IMPVTANDI verbum duobus modis accipitur in tit. ad leg.Falc.Imputari enim primum est, in quadrantis computationem venire:& ita in Falcidiam imputari id dicimus quod hæredi ad quartam explendam computatur.l.19.& l.91.& aliis leg.D.ad leg.Falc. Imputatur interdum in Falcidiam, quod Falcidiam patitur.l.j.§.item si ita legatum.D.eod. Imputare,pro supputare,numerare & subducere rationem. Vlpianus in l.j.§.de seruis quoque. D. de tut.& rat.distrahendi.& vtil.cur.caus.act.Præterea, si matrem aluit pupilli tutor,putat Labeo imputare eum posse: sed est verius, non,nisi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli.Hoc est, quòd vulgò dicitur,deducere in suis rationibus.Sicque vsurpauit Seneca epist.8.Hoc non imputo in solutum de tuo tibi. Alias Imputare,attribuere est,tribuere & assignare.Vlp.l.j.§.item quæritur. de separat.Sibi imputent cur minus idoneum fideiussorem acceperint.

IN

IN dictione vti solent Iurisconsulti,cum nihil in speciem determinant,vt,iurare in litem:agere in factum: vertere in rem.Sicut ex diuerso,cum determinatam significare volunt formam, vti solent dictione EX, vt: Ex eo facto actionem nasci.l.j. D.de actio. & obligat. Ex lite aliquid probare, vel iuramento adserere. Hæc omnia euidenter adparent,si bene perpendas,ex l.videamus.in fin.& l.seq. item ex l.tutorem. D. de in lit. iurand.

IN annos singulos quid sit,explanat Iustinianus. l. ambiguitatem.C.de vsufr.Iurisconsl.l.Iulianus. §.eum quoque.D.ex quibus caus.maio.Differt autem, in decem annos liber esse iubeatur, & intra annos decem: hoc enim significatur, vt liber esse statim iubeatur: superiore verò,nouissimus decennij dies spectatur.

IN ANTEA, pro deinceps,posthac, in posterum: quasi futurum tempus non à tergo sequatur, sed ante nos cedat,lib.Feud.2.tit.5.Iuro quòd à modo in antea ero fidelis ei.Et tit.7.Honorem quem nunc habes, vel in antea habebis:id est deinceps.

IN acceptum ferre opus publicum faciendum.l.7.D.ad

legem Iul.repetun.est perscribere in codice operum locatorum opus illud esse ex lege, id est, pactione redemptionis locationisque perfectum.Id quod lex Iulia fieri prius vetabat,quàm opus perfectũ ac probatum esset.

In assem vendere,idem quod in solidum vendere. Modest.l.9.D.quib.mod.pig. Titius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem fundum postea.C. Seio pignori dedit.atque ita idem Titius Sempronio & Seio fundum eundem in assem vendidit, quibus pignori antè dederat in solidum singulis. Sic rem soli ex asse possidere,cui opponitur Pro parte,apud Macrum in l. pen.D.qui satisd.cog.Et in assem creditoribus satisfacere,cui opponitur In aliquid.l.j.D.de separat.

In bello admissum dicimus,quod propter belli caussam admittitur.l.j.§.ex incendio.D.de incen.rui.naufra.

In bonis esse dicebantur ea propriè, quæ Quiritium iure aliquo quæsita non erant.Itáque inter se illa duo opponebantur,vti docet Iustin.in l.vni. C.de nudo iur. Quir.toll.& Vlpianus.c.Inst.j.his verbis:In bonis tantùm alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R.seruum emerit,ísque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei,neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit.nam quandiu horum quid fiat,is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure Quiritium autem venditoris est.

In bonis est,quod superest deducto ære alieno. l.j.D.de cess.bon.

In bonis meis esse dicuntur.etiam iam raptæ res,text.in l. 2.§.2.l. in hac actione. vers.si fugitiuus.D.vi bonor. rapt.& ex hac l. colligitur discrimen inter Ex bonis, &,In bonis.de quo vide Ex bonis.

In capillo puella dicitur, quæ nupta non est:quia comatæ sine vllo capitis tegmine incedebant: nuptæ capite velato erant.lib. Feud.2.tit.24.§.3.Rursus si dominæ vel filiæ,aut sorori in domo adhuc manẽti, quæ in capillo dicitur,sese immiscuerit, &c. In Lombard. lib.2.c.29.Qui filiam in casa habuerit in capillo, & filium non reliquerit,&c.Et Neap.constit.lib.3.tit.27.Et sorores in capillo succedunt. Coniugatæ autem & dotatæ à fratrum successionibus excluduntur.Obiter etiam notandum,apud antiqnos fuisse hanc consuetudinem,vt nouæ nuptæ crines soluerent: quod in secundis nuptiis non fiebat.Optatus Afer contra Donatistas scribens:Inuenistis(ait)huiusmodi virgines,quæ iam spiritualiter nupserant:quasi secundò coegistis ad nuptias: vt crines iterum soluerent imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur,quæ carnaliter nubunt:ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa temporalis festiuitas.Hæc ille.Fuit hoc quoque luctus & mœroris argumentum, vt multis ex locis constat.Ouid. Trist.j.

Illa etiam ante lares sparsis prostrata capillis
Contigit extructos ore tremente focos.

Liuius lib.j.Soluit crines,& flebiliter nomine spõsum mortuum appellat.Notatu etiam dignum est,moris fuisse Francorum regibus,vt filios exephebos Principi alicui vicino tondendos mitterent, qui eorum postea quasi patronus esset.Seruos enim Romano more cum libertatem acciperent,tonderi solitos,nemini nõ notum.Paul. Diaconus de gestis Langob.libr.6.c.57. Circa hæc tempora,Carolus Francorum Princeps,filium suum ad Luitprandum misit,vt eius (iuxta moré) capillum susciperet:qui eius cæsariem incidens, ei pater effectus est:multísque regiis muneribus donatum genitori remisit.

In Capitolium ascendere,formula est conditionis apud Iurisconsultos peruulgata,quæ vel ex triumphantium more traducta est: quasi quis dicat, Si triumphans in Capitolium ascenderit.Vel etiam ex quotidiana Capitolij ascensione.

In Capita, aut In stirpes diuisionem fieri plerunque in iure legimus.vt in l.2.& l.3.C.de suis & legit.l. Papinia.8.D.de inoffi.test.& §.6.Inst.de hæt.quæ ab intest. In capita autẽ diuidi dicitur hæreditas, quæ tot in partes quot succedentium capita sunt(id est, personæ) diuiditur: vt singulis personis singulæ partes attribuantur.In stirpes verò,cùm tot in partes diuiditur, quot suorum naturalium, ex quibus succedanei extant, capita fuere.Id est in cognationis latera & partes.

In caput alterius torqueri, est in alterius discrimen, vel alterius periculo torqueri.Vlp. in l.j. D.de quæstionibus.Neque serui in dominorum, neque liberti in patronorum caput torqueri debent. quod idem scribit in l.2.l.3.& l.10.§.potest.Cicero autem planè In dominum dixit & in Miloniana, & Cœliana, & in Partit. De nostrorum, inquit,maiorum institutis: qui cùm de seruis in dominos quæri noluissent,&c.

In continenti, locuno ast Iurisconsultis familiaris, idem significans,quod sine vlla temporis intermissione, è vestigio, extemplò,cõtinuò.Vlp.l.23.§.2.Quod ait lex, In continenti filiam occidat,sic erit accipiendum,&c. Scæuola l.135.§.2.D. de verb.oblig. Deinde in continenti inter vtrámque conuenit, vt intra Calend. &c. Aliquando tamen in continenti,cum aliquo moderato spatio interpretamur.l.j.§.in rem si ita legatum. D. ad leg.Aquil.At in leg.Iulia de adulteriis, In cõtinenti filiam dicitur occidisse pater,dum eam ἐν τῷ ἔργῳ deprehensam,vna cum adultero, vnó ictu atque impetu occidit:& si profugerit filia, dum adulterum occidit, interpositis tum horis apprehensam, in continẽti occidisse etiam dicetur.l.23.§.fin.D.eod. In continenti quod ad pacta quæ insunt, exponunt Iureconsulti & Impp.In ingressu contractus, vel ante cõtractum, aut statim post.l.7.§.quin imo.D.de pact.l.3.C.de ædil.act. l.21.C.de vsur.l.27.C.de pact.Cui opponitur Postea, & ex interuallo.l.72.D.de contrahen.empt.

In diem, pro ex die.l.9.D.de hæred.inst.sic.l.testamẽto manumissus.§.vlt.D.de man.test.Alias pro Ad diem.

In dibus illud facito,ita conditione data,si nihil præterea sit adiectum,in biduo conditionẽ impleri oportet.l.217.D.de verb.sign.

In duplum ire,Cicero in ea pro Flacco dixit,vt opinatur Hotom.pro sponsionem facere alterius tanti, quanti lis esset.Frater meus,inquit,decreuit, vt, si iudicatum negaret,in duplum iret.

In ea caussa est,hoc est, si cum eo habet.l.3. D.de iniur. In ea caussa est,id est, in ea ratione iuris versatur. l. j.§.si quis ita.D.de verb.obl.In ea caussa est, hoc est, in ea conditione negotiorum versatur.l. de ætate.§.qui tacuit.D.de interrogat.

In facili,& In difficili esse,pro facile vel difficile cognitu atque explicatu.Tryphon. l. in confirmando.8. D.de cõf.tut.Quod in facili est si pater proximo mortis tẽpore non iure tutores scripserit. Scæuola.l.Gallus. 29. §.vlt.D.de lib.& posth.Ille casus in difficili est, si filiũ habeas & nepotem,&c.

In familiam nubere dicebatur mulier, vt scribit Hot.cùm id matrimonij genus contrahebat,quo materfamilias fiebat:hoc est, quo in viri manum conueniebat.l.cui fuerit.15.D.de cond.& demonst.& l.si dies.21. D.quando dies legat.l.qui filiũ.4.D.vbi pupil.educ.deb.l.vxorem.41.§.testamento.D.de legat.tert.Cicero in ea pro Cœlio: Cui cùm ex amplissimo genere in familiam clarissimam nupsisses,cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit?

In familia retentus, qui in potestate mansit.l. ventre. D. de acquir.vel omit.hæred.

In factum agere ferè dicimus eum, qui in totâ facti seriē experitur, nulla specialiter introducta ex facto persequendi formula. Hinc Actiones In factū dicuntur generales persequēdi formulæ, quasi conceptæ in totam seriē facti, quod specialem nō habet nuncupationem.

In facto positam esse quæstionem iuris, id est, ius definiendum esse secundum circunstantias facti, l.ex plagis.§.in cliuo.D.ad legem Aquiliam.

In fide alicuius esse idem est, quod feudum tenere ab aliquo. Fides enim auxilium, & mitionem significat, Budæo in l.Herennius.de euict.

In folle offerri pecunia dicitur, quæ sine numeratione & ulla ratiocinatione tanquam in marsupio inclusa offertur. Callistratus l.82.D.de condit.& demonstr. Qui si reliqua reddiderit, liber esse iussus est, non vtique si in folle reliqua obtulerit, liber erit.non enim testator hoc sensit: sed illud, vt rationes reddat, quomodo seruus reddere solet. Erasmus in Adag.cent.9.Chil. 4. In folle, exponit, implorare, inexplicatè, & confusè: sicut qui syngraphas, & pecunias sacculo inclusas offert.

In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit, l.28.D.de leg.senat.

In gradu esse, vox est ad dignitatem pertinens, l.sacrosancta.C.de Episc.& cler.

In hypothecis vendicare, est per hypothecariā actionem petere, l.fideiussor.§.Lucius Titius. D.de pignor.dub.

In Iulij, pro In ædib.Iulij: figura è Græci sermonis consuetudine deriuata. Vlp.l.8.in fin.D.si seruit.vind.cum Quintilla cuniculum per gentem in Vrsi Iulij instruxisset, id est, in hortos Iulij: vt aliis in libris legitur.

In libertate fuisse, sic est accipiendum, vt non se liberum doceat is, qui liberale iudiciū patitur, sed in possessione libertatis fine dolo malo fuisse, l.quod autem. D.de liberali caussa. Porrò in Libertate esse, & liberum esse diuersa sunt, item vt, In seruitute, & seruum esse. In libertate enim sunt, aut seruitute qui se liberos seruósve esse putāt, seq; pro liberis seruísve gerūt, cū tamen aliter se res habeat, l.7.10.11.12.D.de lib.caus.quod explicat Quintil. Declā.340.& 342. Sicut diuersa sunt in possessione esse, & possidere. In possessione enim sunt vsusfructuarius, colonus: & tamen non possident.

In litem iurare, ad litigatores refertur, & respondet æstimationi litis. Nam iurat actor in litem, quando per iuramentum declarat & adserit, quanta pecunia non tantùm sumptus litis, sed etiam totam caussam æstimet, cum omnibus damnis, l.videamus.§.iurare autem.& l.sequen.D.de in lit.iurand.

In locum successisse accipimus, siue per vniuersitatem, siue in rem sit successum, l.j.D.quod bonorum.

In metallum, & in ministeriū metallorum damnati, serui efficiuntur, scilicet pœnæ, l.in metallum. D.de pœnis.

In obligatione esse aliquid dicitur, cùm vinculo obligationis innectitur. In solutione esse dicitur, quod potest pro re obligata solui, licet iudicialiter non possit peti.

In potestate habere, & Alienare, tanquàm aduersa opponuntur. Liuius lib.VIII. Minutia Vestalis cùm decreto Pontificū iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere: facto indicio viua defossa est.

In potestate, manu, mancipióve. Vlpi.c.Instit.XXVI. Ei qui in potestate, manu, mancipióve est scripti hæredis, sub conditione legari potest. Item: Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est hæres scriptus, legari nō potest. Potestatem de filiofa.manum de matrefa.quæ in manum conuenit.mancipium de seruo intelligit.

In potestate consistere existimatur, quod in actu non est, sed esse potest, l.aduersus sententiam.D.de arb.

In procinctu, vide PROCINCTVM.

In publicum deduci intelliguntur, & qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministeriis, l. j.D.de fugitiuis.

In re disceptare, pro iustè iudicare, c.fraus.§.iudex. extra. de verb.signific.

In re præsenti, in ipso opere, hoc est, in re ipsa, l.de pupillo.D.de nou.ope.nunc. Alias pro In præsentia vsurpatur ab Vlp.l.j. D.de solut. Sed constituere in re præsenti, hoc est statim atque solutum est.

In rem & in personam, locutiones sunt Iurisconsultis familiares, quarum illa tum vtuntur, cum indefinitè ac sine personæ vllius notatione aliquid factū esse significant: hac verò, cum certa persona definita: veluti in l.5.§.2.D.de constitut.pec. Quod exigimus, vt sic debitum quod constituitur, in rem exactum est: non vtique vtis cui constituitur, creditor sit. Item cum Vlpianus ait, actionem metus caussa in rem esse scriptam, nec personam vim facientis coërcere, sed aduersus omnes restitui, l.9.in fi.D.quod met.cauf.& alibi; hoc est in l.7.§.3.D.de pact. Pactorum quædam in rem esse, quædam in personam: illa, quoties quis generaliter paciscitur ne petat hæc, quoties ne à persona petat. Itē in l.10.D.de operis nou.nunc. Operis noui nunciationem in rem fieri, non in personam. Cicero lib.de Inuentione 2. Sin autem non in hominem certum, sed in rem aliquam caussa dimouebitur, vt in eadem re, &c. Item apud Vlp.in l.4.§.29.D.de dol.excep.l.j.§.vlt.D. de interdic. Seneca in Ludo: Ne videar in personam, non in rem dicere sententiam.

In rem versum, vide VERSVM in rem.

In solutum dare, pro soluere, apud Paulum in l.60.D. de solut.

In sortio esse, id est, in incerto, & ambiguo, vt inueniri non possit. Iure nostro rarum est, vt iudicium per sortes admittatur, nisi cùm res adeò perplexa, incertáque est, vt alium exitum non habeat, l.si duobus. C.communia de legat. vide Alciat.lib.4. Parerg.c.22.

In vterò qui est, non est pupillus, l.non est.D.de verb.sig. tametsi animal esse videatur, l.j.§.proximus. D.vnde cognati.l.negat.de mort.inf. Attamē qui in vtero est, perinde acsi in rebus humanis esset, custoditur, quoties de commodis ipsius partus quæritur, l.qui in vtero.D.de statu hominum.

In stirpes, vide In capita.

In TVTELAM suam venire mas dicitur, qui ephebus, id est pubes esse incipit, anno scilicet ætatis decimoquarto: fœmina verò viri potens appellatur. hoc enim in fœmina, illud in mare ponitur ab Vlpiano in l.4.§.2. D.quib.ex cau.in poss. Ait prætor, Si is pupillus in suā tutelam venerit, cáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendetur, &c.Idem l.50.D.de leg.& fid.li.32. Cc. filiofam.ita legatur, CVM IS IN tutelam suam peruenerit, pubertatis tempus significatur. Cic.li.de Orat. 1. Negarétque nisi posthumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse. Idem in Bruto: Cum is hoc probare vellet M.Curium, cum ita hæres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset pupillo non nato hæredem esse non posse.

INÆDIFICATA, l.cum fundus.D.de instr.vel instr.leg. vide Ruta Cæsa.

INANE vacuum propriè significat, ἀτελεσφόρητος siue vi, sine effectu, l.39.D.de cont.tab. Inanis actio, quā inopia debitoris excludit, l.6.D.de dolo. vel quæ exceptione eluditur, l.24.D.de libe.cauf.l.22.D.mand. Inanis reus, qui soluendo non est, Paul.lib.2.Sent.tit.15. Inanis stipulatio, inefficax, l.pen.D.de cond.ob turp.cauf. Inanis stipulatio, nullius momenti, l.39 D.de donat.inter vir.& vxor. Eodem sensu Inanis obligatio, l.8.§.Marcellus.D.ad S.C.Vell.

INANES tabulæ quarum iam pecunia in illis perscripta dissoluta est. Vlpia.l.27.D.de furt. Quòd si iam erant

inanes, quia ſolutum proponebatur: nunquid ipſarum tantùm tabularum pretij videatur eſſe æſtimatio facienda? Sic io l. vlti. D. ad exhib.

Inane nomẽ hæredis, nudũ & ſine re, l. 3. C. de inoffi. dona.

INAVDITVS, ἄκριτος, non auditus, qui cauſſam nõ dixit: cuius audita non eſt defenſio. Vlp. l. 2. D. ad l. Corn. de ſicar. Inauditum filium pater occidere non poteſt. Sueton. in Galba: Quoſdam claros ex vtroque ordine viros ſuſpicione criminis inauditos condemnauit.

INAVGERE cauſſam, io l. diui. ad finem. D. de lib. cauſſ. qui accipiendum ſit oullus interpretum (quod ſciam) explicauit. Accurſius id intactum reliquit. qui hoc non intellexeruot, lectionem immutârunt, & agi cauſſam, repoſuerunt. Ia. Cuiacius lib. Obſeruat. 6. c. 27. inaudiri cenſet legendum. Florentina lectio, quæ temere immutanda non eſt, mihi non inepta videtur: vt ſit ſenſus, Differendam eſſe cauſſam, & ſententiam ob abſentiam eius, qui de libertate ſua litigabat: & vox, Enim, aduerſatiuæ nota erit, vt & alibi paſſim.

INAVRES, l. 25. §. 4. & Paulus l. 32. §. vlti. D. de arg. leg. ab aurium foraminibus ſic nuncupatæ ex quibus lapilli pretioſi pendebant. Iſidor. lib. 19. Etym. cap. 30. de quibus vide Tertulliaoum lib. de habit. mul. & in lib. de pallio. & Plinium lib. 9. Anóquum Lexicon, Inaures, ἐνώτια, & hæc Pollux in mundo muliebri recenſet.

INCAPAX ab indigno ita à quibuſdam diſtinguitur, vt Incupax is ſit, cui capieodi ius non ſit, ideóque ei relicta ab ioitio inutilia ſint, & apud hæredem remaneant ſine onere, veluti ſpurius. Indignus autem, cui quæ relinquuntur, ipſo iure valent, ſed ad fiſcum plerunque transferuntur, vel ad hæredem, vel ad aliam perſonã cum onere, tot. tit. D. de his qui vt indign. Vide Bartol. ad l. fin. D. eod.

INCANTATIONES an ſint prohibitæ & punibiles, Bart. in l. j. C. de mal. & irathæ.

INCAVSTO, hoc eſt, atramento, falſum deprædenditur, Auth. de fid. inſtru. §. j.

INCENDIARIVS, l. 10. D. ad leg. Cornel. de ſica. Gallis, Boute feu, qui ignem immittit incendij cauſſa.

INCERTA in iure appellantur, in quibus noo apparet quid quale, quantum, l. vbi autẽ. 75. D. de verb. obli. Itẽ, Incerta dicuntur, quæ non io ſpecie, ſed io genere proferuntur: veluti, Fundus, Homo, Triticum, l. hæredes. 25. §. ſi incerto. D. famil. erciſ. l. cùm incertus. 13. D. de leg. j. l. in ratione. 30. §. incertæ. D. ad leg. Falcidiam.

Incerta actio, ſiue (quod vſitatius eſt) Incerti actio dicitur, per quam nulla certa ſumma petitur. veluti ex ſtipulatione incerta: Quod mibi ex ſtipulatu dari fieri oportet, l. 4. D. de vſur. l. 3. C. de inutil. ſtip. l. diem proferre. 27. in fi. D. de arb. Ex omnibus bonæ fidei actionibus, Quod te mibi ex bona fide dare facere oportet. Sic l. j. D. de vſufr. leg. l. 3. D. de condict. ſin. cauſ. l. 2. §. aliud. D. de dooat. l. vlt. D. ſi quis in ius voc.

Incerti actio dicitur, quæ & Præſcriptis verbis actio, l. 6. & l. 16. D. de præſcr. ver. l. 6. C. de re perm. l. 7. D. pact.

Incertus contractus, qui certũ ac propriũ nomen oon habet, l. 9. D. ſi cert. pet. l. j. §. debitum. D. de conſti. pecun.

Incerta perſona videtur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubiicit. veluti ſi quis ita dicit, Quicunque filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato, ait Imp. §. 27. De legat.

Incerta pars, quæ quota ſit, noo apparet, veluti quicquid mei iuris in eo fundo eſt, l. 3. §. incertum. D. de acquir. poſſ. Incertus poſſeſſor, quem igooramus, l. 39. §. fi. D. de verb. ſignif.

INCERTVM confitetur, qui ſe illud, aut illud debere coofitetur, l. 6. §. j. D. de coofeſſis.

Incertum abſolutè à Iuriſconſ. vſurpatur pro ipſa incertitudine. Sic Incertum conditionis, l. 11. de ſecun. tab. l. j. C. de pact. Incertum cautionis, l. 16. D. ad S.C. Treb. pro incerto euentu, vt l. 6. D. quod falſ. tut. auct. Incertum rei, l. 11. D. de hæred. vend. Incertum ſucceſſionis l. 14. D. de tranſact. Incertum litis, l. 20. C. man. Incertum ætatis, l. 49. D. de fideiuſ. Incertum antiquitatis, l. j. C. The. de reſponſ. pruden. Incertum contentionis, l. j. C. The. de equis curulibus. Incertum maris, & belli apud C. Tacitum libro 3. & 4.

INCERTITVDO legiſlatoribus nũquam placet, ſed reprobatur. Primùm, in contractibus, l. inter ſtipulantẽ. §. ſi Stichum. D. de verb. obli. l. cùm duo. D. de in diem addict. Deinde in vltimis voluntatibus, l. duo ſunt Titij. D. de teſtamenta. tutela. l. quæſitum. §. ſi quis ei. D. de fund. inſtr. l. ſi quis de pluribus. & l. ſi fuerit. D. de rebus dub. Denique in iudiciis nullo modo admittenda eſt, l. 3. C. de ſenten. quæ ſine cert. quanti. profe. l. quid tameo. §. Pomponius ait. D. de recept. l. idem Pomponius ſcribit. D. de rei vend.

INCESTVM committit, qui eam, quam leges, moréſque vetant, vxorem accipit: putà priuignam, nurum, nouercam, l. ſi adulterium. 38. in princip. D. de adult. nec enim inter pareotes & liberos tantum ſunt iocestæ nuptiæ. Inceſti iudicium in virgines ſacratas, vel ſanguine propinquas conſtitutum ait Iſidorus lib. 5. Etymol. c. 26. ad fin. ſubiiciens, Qui enim cum talibus miſcentur, inceſti, id eſt, incaſti habentur. & vide l. ſororis. 39. D. de ritu. nup. l. fi. D. de condict. ſine cauſ.

INCESTVM iure gentium cõmittit, qui ex gradu aſcendentium vel deſcendentium vxorem duxerit: iure ciuili, qui ex latere eam duxerit, quam vetatur: vel affinem, quam impeditur, l. vlt. D. de rit. nup. & d. l. ſi adulterium, 38. l. vlt. D. de condic. ſin. cauſ. Vide Nouell. 12. & Iac. Cuiac. expoſitionem.

INCIENTES, apud Varr. lib. 2. de re Ruſt. cap. 2. de ouibus loquens, pro ouibus, partui propinquis, vt exponit Feſtus.

INCILE, & Incilia, inquit Feſtus ſunt foſſæ, quæ fiunt in viis ad deducendam aquam: ſiue deriuatiooes de riuo communi factæ. Sic Vlp. Incile, eſt locus depreſſus ad latus fluminis: ex eo dictus, quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi poſſit. l. j. D. de riuis. Incile ducere, l. j. §. 2. ne quid in flum. pub. Et incilia prima foſſarum. l. j. §. caput. D. de aqua quot. & æſti.

INCIVILE, iniquum, inuſitatum, inconuenieos, contra ius, mores, & inſtituta ciuitatis, l. fin. §. penult. D. quod met. cauſ. & alib. ſæpe in libris Digeſtorũ & Codicis.

Inciuiles pœnæ, l. 9. §. ſunt autem. D. de pœnis.

INCOLA eſt, qui in aliquam regiooẽ domiciliũ ſuũ coontulit, quẽ Græci πάροικον appellãt. Nec tantùm hi, qui in oppido morãtur, incolæ ſunt: ſed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrũ habẽt, vt intra eum ſe quaſi in aliquã ſedẽ recipiãt, l. pupillus. §. incola. D. de verb. ſig. Incolã autem nõ domus, aut poſſeſſio facit, ſed domiciliũ, l. 7. & paſſ. de incol. lib. 10. Cod. Cic. in Offi. Peregrini autẽ, inquit, & incolæ officiũ eſt, oihil præter ſuũ negociũ agere, nihil de alieno inquirere, miniméq; in aliena Rep. curioſum eſſe. & vide l. 25. D. ad municip.

INCOLATVS vrbs, cuius quis non ciuis, ſed incola eſt, l. 34. de muner. & hon. D. Incola iam muoeribus publicis deſtinatus, niſi perfecto munere, incolatui renunciare noo poteſt.

Incolatus ius facit, vt muneribus ciuitatis obligemur, l. 5. D. de incolis.

INCOLORATE, id eſt ſine cauſſa, ſine iuſta occaſione, aut prætextu, ſine colore, l. minor. 18. De minorib. Glabriooem Acilium diuus Seuerus, & Imperator Antoninus nõ aud.erunt, iocolorate reſtitui deſiderantem aduerſus fratrem.

INCONDITVS, a, um, abſurdus, abſonus, Pap. l. Stichũ. §. aditio. D. de ſol. Eteoim inconditũ eſt, ſubuenire ſexui

mulieris

mulieris, quæ suo nomine non periclitetur.

INCONSVLTVS, & eum à quo consilium non est petitum, & eum, qui cùm quæreret consilium, non accepit tamen, sed quasi pro indigno habitus est, significat. Hinc Inconsultus fecit. Oppo. Optimo consilio vsus est, l.pen.§.fi.D.de rit.nupt. Sic Vlpian.l.verum.§. sciendum. de minorib. Inconsulta facilitas damni restitutionem indulget, non euentum damni.

Inconsultus calor, temerarius & præceps, D.ad Turpil. l.j.in fin.

INCONSVLTO hæredis nomen deletum, l.j.D.si tab. test.ext.l.j.de his quæ intest.del.l.si vnus.§.j. C.de test. Alber.exponit, Inconsultò, id est, non studio.

INCONCVSSA, inuiolata. Inconcussè, quiete, & sine interpellatione, c.illud.& ca.auditis.de præscript. & pacificè, ca.cum venissent.extra de in inte. restit.

INCORPORALES res sunt quæ tangi demonstrarive non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: quarum rerum nullum subest quasi corpus: est quædam tamen conformatio insignita & impressa in intelligentia, quam notionem voco, inquit Cicero in Top. Et in eandem sententiam Caius l.j.D.de rer.diuis. Eiusmodi sunt, Hæreditas, vsusfructus, vsus, obligationes, &c.

INCORPORATIO, in Rub.C.de bon.vac.& incorporat. vsurpatur, pro cõfiscatione, siue in fiscum relatione: cùm damnati alicuius bona in fiscum rediguntur: quod quemadmodum fiat, declarat l.si quis.7. C.de bon.dam.

INCRVSTARE, crustam, illinimentum, & quasi pauimẽtum quoddam inducere, siue ex lapide, siue ex calce, siue ex argilla id fiat. Hinc Incrustatio, tectorium, & pauimentum illud. Proculus l.13.§.j. D.de seruit. vrb.præb. Parietem communem incrustare licet, sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete communi. Et paulo pòst: Quod obseruari & in incrustatione oportet. Item apud Vlpian.l.79.de verb.sign. Varro de re rust.lib.3. cap.14. de cocleis loquens: Has quoque saginare solent ita, vt ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre.

INCVBARE possessionis est tam naturalis, quam ciuilis, vt & habere: sed in malam partem Incubare sumitur, pro mala fide possidere. Hinc,

INCVBATIO, l.vlt.C.ne rei dom.vel templ. pro possessione malæ fidei. Et,

INCVBATOR imperij, Seruio, pro tyranno, qui alias Subsessor dicitur. Hinc illud Acroteleútion Virgil.

- deuicta Asia subsedit adulter.

INCVLPATVS, pro culpatus, accusatus, lib.Feud.1.tit. 19.§.j. Si vnus inculpatus fuerit vna de his nominatis culpis. Sic leg.Salic.tit.43. Si cuius seruus in futurum fuerit inculpatus, &c. Item leg.Burg.tit.8. de ingenuis inculpatis.

INCVMBERE, pro incubare, id est, obtinere, possidere, conseruare, solidè (vt ij qui rei alicui incubant) tenere. Hinc creditor dicitur Incumbere suo pignori, qui acriter illud conseruat: vt apud Vlpia.l.55. D.de furt. Hinc Incumbere possessioni apud Impp.l.8. C. quom.& quand.iud.

INCVNABVLA, seu cunabula, initia, primordia disciplinæ tradendæ: quo verbo vsus est Tertullianus lib. de patientia, his verbis, Per hæc impatientiæ tunc infantis quodam modo incunabula. Cunabula legitur in procemio Instit.§.cúmq; hoc.quod exponit Theoph. τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια. Hoc verb. vsus etiã est Cicer.lib.j.de Diuin. Qui cum esset incunabilis, inquit de Roscio loquens, educaretúrque in Selonio, &c.

INDAGARE Ant.Lex, est ἐξιχνιάζειν. Hinc metaphoricῶs Indagare crimen, est patefacere: cuiusmodi est illud Cic.pro Milone, Cum illa indicia communis exitij indagaui & patefeci, protuli, extinxi, &c. Hinc fortassis.

INDAGABILIS ex ambitu, apud Varronem li.4.Ling. Lat. ἐξεταστός, ὑπεύθυνος, ἔνοχος. Qui aliter faxit, indagabilis ex ambitu caussam dicit. huiusmodi illud est in legib. scribendis familiare: Qui aliter faxit capitale esto. Item illud in Numæ regis legib. Siqui aliuta faxit, ipsus Ioui sacer est. Nisi mendum sit in verbo Indagabili, quod est apud Varronem.

INDAGO, venatio quæ fit plagis circum saltum extensis. Vlp.l.11.§.11.de actio. emp. Veluti cum futurum iactum retis à piscatore emimus: aut indaginem plagis positis à venatore, vel pantheram ab aucupe.

INDEBITVM trifariam accipimus. 1. Quod neque naturali, neq; ciuili iure debetur, hoc est, quod planè nõ est debitum: aut fuit quandoque vtroq; iure debitum, sed nunc solutione, vel acceptilatione sublata est omnis obligatio: vt tractatur in titul.Instit.quibus mod. toll.obligat. Ad hoc genus indebiti pertinet id, quod pendet sub conditione, quæ an impleatur, incertum est: vt, si nauis ex Asia venerit. Secus est, si talis fuerit conditio, quæ omni modo exitura sit, vt in l.sub cõditione, & l.sequenti.D. de condi.indeb. Ratio est, quia priore casu, propter incertitudinem, ante conditionis euentum nullo modo debetur, l.grege.§.vlt. D.de pignoribus.l.si quis reum.§.huic.D.de libera.lega. Accedit l.sufficit.D.de condi.indeb. In posteriore verò specie, certitudo euẽtus efficit obligationem puram censeri, l.si pupillus.§.qui sub conditione. D.de nouat. Sic & in diem debitor, si ante diem soluat, non potest repetere, quia certum est diem futurum quo debebitur, l.in diem.D.de condic.indeb. Huc item pertinet indebitum quod pupillus, furiosus, vel is cui bonis interdictum est, sine tutoris vel curatoris auctoritate soluerit, cùm non sit factus locupletior euidenter. Nam his personis iudicio planè carentibus, regulariter quidem locus est repetitioni, cùm nec natura debeant, l.interdum.l.quod pupillus.D.eo.tit.l.pupillus.D.de oblig.& actio.l.more nostro.D.de acqui.hæred.§.nunc admonendi.Inst.quibus alie.lic. vel non. Verùm si locupletiores acti sint, & in pubertate soluant, non repetunt, quoniam tunc naturaliter obligantur, l.naturaliter.§. vlt.& l.seq.D.de condi.indeb secundum istam distinctionem, vt non obstet, quod Vlpianus dicit, Pupillũ sine tutoris auctoritate promittentẽ, naturaliter obligari, l.j.in fi.D.de nouationibus. II. Indebitũ est, quod ciuiliter quidem debetur, sed non naturaliter: veluti, cùm quis scribit se debere. scilicet spe futuræ numerationis, quæ secuta non est: aut si quis pacto vel iureiurando se liberet, iuxta tit.de litera.oblig.& l.vltim. in princip.D.de iureiur.l.Stichum.§.naturalis.D.de solutio. Et huc referendæ sunt omnes species exceptionũ, quæ ad elidendas summi iuris actiones perpetuò obstant ex naturali æquitate. Vlpia.in l.si non sortem. D. de condi.indeb. Indebitum autem, inquit, solutum accipitur, non solùm si omnino non debetur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. III. Indebitum accipitur, quod naturaliter quidẽ, sed iure ciuili non debetur: vt inter patrem, & filium, ac inter fratres sub eadem paterna potestate, in l.frater à fratre.D.de condict.indeb. Item inter dominum, & seruum, l.naturaliter.& l.si id quod.D.eodẽ titu. Eodem modo verus debitor in iudicio absolutus, obligatur adhuc, l.Iulianus.D.eo.tit. Licet enim absolutus sit, inquit Paulus, natura tamen debitor permanet. Itẽ legatum minus solenne, aut solẽne quidem, sed quod per legem Falcidiam minuendum est, naturaliter debetur. Martianus D.de condict.indeb. Fideicommissum, inquit, in stipulatione deductum, tametsi non debitum fuisset, quia tamen à sciente fidei explẽdæ caussa promissum esset, debetur. Vel sic:

INDEBIT

INDEBITVM aliud est natura, aliud iure gentium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, l.j.& l.3.D.de const. pecu.l.47.de condict.indeb.

INDEBITVM accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuã peti non poterat, l.26.§.3.D.de condi.ind.

INDEBITVM est, non tantùm quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluat, l.in summa, 65.D.de cond.indeb.

INDEMNITATEM alicui repromittere, & de Indẽnitate cauere dicunt Iurisconſ. pro eo, quod est satis dato, vel simplici, & nuda promissione cauere alicui indẽnem eum futurum ex eo negotio, quo de agitur, l.16.§. idem quæri. D.ad S.C.Trebell. Inde Indemnitatis cautio.l.14.D.ad Trebell. Et indemnitatem præstare l.penul.D.de mag.conueni.

INDICARE, est precium rei vendendæ statuere, l.Iulianus. D.de actio.emp. Mercari verò & liceri est aliquid minus offerre, quàm indicatum sit, donec in precium consentiant emptor & venditor. Itaque indicare, venditoris est: Liceri & mercari, emptoris. Cicero lib.3. Officiorum: Scæuola cum postulasset vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur.

INDICATIO, verbosa illa ac scurrilis propemodum venalium rerum commendatio, qua vẽditores vti solent emptoribus alliciendis, apud Vlp.l.13.de act.emp. vbi de emptore loquitur: Hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem.

INDEX, est breuis quædam subnotatio ex latiori scriptura, nec idem quod exemplum. exemplum enim ex integrò describitur totum. Hinc l.2. D.de fide instr. Quicunque à fisco cõuenitur, non ex indice & exemplo alicuius scripturæ, sed ex Authentico conueniendus est. Cicer.Philip.1.de lege loquens, quam tulit Antonius de tertia Decuria indicum. Hic enim est legis index, vt ij res in tertia Decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. Hinc per indicem exponere prouerbiali sermone vsurpatur, pro summatim, & κεφαλαιωδῶς. Asconius in 3.Verr. Antequã, inquit, caussa ageretur, quasi per indicem rem exponebant. & Iustinian.in l.j.§.nostram. C.de vet.iur. enucl.& §.vltim. de publ.iudic. Vt vobis, inquit, possibile sit quasi per indicem ea tetigisse. quod ita Græcè Theophylus interpretatus est, διὰ συντόμου παραδόσεως. Dicitur etiam periculum, vt Græcis πεῖρα. ita enim Plutarch. in Apophtheg. ὑπογράψαι τῇ πείρᾳ τῶν κατὰ δίκην, de indicibus loquens; quod Æmilius Probus in Epaminonda periculum vocat.

INDEX, ab indicio, olim dicebatur, qui crimen aliquod indicasset, detulisset, vt Pedianus ait: & ita sæpissimè à T.Liuio, Sallustio, Cicerone, Tranquillo, & aliis classicis accipitur. Indicasse enim, interprete Vlpiano, est, detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse, l.197.D.de verb.sign. quæ referenda est ad l.3.& si ex stipulatu. & §.vtrum id.D.ad S.C.Silla. Græci in eundem sensum ἐνδεικνύναι dicunt, vt patet ex l.3.D.de via publi. Hinc,

INDICES dicuntur, à quibus crimina nunciantur, & ad magistratus deferuntur, l.j.l.3.§.item qui. D.de sica. & l.3.§.nunciatores.D.ad Turpill. Atq; vt de indicum officio aliquid dicamus, Charondas ille Catanæus, cuius Aristoteles & Cicero pluribus locis mentionem fecerunt, statuit ne indicare homines etiam sanguine maximè coniunctos affines alicui culpæ, haberet in se dedecus ac turpitudinem vllam. Eius hæc sunt verba apud Stobæum: Καλὸν δ' ἔστω καὶ μηνύειν τῷ συνειδότι ἀδικοῦντι, ἵνα ἡ πολιτεία σώζηται, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς σωφρονοῦντας φύλακας. ὁ δὲ μηνύων εὐσεβὴς ἔστω καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐξαγγέλλων, ἐάν γε ἀσεβοῦντα παρειληφώς. Sic Cicero in eos qui cum accusarentur, quod pessimum ciuem & intuti-

lem reip. defenderent, ita se purgabant: Meus cognatus est. An potest, inquit Cicero, cognatio propior vlla esse quàm patriæ?

INDICIVM, ipse delationis actus: atque hoc sensu Pompon.l.2.§.initium. D.de orig.iur. ait, Vindicem Vitelliorum seruum coniurationem indicio suo detexisse. Sic indiciũ profiteri, l.j.D.ad leg.Corn.de sicar. Quive cum magistratus esset, publicóve iudicio præesset, operam dedisset quo quis falsum indicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Et aliis locis quamplurimis. Indicia etiam sunt indicis præmia, Græcè μήνυτρα, cuius verbi fit mentio in l.falsus.§.4. D.de furt. & ab Vlp.in l.idem si ob stuprum.§.3.D.de condict.ob turp.caus. Si tibi, inquit, indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum, non poterit repeti quod datum est. Et paulo post: Sed si ipse fur indicium à me accepit, &c. Apuleius lib.7. Asin.aur. Indicinæ præmia vocat. Indicia pro argumentis, l.j. C.de testibus, l.19.C.de rei vind.

INDICERE forum dicitur Magistratus in prouinciis cùm & locum & tempus designat, quo caussæ in conuentu agantur. Virgil.Æneid.

Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

vbi Seruius, Id est tempus & locum designat agendorum negociorum, qui Cõuentus vocatur. Indicit autẽ verbum iuris est, & per hoc potentem vult significare ciuitatem. vide suprà, Forum agere, item suprà Conuentus. Alias Indicere iubere est. Hinc,

Indicere operas, l.13.§.indicium.l.23.§.j.& l.24. D.de oper. lib. eod.sensu. Indicere munus, l.5.D.de iur.immu. Et Indictæ collationes, l.8.cui muneris. D.de va.mun.

INDICTIONES, nihil aliud sunt quam annonæ vel tributa, id est annonaria & tributaria functio, rebus, non personis indictæ, id est impositæ, l.3. C.de annon. & trib. qui titulus à tit.de indict. hoc tantùm differt, quòd ille est de iis quæ indicuntur, hic verò de indictionum ratione & forma. Plinius ad Traianum: Nec nouis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiũt. Indictiones extraordinariæ, l.10.C.de mun. patrim. sunt quæ ad tempus præter morem indicuntur: veluti angariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. Porro Indictiones cum essent anniuersariæ, inde cœperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita vt earum numerus non excederet XV. Sed idem semper reuoluerunt. Cœpit hic mos Theodosij magni temporibus, vt Cedre. scribit, vel Constant. potius, vt ex Fastis quibusdam Græcis Onuphrius vir doctus & diligens prodidit, in quibus sub Constantini ΙΙ. & Licinij ΙΙ. ita est: Ἰνδικτιώνων Κωνσταντινιανῶν ἐντεῦθεν ἀρχή. Eas verò incipere mense Septembri indicat l.vlt. C.de ann.& trib.& l.j.de mil.vest.& No.128.& species quam Græci ponunt ad l.13. D.de iurisd.omn.iud. de Gaio magno Drungario, cui Princeps Titium successorem dedit, vt ab initio mensis Septembris sexta indictione magistratũ inchoaret: Non posse Gaium Sempronium iubere iudicare post mensem Augustũ quintæ indictionis? si tamen iussus iudicare mense Aprili quintæ indictionis cœperit, necdum veniente Septembri pronunciauerit, iudicium non solui. Hæc tria sunt paria, anno quinto, indictione quinta, fusione quinta, l.6.C. Th.de indul.deb. ex quo apparet ratio nominis. Onuphrij etymologia non mihi probatur, vt nec ea quam adfert Cedrenus in Theodosio, cuius verba hæc sunt, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἤρξατο ἀριθμεῖσθαι αἱ ἰνδικτίονες, ἀρξάμεναι ἀπὸ Αὐγούστου νέου ἀρχῆς ἐν ἔτει ιʹ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. καλεῖται δὲ ἰνδικτίων, τουτέστιν ἐνδικτίων ἡ περὶ τὸ δίκαιον τίνων, Sciendum potius ab eo die quo victus est Maxentius, scilicet anno Christi CCCXIII. ante diem VIII. Calen. Octob. quod tunc demum religio Christiana,

indiber

in libertatem vindicata sit, quasi ab ipsius primordiis libertatis, Niceni conuentus auctoritate institutum esse, vt sublatis Olympiadibus annorum ratio ab eo tempore iniretur.

INDIGNVS quis in iure dicatur, vide INCAPAX.

INDIPISCI, pro adipisci, vel gerere, l. vlt. C. de profess. & med. indepta administratione, id est gesta administratione. Perperam enim quidam eo in loco indempta legunt, seu ademptæ sic l. vlt. C. de fund. patrim. in depro eanone, id est adepto.

INDIVIDVVM quod Dialectici appellant, id est, quod nec de subiecto vllo dicitur, nec in subiecto vllo inest, veluti Stichus aut Pamphilus: id Iurisconsulti vitandæ ambiguitatis caussa, speciem appellant. quo nomine ferè speciem infimam intelligunt. nam indiuiduũ nomen in iis rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intellectas partes recipiunt, veluti seruitutes: vt cõstat ex l. 4. & l. 72. D. de verb. oblig. Stichũ igitur indiuiduum nomine non intelligemus: quia diuidi in partes intellectas potest: at viam, iter, aquæductum, nauem, equũ, indiuidua dicimus. ex quo illud Casceliani, Nauẽ si diuidis, nec tu nec socius habebitis: apud Macro. li. Sat. 2.

INDVCIÆ sunt, inquit Varro, pax castrensis paucorum dierum. Item, induciæ sunt belli feriæ. Hæc Gellius lib. j. c. 25. Vbi etiam has Varronis definitiones tanquam haud plenas, & probas reprehendit. nec enim paucorum dierum sunt induciæ, & testatur C. Pontium Sannitem à dictatore Ro. sex horarum inducias postulasse. Græci, vt idem inquit, cessationem istam pugnæ pactionam ἐκεχειρίαν dixerũt, quasi dicat, manus cohibitionem. Inibi hocquoq; adscribit, Inducias se dictas arbitramur, quasi tu dicas, inde vti iam. Pactum induciarum eiusmodi est, vt in diẽ certũ nõ pugnetur, nihilq; incommodi detur: sed ex eo die postea vti iam omnia belli iure agãtur. Quod dicitur dies certus præfinitus, pactũmq; fit, vt ante eum diem ne pugnetur, atque is dies vbi venit, inde vti iam pugnetur: idcirco ex iis quibus dixi vocibus, quasi per quendã coitũ & copulã, nomen Induciarũ connexũ est. Aurelius autẽ Opilius in primo lib. quos Musarum inscripsit, Induciæ, inquit, dicuntur, cum hostes inter sese vtrinque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factum videtur, quasi initus atq; introitus.

Induciæ sunt, inquit Paulus, cum in breue & in præsens tempus conuenit, ne inuicem se lacessant, l. 19. §. j. D. de cap. & postli.

Induciæ secundum glo. sum. 3. q. 2. sunt quintuplices, scilicet restitutoriæ, præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium.

INDVCERE præter alia significata, est etiam delere, & cancellare calamo transuerso. Vlpia. de iis quæ in test. delentur, l. 2. Cancellauerat autẽ quis testamẽtum, vel induxerat. Item si nomina omnia induxerat, vt proponitur. Item, Quæ in testamento legi possunt, ea inconsultò deleta, vel nihilominus valent: consultò inducta non valent. Hinc Inductio pro abolitione, & litura ponitur. Et inducere sententiam, aut decretum, vulgò est, ad nihilum ponere. Est enim Inducere propriè, ducto per ceras stylo tegere, interlinere, & memoriam scriptorum oblitterare. Budæus in l. vltim. de Senatoribus. Induci cognitio dicitur, quæ ex actis tollitur & aboletur, l. 9. D. de iu. fisc. Dicitur & circunduci eodem sensu, l. 27. D. de lib. caus. l. 73. D. de iudic. Vtuntur & Iuriscos. perducendi verbo eodem significatu, l. 18. D. de iis quæ in testa. delent. l. 8. § sed & cum. D. de secun. tab. l. 20. §. vlt. D. de test. milit.

INESSE dicuntur pacta quæ contractu continentur, §. quinimo l. 7. D. de pact. Sic pacti & doli exceptiones bonæ fidei iudiciis inesse, id est, contineri dicuntur, l. 3. D. de rescin. ven. per l. 74. §. qui seruum. D. de leg. 1. Sic doli præstatio, & bona fides inest contractibus, l. 152. D. de regul. iur.

INFAMIS generaliter is dicitur quem lex, vel S. C. vel decretum principis, vel edictum prætoris ex caussa aliqua turpi notauit vt ignominiosum: quam pœnam Varro ita describit eleganter: Tertia pœnarum infamia, stans nexa in vulgi pectore, fluctuanti intonsa coma, sordido vestitu, ore seuero. Vide Iulianum l. j. D. de iis qui not. infa. & Iuriscos. tot. tit. D. eo.

INFAMIA & ignominia, inquit Cornel. Front. sic differunt: Ignominia, imponitur ab eo, qui potest animaduersionenotare: Infamia ex multorum sermone nascitur. Quid autem infamia differat à Nota, vide Notati.

Infamia duplex est, Iuris & facti. Infamia iuris, sola auctoritate legis nominatim infligitur. Vnde ex famosis actionibus condemnatus iustam contrahit nominis maculam. Infamia facti, ex ipsa rei indignitate secundum censuram bonorum virorum est, l. 2. D. de obseq. à liber. & libert. parentibus & patro. præstan. Licet enim (inquit Paulus) verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipsa & opinione hominum non effugiunt infamiæ notam.

Infamia notari, Nota laborare, Notari, Existimationem lædere, Famosum esse. Vlpianus in l. 2. D. de his qui notant. infa.

INFANS dicitur quasi fandi impos, qui septem nõ compleuit annos. Impp. l. 18. C. de iur. delib. Si infanti, id est minori septem annis, in potestate patris constituto, &c. Vlpian. l. j. §. 2. D. de administ. tuto. Licentia igitur erit; vtrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere, vt ipsis auctoribus iudicium suscipiatur: ita tamen vt pro his qui fari non possunt, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant: pro his autem qui supra septimum annum ætatis sunt, & præstò fuerint, auctoritatem præstent. Hunc ἐπίφατο interpretatur Harmenopulus lib. 1. 6. tit. 6. Infantiæ proximos exponit Theophylus Instit. de inuti. stipu.

Infantilis vestis, l. 25. §. muliebri. D. de aur. & arg. leg.

INFECTA, corrupta, l. 2. C. de condi. in publ. horreis. lib. 10.

INFECTVM, id est, non factum. Hinc,

INFECTI argenti appellatio rudem materiam continet, id est, non factam, l. cum autem. de auro argento, mundo, l. 6. D. de rei vindicat. Græci ἄσημον dicitur. Eodem sensu Infectum æs, quod signato opponit Festus, in voce Raudus. Sic Infecta lana, infectumque linum dicitur, l. 20. D. de legat. 3. & Infecta purpura, l. j. §. quis argentum. D. depositi.

Infectum damnum, nondum factum, sed quod futurum veremur, l. 2. D. de damn. infect. l. 3. §. penult. D. de riuis. Alias Infectum apud Sallustium in Iugurtha, quod fieri non potest. Sed Rex nihil iam infectum Metello credens. Id est nihil esse putans, quod non efficere Metellus posset.

INFERRE pœnam, l. 12. D. de manumis. Reliqua, l. 4. C. de ma. testa. Pensiones, l. 37. D. de vsufr. Pecuniam rationibus, l. 38. D. de neg. gest. Portionem virilem, l. 101. D. de solut. Vectigal, l. 7. D. de publ.

Inferre mortuum, pro sepelire, vulgò notũ est. Quod fit, cùm terra conditur corpus, l. diui fratres. D. de relig. & sumpt. fune.

INFINITVM, pro indefinitum, nullo certo termino circumscriptum. Cicer. in Partit. Quid quæstio quasnam habet partes: Infinitam, quam Consultationem appello: & definitam, quam Controuersiam nomino. Item alibi locis innumeris. Celsus l. 9. D. de seruit. Si cui simpliciter via per fundum cuiuspiam cedatur, vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet

eius par

Appellatus est autem hostis, ab hostio, quod est æquo, quoniam peregrini suis, vt nos nostris veteres legibus, pares nobis videntur. Et quia in conflictu, ex æqua caussa pugnam adire solent, ideò concinna est translatio ad litigatores, qui pari iure de eadem cótendunt caussa, vt victoriam consequantur: ideoque victos, & victores nuncupamus.

Hostium potitus, vide Potitus hostium.

In Hostico absolutè, pro hostico loco dixit Vlpian. l. fin. D. de mili. test. sicque in l. vni. D. de bon. poss. ex testa. mili. legendum. Itaque hanc phrasim Liui. vsurpat lib. 8. Romano contrà etiam in hostico morádi erat caussa, vt hostes alliceret. Sic lib. 8. Sine commeatu milites vagi in hostico errent. Et alibi apud eundem & alios sæpissime. Eadem autem forma dictum, quo apud alios, In barbarico, & paganico. Sic Latini auctores loquuntur Græcorum exemplo, qui πολεμίαν simpliciter, γῆν supplentes, dicunt. Herodotus lib. j. ἀπελαύνων [illegible] διαλείπει.

Hostis in libris Feudisticis pro exercitu, castris & militia sumitur. Vnde vox Francogallica L'hostili. Feud. j. tit. 7. Si simul steterint, vel in hostem Regis acquisierint, Item lib. j. tit. 7. Tunc enim possunt deuestiri, nisi fecerint hostem Romæ: id est in exercitu & comitatu Imperatoris Romam profecti sint. Hinc,

Hostenditiæ dicuntur (vt Feudista scribit lib. 2. tit. 40. §. 2.) adiutorium, quod faciunt dominis vasalli Romam cum Rege in hostem pergentibus: verbi gratia: In Lombardia de modio, x i i. denarios: in Teuthonica terra, tertiam partem fructuum, facta computatione fructuum solummodo eius anni, quo hostē faciunt. Fictum vocabulum ab hoste, quod exercitum & castra, vt iam diximus, significat. Quidam corruptum vocabulum esse scribunt, & pro Hostelitiæ vsurpatū, dictúmque eadem forma qua Herislitium effertur: distinguunt tamē ab Herislitium, quod Herislitium capite plectatur: Hostelitiæ verò pecuniaria multa sit. etiam Friderici const. lib. Feud. 2. tit. 55. quia edictū non belli, sed honorarij comitatus caussa factum sit: cum Imp. Romam ad petendam coronam proficiscente, euocantur Itali feuda imperij tenentes, vt in faucibus Italiæ Imperatori præsto sint, cum equis & armis.

Hugolinus Iurisconsultus nobilis homo Italus, inter antiquissimos iuris interpretes floruit, circiter annum M. C X C. glossulásque ad librorum iuris marginem adiecit: quibus magnopere Accursius, qui plerumque eius honorificam facit mentionem, adiutus fuisse creditur.

Humana lex, pro ciuili, in c. pen. de hæretic. lib. 6. Humanum est, hoc est: benignum, secundum æquitatem deseruiens humanæ societati, l. humanum. C. de legib.

Humaniores domini, pro lenioribus, §. eodemque. Instit. ex quibus caus. manu. lic.

Humanitas propriè naturam humanam significat: sic accipitur in l. non tantùm. D. de appellat.

Humanitas est epitheton æquitatis egregium. Æquitas enim nuncupatur humanum ios: quia nihil est quod in humanam societatem plus vtilitatis conferat, quam vsus boni & æqui. Et contrà, iniquitas dicitur ius inhumanum, auctore Vlpian. in l. furti. §. pactúsne. D. de his, qui notant. infam. Nouell. nullum credent. agrico. in princi. Inde sunt istæ appellationes passim in iure: Humanius est: Benignius est, & cæteræ id genus. Iusti. Nouel. de releuatio. tributo. Constit. 163. Præstātissima, inquit, inter homines bona sunt iustitia, & benignitas: quarum altera æquabiliter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit Vlpi. in l. j. §. qui operas. D. ad S. C. Tertull. Sed humana ait, interpretatione placuit eum admitti. Aliàs humanum ius appellant, ad differētiam naturalis iuris. Illi valde aberrant, qui humanas leges opponunt Canonibus Pontificiis, quasi hi nihil debeant humanitatis.

Hyacinthus gemma, l. 6. D. de aur. arg. leg. l. fi. §. species. D. de publica. l. vnic. C. nulli. lice. in frc.

Hydraylos, nomen est nobilissimi instrumēti musici, cuius Ctesibius Alexandrinus repertor fuisse traditur: ita appellati, quòd eius fistulæ ab aqua flatum acciperent. nam in aquam ima parte versæ erant: qua commota & perturbata ab adolescentulo quopiam, in illas spiritus effundebatur, qui suauissimum sonum reddebat. Describitur hoc accuratissime à Vitruuio: & omnino valde simile fuisse perspicitur ei, quod nunc nos communi omnium musicorum instrumentorum genere, Organum appellamus: nisi quòd in nostro nullus aquæ est vsus. Horum etiam meminit Athenæus lib. 4. Δειπνοσοφιστῶν. Plinius lib. 7. cap. 37. & Hero quidam. Hinc,

Hydraulæ, l. 4. C. de excusat. muner. organarij, qui eiusmodi instrumenta tractabant: quos ita Græci definierunt; [illegible] ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος κατά τινα μηχανὴν τὸ πνεῦμα δεχομένας.

Hydromeli, l. 9. D. de tritic. vino, aqua est mulsa, id est potio ex aqua & melle confectā, Plin. lib. 14. cap. 17. Dioscorid. lib. 5. cap. 13.

Hypæthrium locus est sic dictus, quòd subdio esset, id est cælo & aëri expositus. Latinè Subdialia, vel Subdiualia: vnde Subdiuales deambulationes dicuntur, l. 242. D. de verb. sig. Vitruu. lib. 5. c. j. horum meminit.

Hypaspistæ Græcis sunt Cornicularij. vide Cornicularii.

Hyperocha ὑπεροχὴ, l. quærebatur, D. qui potiores in pign. hab. est id quod post venditionem fundi verbi gratia l x. quod erat l x x x. plus in eius pretio relinquitur, scilicet x x. Hoc enim est quod eo in loco significatur, quendam duobus creditoribus nó quidem eundem fundum, sed priori fundum, posteriori ὑπεροχὴν eiusdem fundi (id est quod plus erat in pretio fundi, quàm in prioris credito) pignori obligasse. Non infulse fortasse quis Superfluum vocarit, vt l. fenerator. D. de nautico fœnore. Galli dicunt, *plus value*. Hunc locum ita restituit ex Pandect. Flor. Iac. Cuiac. Obser. libr. 4. cap. 25. cum perperam antea hypotheca legerētur. Idem tamen prius Alciatus notarat lib. 11. Parerg. cap. j.

Hypobolon, doris est incrementum, vel quod mortuo marito vxori superstiti redditur sopra dotem, quod instar aut vicem habet donationis propter nuptias: sic dictum ἀπὸ τοῦ ὑποβάλλειν, quod est maiori rei vel summæ minorem adiicere. Græci alias reddidere dimidiam, alias tertiam, nisi aliud conuentum esset: Langobard. autem iure quartam partem redditam videre est l. j. Lang. de iis quæ à viro in mul. dan. quam & Morgengabe vocabant. Latinorum vero tertiam, lib. 2. feud. tit. 19. §. quamuis. Constantin. Harmenopulus lib. 4. titul. 10. ὑπόβολον scribit esse, τὸ ἐπὶ τῇ [illegible] ὑποβαλλόμενον, [illegible]. Sic enim legendum est, non vt in vulg. corruptè legitur: [illegible]. non enim mortua vxore, sed mortuo marito hypobulo locus est. Dotalitiū dicitur cap. plerumque. de donat. inter vir. & vxor. Nostro idiomate vocamus *accroist*. Nec verò datur ὑπόβολον vxori, nisi in cubiculum mariti venerit: & hoc est quod dicitur: *Au coucher gaigne la femme son douaire*. Virgini autem θεώρετρον dabatur, quod erat pars duodecima: de quo vide suo loco. Hinc.

Hypobolica instrumenta, apud Sidon. Apoll. lib. 7. Episto. quanquam sunt qui legant *Hyperbolica*: alij

quidam Paraphernica, omnino male.

Hypocauston, ὑπόκαυστον, locus est, qui succenso sub pauimento igne calefieri solet l.16.D.manda. l.55. §.2.D.de leg.3. Deducitur ἀπὸ τ ὑποκαίειν, id est succendere. Hinc conclauia & cellæ, in quibus sunt opera fornicata, vbi frigoris vitandi caussa ignis accenditur.

Hypodia, apud Paulum lib. Sentent.3.tit.6. sunt quæ sub pedem sedentibus ponuntur, quæ interdum etiam scamna vocantur, l.3 D.de sup.leg.ab ὑπὸ, id est sub, & πούς ποδός, pes.

Hypomnematographis, in l.si quos. 59. C.de decurio. Alciat.& Cuiac.commentarienses exponit, id est eos qui commentaria scribunt.

Hypotheca, est pactio nuda qua iure honorario à debitore obligatur aliquid in crediti vicem: deducto nomine à verbo ὑποτίθεσθαι, quasi dicas res supposita, subiecta obligationi, & obstricta: & idem videtur esse quod pignus: nisi quod huius appellatio ad res mobiles, hypothecæ ad immobiles refertur, vt l.j.& l.si rem.9.§.2.D.de pign.act. §.item Seruiana.Instit.de actio.l.4.D.de pignorib.vbi traditur Hypotheca propriè eius rei dici quæ conuentione sola obligatur: pignus traditione. In actione tamen hypothecaria his nominib.abutimur: & ideo Marcianus de hypothecaria formula tractans, l.5.in fin.D.de pignorib. dixit pignus ac hypotheca sono tantum differre. quod est ac si diceret significatione non differre. Hotomanus testatur aliam se etiam inter hypothecam & pignus obseruasse differentiam, vt hoc pro rebus obligatis, & ipso obligationis contractu vsurpetur: illa verò pro rebus suppositis tantùm. Cic.lib.13.ad Memmium, epistola ad Thermum Propræt. Præterea Philotes Alabandensis ὑπέθηκεν Cluuio dedit: hæ commissæ sunt: velim cures, vt aut de hypothecis decedat, easq; procuratoribus Cluuij tradat, aut pecuniam soluat.

Hypotheca diuiditur in tacitam, & expressam. Tacita constituitur à lege, l.j.§.& vt plenius. C.de rei vxor. act. Expressa ab homine, toto titul.D. & C.de pign.& hypoth.

Hypothecaria actio, quæ & quasi Seruiana dicitur, in rem actio est, quæ creditori pignoris persequendi caussa datur. Vnde & pignoris vindicatio, petitio, persecutióque appellatur, l.9. in fin. C. de pign. action. l. 2. C. si vnus ex pluribus. l.59. D. ad S.C.Trebellia.

Hypothecaria formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando agebatur, l.3.4. 11.& alibi persæpe.D.de pignorib.

Hypothecarii creditores, qui sub hypotheca pecuniam crediderunt, l.j.§.sciendum.D.de separat.bon. l.j.C.de iis, qui in priorum cred.

Hypothesis est, quod prisci Iurisconsulti Speciem appellant recentiores, legis Casum. Vlpian. in l. sed interim. de donation.inter vir.& vxor. Quando igitur retrò non agitur, emergunt vitia, vt Marcel. animaduertit, in specie huiusmodi. Paulus in l. Latinus Largus. de legat. j.proximè ex facto Incidit species talis. Alciat. in l.edita. C.de eden. Hypothesis, ait, determinata facti assertio est, quæstionis, seu caussæ modum complectens. Vide eundem cap.8. lib.j Parerg.

Hypothesin ad thesin transferre, est caussam ad communem locum, & speciem ad genus transferre, l.pen.D. de iurisdict.

Hysginum, color, vt volunt quidam, similis est coccineo: vnde Græci vestes ὑσγινοβαφῆς appellant, hoc est hysgino tinctas. Hermolaus Barbarus existimat idem esse quod vacinium, id est rubi humilis morum: vide Ruellium, Masurium, & Bayfium. Turnebus Aduers.lib.19.cap.25.hoc nomine & tincturam & herbam notari putat, cum ex ea herba color purpureus fucetur, atque tingatur. Hesychius scribit, ὕσγινον, βάμματι. neque aliud quicquam. Interp.Nicand.τὸ ὕσγινον, inquit, φυτόν ἐστι ξανθὸν, ᾧ χρῶνται, ὅθεν καὶ ὑσγινοβαφῆ, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βαπτόμενα. nec enim quid vetat esse plantam & tincturam cognomines. Sudas hysgen herbam esse dicit, vnde & hysginum tingatur. Fiunt, inquit Vitruuius, etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice & hysgino, non minus vt ex floribus alij colores. Apud Pausaniam in Phocicis, videtur esse coccus: at apud Plin.lib.21.cap.26. hyacinthus, vnde factitius color fucabatur, hysginum dictum. Hyacinthus, inquit, in Gallia eximiè prouenit. hoc ibi hysginum tingunt. Vtitur hoc verbo Paulus l.78.§.5.D.de legat.lib.3.(quanquam in Pand.Flor. Isginum legitur) à cocco illud separans: Quin minus porro coracinum, aut Sysginum, aut melinum suo nomine, quam coccum purpuráve designatur?

I

I, & V, literæ medium quendam esse sonum M. Fabius lib.j.Instit. Orat. cap.4. admonuit, vt non immeritò nec fortè ineptè in Pandect.Flor.V, pro, I, scriptum reperias. Vt duploma, pro diploma maritumo, pro maritimo: decumo, pro decimo: adsimulatur, pro adsimilatur. & plane adsimulare antiquos dixisse, ex Diomede admonet Brissonius. E diuerso I, pro V, positum, reciperare pro recuperare passim in illis libris, & antiquorum monumentis. Sic I, pro, E, vt petitioni, pro petitione, l. 8.D.de rei vindic.& Ferruminationi, pro Ferruminatione, l.23. §.item quæcunque. D.eod.titul.& Affinitati, pro affinitate, l. 39.D.de iniur. E contrario E, pro, I, defensione pro defensioni, l.39.§.j D.de noxalib.& Exceptione, pro exceptioni, d.l.39. §.penult. Literarum enim affinitas huic commutationi locum dedit: qua de re, vide Fabium lib.j.cap.4.

Iacere dicitur hæreditas, quandiu sine domino est, l.5. §.satisfactionis. D.vt in possess.legat. l.13. §.quæsitum. D.quòd vi, aut clàm. Eodem sensu Iacere bona hæreditaria dixere Vlpianus & Papinianus l. j.D.de bon. possess.l.j.D.de success. edict. Sic Iacens ea res dicitur, cuius dominus ignoratur, Vlpian.l.43.§.4. D.de furt. Qui alienum quid iacens, lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur. Iacere pretia prædiorum, quæ vili veneunt, dicuntur Ciceroni, in Orat. pro Roscio Comœdo: Accepit enim agrum temporibus iis, cum iacerent pretia prædiorum.

Iacere prostratus dicitur, qui ad dignitatem eligi iure non potest, veluti infamis, Clem.in plerisque. §.quòd si licentiatus.de Electio.in Clement.

Iactas res accipimus nonnunquam, quæ tempestate maris nauis leuandæ caussa eiiciuntur, l. 21.§.j. D.de acquir.possessio.l.penult.D.pro derelict.l.9.§.fin. D.de acq.rer.domi.& ita Iactus in tit.ad leg.Rhod. de iactu. l.4.§.si iactu. D.de furt. Seneca lib.4. Declama. Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat. Dicitur &,

Iactura eodem sensu, l.2.& 4.D.de lega.Rhod.de iact.& apud Cicero.lib.3. Offic.vnde μὴ ἀφορμῆς, pro damno, ea locupletari. de reg.iuris libr.6 Hinc & pro amissione accipitur, vt ca.ex parte.de alienat. mutand. iud.caus.facta ibi, pro amissione caussæ. Et,

Iacturam debiti, pro amissione, dixere Impp.l.2. C.ne liceat potentio. Et,

Iactare, pro concutere, fatigare, vexare. Vlpian.l.j. de ædil.

de ædil.edict.§.apud Iulianum. Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret.

IACTVM retis dicimus, l.12. D.de act.empt. & iactum, simpliciter, eodem sensu. Valerius lib.4.cap.j. Suetonius in lib.de clar.Rhetoribus, βόλον appellat, vbi pro bolou, bolum falsò legitur, Donatus Bolonas. Hinc bolonas exercere dicuntur cetarij.

IACVLVM rete quoddam piscatorium est appellatum, Isidoro teste lib.18.Etymol.cap.21.

IACHINVM, vide Ianthinus.

IAM quandoque significat perfectionem actus, & continuationem Bart.l.Celsus.D.de vsucap.& in j.C.constitut.aliquando retro tempus, & continuum sonat, l.nunquam.D.de acq.rer.domi. Sumitur interdum pro futuro & præterito;pro re,id est,secundum materiam subiectam, l.quamuis. D.de furt.& ibi not. Iam pro prætereà & pro posthac sæpe ponitur.

IAMNVNC, l.si mortis.D.de donat.caus.mort, præsens tempus indicat.

IAMTVM vna voce, l.patre, D.de capt.& postlimi. vbi Zasius temperamentum tractus facit.& vide M.Ciceronem pro A.Cluentio.

IANITRICES, Latinis duorum fratrum vxores, Græci εἰνάτερας vocant, l.4.§.adfines in fin. D.de gradibus, in Lexico B.Germani, Ianitrices, δύο ἀδελφῶν γυναῖκες, ἀδελφόνυμφα. quæ etiam ἐνατέρων interpretatio apud Hesychium est.

IANTHINVS, violaceus: nam ἴον violam, ἄνθος florem significat: sicque accipitur apud Plinium lib. 20.ca.6. apud Pers.Satyra 1.Ianthina lena.& l.sicui lana.70.§.fin.D.de legat.lib.3.Purpuræ, inquit Vlpi, appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continebitur: fucinum & ianthinum continebitur. Itaque legendum l.j.C.quæ res vendi non poss.vbi perperam hyacinthina legitur.

IANVAM in publico aperire, in l.vlti.§.vlt. D.de seru. vrb.quidam dici volunt pro ianuam in publicum reiicere, ita vt fores in viam publicam aperiantur, vt mos erat Græciæ; vnde illud apud Comicos, Crepuere fores. Sed hic mos nunquam Romæ inualuit, & præter Plinium, Plutarchum, Asconium, etiam Dionysius è publicis vel priuatis ædibus solas M.Valerij Publicolæ fratris ædes Romæ scribit habuisse ianuam reiectam in publicum, his verbis, Τούτῳ τὴν οἰκίαν ἀνελόντες δοῦναι μόνῳ τῶν ἐν τῇ ῥώμῃ ἀνθρώπων τὰς αὐλείας ἀνοίγεσθαι εἰς τὸ ἔξω μέρος θύρας). Igitur hæc est huius loci sententia & species: L.Titius aperto pariete domus suæ, ianuam in publico aperuit, quatenus stillicidij rigor, & tignorum proiectus competebat, quatenus ambitum ædium Scæuola definiebat, auctore Cicerone. non est igitur egressus ambitum ædium in aperiunda ianua: neque verò potuit. & aduersum se tamen aperiri ianuam quæ non fuit ante, vicinus æquo animo non fert motus inuidentia quædam, qua etiam moti quidam sæpe non ferunt è regione ædium suarum construi ædes nouas, è quibus sit conspectus in suas. Ex Cuiacij Obseruationum lib.decimotertio, cap.vigesimoseptimo.

IASON Maynus, Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, Caronis Saccipapiensis auditor fuit. Papiæ ius ciuile annos amplius viginti interpretatus est: magnósque in eo iure scriptis suis illustrando, labores sustulit. Obiit ibidem anno M. D. decimonono, mense Aprili.

IBI Festo lib.9.dicitur, cùm locus semel demonstratur. Ibidem, cum sæpius. Ibi, in interdicto de vi, quemadmodum accipiendum sit, exponitur in l.j.§.ibi autem. D.de vi,& vi arma Appellatione eorum quæ ibi sunt, neque ea, quæ ad tempus, vel casu eo in loco sunt, neque nummi & nomina continentur, sed ea demum quæ, vt perpetuò ibi sint, posita sunt, quæ quanquam ad tempus vel casu absint, non eo tamen minus continentur, l.quadragesimaquarta.67.78.89.D.de leg.3.

Ibi pro illic, & opponitur particulæ hic, l.4.§.si quis aduentu.D.vibo.rapt.

ICTVS, percussio ipsa. Vlpianus ad legem Aquil. Et si quidem apparet, cuius ictu perierit. Item, ictu vno occidit vtrunque.l.quod ait.§.fin.de adulter. Adde l.j.de iis, qui deiece.

ID EST, non definiendi gratia, sed exempli loco, & παραδειγματικῶς ponitur, id est pro veluti, vel scilicet, l.7.§.pactorũ.D.de pact.l.8.D.de vulg.& apud Gaium lib.2.tit.8. versic.agnati. Sic l.4. D.de vsucap. Nec de via quis, id est mero iure detruditur. Aliàs hoc verbum διασαφητικόν est, & explicatiuum, l.9.D.de minoribus.l.3.§.saltus.D.de acq.possess.l.43.D.de iniur.

IDEM non est, quod ab alio separari potest, l.si dominus. D.de seruit. vrb.pro simili ponitur, l.si non sortem.§.libertis.D.de condi.indeb. Idem dicitur, etiam pristina qualitate, vel quantitate non seruata, l.& an eadem.D.de excepti.rei iud. l.proponebatur. D.de iudic.l.seruitutes.D.de serui.vrba.

Ἰδιόχειρα Græcè appellantur (inquit Imp.Leo) scripturæ quæ solent à quibusdam secretò fieri, interuenientibus amicis, rerum contrahendarum caussa, l.scripturas.11.C.qui potiores in pig.hab.Et (vt opinor) ἰδιόχειρα, & ἔγγραφα opponuntur, quæ tabellionum publica instrumenta sunt, Nouella 49.73.&142. quæ etiam Forensia appellantur, l.comparationes.19.C.de fid.instrum.qua de caussa in d.l.scripturas. ἰδιόχειρα iis quæ publicè à tabulariis scripta sunt opponuntur.

Ἰδιοκτήτορες, vt aiunt Græci interpretes in l.4.de agric.& censit.lib.11. sunt, propriorum bonorum possessores, ab ἴδιος, id est proprius, & κτάω, possideo. vide in Basilicis eodem titulo.

IDIOTA, non tantum indoctus & illiteratus, sed etiam priuatus, & plebeius dicitur, Auth.quomo.oport.Epis. §.quandoque.

IDONEVS accipitur pro locuplete, & qui soluendo est. Ita idoneum debitorem, tutorem, hæredem, fideiussorem interpretamur, l.14.17.D de mino. l.2.manda.D.l.2.D.de fun.do.l.9.D.de tutel. l.9.14.39.45. D.de admin.tuto.l.46.47.D.de iur.fisc.l.5. D.de separa.l.antepen.D.de condit. & demonst.l.14. D.de in diem addict. l.3.D.de fideiusso. Itaque apud Cicer.lib.2.Offic.Idoneus pro diuite & locuplete. Et sæpe idoneis, inquit, hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter & moderatè. Quod & in eo obseruauit Lactantius. Eodem sensu Idonea hæreditas, l.51.§.j. D.de acquir.hæred. Et Idonea nomina, l.23.§.j.l.35.& 45.D.de administrat.tut. Non dissimiliter Idoneum, vel non idoneum pignus dicimus, l.28. D.si cert.petat. Et Idonea cautio, & satisdatio, l.4.§.j.D.de admi.rerum.l.j.§.si pecunia.D.depositi. Idonea cautio non intelligitur, si neque fideiussor, neque pignora intercesserint, l.59.in fi.D.manda. Ita Idoneè cauere, l.41. D.de petit.hæredit. Et Idoneè satisdare, l.3. C.de postlimi.reuers.

Idoneus largè dicitur, aptus ad omnia & bona & mala, Donato auctore. Cui adstipulatur Vlpianus in l.2.§.idoneos autem.ad S.C. Tertullian. Quilibet autem præsumitur idoneus, sicut & quælibet res bona, nisi diuersum doceatur. Idem in l.cùm quidam ita fideicommissum. Papinianus in l.cùm pater.§.rogo.de legat.2. l.vlti.de liberis agnoscendis.l.si creditores.in fi.de priuile.credit. Idonior, aptior, accommodatior, Callistrato l.18.D.de test.tut. Quòd si plures satisdare parati sint, tunc idonior præferendus erit. Paul.l.2.D.de pop.act. Si plures simul agant populari actione, Prætor eliget idoniorem.

Idoneus

Idoneus alienæ litis defensor, nemo sine satisdatione habetur. l.46.§.qui aliũ.D.de procurat. Porrò neque fœmina, neque miles absénsve Reipu. caussa, aut morbo impeditus perpetuo, aut magistratum initurus, aut qui inuitus iudicium pati non potest, idoneus est defensor. l.54.D.de procura. Sic idoneè defendere. l. j.D.de diuers.temp.

Idonei promissores, non tam ex patrimonio, quàm ex fide plerunque accipiuntur. l.112.D.de verb.oblig.

Idonei tutores, facultatibus non moribus dicuntur. l.2.§. idoneis.D.ad Tertyllia.

Idoneus homo, integræ existimationis, miniméque probrosus. l.fi.D.de tab.exhib.

Idoneus paries, oneri ferendo aptus. l.7.D.si ser. vind.& integer & minimè vitiatus. l.45.D.ad leg.Aquil.

IDONEE, aptè, commodè. Pomponius l.in reficiendo.D. de damno infect. In reficiendo communi pariete ei potius facultas ædificandi præstatur, qui magis idoneè reficere parietem velit. Sic & alibi persæpe reperies: vt & apud Ciceronem. In iure autem idoneè cauere dicitur, si quis pigneratitia, vel fideiussoria cautione, aut (si illas præstare nequeat) saltem iuratoria cauet, c.j.de dolo & contumac.lib.6.iuncta gl.super verbo, Sufficienter.

IDVARE, diuidere. Hinc:

IDVS Macrobio, & vide Alcia. l.malum. §. viduam.D.de verb.sig. Idus dicuntur diuisiones. diuidunt enim mensem, præcipuè Nonas à Kalendis. vide Io.And.in fi.lib. 6.super verb.Data.

IDVARIVM, vide KALENDARIVM.

IEIVNIVM, cuiuslibet cibi priuationem, siue abstensionem definit Archidia.c.solent. pro quo vide extrà de obseruat.ieiunio.& de pœnit.distinct.3.

IESVS seruator & redemptor noster: sacrosanctissimi huius nominis ἐτυμολογίαν, vim, potestatẽ, & acceptiones explicant Theologi.

IGITVR, illatione suprà dicta colligit, hoc est ratione confirmat. l.si procuratores. §. si ignorantes. D. manda. l.diuus.D.de custo.reo. Interdum pro deinde accipitur, Instit.de tutel.in princ. ideóque continuationis notam esse rectè censet Albericus.

IGNAVIAM Iurisconsſ. quæ non est stultitia, vt Interpretes putarunt, diligentiæ opponunt: si quidem naui homines, impigri, & diligentes appellantur. Scio tamen ignauiam vulgò pro pusillanimitate accipi. Porrò, ignauiæ culpam contrahunt, qui ex qualibet leui, vana, iniustáve caussa ad res improuidas, temerariásve, aut noxias mouentur, dum dolus absit: exempla sunt in l.2.§.si publicanus.D.vi bon.rapt.l.j.in fi.iunct.gl.D.de abig.& fortè in l.qui rei.§.j.§. si quis.D. de bonis eor. qui mort.sibi consciu.cum simil. Ex Zasio.

IGNAVITER, segniter. l.fi.C.de episc.& cleric. M. Tullio in 2.Tuscula.

IGNI & AQVA accipere id est nuptias celebrare. l.pen. D.de don.int.vir.& vxor. Aqua & ignis (inquit Festus) interdici solet damnatis: quam accipiunt nouæ nuptæ: videlicet quia hæ duæ res humanam maximè vitam continenr. Itaque funus prosecuti, redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus vocabant suffitionem. De aqua & igni Lactantius lib.2.instit.ita inquit: Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum, alterũ patibile. Ideóque à veteribus institutum est, vt sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quod fœtus animantium calore & humore corporentur & animentur ad vitam. Cum enim constet omne animal ex anima & corpore, materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur scire, quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporare, nec corpus animare. Plutarchus ἐν ῥωμαϊκοῖς de aquæ & ignis in nuptiis Rom. more, hoc etiam addit, forte ad institutum vt iubeatur sponsa aquam & ignem tangere, quod ignis lustret, aqua purget: debeat autem quæ nubit puritatem & castimoniam conseruare. Aut etiam significatum, alterum ab altero deseri non debere, sed eas in societate qualiscunque fortunæ persistere, etiam ita rebus ferentibus, vt præter ignem & aquam nihil boni vna frui detur.

IGNOMINIA, nominis nota est Ciceroni lib.4.de Repub.apud Nonium: Censoris iudicium, inquit, nihil fere damnato adfert nisi ruborem. Itaque quòd omnis ea iudicatio versatur tantummodo in nomine, animaduersio illa, Ignominia dicta est. Isidorus lib.5.c.25. Ignominiam etiam dictam vult, quasi sine nomine, eò quòd desinat habere honestatis nomen is, qui in aliquo crimine deprehẽditur. Vide Infamia. Festus Ignominiam inter militares animaduersiones recenset lib. quarto.

IGNOMINIOSA missio, Vlpiano dicitur quoties is, qui militem è castris mittit, addit nominatim, se ignominiæ caussa mittere, leg.2.D. qui not.infa. Vide Missio.

IGNORANTIA iuris naturalis, quod ad prima religionis erga Deum, & charitatis erga proximum, principia pertinet: neminem prorsus excusat, ætatis, & mentis compotem: qualia sunt in l.j.l.2.& l. Iustitia est.§. j.D.de iust.& iur.l.j.in prin.D.quod quisque iur.l.iure naturæ.D.de reg.iur.

Ignorantia, vt Paulus inquit, vel iuris, vel facti est.l.j. itẽ, in l.regula est.de iur.& facti ignor. Idem tradidit, Iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti verò ignorantiam non nocere. Exemplum pete ex iam citata.l.j. & vide Philippum lib.2.Philosoph.Moral.tit. quando excusat erratum ignorantia.l.55.D.de ædil.edict. Vide Error.

IGNORARE dicimur, quod scire debemus. l.2. C. per quas pers.nob.acqiu.itẽ l.vnic.§.j.C. de rei vxor.actio.

IGNOTVS, hoc est, incognitus, non visus. Iustinianus, Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quòd ignotus patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt. §. item propter inimicitias, Institutionib.de excusat.tutor. Sic ignoti domini, in l. vnic.C.de thesaur.lib.10.

ILICET per syncopem dicitur. Sic iudices de cõsilio dimittebantur, suprema dicta, cum præco pronuntiasset, Ilicet: quod significat, Ire licet. Hæc Donat. in Adelph.Ter. Dicebatur etiam in funerib. consumpto cadauere, & collectis cineribus: vnde Virg.li.6.Æneid. —*dixitque nouissima uerba*: id est, Ilicet inquit Seruius. nam Vale dicebatur post tumuli quoque per acta sollemnia. Idem: Varro dicit pyras ideo cupresso circundari, propter grauem vstrinæ odorem: ne offendatur pop.circunstantis corona, quæ tandiu stabat respondens fletibus præficæ, id est principi planctuum, quandiu cõsumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouissimum verbũ Ilicet, quod ire licet significat.

ILIENSIS Minerua in fragmẽtis Vlpiani, (pro quo perperam in v.c.Meliẽsis legitur) ab Ilio ciuitate sic dicta, cuius meminit Plinius lib.5.c.30. immunem eam fuisse dicens, & ab ea omnium rerum effulsisse claritatem. Cum enim Romani originem suam Troianam esse censerent, & ab illis se oriundos agnoscerent, maximam illi ciuitati immunitatem concesserunt, vt videre est l.nõ solum.D.de excusat. Hinc & Iliensi Mineruæ hoc quoque ius tribuerunt, vt ei legari posset.

ILLACRYMARI, Callistratus l.obseruandum.de offic. præs. Neque precibus calamitosorũ illacrymari oportet: id enim non est constantis, & recti iudicis.

ILLECEBRA, omne blanditiarum genus, leg. quidam ignauiæ.de decur.lib.10.C.

ILLEGITIMORVM (vt vtamur verbo apud nostros doctores recepto) alij incestuosi vocantur: putà excogitatis procreati: alij nefarij ex descẽdentibus suscepti: alij spurij, qui & adulterini, ex adulterio nati. Hi nisi à Principe, aut huius auctoritate, legitimationis (vt vulgò dicitur) beneficium impetrauerint, à successione parentum non tantùm excluduntur. l. si adulterium. in princ. D. ad leg. Iul. de adult. l. quinetiam. D. de ritu. nupt. & §. ergo omnes. Institut. eod. tit. sed alimentis etiam non censentur digni iure ciuili. Auth. quibus mod. nat. effic. sui. §. vlt. At hæc, Romani Pontific. iniquum censentes infantem à Deo creatum fame necari, præstanda constituerunt. c. cùm haberet. de eo, qui dux. in matri. quam per adulterium pollu.

ILLEXIT, in sententiam pertraxit, & persuasit. l. j. §. si omnes. D. de vent. inspic.

ILLIBATVS, apud Vlp. in l. si filia. §. Papin. ait. D. famil. ercisc. id est integer. Interpres, illibata ab intactis, in l. si qua per calumniam. C. de episc. & cler. hoc putat distare: vt illibata partem, intancta rem totam respiciat. Apparet tamen pro eodem poni, leg. fi. C. in quibus caussis restitutio in integrum non est necessaria.

ILLICITE ædificare, id est, hoc quod dirui constitutiones iubent, auctore Vlpiano.

ILLICO, vel (vt quidam scribunt) Ilico fieri dicitur, quod fit antè, quàm diuertatur ad alia facienda. l. litigatoribus. C. de appella. quod nomen retinuit forensis Gallorum vsus, quod Pragmaticis Gallis notissimum est. Sic in l. j. §. cùm adiicitur. D. de verb. oblig.

ILLOTIS manibus prouerbiali figura dicitur, pro imparatè, & non satis instructò quid aggredi: tractum ex Deorum sacris, ad quæ sine præparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuisset accedere. Hesiod. ἔργ. καὶ ἡμέρ. Μηδέποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον Χερσὶν ἀνίπτοισιν, &c. Sic l. j. D. de orig. iur. illotis manibus, sine præparatione.

ILLVSTRIS, dignitatis titulus. l. 60. 61. de decu. lib. 10. C. l. fi. C. de iniur. Tribuitur hic titulus præfectis prætorio, præfectis vrbi, quæstoribus, magistris officiorum, & militum, comitibus rerum priuatarum, & domesticorum, & principibus agentium in rebus: vt patet ex variis Codicis Iustiniani & Theodosiani articulis. Illustris dignitas, & administratio. l. 32. 36. C. de appel. Illustratus gradum ponit. l. 11. §. si autem vtraque. C. de iudiciis. Illustres personæ. l. 26. §. j. C. de vsur. & Illustris mulier. l. 5. C. ad Orfit. Illustrium dignitas omnibus antecellit, Nouel. de appell. & intra quæ tẽp. vlt. de sportul. c. j. vbi senat. C. Vide Dignitatum gradus.

ILLVVIES, propriè sordium est, à lauando ducto vocabulo: Itaque Illuuie legendum apud Vlpian. l. 12. §. vlt. D. de ædil. ed. non ingluuie, vt volunt quidam: hoc enim ventris est, ductum (vt vult. Agrætius) ab ingluuiendo. Cuia. Obs. lib. 11. c. 10.

IMAGO iuris Liuio lib. 50. Emancipatio, quæ venditionis instar obtinet.

IMAGINARIA dicuntur in iure, quæ non verè, sed simulatò & dicis caussa fiunt. Vlpian. in l. 16. de reg. iur. Imaginaria, inquit, venditio non est pretio accedẽte. Et si enim in hac nummorũ aliquid pretij specie numeretur, re vera tamen aliud agitur, quàm vt emptio contrahatur, vt in emancipationibus εἰκονικῶν πράσιν. Harmenopulus lib. 3. vocat. eam sic definiens, εἰκονικὴ ἐστὶ πρᾶσις ἡ ἰσχυματισμένη, καὶ ψιλῶς γινομένη. Nec dissimili ratione. l. 46. D. locat. imaginarias locationes vocauit: & l. 2. C. Th. de annon. & tribut, imaginariã apocham, quæ speciem veri habeat. Sic imaginarius emptor. l. 4. §. si ab ignoto. D. de act. empt. qui nomen alienæ emptioni accommodat, nihil de suo impendens. Hinc & imaginaria coemptio, apud Nonium, quæ fiebat cum mulier ad maritum veniens, asses tres, & vnum, quem manutenebat ei dabat, veluti emendi caussa. Et Imaginaria solutio, id est acceptilatio. §. j. Instit. quib. mod. toll. oblig. Imaginarij contractus. l. contractus. 54. de oblig. & act. D. in quibus fides facti simulatur, veritate non intercedente, ideòque iuris vinculum non obtinent, vt dicit ibi Iurisconſ. & vide Gaium lib. j. Instit. tit. 6. & l. fi. C. de adoptio. Imaginarius colonus, qui subdititius est, & non verus colonus. l. 49. D. de act. empti. Imaginarius nuntius, repudium non verè, sed fictè & simulatè missum. l. 3. C. de repud. Imaginarium repudium ibidem. Sic Diuortium imaginarium, quod interueniebat olim, quando mulier marito ad inopiam redacto suis rebus prospiciebat, apocháſque exercebat suas, quod constante matrimonio non licebat. l. in rebus, in fi. C. de iur. dot.

IMAGINARII, in Lexico antiquo εἰκονικοί, exponuntur, id est imaginum artifices.

IMBVERE Nonio initiare. Hinc Imbuti, initiati. l. 25. D. de pign. act. Cicero pro Milo. Imbutos institutis opponit.

IMITARI, hoc est, effingere, adulterare: Cicero Adsimilare vocat. l. quid sit falsum. D. ad leg. Cornel. de fals. Si quis alienum chirographum imitetur.

IMMATVRA virgo. l. 25. D. de iniuriis, & alibi. Paul. lib. j. Sent. tit. 14. Sueto. in Tibe. c. 61. quæ nondum viri potẽs est, scilicet anne annum. 12. Acerbam vocat Varro Agathone, apud Nonium: Maiores nostri, inquit, aures virginis acerbæ venereis vocabulis imbui noluerunt. Huic opponitur Matura, viripotens. Virgil.

Iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.

Horatius in 3. Odar.

Motus doceri gaudet Ionios
Matura uirgo.

Hanc ὡραίαν Græci vocant, Gellius vertit tempestiuã, lib. 6. c. 8.

Immaturam quoque syluam, & oleam dicimus, quæ intẽpestiuè cæditur. l. 18. D. quod vi, aut clam. l. 17. §. si oliuã. D. ad leg. Aquil. l. 48. in fi. D. de vsufru.

IMMINERE litibus. l. 12. C. de prox. sacr. script. dicuntur viatores, quibus iniungebatur à magistratib. solicitudo in ius vocandi, & iudicata exigẽdi. Vel executores, quibus imminẽdi litibus solicitudo iniuncta est. Malè autem quidam minuendi legunt.

IMMISCERE se hæreditati propriè sui hæredes dicuntur, vel necessarij, quemadmodum extranei adire. Cũ enim non aliunde accedant, sed in familia sint, adire non possunt dici, sed se immiscere. §. extraneis. Institu. de hæred. qual. l. 3. §. suo. l. 7. §. non solùm. D. de minoribus. Ideóque miscere & adire separantur. l. 7. §. restitutus. D. de minorib. leg. 6. §. si filius. D. de bonis liber.

IMMITTI dicitur, quod ita prouehitur, vt in aliquo loco requiescat, velut ligna, trabes, quæ immittuntur. l. 242. §. j. D. de verb. signif. l. 3. D. de preca. Hinc:

Immittendi ligni seruitus, vel immittendi simpliciter. l. j. & 2. D. de seruit. vrb. l. 8. §. fi. D. si ser. vindic. Ita Immissa & Immittere accipimus. l. 5. §. meminisse. D. de noui oper. nunc. l. 15. §. precario. D. de precariis.

Immittere etiam dicimus cloacam, stillicidium, flumen, lumina, fumum, & aquam in variis Iuris partibus.

IMMISSVM, vide Proiectum.

Immo seu Imo quot modis accipiatur, docet Barr. §. quibus. in j. Constit. de no. Co. fac. Notandum tamen. l. 47. D. de hær. inst. Immo pro ademptione vel emendatione accipi. Si ita scriptũ fuerit, inquit Africanus, Titius, immo Seius hæres esto, Seium solum hæredem fore respondit.

IMMODICA, seu (vt vocant) immensa donatio visa est olim vltra ducentos aureos, deinde vsque ad trecentos permissa: tandem ad quingẽtorum aureorũ quantitatem extenditur. l. sancimus. in prin. l. data. l. secundum.

dum.& l.si quis.in fi.C.de donation.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vsurpatur in lege Peducea de limitibus: Nequis eos limites decumanos obsepito, nève quid in eis immolitum, néve quid ibi positum habeto. Item apud Liuium libr. 39. Aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica inædificata immolitáve priuati habebant, intra dies triginta demoliti sunt.

IMMVNITAS, munerũ vacatio, est priuilegium quoddam, vel remissio, à iure ad non subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur in tit. D. de iure immun.

IMMVNIS, qui nullo fungitur officio. Munis enim, vt Festus scribit, significat certum & officiosum. Vide Munus.

Immunes, qui nullum vectigal pendunt, quíque muneribus vacant. l.3.D.de censib.

IMPAR matrimonium Vlpiano Instit.tit.16. cum maior quinquagenario minori quinquagenario nubit. Eo alludens Apuleius lib.6. Asini aur. Iam faxo, ait, nuptias non impares, sed legi simul, & Iuri ciuili congruas. At Boëtius in Topicis impar matrimonium vocat, cum ciuis Romana peregrino, vel seruo nubit.

IMPENDIVM, Varroni lib. 4. vsura est, sic dicta quod in sortem accedebat. Et lib. 5. Impendium pecunia est quæ in fœnore sors est: sic dicta quòd inter se iungat. Cicero de Clar. Orat. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto solo, quod ita diligenter colemus, vt impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris. Id est, vt munus tuum vsura maius effice-re, & ita tibi reddere possimus. Idem ad Attic. libr. 6. epist.1 Nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut (vt pro Glabrione Scæuola) fenus & impendium recusare. Hinc non malè ad l. Titium. §. altero. D. de administ. tut. cum vsura non compendium dicitur pupillo præstandum, dixerit quis, Impendium igitur præstandum, nõ compendium. Significatur etiam eo nomine munus, licet personale sit, non patrimoniale, id est sine vlla gerentis impensa. l.6.D. de legation. In impendiis legationũ quæ solo ministerio obeuntur. Martialis.

Impensis uitam Principis adnumeres.

Impendium etiam pro impensis sumitur. Vnde Impẽdia litis, sumptus in litem facti. l.46.§.litis. D. de procu. sic l. inter coheredes. §. fi. D. fam. erc. Impendia valetudinis, cibariorum in curationem ægri exhibitionẽmve serui factæ expensæ. l.45.D. de vsuf. l.18. D. cõmod.

IMPENSÆ necessariæ sunt, inquit Paulus, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Impẽsas vtiles esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, deteriorem esse non sinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur: sicuti arbusti pastinationem vltrà quàm necesse fuerat, item doctrinam puerorum: quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo aut mãcipiis carere. In his impensis & pistrinũ, & horreũ insulæ dotali adiectũ plerunque dicimus. Impensæ voluptariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant　iam fructum augent vt sunt viridaria, aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ. l. impensæ. D. de verb. sig. De impensis vide etiam tit. D. de impen. in res dot. fact.

Impensa necessariæ sunt, inquit Vlpian. c. Instit. 6. quibus non factis dos deterior futura est: veluti si quis ruinosas ædes refecerit. Vtiles sunt, quibus non factis quidẽ, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuosior dos effecta est: veluti si vineta & olivieta fecerit. Voluptuosæ sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret, neque factis fructuosior effecta est. quod euenit in viridariis, & pictoriis, similibúsque rebus.

Impensæ funebres, omne æs alienum excedunt. l. penult. D. de relig. cum simil.

IMPERARA medicis etiã ægroti dici possunt, quòd ipsa merces, cuius gratia medici circumambulant, & ægrotos inuisunt, auctoramentum quoddam seruitutis est, vt ait Cicero. Hinc illud Alfeni. l.26. D. de oper. libert. Medicus patronus, quòd putaret si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat vt sequerentur se, neque opus facerent. Sicque Seneca lib.6. de benefic. cpa. 16. Medico nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tãquam imperatorem. Alij illud Facere medicinam ad pharmacopolas referũt, quorũ proprium hoc sit, quorum etiam tabernæ Romæ medicinæ (vt ex Plauto constat) appellabantur. Nec audiendus Alciatus lib. Pareg. c.14. qui Imperare hoc in loco pro parere sumi vult, genere loquendi prorsus inusitato.

IMPERATORIS nomen, stante Repub. iis solis tribui solebat, qui cum suis auspiciis exercitum ducerent, aliquot hostium millia in acie cecidérant. tum enim repente acclamatione militum eo nomine decorabantur, lauréamque tum in fascibus, tum in literis, quas Romam mittebant, vsurpabant. Vt autem perpetuum Imperatoris nomen alicui tribueretur, primum Iulij Cæsaris exemplo factum, quem Suetonius scribit Imperatoris prænomen perpetuum, & cognomen patris patriæ à Senatu accepisse. Ex quo intelligi potest, veterũ consuetudinem eo immutatam fuisse, quòd cum illi cognominis loco Imperat. titulum adscriberent, veluti Cn. Pompeius Imp. C. Cæsar primo loco tanquam prænomẽ illud sic vsurpauit, IMP. C. IVLIVS CÆSAR. Qua de re vide Hotom. initio Instit. & vide Alcia. in lib. de Magistrat. Romanis.

Imperatorem nõ pudet suam ipsius legem corrigere, nec expectare dũ ab aliis corrigatur. Noue. de iis qui nup. iter. §. vetustas planè. Const. 22. & Nouella. vt frat. fil. succedant. in prin. Consti. 127. Imperatoris non est liberorum conditionem in seruilem cõmutare statum, ibid. §. illud etiam quod. Imperatorem, nemo tantæ est auctoritatis, vt nolentem possit ad conuocandos Patres, ceterósque proceres coarctare. Nou. de app. §. ad hæc sancimus. Consti. 23. moueri tamen potest. ibid.

Imperator patrum loco est iis, qui sibi ipsis opem ferre nequeunt, Nouel. vt qui se res minor. obl. §. fi. constit. 62. Imperatorem Deus propterea instituit, vt difficilibus se rebus interponeret, & posset omnia quæ nouiter contingunt & emendare & componere, tum leges ad naturæ varietatẽ adtẽperaret, modis ac regulis competentibus. 3. Constit. proœm. D. §. sed quæ diuinæ. & Nouell. 73 §. quoniam verò. Imperatorem litis caussa hæredem institui, inuidiosum est. nec enim calumniæ facultatem ex principali maiestate capi oportet. Imperatorem nostrum cùm dicit Vlpianus, Antoninum Caracallam intellige, vt ex collatione. l. 1. & vlt. D. de censib. liquet: sic in l.4.D. de iu. fis. & aliis plurimis locis. Alias verò vbi Vlpianus ait, Imperator noster cum patre suo, Seuerum & Caracallam semper accipe.

IMPERIA iusta vetus lex statuit, hoc est secundum naturalem rationem vera, & in omnibus Reip. partibus absoluta, receptáque à sapientissimis hominibus communi consensu: quibus proinde velut bonorum morũ ac instituendæ vitæ parentibus, ciues libẽter pareant, nõ tam metu pœnarum, quàm honestatis amore. Hæc omnia enim sub appellatione huius verbi, Iusta, comprehendit Lex. Interim reiiciens plenè tyrannidem, quæ neque diuturna est, neque felicem habet exitum. veteris illius legis verba hæc sunt apud Ciceronem: IMPERIA IVSTA SVNTO. Hæc lex ad varios articulos porrigi potest.

Imperium populare est, cùm summa potestas penes po-

pulum seu plebem censetur, nihilque nisi eorum scitu & nomine fieri potest: qualis sæpe fuit Romæ, abdicata prorsus omni patrum auctoritate. Ex eo tempore facta fuerunt plebiscita. Hæc species politiæ ferè semper degenerare solet, vt vulgus auctoritatem suã conferat ad augendam potentiam tenuibrum ciuium cõtra optimates, sub prætextu defendendi: vnde tandem seditiones nascuntur, & multa mala. Non ita pridem in rusticis horribile vidimus exemplum. Aristoteles appellat talem ambitionem imperandi, & corruptum statum, δημοκρατίαν.

Imperij fines nullo modo commodius possunt propagari, quàm si defendantur subditi in libertate iuris sui, si non grauentur contra moderatam politiæ ordinationem. Contrà quoque nulla est amittendi imperij perniciosior occasio, quã premere subditos, eripere fortunas eorum commentitio pretextu, miscere fas, & nefas. Exemplum nobis ob oculos posuit Deus Romanam rempub. Illa enim principatum orbis liberalitate magis, quàm armorum vi partum, tantisper obtinuit, donec à subditis amari, quàm metui maluit. Cùm autem libertatem eorum nouis expilationibus grauare cœpisset, consiliis Senatus extra iuris formam ad priuatas ambitiones distractis, sublata est maiestas, decúsque eius imperij.

IMPERIVM est potestas à populo, stante Repub. pòst vero ab Imperatore, nominatim alicui sic data, vt ipse pro suo iure, si commissum quid sit, animaduertat. Itaque Imperium habere magistratus dicuntur, qui & coërcere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: quales sunt Consules, Præfecti, Prætores, Proconsules. l. 2. D. de in ius voc. minores enim magistratus dicuntur, qui nec imperium nec potestatem habent. l. nec magistratib. 32. D. de iniur. vide PRIVATVS.

IMPERIVM autem aut merum est, aut mixtum. Merum est imperium, habere gladij potestatem ad animaduertẽdum in facinorosos homines: quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperium, cui etiam Iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit. Iurisdictio est etiam iudicis dandi licentia. l. 3. D. de iurisd. quem locum sic interpretatur Hotomanus: Imperium aliud merum dicitur, aliud mixtum. Merum Vlp. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde proprium eorum est, qui ea iudicia exercere possunt, siue in vrbe, siue in prouincia: vt Quæsitorũ, in vrbe, & præfecti vrbi, ac Præfecti prætorio: in prouinciis Præsidum, Proconsulum, Proprætorum. Merũ autem idcirco nominatur, quod à iurisdictione secretum, purum, & vacuum sit; non quòd nemo qui merum imperium habeat, iuris etiam dicendi potestatem habere possit. nam in prouinciis quicunque merum habet imperium, is etiam iurisdictionem habet. In vrbe verò Quæsitores rerum capitalium merum habent duntaxat, omnísque iurisdictionis expers. Sed cùm de imperio disputatur, siue de vno aliquo magistratu agatur, siue de diuersis, id quod ad capitalium rerum administrationem pertinet, ab ea quod rerum priuatarum proprium est, secernendum est. Mixtum autem dicitur, quod ad vtrasque res & capitales scilicet, & priuatas pertinet. hinc Vlpia. Mixtum est, inquit, cui etiam iurisdictio inest: quæ, vt in l. j. dixerat, ad bonorum possessiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus constituendos pertinet. Quapropter intelligitur vsque adeò aliud esse Imperium, aliud Iurisdictionem, vt neque quicunque imperium habet, iurisdictionem habeat, neque rursus quicunque iurisdictionem habet, imperium habeat: nam Quæsitores qui merum in vrbe imperium habent, id est rerum capitalium quæstiones exercent, ius de priuatis rebus nõ dicunt. Quæstores autem, Magistratuum in prouinciis comites (de quorum officio Vlpianus in l. imperium disputat, vt ex inscriptione licet intelligere) item legati Proconsulum, iurisdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent: cùm enim quid imperant, veluti cùm possideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quàm sui imperij vi ac potestate hoc faciunt: nimirum eius cui summum imperium in prouincia tributum est. Atque hæc quidem ita se habent. Verùm illud simul intelligendum est, Iurisdictionis verbum ab Vlpiano in d. l. imperium, strictè & anguste vsurpari, pro ea quę ad priuatas res dũtaxat pertinet: cùm satis constet, etiam ad rerum capitalium iudicia, & omnia denique Magistratuum acta ac decreta pertinere. quòd ex vno Asconij loco licebit intelligi. nam vbi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita scribit: Cato Prætor iudicium, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus, in forum quoque sic descenderat, iúsque dicebat. Item Colum. lib. 12. Quod nunc scilicet faciunt magistratus, assidua iurisdictione vim legum custodientes.

IMPERIA toralia. l. 3. D. de supelect. leg. Vide Toralia imperia.

IMPERFECTVM pro nullo, inualido, & inutili. l. 9. l. 35. §. j. D. de contrah. emp. & alibi sæpissimé. Planè, Imperfecta res dicitur, si stipulationem numeratio secuta non sit. l. 9. §. sed quod prætor. D. quod met. caus.

IMPERITOS appellat M. Cicero eos, quos vulgus simplices, nostri doli expertes. l. si quis id quod. D. de iuris.

IMPERITIA, rusticitas, casus inopinatus, ferè solent æquiparari, Vlp. in l. si quis id. §. doli mali. D. de iurisd.

IMPERTINENTES positiones (aliàs. Articuli, aliàs Assertiones, alàs Capitula, aliàs denique Positionales articuli. sic enim id genus scriptum dicitur) c. vlt. in princ. c. præsentium. §. testes. de testibus libr. 6. c. caussam. q. 2. & c. ex parte. de testibus: dicuntur, quorũ probatio nihil adiutura sit intentionem actoris. Dominicus in d. c. vlt.. Impertinentes articulos definit eos esse qui ad caussam prorsus nihil faciunt: aut si prima fronte vtcunque aliquid facere videantur, ad ius tamen relati, nullum habent probationis effectum. l. ampliorẽ. C. de appel.

IMPETIGINES, pustulæ prurítu corpus infestantes. quarum genera quatuor recenset Celsus lib. 5. Hinc:

IMPEGINOSVS impetigine adfectus. l. 6. §. j. D. de ædil. edict. Trebatius ait, impetiginosum morbũ non esse, si eo mẽbro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur.

IMPILIA vestis loco esse, scribit Vlpian. l. argumento. D. de aur. & ar. leg. In Basilicis, vt refert Cuiacius Obser. lib. 10. c. 13. Impilia προσκεφάλαια, id est puluini. sunt, adeóque etiam Impelia legi posse censet. Non tantùm igitur Impilia πῖλοι sunt, id est socculi pedibus calceãdis, inuoluendísque apti, sic dicti quia sine pilis ex lana coacta fierẽt: sed & προσκεφάλαια. Plinius lib. 19. c. 2. scribit esse laneam naturã, ex qua impilia, vestésque quædam conficiuntur. sed perperam in impressis mapalia. Impilia enim vocat quæ Theophrastus. 8. περὶ φυτῶν, vnde illa sumpsit, πίλια, vel πιλία potius. Hesychius, πιλία esse refert τὰς πίλους καὶ τὰ ἱμάτια. Vide PODIA.

IMPLERE intentionem, petitionem, exceptionem Iurisconsul. est probare quòd intendimus, petimus, excipimus. l. 21. C. de rei. vind. l. pen. §. pen. §. j. D. de excep. rei iud. l. 19. in princ. D. de exceptio. & Implere probationes. d. l. 19. Quinetiam præcisè plerunque, & imminutè Implere dicitur, pro quòd positũ est probare. l. j. & 25. C. de probat. l. 5. C. de non nu. pecu. Sic Implere cautionem. l. 24. D. de vsufr. leg. Impleri quoque vsucapio dicitur, quæ perficitur. l. 22. §. factæ. D. de captiuis. l. 7. D. de vsucap.

IMPLICITVM libertatis casum. l. fin. D. si ex nox. caus. aga. adnexum interpretatur illic Accurs. vide ibi reliquos

quos interpretes.

IMPLORARI iudicium,& cognitio dicitur, id est, desiderari.l.7. vers.planè. D. de hæred.pet. Implorari edictū, id est beneficiū edicti, l.j.§.fi.D.vt in possl.lega.

IMPORTARE, irrogare, infligere. Ictus fustium.D.de iis qui not.infa. Ictus fustium infamiam non importat.

IMPORTATA, inuecta, illata.l.j.D.de migtando.

IMPOSSIBILIS verbū Labeo & Iulianus vitasse videtur, cum Græcum vsurparunt, hic quidem in.l.104.§.j. D.de leg.& fideic.lib.30. ἀδύνατος conditio pro non scripta habetur. ille in l.20.D.de cond.Instit. ἀδύνατος conditio, inquit, pro non scripta accipienda est.

IMPOSSIBILIS conditio, inquit Imp.§.14.de inut.stip. est cui natura impedimento est, quominus existat. Itaque Paul.lib.3.Senten.tit.4.§.fi. impossibilis. Instit.de inutil.stip. Interdum Græco verbo ἀδύνατος dicitur, vt l.20.D.de cond.instit. cui contraria Possibilis.l.16. D.de iniust.rup.pro Impossibilibus habentur, quæ factu difficilia sunt. Cicero in Partition.& probatur.l.4. §.puta.D.vt hæred.instit.

Impossibile præceptum, cui natura parere non sinit.l.fi. D.quæ sent.sine appel.

IMPOSSIBILITAS duplex, est altera naturæ, altera vero legis.l.fi.stipuler, vt id fiat.D.de verb.obli.

IMPOSTORAS, in Antiquo Lexico πλάνος: itaque pro deceptoribus.l.ob quæ.D.de ædil.edict.

IMPOSTVRA fallacia est, ab eo dicta, quòd adulterinas merces pro veris supponat. Vlp.l.3.§.item si quis.D.de crim.stell.Si quis imposturam fecerit, aut collusionem in necem alterius, stellionatus potest appellari.

IMPOTENS, plerunque in malam partē sumitur, vt non sit idem quod debilis, & imbecillis, sed nō potens sui, nec suæ potestatis, impos sui apud priscos dictus. Sic Impotens postulatum, pro improbo, & violento. Et Impotentissimus apud Cicer.Philip.4. Aduolabat ad vrbem à Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos Antonius.

Impotens, in §.per occasionem, nouel.constit.22.pro eo, qui ad res Venereas aptus non est.

IMPRÆSENTIARVM, Aduerbium, ὡς καιρῷ, de tempore quod fuit, quod est, quod erit dicitur. Rarius tamen de præsenti. Vlp.l.j.de tabul.exhib. Siquis fortè confiteatur penes se esse testamentum, iubendus est exhibere: & tempus ei dandum est vt exhibeat, si non potest impræsentiarum exhibere.

IMPRESSIONEM facere, id est, impetum, & incursionem.l.si per impressionem.C.de iis quæ vi, vel metu.

IMPROBVS, qui bonam fidem non agnoscit, vt is qui bis idem petit.l.57.D.de te iud.

Improbalis.l.10.D.de iudic. & Improbus litigator.§.hæc autem.Instit.de pœn.temere litig.

Improbus est & qui de viui hæreditate solicitus est.l.4.§. interdum.D.de vulg. At Improbus non est, qui ignorat, quantum soluere debeat.l.100.D.de diuers.reg.iur.

IMPROBE, contra bonam fidem.l.12.de transact. D.& alibi sæpè. Improbe, malamente.l.6.§.sed si quis.D. de neg.gest.

IMPROLAS, veteribus glossis [illegible] Id est, vt ait Theoph. [illegible]

Imprudens etiam emit, qui bona fide emit.l.24. D. de act. Imprudens, ignorans.l.pen.D.ad Velleian.Imprudentibus, id est, nihil opinantibus & præter spem. l.52.§.damna.D.pro socio.

IMPRVDENTIA, id est, ignorātia, & impertinentia.l. 31.D.de euict.

IMPRVDENTER, minus consideratè.l.21.in fin.D.de neg.gest.

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII. fœmina verò minor XII.l.vlt.C. quand.tut. esse desin.§.j. Quib. mod.tut.fi. Macrob.lib.Satur.j.c.VI. Post annos bis septem, ipsa ætas necessitate pubescit: tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertul.lib. De virgin. veland. Tempus etiam Ethnici obseruant, vt ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant: nam fœminas quidem à XII annis: masculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes. Masculus impubes S. C. Sillaniano torqueri non debet, sed terreri tantùm. Veruntamen impuberes ab anno septimo, vsque ad annum vndecimum, proximi censentur infantiæ, similes planè furioso, & infanti, quantum ad delinquēdi affectum attinet. Quia huius ætatis pueri, bonum & malum non adhuc possunt discernere, adeòque intellectu carent. §. pupil. Inst.de inutil.stip. Ab anno vndecimo vsque ad annū 14. impuberes censentur proximi pubertati, & doli capaces: ideòque & furtum & iniuriam admittere possunt.l.pupillum.in princ.D.de reg.iur.l.impuberem.D. de furt.cum simil. Et hæc ita se habent in masculis. Nam fœminæ minores duodecim annis censentur impuberes, vt iam diximus, nec matrimonium rectè contrahere possunt, Instit.de nuptiis, in princ. nec testamentum rectè facere.§.præterea. Institutio. quibus non est permiss.fac.testam. attamen impuberis est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenclator, vel calculator sit, vel histrio, vel alterius voluptatis artifex.l.vt iusiurandi.§.dabitur.D.de oper.libert.

IMPVTANDI verbum duobus modis accipitur in tit. ad leg.Falc. Imputari enim primum est, in quadrantis computationem venire: & ita in Falcidiam imputari id dicimus quod hæredi ad quartam explendam computatur.l.19.& l.91.& aliis leg.D.ad leg.Falc. Imputatur interdum in Falcidiam, quod Falcidiam patitur.l.j.§.item si ita legatum.D.eod. Imputare, pro supputare, numerare & subducere rationem. Vlpianus in l.j.§.de seruis quoque. D. de tut.& rat. distrahendi.& vtil.cur.caus.act. Præterea, si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo imputare eum posse: sed est verius, non, nisi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli. Hoc est, quòd vulgò dicitur, deducere in suis rationibus. Sicque vsurpauit Seneca epist.8. Hoc non imputo in solutum de tuo tibi. Alias Imputare, attribuere est, tribuere & assignare. Vlp.l.j.§. item quæritur. de separat. Sibi imputent cur minus idoneum fideiussorem acceperint.

IN

IN dictione vti solent Iurisconsulti, cum nihil in speciem determinant, vt, iurare in litem, agere in factum: vertere in rem. Sicut ex diuerso, cum determinatam significare volunt formam, vti solent dictione EX, vt: Ex eo facto actionem nasci.l.j. D.de actio.& obligat. In lite aliquid probare, vel iuramento adserere. Hæc omnia euidenter adparent, si bene perpendas, ex l.videamus.in fin.& l.seq. item ex l.tutorem.D. de in lit. iurand.

IN annos singulos quid sit, explanat Iustinianus. l.ambiguitatem.C.de vsufr. Iurisconf. l.Iulianus. §. eum quoque.D.ex quibus caus.maio. Differt autem, in decem annos liber esse iubeatur, & intra annos decem: hoc enim significatur, vt liber esse statim iubeatur: superiore verò, nouissimus decennij dies spectatur.

IN ANTEA, pro deinceps, posthac, in posterum: quasi futurum tempus non à tergo sequatur, sed ante nos eedat, lib.Feud.2.tit.5. Iuro quòd à modo in antea ero fidelis ei. Et tit.7. Honorem quem nunc habes, vel in antea habebis: id est deinceps.

IN acceptum ferre opus publicum faciendum.l.7. D. ad

legem Iul.repetun.est perscribere in codice operum locatorum opus illud esse ex lege, id est, pactione redemptionis locationisque perfectum.Id quod lex Iulia fieri prius vetabat,quàm opus perfectũ ac probatum esset.

In assem vendere,idem quod in solidum vendere. Modest.l.9.D.quib.mod.pig. Titius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem fundum postea.C. Seio pignori dedit.atque ita idem Titius Sempronio & Seio fundum eundem in assem vendidit, quibus pignori antè dederat in solidum singulis. Sic rem soli ex asse possidere,cui opponitur Pro parte, apud Macrum in l. pen.D.qui satisd.cog.Et in assem creditoribus satisfacere,cui opponitur In aliquid.l.j.D.de separat.

In bello admissum dicimus,quod propter belli caussam admittitur.l.j.§.ex incendio.D.de incen.rui.naufra.

In bonis esse dicebantur ea propriè, quæ Quiritium iure aliquo quæsita non erant.Itaque inter se illa duo opponebantur,vti docet Iustin.in l.vni. C.de nudo iur. Quir.toll.& Vlpianus.c.Inst.j.his verbis:In bonis tantùm alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R.seruum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei,neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit.nam quandiu horum quid fiat,is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure Quiritium autem venditoris est.

In bonis est,quod superest deducto ære alieno. l.j.D.de ceff.bon.

In bonis meis esse dicuntur.etiam iam raptæ res,text.in l. 2.§.2.l. in hac actione. vers.si fugitiuus. D.vi bonor. rapt.& ex hac l. colligitur discrimen inter Ex bonis, &,In bonis.de quo vide Ex bonis.

In capillo puella dicitur, quæ nupta non est:quia comatæ sine vllo capitis tegmine incedebant: nuptæ capite velato erant.lib. Feud.2.tit.24.§.3. Rursus si dominæ vel filiæ,aut sorori in domo adhuc manẽti, quæ in capillo dicitur,sese immiscuerit, &c. In Lombard. lib.1.c.29.Qui filiam in casa habuerit in capillo, & filium non reliquerit,&c.Et Neap.constit.lib.3.tit.27.Et sorores in capillo succedunt. Coniugatæ autem & dotatæ à fratrum successionibus excluduntur.Obiter etiam notandum,apud antiquos fuisse hanc consuetudinem,vt nouæ nuptæ crines soluerent: quod in secundis nuptiis non fiebat.Optatus Afer contra Donatistas scribens:Inuenistis(ait)huiusmodi virgines,quæ iam spiritualiter nupserant:quasi secundò coegistis ad nuptias: vt crines iterum soluerent imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur,quæ carnaliter nubunt:ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa temporalis festiuitas.Hæc ille.Fuit hoc quoque luctus & mœroris argumentum, vt multis ex locis constat.Ouid. Trist.j.

Illa etiam ante lares sparsis prostrata capillis
Contigit extructos ore tremente focos.

Liuius lib.j.Soluit crines,& flebiliter nomine spõsum mortuum appellat.Notatu etiam dignum est,moris fuisse Francorum regibus,vt filios exephebos Principi alicui vicino tondendos mitterent, qui eorum postea quasi patronus esset.Seruos enim Romano more cum libertatem acciperent,tonderi solitos,nemini nõ notum.Paul. Diaconus de gestis Langob.libr.6.c.37. Circa hæc tempora,Carolus Francorum Princeps,filium suum ad Luitprandum misit,vt eius (iuxta morẽ) capillum susciperet:qui eius cæsariem incidens, ei pater effectus est:multisque regiis muneribus donatum genitori remisit.

In Capitolium ascendere,formula est conditionis apud Iurisconsultos peruulgata,quæ vel ex triumphantium more traducta est: quasi quis dicat, Si triumphans in Capitolium ascenderit.Vel etiam ex quotidiana Capitolij ascensione.

In Capita, aut In stirpes diuisionem fieri plerunque in iure legimus.vt in l.2.& l.3.C.de suis & legit.l. Papinianũ.8.D.de inoffi.test.& §.6.Inst.de hær.quæ ab intest. In capita autẽ diuidi dicitur hæreditas, quæ tot in partes quot succedentium capita sunt(id est, personæ) diuiditur:vt singulis personis singulæ partes attribuantur.In stirpes verò,cùm tot in partes diuiditur, quot suorum naturalium, ex quibus succedanei extant, capita fuere.Id est in cognationis latera & partes.

In caput alterius torqueri, est in alterius discrimen, vel alterius periculo torqueri.Vlp. in l.j. D. de quæstionibus.Neque serui in dominorum, neque liberti in patronorum caput torqueri debent, quod idem scribit in l.2.l.3.& l.10.§.potest.Cicero autem planè In dominum dixit & in Miloniana, & Cœliana, & in Partit. De nostrorum,inquit,maiorum institutis: qui cùm de seruis in dominos quæri noluissent,&c.

In continenti,locutio ast Iurisconsultis familiaris, idem significans,quod sine vlla temporis intermissione, è vestigio, extemplò,cõtinuò.Vlp.l.13.§.2.Quod ait lex, In continenti filiam occidat,sic erit accipiendum,&c. Scæuola l.135.§.2.D. de verb.oblig. Deinde in continenti inter vtrumque conuenit, vt intra Calend. &c. Aliquando tamen in continenti, cum aliquo moderato spatio interpretamur.l.j.§.in rem si ita legatum. D. ad leg.Aquil.At in leg.Iulia de adulteriis, In cõtinenti filiam dicitur occidisse pater, dum eam ἐν τῷ ἔργῳ deprehensam,vna cum adultero,vno ictu atque impetu occidit:& si profugerit filia, dum adulterum occidit, interpositis tum horis apprehensam, in continẽti occidisse etiam dicetur.l.23.§.fin.D. eod. Incontinenti quod ad pacta quæ insunt, exponunt Iureconsulti & Impp.In ingressu contractus,vel ante cõtractum, aut statim post.l.7.§.quin imo.D.de pact.l.3.C.de ædil.act. l.21.C.de vsur.l.27.C.de pact.Cui opponitur Postea,& ex interuallo.l.72.D.de contrahen.empt.

In diem, pro ex die.l.9.D.de hæred.inst.sic.l.testamẽto manumissus.§.vlt.D.de man.test.Alias pro Ad diem.

In dibus illud facito,ita conditione data,si nihil præterea sit adiectum,in biduo conditionẽ impleri oportet.l.217.D.de verb.sign.

In duplum ire,Cicero in ea pro Flacco dixit,vt opinatur Hotom.pro sponsionem facere alterius tanti, quanti lis esset.Frater meus,inquit,decreuit, vt, si iudicatum negaret,in duplum iret.

In ea caussa est,hoc est, si cum eo habet.l.3. D.de iniur. In ea caussa est,id est, in ea ratione iuris versatur. l. j.§.si quis ita.D.de verb.obl.In ea caussa est, hoc est, in ea conditione negotiorum versatur.l. de ætate.§. qui tacuit.D.de interrogat.

In facili,& In difficili esse,pro facile vel difficile cognitu atque explicatu.Tryphon. l. in confirmando.8.D.de cõf.tut.Quod in facili est si pater proximo mortis tẽpore non iure tutores scripserit. Scæuola.l.Gallus.29. §.vlt.D.de lib.& posth.Ille casus in difficili est, si filiũ habeas & nepotem,&c.

In familiam nubere dicebatur mulier, vt scribit Hot.cùm id matrimonij genus contrahebat,quo materfamilias fiebat:hoc est, quo in viri manum conueniebat.l.cui fuerit.15.D.de cond.& demonst.& l.si dies.21.D.quando dies legat.l.qui filiũ.4.D.vbi pupil.educ. deb.l.vxorem.41.§.testamento.D.de legat.tert.Cicero in ea pro Cœlio: Cui cùm ex amplissimo genere in familiam clarissimam nupsisses,cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit?

In familia retentus, qui in potestate mansit.l. ventre. D. de acquir.vel omit.hæred.

In factum agere ferè dicimus eum, qui in totâ facti seriē experitur, nulla specialiter introducta ex facto persequendi formula. Hinc Actiones In factū dicuntur generales persequēdi formulæ, quasi conceptæ in totam seriē facti, quod specialem nō habet nuncupationem.

In facto positam esse quæstionem iuris, id est, ius definiendum esse secundum circunstantias facti, l. ex plagis. §. in cliuo. D. ad legem Aquiliam.

In fide alicuius esse idem est, quod feudum tenere ab aliquo. Fides enim auxilium, & tuitionem significat, Budæo in l. Herennius. de euict.

In folle offerri pecunia dicitur, quæ fine numeratione & vlla ratiocinatione tanquam in marsupio inclusá offertur. Callistratus l. 82. D. de condit. & demonstr. Qui si reliqua reddiderit, liber esse iussus est, non vtique si in folle reliqua obtulerit, liber erit. non enim testator hoc sensit: sed illud, vt rationes reddat, quomodo seruus reddere solet. Erasmus in Adag. cent. 9. Chil. 4. In follu, exponit, implorantè, inexplicatè, & confusè: sicut qui syngraphas, & pecunias sacculo inclusas offert.

In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit, l. 28. D. de leg. senat.

In gradu esse, vox est ad dignitatem pertinens, l. sacro sancta. C. de Episc. & cler.

In hypothecis vendicare, est per hypothecariā actionem petere, l. fideiussor. §. Lucius Titius. D. de rebus dub.

In Iulij, pro In ædib. Iulij: figura è Græci sermonis consuetudine deriuata. Vlp. l. 8. in fin. D. si seruit. vind. cum Quintilla cuniculum per gentem in Vrsi Iulij instruxisset, id est, in hortos Iulij: vt aliis in libris legitur.

In libertate fuisse, sic est accipiendum, vt non se liberum doceat is, qui liberale iudiciū patitur, sed in possessione libertatis sine dolo malo fuisse, l. quod autem. D. de liberali caussa. Porrò in Libertate esse, & liberum esse diuersa sunt, item vt, In seruitute, & seruum esse. In libertate enim sunt, aut seruitute qui se liberos seruósve esse putāt, seq; pro liberis seruísve gerūt, cū tamen aliter se res habeat, l. 7. 10. 11. 12. D. de li. cau. quod explicat Quintil. Declā. 340. & 342. Sicut diuersa sunt in possessione esse, & possidere. In possessione enim sunt vsufructuarius, colonus: & tamen non possident.

In litem iurare, ad litigatores refertur, & respondet æstimationi litis. Nam iurat actor in litem, quando per iuramentum declarat & adserit, quanta pecunia non tantùm sumptus litis, sed etiam totam caussam æstimet, cum omnibus damnis, l. videamus. §. iurare autem. & l. sequen. D. de in lit. iurand.

In locum successisse accipimus, siue per vniuersitatem, siue in rem sit successum, l. 3. D. quod bonorum.

In metallum, & in ministeriū metallorum damnati, serui efficiuntur, scilicet pœnæ, l. in metallum. D. de pœnis.

In obligatione esse aliquid dicitur, cùm vinculo obligationis innectitur. In solutione esse dicitur, quod potest pro re obligata solui, licet iudicialiter non possit peti.

In potestate habere, & Alienare, tanquàm aduersa opponuntur. Liuius lib. VIII. Minutia Vestalis eùm decreto Pontificū iussa esset sacris abstinere, familiámq; in potestate habere: facto indicio viua defossa est.

In potestate, manu, mancipióve. Vlpi. c. Instit. XXVI. Ei qui in potestate, manu, mancipióve est scripti hæredis, sub conditione legari potest. Item: Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est hæres scriptus, legari nō potest. Potestatem de filiosa. manum de matresa. quæ in manum conuenit. mancipium de seruo intelligit.

In potestate consistere existimatur, quod in actu non est, sed esse potest, l. aduersus sententiam. D. de arb.

In procinctu, vide PROCINCTVM.

In publicum deduci intelliguntur, & qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministeriis, l. §. D. de fugitiuis.

In re disceptare, pro iustè iudicare, c. fraus. §. iudex. extra. de verb. signific.

In re præsenti, in ipso opere, hoc est, in re ipsa, l. de pupillo. D. de nou. ope. nunc. Alias pro In præsentia vsurpatur ab Vlp. l. 3. D. de solut. Sed constituere in re præsenti, hoc est statim atque solutum est.

In rem & in personam, locutiones sunt Iurisconsultis familiares, quarum illa tum vtuntur, cum indefinitè ac sine personæ vllius notatione aliquid factū esse significant: hac verò, cum certa persona definita: veluti in l. 5. §. 2. D. de constitut. pec. Quod exigimus, vt sit debitum quod constituitur, in rem exactum est: non vtique vt is cui constituitur, creditor sit. Item cum Vlpianus ait, actionem metus caussa in rem esse scriptam, nec personam vim facientis coërcere, sed aduersus omnes restitui, l. 9. in fi. D. quod met. caus. & alibi: hoc est in l. 7. §. 3. D. de pact. Pactorum quædam in rem esse, quædam in personam: illa, quoties quis generaliter paciscitur ne petat hæc, quoties ne à persona petat. Itē in l. 10. D. de operis nou. nunc. Operis noui nunciationem in rem fieri, non in personam. Cicero lib. de Inuentione 2. Sin autem non in hominem certum, sed in rem aliquam caussa dimouebitur, vt in eadem re, &c. Item apud Vlp. in l. 4. §. 29. D. de dol. excep. l. 3. §. vlt. D. de interdic. Seneca in Ludo: Ne videar in personam, non in rem dicere sententiam.

In rem versum, vide VERSVM in rem.

In solutum dare, pro soluere, apud Paulum in l. 60. D. de solut.

In sortito esse, id est, in incerto, & ambiguo, vt inueniri non possit. Iure nostro rarum est, vt iudicium per sortes admittatur, nisi cùm res adeò perplexa, incertáque est, vt aliom exitum non habeat, l. si duobus. C. communia de legat. vide Alciat. lib. 5. Parerg. c. 22.

In vtero qui est, non est pupillus, l. non est. D. de verb. sig. tametsi animal esse videatur, l. 3. §. proximus. D. vnde cognati. l. negat. de mort. inf. Attamē qui in vtero est, perinde acsi in rebus humanis esset, custoditur, quoties de commodis ipsius partus quæritur, l. qui in vtero. D. de statu hominum.

In stirpes, vide In capita.

In tvtelam suam venire mas dicitur, qui ephebus, id est pubes esse incipit, anno scilicet ætatis decimoquarto: fœmina verò viri potens appellatur. hoc enim in fœmina, illud in mare ponitur ab Vlpiano in l. 5. §. 2. D. quib. ex cau. in poss. Ait prætor, Si is pupillus in suā tutelam venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendetur, & c. Idem l. 50. D. de leg. & fid. li. 32. Cc. filiosam. ita legatur, Cvm is in tutelam suam peruenerit, pubertatis tempus significatur. Cic. li. de Orat. 1. Negarétque nisi posthumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse. Idem in Bruto: Cum is hoc probare vellet M. Curium, cum ita hæres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset pupillo non nato hæredem esse non posse.

Inædificata, l. cum fundus. D. de instr. vel instr. leg. vide Ruta Cæsa.

Inane vacuum propriè significat, μάταιος sine vi, sine effectu, l. 19. D. de cont. tab. Inanis actio, quá inopia debitoris excludit, l. 6. D. de dolo. vel quæ exceptione eluditur, l. 24. D. de libe. caus. l. 22. D. mand. Inanis reus, qui soluendo non est, Paul. lib. 2. Sent. tit. 15. Inanis stipulatio, inefficax, l. pen. D. de cond. ob turp. caus. Inanis stipulatio, nullius momenti, l. 39. D. de donat. inter vir. & vxor. Eodem sensu Inanis obligatio, l. 8. §. Marcellus. D. ad S. C. Vell.

Inanes tabulæ quarum iam pecunia in illis perscripta dissoluta est. Vlp. l. 27. D. de furt. Quòd si iam erant

inanes quia solutum proponebatur: numquid ipsarum tantùm tabularum pretij videatur esse æstimatio facienda? Sic in l.vlti.D.ad exhib.

Inane nomẽ hæredis,nudũ & sine re,l.3.C.de in offi.dona.

Inauditus, ἄκριτος, non auditus, qui caussam nõ dixit, cuius audita non est defensio. Vlp.l 2.D.ad l.Corn. de sicar. Inauditum filium pater occidere non potest. Sueton.in Galba: Quosdam claros ex vtroque ordine viros suspicione criminis inauditos condemnauit.

Inaugurati caussam, in l.diui.ad finem. D.de lib.causs. qui accipiendum fit nullus interpretum (quod sciam) explicauit. Accursius id intactum reliquit. qui hoc non intellexerunt, lectionem immutarunt, & agi caussam, reposuerunt. Ia.Cuiacius lib.Obseruat.6.c.27. inaudiri censet legendum. Florentina lectio, quæ temere immutanda non est, mihi non inepta videtur: vt sit sensus, Differendam esse caussam, & sententiam ob absentiam eius, qui de libertate sua litigabat: & vox, Enim, aduersatiuæ nota erit, vt & alibi passim.

Inaures, l.25.§.4.& Paulus l.32.§.vlti. D.de arg.leg. ab aurium foraminibus sic nuncupatæ ex quibus lapilli pretiosi pendebant. Isidor.lib.19. Etym.cap.30. de quibus vide Tertullianum lib.de habit. mul.& in lib.de pallio.& Plinium lib.9. Antiquum Lexicon, Inaures, ἐνώτια, & hæc Pollux in mundo muliebri recenset.

Incapax ab indigno ita à quibusdam distinguitur, vt Incapax is sit, cui capiendi ius non sit, ideóque ei relicta ab initio inutilia sint, & apud hæredem remaneant sine onere, veluti spurius. Indignus autem, cui quæ relinquuntur, ipso iure valent, sed ad fiscum plerunque transferuntur, vel ad hæredem, vel ad aliam personã cum onere, tot.tit.D.de his qui vt indign. Vide Bartol. ad l.fin.D.eod.

Incantationes an sint prohibitæ & punibiles, Bart.in l.j.C.de mal.& mathe.

Incausto, hoc est, atramento, falsum deprehenditur, Auth.de fid.instru.§.j.

Incendiarius, l.10. D.ad leg.Cornel. de sica.Gallis, Boute feu, qui ignem immittit incendij caussa.

Incerta in iure appellantur, in quibus non apparet quid quale, quantum, l.vbi autẽ.75. D.de verb.obli. Itẽ, Incerta dicuntur, quæ non in specie, sed in genere proferuntur: veluti, Fundus, Homo, Triticum, l.hæredes.25. §.si incerto.D.famil.ercisc.l.cùm incertus.13. D.de leg.5. l.in ratione.30.§.incertæ.D.ad leg.Falcidiam.

Incerta actio, siue (quod vsitatius est) Incerti actio dicitur, per quam nulla certa summa petitur. veluti ex stipulatione incerta: Quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet, l.4.D.de vsur.l.3. C.de inutil.stip.l.diem proferre.27.in fi.D.de arb. Ex omnibus bonæ fidei actionibus, Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Sic l.j.D.de vsufr.leg.l.3. D.de condict.sin.caus.l.2. §.aliud.D.de donat.l.vlt. D.si quia in ius voc.

Incerti actio dicitur, quæ & Præscriptis verbis actio, l.6. & l.16.D.de præscr.ver.l.6.C.de re perm.l.7.D.pact.

Incertus contractus, qui certũ ac propriũ nomen non habet, l.9.D.si cert.pet.l.j.§.debitum.D.de consti.pecun.

Incerta persona videtur, quam incerta opinione animo suo testator subiicit. veluti si quis ita dicit, Quicunque filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato, ait Imp. §.27.De legat.

Incerta pars, quæ quota sit, non apparet, veluti quicquid mei iuris in eo fundo est, l.3.§.incertum. D.de acquir.poss. Incertus possessor, quem ignoramus, l. 39.§.fi.D.de verb. signif.

Incertum confitetur, qui se illud, aut illud debere confitetur, l.6.§.j.D.de confessis.

Incertum absolutè à Iurisconf. vsurpatur pro ipsa incertitudine. Sic Incertum conditionis, l.tt.de secun.tab. l.j.C.de pact. Incertum cautionis, l.16.D.ad S.C.Treb. pro incerto euentu, vt l.6.D.quod fals.tut.auct. Incertum rei, l.11.D.de hæred.vend. Incertum successionis l.14.D.de transact. Incertum litis, l.20.C.man. Incertum ætatis, l.49.D.de fideiuss. Incertum antiquitatis, l.j.C.The.de respons.pruden. Incertum contentionis, l.j. C.The.de equis curulibus. Incertum maris, & belli apud C.Tacitum libro 3.& 4.

Incertitudo legislatoribus nũquam placet, sed reprobatur. Primùm, in contractibus, l.inter stipulantẽ, §.si Stichum.D.de verb.obli.l.cùm duo. D.de in diem addict. Deinde in vltimis voluntatibus, l.duo sunt Titij.D.de testamenta.tutela.l.quæsitum. §.si quis ex. D.de fund.instr.l.si quis de pluribus. & l.si fuerit. D.de rebus dub. Denique in iudiciis nullo modo admittenda est, l.3. C.de senten. quæ sine cert.quanti. profe.l. quid tamen. §.Pomponius ait. D.de recept. l.idem Pomponius scribit.D.de rei vend.

Incestum committit, qui eam, quam leges, moresque vetant, vxorem accipit: putà priuignam, nurum, nouercam, l.si adulterium.38.in princip.D.de adult.nec enim inter parentes & liberos tantum sunt incestæ nuptiæ. Incesti iudicium in virgines sacratas, vel sanguine propinquas constitutum ait Isidorus lib.5. Etymol.c.26.ad fin.subiiciens, Qui enim cum talibus miscentur, incesti, id est, incasti habentur. & vide l.sororis.39.D.de ritu nup.l.fi.D.de condict.sine caus.

Incestum iure gentium cõmittit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium vxorem duxerit: iure ciuili, qui ex latere eam duxerit, quam vetatur: vel affinem, quam impeditur, l.vlt.D.de rit.nup.& d.l.si adulterium, 38.l.vlt.D.de condic.sin.caus. Vide Nouell.12. & Iac.Cuiac.expositionem.

Incientas, apud Varr.lib.2.de re Rust.cap.2.de ouibus loquens, pro ouibus, partui propinquis, vt exponit Festus.

Incile, & Incilia, inquit Festus sunt fossæ, quæ fiunt in viis ad deducendam aquam: siue deriuationes de riuo communi factæ. Sic Vlp. Incile, est locus depressus ad latus fluminis: ex eo dictus, quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi possit.l.j.D.de riuis. Incile ducere, l.j.§.2.ne quid in flum.pub. Et incilia prima fossarum.l.j.§.caput. D. de aqua quot.& æsti.

Inciuile, iniquum, inusitatum, inconueniens, contra ius, mores, & instituta ciuitatis, l.fin.§.penult. D.quod met.caus. & alib.sæpe in libris Digestorũ & Codicis.

Inciuiles pœnæ, l.9.§.sunt autem.D.de pœnis.

Incola est, qui in aliquam regionẽ domiciliũ suũ contulit, quẽ Græci πάροικον appellãt. Nec tantùm hi, qui in oppido morãtur, incolæ sunt: sed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrũ habẽt, vt intra eum se quasi in aliquã sedẽ recipiãt, l.pupillus.§.incola, D.de verb.sig. Incolã autem nõ domus, aut possessio facit, sed domiciliũ, l.7.& pass.de incol.lib.10.Cod. Cic.in Offi. Peregrini autẽ, inquit, & incolæ officiũ est, nihil præter suũ negociũ agere, nihil de alieno inquirere, minimẽq; in aliena Resp.curiosum esse. & vide l.25. D.ad municip.

Incolatus vrbs, cuius quis non ciuis, sed incola est, l.34.de muner.& hon.D. Incola iam muneribus publicis destinatus, nisi perfecto munere, incolatui renunciare non potest.

Incolatus ius facit, vt muneribus ciuitatis obligemur, l.5. D.de incolis.

Incolorate, id est sine caussa, sine iusta occasione, aut prætextu, sine colore, l.minor.18.De minorib. Glabrionem Acilium diuus Seuerus, & Imperator Antoninus nõ aud.erunt, incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem.

Inconditus, a, um, absurdus, absonus, Pap.l.Stichũ.§. aditio.D.de sol. Etenim inconditũ est, subuenire sexui mulieris

mulieris, quæ suo nomine non periclitetur.

INCONSVLTVS, & eum à quo consilium non est petitum, & eum, qui cùm quæreret consilium, non accepit tamen, sed quasi pro indigno habitus est, significat. Hinc Inconsultus fecit. Oppo. Optimo consilio vsus est, l. pen. §. fi. D. de rit. nupt. Sic Vlpian. l. verum. §. sciendum. de minorib. Inconsulta facilitas damni restitutionem indulget, non euentum damni.

Inconsultus calor, temerarius & præceps, D. ad Turpil. l. j. in fin.

INCONSVLTO hæredis nomen deletum, l. j. D. si tab. test. ext. l. j. de his quæ intest. del. l. si vnus. §. j. C. de test. Alber. exponit, Inconsultò, id est, non studio.

INCONCVSSA, inuiolata. Inconcussè, quiete, & sine interpellatione, c. illud. & ca. auditis. de præscript. & pacificè, ca. cum venissent. extra de in integ. restit.

INCORPORALES res sunt quæ tangi demonstrariue non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: quarum rerum nullum subest quasi corpus: est quædam tamen conformatio insignita & impressa in intelligentia, quam notionem voco, inquit Cicero in Top. Et in eandem sententiam Caius l. j. D. de rer. diuis. Eiusmodi sunt, Hæreditas, vsusfructus, vsus, obligationes, &c.

INCORPORATIO, in Rub. C. de bon. vac. & incorporat. vsurpatur, pro cõfiscatione, siue in fiscum relatione: cùm damnati alicuius bona in fiscum rediguntur: quod quemadmodum fiat, declarat l. si quis. 7. C. de bon. dam.

INCRVSTARE, crustam, illinimentum, & quasi pauimentum quoddam inducere, siue ex lapide, siue ex calce, siue ex argilla id fiat. Hinc Incrustatio, tectorium, & pauimentum illud. Proculus l. 13. §. j. D. de seruit. vrb. præd. Parietem communem incrustare licet, sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete communi. Et paulo pòst: Quod obseruari & in incrustatione oportet. Item apud Vlpian. l. 79. de verb. sign. Varro de re rust. lib. 3. cap. 14. de cocleis loquens: Has quoque saginare solent ita, vt ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre.

INCVBARE possessionis est tam naturalis, quam ciuilis, vt & habere: sed in malam partem Incubare sumitur, pro mala fide possidere. Hinc,

INCVBATIO, l. vlt. C. ne rei dom. vel templ. pro possessione malæ fidei. Et,

INCVBATOR imperij, Seruio, pro tyranno, qui alias Subsessor dicitur. Hinc illud Acroteleution Virgil. *deuicta Asia subsedit adulter.*

INCVLPATVS, pro culpatus, accusatus, lib. Feud. 1. tit. 19. §. j. Si vnus inculpatus fuerit vna de his nominatis culpis. Sic leg. Salic. tit. 43. Si cuius seruus in futurum fuerit inculpatus, &c. Item leg. Burg. tit. 8. de ingenuis inculpatis.

INCVMBERE, pro incubare, id est, obtinere, possidere, conseruare, solidè (vt ij qui rei alicui incubant) tenere. Hinc creditor dicitur Incumbere suo pignori, qui acriter illud conseruat: vt apud Vlpia. l. 55. D. de furt. Hinc Incumbere possessioni apud Impp. l. 8. C. quom. & quand. iud.

INCVNABVLA, seu cunabula, initia, primordia disciplinæ tradendæ: quo verbo vsus est Tertullianus lib. de patientia, bis verbis, Per hæc impatientiæ tunc infantis quodam modo incunabula. Cunabula legitur in proœmio Instit. §. cúmq; hoc. quod exponit Theoph. τὰ πρῶτα τῶν νόμων στοιχεῖα. Hoc verb. vsus etiã est Cicer. lib. 3. de Diuin. Qui cum esset incunabilis, inquit de Roscio loquens, educaretúrque in Selonio, &c.

INDAGARE Ant. Lex, est ἰχνεύειν. Hinc metaphoricõs Indagare crimen, est patefacere: cuiusmodi est illud Cic. pro Milone, Cum illa indicia communis exitij indagaui & patefeci, protuli, extinxi, &c. Hinc fortassis.

INDAGABILIS ex ambitu, apud Varronem li. 4. Ling. Lat. ἰχνευτός, ἀνεύρετος, ἴχνος. Qui aliter faxit, indagabilis ex ambitu caussam dicit. huiusmodi illud est in legib. scribendis familiare: Qui aliter faxit capitale esto. Item illud in Numæ regis legib. Siqui aliuta faxit, ipsus Ioui sacer est. Nisi mendum sit in verbo Indagabili, quod est apud Varronem.

INDAGO, venatio quæ fit plagis circum saltum extensis. Vlp. l. 12. §. 11. de actio. emp. Veluti cum futurum iactum retis à piscatore emimus: aut indaginem plagis positis à venatore, vel pantheram ab aucupe.

INDEBITVM trifariam accipimus. 1. Quod neque naturali, neq; ciuili iure debetur, hoc est, quod planè nõ est debitum: aut fuit quandoque vtroq; iure debitum, sed nunc solutione, vel acceptilatione sublata est omnis obligatio: vt tractatur in titul. Instit. quibus mod. toll. obligat. Ad hoc genus indebiti pertinet id, quod pendet sub conditione, quæ an impleatur, incertum est: vt, si nauis ex Asia venerit. Secus est, si talis fuerit conditio, quæ omni modo exitura sit, vt in l. sub cõditione, & l. sequenti. D. de condi. indeb. Ratio est, quia priore casu, propter incertitudinem, ante conditionis euentum nullo modo debetur, l. grege. §. vlt. D. de pignoribus. l. si quis reum. §. huic. D. de libera. lega. Accedit l. sufficit. D. de condi. indeb. In posteriore verò specie, certitudo euẽtus efficit obligationem puram censeri, l. si pupillus. §. qui sub conditione. D. de nouat. Sic & in diem debitor, si ante diem soluat, non potest repetere, quia certum est diem futurum quo debebitur, l. in diem. D. de condic. indeb. Huc item pertinet indebitum quod pupillus, furiosus, vel is cui bonis interdictum est, sine tutoris vel curatoris auctoritate soluerit, cùm non sit factus locupletior euidenter. Nam his personis indicio planè carentibus, regulariter quidem locus est repetitioni, cùm nec natura debeant, l. interdum. l. quod pupillus. D. eo. tit. l. pupillus. D. de oblig. & actio. l. more nostro. D. de acqui. hæred. §. nunc admonendi. Inst. quibus alie. lic. vel non. Verùm si locupletiores acti sint, & in pubertate soluant, non repetunt, quoniam tunc naturaliter obligantur, l. naturaliter. §. vlt. & l. seq. D. de condi. indeb. secundum istam distinctionem, vt non obstet, quod Vlpianus dicit, Pupillũ sine tutoris auctoritate promittentẽ, naturaliter obligari, l. j. in fi. D. de nouationibus. 11. Indebitũ est, quod ciuiliter quidem debetur, sed non naturaliter: veluti, cùm quis scribit se debere, scilicet spe futuræ numerationis, quæ secuta non est: aut si quis pacto vel iureiurando se liberet, iuxta tit. de litera. oblig. & l. vltim. in princip. D. de iureiur. l. Stichum. §. naturalis. D. de solutio. Et huc referendæ sunt omnes species exceptionũ, quæ ad elidendas summi iuris actiones perpetuò obstant ex naturali æquitate. Vlpia. in l. si non sortem. D. de condi. indeb. Indebitum autem, inquit, solutum accipitur, non solùm si omnino non debetur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. III. Indebitum accipitur, quod naturaliter quidẽ, sed iure ciuili non debetur: vt inter patrem, & filium, ac inter fratres sub eadem paterna potestate, in l. frater à fratre. D. de condict. indeb. Item inter dominum, & seruum, l. naturaliter. & l. si id quod. D. eodẽ titu. Eodem modo vetus debitor in iudicio absolutus, obligatur adhuc, l. Iulianus. D. eo. tit. Licet enim absolutus sit, inquit Paulus, natura tamen debitor permanet. Itẽ legatum minus solenne, aut solẽne quidem, sed quod per legem Falcidiam minuendum est, naturaliter debetur. Martianus D. de condict. indeb. Fideicommissum, inquit, in stipulatione deductum, tametsi non debitum fuisset, quia tamen à sciente fidei explẽdæ caussa promissum esset, debetur. Vel sic:

INDEBITVM aliud est natura, aliud iure gentium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, l.j.& l.3.D.de const. pecu.l.47.de condict.indeb.

INDEBITVM accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuã peti non poterat, l.26.§.3.D.de condi.ind.

INDEBITVM est, non tantùm quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluat, l.in summa, 65.D.de cond.indeb.

INDEMNITATEM alicui repromittere, & de Indẽnitate cauere dicunt Iuriscos. pro eo, quod est satis dato, vel simplici, & nuda promissione cauere alicui indẽnem cum futurum ex eo negotio, quo de agitur, l.16.§. idem quæri: D.ad S.C.Trebell. Inde Indemnitatis cautio, l.14.D.ad Trebell. Et indemnitatem præstare l.penul.D.de mag.conueni.

INDICARE, est precium rei vendendæ statuere, l.Iulianus, D.de actio.emp. Mercari verò & liceri est aliquid minus offerre, quàm indicatum sit, donec in precium consentiant emptor & venditor. Itaque indicare, venditoris est: Liceri & mercari, emptoris. Cicero lib.3. Officiorum: Scæuola cum postulasset vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur.

INDICATIO, verbosa illa ac scurrilis propemodum venalium rerum commendatio, qua vẽditores vti solent emptoribus alliciendis, apud Vlp.l.13.de act.emp. vbi de emptore loquitur: Hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem.

INDEX, est breuis quædam subnotatio ex latiori scriptura, nec idem quod exemplum. exemplum enim ex integrò describitur totum. Hinc l.2. D.de fide instr. Quicunque à fisco cõuenitur, non ex indice & exemplo alicuius scripturæ, sed ex Authentico conueniendus est. Cicer. Philip.1. de lege loquens, quam tulit Antonius de tertia Decuria indicum. Hic enim est legis index, vt ij tes in tertia Decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. Hinc per indicem exponere prouerbiali sermone vsurpatur, pro summatim, & κεφαλαιωδῶς. Asconius in 3. Verr. Antequã, inquit, caussa ageretur, quasi per indicem rem exponebant. & Iustinian. in l.j.§.nostram. C.de vet.int. enucl.& §.vltim. de publ.iudic. Vt vobis, inquit, possibile sit quasi per indicem ea tetigisse. quod ita Græcè Theophylus interpretatus est, διὰ συντόμου παραδόσεως. Dicitur etiam periculum, vt Græcis στίλη. ita enim Plutarch. in Apophtheg. ὑπογράφεσθαι τῇ στίλῃ τῶν δικαστῶν, de iudicibus loquens: quod Æmilius Probus in Epaminonda periculum vocat.

INDEX, ab indicio, olim dicebatur, qui crimen aliquod indicasset, detulisset, vt Pedianus ait: & ita sæpissimè à T.Liuio, Sallustio, Cicerone, Tranquillo, & aliis classicis accipitur. Indicasse enim, interprete Vlpiano, est, detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse, l.197.D.de verb.sign. quæ referenda est ad l.3. & si ex stipulatu. & §.vtrum id.D.ad S.C.Silla. Græci in eundem sensum ἐνδεικνύναι dicunt, vt patet ex l.3.D.de via publ. Hinc,

INDICES dicuntur, à quibus crimina nunciantur, & ad magistratus deferuntur, l.j.l.3.§.item qui. D.de sica. & l.3.§.nunciatores. D.ad Turpill. Atq; vt de indicum officio aliquid dicamus, Charondas ille Catanæus, cuius Aristoteles & Cicero pluribus locis mentionem fecerunt, statuit ne indicare homines etiam sanguine maximè coniunctos affines alicui culpæ, haberet in se dedecus ac turpitudinem vllam. Eius hæc sunt verba apud Stobæum: Καλὸν δ' ἔστω καὶ μηνύειν τῷ συνειδότι ἀδικοῦντι, ἵνα ἡ πολιτεία σώζηται, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς ἀντιφυλάσσοντας. ὁ δὲ μηνύων ἀσεβὴς ἔστω καὶ τῷ τὸν ἀναβλέποντα ἐξαγγέλλων, ὅστις γε εὐνοίας ἐστὶ πατρίδος. Sic Cicero in eos qui cum accusaretur, quod pessimum ciuem & intutilem reip. defenderent, ita se purgabant: Meus cognatus est. An potest, inquit Cicero, cognatio propior vlla esse quàm patriæ?

INDICIVM, ipse delationis actus: atque hoc sensu Pompon. l.2.§.initium. D.de orig.iur. ait, Vindicem Vitelliorum seruum coniurationem indicio suo detexisse. Sic indiciũ profiteri, l.j.D.ad leg.Corn.de sicar. Quíve cum magistratus esset, publicóve iudicio præesset, operam dedisset quo quis falsum indicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Et aliis locis quamplurimis. Indicia etiam sunt indicis præmia, Græcè μήνυτρα, cuius verbi fit mentio in l.falsus.§.4. D.de furt.& ab Vlp. in l.idem si ob stuprum.§.3.D.de condict.ob turp.caus. Si tibi, inquit, indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum, non poterit repeti quod datum est. Et paulo post: Sed si ipse fur indicium à me accepit, &c. Apuleius lib.7. Asin.aur. Indicinæ præmia vocat. Indicia pro argumentis, l.j.C.de testibus, l.19.C.de rei vind.

INDICERE forum dicitur Magistratus in prouinciis cùm & locum & tempus designat, quo caussæ in conuentu agantur. Virgil. Æneid.

Indicitque forum, & patribus dat iura uocatis.

vbi Seruius, Id est tempus & locum designat agendorum negociorum, qui Cõuentus vocatur. Indicit autẽ verbum iuris est, & per hoc potentem vult significare ciuitatem. vide suprà, Forum agere, item suprà Conuentus. Alias Indicere iubere est. Hinc,

Indicere operas, l.13.§.indicium. l.23.§.j.& l.24. D.de oper. lib. eod. sensu. Indicere munus, l.5. D.de iur.immu. Et Indictæ collationes, l.8. cui muneris. D.de va.mun.

INDICTIONES, nihil aliud sunt quam annonæ vel tributa, id est annonaria & tributaria functio, rebus, non personis indictæ, id est impositæ, l.3. C.de annon. & trib. qui titulus à tit. de indict. hoc tantùm differt, quòd ille est de iis quæ indicuntur, hic verò de indictionum ratione & forma. Plinius ad Traianum: Nec nouis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiũt. Indictiones extraordinariæ, l.10. C.de mun. patrim. sunt quæ ad tempus præter morem indicuntur: veluti angariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. Porro Indictiones cum essent anniuersariæ, inde cœperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita vt earum numerus non excederet XV. Sed idem semper reuoluerunt. Cœpit hic mos Theodosij magni temporibus, vt Cedre. scribit, vel Constant. potius, vt ex Fastis quibusdam Græcis Onuphrius vir doctus & diligens prodidit, in quibus sub Constantini II. & Licinij II. ita est: Ἰνδικτιώνων Κωνσταντινιανῶν ἐντεῦθεν ἀρχή. Eas verò incipere mense Septembri indicat l.vlt. C.de ann.& trib.& l.j.de mil.vest.& No.128.& species quam Græci ponunt ad l.13. D.de iurisd.omn.iud. de Gaio magno Drungario, cui Princeps Titium successorem dedit, vt ab initio mensis Septembris sexta indictione magistratũ inchoaret: Non posse Gaium Sempronium iubere indicare post mensem Augustũ quintæ indictionis? si tamen iussus iudicare mense Aprili quintæ indictionis cœperit, necdum veniente Septembri pronunciauerit, iudicium non solui. Hæc tria sunt paria, anno quinto, indictione quinta, fusione quinta, l.6.C.Th. de indul.deb. ex quo apparet ratio nominis. Onuphrij etymologia non mihi probatur, vt nec ea quam adfert Cedrenus in Theodosio, cuius verba hæc sunt, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἤρξατο ἀριθμεῖσθαι αἱ ἰνδικτιῶνες, ἐξ ἀπολύσεως Αἰγύπτου κατὰ πεντεκαιδέκατον ἔτος ἀπὸ δὲ ἀρχῆς αὐτοῦ. καλεῖται δὲ ἰνδικτιών, τουτέστιν ἐπινέμησις περὶ τὸ ἕκαστον ἔτος. Sciendum potius ab eo die quo victus est Maxentius, scilicet anno Christi CCCXIII. ante diem VIII. Calen. Octob. quod tunc demum religio Christiana, indiber

in libertatem vindicata sit, quasi ab ipsius primordiis libertatis, Niceni conuentus auctoritate institutum esse, vt sublatis Olympiadibus annorum ratio ab eo tempore iniretur.

INDIGNVS quis in iure dicatur, vide INCAPAX.

INDIPISCI, pro adipisci, vel gerere, l.vlt. C.de profess. & med.indepta administratione, id est gesta administratione. Perperam enim quidam eo in loco indempta legunt, seu ademptæ sic l.vlt.C.de fund.patrim.indepto canone, id est adepto.

INDIVIDVVM quod Dialectici appellant, id est, quod nec de subiecto vllo dicitur, nec in subiecto vllo inest, veluti Stichus aut Pamphilus: id Iurisconsulti vitandæ ambiguitatis caussa, speciem appellant. quo nomine ferè speciem infimam intelligunt. nam indiuiduũ nomen in iis rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intellectas partes recipiunt, velnti seruitutes: vt cõstat ex l.4.& l.72.D.de verb.oblig. Stichũ igitur indiuidui nomine non intelligemus: quia diuidi in partes intellectas pôtest: at viam, iter, aquæductum, nauem, equũ, indiuidua dicimus. ex quo illud Cascelianũ, Nauẽ si diuidis, nec tu nec socius habebitis: apud Macro.li.Sat.2.

INDVCIÆ sunt, inquit Varro, pax castrensis paucorum dierum. Item, induciæ sunt belli feriæ. Hæc Gellius lib.1.c.25. Vbi etiam has Varronis definitiones tanquam haud plenas, & probas reprehendit. nec enim paucorum dierum sunt induciæ, & testatur C.Pontium Sannitem à dictatore Ro. sex horarum inducias postulasse. Græci, vt idem inquit, cessationem istam pugnæ pactinam ἐκεχειρίαν dixerũt, quasi dicat, manus cohibitionem. Inibi hoc quoq; adscribit, Inducias se dictas arbitramur, quasi rudicas, inde vti iam. Pactum induciarum eiusmodi est, vt in diẽ certũ nõ pugnetur, nihilq; incommodi detur, sed ex eo die postea vti iam omnia belli iure agâtur. Quod dicitur dies certus præfinitus, pactũmq; fit, vt ante eum diem ne pugnetur, atque is dies vbi venit, inde vti iam pugnetur: idcirco ex iis quibus dixi vocibus, quasi per quendã coitũ & copulã, nomen Induciarũ connexũ est. Aurelius autẽ Opilius in primo lib. quos Musarum inscripsit, Induciæ, inquit, dicuntur, cum hostes inter sese vtrinque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factum videtur, quasi initus atq; introitus.

Induciæ sunt, inquit Paulus, cum in breue & in præsens tempus conuenit, ne inuicem se lacessant, l.19.§.1.D. de cap.& postli.

Induciæ secundum glo.sum.3.q.2.sunt quintuplices, scilicet restitutoriæ, præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium.

INDVCERE præter alia significata, est etiam delere, & cancellare calamo transuerso. Vlpia.de iis quæ in test. delentur, l.2. Cancellauerat autẽ quis testamẽtum, vel induxerat. Item si nomina omnia induxerat, vt proponitur. Item, Quæ in testamento legi possunt, ea inconsultò deleta, vel nihilominus valent: consultò inducta non valent. Hinc Inductio pro abolitione, & litura ponitur. Et inducere sententiam, aut decretum, vulgò est, ad nihilum ponere. Est enim Inducere propriè, ducto per ceras stylo tegere, interlinere, & memoriam scriptorum obliterare. Budæus in l.vltim.de Senatoribus. Induci cognitio dicitur, quæ ex actis tollitur & aboletur, l.9.D.de iu.fisc. Dicitur & circunduci eodem sensu, l.27.D.de lib.caus.l.73. D.de iudic. Vtuntur & Iuriscõs. perducendi verbo eodem significatu, l.18.D.de iis quæ in testa.delent.l.8.§.sed & cum. D.de secun.tab.l.20.§.vlt.D.de test.milit.

INESSE dicuntur pacta quæ contractu continentur, §. quinimo l.7. D.de pact. Sic pacti & doli exceptiones bonæ fidei iudiciis inesse, id est, contineri dicuntur, l.3. D.de rescin.ven.per l.74.§.qui seruum. D.de leg.1. Sic doli præstatio, & bona fides inest contractibus, l.152. D.de regul.iur.

INFAMIS generaliter is dicitur quem lex, vel S.C. vel decretum principis, vel edictum prætoris ex caussa aliqua turpi notauit vt ignominiosum: quam pœnam Varro ita describit eleganter: Tertia pœnarum infamia, stans nexa in vulgi pectore, fluctuanti intonsa coma, sordido vestitu, ore seuero. Vide Iulianum l.j.D.de iis qui not.infa.& Iuriscos.tot.tit.D.eo.

INFAMIA & ignominia, inquit Cornel.Front. sic differunt: Ignominia, imponitur ab eo, qui potest animaduersionem: Infamia ex multorum sermone nascitur. Quid autem infamia differat à Nota, vide Notati.

Infamia duplex est, Iuris & facti. Infamia iuris, sola auctoritate legis nominatim infligitur. Vnde ex famosis actionibus condemnatus instam contrahit nominis maculam. Infamia facti, ex ipsa rei indignitate secundum censuram bonorum virorum est, l.2. D.de obseq. à liber.& libert.parentibus & patro. præstan. Licet enim (inquit Paulus) verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipsa & opinione hominum non effugiunt infamiæ notam.

Infamia notari, Nota laborare, Notari, Existimationem lædere, Famosum esse. Vlpianus in l.2. D.de his qui notant. infa.

INFANS dicitur quasi fandi impos, qui septem nõ compleuit annos. Impp.l.18.C.de iur.delib. Si infanti, id est minori septem annis, in potestate patris constituto, &c. Vlpian. l.j.§.2.D.de adminift.tuto. Licentia igitur erit; vtrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere, vt ipsis auctoribus iudicium suscipiatur: ita tamen vt pro his qui fari non possunt, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant: pro his autem qui supra septimum annum ætatis sunt, & præstò fuerint, auctoritatem præstent. Hunc ἐπίλαιά interpretatur Harmenopulus libr.6.tit.6. Infantiæ proximos exponit Theophylus Instr.de inuti.stipu.

Infantilis vestis, l.25.§.muliebri D.de aur.& arg.leg.

INFECTA, corrupta, l.2. C.de condi.in publ. horreis. lib.10.

INFECTVM, id est, non factum. Hinc,

INFECTI argenti appellatio rudem materiam continet, id est, non factam, l.cum autem.de auro argento, mundo, l.6. D.de rei vindicat. Græci ἄσημον dicitur. Eodem sensu Infectum æs, quod signato opponit Festus, in voce Raudus. Sic Infecta lana, infectumque linum dicitur, l.20.D.de legat.3.& Infecta purpura, l.j.§. quis argentum.D.depositi.

Infectum damnum, nondum factum, sed quod futurum veremur, l.2.D.de damn.infect.l.3.§.penult. D.de riuis. Alias Infectum apud Sallustium in Iugurtha, quod fieri non potest. Sed Rex nihil iam infectum Metello credens. Id est nihil esse putans, quod non efficere Metellus posset.

INFERRE pœnam, l.12.D.de manumiss. Reliqua, l.4.C. de ma.testa. Pensiones, l.37. D.de vsufr. Pecuniam rationibus, l.38.D.de neg.gest. Portionem virilem, l.101. D.de solut. Vectigal, l.7.D.de publ.

Inferre mortuum, pro sepelire, vulgò notũ est. Quod fit, cùm terra conditur corpus, l.diui fratres. D.de relig. & sumpt.fune.

INFINITVM, pro indefinitum, nullo certo termino circumscriptum. Cicer.in Partit. Quid quæstio quasnam habet partes: Infinitam, quam Consultationem appello: & definitam, quam Controuersiam nomino. Item alibi locis innumeris. Celsus l.9.D.de serui. Si cui simplicius via per fundum cuiuspiam cedatur, vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius par

eius partem ire agere licebit. Vlpian.l.13. in fin. D.de dam.infect. Neque enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. Marcianus l.91.D.de condit.& demonstra. Tempus autem vel certum, vel infinitum comprahendatur.

Infinitum, immensum, immodicum, l.61.D.ad leg. Falc. in Infinitum iurare, id est, in immẽsum, l.68.D.de rei vin.

INFICIARI, l.2. D.de except.& alibi, creditum & depositum abnegare. Hinc Inficiatio, l.16.D.iud.sol. Festus Inficiari creditum fraudare.

INFICIATIO, Isidor. lib.5. Etymol. cap.26. rei debitæ negatio cum poscitur. Inficiatione caussa crescit, scilicet in duplum, l.7. D.de solut.iuncta l.26.§.fin. D.ad leg. Aquil.

INFIXA, l.cum fundus.D.de instr.leg. sunt ea quæ adfixa, inædificata.& alligata sunt ædibus, quæ & alias fixa iunctáque dicuntur, l.38.§.vlt.D.de act.empt.secundum vulg.scriptu. Vide supra Adfixa. Obiter tamen notandum pro infixa posse etiam inficta legi, cum & Varr.3.de Re rustic.dixerit, Ficta, Affícta, Deficta.& Diomedes Scaurúsque probarint, & in l.nequid. D.de incend.ruin.nauf. Pand.Florent.eodem sensu legant, Nauis inficta. Caper Grammaticus, Fictum, inquit, rationis: fixum voluntatis. Vide RVTA CÆSA.

INFLIGERA alicui precium rei, hoc est, inferre. Iulianus l.30.D.de nego.gest. Ex facto quærebatur, inquit, quendam ad siliginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum: eidémque alium subcuratorem constitutum, siliginem miscendo corrupisse, atque ita precium siliginis, quę in publicum empta erat, curatori inflictum esse.

INGENIVM naturam significat, & ad ea, quæ anima & sensu carent, transfertur, l.6. C.de bon.proscript. Ingenium aruorum apud Virgilium, 2.Georg. Nunc locus aruorum ingeniis. Sic Plin.lib.14.ca.1. Ingenium soli, siue terræ. Tacit.lib.5. Locorúmque ingenio sese contra imbelles regias copias tutabantur. Sallust. lib. 3.Hist. Castrísque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebantur.

INGENVI sunt, qui ex matre libera nati sunt, l.5.§.2.D. de statu hom. verùm.

Ingenui dicebantur antiquitùs, qui patrem ciere possent, hoc est ex legitimo matrimonio suscepti, qui iidem & Patricij dicebãtur. Liuius lib.x. An Romæ vnquam fando audistis, Patricios primò esse factos, non de cælo demissos, sed qui patrem ciere possent, id est, nihil vltrà quàm ingenuos. Hæc Liuius, qui non obscurè ingenuos iis opponit, quos posterior ætas Spurios, recentior Vulgò conceptos appellauit, l.vulgò.24. D.de statu ho. Liberi ergo non Ingenui dicebantur. Cic.lib. De natur.deorum 111. Vt enim in iure ciuili, qui est de matre libera, liber est: item iure naturæ, qui de Dea matre est, Deus fit necesse est. Festus autem sub voce Patricios, locum illum Liuij dilucidè confirmat: Patricios, inquit, Cincius ait in libr. De comitiis, eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocantur.

Ingenuus est is, ait Imp. qui statim vt natus est, liber est: siue ex duobus liberis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino, & altero ingenuo. De ingen.in princ. Vel sic, Ingenui sunt, qui ex matre aliquo grauiditatis tempore libera, siue illa ex marito, siue ex alio cooceperit, procreati sunt. nam libertas vno tantum istorum trium temporum sufficit.

INGLVVIAS, vide Illuuies.

INGRATVS libertus est, qui patrono obsequium non præstat, vel res eius, filiorúmve tutelam administrare detrectat, l.19. D.de iur.patr.l.6.§.vlt. D.de lib.agno. Moris autem erat, vt domini seruos manumittentes, iis gratiæ alicuius exigendæ caussa imponerent donum, munus, operas, l.penult. D.de obseq.par.præs.& alibi persæpe.

Ingrata non est liberta, quæ arte sua contra patronæ voluntatem vtitur, l.fi.D.de obseq.alib.præst.

Ingrata testamenta sunt ea in quibus de nobis bene meritis nihil relinquimus, siue liberi sint, siue extranei. Suetonius in Caligula: Testamenta primipilarium vt ingrata rescidit.

INGRATI actio, vide Actio ingrati.

INGRATITVDINEM vitium cęteri longè pessimum, vulgò quidem, sed verisimile dici solet. Nam cætera delicta aduersus proximum quidem malè cõmittuntur, sed fortassis nec bene nec male meritum. Ingratus autem contemnit eum, à quo beneficiis adfectus est. Quid hoc facto committi potest fœdius? Si quæ igitur actio iure proposita est vnquam, certè actionem ingrati iustissima ratione introductam esse, fateri oportet. Vide Actio Ingrati.

INGREDI consulatum, pro inire, l.36. D.de condit.& demonstrat.

INGRASSVS contractus, apud Vlpian.in Liuris gent. de pactis. non ex vulgari sententia, pro principio intelligendus est: sed, vt Alciatus admonuit in Parerg. proposita ipsius contractus materia. Vide eum lib.5. cap.14.

INIICERE manum propriè fit verbo antiqui iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritare, rem nobis debitam, aut etiam nostram vindicamus, l.sed si hac. D. de in ius voc.l.pen.de seru.expor. Iniicitur etiam manus in aliquem, vel in eius bona, vel merces aliquas, quando ille inde abire, vel res inde moueri, auctoritate aliqua vetantur, quod nos Arrestare dicimus. Budæus in l.vlti.D.de Senat. Hinc illud Virgilij, Iniecere manum Parcæ. Sermone, inquit Seruius, vsus est iuris, pro traxerunt debitum sibi.

INIECTIO manus, ius præhendendi, abducendique: verbum ex XII.Tab. Aëris confessis, rebúsq; iudicatis XXX. dies iusti sunto: post deinde manus iniectio esto. Vlp.l.10.§.j.D.de in ius voc. At si venditor qui manus iniectionem excepit, ipse prostituit.

INIRA verbum non iungitur fere, nisi rebus aliquid momenti habentibus, grauibus & non minutis: vt, Ineo rationem, fœdus, pacem, societatem, bellum, cõsilium, vt apud Iurisconsul. Inire consilium diuortij, l.si concubina.§ j. D.rer.amot. Inire furti consilium, l.meritò. D.pro soc. Inire cubile alicuius, pro cum eius vxore dormire, apud Ciceronem legitur.

INIVRIA ex eo dicta est, quòd non iure fiat. Nam generaliter iniuria dicitur omne, quod non iure fit, l.j. D.de iniur. Specialiter autem iniuria, alias contumelia dicta est, Græcis ὕβρις: aliàs damnum culpa datum, vt in l.Aquilia dicimus damnum iniuria datum: Græco verbo ἀδικημα, l.j. & l.5. D.ad leg. Aquil. Vt si quis iniuria, id est, culpa occiderit. aliàs iniquitatem iniuriam vocamus & iniustitiam. Nam cum iudex iniquè vel iniustè dixerit sententiam: ex eo dicimus iniuriam, quod iure & iustitia caret, quasi non iuriam, l.j. in princip. D.de iniur. & fam.libel.l.45. §.procurator. D.de procurat.& alibi sæpe.

Iniuria minus est quàm contumelia, inquit Nonius, Pacuuius Periboea: Patior facile iniuriam, si est vacua à contumelia. Iniuriæ sunt, quæ aut pulsatione corpus, aut conuitio aures, aut aliqua turpitudine vitam cuiuspiam violant. ait auctor Rhet.ad Heren.lib.4.

Iniuria ex affectu fit, damnum ex culpa, l.qui seruum. D. de action. & oblig.

Iniuria & ius aduersa sunt. Vnde & iniuriam facere bruta negantur, quia nec iure quicquam facere possunt, l. j.§.j.D.si quadr.paup.fec.dic.

Iniuria atrox, vide supra Atrox iniuria.

Iniuria secundum Labeonem, aut re fit, aut verbis. Re quoties

quoties manus inferuntur, verbis verò, quoties non inferuntur manus, vt cum conuitium fit.l.j.§.j.de iniu. ad infamiam fit iniuria, cum pudicitia attentatur, ibid.

Iniurias actione exequi, hoc est, actionem iniuriarum dictare, vt sequatur executio.l.non solum.§.ego autem. D.de iniur.

Iniuriæ scriptæ, vel pictæ, dicuntur perpetuæ: quia in eis annus non transit. Zasius in l. cum lex.D.de legibus.

INIVRIOSVS, qui infert iniuriam apud Iurisconsin l. vlt.D.de offic.procur. Cæsaris tamen, inquit, quasi tumultuosum, vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerunt.

INIVSTVM testamentum, non iure factum, puta in quo solemnia defuerunt.l.j.D.de iniust.rupt.l.6.D.de fals. Appellatur & non iustum.l.j.D.de except.rei iud.l.3. D.de confir.tut.l.12.de acq.her. Iniustum testamẽtum dicitur & illud, quod inutile, & nullius momenti est, puta ob præteritionem eius qui in potestate est.l.13.§. ex his.l.6.§.si pater.D.de iniust.rupt.testam.

Iniustum matrimonium, contra leges contractum.l.j.D. vnde vir & vxor. Et Iniusta vxor.l.13.§.j.D.de adult.

INLEX in Lexico antiquo, ἀγύλεξ, παράνομος, ἄνομος.

INLICERE, apud Varr.libr.5.de ling.Lat.pro vocare. Quare non dubium est, inquit, cum hoc inlicium sit, cum circum muros itur, vt populus inliciatur ad magistratus conspectum.

INLICIVM cum populus per accensos vocabatur, apud eũdem, ab alliciendo dictum. Dicitur & Illicium: hinc Pompeius: Illicium dicitur cum populus ad concionẽ elicitur, id est vocatur. Et alio loco: Illicium vocare antiqui dicebant, ad concionem vocare. Huius autem hæc erat formula: Quod bonum fortunatum, felixque siet Pop.Rom.Quiritiũ, reique publ. Pop.Rom. Quiritiũ, mihique collegæque meo, fidei, magistratuíque nostro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque curatores omnium tribuum, si quis pro se, siue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Ex Varr.libr.de ling.Lat.5.& Liuio libr.40.

INOFFICIOSVM hominem constat eum dici, qui quod alteri officium debebat, prætermittit, quare.

INOFFICIOSVM testamentum esse illud oportet, in quo testator contra officium suum, quod alteri debebat, fecit. Sed quanquam hoc modo multa inofficiosa testamenta futura sunt, veluti quib. amicis & benemerentibus nihil relinquitur, quod olim inhonestum putabatur: (vt ex Philippicis, & Suetonio constat) tamen per excellentiam ea demum inofficiosa dicta sunt, quibus officium in liberos, parentes, & fratres neglectum est. nam qui erga eos inofficiosus est, in semetipsum quodammodo inofficiosus & inhumanus videtur. quapropter iis solis potestas permissa est, petendi à Centumuiris, vt si officium violatum cognoscãt, illud rescissum & irritum factum velint. quod cum impetrant, tum illud simul impetrant, vt sibi hæreditas adiudicetur: cum huius iudicij exitus hic sit, vt ab instituto in exheredatum hæreditas transferatur: qua de caussa hæreditatis petitio appellatur in l. si quis.34. C.de inoffic.test.l.qui repudiantis.17.l.mater.19.D.eo. l.pen.§.sed quemadmodum.D. de bon. poss. cont.tab. Vel sic: Inofficiosum dicitur testamentum, quod liberis frustra exheredatis, non ex officio pietatis videtur esse conscriptum. Paul.lib.Sent.4.c.5. Itaque Isidorus lib.5.c.24. verbis aliquot additis: Inofficiosum testamentum est, inquit, quod frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est. Vel sic, Inofficiosum testamentum dicitur, in quo officij religio violata est: veluti pietas erga parentes, aut caritas erga liberos. non enim liberis tantum permissum est testamentum parẽtum inofficiosum accusare, verum etiam liberorum parentibus, ait Iustin.tit.de inoff.test.in princ. Vel sic, Inofficiosum testamentum dicere, hoc est, allegare quare exheredari vel præteriri quis non debuerit.l.3.D.de inoff.test. item docere immerentem se, & ideo indigne præteritum, vel etiam exheredatione summotũ.l. 5.eod.tit.

Inofficiosa donatio ad exemplum inofficiosi testamenti dicta est, quæ cõtra rationem officij facta est: cum scilicet liberi debito bonorum subsidio, id est legitima sua excluduntur.l.j.& pass.C.de inoffic.dona. Itaque actio aduersus eam instituta est, quæ querela inofficiosæ donationis adpellatur: quæ à Querela testamẽti inofficiosi hoc differt, quòd hæc non nisi aduersus testamentum factum, & iure factum conceditur: illa verò & ex testati & ex intestati caussa permittitur.l.precibus.3.C.eod.

Inofficiosa dos dicitur, cum mater in fraudem liberorum, id est vt eos debitis emolumentis spoliet, omnia sua bona, vel magnam eorum partem secundo marito dono dat: pactum cum eo de dote lucranda faciens.l. j.C.de inoff.dotib.

Inofficiosus libertus, irreuerens.l.j.D.de iur.pa.& alibi.

INOPS dicitur is qui solus est, qui nec amicos, nec propinquos habet, quorũ ope, id est, auxilio tutari se possit. Cicero inopiam, & solitudinem ferè in eandem rem dicit. Reus inopia, hoc est, egestate, laborans in corpore puniendus est.l.si quis id quod.§. in seruos.D. de iurisd. Porrò quo distet à penuria, docet gl.in Auth. vt iud.sine quoquo suffr.

INQVILINVS est, qui in conductis ædibus solus habitat: & propriè vrbani prædij conductorem significat. l.37.D.de acquir.possess.l.fi.D.de migrand.& alibi sæpius, quàm quod referri debeat. Labeonem igitur rectè notauit Proculus, qui inquilinum ab ædium vsuario, cum modò ipse habitaret, posse recipi dixerat.l.2.l. 4.D.de vsu & habi. Appianus lib. ἐμφυλ. β. [illegible], ait, [illegible]. Colonus autem is est qui rure prædium alienum incolit.

INQVISITIO est merum officium iudicis, quod exercere debet ad inuestiganda delicta, vt boni mores cõseruentur. Putant autem nonnulli, regulariter inquisitionem prohiberi, per l.vlt.C.de accusat. Ego nihil dubito, eam regulariter permitti, iuxta l. congruit.D. de offi.præsid. Nam quod ipsi distinguunt inter generalem inquisitionem, somnium est. Quomodo enim in genere aliquid peruestigabit magistratus, quod fructum adferat Reipublicæ, nisi perueniat tandem ad specialem inquisitionem aduersus hunc, vel illum? Quod item dicunt, sine legitimis indiciis specialem inquisitionem non procedere, id obseruandum est etiam in illa, quam ipsi vocant generalem. Nam nullus omnino potest in suspicionem adduci, nisi ex caussa secundum iuris definitionem verisimili: quæ cum adest, quilibet iudex potest, siue dicas generaliter, siue specialiter inquirere veritatem. Solum id obserua, quid requiratur ad legitimam inquirendi caussam, ne credas aniles rumores sufficere ad lædendam hominis famam, conditionem, vel vitam. Multò minus satis est illa, quam nunc videmus frequentari, malorum hominum diffamatio, qui vel inuidia, vel quauis fraude proximum necare conantur falsis delationibus.

Inquisitione dari, confirmaríve tutor curatórve dicitur, qui caussa cognita, & moribus, fide, facultatibus eius æstimatis, magistratus decreto datur & confirmatur. l.2.l.7.§.fi.D.de confir.tuto.

INSCIENS pro sciẽte.l.si seruus.34.D.de vsuca. Si seruus insciẽte domino rem peculiarẽ vẽdidisset, emptorem vsucapere posse. Est enim hic In, articulus προσθετικός. nam ignorante domino si vendiderit seruus, vsucapioni obstat lex XII.Tab.& lex Atinia. Sic & in capi-

mulo legis Mamiliæ in condit. agror. Qui terminos hac lege statuti erunt, nequis quem, eorum eiicito, neve loco moueto insciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, is in terminos, quos eiecerit, locóve mouerit, insciens dolo malo, sic enim Heruetij liber habet.

INSCIENTIA l.18.D.de iud. alio sensu.

INSCRIBERE, pro subscribere accusationi, id est, suum nomen accusationis libello adscribere: quæ res similitudine supplicij accusatores obligabat. l.vlt.C.de iniu. Vnde libelli inscriptionum. l.4.§.1.D.de accus. l.2.§.vlt. D.eod. l.3.C.qui accus.poss.

Inscriptio, libellus est accusatorius, super crimine ab aliquo commisso: quod vbi accusans non probauerit, ad talionē tenebitur. l.gen.C.de accus. l.a.§.fi.D. de adul. Inscriptionum Pagina l.3.C.qui accus.poss.

INSCRIPTI malefici actio, apud Declamatores vsitata, vt apud Senecam libr.5. Declamationum, Inscripti maleficij sit actio. Ea autem (vt opinatur Turneb. Aduers.lib.20. c.6.& iam suprà annotauimus) maleficij erat legibus nominatim, disertéque non comprehensi, neque cauti, cuius tamen actio dabatur. Quæ quidē moribus Græcorum videtur comparata fuisse, non Romanorum apud quos scholasticum hoc & declamatorium erat, non in Rep. vsitatum. Huius rei mentio est apud Hesychium & Suidam, sic enim scribunt, ἄγραφα ἀδικήματα, περὶ ὧν νόμοι οὐκ ἐγέγραπται. Hinc ille Senecæ iocus, Cestium declamatorem irridentis. Deinde libuit, inquit, Ciceroni de Cestio in foro satisfacere: subinde nactus eum, in ius ad prætorem voco, & cum quantum volebam iocorum conuitiorumque effudissem, postulaui, vt Prætor nomen eius reciperet lege inscripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde adductum Prætori dixi, & ingrati postulaui. Sed ecce apud Ciceronē in Oratio. pro domo: vbi Inscriptum contrariam habere sententiā videtur. L. Cotta dixit nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse valere, omnia cōtra leges, moréque maiorum temere, turbulēte, per vim, per furorem esse gesta. Locus difficilis videtur, & fortasse mendosus est, vt IVRE SCRIPTVM potius legendum sit, inquit Hoto. de quo tamē nihil affirmat.

INSIDIARE, pro Insidiari. Callistratus l.28.§. 9. D. de pœn. Igni cremantur plerunque serui, qui saluti dominorum suorum insidiauerint.

INSITÆ picturæ, quas Vlp. in l.23.§.1.D.de aur.& arg. vestis legato contineri ait, effigies esse videntur certarū rerum, vt florum, vestibus intertextæ. Vnde pictæ togæ, quibus triumphantes amicti vrbem inibant. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóque Phrygiones appellati sunt: ait Plinius lib.8. c.48. Cuiacius Institæ legit, pro Insitæ. Vide Institæ.

INSIGNIA magistratuum l.1.§.casum, D. de postul. Insignia Proconsularia l.1.D.de offi.Procos. Insignia militaria l.1.§.sed si.D.de iis qui not.infa. vide in singulis locis interpretes.

INSISTERE rei. Secundum naturam, quæ semper est simplicissima, non est nisi vnus possidendi modus, puta insistere rei, sicut sedibus ad hoc vtimur, vt nos in aliquo loco ponamus. Quemadmodum solent multis in locis hæredes, quò magis ius suum succedendi declarent, sedem ponere in domum hæreditariam.

INSOLIDVM, alias est in integrum, vulgò *au seul & pour le tout*. Alias Insolidū opponitur ei, quod ad hæredem peruenit. l.157.D.de reg.iur. In contractibus successores ex dolo eorum quibus successerunt, non tantum in id quod peruenit, verumetiam insolidum tenentur, hoc est vnusquisque pro ea parte qua hæres est.

INSPICERE est penitus rem considerare. Vnde Inspicere hominem penitus, Plin.lib.10.epist.99.id est pernoscere. Et inspicere agrum quem velis mercari. Cicero vero ad Varr. illud enim adhuc prædium suum non inspexit. Sic vsurpauit Gaius. l. 9. de peric. & comm.rei vend. Si post inspectum prædium, antequam emptio contraheretur, arbores ventorū vi deiectæ sunt. Hinc

INSPECTIO apud Cic. Phil. 2. Nos enim augures ob nuntiationem solùm habemus: consules & reliqui magistratus etiam inspectionē. Id est, *spectionem*. Aliàs inspectio etiam lectionem indicat. l. 2. §. si dubitetur, D. quemadm.test.aper. Est etiā inspectio, disputatio, disquisitio, consideratio, visio, vt alibi appellatur. Paulus l.91.§.3.D.de verbo. obliga. Nunc videamus in quibus personis hæc constitutio locum habeat, quæ inspectio duplex est. Idem l.44.D.de obli.& act. Circa them duplex inspectio est. Sic in l.63. §. quod si. D. de acquir.rer.dom. l.3.§.1.D.de poss.

INSPECTOR, cui res inspicienda datur antequam ematur. l.17.§.1. Pap.D.de præsc.verb. Inspectores alio sensu in Rub.de censibus & peræq. & inspe.lib. 11. C. qui ad inspiciēda prouincialiū prædia relegandáque mittebantur. Sic inspectio l.16.C.de aduo.diuer.iudic.

INSTANTIAM assiduam flagitationem significare liquet l.32.§.1.D. de vsur. Quandoque litem pendentem significat. l.73.D.de iud. Instanter & sæpius l.vnic. Dude lib.dimiss.

Instantia est exercitatio iudicij, à litis contestatione ad sentētiam vsque, vel ad vltimum diem triennij, si diutius differatur sententia. Vlpianus in l.& post edictum. §.pen.D.de iud. Circunducto, inquit, edicto, videamus an amplius reus conueniri possit: an verò salua quidē lis sit, verùm instantia tantum edicti perierit. Hoc est, tempus illud circumducti, seu deleti edicti, quo iudex peremptoriè citabit reum.

INSTIPVLARI, pro stipulari. l. additio. §. vlt. D. de acq. hæred. Sicut, inquit Iulianus, in stipulando, & per traditionem accipiendo.

INSTITÆ segmenta sunt & limbi, id est oræ vel ornatura, vt Isidorus ait, siue sint vestibus assuti: vt fortè in l. vestis. §.5.D.de auro & arg.leg. scribendum, Quæ vestibus accessionis vice cedunt, institæ, picturæ, clauique, qui vestibus insuuntur. Vt Paulus Diaconus, Vestimenta ornata institis latioribus. Siue non sint assuti vestibus, vt Scribonius Largus dixit ventrem constringendum instita longa. Et Petronius arbiter. Duas institas ancilla protulit de sinu, alteráque pedes nostros alligauit, altera manus. Acro institam περιάλιον interpretatur, quòd extrema ea parte vestis insuatur, quæ pertingit pedes.

INSITOR (Antiq.Lex. [illegible]) est ille qui tabernis, vinis vendendis, vel alicui alteri negotio est præpositus. l.institor. 3.D.de instit.act. vbi dicitur, Institor appellatus est ex eo, quòd negotio gerendo instat, siue tabernæ, siue alij negotiationi sit præpositus. Dispensator calendario præpositus dicitur etiam institor. l.5. §.3. l.in cum.§.vlt.D.de instit. act. l.37.D.de admi.tut. Differt autem à Procuratore, nam ille quæstuariæ negotiationi præfectus est: hic verò negocio cuipiā non quæstuario. l.5.§.4.D.de instit. actio. Item in eod. tit. in l. Institor. 2. dicitur is, qui tabernæ, locóve ad emendum, vendendúmve præponitur, quique sine loco ad eundem actum præponitur, & vide toto tit.D.& C.eod.

INSTITORIA actio, vide suprà Actio institoria.

INSTITVERE, est quasi hæredes domini intus statuere, ac defuncti locum subrogare, succederéque. Vigl.in tit. Instit.de hær. instit. Ita tamē vt id non cōtinnò fiat, in hoc enim instituere differt à ponere, scilicet quòd in illo iter est, in hoc meta. nec enim cum aliquem nobis hæredem instituimus, eum in sede nostra cōtinuò collocamus. nam non semper, olim certè perrarò, testamenta à moribūdis fiebant. paramus ergo & reseruamus, vt cū vsus venerit, successor nobis ne desit. Est etiam

etiam Budæo instituere aliquid, auctorē, quasi que cōditorē alicuius rei fieri, exemplúmque posteritati relinquere. Porrò instituere & inuestire, iuxta traditionē Feudistarū, idem sonant, nisi quòd quis institui dicitur præsentialiter, inuestiri autē etiam absens hoc est, in possessionem statui vel poni. Vnde institui dicuntur hæredes, ab aliquo in hæreditatem ducti, & hoc in primo gradu. D. de vulg. subst. l.j. in prin. Substitui verò, qui in locum institutorū deficientiū, id est, morientiū, ad hæreditatē instituuntur: vt in substitutione pupillari, Instit. de pupil. substi. in princ. Obseruandum quòd non tantū instituere hæredē, sed etiam creare & facere dicimus. Nihil enim refert, quibus verbis designetur institutio, vtrū dicatur, Hæredē facio, vel volo, vel mando, vel cupio: an, Hæres esto, vel erit. l. quoniam indignū. C. de test. Quinimo & parentes si dicāt, Relinquo liberis meis omnia bona mea: satis esse videtur ad institutionē: qui nisi hoc titulo relinquant liberis legitimam, adeò corruit testamētum, vt non sit opus expugnare per querelā inofficiosi. §. ad hæc aliud quoque capitulū, Nouel. Vt cum de appel. cog. nā hoc titulo & honestius, & cōmodius tribui solent hæreditates: quippe quòd magis honorari censentur instituti, quàm legatarij. l. si portio. D. de leg. præstan. Instituere & Substituere hoc differunt. Hæredes enim aut instituti, aut substituti dicūtur. instituitur primo gradu, substituitur secundo vel tertio. scriptus. Paul. libr. Sent. 3. c. 6. & l. j. D. vul. & pup. Vide SVBSTITVERE.

Instituere, alias est incipere. Cicero pro Cluentio: Quæso inquit, vt me, iudices, sicut facere instituistis, benigne attentéque audiatis. Aliàs, & propriè, Instituere, est aliquid grauiter decernere: vt Instituta maiorū. Aliàs denique accipitur pro docere: vnde Institutiones iuris appellantur.

Instituere vineas, in fundo ponere, & plantare significat l. pen. D. loc. l. j. C. de rei vind. Sic Cicer. in Rullum Vtrum hæc lex, est an tabula Neratianæ auctionis, in qua scriptum fuisse aiunt: lugera cl. in quibus oliuetum fieri potest. lugera ccc. vbi institui vineæ possunt. Aliàs absolute ponitur, vt hoc loco: In conducto fundo si conductor sua opera aliquid necessariò, vel vtiliter auxerit, vel ædificarit, vel instituerit.

INSTITVTIONES, in omnibus studiis primum sibi vendicare locum dubio procul necesse est, vtpote prima vestigia cuiusque scientiæ mediocriter tradentes, Constitu. D. 2. §. itaque cum dubio. Loquitur autem de institutionibus non tantum iuris, verum etiam aliarū disciplinarum. Institutiones iuris simpliciter proponendæ sunt tyronibus, Constit. D. j.

Institutiones hæ, quæ vocantur (inquit Politianus. c. 84. Misc.) in iure ciuili, Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen, doctisque aliis viris compositæ, etiam Græcè scriptæ sub eodem prorsus intellectu reperiuntur: nisi quia ritus quidam, consuetudinésque Rom. veteres vberius aliquanto & latius in Græco ipso, quàm in Latino Codice referuntur: vt peregrinis hominibus, atque à Rom. more consuetudinéque alienis res tota penitus innotesceret.

INSTITVTVS dicitur, qui in ipso succedendi gradu & capite constitutus est. Substitutus verò, qui subiungitur, & subest, hoc, est, in ima cera scribitur. Vigl. in Insti. de vulg. subst. Hinc ab institutis exheredatus, à substitutis præteritus. Item per contrarium, Ab institutis præteritus, A substitutis exheredatus, legimus. Vt si testator scripsit, Titius & Seius hæredes sunto, Sempronius autem filius meus exheres esto, hoc est, exheredatus ab institutis, id est, à patre, quatenus ad institutos attinet. Si verò dixerit: Titius & Seius si hæredes non fuerint, Gaius hæres esto, vel Gaium substituo: hic nulla fit métio Sempronij filij. Ergo à substitutis, hoc est, quantum pertinet ad secundum gradum substitutionis, præteritus est à patre. l. j. §. si venter. D. de ventr. in poss. mitten. Institutum hæredem eum quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. l. j. §. D. de hæred. instit.

INSTRVERE accusationem, vel actionem, vel litem, est literis, actestibus, ceterisque ad probandum necessariis eam adornare. Vnde instrumentum litis vocat Quintilianus, quicquid ad instruendam litem, id est, caussam pertinet quod nos Productionem dicimus.

INSTRVCTVM ab Instrumento sic differt, vt scribit Hotom. vt totum à parte. nam instructi nomine, non modò quæ fundo necessaria sunt, cōtinentur: verumetiam quæ præterea testator habuit, quibus suū fundū instruxit. Instrumenti verò, ea duntaxat sine quibus fundus dici instructus non potest. Vlp. l. 12. §. 15. D. de instr. vel inst. Sed si fundus non sit cum instrumento legatus, sed ita vt instructus sit, quæsitū est an plus contineatur, quam si cum instrumento legatus esset. & Sabinus scribit fatendū esse plus esse cū instructus fundus legetur, quā si cum instrumento. Item: Omnia quæ eo collocata sunt, vt instructior esset paterfamiliâs, instructo cōtinebūtur, id est, quæ ibi habuit, vt instructor esset. Hoc ergo legato non agri instrumētum, sed proprium suum instrumentum reliquisse videtur. Vide cætera, & simul coniunge l. j. & l. 2. C. de verb. sig.

Instructam tabernam sic accipiemus, inquit Vlpianus, quæ & rebus & hominibus ad negociationem paratis constat. l. 185. D. de verb. sig. l. 3. D. de inst. vel inst.

INSTRVMENTORVM nomine ea omnia accipienda sunt, quibus caussa instrui potest: & ideo tam testimonia quam personæ instrumentorum loco habentur. l. j. D. de fid. instr.

INSTRVMENTA Iustinianus à literis separat in l. j. C. de iuram. propt. cal. In omnibus caussis, siue propter literas fuerit certatum, siue propter instrumenta, siue propter quicquam aliud, &c. Instrumenta ergo sunt quas Cicero literas publicas appellat: hoc est, quæ vel à persona publica, veluti scriba magistratus, vel tabellione scripta sunt. Literæ verò hic appellantur, priuatæ: veluti Rationes, breuiaria, codex accepti & expensi, syngraphæ, & cautiones à patrefa. conscriptæ.

Instrumenti cauponij nomine serui & ancillæ continentur. Vlp. l. 43. §. 3. D. de ritu nuptiarum. Multæ adsolent sub prætextu instrumenti cauponij prostitutas mulieres habere.

Instrumentum est apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri possessio nequiret. Cassius dicebat instrumenti ea esse, quæ ad tutelam domus pertinerent. l. quæsitum. D. de instruct. vel instrum. leg.

INSVLÆ (Antiq. Lex. συνοικίαι) adpellatæ sunt, vt Festus ait, quæ communibus parietibus non iunguntur cum vicinis, sed circuitu publico aut priuato cinguntur, à similitudine videlicet earum terrarum quæ vndique aquis circundantur. Vel sic: Insulæ erant ædificia, quæ proprio ambitu constabant. Harum fit mentio in innumeris Digestorum locis, cui adde quod Tacitus lib. 15. refert. Neronem constituisse, vt ne communione parietum, sed propriis quæque domus muris ambirētur. Hunc

INSVLARII, Insularum custodes. l. si. D. de inoffic. præfect. vig. l. 203. de verb. sig. D. l. 6. §. 3. D. de vsu & hab. Dominus proprietatis etiam inuito vsufructuario, vel vsuario, fundum vel ædes per saltuarium vel insularium custodire poteft.

INSVLARVM in mari, vel flumine enatarum meminere. l. 7. D. de leg. 3. l. 26. D. de excep. rei iud. Plinius lib. 2. c. 86. Insulas in l. 33. C. de appel. in mari Ægeo & Ionio & circa Afianum tractum intelligi oportet, veluti Cycladas, Rhodum, Cyprum, eodē modo prasidē In-

sularum intellige.l.pen.C.vbi de cauff. ftatu& Nouell. 8.& l.4.de nauicul.lib.11.C.

INSVPERHABERE, eft omittere, aut fufque deque habere, Pap. in l.funt perfonæ.D.de relig.& fumpt. funt. Nam propter publicam vtilitatem, ne infepulta cadauera iacerent, ftrictam rationem infuperhabemus, quæ nonnunquam in ambiguis religionum quæftionibus omitti folet. Idem Pap. in l.hæredem. D. de his quæ vt indig. Hæredem, inquit, qui fciés defuncti vindictam infuperhabuit, fructus omnes reftituere cogendum exiftimaui. Sicque l.2.C.fi omiff.cauf.teft. legendum, Quod fi eum neque aliti ex teftamento hæreditas, neque bonorum poffeffio peti poffet, iudicium defuncti non infuperhabitú, fed ad irritum iuris ratione vocatum eft. Apuleius lib.4. de afino aur. Quod fi pergas vlterius, iam faxo lacrymis iftis, quas parui pédere latrones cófueuere, infuperhabitis, viua exurare.

INTEGRI reftitutio eft, redintegrandæ rei, vel cauffæ actio, inquit Paul.lib.Sent.j.c.v11.vel fic, Integri reftitutio eft actio Prætoria, qua rem certá, aut ius, aliúdve quamlibet cauffam redintegrari poftulamus: cú quid per metum, vel dolum, vel ftatus permutationem, vel iuftum errorem, vel abfentiam neceffariam, vel ætatis infirmitatem geftum effe dicitur.l.j.& l.2.D.de in integrum reftitut. Vide Reftituere in integrum.

INTENDERE hi dicuntur, qui rei diligenter incumbút. Vnde cum actor multa opera intendere & incumbere fuæ petitioni debeat, Intentio pro Actione vfurpata eft.l.fi quis intentione ambigua. D. de iud. item l.2.in princ.vbi eft text.elegans.l.generaliter. D. de except. cum fimi.per Zaf.citatis in l.qui fe debere. de condit. cauf.data, cauf.non fecuta. Sic Cicero docet, ftatum cauffæ, & controuerfiam confiftere in intentioné & refponfione, id eft, in actione & defenfione.

Intendere præcifé, pro actionem intendere, id eft agere, & vt vulgò loquimur concludere.l.8. D. fi ferui.vind. l.5.D.fi vfusfr.pet.l.159.D.de verb.oblig. Sic Cicero in Quintiana: Sibi eum nuper edidit focium, quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonftrat fuiffe. Hinc:

INTENTIO paffim pro Actione, quæ in iudicio intenditur, inftituitúrve: aut certè pro libello actionis, vt l. 9.§.proinde. D. ad exhib.l. 66. D. de iudiciis.§. fi quis agens, Inftit.de actionib.

Intentio, eft prima pars, cum fcilicet actor proponit, & facit litem: formatúrque hæc actio ex αἰτίᾳ, id eft, ex cauffa. Depulfio eft refponfio rei, quæ ex continéti ad refutandam cauffam accipitur, iuxta Rhetorú doctrinam: à quibus, Alciato indicante, accepta videri poteft continentia cauffæ. Nulli, inquit lex, audientia præbeatur, qui cauffæ continentiam diuidit. C. de iudic.l. nulli. Doctores intentioné quandoque pro Exceptioné, aduerfus fermonis proprietatem accipiunt, quamuis etiam alia fignificet. Sciendum etiam, quod intentio vel actio, edita potius eft iurifconfultis veteribus (qui non fecundum Pontificum, aut Iuftiniani in Authenticis idioma, fed ex ea lingua intelligendi funt, quæ apud doctos tempore fuo in vfu erat) qui libellus Conuentionalis vulgò dicitur. Rubrica extra. de libel. oblation. Authen. offeratur. C.de lit.conteft.

Intentio pro voluntate, & mente.l. 10. D.de ali.lega. Intentio voluntatis.l.77.§.donationis.D.de leg.3.

INTER cæteros exheredare, & Nominatim exheredare, de quo fuo loco dicemus, contraria funt. Cæterorum appellatio in hac formula inde fluxit, quòd iure antiquo filij præteritio teftamentum faciebat nullum: filia autem cæterifque liber.id eft nepotibus, neptibus, &c. præteritis, teftamentum valebat. Item filij ii non inftituebantur, nominatum exheredandi erant: filiæ i cæterique liberi etiá inter cæteros exheredari poterát, his verbis: CÆTERI exheredes funto. qua vulgari formula non tantum liberi, fed & parêtes, confanguinei, agnati, cognati, affines, amici exheredari poterant.l. Luc.53.D.de hæred.inft. Hæc ex Vlp.Inft.c.22. & l. vlt. C.de lib.præt.§.nominatim. §. pofthumorum. Inft. de exhered.lib.

Inter ficarios vfitata loquédi formula apud auctores Latinos, pro de ficariis. Cicero.li.j.de finib. Inter ficarios quæftioné exercere. Idé in Cluétiana, In Q.Sergij Senatoris eius qui inter ficarios damnatus eft, manus incidit.

INTERCALARE, interferere. Hinc dies Intercalaris, quem quarto quoque anno. C.Cæfar, vt anni ratio cum Solis curfu cógrueret, inftituit inter calari ad vI. Kal.Mart. qui & inde Biffextus dictus eft, quòd bis fextus dies ante Kalen.Martias numeraretur. Vlp.l.3.§. minorem.D.de minorib. Proinde & fi biffexto natus eft, fiue priore, fiue pofteriore die, Celfus fcripfit nihil referre: nam id biduum pro vno die habetur. & pofterior dies Kalendarum intercalatur. vide Macrob. lib.j. c.13.& 14.& l.98.D.de verb.fig.& Plin.lib. 11.c.v11. vide fuprà BISSEXTVS.

Intercalaris Menfis, is erat qui ante Iulium Cæfarem interponebatur, vt annus ad curfum folis quadraret, vt refert Suetonius. Conftabat autem. XXVIII. diebus, nec ex XXIX. vt alij volunt, aut XXII. aut XXIII. eiúfque erat initium pridie Kal.Mart. vt ex Q. Mutio Celfus refert.l.cum biffextum.D.de verb.fignifi.

INTERCEDERE, eft interponi & interferi.l.3.§. minoré.D.de minorib.aliàs pro interuenire.l. fructus effe.§. diuortio facto.D.fol.mat. Sumitur & pro contradicere, impedire. Papinianus in l.fi. D. famil.ercifc. Si non intercedat, inquit, ætatis auxilium.

INTERCEDERE, fideiubere, id eft fidé fuam pro alio obligare, vt in S.C. Velleiano.l.2. D. ad S.C. Velle. De ea re ita cenfuerunt, Quod ad fideiuffiones & mutuationes pro aliis quibus interceffferint fœminæ, pertinet. Sic enim legendum effe non autē CONSVLVERVNT, & MVTVI DATIONES, in Obferuation. fuis oftendit Hotom. ann. Cicero. quoque hoc verbo in hac re vfus eft, Epift.14.lib. Ad Att.j. Accerfiuit ad fe, promifit, interceffit, dedit. & in Philipp.2. Orabat, vt te cótra fuú patré, fi fefterciú fexagies peteret, defenderet. tantú enim fe pro te interceffiffe dicebat. Hinc:

INTERCESSORES, pro fideiufforibus.l.3.§. fi filius. D. de pecul.l.23.D.de hæred.vend.

INTERCEDERE propriè fuerat Tribunorum plebis, quibus ius intercedendi concedebatur. Nam in hoc creatos dicit Gellius, non vt ius dicerent, fed vt intercederent opponeréntque fefe iniuriis ac violentiis. Intercedere enim poft alia fignificata, accipitur pro inhibere, coërcere, vetare. Vnde interceffionem vulgò oppofitionem dicimus. Cæfar bel.ciu.j. Refertur ftatim (ait) interceffione Tribunorum.

INTERCIDERE ædes, aquæductus. l. 7. D. quod vi aut clam. Rationes, codicillos.l.j.§.fi.D.de fer.cor.l.4.l.23. D.de fal.

INTERCIPERE lucri faciendi cauffa, id eft ea mente vt lucretur interuertere, & contrectare.l.j.l.44. D. de furt.l.pen.D. lib. cauf. Hinc: Interceptarum pecuniarum reus, apud Suetonium in Domitiano. vtuntur & in eadem fignificatione, & fenfu Iurifconfulti verbo Interuertendi.l.20.l.29.D.de furt.l.48.D.de folut.

INTERDICERE antique dicitur pro vehementius & imperiofius decernere. nam vox Inter nónunquá vim augendi obtinet, vt in verbis interficere, interimere, interturbare, & aliis huiufmodi. Prætor enim his in rebus vel maximè ac diligétiffimè decernebat. Cicero in Orat.pro Cecinna: Prætor interdixit, vt vnde deiectus effet reftitueretur. Id eft edixit. Alias prohibere fonat.

sonat.Hinc Interdici bonorum administratio à Prætore dicitur iis qui malè rem gerũt. Cicero de Senect. Vt quemadmodum nostro more malè rem gerẽtibus patribus bonis interdici solet.Hinc illa interdictionis formula apud Paul.lib.3.Sent.tit.4. Quando tua bona paterna auitáque nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re, commercióque interdico.

Interdicere aqua & igni, formula legitimi exilij priscis temporibus vsitata.Quoties enim quis exilij pœna dignus videbatur, ei nulla exilij facta mentione, tecto, aqua, igni interdicebatur.ita earũ rerum quæ maximè sunt ad vitã substentandã necessariæ, vsu priuatus, cũ vno aëris alimento cõtentus esse non posset, abire cogebatur, Ex quo exulare ciues Romani dicebantur. patet hoc in Orat.Cic.pro Domo sua, vbi ita scriptum est:Qui erant rerũ capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatẽ amittebant, quàm erãt in eã recepti, quò vertendi, hoc est mutãdi soli caussa, venerant. Id autẽ vt esset faciundũ, nõ ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquæ & ignis interdictione faciebãt. Ac ne ciues quidẽ omniũ improbissimi atque audacissimi, cum in suos inimicos acerrimo incitati odio, non leges, sed priuilegia ferrent, exiliũ nominabãt, sed iis aqua & igni interdicebant.Huc adiunge quod scribit Lactãtius lib.2. Institutionũ diuinarũ.c.10. & illud Seruij in lib.12. Æn. Ad facienda fœdera, inquit, aqua & ignis adhibentur. vnde econtra, quos arcere volumus à nostro consortio, eis aqua & igni interdicimus, id est rebus quibus cõsortia copulãtur.Sic de ipso Cicerone, quod in iam citata Orat.legimus.P. Clodius trib. pleb.cui nihil in tota vita modestiæ fuit, qui in tribunatu pro sua libidine, neglecto more maiorũ, abiectis legibus:cũcta gessit, ita populum rogauit, Velitis, iubeatis, vt M. Tullio aqua & igni interdicatur.Neque solũ Clodius, sed antea quotquot homines maximè seditiosi.C.Gracchus, & L.Apuleius Saturninus, de suis inimicis eodem modo tulerũt, vt ex eadẽ Oratione colligi potest. Et minorẽ siue mediã capitis deminutionẽ, cum ciuitas etsi non verbo, re tamen adimebatur, ita fieri solitã tradit Iustin.Instit.de c.deminu.§.3.Minor siue media capitis deminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur:quod accidit ei, cui aqua & igni interdictum fuerit, vel ei qui in insulã deportatus est. Erat autẽ, vt neque flagitia sunt paria, sic hoc pœnæ genus, neque loci spatio, neque tẽporis æquale. quibusdam enim tãtum intra vrbem, hoc est intra pomœrij fines, aliis longius aqua & igni interdicebatur:quod vt exẽplis non indiget, ita per se satis notũ est. Vide Manut. lib.de legib.Rom.

Interdicere præcisa locutione dicimus, pro Per Prætorẽ interdicere, vel Interdicto agere.Iulianus. l. 6. D. ne quid in loc.publ. Et qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico interdicat, nihilominus procuratoris dandi facultas est.Vlp.l.3.§.5.D. vti possidetis.Labeo quoque scribit, Ex ædibus meis in ædes tuas proiectum habeo.interdicis mecũ si eum locũ possideamus, qui proiecto tegetur.an quo facilius possim retinere possessionem, eius possessionis interdico tecum, sicuti nunc possidetis ædes eas, &c.Item in l.3.§. 22. D. de aqu.quot.& æsti.Item.l.3.§.4.D.quod vi aut clàm, & aliis locis innumeris.Fab.lib.3.c.6.Non debuisti interdicere, sed petere:an rectè interdictum sit ambigitur. id est.Non debuisti interdicto vti, sed actione: an rectè actum sit interdicto, ambigitur.

Interdicti in tit.D.de interd.& releg.sunt quibus, vrbis, patriæ, religionisve alicuius interdictũ est aditus:veluti si quis Roma abesse iubeatur à Consule:vt L. Lamia eques Romanus, quẽ P.Gabinius Consul iusserat ab vrbe abesse millia passuum ducenta. Item si cui à Præside Prouinciæ, veluti Siciliæ, aditu suæ prouinciæ interdicatur.Cuius rei exempla suppeditant.l.7.§. 4.l.5.l.6.D.eod.& l.8.D.de testam.

Interdictum pro prohibitione dixit Paulus libr.2. Sent.tit.10.Qui filiofam.contra interdictum amplissimi ordinis pecuniã mutuam crediderit.Sic apud Horatiũ in Sermonibus:Interdicto huic adimat ius Prætor, id est, interdictione bonorum.

Interdicta formulæ sunt, quibus Prætor iubet aut vetat aliquid fieri, quæ dantur illi ad quem ea res pertinet, aduersus eum cum quo ille de possessione, vel quasi possessione, vel iure aliquo suo aut publico contendit.Eadẽ dicta rectè dixeris, vt l.81.D.de verb.sign. Cum Prætor dicat vt opus factum restituatur, id est interdicat, interdicto puta, De operis noui nuntiatione, vel Quod vi aut clam, & Quod in loco sacro, sancto, religiosóve, & Quod in flumine publico ripáve publica, &c.Et in l.videamus.D.de vsuris, Verbum restituas, quod in hac re Prætor dixit, id est interdixit, interdicto fraudatario scilicet.& l.vlt.D. de precario, Rectéque dici, Quod precariò habes.Iustin. §.sunt tamen.de interdict.Interdictum dici vult, quòd inter duos dicatur.At illud scitè magis quam vere: verius enim, vt interlocutiones, quod interim rogentur, vt loquitur l.3.§.vlt.D.de hom.lib.exhib.vbi Græci etiam ipsi verbo ἐξωτὴρ vtuntur, quódque dicantur interim à Prætore, quasi momento valitura, nisi secundum eum iudicetur qui vtitur interdicto.qui ordo in actionibus non obseruatur. nihil ante actionem interim quod obtineat dicitur, decernitúrve.Idem videtur Isid.sensisse lib.5.c.24.Alij Interdictum à prohibitione deduci volunt, quæ Prætorum edictis plerunque inerat. Porrò interdicta dicuntur ferè omnia à primis verbis vnde incipiunt, vt Vti possidetis, de quo.l.j. D.eo.& Fest. Pompeius lib.10. Vnde vi, de quo item.l.j. D. eod. & Cicero in Orat.pro Cecinna.Sic Quorum bonorum, Quod legatorum, Vtrubi, Quod vi aut clam, Quod precario, &c.Sunt & Interdicta, quæ ab inuentoribus nomen sortiantur, vt Saluianum:alia etiam quæ à materia de qua in iis tractatur, vt, Ne quid in loco publico fiat, De locis & itineribus publicis, &c.

Interdictum inter & Decretum tantundem interest quãtum inter speciem & genus.nam decreta alia perpetuæ, alia temporalis iurisdictionis caussa interponuntur.illa suum nomen retinent, hæc Interdicta nominantur:quia inter illa duo tempora interiiciuntur.Nisi etiã dicamus sic, illa decreta eo magis interdicta nominata esse, quia magna ex parte prohibitoria sunt: si minus verbis & formula:vi quidem ipsa & effectu ac facultate. Tribus autem de caussis instituta scribit Hotomanus.Prima est, ad vim vlciscendam & coërcendam.nam qui vi quid fecit, vsque eo coërcetur, vt quãuis id, iure fecerit, tamen interdictum aduersus eum detur:vt l.j.§.2.D.de iti.actúque pri. l.j. D. de fonte.l.j. de cloac.& alibi persæpe.item qui vi de suo deiectus est, vel prohibitus ad suum accedere, si in rem actionem instituerit, tametsi ea ratione aduersarium possessorem constituat, tamen interdicto vti, & per illud possessionem persequi non prohibetur.quod sanè ius quoddam singulare esse constat, in odium vis illatæ comparatum.l.cum fundũ.18.§.vlt.D. vnde vi, & de vi ar.& l.naturaliter.§.j.D.de acq. poss.vbi is qui egit in rem, potest tamen interdicto Vti possidetis vti.quia non videtur vti possin. renuntiasse, qui in rem egit.quomodo eo in loco legi vult idem Hotom. Altera caussa est, propter commodum possessionis: veluti vt is cui colonus res suas obligauit, possessionem adipiscatur:quamuis Seruiana, vel certi condictione agere posset.sic superficiarius ciuiles habet actiones. sed quia melius est possidere potius, quàm in perso-

nam experiri, propterea interdictum proponitur. l. j. §. j. D. de superfic. Tertia caussa est, propter proprietatem, uti docet Paul. in l. 2. §. quædam. D. de interd. ubi sit ea interdicta quæ rei persecutionem continent, proprietatis caussam continere, & ea quæ ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non possessionis, caussam habere.

Interdictum est decretum Prætoris, quo quid, præsertim in possessionum controversiis, fieri iubet, aut vetat. Alia autem exhibitoria sunt, per quæ Prætor iubet exhiberi: ait Imp. §. j. D. de interd. alia noxalia sunt, quibus noxæ servum dedere permittitur. l. j. D. de interd. alia prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri, ait Imper. §. j. D. de interd. alia restitutoria sunt, quibus Prætor restitui aliquid iubet: ait Imp. §. j. D. de interd. alia simplicia sunt, in quibus uter actor aut reus sit constat: duplicia verò, ubi non constat. l. 2. D. de interdict.

Interdictum FRAUDATORIUM dicitur, quo Prætor ea quæ in fraudem cuiuspiam gesta erãt rescindit, veluti pupilli aut creditorum. Papin. l. 96. D. de sol. Sed & interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenebitur. Valens. l. 67. D. ad S.C. Treb. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum consilium inibis, citra periculum interdicti fraudatorij hæreditatem suspectam adibis. Itẽ, Vix fraudatorio interdicto locus erit.

Interdictum DE AQUA quotidiana & æstiva ei datur, qui aquam quam anno proximo duxit, ducere prohibetur: dummodo iure uti se putet, aut sine vitio eodem anno duxerit. Est prohibitorium, & restitutoriũ, pertinétque ead aquam non modò quæ agris, verumetiam quæ nobis, urbanísque prædiis usui sit. l. j. & pass. D. de aqua quot. & æstiu. Sed adiungitur his aliud hoc titulo interdictum prohibitorium, de aqua publica, quæ ex castello, id est diuiculo aquarum publico ducitur permissu Principis: quod tamen non ad possessionem, sed ad tuendum ius aquæ pertinet magis, quam Princeps adsignauit, atque de iure non de facto est.

Interdictum DE ARBORIBUS CÆDENDIS, prohibitorium est, & de arboribus vicini, sive is in solidum, aut ex parte dominus, sive fructuarius sit, per quas fit ne prædium meum, qualiter velim possideam, conlucandis, vel sublucandis, ut dicebant veteres, ut dicunt recentes, de adimendis, si ex ædibus tuis in ædes meas impendeant, vel coërcendis, si ex agro tuo in agrum meum, quo nomine etiam est actio ciuilis. Vide l. j. D. de arb. cædend.

Interdictum DE CLOACIS, ad urbanas referri debet, nec ad retinendam possessionem datur, qua de re Prætor interdicere de dignatur. l. j. D. uti poss. sed quod maxime pertinet ad publicã salutem, securitatémque, ad reficiendas & purgnandas cloacas: in quo hoc proprium est, ut detur etiam ei qui ab adversario vitiose possidet. Est autem prohibitorium, & de cloaca priuata. Sed est & aliud prohibitorium, & restitutorium de publica, Ne quid fiat in cloaca publica: & si quid in ea re factum erit, quo usus eius deterior sit, fiat, ut restituatur. Vide l. j. de Cloacis.

Interdictum DE FLUMINIBUS prohibitorium & restitutorium est, & adversus eum competit qui quid in flumine publico, ripáve eius facit, aut immittit, quo statio iterve nauigio deterior sit. l. j. D. de fluminib. Quod & de mari intelligendum est, si quid in eo fiat, vel litore, quo portus, statio, nauigatióque deterior sit, fiat, & in flumine non nauigabili, si quid fiat, quo exarescat, vel aquæ cursus impediatur: non si in torrente, id est quod flumen hibernum dixit Horatius.

Interdictum DE FONTE, est quo is qui fonte, alióve loco unde aqua viva nascitur, quo anno proximo sine vitio usus est, uti prohibetur, adiuvatur. l. j. D. de fonte.

Interdictum DE GLANDE LEGENDA prohibitoriũ est, & cõpetit ei cuius ex agro glans, id est fructus cuiusuis arboris, in alienum decidit, ut ei tertio quoque die legere auferre glandẽ suam liceat. l. j. D. de gland. leg. Frontinus maluit fructum quam glandem dicere.

Interdictum DE IN POSSESSIONEM MISSO, datur ei qui dolo malo fecerit, quo minus quis permissu Prætoris, eiúsve cuius ea iurisdictio fuit, in possessionem bonorum sit. l. j. D. ne vis fiat ei.

Interdictum DE ITINERE ACTUQUE PRIVATO ei redditur, qui proximo anno itinere, actúve, sive iure, sive iniuria, dies non minus triginta nec vi, nec clàm, nec precariò est usus, si eo usu nunc prohibeatur: item ei qui iter, actúmve, quo anno proximo est usus, reficere prohibetur: si se usum hoc anno, & iure servitutem illam habere doceat. l. j. & l. 3. D. de itin. act. Cæterum in utroque interdicto, & in hoc titul. oratio coniuncta pro disiuncta accipitur. nam sufficit alterutrum probare, vel iter vel actum hoc anno in usu habuisse.

Interdictum DE HOMINE LIBERO exhibendo, populare & pœnale est, quod in eum datur qui supprimit liberum hominem, id est eum qui pro certo liber est. nam si de libertate agatur, cessat hoc interdictum: sed institutiones dant aliud quasi præparatorium adsertionis, sicut & ad exhibendum actionem eo nomine dari constat. l. de eo. ad exhib. Vide l. j. D. de hom. lib. exhib.

Interdictum DE LIBERIS EXHIBENDIS & ducendis exhibitorium, aliud simul ac prohibitorium, ut filium vel nepotem exhibeas, qui est in potestate mea, etiam si bona fide eum retineas: & ne vim mihi facias quominus exhibitũ eum ducere possim. quo reddito, non utique statim ius ductionis est. nec, ut cætera, hoc interdictum momenti beneficium appellari potest. nã redditur sub condicione, si in potestate est: quod actorem hoc interdicto prius quã ducat implere oportet: ideóque ut erim fœminam & prætextatũ prætor apud matremfamilias deponi iubet. & ex eo apparet hoc interdictum quasi proprietatis caussam continere. Ut est quasi possessio, ita quasi proprietas: & quasi proprietas, veluti ius patriæ potestatis. l. j. §. j. De rei vind. & ius patronatus. l. talem. §. j. de hær. inst. propter quod etiam dabitur interdictum de liberto exhibendo & ducendo. l. 2. de interd. nam & propter ius mariti est interdictum de uxore exhibenda & ducenda. l. 2. hoc tit. etiam adversus socerum, non etiam adversus generum, De filiaf. exhibenda & ducẽda, ne bene concordantia matrimonia turbentur iure patriæ potestatis, ut eleganter ait. l. j. & similiter Afranius Divortio, qui tamen locus apud Nonium nondum emendatus est:

O dignum facinus adolescentis, optimas,
Bene convenientes, concordes cum uiris,
Repente viduas faciat spurcitia patris?

Interdictum DE LOCO PUBLICO, prohibitorium est, ne publicanis, puta qui conduxerunt areas, insulas, aut balneas publicas, aut porticus, lacus, aut stagna, vel his quas in ea conductione socios sibi adiunxerunt, vis fiat, quominus ex lege locationis publicis locis fruantur: extra quam si quis, cui id concessum est, statuam, vel imaginem in publico loco ponere velit. hoc enim potest inuitis conductoribus, si Senatus aut princeps permiserit. Permissu opus est ex edicto Claudij, quod refert DIO L VIII. nisi quis publicum opus ædificet, vel reficiat.

Interdictum DE LOCO SACRO adversum eum datur, qui in sacro loco aliquid fecit, immisit, ut id restituat. l. j. D. ne quid in loc. sacr.

Interdictum DE MIGRANDO competit inquilino, qui

rem suam domino prædij pro mercede nō obligatam, auferre vult: vel obligatam quidē, sed cum aut mercedem soluisset, aut eo nomine satisfactum esset, aut per dominum staret, quominus solueretur, l.j.D.de migr.

Interdictum DE MORTVO INFERENDO habet locum, vt quis nō prohibeatur mortuū inferre, & sepelire quò licet ei inferre & sepelire, vt D.eo.tit.l.j.in prin. vt si in via prohibeatur vel sepulchrū ædificare, vel lapides ad ædificandū per fundum ducere, vt D.eo.tit.l. j.§.Prætor ait.& §.si iter mihi.§.vim habere.& §.fi.&c.

Interdictum NE QVID in loco publico vel itinere fiat, aduersus eum redditur, qui quid in loco publico fecit, inve eum locum immisit, quā ex re quid illi damni detur, præterquam quod lege, senatusconsulto, edicto, decretóve principum ei concessum erit, l.j.D.ne quid in loco pub.

Interdictū DE NOVI OPERIS nunciatione, datur ei, qui prohibetur ædificare, postquam satisdederit: vt D. eo.tit.l.Prætor ait.§.hoc autem interdictum. Nam hoc interdictum competit, si in solo suo ædificat, aut locum habet remissio, vt D.eo.tit.l.non solùm.§.sciendum. Et tunc non potest vltrà ædificare, nisi constet eum habere ius ædificandi, vt in §.præalleg. Hoc interdictum etiam datur in eum, qui non satisdedit vt ædificet, vt D.eodem titu.l.de pupillo.§.si plurium.& §.meminisse.& tenetur denunciare, etiam si ius ædificandi habet, vt ea l.§.j.& §.si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt D.eod. tit.l.stipulatio.§.siue autem. Et interdictum de noui oper.nunt. imperator nominat edictum, l.j. D.eo.tit. vbi dicit: Hoc edictum, remediúmque operis noui nunciationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est, aduersus ea quæ nondum sunt facta. Nam si quid operis factum fuerit, quod fieri non debuit, cessat edictum de noui ope.nuntia.& erit transeundum ad interdictum, Quod vi, aut clàm factū erit, vt restituatur. Et hæc nunciatio non habet necessariam aditionem prætoris: potest enim quis nunciare nouū opus, etsi prætorē non adierit. Item potest fieri proprio & alieno nomine, & omnibus diebus etiā aduersus absentes, inuitos & ignorantes, vt hæc clarè ponit text.l.j.post princ. D.eod.tit.vbi subditur: Opus nouum facere videtur, propter quod locū habet nunciatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahēdo aliquid, pristinam faciem operis mutat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, sed ea sola quæ solo coniuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere. Ergo non pertinet ad hoc edictum, si quis in fundo alterius meteret, vel arborem succideret, vel vineam putaret, licet opus faceret: quia solùm ad ea opera, quæ in solo fiunt, pertinet. nec locum habet, si quis vetus ædificium fulciat. quia non opus nouum facit, sed veteri sustinēdo remedium adhibet, vt l.j.præalleg.§.opus nouum. cum sequentibus. Subdit. Nunc videamus quibus ex causis fiat hæc nunciatio, & quæ personæ nuncient, & quibus nuncietur, & sic quibus locis nunciatio fiat, & quis sit effectus nunciationis, quæ per ordinem vide ibidē in d.l.j.

Interdictum NE QVID IN FLVMINE PVBLICO FIAT, quo aliter, &c. aduersus eum datur qui in flumine publico inve ripa eius facere, aut in id flumen ripámve eius immittere, quo aliter fluat, quàm priore æstate fluxerit, instituit, l.j.D.ne quid in flumin.

Interdictum DE PRECARIO datur ei qui quod precariò concessit, reuocare vult, aduersus eum qui precario quid impetrauit: siue ipse sibi impetrauit, siue procurator, aut negociorum gestor, aut seruus: dominus autem rogationem ratam habuerit. veniúntq; in hoc interdictum res, partus, dolus, lata culpa: & post litem contestatam, leuis: quanti actoris interest rem interdicti tempore non restitui, l.j.& pass.D.& Cod. de precario.

Interdictum QVOD VI AVT CLAM, aduersus eum datur, qui vi aut clàm opus in alieno siue iure siue iniuria fecerit, cuiúsve iussu aut nomine caussáque factum erit. Vi autem facit qui prohibitus facit, siue à domino siue ab alio ipsius nomine prohibeatur. Clàm verò facere id dicimur, quod eo insciente facimus, quem id prohibiturum esse suspicamur, l.j.& pass. D. quod vi aut clam. Concurrit autem hoc interdictum cum interdicto de noui ope.nunci.inter quæ tamen hæc intercedit differentia, quod hoc latius pertineat quàm illud De ope.noui.nun. nam & possessori hoc datur, & non possessori: illud non possessori, & de arbore succisa, vel de fracto surculo, non etiam illud.

Interdictum QVORVM BONORVM datur ei qui bonorum possessor est, aduersus eum qui pro hærede, vel pro possessore possidet: caussa apiscendæ vel apprehendendæ possessionis omnium corporalium rerum, l.j.& pass.D.quor.bon. Differtque à petitione hæreditatis, quod hæc de iure est, illud de possessione: tamen & hoc non datur in creditorem hæreditarium illa datur.

Interdictum QVOD LEGATORVM competit hæredi, aut bonorum possessori, qui paratus est satisdare legatorum nomine, aduersus legatarium vel fideicommissarium, qui occupauit vacuam possessionem rei legatæ sine voluntate hæredis, vt scilicet adepta possessione sibi Falcidiam seruet per retentionem. nec enim hæredi erat Falcidiæ vindicatio, sed retentio tantum. Et ex eo intelligitur cessante Falcidia huic interdicto locum non esse. Vide l.j.D.quod legat.

Interdictum DE REMISSIONIBVS tunc valet, cùm operis noui nunciandi ius nullū fuit. nam operis nunciatio eatenus duntaxat valet, quatenus nūciandi ius fuit. Prætor enim vbi ius non fuit, nunciationem ipso iure missam facit. Remissio enim est abolitio nunciationis operis noui à prætore facta, l.j.D.de remiss.

Interdictum DE RIPA MVNIENDA, datur ei qui in flumine publico, ripáve eius opus facere vult, ripæ agríve qui circa ripam est tuendi caussa: dum ne ob id nauigatio deterior fiat. siquidem damni infecti in annos decem viri boni arbitratu, vel cautum vel satisdatum est: aut per illum non stat, quo minus hoc fiat. l.j. D.de rip.mun.

Interdictum DE RIVIS eis conceditur, qui ea quibus aquarum ductiones continentur, reficere pugaréve prohibetur, si modò eodem anno sine vitio aquam, etiam sine seruitute, duxerit.l.j.D.de riuis.

Interdictum SALVIANVM suspicatur Cuiacius à Iuliano inuentum conditore edicti perpetui, éstque quod domino fundi aduersus colonum redditur, vt rerum sibi mercedis nomine oppigneratarum possessionem apiscatur: his verbis: Quod tu illi mercedis caussa oppignerasti, qua de re agitur. id illi restituas. Differt autem ab interdicto de migrando, quod etiam est de pignoribus, quòd hoc debitori detur ad retinendam possessionem: Saluianum verò creditori, ad apiscendam: illud exhibitorium & prohibitorium, hoc restitutorium: illud de rebus inquilini pignoris nomine illatis inhabitationē, hoc de rebus coloni natis in agro conducto, vel nominatim pignori obligatis, imo vtiliter & de rebus cuiuscunque debitoris pignori obligatis, l.j D.de Saluia.l.j. C.de precar.

Interdictum de SVPERFICIIS ei redditur. qui superficium alieno in solo possidet, si frui suo iure prohibeatur: quamuis enim ciuiles habeat actiones, tamen propter possessionis commodum, hoc interdictum vtile est, l.j.D.de superfic. Dixi autem de superficiis ex Cuiacio, cui ea indicis scriptura placet, & superfi-

cium vt ædificium efficitur. Vide Superficies.

Interdictum DE TABVLIS EXHIBENDIS his datur, quibus aliquid in tabulis testamenti adscriptum est, vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue hæredes sint, siue legatarij, siue fideicommissarij: aduersus eum qui tabulas habet, vel supprimit, dolóve fecit quo minus haberent: siquidé neget se posse, vel oportere exhibere. L.j. & pass. D. & C. de tab. exhiben.

Interdictum DE VIA PVBLICA, & itinere publico prohibitorium, & populare est, ne vis fiat ei, qui viam publicam iterve publicum aperire & reficere velit, dum tamen ne ea via idve iter deterius fiat. L.j. D. de via publ. & itin.

Interdictum DE VI, duplex est, vnum, De vi armata, aliud Vnde vi, quotidianum dictum, quod & vi simpliciter dicitur à Græcis sæpe, & ab Vlpiano in l. si quis vi. de acquirend. possessio. & in titul. De vi & vi armata. nisi mauis legere, Vnde vi & de vi armata, sicut, vi bonorum raptorum, & de turba. In genere autem competunt hæc duo interdicta ei qui vi deiectus est: sed hoc differunt, quòd quotidiano tunc locus est, cum quis sine coactis armatisve hominibus possessione deiectus est, nullique datur, nisi ei qui tunc cum deiiceretur possidebat, vel vsum, aut vsumfruct. quasi possidebat, l.j. D. vnde vi. eáque exceptio nominatim interdicto addi solet, auctore M. Cicerone. At interdicto de vi armata, cum quis oppressu & vi multitudinis, id est coactis hominibus & armatis deiicitur. Hæc enim sunt verba interdicti, hominibus coactis, armatisve, auctore M. Tullio. Addit Paulus libr. 5. sentent. titul. 6. huic etiam interdicto locum esse, si quis violentiæ opinione comparata, possessione cesserit, si tamen aduersarius eam ingressus sit. Datur autem sine vlla exceptione, ideóque & creditori datur in possessionem misso & colono. Item Quotidianum datur ei qui ab eo qui deiecit nec vi, nec clam, nec precariò possidebat: hoc etiam ei qui ab eo his rationibus possidebat: illud intra annum, hoc verò perpetuò: ac præterea illo patronis & parentibus parcimus, non isto. Vide Ciceronis Orat. pro Cecinna, & lib. 15. Epistol. in ea quæ incipit: Puto te iam, &c. & L.j. & l. sed si vi. D. eodem. Græci pro his interdictis habebant actionem ἐξούλης, sic dictam, auctore Libanio, quòd ἐξίλλειν sit, ἐκβάλλειν καὶ ἐκβάλλειν βίᾳ. Vide Cuiac. in libr. 5. de Sentent. Pauli. titu. 6.

Interdictum VT IN FLVMINE PVBLICO nauigare liceat, est populare, sed prohibitorium, non restitutorium, Ne vis fiat ei qui nauigat in flumine, lacu, fossa, stagno publico, vel qui in flumine publico piscatur, vel qui alias quam eo vti oportet vtitur ripáve fluminis: quod exemplo tituli de fluminibus, producerer quis etiam ad eum qui in mari vel in littore nauigare, piscari aut ædificare prohibetur. Iure enim gentium cuilibet in mari & in litore ædificare licet, dum ne nauigationem, portum aut stationem deteriorem faciat, non in flumine publico ripáve eius. Et, quod scribitur, interdictum non dari ei qui in mari piscari aut nauigare prohibetur, forsitan acciperet non malè de directo interdicto, non etiam de vtili. idem si in mari vel littore ædificare prohibeatur.

Interdictum VTI POSSIDETIS est prohibitorium, ad possessionem vindicandam seu retinendam. namque eo possessores, quam sibi nulla actione vindicare possunt, possessionem suam esse adserunt, vindicántq;, & ne eis vis fiat, quominus vt nunc possident, ita possideant, interdicunt: vincítq; hoc interdicto is qui redditi interdicti tempore nec vi nec clam nec precario ab aduersario possidet rem soli. est enim de possessione rerū soli. Et bellissimè Vlpianus post interdictum. Vnde vi, consequenter proponit interdictum Vti possidetis. illud enim restituere vi amissam possessionem, hoc interdictum tueri ne amittatur.

Interdictum VTRVBI prohibitorium est, & de seruo exhibendo & ducendo fuisse crediderim: nec de seruo tantum, sed de rebus omnibus mobilibus olim ad retinendam, aut vindicandam possessionem, quam possedit actor maiore parte animi: hodie, sicut vti possidetis, de possessione rerum immobilium, ad retinendam possessionem quam habuit redditi interdicti tempore. vt propterea meritò videatur omissa pars exhibitoria. nam & ea ratione hodie interdicturus Vtrubi frustra agit ad exhibendum, qui agebat tamen olim, l.3. §. sed & si quis interdicturus. D. ad exhib. Vtrubi Glossæ παραυτίκα, Theophylus πρὸς ἑκάτερον. Hoc interdictum, celerem reformationem vocant Impp. l.13. C. de agrico. cens. Bonæ fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri.

Interdictum DE VXORE DVCENDA à marito, datur marito aduersus eum, qui dolo eam obtinet, sine voluntate mariti, licet ipsa volente. D. eodem titulo. l.j. Alia interdicta patent, & exponuntur suis verbis inclusis.

Ad interdictum venire, est venire in ius ad Prætorem. Petronius: Vt si nollet alienam rem domino reddere, ad interdictum veniret.

Interdictum, & Cessatio quomodo differant, patet: quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis: quod tamen non fit per cessationem, in qua solum cessatur à diuinorum solennitate.

Interdictum ecclesiasticum quid sit, & quid ab excommunicatione distet, vide capitul. ex parte. de verbor. significat. & vide extra, de sent. excommunicatio. in antiq. & 6.

INTERDIV, in die, l. si communem. §. is qui noct. D. quemad. ser. amit. quādoquidem in diem, l. si interdiu. D. de furt. balnea. Hinc,

INTERDIARIVS in XII. Tabul. pro fure diurno. Antiquo enim Glossematorum scriptori, Interdiarius est ἡμεροκλέπτης, cui contrarius ἡμερόκοιτος, dormitator, fur nocturnus.

INTERDVM ostendit regulam esse in contrarium. nam quod interdum fit, non semper fit, l. seruitutes. §. si stillicidium. D. de seruitut. vrban. quandoque significat accidentiam facti, non ministerium iuris, Accursius in l. metum. §. sed quod prætor. D. quod metus caus.

INTERESSE tam priuatim quàm publicè dicitur Publicè interest, quod in commune expedit & ad totius reipublic. vtilitatem pertinet, veluti, auctoritatem rerum iudicatarum seruari, partus non subiici, dotes mulieribus saluas esse, & alia id genus, quæ publicè vtilia sunt, l. 65. §. cum prætor. D. ad Trebell. l.j. §. sed & si. D. de ventre inspiciend. l.j. D. solut. matrimon. l. 18. D. de reb. aucto. iudicum possid. l.16. D. de appell. & alibi sæpissimè. Priuatim verò interest, quod ad singulorum vtilitatem spectat, l. 71. D. de euict. l. 8. §. mandati. l. penult. D. ad exhibend. l. penult. §. fin. D. ne quis eum, qui in ius vo. & alibi. In his omnibus pecuniariter interesse accipimus: & ita in eo iure, quo dicitur in rem pacta omnibus prodesse, quorum obligationem dissolutam esse, eius qui paciscebatur, interfuit, l. 21. §. fi. D. de pact. non quoquo modo cuiuscunq; interest, sed ita, si alioqui pecuniarum damnum immineat, l. 23. D. de pact. Sed nec quod dicitur furti actionem dari ei, cuius interest, ita accipiendum est, vt cuiuscunque interfit rem non perire, ei actio detur: sed qui ob eam rem teneatur, quòd eius culpa ea perierit, l. 14. §. an pater. D. de fur. nisi mala fide eam rem possideat, l. 12. D. de furt.

Interesse definiri potest id, quod alicui debetur, vel quia damno adfectus est, vel quia lucrum aliquod impeditum est, l. si commissa. D. ratam rem haberi. In tantum (inquit Paulus) competit, in quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quantúmque lucrari potui. Obseruabis igitur diligenter, quòd cùm quæritur, quid intersit actoris, duplex est cõsideratio. Altera de dãnis & dispendiis rerum, quas amisit: altera, de lucris & vtilitatibus non adquisitis. Qua ratione interdum vtilitas amissa maioris erit, quàm res ipsa, l. Iulianus scribit. §. vlt. D. ad exhib. Sabinus autem l. si is. D. de furtis. Interesse, inquit, eius videtur, qui damnum passurus est: non eius, qui lucrum facturus est. Vel sic:

Interesse, siue id quod interest, genere summo sic definiri potest: Æstimatio eius damni, quod in re alicuius familiari per alterius culpam contigit. Eius duæ sunt species, quarum vna in generis sui nomine consistit, quæ scilicet omnibus in rebus, præter quam speciebus siue frugibus versatur: altera verò in pecunia numerata, quæ propriè Vsura dicitur. Interesse igitur specialiter sumptum, est discrimen, quod inter eam conditionem quæ in re familiari alicuius, vel antea fuit, vel omnino futura erat, & eam quæ nunc est, per alterius culpam contigit. Huius autem Interesse duæ sunt partes: nam interdum in sola re principali consistit: interdum & multo frequentius in eius accessione, l. j. D. de act. empt.

Id quod Interest, à re, reique æstimatione separatur, l. j. §. considerandum. D. de tuto. & cur. da. ab. l. j. D. de act. emp. & proinde id quod interest, & quanti ea res est, diuersa faciunt auctores iuris, l. vni. in fin. D. si quis ius dic. non obtemp. l. 4. §. in eum. D. de dam. infect. l. 51. D. ad leg. Aquil. His enim verbis verum rei pretium, illis omnis vtilitas continetur, l. 193. D. de verbo. signifi. Inquantum interfuit, sic accipit Paulus l. 13. D. rem rat. hab. quantum mihi abest, & quantum lucrari potui. Exempla eius quod interest pete ex l. 22. §. fin. & l. sequen. D. ad leg. Aquil. l. 3. D. de condi. furt. & alibi sæpius, quam vt referri ferè possit.

quorum Interest, pro, ad quorum officium spectat, l. 56. D. loca. l. 3. C. de confir. tut. l. 7. C. de aduo. diuer. iud. l. 2. C. Theo. ad leg. Iul. de amb. Sic Iustinianus in [Greek], id est spectabit ad celsitudinis tuæ officium.

INTEREVNT homines morte, vel capitis minutione, cum res nullæ relinquuntur, aut conditionẽ mutant, l. 63. §. fi. D. pro soc. Sic in l. 10. D. de peric. & com. rei vẽd. vt & perire, l. 47. §. fin. D. de leg. 1. Interiisse tabulæ dicuntur, quæ interciderunt, l. j. D. si tabulæ null. extab.

INTERGERINVS paries, idẽ qui Papiniano (in §. item si communem. in l. si fratres, pro socio) Cõcratitius est. De quo latius in poster. Annot. Bapt. Pius. cap. 83. Alciat. item qui sit ostendit, interpretans l. maiore parte. de verb. sign. vbi varia exponit parietum genera. Vulgus medianum appellat cum Medianus Latinè aliter accipiatur, quod & Budæus monuit. Intergeries vocatur in Ant. Lex. & exponitur, [Greek].

INTERIM, l. 57. D. de nox. act. est, quandiu res apud eos manet. Interim pro donec, l. 12. D. de distr. pign. Interim, id est, pendente die vel conditione, l. 46. D. famil. erciscun. Sic Interim, l. 91. §. vlt. D. de lega. 3. id est pendente iudicio.

INTERLOQVI dicitur Prætor vel Iudex, cùm quid interea dum principalis caussa plenè disceptatur, pronunciat, l. j. §. hunc consequenter. D. de appellat. l. 15. §. in venditione. D. de re iudicata. l. j. §. quæro. D. ad Turpill. Hinc,

INTERLOCVTORIA sententia, quæ non principalem caussam definit, sed intermedium aliquod negocium dirimit, vide infrà, Sententia.

Interlocutorias varias recenset Bartol. l. quod iussit. D. de re iudic.

INTERLEVERIT, id est, deleuerit, l. 11. §. j. D. de seru. corrupt. Sic, Interleuisse rationes, l. 67. D. de leg. j.

INTERNECIO, inquit Festus, vitæ priuatio appellatur.

INTERNECINVM testamentum est falsum testamentum, propter quod, vt scilicet ex eo acquiri hæreditas possit, dominus occiditur. Hinc est accusatio internecini, de qua in l. qui vel internecini. C. Th. de accusat. cuius præmium est bonorum possessio: vt apertè Isidorus ex aliquo auctore bono significat his verbis libr. 5. Etymol. Internecini (sic legit Cuiac. non Internecivi) iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, & accusatorem eius bonorum possessio sequebatur. Sextus quoque Pompeius lib. 9. Internecinum, inquit, testamentum, propter quod dominus interemptus est. Sic Internecina certamina, apud Ammianum, lib. 23. in princ. in quibus multi homines occisi sunt.

INTERNECIDA, inquit Isidorus lib. 10. qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

INTERNVNDINVM, inquit Victorinus Afer, scribendum, vt Interlunium, & Trinoctiũ. Ita Internundinium, quod nouem dies inter se continuos habeat, non quòd nono die fit. Hæc ille in lib. de orthograph. Alij tamen Internundinum malunt. Est autem spacium quod inter nundinas est: vt Intermenstruum quod inter menses.

INTERPELLARE, ponitur aliàs pro postulare iustitiam, & inuocare officium iudicis, & extra iudicium petere. Interpellare aliàs significat rogare quadam instantia. Valerius lib. 3. Cato rogatus, vt socios apud auunculum iuuaret: constanti vultu, non facturum se respondit. Iterum deinde ac sæpius interpellatus, in proposito perstitit. Interpellare est interrumpere, vt possessionem, & vsucapionem, l. 14. D. de seruit. Interpellare aliàs, est loquentem, vel aliquid agentem interrumpere, vide in ca. potuit. de loca. l. 14. D. de seruit. l. 31. D. de ser. vrb. Vnde INTERPELLATORES dicti sunt, Paulo in l. 3. D. de extraor. cri. Sollicitatores, inquit, alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt: propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur.

INTERPELLATIO, est iudicialis conuentio vel admonitio, quæ fit testatò, soluendi vel accipiendi eius quod debetur. Mora autem contemptio huius admonitionis, l. 23. D. de iudic.

INTERPOLVM, poliendo propemodum renouatum, in alteram formam è vetere mutatum. Marcian. l. 45. D. de contrahend. emption. Si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit. Sic Interpola vestis Isidoro lib. 19. c. 17.

INTERPOLARE, est in aliam formam mutare. Vlpianus de Ædi. edict. l. præcipiunt. Interpolant, inquit veteratores, & pro nouitiis vendunt, id est, in habitum nouitiorum mutant.

INTERPRES, cuius ministerio ad alienam, & extraneam linguam intelligendam vtimur, vulgo Truchement appellatus, l. 1. §. fin. D. de verb. oblig. l. 5. in fin. D. de captiuis. Liuius lib. 7. Prouocabat per interpretem vnum ex Romanis. Plin. lib. 25. cap. 2. de Mithridate loquens: Illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellasse.

Interpres is etiam est, qui inter aliquos vel conditionis, vel amicitiæ, vel adsessuræ, vel cuius alterius huiusmodi proxeneta est, cuius præmium [Greek] Græci appellant,

appellant, quasi æs interpretitium & pararium dicas, l. 3. D. de proxenet.

Interpretari, est rem obscuram vel ambiguam explanare.

Interpretatio legum ab initiis repetenda est. Quia cuiusque rei potissima pars principium est. Gaius in l. 1. D. de orig. iur. repetit autem ille ius ab incunabulis Romanæ vrbis. Sed nos, qui verum iuris fontem Deum ipsum cognoscimus, exordium iuris longè altius oportet repetere, hoc est, à prima institutione.

Interpretatio desiderat prudentiam, & auctoritatem: Prudentiam, hoc est, multarum rerũ memoriam, & vsum plurium negociorum, teste Cicerone: Auctoritatem, id est, venerationem, per quam à maioribus declaretur in aliquo prudentia, ne ambitione quadam, & gloria vindicetur priuatim.

Interpretatio omnis in iure, nisi deseruiat foro, hoc est, vsui rerum quotidianarum, inutilis est & perniciosa. Vnde Pomponius interpretationem Decemuirorum eleganter vocat disputationem fori, in l. 2. §. his legibus latis. D. de orig. iur. Interpretatio autem nimium subtilis, & à facti consideratione prorsus secedens fugienda est, Sic Nerua iurisconsultus olim derisus est, qui per fenestram monstrauerat seruos detentos ob pensionem liberari posse, quasi tunc scilicet non viderentur alienati ex ædibus, quia non essent egressi ianuam. Vlpian. in l. est differentia. D. in quibus caus. pignus vel hypothe. tacit. contrah.

Interpretationem benigniorem in re dubia sequi, non minus iustum est quàm tutum, l. proximè. D. de iis, quæ in testam. delen.

Interpretatio semper ex lege, & æquitate producẽda est, Quocirca quod dicunt, cõmunem opinionem in iudicio semper esse præferendam: id ego simpliciter intellectum (sicut ipsi certè non distinguunt) non modò falsum, verumetiam perniciosum in Republica iudico. Nam si consentanea fuerit legib. aut rationi naturali, iam non quia communis est, sed magis quia iuris est, obtinebit: quanquam certè aliquid sit, cum multis sentire. Sin autem repugnet iuri & æquitati, omnibus modis repudianda est: vt rectissimè sentit Zasius in l. 2. D. de orig. iur. probatur pulchrè in l. 1. §. cùmque hæc materia. C. de vet. iur. enu. Sed neque (inquit Imp.) ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, iudicatote: cum possit vnius forsan, & deterioris sententia & multos & maiores in aliqua parte superare. Accedit l. ob carmen. in fi. D. de testib. vnde scriptum est, Turbam ne sequaris. Falsum igitur & hoc est, quòd iudex recedens à cõmuni opinione, faciat litem suam, nisi prædicto condimento accipias, vt in l. vlti. C. de pœn. iud. qui mal. iudic. Itaque Interpretando neq; lex torquenda est, vt facto deseruiat, neq; factum variare oportet, vt legi respondeat. Nam in torquendo iure, committes fraudem: in variando facto, mendacium. Vtrobique ergo seruanda est simplex veritas. Responsa enim & traditiones Iurisconsultorum sic oportet interpretari, vt potius conueniant, quàm discrepent, l. si quis eum testam. D. qui testam. fac. poss.

Interpretatio benigna, l. 2. D. de lib. & posthu. humanitas. opponitur subtilis iuris regula, l. si ita scriptum. D. de lib. & posthu.

Interrex, magistratus Romæ, qui à defuncto Rege vsque ad creationem sequentis, cum regia potestate, & insignibus præerat. Hinc,

Interregnvm, quod primum institutum est mortuo Romulo: vt Liu. & Dionys. & Plutar. scribunt: Patres rem inter se decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summæ rerũ præessent, consociarunt: decem imperitabant, vnus cum insignibus imperij & lictoribus erat: quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annúmque interuallum regni fuit. Id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnum appellarunt. Hæc ille. Inde autem mos fluxit, vt cum sine summo imperio ciuitas esset, cum & Patricius & à Patriciis Interrex proderetur, qui dies duntaxat quinque imperium obtineret, à quo alius deinde creabatur, in dies alteros quinque, itémque alius atque alius eodem modo: dum Consules creari possent: vt ex Ciceronis Orat. pro domo, Asconio in Milon. & Liuij locis innumeris intelligitur: qui etiam libro vii. scribit ad vndecimum peruentum esse, dum per dies quinquaginta quinque fine summo imperio ciuitas esset. Infestam, inquit, Patribus plebem Interreges cum accepissent, ad vndecimum Interregem seditionibus certatum est.

Interrogare, ex Inter, & Rogo, est petere aliquid ab aliquo noscendæ veritatis gratia. Hinc,

Interrogare legibus. est legis alicuius auctoritate aliquẽ interrogare, nũquid facinus aliquod admiserit. Asconius: Quid est, inquit, reum fieri, nisi apud Prætorẽ legibus interrogari? Cum enim in ius ventũ esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. Si tacuisset, lis ei æstimabatur: vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instruebatur accusatio. Cicero pro domo sua, Esto: non fuit in me pœna vlla peccati: at fuit iudicij. cuius? quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? Liuius libro viii. belli Maced. Neminem vnum tantum eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non possit.

Interrogationes, seu Interrogatoriæ actiones, in iure (de quibus tractatus est lib. Pand. xi.) ad rei pecuniariæ caussas pertinebant: eæ itaque olim institutæ, vt ne malè agẽdo caussa perderetur, liceret apud eum qui ius dicebat, aduersarium certis de rebus, antequã actio institueretur, interrogare. Sed hoc tempore (inquit lex) interrogatoriis actionibus non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere, l. 1. D. de interroga. & inter. actionibus.

Interrogationes, cum explorandæ veritatis gratia fiant, duplicem habent effectum: alterum, quia succedũt loco probationum ipsis litigatoribus deseruientes: alterum, quia instruunt animum iudicis de qualitate terum, personarum, vel tẽporis sæpè dubitantẽ, vt non possit dicere sententiam antè, quàm certior reddatur.

Interrogatio iudicis vna plus confert ad cognoscendã in iudicio caussam, quàm 20. positiones (vt vocant) & articuli litigatorũ. Nã iudex interrogãdo, scopũ intentionis, vel defensionis statim potest attingere. At partes extrà rerũ, caussæ scopũ, & solũ id maximè, quomodo digressionib. mendaciis, & multitudine articulorũ imponant iudici. Quocirca errãt nostri iudices, qui putant loco interrogationũ successisse positiones & articulos partiũ: ipsi interim sedentariã exercẽtes functionem, prorsus obmutescũt, tantũ recipiẽtes scripta, & decernentes (sicut formularij dicunt) copias productorum.

Interrogatoria sunt quę pars facit testibus productis, & dantur super articulis, de quibus præmissum est: & formantur per circunstantias caussarũ, & personarum, glossa in c. præsentiam. de testib. lib. 6.

INTERROGANDI FORMVLA CENSORIA.

Et tv ex animi sententia vxorem habes? Hanc ex Censoriis seueritatibus recenset Gellius lib. 4. cap. 20. quem in hanc rem tibi videndum relinquo. Hoc commemorat & M. Cic. lib. 2. de Orato.

Interrvmpit vs aduersus omnes, hoc est, omnes vti possunt beneficio interruptionis, l. naturaliter. D. de vsucap.

Interrvptio vsucapionis, est vsurpatio, l. 2. D. de vsucap.

vsucap. vide Barto. in l. vt perfectius. C. de ann. except. Est autem duplex interruptio, naturalis, & ciuilis. Naturalis contingit, extinctis his, quæ ad substantiã vsucapionis naturalem requiruntur: vt sunt, possessio, titulus, bona fides, & res ipsa non vitiosa. Hæc tam latè patet, vt exinde nulla præscriptio, siue aduersus interrumpentem, siue aduersus quemcunque alium, procedat, nisi denuò cœpta, & continuata, l. naturaliter. D. de vsucapio. Ciuilis interruptio est, quæ per auctoritatem iuris impedit vsucapionem, etiamsi prædictã ad naturam eius requisita non deficiunt. Veluti per vocationem in ius, per litis contestationem: vel si facto aliquo interpelletur præscriptio, vt si debitor præscripturus in iam actioni tradat pignus, vel aliã cautionem, vel soluat vsuras creditori. Ipse enim aduersus se vsurpat præscriptionem ciuiliter, l. cum notissimi. §. imò & illud. C. de præscript. 30. ann. Hæc autem soli interpellanti prodest aduersus alios, interim nihilominus procedente præscriptione, l. intra quatuor. D. de diuersis & tempor. præscript.

INTERTRIMENTVM, Vet. Gloss. ἀντιτρίβεια. Varro sic explicat: Detrimentum, inquit, à detritu quòd ea quæ trita minoris sunt precij. ab eadem mente Intertrimentum, ab eo quòd duo quæ inter se trita, etiam deminuta sunt. Asconius autem sic: Detrimentum, inquit, vel vnius partis esse potest: Intertrimentum verò dantis & accipientis. Dicitur etiam Intertritura. Est itaque Intertrimentum, deminutio, siue detrimentum, quæ ex duorum corporum vsu & attritu accidit. Scæuola l. vlt. §. 11. D. de pigno. act. Quæro intertrituram quæ ex operis culleorum facta est. vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ob id quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri. Intertrimentum alias sumitur pro euanida argenti parte, quæ in excoctione deperit. Liuius lib. 42. Carthaginenses eo anno argentum in stipendium primum impositum aduexerunt id quia probum non esse Quæstores renuntiauerunt, experientibúsque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua sumpta, intertrimentũ argẽti suppleuerunt. Sic lib. 44. In auro verò, in quo præter manus pretium nihil intertrimẽti fit, quæ malignitas est?

INTERVALLA honorum, l. 16. D. de legatio. & alibi sunt vacationum cõcessa tempora iis, qui ad eosdem, vel alios honores, eadémque vel alia munera denuò vocantur, l. j. C. de munet. lib. 10. Cæque est temporũ præscriptio, de qua l. 17. §. præscriptio. D. ad municip.

INTERVENIRE, intercedere, & accessionis nomine promittere, vel etiam nouandi animo alienam obligationem suscipere l. fin. D. de mino. l. 6. §. si passus. D. mandati. Hinc Interuentiones, eodem sensu, l. 7. §. non solum. 1. D. de mino. Interuenire etiam dicuntur, qui pro aliis in iudicio consistunt, l. 11. §. agere. D. de iudic. Interuenire & ij dicũtur qui litibus, caussísve sese immiscent, cum sua interesse putant: quo sensu vtuntur & Pragmatici Galli, retento eo verbo. Interuenire auctoritatem perperã, vel non interuenire, paria sunt, l. 2. D. de auct. tut.

INTERVENTOR propriè, qui interuenit & impedit agentem aliquid. Vlpia. pro fideiussore, id est eo qui alieno nomine obligatur, in l. licet. de obseq. à liber. & libert. præstan. Vtitur & Lampridius in Commodo. Sic l. 3. § sed si. D. de peculio.

INTERVERTERE, modò callidè est surripere: quod plerumque fit, cùm rem commodatam aut creditam, dolo, ne restituatur domino, efficimus. Vide Vallam lib. 5. Tryphon. l. fin. de seru. fugit. Quoniam interdum aut pecunia interuersa est. Modò subuertere & euertere, Paul. l. 5. de cap. demin. Et primo de ea capitis deminutione, quæ salua ciuitate accidit. per quam publica iura non interuerti constat. Idem l. 7. Legitimæ tutelæ interuertitur eadem ratione, qua & hæreditates. Scæuola: Cui per fundum aquæductus debetur, quacunque vult, in eo riuum facere licet, dum ne aquæductum interuerterit. Vtitur & Imp. C. de Iustinian. Cod. confirm. & l. 2. de iudic. Hinc colonus possessionem interuertere dicitur, vt refert Cynus ad l. j. C. com. de success. qui dominum ad fundum reuertẽtem non admittat: vt & censuarius ex quo domino petenti solutionem denegat.

INTERVERSORES l. 8. C. de iu. fisci. sunt administratores, qui dolo malo dilapidant rem pecuniámve fiscalem. Euersores in l. 2. C. de palat. sacr. larg. l. 5. C. Th. de suscept. eadem ratione qua & in schola rhetorum quidam olim Euersores dicebantur, auctore Augustino 3. Confess. c. 3. & libr. 5. cap. 12. Decoctores in l. quilibet. C. de decuri. l. si aliquid. C. de suscept.

INTERVSVRIVM, vsus medij temporis. Paulus l. debitor. 82. D. de legatis 2. Alioquin secundum illam sententiam si interusurium tantùm est in legato, quid dicemus si fundus legatus sit ex die debitus? Vlpian. l. circa. 66. D. ad leg. Falci. Interuallum temporis & interusurium huius spacij minorem facit quantitatem decem: id est, vsus & emolumentum eius pecuniæ, quod interea percipit hæres, legatarius autem amittit. Vlpi. l. 9. §. 7. D. de pecul. Vt medij temporis interusurium magis creditor consequatur.

INTESTABILIS Vet. Glos. μὴ ὡρισμένος εἰς μαρτυρίαν, ἀμάρτυρος, ἀπὸ νομοθέτου, ἄτιμος. Propriè autẽ dicitur, cui ius testimonij dicendi non est. nam Testabilis est, cui ius hoc datũ est: vt ex lege Horatia Gellius li. 6. ca. 7. demonstrat. Est autem XII. tabula. verbum, vt idem eodem capite testatur, & libro 15. cap. 13. IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. Postea autem Intestabiles etiam in patiendi significatione dicti sunt, quibus testimoniũ non dicitur. Caius l. 26. D. de testa. Cum lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, ne eius testimonium recipiatur, & eo amplius, vt quidam putant, néve ipsi dicatur testimoniũ. Hinc Plautus in Curcul. Intestabilẽ dixit, pro eo cui testes non adsunt.

Semper curato, ne sis intestabilis.
Quod amas amato testibus præsentibus.

Vlpianus l. is cui. 28. §. j. D. de testamẽtis: Si quis ob carmen famosum damnetur, Senatusconsulto expressum est, vt intestabilis sit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi. Sic l. 5. §. pen. D. de iniur. l. ob carmen. 21. D. de testi. Hinc & Intestabilis, pro inuiso, scelerato, flagitioso, & execrabili sumitur, ἄτιμος Græcis, hoc est præsidij legum exors. Horat. lib. 2. Satyr. 3. *intestabilis & sacer esto.* Et sic fortasse Plautus in Milite Glorioso: PE. *Quid si id non faxit?* PY. *ut uiuam semper intestabilis.* Tacitus lib. 24. Intestabilis & consceleratus. Idem lib. 20. Cum interim intestabilior & sæuior exortus est. Plin. de arte magica loquens lib. 30. cap. 2. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis vmbras.

INTESTATVS quatuor modis dicitur, testamento non facto, non iure facto, rupto irritóve facto, & ab hærede destituto, l. j. D. de suis & legit. INTESTATVS decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritúmve factum est, aut si ex eo nemo hæres extiterit, ait Imperit. De hæreditat. quæ ab intestato. in princip. INTESTATVS est, ait Paulus, non tantum qui testamentum non fecit, sed etiam cuius ex testamento hæreditas adita non est, l. 64. D. de verb. signif.

Intestati (inquit Vlpian.) propriè appellantur, qui cum possent testamentum facere, testati non sunt: sed & is qui testamentum fecit, si eius hæreditas adita non est, vel ruptum

vel ruptum vel irritum est testamentum: intestatus non propriè dicetur decessisse. vide cetera l.j. D.de suis & legit.

Intestatus, quantum ad tutelam attinet, decessisse dicitur, qui testamento liberis suis tutores non dedit, l.6. D.de legit. tutor.

Intestatus is quoque dicitur cuius verbis non adhibetur fides, quive testis esse non potest. Pomponius Pictoribus: Ipsus cum vno seruo senex intestato proficiscitur. Nonius. Est & Intestatus testatò non conuentus, cui opponitur Antestatus. Plautus in Curcul.

Haeccine pacto indemnatum atque intestatum me arripi.

Alij aliter exponunt, sed perperam.

INTIMARE, denuntiare, in l.a. C.de iud. Insulanus obseruauit, hoc verbo vsum esse Plinium, ante Apulei & Gellium. & vide Clem. caussam, de elect.

INTOLERABILIA seruitia, §.sed & maior. Instit. de iis qui sunt sui vel alien.

INTRA, inclusionis nota, l.si quis sic. D.de verbo.signif. variè tamen pro re proposita accipitur. Quandoque significat citra, l.fin. vbi Accurs. C.de postula. hæred. Aliquando per, vt in legib. Longobard. l.si quis caballum de furt. Quandoque sonat iuxta, l.vxorem. §.legauerat. D.de lega.3. intra excludere videtur in casu l. qui Romæ. §. Callimachus. D.de verbo. obliga. Quandoque accipitur pro coram. §.ex his. in Authen. de hæreditate ab intestato venient.

Intra Kalendas quid sit, dubitat Gellius lib.12. cap.13. Id tamen declarant Iurisconsf. l.j. §.si intra. D.de succes. edic. Quod dicimus, inquit, intra dies centum bonorum possessionem peti posse, ita intelligendum est, vt & ipso die centesimo peti possit: quemadmodum intra Kalendas, etiam ipsæ Kalendæ sunt. Alter est locus, l. 133. D.de verb.signif.

INTRIBVERE, côtribuere, l.9. §.fi. D.de tributo. Traianus Imp. Plinio, Ne quid, ait, ideo intribuant.

INTRIBVTIO, collatio, contributio, l.6. §.fi. D.de mun. & hon. Vlp. de verb. sig. l. ager. Tributum sanè appellatur ab intributione. & in l.4. D.de vete. Nam nec ab intributionibus, quæ in possessionibus fiunt, veteranos esse excusatos, palàm est.

INTRICARE peculium dicitur seruus, qui in ære alieno est, & res quasdam pignori opposuit. Vlp. l.j. §.4. de ser. corrupt. Is quoque deteriorem fecit, qui persuadet, vt peculium intricaret. Idem l.21. D.de pecul. Sed & si eum intricare peculium in necem creditorum passus est, &c. Intricationem eiusmodi Cicero in Sextiana implicationem appellat: Magna, inquit, multitudo est eorum, qui aut propter metum pœnæ, &c. aut qui propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quàm suo, deflagrare.

INTRVSVS est, qui obtinuit dignitatem à non habente potestatem conferendi, ca. cum venissent. de in integ. restit. Vel sic, Intrusi dicuntur, qui non per electionem canonicam, sed per violentiam occupant honores, officia, vel Ecclesiastica beneficia, c. venient.

INTVERI, attêdere, l.promittêdo. in princ. D.de iur. do.

INVADIARE pecuniam, est, vel ex commisso, vel ex condemnatione debere, libr. Feud. 2. tit. 27. §.4. Quicunque iudici suo pro excessu viginti libras inuadiauerit, prædium suum pro pignore illi tradat: & intra quatuordecim septimanas inuadiatam pecuniam persoluat. Sumitur etiã pro oppignerare. Sigeb. in Chro. ann. 1110. Vvilhelmus Comes Pictauiensis inuadiauit eandem ciuitatem Raymondo Comiti, propter pecuniam quam idem Vvilhelmus in expeditione exponit. Hinc,

Inuadiare hominem, pro obsidem dare. In Lombard. lib. j. titu.15. l.si quis liber. Semetipsum innadiare studeat, vsquedum plenum compositionem adimpleat.

INVALIDITAS inter remedia iuris numeratur, quæ aduersus iniquitatem iudicum introducta sunt: de quo latè Bartolus in l.si expressim. D.de appellat. & in l.cum quærebatur. D.de re iudic. l.j. C. quand. prouoc. non est nec.

Inuecta illata coniunctim appellantur, quæ ab inquilinis in ædes conductas inducuntur, vt ea secum habeat, importantúrve, l.4. D.de pact. l.2. §.4. & l.7. in qui. caus. pig.

INVENTARIVM, pro repertorio & descriptione bonorum, l.7. D.de admi. tutor. vbi de pœna eius qui inuentarium non fecit agitur. Sic l.j. §.officio. D.de tuto. & rat. dist. Alias Synopsis vocatur, l.magis puto. §.in primis. D.de reb. eor. alias etiam ἀναγραφή.

INVENTARII beneficium hæredibus à Iustiniano datum est in locum spacij ad deliberandum petendi, l. vlt. C.de iur. delib. Est autem huiusmodi: vt hæres institutus intra nonaginta dies, quibus se institutũ scierit, si res propinquæ sint, vel intra annum, si longè absint, inuentarium omnium hæreditariarum rerum, tabellariis testibúsque præsentibus conficiat: ipse manu sua id subscribat, vel à certo tabellario adhibitis testibus subscribendum curet: atque hoc modo pro earum rerum ratione tantùm creditoribus teneatur, quartámque Falcidiam retinere possit.

INVENTARIVM instrumentorum debitoris faciunt creditores in possessionem missi, l.cum plures. 15. D.de reb. aucto. iud. possid. Ne corrumpantur, inquit, rationes, vni hoc negocium à creditoribus dandum est, quem maior pars creditorum elegerit: vt instrumentorum ἀναγραφὴν faciat.

Inuentarium rerum pupilli, quod tutor: rerum adulti, quod curator facit: vt administrationis ratio constet, l. tutor qui repertorium, D.de admini. tut. l. tutores. C. eodem.

Inuẽtarium confiscationis, quod in bonis proscriptorum fieri solet, vt fisco sua ratio constet, l.si quis posthac. l.si quis intra. C.de bon. proscript. l.vlt. C.de bon. vacant.

Inuentarium rerum quarum in possessionem venter missus est, quod à ventris curatore fieri solet, l.j. §.penult. D.de vent. in poss. mitt. l.j. de cur. bon. dand.

INVENTIO thesauri ea est accipienda, quæ fortuitu tingat, non data opera, de quo tractatur in l.3. §.vlt. D. de iur. fisc. l.j. C.de thesaur. lib.10.

Inuestigare rationem non solùm dicimus: verumetiam inuestigare eum, qui sese celare tentauerit, l.non distinguemus. §.si arbiter. D.de recep.

INVESTITVRA, vt quidam volunt, à vestimento & vestitura dicitur, vel inuestimento: qua dictione vsus est Liuius l.4. Legem promulgat, inquit, ne cui album inuestimentum addere petitionis liceret caussa. Alij barbaricum nomẽ esse volunt, tum barbaricam quoque notationem habere. Itaque in Legibus Barbaricis Vestitura, & vastitu sæpe legitur, pro possessione & possessura: vt Leg. Franc. lib.4. cap.4. 21. Hincque in Francogallia, *Vest, & Deuest*, ficta vocabula: & *vesten* apud Germanos pro confirmare & stabilire. Dicitur autem propriè Inuestitura (inquit Feudista lib.2. tit.2) possessio: abusiuo autem modo dicitur, quando hasta, vel aliud corporeum traditur à domino: id est cessio feudi, quæ fit à domino porrecta hasta, aut vexillo; vel qua alia re coram paribus curiæ, vel aliis testibus. Quemadmodum enim Romani iuris instituto nullæ alienationis sola conuentione fiebant, sed vel solenni mancipatione: vel naturali traditione: nihilominus tamen vt iidem certam verborum formulam (quam stipulationem appellabant) firmandi & stabiliendi caussa insuper adhibebant, l.j. D.de præstip. sic Langobardi ritum aliquem vexilli, gladij, præter conuentionem adhiberi voluerunt, præcipuè au

cipuè autem hastæ:cuius instituti originem quidam ad
illud Iustini lib.43.referunt:Per ea,inquit,tempora re-
ges hastas pro diademate habebât,quas Græci σκῆπτρα
dixere.nam & ab origine rerum pro diis immortali-
bus veteres hastas coluere:ob cuius religionis memo-
riam adhuc deorum simulachris hastæ adduntur.tum
ad illud Dionys.Halicar. Liuij, Appiani, & Taciti; vbi
testantur populi Rom.institutum hoc fuisse, vt Regi-
bus appellatis Senatus auream coronam, auream pa-
teram, sellam eburneam,scipionẽ eburneum, togam
pictam,& palmatam tunicam mitteret.Igitur vt varia
erant feudatorum genera, sic etiam varij infeudationis
ritus fuerint.Nam alia in Imperatoribus designandis,
alia in Regibus,alia in Episcopis,alia in Ducibus,Co-
mitibus,Marchionibus,alia item in minoribus vassal-
lis adhiberi insignia solebât.Imperatori quidem Ger-
manicò primum gladius accingitur,tum armillæ hu-
meris imponuntur,post sceptrum in manus datur, ad
extremum capiti corona imponitur:quemadmodum
Ioh.Tritemius in Othonis.j.hist.commemorat.cap.
Chron.6.qui alio loco.cap.20.in Regis Romanorum
inauguratione,globum & annulum adiungit.Helmo-
dus in hist.Slauorum lib.j.c.32.Fac nobis reddi coro-
nam,anulum & purpuram,ceteráque ad inuestituram
Imperialem pertinentia.Iam verò in cæteris Regnis
interdum hasta tantùm adhibetur, interdum gladius
tantùm,nonnunquã vtrunque.Gregorius Turonensis
lib.7.c.33.Post hæc Rex Guntchrannus data in manus
Regis Childeberti hasta,ait, Hoc est indicium, quòd
tibi omne Regnum meum tradidi. Aimoinus libr.3.c.
68.Tunc demum, inquit, Guntchrannus Rex hastam
quam manu gerebat,nepoti tradidit, inquiens: Hoc,
amantissime nepos,indicio noueris te mihi successu-
rum.Et lib.5.c.17.Vbi Dominus Imperator filium suum
Carolum armis virilibus,id est ense cinxit,corona re-
gali caput insigniuit.Gladij quidem traditione ius vi-
tæ & necis permissum intelligi, scribunt Tacitus, &
Suetonius in Vitellio. Addam ex Q.Curtij libr.10.&
Suetonio in Caligula, anulum à iam morituro Imp.
cuipiam traditum, imperium illi portendisse. Episco-
patuum autem infeudatorum insigne, fuit sceptrum:
Ducatus autem & Comitatus & Marchiæ, vexillum.
Specul.Saxon lib.3.art.60.Imperator cum sceptro cõ-
fert feuda spiritualibus:cum vexillo autem secularibus
cõfert omnia feuda illustris dignitatis, &c.Hoc etiam
Otho.Frising.lib.Frid.2.c.5.& plurimi alij authores te-
stantur.In Ducali tamen inuestitura sceptrum adhibe-
ri solitum ostendit Sigeb.in Chron.sub ann.1180.Filia
Henrici Regis Anglorum peperit ei filium: quem pa-
ter inuestiuit Ducatu Apuliæ per aureum sceptrum,
quod in manu gerebat.De Papalis autem inuestituræ
ornamentis atque insignibus, operæpretium est volu-
men Pontificalium ceremoniarum legere. Mantum
quidẽ,quod est togæ Papalis genus, earum caput fuis-
se,intelligitur ex Alexandri Papæ verbis in epistola
contra Octauianum Antipapam, apud Radeuic.lib.2.
c.51.& 66.In Epistola Canonicorum pro parte Victo-
riæ Papæ:Accepto manto voluerunt immantare Do-
minum Rolandum. Cætera inuestituræ Papalis insi-
gnia Platina Cremonensis in Paschali 11.his describit
verbis:Indutus deinde coccineam chlamidẽ, tiaráque
capiti eius imposita,comitante populo & clero , equo
albo ad Lateranũ perducitur:vbi cum in sede ad eam
rem de more parata aliquandiu quieuisset,balteo suc-
cingitur,vnde septem claues, septémque sigilla pen-
debant:deinde atriũ Lateranense inuisit,sceptrũ Pon-
tificium manibus gerens.Hæc ille. De reliquis autem
regalibus sacerdotiis, illud scire oportet,interdũ sce-
ptrum aureum notæ caussa,interdum verò anulum &
virgam adhiberi solitam, quemadmodũ intelligi po-

test ex c.de feud.eccles.item ex Sigebert.in Chron.an.
1111.& an.1097.Atque hæc quidem de vassorum ma-
iorum inuestituris.Minores autem,siue vassalli,modo
hasta,modo anulo,modo fuste inuestiuntur, vt libr.
Feud.2.tit.2.Quando hasta,vel aliud corporeum quid-
dam porrigitur à domino,se inuestiturã facere dicen-
te.Id autem domini inuestitura appellatur, quod vas-
sallus cum ei de inuestitura cõtrouersia mouetur, pro-
ferre atque ostentare solet,lib.2.tit. 27.§.7.Hinc illud
apud Gallos,*Par rain & par baston*.Rain pro anulo, vt
hodie Germanis Reing.tum hoc: *Le vassal se peut iouer de
son fief,iusques à mettre la main au baston*.id est modo se nõ
in alterius domini fidem clientelámque conferat.Non
dissimilis autem fuit iuris Romani ratio, cum claues,
aut anolus signatorius dabatur, quasi alienationis te-
stificandæ caussa.l.cum pater.77.§.pater. D.de legat.2.
Nam vt in feudis post insigne traditionis, inductio in
possessionem necessaria est:ita post claues aut anulum
tradenda erat possessio: nisi forte ad ipsum horreum,
aut cellam,& in re præsenti traderentur: vt nomina-
tim scribit Papinianus, in l.clauibus. 74. D. de contr.
empt.& Paulus in l.j.§ pen.D.de acq.poss.Plurima huc
pertinẽtia qui legere volet,cõsulat Iac. Cuiacij Cõm.
in tit.3.lib.2.Feud.& Hotom.c.23.Disput.Feud.Olden-
dorpius Inuestituram duplicem facit,Impropriam vel
ceremonialem,& propriam seu naturalem. Ac impro-
priam quidem quæ his verbis solebat fieri:Inuestio te
hoc anulo,ense,vel hasta,aut alia re pro consuetudine
loci porrecta.Idque præsentibus saltem duobus curia-
libus,quos Pares curiæ vocãt,vt iam superius diximus.
Aut si pares non habeat,coram duobus bonis viris,vt
breue testatum scribatur.c.j.in princip.quid sit inuest.
Neque verò in re tanti momẽti otiosæ sunt huiusmo-
di externæ ceremoniæ,quarum fit mentio in c.ex ore.
De iis,quæ fiunt à maio.part.c.& in c.ex literis.de cõ-
suetud.Hac autem Cæremoniali inuestitura non tra-
ditur vera beneficij possessio,sicut nec per præparato-
ria cuiuslibet rei fit res ipsa, sed præparatur. Verunta-
men hunc habet effectũ,ne dominus pœnitentia for-
tè ductus,possit mutare volũtatem:sed omnibus mo-
dis teneatur possessionem rei corporalem, & vacuam
tradere:non audiendus etiam si velit soluere benefi-
ciario id,quod eius interest.c.vnic.§.si facta.Si de feud.
defunct.contr.sit inter dom.& adgnat.vassal.siquidem
impropria inuestitura,aliquo modo, instar bonorum
possessionis per iudicem decretæ (si perpendas) obti-
net, quæ & ipsa non dat possessionem corporalem.
At(vt idẽ vult)Inuestitura vera est, cùm traditur pos-
sessio rei beneficiariæ,idque multis modis.j. Si præce-
dens ceremonialis inuestitura fiat in ipso feudo, vel
oculis subiecto.Arg.l.clauibus.D.de contrah. empt.&
l.quod meo.§.si per venditor. D. de acquir. possess. 11.
Si dominus propriè inuestiẽdo vtatur verbo tradendi:
potest Vassallus propria auctoritate ingredi possessio-
nem vacuam,vt tradit Aluarottus in c.j.quid sit inue-
stit.Argu.l.prædia.D.de adquirend.possess. 111. Si do-
minus coram Paribus curiæ,aut aliis honestis viris iu-
beret beneficiarium ingredi possessionem feudi:alio-
quin non sollennis iussus nihil efficeret. Sic concilia-
bis.c.j.in princip.de consuetud. rect.feud. & c. j. quib.
mod.feud.consti.accedit.c.j.§. j.de natu.feud. c.j. §.fin.
quid sit inuestitur. 1111.Si beneficiarius per dominum
ipsum,aut iussu eius per alium introducatur in posses-
sionem feudi.

INVESTITA res dicitur,de qua inuestitura facta est,si-
ue infeudationis tit.siue alio quouis,lib. feud.2.titul.8.
Rei per beneficium inuestitæ.Et tit.35.Rei pro benefi-
cio inuestitæ.Sic INVESTITVS dicitur, cui quid sol-
lemniter traditum,& quasi mancipatum est, quanuis
id feudum non sit:vt in formula conuentionis Lugdu-

nensis apud Guil. Paradinum in Annal. Burg. lib. 2. sub ann. 1125. Et clauibus vniuersarum munitionum, & portarũ. d. Archiepiscopus fuit inuestitus. Sic REVESTITVS, cui res aliqua reddita, cuiuscunque generis illa sit: vt in Concilio Carolomanni Imperio coacto, apud Naucl. Gener. 25. Ecclesia cum propria pecunia reuestita sit: & iterum si Princeps iubeat, precarium remouetur.

INVETERARE, id est, ad vetustatem seruare, inquit Budæus.

INVITARE, prouocare ad bonorum possessioně, apud Vlpian. in l. j. vnde cognati.

INVITATORES erant in officio sacri palatij, qui eos qui vocari iubebãtur vocabãt. l. fi. C. de diuer. l. of. li. 12.

INVITVS, non tantùm qui contradicit, sed & qui consensisse non probatur. l. 8. D. de proc. Inuitus & qui ignorat. l. 45. D. de ritu nupt. Inuitus. l. 6. §. si passus. D. manda. qui vetat & prohibet. Inuita, quæ contradicit. l. dotalem. D. sol. mat. Si seruos dotales inuita vxore maritus manumiserit.

INVOCATIO brachij secularis dicitur, cùm iudex ecclesiasticus inuocat gladiũ ciuilis magistratus, vt sententiam eius exequatur. l. Episcopale. C. de Episc. audien. c. j. de offic. ord. vide Bart. in l. vnic. D. si quis ius dicen. non obtemp.

INVOLARE, eripere, & secum auferre. l. 6. D. de incend. rui. & naufr. Aut vela conscinduntur, aut anchoræ inuolantur de mari. & vide. C. Th. de iis qui pueros inuolant.

INVMBRATA quies, falsa, opinata tantum, sed falsò credita, Celsus. l. 18. §. j. D. de acquir. possess. Si furioso, quem suæ mentis esse existimas, eo quòd fortè in conspectu inumbratæ quietis fuit constitutus, rem tradideris: id est, quia tum erat eo statu & figura, vt mente constare videretur, sed falsò.

INVNDARI dicitur prædium, cum vno, eodémque impetu aqua cooperitur. l. 7. §. aliud. l. 30. §. alluuio. D. de acq. re. dom.

INVTILE, pro perniciosum, & ab vtilitate cõmuni alienum. Vlpia. l. j. §. 3. D. de poss. Est enim inutile in caussis huiusmodi fidem frangere. Loquitur de iis quæ incendij & ruinæ caussa deponũtur. Paulus. l. 12. §. j. D. de admin. tut. Nam & inutile est pupillis, si administratio eorum non seruatur: nemine scilicet emente. Cicero in Part. orat. Quærenda etiam ratio, si qua poterit inueniri, quare non sit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur. Itáque hoc nomen vsurparunt veteres auctores qui de medicina scripserunt.

IOANNES Andreas Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus ibidem ius ciuile publicè docuit, glossásque ad Iuris Pontificij libros, meltósque præterea de iure cõmentarios conscripsit: tandem peste oppressus anno M. CCCXLVIII. vita excessit.

IOANNES Blenascus Iurisconsultus nobilis, Burgundus, Bononiæ circiter annum C C L. ius ciuile professus est: scripsitque De actionibus, & alia nonnulla, quæ ad ius ciuile omnia pertinent.

IOANNES Imolensis Iurisconsultus nobilis, Patauij iura publicè interpretatus est: compluribúsque de ea disciplina editis commentariis, Anno M. CCCC. XXXV. vita est functus.

IOANNES Odofredus Iurisconsultus nobilis, Azonis & Accursij præceptor, circiter annum M. CIX. in Italia docuit, summámque Pandectarum scripsit. Eius persæpe Accursius in glossis mentionem facit.

IOCVM vocamus, quod est contrarium serio. Hinc ioci gratia facta obligatio, non valet. l. obligationum substantia. D. de act. & obliga. differt autem iocus à ludo, quòd ludus factis, iocus præcipuè verbis fieri dicatur.

IOCVLATOR, c. cum decorem. de vita & bon. cler. c. j. eod. tit. in 6. pro lusore, vox parum Latina.

Iocul ator cap. cum decorem. de vit. & honesta. cleric. in antiq. c. vnic. eo. tit. lib. 6. Ioci in publicum lator. vt exponit gl. in d. c. vnic.

IPSI, pro integri, antiqua consuetudine. Paulus. l. 66. D. de verb. oblig. Sed si ipsorum viginti annorum erit, non impedietur manumissio. Cicero ad Att. libr. 5. Ep. 21. Triginta dies erant ipsi, cum has dabam literas, per quos nullas à vobis acceperam.

IPSO iure consistere dicitur id, quod ex sola legum potestate & auctoritate, sine magistratus opera consistit. Vlp. l. 9. §. j. D. de vsuf. quem. cau. Illud sciendũ est, siue iure ipso quis vsumfructum habet, siue etiam per tuitionem Prætoris, &c. Paulus. l. 9. §. j. D. de distract. pign. Quod in pignoribus dandis adiici solet, vt quo minus pignus venisset, reliquum debitor redderet, superuacuum est: quia ipso iure ita se res habet, etiã nõ adiecto eo. Caius. l. 29. D. de vsu & vsuf. Licet iure ciuili morte, & capitis diminutione ex persona legatarij pereat vsusfructus, quòd huic ipso iure acquisitus est: tamen Prætor iurisdictione sua id agere debet, &c. Vlp. l. j. in fi. D. quod falsi. tut. auct. Tunc enim valebit per Prætoris tuitionem, non ipso iure. Item apud eundem in l. j. in fi. D. de exercit. act. & l. 17. in fi. D. pro socio. l. 4. §. vlt. D. de superfic. Papinianus. l. 49. §. j. D. de fideiuss. Habeat quidem decem, quæ ipso iure non debuit, condictionem. Opponuntur igitur hæc, Ipso iure, & Iure Prætorio, vel per tuitionem Prætoris. l. j. D. quib. mod. vsufr. amitt. l. j. in fi. D. de superficiis, & alibi. Item hæc, Ipso iure, & Per exceptionem. l. 4. D. de seruit. l. 34. §. is cui. D. de oblig. & act. l. 38. §. j. D. de solut. Sed & Ipso iure, & Per fideicõmissum opposuit Vlp. l. 19. D. de mil. test. Ipso enim iure directò & imperatiuè valent institutiones & legata, quæ lege XII. Tab. confirmantur: cum fideicommissa sola Prætoris fideicommissarij tuitione cõsistant. sic etiã Legitimè & ex caussa fideicõmissi opponuntur. l. 3. D. si vsufr. pet. Itaque in eo quod ipso iure fit, partes Prętoris cessant. l. 4. & l. vlt. C. in quib. causs. in integr. l. 3. C. si aduers. libert.

Ipsa re. l. fin. D. de edendo, & §. in fraudem. Insti. quib. ex caus. man. lic.

Ipso facto, id est, absque sententia. l. fi. C. loca. vide Bart. l. j. D. de iis, qui not. infa.

IPSVM, pro re ipsa qua de agitur, apud Cice. plerunque emphasin habet demonstratiuã. Sic. l. 2. §. deinde quia. D. de orig. iur.

IRAM de caussa, Iracũdiam de vitio esse Donatus ait de Ira. l. in ipsius. C. fam. ercisc. & de Iracundia. l. j. §. fin. D. de ædilit. edict.

IRE agere, coniunctim in libris nostris crebrò legimus, pro disiunctim. aliud enim est Ire, aliud Agere. Ire, hominis est: Agere iumenti. Qui actum habet iter habet: at non contrà. Ergo Ire Agere, passim coniunguntur, vt tres seruitutes compendio sermonis comprehendantur, Iter, Via & Actus. nam sub verbo AGERE, tacitè quoque VEHERE comprehenditur. cuius rei ratio hæc est: quia qui vehiculum ducit, iumentum, id est vel equum vel bouem qui vehem trahit, agit. vnde lex XII. Si via sit immunita, qua volet iumentum agito. Quare cui agendi ius absolutè cõcessum est, ei non modo armentum aut gregem, verum etiam vehiculũ agendi facultas permissa intelligitur. vide Actus & Iter. Ire etiam & Ambulare iunguntur. l. j. D. de ser. rust. & vide. l. 7. D. eod. Iter est ius eundi, ambulandi hominis. l. j. D. eod. l. 12. C. eod.

Ire in bona alterius dicitur, qui à Prætore in eius bonorũ possessionem missus est. l. 3. §. vlt. & l. vlt. in fi. D. de lib. hom. exhib.

Ire ad iudicem, ob reuerentiam dicitur is, qui administrationem iustitiæ desiderat humiliter à iudice, tanquam

à viua

à viua lege & sacrosanctà iustitia. Sic accipe titul. de quib. reb. ad eund. iud. eatur.

ITER, vide infra.

IRENARCHAE olim erant, qui disciplinæ publicæ, & corrigendis moribus, præsertim verò vt itinerantibus pax & securitas cõseruaretur, inuigilabant. Martianus in l. Diuus Hadrianus. D. de custod. & exhib. reor. & l. munerum. D. de muneribus & honoribus. & vide. C. Theodo. in rub. de Irenarchis. l. j. Ad prouinciarum tutelã quietis & pacis per singula territoria stare faciebant concordiam. Hinc B. Augustinus Epist. 159. Illorũ, ait, notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat. quare nomen ἀρχιφύλακες sortiti sunt. Paci tuendæ præerant. A Græcis definiuntur Irenarchæ, οἱ τῆς εἰρήνης ἐπιμελούμενοι. Vocabantur & φύλακες τῆς εἰρήνης. Leges Gotthorum Pacis adsertores vocant. Dicuntur autem Irenarchæ, ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς εἰρήνης.

IRNERIVS Iurisconsultus nobilis Bononiæ Anno à Christo nato Millesimo octogesimo floruit. Cùm ibi primùm bonas artes publicè profiteretur, & eo tẽpore Pandectarum libri ex Malfitanæ vrbis direptione à Pisanis victoribus Pisas deportati essent: captus eorũ lectione, iuris studio nauare operam, tandémque illos libros publicè interpretari cœpit. Glossas etiam multis in locis eorum librorum adscripsit: & ex Nouellis Iustiniani, quæ ad Codicis constitutionum quarundam argumentum pertinerent, decerpsit, suóque loco appendiculam quanque attexuit. De eo abbas Vrspergẽsis ita scribit: Eisdem quoque temporibus dominus Vuernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerãt, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renouauit, & secundum quod olim à diuæ recordationis Imperatore Iustiniano cõpilati fuerant, paucis forte verbis interpositis eos distinxit. in quibus continentur instituta præfati imperatoris, quasi principium & introductio iuris ciuilis. Edicta quoque prætorum & ædilium curulium, videlicet in digestis continentur. Additur quoque his liber Codicis. in quo Imperatorum statuta describuntur. Quartus quoque liber est Authenticorum, quem præfatus Iustinianus ad suppletionem & correctionem legum imperialium superaddidit. Hæc Vrspergensis. Auentinus autem lib. v. Annal. Boiorum: Vvernherus quoque, inquit, Iureconsultus, rogante atque iubente hoc Mathilda, Vvelphonis secundi ducis Boiorum vxore, leges populi Romani, à Iustiniano Imperatore innugatas, hactenúsque neglectas, situ & carie obsoletas, cũ tineis & blattis depugnãtes, recognouit, atque publicauit, continẽti scriptura expositas, in libros capitáque diuisit, sententiam paucis summatim præscript, legẽdo, cõmentãdo, interpretãdo, easdẽ etiã cæteris notas fecit, parũ adhuc diuulgatas diligẽtius retractauit.

IRRITARE, non ratum esse velle, vel ostendere, vel facere. l. j. C. de feriis. Ab irruo frequentatiuum, incitare, prouocaréque significat: vt irritare canem, in Litem Mela. §. item cum eod. D. ad l. Aquil.

IRRITVM fieri testamẽtum dicitur, quoties statu testatoris mutato ipso iure testamentum concidit. l. si quis. 6. D. de iniust. rupt. veluti si capite deminutus fuerit. Isidorus lib. 5. Etym. c. 24. Irritũ fit testamentũ, quoties testatori quid testamento facto accidit: vel quando ex eo adita non est hæreditas. l. j. D. eo. Vel eorum qui sibi mortem consciuerunt. d. l. 6. §. eius qui. Itaque Rumpi & Irritum fieri sic differunt, quòd irritum status testatoris immutatus facit: rumpit autẽ casus extrinsecus contingens, vt agnationis, adoptionis, testamenti noui. Rursus inter Irritum esse & Irritum fieri hoc interest, quòd irrita fieri ea demum dicuntur, quæ cùm antea iure constarent, euersa sunt. Irrita verò vel iniusta esse dicuntur, quæ nunquam constiterunt, sed infirma semper sua sponte fuerunt. l. j. D. eod.

IRRITVM fieri testamentum dicitur, cum id quod iure factũ erat, infirmatur, ait Imp. §. 3. Quib. mod. test. inf.

IRROGARE, pro infligere. Vlp. in fin. l. pen. de calũ. Pro modo, ait, delicti pœnam irroget. Sic dicitur irrogata deportatio, in l. si debitori. D. de fideiuss. Irrogare mulctam, idem quod dicere mulctam, auctore Budæo. C. de vsur. fisca. l. lib. 10. Inst. de pub. iud. & pen.

I S.

ISAVRI. l. fin. C. de feriis. l. fi. C. de vi pub. famosi & insignes latrones, quod Diõ lib. 55. indicat his verbis, Ἰσαυροί τε ἐν λῃστείαις ἐξηνέχθησαν, &c. Græci βαρβάρων interpretes exponunt illis locis Isauros, λῃστάς, φονεῖς. καὶ οἱ κυρίως ἐπ' ἐρημίας. De his Marcellinus li. 14. Zonaras ἀνδροφόνους vocat.

ISAZON, paritas, par vtriusque ratio. Vlp. l. 13. D. de stipu. ser. Athic τὸ ἰσάζον corrumpit stipulationẽ. Loquitur de duobus dominis, quorum seruus sub disiunctione iis stipulatus erat: quos pares esse ait inter se, quia vterque capax erat obligationis: cum vnus dominus & extraneus adiectus pares non sint.

ISGINVS, vide Hyginus.

ISITIVM farciminis genus est, quod vulgus salsitiã vocat, vt docet Iul. Scal. in Comm. in Hippocratis libr. de insomniis. Hanc vocem quidem Latinam esse volunt, putantque dici Isitium, quasi insitium, quod fiat insitis in intestinum minutis suillæ frustulis. sed minus hoc mihi probabile videtur quod id Alexander in Problematis ἰσικιὸν, Ithenæus ἰσίκιον nominat, vt vel Isicum, vel Isicium scribi debeat. Idem tamen Scaliger fieri posse dixit vt bysicium scribatur, vt à suilla nomẽ ductum putetur.

ISTHMVS, ἰσθμὸς, terra angusta inter duo maria, oblonga, ccrucis instar obtinẽs. Paulus. l. 37. D. de seruit. rust. εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ. In domum tuam quæ est Isthmo. Gallis DESTROIT.

ITALICVM ius, vide Ius Italicum.

ITER, est ius eundi, ambulandi homini, non etiam iumentum agendi. l. j. D. de seruit. præd. rust. Iter, est ius eundi, ambulandi, non etiam iumẽtum agendi vel vehiculum: ait Imperator, tit. De seruit. præd. in princ.

Iter & actus quid differant, vide Actus & iter.

Iter agentes, viatores. l. vnic. in fin. D. de furt. aduer. naut.

Iter aquæ. l. pen. D. si ser. vind.

Itineri vnius diei 20. millia passuum computantur, ex edicto Prætoris, in cautionibus in iudicio sistendi caussa factis. l. j. D. si quis caut.

Item nota adiectionis, coniunctionis, seu repetitionis Bart. l. j. D. de publica. Repetitionis. l. cum de lanionis. §. asinam. vers. item. D. de instru. instru. leg. Iason in §. item si quis in fraudem. Instit. de actio.

ITERVM duas res significat: alteram, qua demonstretur tempus secundum, quod Græci δεύτερον dicunt: alterã, quæ ad insequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν: quod ita accipitur, quoties opus erit: itaque Iterum pro sæpius accipitur. l. 7. D. de edẽd. Iterum Consul, pro secundo Consul, sæpe apud optimos auctores.

ITERATIONE, inquit Vlp. Inst. tit. 3. fit ciuis Romanus, qui post Latinitatẽ, quã acceperat maior triginta annorũ, iterum iuste manumissus est ab eo cuius ex iure Quiritiũ seruus fuit. Sed huic cõcessum est ex senatuscõsulto etiã liberis ius Quiritiũ consequi. Iterationum harũ meminit Iust. Nouell. 78. καὶ τὰς λεγομένας, inquit, ὡς ἐπιτάττει [illegible].

ITERATO quid significet, docet Archidiaconus. c. si quis verò. 11. q. 4.

IVBERE, nonnunquam decernere, inquit Festus. hinc illud apud Imper. §. 2. D. de testam. Neque ij quos leges iubent improbos intestabilésque esse, possunt in nu-

merum testium adhiberi: id est quos statunt ac decernunt. Caius. l. 26. D. de testam. Cum lege quis intestabilis iubetur esse, eo pertinet, &c.

IVBERI possidere, vide Possidere iuberi.

IVDEX adpellatur, qui de re aliqua, vel iure suo, vel magistratus, qui iubendi potestatem habet, auctoritate cognoscit & iudicat. Prætor olim iudex adpellari cœptus est, vel Liuio auctore. Et ita magistratus, qui tribunali, & iurisdictioni præsunt, iudices adpellantur rub. D. de iurisdict. & de reb. auct. iud. possid. l. j. D. de iudic. l. 22. §. eo autem tempore. D. sol. mat. Separantur tamen iudices à magistratibus. l. 2. D. de diuers. reg. iur. Iudicúmque nomine accipiuntur, qui & iudices dati, & speciales iudices, & pedanei & delegati, adpellãtur. l. 46. D. de iud. l. pen. iud. solui. D. l. fi. D. de offic. præsid. l. 4. D. de tut. ab iis. l. 3. D. ne quis eum. & ita iudiciales stipulationes à prætoriis separantur. D. de verb. oblig. Iudicialésque eas accipimus, quæ ex mero iudicis, qui actioni addictus est, officio proficiscuntur: quanquam & prætoriarum stipulationum quædam iudiciales esse dicantur, quæ scilicet propter iudiciũ interponuntur, veluti de rato, & iudicatum solui. l. j. §. j. D. de præt. stip. Varro lib. 4. de Ling. Lat. Iudicẽ à dico ducit, quod ius dicat accepta potestate, id est quibusdam verbis dicẽdo finiat. itáque definitur. l. j. in princ. D. de iurisd. Iudex igitur in priuatis caussis dicitur, ciuis aliquis priuatus, cui Prætor ex reorũ consensu de lite cognoscendi, sentẽtiámque ex formulæ præscripto pronũciandi potestatem dedit. Cicero in Orat. pro Cluentio: Neminẽ voluerunt maiores nostri non modò de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidẽ de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. Hæc plenius vide explicata apud Hoto. in Com. verb. iuris.

Iudex compromissarius, id est arbiter. l. 41. D. de recep. ab.

Iudices locorum. l. 2. C. de exhib. reis, quos τοποτηρητὰς Iustinianus adpellauit, constit. 134.

Iudex, animatum ius est, μεσίδιος Græcè dictus à quibusdam, inquit Arist. quasi Mediiurius Latinè quis dicat, à Medio, & Iure, composito vocabulo: quoniam inter vtranque partem medius, Iustitiæ minister est, cuius etiam Antistes solet dici. Ideo etiã (inquit idem) δίκαιον dicitur, quasi δίχαιον, hoc est bipertitum, & Iudex, δικαστὴς, quasi διχαστὴς, hoc est bipertiens. Iudices autem nõ temere olim legebantur. Primùm enim in iis census spectabatur. Hinc Cicer. in Antonium: In iudice spectari debet & fortuna & dignitas. Itẽ lege Pompeia, vt amplissimo ex censu legerentur iudices, sancitum, vt testatur Asconius. Hinc illud Plinij li. 14. in Proœm, Posteris, inquit, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu. Seneca: Censu ex foro iudex legitur. Deinde verò ætas. nam vigintiquinque annos natum iudicem oportuit. Augustus tamen, teste Suetonio, à tricesimo ætatis anno iudices allegit.

Iudex LIMITANEVS est, qui iurisdictionem habet vsque ad certam pecuniarum summam, puta, ducentorũ florenorum limitatam.

Iudex, aliàs Iurisdictione per legem, vel longam consuetudinem, vel per indultum principale propria vtitur; qui Ordinarius est. Aliàs exercet iurisdictionem alterius, delegatam sibi vel commissam, qui extraordinarius vocatur. l. j. C. vt in posseis. legator. Iudex etiam Ordinarius, aliquando incompetens cẽsetur, cùm alibi sit competens rei conuenti, vt in tit. C. si à nõ compet. iud. iudica. esse dicat.

Iudex boni, & innocentis viri officio fungi debet, cuius primæ partes sunt curare, vt lites sine calumnia procedant. Vlpianus in l. ceteræ. D. famil. erciscund. & in l. si extraneus. D. de iur. dot.

Iudicis officium varij variè definierunt. F. Martinus Accursij coætaneus ita definiebat, vt sit potestas iudicis adsumpta Bart. sic, Est, inquit, ius faciendi quæ iudici facienda incumbunt. Alciatus in c. quod sedem. de offic. ord. nu. 3. hoc modo: Est, inquit, quid extraordinarium, & non datur, nisi vbi non est aliquod nomen speciale petitionis. Bartoli definitio cæteris verior, perfecta tamen non est. Tentabam igitur sic definire, Vt sit id, quod iudex cognoscens, definiens, & exequẽs facere debet. Iudicis officium doctores variè diuidunt. Bart. putat triplex esse officium iudicis: videlicet, nobile, mercenarium, & aduersarium. Alij communiter statuunt duplex genus officij iudicialis: scilicet, nobile & mercenarium. Et quoniam hæ voces sunt vulgo notæ, docẽdi gratia sequemur eas. Iudicis officium nobile (quod tamen rectius dixeris merum officium) dicit Bart. id esse, quod per se stat. Explica sic apertius: Officium nobile est, quod iudex sua, hoc est, iurisdictionis auctoritate exercet, etiam si nulla proponatur actio, & interdum motu proprio, nemine petente. Siquidẽ iudex seu magistratus est animata lex. Ius enim cùm mortua litera descriptum sit, producitur in forũ viua quadã iudicis exercitatione, cùm iustitiam administrat, cùm distribuit vnicuique suũ. Quare Iustinianus exẽplo Iurisconsultorũ, tractans de officio iudicis lib. 4. Instit. tit. pen. rectissimè sic incipit: Et quidem in primis illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quàm quod legibus, aut constitutionibus, moribúsve proditũ est. Quæ verba Accursius frigidissimè disputat: quasi iudex non etiã cognoscendo caussam, adhibere debeat iuris sanctiones eò pertinentes. Iudicis officium Mercenarium est, quod actioni deseruit, metaphora ab obsequio famulitio ducta. Quemadmodũ enim is, qui operam suam locat, bona fide, & libens eã præstat nec alio modo quàm dominus præscribit: ita iudex actionibus in iudiciũ perductis, aut perducendis, impertit officium suum vltrò quidem, sed non nisi ad normã actionis: eáque cessante, cessat. l. Ædil. §. itẽ sciendum. D. de ædilit. edict. In quibus autem versetur officium iudicis, vtrunque doctissimè & latissimè tractat (vt ait Oldẽdorpius) D. præceptor noster in Præfationibus Classium suarum, De officio iudicis. Cæteroquin hæc Doctorum diuisio nullo iure probatur. Equidem ita distinguendum putem (quod & docui ad Iustinianũ Imp. lib. 4. Instit. tit. pen.) in duo summa genera. Vnum est generale & latè patens, quod Vlp. latissimũ adpellauit. l. j. D. de iurisdict. Alterum speciale, cũ nulla obligatio, actióve data est, nec oritur ex negotio, quod tamen dari fieri æquum est: quo de accipiendus est Pomponius. l. Quintus. D. de ann. lega. idque Bernardus glossematarius rectè sensit in c. 2. de offic. ord. Quod ad primum articulum diuisionis adtinet, Vlp. l. j. D. de iurisdict. ita scribit, Iudicis officium latissimum est. Nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere, pupillis non habentibus tutores constituere, & iudices litigantibus dare. Quod ait bonorum possessionem dare, hoc iurisdictionis esse C. Harmenopulus lib. j. tit. 4. credidit. Sic enim apud eum scriptum est, τὸ γὰρ διδόναι διακατοχὴν δικαστικόν ἐστι. quod ex nouissimis quidam probauerunt, cum tamen misti imperij esse Vlp. dixerit. l. 3. & l. 4. D. de iurisdict. omn. iud.

Iudex conscientiam suã ex manifesta rei veritate natam, sequi debet: imò non habet quod tutius sequatur in omni re. Et medius fidius qui tradunt duplicem in Iudice conscientiam, nihil aliud docẽt, quàm ipsam fallendi artem, & æquitatis euersionem. Sic autẽ eã Accursius cum suis distinguit: Alterã, quã velut iudex habet, hoc est, eorum quæ videt, aut intelligit tẽpore iudicij. Alteram, quam habet de iis, quæ priuatim scit: sed hoc est contra naturam, ius, & æquitatem. Nam conscientia

scientia est tacitū animi iudiciū, per quod aut accusatur falsitas, turpitudo: aut defenditur veritas honestásque, secundū infallibile iustitiæ à Deo nobis insculptæ formulā. Vnde dici rectè solet: Consciētia mille testes. Siquidē res est simplicissima, nec diuidi potest in vno eodémque homine. Quicquid enim fit cōtra consciētiam, cōtra veritatem fit, & ædificat ad gehennam, vt rectissimè dicit Innocentius post Apostolum, in capi. Literas de restitut. spoliato. Verissimum igitur est secundum sententiam Martini glossatoris, quòd iudex velut vnus homo, non habet nisi vnam conscientiam, quam semper debet sequi, adhibitis legum formulis. Nam primarium officium Iudicis est, in iudiciis amplecti veritatem facti, eámque ad æquitatem exigere. Non potest autem id fieri, nisi cōscientiæ iudicio. Hæc eleganter, & latè probâtur in libello, De iure & æquitate, Oldendorpij. Et de formula inuestigandæ actionis. Huc adde illud Ciceronis lib. 3. Offic. Cum iudici dicenda est sententia, meminerit se Deum habere testem. Itémque illud Agapeti ad Iustin. Imp. κοινωχῶς ἀκριβοῦσθαι δεῖ τοὺς τ̃ πραγμάτων κριτάς.

Iudicis religio & diligentia, cuius fit mentio in l. cum quē temerè. & in l. 3. §. idem Diuus. D. de testib. est sollicita, & anxia cōscientiæ cura, quæ propter iustam muneris functionem suscipitur: quam grauiter depingit Papinianus in l. quæsitum est. D. de testib. Vt vel hinc appareat sole clarius quàm longè commentatores absint à veritate, & quantam attulerint humanæ societati pestem tradentes Iudicem debere semper secundū acta, & probata, non autem secundum conscientiam pronunciare. Nam si actionum series aduersus cognitam veritatem est obseruanda, quid aliunde potest iudex rimari, aut quid interrogare?

Iudicis præsentis iusta cognitio, cum primis est de substātia iudicij: quam tamē formularij non dignantur inter partes iudicij adnumerare. Siquidē meminisse oportet, omnem iudiciorum vim, & potestatem, statim atque lis est contestata, iudicum humeris incūbere corā Deo, & hominibus. Iustæ autē cognitionis duæ sunt partes. Altera, vt perspectā habeat iudex caussam circunstantiis. Altera, vt celeriter eam deffiniat: quia ad officium eius pertinet lites dirimere, vt dicit Iulianus in l. quidam existimauerunt. D. si cert. pet. & cert. cond. Priorē autem cognitionis partem feliciter absoluet, si vtatur sæpe interrogationibus de his, quæ nescit Cognoscere enim id dicimur, quod anteà non sciuimus. Proinde alieni facti circunstātias neque citius, neque cōmodius inuestigare licet, quā interrogādo. Quamobrem sapientissimi legislatores interrogationes adeò frequentes esse voluerūt, vt apud omnes æquè magistratus fierēt. l. voluit Prætor. l. vbicunque. D. de interrogatio. Posteriorem verò partē officij sui iudex rectè expediet tribus modis: videlicet, iureiurando, transactione, sententia.

Iudicis officium apud Romanos tribus verbis in tria iuris capita digestum fuit eleganter: scilicet, DO, DICO, ADDICO. Aliàs enim iudex dat actionem, dat alium iudicem. l. 3. §. mixtum. D. de iurisdict. Alias cognoscit de controuersiis, & dicit ius. Aliàs denique addicit & transfert possessionem rerum ab vno ad alium.

Iudicem arbitrúmve, qui ob rem dicendam accepisse pecuniā conuictus est, Lex XII. Tab. capite punit. Pessimū enim delictū est venalē habere iustitiam, fónsque omnium malorum rectè vocatur à Iustiniano Nouell. vt iud. sine quo. suffr. Igitur lex tam seueram constituit pœnam, nempe capitis. Vult enim iudicem & arbitrū puras habere manus, ne quid ob rem dicendā, hoc est, ob administrandam iustitiam, & veritatem tuendam, pecuniæ accipiat. Nā qui ius dicit, nihil magis curare debet, quàm vt rē ipsam dicat sine vllo fuco iniquitatis, aut calumniæ. Institution. de offic. iudic. in princ.

Iudicis quale arbitrium sit, hoc est, quid oporteat iudicem ex iure arbitrari ac pronunciare, videamus. Vlp. in l. j. §. si quis in fraudem. D. si quid in fraud. patro. Iudicis arbitrium, boni viri arbitrium cēsetur. Vnde Religionem iudicantis, Papin. dixit in l. quæsitum. D. de testib. Iudicis arbitrio restituere (vnde actiones arbitrariæ vocantur) est tantum restituere, quanti iudex secundū conscientiam boni viri, quicquid partes allegauerint sua interesse, duxerit, condemnandum. Paulus in l. arbitrio. §. dolo cuius. D. de dol. mal. Trebatius ait: De dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tantum actor consequatur, quanti eius interfuit, id non esse factum.

Iudex & arbiter inter se multis in rebus & similes, & dissimiles sunt. nam vt ex vtriusque consensu iudex dandus est, sic etiā arbiter. l. litigatores. 11. §. 3. D. de arbitr. Vterque minor annis XX. esse nō potest. l. cū leg. 4. eod. Vterque præterea de re sola de qua lis cōtestata erat, cognoscebat. l. vt fundus. 18. Comm. diuid. l. non distinguemus. 32. in fin. l. de his rebus. 46. De arbit. vterque sententia dicta vel iudex, vel arbiter esse desinebat. l. qualē. 19. D. de arbit. vtriusque sententiā Prætores exequebantur. l. à diuo Pio. 15. D. de re iudic. si tres dati sint, duorū consensus absente tertio non valet. l. itē si. 17. in fi. & l. seq. D. de arbit. Vterque incertā sententiā inutiliter pronunciat. l. quid tamen. 21. eod. Vtriusque sentētiæ quamuis iniustæ parēdum est. l. diem. 27. eod. Differūt autem in eo quòd is qui propriè iudex appellatur, ad certam Prætoris formulam astrictus est: in eáque ipsa verba quibus Prætor vsus est, proferre sentētiam debet. Arbiter autē est, qui totius rei habet arbitrium & facultatem: vt Festus & Donatus scribūt itaque qualem sententiā ferat, Prætoris nihil interest. d. l. qualem. De arbit. Iudex, si conuenerit inter litigatores quid pronuncietur, eiusmodi sententiā proferre potest. l. si conuenerit. 26. De re iud. at si sic fuit in arbitrum cōpromissum vt certam sententiam dicat, nullum est arbitrium. d. l. qualem. De arbi. Iudex (vt antea dicebamus) priuatus esse debet: arbiter autem etiam qui cum imperio est dari potest. l. 2. & 3. De arbit. Ignominiosus iudex esse non potest. l. cùm Prætor. 12. De iudic. Arbiter potest. l. Pedius. 7. De arbit. Iudicis sententiæ propter Prætoris imperium parendum est: arbitri verò propter compromissum. l. j. & pass. eod.

IVDEX QVÆSTIONIS is erat qui quæstionibus præerat, id est publicis iudiciis, iudicúque decurias cogebat. Præcone nāque Iudices testésve citāte, ipse respōdētes obseruabat, corúmque quasi custos erat. iuratus sententiā vnà cū aliis ferebat: &, vt ex eo coniicere libet, quòd iudicū princeps ab Asconio vocatur, primus omnium ferebat. Vide Cicer. in Prætura vrbana, & in Orat. pro Cluētio. Quintilianus cum à Prætore distinguit, húncque dicit impeditum fuisse in iis rebus quæ imperij erāt: illū in iis quæ ad caussæ cognitionē pertinebāt. Quæri autē posset, cùm Prætor vrbanus iudices rerū capitalium sortiretur ac subsortiretur, quēadmodum Cic. in Cluent. & Pedian. Verr. III. testātur, quid sit, quod idem Asconius scribit, iudicē quæstionis Iunium subsortitum fuisse in locum non reiectorum. sic enim apud Asconium legendū Cluentiana oratio demonstrat. Huic obiectioni respondet Hotom. Asconium subsortiri dixisse, pro subsortitorū citationi & responsioni præesse, nam paulo superius sic loquitur: Princeps illorū iudicum dānatus est. Iunius, quòd diceretur alios supposuisse, qui reum dānarent, non eos quos Prætor fuerat subsortitus. Cum autē Iudex quæstionis alius à Quæsitore qui capitali iudicio præerat sit, vt ex Verrina. 3. cōstat, & alibi dicemus, legimus tamē & Quæsitorē ipsum Iudicē quæstionis dici, & vicis

A 3

sim Iudicē quæstionis, Quæsitor e.nā Cicero in Cluēt. de Prætore Q. Voconio Nasone loquēs: Iubet, inquit, ea lex, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicē quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum iis iudicibus qui ei obuenerant, quærere de veneno. Pedianus autē Verrina r. Iunius, inquit, Quæsitor fuit in Cluētij caussa Verre Prætore. Marcianus. l. j. §. j. D. ad l. Cornel. De sicar. Quive magistratus, iudéxve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Nam paulo antè dixerat: Quive cum magistratus esset, publicóve iudicio præesset.

Iudex compromissarius, id est arbiter, in l. 41. D. de recep. qui arb. Græcis διαιτητὴς αἱρετός.

Iudicem collocare apud Festū. est inter iudices ponere. Sic apud diuum Vigilium, Arbitrum collocare. Iudicē autem sumere & accipere dicuntur litigatores. l. j. C. de in lit. iur. l. j. D. de quib. reb. ad eun. iud. l. pen. D. de iud. & alibi sæpissimè.

IVDICARE à verbo Dico, dicas, ductum putat Varro lib. 5. Ling. quòd tunc ius dicatur. Iudicare apud veteres accipiebatur pro consulere. Vnde Consultum dicebant iudicium, quod ex animi consilio prodiisset. Eámque ob rem Senatusconsulta, verbo scilicet maiestatis pleno, adpellata sunt, quasi iudicia, seu statuta. Quid enim inter iudicium & consilium animi refert?

Iudicare alias in Feudisticis libris, pro testamēto legare. In leg. Astulphi regis Langob. tit. 4. Siquis Langobardus decedēs voluerit vxori suæ vsumfructum de rebus suis iudicare, nō amplius iudicare possit. Iudicare feudū pro anima, id est Ecclesiæ addicere, vel legare sub cōditione precationū quę, pro domini cōstitutis anima fieri debeāt, lib. Feud. 2. tit. 9. §. 2. & tit. 55. §. Langob.

Iudicādi munus graue olim detrectandúmque fuisse probat Cicero in prætura vrbana. Hoc si vobis (inquit ad iudices) ideo leuius videtur, quòd putatis onus esse graue & incōmodū, iudicare: intelligere debetis, primum interesse, vtrū id onus vosmetipsi reiecceritis, an, quòd probare populo Romano fidē vestrā, & religionē non potueritis, ideò vobis iudicādi potestas erepta sit. Augustus decurias iudicum nonnihil immutatas, reducta Tribunitia potestate, distinxit, vt singuli Senatores, Tribuni, & Equites, ex singulis decurus iudicarent, rursúsque immunitate potirentur, succedentibus ordinibus seu decuriis in orbē. Neque enim vniuersæ decuriæ sigillatim ad iudicandum sedebant, sed ex ea decuria, cuius vices tum erant, iudicandi certus ac constitutus numerus assumebatur, sortibus ex vrna ductis, scilicet cùm res aliqua nata iudicium poscebat. Idque officio Prætoris expediebatur. Prætor enim summā potestatē habebat iudiciorū, præerátque sortitioni, & reiectioni, seu (vt nunc dicimus) recusationi suspectorum iudicum, rursúsque subsortitioni in locū reiectorum, per actorem scilicet, vel reum. Proinde ipse Prætor pro tribunali sedebat, cùm interim Iudices in subselliis essent. Ab hac cōsuetudine retinemus vocabulum iudiciale, Sortiri forum, sortiri iurisdictionem, adeóque rem quamlibet sortiri effectum. Cùm verò ante Augusti tempora equestres propriè diceretur, qui equo publico merebant: posteà dici cœperunt omnes quibus vti anulo aureo liceret: vt Senatores dicebantur, qui lato clauo vterentur. Ex superioribus apparet quid sit quod Arcadius in l. vlt. §. iudicandi. D. de muneribus & honoribus, dicit, Iudicādi necessitatem publicū munus esse: nō quasi iudex cogi possit iudicare (vnde ducunt Iurisperiti multa argumenta) sed quod Senatores, Equites ac alij in quatuor decurias distributi, quorū nomina in albo Decuriarū scripta, & ad ærarium delata erāt, parere prætori concilio agenti ad iudiciū publicū exercendū, astringerentur, sicut ad alia munera publica. Vide plenissime Budæum ad d. §.

IVDICATVM, seu res iudicata, dicitur quæ finē controuersiarum pronuntiatione iudicis accepit. Quod vel cōdemnatione, vel absolutione cōtingit, videlicet iusta ac valida. Alioqui si nullius momenti sit, non potest tenere cōdemnatio vel absolutio. l. j. & l. 3. §. cōdemnatum. D. de re iud. Inde nuncupatur actio iudicati, seu rei iudicatæ, non in factum, vt Accursius putat. Non enim quia factum, agitur: sed quia iudicatum est. Eadem ratione adpellatur exceptio rei iudicatæ. De qua est tit. D. de except. rei iud. Rem iudicatam, nūc vulgò dicimus sententiam definitiuam. Cice. lib. 2. de Inuentione, Iudicatum diffinir de quo iam ante sententia alicuius, vel aliquorum constitutum est.

Iudicatum facere, hoc est, soluere id, quod sententia continet, obtemperando ei. l. 5. D. de feriis. inter alia enim Facere, significat Soluere, vt & in l. vlt. C. de reb. credi. & in l. sunt qui. D. de re iud. vide Gellium lib. decimo nono. Formula autem IVDICATVM FACERE, ex XII. Tab. dimanauit: in quibus ita scriptum erat, NI IVDICATVM FAXIT, SACVM DVCITO. Qua vsus est M. Cicero in Oratione pro Flacco. Differt autem Iudicatum facere à Iudicium facere, nā Iudicium facere, idem est, quod iudicare. in titul. de fer. & si cert. pet. Iudicatis autem satisfacere Papinianus dicit, pro, Iudicatum facere, in l. tale pactum. §. j. D. de pact.

Iudicatum solui, pro satisdatione, quæ de soluendo per reum præstabatur olim. l. iudicatum. D. iudicatum solui. Iudicatum autem solui stipulatio tres clausulas in vnum collatas habet. l. 6. D. iudic. solui, puta de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo.

Iudicati actio, quæ ex sententia descendit. l. 28. §. igitur. D. de iureiuran. Et alibi, Iudicati agere. l. 28. D. de procurat.

IVDICATIO. l. 51. D. de furtis. l. 4. §. non omnis. D. de re milit. & alibi sæpè. At l. aliud fraus est. 131. D. de verbo. signific. Iudicatio sumitur pro propria iurisdictione. Mulctam is dicere potest, inquit Vlpi. cui iudicatio data est. magistratus solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere mandatis permissum est. Similiter in l. 2. in fi. D. de iud. His datur mulctæ dicendæ Ius, quibus publicè iudicium est. Id est qui magistratus sui iure, quem à populo vel à principe acceperunt, iudicium exercent.

IVDICATVS, addictus. Plautus Menæch.

Nam ego ad Menechmum non eo, quo iamdiu
Sum iudicatus: vltrò eo ut me vinciat.

IVDICIVM, decretum est eorum qui pro potestate, quam à lege acceperunt, caussa cognita de re ad se delata, sententiam pronuntiarunt. Vel (vt inquit Asconius) Iudicium dicitur res quæ caussam litémque determinat. Atque ita huc pertinent tria illa verba, DO, DICO, ADDICO. DO iudicium postulantibus: Dico sententiam post litem contestatam & cognitam: Addico rem victori, & exequor sententiam, transferēdo rerum dominia. Alij sic: Iudicium est actus legitimus, quo mediante, iudex de caussa proposita cognoscit, & secundum æquitatem pronunciat. In iis enim versatur omnium iudiciorum, inquisitionum, adeóque consiliorum vis, atque potestas. Et cessabunt omnes disputationes, si rectè intelligas. Siquidem in nullo controuersiarum genere prodest caussam deferri ad iudicem, nisi cognoscatur de ea. Sic nihil profuerit esse cognitum, nisi pronuntietur. Denique pronuntiatum quoque inutile erit, nisi ex bono, & æquo procedat.

IVDICIVM priuatū, pro iudicio ex contractu & obligatione pecuniaria natō, apud Vlp. l. j. D. de crimin. stellio. Quos enim, ait, in priuatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Crimen à priuato iudicio separat: cum tamen hoc publicum non sit iudicium.

Iudicia aut ordinaria sunt, aut extraordinaria: de extraordinariis prius dictum in voce Extraordinaria. Ordinaria vocamus ab ordine procedendi: & hæc aut publica sunt, aut priuata, aut centumuiralia. Publicorum cognitio est principis, vel senatus, vel prætoris, aut præsidis, qui legibus quærit, eiusque iniuriæ caussa suscipitur, quam Respub. lege aliqua ad se pertinere statuit. & semper in crimine aliquo cognoscendo versatur. Plato li.6. de leg. Publicum iudicium exponit, cum Rempub. à quopiam ciuium læsam esse aliquis existimat, & vult Reip. persequi iniuriam: ideóque hæc Cic. Reip. appellat. Priuatorum autem cognitio est iudicũ datorum, & hæc rei priuatæ caussa instituuntur, neque ad Remp. directo pertinẽt: veluti cum de re pecuniaria, aut priuati hominis iniuria quæritur. Plato loco præcitato scribit iudicium priuatum esse cum quis priuatus à priuato quopiam iniuria se affectum queritur, cúmque in ius educens: de ea disceptari postulat: ideóque rei priuatæ à Cicerone appellatur. Sic pro Cæcinna recte: Omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt. Quæ verò sint iniuriæ, quibus Respubl. siue populus vniuersus læditur, in ipsius arbitrio ac voluntate positum est, quod ex lege Lætoria planissimè intelligitur. Hinc tituli D. de iud. & de iudic. publ. Falsa igitur est Iustiniani sententia, qui Iudicia publica ex eo dicta putauit, quod cuiuis de populo agere liceat. non enim quò cuiuis de populo agere liceat, publica dicuntur, sed contra, quia caussæ publicæ sunt, id est quia quiuis de populo læsus est. De centumuiralibus dictum est suo loco.

Iudicia contraria quæ sint, vide apud Cuiac. Obseru. lib. 9. cap. 2.

Iudicia populi, & iudicia publica differunt. nam illa dicuntur, quæ populus in foro per tribus, in campo per centurias distributus exercebat: hæc verò, quibus Prætores, qui & Quæsitores dicuntur, sella in foro posita cum consilio iudicum præerant. Illiusmodi fuerunt illa, quibus quis ius ciuitatis ac libertatis imminuisse dicebatur, vt ex Verrina I I recognoscitur. Erant autem hæc vehementissima grauissimaque iudicia. Solus enim populus in ciuem R. verberibus & securi animaduertendi potestatem habebat. Repetundarũ verò & aliorum criminum quæstionem ad populum non pertinuisse, idem Verrina v. demonstrat. Præter hæc autem populi iudicia lege lata constituta, illud scire oportet, licuisse Tribunis pl. & ædilib. Quæstorib. iudicium populi omnibus de rebus constituere, & cuiuis ciui diem ad populum dicere, vt de eo quæstio exerceretur: cuius rei cum alibi pleraque exempla suppeditant, tum verò apud Val. Max. lib. 4. cap. De pudicit. & apud Cic. in Verrinis, vbi sæpe populi iudicium Verri minitatur. Quæ sanè populi iudicia, si quis publica quoque nominanda cẽsendat, duntaxat ob eam caussam, quia non intra domesticos parietes, sed palàm ac sub dio (item vtalia) exercerentur, non magnopere luctabor: præsertim cum ita Liuius quoque lib. I I. ea nominet. Horum autem populi iudiciorum quadripartitam rationem fuisse Cicero in Orat. pro domo, demonstrat: primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne nisi producta die quis accusetur: tertio, vt ter ante magistratus accuset, intermissa die, quam mulctã irroget: quarto, vt sit accusatio trinum nundinum, producta die, qua die iudicium sit futurum. hoc est, vt ea iudicia tribus actionibus cõstent, & per trinundini spacium producantur. Has vt existimo, populares actiones Paul. vocat, l. 32. D. de arbit.

IVDICIORVM publicorum quædam, inquit Paulus, capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia sunt in quibus pœna mors, aut exilium est, hoc est aqua: & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera non exilia, sed relegationes propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coërcitio pœna est. l. 2. D. de pub. iud.

Iudiciorum alia criminalia dicuntur, alia ciuilia. Criminalia sunt, quibus iniuriam Reip. factam vlciscimur. Ciuilia, quibus suam quisque ciuis priuatam ac propriam iniuriam persequitur. nam ex eo Ciuilia dicuntur, quòd ciuibus priuatisque hominibus vlciscendis dantur, l. 9. D. de public. & vect. Itaque cum hæc, De re familiari appellentur à Paulo, l. 4. D. de pub. iudi. illa fortasse non malè De re publica nominarentur. Vnde criminaliter & pecuniariter agere opponuntur, l. vlti. D. de priuat. delic. & l. j. D. de testib. quod ciuiliter alibi dicitur in l. vn. C. quand. ciuil. act. crim. præ. & l. vlti. D. de furt. Criminalia autem iudicia generaliter dicuntur, tum quæ lege lata exercentur (quæ publica Macer nominat, l. j. D. de public. iudi.) tum quæ nulla lege, sed extra ordinem dicuntur: qualia furti, rapinæ, & similia, l. vlti. D. de furt. & l. 9. §. 5. D. de public. & vectig. Hinc Impp. in l. vni. C. quando ciuil. act. iudicia publica legibus constituta manifestè criminalium appellatione complectuntur. Ex quibus omnibus illud constat, Criminalia specialiter ac propriè ea dici, quæ non lege aliqua publicorum iudiciorũ, sed extra ordinem magistratus imperio ac potestate exercentur.

Iudicia omnia sunt absolutoria: id est, Iudici à Prætore dato tacitè permittitur reum qui ante sententiam actori satisfacere paratus est, liberatum ab actione dimittere: ne in infamiam, quæ ex quibusdam iudiciis contrahitur, incurrat: vti docet Imp. §. vlti. De perpet. & temp. & patet ex l. 73. D. de procurat.

Iudicium duplex, vide Quadruplex.

Iudicium DE MORIBVS dicebatur, quod diuortio facto inter coniuges exercebatur, vt cuius culpa factum diuortium iudicaretur, is legitimam mulctam subiret. nam Moris honestiore vocabulo coniugum vitia nominabant: vt testatur Vlpian. cap. Inst. 6. vbi adscribit maritum, propter maiores mores, præsentem dotem reddere: propter minores, senum mensium die. Eæque pœnæ dissidij appellantur à Paulo in l. non vt à patre. 8. D. de captiu. De hoc Papinianus in l. viro. 39. D. solu. matri. Constant. l. 4. C. Th. de incest. nupt. Paul. l. 5. D. de pact. dotal. Hoc autem de moribus iudicium à Iustiniano sublatum est, tit. Cod. de repud. & iudic. de morib. subl. & l. vnic. §. taceat. C. de rei vxor. act.

Iudicij substantialia (vt appellant) tractant Doctores, argutè quidem ac summo iure, sed inutiliter: quia nõ secundum æquitatem, nempe quòd optimam iuris partem prætermittant circa personam iudicis, vnde tamẽ tota vis dependet. Pomponius in l. 2. §. post originem. D. de origin. iur. Per eos, inquit, qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. Parum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint. Itaq; existimo, ad iudicij formam substãtialem pertinere perpetuò, & immutabiliter hæc, quasi pricipia naturæ. I. Vt in ius vocetur ille, qui iudicari debet. In ius enim vocare est, iuris experiundi caussa vocare, l. j. D. de in ius vocan. I I. Editio actionis, hoc est, talis intentio actoris ad iudiciũ exigitur, quæ si vera sit, cõsequatur iurè condemnandum esse reum, siue ex scripto, siue ex non scripto tractetur caussa. I I I. Litis contestatio necessaria est in iudicio. Nam ratio naturalis dictat, vt nemo violenter aut tumultuariè obruatur iurisdictione, quæ ordinatio Dei est, Romanorum 13. I I I I. Iusta præsentis iudicis cognitio, cum primis est de substantia iudicij: siquidem meminisse oportet, omnem iudiciorum vim, & potestatem, statim atq; lis est cõtestata, iudicũ humeris incumbere corã Deo & hominibus. v. Con-

clusio in caussa pertinet semper ad formam iudicij, nec potest omitti: non ea ratione, quam formularij comminiscuntur, sed ideò, quia humanus adfectus ex natura corrupta, procliuis est ad controuertendum, l. item si vnus. §. vlti. D. de recep. arbi. vi. Sententia ad iudicij cõstitutionem haut dubiè pertinet necessario, vbi caussa non potest aliter transigi: quãdoquidem tota iudicis cognitio manca est, nisi sequatur res iudicata, quæ finem controuersiis imponat. Pulchrè itaque cohærent istæ partes. Citatio enim vocat iudicandum: Editio actionis instruit: Litis contestatio cõfirmat iudicium: Cognitio aperit negocium: Conclusio interrumpit disceptationem: Sententia finit totam litem. Hæc omnia latius tractantur in libello, De iure & æquitate Io. Oldendorpij, qua ratione Iudiciũ in sex partes diuidit. Bartolus in tractatu Iudiciorum in decem tempora distribuit. Equidem Iudicij tres partes verius putem. vt docui in libello qui Forẽsis dispositio inscribitur cap. j. per Nouellã illud, quod probat Alex. consil. 182. nẽpe has litis cõtestatio, cognitio caussæ, sentẽtia.

Iudicium prolusorium, quod præiudiciale dicitur, Græcis προαγωνιστικόν.

Iudicium rescindens, cùm læsus, ob legitimam caussam restituitur in integrum. Tollit enim & rescindit obstacula quæ impediebant læsum. Sic,

Iudicium rescissorium, quod sublato iam obstaculo permittitur, perinde ac si nunquam aliquid impediuisset læsum ad persequendum ius suum.

Iudicium suum, vocant vltimam voluntatem, l. 3. D. de testamen. milit. vnde & pro nostræ voluntatis sententia ponitur in l. 22. in fine. D. de adopt. l. 8. in fi. D. de vulga.

Iudicium turpe, quo damnatus infamia notatur, M. Ciceroni in Orat. pro Flac. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd (vt ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condemnatus, &c. Huius etiam meminit in Orat. pro S. Roscio, & pro Cæcin.

Iudicium Centumuirale, vide Centumuirale iudicium.

Iudicium contradictum, vide Contra dictum iudicium.

FORMVLA IVDICII RECVPERATORII.

Si paret eam se, & sua. Cicero in Diuinat.
Si paret iugera huius fundi esse, &c.
Si paret aduersus edictum fecisse. Ex Verrina 3.
Sic paret H-S I ɔ ɔ ɔ dari oportere, Cicer. pro Roscio,
Si paret eum dare oportere, §. sic itaque. Insti. de actio.

IVDICII BONÆ FIDEI.

Quantum ex bona fide illum dare facere oportet, Cicero in 2. Offic. & in Top.

EX PRAXI.

Visis actitatis, & probationibus, & considerandis, adhibito prudentum consilio, definitiuè pronuntiauimus & pronuntiamus, &c.

Iudicium profiteri, est vltrò sese, consortésque criminis deferre, Budæ. ad l. Cornel. de sicar. l. j.

Iudicio sisti, In iudicium exhibere, idem significant, l. si eum iudicio. D. si quis cautioni. Aliud autem est Stare in iudicio, aliud sistere. Vlpian. in l. si quis. in fine. D. si quis cautioni.

Iudicium dare, reddere, constituere Prætor dicebatur, cum certum litigatoribus diem attribuebat, apud quẽ sua iusta exponerent, quique caussa cognita, réque vtrinque perorata, sententiam pronuntiaret. Hinc,

Iudicium accipere, sumere, suscipere dicebantur litigatores, cum potestatem caussæ suæ apud illum disceptatorem agendæ à Prætore impetrarant, l. 3. & l. penult. D. de iudic. l. j. §. j. D. de vsur.

IVDICIALE forum, locus in quo iudicatur, l. vlti. D. de iust. & iur. elegãter appellatur ius quod in eo redditur.

IVGATIO agrorum, possessionúmque mensuram significat. pro cuius modo certa Cæsaribus pensitatio præstabatur, l. j. C. de quib. mun. vel præsta. lib. 10. l. 10. de suscep. C. eod. li. l. 4. C. Th. de indul. debit. à iugis animalium quibus possessiones exercebantur, quæ & Capita vocabantur, pro quorum numero ea præstatio inferebatur, l. 6. C. Th. de extraord. mun. & l. j. de imp. luc. descript. eo. lib. Ita iuga & iugationem, & iugorum capitationem accipe in l. 3. C. de Episcop. & cleric. in l. j. & 2. de immunita. concess. C. Th. l. j. l. 2. l. 3. ne conlatio transla. postul. l. j. de protesta. l. j. de priuil. dom. August. C. Th. & alibi sæpissime in eod. Cod. Sic l. j. de impon. lucrat. descript. lib. 10. Cod. l. 9. de agricol. & censit. lib. 11. C. Iustinianus Nouel. 17. Ἀναγκάσεις δὲ τοὺς δημοσίους πράκτορας, ἵνα τοὺς ἀπαιτητὰς ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποχαῖς γράφωσι πάντα ἐφ' οἷς αὐτοὺς δεδώκασι, τουτέστι τὸν τόπον τῶν συντελειῶν, ἢ ἰούγων, ἢ ἰουγατίων, ἢ ὅπως ἄλλως ἂν αὐτὰ κατὰ χώραν καλοῦσι, &c. Iugatio autem eadem ratione dicitur, qua veteres id agri spacium, quod iuncti boues vno die exarare poterant, Iugum appellasse accepimus, ex Varrone lib. j. de Re Rust. cap. 10. Cicer. 5. Verrina: Quid qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt. Vtitur & hoc verbo Cassiod. lib. 4. Varia. Epistol. ad Gebericham.

IVGERVM dictum, inquit Varro, iunctis duobus actibus quadratis. Est autem mensura agrestis, quæ est in longitudinem pedum 240. in latitudinem 120. Galli Arpennium vocant deducta, vt credo, voce ab Aruipennium, funesc. quo Romani agros metiebantur, qui etiã ab antiquo Glossario σχοῖνος γεωμετρικός vocatur. Testatur etiam Ios. Scal. in peroptimo Glossario, Arpendium legi, non Arpennium, & exponi πλέθρον, vt & aliæ Glossæ, Aruipendium, πλέθρον interpretantur.

IVLIÆ leges referuntur à Iuliis, id est, C. I. Cæsare, & Octau. Augusto, quas recẽsent Zasius in catalogo Legum antiquarum, & Hotomãnus in tract. de Legibus.

IVLIÆ Kalendæ, vide Kalendæ Iuliæ.

IVMENTA à iungendo appellari Nonius putat, quòd currui iungerentur, vt equi & muli, & cætera dorsuaria animalia, quæ Græci νωτοφόρα vocãt. Boues verò armenta potius dicebantur, ab arando, quòd is sit principalis eorum vsus. Vnde Iumentis legatis nõ debentur boues, l. legatis seruis. §. iumentis. D. de legat. 3. Vlpian. in l. Ædiles aiunt. D. de ædilit. edict. ostendit, quæ iumentorum appellatione contineantur. Quidam à iuuando ducunt Iumentorum nomen.

IVNCTA fixáque, l. 38. §. vlti. De act. empt. vide RVTA cæsa.

IVNCTORES, in l. in lege Censoria. 203. D. de verbor. signific. ij erant, (vt testatur Cuiac. Obser. lib. 14. cap. 3.) qui iungebant mulas ad redam, vel carrucam, qua vehebatur paterfam. quos esse de vrbano ministerio cõstat ex l. seruis. §. muliones. D. de legat. 3. & quos carrucam cum iunctura legatam non sequi prodidit Paulus 3. Sent. Itaq; vet. Glossæ Iunctorem ζευκτήν exponunt. Alij d. l. 203. Vnctores legunt, alij Actores, Alciatus Vectores. Vide Vnctores.

IVRARE quoties iubetur hæres, daturum se aliquid vel facturum, quod non improbum est: actiones hæreditarias non aliàs habebit, quàm si dederit, vel fecerit id, quod erat iussus iurare, l. quæ sub conditione. §. quoties. D. de condit. instim.

Iurare corporaliter, vide Corporaliter.

Iurare in litem, est religionem iurisiurandi declarare, quanti æstimetur tota res cõtrouersa ab actore. Cùm enim iudex in hoc iuramento adfectum actoris, & fidem sequatur in litis æstimatione, propter contumaciam non obtemperantis, meritò dicitur iusiurandum in litem, quasi in vniuersam æstimationem litis, nulla certa consideratione in vnam aut alteram rem facta.

facta. Quemadmodum ferè in factum agere dicimus eum, qui in totam facti seriem experitur, nulla specialiter introducta ex facto persequendi formula. Quare aliàs in litem, aliàs adfectionis iuramentum dicitur, Vlpian. in l. si per alium. §. j. D. ne quis eum qui in ius vocat. l. j. & l. secun. D. de in litem iurand. & vide l. videamus. D. eo. vbi Bart. Bald. & F. Duarenus.

Iurare per Genium principis, in l. 13. in fi. D. de iureiu. Accursius interpretatur, Deum principis: Bartolus Genium, principē ipsum exponit. Accursius fortè ineptè interpretatus non est. Nam & ridicula antiquitas deos sibi quos volebat fingebat, eósque geniales, idque ex Alex. ab Alex. lib. 6. ca. 4. liquet. Huiusmodi iusiurandum commemorat Tertullianus li. ad Scapulam: Sed, ait, iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie vsque iurauerant. Alij cum genium volunt intelligi, qui eius saluti præesse credebatur.

Iurare per salutem suam, l. qui per salutem. 33. D. de iureiurand. Et Iurare per Salutem principis.

IVRAMENTVM in litem, vide Iusiurandum in litem.

Iuramentum aliquando non tam absolutionem, quàm interpretationem requirit, ca. quantò personam. De iureiurand. Iuramentum non est institutum, vt sit vinculum iniquitatis, dicto iam capite.

Iuramentum calumniæ dicebatur olim, quod litigatorib. ita deferebatur, vt actores quidem iurarent se non calumniæ caussa litem intendere: rei verò, nō calumniæ caussa ad inficias ire, l. inter. 44. §. 4. D. famil. ercis. idq; Cicer. Iurare in litem dixit in ea pro Q. Roscio: Proh dij immortales, essēne quenquam tanta audacia præditum, qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? Iustiniani autem instituto & rei, & actores, & aduocati iurare coguntur, se non calumniādi animo, sed bona fide & ex animi sui sententia litigare, l. 2. C. de iureiuran. propt. caldand. § 2. de pœn. tem. litig. l. rem non nouam. 12. §. patroni, C. de iudic.

Iuramentum solenne vocatur, quod Barbari iuramentum corporale dicunt.

Iuramentum semper habet hanc in se clausulam iuris: Salua superioris Magistratus iurisdictione. Ideò qui iurarunt seruare statuta sua, & consuetudines: hi possunt nihilominus & debent admittere cognitionem superioris iudicis. Item qui iuramenta promisit stare iuri apud aliquem, is vtique nō renunciat iudicio maioris magistratus, c. veniens. De iureiuran. l. is cui bonis. D. de verb. oblig. & De pac. iurament. firman. §. sacramenta. c. constitutus. De rescrip. l. Imperatores. D. ad municipa. Et Fridericus in sua Constit. de feud. §. vlt. adde c. cùm te. De iureiuran. lib. 6.

IVRATORES, inquit Turneb. Adu. lib. 19. cap. 12. propriè Censores erant, qui eum, quem censebāt, iureiurando adigebant: vt ex ea intelligi potest formula, Et tu ex animi tui sententia vxorem habes. Nam qui iurauit, iuratus dicitur: qui ad iurandū adigit, iurator dici videtur. Hinc per translationē iuratores dicti, veluti arbitri & cēsores fabulæ. Plaut. in Prologo Pœnuli:

Vos iuratores estis, quæso operam date.

Item in Trinummo:

Census cum iuratori, si rectè rationem dedi,
Lesbonicum hic adolescentem quæro.

IVRGARE, quasi de iure agere, & contendere. Iurgare enim, inquit Varro lib. 6. de Ling. Latin. ab iure dictum est, cum quis iure litigaret. à quo Obiurgat, qui id facit iniuste. Hinc,

IVRGIVM, quasi iuris agium, c. Forus. §. iurgiū. de verb. sign. quò pertinet, quod ait Festus lib. 9. Iurgium, iuris actio. Cic. de Repub. 4. Admiror nec rerum solum, sed verborum elegantiam. Si iurgant, inquit, Beneuolorū concertatio non lis, sed iurgium: Inimicorum lis dicitur. Et in sequenti: Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare.

IVRGIVM à diuortio separat Iurisc. l. quod si non diuortium. D. de iur. dot. pro iracundia non durante.

IVS idem est quod lex, à iussu per apocopen dictum, quoniam propriè nihil aliud est, quàm quod natura iubet sequi aut vitari. quanquam vulgò, sicut & Lex, Ius etiā appelletur, quicquid vel gens, vel populus, vel consuetudo iubet. tametsi non sit negandum iuris nomen generale, legis speciale: tum etiam ius ad nō scripta pertinere, legem ad ius scriptum. Alij Ius à iubendo dici volunt, quia iubet in foro exequitur id, quod iustitia dictat in animo seu voluntate.

Iuri operam daturum prius nosse oportet, vnde nomen iuris descendat: videlicet respecta ciuiliter rei significatione, non autem grammaticè verborum structura. Vlp. in l. j. in princ. D. de iustit. & iur. l. 3. in fin. D. de iur. dot. Ius autem à iustitia appellatum, d. l. j. sicut effectus à sua efficiente caussa dicitur. Nam (vt eleganter Celsus definit) Ius est ars boni & æqui.

Ius pluribus modis dicitur, hoc est, multa significat. I. Id quod semper bonum & æquum est: vt est ius naturale immutabile. II. Quod omnibus, aut pluribus in quaq; ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. III. Prætorum edicta dicuntur ius honorarium. IIII. Prætoris & cuiuslibet iudiciis sententia ius vocatur, etiam cùm ius reddens iniquè decernit: relatione scilicet facta nō ad id quod Prætor ita fecit, sed ad illud quod Prætorē facere conuenit. Accipe autem iniquitatem quæ nominatim in decreto, vel sententia non apparet. V. Ius dicitur in tit. De inter. in iure fac. locus vbi magistratus, vel alius iudex consistit iuris dicendi, aut iudicandi gratia, etiam si domi, aut in itinere, siue de plano hoc agat, vt iudex pedaneus, vt magistratus sæpe etiam de plano ius dicit, data bonorum possessione, vel quo alio iure & in aliis caussis innumeris, quæ è solo expediuntur, & plano pede. appellatione collata ab eo quod fit, in eo vbi fit. VI. Ius pro necessitudine dicimus: veluti est ius cognationis, vel affinitatis. Vlpia. in l. penult. & vlt. D. de iustit. & iure.

Ius est auctoritas seu facultas agendi secundum legem.

Ius est ars boni & æqui. Vlpian. in l. j. D. de iustit. & iur. Si ars: ergo constat ex præceptis. Sed præcepta oportet esse certa: igitur non ex opinione hominum vaga, quę neque bonum neque malū facere potest eum, qui non est: sed ex præscripta diuinitus ratione naturalis colligenda sunt. Nam vbi id factum fuerit, tūc per se consequitur bonum, & æquum. Natura enim non potest nō esse bona lex, quæ ad honestatem accedit: nec potest non esse iniqua, quæ cum honestate pugnat.

Iuris origo duplex est: naturalis & ciuilis. Ergo caussa efficiens iuris, Natura & magistratus. Iuris caussa materialis versatur in tribus, In personis, rebus, & actionibus, l. j. D. de stat. hominum. §. omne autem. Instit. de iur. natu. gent. & ciuil. Iuris caussa formalis, per quam cognoscimus quid vnaquæque lex in vnoquoque negotio, de quo loquimur, ordinet. Iuris finis est, vt pacificè transigamus hanc vitam vmbratilem, & perducamus ad Christum, & æternam vitam.

Iuris præcepta tria sunt, scilicet honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Instit. de iust. & iur. §. iuris præcepta. & l. Iustitia est. §. primo. D. eodem titulo.

Ius nihil respicit, nisi vtilitatem hominum honestam: in primis publicè, deinde priuatim. Hinc duæ sunt iuris positiones, hoc est, duæ sunt ponēdæ partes, circa quas totius studij seu disciplinæ ciuilis tractatio versatur: videlicet, Publicum & Priuatum, l. j. D. de iustit. & iur.

Ius PVBLICVM consistit in Sacerdotibus, Magistratibus, in

bus, in sacris, & toto Reipublicæ statu, l.j.§.ius publicum.D.de iustit.& iur. Publicum: quia ad salutem non vnius vel alterius, sed totius populi, omniúmque gentium pertinet. Quanto igitur maior est omnium hominum æstimatio, aliis rebus, tantò diligentiùs publici iuris habenda est ratio, cùm in scholis, tum in foro. Hoc tempore rem planè inuertimus. De iure priuato, de stillicidiis (vt Cicero suos illos derisit lib.j.de legib.) & cæteris obularibus commodis curiosè disputamus: de iure publico, hoc est, de magistratibus, nemo curat quales sint. Ius PRIVATVM est, quod ad singulorum vtilitatem pertinet generaliter, l.j.§.huius studij.D.de iusti.& iur. hoc trifariam distinguitur: videlicet, in Naturale, Gentium & Ciuile.

Ius NATVRALE est (inquit Vlpianus in l.j.D.de iust.& iur.) quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium quæ in terra, quæ in cælo, quæ in mari nascuntur. Hunc sequitur Iustinianus Insti.de iur. natu.gent.& ciuil. Sed valde abutuntur ibi vocabulo Iuris: Cum in brutis nulla sit ratio, Igitur nullum ius. Magis autem diffinitur adfectus, & inclinatio naturalis, quàm Ius aut Lex. Ius igitur naturale definio esse prima illa præcepta & formulas honestatis, quas natura omnes homines docuit. Deus enim à natura nõ distat. Itaque ex tot generibus, inquit Cice.1.de legibus, nullum est animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Et paulò superius: Solum est enim, ait, ex tot animantium generibus atque naturis particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia. Proinde, nisi hanc diffinitionem sic accipias, tota via errabis, & nunquam iuris cognitionem rectè adsequeris. Neque verò rarum est, vt verba aliquantò crassius accipiantur in iure Ciuili, l.cum vnus. in prin. D.de aliment.& ciba.legat. Cæterum Ius vel Lex naturæ, secundum Ciceronem lib.j. de legib. propriè sic rectè diffinitur: Est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibétq; contraria. Huc accedit, & veram adfert iuris naturalis descriptionem id quod Iustinianus dicit in §.penult.Institut. De iur. natur.gent.& ciuil. Sed naturalia quidẽ iura, inquiens, quæ apud omnes Gentes peræquè obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq; immutabilia permanent. Vbinam sunt talia iura per diuinam prouidentiam constituta? Certè in corde, & mente hominis, velut in quibusdam viuis tabulis ad imaginem Dei creatis. Prouidebat enim clementissimus pater, nihil æquè in hoc mũdo homini opus esse, quàm regulis, atq; principiis quibusdam recte viuendi, quæ præter eum nemo dare posset. Hinc Vlpianus l.6.D.de iust.& iur. Hoc igitur ius nostrum constat aut ex scripto, aut sine scripto, vt apud Græcos, τῶν νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι. Ex superiorib. apparet euidenter, Iuriscõsultos appellatione iuris naturalis multum abusos fuisse. Alioqui, si brutis animalibus legẽ aut ius tribuas, necessariò tribuitur etiam ratio; ac per consequens ex brutis homines, ex hominibus bruta facies animalia. Et hoc quidem Doctores nostri non diiudicant, cum ineptissime distinguunt inter ius naturale primarium, & secundarium: volentes vtiq; vt aliquod ius habeamus cum brutis commune: scilicet, vt egregiè obrutescamus. Adeò cæcus est per omnia captus humanus, nisi diuino præscripto tenaciter adhæreat. Semper igitur memento, cùm audis hæc verba, Lex, Ius, Iustitia, Iurisprudentia: erigendam esse cogitationem ad excelsam quandam soli homini à Deo donatã virtutẽ: cętera verò animalia hominis caussa esse creata: in quibus tametsi inclinationes quædã sunt & sensus cũ hominibus cõmunes: nulla tamen ratione prædita sunt, nulla honestatis formula, nihil deniq; iuris habent. Cicero eleganter: Quibus enim, inquit, ratio à natura data est, iisdem etiam recta ratio data est. Ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & vetãdo. Si lex, ius quoq;. At omnibus ratio: ius igitur datũ est omnibus. Iuriscõsultis verò, quod aliquantò in hac materia licentius sint locuti: fortè vt deseruirẽt teneris studiosorum ingeniis, & populariter rem explicarent, facilè condonandũ est: præsertim, quòd hanc sermonis inconcinnitatem & abusum aliis responsis grauiter resarciunt, & ad verũ sensum reformant. Sicut ipse Paulus longè aliter sentit de iure naturali, in l.si vnus.§.pactus. D.de pact. qua in re cùm superioris temporis interpretes nullam phrasis certam rationem obseruarẽt, infinitis erroribus inuoluti sunt, sicut ferè ex ignoratione principij tota series materiæ solet obscurari.

Ius GENTIVM (inquit Vlpianus in l.j.§.vlt.D.de iusti.& iur.) est, quo gentes humanæ vtuntur: quod à naturali recedere, facilè intelligere licet: quia omnibus illud animalibus, hoc solis hominibus inter se cõmune sit. Pomponius in l.2.D.de iust.& iur. adiicit exempla: veluti erga Deum religio: vt parẽtibus, & patriæ pareamus. Iustinianus Instit.eo.tit. rectissimè sentit, Ius gentium eadem ratione generaliter dici, qua ius Ciuile in speciem nũcupatur. Nam sicut à populo alicuius ciuitatis tractum est nomen iuris Ciuilis: ita ius Gentium ab omnibus populis vocatur. Quod verò naturalis ratio, ait, inter omnes Gentes constituit, id apud omnes populos peræquè custoditur: vocatúrq; ius Gentium: quasi quo iure omnes gentes vtuntur. Illud diligẽtissime obseruandum est, quod multis errandi caussam dedit, ius gentium aliàs accipi apud Iurisconsultos pro vero naturæ iure: aliàs pro eo iure, quod plurima hominum pars vbiq; recepit. Quod nisi rectè discernas, nunquam peruenies ad veram iuris cognitionem. Veteres enim rati sunt, quicquid ab omnibus Gentibus pro iure seruaretur, id quoq; ex naturali ratione productum fuisse: cum non crederent, omnes homines in diligendo iure, prorsus errasse. Hoc modo loquitur de iure Gentium Vlp. in loco citato, iuxta exempla Pomponij.& quidem recte, in l.veluti.l.vt vim. & l.ex hoc iure.D.de iusti.& iur. Iustin. in §.vẽditæ.Insti de rer.diuis. Religio enim erga Deum, pietas in parentes, cognatio inter omnes homines, vere sunt iuris Naturalis: quod quia solis hominibus commune est, ius Gentium vocat. Cæterum in l.manumissiones. D.eod. quatenus loquitur de effectibus, & prædura seruitutis forma, si accipias ius Gentium naturali ratione constitutum esse, errabis tota via. Nam ea seruitus pugnat cũ iure naturali, rectèq; fuit emendata. Quanquam tolerabilis seruitus, quali nunc vtimur, secũdum naturam est: vt grauiter probat Aristoteles in Politicis: nec id negat Vlpianus in eadem l.manumissiones. si ex æquo & bono intelligatur, collatis aliunde sententiis suis. Neque enim ex vno statim dicto, totus Vlpia. iudicari potest, quid sentiat de iure Naturali: videndum enim etiam est, quid alio in loco dicat. Accipitur ergo ibi ius Gentium, pro iure, quod omnium gentium auctoritate passim receptum fuit. Quare cũ audis hanc vocem, Ius Gentiũ, non semper exaudiendum est ius Naturale, sed plerumq; ius humanum, vt Liuius recte appellat. Neq; enim sequitur: Gentes id constituerũt, aut in vsum admiserũt: Ergo est ius Naturale aut æquum, imò sæpe iniquissimum est. Ego sane multum tribuo humanæ auctoritati, sed non præfero eam naturæ.

Ius PROPRIVM, quod quisq; populus ipse sibi ius constituit, quoniam ipsius ciuitatis proprium est: vocatúrque ius ciuile, quasi ius propriũ ipsius ciuitatis, Gaius l.omnes populi.D.de iusti.& iur.

Ius CIVILE quid sit, & quatenus valeat, nemo grauius descripsit, quàm Vlpi.D.de iusti.& iur. Ius Ciuile, inquiens,

quiens, est quod neque in totum à naturali iure, vel gentium recedit, neq; per omnia ei seruit. Itaq; cum aliquid addimus vel detrahimus iuri cõmuni: ius proprium, id est, Ciuile efficimus. Rectè quidem ille. Nam ius Ciuile nihil aliud est quam determinatio iuris Naturalis. Si igitur recedat in totum à naturali ratione, non determinat, sed magis adfingit aliquid incognitũ natura, hoc est (vt Aristotelis verbo vtar) quod nullam caussam in natura habet. Ergo non lex, verum tyrannis est cẽsenda. Ex diuerso, si per omnia deseruiat naturæ, si idem dictet quod cõmunis sensus & formula, iam non Ciuilis, sed Naturalis lex est. Hoc modo si omnes titulos iuris, & sub titulis leges (loquendũ enim nunc populariter est de legibus) expendas diligenter, comperies nullam propemodũ sanctionem esse, quæ non aliquo modo ad naturæ perpendiculũ respõdeat, quæ non aliquam radicem ex naturalibus notitiis trahat. Et hæc est vis, & potestas legis ciuilis, de qua admonet nos Celsus in l. scire leges. D. de legibus. Ius Ciuile, æquitatem constitutam iis, qui eiusdem sunt ciuitatis ad res suas obtinendas, M. Cicero in Topicis definit. Ius autem Ciuile, inquit Papinianus l. ius autem. D. de iust. & iur. ex legibus, plebis scitis, senatuscõsultis, decretis principum, auctoritate prudẽtium venit.

Ius ciuile tres habet communissimos locos. Omne enim ius, scriptum & non scriptum, quo vtimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones, §. vlt. Instit. de iur. natur. gent. & ciuil. l. j. D. de statu homin. In personis considerantur status, ordines, officia. Institu. de iure persona. & D. de stat. ho. & toto lib. j. Hic locus oritur ex quarto præcepto Diuinarum tabularum. In rebus versatur acquisitio, conseruatio, alienatio, l. vlti. D. de legib. Colligitur hic locus secundus ex septimo præcepto, & sequentibus. In actionibus perpenduntur auctoritas, materia, forma, exitus. Harum fons est octauum præceptum. Vt interim intelligas ius Naturale eodem pertinere, quò pertinet ius ciuile: scilicet aut ad personas, aut ad res, aut ad actiones. Pauci autẽ id animaduerterunt: quia relegatæ prorsus erant à scholis Iurisperitorũ tabulæ diuinæ decem præceptorum, admissis potiùs immensis Baldi & aliorum commentariis. Videbatur enim ad Theologos pertinere, nec quicquam conferre ad Iurisprudentiam Decalogus. Verùm si præcepta Decalogi diligenter excutias, ex his ius nostrum Ciuile dimanasse perpendes. Qui igitur libros iuris Ciuilis tollere volunt, iura quoque diuina eos tollere, voluisse necessariò fatendum est.

Ius Ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digesta, Codicem, Institutiones, & Nouellas constitutiones, quas vulgus vocat Authenticas: quibus adduntur libri Feudorum. Digesta continent leges, & statuta Romanorum, libris quinquaginta diuisa. Distinguuntur autem in septem partes, vt docet Iustinianus Imperator l. 2. C de veter. iure enucl. quæ inscribitur de confirmatione Digestorũ. Codex continet statuta, sanctiones & præcepta Imperatorum. Fuere autem tempore Iustiniani tres codices, Gregorianus, Hermogenianus & Theodosianus, qui etiam hodie extant, ex quibus diuus Iustinianus vnum fecit, vt ex rubri. procemij Codicis constat. Hic in duodecim libros diuiditur. Tertius liber principalis dicitur Nouellarum constitutionum, qui diuisus est à veteri interprete in nouem Collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt (vt more interpretum Bart. & sequacium loquar) Authenticum & Authentica: quia Authenticum volumen est per se, sed Authentica est lex vna vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus, & allegatur sic. C. de Episc. & cler. Authen. Generaliter. C. de san. Eccl. Auth. multò magis. Sed in Authentico simpliciter allegatur titulus & θεματισμ (vulgus vocat paragraphum, vt, In Auth. Vt iudices sine quoquo suffragio. §. tali, vel tali. & sufficit. Item decima Collatio intitulatur liber feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Hic interpretum vulgatiorum citandi modus est, quem propemodum Basilicorum interpr. secuti sunt. Veteres Iurisconss. qui citarẽtur & præciderentur eorum capita, ex eorũ libris disces. Quartus liber principalis legum, dicitur Institutiones, non Instituta. Et iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile: maximè quòd ad declarationem terminorum, qui tanquam ostium in domũ præbet introitũ in sapientiã iuris. Porrò libros IIII. Insti. μαθηματικῶς scripsit Imperator: quorum fidelissimos Interpretes habet Theophylum, Io. Fabrum, Angelum, & Vigilium. De libris Feudorum, vide Iac. Cuiacium & Franc. Hotomanum: aliam enim quàm superiores eos citandi rationem docuerunt.

Ius omne (quantum ad mores hominum formandos attinet) diuiditur in ius naturale seu diuinum: & ius positiuum siue humanum. Ius naturæ, quod alias ius gentium vocant, consistit in notitiis illis à natura, hoc est, à Deo mentibus hominum inditis, §. sed naturalia. Instit. de iur. nat. gent. & ciu. Est enim proditũ cum ipso humano genere, l. j. D. de acqui. rer. do. & §. singulorũ. Instit. eo. tit. hoc autẽ ius Naturale, cum esset simplex, & paucis præceptionibus contentum (quas tamen vt rectè perciperemus, Deus ipse viua voce renouauit in Decalogo) certè nõ videbatur omnibus humanis negociis, propter corruptos adfectus quos ex Adæ lapsu contraximus, sufficere, nisi latius determinaretur. & per singulorum circunstantias distribueretur. Ius itaq; POSITIVUM huiusmodi naturales notitias latius extendit, format, distribuit, applicat ad humanas functiones: obseruans semper eas veluti Thesei filum in maximo Labyrintho. Positiuum quippe ius dicitur, quasi ab hominibus positum, ciuili quadam & politica argumentatione, ad extendendum ius naturæ: vt est pulcherrimum exemplum in l. bona fides. D. depositi. & in omnibus humanorum negociorum aut formis, aut pœnis obseruare licet. Quid igitur dicemus de iure Gentium? Est ne tertia species? Respondeo, Si propriè loquamur, aliàs referetur ad ius Naturale, alias ad ius humanum: per se autem speciem non facit. Verum crassius & populariter loquentes, nihil obstat quò minus docendi gratia quasi tertiam speciem eam proponamus studiosis, sicut Iurisconsulti faciunt.

IVS à iudicio distinguitur à Paulo manifestissimè, in l. amplius. 15. D. rat. rem hab. illud enim ad Prætorem, hoc ad iudicem ab ipso datum pertinet. Amplius, inquit, non peti verbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset: si autem in ius eum vocauerit, & satis iudicio sistendi caussa acceperit, iudicium tamen cœptum non fuerit, ego puto non committi stipulationem amplius non peti. hic enim non petit, sed petere vult. Cicero lib. de Inuent. 2. Translationes, inquit, in iure plerunq; versantur. ibi enim & exceptiones postulantur, & quodammodo agendi potestas datur. In ipsis autem iudiciis rarius incidunt.

Ius ACCRESCENDI, est ius quo portio deficiens vel quæ repudiata est, alij qui partem agnouit acquiritur, de quo apud Iurisconsultos frequens est mentio; Vel est augmentum partis vacantis, per repudiationem, vel mortem vnius coniuncti, quod alteri coniuncto aduoluitur; quod locum habet quando pars vacat antequam sit alteri quæsita: vtpote cum cõiunctus suam partem repudiat, vel illa deficit: tunc enim alteri coniuncto accrescit: de quo §. his ita definitis. l. vni. C. de caduc.

caduc.toll. Hoc ius Theophylus in Institut.de exhæred.liber. *ἀκροβατεῖ* vocat, ait esse *μερὶς ἀδιάφορος*. Hoc autem ius inter coniunctos verbis, & re & verbis locũ habet: in quibus præfertur qui re & verbis coniunctus est, l.re coniuncti.89. D.de leg.3.l.triplici.142. D.de verb.signif.nisi sine parte sit institutus, alij verò partes habeant ex verbis testatoris, Item quod Sabinus.§.j.D.de hæred.instit. Est &,

Ius NON DECRESCENDI, est ius quo duobus re aliqua legata non petente vno solida res apud alterum remanet, non quasi accrescens ei, vt legatum augeri videatur, sed quasi nullius concursu diminuta, d.l.vni.§.vbi autem legatarij.vers.sin verò nemo.C.de caduc. tollend. Quod quidem ius inter coniunctos re locum tantum habet, ex distinctione Iustiniani, d.vers.sin verò nemo. quanquam & veteres hic etiam dicunt partem deficientem accrescere, magis quam non decrescere, nec tam subtiliter hæc distinguunt quàm à Iustiniano factum est, l.j.§.interdum. D.de vsufruct.accresc. l.hæc scriptura.l.si separatim.D.de condi. & demonst.

Ius ÆLIANVM, liber erat in quo Sex.Ælius noua quædam actionum genera præter legis actiones perscripserat: quem librum populo tradidit, l. 2. §.3. D.de orig.iur.

IVS AVREORVM ANVLORVM erat, quod libertis hominibus concedebatur à Principe, vt scilicet eodẽ iure essent quo equites ij quibus aureum anulum gestare licebat. Nam etsi aureus anulus insigne ordinis equestris erat (vt testatur Plinius lib.33.ca.j.vbi de anulorum origine fusissimè scribit) non omnibus tamen equitibus, sed iis tantum qui quingenta sestertium in censu habebant, eum licuisse gestare, vel ex eo intelligi potest, quod Suetonius in Cæsare cap.39.& Macrobius lib.2.Sat.c.7.de Laberio scripserunt: qui cum Cæsaris postulatu mimum egisset, ab eo aureo anulo, & H-S.quingentis donatus, sessum in quatuordecim scena per solum orchestram transiit. Porro notandum aliud esse ius anulorum, aliud anulos habere: item vt ius liberorum & liberos. nec enim qui ius anulorum obtinebant, statim equites fiebant: cum scribat Vlpi. l.4. D.de iur.aur.anul.etiam fœminas ius illud impetrare potuisse. At quibus anulus dabatur, ij continuò equites fiebant, & in quatuordecim considebant. vt de Q.Roscio Comœdo memoriæ proditum est, qui anulo aureo, & quingentis sestertiis à victore Sylla donatus, eques factus est. In eo igitur positum hoc ius est, vt idem liceat ei qui hoc impetrauit, quod ei licet qui reuera aureo anulo donatus est, id est, vt pro ingenuo habeatur, neque patrono vllum officium (excepta reuerentia) obsequium, operámve debeat, duntaxat quandiu in vita manebit. Nam (vt ait Vlpia.) quasi ingenuus viuit, tãquam libertus moritur, l.4.D.de bon. lib.l.4.de iur.aur.anul. id est aduersus eius tabulas patronus præteritus bonorum possessionem obtinet. Item Vlpian.l.10.§.2.D.de in ius voc. Sed si ius anulorum accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere, quãuis omnia ingenuitatis munia habeat. De Mena id tradit Tranquillus, vt de Musa Zonaras. videtur itaque vt refert Bud.ius aureorum anulorum dare, apud antiquos ferme aliud nihil fuisse, quã equitem facere dicimus: accipere verò, equitem fieri.

IVS ANTIQVVM, quid sit, iam explicauimus in voce Antiquum. Hoc tamen ex Cuiacio in Paratitl.addam. Ius antiquum in tit. D.de diuersis regulis iuris antiqui, vocatur ius quo iamdiu populus vsus est, minimè abrogatum Constitutionibus Iustiniani: item illud quod nec leges, nec constitutiones induxerunt, sed antiqua prudentia iuris auctorum, vt est in l.2.C.de fort. & consona Iurisconsultorum definitio, in l.vltim.C.Th. de diu.resc.qualis est regula Catoniana, & quæ certissima iuris regulã, §.non autem. Instit.de per. & temp. act. Ex delicto pœnalibus actionibus hæredes non teneri, & aliæ, quæ à Cuiacio ibidem recitantur.

Ius CANONICVM diuiditur in Decretum, & Decretales. Decretales autem in quinque libris, maximè respectu iuris ciuilis. Quilibet autem liber habet plures rubricas siue titulos. Sub qualibet autem rubrica sunt vnum aut plura capitula, & canones, quæ dicuntur decretales epistolæ, vel constitutiones, & aliquando in capitulis sunt duo §. Quando igitur ex decretalibus aliquid allegabis, non librum, sed titulum & capitulũ allegabis: & si caput sit longũ, dices ca.tali; circa principium, medium, vel finem, vel sint duo vers, vel (vt nũc loquimur) Paragraphi.§.j.vel 2. Atq; hi quidem quinq; libri compositi sunt à Raymundo Capellano Gregorij 9. Papæ, circa annum domini M.CCXXX. ipsius Papæ iussuidque ex quinque compilationibus prioribus, Bernardi, scilicet, Ioannis Gallensis, Petri Beneuentani subdiaconi & notarij Innocentij tertij, Tancredi, & Honorij. His postea anno M.CCXCVIII. Pontificatus Bonifacij 8.anno quarto accessit liber sextus, continens etiam quinq; partes, suppletis defectus casuum emergentium, in libris decretalium non comprehensorũ. Clemẽtis constitutiones à Clemente 5.Papa anno M.CCCXI. in concilio Viennensi conceptæ sunt, & à Ioanne Papa 22.promulgatæ anno M.CCCXXIX. Vide gl.in Proœmio Clem.super verbo Nouembris, & verbo Pontificatus. Hic liber non dicitur septimus, sed Clementinæ constitutiones vocantur. Decretum autem à Gratiano circa annum M.CXIX. compilatum, diuiditur in tres partes: Prima dicitur Distinctiones: distincta enim est per C.I.partes, quæ in canones, qui in paragraphos & versiculos subdiuiduntur. Secunda pars vocatur Caussæ, quia continet XXXVI. caussas: eæ in quæstiones, hæ in canones, qui in themata, & paragraphos & versiculos subdiuiduntur. Tractatus autem de pœnitentia inseritur caus. sæ 33.q.3. Et habet septem distinctiones, quæ item in canones cum paragraphis & versiculis diuiduntur. Tertia pars decreti, de consecratione, habet sub se quinq; distinctiones, cum canonibus vel capitulis, cum paragraphis vel versiculis. Hactenus de libris Canonistarũ ex I. Oldendorpio. Est autem Ius Canonicum ecclesiastica constitutio 3.Distinct.in Somma.

Ius ciuile FLAVIANVM, liber erat in quo Appius Claudius legis actiones composuerat, & ad formam redegerat, inde dictum quòd Cn.Flauius eius scriba surreptum librum populo tradidit, l.2.§.3. D.de orig.iur.

Ius ciuile PAPIRIANVM, liber erat in quo Sex.Papirius leges omnes curiatas à Regibus latas conscripserat: non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quòd leges sine ordine latas in vnum composuit, l. 2.D.de orig.iur.

Ius ciuile, pro Iurisdictione prætoris. Cicero Verrina III. Petere auxilium à Chelidone, quæ isto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorúmq; omnium controuersiis populo R. præfuit, &c.

Ius commune vocat Paulus ad differentiam Senatusconsulti, quod in speciem factum est de scripturis famosis scilicet editis nullo nomine adiecto. Cæterum (inquit) si nomen adiectum: & iure communi iniuriarum agi potest. l.quod Senatusconsultum. D.de iniu.

Ius commune, pro iure naturali. Vlpianus in l.ius ciuile est.D.de iustit.& iur. Vide Merum ius.

Ius COMMENTITIVM, dicitur id, quod nouè & recens excogitatum est, quasi fictitium: vtpote, non aliunde translatum, sed sine vllo prorsus exemplo introductum, Paul.l.si pœna alicui.D.de pœn. Si pœna alicui irrogatur, receptum est cõmentitio iure, ne ad hæredes transeat.

Ius CONSTITVTVM, pro singulari accipit Iuriscos. in l. si peculium. D. de statu lib. Ius enim constitutum est, quod placito quodam, & consensu recipitur communiter, Paulus l. j. in fi. D. rer. amot. l. j. §. item cum cōtra. D. quæ sent. sine adpel. rescind.

Ius CONSVETVDINIS esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobarit. quod in genere & alia sunt multa, & eorum multo maxima pars, quæ Prætores edicere consueuerunt, ait Cicer. libr. de Inuen. II. quibus verbis edicta translatitia significat.

Ius dicere translatè, pro Prætoris Imperium sibi vsurpare. Vlp. l. j. D. Quod legator. Æquissimum Prætori visum est, vnumquemque non sibi ipsum ius dicere occupatis legatis, sed ab hærede petere. Callist. l. pen. D. de vi priu. Quisquis probatus fuerit, rem vllam debitoris temerè possidere, sibique ius in eam rem dixisse, ius crediti non habebit. Alias propriè ius cuipiam dicitur, cum ei per sententiam quid adiudicatur, aduersum eum cui quid adiudicatur: quòd vulgò dicunt, Caussam obtinere, & succumbere in caussa. Vlp. Est, inquit, receptum vt possit ei & aduersus eum ius dici, De iurisd. om. iud.

Ius docendi leuis & simplex via, cuius meminit Iustinianus, Inst. de iust. & iur. hæc est: Primùm incipere à naturalibus & diuinis præceptis. Deinde progredi ad capita humanarum legum, & demum ad propagatas, Gentium, & Magistratuum constitutiones.

Ius FISCALE. l. inter debitorē. D. de pact. ius non commune, sed principis proprium.

Ius GLADII, potestas est animaduertendi in facinorosos, quæ meri imperij est. Tractum autem illud videtur ex ea consuetudine, quod Principes Romani præsidibus & Præfectis Prætorio, iisque quibus hoc imperium esse volebāt, gladium dabāt. Id facile coniicitur ex verbis Papinij sic scribentis:

Felix, qui magno iam nunc sub præside iuras,
Cuique sacer primum tribuit Germanicus ensem.

Sed & Imperatoris gladius vnius erat curæ commissus, præfecti scilicet prætorio, cum Imperator multo magis etiam merum imperium teneret, quàm quibus eam potestatem in prouinciam euntibus mandabat.

Ius HONORARIVM, id est prætorium, ait Iustin. idcirco quòd qui honores gerūt, id est, magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. §. 6. D. de iur. nat. Ius honorariū, idem quod Prætorium: ab honore Prætorum sic nominatum. l. 7. D. de iustit. & iur. vel, quod ab honore Prætoris venerat. l. 2. §. 5. D. de origine iuris.

Ius ITALICVM, quidam nihil aliud esse volunt, quàm à tributis immunitatem: tributorum duo genera constituentes, vnū agris impositum, alterū capitibus. Cuiacius Obser. libr. II. c. 35. id falsissimum opinatur. Nam inquit, & quæ ius Italicum non habent quædam coloniæ prouinciales, immunes sunt: vt Cæsariensis Colonia prima Flauia, quam Vespasianus deduxit, auctore Plinio. 5. c. 13. & Nou. 103. immunis est. l. vlt. D. de censib. remisit enim ei Vespasianus tributum capitis primum: & quia non ideo etiam remissum videbatur tributum soli, postea Titus etiam solum Cæsariēsis coloniæ immune factum interpretatus est. Nec ideo tamen Cæsariensis colonia ius Italicum habet. l. j. D. eo. Et ita rectè plin. lib. 3. c. 3. & 21. ciuitates aut colonias immunes separat ab iis quæ ius Italicum habent. Possit quidem vna eadémque ius Italicū habere, & esse immunis: sed non quòd immunis, veluti Barcino. d. l. vlt. aut Illium, ideo & iuris Italici: idémque ex diuerso dicendum est, Plus est esse immunem ciuitatem vel coloniam, quam habere ius Italicum. Nam ius Italicum leuatio tantum censitionis est, puta vt idem in censitione ius experiantur quod Italicæ coloniæ. nec id tantum, si colonia non sit immunis, sed etsi sit immunis, facit vt in reliquis eodem iure sit eius coloniæ respub. quo ipsa Italia, puta in traditionibus nexi, in vsucapionibus, in annali exceptione, itémque in iure capiendi. Nam hac de caussa cum tractaret Celsus de fideicommisso relicto coloniæ Philippensium. l. Ballista. D. ad Trebell. adiecisse eum opinor coloniam Philippensem esse iuris Italici. l. 6. de censib. cuius inscriptio emendanda est ex d. l. Ballista. Atque ita multo plura conferebat ius Italicum quam immunitas: sed in caussa tributorum (vt diximus) plus certè erat immunem esse, quàm habere ius Italiæ.

Ius MERVM pro communi & vsitato, siue quod nullo singulari ac præcipuo iure mixtum est. Vlp. l. 16. D. de minorib. Nam si minor communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium.

Ius MEVM, quod mihi competit ex iure communi, pactóve, vel consuetudine. c. constitutus. de religio. ius tuum quid sit docent doctores in l. instrumenta. C. ad exhib.

Ius MILITARE, quo milites soli adstricti sunt, tit. de testam. mil. C. & D. de re milit. C. & D.

Ius PATRONATVS, ius omne & commodum quod patronis competit: de quo vide tit. de iure patron. D. & C. & Cuiac. Obs. lib. 11. 33. & in iure Canon. ex tit. eodem extra in antiq. Ius patronatus est, quod alicui in ecclesia acquiritur, eo quod ipse, vel eius auctores ecclesiam posuerint, vel ædificauerint, vel suis opibus auxerint, consentiente Episcopo: ex quo iure cum vtilitate honor & onus resultant.

Ius PRÆDII, est potestas in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino data & permissa. hinc Iura prædiorum vrbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes appellantur: inquit Imp. §. vlt. D. de reb. corpor.

Ius PRÆTORIVM est, quod Prætores introduxerunt, adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum. l. 7. D. de iust. & iur.

Ius *προτιμήσεως*, vide *Προτίμησις*.

Ius QVIRITIVM, vide QVIRITIVM ius, infrà.

Ius SACRATVM, apud Virgil. & alios, est sacramentum militare, cuius religione olim tenebantur. nam sacrabatur iureiurando, id est fide.

inter Ius IN re, & ius AD REM hoc interest. Ius in re nō potest quæri concessione beneficij, vt res collatario quæsita dici queat. c. si tibi absenti. de præb. in 6. fallit (vt ibi dicit Romanus Pontifex) si collatarius ratam concessionem habuerit. Ius in re is habere intelligendus, qui ius proprietatis habet. Ius ad rem habet is, cui pignori opposita est, vsufructuarius, colonus, & cæteri huiusmodi.

Ius SINGVLARE est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem, auctoritate constituentium introductum est. l. ius singulare. D. de legib. Vel sic: Ius singulare appositissime dicitur, quod constitutum est seorsum & sigillatim. Et contradicit quidem in speciem rationi communis iuris: cæterum generaliter consideratum, vniuerso iuri non contradicit, sed conuenientissimum est. Alio autem & antiquiore verbo Priuilegium dicitur, quasi priuata lex: quæ cum diuersos habeat effectus beneficiendi eximendi, iuuandi, relaxandi: diuersis quidem appellationibus eam nuncupare potes, res tamen eadem est: nec aliter differt priuilegium à priuilegio, quàm lex generalior à lege specialiore.

Ius SOLENNE, ius legum populi Rom. Pomp. l. 27. D. de reg. iur. Nec ex prætorio nec ex solenni iure priuatorum conuentione quicquam immutandum est.

Ius STRICTVM, id est, ius summum. Paulus.l.30.D.de pecun.constit.Si quis duob.pecuniam constituerit, Tibi aut Titio, etsi stricto iure propria actione pecuniæ constitutæ manet obligatus.etiam si Titio soluerit, tamen per exceptionem adiuuabitur.

Iuris sui vel alieni esse, quasi suæ potestatis, facultatis, liberi arbitrij in persona & rebus externis. Sic sui mancipij esse, id est non alieni mancipij vel dominij. Hinc Brutus in epistola ad Cic. de libertate Reip.dixit, An vt esset sui iuris & mancipij Respub. Homo ergo sui iuris est, qui alteri non paret, nec morem gerit, nec seruit, nec in alterius potestate est, sed suus est, & sententiam sequitur suam, non alienam, nec precibus flecti potest.Cic.in Verr.Act.3.Quod inquit, eos in iudicando nimium sui iuris sententiæque cognosceret.

Ius SVI, pro eo quod vulgus Suitatem adpellat.Vlp.l.j.§.vlt.D.de lib.agnos. Nihil præiudicaret filio, non tantum in iure sui, verum ne in alimentis quidem.Idem in l.9.§.si filium. D. de lib.& posthu.Rumpit enim his casibus nepos testamentum, quod moriente auo sui ius pependerit.vbi tamen FILII IVS legitur, sed mendose, vt in comment.docet Hotom.

Ius SVMMVM, vulgò strictum ius. Ius summum vocatur id, quod supra se nullum habet: quia in suo genere consideratum absolutè, non est vllis caussarum circunstãtiis attemperatum deflexúmque, vt foro deseruiat.Errant ergo, qui summum ius intelligunt passim pro iniquo iure.Nam omnes regulæ, omnes leges, omnes denique hominũ traditiones de moribus, possunt dici summum ius, aliquo respectu, quæ si essent summa iniuria, quid haberemus pro iure? Multis autẽ modis appellatur. Alias ius simpliciter dicitur: alias apex iuris: ius inflexibile: generalis definitio: subtilitas verborum: prædurum ius: strictum ius: nonnunquam summa iniuria, sed impropriè, & respectu alieno, Budæo.l.j.D.de iustit.& iur.

Ius summum bifariam accipitur, propriè & impropriè.

Ius summum propriè dicitur, certa honestatis sententia, quæ suo generaliter officio in republica fungi potest, siue à naturali, siue à ciuili ratione petatur. Exempla esse possunt omnes regulæ & theses iuris.Nam hæ in suo genere rem, de qua tractant, suprema atque strictissima ratione diffiniunt quidem, sed simpliciter, ac sine vlla circunstantiarum consideratione futuri facti.

Ius summum impropriè appellatur, quod prædura interpretatione trahitur ad species factorum incõuenientes, vel quod simulatis quibusdam argumentis colligitur sophisticõs in fraudem legis.l. inciuile. Et l.seq. D.de legib.Reliqua quæ ad hanc rem pertinent, vide apud Bud.in Prior.adnot.in l.j.D.de iust.& iur.

Ius TOGÆ dicebatur, quod Principes peregrinis dabant, vt iis vestitu ciuium Rom. proprio vti liceret. Plin. libr. Epist. III. Idem cum Græco pallio amictus intrasset, (carent enim iure togæ quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, &c.Marcianus.l.diuus.31.D. de iur.fisc. Obsidum bona in fiscum cogenda sunt.sed si accepto vsu togæ Romanæ vt ciues Romani semper egerint, &c.vide infrà, TOGA.

Ius TRIVM LIBERORVM institutũ est, vt qui quæve tres liberos ex iusto matrimonio suscepissent, iis plurima præcipuo quodam & singulari iure præter cæteros concederentur.veluti, vt mulieres viuo patre testamentum condere, & rem suam sine tutorum auctoritate administrare possent: quod Plutarchus in vita Numæ testatur.Vt viri excusarentur ab omnibus ciuilibus muneribus, quæ patrimonij non essent.l.2.D.de vacat.mun.Vt qui Romæ tres liberos superstites haberet, à tutelis & curationibus excusaretur. §.j. Inst.de excusa.tut.Id autem ius etiam iis qui tres liberos non habebant, conceditur.aliud enim est Tres liberos habere: aliud Ius trium liberorum. Extátque Plinij Iun. ad Traianum epistola, qua Suetonio suo ius illud petens: Huic, inquit, ius trium liberorum necessarium faciunt duæ caussæ.nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est: impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. De hoc iure Imp.tit. De S.C.Tertyll.in princ.& l.j.C.de legat.

IVRE, pro ipso iure Pap. l.95.§.j.D.de solut. Aditio hæreditatis nonnunquam iure confundit obligationem.

Ius VETVS appellatur, quòd ab vrbe Roma cõdita, & à Romuli tempore, ad seculum vsque Iustiniani, fermè per M. CCCC. annos confusissimè sparsum erat. Alij aliter exponunt: Vide Vetus ius, & Hegend. in tit. C. de vet.iur.enuc. Ius NOVVM autem, eod. teste, in l. j.D.quod quisque iuris appellatur, quod nec in scripta redactum est, nec corroboratum consuetudine. Videtur tamen in iam citata.l.j. ius nouum accipi pro iure iniquo, & ab vsu forensi abhorrente.

IVRIDICVS, qui ius in aliquo loco reddit.l.Thais. §.Lucia.D.de fideic.lib.& vide.C. & D.de officio Iuridici. Firmic.lib.3.Matheseos.c.12. talis erat qui Alexandiæ præficiebatur.Hunc δικαιοδότην, Srabo appellat.Iuridicos Italiæ à M. Antonino philosopho datos tradit I. Capitolinus.Hinc.

IVRIDICINÆ, quo verbo vsus est Tertull.lib.de Pall.

IVRISCONSVLTVS, sic enim scribi debet, non Iureconsultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius secundo, & iure peritus, vt not.Charisius libr.j. Est (inquit Antonius apud Ciceronem libr.de Orat.j.) qui legum & consuetudinis eius, quâ priuati in ciuitate vtuntur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus est. Imperfecta tamen hæc est definitio, cum pragmaticis hæc eadem quadrare possint. Iurisconsulti enim ius in ciuitate constituunt, de iis negociis de quibus ius certum est nullum, consulti. Itaque eorum responsa, iuris ciuilis in parte numerantur. Consulebantur autem (vt Fab.ait) aut de verborum proprietate, veluti si de testamenti stipulationísve verbis esset controuersia, vel de æqui disputatione, vt in Sergij & Oratæ caussa illa nobili: aut de voluntatis coniectura, vt cum testatorem aliquid amplius voluisse, quàm dixisse contenditur. Cice. pro Plancio: Quæris num Iurisconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm professi fuerint, satisfacere non possunt non in iis, qui abfuisse ab istis studiis confitentur. Verior itaque hæc fuerit Hotom. definitio: Iurisconsultus est, qui tum iuris ciuilis, tum æqui boníque peritus, populo se ad respondendum, interpretandum, cauendum, atque agendum dedit.his enim omnibus in rebus Iurisconsulti officium versari, in Iurisconsulto suo copiosè ostendit.

Iurisconsultorum vel prudentium triplex est differentia, quam obscurè confundit Tribonianus Inst.de iur. natur.gent.& ciuil.j.Fuerunt prudentes, qui leges XII. Tab. interpretabantur, quorum disputationes fori, dicuntur ius Ciuile.l. 2. §. his legibus latis. D. de orig. iur.II. Fuerunt prudentes, qui priuatim respondebant consulentibus, auctoritate probabili, non autem necessaria. III. Cœperunt publicè Imperatoris auctoritate signatis scriptis respondere sub Augusto, à quorum responsis non licebat recedere.d.l.2.§. Primus Diuus Augustus,

DESCRI

DESCRIPTIO IVRISCONsultorum, qui à Pomponio sub titulo De orig. iur. enumerantur, ex Hotomano.

S. PAPYRIVS Iurisconsultus, Tarquinio Superbo regnante floruit. Is leges omnes à Regibus latas in ordinem redegit, vnúmque in librum cocgit, qui liber idcirco Ius ciuile Papyrianum appellatus est. Pomp. l. 2. §. j. & §. 18. De orig. iur. Videtur is fuisse Papyrius, quẽ Dionys. Halicarn. scribit primum Regem sacrificulũ creatum fuisse, quem Manium adpellat, Superbum autem non Demarati filium, vt Pomponius: sed nepotem, Liuius: pro nepotem Dionysius appellant.

AP. CLAVDIVS, Decemuir Iurisconsultus, Anno CCCIII. quo leges XII. tabularum cõscriptæ & constitutæ fuerunt. Eius maximum in iis legibus conscribendis consilium extitisse Pompon. tradit. l. 2. §. 18. De orig. iur.

HERMODORVS Ephesius Iurisconsultus, legum quæ à legatis Romanis ex Græciæ ciuitatibus allatæ sunt, cum in Italia tum fortè exularet, interpres fuit: ob eámque caussam statua ei in Comitio dicata est. Plin. lib. 34. cap. 5. & Pompon. l. 2. §. j. D. de orig. iur. vbi tamẽ Auctorem scribit, pro Adiutorem, socium, interpretẽ. Strabo lib. 14. de Ephesiis commemorans, Ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι γεγόνασιν ἐν αὐτῇ. τῶν μὲν παλαιῶν Ἡράκλειτός τε ὁ σκοτεινὸς καλούμενος, καὶ Ἑρμόδωρος. περὶ οὗ ὁ αὐτὸς οὗτος φησίν, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, φάντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήιστος ἔστω, εἰ δὲ μή, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς Ῥωμαίοις συγγράψαι. id est, In ea viri fuere memorabiles. è veteribus quidem Heraclitus cognomento Obscurus, & Hermodorus. de quo ille ipse loquens, Digni sunt, inquit, omnes ad vnum Ephesij, quibus laqueo gula frangatur: qui Hermodorum virum inter ipsos vtilem exilio multarunt, dicentes Nemo de nobis vnus excellat: sed siquis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Fertur etiam is leges quasdam Romanis conscripsisse. Hoc idem extat apud Diogenẽ Laërtiũ.

AP. CLAVDIVS Cæcus Iurisconsultus, Cẽsor fuit Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V.C. CDXLIX: Primus actiones, id est formulas de vsurpationib. scripsit: scribæ suo Cn. Flauio suasit, vt fastorum tabulam exscriberet, eámque promulgaret. Plin. libr. 33. c. j. & Põp. l. 2. §. 18. de orig. iur. Tribonianus autem in eadem l. §. 4. scribit eum legis actiones proposuisse, & ad formam redegisse, quarum librum surreptum postea Cn. Fla. populo tradiderit.

Cn. FLAVIVS, Cn. F. scriba Iurisconsultus, Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V. condita CDXLIX. Is patre libertino, humili fortuna ortus, cæterum callidus vir & facundus. Ædilis curulis fuit. Ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit, fastósque circa forum in albo proposuit: vt quãdo lege agi posset, sciretur. Ob id munus Ædilis curulis, & Tribunus plebis creatus est. Liuius libr. 9. extremo, Cicero pro Muræna, Gell. lib. 6. c. 9. Plin. lib. 33. c. 3. Pomp. l. 2. §. 4. de orig. iur.

P. SEMPRONIVS Sophus Iurisconsultus Coss. cum P. Sulpitio Sauerrione, anno ab V. condita CDXLIX. Pomponius scribit in l. 2. §. 18. hunc à populo Rom. Sophum esse appellatum, nec quenquam ante hunc, aut post hunc hoc nomine cognominatum esse: cum tamẽ plures in Cõsultum tabulis hoc cognomine afficiantur, & constet Atilium, Lælium & Catonem Sapiẽtes cognominatos fuisse.

TI. CORNVNCANIVS Iurisconsultus, Consul cum P. Valerio, anno ab Vrbe condita, CDLXXII. Primus ius ciuile docere ac profiteri cœpit, cum priores id in latenti retinere cogitarent, solúmque cõsultatoribus vacare. Põp. l. 2. §. 18. de orig. iur. Cicero in Bruto scribit, ex Pontificum commentariis intelligi eum longè plurimum ingenio valuisse. Idem in lib. de Orat. 3. Põtificẽ Maximũ eum fuisse tradit, ad eum, eiúsque similes de omnib. diuinis atque humanis rebus referri solitum: eundem & in senatu, & apud populum, & in caussis amicorũ, & domi & militiæ consilium suum fidémque probasse. Eadẽ ferè in Epitome Liuiana XVIII.

Q. FABIVS Iurisconsultus, cuius ad Carthaginenses legatio celebratur: Cornelio, Sempronio Coss. anno. DXXXII. nam cũ essent duæ tesseræ positæ, vna pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, vtram mallet referre Romã, vtranque sustulit, & ait: Carthaginenses petere debere vtram mallent accipere. Hæc Pomp. Aliter tamen Gellius lib. 10. c. 27. aliter etiã Polyb. libr. 3. Liuius lib. 21. & Appianus lib. de bello Hispan.

SEX. ÆLIVS Pætus Catus Iurisconsultus, Consul fuit cum T. Quinctio Flaminio, anno DLII. qui propter Iuris ciuilis sciẽtiam sic appellatus ab Ennio est, Egregiè cordatus homo catus Ælius Sextus: vt ait Cicero lib. de Orat. j. qui in Bruto hunc quoque ait iuris quidem ciuilis peritissimum, sed etiam ad dicẽdum paratum 1 & Tusc. prima hunc eundem versum profert. Varro autem in lib. de ling. 6. Cata, inquit, acuta. Hoc enim verbo Sabini dicunt. quare Catus Ælius Sextus, non (vt aiunt) sapiens: sed acutus. Pomponius autẽ his verbis, Sextum Ælium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribitur Tripartita: qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripartita autem dicitur, quoniam lege XII. Tab. præposita, iungitur interpretatio, de in subtexitur legis actio. eiusdem esse tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negant eiusdem esse. Plin. vero lib. 33. c. 2. L. Pauli qui Perseum deuicit, generum ait fuisse: & cum legati Ætolorum in Consulam prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse: neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem donasset.

P. ÆLIVS PÆTVS Iurisc. Consul fuit cum Cn. Cornelio, anno DXLIX. apud Liuium lib. 32. & Põponium. Plin. lib. 18. c. 18. Plutarchum in Africano.

P. ACILIVS Iurisconsultus Cicero in Lælio: Scimus L. Acilium apud patres nostros appellatum esse Sapientem, quia prudens esse in iure ciuili putabatur. Hunc quoque primum à populo sapientem appellatum fuisse, Pomponius scribit. Meminit Cicero in Catone, lib. De offic. 2. De diuin. 3. Epitome Liuiana 49. Nonnullis tamen in libris Attilius nominatur.

P. CORNALIVS Scipio Nasica Iurisconsultus Consul fuit cum M. Glabrione, Anno DLIX. adolescens nondum Quæstorius optimus in ciuitate iudicatus est, eidémque publice domus in sacra via data, quo facilius consuli posset. Liuius lib. 29. & Põp. l. 2. §. 18. de Ori. iur.

M. PORCIVS Cato, Iuriscons. Consul fuit cum L. Valerio, Anno DLV. Iuris ciuilis peritissimus fuit, vt Cicero ait lib. De oratore primo: libros etiam de iure reliquit, vt scribit Pompon. d. l. 2. Eius res gestas Plutarchus in Vitis exponit, & Liuius lib. 33. & 34 sed maximè lib. 39. ex quo elogium hoc Catonis nostri quin describam, facere non possum: In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, vt quocũque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit. Vrbanas rusticásque res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit: huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum diceres, quodcũque ageret. in bello manu fortissimus, multísque insignibus clarus pugnis: idẽ posteaquam ad magnos ho-

tiores peruenit, summus imperator, idem in pace, si ius consuleres, peritissimus: si caussa oranda esset, eloquentissimus. nec is tantum, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentum eloquentiæ nullum extet. viuit imò vigétque eloquētia eius, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro aliis, & in alios. nam non solùm accusando, sed etiam caussam dicendo fatigauit inimicos. simultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas. nec facilè dixeris, vtrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asperi procul dubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: sed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ. contemptor gratiæ, diuitiarum: in parsimonia, in patientia laboris periculíque ferrei propè corporis animíque quē ne senectus quidē, quæ soluit omnia, fregerit: qui sextū & octogesimū annum agēs, caussam dixerit, ipse pro se orauerit, scripseritque. LXXX. anno Ser. Galbā adduxerit in iudiciū.

M. PORCIVS Cato Iurisconsultus, Marci superioris filius. Is Prætor designatus patre viuo mortuus est. Plurimos in iure ciuili libros reliquit. Gellius libr. 13. c. 18. Pompo. De orig. iur. Cicero de Orat. secundo. Huius ea creditur fuisse regula, quæ Catoniana in nostris libris appellatur, quā supra lib. 3. exposuimus. Celebratur etiā eius de diuiduis & indiuiduis stipulationibus disputatio, in l. 4. D. de verb. oblig. Citatur & Iustin. lib. 3. Inst. tit. De adopt. Paulo l. 44. sol. mat. Vlp. l. 10. De ædil. edict. Celso l. 18. D. de verb. sign.

P. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Calpurnio, anno DCXVII. & Pontifex Maximus fuit, quo anno Tib. Gracchus interfectus est. Decē de iure libellos reliquit. Pompo. d. l. 2. Cicero de Orat. 2. & pro Cæcina, De legib. 3. De nat. deor. 3. Pompo. l. vlt. De iur. immunit. Ascon. Verrin. 2. Interiit eo morbo quem phthiriasin appellant. Plutarchus in Sylla.

M. IVNIVS Brutus Iurisconsultus, vir Prætorius fuit, septémque, vt ait Pōponius, reliquit libros. Cæsar tamē apud Ciceronē lib. de Orat. 2. audisse se ait ex Scæuola cū diceret, tres duntaxat veros Bruti libros fuisse. In eodē libro Bruti in iure describendo ratio improbatur, quòd hypotheses nō theses exponeret. Eius meminit Cic. in Cluētiana, lib. Epist. fam. 7. Gell. lib. 18. c. 7.

M. MANILIVS Iurisconsultus, Consul fuit cū L. Marcio Cēsorino, Anno DCI. Tres in iure reliquit libros, extabant etiam Pomponij ætate volumina inscripta Manilij monumenta. Hunc Crassus lib. de Orat. 3. scribit se vidisse transuerso ambulantem foro: quod erat insigne eū qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilij sui copiam. Consulatus etiam in Bruto meminit. Gell. etiā Doctrinæ lib. 18. c. 7. Cic. eius librorū de mancipiis vendendis, de Orat. 3. Varro de re rust. persæpe.

P. RVTILIVS Rufus Iurisconsultus, Consul fuit cum M. Manilio, an. DCXLV. M. Manilij, de quo diximus, discipulus, vt Pomponius testatur. Cic. in Bruto scribit eum magnum de iure respondendi munus sustinuisse, eiúsque operam atque industriam propterea gratiorē fuisse. Memoratur eius iniusta damnatio, quòd cū ambitus à Scauro accusatus esset, noluerit suam caussam ornatius dici, quàm simplex veritatis ratio postularet. qua de re li. de Orat. 3. in Bruto, de nat. deor. 3. de finib. 2. Tusc. 4. offic. 2. pro Plancio, pro Balbo, in Pisonem, pro Fonteio, pro Posthumo, pro Cluentio. Valer. lib. 2.

PAVLVS VERGINIVS Iurisconsultus, Hic apud Pōp. numeratur: corruptè, mea sententia, cum isto modo nominetur nemo. Paulus præterea Æmiliorum est cognomen. Cum autem Cic. in Brut. Scaurum Rutilio adiungat, Panætij discipulum & conuictorem in 3. de Oratore appellet, & Pomponius hoc loco Panætij auditores enumeret, haud scio an pro SCAVRVS VISELLIVS, reposuerit aliquis PAVLVS VERGINIVS.

Q. ÆLIVS Tubero L. Pauli nepos, P. Africani sororis filius Iurisconsultus, Triumuir agris, opinor, ex lege Sempronia diuidundis fuit. Hunc in Brut. Cic. Stoicū & doctissimum in disputando fuisse scribit. Crassus autem in libr. de Orat. 3. Dies, inquit, & noctes virum summa virtute & prudentia videbamus philosopho cum operam daret, Qu. Tuberonem. Pomp. autem Panætij auditorem adpellat. vbi tamen PANSÆ deprauatè legitur: vt quod sequitur QVI ET IPSE CONSVL. nam in Consulum recensione Tubero non nominatur hoc tempore. videntúrque hæc verba potius ad Scaurū pertinere. Cic. in lib. qui inscriptus est, De iure ciuili in artem redigendo, verba hæc posuit: Nec verò scientia iuris maioribus suis Q. Ælius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit. Hoc ex Gell. lib. 1. c. 22. Historia de eo insignis refertur à Cic. in ea pro Muræna.

SEX. POMPEIVS Iurisconsultus, Cn. Pompeij Magni patruus fuit. Hic (vt ait in Bruto Cicero) præstantissimum ingenium contulit ad summam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarum scientiam. Hunc eundem in libr. de Orat. 3. Stoicum appellat, & lib. 3. eruditum hominem in philosophia.

L. CÆLIVS Antipater Iurisconsultus, scriptor, vt ait in Bruto Cic. vt tēporibus illis luculentus, fuit iuris valde peritus, multorum etiā, vt L. Crassi, magister. Pomponius eum scribit maiorem eloquentiæ quàm scientiæ iuris operam dedisse. nam ad historiam scribēdam animum appulit, cui maiorē quàm superiores sonum vocis addidit, vt ait Cic. lib. de Orat. 2. & de leg. 1.

P. LICINIVS Crassus Mutianus Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Valerio, an. DCXIX. cognomento Dives, P. Mutij filius, & P. Mutij Scæuolæ Iurisconsultorū frater germanus, à P. Licinio Crasso adoptatus, domi à patre & fratre ius ciuile didicit: in eo industriā constat summam fuisse, maximámque gratiā, cum & consuleretur plurimum & diceret. Eloquens etiā fuit. Hæc ex Cic. Brut. & primo de Orat. Gellius autē libr. 1. c. 13. auctor est, Historicos plerósque scripsisse habuisse illum quinque rerū bonarū maxima & præcipua, quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd iurisconsultissimus, quòd Pontifex Maximus. Pomponius autem hunc scribit à Cicerone dici Iurisconsultorum desertissimum falsò. nam de L. Crasso M. Antonij æquali loquitur in Bruto his verbis: Vt eloquentiū iurisperitissimus Crassus, iurisperitorum eloquētissimus Scæuola putaretur. Meminit Velleius libr. 2. Cic. in Catone, ad atti. li. 5. Phil. 11. Val. li. 8. c. 6. Epitome Liu. 59. Strabo lib. 13. Eutrop. lib. 4. Florus lib. 2. c. 21.

Q. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus Consul fuit cum L. Cæcilio, an. DCXXXIII. Scæuolæ filius, Pontifex Maximus, item vt pater iurisconsultissimus, vt idem Sic enim Cic. in lib. de Legib. 2. scribit. Pomponius autem hunc ait primum ius ciuile constituisse, generatim in lib. 18. redigendo. Cic. in Lælio tradit eum primū Augurem, deinde Ædilem cum L. Crasso fuisse: item libro Offic. secundo, & de Consulatu lib. de Orat. 1. meminit. Appianus autem lib. ἐμφυλ. α. scribit eum C. Marij iussu occisum in Tiberim proiectum esse, itémque Lucanus lib. 2. Velleius lib. 2. Florus lib. 3. c. 21. Valerius lib. 9. & lib. 8. Cicero de Natura deor. 3.

C. AQVILIVS GALLVS Iurisconsultus Prætor, de ambitu quæstionē exercuit, cum eius collega Cicero esset: vt ipse in Cluentiana testatur. Hunc Qu. Mutij Pont. Max auditorē fuisse Pōponius tradit. Cicero autē in Bruto, Ser. Sulpitij præceptorē in iure, hominem acutum & exercitatū, prompta in agēdo & in respondendo celeritate præditum fuisse. ab eo ipso prolata est, de dolo malo formula, quam idem libr. de Natura Deor. 3. & de Offi. 3. euerriculum malitiarum omnium appellat.

appellat. Eius extat laudatio in Orat. pro Cæcina, his verbis: Hoc loco percõmodè accidit, quòd nõ adest is qui paulò ante affuit, & adesse nobis frequẽter in hac caussa solet, vir ornatissimus C. Aquilius. Nam ipso præsente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem, quòd & ipse pudore quodã afficeretur ex sua laude, & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum est ab illa caussa concedi nimium oon oportere. Vereor de tali viro oe plus dicam, quàm vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiã pop. Rom. in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiouxerit: qui tot annos ingenium, laborẽ, fidem suam populo Ro. promptam expositámque præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cuius tãtum est ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias, purum, liquidúmque te haurire sentias. Eiusdem iudicium singulare Valerius libr. 8. c. 2. commemorat fuisse, rem tamen non aperit. Is est de quo Cic. in Topicis memoriæ prodidit si quis ad eum quid tale retulerat, vt de facto quæreretur, ad Ciceronem, inquibat. significans Iurisconsultos oon de facto, sed de iure consuli oportere.

L. LVCILIVS Balbus Iurisc. L. Mutij auditor à Põponio nominatur: à Cic. autem in Brut. Ser. Sulpiõj cum C. Aquilio in iure præceptor. vbi hunc doctum & eruditum hominem appellat, & tum in agendo, tum in respondendo cõsiderata tarditate præditum. Meminit idem lib. ad Attic. 8. Sed qui in libris de Natura Deo. disputat Qu. Balb. est huiusce, vt videtur, frater.

SEX. PAPYRIVS Iurisconsultus, inter Seruij Sulpitij præceptores à Pomponio numeratur.

C. IVVENTIVS Iuriscons. Pompooio inter Ser. Sulpitij præceptores oumeratur. Cic. autem in Bruto T. Iuuentium Iurisc. nominat: quẽ alium ab hoc fuisse ratio temporum declarat. Multis enim post hanc Seruij iuuentutem annis numeratur. In eodẽ genere, inquit, caussarum multum erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, sed & callidus, & in capiendo aduersario versutus, & præterea oec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligentia.

SER. SVLPITIVS Iuriscõ. Consul fuit cum M. Marcello, anno DCCII. Hic præceptores adolescens habuit in iure, Aquiliũ, Balbũ, Papyrium, & Iuuentiũ: vt Pomponius testatur, cuius hæc verba subscribemus: Seruius cum in caussis orandis primum locum, aut pro certo post M. Tullium obtineret, traditur ad consulendum Quintum Mutium de re amici sui peruenisse. cúmque eum sibi respondentẽ de iure, Seruius parum intellexisset, iterũ Quintum interrogasse, & à Quinto Mutio respõsum esse, nec tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mutio. Nãque eũ dixisse, turpe esse Patricio, & oobili, & caussas oranti, ius in quo versaretur, ignorare. ea velut contumelia Seruius tractatus, operã dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti sumus, audiit. Institutus à Balbo Lucilio, instructus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaque libri cõplures eius extant Cercinæ confecti. Hic cũ in legatione perisset, statuam ei pop. Rom. pro Rostris posuit, hodiéque extat pro Rostris Augu. huius volumina complura extant. reliquit autẽ propè centum & octoginta libros. Cic. autẽ in Brut. eũ scribit eloquẽtiæ tantũ assumpsisse, vt ius ciuile facilè tueri posset. Nec facilè, inquit, quem dixerim plus studij quam illum & ad dicendũ, & ad omnes bonarũ artiũ disciplinas adhibuisse. Item, Atque haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit id quod est de ptus, longè omniũ non eiusdẽ modò ætatis, sed eorum etiã qui fuissent, in iure ciuili esse princeps. Sic enim existimo, iuris ciuilis magnũ vsum & apud Scæuolã & apud multos fuisse, artem in hoc vno quod nũquã effecisset ipsius iuris sciẽtia, nisi eam præterea didicisset artẽ, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latentẽ explicare definiendo, obscurã explanare interpretando, ambiguã primum videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent. quæque non essent consequẽtia. Hic enim attulit hanc artem, artium omniũ maximã, quasi lucem ad ea quæ confusè ab aliis aut respondebãtur, aut agebãtur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis, sed adiunxit etiã & literarũ sciẽtiã, & loquẽdi elegãtiam, quæ ex scriptis eius, quorũ similia nulla sunt, facillimè perspici potest. Cúmque dicẽdi caussa duobus peritissimis operã dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratã in agẽdo & in respõdendo celeritatẽ subtilitate diligentiáque superauit. Balbi docti & eruditi hominis in vtraque inconsideratam tarditatem vicit expediendis conficiendísque rebus. sic & habet quod vterque eorum habuit, & expleuit quod vtrique defuit. Hæc Cic. Idem præterea in Muræniana ostendit, Sulpitium Quæsturam Præturámque gessisse: quæstionémque peculatus ei in Prætura obtigisse. Asconius autẽ in argumẽto Milonianæ scribit eum anno occi. v. Cal. Martias, mẽse intercalario Interregem factũ, vt Cn. Pompeium solum cõsulẽ crearet: anno verò insequẽti ipse cum M. Marcello Consul (vt diximus) factus est. Cúmque oppressa à Iulio Cæsare ciuitate Athenas se cõtulisset tandémque ab illo restitutus, Græciæque præfectus fuisset, Romã reuersus est, legatúsque à Senatu ad M. Antoniũ Triumuirum, qui Mutinæ D. Brutum obsidebat, missus: vt eum à perditis cõsiliis ad sanitatem pacémque reuocaret. Qua in legatione interiit, vt ex eius legatione apud Ciceronem intelligitur, quæ Philippica IX. legitur. Meminit ibidem libr. Epist. fam. 7. ad Attic. 5. Gellius lib. 2. c. 10. & lib. 6. c. 8.

P. ALFENVS Varus Iurisconsultus, Consul fuit cum P. Vinutio, anno DCCLIIII. vt Pomponius significat, qui Seruij Sulpitij discipulum hũc fuisse adscribit, plurimúmque ex ipsius auditoribus auctoritatis habuisse. Gellius quoque lib. 6. c. 5. eiusdem discipulum appellat, eiúsque librum Digestorum 34. & Collectaneorum secundum citat. Et eodem pertinet. L. cum scriptum. 6. D. de dot. releg. Horatius Sermoonum. 3.

—Vt Alfenus Vafer omni

Abiecto instrumento artis, clausáque taberna Sutor erat.

Vbi Acron: Vrbane, inquit, Alfenum Vafrum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit: magistróque vsus Sulpitio iurisconsulto, ad tantam peruenit scientiam, vt & cõsulatum gereret, & publico funere afferretur. Aliter. Alfenus sutoris filius, qui ita iuris studio intendit, vt beneficio artis huius latum clauum sumeret, & ad consularem consurgeret dignitatem. sunt qui dicãt hunc Cremonensem fuisse. Vafer autem, astutus, cordatus. Antiqui eoam pro bono hoc dicebant. Alfenum item alterũ ab hoc Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, Vlpiani, Pauli, Pomponij, aliorũ multorum æqualem.

A. OFILIVS Iurisconsultus Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pompon. qui eundem in equestri ordine permansisse tradit: Cæsari que familiarissimũ fuisse, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnẽ partem operis fundarent, reliquisse. primúmque de legibus Vicesimæ conscripsisse, item de iurisdictione, eundem edi-

ctum prætoris diligenter composuisse. Huius Ofilij vxor ea fuisse videtur Clodia, quam Plin. lib. 7. cap. 48. centũ & xv. annos vixisse, quindecies autẽ enixam esse tradit. Meminit Cic. lib. Epist. fam. 7. & 16. Ad Att. 13.

T. CÆCIVS Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pompon. Apud Cicer. Marcum & Sextum Cæsium reperio. sed nihil ad nostrum.

AVFIDIVS Tucca Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pompon. Cic. T. Aufidij in Bruto meminit, qui vixit ad summam senectutẽ, erátque & bonus vir & innocens. sed dicebat parum. Fuit & T. Aufidius Asiæ prætor, in Orat. pro Flacco.

AVFIDIVS Namusa Iurisc. Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pomponio, traditúrque condiscipulorum suorum scripta in centum quadraginta libros digessisse.

FLAVIVS Priscus Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio.

C. ATEIVS Pacuuius Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor à Pomponio numeratur.

LABEO Antistius Cinna Iurisconsulti Ser. Sulpitij auditor à Põpon. numeratur. Tribunus plebis fuit, Sylla & Põpeio Coss. De quo Cicer. in Bruto, Rabula, inquit, sanè probabilis: qui multos cũ tacuisset annos, neque contẽni solũ, sed irrideri etiã solitus esset, in Tribunatu primùm contra C. Iulij illã Consulatus petitionem extraordinariã verã caussam agens est probatus. Itaque post Tribunatũ primò multæ ad eũ caussæ, deinde omnes, maximæ quæcũque erãt, deferebãtur. Hæc Cicero. Plutarchus autẽ & Orosius, Appianus itẽ & Velleius tradũt hũc cùm Põpeij socer esset, vt Syllanum à Marianis interfectũ fuisse. Appianus autẽ li. bel. ciuil. quarto extremo factũ eius memorabile prodit, quod subiiciã: Λαβεὼν δὲ τις σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, βόθρον ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μέγεθος αὐταρκῆ σώματι ὀρυξάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τοῖς θεράπουσιν ἐντειλάμενος, ἐπέστελλε τῇ γυναικί, καὶ τοῖς παισὶ περὶ ὧν ἐβούλετο, καὶ τὰ γράμματα φέρειν ἔδωκε τοῖς οἰκέταις. τὸν δὲ πιστότατον τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. καὶ τῷδε μὲν ἡ σκηνὴ τάφος ἐγένετο.

PVBLICIVS Gell. Iuriscon. Ser. Sulpitij auditor à Pompon. numeratur in lib. Florent. corrupte duarũ nãque familiarũ hæc nomina sunt. In vulgatis lib. Publ. Cæcilius. Legendũ opinor, Publicola Gellius, pro Pomp. & ipsius ætatis consuetudine. vt sit L. Gell. Publicola, de quo Cic. in Bruto, Non tam vendibilis orator, quàm vt nescires quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitãdũ, nec Romanarũ rerũ immemor, & verbis solutus satis, sed in magnos oratores inciderat eius ętas. multã tamẽ operã amicis & vtilẽ prębuit: atque ita diu vixit, vt multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiã in causis versaretur. Hunc Valer. Max. lib. 5. c. 9. omnibus honoribus ad Censuram vsque functum fuisse tradit.

C. TREBATIVS Iurisconsultus, eques R. Ciceronis familiarissimus, ad quem extant scripta ab eodem Topica, & epistolæ complures, omnes propè festiuè & iucundæ. Hunc Pomponius Cornelij Maximi auditorem fuisse tradit, compluresque reliquisse libros, sed qui parum frequententur. Eiusdem autẽ tantam apud Augustum auctoritatẽ fuisse Iustin. sub tit. de codicillis, tradit, vt eius suasu atque consilio codicillorũ vsum receperit. Extat etiam Horatij Satyra lib. Sermonum. 11. ad Trebatium Iurisconsultum, quem, nisi Porphyrionis me moueret auctoritas, vix hunc eundem fuisse putarem: cum etiam Acron eum iurisperitum quendam nominet. Porphyrio vero scribit eum locum obtinuisse inter Poetas, & aliquot libros de iure ciuili composuisse, & de religione nouem. Citantur autem de religione libri eius à Macrob. lib. 3. c. 4.

A. CASCELIVS Iuriscõsultus, Quæstorius fuit: nec vltra, inquit Põponius, proficere voluit, cũ illi etiam Augustus Consulatũ offerret. Quod autẽ apud eundẽ sic legitur, Fuit Aulus Cascelius Quintus Mutius Volusij auditor, denique in illius honorẽ testamento Publium Mutiũ nepotẽ eius reliquit hæredẽ: corruptũ videtur. Primũ enim QVINTI Mutij in secũdo casu postulat, quod statim de P. Mutio eius nepote infert. At verò Volusius nõ cognomẽ, sed nomẽ familiæ fuit. Plin. autẽ Volcatiũ nominat huiusce præceptorem lib. 8. c. 40. Remediũ igitur aut ab antiquo libro, aut ab eruditiore aliquo expectemus. nunc illud quod Macrobius refert lib. 2. c. 16. adiiciemus: Cascelius Iurisconsultus vrbanitatis. Quod autẽ de Furio & Cascelio prædiatoribus Cice. pro Balbo, & Valerius Max. li. 8. c. 13. cõmemorãt, quos Qu. Scæuolæ æquales faciũt, nihil ad hũc nostrũ pertinere constat. Huius autem nostri scripta præter vnum librũ Benedictorum, Pomponius suo tempore non extitisse affirmat. Benedicta autem facetas & acutas responsiones, quales superius protulimus, interpretamur.

Q. ÆLIVS Tubero Iurisc. patritius, vt ait Pomp. fuit, & à caussis agendis ad ius ciuile transiit. maximè postquã Q. Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Q. Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare nõ permisit, nec aquam haurire: quo nomine eum accusauit, & Cic. defendit. Tuberonem autem cum dicit, patrẽ intelligit. Nam vt ex huius Oratore intelligitur, Q. Ligarius à C. Considio pro consule prouinciæ præfectus fuerat. Cum autem Actius Varus in eam, pulsus à C. Cæsare, venisset, Qu. Tuberonem huiusce patrem, cui ea prouincia obuenerat portu prohibuit. De filio igitur illa Pomp. quibus hæc addit, Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici & priuati, & cõplures vtriusque operis libros reliquit. sermone etiã antiquo vsus affectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Meminit Cæsar lib. De bello ciuili. j.

FVFIDIVS. Iuriscõsultus de quo fit mẽtio l. Fufidius. D. de bon. auct. iud. poss. & apud Africanũ. l. 5. de auro & arg. leg. videtur ille esse L. Fufidius quem M. Tullius in Bruto, in aliquo patronorum numero fuisse scribit: ad quem etiam M. Scaurus tres libros de vita sua scripsit, vt & Plin. testatur lib. 33. c. j. cuius & memoriam videtur primus renouasse Cuiac. obs. lib. j. c. 9.

CARTILIVS Iurisconsultus etiam fuit, cuius fit mentio. l. 5. D. commod. & l. Cornel. de hæred. instit. & eius meminit Ant. August. lib. 3. Emend. c. 6.

ATEIVS Capito Iurisc. quem Pompon. & Tacitus Consulem fuisse produnt, vt valde mirer, Cassiodorum, & Dionem scriptum habere anno DCCLIIII. C. Fonteium cum Germanico Cæsare. Hunc Tacitus principem in ciuitate locum studiis ciuilibus assecutum tradit libr. 3. extremo, principíque ac dominantibus obsequentiorem fuisse. Pomponius autem Ofilio præceptori operam dedisse, inque iis quæ ab eo acceperat perseuerasse. In eundem M. Pomponij Grãmatici memorabile dictum celebratur ab auctore libelli de Grammaticis illustribus. Nam cum Pomponium ex oratione reprehendisset, affirmante Ateio Capitone, & esse illud Latinum, & si non esset, futurum certè iam inde: Mentitur, inquit, Capito. Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, verba non potes. Meminit Gellius lib. 13. c. 12. lib. 4. c. 14. lib. 10. c. 20. Macrob. lib. Satur. 7. c. 13.

ANTISTIVS Labeo Iurisc. superioris filius, à Põp. Trebatij discipulus fuisse traditur, consularúmque sibi ab Augusto delatum recusasse: sed plurimam studiis operam dedisse, totúmque annum ita diuisisse, vt Romæ sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet,

deret, & conſcribendis libris operam daret. itaque quadraginta volumina reliquiſſe, ex quibus plurima inter manus ſuo tempore verſabantur. Eundem præterea ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituiſſe. Hunc Tacitus lib.3. extremo iuris ciuilis ſcientia Capitonem Ateium antecelluiſſe ſcribit, & Incorrupta libertate, atque idcirco fama celebratiorem fuiſſe, Præturámque eum geſſiſſe tantum: aditum enim ad Conſulatum iniuria illi præcluſum fuiſſe. Lubet etiam locum Gellij ex lib.13. cap.12. de hoc noſtro ſubſcribere. In quadam epiſtola Ateij Capitonis ſcriptum legimus, Labeonem Antiſtium, legum atq, morum populi Ro. iuriſque ciuilis doctum apprimè fuiſſe. Sed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia atque vecors: vſque eò, vt D. Auguſto iam principe, & Remp. obtinente, ratum tamen penſúmque haberet, niſi quod iuſtum ſanctúmque eſſe in Rom. Antiquitatibus legiſſet. Ac deinde narrat, quid idem Labeo per viatorem à Trib. plebis vocatus reſponderit. Cum à muliere, inquit, quadam Tribuni plebis aduerſum eum aditi, Gellianum ad eum miſiſſent, vt veniret, & mulieri reſponderet: iuſſit eum qui miſſus erat, redire, & Tribunis dicere, ius eos non habere, neque ſe, neq; alium quenquam vocandi: cum moribus maiorum Trib. pleb. prehenſionem haberent, vocationem non haberent. poſſe igitur eos venire, & prehendi ſe iubere, ſed vocandi abſentem ius non habere. Meminit idem lib.20. cap.1. De eodem Suetonius in Auguſto bis verbis, Antiſtius Labeo, ſenatus lectione, cum Triumuirum legeret Marcum Lepidum hoſtem olim eius, & tunc exultantem, interrogatus ab eo, an non eſſent alij digniores, ſuum quenque iudicium habere reſpondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

MASVRIVS Sabinus, Iuriſc. Ateio Capitoni ſucceſſiſſe traditur à Pomp. equeſtrémque in ordinem iam natu grandem ac prope quinquagenarium receptum fuiſſe, & publicè primum de iure reſpondendo ſcripſiſſe. poſt eum enim hoc beneficium à Tib. Cæſare cœpit. Huic, inquit idem, nec amplæ facultates fuerunt, ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt. Citantur autem eius libri à Gellio & Macrobio multis locis.

COCCEIVS Nerua Iuriſconſ. Antiſtio Labeoni ſucceſſiſſe traditur à Pomp. Cæſarique Tiberio familiariſſimus fuiſſe: quod idem Tacitus lib.5. confirmat. Cum enim lib.4. ſcripſiſſet, Cocceium Neruam ſenatorem Conſulatu functum, cui legum peritia, à Tiberio in Campaniam proficiſcente deductum eſſe. tum libr.5. Nerua, inquit, continuus principis, omnis diuini humanique iuris ſciens, integro ſtatu, corpore illæſo, moriendi conſilium cepit. Quod vt Tiberio cognitũ, adſidere, cauſſas requirere, addere preces, fateri poſtremò graue cõſcientiæ, graue famæ ſuæ, ſi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aduerſatus ſermonem Nerua, abſtinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius quanto propius Reip. viſeret, ira & metu, dum integer, dum intentatus, honeſtum voluiſſe.

COCCEIVS Nerua Iuriſc. ſuperioris filius, traditur ab Vlpiano anno ætatis XVII. aut paulo grandior publicè de iure reſponſitaſſe, l.1. D. de poſtul.

C. CASSIVS Longinus, Iuriſconſultus, Maſurio Sabino ſucceſſiſſe traditur à Pomponio, natúſque ex filia Tuberonis quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideo proauũ ſuum Ser. Sulpitium appellâſſe, Conſulque fuiſſe cum Quartino temporibus Tiberij: ſed plurimum in ciuitate auctoritatis habuiſſe, eouſque donec eum Cæſar ciuitate pelleret. expulſus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Veſpaſiano diem ſuum obiit. Hæc Pomponius. Tacitus autem lib.12. ſcribit hunc imperante Claudio Syriæ præfuiſſe, eáque tempeſtate cæteris præcelluiſſe peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, induſtriósque ac ignauos pax in æquo tenet. attamen quantum ſine bello dabatur, reuocare priſcum morẽ, exercere legiones, cura prouiſum, agere perinde ac ſi hoſtis ingrueret. ita dignum maioribus ſuis, & familia Caſſia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Et libr. 14. orationem eius commemorat in Senatu habitam, cùm quæreretur, an vetere ex more familiam omnem Pedanij Secundi præfecti vrbis, quæ ſub eodem tecto fuerat, cum ille à ſeruo vno interfectus fuiſſet, ad ſupplicium agi oporteret. qua oratione maiorũ morem retinendum imitandúmque diſſeruit. At lib.16. Neronem miſſa ad Senatum oratione remouendum à Republ. Caſſium diſſeruiſſe, obieciſſéque Caſſio, quòd inter imaginem maiorum etiam C. Caſſij effigiem coluiſſet, ita inſcriptam: DVCI PARTIVM. quod idem Suetonius in Nerone ſcriptum reliquit, adiicitq; eundem Caſſium tunc luminibus orbatum fuiſſe, nec ita multo poſt, Idem Nero appoſuit qui quaſi indices lepidam Caſſij vxorẽ, Syllani amitam, inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus facere denunciarent: túmque Senatuſconſulto Caſſio exilia decernuntur, deportatúſque in inſulam Sardiniam.

CASSIVS Longinus Iuriſconſ. alter à ſuperiore, numeratur à Pomp. qui ex equeſtri ordine ad Præturam peruenit.

PROCVLVS Iuriſc. à Pomp. traditur Neruæ patri ſucceſſiſſe, tantáque auctoritate fuiſſe, vt cùm acceptam à Labeone & Nerua quaſi ſectam acerrime tueretur, qui in eam partem ſtudioſi ſe dabant, Proculeiani vocitari ſint. Quo tempore autem, quóque vitæ genere fuerit, non conſtat. Tacitus lib.18. ſub Othone Proculum Prætorij præfectum nominat. Vlp. autem in l. diui. D. de iure patron. non leuem iuris auctorem hunc appellat. Duos autem patrem ſcilicet & filium fuiſſe, confirmari ex l. & Proculo. 30. D. de legat. & fid.2. non poteſt. nam de patre ſuo Celſus, non Proculi perſpicuè loquitur.

CÆLIVS Sabinus Iuriſc. Caſſio Longino in iuris diſciplina ſucceſſiſſe traditur à Pomponio, plurimúmque Veſpaſiani temporibus potuiſſe. Cornelios autem Tacitus lib.17. ab Othone deſtinatum ei bimeſtrem Conſulatum cum Flauio Sabino ſcribit: à Calendis Maij ad Cal. Iulias. Eiuſdem Gell. lib.7. c.4. meminit, quem ait ſcriptum reliquiſſe pileatos ſeruos venum ſolitos ire, quorum nomine venditor nihil præſtaret.

PEGASVS Iuriſc. Proculo in iuris ciuilis diſſenſione ſucceſſiſſe traditur à Pomp. præfectúſque vrbis Veſpaſiani tẽporibus fuiſſe. Creditur is eſſe Pegaſus quo Conſulatum cum Pruſione gerente s.c. factum eſt, quod vulgo Pegaſianum vocatur, vt ei qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere cõceditur, vt Iuſtin. lib. Inſt.3. ſub titu. de fideicom. hær. teſtatur. De hoc illud eſt Iuuenalis Satyra 4.

Pegaſus attonitæ poſitus modò villicus vrbi
An ne aliud tunc præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum ſanctiſſimus.

PRISCVS Iauolenus Iuriſc. Cælio Sabino in iuris ciuilis diſſenſione ſucceſſiſſe traditur à Pomp. vixit autem Adriani & Antonini Pij tẽporibus. Capitolinus enim in huius vita ſcribit Iauolenum in iure conſtituendo magno huic Imperatori vſui fuiſſe. Hunc Iulianus præceptorem ſuum fuiſſe ſcribit in l. an apud ſe.5. de manumiſſ. vind. & in Africa & Syria cum imperio fuiſſe, iuriſdictionémque exercuiſſe teſtatur. Plin. autem ſecundus Epiſtolar. lib.6. hiſtoriam de eo commemorat, quam propter iucunditatẽ adſcribere eſt me-

lius: Mirificæ rei non interfuisti, ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scripsit elegos: gentilitium hoc illi. est enim municeps Propertij, atq; etiam inter maiores suos Propertium numerat. Is cum recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iauolenus Priscus. Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci, quod est omnino Priscus dubiæ sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis, quod tunc fecit & ridiculum, & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solum vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant.

CELSI duo Iurisc. pater & filius, à Pomp. memorantur, Pegasianámque sectam secuti traduntur. Spartianus autem in Adriano de altero scribit his verbis: Cum iudicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut comites solum, sed Iurisconsultos, ac præcipuè Iulium Celsum, Sabinum, Iulianum, &c. Filium autem bis Consulem fuisse Pomponius testatur. Eius autem responsum extat in l. pater. 29. D. de leg. 2. in quo patrem suum in consilio Diui Veri Consulis, qui de fideicommisso ius dicebat, fuisse testatur. Hunc Iuuentium Celsum fuisse lex proxima declarat.

PRISCVS Neratius Iurisc. à Pomp. numeratur, traditúrque Pegasianam sectã cum Iulio Celso filio tenuisse, & cum eo Consulatum gessisse. Spartianus autem in Adriano de eo sic scribit: Frequens sanè opinio fuit Traiano id animi fuisse, vt Neratium Priscum non Adrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque eò vt Prisco aliquando dixerit: Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. Item aliquanto post: Cum Adrianus iudicaret, in consilio suo habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Neratium Priscum, aliósque, quos tamen Senatus omnis probasset.

ABVRNIVS Valens Iurisconsultus, nominatur à Pomponio, & Iauoleno Prisco in Iuris ciuilis disciplina successisse. Capitolinus autem in Antonino Pio Saluium Valentem inter eos Iurisconsultos numerat, quibus Antoninum Pium vsum tradit: vt hunc nostrum Saluium Valentem Aburnium appellatum fuisse verisimile sit. Aburnius enim non Aburnus in Florentinis libris scriptum reperio.

TVSCIANVS Iurisconsultus nominatur à Pomponio, & Iauoleno Prisco in Iuris ciuilis disciplina successisse traditur. Eius tamẽ nusquam mentionem reperio, vereórque ne pro T. Metiano scriptum sit Tusciano. Nam T. Volusium Metianum vna cum Valente Capitolinus in Antonino coniungit: cui Valenti Tuscianum Pomponius socium attribuit.

SALVIVS Iulianus Iurisc. nominatur à Pomp. traditúrque Pegasianorum sectam secutus fuisse. Huuc Didij Iuliani, qui post Pertinacem Imperium R. adeptus est, proauum fuisse Spartianus scribit: quem ascribit bis Consulem, præfectum Vrbi, & Iurisconsultum fuisse: quod magis, inquit, eum nobilẽ fecit. In Adriano verò idem scribit, Iulianum hũc semper ab eodem Imperatore in consilio adhibitum fuisse cum res iudicaret. Eutropius autem lib. 9. hunc ipsum sub eodem Imperatore Adriano perpetuum edictum composuisse scribit. quod ipsum Iust. confirmauit in l. 2. C. de vet. iur. enu. vbi Iulianum legum & edicti perpetui subtilissimum conditorem appellat. Itémque in l. penult. C. de cond. indeb. vbi Saluium Iulianum sublimissimũ testem summæque auctoritatis hominem, & Prætoriani edicti ordinatorem fuisse scribit, & in l. antequã. C. de vsufru. summum Iuris scientiæ auctorem nominat. Ipse autem in l. an apud se. 5. D. de manumis. vindi. testatur se Iauoleni auditorem ac discipulum fuisse. Hactenus Pomp.

VOLVSIVS Metianus Iurisconsultus in Pãdectarum libris celebratur, interque iuris auctores præcipuos numeratur. Eo consiliario Antoninum Pium, magistro Antoninum Philosophum vsos esse, Iulius Capitolinus tradit. Metianum item alterum, huius fortasse filium Lampridius Alexandri Imper. in consilio cum Africano, Florentino, Pomponio, Paulo cõmemorat.

MARTIANVM Iurisconsultum Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, & Vlpiani, Pauli, Pomponijque, aliorúmque cõplurium æqualem facit.

L. CERVIDIVS Scæuola Iurisconsultus, M. Antonini Philosophi consiliarius fuisse traditur à Iulio Capitolino: maximóque vsui suo Imperatori fuisse. Hunc inter principes & coryphæos Iurisconsultorum numerat Modestinus in lib. de excusation. Quin & Theodosius Imp. libr. Theodosiani Codicis 4. sub titulo, de testa. l. 3. prudentissimum Iurisconsultorum appellat.

ÆMILIVS Papinianus Iurisconsultus præfectus Prætorio, Septimio Seuero imperante fuisse traditur à Spartiano in Ant. Caracalla, qui eum iuris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum appellat. Item aliquanto post, Papinianum amicissimum fuisse Imperatoris Seuero, & vt aliqui loquũtur, affinẽ etiam per secundam vxorem, memoriæ traditur: & huic præcipuè vtrumq; filium à Seuero commendatum, eúmque cum Seuero professum sub Scæuola, & Seuero in aduocatione fisci successisse, atque ad hoc concordiam fratrum Antoninorum Bassiani & Getæ fouisse: egisse quinetiam ne occideretur, cum iam de insidiis eius Bassianus quereretur: atque ideò vnà cum his qui fautores fuerunt Getæ, à militibus, non solùm permittente, sed etiam suadente Caracalla, occisum. Multi dicunt, Bassianum, occiso fratre, illi mandasse, vt & in senatu per se & apud populum, facinus dilueret: illum autem respondisse, Non tam facilè parricidium excusari posse, quàm fieri. Fertur etiam Papinianum, cum raptus à militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædiuinasse dicentem, stultissimum fore, qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam vindicaret. Eius discipulos Lampridius in Alexandro numerat, Pomponium, Alfenum, Africanum, Florẽtinum, Marcianum, Callistratum, Hermogenem, Venuleium, Tryphonium, Medianum, Celsum, Proculum, Modestinum. Assessores autem eiusdem Paulum & Vlpianum. Tryphoninus in l. rescriptum, 12. D. de distr. pign. de eo ita scribit, Rescriptum est ab imperatore, libellos agente Papiniano: id est, cum libellorum magister esset. Eundem Spartianus ab Antonino Caracalla qui fratrem interfecerat, quòd ab illo factum hoc improbaretur, necari iussum scribit. Papinianus, inquit, securi percussus est, & à militibus occisus. quo facto Imperator percussori dixit: Gladio te exequi oportuit meum iussum. Eius hoc Epitaphium in lib. Antiquorum Epigrammatum reperi, D. M. Æmylio Paulo Papiniano præfect. prætor. Iurisconsl. qui vixit annis XXXVI. diebus X. M. IIII. Papinianus Hostilius Eugenia Gracilis turbato ordine in senio heu parentes fecerunt filio opt.

FABII Sabini Iurisconsulti pater & filius memorantur. Filius à Lampridio Cato sui temporis appellatur, & inter Alexãdri Seueri consiliarios cum Vlpiano, Paulo, aliísque compluribus numeratur.

DOMITIVS Vlpianus Iurisconsultus, Phœnice Syriæ vrbe natus, quemadmodum ipse in l. 1. D. de censib. testatur, cõsiliarius Alexandri Seueri, & magister scrinij, Papinianique præfecti Prætorio assessor cum Paulo fuisse

fuisse traditur à Lampridio, magnóq; in honore apud suum Imperatorem, & primum doctissimorum Iurisperitorum, & principi fidelium fuisse. neque vnquam Alexandrum solum nisi Vlpianum præfectum suũ vidisse, ex assessore semper suo, caussa iustitiæ singularis. cum autem alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iussisse. Et aliquanto post: Vlpianum, inquit, Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpe à militum ira obiectu purpuræ summè defendit: atque ideo summus Imperator fuit, quòd eius consiliis præcipuè Rempub. rexit. Itaq; idem Imperator in l.4.C.loc. præfectum prætorio & parentem suum appellat. & in l.4.C.de contrah. stip. rescriptum suum sic exorditur, Secundum responsum Domitij Vlpiani præfecti annonæ, Iuriscõsulti, amici mei, ea quæ stipulata est, &c. Xiphilinus è Dione scribit, ei ab Alexandro Imp. præfecturam Prætorianorũ datam, cateráque quæ ad Imperij administrationem pertinent, ei permisisse. Cùm autẽ Vlp. multa quæ non rectè à Sardanapalo facta erant emẽdasset, ipsum non multo post à Prætorianis, qui de nocte eum inuaserũt, interfectum esse: quanquam in Palatium ad Imperatorem eiúsq; matrem confugisset. Hunc eundem Modestinus in lib. de excusationibus, præstantissimum, & cum Paulo ac Scæuola Iurisconsultorum coryphæum ac principem appellat. Diocletianus autem in l. Diuo Marco. C. de quæst. prudentissimum. Iustin. in l. vlt. C. de inst. & subst. disertissimum: in l. vni. §. ne autem. C. de cad. toll. summi ingenij virum.

Ivlivs Paulus Iurisconsultus, consiliarius Alexandri Seueri, & Papiniani præfecti prætorio assessor vna cum Vlpiano fuisse traditur à Lampridio: qui eundem præfectum vel ab Heliogabalo, vel ab eodem Alexandro fuisse adscribit. Etiam de assessione sua mentionem facit in l. lecta. D. de reb. cred. Libros in iure ciuili tam multos scripsit, vt facile in eo genere superiores omnes vicerit.

Herennivs Modestinus, Vlpiani fuisse discipulus videtur. Hic enim sic scribit in l. si quis. 52. D. de furt. Si quis asinum meum coëgisset, furti non tenetur, nisi furandi animum habuit. quod & Herennio Modestino studioso meo de Dalmatia consulenti rescripsi, &c. Gordiano Imperatore floruit, vt constat ex l. 5. C. ad exhib. vbi Imperator eum non contemnendæ auctoritatis Iurisconsultum vocat. Arcadius Charisius in l. vlt. D. de muner. & hono. scribit eum & notando & disputando bene & optima ratione quædã decreuisse.

ATQVE HACTENVS QVIDEM
de veteribus Iurisconsultis.

Ivrisdictio, nomen generis ac speciei est, sicut adoptio, l. j. D. de adopt. Generaliter accipitur pro omni natione quæ magistratus iure competit, vel cognitione, pronuntiatione, decreto in quacunque causa, siue ea sit ciuilis, siue criminalis: quo sensu non distinguitur ab imperio: quinimo imperio vtens magistratus, iurisdictionem exercere dicitur, l. j D. de offi. eius. Nec item à cognitione. nam cognoscens etiam Prætor dicitur ius dicere, aut iurisdictionẽ exercere. Pomp. l. 2. de orig. iur. Decem, inquit, & octo Prætores in ciuitate ius dicunt. Sic Vlp. l. j. de extraord. cogn. Sed & Suetonius in Claudio, cognitionem extraordinariam de fideicommissis, iurisdictionem vocat, cum tamen Prætor fideicommissarius iudices non daret. Quoties igitur quis auctoritate publica aliquid statuit, quod ad ius & iustitiam pertineat, ius dicit. Nec refert, iustè an secus: quandoquidem hæc consuetudo loquendi ad id refertur, quod magistratum facere conuenit, l. pen. D. de iust. & iur. Hinc actus legitimi manumissio, emancipatio, adoptio ad iurisdictionem pertinere dicuntur, l. 2. D. de offi. proc. & leg. Altera significatio huius vocabuli specialis est, secũdum quam iurisdictio distinguitur ab imperio, l. imperium. l. iubere. D. de iurisd. nam potestas animaduertendi in facinorosos homines, imperium dicitur, non iurisdictio, l. imperium. Ex quo apparet, iurisdictionem tantum in caussis priuatis & pecuniariis versari.

Iurisdictio itaque solorum magistratuum est, non iudicum datorum. l. 5. l. 57. D. de re iud. & alibi. Iurisdictionem, Vlp. l. 3. in fin. D. de iurisdi. omn. iud. in bonorum possessione danda consistere scribit: quod sequitur C. Harmenopulus lib. j. tit. 4. [illegible], ait, [illegible]

Iurisdictio, pro Iuris ratio, æquitas, recta sententiæ ferendæ ratio. Vlpianus l. 20. D. famil. ercisc. Nam imperitia, inquit, cohæredum iurisdictionis formam mutare non potuit. Alias Iurisdictionis forma, pro iudiciorum ordine, apud Imp. l. j. vbi in rem actio. ex. Nec enim iurisdictionis forma in eadem prouincia constitutis, tam petitore, quam possessore, ob auctoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet commutari.

Iurisdictio, pro iudiciali cognitione, sed quam exercet magistratus. Scæuola l. 88. D. de solut. Claudius, subest enim illa ex iurisdictione pendens quæstio, an pretia rerum quæ sciebant esse pupillæ, bona fide matri soluerint. Sumitur & pro simplici notione, l. 5. D. de re iud. l. 8. §. sed nec. D. de transact.

Iurisdictio, pro vniuerso Prætoris officio & munere. Gellius: Verba Prætoris ex edicto perpetuo adscripsi, Sacerdotem Vestalem, & Flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare non cogam. Hæc lib. 10. cap. 15.

Iurisdictio libera, quæ maiori potestate impediri non potest quin exerceatur, Budæo.

Iurisdictio restitui, vel abrogari vnde dicatur, docet Alciatus lib. 3. Parerg. cap. 3.

Iurisdictio quædam est contentiosa, quædam voluntaria. hæc inter volentes locum habet, eáque explicantur emancipationes, adoptiones, manumissiones. Illa vel in nolentes imperij vi exercetur. Vide l. 2. D. de officio Procon. & ibi doctores.

Iurisdictionem Accursius definit l. j. D. de iurisd. omn. iud. potestatem de publico introductam, cum necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendæ. Quæ definitio satis est bona, si quis eam rectè intelligat. Diuiditur autẽ Iurisdictio à Zasio in tres species: imperiũ merũ, mixtum, & simplicem iurisdictionem, quæ est iuris dicendi potestas, ad vtilitatem priuatam, officio suo actioni deseruiens. Hanc in sex gradus secat Bart. quos Zasius doctè cõtrahit in tres, in l. cui iurisdictio data sit. eo. ti.

Iurisdictio Anomala, quæ & Extraordinaria dici potest, quæ consuetudine, non iure subsistit: cuiusmodi est iudicum curiarũ dominicalium, qui circa Feuda tantùm, Emphyteuses, & pacta curialia cognoscunt.

Ivrisprvdentia est diuinarum & humanarũ rerum notitia: iusti atque iniusti scientia. vel: Est ars boni & æqui. A partibus sumpta definitio. Instit. de iust. & iur. in princ. l. 10. D. eo.

Ivrisivrandi religio expediendarum litium maximũ remediũ in vsum venit, qua vel ex pactione ipsorum litigatorum, vel ex auctoritate iudicis, decidũtur controuersiæ, vt dicit Gaius in l. j. D. de iureiu. Et profecto his verbis magnam vtilitatem iuramentorũ explicat. Nam ad dirimendas lites, quarum alioquin nullus inueniri posset finis, deseruiũt. Et sanè prodest Reipublicæ, si controuersiæ hominũ celeriter expediantur, ad retinendã salutarẽ concordiã. Quamobrem nõ solum vtilis, verumetiam necessarius est iurisiurandi vsus,

vsus, velut vltimum inter mortales præsidium tuendæ veritatis, quoties omnia probationũ genera deficiunt. Credendũ enim est, homines, qui aliquid frontis habent, diuini numinis testimoniũ nõ falsò inuocaturos.

Iusiurandum autem, & iuramentum dicitur à iuro: quod propriè significat, promitto me, adhibitis etiam testibus, ita seruaturum, ac si ius esset. Iam cum nullum sit præsentius testimonium, quàm diuini numinis, fit, vt tum iurare dicamur, cum Deum inuocamus testem.

Iusiurandum est, vt definit Aristoteles, *μετὰ θεοῦ παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος*. vt Clemens Alexandrinus, *ὁμολογία καθεκτικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας*. Vel vt Cicero lib. 3. Offic. adfirmatio religiosa, quoties quid quasi Deo teste adserimr. Vnde & sacramentum dici solet, quasi sacræ rei arctissimum vinculum, quod nullo modo sit ludendum, teste Cicerone ibidem, sic dicente, Nullum etiam vinculum ad adstringendam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt: id indicant leges in XII. Tab. indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste deuincitur fides: indicant notationes, animaduersionésq; Censorum, qui nulla de re diligentiùs, quàm de iureiurando iudicabant. Ideóque etiam tanta erat apud priscos iurisiurandi religio, vt si quis quem re aut verbo læsisset, interpositione iurisiurandi, quo eum qui læsus erat adiurabat indignum ea iniuria esse, & ei nolle factam, satisfaciebat atq; purgabat. Plaut. Amphitruone:

Aut satisfaciat mihi, atque adiuret insuper
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.

Itáq; apud Terentiũ in Adelph. Ego *vestra hæc noui, nollẽ factum: Iusiurandum dabitur, esse te indignum iniuria hac.*

Iurisiurandi autem per Iouem, quod maximum erat, talis apud Romanos olim adhibebatur solennitas: Lapidẽ silicem tenebat iurans, sic dicens: Si sciens fallo: me Diespiter (salua vrbe arcéq;) bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Hoc autem seculo, sicut iuramenta temerè in caussis obulantibus, ac nullius momenti deferuntur: ita penè non habetur vlla solennitatis ratio, quæ vtique malorum hominum læsam conscientiam terrere posset à periuriis faciliter admittendis.

Iurisiurandi vsus triplex est, ex quo tria Iuramentorũ genera. Alias enim iuratur extra iudicium ad cõfirmandum contractus, & quæcunque negotia: videlicet, vt promissa seruentur: & hoc iusiurandum dicitur Extraiudiciale, & Voluntarium, quia dependet planè ex arbitrio inuicem negotiantium, quatenus sit dandum & concipiendum. De quo tamen non loquitur Paul. in l. iusiurandum, quod ex conuentione. in prin. D. de iureiu. vt quidam falsò putant, sed l. j. & Constit. Frideric. Imperatoris. Aliàs exiguntur iuramenta ad præparationem, vel etiam cognitionem iudiciorũ rectè exercendam, ne quid per fraudem eorũ qui in iudicio versentur, incidat, quod euertat veritatem: vt sunt ea quæ dantur, vel calumniæ, vel testimonij dicendi, vel cautionis, vel æstimandæ rei gratia, iuxta l. si tutor. D. de in lit. iur. item iusiurandum iudicis vel aduocati, l. rem nõ nouam. C. de iud. & quæ sunt his similia. Hoc autẽ iuramẽtorum genus Iudiciale & Necessarium rectè potest appellari: quoniam non vt præcedens relinquitur prorsus priuatorum arbitrio, quatenus dandum sit, vel non sit, cum ex iure certam formã habeat, ac plerunq; necessariò suscipiatur in iudiciis. Aliàs denique iuramentis vtimur deferente iudice: vel etiã litigatoribus ipsis consentientibus in iurandi conditionem (semper tamen approbante iudice) ad explicandã semel totam litem. Vnde nũcupantur decisoria, quòd finem imponunt controuersiæ, vt actori decernatur, quod intẽdit, aut reo, quod excipit. Paul. eleganter dicit, eo modo propter rem iurari, in l. quoties. D. de iureiur. Propter rem autem (inquiens) iusiurandum exigitur (veluti de pecunia credita) cũ iurat actor sibi dari oportere, vel reus se dare non oportere. Idem est cum de pecunia constituta iusiurãdum exigitur. Hæc Oldendorp. Hotomanus Iusiurandum duplex tantum esse vult, Conuentionale scilicet & Iudiciale: illúdque ex pactione aduersariorum siue extra iudicium, siue in iudicio interponi: hoc ex iudicis vsu & auctoritate, arg. l. j. D. de iureiur. Alij, & id melius, eius hæc tria genera constituunt, Iudiciale scilicet, quod à iudice defertur: Voluntarium, quod à parte defertur in iudicio vel extra iudicium, l. j. l. 17. D. de iureiu. l. j. C. eo. tit. Necessariũ, quod pars cui delatum est refert delatori.

Iusiurandum turpe, vel illicitum, non est seruandum. Nouel. ne à mulieribus quæ se prosti. §. j. Const. 51. Euidentissimũ peccatũ est, id iusiurãdum inferre, quod statim atque præstitum est, violandum sit. Nouel. Vt sine vllo impedimẽto. §. quia verò magna versamur. Const. 94.

Iurisiurandi illiciti absolutionem petere vanum est. Vlpianus: De hoc iureiurando, ait, remittendo, nec est necesse adire Prætorem. Semel enim in perpetuum à Prætore remissum est, nec per singulos remittendum.

Iusiurandum calumniæ, vide Iuramentum calumniæ.

Iusiurandum in litẽ est quòd à iudice defertur actori eius rei quæ in iudicium deducta est æstimãdæ caussa. Et defertur plerunque ob dolum vel contumaciam aduersarij, ne in potestate eius sit per fraudem ab inuito domino rem iusto pretio comparare, l. 2. & 7. D. de in lit. iur. Actori enim licet pretium facere iniustum: nec in omnibus iudiciis passim, sed vt lex, prætórve aut Princeps permiserit, l. videamus. §. iurare. D. eod. & l. in actionibus eod.

Iusiurandum defert, qui aduersario suo iurandi conditionem fert. Delatum verò iusiurandum dari, præstari, suscipi, remitti, recusari, referri dicitur. Iusiurandum autem remittit, qui cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti iurisiurandi, l. 6. D. de iureiur. l. j. C. eo. Refert, qui delatam sibi iurisiurandi conditionem in aduersarium transfert.

Iusiurandum in libris Feudisticis aliud est simplex, siue solitarium, quod solus litigator siue dominus, siue vassallus præstat: aliud coniunctum, siue commune, quod quidam sacramentalitium distinguendi caussa nominant, propterea quòd cõiuratores certo numero vnà id præstant, qui Sacramentales (vt suo loco dicemus) appellantur, lib. Feud. j. tit. 4. §. 2. & tit. 26. & lib. 2. tit. 33. §. 2. Rursus aliud est liquidum, quod Feudalium scriptores appellant, sine mentione conscientiæ: cum quis liquido factum, aut non factum iurat: de suo videlicet facto affirmans. Aliud fortassis Arbitrarium dici potest: quia per verbum antiquæ Romanorum formulæ, ARBITROR, concipitur: cum quis iurat se arbitrari non factum, quod iidem scriptores, Iuramento conscientiam solam apponere, lib. Feud. 2. tit. 33. §. 2. & tit. 58. §. 6. Ex Hotomano.

IVRISIVRANDI FORMVLÆ.

Iurisiurandi formulas varias concepit antiquitas. Ex animi sententia. Cicero 2. Acade. & 3. Offic. & Liui. lib. 22. & 23. Per Iouem lapidem, Festus lib. 10. Cicero lib. 7. Epist. ad Familia. & hoc explicat Polybius lib. 3. histo. Formulam iurisiurandi militaris doctissimè explicat A. Gell. Noct. Atti. lib. 16. cap. 4. quem perpendas. Sed hæc ad ius, quo vtimur, non pertinent: secũdum quod quî concipi debeat, ex iis, quos indicabimus, locis, disces: quos notasse sat erit.

IVDICIIS.

L. rem non nouam. in princ. C. de iudic. & Nouel. 8. in fine. *Ὅρκος διδόμενος παρὰ τῶν τὰς ἀρχὰς λαμβανόντων.*

ADVOCATORVM.

d.l.rem non nouam. §.patroni.

TESTIVM.

c.præsentiam.ibi,veritate dicenda,de testib.in 6.

FIDELIS, SIVE FEVDATARII.

cap.j.de forma fidelit. in vsib.feud. Ego iuro ad hæc sancta Dei Euangelia,quòd à modo in antea ero fidelis ei,vt Vassallus Domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit,pandam alij ad eius detrimentum me sciente.& c.de forma.22.q.5. Vide Cuiac. super his titu.tum & quæ diximus ex Hotoman.super hac formula,in voce Homagium.

Sed audi,quid de improborum iuramento dicat senarius Græcorum:

Ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε.

Attamen audiat falsò iurans:

Θεὸν ἐπιορκῶν μὴ δόκει λεληθέναι.

IVSSVS, vel Iussum,in quibusdam ab auctoritate distat. Iussus enim negotium præcedere debet. Auctoritas verò etiam perfecto negotio interponi potest, l.25.§.iussum. D.de acquiren.hæred. §.tutor.Instit. de auct.tuto. l.25.de legat.j.

Iussus solo nutu sine verbo vel scriptura fieri potest, l.92. §.j.de acquir.hæred.

Iussus pro permissu & voluntate accipitur in l.si suspecta. §.quoniam.de inoffic.testa.& Instit.de nupt.in princ.

Iussum in rubr. quod iussu, accipiendum est, siue testato quis, siue per epistolam, siue verbis, aut per nuntium, siue specialiter in vno contractu iusserit, siue generaliter:sed & si mandauerit,pater dominúsve,item si serui chirographo subscripserit dominus, ratúmve habuerit quod gesserit, vel alias eius voluntate contractum sit,tenetur quod iussu,l.j. D.quod iuss.l.5. D.de in rem verso.

IVSTA quæ neque legibus,bonísve moribus repugnant, nec ab æquitate abhorrẽt, vt l.95.§.naturalis. D.de solut.l.7.§.ait. D.de pact. Eodem sensu, Iustæ exceptiones l.67.de reg.iur. Iusta caussa conuentionis l.56. D.de pact.Iusta obligatio,l.j.C.si in caussa iud.pig.

Iusta hæreditas ea propriè dicitur, quæ iure legitimo, id est agnato proximo obuenit:ait Paul.l.3.§.2. D.pro socio. Varro autem lib.2. De re Rust.latius accepit pro ea quæ iure, & quouis modo alicui obuenit. Iusta ætas dicitur,pro cuiusque quæstionis ratione,ea quam leges in ea caussa exquirunt: veluti, in nuptiis duodecim & quatuordecim annorum: vt est apud Neratium in;l.quod Seruius.8.D.de cond.caus.dat. Sic Iusta ætas cui pupillaris opponitur:pro pubertate, apud Vlp.l.16. D.de iur.fis. Nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis sit is qui se defert, vtrum iustæ an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre. Iusta possessio, possessio bonæ fidei, Iauolen.l.quod seruus.24. D. de acqui.poss.Is qui in tua potestate est, ignoranti tibi non corporalem possessionem, sed iustam potest acquirere.Iustin.§.penult.per quas pers.cuique acq.Item per alienos seruos, in quibus neque vsumfructum habetis,neque possessionem iustam.Sic iustus possessor, l.13.§.iustus.D.de hæred.pet. Hinc,

Iustè possident, qui ex caussa titulóve possident, l.3.& ll. seqq.D.de publicia.& vide l.11.D.de acquir.hæred.& l. 22.§.j.D.de noxal.Iniustè possidet,qui vi,aut clam, l.3. D.vti possid.

Iustus error probabilis & excusabilis, l.2.de minor.l.4. de vsuc. Iusta ignorantia,l.76.in fin. D.de rei vind.

Iustum pretium,æquum,& verum, l.3.§.diui. D.de iur.fisc. l.2.C.de rescind.vend.Huic contrarium Iniustum.

Iustum testamentum, iure factum, & in quo solennia interuenerunt,l.22.D.de acqui.hæred. Iustus tutor, iure datus,l.27.D.de testam.tutel.

Iusta sepultura dicitur, cum terra corpus est conditum, l.39.D.de relig. At l 43. D.eod.iustum sepulchrum est, quod religione tenetur. Sic Lucanus lib.9.

Iusto date tura sepulchro.

Iusta seruitus, pro, seruitus bona fide vsurpata, id est iure gentium, vel ciuili. Africanus l.& generaliter.28.D. de nox.act. Et generaliter si alieni serui nomine, qui tibi iustam seruitutem seruiret, noxali tecum egerim. Alias iusta seruitus,apud Terent.in Andr.scen.1. act.1. clemens & benigna.

Iusta libertas, plena, absoluta,perfecta. Cicer.in Topic. Vlpian.in Epito.titu.1.Theoph.§.fin. Institu.de libert. sic in l.29.D.qui & à quibus.

Iusta vxor,legitima. Vlpia.l.si senatori.31.D.de rit.nup. Si senatori indulgẽtia principis fuerit permissum libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse. Suet.in Calig.Mox L.Cassio Longino Consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ vxoris propalam habuit.Et in Vespas.Antoniam libertam quondã dilectam reuocauit in contuberniũ,habuitq; etiã Imperator penè iustæ vxoris loco.Vide,Vxor alia iusta, infrà.

Iustum matrimonium est, si inter eos qui nuptias contrahunt,connubium sit,& tam masculus pubes quàm fœmina potens sit:& vtrique consentiant, si sui iuris sunt aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt. Vlpia.cap.Instit.5.Sic iusti liberi, legitimi ex iusto matrimonio,l.25. D.de capti. Iustus pater, & iustus filius dicitur,qui ex legitimis nuptiis pater filiúsve est,l. 25.D.de capt.l.44. D.de rit.nupt.l.11.& l.12. D.de statu hom.

Iustus hæres dicitur, qui plenissimo titulo & legitimo, hoc est,cognationis nomine accipit hæreditatem intestatò,quasi omnibus iuris partibus plenè hæres,l.3.§. de illo. D.pro socio. Iusta persona in litibus dicitur idonea, legitima ad agendum causam, l.in vniuersis. C.qui da.tut.poss.

Iusti dies,Vide DIES iusti.

Iustus dolor,qui ex magna caussa ortus est, & excusationem meretur, l.si adulterium. §. Imperatores. D.de adulter.

Iustum & honestum sicut non separantur: ita nec vtile & honestum, aut vtile & iustum, l.quamuis mulier. D.solut.matrim.l.semper in coniunctionibus. D.de rit.nupt.

Iustum vadem, idoneum sponsorem interpretatur Festus lib.9.

IVSTA,operæ debitæ.Cic.Offic.j.Est autem infima conditio & fortuna seruorum: quibus, non malè præcipiunt,qui ita iubent vti,vt mercenariis ad operam exigendam,& iusta præbenda.

IVSTA,sacra & ceremoniæ quæ placandis manibus fiebant,id est,operationes denicales. Vlpianus l.2. D.de in ius voc. Iustáve mortuo facientem in ius vocare non oportet. Vlpianus l.20. D.de acq.vel amit. Vtputa patrem sepeliuit, vel iusta ei fecit. Fictum inde vocabulum quasi manibus debeantur. itaque *νομιζόμενα* Græci appellant. Cicer.pro Sext.Roscio: Hunc miserum luctu perditum,qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset,nudum eiicit domo.Festus:Membrum abscindi,inquit, mortuo dicebatur, cum digitus eius decidebatur, ad quod seruatum iusta fierent reliquo corpore combusto. Idem, Porca quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta non fecisset, id est,glebam non obiecisset, quia mos erat eis id facere, prius quàm nouas fruges gustarent. Dicitur & Iusta ferre, Ouid.

Illa que positis iusta feruntur auis.

IVSTINIANVS Imperator. Vide illius vitam initio Hotom.Comment.in Instit.

Iustiniani noui, primum nomen fuit iuris ciuilis studiosorum,quo anno suorum studiorũ primò decorabantur.

IVSTITIA

IVSTITIA est habitus animi, communi vtilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem: ait Cic.lib. De inuent.2. Quo sanè pertinet illa Tryphonini disputatio nobilis in l.31.D.depos. Et probo, inquit, hanc esse iustitiam, quæ suū cuique ita tribuit, vt non distrahatur ab vllius personæ iustiore repetitione. Vel sic: Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi, l.10. D.de iust.& iur.& Institu.in princ. Hanc veram esse virtutis definitionem, ipsa verbi notatio declarat. Iustitia enim ex eo dicta est, quòd cuiq; ius sistat. Itaque negat Cotta lib. De nat.deorum 1.ibi Iustitiam esse, vbi ius est nullum. Est enim, inquit pietas, iustitia aduersus deos: cum quibus quid potest nobis esse iuris, cum homini nulla cum Deo sit communitas? Vlpianum autem illo in loco censet Hotom. non virtutem habitúmque humanum, sed eam quam veteres Deam, Iouisque filiam faciebant, definisse primùm quoniam eodem in loco scribit Iurisconsultos esse sacerdotes Iustitiæ sic enim locum illum interpretatur idem Hotom. vt verba hæc (nam vt eleganter Celsus definit, Ius est ars æqui & boni) parenthesi concludantur, & relatiuum C V I V S, non ad ius, sed ad Iustitiam referatur. non enim artis iuris, quæ illic definitur, vlli sunt sacerdotes, sed illius Deæ Iouis filiæ. Quare cùm Iurisconsulti Iustitiæ sint sacerdotes, sacerdotes autem non virtutum humanarum dicantur, sed deorum: eo loco Deam illam describi est verisimile. Præterea Ius quod constat æqui & boni præceptionibus, à Iustitia descendere, atque appellari scribit ibidem Vlpianus: de iuris disciplina, librisque his nostris intelligens. Sicuti Scipio quoque apud Ciceronem in lib.de Rep. disputauit, auctore August.lib.de Ciuit.Dei 19.cap.21. Cùm illud etiam, inquit, ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit. quod si ita est, aut ab humana, aut à diuina Iustitia descendat necesse est. ab humana autem non potest, quia nunquam in hac vita perfecta est. Voluntas enim illa quæ si perficeretur, habitus, ac proinde virtus appellaretur, semper manet in sua, vt ita dicam, adolescentia, neq; vnquam perficitur. Regula autem iusti & iniusti tradi ab illa imperfecta & imbecilla natura non potest. quod etiam Horatius his versib.significat.

Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Diuidat ut bona diuersis, fugienda petendis.

Sequitur ergo vt à diuina Iustitia quæ perfecta & absoluta est, ius hoc nostrum descendat, quo præceptiones suum cuique tribuendi, & regulæ iusti atque iniusti continentur. Eò accedit quòd iustitia, quæ humana virtus est, non præceptio, sed obseruatio iuris est; vt Cicer.lib. De legib.1. declarat: vbi ait Iustitiam esse obtemperationem scriptis legibus, institutísque populorum: qua de caussa Fabricius & Aristides iusti nominati sunt.

Iustitia est duplex: Distributiua, quæ vnicuique suum tribuit meritum, & pœnam, habita personarum ratione: Commutatiua, quæ rerum cōmunicationem per formas constituit, æqualiter ab omnibus seruandas, non distinguens personas. Quod tyro iuris diligenter obseruabit.

IVSTITIARII hodie sunt vmbra quædam illorum, qui olim *νομοφύλακες* apud Græcos dicebantur, designati ad custodiam iuris & æquitatis, cap.ex literis. De pignoribus.

IVSTITIVM, iurisdictionis intermissio, vulgò *Vacations de Cour.* Cicer.ad Att.lib.4.epist.86. Fauere iustitio, & omnium rerum licentiæ. Gellius lib.20.capi.j. Velut quoddam iustitium, id est iuris inter eos quasi interstitionem quandam & cessationem. Tertullianus lib.de resurre.carnis, Vbique, ait, iustitium est, quies rerum.

IVVENES, vide Ætas.

K

K, QVORVNDAM nominum notam esse M.Fabius scribit lib.j.ca.4.inter redundantes collocans. Eodem lib.c.7.idem in hæc verba, K. quidem, ait, in nullis verbis vtendum puto, nisi quæ significat, etiam vt sola ponatur. Hoc eò non omisi, quod quidam eam, quoties A sequatur, necessariam credunt: cùm sit C litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Verum orthographia quoque consuetudini seruit ideóque sæpe mutata est. Hæc ille. Priscianus lib.j. K, inquit, & q, quamuis figura & nomine aliquam videantur habere differentiam cum c, tamen eandem tam in sono vocum, quam in metro continent potestatem: & K quidem superuacua est.

K, sola litera, in subscriptionibus Constitutionum Cod. Theod.& Iustiniani, significat Kalendas, vt refert Magno in Notis iuris. Significat etiam carissime, in earundem inscriptionibus geminata, K K. carissimi eodem interprete.

Καυξωίας apud Lucanos tenebatur, qui occaso sole, diuertentes homines notos, ignotósque domo non exciperet (vt scribit Alexand. Neapolitanus lib.4.cap.11.) mulctámque eo nomine pendere cogebatur.

Καδίσκος, vrna suffragiorum. Iulius Pollux lib.8.cap.j. *περὶ σκευῶν δικαστικῶν, καδίσκος μὲν ἦν*, ait, *εἰς ὃν τὰς ψήφους ἐγκαθίεσαν.*

KALENDÆ, inquit Varro lib.5.de Ling. Lat. primi dies mensium nominati, ab eo quòd his diebus Kalentur eius mensis Nonæ à Pontificibus, quintanæ, an septimanæ sint futuræ in Capitolio in curia Kalabra, sic, Dies te quinque Kalo Iuno Nouella. Septem dies te Kalo Iuno Nouella. Hæc ille. Macrob.autē in 1.Saturn. sic: Priscis temporibus antequā fasti à Cn.Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obseruaret aspectum: visumq; Regi sacrificulo nunciaret. Itaque sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pōtifex, Kalata, id est vocata in Capitolium plebe, quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent, pronunciabat: & quintanas quidem, quinquies dicto verbo Kalo: septimanas, repetito septies prædicebat. Et hūc diē qui ex his diebus qui Kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari.

Kalendæ primæ, secundæ, tertiæ, quintæ, dici putantur à Iurisconsultis pro vno, duobus, tribus, & quinq; mensibus. Celsus l.liber.49.§.si ita. De hære.inst. Titius si intra tertias Kalen. nauis ex Asia venerit, hæres esto. Vlp.l.j.§.si qui.D.de verbor.oblig. Si ita interrogatus, intra Kalend. quintas, responderit, Dabo idibus: non obligatur. Martia.lib.j.

Atque intra, puto, septimas Kalendas,
Mortes hæc tibi quatuor dederunt.

Video tamen Catonem in re Rustica primas Kal.dicere, pro primo die cuiusque mensis.

Kalend. Ianuar. primum anni diem factum Plutarchus scribit in Problem. quòd eo die primi Consules Regibus exactis creati sunt. Vnde etiam institutum cōstat, vt Consules deinceps omnes eo die magistratum inirent. Eundem Kal.diem festum ac religiosum fuisse, solennémque strenis dandis, Sueton.in Augusto his verbis significat: Item Kalen.Ian. strenam in Capitolio etiam absenti mittebant. Et in Tiberio: Item strenarum cōmercium prohibuit edicto, ne vltra Kalend. Ian. exerceretur. Consueuerat quadruplam strenam, & de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatē sui die festo nō habuissent,

vltrà

vltrà non reddidit. Item, Nullus à pœna hominum cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer: animaduersum in quosdam ineunte anno nouo. Zonaras li. II. de Augusto loquens, Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐλῶν ἐκείνων προσιόντων, μὴ μόνον πλῆθος, ἀλλ' ἔστιν ἃ ἐλάλησαν· καὶ ὅς προσῆλθεν ἄνθρωπον τοιοῦτον καὶ πλείω ἐστάλιδεν, οὐ μόνοις τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. Scribit etiam Dio lib. LVII. moris fuisse inde ab Augusti temporib. vt Kal. Ian. in acta Imperatoris iuraretur. Post Kal. autem Ian. die tertio, pro salute Principis vota suscipi solita scribit Caius in l. si caluitur. 233. D. de verb. sig. & Plutarch. qui Ciceronem scribit natum esse ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος.

KALANDAE, Martij primus olim dies fuit. Itaque ignem nouum Vestæ aris incendebant, vt incipiente anno cura denuò seruandi nouati ignis occiperet. Eodem mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, vectigalia locabant. Hæc Macrobius primo Saturnal. c. 12. Constat etiam munera quæ strenæ dicebãtur, olim eo die mitti solita. Vnde illud apud Pompon. l. sed si. 31. §. si vir. D. de donat. inter virum & vxorem. Si vir vxori munus immodicum Kalendis Martiis, aut natali die dedisset, donatio est. Tibull. lib. III.

Martis Romani festæ uenere Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus auis.
Et uaga tunc certa discurrunt undique pompa,
Pérque uias urbis munera, pérque domos.

Plaut. in Milit. glorios.

Da mihi uir Kalendis quæ mittam cùm Martiæ uenerint.

Martias Kalẽdas, inquit Festus, celebrãt, quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Vnde Tibull. li. 4.

Sulpitia est tibi culta tuis Mars magne Kalendis.
Spectatum è cælo, si sapis ipse ueni.

Seruius autem in VIII. Æn. Martiæ, inquit, Kalendæ, fœminis dicatæ sunt. Horat.

Martiis cœlebs quid agam Kalendis? Iuuenal.
Munera fœmineus tractat secreta Kalendis.

Hæc Seruius. Iisdem etiam Kalendis pensiones agrorum præstari solitas patet ex l. defuncta. 58. D. de vsufr. & l. tertiam. 19. C. Th. de exactionib. quippe cùm anni initium apud antiquos fuisset.

KALENDAE Quintiles, siue Iuliæ olim dies erat sollemnis migrandi, id est ex habitatione cum suis rebus discedendi, tum etiam conductionibus prædiorum. l. qui balneum. 9. D. qui pot. in pig. hab. Qui balneũ ex Kalẽ. proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idẽ ante Kal. Iulias eundem Erotem alij ob pecuniã creditam pignori dedit. & paulo pòst: Licet eo tempore homo pignori datus esset, quo nõdum quicquam pro conductione deberetur. Id est ante proximas Kalẽdas Iulias. Item in l. cùm in plures. 60. D. locati. & l. cum ab eo. 41. de cont. empt. l. cum precario. 12. D. de preca. Martial. XII. epigram.

O Iuliarum dedecus Kalendarum.
Vidi Vacerra, sarcinas tuas uidi,
Quas non retentas pensione pro bina
Portabat uxor.

Cic. II. epist. ad Qu. Frat. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est: sed, vt spero, paucis mensibus post Kal. Quintiles in tuam commigrabis. Sueton. in Tiberio: Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in vrbe conducere.

KALENDARIVM, dictus codex pecuniarum occupatarum, id est fenori collocatarum: quia Kalendis fenori dabantur: & patresfa. Kalendarum nomine præscripto, debitorũ nomina perscribebant. Seneca lib. XIII. epist. Diuitem illum putas, quia in omnibus prouinciis erat, quia magnus ei Kalendarij liber voluitur. Horat. Epo. II.

Omnem relegit Idibus pecuniam:
Quærit Kalendis ponere. Mart. VIII. Epig.
Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Quemadmodum autem collocabantur Kalendis pecuniæ, sic etiam exigebãtur. qua de causa tristes & celeres appellantur. Horat. Sat. III. lib. j.

Qui nisi cum tristes misero uenere Kalendæ.

Ouid. lib. II. De remed. amor.

Qui puteal, Ianúmque timent, celerésque Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

Plutarch. in lib. περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι· Οὐδ' ἀναμένουσι τὰς καλάνδας, καὶ τὰς νουμηνίας, ἣν ἱερωτάτην ἡμερῶν οὖσαν, ἀποφράδα ποιοῦσιν οἱ δανεισταὶ, καὶ στύγιον. Hinc:

Kalendario præpositus seruus, in l. pen. D. de reb. credit. pro fenerandis exigendísque pecuniis. Et:

Kalendarium exercere, l. vxorem. 41. §. legauerat. D. de legat. 3. Hinc:

Kalendario destinatæ pecuniæ, id est fenerationi. l. 62. D. de leg. tertio. In Kalendarium cõuersa pecunia, id est, fenerationi. l. 39. §. negligentiæ. D. de admin. tut. Sic accipitur Kalendarij nomen in l. vlt. D. de pecul. l. 6. D. de inst. vel inst. l. 3. C. de compensat. l. vlt. D. de muneribus & honorib. & alibi persæpe.

Κατὰ πόδα. l. 2. C. de vete. iur. enuclean. id est ad pedes iisdémque vestigiis. Vide lib. 3.

Κηδεμὼν, & tutorem, & curatorem significat, quo verbo vsus est Iuriscos. l. 2. D. qui petant tuto.

Κύκλος, annorũ XV. reuolutio, Nouell. 142. Euagrius lib. 4. τῶν κύκλων τῶν ἐπινεμήσεων.

L

LABES in agris hiatum, & discessionẽ terræ ac χάσμα sonat. l. 15. §. Seruius. & l. fi. D. locat. Cicero lib. j. de Diuinat. Delata etiã ad Senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra desedisset, &c. Item alio eiusdem libri loco: Tantosque terræ motus in Liguribus, Gallia, compluribúsque insulis, totaque in Italia factos esse, vt multa oppida corruerint, multis locis labes facta sit, terræque desederint. Sic apud Liu. lib. 42. Dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. Quintil. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis alias accusari ab agricolis solet perfidia terrarum.

LABI dicuntur facultatibus, qui ad inopiam rediguntur, siue casu id acciderit, siue bona prodegerint. sic vt soluendo non sint. l. 2. §. si eodem. D. de admi. rer. ad ciuita. perti. l. 9. §. j. D. de admi. tuto. & vide l. 4. D. vt in possess. leg.

LABORVM, seu Labarum, magnum erat vexillum, vulgò etiam laborũ solutio, siue καμάτων λυτήριον dictum, vt Nazianzenus scribit in j. Steliteutica: & Sozomenus lib. j. c. 4. λάβωρον vocat. Vnde. Vnde in actis Nicenæ II. vt testatur Iac. Cuiacius, signum quod Sozomenus historiographus Constantinum in crucis vsum conuertisse memorat, dicens: Iussit viros eruditos ex auro & lapidibus pretiosis in vexillum crucis transformare, quod laborum vocatur. Hermias huius verbi meminit his verbis, μετέθηκε δὲ τὸ σημεῖον, ὃ ῥωμαῖοι λάβωρον καλοῦσι. Quidam volũt Laborum fuisse exercitus summum vexillum, quod Imperatori præferri, & à militibus adorari solebat, & circiter Adriani tempora vsurpari cœptum. Labara in plurali nominat Tertullianus in Apologet. Sipara illa vexillorum & cãdes laba-

rorum stolæ crucium sunt ita enim legendum vult Ios.Scal.in Fest.in voce Stipatores.Vetth. cod.labarorum,cantabrorū.quod & extulit Arnobius his verbis: Nam & signa ipsa & cātabra & vexilla castrorū quid aliud quàm inauratæ cruces sunt & ornatæ? Prudentius in carmine,de Constantino, qui crucis signo Labarum ornauit:

Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat Labarum. Hinc tamen Græcorum illorum opinio, refutari videtur,qui Laborum præcise dici putant,pro solutio Laborū, καμάτων λυτήριον, vt supra ostendimus. Formam eius copiose describit Eusebius lib. j.de vita Constant. vim autem effectus, eiúsque custodes libro II. Hinc:

Laborum præpositi,rub.C.de præpos.labor.lib.12.qui laborum,vt quæque pars in acie laborabat,in eam quasi auxilij & liberationis vice inferebant : huícque rei, Eusebio teste,iam olim à Constantino præpositi erāt milites L.qui vt ea C. Th.liquet, ex protectoribus & domesticis erant:& ob id post tit.de domest. & protect.datur tit.de prætpos.labor.

L ABRA sunt crateres lapidei,quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur.D.de action.empt.& vend.

L ABRATVM,osculum appellatur principis,ab antiquo Glossematorum scriptore,his verbis:Labratum, φίλημα βασιλικόν, κοινὰς τῶν βασιλέως.sed patiendi sensu accipiendum est,vt id accipiat princeps,non det.Dicitur autem à labris,vt osculum ab ore.Id in constitutionibus Codicis appellatur adoratio, & veneratio principis,purpuræ & imperij.l.3.C.de consulib.l.j. C. de app. præf.præt.vrb.l.j.C.de app.præf.vrb.l.j.C.de præp.sac. cub.& aliis plerisque locis.

L ABORARE, proangi,solicitum esse.Vlpianus in l.j.§. idem Pomponius.D.de dol.mal.Veluti (inquit) si stipulatio tam turpis dolo malo facta sit,vt nemo daturus sit ea ea actionem:non debere laborare me vt habeam de dolo malo actionem.

L AC dicitur fructus industrialis,Bart.l.& ex diuerso.D. de rei vindicatio.éstque in pecoris fructu.§.in pecudū. Instit.de rerum diuisione.l.in pecudum.D.de vsuris.

L ACCARII,in l.j.C.de excus.artif.qui fossas,vel puteos effodiunt, οἱ τὰ λακκία ποιοῦντες, vt interpretantur Basilici interpretes,lib.54.tit.6.

L AICVS,popularis,vulgò secularis.c.j.de procur.libr.6. c.duo sunt.12.q.2.

L ACVM à stagno in edicti prætorij interpretatione Vlpianus eò separat,quòd lacus perpetuā habeat aquā, stagnum temporalem ibidem stagnantem.l. vnica. D. vt in flu.public.l.vnic.D.de ripa muni. Vnde Lacum perpetuum meritò dixit iuriscos.l. 23.§.j.D. de seruit. rust.Planè lacus dicitur etsi aquam perpetuam nō habeat,sed quæ aliquando arescat.l.12.D.de acquirendo rerum dominio.l. 24.de aqua & aqua plu.l. 28. D. de serui.vrb.

Lacus piscatorij.l.4.§.lacus.D.de cēsibus. Huiusmodi erat lacus Lucrinus,qui publicè fruendus dabatur, auctoru Festo lib.10.ad fin.

L ACCVS, pro vase torculatio, vt existimat Budæus ad l. 27.§.vlt.D.ad leg.Aquil.Item si tectori, inquit Vlpianus,locaueris laccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit,vt vinum sit effusum. Iac.Cuiacius Obser.lib.10.c.9.labitur eo vt existimet Laccum eo in loco aliud nihil esse,quā quæ vini cisterna dicitur l.vulgaris.§.sed si de naui.D.de furtis:quam in terra defossam tectorio inducere & incrustare intus forisque solebant:quod his Sudæ verbis confirmat: Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὀρύγματα ὑπὸ τὴν γῆν ποιοῦντες ἀγγεῖα, καὶ στρογγύλα καὶ τετράγωνα, καὶ ταῦτα ποιοῦντες, οἴνῳ ὑπεδέχοντο καὶ ἔλαιον εἰς αὐτά. καὶ ταῦτα λάκκους ἐκάλουν.

L ACERTVS, piscis.Meminit eius Iurisconsultus in leg. qui penum.De pen.legat. Lacertos (Pand. Flor. lacertus) inquit,cum iniuria sua contineri.

L AMPADARII,in l.fi.C.de diuers.offic.lib.12. deputabantur sacris scriniis,vt in eis faces siue lampadas accendi curarent.Alij fuerūt Lampadarij in officio præfecti Prætorio,& quæstoris exercitus, vt refert Iulianus Patritius in Epitome Nouell.38.& vide Iustinianū in Edictis.

L ANA à Græco λῆνος deducitur,vt vult Ios.Scal.in Var. seu λᾶνος,vt Doribus,quod & lanam significat, vt ex Polybio & Callimacho probat Varro ling.Lat.lib.4. Addam & ea Æschylo in Eumenidib.his verbis: λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον, Ἀργῆτι μαλλῷ. τῇδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ. Hinc & λανιστάς, ἀλανιστάς apud veteres dicebantur,qui carebant,id est carminabant lanam. Lanæ autē appellatione(inquit Vlp.l.70.D.de leg.3.) id cōtinetur quod tinctū non est,sed αὐτοφυές,siue ea facta sit,siue infecta: sed & ea quæ neta est, hoc nomine cōprehēditur. Itaque lanæ appellationem eatenus extendi idem Vlpianus vult,quo ad telam peruenisset,siue succida sit, siue lota,modò tincta nō sit.Vide etiā Paul.lib.3.Sent.tit.6.

Lana legata, vestis ex ea facta nō debetur.l.88.D. de leg.3.

Lana de ligno,Græcis ἐριόξυλον,vt scribit Vlp.l. 70. §.2.de legat.3.alias βαμβάκιον,& βάμβαξ,seu πάμβαξ.Est autem lanugo quæ ea fructus interiore bombyce gossipij seu xyli,fruticis cuiusdam apud Arabas,& eos qui sub cynosura sunt,netur,qui instar barbatæ nucis, aut cotonei mali est:vnde & nonnulli Cotoneum vocant. Huius meminit Plinius libr.19.c.j.& Pollux libr.7. cap.17. Theophrastus quoque apud Indos & in Arabia arbores ἐριοφόρα,id est laniferas esse scribit,lib.4. cap.9. historiæ.

Lana tingendæ purpuræ destinata,purpuræ appellatione non cotinetur,authore Vlpiano in fi.l.si cui lana.§.vlt. de legat.3.

L ANEA vestimenta.l. 23. §.j. D.de aur.& arg.leg. Laneum corpus.l.26.D.de acq.rer.dom.

L ANIFICÆ mulieres,quæ lanæ artem exercēt.l.12. §.sed an.de fund.instr.l.villæ.Consultus, ait, de mulieribus lanificis,an instrumento continerentur.

L ANIPENDIA mulier,Paulo in l. sed si vir ex lana. D. de don.inter vir.& vx. non est quæ lanam pectit,aut carpit,sed quæ lanificis lanā præbet,totiúsque lanificij curā gerit.Sic enim in veteribus glossis legitur, Lanipendius, σταθμοῦχος ἐρίων. Ob Idque adiecit Paulus, tanquam.est enim non nisi impropriè lanipēdia, quæ non de sua,sed de viri lana vestimenta curat fieri.

L ANISTÆ,magistri atque institores gladiatorum dicebantur,teste Budæo. Horum genera,cùm in Iure ciuili fiat eorum mentio haud infrequens,idem diligentissimè explicauit in prioribus Anno.ad l. athletas.de iis qui not.infam.

L ANDGRAVII, vide GRAVIO.

L ANX in XII. Tab.vas escarium, ducitúrque à latitudine.Hanc legem amplissimè interpretor libr. veter.Iurisprudēn.4.

L ANCE & LICIO, vide Furta per lancem,liciumque.

L APIS, præter vulgatam significationem sumitur etiam pro loco eminenti & tanquam suggesto, vnde præco prædicabat atque vendebat. Pollux ἀπὸ τοῦ πρατῆρος λίθου, καὶ πωλητήριον.Inde emptos de lapide Tribunos, vt seruos vænales dixit contumeliosissime Cicero, & Plaut.

In eo ipso astas lapide ubi præco prædicat.

Sic Columella lib.3.seruum de lapide noxium appellat,id est non frugi bona,sed qui noxæ deditus sit. Vel de lapide noxium,inquit, posse cōparari putat Athenienses sic interdum suggestum vocabāt,vt apud Aristophanem, τοῦ λίθου περιστάμενοι.

Lapis stratus,quadratus, structilis.l.6.§.modus.D.si seruit. vind.

vind.& alibi ſæpè.

Lapis, pro miliario, hoc eſt, mille paſſibus, aliquando accipitur. Martianus de excuſ.l.propter litẽ. Ne vltra cẽteſimum lapidẽ tutelã gerat. Sic.§.qui excuſare. Inſtit. eo. Huius cauſſam explicat Briſſonius lib.3.Antiq.

Lapilli, quo diſtent à gemmis, & quo ab his margaritæ, Paulus oſtẽdit in l.& ſi non ſunt.§. perueniamus. verſ. Gammæ autem. De aur.& arg.lega. Vide Vallam ad finem lib.Elegant.ſexti. Bart.annotauit in l.fi.§.ſpecies. D.de publ.lapillos non venire lapidum appellatione. Vide Gemmæ.

Lapilli iactus prohibendi gratia, inhibendíque operis cauſſa fiebat.l.5.§.meminiſſe.D.de op.no.nunt.

LAPIDARII in l.5.§.ſed interdum.D.commod.l.fi.D.de iur.immu.l.2.de excuſ.artif.C.The.qui lapidibus excidendis operam ſuam locant.

LAPIDICINÆ, aut lapicædinæ, loca cæſis lapidibus exeſta. Græci λατομίας, & λιθοτομίας appellant: vnde vocabulũ fictum apparet. vt corruptè legi vulgò videatur Lapidicinæ, cum apud alios auctores, tum apud Iuriſconſultos in l.9.§.2.& l.13.§.5. D.de vſufr.l.32.D.de iur.dot.

Lapidicinæ marmoreæ.l.fin.D. de pact.dot.l.7.§.ſi vir.D. ſol.mat. Nam & marmorum lapides dicuntur.l.fin.§.fi. D.qui pot.in pign.

LAPSA hæreditas quæ ſit, interpretatur Vlp.in §.ſi locupleti, & in l.verum.de mino.

LARDVM appellatione carnis an veniat, docet Bart.l.j. C.de erogat.milit.anno.per illum text.

LARES à Lare Nympha, reputabantur apud cæcas Gentes, gemini dij familiares, alter bonus, alter malus, vnicuique homini deſignati, vt curam eius peculiarẽ haberent: ideò Genij, & Penates appellati. Hos enim domi quiſque paterf.colebat, quaſi peculiares Deos in Larario, hoc eſt, loco & ſacrario domeſtico. His ara & focus conſecratus erat. ex quo illud, Pro aris & focis pugnare. item illud Celſi.l.38.D.de rei vind. Finge pauperem, qui ſi reddere id cogatur, laribus, ſepulcris auitis carendum habeat. Refert autem Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem, primùm in Larario ſuo coluiſſe Abrahamum, & Chriſtum.

LARGIANVM Senatuſconſultum, vide Senatuſconſultum Largianum.

LARGIRI, pro ſufficere.l.11.§.ſi filio.D.ad leg.Falcidiã. Alter autem qui non eſt oneratus, vt ſubſtitutus, licet portio largiatur eius, non in inſolidum conueniatur propter calculi confuſionem. Sic l.14.§.poſt annum.D. quod metus cauſſa.l.3.D.de minorib.l.35. D.de adult.l. 2.C.de in integ.reſtit.l.j.C.ſi aduerſ.rem iudic.

Largiri annuam præſtationem dicitur reditus.l.25.in fi.D. ad leg.Falcid.l.21.§.j.de annu.legat.ex quo annua præſtatio redigi poteſt. Hinc:

LARGITIONES ſacræ, pro theſauris munerationum, & (vt vulgo loquitur) financiis.l.fi.C.de iis, qui ex public.ratiocin.l.j.C.de cano.larg.tit.hæc interpretatio probatur.ex l.10.C.de palat.ſacra.larg. Nam qui in ea rubr.palatini ſacrarum largitionum vocantur, hi in d. l.10.palatini ſacrarum munerationum rationem tractantes appellantur, vt man. cod.habent. Symmach. lib.j.epiſt.29. Palatini ſacrarum munerationũ Amicus & Caſtor quæſtus publicos ementes, &c. Sed & munerationum ſacrarum comites in l.2.C.de commeatu, lib.12.appellantur, qui alias Comites largitionum vocantur.

LARGITIONALES tituli.l.12.C.de vectig. Et Largitionale aurum.l.3.de ſuſcepr.lib.10.C.

Largitiones principis.l.21. C. de adpella.l.11.§.ſin autem vtraque.C.de iudic. Hinc:

LARGITIONALES, Comitum apparitores, Cuiacio in Rubri.de palati.ſacr.largitio.lib.12.C. Hi etiam Priuatiani dicuntur, vt idem refert.

LASCIVIA, incontinentia, petulantia quædam hominis alacritate nimia intemperantis. Vlp.l.4.§.j.D.ad leg. Cornel.de ſicar. Cum quidam per laſciuiam cauſſam mortis præbuiſſet: quod Cuiac.trac.de Afric.8.c.& hæc diſtinctio.refert ad id quod de Othone ſcribit Sueton. c.2.eum vagari ſolitum noctib.atque inualidum quemque obuiorum, vel potulentum corripere atque diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare, quod Italis eſt *Sbalzar* Gallis *Berner*: de quo illud Mart.lib.j.

Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

De hácque ſpecie laſciuiæ diuum Hadrianum intellexiſſe illo reſcripto, quod d.l.4.continetur. Alij ita exponunt, veluti ſiquis cantharidas alicui veneris excitandæ cauſſa dederit. Idem Vlp.l.15.§.j.D.locati. Idémque dicendum ſi exercitus præteriens per laſciuiam aliquid abſtulit.

LASER, cuius Paulus meminit in l.5.D.de pen.legat.ſuccus eſt caudicis, vel radicum virgulti eius, quod Latini laſerpitium, Græci σίλφιον vocãt: magnificus in vſu medicamentíſque, & ad põdus argentei denarij penſum: vt Plin.ſcribit lib.19.c.3. Laſeris meminit etiam Marcian.in l.16.§.6.D.de publican.& Colum.lib.6.c.17. Iſidor.lib.17.c.9. Quidam Laſer ad nos afferri contendunt, & in primis Guarchias ab Ortho Indiæ Proregis medicus, in libello quem de aromatibus in India naſcentibus ſcripſit, inibi etiam aſſerens nihil à laſerpitio Aſam fœtidam noſtrã differre, imo prorſus hæc eadem eſſe. Sed de his amplius eſſe pronuntiandum cẽſeo, præſertim cum apud Strabonẽ lib.vlt.Georg. & Plin.lib.19.c.3.legamus, illorum iam tẽporibus hoc aromatis genus rariſſimum fuiſſe, nec omnibus tritũ, imò Romæ penes vnum Neronem fuiſſe.

LATA culpa eſt, quæ minimæ diligentiæ eſt (vt Latini Dialectici loquuntur) repugnans: vt Græci, μαχομένη: quippe quæ ſummæ diligentiæ, cui minima diligentia opponitur, ſit conſequens. Itaque qui minimam diligentiam debebat, eam ſi non adhibuit, in culpa lata eſſe dicitur: quæ doli finitima eſt: quod & Celſus in l. quod Nerua. D.depoſit.demonſtrat: vbi ait, eum qui minimam diligentiam non adhibet, fraude nõ carere. Atque hoc nimirum illud eſt, quod ait Paulus in l.226. D.de verb.ſign. Magna negligentia, culpa eſt: magna culpa, dolus eſt. Quod ſic accipiendum, vt minima negligentia pro nulla numeretur: ſed magna negligentia duntaxat, quæ ſiue ſumma, ſiue mediocris, ſiue minima diligentia prætermiſſa ſit, culpa eſt: magna autẽ culpa, doli ſpeciem habeat: vt l.j.D.ſi menſ.falſ.& l.ſi fideiuſſor.29.D.mandati: vbi Vlpian ait, diſſolutã negligentiam prope dolum eſſe. Itémque l.j.§.is quoque. 3.De obligat.& act.& l.quæſitũ.8.§.3.D. de precar. vbi idem ſcribit, eum qui precariò rogauit, nullius culpæ nomine teneri, niſi eius quæ dolo proxima eſt: quod nemo non videt ad latiſſimam culpam & minimam diligentiam pertinere. & item in l.213.& l.223.D.de verb.ſig. Lata culpa eſt nõ intelligere, id quod omnes intelligunt. veluti, meum frumentum aut vinum apud te depoſitum, corrumpi: niſi illud interdũ moueatur, hoc repleatur. Si tamen ne hanc quidem diligentiam in tuo adhiberes, extra culpam eſſes. quoniam (vt Iuſtinianus ait) qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, nõ ei, ſed ſuæ facilitati id imputare debet.§.pen. eod.infrà, eod. Item, ſi cum tibi mandaſſem, vt mihi certum hominẽ emeres, & tu gratia ductus, paſſus ſis alium emere. Vlp.in l.ſi procurator.8.in fin.D.mand. ſcribit hanc latam eſſe culpam: aut cum fideiuſſor pro debitore ſoluiſſet, neque eum, cum poſſet, certiorem redderet.l.ſi fideiuſſor.29.D.eod.

LATA FVGA, ſpecies eſt exilij, cuius meminit Marcianus in l.exilium.D.de interdict.& releg. Qui autẽ exi

lio damnabantur, aut certus iis locus à iudicibus destinabatur, quo exultaret: quod est relegatio. In eum locum cum veniebant, fiebant eius ciuitatis ciues, & tum demum Romanam ciuitatem amittebant. Aut locorum omnium, præter certum quendam, aditus permittebatur: quod erat Aquæ & ignis interdictio. Ammia. Marcellinus; In corpore, inquit, immaculato, lata fuga damnatus est. Quod relegationi diuersum videtur: quam intelligunt Iurisconsulti, cùm in insulam aliquis, vel locum alium mittitur ad tẽpus, sicut in quinquennium. Vide Vlp. in l. relegatorum. eo. tit.

LATERES, simpliciter non significant lapides, vt Interpres exponit in l. si venditor hominis, §. firmius. de action. empt. Nam hi ex terra albida, & cretosa fiebant, siue etiam rubrica, aut masculo Sabulone. Vide post Vitruuiũ lib. 2. c. 3. quod est de lateribus, Budæum in l. si fratres. pro socio.

LATERE hoc, & Latere contrario Iurisconsulti vsurpant, cum duæ contrariæ sunt certi generis species, quarum contraria ratio est: veluti in l. 118. D. de verb. obli. & l. 11. D. de damn. inf. & l. 49. §. 2. D. de fideiuss. & mand.

ex LATERE, siue ex transuerso coniungi venireque nobis dicuntur fratres, sorores, liberique eorum, necnon & patrui, amitæ, auunculi & materteræ, & qui ex his procreantur. l. 3. D. de gradib. Instit. de gradib. cogn. l. 3. D. de rit. nupt. §. inter eas. Instit. de nupt. Hos ex lateribus cognatos vocat Paulus. l. vlt. §. sunt & ex latet. D. de gradib. & ex transuersa linea venientes, Imp. in l. 21. C. de inoffic. Hinc & trãsuersos gradus idem Paul. vocat in d. l. vlt. §. idem in transuersis. Const. Harmenop. lib. 4. τοὺς ἐκ πλαγίου vocat, hósque ita definit, οἱ μήτε ἡμᾶς γεννώμενοι, μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τοὺς δὲ αὐτοὺς γονεῖς καὶ ῥίζας ἡμῶν κεκτημένοι· οἷον ἀδελφὸς ἀδελφή, θεῖος θεία, ἀνεψιὸς ἀνεψιά, ἐξάδελφος ἐξαδέλφη, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. quod videtur sumplisse ex Nouel. 89. & 118. Theophilus eos etiam τοὺς ἀπὸ λέξεως ἐρχομένους vocat.

LATERALIA (non Lateraria) viatoria, capsulæ videntur esse, in quib. ad ephippium vtrinque loro suspẽsis, ea quæ nobis in itinere necessaria sunt, recondimus. Scæuola. l. 102. D. de legat. & fid. 32. Vxori meæ lateralia mea viatoria, & quicquid in his conditum erit, quæ membranulis mea manu scriptis cõtinebantur. Item, Hic chirographa debitorum & pecuniam cum esset profecturus in vrbem, in lateralibus condidit. Item: Alia chirographa prædiorum & pecuniam in lateralia condidit.

LATERCVLVM, codex in quo ciuilium & militarium dignitatum administrationúmque ratio, item mandatorum principalium, & promotionum, & consuetudinum notitia perscripta est: sic dictum quòd in eo laterent arcana, vt volunt quidam. Hinc etiam Græci ad l. 5. C. qui mil. poss. & l. vlt. C. de off. mag. off. [illegible] videntur interpretari. Alij tamen dictum volunt quasi πλινθίον, id est quadrũ, quod sacri laterculi fuerint scrinia quatuor, vt constat ex Nouell. 8. Huc adde hæc Cedreni verba, ὃ παρὰ Ἰταλοῖς λατέρκουλον, laterculum πλίνθον λέγεται [illegible]. Duplex autem memoratur laterculum: Maius, quod apud Principem seruabatur sub cura primicerij notariorum. l. 3. C. de offi. præf. prat. Afric. Minus, quod sub cura & sollicitudine Quæstoris erat. l. 3. & l. 2. C. de off. quæst. vbi Theodosius: Totius minoris laterculi dignitates, hoc est, inquit, præfecturæ, tribunatus omnes, & præpositure castrorum. Laterculi scrinium sacrum memoratur in l. vlt. C. de off. magist. offic. Et hoc sensu Tertullianus aduersus Valent. Ex eorum laterculo, id est ex eorum albo, & in reges & in sacerdotes allegere consueuerunt. Testatur etiam Iac. Cuiacius habere se librum Victurij de ratione Paschali, in cuius extremo per indicem cõsulum dies Paschalis subnotatur, isque Index Laterculus Pascbalis inscribitur, quem Sigibertus Theophilo Alexandrino tribuit. Laterculum autẽ vet. Gloss. est βιβλίον καὶ στρατιά.

LATERCVLENSES, qui præerant eis codicibus edendis & seruandis. l. 13. C. de præpos. sacro. scrin. lib. 12.

LATICLAVIVS, is est qui πλατύσημος, id est latum clauum gerit, ad distinctionem Angusticlauij: sicque vsurpatur à Gaio in l. nuper. 42. D. de donat. int. vir. & vxor. & Imp. Alexand. in l. si Rufinus. C. de testam. mil. Quid autem sit latum clauum gerere, vide in dictione CLAVVS.

LATINÆ feriæ. Pompon. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. Quoties autem (magistratus extra vrbem) proficiscuntur, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur Præfectus vrbi. qui præfectus olim constituebatur; postea ferè Latinarum feriarum caussa introductus est, & quotannis obseruatur. hæc ille. Celebrabantur hæ feriæ à Latinis ciuitatib. septem & quadraginta, quæ cum populo Rom. in Albanum montem quotannis conueniebãt ad taurum Ioui Latiali sacrificandum: ex Tarquinij Superbi instituto, vt Diony. Halicar. tradit lib. 4.

LATINI Iuniani liberti dicebantur olim, qui medium libertatis gradum erant adepti: vt ait Iustin. sub tit. De libert. Quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim in Latium deduci solitas colonias, partim eorum qui nomina dabant, partim eorum quibus aqua & igni interdicebatur: auctore Cicero. in ea pro Cæcina, & pro domo sua: vbi hoc adscribit, eos qui deducebãtur, cùm essent in eas ciuitates recepti, Romanam ciuitatem amisisse. Et hoc est quod ait Boetius in Topica Ciceronis, ista in Latinas colonias profectione, mediam capitis diminutionem contingere. Quæ cùm ita sint, apparet eos neque connubij, neque testamenti, aut mãcipij, aut nexus, aut patriæ potestatis ius, quod proprium erat ciuium R. habuisse. Cùm enim Romana ciuitas eis adimeretur, ea quæ ciuitatis illius erant propria (vt hæc quæ diximus) amittebant. Hi dicebantur Latini colonarij, itáque ab Vlpiano. c. 19. appellantur. Augustus autem cùm ciuitatem Romanam seruis cõtaminari videret (quod etiam Dionys. Halicarnassæus lib. 4. conqueritur) eos multis difficultatibus à libertate iusta remouit. nam & de numero, & de conditione, & differentia eorum qui manumitterentur, curiosè cauit: vt Suetonius in eius vita testatur. Hinc nata lex Ælia Sentia, hinc Furia Caninia, de quibus suo loco diximus. hinc Iunia Norbana quatuor post eius mortem annis, imperante Tiberio, à Marco Iunio Silano, Luc. Norbano Balbo COSS. lata: quos æuo suo Consules fuisse Plin. lib. 11. c. 87. testatur. qua lege constitutum est, vt ij serui qui neque censu, neque vindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Romani, sed eodem iure quo Latini coloni essent. Vlpianus autem in Institutionibus disperse varijs in locis declarat eos neque testamenti faciendi, neque connubij, neque patriæ potestatis, neque tutelæ recipiendæ ius habuisse: eósque Latinos Iunianos ad Colonorum similitudinem appellat. nam & Iustin. in l. 3. C. de Lat. lib. Latinos libertos ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in Colonias missa est, inductos scribit. De his etiam vide Isidorum lib. 9. c. 5.

Latinam libertatem sustulit Iustinianus. l. vnica. C. de Latin. lib. toll. vbi de eius origine.

LATIA duo in iure legi scribit Seruius in illud Virgilij:

Quis Latio antiquo fuerit status.

Vetus & nouum: sic sane vt duo ciuium genera, veteres & noui. Et noui sunt qui per Latium, aut beneficio principis in ciuitatem venerunt, vt Plinius definit in

Panegy

Panegyrico.Hi cognationum iura non habebant, illi habebant:& hac ratione illis quidem hæreditatum vicesima remittebatur, his irrogabatur quasi extraneis hæredibus, ante constitutionem Traiani, quæ onere vicesimæ etiã nouos ciues liberari voluit, quibus beneficio Principis, aut per Latium ciuitas obuenisset. Latium antiquum definit Plinius lib.3.c.5. Latium antiquum à Tiberi Circeios seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine.

LATITARE est, ait Vlpianus, nõ vt Cicero definit, turpis occultatio sui. potest enim quis latitare non turpi de caussa: veluti qui tyranni crudelitatem timet, aut vim hostium, aut domesticas seditiones.l.7.§.3.D. Quib.ex cau.in poss.& §.4. Latitare autem est, cum tractu aliquo latere : quemadmodum factitare, frequenter facere. Prolatitante etiam babitus est qui se in Romano foro circa columnas occultasset euitandi creditoris caussa.l.cũ qui.D.de reb.auct.iud.poss.quod & notauit D.Ambrosius in lib. de Tobia.c.7. his verbis: Ille, inquit, gressus debitoris singulos enumerat, aucupat deflexus. Iste continuo post columnas caput obumbrat. Sicque Basilius in Psal.14. Ὁ δανειζόμενος τοῦ χρήστου τὰς συντυχίας, ὑποφεύγει περὶ κίονας καὶ τοίχους, ἐπισκιάζων τὴν κεφαλήν. Et Lucianus Lapithis: Περὶ κίονά τινα, ἢ περὶ ἀνδριάντα ἄλλως ἂν περιιδεῖν. Sic d.l.7.§. illud sciendum. dicitur is latitare qui in eodem foro agit, si circa stationes se occultet. vbi tamen statuas legerim, ex superioribus. Notandum etiam ex d.l. eum qui eum latitare dici, qui vrbe profugit, fraudandi caussa, qui honestus est secessus & honesta latitatio. Hint Afranius Diuortio: Qui coneris noctu clanculum rus ire, dotem ne repromittas vafer, honestè vt latites, & nos eludas diutius. Quidam duas latitationis species esse scribunt: vnam quidem quæ fraudationis caussa fiat, quæ edicto, quib.ex caus.in poss.eat. continetur, quæ eo animo fit vt fraudentur creditores.d.l.7.§. quid sit latitare, & §.seq.D.ex quib.caus.in poss.eat.l.50.D.de pecul. Alia frustrandæ actionis caussa.l.3.D.de iud.& alibi, cum quis ne secum aliqua actio moueatur, vel vt actio eximatur, latet.

LATOMIÆ, inquit Asconius, lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id est loca cæsis lapidibus execta, in quæ malefici damnari solebant. Id etiam verbi notatio demonstrat: vnde & Latomi vocabulum. In Pandectis tamen Florentinis, & compluribus vetustis libris legitur LAVTVMIÆ. Erat autem Carcer Romæ sic dictus, cuius meminit Liuius lib.26. Callistratus.l.9. D.ex quib.cau.maior. Nam etiam inclusos veluti latomiis vinctorum numero haberi placet: quia nihil intersit, parietibus an compedibus teneatur. Vlpia.l.j.D.de aleator. Hæc clausula pertinet ad animaduertionem eius qui compulit ludere, vt aut mulcta mulctetur, aut in latomias vel in vincula publica ducatur, De Latomiis autem Syracusanorum, Cicero in prætura vrbana hæc scribit: Latomias Syracusanas, ait omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in miram altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. Nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum vndique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. Hunc carcerem à Dionysio tyranno factum ibidem scribit Cicero.

LATRONES, siue Latrunculi dicebantur, inuidioso verbo, quibus publicè decretum indictúmque bellum nõ fuerat, cum tamen hostiliter grassarẽtur. Hostes enim dicebantur, quibus bellum indictum fuerat.l.118. D.de verb.sign.l.6.& l.24.D.de capitu.l.3.§. 2. D. de incend. nauf.qua de caussa qui ciues R.ab iis capiebantur, neque in hostium potestatem venisse, neque libertatem amisisse dicebantur.l.19.§.à piratis.D.de cap.l.13. D.qui test.fac.poss. Cic.lib.de Offic. III. Si prædonibus captum pro capite precium nõ attuleris, nulla fraus est: nisi iuratus quidem id non feceris.nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed cõmunis hostis omnium.cum hoc non fides esse debet, nec iusiurandum commune. Dicuntur etiam Latrones qui ex insidiis viatores aggrediuntur ac spoliant.l.capitalium.28. §.grassatores.D.de pœn.quo in numero sunt qui ædes alienas, aut villas expilauerunt, effregerunt, expugnauerunt.l.pen.D.de vi publ.

LATRVNCVLATOR, qui latronibus conquirendis & supplicio afficiendis præest. Vlpia.l.61.D. de iudic. Latrunculator de re pecuniaria iudicare nõ potest. Quos enim Iustinianus ληστοδιώκτας appellat Nouell. VIII. eos Iulianus Latine Latrunculatores dixit. Gallis, *Preuost des mareschaux.*

LATROCINIVM à furto separatur.l.52.§.dãna.D.pro socio.

Latus clauus, Senatorij ordinis insigne erat:& calceus lunatus, qui tum commonis etiam nobilitati fuisse potatur. Aliàs Laticlauiom dictũ. Budæus in l.vlt.de Senat. Vocatur & alio nomine Clauus, vide l.43. D. de don. int.vir.l.9.C.de testamen.milit. Vide CLAVVS

LAVATIO Vlpiano in l.25.§.4.D.de aur.arg. recensetur inter ea quæ mundi sunt muliebris, quibusque mulieres mundiores fiunt: veluti, inquit, lauatio, riscus. Atculam fuisse suspicatur Hotom. lauandæ faciei aut alteri corporis parti paratam: in qua spongia, aut tale quippiam immergeretur, quam λεκίδα non dissimili ratione Græci nonnunquam appellant. Alciatus autẽ, Bayfius, & alij aut Alabaster, aut Alabastriscus, aut Alabastrites reponunt.

LAVDARE, antiquo verbo iuris, citare significat, & nominatim appellare, & nominare, hoc est iudicio dictato interpellare Gel.lib.2.c.6.& Festo lib.10. Pomponius in l.tenetur. de act.empt. Si tibi, inquit, iter vẽdidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutem volueris. sic l.Heremius.§.j.& quæstione mota fisci nomine auctorem laudauerat, & euictione secuta fundus ablatus &c.Bud.in Anno.prior. Alc.qooque in Parerg.scribit, pro nominatim approbare, in iure vsurpari: & simul adnotat, ab hoc verbo commentatores dixisse Laudũ, pro arbitri sententia: cuius substantiuæ vocis exemplũ apud Latinos nullum est: de quo vide Bart. l.quod si Ephesi.D.de eo quod certo loco.& an veniat sentẽtiæ appellatione, Bart.in authentica, si verò.C.de iudiciis.

Laudare testem, in Nouellis Marciani, pro, vocare testem vt rei veritatem dicat. quod inde ductum credit Turnebus Aduers.lib.2.c.11. quod quem quis testem nominabat, vna & laudem quoque eiuscommemorabat, ne indignus cuius audiretur testimonium videretur. Hinc Fabius in Declamationib. Si ab vniuersis ad singulos vocamur, & tyrannum testem dabo: illum quidẽ neque ego laudo, sed ipsa vita, ipsa scelera facient huic rei auctoritatem.

Laudare auctoritatem, est in iudicio dicere titulum suæ possessionis: & est antiquus sermo Iuriscoss.

LAVDIMIVM, quidam accipiunt præmium illud, nempe quinquagesimam, quod præstatur iuxta sanctionẽ Iustiniani in l.3.C.de iur.emphy.pro renouatione emphyteutica. A verbo Laudo deducentes: cùm Latinius esset Laudatiuum, sicut Donatiuum.

LAVDVM pro arbitrorum definitione, barbara vox est, & inepta: qui cùm ius cognóscendi habeant, propriè dici possunt pronuntiasse vel statuisse: quod & in arbitratoribus Alciatus admittendum putat. Tametsi negent Doctores, in l.j.de re iud. sententiam propriè dici, quod ab arbitro pronunciatum est: quod tamen ipsi Alciato non sit verisimile, cùm id quod vnusquisqoe

etiam priuatus sentit, Latinè & eleganter Sententia dicatur: nec aliter soleant Iuriscoss. arbitrorum desinitiones quàm sententias appellare. l. litigatores. l. qualē. de arb. Adde quæ idem adnotauit. c. 45. lib. j. Parerg.

Laudum, Bart. d. l. quòd si Ephesi. est propriè transactio.

LAVTIA, lautiorū, & lautia etiam fœmininè, munera dicebantur, quæ Romani per quæstores legatis exterarum nationum mittebant. Itaque Lautiæ appellatione, teste Budæo, cōtinetur ea pecunia, quæ in legationes suscipiendas quouis modo cōsumitur. sicque vsurpauit Liuius lib. 35. Et ædes, inquit, libera Attalo ac lautia decreta.

Lautica, Iuriscos. de aur. & argen. leg. l. argumento, vide Calautica.

LAVTVMIÆ, vide Latomiæ.

LAXAMENTVM vocat lex inducias duorum mēsium, qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas, in Authen. vt hi qui obliga. se ha. perhi. res min. §. quoniam autem videmus. Laxamentum temporis spatium & temperamentum. l. 7. §. vsuræ. De admi. tut. Laxamentum itineris. l. 4. D. de vaca. mun.

LECTICA, lectulus erat stratus seu puluinar, in qua ditiores ferebantur extra vrbem, sex seruis deferētibus; qui inde Lecticarij vocabantur. l. item. D. de legat. Vtuntur & hodie principes rhedis, & vectabulis admodum commodis.

Lectica consularis, Cor. Tacito. Græcis *δίφρος κατάστεγος*, sella opertum, & eruditè obseruat P. Faber ad l. 2. D. de orig. iur.

LECTICARII serui, qui lecticam gestabāt, eam humeris subeuntes. l. 8. §. fi. D. de leg. j. l. 65. D. de leg. 2. Senec. lib. 4. Epist. 29. Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. & vide Tertul. in lib. ad vxorem.

LECTARII, qui fabricant lectos. l. j. C. de excusat. artific. *κραββατοποιοί*.

LEGARE, alias significat relinquere aliquid in testamēto ex hæreditate sua. Alias legatum mittere est.

LEGARE ab aliquo, vide Ab.

LEGATI, inquit Varro libr. 4. de Ling. Lat. qui lecti publicè, quorum opera cōsilióque vteretur peregre magistratus, quíve nūtij senatus, aut populi essent. Et lib. 5. Legati quòd vt publicè mittantur, leguntur. De his sic Cicero in Vatiniana: Adeone tibi sordidum consilium publicum visum est, adeo afflictus Senatus, vt nō nuncios pacis ac belli, non curatores, nō interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros consilij prouincialis Senatus more maiorum diligere posset? Quis legatos vnquam audiuit sine Senatusconsulto?

LEGATORVM tria genera in libris nostris reperiuntur. Legati enim plerunque dicuntur ij, qui à Senatu lecti in prouinciam vnà cum Proconsule negociorum publicorum administri mittuntur; qui tamen iurisdictionem, nisi à Proconsule mandatam, non habent. Iis autem Proconsul etiam criminum cognitionem, non tamen gladij potestatem mandare potest. denique Legati qui mandatam iurisdictionem susceperunt, proprium nihil habent, sed eius qui mandauit iurisdictione vtuntur. l. 4. & l. 6. D. de offic. Procons. l. j. D. de offic. eius cui. Legati verò etiam alij dicuntur, qui à municipio vel prouincia ad Principem cum mandatis publicè mittuntur. l. 2. §. j. l. 8. & l. 24. D. de iudic. l. 8. ex quib. caus. maior. Postremò Legati Cæsaris dicūtur ipsi præsides vel correctores prouinciæ, qui à Cæsare cum imperio & potestate missi sunt, l. pen. D. de off. præsid. l. 4. D. de offic. assess. l. 12. D. de accusat. Sicque Aquitaniæ legatū accipio. l. 12. D. de custod. reor. & apud Plinium lib. 26. c. j. Et legatū Numidiæ ac Ciliciæ. l. 7. D. de lega. præst. l. 3. D. de testib. l. 1. in fi. D. de iure imm. Et Galliæ Lyciæque legatum apud Plin. libr. 9. c. 5. & 12. c. j. Et legatum Lygdonensem in l. 15. §. vlt. D. de excusat. tutor.

Legatus in tit. de offic. legat. ext. est iudex missus, datúsve à Romano pontifice. paret ex c. j. iunct. gl. extrà eo. Legatorum genera recenset Spec. tit. de offic. de leg. tit. 6. §. 3. & vide nota. in c. excommunicatis. de offic. deleg.

LEGATIO, legatorum munus. Hinc Legatio libera, qua quis sui commodi, non Reipub. caussa abest. Hoc ita Vlpianus rectè in l. qui libera. D. de legation. Donabantur enim à senatu vel imperatore clarissimi viri honorario titulo liberæ legationis, etiam si suorum non publicorum negotiorum caussa in prouinciā aliquam proficiscerentur, veluti delatarum sibi hæreditatum adeundarum caussa, vt Cicero ait in Rullum: vel sub specie delatarum: & idem 3. de legibus: Legatione, inquit, hæreditates aut syngraphas suas persequuntur. Libera autem dicitur, quòd nullo sit finita tēpore, sed redire & abire ei qui impetrauerit, quandocunque liceat: qua forma & cretionem liberam dixit Cicero 13. ad Atticum, epist. 45. Hotomanus tribus de caussis liberas legationes postulari scribit. Voti soluendi, cuius meminit Cicero lib. 2. & 3. epist. ad Atticum, vnde etiam votiuæ plerunque appellantur: periculi vitandi, cuius exemplum Plutarchus in Gracchis prodit: alterius supra meminimus. Memorabile est autem quod ex Ciceronis ad Cornificum epist. 21. lib. 12. obseruatur, eos qui cum libera legatione senatores mittebantur, lictores à prouincialibus magistratibus, & cæterorum legatorum insignia accepisse.

LEGATIVVM, est viaticum quod legatis attribuebatur à Decurionibus, qui legati ad Imperatorem mittebātur. Arcadius. l. 18. §. j. D. de muner. & honor. Legati quoque qui ad sacrarium principis mittuntur, quia viaticum, quod legatiuum dicitur, interdum solent accipere. Vlpian. l. 2. D. de legat. His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatiuum ex forma restituatur. De hoc ipso viatico Modestinus loquitur in l. 36. D. ad municip.

Legatum generale verbum in XII. Tab. quo hæredum institutiones, legatorum, libertatum, & tutelarum dationes significabantur. l. verbis. 120. D. de verb. sig. Sed hoc interpretatione coangustatum est, vel legum vel iura constituentium auctoritate.

LEGATVM, est donatio testamento relicta, inquit Modest. l. 36. D. de legat. & fid. lib. 31. cui definitioni addebant veteres, ab hærede præstanda. Vel sic, Legatū, est delibatio hæreditatis, qua testator ex eo quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum velit. l. 116. D. de leg. & fid. libr. 30. Qui locus significare videtur, Florentinum hoc legati nomen à legendo, id est deligendo ductum putasse: quemadmodum Varro Legatos appellatos tradit, quòd publicè lecti mitterentur. namque delibantur & decerpuntur, leguntur. Vlp. autem Instit. c. XXVI. ex eo deducere videtur, quòd legis modo, id est imperatiuè & verbis ciuilibus relinquatur. Legatum est, inquit, quod legis modo, id est imperatiue, testamento relinquitur. nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommissa vocantur. Iustin. autem legatum definit. Donationem à defuncto relictam ab hærede præstandam. Instit. de legat. in princ.

Legatum CADVCVM variè dicitur: Primò si defuncto fit relictum, quem tamen testator in viuis esse credebat aut ei, qui priusquam testator decesserit. Secundò, quando res quæ relicta est atque legata, non inuenitur. Tertiò, si graues inimicitiæ inter vtrunque oboriantur. Quartò, si legatarius legatum respuat. Quintò, si conditio sub qua sit relictum, desit. vide l. vnic. C. de caduc. tol. & Vlpiani Epitomen. tit. de cadu. Vide Caducum.

Legatum INVTILE in sex casibus locum obtinet. Primò, cùm deficit legatum ex persona legantis, puta, si est seruus. Secundò, propter rem quæ legatur, qualis est sacra, vel ædibus iuncta. Tertiò: ob personam cui legatur, præsertim si proprius est seruus. Quartò, quãdo vterque, & qui legat, & cui legatur, inhabilis cognoscitur. Quintò, inutile est legatum in re propria eius cui relinquitur, cùm æstimatio rei potuisset legari. Sextò, si cui legatur, qui eius minus est capax: cuiusmodi est deportatus, pœnæ seruus, & id genus homines, quibus neque testamenti actio relicta est.

Legatum præceptionis, non nisi vni ex hæredibus dari potest, vt aliquid ex hæreditate præcipuum habeat: quod si coniunctim multis, aut disiunctim singulis relinquatur, omnibus vna tantù res quæ nominata est, sicut & in legato vẽdicationis, debetur. l. si pluribus de leg. j. non vni res, & alij æstimatio. Lege c. ij. li. 3. Parei. Alc.

Legatorum genera recenset Paulus lib. 3. Sent. tit. 6. & Vlpianus in Epito. titu. 23. Legamus (ait hic) quatuor modis, per vindicationem, damnationem, sinendi modo, per præceptionem. Horum formulas refert Vlpianus: quæ non refero, quia Iustinianus vnam legatorum naturam esse voluerit, §. sed olim. 2. Institut. de lega. & eo iure vtimur. Ob idque Legatorum formulas, quas quidam recitant, prudens prætereo: quæ tamen Iure nostro receptæ sunt, extant in tit. 1. 2. 3. & aliquot seq. & C. de legat.

LEGIO à legendo, hoc est, eligendo dicta est, vario semper numero. Nam talis exercitus delectissimis constabat militibus. Vnde miles legionarius, qui ad legionem pertinebat: vt miles auxiliarius qui ex auxiliis erat: & vide gl. l. 2. D. de iis qui notantur infamia. Legio autem diuidebatur in decem cohortes, cohors in quinquaginta manipulos: manipulus vigintiquinque milites continebat. Totum quoque exercitum in cohortes diuidebant vt singulis centuriis singuli præficerentur centuriones. Primam autem centuriam, quæ & numero militum, & dignitate præcedebat, Primipilum vocabant: vnde Centurio primipilaris appellari cœpit. Gubernabat autem quatuor centurias, hoc est, quadringentos milites in prima acie, habebátque præcipuum Romani imperij signum Aquilam. Plura de his vide apud Vegetium.

LEGVLEIVS, in legibus versatus. Cicero: Ita & tibi Iurisconsultus per se nil nisi leguleius quidam cautus, & acutus, præco actionum, cautus formularum, anceps syllabarum. Leguleios retulit Quintilianus ad leges XII. Tab. vt formularios, ad prætorias formulas: Quorum alij, inquit, se ad album ac rubricas transtulerunt, & formularij, ac (vt Cicero ait) Legulei quidam esse maluerunt. Leguleius autem diminutionis formam habet. vt equuleus, & hinnuleus.

LEGVLVS Varroni lib. 4. de Ling. Lat. propriè olearum collector: vt vindemiator vuarum. Idem etiam sentit Cato. Sunt tamen qui vindemiator illo Varronis loco non legant, legulum in vua etiam probent, ex veteri lege: itaque videtur vsurpasse Vlpian. l. si cuius. §. Si tamen. D. de vsufr. & quem. Si tamen, inquit, quæ instituit vsufructuarius magnum apparatum sint desideratura, opificum fortè vel legulorũ (corruptè auẽ quidam, figulorum legunt) quæ non potest sustinere proprietarius, non videbitur boni viri arbitratu vti frui. Propriè autem legulus est, qui manu legit caducam, & verberando decussam, vt & olea legi debet, quam Cato stringi verat, id est ex arbore nuda manu detrahi, vel cũ digitabulis pressam detrahi, quia læditur: hinc, Strictores, qui propterea à legulis separantur.

Λειπομαρτυρίου Atheniensibus actio est aduersus eos qui testimonij dictionem defugiunt: qualem in testamentorum caussa à XII. Tab. introductam ostendit Ia. Cuiacius, his verbis: Qui se fierit testarier: vel potius, Qui se sirit testarier, in testimonium satiatur, improbus intestabilisque esto. Sirit autem pro sinerit, vt alibi sæpè apud veteres.

LENES, vasis est genus, relatum ab Alfeno l. 17. §. j. D. si seruit. vind. Et Seius in eo syluam seuisset, in qua labra & lenes, cucumellas positas haberet. quanquã in Pandectis Florent. pro lenes, tenes legatur. nec enim sunt quas Tinas Nonius nominat. Illius meminit Martialis lib. 1.

Tepida natabis lene Congedi uada.

Vlpianus l. 13. D. de actio. empt. Lines, & labra, salientes, fistulæ quæ salientibus iunguntur, &c. Sunt qui indifferenter scribi debere, lenes, lines, aut lenis, existiment: illam tamen superiorem scripturam potiorem existimo, vt deducatur à Græco ληνὸς, quod torcular & lacum significat, siue vas quo aqua recipitur.

LENITVDO, l. vnic. C. de mend. val. inertia est & ignauia. Quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit & probauerit. Sic l. hi quos. C. Th. de accus. Huius autem fuit olim propria actio quædam, quæ dicitur τῆς ἀργίας Nouel. 80. Pollux lib. 8. τῆ ἀργίας ἐπὶ μὲν Ἀθηναίων ἐπιμέλεια τὸ τίμημα, ἐπὶ δὲ Σόλωνος, ὁ δὲ τρὶς ἁλοὺς ἠτιμοῦτο Nicolaus apud Stobæum: Ἀθηναῖοι τῆ ἀργίας δίκῃ ... Plutarchus de Dracone, Μία δ' ἦν ... τοὺς ἀργοὺς ... ἀνδριανταν.

LENO est, qui mancipia prostituta habet quæstuaria. Senec. lib. 6. de benefic. Lenas verò dicimus quæ mulieres quæstuarias prostituunt. Lenam accipimus & eam quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet, l. 43. §. 3. D. de rit. nupt.

LENOCINIVM facit, qui quæstuarias mulieres habet, aliísque prostituit: siue principaliter hoc negotium exerceat, siue alterius negotiationis accessione vtatur: vt puta si caupo fuerit, vel stabularius, & tales admittat mulieres. Vlpianus in l. athletas. §. j. de his, qui notan. infam.

LENTVM debitorem Cicero vocat eum qui libenter subterfugit & tergiuersatur, & diem ex die ducit, neque promptus est ad dissoluendum quod debet: Teucris, inquit, illa lentum sane negotium. At contra Lucillius lentum soluere accepit pro eo qui facile soluere, bonúmque nomen esset. Credo quod lenta quæ sunt facile sequuntur quo velis: lentum quoque vocauit eum, qui facile ad soluẽdum adduceretur. Eius hæc sunt verba Satyrar. lib. 9. apud Nonium ex Mureti castigatione:

Lucius Cotta senex Crassi pater huius peracer
Magnus fuit trico nummarius, soluere nulli.
Lentus. id est facilis.

LEVAMENTVM, l. quoties. in fi. D. si famil. furt. fec. pro auxilio. Huius edicti leuamentum, non tantum ei qui seruos possidens condemnatus præstitit tantum, &c. Sic & pro beneficio vel excusatione, l. j. C. qui morbo se exc. lib. 10. Atque ita, l. cum duobus. §. si in cœunda. D. pro socio. Alij tamen Velamentum legunt. Vide Velamentum.

LEVIDENSA munus, prouerbialiter, vile, & minimi precij vocat Cicero, vt Eras. in Chiliad. tradidit: cuiusmodi magistratibus acciperet licet, Nam illis, vt admonet adagium vetus ab Vlpiano Græcè citatum, de offic. Proconsl. in l. solet etiam. §. non verò, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus, nisi verecundè, atque quodam cum delectu accipere non licet.

Leuir in l. non facile. D. de gradibus, est viri frater, apud Græcos δαὴρ appellatus, vt est apud Homerum relatum. Sic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυοέσσης, Hoc est,
Leuir mei canis, omnis mali causatricis, horridæ.

LEVAM culpam præstat qui rebus suis consuetam diligentiam non præstat, l.20.C.de neg.gest.Vide Culpa.

Leuis castigatio, duntaxat concessa est docenti, l.sed & si quæcunque.§.fi.D.ad l.Aquil.

Leuissima libertatis conditio intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior, & durior, l.35.D.de condi.& demon.

LEX NATVRÆ, inquit Cicero de leg.1. ratio est summa insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria: à legendo ducto vocabulo, quoniam delectus vis in lege est. iubet enim rectè facere, vetat delinquere. Græcis νόμος vocatur ἀπὸ τοῦ νέμειν, à suum cuique tribuendo. Et eodem libro: Ea mens ratióq; prudentis, ea iuris, atque iniuriæ regula. Apostolus Rom.2.hoc modo colligit: Est in Gentibus conscientia factum accusans vel defendens: est igitur Lex. Quasi dicat: Conscientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiam homini planè agresti, & indocto. Sed tale iudicium non potest fieri in cõscientia sine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis esse iustum aut iniquum quod fecit. Ergo est in homine Lex, quam etsi nusquam ex scripto legit, habet tamen à Deo insculptam ad formandos mores.

Lex est creatura & ordinatio Dei, id est, conseruatio ciuilis iustitiæ. Nam politicus status est Dei opus, etiam si personæ sint impiæ, & abutantur tali ordinatione, Roman.13. Non est potestas nisi à Deo, Et Psal 81. Ego dixi, dij estis, hoc est, gerentes officia diuina: quæ sunt, conseruare iustitiam & iudicia, defendere innocentes, punire delicta, militiam legitimam exercere ad defendendum bonos.

Legum tabulas Mosen à Deo accepisse nemo est, qui nesciat, à quo tota iuris scripti seges proseritur, Quicquid enim posteri legum scriptores in monumentis reliquêre, id totum tanquam simiæ à Mose, primùm Græci, deinde à Græcis Romani mutuati sunt, Ficino & Eusebio adstipulantibus. Ex Legibus Mosis multas in suas leges transtulit Solon: quod & Diodorus Siculus scribit.

LEGES XII. Tab. à quibus petitæ translatæq;, & quo loco præscriptæ fuerint, docet Pomponius l.2. D. de orig.iur. Liuius lib.3. Vide Tabulæ duodecim.

Lex βασιλικὴ, id est Regia, vel imperialis, Xenophonti in Oeconomico, quæ iniustos punit, & iustos adiuuat. Sic enim ait, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους.

Lege antiqua, quæ Regia nuncupabatur, omne ius omnisque potestas populi Romani in imperatoriã translata est potestatem, l.j.D.de constit.princ. Certè dici id solet potius modestiæ caussa, quàm quòd vlla vnquam lex liberè fuerit lata de constituendo imperio, quod diuina potius voluntate processit, sub natiuitatem Christi Saluatoris nostri.

LEX est generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu, ait Capito apud Gell.lib.10.cap.20. Vel sic, Lex est, quod populus Rom. senatorio magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat: ait Iustin.§.4.De iur.natu. Vel sic, Lex est ius, quod populus R. comitiis, vel centuriatis, vel tributis, vel curiatis, vno aliquo è magistratib. maioribus, vel minoribus rogãte, nimirũ Prætore, Cõsule, Dictatore, Interrege, trib. pl. cõstituebat. Vel sic, Lex est cõmune præceptũ, virorum prudentiũ consultũ, delictorũ quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coërcitio, communis Reip. sponsio, Papinianus l.1.D.de legib. senat. quod vt dilucidius intelligatur, colligamus ex hac definitione subiecta ἀξιώματα, quæ priuatim iura repetens collegi.

1 Lex communis esse debet.
2 Ergo de vno ferenda non est.
3 Lex præceptum est.
4 Virorum prudentium decretum.
5 Ergo à mulieribus ferenda non est.
6 Sed nec sine Iurisconsultis,
7 Delicta legibus coërcenda sunt.
8 Ergo non aliter iudicanda, expiandáve sunt, quàm legibus.
9 Delicta consulto, spontéque admissa puniuntur.
10 Sed & si quid ignorantia admissum sit, plectitur. Igitur ignorantia punibilis.
11 Rogante magistratu, populus spondebat se ratam legem habere, túmque constituebat.
12 Ergo à populo sciscebatur lex.

Primi axiomatis ea potestas est, vt lex ab omnibus obseruanda sit, l.3.C.de legibus. Nam lex (vt ait Chrysippus apud Marcianum l.2.D.eo.) πάντων ἐστὶ βασιλεύς. Igitur omnes tenet, vt Iustinianus passim in nouellis constituit. Hinc à contrario sensu axiomate secundo colligimus, Legem de vno homine ferendã non esse, quod & antè lege cauerat Solon apud Demosthen. καὶ τιμωρίαν. μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι. Ait Papinianus Legem esse præceptum. Strictior & angustior videtur definitio re definita, contra definitionum regulas, de quo Barto.l.j.D.de dolo. Nam legis virtus est imperare, vetare, permittere, & punire, l.7.D.de legibus, sed & tribuere, & adimere, M.Fabio li.6.c.6. Verbo, PRÆCEPTVM, omnes legis virtutes contineri rectè animaduertit Accursius in d.l.j.D.de legibus. & Bartolus eum sequutus. Hinc elicitur pronuntiatum disputabile: Legis vnicam vim esse, putà præceptum. Lex est decretum, hoc enim significat verbum Consultum, quo vsus est Papinianus hoc loco, quo sensu & Horatius lib.1.Epistol.ad Quintium.1. vsurpauit,

- Vir bonus quis est?
Qui consulta patrum, qui leges iuráque seruat.

Consultum igitur significat decretum & statutum. Ait VIRORVM. Hinc colligimus mulieres in ferendis legibus adesse non debere: quod & rectè Bartolus adnotauit d.l.j.D.de legib. ad leges municipales producens, quod & P.Decius probat d.l.2. D.de diuers.reg. iur. Cur igitur Theodoram vxorem suam consilio ferendæ constitutionis Nouell.8.adhibuit Iustin. Conciliet hæc pugnantia qui volet. Quod ait Papinianus, PRVDENTVM, hoc probari potest ex l.8.C.de legi. Delicta Legibus expianda esse ex legis definitione constat, Huc videtur respexisse Horatius lib.2. Epistol.ad Octauium,

Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes,

meritò. Nam, vt lege iussit Solon apud Æschinem, καὶ κοσμεῖν, δικαστὰς ὅρκον ψηφιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους. Delicta consultò admissa puniri vult Papinianus hoc loco. quod & Marcianus probat l.11.§.pen.D.de pœnis. Rectè autem adiecit Papinianus, Cõtrahuntur: qui enim delinquit, obligatur, quod Bartolus tradidit l. ex hoc iure.de iustit.& iur. Accursium secutus, qui & in ea est sententia, l.omnem. D.de iudic. Non solum autem consultò delinquentes puniri vult Papinianus, sed & qui ignorantia deliquerunt. Ignorantia igitur punibilis. Quod mirum videri posset, cùm ignorans deliquisse intelligi non posset, vt scribit Gaius l.5.§.longè magis.D.de obliga.& actio. non est igitur ignorantia punibilis. Hîc varias ἀντινομίας adferunt Accursius & Bartolus, quas conciliare nituntur. Sed de ignorantia inexcusabili quod dicit Papinianus accipiendum est idque Baldus rectè existimat, in d.l.j.versi.vlterius noto. D.de legibus. Cum Papiniano ignorantiam puniendam aiente, pugnat l.53.D.de furt.& l.7. D.de iurisdict. omn.iudic.& l.8. D.de iis qui not.infam. Horum contrariorum conciliatio latissimam exigit tractationem. Tu in illis locis interpretes consule,

Legem

Legem Græci olim, Demosthene teste, sic ferebant ad populum: In primis à Legislatore palàm recitabatur: deinde in loco maximè conspicuo proscribebatur ad tertiam concionem vsque. Tum à scriba legebatur, vt quisque si quid non è Republica existimaret, liberè proferret. Postremò nomothetis, qui ex indicibus inrati deligebantur, dabatur, vt eam denuò perpendentes vel exequerentur, vel antiquarent. At apud Romanos sic: Primùm, deliberabatur à senatu consultante, num vtilis esset Lex tum ferenda: deinde si è Republica videbatur, proponi solebat populo tribus nundinis: tertio autem nundinarum furo rogabatur populus à consule, hoc est, interrogabatur, an id placeret, quod patres statuissent: Cicero pro Flacco: O morem, inquit, præclarum disciplinamque, quam à maioribus accepimus, siquidem teneremus: sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. Nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi viri vim concionis esse voluerunt. Quæ sciсceret plebs, aut quæ populus iuberet: summota concione, distributis partibus, tributim & cẽturiatim descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata & cognita, iuberi vetariq; voluerunt. Hæc ille. Atq; hinc apparet differẽtia inter promulgationem, & rogationem. Promulgatio fiebat binis nundinis: rogatio in tertiis nundinis. Promulgationi itom intercedere licebat: rogationi nullo modo. Inde Rogatio pro lege accipitur. Cicero Philip.1. Hodie vocem hanc, PROMULGARE, tenemus quidem, quanquam non satis intellectam: rei verò ipsius ne vmbram quidem sequimur. Vide M. Fabium lib.2.cap.4.in fin. De his autem, quoniam doctissime & fusissime tradidit Manutius li. de legibus Romanis, & eum prolegomenon vice nostro legum Catalogo sumus præpositur, non pluribus agemus, de Locris hoc tantùm addentes ex Demosthene, lege apud eos sancitum fuisse, vt si quis nouam legem laturus esset, exponeret eam prius populo, inserto collo in laqueum: qui, si lex displicuisset, statim constrictus auctorem nouæ Legis strangularet.

Legum vsus ad formandos hominum mores pertinet: non ad ostentationem aut quæstum, vt quidam abutuntur, non aliter quàm Anacharsis dixit: Athenienses ad nihil vti nummis nisi ad numerandum. Proinde cùm Hebræos Deus inter se quàm coniunctissimos, rectissiméque consentire vellet, certas leges tulit, vt ex præscripto res iudicarent, ne quando ius controuersum dissidium pareret.

Leges aranearum telis non oportet esse similes, vt potentioribus facilè cedant, tenuiores autem retineant.

Leges cancellos eleganter Isocrates appellat, flagitiis hominum circundatos, ne transiliant mali, quibus solis lex est posita. Roma.13.

Legum correctio magnopere fugiẽda est: quia mutationem iuris sequitur mutatio morum: mutationem morum comitatur nouitas quædam subita hæc autem solet mouere & conquassare Rempublicam. Quare Aristoteles lib. Politico.2.dicit: Receptas leges non esse mutandas, etiamsi quid incommodi habeant. Thucydides lib.3. χείροσι νόμοις ἀκινήτοις χρωμένη πόλις κρείσσων ἐστὶν, ἢ καλῶς ἔχουσιν, ἀκύροις. ἀμαθία τε μετὰ σωφροσύνης ὠφελιμώτερον, ἢ δεξιότης μετὰ ἀκολασίας. Et Vlpianus in l.2. D.de constit.princ. In rebus, inquit, nouis constituendis, euidens esse vtilitas debet. Euidentem autem vtilitatem sic intellige: vt si lex, aut consuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura ius naturæ, quod immutabiliter retinere oportet.

Legem dominari vult Aristoteles, non hominem. Qui legem, ait, volunt ciuitati dominari: hi vidẽtur Deum ac leges dominari velle. Qui verò hominem dominari volunt, hi beluam præficiunt. Legem accipi vult, pro naturali ratione diuinitus indita, ex qua ducatur certa viuẽdi forma. Per hominem intelligi solam auctoritatem humanam, quia sic placeat, sic receptum sit. Non verò quòd Magistratum damnare velit, quem mirum in modum extollit vbique.

Leges explicantem semper rationem dubitandi (sic enim vocant) & decidendi ostendere oportet, nedũ ponere simpliciter casum, vt vulgò faciunt. Hoc est, oportet primùm regulam summi iuris vnam aut plures indicare, quarum ductu diuersum videretur dicendum. Deinde demonstranda est æquitas ex qualitatibus facti, quæ talem diffinitionem postulauerint. Sic enim totũ apparebit legislatoris consiliũ, quod Celsus vim & potestatẽ legis appellat, in l.scire leges. D.de legib.

Leges necessariæ in Republica: quia impossibile est ciuitatem sine legibus diu constare: nec magis, quàm ædificium sine fundamento. Et populus Romanus viginti vix annis potuit sine certo iure viuere, quin leges à Græcis peterentur. Videbant enim futurum, nisi certis vterentur legibus, extremam Reipublicæ calamitatẽ, l.2.§.exactis deinde regibus. D.de orig.iur.

Legum obseruatio, & composita bene viuendi ratio in Republica, solet augere populum: & frequentia populi solet amplificare imperia. Incipiendum ergo est in omni Republica consiliũ à recta traditione iuris.

Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire. Modestinus in l.legis. D.de leg.

Legis officium & natura est, vt generaliter statuat de negotiis hominum & in commune. Quod elegãter probat Aristoteles in Polit. Celsus. D.de legibus. Nam ad ea, inquit, potius debet aptari ius, quę & frequenter & facilè, quàm ad ea quæ perrarò eueniunt. Vnde Papinianus in l.1.ibidem, Lex est, ait, commune præceptum, virorum prudentum consultum.

Leges scriptæ sunt propterea, ne quis ab eis discedens, arbitrio suo figat atque refigat æquitatem, vt Virgilius dixit. Quamobrem Athenienses, qui certas habebant intra mediocritatem descriptas legum formulas, ad quas exigerent æquitatem incidentium negotiorum, præferendi sunt Lacedæmoniis, qui committebant omnia non scriptis moribus: quibus sæpenumero gliscentibus, perniciosè admodum errabant.

Leges scriptas habere necessarium, quia non posset politia feliciter conseruari, nisi scriptæ essent. Idq; constat multis rationibus. 1. Homo est fragilis, potest falli, & propter corruptam Adæ lapsu naturam, omnes (vt Dauid dixit) sumus mendaces. Igitur non esset tutum Magistratui committere omnia pro arbitrio statuere sine scripto. Quò pertinet, quod Aristoteles lib. Ethic. 5. dixit: Non homo imperet, sed ratio. II. Exemplum nobis edidit Deus in veteri testamento. Nam cùm vellet Hebræos rectissimè inter se consentire, certas leges tulit, vt ex præscripto res iudicarent. Qua de re Moses gloriatur coram toto populo, Deutero.4. III. Tam magistratuum, quàm subditorum interest, vt habeant scriptas leges: Magistratuum, quò sciant, quid imperandum: Subditorum, vt intelligant, quatenus obtemperandum sit, cum sciant eum iuxta legem imperare. Nam & ipsum ius honorarium, viua vox est iuris ciuilis scripti, inquit Martianus. D.de iusti.&.iur. loquens de iure Prætoris Romani magistratus.

LEX pro forma contractus frequenter vsurpatur: hoc est, pro pactionibus, & conditionibus quæ contractui formam dant. Vnde illud vsitatum, Ea lege & conditione. Hinc, lex contractus dicitur in l.si dominus. 8. D.de præscript.verb. Hinc, legem Locationis Paulus dicit in l.si in lege.24.D.locat. Vlpianus autem formam locationis, in l.fructus. 8.§.item si, D.solut. mat.& Varro lib. De re rust.11.cap.11. Ob hoc in lege locationis fundi excipi solet, &c. Et c.11. in emptionibus iii

nibus iure vtimur eo, quod lex præſcripſit, in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Hinc apud Catonem, Lex oleæ legendæ, Lex oleæ faciundæ: Lex vini pendentis,&c. Et ſic in edicto De ſuperficiis, l.j. Vti ex lege locationis ſiue conductionis ſuperficie qua de agitur,&c. Hinc lex venditionis, paſſ.ſub tit.de cont. empt.l.29. D.de ſeruit.ruſticor.l.6. commun.præd. Iuſtin.§.vlti. De locat.& cond. Conductor, inquit, omnia ſecundum legem conductionis facere debet: & ſi quid in lege prętermiſſum fuerit,id ex bono & ęquo præſtare. Propterea autem Legis nomine Conuentiones appellantur,quoniam ad legum exemplum imperandi modo concipiebantur:vt Verrina III. Operæ pretium eſt ipſam legem cognoſcere. Qui de Cenſoribus redemerit, eum ſociũ ne admittito, néve ei partem dato, néve ei redimito. Et in marmore antiquo: Qui redemerit, prædes dato, prædiáque ſubſignato:&c. Hinc,

LEX commiſſoria, vide COMMISSORIA lex.

Lex Cenſoria eſt conditio illa pactúmque quo Cenſores agros publicos, vel vectigalia fruenda locabant. Huius meminit l.203.D.de verbo.ſignific. atque etiam M. Cicero 5.Verrina. Varro lib.2.rei ruſtic.ca j.Feſt.Pompeius lib.17.hæc & vectigalis dicitur l.2.§.ſi publicanus.D.vi bonor.rap. Et Lex mancipij, apud Tullium lib.de Orat.j.& 3.Offic.& Varron.lib.5.Ling. Et Lex Ædium, l.33.D.de ſeruit.vrb. Vitruuius lib.j.ca.j. Lex vrbanorum prædiorum, Varroni lib.4.Ling. Lex ſaltui dicta, l.2. C.de noxal. Et Leges Colonicæ, Varro lib.j.Rei ruſtic.cap.2. Lex familiarum, l.195. D.de verbo.ſignif. Leges agris dicuntur de eorum conditionibus l.j.§.fin.D.de aqua quotidian.ab iis, qui agros conſtituerunt,& finierunt, vt Hygenus lib.de limitibus agrorum ſignificat.

LEX publica, vide Publica lex.

LEX aut rogatur,id eſt fertur;aut abrogatur,id eſt tollitur:aut derogatur,id eſt pars prima tollitur:aut ſubrogatur,id eſt adijcitur aliquid primæ legi: aut abrogatur,id eſt mutatur aliquid ex prima lege. Vlpianus ca. Inſtit.j. Vel ſic:Lex rogatur, cùm populus rogatur vt nouam legẽ accipiat:derogatur legi, cùm rogatur, vt capita quædam è lege vetere detrahat: abrogatur, cùm rogatur vt legem veterem omnino tollat;prorogatur, cùm differtur: irrogatur, cùm in aliquem propriè fertur: vt cũ mulcta alicui à magiſtratu dicebatur.

Legem dici, dari, conſcribi, inſeri, conſignari iuris auctores dixerunt, l.15. §.6.D.de ſtat.lib.l.14.D.comm. præd. l.13. §.idem Iulianus. D.de actio.emp.l.40.de pactis.l. 16.D.de manu.vindict.l.15.§.ſi quid.de damn.infect.l. 42.D.de mor.cauſ.dona.

Legibus ſolutum eſſe, Legibus non teneri. Oppo. Legibus alligatum eſſe, Legibus teneri, Submittere legibus, l.princeps.& l.ſeq. D.de legibus. l.digna. vox. C. eodem titu.

Legis actio, formula perſequendi, quæ ex lege Ciuili componitur, l.2.§.deinde ex his legibus. D.de orig. iur. Et appellabatur, inquit Pomponius, hæc pars iuris Legis actiones.

LEGE agere, eſt quod lege aliqua inſtitutum eſt ritè & ſolenniter peragere. Itaque legis actiones ſunt formulæ agendi in iure apud eum qui iure dicundo præeſt, veluti: Emancipatio, adoptio, manumiſſio per vindictam, in iure ceſſio, tutoris in iure datio, poſtulatio iudicij recuperatorij, poſtulatio bonorum ex edicto, ſtipulationes & ſatiſdationes quæ in iure fiunt. Vopiſcus in Aureliano: Iube igitur vt lege agatur, ſitq; Aurelianus hæres ſacrorum, nominis,& bonorũ, totiúſq; iuris. LEGE agatur, dixit, pro Adoptio ex lege celebretur. Cice.lib.de Orat.j. Agerent enim tecum lege, primum Pythagorei omnes, atq; Democritici,&c.

vindicaréntque ornati homines, &c. Hinc, Magiſtratus apud quem legis actio eſt, dicitur is apud quem aliquid eorum agere ius eſt. Modeſt.l.4. D.de adop. Magiſtratus apud quem legis actio eſt, & emancipare filios ſuos, & in adoptionem dare poteſt. Marcia.l.2. D.de offic.proconſ. Apud legatum verò proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habent iuriſdictionem talẽ. Vlpi. Nec adoptare poteſt. omnino enim non eſt apud eum legis actio. Idem l.j. D de offi.iurid. Adoptare quis apud iuridicum poteſt: quia data eſt ei legis actio. Paulus Sent.lib.2. Apud magiſtratus municipales, ſi habent legis actionem, emãcipari & manumitti poteſt. Sed de legato quæſitũ eſt, propter l.apud proconſulem. D.de manu.vind. Ego rem ſic diſtinguerem, vt ciuis R. ciuem Romanum facere apud legatum non poſſet: peregrinus verò liberum è ſeruo facere etiam apud Proconſulis legatum poſſet. Legati enim proconſulum ius dicebant, vt ex Pandectis patet.&c. ex Epiſt. Ciceronis li.13.& Oratione pro Flacco. Legis autem actionem ciuium Romanorum propriam fuiſſe, locus ex eadem Oratione quẽ ſubijciam demonſtrat: Qu. Naſo iudex ſumitur, qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, & ab eo iudice abiit, & quòd iudicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Sic enim vetus codex legit, cum in vulgatis AAIRET nullo ſenſu ſcriptum ſit. loquitur autem de Heraclide peregrino qui cum ciue, ſenatore, C. Plotio agebat. Patet etiam ex Fabij lib.3.cap. 6. infames lege agere non potuiſſe. Non habes ius abdicandi: quia ignominioſo non eſt actio. habeo ius, quia abdicaro actio non eſt. quæritur quid ſit actio: id eſt, quid ſit legis actio.

LEGITIMA generaliter dicuntur omnia quæ ex lege aliqua inſtituta ſunt; plerunque tamen de lege XII. Tab. intelliguntur. Hinc,

LEGITIMI hæredes paſſim appellantur, quos lex XII. Tab. inteſtatis attribuit, hoc eſt proximos agnatos, quanquàm eius legis exemplo etiam nouæ leges & Senatuſconſulta ſignificẽtur, l.2.§.vlt.D.vnd.legit. Sic,

LEGITIMA hæreditas eodem modo, in l.1.l.2.& l.3. D. de hæred. petit. l.7. D.de cap.minut. Item LEGITIMA tutela dicitur, quæ lege defertur. Legem autem excellentiæ cauſſa legem XII. Tab. intelligimus. Vlp.l.j D.de legi.tut. Legitimæ tutelæ lege XII. Tabu. agnatis delatæ ſunt, & conſanguineis: item patronis, id eſt his, qui ad legitimam hæreditatem admitti poſſint. hoc ſumma prouidẽtia, vt qui ſepararẽt hanc ſucceſſionẽ, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. hæc ille. Legitimam tamẽ Patronorum tutelam dici tradit in l.3. non quòd nominatim id lex cauerit, ſed quòd legis id ratio flagitare viſa eſt: vt vbi hæreditas, ibi tutela eſſet. Item legitima tutela dicitur parentum, qui filiorum quos impuberes emanciparunt, tutores fiunt: qui verè legitimi nõ ſunt, ſed legitimorum vicem obtinẽt: vt ait Vlp. d.l.3.§.vlt.D.eo. legitimæ, inquam, illæ tutelæ præſtantia quadam legis veteris dicuntur: quod hinc licet intelligatur, quia tutelæ quæ lege Attilia, Iulia & Titia mãdantur, legitimarum nomine non intelliguntur, vt apparet ex l.7.D.de cap.minut.

Legitima vxor, quæ ritè ex præſcripto legum in matrimonium conuenit, l.4. D.de rit.nupt. LEGITIMÆ nuptiæ, quæ ſecundum Romanæ ciuitatis iura contractæ ſunt, §.j.Inſt.de nupt.

Legitima crimina, de quibus lege aliqua quæſtio conſtituta eſt, l.3.§.pœna. D. de crim.ſtellion.

Legitima ætas, quæ lege aliqua præſcripta & præſtituta eſt: veluti in maribus annorum XIIII. in fœminis XII. nuptiarum cauſſa. item ad res adminiſtrandas XXV. l. vlt.§.Diuus. D.de public. l.vlti.in fin.D.de appella.l.j. C.de cur.fur.l.4. C.de tranſact.

Legitima verba dicuntur, quæ formularum sunt, quæ & concepta, & directa, & ciuilia & solennia quoque appellantur. Cicero Philip.1. Cedo illa legitima. CONSVLES populum iure togauerunt, populúsque iure sciuit. Legitima verba dicuntur Latina in l.fi.C.de testam.tutel.vide Vlp.Inst.tit.25.

Legitimum tempus, legibus præfinitum, l.5. D.de vsufr.l.3. D.de vsucap.l.19. D.de mino.l.8.l.10. D.de infamib.l.j. C.si minor.se maio. Sic, Legitimæ actiones, legibus institutæ, §.sed istæ.Instit.de actio. Legitimi tutores, qui ad legitimam hæreditatem admitti possunt. Vlpianus in l.j.D.de legit.tut.

Legitimi dies, vide Dies legitimi.

Legitimi actus qui sint, docet text.in l.actus. vbi glo.Bart. Albericus.P.Decius. D.de regul.iur. opponitur, Illegitimè natus.

Legitimum spacium l.14. D.de ser.vrb. Legitima latitudo, l.3.D.de ser.rusti.quæ leg.XII.Tab.comprehensa est. Legitimus modus, l.3.§.j. D.de mor.infer. quo abesse ab ædificiis busta monumentáq; lex XII.Tab. constituit.Cic.lib.3.de Legib. At l.21.D.de donat.Legitimus modus est, qui donationibus lege præstitutus est, cuius meminêre l.24.D.eod.

Legitimus honorarij modus 100.aurei in singulis caussis l.j.D.de extraordi.cognitione, quem S.C. constitutum Tacit.lib.10.auctor est.

Legitimus numerus Paul. lib.4.Senten.tit.j.lege Caninia præscriptus.

Legitimè ordinati libelli, secundum legis præscriptum concepti.l.3.§.j.D.de accusat.

Legitimi testes, qui ex legibus testamento adhibendi sunt, l.16.D.de vulg.

Legitimæ cognationes, quæ agnatorum ius habent, quod iure ciuili & lege XII.Tab.introductum est, l.12. §.fin. D.de ritu nupt.§.fi.Instit.de cap.minu.& vide l.4.§.cognationis. D.de gradibus.

Legitima quantitas, in l.25. C.de do.inter vir.quæ legibus constitutionibúsve definita est, l.34.C.de donat.

Legitimæ vsuræ, centesimæ, l.tutor qui repertorium. §.pecunia.& §.seq. D.de admi.tut.

LEGITIMA liberorum dicebatur olim pars hæreditatis quarta: quam consuetudinem ex legis Falcidiæ ratione manasse, Paulus lib.Senten.4.cap.5.non obscurè demonstrat. Cùm enim instituti partem nũquam minorem quarta iussisset esse, si filius minus ex patris testamento cõsecutus erat, quod ei deerat supplebatur. Hinc pars illa, quia non ex testamẽto, sed ex lege manabat, Legitima dicta est: quomodo Legitima hæreditas dicitur, quam lex, non testamentum, defert. Atq; hæc quidem olim: post verò Iustinianus duas Constitutiones edidit, quarum priore statuit, vt idem in exhæredatis iuris esset, quod in institutis: nimirum vt si exhæredato filio vel minima res, veluti solidus vnus legatus esset, inofficiosi agere non posset. sed quod legitimæ parti, hoc est quartæ deesset, suppleretur. idque etiam si testamẽto cautum non esset, l.omnimodo.30. C.de inoffic.testam.ex quo intelligi potest, quàm falsa sit eorum opinio, qui ius hoc suppletionis tam in institutis, quàm in exhæredatis à Iustiniano inductum existimant. Posteriore autem Constitutione, quæ Nouellarum est XVIII.modum hunc legitimæ adauxit, vt si vnus, duo, tres, quatuórve liberi essent, triens illis relinqueretur: sin plures quatuor, semis.Hotom. Vel sic,

Legitima liberorum olim erat quarta pars bonorũ, quæ pater tempore mortis reliquisset, deducto ære alieno & impensa funeris. l.Papinianus. §.quarta autem. D. de inofficios.testament.l.cùm quæritur. C.eodem titu. Hodie verò, cùm quatuor sunt filij, vel pauciores, tertia pars est: cùm plures extant, dimidia pars paternæ substantiæ legitima censetur. §.frequenter igitur. Nouell. de trient.& semis. & §. porrò hanc particulam. Nouell.Constitutio.22.

Legitima nepotũ sic colligenda est. Aliàs enim soli sunt, non cum mortuorum fratrum filiis, succedúntque in capita. Eodem modo ex numero eorum colligenda est triens, hoc est, tertia, si quatuor, vel pauciores fuerint: aut semis, id est, dimidia pars bonorum auitorum, si plures sint. Nouel.de trien.& semiss.in prin. Cùm dicit: Hoc obseruando in omnibus, in quibus ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioso, lege decreta est. Aliàs, cùm permixti sunt mortuorum nepotum filij, & sic pronepotes, aut deinceps: hi in stirpes succedunt, & tantam partem accipiunt pro legitima, quantam pater eorum fuisset accepturus, quotquot fuerint. Nouel. de trient.& semiss.§.neq; illo. Constit.18. Aliàs deniq; nepotibus superest filius vnus vel plures defuncti. Quo casu omnes nepotes in stirpes succedunt: ideóq; personam patris sui repræsentãt omnes in percipienda legitima. Nouell.De hæred.ab intest.§.si tamen.

Legitima ascendentium seu parentum, hoc est, quam liberi debent parentibus, eodem modo aucta est hodie, sicut de legitima liberorum diximus, vt communiter probant Doctores, per l.nam etsi, D.de inofficios.testam. Nam etsi, inquit Imperator, parentibus non debeatur filiorum hæreditas, propter votum parentum, & naturalem erga filios caritatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet.

Legitima transuersalium, hoc est, fratrum ab intestato succedentium, & olim & nunc est quarta bonorum pars.argu. l.Papinianus. §.quarta. D.de inofficios.testam. Et quanquã huius quartæ non fiat expressa mentio in iure Ciuili: non tamen fuerit absonum, per naturalem æquitatem interpretando, sic colligere: quoniam frater debet fratri alimenta, per l.non omni.& l. cùm plures.§.in soluendis. C.de admini.tut.arguendo ab alimentis ad quartam. Sed & quæ ex testamento defertur, legitima quoque, non impropriè, latiore tamen sensu, dicetur: ea enim à lege XII.Tabularum confirmatur, dum in illa constitutum est: Vti quis rei suæ legasset, ita ius esto, l.verbis. De verborum significationibus.

Ληξίαρχοι, Magistratus quidam Athenis, qui tum alios, tum eos qui iam suæ tutelæ facti erant, & iam poterant ἄρχειν τῶν λήξεων, id est, hæreditatis paternæ, in album ciuitatis inscribebant. Vide Poll. Hinc, Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, quod & γραμματεῖον simpliciter, & ληξιαρχικὸν, liber, in quem puerorum nomina referebantur, qui iam tutelæ suæ facti erant. παρὰ τὸ λῆξιν ἄρχειν, hoc est τῶν κλήρων τῶν ἰδίων. erant enim tum αὐτεξούσιοι, hoc est sui iuris, & statuere de facultatibus suis poterant.

LIBARE, est sacrificare. Lactan.lib.j. Nihil enim sancta & singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat, quàm solam innocentiam, quam si quis obtulerit Deo, satis piè, satis religiosè libabit.

LIBELLA in l.iudices.9. C.de Episcop.aud.dimidia est chœnicis pars, vt exponit Alciat.lib.Parerg.cap.17. Est autem Chœnix demensum & cibus diurnus, vt apud Homer. Odyss.τ. (Οὐ γὰρ ἀεργὸν ἀνέξομαι, ὅς κεν ἐμοῖγε χοίνικος ἅπτῃ). Et illud Pythagoræ symbolum Chœnici ne insideas. Iubet igitur lex duas libellas, id est, chœnicem victualis substantiæ custodiris præstari. A. Gellius lib.20. cap.j.legis XII.Tab. verba de addictis hæc refert: Si volet, suo viuito; ni suo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato. Alias Libella est fabrile instrumentum; alias etiam nummi minuti Romani genus.

LIBER. Hinc libri librorum, quorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia, l.52. D.de legat.3.

Libellvs pro tabella fideicommissaria, hoc est, in qua fideicommissum scribit testator, accipitur in l.j.in prin.D.de tabul.exhiben.Itē si libellus, inquit, aliúdve relictum esse dicetur, decretum comprehendam. Et in l. & in Epistola.C.de fideicommis. Et in Epistola (dicit Imperator) vel breui libello, vel sine scriptura, imò etiam nutu, fideicommissum relinqui posse, adhibitis testibus, nulla dubitatio est.

Libellus, appellatur commentarius in sacris literis, cap.2. in princ.De sum.trinit. & fid.cathol. Damnamus ergo (inquit Innocentius) & reprobamus libellū seu tractatum, quem Abbas Ioachim edidit.

Libellus appellatur scheda supplex, quam vulgò supplicationem dicimus, qua populares postulata sua principibus exponere solent, in titul. C.quan.libel.princi. dat.litis contesta.fa.& in l.non distinguemus. §.cùm quidam.D.de arbit.Libello, inquit, cuiusdam id quærentis Antoninus subscripsit.Hac significatione Iurisconsultus in l.nec quicquam.§.vbi decretum.D.de offic.procon. & legat.& in l. Somnia. D.de regul.iur.sic tradit: Quòd omnia quæcunque caussæ cognitionem desiderant, per libellum expediri nō possunt, hoc est, per solam supplicationem præstari nequeunt, non audita parte aduersa. Quas leges alioqui non obscuras, Accursius inuoluit ignorantia huius significationis. Adde l.semper. §.demonstratur. D.de iur.immunita. Sicque vsurpauit Suetonius in Augustō: Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, vt quendam corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Hinc: Libellorum magistri, de quibus vide in voce Magistri.

Libellus rerū, l.si ego Seiæ.§.plane.D.de iur.dot.in quem conferebat mulier ea quæ præter dotem in domū mariti inferebat, quem & ideò marito offerebat, vt is cū subscriberet, vt certum esset in domum eius ea fuisse illata, & ne siquando separatio fieret, negaret.

Libellus familiæ, l.99. D.de legat.3.l.8. C.The.de custo, reorum.

Libellus, pro assertoria epistola accipitur, quam vulgò credentiam vel certificationem vocamus: cùm superior Magistratus fidem facit pro subdito, vel etiā pro alio, l.si publicanus.§.de rebus.D.de public.& vectiga. Hanc assertoriam epistolam ab Episcopo clerici habere solent, l.si qua per calumniam. §.præterea iubemus.C.de Episco.& cler.& in l.j. C.de mandat.princi. Omnes, inquit, sciant, nemini quicquam, nisi quod scriptis probauerit, esse credendum.

Libellus dicitur, qui iudicis recusandi caussa porrigitur à litigatoribus, l.apertissimi. C.de iudici. Liceat, inquit, ei, qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoētur, eum recusare, vt ad alium recurratur, libello recusationis ei porrecto.

Libelli appellatorij vocantur porrecti ab eo qui appellat ei à quo appellabat, in l.j.§.vlt.D.de appellatio. Libelli, inquit, qui dantur appellatorij, ita sunt concipiendi, vt habeant scriptum, & à quo dati sunt, hoc est, quis appellet, & aduersus quem, & à qua sententia. Et alibi sæpe in eodem titulo, sic dicuntur libelli. Vel sic: Libelli vocantur literæ dimissoriæ siue Apostoli, in titu. D.de libell.dimisso. Post appellationem enim interpositam, literæ dandæ sunt ab eo à quo appellatū est, ad eum qui de appellatione cogniturus est, quarū sensus talis est: appellasse puta Lucium Titium à sententia illius, quæ inter illos dicta est, l.j.D.d.titu.

Libellus appellatur, quem maritus vxori, aut contra vxor marito repudij caussa mittit, cuius fit mentio in l.si pœnituit.D.de diuort.his verbis: Si pœnituit eum qui libellum tradendum diuortij dedit. & Christus Matthæi 5. Quicunque, inquit, repudiauerit vxorem suam, det illi libellum diuortij.

Libelli famosi dicuntur scripturæ famosæ, hoc est, in contumeliam alterius editæ, in tit. D.& C.de fam.libellis.

Libellus appellatur scheda intimatoria, videlicet quæ in foro aut valuis Ecclesiarum proponitur: inuenisse puta Sempronium anulum aureum, eique cuius est redditurum, vt dicit l.falsus.§.plerisque.D.de furt.

Libellus dicitur oratio consultoria, qua boni Imperatores olim complecti solebant ea, quæ de rebus arduis ad Senatum Romanum censenda referebant, vt in l. item veniunt.§.præter hæc. D.de petit.hæredi. Pridie Idus Martias, inquit, Quintus Iulius Balbus, & Publius Iuuentius Celsus, Titius Aufidius, Onerius Seuerianus Consules, verba fecere de his, quæ Imperator Cæsar Traiani Parthici filius, Diui Neruæ nepos, Adrianus Augustus Imperator, maximúsque princeps, proposuit quinto nonas Martij, quæ proxima fuerūt, libello complexus est quid fieri placeat. De qua re ita censuerunt. Huius orationis in eo tit.fit mentio, l.illud quoque.in princ.Illud quoque, ait, quod in oratione Diui Adriani est.

Libellus dicitur scriptum continens intentionem actoris aduersus reum conuentum in iudicio, l.16.§.fin.& l.seq. D.de inoffic.testa.l.j.§.j. D.de eden. tot.tit.de li. oblat.qui & Libellus conuentionis appellatur, §.tripli.Institut.de action. Et Libellum hoc modo rectè diffinias: Est formula scripti, complectens actionem & futuræ litis speciem in iudicio, l.j.C.de edend. neque verò tam curiosè laborandum hîc est, vt plerique faciunt. Nam libellus nihil aliud facit, quàm quòd ius illud persequendi exhibet iudici cogniturum de caussa. Siquidem non potest cognoscere, nisi intelligat actionem. Et intelligere nō potest, nisi aut dicatur, aut scribatur. Ex scripto constat libellus: ex non scripto, caussæ nudis verbis controuertentium tractantur. Vide Specul.de libel.conceptione.

Libellus est duplex: Conuentionalis, & accusationis seu inscriptionis. De libello conuentionis loquitur l.j.D. de edend, & l.j.C.eo.tit. De inscriptione verò tractatur in l.libellorum.D.de accusatio.

Libellum hunc nihil aliud esse, quàm Syllogismum, optima ratione Doctores iuris tradunt. Vt ecce, cùm ita dicimus: Iure statutum est, possessorem iniustū rei alienæ teneri ad restitutionem eius, domino rectè vindicanti. Sed Titius possidet me inuito & iniustè rem meam, nec vult restituere; Quare peto Titiū condemnari, & cōpelli, vt mihi candem rem restituat. Hîc vides maiorem propositionem, minorem, & conclusionē. Vides itē nomen rei vindicationis satis expressum.

Libellus absolutus est, quando casum seu factum summatim vno orationis contextu complectimur.

Libellus articulatus seu positionalis dicitur, cùm singulis articulis singulas caussæ circunstantias in speciem describimus.

Libellus censetur ineptus, siue inutilis duobus modis: altero propter defectum formæ, cuius maxima pars est petitio seu conclusio: altero, ob materiam vel caussam petendi, quæ in narratione versatur, nec est talis vt producat ius agendi. Et hoc est, quòd excipientes aduersus tenorem libelli, dicunt eum peccare in materia & forma, his quippe verbis vtūtur ex vsu magis, quàm quòd res ita habeat plerunque.

Libellos agere, id est libellis principi datis subsignandis aut recitandis præesse, l.12. D.de distra.pign. Libellos agente Papiniano.

Libellos deiicere, apud Senecam, is dicebatur qui creditoribus se obligare paratus erat, vel soluere parabat: vel denique eum cuius bona proscribebantur, defendere parabat. Et suspensis, inquit, amici bonis, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic

Cic.pro Quintio:Libellos Sex. Alphenus procuratoc P.Quintij familiaris & propinquus,Sex.Neuij deiicit.

LIBELLENSES, sunt qui libellis aut suscipiẽdis,aut recitandis præerant.l.32.C. de appel. Nostri verò libellenses,(inquit)quæ apud arbitros gesta sunt suscipiãt, cognitiones inducant, & ea quæ geruntur excipiant, scribant,scriptáque litigatoribus edãt:qui etiam apud arbitros(licet illustres sint)ex delegatione nostra cognoscentes,excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu caussæ dicantur.His etiam vocantur Libellenses sacri scrinij.l.fi.C.vbi senato.

Libellus pro breui,vt loquuntur Impp.l.9.§.dotis.D.de iu.dot.l.4.§.j.D.de publican.l.44.§.solent.D.de furtis.

LIBELLARIVS,à Libello,id est breui scriptura deductum:Hinc.

LIBELLARIVS contractus,id est venditio(alij tamen conuentionem esse volunt)quæ fit scriptura, interueniente certo pretio, & hoc amplius certa pensione, constituta in annos singulos:& hac plerunque lege,vt stato,condictóque tempore cõtractus renouetur,rursus numerato pretio certo,vel arbitrario. Venditionẽ autem dicimus,vt tit.9.§.2.lib.2.Alij Locationem esse existimant:alij etiam emphyteusim ex Nouel.Leonis 13. tum & Lombardos pro emphyteusi libellarium contractum dixisse.Sed in hoc est differentia (ait Cuia.)quod non soleat emphyteusis renouari non mutato possessore:Libellaria renouatur statis certísque tẽporibus,etiam non mutato possessore,data certa pecunia,vel quam bonus vir arbitratus fuerit,secundum qualitatem rei in libellum datæ:quod quidem renouationis pretium Leo *εἰς ἀνανέωσιν* Et emphyteusis contrahitur sub lege meliorandæ rei,puta ædificij in area ponendi,vel reficiendi,vel agri excolendi & recreandi:libellaria hanc legem non habet. Et libellaria in perpetuum fit semper,vt infrà tit.8.lib.j.Feud. C.Emphyteusis nõnunquam ad tempus.Et si credamus antiquis Feudorum conditoribus,in libellaria est commisso locus post biennium, sicut in locatione,cum in emphyteusi triennij cessatio exigatur: & is qui per libellum à domino possidet, vendere potest sine consensu domini: emphyteuticarius non item.Fit libelli huius,siue libellariæ mentio sæpe his libris, vt Feud.j.tit.8.& 2.tit.9.& 4.tit.4.53.57. C.& in Constit.de pace Constantiæ,& in Langobardis, & in aliis etiam auctoribus.Cassiodorus.5.Variar. Cõperimus patrimonij nostri prædia te Thomati libellatio titulo commisisse.Gregorius.8.Epist.c.61.Voluerat possessiones sub specie libellorum tenere.Hinc etiam Libellum facere,id est,leui libellarum ,siue denatiorum annuorum pretio vẽdere,Feud.lib.2.tit.39.§.j.H.Si libellum vnus alteri fecerit de feudo paterno,nõ est libellus,sed quasi refutatio.

LIBELLARIA, pro allode, siue allodio vsurpatur: verum(vt opinantur quidam)pro eo tantum quod sub illa leuicula pensione annua locatum est.vt libr.Feud.2.tit. 26. §.3.H. vbi feudum & libellaria opponuntur. Agnatis feudum,filia verò allodium , siue libellariam esse asserentibus.Item,Domino feudum, filia allodiũ, siue libellariam esse allegante.Et lib.j.tit.5.§.2.H. Si fidelis feudum libellario nomine dederit.Item,Postquã ad libellariam dederit.

LIBELLARIVM,apud Ciceronem in Orat.pro M.Milone,cista,in qua conditi seruantur libelli.Exhibe , inqoit,libellarium illud legum vestrarum.

LIBER is dicitur in potestate cuius est arbitrio suo viuere,eatenus tamen vt lege & instituto permissum fuerit.Idcirco enim(inquit Cicero in Orat.pro Cluentio) omnes legum serui sumus , vt liberi esse possimus. At pro ingenuo liber dicitur ab Imp.in l.diui.& l.cũ quis. C.de nat.lib.Cum quis à muliere libera , & cuius matrimonium non est legibus interdictum, &c. Hinc:

Liberi populi,qui suis legibus erant relicti, quales Ætoli apud Liuium:populi tamen Romani maiestatem comiter obseruare tenebantur.Hinc illud Proculi.l.7.D.de capt.& postl.Liber populus est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus , siue is fœderatus est:item siue æquo fœdere in amicitiam venit:siue fœdere comprehensum est,vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruaret.Alias liberi populi & liberæ ciuitates Cicer. de legib. Agrar.contra Rullum,qui nec tributa,nec vectigalia soluunt.

Libera legatio,vide Legatio libera.

LIBERTAS(ex qua etiam liberi vocantur)est naturalis facultas eius quod cuique facere libet:nisi si quid vi aut iure prohibetur.Florẽtinus in l.libertas. D. de stat.hom.& §.j.Inst.de iure pers.Libertatem definit Cicero in Paradox.potestatem viuendi,vt velis : quod expressit ita Persius:

Vindicta postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat iussit quodcunque voluntas

Alias Libertas de rebus etiam dicitur. Hinc Liberæ ædes.l.si quis ædes.D.de seru.vrb.eadem forma qua libera rustica prædia dicuntur quæ seruitutem non debẽt,& nulli sunt obligata.Libera prædia,nexu pignoris liberata,quod nõ sint obligata.l.8.l.51. §.j. D. de act.empt.l.6.D.com.præd.

Libertas opponitur Seruituti. Vnde conuenire non possunt.C.de Lati.lib.tollend.l.ergo.D. de fideicommiss.libertat.Portò sub appellatione libertatis non solùm accipienda est,quæ seruili conditioni opponitur , sed omnis conditio alieno iuri non subiecta. Cõtra quoque sub seruitutis appellatione omnes omnino species subiectionis sunt intelligendæ,quæ iuris ac potestatis aliquid in personam producunt.

Libertas,pro ingenuitas,Hermog. l. cum pacto.40. D.de liber.causs.Cum pacto partitionis precij maior viginti annis venalem se præbuit , nec post manumissionẽ ad libertatẽ proclamare potest.nam, vt ait Modest.l.21.D.de stat.homin.Homo liber qui se vẽdiderit , manumissus,non ad suum statum reuertitur , sed efficitur libertinæ conditionis.

Libertas directa,vide Directum.

Libertas non priuata,sed publica res est. Martianus in l.si quis,D.de fideicom.libert.

Libertas plenissima,ex qua ciuitas Romana competit. l.j.§.si autem.C.de comm.ser.manu.

Libertatem naturalem recipiunt aues,& feræ,cum in naturalem laxitatem peruenerint.l.44. l.55. D. de acquir.rerum dom.

de Libertate iudicium,vide Iudicium de libertate.

in Libertatem eripi.l.vlt.ad fin.C.de pet.hæredit.serui dicuntur,quibus lex libertatem quæ præstari debuit,repræsentat.

LIBERALIS caussa dicitur quæ in se actionem continet libertatis,ait Donatus in illud Terentij in Adelph.2.1.

Neque uendendam censeo Quæ libera est:
Nam ego illam liberali assero caussa manu.

Sic Plautus in Curculione.

Si quisquam hanc liberali asseruisset manu.

Id autem fiebat quoties quis liberum hominem iniusta seruitute oppressum in libertatem vindicabat, id est liberum esse decernebat, vel(vt Liuius lib.3.)dabat vindicias ab seruitute secũdum libertatem. Hinc rub. De liberali caussa.D.& C.& passim,Liberalis caussa, & Liberale iudicium.l.3.§.si seruus. D. de acquir. poss.l.23.§.de liberali.D.de arbit.l.42.§.j.D.solut.mat.l.7.§.j.D.de pet.hæred.Caussa autẽ hîc pro iudicio ponitur.

LIBERORVM appellatione nepotes & pronepotes,ceterique ex his descendentes, continentur: primùm, quòd Lex XII. Tabularum hos omnes appellat libe-

tos:deinde, quòd natura nos hanc interpretationem docet:cum videamur pios parentes, liberorum procreandorum animo & voto vxores ducere,vt non filios solum,sed etiam nepotes,& deinceps alios concipientes atque edentes, ex prole vtriusque sexus, diuturnitatis memoriam in æuum relinquant. Et inde in communem vsum receptum esse, quod filiorum appellatione omnes,qui ex nobis descendunt, comprehendantur. Neque enim dulciori nomine possumus nepotes nostros,quàm filij, appellare. Interim tamen non frustrà sunt innēta singularum cognationum nomina,vt aliter filij,aliter nepotes, pronepotes, & cæteri ex his descendentes,appellentur. Nam toties his vtendum est necessariò,quoties lex non omnibus descendentibus præstitum aliquid voluerit, sed solis his qui nominatim enumerātur. At vbi non personis certis,sed omnibus qui ex eodem genere orti sunt, præstatur:conuenit, liberorum appellatione generaliter intelligi nepotes, pronepotes, & cæteros qui ex his descendunt. Callistratus in l.liberorum. Vlp. in l.cognoscere.§.vlt.Paulus in l.filij.D.de verb. signifi.§.vlt. Instit.qui testament.tuto.da.poss.Eadem iuris Naturalis ratione receptum est, vt patris nomine auus quoque demonstrari intelligatur.l.iusta. de verb.signific. Nec refert an virilis an fœminei sexus sint. l.56.D.de verb.signific.Paulus.l.10.§.2.D.de grad.& adfin. Liberi,inquit, vsque ad trinepotes dicuntur: vltra autem posteriores vocantur.

Liberi non sunt qui contra formam humani generis procreati sunt.l.14.D.de statu.hom.Paul.lib.4. Sentent.tit. 9. hos partus monstrosos appellat Romulus primus Romanorum rex lege lata,cuius hæc verba sunt: Mōstrosos partus sine fraude necanto.

LIBER singulari numero pro nato,apud Iustinianum in l.si quis suo.33.C.de inoffic.testam.Si quis suo testamēto,inquit,maximam quidem portionem libero relinquat:minusculam autē alij,vel aliis de stirpe sua progenitis.Alias Liberos in multitudinis numero etiam vnū filium,filiámve veteres dixisse,docet Gellius lib.2. c.13.ex Sempronij Asellionis rerum gestarum libris, vbi de Tiberio Graccho loquitur.Orare, inquit,cœpit vt se defenderent,liberósque suos, eum quem virilis sexus tum in eo tempore habebat,produci iussit, populóque commendauit prope flens.Hinc non esse sine liberis dicūt Iurisconsf.eum cui vel vnus filius,vel vna filia est.liberorum enim nomen multitudinis numero tantum ponitur.l.148.D.de verb.signific.sicut pugillares & codicilli.

LIBERTI sunt qui desierunt esse serui.l.4.de iustitia & iure.Vel sic:Liberti sunt quos domini ex iusta seruitute soluerunt, ac manumiserunt. vnde etiam illorum patroni,quasi patres,qui à morte in vitam illos reuocarunt,appellabantur.Eorum autem tria genera fuere, vt refert Vlpianus Instit.tit.j. nam alij ciues Romani,alij Latini Iuniani,alij Deditiorū numero erant. Et ciues Romani quidem sunt(vt idem scribit)liberti, qui vindicta,censu, aut testamento, nullo iure impediente manumissi sunt.Latini Iuniani, qui ex lege Iunia inter amicos manumissi sunt.Deditiorum numero sunt,qui pœnæ caussa vincti sunt à domino:quibus vestigia(al.quibúsve stigmata) scripta fuerunt: qui propter noxam torti,nocentésque inuenti sunt:quive traditi sunt vt ferro,aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt.Vide Manumissi.Notandum autem in patronorū libertis (vt obseruat Turn.Aduers.lib.18.c. 3.ordinē quendam fuisse, & quosdam primos quosdā secundos vocatos fuisse, quod alteri apud patronum priorē locum obtinerent, alteri proximum.Martialis,

Libertum docti Lucensis quære secundum.

Ergo primi & secundi dicebantur, vt aliis omnibus potiores.Ac fortasse inde factum est vt apud Iurisconsultos tam sæpe nomen primi & secundi legatur.Testantur:id veteres inscriptiones,quarum in vna sic reperitur:*Sofronia* ɔ *L. tertia sibi & P.Sextilio primo aruspici.* & in illa:*Se uiuo fecit sibi & Petiæ* ɔ *L.primæ uxori.*

Liberti admissionum,apud Plinium lib.33.c.3.gratiosi sunt liberti,qui homines ad Principem admittebant, admissionibúsque præerant.Fuit, inquit, & alia Claudij principatu differentia insolens his quibus admissionum liberti ius dedissent imaginem principis in annulo ex auro gerendi.sic enim legi vult Turneb. Aduers. lib.13.c.12.quanquam sensus aliquis ex vulgata lectione elici possit.

LIBERTINVS est,qui ex manumissione libertatem est consecutus.Ingenuus verò,qui statim, vt natus est, liber est. Vel sic:Libertini sunt,qui ex iusta seruitute manumissi sunt.Instit.de libertin.in princ.Estque libertinus relatiuum Ingenui: sicut libertus Patroni. Olim autem,id est Appij Cæci censoris temporibus,& deinceps aliquandiu,libertini dicebantur non ipsi qui manumittebantur,sed ingenui ex his procreati:vt scribit Suetonius in Claudio.c.24.quam differentiam obseruare Modestinus videtur in l.j.D. de excus. inter *ἀπελευθέρους*, & *ἀπελευθερικούς*,hoc modo: *ἀπελευθερικοὶ ὀρφανοὶ ἀγνῶτες ἀλλότριοι ἄρχοντες ἐπιτρόπους*. Et paulo post *ἀπελευθέρους ἢ ἀπελευθερικοὺς μόνους ἀλλ' ἐπιδέχεσθαι*. sc. *ἐπιτρόπους*.Libertus autem idem quod libertinus:hoc tantùm differentes,quòd libertus semper refertur ad eum cuius est libertus,puta patroni.Libertinus verò, nomen est absolutum, denotans conditionem eius qui nec seruus,nec liber est.Notus est tamē Iustiniani in j.lib. instit.tit.de ingen.& libert.vbi nihil agitur nisi de cōditione,nullo respectu habito ad patronos.

Liberare,libertate donare:liberari,libertatem consequi. l.12.§.manumittendo.D.de captiuis.l.pen. D. in quib. caus.Liberare est luere,& nexum pignoris dissoluere. l.57.D.de leg.j.Liberare prædia,seruitutem debitā remittere.l.j.D.si vsuf.pet.

Liberationis verbum eandem vim habet, quàm solutionis.l.47.D.de verb.significa.Plane in Rub.D. & C.de solution.Liberatio,& solutio separantur.Nam solutio naturalem obligationem tollit & pecuniaria est: Liberatio cæteros omnes modos, quibus obligationis nexu quis dimittitur,continet:vt confusionem, & cōpensationem.Liberatio igitur ad obligationem pertinet:solutio ad obligationem vel ad nummos.

LIBITINARII,qui funerum curam mercede pacta recipiebānā Libitina Dea,cuius in æde (vt scribit Acrō) constituti,qui efferenda corpora conducebant, & funeribus necessaria præbenda.Vlpianus.l.5.§.j.D.de institut.act.Idem ait: Si Libitinarius, quos Græcè *νεκροθάπτας* vocant,seruum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit.De Libitina Dea vide Plutar.in Probl.Hinc Libitinensis porta apud Lamprid.in commodo,amphitheatri porta, per quam cadauera interfectorum gladiatorum efferebantur.

LIBONIANVM senatusconsultum, Vide Senatusconsultum Libonianum.

LIBRA quæ & pondo dicitur, in duodecim vncias diuiditur.Eius partes sunt,Vncia j.Sextans 2. Quadrans.3. Triens 4.Quincunx 5.Semis quæ & selibra 6.Septunx 7.Bes 8.Dodrans 9.Dextans 10.Deunx 11.As 12.vide suprà AS.

LIBRAM argenti constituunt quinque solidi siue aurei: dicente Imperatore,Iubemus,vt pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus,inferendi auri accipiat facultatem:ita vt pro singulis libris argenti,quinos solidos inferat.l.vn.C.de argent.pretio.quod thesaur.infert.lib.10.Argentei verò LX. eam constituunt,

l.j.

Lj.C.Th.de exp.lud.

Libram auri, septuagintaduo aurei constituunt.l. quntiescunque.C.de suscept.præposit.& arch.lib.10. Vide Iasonem in l.fi.D.de in ius voc.

LIBRARIVS, Vet.Gl.Liberarius, γραφεὺς, substantiuum, qui libros, contractus, pactiones, instrumentáque conscribebat.l.93.D.de reg.iur.l.29.D.de rei vind. Hieronymus ad Niciam: Nam & rudes illi Italiæ homines, quos Cascos Ennius appellat, qui sibi ritu ferino victû requirebant, ante chartæ & membranarum vsum, aut in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuò epistolarum alloquia missitabát. Vnde & portitores earum, tabellarios, & scriptores à libris arborum librarios vocauere. Vlpian.in l.vt iurisiurandi. §.dubitur.Gaius in l.duorum libertus.D.de oper.liberto. Veluti, ait, si librarius sit, & alij patrono librorum scribendorum operas edat. Adde.l.sed etsi. §.j.D. de vsufruct.

LIBRARII in castris fuere Vegetio lib.2. c.7. qui rationes ad milites pertinentes in libros referebant. Hinc Librarij depositorum apud Tartuntenum in l.vlt.D. de iur.immunit.ij.erant, inquit Budæus, qui perscribebant quid quisque apud signa deposuisset: cuius instituti morem & rationem docet idem Vegetius lib. 2. c. 20. Antiquitus enim (inquit Vegetius) institutum est, vt ex donatiuo quod milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa, ibidémque militibus seruaretur, ne à cótubernalibus per luxum assumi posset, inanibúsque rerum comparationem. Sepositio autem ipsa pecuniæ primum ipsis contubernalibus docebatur accommoda, nam cum publica sustententur annona, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate castrense peculium. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa depositos, de deserendo nihil cogitat, magis diligit signa: pro illis in acie fortius dimicat, more humani ingenij, vt pro illis habeat maximam curam, in quibus suam videt esse positam substantiam. Denique decem folles, hoc est decem sacci per cohortes singulas exponebantur, in quibus hæc ratio côdebatur. Addebatur etiam saccus vndecimus, in quo tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Hæc ratio apud signiferos (vt nunc dicunt) in cophino seruabatur. Et ideo signiferi, non solum fideles, sed etiam literati homines eligebantur, qui & seruarent deposita, & scirent singulis reddere rationem. Huius etiam meminit Tranquillus in Domitiano.c.7. Geminari legionum castra prohibuit, nec plus quam mille nummos à quoquam ad signa deponi passus est. Sed & d.l.vlt. sunt librarij borreorum, & librarij caducorum.

LIBRARIVS, librorum & contractuum pactionúmque scriptor. Scæuola.l.92.D.de reg.iur. Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, &c. Vlp. l. 6. §. 2.D.de oper.lib. Nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. vide Notarius.

LIBRATORES aquæ, in l.j.C. de excu.artif. qui aquarum inuentos ductus, & modos docili libratione ostêdunt, vel qui peritiam habent librandi aquam ad libellam. vocátur à Græcis ζυγοστάται.d.l. j. quáquam alio sensu. Plinius lib.10.ad Traianum. Superest vt tu libratorem, vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari. Frontinus lib.j.de aquæ ductibus: Procuratorem, ait, oportet calicem eius moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratoribus signare. Sunt & Libratores apud Tacitum lib.13. qui (inquit Turneb.) ex tormentis missilia excutiunt. Alij volunt significari eos qui lapides in bello emittebant. Hæc sunt verba Taciti Remotisque pau- latim legionibus, funditores, libratoresque excutere tela; & proturbare hostem iubet: missæ è tormentis hastæ.

LIBRIPENS, Gl.vet. ζυγοστάτης, qui in mancipationibus staterâ tenebat, Caio lib.j.Inst.tit.6.apud quem, deest vox æneam. Priscianus libr.6.ducit à pendendo. Propriè autem dicitur militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensator. Qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipi sunt etiam nunc libra interponitur, inquit Plin.lib.33.c.3.& Boet.lib.3.in Topic. Ciceronis. Vtitur hoc verbo Iustinianus in §. accessit. vide Vigl.Instit.de testam.& Tertullianus lib.2.aduersus Marcionem.

LICENTIATI vulgò in scholis dicútur, qui annis quatuor in legum studio consumptis, ab illa præscripta & definita studiorú lege quá Iustinianus statuit, soluuntur: quasi qui licentiam ac missionem à magistrorum castris impetrarunt. Vide Prolytæ.

LICARE id dicimus, quod legibus, quod more maiorú, institutisque conceditur. neque enim quod quisque potest, id ei licet: nec, si non obstatur, propterea etiam permittitur: ait Cicero Philipp.13. In eámque sententiam Vlpianus clausulam illam edicti, QVOD eius licebit, sic interpretatur: Quæ clausula non illud pollicetur, restitutum si leges permittant: sed si leges non prohibeant.l.nec non.28.D. ex quibus caus.maior. Et ita in l.7.§.si pacisc.ar.D.quod met. caus. Licere dicitur quod lex XII. Tabularum & lex Iulia permittunt.

LICITVM est quod per leges permittitur. cui opponitur illicitum.l.j.D.de iust.& iur. nam illicitè fit quod contra leges, constitutiones, decreta, edicta principum fit, vt in l.vlt.in fi.D.de his quæ vt indig.l.11.§.si quis illicitè.D.de legatis lib.3.& aliis locis.

LICERE IRE, AGARE, ex natura & origine non esse ita personale quod ad hæredes non transeat, sed iuris præsumptione non esse transitorium, nisi hæres exprimatur. Quod obseruatu dignú est, vt licere, ager. per viam publ. vide l.11.§.vlt.D.ne quid fiat in loc.publ. Est autem hæc formula loquendi frequens apud Iurisc.in constituendis seruitutib.prædiorum.

LICITANI coloni.l. vlt. D. de censib. Sed vide num legendum sit, Illicitani, ab Illicitano sine, colonia immunis Plinio lib.3.c.3. an Acitani, eidem eodem in loco colonia iuris Italici. Acitania enim in Plinio legendú ex vet.lib.non Accitana. Acitani autem, inquit Macrob.Satur.3. Hispana gens.

LICEOR, ceris, citus significat precium defero in auctione, hoc est venditione publica, quæ sic fit, vt plus offerenti detur res. Gallicè, mettre à l'enchere. Licitari, est sæpe augere precium. Inde.

LICITATIO, precij auctio: sicut solent emptores oblato precio aliquid addere. Licitatio de aliis quoque rebus intelligi potest, quàm pecuniariis emptionú preciis: vt si alius coheres alio maiorem offerat cautioné, ob custodiam instrumentorum. Vlpianus.l.6. D.famil. ercis cun. Nam ad licitationem, inquit, rem deducere, vt qui licitatione vicerit, hic habeat instrumenta hæreditaria: non placet neque mihi, neque Pomponio.

LICTOR, ῥαβδοῦχος, seruus erat publicus ex collegio viatorum, officium ligandi habens, vnde etiam dictus est. Cum enim magistratus populi Rom. virgis quempiam verberari iussissent, crura eius & manus ligari ab hoc, vincitique solebant. Hinc illud Ciceronis in Orat.pro C. Rabirio perduellionis reo: I LICTOR, COLLIGA MANVS, CAPVT OBNVBILA, ARBORI INFELICI RESTE SVSPENDITO. Tiro autem Tullius, M.Ciceronis libertus, Lictorem, vt refert Gellius libro duodecimo.c.3. vel à limo, vel à licio dictum scripsit. Licio enim transuerso, quod li-

mum appellatur (de quo vide infrà) qui magistratibus præministrabant cincti erant. In officio autem magistratuum lictores quidam dicebantur proximi, qui quam alij cariores magistratui erant, eique semper præsto erant, & apparebant ante alios sui ordinis: vt in inscriptione peruetusta. *L. Valerius Achilleus lictor proximus laurens.* Cicero etiam lictorem primum ad Q. Fratrem scribens vocauit, de Octauio loquens: Apud quem, inquit, primus lictor quieuit, tacuit accensus. nisi siquis proximum primo adiunctum putet, & secūdum, quod non probatur Turnebo Aduers. 11. c. 9. Sallustius eodem quoque locutus est modo in bello Iugurthino: Sed Hiempsal in oppido Thumida forte eius domo vtebatur, qui proximus lictor Iugurthæ, carus acceptúsque ei semper fuerat. Est & in veteribus Glossis, Lictor summus, Græcis ἀρχιραβδοῦχος dictus. Notandum etiam est, posterioribus temporibus manumissionem per lictorem solitam fieri, vt videre est l. 8. & 23. D. de manumiss. vind.

LIGATI videntur, qui domi semper manere coguntur, Auth. Quo oport. episc. §. Si verò nemo.

LIGA, fœdus, societas. Albert. Argent. in Chron. Inter Principem & Francum interpositis iuramentis, & cōfectis literis, Liga perpetuo est confirmata. Matchio cum Mastino Veronensi ligam contraxit, eiúsque filio suam filiam desponsauit. Hinc

LIGIVS homo, seu Vasallus, is dicitur in scholis qui contra omnes, ne Rege quidem excepto vel antiquiori domino, fidem & operam omnem suam promisit: non Ligius, qui nominatim aliquem excipit: sic vt vnus duorum Vasallus ligius esse non possit, duorum Vasallus non ligius esse possit: aut verò vnius ligius, alterius non ligius. gl. in c. pastoralis. de sentent. & re iud. in Clement. Hinc nomen, Homoleugius. Hotom. in suis Feud. Disp. hoc totum commentitium esse arbitratur: neque alium esse ligium, nisi qui idem vetere Germanica lingua Vassilus, aut Vasallus, aut Valuasor dicebatur, dummodo verus ac proprius Vasallus sit: hoc est, qui beneficio alicuius feudum verum, rectum ac proprium sit adeptus. Ac primum omnium, inquit, Albert. Krant. libr. Norum. 4. c. 7. Italicum esse hoc vocabulum significat, quasi à Liga, & quasi obligatum dicamus. Et Guiscardus (inquit) sese constituens Romanæ Ecclesiæ Vasallum, vel (quod eius regionis verbum est) ligium, Romano Pontifici quæcunque peterentur præsidia mittere, ac quando opus videretur, cum omnibus copiis afferre præsidium spopondit. Item c. 9. Quo in conuentu Robertus ligium se (quod eius regionis verbum totalem signat subiectionem) Pontifici & Ecclesiæ iterum fecit, & B. Petri vexillo à Pontifice donatus est. Albert. Argēt. in Chron. Quamuis etiam Principes ipsum Francum ipsis grauem & exosum haberent: cuius caussa omnes quasi eius essent Vasalli, non ab imperatore mouerentur, cuius essent Ligij, inuadendi eum occasionem aliquam non habebant. Quo in loco Ligium & Vasallum pro eodem vsurpari perspicuum est. Hinc pro homo Ligius, fictum nomen, Homoleugius, coniunctè: vel separatim homo & Leugius. Ant. Florent. hist. part. 2. tit. 17. c. 6. §. j. Factus est autem ibidem Comes Bertrandus Regis Hierosolymitani Homoleugius. Item c. 9. Eodem anno Rex Philippus cum Rege Angliæ colloquium habuit, submouens illum tanquam suum hominem leugium, vt pro comitatu, &c. Et mox: Hi tres erant ipsius regis Angliæ Leugij homines. Hinc fictum nomen Homoleugia, vt apud eundem. c. 8. §. 4. Tunc visum est arbitris, quod dominus princeps ad Imp. accederet, atque cum debita sollemnitate debitam homoleugiam exhiberet, & fidelitatem. Et alio loco Fidelitas ligia, part. 3. tit. tit. 19. c. j. §. 2. Ex his concedi posset Homoleugij nomen ab ὁμόλογος Græco deduci: præsertim cum Coloni homologi mentio fiat in l. vlt. C. Th. de patroc. vic. & ὁμολογίᾳ χωρεῖν, & ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, pro deditionem facere, apud Græcos vsurpetur: nisi etiam multis in locis ab Hotom. vbi supra adductis, Ligij nomen in patroni persona sumeretur. Itaque à Liga verbum hoc ab Italis hominibus cōfictum est: quasi ligios sit idem qui ligatus, id est proximè, & (vt vulgo loquimur) immediatè iunctus.

LIGNVM & materia hoc differūt: quòd materia est, quæ ad ædificandum, fulciendum necessaria est: lignum, quicquid comburendi caussa paratum est, quamuis nondum concisum. l. 55. D. de legat. 3. Itaque. l. 11. de excusat. mun. lib. 10. C. sic disiunctim legendum est, Materiam, lignum, tabulata, vt & l. 15. C. Th. de extraord. mun.

Ligna cocta dicuntur, quibus ignis vi humiditas exempta est, vt fumare nequeant. Vlpianus. l. 55. §. 4. D. de legat. 3. Sed & titiones, inquit, & alia ligna cocta ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? Item in l. 167. D. de verb. signific. vbi hæc ipsa verba inculcantur. Martialis epigramma quod inscribitur Ligna acapna, in Xeniis ad hæc ipsa ligna pertinens, hoc est:

Si uicina tibi nomento rura coluntur,
Ad uillam moneo, rustice, ligna feras.

Lignum, tabulæ ligneæ. Tryphon. l. 19. D. de bon. poss. cōt. tab. Quod vulgò dicitur, liberis datam bonorum possessionem contra lignum esse, sic intelligendum est, &c. Id enim significat contra testamentum, quod ligneis tabulis describi solebat, vt testatur Vlpian. l. j. de bon. poss. sec. tab. Paulo post d. l. 19. idem Tryphon. dixit, Contra tabulas. In eadem significatione vsurpatur ab Apuleio.

LIGNARII fabri. l. 235. D. de verb. sig. Paul. libr. 3. Senten. tit. 6. Isid. lib. 19. c. 19. Lignarius, ligni opifex. Veget. lib. 2. c. 11.

LIGVSTICVM. l. 5. D. de penu lega. olus esse ait Isidorus lib. 17. c. 11. odore aromatico, gustu acre: à regione nomen accepit. Nascitur enim in Liguriæ montibus, Plinio lib. 19. c. 7. teste, & Dioscor. lib. 3. c. 51.

LIMEN. Adnotarunt quidam ab Vlpiano hanc vocem, pro interiore domus parte, vt etiam à Marone vsurpatam, in l. Illicitas. §. nec potentiores. de offic. præsid. cū ait, Ne tenois viræ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, limine vnico, vel breui supellectili ad aliorum vsus trāslatis, iniuriis vexentur. Malim tamen sumi σωματοδοχεῖον pro domo, aut exiguo cubiculo potius. Vide Lumen.

LIMENARCHÆ, λιμενάρχαι, qui portuum præsidiis præsunt, vel portus custodiæ caussa creati. l. 3. De fer. fugi. Limenarchæ & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodia retinent. Sic l. 38. C. de lib. causs. & l. vlt. §. j. D. de mu. & ho. Dictio est merè Græca. λιμὴν enim portus est. Hos Aristot. lib. 6. Politic. circa finem, Limenophylacas vocat, quasi portuum custodes.

LIMITES, Sicul. Flac. libr. de condit. agr. à liminibus. quemadmodum enim limina introitus exitúsque locis præstant, similiter introitus exitúsque qui in agris diuisis & adsignatis peruij semper esse debent, tam itineribus, quàm mensuris agendis, limites appellantur. Hygenos à Limo, verbo antiquo, quod transuersum, & obliquum significat, Limites dici vult. Vnde Festus lib. 10. ait, Limites nunc terminos, nunc vias transuersas significare. Denique quicquid ad obseruationem finium in agro opera manuum factum est, Limes, auctore Aggeno Vrbico, adpellatur. Horum autem duo maximi dicuntur, Cardo, & Decumanus, vt Plin. libr.

18. c.

18.c.15.Festus lib.4.Isidor.lib.15.Etym. c.14.Sicul. Flaccus,& Hygenus tradunt. Et Cardo quidem est, qui à Septétrione in Meridiem dirigitur, ab eo quòd à cardine cæli fit.Nam in septentrionali axe nobis cælum vertitur.Decumanus verò,qui ab Oriente in Occidétem per transuersum dirigitur, qui ea eo quòd formã denarij numeri faciat,Decumanus est appellatus. Limites autem,seu termini territoriorum, qui vocantur à Iuriscoss.in l.5.de iust.& iur.teste Zasio, originem acceperunt à iure Gentium:nam quo tempore distincta sunt dominia,cœpit esse Meum, & Tuum. Obseruandum verò,quòd limites faciunt res certas in genere, tribus modis:aut natura, aut hominis facto, aut adiectione qualitatum fungibilium. A natura res prope omnes natæ accipiunt limitationem. Homo limitatur per suam naturam,equus pariter,& sic de aliis. Quicquid manu hominis fabricatur,erigitur,perficitur,hoc dicitur limites accipere facto hominis. Sic domus limites accipit,secũdum quod ædificata est.Sic fundus, sic nauis limites accipiunt ea opere. Quòd fundus est latus,vel arctus,modicus,vel ingens,hoc est facto hominis.l.quod in rerum.de leg.3.Tertiò aliquæ res accipiunt limites per numerum,pondus,& per mẽsuram, vt sunt omnes res fungibiles.Vide Zasium in lege mutuum.§.mutui.D.si cert.pet.

LIMITATI agri appellabantur qui propriis limitibus & finibus circunscripti, & in centurias diuisi erant vt Festus eodem libro ait.Limitatus enim ager Decumanis,& cardinibus continetur, vt Frontinus ait.Sic accipe Limitatum agrum in l.6.D. de acquir. rerum dominio.& lege prima.§.si insula.D.de fluminibus.Hunc metatum vocat Horatius Satyra. 2. Hotomanus. LIMITATVM agrum definit, qui ab hostibus captus, vel coloniæ alicui totus, vel ciuibus ipsis ac militibus per partes assignatus est.Iulius Frontinus: Agrorum qualitates sunt tres:vna agri diuisi & assignati : altera mensura per extremitates comprehensi:tertia Arcifinij, qui nulla mensura continetur. Ager ergo diuisus assignatus,est coloniarum:hic habet cõditiones duas: vnam,qua plerunque limitibus continetur: alterã qua per proximos possessionum rigores assignatus est. Ager est mensura comprehensus, cuius modus vniuersus ciuitati est assignatus. Tributarius solus per vniuersitatem populis est definitus.eadem ratione & priuatorum agrorum mensuræ aguntur. Hunc agrum multis modis mensores,quamuis extremum mensura comprehenderint,in formam,in modum limitũ condiderunt.

LIMITES etiam Rom. Imperij fines dicuntur.l.5. C.de anno.lib.10.Vnde Illyricianum,Ægyptiacum, Rheticum limitem legimus.l.3.C.quib.mu.l.13.C. de adhoc, diuers.iud.l.13.C.de excu.mu. Hinc:

LIMITANEI & LIMITOTROPHI fundi sub Rub. C.de fund.limit.lib. x I. sic distinguendi sunt:vt illi dicãtur ad milites limitaneos pertinere, id est eorũ domini & proprietarij esse:vt paludes & pascua. l.3. eodẽ tit.& fundi castellorum,ad milites castellanos.l. 2. eodẽ.Limitotrophi verò, quòd ex eorũ fructibus Limitanei milites alantur,non quòd ad limitaneos milites pertineat.Limitotrophi enim verbũ ἀπὸ τοῦ τρέφειν deducitur,quod alere significat.Nec aliter hoc verbum vsurpatur.l.nulli.C.de fund.patr.Limitanei autem milites erant,qui in imperij finibus excubabant, eorúmque defensioni operam nauabant.l.vlt.C.de officio præfect.prætorio.Afric.l. fi. de offic.milit.iudic.quorũ etiam meminit Spartianus in Pescennino Nigro, & Lampridius in Alexandro,itémque Sudas his verbis, οἱ ῥωμαίων βασιλεῖς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις πανταχόθεν τῆς πολιτείας ἐσχατιῶν πάμπολυν κατεστήσαντο στρατιωτῶν πλῆθος ἐπὶ φυλακῇ τῶν ὁρίων τῆς τῶν ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὴν ἑῴαν μάλιστα μοῖραν. τάττοντες τὰς ἐφόδους τῶν περσῶν καὶ σαρακηνῶν ἀναστέλλοντες, οὕσπερ λιμιτανέους ἐκάλουν.

LIMITARE iter apud Varronem lib. 4. ling. Lat. est semita modica,quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes.5.ex duodecim Tab.præscripto. Perperam verò eo in loco Vertranius putat legendum militare iter.

LIMITOTROPHI, vide Limitanei.

LIMVS, apud Gellium libro duodecimo. c.3.ea Tirone Tull.M. Ciceronis liberto, vestis est (vt scribit Isidorus) quæ ab vmbilico vsque ad pedes producitur.Item: Limus, cingulum est, quo serui publici cingebantur, obliqua purpura.Item:Limus est cinctus, quem publici habent serui, dictus quòd transuersas habet purpuras.Item:Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam,id est flexuosam.Hinc vet.Gl.Limis, flexuosis oculis.

LINEA, funiculus.Vlpianus.l.27.§.19.D.ad legem Aquiliam.Si cum maritus vxori margaritas exetricatas dedisset in vsu,eáque inuito vel inscio viro perforasset, vt pertusis in linea vteretur. Plinius lib.32.c.2.Murenæ amphus deuorant quàm humanum,admouéntque dẽtibus lineas,atque ita erodunt. Columella libr. 3. c.15. Hæc in quinquincuncem vinearum metatio expeditissima ratione conficitur: quippe linea per totidem pedes insuitur.Et lib.8.c.11.Et emissa ligato pede longa linea gallina custoditur.Sic & Scæuola.l. 26. D. ad legem.Falc.Et Vlpianus de linea margaritarum.l.52.§. 18.de furt.Hoc est,funiculo qui per margaritas pertusas traiiciebatur:quod mulierum ornamentum est, & τραχηλαίων κόσμον appellant.

LINEA sanguinis dicitur qua cognati inter se cohærẽt. Paulus.l.stemmata.9.D. de gradib. Stemmata cognationum directo limite in duas lineas separantur.Item in l.iurisconsultus.§.sed & ex lateribus, eod.l. vacantia.C.de bon.vacãt.l.si quis.§.in illo.C. de secun.nupt. Statius lib.Syl.III.

> *Non tibi clara quidem, senior placidißime, gentis*
> *Linea, nec proauis demißum stemma, &c.*

LINAS, vide Lenes.

LINELLVS differt à Feudo, primò, quia in feudo iuratur secus quàm in linello.Item feudum datur amore, linellus verò pro mercede.Item in feudo non succedunt fœminæ,in linello secus. Et de multis aliis differentiis vide Felinum in c.cæterum.col.5.& sequent.in versicu.9.fall.de iud.fortè legendum Liuellus, vel potius libellus.

LINO legato, factum infectúmque continetur, quódque netum, quódque in tela est, quódque nondum est detextum. Tinctum planè non continetur.l.70.§. lino.D. de leg.3.Meminere autem.l.3.§.si quis tabulas. D. de S. C.Silan.l.3.§.si linum.& §.vlt.D.de secund. tabul.l.20. C.de testamen.l.28.§.testamento.D.de liber.legat.lini quo testamentorũ tabulæ traiici solebant:vt & Tranquillus in Nerone,& Quintil.lib.12.c.8.Denique ruptũ linum,aut turbata cera, aut sine agnitione signa frequenter inuenies.

LINIFICIA, textrina lineæ vestis.l. 16. C. Th. de muri leg. qualia multa in partibus orientis, & occidentis Impp.habebant, vt ex Notitia Imp.Rom.liquet.

LINTEONES. l.8.C. Th. de murileg.sunt qui opifices linteæ, id est, lino contextæ vestis appellantur.l.6.C.de murileg.quo modo & in C.Theo. Linteæ (sic enim legendum) vestis magistros interpretatur B. Brissonius. l.pen.C.de murileg.libr. 11. & Linteatum apud Sidonium Apol.lib.8.ad Leonem,linea veste indutum. Inuenitur autem Linteonum nomen apud Lampridium in Alexand.& apud Firmicum lib. 2. Matheseos. Seruius quoque septimo Æneid. Aut quia, ait, maiores

stantes texebant, vt hodie linteones videmus. Hi etiã appellantur. LINTEARII. l.5. D. de instito. actio. & l.16. C. de murileg.

LINYFARII, linifices. l.13. C. de murileg. vbi tamen falso limphariorum legitur. Græci enim, vt testatur Cuiac. ad l.4. C. eod. τῶν βαφέων καὶ λινυφαρίων habent, pro baphiorum & textrinorum procuratores. Est autem ἀπὸ τοῦ ὑφαίνειν, id est texere.

LIQVAMEN in l.j. C. quæ res exp. non deb. Græci interpretantur Garum: & id rectè. Cælius enim Aurelianus II. Chronicõn: Garum, inquit, quod appellamus liquamen ex pisce siluro confectum. Et paulo post: Ex garo, quod vulgo liquamẽ appellant. Hinc Cælius Apitius, Oxygarum, liquamen acetosum interpretatur. Acro testatur muriam antiquos dixisse liquamen, & Syrorum lingua sic dici.

Ad LIQVIDVM rem exiquere, id est exactè. l. secunda. §. idem Labeo. 8. D. de aqu. & aq. plu. Idem Labeo ait, cũ quæritur an memoria extet facto opere, non diem & consulem ad liquidum exquirendum, sed sufficere, si quis sciat factum. vide legem 28. D. de probationib. Velleius Pater c. lib. j. Nequeo mihi temperare, quin rem sæpe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam signem stylo.

LIQVIDO iurare, est de re liquida & perspicua iurare. Hinc Liquidò iurare apud Vlpianum in l.18. D. de iureiurand. pro vere iurare, opponitúrque verbo peierare. Siue enim dominus petat, inquit, cogetur docere reus liquidò se iurasse, posita scilicet exceptione: siue ex stipulatione de rato agat, necesse habebit ipse de periurio suo docere. Sic apud Terent. in Adria: D.

Quia si fortè opus sit ad herum iurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquidò possim.

Vbi Donatus: Liquidò, inquit, id est purè & manifestè. Sic Ouid. lib.3. de Ponto epist.3. ad Maximum:

Scis tamen, & liquidò iuratus dicere posses,
Non me legitimos sollicitasse toros.

Demosthenes Orat.2. in Aphobum σαφῶς dixit ἐὰν μηδὲν, inquit, ὑμῶν νομίζητε καθ' ἡμῶν πεπ' ἀφθόνως ταῦτ' ἰδεῖν, ὦ μὴ σαφῶς.

LIQVERE impersonale dicitur quod constat, manifestum ac certum est. Teren. in Eunuch.2.3.

Illum liquet mihi deierare his mensibus, &c.

Sicque vsurpatur. l.5. §. j. D. quib. ex cauf. in possess. eat. Non defendi pupillum constare debet, liqueréque prætori, vt sic permittat bonorum possessionem. Et l.7. D. de suppel. leg. l.2. §. si dubitetur. D. quemadmodum testam. ape. & aliis multis locis. At Nõ liquere de caussa dicebant veteres, quãdo probationes & argumenta non satis erant idonea ad diiudicandam caussam. Cic. in Cluentiana, Deinde homines sapientes ex vetere illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluere hominem nocentissimum possent, neque eum de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita, primò condemnare vellent, non liquere dixerunt. Hinc Vlpianus. l. idem Põponius. de arbit. Proinde si fortè vrgeatur à Prætore ad sententiam; æquissimum erit si iuret sibi de caussa non liquere, spatium ei ad pronunciandum dari. Sic Paul. in l. Pomponius. de iudic.

Λείψανα, reliquiæ, superamenta, vt loquitur Vlpianus; Si animal legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem præstet, vel cætera λείψανα: id est cornua, corium, &c. Locus est apud Vlpianum. l.53. §. 2. D. de leg. & fideic. libr.30.

LIS, est iurgium, de re quapiam inter aliquos apud iudicem institutum. non enim omne iurgium lis est: sed illud demum, quod apud iudicem exercetur, quo verbo & magistratus & arbitros pinguiore Minerua cõplectimur. Vel sic ex Varrone lib.6. linguæ Lat. Quibus res erat in controuersia, ea vocabatur Lis. Ideo in actionibus videmus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. Hæc Varr. quibus ex verbis intelligi potest quod ait Cicero in Orat. pro Muræna. Tot homines tam ingeniosos, statuere nõ potuisse vtrum diem tertium an perendinum: iudicem, in arbitrum: rem, an litem dici oporteret. Hinc coniunctim legimus in l. si defunctus. 9. C. de suis & legit. Res vel Lis. Et quæ lis inofficiosi vocatur in l. pater. D. de collat. dot. eadem dicitur res inofficiosi in l. Papinianus. 8. §. j. D. de inoffi. Si quis, inquit, post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, postea non audietur. Hinc & LITEM petere, pro rem, apud Plautum in Rudent.

Qui falsas lites falsis testimoniis petunt,
Quique in iure abiurant pecuniam. Et mox:
Qui hic litem adipisci postulant periurio.
Mali res falsas qui impetrant apud iudicem. Iterum:
Ille eam rem iudicatam iudicat.
Maiore mulcta mulctat, quàm litem auferunt. Hinc:

LITIS æstimatio, propriè rei æstimatio, siue quanti quæque res est, quæ in controuersiam deducta est. Itaque Litis æstimationem soluere est tantum soluere quanti controuersa res est. Caius. l. vlt. D. de cond. tritic. Si merx aliqua quæ certo die dari debebat, petita sit: veluti vinum, oleum, frumentum, tanti litem æstimãdam Cassius ait, quanti fuisset eo die quo dari debuit. Vlp. l.21. D. de euict. Si emptor hominis mota sibi controuersia vẽditorem dederit procuratorem, isque victus litis æstimationem sustulerit, stipulationem duplæ nõ committi. Paulus. l.2. §. vlt. D. pro empt. Si rem alienam emero, & cum vsucaperem, eandem rem dominus à me petierit: non interpellari vsucapionem meam litis contestatione: sed si litis æstimationem sufferre maluerim, ait Iulianus caussam possessionis mutari ei qui litis æstimationem sustulerit. Vel sic: Litis æstimatio, est rei quæ in controuersiam adducta est, vnà cum eo quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ summam redactio. Eius autem duæ sunt partes: æstimatur enim primum, quanti res est, deinde quanti actoris interest. l. vlt. D. de condict. tritic. Quanti autem res est, sic æstimatur, vt verum rei precium exquiratur. l. inter. 179. D. de verb. sign. l.4. §. hæc autem. D. vi bono. rapt. l. arbitro. D. de dol. mal. Id autem quod interest, duabus constat rebus: nam & damni propter rei culpam, dolúmve accepti, & lucri amissi ratio ducitur. l. j. C. de sentent. quæ pro eod. l. si commissa. 13. D. rem rat. hab. l. si fundus. 33. D. locat. Litis autem æstimatio ad iudicem pertinet, qui de damnis & interesse actoris taxatione facta pronuntiat.

Lis, est grauior quædam controuersia & dissensio, quam iurgium, quod inter beneuolos quoque contingit.

Litis verbo actio in rem vel in personam significatur, inquit Vlp. l.36. D. de verb. signi. Huic verbo S literam à veteribus præpositam scribit lib.17. Festus. Inde in inscriptionibus antiquis scriptum reperias, DECEM VIRIS SLITIBVS IVDICANDIS

Lis, inquit Corne. Front. nascitur: Controuersiam pertinacia efficit: & litigant homines. Res in controuersiam deducitur, ita Cõtrouersia partis est, Lis summæ.

Lis contestata dicitur, cum accepto à Prætore iudicio vtraque pars testibus pręsentibus pronũciat, TESTES ESTOTE. Gallus Ælius, Reos tum demum dici putauit, cum lis contestata est. Hæc Festus. Sed postea Lis contestata, formulis ordinariisque iudicis sublatis, dicta est, quæ apud iudicem agi cœpta erat. Impp. Seuerus & Anton. l. j. C. de litis contest. Res in iudicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita.

gnita.Inter litem enim conteſtatam & editam actionem permultum intereſt.Lis enim tunc conteſtata videtur, cum iudex per narrationem negocij cauſſam audire cœperit.hoc eſt, nec flagitatio, nec actionis editio,niſi cauſſa in iure agi cœperit, litis conteſtationem efficit. Lites conteſtatæ, vt eſt in veter.gloſſ. αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν διαστάσει δίκαι ἢ ἀντιμαρτυρίαι. Videtur autem litis cõteſtatio originem traxiſſe à libertate Romana,videlicet ne quid per iudicia violentum introduci videretur in ciuilibus negotiis (crimina autem nullam habent libertatem) ſed omnia volentibus partibus fierent,& ſolenniter ſecundum ius.

in Litem iuſiurandum,vide ſuprà Iuſiurandum.

Lis in iudicium deduci dicitur, l.32.§.litem. D.de nego. geſt.l.2.C.de peti.hæred.Et res in litem, l.31.§.ſi duo.D. de nouat.

Lis moritur, cum legitimis tranſactis temporibus perit, l.3.§.j.quæ in fraud.cred.& alibi: E contrario Lis viuit, l.fin.C.de fide inſtrum. Lis perit,amittitur, l.j.§.qui autem.D.de calumnia.

Litem præparaſſe dicitur, in quæſtione inofficioſi teſtamenti,qui vſque ad denunciationem,vel libelli dationem proceſſit, l.7.l.15. D.de inoffic.teſta.l.7. D.de lib. cauſſa.

Litem addicere,pro ſecundum aliquem iudicare, ex XII. Tabulis interpretatur Gellius lib.7.cap.2.

Litem facere lex dicitur, qua iudicium conſtitutum eſt, M.Fabius lib.7.cap.2.

Litem in rem ſuam vertere, id eſt, rem inter duos controuerſam, quodammodo adiudicare ſibi : quod fit, cum iudex ita cũ litigantibus agit, vt ei iure ſuo cedát.

Litem ſuam facere,hoc eſt, litis alienæ cauſſam ita ſuſcipere,vt propriam defendere videatur. Vnde iudex dicitur litem ſuam facere(vt iam diximus) qui plus æquo in alterum litigatorum propenſus, malè iudicat. Inſtitutio. De oblig.quæ quaſi ex delict.naſcun. l.fin. C.de pœn.iudic.qui mal.iudic. Græcis καθ' ἑαυτοῦ δίκην ἐγράψεν. Vide Facere litem.

Lite cecidiſſe dicitur, qui eius rei de qua agebat cauſſam amiſit.Feſtus.Vide Cauſſa cadere.

LITIGIOSA res intelligitur, ſiue mobilis, ſiue immobilis,ſiue ſeipſam mouens, de qua lis conteſtata, iudiciúmq; acceptum eſt,ſiue citatione ad magiſtratus facta,ſiue precibus Imperatori oblatis,& iudici inſinuatis, & per ipſum aduerſario eius qui principem adiit cognitis.Nouell.de litig.& de caut.§.j.conſtitu.112. vide D.& C.de litig. Litigioſam autem rem non facit, inquit, Vlpi.l.j. D.eod.denuntiatio, quæ impediendæ venditionis cauſſa ſit.

LITANIA, λιτανεία, in l.3 C.de hæret.ſolennis precatio, ſupplicatio,litatio, vt eſt in veter.Gloſſ. Prohibentur enim hæretici conuentus & litanias facere. vnde λιτανεύω, εὔχομαι, ſupplico, precationem adhibeo. Iuſtinianus etiam λιτὰς appellat Nouell.de Eccleſ.diu.capit.§.πάντι δὲ τοῖς, vbi vetat litanias fieri ſine Epiſcopo & cleric.& ſine ſacris crucibus : quas dum in pompa inceditur,deferri iubet.

LITERÆ elementa ſignificant, à notíſque ſeparantur, l. 5.§.ludi.D.de extr.cog.l.6.§.fin.D.de bon.poſſeſ.

Literarum ſtudia quantis laudibus & præmiis apud Romanos honorata ſint,inter innumerabilia ferè exempla,hoc mihi præclarum in mentem venit, quòd in laudem Taciti Imperatoris olim acclamare ſolebant: Quis melius, quàm literatus imperat? quaſi verò hanc omnium maximam eius virtutem (ſicut certè erat) exiſtimarent. Et profectò habent bonæ literæ naturalem quandam & præpotentem in rebus mortalibus vim atque energiam, vt Cicero eas rectiſſimè conſueuerit appellare,Diuinæ virtutis ſempiternas teſtes. Literæ autem & humanitas apud veteres idem erat. quippe qui παιδείαν ſemper ſint humanitatem interpretati. Varro de re Ruſt.lib.j.c.17. Qui præſint, eſſe oportet qui ſint aliqua humanitate imbuti. nam illud literis, quod eſt in vulgar. eod.gloſſema eſt. Cicero de finib.5. Sed animi cultus ille erat ei quaſi quidá humanitatis cibus.Sic Varro apud Gellium: Praxiteles, qui propter egregium artificiũ nemini eſt paulũ modo humaniori incognitus.Humaniori, ἐπιπαιδευμένῳ.

Literæ, pro inſtrumentis, documentis, monumentíſque accipiuntur, vt not.in l.ſi procurator abſentem. D.de procur. Literis pro ſcriptis ſimpliciter Papinianus accepit in l.qui mutuam. D.mandati. Vnde iterum diuinat interpres,literis,id eſt,pacto,intelligens. Sic Cicero ad Atticum: Quòd meis omnibus literis in Pompeiana laude eſſet perſtrictus. Quanquam & pro epiſtolio,& mandato non abſurdè accipi poteſt.

Literas neſcire dicuntur,qui neque legere, neq; ſcribere queunt, l.3.D.de accuſ.l.10.l.pen. D.de teſta. §.ſimiliter. D.de excuſ.tut.Inſtit. Literarum autem imperitum eſſe aliud eſt, vt ex locis ſuperioribus liquet. Sic,

Literarum ignorantia, l.92.§.j. D.de acqui.hæred.l.fi. §.ſin autem dubius.C.du iure delib.

LITERATI, periti ſcribendi, & legendi, l.fin. C.de teſtam.Literatus tamen plerunque literis inuſtum ſignificat.Et Literarum ſeruum pro ſtigmatico dixit Plautus & Literatũ Cilicem Seneca in lib.de mort.Claud.

LITVS ſolebat Aquil. Gallus per tranſlationem definire,quà fluctus eluderet, vt ait Cicer.in Top.& Quintil.lib.3. cap.vltim. Etiam ipſi Iuriſcoſ. quorum ſummus circa proprietatem verborum labor, litus audent dicere, quà fluctus alludit. Celſus litus eſſe ſcribit quouſque maximus fluctus à mari peruenit, idq́ue M. Tullium aiunt:cum arbiter eſſet primò, conſtituiſſe, l, 96.D.de verborum ſignif.Vlpianus litus publicum eſſe eatenus,quatenus maximus fluctus æſtuat & effluit, l,112. D.eod.tit.Inſtit. §.2.de re.diuiſ. quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.

Λιθοξόοι in λιθοξοοῖς, ſunt qui lapides poliunt, pro quo in l.j.C.de excuſ.artif.libro 10. eſt quadratarij, ἤτοι οἱ διαφόρους λίθους ἐκκοπτόντες.

LOCARE ſe vt ad beſtias depugnet, l.3. §.lege. D.de teſtibus. Locare operas, vt cum beſtiis pugnet, l.j.§. qui operas.D.ad S.C.Tertul.

LOCARIVM, apud Varronem lib 4.Ling.Latin. dicitur merces quæ datur ab eo qui locum quo conſiſteret conduxit in taberna vel in ſtabulo : adde vel in naui, vel.2.§.j.ad leg.Rhod. Græci τοπιατικὸν vocant ad Nouell.56. Leonis, interpretantes προεδρείας κέρδος. Vide Cuiac.Obſ.lib.14.cap.1. Hinc,

LOCARII, apud Martialem ſunt qui in ſpectaculis loca populo locant. *Hermes*, inquit, *diuitiæ locariorum*.

LOCATIO & conductio eſt contractus bonæ fidei, de re aliqua certa mercede vel faciunda, vel ad tempus vtenda, inter quos iure ciuili licet, factus. Emptioni autem & venditioni iis in rebus eſt ſimilis. nam vt venditor & emptor rei cõmercium habere debet, ſic locator & conductor: vt res certa, certúmq; precium, ſic res, opúſve certum, item certa merces hic exquiritur: quemadmodum conſenſum vtriuſque in emendo, ſic in conducendo certam vtriuſque voluntatem interuenire oportet : vt illic, ſimiliter etiam hic, ex bona fide omnia exiguntur. denique tanta inter vtrunque contractum ſimilitudo eſt, vt interdum internoſci alter ab altero non poſſit. l.2.D.locati.

Locationis & conductionis verba bifariam vſurpantur: in rebus vtendis, & operibus faciundis. Locare namque eſt, vtendum vel faciundum aliquid dare: Conducere, rem vtendam, opúſve faciundum mercede accipere. Sic inquilinus qui domum vtendam accepit, conductor dicitur: dominus qui dedit, Loca-

tor. Sed in opere faciundo communis vtriusque huius verbi vis & significatio est. nam quatenus suam operam quis vendit Locator dicitur: (vnde Locare operas vulgò dicimus,) quatenus opus faciundum suscipit, Conductor, lege vigesimasecunda, §.primo. & §.cum insulam, lege trigesimasexta, & lege quinquagesimaprima. D.locat. lege trigesimaseptima. D. de auro & argento: lege secunda, C.locat. lege vigesimaseptima, in fin. D. ad legem Aquiliam. Hinc Vlpianus in lege prima. D. de æstimat. scribit, dubitatum fuisse, cum res æstimata vendenda daretur, vtrum ex locato esset actio, quasi rem vendendam locasse videatur: an ex conducto, quasi operas conduxisse. Hinc Paulus in lege secunda, D. ad legem Rhodiam, ita Locati & conducti actionum appellationes permiscet, vt nullam statuere inter eas differentiam videatur. Sicq; multis aliis in locis videas veteres Locationis & conductionis nominibus promiscuè vsos lege vigesima, D. de actione empt. lege prima. D. de superfi. Hinc illud l.5.§.nunc videndum.9.D.commod. locato conducto agere, vt apud Varronem lib. secundi capitulo secundo, de re Rust. Necnon emptor potest ex empto vendito illum damnare.

Locator regulariter dicitur, qui mercedem accipit: conductor, qui dat. Nonnunquam tamen hæc figura loquendi conuertitur apud Latinos, quatenus ad opus aliquod parandum attinet, vt iam diximus in Locationis & Conductionis verbis. Nam qui operatur; is dicitur conduxisse opus. Et contra dominus, qui dat mercedem, censetur id faciendum locasse: vt in l.2.C.loc. Vbi Bartolus, alioqui iuris peritissimus, si in meliora tempora incidisset, hallucinatus est, sicut & Accursius in l.2.§.si conseruatis. D. ad legem Rhod. de iact. & l.j. D. de æstimat.

Locus est, ait Varr. lib.4. Ling. Lat. vbi quid locatum esse potest. Et paulo post: Vbi quicquam consistit locus: ab eo præco dicitur locare, quoadusque id emitur, quoad in aliquo cōsistit precium. Loquitur de redemptionibus. Locus in l.aut facta. D. de pœn. pro sua cuiusque rei quam obtinet sede accipitur.

Locus est non fundus, ait Vlpianus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid est. & plerunque sine villa locum accipimus. cæterum adeo opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus: necnon & fundus locus constitui potest. nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solum ad rustica, verum ad vrbana quoque prædia pertinere, Labeo scribit. Sed fundus quidem suos habet fines, locus verò latere potest, quatenus determinetur & definiatur. l.60. D. de verborum significat. l.26. & l.4. D. de acquiren. possess. Atque ita fundus à loco separatur l.64. in fi. D. de euict. l.38. in fin. D. de vsucap.

Locus, vide Fundus.

Locus, pro prouincia, l.omnes.§.j.C. de Episc. & cler.

Loci adiectio significat diuersimodè disponi, l.quidam testamento. D. de legat.j.l.Lucius. D. de aliment. & cibar. legat.

Locus, est argumenti sedes, vnde ducitur argumētum. M.Tul. in Topic. Nam locus nihil aliud est, quàm communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid, & quomodo in quaque re probabile sit, potest inueniri, vel in ipsa causa, vel extra caussam, de qua quæritur. Locus autem est duplex: Intraneus, seu artificialis: in ipsa hærens caussa, & artificio quodam excutiendus: vt apud Papinianum in l.j. D. de officio eius, cui mandata est iurisdictio. Huius rei, inquit, fortissimum argumentum est, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur. Extraneus, qui ex aliis rerum adminiculis, sine vlla arte suggerit probationē: vt sunt, rumor, seu fama, Tormentum, Tabulæ siue instrumenta scriptorum, Iusiurandum, Testes. vide Ciceronem in Topic.

Locuples Gaio interprete habetur is, qui satis, & idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam petit esse. l.234.§.j. de verb. sig. l.fi. D. si cert. pet. l.3. de manum. Alias pro eo sumitur qui multas habet possessiones, & à Loco deducitur, quasi dicas locorum (id est agri seu possessionum) plenum, vt scribit Cicero in Catone Maiore, & Plin. lib.18. cap.3. & Gellius li.10. cap.5. & Quintil. lib.5. cap.10. nam in locorum possessionibus (ait Nonius) veterum diuitiæ erant.

Locuples fideiussor iudicio sistendi caussa, pro rei, quæ petitur, qualitate accipiendus est: nec ex facultatibus modo, sed & ex conueniendi facilitate locuples æstimatur, l.j. in ius vocati vt eant. & l.2. & l.5.§.j. D. qui satisd. cog. præterquam in necessarius personis, in quibus quilibet fideiussor pro locuplete habetur, l.3. D. in ius vo. vt eant. Pro locupletibus certè habentur ab arbitro ad eos probandos dato approbati fideiussores, l.10. D. qui satisd. cog.

Locuples reus intelligitur, qui soluendo est, l.fin.§.fin. D. si certum petatur, l.3. D. de manumission. & alibi. Nec vnquam rei alienæ defensor locuples videtur: quia semper necesse habet satisdare, l.127. D. de diuer. regul. iuris.

Locupletior factus videtur, tam qui penes se rem habet, quàm qui in corpus patrimonij quoquo modo conuertit, aut cuius in rem versum est, licet malo euentu perierit, l.18. D. quod met. caus. l.47. D. de sol. Locupletior vtique factus intelligitur, qui debito liberatus est, l.50. D. de donat. inter vir. & vxor. l.66. D. de solutionibus. Locupletior non est, qui liberum hominem acquisiuit, vel rem quandam donauit, nec ἀντίδωρα accepit, l.25.§.consuluit. D. de petitione hæreditatis, l.169. D. de diuers. reg. iur. atque hæc interpretatio locum habet in pupillis, bonæ fidei possessoribus, maritis hæredibus, qui in quantum locupletes facti sunt, tenentur. quod tunc dispicitur, cum iudicium accipitur, id est, lis contestatur, l.47. D. de solutionibus. l.34. D. de minor. l.39. D. de neg. gest. Planè in bona fide possessore tempus rei iudicatæ spectatur, l.36.§.quo tempore. D. de hæred. pet.

Locuples hæreditas, quæ opes adfert, vel oneri, vel incommoditati, seu vt vulgo dicunt, vexationibus coniuncta. Opulenta verò dicitur, quæ his caret, l.si quis mihi bona.§.2. D. de acquir. hæred. Azo locupletem hæreditatem accipit, quæ maior est centum aureis, in Rubr. C. de bon. libert.

Locupletem lex Papia definiit, qui centum millia sestertium possideret, §.2. D. de success. libert.

Loculi, in l.53. in fin. D. de leg.3. l.23.§.j. D. de pecul. leg. sacculum pecuniæ, & crumenam significat.

Logarium, λογάριον, deminutum verbum à λόγος, quod rationem significat. quare rationes eæ videntur significari, quas Scæuola in l.vltim. D. de pecul. legat. breuiarias appellat. Vlpian. l.3.§.6. D. de penu. leg. Sed chartas, inquit, ad ratiunculam, vel ad logarium paratas contineri.

Λόγος ἀσυλίας, Nouello 17.128. ius asyli, Gallis Franchise.

Λογιστὴς, Reipubr. curator, l.Boethos. C. de tabul. scribis, & logograph. lib.10. qui adiuuas habebant dict. l.Boethos. & vide ibidem Alciat. Hinc λογιστεία, rationes, l.15. D. de excus. tut.

Logographi, rationarij, qui rationes publicas, hoc est, tributorum, perscribunt. Arcad. l.vltim.§.3. D. de mun. & hon. Hi quoque qui custodes ædium, vel archeotæ,

chœotæ, vel logographi, vel tabularij. Sic in Rubric. Cod. lib. 10. De tabulariis, scribis, logographis. Vide etiam Nouellam 128.

LONGVM tempus est decennij inter præsentes, vicennij inter absentes: ait Paulus lib. Sentent. 5. cap. 2. & 5. Atque ita in omnibus propè iuris articulis longum tempus accipiendum est. Vide titu. D. de long. temp. præscr. & Instit. de vsucap. in princ. Nec verò mirum cuipiam videatur passim in Pandectis huius longi temporis fieri mentionem, vt l. 2. §. cum Stichum. & l. 4. pro socio. l. 76. in fin. D. de contrahen. emptio. l. 3. l. 11. in fin. D. de diuers. & temp. præscript. & alibi, cum dicat Iustin. in princ. de vsucap. olim iure ciuili in rebus mobilibus anno vbique vno vsucapere licuisse, in immobilibus biennio tantum in Italico solo. Hoc enim fuit à Triboniano correctum, vt Pandectis cum constit. Iustiniani conueniret, vbi id emendauit, l. j. C. de vsucap. transfor.

LONGISSIMVM autem tempus est XXX. vel XL. annorum. C. de longi temp. præscript.

Longa manu, vide Manu longa.

LONGE, quandoque in infinitum, l. à diuo. §. si post. D. de re iud. quandoque longissimè, l. apparet. D. de itiner. actúque priu. quandoque magis, aut valde, l. j. §. qui superficiem. D. de superfic.

Longum silentium, id est, quinquennij, l. non tenetur. §. præscriptio. D. de sta. defun. post princ.

LORICÆ Feudum, vide Haubert icum feudum.

LORICATIO, tectorium est, parieti in modum loricæ inductum: idem ferè quod incrustatio. Paulus de verborum significationibus. Limpensæ. Incrustatio, inquit, loricationes, & picturæ. Hanc explicans leg. Alciatus, Loricationes, ait, sunt superficies integendi caussa: quæ ad pauimenta maximè pertinent, fiuntque ex calce & arena. Varro lib. 4. de re rust. ca. 57. Parietes & solum opere tectorio marmoreo loricandi, si minus ex argilla, &c. id est tegendi, incrustandi.

LVBRICVM ætatis, id est leuitas, mobilitas, inconsiderata ratio, temeritas. Vlpianus l. 11. §. 4. D. de minorib. Neque enim ætatis lubrico captus est adeundo locupletem hæreditatem.

LVCRVM ab luendo, inquit Varro li. 4. Ling. Lat. si amplius ex eo luerit quàm quanti esset cœptum. Est autē Lucrum nomen generali, l. coiri. & l. sequenti. D. pro socio. Nam generaliter lucrum accipitur, pro omni accessione gratuita, vel onerosa, l. actionum genera. §. actionum autem. D. de obligationibus & actionibus. l. si cum dotem. §. si pater. D. solut. matrim. Lucrum ex circunstantiis variè accipi constat ex iis quæ refert Alciatus l. continuis. §. cum ita. nu. 17. & 18. D. de verbo. obligatio. primò si ad tempus præsens referatur probatio: cum variatione temporum varietur rerum conditio. Secundò cum non de communi æstimatione tractaretur, sed de eo casu, in quo, ad id quod particulariter interest, haberetur respectus.

Lucrum cessans, appellatione damni venire, Alciatus putat: quod tamen subsistere non potest, nisi latissimè acceperis damni significationem. Siquidem in damni definitione lucrum cessans non comprehenditur. Sic enim Vlpianus in l. Proculus. D. de damno infecto. Longè interest, inquit, an quis ex alieno facto damnum patiatur, an lucro, quod adhuc faciebat, vti prohibeatur. Sed lucrum cessans post moram, hoc ast, cum debitor non soluit constituto die, cadit in rationem damni emergentis post moram. nam & hoc est, non soluere constituto die. Vide Philippum libro secundo Philosophiæ Moralis.

LVCRATIVA caussa, ex qua accipienti nihil abest, l. 82. §. fundus. D. de legat. 1. Paul. lib. 4. Sentent. titul. 1. Iustinian. l. vnica. C. de impo. lucrat. descriptio. lib. 10. Ex promissione planè dotis lucratiua caussa non est, sed quodammodo creditor aut emptor intelligitur, qui dotem petit, l. 19. D. de obliga. & action. Vide Caussa lucratiua.

Lucratiua possessio, quam ex lucratiua caussa quis adeptus est, l. 2. D. si quis omiss. caus. testa.

LVCROSVM, fructuosum, quæstuosum, vtile. Caius in l. obligari. 9. §. 2. D. de auct. tutorum. Hæreditatem adire pupillus sine tutoris auctoritate non potest, quamuis lucrosa sit. Idem l. si quis. 17. D. si quis omissa. Liberum cuique esse debet etiam lucrosam hæreditatem omittere.

LVDOVICVS Romanus Iurisconsultus nobilis nomen habuit Pótanisod quia Senis ius ciuile professus, Romam commigrarat, cognomen ex eo deportauit. Basileæ mortuus est, cum eo publicè ad comitia Ecclesiastica venisset, anno M. CCCC. XXXIX. Æneas Syluius eum tanta memoria fuisse tradit, vt nulli veterū cessisse putetur: quippe qui memor esset omnium quæ ipse vnquam aut legisset, aut audisset: nec oblitus esset eorum aliquid, quæ vnquam vidisset.

LVDVS pœnæ mediocris genus, Paul. lib. 5. Senten. tit. 17. cuius meminit, l. 2. C. Theo. de pœn. Tertull. in lib. de spectan. Atq; is ludus duplex intelligi debet, Venatorius, & Gladiatorius. In vtrunque autem damnati serui pœnæ efficiuntur. Et Paulus loco præcitato, damnatos in gladiatorium ait esse intra annum consumendos. Huius etiam meminit l. j. C. Theod. ad leg. Falcid. Isidor. lib. 18. Etymol. cap. 52. vt & ludi Venatorij, l. 8. §. penul. & vlt. D. de pœn.

LVDI Circenses (de quibus mentio fit in l. 12. §. equitij. D. de vsu. & habit. l. 3. D. de mun. & hon. l. 121. D. de leg. 1.) iidem erant, qui & Magni dicebantur: quòd (vt scribit Pedianus) magnis impēsis dati sunt. Instituti autem sunt à Tarquinio Prisco, & propterea Circenses dicti sunt, quòd primi in circo qui Maximus dictus est, dati sunt solennes: deinde annui manserunt: & Ioui, Iunoni ac Mineruæ ab Ædilibus curabantur, vti patet ex lib. 3. Liuij, & Verrina 7.

Ludi PALATINI, apud Suetonium in Caligula: Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi. Sunt autem ludi qui in Palatio fiebant in honorem Cæsaris, qui primus Romæ imperauit, vt à Iosepho scribitur lib. 19. tum tamen, vt idem scribit, cum occisus est Caligula in honorem Augusti celebrabantur.

LVDIFICATIO, apud Imperatores in l. cum te. C. de pactis inter emptorem & venditorem, pro friuola dilatione. Et ideo (inquientes) addictus cōpetens iudex, fundum, cuius mentionē facis, restitui tibi cū fructibus suis, sine vlla ludificatione, sua auctoritate perficiet.

LVERE, soluta pecunia liberare. Imper. §. 6. de legat. Sed etsi rem obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam luere. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, non debet hæres eam luere. Sic l. 6. C. de fideicommiss. l. 25. D. de pign. actio. l. 7. §. inter. D. commun. diuid. l. 52. §. 4. D. de action. empt. Est & Luere, pretium redemptionis redemptori offerre. Vlpian. in l. qui status. D. de re milit. Qui status controuersiam patiuntur, licet reuera liberi sunt, non debent per id tempus militiæ dare, &c. sed nec qui ab hostibus redempti sunt, prius quam se luant.

Luere, alias punire significat. Hinc Luere pœnas, quod & dare pœnas dicitur, ferre supplicium est. Hinc illud, Aëre luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras. Seruius autem in li. Æn. 10. Lui pœna, inquit, sed melius lui peccatum dicitur. nam peccatum soluitur pœna: qui enim crimine tenetur obnoxius, pœna eum liberat à pristina obligatione. Cōtrà, Luo pœnā si dixeris,

non procedit quare pœna soluatur: tamen auctoritas ista licenter cōfunditur more, quo solet poni, vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.

Luere etiam purgare est & abluere. Cicero Verr.4. Verrésne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentum sanguine lui velles? Hinc, Lua dea apud veteres, quæ præerat lustrationibus & lustris. Liu.lib.8. Armorum vis magna tum inter cæsa corpora hostium, tum in castris inuenta est, Ea Luæ matri dare se Consul dixit.

LVITIO, nexus solutio, l.j.§.si filius.D.de suis & leg. Sic l.si patre.D.de capt.& postlim. Si patre redempto & ante luitionem defuncto, filius post mortem eius redemptionis quantitatem offerat, dicendum est suum ei posse hæredem existere. Sic & Paulus lib.4. Sent.tit.6. Si res obligata creditori, cuius causam testator non ignorat, per damnationem legata sit, Luitio ad hæredis solicitudinem spectat. In quibusdam tamen exemplarib. solutio legitur. Hinc, lib.8.eod.titu. de luitione pignoris, id est liberatione.

LVGVBRIA, in l.8.D.de iis qui not.infa. pro veste lugubri, & cæteri luctus insignibus. Sic l.35.C.ex quib.caus. infa.irrog.l.15.§.generaliter. D.de iniur. Paul.li.1.Sent, titu.vltimo.

Lugubria sumere, & deponere lugubria opponuntur, Exempla patent. Eodem modo, in luctu esse, Lugere, Oppo. Luctum ponere, Elugere. Romanæ matronæ Brutum tempus annuum luxere. Cicero: Patriam eluxi iam, id est luctum, quem pro patria sumpserā deposui. Vlpianus in l.genero. D.de his qui notan.infam. Sed cùm tempus luctus, inquit, continuum est, meritò & ignoranti cedit ex die mortis mariti. Et ideò si post legitimum tēpus cognouit: Labeo ait, & sumere ipsam lugubria, & deponere.

LVMEN, id est, vt cœlum videretur. & interest inter lumen & prospectum. nam prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest, l.16.D.de seruit.præd.vrb. Hinc,

Lumina immittere, l.13.D.de vsufructu & vsu.l.pen. D.de ser.vrba. Luminibus officere, obstruere, obscurare, l.25.D.locat.l.23.D.de seruit.vrb.

LVMINVM seruitute constituta, id acquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra excipiat. Cùm autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum.l.4.D.de ser.vrb.

LVMEN vnicum μονοφεγγιαῖον, pro exiguo cubiculo, quod vnica fenestra tenuiter illustratur, quale tenues & inopes homines habere consueuerunt. Vlpian.l.6. §.5.D.de offic.præs. Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, lumine vnico vel breui supellectili ad aliorum vsum translatis, iniuriis vexentur, Præses prouinciæ prouidebit. Haud scio tamen an Limine vnico verius legeretur, vt suprà annotauimus. Alij Homine vnico magis probant. Malim tamen aut Lumine, aut limine, & vtrunque μονοφεγγιαῖον.

LVPANARIA dicuntur loca vbi meretrices corpore quæstum faciunt. Lactant.lib.Insti.1. Fuit, inquit, Acca Laurentia Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem, lupa inter pastores, id est meretrix nuncupata est: vnde etiam Lupanar dicitur. Et Hieron.in Chronic.Euseb. Paruulos prope ripam Tiberis expositos Faustulus regij pastor armenti ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit, quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæstuosi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram vsque memoriam meretricum cellulæ, Lupanaria dicuntur. Vlpian.l.palam.43. D.de rit.nupt. Palam quæstum facere dicemus, non tantum eam quæ in lupanario se prostituit verum etiam si qua, vt adsolet, in taberna cauponi pudori suo non parcit.

LVPINVM inter fruges numeratur, l.frugem. D.de verbor.signific.

LVSCITIO dicitur, inquit Vlpian. vbi lumine adhibito, homo nihil videt, l.10.§.penul.D.de ædil.edict. Græcis νυκτάλωπία. Huic Nonius consentit, Lusciriosos seu Lusciosos dictos notans, qui ad lucernam non vident, Græci μύωπας vocant, citans hoc Varronis lib.7. Disciplin. Vesperi non videre quos appellant lusciosos. Festus Luscionem definit vitium oculorum, cum quis clarius vespertino tempore, quàm meridiè cernit: quo morbo laborasse Tiberium Cæsarem Trāquillus scribit, & Dio lib.57. his verbis: καὶ διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν πλεῖστον γὰρ τοῦ σκότους ἔβλεπεν, ἐλάχιστα δὲ ἡμέρας ἑώρα. Plautus in Mercatore hoc fere significatu videtur vsurpasse. Mirum, inquit, lolio victitare te tam vili tritico, quia luscitiosus. Ferunt enim lolio victitantibus oculos obscurari.

LVSORIVM edictum, inane, ludibrio habitum, omnium irrisione delusum, l.75. D.de iudic. Alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta Prætorum. Sic l.vltima. D.ne quid in loc.public.& l.50. §.j.De legat.j.

Lusoriè agit, qui cum aduersario colludit, l.50. D.de legat.j.

Lusoriæ naues, vide infrà Nauis Lusoria.

LVSTRVM tempus quinquennale. Festus. Dicitur autem à luendo, vt scribit Varro libr.5.Ling.Latin. quod quinto quoque anno vectigalia, & vltra tributa, per Censores persoluebantur. Hinc, etiam factum cum veteres fere solerent locare prædia tum vrbana, tum rustica in quinquennium, vt apparet ex l.si in lege locationis.§.si domus vel fundus.& §.seq. D.locati, aliisque locis: & apud Hygen.lib.de limit. vt hoc tempus locationis vocauerint lustrum: cuius fit mentio à Iurisconsult.in l.4.§.res pignori. Si cert.petat. Nam & si colonus, inquit, post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. Item l.30.D.de lega.3. Qui hortos publicos à Repub. conductos habebāt, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Aufidio legauerat. Et l.67.§.vlti.D.de furt. Nunc autem in ter ternos, id est, nouenos, in Emphyteuticis. Prædia autem vrbana ferè nunc solemus locare in annum: Rustica verò in triennium. Notandum autem, cum lustrum quinquennale tempus esse dicimus, de quinquennio integro non intelligere, vt nec ij qui ita definierunt, sed de quadriennio exacto, & quinto anno ineunte: quod & in Olympiadibus intelligi voluimus, quas nihilominus πενταετηρίδας Græci, à quinquennij spatio vocitarunt, cum satis cōstet quinto quoque anno nō exacto, sed ineunte celebrari solitas. Plinius libr.2.cap.47. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modo, verum & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. Hinc, & Olympiada refert Suidas esse certamen quod quinto quoque anno ineunte celebraretur, διὰ τὴν τετραετίαν, inquit, τὸ τοῦ ὅλου ἀριθμὸν ἐκ τῶν κατ᾽ ἔτος ὡρῶν τριῶν συντελουμένην ἡμέραν.

Lustrum igitur à Latinis vocatur, quod Olympias apud Græcos dicitur. Vide Budæum in prioribus Annot. ad d.l.4. si cert.pet.

LVSTRALE aurum, de quo tit.de lustr.auri collat.lib.11.Cod. χρυσάργυρον dicebatur. Id Euagrius & Zonaras describunt eleganter, & quarto quoque anno pendi solitum narrant, id est singulo lustro. Onus erat negotiatorum & mercatorum (ob idque aurum nego-

ciatorum à Lampridio dicitur in Alexandro)quorum appellatione etiam tenuiores continebantur,qui quid corrogata stipe sibi comparabant, meritoriæ puellæ & feneratores:non tamen qui vernacula distrahebāt, vel qui manu sibi victum adquirebant, veluti figuli & fabri,non veterani,clerici,copiatę intra certum pecuniarum numerum. Erant & res quædam huic muneri obnoxiæ ex lege testatoris vel fisci,vt constat ex l.vlti. C.Th.de lustrat.conlat.Erant & propria quædam eius pensitationis scrinia. De ea accipienda est l.3.C.de episcop. & cleric. & l.j. C.de comm. & mercat. quæ sumpta est ex l.5.C.Th.de lustrat.conlat. sicut & l.j.C. de episcop.audien.quæ tamen ità à Triboniano composita & concinnata est, vt ad aurariam pensionem referri nullo modo possit. Hanc aurariam collationem sustulit Anastasius Imperator, vt scribunt Euagtius & Zonaras,& multi alij auctores.

Lustralis census Vlpian.in Epit.tit.1. quòd vnoquoque lustro fieret dictus.

LVSTRAMENTVM Hotom.intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Lustrari enim apud Plautum in Pseudolo 20.& Casina 6.scortari significat,& in lustris meretricum ac lupanaribus versari.Marcian.l.3.§. j.D.ad legem Corneliam, de sicar. Pigmentarij si cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pytiocampas, buprestim, mandragoram,& id quod lustramenti caussa dederint cantharidas, pœna teneantur huius legis.Cantharidum quidem hæc vis est, vt ad rem veneream incendant.Sunt tamen qui Lustramētum hoc in loco sumi velint pro purgatione facta per veneficium,maleficij scilicet gratia, cum lustrare nonnunquam sumatur,pro carmine malefico afficere. Alij eo in loco Vlceramenti legunt.

LVXVRIA propriè profusio sumptuū.Imper.§.9. Quod cum eo,&c.Quia sæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum,quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur. Hinc,

LVXVRIOSVS apud Iul.idem qui & Nepos dicitur, in l.8. D.pro empt. Quomodo enim mala fide emisse videtur,qui à domino emit?nisi fortè & iis qui à luxurioso, & protinus scorto daturo pecuniam , seruos emit,non vsucapiet.

Luxuria,pro petulantia,incontinentia, effusa quadam & intemperanti insolētia. Vlpianus l.j.in fine. D.de ædil. edict. Cæterum si nihilominus permaneret in eo vitio,vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret,etiamsi per luxuriam id factum est, vitium tamen esse,sed vitium animi, non corporis. Marcian.l.penult. D.de incend.nauf. Si fortuitò incēdium factum sit,venia indiget,nisi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo sit proxima. Vbi tamen VT, pro AVT legendum videtur.

LYCIARCHIÆ,in l.vnica.C.de officio Comit.Orientis.Vide Λυκιάρχαι.

LYCHNVS in l.statuæ.245.D.de verbo.signific.(sic enim ibi legendum videtur, non lignis) significat Lucernam.Alij Tignis legi malunt.

LYCIA , eius Papinianus meminit in §.dulcissimis.l. cum pater filios. Quæcunque, inquiens, mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, vel vbicunque. de legat.2. clarissima quodam Asiæ minoris regionum, & sexaginta oppida complexa:è quibus tamen, Vadiano teste, Pauli Apostoli ætate trigintasex tantū ea titerunt: reliquis partim bello,partim terræ motu disiectis.

LYTÆ dicebantur,qui triennium in legum studio versati, quartum etiam adiungebant. Imperat.ad Antecessores, §.5.Sed quia solitum est anni quarti studiosos Græco & consueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen,&c.λύται autem dicti videntur,vt λυταὶ, id est solubiles:quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi,& legendi libertate, ac licentia donandi:quasique missionem à magistrorum suorum castris,id est scholis impetraturi. nam cum ad finem libri Pandectarum trigesimiseati peruentum esset,qui postremus anni quarti liber erat, statuit Imperator,vt reliquos quatuordecim libros studiosè per se domi legerent, neque ea præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta , inquit, nostrorum Digestorum sex & triginta tantummodo sufficere tam ad vestram expositionem (Antecessores alloquitur)quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. Et §.5. Vt ex trigintasex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti,& ad omne opus legitimum instructi. Duabus aliis partibus, id est, sexta & septima nostrorum Digestorum,quæ in quatuordecim libros compositæ sunt, eisdem positis, vt possint postea eos & legere,& in iudiciis ostendere. Turneb.λύτας interpretari mauult, quasi Solutores , & interpretes quæstionum iuris,de quibus Iuuenalis dixit:

Qui iuris nodos legúmque ænigmata soluat.

Sed id parum attentè, cum eiusdem honoris nomen tyronibus præberi non possit, qui summis Iurisconsultis.

M

M, LITERA ex duobus AA , constare B.Irenæus iam olim Lugdunensis Episcopus scriptū reliquit: id quod verum animaduerti ea vetustissimo C.Theo.manu scripto ante annos 1130.quē aliquando penes me habui.

M.M.P.NOTÆ sunt apud Paulum Diaconum, pro manu,mancipio,potestate.Vlp.cap.Instit.24. Ei cuius in potestate,manu,mancipióve est hæres scriptus , legari non potest. Idem autem cap.9.& 10.ostenderat in manu esse vaores matresfa.in potestate liberos filiosfam. in mancipio seruos. Ergo apud Paulum Diaconum Malo mancipio,potestatē corruptè legitur.

MACEDONIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Macedonianum.

MACERIAM M.Varro docet in fundo esse facile fabrile sepimentum, cuius species sunt quatuor: quod fit è lapide,quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis,quod ea terra & lapillis compositis informe.libro De re rust.1.cap.14. Hinc Maceriam ducere apud Caium l.17.D.commu.prædior. Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, &c.id est, imposuerit, vt paulò post loquitur. Virg.Æneid.lib.1.

- pars ducere muros, Molirique arcem.

Μάνδαλα autem interpretantur τὰ ἀρδρακλα καὶ φραγμὸς, hincque Maceriæ nomen deductum. quod videtur subindicare idem Varro lib.4.Ling.Lat. Macellúmq; in quem contracta essent quæ ad victum pertinent,sic esse vocatum casu,quod ibi fuerit domus, cui cognomen fuit Macellus,quæ ibi publicè diruta.

MACHINA Vlpiano dicitur, vbi non tam materiæ ratio quàm manus, atque ingenij ducitur. Hinc in l.si vt certo. §.sed interdum. D. commod. in machina operari, eleganter opponit,de plano opus facere:inibique pro instrumento,quo commodius moles impellitur, aut in altitudinem attollitur, machinam accipit. Sic l.j. D. de mortinfer. Videntur & machinæ quædam fuisse,quibus serui in ergastulo,aut alibi continerentur, & coërcerentur, etiam liberi interdum. Plinius: Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quod semper togatus, quanquam in machinis.Carcer eius artis domus aurea fuit.

machina

Machina frumentaria, apud Vlpianum in l. quæsitum. §. 2. de fun. instru. mola est, qua in pistrino frumenta teruntur: sic dicta, quod machina quadam includeretur.

MACHINARIVS faber, qui tractoria machina onera in altitudinem sublata collocat. Paul. l. 31. ad leg. Aquil. Si putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit.

Machinarius asinus, Alfeno l. 60. §. 3. D. de lega. 3. & Vlpia. l. 12. §. 7. D. de fund. instr. est, vt vult Turneb. Aduers. lib. 8. capit. 9. molendarius, qui molit, id est qui molam machina quadam inclusam voluit & torquet. Hincq; machinam frumentariam molam ipsam vocari, ab eodem Vlpi. vbi supra, & ab Ausonio, machinalia pondera, pistrinalia. Qui, inquit, *machinali saxa voluunt pondere.* Alij tamen Machinarium asinum in duobus superioribus Iuriscon. locis intelligi volunt, cum quo ad omnis generis machinas vti possumus, siue tractorias vt molæ frumentariæ: siue vectorias, vt plaustrorum & sarracorum.

Machinarius mensor, qui norma in metiendo vtitur, vt ij qui probant opera à fabris materariis facta. Vlpian. l. 7. D. si mens. fals. mod. Et si mēsor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. nam μηχανὴς verbo hanc normam expressit, vt artificiosam à decempedali distingueret. Illius formam cognosce ex Vitruuij lib. 9. ca. 1.

MACHINATIO, dolus, techna. Vlpian. l. 36. D. de verb. obligatio. Si quis, cum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationem obligatus, &c. Nam paulo post infert, Quia enim per dolum obligatus est, &c.

MÆNIANA, Vide Meniana.

MACVLA propriè est sordes, & turpitudo, qua pannus infici possit, vt apud Plin. Fullones, inquit, ea maculas è vestibus tollunt. Translata autem significatione, ponitur pro turpitudine, infamia, ignominia, & dedecore. Hinc apud Ciceronem, aspergere maculis & afficere macula & similia legimus. Et macula infamiæ, pro nota in l. j. C. de nat. lib. Modestinus per translationem dixit Maculam seruitutis sustinere, in l. fin. de nat. restit. Libertinus, qui natalibus restitutus est, perinde habetur, atque si ingenuus natus, medio tempore maculam seruitutis non sustinuisset.

MAGIA quædam improbatur, Græcis γοητεία dicta, quædam philosophica seu naturalis est, quæ ab antiquis sanctissima, summâque scientia habita est. Vnde apud Persas Magus dicitur, quem Græci Philosophum appellant: sicut in Euangelio Magi illi quoque accipiuntur. Sed de altera Magia, quæ dæmonum inuocatione fit, loquitur Vlp. in l. cætera. §. j. D. famil. ercis. Tantundem, inquiēs, debebit facere in libris improbatis, magicis fortè, vel similibus. Hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt. De his duabus Magiæ speciebus, vide Cælium Rhodiginum lib. 9. cap. 23.

Magicam superstitionem, hoc est, eas præstigias, quæ extra publicum ritum certis quibusdam incantationibus, & nescio quibus ineptiis fiebant, damnâdas esse, Gentes tametsi veram religionē ignorarent, ac in idololatria prorsus essent demersi, attamen lumine quodam naturali intelligebant. Vnde Augustinus de ciuitate Dei scribit in XII. Tab. fuisse legem, quæ magicas imposturas prohibebat: cum & Ciceroni vehementer displiceant. Et Dido apud Virg. Æneid. 4. sic dicit,

Testor cara deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

De his hæc intelligi vult Vlpia. in l. j. §. medicos. D. de var. & extr. cogn. Non tamen, inquiens, si incātauerit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo in posterū vtar) exorcisauit. Non sunt enim ista Medicinæ genera: tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment.

MAGIS, μαγὶς. Iul. Pollux lib. 6. ca. 12. hoc verbum ex Sophocle sic exponit, Αἱ δὲ τραπέζαι καὶ μαγίδες καὶ πλάθανα ... ἐπὶ τῶν μαγίδων καλοῦνται. Id est, Mensæ autem quæ imponuntur, & tollūtur, quas nunc magidas vocāt. Hoc verbo etiam vsus est Epicharm. χύλικα μαγίδα λέγων. At lib. 6. c. 10. μαγίδα esse scribit Fest. ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὰ ἄλφιτα μάττεται, id est, vas seu alueus in quo farinæ subiguntur: quod & μάκτρα appellatur. In eo etiam quæ ad sacrificium pertinebant portabantur. De Magidæ autē Paul. l. 36. D. de cōdict. indeb. Seruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit, &c. Plin. lib. 33. cap. 11. pro lance eiusdem formæ vsurpasse videtur. Fenestella, inquit, tradit tympana se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerūt. Varro lib. 4. Ling. Lat. Magida, æ inflectēns, vas escarium esse vult, cui assa imponebantur, & à magnitudine deduci. Budæus hac voce significari posse ait orbiculatū instrumentū, quo panifices, & dulciarij pistores subigendis farinis opificij sui gratia vtuntur, quam Rondelam vulgò vocant. *Rondeau de patissier.*

MAGIS, aduerbium interdum subauditur. Vlp. l. 7. D. de poss. Cum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Idem in l. 2. §. 6. D. de iudic. Alioquin compelleturiudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Paul. in l. 2. §. j. D. de rebus cred. Quia in genere suo fūnctionem recipiunt per solutionem, quam specie. Et hoc quidem Hebræorū more, qui sæpè hanc particulam subaudiunt. Vide Ant. Augu. lib. Emend. 4. c. 8.

Magis, & electiuè (vt in l. iubere cauere. D. de iurisd. omnium iudi. & alibi. sæpissimè in iure nostro occurrit) & comparatiuè ponitur: vt in l. 2. §. mutui datio. D. si cert. pet. secundum vulgatam lectionem: Haloandri nanque variat. Zasius ostendit in comment. Feud. Magis, & Minus, diuersas species non facere.

MAGIS EST, apud Paulum sæpe in Sententiis, pro præstat, vel receptius est. Vxores eorum qui operātur, magis est vt instrumento cedant.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magistratus à Magistro dictus, vt ab albo albatus. Magister autem populi Dictator appellatus, quod summa eius potestas in populum: vnde relinqui quidem minores quàm hi magistri dicti magistratus. Hæc Varro libr. 4. Ling. Lat. Sic Paulus, Magistratus, inquit, per deriuationem à magistris cognominatur, l. 57. D. de verb. sign.

Magister equitum dicebatur, inquit, Varro lib. 4. Linguæ Lat. quòd summa potestas huius in equites, & accensos, vt est summa in populum Roman. Dictatoris: vnde is quoque Magister populi appellatus est. Moris autem erat, vt à Dictatore diceretur noctu, simulátq; creatus Dictator fuerat. Liuius libro quarto, Dictator à Consule dicitur: ipse deinde C. Seruilium Ahalam magistrum Equitum dicit. Item, Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Æmilium iussit. Is magistrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. Item, Virginius dum collegam consuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. is sibi magistrum equitum Posthumium dixit. Pomponius l. 2. de orig. iur. Et his Dictatoribus Magistri equitum iungebantur, sic quomodo Regibus Tribuni celerum, quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio. Aurelius l. j. D. de offic. præfect. prætor. Cum apud veteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui associati participes curæ militiæ gratia secundam post eos potestatem gererent.

MAGISTRI CENSVS ij erant apud quos professiones, testamenta, & tabellionum instrumenta edi ac publicari solebant. Nouel. de tabel. 44. l. testamenta. 18. l. consulta. 23. C. de testam. l. orphanotrophos. 30. C. de episc. & cleric. l. secundum. 32. C. de donatio. l. vlti. C. de iure

iure emphyteut. Hic magistratus erat in vrbe, quē posterior ætas γνωκὴν appellauit, auctore Leone Nou. 44. & Suda in Artemio, & locum etiam ipsum, quo acta & insinuationes fiebant, quod & Cedreno est ταξεῶνα. In prouinciis partes eius sustinebant defensores ciuitatū.

Magister in auctionibus dicebatur vnus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendendis ita præesset, vt ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. Cicero epist. ad Att. j. Vnà, inquit, agebant cæteri creditores, in quibus erat Lucullus & P. Scipio, & is quē putabant magistrum fore, si bona venirēt, L. Pontius. Hunc Magistrum existimat Hotom. in libris nostris Curatorem bonorum appellari: vt in l. cuius. 9. D. de curat. fur. vbi Neratius ita scribit: Cuius bonis distrahendis curatores facere Senatus permisit, eius bona creditoribus vendere non permisit: quamuis creditores post id beneficium bona vendere mallent. Et in l. fi. D. de curato. bon. dan. Si debitor foro cesserit, & creditores elegerint vnum per quem bona distrahantur, mox extiterit alius qui se creditorem dicat, bona debitoris vnà cum curatore vendere poterit. Cicero in Orat. pro Quintio. Cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui qua lege, & qua cōditione pereat, pronunciēt, &c. Magistrum enim auctionis significat, qui cum bona proscripta essent, rerum omnium vendendarum curationem susciperet. Solebat autē is in compitis celebribus, & frequentibus vrbis locis tabulam proponere se debitoris bona vēditurum, his ferè verbis: Titius debitor noster incidit in caussam venditionis bonorum: nos creditores eius bona vendimus: qui volet emptor accedat. Hancque proscriptionem opinatur Turneb. Aduers. lib. 23. c. vlt. carmen à Cicerone vocari lib. j. de Orat. his verbis: Vt totum illud, vt lingua nuncupassit, non in XII. Tab. quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri (sic enim legi vult) carmine scriptum videretur.

Magistri EPISTOLARVM, qui ciuitatum legationibus & postulatis, & precibus audiendis, & ad principem referendis præerant. Horum meminit Spartianus in Hadriano, & Sidonius Appol. lib. 9. Epistol. Erant etiā Magistri Epistolarum Græcarū, qui, vt est in Notitia, eas epistolas, quæ Græcè solebāt emitti, aut ipsi dictabant, aut Latinè dictatas transferebant in Græcum.

Magistri LIBELLORVM, qui supplices libellos à priuatis oblatos tractabant: quo in honore fuisse Papinianum apud Imper. Seuerum Pertinacem licet cognoscere ex l. rescriptum. 12. D. de distr. pign. Libellos, inquit Tryphoninus, agente Papiniano. Vocātur etiam Chartophylaces, & Gallis, Magistri requestarū. Præter hos reperiuntur &:

Magistri MEMORIÆ, qui rescripta quæ ad preces dabantur, concipiebant, id est, perscribebant, vel, vt est in Notitia, qui adnotationes omnes dictabāt & emittebant. l. vlt. C. de diuers. rescript. vnde in l. vltim. C. de petit. bon. Memoriales verò, inquit, qui excipienda rescripta vel implenda curauerint, &c.

Magistri MILITVM, στρατηλάται in Nouellis dicti sæpe in Constit. nominantur. hisque honorū titulis insigniuntur, eminentissimi, magnifici, illustres, excelsi. l. 8. C. de modo mult. l. 2. de offic. præf. præt. Erant autem Magistri & equitum & peditum, numero quatuor in re præsenti, duo in Occidente, totidem in Oriente: quibus etiam Impp. Honorius & Theodos. inter militares viros, vel priuatum actorem, vel reum militarem, atque etiam ciuilium actionum audiendi facultatem cōcesserunt. l. 6. C. de iurisdict. Vegetius libr. 2. c. 9. in locum imperatoris legatorum, qui ex consularibus ad exercitus mittebantur, hos substitutos fuisse scribit. Vide Notitiam.

Magister NAVIS accipitur, cui totius nauis cura mandata est. l. j. D. de exercit. act. Item. §. 3. Magistrum accipimus, nō solum quem exercitor præposuit, sed & eum quem magister.

Magistri OFFICIORVM, qui aulicorū officialiū caussas disceptabant, & inter eos ius dicebant. l. 4. C. de silent. l. 3. C. de præpos. sacr. cub. l. vlt. C. de castr. & minist. l. in sacris. 12. C. de prox. sacr. scrin. l. 2. & l. 3. C. vbi senat. Horum etiam meminere Ammiam. lib. 20. Ambros. epist. 53. lib. 7. Notitia, & Niceph. lib. 7. Eccles. hist. c. 10. Itaque sub horum dispositione erāt fabricæ, idcóque iudex est fabricensium. l. fin. C. de fabricens. item scrinia memoriæ, scilicet libellorum, epistolarum, & dispositionum. Scholæ item scutariorum, armaturarū, seniorum, agētium in rebus, & deputatorum eiusdem scholæ: admissionales item & cancellarij: item cursus publici potestas, vt apparet ex l. 9. de cursu public. lib. 11. C. Denique totius palatij disciplina ad eos spectabat. Theodoritus lib. 5. c. 20. ἡγέμονα τῶν βασιλείων vocat. Non dissimilis huic videtur esse, qui in Gallia dicitur, *Le Preuost de l'hostel.*

Magister SOCIETATIS, vnus aliquis è sociis dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorij, aut vectigalium, ita præerat, vt & decumanos quasi senatum cogendi, & ad eos de societatis negociis referendi potestatem haberet: curámque omnē gereret tabularum, & rationum, quæ vndique ab iis qui operas dabant, Romam mitterentur: denique is est cui earum rerum quæ ad societatem pertinent præcipua cura incumbit. Hic Promagistrum in prouincia habebat, sui quasi muneris vicarium, & societati præfectum, qui etiam Magister interdum appellatur. Vlpianus. l. 14. D. de pact. Item magistri societatum pactum & prodesse & obesse cōstat. M. Tullius ad Crassipedem: P. Rupilius qui est magister in ea societate & in 4. Ver. sæpe. Hinc Paulus. l. 57. D. de verb. signific. Cui præcipua cura rerum incūbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi Magistri appellantur. quin etiam ipsi Magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo, vel monstrando.

Magistri SCRINIORVM dicebātur, qui capsulis in quibus Principum rescripta conseruabantur, præfecti erant; quo in honore Vlpianū Iuriscōs. apud Imp. Alexandrum fuisse, Lāpridius testatur. Vt autē Scriniorum (quemadmodum suo loco dictum est) sic magistrorum varia genera fuerunt: comitúmque & spectabiliū nomine dignabantur; Imperatoriæ maiestatis assessores erāt; eóque honore defuncti, ciuilium munerū omniū vocationē obtinebant, l. vnic. C. de magist. sacr. scrin. l. eos qui. 11. C. de excusat. mun. qua in l. itē vt alibi persæpe tres hi memorātur. Hos similes quidā esse dicant Prothonotariis: alij verò magistris computorum.

Magister VNIVERSITATIS ab Vlpiano dicitur in l. D. rat. rem. hab. pro eo quem magistrū societatis in l. 14. D. de pact. idem appellat.

Magister CVRIÆ apud Plautū in Aulularia videtur esse qui Græcis Τεττύαρχος dicitur. Vt enim Curia pars est tribus Romanis, sic Τεττὺς. Græca ad consuetudinem Romanam tradụcta sunt: & vt pagorum erant magistri, sic curiarum. Vide Τεττὺς. Sumitur & Magister Curiæ in libris Feudisticis pro eo qui in domo & familia princis, aut nobilis, secundum dominum primas tenet: qua in re differt à paribus Curiæ, qui parem & æquabilem conuassalorum dignitatē obtinent, vt suo loco diximus. Albertus Krantz lib. Daniæ. 9. c. 7. Grauis simultas inter militem quendam Regis proximum, qui magister Curiæ illius dicebatur, & alium quēdam militem, &c. Idem appellatur ab aliis Maior domus, quemadmodum & Pares domus dicuntur. Vide Fran-

E

cogalliam Hotom.

Magiſtri inter agentes.§.ad iſtum.C.de Iuſtinia.C.confir. Magiſtri rei priuatæ.l.5. C. vbi cauſſas ſtat. Magiſtri æris.l.vni.C.de anno.&c.

Magiſtri veſtium.l.pen.C.de murilegulis.

Magiſtri admiſſionum.l.vnic.C.Theodo. qui à præbitio. Tiron.

MAGISTÈRIANI, ſunt agentes in rebus, vt eſt in ver. Lexico. Sic autem videntur dicti, quod ex eorum ſchola executores litis magiſtro officiorum attribuerentur vt Marianus Scotus teſtatur. Sic vocantur Nouell.17. & 124. Itaque Iulianus Nouella 86. Magiſterianum doctè Agentem in rebus vertit.

MAGISTERIA poteſtas.l.6.C.de iuriſdi.l.3.C. vbi ſenat.l.vlt.C.de fid.inſtrum. Sudas μαγιστερίαν ἀρχὴν vocat. Eſt autem magiſtrorum dignitas. Magiſteriæ autem dignitatis formulam vide apud Caſſiodorũ lib.6.

Magiſterium militare.l.25.C.de procurat.

MAGISTRATVS, inquit Varro lib.4.Ling.Lat.à magiſtro dicitur: ſicut Albatus ab albo. Idémque ſentit Feſtus lib. Dicebatur autem olim Magiſtratus, is qui iudicium auſpiciúmque haberet: quemadmodum Cicero in Legibus ſcribit Magiſtratus omnes iudicium auſpiciúmque habento. Poſtea verò dicti ſunt Magiſtratus, quibus Reſpublic. vel omnino, vel ex parte à Populo vel Principe commiſſa eſſet. Omnino, vt Dictatores: item primis temporibus Conſules, qui regio imperio erant, aut cum s.c. extremæ neceſſitatis factũ eſſet. Ex parte verò, vt Conſules, poſteaquam alij magiſtratus creati ſunt, qui partem iis ſuæ poteſtatis ademerunt: item Prætores, aliíque inferiores omnes.

Magiſtratus qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius (exponens hæc verba, Ne quis magiſtratus minor de cælo ſeruaſſe velit) ex his M.Meſſalę verbis docuit, lib.13.c.14. Patriciorum auſpicia in duas ſunt poteſtates diuiſa. Maxima ſunt Conſulum, Prætorum, Cenſorum. Neque tamen eorum omnium inter ſe eadem, aut eiuſdem poteſtatis: ideo quòd collegæ non ſunt Cenſores Conſulum, aut Prætorum, Prætores Conſulum ſunt. Ideo neque Conſules aut Prætores Cenſoribus, neque Cenſores Conſulibus, aut Prætoribus turbant, aut retinent auſpicia. At Cenſores inter ſe, ruſus Prætores Conſuléſque inter ſe & vitiant & obtinent. Prætor etſi collega Conſulis eſt, neque Prætorem neque Cõſulem iure rogare poteſt, vt quidem nos à ſuperioribus accepimus, aut ante hæc tempora ſeruatum eſt. Et vt in commentario.13.C.Tuditani paret, quia imperium minus Prætor, maius habet Conſul: & à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure non poteſt. Nos his temporibus Prætores Prætore creante veterum auctoritatem ſumus ſecuti: neque his comitiis in auſpicio fuimus. Cenſores æquè non eodem rogantur auſpicio atque Conſules & Prætores. Reliquorum magiſtratuum minora ſunt auſpicia. Ideo illi minores, hi maiores magiſtratus appellantur. Minorib. creandis magiſtratibus, Tributis comitiis magiſtratus, ſed iuſtius curiata datur lege: Maiores Cẽturiatis comitiis fiunt. Quod autem Collega Conſulis Prætor dicitur, id eo dictum eſt, quod eodem auſpicio crearentur, vt ibidem ſcribit Gellius.

Magiſtratuum multiplex diuiſio eſt. Alij erant maiores, alij minores. Maiores dicebantur, qui imperium poteſtatémque habebant: id eſt qui nec obedientes & noxios ciues mulcta & vinculis coërcendi poteſtatem habebant: vt Cic.lib.de legib.3.declarat. & intelligitur ex l.2.D.de in ius vocãd.l.32.D.de iniur.l.131.D.de verb. ſignif. quales ſunt in vrbe Conſul, & Prætor, & Præfectus vrbi: in Prouinciis Proconſules, aut Proprætores, item Præſides. Minores dicebantur, quibus neque imperium neque poteſtas data erat, ſed minor aliqua Reip. procuratio. itáque apertè deſcribuntur in d.l.32. D.de iniur. qua de cauſſa de ſe Cicero Ædile (qui minor magiſtratus eſt) Verrina 11. loquens: Erit, inquit, tum Conſul Hortenſius cum ſummo imperio ac poteſtate: ego autem Ædilis, hoc eſt paulo amplius quàm priuatus. Itaque in ius Ædiles vocari potuiſſe, conſtat ex Gell.lib.& c.13.& l.cúmque.13. D.de peric.& commod. In his numerantur à Cicerone Tribuni ærarij, Quæſtores, Triumuiri capitales, item Procurator Cæſaris, ex l.non licet.46.D.de cont.empt. Rurſus.

Magiſtratus alij vrbani ſunt, alij prouinciales, alij municipales. Prouinciales propriè poteſtates dicuntur.l.cũ qui.13.de iuriſd. vbi pro PRÆTOR legendum putat Hotom. vel PRÆSES, vel Proprætor. Itaque ſępe Imperium à poteſtate diſtinguitur, vt l.3.D.de arbit.l.j.D. quod quiſq.iur.l.8.D.de accuſat.& in voce Iuriſdictio annotauimus. Municipales autem ſunt veluti Duumuiri, magiſtratuúmque nomine ſæpe municipales intelliguntur: vt in Rubric. De magiſtrat.conueniend.& l.27.l.31. D.de negot.geſt.l. 11.& l.13.D.ad municip. Municipalium autem nomine Coloniarum quoque magiſtratus intelligo. De ſummis autem magiſtratibus duntaxat diſſeremus: quorum varia nomina fuerunt. nam in pleriſque, vt diximus, fuerunt Duumuiri: in aliis, veluti Frexellis, Quatuoruiri, vt apud Cic.lib. Fam.13. CICERO S. D. QVATVORVIRIS, & Decurionibus. item Larini, vt apud eundem in Cluentiana. aliis etiam in locis, vt patet ex l.j.de ſolut.& lib. deb.lib.C.11. In aliis, vt Arpini, Ædiles erant. Cicero lib.Fam.13. Ædilem filium meum fieri volui, & M.Cæſium. is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius vllus creari ſolet. Et in l.qui inſulam.30.§.ædilis. D.locat. In aliis, veluti Lanuuij, Dictator. Cicero in Milon. Cùm ſciret Clodius iter ſollemne Miloni eſſe Lanuuium, ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo, &c. Pedianus quoque: Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator, profectus eſt ad Flaminem prodendum. Capuæ autem quo primum tempore colonia facta eſt, Prætores vocati ſunt. Cicero 2.in Rullum: Nam primum cùm cæteris in coloniis Duumuiri appellentur, hi ſe Prætores appellari volebant. Pòſt autem cùm C.Cæſar in conſulatu ſuo iterum eam coloniam feciſſet, Duumuiri dicti ſunt. itaque L.Piſo, & Cn.Pompeius, quibus Cæſar Capuæ magiſtratum illum mandauit, ſæpe & in Sextiana, in Piſoniana, & in ea poſt red.in ſenatu appellantur. De hiſce autem ſummis coloniarum municipiorúmque magiſtratibus illud ſingulare ac notandum eſt, prætextis eis vti ius fuiſſe quemadmodũ multis ex Liuij locis intelligitur. Item:

Magiſtratum alij ordinarij ſunt, alij extraordinarij. Ordinarij dicuntur, qui ordine legibus inſtituto ſollemni more creantur, & perpetuo vſurpantur: vt Conſul, Prætor, Ædilis, Quæſtor. Extraordinarij verò, qui, cùm vſus Reipub. poſtulat. præter vſitatum ordinem conſtituuntur: quales erant Dictatores, item Præfecti annonæ, & Præfecti vigilum: vt ait Pomp.l.2.D.de orig.iur. Item qui in Prouincias Proconſulari aut Proprætorio imperio, aut antequam Conſules Prætoréſve fuiſſent, aut non ſtatim poſtquam vrbanum illum magiſtratum in vrbe geſſiſſent, mittebantur. Prouinciarum autem adminiſtrationes omnes extraordinariæne fuerint an ſecus, vide Hotoman. in Commentariis Manilianæ orationis.

Magiſtratus populi Rom. poſt prouinciarum diuiſionem ab Auguſto factam, dicti ſunt, qui tum in vrbe, tum in populi prouinciis, quò proconſules mittebantur, ius dicebant. ob eámque cauſſam à Præſidibus prouinciarum diſtinguuntur in Pandectis. nam hoc nomen ad prouinciarum Cæſaris rectores conſtringitur. Vlpian. l.4.§.

l.4.§.j.D.de inter.in iur. Quod ait Prætor IN IVRE, sic accipiendum est apud magistratus populi Rom.vel præsides prouinciarum, vel alios iudices. Nisi fortè populum R.qui in vrbe Romana est significet.

Magistratum & ciuilem ordinationem Deus instituit sub ipsum statim creationis tempus, quando potestatem tradidit Adæ in ea omnia, quæ in terra & mari sunt.

Magistratuum gradus omnes & publica imperia ex fonte quarti præcepti, HONORA PATREM ET MATREM, promanarunt, & Deo placent.

Magistratus honesta semper debent præcipere: omnes subditi obtẽperare debent magistratibus. Sicut enim magistratuum est, rectè imperare: ita subditorum est, humiliter obsequi. Parentum & liberorum exempla vtrique versare debent ob oculos.

Magistratus imperiaque approbat Deus, sine quibus nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest, vt Cicero dicit. Porrò non magis sine magistratu ciuitas, quàm nauis sine gubernatore, salua esse potest. Magistratuum itaque hæc est vis, vt præsint, & præscribant quæ sunt recta, & vtilia, & cõiuncta legibus. Vt enim (ait Cicero) Magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: vereque dici potest, magistratum. Et profectò quid proferret multas habere leges, nisi sint qui moderentur ac rectè distribuant? Quocirca Pomponius in l. 2. §. post originem. D.de origin.iur. loquens de magistratibus; Quia, inquit, vt expofuimus, per eos qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. Parum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint. Vide quàm pulchrè accedant hæc sententiæ Apostoli Roman. 13. qui tradit: Potestatem, ordinationẽ Dei esse. Quis igitur non obtemperet ius dicenti, auctoritate omnipotentis Dei? Nec verò solum vt obtemperent obediántque magistratibus, sed etiam vt eos colant diligántque requiritur, teste Cicerone. Nam, ait, & qui imperat, pareuerit aliquando necesse est: & qui modestè paret, videtur, qui aliquãdo imperet, dignus esse. Vetus autem inter sapientes quæstio fuit, vtrum magistratus præesse legibus, an leges magistratibus deberent? quam totam sedat Stoicæ summæ sapientiæ Chrysippus, cuius verba recitat Martianus in l. 2. de legib. Ὁ νόμος, inquit, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, &c. Ex illis autẽ manifestũ fit, magistratus ciuitatis subesse legibus oportere. Nec mirũ, quia legum ministri sunt, vt docet Cicero. Nec aliud sensit Pomponius in l. 2. de orig. iur. dùm dixit: Parum est in ciuitate ius esse, nisi sint, qui iura reddere possint.

Magistratus in adeundo se exhibere debet facilem, in respondendo grauem, Callistratus in l. obseruandum. D.de offic. præs. Magistratus audientiam præbere debet, & rectè secundum leges, & absque omni adfectu iudicare. Nouell. de prætore Thraciæ. §. oportet insuper. Constitutione. 26. Magistratum iudicando debere conscientiam suam sequi, tradit Bald. in l. vbi cœptum. D.de iud.

Magistratus qui ciuilia administrant officia, puris vti manibus, & omni præda abstinere debent, contentiordinario tributo. Nouell. vt præsid. absque vlla datio. §. subiit igitur. Constit. 8. Si enim magistratus lucro intenti sint, multos reos sontes, accepta pro delicto pecunia, absoluunt, multos rursus insontes condemnant. Nam omnium flagitiorum principium & finis est, pecunias ex officiis conquirere. Auaritia quippe omniũ malorum mater existit: & maximè cùm in animis magistratuum innascitur. Siquidem magistratus, omnia auro habens venalia, delinquendi ansam præbet. ibidem. Magistratui nulli licet habere loci seruatorem, per quem officium suum expediat, Ibidẽ. §. Nulli quoque iudici. Magistratus vtens malis assessoribus officialibúsque, per illos delinquere, & maleficiorũ sibi socios adsciscere videtur, Ibid. §. neque vt ipsi. Magistratus non debet velle videri humanior, quàm lex, vbi aliquid constitutum est Nouel. de iudicibus. §. vt autem omni modo. Constit. 82. Omnis enim iudex, siue magistratum gerat, siue aliter iudicet, leges obseruare, & secundum illas proferre sententias debet. Et quamuis in medio litis Imperatoriam accipiat iussionem, aut sacram formam, licet pragmaticam: lex tamen præferenda est, ibi. §. fi.

Magistratus plurimum debet prospicere fœminis, pupillis, vel aliàs debilibus personis, etiam si nemo petat. Vlpianus in l. nec quicquam. §. obseruare. D.de offic. procons.

Magistratum probandum esse ex administratione domestica, Apostolus eleganter ostendens, Quòd si quis, inquit, propriæ domui præesse non nouit: quomodo ecclesiam Dei curabit? j. Timoth. 3.

Magistratus virum ostendit, vt verissimè dicit Aristoteles. Et profectò, quemadmodum vas integrum sit nec ne, nisi infusa aqua cognoscere non possis: ita qualis quisque sit, sine magistratu nullo modo perspicitur. Exemplum est Appius Claudius. Is primùm & eruditione & moribus vir insignis erat: ideóque inter Decemuiros princeps reputabatur: sed cùm ad summum peruenisset magistratum, altero statim anno libidine imperandi corruptus fuit. l. 2. §. & cùm placuisset. D.de orig. iur.

MAGNA caussa, quæ sit apud Iurisconsultos, nec Gl. nec interpretes certò tradidisse, Zas. ex eo docet, quòd exempla ab eis posita, sint improba. Vnde ipse dici vult suo periculo, & quidem nouè, quòd magna caussa potest verti in eo, qui est condemnatus, vt pecuniam soluat: cæterùm, quia confestim cogitur proficisci in necessitatem Reipu. hic cessare ordinẽm executionis contra eum: modò paratus fit dare fideiussores, vel pignora, ne necessitas reipub. impediatur. Cæterùm, inter magni ponderis, siue grauiores caussas, in Iure ciuili referuntur ab idoneis interpretibus, caussa matrimonij, item status, atque famæ, & quales sunt omnes caussæ criminales. vide Bart. l. admonendi. D. de iureiuran. Specul. tit. de aduoc. versi. cum autem.

Magna dos, secundum quantitatem personæ intelligitur. C.de collat. Auth. quod locum. & ibi not.

Magnæ facultates, recipiunt æstimationem, partim ab arbitrio iudicis, partim à vulgi opinione, partim à qualitate personæ. Vide quæ not. in §. sed hoc iure vtimur. Instit. de Attil. tut.

Magna mora, sex mensium dicitur. l. vlt. C. de censibus.

Magna negligentia, culpa est: magna culpa, dolus est. Paul. in l. magna. D.de verb. sig. Vide Lata culpa.

Magnum tempus, quadriennium accipitur. l. vxor. C.de repub.

MAGNI, id est, Imperatores, apud Martianum in l. j. D. de requir. reis.

MAGNIFACERE, non est vt Interpres exponit apud Vlpian. in l. j. §. fi. quod vi aut clam. valde diligere, sed in pretio habere, vulgò dicunt, reputare. Idem in l. obseruare. §. ingressus. de offic. Procons. Magni enim faciunt, ait, Prouinciales, seruari sibi consuetudinem istam.

MAGNIFICVS, quis sit, docet gloss. in c. nouit, de offic. deleg. Magnificorum titulus tribuitur Præfectis prætorio, magistris militum, magistris officiorum, magistris inter agentes, quæstoribus, comitibus domesticorum. l. 16. C. de testa. milit. l. 33. C. de appel. l. 8. C. de

ſunt, is periculum iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profectò etiam rectius, &c. Hoc etiam ex Plauto intelligi poteſt in Perſa:

Ac ſuo periculo is emat, qui eam mercabitur
Mancipio, neque promittet, neque quiſquam dabit.
Et paulò poſt,
Nihil mihi opus eſt litibus.
Niſi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? TOX. *nihil periculi uidetur, ne metuas*
Ne quis uerò ex Arabia penitiſſima perſequatur eam.
Item, Dorpalus,
Age, iudica propugnariter.
Segar. *Prius dico, hanc mãcupio nemo tibi dabit, iam ſcis.*
Item,
Tuo periculo ſexaginta hæc datur argenti minis.
Item,
Ille quidem iam ſcit quid negocij geſſerit,
Qui mihi furtiuam meo periculo uendidit,
Argentum accepit, abiit: qui nunc ego ſcio.
An iam aſſeratur hæc manu? quò illum ſequar?
In Perſas? nugas.

His ex locis facile perſpicitur, cùm res mancipio non dabatur, periculo emptoris eam fuiſſe neque euictionem à venditore præſtari ſolitam. Quòd ſi mancipatio adhiberetur, & res poſtea euinceretur, Paulus libr. Sent. 2. c. 16. ſcribit, venditorẽ auctoritatis nomine duplo tenus obligari. Ex quo conſuetudo illa fluxit, iure poſtea confirmata, vt etiam in aliis emptionibus ſtipulatio duplæ interponeretur, ſiquidem pretij alicuius res eſſet. Sin minus ſimplæ. l. ex empto. 37. D. de euict. Quæ conſuetudo ita quotidiana & vſitata fuit, atque (vt Vlpianus ait) aſſidua, vt etiam ſi forte amiſſa fuiſſet, nihilominus, in actionem ex empto, propter bonæ fidei naturam, tacitè veniret. Ea enim, inquit, quæ ſunt moris & conſuetudinis, in bonæ fidei iudiciis debent venire. l. quod ſi. 31. §. quia aſſidua. D. de ædil. edict. l. 2. D. de euict. l. ex empto. 11. §. Caſſius. D. de actio. empt. Mancipationis igitur & vulgaris Emptionis illa fuit differentia: quòd in illa euictionis periculum præſtabatur, in hac non præſtabatur. in illa dupla ipſo iure auctoritatis nomine debebatur: in hac primum non niſi ſtipulata fuiſſet: poſtea tamen propter conſuetudinis aſſiduitatem, in empti vẽditi iudicium etiam tacitè & vi bonæ fidei actionis veniebat. Dicitur autem & Mancipio accipere, & Mancipio promittere.

Mancipij ſui eſt. Oppoſi. mancipij ſui non eſt: pro ſui iuris, ſuæ poteſtatis, non ſui iuris.

MANCVS, propriè ſignificat eum, qui ſine manu eſt. Iuriſc. tamen eſt in l. qui clauum. §. pen. & l. item O filius. & l. quæritur. §. ſi quis digitis. de Ædil. edict. qui imbecillitate dextræ ſiniſtra vtitur.

MANDARE, à manu danda compoſitum eſt: quòd in mandatis dandis accipiendiſque, manus ſibi inuicem dari mos erat, quem iam nunc in mutuis promiſſionibus vulgò videmus obſeruari. Sunt autem pleraque verba ſimili modo ab vſu porrigendæ manus producta. Mandare itaque generaliter ſignificat, alicui perſonæ gerendum aliquid, exequendúmque committere. l. j. D. mandat. ſicut verbis Quintiliani refert Laurentius Vallẽſis lib. 5. Hoc autem aliàs fit publicè, aliàs priuatim. Publica mandata vocãtur propriè præcepta magiſtratuum, quæ ſunt neceſſitatis. Inde dicimus, mãdare. Sic accipiendum eſt in tit. C. & Nouel. de mãdat. Princip. Conſtit. 17. Priuata verò mandata vulgò dicũtur commiſſiones: quæ cùm latè pateant, multa comprehendunt. Mandare igitur ſolemus ei, cui negotium aliquod in iudicio, vel extra iudicium, noſtro nomine conficiendum amicè & bona fide commendamus. Nam & commendare à mando fit. Vnde mandatarius dicitur Procurator, à Pro & Curo. Non enim eſt otioſum iſtud, PRO, ſed diligentiam quandam, & prudẽs amici officium ſignificat.

Mandare eſt præſtare, & exhibere actiones. l. 15. D. de adminiſt. tut. l. j. §. planè. D. de tut. & rat. diſtrah. Hinc Mandatum actionum. l. 76. D. de ſolut. Mãdare tamen actiones, & cedere differũt. l. data. C. de oblig. & actio. & vide ſup. lib. 3. in dict. Cædere.

Mãdare eſt delegare, vt in rub. D. de officio eius cui mãd. eſt iuriſdict. l. 8. §. ſed nec. D. de tranſact. Et Mandata iuriſdictione, totum iuris dicundi officium tranſit. l. j. §. damus. D. de ſuſpect. tuto.

Mandare, pro iubere accipit Vlpianus in l. j. D. quod iuſ. ſolet tamen differentia quædam colligi in l. ſæpe. D. de offic. præf. poſt gloſſ.

Mandare & ille intelligendus eſt, qui patitur pro ſe fideiuberi, vel ratum habet. l. qui patitur. D. mandati.

Mandare magiſtratum, pro decernere, M. Tul. Cicero lib. de legib. 2.

Mandare cædem, vel aliud delictum, Paulus D. de S C. Silan. Etſi (inquit) certus ſit percuſſor: tamen habenda eſt quæſtio, vt cædis mandator inueniatur.

Mãdare delationem, pro impellere aliquẽ vt deferat. l. ex quibuſdam. D. de iur. fiſc. & delator mãdatorem edere debet.

Mandare inſuper de rebus inanimatis eleganter dicimus. Mandare literis, pro ſcribere. Mandare terræ, pro ſeminare. Mandare fugæ, pro fugere.

MANDATAM rẽ, adiectiuè nonnunquã dicimus: ſicut rem cõmiſſam, rem depoſitã, vt apud Ciceronẽ. Qua locutione generaliter ſignificatur, quicquid vllo modo mandatum fuerit. Quod nõ percipiẽs Accurſ. malè torquet ad ſpeciẽ empti. l. vlt. §. vlt. D. de cõd. ob turp.

MANDATOR is dicitur qui alicui auctor eſt, vt ſuam pecuniam alteri credat, quod & mandare dicitur: hi ſimiles ſunt fideiuſſoribus: niſi quod illud præcedit obligationem debitoris: hoc eſt mandator nihil tale cogitãtem ſua fide mouet, inducit ad contrahendum cum alio: fideiuſſor verò ſequitur obligationem, & accedit ei quæ iam contracta eſt: vti intelligitur ex l. ſi fideiuſſores, & paſſ. D. de fideiuſſ. & mand.

Mandator cauſſæ, qui mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem, dando probationes, allegando accuſationes. l. 2. §. diuus. l. 22. 23. 24. D. de iure fiſci. & Tranquil. in Tito. Huius commeminit Harmenopulus lib. j. tit. 5. *Μανδάτωρ λέγεται ὁ τῷ μανδάτῳ ὑπογράψας εἰς τὴν τοῦ πράγματος κατασκευήν.*

Mandatorum differentiam vt exactius ſignificarent veteres, ſolebant dicere, Mandatu, in ablatiuo, cùm mandatum priuatum intelligi vellent: mandatum verò publicum, per ablatiuum (Mandato, denotabant frequẽter. Inde eſt illa locutio, quam D. Haloander, de nobis optimè meritus, diligenter obſeruauit in Pandectis vbique, MANDATV MEO, MANDATV TITII. vt & in Pandect. Florent. ſæpe legimus.

MANDATA appellabantur præcepta principum, quæ præſidibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, quibus omnis eorum poteſtas, omnéque munus continebatur. l. 3. & l. 19. D. de offic. præſid. l. 27. l. 33. D. de pœn. l. 7. §. j. D. de iur. patro. l. 131. D. de verb. ſign. Plin. lib. 10. ad Traianum. & Iuſtinianus Nouella. 17. verſic. *ἐν πάσαις ἀρχαῖς.* Hæc plerunque à præſidibus in prouinciis ſub edicto proponebantur. l. 6. §. j. D. de cuſto. reo. Sic eodem ſenſu mandata eccleſiaſtica. c. mandata. extra de præſumpt. Alias,

MANDATVM definit Accurſius Inſtit. de mandat. officium gratuitum ab eo qui ſuſcepit exhibendum. Vel eſt (vt definit Hotom.) contractus bonæ fidei, de eo quod fieri ſine mercede vlla conuenit, periculo mandatoris

datoris exequendo, inter quos iure ciuili licet, factus. cuius definitionis rationē vide apud eundem in Com. verb.iuris. Mandati verò iudicium quam turpe olim fuerit constitutum, Cicero elegantissime declarat in orat.pro Roscio Amerino: In priuatis rebus siqui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quæstus aut commodi caussa, verumetiam negligentius: eum maiores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium non minus quam furti. Credo propterea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium: & quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officiis gubernetur. Paulò pòst: Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quòd duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem: nam neque mandat quisquam fere nisi amico: neq; credit, nisi ei quem fidelem putat. Item aliquanto post idem tractat. De forma autem mandati seruāda, vide Cuiacium Obser. lib.12.c.34. Hine,

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt sibi vel alij aliquid faciat. At verò,

MANDATARIVS est, qui mandatum suscipit adimplendum. Et quando mandatarius accusatus de crimine conueniri possit ex sua persona, vide l.non ideò minus.C.de accu.& inscript.& not.in cap.mulieres. & ca.vt fame. de sentent.excom. Et inter istos oriuntur actiones hine inde: quia illi qui sic mandat alteri, contra illum, qui mandatum suscipit adimplendum, cùm prius cogi non posset, quòd reciperet mādatum, competit actio mandati directa, in quantum eius interfuit factum fuisse quod mandabatur. Rursus ipsi mandatario, qui mandatum suscipit, competit actio mandati contraria, siquas expensas fecit, vel impensas ratione mandati suscepti, in quantum non excessit fines mandati. Si verò mandatū excessit in impensis factis, ipsas non repetet per actionem mandati contrariam. Sed in quantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum gestorum repetet. Placet igitur quæ mandatario datur lex in Tragœdia Sophoclis: Ἐχθρὰν φύλαττε τρῶ-τα μὲν μόνος τὸ μὴ πιθυμῶν ϖεραιτὲ ὡρ ϖεϊσαντὰ δέξῃ.

Mandatum etiam quandoque dicitur in vltima voluntate, ca.fi.extr.de testam.

Mandata res, mandato empta, l.fina.§.j.D.de condict.ob turp.caus.

MANDRAGORA, herba soporifera, & venenata Plinio lib.25.ca.13. Itaque hanc inter venena adnumerat Marcianus l.3.§.j.D.de sicar.

MANEBANT TVI NVMMI, elegans dicendi formula, quid significet, ipse dispice in l.j.D.de stip.seruo.

Manebant promissis, illis stare.

Manere rem apud aliquem, est sibi solui, l.tale.§.fina.D. de pact.

Manet, tenet, vel adstringit, cap.cum laicis. de reb.Eccles. alien.vel non.

MANAS olim, hoc est, animas è corpore volantes, quòd vbique manerent, quasi Deos colebant. Ideò iura eorum voluerunt esse sancta, id est, ab iniuriis hominum defensa atque munita. Hinc est in lege vetere, DEORVM MANIVM IVRA SANCTA SVNTO.

MANGONAS appellatione vænalitiariorum veniunt, quoniam vænalitia, id est, seruos vænales expositos, ipsi emere præoccupant, vt carius vēdant. Cùm enim mercis nomen in huiusmodi seruis locum non habeat, l.seruos.in fin.de lega.3.consequens est, vt saltem venalitij appellatione censeantur, teste Alciat. tametsi mango, non modò seruorum venditor sit, sed aliarum quoque rerum. Seneca in Epistolis: Mangones si quid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt. Sic Plin.lib.37.gemmarum politores, Māgones vocantur.

MANGONIZARE, componere rem aliquam ad alliciendos emptores, quemadmodum videmus equos vænire mangonizatos.

MANGONIVM, artificium, quod ad res facilius vendendas adhibetur.

MANIFESTVM est publica, vel clamosa proclamatio ex certa scientia, & certis auctoribus proueniens. vide Specul.in titul.de noto.crimini.§.sequitur de manifesto. vbi quid à notorio distet. & vide Bartol.l.hæredes palam.D.de testam.

Manifestus fur, cum furto depræhensus, l.3.4.5.& seq.D.de fur. vide suprà Fur.

Manifestos rerum capitalium dixit Sallustius in Catilina.

Manifestum crimen, in quo quis depræhenditur, Bartol.l. hæredes palam.D.de testam.

MANIFESTE constare dicitur, quod etiam ex cōiecturis probabilibus constat, l.j.C.de testam. vbi Iason.

MANIFESTARIVM pignus, pro manifestò & disertè obligatum. Paulus l.9.D.in quib.cau.pign. Est differentia obligatorum propter pensionem, & eorum quæ ex conuentione manifestarij pignoris nomine tenentur.

MANIPVLVS leuis, ex 20.militibus, & turbis scutatorum fit. Huic Centurio præerat, qui Manipularis vocabatur. Dictus autem leuis, quòd hastis miles, gæsisq; non armis grauioribus muniretur. Alex.Genial.dier. libro j.cap.5.

MANSER, est illegitimus, propriè de scorto natus, secundum Hostiens. quasi vulgo quæsitus. Vnde secundum Abba.

Manseribus scortum, sed mœcha nothis dedit ortum,
Vt seges à spica, sic spurius est ab amica.
Dant naturales, quæ nobis sunt speciales.

c.Nisi cùm pridem.de remun.in §.personæ.in fi.vbi gl.

MANSIO, & in pl. Mansiones, Græcis, ἀλλαγαί, sunt diuersoria in quæ se recipiebant milites expeditionis tempore, vel sacer comitatus, quæ annonis & pabulis instruebantur ex collatione vicinorum: à manendo sic dictæ. Vsurpatur autem hoc verbum l.fin.§.hi quoque. D.de munerib.& honor.l.7.C.de annonis lib.10.l.9. C. Th.eo. Sueton.in Tito Vespas. Spectaculis absolutis, Sabinos petit: deinde ad primam statim mansionem febrim nactis, &c. Lamprid.in Alex. Ita vt edictū penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab vrbe sum exiturus: & si dij voluerint, in prima mansione mansurus. deinde per ordinem mansiones, per ordinem statiuæ. Villæ sic possunt appellari, & συςήματα, vt à Clemente in Petro: ϖερὶ τῶν τῆς δίκ συςήματα. Hinc manentes in Historia Helmodij, & Gallis, *Maisons*. Hinc & Mansio pro domo & ædibus sumitur in lib.Feudisticis Greg. Turon.lib.3. At ille ingressus mansionem domini sui, apprehendit scutum eius & frameam. Helmodus in hist. Slauon.cap.50. Occupauit montem, qui antiquitus Alberg dicitur: imposuitque illic mansiunculas, intendens ibidem communire castellum.

MANSIONATICI, sunt mansiones, apud Scriptores barbaricos: cuius verbi duplicem vsum ostendit Hotom.in Comm.ver.feud. pro mansione hospitali, siue diuersorio & pro munere ac sumptu recipiendorum hospitum. Illius significationis exemplum est apud Aymoinum lib.5.cap.31. Indéque (de Carolo Caluo Francorum rege loquitur) per Attiniacum, & consuetos mansionaticos Compendium adiit. Et apud Carolum in Constitutionibus: Cæteri per singula territoria habitātes, & discurrentes māsionaticos. Et apud alios passim. Huius autem, apud eundem lib.5.cap.34. in priuilegio Abbatiæ S.Germani Pratēsis: Sed neque

seruitia ex iis exactis, vel parauereďos, aut expensas ad suas, vel ad hospitum susceptiones recipiat, siue mansionaticos inde exigat: sicut nec consuetudinis vnquam fuit. Id est sumptus pro diuersorio & hospitibus recipiendis.

MANSVS, vel Mansum, seu Massa, Cassiodoro, & Gregorio, neque domus est, neque area, neque hortus: sed ager certi modi ac mensuræ: qui propterea Metatus ab antiquis dicebatur: quoniam in agrorum diuisionibus & assignationibus mensores adhibebantur, qui & Finitores à Cicerone in Agrar. orat. appellantur. quanquam in secunda mendum est in illo loco, Ianitores ex illo ordine ducentos constituit. legendum enim est, Finitores. Val. Cato in Diris: *Perticâ quæ nostros metata est impia agellos.* Metabantur enim antiquitus in Italia agros perticis: vt apud Barbaros finibus, vt est apud Herodorum lib. j. Siculus Flaccus lib. j. de condit. agror. Nominibus (ait) agrorum diuisorum, qui institutis limitibus diuisi sunt, & formis varias appellationes accipiunt, quidam arbores finales, alij in venis, alij in membris scripserunt: & quamuis vna res sit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon, quòd (vt suprà diximus) vna res est forma. Dicebantur etiam agri limitati, de quibus mentio est, l. in agris. 16. D. de acqui. rer. domi. & l. j. §. si insula. D. de fluminib. Mansus autem vel in priuati hominis patrimonio est, vel Ecclesiæ, ad clerici victum cultúmque attributus. Leg. Franc, lib. j. cap. 85. Sancitum est, vt vnicuique Ecclesiæ vnus mansus integer, absque alio seruitio attribuatur: & presbyteri in iis constituti non de domibus, neque de areis, vel hortis iuxta Ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod seruitium faciant, præter Ecclesiasticum. Albertus Krantzius in Vvandalia lib. 4. cap. 15. Assignauitque trecentos mansos Ecclesiæ in perpetuum seruituros. Item: Adolphus trecētos quóque mansos permisit duci: vt per manum eius assignentur in dotem Ecclesiæ. Et cap. 25. Eat Episcopus in Vagriam: adhibitis viris industriis, æstimari faciat prædia: quod defuerit de trecentis mansis, ego supplebo. Veniens Episcopus, deprehendit prædia vix centum implere mansos. Quamobrem Comes volens redarguere agrimensores, adhibuit mensuram suam funiculo breui, & hominibus in comperto. Helmodus in histor. Slau. cap. 70. Pauperibus ortus natalibus, primò septem mansis, totidémque manentibus ex hæreditate patrum fuit contentus, Et mox: Dicitur manentes suos pro furto delatos damnasse ad mortem. nec enim eo in loco Mansum pro villa poni, quod docti quidam Germani ad marginem annotarunt, sed pro iugero, censet Hotom. in Comm. verb. Feud. à quo hæc ferè sunt omnia desumpta: qui etiam addit, placere sibi eorum sententiam, qui mansum à mensura duci voluntquia si ager, inquit, est certo modo præscriptus (vt illa lex ostendit) necesse est certæ mensuræ fuisse. Lib. Feud. j. tit. 4. §. 4. Si quis de manso vno feudi nomine inuestituram acceperit. Nam cum mansum vnum, duo, tria numerantur, certi agrorum modi perspicuè significantur. Mansum Baldus definit prædium in quo manent homines. Aluarottus, fundum, qui duobus bobus ad laborandum sufficit. Hinc fortasse oritur (inquit Zasius) quòd nos Germani prata dimensa nominauimus *Mansmat.* Iaco. Cuiac. Mansus est, inquit, fundus vnde quis se & familiam suam tueri satis commodè potest, ac præterea vectigal, siue censum domino referre, & quod veteres dixêre hæredium. nam hæreditates Carolus magnus interpretatur mansa, in suis Constitut. à manendo scilicet. Childebertus in quodã Pragmatico apud Annonium: Cum mansis, & cum manentibus meis. De his iudicent lectores.

Mansum aliud est Dominicatum, seu Indominicatum, quod in Principis, aut Ecclesiæ, aut nobilis alicuius dominio est: neque vel in feudum, vel in precariam, vel alio titulo alteri concessum: aliud Ingenuum, quod est nobilium, & colono alicui locatum est, qui Mansuarius vocatur: aliud Seruile, quod in feudum datum est sub certi seruitij conditione. Apud Annonium, vbi scribit Carolum Caluum in Francia & Burgundia tributum exegisse ad hunc modum: E mansis dominicatis, solidus vnus: de vnoquoque manso ingenuo, denarij quatuor de censu dominico, de facultate mansuarij, totidem: è manso seruili denarios duos de censu dominico, de facultate mansuarij totidem. Quæ distinctio mansorum inuenitur etiam x i I. Epist. Gregor. ad finem.

MANSVARTII, iidem qui manentes, seu commanentes, vel villici: Græci *παραμονάριοι* vocant, vt Synodi Chalcedonensis cap. 2. à *μονή*, villa. Alij Massarios. nam & mansum dixêre massam Cassiodorus, Gregorius, & alij: pro quo Gloss. vete. *ἀγρίδιον* reddunt.

MANSVETÆ feræ, quatenus intelligendæ, Insti. declarat. Institut. de rer. diuis. §. pauonum quoque. Vide Feræ.

Mansuetum dictum putat Paulus apud Festum lib. 11. quasi ad manum venire suetum, vel (vt aliis placet) neque ex misericordia mœstum, neque ex crudelitate sæuum, sed modestia temperatum.

Mantellum à tegendis manibus dictum quidam putant. vide inf. Reuoluto mantello.

MANVVIÆ, pro spoliis. Hinc manubias facere, spoliare, l. 205. C. de modo mulctarum. Gell. lib. 13. cap. 23. hanc inter Manubias & prædam differentiam ponit, vt prædam dicat esse corpora ipsa rerum quæ capta sunt: Manubias verò, pecuniam à Quæstore ex venditione prædæ redactam. quanquam tropica quadam figura alterum pro altero nõnunquam sumptum à quibusdam annotat. Manubiæ in vet. Gloss. *σκῦλα ἀπὸ ξίφους ἀρπαζόμενα*.

MANVS, pro multitudine & turba: vt manus militum. Vlpianus in l. metum autem præsentem. in princ. D. quod metus caussa. Idem ait, etsi fortè adhibita manu in meo solo per vim ædifices. Et pro coactis hominibus, l. 9. §. idem ait. quod met. caus. & fortè in l. 3. D. de offi. præsid. Sic Manu facta, id est collecta, l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. Paul. lib. 5. Sent. tit. 19. & 20.

Manus, pro arte. Vnde & Caio manus precium, in l. mulieris. de verb. signifi. significat autem mercedem, quæ non tam materiæ, quàm manus & artis nomine debetur architecto, l. 30. §. qui ædem. D. loca. Dicitur & Manuprecium Alfeno l. 30. §. 3. D. locat. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat, Quod in opus lapidis opus erit, pro lapide & manuprecio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit.

Manus, est potestas, non tyrannis, vt nonnulli comminiscuntur. Inde manumissio, à potestate liberatio. Pompon. in l. 2. in princip. D. de orig. iur. Et quidem, inquit, initio ciuitatis nostræ populus sine certa lege, sine certo iure primum agere instituit, omniáque manu Regis gubernabantur. Manu, hoc est, potestate, arbitrio, iure tantum naturali instructo. Erant enim boni viri pleriq; reges. Manum igitur ibi oportet intelligere, non tyrannicam violentiam, cùm plerique Reges inter optimos principes numerentur: sed supremam Regis potestatem, seu auctoritatem, qua iubebat, aut vetabat aliquid, secutus tantùm naturalem rationem. Hinc,

IN MANV esse dicebātur vxores, & In manũ cõuenire, cum per

cum per coëmptionem matresfamilias factæ essent: quemadmodum Vlpia.scribit cap.Instit.9.& 12.

Manus nõnunquàm pro violenta actione accipitur: quoniam manu solet expediri quicquid fit ab homine. Inde manu committere, pro delinquere violenter, Paulus dicit in l.3.D.de offic.præsid.

Manus, pro cautione, chirographo, & scriptura manu subsignata, l.15.D.de probat. An cum eo possint, propter emissam manum ab eis, quasi filio, agere. Sic l.j. C.de metat.& epide.lib.12.

Manus armata, l.3.§.aduersus.D.de sepul.viola.

Manu BREVI pro directò, & per compendium, & vitata circuitione: quoties, scilicet celeritate coniungendarum inter se actionum vna actio occultatur, vt loquitur Vlpi.l.43.§.sed si debitorem.de don.int.vir.& vxor. Hac phrasi vsus est idem Vlp.l.43.§.j.de iur.dot. Quoties, inquit, extraneus accepto fert debitori dotis constituendæ caussa, siquidem nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur: nisi forte sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum est, breui manu acceptum à muliere, & marito datum. Nec incoocinnè id quod Iurisconsulti, Directò libertatem dare dicunt, non per fideicommissum: dixerit quis, Manu breui libertatem dare. Huic opponitur.

Manu LONGA, quod Iauolenus l.79. D.de solut.accepit pro obliquè & quasi per alium: Pecuniam, inquit, quam mihi debes, aut aliam rem, si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu statim libereris, & mea esse incipiat. nam tum quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, adquisita mihi, & quodammodo manu longa tradita existimanda sunt. Sic Cicero Verrina quarta: Cum ob tua decreta, ob inspectata, ob indicata pecuniæ dabãtur, non erat quærendum cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, manus erant tuæ, &c.

Manus communes, non locas interpretatur Albericus.

Manum conserere dicimur cum hoste: inde tracta est appellatio iudicialis, Manu conserum: quoniam & in iudiciis digladiari videmur. Vide Conserere.

Manum iniicere, vide Iniicere manum.

Manum mittere, manum porrigere μὴ ἀπτεσθαι, l.15.§.sed si emptor.D.de re iud.l.14.§.j.D.de religio. Galli efferunt, *mettre la main dessus.*

Manus militaris, l.68. D.de rei vindic.& l.penult.D.ne vis fiat ei, qui in poss. id est, manus viatorum, vel seruientium, *main de Sergens.*

MANVS MORTVA, locuto est Gallis vsitata de iis quorum possessio (vt ita dicam) immortalis est, quia nunquam hæredem habere desinunt: vt de Ecclesia dicitur lib.Feud.1.tit.13. Qua de caussa res nunquam ad priorem dominum reuertitur. nam Manus pro possessione dicitur, & Mortua, pro immortali. Sic municipium dicitur non mori, l.an vsusfructus.56.D.de vsufruct.l.si vsufruct.8.D.de vsufruct.legat. quoniam hominibus aliis succrescentibus idem populi corpus videtur, l.propoonebatur.76.D.de iudic. Ciuitas autem mori dicitur, vrbe diruta, & inducto aratro, l.si vsufruct.21.D.quib.mod. vsusfruct.amitt. nam quæ prius fuit species, interiit: alia autem exorta est: vt de domo dicitur, l. qui vsumfruct.39. D. de vsufruct. l.quid tamen.10. §.pen. D.quib.mod. vsusfruct. amitt.Theod. Nihem.in Nemore vnion.tract.6.cap.33. Et sic ad manum mortuam regnum & principatus huiusmodi deuenerunt: quia ipsi Reges Francorum dicti Augusti, consanguinei & propinqui fuerunt. Et in cap.Caroli magni, & leg.Franc.lib.4. Vbi verò mortua manus interiacet, aut alia quælibet caussa irrationabilis inuenta fuerit, &c. Vsurpatur autem hæc locutio primùm in corporibus & collegiis quæ immortalia sunt, vt ciuitates, cœnobia, l.sicut.§.in decurionibus. D.quod cuiusq.vniuers. l.proponebatur. D.de iudic. Polyd. Virgilius lib.hist.17. Legibus magnæ chartæ sancitum est, vt nemini liceat dare prædia collegiis monachorum, & legem hanc. Ad manum mortuam vocarunt: quòd res semel datæ collegiis sacerdotum, non vtique rursus venderentur, velut mortuæ, hoc est vsui aliorum mortuorum in perpetuum ademptæ essent. Et aliquanto pòst: Episcopi capto inter se consilio postularunt, vt legem Ad manum mortuam, quam ordini suo valde nocere perspexerunt, antiquaret. Vsurpatur quoque locutio hæc in Gallia, cum revera manus, id est possessio, mortua est: vt cum quibusdam Galliæ locis consuetudo est, vt possessore sine liberis mortuo, possessio ad territorij dominum reuertatur.

Manum prohibere in l.5.§.meminisse.D.de ope.no.nunt. & l.6.§.j.D.si seruit.vindi.id est lapilli iactum.

Manu sata excipi intelliguntur l.80.D.de contrah.empt. non quæ in perpetuum sata sunt, sed quæ singulis annis seri solent, ita vt fructus eorum tollatur.

ad Manus venire, l.11.§.penult.D.de pœnis.

MANIBVS PEDIBVS, prouerbio, extremum conatum significamus: Sic vsurpauit Terentius in Andr. Act.1.1.

MANVMITTI. Festo dicebatur seruus cum dominus eius, aut caput eiusdem serui, aut aliud membrum tenens diceba, HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & emittebat eum è manu. Alij ex eo dictum putant, quòd qui emancipabantur, manu dicis caussa cædebantur ab emptoribus, quæ ῥαπίσματα vocat Iustin. l.vlt.C.de emancip.lib.8. Manumitti tamen etiam dicuntur filij, filiæque familias, pro emancipari: propterea quod dicis caussa ter à patre venduntur, & in imaginariam quandam seruituris conditionem redigontur, vt in verbo Emancipario docuimus.

MANVMISSI ciues Romani dicebantur, qui testamento, vindicta, aut censu (sic enim apud Gaium libro priore titu.j.non Ecclesia legendum, ex Vlpiani Instit. titul.j.animaduerti) vel ante consulem, aut prætorem erant manumissi. Latini autem Iuniani, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione, ex lege Iunia Norbana, quæ conditionem eorum prima reperit, manumittebantur: Dedititij, qui post admissa crimina, suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi essent: aut in quorum facie, vel corpore, quæcunque notæ, seu stigmata, igne, aut ferro impressæ erant, ita vt deleri non possent: hi postquàm à dominis suis manumittebantur, Dedititij vocabantur, ex lege Ælia Sentia, vt quorũ turpitudo cõmunis erat, eorum & nomen cõmune esset, vide Vlpi.epitomen tit.j.

MANVMISSIO est de manu missio, id est datio libertatis, l.manumissiones. D.de iusti.& iur. Nam quàm diu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur potestate, Vlpian. l.j. D.eod. Atque in manumissionibus hoc nominatim adscribi moris erat, vt ex antiquo manumissionis exemplo citat Cuiacius Obs.lib.14.c.27. Ille ciuis Romanus esto, ita vt ab hodierna die ingenuus, atque ab omni seruitutis vinculo securus permaneat, tanquam si ab ingenuis fuisset parentibus procreatus. Eam deniqué pergat partem quamcunq; elegerit, vt deinceps nec nobis nec successoribus nostris vllũ debeat noxiæ conditionis seruitium: sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa plenissimáque ingenuitate, sicut alij ciues Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum, semper ingenuus & securus existat. Hinc à Suda ἀπελεύθερος, id est liber, definitur, ἀπολυθεὶς ἐκ χειρός.

Manumiſſionis inſignia recenſet Tertullianus lib. de. reſurrect. carn. putà albam veſtem, aureum anulum, patroni nomen, tribum, menſam.

Manumiſſionis verbum etiam in liberis legimus, L. 1. D. de offic. procoſ. l. 28. D. de adopt. l. 107. D. de verb. obli. & D ſi à parent. quis manu. fu.

MAPPA eſt ornamentum equi, & ſunt linteamina alba, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cùm faciunt proceſſionem. no. in Auth. de conſu. §. quantumcunque, & vide c. nonnulli. 103. diſt.

MARCHIA, ſeu Marcha, Gallis *Marche*, apud barbaricos ſcriptores limitem ſignificat: deducto vocabulo à March Germanico verbo, quod & limes eſt: vt leg. Franc. lib. 4. tit. De vaſſis dominicis ad marcham cuſtodiendam conſtitutis. Sic Rhegino lib. Chron. 2. ſub anno 788. Poſt hæc Carolus Ratiſbonam venit, ibique marchas & fines Baioariorum diſpoſuit. Aymoinus lib. 5. Ludouicus Neuſtriam cum marchiis ſuis haberet: & Carolomannus Burgundiam & Aquitaniam cum marchiis ſuis obtineret. Albertus Krantzius in VVandalia lib. 3. cap. 16. hoc vocabulum deduci exiſtimat è vulgari Saxonum lingua, apud quos Marchia diſtrictum vnius villicationis aut ditionis ſignificat, Inde Veltmarke nomen duxere: vt tum marchiam dicerent Saxones, eam prouinciam, quam, cum ſui iuris eſſet, per arma ſunt conſecuti. Baioariorum lingua & Alamannorum, & antiqua Gallorum (quod obſeruauit Per. Rhenanus & Ioan. Brodæus Miſcellan. lib. 1. cap. 23.) March equum militarem ſignificabat. Scribit enim Pauſanias lib. 10. Ita Gallos equeſtrem pugnam inſtituiſſe, vt ſingulos equites ſelectos, equis ſequerentur alij duo, qui domini equo occiſo ſuum ſubmitterent, quique domino, & ſibi inuicem auxilio vel ſupplemento eſſent (quo modo, aut ſimili etiam hodie lanceas componimus) & hanc quidem equeſtris pugnæ inſtitutionem eos vernacula lingua vocaſſe *Trimarchiſiam*, quòd ſinguli equites conſtarent ex tribus, equum enim eos marcham appellaſſe. Et ita hodieque vocitant Britones, quos priſcam linguam Gallicam retinuiſſe, ſimul & Britannos, ſiue Anglos montanos, quos Vualos appellant, idem Rhenanus comprobauit. nec enim fuit eadem prorſus cum Germanica, cum Arioviſtum Germanum Cæſar ſub fin. lib. 1. de bell. Gall. ſcribat longinqua in Galliis conſuetudine, Gallicam linguam didiciſſe. Et Tacitus lib. ſingulari de morib. Germanorum, Gothinos non eſſe Germanos Gallicam linguam coarguere. Commune tamen illud fuit March pro equo: vt in lege Baioariorum: Si equus eſt, quem March dicimus. Et alio capite: Siquis aliquē de equo ſuo depoſuerit, quod March ſalli vocant. Et in lege Alamannorum: Si talem equum inuolauerit, quem Alamanni March dicunt.

MARCHIO, inquit Obertus lib. 2. Feud. tit. 10. eſt is qui limiti certo regni cum imperio præeſt. Ineptè autem vocabulum à mari deducit, quòd plerique limites ſint maritimi. nota eſt Francorum, vel Germanorum vox *March*, ſiue *Marche* pro limite, vt diximus. Annonius 5. ca. 11. Reliquit marchiones, qui fines regni tuerentur, & hoſtium arcerent incurſus. Aymoinus lib. 5. Robertus Comes Pariſiorum, frater Odonis regni, Marchio Francorum vocabatur. A Germanis etiam Marchgraph dicuntur, quaſi limiti comites, ſiue Limini præfecti. Et Comites Marchiæ ab Aymoino lib. 4. Cuſtodes limitis ab eodem ibidem. Et Comites & Præfecti limitis, ibidem. Albertus Krantzius in Vvandalia vbi ſupra pleniſſime de origine huius vocabuli diſputans, Saxonum eſſe vocabulum exiſtimat, atque pro præſide apud eos vſurpari, qui prouinciæ, quam cum ſui iuris eſſet, per arma eſſent conſecuti, præeſſet, quique illi ius diceret. Sic in Dania (inquit) ad Sleuicum Marchionem conſtitutum per Henricum regem ita in Vvandalia per eundem Marchiā illam ſuo Marchioni deputatam: indéque fluxiſſe nomen, vt deinceps aliæ quoque prouinciæ hoc vocabulo in ſimili principatu vterentur: diceretúrque Marchio Miſnenſis, Badenſis, Styriæ, Morauiæ, in Germania & in Italia Teruiſina, Aconitana, Mantuana, Ferrarienſis, & ſi quæ ſint aliæ ibi Marchiæ. Hinc verò intelligi poteſt quam diſſimilis huius dignitatis ratio fuerit apud Italos, de qua Nicephor. Gregoras, lib. 7. ita ſcribit: ὁ δὲ τ̃ μαρχησίου τέλος ὃ τ̃ τοιούτων ὑπὸ παρὰ Λατίνοις, ἀλλ' ὑπὲρ ἐν τοῖς Ρωμαίων ἡγεμόνων, ὁ τὸν βασιλικὸν κατέχων σημαίαν, τοῦτο παρὰ Λατίνοις μαρχέσιος. vt is ſcilicet eſſet, qui vexillum Imperatori præferret. Brodæus vbi ſuprà, & Alciatus Marchionem interpretantur Præfectum equitum, deducto vocabulo ab antiqua verbi March apud Gallos ſignificatione: quod viris doctiſſimis non probatur.

MARCHGRAVII, vide GRAVIO.

MARCHOMANNI, apud Helmodum in hiſt. Slau. cap. 68. ſunt gentes vndecunque collectæ quæ marcham incolunt.

MARESCHALCVS, vetus vox Germanica, pro equitum magiſtro. March enim vetere illorum lingua, equum ſignificat, & Schalc potentem, vt Beatus Rhenan. obſeruat rer. Ger. lib. 2. L. leg. Alemann. tit. 80. Si Marſchalcus, qui ſuper duodecim caballos eſt, occidit, 40. ſol. componat. vbi de ſeneſchalco etiā fit mentio: quæ vox in Francogallia vſurpata eſt. Albert. Krantzius lib. Sue. 5. cap. 41. Gubernatorem appellauere, ex optimis militem, qui conuocandis regni cœtibus, & omnia vice Principis gerendi habeat poteſtatem: Marſchalcū noſtri vocant, Galli Conneſtabulum, Magiſtrum equitum dixere Romani, armorū ductorem interpretantes, qui & equeſtris militiæ Princeps arbitriū habeat educendi armatum regni exercitum. Latini autē eum qui ſub regis imperio exercitui præeſt, Magiſtrum rei militaris appellant. Liuius lib. 24. de Syphace Numidarum rege loquens: Orauit, inquit, vt duo legationem referrent ad Imperatores ſuos: vnus apud ſeſe magiſter rei militaris temaneret.

MARGARITAS & margarita promiſcuè Latini auctores dicunt; ſed eas à gemmis & lapillis ſeparant (nam alij auctores refragantur) Iuriſconſulti, vt Vlp. l. 19. §. penulti. & l. 25. §. pen. D. de au. & arg. leg. Quia concha, inquit, apud rubrum mare & creſcit & coaleſcit. quod ſic accipit Cuiac. quia margarita conchæ pars eſt, potius quā gemmæ aut lapilli, vel conchæ partus, vt Plinius voluit lib. 9. cap. 35. De eorum ortu A. Marcellinus lib. 23. Plin. lib. & cap. præcitatis. Athenæus lib. 4. Iſidor. li. 16. c. 10. Etymol. De his etiam ſic Tertullianus lib. de habitu muliebri; cum antea de lapillis egiſſet: Sed ſiquid de mari Britannico aut Indico ambitio piſcatur, conchæ genus eſt, non dico conchylio, aut oſtreo, ſed nec peloride gratius de ſapore. ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod ſi concha illa aliquid intrinſecus poſtulat, vitium eius magis eſſe debet, quàm gloria: & licet margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda verruca. Hierony. rubri maris grana vocat. Martialis verò, Erythræos lapillos, & gemmas Erythræis erutas vadis. De his Solinus hæc ſcripſit: Conchæ ſunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, ſitiunt rorem velut maritū, cuius deſiderio hiant: & cūm lunares maximè liquuntur aſpergines, oſcitatione quadam hauriunt humorem concupitū. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de ſaginæ qualitate reddunt halitus vnionum.

Margaritæ extricatæ, pro mundatis & purgatis, in l. ſi ſeruus ſer

uus seruum.D.ad leg.Aquil.

MARITIMÆ vsuræ, nauticæ, l.fenerator. D.de nautico fenore.

Maritimi mores, pro variis & inconstantibus. Quemadmodum enim mare, vt inquit Erasmus, nunquam conquiescit, & subinde mutat faciem: ita ferunt homines maritimos nonnihil ex maris ingenio referre.

MARITVS, contractis nuptiis, dicitur. Eo tamen nomine & sponsus continetur, l.j. D.de fund.dota. Sed hoc ex caussa, non perpetuo verum est.

Mariti, pro coniuges l.52.in fin.D.de donatio.inter vir.& vxor.

Maritus & vxor vnum corpus censentur, l.j.§.seruum mariti.D.de quæst. Domestici vocantur, & socij vitæ, diuini, atque humani iuris consortes, l.j.D.ad S.C. Silania.l.j.D.de rit.nupt.l.aduersus. de crimin. expilat. hæredita.

Marito incumbit onus alendi vxorem cum liberis, & tota familia.l.dotis fructus.D.de iur.dot.l. pro oneribus. C.eo.tit.l.si filia.D.famil.erciscund.

Maritis, ad exemplum propinquorum, conceditur quidam ius emendandæ vxoris: sed certè non adeò est extendendum, vt domesticam correctionem excedat, & in atrocitatem vertatur, l.j. C.de emendatio. propinquo. Neque verò bonus vir, aut vlli homini in foro profuturus existimari potest, qui domi tam morosus est, vt nec vitæ sociam ferre possit fortè per imprudentiam leuiter peccantem. Leuiorum autem vitiorum, propter quæ fuerit vxor emendanda, non potest certa tradi definitio. Caritas multa condonabit, quatenus fieri potest, sexus fragilitati. cætera iudicabit sobrium mariti ingenium.

Mariti affectio dicitur in vxorem, vxoris verò in maritum animus, teste Vlpiano in l.5.D.de bon.damnat.

Mariti lenocinium ipsum onerat, non vxorem excusat, l.j.§.si publico.D.de adult.

MARMORIS appellatione rudem tantum materiam contineri, docet Iurisconsul. in l.quæsitum.§.illud. de leg.3. Hinc, Marmoreũ, quod ex marmore est: & Marmoratum, quod superficiem tantùm ex marmore habet: & Marmorariæ laudes, apud Ciceronem pro Archia, pro statuis marmoreis in alicuius honorem decretis. Marmorosum autem, quod marmoream formam vel duritiem habet.

MARMOREVM metallum, l.13.C.Th.de metall.

Marmoreæ lapidicinæ l.7.§.si vir. D.solut.mat.

MARMORARII, qui marmorum in crustas secandorum artem tenent, l.j. C.de excus.arti, l.2. C. Th.eo. Cassio.lib.j.Variarum ad Agapet.

MARTE suo litem decurrere, Tribonianus dicit, pro ad exitum sine vllo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicem steterit, quo minus lis suo Marte decurrat, &c.in l. properandum.2.§.illud proculdubio.5.C.de iudic.

MARTINVS Iurisconsultus nobilis, Italus, æqualis eorum ętatis qui primi glossulas ad ius ciuile scripserunt, circiter annum M.C.XC. vixit, iurisque disciplinam magna cum laude exercuit. Eius persæpe Accursius mentionem in glossis interposuit.

MARTYREIVM, templum martyribus dicatum, apud Impp.l.generali.13.C.de sacrosanct.Eccles. & l.decernimus, 15.eod.

MASCVLINVM an concipiat fœmininum, hoc est, verbo masculini generis contineatur fœmina, vide l.j.& ibi glo. Bartol.Albericum, Cæpolam, And.Alciat. D. de verb.signific.

MASSA rudem materiam auri, argẽti, æris've significat, l.10.§.si massæ.D.quib.mod.vsusfru. amitt.l.52.§.siquis massam.D.de furt.

Massa, id est, pila argenti legata, scyphi ex ea facti debentur. Eius caussam habes in l.lana.in fin.& l.quæsitum.§. illud. de leg.3.

MASSA apud Cassiodorum, Gregorium & alios idem quod mansus: hinc massarij, vt mansuarij. Gloss.vet. massam exponunt συγκτήσιν. Vide Mansus.

MASSARITIÆ verbum ex vulgi triuio sumptum dicuntur Bartolo supellectilia ad domum pertinentia, quo verbo in eundem sensum passim vtitur vulgus interpretum: hoc & aliquando Zasius indicauit.

MASTI, fistulæ sunt Vitruuio lib 12. Varro in lib. de re Rustica papillas vertit. Cassiodo. vbera. vide Alciat.l. eos qui aquæ.C.de aquæduct.

MASTIGOPHORI, lictores qui virgas in sacris certaminibus ferebant, quibus insolentiam certatorum spectatorúmque coërcerent: de quibus Arcadius l.vlt. §.j.D.de munerib.& hon. Mastigophori quoq; qui Agonotethas in certaminib. comitátur, & scribæ magistratus personali muneri seruiunt. Iulius Pollux ad fin. lib.3. μαστιγονόμοι ferè, à Xonophonte quodam loco μαστιγοφόροι appellari tradit. Horum etiam meminit Xiphilin.in Neroue. Sed & Sudas scribit fuisse, τινὰς δὲ θυμελικοὺς ῥαβδοφόρους τοὺς περὶ τὴν τάξιν τῶν θεάτρων.

MATER, quæ quoduis animal partu edit, auctor Nonius. Nostri interdum hoc nomine etiam auiam accipiunt, licet impropriè. Vide Bartol.in l.liberorum. D.de verb.signif.

Mater matrima dicitur illa, quæ cum mater sit, adhuc habet matrem viuentem: sicut patrimi, & patrimes, quorum partes viuunt. Vide Matrimus.

MATERFAMILIAS apud Iurisconsultos quamlibet mulierem honestam significat, l.3.in fi.D.de lib.exhib. l.pronunciatum. 46.D.de verbor.significa.l.probrum. D. de ritu nupt. l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul. de adult. idque generaliter tradunt, honestatem non aut nuptias, aut natales facere matremfamilias: viduam, non etiam virginem esse matremfamilias: eam quæ obscuriore loco nata est, si honeste viuat, esse matrem familias. Concubina autem materfamilias non est, nisi patroni concubina sit, d.l.probrum. l.item legato.§.parui.D.de legat.3. Meretrix quoque materfamil. nõ est, licet vxor sit, & adulterij accusari possit, exemplo Vistiliæ vxoris Titidij Labeonis, de qua Cornel. Tacit.li.2.l.si vxor.§.sed & in ea. D.ad leg.Iul.de adult. Nihil autem differt à matrona materfamilias, l.j.§. omnem.l.item apud.§.siquis virgines. D.de iniur.l.j.§. & notandum. D.de ventr.insp. & quæ materfamilias in l.probrum. dicitur matrona in d.l.si vxor. Cicero pro Cœlio: Petulanter facimus, si matremfamilias secus, quàm matronarum dignitas postulet, nominemus. Propriè autem Materfamilias ea dicitur quæ in familiam mariti & sui hæredis locum venit, & à Matrona differt: & sic ex iure antiquo accipienda est l.pronuuciatio.§.familiæ.D.de verbor.signific. dum in familia mariti numerat matremfamilias. Hinc etiam Festus: Materfamilias, inquit, non ante dicebatur quàm vir eius paterfamilias dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est appellari potest. Huc accedit quod scribit Gellius lib.18.cap.6. Matremfamilias appellatam esse eam solam quæ esset in mariti manu mancipióque: aut in eius in cuius maritus manu mancipióque esset, quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset. Seruius in lib.Æn.11. Materfamilias, inquit, illa dicitur, quæ in matrimonium conuenit per conuentionem. nam per quandam iuris solennitatem in familiam migrat mariti. Quod autem scribit Vlpian.l.4. De his qui sunt sui, vel al.iur. matresfamiliarum eodem modo dici quo patresfam. hoc est quæ suæ potestatis sunt, siue sint puberes,

puberes, siue impuberes, hoc ad instituti sermonis, & rubricæ rationem reuocandum est: vt qui alterius in familia non sunt, patres & matresfamiliarum appellentur. Plura etiam de his vide in voce VXOR.

MATARIÆ infectæ, pondus: signatæ, numerus: factæ, species appellatur l.6.D.de rei vind.

Materia sic à ligno distinguitur, vt hoc ad ea quæ comburendi caussa parata sunt, pertineat: illa verò quæ ædificandi fulciendive caussa l.12.D.de vsufr.l.47.D.de act. empt.l.55.D.de legat.3.l.167.D.de verb.signif.

MATERTERA est matris soror: ait Paulus, l.10.§.7.de gradibus.

Matertera magna est auiæ soror, ait Paul.l.10.§.8.D.eod.

Matertera maior, ait Paulus, est soror proauiæ, patris, vel matris matertera magna, l.10.§.9.D.de gradib.

Matertera maxima est, ait Paulus, abauiæ soror, patris vel matris matertera maior, l.10.§.10.D.de gradib.

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt: ait Festus.

MATRIX Ecclesia dicitur, cathedralis cùm venerabilis.de verb.signific.eadem forma qua Metropolim vocamus vrbem, quæ caput est prouinciæ, vnde sunt deductæ coloniæ, quæ & dicitur vrbis matrix & mater vrbium à Solino & Marcellino. Inde Ortygometra, coturnicum matrix, & Tettigometra, cicadarum, & similia nomina, apud Plinium, & alios.

MATRICES aquarum pro fistulis ponuntur in l.eos.C. de aquæduct. lib.11. Mastos appellat Vitruuius lib.12. Cassiodorus vbera. Varro in lib. de re Rustic. papillas. Erant etiam Matrices libelli, in quibus Cæsareo fisco pensitantes descripti continebantur. Habebant & nomina militum inscripta matrices. Hinc,

MATRICVLA, catalogus, descriptio, index, l.4. C.de agen.in reb.lib.12.l.pen.& fin.C.de commeatu. Matriculæ militares, numeri, l.16.C.de testa.milit. Notæ publicæ vocantur, l.5. C.qui miht.poss. Patriculæ l.5. C. Th.de domest.& prot. Carthaginensis concilij, ca.120, μὴ προχειρίζεσθαι τῷ μάτρικι, Zonaras ita interpretatur, ὁ βιβλίον ἐν ᾧ καταγεγραμμένοι εἰσὶ τῇ ἀπογραφῇ τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ,

MATRICARII in Nouell.13. quæ est de Prætore plebis, in notis quibusdam vetustis ad Iuliani Patritij Epitomen, sic inueniuntur exponi: Matricarij dicuntur illi quorum opera spongiis, hamis, dolabris, siphonibus & aliis ferramentis incendia extinguuntur, perfodiuntur parietes, diruuntur ædificia. Sic dicti quod in matriculam, siue commentarium prætoris plebis relati erant.

MATRICVLARII Ecclesiarum œconomi, nunc *Marguilliers* dicti, Aimoino in lib.4.de gestis Franc. cap.33. Et in lib.veteri formularum: Nos in Dei nomine matricularij S.Martini, dum manè ad ostia ipsius Ecclesiæ obseruanda conuenissemus, &c.

MATRIMONIVM est diuini & humani iuris communicatio, l.1.D.de ritu nuptia. Per diuinum ius accipiuntur sacra, quæ cuiuslibet familiæ propria olim fuerant. Nos autem veram pietatem & ius naturæ, per sacra intelligere possumus in foro Christiano.

MATRIMONIVM, est maris atque fœminæ coniunctio, l.1.§.2.D.de iust.& iur. Matrimonium à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Gellius libro 18.cap.6.

MATRIMONIVM & Nuptiæ sæpe promiscue vsurpantur: propriè tamen differentia reperitur: vt in l. pen.D.de don.int.vir.& vxor. vbi Scæuola Matrimonium esse ostendit, conuentionem inter virū & vxorem: eamque contentionem solo consensu contrahi: hoc est, neque rei interuentum, neque certa & concepta verba, neque literas l.licet.8. C.de incest. nupt.l. nuptias, de reg.iur.l.5. D.de sponsal.l.neq; fine.13.C.de nupt. Nuptias autem ibidem Scæuola esse ostendit, ritum illum qui pro cuiusque gentis institutis palam & publicè adhiberi solet. veluti apud Romanos, deductione in mariti domum: item aquæ & ignis interuentu. Similiter Paulus Matrimonium à nuptiis distinguit in l.si ita.10. & l.Iulianus in l.seq.D.de ritu nuptiarum, & Iustinianus in §.si aduersus ea. De nupt.& in l.inter eos.27. D.de donation.inter vir.& vxor. l.13. C.de nupt. Sumitur etiam Matrimonium pro bonis maternis. Seneca lib.3. de benefic.cap.3. Quia latè patentis matrimonij fit.itaque apud Tranquillum, & Val.Maximum Matrimonij nomen vsurpari quidam obseruarunt.

FORMVLÆ MATRIMONII CONTRAHENDI.

Ex Plauto in Curculione 5.2. PH. *Spondésne miles mihi hanc uxorem? M. Spondeo.* At in Decretal.

Vir Ego accipio te in meam. Et

Mulier. Ego te accipio in meum. Sic in Pœnulo Agorastocles: *Audin' tu Patrue, dico, ne dictum neges: Tuam mihi maiorem filiam despondeas. P. Pactam rem habeto, A. spondésne igitur? P. spondeo.*

Hanc contrahendi formulam docet text.c.si inter virum.de sponsal.& matri.in antiq.

TESTIFICANDI MATRIMONII.

COR. AVGV. PVBL. CLAVD. QVÆST. ÆRAR. ANTONINAM VOLVMNIAM, VIRG. VOLENT. AVSPIC. E PARENTIB. SV. COEMIT, ET IIII. FAC. IN DOM. DVX. id est, Consule Augusto Publius Claudius Quæstor ærarius Antoninam Volumniam virginem volentem auspicato è parentibus suis coëmit, & quatuor facibus in domum duxit. Ex lapide Patauino.

Matrimonia secundum naturam esse, ostendit Lex, NON MOECHABERIS, vt vnusquisque habeat suam, retineaturq; in voluptatibus modestia quædam, & certitudo. Vagi enim concubitus, incertam facerent de sobole opinionem, eleuarentque curam alendi partus.

Matrimonium inuito patre vel matre, neque iure naturali & diuino, neque ciuili, neque Pontificio valet, quanquam Doctores communiter diuersum tradant. Iustinianus, Institu.de nupt.in princ. Paulus in l.2. D.de rit. nuptia. Romanus Pontifex Euaristus, 30.q.5.ca.1. Apostolus ad Corinth.

Matrimonium, Dos, & dotis actio potest esse fine copula carnali, vt vxor virgo sit, l.denique Cinna.& l.seq.D. de rit.nupt. Accedit hoc ad religionem nostram.

MATRONA, in Clementis libro de actis diui Petri, exponitur τῶν ἀγαθῶν γυναικῶν ἐπισήμων. Id est, nobilium mulierum magnis insignis. Ex hac quidem videtur esse huius verbi propria significatio: augetur tamen hæc significatio ab Iurisconsultis, vt suprà ostendimus in voce Materfamilias, & infra in voce Vxor. Gellius tamen lib.18.cap.6. Matronam propriè dictam vult quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quoad in matrimonio maneret, etiamsi sibi liberi nondū nati forent: dictámque esse ita à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Porro Matronæ dicuntur etiam dominæ, non respectu maritorum duntaxat, quomodo ipsi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur, sed etiam per se, vt in l.pater.§.Iulius.D.de legat.lib.3. Iuliam dominam: nisi dicas Dominam superesse ex l.Lucius Titius, eodem titul.

MATRVALIS, ex matris meæ fratre natus. Marcianus, l.1.D.de leg.Pomp.de parricid. Si quis patrē, matrem, auum,

auum,auiam,fratrem,sororem,patruelem,matruelem occiderit,&c.

MATVRARE, non est abbreuiare,sed accelerare,ita vt adhibeatur industriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Cætera apud Ferratiũ in §.his igit.Insti. de iust. & iur.

MATVRVS quis tripliciter ostenditur,vultu,gestu,voce. Spe.in tit.de aduo.§.5.ver.cùm autem.

MATVRE fit quod non citiùs, aut serius fit, Bald. l.a.§. si quis tamen.C.si quis caut.

MAXIME idem significat,quod vtique.l.9.D.de vsucap. Vsucapiuntur res maximè corporales.Id est quasi corporales solæ. Maximè,pro demum.l.5.D.de concubi.Ingenuam in concubinatu esse posse traditur, maximè eã quæ obscuro loco nata est, vel corpore quæstum fecerit.Sic.l.2.C.an seruus ex suo fac.& l.12.D.de fund.inst.Paul.libr. 3.Sentent.tit.5. Maximè dictio implicatiua casus etiam non expressi, vt in l.sunt qui. & l.cum ex caussa.D.de re iud. De eius efficacia cum Alb.tum interpretes multa,quæ Grammaticos latent: vt vocum magis,quam rerum significationis peritos. Porrò Gl.in l.mox citanda, indicat hoc verbum Maximè,aliquando abundare in Iure: allegátque bonum text.in l.fin.§.fio. C. de mann. testa. cum dicit, Maximè propter libertates,quoniam propter nullum alium casum,quàm libertatis ea Imperatoris prouisio inuenta est.Vide Zasium in l.3.§.quæsitũ est.D.quod legatot.

ME

MECHANICVS, μηχανικὸς,is est cuius ingenio & institutione fiunt organa mechanica, pneumatica, automato poëtica.l.2.C.de excusat.artific.Mechanicos, & geometras & architectos,&c.Suetonius in Vespasiano.c.18.vtitur etiam hoc verbo: Mechanico quoque, inquit,grandes columnas exigua impensa perductuũ in Capitolium pollicenti,&c.

MEDIANVS in l.si verò.D. de his, qui deiecerunt.accipitur pro medio,estque architectonicum verbũ.nam apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur, & medianæ testudines. Medianum autem cœnaculum, pro mediano cœnaculi cubiculo. Cœnaculum quid sit, diximus suo loco.

MEDIASTINVS, mancipium vilissimum, quod mediis in ædibus stat,vt ad cuiusuis iussa atque imperata præstò sit.Vlpianus.l.15.§.31.D.de iniur. Etenim multũ interest,qualis seruus sit bonæ frugi,ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel mediastinus, aut qualis qualis.Idem.l.5.§.4. D. naut. caupo. stab. Si qui opera mediastini fungitur, non continetur: vt puta atriarij, & focarij, & his similes.item in l. 6.D.de op.ser. Columell.lib.3.c.9.Mediastinus qualiscunque status potest esse,dummodo percipiendo labori sit idoneus. Nonnulli per Mediastinum seruum balneatoris significari putant. Cato, Ille imperator: milli ac cæteris mediastinis.Nonius,Mediastinos, nõ solum balneatum, sed ædium quoque ministros & curatores legimus. Lucill.17. Villicum Aristocratem mediastinum atque bubulcum,Commanducatus corrupit, ad incita adegit.Est autem hæc vox composita à medio & stando, non à Græco ἄςυ,vt nonnulli vaticinantur:quanquam alij in hoc verbo, vocem medium tantum notandam volunt,reliqua productionem esse verbi.

MEDIVM dicitur,quicquid inter duo extrema est,etiam si non æqualiter distet.§.adiectio.in l.3.D.ad l.Cornel. de sic.Seneca Epistol.118.Id medium atque indifferẽs, ait,vocamus quod tam malo contingere, quàm bono potest:tanquam pecunia, forma, nobilitas. Medium quoque vsurpatur pro manifesto & certo. Vnde dicimus rem in medio relictam,super qua nondum constitutum est.Sed & medium pro tertio, quod quædam contraria habet, etiam in iure nostro intelligitur:vt inter esse meum,& esse tuum,esse Gaij,vel Titij.l.sed & si possessori.in princip.de iureiur.l.si inter me & te. de except.rei iud.inter assensum, & contradictionem, patientia l.3.§.scientiam. de tribor. act.Inter delicatè progredi,& diplomate vti, est maturare. l.continuus. §.2.de verb.obligat.inter donatum & commodatum, precarium,arg.l.1.de prec.inter sacrum & prophanũ, sanctum.l.sacra.D.de re.diuis.inter libertum,siue ingenuum, & seruum,libertinus.l.manumissiones.de iusti. & iur.Inter venenum bonum, & venenum malum, amatorium.l.eiusdem.§.3.vbi Bart.de sicar.Inter negligentiam crassam,siue nimiam securitatem, & delatoriam curiositatem,scientia.l.nec supina.de iur.& fact. ignor.Inter bonam fidem,& malam fidem, dubietas, gl.§.genera.l.3.de adquirend.possessio.

Medium tempus interpretatur Iustinianus.§.si ad exhibendum.Institut.de offic.iudic.tempus illud, quod est inter litem contestatam & sententiam, Vlpianus sequutus,qui medium tempus appellat quod est inter initium,& finẽ actus.l.si libertinus.D. de collus.deteg.

Medij actus homo appellatur ab Imp.in §.6.de iniur. seruus neque magnæ alicui curationi præpositus,qualis est dispensator, vel atriensis, neque vilissimo muneri deputatus,qualis est mediastinus, aut scoparius, sed mediæ inter illas functionis.

MENTÆ iurisprudentiæ appellatione Viglio videntur potius significati prudentium interpretationes, quas communi nomine ius Ciuile nominamus. Accursius autem mediam Iurisprudentiam id ius intellexisse arbitratur quodcunque fuit,quod post XII. Tab.& ante Principum constitutiones est editum.§.& hæc quidẽ. Inst.de legit.ag.succ.

MEDIOCRITAS tenue patrimonium.l.6.in fin.D.de excus.tutor.

MEDICINÆ tres sunt partes,inquit Corn.Celsus in præfat.primi libri.nam vna est quæ victu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur. primam διαιτητικὴν,secũdam φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaque Medici nomen apud Iurisconsultos sumitur pro iis qui medicamenta conficiunt,vulnera curant,cucurbitas admouent, item qui circũcidunt,aut castrant.Pro chirurgis apud Paul.lib. 3.sent.& 5.tit.23.Item apud Vlpian.in l.4.in fi.D.ad leg. Cornel.de sicar. Medico, inquit, qui virilia excidetit, capitale erit.idem in l. qua actione. 7. §. vlt.D.ad leg. Aquil.Si medicus seruũ imperitè secuerit.φαρμακευτικὴ verò significatur in l.insequenti. vbi Caius de medico loquens,Idem iuris est,inquit,si medicamento perperam vsus fuerit. Vlpianus in l.3. D.de extraord. cognit. Si medicus cui curandos suos oculos commiserat.

MEDOGRAMMATEI.l.4.C.de tab.scrib.& log.libr. to.corruptè pro Demogrammatei. Sunt autem Δημογραμματεῖς plebis scribæ.

MELANCHOLICI sunt, qui morbis Melancholiæ, id est,atræ bilis vexantur.Melãcholici item dicũtur manici & maniaci:quem enim nos furorẽ dicimus,Græci Melancholiam vocant.Cicero Tuscul.3. Græci autem maniam vnde adpellent, non facilè dixerim: eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. Hanc enim insaniam,quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus.

MELIENSIS Mineruа, vide Iliensis Minerua.

MELINVM, genus coloris candidi.Plin.lib.35.c.6. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. Paulus.l.78.§.5.D.de legat.3. Quin minus porrò coracinum, aut hysginum, aut melinũ, suo nomine quàm coccum, purpurave designatur.

Melior conditio quod ad pactum addictionis in diem attinet, dicitur si pretio quid addatur, vel facilior pretij vel maturior solutio.l.4.§.fin. D. de in diem addict.& omnino quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet,

non procedit quare pœna soluatur: tamen auctoritas ista licenter cõfunditur more, quo solet poni, vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.

Luere etiam purgare est & abluere. Cicero Verr.3. Vertésne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentum sanguine lui velles? Hinc, Lua dea apud veteres, quæ præerat lustrationibus & lustris. Liu. lib.8. Armorum vis magna tum inter cæsa corpora hostium, tum in castris inuenta est, Ea Luæ matri dare se Consul dixit.

LVITIO, nexus solutio, l.j.§. si filius. D. de suis & leg. Sic l. si patre. D. de capt. & postlim. Si patre redempto & ante luitionem defuncto, filius post mortem eius redemptionis quantitatem offerat, dicendum est suum ei posse hæredem existere. Sic & Paulus lib.4. Sent. tit. 6. Si res obligata creditori, cuius causam testator non ignorat, per damnationem legata sit, Luitio ad hæredis solicitudinem spectat. In quibusdam tamen exemplarib. solutio legitur. Hinc, lib.8. eod. titu. de luitione pignoris, id est liberatione.

LVGVARIA, in l.8. D. de iis qui not. infa. pro veste lugubri, & cæteri luctus insignibus. Sic l.15. C. ex quib. caus. infa. irrog. l.15. §. generaliter. D. de iniur. Paul. li.1. Sent. titu. vltimo.

Lugubria sumere, & deponere lugubria opponuntur, Exempla patent. Eodem modo, in luctu esse, Lugere, Oppo. Luctum ponere, Elugere. Romanæ matronæ Brutum tempus annuum luxere. Cicero: Patriam eluxi iam, id est luctum, quem pro patria sumpserã deposui. Vlpianus in l. genero. D. de his qui notan. infam. Sed cùm tempus luctus, inquit, continuum est, meritò & ignoranti cedit ex die mortis mariti. Et ideò si post legitimum tẽpus cognouit: Labeo ait, & sumere ipsam lugubria, & deponere.

LVMEN, id est, vt cælum videretur. & interest inter lumen & prospectum. nam prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest, l.16. D. de seruit. præd. vrb. Hinc,

Lumina immittere, l.13. D. de vsufructu & vsu. l. pen. D. de ser. vrba. Luminibus officere, obstruere, obscurare, l.25. D. locat. l.23. D. de seruit. vrb.

LVMINVM seruitute constituta, id acquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra excipiat. Cùm autem seruitùs imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum. l.4. D. de ser. vrb.

LVMEN vnicum *σωματεχνᾶς*, pro exiguo cubiculo, quod vnica fenestra tenuiter illustratur, quale tenues & inopes homines habere consueuerunt. Vlpian. l.6. §.5. D. de offic. præs. Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, lumine vnico vel breui supellectili ad aliorum vsum translatis, iniuriis vexentur, Præses prouinciæ prouidebit. Haud scio tamen an Limine vnico verius legeretur, vt suprà annotauimus. Alij Homine vnico magis probant. Malim tamen aut Lumine, aut limine, & vtrunque *σωματεχνᾶς*.

LVPANARIA dicuntur loca vbi meretrices corpore quæstum faciunt. Lactant. lib. Insti.1. Fuit, inquit, Acca Laurentia Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vtilitatem, lupa inter pastores, id est meretrix nuncupata est: vnde etiam Lupanar dicitur. Et Hieron. in Chronic. Euseb. Paruulos prope ripam Tiberis expositos Faustulus regij pastor armenti ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit, quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæstuosi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram vsque memoriam meretricum cellulæ, Lupanaria dicuntur. Vlpian. l. palam. 43. D. de rit. nupt. Palam quæstum facere dicemus, non tantum eam quæ in lupanario se prostituit verum etiam si qua, vt adsolet, in taberna cauponi pudori suo non parcit.

LVPINVM inter fruges numeratur, l. frugem. D. de verbor. signific.

LVSCITIO dicitur, inquit Vlpian. vbi lumine adhibito, homo nihil videt, l.10. §. penul. D. de ædil. edict. Græcis *νυκταλωπία*. Huic Nonius consentit, Luscitiosos seu Lusciosos dictos notans, qui ad lucernam non vident, Græci *μύωπας* vocant, citans hoc Varronis lib.7. Disciplin. Vesperi non videre quos appellant lusciosos. Festus Luscionem definit vitium oculorum, cum quis clarius vespertino tempore, quàm meridiè cernit: quo morbo laborasse Tiberium Cæsarem Trãquillus scribit, & Dio lib.57. his verbis: *καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ νύκτωρ γὰρ ὁ τι ἔβλεπεν, ἐλάχιστα δὲ ἡμέρας ἑώρα*. Plautus In Mercatore hoc fere significatu videtur vsurpasse. Mirum, inquit, lolio victitare te tam vili tritico, quia lusciniosus. Ferunt eniem lolio victitantibus oculos obscurari.

LVSORIVM edictum, inane, ludibrio habitum, omnium irrisione delusum, l.75. D. de iudic. Alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta Prætorum. Sic l. vltima. D. ne quid in loc. public. & l.50. §.j. De legat.j.

Lusoriè agit, qui cum aduersario colludit, l.50. D. de legat.j.

Lusoriæ naues, vide infrà Nauis Lusoria.

LVSTRVM tempus quinquennale. Festus. Dicitur autem à luendo, vt scribit Varro libr.5. Ling. Latin. quod quinto quoque anno vectigalia, & vltra tributa, per Censores persoluebantur. Hinc, etiam factum cum veteres fere solerent locare prædia tum vrbana, tum rustica in quinquennium, vt apparet ex l. si in lege locationis. §. si domus vel fundus. & §. seq. D. locati, aliisque locis; & apud Hygen. lib. de limit. vt hoc tempus locationis vocauerint lustrum: cuius fit mentio à Iurisconsult. in l.4. §. res pignori. Si cert. petat. Nam & si colonus, inquit, post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. Item l.30. D. de lega.3. Qui hortos publicos à Repub. conductos habebãt, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Aufidio legauerat. Et l.67. §. vlti. D. de furt. Nunc autem in ter ternos, id est, nouenos, in Emphyteuticis. Prædia autem vrbana ferè nunc solemus locare in annum: Rustica verò in triennium. Notandum autem, cum lustrum quinquennale tempus esse dicimus, de quinquennio integro non intelligere, vt nec ij qui ita definierunt, sed de quadriennio exacto, & quinto anno ineunte: quod & in Olympiadibus intelligi voluimus, quas nihilominus *πενταετηρίδας* Græci, à quinquẽnij spatio vocitarunt, cum satis cõstet quinto quoque anno nõ exacto, sed ineunte celebrari solitas. Plinius libr.2. cap.47. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modo, verum & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. Hinc, & Olympiada refert Sudas esse certamen quod quinto quoque anno ineunte celebraretur, *διὰ τὴν πενταετηρίαν*, inquit, *τὸ τὸν ἀγῶνα ἄγεσθαι ἐν τῷ κατ' ἔτος ἀγῶνι τεσσάρων συμπληρουμένων ἡμερῶν*.

Lustrum igitur à Latinis vocatur, quod Olympias apud Græcos dicitur. Vide Budæum in prioribus Annot. ad d. l.4. si cert. pet.

LVSTRALE aurum, de quo tit. de lustr. auri collat. lib. 11. Cod. *χρυσάργυρον* dicebatur. Id Euagrius & Zonaras describunt eleganter, & quarto quoque anno pendi solitum narrant, id est singulo lustro. Onus erat negotiatorum & mercatorum (ob idque aurum nego-

ciatorum à Lampridio dicitur in Alexandro) quorum appellatione etiam tenuiores continebantur, qui quid corrogata stipe sibi comparabant, meritoriæ puellæ & feneratores: non tamen qui vernacula distrahebāt, vel qui manu sibi victum adquirebant, veluti figuli & fabri, non veterani, clerici, copiatæ intra certum peculiarum numerum. Erant & res quædam huic muneri obnoxiæ ex lege testatoris vel fisci, vt constat ex l. vlti. C.Th. de lustrat. conlat. Erant & propria quædam eius pensitationis scrinia. De ea accipienda est l. 3. C. de episcop. & cleric. & l. j. C. de comm. & mercat. quæ sumpta est ex l. 5. C.Th. de lustrat. conlat. sicut & l. j. C. de episcop. audien. quæ tamen ita à Triboniano composita & concinnata est, vt ad aurariam pensionem referri nullo modo possit. Hanc aurariam collationem sustulit Anastasius Imperator, vt scribunt Euagrius & Zonaras, & multi alij auctores.

Lustralis census Vlpian. in Epit. tit. 1. quòd vnoquoque lustro fieret dictus.

LVSTRAMENTVM Hotom. intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Lustrari enim apud Plautum in Pseudolo 20. & Casina 6. scortari significat, & in lustris meretricum ac lupanaribus versari. Marcian. l. 3. §. j. D. ad legem Corneliam, de sicar. Pigmentarij si cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pytiocampas, buprestim, mandragoram, & id quod lustramenti caussa dederint cantharidas, pœna teneantur huius legis. Cantharidum quidem hæc vis est, vt ad rem veneream incendant. Sunt tamen qui Lustramētum hoc in loco sumi velint pro purgatione facta per veneficium, maleficij scilicet gratia, cum lustrare nonnunquam sumatur, pro carmine malefico afficere. Alij eo in loco Vlceramenti legunt.

LVXVRSA propriè profusio sumptuū. Imper. §. 9. Quod cum eo, &c. Quia sæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur. Hinc,

LVXVATOSVS apud Iul. idem qui & Nepos dicitur, in l. 8. D. pro empt. Quomodo enim mala fide emisse videtur, qui à domino emit? nisi fortè & iis qui à luxurioso, & protinus scorto daturo pecuniam, seruos emit, non vsucapiet.

Luxuria, pro petulantia, incontinentia, effusa quadam & intemperanti insolētia. Vlpianus l. j. in fine. D. de ædil. edict. Cæterum si nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, etiamsi per luxuriam id factum est, vitium tamen esse, sed vitium animi, non corporis. Marcian. l. penult. D. de incend. nauf. Si fortuitò incēdium factum sit, venia indiget: nisi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo sit proxima. Vbi tamen VT, pro AVT legendum videtur.

LYCIARCHÆ, in l. vnica. C. de officio Comit. Orientis. Vide Ἀλυτάρχης.

LYCHNVS in l. statuæ. 245. D. de verbo. signific. (sic enim ibi legendum videtur, non lignis) significat Lucernam. Alij Tignis legi malunt.

LYCIA, eius Papinianus meminit in §. dulcissimis. l. cum pater filios. Quæcunque, inquiens, mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, vel vbicunque. de legat. 2. clarissima quodam Asiæ minoris regionum, & sexaginta oppida complexa: è quibus tamen, Vadiano teste, Pauli Apostoli ætate trigintasex tantū extiterunt: reliquis partim bello, partim terræ motu disiectis.

LYTÆ dicebantur, qui triennium in legum studio versati, quartum etiam adiungebant. Imperat. ad Antecessores, §. 5. Sed quia solitum est anni quarti studiosos Græco & consueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen, &c. λύται autem dicti videntur, vt λυτοί, id est solubiles: quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi, & legendi libertate, ac licentia donandi: quasique missionem à magistrorum suorum castris, id est scholis impetraturi. nam cum ad finem libri Pandectarum trigesimisexti peruentum esset, qui postremus anni quarti liber erat, statuit Imperator, vt reliquos quatuordecim libros studinsè per se domi legerent, neque ex præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta, inquit, nostrorum Digestorum sex & triginta tantummodo sufficere tam ad vestram expositionem (Antecessores alloquitur) quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. Et §. 5. Vt ex trigintasex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi. Duabus aliis partibus, id est, sexta & septima nostrorum Digestorum, quæ in quatuordecim libros compositæ sunt, eisdem positis, vt possint postea eos & legere, & in iudiciis ostendere. Turneb. λύτας interpretari mauult, quasi Solutores, & interpretes quæstionum iuris, de quibus Iuuenalis dixerit:

Qui iuris nodos, legúmque ænigmata soluat.

Sed id parum attentè, cum eiusdem honoris nomen tyronibus præberi non possit, qui summis Iurisconsultis.

M

M, LITERA ex duobus AA, constare B. Irenæus iam olim Lugdunensis Episcopus scriptū reliquit: id quod verum animaduerti ex vetustissimo C. Theo. manu scripto ante annos 1130. quē aliquando penes me habui.

M. M. P. NOTÆ sunt apud Paulum Diaconum, pro manu, mancipio, potestate. Vlp. cap. Instit. 24. Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est hæres scriptus, legari non potest. Idem autem cap. 9. & 10. ostenderat in manu esse vxores matresfa. in potestate liberos filiosfam. in mancipio seruos. Ergo apud Paulum Diaconum Malo mancipio, potestatè corruptè legitur.

MACEDONSANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Macedonianum.

MACERIAM M. Varro docet in fundo esse facile fabrile sepimentum, cuius species sunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compositis informe, libro De re rust. 1. cap. 14. Hinc Maceriam ducere apud Caium l. 17. D. commu. prædior. Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, &c. id est, imposuerit, vt paulò post loquitur. Virg. Æneid. lib. 1.

— pars ducere muros, Molirique arcem.

Μάκελλα autem interpretantur τὰ δρύφακτα καὶ φραγμούς, hincque Maceriæ nomen deductum. quod videtur subindicare idem Varro lib. 4. Ling. Lat. Macellúmque in quem contracta essent quæ ad victum pertinent, sic esse vocatum casu, quod ibi fuerit domus, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publicè diruta.

MACHINA Vlpiano dicitur, vbi non tam materiæ ratio quàm manus, atque ingenij ducitur. Hinc in l. si vt certo. §. sed interdum. D. commod. in machina operari, eleganter opponit, de plano opus facere: ibique pro instrumentó, quo commodius moles impellitur, aut in altitudinem attollitur, machinam accipit. Sic l. j. D. de mortinfer. Videntur & machinæ quædam fuisse, quibus serui in ergastulo, aut alibi continerentur, & coërcerentur, etiam liberi interdum. Plinius: Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quod semper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit.

machina

Machina frumentaria, apud Vlpianum in l. quæsitum. §. 2. de fun. instru. mola est, qua in pistrino frumenta teruntur, sic dicta, quod machina quadam includeretur.

MACHINARIVS faber, qui tractoria machina onera in altitudinem sublata collocat. Paul. l. 31. ad leg. Aquil. Si putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit.

Machinarius asinus, Alfeno l. 60. §. 3. D. de lega. 3. & Vlpia. l. 12. §. 7. D. de fund. instr. est, vt vult Turneb. Aduers. lib. 8. capit. 9. molendarius, qui molit, id est qui molam machina quadam inclusam voluit & torquet. Hincq; machinam frumētariam molam ipsam vocari, ab eodem Vlpi. vbi supra, & ab Ausonio, machinalia pondera, pistrinalia. Qui, inquit, *machinali saxa voluunt pondere*. Alij tamen Machinarium asinum in duobus superioribus Iuriscon. locis intelligi volunt, cum quo ad omnis generis machinas vti possumus, siue tractorias vt molæ frumentariæ: siue vectorias, vt plaustrorum & sarracorum.

Machinarius mensor, qui norma in metiendo vtitur, vt ij qui probant opera à fabris materariis facta. Vlpian. l. 7. D. si mens. fals. mod. Et si mēsor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. nam μηχανᾶν verbo hanc normam expressit, vt artificiosam à decempedali distingueret. Illius formam cognosce ex Vitruuij lib. 9. ca. 2.

MACHINATIO, dolus, techna. Vlpian. l. 36. D. de verb. obligatio. Si quis, cum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationem obligatus, &c. Nam paulo post infert, Quia enim per dolum obligatus est, &c.

MÆNIANA, Vide Meniana.

MACVLA propriè est sordes, & turpitudo, qua pannus infici possit, vt apud Plin. Fullones, inquit, ea maculas è vestibus tollunt. Translata autem significatione, ponitur pro turpitudine, infamia, ignominia, & dedecore. Hinc apud Ciceronem, aspergere maculis & afficere macula & similia legimus. Et macula infamiæ, pro nota in l. j. C. de nat. lib. Modestinus per translationem dixit Maculam seruitutis sustinere, in l. fin. de nat. restit. Libertinus, qui natalibus restitutus est, perinde habetur, atque si ingenuus natus, medio tempore maculam seruitutis non sustinuisset.

MAGIA quædam improbatur, Græcis γοητεία dicta, quædam philosophica seu naturalis est, quæ ab antiquis sanctissima, summáque scientia habita est. Vnde apud Persas Magus dicitur, quem Græci Philosophum appellant: sicut in Euangelio Magi illi quoque accipiuntur. Sed de altera Magia, quæ dæmonum inuocatione fit, loquitur Vlp. in l. cætera. §. j. D. famil. ercis. Tantundem, inquiēs, debebit facere in libris improbatis, magicis fortè, vel similibus. Hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt. De his duabus Magiæ speciebus, vide Cælium Rhodiginum lib. 9. cap. 23.

Magicam superstitionem, hoc est, eas præstigias, quæ extra publicum ritum certis quibusdam incantationibus, & nescio quibus ineptiis fiebant, damnādas esse, Gentes tametsi veram religionē ignorarent, ac in idololatria prorsus essent demersi, attamen lumine quodam naturali intelligebant. Vnde Augustinus de ciuitate Dei scribit in XII. Tab. fuisse legem, quæ magicas imposturas prohibebat: eum & Ciceroni vehementer displiceant. Et Dido apud Virg. Æneid. 4. sic dicit,

Testor cara deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

De his hæc intelligi vult Vlpia. in l. j. §. medicos. D. de var. & extr. cogn. Non tamen, inquiens, si incātauerit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo in posterū vtar) exorcisauit. Non sunt enim ista Medicinæ genera: tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment.

MAGIS, μαγίς. Iul. Pollux lib. 6. ca. 12. hoc verbum ex Sophocle sic exponit, Αἱ δὲ τοῖς ἄρτοις ὑποκείμεναι τράπεζαι, ἐκ τῶν μαγίδων καλοῦνται. Id est, Mensæ autem quæ imponuntur, & tollūtur, quas nunc magidas vocāt. Hoc verbo etiam vsus est Epicharmus ... μαγίδα ... At lib. 6. c. 10. μαγίδα esse scribit Fest. ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὰ ἄλφιτα μάττεσθε, id est, vas seu alueus in quo farinæ subiguntur: quod & μάκτρα appellatur. In eo etiam quæ ad sacrificium pertinebant portabantur. De Magidæ autē Paul. l. 36. D. de cōdict. indeb. Seruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit, &c. Plin. lib. 33. cap. 11. pro lance eiusdem formæ vsurpasse videtur. Fenestella, inquit, tradit tympana se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerūt. Varro lib. 4. Lat. Magida, æ inflectens, vas escarium esse vult, cui assa imponebantur, & à magnitudine deduci. Budæus hac voce significari posse ait orbiculatū instrumentū, quo panifices, & dulciarij pistores subigendis farinis opificij sui gratia vtuntur, quam Rondelam vulgò vocant. *Rondeau de pastissier.*

MAGIS, aduerbium interdum subauditur. Vlp. l. 7. D. de poss. Cum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Idem in l. 2. §. 6. D. de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Paul. in l. 2. §. j. D. de rebus cred. Quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie. Et hoc quidem Hebræorū more, qui sæpè hanc particulam subaudiunt. Vide Ant. Augu. lib. Emend. 4. c. 8.

Magis, & electiuè (vt in l. iubere cauere. D. de iurisd. omnium iudi. & alibi sæpissimè in iure nostro occurrit) & comparatiuè ponitur: vt in l. 2. §. mutui datio. D. si cert. pet. secundum vulgatam lectionem: Haloandri nanque variat. Zasius ostendit in comment. Feud. Magis, & Minus, diuersas species non facere.

MAGIS EST, apud Paulum sæpe in Sententiis, pro præstat, vel receptius est. Vxores eorum qui operātur, magis est vt instrumento cedant.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magistratus à Magistro dictus, vt ab albo albatus. Magister autem populi Dictator appellatus, quod summa eius potestas in populum: vnde relinqui quidem minores quàm hi magistri dicti magistratus. Hæc Varro libr. 4. Ling. Lat. Sic Paulus, Magistratus, inquit, per deriuationem à magistris cognominatur, l. 57. D. de verb. sign.

Magister equitum dicebatur, inquit, Varro lib. 4. Linguæ Lat. quòd summa potestas huius in equites, & accensos, vt est summa in populum Roman. Dictatoris: vnde is quoque Magister populi appellatus est. Moris autem erat, vt à Dictatore diceretur noctu, simulátq; creatus Dictator fuerat. Liuius libro quarto, Dictator à Consule dicitur: ipse deinde C. Seruilium Ahalam magistrum Equitum dicit. Item, Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Æmilium iussit. Is magistrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. Item, Virginius dum collegam consuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. is sibi magistrum equitum Posthumium dixit. Pomponius l. 2. de orig. iur. Et his Dictatoribus Magistri equitum iungebantur, sic quomodo Regibus Tribuni celerum, quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio. Aurelius l. j. D. de offic. præfect. prætor. Cum apud veteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui associati participes curæ militiæ gratia secundam post eos potestatem gererent.

MAGISTRI CENSVS ij erant apud quos professiones, testamenta, & tabellionum instrumenta edi ac publicari solebant. Nouel. de tabel. 44. l. testamenta. 18. l. consulta. 23. C. de testam. l. orphanotrophos. 30. C. de episc. & cleric. l. secundum. 32. C. de donatio. l. vlti. C. de iure

iure emphyteut. Hic magistratus erat in vrbe, quẽ posterior ætas γραφεῖον appellauit, auctore Leone Nou. 44. & Suda in Artemio, & locum etiam ipsum, quo acta & insinuationes fiebant, quod & Cedreno est ταξεῶνα. In prouinciis partes eius sustinebant defensores ciuitatũ.

Magister in auctionibus dicebatur vnus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendendis ita præesset, vt ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. Cicero epist. ad Att. j. Vnà, inquit, agebant cæteri creditores, in quibus erat Lucullus & P. Scipio, & is quẽ putabant magistrum fore, si bona venirẽt, L. Pontius. Hunc Magistrum existimat Hotom. in libris nostris Curatorem bonorum appellari: vt in l. cuius. 9. D. de curat. fur. vbi Neratius ita scribit: Cuius bonis distrahendis curatores facere Senatus permisit, eius bona creditoribus vendere non permisit: quamuis creditores post id beneficium bona vendere mallent. Et in l. fi. D. de curato. bon. dan. Si debitor foro cesserit, & creditores elegerint vnum per quem bona distrahantur, mox extiterit alius qui se creditorem dicat, bona debitoris vnà cum curatore vendere poterit. Cicero in Orat. pro Quintio. Cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui qua lege, & qua cõditione pereat, pronunciẽt, &c. Magistrum enim auctionis significat, qui cum bona proscripta essent, rerum omnium vendendarum curationem susciperet. Solebat autẽ is in compitis celebribus, & frequentibus vrbis locis tabulam proponere se debitoris bona vẽditurum, his ferè verbis: Titius debitor noster incidit in caussam venditionis bonorum: nos creditores eius bona vendimus: qui volet emptor accedat. Hancque proscriptionem opinatur Turneb. Aduers. lib. 23. c. vlt. carmen à Cicerone vocari lib. j. de Orat. his verbis: Vt totum illud, vt lingua nuncupassit, non in XII. Tab. quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri (sic enim legi vult) carmine scriptum videretur.

Magistri EPISTOLARVM, qui ciuitatum legationibus & postulatis, & precibus audiendis, & ad principem referendis præerant. Horum meminit Spartianus in Hadriano, & Sidonius Appol. lib. 9. Epistol. Erant etiã Magistri Epistolarum Græcarũ, qui, vt est in Notitia, eas epistolas, quæ Græcè solebãt emitti, aut ipsi dictabant, aut Latinè dictatas transferebant in Græcum.

Magistri LIBELLORVM, qui supplices libellos à priuatis oblatos tractabant: quo in honore fuisse Papinianum apud Imper. Seuerum Pertinacem licet cognoscere ex l. rescriptum. 12. D. de distr. pign. Libellos, inquit Tryphoninus, agente Papiniano. Vocãtur etiam Chartophylaces, & Gallis, Magistri requestarũ. Præter hos reperiuntur &:

Magistri MEMORIÆ, qui rescripta quæ ad preces dabantur, concipiebant, id est, perscribebant, vel, vt est in Notitia, qui adnotationes omnes dictabãt & emittebant. l. vlt. C. de diuers. rescript. vnde in l. vlnm. C. de petit. bon. Memoriales verò, inquit, qui excipienda rescripta vel implenda curauerint, &c.

Magistri MILITVM, στρατηλάται in Nouellis dicti sæpe in Constit. nominantur, hisque honorũ titulis insigniuntur, eminentissimi, magnifici, illustres, excelsi. l. 8. C. de modo mult. l. 2. de offic. præf. præt. Erant autem Magistri & equitum & peditum, numero quatuor in re præsenti, duo in Occidente, totidem in Oriente: quibus etiam Impp. Honorius & Theodos. inter militares viros, vel priuatum actorem, vel reum militarem, atque etiam ciuilium actionum audiendi facultatem cõcesserunt. l. 6. C. de iurisdict. Vegetius libr. 2. c. 9. in locum imperatoris legatorum, qui ex consularibus ad exercitus mittebantur, hos substitutos fuisse scribit. Vide Notitiam.

Magister NAVIS accipitur, cui totius nauis cura mandata est. l. j. D. de exercit. act. Item. §. 3. Magistrum accipimus, nõ solum quem exercitor præposuit, sed & eum quem magister.

Magistri OFFICIORVM, qui aulicorũ officialiũ caussas disceptabant, & inter eos ius dicebant. l. 4. C. de silent. l. 3. C. de præpos. sacr. cub. l. vlt. C. de castr. & minist. l. in sacris. 12. C. de prox. sacr. scrin. l. 2. & l. 3. C. vbi senat. Horum etiam meminere Ammian. lib. 20. Ambros. epist. 53. lib. 7. Notitia, & Niceph. lib. 7. Eccles. hist. c. 10. Itaque sub horum dispositione erãt fabricæ, ideóque iudex est fabricensium. l. fin. C. de fabricens. item scrinia memoriæ, scilicet libellorum, epistolarum, & dispositionum. Scholæ item scutariorum, armaturarũ, seniorum, agẽtium in rebus, & deputatorum eiusdem scholæ: admissionales item & cancellarij: item cursus publici potestas, vt apparet ex l. 9. de cursu public. lib. 11. C. Denique totius palatij disciplina ad eos spectabat. Theodoritus lib. 5. c. 20. ἡγέμονα τ̃ βασιλείας vocat. Non dissimilis huic videtur esse, qui in Gallia dicitur, *Le Preuost de l'hostel*.

Magister SOCIETATIS, vnus aliquis è sociis dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorij, aut vectigalium, ita præerat, vt & decumanos quasi senatum cogendi, & ad eos de societatis negociis referendi potestatem haberet: curámque omnẽ gereret tabularum, & rationum, quæ vndique ab iis qui operas dabant, Romam mitterentur: denique is est cui earum rerum quæ ad societatem pertinent præcipua cura incumbit. Hic Promagistrum in prouincia habebat, sui quasi muneris vicarium, & societati præfectum, qui etiam Magister interdum appellatur. Vlpianus. l. 14. D. de pact. Item magistri societatum pactum & prodesse & obesse cõstat. M. Tullius ad Crassipedem: P. Rupilius qui est magister in ea societate & in 4. Ver. sæpe. Hinc Paulus. l. 57. D. de verb. signific. Cui præcipua cura rerum incũbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi Magistri appellantur. quin etiam ipsi Magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo, vel monstrando.

Magistri SCRINIORVM dicebãtur, qui capsulis in quibus Principum rescripta conseruabantur, præfecti erant; quo in honore Vlpianũ Iuriscõs. apud Imp. Alexandrum fuisse, Lãpridius testatur. Vt autẽ Scriniorum (quemadmodum suo loco dictum est) sic magistrorum varia genera fuerunt: comitúmque & spectabiliũ nomine dignabantur; Imperatoriæ maiestatis assessores erãt; eóque honore defuncti, ciuilium munerũ omniũ vocationẽ obtinebant, l. vnic. C. de magist. sacr. scrin. l. eos qui. 11. C. de excusat. mun. qua in l. itẽ vt alibi persæpe tres hi memorãtur. Hos similes quidã esse dicant Prothonotariis; alij verò magistris computorum.

Magister VNIVERSITATIS ab Vlpiano dicitur in l. D. rat. rem. hab. pro eo quem magistrũ societatis in l. 14. D. de pact. idem appellat.

Magister CVRIÆ apud Plautũ in Aulularia videtur esse qui Græcis Τριττύαρχος dicitur. Vt enim Curia pars est tribus Romanis, sic Τριττὺς Græca ad consuetudinem Romanam traducta sunt: & vt pagorum erant magistri, sic curiarum. Vide Τριττύς. Sumitur & Magister Curiæ in libris Feudisticis pro eo qui in domo & familia princis, aut nobilis, secundum dominum primas tenet: qua in re differt à paribus Curiæ, qui parem & æquabilem conuassalorum dignitatẽ obtinent, vt suo loco diximus. Albertus Krantz lib. Daniæ. 9. c. j. Grauis simultas inter militem quendam Regis proximum, qui magister Curiæ illius dicebatur, & alium quẽdam militem, &c. Idem appellatur ab aliis Maior domus, quemadmodum & Pares domus dicuntur. Vide Fran-

eogalliam Hotom.

Magistri inter agentes. §. ad istum. C. de Iustinia. C. confir. Magistri rei priuatæ. l. 5. C. vbi caussas stat. Magistri æris. l. vni. C. de auno. & c.

Magistri vestium. l. pen. C. de murilegulis.

Magistri admissionum. l. vnic. C. Theodo. qui à præbitio. Tiron.

MAGISTERIANI, sunt agentes in rebus, vt est in vet. Lexico. Sic autem videntur dicti, quod ex eorum schola executores litis magistro officiorum attribuerentur vt Marianus Scotus testatur. Sic vocantur Nouell. 17. & 124. Itaque Iulianus Nouella 86. Magisterianum dictè Agentem in rebus vertit.

MAGISTERIA potestas. l. 6. C. de iurisdi. l. 3. C. vbi senat. l. vlt. C. de fid. instrum. Sudas μαγιστερίαν ἀρχὴν vocat. Est autem magistrorum dignitas. Magisteriæ autem dignitatis formulam vide apud Cassiodorū lib. 6.

Magisterium militare. l. 25. C. de procurat.

MAGISTRATVS, inquit Varro lib. 4. Ling. Lat. à magistro dicitur: sicut Albatus. ab albo. Idémque sentit Festus lib. Dicebatur autem olim Magistratus, is qui iudicium auspiciúmque haberet: quemadmodum Cicero in Legibus scribit Magistratus omnes iudicium auspiciúmque habentò. Postea verò dicti sunt Magistratus, quibus Respublic. vel omnino, vel ex parte à Populo vel Principe commissa esset. Omnino, vt Dictatores: item primis temporibus Consules, qui regio imperio erant, aut cum s. c. extremæ necessitatis factū esset. Ex parte verò, vt Consules, posteaquam alij magistratus creati sunt, qui partem iis suæ potestatis ademerunt: item Prætores, aliique inferiores omnes.

Magistratus qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius (exponens hæc verba, Nequis magistratus minor de cælo seruasse velit) ex his M. Messalæ verbis docuit, lib. 13. c. 14. Patriciorum auspicia in duas sunt potestates diuisa. Maxima sunt Consulum, Prætorum, Censorum. Neque tamen eorum omnium inter se eadem, aut eiusdem potestatis: ideo quòd collegæ non sunt Censores Consulum, aut Prætorum, Prætores Consulum sunt. Ideo neque Consules aut Prætores Censoribus, neque Censores Consulibus, aut Prætoribus turbant, aut retinent auspicia. At Censores inter se, rursus Prætores Consulésque inter se & vitiant & obtinent. Prætor etsi collega Consulis est, neque Prætorem neque Cōsulem iure rogare potest, vt quidem nos à superioribus accepimus, aut ante hæc tempora seruatum est. Et vt in commentario. 13. C. Tuditani patet, quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure non potest. Nos his temporibus Prætores Prætore creante veterum auctoritatem sumus secuti: neque his comitiis in auspicio fuimus. Censores æquè non eodem rogantur auspicio atque Consules & Prætores. Reliquorum magistratuum minora sunt auspicia. Ideo illi minores, hi maiores magistratus appellantur. Minorib. creandis magistratibus, Tributis comitiis magistratus, sed iustius curiata datur lege: Maiores Cēturiatis comitiis fiunt. Quod autem Collega Consulis Prætor dicitur, id eo dictum est, quod eodem auspicio crearentur, vt ibidem scribit Gellius.

Magistratuum multiplex diuisio est. Alij erant maiores, alij minores. Maiores dicebantur, qui imperium potestatémque habebant: id est qui nec obedientes & noxios ciues mulcta & vinculis coërcendi potestatem habebant: vt Cic. lib. de legib. 3. declarat. & intelligitur ex l. 2. D. de in ius vocād. l. 32. D. de iniur. l. 131. D. de verb. signif. quales sunt in vrbe Consul, & Prætor, & Præfectus vrbi: in Prouinciis Proconsules, aut Proprætores, item Præsides. Minores dicebantur, quibus neque imperium neque potestas data erat, sed minor aliqua Reip. procuratio. itaque apertè describuntur in d. l. 32. D. de iniur. qua de caussa de se Cicero Ædile (qui minor magistratus est) Verrina 1. loquens: Erit, inquit, tum Consul Hortensius cum summo imperio ac potestate: ego autem Ædilis, hoc est paulo amplius quàm priuatus. Itaque in ius Ædiles vocari potuisse, constat ex Gell. lib. & c. 13. & l. cúmque. 13. D. de peric. & commod. In his numerantur à Cicerone Tribuni ærarij, Quæstores, Triumuiri capitales, item Procurator Cæsaris, ex l. non licet. 46. D. de cont. empt. Rursus.

Magistratus alij vrbani sunt, alij prouinciales, alij municipales. Prouinciales propriè potestates dicuntur. l. eū qui. 13. de iurisd. vbi pro PRÆTOR legendum putat Hotom. vel PRÆSES, vel Proprætor. Itaque sæpe Imperium à potestate distinguitur, vt l. 3. D. de arbit. l. 3. D. quod quisq. iur. l. 8. D. de accusat. & in voce Iurisdictio annotauimus. Municipales autem sunt veluti Duumuiri, magistratuúmque nomine sæpe municipales intelliguntur: vt in Rubric. De magistrat. conueniend. & l. 27. l. 31. D. de negot. gest. l. 1. & l. 13. D. ad municip. Municipalium autem nomine Coloniarum quoque magistratus intelligo. De summis autem magistratibus duntaxat disseremus: quorum varia nomina fuerunt. nam in plerisque, vt diximus, fuerunt Duumuiri: in aliis, veluti Frexellis, Quatuoruiri, vt apud Cic. lib. Fam. 13. CICERO S. D. QVATVORVIRIS, & Derurionibus. item Larini, vt apud eundem in Cluentiana. aliis etiam in locis, vt patet ex l. 3. de solut. & lib. deb. lib. C. 11. In aliis, vt Arpini, Ædiles erant. Cicero lib. Fam. 13. Ædilem filium meum fieri volui, & M. Cæsium. is enim magistratus in nostro municipio, nec alius vllus creari solet. Et in l. qui insulam. 30. §. ædilis. D. locat. In aliis, veluti Lanuuij, Dictator. Cicero in Milon. Cùm sciret Clodius iter sollemne Miloni esse Lanuuium, ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo, & c. Pedianus quoque: Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator, profectus est ad Flaminem prodendum. Capuæ autem quo primum tempore colonia facta est, Prætores vocati sunt. Cicero 2. in Rullum: Nam primum cùm cæteris in coloniis Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari volebant. Pòst autem cùm C. Cæsar in consulatu suo iterum eam coloniam fecisset, Duumuiri dicti sunt. itaque L. Piso, & Cn. Pompeius, quibus Cæsar Capuæ magistratum illum mandauit, sæpe & in Sextiana, in Pisoniana, & in ea post red. in senatu appellantur. De hisce autem summis coloniarum municipiorúmque magistratibus illud singulare ac notandum est, prætextis eis vti ius fuisse quemadmodū multis ex Liuij locis intelligitur. Item:

Magistratum alij ordinarij sunt, alij extraordinarij. Ordinarij dicuntur, qui ordine legibus instituto sollemni more creantur, & perpetuo vsurpantur: vt Consul, Prætor, Ædilis, Quæstor. Extraordinarij verò, qui, cùm vsus Reipub. postulat, præter vsitatum ordinem constituuntur: quales erant Dictatores, item Præfecti annonæ, & Præfecti vigilum: vt ait Pomp. l. 2. D. de orig. iur. Item qui in Prouincias Proconsulari aut Proprætorio imperio, aut antequam Consules Prætorésve fuissent, aut non statim postquam vrbanum illum magistratum in vrbe gessissent, mittebantur. Prouinciarum autem administrationes omnes extraordinariæne fuerint an secus, vide Hotoman. in Commentariis Manilianæ orationis.

Magistratus populi Rom. post prouinciarum diuisionem ab Augusto factam, dicti sunt, qui tum in vrbe, tum in populi prouinciis, quò proconsules mittebantur, ius dicebant: ob eámque caussam à Præsidibus prouinciarum distinguuntur in Pandectis. nam hoc nomen ad prouinciarum Cæsaris rectores constringitur. Vlpian. l. 4. §.

l.4.§.j.D.de inter.in iur.Quod ait Prætor IN IVRE, ſic accipiendum eſt apud magiſtratus populi Rom.vel præſides prouinciarum, vel alios iudices. Niſi fortè populum R.qui in vrbe Romana eſt ſignificet.

Magiſtratum & ciuilem ordinationem Deus inſtituit ſub ipſum ſtatim creationis tempus, quando poteſtatem tradidit Adæ in ea omnia, quæ in terra & mari ſunt.

Magiſtratuum gradus omnes & publica imperia ex fonte quarti præcepti, HONORA PATREM ET MATREM, promanarunt, & Deo placent.

Magiſtratus houeſta ſemper debent præcipere: omnes ſubditi obtẽperare debent magiſtratibus. Sicut enim magiſtratuum eſt, rectè imperare: ita ſubditorum eſt, humiliter obſequi. Parentum & liberorum exempla vtrique verſare debent ob oculos.

Magiſtratus imperiáque approbat Deus, ſine quibus nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt, vt Cicero dicit. Porrò non magis ſine magiſtratu ciuitas, quàm nauis ſine gubernatore, ſalua eſſe poteſt. Magiſtratuum itaque hæc eſt vis, vt præſint, & præſcribant quæ ſunt recta, & vtilia, & cõiuncta legibus. Vt enim (ait Cicero) Magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus: verèque dici poteſt, magiſtratum. Et profectò quid profuerit multas habere leges, niſi ſint qui moderentur ac rectè diſtribuant? Quocirca Pomponius in l.2.§.poſt originem. D.de origin.iur. loquens de magiſtratibus; Quia, inquit, vt expoſuimus, per eos qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. Parum eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſſint. Vide quàm pulchrè accedant hæc ſententiæ Apoſtoli Roman.13. qui tradit: Poteſtatem, ordinationẽ Dei eſſe. Quis igitur non obtemperet ius dicenti, auctoritate omnipotentis Dei? Nec verò ſolum vt obtemperent obediántque magiſtratibus, ſed etiam vt eos colant diligántque requiritur, teſte Cicerone. Nam, ait, & qui imperat, paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſtè paret, videtur, qui aliquãdo imperet, dignus eſſe. Vetus autem inter ſapientes quæſtio fuit, vtrum magiſtratus præeſſe legibus, an leges magiſtratibus deberent? quam totam ſedat Stoicæ ſummæ ſapientiæ Chryſippus, cuius verba recitat Martianus in l.2.de legib. Ὁ νόμος, inquit, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, &c. Ex illis autẽ manifeſtũ fit, magiſtratus ciuitatis ſubeſſe legibus oportere. Nec mirũ, quia legum miniſtri ſunt, vt docet Cicero. Nec aliud ſenſit Pomponius in l.2.de orig.iur. dùm dixit: Parum eſt in ciuitate ius eſſe, niſi ſint, qui iura reddere poſſint.

Magiſtratus in adeundo ſe exhibere debet facilem, in reſpondendo grauem, Calliſtratus in l. obſeruandum. D.de offic.præſ. Magiſtratus audientiam præbere debet, & rectè ſecundum leges, & abſque omni adfectu iudicare. Nouell.de prætore Thraciæ.§.oportet inſuper. Conſtitutione.26. Magiſtratum iudicando debere conſcientiam ſuam ſequi, tradit Bald.in l. vbi cœptum.D.de iud.

Magiſtratus qui ciuilia adminiſtrant officia, puris vti manibus, & omni præda abſtinere debent, contenti ordinario tributo. Nouell.vt præſid.abſque vlla datio.§.ſubiit igitur. Conſtit.8. Si enim magiſtratus lucro intenti ſint, multos reos ſontes, accepta pro delicto pecunia, abſoluunt, multos rurſus inſontes condemnant. Nam omnium flagitiorum principium & finis eſt, pecunias ex officiis conquirere. Auaritia quippe omniũ malorum mater exiſtit: & maximè cùm in animis magiſtratuum innaſcitur. Siquidem magiſtratus, omnia auro habens venalia, delinquendi anſam præbet. ibidem. Magiſtratui nulli licet habere loci ſeruatorem, per quem officium ſuum expediat, Ibidẽ.§.Nulli quoque iudici. Magiſtratus vtens malis aſſeſſoribus officialibúſque, per illos delinquere, & maleficiorũ ſibi ſocios adſciſcere videtur, Ibid.§.neque vt ipſi. Magiſtratus non debet velle videri humanior, quàm lex, vbi aliquid conſtitutum eſt Nouel.de iudicibus.§.vt autem omni modo. Conſtit.82. Omnis enim iudex, ſiue magiſtratum gerat, ſiue aliter iudicet, leges obſeruare, & ſecundum illas proferre ſententias debet. Et quamuis in medio litis Imperatoriam accipiat iuſſionem, aut ſacram formam, licet pragmaticam: lex tamen præferenda eſt, ibi.§.fi.

Magiſtratus plurimum debet proſpicere fœminis, pupillis, vel aliàs debilibus perſonis, etiam ſi nemo petat. Vlpianus in l.nec quicquam.§.obſeruare.D.de offic. proconſ.

Magiſtratum probandum eſſe ex adminiſtratione domeſtica, Apoſtolus eleganter oſtendens, Quòd ſi quis, inquit, propriæ domui præeſſe non nouit: quomodo eccleſiam Dei curabit? j.Timoth.3.

Magiſtratus virum oſtendit, vt veriſſimè dicit Ariſtoteles. Et profectò, quemadmodum vas integrum ſit necne, niſi infuſa aqua cognoſcere non poſſis; ita qualis quiſque ſit, ſine magiſtratu nullo modo perſpicitur. Exemplum eſt Appius Claudius. Is primùm & eruditione & moribus vir inſignis erat: ideóque inter Decemuiros princeps reputabatur: ſed cùm ad ſummum perueniſſet magiſtratum, altero ſtatim anno libidine imperandi corruptus fuit. l.2.§.& cùm placuiſſet. D.de orig.iur.

MAGNA cauſſa, quæ ſit apud Iuriſconſultos, nec Gl. nec interpretes certò tradidiſſe, Zaſ. ex eo docet, quòd exempla ab eis poſita, ſint improba. Vnde ipſe dici vult ſuo periculo, & quidem nouè, quòd magna cauſſa poteſt verti in eo, qui eſt condemnatus, vt pecuniam ſoluat: cæterùm, quia confeſtim cogitur proficiſci in neceſſitatem Reipu. hic ceſſare ordinem executionis contra eum: modò paratus ſit dare fideiuſſores, vel pignora, ne neceſſitas reipub. impediatur. Cæterùm, inter magni ponderis, ſiue grauiores cauſſas, in Iure ciuili referuntur ab idoneis interpretibus, cauſſa matrimonij, item ſtatus, atque famæ, & quales ſunt omnes cauſſæ criminales. vide Bart. l. admonendi. D.de iureiuran. Specul.tit.de aduoc.verſi.cum autem.

Magna dos, ſecundum quantitatem perſonæ intelligitur. C.de collat. Auth. quod locum. & ibi not.

Magnæ facultates, recipiunt æſtimationem, partim ab arbitrio iudicis, partim à vulgi opinione, partim à qualitate perſonæ. Vide quæ not. in §.ſed hoc iure vtimur. Inſtit.de Attil.tut.

Magna mora, ſex menſium dicitur l.vlt.C.de cenſibus.

Magna negligentia, culpa eſt: magna culpa, dolus eſt. Paul.in l.magna.D.de verb.ſig. Vide Lata culpa.

Magnum tempus, quadriennium accipitur. l. vxor. C.de repub.

MAGNI, id eſt, Imperatores, apud Martianum in l.j.D. de requir.reis.

MAGNIFACERE, non eſt vt Interpres exponit apud Vlpian.in l.j.§.fi.quod vi aut clam. valde diligere, ſed in pretio habere, vulgò dicunt, reputare. Idem in l.obſeruare, §.ingreſſus.de offic.Proconſ. Magni enim faciunt, ait, Prouinciales, ſeruari ſibi conſuetudinem iſtam.

MAGNIFICVS, quis ſit, docet gloſſ.in c.nouit, de offic. deleg. Magnificorum titulus tribuitur Præfectis prætorio, magiſtris militum, magiſtris officiorum, magiſtris inter agentes, quæſtoribus, comitibus domeſticorum. l.16.C.de teſta.milit.l.33.C. de appel.l. 8.C.de

modi mult.l.6.C. de aduoc. diuer.iudic. Hinc Magnifici iudices.l.32.C.de appella. & Magnifici viri.l.32.in fin.C.eod.

MAIESTAS à magnitudine dicta est, inquit Festus. Est autem amplitudo ac dignitas ciuitatis, inquit Cicer. lib.de Orat.11. Item in Partitiono. Maiestas est in imperij atque in omni populi Rom. dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocauit.

MAIESTATEM minuere, est de dignitate, aut amplitudine, aut potestate populi, aut eorum quib. populus potestatem dedit, aliquid derogare: inquit idem lib.de Inuen.11. Maiestatis crimen illud est, quod aduersus populum Ro. eiusve securitatem committitur.l.1.D.ad legem Iul.maiest. Quid autem à Perduellionatu differat, vide infrà sub voce PERDVELLIS.

MAIOR patruus, aui & auiæ patruus. Maior amita, aui & auiæ amita. Maior auunculus, aui & auiæ auunculus. Hæc Festus: cui adstipulatur.l.vlt.D.de grad.

Maior socer, vxoris meæ proauus. Maior socrus, vxoris meæ proauia. Idem Fest.

MAIORES generaliter appellantur omnes, ex quibus orti sumus: propriè autem ij, qui sunt supra Tritauum, neque aliud nomen habent. Minores verò qui ab illis descenderunt.l.4. D. de in ius voc.& l. vlt.§. parentes. D.de gradib. Cic. in j. de Off. propriè est vsus: Quorum parētes aut maiores in aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere.

Maiores aliàs generaliter appellantur omnes, qui ante nos fuerunt. & contrà Posteriores vel posteri, qui sequuntur. Vt in titulo.D.de iure immunita. Semper in ciuitate nostra (ait Callistratus) senectus venerabilis fuit. Nanque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. Maiores aliàs censentur, qui annum septuagesimum egressi sunt: vt in l.maiores.D.de iur.immunitat. Maiores aliàs denique cùm nihil additur, solent significari extra minores, hoc est, legitimæ ætatis, id est 25.ann. homines, qui annum vigesimumquintum sunt egressi. Vt in tit.D.ex quib.caus.ma.in integ.restit.

Maior caussa, criminalis: Minor, ciuilis dicitur. Imperator in Authen.vt omnes obedi.iudic.prouincial.§.si igitur ambo.

Maiore anni parte possedisse dicitur, qui duobus tantùm mensibus possederit, modo aduersarius paucioribus, aut nullis possederit.l.156.D. de verbo.significat. quod pertinet ad declarationem.l.3.D. vtrubi.& §.quorum ius.Instit.de interdict.

Maiorem caussam facit infamia, non summa pecuniæ. l.si in duabus.D.de reg.iur.

Maior pars, quando potior habenda sit, Bart. declarat in l. quod maior.D.ad municip. item quando minori obsit, in l.rescriptum.D.de pact. quæ verò maior pars iudicum dicatur, notat in l.Pomponius.D.de re iud.

à Maiore parte curiæ factum intelligitur, cum duæ partes adfuerunt, aut amplius.l.19.D.ad municip.

Maior pars non hæredum, sed portionum intelligitur in depositi repetitione.l.14.D.deposit.

Maior pars explicatur à Quintil.declamat.365. in qua plures idem censent.

Maior quæstio minorem caussam ad se trahit, Paul.l.per minorem.D.de iudic.

Maior summa, propriè minorem continet.l.3.§.si plus.D. de statulibér.l.3.§.si stipulandi.de verb.oblig.

MAIORITAS vox à pontificibus & interpretibus vsu recepta, à maiore more Græco ducta.extrà de maiori. & obed.quam in pluribus cōstitere scribit Ioan.And. c.si pluribus de præbend. lib. 6. & vide not. in c.super eo.2.de præben. In quibus spectetur, indicat latius Albericus in Alphabeto.

MAIVMA Ludi genus fuisse quoddam, satis patet ex l.j.C.de Maiuma. Sudas scribit à Maio mense fictum vocabulum, quòd ciues R. certo eius mensis die, Hostiam maritimam vrbem ludibundi oppugnarent, seséque in aquas marinas deiicerent. Eius enim hæc sunt verba: Πανήγυρις ἐγένετο ἐν τῇ ῥώμῃ τῷ τὸν μάιον μῆνα, τῶν παρέλιων καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες ἀλλήλοις ἐν ὕδασι χαίρειν ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες· ὅθεν καὶ Μαϊούμας ὁ τοιούτου τῆς ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο. Mirum autem, hoc si verum sit, nullam eius ludi in Ouidij Fastis mentionem fieri: vt omittam quod Arcadius & Honorius Impp.non se ciuibus R. sed prouincialibus eius ludi licentiam reddere scripserunt. Maiumam verò nobilem Gazæorum portum dici apud Nicephorum, lib. 8.c.33.lib.10.c.4.lib.12.c.47.obseruauit Hotom. sed cùm Christianam religionem recepisset, Constantiam ab Imp.Constantino ex filij ipsius nomine appellatum esse. Enimundus Bonæfidius Maimam Syriacum vocabulum esse credidit, à Maiim, quod aquam nobis significat. Gazeos enim in Syria collocatur, & portus ille Maimam apud Sozomen.2.lib.c.5.appellatur.

MALABATHRVM.l. fin.§. species. D. de publicanis. quod & folium Indum vocatur. Dioscorides lib.1.c.11. folium id esse sui generis scribit, quod Indicæ gignūt paludes, &c. vide Plinium libr.12. c. 26. & libr.14.c.16. Guarchias ab orto hoc negat, & in procera arbore procul ab aquis Malabathrum nasci scribit mali Medicæ folio simile, angustius tamen, per extremum colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus costis (qua nota facile dignoscitur) odoratum, garyophyllos redolens quodammodo, non tam vehementis odoris vt nardus & macis, neque tam subtilis aut acuti vt est Canella.

MALA mansio genus videtur fuisse tormenti. Vlp.l.7.D. depos. Si hominem apud se depositum, vt quæstio de eo haberetur ac propterea vinctum, vel ad malam mansionem extensum, sequester soluerit. Idem in l.15. §.3.D.de iniur. Quæstionis verbo etiam ea, quam malam masionem dicunt, cōtinebitur. Quidam eculeum hac periphrasi significari volunt. Alij tamen metaphoricōs intelligi volunt arcas, in quas coniiciebantur serui & alij malefici, de quibus erat quæstio habēda: quarum meminit Cicero in Miloniana: Subitò, inquit, arrepti in quæstionem, tamen separantur à cæteris, & in arcas conijciuntur, ne quis cum his colloqui possit. Robur has videntur Valerius & Festus appellasse, quoniam erant ex robore. Robur, inquit hic, in carcere dicitur locus is in quo præcipitatur maleficorum genus, quod antè robusteis arcis includebatur. Valerius: Quinctiam familiares eorum, ne quis Reipu. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.

Mala fide quis emisse dicatur, collige ex text.& gl.l.si quis cùm sciret.D.pro empt. Mala autem fides, est læsa conscientia, quæ accusat & conuincit aliquem non ignorare rem alienam esse, quam per fraudem vel tradit, vel accipit.

Malum, delictum.l.3.D.de offic.præf.

MALI homines, quo nomine vulgò appellantur, & Paulus in l.4.de offic.præsid.accepisse videtur, pro improbis, perditis, sceleratis, rarò dicuntur.

Malum venenum, vide Venenum.

MALVS, arbor nauis, & eius pars est.l.malum. 242.D.de verb.signific. In l.3.legum Naualium appellatur κατάρτι, καρὶ τὸ κατάρτι.

Male mereri, pro nocere & incommodare. Tryphoninus in l.bona fides.D.depositi. Malè meritus publicè etiam egestate laborare debet.

MALEDICTUM hoc à contumelia distat, quòd hæc hæredis institutionem vitiat, circumscribitque: idque Vlpianus indicat in §.si quis nomen. l.quoties.de hæredibus institu. Illud verò nihil impedit, quò minus eadem recipiatur, constétque, vt etiam disertè ponit Marcianus in l.his verbis.§.j.eo.

MALEFICI, ob magnitudinem facinorum dicti sunt, qui magicis artibus vtebantur.l.5.& l.7. C. de malefic. Hieronym.in Dan.c. 2. Maleficos ait esse qui sanguine vtuntur & victimis, & corpora sæpe contingunt mortuorum. A magis distinguuntur ab Impp. Const.& Iul.l.5.& 7. Vide item August.lib.de Ciuitate Dei, cuius verba referuntur.c.nec mirum.26.q.5.

MALEFICIUM propriè vocari solet delictum, quod ex dolo malo ad lædendum proximum proficiscitur: Id est priuata noxia, qua priuatim quisque læditur, veluti furtum iniuria, &c. Vide.l.dolum.C.de dolo. Quid autem à crimine differat, vide Crimen.

MALEFICIATUS quid sit, disces ex tit.de frigi. & maleficiatis.extra, & ex sum.Hostiens.eod.tit.

MALITATSA verbũ legitur apud Vlpian.in l.5.D. quod met.caus. eodem modo vt Bonitata dicimus. Metum, inquit, accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris malitatis, quod Græci sic exponunt, μεγάλης κακοδιλαιás. In vulgatis legitur Mali.: & censent quidam eo in loco legendum, Calamitatis: In vulgatis tamen, Mali. Legimus tamen Sceleritatis verbum in l.3.D.de bon.eorum qui ant.sent.

MALLEATUS, malleis contusus. Vlpian.l. 52.§.5.D.de leg.& fid.lib.32. Sed perscripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur.

MAMBURGUS, Feudistis idem fere qui iisdem Aduocatus, videlicet procuratore alicuius negotij. Itaque qui curator Reipublicæ in libris Pandect. dicitur, Mãburgus Feudisticis temporibus appellatus est. Hinc

MAMBURGIUM, curatio. In formula regni accepti à Bosone apud Gulielmum Paradinum Annal.Burg.lib. j.Omnibus, vt monuistis, legem, iustitiam, & rectum mamburgium, auxiliante Deo, conseruabo. Dicebatur & Mandiburgium: vt paulò suprà, in formula regni delati: Defensionem & mandiburgium singulis exhibentes. Et apud Ioannem Tritemium pag.88. Vnus aureus Romæ persoluatur quotannis, vt cœnobium sub Romanæ Ecclesiæ mandiburgio & maiestate securum semper stabiliatur & defendatur.

MANCEPS, inquit Festus, dicitur qui manu capit: qui quid à populo emit conducitve, quia manu sublata significat se auctorem emptionis esse: qui idem præs dicitur, qui tam debet præstare populo quod promisit, quàm qui pro eo præs factus est. At, vt inquit Asconius, Mancipes sunt publicanorum principes, Romani homines; qui quæstus sui caussa, si decumas redimunt, Decumani appellantur: si portum, aut pascua publica, Portitores, aut Pecuarij, quorum ratio Scriptura dicitur. Dicuntur & hi qui quinto quoque anno à Censoribus publica, id est populi vectigalia redimebant: hi verò si vectigales agros, vt Decumani, redimebant, eos postea colonis & aratoribus elocabant. Papinianus.l.53.D.locati: Qui fideiussor extiterit apud mancipem pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit, Reip.non tenetur.

Mancipes salinarum, harum conductores.l. 11. C.de vect. & vide.l.3.C.Th.de colla.bon.possess.

Mancipes thermarum, qui earum exhibitionem curabãt. l.j.C.Th.de mancip.therm.

Mancipes etiam Romanis adpellatos τὰς πραγματικὰς ταῖς ... χρὴ ... γνώριμος ἄρτος ἐγίνετο, Socrates lib.5.hist.eccle. scribit: quo sensu in l.vnic. C.de pistorib.lib. 11.l.j.& 2.C.de fru.vrb.Constantinop.

Mancipes mutationum, apud Cassiod.libr.4. Var. ad Godiscal. qui equorum ad celeritatem commutari solitorum curam gerebant de quibus etiam tractat Zeno.l. 19.D.de curs.publ.

MANCIPARE, à manu & capio, pro vendere, adpropriare. Idem est emancipare. Nam omnis alienatio sic fit, vt aliquid per manum capiatur vel adquiratur. Itẽ mancipio dare, Ciceroni in Topic. & mancipio accipere Tacito lib.3. Mancipium, cuiuslibet rei dominiũ, quod per nexum adquisitum esset, adpellabatur. Item possessio libera. Hinc Mancipatus venditus, apud Paulum lib.j.Sen.§.seruus per metum.de integ.rest. Seruus per metum mancipatus, quicquid adquisierit, vel stipulatus sit, ei adquirit qui vim passus est.

MANCIPATIO, inquit Vlpianus Instit.c.19. propria est species alienationis, & rerum mancipi: eáque fit certis verbis, libripende & quinque testibus præsentibus. Bœtius ex Caio ita scribit: Mancipatio est imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius Romanorum est ciuium: eáque res ita agitur: Adhibitis non minus quinque testibus, ciuibus Rom. puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. Isque mihi emptus est hoc ære atque ænea libra: idque æs dat ei, à quo mãcipium accipit quasi pretij loco. Cuiacius Obs.lib. 11.c.37. sestertium vnum fuisse dicit. Hæc autem imaginaria vẽditio locum tantum habebat, vt annotat Turnebus Adu.lib.20.c.19. inter ciues Romanos, Latinos colonarios, & Latinos Iunianos, eósque peregrinos, quibus datum erat commercium.

MANCIPIUM, inquit Isidorus est quicquid manu capi, subdíque potest, vt homo, equus ouis. hæc enim animalia statim vt nata sunt, mancipium esse putantur nam & ea quæ in vestiarum numero sunt, tunc videntur mancipium esse quando domari, siue capi cœperint. Sic Florentinus, Mancipia dicta sunt, quòd ab hostibus manu capiuntur, in l.libertas. D. de statu hom. Mancipia autem veteres appellabant quæ posteriores mobilia, prædia verò quæ iidem immobilia. Modestinus.l.3.D.de diuers.temp.præscr. Longæ possessionis præscriptionem tam in prædiis, quàm in mancipiis locum habere, manifestum est Cic.lib.3. Offic. Nec verò In prædiis solum ius ciuile ductum à natura, malitiam fraudémve vindicat: sed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur.

MANCIPI res sunt, inquit Vlpian. c. Instit.19. prædia in Italico solo quæ adquirebantur mancipatione traditione, vsucapione, in iure cessione, adiudicatione, lege (prouincialia enim quæ stipendiaria & tributaria erãt nec mancipi habebantur, quia propria non erant eorum qui ea possidebant, propter stipem & tributum quod pendebant principi & populo, quasi non manciparentur eorum dominio & traditione alienabantur) tam rustica, qualis est fundus: quàm vrbana, qualis est domus. Item iura prædiorum rusticorũ velut via, iter, actus, & aquæductus. Item serui & quadrupedes, quæ dorso collóve domantur, velut boues, muli, equi, asini: cæteræ res nec mancipi sunt. Elephanti, & cameli, quanuis collo dorsóve domentur, nec mancipi sunt: quoniam bestiarum numero sunt. vide rub. C.de vsuc. transfor. vbi hæc rerum differẽtia tollitur: & Th. §.per traditionem. Instit.de rer.diuis.

Mancipio vendere, est eas res quæ mancipi sunt, ita vendere libra & ære adhibitis, vt euictionis periculum præstetur: Auctor, id est venditor se obligat nexu dicis caussa ad rem mancipi perpetuò præstandam. Cic.pro Muræna: Quod si in iis rebus repetendis quæ mancipi

ſunt, is periculum iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profectò etiam rectius, &c. Hoc etiam ex Plauto intelligi poteſt in Perſa:

Ac ſuo periculo is emat, qui eam mercabitur
Mancipio, neque promittet, neque quiſquam dabit.
Et paulò poſt,
Nihil mihi opus eſt litibus.
Niſi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? TOX. nihil periculi uidetur, ne metuas
Ne quis uerò ex Arabia penitiſſima perſequatur eam.
Item, Dorpalus,
Age, indica propugnariter.
Segar. *Prius dico, hanc mācupio nemo tibi dabit, iam ſcis.*
Item,
Tuo periculo ſexaginta hæc datur argenti minis.
Item,
Ille quidem iam ſcit quid negocij geſſerit,
Qui mihi furtiuam meo periculo uendidit,
Argentum accepit: abiit; qui nunc ego ſcio.
An iam aſſeratur hæc manu? quò illum ſequar?
In Perſa: *nugas.*

His ex locis facile perſpicitur, cùm res mancipio non dabatur, periculo emptoris eam fuiſſe neque euictionem à venditore præſtari ſolitam. Quòd ſi mancipatio adhiberetur, & res poſtea euinceretur, Paulus libr. Sent. 2. c. 16. ſcribit, venditoré auctoritatis nomine duplo tenus obligari. Ex quo conſuetudo illa fluxit, iure poſtea confirmata, vt etiam in aliis emptionibus ſtipulatio duplæ interponeretur, ſiquidem pretij alicuius res eſſet. Sin minus ſimplæ. l. ex empto. 37. D. de euict. Quæ conſuetudo ita quotidiana & vſitata fuit, atque (vt Vlpianus ait) aſſidua, vt etiam ſi forte amiſſa fuiſſet, nihilominus, in actionem ex empto, propter bonæ fidei naturam, tacitè veniret. Ea enim, inquit, quæ ſunt moris & conſuetudinis, in bonæ fidei iudiciis debent venire. l. quod ſi. 31. §. quia aſſidua. D. de ædil. edict. l. 2. D. de euict. l. ex empto. 11. §. Caſſius. D. de actio. empt. Mancipationis igitur & vulgaris Emptionis illa fuit differentia: quòd in illa euictionis periculum præſtabatur, in hac non præſtabatur. in illa dupla ipſo iure auctoritatis nomine debebatur: in hac primum non niſi ſtipulata fuiſſet: poſtea tamen propter conſuetudinis aſſiduitatem, in empti vēditi iudicium etiam tacitè & vi bonæ fidei actionis veniebat. Dicitur autem & Mancipio accipere, & Mancipio promittere.

Mancipij ſui eſt. Oppoſi. mancipij ſui non eſt: pro ſui iuris, ſuæ poteſtatis, non ſui iuris.

MANCVS, propriè ſignificat eum, qui ſine manu eſt. Iuriſc. tamen eſt in l. qui clauum. §. pen. & l. item O filius. & l. quæritur. §. ſi quis digitis. de Ædil. edict. qui imbecillitate dextræ ſiniſtra vtitur.

MANDARE, à manu danda compoſitum eſt: quòd in mandatis dandis accipiendíſque, manus ſibi inuicem dari mos erat, quem iam nunc in mutuis promiſſionibus vulgò videmus obſeruari. Sunt autem pleraque vorba ſimili modo ab vſu porrigendæ manus producta. Mandare itaque generaliter ſignificat, alicui perſonæ gerendum aliquid, exequendúmque committere. l. j. D. mandat. ſicut verbis Quintiliani refert Laurentius Vallēſis lib. 5. Hoc autem aliàs fit publicè, aliàs priuatim. Publica mandata vocātur propriè præcepta magiſtratuum, quæ ſunt neceſſitatis. Inde dicimus, mādare. Sic accipiendum eſt in tit. C. & Nouel. de mādat. Princip. Conſtit. 17. Priuata verò mandata vulgò dicūtur commiſſiones: quæ cùm latè pateant, multa comprehendunt. Mandare igitur ſolemus ei, cui negotium aliquod in iudicio, vel extra iudicium, noſtro nomine conficiendum amicè & bona fide commendamus. Nam & commendare à mando fit. Vnde mandatarius dicitur Procurator, à Pro & Curo. Non enim eſt otioſum iſtud, PRO, ſed diligentiam quandam, & prudēs amici officium ſignificat.

Mandare eſt præſtare, & exhibere actiones. l. 15. D. de adminiſt. tut. l. j. §. planè. D. de tut. & rat. diſtrah. Hinc Mandatum actionum. l. 76. D. de ſolut. Mādare tamen actiones, & cedere differūt. l. data. C. de oblig. & actio. & vide ſup. lib. 3. in dict. Cædere.

Mādare eſt delegare, vt in rub. D. de officio eius cui mād. eſt iuriſdict. l. 8. §. ſed nec. D. de tranſact. Et Mandata iuriſdictione, totum iuris dicundi officium tranſit. l. j. §. damus. D. de ſuſpect. tuto.

Mandare, pro iubere accipit Vlpianus in l. j. D. quod iuſ. ſolet tamen differentia quædam colligi in l. ſæpe. D. de offic. præf. poſt gloſſ.

Mandare & ille intelligendus eſt, qui patitur pro ſe fideiuberi, vel ratum habet. l. qui patitur. D. mandati.

Mandare magiſtratum, pro decernere, M. Tul. Cicero lib. de legib. 2.

Mandare cædem, vel aliud delictum, Paulus D. de S C. Silan. Etſi (inquit) certus ſit percuſſor: tamen habenda eſt quæſtio, vt cædis mandator inueniatur.

Mādare delationem, pro impellere aliquē vt deferat. l. ex quibuſdam. D. de iur. fiſc. & delator mādatorem edere debet.

Mandare inſuper de rebus inanimatis eleganter dicimus. Mandare literis, pro ſcribere. Mandare terræ, pro ſeminare. Mandare fugæ, pro fugere.

MANDATAM rē, adiectiuè nonnunquā dicimus: ſicut rem cōmiſſam, rem depoſitā, vt apud Ciceronē. Qua locutione generaliter ſignificatur, quicquid vllo modo mandatum fuerit. Quod nō percipiēs Accurſ. malè torquet ad ſpeciē empti. l. vlt. §. vlt. D. de cōd. ob turp.

MANDATOR is dicitur qui alicui auctor eſt, vt ſuam pecuniam alteri credat, quod & mandare dicitur: hi ſimiles ſunt fideiuſſoribus: niſi quod illud præcedit obligationem debitoris: hoc eſt mandator nihil tale cogitātem ſua fide mouet, inducit ad contrahendum cum alio: fideiuſſor verò ſequitur obligationem, & accedit ei quæ iam contracta eſt: vti intelligitur ex l. ſi fideiuſſores, & paſſ. D. de fideiuſſ. & mand.

Mandator cauſſæ, qui mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem, dando probationes, allegando accuſationes. l. 2. §. diuus. l. 22. 23. 24. D. de iure fiſci. & Tranquil. in Tito. Huius commeminit Harmenopulus lib. j. tit. 5. *Μανδάτωρ λέγεται ὁ τῷ φονευτῇ ὑποφρήνας εἰς τὴν τ̃ πράγματος καταφρόνησιν.*

Mandatorum differentiam vt exactius ſignificarent veteres, ſolebant dicere, Mandatu, in ablatiuo, cùm mandatum priuatum intelligi vellent: mandatum verò publicum, per ablatiuum (Mandato, denotabant frequēter. Inde eſt illa locutio, quam D. Haloander, de nobis optimè meritus, diligenter obſeruauit in Pandectis vbique, MANDATV MEO, MANDATV TITII. vt & in Pandect. Florent. ſæpe legimus.

MANDATA appellabantur præcepta principum, quæ præſidibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, quibus omnis eorum poteſtas, omnéque munus continebatur. l. 3. & l. 19. D. de offic. præſid. l. 27. l. 33. D. de pœn. l. 7. §. j. D. de iur. patro. l. 131. D. de verb. ſign. Plin. lib. 10. ad Traianum. & Iuſtinianus Nouella. 17. verſic. *ἐφ᾽ ὧν ἀρχῶν.* Hæc plerunque à præſidibus in prouinciis ſub edicto proponebantur. l. 6. §. j. D. de cuſto. reo. Sic eodem ſenſu mandata eccleſiaſtica. c. mandata. extra de præſumpt. Alias,

MANDATVM definit Accurſius Inſtit. de mandat. officium gratuitum ab eo qui ſuſcepit exhibendum. Vel eſt (vt definit Hotom.) contractus bonæ fidei, de eo quod fieri ſine mercede vlla conuenit, periculo mandatoris

datoris exequendo, inter quos iure ciuili licet, factus. cuius definitionis ratione vide apud eundem in Com. verb.iuris. Mandati verò iudicium quam turpe olim fuerit constitutum, Cicero elegantissime declarat in orat.pro Roscio Amerino: In priuatis rebus siqui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quæstus aut commodi caussa, verumetiam negligentius: eum maiores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium non minus quam furti. Credo propterea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium: & quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officiis gubernetur. Paulò pòst: Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quòd duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem: nam neque mandat quisquam fere nisi amico: neq; credit, nisi ei quem fidelem putat. Item aliquanto post idem tractat. De forma autem mandati seruãda, vide Cuiacium Obser. lib.12.c.34. Hinc,

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt sibi vel alij aliquid faciat. At verò,

MANDATARIVS est, qui mandatum suscipit adimplendũ. Et quando mandatarius accusatus de crimine conueniri possit ex sua persona, vide l.non ideò minus. C.de accu.& inscript.& not.in cap.mulieres. & ca.vt fame. de sentent.excom. Et inter istos oriuntur actiones hincinde: quia illi qui sic mandat alteri, contra illum, qui mandatum suscipit adimplendum, cùm prius cogi non posset, quòd reciperet mãdatum, competit actio mandati directa, in quantum eius interfuit factum fuisse quod mandabatur. Rursus ipsi mandatario, qui mandatum suscipit, competit actio mandati contraria, siquas expensas fecit, vel impensas ratione mandati suscepti, in quantum non excessit fines mandati. Si verò mandatũ excessit in impensis factis, ipsas non repetet per actionem mandati contrariam. Sed in quantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum gestorum repetet. Placet igitur quæ mandatario datur lex in Tragœdia Sophoclis: Ἐγὼ δ' φύλασσε τἆλλα μὲν μόνον τὸ μὴ πλέον μηδὲν ποιεῖν ἢ παρὰ ἐδέξω.

Mandatum etiam quandoque dicitur in vltima voluntate, ca.si.extr.de testam.

Mandata res, mandato empta, l.fina.§.j. D.de condict.ob turp.caus.

MANDRAGORA, herba soporifera, & venenata Plinio lib.25.ca.13. Itaque hanc inter venena adnumerat Marcianus l.3.§.j. D.de sicar.

MANEBANT TVI NVMMI, elegans dicendi formula, quid significet, ipse dispice in l.3.D.de stip.seruo.

Manebant promissis, illis stare.

Manere rem apud aliquem, est sibi solui, l.tale. §.fina.D. de pact.

Manet, tenet, vel adstringit, cap.cum laicis. de reb.Eccles. alien.vel non.

MANES olim, hoc est, animas è corpore volantes, quòd vbique manerent, quasi Deos colebant. Ideò iura eorum voluerunt esse sancta, id est, ab iniuria hominum defensa atque munita. Hinc est in lege vetere, DEORVM MANIVM IVRA SANCTA SVNTO.

MANGONES appellatione vænalitiariorum veniunt, quoniam vænalitia, id est, seruos vænales expositos, ipsi emere præoccupant. vt carius vẽdant. Cùm enim mercis nomen in huiusmodi seruis locum non habeat, l.seruos.in fin.de lega.3. consequens est, vt saltem venalitij appellatione censeantur, teste Alciat. tametsi mango, non modò seruorum venditor sit, sed aliarum quoque rerum. Seneca in Epistolis: Mangones si quid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt. Sic Plin.lib.37. gemmarum politores, Mãgones vocantur.

MANGONIZARE, componere rem aliquam ad alliciendos emptores, quemadmodum videmus equos vænire mangonizatos.

MANGONIVM, artificium, quod ad res facilius vendendas adhibetur.

MANIFESTVM est publica, vel clamosa proclamatio ex certa scientia, & certis auctoribus proueniens. vide Specul.in titul.de noto.crimini. §.sequitur de manifesto. vbi quid à notorio distet. & vide Bartol.l.hæredes palam.D.de testam.

Manifestus fur, cum furto depræhensus, l.3.4.5.& seq.D.de fur. vide suprà Fur.

Manifestos rerum capitalium dixit Sallustius in Catilina.

Manifestum crimen, in quo quis depræhenditur, Bartol.l. hæredes palam. D.de testam.

MANIFESTE constare dicitur, quod etiam ex cõiecturis probabilibus constat, l.j.C.de testam. vbi Iason.

MANIFESTARIVM pignus, pro manifestò & disertè obligatum. Paulus l.9.D.in quib.cau.pign. Est differentia obligatorum propter pensionem, & eorum quæ ex conuentione manifestarij pignoris nomine tenentur.

MANIPVLVS leuis, ex 20. militibus, & turbis scutatorum fit. Huic Centurio præerat, qui Manipularis vocabatur. Dictus autem leuis, quòd hastis miles, gæsisq; non armis grauioribus muniretur. Alex.Genial.dier. libro j.cap.5.

MANSER, est illegitimus, propriè de scorto natus, secundum Hostiens. quasi vulgo quæsitus. Vnde secundum Abba.

Manseribus scortum, sed mœcha nothis dedit ortum,
Vt seges à spica, sic spurius est ab amica.
Dant naturales, quæ nobis sunt speciales.

c.Nisi cùm pridem. de remun. in §.personæ. in fi. vbi gl.

MANSIO, & in pl. Mansiones, Græcis, ἀπὸ Μονῆς, sunt diuersoria in quæ se recipiebant milites expeditionis tempore, vel sacer comitatus, quæ annonis & pabulis instruebantur ex collatione vicinorum: à manendo sic dictæ. Vsurpatur autem hoc verbum l.fin.§.hi quoque. D.de munerib.& honor.l.7.C.de annonis lib.10.l.9. C. Th.eo. Sueton. in Tito Vespas. Spectaculis absolutis, Sabinos petiit: deinde ad primam statim mansionem febrim nactis, &c. Lamprid. in Alex. Ita vt edictũ penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab vrbe sum exiturus: & si dij voluerint, in prima mansione mansurus. deinde per ordinem mansiones, per ordinem statiuæ. Villæ sic possunt appellari, & σταθμοί, vt à Clemente in Petro: προελθὼν τῶν ἄλλων σταθμῶν. Hinc manentes in Historia Helmodij, & Gallis, *Maisons*. Hinc & Mansio pro domo & ædibus sumitur in lib. Feudisticis Greg. Turon. lib.4. At ille ingressus mansionem domini sui, apprehendit scutum eius & frameam. Helmodus in hist. Slauon. cap.50. Occupauit montem, qui antiquitus Alberg dicitur imposuitque illic mansiunculas, intendens ibidem communire castellum.

MANSIONATICI, sunt mansiones, apud Scriptores barbaricos: cuius verbi duplicem vsum ostendit Hotom. in Comm. ver.feud. pro mansione hospitali, siue diuersorio & pro munere ac sumptu recipiendorum hospitum. Illius significationis exemplum est apud Aymoinum lib.5.cap.31. Indéque (de Carolo Caluo Francorum rege loquitur) per Attiniacum, & consuetos mansionaticos Compendium adiit. Et apud Carolum in Constitutionibus: Cæteri per singula territoria habitãtes, & discurrentes mãsionaticos. Et apud alios passim. Huius autem, apud eundem lib.5.cap.34. in priuilegio Abbatiæ S.Germani Pratẽsis; Sed neque

seruitia ex iis exactis, vel parauredos, aut expensas ad suas, vel ad hospitum susceptiones recipiat, siue mansionaticos inde exigat: sicut nec consuetudinis vnquam fuit. Id est sumptus pro diuersorio & hospitibus recipiendis.

MANSVS, vel Mansum, seu Massa, Cassiodoro, & Gregorio, neque domus est, neque area, neque hortus: sed ager certi modi ac mensuræ: qui propterea Metatus ab antiquis dicebatur: quoniam in agrorum diuisionibus & assignationibus mensores adhibebantur, qui & Finitores à Cicerone in Agrar. orat. appellantur. quanquam in secunda mendum est in illo loco. Ianitores ex illo ordine ducentos constituit. legendum enim est, Finitores. Val. Cato in Diris: *Perticæ quæ nostros metata est impia agellos.* Metabantur enim antiquitus in Italia agros perticis: vt apud Barbaros funibus, vt est apud Herodorum lib. 3. Siculus Flaccus lib. 1 de condit. agror. Nominibus (ait) agrorum diuisorum, qui institutis limitibus diuisi sunt, & formæ varias appellationes accipiunt, quidam arbores finales, alij in venis, alij in membris scripserunt: & quamuis vna res sit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon, quòd (vt suprà diximus) vna res est forma. Dicebantur etiam agri limitati, de quibus mentio est, l. in agris. 16. D. de acquir. rer. domi. & l. 1. §. si insula. D. de fluminib. Mansus autem vel in priuati hominis patrimonio est, vel Ecclesiæ, ad clerici victum cultúmque attributus. Leg. Franc. lib. 1. cap. 85. Sancitum est, vt vnicuique Ecclesiæ vnus mansus integer, absque alio seruitio attribuatur: & presbyteri in iis constituti non de domibus, neque de areis, vel hortis iuxta Ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod seruitium faciant, præter Ecclesiasticum. Albertus Krantzius in Vvandalia lib. 4. cap. 15. Assignauitque trecentos mansos Ecclesiæ in perpetuum seruituros. Item: Adolphus trecetos quóque mansos permisit duci vt per manum eius assignentur in dotem Ecclesiæ. Et cap. 25. Eat Episcopus in Vagriam: adhibitis viris industriis, æstimari faciat prædia: ego defuerit de trecentis mansis, ego supplebo. Veniens Episcopus, deprahendit prædia vix centum implere mansos. Quamobrem Comes volens redarguere agrimensores, adhibuit mensuram suam funiculo breui, & hominibus in comperto. Helmodus in histor. Slau. cap. 10. Pauperibus ortus natalibus, primò septem mansis, totidémque manentibus ex hæreditate patrum fuit contentus. Et mox: Dicitur manentes suos pro furto delatos damnasse ad mortem. nec enim eo in loco Mansum pro villa poni, quod docti quidam Germani ad marginem annotarunt, sed pro iugero, censet Hotom. in Comm. verb. Feud. à quo hæc fere sunt omnia desumpta: qui etiam addit, placere sibi eorum sententiam, qui mansum à mensura duci voluntqnia si ager, inquit, est certo modo præscriptus (vt illa lex ostendit) necesse est certæ mensuræ fuisse. Lib. Feud. 1. tit. 4. §. 4. Si quis de manso vno feudi nomine inuestituram acceperit. Nam cum mansum vnum, duo, tria numerantur, certi agrorum modi perspicuè significantur. Mansum Baldus definit prædium in quo manent homines. Aluarottus, fundum, qui duobus bobus ad laborandum sufficit. Hinc fortasse oritur (inquit Zasius) quòd nos Germani prata dimensa nominauimus *Mansmat*. Iaco. Cuiac. Mansus est, inquit, fundus vnde quis se & familiam suam tueri satis commodè potest, ac præterea vectigal, siue censum domino referre, & quod veteres dixêre hæredium. nam hæreditates Carolus magnus interpretatur mansa, in suis Constitut. à manendo scilicet. Childebertus in quodã Pragmatico apud Annonium: Cum mansis, & cum manentibus meis. De his iudicent lectores.

Mansum aliud est Dominicatum, seu Indominicatum, quod in Principis, aut Ecclesiæ, aut nobilis alicuius dominio est: neque vel in feudum, vel in precariam, vel alio titulo alteri concessum: aliud Ingenuum, quod est nobilium, & colono alicui locatum est, qui Mansuarius vocatur: aliud Seruile, quod in feudum datum est sub certi seruitij conditione. Apud Annonium, vbi scribit Carolum Caluum in Francia & Burgundia tributum exegisse ad hunc modum: E mansis dominicatis, solidus vnus: de vnoquoque manso ingenuo, denarij quatuor de censu dominico, de facultate mansuarij, totidem: e manso seruili denarios duos de censu dominico, de facultate mansuarij totidem. Quæ distinctio mansorum inuenitur etiam x i i. Epist. Gregor. ad finem.

MANSVARII, iidem qui manentes, seu commanentes, vel villici: Græci παραμονίους vocant, vt Synodi Chalcedonensis cap. 2. à μονὴ, villa. Alij Massarios. nam & mansum dixêre massam Cassiodorus, Gregorius, & alij: pro quo Gloss. vete. συνῴκια reddunt.

MANSVETÆ feræ, quatenus intelligendæ, Iusti. declarat. Institut. de rer. diuis. §. pauonum quoque. Vide Feræ.

Mansuetum dictum putat Paulus apud Festum lib. 11. quasi ad manum venire suetum, vel (vt aliis placet) neque ex misericordia mœstum, neque ex crudelitate sæuum, sed modestia temperatum.

Mantellum à tegendis manibus dictum quidam putant. vide inf. Reuoluto mantello.

MANVBIÆ, pro spoliis. Hinc manubias facere, spoliare, l. 808. C. de modo mulctarum. Gell. lib. 13. cap. 23. hanc inter Manubias & prædam differentiam ponit, vt prædam dicat esse corpora ipsa rerum quæ capta sunt: Manubias verò, pecuniam à Quæstore ex venditione prædæ redactam. quanquam tropica quadam figura alterum pro altero nõnunquam sumptum à quibusdam annotat. Manubiæ in vet. Gloss. σκῦλα καὶ ζῶντων λαφύρια.

MANVS, pro multitudine & turba: vt manus militum. Vlpianus in l. metum autem præsentem. in princ. D. quod metus caussa. Idem ait, etsi fortè adhibita manu in meo solo per vim ædifices. Et pro coactis hominibus, l. 9. §. idem ait. quod met. caus. & fortè in l. 3. D. de offi. præsid. Sic Manu facta, id est collecta, l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. Paul. lib. 5. Sent. tit. 19. & 20.

Manus, pro arte. Vnde & Caio manus precium, in l. mulieris. de verb. signifi. significat autem mercedem, quæ non tam materiæ, quàm manus & artis nomine debetur architecto, l. 30. §. qui ædem. D. loca. Dicitur & Manuprecium Alfeno l. 30. §. 3. D. locat. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat, Quod in opus lapidis opus erit, pro lapide & manuprecio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit.

Manus, est potestas, non tyrannis, vt nonnulli comminiscuntur. Inde manumissio, à potestate liberatio. Pompon. in l. 2. in princip. D. de orig. iur. Et quidem, inquit, initio ciuitatis nostræ populus sine certa lege, sine certo iure primum agere instituit, omniáque manu Regis gubernabantur. Manu, hoc est, potestate, arbitrio, iure tantum naturali instructo. Erant enim boni viri plerique reges. Manum igitur ibi oportet intelligere, non tyrannicam violentiam, cùm plerique Reges inter optimos principes numerentur: sed supremam Regis potestatem, seu auctoritatem, qua iubebat, aut vetabat aliquid, secutus tantùm naturalem rationem. Hinc,

IN MANV esse dicebátur vxores, & In manũ cõuenire, cum per

cum per coëmptionem matresfamilias factæ essent: quemadmodum Vlpia. scribit cap. Instit. 9. & 12.

Manus nõnunquàm pro violenta actione accipitur: quoniam manu solet expediri quicquid fit ab homine. Inde manu committere, pro delinquere violenter, Paulus dicit in l.3. D. de offic. præsid.

Manus, pro cautione, chirographo, & scriptura manu subsignata, l.15. D. de probat. An cum eo possint, propter emissam manum ab eis, quasi filio, agere. Sic l.j. C. de metat. & epide. lib.12.

Manus armata, l.3. §. aduersus. D. de sepul. viola.

Manu BREVI pro directo, & per compendium, & vitata circuitione: quoties, scilicet celeritate coniungendarum inter se actionum vna actio occultatur, vt loquitur Vlpi. l.3. §. sed si debitorem. de don. int. vir. & vxor. Hac phrasi vsus est idem Vlp. l.43. §. j. de iur. dot. Quoties, inquit, extraneus accepto fert debitori dotis constituendæ caussa, siquidem nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur: nisi fortè sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum est, breui manu acceptum à muliere, & marito datum. Nec inconcinnè id quod Iurisconsulti, Directò libertatem dare dicunt, non per fideicommissum: dixerit quis, Manu breui libertatem dare. Huic opponitur.

Manu LONGA, quod Iauolenus l.79. D. de solut. accepit pro obliquè & quasi per alium: Pecuniam, inquit, quam mihi debes, aut aliam rem, si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu statim libereris, & mea esse incipiat. nam tum quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, adquisita mihi, & quodammodo manu longa tradita existimanda sunt. Sic Cicero Verrina quarta: Cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniæ dabãtur, non erat quærendum cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, manus erant tuæ, &c.

Manus communes, non lotas interpretatur Albericus.

Manum conserere dicimur cum hoste: inde tracta est appellatio iudicialis, Manu consertum: quoniam & in iudiciis digladiari videmur. Vide Conserere.

Manum iniicere, vide Iniicere manum.

Manum mittere, manum porrigere μεταφορικῶς, l.15. §. sed si emptor. D. de re iud. l.14. §. j. D. de religio. Galli efferunt, *mettre la main dessus.*

Manus militaris, l.68. D. de rei vindic. & l. penult. D. ne vis fiat ei, qui in poss. id est, manus viatorum, vel seruientium, *main de Sergens.*

MANVS MORTVA, locuto est Gallis vsitata de iis quorum possessio (vt ita dicam) immortalis est, quia nunquam hæredem habere desinunt: vt de Ecclesia dicitur lib. Feud. 1. tit. 13. Qua de caussa res nunquam ad priorem dominum reuertitur. nam Manus pro possessione dicitur, & Mortua, pro immortali. Sic municipium dicitur non mori, l. an vsusfructus. 56. D. de vsufruct. l. si vsufruct. 8. D. de vsufruct. legat. quoniam hominibus aliis succrescentibus idem populi corpus videtur, l. proponebatur. 76. D. de iudic. Ciuitas autem mori dicitur, vrbe diruta, & inducto aratro, l. si vsusfruct. 21. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. nam quæ prius fuit species, interiit: alia autem exorta est: vt de domo dicitur, l. qui vsumfruct. 39. D. de vsufruct. l. quid tamen. 10. §. pen. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. Theod. Nihem. in Nemore vnion. tract. 6. cap. 33. Et sic ad manum mortuam regnum & principatus huiusmodi deuenerunt: quia ipsi Reges Francorum dicti Augusti, consanguinei & propinqui fuerunt. Et in cap. Caroli magni, & leg. Franc. lib. 4. Vbi verò mortua manus interiacet, aut alia qualibet caussa irrationabilis inuenta fuerit, &c. Vsurpatur autem hæc locutio primùm in corporibus & collegiis quæ immortalia sunt, vt ciuitates, cœnobia, l. sicut. §. in decurionibus. D. quod cuiusq. vniuers. l. proponebatur. D. de iudic. Polyd. Virgilius lib. hist. 17. Legibus magnæ chartæ sancitum est, vt nemini liceret dare prædia collegiis monachorum. & legem hanc Ad manum mortuam vocarunt: quòd res semel datæ collegiis sacerdotum, non vtique rursus venderentur, velut mortuæ, hoc est vsui aliorum mortuorum in perpetuum ademptæ essent. Et aliquanto pòst: Episcopi capto inter se consilio postularunt, vt legem Ad manum mortuam, quam ordini suo valde nocere perspexerunt, antiquaret. Vsurpatur quoque locutio hæc in Gallia, cum reuera manus, id est possessio, mortua est: vt cum quibusdam Galliæ locis consuetudo est, vt possessore sine liberis mortuo, possessio ad territorij dominum reuertatur.

Manum prohibere in l.5. §. meminisse. D. de ope. no. nunt. & l.6. §. j. D. si seruit. vindi. id est lapilli iactum.

Manu sata excipi intelliguntur l.80. D. de contrah. empt. non quæ in perpetuum sata sunt, sed quæ singulis annis seri solent, ita vt fructus eorum tollatur.

ad Manus venire, l.11. §. penult. D. de pœnis.

MANIBVS PEDIBVS, prouerbio, extremum conatum significamus: Sic vsurpauit Terentius in Andr. Act. 1. 2.

MANVMITTI. Festo dicebatur seruus cum dominus eius, aut caput eiusdem serui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & emittebat eum è manu. Alij ex eo dictum putant, quòd qui emancipabantur, manu dicis caussa cædebantur ab emptoribus, quæ ῥαπίσματα vocat Iustin. l. vlt. C. de emancip. lib. 8. Manumitti tamen etiam dicuntur filij, filiæque familias, pro emancipari: proptereà quod dicis caussa ter à patre venduntur, & in imaginariam quandam seruitutis conditionem rediguntur, vt in verbo Emancipatio docuimus.

MANVMISSI ciues Romani dicebantur, qui testamento, vindicta, aut censu (sic enim apud Gaium libro priore titu. 1. non Ecclesia legendum, ex Vlpiani Instit. titul. j. animaduerti) vel ante consulem, aut prætorem erant manumissi. Latini autem Iuniani, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione, ex lege Iunia Norbana, quæ conditionem eorum prima reperit, manumittebantur: Dedititij, qui post admissa crimina, suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi essent: aut in quorum facie, vel corpore, quæcunque notæ, seu stigmata, igne, aut ferro impressæ erant, ita vt deleri non possent: hi postquàm à dominis suis manumittebantur, Dedititij vocabantur, ex lege Ælia Sentia, vt quorũ turpitudo cõmunis erat, eorum & nomen cõmune esset, vide Vlpi. epitomen tit. j.

MANVMISSIO est de manu missio, id est datio libertatis, l. manumissiones. D. de iusti. & iur. Nam quàm diu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur potestate, Vlpian. l. j. D. eod. Atque in manumissionibus hoc nominatim adscribi moris erat, vt ex antiquo manumissionis exemplo citat Cuiacius Obs. lib. 14. c. 27. Ille ciuis Romanus esto, ita vt ab hodierna die ingenuus, atque ab omni seruitutis vinculo securus permaneat, tanquam si ab ingenuis fuisset parentibus procreatus. Eam denique pergat partem quamcunq; elegerit, vt deinceps nec nobis nec successoribus nostris vllũ debeat noxiæ conditionis seruitium: sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa plenissimáque ingenuitate, sicut alij ciues Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum, semper ingenuus & securus existat. Hinc à Suida ἐλεύθερος, id est liber, definitur, ἐλεύθερος ὁ ἀφειμένος.

Manumissionis insignia recenset Tertullianus lib.de resurrect.carn.putà albam vestem, aureum anulum, patroni nomen, tribum, mensam.

Manumissionis verbum etiam in liberis legimus, l.2.D. de offic.procos.l.28.D.de adopt.l.107. D.de verb.obli. & D si à parent.quis manu.fu.

MAPPA est ornamentum equi, & sunt linteamina alba, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cùm faciunt processionem.no.in Auth.de consu.§.quantumcunq;. & vide c.nonnulli.103.dist.

MARCHIA, seu Marcha, Gallis *Marche*, apud barbaricos scriptores limitem significat: deducto vocabulo à March Germanico verbo, quod & limes est: vt leg. Franc.lib.4.tit. De vassis dominicis ad marcham custodiendam constitutis. Sic Rhegino lib.Chron.2.sub anno 788. Post hæc Carolus Ratisbonam venit, ibique marchas & fines Baioariorum disposuit. Aymoinus lib.5. Ludouicus Neustriam cum marchiis suis haberet: & Carolomannus Burgundiam & Aquitaniam cum marchiis suis obtineret. Albertus Krantzius in VVandalia lib.3.cap.16. hoc vocabulum deduci existimat è vulgari Saxonum lingua, apud quos Marchia districtum vnius villicationis aut ditionis significat, Inde Veltmarke nomen duxere: vt tum marchiam dicerent Saxones, eam prouinciam, quam, cum sui iuris esset, per arma sunt consecuti. Baioariorum lingua & Alamannorum, & antiqua Gallorum (quod obseruauit Pet.Rhenanus & Ioan.Brodæus Miscellan.lib.2. cap.23.) March equum militarem significabat. Scribit enim Pausanias lib.10. Ita Gallos equestrem pugnam instituisse, vt singulos equites selectos, equis sequerentur alij duo, qui domini equo occiso suum submitterent, quiq; domino, & sibi inuicem auxilio vel supplemento essent (quo modo, aut simili etiam hodie lanceas componimus) & hanc quidem equestris pugnæ institutionem eos vernacula lingua vocasse *Trimarchisiam*, quòd singuli equites constarent ex tribus. equum enim eos marcham appellasse. Et ita hodiéq; vocitant Britones, quos priscam linguam Gallicam retinuisse, simul & Britannos, siue Anglos montanos, quos Vvalos appellant, idem Rhenanus comprobauit. nec enim fuit eadem prorsus cum Germanica, cum Ariouistum Germanum Cæsar sub fin. lib.1. de bell. Gall. scribat longinqua in Galliis consuetudine, Gallicam linguam didicisse. Et Tacitus lib.singulari de morib.Germanorum, Gothinos non esse Germanos Gallicam linguam coarguere. Commune tamen illud fuit March pro equo: vt in lege Baioariorum: Si equus est, quem March dicimus. Et alio capite: Siquis aliquẽ de equo suo deposuerit, quod March falli vocant. Et in lege Alamannorum: Si talem equum inuolauerit, quem Alamanni March dicunt.

MARCHIO, inquit Obertus lib.2.Feud.tit.10. est is qui limiti certo regni cum imperio præest. Ineptè autem vocabulum à mari deducit, quòd plerique limites sint maritimi. nota est Francorum, vel Germanorum vox *March*, siue *Marche* pro limite, vt diximus. Annonius 5. ca.11. Reliquit marchiones, qui fines regni tuerentur, & hostium arcerent incursus. Aymoinus lib.5. Robertus Comes Parisiorum, frater Odonis regni, Marchio Francorum vocabatur. A Germanis etiam Marchgraph dicuntur, quasi limiti comites, siue Limin præfecti. Et Comites Marchiæ ab Aymoino lib.4. Custodes limitis ab eodem ibidem. Et Comites & Præfecti limitis, ibidem. Albertus Krantzius in Vvandalia vbi supra plenissime de origine huius vocabuli disputans, Saxonum esse vocabulum existimat, atque pro præside apud eos vsurpari, qui prouinciæ, quam cum sui iuris esset, per arma essent consecuti, præesset, quique illi ius diceret. Sic in Dania (inquit) ad Sleuicum Marchionem constitutum per Henricum regem ita in Vvandalia per eundem Marchiã illam suo Marchioni deputatam: indéque fluxisse nomen, vt deinceps aliæ quoque prouinciæ hoc vocabulo in simili principatu vterentur: diceretur que Marchio Misnensis, Badensis, Styriæ, Morauiæ, in Germania & in Italia Teruisina, Aconitana, Mantuana, Ferrariensis, & si quæ sint aliæ ibi Marchiæ. Hinc verò intelligi potest quam dissimilis huius dignitatis ratio fuerit apud Italos, de qua Nicephor.Grægoras, lib.7. ita scribit: ἡ δὲ τοῦ μαρχεσίου τάξις οὐ τῶν ἐπισήμων ἐστὶ παρὰ Λατίνοις, ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς Ῥωμαίων πρωτοβεστιαρίτης, ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων σημαίαν, τοῦτο παρὰ Λατίνοις μαρχέσιος. vt is scilicet esset, qui vexillum Imperatori præferret. Brodæus vbi suprà, & Alciatus Marchionem interpretantur Præfectum equitum, deducto vocabulo ab antiqua verbi March apud Gallos significatione: quod viris doctissimis non probatur.

MARCHGRAVII, vide GRAVIO.

MARCHOMANNI, apud Helmodum in hist.Slau.cap. 68. sunt gentes vndecunque collectæ quæ marcham incolunt.

MARSCHALCVS, vetus vox Germanica, pro equitum magistro. March enim vetere illorum lingua, equum significat, & Schalc potentem, vt Beatus Rhenan.obseruat rer.Ger.lib.2. Leg.Alemann.tit.80. Si Marschalcus, qui super duodecim caballos est, occidit, 40.sol. componat, vbi de seneschalco etiã fit mentio: quæ vox in Francogallia vsurpata est. Albert.Krantzius lib.Sue. 5.cap.41. Gubernatorem appellauere, ex optimis militem, qui conuocandis regni cœtibus, & omnia vice Principis gerendi habeat potestatem: Marschalcũ nostri vocant, Galli Coonestabulum, Magistrum equitum dixere Romani, armorũ ductorem interpretantes, qui & equestris militiæ Princeps arbitriũ habeat educendi armatum regni exercitum. Latini autẽ eum qui sub regis imperio exercitui præest, Magistrum rei militaris appellant. Liuius lib.24. de Syphace Numidarum rege loquens: Orauit, inquit, vt duo legationem referrent ad Imperatores suos: vnus apud sese magister rei militaris remaneret.

MARGARITAS & margarita promiscuè Latini auctores dicunt; sed eas à gemmis & lapillis separant (nam alij auctores refragantur) Iurisconsulti, vt Vlp.l.19.§. penulti.& l.25.§.pen.D.de au.& arg.leg. Quia concha, inquit, apud rubrum mare & crescit & coalescit. quod sic accipit Cuiac. quia margarita conchæ pars est, potius quã gemmæ aut lapilli, vel conchæ partus, vt Plinius voluit lib.9.cap.35. De eorum ortu A.Marcellinus lib.23. Plin.lib.& cap.præcitatis. Athenæus lib.4. Isidor.li.16.c.10.Etymol. De his etiam sic Tertullianus lib. de habitu muliebri, cum antea de lapillis egisset: Sed siquid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico conchylio, aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus postulat, vitium eius magis esse debet, quàm gloria: & licet margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda verruca. Hierony.rubri maris grana vocat, Martialis verò, Erythræos lapillos, & gemmas Erythræis erutas vadis. De his Solinus hæc scripsit: Conchæ sunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, sitiunt rorem velut maritũ, cuius desiderio hiant: & cùm lunares maximè liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem concupitũ. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de saginæ qualitate reddunt halitus vnionum.

Margaritæ extricatæ, pro mundatis & purgatis, in l.si ser-

uus seruum.D.ad leg.Aquil.

MARITIMÆ vsuræ, nauticæ, l.fenerator. D.de nautico fenore.

Maritimi mores, pro variis & inconstantibus. Quemadmodum enim mare, vt inquit Erasmus, nunquam conquiescit, & subinde mutat faciem: ita ferunt homines maritimos nonnihil ex maris ingenio referre.

MARITUS, contractis nuptiis, dicitur. Eo tamen nomine & sponsus continetur, l.j. D.de fund.dota. Sed hoc ex caussa, non perpetuo verum est.

Mariti, pro coniuges l.51.in fin.D.de donatio.inter vir.& vxor.

Maritus & vxor vnum corpus censentur, l.j.§.seruum mariti.D.de quæst. Domestici vocantur, & socij vitæ, diuini, atque humani iuris consortes, l.j.D.ad S.C. Silania.l.j.D.de rit.nupt.l.aduersus. de crimin. expilat. hæredita.

Marito incumbit onus alendi vxorem cum liberis, & tota familia.l.dotis fructus.D.de iur.dot.l. pro oneribus. C.eo.tit.l.si filia.D.famil.ercifcund.

Maritis, ad exemplum propinquorum, conceditur quidam ius emendandæ vxoris: sed certè non adeò est extendendum, vt domesticam correctionem excedat, & in atrocitatem vertatur, l.j. C.de emendatio. propinquo. Neque verò bonus vir, aut vlli homini in foro profuturus existimari potest, qui domi tam morosus est, vt nec vitæ sociam ferre possit fortè per imprudentiam leuiter peccantem. Leuiorum autem vitiorum, propter quæ fuerit vxor emendanda, non potest certa tradi definitio. Caritas multa condonabit, quatenus fieri potest, sexus fragilitati. cætera iudicabit sobrium mariti ingenium.

Mariti affectio dicitur in vxorem, vxoris verò in maritum animus, teste Vlpiano in l.5.D.de bon.damnat.

Mariti lenocinium ipsum onerat, non vxorem excusat, l. j.§.si publico.D.de adult.

MARMORIS appellatione rudem tantum materiam contineri, docet Iurisconsul. in l.quæsitum.§.illud. de leg.3. Hinc, Marmoreũ, quod ex marmore est: & Marmoratum, quod superficiem tantùm ex marmore habet: & Marmorariæ laudes, apud Ciceronem pro Archia, pro statuis marmoreis in alicuius honorem decretis. Marmorosum autem, quod marmoream formam vel duritiem habet.

MARMOREUM metallum, l.13.C.Th.de metall.

Marmoreæ lapidicinæ l.7.§.si vir. D.solut.mat.

MARMORARII, qui marmorum in crustas secandorum artem tenent, l.j. C.de excus.arti, l.2. C. Th.eo. Cassio.lib.j. Variarum ad Agapet.

MARTE suo litem decurrere, Tribonianus dicit, pro ad exitum sine vllo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicem steterit, quo minus lis suo Marte decurrat, &c.in l. properandum.2.§.illud proculdubio.5.C.de iudic.

MARTINUS Iurisconsultus nobilis, Italus, æqualis eorum ætatis qui primi glossulas ad ius ciuile scripserunt, citciter annum M.C.X c.vixit, iurisque disciplinam magna cum laude exercuit. Eius persæpe Accursius mentionem in glossis interposuit.

MARTYREIUM, templum martyribus dicatum, apud Impp.l.generali.13.C.de sacrosanct.Eccles. & l.decernimus, 15.eod.

MASCULINUM an concipiat fœmininum, hoc est, verbo masculini generis contineatur fœmina, vide l.j.& ibi glo. Bartol. Albericum, Cæpolam, And.Alciat. D. de verb.signific.

MASSA rudem materiam auri, argẽti, ærisve significat, l.10.§.si massæ.D.quib.mod.vsusfru. amitt.l.52. §.siquis massam.D.de furt.

Massa, id est, pila argenti legata, scyphi ex ea facti debentur. Eius caussam habes in l.lana.in fin.& l.quæsitum.§. illud. de leg.3.

MASSA apud Cassiodorum, Gregorium & alios idem quod mansus: hinc massarij, vt mansuarij. Gloss.vet. massam exponunt συγκτῆσιν. Vide Mansus.

MASSARITIÆ verbum ex vulgi triuio sumptum dicuntur Bartolo supellectilia ad domum pertinentia, quo verbo in eundem sensum passim vtitur vulgus interpretum: hoc & aliquando Zasius indicauit.

MASTI, fistulæ sunt Vitruuio lib 12. Varro in lib. de re Rustica papillas vertit. Cassiodo. vbera. vide Alciat.l. eos qui aquæ.C.de aquæduct.

MASTIGOPHORI, lictores qui virgas in sacris certaminibus ferebant, quibus insolentiam certatorum spectatorumque coërcerent: de quibus Arcadius l.vlt. §.j.D.de munerib.& hon. Mastigophori quoq; qui Agonothetas in certaminib. comitatur, & scribæ magistratus personali muneri seruiunt. Iulius Pollux ad fin. lib.3. μαστιγοφόρους ferè, à Xenophonte quodam loco μαστιγοφόρους appellari tradit. Horum etiam meminit Xiphilin.in Nerone. Sed & Sudas scribit fuisse, ἐπὶ δὲ ῥαβδούχους ῥαβδοφόρους τοὺς περὶ ἀγῶνας τῷ ἀγῶνι.

MATER, quæ quoduis animal partu edit, auctor Nonius. Nostri interdum hoc nomine etiam auiam accipiunt, licet impropriè. Vide Bartol.in l.liberorum. D.de verb.signif.

Mater matrima dicitur illa, quæ cum mater sit, adhuc habet matrem viuentem: sicut patrimi, & patrimes, quorum partes viuunt. Vide Matrimus.

MATERFAMILIAS apud Iurisconsultos quamlibet mulierem honestam significat, l.3.in fi.D.de lib.exhib. l.pronunciatum. 46.D.de verbor.significa.l.probrum. D.de rim nupt. l. quæ adulterium. C.ad leg.Iul. de adult. idque generaliter tradunt, honestatem non aut nuptias, aut natales facere matremfamilias: viduam, non etiam virginem esse matremfamilias: eam quæ obscuriore loco nata est, si honeste viuat, esse matrem familias. Concubina autem materfamilias non est, nisi patroni concubina sit, d.l.probrum.l.item legato.§.parui.D.de legat.3. Meretrix quoque materfamil. nõ est, licet vxor sit, & adulterij accusari possit, exemplo Vistiliæ vxoris Titidij Labeonis, de qua Cornel. Tacit.li.2.l.si vxor.§.sed & in ea. D.ad leg.Iul.de adult. Nihil autem differt à matrona materfamilias, l.j.§. omnem.l.item apud.§.siquis virgines. D.de iniur.l.j.§. & notandum. D.de ventr.insp. & quæ materfamilias in l.probrum. dicitur matrona in d.l.si vxor. Cicero pro Cœlio: Petulanter facimus, si matremfamilias secus, quàm matronarum dignitas postulet, nominemus. Propriè autem Materfamilias ea dicitur quæ in familiam mariti & sui hæredis locum venit, & à Matrona differt: & sic ex iure antiquo accipienda est l.pronunciatio.§.familiæ.D.de verbor.signific.dum in familia mariti numerat matremfamilias. Hinc etiam Festus: Materfamilias, inquit, non ante dicebatur quàm vir eius paterfamilias dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est appellari potest. Hoc accedit quod scribit Gellius lib.18.cap.6. Matremfamilias appellatam esse eam solam quæ esset in mariti manu mancipióque aut in eius in cuius maritus manu mancipióque esset, quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset. Seruius in lib.Æn.11. Materfamilias, inquit, illa dicitur, quæ in matrimonium conuenit per conuentionem. nam per quandam iuris solennitatem in familiam migrat mariti. Quod autem scribit Vlpian.l.4. De his qui sunt sui, vel al.iur. matresfamiliarum eodem modo dici quo patresfam. hoc est quæ suæ potestatis sunt, siue sint puberes,

puberes, siue impuberes, hoc ad instituti sermonis, & rubricæ rationem reuocandum est: vt qui alterius in familia non sunt, patres & matresfamiliarum appellentur. Plura etiam de his vide in voce VXOR.

MATERIÆ infectæ, pondus: signatæ, numerus: factæ, species appellatur l.6.D.de rei vind.

Materia sic à ligno distinguitur, vt hoc ad ea quæ comburendi caussa parata sunt, pertineat: illa verò quæ ædificandi fulciendive caussa l.12.D.de vsufr.l.47.D.de act. empt.l.55.D.de legat.3.l.167.D.de verb.signif.

MATERTERA est matris soror: ait Paulus, l.10.§.7.de gradibus.

Matertera magna est auiæ soror, ait Paul.l.10.§.8.D.eod.

Matertera maior, ait Paulus, est soror proauiæ, patris, vel matris matertera magna, l.10.§.9.D.de gradib.

Matertera maxima est, ait Paulus, abauiæ soror, patris vel matris matertera maior, l.10.§.10.D.de gradib.

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt: ait Festus.

MATRIX Ecclesia dicitur, cathedralis c.cùm venerabilis.de verb.signific.eadem forma qua Metropolim vocamus vrbem, quæ caput est prouinciæ, vnde sunt deductæ coloniæ, quæ & dicitur vrbis matrix & mater vrbium à Solino & Marcellino. Inde Ortygometra, coturnicum matrix, & Tettigometra, cicadarum, & similia nomina, apud Plinium, & alios.

MATRICES aquarum pro fistulis ponuntur in l.eos.C. de aquæduct. lib.11. Mastos appellat Vitruuius lib.12. Cassiodorus vbera. Varro in lib. de re Rustic.papillas. Erant etiam Matrices libelli, in quibus Cæsareo fisco pensitantes descripti continebantur. Habebant & nomina militum inscripta matrices. Hinc,

MATRICVLA, catalogus, descriptio, index, l.3. C.de agen.in reb.lib.12.l.pen.& fin.C.de commeatu. Matriculæ militares, numeri, l.16.C.de testa.milit. Notæ publicæ vocantur, l.5.C.qui milit.poss. Patriculæ l.5. C. Th.de domest.& prot.Carthaginensis concilij, ca.120. μὴ προσειμαθεὶς τῷ μάτειῳ, Zonaras ita interpretatur, ὁ βαλλόμενος ἐν τῷ καταγραφῷ ἤγ τῷ ἀπογραφῇ τῶν ἀναφερ-των τῇ ἐκκλησίᾳ.

MATRICARII in Nouell.13. quæ est de Prætore plebis, in notis quibusdam vetustis ad Iuliani Patrinij Epitomen, sic inueniuntur exponi: Matricarij dicuntur illi quorum opera spongiis, hamis, dolabris, siphonibus & aliis ferramentis incendia extinguuntur, perfodiuntur parietes, diruuntur ædificia. Sic dicti quod in matriculam, siue commentarium prætoris plebis relati erant.

MATRICVLARII Ecclesiarum œconomi, nunc *Marguilliers* dicti, Aimolnio in lib.4.de gestis Franc. cap.33. Et in lib. veteri formularum: Nos in Dei nomine matricularij S.Martini, dum manè ad ostia ipsius Ecclesiæ obseruanda conuenissemus, &c.

MATRIMONIVM est diuini & humani iuris communicatio, l.1.D.de ritu nuptia. Per diuinum ius accipiuntur sacra, quæ cuiuslibet familiæ propria olim fuerant. Nos autem veram pietatem & ius naturæ, per sacra intelligere possumus in foro Christiano.

MATRIMONIVM, est maris atque fœminæ coniunctio, l.1.§.2.D.de iust.& iur. Matrimonium à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Gellius libro 18.cap.6.

MATRIMONIVM & Nuptiæ sæpe promiscue vsurpantur: proprie tamen differentia reperitur: vt in l. pen.D.de don.int.vir.& vxor.vbi Scæuola Matrimonium esse ostendit, conuentionem inter virũ & vxorem: eamque conuentionem solo consensu contrahi: hoc est, neque rei interuentum, neque certa & concepta verba, neque literas.l.licet.8. C.de incest. nupt.l. nuptias, de reg.iur.l.3. D.de sponsal.l.neq; fine.13.C.de nupt. Nuptias autem ibidem Scæuola esse ostendit, ritum illum qui pro cuiusque gentis institutis palam & publicè adhiberi solet. veluti apud Romanos, deductione in mariti domum: item aquæ & ignis internentu. Similiter Paulus Matrimonium à nuptiis distinguit in l.si ita.10. & l.Iulianus in l.seq.D.de ritu nuptiarum, & Iustinianus in §.si aduersus ea. De nupt.& in l.inter eos.27. D.de donation.inter vir.& vxor. l.13. C.de nupt. Sumitur etiam Matrimonium pro bonis maternis. Seneca lib.3. de benefic.cap.3. Quia latè patentis matrimonij sit, itaque apud Tranquillum, & Val.Maximum Matrimonij nomen vsurpari quidam obseruarunt.

FORMVLÆ MATRIMONII CONTRAHENDI.

Ex Plauto in Curculione 5.2. PH. *Spondesne miles mihi hanc vxorem? M. Spondeo.* At in Decretal.

Vir Ego accipio te in meam. Et

Mulier. Ego te accipio in meum. Sic in Pœnulo Agorastocles: *Audin' tu Patrue, dico, ne dictum neges: Tuam mihi maiorem filiam despondeas. P. Pactam rem habeto, A. spondesne igitur? P. spondeo.*

Hanc contrahendi formulam docet text.c.si inter virum.de sponsal.& matri.in antiq.

TESTIFICANDI MATRIMONII.

COS. AVGV. PVBL. CLAVD. QVÆST. ÆRAR. ANTONINAM VOLVMNIAM, VIRG. VOLENT. AVSPIC. & PARENTIB. SV. COEMIT, ET. IIII. FAC. IN DOM. DVX. id est, Consule Augusto Publius Claudius Quæstor ærarius Antoninam Volumniam virginem volentem auspicato è parentibus suis coëmit, & quatuor facibus in domum duxit. Ex lapide Patauino.

Matrimonia secundum naturam esse, ostendit Lex, NON MOECHABERIS, vt vnusquisque habeat suam, retineatque; in voluptatibus modestia quædam, & certitudo. Vagi enim concubitus, incertam facerent de sobole opinionem, eleuarentque curam alendi partus.

Matrimonium inuito patre vel matre, neque iure naturali & diuino, neque ciuili, neque Pontificio valet, quanquam Doctores communiter diuersum tradant. Iustinianus, Institu.de nupt.in princ. Paulus in l.2. D.de rit. nuptia. Romanus Pontifex Euaristus, 30.q.5.ca.1. Apostolus ad Corinth.

Matrimonium, Dos, & dotis actio potest esse sine copula carnali, vt vxor virgo sit, l.denique Cinna.& l.seq.D. de rit.nupt. Accedit hoc ad religionem nostram.

MATRONA, in Clementis libro de actis diui Petri, exponitur τῶν ἐνδόξων γυναικῶν ἐπισήμων. Id est, nobilium mulierum magnis insignis. Et hæc quidem videtur esse huius verbi propria significatio: augetur tamen hæc significatio ab Iurisconsultis, vt suprà ostendimus in voce Materfamilias, & infra in voce Vxor. Gellius tamen lib.18.cap.6. Matronam propriè dictam vult quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quoad in matrimonio maneret, etiamsi sibi liberi nondũ nati forent: dictãmque esse ita à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Porro Matronæ dicuntur etiam dominæ, non respectu maritorum duntaxat, quomodo ipsi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur, sed etiam per se, vt in l.pater.§.Iulius.D.de legat.lib.3. Iuliam domnam: nisi dicas Domnam superesse ex l.Lucius Titius, eodem titul.

MATRVELIS, ex matris meæ fratre natus. Marcianus, l.1.D.de leg.Pomp.de parricid. Si quis patrẽ, matrem, auum,

auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem occiderit, &c.

MATVRARE, non est abbreuiare, sed accelerare, ita vt adhibeatur industriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Cætera apud Ferrariū in §. his igit. Insti. de iust. & iur.

MATVRVS quis tripliciter ostenditur, vultu, gestu, voce. Spe. in tit. de aduo. §. 5. ver. cùm autem.

MATVRE fit quod non citiùs, aut serius fit, Bald. l. 2. §. siquis tamen. C. si quis caut.

MAXIME idem significat, quod vtique. l. 9. D. de vsucap. Vsucapiontur res maximè corporales. Id est quasi corporales solæ. Maximè, pro demum. l. 5. D. de concubi. Ingenuam in concubinatu esse posse traditur, maximè eā quæ obscuro loco nata est, vel corpore quæstum fecerit. Sic. l. 2. C. an seruus ex suo fac. & l. 12. D. de fund. inst. Paul. libr. 3. Sentent. tit. 5. Maximè dictio implicatiua casus etiam non expressi, vt in l. sunt qui. & l. cum ex caussa. D. de re iud. De eius efficacia cum Alb. tum interpretes multa, quæ Grammaticos latent: vt vocum magis, quam rerum significationis peritos. Porrò Gl. in l. mox citanda, indicat hoc verbum Maximè, aliquando abundare in Iure: allegátque bonum text. in l. fin. §. fin. C. de manu. testa. cum dicit, Maximè propter libertates, quoniam propter nullum alium casum, quàm libertatis ea Imperatoris prouisio inuenta est. Vide Zasium in l. 3. §. quæsitū est. D. quod legator.

M E

MECHANICVS, μηχανικὸς, is est cuius ingenio & institutione fiunt organa mechanica, pneumatica, automato poëtica. l. 2. C. de excusat. artific. Mechanicos, & geometras & architectos, &c. Suetonius in Vespasiano. c. 18. vtitur etiam hoc verbo: Mechanico quoque, inquit, grandes columnas exigua impensa perducturū in Capitolium pollicenti, &c.

MEDIANVS in l. si verò. D. de his, qui deiecerunt. accipitur pro medio, estque architectonicum verbū. nam apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur, & medianæ testudines. Medianum autem cœnaculum, pro mediano cœnaculi cubiculo. Cœnaculum quid sit, diximus suo loco.

MEDIASTINVS, mancipium vilissimum, quod mediis in ædibus stat, vt ad cuiusuis iussa atque imperata præstò sit. Vlpianus. l. 15. §. 31. D. de iniur. Etenim multū interest, qualis seruus sit bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel mediastinus, aut qualis qualis. Idem. l. 3. §. 4. D. naut. caupo. stab. Si qui opera mediastini fungitur, non continetur: vt puta atriarij, & focarij, & his similes. item in l. 6. D. de op. ser. Columell. lib. 1. c. 9. Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo percipiendo labori sit idoneus. Nonnulli per Mediastinum seruum balneatoris significari putant. Cato, Ille imperator: tu illi ac cæteris mediastinus. Nonius, Mediastinos, nō solum balneatum, sed ædium quoque ministros & curatores legimus. Lucil. 17. Villicum Aristocratem mediastinum atque bubulcum, Commanducatus corrupit, ad incita adegit. Est autem hæc vox composita à medio & stando, non à Græco ἄστυ, vt nonnulli vaticinantur: quanquam alij in hoc verbo, vocem medium tantum notandam volunt, reliqua productionem esse verbi.

MEDIVM dicitur, quicquid inter duo extrema est, etiam si non æqualiter distet. §. adiectio. in l. 3. D. ad l. Cornel. de sic. Seneca Epistol. 118. Id medium atque indifferēs, ait, vocamus quod tam malo contingere, quàm bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Medium quoque vsurpatur pro manifesto & certo. Vnde dicimus rem in medio relictam, super qua nondum constitutum est. Sed & medium pro tertio, quod quædam contraria habet, etiam in iure nostro intelligitur: vt inter esse meum, & esse tuum, esse Gaij, vel Titij. l. sed & si possessori. in princip. de iureiur. l. si inter me & te. de except. rei iud. inter assensum, & contradictionem, patientia. l. 1. §. scientiam. de tribut. act. Inter delicatè progredi, & diplomate vti, est maturare. l. continuus. §. 2. de verb. obligat. inter donatum & commodatum, precarium, arg. l. 1. de prec. inter sacrum & prophanū, sanctum. l. sacra. D. de re. diuis. inter liberum, siue ingenuum, & seruum, libertinus. l. manumissiones. de iusti. & iur. Inter venenum bonum, & venenum malum, amatorium. l. eiusdem. §. 1. vbi Bart. de sicar. Inter negligentiam crassam, siue nimiam securitatem, & delatoriam curiositatem, scientia. l. nec supina. de iur. & fact. ignor. Inter bonam fidem, & malam fidem, dubietas, gl. §. genera. l. 3 de adquirend. possessio.

Medium tempus interpretatur Iustinianus. §. si ad exhibendum. Institut. de offic. iudic. tempus illud, quod est inter litem contestatam & sententiam, Vlpianus sequutus, qui medium tempus appellat quod est inter initium, & finē actus. l. si libertinus. D. de collus. deteg.

Medij actus homo appellatur ab Imp. in §. 6. de iniur. seruus neque magnæ alicui curationi præpositus, qualis est dispensator, vel atriensis, neque vilissimo muneri deputatus, qualis est mediastinus, aut scoparius, sed mediæ inter illas functionis.

MEDIÆ iurisprudentiæ appellatione Viglio videntur potius significari prudentum interpretationes, quas communi nomine ius Ciuile nominamus. Accursius autem mediam Iurisprudentiam id ius intellexisse arbitratur quodcunque fuit, quod post XII. Tab. & ante Principum constitutiones est editum. §. & hæc quidē. Inst. de legit. ag. succ.

MEDIOCRITAS tenue patrimonium. l. 6. in fin. D. de excus. tutor.

MEDICINÆ tres sunt partes, inquit Corn. Celsus in præfat. primi libri. nam vna est quæ victu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur. primam διαιτητικὴν, secūdam φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaque Medici nomen apud Iurisconsultos sumitur pro iis qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, cucurbitas admouent, item qui circūcidunt, aut castrant. Pro chirurgis apud Paul. lib. 3. sent. & 5. tit. 23. Item apud Vlpian. in l. 4. in fi. D. ad leg. Cornel. de sicar. Medico, inquit, qui virilia exciderit, capitale erit, idem in l. qua actione. 7. §. vlt. D. ad leg. Aquil. Si medicus seruū imperitè secuerit. φαρμακευτικὴ verò significatur in l. insequenti. vbi Caius de medico loquens, Idem iuris est, inquit, si medicamento perperam vsus fuerit. Vlpianus in l. 3. D. de extraord. cognit. Si medicus cui curandos suos oculos commiserat.

MEDOGRAMMATEI. l. 4. C. de tab. scrib. & log. libr. to. corruptè pro Demogrammatei. Sunt autem δημογραμματεῖς plebis scribæ.

MELANCHOLICI sunt, qui morbis Melancholiæ, id est, atræ bilis vexantur. Melācholici item dicūtur manici & maniaci: quem enim nos furorē dicimus, Græci Melancholiam vocant. Cicero Tuscul. 3. Græci autem maniam vnde adpellent, non facilè dixerim: eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. Hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus.

MELIENSIS Mineroa, vide Iliensis Minerua.

MELINVM, genus coloris candidi. Plin. lib. 35. c. 6. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. Paulus. l. 78. §. 5. D. de legat. 3. Quin minus porrò coracinum, aut hysginum, aut melinū, suo nomine quàm coccum, purpuráve designatur.

Melior conditio quod ad pactum addictionis in diem attinet, dicitur si pretio quid addatur, vel facilior pretij vel maturior solutio. l. 4. §. fin. D. de in diem addict. & omnino quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet,

pro meliore conditione haberi debet.

MELIVS æquius, formula erat iudicij rei vxoriæ, quæ soluto matrimonio repetebatur. Cicero lib. de Offi. III. Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maximè excellũt in arbitrio rei vxoriæ, melius æquius. In Top. In primisque in arbitrio rei vxoriæ, in quo est quod æquius melius. Iauolenus l. pen. §. vlt. solut. matr. Quia nec melius nec æquius esset, quod exigere vir ab vxore non potuisset, &c. Proculus l. 82. D. de solutionibus. Nec melius nec æquius esse existimarem eum fundum Seiæ reddi.

MELIORES, pro Proceribus siue primariis eadem ratione qua Seniores. Tacitus lib. 13. Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Otto Frising. lib. j. c. 20. Gladio exerto in meliorẽ & nobiliorem omniũ Rauennatensium manum misit. Apud Radeuicum lib. 2. c. 30. Dominus Imperator magna est in gloria. quosdam de melioribus ex Mediolano, & Brixia in vinculis retinet. Et alibi sæpissime apud auctores barbaricos.

MELIORARE, pro meliorem & fructuosiorem efficere. Vlp. l. 13. §. 5. D. de vsuf. Si quidem vsufructuario permittitur meliorare proprietatem.

MELIORAMENTA & meliorationes dicuntur ea, quæ emphyteuta in re ipsa habet, & percipit pro suo iure emphyteutico, vt in l. vlt. C. de iure emphyteut. Inde, quòd agri vectigales solebant sumptu ac opera cõductorum ad meliorem frugem reduci, ea spe, quòd ad vtilitatem suam & suorum semper essent illis vsuri.

MELOPROXIMVS, in posterior. Iustiniani libris est inquit Alc. qui se cum proximo scrinij sacri exercebat, curamque cum eo gerebat, velut subadiuua. Huius fit mentio in l. peculiari. & l. vnicuique. C. de prox. sacr. scri. libr. 12. deducit autem à verbo μελετᾶν quod exercere significat: vel à μέλη, quod curæ esse denotat. Sic dicitur primarius à secretis, hoc est, summo Cancellario proximus. Cuiacius verius putat Melloproximum dici, qui sequenti anno futurus est proximus, ἀπὸ τοῦ μέλλειν. Sic:

Mellephebum pubertati proximum Censorinus vocat.

MEMBRVM in XII. Tab. pro corporis parte accipitur, pro manu, pede, & verba legis hæc sunt, MAMBRVM EI RAPSERIT, (aliàs rupit) NI PACIT, TALIO ESTO. vide Gellium lib. 20. c. j.

MEMBRVM, pro cubiculo, siue parte ædificij, apud Vlpia. de manumiss. testamen. l. si ita fuerit. §. Idem quæri potest, inquit, & si fabris duobus, vel pictoribus, si membrum depinxisset, vel fabricassent nauem. Vulgati codices corrupti, non membrum, sed templum habent Græci κοιτῶνα exponunt. Vtranque vocem retinuit lingua Gallica. Quin & partem domus Columella, cum Plinio Iuniore, & Apuleio membrum nominant.

MEMORIA mortuorum damnata, qui maiestatis & perduellionis criminibus post mortem damnantur. l. 32. D. de dona. inter vir. l. 6. D. de iniust. rup. l. 78. in fi. D. de leg. 2. l. 2. C. de testam.

Memoriam retractare. l. 2. D. ne de stat. defun, est de statu defuncti quærere.

Memoria Principis, genus est procurationis eorum qui adnotationes omnes dictabant, & emittebant, sed & precibus respondebant: vt est in Notitia Rom. Imp.

MEMORIALES adiutores erant quæstoris ex diuersis scriniis assumpti, qui leges & rescripta excipiebant, & implenda curabãt, id est perscribebant, aut perscribi curabant. vide l. vlt. C. de prox. sacr. scrin. Græci ad l. 2. C. de pet. bo. subl. hos interpretãtur τοὺς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι. & ad l. eos. C. de excus. mun. τοὺς τῶν ὑπομνημάτων πάντων. & ad l. 5. C. qui mil. poss. τοὺς τῶν [illegible]. Vide Nouel. Valent. tit. 3.

MENDACIVM tribus modis solet ab interrogato committi, dissimulata veritate: non aliter ferè atque temeritas accusatorum trifariam detegitur. l. j. in princ. & §. j. D. ad S C. Turpillia. Aliàs enim imprudenter negatur veritas fallaci quadam fiducia non probandi contrarium ab aduersario. Aliàs tacetur, callido scilicet consilio, vt liberum sit postea effugere ignominiam, detecta veritate. Sunt & qui tam respondendo mẽdacium, quàm tacendo contumaciam puniri verentur: hi deligunt mediam obscuritatis viam: vt sub verborum inuolucro saluam habeant interpretandi libertatem, si opus fuerit. l. de ætate. §. nihil interest. D. de interrogatio. Qua igitur impostura celetur veritas ad detrimentum proximi, nihil prorsus interest: quod diligentissimè nota.

MENDICANTES validi qui accipiendi sint in rub. C. de mendican. valid. lib. 11. res ipsa docet. Porrò mendicoseos intelligimus, qui vt (Aristophanica Penia in Pluto ait) viuendo nihil habent.

Πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα.

atque à pauperibus separantur ab eadem. Validos autem interpretari videtur Nouell. 80. robustos, ex interpretatione Iuliani Patricij.

Mendicitas incerta in l. vnic. de mendi. valid. quia inquit Accurs. ibi. ignoratur an vere egeant.

MENIANA, inquit Festus, appellata sunt à Menio Censore, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Idem tradidit Isidorus libr. 15. Etym. c. 3. Menium illum Crassi fuisse collegam addens: tum & Solaria, vocari posse, quod soli pateant: quod confirmari potest Zenonis constitutione περὶ καινοτομιῶν, in qua hoc nomine bis vtitur. μηδὲ τοῖς χρῆσθαι, ait, ἐν μηδ᾽ ἑτέρῳ μέρει σολάρια, ἅτινα ἐξώστας καταστεύαζον. Et alio loco, Θεσπίζομεν τὰ καλούμενα σολάρια μὴ ἐν μόνῳ ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν λεγομένων βαρμεντίων οἰκοδομεῖσθαι σχήματι. Hinc:

Menianum opus, pergulis extra ædificium proiectis factum. Asconius verbi originem sic explicat: Menius cum domum suam venderet Catoni & Flacco Censoribus, vt ibi Basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ, super quam tectũ proiiceret ex prouolantibus tabulatis, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorium possent. Ex illo Menia columna vocitata est. Idem tradunt Festus, & Porphyrio. Paulus l. 20. D. de seruit. vrb. Idem eueniet & si Menianum in tuum emissum habuero, aut stillicidium in tuum proiecero. Item Iauolen. l. 242. D. de verb. signifi. Vlpian. l. 2. §. 3. D. ne quid in loc. publ. Impp. l. pen. C. de ædif. priu. Meniana, quæ Græci ὄψεις appellant. Nonnulli tamen ὀψίδας, alij σανίδας legunt. Cuiacius ἐξώστας legi vult, vt & vocantur in iam citata Zenonis constitutione. Vide Ἐξώστας.

MENS, voluntas, sentẽtia, & quam vulgus Intentionem vocat. Quando verò mens legis certa dicatur, exactè tradidit Alciatus in Commen. de verb. sign. Cæterum, eadem videtur esse mens, seu sententia, & ratio legis: aliqua tamen est differentia. Sententia enim legis est, quam verba ostendunt. l. prospexit. D. qui & à quibus. Ratio autem eius per coniecturas constat. Bald. in l. si quis seruo. C. de fur. mentem, rationémque legis haud absurdè animam legis appellat: atque ob id censuit eã magis attendendam, quam verba, quæ illi corpus sint. Maximè verò in Iurisperitorum ore versatur, CVM mens patet, de verbis curandum non est. Gl. l. si in venditione. sub fi. D. comm. præd. Bald. l. quamuis. C. de fideicom. l. j. C. plus val. fac. l. 4. §. cõditio. D. de adim. leg. c. intelligentia. de verb. sig. text. in l. si vno. in princ. D. loc. l. insulam. D. de præscri. ver. cum vul.

Mente capti dicuntur, qui quomodocunque mente carẽt. Videtur tamẽ aliquando dubitasse Vlpianus. an quod

de mente

de mente capto statutum esset, in furioso obtineret. Post Bart. in l. si furiosi. C. de nupt. vide Viglium in §. item furiosi. Institutio. quibus non est permiss. fac. test. Mente autem captus dicitur (auctore Festo) cum meos ex hominum potestate abiit. Hinc quibus non deest omnino mens, sed qui tamen sunt substupidi, nó minus posse facere testamenta credútur, quàm fœminæ post duodecimum annum, in qua ætate scimus nódum esse plenum animi robur. Alciat. arbitratur mente captum dici, qui morbo oppressus est, quod vitium Græci μώρωσιν dicunt: cui λογισμὸν, id est, rationalis animæ pars labefactata est: prouenitque vt Gal. definit, ex solo humenti, malóque temperamento in capite hærente.

MENSARVM genera disces ex l. 12. D. de fund. instru. l. 21. D. de act. empt. l. 4. D. de edend. l. 47. D. de pact. l. 27. D. de furt. obserua in d. l. 27. locum videri deprauatum ibi, mensæque scripturam: quem Basilici ita verterunt, καὶ τὸ τραπέζιτα δι' ὃ ὑλάτευσε γέγραφεν.

MENSA, pro tabula qua argentarij vtuntur, apud Pap. l. pater filios. §. mensæ negotium. de leg. 2.

MENSARII, qui nummariam negociationem exercent. Liuius lib. 7. Solutiones æris alieni in publicam curam verterunt, quinque viris creatis, quos Mensarios ab dispensatione pecuniæ appellarunt. Cicero pro Flacco: Cum ciuitate mihi res est acerrima & conficientissima literarum, in qua nummus moueri nullus potest, sine quinque Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor Mensariis, qui apud illos à populo creantur. Sic & apud Sueton. in Augusto: Neruloneusis mensarius. & apud Capitolinum in M. Ant. Philos. Leges de mensariis & auctoribus tulit. Vocantur & hi Mensarum præpositi à Iulio Firm. lib. 3. Mathes. c. 8. Hinc:

MENSVLARII, iidem qui nummularij, vt patet ex l. 47. D. de pact. vbi Gaius Seius modo mésularius, modò nummularius appellatur. alios autem nummularios fuisse ab Argentariis patet ex l. 9. §. 2. D. de edend. cum tamen Græcè τραπεζῖται, id est Mensarij, iidem sint qui Latinè Argentarij: vt constat ex Plaut. locis innumeris. De Mensulariis quoque mentio fit apud Vlp. in l. 24. §. 2. D. de reb. auct. iud. Mensularij autem & Argentarij propriè ij esse videntur qui non tam pecuniarum permutationem, quàm maiorem negociationem exercent, quib. olim moris fuit pecunias custodiendas dari feneratò interdum, interdum gratuito. Nummularij verò, campsores vulgò dicti, quos Græci ἀργυραμοιβοὺς vocant. Donat. Tunc, inquit, in foro & de mensæ scriptura, magis quam ex arca domóque vel cista pecunia numerabatur.

MENSIA lex quid iubeat docet Vlp. tit. de iis qui sunt in alien. potestate, quam referemus in leg. Catalogo.

MENSIVM duo sunt genera: nam alij naturales sunt, alij ciuiles. naturalium species duæ, quòd partim solis, partim lunæ esse dicuntur. secundum solem fit mensis, dum sol vnumquodque in zodiaco orbe signum percurrit. Lunaris autem, est temporis quoddam spacium à noua luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quas vnaquæque ciuitas suo instituto obseruat: vt nunc Romæ à Calendis in Calendas. Naturales & antiquiores, & omnium gentium communes sunt: Ciuiles & posterius instituti, & ad vnamquamque pertinét ciuitatem. Hæc Censorinus libro De die nat. c. 17. Mensem in l. 12. D. de statu hom. vt & pass. apud Iurisc. accipe 30. dies.

MENSOR machinarius dicitur, qui machinula vtitur, ad designandum agrum quadratum aut trigonum: sicut mensor decempedator nuncupatur, qoòd decempeda ad hoc vti soleat, seu pertica. Nam geometræ & geodætæ, hoc est, terræ diuisores & agrimensores, aliàs pertica & decempeda, aliàs machina siue norma (quá vulgò quadram vocant) vtuntur. Mensor autem non solum is est, qui agros metitur sed & qui pronunciat: & non de mensuris tantum, sed etiam de seruitutibus. Vide Aggen. Vrbic. lib. de Const. agrorum. & Cuiac. Obs. lib. 10. c. 2. Mensor etiam significat agrimensorem tot. tit. D. si mens. fal. mo. Mensores operum, Plin. lib. 10. Episto. ad Traia. Mensores frumenti. l. 10. D. de iur. immu. quorum Romæ erat certum corpus. Sic l. mensores. D. de excusat. mensores frumentarij. Hi verò sont qui annonam publicam admetiuntur. In l. j. C. de cond. in pub. horr. Mensor (inquit) qui fruméta modio metiatur. Lucillius apud Nonium: Frumentarius est, modium hic secum ac rutellú vnum habet.

MENSORES sunt Veget. lib. 2. c. 7. & Modest. qui in castris ad podismum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant. De his sic Leo Imp. de bell. app. Μινσῶρες δὲ λέγονται οἱ τὰ φοσσᾶτα μετρῶντες καὶ καθορίζοντες, ὡς μέτρον ἐργασίας τοῖς καλῶσι. Hinc Mensores vocantur qui hospitia in ciuitatibus præstant & notant, qui & metatores vocantur. Alciat. in tit. C. de mensor. lib. 12. Vide l. j. & l. 2. & l. 5. de metatis.

MENSVRARVM nomina apud veteres hæc sunt ferè: Digitus minima mensurarum est, quorum. 4. palmum efficiunt. 16. pedem. Pes autem tanquam as in numeris: atque ideò dimidius pes, Semis vulgò adpellatur, quantum scilicet pugno, extensóque pollice metimur, Sicut & Spithama, vox Græca, quæ & ipsa vulgò seruat nomen, quantum extensis articulis, à minimo ad pollicem amplecti possumus: Latinè Dodrans dicitur, & Palmus maior quibusdam. Accubitus sesquipedalis est. Gressus verò. 2. pedes & semissem continet. Passus. 5. pedes, sic dictus, quod passis, id est, dilatatis brachiis & manibus, hanc dimensionem conficiamus. Vlna sex pedibus constat. Pertica duos passus in se habet, hoc est, pedes decem: vnde & decempeda dicitur; Plethrum pedes centum. Iugerum longitudine pedibus. 240. in latitudinem dimidio minus conficitur, duósque in se actus cótinet. Stadium, passus. 125. habet; qui sunt plus paulò pedes D c. Diaulus, duo sunt stadia. Milliarium, sunt mille passus, hoc est stadia. 8. Dolichus, stadiorum est 12. Leuca, dictio est Gallica, mille & quingentos etiam ipsa passus habet: licet alibi amplior sit. Parasanga, vocabulum Persicum. 30. censetur, stadiis, quæ mensura paulò minorest milliario Germanico. Schœnus apud Ægyptios 60. est stadiorum. Stathmus, id est, másio, milliaria habet vigintiduo semis. Huius mentio habetur in Nouell. vt om. obed. iudicibus. §. si igitur. Est & vulgaris vox Mansum, qua tátum agri significatur, quátum singulis annis par boum arare, colere que potest. Vide Alciatum in l. mille passus. D. de verb. sig. Budæ. in l. vlt. si mens. fal. mod. dix. & Oldend. Action. 2. Class. 3.

MENTIRI, hoc est mendacium dicere: & non dicere verum differunt, c. cum contingat. extrà de iureiuran. Porrò mentitur non solum qui falsum dicit, verumetiam qui simulat: vt, *Faciem mentita Creusæ, &c, Aes mentitur aurum.*

MERCATORES, non, vt quidam volunt, à merce, sed à verbo mercari, quod est emere, deducitur. sunt enim hi, qui res emunt, quas in eadem specie carius védant, vt ait Alciatus. qui etiam inter sordidos, mercatores tenues censet: contra, copiosi mercatores, non viles habentur. Fenerator mercatoris nomine non venit, per l. quæsitum. §. sed & ipse Pap. paulò ante fin. D. de fund. instr. Propriè enim Mercatores dicebantur, qui cùm Romæ domicilium haberent, interdum tamen exportandarum vel importandarum mercium caussa

in prouincias ad aliquod tempus excurrebãt. Sabinus autem in l.4.D.de penu leg. tempus illud vt longissimum definit esse non plus annuum. Negociatores verò ciues quidem erant Romani, sed in prouinciis sedē fortunarum suarum constituerant, sic, vt rarò in vrbem, nec ferè nisi censendi caussa redirent: quales erãt aratores, pecuarij, argentarij, &c. Cicero in Verrina. 111. Ciues, inquit, habent propinquam fructuosamque prouinciam, quò facilè excurrant, vbi libenter negocium gerant: quos illa partim mercib. suppeditandis, cum quæstu compendióque dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negociari libeat, vt denique sedes ac domicilium collocare. Quid etiam Mercatores à negociatoribus differant, vide infra sub voce Negociatores.

MERCAS ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum rusticorum locatione percipitur: quæ verò ex vrbanorum, Pensio, vide l.27.& l.29.D.de hæred.pet.& l.2.§.j.D.locat. Mercis appellatio, inquit Vlpia. ad res mobiles tantum pertinet.l.66.D.de verb.sign.

Mercis appellatione, inquit Africanus, homines non contineri Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, sed venalitiarios appellari ait, & rectè. l.207. D. de verb.sign. Mercis autem nomen etiam de operis intelligitur, vt & Pretium. Mercedem habitationis Græci proprio nomine ἐνοίκιον appellant, mercedem operæ μισθόν. Clemens Alexand.lib.j.Strom. τῷ μὲν ναυκλήρῳ ἀλλήλοις λέγεσθαι ναῦλον· τῷ δὲ τελώνῃ τέλος· καὶ ἐνοίκιον μὲν τῷ σταθμούχῳ μισθὸν δὲ τῷ διδασκάλῳ, καὶ τῷ πιπράσκοντι ἀῤῥαβῶνα. Sed & στεγώνιον mercedem habitationis quæ ab inquilino datur, appellat Iustinianus Nouell.43.& 88.& 120.& Harmenop.lib.3. Ἐνοίκιον autem in eadem significatione apud Theoph. & Plutarch, obseruauit Victorius lib,16.c. 11. Merces autem quæ doctori datur, Mineruale etiam dicitur.

Merces eximij laboris à Iurisconsulto eleganter interpretatur, quæ pro salute alicuius datur. l.si pater. §.si quis.de donat. veruntamen & pro pensione accipi solet, atque annuo reditu, apud Ciceronem, sicut & in iure accipitur.

MERX peculiaris dicitur res, in qua dominus permittit seruum suo proprio nomine negotiari, etiã si nihil sit in peculio. Merx dominica autem, in qua nomine alieno, hoc est, domini vice gerit negotia.

MARCALEM vxorem, id est, Meretricem Albericus exponit.

MERCENARII, qui operas suas mercede locabant.l.j.§.si filiusf.D.de vi & vi ar. Plerique eo nomine seruos alienos, quorum conductis operis vtebantur, vocabant. Valer.lib.5.c.4. Villicum ait, in agello, quem septē iugerum in Papinia habebat, mortuum esse, occasionémque nactum mercenarium, amoto inde furtiuo instrumento discessisse. Liberi quoque qui operas suas locabant eo nomine appellabantur, Varroni libr.j. de re Rustic.cap.17. Mercenarius opponitur gratuito. Estque is, qui alicui operas suas locat. l. respiciendum. §.pen.D.de pœn. vbi Marcellus tradit, domestica furta vocari, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his apud quos degunt, surripiunt.

MERERE, stipendia merere.l.16.§.fi.D. de cast. pecu. At merere quid ex iudicio patris dicuntur, qui quid ex testamento eius acceperunt.l.13.D. de do. exce. Merere legatum dicitur, cui id relinquitur.l.21. C.ad leg. Falc. Meruit deportationis sententiam, qui eam excepit.l.3. C.de instit.

MERITA militiæ, commoda præmiorum, quæ emeritis & impletis stipendiis, veteranis dantur.l.18.§. veterani.D.de iure fisc.

MARITORIVM, siue meritoria taberna, stabulum est, vel fullonica siue caupona, vel quæ alia loca quæ mercede locantur, à merendo dicta. Vlpian. de iniur.l.lex Cornelia. Ad meritoria, inquit, vel stabula non pertinebit. Idem l.si cuius.§.fi.D. de vsufr. Quòd autem dicitur, inquit, meritoria non factum. accipe quæ diuersoria, vel fullonica vulgo appellantur. Vopiscus in Tacito: Meritoria intra vrbem stare vetuit.

MERITORIA cœnacula adiectiuè dixit Suetonius in Vitellio.c.4. Et Meritoria balnea, Plinius lib.2.Epistol.ad Gallum. vt Meritorium puerum Cicero Philipp.2.

MERETRIX à merendo dicta est, quòd mercede suam exerceat militiam, vt Valla ait. Cum hac etiam stupro cognita adulterium non committi scribunt Impp. l.si ca quæ.C.ad leg.Iul.de adult. At ei minimè ignoscendum, quæ paupertatis obtentu turpissimam vitam elegit.l.palam.D.de ritu nupt. Porrò elegantem meretricum detestationem habes apud Salomonem.c.5. Prouerb.& de earum natura Camertes in Comm.in tab. Cebetis. Obseruandum tamen quòd meretrix nõ est, quæ cum vno, aut altero, etiam pecunia accepta, se commiscet, sed ea quæ palam, & pluribus se prostituit.c.viduam.33.Distin.c.meretrices.32.q.4. Quis verò primus meretrices publicitus instituerit, vide apud Cœlium Rhodiginum libr.8.c. 4.& Alc.in Comm.de verb.sign.

MERVM, inquit Festus, antiqui dicebant solum, at nunc Merum purum appellamus. Hinc Merũ factum, quod ab omni datione seiunctum est, in l.98.§.mihi. D.de solut. Merum officium Prætoris, quòd à iudicis officio secretum est.l.5. D. de verb. obl. Theophilus Instit.de diuis.stip.interpretatur τὸ ἐν μόνῃ ἀπολαύσει τοῦ πράγματος. Mera pœna, quę à rei persecutione seiuncta est. l.j.D.de eo per quem fact.l.j.D.si quis ius dic. Merum imperium, quod in rerum capitalium quæstionibus versatur, & à priuatarum rerum iurisdictione purum est.l.3.D.de iurisd.l.j. §. vlt. D.de offic.eius cui mand. Merum ius gentium, quòd à ciuilibus institutis seiunctum est.l.31.D.depos. Merum ius, stricta iuris ratio. l.16.D.de minorib.l.pen.§.vlt.D. de contr. tab.l. 4.§.si viam.D.de vsuc.l.37.D.de adminis.tut.

Meram actionem negociorum gestorum sequi, in l.etsi. 14.§.idem Labeo.D.de relig. post strictam eius actionis naturam & conditionem.

Mera voluntas, nuda, soluta, libera.l.75.D.de leg.j.

Merum misto opponitur.l.82. D. de cond. & demonstr. Martialis,

Cum peterem mixtum, uendidit ille merum.

Merum principium.l.12.D.de capt. Mera æstimatio.l.63. D.de iur.do. Mera donatio.l.18.D.de pact.dot.

Mero iure munito, non debet tribui extraordinarium auxilium, in l.in caussæ cognitione.2.D.de minor.

MESONAVTA, qui medium inter nautas locum obtinet, id est inter summos & imos summos, vt gubernatores & proretas imos, vt remiges: & reliquis remigãdi signum præbet eodem, opinor, modo dictus, vt μεσόχορος. Vlp.l.j.§.3.D.naut.caup.stab. Sed de exercitore solummodo Prætor sentit. nec enim debet: inquit Pōponius, per remigem aut mesonautam obligari: sed per se, vel per nauis magistrum.

MESSIS à metendo: Aliàs pro tempore accipitur, quo frumenta scinduntur: sicut vindemia: pro tempore, quo colliguntur vuæ, vt in l.j.in princ.& l.Præsides.D. de feriis. Aliàs pro re, hoc est, pro segete ipsa iam matura, idque dupliciter: aliquando solùm pro frugibus: nonnunquam verò laxius tam pro fruge, quàm pro vua.l.fructus esse.§.item si messes.D.sol.mat.

META, est inferior pars molæ: ait Paulus in l.18.§.3. D.de instruct.& inst.

METALLVM, genus pœnæ mediocris numeratur à Paulo lib. Sent, v.c.17. cum nocentes ad eruendas metallorum venas damnabantur: vel, vt eſt in Baſil. libr. 60. tit. περὶ μεταλλικῶν, eſt τὸ καταδικασθῆναι ταῖς λιθοτομίαις, ἢ ὕδωρ ἀρύεσθαι. Huius etiam pœnæ mentio fit. l. 24. §. quid ergo. D. de fideicom. libr. l. 46. D. de manu teſta. quam à Tarquinio Superbo excogitatam Eutropius lib. j. c. 10. & Sudas in verbo Ταρκύνιος ſcribunt. Idem tamen Sudas in voce Semiramis, & Diodorus Siculus, reſtantur Semiramin metalla inueniſſe, eáque per captiuos exercuiſſe. Habebant autē Romani metalla multa. l. 6. §. vlt. D. ad leg. Iul. pecul. vt in Macedonia, Ephesi, in Hiſpania, vt Liuius & Vitruuius libr. 7. c. 9. teſtantur. Alia etiam refert Iuſt. Nouel. 22. Inter eos autem qui in metallū, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantum eſt: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premūtur: qui in opus metalli, leuioribus. quódque refugæ ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo grauius coërcentur. l. 8. §. 4. D. de pœn.

METALLICI, qui ea pœna damnati ſunt apud Macrum l. in ſeruorum. 10. §. j. & l. in metallum. 36. D. de pœn.

METALLARII, qui metallum effodiunt: quorum tamē alij ſponte ſua, alij conditione tales ſunt: vt ſub Rubr. C. de metallar. & metall.

METATA diuerſoria quæ prouinciales præbere ſolebant militibus ſuperuenientibus, vel aliis perſonis. ſub rub. C. de metatis & epidemet. & l. vlt. in ſi. D. de mun. & hon. l. 6. C. de profeſſ. & medic.

METATORES, deſignatores hoſpitiorum, qui præparandi & enotandi diuerſorij cauſſa præcurrunt. Μιτάτωρ, inquit Suidas, ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸ τοῦ ἄρχοντος. Appellantur & menſores in l. j. C. de metat. Si quis menſorum noſtrorum manum, qua deputatas ſingulis quibuſque domus enotant, & poſtibus hoſpitarum nomen adſcribunt: &c. Galli *Mareſchaux des logis*. Videtur etiam hoc nomen pro hoſpitibus ſumi. l. 9. C. eod. Omnes, inquit, qui metatam ſuis domibus præſtant, ſiue hoſpitia præbuerint metatoribus, ſeu quolibet pacto ſatis eis fecerint.

METAXA non eſt ſericum quoduis, ſed rude & ἀκατέργαστος, nondum neque tinctum neque in fila deductum: & ideo ſeparatur à nemate ſerico. l. vlt. D. de public. & l. 10. C. de murileg. à ſerico blatta, id eſt à ſerico in purpureum colorem cōuerſo. Huius verbi meminit Moſchopulus, σηρὸς σκώληξ ἐστὶν μετάξαν ἐργαζόμενος, ἐφ' ᾧ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μετάξινα. Zonaras in Nicen. 2. τὰ μετάξης ἐσθῆτας ποικιλμάτων αὐτας γὰρ οἱ σηρικά. Sudas, Σῆρες ἔθνος ὅθεν ἡ μετάξα γίνεται, ἐξ ἧς καὶ σηρικὰ τὰ ἐκ μετάξης ὑφασμένα λέγονται; Iſidorus lib. 20. Etymol. c. 29. Metaxam dici vult à circuitu filorum, aut quod transferatur, ἀπὸ τοῦ μετάγεσθαι. Lini metaxam dixit Lucillius apud Noniū, quo modo etiam Vaſcores Pyrenæi loquuntur: ſed de ſerico dicitur frequentius. Hinc:

METAXARII. l. vlt. C. de pigno. Super hypothecis, quas argenti diſtractores vel metaxarij, vel aliquarumcunque ſpecierum negotiatores, &c.

METICVLOSVS eſt, qui fruſtra aliquid timet, l. nec timorem. §. j. D. de eo quod metus cauſ.

Μέτοικοι. l. 4. C. de iur. ſiſc. lib. 10. coloni ſunt qui ex vna ciuitate in aliam migrant: quod non fit niſi iuſſu principis. l. idem Vlpian. §. vlt. D. de excuſ. tut. Auctor Panegyrici Flauienſium ad Conſtantin. Impp. Diuus pater tuus Flauiam ciuitatem Heduorū voluit erigere metœcis vndique transferendis. Apollonius Tyaneus in Epiſt. ἅπαντας ἐστιν κατὰ οἱ μέτοικοι. alij enim ſunt in eadem ciuitate originarij, alij μέτοικοι, qui & incolæ dicuntur. Poſterior ætas Aduenas quoque eos appellaſſe videtur: vnde vox Gallica orta eſt, *Aubains*, & in Baſilicis Gallicis, *Aucnage*. Sed non ita Latini, quibus Aduena is eſt qui in aliena ciuitate moratur ad tēpus, l. hæres. §. proinde. D. de iud. l. pupil. D. de verb. ſignif.

METRETAS, ὁ μετρητής, vaſis genus, quod cadus Latinè dicitur: decem congiorum capax. Caius l. 35. D. de contrahen. empt. Quòd ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas amphoras: item oleum, vt in ſingulos metretas, Itē: Quia venditio quaſi ſub hac conditione videtur fieri, vt in ſingulos metretas, &c. Et Scæuola l. pen. §. j. D. locati, de naue loquitur, in quam olei metretum tria millia, frumenti modium octo millia imponebantur. Eſt & Metretes menſuræ genus, Agric. lib. j. de menſuris.

METROCOMIA. l. 8. C. de exact. tribut. vicorum caput, aut mater: eadē forma qua caput matérve prouinciæ Metropolis dicitur.

METROPOLIS μητρόπολις ex μήτηρ & πόλις, id eſt matrix & vrbs iuncto nomine, dicitur ea ciuitas vnde colonia deducta eſt. Thucydides lib. 4 ἀποικία δὲ μὲν πάσχουσα μὲν τιμᾷ τὴν μητρόπολιν, ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται. Itaque Vlp. l. 4. §. 4. D. de offic. procōſ. Epheſ. metropolim appellat: Proconſuli, inquit, neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere, id eſt, Epheſum priuſquàm alias metropoles accedere. Modeſt. l. 6. D. de excuſa. tut. ἐκεῖ δὲ ὑφ' ἡμῶν μεγίστῳ ἀριθμῷ χρῆσθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν ὧν δεύτερον τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, ὧν δὲ ἴσως τὰς λοιπάς: id eſt, Decet maximo quidem numero vti nationum metropoles, ſecundo eas quæ forum iudiciorum habent: tertio verò, cæteras. Iſidorus ἐκ τοῦ μέτρου, id eſt, ex menſura, fictum vocabulum tradit, quod & 21. Diſtin. aſſeritur: ſed falſo. Denique Metropoles ad extremum dictæ ſunt, matres vrbium, ſiue capita prouinciæ, vt l. j. C. de metrop. Bery. & apud Solin. & Marcellinum. Propter multas iuſtaſque cauſſas metropolitano nomine ac dignitate Berytum decernimus exornandam, iam ſuis virtutibus coronatā. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Hinc:

METROPOLITANI epiſcopi, qui in illis ciuitatibus Epiſcopatum gerebāt: quorum hæc fuit ratio, vt vnus illorum aliquis de collegarū ſententia, quaſi Magiſter collegij cōſtitueretur, qui quoties res poſtularet, collegas quaſi ſenatum cogēdi, & ad eos de Eccleſiarum negotiis referendi poteſtatē haberet, ita plane, vt neque illi ſine huius, neque hic ſine illorū cōſenſu atque auctoritate grauius quicquā gereret. itē vt ſi creandus eſſet aliquis epiſcopus, eo preſente atque actore crearetur: ſin ipſe creandus, ab ipſa Synodo duntaxat: ſin abdicādus, de cōmuni totius ſenatus ſententia remoueretur. vide Antiocheni Cōcilij κεφαλ. 9. κεφ. 15. Niceni κεφ. 6. Conſtātinopolitani & Epheſienſis vltimum: quibus in locis Metropolitani modo ἀρχιεπίσκοποι appellantur, modò πρῶτοι modò πρωτεύοντες, modò προεδροι, modò πατριάρχαι. Vide infrà PATRIARCHÆ.

METVIRI, prometui, ſcribitur in Pand. Florent. l. 26. §. pater. D. de pigno.

METVS, eſt inſtantis vel futuri periculi cauſſa mentis trepidatio. l. j. §. j. D. quod met. cauſ. Vel ſic: Demiſſio animi propter expectationem futuri mali. Ariſtot. lib. 3. Et hic κακοῦ προσδοκίαν definit. Et paulo poſt: φοβοῦνται δὲ μὲν πάντα τὰ κακά προσδοκίαν. & tam actiuè, quàm paſſiuè ſumitur. Nam metus hoſtium rectè dicitur, & cum timent hoſtes, & cum timentur. Eſt autem quintuplex. Primus minarum, qui non parit actionem: quòd minæ non incutiunt terrorem. Secundus facti, quando præuerſatur periculum ſalutis, vel cruciatus corporis: & is cadit in conſtantem virum. Tertius poteſtat., qui ſcilicet incutitur à principe, magiſtratu, ſuperiore, &c. ſubditis. Quartus reuerentiæ, vt libertus habet erga patronum filius erga patrem, vxor erga maritum, &c. Quintus eſt perfidiæ, vt cum aliquis promouetur ab alio, quia timet eius perfidiam. Zaſius in tit. Inſtit. de

actio.§.quadrupli.Rectè igitur Iulius Scaliger Metum παρὰ τὸ μεθιέναι deduxit,quod ex eo amittatur constantia,& omne consilium abiiciatur.

Metus caussa abesse videtur, qui iusto timore mortis, vel cruciatus corporis cõterritus abest.Auctor Vlp.l.3.D. ex quib.caus.maio.

MEVM rectè nomino,in quo ius habeo: sic rustici agrũ quem colunt,suum esse dicunt.l.cum aliquis.C.de iure deliberan. Meus ager accipitur,etsi in eo vsumfructum,vel partem alienauero.l.2.D.de conditionibus instit. Meum etiam rectè dicitur, quod commune mihi cum alio est.l.illud dubitationis.D.de rit. nupt.l.serui electione.§.j.D.de lega.l.j.& ibi Bart.interdum refert inter meũ & cõmune.l.legatis vxoris. D.de legatis.2.Meum esse, quòd ex re mea superest, cuius vindicandi ius habeo, Celsus ait.l.solum.D.de rei vind.Meum id dicere possum, in quo mea vtilitas consistit,Vide gloss.in l.prætor.D.de edend. Meum quandoque demonstrat, quãdoque taxat, quandoque conditionem facit.l.nuper.de leg.3. Meum,& Tuum, duo pronomina, si è medio tollerẽtur,homines quietissimè viuerẽt,iuxta Senecã.Denique Meum, Tuum, Suum,regulariter denotant non solũ directum dominium,sed etiã quasi dominium.l.seruos autem suos.D. de leg.3.l.Q.Mutius.§.argento.D.de aur.& argen.leg. Itaque,

Meorum,Tuorum, Suorum appellatione non solum intelliguntur quæ nostra sunt,sed etiam ea in quibus ius aliquod habemus.

Meorum & tuorum appellatione continentur actiones; quia & hæ in bonis sunt.l.30.§.j.D.ad Treb.l.49.in fi.l. 91.D.de verb.sign.

Mea vestis intelligẽda est,quam in vsus meos habui.l.27. §.si quis addiderit,D.de aur.& arg.leg.

MIGRARE inquilini dicuntur, cum exacto locationis tempore & habitatione cum suis rebus illatis inductis,discedunt.vnde Rubrica.D.de migrando.Notat tamen in Comment.Verrinæ III.Hotom.Ciceronis & Plauti locos,in quibus Migrare vsurpatur pro vasis relictis ad tẽpus discedere. Exire verò pro vasa efferre.Itaque(ait Cicero)iste hospiti infensus, hospitium ei renuntiat,domo eius emigrat,atque adeo exit.nam iam ante migrarat. Quando autem migrare solerent inquilini,vide suprà Kalendæ Iuliæ.

MILES appellatur vel à militia, id est, duritia quam pro nobis sustinent;aut à multitudine:aut à malo quod arcere milites solent;aut à numero mille hominum:dictum à Græco verbo,tractum à tagmate. nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant: quasi millesimum quenque dictum; vnde ipsum ducem χιλίαρχον appellant.l.j.§.j.D.de testam.mil. Hinc Milites dicebantur, qui sacramento militiæ obstricti, cincti, & in numeros relati essent.l.milites.§.missionum.& l. vlt.D.de re militari.l.miles.D.de adul.l.2.de vet.l.filiusfamilias.l.Titius.D.de milit.testam. Sed quod in l. vn.in fi.de bon.poss.ex test.mil.scribitur, Militem esse quamuis in numeris non sit, ad eum pertinet, qui ex vno numero vt in alium reponeretur exemptus, eò nondum peruenerit.interim enim miles est, quamuis non sit in aliquo numero.

Militum appellatio postremis temporibus quasi pro singulari Imperatorum beneficio ad eos translata est, qui in pace & ocio,procuratione aliqua Reipub. fungerentur.quod tamen non omnibus,sed certis duntaxat honorib.tribuebatur.vnde Inst.l.3.de numerariis, libro Codicis.12.Numerarios,inquit, amplissimæ tuæ sedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus.Idem eod.tit.Nemini licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, solicitudinem actuarij subire,vel post depositam eandem curam ad militiã aspirare:quatenus inter priuatos agens, omnique militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis vel fraudis circa commendata ratiocinia, quibus obnoxius est,attentare valeat. Harum autem militiarum aliæ Palatinæ dicũtur,eorum scilicet qui in Principis palatio muneri alicui præfecti erant:aliæ Comitatenses,eorum qui in eiusdem erant comitatu: aliæ Prouinciales,eorum qui prouinciarum magistratibus apparebant.quibus omnibus aditus etiam mercatoribus atque negotiatoribus patebat:duntaxat,qui sordidorum opificum numero nõ essent:quales sunt fabri, & alij omnes qui in ergasteriis,id est officinis operariis exercentur, aut merces venales quotidiani quæstus caussa prostituunt:vti patet ex l.antepen.C.de cohortal. Hinc Milites,inquit Iustinianus, appellamus eam eos, qui sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiam,quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos, qui sub diuersis optionibus fœderatorum nomine sunt decorati.l.vlt. D.de loc.& conducto. Itaque:

MILITIA duplex in libris nostris reperitur: vna Armata,quæ belli caussa suscipitur:de qua mentio fit in l.j. C.de iuris & facti ignorantia.l.18.D.de re iud.l.4.C. qui dar.tut. altera verò Ciuilis, quàm sic describere possumus: Ministerium in obeundis Principis negociis,cuius caussa salaria & cõmoda ab ipso tribuuntur.

Militiam vrbanam Cicero,patronorum, qui post Aduocati dicti sunt, labores & assiduitatem appellat: non affirmans,vt quidam putant, sed eos eludens potius, cum ita res & tempus postularet. In Muræniana enim sic loquitur:Seruius hic,inquit, nobiscum hanc vrbanam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam solicitudinis & stomachi secutus est,ius ciuile didicit,multum laborauit, præsto multis fuit Sed Imperatores quidam postea nihil simulantes, in l.14.C.de aduocatis diuersorum iud.sic locuti sunt: Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis,clypeis & thoracibus nituntur,sed etiam aduocatos.militant namque caussarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

Militiæ casus, cum alicuius militia, hoc est munus alicuius eorum qui publica Principis negocia gerunt, per eius mortem cecidit: quasi dicas caducam militiam. Constitutum igitur fuit, vt milite aliquo mortuo, liberi vel vxor, vel hæredes eius, de commilitonum sententia (vel vt vsitatis verbis vtamur, ex communi eorum qui in eadem schola, id est ordine, statuti sunt, placito) beneficium aliquod à principe impetrarent:vel eis à subrogato aliqua numeraretur pecunia.Hoc beneficium seu commodum Casus militiæ dicebatur præcisè, pro Commodum caducæ militiæ:quod non hæreditatis iure, sed priuilegio & beneficio Principis tribuebatur. Vide l.si quis. II. C.de prox.sacr.scrin.cæterisque qui in sacris scrin.militant.lib.12.l.vlt. C.de pignor.l.omnimodo.30.§.vlt. C.de inoffic.test.

MILES in libris Feudisticis & Vassallus synonyma sunt. Itaque miles & senior tanquam relata opponuntur:vt lib.3.tit.j.§.j.Ad reconciliandos animos seniorum & militum.Et §.1.Si contentio emerserit inter seniorem & militem.Feudum quippe clientela militaris est:qua de caussa beneficia feudalia propriè dicuntur ea, quæ militibus attribuuntur.Albert.Krantz.lib.Dan.6.c.19. Omnis inter regem Daniæ, & Adulphum Holsatiæ comitem controuersia sustollitur:& primum amicus, deinde miles etiam Regis cõscribitur. Porro qui Romanorum mos fuit in militari cingulo certis attribuẽdo,cæterisque qui euincti non essent, à militia prohibẽdis,eundẽ à Barbaricis retentũ atque vsurpatũ fuisse

docet

docet Hotom.disp.Feud.ca.23. Tantum in cinguli Iure Romani posuere, vt si quis in castris discinctus versaretur, aut vallum subiret, piaculi instar haberetur: cuius rei exemplum extat apud Corn.Tacit.lib.11. qua de caussa qui sub iugũ mittebãtur discincti erãt, vt Festus lib.9.demonstrat. Amm.Marcellinus lib.22. Prosequere, ait, mulier, si quid te læsam æstimas. hic enim sic cinctus est, vt expeditius per lutũ incedat. Neque illud prætermittendum est, quod Frid.11.constit.sancitum est, ne cui militare liceat, nisi quis vel de militari genere sit, vel militarem ordinem ab Imperatore impetrarit. Neapol.constit.lib.3.tit.59.& tit.60. Itaq; Petrus de Vin.lib.Epist.6.c.17. Quanquam (inquit) pater suus miles non fuerit, & nostris constitutionibus caueatur, quòd milites fieri nequeant, qui de genere militũ non nascuntur: ipse tamen de culminis nostri licentia decorari valeat cingulo militari mandamus. Vide & Neapol.constit.lib.2. tit.32.

Miles caligatus, à caliga, hoc est, tibiarum tegumento, quo crura solebant armare milites infimæ conditionis, l.8.D.de custod.& exh.reor. Sunt qui Caligatorum nomine omne militum genus, à militari caliga accipi contendant: sed eo potius crediderim censeri eos qui promotionem in exercitu nullam haberent. Caliga verò fuit calceamentum, quod ferreis clauis multiplicibus muniebatur.

MILITIÆ nomen videtur etiã pro annonis salariisque sumi, quæ armatam vel inermẽ militiam exercentibus publicè præstabantur, vt l.22.D.de leg.2. Lucius Titius in testamento suo Publio Mæuio militiam suam reliquit, siue pecuniam eius quæcunque redigi ex venditione eius potuerit. Sic l.49.§.j. D.eod.l.11.§.si seruo.l. penul.& vlt.D.de legat.3.& aliis multis locis.

Militiæ genera tria, videlicet, sacramentum, coniurationem, & euocationem, Seruius in octauo Æneidos declarat. & Bud.in annot.ad l.j.depositi.

Militia armata ad differentiam palatinæ, l.6.18.D.de re iudica.l.j. C.de iur.& facti ignor.

MILITARE ius, Isidoro lib.5.cap.7.belli inferendi solennitas, fœderis faciendi nexus, signo dato cõgressio in hostem, vel commissio, item signo dato receptio, flagitij militaris disciplina, & id genus alia quæ ad rem disciplinámque militarem pertinent. At militare ius in tit.de mil.testam.ius est militum proprium, quo eis testari prout libuerit, Impp.constitutionibus concessum est.

Militare delictum, quòd quis vt miles admittit, l.6. D.de iniusto, rupt.& alibi sæpe, & in legibus militaribus, quas Iustinianus Græcè edidit, qui libellus etiamnum extat.

Militares viæ, id est publicæ, apud Paulum declarantur in l.vlti.de loc.& itin.publ.

MILITARITER, id est, militari modo, l.4.§.qui post. D.de re milit. Et Militariter ornatum dixit Tacitus lib.16.Annal.

MILIARENSES, nummorum genus, qui militibus erogari solebant, l.fin.C.de palat.sacr.larg. & Nouell.105. Epiphanius, τὸ ἀργυροῦν τοῦτό ἐστι, ὃ οἱ Ῥωμαῖοι μιλιαρίσιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὴ δόσις.

MILIARIVM, columna aurea in capite Romani fori statuta: de qua Plinius lib.3.cap.5.sic scribit: Roma diuiditur in regiones quatuordecim, compita larium CCLXV. pass.eiusdẽ spacij mensura currẽte à miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie num.37. Cornel.Tacitus lib.17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrũ, inde ad miliarium aureum sub ædem Saturni pergit. Huius meminit Macer l.154. D.de verbor.significat. Mille passus non à miliario vrbis, sed à continentibus ædificiis numerandi sunt. Hanc columnam Dio lib.54.ab Augusto primum erectam tradit. Ab hac autẽ omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant.

MILIARIVM vas aquæ calfaciendæ paratũ, vti docet Athenæus lib.3. τὸ μιλιάριον, inquit, καλούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατασκευὴν κατεσκευασμένον.
Hinc Miliarium cõcinnatorium, quod nihil est aliud, quam aenum in quo aqua ad potandum calefit, l.cum de lanionis. §.item cacabos. D.de instr.vel instr.leg. Sed in balneatorio instrumento Paulus miliaria etiã numerat, in quibus ad lauandũ aqua calefit.lib.3.Sent. tit.9. Aenum etiam id in quo aqua calida lauatur olea, l.sed addes.§.item aenum.D.locat. miliarium appellari potest. De miliario argenteo meminit Vlpia.l.19.§.5. D.de aur.arg.& mund. Perperam autẽ & sine vllo auctore Beroaldus, Nebrissensis & Accursius Miliarium vas esse tradunt ad milium coquendum.

MILLIARIVM, vel milliare, à mille passibus, dicitur spacium itineris: quod quia lapidibus distingui solet, sæpe dicimus ad vigesimum lapidem, hoc est, ad vigesimum milliare, l.154.D.de verbor.signif.

MINÆ, id est, comminationes, & metus incussiones per verba, aut signa, non rarò iustum metum faciunt. De quo vide Bart.in l.j.§.quæ onerandæ.in fi.quar.rer.act. non dat.

MINERA. Hæc maiore consensu, siue cõmuni, vt aiunt, opinione interpretum, in regalibus, terræq; fructibus numeratur.c.j.in verbo Argentariæ.in vsib.Feud. l.diuortio.§.si via.solut.matrimon.l.3.§.fin.cum seq.de rebus eorum, qui sub tut.non alien.

MINARE, verbum frequens apud D.Hiero. & in legib. antiquis Lãgob.Burgundionũ, Alamannorũ, & in lege Salica, agere, & ante se pellere significat. Hinc Anianus: Actus, qua pecora minare consueuimus. Apuleius lib.3. Nos duos asinos minãtes, baculis exigũt. Sic Ausonius de Myronis bucula: *Ageret iuuencas cũ domum pastor suas, Suam relinquens me minabat ut suam.* Ita enim legẽdum. Dicitur & Prominare, lib.5. apud Apul. & li.7. Comminare. Hinc Gallis, *Mener & Pourmener*. Hæc adscripsi, quoniam in Lexicis non reperias.

MINICVLATOR, vel minicularius, Corporista vulgo est, qui capitales literas, id est, maiusculas scriptis libris minio aut rubrica præponit, minióque inficit: Vlpia.de oper.liber.l.vt iurisiurãdi. Si fortè, inquit, librarius, vel miniculator, vel calculator, &c. ita enim eo in loco legendum est. & vide l.3.C.Th.de indulg.debit.

MINISTER nudus, merus executor est, vt Bart.docet in l.si quis Titio.de leg.2. Quamuis Iurisconsultus simpliciter ministrum legatario opposuisse videtur. Quod minimè interpres animaduertit, quive secuti sunt eum.

MINISTERIA municipalia, militaria, publica, prætoria, dicimus pro ipsis ministris, l.7.D.de offi.Proconsul. l.6.§.illicita. D.de offic.præsid.& passim in Digest.& sæpe apud Tertullianum. Ministeria etiam pro mancipiis & seruis, l.6.8.D.de pign.l.21.D.de don.& alibi.

MINISTERIALES interdum dicuntur serui domestici, qui suas operas & ministeria dominis præbent: vt in Spec.Saxon.lib.9.artic.18. Ministeriales hæreditant, & hæreditatem accipiunt, sicut liberi, secundum ius prouinciale: excepto quòd extra dominium suorũ dominorum nemini succedunt, nec habent successorem: vt in Lombard.lib.j.tit.8. De aldis & seruis ministerialibus dicimus, qui docti domi & nutriti, aut probati sunt. Item lib.j.tit.12. Si quis seruum ministerialem probatum (vt supra) & doctum domi occiderit, componat solid.50. de alio vero seruo ministeriali, quòd secundus eius inuenitur esse, tantum nomen ministeriale habet, si quis occiderit, componat sol.25. Interdũ dicuntur homines liberi, qui in potentiorum familia munere & procuratione aliqua funguntur, vt lib.Fud. 2.tit.27.§.pen. Si ministeriales alicuius domini inter se

guerram habuerint, comes siue iudex in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ordine prosequatur. Item lib. Feud. 4. l. Fridericus: Si liber homo, ingenuus, ministerialis, vel cuiuscunque cõditionis fuerit, &c. Otto Frising. lib. Chron. 7. cap. 8. Orta seditione Sigehardus comes à familia principum, qui Ministeriales dicuntur, eò quòd iustitiam eorum infringere diceretur, occisus est.

MINIMA caussa, quæ duum aureorum tantũ est, quæve iudiciales sumptus ferre non potest, l. j. D. de dolo. 2. q. 7. Anteriorum. §. illud. Sed & quæ decem libras auri non excedit, hoc nomine venit: de qua in nouissimis iuribus tractatur, quæ etiam duos aureos non excedit Alberico, & vide Specul. tit. de dolo. §. j.

MINOR Latinè loquentibus res dicitur quæ mediæ magnitudinis est. Hinc minore lance legata in l. qui lancem. D. de aur. & arg. legat. rectè respondetur hæredis electionem non esse, cum constet de lance legata. Sic minorem libertatem dicimus, quæ est inter iustam & deditítiam. Eodem quoque sensu minorem capitis deminutionem appellamus mediam, minorem ordinem equestrem. Martial. lib. 4.

Cum plebs & minor ordo, maximúsque.

Th. Hermopolites in l. 150. D. de verbo. signific. Minus tria significare ait, τὸ βραδέως, τὸ μὴ παντελῶς, τὸ μηδὲν ὅλως. Si à te, inquit Gaius, stipulatus fuero, QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES?

Minor Langobardico iure dicitur is demum qui decem & octo annis minor est, nam post eum annum ætas legitima dicitur. In Lombard. de prohibi. alien. min. l. j. §. j. & l. si in fratris, & l. de puero.

Minores annorum, vetus locutio, sæpe à Iurisc. vsurpata, Varr. lib. De re rustic. 1. c. 17. Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint, nec minores annorũ XXII.

Minor annis XXV. dicitur in lege Iulia de adult. & in edicto de minorib. is qui agit annum ætatis vigesimumquintum, vel eius anni extremũ diem, momentis quoque temporum subductis, l. si maritus, 15. §. 3. D. de adul. l. 3. §. minorem. D. de minoribus. At in honoribus fauoris caussa inductum est, vt minor non sit XXV. annis, qui XXV. annum agit. l. ad Remp. 8. D. de mun. & honor. l. non tantum. D. de decur. Minor XX. annis in lege Ælia Sentia non dicitur, qui supremum diem anni vigesimi agit, l. j. D. de manumiss.

Minores & pupilli damno adfecti, duplex habent remedium: videlicet, vt aut restitutionem petant, aut curatores, tutorésque negligentiæ accusent. Nouell. de hæredib. & Falcid. §. pupillus sanè. Constit.

Minores magistratus dicuntur, l. nec magistratibus. D. de iniur. qui sine imperio aut potestate sunt. vide suprà Magistratus.

MINVS, vim cõparatiui non semper retinet: vnde quod non recepi, rectè dixero minus recepisse: & minus tribuere videtur, qui nihil tribuit, l. illud, §. 3. D. de trib.

MINTVRNENSES. Aristo apud Vlpia. D. si seru. vind. dicit eum qui tabernam casear iam à Minturnensibus cõduxit, ad superiora prohiberi posse fumum immittere. Minturnæ oppidum in Campania, habẽs propinquas paludes, in quibus Marius delituit, fugiens persecutionem Syllæ. nunc Taietum castellum esse dicunt.

MINVERE, pro commutare dicitur. sunt enim gradus quidam commutandi statum, per quos aliquid de conditione hominis minuitur. Instit. de cap. demin. Minui legata l. in quantitate. §. vlti. D. ad leg. Falcid. dicuntur detrahi, quod est retineri, deduci, recidi: quod aliud nihil est quàm ex lege Falcidia quartæ retentionem esse, l. seruus quem. D. de action. emptio.

MINVSCVLARII aquæductus, l. decernimus. 10. C. de aquæduct. id est minuti & tenuiores, vt in l. j. C. de defens. ciuit. l. 3. C. Th. de inde. deb. August. 7. de ciuit. Dei, cap. 8. Tanquam minuscularios vectigalium conductores. Paulo post in d. l. 10. hi minusculari aquæductus, Paragogi vocantur, id est, traductiui. Alciatus Muscularios legit, sed perperam.

MINVTA alimenta Vlp. interpretatur esse decẽ aureorũ annuorũ, in l. 3. §. quæsis. Si cui plus quam per leg. Falc.

MINVTATIM, id est, per minutas partes non sunt alimenta legata præstãda, l. 3. D. de ali. & cib. leg. cũ simi.

MIRABILEM partũ Imp. appellat, qui à matre quinquaginta annorum editur, l. si maior. C. de leg. hæred.

MISCERE contractũ, pro facere contractum, & cõtractu cum aliquo implicari. Paul. l. 9. D. de confir. tut. Vel cum fisco aliquem contractũ damnosum miscuissent.

MISERABILIVM personarũ nomine, etiamsi opulenti sint, propter fortunæ iniuriam, veniunt perpetuo morbo detenti, senes, valetudinarij, furiosi, mente capti, viduæ, pupilli, orphani, & quæ personæ his debent censeri similes: quod relinquitur arbitrio iudicis: ex sententia Bart. in l. j. C. quan. Imp. int. pupill. & vid. ca. ex tenor. de for. comp. Ægroti autem quorum hic fit mentio, accipiũtur, qui morbo graui sunt adfecti, propter quem cuilibet rei agendæ sunt impares, l. 2. §. si quis in iudicio. D. si quis caut. l. morbus. de verbo. sign.

MISSA pro ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ dicitur à Iuliano Antecessore, Nouell. VIII. & LVIII. & Missam sacram facere, vel agere, non canere, quod Iustinianus dixerat, τὰ ἱερουργεῖν: & τὴν ἱερὰν ἐπιτελεῖν μυσταγωγίαν. Notatu autem dignũ est, quod Iustinianus scribit Nouell. VII. ne res Eccles. alien. vt ab eruditis viris obseruatũ est, ἐπειδὴ δύο, cultum Dei in Ecclesiis Christianorum duabus rebus constitisse: recitatione sacrarum literarum, & cõmunicatione cœnæ dominicæ. ἡ μὲν, inquit, μυσταγωγία τε καθειλῶν, καὶ ἱερὰ γένοιτο λειτουργία ὁπόταν ἀεὶ ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις ἐκκλησίαις γίνηται, τῶν τε θείων ἀναγινωσκομένων γραφῶν, ἀλλὰ τε ἱερὰ καὶ ἄφραστα μυστήρια τελουμένων, μυσταγωγία τε ἐπιτελεῖ γίνεται οἴκοις. Missa autem dicebatur ab antiquis Latinis Theologis pro missione: vt remissa, pro remissione apud Cyp. epist. 14. li. 3. Qui blasphemat in spiritum sanctum, remissam peccatorum non habet. Item apud Tertullianum lib. cont. Marcionem: Diximus de remissa peccatorum. Namq; veteris Ecclesiæ Christianæ institutũ hoc fuit, vt cum in populi conuentu, peractis precibus, habitáque concione, Epulario sacra, hoc est, Cœna corporis dominici celebranda esset, quoniam prophani ad eam non admittebantur, Diaconus quasi præconis officio fungẽs, pronuntiaret: Si quis nõ cõmunicat, det locum. vel sic Catechumeni exeunto, quod ex Gregorij dialog. lib. 2. c. 2. obseruatũ est: & ex Cyril. in Io. li. 12. c. 50. erant autem Catechumeni qui ante baptismũ, religionis mysteriis initiabantur: vt rectè instituti tandẽ die solenni Paschæ ad baptismum admitterentur. Excludebantur etiã Reiecti, siue interdicti, quos excommunicatos appellabãt, cũ diris, hoc est diabolo ad tempus dediti essent, itémq; Pœnitẽtes. Itaq; cũ illi omnes tanquã profani è sacro cõuentu remoti essent, cæteris Dominica cœna distribuebatur. Cæterũ de huiusmodi catechumenis multa passim apud veteres theologos, Augustinum, Cyprianũ, Tertullianũ, & alios, quos omnes videre cuilibet licet. Hoc autẽ vocabulũ Missa, apud Augustinũ duobus præsertim locis repertũ est: nimirũ in Serm. de tẽpore, 237. Accedendũ est ad missam catechumenorũ: vbi orabitur: Remittas nobis debita nostra, &c. Item altero eiusdẽ arg. 91. In historia, quę ad missas legenda est. Item apud Ambrosium aliquot locis. Quibus ex locis intelligitur, veteres cum hoc Cœnæ mysterium occultissimum, & ab oculis profanorum hominũ remotissimũ esse vellent (quod etiã ex illo μυσταγωγίας vocabulo, & ex Theodoreto aliisq; veteribus intelligitur

intelligitur) institutum hoc tenuisse, vt consequentem actionem ex antecedenti designarent: vt qui recte instituti essent, hoc quasi symbolo intelligerent si quãdo missam factum iri diceretur, fore vt eo die μυσταγωγία, id est Cœna celebraretur. vnde vetus illa formula; *Ite, missa est*: hoc est. Exite, qui communicaturi non estis. Hodie missio vobis indicta est. Hinc in Laodicena synodo, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν verbis, Missa auditorum significatur: & his, καὶ τούτων προσελθόντων καὶ ὑποχωρησάντων, missa pœnitentium, quam sequebatur fidelium admissio atque dimissio. Non absimilem porro missionis formulam passim tota Græcia vsurpari solitam, in iis sacris quæ Eleusinia vocabantur, Suetonius in Nerone testatur, vbi scribit, Præconis voce impios & sceleratos summoueri solitos fuisse: eáque territum Neronẽ, interesse iis sacris ausum non esse. Apuleius lib. vlt. Vnus quem cuncti Grammatea dicebant, renuntiat sermone ritúque Græciensi, λαοῖς ἄφεσις, quã vocẽ feliciter cũctis euenire, signauit populi clamor insecutus.

ΜΙΣΘΩΤΗΣ, qui aliquid conductum habet. Modest. in l.49. D. locat. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι μισθωταὶ καίσαρος γίνεσθαι κωλύονται): id est, Curatores creati prohibentur aliquid à Cæsare conductum habere. Et paulo post, ἀλλὰ κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμιείου χωρία. Sunt prohibiti fisci possessiones conducere.

MITRA, muliebre capitis tegumentum. nam Vlpianus mitras magis capitis tegendi quàm ornandi caussa comparatas scribit, l.23. §.j. D. de aur. arg. sed eiusmodi tamen tegmen erat, vt ornatum quoque afferret. nam idem Vlpian. in l.25. §.4. eiusdem titu. inter ornamenta muliebria mitram & semimitram recenset.

MITTENDARII, l.3.7. & 8. C. de palat. sacr. largit. & apud Cassiod. lib.11. Variar. dicebantur, qui iussu Comitum soli vsu exigente in prouincias mittebantur.

MITTERE in possessionẽ Prætor dicitur, cùm seruandi crediti caussa, vel dotis, legatorúmve, nomine, dánive infecti caussa rerum custodiam alicui mandat: non vt possideat, sed vt in possessione sit, l.j. D. quib. ex caus. in possess. l.3. §. vlt. & l.10. D. de acqui. hære. l.26. & 27. D. de iudic. l.j. D. de fund. dotal. Verbi gratia, cõtendisti mecum, fundum Castellanum esse tuum, & probasti. Iudex per executorem mitti te in possessionem, id est, facit te possessorem. Item, volui agere cum Titio, qui citatus noluit venire ad iudicium: Iudex me mittere debet in possessionem fundi, quem petebam, non vt possideam, sed vt custodiam rem, & maneam in fundo: vt ipse Titius tandem tædio affectus veniat, & litẽ suscipiat, donec probauero illam rem esse meam. Vide gl. fi. in c. contingit. de dol. & cont. quod operatur missio in possessionẽ in actione reali & personali ex primo & secundo decreto. Et nota quòd Prætor missionem in possessionem ex secũdo decreto sibi specialiter reseruauit, & sic legatis aut subdelegatis non est cõcessum dare vel confirmare missionẽ in possessionem, vt no. in gl. fi. ca. quod translationem. de offi. deleg. de hac materia vide in c. quoniam frequẽter. vt lit. non cont. circa med. vel post. & glo. in c. contingit. præal. vide tit. D. quib. ex caus. in pos. eatur. Sic Mittere in possessionẽ nomine ventris, est mittere in possessionem nomine eius, qui est in ventre: vt cũ mulier prægnãs mittitur in possessionem nomine filij vel filiæ hæredis, quem vel quam habet in vtero ex marito præmortuo. Et nota, Ad hoc, quòd iudex actorẽ mittat in possessionem, vel bona vendat, vel eum soluat, requiruntur quatuor necessaria. Primò, ꝙ citet reum absentẽ trina citatione vel vna peremptoria ad demũ. Si nõ reperitur, citẽtur amici vel affines generali interdicto. Et si nõ cõparet aliquis procurator vel defensor, ex primo decreto, seu mãdato, mittitur actor in possessionẽ caussa rei seruãdæ: quæ missio nõ tribuit ius, sed solũ detentionem, vt reus tædio affectus veniat responsurus. Quare dicitur possessio tædialis ex primo decreto. Secundò requiritur congruũ tẽpus inter primã & secundã missionem, quod est arbitrarium, postquàm in iure non inuenitur determinatũ, vel annale, &c. Tertiò, quòd absens malitiosè noluit cõparere, & animo fraudãdi creditores. Secus si malitiosè tantũ, videlicet propter maleficium aliquod, nõ tamẽ animo fraudãdi. Quartò, ꝙ cõstet de debito legitimè per veras & plures probationes. Nec sufficit iuramentũ calũniæ, cũ agitur de magno præiudicio rei absentis. quibus omnibus habitis, mittitur actor in possessionẽ verè ex secũdò decreto. Et sic missus in possessionẽ, habebit omne ius dominij vel quasi, quod habuit reus: imò reus postea nõ est audiẽdus, nisi nõ fuisset per cõtumaciã absens, vt in c. cõsultationib. de offic. deleg. cuius est hæc materia. & ibi glo. bona.

Mitti ad iudicem, l.8. l.9. D. de lib. causs. l.2. D. de quib. reb. ad eund. iud. Mitti ad arbitrum, l.j. §. cum dicitur. D. si cui plus. Mitti ad actionem, l.26. D. de ædil. ædict. & remitti ad interdictum, l.j. §. sed si. D. vti possid. & remitti ad ius ordinarium, l.j. §.j. D. si mul. vent. nom.

MISSI qui sunt ad gratulandum principi, reipubli. caussa abesse dicuntur, teste Paulo in l. qui mittuntur. D. ex quib. caus. maio. Missos pro vocatis in l. vltim. D. de muner. Accurs. intellexit, cùm Bud. teste, significet transmissos & præteritos.

MISSIONIS pro dimissione tria reperiuntur genera apud Iurisc. Honesta, quæ emeritis stipendiis, legitimóq; militiæ impleto tempore indulgetur ab Imperatore, quã alij auctores iustam appellãt. Caussaria, cum quis animi vitio, vel corporis minus idoneus militiæ renuntiatur, & militiæ laboribus soluitur. Hinc Caussarij milites. Ignominiosa, cum quis propter delictum sacramento soluitur, & in qua qui mittit addit nominatim se ignominiæ caussa mittere, Vide l.13 §.2. D. de re milit. & l.2. §.2. D. de his qui mitt.

MISSILIA, munera quæ in vulgus iactãtur à magistratibus, principibúsve ludos edentibus, vtputa bellaria, linea, odores, vnguenta, l.9. §. pen. D. de acq. rer. do. l.8. D. de contra. emp. §. pe. Instit. de re. diuis. de quibus sic Martialis lib. Epigram.8.

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populum multa rapina cadit.

Notandum autem hæc olim à Consulibus solita spargi: ob idque quancumque sparsionem, posteriores ὑπατείαν dixerunt. Vide Nouel.

MISSIBILIA Iust. in Nouell. de armis quæ manu mittuntur, & procul iaciuntur. Sic apud Vegetium legendum variis locis.

MIXTÆ actiones, duorum sunt generum. quædã enim tam in rem, quàm in personam sunt, vt familiæ erciscundæ, &c. §. quædam. Instit. de act. Item quæ partim rem, partim pœnam persequuntur. §. sequens. Inst. eo.

Mixtum imperium, vide sup. Imperium.

Mixta interdicta, quæ & prohibitoria & exhibitoria, l.j. D. de interd.

Mixta conditio, Vide CONDITIO.

MIXTVRA, l.82. D de cond. & demon. l.30. D. de vsucap.

Μνηστὴρ sponsus, qui matrimonio vinctus est, l.j. D. de excus. artif.

MOBILES res, propriè ac præcipuè appellantur, quæ anima carẽt, vt vasa, vestes, & alia id genus: Mouentes verò, quæ per se mouentur, nimirum animalia, serui, quadrupedes, pecudes: & ita hæc duo separantur l.j. D. de ædil. edict. l.4. C. famil. ercis. l. pen. C. de iure dot. l.2. & l.3. C. de quadr. præscri Interdum tamen promiscue vsurpãtur, & Mobilium nomine animalia intelliguntur, l.j. D. de rei vindic. l.3. §. Nerua. D. de acquir. possess.

Mouentium verò idem quod mobiliũ appellatione, continetur, si nòn appareat testatorẽ animalia duntaxat, quæ per

quæ per seipsa mouentur, mouentia vocasse, l.93. D.de verb.sig.l.15.§.in venditione.D.de re iud.l 22. §.vlti. D. de vsufruct.leg.& alibi.

MODERAMEN inculpatæ tutelæ, l.j. C.vnde vi. vt vulgò dicitur, tunc fieri intelligitur, quando quis illatam vim ita propulsare cogitur, vt periculum rerum suarũ aliter effugere non possit. Quæ defensio vsqueadeò permissa est, vt is qui vim inferre non veretur, etiam impunè occidi poterit, si nulla alia ratione fugæ sit locus.

MODERATA castigatio, hoc est, correctio, emendatio, extra sæuitiam, concessa est patrifamilias, l.respiciendum.§.furta.D.de pœn. Docenti leuis castigatio permittitur.l.sed & si quemcunque.in fi.& l.seq.D.ad leg. Aquil. Adde l.3.C.de patr.potest. l.cum oportet. §.non autẽ.C.de bonis quæ liberis.l.j.C.de emend.propinq.

MODERATOR, prouinciæ rector, quem Græci ἁρμοστὴν vocant, de quo in C.& vide Nouel.28.& 102.

MODIATIO tritici mensuram significat, l.cum non frumentum.C.de vsur.& l.emptionem. C.de rer.permut. & l.11.C.de naufrag.& l.j.C.de annon, & aliis multis locis.eadem forma qua ponderatio in l.si olei.C.loc. Cassiodorus lib.4. Modiationem tritici, quam sub hac sorte periisse probauerint, prosecutoribus sine aliqua faciat cunctatione reputari. Male autem quidam Modiationem pensitationem esse frumenti; rursus malè hanc pensitationem esse quinquagesimam, ex l.9.C.de suscept. hæc enim quinquagesima πεντηκοστὴ est. Malè etiam modiationem alij ad æstimationem numerariam referunt in lege Rhodia, ἄνα τὴν χιλιάδα τῶν μοδισμοῦ χρυσίνων πέντε, quæ manifesto nauem capacem modiorum mille, æstimat aureis 5.

MODICA coërcitio leuis castigatio, l.final. D.de offic. eius cui manda. veluti fustium admonitio. Flagellorũ certè atrox animaduersio castigatióque habetur, l.24. §.vlt. D.de vsufru.l.15.§.si commun. D.de iniur.l.11. D. officio procons.

Modica summa in iure, quandocunque duo aurei accipiuntur, l.idem.10.D.de dolo. Quandoque quarta pars eius de quo agitur, l.si quis in suo.2. D.de inoffic.testa. quandoq; quod intra sextam est, l.societatem. §.arbitrorum.D.pro socio. Quandoq; quod minus centum aureis est. Quandoque quod 10.libras non excedit, l. sed & sic.§.j.de iudi. Modicam summã item accipimus, quam ex qualitate personarum ius dicentis religio cõstituit. Nam & pauperi viro maximũ erit, quod locupleti & assiduo modicum, l.legitimos. D.de legit.tut. vide Bart.in l.sed & si susceperit.§.j.in fi.D.de iud.

Modicum tempus quandoque 10.dierum est, vt l.promissor.D.de constit.pecu.quandoque xxx.l.j.§.hoc interdicto.D.de itin.act.pr.quandoq; quatuor mensium, l. si debitori.D.de iud.quandoque trium, aut quinq; dierum, l.& si plures.D.si quis caut, quandoque quinquẽnium, l.j.D.de separ.quandoque duorum mensium, l. sancimus.C.de fideius.quandoque trium, l.de operis. C.de oper.priuat.quandoque relinquitur arbitrio iudicis, l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter. D.ex quibus causis maio.

MODVS, aliàs certam mensuram, & spacium agri significat, vt in tit.si mẽs.fals.mod.dixe.l.40.D.de cõtr.emp.

Modus, aliàs denotat formam quandam certa ratione determinatam. Vt modus legati: modus vsurarum; modus manumittendi, l.demonstratio.§.fin. D.de condit. & demonstr.l.j.& 2.C.de iis, quæ sub mo.l.placuit.D. de vsur.& §.cum ergo.Instit.quib.ex caus.manumi.nõ lic.& hac significatione modus propriè est ratio, quæ iubet, Ne quid nimis. Item, Festina lentè.

Modus olei & aquæ, l.32.de act.emp.l.j.D.de aqua quotid.

Modus lege Falcidia constitutus legatis, l.j.l.81. D.ad leg. Falcid.quæ ita cuique legare permisit, dum ne minus quarta parte hæreditatis apud hæredem remaneat. & vide Paul.in libris recep.Sent.

Modus l.4.§.j. D.de serui.adiici dicitur seruitutibus, cum definitur quo genere vehiculi per quam partem eatur fundi agatur, qua hora, quibus temporibus, qua parte aqua ducatur, l.13.§.j.D.de seruitut.rustic.l.11. D.quemadm.seruit.amit. Itaque apud Iustin.Instit.de vsuf. §.finitur.non vtendo per modum, id est, secundum legem quæ dicta est in constitutione vsusfructus.

Modus pro fine. Hinc ad modum exilij, pro ad finem dixit Papinianus, l.cui necessitas.de liber.caus.

MODVLI, mensuræ operis admetiendi caussa paratæ, quibus solent vti architecti. Paul.l.non solum.8.§.pen. D.de op.nunt. Sed vt probari possit quid postea ædificatum sit, modulos sumere debet is qui nuntiat. Vide Vitruu. lib.j.cap.2.libro 3. cap.2.lib.4.cap.3. Modulos lingua vernacula possumus exponere, *Toises*.

Moduli aquarij, mensuræ ad quas aquæ deducebantur: apud Vlpian. l.damni.30.§.j. D.de damn.infect. Frontinus lib.j.de aquæduct. Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituti sunt.

MOLÆ multiplices sunt, puta manuariæ seu manuales, quæ manu versantur: Trusatiles etiam dictæ: sunt & iumentariæ, asinariæ, & aquariæ, Iauolen.de fund. instru. l.dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilis, iumentarias autem instrumenti esse, Offilius ait, Molas aquarias, hoc est, aqua versatiles, ante Iustiniani tempora fuisse, nondum legi. Is autem in titul.de aquęduct.l.decernimus.molæ aquarię meminit. Quod molis caret, non est molendinum, Bald.ait in cap.j.§.si quid.de cont.inter dom.& vasal.de inuest. De molis, Cato ca.11.rei Rustic.

Molæ superior pars, catillus: inferior, meta dicitur, l.18.§. idem consultus, D.de fund.instruct.

MOLES dicuntur structuræ in mare, vel in flumen projectæ, l.j.D.de impens.in reb.dotalib.l.52.§.ante. D.de action.empt. Molem singulari numero dixit Vlpia. l.j.§.aduersus. D.ne quid in loc.public. Idem in l.j.de impens.in re.dot.fact. Inter necessarias impensas esse, Labeo ait, moles in mare, vel flumen proiectas. Velleius Paterculus lib.2.de Lucullo: Quem ob iniectas moles mari, & receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacete Pompeius Xerxem togatum vocare consueuerat.

MOLIRI, propriè est, quid cum difficultate conari operari, vel facere, siue ingenio, siue corpore. Macer tamen in l.Diuus.D.de offic.præ.pro perpetrare vsurpasse videtur. Item, moliri, est moles ad ædificium aliquod coaptare. Vlpian.l.j.de nou.oper.nuncia. Qui fortè in publico, vel in priuato quid molitur. Inde Molitio, ipse apparatus ædificandi, vt infrà eod.titul. l.stipulatio. Molitio, inquit, non impeditur. His, contraria sunt, Demoliri, id est, diruere: & Demolitio, Dirutio.

MOMENTVM propriè est punctum, siue indiuidua pars temporis; vt cum dicimus hæreditatem ne momento quidem subsistere in persona eius per quem acquiritur, l.placet.79. D.de acquirenda hæreditate. Obseruatum est autem plerunque apud auctores nostros, Momentum pro hora vsurpari, l.3. §.minorem. D.de minoribus. Vide Cuiac.lib.de diuers.temp. præsc.cap.j.

MOMENTI beneficium, seu actio apud Iurisc.est celeris reformatio & restitutio possessionis per vim, aut alio iniquo modo ablatæ aut interpellatæ, quia confestim & ipso momento facienda est, dilata dominij quæstione, l.vnic. C.si de mom.poss.l.j. C.si per vim vel al.mod.l.momentaneæ. C.vnde vi. Itaq; Celerem reformationẽ appellant Impp.l.si coloni.C.de agric. & cens. Rectè igitur momentaria possessio dicta est.

Hinc

Hinc Isidorus lib.5. Momentum, inquit, dictum est à temporis breuitate, vt tam citò quàm statim saluo negocio reformetur, nec in vllam partem produci debeat quod repetitur. Hoc autem momenti beneficium per quancunque personam postulari potest, etiam per seruum, l.vlt.C.qui legit.person.in iud.hab.l.j. C.si per vim, vel alio mod.abs.poss.l.4. C.Theo. Vnde vi, & postulatur ab eius loci iudice, in quo status possessionis perturbatus est, l.j.C.vbi de poss.agi oport. Est verò vsque adeo celeris hæc reformatio (sic enim appellatur in l.si coloni. C.de agri. & cens.) vt nec eam appellatio remorari possit, d.l.vnic. C.si de mom. poss. Symmach.li.j.Epist. In caussis, inquit, quibus momenti reformatio postulatur, appellationes recipi nõ oportet. Sed nec compensationes, l.vltim. C.de compens. Huius autem actionis alia est principalis, alia momenti caussa. In hac de erepta possessione agitur: in illa de proprietate. Vtraque autem ab vno eodémque iudice definienda est, vt est constitutum in l.nulli. C.de iudic. Gregorius li.7.c.100.sic exponit: Legali prouisione decretũ est tam momẽti quã proprietatis caussam in vno eodémque iudicio debere cognosci. Cæterũ prius de momento, quàm de proprietate cognoscendũ est, l.si de vi.C.de iudic.& an hæ duæ quæstiones à iudice simul disceptari & diffiniri possint, vide Sym.lib.j.Epi.

MOMENTARIA possessio, l.1. C.si per vim. quæ deiecto statim reddenda est. Momentariæ possessionis interdictum, pro interdicto vnde vi, l.fin. C.qui legi. perso.l.8.C.vnde vi.

Μονάζοντες, l.quidam ignauiæ.26.C.de decurio. libro 10. qui vitam ducunt solitariam.

MONACHVS (cui feudum adimi propter monachatum dicitur in lib.Feud.frequentissimè) Latine singularis, vel solitarius dici potest, c.placuit.16.q.1. Monachorũ, inquit, conuersatio & vita secundum etymologiam nominis ab omnibus discrepat. Μόναχος enim Græcè, Latinè singularis dicitur. vnde monachum per omnia singulariter agere oportet. Hierony.ad Paulinum: Si cupis esse quod diceris, monachus, id est solus, quid facies in vrbibus, quæ vtique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Itaq; memorabile est quod scribit Theodoritus Eccles.Historiar.lib.4.cap.28. Monachum fuisse, qui totos sexaginta annos neque à quoquam visus sit, neque cum quodam collocutus. Monachum Etymol. deducit παρὰ τὸ μόνον θεῷ προσέχειν. quasi dicat, μόναχος: vel παρὰ τὸ μόνον ἄχυ ἔχειν. sed in παραγωγῆς crediderim illam esse terminationem, vt μοναχοῖς, μοναχῷ, μοναχῶν, &c. Monachorum autem initia, qui verè sint, & status eorum quis sit, vide Nouell.3. Nouell.115. Nouel.133.cap.si clericus, 16.q.j. Monachum 20.q.4.tit.extra de stat.monach. Hostiensem in summa: & Hieronymum in vita Pauli eremitæ.

Μοναχεῖον, Monachion, monachorum conuentus, l.13.C.de sac.sanct.Eccles.

MONARCHIA est principatus vnius, administrantis Rempublicam ad vtilitatem communem. Hac politia vsi sunt Romani primo, & postremo tempore. Inde factæ sunt constitutiones, decreta, seu placita principum, quæ sunt in C.& in lib. Nouel. Hæc politia cùm degenerat, hoc est, cum ad propriam vtilitatem tendit, nihilque administrans quærit aliud, quam suis affectibus deseruire, tunc conuertitur in tyrannidẽ, non tam regni quàm regis vitio, vt dixit Cic. Tales aliquãdo Deus orbi dedit, vt interim re ipsa agnoscerentur boni principes. Quid enim animaduertissent Romani, & quid posteritas recordaretur, Octauium Augustum fuisse optimum moderatorem: nisi Neronem quoque pessimum experti fuissent?

MONETA (vt C.Harmenopulus lib.5. titul.13. definit) καλεῖται τὸ ἀρχέτυπον χαραγιστήριον, ἢ βολλωτήριον μεθ' οὗ ὁ τῶν ι ι. τύπος λαχωρῆται). Suidas Iunonem Monetam cultam à Romanis scribit quasi σύμβουλον, quod in bello aduersus Pyrrhum & Tarentinos de pecunia laborantes ope consilióque iuuisset. In cuius templo nummum cudi institutum fuit.

Moneta vsualis, cap.2.de maledic. Galli vocant Monetam currentem.

MONETARII, qui in moneta publica operantur, l.6.§.j. D.ad leg.Iul.pec.l.2. C.quib.ex caus.ser. pro præmio lib.l.6. C.de digni.lib.12.& apud Vopiscum in Aurel. Suidas Μονητάριοι ait, οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνῖται, vbi etiam ait eos duce Felicissimum bellum Imperatore Aureliano excitasse: quos tandem subiugans, inauditis affecit suppliciis. Græci χαράκτας vocant, & falsos monetarios παραχαράκτας.

MONETALES triumuiri dicti sunt, æris, argenti, atque auri conflatores, vt ait Pomp.in l.2 de orig.iur. Obseruatu dignum est, quòd Zas.hæc Pomponij verba explanans, indicat, cur æs pro auro dari non erat insuetum, vt intelligas, l.quid tamen.D.de contrah.emp. & l.si id quod aurum.de verbor.oblig. cum simil. Vide Triumuiri auro, argento, ære.

MONITIO fit ante commissum, & est necessaria, apud Iuriscos.in l.j.§.magistratibus. D.de magistra.conuen. obiurgatio verò post turpe factum. Cic.in lib.de Amicitia. Primùm vt monitio acerbitate, deinde vt obiurgatio contumelia careat.

MONITORES, serui à colono præfecti, vt operariorum, veluti vinitorum, & aratorum turbam obeuntes, vnumquemque moneant, & segniores castigent, Vlp.l.8.D.de inst.vel instr.leg. Quæren di veluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositíve sunt his: quorum in numero sunt villici, & monitores. Columella lib.j.cap.vlti. Et in turba, inquit, & sub monitore vinitor opus facere debet. Item, Decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodissimè custodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet. Erant etiam Monitores in scena, qui, vt inquit Festus, actoribus suggerebant, quæ dicturi essent. Itémq; Monitores Quint.lib.6.cap.5.sunt, quos Græci Pragmaticos vocant, qui iura ac fori consuetudines oratoribus summissa voce suppeditant. Cic.Verr.1. Video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet.

Μονομερὴς condictio dicitur, l.si duo. §.idem Iulianus. D.de iureiur. quòd ex hac solum parte reo condicatur, qua furis hæres est, non & ex illa, qua & fur est ipse, rémque dolo malo contrectauit. Cum enim ita dixisset Vlpianus, Et quasi μονομερὴς condictio dari debet aduersus furis hæredem. adiecit hæc verba, Nec pati eum iudex debet, si cœperit tentare probare furem. non alia de caussa quam vt cur dixisset quasi μονομερῆ condictionem furtiuam dari, nobis explicaret.

ΜΟΝΟΜΕΡΩΣ agere, dicitur is, cuius aduersarius in iudicio non adfuit, id est, absente altera parte: ex quo eremodicium contingit. nam (vt ait Hesychius) ἐρῆμαι, μονομερὴς δίκη. Paul.l.vlt. D.ad S.C.Treb. Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculum Procõsulem Achaiæ. appellatione facta, cum solùm Phœbus egisset μονομερῶς, victus est. subaudi Polycrat. Alio tamen sensu Μονομερὴς interdũ à Rhetoribus vsurpatur, vt cum Fortunac, lib.j. sic loquitur: Materia μονομερὴς quæ non consistit, est eiusmodi: veluti, cũ ex prima tantũ parte constat, nec quicquam ex secunda afferri potest; vt sunt loci cõmunes. verbi gratia: Leno qua parte venturos ad se adolescẽtes, sciebat, nocte foueam fecit occultam, ea iuuenes perierunt: accusatur quòd caussam mortis præstiterit. hic enim lenoni nulla defensio est. μονομερὴς autẽ etiam

appellatur

appellatur ἐπιτυμβίδιος, & καθ' ἐπιτυμβίαν.

MONOMACHIÆ genus sanguinolentum omni modo canonica sanctio vetat, cap. monomachiam, 2.q.4. vbi in fine dicitur, quòd hanc sectantes, Deum solummodò tentare videantur. & in ca.1. extr. de purg. aliquatenus duella tolerari non debere, diffinitur. Monomachiæ meminit Nicolaus Papa in cap. monomachiã. 2.q.4. quam in lege non assumendam suadet.

MONOPOLIORVM negociationem naturæ contrariã & damnandam esse, optimi legislatores probarunt, quòd secundum naturam semper conati sunt vt esset facilis rerum communicatio. Est enim monopolium (quod ἀπὸ τοῦ μόνου καὶ πωλέομαι ducitur) quando penes vnum est vendendi potestas, hoc est, cum vnus, vel (vt fieri solet) cum paucis secum admissis, exercet ac emit aliquod mercaturæ genus, vt solus pro arbitrio pretiũ statuat & vẽdat. Is enim augens pretia rerum, suæ deseruit auaritiæ, ac aliis nocet omnibus: tollit verum permutationis, & succedentis contractus emptionis & venditionis vsum. Idcirco rectè prohibentur monopolia, in tit. C. de monop. Hoc verbo etiam Plinius vtitur lib. 8. cap. 37. de echini cute loquens: Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, &c. Erat & Monopolium oneris vel pensionis genus, quod ab eo exigebatur qui monopolium beneficio principis exercebat. Cassiodorus lib. 2. Qui ita commercium negociationis exerceat, quatenus nec monopolij, nec siliquatici, nec aurariæ aliquid pensionis impendat.

Μοναστήριον, eremus, locus vbi monachi congregantur.

MONS SACER, in l.2. D. de orig. iu. via Tiburtina vltra Anienem, dictus sacer, quòd Ioui consecratus esset.

MONSTRARE, probare, l. actor. C. de probat.

MONSTRVM, est aliquid præter naturam editum, aut procreatum, apud Iustinianum, vt Cantiuncula venustè explicat, Instit. de adoptio. §. minorem natu. instar monstri esse censuit, qui natu maiores à minoribus adoptantur: cum adoptio naturam imitari debeat.

MONSTROSI partus qui sint in Romuli lege, disces ex l. quæret. D. de verb. sig. & l.3. C. de postu. hær. & G. Bened. rep. c. Rainutius parte 3. verb. qui cum ad. nu. 20. 21. & c. de testament.

MONVMENTVM (vt l.2. §. prætor. & l.42. D. de reli.) generaliter est res memoriæ caussa prodita; in qua si corpus, vel reliquiæ inferantur, fiet sepulcrum: si verò nihil eorum inferatur, erit monomẽtum memoriæ caussa factum, quod κενοτάφιον appellatur. Potest ergo monumentum purum esse: quod probatur l.5. §. concessam. D. de don. inter vir. l.6. in fine. D. de relig. Hinc Fest. lib. 11. Quamuis, ait, monumentum mortui caussa factum sit, non tamen significat ibi sepultum. Cice. ad Atti. Sed ego, ait, quæ monumẽti ratio sit nomine ipso admoneor. Ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad præsentis temporis gratiam. quod & probatur l.2. § monumentum. D. de religio.

MORA, est culpa prætermittendi officij in soluendo recipiendóve debito, quæ alteri damnosa est. Vel sic: Mora est frustratio debitoris non soluentis, vel creditoris non accipientis. Eius enim duæ sunt species: quarum vna in debito non præstando, altera in non recipiendo quod oblatum est versatur. Mora non præstandi debiti, est culpa debitoris prætermittentis soluere, quod soluere & debuit & potuit: cum aliquo creditoris incommodo coniuncta. Mora non recipiendi debiti, est culpa creditoris non recipientis solutionem, quæ à debitore idoneè oblata est, vnde aliquid incommodi ad debitorem peruenit.

Moram videri fieri definit Paulus lib. 3. Sent. titu. fin. cum postulanti non datur. Itaque vbi nulla petitio est, ibi mora committi non intelligitur, l.89. D. de diuers. reg. iur. Quod sic accipiendum videtur, vt à quo exceptione aliqua pecunia peti non potest, is moram facere nõ videatur, vt Paulus tradit in l.40. in fin. D. si cert. pet. quanquam id alij aliter exponant. Sed planè moram fecisse videtur. qui litigare maluit, quàm restituere, l. 82. in fin. D. de verbor. oblig. nisi si sine dolo malo frustrationéque ad iudicium prouocauit. l.64. D. de diuers. reg. iur.

Mora dupliciter fit, Ex re, & ex persona. Ex persona æstimari dicitur. cum debitor opportuno loco ac tempore à creditore appellatus, soluere tamen prætermisit, l. mora. 32. D. de vsur. Ex re verò, cum ipso iure ac solo temporis decursu sine vlla creditoris appellatione, prætermissio illius officij repræhenditur, quasi res ipsa interpellet, l. sed etsi. 23. D. eod. & l. si tamen. D. de minor. & l. cum verò. §. apparet. D. de fideicom. lib.

Moram purgare, est re integra contractam ex mora culpam sic eluere, vt eius omnis pœna vitetur. nam oblatione solutionis omne periculum futurorum casuum à debitore in creditorem transfertur. l. interdum. 73. §.1. D. de verbor. obligat. l. cum decem. 72. §.1. D. de solut. Quod idem etiam creditori concessum est, vt ei moræ purgandæ facultas, vt agere possit, permittatur. l. si ita quis. 135. §.1. D. de verbor. obligation.

Mora abusiua quæ sit, tradunt doctores in l. minorum. C. in quib. caus. Porrò quomodo mora debitoris, & creditoris, emptoris item & venditoris consideretur, tradit Zasius in l. vnum. D. si cert. pet.

Moræ litis, l.26. C. de rei vind.

MORATORIA præscriptio, interprete Auiano in 1. lib. C. Th. tit. 2. est quæ caussam prolongat, hoc est quando inducias litigatores petunt à iudice. Sic in l.2. C. de precib. Imp. offe.

Moratoria cautio. Paulus: Quò minus prædium iure pignoris distrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur: hoc est, cautio quæ datur, vt quis differat & expectet.

MORARI, pro retardare, differre, in l. si ea. C. de accus. item pro habitare inuenitur, & pro expectare: tamen magis Poëticè, quàm oratoriè.

MORBVM Sabinus sic diffinit, Habitum cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius ad id facit deteriorem, cuius caussa natura nobis eius corporis sanitatem dedit. hæc Vlpianus l.1. §.4. D. de ædil. edict. vbi vitium à morbo multum differre ait: quod ex Ciceronis verbis constabit, lib. Tuscul. quæst. 4. Morbum, inquit appellãt totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. Hactenus Cicero. Gellius quoque libro 4. cap. 2. locum Sabini, sed non integrum retulit. Morbum, inquit, Modest. verum est esse temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum: veluti si talum excussit. nam & luscus vtique vitiosus est, l.101. §.2. D. de verbo. signific. vbi tamen oculum excussit, legendum fortassis. Furor morbus dicitur, l.14. D. de offic. præsid. l.22. §. si maritus. D. solut. matrimon. l.2. §. si non propter. D. si quis caut.

MORBVS SONTICVS, ait Festus lib. 9. ex Ælio Stilone, in XII. Tabu. significabat certum, cum iusta caussa: quem nonnulli putant esse qui noceat, quod Sontes significat nocentes. Næuius ait, Sonticam esse oportet caussam, quamobrem perdas mulierem. Venuleius l. vlti. D. de ædil. edict. Quoties morbus sonticus, inquit,

inquit, nominatur, eum significari Cassius ait, qui noceat (quod & à Iauoleno citatur ex eod. l. 113. de verb. sig.) nocere autem intelligi qui perpetuus, non qui tempore finiatur. sed & morbum Sonticum eum videri, qui inciderit in hominem postquam is natus sit. sontes enim nocentes dici. Gell. lib. 20. cap. j. Sonticum morbum vocat, qui vim grauiter nocendi habeat, & ita vsurpatum à scriptoribus XII. Tab. Vlp. l. 2. §. si quis iudicio. si quis caut. in iud. sonticum morbum, aduersam valetudinē simpliciter exponit, hæc citās XII. Tab. verba: SI IVDEX VEL LITIGATOR MORBO SONTICO IMPEDIATOR, DIES IVDICII DIFFISVS ESTO. Iulia. l. 60. de re iud. Sonticum morbum exponit, qui cuiusque rei agendæ impedimento est, nec de leuissima febri, aut quartana inueterata, in qua omnibus negotiis superesse soleat, intelligi vult. Plinius tamen lib. 36. c. 19. de Gagate lapide loquens eo nomine intelligit comitialem, cum ita scripsit, Deprehēdit sonticum morbum. nam Dioscorides scripsit ἐλαχυλιπλαπτμῶν.

MORBOSI qui dicantur, cognosce ex tractatu de ædil. edicto.

MORES Vlpianus definit in Epitome titul. de legibus, & moribus, tacitum consensum populi longa consuetudine inueteratum. Idē Varronem sensisse testatur Seruius in 6. Æneid.

Mores bonos cum dicimus, non vnius hominis, sed totius ciuitatis intelligimus. l. 15. §. item ait ait. D. de iniur. Paul. lib. 5. Sent. titul. 4. l. j. §. 5. D. de extraord. crimin. Sic Iniuria facta contra bonos mores. d. §. item. Conditio contra bonos mores. l. 9. & 14. D. de cond. & demonst. & Stipulatio contra bonos mores. l. 5. C. de condi. ob turp. cauf. Pacta contra bonos mores. l. 6. C. de pact. vt pactum de futura successione. l. 6. C. de pact. Stipulatio quæ obstringit libertatem matrimonij secundum mores interposita non videtur. l. 134. D. de verbo. oblig.

More malo & improbato, significat astutè, callidè, malitiosè, dolo malo, improbè & inciuiliter. l. 19. §. j. D. de neg. gest. l. 8. D. quod met. caus. l. j. §. litis. D. de extraord. cog. aliàs sonat mala ratione. l. 40. D. de statulib.

Moribus Hæc dictio & ad rationem naturalem, iúsque gentium, & ad ius Ciuile etiam referri plerunque potest, quod post l. XII. Tab. prudentum consuetudine introductum est. l. 2. §. iis legibus. D. de orig. iur. vnde pupillaris substitutio moribus inducta dicitur. l. 2. D. de vulg. & more nostræ ciuitatis pupillus absque tutoris auctoritate obligare se non potest. l. more. D. de acquir. hæred.

Moribus pro more & consuetudine, vt apud Ciceronē. Iurisconsf. etiam familiare est, vt in l. moribus introductum est. de vulg. & pup. Item, Moribus inter virum & vxorem donationes prohibitæ. l. j. D. de dona. inter vir. & vxor. Moribus prodigo bonorum administratione interdicitur. l. j. D. de curat. fur. Moribus ciuilia officia fœminis adempta. l. j. D. ad Velleia. l. 12. ad fi. D. de iud. Moribus quoque tutor datur mulieri pupillóve, qui aduersus tutores suos aliquam actionē habeat. Vlp. in Instit. tit. 11. Sunt & alia multa. Hinc in mores, pro, in consuetudinem inducere accipimus.

Moribus inductum cum quid Iurisc. dicunt, eos significare velle arbitratur Vigl. ad ius ante XII. Tab. fuisse, vnà cum vrbis primordiis obseruatum, vel postea vsu & consuetudine receptum: cuius interpretationis testem citat Theophilum, scitè refellens veterem interpretationem, id scilicet quod moribus dicatur esse introductum, illico Lacedæmoniis acceptum ferēdum, quod solis moribus Lacones, vt Athenienses solis legibus rempub. gubernarint. §. & non ineleganter. Instit. de iure nat. gent. & ciuil. astipulatur in Parerg. Alc. indicans & Accursium quædam in iure nostro prodita referre ad Spartanorum consuetudines, quæ tamen minimè ad ius nostrum pertinent. Nam si aliquid, vt idem ait, ab eis Decemuiri acceperunt id in XII. Tab. relatū iuris scripti pars apud nos esse cœperit, li. 4. c. 21.

Moribus pleraque non legibus constare scribit M. Fabius lib. 4. c. 10. Hinc Moribus constitutum ius. l. 31. & l. 32. D. de legib. §. ex non scripto. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. Vide Consuetudo.

More MAIORVM quod fit, rectè ac decenter fit. nā populus R. maiorum instituta atque exempla pro legibus ducebat. Cicero de legib. II. Ergo adeò expectatæ leges, quæ genus illud optimum Reip. contineant, & si quæ fortè à me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra Repub. nec fuerint, tamen erant ferè in more maiorū, qui tum vt lex valebat. Paulus. l. 11. D. de iust. & iur. Vbicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluóque more maiorum ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur. Iulian. l. 5. D. de iurisdi. More maiorum ita comparatum est, vt is demum iurisdictionē mandare possit, qui eam suo iure, nō alieno beneficio haberet. Vlp. l. 11. D. de bis qui not. infa. Si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, &c.

More maiorum puniri, quid sit explicat Suetón. in Nerone his verbis, Legítque se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum. interrogauitque quale esset id genus pœnæ, & cum comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necē cædi, conterritus, duos pugiones quos secum extulerat, arripuit.

MORES honesto vocabulo Iurisconsulti coniugum vitia, & minus honestas actiones appellant. Vlp. c. Instit. 6. Mores grauiores sunt, adulteria tantum: leuiores, omnes reliqui. Maritus propter maiores mores, præsentem dotem reddit: propter minores, senum mensium die. Hinc morum nomine vel ob mores fieri retentio dicebatur, cum propter malos, & improbatos vxoris suæ mores, qui dissidij caussam præstitissent, maritus ex dote quid retinebat. l. vnica. §. taceat. C. de rei vxor. act. Vnde & de moribus actio. l. vnic. C. quād. crim. actio. l. fi. C. de incest. nupt. l. 5. D. de pact. dot. Vide Iudicium de moribus.

MORGANATICA vulgo corruptè (inquit Horom. in diction. verb. Feud.) pro Morgengabe, quod Germanica vulgari lingua matutinū munus significat. à Morgin, quod est mane, & Gab, donum. Munus autē erat, quod sponsus die nuptiarum manè sponsam salutans, eicoram propinquis & amicis, ante nuptiale conuiuium donabat. de quo mentio fit in lib. Feud. 2. titul. 39. Latini munus nuptiale illud appellant. Liuius libr. 30. Hunc nuntium ac simul venenum ferens minister, cū ad Sophonisbam venisset: Accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratum: si nihil maius vir vxori præstare potuit. Hoc tamen nuntia, melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem. Tacitus in lib. de morib. Germ. videtur dotem appellare, dum sic scribit: Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant. Morgengabe vocabulo vtitur Gregorius Turonensis lib. 9. Tam in dote, quàm in morgengabe, hoc est matutinali dono, certum est acquisisse. Leg. Lango. tit. 4. & in Lomb. lib. 2. tit. 4. Si quis Langobardus morgincap vxori suæ dari voluerit, quando eam sibi in coniugio sociauerit, ita decernimus. vt alia die ante parentes & amicos suos ostendat per scriptum cum testibus roboratum, & dicat: Quia ecce quod coniugi meo morgincap. dedi Morgengabe itaque idem est quod Dotalitium quidam vocant, alij Vitalia, alij Duarium, Hræci ὑπόβολον, hoc est vnde se tueri mulier mortuo marito possit: & quicquid nuptiali conuentione cōce-

ditur vxori, vel liberis nascituris ex eo matrimonio.

Morganaticum ius, apud Albertum Argentin. in Chron. Ioannes autem asserens dominium ad se spectare, tanquã matri suæ per Rodolphum regem olim morganatico iure donatum. Hoc etiam ius lex Salica comprobabat.

Mortones sunt fatui, quos in delitiis Principum esse videmus. l. 4. §. idem Pomponius. D. de Ædilit. edict.

Mors propriè est σώματος καὶ ψυχῆς διάλυσις, vt Gellius libr. 2. c. 8. tradit, id est, vt M. Cicero. 1. Tuscul. exponit, discessus animæ à corpore.

Mors alia naturalis dicitur, animæ scilicet à corpore discessus: alia ciuilis, hoc est, cum iuris ciuilis ratione aliquis pro mortuo numeratur. Interueniunt enim homines media & maxima capitis deminutione, æquè vt morte. l. 64. §. vlt. D. pro soc. qua de caussa & aqua & igni Interdicti, & Deportati mortuorum loco habentur. l. 4. D. de bon. libert. l. 1. §. vlt. D. de conc. tab. Mortis tamen nomine, in re dubia, sola naturalis intelligitur. l. 48. §. vlt. D. de iur. fisc. l. 121. §. vlt. D. de verb. oblig. l. 77. §. hæreditatem. D. de legat. 2.

Mortis caussa capio generis nomen est, quod omnes species complectitur, quibus quid propter alicuius mortem capitur: veluti hæreditatis, legati, fideicommissi, mortis caussa donationis. sed cum illarum quæque proprium nomen haberet, factum est, vt quæ speciale nomen non habet, ea scilicet de qua nunc dicemus, communi nomine appellata sit. l. mortis caussa. 31. D. de mort. causs. donat. Est autem mortis caussa capio, acquisitio propter alterius mortem obueniens: vel cũ quid propter mortis alicuius caussam, sed non ex patrimonio ipsius accipitur: vt si moriẽs legauerit Titio fundum sub conditione si dederit Gaio decem, eam pecuniam capit Gaius mortis caussa, non iure legati, vel fideicommissi, vel donationis mortis caussa: hæc enim peti possunt, mortis caussa capionis petitio non est. Vel cum quid instituto hæredi vt adeat, aut non adeat, datur. quod à statulibero conditionis implendæ caussa capitur, vel à legatario. l. qui pretio. 8. l. si mulier. 11. l. mortis caussa. 18. l. mortis caussa. 31. in princ. & §. 1. l. inter mortis. 38. D. eod. quibus locis species enumeratæ omnes aliunde quàm ex defuncti patrimonio proficiscuntur: hoc est extra donationis caussa mortis, & testamenti caussam: vt l. Meuius. 55. D. de condit. & demonstr. l. si quis. 8. D. si quis omiss. caus. test. & l. id autẽ. 76. D. ad leg. Falcid. vbi Mortis caussa capere, & Hæreditario iure capere opponuntur. Mortis autem caussa donatio à Capione hoc differt, quòd illa semper à defuncto proficiscitur, hæc ab aliis: illa semper de patrimonio defuncti, hæc semper aliunde. Azonis autem definitio est hæc: Quod à defuncti liberalitate proficiscitur, nec vt debitum peti potest. sic enim legitur in eius summa in tit. C. ad leg. Falc. cùm apud Accur. l. si mortis. 5. C. ad leg. Falc. legatur cum negatione: Non proficiscitur. Neutra autem satis idonea videtur, quia neque semper, neque nunquam ex eius liberalitate proficiscitur: cum interdum alter sine ipsius voluntate det: interdum autem ipse dari iubeat, & dandi conditionem imponat.

Mortis caussa stipulatio existimatur fieri, vt Festus lib. 11. & Antistius Labeo tradit, quæ ita fit vt morte promissoris cõfirmetur, vt in l. 34. D. de donat. causs. mort. aut (vt quidam dixerunt) cui stipulationi mors fuit caussa.

Mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorquere. in fi. l. 2. quod met. causs.

Mors significatur etiam per illa verba, Si quid accidit filio meo. l. in vulgari. D. de verb. significat. l. Publia. D. depos.

Mortem exequi, pro instituere actionem de parricidio perpetrato apud Pomponium in l. 3. de accusat.

Mors, est actus instantaneus, quia mox explicatur, vsque adeò vt nec moriendi tempus consideretur. Vnde cum testator dicit: Esto liber, cum moriar: intelligitur, post mortem. l. qui duos. §. 1. D. de manumiss. test.

Moritur viuens, & viuit moriens. l. qui duos. §. 1. de manumiss. test. l. peculium. §. fi. de leg. 2. Ratio nondum mortuus est qui moritur, ergo viuit. arg. l. hæc verba ille, aut ille. de verb. sig.

Mortua res dicitur, qua quis locupletior non est, vel quæ amissa restitui non potest, eadem forma qua mortualis. l. quod autem (spectatur tempus. l. si maritus. D. de donat. int. vir. & vxo. l. properandum. C. de iud. l. 1. D. iudic. sol. l. 3. D. quæ in fraud. cred. Plautus, & rem mortuam & rem occisam dixit, pro fracta & perdita. Idem vocat Mortuaria, res inanes & nugatorias, quæ Græci eodem sensu νεκρώδη.

Mortui qui nascuntur, non videri vnquam natos, Pauli sententia receptum est: & ideò testamentum eorum præteritione non rumpi certum est. Sed magis dubiũ de iis, qui tametsi viui nascuntur, secundum naturam tamen viuere non possunt: cuiusmodi habentur ante septimum mensem nati, per l. quod dicitur. D. de lib. & posthum. & crebrius receptum est, non rumpere, quia abortiuorum nomine continẽtur. l. vxoris. C. de post. hæred.

Morticinum, pro exangui, corrupto, & per se mortuo: vocabulum sacræ scripturæ familiare. Vnde morticinam carnem dicimus, animalium quæ non sunt mactata, sed per se mortua. Holoander in in l. pen. à se translata. D. de via pub. in fin. Sed neque rixari in itineribus, neque stercora proiicere, neque morticina aut pelles iactare permittant.

Mortiferum vulnus. Celsus scribit: Si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit, priorem quidem non teneri quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit, quia ex alio vulnere periit, &c.

Mortalitas, pro morte & naturali fato, apud Iustin. Instit. quibus mod. testa. infirm. Et aut. mortalitate præuentus. Sic apud Suetonium in Claudio reperitur: & Tryphoninus in l. pen. D. de vi & vi armat. subtractos mortalitate seruos, dicit.

Mouere, id est agere. l. 4. C. de præp. sacr. cub. Vt si medio tempore mouere distulerint. Sic. l. 3. C. de præscr. 30. Nulli mouendi vlterius facultatem patere. Et in l. 3. C. de quadr. præscr. Omnis motus, id est omnis actio, πᾶσα κίνησις.

Mouemus controuersiam & agendo & resistendo. l. non solùm. §. si statu. D. de procur. iuncta gl.

Mouantia, Vide Mobiles.

Motus in l. 20. D. comm. diuid. pro indignatione sumitur. Si is, inquit Pompon. cum quo fundum communẽ habes, ad delectum non respondit, & ob id motu iudicis villa diruta est, aut arbusta succisa sunt, &c. Alij pro motu iudicis, reponunt Magistratus imperio: sed perperam, vt vult Cuiac. Obs. lib. 13. c. 29. Motus aliter sumitur. l. ob carmen. 21. D. de testib. Si testes inquit Arcadius, eiusdem honestatis, & existimationis sint, & negotij qualitas ac iudicis motus cum his concurrit, sequenda sunt omnia testimonia. Et paulo post: Confirmabit que iudex motum animi sui ex argumentis & testimoniis, &c.

Motu proprio ex certa scientia, de plenitudine potestatis. Lege, Prægnãtes clausulæ. Porrò docent interpretes, tantam vim habere Motus proprij clausulã, vt in contrariũ nemo audiatur. Bal. nihil vnquam rectius dixit, quàm hoc, quòd hæ voces (motu proprio, ex certa scientia) omnibus modis relegandæ essent ex curiis principũ. Quanquã motus proprius principis aliquo modo colligi potest ex repetita eius concessione. Arg. Nouel. vt nulli iud. lic. hab. loc. seru. §. præterea hoc quoque,

quoque.& vide c.si motu proprio.de præben. in 6.& ibidem Archid.Geminianum,& alios pontificios.

Mox significat paululum temporis, cuius diffinitionem non ex certis regulis,sed ex subiecta materia oportet metiri.l.si vbi habitationem.D. locat.& condu. l. fructus esse constat.in princ.D.solut.mat.

Mvcor.l.4.§.pen.D.de per.& com. rei vend. lanuginē significat,quę ex nimia vetustate vino accedit,aut quę alio vitio contrahitur. Colomell.lib.12.c.43.Ne situ penora mucorem contrahant.

Mvlctam (ait Festus lib.11.) Oscè dici putāt pœnam quandam.M.Varro ait pœnam esse, sed pecuniariam. Mulcta Varroni libr.4.Linguæ Latinæ pecunia à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatū. Addit deinde,quo singulæ dicuntur appellatæ esse multæ, quòd olim vnum dicebāt multa. Itaque cum in dolium, aut culeum vinum addunt rustici,prima vrna addita, dicant etiam nunc multa. At idem.19.rerum humanarū, apud Gellium lib.11.c.j.Vocabulū ipsum mulctæ non Latinum,sed Sabinum esse dicit idque ad suam memoriam mansisse ait in lingua Samnitium, qui sunt à Sabinis orti.Sed turba Grammaticorum nouitia (addit ibidem Gellius) eam κατ' ἀντίφρασιν, vt quædam alia, ita hoc quoque dici tradiderunt. Sed vereor ne hoc superioribus Varronis dictis repugnet,nimis enim tenuis & λεπτολόγος est in illa etymologia Varro. Illud enim multa,quod veteres vsurparunt, cum plures culeos in vnum dolium indituri essent,significat numera,ἐξ ἑνὸς μυστα.Sic Plautus in Sticho: *Cum quo multas una multaui mis'riis.* Pro eo Galli dicunt, Enprun.Mulcta est specialis peccati,cuius animaduersio hodie pecuniaria est,sic Vlpianus.l.aliud.131.§.j.D.de verb. sig. qua in re Varroni, & Festo consentit:qui & alibi de ratione mulctandi antiquis vsurpata: Ouibus duabus, inquit, mulctabantur apud antiquos in minoribus criminibus:in maioribus autem triginta bubus, nec vltra hūc numerum excedebat mulctatio, quæ, posteaquam ære signato vti ciuitas cœpit,pecoráque mulctatitia in curia corrumpebantur (vnde etiam Peculatus nomen vsurpari cœptū est) facta est æstimatio pecoralis mulctæ,& boues cētenis assibus,oues denis æstimatæ, Inde suprema mulcta,id est maxima, appellata tria millia æris.item vicessis minoribus delictis. Idem fere A. Gellius lib.11.c.j.Veterē pecudibus mulctādi morē attigit M.Tullius in libris de Rep.his verbis:Mulctæque dictione,ouiū & boum.sic legēdū, nō mulcta ditione.

Mulcta differt à pœna, quòd pœna quælibet coërcitio est, mulcta solius pecuniæ:quòd pœna à quocūque iudice infligi potest,cui criminis executio demādata:sit mulcta ab ordinariis tantūmodo,iisque,qui pro tribunali sedent:quòd mulcta fisco datur,pœna etiam parti applicari potest:quòd mulcta infamiā nō irrogat, pœna quandoque irrogat. Ex Alciat.in l.aliud est fraus de verb.sig.quibus iunge quæ refert ipse in l.pen.eod.Labeonis sententiam,qui scripserat pœnam & mulctam idem esse,Paulus refellit, tres differentias adducens, quas tute in ead.l.videre poteris.Mulcta autē non ante debetur,quam si aut non est prouocatū,aut prouocator victus est: nec aliter, quàm si is dixit cui dicere licet.l.aliud.12.& l.si qua.244.D.de verb.sign.

Mulcta modica,quæ est sex sollidorū aureorū, minorum est iudicum.l.2.C.de sport.& l.eos.C.de modo mulct.

Mulctam dicere, antiqui tum dicebant, cum ad populum, & in comitio mulcta disceptanda irrogabatur: quod ipsi mulctam certare dicebant. Liuius lib.25.Sp.& L. Caruilij cum rem inuisam infaméinque cernerēt, ducētum milliū æris mulctā Marco Posthumo dixerunt. Cuius certandæ cum dies aduenisset,cōciliúmque frequens plebis adesset,&c.Cato lib.4.Originum, vt refert Gellius lib.11.c.j.Mulctam facere dixit, Imperator,inquit noster,si quis extra ordinē depugnatū iuit, ei mulctam facit.Potest autem videri cōsulta elegātia vitasse verbum,cum in castris & in exercitu mulcta fieret,non in comitio nec ad populum diceretur.

Mulctam grauissimam,pro morte accipi, Alberi. indicauit:sed id minimè ex lege, quam citat,colligi potest. Præterea mulcta damnū famæ non irrogat, vt Impp. cēsuetunt.C.de modo mulcta.l.j. hæc autem iam planè periit vltimo supplicio plectendis.

Mulctam irrogare,Budæ.inquit, hodie forensi nostrorū vocabulo dicitur,concludere ad mulctam, & conclusiones mulctatitias assumere:quod & pœnaliter intēdere dici potest Latinè loquentibus.

Mulctam iudicare dici posse scribit Iac.Cuiac.Obs.lib.11. c.9.Solum enim ei mulctæ dictio est, qui iudicare potest,cuive iudicatio data est,id est qui publicè iudiciū exercet.l.2.§.vlt.D.de iudic.l.aliud est.§.vlt.D.de verb. sig.& ita lege Sillana de ponderib. Eum quis volet magistratus mulctare,tantum minore, patrisfamilias taxat liceto:Siue quis in sacrum iudicare voluerit,liceto.Iudicari enim mulctam minorem etiam in sacrum posse significat,id est,vt sacro applicetur,non ærario. Atque in hoc M.Tullij de legib.loco: Cum magistratus iudicassit,irrogassitve, per populum mulctæ pœnæ certatio esto.iudicandi verbum ad mulctam, irrogandi ad pœnam,idem Cuiac.referri vult.

Mvlieres dicuntur omnes quæcunque sexus fœminini sunt,cuiuscunque sint ætatis.l.argumento.25.§.2.D. de aur.& arg.itaque mulieris appellatione virgo viripotens continetur.l.mulieris.13.D.de verb.sig. & mulierib.legatis etiam virgines debentur.l.seruis.81.D.de leg.3.Consuetudo tamen tulit,vt nuptæ mulieres: innuptæ,virgines appellentur.Itaque Cic.Verrin.3. Negocium,inquit,datillis suis comitibus, vt videant & inuestigēt,quæ virgo sit,aut mulier digna, quāobrem iste Lampsaci diutius commoretur.Et paulo pòst:Eius esse filiam,quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet,mulierem eximia pulchritudine, Significat enim illam à viro suo diuertisse.Itē aliquanto pòst:Qui lege sua hæreditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri. Sanxit in posterum, ne quis hæredem virginē,néve mulierē faceret.Hinc & Mulier,pro vxor apud Scæuolā in l.83.§.j. De legat. & fid. lib.32.Sēproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab hæredibus,&c.De Græcis fontibus deriuata locutio videtur.

Mulier iteratis nuptiis potest res donationis propter nuptias mariti immobiles possidere, illisque vti, frui. Si verò mobiles sint,aut mixtæ,habet electionē, vtrum reditus ex bonis, an ipsas res cum cautione de restituendo pòst mortē accipere maluerit. Nouel. Ne mulier.quæ nupt.ite.§.aliud verò.Const.2.

Mulier,quæ secundum pactum non adfert dotem per se, vel per alium,ea soluto matrimonio nihil lucratur ex donatione propter nuptias.Si autem aliquid attulerit, tunc quatenus dedit, eatenus accipiet lucrum. ibid.§. illud quoque dudum.Const.2.& Nouell.vt prin. & secun.dot.exactio.§.sed & illud quod,Const.91.

Mulier subintroducta(cuius fit mentio distinct.32.c. Interdixit per omnia.) quid sit,diligenter explicat Rhenan.insigni scholio,quod adiectum est c.26.lib.7.Histor.Ecclesi.quòd & Glossematarius sileat, & Lexicon Sudæ vocabulum tantùm annotet.

Mulierum genus auarissimum, gl.super verbo,donat.in l. sed si ego.D.ad S C.Velleian.

Mulieres suæ pudicitiæ memores,& operum quæ eis natura permisit,arbitrium suscipere, vel alio modo iudicium exercere nō possunt.l.fi.C.de recept.arb. Et hoc iustius est,quicquid distinguat,c.dilecti filij.de arbit.

Mulieres lanificæ an villæ instrumento cōtineantur, vide Alphenum in l.villæ instrumento.D.de fund.instr.

MVLIERCVLA, & pro impudica & libidinosa, & pro muliere destituta auxilio, inope scilicet, & imbecilli accipitur. Exemplum prioris significatus habes in l. pen.D.de seru.corr.posterioris apud Cicer.

MVLIEBRIA passim Prætor remouet à postulando.l.j. D.de post.Huic sceleri, quod non proficit scire, Impp. in l.cùm vir.C.de adult.gladium vltorem constituunt Huius infandæ rei inuentum quidam in Orpheum referunt.Sunt tamen qui existiment, ad liberalem magis honorem referendum, quo etiam Socrates adolescentes ingeniosos complexus est.

MVLIEBRIA vestimenta sunt, quæ matris familiàs caussa pæparata sunt, quibus vir non facilè vti potest sine vituperatione: veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, plagulæ, penulæ, ait Vlpianus in l.vestis. D.de auro, arg.mund.ornament.

MVLORVM appellatione etiam mulæ: quemadmodum appellatione seruorum, & seruæ plerunque continentur.Id autem eò venit, quòd semper sexus masculinus fœmininum continet, ait Iulia.in l.qui duos mulos. de leg.3.l.38.D.de ædil.edic.

Mulæ carruchariæ.l.38.§.quæsitum.D.de edili.ædict.

Mulus clitellarius, qui fert onera.Clitellæ enim sunt, quibus onera imponuntur, sicut in equis sellæ.

MVLIO, qui & mulius dicitur, qui mulos curabat, & agebat.Bart.in l.cum quæritur.§.seruus.de leg.3. hunc seruorum appellatione rectè comprehendit.Siquidem veteres solebant vel lecticis deuehi, vel curribus: inde serui iunctores dicti: quo genere lecticarij, agasones, mulionésque sunt: vide l.idem iuris.D.ad leg.Aq.

MVLSVM, potio est ex vino & melle concinnata.Vlpia. de trit.& vin.leg.l.si quis.Si mulsum, inquit, sit factum, vini appellatione non continebitur.Idem de rei vindic.l.idē.Si ex melle meo, & vino tuo mulsum factum sit. Græcis οἰνόμελι, & μελίκρατον, vt Pollux lib. 6. tradit. Legimus autem, multos senectam longam mulsi tantùm intinctu toletasse, nec præterea cibo aliquo celebri, Pollionis Romuli exemplo, quem cētesimum annum excedentem, cum interrogaret Augustus, quanā ratione maximè vigorem illum animi corporísque custodisset, respondit: Intus mulso, foris oleo.

MVLTI qui dicantur, docet Bart.in l.prætor. D. vi bon. rapt.An duo multi dici possint, differit Abb.in cap.ad nos.de rebus eccles.non alien.vide §.fin.Instit.de iur. pers.iuncta gl.

MVLTO POST, triennio alij, quinquēnio alij claudunt. Vide quæ not.in §.si multò.in l.si vnus.D.de arbitr.

MVLTITVDINEM constituunt mille viri, per l.3.§.j.D. de excus.tut.l.j.§.fi.de testa.milit.Interdū quòd turbationi plerunque obnoxia sit, nec serena tranquillàque mente polleat, quasi ad contemptum turba solet appellari: tē significatā nomine ipso, vt pulchrè dicit Insulanicus Huttenus, verissimè tuente, cōprobantéque.

MVNDVS muliebris, est quo mulier mundior fit: inquit Vlpian.l.25.§.4.D.de aur.argent. Cato apud Liuium: Munditiæ, ornatus & cultus fœminarum indicia sunt: his gaudent & gloriantur.Hinc Mundum muliebrem appellarunt nostri maiores.Sic Varro lib. De ling. 4. Mundus muliebris, dictus à mundicia. Hinc enim maximè sumitur, quòd eam deceat. Postea Ornatum à Mundo distinguit. quod idem Iurisconsulti faciunt. nam in mundo muliebri hæc numerant, speculum, vnguenta, vasa vnguentaria, argentū balneare: nō etiam ornamenta, vestes, monilia, anulos.l.27.§.mundus, & l. 34.§.Titia.D.de aur.& arg.Sic Paulus lib. Sentent.3. c. 6.Mundo, inquit, muliebri legato ea cedunt, per quæ mundior mulier, lautiórque efficitur: velut speculum, conchæ, situli, item buxides, vnguenta, & vasa in quibus ea sunt.Ornamentis legatis ea cedūt, per quæ ornatior efficitur mulier: veluti anuli, catenæ, reticuli, & cætera quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur.Sic Tertullia.in lib.De habitu mulieb. Habitus, inquit, fœminæ duplicē speciem circunfert, cultum & ornatum.Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant.Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici.Iste in auro, & argēto, & gemmis, & vestibus deputatur ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Mundum neutro genere dixit Lucillius apud Gell.lib.4.c.j.

MVNDVM, in quod contractus ex scheda redigitur.l. 16.C. de fid.instr. χάρτην καθαρὸν Iustin. appellat Nouel.44.

MVNAM significare certum est officiosum. vnde è contrario Immunis dicitur, qui nullo fungitur officio: inquit Festus.

MVNAM rem.l.fraudati. D. de publ. & vect. exponunt, quidam, rem obligatam, fisco, contra Basilicorum interpretationem. nam Munem rem vertunt τὸ κοινὸν πρᾶγμα, vt testatur Cuiacius Obs. libr.9.c.24.Hinc & Municare dixere Latini, pro Communicare, auctore Festo, & Mentum, pro Commento.

MVNIMENTA probationes & instrumenta quæ caussam muniunt, gl.fi.in c.quanuis.de elect.in 6.

Munimētum, omne quo quis instruitur & munitur.c.cum qui de probat.Archid.in d.c.quamuis.

MVNVS tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mittíve: altero onus, quod cum remittatur, vacationem militiæ munerísque præstat, inde immunitatē appellari: tertio officium, vnde munera militaria, & quosdam milites munificos vocari igitur municipes dici, quod munera ciuilia capiant.Paul.l.18. de verb.signific.

Munus, inquit Vlpianus, propriè est, quod necessariò obimus, lege, more, imperióve eius qui iubendi habet potestatem.Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris, officij, sed sponte præstantur. quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur, plerunque laus inest.sed in summa in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.l.214. D.de verb.Sic Munus à dono separatur.l.6 D. de offic.Proconsl.l.8.de offic.præs.

Munus, spectaculum gladiatorum Cicero Varroni: Etsi munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus.Paulus.l.122.D.de leg. & fid.lib.30.Ciuitatibus ad honorem legari potest, puta, quod ad munus edendum, venationémve, ludos scenicos, ludos Circenses relictum fuerit. Quibus verbis Paulus ludorum genera manifestò distinguit. Marcellus.l.36.D.de condit.& demonstr. Viuo Mæuio Seius Cōsul designatus est, & munus edidit Paulus.l.49.in fi. D.de lega.& fid.Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus dari: pro portione sua, &c. Quibus omnibus ex locis apparet, Munus generale nomen esse, quo genera omnia ludorum complectūtur, tametsi Lactantius lib.De vero cultu.6.c.20.scribat, Muneris nomine propriè venationes intelligi. nam Cicero de offi. 2.ita scribit: Crassus functus est Ædilitio maximo munere.non enim solam, vt opinor, venationē Crassus præbuit.Quinetiam Paulus in d.l. 122.apertissimè munus à venatione distinguit. Seneca autem lib.De benefic.j.& gladiatores & venationes eo verbo comprehendit Nemo, inquit, tam stultus est, vt monendus sit, necui gladiatores aut venationē iam munere edito mittat. Suetonius autem in Nerone, Vespasiano, Domitiano, & alibi persæpe, munus perspicuè dixit, cùm de gladiatoribus sentiret.Hinc MVNERARII apud Senecam lib.Declamat.4. qui eiusmodi munera populo exhibebant. Quod, inquit, Munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, noua

paria

paria per omnes dies diſpenſant, vt ſi quod populum & delectet, & reuocet: hoc ego facio, &c.

Munus perſonale, inquit Hermogenianus, illud eſt, quod corporibus, labore, cum ſollicitudine animi ac vigilantia ſolenniter extitit: patrimonij verò id quo ſumptus maximè poſtulatur. l. j. D. de mun. & honor.

Munus inquit Calliſtratus, aut publicū, aut priuatum eſt. publicum munus dicitur, quod in adminiſtrāda re publica cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus. l. 14. D. de munerib.

Munus & Donum, inquit Cornelius Fronto, ſic differunt. Munus eſt, quod amicus vel cliens vel libertus officij cauſſa mittunt, vel munus gladiatorium. Donum quod diis datur. Inde vbi dona ponuntur, Donariū appellatur. Poſſunt & illa nihilominus Dona dici, quæ donāt pauperibus diuites vel potentes. Illud quoque Donum putandum eſt, quod militibus donatur in caſtris.

Munus in officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos vniuerſóſque ciues, rémque eorum imperio magiſtratus extraordinario peruenit, Pompon. l. 139. de verb. ſign. Priuati hominis dixit, quòd munus obeatur ſine vllo honōris digoitatiſve gradu, nec honorem gerenti indicatur. l. honorem. D. de muner. & honor. Imperio autem magiſtratus extraordinario, quod extra ordinem iure ſuæ poteſtatis id magiſtratus iniungat, alias ex lege aut more, alias præter morē: id eſt alias ordinarium, alias extraordinarium: rurſúſque alias patrimonio cum ſumptu vel periculo, alias perſonæ ſolo miniſterio ſine ſumptu. Ad hæc patrimoniale vel poſſeſſionibus vel perſonis, hoc ſolis municipibus vel incolis illud etiā poſſeſſoribus, qui nec ciues ſunt, nec incolæ. eſt & miſtū tam patrimonij quàm perſonæ. Hermogen. in l. j. D. de munerib. & honor.

Munera, ſunt procurationes quædam Reipub. quæ ſine imperio poteſtatéve alicui mandantur: quarum aliæ induſtria & opera, aliæ ſumptibus faciendis adminiſtrantur, aliæ communiter. vide l. j. & vlt. D. de muneribus & honoribus.

Munera ciuilia, inquit Arcadius, aut perſonalia ſunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta. Perſonalia ſunt, quæ animi prouiſione & corporalis laboris intentione ſine aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti tutela, vel cura. Patrimoniorum ſunt munera, quæ ſumptibus patrimonij, & damnis adminiſtrantis expediuntur. l. 18. D. de mun. & honoribus.

Munera SOLEMNI in l. cum plures. §. cum tutor. D. de admin tutor. videntur eſſe ſecundum Varronis, Feſti & Seruij interpretationem, anniuerſaria, eáque munera quæ quot annis more recepto ſibi inuicem cognati natali cuiúſque die miſſitabant. De quib. Mart. lib. 9. Epigr. *Cara diem ſolemne tibi cognatio munus.* Et alio loco: *Luce propinquorum qua plurima mittitur ales. Dum ſtellæ turdos dum tibi Flacce paro.* Tertull. in lib. de Idololat. Etiam ſtrenæ captandæ, & ſeptimontium, & bruma, & charæ cognationis honoraria exigenda omnia. Atque hoc nomine à Martiale Clytus quidam notatur, qui ſæpius vno in anno natalem ſuum munera à cognatis, amicíſque captans celebrabat. Sed & notum eſt Saturnalium feriis muneribus ſeſe Romanos inuitaſſe ex Macrobio libr. j. c. 7. & Martiale libr. 4. 7. & 10. Epigr. Vide Briſſon. Antiq. lib. 4. c. 3.

Munus dari, apud Paulum in l. mortuo. §. fi. de leg. 2. non ſimpliciter de qualibet largitione, ſed de gladiatorio intelligi debere, pulchrè declarat Alc. in Parerg.

Munera pro oneribus hæreditariis. l. 33. D. de leg. Sic Munus collationis. l. 44. ad SC. Treb. D. Munus Falcidiæ. l. 77. §. ſi pars. de leg. 2.

MVNERARII, pro munus gerere ac ſuſtinere. Vlp. l. j. §. 2. D. de vacat. & excuſ. Qui in fraudē ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos, ad primos honores creati poſſint, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia, &c.

MVNERARII, vide Munus, ſpectaculum gladiat.

MVNICEPS, vt ait Ælius Gallus, qui in municipio liber natus eſt. Item municipes erāt, qui ex aliis ciuitatibus Romā veniſſent, quibus nō licebat magiſtratū capere, ſed tantùm muneris partē. At Seruij filius aiebat initio fuiſſe, qui ea cōditione ciues Rom. fuiſſent, vt ſemper Rēp. ſeparatim à pop. Rom. haberēt, Comanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æquè ciues Ro. erant, & in legione merebant, ſed dignitates non capiebant. Hæc Feſtus.

Municipes, inquit Gellius lib. 16. c. 13. ciues ſunt Romani ex municipiis, ſuo iure & legibus ſuis vtentes, muneris tātum cum pop. Rom. honorarij participes: à quo munere capeſſendo appellati videntur, nullis aliis necesſitatibus, neque vlla pop. Rom. lege aſtricti: cum nunquam pop. Rom. eorum fundus factus eſſet. Primos autē municipes ſine ſuffragij iure, Cærites eſſe factos dicit. Apellus autem annotauit municipes olim dictos muneris participes, qui recepti in ciuitatem, cum aliis munera facerent. Sed nunc abuſiuè municipes, ſuos cuiuſque ciuitatis ciues appellari, vtpote Campanos, Puteolanos. l. j. ad municipal. Municipem autem, vt ait Vlpianus ibid. aut natiuitas facit, aut manumiſſio, aut adoptio ſeu allectio. Patris autem, non matris municipium liberi ſequuntur: niſi fortè priuilegio aliquo materna origo cenſeatur.

Municipes intelligendi ſunt & hi, qui in eodem municipio nati ſunt. l. municipes. D. ad municipal.

MVNICIPIVM, vt ſcribit Feſtus genus hominum, qui cùm Romā veniſſent, participes tamē erant omnium rerū ad munus fugendum vnà cum Romanis ciuibus, præter quàm de ſuffragio ferendo, aut magiſtratū capiendo: ſicut fuerunt quodam Fondani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuuini, Tuſculani, qui poſt aliquot annos ciues Rom. effecti ſunt. Alio modo, cum id genus hominū definitur, quorū ciuitas vniuerſa in ciuitatem Roman. venerūt: vt Aricini, Cærites, Anagnini. Tertio definitur, cum id genus hominum, qui ad ciuitatem Rom. ita venerunt, ſic vt municipia eſſent ſua cuiuſque ciuitatis & coloniæ: vt Tiburtes, Præneſtini, Piſani, Arpinates, Nolani, Bononienſes, Placētini, Nepeſini, Suttini, Lucrēſes. Quod autem ſuprà ait, magiſtratu capiēdo, ad magiſtratuū deſignationē produci, vt ex ciuibus deligātur ex ſua cuiuſque ciuitate. A coloniis autem hoc differūt, vt ſcribit Gellius lib. 16. c. 13. quod coloniæ non veniant extrinſecus in ciuitatē, nec ſuis radicib. nitātur: ſed ex ciuitate quaſi propagatæ ſint, & iura inſtitutáque Pop. Ro. nō ſui arbitrij habēt.

MVNICIPALE ius, dicitur priuatum ius vniuſcuiuſque ciuitatis. Municipalia magiſteria vocātur adminiſtrationes & officia ſui municipij.

Municipalis lex propria cuiuſque municipij. l. 3. §. plane. D. quòd vi aut clam. l. 3. §. diuus. D. de ſepulc. violat.

ad Municipalem tit. j. D. lib. 50. de municip. l. vt vult. Cuiac. Obſeruat. lib. 9. c. 37. intelligi non debet, vt fere omnes exiſtimāt. eſt enim is tit. de municipib. & de incolis: & rectè ſcripſit Iuſtin. in l. 2. C. de vet. iu. enucl. Ad municipales, non Ad municipalem. Baſilia περὶ πολιτῶν.

Municipalis magiſtratus, ciuitatum Decuriones dicūtur, qui vnum ordinem referētes, ſic adminiſtrāt, vt vnius hominis vicem ſuſtineant. l. magiſtratus. D. ad municipa. Et C. de magiſtrat. municipal. Sunt autem adminiſtrationes Reipublicæ cum dignitatis gradu, ſine ſumptu, hoc eſt, ſine erogatione ſeu collatione in publicum cōtingentes. l. honor. D. de munerib. & honor. Ideóque honores quoque dicuntur.

MVNIFICES dicuntur, qui munera faciunt Feſto. Vnde milites dicebātur munifices, qui nō vocabant, ſed mu-

nus Principi faciebāt. vide l.18. D. de verb. sig. Contrà beneficiarij nuncupabātur, qui vacabāt muneris officio. Sicut ergo municeps in Republica: ita munifex in militia nominari solebat. Hinc Munificiū vel Munificū, quod munerib obnoxiū est. l.4. §.3. D. de publican. l. 31. C. Th. de annon. & trib. l.9. l.11. de indul. deb. in eod.

MVSCVLARII aquæ ductus, in l. decernimus. de aquæ duct. C. lib. 11. vide Minuscularij.

MVRA, pro myrrha, apud Pomponium in l.21. §. j. D. de aur. & arg. item vt μύρα, Ionicè pro μύῤῥα. Pomponius recēset inter ea vnguenta quæ valetudinis caussa parata sunt. Ergo significat vnguentū ex eo liquore cōfectum, qui ex myrrhæ arboris cortice inciso defluit, qui etiā Myrrha vocatur: vt auctor est Plin. li. 12. c.15. & 16.

MVRRHA, lapillus splēdidus, & in pretio habitus. Hinc:

MVRRHINA vasa. l.3. D. de sup. lega. quæ in gemmis esse negantur, licet perlucida sint: rectè: quia nec crystallina, vtraque, sicut vitrea, fragilia. Plinius lib.33. Murrhina & crystallina ex eadem tellure effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. At Propertius videtur existimasse Murrhina fuisse fictilia, cum in Parthorū carminis coqui ea scribat, lib.4. eleg.5.

Seu quæ palmiferæ mittunt uenalia Thebæ:
Murrheáque in Parthis pocula cocta focis.

De his Seneca. lib.7. de Benefic. c.9. Capitol. in M. Antoni. Philosopho. Dicuntur Murrhea vasa. l.11. D. de supell. leg.

MVREX. l.3. C. de vestib. holober. libr. 11. l.9. C. The. de murileg. conchæ genus, ex cuius cruore infici, ac tingi vestes solebant, Plinio l.9. c.25.

MVRILEGVLI, in rub. C. de murilegul. lib. 11. dicuntur qui legunt murices, pisces, qui in mediis faucibus habent purpuræ florem tingendis expeditum vestibus. Alio nomine appellantur in iure Conchylioleguli, siue conchyliorum piscatores. Huic autem muneri originis & conditionis iure addicebantur, adeo vt non possent ad dignitatē vllam vel militiam aspirare: vel, si ad eam aspirauissent, reuocabantur, redditis bonis, si qua eiusdem originis & conditionis homines aliquo titulo possiderent. Quod si ea exteri possedissent, maluissentque eidem conditioni se subiicere, quàm ea bona restituere, audiebantur, ita vt in futurum essent murileguli, & in præteritum reliqua publico canonis fisco persoluerent.

MVSARII. l. j. C. de excus. artif. lib. 10. qui & Musiuarij, Græcis μουσωταὶ καὶ μουσουργοί, sunt ij qui musea seu ἐμβλήματα conficiunt, id est ea, inquit Sipontinus, quæ in ædificiis ex pumicibus dependētia fiunt, ad imaginem specus arte reddendam, vulgò Museaca dicta: quorum meminit Plin. lib.36. c.21. Spartianus in Pescennino Nigro Musiua vocat: Hunc, inquit, in Commodianis hortis in porticu curua, pictum de musiuo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem. Cuiacius testatur in vet. libris Musinarij legi, & ita scribēdum concēdit apud Firmicum in fi. c.4. lib.2. Aut inauratores, aut musinarios.

MVTARE caussam possessionis tunc dicitur quis, quando id, quod possidet precario, vult iam possidere pro donato. Ista mutatio non est recepta, teste Zasio in l. quod meo. D. de acq. poss.

Mutare statum, pro perdere, amittere, in §. Pomponius ait. l. si ex caussa. D. de minor.

Mutari actio propriè dicitur, cum vetere omissa, alia proponitur. Regulariter autem permittitur ante litis contestationem, exceptis casibus, qui ab interpretibus recēsentur. qua de re vide l. edita. C. de edend. & ibi Bar. Bal. Paul. Cast. Salic. Alciatum.

MVTATIO modica vel verbi, vel particulæ, statū & veritatem orationis demutat. l. ea tamen. de leg. 3. l. si in emptionē. §. pen. sub fi. l. cùm ab eo. de contrah. empt. l.3. de in diem addict. l. si quis à filio. vers. Sed si ita. de leg. j. cum simil. Itaque quod nō mutatur, stare permittendum est. l. sancimus. C. de testam. l. præcipimus. sub fi. & ibi gl. in verb. intelligant. C. de appel. & consult.

Mutatio ciuitatis fit tribus modis, vt ex Ciceronis oratione pro Balbo colligitur: Dicatione, id est destinatione, cùm quis in aliam ciuitatem voluntate ascitus est. Calamitate, hoc est, damnatione, qua in significatione sæpe idem vtitur, sicut & incolumes appellat eos, qui nondum damnati aut absoluti sunt. Præterea postliminio, vt scilicet cuius permaneret, qui animum redeundi habuisset. Vide Syluium interpretem, & Budæum in adnot.

MVTABILE quid sit, & quomodo accipitur, Bart. differit in l. naturaliter. §. Apium. D. de acquir. rer. domin.

MVTITARE, in vetere decreto Senatus, quod refert Gell. lib.2. c.24. significat mutua inter se conuiuia agitare. Qua verbo idem auctor vsus est lib.8. c.2.

MVTIANA cautio, vide Cautio Mutiana.

MVTVATIO, sumptio mutuæ pecuniæ. Cicero pro Flacco: Cum multos minutis mutuationibus fraudauisset. Et sic in S.C. Vell. apud Vlpianum l. j. D. ad S.C. Vell. Quod ad fideiussiones & mutationes pro aliis quibus intercesserint fœminæ pertinet. Sic enim legendum esse in Obseruationibus suis iam pridem docuit Hotom. non autem MVTVI DATIONES. Prohibet enim S.C. ne mulieres pro aliis mutuam pecuniam accipiant: non autem vt ne dent.

MVTVVM appellatum est, vt volunt Iurisconsulti, ab eo, quòd de meo tuum fit. l.2. §.2. D. de reb. cred. quod & Nonius Marcellus sequi videtur: Honestius, inquit, mutuum est quod sub amico affectu fiat meum tuum, vsu tēporis necessarij. Mutuum autē, vt volūt quidam, vel mutui datio dicitur quasi vicissitudinaria cōmutatio & functio rerū in eodem genere. Mutuum enim propriè dicitur, quasi vicissitudinariū: ideóque adiicitur, DATIO. At mutuum definit Cuiacius Obseruat. lib.11. c.37. Creditū quantitatis datæ ea lege vt eadem ipsa quantitas reddatur in genere, non in specie eadē. Huius definitionis rationē & explicationem vide plenissime loco præcitato. Addit ibidem Mutui nomen à mutatione formā habere, quòd mutetur hoc genere pecunia cum pecunia, dum par quantitas accipitur & redditur: quódque cōsistat in his rebus, quæ facile mutationem & promiscuum vsum recipiunt: nec existimat à nomine Siculo μοῖτον deductum, vt vult Varro lib.4. Ling. Lat. quod Siculi Roma oriundi, mutui nomen inde potius tulerint, quàm ab illis Latini. Cicero in quadam epist. ad Q. Metellum, ad hanc Cuiacij definitionem alludit his verbis: Quod autem ita scribis, Pro mutuo inter nos animo: quid tu existimes esse in anima mutuum nescio. equidē hoc arbitror, cum par voluntas accipitur & redditur.

Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, mensura, numeróve cōsistunt: quòd earum datione in creditum possumus ire. Eiúsque forma in eo residet, vt numeri ad numerū, mensuræ ad mēsuram, ponderis ad pōdus solutio expliceretur: quæ & formalis in mutuo qualitas nominari potest, teste Zasio in Intellectibus. In creditum autem ire, dixit, pro mutuum contrahere, sicut, & in debitum ire. l. quòd si ab initio. D. de rebus credit. Quanquam & ex alio cōtractu in creditum abire dicit, in l. procuratoris. §. sed etsi. D. de tribut. actio.

Mutuum damus receptum non eādem speciem, quam dedimus (alioquin commodatum erit, aut depositum) sed idem genus. Nam si aliud genus, veluti si pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. Paulus in l. mutuum. si certum petatur. & alibi. & Gaius lib.2. tit.9.

Mutuum facere & proprium facere, apud Plautum in Curculione opponuntur. *Ego autem cum illa facere nolo mutuum.*

mutuum. P A. *Quid ita?* P H. *Quia proprium facio.* Parum illi videtur mutuum facere, quòd in mutuo ius nostrũ remanet: proprium facit, vt iam alieni iuris id sit, & totum ad alium transeat dominum.

Mutuum etiam accipitur pro promotuo, in l.fi. C.de sta. vrb. Constantinopol.lib.ii. quod interpretes *βανδαῖον*, vertunt *προχρείαν σιτωνίας*. & vide infrà Promutuum.

Mutuam pecuniam, per anticipationem seu prolepsim dicimus, quæ adhuc mutuò data non est, sed ea destinatione habetur, vt mutuetur, l.malum nauis. §.vidua. D.de verborum significat.

Mutuæ petitiones, l.38. D.manda.l.j. C.rerum amo. Tertul.lib.2.aduers. Marcionem. Sic Mutuæ actiones, Quintilianus Declamat.355.

M V T V S propriè qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquitur. Inst. quibus nõ est permis.fac.test.§.item surdu.l.discretis.C.qui testam.fac.pos. Interpretes obseruarunt, quòd mutus, infans, absens quandoq; æquiparantur, l.seruo inuito.§.si pupillo. D.ad Trebel.

M Y A, genus conchæ circa Bosphorum Thracium, vt ait Massarius.

M Y O P S, *μύωψ*, Luscitiosus: vt ait Gellius lib.4.cap.2. Vlpian.l.10.§.3.D.de ædil.edict. De myope quæritur, an sanus esset. & puto eum redhiberi posse. Arist.in Proble.sect.31. *μυωπάζειν δὲ λέγονται, οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ πόρρω ἀσθενέστερον ὁρῶντες· ἐναντίως δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσιν. τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόρρωθεν βλέπουσι.* Luscitiosi, inquit, appellantur, qui natura quæ propè sunt cernunt: quæ verò procul, nõ vident. Senes verò contrà ac luscitiosi affecti sunt. nam quæ proxima sunt non vidẽtes, quæ procul sunt perspiciũt.

M Y R O B R E C H A R S I, vnguẽtorum venditores: Alciat. l.j. C.de excus.artif. eo nomine appellari scribit eos qui capillus delibutos gerunt.

M Y R O P O L Æ Græcis, qui nobis Vnguentarij dicuntur, effœminandorum animorum artifices, quos vrbe expulsos à Lacedæmoniis, auctor est Seneca, Natu. quæst.lib.4.

M Y S T E R I A, sacra, initia in l.nullus.C.de sum.trini. Hinc

M Y S T Æ initiati sacris, vide A.Alciatum d.l.nullus.

M Y R I A D E S, l.2. C. de veter.iur. enuc. quod vulgò *un million.*

N

N. L. his notulis significabatur probationes, & argumenta satis apta nõ esse ad cõdemnandum, id est non liquere: quot pluribus in Priotibus Annot. indicat G. Budæus ex Gellio lib. 14.ca.2. ad fin. cuius modi interlocutionis adhuc vestigia supersunt in l.Pomponius. D.de re iudic. & l.12.§.fin. D.de arbit. & apud Senecam lib. 8.Epistol.

N. Literam inter E & S ponebant veteres, vt mollius proferrent: auctor est An. August.lib.2.cap.6.Emend. vt in dictione quotiens, & vicensimus, trigensimus, & quadragensimus perpetuò in Pand.Flo.

Ναὶ Sudæ, *ὑπερέχων ἄλγημα, seu ἄλγημα ὑφελάττω.*

N A M & *αἰτιολογικὸν*, & inceptiua, idem significans quod planè l.j.§.fin. D.de rerum diuis. l.85.§.sacram. D.de verb.oblig.l.10.C.si cert.pet. Nam in l.omnes.4. C.de anno.& tribut. accipitur *παραπομπαῖον*, id est sub continuatè. In l.inter stipulantem.85.§.sacram. D.de verb.oblig. & in l.Stichum, 95.§. vsumfructum, D.de solu. accipitur pro sed.

N A N C I S C I, non est simpliciter acquirere, sed (vt Donatus in Hecyram Terentianam adnotauit) nancisci propriè dicitur, qui paratus ad tenendum, antequam possit reperire quod teneat, statim quod occurrerit, prehendit. In iure nostro pro consequi ponitur. Vide Alex Neapolit.ca.21.Gen.dier.lib.j.

N A R B O N E N S I S prouinciæ, quæ etiamnum Prouinciæ nomen retinet, & olim Germanici iuris fuit, meminit Iurisconſ. in l.2. De ori.iur. Vadianus in Epitome orbis. illustres recẽset eius vrbes. Quo titulo nunc à Gallis teneatur, ex scriptoribus patet.

N A R D V M, Pomponius in l.21.§.j. D.de aur.argen.numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis caussa parata sunt. Ex nardo igitur confectum vnguentum significat: quod Plinius lib.13. cap.j. Nardinum appellat. sed P V R V M addidit, vt ab illo Pliniano distingueret, quod aliis permixtis constat, & voluptatis ac suauitatis caussa tantummodo paratur. tametsi hoc quoque puro elegantiores vngi mulieres suauitatis tantùm caussa subiungat: quod etiam Tibullus libro secundo Eleg.2. perspicuè significat, *Illius puro distillent tempora nardo.* Purum autem nardum Græci *πιστικὴν* mea quidem sententia, vocant, id est *ἄδολον, καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν*, vt Marcellus lib.de medicamentis, & Theophylactus exponũt. Glossæ vet. Nardũ pisticũ, siue balsamũ, sine impostura. Nec dubitandũ quin nardum pisticam in Euangelio sic oporteat interpretari. *πιστικὴ* enim verbum *ἀπὸ τῆς πίστεως* deriuatur: vnde & pro eo sumitur cuius fidei committitur nauis cura: vel etiam gregis, apud Alexium Angelum. Vide *Πιστικὸς*.

N A R D O S T A C H Y S, in l.fi.§.species. D.de publican. id est spica nardi.

N A T A L I B V S restitui dicebantur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiscebantur. Natalia enim sunt, ius libertatis, quod natura principiò generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio: quemadmodum docet Marcianus l.2.D.de natal.restit. Plinius ad Traianum: Postulantibus quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Ruffo, & secundum exempla Proconsulum ipsa cognoscerem respexi ad S.C. pertinens ad genera caussarum. Qui ergo natalibus restituti erant, eo loco habebantur, quasi serui nunquam fuissent, l.3.D.de bon.lib.l.4.D.de iur.aur.anul. Ideòq; iuris plus habent quam quibus ius aureorum anulorum datur: quia ab horum successione patroni non excluduntur, l.5.de iur.aur.an. ab illorum verò excluduntur, l.2.de nat. restit.

N A T O R V M appellatio, inquit Modestinus, ad nepotes extenditur, Bulgaro, vt verisimile est, interprete, teste Alc. Sed an quod de natorum appellatione Modestinus dixit, in l.à *τῶν τέκνων*, de verb.sig. locum sibi vendicet, etiam cùm de prognatis, seu progenitis fit mentio. Et horum appellatione propriè nepotes contineri, Alciatus magis credit. Præpositio enim hoc inducere videtur. Sicut etiam pronurum, pronepotem, prosocerum dicimus. Nam & progenitores pro quibuscunque ascendentibus accipiuntur.

Natum dicitur de rebus repentinis, auctor Donatus. Id autem occupantis fit, vt de nata insula censuit Imper. Instit. de rer.diuis.§.insula.

N A T I accipiuntur etiam ij, qui exectò vẽtre editi sunt: quin etsi non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, natum dicimus, l.quod dicitur.12. D.de liber.& posthum. præterea qui statim posteaquam editi fuerunt, mortui sunt, nati dicuntur.l.3. C.de posthum.hæredi. atqui mortui, aut monstrosi, aut prodigiosi editi sunt, pro natis non habentur, d.l.3.& l.qui mortui,129. D.de verbor.signifi. Natum tamen ab eo qui ex secto matris ventre extractus est, distingui videmus in l. 6.§.secundo. D.de inoffic.testamen.l.13.§.ex omnibus. D.de publician.

NATI, liberi: vt apud Terentium persæpe. Iuriscõsulti tamen ad eos qui ex ancillis nascuntur vocem hanc contraxerunt Imper. §.17. De lega. Si quis ancillas cum suis natis legauerit, etiã si ancillæ mortuæ fuerint, &c.

NATVRAM deficit B. Augu. lib. 2. de moribus Manich, nihil aliud esse quàm id quo in vnoquoque genere intelligitur aliquid esse. Vnde natura vim, cõditionem, qualitatem cuique rei inditam, innatam, attributam significat. Sic Natura agrorum, l. j. §. fi. D. de aq. plu. arc, Natura rerum quã quæque res consistunt. l. 38, D. si cert. per. l. 15. D. sta. homi. Natura φύσις, dicta est ab eo, quòd aliquid nasci faciat, cuius proprietatẽ caussamq; non inuenimus, præterquàm quòd ita natura comparatum sit.

Natura prima est caussa, à qua omnes omniũ caussæ producuntur. Vnde summa naturæ significatio accipitur pro Deo ipso creditore cæli & terræ. §. in pecudum. Institu. de rerum diuisio. Et de iur. natur. gent. & ciuil. Inde Florentinus dixit grauiter: Naturam constituisse inter nos cognationem quandam, in l. 3. D. de iustit. & iur. Paulus in l. sed etsi restituitur. §. fin. D. de iudic. Nec rerum naturam, ait, intuendam, in qua omnia certa essent, cùm futura vtique fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.

Naturæ autem inferiores significationes, subiectæ materiæ accommodantur. Nam aliàs denotat rationẽ honesti, à Deo hominibus inditam ad imaginẽ sui. Vnde dicitur naturalis æquitas, quàm secundum constantem ac perpetuam voluntatem sequitur Magistratus, l. j. D. de minoribus. Instit. de rer. diuis. §. singulorum. Aliàs inclinationem affectuũ humanorum vitiosam, & Adæ lapsu corruptam. l. item si vnus. §. principaliter. D. de recep. arbitr. ibi; Propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem. Et Iustinianus in l. 2. in princ. C. quando & quibus quar. pars debet. verissimè dicit: Naturale quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur. Aliàs vim genuinã omnibus animantibus inditam, vt tractatur in §. Apium quoque. & seq. Instit. de rer. diuisio. Aliàs denique natura significat conditionem seu qualitatem omnium rerum corporalium & incorporaliũ ex primordiis inhærentem. Vnde naturaliter loci vitium dicitur In l. fluminum. in princ. D. de dam. infect. Ex natura rerum in l. 4. D. de præscript. verb.

Natura hominis ex Adæ lapsu adeò corrupta fuit, vt vix igniculi remanerent, ex quibus tam magnifica diuini & naturalis iuris bonitas agnosci posset. Obscurata enim fuit ratio naturalis, & extenuata per inobedientiam primi illius parentis, & imposturam Satanæ. Et cùm ratio dominari debeat, ac secundum formam honestatis voluntatem manuducere; contrarium euenit, vincitque frequenter carnalis voluntas prona ad malum. Vnde fit, quòd Iurisconsulti sæpe Naturã hominũ pro corruptela tali accipiunt; vt paulò antè diximus.

Natura sui apertæ dicuntur tabulæ in l. 10. §. j. D. quemad. test. aper. id est, *de se ipsis*. Sic natura sua res intercidere in l. 14. §. j. D. depos. id est naturali morte.

Natura ponit fundamenta in toto iure: Ciuilis verò auctoritas latius porrigit naturæ axiomata, accommodat negociis, & dispensat secũdum immensam varietatem vnicuique.

Naturæ quatuor sunt Senecæ: arboris, animalis, hominis, Dei: de quibus grauiter disserit epist. 125.

NATVRALIA quemadmodum à ciuilibus passim in libris nostris distinguantur, operæpretium arbitror exponere: & quoniam id accuratè traditum est ab Hotomano, nec ferè ab alio quouis, quod viderim, eius hic subiiciam verba: Tribus modis, inquit, de naturali & ciuili iure disseritur. Primus modus hic est, Res omnes, de quibus Iurisconsulti disputant, aut naturales esse dicuntur, aut ciuiles, aut mixtæ. Naturales dicuntur, quæ cùm verè sint, & extent, tamen populi Romani legibus & forma Reipub. qua populus Romanus vsus est, receptæ non sunt: veluti cognatio ex eo concubitu contracta, qui à legibus Romanis prohibitus est, l. 4. §. 2, de gradibus. Nam siue liber ex serua, siue tutor ex pupilla, siue seruus ex ancilla, siue senator ex liberta liberos suscipiat, ij naturæ iure atque ordine, & verè liberi sunt illorum, & vicissim illi eorum parentes: sed quia contra populi Roma. leges id factum est, propterea simpliciter naturales liberi & parentes appellantur, l. adoptiuus. De ritu nupt. & perpetuo tractatu Cod. De naturalibus lib. Naturaliter enim fieri dicitur à nostris, id quod reuera factum est: & (vt vulgus loquitur) de facto. vnde Naturaliter apertæ & naturaliter clausæ tabellæ dicuntur ab Vlpiano in l. 3. §. 32. D. de sen. Silan. & Naturaliter interrumpi possessio dicitur, cum non surculus dicis caussa, vt moris erat, defringitur: sed si de possessione quis deiiciatur, vel alicui res eripiatur, l. 5. D. de vsurpa. Vnde passim ea quæ Naturaliter fiunt, in iure dicuntur esse facti, veluti traditio, l. si rem. 28. & l. in conuentionalibus. 52. §. j. D. de verborum obligation. item possessio. l. 19. §. Itémque. D. ex quibus caussis maior. l. j. § si vir. l. cùm hæredes. 23. & l. possessionem. 29. D. de acquiren. possessio. item solutio, venditio, traditio. l. 7. D. de curat. fur. item legatum in annos vel menses singulos, l. 10, D. de capit. minut. Ciuiles dicuntur eæ res, quæ cum reuera non sint, in iis tamen quæ sunt, iure Quiritium habentur atque numerantur; veluti cognatio ex adoptione cõtracta, d. l. 4. De gradibus. Et hoc exemplum ita perspicuum est, vt explicatione nõ egeat. Constat enim Æschinum Mitionis filium non esse verè, sed iure factum & fictione. Item vsusfructus pecuniæ, l. 2. D. de vsufruct. ear. rer. Mixtæ dicuntur, quæ cùm reuera sint, tum etiam à iure Quiritium comprobatæ sunt: veluti cognatio ex legitimis nuptiis contracta, puta ex Cicerone & Terentia, d. l. 4. cod. sic Matrimonium naturale dici potest, quod cùm reuera contractum sit, à iure tamen Quiritium approbatum nõ est, ac propterea iniustum vulgò appellatur, l. si vxor. 13. §. j. D. de adulter. l. si quis. 27. l. si Senator. 13. De rit. nupt. veluti si senator libertinã duxerit: aut tutor pupillam, curatórve adolescentem. Item si liberta quæ patrono nupserit, diuortio facto alteri nubat; l. vlti. D. de diuor. Ciuile est, quod etsi reuera, id est eo modo quem natura instituit, contractum non est, tamen pro contracto habetur: veluti cùm in absentis & volentis domum vxor deducta est: adeò vt si rediens moriatur, ab vxore lugendus sit, l. 5. & l. 6. De rit. nupt. Item cum apud hostes est maritus. l. 6. De diuort. vbi Iauolen. ait, vxores eorum qui in hostium potestatem peruenerunt, posse videri nuptarum locum retinere eo solo, quòd alij temerè nubere non possunt. Exemplum de possessione: Possessio naturalis dicitur, cùm quis corporaliter quidem, hoc est manibus ac pedibus, sed tamen aut iniustè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem rem aliquam obtinet. Iniustè, vt qui liberum hominem vinxit, l. cùm hæredes. 23. §. 2. D. de acquiren. posses. qui vi possessionem inuasit, aut vxor, cui constante matrimonio maritus (quòd prohibitum est) donauit, l. j. §. 5. D. de vi & vi arm. l. si eum. 26. D. de donat. inter vir. & vxor. l. j. §. j. l. vxor. D. de acquir. posses. l. nec vllam. D. de petit. hæredit. Non accommodatè ad iuris ciuilis rationem, id est, vtiliter ad vsucapionem: vt coloni, inquilini, fructuarij, depositarij, commodatarij, emphyteutæ, conductores, l. commun. l. 7, §. 6. D. commu. diuid. l. 1. D. pro hærede. Nam hi omnes vsqueadeò ciuiliter non possident, vt plerunque dicantur non possidere (quod tamen ita intelligendum est,

dum eſt, non poſſidere ciuiliter.) Vide l.ſciendum eſt. §.creditor. D.qui ſatiſd.cog.l.ſi ſeruus depoſitus.§.j.D. de nox act.l.6.§.j.D.precar.l.j. C.commun.de.vſu.magis quippe tenere dicuntur, l.j.§.4. D.quod legator. Hinc poſſeſſio naturalis dicitur eſſe facti, l.j.§.ſi vir. l.cùm hæredes. 23.l.poſſeſſionem.29. D.de acquiren. poſſeſ. Ciuilis poſſeſſio dicitur, cùm quis non corporaliter quidem, ſed tamen & animo & accommodatè ad vſucapiendi finem poſſidet: veluti debitor, qui pignus creditori dedit. l.ſerui.16. D.de vſurp.l.qui pignoris.l.j.D.de acquiren.poſſ.Item qui ab hoſtibus captus eſt, l.in bello.12.§.facti.D.de capt.& poſtlim.Item qui ad nundinas profectus eſt, l.clàm poſſidere.6.§.j D.de acquir.poſſeſ. Mixta autem poſſeſſio eſt, quam quis & corpore & animo, iuſtè & congruenter iuri ciuili poſſidet. Naturalis obligatio. Exemplum de naturali obligatione. Naturalis obligatio eſt, quæ cùm verè contracta ſit, à iure tamen Quiritium non approbatur: veluti ſeruus aliquis ciui Romano mutuo centum aureos dedit. ſi naturam ſpectemus (quæ parem omnium hominum conditionem ſtatuit, l.32. D. de regu.iur.) nemini dubium eſt, quin ciuis ille ſeruo illi ſit obligatus. Id quod ex præſenti rerum ſtatu qui nunc in Europa eſt, clariſſimè quiuis poteſt intelligere. At ius populi Romani (quod ſeruos nullo numero habebat, l.quod attinet. D.de reg.iur.l.ſeruitutem, eodem) nunquam actionem & iudicium dediſſet ſeruo aduerſus illum debitorem. Prætor enim vrbanus, non ſeruis, ſed ciuibus Romanis ius reddebat. Hinc ergo dicuntur ſerui in contractibus naturaliter & obligari & obligare, l.ſerui.14. D.de obligation. & actio. l.ſi quod dominus. 64. de condict.indeb.l.nec ſeruus.41. de pecul. Hinc debitum quod dominus ſeruo deberi in tabulis ſcripſerat, non ciuile, ſed naturale eſſe dicitur, in l.quibus.40.§.dominus. de condit. & demonſtr. Hinc Vlpianus in l.fideiuſſor.16.§.ſecundo. D.de fideiuſ. ſcribit abuſionem eſſe vocabuli, cùm dicimus ſeruum debere, vel ſeruo deberi: nimirum quia deberi propriè id demum intelligitur, quod apud Prætorem peti poteſt. ſeruus autem nec agere apud Prætorem, nec conueniri poteſt. eadem eſt ratio, ſi qui eiuſdem familiæ ſunt, inter ſe contrahant: veluti duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt: vel pater cum filio, vel filius cum patre, ſeruus cum herili filio, vel hic cum illo, l.frater à fratre, & alibi ſæpe, D.de condit.indeb. Meminiſſe autem oportet, in iſta diſputatione, regulæ cuiuſdam ab Vlpiano nobis traditæ in l.Stichum.95.§.naturalis.D.de ſolut. vbi ait, Firmamentum quo ſolo nititur naturalis obligatio, eſſe vnicam æquitatem. facit l.eas obligationes.8.D.de capit.minut. vbi Caius ſcribit, actionem de dote in bonum & æquum conceptam eſſe, eiúſque obligationem habere naturalem præſtationem. facit l.ſi noxali.11. D.de pecul.l. nam hoc. De condict.indebit. quapropter vbicunque æquum eſt, ibi naturalis obligatio eſt: tanquam eius obligationis cauſſa efficiens, aut certè cauſſa ſine qua non ſola ſit æquitas. Hinc illud apud Saluſt.in Catil. Ius bonúmque apud maiores noſtros, non legibus magis quàm natura valebat. Quo ex præcepto triplex effectus naturalis obligationis naſcitur: primùm, vt ſolutum ab imprudente, non repetatur, d.l.fideiuſſor. adde vt fideiuſſor teneatur, §.j.Inſtit.de fideiuſ. vbi vide Theoph. qui has obligationes neque actionem parere, neque ad condemnationem proficere, ait d.l.ſi quod dominus, item l.naturales. De obligat.& act. Secundum, vt compẽſandi ius præbeat, l.etiã. D.de compenſat. Tertium vt ad conſtitutũ valeat, l.j.D.de conſt. pecu. Ciuilis autem obligatio eſt, quæ vel nunquam reuera contracta eſt, vel cum reuera contracta eſſet, facto tamen aliquo, ſed ad iuris Ciuilis rationem non accommodato, diſſoluta eſt. Quæ nunquam contracta eſt, veluti ex inani chirographo. nam ſi ſcripſi me centum abs te mutuo accepiſſe, quæ tamen nũquam credideris, tamen chirographum atq; cautionem meam habeas, re quidem vera tibi obligatus non ſum: at ciuiliter obligatus ſum, §.idem iuris eſt, de except.lib. Inſt.4. Item obligatio vi, metu, dolóve malo cõtracta propterea naturalis non eſt, quia æquitati contraria eſt. Dicebamus autem paulo antè obligationis naturalis robur & firmamentum eſſe ſolam æquitatem, l. Stichum, De ſolut. attamen obligatio hæc ciuilis contracta eſt: vt §.3.& §.4.De exceptio.l.j.& paſſ.D.de doli except. vnde conſtat propter iſtas obligationes actionem dari. Pacto, verò aliquo naturaliter quidem diſſoluta obligatio, ciuiliter autem manere dicitur, veluti cùm pactum eſt ne peteretur. nam pactum nudum, id eſt, ſine ſtipulatione factum, ciues R. neque obligabat, neq; ab obligatione diſſoluebat, l.iuriſgentium. D.de pact.& tamen propter iſtud factum, naturaliter & ex æquo & bono diſſoluta erat. Nihil enim magis æquũ & naturale eſt, quàm pacta ſeruari, l.j.De pact.l.j.D.de conſt.pec. Item ſi iudicatum eſt, & verè quidem iudicatum, pecuniam non deberi. nam etſi æquum eſt omnem obligationem diſſolui, manet tamen ciuilis, l.3. D.de except.l.j.& paſſ.D.de except.rei iudic. Mixta autem obligatio eſt, quæ cùm reuera & æquiſſimè contracta ſit, tum etiam à iure Ciuili comprobatur, & cõfirmatur. Poſtremum exemplum ſequitur de ſolutionibus: Naturalis ſolutio eſt, quæ cùm reuera facta ſit, rata tamen à iure ciuili nõ habetur: veluti cùm pactum de non petendo factum eſt, aut iuſtum iuſiurandum datum. l.Stichum.95.§.naturalis. De ſolut. Solutio ciuilis eſt, quæ cùm reuera facta non ſit, tamen pro facta numeratur. veluti cùm dies actionis præteriit. l.2. & paſſim, D.de diuerſ.& temp.actio. itẽ cùm falsò iudicatum eſt non deberi, l.iudex.l.Iulianus. D. de condict.indebi. item cùm falsò iuratum eſt rem petitoris non eſſe, vel nihil ei deberi, l.vlti. De iureiur. Item cùm debitori maxima & media capitis diminutio contigit, l.ſi debitori.47.D.de fideiuſ.l.ſeruus.50.D.de oblig. & act.l.vlt. D.de duobus reis. Mixta ſolutio eſt, quæ cùm verè facta ſit, tum à iure ciuili rata habetur: veluti ſolutio pecuniæ, vel acceptilatio, quæ ideo iuriſgentium appellatur. l.an inutilis. 8.in fine. D.de acceptil. cùm tamen per ſtipulationem (quæ ciuilis eſt) fiat: & à C. Aquilio Iuriſconſult. primùm excogitata ſit. Secundus modus quo Iuriſconſulti de naturali & ciuili iure diſputant, non ad res omnes, ſed ad paucas, & certas duntaxat pertinet: eas nimirum quæ vtriuſque iuris ſunt participes. In iis igitur duo conſiderantur, ortus & materia, quæ naturæ attribuuntur: deinde incrementum & forma, quæ à iure ciuili profecta ſunt. Cuius rei aliquot exempla ſubiiciemus. Matrimonium dicitur eſſe iuris naturalis in l.j.D.de iuſt.& iur. conſtat enim viri & vxoris ſocietatem à natura inſtitutam, & à gẽtibus omnibus comprobatam atque vſurpatam fuiſſe. itaq; naturale ius & pudor in matrimoniis contrahendis dominari dicitur, in l.adoptiuus.14. §.j.de rit.nupt. verùm vt matrimonia fierent per confarreationem, coemptionem, vſum: vt aliæ matresfa. eſſent, aliæ matronæ tantũ; vt per coemptionem contractum matrimonium ius ſui & viro & vxori tribueret, per vſum contractum nõ tribueret: vt nuptiæ ſint conſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, ſicut ait Modeſt.l.j.D.de rit.nup. vt ſenatores, eorúmque liberi libertinam vxorem ne ducant: l.23.eod. hæc, inquam, omnia quæ formam quandam matrimoniis afferunt, nequaquam à natura ſunt, aut gentium plurimarum communia, ſed ab iis qui Reipu. Romanæ formam inſtituerunt, excogitata, & ſuo-

rum ci

rum ciuium caussa propriè introducta sunt. Sequitur alterum exemplum. Patria potestas à natura sine dubio instituta est, & ab omnibus gentibus vsurpata: cuius rei præclara disputatio est apud Aristot.lib.Politic.cap.3.Iustinianus tamen sub tit. De patria pot.& Dionysius Halic.lib.2. & Caius sub tit.de his qui sunt sui vel al. nominatim affirmant, eam esse Iuris ciuilis. etenim vt pater in filium vitæ necisque potestatem haberet,l.vlt.C.de pat.pot.l.in suis.11.D.de lib. & post. vt pater posset filium vendere, eundem posset noxæ dedere, emancipare, nunquam à natura institutum, sed à Romulo (vt ait Dionys.) excogitatum, & in suæ ciuitatis vsum introductum est. Eodem pertinet patris consensus in filiifam.nuptiis, quæ potestatis illius pars est. Iustinianus autem ait eum & naturalis & ciuilis iuris esse, §.j.de nupt. Nam hoc fieri debere, inquit, & ciuilis & naturalis ratio suadet. Ac de naturali quidem & gentium iure inter omnes constat. Verùm vt in filiifa.nuptiis consensus ille desideretur, in emancipati verò nequaquam, l.filius.De rit.nupt.vt patris captiui, aut in peregrinitatem redacti consensus non sit necessarius, l.in bello.2.§.medio.D.de capt.& postli. hæc, inquam, omnia ex iure Quiritium manasse, nemo non videt. Sequitur exemplum de tutela. Tutelam naturæ maximè consentaneam esse, & ab omnib. gentibus vsurpatam, oemo ignorat. itaque iuris naturalis dicitur à Iustin.§.vlti. De legit.agnat.tut. Quid igitur est quod in l.j. D.de tut.dicimus tutelam esse iure ciuili datam ac permissam? Respondetur, hoc ad formam à Romanis Iurisconsf.excogitatam referendum esse: veluti ne quis peregrinus ciuis Romani tutor sit: vt certæ tutelæ sint, legitimæ, fiduciariæ, quasi legitimæ, Attilianæ, tutor suam pupillam vxorem ducere, aut filio vxorem accipere non possit. l.tutor.15. de sponsa.tutoris vtuus auctoritas vel satis sit, vel non satis sit, l.vlt.C.de auct.tut.vt capitis diminutione non nullæ pereant, nonnullæ verò amittãtur: hæc, inquam, omnia aliàque innumera Iurisconf.Romanorum inuenta esse constat. Iam verò agnatio iuris ciuilis dicitur esse ab Imp.§.vlt.de legit.agna. tut. Atqui dubium nemini est, quin communio sanguinis, quæ verbo ipso significatur, à Iurisco.Ro.excogitata non sit. quinetiã certum est ante fundamenta vrbis Romæ iacta, nomen illud agnationis in Latio vsurpatum fuisse pro sanguinis communione. verum vt agnatus remotioribus potius quàm cognatis propinquioribus hæreditates & tutelæ deferantur, vt agnationes per omnem capitis diminutionem intercidant, non à gentium aut naturæ iure, sed à pop.Rom.institutis profectum est. Eiusdem generis est Suitas, hoc est ius illud quod habent filiifa.in parentum suorum intestatorum hæreditatibus. hoc enim ita naturæ congruit, vt nihil magis. pater ex l.vlt.D.de bon.damnat.& Arist.in Eth. verùm vt ea per adoptionem & per coemptionem acquiratur, vt per emancipationem & peregrinitatem amittatur, ab ingeniis Iurisconf.Ro. excogitatum est. Cognatio quoque cùm sanguinis communionem significat, naturalis est.§.vlt.de leg.agna.tut. Itaque naturale est, vt filius intestatus matri succedat. quoniam tamen per leges XII.Tab.neque mater filio, neque filius matri succedebat, idque postremis temporibus per S.C.Orficianum, & Tertyllianum introductum est: propterea dicimus, cognationem istam materiam & ortum à natura, incrementum autem à iure ciuili accepisse. Nemo enim hæc quæ scribit Vlpia.initio legis 2.D.de S.C.Tertyllia.dicet ex naturæ instituto fluxisse. Si filius, inquit, vel filia libertini sint ciues, mater legitimam hæreditatem vindicare nõ poterit: quoniam mater esse huiusmodi filiorum desiit. Item illud ex eadem l.§.si mater: Si mater nõ petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis reiectisve, non confestim altera nomina ediderit: ius non habet vindicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum. Tertius modus quo Iurisconsulti de naturali & ciuili iure disputant eò pertinet, vt Naturalia dicantur ea, quæ gentium omnium communia sunt: Ciuilia verò, quæ ciuium R.propria. Communia gentium omnium in libris nostris commemorantur hæc: Legatorum sanctitas, l.vlti.D.de legation. Et apud Cice.multis locis. emptio, venditio, l.ex hoc iure. D.iust.& iur.locatio & conductio, ibid. Precarium, l.j.D.de precar.societas, mandatum, mutuum, commodatum, depositum, pignus, traditio nuda, possessio naturalis, donatio, pactum, l.iurisgentium.l.si vnus.D.de pact.transactio dominium in bonis, cognatio. Ciuilium autem tria genera reperio: Legis actiones, priuatas siue extraiudiciales ciuium actiones, & iura ciuilia: veluti emancipatio, l.4.de adopt.l.2.& l.3.De offic.procons. adoptio, l.4.de adopt.l.2.& l.3.De offi.proc. Manumissio per vindictam, l.4.C.de vindic.lib. In iure cessio, apud Vlpian.in Instit.cap.26, & Boëtium in Top.Cice. vbi nominatim ait, hanc fuisse legis actionem. Tutoris in iure datio. nam primum magistratuum maiorum fuit propria: pòst in pupillorum fauorem etiam omnibus magistratibus municipalibus permissa est, l. j.&l.3. De tut.dand. Postulatio iudicij recuperatorij: quæ propterea legis actio sæpe nominatur propriè, vt Verr.4.& apud Valerium, Plinium, & Cicer.pro Cæcinna. Item postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes tum prætoriæ, tum etiam iudiciales: quoniam quod apud iudicem fit, fieri apud Prætorem videtur: cuius imperio & auctoritate iudex sedet. nam de Prætoriis quidem Vlpian.sic loquitur in l. actionis.37.D.de obligat.& actio. Actionis verbo, inquit, continentur etiam stipulationes quæ Prætoriæ sunt, quia actionum instar obtinent. Priuatæ autem ciuium actiones à nobis dicuntur, quæ extra iudicium fiunt, veluti stipulatio vulgaris, id est neque prætoria, neque iudicialis. nam in solos ciues R. conuenit ea obligatio, l.vlti. De duob.reis, l.si debitori.47. De fideiuss. Item mancipatio & nexus, auctore Cic.in Top. in Orat. pro Cæc. Varr.lib. De re rustic.2. In manum conuentio, testamenti factio, vsurpatio, id est, vsucapionis interruptio, cum surculus defringeretur. Testamenti factio per æs & libram, cretio, acceptilatio Aquiliana, manumissio per censum, & testamentum. l.2. De interd. & releg. acquisitio per legem, auctore Vlp.in Inst. Operis noui nuntiatio, & remissio, bonorum omnium emptio, & sectio: Var.auctore lib. De re rust.11. Iura autem ciuilia nunc dicimus, non actiones, sed vim quandam ciuium R.propriam, cuius peregrini omnes expertes sunt. huius generis sunt agnatio, & gentilitas, patria potestas, suitas, siue ius sui, vsucap. id est ius per vsum capiendi, dominium iure Quiritium, testamenti factio, id est capiendi ex test.ius, acquisitio lege, de qua Vlpia.in Inst.loquitur, Postliminium. Atque hæc quidem hactenus. Nunc illud animaduertendum est, eorum quæ ciuilia sunt, quædam magis, quædam verò minus ciuilia dici posse. Minus ciuilia sunt, quæ per solam ciuitatis amissionem intereunt, quæ media capitis diminutio appellatur: veluti cognatio quatenus ciuilis est, hoc est ex nouis legibus siue Senatuscons.instituta: mater enim filij in peregrinitatem redacti, mater esse desinit. l.2.& l.j.§.capitis, D.ad Tertyllia.l.7.D.de cap.min. item Testamenti factio. l. 8.D.de testament. Tutela prætoria & testamentaria, l. 7.De cap.min. Vsucapio, auctore in Offic.Cicer. Obligationes ciuiles, l.vlti.de duob. reis.l.si debitor.47. de fideiuss. Item societas, l.verum est.63. in fine, D.pro socio. nam illa emancipatione non tollitur, l.actione.65. §.societas

§.societas. D.eodem. Item Matrimonium, quatenus est iuris ciuilis, l.in bello.12.§.3.l.13.& l.14. D.de capt. & postlim.l.si quis.56.D.solut.matri.nam quatenus naturale est, per ciuitatis amissionem non tollitur, l.j. C.de repud l.res vxoris.24.C.de dona.int.vir.l.5. D.de bon. damnat. Atque hoc est quod ait Paulus in l.sunt quidam.15.D.de pœn.Ciuitate spoliatos ea quæ iuris gentium sunt, retinere:quæ verò Ciuilis iuris sunt, amittere. Magis verò ciuilia dicuntur, quæ non tantùm ciuitatis, verùm etiam familiæ amissione, id est emancipatione (quæ minima capitis diminutio vocatur) intereunt:cuiusmodi sunt agnatio, §.vltim. De legit. agnat. tut.patria potesta.l.12.D.de capt.& postlim. §.cùm autem, quibus mod.ius.suitas, l.sed eum.6.§.j.D.de bon. possess.testandi facultas, §.j.quibus non est permis.tutelæ legitimæ & fiduciariæ, vsusfructus olim auctore Paulo, lib.Sent.tertio, cap.6.Postremò quasi corollarij nomine illud adiiciemus: In hoc disputationis genere contraria contrariis tolli, quæ modò eiusdem generis sunt. Nam, exempli caussa, contractus iurisgentium per distractum, id est per solam contrariam conuentionem extinguitur. l. ab emptione. 58. D.de pact. Item pactum per pactum contrarium, l.si vnus. §.pactus.D.de pact.l.Stichum 95.§.naturalis, D.de solut.Item obligatio naturalis per iustum iusiurandum, d.l.Stichum.& l.vlt.D.de iureiur.Itémque per acceptilationem, quatenus non formulam, sed materiam spectamus:id est remissionem, l.8.in fi.De acceptilat. Eodem modo etiam Nuptiæ per diuortium, quod verbis certis, & septem testibus adhibitis fiat, dirimuntur. l.j. & l.7.D.de diuort.& apud Ciceronem lib.de Oratore s.Item ciuilia per contraria ciuilia dissoluuntur:veluti, obligationes ciuiles per acceptilationem & nouationem, l.j.& pas.D.de accepti. & De nouat. At neque ciuilia naturalibus, neque naturalia ciuilibus extinguuntur, §.vltim.De legit.agn.tut.l.8.D.de cap.minut. Ex Hotomano.

Naturalis iustitia pro æquitate, apud Modestinum in l. scire oportet.§.sufficit.D.de excus.tut.

Naturali vitio parcendum, per l.fluminum.§.vitio. D.de damn.infect.Cæterùm naturæ vitia an sint accusanda, vel an sit accusandum quod natura prodoxit, tractat elegãter, vt omnia, doctissimus Baro à Tautemberg. in luculentissima interpretatione Vsu.Feud. lib.j.

Naturalis ætas est, quæ minor est triginta annis: legitima verò, quæ maior est anno trigesimo. Non quod ætatem maioré triginta annis natura non agnoscat, quoniam omnis ætas naturalis est: sed quòd specialiter lex ætatis, quæ annos triginta excedit, meminerit, ideò dicitur hæc esse legitima. Vide Theophilum, Institut.de libertin.

Naturalis filius, à vulgo barbarorum dicitur, vt Insulanus attestatur, qui fit ex illegitimo toro suscitatus: sed parum aptè. Est enim propriè filius naturalis, qui sanguine & natura sit tuus, non adoptione factus. Hanc distinctionem idem firmat ex verbis Tranquilli in Tiberio. Iurisperitis tamen naturales filij dicuntur, qui ex cõcubina ea, quæ matrimonio duci poterit, nascuntur.vt §.aliquando. Instit.de nuptiis. Vulgo concepti, qui ex vago concubitu nati sunt, neque patrem ostendere possunt, vt quem nuptiæ solùm ostendunt: spurij Latinè.Græcè ἀπάτορες dicti, quasi sine patre. Nothi verò vulgata voce illegitimi vocantur ex adulterino concubitu progeniti. iidem qui Naturales. Manseres, qui ex scorto vulgo concipiuntur. Spurij ex his qui sacris initiati, aut religionem professi sunt.

Naturales liberi qui sint, disces ex l.j.§.suis.D.de suis & legit.l.j.D.de concub.& toto tit.C.de natura.lib.

Naturaliter, id est, ratione naturali l.25.§.consuluit. D.de pet.hæred. quandoq; significat corporaliter, & naturaliter, l.53.D.de acqui.rer.do.quandoque, id est facto naturali l.5.D.de vsucap.

Naturaliter ad mortuũ videtur pertinere locus in quem infertur, l.4. D.de religios.

Naturaliter possidere dicitur, cùm quis corpore possidet, vsumque rei apprehensæ percipit. Quòd si quis verè rei non insistit, neque vsum percipit, is per interpretationem legis ciuiliter possidere dicitur. l.Pomponius.D.Famil.ercisc.l.naturaliter.D.de acqui.poss.

Navis in edicto de exercitoria actione accipi debet siue fluuialis siue marina. Marinarum autem nauium (quæ & maritimæ vocantur l.5.§.dious. D.de iure immun.)quædam actuariæ dicuntur, quædam onerariæ, quædam ἐπακτρίδες. Naues actuariæ, dicuntur quæ præter vela remis etiam aguntur:sed propriè sic dicuntur quæ voluptatis caussa paratæ sunt.Marcellus l.2. D.de capt.& postlim. Nauibus longis atque onerariis propter belli vsum postliminium est: non piscatoriis, aut si quas actuarias voluptatis caussa parauerunt. Nauis oneraria, quæ oneri ferendo parata est, quæ non remis, sed velis vtebatur. Vlpianus l.j.§.5. D.de exerc. act. Quædam enim naues onerariæ, quædã, vt ipsi dicunt ἐπακτρίδες.Marcell.l.2.D.de capt.& postlim. Nauibus longis atque onerariis propter belli vsum postliminium est. Ἐπιβατικαὶ autem naues sunt idoneæ ad vectores traiiciẽdos, l.j.§.sed & si vt certis. D.de exercit.act. ἐπιβάται enim vectores appellantur. Vide Ἐπακτρίδες.Inter fluuiales naues sunt rates, quas nauigij appellatione etiam contineri Vlpianus scribit l.j. §.nauigij.D.de fluminib.quanquam à nauib. separantur in l. j.§.de exercitoribus.D.nautæ, caupo. Vnde Ratiarius, qui rates ducit, l.30. D.de pign. act.vtlintrarij, quilintres, in d.§.de exercitoribus. Eiusdem generis sunt Pontones, de quibus Paul.l.vl.D.de seruit.rustic.& alij multi auctores.

Naues Lusoriæ, apud Vegetium lib.2.cap.j. & lib.4.cap. vlt.ex erant quibus in Danubio quotidianis vtebantur excubiis:quarum etiam titulus est lib.7. C.Th. Huiusmodi nauigiorum meminit etiam A.Marcellinus lib.17.& lib.18.& Seneca lib.7.de Benef.cap.20.

Naues piscatoriæ, naues piscibus capiendis accommodatæ.Marcellus l.2. D.de capt.& postlim.reuers. Nauibus longis atque onerariis, propter belli vsum postliminium est:non piscatoriis.Liuius lib.33. Ni mare propinquum, & haud procul litore naues piscatoriæ plerǽque conspectæ peritis nandi dedissent effugium.

Naues vinariæ, in quas vinum effundebatur, l.21.§.sed & si.D.de furt.de quibus hæc Varronis lib.2.de re rustic. cap.j.accipi vult Brissonius:Nauibus vindemiam condimus ex insula Coa & Chia.

Naues captiuæ, ipsæ quæ ab hostibus dicebantur captæ, & meritò postliminium habebant, vt docet Marcel.l.2. de capt.& postlim. Tullius in Top.Postliminio redeũt hæc, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quæ frena accipere solet.

Naues triremes, quæ tres remorum ordines habent: sicut biremes duorum, quadriremes quatuor sunt ordinum. Triremium Princeps à Seneca lib.7.de Benefic. Trierarchus vocatur.

Nauis si adeò sæpe refecta esset, vt nulla tabula eadẽ permaneret, quæ non noua fuisset, nihilominus eandem nauem esse existimari, auctor Alphenus l.proponebatur.D.de iudiciis.

Nauis membra hæc recenset Alfenus l.scapham.44. D.de euict.gubernacula, malus, antennæ, velum.

Navscella, diminutiuum à naui. Marcell.l.17.§.j.D. de inst.vel inst.Instrumento piscatorio contineri Aristo ait nauicellas, quæ piscium capiendorum caussa comparatæ sunt.

Navalia vasa, in quibus onera recondita in naues imponuntur

imponuntur. Vlpianus l.19.§.5. D.de aur.argen. Vasorum appellatio generalis est: dicimus vasa vinaria, & naualia. Sic legendum censet Hotom.non NIVALIA, pro colo niuario. quod & Vlpiani sententia repudiat, & loquendi consuetudo NIVARIA enim per R.legendum esset.

NAVARCHVS, nauis princeps, qui in naui nautis imperat, Cicero in Ver. Sumptum omnem in classem, frumento, stipendio, cæterisq; rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat.

NAVFRAGIVM, inter fortuitos casus quando sit numerandum, docet Bart.l.j.& 2.C.de naufrag. Frideric. Imperat.in Authen. Nauigia. C.de furt. damnat eos, qui bona naufragorum sibi appropriãt, prætextu consuetudinis, quæ certè crudelis est & impia.

NAVICVLARII, C.de nauicul.lib.11.sunt naucleri qui naues habent proprias vel cõductas, quarum obuentiones & reditus omnes accipiũt. Vnde nauiculariam dicuntur exercere, qui talem agunt functionem: & exercitores vocantur in l.j.§.exercitorem. D.de exercito.act. Ex his autẽ in vrbe certum corpus erat, quorũ alij annonæ vrbis seruiebant, alij lignis ad lauacra, alij aliis necessitatibus publicis. De lignariis est textus l.10. C.Th.eo.& apud Symmach.lib.j.Epistol.

NAVCLERI, in l.j.& 2.C.de nauicul.lib.11. & Nauicularij in rub.C.eo.eadem ferè significatione sunt. Alius tamen Græcis ναύκληρος est, alius κυβερνήτης. sic enim eos Plutarh.in Polit. distinguit: ναύτας μὲν ἐκλέγεται κυβερνήτης, κυβερνήτην ναύκληρος. Et Athenæus lib.51. τῶν μὲν τῶν ναυῶν ἐπὶ κομιδῆς ἀνακεχωρηκότων καθεστώτα ναύκληρος, κυβερνήτης, πρωρεύς. Ammonio Naucleri sunt non solum qui naues possident. sed & ædium locatores: Hesychio vero Nauclerus est ὁ συνοικίας προεστώς, siue σταθμοῦχος, is scilicet qui ita hospitibus domum suam quasi locat, vt nauicularius vectoribus. Demarchi item Athenis ναύκληροι dicebantur, vt ex Hyperide obseruat Harpocrates.

NAVLVM, merces quam vector pro nauigatione nautæ dissoluit, Vlpianus l.6. D.qui pot.in pign. Si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exsoluatur. Vlpianus l.39.D.de legat. & fid. libro 30. Et id in operis seruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Vecturarum verbo pro naulo Vlpianus vtitur l.mercedes. 29.de petit. hæred. Item vecturæ nauium & iumentorum.

NAVIGIVM, ponitur tam pro nauigatione ipsa, quàm pro naui quacunque. hoc nomine continentur rates, l.j.§.nauigij. D.de fluminibus. Nauigium enim genus est, continens naues, rates, & cæteras species, quibus ad nauigationem vtimur. Columel. Iamq́ue qui ædificare velint, fabros & architectos aduocent: qui nauigia mari concredere, gubernandi peritos. Probantur hæc in l.j.D.de fluminibus.

NAVPEGI, in l.fin. D.de iure immuni. & apud Firmic. li.4.Mathes.cap.7. dicuntur qui naues compingunt & fabricant Ναυπηγοὶ hodie apud Venetos vulgò appellatur *Calafatte*, voce à recentioribus Græcis mutuata, qui nauium artifices καλαφάτας appellant. testatur Michaëlis Imp.nomen, qui Calefates vocatus fuit, quòd parẽtes ipsius naues apud Paphlagonas cõstruxissent.

Ναυφύλακες, l.j.§. & sunt quidam. D.naut.caup.stabu. qui custodiæ gratia nauibus ab exercitoribus præponebantur.

NAVTA, vel epenthesin Nauita, proprie is est, inquit, Vlp.qui nauis nauigandæ caussa in naui est: at in edicto naut.caup.stab. is dicitur, qui nauem exercet, l.j.§.j. D.eod. qui & Nauicularius dicitur, l.9. D.de decurio. l.5.D.de mu.& ho.

NAVTEPIBATÆ, in l.debet.§.hæc actio. D.naut.caup. stab. sunt Alciato teste, qui nauem inscendunt, & pro precio vecturæ, seu naulo, ipsi nautarum officio funguntur. Quod autem μισθώτας, & ναυτεπιβάτας eadem esse vult, lib.j.Parerg.c.48. perperam. Nautobatas, hoc est, eos qui funes nauium inscendunt, à Iuriscos. sensu alienos esse, idem tradit in fine lib.3.Dispunct.

NAVTICA pecunia; quæ alias Traiectitia dicitur, est, quam creditor negotiatori trans mare nauigaturo vsque ad certum locum, vel in omne itionis & reditionis tempus suo periculo præstat. qua de caussa permissum est, vt eius nomine & ex pacto vsurã petat, & vsuram grauissimam petat, l.j.& pass. D.de nau.fen. Dicitur & Nauticũ fenus, & vsura maritima, l.6. D.illo tit.

NE

NE, plerunque non vetat, sed negat, & pro non sumitur, vt in l.13.§.idem Iulianus. D.de iureiuran. Iurauerit se furtum ne fecisse. Et in l.62.§.vlti. D.de condit.& demonstr. Si à liberis ne nupserit. Sic in l.21.§.j. D.rer. amot. Pedius putat ne furtum eum facere. Adde l.penult.§.non danda. C.de erogat.an. lib.11. Hoc & Donat.in Terentij Andr.& Eunuch. notat, & in hoc Næuij versiculo: Vtinam ne in nemore Pelio. Ne, pro an, non rarò apud Iuriscos. occurrit, l.in persona. D.de pact. l.3.§.fi. D.de don.inter vir. & vxor. Quando verò Ne, caussam, modum, conditionem in iure nostro inducat, vide Bar.in l.siquis posses. D.de acqui.posses.

Ne, pro vt non l.videamus.§.2.D.locati.

Ne passim, id est, indistinctè, l.fi.C.de iur.& fac.igno.

Ne facias furem, vel fugitiuum seruum meum, hoc est, exponente Vlpiano, ne solicites, vt fur fiat, vel fugitiuus fiat: ne ita negligas seruum, vt fur efficiatur, l.non impossibile. D.de pact.

Ne luminibus officiatur, hoc maximè adeptum videbitur, ne ius sit vicino inuitis nobis, altius ædificare, atq; ita minuere lumina nostrorũ ædificiorum, teste Paulo l.4.D.de seruit.vrb.præd.

NE NON. Sub hac particula assertionẽ esse Zasius exemplis è Iuriscoss. petitis planum facit, in scholiis ad §. Cato, l.eadem dicemus. D.de verb.oblig.

NEAKIΣ est terra præcisa, quæ anno cessauit, quam Latini Nnualem vocant; qua dictione vsus est Gaius l. sylua, 30.D.de verb.signifi. Alij eo in loco pro νέωμα, legũt νέαμα. Vide Bud.in ver. Νέαμα, & Alc.li.j. Prætermiss.

NEBVLO, Antiq.Lex. ὁ τὰ ἴδια λάθρα καταφαγών. Hæc addo quoniam parum sunt vsitata.

NEC, pro non in XII. Tab. positum scribit Festus, & ex earum capitibus quæ hodiè extant, apparet. Sic l.3.§.si duo impuberes. D.de carbo.edic. l.j.§.si ad fiscum. D.vt lega.nom.caue.

NEC RARO, pro, Et rarò, positum videtur à Celso geminata negatione ex Græcorum consuetudine, pro simplici. Si tibi nupsero, inquit, decem dari spondes? caussa cognita denegandam actionem puto. nec rarò probabilis caussa huiusmodi stipulationis est, l.87.§.2. D.de verb.oblig. vbi optimus Accursius insolentia locutionis offensus, Nec rarò, inquit, id est, nunquam: sed & NEC RARA legi quibusdam in libris testatur: quod absurdius multo est. Hotom.

NEC in l vnica.§.& cum lex. C.de rei vxo.actio. pro nec quidem positum scribit A.Aug.lib.2.Emend.cap.j.

NEC EIVS REI DOMINVS effectus est, cùm lex dicit, aliquem non esse dominum, vel accepisse à non domino. Item non esse factum dominum, & cætera id genus verba accipienda sunt (quatenus ad ipsam legem loquentem attinet) de casibus, qui sic euenire solent frequenter: & cùm eueniunt, apud naturam sunt certi, non autem referenda sunt ad opinionem actoris, qui ignorare potest vtrum tradẽs fuerit dominus, an non fuerit.

NECARE videtur non tantùm is, qui partum præfocat, sed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat, & is

qui publi

qui publicis locis misericordiæ caussa exponit, quam ipse nō habet, auctor Paulus.D. de lib. agnosc.l. necare.
in NEC M Iurisconsf. in perniciem, fraudem, damnum. l. j. §. si fide iussorit. D. si quid in frau. pat. l. ii. §. versum. D. de in rem verso. & alibi.
NECESSE, Necessum, à Cesso deductum est, quia nō sit in eo cessandū, inquit Donatus in Terent. Id ergo est, quod vi aliqua cogente fieri opus est.
NECESSARII sunt, vt Gallus Ælius ait, qui aut cognati, aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur, præter cæteros. Hæc Festus. Atque in hac significatione passim in libris nostris vsurpantur, vt l. cōgruit. D. de off. præsid. l. benignius. D. de lib. caus. l. j. §. vlt. D. de eo qui pro tut. l. affectionis. D. de donat. Necessariæ personæ. l. j. & 2. D. in ius vocati vt eant, intelliguntur parens patronus, item patrona, liberi, vxor, nurus. Dicuntur & necessariæ personæ, consanguinei, in l. imperator Anton. D. de pact. Inst. de hæred. diff. §. sui.
NECESSARIVS hæres, vide Hæres necessarius.
Necessariæ impensæ. Vide Impensæ.
NECESSITVDO, pro Cognatorum propinquitate, seu iure & vinculo coniunctionis, vel sanguinis, vel affinitatis, vel amicitiæ. l. vlt. D. de inst. & iur. l. si tutor. D. de susp. tut. l. in fideicōmissi. §. cum pollidius. D. de vsur. Sumitur etiam pro necessitate in l. non omnes. D. de re milit. & alibi.
NECESSITAS contradictionem non admittit. Solet enim multa nos, vel inuitos docere necessitas, sicut est exitus stultorum magister.
Necessitas legem sæpe obtrudit inuitis: quemadmodum olim curam Reipublicæ magna hominum turba, vt euitaretur confusio, ad Senatum deduxit. l. 2. §. deinde quia difficile. D. de orig. iur. l. illicitas. §. vlt. D. de offic. præsid.
Necessitas nō habet ferias: vt sunt exempla in l. solet etiā. D. de feriis. Eodem modo dicitur, Necessitas non habet legem.
Necessitas indicandi apud Iurisconsf. in l. vlt. D. de munerib. §. iudicandi quoque necessitas. ex quo sanè non rectè perceptum commentatores & parum firmum, vel potius falsum ducunt argumentum in tabularios atque syngrapharios, vt id quod suæ functionis est, conficere ipsi cogantur: cùm meliore interprete Budæo, reuera Arcadius Iurisconsf. hoc significare voluerit, hominem politicum, ac ciuili more viuentem, vt cætera munera ciuilia, ita iudicandi quoque munus agnoscere, obireque debere, & ad id cogi posse.
Νεκρὸς ἐπὶ τὴν ταφὴν θάπτων, id est qui mortuos sepelit. l. 5. D. de instit. Latine Libitinarij dicuntur, vt testatur Vlpian. d. l. 5. Vide Libitinarij.
NECTERE artibus moras, eleganter Imperatores dixerunt in l. vnica. C. de suffragi. pro Solutionem differre dolis.
NEGANTIS nulla est probatio. l. ad seueratio. & l. actor. C. de probat. per rerum enim naturā fieri non potest, vt non entium vllæ sint qualitates. Quoties verò vel tempore vel loco coarctatur negatiua, probationem recipit. l. Pantoninus. §. perduellionis. D. de acquir. hæred. l. 1. C. de error. aduo.
NEGO NARRATA PROVT NARRANTVR, animo litem contestandi. Cautela est calumniosorum aduocatorū prorsus impia, nata in Iurisperditorū scholis, non sacrosancti iuris officina.
non Nego, mediū quiddā est inter negantē, & verè affirmātē. C. is qui tacet. de reg. iur. l. si putas. C. de pet. hær.
NEGATIONES duæ, adfirmant: tres negant. Paul. l. 24. D. de recept. Sed si postea ille paratus sit accipere, non impunè me non daturum. Videre licet tamen multis in locis apud Iurisc. negationes duas repetitas more Græco, pro vna. Vlp. l. fluminum in prin. de damn. infect. Cum nemine nihil faciente locus ipse publicus damnum inferat sui natura. Sic. l. neminem. C. de re milit. lib. 12. Neminem in nullo numero equitum, vel peditum, &c. sociari concedimus. Item l. deuotum. C. de metatis, & epidem. Ad nullum prædium publicum vel priuatum domus nostræ, vel cuiuscunque iuris nullus metator accedat. Sic apud Varronem lib. j. de re rustica. c. 69. Nec si eum seruare non potuisset, quin nō multo post animam efflaret. Item apud Plautum sæpe. Apud Terentium, Faciunt ne intelligendo, vt nihil intelligant. Ita enim locus ille legendus est, nec ne in næ mutandum, vt quibusdam placet.
Negatio pura, vel simplex appellatur, qua neque expressè, neque tacitè quicquam asseritur, sed intentio tantùm actoris in iudicio fit dubia. l. vlt. C. quibus ad libert. procl. non lic. cum multis similibus ll.
NEGATORIA, seu negatiua actio, à negando dicitur, sicut confessoria, à confitēdo. Est autē illa in rem actio negantibus verbis concepta, per quam aut libertatem, aut seruitutem vindicamus: & propterea ab Vlpiano contraria actio vocatur in l. sicuti. in princ. D. si seruit. vindicet. & §. æquè. Instit. de actio. Huiusque hæc est formula: Nego tibi ius esse vti frui, inuito me: Ni ius tibi non sit, vti frui. Si pateret Titio ius non esse vtendi fruendi: Nego tibi ius esse altius tuas ædes tollendi. At Confessoria petimus seruitutes rusticanas, vel vrbanas, adserendo vel appropriando nobis ius in re aliena. Et vtraque rectè appellatur vindicatio.
NEGATIVA regulariter dicitur improbabilis. l. actor. C. de probationibus. Est autem multiplex, facti, iuris, qualitatis: de quibus copiosius Speculator scribit titul. de probat. §. j. de verb. Negatiua.
Negatiua vniuersalis omnia post se destruit, hoc est, & actum & potentiam, vt dicunt Logici. Quod verū est in iure nostro, si omnia principalia secundū materiam subiectam destrui intelligimus: quippe quæ per accidens veniunt: & suppositiuè ista non destruuntur, vt docet Zasi. in intell. quo loco tractat propositiones vniuersales quomodo intelligantur.
NEGLIGERE videtur, qui sæpe cōuentus sui præsentiā non facit. per l. de vnoquoque. §. qui apud. D. de re iud.
NEGLIGENS, qui in rebus suis diligentior non est. §. fi. Inst. pro soc. Negligētem, quasi non eligentem, Isidorius interpretatur. Iurisperitis negligēs etiam plerunque dicitur, eo ipso, quòd quid non facit, quādo agendum est, certo scilicet tempore & loco; nisi de impedimento doceat, vt per Fel. traditur in verb. Negligētia de rescript.
Negligentia simplex est, quam culpam leuissimam vulgò vocant. Negligentia magna, culpa est, quæ modò leuis, modò magna, pro subiecta materia accipiēda est: magna autem culpa dolus est l. 226. D. de verbor. sig. & dolo æquiparatur. Specul. tit. de restit. in integ. §. j. versi. vt autem.
Negligētia nostra ad alienam iniuriam referri nō debet. Scæuola in l. 3. D. de transact. Negligētia quāto tempore inducatur, docet Bart. in l. j. De his, quibus vt indign. & in l. cognitiones. D. Ad Silanian.
NEGOTIVM, alias accipitur pro cura seu occupatione. Hinc negotium dare, pro mandare, committere, Paul. in l. item eorum qui. §. j. D. quod cuiusc. vniu. Aliàs pro lite, vt in l. error facti. C. de iur. & fact. ign. l. sententiis. C. de erro. aduoc. Aliàs pro contractu, & obligatione, quo sensu appellatur συνάλλαγμα. aliàs pro molestia, & vexatione, vt in l. j. in princ. D. de calumniato. Hinc facere negotium, exhibere negotium, facessere negotium. Vlp. in l. j. de calumniat.
Negotium ad omnem caussam pertinet, hoc est, ciuilem, criminalem, priuatam & publicam. Bart. in l. j. §. j. D. de calumniat.

Negotium propriè est, cùm quid rerum contrahendarum caussa vltrò cittóque geritur: hoc est cùm quid datur, vicissimque accipitur. cum enim suum tãtum accipitur, non dicitur negocium. l. si in area. 33. D. de condict. indeb. Sic in l. 15. l. 19. l. 22. D. de præscript. verb.

Negotium meum dicitur, cum lucrum & damnum ad me pertinet. Vlpian. in l. j. §. in propria. D. quan. appel. sit. Negotium autem alienum quatuor modis dicitur: cura siue solicitudine, reipsa, ratihabitione, & ipso gestu. Vide gl. in l. si pupilli tui, in fi. §. pen.

Negotium autem generaliter pro eo omni quod ad rem alicuius familiarem attinet vsurpatur. l. j. & pass. D. de neg. gest. Hinc:

NEGOTIATIO dicitur in mercaturis faciendis, veluti Negotiatio Sagaria. l. 52. §. quidam. D. pro socio. Hinc:

NEGOTIATORES serui, qui negotij exercendi caussa, veluti ad emendum, locandum, conducendum præpositi essent. l. legatis. 65. D. de legat. 3. & l. si hoc. 49. D. pro soc.

Negotiator vestiarius, Scæuola in l. libertus negotiatoris. D. de oper. libert.

NEGOTIATORES non iidem sunt, qui Mercatores: vt vulgò creditur. Negotiatores enim dicuntur ciues R. qui in prouinciis sedem ac domicilium fortunarum suarum habent: neque Romam ferè nisi census tempore, hoc est quinto quoque anno veniebant. At Mercatores sunt qui cùm Romæ domicilium familiámque suam habeant, interdum ad aliquot menses in prouincias excurrunt, mercium exportandarum aut importandarum caussa. Ex negotiatoribus autem in prouinciis conuentus constabant, hoc est, Proprætores ac Proconsules, cùm forum haberent, ac ius dicebant, in priuatis quidem caussis, Recuperatores ex eo numero dare solebant in capitalium verò rerum quæstionibus, eos in consilium adhibebant. si cui patronus dandus esset, ex eodem numero togatum aliquem dabãt. Hæc ex longa obseruatione Hotomani in Verrinam quartam, in qua rerum istarum vsus perspicitur. Nũc quærendum est Negotiatorum nomine an etiam Publicani & Argentarij, qui in prouinciis domicilium habebant, contineantur. Sed de publicanis facilis & expedita ratio est. nam & in epist. j. ad Qu. Fratrem apertissimè distinguuntur, vbi sic scribit: Constat Asia ex eo genere ciuium, qui, aut quòd publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut quòd ita negotiantur, vt locupletes sint, &c. Item in Maniliana: Nam & publicani suas rationes & copias in illam prouinciam contulerũt: deinde cæteris ex ordinibus homines naui & industrij partim in Asia negotiantur, partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Denique tum ex illa oratione, tum ex ea pro Fonteio planè constat, Negotiatores dici Aratores præsertim, & pecuarios: Publicanos verò eos fuisse, qui ab Aratoribus decimas à pecuariis scripturã, à mercatorib. autem portorium exigebant. Nunc de Argentariis & Feneratoribus videamus. nam hic sanè locus, quem modò ex Maniliana protulimus, Argentarios à Negotiatorib. distinguere videtur. Sed hoc restricta & angusta ratione intelligendum est. nam in ea pro Fonteio Feneratores & Argentarij perspicuè Negotiatorum nomine significantur. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? Et Paulo post: Referta Gallia negotiatorum est, plena ciuium R. nemo Gallorum sine ciue Rom. quicquam negocij gerit. nummus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. vnæ tabulæ proferantur, in quibus vestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam. vnum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant.

NEMA SERICVM. D. de publ. l. vlt. §. species, id est filum, seu stamen, quod apud Seras conficitur, cuius meminit Suidas in verbo σηρικὸν, vt indicat Alciat. in prætermissis. Νῆμα autem deducitur ἀπὸ τοῦ νῶ, quod est filum è colo duco, seu torqueo.

NEMO, vox vniuersalis, restringitur ad paucùlas admodum personas, in l. stipulatio ista. §. sed si quis. D. de verb. obli. quippe propter rationem æquitatis ita exigentem.

Νεώνητος, nuper emptus, nouitius.

NEOPHYTVS, nouellus, nuper baptizatus, Paulus ad Timoth. 4. c. Neophytus, dist. 58. & alibi.

NEPOS qui ex filio filiáve natus est: quòd natus sit post patri quàm filius, vt ait Festus. qui etiam deduci subindicat à voce νοῦς, quod fundamentum significat, & à Græcis dici νήποδας, quòd νοῦς ipse, id est, fundamentũ generis, non essent, sed ἀπόγονοι. citátque hoc Callimachi de Simonide: ὃ γὰρ ὀργάτης γέρων τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Κεῖος Ὑλλίχου νήπους. Sic enim legendum docuit I. Scalig. itémque Theocritum & Apollonium, qui id nominis hoc sensu vsurpant. Nepos autem ex fratre idem prorsus est qui nepos fratris: vulgata tamen opinio est, Nepotem ex fratre aut sorore esse, qui filius fratris aut sororis semper ab antiquis appellatur. Paulus in l. vlt. D. de gradib. Illud notandum est, non quemadmodum patris matrísque fratres & sorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris sororísque filios filias nomen speciale cognationis habere: sed ita demonstrari, fratris sororísque filios filias. Nepotem autem ex fratre post fratris filium constitui, docet apertè Caius in l. 7. D. de legi. tu. Veluti, inquit, frater eodẽ patre natus, fratris filius, nepósve ex eo. item Impe. §. j. De legitima agnatorum tutel. totidem verbis. Item in l. nemini. 17. C. de nuptiis. Nemini liceat contrahere matrimonium cum sorore, sororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex eo nepte. vt facile appareat Nepotem ex fratre eũdem omnino esse, qui Nepos fratris dicitur. Atque ideo, cum in testamento. C. Cæsaris ita scribitur apud Suetonium: Sororum nepotes hæredes instituit. C. Octauium, &c. nepotum nomine sororum filij intelligendi non sunt, vt & obseruauit Hotomanus, sed earũ nepotes: cum apertè constet ex Suetonio Octauium ex Accia M. Accij Balbi & Iulia. C. Cæsaris sorore filia natum esse. Hinc etiam Octauia apud eundem sororis eius neptis vocatur.

Nepos pro fratris filio, Feud. lib. j. tit. 5. §. j. & tit. 13. in fin.

Neptis ex filio, in l. auus. D. de pact. id est filia filij.

NEQVITIA, inquit Donatus, propriè libidinosa inertia dicta est, quod nihil queat, nullíque rei apta sit. Gellius lib. 7. c. 11. luxum vitæ prodigum vocat & effusum. Hinc formula Prætoris: Quando tu bona patria auitáque nequitia tua disperdis, &c. Cic. Tuscul. III. frugalitatis videtur esse proprium motus animi appetentis regere, & sedare: sempérque aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam: cui contrarium vitium Nequitia dicitur, frugalitas, vt opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. Nequitia ab eo, quod nequidquam est in tali homine: ex quo idem nihil dicitur.

Nepotes, omnes posteros vocari notius est, quam vt exẽplis probari debeat. Sed hoc nomine appellantur etiã consumptores, à Scorpione seu Nepa, quæ (vt ait Plinius lib. 11. c. 25.) deuorat omnes fetus suos, vno solum saluo. Siue dicuntur luxuriosæ vitæ homines, quibus non aliter rei suæ familiaris cura sit, quàm iis, quibus pater & auus viuunt. Paulus in epitome Festi.

NERONIANA Senatuscoss. citantur duo, vnum ab Vlpiano Instit. tit. 24. alterum à Paul. lib. 3. Sent. tit. 7.

NESCIVS, & qui nescit, & qui ignoratur, id est, qui incognitus est, dicitur l. fi. §. sin autem nescius. C. de furt.

Poste

Poſterioris ſignificationis exemplũ babes apud Plautum & Gellium.

Nescire & ignorare differunt. C. per quas perſon. nob.acq.l.2.C.de rei vxo.act.l.j. §. j. Qui neſcit, experiundi poteſtatem non habet, teſte Gaio, in l. annus. de calumn.

Nex, à Græco νεκρὸν vt vult Feſtus. Eſt autem mors, ſiue cædes, quæ ferro fit, aut alia vi. Quanuis neci datus, auctore eodem, propriè dicitur, qui ſine vulnere interfectus eſt, vt veneno, aut fame. Vlp. in necem alterius dixit, Budæo adnotante, pro in damnum & fortunarum euerſionem, in l.3.§.ſed & ſi quis.de crimi.ſtell.

Nexus propriè quis dicitur ob æs alienum, eidem à quo contraxit, donec reſoluerit, oppigneratus; ſic dictus quòd necteretur, id eſt in compedibus aut neruo vinctus & clauſus teneretur, vt ſcribit Liuius lib.8. Hinc:

Nexum, vt ait Varro libr.6.de ling. Lat. Manilius (ſeu Mamilius) ſcribit omne quod per librã & æs geritur, in quo ſunt mancipi. Mucius Scæuola, quæ per æs & libram fiant, vt obligentur, præter quam ſi mancipio dentur. Hoc verius eſſe ipſum verbum oſtẽdit, de quo quæritur, Nam idem quod obligatur per libram, neque ſuum ſit, inde Nexum dictum. Liber qui ſuas operas in ſeruitute pro pecunia, quam debeat, dum ſolueret, Nexus vocatur: vt ab ære Obæratus. Hæc Varro. Manilij ſententiæ in Topicis aſtipulatus eſt Cicero, cũ abalienationem ita definit: Abalienatio eſt eius rei quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in iure ceſſio, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. Nexu enim traditione mancipia complexus eſt: cum tamen in ea pro domo ius nexi à iure mancipij ſeparauerit. At Scæuola à nexu remouit mancipia; reliqua quibus ad obligandum interponeretur æs & libra, eo nomine comprehendit. Cuius hæc videtur fuiſſe ratio: In iure mancipationis, teſtibus quinque præſentibus & libripende, certiſque prolatis verbis, rerum dominia trãſferri acquirique potuerunt. ſemel autem tranſlato dominio, etſi quædam reliquiæ obligationis inito contractui ſuperſtites remanſerunt, nexus tamen ideo dici minimè poſſunt, cum ad dominium rei quæ mancipi erat transferendum, non ad ſe inuicem nectendum partes animum adiecerint. Et quidem apud Feſtum libr.12. hoc probat L. Ælius Gallus, cum ait, in eorum quæ necti dicuntur, genere ſunt hæc, teſtamẽti factio, nexi datio, nexi liberatio. Teſtamẽti factio, quòd ſcilicet hæres familiam per æs & libram emeret. Nexi datio, quòd ſcilicet ſe quis necteret creditori, ob æs alienum bona fide ſeruiturus, quo ad ſolidum perſoluiſſet. Nexi liberatio dubitatur quid ſit: niſi eadem verba in diſſoluendo nexu quæ in contrahendo neceſſaria fuerunt: & de eo nihil Feſtus, qui tamen notat, nexum etiam dici ipſam pecuniã, quæ per nexum obligatur. Notandum autem obiter magnam fuiſſe in nexos poteſtatem creditorum, nec ſanè diſſimilem ei qua in ſeruos vtuntur domini. Inducit enim Liuius libr.2. eorum quendam, qui queritur ſe in ergaſtulum & carnificinam pro ſeruitio ductum; atque ideo in hunc & alios aliquot feneratorum crudelitatem, Tribunorum plebis creationi occaſionem dediſſe. Libro etiã octauo ſcribit, ob vnius feneratoris L. Papyrij libidinem, ſimul crudelitatẽ inſignem, ſancitum nequis amplius (niſi qui noxam meruiſſet donec pœnam lueret) in compedibus aut neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet.

Nexa res, & nexa pignori dicitur, quæ pignoris nomine eſt obligata. l.j.§.ſi quis, D. ne vis fiat ei. l.12.§.j.D. de iure fiſc. l.7.C. de diſtract. pign.

Nexum facere, pignori obligare. l. pen. C. ſi alie. res pig.

Nexus venditi, pro vinculo obligationis. l. 26. §. adeò. D. de cond. inde. Si emptor fundi damnauerit hæredem ſuum, vt venditorem nexu venditi liberaret.

Nicenses, quorum meminerunt Imperatores in poſterioribus libris, dicti ſunt à Nicia, ſeu Nicea (vtroque enim modo dicitur) nomine duarum vrbium: quarum vna eſt Galliæ, quam vulgus eius vocat *Nice*, nos Niſſam: alia Aſiæ, & Bithyniæ metropolis, quæ & Antigonia nominatur. In hac vrbe ſynodus Nicena, imperante Conſtantino, anno à nato Chriſto 324. prima videlicet ab eo conuentu, quem Apoſtoli Hieroſolymis egerant, celebrata eſt. Quid in fide noſtra ſit obſeruãdum, ex Nicenæ ſynodi auctoritate, ſtatuit Imp. in l. nullus. C. de ſum. trin. & fide cathol. Vide Vadianũ in Bithynia.

Nicesteria Budæo in prioribus adnot. ad Pand. victoris præmium: vel ſacrificium & epulum victoriæ gratia factum. Iuuen. ſat.3.

Et ceromatico fert nicæteria collo.

Nicostrategi, vide nyctostrategi.

Nihil, & inutile, paria ſunt, per iura vulg. l. quoties. D. qui ſatiſd. cog.

Nihil habet, qui libertum habet. l. ſeruum. D. quibus ad libert. procla. non licet. Vide quæ Gl. ſuper hac voce diſſerit, in l. ſacrileg. §. ſi. ad ſi. D. ad l. Iul. pecul.

Nihil agi Iuriſc. dicunt, cum fruſtra quid fieri, inutiliter & in caſſum ſentiunt. l.j. & 5. D. de reſcind. vendi. l. 51. D. locat. l. 74. D. pro ſoc. l.9.§.j. D. de auct. tut.

Nihil quod eſt, nullum operatur effectum, arg. l. fin. §. ſi. de aur. & arg. leg. Ex nihilo enim nihil efficitur. l. item videndum. in princ. D. de pet. hæred. l. contractus imaginarij. D. de actio. & obliga. Hinc quod firmum eſt, non poteſt per id quod eſt nullum, vel tolli, vel limitari. Vide Bart. ibidem. Item nihil quod eſt, dicitur eſſe minus etiam. l. illud. §. minus. de tribut. l. minus. de reg. iur.

Nihili coactio, prouerbialis ſentẽtia, qua ſignificantur qui in futurum pollicentur, & nihil præſtant.

Nihil valere, Iuriſconſultis eſt, quod interpretes dicunt, nullum operari effectum, ſic in ſi. l. ad ſi. de manumiſſ. teſt. apud Pompon. tum alibi reperies.

Nihilo magis, id eſt, non ideo magis. l. ſi rem, D. de vſuris & alibi ſæpiſſimè.

Nihilominus, id eſt, nullo modo. l. qui fundum. D. pro empt. l. properandum. §. fin. D. de iud. l. Alexandrinis. C. de decurionibus. Quandoque ſignificat hoc nõ obſtante. Nihilominus etiam in ſe affirmatiuam habet. Inſtit. quibus non eſt permiſ. fac. teſta. §. præterea.

Nyli fluuij fit mentio. l.j.§. ripa. D. de flumin. & C. de Nil. agg. non rump. Nylum autem Gręcam eſſe dictionem, Latinè Mellonẽ vocari à Seneca & Seruio li.4. Georg. relatum eſt.

Nisi, exceptionis nota eſt, & quandoque refertur ad omnia præcedentia. l. poſtquam. de pact. D. aliquando non ad omnia, ſed ad partem tantum. l.j.§. idem Põp. D. de dot.

Niſi quando ponat, affirmétve, aut neget, excipiatque no. in l. ſi eum, §. qui iniuriarũ. D. ſi quis caut. & vide Dyn. in c. peccatum. de reg. iur. lib.6. vide Bart. in l. fundum. de adim. legat.

Niſi, dictio exceptiua, regulariter cæteris paribus ponit contrarium ſui, per l.2. D. de cuſtod. reo. §. fin. & ſimilibus. Alberic. exemplis demõſtrat, quibus refertur modò ad omnia præcedentia, modò ad eorum partem tantum, item quibus in locis in Si non reſoluatur.

Nivarium colum, vide Colum niuarium.

Nobiles, ingenui, & gentiles homines propterea nuncupantur, vt nunc quoque in Italia: quoniam maiores eorum illibatam ſeruarint natiuitatem, & nunquam ſeruitutem ſeruierint, itémque immaculato ac legitimo quoque nati ſint thoro. Nec certè iſta ſunt ſomnia. vt quidam phanatici putant, confundentes iura perſonarum. Verùm ſi his dotibus omnibus addant bo-

narum literarum studia, & optimum vitæ specimen: bone Deus, quàm verè tum dici possunt hi nobiles: quales ego multos hoc sæculo, adeóque Principes, esse, Reipublicæ nostræ congratulor. Vide And. Tiraquelli tractatum de nobilitate.

Nobilem fieri quemuis posse, docet Seneca episto. 44.

Nobilem autem se dicens & fingens, cum non sit, crimen falsi subit, Fac.l.eos.§.vltim.ad legem Cornel.de fals. Vide Bald.in l.qui sub prætextu.C. de sacrosanct. ecclesiis.

Nobiles Romæ dicebantur, quorum partes aut maiores magistratum curulem gesserant: & Nouis hominibus opponebantur. Cicero in Verrina. VII. Videmus quanta sit in inuidia apud quosdam homines nobiles, nouorum hominum virtus & industria. Item: Vt ista præclara nobilitas desinat queri populum R.hominibus nouis atque industriis honores mandare. Et Fami. v. Adeptus es, quod non multi homines noui: amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Fuit autem nomen hoc generale, & commune omnium quorum maiores magistratum (vt diximus) curulem gesserant: siue ij patritij essent, siue plebeij. Postea tamen accidit, vt illi generis sui nomen retinerent: & speciali ac proprio nomine nobiles dicerentur, qui plebeiæ gentis cum essent, maiores tamen curulibus magistratibus honoratos habuerant. Itaque Pedianus perspicuè ac dilucidè Patritios à Nobilibus distinguit. Sex, inquit, competitores Cicero habuit: duos patritios, Galbam & Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, &c. Non quò Patritij nobiles non sint: sed quia è generali Nobilium nomine, alij Patritiorum honorabile nomen sibi retinebant, factum vt alij generis nomen sibi attribuerent. Sic Liuius lib.39. Omnes patritios, plebeiósque nobilissimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. Sic Fuluiorum familia, quam plebeiam fuisse constat, Nobilioris cognomen tum sumpsit. Sic in Sextiana: Vósque adolescentes, & qui nobiles estis, ad maiorum vestrorum imitationem excitabo: & qui ingenio & virtute nobilitatē potestis consequi, ad eam rationem in qua multi homines noui & honore & gloria floruerūt, cohortabor. Nemo enim patritius vt esset, sua virtute consequi poterat. Huc pertinet l.mortis caussa capimus.31.D. de mortis caus. don. Ex Hotomano.

NOBILE officium iudicis, quod Iurisconsulti appellant persecutionem, est extraordinarium remedium, quod aduersus eos datur, quibuscum nobis de stricto iure nulla actio est, sed qui interim ex sola æquitate, & quod dicitur, de bono & æquo nobis obnoxij sunt. Vide Alc. enarrantem l.actionis.de verb.sig.aliter: Nobile officium est, quod à solo iudicis executiuo officio pendet. l.iubere. D. de iurisdict. Hoc iudex nunquam defungi potest. Nam quod dici solet, Iudex semel pronunciando, functus est officio suo: ad mercenariū referendum est officium, quod actioni subseruit. vide Bart.l.3.D.de iurisd.om.iud.

NOCERE dicitur qui iniuriam aut maleficium in aliquē commisit, eique nocuit, & damnum intulit. Refertur enim ad personas, non ad res.l.3.§.huius autem verba. D.de his qui deiecer.vel effud.

Nocere morbus intelligitur, qui perpetuus est, non qui tempore finitur.l.fi.§.3.D.de Ædil.edict.

Nocere noxam dixit Paulus.l.63.ad leg.Falcid. Eadē caussa est eius serui, qui noxam nocuit: nec enim delinquēdo quisquam preciosior fit.

NOLLE & Velle, duo illa verba, vt Ferrar.admonuit, in commēt.ad regu.iur.quodammodo relatiuorum more se habent, quorum alterum sine altero non statim existit. Ex eo siquidem non velle aliquid existimamur, quia hoc & velle poteramus: & sic ad arbitrium, licet diuersi effectus, liberum tamen vltrò citróque teseruntur. Vnde frustra dicitur noluisse id, quod non poterat quis velle: cùm relatiuorum natura sit, vt inuicem consistant, pariáque habeantur. Verùm quòd interpretes nolle & velle inter contraria referunt, intelligendum est, quòd actu sint contraria, aut diuersa: quemadmodum & Boethius relatiua contraria appellat in 2.Topic. Comment. Nam habitu magis relatiuorum naturam sapiunt: quando nemo dicitur nolle, qui non possit & velle. Siquidem vulgatum illud, Eius est nolle, qui potest & velle: parum consisteret, quòd vtrumuis simul ponit. id quod cōtra naturam est contrariorum, quorum vno consistente, reliquum cesset opus est.

NOLO adire, & non volo adire. Super his verbis doctores plura effunduntin l.qui se patris.C. vnde libe. Decius, vt testatur Nicolaus Bellonus, putat faciendam differentiam, an quis dicat, Nolo adire: & inducatur repudiatio. aut dicat, Non volo adire: & non inducatur. Ea ratione, quod verbum Nolo, indicat præcisam voluntatem, secus verbum Non volo: cum sit medium inter velle & nolle. Hæc differentia doct. licet communis habeatur, non satisfacit Bellono. Pendet enim ex eo, vt idem refert lib.4. Supput.c.14. quòd crediderint Doct. esse differentiam inter velle, & non velle, & non velle esse medium inter velle & nolle. quo sentit ipse nihil à veritate magis alienū. At in contrarium facit significatio ipsorum verborum: & Grammatici nullo modo admitterent hoc, qui dicunt, & verū est, Nolo esse compositum ex nō & volo, & sic idem esse. Quod probatur in §.filius.l.filij mater. D. ad Tertull. Licet in contrarium adducatur, quod quàm doctè, tam verè ipse Bellonus loco modò citato refellit. Porrò Nolo adire, hæc verba sunt suspectiosa, & inferunt tantum ad primum motum voluntatis, secundum doctrinam Bart. in l.gerit.D. de acq.hæred. & in l.serui electione.D.de leg.3.

NOLLE FACERE videtur, qui potest facere, & nō facit.§.si quis fugitiuus.§.idem ait.D.de Ædil.edict.

NOMEN generalis appellatio est, quæ & prænomen & nomen familiæ, & cognomen complectitur. Seneca lib.de benef. IIII. Si quod à Seneca accepisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen. Quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Proprie tamen nomen à prænomine, cognomine, agnomine distinguitur: vti patet ex l.4.C. de testam. & §.siquidem.27. Instit.de legat. itémque ex his Charisij verbis: Propria nomina, inquit, in quatuor species diuiduntur: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. vt Publius, Cornelius, Scipio, Africanus. Prænomen est quod nomini præponitur, vt Publius: Nomē, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini subiungitur, vt Scipio: Agnomen, quòd extrinsecus adiici solet, vt Africanus.

Nomen gentilitium erat & commune totius generis & familiæ agnationíve. vnde ab Halicarnasseo συγγενικὸν & πατρωνυμικὸν appellatur. Hoc prænomini subiungebatur, cognomē verò ferè semper antecedebat. Tu latius vide Theoph.§.si quis in nomine. Instit.de lega. & A. Augusti.lib. Emendatio. Tribus autē Romanos vsos nominibus fuisse, notius est, quàm vt à me confirmari debeat.

Nomen plerunque accipitur pro appellatione personarum & rerum. l. nomen filiarum.l. pecuniæ nomine. D.de verb.sig. & Gaius in l.nominis.eod. Nominis inquit, appellatione rem significari, Proculus ait: Nomē quãdoque intelligitur pro simplici caussa nullo obligationis respectu. Arrianus Menander in l.qui cum vno.D.de re milit. Exauctoratus, inquit, eo nomine, non

non vtique infamis erit. Itaque;

Nomina vel rerum, vel hominum sunt. l. 4. D. de leg. j. illa à Grammaticis appellatiua vel communia vocantur, quæ designandæ indicandæve rerũ naturæ & substantiæ caussa inuenta sunt. Hæc propria vulgò dicuntur, quæ ad singulas species eiusdem generis ambitu comprehensas discernendas pertinent, velut Lucius; Titius, Seius, Gaia: quæ nomina Iurisconsultis familiaria & vsitata fuisse Plutarchus ἐν ῥωμαικοῖς, & Cic. pro Murena ostendunt. hinc colligi potest cur his Prætores in edictis suis vsi sint. l. 10. D. quæ in fraud. credit. l. j. D. de tab. exhib. l. 2. §. cum quidam. D. ne quid in loc. publ. l. j. D. de lib. exhib. Hæc autem nomina ingenuis tribuuntur, vt seruis hæc Stichus, Dama, Pamphilus, Eros, Arescusa.

NOMENCVLATOR, à nomine calando, qui ciuium nomina omnium tenebat, & cum opus esset pronunciabat. Iis veteres dum ambitioni seruiebant, vtebantur. Cicero in Muræniana Monitores eos appellat. Vlpia. l. 7. §. 2. D. de op. lib. Nam huius quoque est ministerium, si forte vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. Venuleius. l. vlt. in fin. de lib. caus. Potest tamen & impubes operas dare veluti si nomenculator sit, vel histrio. Cicero in illa quã antè nominaui: Quid? quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: si etiam noris, tamen per monitorem appellandi sunt? cur non ante petis, quàm insusurrauit, aut quid, cùm admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas? Idẽ ad Attic. lib. 4. Ad vrbem ita veni, vt nemo vllius ordinis homo noméclatori notus fuerit, qui mihi obuiam non venerit. Vtitur hoc verbo Quintilianus lib. 6. c. 4. Plutarchus ὀνοματολόγον vocat in Catone.

Nomen esse capitis, pro delatum esse & receptum in reos capitis. Plaut. Asinar.

Nam iam ex hoc loco
Ibo ego ad Tresuiros, vestráque ibi nomina
Faxo erunt capitis.

Nomen edere. l. j. D. de effic. Consul.

Nomen dare militiæ. l. 43. D. de oper. libert.

NOMINIBVS olim obligatio, scriptura fiebat, vt ait Iustin. sub tit. de liter. oblig. in princ. Quod vt intelligamus, illud scire oportet, Romæ moris fuisse, vt vnusquisque paterfam. tabulas domi haberet, in quibus quicquid per singulos dies aut acciperet, aut expenderet, perscribebat: vt Cicero in ea pro Cluentio demõstrat. De earum tabularum fide Censores quinto quoque anno ciues ad iusiurandum adigebant: vti Dionys. Halic. lib. 4. testatur. Hinc fidem in Iudiciis facere solebant: vt in Orat. pro Qu. Roscio demonstrat Hotom. Vlp. in l. 4. D. de pecul. Si verò nomina ita fecerit dominus, vt quasi debitorem se seruo faceret, cum reuera debitor non esset, non obligatur. re enim, non verbis peculium augendum est. Pomponius. l. j. D. de annuis legat. Cum in annos singulos quid legatum sit, neque adscriptum quo loco detur, quocunque loco petetur, dari debet: sicuti si ex stipulatu, aut nomine facto petatur. Extat etiam apud Scæuolam faciendi nominis mentio in l. Thais. 41. in fi. D. de fideicommiss. libert. & alibi nonnullis locis. In quibus Tribonianum hallucinatum verisimile est: nam alius in locis eam vocem expunxit, vt in l. j. D. de nouat. l. Græcè. D. de fideiuss. l. j. D. de oblig. & action. cum suis temporibus in vsu non esset; vt satis constat ex tit. Instit. de lit. oblig. in princ. Nomina autem in tabulis dicebantur tituli debitorum (vt ait Asconius) præsertim in iis debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniæ commodatæ sunt. Plautus in Curcul.

Non ædepol nomen: nam mihi istoc nom ne
Dum scribo, expleui totas ceras quatuor.

Ergo nominibus obligatio contrahebatur, cum expensum quid alicui in tabulas referebatur. Referri autem solebat, vel ab reis ipsis, vel ab argentariis, vel ab amicis. De reis, exemplum oratio pro Comœdo suppeditat, & loci ex Pomponio & Vlpiano superius adscripti. De argentariis, patet ex his Donati verbis in Terentium: Tunc, inquit, in foro, & de mensæ scriptura magis, quàm ex arca, domóque vel cista, pecunia numerabatur. Veteres enim ferè suam pecuniam apud argentarios habebant: eiúsque rei vestigium superest in l. 7. §. quoties. D. depos. & aliis multis ex locis. De amicis exemplum habemus initio eiusdem Orationis pro Comœdo, & in epistola vltim. lib. ad Attic. 4. item apud Senecam lib. de benefi. 3. Ille, inquit, per plurium tabulas nomina interpositis parartis facit. Ex hac autẽ nominum obligatione nata sunt hæc loquendi genera: quæ deinceps subiiciemus.

Nomina dissoluere. Cicero pro Plancio, Hoc nomen, quod vrget, nũc cum petitur, dissoluere. Catilina apud Sallust. Non quia æs alienum meis nominibus ex possessionibus soluere non possem: cum & alienis nominibus liberalitas Aureliæ Orestillæ, suis filiæque copiis persolueret.

Nomina exigere. Cicero Verrinà 3. Cum per eos ipsós dies, per quos caussam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse. Nominibus certis grandem pecuniam debere. Nominibus certis pecuniam Romæ curari oportère. Nominis eius quod quis inficiatus est diem petere. in Orat. pro Quintio. Nominibus multis eos homines pecuniam à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Verrina III. In nominibus pecuniam nobis esse, numeratam in præsentia non habere. ibi. Sic:

Nomẽ incertum. l. j. D. ad Maced. cum mutuationis caussa non est ascripta.

in Nominibus esse dicuntur, quæ sunt in obligationibus, petitionibus, persecutionibúsque. l. 57. D. de acq. hære. l. 36. D. ad S. C. Trebell.

Nomina facere, & contrahere pro eodem dicuntur. l. 17. D. de admi. tut. l. 59. D. de neg. gest. l. 9. D. de pact. Seneca. lib. j. de benefic. Nomina, ait, facturi, inquirimus in vasa debitoris. Vide Facere nomen.

Nomen sequi. l. 19. §. cum haberes. D. ad S. C. Velleia. l. 41. §. si à debitore. & l. 71. D. de iur. do.

Nomine legato, id quod debetur, inque actionibus est, debetur. l. 46. §. eum qui. D. de leg. j. l. 59. D. de leg. 3.

Nomen bonum, debitor bonæ fidei, potius quàm qui soluendo est. Cic. Sestio, epist. 6. lib. 5. Ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, vt bonum nomen existimer. Interdum tamen sumitur pro debitore bono & idoneo. Paulus. l. inter caussas. 26. §. 2. D. mandat. Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori: licet is soluendo non fuerit: quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. Sic. l. 19. D. ad S. C. Velleian. l. 101. D. de solut. l. 13. §. j. & l. 35. & l. 43 de admi. tut. l. 31. §. Lucius. D. de annu. leg. l. 89. D. ad leg. Falc. vbi quidam codices, idoneis hominibus scriptum habent, eodem errore quo in Pand. Flor. hominibus sub fideiussore factis, pro nominibus, in l. 2. in fi. de cust. reor. Secundum hoc loquendi genus in S. C. Macedoniano scriptum est, bonum nomen filiifamil. fieri non posse. l. j. D. ad S. C. Macedo. Contra Nomina deteriora peiorave dicuntur, quorum difficilior est exactio, propter debitorum inopiam, qui bonis facultatibusque lapsi non soluẽdo facti sunt. l. 37. D. si cert. pet. l. 30. D. ad leg. Falc. l. fi. §. penul. D. de admi. rer. ad ciuit. pertin. Columella, Alphius fenerator optima nomina non appellando fieri mala dixit. Vide Bonum nomen.

Nomine, subauditur apud Iurisconsultos plerunque, vt in consuetudine sermonis Græci: velut cum dicimus, Noxæ dedere: Damnari repetundarum, &c. Pompon. l.2. D. de naut. fen. Si nemo sit, qui à parte promissoris interpellari traiectitiæ pecuniæ possit. Alfenus. l. 60. §. 3. de leg. & fid. lib. 30. Topiarium enim ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis quàm colendi paratum esse. Item. l.2. D. de proaenet. & l.30. §.2. D. de iureiurand. l. 28. D. de pignorib. in fin. l.73. D. quib. mod. pignus, vel hypotheca soluitur. Ea quo genere sunt & hæ locutiones, Satisdari certæ pecuniæ. l. 6. in fi. D. quib. mod. pig. Fideicommissi satis petere. l. 72. §. j. D. de cond. & demonstr.

NOMINARE, est præsentem sistere, & vt iuris Pontificij scriptores dicunt, ius patronatus habere, hoc est, nominare designandum, Budæo teste. Cæterum nominare, fideiubere, & in se periculum recipere, non distare indicat Alberic. per §. fin. in l. cum ostendimus. D. de fideiuss. tut.

Nominari dicuntur magistratus, tutores, & alij, qui ad munera publica, aliquo suggerente vocantur. l. 2. §. si eo. D. de admit. re. ad ciuit. l. 13. D. ad municip. l. 14. C. de excus. tut. Nominare, est indicare. l. libertus. D. de quæstio.

NOMINATI, inquit Hotomanus, in criminibus non dicuntur ij, quorum nomen delatum est, quique rei facti sunt, sed ij quorum nomen ab altero reo appellatum est. Sic Papia. l. 17. §. 10. D. ad municip. In quæstionibus nominatos capitalium criminum, &c. & l. 2. D. de bon. eor. qui ant. sentent. Cicero pro Posthumo: Neminem vnquam, quo ea pecunia peruenisset, caussam dixisse, qui in æstimandis litib. appellatus non esset. in litib. autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis priuatorum, aut rationib. ciuitatum. Itaque in ferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se verebantur: &, cùm erant appellati, si videbatur, statim cõtradicere solebant. Tranquill. in Calig. Quæstorem suum in coniuratione nominatum flagellauit, veste detracta: id est, ab vno ea coniuratis indicatum. Brissonius his omnibus in locis Nominatos sumi vult pro iis qui rei criminum facti postulatique sunt.

NOMINATORES, apud iurisc. dicuntur, qui cum aliquid ad munus quoddam eligendi sunt, certorum hominum tanquam idoneorum nomen edunt, & quasi eorum creandorum auctores sunt. Hinc Nominatores tutorum, sub Rub. D. de fideiussorib. & nominat. tut. vbi in l. 4. ad fin. Affirmatores appellari videntur: Qui cum idoneos, inquit, esse tutores affirmauerint, fideiussorum vicem sustinent. De nominatione tutorum extat mẽtio in l. j. §. 3. & §. 5. D. de magistr. conuen. Hinc,

Nominatores dicuntur sub Rubr. C. de pericul. nominat. qui cum Duumuiri essent, successores sibi designabat, quorum fidem Reipublicæ suo periculo præstabant. Et sic accipienda est l. j. in princ. D. de magist. conuen. l. 3. C. de conuen. fisc. debit. l. vnic. C. de sump. recup. Hi etiam Creatores dicuntur in l. j. §. si eo tempore. D. de admin. rer. ad ciuit. pertin.

NOMINATIO dicitur de magistratibus, tutoribus, & alus, cum ad munera publica aliquo suggerente vocantur. l. 2. §. j. D. ad munic. & l. j. D. de filiofam. lib. 10. l. vlt. C. qui æt. se excus. eod. lib. Aliquando significat publicationem quandam, vt quando excommunicatus nominatur in ecclesia. gl. in c. j. de except. libr. 6. Alias autem Nominationum acceptiones fusius recenset Pet. Rebuffius in tractatu nominationum quæst. j. vbi nominationum genere recenset, & acutissimè & diligentissimè explicat.

NOMINATIM exheredari dicitur, cuius vel nomen, vel prænomen exprimitur: dum tamen constet de quo testator senserit. Itaque Nominatim exheredatus filius & ita videtur. FILIVS meus exheres esto: si nec nomẽ eius expressum sit, si modo vnicus sit. l. j. & l. 2. D. de lib. & posthum. Qui etsi plures filios habeat, ac ita loquatur, CATERI omnes filij exheredes sunto, omnes nominatim exheredati videntur. l. Titius. 25. D. illo tit. Sic Posthumus Nominatim exheredatus videtur, siue ita dictum sit, QVICVNQVE MIHI NASCETVR. siue ita, QVICVNQVE EX EA: siue ita, VENTER EXHERES ESTO. l. 3. §. 3. D. de iniust. rupt. Huic opponitur, INTER cæteros exheredare, de quo sub voce INTER, superius dictum est.

Nominatim alicui legetur ita, Lucio Titio, an per demonstrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel necessitudinis, vel affinitatis, aut alio modo, nihil interest, nam demonstratio plerũque vice nominis fungitur. l. nominatim. 34. D. de cond. & demonst. nisi forte plures sint qui eo nomine designentur. Vide l. 2. D. de legat. 2.

Nominatim ab aliquo hærede legatum intelligitur, cum à quo legatum sit, constat: quamuis nomen pronunciatum non sit. l. nominatim. 90. de legat. 3. Sic Nominatim manumitti seruus ex lege Fusia Caninia sic videtur: STICHVS LIBER ESTO: vel sic, Cocum, vel Obsonatorem, si vnus tantùm cocus, vel obsonator sit: vel qui ea ancilla illa nascetur (si vnus tantum sit) liberum esse volo. Paul. libr. Sent. 4. c. 14. & l. nominatim. 24. & l. 37. D. de manum. test.

NOMINATIVVS pro genitiuo, elegantissima est figura loquendi, qua frequentissimè vtuntur Iurisconsulti in l. quæsitum. §. idem Celsus. D. de fide instrum. vbi dicitur, Hoc genus serues, id est, eius conditionis seruos. sic & in l. & ita. §. j. D. naut. caup. stab. vbi dicit Iurisconsul. Prætorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum, id est, eius generis, eius conditionis.

Νόμος, lex, ἀπὸ τοῦ νέμειν, à distribuendo, Græcis appellatur: quòd ritè omnibus ius suum distribuit. Hinc νομοφύλακες, legum custodes, dicebantur. Qui nõ solum literas, sed etiam facta hominum obseruabant, ad legésque reuocabant, teste Cicerone.

NOMOTHETÆ, non simpliciter auctores legum sunt, sed & ipsi, qui principaliter leges promulgant, quales apud Græcos Solon, Draco, Minos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit legem Pomp. Iulius legem Iuliam. Corn. Sylla legem Corneliã, & similes. Ipsi verò Iurisconsulti, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & cæteri non sunt νομοθέται, sed legum interpretes. Alciat. lib. 2. Disp. c. 8. Hi νομοθέται ex iudicibus deligebantur, quorum munus erat, leges rogationésve tribus concionibus à populo probatas diligentius examinare: atque vt hi eas vel probarent, vel improbarẽt, ita proferebãtur Budæus in l. j. de iustitia & iure.

NON, pro Non solùm, vel Non tantùm. l. 9. D. de vi public. l. 4. l. 96. D. de verb. sig. & alibi. vide A. August. libr. 2. Emend. Cicero cum alias sæpe, tum libr. 4. ad Attic. epist. vlt. sic vsurpauit. Hæc pactio non verbis, sed & nominibus & præscriptionibus multorum, cum esse facta diceretur.

Non, pro non tam. l. 12. D. de offic. præsid. l. 20. in princ. D. de acquir. hæred.

NON VTILITER negotia gerere dicitur, qui non necessariam rem, vel quæ oneratura est patremfa. adgreditur. l. sed an vltrò. §. fi. D. de neg. gest.

NON VTIQVE, non restrictè, non præcisè. l. 21. D. de mand. Sed si non vtique, vnius, sed vtriusque mandatum inuitus id fecerim. Sic l. 43. D. ad leg. Aquil.

Non nescire, est scire, cap.3. de iura. calumniæ.

NON NOLLE, est pati, & permittere, l.3. D. de reg. iur. & D. de tributo. act. l.1. §. sciendum. & vide A. August. lib.3. cap.2.

Non consentire, non est dissentire, l. alioquin. D. de contrahen. empt. Est enim medium inter consentire & dissentire, l. in bello. de cap. & postl. reu.

Non esse, & non apparere, paria sunt, l. in lege. D. de contrahend. empt. Hinc, Non esse actorem rei syndicum tunc intelligimus, ait Gaius, cum is absit, aut valetudine impediatur, aut inhabilis sit ad agẽdum, l.1. D. quod cuiuscun. vniuer. nom.

Non ideò, pro non continuo. Iurisc. Cùm decem tu dari stipulatus sis, non ideò posse te decem dari oportere intendere, quia & cætera.

Non iustum & iniustum, qui negant idem esse, falluntur. Qua de re Valla lib. Dialect. 2. cap. 32. rectè disserit, & verè, & Alc. in fin. c.17. lib.3. Pareng.

NON MINVS l. solidum. 85. D. de solu. positum videtur, pro non magis, aut non tam: Solidum, inquit Iurisc. nam soluitur, non minus quantitate, quam die. Sic in l.7. §. pactorum. D. de pact. §. iniuria. ad leg. Aquil. l.3. §. Labeo. D. de incend. naufr. Lab hostibus.15. §. non minus. D. ex quibus causs. maior. quanquam in quibusdam Haloander reposuit. Non minus: quod & magis conuenire videtur.

NON NIMIS, pro non tam, apud Vlpianum in l. iure Gentium. §. verum autem. D. de pact. more Græcorum, qui ὀ μάλα δὴ, dicunt, vt Haloander monuit, & obseruauit Hegendorphin.

Non nominatim, id est, in genere, l. hæres seruum. D. de euictione.

Non pluris quàm res est, id est, quanti aduersarij interfuit. Vide Vlpia. in l. qui restituere. D. de rei vind.

Non posse dimitti in solidum creditorem, est, non posse creditorem totam solutionem consequi.

Non reddita res propriè dicitur, quæ deterior facta redditur, l.3. §. si reddita. D. commod.

NON VELLE. Hæc verba falsò traditum est, iuxta sententiam doctissimi Belloni inter Nolle & Velle media esse, cum medium sit non nolle, l.3. §. scientiam. vbi casus & glo. in verbo Velle. D. de tribut. act. Quin & ratio accedit. Nam inter affirmatiuum & negatiuum medium non sumitur ex affirmatiuo, sed ex negatiuo. Exemplum: Inter proprium & improprium datur medium, non improprium non autem datur, nó proprium, quoniam non proprium idem est, quod improprium, l.1. in princ. D. de suis & legit. Sic inter doctum, & indoctum, datur non indoctum. Idem in verbo placere, & displicere: quorum medium est, non displicere, l.1. §. is qui nauem. D. de exercit.

NONÆ dicuntur in Martio, Maio, Iunio, & Octobri sex illi dies, qui primum sequuntur: in reliquis verò mensibus quatuor tantum dies primum sequentes. Vide l. item veniunt. §. pridie. D. de hæred. peti. Varro lib.5. de Ling. Lat. Nonæ appellatę aut quòd ante diem nonum idus semper, aut quod vt nouus annus Kalendæ Ianuariæ ab nouo sole appellatæ, nouus mensis, ideis, noua luna Nonis. Eodẽ die enim in vrbem ab agris ad regẽ conueniebat populus. Harum rerum vestigia apparent in sacris Nonalibus in arce: quòd tũc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense rex prædicit populo.

NORMA, pro formula præscripta, vt in §. pen. Institut. de Atil. tut. Normalem tamen pro recto positum, qualem norma, hoc est, fabrorum regula efficit, alicubi Bub. obseruauit.

NOSOCOMIVM, νοσοκομεῖον, locus vbi ægroti curantur, quem Valetudinarium Latinè dici posse docet Hotom. Vtitur Iust. l. illud. 16. & l. sancimus. 18. C. de sacrosanct. Eccles. νόσ☧ autem morbum, κομεῖν verò curare significat: vnde vocabulum confictum.

NOSTRVM propriè dici non potest quod ex casu nobis auferri potest.

NOTA, infamia, ignominia, probrum, l.1. & §.1. D. de iis qui not. infam. Sic Notæ caussa facta exhæredatio, id est iniuriæ inferendæ caussa, & notæ inurendæ, l.18. D. de lib. & posthum. Hinc Notæ Censoriæ. Notæ significant etiam cicatrices, apud Vlpian. in fi. l.1. D. de seru. fugit. Sunt & Notæ stigmata, & puncta seruis inusta, l.2. D. de seru. fugit. Cic. Offic lib.2. Thracem compunctum notis Threiciis dixit. Et Plin. in Paneg. Exanguẽ & ferream frontem nequicquam conuulnerandã præbeant punctis, & notas suas rideant. Hinc Stigmatum notas dixit Tranquil. in Calig. ca.27. Notæ pro Iurisc. annotationibus additis ad veterum scripta reprehendendi vel explicandi caussa, l.2. C. de vet. iur. enucl. l.10. D. de castr. pecul. l. vn. C. de respon. prud. Hinc sæpe legimus in Pand. libris, Ex notis Pauli ad Neratium, Marcelli ad Iulianum, &c. Dicuntur & Notæ compendia quædam dictionum, siue vt Plutarchi verbis vtar in Catone, σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Vel etiam, vt alij, σημεῖα γραμμάτων περὶ τάχ☧ δηλοῦντα. quas suo tempore siglas vocatas fuisse scribit Iustinianus in Græca Pandectarum auctoritate. Sic accipiuntur Notæ l.3. D. ex quib. causs. maior. l.9. §.1. D. de hæred. insti. l.41. D. de milit. test. & alibi. Qua de caussa à literis separantur, l.1. §. ludi. D. de var. & extraord. cognit. & l.41. Seneca libr. 14. Epist. Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatẽ linguæ manus sequitur. Huiusmodi verò notis olim pleni erant Iurisconsultorum libri. Sed Iustinianus quicquam in libris suis notis scribi vetuit, l.2. §. penul. C. de vet. iur. enucl. Qua de re Isidor. lib.1. tractat. Harũ autem inuentionem alij Tullio Tironi tribuunt, alij, & in his Dio, Mæcenati.

NOTARII, Vet. glo. σημειογράφοι, propriè dicuntur, qui excipientes verba dictantis, per notas & compendia scribunt, Paulus in l. Lucius Titius. D. de milit. testa. vt Singularij, qui singulis scribunt. De Notariis eleganter Basilius in epistolis: ἀλλὰ τῶν φωνῶν ἐπίσημον ὑπὸ τῶν ... ὑπὸ τῶν σημείων χαράττειν, ἵνα... αὐτῶν λέξεις τὸ τάχ☧ ὁ γράφων. Græcis Notarij ταχυγράφοι. Hos ita exprimit Ausonius: *Puer notarum præpetum.* Et Martialis:

Nondum lingua suum, dextra peregit opus:

Alias lib.12. Cod. tit. de primicerio & notar. verbũ hoc pro secretariis Principis vsurpatur. Lãpridius in Alexandro: Eum notarium qui falsum caussæ breuem in consilio Imperatorio retulisset, incisis digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit. Spartianus in Diadum. Istæ literæ per notarium proditæ, illi puero multum obfuisse dicuntur. Plin. in epist. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus.

NOTARIA, vide NOTORIA.

NOTABILE, conclusio, quæ à decisis aut decidendi ratione colligitur, M. Salomonio in l. Gallus. D. de liber. & posthum.

NOTARE, animaduertere, ac determinare aliquid quatenus sit noscendum. Est enim Noto, frequentatiuum à Nosco: quamobrem sæpe auctores digestorum adiiciunt, Vlpianus notat, l. liberto vel amico. D. negot. gest. Marcel. notat. l. si qui seruum. D. de actio. empt. Sic l.39. D. de hæred. insti. l. vlti. D. de his qui in test. & l.1. §. Paulus notat. D. de offic. eius cui. Est &,

NOTARE notis quibusdam & compendiis literarũ aliquid breuiter perstringere, non omnibus literis integrum perscribere, vt apud Suetonium in Galba ca.15. H-S. nanque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia verò notata, non perscripta erat summa, hæres de Tiberio legatum ad quinquaginta reuocante, ne hæc quidem accepit. Sic Fabius, Quantum

notando consequi poteram. Hinc Notæ, & Notarius.

Notare, pro reprehendere. Vlpianus in l. metum autem præsentem. §. fin. D. quod met. caus. Non immerito, inquit, Julianus à Marcello notatus est.

Notare apud aliquem is dicitur, qui declarat vel distinguit dictum eius. Vlpianus apud Marcellum notauit, l. non solum. §. ego autem D. de iniur.

Notare, infamare, infamiæ notam inurere, toto titu. D. de iis qui notantur infamia.

NOTATI, l. 2. C. de dignit. libr. 12. differunt ab infamibus. Infames enim sunt, quibus lex infamiam irrogat. Notati verò non sunt ipso iure infames, hæret tamen in eis macula quædam, vt qui iudicio publico rei in vinculis sunt, vel qui ob testimonium dicendum, vel non dicendum pecuniam accepisse conuicti, nec damnati sunt, vel qui inter requirendos adnotati sunt. Sic nota ab infamia distinguitur, l. 3. §. lege, D. de testib.

NOTITIA, breuis, vel libellus, quo descriptio status, administrationis & diœceseos continentur, l. j. C. de offic. præfect. prætor. l. vni. C. de excus. artif. & vide lib. Notitia vtriusque Imperij. Notorium eodem sensu dixit B. August. Apul. lib. 7. Asini aurei.

NOTHI, *νόθοι*, à Græcis dicuntur, qui à Latinis naturales liberi, id est qui ex concubina domi sine nuptiis vxoris loco retenta, quàm Græci *παλλακὴν* vocant, nascuntur. Vnde quæ rubrica est in Cod. de natural. lib. eadem est in Nouell. LXXXIX. *περὶ νόθων*. Differunt autem à Spuriis & vulgò quæsitis. Sunt enim spurij, qui & *σκότιοι*, & terræ filij, patre incerto geniti, quasi *ἀπάτορες* (sic enim legendum apud Valerium, siue Iulium Paridem li. 10. obseruauit Cuiac.) ex scortatione, stupro, adulterio, incesto: quæ vitia in concubinam nō cadunt. Sunt tamen qui aliter sentiant, producentes §. quoniam l. cum tabulis. D. de iis quæ vt indign. sed quoniam corruptus est, & illud *vulgo quæsitam* commutari debet in *vulgo quæstum fecisse*, eorum sententiā parum moror. De Nothis Quintil. lib. III. cap. VI. Nothum, inquit, qui non est legitimus, Græci vocant. Latinum rei nomen, vt Cato quoque in oratione quadam testatus est, non habemus: ideóque vtimur peregrino. Nothi igitur ex Iustiniani constitutionibus hi soli appellantur, qui ex cōcubina nati sunt hoc est, ex muliere libera, innupta, quam vir cœlebs domi concubinatus nomine solam habuit. d. Nouel. 89. item Nou. 74. item Nou. 18. Hi autem ex constitutionibus ab intestato aliquid iuris in bonis parentum habent, non extantibus filiis legitimis: quin & ex testamento extantibus legitimis vnciæ, non extantibus etiam solidi. ex Nouel. *περὶ νόθων* capacitatē habēt. Spurij ex vtraq; caussa incapaces sunt, ac ne alimentis quidem digni, quæ tamen nothi habent etiam ab intestato extātibus filiis legitimis. Dicebantur etiam hi obliqui. Hinc Statius, *Obliquúmque à patre genus*. vbi Lactantius: Quia fuerat, inquit, patris mei nothus. Bastardi vulgò, à Germanico *Boes art*, id est degeneris ingenij.

NOTHIA, numero multitudinis neutro genere significant eam partem, quæ ex bonis paternis nothis dabatur ex lege Atheniensium. vide Budæum l. vulgò. D. de stat. homi.

NOTIONIS verbum latissimum est nam & in ciuilibus, & in criminalibus caussis vsurpatur, itaq; Notio dicitur Prætoris, qui vtrum actio danda, aut denegāda sit, cognoscit. l. vlt. in fin. D. de oblig. & act. Sic in l. 8. D. de transac. Prætoris dicitur esse notio, cum de habitatione aut vestiario, aut alimento relicto transigendū est. & in l. 6. C. quom. & quando iud. At in l. j. §. j. D. de offi. præf. vrb. Notio ad caussas & animaduersiones capitales refertur. vbi Vlp. scribit, ea quæ vltra cētesimum lapidem fiunt, egressa esse Præfecti vrbi notionem. itémque in l. pen. D. de calum. Propriè tamē Notio videtur esse rerū quæ neque criminales sunt, & in facto, non in iure consistunt: veluti cum Cic. in Ora. pro domo scribit, omnem esse notionem Pontificum, cū quis adoptatur, quæ caussa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ sacrorum. Item cum disceptatur, apud Prætorem, vtrum qui filius esse dicitur, in potestate sit, an non sit: Prætoris notio esse debebit, inquit Vlp. l. 3. §. j. D. de lib. exhib. aut cum de illius ætate qui manumittit, vel de manumittendi caussa quæritur. Atque hæc quidem ita se habent, cum propria verbi cuiusque significatio exquiritur. Vlp. autem in l. notionem. 99. D. de verb. sig. Notionem sic posse accipi scribit, vt & iurisdictio & cognitio intelligatur. Itaq; idē in l. ait Prætor. 5. D. de re iudi. cum Prætor dixisset, CVIVS de ea re iurisdictio est; Melius, inquit, dixisset, CVIVS de ea re notio est. etenim notionis nomen etiam ad eos pertinet, qui iurisdictionē non habent, sed habent de quauis alia caussa notionē. Quare assessores, siue amici, qui in consiliū Proconsulū adhibētur, cum etiā ipsi cognoscāt, dicūtur habere notionem. Arbitri quoq;, quos ex cōpromisso adimus, habent notionem.

NOTORIA, breuis & cōpendiaria scriptio. Hinc pro indiciis & relationibus & elogiis sumūtur, ab apparitoribus seu Irenarchis factis, vel quibus crimina deferuntur ad magistratus, l. ab accusatione. §. nūciatores. D. ad Turp. Nunciatores inquit Paul. qui notoria indicia produnt, notoriis suis adsistere iubentur. Sic l. ea quidē. C. de accus. l. 31. C. Th. de Episc. & cler. l. diuus. D. de cust. reor. D. Aug. in epi. 160. Notoria in sing. & Notariæ dicuntur: Circūcelliones, inquit, quosdam & clericos Donatistas, cura eorū qui publicæ disciplinæ inseruiunt, præmissa notoria ad iudicia legésq; perduxit. Et in epist. 159. Qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videantur examini. Dicitur & Notaria ab eodem August. & Apuleio lib. 7. de Asino aureo.

NOTORIVM est, quod omnibus constare potest, & colore nullo obfuscatur. nec probatione indiget: vt palatium in vrbe esse. Manifestum, quòd allegari probarique oportet, vt Titium corā populo occisum, Seium publicè fenus reprobum exercere. Liquidum, quod iudici ex actis liquet, l. ciues. C. de appell. & quod sine morosa difficultate iudici probatur. Clarum verò generaliter accipi potest, vt supradicta comprehendat, l. postrema. de transact. Alciat. de verb. sign.

Notorium est triplex, Præsumptionis, Iuris, & Facti. Notorium Præsumptionis, quod est de euidentia iuris vehementis præsumptum, vt paternitas, filiatio, vbi non requiritur alia probatio, nisi probationes & cōiecturæ, c. quoniam. de fil. presb. Nam hoc quòd quis sit alicuius filius nō potest verè probari, l. Lucius, D. de cōdi. & demon. Vnde filius est, quem nuptiæ demonstrant, D. de in ius voc. l. quia semper. in fi. Nam si vir & vxor aliquem infantem nutriūt, & dicunt eum filium eorū esse, tunc præsumitur eorum filius. Est ergo notorium præsumptionis euidētia rei euidenter à iure præsumpta. Notorium iuris est clara iudicialis confessio inconuincibilis, inconuincibilis probatio, & irretractabilis diffinitio, de quo scilicet notorio quis damnatus est, vel in iure cōfessus. Et sic illud est duplex, videlicet per confessionē factā in iure, & per sententiā iudicis, vt in c. vestra. de coha. cler. & mul. c. a nos in quinquā. 2. q. j. Notoriū facti, scilicet quod cōmissum vel factū nō dubitatur à populo, vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione celari, nec oportet omnes circūstantias facti esse notas, vt ca. vlt. de cohab. cler. & mu. c. cū dilectus. de purga. cano. in fi. 2. q. j. de manifesta. & ca. seq. Et illud notorium est triplex, secundum triplicem distinctionem facti: quod-

dam est

dam est facti permanentis & continui, vt quòd palatium est in vrbe. id non eget probatione. Aliud est facti transeuntis, vt quod quidam in publico occiditur coram populo. Tertium est facti interpolati, vt quia vsurarius vna die tenet mensam paratam, alia non. Vide plenè Abbat. ad c. vestra num. 14. extra de cohab. cleric. & mul.

NOTVM, quod cuique vel coràm, vel ad domum nuntiatur, glo. l. quinquaginta. C. de excus. tuto.

NOVALIS est terra præcisa, vel (vt est apud Isidorum) proscissa, quæ anno cessat, quam Græci νεὸν (alij νέατον, vel νειὸν) vocant. Integra autē est, in qua nondum dominus pascēdi gratia pecus immisit. Paul. in l. sylua. D. de verb. sign. Sic Varro lib. 4. Ling. Lat. Ager restibilis qui restituitur, ac reseritur quotquot annis: contra qui intermittitur, à nouādo, Noualis ager. In lib. Var. auct. de limit. ita etiam scribitur: Noualis, ager est primum proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarū sibi virium caussa. Et apud Seruium Georg. j. Proprie Nouales sunt primum aratra proscissa, & primum segetem ferentia. Plin. autem lib. 18. c. 19. nouale appellat, quod alternis annis seritur, in hoc proscindendū, vt interim requiescat. Nam proscindere, est primum terram vertere, grādioribus glebis relictis. Contra, restibilis ager dicitur, qui quotannis seritur. Cice. de Orat. Nouatum agrum appellat non semel aratum, sed iteratum, diúq; ante sementem cultum & fermentatum, quo meliores fetus possit & grandiores edere. Duæ itaq; vocis Noualis significationes sunt, quarum altera notatur in d. l. sylua. altera in l. fi. de ter. mot. l. 8. D. de fund. dot. l. vtiles. 39. D. de peot. hæred.

NOVELLARVM (subaudi, Constitutionū) nomen nouum non esse, nemo est qui nesciat, vel mediocriter in iure ciuili versatus: cum ipse etiam Imp. in 3. Constit. quæ præfationis loco repetitæ codicis prælectioni præmittitur, hoc nomine in futurum id operis confirmet. Et Azo testetur, ex Nouellis in collationes collectas constitutiones, quæ hodie in scholis & iudiciis circūferuntur: & ante trecentos adhuc annos nouellæ in vsu sint habitæ, si non omnes, attamen pleræq; quæ hodie non extant. Et vt de Accursio taceam, qui sæpe collationarias illas, in multis per obscuras ex nouellarum contextu illustrare solet, passim in doctoribus adducuntur in testimonium, de adiutoribus quæstoris, de appellationibus ex Sicilia, de priuilegiis Archiepiscoporum, & infinitis aliis. Ex quibus tametsi, pleræq; generales noti sunt, tamen eas propter cognitionem rerum, & exemplum, omissas non oportuit. Sunt qui in l. non plures. & l. qui sub prætextu. C. de sacros. Eccl. interpretantur, Decanos, pro clericis: quod neutiquā fecissent, si copiam nouellarum habuissent constitutionum. Idem possumus dicere de sexcentis aliis. Hæc ea Holoandro. Cur autem Nouellæ dictæ sint diuersi diuersa tradunt. Cedrenus sic dictas censet, quòd noua eis atque à veteribus dissidentia iura cōstituantur. Hæc enim sunt eius verba in Iustiniano: τὰς παλαιὰς νόμους πάντας ἀνανεώσας, νεαρὰς μετέθηκεν, ὃ καὶ παρ' ἡμῖν ἐκλήθησαν. Sed id non omnibus, exempli gratia 91. & 92. Verior itaque altera ratio, quam profert Cuiacius, quòd nouissimè promulgatæ sint post Codicem Iustiniani repetitæ prælectionis. nam & sæpissimè à Græcis interpretibus vocantur παρὰ μετὰ τὸ κώδικα, & ab ipso Iustin. Nouel. 66. & in Constit. de nouo Codice faciendo: & pariter Theodosij, Valentiniani, Martiani, Leonis, Maioriani, Seueri constitutiones non alia ratione Nouellæ appellatæ sunt, quàm quòd post Codicem Theodosij, & aliæ quædam Leonis philosophi, Nicephori, Michaelis Romani, Alexij, quòd post βασιλικῶν libros promulgatæ essent. Quin & Iustin. quæ in l. j. §. sed cum Nouellæ. C. de emend. Cod. Iust. l. si quis filium. in fi. C. de inof. testa. vocantur Nouellæ, nondum retractato Codice hanc appellationem meruerant, editæ cum essent post primam Codicis editionem, retractata, repetitáve iam Codicis editione, eam amiserunt. Nec enim Nouellæ sunt, quæ in corpus vnum coire Codicis repetitæ prælectionis, iustū Constitutionum corpus, sed quæ post Codicem illum emerserunt nouæ, vel Iustiniani ipsius, vel Iustini, vel Tiberij, non quasi errones in corpus illud retrahēdæ, è quo numquam exierunt, sed quasi posthumæ Codicem certè rupturæ illū, quo sunt omissæ, maxima ex parte.

NOVELLARVM
METHODVS.

Porrò Nouellas confusaneè editas esse omnes cōsentiunt: eas igitur μεθοδικῶς, & in artem, hac via redigi posse putem. Primùm omne Ius in publicum, & priuatum distribui debet: ad publicum pertinēt sacra, sacerdotes, magistratus. In primo genere collocanda erit constitu. 146. περὶ Ἑβραίων. de interpretatione librorum sacrorum: cui subiicietur Nouella 131. cap. j. de canonibus Ecclesiasticis. Subsequenter Episcopi & Clericorum ordines reliqui, Nouel. 131. & 56. & 6. 123. & 2. 165. Subnectenæ sunt orationis domus, & templa, Nouella 58. quibus adiicias Res Ecclesiasticas. Nouell. 7. 120. 46. Earum priuilegia, Nouel. 155. §. περὶ τούτου. & Nouel. 131. Sacra, sacerdotésque sequentur Magistratus, eorum ordines, officia, Nouella 105. 80. 35. 11. 13. post hos iudices, Nouella 82. Præsides. Nouel. 8. mandata, 17. & ciuitatum defensores, Nouell. 15. Magistratus exequuntur crimina: ideóque ponatur hic Nouella 70. puniunt hæreticos, Nouella 42. Ad milites & eorum transitū perueniendum, ideóque ad Nouellam 116. Hi arma tractant, atque ideo Nouella 85. subiicienda est. Subsequantur Decuriones, Nouell. 101. & 70. Tabelliones sunt personæ publicæ, §. item cum. Institu. lib. j. titu. 11. Igitur hîc ponatur Nouel. 44. Hi scribunt testamenta, quæ & ipsa publici iuris sunt, l. 3. D. de testament. Idcirco huc referatur Nouella 1. in prin. Quantum liberis testamento relinqui debeat, constituit Nouel. 8. Testamēta inter liberos, Nou. 107. Hi instituendi, non prætereundi: sed nec parentes, Nou. 115. Tutores testamentarij, Nouel. 117. Fideicommissa, Nouel. 108. & 159. Ius deliberandi, Nou. 158. post testatos, collocauit Prætor intestatos. Sic Imperator Nouell. 118. 84. 127. 68. Hactenus de iure publico. Transgrediamur ad priuatum. Porrò omne ius quo vtimur, vel ad personas, vel ad res, vel actiones pertinet, l. j. D. de statu homi. Primùm de iure personarum, quarum caussa ius est cōstitutum, l. 2. D. eo. A nuptiis incipiemus, ex quibus vita nostra initium ducit. De nuptiis Nouell. 22. Nefariæ, incestæ damnatæque nuptiæ, Nouell. 12. & 154. De ea, quæ raptori nubit, Nouel. 150. Nuptiarum comes, dos: de hac Nouel. 90. huic adiicias 2. §. fin. & 100. 91. 119. 39. Ex nuptiis liberi, de quibus Nouel. 89. 74. nati ea libero & adscriptio, Nouella 54. Explicatur per Nouel. 156. Infantes abiecti, Nouel. 153. Liberis dantur tutores, & sic tutelæ, Nouel. 94. 72. 155. Claricatio, Nouella 52. Perueniamus ad res, ideóque ad contractus obligationes, & actiones, Nouel. 52. 98. 88. 136. 119. Solutiones, Nouell. 4. Actiones in iudicio proponendæ, §. j. Institut. de actio. de hoc Nouel. 96. quis prius conueniatur, reus, an fideiussor, Nouel. 4. Per procuratores agi posse, Nouel. 71. Initio litis iurandum, Nouella 124. Quid, si actor absit, Nouell. 53. atque ibi qui explicentur iudicia. Monachi apud quos conueniendi, Nouel. 79. Iudex competens, præses, Nouel. 69. De præside suspecto, & negligente, Nouel. 89. Litigiosa res, Nouell. 112. Testes, Nouell. 90. Sententia. Nouel. 82. Appellatio Nouel. 82. 22. 115. Executio, Nouel. 134. Hæc Pardulph.

NOVELLETUM (Vet.Glos.νεόφυτον) sumitur pro vinea ex nouellis vitibus consita: vt apud Paulum, de impens.in reb.dot.fact.& Alphenum de fund.dot.

NOVERCA, dicitur auctore Festo, quam quis sublatis liberis nouam vxorem ducit, accersendæ familiæ gratia.Institut.de nup.§.socrum.& dicitur vxor patris naturalis, vel adoptiui. C.ad l.Falcid.l.licet Modestinus l. 4.D.de grad.& affin.Nouerca, inquit, dicitur vxor, liberis ex alia vxore natis.

NOVIUS Quæstor, vide Quæstor Nouius.

NOVUM non facit, qui detegit quod vetus est, l.adeò.§. cùm quis.D.de acquir.rer.dom.

Nouum interdum dicitur, tametsi quid de veteri extet, arg.l.prætor.§.fin. D.de damn.infect. Institut.quibus mod.tol.oblig.§.sed si eadem.

Nouum riuum parietibus vsufructuarius nō potest imponere, Neratio auctore, l.vsufructuarius.D.de vsufruct.

Nouum temporis est, inauditum & inuisum, id est, non antè visum, ignorationis, & rei quæ non venit in sensum.Ita quædam prisca possunt esse noua. Tamen aliquando confunduntur, vt in l.j.in princ. D.de vent.inspic.nouum pro audito,

Noua tigna dicuntur, quæ immittuntur contra priorem formam: sicuti ius nouum dicimus, & opus nouum. Pomponius in l.si cum meus.D.si serui.vindic.

Nouæ leges interdum intelliguntur, quæ post leges XII. Tabul.latæ sunt, l.7.D.de cap.minut.l.11.D.de suis, & legi.Sic eodem sensu Nouum ius, l.j.D.de hæred.petit. Et Nouæ hæreditates, quæ ex huiusmodi legibus senatúsve consultis post XII.Tab.factis deferuntur, l.j.§.capitis. D.ad S.C.Tertull. Denique ad quascunque recens latas ea appellatio pertinet, l.vni. D.de cōdict.ex lege.Interdum Nouæ leges Papias significant, vt l.fin.D.de reg.Cat.

Nouum ius pro iniquo, D.quod quisque iur.l.j.§.j.veluti si quis impetrauerit ne debitor aduersus eum exceptione vtatur.l.3.D.eod.

Nouæ tabulæ appellabantur quibus publicè propositis æs obæratis remittebatur ac condonabatur. Harum meminit Cicer.2.Offic.& 2.inuect.in Catilin.Epistol.vlt, lib.5.ad Attic.Cæsar in princ.lib.3. de bell.ciuil. Suetonius in Iul.cap.42.& alibi passim.

Nouum ius dixit Irnerius in Epitomatis Nouellarum, quæ Authenticas vulgus appellat, patet in Authentica, sed nouo iure, C.de seru.fugit.& aliis plurimis.

Noui operis nuntiatio, est ædificanti in alterius præiudicium facta prohibitio.de qua Fufius Iurisconsult.tit.de no. oper.nunt.& vide superius Interdictum de noui operis nuntiatione.

Nouissima sententia, pro diffinitiua, in Authent.vt defuncti seu fun.eor.§.sancimus igitur.

Nouissimum supplicium, pro morte, in Authent.de Lenonibus.

NOVI HOMINES, apud Romanos dicebātur qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate cōmendabantur.aditúmque ad amplitudinem & nobilitatē posteris suis patefecerant: vt M. Cato.Censoris, qui patre ignobili natus, ipse nouus posteritati suæ nobilitatem reliquit: quemadmodum & Cicer.de lege Agraria loquens, seipsum appellat nouum hominē. Nouitas itaque media erat inter nobilitatem & ignobilitatē. Plutarchus in Catone Maiore nouos homines appellatos scribit, qui non ex genere commendationem haberent, sed ex se primùm cognosci inciperent,

Nouus homo dicitur seruus manumissus, postea in seruitutem redactus.l.si seruus.in fi.D.de adimend.legat.

NOVUM feudum est, quod ei primùm quo de agitur, attributum est: cui opponitur Paternum, quod eius vel parentibus, vel maioribus concessum fuit, lib.j. tit.14. §.3.& lib.2.tit.50.paternum, inquit, voco, quicunque ex superioribus id acquisierit. Nos Profectitium appellauimus: nomine vt videtur non incommodo.

NOVA Inuestitura est, quando feudum primò quæritur: libro 2.tit.32.

NOVARE, & nouum, siue recens facere, & immutare significat, l.cùm Aquiliana.D.de transact.sic l.vlt.D.de minorib.vig.Minor viginti quinque annis nouandi animo intercessit pro eo qui temporali actione tenebatur.Et l.ex chirographis.D.de administ.tut.

NOVATIO est, vt ait Vlpianus, prioris debiti in aliam obligationem vel ciuilem vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est, cum ex præcedenti caussa ita noua constituitur, vt prior perimatur. Nouatio enim à Nouo nomen accepit, & à noua obligatione, l.j.D. de nouat.Triplex autem nouatio est: prima, cum vnius personæ obligatio in alterius personæ obligationem nouatur: altera, cum alterius generis obligatio in verborum obligationem nouatur: tertia, cum verborum obligatio in alteram formam commutatur: id est cum ei vel adiicitur, vel detrahitur, l.j.& l.secunda. D. illo titulo.

NOVITAS (quæ nutrit discordiam l.in rebus nouis.D.de Constit.Princip.) tunc fieri dicitur, cum quæ sunt, statu suo mouentur, l.peritiam.C.de in integr.restitut.

NOVITII serui proprie dicuntur, noui & recentes: Veteratores verò, siue veterani, inueterati. Vlpiani.l.37. D.de ædil.edict. Præcipiunt Ædiles, veterator pro nouitio veneat. Item: Quia venalitiarij sciunt facile decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpolant veteratores, & pro nouitiis vendunt. Sed Venuleius in l.vlt.subtilius rem explicat: nam veteratorem ait nō spacio seruiendi, sed genere & caussa æstimandum esse, Est itaq; veterator seruus turpi alicui ac sordido ministerio, quamuis recens addictus: vel quicunque ex venalicio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit, vt ibidem dicit Venuleius. Nouitius verò, qui vel nulli adhuc, vel nobili alicui & liberali homine dignæ arti, quamuis multo ante, deditus fuit: veluti picturæ, medicinæ, musicæ: quod Valla non viderat, cum d.l.37. huic contrariam esse dicebat. Hæc enim Venuleius Vlpiano addidit. In professionibus autem quæ apud publicanos fiunt, nouitij ij intelliguntur, qui minus anno seruierunt: vt veteratores, qui anno, l.fin.§.quoties. D.de public.

NOXA, inquit Iustinianus, est ipsum corpus quod nocuit, id est seruus; Noxia ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria, titul.de nox.act.in princ.Hoc sine dubio Tribonianus est suspicatus, ex eo quod Caius scribit l.j.D.hoc tit. Liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit, euitare litis æstimationem.Et cum alibi dicitur, Noxæ deditio, interpretatus est argutè homo sagax, id est, corporis deditio. Noxa apud Poëtas & Oratores, inquit Festus, ponitur pro culpa. at noxia peccatum aut pro peccato pœna.vt Accius Menalippe, Te esse huic noxæ obnoxium.Item cum lex iubet noxæ dedere, pro peccato dedi iubet. Confunditur tamen hoc discrimen.

Noxa, damnum, vitium ex re aliqua contractū. Hinc Capere noxam, & concipere & contrahere, apud Columellam dicuntur serui ex nimio labore. Hinc Noxam nocere apud Liuium in antiqua formula: & Noxius seruus, qui noxam nocuit, id est damnum intulit, & ob eam caussam obnoxius est. Columella lib.3.Operam vinitoris, quem vulgus quidem parui æris, vel de lapide noxium posse comparari putat Hinc eundem seruum Noxę dedere pręcisa locutione dicimur, pro Noxæ nomine dedere, id est ob damnum & noxam quam intulit.Sic Verrina 5.Lucri & accessionis dare frequētissimè, pro lucri & accessionis nomine. Et in Topicis, At si quis in pariete communi demoliendo damni infecti

infecti promiserit. Et Liuius eleganter hoc transtulit, Obrui Aetnæ ignibus, aut mergi freto satius illi insulæ esse, quàm velut dedi noxæ inimico Consuli. Hinc magis adeò concisa locutione, Noxis solutus dicitur seruus, Noxio contrarius, ob cuius noxam nihil debetur, vel qui nemini est obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxij vocabulum videtur) quasi liber ac solutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur: siue quòd nullam admiserit, siue quòd eo nomine satisfactum sit. Vlpianus ex Ædilium edicto in l.j. Certiores faciant emptores, qui fugitiuus erróve sit, noxáve solutus non sit. Et in stipulationibus apud Varronem libro de re rustic.2. Illosce boues sanos esse. noxisque f. præstari, id est solutos, & suprà: Illasce sues sanas esse, haberéque rectè licere, noxisque f. præstare spondes? Vbi tamen S litera desideratur: hæc enim stipulationis erat formula, vt constat ex l.3.& l.30. D. de euict. Hotoman. Hinc,

NOXA CAPVT SEQVITVR, id est obligatio ex noxa contracta facti autorem sequitur. nam siue alienetur seruus, in nouum dominum transfertur actio: siue ipse manumittatur, in ipsum demigrat. vti docet Impera. §.5. de nox. act. & Vlpianus l.j. §.6. D. si quad. paup. & l.j. §.14. D. depos. item Caius l.20. & vltim. D. de nox. act. & alibi persæpe. Noxia autem à noxa hoc differt, quo species à genere. Nam cum vtraque pro ipso peccato seu potius actione peccandi ponatur, tum verò noxa pro effectu qui ex peccato redundat, id est obligatione & culpa plerunque vsurpatur. Vnde noxæ eximere, & noxalis actio, & noxis solutus, & noxa caput sequitur: non autem noxia, aut noxialis dicitur. vide, Caput noxa sequitur.

NOXÆ verbum in hac stipulatione, Noxis solutum præstari, non existimatur (inquit Iulianus) ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coërcitionem capitalem habent, l.100. D. de verb. sign.

Noxæ dedere, est animal pro peccato tradere viuum, l.j. §.6. D. si quad. paup. Dicitur & ad noxam dedere, l.10. §.19. D. de noxal. Et in noxam dedere, d.l.j.

Noxa solutus dicitur, non qui nullam noxam commisit, sed qui noxali iudicio subiectus non est, l.17. §.16. D. de ædil. edict.

Noxam Vlpianus & fraudem ita distinguit, vt illam ad priuatum delictum, hanc ad crimen publicum referre videatur. Noxas, inquit, accipere debemus priuatas, hoc est eas quæcunque committuntur ex delictis, non publicis criminibus: ex quibus agitur iudiciis noxalibus: denique specialiter cauetur infrà de capitalibus fraudibus. hæc ille l.17. §.16. D. de ædil. edict.

NOXALES actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxia, atque maleficio seruorum, quod pœnam vltimi supplicij non habet, aduersus dominos instituuntur. Veluti, si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut iniuriam commiserint, vel damnum dederint. Quarum actionum vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerint, liceat eis deditione ipsius corporis quod deliquerit, euitare litis æstimationem. Nisi fortè iussu dominorum, aut, cum possent, non prohibentibus eis, serui deliquerint, quo casu in solidum tenentur. Instit. de noxal. act. in princip. Gaius in l.4. Vlpia. in l.3. D. eod. tit.

NOXIA, est delictum, à nocendo dicta vnde noxiæ æstimatio, cum quadrupes pauperiem fecit, l.j. D. si quad. paup. Noxiæ appellatione omne delictum continetur: ait Caius l.238. §.2. D. de verb. signific. Noxa autem is est qui deliquit. Inde versus: *Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.* qui ab Accursio citatur ad l.j. C. si aduers. delictum.

NVBERE in familiam, vide suprà, In familiam nubere.

NVCES, ceteróque fructus non minus propriè pomi nomine comprehendi, quàm mala, indicat Alciat. interpretans l. qui fundum. de verb. signif. licet hodie in vulgari vsu loquentium aliud sit.

NVCLEI ligni appellatione cótinentur, vt Offilius scripsit, teste Vlpiano. Cui ligna legata sunt, ad eú omnia ligna pertinere, quæ alio nomine nó appellantur: veluti virgæ, carbones, nuclei oliuarum, quibus ad nullá aliam rem, nisi ad comburendú possit vti: sed & balani, vel si qui alij nuclei, l. nuclei appellatione. de leg. 3.

NVDVM dicitur in iure, quod simplex & purum est, neque id quo de agitur, adiunctum habet: veluti, Nuda proprietas dicitur, cui vsusfructus deest, l.19. D. de vsufr. l.8. D. de vsufr. legat. l.34. D. de rei vindic.

Nuda possessio, quæ sine proprietate obtinetur, l.66. D. de euict. l.21. §.j. D. quod met. caus.

Nuda conuentio, quæ sine traditione est, l.j. D. de pign. act. l.4. D. de pignor. Nuda pacta, quibus caussa nulla subest præter conuentionem, l.7. D. de pact. l.5. C. de cont. stipul. Nuda conuentio, quæ in se negocium, id est συνάλλαγμα non habet, l.j. D. de præscrip verb.

Nudus consensus, sine rei traditione, aut literis, aut stipulatione, l.52. D. de oblig. & act. l.14. D. locat. Itaque,

Nudo consensu contrahi dicuntur, emptio, venditio, locatio, conductio, mandatum, & si qui sunt contractus, qui nomen suum habent, cum nulla rei datio interuenit, vt expressissimè declarat Paul. l.j. ibi, nudo consensu. de rerum permut. Vnde ἀξίωμα colligitur, Omnis contractus nominatus est pactum nudum. Ergo emptio, venditio contractus nudus est, d.l.j. Falsum igitur est quod Accursius consensu vestiri pactum dixit, tit. de obligat. ex consen. Instit. nam innuit vestitos esse hos contractus, cum tamen nudi sint, vt Paul. dixit. & verum est. Nam consensus simul cum ipso contractu, & conuentione nascitur. Accursij tamen errorem sequuntur omnes ferè interpretes. Mirum tamen est eos ita hac in re cæcutiisse, cum satis apertum, explicitúmque sit Pauli Iurisc. responsum.

Nudæ res, absque fructib. & caussa, l.j. §. hanc. D. deposi.

Nudum factum, l.52. D. de verb. obligat. Nuda cautio, quæ solam repromissionem habet, l.2. §. sed vtrum. D. de iudic. Nuda pollicitatio, sine scriptura, l.10. D. de iis quæ vt indig.

Nudus sermo, qui dicto finitur, simplicique adfirmatione constat, sine aliqua promissione, l.19. §. dictum. D. de ædil. edict.

Nuda vacatio muneris, l.13. §. duo. D. de vac. mun. Nuda & sola scientia, l.j. D. de ædil. edict. Nuda debiti solutio, l.6. D. de eden.

Nuda verba, mera, sine certa & solenni conceptione, Paul. lib.j. Sent. tit.4. Nudum testimonium, sine iuramento, cap. tua. de cohab. cler. & mu.

Nudum, fictitium, & simulatum. Alberico.

Nudum ius, C. de nud. iur. Quirit. l.j.

Nuda promissio, quæ sine vllo fideiussore aut iureiurando præstita est: apud Imperat. §.j. de satisd. l.2. §. sed vtrum. D. de iudi.

Nuda ratio, dicitur à Pomponio nomen æris alieni, in codicem accepti sic relatum, vt qua de caussa debeatur adscriptum non sit. Si dominus, inquit, in rationes suas referat se debere seruo suo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla caussa præcesserat debendi, nuda ratio non facit eum debitorem, l.49. D. de pecul. Idem in l.26. D. de donat. Nuda ratio non facit aliquem debitorem: vtpote quod donare libero homini volumus, licet referamus in rationes nostras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur.

Nuda pactio, hoc est, tenuis, destituta tam nomine proprio, quàm commutatione rerum & factorum, manens in simplici paciscentium colloquio. Sic enim nudum Metaphoricôs seu translatiue accipi oportet in

tet in l.iuris gentium.§.sed cum nulla. D.de pactis.

Nuda venditio, pro fictitia & simulata, l.nuda. D.de contrahen.empt.

Nuda voluntas tunc intelligitur, cum quid fit citra exteriorem interuenientem formulam, quæ interdum sufficit: vt apud Iustinianum in §.interdum. Instit.de rerum diuis. Vide Cantiunculam ibid.

Nudum præceptum, quod sine caussa fit. Eius exemplum extat apud Scæuolam in l.pater filium.§.Iulius Agrippa.de leg.3.

Nudus vsus, qui sine fructu est, l.j. D.de vsu & habit. Iisdem autem modis & constitui & finiri solet, quibus modis vsusfructus constituitur, teste Gaio l.3.in fin. D. de vsufruct.

NVLLIVS esse res dicuntur, quæ in nullius priuatim bonis sunt, sed iure gentium omnibus vacant, & occupáti conceduntur l.91.D.de contrah.emp. Aliàs etiam Nullius esse dicuntur, quæ in patrimonio hominum, aut commercio non sunt, §.nullius. Institut. de rerum diuis, veluti res sacræ, sanctæ, religiosæ.

Nullo numero homo, pro nullius pretij, est apud Ciceronem 3.Philipp.

Nullum, pro nullius momenti & vtilitatis, siue pro irrito, & inani. Vnde interpretibus. Nullum Inutili æquipollet, D.quod cuius.vniuers.l.j.§.ei quidem. D.qui satisda.cog.l.quoties.

NVLLI ALII, QVAM MIHI. Hæc verba nô innuũt actum perfectum, l.sterilis.§.sed si. D.de act.empt.

NVMERI pro albo, in quo lecti milites conscribuntur. quem Græci κατάλογον appellant, & recentiores matriculam. Vlpianus l.ex eo.42.D.de test.milit. Ex eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, antè non: proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti tyrones sint, & in publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt, debent enim in numeros referri. Sic in l.4.l.39.§.j.D.eod, l.16.C.illo tit. & l.vrbana familia.166.D.de verb.signi. pro libellis, veluti matricula familiæ. Lampridius in Alexand. Milites suos vbique sciuit, vt haberet in cubiculo & breues & numerum & dignitates. Plinius li. 4.Epistol. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est. Quo factum est, vt numeri pro societatibus, ordinibus, turmisq; militum acciperentur, quæ Græci τάγματα, l.2.§.exercitum.D.de iis qui not.inf.l.8.§.veterani.D.de procura.l.4.D.de re mil.l.31.C.locat. Plin. lib. 10.Epist. Vt iam sacramento dixerant, ita nondum distributi in numeros erant. Lamprid. in Macrino; Quod si vnius numeri consensus accessisset.

Numero plurali pro singulari, l.nõ est sine liberis. & contra singulari pro plurali, l.in vsu iuris. D.de verb.sign. figuratè Iurisc.vtuntur: quod & Apellus annotauit.

NVMEROSÆ prouinciæ, in Const.Iustin.de confirm. Instit.tot scilicet, vt vix adnumerari queant: vt in l.j.C. in quib.causs.in integr.rest. numerosis rescriptis. sic namque vtrobique legendum, & in hac significatione multi vsurparunt auctores.

NVMERARII lib. Cod.12.titu. de numer.dicuntur qui in officio magistratuũ, scilicet præfect.prætorio, præf. vrbi, præsidũ, ducũ, eodem prorsus munere fungũtur, quo & tabularij in ciuitatibus & curiis. Chartas enim publicas administrare dicuntur, l.6. C.Th.de numer. tum & rationes supputare: quod nomen ipsum notat. à numerando enim sic dicti sunt. Hinc Augustin.lib.2. de lib.arb. Multos noui numerarios, aut numeratores, vel si quo alio nomine vocandi sunt, qui summè atque mirabiliter computant. Nec verò conditionales sunt (quod quid sit diximus in voce Tabularij) exceptis numerariis præsidum & consularium, quibus & ob eam rem conditionales tabulariorũ nomen imponitur, l.2. C.de numer. Notandum etiam Numerariorũ nomen de tabulariis rectorũ prouinciarum olim vsurpatũ, vt colligitur ex l.13.C.de suscep.præp.& l.4.C.de num.

NVMERANDI verbum ad rem ipsam præsentem refertur, l.si ex cautione.C.de non num.pec. Elegans est Alex.dictum, & à magni nominis interpretibus receptum, Numerare esse naturæ potius, quàm iuris verbum, consi.179.in 2.Vol.quod & Alc.probat, nisi enim constaret nullam numerationem factam tunc fuisse, sed delegationem.

NVMARATA pecunia duobus modis dicitur: Vno modo respectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt sibi reddantur. Alio modo respectu debitoris, qui propriè dicitur soluere creditori; & impropriè dicitur debitor numerare, cùm soluit, quod debet. Datur autem exceptio non numeratæ pecuniæ à creditore, principali debitori, vel fideiussori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur hic pro omni re, quam quis numerauit vel soluit.

NVMMVS antiquitus duas valebat drachmas. Plaut. in Trinummo: Domina vna deminui modò quinq; nummos, mihi detraxi partem herculanam. Cum enim Grammatici Græci tradant minam cẽtum esse drachmarum, partem autem herculanam constet decimam fuisse, nummus erat quinquagesima pars minæ, vt drachma centesima. sic in nummo iuerunt duæ drachmæ. Denarius tamen drachmam valet, cuius æstimatione, & pretio inferior multo est nummus: igitur hic nummus est didrachmum, aliter quam vulgò loquentibus soleat vsurpari. nam vulgò sestertius est. Nummi autem vocabulum Siculum esse vult Varro libro 4.de Ling.Lat. vt & Pollux li.9, his verbis, ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν ῥωμαίων εἶναι τοὔνομα τοῦ νομίσματος. ἔστι δὲ Δωρικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. quod Epicharmi exemplo probat. καὶ Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo vt ab ἀναβολὰ, & Doricè ἀμβολὰ, ἄβολλα fecerunt, sic à νόμος, vnde νόμισμα, νοῦμμος posset videri deductus. Quod tamen improbant aliqui, cum à Romanis Siculi potius sint oriundi. Atque hoc vtvt se habeat, per m geminũ scribi debet: etsi Tranquilus à Numa deduci velit, vt refert Sudas his verbis: Λαβὼν Νουμᾶς ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον, ῥωμαίων γενόμενος, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ἐπονόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νούμμια, ὥς φησι Τράγκυλλος. quod ineptum prorsus censetur.

NVMMOS aureos æs dici, Vlpian. auctor est, de verbor. sign.l.159. & ibid. Alc.in Comment. Nummus autem aureus, cuius hic est mentio, sestertios æris cẽtum valebat, hoc est, denarios argenteos 23.quod idem in Dispunctionibus annotauit.

Nummos inueterales, vide Ventralis.

Nummo addicere, aut mancipio dare, est ita date, aut attribuere, vt quamuis vendita res non sit, vendita tamẽ esse videatur. nam dicis caussa, & (vt vulgò loquimur) pro forma nummus vnus dabatur. Vitruuius lib.j.c.4. in fin. Secundum mare mercatus est possessionem loco salubri, (de M.Hostilio loquitur) ab Senatu populóque Rom. petiit, vt liceret transferre oppidum, constituítque mœnia, & areas diuisit, nummóq; sestertio singulis municip. mancipio dedit. Cic. pro Posthumo: Ecquis est ex tãto populo, qui bona C.Rabirij Posthumi nummo sestertio sibi addici velit? Vlp.l.46.D.loca. Siquis conduxerit nummo vno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit, id est, quia non est vera conductio: quippe quæ mercedem duntaxat dicis caussa constitutam habet. Pomp.l.66. D.de iure dot. Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducendum, vt vel locet hunc vsumfructum

mulieri maritus,vel vendat numero vno.

Nummus asper à veteribus dicebatur, recens nouus, benéque percussus,non vsu attritus, sed qui formam haberet expressam,& notas claras, minimeque fugiētes.

Nummis colere dicitur,qui ad pecuniam numeratā conduxit.l.26.D.de furt.

Nummus Decargyrus.l.fi.C.The.si quis pec.consla.

NVMMARIA quæstio pro pecuniaria.l.fi.D.de sta.defunct.

Nummarij indices.l.j.C.publ.lætit.vel consul.nunciat.vel insinuat.lib.12.lucri auidi,id est quorum indicia venalia sunt pecunia. Sic Hierony. ad Onasum: Volo in nummariosinuehi sacerdotes.Et Suetonius in Domitiano:Nummarios iudices notauit.

NVMMVLARII,à nummulis dicti: collybistæ, permutatores nummorū:qui maioris precij nūmis acceptis, nummulos, id est, minusculam monetam, per partes reddebant aut certæ regionis acceptam pecuniam regionis alterius pecūnia permutabant: item vt Collybistæ.Paulus.l.9.§.2.D.de edend. Nūmularios quoque non esse iniquum cogitationes edere Pomponius scribit:quia & hi nummularij sicut argentarij rationes cōficiunt:quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes,quarum probatio scriptura codicibúsque eorūm maximè continetur: & frequentissime ad fidem eorum decurritur. Horum conditio aliquanto inferior fuit argentariorum,vt patet ex dicta l.9.nec enim publica auctoritate pecuniam tractabāt:ideóque eorum rationes minoris erant & fidei & auctoritatis. Vlpianus tamen in l.7.§.2.nummularios pro argentariis ponere videtur.Nummularios præterea pecuniam spectasse ac probasse patet ex l.39.D.de solut.

NVNC, particula est dilationis exclusiua.l. scimus. §.cum autem.C.de inoffic.test. Propriè nanque præsens respicit tempus.l.vrbe.D.de statu hom.& sim.Est tamen reperire, vbi in futurum protenditur, vt in Decretis Pontif.exempla citat Albericus. Aliquando nullum tempus denotat,& pro Sed,accipitur.Lege Vallam in Elegant.lib.2.Nunc Festo,id est, Edicti tempore, in Interdicto vti possid.

NVNCIARE caussam,deferre.l.39.D.de iure fisc.

NVNCIATIO noui operis in Pandectis, sic accipienda est.Prætor edixit vt si quis putet vicinum nouum aliquod opus molientem,non habere ius id faciendi, liceat ei denūciare vicino,ne id faciat,itáque eum prohibere:vetáque ei cui denunciatum est, siue ius habeat,siue non tamen ne quid instituat: quod si edictum neglexerit,Prætor aditus interdicit, vt opus factum restituat,id est, interim id decernit, dum apud iudicem à Prætore datum planum faciat sibi ius esse sic ædificare:omnino autem diruere id cogitur, propter edictum Prætoris, siue iure, siue iniuria ædificarit:quod si nunciator velit remittere nūciationem, licebit ædificare,licebit etiā nouatori satisdare se opus demoliturum,si nunciator actione sua negatoria(quā continuò post nunciationem debet intendere) probarit apud iudicem id illi non licuisse.Hæc ex tract.De noui oper.nunciat.summatim.

Nunciatio,(in materia maleficiorum) quam commentatores Denunciationem vocant, magnam habet differentiam in iure Pontificio, & in iure Ciuili. Nam Romani Pontifices admittunt quemliber ad nunciandum iudici crimen alterius, modò illum prius admonuerit emendationis, capitul. qualiter & quando. de accusation. Et capitul. licet Heli. de simoni. Et tunc potest iudex procedere per inquisitionem, si voluerit, nulla mentione facta nunciatoris. Potest item procedere super nunciatione inquirendo crimen, hoc est, vt nominatim exprimat nunciatorem, sicut consuetudo obseruat. Iure autem ciuili nemo idoneus censetur ad nunciandum, nisi specialiter designatus fuerit ad id munus. Olim enim institui solebat hominum genus, arcanis sceleribus inquirendis & efferendis operam impendens: vt crimina publicè innotescerent. Per hoc enim antiqui bonos mores mirum in modum tuebantur. Et tales nunc quibusdam in locis videmus designari. Ceterùm ne talis delatio in adulationem degeneraret, sicut tyranni quoque huiusmodi indicibus abutebantur, quasi emissariis duntaxat & auscultatoribus: ideò sancitum fuit, primùm, vt nunciatores quodam restificari genere vterentur ad inuestiganda commissi criminis indicia, priusquam aliquid efferrent, ne errantes ipsi magistratum quoque seducerent. Deinde, vt notoriis suis(sic enim tota illa criminis per testificationem inquisitio vocabatur)nunciatores adsisterent. Nam falsis necne notoriis insimulatus quis esset,perpenso iudicio dispiciebatur.l. ea quidem.C. de accus. quamobrem Romanæ leges per nunciationem non admittunt aliter inquisitionem fieri aduersus criminosum, nisi facta mentione nunciantis: vt reo copia fiat defendendi legitimis exceptionibus: quemadmodum etiam de Irenarchis, seu publicæ pacis custodibus traditur in l.diuus Hadrianus. D.de cust.& exhi. reo.l. ab accusatione.§.nunciatores.D.ad S.C.Turp.

NVNCIATORES dicuntur delatores criminum:ex quo eorum indicia notoria dicuntur, seu notaria, vt diximus suo loco.Paul.l.6.D.ad S.C.Turpill. Nunciatores qui per notoria indicia produnt,notoriis suis adsistere iubentur.Iidem ab Impp. denunciare dicuntur in l. 7.C.de accusat.

NVNCIVS qui specialiter certi negotij gratia ad aliquē destinatur,& absenti ministerium præbet.l.2.D.de pactis,& alibi sæpissimè. Hinc:

Nuncium mittere & remittere coniuges dicuntur, qui, libello repudij misso,à se innicem diuertunt.l. 6. & l.10. D.de spons.l.5.& l.7.D.de iure dot.Cice.in Top.Si mulier cum fuisset nupta cum eo,cui connubij ius non esset,nuncium remisit.Inde Nuncios repudia interpretantur Imppp.l.3.C.de repud.

Nuncij etiam sunt quos Ius Ciuile viatores, & adparitores,Pragmatici Galli *Sergents* vocant.c. prudentiam.de offic.& pot.iud.delega.

NVNCVPARE, est voluntatem circa hæredis institutionem,legatorum donationem,ceteráque testamēti partes,lingua & voce exprimere nominaréque. Hinc testamentum nuncupatorium, quod fit sine scriptis, coram septem testibus, viua voce: & est iuris ciuilis, teste Viglio.Iulian.in l.si ita.de bo.poss.sec.Tab. Quidam testamentum in tabulis sibi fecit:filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Item: Nam quemadmodum scripto filio hæredi, separatim ab hæredibus patris,ita nuncupato potest videri separatim à scriptis patris hæredem à scripto distinguit: vt sit is modus,cuius meminit Iustinianus instit.de testam.§.fi. Budæus inquit: Nuncupare, est non scripto, sed verbo cauere,vel dicere. Vnde testamentum nuncupare, apud Plin.lib.14.de ebrietate. Nuncupatur autem testamentum in hunc modum:tabulas testamenti testator tenens,ita dicit:Hæc vti in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego.ita testor. itaque vos Quirites testimonium perhibetote: quæ nuncupatio & testario vocatur.Vlp.c.Instit.20.Vide Isidor.lib.5.cap.24. Etym.Vt autem secundum tabulas, ita & secundum nuncupationem bonorum possessio datur.

Nuncupare hæredem,est pronuntiare, & verbis exprimere, & palàm nominare: opponitúrque scriptura nuncupationi.l.21.25.D.de testam.l.20.D.de vulg.

Nuncupata pecunia dicitur(ait Cincius lib.2.de offic.Iu-

risconsulti apud Festum)oominata, certa, & propriis nominibus pronuntiata. Ar Saotra lib.2.de Verborum anôquitate, vt refert idem, satis multis colligir, nuncupata esse non de recto nominata, sed promissa, & quasi testificata, circumscripta, recepta: etiam in votis nuncupandis esse conuenientius.

NVNCVPATIVVM testamentum, vide infrà Testamentum.

NVNDINÆ à nono die dictæ sunt, quasi nouendinæ. Hæ autem, inquir Macrobius lib. Sat.j.c.16. primum à populo R. institutæ sunt, inquit Rutilius, vt octo quidem diebus rustici opus facerent: nooo autem die, intermisso rure, ad mercatum, legésque accipiendas Romam venirent. Columella autem libro de re rust. j. Nundinarum, inquit, coouentus manifestum est propterea vsurpatos, vt nonis rantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ. Illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabâtur: &, cùm consilium publicum desiderabatur, à villis arcessebantur in Senatum. ex quo quis eos euocabant, Viatores nominati sunt.

NVNDINÆ verò, id est vacationes (vulgò à oobis feriæ dictæ) de quibus Rubrica extat. lib. Pand. 2. & C. VII. & quas Græci πανήγυριν, καὶ τὴν λεγομένην ἀτέλειαν vocát ad l.j.C.de nund. abusiuè dictæ sunt mutata re, nomine autem retento, cùm propriè Mercatus appellãdæ sint. Vnde Rubr. Codicis, De nundinis & mercatibus: non, vt vulgo, Mercationibus. id quod vel ex legis vnicæ lectione potest intelligi. nam à posterioribus Cæsaribus institutum fuit, vt ex certo eorũ beneficio ac munere, certis io oppidis, statis temporibus, mercatus celebrarẽtur, cum omnium portoriorum & vectigalium immunitate: quinetiam Impp. Valens & Valent. in l.j. C.de ound. immunirates illas vsque eò amplificarunt, vt etiam eos quibus Nundinarum ius cõcessum esset, vetuerint mercatus tempore oundinatoribus vllis aut propter merces, aut propter portorium, aut propter priuatum aliquod debitum negotium facessere. Obseruatum est etiam, Nundinatum ius à Senatu impetrari solitum. Plin. lib. Epist. v. Solers, inquit, vir Prætorius à Senatu petiit, vt sibi instituere in agris suis oundinas permitteretur.

NVPER, non longo tempore. Neque verò ad horas refertur, sed vel ad paucos dies, vel ad paucos menses. l. nuper constitutum. D. de leg.3. Inst. de vsucap. §. fin.

NVPTA Labeoni non videtur, quæ virum pati non potest. l. pen. D. quan. dies de leg. ced. Item nec sponsa intelligitur. l. in eo iure. §. hoc caput. D. de ritu nupt.

Nuptam à Græco duci ait Festus. lib. 12. Illi enim nuptam adpellant νύμφην, quo verbo vsus est Soloo in legibus. Sic enim apud Plutarchum in eo: τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκατακλεισθεῖσαν μήλου κυδωνίου κατατρώγειν.

NVPTVI collocare est contrahere ouptias matrimonium. Vlpian. in l. Liberorum. D. de iis qui not. infam. quod & ouptiis collocare, idem paulo post dixit.

Nupta, inquit Festus, verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat. Plaut. in Discolo: Virgo sum, oon didici verba nupta dicere.

NVPTIÆ dicuntur propriè cæremoniæ & hilaritates in ducendis vxoribus, à nubendo: quia solebãt olim puellæ, pudoris gratia, caput obnubere: significantes, verecundiam ouptiis prætire debere. Hinc Cicero pro Cluentio dicit: Nuptias plenas dignitatis, plenas coocordiæ ac pudoris. Hinc etiã Nubere propriè de mulieribus dicitur.

Nuptiæ, siue matrimoniũ, est viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens: ait Imp. De oupt. in princ. vide suprà MATRIMONIVM. Modest. Nuptiæ sunt coniunctio maris & fœminæ, & consortium omnis vitæ: diuini & humani iuris communicatio. l.j. D. de ritu nupt. Coniunctio, vt l.j. D. de iust. & iur. Cõiunctio maris & fœminæ, quam nos matrimonium appellamus. Duplex enim habet nomen, matrimooij & nuptiarum. l.10. D. de rit. nupt. & Insti. de patr. potest. ex quo loco etiã consortium omnis vitæ, interpretari licet, indiuiduam vitæ consuetudinẽ, quod vitæ societatem. l. si rerum. D. de re iud. l.j. D. rer. amor. quod Halicarnas. ἐπὶ κοινωνίᾳ συνελθεῖν τύχης, vbi etiam vxorẽ facit κοινωνὸν ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. Imp. Gordianus similiter sociam rei humanæ atque diuinæ. Obseruandum autem, Modestinum in nuptiarum definitione, vt Ethnicum loqui apud quos quæuis familia habebat specifica sua sacra. Er Iustæ nuptiæ, hoc est, legitimæ, dicuntur, si Romanus Romanam, hoc est, liberæ conditionis masculus liberam ducat vxorem. Præterea oporteret vt coosentiant oon solùm qui iunguntur, sed eõam parentes, sub quorum sunt potestate. l. nuptiæ. D. de ritu nupt. l. nec filium. C. de nupt. Cùm autem nuptiæ celebritas ipsa coniugij sit, cùm mulier obnubitur, id est, velata facie ad maritum deducitur, propriè oon dicimus solũ ouptias, sed ipsum matrimonium. rubr. D. sol. mat.

Nuptiæ nefariæ propriè dicuntur, quæ inter ascendẽtis & descendenos lineæ homines committuntur. Eæ verò nuptiæ incestæ habentur, quarum collaterales in vetitis gradibus anctores sunt, atque item affines. Reliquæ verò modò illicitæ, modò inutiles vocantur. Quamuis promiscuus huiusmodi vsus est apud Iurisconsultos. vide C. de incest. & nefa. nupt.

Nuptiæ seruiles: Iure ciuili constat, matrimonium inter ciues Romanos & liberos dũtaxat esse. Instit. de nupt. in princ. Seruos verò haudquaquam posse in matrimonium conuenire. l. cùm ancillis. C. de incest. nupt. Sanè iure Pontificum. c.j. de cooiug. seruor. adprobatæ sunt seruiles nuptiæ, citra tamen domini fraudem.

Nuptiarum meotio ad primas ouptias referenda est, quod & Alber. indicat. Pompo. in l. boues. de verb. sig. Hoc, inquit, sermone, dum nupta erit, primæ nuptiæ sigoificantur. Cuius rei raoionem pete ex commentariis Alciati in eand.

Nuptiarum tempus, est ipsa ouptiarum festiuitas. l. sancimus. C. de nupt. Itaque pro spe nuptiarum impropriè accipitur. l.2. in fi. D. de priuil. delict.

Nuptias consensus præsens principaliter facit, ooo concubitus. l. nuptias. D. de reg. iur.

NVPTALITIVS, nuptialis. l. Vlp. l.194. D. de verb. sign. oam Munus esse donum cum caussa, vt puta oatalitiũ, ouptalitium.

NVRVS vxor est filij. l.4. §. adfines. D. de gradibus. sponsa nurus adpellatione continetur. l.6. & l.8. D. de grad. & adfi. Atque eius adpellatione pronurus, & deinceps ceteræ continentur. D. de verb. sign. l. nurus. l.2. §. ourum. D. qui satisd. cog.

NVTRIRI infantium, Ali adultorum esse interpres monuit in l. pen. D. de his qui sunt sui vel al. Lex 2. C. de inf. expo. Liber outrire sobolem suam voumquenque.

NVTRITIA, Græcè τροφεῖα, dicuntur nutricis merces. Eo vocabulo vtitur Vlp. ad fi. l.j. de var. & extraor. cognit. Ad nutritia quoque, inquiens, officium Præsidis vel Prætoris deueoit. Nanque nutrices ob alimoniam infantium, apud præsides, quod sibi debetur, petunt. Sed nutritia eousque producemus, quoad infantes vberibus aluntur.

NVTVS, volũtas, quæ signo declaratur: quod fit vel oculis, vel capite, vel manibus. Nutu relioqui potest fidei commissum. l. nutu. D. de legat.3. Verùm hæres nutu institui nequit. l. iubemus. C. de testameo. Plini. docet lib. j. Epist. nutum dici, cùm quis annuit: & renutum, cùm recusat. Nanque ego, inquit, simuli nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Porrò cui summam potẽ-

tiam

tiam adſcribimus, eius nutu ac renutu cuncta geri dicimus. Multum eſt, verbo efficere, quod velis: at plus eſt, idem efficere nutu ac renutu, inquit Eraſmus.

NYCTALOPS, νυκτάλωψ, qui occaſo ſole oculis eſt hebetioribus. Plin. lib. 8. c. 15. Caprinum iecur, veſcentibus reſtituit veſpertinam aciem his quos Nyctalopas vocant. Vlp. l. 10. §. 4. D. de ædil. edict. Sed & νυκτάλωπα morboſum eſſe conſtat: id eſt vbi homo neque matutino tempore videt, neque veſpertino: quod genus morbi Græci vocant νυκταλωπία. Ariſto. problé. sect. 31. Νυκτάλωπες λέγονται, ὅταν μὲν συμβῇ τὴν ἡμέραν βλέπειν. δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ γενομένης οὐδ᾽ ὅλως. Nyctalopas appellãt cũ accidit vt interdiu quidẽ cernant: occidente verò ſole, hebetius: nocte verò, neutiquam. His etiam verbis νυκταλωπία definit Ætius lib. 7. morbumque hunc ait contingere propter capitis imbecillitatem, & organi viſus craſſitiem, tunicaſque & humidates quæ circum oculum ſunt. Vide Cuiac. in Nou. 13.

NYCTOSTRATEGI, nocturni magiſtratus, in prouinciis qui armati noctu vrbẽ perluſtrãt publicæ quietis gratia, qui Venetiis, *Signori di note* appellantur. Pariſiis, *Les cheualiers du guet*. Arcadius. l. vlt. §. j. D. de mu. & hon. huius verbi meminit: Nyctoſtrategi & priſtinorũ curatores perſonale munus obeunt. In aliis exẽplaribus, Nicoſtrategi habetur corruptè. Nyctoſtrategus enim eſt idẽ qui præfectus vigilũ in vrbe dicitur: vt in Ægypto Straboni νυκτερινὸς στρατηγὸς, & Cõſtãtinopoli νυκτέπαρχος: qui poſtea Prætor plebis dict⁹ eſt c. l. ex Nou. 13.

NYMPHÆA, io l. 5. C. de aquæ ductib. li. 11. ſunt ædes publicæ, in quibus nuptias celebrabant qui ædibus carebant ad choreas capacibus, vt Zonaras explicat in leone magno. Græci in hanc legem Nymphæa vocãt ὄρχημα & Socrates lib. 4. c. 8. quæ refert in oraculo quodam chorearum nomine fuiſſe deſignata. Inde: Νυμφικὰ λουτρὰ, vt Sudas interpretatur, τὰ ἐς γάμους ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ κρήνης λαμβανόμενα.

O

O CVM commercium eſt: itaque apud veteres plodo, cloſtra, coda, pro plaudo, clauſtra cauda. Ex Diomede Grammatices lib. j.

O a, in XII. Tab. ſignificat, Ad. Verba Legis hæc ſunt: CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO. At in Obuagulatum pro circum ponitur. Vide quæ diximus in voce Vagulatio.

Ob, propter ſignificat. Alberic. ex Iuriſconſultis exempla ponit. Verùm ob abſoluendum, ob tacendum, & ſimilia, pro ad obſoluendum, vel vt abſoluat: & pro ad tacendum, vel vt taceat, accipienda ſunt. Sic Suetonius in Veſpaſiano: Ob ſubterfugiendum ius fiſci id eſt vt ſubterfugeret. An verò conditio oẽ faciat, cauſſamque proximam denotet, Bart. docet in l. j. C. de legatio. lib. 10. in l. j. C. de Sentent. quæ pro eo, quod intereſt.

Ob rem datur, vt aliquid in futurum ſequatur; quo non ſequente, repetitio dati competit. Ob cauſſam verò damus, quæ præterita eſt: veluti cùm ideò do, quòd aliquid à te conſecutus ſum, vel quia aliquid à te factum eſt l. j. D. de cond. ob turp. cauſ. l. damus. D. de condict. indeb.

O. C. Id eſt Ope Conſilio, quam locutionẽ exponit Paulus in l. ſæpe. 53. D. de verb. ſign. Et vide. §. interdũ quoque. Inſt. de oblig. quæ ex delict. vbi hæc locutio ter repetitur cũ coniunctione &: corruptè, mea quidẽ ſententia, & reclamantibus libris ſcriptis probatioribus. itaque Vlp. l. 6. de condict. furt. Ope conſilio dixit. Non dubium autem quin apud Paulum Diaconum mendum ſit, vbi O. C. ore conſilio, vel ore conſilij, interpretatur. Vide Cuiac. ad d. §. interdum.

O. D. M. Operæ donum, munus. nam apud Paulum Diaconum corruptè legitur Domus. Hæc tria (vt ait Paulus noſter in l. ſæpe. 53. D. de verb. ſign.) ſine diſiunctione ita pronunciabantur. Erant autem ea quæ patroni ſuis libertis, cum eos libertate donabant, imponere conſueuerant: vt ex tractatu De operis libertorum facile intellectu eſt: in quo mendum harum notarum ignoratione natum eſt apud Paulum in l. qui libertinus. 37. vbi legem Papiam edit, NE QVIS EORVM operas, doni, muneris, aliúdue: pro operas, donũ, munus, aliúdue. Hotom.

D. L. O. CON. Opere locato, opere conducto. Adſcribi autem ſolebat EFFECTO PROBATOQVE, cũ perfectum eſſet. Et hoc eſt quod Paulus ſignificat in l. 5. De verb. ſig. Opere locato conducto: his verbis ἀποτέλεσμα ſignificatur. Nam conciſè Paulus loquitur, pro Opere locato effecto, opere conducto effecto. Quare apud Val. probum pro Operas conduxit, Operas locauit, repoocrem, Opere conducto, Opere locato. In lapide autem vetuſto quem legi, Operis faciundi adſcriptum eſt: Altera pecuniæ pars dimidia ſoluetur opere effecto probatóque. vt apud Macrũ in l. 7. §. j. D. Repetund. Illud quoque cauetur, ne in acceptũ feratur opus publicũ faciendũ, frumentũ publicè dandum, præbendũ, approbandũ, ſarta tecta tuenda, antequã perfecta, probata, præſtita, lege erunt. Hotom. Alij tamen pro Approbandum, Appendendum legendum cenſent.

Obæratus, ære alieno obligatus, & obſtrictus. vide Bud. in Prioribus.

OBAVDIRE, eſt de mente deducere, Io. And. in c. fundamenta. de elect. in 6.

OBAMBVLARE, aduerſus alios ambulare, Feſto.

OBCÆCARE foſſas, obtegere, & deſuper claudere.

OBDORMIRE, non vita defungi eſt, quod nullo idoneo auctore Eccleſiaſtici recepere, ſed dormire ſignificat. Vlp. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. Si fornacarius, inquit, ſeruus coloni ad fornacem obdormiuiſſet, & villa fuiſſet exuſta: Neratius ſcribit, ex locato conuentum præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſtris fuit.

OBEX ſignificat cuiuſcunque rei obiectionem, ſiue obſtaculum. l. adulterij accuſatione. C. de adult.

OBIRE munus, eo fungi. Obire hæreditatem, pro acquirere poſſeſſionem hæreditatis, apud Ciceronem pro lege Agrar.

Obiit diem, pro mortuus eſt l. j. D. de condit. inſert.

OBIVRGATIO, poſt turpe factum caſtigatio.

OBLATVM furtum dicitur, ait Imper. cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eáque apud te concepta ſit: vtique ſi ea mẽte tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum qui dedit, cõciperetur. nam tibi apud quem concepta ſit. propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, cõſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. §. conceptum. De oblig. quæ ex delict.

OBLATIO quid ſit in l. acceptum. C. de vſuris, docet ibi Albericus. Oblationum appellatione apud Canoniſtas quid contineatur, vide c. cũ inter. extra de verb. ſig.

OBLIGATVR lege, qui in legem committit. l. 30. D. de fal. l. 51. D. de verb. oblig. Vel Obligamur lege, cùm obtemperantes legibus, aliquid ſecundum præceptum vel contra facimus.

Obligare ſe furti, eſt furtum facere. Gellio lib. 7. c. 15.

Obligari iudicio, id eſt, teneri. l. 45. D. de oblig. & actio.

Obligari apud aliquem. l. 7. D. de fideiuſſo. id eſt, alicui. Sic apud aliquẽ debere. l. 34. §. quidam. D. de ſolutionibus.

OBLIGATVS fundus, pignori oppoſitus. l. 47. D. de leg. j.

Obligatus dicitur, qui exceptione tueri ſe nõ poteſt.l.vel obligatus.§.j.O.de libera.cauſ.

OBLIGATO durare.l.item quæritur.D.loca.

OBLIGATIO (vt diffinit Iuſtinianus Inſtitut.de obliga. in princ.) eſt iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius ſoluendæ rei, ſecundum noſtræ ciuitatis iura.

Obligationis verbum generale eſt, & diuiditur in eam quæ ex contractu eſt, vel quaſi, & ex delicto, vel quaſi Obligatio oritur ex contractu. Cum enim introductæ iam eſſent multæ commerciorum formæ, naturalis ratio, ac imminens rerum neceſſitas dictabat, æquum & bonum eſſe, vt conſtitueretur, ne quis in huiuſmodi mutuis negotiationibus, ſecundum humani affectus inconſtantiam, detrimento alterius temerè variaret: imò magis vt adſtringeretur vnuſquiſque ad id quod ſemel placuiſſet ſeruandum. Vnde generaliter introductum eſt naturæ vinculũ, id eſt, naturalis obligatio. Vt rectiſſimè videatur dixiſſe Vlp. in l. j. in prin. D. de pact. Quid enim tã congruum eſt fidei humanæ, quàm ea, quæ placuerunt inter eos, ſeruare? Verùm, naturalis ratio omnium rerum optima moderatrix, cùm tam immenſa, & varij diſcriminis eſſent hominũ negotia & facta, facilè ſuaſit, adeóque propter neceſſitatem exegit, ne eodem modo omnes ex omnibus negotiis paſſim obligarentur. Eſt enim inconuincibile axioma, diſſimilia non rectè ſimili iure cenſeri. Quare legiſlatores medium quoddam, ac temperamentum in rebus obſeruantes, delectum adhibuerunt introducendæ obligationis, hoc ordine: Primùm, in conuentionibus ſecundum prædictas formas cõſummatis, tam efficax vinculum admiſerunt, vt executionem quoque decernerent in inuitos & recuſantes. Et hæc obligatio, ſecundum naturæ rationem, & hominum auctoritatem producta, meritò eſt dicta naturalis & ciuilis. Exequẽdi verò adminiculum, actio. Deinde in illis articulis, in quibus naturæ ratio non palàm accederet, apparente tamen aliqua cauſſa ad vſum humanum neceſſaria, cõſtituerunt auctoritate ſua, legiſque præſcripto obligationem quandam, ac inde ciuilem ſeu legitimã nuncuparunt, vtique tam efficacem, vt exigi poſſet per actionem. Sic Paulus accipi vult in l.legitima conuentio. Vlp. in l.Iuriſgentium. D.de pact. Denique in illis ſpeciebus, quæ non tam prægnantem cauſſam in ſe continere videbantur, vt ad neceſſitatem exequendi trahendæ eſſent, ne nimis rigida omnium dictorum introduceretur actio, cùm nec illas nominatas ſeruemus, vt oportet, optimo temperamẽto reliquæ omnes conuentiones ſub naturali obligatione propter conſenſum, ſine executione tamen actionis, relictæ ſunt, ſolùm vt exceptionem parerent. Vlp. in d.l.iuriſgentium.§.ſed cùm nulla, inquit, ſubeſt cauſſa præter conuentionem, hîc conſtat non poſſe conſtitui obligationem. Igitur nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem, hoc eſt, naturalem defenſionem. Ex his apparet, quomodo ex facto colligatur ius obligationis, & etiam ius perſequendi, quod debetur per obligationem. Sicut dici ſolet: Contractus eſt remotior actionis ac mediata cauſſa: Obligatio autem proximior & immediata. Item, contractus eſt cauſſa ſpecifica, quia diuerſi cõtractus producunt diuerſas actiones: ſed obligatio generalis cauſſa eſt, quia omnes actiones eodem modo naſcũtur ex obligatione, iuxta. l.licet.§.obligatio.D.de procurat.

Obligatio naturalis ſola regulariter non producit actionem, niſi magna cauſſa ſubſit: quia ſi paſſim extra ſolemnes, & certas cõmerciorum formas, ex omni conuentione & pacto nudo fuiſſet conceſſum ius perſequendi in iudicio, res prodiiſſet in infinitũ, & ad perniciosiſſimam confuſionem, cùm ſingulis planè horis oportuiſſet variare, ac multiplicare actionum formulas, ſecundum immenſam pactorum circumſtantiam: quod abſurdiſſimum & impoſſibile fuiſſet, argumen. in Auth. vt determi. ſit nume. cleric. in princ. Et, de referend. ſacr. palat.§.vlt. Ex Oldendorp. At Hotom.

OBLIGATIONVM autẽ aliæ naturales dicũtur, aliæ ciuiles, aliæ mixtæ. Naturales ſunt, quæ cùm reuera contractæ ſint, à iure tamẽ Quiritiũ nõ approbãtur: veluti ſi ſeruus ciui Ro. pecuniã crediderit: iure quidẽ naturæ, quæ parẽ omniũ hominũ conditionem eſſe voluit, obligatio nata eſt: ſed Prætor de ea ius nõ dicit. Ciuiles ſunt, quæ vel nunquã reuera cõtractæ ſunt, vel cùm reuera contractæ eſſent, facto tamen aliquo, ſed ad iuris ciuilis rationẽ non accõmodato, diſſolutæ ſunt. Mixtæ ſunt, quæ cùm reuera & æquiſſimè contractæ ſint, tum etiã à iure ciuili comprobatæ & cõfirmatæ ſunt: cuiuſmodi ſunt, ex mutuo, cõmodato, depoſito, empto, cõducto, & cæteris ſimilibus. Obligatio autem naturalis duplex eſt. Naturalis ciuilis, quæ actionẽ parit, & naturalis, quæ inhibet repetitionẽ. l.naturales. D.de obli. & act. Necnon ciuilis duplex eſt, naturalis ciuilis, & ciuilis tantùm. Et ciuilis tolli per ſe ſola pôteſt, manẽte naturali. l.Iulianus. D.de condict. indeb. & naturalis manente ſola ciuili, veluti pacto de non petendo.

Obligationis naturalis effectus ſunt, primùm parere exceptionem. l.iuris gentium.§. ſed cùm nulla. de pact. Quod intelligendum eſt, vt Apellus declarat, *παραστα-τμῶν*.c.4.de effectu. Deinde vt ſit ſatis ad nouandum. l. j. in fi. de nouar. Tum ad conſtituendum. l. j.§. debitum. de conſtit. pec. Præterea vt accedat fideiuſſor. l.ſtipulatus ſum. cum l.ſeq. de fideiuſſ. l.naturaliter. de cõdition. indeb. Rurſum vt accipiatur pignus. ead. l. naturaliter. Poſtremò ad compenſandum. l. etiam. de compenſat.

Obligationũ rurſus aliæ ſunt ciuiles, aliæ honorariæ Ciuiles ſunt, quæ (vt Iuſtin. ſcribit) aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas Prætor ex ſua Iuriſdictione conſtituit quæ etiam honorariæ vocantur: ait Imp.§.j. De oblig.

OBLIGATIO inanis, inefficax, quæ exceptione ſubmoueri poteſt. Papini. l.95.§.j.D.de ſolur. Aliquando euenit vt inanis obligatio aditione hæreditatis confirmetur.

Obligatio pro actione ponitur in l.naturalis.§. & ſiquidẽ. D.de præſcript. verb.

Obligatione dimitti, in l.libertus qui operarum. D. de oper. liber.

OBLIQVA libertas opponitur directæ. Obliquè opponitur aduerbio Rectè.

OBLITERABITVR, pro abolebitur, & quaſi è literarũ monumentis delebitur. l.2. qui ſanctam. C.de Apoſtat.

OBLIVIO, memoriæ defectus. Præſumitur autẽ ex longa abſentia naſci, vt no. in l.furtum.§.fundi. D. de vſucap. Lege Bar. in l.ex conſenſu.§.eum qui. D. de appel.

OBLOQVI, eſt contra aliquem loqui, & quodammodo expoſtulare ſecum.

OBNOXII dicuntur commodè pro Vaſſallis. Albertus Krantz. lib. Dan. 6. c. 42. Splendidos equites nuper à ſe ſuis ſacramentis dimiſſos Abſaloni mittit, iuſiurãdum præſtituros: ille nihil motus, non ſe eſſe ait, cui debeãt tanti viri obnoxij fieri.

OBNVBERE mulierem Alciato, eſt eam velatã ad maritum deducere.

OBNVNTIAT, qui malã rem nuntiat, qui bonã, annuntiat, Donato auctore. Hinc obnũtiatio augurum, cùm aliquid fieri prohibebãt, quoniã auſpicia non addixiſſent. Alciat. in comment. ſcribit, denuntiationem, quæ prohibitoria erat, obnuntiationem propriè dictam.

OBOLVS facit ſex ſiliquas, Alex. Ab Alex. lib. 2. Gen. die c.20. & Vide Cælium Rhod. lib.10.c.2.

OBREPERE, eſt falſis dictis, & mendaciis aliquem circumue

cumuenire. Vlp. l. 3. §. puberi quāuis. de Carbon. edic. Sed si cū esset pubes, quasi impubes obrepserit, dicendū erit, nihil eum egisse. Sicque sumitur multis aliis in locis. Accurs. in l. si quis obrepserit præsidij prouinciæ. ad leg. Cornel. de falsis, vim significationémque huius verbi parum percepit, vt Budæus luculenter ostēdit in poste. annot. Obrepere iudici per acta, vel libelli interpellationem: pro eo quod est, falsò se insinuare, & prætextum facere. Modestinus in l. si quis obrepserit. D. ad leg. Cornel. de fals. Vbi talem obrepentem vocat temeratorem.

OBREPTIO, id est, mendacium. l. sin autē. §. 3. D. de neg. gest. & est mendaciū fraudulosum. l. sed sin. §. patronū. D. de in ius voc. & propriè cōsistit in facti narratione, non iuris. l. cùm verò. §. subuentum. D. de fideic. liber. Obreptiones rescriptorum, apud Ambr. lib. 5. Epist. 24.

Obreptionis autē pœnam Bar. excutit in d. l. si quis obrepserit. Quòd autē à principe obreptio non sit insolita, fac. l. præd. C. de loc. præd. lib. 11. l. fi. C. de diuers. præ. l. fi. C. de fund. & salt. rei dom. eod. lib. cū simil. Quin & Imp. ipse queritur in l. 3. C. de pet. bon. subl. libr. 10. sese inuerecunda petentium inhiatione adeò cōstringi, vt etiam non concedēda tribuat. Et alibi, precationes huiusmodi furtiuas nominat. l. 3. C. de fund. limit. lib. 11.

OBROGARE, est legem legi contrariam rogare, Græcè ἀντινομεῖν dicitur. Tusan. Annot. lib. Budæ. epist. 4.

OBRYZVM aurū Hermolaus Barbarus dici putat, quasi ὄβρυζον: quod scilicet purum, merū & purissimè coctū sit. Itaque cùm libra balluca, quæ modò ex aurifodina effossa est, quatuordecim fit vnciarum: obryza duodecim est duntaxat. l. 5. C. de susceptorib. l. 2. C. de metallar. Hinc Plin. lib. 33. c. 3. Aurique experimētū ignis est, vt simili colore rubeat quo ignis: atque ipsum obryzum vocant. Sueton. in Nerone. c. 44. Aurum ad obryzam dixit, vt est in veter. libris. Imp. l. vlt. C. Th. De pōderat. Diu multúmque flammæ edacis examine in ea obryza detinetur: quemadmodū pura videatur. Hieronymus in Hieremiam dici putat quasi Ophirisum, nam ex Ophir insula laudatissimum aurum aduehebatur. Isidorus lib. 16. Etym. c. 17. ab eo quòd obradi & splendere est, quod coloris sit optimi: sicque Obrizum scribi deberet. Hinc:

OBRYZATI solidi, qui ex auro cocto & puro conflati sunt. l. vlt. C. de vet. numism. potest. l. 2. C. vt nemini. in coempt. qui & Obryziaci dicuntur in l. 3. C. de oblat. vol. Extat etiam Iustiniani edictū ne Monetarij quicquam Obryzæ nomine capiant, In edict. lib. c. 11.

OBSCOENITATIS vocabulū, in l. 3. de offic. præf. specificè à Iurisconsul. accipitur, non genericè, vt putauit interpres, nimirum pro non nominando scelere. Festus ab Oscis deriuat, apud quos frequentissimus fuit vsus libidinum spurcarum.

OBSCVRVM, difficile, quod statim intelligi non potest. Vnde obscuritas in iure nostro improbatur. l. si legatario. §. fi. D. de fideicom. liber.

Obscuri viri, hoc est ignobiles, obscuro loco & genere orti. in Authen. de defens. ciuit. §. 3. & quibus mod. nat. effic. legit. §. quisquis autem. Obscuræ autem personæ claris opponuntur, apud Cic. & Iustin. in Nouell. de testam. §. sancimus.

Obscuro loco nata, id est humili. l. cōcubinam. D. de concubinis.

OBSCVRARE, præstringere oculos, hoc est, obtenebrare, caliginem offundere.

Obscurare, præter notum significatum, etiam pro nō curare, supprimere, tegere, obūbrare, Budæ. obseruauit. Paulus, obscurare luminibus altius tollendo, dixit. l. si is qui binas. D. de vsufruct. corrupte, vt existumat Haloan. pro obstruere.

OBSEQVIVM reuerentiam videtur interpretari Iustinianus Nouel. 78. quam liberi & liberti parentibus & patronis debent.

Obsequia non esse operas, & tituli distincti, & separata ab operis obsequiorum conditio arguit. l. libertus qui operarum. D. de oper. lib. l. libertos. C. de obseq. Quapropter Accursius nulla ratione excusari potest, qui §. libertus. in princ. l. si non sortem. D. de cond. indeb. de obsequia lib. operis intellexit. Sed & Bart. cùm obsequia ab operis rectè distinxisset, obsequiales tamen operas non rectè nominauit: vt quibus vtrisque inter sese nihil prorsus conueniat. Nam obsequia in honoris exhibitione, & in reuerenti verecundia cōsistunt: Operæ verò, de quibus infra latius, ipsum operarij laboris tractum significant, arg. l. operæ. in princ. D. de oper. libert. & l. 3. in fi. eod. tit.

Obsequium metaphoricῶs & elegāter sumitur à Iurisco. in l. qui pro tribunali. D. de re iud. Zas. annotante, cùm dicit: Pro personarum obsequio, id est, placabilitate, modestia, comitate, obedientia: & est verbum elegās. quamuis Cicer. dicat esse Terentianum, Donatus tamen ibidem arguit Cicer. erroris, cùm & Plautus vsus sit eo verbo. Verbum obsequij pulchre etiam vsurpauit Sueton. in vita Galbæ Imp. cum dicit, Germanos imprimis obsequium rupisse, id est, cessasse ab obediētia Galbæ. Item Iurisc. in l. cùm hi. §. sed & personarū. D. de transact. hac voce vtitur elegantissimè, tum & comparatiuo obsequior, cùm dicit: Si fortè obsequiorem vitam habent, id est, indulgentiorem, delicatiorē, qui plus ex alimētis pendeant. Nemo autem dicit Obsequius, nisi fortasse à nomine Obsequiosus formetur, vt Zas. meminit. Duobus autem modis præstari obsequiū traditur in dd. qui pro tribunali. D. de re iud. Porro nemo Latinè loquentiū, obsequiū pro numinis cultu vsurpauit. Obsequium enim dicitur morē gerentis alienæ voluntatis, quod frequenter in iat in malā partem, quod etiā obseruauit Erasm. in c. 9. Epist. ad Rom.

OBSERVARE iudicium, est caussæ adesse apud Iurisperitos, inquit Tusa.

OBSES, & Obsides sunt, inquit Festus, dicti, quasi obsides, qui ob fidem patriæ præstandam dantur. Dicuntur itaque Obsides qui traduntur imperio alicuius, ea cōditione, vt si dator obsidis à fide recedat, recipienti sit potestas in corpus & vitam eorum sæuiēdi, qui dati erunt obsides. Bar. in l. Diuus. D. de in. fisci. tractat, an à priuatis ciuitatibus obsides dari possint. Lud. Roma. improbat doctrinam, qua traditur, Episcopo, & Abbati, de sibi subiectis vnū aliquē dari licere obsidem.

OBSIDIANI lapilli ab Vlpiano cōmemorantur in l. 19. §. 6. D. de aur. & arg. vbi tamē OBSIANI legitur. Plinius lib. 36. c. 26. In genere vitri & obsidiana numerātur, ad similitudinē lapidis, quem in Æthiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddente. Vide Isidorū lib. 16. Etym. c. 4. & c. 5.

OBSIGNARE, est signi impressione signare. Martianus in l. Diuus Hadrianus. D. de custod. & exhib. reor. Vt Irenarchæ, inquit, cùm apprehēderint latrones, interrogent eos de sociis & receptoribus, & interrogationes literis inclusas atque obsignatas, ad cognitionem Magistratus mittant. Hinc & decreta magistratuum obsignari solita testatur Cicero lib. 16. Epist. ad Attic. Buthrotios, inquit, cum Cæsar decreto suo, quod ego obsignaui cum multis amplissimis viris, liberauisset, &c. Sane Principes Romanos anulū habuisse cōstat, quo epistolæ rescriptáque eorū obsignarentur. Huius curā habuisse patrē suum sub. C. Cæsare testatur Trogus Pompeius libr. 43. apud Iustin. vt & Mecænatē sub Augusto, Horat. l. 2. satyr. 1. Est & obsignare idē quod testari, id est, de quocunque negotio, tabulas, quæ ad probationem valeant cōficere. Cicero in Quintiana:

Eius rei cōditionisque tabellas obsignauerūt viri boni compleres, res in dubium venire non potest. Idem act. 7. in Verr. Ipse in tabellas refert, obsignat signis amicorum, prouidens homo: vt cōtra hoc crimē (si quando opus esset) hac videlicet testificatione vteretur.

Obsignata epistula, occlusa, & sigillata, in l. fi. D. de legat. 2. Obsignari testamenta, apud Iul. Cæsarem lib. j. de bell. Gallico. Obsignare bona, & obsignare dominia. l. fin. de req. reis. l. j. §. pen. D. de vent. in pos. mitt. Obsignare pecuniam, consignare, in l. tutor pro pupillo. D. de administrat. tut. Notandum, obsignatione totius aut partis secundum conuentionem debitæ pecuniæ solenniter facta liberationem debitori contingere. l. tutor. §. Lucius. D. de vsufr. l. 9. C. de solut.

OBSIGNATIO consignationem pecuniæ significat. l. 9. C. de solution. l. 7. C. de pact. int. empt.

Obsignatio tabularum apud Gellium lib. 14. c. 2.

OBSONATORES serui, qui coemendis obsoniis sunt præfecti. Marcia. l. 65. de legat. & fid. libr. 32. Cubicularios autē vel obsonatores, vel eos qui piscatorib. præpositi sunt, non videri negotiationis appellatione cōtineri. Est autem Obsonium ὀψώνιον, quicquid præter panem & vinum cibi caussa in mēsam infertur. Seneca libro 6. Epist. 47. Adde, inquit, obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius rei illum sapor excitet.

OBSOLETA, vetusta, antiqua, Cicero.

OBSTETRICES Vlp. vult esse probatissimæ & artis, & fidei. l. j. in princip. de vent. inspic. & Paul. libr. 5. Sent. tit. 24. hæ patienti opem ferunt, Donat. in Andriam Terent.

OBSTINATVS est, qui post inspirationem, & reuelationem sibi factā, in eo quod errauerat, perseuerat. 8. distinctio. c. consuetudo. in fi. Obstinato ad malum ingenio nihil est pestilentius: quippe quòd sola obstinatio producit hæresim, & quicquid est malorum. Et ferè omnium æmulatorum vna est sordes, vt cum semel insanire cœperint, non resipiscant, nisi Deus aut Magistratus eos perdat.

Obstinatior animus, pertinacior. l. 2. C. de sum. Trinitate, & fid. Cath. Et Obstinata voluntas, apud Ciceron.

OBSTRVERE, propriè est, quasi strue quadā alicui loco imposita obsistere, ne quid effluat. Luminibus obstruere, verbo antiquo Iurisconsultorum, Cice. quoque vsus est pro domo sua, & in Bruto per metaphoram. Accursius in l. æquissimum. §. si ædium. D. de vsufructu. Obstruere, inquit, id est, claudere lumina. Proprietatis dominus, obstruere luminibus vsufructuarij non potest. Itaque l. si is qui binas. eo. tit. non obscurare luminibus, vt vbique legitur, sed obstruere legendum est. Haloander à veteri lectione non recedit.

OBSTRINGERE res suas, est pro pignore obligare. l. si pater. C. de crimin. stel. sic Obstrictus tutor, id est obligatus in l. j. C. de tut. vel curat. vectig. & obstricta mater, in l. si mater. C. si mat. indem. prom. eodem sensu intelligitur.

OBTEMPERARE, est decretis parere. Rubr. si quis ius dicenti nō obtemperauerit. Hinc Obtemperatio. Cicer. lib. j. de legibus: Quòd si iustitia est obtemperatio scriptis legibus, institutisque populorum, &c. Porrò non obtemperare ius dicenti, est non facere, quod extremum in iurisdictione est, hoc est, sententiæ diffinitiuæ non parere. Vide Zas. in l. j. D. si quis ius dicen. nō obtem. & lib. j. singular. intellectuum.

OBTERERE ius, apud Liuium. Iura populi obterere, pro lædere vsurpant generice Impp. in l. nullus. C. de iud. & cœli. Potest enim & non cæsus verberibus Iudæus subuerti.

OBTESTATIO, precatio cum adiuratione, & vide c. j. 24. q. j. Obtestatio Festo, cum Deus in meliorem partem vocatur.

OBTINERE & repelli, contraria esse patet ex Cicero. j. epist. ad Lentu. Neque si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Est autem Obtinere iudicio vincere. l. 5. §. §. D. iudic. sol. Pendect. tamen Flor. lectio Optinere non Obtinere habet, atque ita scribendum quidam censent, ex eo, quòd qui optinet, ex opinione, id est, sententia teneat.

Obtinendæ, retinendæ. l. clam. D. de acq. poss.

OBVAGVLO, verbum XII. Tab. Vide VAGVLATIO.

OBVENIT hæreditas, vel ex hæreditate, vel hæreditate, hoc est, quod vulgò dicimus, per successionem. Vlpian. Excipiuntur autem arma, quæ quis commercij caussa habuerit, hæreditatéve ei obuenerint. l. obuenire. D. de verb. sig. vide Deferri hæreditas.

OBVENTIONES dicuntur emolumenta omnia, quæ tū ex corpore ipso rei, tum ex hominum opera & industria obueniunt veluti pensiones vrbanorum prædiorum, vecturæ iumentorum, &c. l. j. §. exercitorem. D. de exercit. l. 34. D. de vsur. l. 7. D. de vsufr.

OBVIARE, translatè pro resistere, in l. j. C. quan. lic. se vind. Est autem, obuiam itum est auaritiæ, & non obuiamentum, legendum, apud Vlpian. in l. annonam. de extraord. crim. hoc est, vt vulgò dicitur, præuentum.

OCCASIO, tēpus actionis opportunum, quod in aggrediendo conficiendóque negotio præcipuū habet momentū: vt non sine caussa veteres videantur Occasionem diuinitate donasse: tametsi apud Græcos mas est hic Deus, adpellatúrque καιρός. Porro occasionē damni præstans, damnum fecisse videtur: atque vt hoc Pauli verbū in l. qui occidit. §. in hac actione. ad leg. Aquil. intelligendum sic, explicat Speculator tit. de iud. Quo verò distet à caussa occasio, indicat Gl. in l. riuis. D. de riuis, & in l. si debit. de leg. 2. c. j. de iureiur. in 6.

OCCIDERE propriè gladio est, vt l. 10. §. si ipse seruus. D. de pec. vel latius qualibet vi adhibita, in S. C. Silaniano, & lege Aquilia, non fato. Alias enim Occisum pro mortuo dixit Plautus in Pseudolo, vt & Cicero quod notauit Asconius.

Occidisse in continenti videbitur, qui interpositis horis, apprehensam filiam adulterij ream occidit pater. Hæc Vlpiani verba sub fi. l. quod ait lex. de adulte. Bart. magni facit.

Occidisse dicitur vulgò is qui mortis caussam quolibet modo præbuit: sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi & quasi manu caussam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cędedo, & à cæde. l. 51. D. ad leg. Aquil. Itaque Vlp. in l. 7. §. j. eo. tit. Occisum, inquit, accipere debemus, siue gladio, siue etiam fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter.

OCCISORVM adpellatione eos contineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: vtputa iugulati, strangulati, præcipitati, vel saxo, vel fuste, vel lapide percussi, vel quo alio telo. auctor Vlpian. in l. j. ad Silani. Idem in l. j. ad l. Aquil. Non enim sufficit, ait, occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

OCCIPERE magistratum, inire. Liuius libr. 23. Creatur Marcellus qui extemplò magistratū occiperet. Item lib. 41. Collegam, qui extēplò magistratum occiperet, creauit.

OCCVLTVM, quod probari non potest. c. Christiana. 32. quæstion. 2.

OCCVLTARE, in Rubr. C. de iis, qui latro. occul. pro abscondere.

Occultare testamentum an falsi speciem adtingat, Bart. docet. l. j. D. de tabul. exhib.

OCCVLTATOR ad hominem, Receptator ad locum refertur. Ipse hominum (ait Cicero) occultator, & receptator

ceptator locus. De occultatore est l.vnic. C.de iis qui se defer. libro 10.

OCCVPARE, significat propriè, vt ait Valla, quod in commune, siue in medium positum erat, ante alios capere, vnde ius Occupandi dicitur. Est etiam locum tenere, aut capere, & vi arripere. Nec non lege præuenire. vt qui prior litem contestatur, l.pluribus. D.de procur. l.si pluribus. de leg.j. l.si Titius.de verb.oblig. & simil. Vt Iulianus ibidem in l.Stipulationes commodissimum. Occupari eleganter pro præueniri vsurpauit: ita Interpres pro denominari, vel dici, non satis scitè exposuisse videtur. Notius est, occupasse dici, qui prior ad sententiam venit inter eiusdem conditionis creditores, vt traditur in l.inter eos. D.de re iud.& inibi. quod vulgò dici solet, Melior occupantis est cōditio, explicatur. Sic occupare locum, apud Cice.3.de finibus accipimus & apud Cælium, Occupare primos menses.

Occupare aliàs est detinere. Et inde Occupatus, qui antea negotiis detentus, non potest alteri operam dare. Occupato opponitur otiosus. Cicero Tusc.1. Vt si occupati, inquit, aliquid profuimus ciuibus nostris: profimus etiam, si possumus, otiosi.

Occupare aliàs pro præoccupare, præuenire dicendo ea, quæ possent in futurum obiici. Vnde Occupatio schema Rhetoricum, cùm diluitur id, quod ex aduerso postea fortè torqueri contingeret. Huc pertinet quod dicit Vlp.in l.stipulationes cōmodissimum.D.de verb. oblig. Doli autem clausula, inquit, ad ea pertineat, quæ in præsentia occupari nō possunt, & ad incertos casus. Occupantur mobilia: Inuaduntur immobilia, §.pen.ver. quod non solum.Instit. vi bon.rapt. licet quandoque & rei immobilis dicatur occupatio, vt l.domum. C.de rei vindic.in Gloss.1.

Occupare pecuniam, exercere, otiosam non relinquere. Columella lib.1.cap.8.de villico loquens: Néve negocietur sibi, pecuniámque domini, aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupato. Quæ eadem verba ipse idem iterat li.11.c.1. Hinc Occupare pecuniam, pro locare fœnori. Cicero pro Flacco: Pecuniā adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti. Idem Verrin.4. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat.

OCCVPATORII agri, vide Agri occupatorij.

OCCVRRARE, pro obsistere: vt occurratur fallaciis venditorum, l.j.§.2.de Æd.edic.l.si patronus. in fin.D. de don. propriè tamen est, aduersum rendere, vt Alcia. monuit. & sic l.Marcellus.D.de dona.inter vir. & vxo. Marcellus scribit eū detrahere sine mulieris damno, & citra metum S.C. quod detrahentibus negociationis caussa occurrit, quam legem vt intelligas, l.Senatus.D.de legat.j.

Ὀχλαγωγεῖν, Cum turba popularis concitata in vnum locum confluit in Pandectis dicitur esse πολλῶν τινῶν συνελθ. ὅταν πολλῶν φωνὰς παρὰ τοὺς ἄνδρας τὸ πλῆθος ἦν τούτῳ συνέρχεσθαι εἰς φθόνον καὶ ὕβριν τινός. Dicitur Conuicium l.15. D.de iniur.

OCIOSVM, Vide Otiosum.

Ociosa pecunia, vide Otiosa pecunia.

OCTAVARII, exactores dicti sub octaua parte, quæ portorij nomine exigebatur tempore Gratiani, Valentin.& Theodosij Impp. l.à legatis. C.de vect.à Gallis nunc, *Huictiemiers* dicti.

OCTONI scrupuli, pro octo scrupuli, in l.j. C.de metallar.& metal.lib.11. vt octoni menses, pro octo mensibus, apud Plinium de ceruis loquētem, Octonis mensibus ferunt partus.

OCVLIS rem subiici, in l.si irruptione. D.fin.regund.est quod vulgò dicitur, facere veutā, *faire veue de lieu.* quod petēdum suadet M.Fabius lib.11.Instit.Orato.& Ioan. Imbertus lib.1.Institut.Forens.idque initio litis, & ante cœptum iudicium, litémque contestatam.

ODIVM fauori ab interpretibus passim opponitur.

ODIOSA, à iure exorbitantia, Pet.Phil.Cornæo.

ODOFREDVS, vide Ioannes Odofredus.

ODONES apud Vlpian.in l.25.§.10.D.de aur.& argent. leg. Alia, inquit, caussa est odonum, quia vsum calciamentorum præstant. Sunt autem lanei calcei à Græco ὑδὼν dicti, vt vult Cuiacius, citans hanc Constantini donationem, *καὶ ἐνδύματα λευκὰ*. Turnebus Vdones dici debere contendit Aduers.lib.2.ca.17.& exponit esse calceamenta ex hircinis pilis texta, citans hoc Martialis lib.14.Epigr.

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti
Cinyphio poterit planta latere sinu.

Ad quos etiam respexit libro duodecimo his verbis:

Hœdina tibi pelle contegenti
Nuda tempora verticémque calue,
Festiue tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit caput esse calciatum.

Sed nihil impedit quominus & lanei seu linei fuerint.

ODORES, id est, aromata apud Vlpian.in l.deo.D.de in rem vers. Si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit.

OECONOMI dicuntur actores seu dispensatores Ecclesiæ, quibus scilicet rerū Ecclesiasticarū gubernatio & dispensatio, consensu Episcopi conceditur, l.iubemus. in princ. C.de sacrosan.Eccles.& l.omnes qui vbicunque.§.hoc nihilominus obseruando.C.de Epis.& cler.

OENOMELI, οἰνόμελι, mellitum vinum, vt origo verbi declarat. Latinè mulsum. Vlp.l.9. D.de trit.vin.ol. Oenomeli planè, id est dulcissimum vinum, vini legato continetur. Vide Dioscor.d.lib.5. cap.12. & Isidorum lib.2.Etym.cap.3.

OFFENDERE in legem senatusconsultum, & legi.&c. in libris nostris inuenitur l.40.D.de iudic.l.j. D.ad Macedo. Sic Offensa edicti l.6. D.de postul. Offendere quis dicatur, exponit Bartol.l.qui Romæ.§.Callimachus.D.de verb.oblig.

OFFENSA ferè actiuè sumitur, estque eius qui offendit. auctore Valla. Quæ verò vel dicenda, vel iure intelligenda sit offesa, Bart. tradit in l.quidam cum. D.de hære.insti. Offensio, vt plurimùm passiuè accipit: aliquādo tamen actiuè, teste Bud. Vt verò & hæc accipienda sit, idem docet in l.licitatio. D.de Publi. Præterea quo sensu in lege municipali, siue, vt vulgò loquuntur, statuto veniat, Bartol. quoque ostendit, in l.cum te. C.de inoffic.testam.

Offensa autem quot modis dicatur, nota.in cap.cùm illorum.de sentent.excommu.

OFFENSATOR, qui in re quacunque sæpe excidit ab eo quod suscepit, & quod efficere contendit. Quintiliano est, qui in legendo identidem resistit, aut potius, qui perperam legit.

OFFERRE crimen, criminari, ἐγκλήματα ἐπιφέρειν, vt dicunt Basilici, l.j.de quæstio. Offerre se opponere, l.penul.D. de dolo.

OFFERRE SE LITI dicitur, qui vltrò nihil ad se pertinentis caussæ actionem excipit, l.49. D.de pet.hære. Obtulisse liti videtur se procurator, qui sine mandato in aliena lite iudicium excepit, & se obtulit, l.4. D.de re iudic. Dupliciter autem se liti offerre dicitur vel vltro suscipiens defendendam caussam absentis, cum satisdatione iudicatum solui: quo casu nec actio ex stipulatu, nec actio iudicati in dominum datur. l.si procurator.in fi.D.de procurat. vel vltro suscipiēs defensionē præsentis, qui proprie cognitor dicitur. quo casu non ipse cogimur satisdare iudicatum solui, sed dominus litis, l.si ad defendendum. D.iudic.solui. Dicitur & simpliciter offerre se alicui, l.pe.D.de dolo. Si te Titio obtuleris de ea re quam non possidebas, &c.

Offerre pecuniam, l.tutor pro pupillo. D.de admini.tut. vulgò dicitur præsentare, quo sensu vtuntur Galli nostri.

OFFICERE luminibus,& altiùs tollere, quandoq; pro eodem sumuntur, Albericus ait, citans l.j. D.de serui. vrb. præd.

OFFICINA, ab officio dicta est, in qua artifices operas exercent. Per translationem tamen Cice.dixit, Officina nequitiæ,& Bud.Officina æquitatis. Vlpian.in l.4.§. ait prætor.de iis, qui not.infam. Officina iniquitatis, iudicum iniquorum conuentus.

OFFICIVM vel ab efficiendo, vel ab officiẽdo dicitur: estque id quod vnusquisque efficere debet, vt nulli officiat: seruata scilicet honestate, quid loco, quid tẽpori, quid personis conueniat. Sic, quomodo debeamus omnes esse in officio, tractat eleganter Cicero tribus libris Officiorum: quo sensu sumitur verbum Græcum καθῆκον. tametsi Latina vox plenior est, vt docet M.Cicero in Epist.ad Attic. Hinc Deserere officium, & inofficiosum censeri, cùm quis contra publicam honestatem aliquid facit sicut & inofficiosus dicitur parẽs qui sanguinis ex sese procreati, & pietatis obliuiscitur, vt in tit. D.de inoffic.testam.l.2. Oppositum, Officio fungi, officium implere, officio perfungi, partibus suis fungi. Quisquéne potest negare ęquissimum fore, Prætorem interponere se vt officium, quod in se recepit, impleat? Vlpian.in l.3.§.j.D.de recept.

Officium legislatoris boni in his duobus potissimũ versatur Primum vt statuta sua loco, tempori, personis & rebus accommodet: deinde, vt aperta sint, & si dubitatio incidat, ab ipso auctore interpretentur, non ab aliis pro suo adfectu.

Officium publicum non id solùm accipiendum est, quod in administratione reipub.tantùm consistit, & iuxta §. munus publ.l.honor municipalis.D.de muneribus. & honor.l.2.D.de iis qui vt indig. in priuatum vsum non cadit, vti est magistratus, & id genus aliæ functiones; verumetiam quòd propter publicam vtilitatẽ est introductum. Vnde Pomponius in l.pupillus.§.munus. de verb.sign.scribit, Munus publicũ, esse officium priuati hominis: ex quo commodum ad singulos, vniuersósque ciues pertineat. Itaque qui officium publicum à ciuili distare putant, non meminisse videtur verborum Aur.Arcadij, qui in l.fin.d.tit.de mune.& hono. Hæc omnia, inquit, munera, quæ trifariam diuisimus, vna significatione compræhenduntur. Nam & personalia, & patrimoniorum, & mista munera, ciuilia seu publica appellantur. Vnde apparet Vlpi.l.2.de reg.iur. non discriminis, sed magis declarandi caussa dixisse, Fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt.

Officium procuratoris est voluntarium, l, si filius familias. §.inuitus.D.de procur.sed tutoris & curatoris officium est necessarium, l.j.& ibi glo.D.de tut.

Officium aduocationis. Vlpianus: Inter officium aduocationis, & rei suæ defensionem, multum interest, inquit: nec propterea quis, si posteà cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti, tunc ignorans suam esse adsistebat, dominium suum amisit, l.inter. D. de rei vind.

Officio iudicis contineri dicitur, quod ei tacitè pro suo iure permissum est, quamuis nullam Prætor in formula mentionem eius fecerit. Imp.§.vltim.De perpet.& temp. Si ante rem iudicatam is cum quo actum est, satisfaciat actori: officio iudicis conuenit eam absoluere. Pompon.l.9.D.de furt. Sed si eam à fure vindicassem, condictio mihi manebit. sed potest dici officio iudicis qui de proprietate cognoscit, contineri, vt non aliter iubeat restitui, quàm si conditionem petitor remitteret. Sic in l.plane.38. D.de petit.hæred. vbi quæ perspicuam æquitatem habent, officio iudicis contineri dicuntur. Sic in l.cum is.44. D.eod.l.qui per collusionem.42.§.vlti. D.de actio.empt.l.si vulnerauerit 43.D.locat. Sic in l.7.D.de negot.gest. Tantumdem ait Paulus, in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. Et in l.Lucius.17. D.deposit. Est constitutũ in bonæfidei iudiciis, vt tantũdem possit officiũ arbitri, quantum stipulatio. Et l.si reus paratus.73.D.de procurat, Si reus paratus sit pecuniam soluere, procuratore agente quid fieri oportet? Si lis contestata est, hoc omne officio iudicis dirimendum est.

Officium præstant, qui ad tuendum patremfam.præpositi sunt, l.61.61.D.de leg.3.

Officium pro ipsis officialibus, l.6.D.de offic.

Officium, pro ordine apparitorum, l.1.de appar. Procon. libro 12.C.

Officium pro ministris magistratuum, ac præsidum, l.6.§. nie tenuis.D.de offic præsid.l.74.D.de euict. Sic Officium Præsidum, Comitum, Præfectorum, procuratoris fisci accipimus l.3.C.quando fiscus vel priuat.l.2.& 3.C.de cano.largit.tit. & alibi sæpissimè, & apud Tertullian.lib.de fuga in persecut. Sic Officium præsidale, l.j.C.de præscript.30.annor. Et Officium censuale l.18.D.de testa.& apud Symmach. lib.1.Episto.46. Et Officium cohortale, l.33. C.de appel. Officium Comitianum l.2.C.de offic.mil.iudic. Officium prouinciæ; Donato in Phormione.

Officium, pro Irenarchis. Imp.l.7. C.de accusat. Ea quidem quæ per officium præsidibus denunciantur, & citra solennia accusationum posse perpendi, incognitum non est.

Officium pro custodia liberiore Paulus l.4. De fugit. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ vel proconsulis compræhensos fugitiuos rectè transmittunt.

Officium Prætoris, pro eius imperio & potestate in iure dicundo. Vt in l, veluti.27. D.de verbor.obligat. Officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. Id autem Imperium appellatur in l.obligationes, 27.D.de oblig. & actio.

Officium Prætoris, cellula, vt opinatur Hotomanus erat, in qua scripta quædam ad ea quæ pro tribunali agenda erant pertinentia reponebantur. Ascon. in Verrin.11. Moris erat, celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum. Modesti.l.72. D.de furt. Sempronia libellos composuit, quasi datura centurioni, vt ad officium transmitterentur: sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos: quæro non sunt inuenti in officio, neque centurioni traditi. Paulus l.17. D.de in ius voc. Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta exhibiturum se esse quem promisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamẽ cogitur. Sunt tamen qui superioribus in locis officium sumant pro loco in quo consistebant officiales.

Officium, pro persona iudicis vel magistratus, id est pro eo qui gerit officium siue magistratum, siue quam aliam potestatem. Vnde deponere apud officium, l.si fideius.7.§.vlt. D.qui satisd.cog. Sic cauere officio & apud officium cauere, id est apud eum qui potestatem exercet. Differunt autem promittere apud acta, & officio cauere. Qui promittit apud acta, is obligatur quidem. sed non tam solenniter atque is qui apud officium cauet. Hæc differentia notatur in l.eum pro quo. 17.si quis in ius voc.non ierit.

OFFICIVM & Artificium in seruis distinguuntur apud Martianum in l.legatis.65.D.de legat.3.

OFFICIVM eorum dicitur, qui ad corporis dominici cultum

cultum destinati sunt: quales sunt tonsores, vnctores, cubicularij, ministratores: de quibus in l.103. D.de verbor.sign. Artificium autem eorum, qui artem aliquam exercent, quales sunt textores, fullones, lecticarij, pictores, medici, d.l.65.& l.penul.D.de reb.dub.

Officium seruile ministerium, l.46.§.actores. D.de iure fisci.

OFFICIALES, ministri seu apparitores magistratuum, Paulus lib.Sent.5.ca.de fisci aduoc. Quoties sine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant, vel describunt, vel sub obseruatione esse faciunt, adito procuratore iniuria submonetur. Vlp.l.j.§.si quis vltrò. 19.D.de quæst. Potest itaque decreti gratiam facere, & eam per officium distrahi iubere. Sicque sumitur hoc verbum tit.Cod.de filiis officialium.

Officialis foraneus, qui in certa parte Diœcesis ad tempus vices Episcopi gerit, glo.clem.2.de rescript.

Officialem à vicario separat Albericus ca.cum nullus. de temp.ordin.in 6. de Officialibus latè per Bartol.l. de pupillo.§.si quis ipsi.D.de oper.no.nunt.

Officiales operæ, l.operæ.D.de oper.liber. sunt cuiuscunque artificij operæ, qua patrono libertus officij caussa præstat.

OLEAM immaturam plus reditus habere, quàm maturam, tradit Iurisconsul.l.pen.D.de vsuf.lega.

Olearum nuclei ligni appellatione continentur, l.55.D.de leg.3.l.167.D.de verb.signif.

OLEARIVM FVNDVM, hoc est, oleas arbores producentem, Alber.citat in l.si cuius. §.fructuarius. D.de vsufr. sed perperam. Nunquam enim olearij fundi, sed horti solùm olitorij meminit, vt & interpres legit. In eo tamen labitur, quòd vel de oliuis accipi posse indicauit. Siquidem olitorium ad olera tantùm pertinet.

OLEARIA vasa numerantur in l.19. §.illud. D.loca. Oliuariæ molæ & præli fit mentio, l.21.D.de fun.inst.

OLEAGINEA pocula, l.30.D.de leg.3.vel (vt est in Pan. Flo.) Oleagina.

OLIVETVM locus oliuis consitus, l.58. D.de contrah. empt.in vulgaris codicibus, non item in Flor. & l.7.C. de bon.præscript.& l.j.C.de manc.& colo.

OLFECIT equus mulam, honestè dixit Alph.pro coitum appetiuit, in l.vlt.si quadrup.paup.fecis.dic.

OLIM ad tempus præteritum pertinet, l.nec emptio. D. de cont.empt. Aliquando significat dudum, retro, l. sed.§.quæsitum.D.de excus.tut.& quot tempora significat, tradit Bart.l.j.& ibi Alex.D.de op.no.nunt.

OLVS, dicitur omnis herba satiua, quæ est in vsu cibatio, ab alendo: quòd oleribus alerentur homines, antequam fruges, vel carnes essent. Iustin. Insti. in princ. de vsu & habit. Nam is, inquit, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis, ad vsum quotidianum vtatur.

OLITOR, ab oleribus, hortulanus est. Vlpian.de verbo. signif.l.si vrbana. Horti vinearij fortè, vel olitorij. Fit autem Olitor ab olere, non ab oliuis, vt Accursius existimauit.

OM

OMITTERE hæreditatem & legatum, & prætermittere pro eodem, l.7.l.59.D.de acquir.hæred.l.33. D.de milit.testamento.

Omittere & repudiare separantur, l.24. §.Scæuola. D. de mino.

Omittere, silentio exhæredare, vel potius præterire, l.si patronus. D.de bon.liber.& §.fi.Instit.de exhæred.liber. illud enim silentio glossema est, nec est in vet.lib.

OMISSA actio, in l.si eum.D.si quis caut.non remissa, vt barbarè gloss.indicauit. (Remissum enim Latinis languidum significat) sed relicta ac præterita accipienda est. Est enim omittere, rem quempiam penitus dimittere. Vnde omissio eorum, quæ geri debent, latæ culpæ datur. l.ei qui.§.fina.D.de petit.hæredit.cap.sæpe. 12.q.2.

OMNIS, nihil, quilibet, & aliæ huiusmodi voces vniuersales in iure ciuili restringuntur ad normam æquitatis.

Omne, nihil excipit, l.à procuratore.C.manda. An verò sit vox collectiua, docet Bart.Moschis. D.de iur.fis.& an à toto separetur.

Omne ius habet annexam gratiam: quod nemo vnquam grauius tractauit, quàm Marcellus in l.respiciendum. D.de pœn.

Omnia, pro vtrisque, apud Papinianum, in l.in ratione. §.quid tamen dicemus.ad leg.Falcid. item apud Gaiũ, exemplo Cicero. dictum legimus de duobus in l.liberum arbit. D.de adopt. coniunctim plerunque apud idoneos auctores occurrunt: vt omnes tres, omnes quatuor, omnes quinque, & cætera.

Omnis debiti nomine, vsuræ veniunt accipiendæ, vt patet ex responso Scæuolæ in l.nomen.de leg.3. Item qui omnia sua, vel omnes res suas donat, & nomina debitorum donasse intelligetur. Idem enim est, siue omnia mea dixerim, siue addito vniuersali substantiuo, omnes res meas, seu bona mea dicam.

Omnis homo, de duobus dictum, in l.j.C.de liber.præter.

Omnis periculi appellatione, non videntur casus fortuiti contineri, l.non similiter.de magist.conuen. vbi dicitur, Magistratus succedit in omne periculum, & tamen non tenetur de casu, l.2.§.eo tempore. D.de admi.rer.ad ciuit.pert.

OMNINO, & omni modo præcisam necessitatem plerunq; significant, l.10.§.in adrogato. D.de vulg. idémque valent quòd indistinctè, l.pen. D.pro suo.l.49. D. de iure dot.l.11.in fin.l.26.D.de leg.lib.j.l.14.§. sed & si. D.quod met.causs.& aliis multis in locis.

Omni modo, sine metu exceptionis, l.39.§.penult. D de damn.infect. Omni modo est etiam, sine interpellatione, vt l.38.§.penult. D.de vsur. Significat etiam in omnem euentum, & vt Iuriscons. loquuntur, quicunque casus inciderit, l.18.D.quod met.caus.

Omnino fieri intelligitur eo modo, quo potest fieri: ne impossibile iuberi videatur: facit l.si iure militari. de mil.testam.cum simil.per Salomon. citatis. Cæterùm, Omnino, nunc, semper, & similia verba prægnantia, vel ideò vulgò feruntur, quòd iuxta interpretum traditiones nullam modificationem, aut limitationem recipiant, vt ait Zas.

Omnino, ad omnem sui partem, Alberico c.si religiosus. de elect.lib.6.

ὁμολογῶ, in l.4.C.de recept.arb. spondeo & adsentio.

Ὁμοπάτρεια, ex eodem patre geniti.

Ὠνητικόν, in Basilicis, instrumentum emptionis: vt δωρεαστικόν, instrumentum donationis.

ONVS, munus, puta tutelæ, vel curæ, l.munus.18.§.2.D. de verb.signif.

Oneris ferendi seruitus dicitur, quæ vt vicini onera sustinere quis cogatur, imponitur. l.j.& l.33. D.de seruit. vrb. Alia autem est seruitus Oneris ferendi, alia Tigni immittendi. nam cui prior debetur, agere cum vicino potest, vt ruinosum parietem reficiat, eúmque oneri ferendo idoneum præstet: at qui tigni immittendi ius habet, cogere vicinum vt parietem reficiat non potest. l.etsi fortè.6. §.2.l.8.§.competit. D.si seruit.vindi.l. eum debere.33.D.de serui.vrb.

Oneris nomine, quæcunque in nauem vehendi caussa imponuntur, intelliguntur.l.6.D.ad leg.Rhod.l.31.& l. pen.§.pen.D.locati.

Onera hæreditatis, æs alienum, l.vnic.§.penult. D.si mul. vent.no.

Onus auertere, vide sup. Auertere.

Oneris auersi actio, vide sup. Actio.

Oneranda libertatis caussa facta, ita definiuntur, quæ ita imponuntur, vt si patronum libertus offenderit, petantur ab eo, sempérque sit metu exactionis ei subiectus propter quem metum quiduis sustineat, patrono præcipiente, l.j.§.5.D.quar.rer.actio non det.

Onyx Arabicus, l.fi.§.species.D.de publican.ad differentiam Indici, à quo colore distat. Ille niger est cum zonis cádidis, hic igniculos habet albis zonis cingentibus. Inde autem nomen habet, quòd habeat in se permixtum candorem in similitudinem vnguis humanæ, vt Isidorus lib.16.cap.8.& Plin.lib.36.cap.7.tradunt.

Ope consilio, l.27.§.si quis de manu.D.ad le.Aquil. quemadmodum accipienda sint, ac coniunctim, an separatim, antiquorum variauit sententia. Paul.in l.sæpe ita compertum.de verb.signif. Labeoni subscribit, separatim accipienti illa verba, Eum cuius ope, consilio, furtum factum sit, furti teneri lex ait. Quamuis Alciat.coniunctim quoque accipi posse tradit: quoniam non sat sit opem præstare, nisi eo consilio, id est, animo præstetur, vt furtum fiat. Si ergo consilium pro suasione accipiamus, soluta illa oratio disiunctiue: si pro dolosa adiuuantis intentione, coniunctim intelligetur; aitque, Et hic verus est huius responsi sensus, quem nec Accursius, nec cæteri satis percepêre. Certè ex sententia coniungentium potius, quàm separantium intelligenda sunt; & ita videtur Vlpianus vsurpasse l.6.de condict.furt. Ope & consilio dixit Iustin. Instit. de obligat.quæ ex delict.cum tamen in libris scriptis probatioribus, Ope consilio legatur, sine copula. Vide Cuiac.ad §.interdum. Inst. de obligat.quæ ex delict.

Opem fert, qui ministerium atque adiutorium ad surripiendas res præbet, l.in furti.50.D.de furt.

Opera est labor qui in opere faciendo præstatur circa rem siue corporalem, siue incorporalem. Et quia humanæ cõditionis ratio postulat, vt per diem duntaxat laboretur, ideò Paul. Operæ, inquit, diurnum officium sunt, l.j.D.de oper.libert.l.2.D.de annu.legat.

Operam dare de iudicibus dictum, in l.si longius.D.de iudic.l.penult.D.de vacat.mun.nouum non est. sic enim Cicero 4. Verr.M.Petilium equitem Rom. quem habet in consilio, iubet operam dare, quod rei priuatæ iudex esset.

Operæ libertorum, officia sunt quæ liberti patronis in gratiæ & remunerationis loco præstant. nam (vt ait Caius in l.cùm patronus.22. D.de oper. libert.) operarum editio nihil aliud est, quàm officij præstatio. Earum autem duo genera sunt summa, officialium & Artificialium. Officiales dicuntur, quæ non in arte vlla certa, sed in patrono quibuscunque officiis adiuuando versantur: & personam eius potissimum attingunt, victum, curationem, ocium, quietem, voluptatem: veluti etiam cum nullo suo detrimento negocia eius gerendi, peregrè cum eo proficiscendi, l.hæ domum.38. D.de oper.liber. Atque hoc est quod Vlpiait in l.operæ.9. D.eo.proprietatem officialium & in dantis, & in accipientis persona consistere. Artificiales autem appello generaliter omnes, quæ artis alicuius propriæ sunt, neque sine illa præstari possunt: veluti si libertus pictor, medicus, faber, architectúsve sit, & patroni sui iussu pingat, medeatur, fabricet, architectetúrve: hoc officium nō tanquam libertus patrono, sed vt quiuis alius cuiuis alij præstabit. Quid enim illum libertum, aut hunc patronum esse necesse est, vt ille nauim domúmve huic ædificet? Hinc Vlpian. eas operas quæ hoc in genere sunt, scribit quasi in pecuniæ præstatione consistere, l.fabriles.6. D.eo.nam fabriles: pictorias, cæteráque generis eiusdem artificialium nomine continentur. Hinc idem Vlpianus in l. operæ.9.eo.scribit fabriles, aliásve generis eiusdem, vt à quocunque & cuicunque solui posse: & iubente patrono etiam aliis edi posse. Hinc idem in l.6.D.eod. illam inter vtrasque differentiam exponit: quòd fabriles, cæteræque ad hæredem transeunt: officiales verò, nequaquam. Cuius rei non obscura caussa est. nam hæ (vt antè diximus) personales sunt, nec ab altero facilè præstari possunt: illæ verò, & à quouis, & cuivis. Zasius in intellectibus suis dicit, non errare eum, qui & medias seu communes operas constituat, vtputa quæ & officium & artificium respiciant. Addit & tertiam speciem, scilicet Operas seruiles.

Operas edere, exhibere frequens loquendi formula, tot. tit.D.de oper.liber.l.54.§.fi.D.de verbor.obligat.

Operarum editio, officij præstatio, l.20. D.de operis libertorum.

Ophitæ seu serpentini hæreticorum genus, l.8. & pen. C.de hære.sic dicti quòd colubrum colerent ὄφις enim coluber est Græcis. Idem tradit Isidorus libro 8.Etymolo.cap.5. & translatitiè cap.quidam.24. quæstion.3. Dicebant autem scientiam boni & mali à serpente in paradisum inductam.

Opilio, in l.cùm quærebatur.de leg.3.ouium custos.

Opinio communis, est aliud quàm fama. Nam opinio communis facit ius.C.de re iud.l.j. fama verò non facit ius. Item opinio cõmunis probat: fama verò non. Item opinio communis differt à notorio, quia opinio communis est de longè præteritis, quæ probari non possunt de facili, scilicet per testimonium visus, &c. sed notorium est de præsentibus, vel proximè præteritis, quæ de facili probari possunt per testes diuisim. Et quòd opinio veritati præferatur, est gloss.cum concor.pro & contra, abundans in iuribus, in cap.nuper. de biga.super verbo, videntur. Concludit tamen ibi, quòd casuale est, vt opinio potius fertur, quàm veritati, in fauorem contrahentium, testamentorum, sententiarum, vel prolis. Aliàs regulariter veritas præfertur opinioni, secundum Bern.in gloss.3.in cap.ad audientiam.de sponf. Etiam veritas præfertur auctoritati, l.nemo iudex.C.de senten.& interlo.om.iud.item consuetudini, cap.si consuetudinem, cum sex capitulis seq.dist.8. vbi dicitur: Veritas valet & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in secula seculorum.

Opinio communis, vtrum circa eas quæstiones versetur, quæ lege, vel ratione finiuntur, an quæ auctoritate, an quæ ratione simul & auctoritate: rursus vtrum ab numero auctorum, an ab dignitate pensanda, non satis liquet. Et magis est vtiq; ex his, quæ auctoritatis sunt, consistere. Lex & ratio concludenter apud nos demonstrant. Ratio enim & veritas conuertuntur, c.frustra.8.distinct.Bal.in l.omnium.D.de leg.

Opinio seu putatio falsa non excusat iniuriam, quæ mihi fit. Nam certus sum ego, licet ille me putet alium esse, quam sim. Paul.in l.eum qui nocentem.§.si iniuria mihi.D.de iniur.

Opinio dicitur Id, quod incertum est: vide Salomonium l. responsa.de iur.na.gent.& ciuil.

Opinio plena, l.6.§.Præsides.de interdict.D.pro existimatione præsidis siue sententia nondum pronunciata, cui adiunguntur acta & refutatoriæ preces, seu libellus rei, vt l.6.D.de iniust.rupt.§.quid tamen l.j.C.de relat.l.sciendum.D.de appell.recip.& alibi.

Opinio in poster.libris Codicis pro prædij cuiusque censu & professione vsurpatur, l.vlt.C.de præd.nauicul.l.vlti. C.de collat. fundo. fiscal. Vulgo taxa dicitur. Hinc,

Opinatores, l.7.C.de exact.tribut.lib.10.sunt milites, qui in prouincias mittuntur petendæ militaris annonæ caussa, l.it.& 14.C.de erog.milit. anno.cauf. sic dicti, vt existimat Iac.Cuiacius, quod exigat opinionem, id est censum agri. maléque eo in loco Optiones Halo

nes Haloader legit. Hi autem missi in prouincias non fungebantur exactorum officio, sed instabant præsidibus, & officiis eorum, & curialibus tantum, quibus titulorum fiscalium exactio competit, vt intra anni spatium annonas accipiant, d.l.11.C.de erog.mil.an.

OPISTHOGRAPHVM, ὀπισθόγραφον, Hermolaus appellari dixit quod ex vtraque pagina scriptum esset, aduersa & auersa minutis literis & lituris plenū. Hotomanus Opisthographum existimat esse chartam nō vtraq; ex parte scriptam, sed quæ vna ex parte deleta, ὄπισθεν, id est ponè & in tergo scripta est: his Vlpiani verbis motus ex l.4.D.de bon.poss.sec.tab. Chartæ appellatio, inquit, & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam: proinde & si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Atque huc forsassis pertinet illud Iuuenalis Satyr.1. *Summi plena iam margine libri, Scriptus & in tergo, necdum finitus Orestes.* Veteres plerunque vna tantum in parte scribebant, quia scriptas chartas postea inuoluebant: vnde volumina dicta sunt.

OPITER nepos à veteribus dicebatur, inquit Festus, cuius pater auo viuo mortuus est: sic dictus, quod obitu patris genitus sit: aut quod auum post patrem habeat, id est pro patre.

OPITVLATIO propriè in rebus dubiis & malis dicitur. Vnde prætor eam pollicetur minoribus annis 25. aduersus captiones, hoc est, dolum aduersarij: auxiliū verò, si facilitate decepti sunt, l.j.in princip. D.de minoribus.

OPORTET, vel Debet, vel his simile verbum, in ordinationibus publicis Iuris, significat necessitatē, adeóque immutabilitatem: quia ferè solent accommodari præceptis naturæ ab omni humana potestate exēptis. Vt in materia rectè iudicandi. Quippe, iudicare munus publicum est, l.quippe.D.de iudi. quinimò & in contractibus vtrunque verbum importat necessitatem, Lis natura. D.de regul.iur. Is natura debet, inquit Paulus, quem iure gentium dare oportet. Errat igitur admodum perniciose Bartol.in l.vbicunque. D.de interrogat. Quòd oportere, hoc est, debere interpretatur, vt excludat necessitatem. Nam tali doctrina in forum producta segniores fecit iudices ad interrogandum, contentos tantùm apud se actis & actitatis. Rursus interrogādi neglectus corruptiora paulatim fecit indicia, & prorsus immortalia: nemine id animaduertente. Vt semper magis solet nocere malum, & diutius hærere quod irrepserit, quàm quod inciderit. Similis error est in l.j.D.de orig.iur. dum Accursius interpretatur, OPORTET, hoc est, Decet, excludens necessitatem. Quasi verò Iuri rectè dat operā, qui iuris caussas ignoret: non aliter de eo iudicaturus, quàm Magistratus de caussa cuius circunstantias nescit.

Oportere verbum non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris, vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur, Paulus l.37. D.de verbor.significat. Oportebit tam præsens, quàm futurum tempus sonat, l.8.D.eod.

Oportet, in stipulatione, Quod te mihi date facere oportet, quod præsenti die duntaxat debetur, complectitur: & ideo adiicitur verbum Oportebit, vel ita, Præsens in diémve, l.si stipulatus.76.l.cum stipulamur.125. D.de verbor.obligat.

OPIDVM, inquit Pompo. ab ope dicitur, quòd eius rei caussa mœnia sint constituta, l.239.§.9. D.de verb.sign. ideóque per vnicum p scribi deberet, atque ita in optimis exempl. scribitur. Huc accedit quod scribit Varro lib.4.de Ling.Lat. Maximum ædificium est opidum, ab ope dictū, quod munitius opis caussa, vbi sint, & quod opus est ad vitā gerēdā, vbi habitēt tutò, velopida, quod opere munibāt mœnia, quo munitius essēt.

OPPIGNERARE, est pignus dare feneratori: Repignerare pignus recipere est, resoluta cum fenore pecunia. Hoc verbo vti Iurisconsultos testatur Beroal. Comm. in Asinum, tertio.

OPPRESSVM ante sententiam: Damnatum verò post latam eam dici, quidam obseruarunt.

OPPRESSIO mobilium est, vt inuasio immobilium. versic.homicidia.in §.deinde competens est. Authent. de mand.princip.

OPTARE, propriè est eligere, l.3 §.item si optare. D.ad exhib. Item si optare velim seruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta est, &c. Sic Virg.lib.5.Æn. *Muneráque in naues ternos optare iuuencos.*

Ducitur autē ab ὄπω Græco: quod est video, cōsidero.

OPTIONIS legatum, quo electio seruorum vel aliarū rerum in familia relictarum datur: vnde tit.de optione legata. Eius autem hæc vis est, vt cui optio legata est, etiam eius hæredibus, si viuus ipse non optarit, optio debeatur, l.vlt. C.commun. de legat. §.optionis. Institu.de lega.

OPTIO, in l.vlt.D.de iur.immun. cuiusuis muneris administer dicitur. Mensores, inquit Paternus, optio, valetudioarij. Optiones autem, vt scribit Vegeous lib.2. cap.7. ab optando appellati sunt: quòd antecedentibus ægritudine præpeditis, ij, tanquam adoptati eorum, atque vicarij solent vniuersa curare. Varro 1.de Ling. Lat. Primi, inquit, singularum decuriarum decuriones dicti quos ij primos administros sibi adoptabant, Optiooes vocati cœpti, quos nunc propter ambitiones tribuni faciunt. Festus: Optio, inquit, est optario: sed io re militari is appellatur, quem decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministrum, quò facilius obeat ministeria publica. Idem: Optio, inquit, qui nuoc appellatur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum qui, quia cooptare quem velint Centurionibus permissum est, ex facto nomen sortitus est. Nonius: Optiones, inquit, in cohortibus dicuntur, qui sunt honesti gradus, vt optatos, hoc est electos: & adoptatos, hoc est ascitos. Varro de vita patrum lib.2. existimat appellatos, qui refetentibus Centurionibus adoptati in cohortes subibant, vt semper plenæ essent legiones. à quo optiones Decurionum in turmis, & in cohortibus Centurionum appellati. Plutarchus Optiones διοπτῆρας videtur vocare, his verbis ἐν ᾗ τότε αὐτόν τε καὶ Βάρβιον, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ διαγγέλων καὶ διοπτῆρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. Hioc apud Tacitum sic legendum est: A quo Barbium Proculum tesserarium speculatorem, & Veturium optionem eodem perductos.

Optio FABRICÆ, d.l.vlt. videtur esse qui Imperatoriæ fabricæ, à qua Fabricenses vocātur, aut fabricis legionum scutariis & loricariis custos præest: vt & custos carceris à Prudētio, Manceps carceris, & à Dino Ambrosio, Optio carceris appellatur. sic enim scribit: Neque Paulus & Silas tempus distulerunt, quin optionem carceris baptizarent cum omnibus eius.

OPTIONES etiam dicuntur in lib. Cod. qui annonam militibus diuidunt, l.9.C.de iure fisc.l.9. C.de exact.tribut.l.4. C.de apoch.publ. & Nouell. Martiani de indulg.rel. No. Iustiniani 129. & ideo ad l.j. D.de mun.& hon. Græci lib.54. βασιλικῶν annonæ diuisionem, interpretantur optionem militum. Procopius 3.de bel. Vand. ὃν ὀπτίωνα ἐκάλουν τὸν τῶν περὶ τὴν δίαιταν δαπανῶν, ὀπτίωνα τοῦτον καλοῦσι. Nominis autem ratio hæc est, quòd duces eosibi optent diuidendæ annonæ caussa quasi adiutores, quòd facilius cætera munia militaria obeāt. qua ratione auxilia fœderatorum Optiones etiam dicuntur, l.vlti. C.de loca. quorum duces Phylarchi dicuntur Nouell.116.& 117. Sunt autem quidam qui l.6.D. de bon.

de bon.damn. Optiones sumi velint pro apparitoribus eius magistratus qui damnatum ad supplicium deducit: mihi tamen priori sensu hoc nomen non incómodè videtur vsurpari posse, cum posterioribus temporibus, imo etiam sub ipso Tiberio, (vt testantur sacra Euangelia) præsidis & eius qui sontes ad suppliciũ deduceret, satellitum officio milites functos legamus: tum verò maximè quòd & id subindicet d.l.6.

Optima lex cum nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgo Dictator appellatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur: vt fuit M.Valerij Marci filij Volusi nepotis: qui primus magister populi creatus est. postquam verò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitum est dici, vt optima lege, vtpote imminuto iure posteriorum magistratuum. Hæc Festus. Verba etiam quibus Pontifex Max. virginem Vestalem capiebat, hæc Gellius lib.1.ca.12.recenset, sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Quiritibus, vti quòd optima lege fiat, ita te Amata capio.

Optimus maximúsque fundus dicitur, qui seruitute omni, & obligatione pignoris ac tributo immunis est. Paul.l.169. De verb.signif. Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc, Vti optimus maximúsque est, hoc significat, vt liberum præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeãtur. Quod idem tradit Vlpianus l.90.& 126.eiusd.tit.& l.pen. D.de euict.& l.59. De cont.empt. Cic.de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore sunt quàm serua. Capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient: soluta meliore in caussa sunt, quàm obligata. Eodem capite legis tuæ subsignata omnia, si modò Syllana sunt, liberantur: immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant.

Optimo iure possessa domus, quæ nulli obligata est, vel pignerata, neque vllo nexu pignoris tenetur, l.26.§.1. D.de pigno. Optimum ius legati, quod commodius, & facilius est, Vlpian. Instit.tit.24. Optimo iure libertatem consequuti, l.31. D.de minor. qui ex fidei commisso rectè manumissi sunt. Optimo iure quarta bonorum curialium defunctorum, quibus alieni ab eorum consortio hæredes extiterunt, à curia petitur l.1.quando & quib.quar. pars. Optimo iuri & iure admissos codicillos dixit Imp Instit.de codicill.in fin. princ. Theoph. νόμιμον δίκαιον vertit. Optimo iure debentur vsuræ, quæ interrogatione præcedente promissæ sunt, l.1.C.de vsur. hodie tamen prohibitæ sunt, vt not.eo.tit. Authent.ad hæc. Optimo iure prædia antiquis dicebantur, quæ immunia prorsus erant, id est, vt nunc loquimur, Alaudialia.

Optimum, melius, bonum, ius dicitur in comparatione, Glo. in l.si mulier. D.de minor.super ver. Optimo. attigit item glo.in l.exigendi. C.de procur. super verbo.non iniustè.

Optinere, vide Obtinere.

Opulenta hæreditas, ait Glos.in l.si quis mihi. D.de acq.hæred. dicitur quæ affert opes sine vexatione: Locuples verò est, quæ etiam vexationem habet.

Opus idem & perfectum, & imperfectum dici colligitur, D.locat.l.qui insulam.§.qui ædem. Opere legato tamen vel conducto significari Labeo ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα, non ἔργον vocant, id est ex opere facto corpus aliquod perfectum, l.5.D.de verb.sign.

Opus probari vel approbari tum dicitur, cùm magistri artificiorum euocati, inspectum opus referunt esse idoneum & rectè factum, vel etiam (si hoc conuenerit) ab ipso locatore, l.opus quod cum l.seq. & l.si in leg.in princ.D.locat.

Opus restitui, pro destrui, auferríque, in interdictis intelligitur, l.cùm prætor.eodem, & simil.quæ Alberic.indicat. Alcia.l.impensæ.D.de verb.sign.

Opus structile dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis, calcéque constructum est. Eáque propriè pars ædificij est, vnde & auferri non potest. Tectorium verò incrustatio est, siue expolitio parietum: qua de re Vitru.legendus est lib.7.vt ab Alciat.citatur, tum & ipse in Comm.ad l.in rutis & cæs.de verb.sig. Opus rurestre apud Paul.de leg.3.

Opus, in edicto de oper.no.nunt. quod in solo fit, & solo coniunctum opus significat, l.1.§.hoc autem. D.de ope.no.nunt. Vnde qui messem facit, arborem succidit vineam putat, licet opus faciat, ad illud edictum non pertinet: sed ad interdictum, quod vi, aut clàm, l.1. §.hoc autem.& l.7.§.notarimus.D.quod vi, aut clàm.

ad Opus damnari, darive, & in Opus tradi, idem valent, l.6.D.de extraordi.crimi.cum l.1.§.1.& l.fin.D.de effracto. Et Operæ multari, pro eodem, l.10.§.fin.D.de pœn. in Opus salinarum mulierem damnatam legimus, l.6.D.de captiuis.

Operari, simpliciter pro laborare, negant apud idoneos reperiri auctores. ferè autem refertur ad sacra. Quamuis Operarij propriè sunt, qui non iudicium, sed tantùm operam adhibent ad architecti ex arte rationem operis præscriptam. Operariorum seruorũ meminit Alphenus in §.quid autem esset.l.in leg.censoria.de ver.sign. Alciat.eos interpretatur qui ruri operabantur. Vnde & antiquis auctoribus simpliciter operæ appellabantur.

Oraculum Imperatores in Codice appellant, iussum principis ipsius ore, sine vllo rescripto & adnotatione pronunciatum. l.iubemus. o.C.de sacros.Eccles. l.vlti.C.de diuin.rescript. Adnotatio autẽ est quæ scriptis tantum: vt Pragmatica, quæ adhibita caussæ cognitione in modum sententiæ, vel ad alicuius vniuersitatis preces. Vide Alciat.in d.l.10.

Orationes principum in iure dicuntur, quibus illi Senatum aut coràm oratione, aut absentes per epistolam consulebant, l.3. C.de leg. & constit. Huiusmodi pleræque extant D.Marci, vt de transactione alimentorum, de bonis maternis, de fugitiuorum requisitione, de confessis, l.cum hi.de transact.l.6.§.1.de confess. l.56.de re iud. Item Marci & Commodi, de prohibitione nuptiarum inter tutores & pupillas suas, l.60.& 67. §.sed & si filiusf.D.de rit.nupt. Item eorundem de seruatorum & libertinarum nuptiis, l.16. de sponsal.l.16. de rit.nupt. D.Antonini, de donat.inter vir.& vxor.l.32.de donat.inter vir.& vxor. Seueri, de rebus eorum qui sub tutela sunt non alienandis, l.1.D.de reb.eor.l.9. C.de præ.min. quam singulari libro Paulus exposuit, vt ex Florentino indice & inscriptionibus aliquot cõstat. Adriani, de petitione hæreditatis: quæ ob eam caussam Senatusconsultum appellatur. l.item veniunt. 20.§.6.in fin.D.de hæred.petit. Tacitus lib.11. Orationem Principis secuto patrum consulto, primi Acdui seruatorum in vrbe ius adepti sunt.

Oratores, pro legatis vsurpat Iurisconf.in l.lege Iulia.D.de vi publ. Accursius doctores artium intelligit: qui à Græcis Rhetorici vocantur.

Oratores ex Cannensi caterua, apud Fortunatianum videntur dici ignobiles, qui scilicet eo tempore multis cæsis & facundioribus interfectis, aut mortuis, repente extiterunt, & ad caussas ac iudicia accesserunt.

Orbi dicuntur in iure, qui cœlibes quidem non sunt, sed sine liberis sunt: de quibus apud Vlpianum cap. Inst.13.de cœlibe, orbo, & solitario patre. vbi Hotoman.legendum putat, Id est solitario patre. Quintil.li. 7.cap.5. In paupere gratior, quàm in diuite: dante beneficium, quàm reddente: patre, quàm orbo. Cicero in

Paradox.

Paradox. Quem mutum locupletis orbi senis non obseruat: Obseruandum est autem, cùm Lex Iulia Papia vetuisset, ne orbi plus quàm dimidiam eorum quæ sibi legata essent, partem acciperent, duo extare de orbis capita sub Rub. de verb. sign. quorum vtriusque inscriptio demõstrat, ea ad legem illam pertinere. nam illic ita est c. 148. Caius lib. 8. ad leg. Iul. & Papiam: Non est sine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia est. Idem lib. 10. ad eandem: Nam quem sine liberis esse, dicere non possumus: hunc necesse est dicamus liberos habere. Alias autem Orbus dicitur quicunque aliqua re cara priuatus est, vt vxore, liberis, parentibus. Sic plebs dicitur orba in XII. Tab. amissis tribunis, quasi defensoribus.

ORBIS Romanus, pro ditione Romanæ ciuitatis accipitur. l. in orbe. D. de stat. hom.

ORCINVS libertus dicitur, qui directam ex testamento libertatem accepit: nec vnquam patronum viuum habuit. Orcum enim Latini Ditem patrem appellarunt. quare cùm libertus ille nullius libertus sit, vt scribit Paulus. l. 4. D. de bon. libert. Ditis, Plutonis siue Orci libertus nominatur. Vlp. l. 4. §. 7. D. de fideicom. libert. Hi qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, institutio ostendit: vt qui directam libertatem, Orcini erunt liberti. quod & tradidit Institut. tit. 2. §. is qui. Is qui directò liber esse iussus est, orcinus fit libertus. Idemque Iusti. sub tit. De sing. reb. per fideic. rel. affirmat. Impp. l. directis. 10. C. de testa. manum. Directis verbis iure data libertate, non solum impositione pilei, sed & adita hæreditate, si nulla iuris impediat constitutio, liberti constituuntur Orcini. Marcian. l. 5. D. qui sine man. ad lib. Qui ob necem domini detectam præmium libertatis consequitur, Orcinus fit libertus. Sic apud Gelliũ lib. 1. c. 24. in epigrãmate Neuij poëtæ, Orceius thesaurus, pro sepulchro.

Itaque postquam est Orcio traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ lingua Latina loquier.

Theophil. autem Orcinum Græcè χαρωνίτην appellat: eadem forma qua Orcini Senatores (quorum meminit Suet. Trãquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ dicuntur. & Charoneæ scrobes, quasi Orcinæ. A Iuliano Orcinus hæres appellatur in l. duo socij. 8. D. de hæred. instit. seruus qui ex dominorum suorũ ruina simul oppressorum testamento hæres & liber esse iussus erat. De Orcino liberto mentio quoque apud Vlp. l. 3. D. de legit. tutor. & l. 1. §. per contrarium. D. de dote prælega. apud Labeonem in l. dominus. 22. D. de pecul. legat. Nec malè quis Horcinus dixerit nam ὅρκον dixere quidam παρὰ τὸ ὅρκον. Appellatur autem etiam libertus familiæ. l. 1. si socius. D. de manumiss. testa. quod etsi alium quam orcum patronum non agnoscat, ad familiam tamen defuncti pertinet. l. 3. §. planè. D. de legit. tutor. l. 1. §. si autem fuerit. C. de Lati. liber. toll.

ORDO, est cuiuslibet rei suo loco concinna digestio & apta compositio. Sic & in personis omnium maximè per iustitiam distributiuam apta quædam collocatio exigitur. Quare in Republica ordines dicimus, sicut & in acie distributiones hominum, pro vniuscuiusque statu & qualitate: vt singulæ functiones eò commodius intelligantur expediantúrque. Romæ fuerũt tres ordines, scilicet, Senatorius, Equester, & Plebeius. Quorum etiam nunc in orbe Romano vestigia quædam retinemus. Ordo Senatorius erat, qui patritios tantùm, ex quibus Senatus legebatur, cõtinebat. Apud hos censebatur imperij esse maiestas. Nos in hunc ordinem referre possumus omnes imperij status, qui iustis principum comitiis intersunt, atque ius dicendæ sententiæ habent. Is & amplissimus ordo dicebatur. l. 21. §. 2. de leg. 3. & vide sup. Amplissimus. Ordo Equester medius dicebatur, à quo ad senatoriã dignitatem ascensus fuit: interim tamen iudiciis præficiebantur. Equitum insigne fuerunt anuli aurei, quibus à plebe distinguebantur. Tales hodie sunt equites aurati, cum aliis imperij beneficiariis, qui ad publicam comitiis auctoritatem interponendam non solent vocari. Ordo plebeius, & infimus fuit, in quem referebantur omnes Romani ciues tribuarij, hoc est, ad tribus pertinentes. Nam serui & libertini (præterquam vindicta manumissi) nõ erant tribuum capaces: nisi specialiter eis concederetur. Ex quibus intelligi potest. l. patronus. in princ. D. de legat. 3. vbi Accursius ridicula commemorat de seruorum progenie. Ad hos ordines respexit Vlp. in l. 1. §. sed & si seruus. D. de inspicien. vent. Publicè enim, inquiens, interest, partus non subiici, vt ordinum dignitas familiarúmque salua sit.

Ordo, pro statu, in l. Diuus Marcus. D. de offic. præsid. Græci τάξιν appellant. Status bifariam accipitur: aliàs pro iure personarum, quod & caput dicitur, Vnde Capite minui, vt in tit. D. de stat. homi. Institu. de iur. personar. aliàs pro ordine personarum, respectu politico dignitatis, vt ordo decurionum pro collegio. l. 15. D. ad municip.

Ordo decurionum, ciuitatísve, collegium ipsum decurionum & curiam significat. l. 15. D. ad municip. l. 16. §. 1. D. de alim. legat. l. 1. C. de omni agr. deser. lib. 11. Appellatur & simpliciter ac absolutè ordo in l. 3. l. 6. §. 1. D. quod cuiusque vniu. l. 5. §. vlt. D. de donat. int. vir. l. vlt. D. ad municip. l. 1. §. sed & si præses. D. quand. appel. sit. l. vn. D. nihil nou. appel. l. 1. D. de magist. con. l. vlt. D. de vet. Sic & in inscriptionibus antiquis hoc verbum accipiendum est. Itaque in ordinem allegi, nihil aliud est, quam decurionem fieri. l. 3. §. 1. l. pen. D. de decur. d. l. vlt. D. de veter.

Ordo iuris, & legum. l. 1. D. de lib. caus. l. 31. §. si ciuile. D. depos. Valer. Maximus lib. 3. c. 2. Quoniam Consul dum iuris ordinẽ sequitur, id agit vt Imperium R. corruat. Vtitur hoc verbo sæpe Cassiodorus in lib. Variarum.

Ordo, cognitio. C. de ord. cogn.

Ordo militaris olim fuit, vt in exercitu, quodam gradu, miles centurioni, Centurio tribuno, Tribunus legato, Legatus consuli obediret. Sed isti gradus & nomina rei militaris, cœperunt cum tẽpore (vt ferè omnia) variari.

Ordo scripturæ non impedit caussam iuris ac voluntatis, auctor Papinian. l. cùm pater filio. §. fidei tuæ committo vxor. de leg. 2.

Ordinem politicum, vt euitetur confusio magistratuum, seruandum esse vel apes naturali quadam inclinatione nobis ostendunt: quarum vnumquodque examen suum sequitur regem.

Ordinem in deferendis magistratibus, Romani certè viri prudentes optima ratione obseruabant, ab inferiore ad ampliorem. Omnibus enim in rebus, ordo secundum naturam necessarius est: sed tamen in magistratu deferendo maximam ac peculiarem quãdam vim habet. Primùm, vt hominis ingeniũ rectè cognoscatur, cùm magistratus, qualis quisque sit, statim indicare soleat. Deinde, vt expoliantur ciues negotiis vulgaribus ad arduas res agendas, quoniam pulchrius parari, quàm creari nobilem. O venerandam antiquitatem, vt Iustinianus rectè vocat, à qua & eruditum se fatetur in §. vlt. Insti. de adoptio. Nam variis & grauibus omnium rerum exemplis scatet. Quid rogo salubrius Reipublicæ fuerit, quàm hunc ordinem in omnibus ciuitatibus imitari, vt non statim rudes ac nullo gesti officij argumento probati, rapiantur ad summum administrandæ Reipublicæ gradum & ordinem? Non possum me hoc loco continere, quin expostulem cum criticis quibusdam, qui tam sunt amentes, vt vtilem illum longéque pulcherrimum in omnibus Academiis

receptum ordinem titulósque, aut contemnere, aut etiam improbare non erubescant. Quasi verò vani sint omnium literatorum ordines. Quid, inquiunt, est Doctoris titulus, quid Licentiati, quid Baccalaurei, nisi pecuniariæ nūdinationes? & reliqua id genus inepta rum multa effutiunt. Verùm legant insulsi homines, quid scribant eruditi omnium seculorum in bonis artibus antesignani. Quomodo præparandi sint per ordinem studiosi, ab incunabulis literarum, ad grauiores disciplinas: in quas ne tanquam sus in rosas irruerent, quàm diligenter sint à præceptoribus vires ingenij perpendendæ: & quàm tale in bonis artibus iudicium nullo possit fieri modo, nisi in classes diuidantur studia, & singulis classibus tituli accommodentur, quibus alij ab aliis in scholastica ratione discernantur. Quales sunt à lauri bacca, Baccalaureatus, Magisterij, Licentiæ, & Doctoratus. Hæc, inquam, perpendant, si voluerint, iniqui censores, & facilè videbunt errorem suum vel conscientia dictante.

in Ordinem redigere, hoc est, inter vulgares & gregarios numerare, vt sua conditione sit contentus. Opponitur Eximere numero, tanquam præcipuum habere, non inter circulares, id est, vilioris farinæ homines.

Ordinaria dicuntur, quæ lege, plebiscito, Senatusconsultis, prætorum edictis, principum generalibus constitutionibus, & omnino quicquid iure scripto catenus iussum est, vt sit certa, generalis, vniformis lex, actus humanos generaliter, sine speciali personarum respectu ordinans, & quodam ordinato procursu dirigens: fac. l. nullo modo. D. ad leg. Cornel. de fals. Horū numero sunt, contractus, obligationes, actiones ordinariæ, appellationes, successiones, testamenta, seruitutes ordinariæ. Interdum (quæ etiam Zasius Ordinariis connumerat, text. apertum allegans in l. j. §. necessariò. D. si mul. vent. nom. in possess.) vsucapiones, præscriptiones, pignora, & si qua sunt similia, quæ non ineleganter per Cicer. in lib. j. de Oratore deducuntur. Extraordinaria, ad certa personarum, rerum negotiorúmve genera, extra ordinem respiciunt: quibus pro conditione, euentu necessitate, commoditatéve aliqua, præsenti aliquo remedio subuenitur. Quorum tria genera facit Zasius. Quædam enim sunt facti, vt cùm proprio sese facto ab iniuria lex adserere permitteret. l. quemadmodum. D. ad l. Aquil. cum vulg. in quo genere non parum multa docuit in §. nunciatio. l. j. de oper. nou. nunc. Quædam ex priuilegiis principis nascuntur: quæ plerunque sunt contra ius commune: de quibus Inst. de iure nat. gent. & ciui. §. planè ex his. l. j. §. fi. D. de Constit. princ. cum simil. Tertium genus eorum est, quæ licet extra ordinem, tamē iure recepta sunt, vt non sine ratione iuris cōmunis nominari possint, licet non sint iuris ordinarij: veluti cum remedio aliquo his subuenitur, quibus iure ordinario vel non est consultum, vel non ità facile, ita commodè consultum. Et isthæc extraordinaria tertij generis, quadruplicem habent effectum, quos idem Zas. distinctius explicauit singulari tractatiuncula, inserta Intellect. suis singularibus. Vel sic:

Ordinarium est, quod rectè atque iuris ordine, ciuilitérque & communi iure fit. l. 33. §. publicè. D. de procurat. Ordinarium ius ergo est, quod per actiones & interdicta, per iudices datos, sine prætoria cognitione, sine subscriptione in crimen, ciuiliter exercetur. l. j. §. j. D. si mul. vent. nom. l. vlt. D. de priuat. delict. l. 15. §. si super. D. de re iud. l. 32. §. item si qui. D. de recept. arb. Suet. in Claud. c. 15. Negantem cognitionis rem, sed Iuris ordinarij esse, agere caussam confestim apud se coegit. Hinc:

Ordinaria iudicia dicuntur, in quibus eo ordine, qui ab antiquis institutus est, lis exercetur. Front. de limit. agror. De possessione controuersia est, de qua ad interdictum, hoc est iure ordinario litigatur. Et Aggenus aliquanto pòst: De possessione fit controuersia, quoties de totius fundi statu per interdictum, id est iure ordinario litigatur. Item Ordinaria iudicia, quæ ex sorte in ordinem certum digesta erant. Virgil. Æneid. 6.

Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

Vbi Seruius: Sine sorte, inquit, sine iudicio: traxit autē hoc ex more Rom. non enim audiebantur caussæ nisi per sortem ordinatæ. nam tempore quo caussæ agebantur, conueniebant omnes (vnde & Cōcilium ait) & ex sorte dierum ordinem accipiebant, quo pòst diē trigesimum suas caussas exequerentur. vnde est,

Quæsitor Minos urnam mouet.

Iuuenalis,

Gratia fallaci qui Prætoris uiceris urnam.

Ordinaria iudicia priuata quæ sint, diximus sub voce Extraordinaria: cùm scilicet vsitatus & legitimus ordo, formulæque agendi & litigādi obseruantur: veluti cùm ordine prius ad Magistratum in ius adibatur, ac formula ab eo conceptióque actionis postulabatur: deinde ad iudicem disceptabatur. Extraordinaria verò, cùm apud magistratum res disceptabatur, nec iudices Recuperatorésve dabantur. Vlpian. l. j. §. 8. D. de exercit. act. Solent, inquit, in prouinciis Præsides prouinciarum extra ordinem exercitores iunare ex contractu magistrorum: id est, ipsimet Præsides rem cognoscūt, neque ad iudices reiiciunt. Itaque Vlpia. l. pecuniæ. 178. §. 2. D. de verbo. sign. actionis nomine & formulas intelligi scribit, quæ in ordinariis iudiciis in vsu erant: Persecutionis autem verbo, extraordinarias persecutiones: vtputa fideicommissorū, & si quæ sunt aliæ quæ non habēt iuris ordinarij executionem. Quem locum hæc eiusdem verba in Instit. c. 25. explicabunt: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio Romæ quidem Consulum, aut Prætoris qui Fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidum prouinciarum. Paulus in l. actio. 47. D. de neg. gest. Nec refert, ait, directa quis, an vtili actione agat, vel conueniatur: planè in extraordinariis iudiciis vbi conceptio formularum non obseruatur, hæc subtilitas superuacua est. Hinc: Ordinarium hominem Festus dici tradit, solutum scurram & improbū, qui assiduè in litibus moraretur, ob eam caussam quòd in ordine staret adeuntium Prætorem.

Ordinaria iudicia ad differentiam arbitralium. l. 5. C. de arbit.

Ordinaria bonorum possessio, in l. 5. §. si quis contra. D. de legat. præst. l. 3. §. vltim. D. de Carb. ed. Huic opponitur Carboniana, quæ extraordinaria est.

Ordinarij apparitores. l. 7. C. de coborta. lib. 12.

Ordinarij consules, vide Consulatus ordinarius.

Ordinarij iudices, sunt præsides viri clarissimi, non viri spectabiles vel illustres. l. 2. C. de prox. sacr. scrin. l. vlt. C. de modo mult. l. omnes. C. de episc. & cler. Græci ἰμβαθμοὺς vocant Nouell. 20. & 112. sic dicti quasi infimi ordinis. In horum officio sunt principes, cornicularij, commentarienses, numerarij, siue tabularij, adiutores, subadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Et à Mariano in officio ducis Arabiæ ponuntur ordinarij. Ordinarij iudices qui sint in Decretalium Epistularum libris, vide extra de offic. iud. ordin. vbi gloss. Panor. & alij. Vel:

Ordinarius est, qui suo iure, vel principis beneficio vniuersaliter iurisdictionem exercere potest: cui scilicet vniuersitas causarum commissa est.

Ordinarij milites, gregales & manipulares: vel etiam in prima acie dimicantes principes.

Ordinarij serui. l. 15. §. prætor. D. de iniur. qui certum aliquos

quot ministerium, vel officium in familia exercent. Hi Vicariis opponuntur. l.17.18.19. D. de pec. Vide VICARIVS.

ORDINARI lis, iudicium, caussa, res dicitur. l.24.25.§.j. D. de lib. caus. l.8. D. de inoff. testa. l.26. D. de test. tute. Vnde Ordinator litis. Senec. lib.19. Epistul. Et Ordinati libelli, concepti, compositi. l.3. D. de accus. Item Ordinata criminis caussa. l.j. C. de accus. id est, inscriptione deposita, fideiussore præstito de lite exercenda, eóque qui accusatur sub custodia officij facto.

Ordinari testamenta dicuntur. l.30. D. de liber. & posthu. & Inst. de test. ordin. Ordinare suprema sua, pro eodē. l.15. D. de libe. & posthum. l.39. D. de pig. act. l.36. §. miles in supremis. D. de milit. l.j. D. de bon. possess. ex testam. mil. & Ordinare postrema vel suprema iudicia. l.15. C. de testam. Et apud Quintil. lib.6. c. de risu. Ordinare codicillos in l.3. C. de codicill. & Ordinatio nouissimi iudicij in l.2. C. eod. tit. Et superordinare apud Tertul. lib.5. aduersus Marcionem, pro testamento facto aliquid addere, aut immutare. Ordinatum etiam edictum legimus in l.13. D. de rer. amo. non desunt tamen qui pro edictum, edicto legant.

ὀργυὰ. l. fin. D. fin. reg. de qua C. Harmenopulus lib.2. tit.4. ἡ ὀργυὰ, ait, ἔχει βήματα β. ἤτοι πήχεις δ΄ ἤτοι πόδας ϛ. ἤγουν σπιθαμὰς θ. δακτύλους Δ. Hesychius vero ὀργυὰν esse ait τὴν τῶν ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασιν, καὶ τὸ μέτρον, ἀπὸ τοῦ τὰ γυῖα μετρεῖν.

ORIENS modò pro ea orbis parte, cui proprius præfectus Prætorio adtributus erat: modo pro diœcesi, quæ prouincias. XV. continebat, Palæstinam, Phœnicem, Syriam, Cyprum, Ciliciam, Palæstinam secundam, Palæstinam salutarem, Phœnicem Libani, Euphratésem, Syriam salutarem, Osrœnam, Mesopotamiam, Ciliciam secundam, Isauriam, Arabiam. quanquam Guil. Tyrius Oriētem ex vet. auctoritate Antiochiam diœcesim appellare se scribat. lib. I. de bello sacr. c.18. Atque hæ omnes prouinciæ sub dispositione erant viri spectabilis comitis Orientis, vt ex notitia Imp. Rom. apparet.

ORIGO, & progressus iuris scripti sic habet. j. Lex XII. Tabul. II. Disputationes decemuirorum & prudentium forenses. III. Legis actiones, quæ omnia communi appellatione Ius ciuile dicuntur. IIII. Plebiscita. v. Senatusconsulta.

Origo, principium, initium, caussam, ortum, stirpem, semen, fontémque significat. Pro ortu, hoc est, natiuitate origo mutari non potest. l. fi. §. pen. ad municip. sequimúrque patris, non matris originem. De quo Bart. latius in l. assumptio. §. filius. D. ad municip. & l.2. C. de municip. & orig. lib.10.

ORIGINALIS ciuitas, prouinciáve dicitur ea, ex qua quis oriundus est.

ORIGINALES siue Originarij tit. C. de mun. & orig. municipes dicuntur origine: sub quo tamen manumissio, allectio & adoptio continentur. hæc enim tria municipes faciunt. l. ciues.7. C. de incolis. Opponuntur autem Incolis in l.4. & l.6. C. de incolis. Hinc Originaria mulier. l.7. C. de muril eg. lib.11. & originarij coloni passim sub tit. de agricol. cens. & col. qui ex iis qui colonariæ conditioni adstricti erant nascebātur quod & specialiter declarat. l. cum satis. §. cum autem Anastasiana. C. eod.

ORNAMENTA muliebria sunt, quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, anuli, præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parantur, nisi corporis ornandi caussa. vide l. argumento.25. §.3. D. de aur. & arg. leg. & suprà sub voce Mundus muliebris. Ita nec vestes ornamentorum appellatione cōtinentur. Itaque Tertullianus, Ornatum in cura comandi capitis, poliendæque & exornandæ cutis ponit. Sic enim ille in lib. de habit. mulieb. scribit: Habitus, ait, fœminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant. Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, gemmis, & vestibus deputatur: iste in cura capillorum & cutis, earúmque partium corporis, quæ oculos trahunt. Huic obsequio deseruientes ancillas olim mulieres alebant, quas Ornatrices vocabant, de quibus paulo post dicemus.

ORNAMENTVM sacrum. l.4. C. de discussorib. libr.10. sacrum ærarium vocat. Et si inuentas apud aliquos pecunias fiscales exegerit, & sacro ornamento intulerit, licito iure sibi in singulas libras sex solidos pro solatio retineat. Vestiarium Græci appellant ad l.2. C. ne fisc. vel resp.

ORNATA iumēta. l.38. D. de ædil. edi. instrata & frænis, ephippiis, faleris instructa. Sic Ornati asini, apud Catonem in lib. de re rustic.

ORNATRICES (Vet. Gl. κοσμήτριαι) l. legatis.65. §. ornatricibus. D. de leg.3. eæ sunt queis sibi mulieres comas exornant, vt dicitur in l. item legato.49. D. eo. sic enim eo in loco legi vult Iac. Cuiac. Festus, Acus qua ornatrix vtitur. Martialis:

Vnus de toto peccauerit orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.
Desine iam Lalage tristes ornare capillos,
Tangat & insanum nulla puella caput.

Harum etiam fit mentio in illo monumento Rom.

CINERIBVS CAMILLÆ ALPIONIÆ
QVIRITÆ ORNATRICI
FESTVS M. SEPTIMI GALLI
DISPENSAT.

De his item sic Galenus in lib. de Theriaca ad Pisoné: Αὗται δὲ πᾶσαι αἱ πρὸς τὸ κάλλος αὐτῶν εἰς τὸν κόσμον τοῦ σώματος ὑπηρετοῦν ἡρμοσμέναι αἱ μὲν ἀναπλέκουσαι τὰς τρίχας ἀπηριθμοῦς. Hæ Cinifiones etiam dicuntur.

ORPHANOTROPHOS, ὀρφανοτρόφος, cui pueros parētibus orbatos alendi procuratio commissa est. Hinc apud Imp. l.30. C. de episc. & cler. Orphanotrophi appellantur pupillorum quasi tutores, adolescentium verò quasi tutores.

Ὀρφανοτροφεῖον, locus alendis pueris paratus. l.16. & l.18. C. de sacrosanct. eccles. ab ὀρφανὸς & τρέφω

ORPHITIANVM Senatusconsultum. Vide Senatusconsultum Orphitianum.

Ὁσίας χάριν, dicis caussa, perfunctoriè, Modest. l.2. qui pet. tut. καὶ ὁ μόνον ἐὰν μὴ αἰτήσῃ, ἀλλὰ καὶ ὃν ἂν αἰτήσῃ, ὁσίας χάριν αἰτήσῃ: id est, Et non solum si non petierit, sed & si quem petierit, dicis caussa petierit. Et Dio libr. hist.37. vbi morem illum habendi exercitus in Ianiculo, dum comitia in Campo Martio haberētur, exposuisset (de quo Gellius li.15. c.27.) καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται. inquit: hoc est, idque etiam nunc dicis caussa, & moris veteris vsurpandi fieri solet.

OSPRATVRA, minutarum frugum publicè coemendarum cura: vocabulum fictum ex Græco ὄσπρια, quod varias fruges minutas, & legumina significat, vt auctor est Hesychius, & Galenus alim. libr. j. his verbis: ὄσπρια καλοῦσιν ἐκεῖνα τῶν Δημητρείων σπερμάτων ἐξ ὧν ἄρτος οὐ γίνεται, κύαμος, πίσος, ἐρέβινθος, φακὸς, θέρμος. Antiq. Lex. ὄσπριον, legumen interpretatur: & ὀσπριοπώλης, legumi narium. Arcad. l. vlt. §.2. D. de muner. & hono. Elemporia & Ospratura apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur.

OSROENA, prouincia Orientis. l.10.10. C. de ædifi. pri. l.5. C. de cohortal. quæ regebatur per Ducem, vt patet ex Notitia Imperij Rom.

OSSA non veniunt cadaueris appellatione. l. locum. §. Prætor. D. de relig. & sumpt. fun. vide Bar. ibid.

OSSVARIA, Græcis σοροὶ, cistæ, in quibus ossa defun-

ctorum recondebantur. Vlpia. l. 2. D. de sepulch. viola. Celsus scribit sic esse monumenti, vt ossuariam. Dicitur & Ossuarium Castellano in Prouincia veteri inscriptione, vt refert Cuiac. Iulia Fussinia ossuarium viua sibi fecit.

Ostenditiæ, vide Hostenditiæ.

Ostantionales milites apud Lamprid. videntur dici, qui ostentui modò habentur in vrbibus, non bellicæ rei caussa.

Ostentum, ait Vlp. Labeo definit, omne contra naturam cuiusque rei genitum, factúmque. Duo genera autem sunt ostentorum: vnum, quoties quid contra naturam nascitur, tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria est: alterum, cum quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα vocant. l. 38. D. de verb. sig. Ostētum autem ab Ostendendo dicitur, teste Cice. lib. 2. de Nat. deor. his verbis: Prædictiones verò & præsensiones rerum futurarum quid aliud declarāt, nisi hominibus ea quæ sint ostendi, monstrari, portendi, prædici: ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur. Vide Isidor. lib. 11. Etym. c. 3. & Nonium.

Ostracismvs, relegationis erat genus apud Athenienses, cum populus testulis in vrnam missis aliquem relegabat. dicitur enim ἀπὸ τῶν ὀστράκων, id est testulis, (quæ figulinæ an ostreorum fuerint, dubium est) quibus in comitiis populus nomina eorum inscribebat, quos ob potentiam & gloriam ferre non poterat. De quib. sic Plutarch. in Aristid. non ita procul ab initio: Ὄστρακον λαβὼν ἕκαστος, καὶ γράψας ὃν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἕνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάκτοις. οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύμπαν ἐν ταὐτῷ τῶν ὀστράκων πλῆθος· (εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ φέροντες εἶεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμός) ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ τιθέντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον, ἐξεκήρυττον εἰς ἔτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὑτοῦ. Hunc eundem morem obseruasse & Argiui & Milesij & Megarenses leguntur. Eandem autem legem ab Atheniensibus transumentes Syracusani, priuati eam iuris sibi fecerunt, non testis, sed oliuæ foliis nomen rei inscribentes, & πεταλισμὸν inde, velut foliationem quandam, ἀπὸ τῶν πετάλων, id est à frondibus, nominantes. Similis est ἐκφυλλοφόρησις, per folia exactio, apud Zetzē, nomine discrepans, sed in re consentiens cuius apud Dinarchum oratorem fit mentio aduersus Polyeuctum, quem ἐκφυλλοφορηθέντα, hoc est foliorum suffragio ab aris focisque exturbatum, dicit.

Otiosa pecunia dicitur à Iurisconsultis, quæ in arca iacet nec exercetur, nullum suo domino fructum afferens, id est, quæ neque in nomina, vel emptionē prædiorum collocatur. Scæuola. l. 13. §. j. D. de vsur. Quæsitum est, an iudicio negociorum gestorum, vel mandati pro pecunia otiosa vsuras præstare debeat. Idem vacuam vocauit. l. quintus. 28. D. depos. Vlpian. in l. 3. §. vsuras. D. de cont. tut. Sterilē pecuniam appellat. Plin. lib. epist. 10. Pecuniæ publicæ & exactæ sunt, & exiguntur: quæ vereor, ne otiosæ iaceant. Eodem autem sensu Græci ἀργὰ χρήματα dicūt. Demosth. cōtra Aphobum Orat. j. δεῖ δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὑμᾶς διδάξαι τά τε ἐνεργὰ αὐτῶν καὶ ὅσα ἦν ἀργά. Huic opponitur Occupata pecunia. Vide Occupare.

Otiosvs apud Cic. in Bruto ἀπαθῆ significat, & sedatum animum habentem. Vt ipsi Galbæ, quem fortasse vis non ingenij solum, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat: efficiebátque vt & incitata & grauis & vehemens esset oratio: dein cum otiosus stilum prehenderat, motúsque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccescebat oratio.

Otofredvs Iurisconsultus nobilis Beneuenti natus, ius ciuile Bononiæ publicè magna cum laude interpretatus est: ibidémque relictis cōpluribus de iure ciuili cōmentariis, diem suum obiit anno M. CC. LXV.

Ovasia, seu Oasis, tam parua, quam magna, locus desertus est in Africa, in quem nocentes olim relegari solebant. nam vtriusque meminit Ptolemæus in tertia tabula Africæ: & Plin. lib. 5. c. 9. Arsinoitæ, inquit, duo sunt hi & Memphites vsque ad summum delta perueniunt, cui sunt contermini ex Africa duo Oeasitæ. Mētio etiam est vtriusque apud Q. Curtium. Et Strabo lib. 17. scribit, Ouases loca habitata esse in magnis desertis, quasi insulas quasdam in mari. Οὐάσεις, inquit, αἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νήσους πελαγίας. Socr. in Hist. Ecc. lib. 2. c. 28. de Georgio quodam Arriano loquens, ait eum quosdam catholicos interfecisse, alios verò superstites in exilium ad magnam Oasin relegasse. Euagrius lib. j. Eccles. histor. c. 7. refert Nestorium hæreticum, edicto Imper. Theodosij, in Oasim relegatū fuisse, quam & Ibim vocari scribit: vt & testatur Plin. lib. 5. c. 4. sic enim apud eum legendum, Ibis ciuitas Oeensis, &c. Sunt & alij auctores, qui huius vocis mentionē faciant: vt iam dubitandum non sit, quin apud Vlpianum. l. 7. §. est quoddam. D. de interd. & releg. sic legi debeat: Est quoddam genus quasi in insulam relegationis, in prouincia Ægypto, in Ouasim relegare. Hinc Oasena deportato. l. j. C. Th. de Nili agger. Vide Duaren. lib. 2. Disput. ann. c. 39.

Ovibvs legatis, agni, arietésque nō cōtinentur. Ouium verò grege legato, vtrunque contineri. l. 63. in fin. l. 79. D. de leg. 3. Paul. lib. 3. Sent. tit. 6.

Οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, Neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus. Vlpianus in l. 6. §. 3. D. de offic. procons. ex Imp. epistola, Quantum ad xenia pertinet, inquit, audi quid sentimus. vetus prouerbium est, οὔτε πάντα &c. nam valde inhumanum est, à nemine accipere, sed passim vilissimum est, & omnium auarissimum.

P

P. Nota in subscriptionibus Cōstitutionum. C. Iustiniani, & Theo. significat, Proposita, eo sensu, quo Data, in eisdem libris, vt in l. j. C. de pact. conuentis.

P. P. Avg. Perpetuò Augustus: in fin. prooemij Instit. vbi sic legendum esse docet vetus inscriptio, quam in Iusti. vita ponit Hotom.

Pabvla sunt animalium sumptus, vt annonæ familiæ dominicæ, in l. 9. C. de iu. fisci, lib. 10. quæ vulgo Capita dici scribit Marcellinus lib. 22. & vide. l. animalia. C. de cursu public. lib. 12. Hoc verbo vsus est & Scæuola. l. Lucius. D. de leg. 3. Variè autem accipi constat. c. j. extrà de sepul. quandoque pro verbo Dei, c. inter cætera. de offic. ordin. Hinc:

Pabvlaria illo sensu. §. fi. de pact. ten. in vsib. feud.

Pacem rumpere non dicitur qui furtum facit ei, cū quo pax est. Bart. l. verum. D. de furt.

Παχυμερῶς, ἁδρῶς, παχέως, inquit Hesychius, id est crassè, pinguiter. Hinc παχυμερέστερον in comparatiuo, pinguius, per maiores partes. Vlpia. l. 7. D. de pecul. Scire autem nō vtique singulas res debet, sed παχυμερέστερον. Paulus in l. 14. D. de except. rei iud. pinguius Latinè dixit: Idē corpus in hac exceptione nō vtique omni pristina qualitate vel quantitate seruata, nulla adiectione deminutionéve facta: sed pinguius pro cōmuni vtilitate accipitur. Itē in l. 49. D. de re iud. Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui verū debitum

tum persoluere compellitur. Gellius libri 14. capite primo. Sed coniectari pauca quædam, vt verbo ipsius vtar, παχυμερέστερον nullo scientiarum fundo concepta.

Pacisci & transigere hoc differunt, quòd is qui transigit, quasi de re dubia & lite incerta neque finita transigit: qui verò paciscitur, donationis caussa rē certā & indubitam liberalitate remittit l.j.D.de transact. In edicto Prætoris, quo furti iniuriarúmque pacti infamia notantur, Pactum cum accipimus, qui cum pretio quantocunque pactus sit. Cæterum si precibus impetrauerit ne secum ageretur, ad edictum non pertinet. l.j.l.6.§.pactus.D. de iis qui not.infam. l. 18. C. illo tit. eodem modo in l.18.D.de transact.& l.10.C.de adult.l. 4.D.de iur.fisc.

Pactum, inquit Vlpia.l.j.D.de pact.à pactione dicitur. inde etiam pacis nomen appellatum est. Et est pactio duorum pluriúmve in idem placitum consensus, id est nihil nisi consensus: vt in definitione legati, donatio testamēto relicta, id est, non nisi testamento. Vel conuentio quæ placiti fine stetit, id est quæ neque traditione, neque stipulatione sumpsit effectum. Vel, Conuentio quæ vacat nomine, & caussa. Vel, Conuentio quæ in nudo pacti nominē stetit, nec assumpsit aliud proprium. Alio loco idem Vlpianus pactum ita definit, vt sit duorum consensus atque conuentio. l.3. de pollicit. Nec verò audiendi qui pactionis nomē latius pertinere quam pacti dicunt, superiorémque definitionem pactionis esse, non pacti, ob idque in illam contractum cadere, cum nusquam pacti appellatione cōtractus significetur. Eadem enim pactio & pactum sunt: Vlpianúmque post nominis pacti definitionem, alteram quæ pacti naturam exponeret ex arte adiunxisse credi par est. Cōtractus autem amplius quiddam est: duorum nempe pluriúmve in id consensus, ex quo contrahatur obligatio: vt & συνάλλαγμα Theophilus definit in extremo tit.de oblig.ceterique Græci Iurisc. pactum, quod σύμφωνον vocant, fieri dicunt ἐπὶ τῷ συστῆναι, ἢ διαλυθῆναι, id est ad agendum aliquid vel transigendum: nam & transactio pacto fit. Contractū verò, ἐπὶ τῷ συνίστασθαι ἐνοχὴν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ πάντως ὑπεύθυνον. Conuentio autem, quam συμβολὴν vocant, genus est: nam & pacta & contractus conuentiones sunt. Itaque idem hæc omnia possunt, pactum, depectio, pactio, placitum, pactum conuentum, pactum & conuentum, pactum nudum, pactum & consensus, pactum & condictum. In l.iurisgentium. §. sed cum nulla.D. eod. nuda pactio dicitur, quod alibi nudum pactum. Et quemadmodum nullibi pacta, ita nec pactiones contractus appellantur. Cic.lib.2. de Inuent. pactum definit esse, quod inter aliquos conuenit.

Pacta quæ modò nuda, modo conuenta, modo pacta simpliciter in iure ciuili appellantur, ea sunt, quæ neque nomen certum, neque præsentem & subiectam negotij gerendi caussam habent: id est quæ sola conuentione, solóque placito constant, nihilque præter nudam conuentionem habent. l.si tibi. C. loc. l.si diuisione. C.fam.ercisc. Nec verò quod nuda dicantur pacta, contrariæ appellationis aliam pactorum speciem comminisci oportet: sicut quia dicūtur morbi quidam acuti, non ideo alij dicentur obtusi. quinimo asserimus nullum omninò pactum esse, quod nudum non sit. Legitimum pactum, pactum nudum est: lex contractus, pactum nudum est. Itaque quod additur, nudum conuentum, epithetum pacti perpetuum est, non διαστολὴ, quasi sit aliud vestitum, vel non nudum, vel non conuētum, vel vt nihilo felicius tradidit Alciatus, iustum, qui in libris nostris iustum pactum non animaduertit nihil aliud esse quam nudum, quod neque dolo, &c.l. iurisgentium.§.ait Prætor.l.epistola.§.pactum.l.tale.§. j.D.de pact.l. Stichum. §. naturalis. D. de solut.l.cum emptor.D.de rescind.vend.

Pacta conventa. Elegans coniunctio est horum verborum, vt scilicet alterum alterius significatione suppleatur, & omnia tandem hominum placita comprehendantur. Sic dicimus, Dicta facta, significantes omnem prorsus rem gestam inter aliquos. l. iurisgentium.§. Prætor ait.D.de pact. Pacta conuenta, quæ ex solo conuentu, vt ait M.Cic.in lib.Rhetoricorum, valent: vel quæ nihil præter conuentionem habent. l.72. D.de cōtrahend.empt.l.71.D.pro soc. Et Pactum proprie ex parte stipulantium: conuentum, cum quæ pepigerunt promissa sunt, de hísque est conuentum. Seneca: Nec pacta cōuentáque impressis signis custodirentur. Dicitur etiam pacta & conuenta. Paul.lib.j.Sēt.tit. de pact.& conuent.& M.Tul.pro Cæcin. Quæ, inquit, iudicia, aut stipulationis, & pacti & conuenti formula.

Pactum à contractu sic separatur: Pactum neque nomen, neque caussam habet: Contractus aut nomen habet, aut si nomine vacat, certè caussam habet. Caussam autem habet conuentio, quæ datione vel facto sumpsit effectum: ideóque Do vt des, contractus est: Dabo vt des, pactum. Ex cōtractu datur actio: ex pacto in ciues Romanos non datur actio. constituitur enim ex eo naturalis, non ciuilis obligatio. Sed tamen ex pacto datur exceptio, & hoc est quod ait Prætor, Pacta iusta seruabo. Seruat Prætor, id est tuetur pacta datis exceptionibus. At pacta vel contractibus adiiciuntur, vel non adiiciuntur. Hæc procul dubio nunquam actionē pariunt, semper exceptionem pariunt: illa, quæ scilicet proprio nomine leges appellantur, aut ex continenti, id est initio contractus adiiciuntur, aut ex interuallo. Quæ adiiciuntur ex continenti non pariunt actionē, sed formant contractum. l.cum dotem. C.de iure dot. id est formam & legem dant contractui: formāt ipsam actionem. l.iurisgentium.§.quinimo. D. de pact. id est actionem ex ipso contractu. Itaque si conuenerit ab initio, vt vēditor satisdaret de euictione, qui ex natura contractus non cogitur nisi repromittere, aget emptor ex empto cum venditore vt satisdet: atque ita pactum emptionē format, &, vt Latini Græcique interpretes locuti sunt, trāsformat, τυποῖ καὶ μετατυποῖ. Quod si ab initio conuenerit, ne venditor teneretur ob euictionem, quod etiam alienum est à natura & qualitate contractus, proderit pactum vēditori ad exceptionē, vel etiam ipso iure se tutum esse contendet: quādoquidem pacti exceptio inest bonæ fidei iudicio. l. nec ex prætorio. D.de diuers.reg.iur. Quæ ex interuallo fiunt de satisdatione præstanda ob euictionem actionem emptori non dant: sed si agat cum eo venditor ex aliqua caussa, rectè excipiet emptor, Si non te mihi quoque ob euictionem fideiussores dare oporteat. Quæ fiunt ex interuallo de non præstanda euictione, hæc stultum est quærere, an actionē pariant: nec enim vēditori aliter vtilia esse possunt, quàm excipiēdo, & eatenus quidē ea emptione cōtineri, vel inesse emptioni verum est. His verò pactis detrahitur emptioni, illis additur: his leuior, illis fit grauior emptionis condicio, Sed vtraque fiunt de adminiculis: euictiones enim nō perficiunt emptionem, sed iam perfectæ emptioni subsidio & auxilio sunt. At verò si ex interuallo pacta fiant de his quæ sunt ex substantia contractus, vt puta re, pretio, consensu, quibus scilicet emptio perficitur, si res non sit integra, nulla nascitur actio: si res sit integra, emptio tollitur mutuo dissensu, vel etiam reformatur, renouatur, repetitur: & hoc posteriore casu datur actio, non quidem ex pacto, sed ex noua emptione. Et hæc est sententia. l. pacta cōuenta. D. de cōtrah. empt. item l. iurisgen. §. item responsum. & §. adeo. D. de pact. Ex Cuiacij Obseruat. lib. 2. c. 15.

Pactorum quædam in rem sunt, quædam in personam. In

rem sunt, quoties generaliter paciscor, ne petam. In personam, quoties, ne à persona, id est, ne à Lucio Titio petam. l. iurisgentium. §. pactorum. D. de pact.

Pacta legitima. l. legitima. C. de pact. Pactum iustum, sine dolo, nec aduersus leges. l. 7. §. prætor. & l. epistola. l. rale. D. eodem. nec tamen aliud est quam nudum pactũ. Pactum tacitum. l. 2. D. eod.

Pacta curialia, Zasius in intellect. iur. sing. in l. si non fortem. l. libertus. D. de condict. indeb.

Pactum retrouendendi, quod vocant. & inter cætera pacta vulgatissimum est, dicitur, cum venditori ex conuentione conceditur ab emptore: quòd si ipse vel hæredes eius voluerint quandocunque, aut intra certum tempus restituere precium: vt tum rem suam, quam vendidit, quasi redemptam accipiat. Quo pacto in emptione & venditione reditum quotidie vtimur. l. 2. C. de pact. inter empt. & vend.

Pactum vulgare. l. Bæbius. D. de pact. dot. quod inter se solerent socer & gener pacisci, Si in matrimonio sine liberis filia decessisset, dos profectitia ad patrem rediret. Eadem ratione Imp. Alex. vulgare pactum dixit. l. pactum. C. de pignorat. vt si intra certum tempus pecunia soluta non sit, prædia pignori vel hypothecæ data, vendere liceat.

Pacti solatium, vide Puncti solatium.

Pædagogia, pro seruitiis puerulis ætatis accipit Vlpianus in l. quæsitũ est. §. 16. D. de instruct. vel instrum. leg. Si instructum fundum, inquit, legasset, ea pædagogia, quæ ibi habebat, vt cùm eò venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.

Pædagogiani pueri, vide Castrensiani.

Pæne est, prope est, parum est, modestiæ notæ A. Augell. lib. 4. c. 9.

Pagorum præpositi. l. 49. C. Th. de decuri. l. j. C. Th. de pignorib. πάγαρχοι in Nouell.

Paganus dicitur, qui miles non est: hoc est non tãtum qui in castris & militia nõ est, sed qui omnino militiæ sacramento non tenetur. Modest. tit. locat. l. si ignorãs, inquit, militi quasi pagano locauerit. Verius tamen esse putat Zasius, quòd priscis Romanis paganus ille erat, qui militiæ cupiens erat, & illi cingi seu ascribi volebat. Eo enim interuallo, quo id quærebat & ad militiam aspirare tentabat, Paganus: mox militiam adeptus, miles dicebatur. Vnde Scæuola ad leg. Falc. l. si dum paganus erat, fecerit testamẽtum, militiæ tempore codicillos: Lex Falcidia in codicillis locum non habet, in restamẽto locum habebit. Sed receptius esse paganum dici omnem, qui non est miles, & qui est priuatus. A pago vel villa vocatus, quasi homo rusticus villaticus. Pagum autem, ait Seruius, ἀπὸ τῶν πηγῶν deduci, id est à fontibus, circa quos villæ condi solent: sicque Paganos dictos, quasi ex eodem fonte bibentes. Itaque pagani propriè militibus opponuntur, vt togati sagatis, cinctisque. Sũt autem propriè rustici à pagis appellati: quod domi relinquebantur, ad ruris culturam. Vigl. in tit. Instit. de milit. test. Pagani item ecclesiasticis scriptoribus sunt, qui Christi pietatem non colunt: & ita sumuntur in rubr. C. de pag. Ea nempe ratione, teste Alciato, quia Christi non sint milites. Hinc Paganum peculium castrensi opponitur. l. vlt. C. de inoffic. test.

Pagenses, ciuitatis aut pagi eiusdem incolæ. lib. Feud. 2. tit. 68. §. 2. Adhibeat sibi de pagẽsibus suis, & qui per eandem legem viuant, duos testes idoneos. Sic Greg. Turon. lib. 8. c. 18. Nam Vuintrio Dux à pagensibus suis depulsus, ducatu caruit. Et lib. 10. c. 9. Regalis Episcopus cum clericis & pagensibus vibis suæ similia sacramenta dedit. Sic legis Franc. lib. 3. c. 43. Cancellarius tamen talis esse debet, qui pagensibus loci illius notus fuisset. Et in c. Constit. vlt. Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus.

Πάγαρχοι, apud Iustinianum Edicto. 15. & in Nouellis aliquoties, sunt qui. l. 49. C. Th. de decurio. l. j. C. Th. de pigner. propositi pagis vocantur. Hinc l. 2. C. de suscep. Præpositura pagorum.

Pagana, pro pacisci. Nam, teste Quintiliano, pepigi, non à pango, sed antiquo verbo Pago, pagis, sine N, ducitur, vt in l. XII. Tab. Ni ita pagunt, sicut in ea re testis est idem M. Fabius lib. j. c. 10.

Palam, est coram pluribus: Item in loco euidenti claris literis. l. palàm. D. de verb. sign. & in l. sed & si pupillus. §. proscribere. D. de instir. action. vide l. 43. D. de rit. nupt. Alias etiam alio sensu sumitur, pro loci materia, vt in quæstione taciti fideicommissi palam relictum intelligitur, quod testamento, vel codicillis quis rogatus est restituere, non domestica cautione, vel chirographo. l. 3. D. de iur. fisci.

Palatini, largitionales seu priuatiani erant, atque in genere hoc nomine omnia officia eorum qui in sacro palatio militant, id est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum Comitũ, largitionum, vel sacrarum, vel priuatarũ rerum, continentur. De quibus in tit. de Palatin. sacra. largit. Sed & ministeriani, de quibus tit. de castrensi. & minist. Generalem hanc significationem comprobat. l. j. C. de priuil. eo. qui in sacr. pal. mil. A Palatinis, inquit, tam his qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quàm illis qui in scriniis nostris, id est memoriæ, epistolarum, libellorúmque versati sunt, procul calumnias iubemus esse remotas. Ambr. Epist. 5. Palatina, inquit, officia omnia, id est memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum Comitum. Palatium pro palatinis sæpe accipi Am. Marcel. testis est lib. 4. Tuas, ait, & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Et eodem libro, Relicto palatio omni. Palatini tamen nomen & de iis speciatim videtur dictum, qui in aula Imperatoria libellos petitionum vel aliarum rerum quæ Imperatori offerebantur, instruebant, vel gesta admissi alicuius libelli edebant. l. 2. C. de pet. bon. subl.

Palatini panes seu ciuiles. l. 7. C. Th. de annon. ciuic. quibusdam dicũtur quòd è palatio erogarentur: ali tamen malũt sic dictos, quod palatinis præberẽtur. Largitione autẽ annua distribui solebant. cuius institutiti Constantinus auctor nominatur in l. j. C. de frum. vrb. Cõstant. & l. j. C. de annon. ciuil. & apud Socratẽ libr. 2. c. 13. qui ei largitioni. LXXX. prope modiorũ millia attributa testatur. Eorum mentio fit in l. vlt. C. de quadr. præscr. & d. l. 3. de frum. vbi iubentur panes cõcedi dari, non autem frumentũ. item in l. vlt. §. vlt. C. de iour. dot.

Palæstra dictione vtimur non tãtum pro ludo ipso, sed etiam pro loco vbi exercetur. Vlpian. in l. sed & si quid. D. de vsufr. eleganter mancipium de palæstra, seruum accipit, qui palæstræ dat operam.

Παλαιστρίται. l. sed & milites. D. de excus. tut. veterani.

Pali, ligna sunt acuta, quæ in claudendis hortis, aut fulciendis vineis solẽt in terram defigi. Perticæ verò baculi sunt oblongi, quibus item ad vineas plerunque vtimur. de iis. l. 17. §. fin. D. de act. empt. l. 59. D. de vsufr. l. 56. D. de leg. 3. aliàs pedamenta & ridicæ vocantur. l. 10. D. de vsufr. Nec verò pali lignorum appellatione continentur, sed in numerum materiæ redigendi sunt. l. pali. 168. D. de verb. sig. l. pali. D. de leg. 3. l. instrumenta. de fund. instr. Idem & de pertica dici debere ibidem obseruatur.

Palaris sylua, ex qua pali sumuntur. l. 9. D. de vsufruct.

Palea sine diptbongo, ceu titulus præponitur quibusdam capitibus Decretorum Gratiani, quod scilicet hæc addititia sint, nec à Gratiano primitus illi libro inserta, sed ab interpretibus prout cuique cõmodum vide

videbatur, ad marginem Gratiani adſcripta, & plerunque in emẽdatioribus & antiquioribus exemplaribus omiſſa. Cui rei fidẽ facit quod refert Ant. Cont. in emendatione Decret. Gratiani, qui ſe antiquũ Gratiani exemplar habuiſſe teſtatur, in quo pleræq; eiuſdem paleæ deſunt. Sunt qui hanc dictionem per diphthongum ſcribendam cenſeant, & deduci velint à voce παλαιὸς, hæcque quaſi παλαιὰ, id eſt antiqua nuncupata.

Paleæ verbo follicula granorum continentur, l. fin. §. fin. D. de ſeruit & aqua.

Πάλιν in l. veluti. D. de edend. ſignificat, iterum, ſed ita vt ad inſequentia quoque tempora perōneat.

PALLIVM, ait Iſidorus lib. 19. ca. 24. eſt, quo miniſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant, expediti diſcurrant. Plaut.

Si quid facturus es, appende in humeris pallium.

Dictum autem pallium idem ſcribit à pellibus, quia prius ſuperindumento pelliceo veteres induebantur: ſiue à Palla per deriuationem Græcorum autem hoc proprium erat: vnde & Palliatæ comœdiæ. Quoniam autem in humeris appendebatur & adiiciebatur, ἐπίβλημα dictum, & dicti olim Chriſtiani Græci ἐπιβλῆτοι ab hæreticis, quòd eo veſtimẽti genere vterẽtur, & quod omnibus dicerentur, vt fingebant, imponere. Pallium autem apud Pontificios ſumitur pro inſigni ornamento Archiepiſcopi, vel Epiſcopi, cap. t. de aucto. & vſu pallij.

PALLIARE μιαρευεῖν ductum verbum ſignificat tegere turpe factum, ſic ſumitur in ca. niſi ſpecialis. extra illo titulo de vſu pallij, & vide ibi bonam gloſ. in verbo, Palliate.

PALMA, non finis eſt laboris, ſed victoriæ ſignum, & victoria ipſa, vt in l. 5. C. de princip. agent. in rebus. lib. 12. vnde palmata toga, à palma in ea intexta, inquit Budæus, proprie triumphantium fuit: quam merebantur hi, qui de hoſtibus palmam reportaſſent. Aliàs pro dactylo ſumitur, & inter dulcia numeratur à Iuriſcoſ. cum ait: Item vuas, ficus, palmas, caricas, l. vlt. de trit. & vino legat.

PALMATI equi in l. 3. C. de grege dominic. ſiue Palmatij, ſunt quos vulgo Baios vocamus, Alciato ibidem teſte. poſſe etiam intelligi equos Palmatos idem ſcribit, quibus vtebantur aurigæ in Circo, à palma.

PALMARIVM, victoria. Vlpia. ex Imperatoris reſcripto in l. 1. §. 5. D. de extra. cognit. Si verò poſt cauſſam actum eſt, honoraria ſumma peti poterit vſq; ad probabilem quanotatem: etſi nomine palmarij cautũ ſit.

PALMATI equi, l. vnic. C. de grege domin. ab agitatore ſic dicti, vt vult Alciat. ex Græco interprete: vel quod eſſent triumphantium & victorum, vt Cuiac. ſicut palmatæ tunicæ.

PALMVS, menſuræ genus. Eſt autem duplex, inquit Budæus. Maior 12. digitorum, Græcè Spithame vocatur, & Latinis etiam Dodrans: Minor digitorum quatuor, Palæſtes Græcè dicitur. Frontinus li. de limitibus agrorum ſcribit Palmum habere digitos quatuor, vocias tres: quod Theodoſius & Neuterius probant.

PANCARPVM, ſpectaculi genus, quaſi omnium arborum fructibus cõcinnata ſylua, apud Imp. in Nouel. de conſulibus. §. ac primus quidem. Vetus interpres ſyluã exponit: qua ratione & chamæleo niger dictus forſitã ſit παγκαρπὸς, vt ad Dioſcorid. Græci quidam adnotarunt, ex varietate colorũ, & oraculo quodã cũ Dianæ iuberetur Neleus ſtatuam erigere ἀπὸ παγκαρπίου ξύλου, erexit è quercu, in qua offenderat multos variósque ſuſpenſos fructus, vt interpres Callimachi ſcribit. Appellatur à Sophocle in Oedipo Tyrã. laurus παγκαρπὸς.

PANCRATIVM, παγκράτιον Plutarchus in Sympoſio lib. 2. cap. 4. certamen eſſe mixtum ſcribit ex pugilatu & lucta ἐστὶν, inquit, μέμικται τὸ παγκράτιον ἔκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, ἀλλὰ. Ariſt. lib. 1. Rhet. Qui poteſt premere ac fortiter tenere, ad luctam eſt idoneus: qui ictu longè à ſe repellere, ad pugilatum: qui vtrunque, ad pancratium. Sic Plato lib. 7. de legib. παγκράτιον ἐνστάσεις, ἐκ πυγμῆς, ἐκ πάλης. Qui in pugili certamine, aut lucta, aut vtroque ſimul ſe exercuit. Pancratium itaq; ludus erat, qui in puluere fiebat, recto ſtadio inuicem percutientium. Budæus in priori annot. ſic dici vult quod aduocatis omnibus corporis viribus, omniúmq; neruorum contentione tranſigitur. De Pancratio & Pancratiaſtis Gellius lib. 12. ca. 26. ex Panætij libro: Oportet animo ſemper eſſe prompto, atque intento, vt ſunt athletarum, qui Pancratiaſtæ vocantur. nam ſicuti illi ad certandum vocati, proiectis altè brachiis conſiſtũt, capútque & os ſuum manib. oppoſitis, quaſi vallo præmuniunt: membráq; eorum omnia priuſquam pugna mota eſt, aut ad vitãdos ictus cauta ſunt, aut ad faciendos parata: ita animus, &c. Item Vlpia. l. 7. §. 3. D. ad leg. Aquil. Si quis in colluctatione, vel in pãcratio, vel pugiles dum inter ſe exercentur, alius aliũ occiderit, &c. Iulius Pollux videtur intellexiſſe dici Πάμμαχοι quoq; de Pancratiaſtis: nam poſtquam de iis loquens, eorum deſcripſit ἔργα, addit: Ἐπὶ δὲ τούτων εἴποις ἄν, ὡς οἱ πάμμαχοι, ὥσπερ Πλάτων τῷ περὶ τῷ Εὐθυδήμου· τοῦτο ἀρτίως κομιδῇ παμμάχω, ἀλλ᾽ οὐ τοὺς ἀκαρνᾶνας τοὺς παγκρατιαστάς. Hos, inquit, omni certaminis genere vtentes poſſis dicere, ſicuti Plato Eutydemum: Hoc admodum placet omni certamine vtenti, ſecundum Acarnenſes pancratiaſtas.

PANDECTÆ dicuntur ἐκ τοῦ τὸ πᾶν ὅτι ἐν ἑαυτοῖς ὑποδέξασθαι: & Digeſta, vt Græcè τεταγμένα, vel potius vt ipſe Iuſtinianus ait, vt iuris antiqui ἀναγέγραπται ἀκριβῶς. Πανδέκτης autem maſculini formam habet: omnes tamen in fœminino efferunt genere: corruptè Et in tit. Indicis Iuriſconſultorum, qui Pandectis Florentinis præponitur, in maſculino genere effertur, τοῦ πανδέκτου.

PANIS GRADILIS in rub. C. Theod. de anno. ciuicis & pane gradili, dicitur qui è gradibus, qui in vnaquaque regione vrbis erant ad priſtina, vt conſtat ex deſcriptione antiqua vrbis, præbebantur populo. Prudentius aduerſus Symmachum:

Et quem panis alit gradibus diſpenſus ab altis.

Sic Gradile tẽpli, dixit opinor Am. Marcell. lib. 23. pro gradibus. Vide Turneb. Adu. lib. 26. cap. 34.

Panes Palatini, vide Palatini panes.

Panes militares, ſeu ciuiles, & populares, l. 7. C. Theod. de anno. ciuil. ex quibus locis diſces qui ſint panes ciuiles.

PANNARIOS dicunt Iuriſconſulti, pannorum venditores. Vide Rhodig. c. 12. lib. 6.

PANNICVLARIA bona, inquit Vlpi. l. 6. D. de bo. dan. ſunt ea quæ in cuſtodiam receptus ſecum attulit ſpolia, vt & ipſa appellatio oſtendit: non omnia tamẽ, ſed veſtis qua is fuerit indutus, & nummuli in ventralem (ſic enim legi debet) quos victus ſui cauſſa in promptu habuerit, aut leues anuli, id eſt qui rem non excedunt aureorum quinque.

PANORMITANVS Iuriſconſ. nobilis nomen habuit Nicolai, natione Siculus fuit, vir acutus & ſagax, vt Siculus: ſed cùm Senis iura perdiu profeſſus eſſet, tandem Archiepiſ. Panormitanus factus, circiter annum M. CCCCL. è vita migrauit.

PANTHERA, πάνθηρα, pro vniuerſo aucupio, & eo quicquid auceps capit. Vlpian. l. 11. §. 11. D. actio. empt. Veluti cum futurum iactum retis à piſcatore emimus, aut indaginem plagis poſitis à venatore, vel pantheram ab aucupe. Quidam pro Pantheram, Panthera in accuſ. ſing. legi malunt, à nominatiuo Pãther cuius meminit Varro li. 4. Ling. Lat. retis genus eſſe ſcri-

bens. Alias autem Panthera, animal est ferum & maculosum, de quo l.2. D. ad leg. Aquil.

PANTOMIMVS, παντόμιμος histrio, qui quauis personam effingit atque imitatur. Iulianus l.27. D. de op. lib. Si libertus artẽ pantomimi exerceat, verum est debere eum, non solùm ipsi patrono, sed etiam amicorum ludis gratuitam operam præbere. Item in l.25. D. eo. Item Vlp. l.43. in fin. de act. empt. Planè si in tãtum precium excessisse proponas, veluti si ponas agitatorem postea factum, vel pantomimum. Pantomimus itaq; aliud nihil erat quàm histrio. Mnesterem enim illum in hac arte ludicra nobilem, pantomimũ & histrionem promiscue appellari videmus à Seneca in ἀποκολοκύντωσι Claudij: & à Suetonio in Caligula cap.36. & à Tacito lib.11. Cassiodorus lib.4. Variarum Epist.vl. Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen est, cũ primum in scenã plausibus inuitatus aduenerit, assistunt consoni chori diuersis organis eruditi: tunc illa sensuũ manus oculis canorum carmẽ exponit, & per signa composita, quasi quibusdam literis edocet intuentis aspectum: in illaq; leguntur apices rerum, & non scribendo facit, quod scriptũ declarauit. Idem corpus Herculem designat & Venerem, fœminã præsentat & marẽ, Regem facit & militẽ, senem reddit & iuuenem: vt in vno credas esse multos tam varia imitatione discretos. Sudas hanc mollem & effœminatã pantomimorũ gesticulationẽ Tiberij temporibus prodiisse testatur: ipsi tamen Tiberio totam hanc artem tandem ita displicuisse, vt Roma pantomimos eiecerit, scribit Dio lib.57. Nobiles in hac arte numerantur Mnester, Pylades, Batylus, Hylas & Paris, de quo l.3. §. Neratius. D. de condict. caus. dat.

Πάπας Græcis, Latinis pater, Pontifex maximus. cui Papæ nomen nonnuper, sed iam olim ab omnibus Orthodoxis impositum constat, quod & testimonio B. Ignatij tertij post B. Petrum Apostolum Antiochiæ episcopi comprobatur. Is enim Epistola 1. πρὸς Μαρίαν, ait, ἤκουν περὶ σοῦ ὅτι οὕτως σὺ ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ ... μακαρίῳ Πάπᾳ Ανακλήτῳ. Alij tamen ab Patris patriæ titulo hoc nomen deductum volunt, è quo priores tantum syllabæ sint desumptæ.

PAPIA Poppea lex quid iubeat, à quo lata, & quibus Coss. vide in Catalogo legum antiq.

PAPINIANISTÆ dicebantur, qui biennium in legum studio versari, tertium etiam adiungebant. Impar. ad Antecess. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem eius amittere videantur, &c. Hi autem dicebantur, quod eis Papiniani librorum lectio proponeretur.

PAPYRVS (auctore Plinio) nascitur in paludibus Ægypti. Est frutex, ex quo chartam faciebant. Vnde iam nunc Papyrum dicimus fœminino genere, qua nunc vtimur, & vide l. ligni. D. de leg.3.

PAR, est quod inter omnes æquabile est: ait Cicer. lib. de Inuent.2. similes caussas significans, de quibus agitur in l.12. & l.13. D. de legib. & sen.

Par, pro æquo, l. seruo. C. de rei vind. pro simili & æquali, in l. si stipulatus. de verb. oblig. Et quomodo accipiendum fit, latius declarat Bart. in l. qui concubinã. §. qui quatuor. D. de leg.3. quid verò iunctũ genitiuo signet, Bald. explicat ibidem. Quamuis par, & similis differre videntur. Quintil. cap.10. lib.3. Mihi, inquit, egregiè dixisse videtur Seruius Nouianus, pares esse magis quàm similes. de Sallustin & Liuio loquens.

Par imperium non habet collega cum collega, sed idem no. de manumiss. l. apud eum. Nec par in parem habet imperium, l. ille à quo. §. tempestiuum. D. ad Trebell. l. nam magistratus. de arbitr.

Parem rationem facere, l. fin. D. de dol. except.

Pares tẽpore, sunt & iure pares, l. aliena. §. j. D. pign. actio.

PARIA facere est, tantũdem in expensi paginam referre, quantum in illam accepti relatum erat: quod cũ fit, quadrare rationes Ciceroni dicuntur, Verrina 3. Quomodo, inquit, D. C. eodem modo quadrarint, vt illa Cn. Carbonis sexcenta facta, &c. QVADRARINT inquit Asconius, solida facta sint, vt neque plus quic, quam, neque minus inueniatur in summa. Scæuola l. 40. §.5. D. de statu lib. Si Dama seruus meus actus sui rationes reddiderit, pariáque fecerit, &c. Item apud Callist. l.5. §.10. D. de iur. immunit. Nisi si paria fisco fecisse dicantur. Columella lib.1. cap.8. de villico loquẽs: Néve negocietur sibi, pecuniámque domini aut animalibus, aut reb. aliis promercalibus occupet. hæc enim negociatio curam villici auocat, nec vnquã paritur eum cum rationibus domini paria facere. Sed vbi numeratio exigetur, rem pro nummis ostendit.

PARIARE, paria facere: quod tum fit, cum expensi rationes cum accepti rationibus quadrant, paresq; sunt. Vlp. l.4. §.1. D. de manum. Proinde etsi ei nummos prorogauit emptor, cum ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire. Hinc,

PARIATIO, scriptura qua rationibus redditis satisfactum esse creditori aut domino appareat, & qua quadrare rationes cauetur. Scæuola l. vlt. §.3. D. de condi. ind. Idem quæsiit, an pactũ quod in pariationibus adscribi solet in hunc modũ, Ex hoc cõtractu, &c. Hinc,

Pariator, qui sic rationes retulit, vt expensa paria sint acceptis. nam ei Reliquator opponitur. Paul. l.81. D. de condit. & demon. An Sticho mortuo antequam rationes redderet, vel pariatore, vel reliqua habente libera esset mulier.

PARABOLANI, qui ad curanda debilium corpora deputantur, l.42.43. C. Th. de episcop. & cler. l.18. C. Iust. eod. illinc sumpti. Verbum autem ipsum videtur effictum à voce Græca παράβολος, qua denotatur homo proiectæ audaciæ, & ad pericula adeunda præceps & temerarius. Vnde Plutarchus de Cæsare, τοῖς τολμηροῖς τῶν πραγμάτων καὶ μεγάλα πράττειν ἔφη δεῖν, ἀλλὰ μὴ βουλεύεσθαι. id est, dicebat in rebus dubiis, magnis, & proiectis accelerandum, nec deliberandum. Hi enim parabolani contempta vita id muneris susceperant, vt qui ægrotos publicè in Alexandrina ciuitate curarent in nosocomiis, nulli non periculo se exponendo: adeo vt grassante (vt non rarò assolet) peste, & ipsi raperentur. Paraboli autem nomine vsus est Cassiodorus lib.11. trip. Dum aliquo, inquit, tempore in amphitheatro Constantinopoleos spectaret, cœpit clamare populus, Crudeli bestiæ artifex parabolus pugnet. Quod Græcè scriptum est à Socrate, his verbis: ...

Παραχαράκται, l.8. C. Theod. de fals. monet. sunt falsi monetarij. de quibus Sudas, ... παραχαράξαι, &c.

PARACHLAMYS, vestimenti genus, non modò militare, vt apud Plaut. in Persa, sed etiam puerile, Vlpian. in l. vestis. de aur. & arg. legat. Alciatus de vest. holob. in l. j. lib.11.

Παρασιώπησις, l. pen. C. de verb. signif. dicitur quoties quid ita disiungitur, vt tamen coniunctim intelligatur: qua loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur, cum quid ita reticemus, vt tamen tacitis nobis intelligatur. Alciat. d. l. pen. συνώρεια, legit. sed corruptè.

PARADOGVM, barbarum, & Langobardicum vocabulum, feudi nobilitatem significat: quemadmodum ignobile feudum pædagogum vocitabatur, iuxta Bal. & Aluar. teste Barone Tautembergio lib.2. fend.

PARAGAVDÆ fasciæ dicuntur fuisse vel aureæ vel sericæ auro ornatæ, quæ vestibus intexerentur, non vt institæ adsnererentur, l.2. C. de vest. holob. Nemo auratas

habeat

babeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas. At l.j. eod.tit. videntur genus vestimenti esse virilis, vt plurimum linei, quod sub alia veste gerebatur, vinctum nunc vnico nexu, nunc pluribus loris, auratis fortasse. Hinc Vopiscus in Aureliano, alias monolores, alias dilores, alias trilores & pentelores facit, pro numero intextorum filiorum aureorum, quæ videntur lora appellasse, vel intexturam ipsam potius. Auratas tamen etiam fuisse & sericas, auro intextas phrygio siue barbarico opere, d.ll. docēt. Nec verò hæ pluris erant quā holoberæ: libra enim auri tunc libra serici erat, vt Vopiscus scribit in Aureliano, & in leg. Rhodia, ὁλοσηρικὰ ἴσμα τοῦ χρυσίου. Paragaudarum meminit Pollio in Claud. Albam sub sericam paragaudem triuncē vnam. Flau. Vopiscus in Aurel. Cum darentur tunicæ subsericeæ lineæ paragaudæ. Item in eodem: Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit: cum antea non nisi rectas purpureas accepissent, &c. Idē in Probo: Huic dari iubebis interulas paragaudes duas. Paragauda autem verbum volunt quidam deduci à verbo γαυδᾷν, quod Hesychius λάμπειν interpretatur, quod qui iis vestibus vterentur παραγαυδᾷν, & splēdidè sese ostentare solerent, n, in u, corrupte mutato. Alij è Græco & Latino cōpositum, vt quoddam ornamentum & gaudium vestis intelligatur. Alij deniq; quòd limbo paragauda & margini vestis esset vicina, velut paracaudā, id est iuxta caudam & oram vestis, interpretantur. Vide Turn. Aduers. lib. 9. cap. 11.

PARADIVM in his duobus Feudorum libris nusquam nominatur: sed tamen feudale verbum & notatione dignum est. Paragium igitur barbarice dictum arbitratur Hoto. pro pariatione, & ea quā Feudistæ Adæquationem hæreditatum appellant: vt superius suo loco dictum est. Et si autem propter ætatis prærogatiuam sensim moribus quibusdam institutū est, ne partes æquales fratribus diuiderentur, sed natu minoribus minores attribuerentur, tamen vt aliis quibusdam in rebus re sublata nomen retentum est, l. insula. 56. in fin. D. de acquit. rer. dom. Vide Summam Ruralem & Consuetud. Normā. Paragij iure ac titulo feudum possidere dicitur, qui eiusdem gentis siue stirpis est, cuius is à quo feudum possidet: quippe cum feudum à communi ipsorum generis auctore, ac parente profectum sit: velut in Nortmānia, vbi in paternorum feudorum successionibus filius natu maximus percipui iure magnam sibi partem aufert, nimirum bessem: cæteris omnibus triens relinquitur, isque paragij iure possideri dicitur. Nam in feudi successione pares sunt, quāuis natu maximus maiorem partem auferat. sed alij pari cum ipso iure, & titulo æque nobili possident: & stirpe ac genere pares sunt. Iure tamen constitutū est, vt natu minor paragij nomine feudum suum à maiore possideat vsque ad gradum sextum. Nam posteriores tenentur fidelitatē & hominium ei qui bessem obtinet, iurare ac tum non paragij, sed homagij nomine possidetur. Quibus ex verbis perspicuum est, Paragium esse titulum, quo feudi pars minor à fratribus natu minoribus, eorúmve posteris ita possidetur, vt maiori fratri maiorem partem obtinenti eo nomine neque fidelitatem, neque hominium debeant: quippe qui pari iure stirpis, & pari titulo paternæ auitæve hæreditatis id obtineant: dummodo intra sexum genealogiæ gradum contineantur.

PARAGRAPHVS id proprie dicitur, quicquid sub vna sententia clauditur: ait Marcianus Cossias antiquus Pandectarum interpres in illum locum, versuum tricies centena millia: Versuum, inquit, id est, paragraphorum: Paragraphus, id est, &c. Obiter autem notandum est à Græcis hoc nomen in fœminino genere efferri, contra quam ab omnibus Iurisconsultis vsurpetur. παράγραφος quidem vtrunque genus admittit, quoties eo nomine Græci sine adiectione vtebantur, non dubium quin τὴν παράγραφον dicerent, subaudientes γραμμήν.

PARANGARIÆ, sumptus, aut labores agendi ferendive alicuius caussa à principe impositi, cùm non per viam cursumve publicum, sed aliouersum iter suscipitur. sub Rub. C. de cursu public. angar. & parangar. Vide, Angariæ.

Παραπίτταχμα, id est tessera, quæ & πιττὶς & πίττακμα dicitur, l. 2. C. de anno. ciuil. sic enim ibi legendum, non peritæeomatis.

PARAPHERNA, παράφερνα, iūcto ex παρὰ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ præter dotis caussam ad viros deferuntur, id est res vxoris extra dotem constitutæ, vel res quas vxor in domo mariti in vsu habet. Vlpian. l. 9. §. 2. D. de iure dot. Dotis autem caussa accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Cæterùm si res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant, videamus an statim efficiantur mariti. Sic l. donationes. §. species. D. de donat. Exemplum apud Liuium extat in libro 26. de Scipione Africano, qui capta Carthagine, virginem nobilem Allucio adolescenti Celtiberorum principi desponsatam, ita reddidit, vt pecuniam ad illam redimendam à parentibus allatam adiiceret: Super dotem, inquiēs, quā accepturus à socero es, hæc tibi à me dotalia dona accedant. aurúmque tollere, ac sibi habere iussit. Cicero Philipp. 12. His quasi præter dotem quam in ciuilibus malis acceperunt, agrum Campanum est largitus Antonius. Constantinus Harmenopulus ἐξώπροικα vocat.

Παραπλεῖν, l. 19. §. 2. D. de iudic. est nauigio præteruehi, & distinguitur is qui παραπλεῖ, à Viatore, qui suis pedibus iter facit: item ab eo qui transuehitur, equo scilicet.

Παραπομπικὰ, Nouell. 128. & l. 14. C. de discuss. quæ Græca est, sumptus dicūtur prouincialium in speciebus transmittendis ad arcam præfecti Prætorio, quæ & ἀναπομπικὰ dicūtur. hoc nomen retinuit Iulianus Patritius eadem Nouel. § καὶ τοῦτο. Haloander vertit transmissoria.

PARAPSIDES, acetabulum, quod ad apsides accedebat, id est vasculum infundendo aceto, in quo intingerent cibum sumentes paratum. Helychio ὀξυβάφιον est, & τρυβλίον: & Τρύβλιον Moscopulo ὀξύβαφον λέγομεν, Latinorum Glossæ: Parapsis inquiunt acetabulum maius & suffusorium. Horum fit mentio l. 19. §. 3. D. de aur. & argen. leg. Et Isidorus forsitan malè, Parapsis, quadrangulum & quadrilaterum vas, id est paribus apsidibus.

PARARIVS. προξενητὴς, qui nominibus faciendis interuenit, conciliator intercessorq; interemptorē & venditorem. Senec. lib. 2. ca. 22. de Benefic. Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dare. Budæus.

Pararium æs appellabatur id quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. Festus.

Parariis interpositis nomina facere. Seneca de Benef. libro 3. cap. 15.

PARASANGA, parasangæ, παρασάγγαι. Parasangæ, inquit Festus, apud Persas, viarum mēsuræ sunt. Budæus triginta stadia continere dicit. Plin. lib. 6. ca. 26. Inconstantiam mensuræ diuersitas auctorum facit, cum Persæ quoque schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. Herodotus libro 2. de Ægyptiis loquens, Quotquot enim inopes soli sunt, ij terram suā orgyis metiuntur. Qui verò minus inopes soli sunt, stadiis. Qui autem latifundia habent, parasangis metiuntur. Constat autem Parasanga triginta stadiis. Schœnus autem, quod ipsum verbum est Ægyptiacum sexaginta.

PARASCE

PARASCENIA, sunt ab vtroque latere spatia in scena: nam scenam nonnulli interpretantur medianam theatri portam: Proscenium locus erat ante scenam parapetasmáque, siue velum, aut item pulpitum: vnde per adagium dicimus proscenia, quæ speciosa extrinsecus videtur, cum mira intus lateat fœditas, sicut meretricula Nannium nomine apud Athenæum proscenium dicta est, quòd vestium & auri cultu plurimo speciosa videbatur, cum exuta foret vel turpissima. Cælius lib.8.cap.8.

PARASCEVE, parasceues, pen.prod. fœ.gen. παρασκευή. Apparatus à verbo Græco παρασκευάζω, quod est præparo, deducitur. Vnde & dies quo Dominus noster Iesus Christus, pro humani generis salute cruci affixus fuit, parasceue dicitur: quoniam in eo Iudæi sibi necessaria ad victum sequentis diei præparabant, vt Paschæ dies absque operatione aliqua transigere.

PARASITVS, parasiti, pen.prod. παράσιτος, ἐπιτραπεζίδιος. Qui aliorum mensas & cibaria sequitur: quique ad voluntatem eius, in cuius contubernio sit, omnia loquitur, & facit, nihil repugnans, cibi & ventris gratia, à quo nomen habet. nam παρὰ apud Græcos, ad significat: σῖτον cibus, σιτεία sagina. Qualis sit parasitus declarat Terentius Eunucho, 2.2. Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt, &c.

Parasiti, scorta vocati: cuius rei ea caussa est, quia in conuiuiis cum more Græco solerent talis sortiri vices bibendi, talos mittentes scorta inuocabant sua, suásque amicas fausti ominis caussa. Quia igitur parasiti inuocati, id est non vocati venire in conuiuium solebant, cùm essent patinarum affectatores, ab illa inuocatione scorta appellari cœpere. Itaque apud Plautum in Treulento, cum dixisset Truculentus adolescens, *Vel amare possum, uel etiam scortum ducere* Respondet Astaphium, *Lepidè mecastor nuntias: sed dic mihi, Ain parasitum te potesse ducere?* Qui versus satis indicat parasitos scorta vocatos fuisse. Turneb.

Parasiti verbum apud vetustissimos honestum fuit: parasitique vocabantur comites, sodalésque Pontificum & magistratuum, vt docet Athenæus libro 6. Solon sic eos appellauit, qui in Prytaneo publico victu epulabantur, auctore Plutarcho.

Παρασυνάξεις, conuentus, coitiones, conuenticula hæreticorum, l.8.C.de hæreticis, & Manich.

PARATITLA, argumenta & quasi summæ tractatuum, ad quemque titulum seu rubricam appositæ, vnde fieri de toto tractatu cóiectura possit: quasi caussæ quædam coniectio. Imp. de concep. Dig. §.9. Sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

PARATVS soluere dicitur, qui numeratam fert pecuniam. argum. §. si quis paratus. l. Prætor. de operis noui nuncia. Paratum autem ab empto quid differat, vide Emptum & paratum.

Παρατατικῶς, ἐκτεταμένως, vt ait Hesychius, id est extensiuè, vt ita loquar: non presse, non angustè, sed laxè, & solutè: denique id ipsum quod alibi Iurisconsulti dicunt ἐν πλάτει. Iulia. l.5. D. vnde legit. Hæc verba edicti: Tum quem ei hæredem esse oporteret, si intestatus mortuus esset. παρατατικῶς, & cum quodam temporis spatio accipiuntur. Vlpia. l.2. D. quib. ex causs. in poss. Hæc verba, defenderetur, παρατατικῶς scripta sunt, vt neque sufficiat vnquam defendisse, si non duret defensio: neque obsit, si nunc offeratur.

PARAVEREDI, l.2.& 21.C.de curs. public. Cassiod. libro 8. Varia. sunt maiores agminales equi: quos posteriores Parafredos vocarunt. vt in lege Baiuuariorum: Parafredos donent, aut ipsi vadant vbi eis iniunctum fuerit. Gallis *un Palefroy*, vt & Italis & Hispanis. Parhippi vocantur à Græcis ad l. vlt. C. de cursu publ. lib. 12. & à Cassiodoro 4. & 5. Variarum, & à Iuliano in epistol. ad Aetium.

Παρεγχείρησις, apud Quintilianum, est (vt scribit Turn. Aduers. lib.12. cap.11.) cum vel præter orationem, vel declamationem, huius tantum vel illius caussa, vel orator vel rhetor de ordine capitum, diuisione caussæ, collocatione & dispositione apud se exigit & peruestigat, aut discipulos instituendo quæstiones & capita docet, & vltra eos qui idem argumentum tractarunt, excogitare aliquit conatur. Quod enim id præter vel orandi, vel declamandi officium & munus sit, & aliquid præter alios excogitandi labor suscipiatur, παρεγχείρησις vocatur, velut conatus quidam & aggressio præter legitimum opus. Atque in ea capitum & quæstionum peruestigatione & ordinatione, 7. Quintiliani lib. consumitur. Est & Parenchiresis, cum argumentum & negotium ab alio tractatum, alius sibi scribendum assumit, vt apud Cic. lib.15. ad Attic. epistol.4. De oratione Bruti prorsus contendis, mecúmque iterum tàm multis verbis agis. Egóne vt eam caussam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? Nulla παρεγχείρησις fieri potest cótumeliosior. Eodem modo & Themisthius Parenchireses appellat, cum quid secus quam alij dicimus, aut prætermissum scribimus, τὸ, τι σμικρῶν ἕνεκα παρεγχειρῶν, ὁλοκλήρους καταβάλλεσθαι πραγματείας, ὅμοιον γὰρ τὴν Ἀθηνᾶν βουλομένῳ μεταποιεῖν τὸν φειδίου, ὅτι τὰ δεσμὰ τοῦ κυνείδου αὐτὸς ἐμέμψατο.

PARHIPPVS, l.4.C.de curs. pub. qui supra numerum euectionis equos publicos vsurpat. Parhippum eum videri & habédum esse, si quis vsurpato vno vel duobus veredis, quos solos euectio continebit, alterũ tertiúmve extra ordinem commoueat. Alias Paraueredum denotat, vt iam diximus.

Παρέδροι Præsidum, hoc est, qui magistratus in publicum prodeuntes apud Græcos quoque præcedebant, falsò intelligunt verbo Antecessoris. Haloander in Epistola Pandectar.

PARET, pro apparet in formulis vsitatum, Festo lib.15. vide l.179. D. de verbor. significa. l.5. D. de rei vindic. & alibi sæpissimè.

PARENTIA, vide PARIENTIA.

PARENTIS appellatione non tantum pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur, sed & mater, & auia, & proauia. Caius in l. appellatione. D. de verb. signif. Parentes autem apud Romanos vsque ad tritauum proprio vocabulo nominatur: vlteriores, qui non habent speciale nomen, Maiores appellantur, l.4. D. de in ius voc. l. fin. D. de gradib. Nec malè in l.15. C. de nego. gest. ponitur vitricus aluisse priuignas affectu paterno, cum priuigni, priuignæque, necnon filij eorum sint liberorum loco, vitricus & nouerca parentum, §. affinitatis. §. socrum. Institu. de nupt. l. Aristo. D. de rit. nupt. Socer, quoque & socrus, prosocer prosocrus, absocer absocrus, & deorsum versum, nurus gener, pronurus progener, abnurus abgener, parentum & liberorum loco sunt, d. §. affinitatis. & §. socrum. l. quia parentis. D. sol. matr. Constat quoque patruum, auunculum, amitam, siue paterteram & materteram esse parentum loco: fratris aut sororis filium filiam, nepotem neptem, pronepotem proneptem, liberorum, §. item amitam. Institu. de nupt. d. l. sororis. D. de ritu nupt.

PARENTES, pro cognatis: quod Linguæ nostræ vernaculæ commune est, libro Feudorum 1. titul.24. Non reuocetur ab vllo ex parentibus suis. Et lib.2. titul.33. Vassallus cum sex parentibus, cæteros si vult habeat extraneos. Et lib.3. titul.2. §.5. Cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat. Hieronymus in Apologia secunda contra Rufinum: Nisi fortè parentes militati

militari vulgaríque sermone cognatos & affines nominat. Sic Iulius Firmicus Matheseos 3.cap.13. Pigros faciet humilésque in omnibus actibus, & in omni fortuna: & qui cum parentibus vel affinibus assiduas inimicitias exerceant.

PARES CVRIÆ, siue curtis, siue domus, dicuntur consuassalli, siue compares, qui ab eodem patrono feudum receperunt: quasi eiusdem patroni conclientes. lib. Feud.1.tit.11.& titu.18.& tit.26. Sic Pares exponuntur, qui ab eodem domino feudum tenent, lib.1.tit.26. vbi etiam Pares de domo appellantur. Dicuntur etiam Compares, lib.2.tit.53. Item Pares de domo domini, lib.j.tit.26.§.3. Interdum etiam Pares dicuntur, qui neque collegæ, neque socij, neque consortes, aut eiusdem dignitatis participes sunt: sed qui in pari tamen ac simili iure, & Imperio sunt: vt cùm duo Reges Regúmve filij Pares dicuntur: vt in fœdere inter Ludouicum filium Caroli Imper. & Ludouicum filium Ludouici Regis, apud Aymoinum lib.5.capite 38. Vt nemo suo pari vitam, regnum, aut fideles suos discupiat aut forsconciliet: hoc est, subducat, subtrahat. Item: Vterque veraciter suum parem, vbicunque necessitas fuerit, adiuuet. Item: Et si hoc acciderit, ad tempus vterque pari suo hoc rescire faciat, id est alter alteri. Parium autem Curiæ tria munera fuisse scribit Hotom.cum paragium facerent: hoc est, dum collegium obirent. Primùm, vt nouorum vassallorum cooptationi siue inuestituræ arbitri adessent.eorum enim necessaria præsentia est, lib.2.titul.2. & tit.32.& tit.33.§.j. Alterum, vt rogati de inuestitura, testimonium dicerent: quamuis controuersiæ tempore pares esse desiissent, lib.2.tit.19. Tertium, vt feudalium caussarum iudicia exercerent, lib.2.tit.52.& tit.55.§.3.& lib.j. titu.10. §.j.& tit.22.§.3.

PARICIDA olim, non vtique qui parentem occidisset, sed qui qualemcunq; hominem, dicebatur. Paricida enim tam à pari, quàm à patre deduci potest, auctore Prisciano, quasi parentem seu proximum occidens.

PARIENTIAM accommodare, id est obtemperare. apud Cassiodorum lib.7.Variarum: Cui, inquit, saluberrimam parientiam commodate. Atque ita apud eundem lib.3.legendum. Atque ideo parientiam vestram sæpius approbatam, nunc quoque eodem præsente monstrate. Sicque l.j.C.qui pro sua iurisd.iud. dar.poss.legi vult Cuiac. Obseruat.lib.j.cap.6. ex veteribus libris: Nec præcepto cognitorem datum parientiam accommodare censemus. Alij tamen Parentiam legunt.

Parietum varia sunt genera. Lateritij, ex lateribus durissimæ soliditatis fiebant: vtpote qui crudi sub sole diutius permanebant, vt exiccarentur. Testacei, ex latere cocto, qui etiam nunc sunt in vsu. Cæmentarij, fiunt ex temerè coniectis lapidibus, calcéque commixtis, & imbricum modo hærentibus. Cratitij, ex lignis contextis, l.52. D.pro soc. Vitru.lib.2.ca.8. Intergerinus paries Festo lib.9.inter confines structus, in Lexi.B.Germani, τοῖχος ὁ διὸ κτήσεις διαιρῶν, de quo vide Plin.lib. 35.c.12. Solidus & fornicatus opponuntur apud Ciceronem in Topic.

Paries cæcus (sic enim quidam legunt in Leos qui ius.D. de ser.vrb.) qui fenestras non habet, τυφλὸν τοῖχον vocat Harmenopulus. vt apud Virgil.Æneid.lib.5.

Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille uiis habuisse dolum.

Hinc Varro lib.2.de Analog.scribit: Cubiculum, si fenestram non habeat, cæcum dici.

Paries communis est, quem communiter ædificãt vicini: ad eum autem ius habet vicinus adiungere ædificium. Vide l.fluminum.& l.inter quos.D.de damn.infect.

Paries directus dicitur, cuius extremitas parietẽ alterum attingit. Cic.in Top. Omnibus est ius parietem directum ad parietem cõmunem adiungere, vel solidum, vel fornicatũ. Cuius loci sensus est apertissimus: si directum parietem eum esse intelligamus, qui exempli caussa sic attingit communem, vt in litera T pendens in imum linea trãsuersam superiorem attingat: quare si vicinus fornicatum parietem ad cõmunem adiunxerit, alter qui in pariete communi demoliendo damni infecti promiserit, non debebit præstare quod fornix vitij fecerit. Vide Obseruat.Hotom.lib.j.cap.14.

Parietes rudes in l.50.D.de vsufr.appellantur nondum inducti tectorio lapide.

Parietem ventrem facere dixit μεταφορικῶς Alfen.in l.18.D. si seru.vindic.vt & inclinare Pomp.in l.14.in fi.eod.tit.

PAROECOS, incola est, habitator in loco. Põp.de verbor.sign.l.pupillus. Incola, air, est, qui in aliquam regionem domicilium suũ contulit, quem Græci Parœcon vocant. Vide Bud.in post.Annot.ad l.vlti.de mun.

PARTHICARII, & Parthiarij, in l.7. C.de excus.muner.lib.10. sunt, qui pellium Parthicarum negociatores sunt: ex quibus fiebant Zauchæ, de quibus l.2.& 3.C. Th.de hab.qui int.vrb. Trebellius in Claudio, Zauchas de nostris Parthicis. Græci ita vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν λευκὴν, ἢ τὴν ξανθὴν, ἢ τὴν πορφύραν, ἢ τὰ παρθικὰ λεγόμενα.

PARTIARIVS colonu. Vide, Colonus partiarius.

Partiaria pecora, l.8.C.de pactis, id est, vt fœtus eorum certis portionibus inter dominum & pastorem diuiduntur, inquit Imp.

Partiarius legatarius, cui pars bonorum sub nomine hæreditario legabatur: quæ legati species partitio dicebatur, quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatem.ita tamen vt lucrum & damnum hæreditariũ pro rata parte inter eos commune esset. §.sed quia. Institu.de fideicommiss.hæred. Vlpianus Epito.tit.24. l.164.§.partitionis.D.de verb.significa.l.19.§.j. D.ad S. C.Treb. Vide Partitio.

PARTICVLONES Nonio à veteribus cohæredes inter se dicebantur, quòd partes inuicem sibi facerent.

PARTICIPIA futuri temporis præteriti vim plerunque habent: veluti rei iudicandæ tempore, rei iudicatæ est, l.5.§.idem Iulianus. D.de lib.leg.l.7. §.si quis. D. quibus ex causs.in poss.ea. Sic Iudicij accipiendi tempus, pro accepti iudicij, & litis contestatæ tempore, l.2.§.j. D. de priuat.delict.& testamenti faciendi tempus, pro facti testamenti tempore, l.104. §.j. D.de legat.j. Stipulationis interponendæ, id est interpositæ, l.7. D.iud.sol. Et tempus dandi, pro dati, l.89.§.si ita scriptum. D.de hæred. institu.

PARTIVM Iurisconsulti duo genera constituunt. aliæ nanque naturales sunt, aliæ intellectæ. Naturales quidem, quæ pondere, numero, mensura constant, quæ oculis cerni tangíque possunt: veluti si quis corpus aliquod secare velit, duas partes constituet, quas nemo sensus communis compos, non facilè cognoscet. Intellectæ verò, quæ tangi demonstrarive non possunt, cerni tamen animo atq; intelligi possunt, veluti si seruum aut nauem duo cõmunem habeant, partẽ quisq; suam in his rebus obtinet, quam oculis cernere non potest, animo & intelligẽtia potest. Quod significans Cassilius noster apud Macrobium, mercatori, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti, respondet, Nauem si diuidis, nec tu, nec socius habebitis. Vlpi.l.5.D.de stip.ser. Seruus cõmunis sic omnium est, non quasi singulorum totus: sed pro partibus vtique indiuisis, vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. Ergo partes intellectu Vlpianus eas appellat, quæ animo & intelligentia tantũ cernuntur, & earum rerum sunt, quas Pomponius naturaliter indiuisas

diuisas appellat in l.non amplius 26.§.vlti. D.de legat. 1.Alias autem partes idem alibi numero fieri dicit:hoc est in l.29. D.de solut, Cum Stichus,ait, & Pamphilus communi seruo promissi sunt,non alteri Stichus alteri Pamphilus solui potest: sed dimidiæ singulorum partes debentur: atque vtriusque rei dominium duobus modis intelligi potest. Sed in nummis,& oleo, & frumento, & similibus quæ communi specie continentur,apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio. Eandem diuisionem duplicem Papinian.notat in l.94,eiusdem tit.& l.67.§.1. D.de legat.3.vbi ait plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis obtinere. Notat & Paul.in l.25.§.1.D. de verb.significa.vbi Seruio assentitur,qui partes alias esse dixit pro diuiso, alias pro indiuiso: cum Mutius putaret partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit,id non partem, sed totum esse:cui consentit Vlpian,in l.6.§.1. D.commun.præd. Aristoteles autem in libro de sensu, hanc quoque diuisionem attingit:sed in Categoriis planius rem omnem exponit.ait enim, Quantitatem aliã continuam,aliam seiunctam esse. Continuam cuius partium terminus aliquis communis est: veluti corporis, cuius partes communem habent terminum lineã: aut lineæ,in qua partes finem quo inter se cohæreant, cõmunem habent,punctum scilicet. Itaq; poculum cum ansa quantitatis est continuæ: vti cõstat ex l.21.§.4.D. de furt. & pars lancis priusquam erasa sit, l.22.eod,titu, Ex quibus intelligitur fundum qui inter duos diuisus est,quia terminũ habet cõmunem, quo inter se partes adaptantur, in quantitate continua numerãdum esse, qua de caussa non;tam in partes diuidi fundus à Iurisconsultis dicitur,quàm in regiones,vt in tracta. D.fin. regund. Seiunctam verò Aristoteles eam appellat quantitatem, cuius partes communem terminum non habent: vt in numero. Nam si bis quinq;,inquit, sunt partes decem, quinque & quinque nullo communi termino coniuncta sunt, sed secreta & separata: cui ea omnia adiungamus licet, quæ communi specie contineri dicuntur ab Vlpia.d.l.29.de solut. veluti vinum,oleum,frumẽtum. Nam si duobus amphora vini legata est,seiuncta vtrique quantitas legata est. Nam vrnæ duæ finem in amphora quo inter se cohæreant, communem non habent,neq; duo semimodij in modio,neque bis quinquaginta in centum.quod eodem modo de ponderibus quoque iudicandum est.Nem in vncia duæ semunciæ communem terminum non habent.Quantum hoc deiunctum in tesseris & nummis quoque intelligitur,quæ si pluribus legata sint, tot habebunt deiunctas & secretas inter se partes,quot erũt legatarij. Qua ex disputatione intelligi potest quamobtem Vlp.ab Offilio & Trebatio dissentiens, neget eum qui ex frumenti aceruo modum,aut ex vini dolio sextarium abstulerit, totius nomine furti teneri, l.21. D.de furt.nec magis interesse affirmet inter hanc speciem, quàm si quis ex armario rem vnam auerterit. vtranque enim quãtitatem seiunctam esse. Quòd verò Trebatius dicebat,si quis aurem attingat, eum totũ corpus attingere, Vlpianum non mouit: perspiciẽtem sine dubio, quantitatem illam esse continuam, hanc verò deiunctam.Ex Hotom.

Partium aliam quoque tradit Hot.diuisionẽ,vt aliæ principales dicãtur,quibus sublatis totum interit: aliæ minus principales, quibus ademptis totum tamen manet: vt caput in corpore humano, & pectus, & brachia,partes sunt principales: crines autem, & vngues & supercilia minus principales. Atque ita intelligendum esse quod ait Vlp.l.13.§.2. D.de acceptilat. vbi ait, Nec cementa,nec fenestras,nec parietem, nec diætã domus esse partes:cum tamẽ Aristoteles tam frequenter domum ex partibus sic definiat, operculum quod ex lapidibus,lateribus,cemento, trabibúsque constat. Sed Vlp.illam partium diuisionem spectans, ita disputat,quasi eæ demum veræ partes essent, quibus sublatis totum interit:vt in fundo vsusfructus perpetuus,& via perpetua,d.l.13.& l.58.D.de verbor.oblig.vbi & in via iter aut actus:in fructu, fructus & vsus: in decem, bis quinque numerantur. Eas verò quibus ademptis totum nihilominus manet integrum, non esse partes: vt in scypho, emblemata:& in domo, columnæ marmoreæ:in fundo,vsusfructus non perpetuus, l.25.D.de verb.sig.in vsufructu,vsus:cum possit vsus sine vsufructu cõstitui,inquit, Vlp.d.l.13.§.3.de acceptil.in Grege, aliquot capita, quib.sublatis & grex manet, & potest vsucapi,cum illa nec possideantur, nec vsucapiantur, ait Pompon.l.30.D.de vsurpat. & vsucap.

Partis nomen dimidiam significat, si non specialiter facta sit partis mentio,l.49.D.de vsufr.l.164. D.de verb. sign.Vlpi.in Instit.ait.24. Proinde si interrogatus quis in iure,hæredem se esse ex parte responderit, si ex dimidia hæres sit,nihil ei nocet respõsum, alioquin nocet,l.12.§.si interrogatus.C.de interr.in iur.fac.

Pars virilis ea habetur, quæ pro numero personarum constituitur,cum tot partes fiunt, quot sunt personæ. Vide Virilis pars.

Partem facere dicitur, cuius persona numeratur in partium diuisione facienda.l.8.§.quoniam.l.17. D.de inoffic.testa.l.34.§.si coniunctim.l.85.§.si Titio. D.de legat. 1.& alibi sæpissimè.

PARTITIO, species legati erat, cuius meminit Vlpian. tit.de lega.& Iustin.§.sed quia.de fideicom.hæred,quo pars bonorũ sub nomine hæreditario legabatur, hoc modo:Titius mihi hæres esto, & hæreditatem meam cum Seio in dimidia portione diuidito. Potest tamen & alia pars, velut tertia vel quarta legari, vt Vlpi.loco supra citato docet. De hac partitione accipienda est l.nomen.§.partitionis.D.de verbor.signific.vt & illud Cicer.2.de Legib. Hoc sensu, Legatarium partiarium alligari sacris, cum quo scriptus hæres hæreditatem partiri & diuidere iussus est, nisi adiectum sit, deductis. C.nummis. At deductione in testamento non scripta, eum etiam sacris liberari, si minus cœperit, quàm hæredi relinquatur.

PARTVS, & ipse actus pariẽdi est,& ipsa proles: vt partus dotalium ancillarum,est portio dotis, l.si post diuortium.§.fin. D.de iur.dot.itaque partus continetur reditus appellatione,non autem fructus, l.deducta. §. hæreditatem.D.ad Treb.l.Paul,ad leg.Falcid.

Partus sequitur ventrem, id est liberi quo ad statum matris conditionem sequuntur, l.partum. C.de rei vind. l.placuit. C.de liber.caus.l.idem Pomp.§.si equam. D. de rei vind.& in cap.dilectus, extrà de seruis non ordin. cum Gloss. Quod verò ad honores & dignitates attinet, patrem liberi sequuntur, l.filiam.& l.liberos. D.de senat.l.exemplo.& l.eos.C.de decurio.lib.10.

PARVVLI, l.1.C.de fugit.col. & l.2.C.de fund.patr. dicuntur intra annum 25.

PARVM est vt non, locutio est idem significans, quòd, parum abest quin. Iauolenus l.202. De regul.iur. Omnis definitio in iure ciuili periculosa est: parũ est enim vt non subuerti possit. Quod Harmenop.sic expressit, πᾶς νομικὸς κανὼν σφαλερός ἐστι, σπάνιος γὰρ ἀνατρέπεται. Similiter Demosth. [illegible] τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν: Sua verò commemorare beneficia, propè exprobrare est. quam sententiam vsurpat & Terentius.

PASSVM, vinum est quòd ex vuis passis conficitur. Passum, inquit Varro apud Nonium, nominabant si in vindemia vuam diutius coctam legerẽt, eámque passi essent in sole aduri. Vlpia.l.9.de tritic.vin.& ole.lega.

Vino leg

Vino legato passum quoque nisi mens alia testatoris fuit, cōtineri scribit. Huius meminit & Procul. l. vlt. eo.

PASTINA instituere l. 7. §. fi. sol. mat. quæ & Pastinationes. l. 79. D. de verb. sign. Pastina fieri tribus generibus docet Palladius lib. 2. tit. 10. aut terra in totum fossa, aut sulcis, aut scrobibus.

PASTINARE, est agrum fodere, à Pastino ferramenti bifurcati genere, quo semina panguntur. Vlpian. quod vi aut clam. l. semper. Is cui fundum pastinādum locaueras. Paulus, de verb. sign. l. impensæ. Sicut arbusti pastinatione vltra quàm necesse fuerat.

PATEFACTVM exemplar testamenti, & patefactæ tabulæ, quando dicantur. l. si in duob. 10. D. quemad. testam. aperi.

PATRIS nomine, auus continetur, teste Iuliano in fin. l. iusta interpretatione. de verb. signific. quod generaliter verū est, nisi cùm materia odiosa est, & nō omnino tantum rationis est in auo, quantum in patre. l. 44. §. j. D. de ritu nupt. l. 20. D. de adult.

Pater inter filios potest diuidere bona, & eam diuisionē testamento confirmare: & cauere vt æs alienum, quod vnusquisque eorū habet, siue habebit, solus sustineat, Scæuola in l. ex parte hæres. §. fi. D. famil. erciſc.

Pater quæ filio emancipato studiorum caussa peregre agenti subministrauit: si non credendi animo misisse fuerit comprobatus, sed pietate debita ductus: in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

Patris adpellatione, adoptiuum non contineri, docuit Bald. in l. si non speciali. C. de testam.

PATRES appellati sunt Senatores apud Romanos, ab ætate, vel curæ similitudine, quòd ita reipub. vtilitati inuigilarent, vt patres liberis. Sallustius in Coniurat. Catil. Delecti, inquit, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, reipub. consultabāt hi vel ætate, vel curæ similitudine Patres appellabantur. Festus: Patres dicti sunt, ait, qui sunt patricij generis: Conscripti, qui in Senatu ex equestri ordine sunt scriptis patribus adnotati.

Pater ciuitatis l. j. C. de iis, qui spont. mun. erat. quasi pater patriæ, discussor pecuniæ publicæ, operumque publicorum, & armamētariorum. Sic l. j. C. de rat. ob pub. l. vlt. C. de inf. exp. l. j. C. de alea. l. j. C. quib. mun. exc. l. 2. C. de debit. ciu. Nou. 17. 85. 128. 160. Græci ad l. curatores. D. de dam. inf. curatorem Reip. patrem ciuitatis interpretantur: *ὁ πατὴρ τ. πόλεως ἀναγκάζων τοὺς δυνάστας τ κατεπεσόντων οἰκιῶν, ἐπανοῦν αὐτάς.* Cuiacius.

Patrem cum filio his verbis, *Seuerus & Antoninus*, significari, I. Cuiacius l. 6. D. de excusat. annotat.

PATRIA potestas, & Sui iuris esse, sunt cōtraria immediata. l. fi. C. de sentent. pass. Est autem patria potestas, ius illud, quod pater, vel auus in personas liberorum, qui ex iustis nuptiis procreati sunt, habet. l. si potestatis D. de verbo. sign. Hoc autem ius, proprium ciuim Romanorum est: quoniam à lege XII. Tab. introductum. Sed cum constitutione Antonini, in l. qui in orbe. de stat. hom. Qui in orbe Romano sunt, ciues Romani effecti sint: sequitur, ad omnes Christianos hodie illud pertinere. Rom. veteres adeò semper magni in liberos paternū ius fecere, vt Regum temporibus, patri filios bis vendere permissum sit: nisi pater ei vxorē dedisset, aut vltrò ducere volenti, assensum præstitisset.

PATERFAMILIAS, inquit Vlpian. l. 195. D. de verbo. sign. appellatur qui in domo dominiū habet: rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & puberē vel impuberem pupillum patremfamilias appellamus. l. 4. D. de iis qui sunt sui. cū paterfam. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere, singuli enim patrumfamiliarum nomen subeunt, idémque eueniet & in eo qui emancipatus est: nam & sic sui iuris effectus, propriam familiam habet. Dicitur etiam paterfamilias is qui in domo aliena in vxorem, liberos, libertos suos veluti dominationem exercet, licet nullius rei proprietatē habeat, ne sui ipsius quidem. nam nec sui proprietarius est, qui sui iuris, suæque potestatis est. At retro etiam qui neque liberos, neque vxorem, neque libertos, neque mercenarios vllos, sed seruos tantum in dominio suo habet, is seruis non dominus tantum dicitur, sed etiam paterfamilias, leniore potestatis verbo. Vide Lactantium. 4. instit.

PATIENTIA, inquit Cicero, est honestatis aut vtilitatis caussa rerum arduarum ac difficilium, voluntaria ac diuturna perpessio. in iure tamen patientiæ verbo tacitus consensus intelligitur. l. 6. §. si passus. D. manda.

PATRIA complectitur in se, quicquid ad eam gubernandam est necessarium. id est, totam politiæ ordinationem: scilicet, Magistratus, potestates, dominia, & cætera huiusmodi. Duplex autem constituitur patria, vna originis, altera domicilij, vel triplex, originis, quā Germanam M. Tullius vocat, alia domicilij, alia communis, vt Roma in orbe Romano.

PATRIARCHÆ primis tēporibus, hoc est per annos circiter quadringentos, dicebantur, iidem qui & Metropolitæ, & Archiepiscopi & Primates: vt ex primis sex veteris Ecclesiæ concilijs intelligitur. Sed cū Episcopus Cōstantinopolitanus propter vrbis suæ dignitatem (in qua scilicet Imperij sedes erat) obtinuisset, vt Asiæ, Ponto & Thraciæ præesset (sicut ex Constantinopolitano secundo & Calchedonensi apparet) Triuiratus in Ecclesiam inuectus est: vt Alexādrinus Africam, Romanus occidentē, Constantinopolitanus partem Europæ & Asiā prope vniuersam obtineret, præter perpaucas Ecclesias, quæ dictis causa Hierosolymitano relictæ sunt propter vrbis auctoritatē & dignitatem. Qua de caussa ipse quoque paulo post in hunc ordinē est cooptatus. Itaque quatuoruiri tum primum regendæ Ecclesiæ constituti sunt, qui sensim Patriarcharum & Archiepiscoporum nomen, quod omnibus (vt dixi) Metropolitis antea commune fuerat, sibi proprium ac peculiare fecerunt. Id quod ex hoc secundi Constantinopolitani Concilij capit. XXXVI. facilè intelligi potest: quem ita vertit Hotom. Renouantes quæ à centum quinquaginta sanctis patribus, qui in hac à Deo seruata & regia vrbe conuentum egerunt, & sexcentorum triginta qui Calchedone congregati fuerunt, instituta sunt: definimus, vt Constantinopolis sedes parem habeat dignitatē sedi antiquioris Romæ, & in Ecclesiasticis negotiis æque atque illa magnificetur: cū sit post ipsam secūda post quā Alexādrinorum magnæ vrbis, & post hanc, Hierosolymarum Episcopus succedat. Quem locū perfidiosissime conuersum Gratianus in decretum suum retulit. dist. 22. c. renouantes. Iustinianus qui fuit æqualis temporum illorum, cuiúsque imperio concilium illud coactum est, Nouella cōstitutione CXXXI. paulo apertius id declarat. *Κελεύομεν*, inquit, *τοὺς μὲν μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας, τοῦτ᾽ ἔστι τοὺς πρεσβυτέρας ῥώμης, καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ Θεουπόλεως, καὶ Ἱεροσολύμων, ἃ μὲν ἡ συνήθεια ἔχει*, & quæ sequuntur. Id est: Iubemus beatissimos Archiepiscopos & Patriarchas, hoc est antiquioris Romæ, Constantinopolis, Alexandriæ, & diuinæ vrbis siue Hierosolymarum Episcopi, Siquidem consuetudo est, &c. In Calchedonensis quoque Concilij capite XXVIII. scriptum est hoc modo, vt idem vertit: Vbique leges sanctorum Patrum nostrorum sequentes, eadem & nos definimus ac statuimus, de dignitate & amplitudine sanctissimæ huius Ecclesiæ Cōstantinopolis, nouæ Romæ. Etenim sedi antiquio-

tis Romæ, quia tunc ciuitas illa regnabat, Patres nostri meritò primum honoris gradum tribuerunt. Atque eadem consideratione moti C. L. Deo amantissimi Episcopi parem honoris gradum tribuerunt nouæ Romæ, sedi sanctissimæ: meritò decernentes, vt ea ciuitas quæ tantum honorem adepta est, vt & sedes esset Imperij, & senatum haberet, & parem dignitatis gradum obtineret, atque antiqua sedes Imperij Roma obtinet: etiam in Ecclesiasticis negotiis parem atque illa honorem ac dignitatem obtineat: cum post illam secunda sit. Iustinianus autem nouella c x x i i i. Si qui, inquit, eiusdem synodi religiosissimi Episcopi aliquā inter se controuersiam habeant, siue de iure Ecclesiastico, siue de quibusdam aliis rebus: prius Metropolitanus ipsorum cum aliis duobus de sancta synodo Episcopis, rem diiudicato. Et nisi vtraque pars iudicatis acquiescat, sed appellandū putet, tum beatissimus Patriarcha illius diœceseos audientiam ipsis accōmodato: & illa definito quæ ecclesiasticis canonibus & legibus concordāt, neutra parte contra ipsius sententiam contradicere queunte. Et multa passim in hanc sententiam. Ex quibus manifesto constat, Patriarchas (vt diximus) in suis Patriarchiis atque præfecturis summum ius habuisse, neque alterū altero superiorem fuisse: sed cum summā singuli potestatē haberent, appellationū fines patriarchiæ terminis circumscriptos ac cōclusos fuisse. Illud quoquè aperte constat, Patriarchas quatuor cōstitutos fuisse, nimirum Romanum, Cōstantinopolitanum, Alexandrinum, & Hierosolymitanum.

PATRICA apud Plautū in Truculento, mulier patricia. *Tum patricam, inquit, clementer non potest hinc quin munerē.* Alij tamen Patriciam legi malunt. Loquitur autem ibi de donis, quæ plebeiæ mulieres ad patricias certis diebus missitare solebant, vt plebeij viri patriciis. Hinc apud eundem in Casina, Patricè, pro magnificè & splendidè. *Atat, cesso magnificè, patricèque, amicèque ita hero meo ire aduersum.*

PATRICIOS ait Cincius apud Festū eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocentur. Eorum nomen vnde fluxerit, Velleius Paterculus lib. j. ostēdit. Romulus cētum hominea electos, appellatósque patres, instar habuit consilij publici. Hanc originem nomen patriciorum habet. Dicti autem sunt Patricij, quod patres ciere possent. Vide Plutarchum ἐν Ῥωμύλῳ. Patricij autē nō iidem sunt qui nobiles, vt vulgo creditur. Nobiles enim speciatim sumpto nomine, omnes sunt ex plebeis: vt supra in voce Nobilis demonstrauimus. Nam populus Romanus ita distinguebatur, vt alij patricij essent, alij plebeij. Patricij, qui eorum Senatorū progenies erant, quos Romulus crearat. hac tamen ætate, inquit Liuius, antiquissimæ cuiusque senatoriæ familiæ liberi, patricij appellantur. tales erant Clodius, Piso, Catilina. Plebeij verò, qui ex populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarant: vt C. Antonius, C. Cassius, M. Cicero, T. Pomp. Atticus. Horum plebeiorum alij Nobiles, alij verò Noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes curuli aliquo magistratu erant functi. Noui, qui primi ex sua stirpe magistratū curulem erant adepti. Quod Asconij auctoritate verū esse docebimus. Is enim in argumento Orat. in toga cand. Sex, inquit, competitores in Consulatus petitione Cicero habuit: duos patricios, P. Sulpitiū Galbam, L. Sergium Catilinā: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antoniū Marci Oratoris filium, L. Cassium Longinum: duos qui tantum nō primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Qu. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. Solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atque in petitione patrē amisit. Aperte Asconius nobiles in plebeiis numerat: & nobiles à nouis hominibus distinguit, qualis erat Cicero, vt illi persæpe obiectum est. Itaque Verrem & Hortensium significans Verrina sexta, sic loquitur: Ne ista præclara nobilitas designat queri, populum Rom. hominibus nouis atque industriis honores madare, sempérque mandasse. Neque, vt opinor, reperietur, quenquā è patricia familia hominē Nouum appellari. Itaque nec M. Scaurum, cuius parētes ignoti Romæ & contempti iacuerant, Asconius Nouum appellat, sed ei non minus quàm nouo homini laborandum fuisse. Scaurus, inquit, ita fuit patricius, vt tribus supra eum ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, vt puto, propter tenues opes, & nullius vitæ industriā honores adepti sunt: itaque Scauro æquè ac nouo homini laborādum fuit. Hotom. Vide suprà NOBILES.

PATRICII longe aliter in principum Cōstitutionibus accipiendi sunt. In his enim Patricij Imperatorū consiliarij, quasi eorum patres, vocantur. Sic à Iustiniano. l. fi. C. de consul. & §. sed filiusfamil. Institut. quib. mod. ius patr. pot. sol. & à Niceph. lib. 13. hist. Eccles. c. j. & 4. Sudas πατρίκιος, ait, πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Luitprandus lib. 3. de reb. per Europā gest. c. 8. Patricium πατέρα τοῦ βασιλέως vocat. Sic l. 46. & l. fi. C. de Decurion. l. 3. C. vbi Senat. & in Epistul. Iustinianeis patriciorū nomē, & patriciatus dignitatē accipe. Hinc elegāter Claudianus ad Eutropiū patriciū post dānationē & publicationē honorū:

Direptas quid plangis opes quas notus habebit?
Non aliter poteras principis esse pater.

item alio in loco: *Genitórque vocatur Principis, & famulum dignatur regia patrem.* Et quarto libro Epigrammatum:

στὰς ὑπὸ τοῖς καμάτοις ἀμφοῖν, ὃς βασιλῆος
ἐστὶ πατήρ.

PATRICIATVS vis à Suda dicitur fuisse, quod legationes ex Senatu mittere consueuerant. Cassiodorus autem lib. Variarum v i. perpetuum eum fuisse honorem significat, & cingulo ornatū, cum iurisdictionem tamen exerceret nullā. Quod à Zenone significari arbitratur Hot. in l. 3. C. de cōsul. vbi Patriciatum honorarium Cōsulatum appellat: tum & à Cassiodoro hūc episcopis honorem tribui solitum significari: iis scilicet qui Constantinopolitanæ ecclesiæ præfecti, Patriarchæ dicebantur. Cuius sententiam hanc esse asserit, vt quando in pop. Rom. religione Patricij soli sacrorum procurationem Romuli instituto gerebant, & rex quidam sacrorum esset: non incommodum videatur, si in religione Christiana, qui sacris præest, idem etiam magistratus summi ornamentis atque insignib. decoretur. Obseruat etiam hoc ex eodem auctore, Patriciatum non magistratus, sed ordinis nomen fuisse: neque enim vnus erat patricius, sed complures, quasi Senatus principes, qui certis antea magistratibus perfuncti erant: denique quales Romæ florente Repub. Consulares, Prætorij & Ædilitij fuerunt: quibus in Senatu curuli sella vti, primísque sententias dicere ius erat. Quare quod in l. 3. C. de consul. legimus, Patriciatus honorem cæteris omnibus anteponi, non ita accipi vult, quasi summus esset aliquis magistratus: primū quia magistratus (vt diximus) non erat: deinde quia Cassiodorus in formula Patriciatus scribit, Consulatum Patriciatu superiorē fuisse. Præfectorios, inquit, & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantum cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis constat assumi: hoc est, vt ipse interpretatur, Consulatui. Præterea præfectum vrbis summum omnium magistratū gessisse, constat ex l. j. & l. 3. C. de inoffic. præfect. vrb. Et quod Cassiodorus de præfectoriis scribit, constat de iis qui iam præfectura functi sunt, intelligendū esse. Nomen autem à Rom. patriciorum splendore ductū esse, res indicat. nam cum ij propter familiæ antiquitatem cæteris antecellerent, & plerunque iis honores

res mandarentur: translato Constantinopolim imperio eos senatores qui curulibus magistratibus erant functi, patricios dici placuit. Quibus ius patrũ. concessum fuisse, Cassiodorus quoque eodem loco testatur.

PATRIMONIVM propriè est pecunia, quam liberi ex paterna hæreditate accipiunt. Cice. pro Posthum. Qui verò duo lauta & copiosa patrimonia accepisset, rémque præterea bonis & honestis rationibus auxisset. duo patrimonia Posthumus acceperat, alterum à naturali, alterum ab adoptiuo patre. Hoc enim ab hæreditate differt, quòd illo verbo, res ipsæ: hoc ius à patre relictum intelligitur. Cic. lib. de Offic. j. Optima autem hæreditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior. gloria virtutis, rerúmque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium iudicandũ est. Sed consuetudine loquendi res eo deducta est, vt iam plerunque cuiusuis generis bona, siue à patre relicta, & aduentitia, siue patrisfam. opera ac diligentia parta, eo nomine intelligãtur. Sic Vlpian. l. bona, de bon. poss. Bonorum possessio, inquit, est ius persequẽdi retinendique patrimonij. Iuuenalis:

Non propter uitam faciunt patrimonia quidam:
Sed uitio cæci propter patrimonia uiuunt.

Pompon. l. 112. §. 4. D. de verb. oblig. Plerunque idonei non tam patrimonio, quàm fide æstimantur. Ita generaliter etiam pro partis & quæsitis bonis vsurpatur in l. cogi. & l. Titius. D. ad Trebel. l. 4. D. de vsuf. ear. rer. l. j. §. item solent. D. de offic. præfe. vrb. l. 3. §. sed vtrum. D. de minorib. l. sed & si. §. j. D. de pet. hæred. Cæterum eorum duntaxat, qui sui iuris suæque potestatis sunt patrimonium est: peculium reliquorum. l. 33. §. j. l. 48. in fi. D. de pecul. ea autem quæ in patrimonio sunt, ab his quæ in nominibus sunt, separantur. l. 9. D. de rem pup. sal. for.

in Patrimonio esse & in bonis esse idem valent. l. j. D. de vsufruct.

PATRIMONIALES fundi, ad patrimonium principis pertinentes, qui vel conductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur. l. 20. C. Theodosi. de extraord. mun. Rub. C. de fund. patrimo.

Patrimoniales coloni, qui eos fundos colunt. l. 7. C. vbi cau. fisc. Sic Patrimonialem possessorem accipe. l. 4. C. Theod. de ann. & tribu.

PATRONOS primùm vocarunt Romani, qui aliorum caussam & defensionem suscipiebant: & vt scribit Hesychius in verbo *Πάτρωνες, τοὺς συνδικοῦντας, καὶ βοηθοῦς*, qui & *προστάται*, à Græcis appellãtur. Patronus autem quasi pater dictus: eodem modo quo Matrona. Seruius in illud Virgilij, *Et fraus innexa clienti.* Ex lege, inquit, duodecim tabularum venit, in quibus scriptum est, Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Si enim clientes, quasi colentes sunt, Patroni quasi patres: tantundem est clientem, quantum filium fallere. Hoc autem ex Romuli instituto, qui ex patrum numero plebi quos ei commodum esset, deligendi potestatem fecit, qui ipsius caussas susciperent: ex quo illi quidem Patroni, hi verò Clientes dicebantur. Hinc & Patroni erant more maiorum, inquit Cicero Offic. j. qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepissent. Sic Marcellus Siculorum patronus dicitur in Verrinis: & Allobrogum Fabius. Quæ autem inter patronum & clientem necessitudo fuerit, & quod cuiusque inter ipsos officium, docet Cicero Verr. j. his verbis: Ad meã fidẽ confugiunt (de Siculis loquitur) auxilium sibi per me à vobis petiũt, me defensorẽ calamitatum suarum, mẽ vltorẽ iniuriarũ, me cognitorẽ iuris sui, me actorẽ caussæ totius esse voluerunt. vide Clientes. At in iure ciuili Patronorũ nomẽ variè accipitur: nam in edicto De in ius voãc. & adfinibus titulis, Patronos intelligimus eos, qui ex seruitute manumiserũt, siue spõte, siue ex necessitate, quoniam rogati fuerant manumittere: vel hac lege emerant, vt manumitterent. Item qui ad libertatẽ perduxerũt. l. 3. D. de suis & legit. Vel etiã qui ex caussa fideicommissi manumiserunt. l. libertus. §. ex caussa. D. ad municip. Vtique vero Patroni appellatione etiam patrona continetur. l. 52. D. de verb. sign.

Patronus FISCI primùm ab Adriano Imp. institutus est vt Ælius Spartianus in eius vita testatur. Eius autem munus præcipuè in iis bonis quæ fisco cõmissa essent, exhibito delatore persequendis, versabatur. l. vlt. C. de aduocat. fisc. l. 4. C. de delatorib. adeo vt delatoris quodammodo patronus esset. l. 5. §. aduocatum. D. de his quæ vt indig. Solebat autem vnus aut alter è numero aduocatorum cuiusque fori ad id munus deligi quod annum vnum aut alterum gerebatur: quemadmodum ex c. Co. intelligitur quod est de aduocat. diuers. iud.

Patronus in prædiis Ecclesiasticis dicitur is, qui cum in Ecclesiam insigne beneficium cõtulit (veluti templum ædificauit, aut magno aliquo prouentu illam locupletauit) ius sibi beneficiarij nominandi retinuit, hoc est, clericos arbitratu suo deligendi, nominandi, & apud Episcopum producendi: vt sine illa productione conferendi beneficij ius nullum Episcopus habeat. Iustinianus tamẽ Nouella CXXIII. §. *εἰ τις ἐυκτήριον*. iubet, si Patronus minus idoneum producat, Episcopi potestatem esse alterum idoneum eligere. Iure Canonico præstitutum est, Patrono laico nominandi beneficiarium tempus quatuor mensium: Ecclesiastico sex: quibus exactis integra Episcopo potestas relinquitur. De iur. patron. in 6. Iura quoque patronatus hæc sunt: vt clericum in officio peccantem apud Episcopum deferat. c. filiis. 16. q. 7. vt in egestatem lapsus ex eo prouentu alatur. c. quicunque. 16. q. 7. c. nobis. De iur. patron. vt id donare permutaré ve possit: vendere tamẽ non possit. c. nemini. 16. q. 7. c. ex insinuatione. c. ex literis. c. cum seculum, extrà de iur. patron. vt ius nominandi in hæredes ita trãseat, vt & in solidum Patroni sint, & vniuersi tamen nominandi ius habeant. c. j. extra de iur. patron. Clement. 2. eod. Albertus Krantzius libr. Dan. 6. cap. 2. vbi de Valdemaro Daniæ Rege, & Episcopo Roschildiensi creando loquitur: Equidem, inquit, & si videretur maiorum suorum opibus fundatam Ecclesiam in Patronatu tenere, iurisque plurimum in deligendo Pontifice sibi posse præsumere, &c.

Patronus item pro eo qui feudi auctor est: qui modò Dominus, modò Senior appellatur: à quo is qui Vassallus nominatur, feudi beneficium accepit: qui propterea Cliens, interdum etiam Clientulus appellatur. Idque ex antiqua ferè cõsuetudine quam superius attigimus.

PATROCINIA, auxilia & defensiones. l. non plures. C. de sac. sanct. eccles.

PATRONATVS ius, quod patroni in libertorum personas & bona habent, operarum scilicet exactionem, intestati successionem, bonorum possessionem contra tab. D. de iur. pat. tot. tit.

PATRVVS adpellatur patris frater. l. 10. §. 7. D. de grad. & adfi. Patruus magnus, frater aui. d. l. 10. Patruus maior, frater proaui, patris vel matris patruus magnus: & tamen. l. j. §. vltim. D. de coniug. cum emancipat. lib. sumitur pro patruo magno. Patruus maximus, abaui frater, ataui & atauiæ filius, patris, vel matris patruus maior. Vlp. post consanguineos. de suis & legitimis hæredibus.

Patruum Plautus appellat patrui magni filium, id est propiorem sobrino, nam in Pœnulo cum Pœnus Agorastocli dixisset, patrem eius sibi patruelem fuisse, continuo respondens Agorastocles,

Mi patrue, salue, & scena insequenti,
Patruo aduenienti cœna curetur uolo.

itémque deinceps.

Patrveles à patruo dicti, fratres, vel sorores sunt, ait Caius, qui quæve ex duobus fratribus progenerantur. L.j.§.j.D.de grad.& adfi. A consobrinis autem hoc differunt, quòd consobrini propriè dicuntur, ex auunculo aut matertera prognati: Patrueles verò ex patruo. Titij prognati: Amitini ex amita. vnde Cic.in Ligariana filium Titi Bocchi auunculi Ligarij consobrinum appellat. Indéque intelligi facilè potest illustris differentia: Patrueles quippe pauciores quàm duo esse nō possunt, ex fratribus scilicet duobus nati: amitini autē inter se duos esse nequeunt: quem enim amitinum Titius appellat, ab eo consobrinus nominatur. §.4. De grad. Ita ergo poterit Titius appellari consobrinus, patruelis debebit, amitinus nō poterit. quāquam confundi plerunque soleat discrimen: ac generaliter Cōsobrini pro quibuslibet fratrum ac sororum liberis, sicut apud Græcos ἀνεψιοὶ vsurpari. l.19.C.de nupt.

Pavci dies, menses duo. l.si debitor. D.de iudic.

Pavliana actio, vide Actio Pauliana.

Pavlvs Castrensis Iurisc. nobilis Patauij, Florentiæ. & Bononiæ iura interpretatus est: editísque libris quam plurimis, Patauij tandem anno M. CCCCXXXVII. prid.Caled.Mart. vitæ supremum diem confecit.

Pavper est Bart. qui in bonis non habet quinquaginta aureos. l.qui accusare. D. de accus. quod & C. Harmenopulus lib.j. Epit.ti.6. probat. πένης δὲ ὅστις ὁ μὴ ἔχων πεντήκοντα νομισμάτων. Est tamen Pauper accipiendus, qui pro qualitate rei de qua agitur, satis non habet.

Pauperior non est, qui nō acquirit, sed qui de patrimonio suo deposuit. l.si sponsus. §.si maritus. D. de dona. inter vit. & vxor. Vide item. l.si vir vxori. D.pro don.

Pavperies damnum est sine iniuria facientis datum: vt cùm animal quod sensu & ratione caret, damnum intulerit. l.j. si quadrup. pauper. feciss. dicat. vide Paul. lib.j. Sent.tit.15. Festus lib.14. Pauperiem damnum definit esse quod quadrupes facit. Caper in lib.de Orthographia, Paupertatem à pauperie ita separat, vt paupertas ipsa conditio sit, pauperies damnum.

Pavpertas, est ipsa pauperis conditio. Quotuplex illa sit, Bart. explicat in Minoricis, libr.j. An verò, & quibus casibus prosit, tractat in l.illicitas. §. fi. de offic. præs. ea quæ sit relinquitur arbitrio iusdicentis.

Pax, id est, humanarum rerum tranquillitas, à pactione appellatur. l.j. in princ. D. de pact. discordatiuis. c.j. de treug. & pac. estque vinculum caritatis, no. c. nouit. de iudic. extra.

Παξαμάδιον, apud Leonem de re militari, δίπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, id est buccellatum, vel expeditionalis annona. Hanc vocem Latinam esse Sudas scribit.

Peccare, dictum quasi pellicare, id est cum pellice coire. Vnde propriè est, adulterium committere. Sed vsus effecit, vt pro quomodocunque labi & offendere, & delinquere sumatur. Hoc omnium esse, Deo excepto, refertur in Canonicis Decretis de Pœnit. dist. 2. cui sine. in fine. Vide Bart. sub fi. l.j. D.de instit. & iur.

Peccatores, pro adulteris Iustinianum vsurpasse, in Inst. tit. fi. eruditiores quidam contendunt: indicantes, Baptist. Pium parum rectè, pro peccatoribus, pedicatoribus legendum censere. Quo loco Stupratoribus, habet editio Norimbergen.

Pectem, piscis genus, cuius meminit. l. vnic. C.de monopoliis, in princ. & Plinius lib.9.c.33. Pectines in mari ex genere cochlearum habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus ac magnis æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Et paulo post: Saliunt pectines, & extra volitant, séque & ipsi carinant.

Pecvs, vt vult Varro li.4. Ling. Lat. à pede dicitur, quod in pecore olim pecunia cōsistebat pastoribus, & standi fundamentū pes. Hæc Varronis ἐτυμολογία doctis non placet: & Pecudes à Græco πέκαδες dici volunt, quæ sic dicebantur, quod tonderētur. Vnde πέκος apud Græcos, Vellus apud nos remansit. Latini verò pecudes potius, quàm pocudes dixerūt, more suo: cum & Apellinē pro Apollinē dicerēt: item tēperis, & pigneris, & elera, pro olera: & hemonē, pro hominē. Pecudum autem, seu Pecorū numero sunt omnes quadrupedes, quæ gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini, sues. Canis inter pecudes non est. Sic in l.29. D.ad leg. Aquil. l.79. D.de leg.3. pecudē accipimus. Vallæ pecus est omne animal quod sub imperio pabulo terræ pascitur, vt sunt boues, asini, equi, cameli, oues, capræ. Plinius elephantes vocat pecudes, cùm ait: Qui cum elephanto congressus, gemino ictu pecudem exanimauit. Modestinus de leg.3. Pecudibus legatis, ait, & boues, & cætera iumenta continentur.

Pecvaria, numero multitudinis dicebantur omnia, ex quibus pop.Rom. haberet reditus: quia diu hoc solum vectigal Romanis fuit. Nunc ea dictione fœminino, & locū in quo pecorū greges cōsistunt, & sciētiam parandi, ac pascendi pecoris, accipimus. Hinc etiam.

Pecvarii dicti mancipes, qui pascua publica redimebant. Vide Manceps.

Pecvlatvs, inquit Festus, furtum publicum dici cœptum est, à pecore, quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit: siquidē ante æs aut argētum signatū, ob delicta, pœna grauissima erat duarū ouium, & triginta boum. Propriè autem Peculatus pecuniæ publicæ vel fiscalis furtum est. August. in Ioannem: Crimina discernuntur in foro qualicunque furti & peculatus. peculatus enim dicitur furtum de re publica: & non sic iudicatur furtū rei priuatæ, quomodo publicæ. Peculatus definitur in l.9.§.j.D.ad leg.Iul. de pecul. pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo æditIuum peculatum non admittere. Qui ergo ex pecunia sacra, religiosa, publicáve quid abstulerit, aut interceperit, aut in rem suam verterit, quíve in aurū, argentum, æs publicum quid indiderit, aut immiscuerit, peculatus tenetur. l.j. D. eod. Vide item Isidorum lib.5.c.26.

Pecvlator est, qui furtū facit pecuniæ publicæ, hoc est, qui de Principis aut populi ærario furatur. Tacit. lib.17. Mox compertum pecuniam publicam auertisse, vt peculatorē flagitari iussit. Pœna eius est deportatio. l.j. & duab. seq. C. ad leg. Iul. pec.

Pecvlivm est, quod seruus vel filiusfamilias domini aut patris permissu separatum à rationibus dominicis vel paternis habet, deducto inde si quid domino aut parenti debentur. l. depositi. §. fi. l. sed si dominum. §. præterea id etiam. D. de pecul. rectè igitur in Lexico B Germani ad vrbem Lutet. peculium definitur, κτῆμα τὸ ἐν ἀλλοτρίᾳ ἐξουσίᾳ ὄντος, τουτέστι υἱοῦ, ἢ δούλου. Et Græci alibi sic definiunt: τὸ ὀφεῖλον περιελθεῖν τῷ πατρὶ, μένον δὲ παρὰ τῷ ὑπεξουσίῳ. id est quod debuit acquiri patri, sed manet apud filium. Nam grauis humanitatis ratione apud Romanos est receptum, vt serui ac filij familiarum, quamuis omnino sub potestate essent, nihilque proprium possidentes: haberent tamen aliquid bonorum, permittentibus dominis vel parentibus, expresse vel tacitè: in quibus administrandis specimen ederent industriæ, ac quales essent quandoque sui iuris Reipublicæ futuri probarētur. Idque Peculium dicebatur, quasi pusilla pecunia, siue pusillum patrimonium. d. l. depositi. §. fi. l. quam Tuberonis. §. sunt quidam. l. peculium & ex eo. & l. seq. D. de pecu. Priscis tamē temporibus, Peculium particula quædam erat gregis (vnde & nomē inuenit) quam patres suis filiis, domini suis seruis industriæ suæ exercēdæ caussa cōcedebant. Sed & Peculium erat non tātum quod dominus seruo, & pater filio concedebat: sed quod ipse sua parsimonia parabat.

rabat.l.39.D.de pecul.& in Phormione, Quod ille vnciatim vix de demenso suo suum defraudans genium, comparsit miser. Vel etiam id quod ignorante quidẽ eo.acquirebat:tamen si resciisset, passurus erat esse in peculio.l.49.D.de pecul. Notandum etiam est quod ex Plauto obseruat Hotomanus, filiosfam. quibus patres vendendas merces tradebant, peculium ex iis pluris venditis, quam quanti pater eas æstimasset, locupletasse. sic enim in Mercat. loquitur:

Lucrum ingens facio. preterquam mihi meus pater
Dedit æstimatas merces, ita peculium
Conficio grande.

Peculium item pro vniuersis bonis & toto patrimonio quandoque sumitur.l.16.D.ad S C.Trebell. Significabat & Veteribus pecuniam peculij caussa repositam.l.77.§.j.D.de leg.j. Peculium apud Gallos significare Vlpianus ait res extra dotem constitutas.l.9.§.dotis.D.de iur.dot.& hoc nomẽ adhuc retinent etiamnum Marchiani, vocantes *peguliere*, quasi *peculiere*. Nam G.& C. mutua est enallage.

Peculium etiam pro ea pecunia ponitur, quam vti specialem & præcipuam paterfamilias seponit, vt ea ad extremum vtatur. Proculus.l.si chorus.79.§.j. D.de leg.3. ait audisse rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod prædij caussa seponeretur. Hinc plerique patrimoniũ suum peculiũ vocant.l. cogi in prin.ad Trebell. Vide Corasium lib.j.Miscel.c.13

Peculij autem quatuor sunt species. est enim aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud profectitium, aliud aduentitium: Castrense est, (Græcis ἰδιόκτητον dictum) quod militans in castris aut per militiæ occasionem tum in castris, tum etiam alibi adeptus filiusfamilias est.l.castrẽse.2.D.de castren.pec.l. j.C. eod.lib.12.stipendia enim Romani adolescentes omnes faciebant. Quasi castrense est, quod in togata & palatina militia parauit: veluti in forensi opera & officio publico, vel professione artium.l.vlt.C.de inoffic.test. In his bonis nullum habent ius parentes, & ne quidem collatio cũ fratribus locum habet.l.4.D.de castr.pecul.l. vlt. C.de collat.bon.l.certũ.C.famil.ercisc. Profectitium, quod à patre accepit, & ab eo cõcessum est, vt in potestate adhuc filius exerceret industriam administrandorum bonorũ, & negotiandi: neque opera sua parauit.l.5.D. de iure dot. Aduẽtitiũ verò quod ab extraneis cognatísve accepit: quo in genere sunt maternæ maternive generis hæreditates: amicorũ item & legata, & hæreditates: itẽ lucra nuptialia: sed & quæ liberalitate fortunæ vel laboribus suis filiusfa. adeptus est: ait Iustin.l. cum oportet.6.C.de bon.quæ lib. Atque in his speciebus duabus olim nulla erat differentia. Hodie in profectitio peculio pater habet dominiũ, filius vsumfructum. In aduentitio contra filius dominium, & pater vsumfructum.§.j.Instit.per quas pers. Sciẽdum est autem, iure quidem antiquo & florente Rep. nullum peculium non ipsius patris pleno iure fuisse. Nam (vt ait Diony.lib.8.) ῥωμαίοις ὀδὲν ἴδιον, ὅτι κτῆμα ζώντων ἔτι τῶν πατέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων ὅ,τι βούλονται τοῖς πατράσιν ἀποδίδοσθαι. Romani propriũ nihil possidẽt, quãdiu patres eorũ in vita manent: sed & pecuniæ & corpora filiorũ, parentum potestati arbitrióque permissa sunt. Verùm Imperatores vt præmio aliquo adolescẽtes ad militiæ labores inuitarẽt, Castrẽse peculiũ iis pleno iure concesserunt. quod Iuuenalis.16. Sat. vbi militiæ præmia enumerat, his versib. declarat:

Solis præterea testandi militibus ius.
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet, cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorumque æra merentem
Quamuis iam tremulus captat pater.

Itaque Vlp.in l.2.D.de s.c. Maced. scribit filiosfamiliàs in Castrensi peculio ius ac vicẽ Patrũfa. obtinere.

Peculium castrense est, ait Macer, quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatũ est: vel quod ipse filiusfa. in militia acquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset.l.11.D.de castren.pecul. Peculium castrense est, quod in castris acquiritur, & quod proficiscenti ad militiam datur. Paulus lib. Sentent.3.c.4.

Peculium NVPTÆ, Iurisconsulti appellant, quæ præter dotem ei dantur, & marito traduntur. Papinianus.l.31.§.j.D.de donation. Species extra dotem à matre, filiæ nomine, viro traditas, filiæ quæ præsens fuit, donatas, & ab eo viuo traditas videri respondi, & paulo pòst, Sed peculiũ à dote puellæ distingueretur. Itẽ Vlp.l.9.§.2.D.de iur.dot. Dotis autem caussa data accipere debemus, ea quæ in dotem dãtur. Cæterum si res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant, videamus an statim efficiantur mariti.

PECVLIATVS seruus, qui peculium habet. Caius.l.18. in fi.D.de Ædil.edict. Æquè si quis simpliciter dixerit, peculiatum esse seruum, sufficit si is vel minimum habeat peculium. Apuleius lib.10.asini aurei: Liberto acceptissimo ac bene peculiato. Plautus in Rud. Peculiosum vocat. In Persa etiã verbo Peculiandi est vsus:

Atque istanc ob rem ego aliquid te peculiabo.

Huic contrarius est Expeculiatus, quo verbo vtitur idem Plautus.

PECVLIARE, dicitur, quod ex peculio est, vt Peculiaris seruus.l.3.§.miles.D.de suis, & legit. Plautus in prologo Captiu. Hic postquã hũc emit, dedit eum huic gnato suo peculiarem. Et Peculiaria mãcipia.l.4.D. de iis, qui not.infa. Et Peculiaris merx.l.j. D.de tributo. Et Peculiaris debitor.l.26.D.de condict.indeb. Et Peculiare nomen, ex peculio factum.l.28. D. de pign.act. & Peculiare vinum, quod serui habent, siue quod in vsu seruorum est.l.9.§.vlt.D.de tritico, vino.

PECVLIARIÆ res, apud Vlpian.l.4.in fin.D. de dol.except.pro peculiares.

PECVLIARITER, est ex nomine peculiari & caussa.l.j.D.de except.rei vend.& alibi.

PECVNIA, à pecu: à pastoribus enim horum vocabulorum origo, quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus. Varro. Pecuniæ autẽ verbum, inquit Vlpianus, non solum numeratã pecuniam cõplectitur, verũ omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione cõtineri, nemo est qui ambiget.l.178.D.de verb.sign. Pecuniæ nomine, inquit Hermogenianus, non solùm numerata pecunia: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur.l.222.D.de verb.sign. Augustinus in lib.de disciplina Christianorum: Tertiũ, ait, quidquid homines possident in terra, omnia quorũ domini sunt, pecunia vocatur: seruus sit, vas ager, arbor, pecus, quidquid horũ est, pecunia dicitur. Et ideo pecunia, quia antiqui totũ quod habebant, in pecoribus ponebant. Ita in XII.Tab. non vno loco hoc nomine omnis substantia comprehendebantur. Quod & Iustin.in l.pen.C.de constit. pecun. significat. In stipulatione quoque emptæ hæreditatis hæc verba, QVANTA PECVNIA AD TE EX HÆREDITATE L. TITII PERVENERIT, omnia hæreditaria iura cõplectuntur.l.50.D.de verb.obl.l.36.D.de pecul.l.20.§.j.D.de stip.seruorum. At cũ in angustũ reuocatur pecuniæ nomẽ, ea tantùm continet, quæ pondere, numero, & mensura constant: veluti in hac scriptura, qua legatorũ dies profertur: Quas pecunias legaui, quib9 dies appositus nõ est l.19.& l.30.D.de leg.j

PECVNIARIS damnatio, pro Pecuniaria, apud Macrũ in l.10.in fi.D.de pœn.

Pecuniarum fideicommissum, fideicommissariæ hæreditati opponitur, & singularum rerum fideicommissum significat.l.14.§.vlt.D.ad Trebell.l.24.in princip.D.de fideicommiss.libert. Opponitur & fideicommissariæ libertati in l.45.§.si rem.D.de fideicommiss.libert.

PECVNIARITER agere, pro ciuiliter & priuato iudicio, cuius pœna pecuniaria sit. Vlp.l.vlt. D. de priu. delict. Si quis actionem quæ ex maleficiis oritur, velit exequi: siquidem pecuniariter agere velit, &c.

PEDAGIA dicuntur, quæ dantur à transeuntibus in locum constitutum à principe.c.super quibusdam. D. de verb.sig.& vide Abb.c.innouamus.de censib.extra. Et capiens pedagium debet dare saluum conductum, & territorium eius tenere securum, adeò quòd si aliquis spolietur, tenetur ei dominus terræ rapinam resarcire, secundum Bald.in vsib.feud.de pa.iura. fir.in §.Conuenticula.facit.l.ne quid.D. de incẽd.rui.naufra.& not. Archi.33.q.5.si quis peregrinorum.

PEDAMENTVM, palus quo vinea innitens tecta consistit. Pōponius.l.10.D.de vsufruct. Ex silua cædua pedaměta & ramos ex arbore vsufructuariũ sumpturum.

Pedamentorum, quæ vitium adminicula sunt, tria sunt genera: Ridicula vnum, robustũ, seu fissile, ex quercu, vel iunipero. Alterum è pertica, & est palus dictus, atque hic teres est. Tertium ob inopiam ex harundineto sumitur. Tria hæc Pedamenta, & Stammina appellantur. Alciat.de verb.sig. Idem in Parergis admonet pro radices, ridicas legendum, in l.is qui in puteum.§.si quis. Quod vi aut claro. Tu vide Pand.Flor.

PEDANEI iudices, qui prætori in cõsilio erãt, & ad pedes tribunalis, id est ab inferioribus subsellis assidebant: si ex eius delegatione leuiores caussas cognoscere iuberentur.l.3.§.3.D.ne quis eum, qui in ius voc.l.5.§. item scribit.D.de postul. Quandoque Consiliarij appellati. Alciat.in l. si quis.§. omnes. C. de pact. hi non vehebantur curru, sed pedibus ibant. De Pedaneis iudicibus vide Anianum in Comm.in lib.4.Sẽten.I.Pauli tit.30.qui ex delegatione caussas audiunt. vide l.3.§.4.D. ne quis eum, qui. Pedaneos iudices χαμαιδικαστὰς appellauit Theophilus Insti.de interdict. Alij etiam διαιτητὰς κλιγωτοὺς vocãt. Ego potius Pedaneos iudices crediderim dictos eos qui de leuibus & minutis caussis cognoscebant, & humiliora negotia disceptabant, vt videre est ex l.4.& fin.C.de peda. iudic.l.fi. C. vbi & apud quos. Qui vel quales esse debeant, vide Nouel. 82. Nomen enim Pedanei iudices deductum videtur, item vt Pedarij senatores, à pedibus: quòd magistratus cùm iudicarent, in tribunali, edito & superiore loco, considebant: hi verò in imo loco, vbi magistratus subsellia pedum habebant: vel potius sic dici quod pede plano iudicarent, non pro tribunali, vt placet Cuiac. in d.Nou.82.

PEDARII senatores, auctore.C. Basso dicebantur, qui quia magistratum curulem nondũ ceperant, pedibus in curiã itabant. nam Senatores qui curulem magistratum gesserant, veterum ætate curru solebant honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur. Gell.lib.3.c.18. Pedarium senatorem Festus appellatum scribit, quia tacitus trãseundo ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat indicat.

PEDESTRA iter, quod vulgò Terrestre: Vlp.l.1.§.9.D.de fluminib. Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deterius fit. Similiter Cic.ad Attic.libr.4

PEDICVLOS Paul.in l.32.D.de aur. arg. vocat, quib. signa sustinentur, bases, sed tenues. Erit plerunque Pediculi à Columella dicuntur, quibus arborum ramibacceis onusti sustinentur: quasi parui pedes.

PEDVLES Vlp.in tit.de aur.& arg.leg.l.argumento.fascias crurales appellat. Sunt autem pedum aut calciamentorum fasciæ. Græci πέδιλα, vel πέδιλα, vocant, Latini Pedula, Festo lib.14.

PEGASIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Pegasianum.

PEGMATA, πήγματα, apud Vlp.l.quæsitum.§.14.de instr. vel instrum. leg. antepagmenta quidam exponunt, quæ valuarum sunt ornamenta affixa antis. Alia ornamenta esse volunt quædam, quibus statuæ & signa voluptatis caussa imponuntur. Hæc sunt Vlpiani verba: Nam & in emptione domus & specularia & pegmata cedere, siue in ædificio sint posita, siue ad tempus detracta. Quod verò quidam à πήξω hoc in loco deduci volunt, ita parum verisimile est, vt refutatione nõ indigeat. Festus autem scribit pegmata esse ex ære aut marmore armamenta, quæ vt plurimum in atriis, quãdoque in porticibus, aulisque affigebantur, maiorum, aliorúmque fortium virorum gesta certius quàm pictura ostendentia. Hinc Martialis in Amphitheatro:

Et crescunt media pegmata celsa via.

PEIERARE, nõ est falsum iurare, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, id non facere. Cicero libr. Offic.2. Iurare autem oportet, inquit Vlp. vt delatum est iusiurandum.l.3.§.vlt.de iureiur.

PEIORARE est deteriorem reddere. Paul.lib.2.Sent.tit. 19. Homo liber, qui statum suum in potestate habet, & peiorare eum & meliorem facere potest.

PELLES Babylonicæ.l.fi.C.de publica. Pelles lanatæ. l.70.§.3.D.de leg.3. Pelles indutoriæ, Paul.lib.3.Sent. tit.60.de quibus & in l.25.§.fi.& l.seq.D.de aur.& arg. leg. Pelles tentoriæ, ad tentoria & tabernacula paratæ, apud Vopiscum in Aureliano, de quibus.l.7.D.de sup.leg. Solebant enim antiquitus milites sub pellibus degere. Hinc

PELLIONES, à pellibus conficiendis dicti, sub quibus milites hiemabant, apud Paternum in l.vlt. D. de iur. immunit. vbi tamen POLLIONES legitur. Cicero in Academ. In quo magna rei militaris esse occupatio solet: vt nõ multum Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur: id est, in statiuis. Ammian.lib.19. Sub pellibúsque exercitu diffuso, per Istri fluminis margines Barbaros obseruabat.

PELLEX appellata est, inquit Gellius lib.4.c.3. quæ iũcta consuetaque esset cum eo in cuius manu mancipióque alia matrimonij caussa foret: quã probrosam habitam fuisse hac antiquissima lege ostendit, quam Numæ regis fuisse tradit: PELLEX ÆDAM IVNONIS NE TANGITO: SI TANGIT IVNONI CRINIBVS DEMISSIS AGNAM FŒMINAM CÆDITO. Pellex autẽ quasi πάλλαξ, id est, quasi παλλακίς, vt pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de Græco flexum est. Hinc Paulus ex Massurio.l.144.de verb. signific. Pellicem apud antiquos eam scribit habitam quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat: quam nunc verò nomine Amicam, paulo honestiore Concubinam appellant. Sed & Pellicem vocari, quæ cum eo cui vxor sit, corpus miscet: vel quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit: quam Græci παλλακὴν vocant. De ea autẽ sic Festus. Pellicẽ eam antiqui propriè nominabant, quæ vxorem habẽti nubebat: cui generi mulierum etiã pœna cõstituta est à Numa Pompilio.

PENDERE pœnas propriè dicitur, qui ob delictum pecuniam soluit, quia penso ære vtebantur. Vel Pendere pœnas soluere significat: ab eo quòd ære graui cum vterentur Romani penso eo non numerato debitum soluebant. vnde & pensiones dictæ. Festus.

Pendere conditio, dies ve dicitur, cuius adhuc euentus expectatur. Pẽdet etiã seu in pẽdenti est, quicquid in suspenso est. Pendent fructus, quandiu solo cohærent, & terra cõtinentur. Hinc Pendẽtes fructus fundo cohærentes.l.44.D.de rei vindicat.l. 15. D. de pignorib. l. 13. D.de

D.de vsufruct.l.vlti. §.fructus. D.quæ in fraud.cred. Quo sensu & pendens vindemia dicitur, id est nondum lecta,l.26.D.de act.empt: Et pendens oliua,;l.39. D.de contrah.empt.

Pendere edicta dicebantur Lamprid.in Alex. Ita, inquit, vt edictum penderet ante menses duos.& apud Ausonium in gratiarum actione.

PENSIO ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum vrbanorum locatione percipitur:Græcis [Greek] dicitur:quæ verò ex rusticorum, Merces.vide l.27.& l.29.D.de hæred.pet.Pensio,solutio. Varro, Ab ære impendendo, Dispensator:& in tabulis scribimus Expensum:& prima pensio,& sic aut secunda,aut quæ alia. Paulus l.40. D.de rebus cred. Igitur finito primo mense primæ pensionis vsuras currere.Item: Et ideo non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis vsuras deberi. Cicero pro Qu. Roscio : Falsum subornauit testem Roscius Clunium : cur tam serò ? cur cum altera pensio soluenda esset, non tum cum prima?

Pensiones trientes, pro trientario fenore dixit Lamprid. in Alexan.Pensio etiam præstationem temporibus & terminis,vt nūc loquimur,diuisam significat, l.3. D.de ann.leg. Pensiones vectigalium l.10.§.fi.D.de public.

PENES,& Apud,in hoc differunt:quoniam Apud personam tantum cum loco significat:Penes verò non tantum locum & personam designat,sed etiam dominiū. Vlpia.de verb.sign.l.penes te.Penes te,inquit,amplius est,quàm apud te est.Prius etenim significat possessionem,posterius solam detentionem. Plerunque tamen non seruatur ea proprietas,sed alterū pro altero promiscuè vsurpatur, vt l.1.l.3.§.fi penes. D.de tab.exh.l. 23.de vsuca.D.l.15.§.cum qui.D.de preca.

PENE DIXERIM,moderationis clausula hæc est,Iurisconsultis admodum familiaris. Pomponius in l.stipulationum aliæ.§.Conuentionales sunt, inquit, quæ ex conuentione reorum fiunt: quarum totidem genera sunt,quot penè dixerim rerum contrahēdarum. Cum enim plura sint negotia, quàm vocabula, quomodo etiam nō plura essent rerum quàm stipulationum genera? l.Natura enim.D.de præscript.verb.

PENSATVS,a,um, participium à penso, as, pro compensatus.Vlp.l.in exceptionibus. de probat. idem erit dicendum,& si ea pecunia petatur, quæ pensata dicitur. Hinc,

PENSATIO, pro compensatione, apud Iulianum, in l. Mæuius.§.arbiter.de arbit.Quæsitum est, ait Iulianus, an possit pensatione vltrò citróque condemnationis facta eum solum,cuius summa excederet, &c.dānare?

PENSITATIO verbum Papiniano semper in ore est, l. 18.ad fi.D.commo.l. 67.§.sed si vno.& §.si duos.D.de lega.2.l.39.D.sol.mat.

PENSVM, quantitas, c.denique.Distin.4.

PENTAPROTIAS, Græca vox est, & significat quinque primorum munus : quos alibi sacræ constitutiones, quinque Summates vocant. Ipse Quintumuiros appellari puto in l.de cubiculis nostris. C.de priuil. cor.qui in sac.palat.milit.lib.12.

[Greek] apud C. Harmenopul.libro 4.titul.6. est virorum luctu dignorum, [Greek] indignorum.

[Greek], vide Soceri.

PENVLA, itinerariū, aut frigoris & pluuiæ vestimentum est, quo l.j.C.Th.de hab.quo vti oport.intra vrb. Senatoribus intra vrbem vti permittit pluuiæ tantum aut frigoris caussa, vt arbitror, superiectum etiam interiori vestimento. Tertullianus in Apolog. Nec vel hyeme voluptas impudica frigeret,Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Imperatores verò his ne pluuiæ quidem tempore vtebantur. Spartianus in Adriano:Penulis,inquit,vti tribuni plebis pluuiæ tempore solebant, imperatores autem nunquam.Idem in eodē refert, Senatores & equites Romanos Hadrianum iussisse semper in publico esse togatos, ipsum cū in Italia esset,semper togatum processisse.Sed d.l.j.satis habet si senator in Senatu, & in fungendo munere senatorio,togatus fuerit. Cuiac.

PENVS, auctore Qu.Mutio,est quod esculentum aut poculentum est:quod enim ipsius patrisfa.aut liberorum patrisfa. eiusque familiæ quæ circum eos, aut liberos eius est,& opus non facit, caussa paratum est, vt Mutius,ait,penus videri debet.nam quæ ad edendum bibendúmque in dies singulos prandij aut cœnæ caussa parantur, penus non sunt : sed ea penus quæ huiusce generis longæ vsionis gratia contrahuntur, & reconduntur,ex eo quòd non in promptu sint, sed intus & penitus habeantur, Penus dicta sunt.Gell.lib.4.cap.j. Itaque Vlpian.l.4.de penu legata:Penus,inquit,ea omnia continet quæ esui potuique sunt, quæ tamen paterfamilias vsus sui caussa,eiusque familiæ,quam circa se & suos habet, parauit. Cicero lib.de Natur. deor.1. Penum esse definit omne quo homines vescuntur. Veteres Glossæ penum definiunt [Greek].

PEPLVM, eximij candoris vestis, sine manicis. vide Alex.ab Alex.lib.j.cap.22.

PER, aliquando significat iuxta, vel inter, l.fin.D.de seru. verb. Per quandoque supprimitur per [Greek] in l.51. in fi.ibi, principem.D.de reb.auct.iud.possid. De hac dictione Per, vide Bar.l.Celsus.D.de vsucap.

Per, perfectionem significat l.vrbana. §.pernotat. D.de verborum significat.Aliquando significat propter, c. vt constitueretur.50.dist.

Per aliquem stetisse,vel factum quo minus daret, videtur, si interpellatus non dederit, aut si rem debitam occiderit,l.23.D.de verb.oblig.l.5.D.si cert.pet. Diuersum l.49.D.de verbo.obligat.

Per ætatem, dum ætas adest.

Per alluuionem, vt ait Iustinian. in §.prætereà. Institutio. de rerum diuis. id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligi non possit, quantum quoquo temporis momento adiiciatur.

Per annos certos,quo modo sit intelligendum, l.si certis. C.de pact.l.aduersus.C.de vsucap.

Per calumniam,l.vnic.D.si mul.vent.not.

Per chartā,vel chartæ beneficio possidere, est testamenti iure, & secundum tabulas possidere. Gregor. Turon. lib.4.cap.12.Erat enim tunc temporis Anastasius Presbyter,qui per chartas gloriosæ memoriæ Chlothildis Reginæ proprietatem aliquam possidebat. Albertus Krantz.lib.Dan.2.cap.3. Equidē ædes,agros,vineas, & his similia testamēto dari audiuimus. Regnum autem præstare chartæ beneficio prodigij loco habitum est.

Per consequentias,l.sin autem.D.de rei vindic.

Per contrarium,ex aduerso,l.Iulianus. D.de action.empt.

Per fideicommissum, prouerbiali sermone vsurpari solitum,pro Per obliquum,per anfractum, & nō directo significare videtur Arnobius lib.cont.gent. 6.Deos, inquitis, per simulacra veneramur, Per tramites ergo quosdam, & per quædam fideicommissa (vt dicitur) vestras sumunt atque accipiunt cultiones. Iustinianus §.j.De fideicommiss. In primis opus est vt aliquis recto iure,testamēto hæres instituatur eiúsq; fideicommittatur, vt eam hæreditatē alij restituat. Hinc directo & Per fideicōmissum passim à nostris opponuntur : vt l.16.D.de fideic.lib.l.2. C.quand. & quib.quart.l.2. §.j. D.de iur.codicil.

Per genium principis iurare: vide Genius.

Per indicem, prouerbium est apud Iustinianum in extremo Institut.pro summatim, strictim cursimq;, obiter & quasi per transennam: Vt vobis, inquit, possibile sit, summo digito & quasi per indicem ea tetigisse, quasi

libros Institutionum pro παρατίτλας (quæ appellar) id est argumentis Pandectarum esse velit. nam Indicem pro eo quòd Titulum vulgò appellamus, Latini vsurpant: quinetiam idem Imp.l.j.§.pen. C.de veter.iur. enucl. hoc in paratitlorum mentione significat. Sed sufficiat, inquit, per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere. Asconius in Verrin.3. Quocum esset ventum, antequã caussa ageretur, quasi per indicem rẽ exponebát: quod ipsum dicebatur Caussæ cõiectio, quasi caussæ suæ in breue coactio. Vide Index.

Per iudicem peti, exigi auferri dicitur, quod iudicio petitur, aufertur, iudicisve iussu soluitur; l.21.D.si cert.pet. l.12.D.rem rat.hab. Per iudicem aliquid fieri, hoc est, officio iudicis.l.vltim.D.de rei vindicat.

Per lancem & licium furtum quærere; vide Furtum per lancem liciúmque.

Per magistrarum factum videtur, in edicto, ex quib.caus. maiores in int.rest.si magistratus ius non dixit, aut per sordes dixit, aut gratiam, l.26.§.per magistratus. D.eo.

Per manus tradi dicitur, quod successione quadam ab aliis ad alios deuenit. Vsum parœmiæ Erasm.indicat. Extat & apud Papinianum, de iure codicil.l.quod per. Quod per manus traditum est. codicillis hæreditatem dari non posse. Per manus, id est, vulgò, interpres exponit.

Per partes euenire dicit Pomponius in l.2. D.de ori.iur. hoc est, per succedaneam rerum consequentiam: vt exemplis paulatim Romani discerent, quid facto esset opus. Nos hodie nulla rerum dictamina, sed nostros planè cæcos adfectus sequimur,

Per principis iurare, Græca defectione dicitur, pro; Per principis genium iurare.l.2.C.de reb.cred.l.13.§.vlti.D. de iureiur.vide Genius.

Per Satyram, vide SATYRA, & SATYRA lex.

Per solutionem, quàm specie. Hanc phrasin ceu elegantem apud Paul.in l.2.§.2. D.si cert.petat.indicauit Dn. Haloander, vt negationem potius, quàm collationem insinuet, sicut & in l.si hominem.D.depositi.& in l.2, in fi.D.de iudi.

Per te non fieri stipulatio.non hoc significat, nihil te facturum, quo minus facere possis, sed curaturum vt facere possis, l.in illa.50.D.de verb.oblig.

PERÆQVATORES, tit.Cod.de cens.& censit.& peræquat.ij sunt qui censu actio emendant, prædiis inspectis & adæquatis inuicem, vt releuentur quibus grauius est onus adscriptum, grauentur quæ sunt censita leuius.l.10. C.de fund.patr.l.penult.& vlt.C.de ann.& trib.l.12.& 14.C.Th.de cẽsit.l.vlt.C.Th.de locat.fund. iur.emph. Græci ἐξισωτὰς vocant. Eusebius 4.de vita Constãtini, ἄνδρας ἐξισωτὰς καταστήσας. Græci interpretes iuris: Ἐπόπτης λέγεται ὁ ἐξισωτής. itaque Inspectoris munus penè idem est qui peræquatoris. Hinc Cassiodorus lib.10. Vt ad prædium de quo quærela est, diligens inspector accedat, & rebus moderata inquisitione trutinatis, quidquid grauaminis potest habere possessio, rationabiliter abrogetur.

PERAGIT, qui obtinet: vnde peregisse reum dicitur, qui vsque ad damnationem eum persecutus est, & vt condemnaretur effecit, l.2. D.de adult. Agit, qui in iudicio persequitur id quod sibi debetur. Exigit, qui quod iudicio prosecutus est, recipit. Transigit, qui actionem sibi competentem, siue instituta, siue instituenda sit, aliquo recepto, caussa concordiæ omittit, l. j.D.de transact.

Peragere adulterium, l.5. D.de adult. est accusationem ad implere. Sic Peragere litem, l.22.D.de inoffic.testa. ad exitum perducere. Peracto testamento, id est perfecto, l.12.D.de iis, quæ vt indignis.

PERCEPTIONEM fructus (vt Labeo tradit) accipere debemus non tantũ si perfectè sint collecti, sed etiam cœpti ita percipi, vt terra se continere fructus desierint: veluti si oliuæ, vel vuæ collectæ sint, nondum autem vinum vel oleum ab aliquo factũ est: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.l.si eius fundi. D.de rei vindicat.

Perceptio pro solutione, & præstatione; l.4.D.de iis, qui deiec.vel effud.

PERCVSSOR, qui percutit & occidit, & ad id faciendum conducitur. C.de sicar. l.si quis percussor. & D. de Sil.l.& si percussor.

PERDERE feudum, pro amittere, §.item qui titul. Quæ fuit prima caussa. Item pro exceptione repelli, l.si filius.in princ.D.ad Macedo. Cæterum haud perdidisse rem censetur, qui eius restitutionem petere potest, l. nemo.& ibidem Bart.D.de in integ.restit.

Perdidisse creditor videtur, qui exceptione repelli potest, l.si filius. in princ.ad Maced.

PERDITVM, à diminuto distat, l.parditum. D.de petit. hære.& à derelicto. l.interdum. §.ex nafragio. D.de acquir. possessio.

PERDVCTA, pro perinducta, siue omnino inducta, ac deleta. Vlpian.l.1.D.de his quæ in test.del. Sed nolentibus inducta accipiendum est, & si perducta sint.

PERDVELLES appellabant veteres eos, quos nos hostes appellamus; per eam adiectionem indicantes cum quibus bellum esset. Gaius l.234 .D.de verb.sign. Duellum enim pro bello dicebant & duellare, bellare. Hostes autem illi tum peregrinos dicebant, qui suis vterentur legibus, & bellum pulchrum haud dubiè significabat. Varro lib.De Ling.6. Apud Ennium est. Quin inde inuicteis sumpserunt perduelibus. Perduelles sunt hostes. vt perficie, sic Perduellum Duellum: id postea bellum. ab eadem caussa facta Duellona, Bellona. Hinc factum vt qui hostili animo in Rempublicã, aut Imperatorem esset, Perduellionis iudicio teneretur, vt ait Vlpian.in l.vlt. D.ad leg.Iul.maiest. Aliud est enim maiestatis, aliud perduellionis crimen: hoc enim sub illo, tanquam species sub genere ita comprehenditur, vt crimen sit imminutæ maiestatis & grauissimũ & atrocissimum, quippe quod ad vniuersæ Reipublicæ statum labefactandum pertineat: veluti si quis aut regnum affectasset, vt Spurius Cassius Viscellinus: aut magistratum populi Romani sacrosanctum violasset, vt C.Rabitius, pro quo extat Ciceronis oratio: ac proinde qui postremis temporibus hostile aliquid in personam Imperatoris molitus esset, vti Iurisconsulti significant. Tribunitiam enim potestatem Imperatores totam in se transtulisse, nemo nescit. Item qui ciuis Romani libertatem violasset, veluti qui eum securi percussisset, aut in crucem sustulisset: qua de re Cicero Verrina 3 sic scribit: Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit: proficiscar eò quò me iampridem vocat populus Romanus. de iure enim libertatis & ciuitatis suum putat esse iudicium: & rectè putat. Confringat iste sanè vi sua cõsilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex vestra seueritate. mihi credite, arctioribus apud popul.Rom.laqueis tenebitur. Credet iis equitib. R.populus Rom. qui ad vos antea producti testes ipsis inspectantibus, ab isto ciuẽ R.qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes quinque & triginta tribus, homini grauissimo atq; ornatissimo, M.Annio, qui se præsente ciuem R.securi percussum esse dixit. Audietur à pop.Rom.vir primarius eques R.L.Flauius, qui suum familiarem Herennium negociatorem ex Africa, cùm eum Syracusis amplius centum ciues Rom.cognoscerent, lacrymantésq; defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. Probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam

L.Suetius

L.Suetius, homo omnibus ornamentis prææditus: qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Rom.in latumiis istius imperio crudelissimo per vim morte esse mulctatos. Hanc ego caussam cùm agam beneficio populi Rom.de loco superiore, non vereor, ne aut istum vis vlla ex populi Rom.suffragiis eripere, aut à me vllum munus Aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. Quadruplicem igitur inter maiestatis & perduellionis crimina differentiam notat Hotomanus: prima est, quòd maiestatis crimine tenentur ij, qui vel partem aliquam Reipublicæ læserunt: veluti si quis duces hostium accepta pecunia liberauit, aut priuatus domi suæ hostium duces tenuit: (quod Verres fecisse dicitur in illa eadem Oratione) aut si magistratui quippiam pro sua potestate agenti aliquis officiat: veluti C.Cornelius, quem Cicero defendit. Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui summam Reipubl.labefactare conati sunt, vti superius docuimus. Altera differentia est, quòd maiestatis crimen in foro apud suum Prætorem, pro tribunali, iudicio certa lege constituto, agebatur: vt ex Verrina 3.& 7.cognoscitur. Perduellio verò primis quidem temporibus à Duumuiris data opera creatis, pòst autem à populo Rom. comitiis centuriatis in campo Martio cognoscebatur: quemadmodum ex Oratione Ciceronis pro C.Rabirio perduellionis reo, in campo Martio habita, itémque ex Valerij libro sexto, cap.5.satis planè constat. Tertia differentia est, quod maiestatis crimen non morte, sed exilio mulctabatur: Perduellionis verò damnatū carnifex in vrbem euocatus in crucem Martio in campo fixam tollebat.quod ex eadem Oratione cognoscitur, in qua crucis mentio fit, & ex Dionis lib. 37.vbi de hoc iudicio commemorat. Quartam differentiam Vlpianus ostendit in d.l.vlt.De crim.maiest. vbi ait, maiestatis imminutæ crimen rei morte oblitterari: perduellionis autem memoriam etiam post mortem damnari. quomodo intelligendus est Imperator in §.2.De public.iudic. Is qui in reatu decedit (inquit Vlpian.) integri status decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. nisi fortè quis maiestatis reus fuit. nam hoc crimine nisi à successoribus purgetur, hæreditas fisco vindicatur. Planè non quisq; legis Iuliæ maiestatis reus est, in eadem conditione est: sed qui perduellionis reus est. hostili animo aduersus rem publicā vel principē animatus. Cæterùm si quis ex alia caussa legis Iuliæ maiestatis reus sit, morte crimine liberatur.

PEREGRE dicitur, cum quis in loco est: Peregrè cum it in locum, vt Fl.Sosipater scribit. Hinc Cuiacius,

PEREGRINATOS, non peregrinantes legēdum censet in §.6.Instit.de hæred.instit.

PEREGRINVS dicitur, qui ciuis Romanus non est, ad quem ius Quiritium non pertinet, siue nunquam fuerit ciuis, siue amiserit ciuitatem per deportationem, Imp. l.5.C.de hære.inst. Qui deportātur, si hæredes scribantur, tanquam Peregrini capere nō possunt. quod idem traditur in l.sed etsi.§.solemus.D.de hæred.inst. Peregrini etiam sunt qui dedititiorum numero sunt, Vlpiano in Epitom.titul.20 Dicuntur & Peregrini ἀπόλιδες, quod ciuitate careant, in l.j.§.2.D.de legat.3. Hinc,

PEREGRINITAS, peregrinorum condino & status, Vlp.l.10.§.4.D.de in ius voc. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pompon. eum amisisse honorem. Suetonius in Claudio, Splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

PEREGRINVS autem in peruulgata illa Federici constitutione, cuius initium, est, Omnes peregrini, non sumitur eo sensu, qui supra dictus est, sed παρεχεταις, pro eo, scilicet qui peregrinatur, & peregre abest à domo sua.

PERENDINVS dies hodie dici potest, cum iudex statuit, aut inter partes conuenit, vt omne instrumentū litis apud acta vtrinque proferatur intra triduum. Atque tunc lis & res comperendinata dicitur. Budæ.in l. 2.de orig.iur.

PERENNA flumen describitur à Iurisc0n. l.j.§.2. D.de fluminib.

PERFECISSE ædificium is videtur, inquit Vlp. qui ita consummauit, vt iam in vsu esse possit, l.139. D.de verbo.signif.

PERFECTVM, quod omnibus suis partib.constat.l.j. D.de ori.iur. Et propriè cui nihil addi, vel minui salua integritate potest, Liurisperitos.D.de excusa.tuto. Quamuis Vlpian. Perfectum ædificium interpretatur, quod tali vsu esse potest, qualem paterfamilias destinauit, l.139. D.de verbo.signifi. In pactis conuentionibúsque perfectum intelligemus, cùm factum est illud, quod fieri inter partes conuenit. Antè enim quàm res cōsummationem acceperit, factum non dicitur: quæ si accesserit, non solùm factum, sed etiam perfectum dicetur.

Perfectum & completum pro eodem, l.2.§.omnes autem. D.de iudic.

Perfecta ætas tametsi multiplicem habet intellectum, vt colligitur in l.fina. C.de his qui ven.ætat. impetr.propriè tamen accipienda est, quæ 25.annorum curriculo completur, l.ad Rempubl.D.de bon.& mun.

PERFECTISSIMI dicebantur, tit.Cod.de perfectiss. dign.qui à conditione seruili abhorrerent, vel fisco, aut curiæ obnoxij nō essent, vel qui pistores non fuissent, vel in aliquo negotio non constitissent, nec sibi honorem venali suffragio emissent, nec rem alicuius administrassent. Perfectissimi dicuntur Præses Arabiæ, l.4.C.Th.de pœn.& Dalmatiæ à Mariano, & magister census, l.10.C.de episc.& cler.& primiceri scriniorum, l.7.C.de palat.sac.larg.l.7.C.Th.de priuile.eorum qui in sacr.pal.mil. & olim duces auctore Marcellino lib.21. Lactant.lib.5.ca.15. Nemo egregius, nisi qui bonus & innocens fuerit: nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter fecerit: nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit. vide etiam Alciat.lib.3.Dispun.cap.4.

PERFECTISSIMATVS in titul. C.de perfectiss. dignit.quid sit, vide Dignitatum gradus: Alciatus docet ex vetustissimis monumentis, Tarraconensis Hispaniæ, ac Norici fuisse perfectissimos tantùm, quod duabus literis designabant, v.p. sicut clarissimos viros.v.c.

PERFERRE inofficiosi querelam, litem, caussam exequi, & ad initium perducere, l.16. D de inoffic.test. l.6. D.de colla.l.6.D.de vsufr.

PERFIDE agere circa rem pupilli tutor dicitur potius quàm contrectare, l.tres tutores.D.de admi.tut.

PERFVNCTORIE. Vlp.in l.aut qui aliter. Quod vi aut clam. Neque quidem perfunctoriè, aut obscurè dicere, aut denuntiare, id est vt Budæus interpretatur, non bona fide, nec ex animo, nec iusta denunciatione. Papinianus: Qui non perfunctoriè debitum officium impleuerant. In his tamen locis Perfusoriè habent Pand. Florētinæ, & vide Perfusoriè. Alciatus autem hanc dictionem in classe earum ponit, quæ aliis in auctoribus nusquam eo sensu reperiuntur: aitque, Perfunctoriè esse, leui cura, & aliud agendo: vnde perfungi, & defungi, quòd est vtcunque explicare. At Budæo perfungi, est ad extremum obire munus, & strenuè operam nauare.

PERFVSORIE, subobscurè, dissimulanter, non disertè, planéque aliquid dicere. Vlpian. l.5. §.j. D.quod vi aut clam

aut clam. Debebit enim & diem & horam denunciatione complecti, & vbi, & quod opus futurum sit: neq; persusoriè, aut obscurè dicere, aut denunciare, id est, non ab aliis sermonibus discretè, vt notari & exaudiri possit, sed fusè per alios sermones, & permistè. Scæuola l.69.§.2.D.de euict. Sed etsi quis in vẽditione statuliberum persusoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit. Item: Sicuti qui fundum tradit, & cum sciat certam ciuitatem deberi, persusorie dixerit, Itinera, actus, &c.

Pergvla, apud Vlp. in l. hæres.§.2.de iudic. est exedra angusta, in superficie aliqua ædium, vt Glossæ antiquorum explicant, ὑπερῷον, ἐξέδρα, μετέωρον, ὀροφὴ, στοὴ ἐπικειμένη. Tertullia. aduersus Valentinia. Cœnacula in ædicularum disposita forma, aliis atque aliis pergulis superstructis. Propertius in lenam: *Horruit algenti pergula curta foco.* In ea plerunque merces venales dispendebant, & inde l.5.§.penult.D.de his qui deiec.vel effud. Cum pictor in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset: vbi etiam pergulam Basilica ὑπερῷον exponunt. Et in l.vlt. C.Th.de excus.artif. priuilegium hoc pictoribus dari, vt pergulas & officinas in locis publicis sine pensione obtineant. Hinc illud Lucilij Satyrici apud Lactantium: *Pergula pictorum, ueri nihil omnia ficta.* Cuiac. At Budæus, Pergula, inquit, pars est domus exporrecta, & propendens, eius generis, quas Salientes artifices nostri appellant.

Pericvlvm nonnunquam significat id quod fit ab artifice tantum experiẽdi & periclitandi ingenij gratia, seu quod primò ab artifice excogitatur & efficitur, vt postea expoliatur, & accuratius absoluatur. Græci πεῖραν vocant. Hinc Cic. li.j. de legib. de Poëtis disserens: Sed tamen, inquit, nonnulli isti Tite faciunt imperite, qui in isto periculo, non vt à Poëta, sed vt à teste veritatem exigant. Hinc tit. li.7. Cod. De sententiis ex periculo recitandis, (sic enim legendum prorsus videtur, quod & confirmat Cuiac.) id est ex libello, in quo sententiæ scriptæ sunt. Atque huc pertinere videtur illud Cicer. in frumentaria. Ordo scribarum est honestus, quis negat? Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ periculáque magistratuum committuntur. Item illud Valer. Probi in Epaminonda: Sed vnum à iudicibus petiit, vt in periculo suo inscriberent, &c. Sunt qui malint eo Cod. loco, legi breuiculo: breuiculum explicantes, paruũ breue, & quod Gallis dicitur *breuet*, vel *dicton*.

Periculum etiam experimentum significat, quòd rarò aliquid sine periculo tentetur. Hinc facere periculum, pro experiri. Proprie autem salutis discrimen denotat. An periculi appellatione veniat fortuitus casus, Bart. Explicat in l. qui mercedem. D. locati. Dicitur autem periculo alicuius esse res plurifariam, l. damni infecti stipolatio, in princip. D. de damn. infect. Sed periculum proprie de homine accipitur, l. interpositas. C. de transact. Vnde se periculo subiiciens, renunciare vitæ existimatur, per text. iunct. gloss. l. Princeps. C. de princ. agent. in reb. lib.12. Notum, & rerum esse periculum, per tot. titul. D. de peric. & comm. rei vend. Cæterum periculum mortis quomodo intelligendum sit, eleganter exponunt Iuriscons. per aliquot ll. de mor. ius. donat.

Perimere disceptationem, hoc est interpretante Vlpian. vltrà non pati aduersarium tergiuersari, l. & tertium. D. de iud. Perimere legatum, non est prorsus tollere, sed extenuare, l. qui hominem. D. de adim. legat. Proprie tamen perimere est tollere, & interficere. Hinc apud Vlp. l. & tertium. de iudi. Peremptorium edictum dicitur, eo quòd perimat disceptationem inter litigatores, hoc est, vltrà non patiatur aduersariũ tergiuersari. Idem in fin. l. cum hi. D. de transactio. Iniquum est enim, ait, perimi pacto id de quo cogitatum non docetur.

Peramptorivm, vide Perimere.

Peremptorivm edictum inde hoc nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationem, hoc est vltrà non pateretur aduersarium tergiuersari. Ad illud autem hoc ordine venitur, vt primò quis petat per absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum, per interuallum non minus decem dierum, & tertium. quibus propositis, tum peremptorium impetratur. l.68. l.69. l.70. D. de iud. vide **Contvmax**.

Peramptoriæ exceptiones, vide Perimere.

Peremptoriæ exceptiones vocantur, à perimenda caussa in iudicium deducta. adferunt enim totius litis finem, si probatæ fuerint. Aliàs perpetuæ, quia semper locum habent, nec euitari possunt l.3. D. de except. §. Appellantur. Instit. eodem tit.

Paremptio, l. qui hominem. D. de adim. legat.

Περιοδευταὶ in l.6. D. de excusat. tuto. vetus interpres vertit circuitores. Zonaras sic exponit. cap.57. Concilij Laodiceni περιοδευταὶ λέγονται διὰ τὸ περιέρχεσθαι, καὶ καταστηρίζειν τοὺς πιστούς.

Perissochoregia, l.2. D. de frum. Alexand. id est supererogatio. Et perissochoregiæ nomẽ penitus amputetur. Est autem deductum à voce περισσὸς, id est, abundans, & χορηγία, erogatio. Eadem loquendi forma superexactionem, περισσοπραξίαν vocant.

Periisse verbo scissum & fractum, & vi raptum continetur, ait Vlpianus l.9. D. de verb. signif.

Perisseuma, dici potest, quod abundantiã rerũ suppetit. Hinc περισσεύειν, copia rerũ superare significat. Et est congiariũ proprie, quod plebi datur: sicut quod militibus donatiuũ. Ael. Spart. in Aelio Vero, & Iul. Capitol. in Pio. Solebat antẽ vltra stipendiũ dari liberalitatis caussa, vt milites magis addicti Imperatoribus essent. Alciat. C. de Annon. ciuil. lib. l. Centum perisseumaticis. lib.11. Alij legunt eo in loco Parapeteumatis: & rectè vide Parapeteuma.

Peristromata & stragula, cum in aulis Regum expanderentur, aulæa & Attalica nuncupabantur, ab Attalo Rege, qui aurum intexere in Asia primus inuenisse dicitur. Videmus & nunc lectos tapetis stratos.

Peritia proprie iuris est, Instit. de iur. nat. in princip. Huius autem mater, Experientia est. Nec Philosophus præcipit otiose, vt fideis ei maxima adhibeatur in ea arte, in qua diutissime ac diligentissime versatus fuerit, plurimáque expertus. Sed & apud nostros regulare est, vt peritis credatur de qualibet re, l.j. in princ. D. de inspicien. vent. l. septimo mense. D. de stat. hom.

Periti habẽtur, qui multa experti sunt, vocati ab antiquis iurisprudentes, quibus scilicet ab experto noti essent, atque ab obseruatione ritus patrij, leges, mores, consuetudines: quique memoria tenerent, quaque in causa, quoque in negotio, vel ancipiti, ac maximè dubio, vel oppidò quàm difficili, quid à maioribus vel iudicatum esset, vel cõstitutum, vel publicè etiam sancitum: vnde qui huiusmodi facultati dant operam, Legum periti, ac iuris dicuntur: eáque cognitio appellatur à doctis pariter, atq; indoctis Peritia. Ad eiusmodi peritos Legum, & minimè ad legoleios, aut rabulas forenses arbitror pertinere, l. Iurisperitos. D. de excus. Doctum, & Peritum, cùm simile videatur, à Cicerone discretum est, vt sit, Peritũ plus quàm quod Doctum.

Perivrare, quoties in lib. Digest. legitur, est vitium scriptoris, quoniã in Pandect. Florẽ. semper pro eo legitur peierare. Huic accedit emẽdatior Haloã. editio.

Perivrvs, qui iusiurandum violat: vel qui iurando ius peruertit. Porrò semel periurus, ad præstandum iuramentum admittendus non est. Vide Bartol. in l. si quis maior. C. de transact.

PERIVRII, hoc est, falsi iuramẽti pœna extra ordinem est, l.fin.iunct.glo.D.de crim.stellio.

PERMITTO. Cùm Imp. vel Lex hoc verbo, similive vtitur, quia præsentis est temporis, ipsam legũ indulgentiam significat, quæ perpetua est: non item iudicis opem plerunque temporariam, vt docet Bart.in l.Iubemus 2.§.sanè si hæc nostræ. C.de sacrosanct.Eccles.

Permitti variè dicitur, primùm quod nullo iure prohibetur, vt secundas nuptias contrahere, ca.contrahero.31.q.1. Permitti quoque id dicitur, quod contra constitutiones humanas indulgetur, vt cõtrahere matrimoniũ in quinto gradu c.quidam.35.q.3. Permitti dicitur & illud, quod & illicitum est, vt magis illicitum vitetur. Hos significatus recenset glo.in c.omnis autem.3.dist.

Permittere etiam significat præcipere not.in c.accedens. 50.distin.

Permittere item remittere significat, l.Imperatores.57. D.de pact.Imperat.Antoninus & Verus rescripserunt, debitori reip.à curatore permitti pecunias non posse. Sunt tamen qui eo in loco Remitti legi velint.

PERMVTATIO, est conuentio iurisgentium, à populo Ro.ita recepta & comprobata, vt ei tamen neq; suum nomen dederit (sunt enim emptio & locatio quædam permutationis formæ) neque certam actionis formulam constituerit adeò vt sese inter se contrahentes cogere rem mutuò præstare non possint, sed cum alter rei acceptione obligatus est, vel quanti alterius interest, præscriptis verbis actione præstare cogatur; vel rem acceptam, quasi caussa non secuta, reddere: aut si eam dederit quæ euincatur, in factum actione quanti interfuerit, exoluere. vti constat ex l.j.D.de rer.permut.Itaque.

Permutationis significatio est duplex: Generalis, & Specialis. Generalis appellatio comprehendit omnes contractus, nominatos, & innominatos. Nihil enim aliud sunt contrahendi formulæ, nec aliò pertinent, quàm vt permutando communicentur res mundanæ alteri ab altero, ordine quodam politico ac consensu interueniente: vt cesset cõfusio absolutæ communionis, paritura dissensiones, rixas, homicidia, ac summã perniciem Reipublicę. Vt ecce, si tu habeas rem, quam ego desidero: certe non est rapienda quasi communis: quia si id fiat, tu vi eam defendes, & perueniemus ad arma. Quid ergo? vtar permutandi medio, hoc est, cõmutabo tecum dominia, & transferam aliquid vicissim ad te, vt vltrò & non grauatè dimittas mihi tuam rem: quoniam caussari nõ potes vllam læsionem. Effectus enim permutationis, est ipsa æqualitas vtilitatis inter contrahentes, quæ conseruat pacem.

Permutationis specialis appellatio refertur ad res, quæ pro rebus dantur diuersi generis. Nam olim in prisca simplicitate, homines sibi species rerum cõparabant aliis speciebus, perinde vt nunc pecunia numerata facimus: quippe quòd tunc pecuniæ vsus nondum esset. Vtramq; hanc significationem tractat Paulus in l.naturalis. D.de præscr.verb. In hac quæstione, ait, totius ob rem dati tractatus inspici potest. Quasi dicat: Repetamus originem omnium contractuum, quæ consistit in caussis, ob quas alter dat alteri. Nam communicatio rerũ exigit dationem, datio caussam, caussa mutuam permutationem, permutatio distinguitur in species & formulas nominatas & innominatas. Hinc habes rationem, quare permutatio dicatur contractus innominatus, cum vtique solenne ac elegans nomen sit Permutatio. Nam est quidẽ nomen, sed quod simpliciter illam ac naturalem duntaxat rationem significat. Cæterùm alij contractus habent nomen proprium, quod exprimit ciuilem quandam formulam. Eorum igitur cõtractuum respectu, permutatio censetur innominata.

Permutationis Glauci & Diomedis commeminit Iustinianus Imper.in proœm.Digestorum: quo locum versum Homeri adfert ex 6.Iliad.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων.

PERNICIES, non destructionem, sed propriè exitium signat, apud Iustinianum, Institut.quibus alien.licet.§.j.in fine.

PERNOCTARE intra vrbem intelligendus est, inquit Pomponius, qui nulla parte noctis in vrbe est. PER enim totam noctem significat.l.166.§.j.D.de verb.sig.

PERO, propriè rusticum calciamentũ: vt Seruius Gram. testatur.hinc capsæ ex vlua palustri, aut alia simili materia confectæ, quòd peronis ad formam accedant, Perones dictæ. Alfenus l.31.D.loca. Quòd si separatim tabolis, aut peronibus, aut in alia cupa clusum vniuscuiusque triticum fuisset, &c. Locum Bodæus restituit, cum antea HARONIBVS legeretur. Peronis verbo vsus est Plinius hac in re.lib.36.cap.14. & Vitruuius li.5.cap.12. Adrianus autem Turnebus lib.Aduers.24. veterem lectionem defendit. Vide Ero.

PERPETRARE, perfectionem actus, & plerunque in mala re significat l.fi.§.si quis autem.D.de bo.eorum, qui mort.sibi consciuerunt. Iustin. Instit.de publ.iud. Sin autem per vim raptus virginis fuerit perpetratus.

PERPERAM, non iure, iniuria, l.22.§.cum autem.D.rem ratam hab.quandoque significat imprudenter, & per errorem, l.16.§.j.D.de pact.dotalib.Paul.li.3.Sent. tit.6.ad fin.Vlpianus in Instit.tit.24.

PERPETVVM variè pro adiuncto significat. Perpetuũ edictum, quod in omnes caussas propositum: & iuris perpetui statuẽdi caussa scriptum est. Perpetua autem edicta in ordinẽ à S.Iuliano ex auctoritate Had.Imp. digesta atque composita fuere, l.pen.C.de condict.

Perpetuum ius, certum, & in omnia tempora scriptum, l.8.C.de pigno.actio.

Perpetua caussa in seruitutibus, vt res semper sit idonea ad seruitutis vsum.& vide l.j.§.hoc interdictum. D.de fonte.

Perpetuus lacus, qui perpetuam & perennem, nec arescentem aquam habet, l.23.§.j.D.de seruit.rust.l.j.§.lacus.D.vt in flu.publi.

Perpetuus morbus, qui cuique re agendæ impedimento est, & cuius sanitatis spes nulla est, l.22.§.si maritus. D.sol.mat.l.pe.D.de vac.mune.

Perpetua consuetudo, semper seruata l.6.D.quod cuiusf. vniuers.

Perpetui appellatio nonnunquam vitæ tempus amplectitur, l.8.§.siue igitur.D.de transact.

Perpetui vsus caussa posita in ædibus dicuntur, quæ non temporis caussa accommodata, neque ad tempus posita, sed vt ibi permaneant, collocata sunt, l.17.§.Labeo. D.de actio.empt.

In Perpetuum locati agri, quid sit, docet Paul.l.j D.si ag. vectig.

PERPETVÆ actiones erant olim ciuiles omnes, quia nullo temporis spatio terminabantur. cùm enim perpetua & legum, & S.C.& cõstitutionum vis esset, consentaneum erat, vt natæ ex iis actiones ius quoq; perpetuum obtinerent. at Imp. cõstitutiones tam in rem quàm in personã actiones certo temporis spatio terminarunt, ne scilicet amplius XXX. aut quadraginta annis durent.l.3.C.de præscript.30.ann.l.5. C.ad Macedo.l.6.§.vlt.D.de re iudic.

Perpetua locatio. Tametsi olim Iurisc.veteres tractarint de ea, alij tamen ad venditionẽ, alij ad locationẽ referendam existimarũt. Quare primus Zeno Imperator cõstituit propriũ cẽseri contractũ, qui Emphyteuticus dicatur, habeatq; suas pactiones contrahentiũ, vel (iis deficientibus) interpretationes à iure, sicut alij cõtractus, teste Iustin.Instit.de locat.l.j.C.de iur.Emphyteutico.Ver

tico. Veteribus tamen simplici forma cognitus fuit.

Perpetuæ exceptiones atq; peremptoriæ sunt, quæ semper locum habent, nec euitari possunt, nec vllo temporis spatio, vel rei vllius mutatione amittuntur: id est quarum vis certo tempore adstricta conclusáque non est: & semel obiectæ ita extergunt obligationem, vt ea repeti postea non possit: qualis est de dolo malo, de metu, de re iudicata de pacto perpetuo, de iureiurando. Gaius in l. exceptiones. De except. præscript. & præiud. l. 34. §. vlt. D. de solut. l. 24. l. 40. D. de condict. indeb. l. 14. de lib. leg. l. 10. de verb. signif.

Perpetuum, pro centum annis, teste Bartol. in l. si vsusfructus. D. de vsufruc. leg. Quandoque pro decennio, l. nam Imp. D. de legat.

Perpetuum vestimentum, quatenus durat, accipitur l. id vestimentum. D. de pecul.

PERPETVO, pro generaliter, in l. Nesennius. §. tractatum. D. de negot. gest. Aliquando pro incommutabiliter, in Auth. Hoc ius porrectum. C. de sacrosan. Eccles.

Perpetuo inductæ res in prædium dicuntur, quandiu inibi sunt necessariæ, l. debitor. D. de pignor.

Perpetuo durare, id est 30. annis, vt de actione ciuili dicitur, Insti. de perpet. & temp. act.

PERPETVARE, sine intermissione continuare: quod fit per successionem, & surrogationem. Vide Bart. in l. eum debere. D. de seruitut. vrban. prædior.

Perpetuari obligationes dicuntur, quæ tempore casúve aliquo perituræ, perpetuæ fiunt, l. 91. §. nunc videamus. D. de verbo. oblig. l. 9. §. si is qui. D. de iureiur.

Perpetuatur pœna, quæ ex temporali perpetua fit, l. 8. D. de pœn. l. 24. l. 40. D. de cond. indeb. l. 10. D. de verborum sig. Vide Molin. in Cons. Paris. tit. 2. in princ. n. 24.

PERPETVARII dicuntur conductores, qui fundum à quouis conductum, certo canone in vitam suam habent: vel etiam hac lege, vt ad alios transferre possint, l. fin. C. de loc. præd. ciui. lib. 11. Francis, hoc est, *tenir à tasche.* Hinc,

PERPETVARIVM ius, l. j. C. de offic. com. sac. pal. quod differt ab emphyteuticario, vt d. l. j. significat, si legatur, vt est in vet. Cod. & emẽdationibus, vel, pro id est: sic, perpetuarij vel emphyteuticarij. Etenim si non sunt domini, neque mancipia manumittere possunt, iuris tamen sui abalienationem habent: Emphyteuticarij domini sunt, & manumittere possunt, l. 12. C. de fund. patr. Sic verò & Nouel. Val. de præscr. 30. ann. ius perpetuum distinguitur ab emphyteuticario. Conductio igitur alia est perpetua, alia temporalis, l. 10. C. de locat. sicut & emphyteusis.

PERQVAM, nimis, l. prospexit, §. j. in fi. D. qui & à quib.

PERSCRIBERE, Græcis ἀναγράφειν, est in tabulas publicas, actaque referre: quod in registro scribere vulgò dicunt, vocabulo à regestis deducto. Cicero in Verrem act. 5. Primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt, in quibus ostẽdunt omnia quæ dixi ablata, esse perscripta. Idem: Vt quisque eis rebus tuendis conseruandísq; præfuerat, ita perscriptũ erat. Et lib. 10. Fam. epist. 13. Id ex ipso Senatusconsulto poteris cognoscere: ita est enim perscriptum, vt à me de scripto dicta sententia est. Hinc Perscribere pecuniam est, inquit Donatus, multis per scripturam reddere, vel dare, in illud Terentij ex Phormione,

Quod? ne ego perscripsi porro illis quibus debui.

Sic Cicero lib. 16. ad Attic. epist. 2. De Publilio autem quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Et paulo post: Sed cum videas quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis CCC C. H-S. e c. præsentia soluerimus, reliqua perscribamus. Id est non repræsentemus, sed per mensæ scripturam ad soluendum certo die constituamus, nósque obligemus, & creditori caueamus. Vide Scribere.

PERSCRIPTIO, Græcis ἀναγραφή, est ea in tabulas publicas relatio. Modest. l. 10. D. de decur. Herennius Modestinus respõdit, sola albi perscriptione (sic enim legendum) minimè decurionem factum, qui secundum legem decurio creatus non sit, hoc est, Non satis est in album esse relatum, nisi recta allectio præcesserit perscriptionem. Cicero Philip. 5. Illa verò dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibúsque auertit. Idem pro L. Flacco, perscriptiones pro syngraphis accepit: Perscriptiones cum mulierculis aperta circumscriptione fecisti.

PERSCRIPTOR, cautor, qui formulas concipit, tabellio. Cicero Verrinas. Scribam tuum, dicit Verres huius perscriptorem fenerationis fuisse.

PERSCRVTARI, diligenter inquirere l. mercatores. C. de commu. & mercato.

PERSEQVI, petere, Instit. de actio. in princip. Persequi videtur & qui satis accepit, l. 57. D. de verborum signific. Persequendi verbum, in definitione actionis, omnes in vniuersum apud iudicẽ postulationes complectitur, tam ordinarias, quàm extraordinarias, etiã eas quæ instar Actionum obtinent: veluti cautiones Damni infecti, Legatorum, Euictionis, &c. Item interdicta, & vniuersæ officij iudicialis expeditiones continentur sub appellatione persequendi. Id enim quod petimus, vel postulamus, vel imploramus, nostro, aut alieno nomine, rectè dicimur persequi. Vlpianus in l. pecuniæ. §. persecutionis Paulus in l. quibus. §. vlti, de verbo. sign. Accursius in fi. l. cui præcipua. de verbo. significa. persequi pro consequi exponit. quod Alc. non probat, quia propriè illud persequimur, quod nondum sumus consecuti.

PERSECVTIONIS verbum longè ab actione separatur. est enim Persecutio genus: cuius altera species Actio, altera generis sui nomine Persecutio appellatur. Actio est, in qua legitima formularum conceptio obseruatur: qua de caussa iuris ordinarij esse dicitur. Persecutio verò est, cum prætermisso legitimo agendi ordine ac formularum ritu, apud magistratum experimur: qua de caussa Extraordinaria nominatur in l. pecuniæ. 178. D. de verb. sign. vbi Vlpianus exemplum fideicommissorum profert. Et si quæ, inquit, aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum idem Vlpianus cap. Instit. 25. sic explicat: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio est Romæ quidem consulum, aut Prætoris, qui fideicõmissarius vocatur: in prouinciis verò Præsidum prouinciarum.

Persecutio parit actionem, hoc est, persecutio obligatæ rei aduersus possessorem eius, facit actionem hypothecariam censeri in rem: accipitur enim, Parit, scilicet, quantum ad caussam formalem pertinet. nam materia, est possessio obligati pignoris. Pignoris persecutio in rem parit actionem creditori, Vlpianus ait, D. de pign. & hypot.

PERSEVERARE, apud Cice. pro Quinctio, noua quadam miniméque vulgari ratione vsurpatum videtur, pro perficere scilicet, & constanter ad finem deducere: Vt necessario, inquit, confiteare neque eorum tam temerarium quenquam fuisse, neque teipsum idquod turpissime suscepisses perseuerare & transigere potuisse. Sic Sisenna: Iidémque perseuerauerunt vti lex perueniret ad quæsitorem.

PERSONA tam hominem, quàm qualitatem hominis & conditionem significat. Hinc Personalis actio, quæ in personam fit, qua cum eo agimus, qui nobis est obligatus ad dandum vel faciendum, l. 24. §. j. D. de obliga. & actio. & personale pactum, l. 7. §. pactorum. D. de pact. Per

pact.Personæ item appellatione,ciuitas,municipium, castrum,collegium, vniuersitas, & quodlibet corpus continetur.

Persona eadem,censentur pater & filius.C. de impub.& aliis substitu.l.fi.Sicut persona testatoris & hæredis. Authen.de iureiur.quod mor.de modo sui patrimo. præstit.

Personæ atrocior fit iniuria,cùm magistratui,cùm parenti,patronóve fit,Vlp.l.Prætor edixit.D.de iniur.& famos.libel.

Personæ coniunctæ,quorum pertingāt gradum,Bart.docet in l.sed & hæc in princip. D.de procurat.& ibid. tractat,An nothi, spurijque nomine veniant coniunctæ personæ.

Personæ necessariæ quæ sint, Gl.in l.Imp. Antoninus.D. de pact.indicat.

Persona publica,hoc est tabularius. §.cum autem. Instit. de adopt.vt in l.orphanotrophos. C. de episc.& cler. Alias,publica persona,hoc est magistratus.§.pen.Inst. de Attil.tut.

Personarum seruitutes sunt vsus, & vsusfructus.l.j.D.de seruit.l.14.§.j.D.de alim.& cib.leg.quæ & hominum seruitutes appellantur.l.15.D.eod.ad discrimen earum quæ prædiis debentur:& personales seruitutes.l.8.§.j. D.de lib.lega.

PERSONAS haud inelegāter sumit Vlpianus.l.7.§.vlt. D.action.empti. pro salientibus & siluanis. Vide Salientes.

PERSONALES constitutiones, quæ in certæ personæ gratiam,vel in certam caussam factæ sunt.l.j.D.de cōstitu.princip. Personalia beneficia, certis personis concessa, & cum his extinguuntur nec ad hæredes transeunt.l.13.D.sol.matr. Personalia munera quæ cum corporis labore,& animi solicitudine ac vigilantia,principaliter sine damno rei familiaris & sumptu pertractantur.l.fi.D.de mu.& hon.& vide supra Munus. Personalia interdicta, quæ personam magis, quàm rem sequuntur.l.j.§.fi.D.de interdict.

Personale pactum est, cum persona adiicitur, à qua non petatur,veluti ne à Lucio Titio petatur.l.7.§.pactorū. D.de pact.Appellant alias iurisconsulti pactum in personam conceptum.l.21.§.j.l.57.§.vlt.D.eod.& pactum, quod in personam dirigitur.l.40.eod.

Personales, in c.j.ne cleric.vel monach.lib.6.est prærogatiua in ecclesia omni carens iurisdictione.

PERSVADERE τὸ μόνῳ δοῦν.nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum.l.j.§.2. D.de ser. corr.Est igitur plus quam impellere.

PERTINERE verbum & eis rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sunt:& eis quas iure aliquo possidemus,quamuis non sint nostri dominij.Pertinere ad nos etiam ea dicimus,quæ in nulla eorum caussa sint, sed esse possint.l.verbum.181.D.de verb.signific.

IS AD QVEM EA RES PERTINET. Hæc verba in prætoriis edictis,& in stipulationibus variam habent interpretationem.Quandoque sic intelliguntur, vt qui in vniuersum dominium iure ciuili vel prætorio successerint,contineantur.l.70.D.de verb.signific. Atque ita in ædilium edicto verba hæc,Emptori,aliisque ad quos ea res pertinet, accipimus.l.j.§.j.l.19.§. deinde.l.37.§.qui mancipia.D.de ædil.edict. Vnde in l.53.D.de oblig.& act.cum adiicitur, Eive ad quem ea res pertinebit,& arrogatos, & eorum qui iure nobis succedunt,personas comprehendimus. Iisdem verbis demonstrantur hæredes, & bonorum possessores. l.j. in variis.§§.D.quod lega.Eodemque modo & in l.40. D.si cert.pet.& l.33. §.pater emancipato. D.de legat. lib.3.hæc verba accipimus; sed & in edicto de iureiurando,& in cautione de rato,non eos tantùm, qui in ius vniuersum,sed & qui in rem successerint,ea verba complectuntur.l.7.l.8.D.de iureiur.l.3.l.22.§.in stipulatione.l.23.D.rem rat.hab.in edicto verò de ventre inspiciendo,eos continent,quorum interest partum nō edi,vel totam habituros hæreditatem, vel partē eius, siue ab intestato,siue ex testamēto.denique quos proxima spes successionis contingit.l.j.§.de inspiciendo. & §.quamuis.& §.denuntiari.D.de vēt.inspic. His edicti de procuratoribus verbis, Ratum habere eum, ad quem ea res pertinet,dominus tantum continetur,nō etiam creditores.l.33.§.ait prætor.D.de procur.l.39.§. alieno.D.eod.In edicto de bon.auctor.iud.possid.iisdē verbis continetur curator bonis distrahendis datus,& ipsemet debitor si contigerit, vt eius bona veneant, continebitur.l.9.in princ.D.de reb.auct.possid.In lege Iulia de adulteriis,bonæ fidei emptores,fructuarij, & qui pignori acceperunt, & omnes, quorum interest, his verbis cōprehenduntur.l.27.D.ad leg.Iul.de adult. In satisdatione quæ ab adrogatore præstari debet, nō hæredes duntaxat legitimi,sed & substituti & quibus libertates datæ,vel legata relicta sunt, comprehēduntur.l.18.l.19.D.de adoption.

Pertinere rationes videntur, quod ad verba edicti de edendo attinet,si eas argentarius,actore vel procuratore eius mandante,tractauerit. Pertinere quoque ad procuratorem videtur ratio, quam cum domino habet.Ad nos quoque pertinet nō tantùm cum ipsi contraximus,vel successimus ei qui contraxit, sed etiam si is qui in nostra potestate est,contraxit.l.4.in princ.l.6. §.ex hoc edicto.l.9.in fi.D.de edend.

Pertinere ad testamentum codicilli dicuntur, qui ex eo pendens,& eius ius sequuntur, vitésque ex eo capiūt. l.16.l.18.D. de iur. codicil.l.j.§.hoc interdictum.D.de tab.exhib.l.j.C.de codicill.

PERTINENTIA,accessiones, vel accessoria, eandem habent significationem. Complectuntur autē omnia illa quæ vel scripta lege,vel consuetudine,vel speciali statuto designata,receptáve in hoc sunt, vt alicui rei extrinsecus accedant.c.j.de censibus.c.cùm cōtingat. De decimis.Sicut enim fructus ex re ipsa proueniunt: sic pertinentia adiiciuntur rei.

Pertinentia in materia testium,dicuntur,siue declarationem respiciant,siue connexa articulis sint.arg.l.2.D. de iurisdict.om.iud.Idem,si eorum appendices sint.l.si quis hæres.de act.hæred.& qualitercūque pertineant, etiam si leuiter,satis est c.quoniam.vbi Bald. de testib. vt quia modicè adminiculentur.l.ad probationem.vbi Bald.C.de probat.

PERVENISSE propriè dicitur quod est remansurum.l. 71.D.de verb.sign.& quod deductis oneribus ad aliquem peruenit.l.16.§.j.D.ad Trebellia. Verbum enim peruenire cum effectu accipiendum est l.16.§.vlt. D.de verbo.sign.proinde in Senatusconsulto circa petitionem hæreditatis facto,peruenisse ea intelligūtur quibus possessor locupletior factus est,quæque in ea caussa manent,nec sunt restituta.Quod si pretium rerum hæreditariarum acceptum vel perdiderit, vel cōsumpserit,vel donauerit, peruenisse non videbitur.l.21.§. item placere.& §.bonæ fidei.D.de per.hær.In stipulatione quoque emptæ hæreditatis (quæ ita concipitur, QVANTA PECVNIA AD TE EX HÆREDITATE PERVENERIT. l.50.D. de verb.oblig.) quod legatorum,vel æris alieni,vel cuius alterius oneris hæreditarij nomine erogatum est, peruenisse non videtur. Peruenisse vtique antequam corpora rerum hæreditariarum venditor nactus sit, eatenus videtur, quatenus mandare potest earum rerum persecutionē, actionésque præstare.At vbi corpora nactus est, plenius peruenisse videtur.Nec tantùm si nactus sit,sed & si dolo malo id egerit, ne ad eum perueniret, peruenisse existimabitur: veluti si alienauerit, aut accepto

quem liberauerit, aut dolo malo id egerit, nequid hæreditati adquireretur. Quæ omnia fusissimè explicantur in l.2.cum suis §§.D.de hæred.vend. In eo legis Iuliæ capite, quo maritus quidquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, restituere iubetur, peruenisse accipimus, siue iam exegerit, siue exigere possit, quia actio ei delata est l.4.§.j.D. sol. mat. Quæ interpretatio etiam in specie.l.23.D.de act.empt.facienda est.

Hoc legato, QVANTA PECVNIA AD ME EX HÆREDITATE TITII PERVENIT, TANTVM DATO, id continetur, quod ex ea hæreditate acceptum in tabulas suas restator retulerit, cautione à legatario præstanda, si quid fortè postea eius hæreditatis nomine hæres damnetur. Nec enim potest videri ad eũ peruenisse, quod eius hæreditatis nomine præstaturus est, l.23.§.cùm ita legatus. D.de legat.3. Planè cùm Prætor actionem in aliquem dat de eo quod ad eum peruenit, veluti in hæredes ex defuncti delicto dolóve, in municipes ex dolo eorum, qui res ciuitatis administrant in dominum ex dolo procuratoris: sufficit, si vel momento ad eum peruenerit ex dolo defuncti.l.170.D.de diuers.reg.l.5.D.de calumniatorib.l.j.§.vlt.l.3.& l.9.D.de vi & vi arm.l.16.§.j.& §.pen.l.18. in fin.l.27.D.de dolo.l.17.l.19.D.quod met. cau. In his enim caussis satis est semel peruenisse, vt de eo perpetuò in hæredes actio competat: & si consumpto eo quod peruenerit, hæres decesserit, in hæredem eius omnimodo actio datur. Re etiam semel in pecuniam aliámve rem conuersa, vlterà non quærimus, quis exitus sit l.17.l.18 D.quod met.cau. Peruenisse autem intelligitur id quo locupletior facta est hæreditas, vel quod in corpus patrimonij sit versum, vt certum sit ad hæredem peruenturum. Idem est & si debitor liberatus, vel pecunia accepto lata sit, vel dolo malo hæredis factum, quominus eo hæreditas augeretur.l.7.& l. 28.l. 29.D.de dolo.& l.2n.D.quod met.cau. Quantum autẽ peruenerit litis contestatæ tempus spectabitur. Cæterùm qui rogatus est, quod ad se ex hæreditate bonisve peruenerit cùm morietur restituere, fructus, quos viuus perceperit, item quæ fructuum vice sunt, nisi alia testatoris mens appareat, non restituet.l.81.D.de leg. lib.3.l.4.j.cùm Pollidius.D.de vsur.

Peruenit, verbum cum effectu accipiendum est, & continet id quod durat.l.verum.D.de pet.hæred.

Peruenisse ad nos rectè dicitur, quod per nos ad alium peruenit, vt in specie.l.171.D.de verb.sign.

PERVERSI iudices, qui vel corruptela, vel ira, vel alio affectu ab officio deflectunt, apud Imp. Constantinũ. C.de exactoribus tributo.l.2. vel à peruersis, vel iniustis iudicibus.

PES, non est vltima tantùm pars corporis, vt dicit Gl.in rub.de pedan.iud. C.lib.3. sed dicitur id totum, quod est à femore ad calcem. Pedis etiam appellatione continetur mensuræ genus habentis quatuor palmos, vncias.12.digitos.16.l.Frontino lib. de agro. qualitate.

PESTIBILIS, seu Pestilis fundus apud Impp. Dioclet. & Maximum, id est, vt ipsi exponunt, pestibiles herbas, vel letiferas habens.l. pen. C.de ædil.action.l.48. D.de ædil.edic.l.pen.D.de reb.eo.

ΠΕΤΑΛΙΣΜΟΣ, vide Ostracismus.

Πεταλουργοὶ, sunt bractearij, seu bracteatores πέταλον enim significat bracteam. seu folium. Horum fit mentio.l.j. C.de excus.art. Vide Bractearij.

PETERE verbum, quoties agitur de obligatione inducenda, pro simplici interpellatione accipitur. l.si decẽ. de verb.oblig.l.item.§.petitam.de pet.hæred. ita cum ad iudicium particulare refertur, post litem contestatam intelligitur.l.amplius.D.rem.rat.hab.

Petere autem, vt plurimùm, in libris nostris per iudicem petere significat, vt & lib.3.de Solution. Brissonius admonuit. Et ideò Amplius petitum non esse ita Labeo rectè accipiebat, si iudicio petitum non esset: nec antè committi putabat cautionem Amplius nõ peti, quàm iudicium acceptum esset.l.15.D.rem rat.hab.

Petere & in seruitutem & in libertatem dicimus. l. 12. D. de iniur.l.30.D.de bon.libert.l.29.& l.3n.D. de liber. cau. In eo autem quod seruitus à bonorum possessione contra tabulas libertorum repellit eos, qui in seruitutem eos petierint. In seruitutem petisse videntur, non qui ei, qui in possessione erat seruitutis, petenti se in libertatem contradixerunt, sed qui ex libertate petierunt in seruitutem, vel quid aliud petierint quod in eo habere, nisi seruus sit, non possint.l.14.& l.16.D. de bo. liber.l.33.§.pen.D.de fideic.libert.

Peti, agi, vindicari, ad officium iudicis referuntur, Alciat. lib.2.παρεργ.c.10.

Petere videtur, qui & compensat.l.ampliùs. D. rem rat. haberi.

Petere pro repetere gl.& Bart. Alioqui est verbum latissimum.l.actio in personã.D.de oblig. & actio. Restringitur tamen per sequentia.l. ampliùs. D. rem rat.hab.

PETITA, in rubr. C. de petitis (sic enim ibidem legendum suadent veteres libri) bono.sublat. pro petitionibus: quod & Albericus indicat. Sudas πετιτα, ait, Ῥωμαϊκὴ λέξις: σημαίνει δὲ γνώσεις μὴ διενόμενα.

PETITIONIS verbo in rem actiones significantur. l. 178.§.actionis.D.de verb.sig.l.27.D.de obliga.& actio. Eáque ratione interdum ab actione separatur, quæ plerunque personalem actionem significat.l.j.D.ad Macedonia.l.18.D.de acceptilatio.l.14.D.rẽ rat. hab.l. 49.D.de verb.significat. Hinc petitio hæreditatis, quæ in rem actio est, qua hæreditatem vel totam, vel pro parte, vel corpore hæreditario ab eo vindicamus, qui vel pro hærede, vel pro possessore tenet.l.23.§.petitio. D.de pet.hæred.l.28.§.sed & is qui.D.de rei vindic. Et petere hæreditatem, id est, suam esse intendere.l.3.l.10. D.de pet.hæred. Et petere pro vindicare.l.vn.§.penul. D.de remissin. Et petere rem nostram esse.l.6.D.de rei vindic.l.41.D.de liber.caus.l.11.§.si quis autem.l.21.§.si Stichum.& §.si fundum. C. de except.rei iud.§.certè. Institut.de rer.diuisio. Vide Actin.

Petitio pro actione priuata, apud Quintil.lib.4.c.4.& pro impetitione, & aggressu gladiatorum, à Cicer. vsurpatur in Oratore perfecto.

Petitio hæreditatis, quo iure, quibúsve competat, declarant Iurisconss.titu.de petit.hæredit. Compendiose, sed exactè, quæ huc spectant, Placentinus pertractat titul. 3.lib.de rei vind. Obseruandum autem, quòd pet.hæred. tam in actione de pet.hæred. quàm de bon.possessoria hæred.petit. aliquanto laxius, non propriè pro hæreditate, sed pro declaratione hæreditarij iuris, quo auctor intendit suas esse res à testatore relictas.l.licet minimam.D.de pet.hæred. Quod & Bart.animaduertit in l.3.de bon.poss.

PETITORIVM iudicium, est quo res vindicatur. Gaius l.36.D.de rei vindicat. Qui petitorio iudicio vtitur, ne frustra experiatur requirere debet, an is cum quo instituat actionem possessor sit. Itaque:

Petitorio iudicio dominium rei perpetuum vindicamus, Possessorio intendimus de possessione vel adipiscenda, vel retinenda, vel recuperanda, gl.in l.fin.C.qui legit.person. Satius tamen est possessorio, quàm petitorio agere.l.is qui destinauit.& ibi Bart.D.de rei vindi. De petitorio & possessorio, plenè tractat Spec.de pet. & possess.

PETITOR Paulo lib.j.tit.3. Sent.recept.ab actore separatur: vt ille in rem, hic in personam agere dicatur. Petitorem definit M.Cicero in libr. de Inuent. qui petit, & litem intendit.

Petitoris partes sustinere, & petitoris partibus fungi dicitur,

tur, cui probatio incũbit, quique de suo iure probare necesse habet.l.7.§.vlt.D.de liber.cau.l.15.D.de oper. no.nunt.l.vl.D.si liber.ingen.l.35.D.de adquir.poss.l.8. §.sed si quæratur.D.si seruit.vindic.l.8.l.19.D.de probatio.& hæc sunt onera petitoris.l.62.D.de iudic.l.25. D.de rei vindicat.l.j.§.inter.D.vti possid.

Patrane esse Ælius Gallus definiebat, qui locus dextra & sinistra fornicem expleturus aquæ ad libramentum suum fornicis. Quæ significatio rara est.

Petronia lex, vide Catalogum leg. Antiq. Zasij.

Patrus Ancharanus Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, Baldi discipulus, patria in vrbe ius ciuile professus est circiter annum M. CCCCLXXX. quo tempore Bartholomæus Salicetus eodem in gymnasio florebat.

Petrus Bellipertícus Iurisconsultus nobilis patria Burgundus, Bononiæ ius ciuile professus est circiter annum M. CCC. cúmque non pauca de iure volumina reliquisset, ibidem est mortuus.

Petulantia, improbius factum, in contumacia, vt Accursius censuit.l.aut facta.§.qualitate.D.de pœnis.

Pfaltzgravit, vide Gravio.

Phanaticus, vide Fanaticus.

Pharmacon.l.qui de verb.sig. verbum medium in bonum & malum accipitur.

Philanthropon.l.1.D.de proxen.præmium quod liberalitatis seu munificẽtiæ ergo parariis seu proxenetis constituitur. Hinc veteres Glossæ, Salialium, seu salarium, σάλαριον φιλάνθρωπον interpretãtur. Nec vero Philanthrophi, quod d.l.1.scriptum est, pro Philanthropij existimandum est dictum, vt nec pro Philanthropiæ, vt alij volunt: sed quasi deductum à nomine Philanthropum.

ΦΙΛΙΚΟΝ, id est amicale, & quod datur amicè. Hac dictione vtuntur Impp. Honorius & Theodos.l.4.C. de nauicu.seu naucl.publ.Solatiis pro mercedula præstatitis ex tributariæ pensitationis immunitate, & eo quod vocatur φιλικόν.

Philippus Corneus Iurisconsultus nobilis, Perusij natus, Perusij, Ferrariæ, & Pisis publicè iura annos propè quinquaginta professus est: nonnullisque confectis de iure commentariis, ferè octogenarius, anno M. CCCCLX. in vrbe patria vita cessit.

Philippus Decius Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, cùm annos triginta iura in Italia publicè interpretatus esset, certis de caussis in Galliam profugit: & Valentiæ Cauarum, quæ in Delphinatu est, aliquandiu docuit. vnde à Florentinis reuocatus, iterum Pisis, deinde Senis docuit accepto mille quingentorum aureorum stipendio annuo. mortuus Senis anno M. D. XXXV. quam plurima de iure volumina reliquit.

Philosophia vera, est iustitiam colere, boni, & æqui notitiam profiteri.l.j.D.de iustit.& iur. Plato libr. 10. Episto.ad Aristodorum, firmitatem, fidem, & synceritatem, Philosophiam vocat.

Philosophis, qui se frequentes, atque vtiles per eandem studiorum sectam contendentibus præbent, tutelas, item munera sordida corporalia remittit placuit, non ea quæ sumptibus expediuntur. etenim verè philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinẽdæ cupidinæ fictam adseuerationem detegunt.l.8.D. de vacat.& excus.mun.

Philosophantur verè, qui pecuniis rem publicã iuuant.l.άλλ' ἀλλά.§.καὶ οἱ ?.C.de escus.tut.

Philyra, inquit Suidas, εἶδος ἄνθους ἔχει φλοιὸν βίβλῳ παπύρῳ ὅμοιον, Id est fruticis species, quæ corticem habet ps pyri libro non absimilem. Philyra tamen apud Plinium videtur esse tenuissima & subtilissima membrana, inter lignum & corticem interiecta, non tiliæ tantum (vt volunt quidam) sed & papyri. De papyro enim lib.13.c.11. loquens, sic scribit: Præparantur ex eo chartæ, diuiso scu in prætenues, sed quam latissimas philuras. De tilia lib.16.c.14. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorumque honore. Hinc Horatius Carm.lib.j.ode 38. *Displicent nexæ philyra coronæ*. Vlpian.l.librorum.52. hoc verbo vtitur: Librorum appellatione, inquit, continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia. sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c. Crediderim autem, hæc verba, aut in tilia, glossema esse, à sciolo quodam interpositum, qui nomen græcum interpretari voluerit: (philyra enim pro tilia sumitur, & ita eã vocat Theophrastus) nisi etiã quis dicat superiori significatu sumi.

Phonasci, formãdæ vocis magistri, G.Budæo.l.athletas.D.de iis, qui not.infa.

Phormiones, φορμίωνες, ψίαθοι, tegetes ex iuncis aut straminibus contextæ, apud Vlp.l.12.§.13.D. de inst.vel inst. Legitur tamen Formiones, errore peruulgato. Interpres Terentianus: Phormio, inquit, non à formula, sed à phormione dicitur sparteo, quem nos Eronẽ dicimus triuialiter & pro consuetudine.

Phrenesis, cerebri passio, principales eius actiones lædens, mentémque commouens, & insanire faciens, à pallida, seu flauabile proficiscẽs, Græcis φρενῖτις, mentis delirium, cerebri inflammatio. vide Dioscoridem lib.2.c.155. Galenum lib.2.ad Glaucum. Hinc:

Phreneticus, φρενιτικός.l.j.§. apud Viuianum, D. de ædil.edict. qui eo morbo laborat.

Phylacteria, chartæ, in quibus scribuntur incantationes.26.q.5.in princ. vide lib.60.βασιλ.tit.39.c.27.in interpretatione S. Basilij ex cano.36. Synodi Laodicenæ.

Phylarchi, Nou.102. duces sunt Sarracenorũ, quos ex fœderatis pop.Rom. fuisse constat, vt interpretatur Iulianus. Hinc Procopius.j.de bell.pers. Οἷοι δὴ ἔτι Σαρακηνῶν τῷ ἐκ Ῥωμαίων ἀρχήν, ὃν Ἀλκάτ καλοῦσι, ὅτι σαρακηνῶν ? ... ?). Sex. Ruffus: Phylarchi Sarracenorum in Osroene cessere superati.

Picariæ sunt piscis fœdinæ, quales populus Roma. olim in reditu habuit.l.17.in fi.D.de verb.signific.vt in Pand.Flor. bene legitur. Cicer.in Bruto, Quæ, ait, picarias de P.Cornelio & L. Mummio Censoribus redemisset.

Pittatia.l.5.& pen.C.de erog.milit.anno.libr.12.l. fi.C.Th.de pet.& vlt.da.sunt rationes & commentarij annonarum militarium, sic dicta quod è fusili pice ad exarandum conflarentur. Lamprid.in Alex. De promouendis etiam militibus sibi adnotabat, & perlegebat cuncta pittatia. Cassiod.lib.5.Var.31 Romani prædium sine delegatoris cuiusquam pittatio præsumptor Barbarus occupauit, &c. Moschopulus, περὶ σχεδῶν, πιττάκιον, ... Vtitur hoc vocabulo Iustinia.edic.7. ... Eusta.p.63. annotat hoc vocabulũ esse ... & sicut ... dicitur ...

Picenum, cuius meminit Scæuola.D.de lega.3. Italiæ regio, nunc Marchia Anchonitana.

Pia caussa est, dũ xenotropheio, prochotropheio vel miserabilibus personis puta viduis, pupillis, relinquitur, &c. vide Bar.& alios in l.j.C.de sac.san.ecc. Pia caussa, domus refectio.l.si quis pro redemptione.§.fin.C.de donat. Pia caussa dotis caussa est l.15.§.si mulier.D. de cond.causs.dat

PIVM legatum, quòd virginibus relinquitur, arg. l. cum his. §. fi. D. de cond. indeb.

PIETATEM, diffinit Cicero de natura deorum lib. j. esse iustitiam erga deos, quàm religionem dicimus, qua sublata, non possit constare fides humanique generis societas. Rectè quidem, si verum Deum per fidem cognouisset, sicut nobis reuelatus est à Christo seruatore nostro. Augustinus: Pietas vera, inquit, est verax Dei cultus, non cultus falsorum tot deorum, quot dæmoniorum.

Pietas quoque est subiectorum erga maiores & cognatos obseruatio quædam, naturæ consentanea. Et contrà, maiorum erga subiectos clementia seu benignitas. vt in l. pen. D. de oper. libert. l. imperialis. in princ. & §. j. C. de nupt. Vlp. in l. & eleganter. §. idem Labeo quærit. D. de dol. mal. & in l. si hominem. & prin. D. deposit. Pietatem accipi vult pro misericordia, quã alter exercet erga alterum, qui se iuuare non potest. Nam & Christus auctor naturæ, vult nos esse misericordes.

Pietatis caussas, sicut pauci tractant, ita nemo prorsus explicat veritate. Sunt enim piæ caussæ, quibus iuuatur prædicatio verbi in Ecclesia, scholæ bonarum literarum, & sustentatio pauperum. Extra has species, nullæ sunt pietatis exercendæ rationes, quas improbi nobis obtruserunt.

PIGER & tardus hoc differunt, quòd piger est incipiendo, tardus in perficiendo. l. si quid venditor. in princ. D. de ædil. edict.

PIGMENTARIVS quibusdam est venditor pigmentorum, id est fuci & linimenti, quo cutis fucatur & inungitur, venustatis gratia. Sunt tamen qui pro pharmacopola sumant, id est medicamentorum venditore. Marcian. l. 3. §. j. D. ad leg. Corn. de sicar. Alio S.C. effectum est, vt pigmentarij, si cui temerè cicutam, salamandram, &c.

PIGNVS est conuentio, qua quid supponitur vel deponitur propter alterius obligationis fidem, & adimplẽdæ rei debitæ vinculum. Pignus autem, inquit Caius, appellatum est à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis constitui. l. 238. §. 2. D. de verb. signific. Eóque pertinere videtur illud Ciceronis Philipp. XIIII. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quenque pignerari solet. Atque Pignus proprie dicimus, quod ad creditorẽ transit: hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem. l. 9. §. 2. D. de pign. act. vide Hypotheca. Iustin. §. 8. de actio. Pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicit, quæ simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit: at eam quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri dicit.

Pignus aliud est priuatum, aliud publicum. Priuatum dicitur, cùm ius pignoris priuato, & rei priuatæ caussa quæsitum est. id autem est triplex, Cõuentionale, Prætorium, & Legitimum.

Pignus CONVENTIONALE est, in quod Ius ex contrahentium conuentione vel expressa, vel tacita quæsitum est, l. 2. C. de præt. pign. l. j. D. de pign. act. nam hypotheca tacita propterea inducta est, quoniam id inter partes tacite conuenisse videtur; veluti cum inducta illata in prædium vrbanum pignori sunt locatori. l. 14. D. in quib. causs. pign. Item vt secundi conductoris res tacite domino obligatæ sint. l. 11. §. solutam. D. de pign. act. quo in genere etiam ea numero pignora, quæ testamento constitui posse, traditur in l. non est. 26. D. de pign. act. quippe cum vbi de debitoris voluntate constet, de creditoris animo & consensu dubitari non possit.

Pignus PRÆTORIVM est, quod missio in possessionẽ constituit. Vel, in quod ius ex missione in possessionẽ, quæ ex Prætoris edicto fit, ei qui missus est acquiritur. d. l. 2. C. de præt. pig. l. missio. 12. D. pro empt. l. 3. §. j. D. de reb. eorum, & c. d. l. 26. D. de pigno. actio. Tum enim missus pignus occupat. l. 2. & l. cum tempu. C. qui pot. in pign. qua de caussa Priuatum appellamus: quod scilicet & priuato traditur, & rei priuatæ caussa constituitur. Prætorium autem appellatur, non quòd constituatur Prætoris iussu (alioqui quod rei iudicatæ exequendæ caussa fit prætorium diceremus) sed quia iure Prætorio, id est edicto constituitur. l. 3. C. vt in possess. legat. Cicer. 6. ad Atticum, Sine edicto, inquit, commode transigi non potest.

Pignus LEGITIMVM est, quòd neque ex pacto cõuento, neque ex Prætoris edicto, sed legibus & ipso iure constitutum est: veluti dotis caussa, vel dandæ, si promissa est: vel restituendæ, si matrimonium solutum est l. vnic. §. & vt plenius. C. de rei vxo. act. item in tutorũ bonis. l. pro officio. C. de admin. tut.

Pignus PVBLICVM est, quod non priuatim, sed publicè constituitur, id est, vt non à priuato, sed publice occupetur: quamuis & priuatæ & publicæ rei caussa constituatur. Eius duæ sunt species: aut enim rei indicatæ, aut coërcendæ contumaciæ caussa constituitur.

Pignus REI IVDICATÆ caussa est, quod rei iudicatæ exequendæ caussa in priuatorum quidem gratiam, sed tamen publice & ex officio capitur, atque distrahitur. l. 3. D. de rebus eorum, & c. l. j. & pass. C. si in caus. iudic. l. 9. D. de minorib. l. 40. D. de iudic. Publicũ enim idcirco Pignus hoc appellemus, quia quamuis rei priuatæ caussa, id est vt priuatis satisfiat, constituitur, tamen neque priuato, id est ei qui iudicio vicit, quæritur: neque ab illo occupatur: sed (vt dixi) Prætoris officiò capitur ac distrahitur. l. 2. C. si in causs. iud.

Pignus CONTVMACIÆ coërcendæ caussa, per se intelligitur, & ab eo cuius de ea re potestas est constitui solet. veluti cum is qui in ius venire & respondere contemnit, pignoribus captis coërcetur. l. j. §. post editum. D. de vent. insp. aut tutores, curatorésve qui iussi non cauent. §. pen. Insti. de satisd. tut. aut ij qui missos in possessionem damni infecti nomine non admittũt. l. 4. §. j. D. de damno infect. De hoc eodem intelligendum est, quod Philipp. 11. Cicero scribit. Senatores qui sine caussa à Senatu aberant, pignoribus & mulctã coërceri. Et libr. de Orat. 3. Non tulit ille & grauiter exarsit, pignoribúsque ablatis Crassum incipit coërcere. Item apud Sueton. in Iulio: Vectium pignorib. captis, & direpta supellectile male mulctatum coniecit in carcerem.

Pignora INIVRIÆ, vitã & fortunas Cicero in Philipp. vocat, obnoxias iniuriæ. Valla cum filios significat, nõ pignera, sed pignora dici vult: eo quòd sint pignora coniugij, aut caritatis inter maritũ & vxorem: tametsi Pontanus lib. j. de aspirat. indicat testimonio antiquissimi epigrammatis, apud vetustissimos Latinos Pignus, emisisse genitiuum pigneris, per e, non pignoris per o.

Pignoribus captis coërceri tutores curatorésque qui non cauent, legimus. §. pen. Institut. de satisdat. tutor. Item eos, qui missos in possessionem damni infecti nomine non admittunt. l. 4. §. j. D. de damno infect. Et eos quoque, qui in ius venire & respondere contemnunt. l. j. §. post editum. D. de vent. inspic. Pignorum item capione exigi pecuniam fisco, debitam legimus in l. 10. D. ad leg. Iul. pecul. Sueto. in Iulio. cap. 17. Vectium pignoribus captis, & direpta supellectile male mulctatum coniecit in carcerem. Cicero lib. 3. de Orato. Non tulit ille & grauiter exarsit, pignoribúsque ablatis Crassum incipit coërcere. Et in ea lege quæ à Frontino lib. 2. de Aquæ ductibus refertur, Tum is Prætor,

qui

qui inter ciues & peregrinos ius dicit, mulcta, pignoribus cogito, coërceto, eique curatori, aut si curator non erit, tum ei Prætori eo nomine cogere & coërcere, mulctæque dicendæ, siue pignoris capiendi ius potestásque esto. Et paulò pòst, Eóque nomine his pignoris capio mulctæque dictio vtique esto. Sic enim eius loci lacuna replenda est. Sic pignorum capio in l. 7. de exactionibus in C. Theod. l. vlt. de distrah. pignoribus in eod. C. Pignoris capio, Gallis, *saisie de biens*.

PIGNERATICIA actio, in personam actio est, quæ debitori ad pignus repetendum soluto debito, vel si eo nomine satisfecerit, datur. §. vlt. Instit. quibus modis re contrah. tit. de pigner. action. Appellatur à Papinia. iudicium quod de pignore dato proponitur, vel redditur, in l. 2. D. de pignoribus. l. 34. D. de negotiis gest. l. 42. de pignerat. action. Atque hæc directa pigneraticia est. Contraria verò dicitur, quæ creditori aduersus debitorem, qui eum in pignore fefellerit, & rem alienã pignori dederit vel alias improbato more versatus sit, vel sumptuum in rem pigneratam factorum nomine competit. l. j. l. 3. l. 16. §. j. l. 25. D. de pign. act.

Pigneraticiam etiam interdum Iurisconsulti vocant hypothecariam, quæ creditori pignoris persequẽdi caussa tribuitur, actionem. l. 3. §. est autem. D. ad exhiben. l. 9. D. quibus modis pign. l. 7. §. inter. D. comm. diuid. l. 11. in fi. l. 19. & l. pen. §. j. D. de exceptio rei iudic. l. 41. D. de pigner. actio. l. 5. C. si res aliena pign. l. 13. D. de cond. indeb. Vt autem Pigneraticia actio, ita & pigneraticia exceptio appellatur. l. 6. §. idem Iulianus. D. commun. diuid.

PIGNERATICIVS creditor is dicitur cui pignus datũ est, qui sub pignore credidit. Vlpia. l. 2. de damn. infect. Quæ species est in contrario latere apud Marcellum agitata. an creditori pigneraticio damni infecti caueri debeat. & l. 15. §. item quæritur. eod. tit. Item quæritur in pigneraticio creditore, an pignoris persecutio denegetur aduersum eum, &c.

Pigneraticius fundus, id est pignori oppositus, pignori obligatus, & oppignoratus. l. 26. de solut. D. si creditor fundum pigneraticium vendiderit, & quantum ei debeatur receperit, &c.

PIGNERATIONES, tit. de iniur. in 6. & auth. sed omnino. C. ne vxor pro mar. Græcis dicuntur ἐνεχυρασμοὶ, vt Nouella. 52. & ἁρπαγαὶ, & ὅμηροι, & Barbaris interpretibus Repressaliæ. Vide Clarigatio.

PILÆ. l. 30. §. fi. D. de acquir. rerum dom. grandiora saxa aceruatim congesta, ad contignationem aliquam sustinendam. Plinius lib. 6. Epist. Saxis, ait, deinde pilæ adiiciuntur. Dionys. Halicar. libr. 3. Horatiam pilam, γωνιαίαν στήλην interpretatur.

PILEATI serui venum ire solebant, inquit Gellius libr. 7. cap. 4. & eorum nomine venditor nihil præstabat, vt scriptum reliquit Cælius Sabinus Iurisperitus. Cuius rei caussam esse ait, quòd huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi non possent, neque lex vendundi opperienda esset, sed oculis iam perciperet quodnam esset mancipiorum genus: sicuti mancipia iure belli capta antiquitus coronis induta venibant, & idcirco dicebantur sub coronis venire. Erant & pileati serui, qui domini funus antecedebant, quibus libertas ob id ipsum dabatur, vt scribit Iustin. l. vnic. §. sed & qui. & seq. de Latin. lib. tol. Notandum autem obiter Romanos olim nudo capite fuisse, & caput veste velasse, præter quàm Saturnalibus, in quibus pileum gerebãt. Hinc Martialis lib. 11. epig. 7.

Permittis puto pileata Roma.

Hinc etiam apud veteres nullæ Romanorum statuæ cum pileo visuntur. Eustathius lib. j. Odyss. de Latinis, ἴσως καὶ τὸ τὰς κεφαλὰς ἀκαλύπτους ἔχειν. differit enim fortasse eos nudi capitis consuetudinem à prisca Græcia duxisse, cum apud Homerum nec pilei nec causiæ vlla mentio sit, & heroico seculo videantur ea capitis operimenta hominibus vsitata non fuisse.

PILVS, nomẽ generale est, in animaliúmque fructu existit. §. in pecudum. Instit. de rerum diuis. PILI NON FACIO. Est Latinis familiaris hæc hyperbole, Non facio pili. Ne pilo quidẽ melior: cum minimum quiddam momenti significant.

PINACOTHECA, tablinum. In pinacothecis tabulæ pictæ argentum cælatum, stragula vestis, signa & ornamenta reponebãtur. Huius vocabuli meminit Varro lib. j. c. 2. & 59. de re Rust.

PINGVIVS Iurisconsul. plenius, latius, crassius est l. 14. §. j. D. de exceptio. rei iudic. Græcis παχυμερέστερον, vt l. 7. §. scire. D. de pecul. l. 12. §. Iulianus. D. de rem rat. hab.

PIPERIS planta ad radices alterius arboris seritur (& ferè iuxta Fausel, aut palmam) ad cuius vsque fastigiũ scandendo ascendere solet: foliis raris, mali Assyrij effigie, sed minoribus, & per extremum acutis, virentibus, gustu calidis aliquantum, & folium sapientibus: Huius fructus racematim cohæret, & est condimentis aptus, cuius tria genera celebrantur, nigrum, album & longum. Plantæ nigri & albi adeo exiguam habent inter se differentiam, vt ab incolis tantum dignosci queat. Longi vere piperis planta ab illis est diuersissima. De pipere Paulus in l. 5. de penu leg. De longo & albo Martianus in l. vlt. de Publican. vide Dioscor. lib. 2. & Plinium lib. 12. c. 7. Galenum lib. 7. simplicium, & Guarciam ab orto lib. j.

PISCINA, in l. j. in princip. D. de fonte. ab initio lacus & stagnum dicta est, à piscibus coërcendis in ea, etiam si nihil piscium ibi sit. Et quoniam Romani in piscinis natare solebãt, factum est, vt omnis aqua ad natandi delicias collecta, siue frigida, siue calida, piscina diceretur. Cicero, Latiorem, inquit, piscinam voluissem, vbi iactata brachia non offenderentur.

Πιστικοὶ, l. 3. C. de nauf. gubernatores vel magistri, quorum fidei cura totius nauis committitur. Sed & πιστικοὶ, dicuntur; quorum fidei cura gregis committitur, apud Alexium Angelum, ἀπὸ τῆς πίστεως deducto vocabulo: vt iam non sit dubitandum quin nardum pisticam in Euãgelio interpretari oporteat, quod nardũ purum. l. in argento. D. de auro & arg. lega. & Marcellus libr. de medicam. dixit, & Theophylactus, ἄδολον, καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν; & Glossæ vet. Nardum pisticum, seu balsamum, sine impostura.

PITYOCAMPÆ, vermiculi è pinu arbore nascentes, venenato ac pestifero morsu, quos Plinius libr. 23. c. 2. & lib. 29. c. 4. pinorum erucas vocat, & in picea nascentes erucas. Itaque inter venena connumerantur à Marciano in l. 3. §. j. D. ad leg. Corn. de sicar. Vide Dioscorid. lib. 4. & 6.

PLACENTINVS Iurisconsultus nobilis, Italus Mõspessuli ius ciuile publicè professus est, circiter annum M. C C. argumentáque in singulos tum Institutionũ, tum Codicis tractatus scripsit: quibus Azo postea in suis componendis magnopere est vsus, vt librorum collatio demonstrat.

PLACVISSE senatui olim dicebantur, quæ Senatus cẽsuerat. l. 21. §. item placere. D. de petitione hæreditatis. Placere & in libris nostris dicuntur, quæ prudentum auctoritate recepta, inducta, constitutave sunt. l. 4. D. de pact. l. 4. D. de iur. codicill. Itaque Placere principi dicuntur, quæ princeps constituit. l. j. D. de constit. princ. vnde Placita principum, pro constitutionib. l. j. §. ait Prætor. D. de postul.

Placere etiam ea dicuntur, quæ inter aliquos conuenere.

l.33. D.de tranſact.

PLACITVM, ipſa conuentio.l.j.D.de pact.l.53.D.de iud. l.4.D.de ſeruit.l.74. D.de euiction.l.20.§. ſi pater. D. fam.erciſc. Sic placitum permutationis.l. 3. & 4. D. de rer.permut. Placitum diuiſionis.l.40.D.de pact.l.15. C.fam.erciſc.

PLACITVM interdum conuentus procerum Regni, vel Imperij, quod & Curia dicitur. Gregor. Turon.lib.7.c. 13. Petimus, vt vſque in placito, quod inter ſe Guntchrannus & Childebertus Reges habent, ſuſtineatis. Et mox: Igitur adueniente placito, directi ſunt à Childeberto Rege, &c. Aymoin.lib.4.c.109. Medio menſe conuentus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorũ frequentia celebratur. Et mox: Eminuit in hoc placito piiſſimi Imperatoris miſericordia ſingularis. Interdum pro foro & iudicio. Vt in capitulari Caroli: Vt nullus ebrius ſuam cauſſam in mallo (id eſt in iudicio) poſſit conquirere, nec teſtimonium dicere: nec placitum Comes habeat, niſi ieiunus. Quod igitur veteres Conuentum aut Forum agere dicebãt, id Feudiſtæ Placitum tenere dixerunt. Leg. Friſion. tit. 14. Dicat ille qui homicidam illum interpellauit, ſe in placito publico eum interpellare velle: & ita faciat. Interpellet eum in placito, corã iudicibus. Hinc Francogallicum nomen *Les plaitz*. Placet autem Germanorum notatio, à voce *platz*, quæ Plateam ſignificat. Radeuicus lib.j.c.46. Deinde generalem curiam omnibus Italicis ciuitatibus & primoribus apud Roncalias in feſto Beati Martini celebrandam indicit. At in lib.ſeq. ab exordio: Iam dies placiti, affuit, quæ Romanũ Principem ad campeſtria Roncaliæ, ſicut condictum, inuitabat. Sic in Lombarda lib.2.tit.de feriis. 49. l.j. Etiam dominicus dies honoretur: & eum colere omnes ſtudeant, vt hoc liberius poſſint fieri omnia mercata & placita à comitibus. Conſiderandum autem, cum Imperatorum leges non niſi in Comitiis fierent, vt eas populus ſciſceret, an formula vſitata: *Car tel eſt noſtre plaiſir*, inde nata ſit, pro Quia tale eſt noſtrum placitũ: Id eſt, Comitiorum decretum. Carolus in Capitul. art. 12. Quæ bonæ memoriæ genitor noſter placita conſtituit, & nos conſeruare volumus. Sed multò plenius aliquantò poſt: Vt populus interrogetur de capitulis, quæ in lege nuuiter addita ſunt, & poſtquam omnes conſenſerint, ſubſcriptiones & manufirmationes ſuas in ipſis capitulis faciunt. Et in fi. leg. Aleman. Hoc decretum eſt apud Regem & Principes eius, & apud cũctum populum Chriſtianum, qui infra Regnum Meruuingorum conſiſtunt. Hotomanus.

PLACITA, lites. In formula fœderis cum Mediolanenſibus apud Ottonem lib. Frid.j.c. 41. Legati Imperatoris in palatio ſedeant, & placita ad eos delata ad honorem Imperij definiant. Hinc

PLACITARE, pro litigare & cauſſas agere: vnde Gallicum verbum, *Plaider*. Carolus Magnus in Donatione Monaſterij Vlmenſis, apud Naucierum: Si Aduocatus in prædicta villa placitare voluerit, vt non pluribus quàm triginta equis ad placitandum veniat. & tale ſeruitium quale tunc requiritur, eidem aduocato Abbas decenter & honeſtè exhibeat. Et mox: Quicquid placitando ibidem acquirat, tertia parte retenta, duas Abbati reddat.

PLAGA, priore producta, percuſſio. Plagarum aliæ ſunt apertæ, vt vulnera recentia quædam veteres, vt vlcera putrida, ſaméque purulenta fluentia: aliæ verò ſunt clauſæ, quæ & cææ dicuntur. Quarum etiam quædam ſunt notæ tantùm, collectæ ex verbere ſanguinis, & citra tumorem etiam: quæ Liuores dicuntur: quædam verò cum tumore, vt tumentia vlcera, & tumores, qui ex verbere collecto in vnum ſanguine fiunt: quamuis & citra verbera in corpore tumores naſcantur.

PLAGÆ grande lineum tegmen. Varro: Chlamydes, plagæ, vela aurea. Huius diminutiuum eſt Plagula, quod Vlpian.l.23.de auro & arg. inter muliebres veſtes recenſet.

PLAGIVM, eſt ſuppreſſio liberi hominis, vel ſerui alieni, id eſt, cum quis hominem ingenuum, vel libertinũ inuitum celat, vinctúmque habet, emítve ſciens dolo malo, quíve in ea re ſocius eſt: aut cum ſeruo alieno ſeruæve perſuaſit, vt à domino dominâve fugiat, vel eum eámve inuito vel inſciente domino dominâve celauit, vinctum habuit, emit ſciens dolo malo, quíve in ea re ſocius fuit.l.pen.D.de plagiar. Deductum autem nomen eſt forſan à πλαγίως, quod Sudas δολίως interpretatur, aut, vt vult Iſidorus lib. 10. Etymol. ἀπὸ τοῦ πλαγίου, id eſt ab obliquo, quia obliquis quibuſdam artibus, & dolis plagium committebatur.

PLAGIARIVS, qui plagij crimen commiſit, id eſt liberos ſeu mancipia ſupprimit, in Rubr. D. & C. ad leg. Fab. de plagiariis. Plagiatorem appellat Tertullianus lib.j. aduerſus Marcionẽ. Auctor Etymologici: ἀνδραποδιστὰς δ' οὐ μόνον ὁ τοὺς ἐλευθέρους ἀνάγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν.

PLANA & Cliuoſa via opponuntur.l.2.§. deteriorem. D. ne quid in loco public. Plano quoque ſublime & editum aduerſatur. Vnde de plano opus facere, & in machina operari contrariè relata inuenimus in l.5.§. plane ſi ſic commodaui.D.commodati. Itaque:

DE PLANO cognoſcere, interloqui, diſcutere, (quo genere loquendi vtuntur Iuriſconſ. in l.j.D.de conſtitut. princ.l.9.§.de plano.D.de officio proconſ. l.6. D. de accuſationibus.l.11.§ ſexaginta.D.de adult.) ſignificat ex plano, & æquo loco cognoſcere, vt Cice. pro Cæcinna, & lib.3. Epiſtol. ad Appium, & lib. 3. de orato. loquitur: id eſt, non pro tribunali, ſed in via, in tranſitu, cùm vel lauandi, aut geſtandi, aut ludorum gratia, magiſtratus prodierit.l.7.D.de manumiſſ. vindic. §. ſerui autem. Inſtit. de libertin. Nam pro tribunali cognoſcere, non eſt ex plano, ſed ex ſuperiori loco cognoſcere. Et idcirco pro tribunali, & de plano aduerſa idẽ faciunt, vt in l.j.§.abolitio. D. ad Turpillian. Abolitio priuatim à præſidibus poſtulari & impetrari ſolet. Itẽ pro tribunali, non de plano. Et in l.18. D. de quæſtion. Cuſtodiæ non ſolum pro tribunali, ſed de plano audiri poſſunt. Idem ex l.3.§. ſi cauſſa. D. bonor. poſſeſſ. & l. 2.§. dies. D. quis ordo in poſſeſſ. confirmari poteſt. Seneca libr.j. de clement. Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliúſque in tribunali, quam in plano cõſpicitur. Sueton. in Tiber. Et ſi quem reorum elabi gratia rumor eſſet, ſubitus aderat: iudicéſque aut è plano, aut è Quæſitoris tribunali, legum & religionis & noxæ de qua cognoſcerent, admonebat. Vnde de plano rectè legi poſſint. Quæ verba his olim notis ſcripta V. D. P. R. L. P. Valer. Prob. teſtis eſt. Auſonius in Gratiarum action. Has ego literas quas in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi poſſint, inſtar edicti pendere mandauero.

PLANARIA cognitio, quæ de plano ſuſcipitur, citra tribunalis aſcenſum. Pro quo in l. 4. C. de dilationib. plenaria vulgò vitioſè legitur. Sicut plenaria interpellatione, pro planaria, in l. pen. C. de naufrag. libr. xj. quemadmodum ſcripti codices arguunt. Ita planarij conflictus apud Marcell. in libr. 19. qui ex plano ſolo fiunt, non ex mœnibus. Hinc & in l.11.§.j.D.de inſtitor. Hinc

PLANCIANVM Senatuſconſultum, vide Senatuſconſultum Plancianum.

PLANTA, de arboribus dicitur ea, quæ transferendi gratia

gratia, vel de arboribus rupta, vt ait Seruius, vel ex seminibus orta, & de herbis quoque dicitur. §.si Titius. Instit.de rerum diuis.

PLANTARIVM, plantarum locus Seruio, & ipsa planta in terra nata, quæ cum radicibus transfertur.

PLATEA, via latior, feréque militaris, prætoria, consularísque dicitur. Vide Bart.in l.qui sellam. D.de seruit. rust.præd. & an eius appellatione veniat sella ibi existens, vide Bart.ibid.

Ἐν πλάτει, vide in dictione Ἐν.

PLAVSTRA, Valerius Probus ait ab imperitis dici, & plostra esse dicendum, tametsi vsus plaustra obtinuit. Suetonius narrat, admonitum Vespasianum à Floro, vt diceret Plaustra, non plostra, Imperatorẽ postridie Flaurum illum salutasse, non Florum. Vlpianus, Si ex plaustro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit, Aquilia plaustrarium teneri placet, l.si seruus seruum. §.si ex plaustro. D.ad legem Aquiliam. Cuiusmodi autem munera plaustrorum nomine veniant, not.in l. neminem. C.de sacrosanct.Eccles. Traditum item est, licere magistratui retinere plaustra, & equos priuatorum, pro deuehendo commeatu ad exercitum: itémq; licere iudici capere à viatore asinum, super quem deridendum aliquem reum traducat.

PLEBS, ait Iustin.à populo eo differt, quo species à genere.nam appellatione populi, vniuersi ciues significantur, connumeratis etiam patriciis & senatoribus. Plebis autem appellatione, sine patriciis & senatoribus cæteri ciues sic significantur.§.4.de iure nat.

Plebs à populo eo differt, quòd in populo omnis pars ciuitatis, omnésque eius ordines contineantur: plebs verò ea dicitur, in qua gentes ciuium patriciæ non insunt, vt scribit Atteius Capito apud Gellium lib.10. capit.20. Plebs cæteri ciues sine Senatoribus, l.237. D. de verb.signif.

PLEBISCITVM, est eius quod plebs R.Tribuno pl. rogante, tributis tantum comitiis constituebat. Triplex autem inter legem & Plebiscitum differentia est. Lex à maioribus magistratibus ferebatur: Plebiscitum à minore & solo Tribuno pl. illa ab vniuerso populo: hoc à plebe tantum iubebatur. illa comitiis omnibus siue centuriatis, siue curiatis, siue tributis: hoc verò tributis tantum.

Plebiscitum (vt scribit Atteius capito apud Gellium lib. 10.cap.20.) est lex quam plebes, non populus accipit. sed totius huius rei, iurísque, siue cum populus, siue cum plebs rogatur, siue quod ad vniuersos pertinet, caput ipsum & origo, & quasi fons Rogatio est. Ista enim omnia vocabula censentur continentúrque rogationis principali genere ac nomine.nam nisi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi iussum fieri potest.

Plebiscita primum Pomponius appellata ait iura, quæ sibi plebs tum constituit, cum in discordiam cum patribus deducta, secessit, l.2. §.deinde cum esset. D.de origine iur. Festus libro 12. & 17. Sciscere ait esse sententiam dicere, suffragium ferre. Eóque scita plebis dici, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante.

PLEBEII magistratus, dicti Tribuni secundum Pomponium in l.2.D.de orig.iur. Plebeij quidẽ, quòd plebem in libertate sua defenderent aduersus potentiorum iniuriam: quorum ædes die noctúq; patebant, dicti Tribuni. Non est enim nouũ, vnius vocabuli multas referri rationes, à diuersis caussis ductas.

Plebeius, & Decurio quandoque in libris nostris opponuntur, l.3.D.de testib.l.9.§.pen.l.10.§.fin.D.de pœnis.

PLEBANI in cap.1.ne cleric.vel monach. libro 6. quale ius habeant, docet Innocent.in cap.dilectus.de capel. monach.habent personatum in ecclesia.

PLENA dicuntur in libris nostris solida & integra, & à quibus nihil deest: sed pro cuiusque partis relatione, alio atque alio modo.

Plena actio legis, vide l.1. C.de adopt.

Plena auctoritas, l.1.C.de colonis Palæstin.lib.11.

PLENVM compromissum, in l.litigatores. 11.§.2.D.de recep.in quo pecunia vicæ pœnæ, vel alia res promissa est. at in l.Pompon.13. §.j. in quo ab vtroque compromissa est. Rursus in l.quid tamen. 21.§.6. plenum compromissum definitur, quod de rebus omnibus, sed præsentibus tantùm, non etiam futuris factum est.

Plena custodia, quæ & diligentiam exigit, l.2. D.de pericul.& comm. rei vend.

Plena defensio accipitur, si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisdetur, l.21.§.final.D.ex quibus causs.maio.l.34.§.pupillo. D.de iureiur.

Plenum dominium interdum dicitur, item vt plena proprietas, à quo vsusfructus non abest, l.2. D.quibus modis vsusfruct. l.qui vsumfructum.36. D.de vsufru. Interdum autem à quo proprietas non abest, vt l.4. D.de alim. legat.

Plena Falcidia, id est, integra, l.16. D.ad leg.Falcid. Vt Plena summa, id est, solida, & integra, l.110. §.qui quinque.D.de legat.j.

Plenam fidem testatori exhibere, est ei, cui voluit solidum & minimè delibatum fideicommissum præstare, l.20.in fin.D.de donation.l.19.D.quæ in fraud.cred. l.5. §.si quis rogatus. D.de donation.inter virum & vxorem. Hoc Iustinianus Nouell.Constitut.1.dicit, καλὰ βαλὴν ὁλόκληρα πρόσθει, καὶ πληρῆ τὴν γνώμην τ̃ διατεθειμένου τηρῆσαι.

Plenus fundus in l.Sempronius.26. D.de vsufruct.lega. à quo vsusfructus non abest.

Plenum ius rei interdum quæ oppignerata non est: vt l. suos autem.73. D.de legat.3.l.generaliter. 29.qui & à quibus: interdum autem à qua vsusfructus non abest. vt l.si ita sup.126.§.j.D.de verborum obligation.interdum etiam quæ vendita quidem, nondum tamen tradita est, l.si ancillam. 11. D.de action.empt.Itaque Pleno iure is dominus dicitur, qui rem non tantum in bonis, sed etiam ex iure Quiritium habet, vti docet Theophil.§.vlt.de liber.

Plenum ius patroni, l.29.D.de bon.lib.

Plenum legatum seruitutis, quod nõ personæ, sed rei datum, sic vt ad hæredes transmittatur, l.6.de seruit.lega.

Plena libertas, cap.veniens.de verb.signif.

Plena negotiorum gestorum actio, in l.37. D.de negot. gest. quæ in solidum, non quatenus facere maritus possit, datur.

Plena proprietas nudæ aduersatur, eóque nomine solida & non separata vsufructu proprietas demonstratur, l.43.§.j.D.de vsufruct.

Plena pubertas, id est integra & absoluta. Imper.§.5.de adopt. Debet itaque is qui sibi filium per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id est decem & octo annis præcedere.l.40.§.1. D.de adopt.

Plenus vterus, qui & grauis, vacuo opponitur, l.83.D.de acquir.hær.l.11.D.de iur.codicil.

Plenum alicui adiunctum quid significet, explicat Barto. l.1.C.de sacrosanct.Eccles.

Plenum, vbi nulla est exceptio.ca.re vera.de consec.dist. 2.cap.ieiunium.76.distin.

PLENE, l.7. D.de alim.& cibar.lega.pro omnino, & in totum. Quo sensu, in Plenum dicũt Papinianus, l.pen. D.de suis & legit.& Neratius l.63. D.de condi.indeb.

PLENVS, id est latius, largius, pinguius, l.1.§.hæc actio. D.si quis test.lib.l.2.§.peruenisse. D.de hær.vend.l.4. D. de fund.dot. Plenius & exiguius opponuntur, l.pen. D.de vac.mun.

PLERIQVE, plures interdum, id est nonnulli.

Plerique omnes, siue pleræque, Donato in Terentium.

PLERVNQVE pro interdum sumitur, l.25. in fin. cum leg. seq. D. de pact. l.43. §. si iactum. D. de furt. ne pugnet cum l.21. §. j. D. de acqu. poss. & l. pen. D. pro derelict. & l.8. D. de leg. Rhod.

Plerumque an faciat regulam, vide Bartol. l. j. D. de tutel. & ration. distrah.

PLVMARII, sunt qui vestimenta ex plumis auium conficiunt: quo genere prisca luxuria delectata est. Prudentis in Harmatigenia: *— auium quoque versicolorum Indumenta nouis texentem plumea telis.*

Vel qui acu pingentes, exprimunt animalium vel hominum figuras. Hiero. in Chronicis: Macedonius artis plumariæ. Et in versione Exodi sæpe. Firmicus 3. ca. 13. Facient Linteones, aut tunicarum textores, plumarios. Et ca. 10. Qui erunt etiam linteones, aut plumarij. Itaque pro Plumbarij, quod est l. j. C. de excusat. artifi. legendum censet Iac. Cuiac. Plumarij, atque ita in vet. libris reperiri testatur, & Græcos legere.

PLVMBVM, quod pro tegulis poneretur, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypæthri tegendi caussa poneretur, contrà esse, l.242. §. plumbum. D. de verb. signif. vbi Alciat. Bud. & alij.

PLVMBARII, artifices qui ex plumbo quid faciunt, l. fi. D. de iur. immu. Vitru. lib. 8. ca. 7. de opere plumbario loquens. Exemplar autem, ait, ab artificibus plumbariis possumus accipere, quod palloribus occupatos habent corporis colores.

PLVMBATÆ, verberum ex plumbo factorum genus, quo certis criminibus dānati cædebantur. Hinc Plumbatarum verbera, in l.2. de exactoribus tribut. li. 10. C. Sic enim illic legendum docet l.3. de exactionib. in C. Theod. & l.2. de quæstionib. & l.80. de decurionibus, in eo. Cod. Ambros. in lib. de passione Geruasij & Protasij: Tunc indignatus Comes Astacius, iussit eum tandiu de plumbatis contundi, quandiu exhalaret spiritum. In libello quoque passionis Valeriani, Tiburtij, & Maximi martyrum ita scriptum se reperisse testatur Brisson. Igitur cum peruenisset ad Almachum, quòd Maximus cornicularius cum suis omnibus esset factus Christianus, iussit eum tandiu plumbatis tundi, quandiu spiritum redderet. Et in passione quatuor Coronatorum martyrum: illis autem reluctantibus, renuntiatum est Diocletiano Augusto, qui eos iussit ante ipsum simulacrum ictu plumbatarum deficere. Nemo autem melius hoc genus verberū expressit quam Prudentius περὶ στεφάνων:

Tundatur tergum crebris ictibus,
Plumbóque ceruix verberata extuberet.
Pulsatus ergo martyr illa grandine,
Postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

Appellantur & plumbi verbera, in l.7. de exactionibus in C. Theodos. Ex quibus minus obscurum videbitur, quod in l. vnic. C. de his qui potentiorum nomine. præcipiunt Impp. eos qui in potentiores litē transtulerint, plumbo affectos relegari: vt & illud quod Ambro. lib. 5. Epist. ita scribit, Si compertum fuerit data auctoritate aliquos Christianorum aut gladio, aut fustibus, aut plumbis necatos.

PLVMBATA etiā est iaculi genus in modū sagittæ pennis instructum. Cuius duo genera facit auctor libelli de rebus bellicis, qui notitiæ Imperij Romani subiungitur: vnum cuius ligno ferrum ad formam venabuli aptatum infigebatur, fistula eiusdem ferri parumper extensa, supra quam modico interiecto spatio plumbo adhærentes aculei velut tribuli emergebant, quæ plūbata tribulata appellabatur. Altera verò erat māmillata, quæ bene extensa & directa virga accipiebat in extremitate sui rotundū, & in acumen deductū ferrum, similibus locis quibus superior, in tribulata plūbo & pennis adhærentibus. Huiusmodi plumbatarum meminit Vegetius libri 1. cap. 17. & libri 11. cap. 15.

PLVMBATVRA est conglutinatio quarumuis materiarum, quæ solo fit plumbo. Paul. l. 23. §. 4. D. de rei vind. Si statuæ suæ ferruminatione iunctum brachium sit, vnitate maioris partis consumi. Non idem in eo quod ad plumbatum fit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Pompon. l. 27. D. de acqui. rer. dom. Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, non esse tuum totum argentum fatendum est. at contrà si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris non dubitatur scyphum tuum esse.

PLVRALIS locutio duorum numero contenta est. Vlpianus de test. l. vbi numerus. Pluralem locutionem de vno accipi constat, l. non est sine liberis. D. de verbor. signif. Aliquando de tribus, idq; fauore voluntatis vltimæ, l.1. D. de adopt. legat. Pluralis locutio, quandoqz resoluitur in singularitates, l. falsa. D. de conditio. & demonst. & quando verificari possit in singulari, vide Felin. in cap. omnes leges. 1. distinct.

PLVS quot modis dicatur, declarat Bart. in l. si creditori. D. de leg.

Pluris minus continetur, l. nec in ea. §. ius occidendi. D. de adult. vide Dyn. cap. plus. de reg. iur. in 6.

PLVRIS VE, hæc adiectio, quæ solet numero certo adijci, ad modicam summam refertur, auctore Paul. l.192. D. de verb. sign. Quod & dicendum est, cum quis plus minus dicit, l. Publia. in fin. D. depositi. Clausulam eam duabus notis, P. M. antiqui scribere solebant. Gaius ait: Hæc enuntiatio, quæ fuit pluris triginta aureorum, simul & quantitatis, & æstimationis est significatiua. Quoties ita loquimur, quod in censum detulit Titius, pluris est aureorum triginta, id significare potest, non solùm quantitatem triginta aureorum in censum relatam, sed etiam tantum rerum, seu corporum detulisse, quantū æstimatio triginta aureorū efficere potest.

Plus & minus, non mutant speciem, l. fin. de fund. instru. leg. Neque enim minus est scapha nauis, quàm oneraria, tametsi minor: neq; oneraria magis, tametsi maior. Sic locuples non est magis ingenuus, quàm pauper, l. humilem. C. de incest. & inutil. nupt.

PLVS MINVS, sine coniunctione, pro circiter, l. Publia. §. fin. D. depositi.

PLVS PETERE dicimus loco, summa siue re, tempore, qualitate. Loco, si alibi summa, siue re, si plus, quam debemus, petamus: tempore, si ante tempus: qualitate, si eiusdem speciei rem meliorem postulamus. Paulus lib. 1. Setent. tit. 10. Hos eosdem modos recenset Iustinianus, §. plus. & §. huic autem. Instit. de action. Olim plus petēs caussa cadebat. Paulo vbi suprà, id est, rem amittebat, ex lege XII. Tab. hodie autem ex Zenonis constitutione, cuius fit mentio. §. sed hæc quidem. Instit. de actio. §. hodie. Instit. de except. & qui plus tempore petit, alterum tantum temporis sine vllo interusurio expectat, quanto statutum tempus anteuertere conatus est, & sumptus prioris litis refundit. Qui verò plus loco, vel summa, vel qualitate petit, ex constitutione Iustiniani omne damnum præstat in triplū: & qui reo debita quantitate ampliorem cautionem dolo malo exprimit, etiam ius omne crediti amittit, l. vnic. C. de plus petit. Plautus in Querulo, plus petiti periculum dixit: Si parasitus, inquit, amplius, quam præstitutum est, postularit, plus petiti periculo strangulentur.

PLVRES, de tribus dici posse, Glos. docet, vt aiunt, singularis, in §. & quod sæpe. in Auth. de trient. & sem. de qua Barto. in l. seruo. D. de opt. leg.

Plura legata sunt, quoties nominatim plures in legato exprimuntur, auctor Paulus l.2. de leg. 2.

Pluribus

Pluribus creditoribus teneri videtur, si vni aliorũ nomine caueatur, l. ergo. §. creditoribus. D. de fideic. libert.

PLVTEI, quæ tabulæ affixæ & parietibus adinnctæ dicuntur in l. 41. §. 7. de legat. 1. Vlpian. l. 17. §. 2. de actio. empt. Reticuli circa columnas: plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non sunt.

PLVVIA aqua, vide suprà Aqua.

PLINTHIOES, sunt laterculi, Hygeno lib. 2. de limitibus constit.

POCVLVM, & pro vase in quo bibitur, vt in l. Seiæ. D. aur. & arg. lega. & pro eo quod potatur accipitur, contento scilicet pro continente, vt in l. si quis aliquid. §. qui abortionis. D. de pœ. quemadmodum amatorium poculum dicimus, potionem quæ ad amoris insaniam impellit.

POCVLENTVM, quidquid potari potest. Quidam existimant potulentum scribi debere. Hoc iudicibus licet recipere, vt & esculentum, l. plebiscito. D. de offic. Præsidis.

PODAGRA, in l. à muneribus. C. de decurionib. lib. 10. morbus est articularis, pedes præcipuè infestans, aliis cum ardore, aliis cum algore. ποδάγρα vsum pedum impedit. Ouid. 3. de Ponto:

Soluere nodosam nescit medicina podagram.

Vide Plin. lib. 26. cap. 10.

PODIVM apud Vlp. in l. quæsitum. §. canales. D. de fund. instr. locus extra ædificium porrectus, vnde spectamus si quid foris fiat. Item spongiæ, inquit, quibus columnæ, pauimenta, podia extergantur. Est & præcipuus locum in theatro, cui inhærebat Imperator, vel Senatores ludos spectantes. Hinc illa inscriptio: Theatrum strauit pauimento, podio circunscripsit. Lege Vitruuium lib. 5. ca. 7. Catanæum in 5. Comment. in Plinian. epist. Cuiac. Obs. lib. & ca. 13. ad dubitat num & Podia illo Vlpiani loco, possint significare mensas, quæ monopodia vocat Liuius lib. 39. idque Homeri auctoritate adductus, qui libr. Odyss. 1. sic canit,

Οἱ δ' αὖτε σπόγγοισι πολυτρήτοισι τραπέζας Νίζον.

Item alibi sæpissime: tam hoc Martialis loco:

Hæc tibi forte datur tergendis spongia mensis
Vtilis, expresso cum leuis imbre tumet.

Alias Podia impilia sunt, de quibus superius in voce Impilia. & Pollux, πόδια, inquit, τὰ περὶ τοὺς πόδας.

At podia fœminini generis funis est, quo tenditur velum: Seruius Comment. 5. paulò ante finem.

POENA, inquit Varro lib. 4. Ling. Lat. à puniendo, vel à pœnitendo, quòd post peccatum sequitur.

Pœna noxiæ vindicta est, inquit Vlpian. & à mulcta multum differt, ait idem, cum pœna generale sit nomen, omnium delictorum coërcitio: mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est. pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & existimationis irrogari solet. Et mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaq; lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimò mulcta ibi dicitur, vbi specialis pœna non est imposita. Item mulctam is dicere potest, cui iudicatio data est. magistratus solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere, mandatis permissum est. pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio competit, l. 131. §. 1. D. de verb. sign. Vide item l. 244. D. eodem.

Pœna, supplicium: à pendendo, quo quis ob delictum afficitur. Vlp. l. si quis. de pœn. Pœnæ sunt, quæ vitam adimant, aut seruitutem adiungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium, aut carcerem corporis contineant.

Pœna appellatur, quicquid extra rei persecutionem est, l. 2. in fin. D. de tut. & rat. distrah. l. 12. §. 1. D. si quis omiss. caus. testa. l. 5. §. fin. D. de public. l. 25. §. 1. D. quæ in fraudem credit. l. 11. §. sed si plures. D. ad leg. Aquiliam. Inde Pœnales actiones opponũtur rei persecutoriis actionibus, l. 5. §. fin. D. de alien. mun. iudic. causs. fact. §. sequens diuisio. Instit. de action. l. 32. D. ad leg. Falc.

Pœna, pro eo quod interest. Paul. l. vlt. D. de eo quod cert. Centum solutis ex vniuersitate, tam ex sorte quàm ex pœna solutum videri. Item apud Venul. l. 29. D. de iudic. sol. vide Damnum.

Pœna, pro vsura Paul. l. 40. D. de reb. credi. Si die suprà scripta, summa data non erit, tunc eo amplius quo post soluam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos, denariós singulos dati stipulatus est, &c. Idem l. 11. de vsuris: Fuit consuetudo, vt intra certa tempora non illatis vsuris, grauiores infligerentur. Et paulo post: Quæsitũ est, an illud quod amplius ex cõsuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactum est, &c. Item Pompon. l. 23. §. 2. D. de hæredi. instituen. Pœna tamen sic differt ab vsura, quòd cũ vsura ex vsu pendeat, siue vt planius loquamur, vsus diuturnitas eam pariat: pœnam contra successus temporis non parit, sed contumacia debitoris sola. Itaq; vsura quidẽ pro rata tẽporis exigitur, & simul cum eo crescit, atq; augetur, l. 75. §. 6. de verb. oblig. at pœna non crescit ex temporis productione, siquidem vti conuenta est, ita soluitur, neque adaugetur, l. 68. D. eod. Meritò ergo inter se tanquam diuersa distinguuntur: vt in l. 44. D. de vsur. l. 13. D. de pignor.

Pœnæ nomine legari videtur, quod coërcendi hæredis caussa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, ait Imp. §. 41. de legat. & Vlpian. in Instit. titul. de legat. vt cum ita legatur: HÆRES MEVS SI FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIT, VEL EX DIVERSO; SI NON COLLOCAVERIT, DECEM AVREOS DATO.

Pœnam à conditione separat voluntas testatoris, l. fin. D. de iis quæ pœn. nom.

Pœnæ seruitus & Rom. ciuitatis & agnationis ius extinguit, l. qui vltimo. 29. D. de pœn. pœnæ autẽ seruus ideo dicitur is qui ad bestias vel metallũ damnatus est, quia nullius planè nisi supplicij sui seruus est. quippe cui in perpetuũ est addictus, adeò vt si quid ei legatũ fuerit, pro nõ scripto habeatur: quasi, ait Marcianus, non Cæsaris seruo datũ, sed pœnæ, l. sunt quidã. 17. D. de pœn. Et vt rem paucis absoluã, Serui pœnæ olim dicebãtur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatẽ: si serui, domini familiã quasi abalienati amitterẽt: adeò vt ne à pœna quidẽ liberati, in veteris domini potestatem redirent, l. 8. §. 4. & l. 20. & 29. D. de pœn. l. 8. C. de sent. pass. l. 24. §. 5. D. de fideicom. libert.

Pœnæ summæ, mediocres, minimæ, vide Supplicia.

Pœna capitalis diuiditur in summum supplicium, pœnæ metalli coërcitionem, & in insulam deportationem, l. capitalium. de pœn. Cæterùm inter varias pœnarum species, nulla ad naturam propius accedit pœna talionis, vt Aristoteles quoque probat. Extat valde elegans locus. D. quod quisque iur. in al. stat.

Pœnarum conuentionalium duplex genus: Vnum, quod damni, vel lucri cessantis æstimationẽ præstat. Aliud, quod pro contemptu, contumaciáve infligitur: atque hæ propriè pœnæ vocantur, illæ non æquè.

Pœna exacta, inter fructus numeratur: quod de futuris pœnis nusquam relatũ est. fac. l. conuenire. D. de pact. dot. & l. si vnus. §. illud. de pact. cum simil. Proinde rectè improbatur, quòd quidam pœnas futuras in venditionibus tanquam fructus vendunt.

Pœnarum interdictarum hæc tria refert genera Iac. Cuia. Obser. lib. 14. cap. 34. Primum est inedia necari, vt Marcianum retulisse, l. 10. D. de interd. & releg. ex Basilicis colligi potest. qua de caussa & quos ablegabãt tyranni in specus, aut loca sola, his solebant cibi aliquid apponere,

apponere, vt apud Sophoclem Creon iubet defoſſæ Antigonæ, φορβῆς τοσοῦτον, ὡς ἄγος μόνον προθείς. Aliud cum quis carcere perpetuo pro pœna continetur, arg. l.8.§.ſolent. D.de pœn.hic enim improprius eſt carceris vſus, qui non pœnæ, ſed diligentioris cuſtodiæ cauſſa haberi debet, vt ait l.6.§.eius.D.de iniuſt.rupt. Tertium, nequis pœnæ cauſſa tormentis ſubiiciatur, l.pen. D de quæſtion.quod pœnæ genus tyrannicum & inciuile Tertullianus conteſtatur in Apologetico.

Pœnæ ob corruptam ex Adæ lapſu hominis naturam, introductæ ſunt, quibus mali coërceantur, ne peccent ſeu delinquant faciliter. Qui enim iuſtè agere propter naturalem legem, ſummámq; bonitatem non expetit, quique obtemperare non vult rationi, in qua ſunt boneſtatis formulæ, quas intelligit quidem dictante conſcientia, ſed contemnit: is rogo quid ſpectabit, quid timebit, ſi pœnas adimamus? Certè nihil: ſed irruet in omnia flagitia. Nam quid faciet, ait Cicero li.3.Offic. is homo in tenebris, qui nihil timet, niſi teſtem vel iudicem? Quid in deſerto loco, nactus quem multo auro ſpoliare poſſit, imbecillem atque ſolum? Alioqui vir bonus, qui iuri naturali obtemperat, & voluntatem ſuam illi conformem facit, eámque ſequitur, vnde & iuſtitia virtus dicta: is omnibus pœnis exemptus eſt, nec timet, ſed amat Magiſtratum, velut boneſtatis conſeruatorem, Rom.13. Ideóque nullas bonorum vtilitates, æquitati naturæ præfert neminem ſciens lædit, & verè iuſtus eſt, quatenus ad politicam vitam attinet. Rectéq; Socrates execrari eum ſolebat, qui primus vtilitatem à natura ſeiunxiſſet. Id enim quærebatur caput eſſe exitiorum omnium, vt Cicero refert. Hinc intelligis pœnas, defenſiones legitimas, ex natura eſſe, ſicut & Magiſtratus.

POENALES actiones ſunt, quibus duntaxat exigitur, vt aduerſarius puniatur: quæ & Odioſæ, quia reo cõuento damnum adferunt, dicuntur: vnde & per interpretationem molliendæ ſunt potius, quam exaſperandæ, l.interpretatione. D.de pœnis.

POENITENTIA ſuprema quæ ſit, vide D.de donat.inter virum & vxo.l.cum hic ſtatus.§.pœnitentiam.

Pœnitentia apud Pontificios quid ſit, diſces ex tit. de pœnit.& remiſſ.& de pœnit. diſt.1.2.3.

POETÆ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur, l.Poëtæ.C.de profeſſ.lib.10.

POLIA, πωλεία, armentum equorum. Vlp.in fin.l.Ædiles aiunt.de ædil.edict.Nam & ſi polia venierit, dicemus vnum equum qui vitioſus eſt, non omnem poliam redhiberi oportere. Equarias Varro appellat, lib.2.de re Ruſt.cap.7.

POLIPTICI, non ſunt chirographa, vel apochæ, vt Alciatus tradit Parerg.lib.3.ſed rationes, ſiue [illegible] publica, l.2.C.Th.de diſcuſſ.l.13. C.Th.de ind.deb. & ideo in l.2. C.de diſcuſſ.ratiociniis publicis, id eſt polipticis. Sic autem plerunque ſcribi ſolet, quanquam ſi origo ſpectetur, Polyptychis ſcribendum ſit. namq; ex eo tractum eſt nomen, quod ex chartæ publicæ πολλὰς [illegible], οἷα πτύχας habeant: qua forma & dyptycha dicuntur in l.3.C.Th.de exp.iud. & in actione 14.Chalced.concilij, & in quinta ſynodi, act.4. Suidas, [illegible]. Adnotari verò in Polipticis omnia quæ ad rationes publicas ſpectant, Vegetius indicat his verbis li.2. Totius legionis ratio ſiue obſequiorum, ſiue militarium numerorum, ſiue pecuniæ quotidie aſcribitur actis, maiore propè diligentia quam res annonaria vel ciuilis, polipticis annotatur. ſic enim eum locum caſtigauit Cuia. pro eo quod in vulg.li. politicis libris legebatur. Vtitur & hoc verbo Caſſiodorus li.5. Variarũ: Vt omnibus, inquit, à te ſollicita, atque æquabili indagatione cõpertis, poliptici iubeãtur adſcribi.

POLIRE veſtimenta fullonici artificij eſt, l.9.§.pen.l.13.§.ſi fullo. D.loc.l.12.l.48.§.ſi ego.l.52.§.ſi ſeruus.l.82. D. de furt.l.22. D.de præſcr.verb.§.item ſi fullo.Inſt.de obligatio.quæ ex delic. Theop. πλύνειν vertit. Nonius Marcell.in verbo Interpolare, tractum id ait ab arte fullonica qui poliendo diligenter vetera quæq; quaſi in nouam ſpeciem mutant. Plinius libri 8.cap.48. de lanis loquens, Quippe, ait, ahenis polientium extracta in tomento vſum veniunt. Idem lib.19.cap.1. Hiſpania citerior habet ſplendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura. Vnde politura apud eundem lib.11.c.24. Idem lib.35. Vmbrica creta non niſi poliendis veſtibus adſumitur.

POLITOR, l.52.§.venit. D.pro ſocio, is eſt qui agrum expolire atque colere conſueuit. Veluti, inquit Vlpianus, cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus. ſic enim legendum eſt, non licitatori, vt Budæus voluit. Nonius Marcellus: Politores, agrorum cultus diligentes, vt polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta, Ennius Satyr.lib.3. *Teſtes ſunt lati campi, quos gerit Africa terra politis.* Et Annal.9. *Raſtros dentefabres carpſit cauſſa poliendi agri.* Hinc,

POLITIO apud Catonem dicitur illa cultura, pro cuius mercede certam frugis partem capiebat politor, vt nonam, aut quintam, aut octauam, pro conditione agri atque bonitate ſoli. Verba hæc ſunt Catonis: Politionem quo pacto dari oporteat? in agro Caſinate & Venuſio in loco bono parte octaua corbi diuidat: ſatis bono, ſeptima: tertio loco, ſexta, &c.

POLIO, qui arma polit, l.quibuſdam.D.de iure immu.

POLITIA eſt legitima ordinatio Reipublicæ, ſecũdum quam alij præſunt, alij parent. Quæ ab Ariſtotele definitur, principatus & rerum conſuetudo, ſecundum quam viuere vnumquemque & conuerſari decet. Huius tres ſunt ſpecies: Monarchia, regnum, ſeu principatus vnius, ad communem vtilitatem reſpiciens.

Politiæ emendandæ formam, cum ex ſcriptis legibus, tum ex probatis maiorum exemplis oportet mutuari: qualia in l.2. D.de orig.iur. Pomponius exhibet: eleganter, ac compendioſo quodam artificio deſcribens totum imperij ſtatum, eiúſque mutationes. Primum, quæ infantia Romanæ Reipubl. fuerit: deinde qui auctus; quibus legum ſtudiis conſtiterit: quo item iuris neglectu labefacta ſit. His enim exemplis inſtructos eſſe oportet eos, qui rerum publicarum ad emendandam politiæ formam functionem ſuſcipiunt.

Politiæ melioris certiſſima ſpes erit, ſi primum omnium iuris traditio vindicata fuerit à deſultoriis commentatorum opinionibus. Nam tunc conſtantia, mox iudiciorum, & proinde beata (quoad per humanam fragilitatem licet) rerum omnium tranquillitas, auctore Chriſto, ſequetur.

POLLICITATIO eſt ſolius offerentis promiſſio, l.3.D. de pollicita. Plerunque etiam Pollicitatio eſt, qua quis Reipub. vel ciuitati opus aliquod publicum ludóſve promittit, l.5.D.ad leg.Falcid.l.3.§.debitores. D.de mu.& hon.l.vnic.C.de ratiocin. oper.publ. Plin.lib.10. Epiſt. Huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur.

POLLINCTOR, qui mortui corpus pollincit, id eſt vngit, Erat ex libitinarij familia. Vlpian.l.5.§.1. D.de inſti.act. Idem ait, Si libitinarius, quos Græcè [illegible] vocant, ſeruum pollinctorem habuerit, iſq; mortuum ſepeliuerit, &c. Inuenitur & hoc verbum apud Tertull.in libr.aduerſus Gnoſticos, & Iulium Firmicum in lib.Matheſeos perſæpe.

POLYPTYCHI, vide Polipticí.

POLYPUS, πολύπους, eſt caruncula, modò alba, modò ſubrubra,

subrubra, quæ narium ossi inhæret, & modò ad labra pendens, narem implet, modò retrò per id foramen quo spiritus à naribus ad fauces descendit. ait Corn. Celsus lib.6.cap.8. vnde,

POLYPOSVS, qui eo vitio affectus est: apud Vlpian. l. 12. D. de ædil. edict.

POMOERIVM, locus post mœnia. Plura cognosce ex Liuio lib. j. & Gellio lib. 13. Papinia. l. 5. De seru. export. Cui pacto venditoris pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe etiam interdictum esse videtur.

POMORVM appellatione nuces, & ficus, & vuæ duracinæ, & purpureæ, & quæ eiusdem generis sunt, quas non vini caussa habemus, quas Græci τραγήματα vocant, continentur, l. qui fundum. 205. D. de verb. signif. vide Macrobium lib. 2. cap. 6. & 3. cap. 19. & Alciatum libr. 6. Pareg. ca. 2.

PONDVS, infectæ materiæ: Numerus, signatæ: Species, factæ dicitur, l. 6. D. de rei vind.

PONTIFEX Max. quòd maximus rerum quæ ad sacra & religiones pertinent, iudex sit, vindéxque contumaciæ priuatorum, magistratuúmque. Minorum Pontificum Maximus dicitur, qui primus in id collegium venit: item Minimus, qui nouissimus. Festus.

Pontifices (vt Q. Scæuola Pontifex Max. dicebat) à posse & facere. Pontifices ego à ponte arbitror: nam ab iis Sublicius est factus primum, & restitutus sæpe, cum ideo sacra & vls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Hæc Varro lib. 4. Ling. Lat. Facere autem Scæuola dixit, pro sacrificare. Pontificem in ius vocare dum sacra facit, non licet, ait Vlp. l. 2. D. de in ius voc. Sine decreto Pontificum ossa quæ ab alio illata sunt, vel corpus, domino loci effodere vel eruere non licet, ait idem Vlp. l. 8. D. de relig. & sumpt.

Pontificem vnum duntaxat à Numa institutum legimus apud T. Liuium, Marcum scilicet M. F. cui sacra omnia exscripta, exsignatáque attribuit. quibus hostiis, quibus diebus, ad quæ templa sacra fierent; atque vnde in eos sumptus pecunia erogaretur. cætera quoq; omnia publica priuatáque sacra Pontificis scitis subiecit. nec cœlestes modò cæremonias, sed iusta quoque funebria, placandósque manes, vt idem Pontifex edoceret. Hæc Liuius. Hunc autem solum à Numa Pontificem creatum Liuius testatur, quem Maximũ etiamnum nominat, quòd alij scilicet Minores non essent. & initio libri 2. cum de Rege sacrificulo commemorat, non dicit eum Pontificibus, aut Pontifici Maximo subiectum esse, sed tantùm Pontifici, qui tamen Maximus (vt dixi) sacerdotum omnium habebatur. Non multo pòst tamen quatuor sunt creati Pontifices, qui numerus ad M. Valerium, Q. Apuleium Coss. id est annos amplius quadringentos permansit. quo tempore octo primũ lege Ogulnia Pontifices creati sunt: de quibus cum postea Liuius loquitur, alios minores Pontifices appellat, vnum maximum. Cicero etiam in Orat. de Harusp. resp. tres minores nominauit. Pontificis verò Maximi tanta potestas in reliquos sacerdotes fuisse dicitur, vt L. Metellus eum honorem adeptus, Posthumium Consulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, mulcta indicta, vrbem ingredi vetuerit. quemadmodum Cicero & Valerius testatur. Idem Pontifex de violatis sacris cum collegio cognoscebat. Liuius narrat L. Cantilium scribam Pontificũ, qui cum Vestali virgine stuprum fecerat, à Pontifice Max. eousque virgis in comitio cæsum fuisse, vt inter verbera expiraret. Idem res omnes singulorum annorum mandabat literis, efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi: vt Cicer. lib. de Orat. 2. cõmemorat. Creati autem postea plures sunt à victore Sylla, eorúmque numerus ampliatus, vt essent quindecim.

Pontifex priuatus, cuius meminit Pomponius in l. 2. §. Omnium tamen harum. D. de orig. iur. ideò dictus est, quòd non poterant toties conuenire omnes Pontifices sacris addicti, quoties impetranda erat actio, singulis haud dubiè momentis. Itaque vni delegabãt priuatum hoc negotium, dandæ aut denegandæ actionis. Et is, quia magistratum nullum gerebat, ideò nequis falleretur in hoc, Priuatus dicebatur.

PONTIFICALIS auctoritas, l. 12. D. de petit. hæredit. Pontificale iussum, l. 8. D. de religio.

PONTIFICIVM, apud veteres pro iure, & potestate faciendi dictum, colligit Alciat. ex Constantini sanctione, quæ extat in Theodosiano Codice: vbi de maternis bonis loquens, Sint, inquit, in parentum potestate, atque dominio, vt fruendi pontificium habeant: alienandi eis licentia denegetur. Apud A. Gellium lib. j. cap. 13. hoc verbum eodem sensu legitur, in quibusdam codicibus. Et in legib. Burgundionum cap. 40. vbi ita scribitur: Huius autem actionis pontificium circa manumissores tantum de libertis suis præcipimus custodiri.

PONTONES, naues quibus in traiiciendis amnibus loco pontium vtimur. Paulus in l. fin. de seru. rust. præd. Flumine interueniente via constitui potest, si aut vadũ transiri potest, aut pontem habeat diuersum, si pontonibus traiiciatur. & infrà; Qui à via consummari solet, vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen, in quo pontonibus traiiciatur.

POPVLVM Cicer. in lib. de Repub. teste August. lib. 19. de ciuitate Dei, cap. 21. definiebat cœtum multitudinis iuris consensu & vtilitatis communione sociatum. itaque populi appellatione aliter atque plebis Romæ omnes ordines continebantur. §. plebis scitum. Instit. de iur. na. gent. & ciuili. Vide Plebs.

POPVLVS FVNDVS FACTVS, vide FVNDVS.

Populus tributus apud Horatium. libr. 2. Satyr. 1. est plebs infima, & (vt M. Tullius sæpe nominat) vrbana. erant enim tribus vrbanæ omnium infimæ, & longe minus honestæ, quàm rusticæ. Itaque in eas coniecti fuerunt à Gracchorum patre libertini, vt scribit M. Tul. lib. j. de Orat. ad Qu. Fratrem. Quem autem hîc Flaccus Tributum populum, in episto. 7. lib. j. tunicatum popellum vocat. Alij tamen loco supra citato tributim legunt: quæ scriptura ferri potest.

POPVLARES actiones (eædem publicæ dicuntur) referuntur in Rubric. D. de popular. action. & in l. cum qui in popularibus. D. de iureiur. & non nisi integris personis permittuntur, hoc est, quibus postulare licet ex edicto prætorio: quod discernit ætatem, sexum, casum: puta surditatis, vel cæcitatis, & famã postulantiũ. Dicitur autem actio popularis, quæ cuilibet de populo competit, quam potest mouere quilibet de populo. Ea namque principaliter iniuriã publicã, vel ius populi persequuntur. Sic popularia iudicia, & interdicta.

POPVLITARI, pro populari, diripi, Papinia. posuit in l. 21. in fin. de appellat. Tamen, inquit, cùm fructus populitarentur ab aduersario, æquum sibi videri fructus apud sequestres deponi. Sic apud Symmachũ, Interea constitutionis memor sequestraui mobilia, fructúsque præcepi, ne téporis vsurpatio abutatur indebitis. Peritore condemnato, huic fructuum sequestrationi locus esse non potest, nisi populitentur ab aduersario.

PORCÆ, in l. 24. D. de aqu. & aqu. plu. sulci sunt aquarij, quos traditur Græcè ἄλοκας appellati, l. j. §. item Sabinus. C. de aq. & aq. plu. Ideóque & porcas Festus lib. 14. definit raros sulcos esse, qui ducuntur deriuandæ aquæ gratia, ab eo quòd porceant, id est, prohibeant aquam frumentis nocere. Quo ferè modo idem auctor Elices definit lib. 5. At Varro, vt idem Festus admonet,

Porcam

Porcam aliter accipit. inter duos enim sulcos elatam terram, quòd ea seges frumentum porricit, porcam appellatam idem lib.5.de re rustic.ca.29.tradit. Idémque lib.4.de Lingua Lat.confirmat his verbis: Ab eo quòd aratri vomer sustollit, sulcus: quò ea terra iacta, id est, proiecta, porca. Quem & idem Festus lib.9. secutus: Imporcitor ait est, qui porcas in agro facit, in arando. Porca igitur est inter duos sulcos terra eminens. Eodémque modo Isidorus lib.15.Etymol. cap.9. Porcam, quæ in arando extat, quod verò defossum est, liram dici tradit. In Lexico etiam cuius iam sæpius mentionem feci, porca definitur, τὸ μεταξὺ τῶν αὐλάκων ὄγκ. Nonius planè aliud de huius verbi significatione sentiens, porcas interpretatur signa sulcorum, quæ vltrà se iaci semina prohibent, à porcendo, id est, prohibendo dicta.

PORCINARII vrbis Romæ, pro suariis, in l.j.C.de suar.& susceptorib.lib.10.quos suillæ carnis tenet functio, vt Symmach.ait lib.j.Epist.13. Solebat autem porcina cato populo Rom.ex Aureliano instituto diuidi: quemadmodum Vopiscus in Claudio indicat his verbis: Nam & porcinam carnem populo Roman.distribuit, quæ hodiéque diuiditur. Erat & Romæ tribunus fori suarij, vt ex notitia Imperij Rom.constat.

PORNÆ Iustiniano, titul.de Consulibus in Nouell.§. Ac primus quidem. iuxta interpretationem Holoandri, sunt ludi scenici, sic dicti à productione meretricum in scenam, commemorantur inter spectacula, quasi Floralia, quæ per meretrices & perditissimorum hominum genera celebrabantur. Certè vel hic locus indicat turpissima illa spectacula tardè sublata.

PORRIGERE, obscœnum verbum est, & proprium mulierum, vt arrigere virorum, quo vtitur Cõstant.l.cum vir.C.de adult. Cum vir nubit in fœminam viris porrecturam, &c.

PORRINA, genus oleris porracei, vel idem quod porrus: extat vox apud Scæuolam in l.defuncta.§.Sempronio.D.de vsufruct.

PORRECTUM, Varro interpretatur directum, vide Amfractus.

PORTARI ea dicuntur, quæ quis iumento secum ducit: ferri quæ quis suo corpore baiulat: agi ea quæ animalia sunt, l.ferri.235.D.de verb.signif.

PORTANTA, à portendendo, hoc est, præostendendo dicuntur, cùm præter morem incidentia, ostẽdant aliquid futurum esse. Vlpianus eleganter duo genera ostentorum explicat in l.ostentum.D.de verb.signific. vbi Andræas Alciatus.

PORTUS, est conclusus locus, quò merces importantur, & vnde exportantur, eáque nihilominus statio est conclusa, atque munita, inde angiportum dictum est, l.59.D.de verbor.significat. Portus vectigal, l.17.D.de verbor.signif.

PORTICUS non venit ædium nomine, l.cætera.§.hoc Senatus D.de legat.j. An porticus sit, vt domus, tutum refugium, differit Bart.in l.meminisse. D.de offic.Proconsul.Iterim nota Porticum apud Cicer.Tusculan.2. sumi pro tabernaculo seu tentorio. Namque Æsculapi liberorum, inquit, faucij opplent porticus.

PORTICATIO, pro porticu, l.funeris.36.§.j. D.de religios.quidam exponunt pro septis, quæ circa sepulchrũ fiebant. Itaque si amplum quid, inquit, Macer, ædificari testator iusserit, veluti in circuitũ porticationes, &c.

PORTORIUM, non tantum, quòd in portu, sed & quod pro exportandis mercibus in transitu pontis vectigal soluitur, l.60.§.vehiculum. D.loca.l.203.D.de verbor. signif.l.3.C.de vectig. Vnde qui hoc vectigal publicani redemerunt, Portitores dicuntur. Portorium rerum venalium Cicero in Pisonem dixit.

POSCIMUS imperiosè, Postulamus iure, Petimus precario, Rogamus per amicitiam, Obsecramus per sacra, Flagitamus multo verborum strepitu.

POSITUM HABEAT, exponit Vlpia.dicens, Accipere debemus Positum habeat, siue in habitationibus, vel cœnaculis, siue etiam in borreis, vel cuius alterius ædificij. Positum habere etiam is rectè videtur, qui ipse quidem non posuit, verum ab alio positum patitur, l.si verò plures.§.prætor ait.D.de iis qui deiec.

POSITIO à ponendo, quæ Græcis dicitur thesis, est alicuius particularis rei ad caussam pertinens assertio, auctore Barto.in l.a.§.quod obseruari. C.de iureiuran. propt.calum.dan. Vbi præterea rectè dicit, huius vocabuli vsum, adeóque rem ipsam, consuetudine magis quàm scripto iure receptam esse in iudiciis. Vide ca.j. de confess.in 6.& ibi glos.

Positiones, situs, regiones. Vlpia.l.j.§.j. D.de iust.& iure. Huius studij duæ sunt positiones: quasi diceret partes, siue regiones: hoc est, Hoc studium, siue hæc disciplina posita est duabus in rebus: nempe in edisseendo iure publico & priuato. minus enim planè & explicatè hoc dictum est: neque verò de iure loquitur Vlpian. sed de studio ac disciplina.

Positio, fundus, sors. Vlpian.l.3. D.de annu.legat. Hoc sequemur, vt pro positione patrimonij sine vexatione & incommodo hæredis fiat: id est pro viribus, pro facultatibus. Idem l.2.§.j.D.de pecu. Si verò eandem positionem peculij reliquit, debere eum deducere.

POSSE verbum significat simplicem potentiam, nulli necessitati subiectam, idque ex sermonis proprietate: à qua tamen ex coniectura mentis quandoque receditur. exempla ponit Alc.in l.Nepos Proculo. D.de verb.sign. Igitur & necessitatis nota interdum est, vt l. sæpe. De offic.præsid.l.non potest. D.de iudic. atque ideo ponitur pro debet, l.si mandauero, §.fin. D.mandat. An autem trahatur ad futurum, vide Barto.in l.qui Romæ.§.duo fratres.D.de verbo.signif.

POSSIBILE, δυνατὸν, dicitur quod commode fieri potest, l.nepos Proculo.D.de verb.sign.vbi vide Bart.

POSSIDERE verbum à sedibus videri deductum ipsius compositio denotat, & coniugata verba, Assidere, Obsidere, Desidere. Sedes autem appello, in quibus quis habitat. Hinc Virg.lib.Æn.I.

Sedes vbi fata quietas Ostendunt.

Varr.lib.4.de Ling.Lat.initio, Pos vetus verbum esse scribit, quod potentem significat, vnde impos, & possum, & verbum possidere, quasi qui potest sedere, id est habitationem & sedem suam aliquo in loco constituere. Possidere autẽ est, vti re aliqua pro domino, vt definit Hot.id est, pro imperio ac potestate domini: cuius definitionis explicationem vide fusissimè apud eundem. At differt à Tenere. Is enim dicitur Tenere, qui corporaliter quidem obtinet, sed non animo ac potestate domini: veluti seruus, in quem domini vocabulum non cadit, ne peculium quidem suum possidere dicitur, sed tenere. Sed tamen fructuarius quandoq; possidere dicitur: fateor: sed ille suo iure, hic pro alieno. Hinc illud Celsi l.18.D.de acquir.possess. Quod meo nomine possideo, possum alieno nomine possidere, nec enim muto mihi caussam possessionis, sed desino possidere, & alium possessorẽ ministerio meo facio. Nec idem est possidere, & alieno nomine possidere. nam possidet, cuius nomine possidetur: procurator alienæ possessioni præstat ministerium. Sic possidere dicitur, qui per colonum & inquilinum possidet, l.j.C.comm.de vsuca. Possidentur autem propriè res corporales, non iura, nisi id fiat abusiuè, l.3.D.de acqui. poss. Vnde Theophilus tit.de interd. νομὴν definit, σωματικοῦ πράγματος κατοχήν. nam iure possidere sic definit, ψυχῇ τοῦ δεσπόζοντος κατέχειν. An vero duo eiusdem rei possessores in solidum esse possint, quæsitum fuit, vt

fuit, vt annotat Cuiac. inter Proculianos & Sabinianos. hi duos possessores admittebant, illi non item, l.3. §.ex contrario. D. de acq. poss. Proculianorum sententia obtinuit, & quidem generaliter, vt nec possint duo in solidum possidere ciuiliter, nec duo naturaliter: nec vnus ciuiliter, alter naturaliter: nec vnus iuste, alter iniuste. l. si vt certo. §. si duobus. D. commo. l. duo. D. de prec. Nec mouetur l. & habet. §. eum qui. D. eod. quæ & possidere eum statuit qui precario rogauit vt sibi possidere liceret, & eum qui rogatus est. Sumpta enim est ea lex ex libris ad Sabinum, qui duos possessores admittebat.

Possidere iubere, & in possessionem mitti differunt: nam Prætorium possessionem mittit primo decreto, possidere autem iubet secundo. l.7. D. de damn. infect.

POSSESSIO, inquit Paul. appellata est à sedibus, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit, quam Græci κατοχὴν dicunt. l.j. D. de acq. poss. Definitur autem ab Ælio Gallo apud Festum, Vsus possidendi agri aut ædificij: non ipse fundus aut ager. non enim possessio ē rebus quæ tangi possunt, &c. Alij sic: Ius vtēdi re corporea pro domino. Possessio autē duplex est, vna quæ iure consistit, altera quæ corpore. l. nemo. C. de acquir. poss. August. in ser. de vita clericorum: Quod videtur (inquit) possidere, sicut iurisperiti loquuntur, iure non corpore. Hæc naturalis siue corporalis dicitur, illa ciuilis: nulla est tertia quæ dicatur naturalis & ciuilis. Et hanc verò & illam ad d. l. nemo. sic Basilica definiunt, Νομή, ἐστι φυσικῶς, ἡ τοῦ πράγματος κατοχή· ἡ δὲ τοῖς νόμοις νομή, ἐστι ψυχῇ δεσπόζοντος κατοχή. Animo domini, inquiunt, quod opinione domini. l. si seruus. D. de noxal. action. cogitatione domini. l. pen. C. de furt. & rectè adiiciunt κατοχὴ, id est detentio. nam & possessio ciuilis plurimum facti habet. Vtraque igitur corpore constat, & vtraque animo sibi habendi, non vtraque animo domini, vtraque etiam animo retinetur: id est etiā si possessor nec suo nec alieno corpore rei insideat, quo ad alius subsederit, sibíque rem tenere cœperit. Vtramque supradicta l. nemo. ait esse legitimam, quia defenditur legibus & interdictis possessoriis. Ciuilis est quæ apprehenditur & possidetur ex iusta caussa acquirendi dominij ab eo qui se dominum credit. Naturalis est quæ corpore solo consistit, non iure dominij. Vt ecce, Naturaliter possidet, qui vi aut clam possidet, & incūbat rei meæ, eique aduersus alios competit interdictum Vti possidetis, & Vnde vi. l.j. §. vlt. D. vti possid. l.j. §. qui à me. D. vnde vi. Ego violenti aut clandestini ingressus opinione comparata, possessione cessi, sed eam tamen vel interdicto vnde vi, aut de clandestina possessione recuperare possum, aut meam esse vocare interdicto vti possidetis. Eum quoque naturaliter possidere constat, qui contra leges donatum accepit: vt, si quid vxor viro donauerit, id vir possidet non iure dominij, cum sciat, aut ignorare non debeat, inutilem donationem esse: sed naturaliter, volēte domino, qui ei possessione cessit: & cōpetunt ei interdicta possessoria. l.j. §. si vir. D. de acq. poss. l.j. §. deiicitur. D. vnde vi. Is etiam qui precariò rogauit, vt sibi possidere liceret, naturaliter possidet. l. & habet. §. eum qui. D. de precar. non ciuiliter, quia neque dominium, neque dominij opinionem habet: & quidem solus secundum sententiam Labeonis, quæ verior est, cum possessor ei possessione sua cesserit. Et omnino quicunque possidet, siue naturaliter, siue ciuiliter possidet, siue iustè siue iniustè, aut non possidet, aut solus possidet. His consequens est interdicta possessorio aduersus alios dari ei qui precario rogauit. l.j. §. vlt. D. vti poss. l. qui precario. D. de preca. non etiam aduersus eum quē rogauit: sicut nec ei qui vi aut clam possidet, aduersus eū à quo possidet: quia etsi is à quo possidet, vi vel clam vel precario non possideat, in controuersia possessionis tamen perinde habetur ac si possideret, cum habeat interdictum de vi, vel de clandestina possessione, vel de precario. His tribus modis mala fide possidemus, vi, clam, precariò: rhetores Græci malunt dicere, βίᾳ, ἢ λάθρα, ἢ ἀπάτῃ. & inde tria illa interdicta. Id quoque non dubitandum, quin creditor pignus quod ei debitor tradiderit, naturaliter possideat, cum debitor possessionem in eum transtulerit. l. cum & sortis. §. vlt. D. de pign. act. l. per seruum. in prin. D. de acq. rer. dom. & ideo huic etiam non dubitarem dare interdicta possessoria: quod & Accursio placet in l. pen. §. creditores. D. vti possid. His adiungatur sequester, cui partes possesione cesserunt. l. interesse. D. de acq. poss. l. licet. §. rei. D. depos. nam & hic naturaliter possidet. Hæc ex Cuiac. obser. lib. 9. c. 33.

Possessionum genera varia, caussæ variæ, tituli varij, pro hærede, pro emptore, pro legato, pro agnato, noxæ dedito, soluto, suo. l.3. §. genera. D. de acquir. poss. l.13. §. j. D. de possess. hæred.

Possidet PRO HÆREDE, qui putat se hæredem esse, vel bonorum possessorem. l.11. D. de pet. hæred. §. adipiscendæ. Instit. de interdict. Item qui rem alienam tenens à domino hæres institutus est, vel bonorum possessionem accepit, aut iustam aliquam caussam habet existimandi se hæredem, vel bonorum possessorē domino extitisse. l.33. §. j. D. de vsucap. Sed & quod hæredi instituto legatur, id ipse pro hærede possidet, cùm pro ipsius parte legatum non consistat, l.18. in fi. D. de his, quæ vt indig. Eodem loco habentur & quæ à statulibero conditionis implendæ gratia accipiuntur. l.15. §. sed & si retenta. D. de pet. hæred. Atque hæc exempla optimè accommodantur ad tit. pro hærede. D. & l.44. §. si tu me vi. l.21. D. de vsucapionibus. l.j. D. quorum bonor. l.j. §. quia autem. D. quod legator.

Possidet PRO EMPTORE qui à nō domino emit, cùm eum dominum esse existimaret. l.33. §. j. D. de vsucapionibus. l.8. D. de pecul. & commod. l.6. §. Iulianus. D. de precar. l.11. in fi. D. de institor. l.13. §. j. D. de pet. hæred. tit. pro empto.

Possidet PRO DOTE qui rem alienam ignorans doti accepit. l.13. l.15. §. apud Marcellum. D. de pet. hæred. l.8. D. de peric. & commod. l.j. & toto tit. pro dote. Similiter pro DONATO possidet cui res donationis caussa tradita est l.j. D. pro dona. Pro LEGATO verò cui res aliena legata est, aut testatoris quidē, sed adempta codicillis ignoratur. l.j. l.4. D. pro legato. Pro SOLVTO, qui rem debitam, vel aliud quid in solutum eius loco accepit. l.j. D. pro empto. Pro SVO possessio ad omnes possessionum species porrigi potest, quas quis ex iusta caussa nactus est. Sed huic propriè locus est, in his quæ proprium & speciale adquisitionis nomen non habent, vt puta in his quæ cælo, terra, mari, vel ab hostibus capta possidemus: item quæ vt in rerū natura essent, fecimus, & quæ quasi donata, legata, vel empta, vel ex stipulatu, aut ex caussa dotis debita cum veritas non subesset, accipimus. l.j. & l.2. l. pen. in fi. D. pro suo. l.3. §. vlt. D. de adq. poss. l.68. D. de iur. dot. l.5. l.27. l.32. de vsuc. Vide in præpositione PRO.

in Possessione esse, & Possessorem esse differunt: sicut aliud est esse in seruitute, vel libertate, aliud seruum vel liberum esse. In possessione est depositarius, commodatarius, colonus, inquilinus, is qui precariò rogauit vt morari liceat, nō etiam possidere, vel sequester cui partes custodiam tantum, non possessionem concesserunt: similis hic depositario, ille commodatario. Item is qui ex primo decreto missus est in possessionē crediti seruandi caussa, vel dotis, ventris, legatorum, damni infecti caussa. l. certè. §. is qui. D. de precar. l. siquis ante. D. de acq. possess. & quibus ij locis dicuntur

naturaliter possidere, impropria & cõfusa locutio est, cũ sint in possessione naturali potiùs quàm possideãt. qua de caussa eis interdicta possessoria non dantur. l. officium. D. de rei vind. sed dantur dominis, apud quos possessio remansit, veluti depositori, commodatori, locatori, ei qui precario rogatus est, debitori, & similibus. Hi enim per illos possident. nihil ergo his, non sibi. Fructuarius etiam tantummodo est in naturali possessione nihilominus tamen quia rei emolumentum ad eum pertinet, quæ res efficit vt in plerisque partibus iuris pro domino habeatur, interdicta ei possessoria accommodantur, quæ cæteris qui sunt in possessione non accommodantur. Cuiacius.

Possessio CONTINVA dicitur, non solùm quæ penes vnum atque eundem semper est, verumetiam quæ ab vno ad alium legitimè translata fuerit. Etenim tempora possessionis, quibus auctores bona fide possederũt, meritò debent prodesse & reputari ad complendam vsucapionem iis, qui in locum eorum succedunt, siue ex contractu, siue ex vltima voluntate. Puta hæredibus accedit possessio testatoris, & emptor vtitur tempore venditoris, nec solùm immediati, sed etiam vlterioris. Nisi fortè medius aliquis ex auctoribus nõ possedisset, quia tunc non posset per rerum naturam censeri coniuncta seu continua possessio. Scæuola in l. de accessionib. in princ. Venuleius in l. in vsucap. §. j. D. de diuers. temp. præscript.

Possessio defuncti quasi iuncta descendit ad hæredem, & plerunque nondum hæreditate adita completur. Paul. l. cum miles. Ex quibus causs. maior.

Possessio vera & propria dicitur, etiam quæ legis commento transfertur. l. quod meo. vbi Alexan. de acqui. possess. l. si is cui. §. Flauius. de solut. Quemadmodum vt creditor quis dicatur, satis est, quòd fidem alterius secutus sit, vel verè, vel legis interpretatione. l. j. C. qui manum. non poss. l. qui in fraud. §. ex omni. D. qui & à quib. manumit.

Possessionis verbo interdum proprietas, significatur. l. 78. D. de verb. sig.

Possessio quandoque sumitur pro detentatione. l. qui locatore. §. filium. D. pro hærede.

Possessio fiduciaria, Budæo l. 2. D. de orig. iur. quam sub manu regia possidere dicunt.

Possessio quandoque quasi possessionem significat. c. 2. de in integ. restit. Quasi enim possessio est, cum incorporalibus rebus vtimur, quæ naturaliter teneri non possunt, vt seruitutibus.

Possessio simpliciter prolata, scriptáve de naturali accipienda est l. stipulatio ista. §. hi quoque. D. de verb. obl.

Possessio tradita dicitur etiam precario rogata. l. Iulia. §. veniunt. D. de actio. empt.

Possessionem in l. aquam. C. de seruit. interpretatur Albericus rem possessam.

Possessionem bonorum agnoscere apud iudicem, est declarare apud Magistratum se talem esse, qui posset ac vellet iure prætorio amplecti hæreditatem defuncti.

Possessione capere, pro vsucapere. Iulianus l. non solum. 33. §. si docuimus. D. de vsurpat. Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, &c. Iauolenus l. emptor. 4. Pro empt. Nihil eum ex eo fundo lõga possessione capturum.

Possessionis nomen Feudalium agrorum maximè proprium est, primùm quia Feudistæ scribunt solam possessionem ad vasallum pertinere: proprietatem verò manere domini. lib. 2. tit. 8. §. vlt. deinde quia vetustissimis moribus possessiones à Romanis dicebantur, prædia, quæ non proprietatis iure: sed tamen diuturnæ aut perpetuæ possessionis iure tenebantur: de quibus Iauolenus ita scribit in l. quæstio 115. D. de verb. sig. possessionem dici cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere. Et hoc ab agro differre, quòd possessio est vsus: ager, proprietas loci est. Quod Festus planius sic exponit: Possessiones appellantur agri latè patentes publici, priuatique: quia non mancipatione, sed vsu tenebantur: quò pertinet. l. cotem. 11. §. agri. D. de publ. & vectigal. & l. item prædia. 10. D. fam. ercisc. vbi vectigalia prædia dicuntur non esse nostri patrimonij. At in libro Variorum Auctorum de limitibus, possessiones definiuntur agri latè patentes publici priuatique, quos initio non mancipatione, sed quisque vt potuit occupauit, atque possedit: vnde & nuncupari. Agros igitur Iauolenus esse vult, qui nexu & mancipio, aliòve iure ciuili, veluti cessione vel vsucapione alicuius proprij facti sunt: quod veteres Dominium iuris Quiritium appellabant. Possessiones autem quæ vel ad tempus, vel in perpetuum alicui vtēdæ fruendæ datæ sunt: pro quibus vectigal aliquod testandæ auctoritatis caussa penditur. Sicul. Flacc. Horum ergo agrorum nullum æs, nulla forma, quæ publicæ fidei possessoribus testimonium reddat. Quòd si culturæ & meliorationis lex adhiberetur, Imp. Zeno Emphyteusim appellauit. l. j. C. de iure emph. Hotomanóque placet, vt eo possessionum nomine feudalia prædia vocitentur. Cic. Agr. j. Venit mihi in mentem, Tib. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur. Et Orat. 11. Qui agrum Recentoricum possidēt, vetustate possessionis se, non iure: misericordia Senatus, non agri conditione defendunt. nam illum agrum publicum esse fatentur: sed moueri possessionibus negant oportere. Item: Anteà cùm erat à Tribunopl. mentio legis Agrariæ facta, continuò qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant, pertimescebant. Itē Orat. 11. Si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est, &c. Itē, Immunia commodiore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam: quia à municipio fundum accepi. Sed hæc omnium optimè legis ipsius Agrariæ verba ostēdunt: Quæ publicè data, donata, concessa, vendita. Patior, audio, quid deinde? POSSESSA. Hoc Tribunuspl. promulgare ausus est: vt quod quisque post Marium & Carbonem Consules possederit, id eo iure teneret, quo qui optimo priuatum. Nam in lege ita erat: Ea omnia eo iure sint, vt quæ optimo iure priuata sunt. Priuata enim appellat, quos Iauolenus agros propriè nominat. Possessiones, vt ille idem, quæ non proprio & Quiritium iure, sed vsus caussa tenebātur: qualia sunt Feudalia & Emphyteuticaria prædia. Similiter ergo Feudatarius & Emphyteutes possessionem suam propriè appellabunt. l. Moschis. 47. §. j. D. de iur. fisc. & qui iis fruitur, possessor. l. item si. 15. §. j. D. de rei vind. vel (vt est apud Sicul. Flaccum) publicæ fidei possessor. Itémque superficiarius; cum superficiei proprietas & ciuili & naturali iure eius sit, cuius est solum l. 2. D. de superficiebus. Interdum tamen abusiuè possessionis verbũ proprietatem quoque significat. l. interdum. 78. D. de verb. signific.

POSSESSOR quis dicatur secundum subiectam materiam æstimandum est, vt describit eum Macer, tractās iudiciariam cautionem, in l. sciendum est. D. qui satisd. cog. & obserua ibi, quomodo materia variet significationem verborum.

POSSESSORIAS actiones Tryphoninus. l. 50. D. de bon. lib. ipsam bon. possess. vocat. At in l. 4. §. fin. D. ad Carbon. hoc verbo hæ actiones significātur, quæ bonorũ possessoribus rerum hæreditarium persequendarum gratia dantur. Bald. de bon. poss. hæred. pet. D.

POST, qui accipi debeat, docet Bart. l. 2. D. si cert. pet. & ad fi

ad finem referri constat, vt autem ad initium.

Posth minum memoriam, id est à memoria hominum.

POSTERORVM appellatione liberos rantù, nō etiam libertos eorū, quibus fideicōmissum relictū est, Fideicommisso contineri, nequaquā incertum est, ait Modestiuus in fine.l.quod his verbis.D.de leg.3. Vnde:

POSTERIORES dicuntur, qui vltra trinepotes sunt vsque in infinitum descendentes.l.fi.§.parentes. D. de grad.Maligna igitur fuit illa Caligulæ interpretatio, qua posterorum nomen ad filios coarctabat, negans vltra hunc casum debere posteros intelligi quemadmodum Suetonius in C. Caligula.c.38.scribit. Cæterū vacatio,& immunitas, liberis,& posteris alicuius data, ad eos duntaxat pertinet, qui eiusdem familiæ & nominis sunt.l.13.D.de mun.& hon.

POSTERIORES, pro Posthumis, vide POSTHVMI.

POSTICAM, lineam in agris diuidūdis, S.Sulpitius apud Festum lib.14.appellauit.

POSTICVM, Varroni Postica, ostium in posteriori parte ædium.l.si cui.§.cum ædium. D. de vsufru.leg. Festo lib.14.Vlp.l.13.§.sed si ædium.D. de vsufr.etiam Posticas dixit.Vel aditus, inquit, posticásve vertere.

POSTLIMINIVM, est, ait Paulus, ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo,& in pristinum statum restituendæ: inter nos, ac liberos populos, Regésque, moribus, legibus cōstitutum.l.Postliminium.D.de captiu.& postlimi.reuers. Dictum est autem Postliminium, vt vult Imper.§.dictum est.Instit. quibus mod.ius patr.pot.à limine & post.Vnde eum qui ab hostibus captus est,& in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus.nam limina, sicut in domo finem quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen veteres voluerūt.Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus.ab eo postliminium dictum est, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat.Cicero in Topicis de hoc vocabulo sic scribit: Seruius in verbo Postliminium nihil putat esse notandum, nisi POST: & Liminium illud, productionem esse verbi vult: vt in Finitimo, Legitimo æditimo non plus esse timum, quàm in Meditullio, tullium.Scæuola autem iunctum esse putabat verbum, vt sit in eo & Post,& Limen: vt quæ à nobis alienata sunt, cum ad hostē peruenerint, & ea suo tāquam limine exierint, dein' cum redierint post ad idem limen, postliminio videantur redisse. Ælius Gallus lib.3.significationū quæ ad ius pertinent, vt scribit Fest.Postliminio receptum ait esse eum qui liber ex qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eadem ciuitate redit eo iure, quod constitutum est de postliminiis.Item qui seruus à nobis in hostium potestatem peruenit, postea ad nos redit, in eius potestatē, cuius antea fuit, redit.Equi, inquit,& muli,& nauis eadem ratio quæ serui.sic enim legi vult Cuiac. Obseruat.lib.11. c.23.vbi etiam de iure postliminij disserit. Cicero loco supra citato.Postliminio redeūt hæc, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ fræna recipere solet.Apud Pōpon.in l.36.D.de relig. Postliminium in rebus inanimatis & immobilibus sumitur. Loca capta, inquit, ab hostibus desinunt esse religiosa, quod si liberata sint, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

POSTVLARE, est suum vel alterius desiderium pro tribunali, id est, apud eum qui præest iurisdictioni allegare & exponere, nō alibi.l.3.§.3.D.de postul.l.4.§.hoc autem.D.de damn.infec.l.9.D.de pœn. Gellius lib.3.c. 22.vtitur etiā hoc verbo in hoc significatu. Hinc pro aduocatione præstare,& apud iudicē alicui adesse sumitur ab Vlp.in l.puto autem.D.de postulan.Caussam agere pro postulare, Paul.in l.si qui fisci.D.eod.tit.

Postulare prætetea is dicitur, qui rem pet se iustā admodum exigit, aliquantò instantius, quàm petens. Vnde Curtius, Postulabat, inquit, magis, quàm petebat.

Postulare, cum ad publica iudicia refertur, propriè significat petere à Prætore, vt sibi liceat lege aliqua publicorum iudiciorum quempiam interrogare, vtrum in eam legem commiserit, necne: vt si fateatur, ei lis æstimetur: si neget eius nomē in reos referantur. Cicero ad Q.Fratrē lib.3.Quod cum de ambitu Gabinium vellet postulare, neque Prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem ascendit Cælius Ciceroni: Insolentissimi homines Circensibus ludis postulandum me lege Scantinia curarunt. Idem: Illud mihi occurrit quòd inter postulationē & nominis delationem vxorā Dolabella discessit.

POSTVLATIO, quæ, inquit Donatus, propriè est querela de eo qui peccauit, apud alterum: Expostulatio, apud illum ipsum qui peccauit.Terent.Hecyra. Neque lites vllæ inter eas, postulatio nunquam. Idem in And. Expostulatio est aduersus eum quem incusamus.nam Expostulare est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam.Postulare autem, querelā dicere de altero apud alterum. Alias Postulatio, pro desideriis sumitur. Hinc:

Postulationibus vacare, id est expedite supplicāriurn desideria.Nam postulationes, vt diximus, pro desideriis, & interpellationibus iudicialibus.l.2.§.in bonorum. D.quis ord.in bon.poss.

Postulationes item vocantur cum ob monstrum, ostentum, prodigium, errorem in ceremonia, sacrificium, vel expiationem postulare dij videntur: hoc verbo vtitur M.Tullius: sed & Arnobius ita scribens, In ceremoniis vestris, rebúsque diuinis postulationibus locus est,& piaculi dicitur esse contracta commissio.

POSTHVMVS, vt ait Cesellius Vindex, explicans apud Gellium lib.2.c.17.locum Virgilij Æneid.6.

Syluius Albanum nomen, tua postuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis.

non eum significat qui patre mortuo, (vel post humatum patrem, vt alij) sed qui postremo loco natus est. Itaque Tertull.posthumum pro postremo vsurpauit in lib.cōtra Gnost. Quæ cauda erit quodcūque de posthumo corporis propagatur.item Apuleius in Apol.3. Igitur per aspirationem scribendum hoc vocabulum non est, vt nec in Pand.Fl.scribitur, nec in veteribus Liuij cod.vt obseruat Sigonius: nec à Græcis πὸς θυμὸς, sed πὸςτυμος effertur: atque nihil in eo aliud notandum nisi Post,& Vmus productionē esse verbi, vt in Postlinio, Liminium, ex sententia Seruij quam supra retulimus: vel ea forma à Post, deductum, qua ab Extra Extumus,& à Citra Citumus.Hinc illud Plauti:

Post mediam ætatem mediam qui duxit vxorem,
Si eam forte senex anum grauidam fecit:
Quid dubitas quin puero sit nomen Posthumus.

At negare nolim, Posthumos etiā vocari eos qui post mortem patris nascuntur (ὀψιγενεῖς à Græcis interpretibus dictos, quod moriente parente in vtero fuerint) cùm præsertim scribat Plutarchus in Coriolano & Sylla, πόςτυμος appellari, τὸν τεθνηκότος πατρὸς γόνον): idémque Vlp.l.3.§.3.D.de iniust.rupt.item Caius, Sextus Pompeius lib.14.& Varro tradant. ita tamē vt postremo (mortui etenim non procreant ampliùs) nō vt post humatum patrem, Posthumus natus dicatur: quod & confirmat Vlp.d.l.3.§.ex his. vbi posthumos posteriores vocat.sic enim in Pandect.Flor.legitur,& libri quoque Labeonis post mortem eius editi, Posteriores dicti sunt, quasi posthumi.

Posthumus etiam dicitur in legis Vellex.c.3.qui post testamentum viuo parente nascitur: & eiusdem legis.c. 2.posthumorum loco sunt qui ante testamentum nati sunt, si postea mortuo parente in sui hæredis locū suc-

cedāt hinc verò etiam apparet aptari nomen posthumi non his tantùmodo qui post mortem parentis nati sunt, sed etiam his qui posteriores parenti editi sunt. Vide in Pād.tit.de lib.& post.& præcipuè.l. Gallus.29. cuius expositionē vide apud Duarenū lib.Dispu.1.c.38.

Posthumus alius dicitur suus, alius verò alienus. Posthumus suus dicitur, qui si viuo patrefam.natus fuisset, in ipsius potestate fuisset, proximúmque ab eo locum in familia tenuisset.§.3.Inst.de hæred.quæ ab intest.veluti filius: aut, filio de familia sublato, nepos, & qui deinceps. Posthumus alienus dicitur, qui si testamenti tempore natus fuisset, suus hæres non fuisset. Horum autē alij sunt Agnati, vt frater qui in matris vtero est, fratrisve posthumus.§. j. D. de legit. agn.success.l.fratres.C.de inoffic.test.l.pen.D.de leg.3.alij Cognati, de quibus in l.posthumus.6.D.de inoff.testam.vt is qui ex emancipato filio conceptus & natus est.l.si emancipatus.6.D.de contr.tab.Itē sororis vel naturalis, vel adoptiuæ filius: de quo in l.si quis.9.in fi.D.de lib.& posth. item qui ex filio in adoptionē dato conceptus est l.j.§. si filius in adopt.D.de vent.in poss.mitt.item qui cæso vtero extrahitur, matri cognatus est posthumus.d.l. posthumus.D.de inoff.test.aut qui est in vtero neptis ex filia: de quo in l.Titius.§.Lucius.D.de lib.& posthu. alij quoque sunt posthumi planè extranei: de quibus in l.extraneo.6.D.de vent.in poss.mitt.& aliis nonnullis locis. Ex Hotom.

POTENTATVS in l.13.D.de tit.nup.l.j. C. de gen.abo.l. 4.C.de testib.vtuntur hoc verbo Cæsar,& Liuius.

POTESTATIS verbo plura significantur: in persona magistratus imperium.l.215.D.de verb.signific.l. 13. D. de iurisdic.l.3.D.ne vis fiat ei,qui in poss.l.j.D. ad leg. Iul.maiest.& quidē absolutè potestatē appellari metū imperium, quo in facinorosos animaduertimus, Vlp. scribit in l.3.D.de iurisdict.om.iud.in persona verò liberorum patria potestas, in persona serui dominium. d.l.215.Potestatis enim verbum non ad liberos modo trahimus, verùm etiam ad seruos,& ad eos, qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi sint, siue alieni, siue proprij sint, siue fructuarij. Nec refert cuius sexus sint.l.j.§. in potestate.D.de exercitor.l.3.§.vlt.D.de tributor. l. 3. §.qui in eiusdem. D. de donat.int. vir. Quinimò & in eo quod dicitur eos qui in potestate testatoris sunt, ad testamētum adhiberi testes non posse, Potestatis verbum ad eum quoque, qui ab hostibus redēptus est, referimus.l.20.D. qui testam. fac. At cùm agimus de noxæ deditione cū eo qui seruum non defendit, potestatis appellatione copiā facultatémque significamus. d.l.215.In potestate enim habere seruum, quod ad noxalem actionē attinet, accipimus eum, qui facultatē & potestatē exhibendi eius habet. Quòd si in fuga sit, vel peregrè, non videbitur esse in potestate.l. 21. §. Prætor ait.D.de noxalibus.In lege Attinia, in potestatem domini res furtiua venisse videtur secundum Sabini & Cassij interpretationem, si eius vindicandæ potestatē habuerit. Alij ita interpretantur, si eius rei velut suæ possessionem ita nactus sit, vt iustè auelli ei non possit. l.4.§.tunc in potestatem.D.de vsuc. Potestatem sui non facit, quod ad missionem in bonorum possessionem attinet, qui id agit, ne aduersarius eius sui copiam habeat.l.2.§.3.D.quibus ex cau.in poss.l.7.§. præterea. D. de susp. tutorib. Enimuerò magistratum quoque ipsum potestate præditum, potestatem appellamus.l. 7.D.de reb.eor.l. 26.D. de pignorib.l.17.§. pen.D. de ædilic.ed.vt & apud Iuuenal.cum ait,

An Fidenarum Gabiorúmque esse potestas.

Sueto.in Claud.c.23.Iurisdictionem de fideicommissis quotannis & tantùm in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias potestatib.delegauit. Quem locum torquere possumus ad interpretationem illorum verborum, quæ sunt in l.j.D.quod quisque iur. QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT: vt eos, qui in vrbe magistratum gerunt, vel in prouinciis imperium aliquod potestatémque obtinent, significari dicamus. Sed & in l.3.in fin.D.ad leg. Iuliam maiest. potestas à magistratu separatur,& l.5.D.de arbitr.

POTTORES in muneribus iniungendis accipiuntur non solùm gradu generis, sed & substantia rei familiaris, interprete Paulo lib.2.Sentent.tit.28.Et ita in l.7.D.de decurionibus. l. vnd. C.de potioribus ad mun. nominand.lib.10.potiorum nomen accipiendum est.

POTITVS hostium dicitur, qui in hostium potestatē redactus est, à Papinian.l.11.D. de capt. & postlimin. Exinde sui iuris videtur fuisse, ex quo pater hostium potitus est.Plautus in Epidico, MVL. *Tum filium quā ex te suscepi.* PER. *Quid eam? M.Eductam perdidi atque hostium est potita.* Sic enim paulo post, *Nam postquam audiui illico, ex meo seruo illam esse captam: continuò argentum dedi vt emeret.* Sic Vlp.in l.15.D.ex quib.causs. maior.l.10. D. de mil.testa.l.12.& l.22.D.de capt.

POTIVS nonnunquam apud Iurisconsultos subauditur, pro consuetudine Hebraici sermonis. Paul.l.2. D. de reb.cred. Eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie. Vlp.l.2.§.6.in fi.D.de iud.Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Idem l. 7. D. depos.cum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Item in l.10.in fin.D.de acq. vel omit.& l. 49. §. 3. D. de legat. libr.13.

PR. nota est non interiecto puncto Prætorem significās: puncto interiecto, Populum Romanum.qua de re Victorinus Afer.in lib.de Orthograph. PR. inquit, quoties Prætorem significare vultis, nolite interpungere: ne fiat populus Romanus.

Πράκτορες in Nouellis dicuntur exactores tributorū.Hinc Sudas, πράκτωρ, ὁ τὰς ἀναφορὰς συλλέγων, ἤτοι πράκτορας καλοῦσι τοὺς πολλούς.

PRÆ, præpositio, exponitur ante.l.si fideiussor.D.qui satisd.cog.

Præ manus, ad manum, in promptu.l. 17. D. de pig.actio.

PRÆBENDA, veteri loquendi modo, in l.in ui iti.2. Vlp. protulit neutro genere, vbi Accursius Præbendam legit,& subaudit, annonam. Exempla veteris lectionis adducit Alciat.c.43.secundi Parerg. qui obiter admonet, quas Sacerdotum præbendas vulgò vocamus, μεταφορικῶς posse nos Latinius in neutro genere præbenda dicere.

PRÆBENDA in tit.extrà de præbendis & dignit.est ius percipiendi prouētus in ecclesia collegiata, ex actione prouenientis, competens alicui tanquam vni de collegio.quod ius ex canonica descendit.non enim esse debet canonicus sine præbēda.c.relatum.extra illo tit.

Præbenda est nomen iuris, quia non tantum ex possessionibus,& reditibus constituitur, sed & ordine canonicatus, cui adnectitur,& iungitur.

PRÆCENTORES dicuntur cantores, qui in choro incipiūt in ecclesia collegiata.c.cùm olim.de consuetud.

PRÆCIDERE, Budæo.l.2.D.de ori.iur. Græcis ἀφαιρεῖν, Gallis cottare, ac quotum quem articulum designare.

PRÆCIPERE, ante alios capere,& id præcipuum sibi habere præter hæreditariam portionem, & vt Græcè dicitur, ἐξαίρετον λαβεῖν.l.si filia nupta.§.j. D.fam.erc.isc. Si filius fam.ait, iussu patris obligatus sit, debebit hoc debitum præcipere. Sic l.35.§.j.D. de leg.2.l.90. D. ad leg.Falc.l.10.D.de alim.legat.Hinc genus illud legati, HÆRES MI ILLAM REM PRÆCIPITO, TIBIQ. HABETO, de quo Vlp.in Instit.tit.23.& Iustin.in §.sed olim.eod.tit.& l.90.de leg.3.quod legatū,

vt scri

vt ſcribit Gaius libr. 2. inſtit. nonniſi vni ex hæredibus relinqui poteſt, cui aliquid ſupra hæreditatis partes præcipui titulo relinquitur.

Præcipere aliàs eſt iubere, vt faciunt qui aliis præſunt. Vnde præcepta Magiſtratuum dicuntur, & præcepta Iuris. Præcipere, pro inſtruere, docere. Qua ratione præceptores appellantur, quaſi inſtitutores. Cicero de finibus: Sapientia præceptrice, in tranquillitate viui poteſt.

PRÆCEPTIO, pro præſumptione, vel potius, vt ſic dicam, antecapione, apud Papini. in l. 2. de fund. inſtru. Cùm pater, inquit, duob. præceptionem bonorũ auiæ dediſſet. Per Præceptionem dare, legare, relinquere, id eſt, præter hæreditatis partẽ dare, l. 48. D. de iur. fiſc. l. 25. §. vlt. C. fam. erciſc. l. 20. D. de inſtr. vel inſtr. leg. Sic Ex cauſſa Præceptionis poſſidere. l. j. D. quod leg.

PRÆCEPTVM, ſiue Præceptio, pro ſcriptura, vel inſtrumento. In Lomb. lib. 2. tit. 17. Si guaſtaldus aliquid per donationẽ acquiſierit, ſit illi ſtabile, ſi per præceptionem indulgẽtiæ Regis hoc illi fuerit confirmatũ. Item tit. ſeq. Reddant omni tempore, ſecundum domini ſui præceptionẽ. Aymoin. lib. 5. tit. 36. Richildis Cõpendiũ ad Ludouicum veniẽs, attulit et præceptum, per quod pater ſuus illi regnum ante mortem ſuam tradiderat.

PRÆCEPTORIS optimi adfectus erga auditorẽ ſuum eſt honeſtiſſimus. Nõ eſt enim vulgaris amor, quẽ bonæ literæ inter præceptorem & diſcipulum cõciliant.

Præceptorem omnibus beneficiis venerari, magna laus eſt auditorum. Socrati, cùm diſcipuli multa pro ſuis quiſque facultatibus offerrent, Æſchines pauper auditor ſeipſum donabat. Certè Deo, parẽtibus, & præceptori bono nunquàm pares reddi poſſunt gratiæ.

PRÆCIPVA dicuntur, inquit Donatus in 5. Æneid. quæ præter communionem ſingulis proprio nomine deputantur, vt fit ſæpe in teſtamentis, cùm aliqua per præceptionem ſingulorum eſſe hæredum conſcribit teſtator. Vel ſic: Præcipuum dicitur quod hæredibus per præceptionem legatũ eſt: id eſt, quod iiſdem quibus hæreditas relicta eſt, ita eſt legatum, vt in iudicio familiæ erciſcundæ id antè quàm partes diſtribuãtur, capiant. l. 90. D. ad leg. Falc. l. 35. §. 1. l. vlt. D. de legat. 2. l. 27. § ſi præcep. D. ad Trebellian. Gallicè, *Precipue aduantaige*. Eius autem legati hanc formulam Vlp. c. Inſti. 24. prodit: L. TITIVS ILLAM REM PRÆCIPITO. Item, TITI fili, hoc amplius de medio ſumito, &c. l. vxorem. 41. § tertio. D. de leg. tertio. Hinc pręcipui titulus apud Sidon. Apollin. lib. 6. Epiſt. ad Panẽtem: Illud autem deberi tibi quodam (vt dicunt Iuriſc.) præcipui titulo nec tuus ire poterit pudor inficias. Denique Per pręceptionem legare, & Pręlegare idem ſunt, l. Sextiam. 32. D. de leg. tertio. vide Prælegatum.

PRÆCONES in comitiis legum, ſubiiciente ſcriba leges pronunciabant: in comitiis magiſtratuum, tribus citabant, qui deſignati eſſent, renũciabant: in iudiciis, iudices, reos, & teſtes citabant, audientiam faciebant, Oratores dixiſſe pronunciabant: in auctionibus rei precium indicabant, addictam à Magiſtro rem venditam pollicebantur.

PRÆDA. Si quid bello captum in præda eſt, ait Labeo. l. antepen. de cap. & poſtl. Gell. autem, Præda, inquit, propriè dicitur, corpora ipſa rerum, quæ capta ſunt. Bar. pulchrè tractat de præda in l. hoſtes. & in l. ſi quid in bello. eod. tit.

Prædæ occaſionem præbere, hoc eſt, inuaſionis, occupationis iniquæ. Vlp. in l. j. in princ. Si vent. nom. in poſſ.

Præda, pro prædis cautione, Vide Prædes.

PRÆDES generaliter dicebantur ſponſores, id eſt qui pro aliis fideiubebant. Plerunque autẽ ij, qui pro mancipibus ſpondebant: hoc eſt, pro iis publicanorũ principibus, qui vectigalia à Cenſoribus cõſtituta auctione redimebant. Hinc Varro lib. de ling. 5. Præs, inquit, dicitur, qui à magiſtratu interrogatus, in publicum vt præſtet: à quo & cùm reſpõdet dicitur Præs. Id autem quo cauebatur, Prædã dictam idem teſtatur lib. 4. Præda dicta, item vt Prædes, à præſtando: quòd ea pignori data publicè mancupi fidem præſtent. ſic enim legendum docuit Ioſeph. Scaliger. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro domo: Poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate mancipem, aut prædem ſocium reperire potuiſti. nam alludit ad publicanorum ſocietates, quorum alij mancipes, alij eorum prædes erant: cæteri communi nomine Publicani dicebantur. Veteribus Gloſſis, Prædes ſunt, *οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐνδεδεμένοι*.

Prædes quoque, vt Aſconius ſcribit, dicebantur, ſatiſdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis eſt: ne interea qui tenet, diffidens cauſſæ, poſſeſſionem deteriorem faciat.

PRÆDIVM, à præſtando dici ſecundum Varronem rectius multò poteſt, quàm quaſi hæredium, vt quidam putant, Nam prædia poſſunt quotannis aliquid præſtare: ſicut & prædes dicuntur ſatisdatores, qui præſtare poſſunt damna data ab iis, pro quib. fidem interponunt. Prædium autem aliud eſt vrbanum, aliud ruſticum quæ non tam loco diſtinguuntur, vt vult Neratius. l. 1. D. de ſeruit. ruſt. præd. & Leo iure. in quib. cauſ. pign. quam qualitate, vt ex l. vrbana familia. 168. D. de verb. ſign. & l. ſi prædium. C. de præd. min. colligi poteſt. Vide tit. D. de ſeruit. vrb. præd. & De ſeruit. ruſt Vide Fundus.

Prædium ſeruiens, ſeu fundus ſeruiens dicitur, quod, vel qui debet ſeruitutem. At fundus cui debetur ſeruitus, prædium dicitur dominans. Vide Zaſium. § æquè. Inſt. de act.

PRÆDIATORES, de quibus Caium ſcripſiſſe conſtat ex indice. l. 54. D. de iur. dot. dici putantur, qui iuris ad prædia & prædes pertinentis periti ſunt. Cicero pro Balbo: Etenim Q. Scæuola ille Augur cũ de iure prædiatorio conſuleretur, homo iuriſperitiſſimus conſultores ſuos nõnunquam ad Furium & Caſſelium prædiatores reiiciebat. Quod idem ſcribit etiã Valer. Maxim. apud quem tamen PRÆTORSO corruptè legitur, pro PRÆDIATORIO, vt annotauit Hotom. Turnebus Aduerſ. lib. 20. c. 30. ſecutus veteres Gloſſas, quæ Prædiatores interpretantur, *ὠνηταὶ ὑπαρχόντων*, hoc vocabulo ſignificari vult eos qui bona & fortunas eorum emunt, qui pro vectigalibus populi obligabantur. Quibus adde quod ſcribit in Topicis Boëtius: Vindex eſt, qui alterius cauſſam ſuſcipit vindicãdam, veluti quos nũc Prædiatores vocamus. Ita enim legi vult Cuiac. non Procuratores.

PRÆDICARE, pro apertè dicere, apud Vlpia. in fin. l. ſi quis. D. de pet. hær. Prædicare itẽ præco dicitur, dũ aliquid palã promulgat & pronũciat ex Senatuſcõſulto.

PRÆDONES propriè ſunt, qui cùm bellum non indixerint, hoſtiliter tamẽ graſſantur, qui & latrones, ſiue latrunculi appellantur. l. hoſtes. 24. D. de captiu. Eiuſmodi ſunt quos Cicer. in 2. de Inuentione deſcribit: Craſſus Conſul, inquit, quoſdam in citeriore Gallia nullo illuſtri, neque certo duce, neque eo nomine neque numero præditos, vt digni eſſent qui hoſtes populi R. dicerentur. quòd tamen excurſionibus & latrociniis infeſtam prouinciam redderent, conſectatus eſt, &c. Tranſlatè autem & abuſiuè.

PRÆDONES à poſtea dicti ſunt, iniuſti & malæ fidei poſſeſſores, id eſt qui cum ſcirent ad ſe hæreditatem non pertinere, bona ſine aliqua iuſta poſſidendi cauſſa inuaſerunt. l. 22. §. ſi prædo. D. de pigner. actio. l. 5. l. 13. §. ex facto. D. de adquiren. poſſeſſ. l. 55. D. de cond. indeb. itaque omnes etiam bonæ fidei poſſeſſores poſt litem conteſt. prædonum loco ac numero habentur. l. 27. §. ſi

ante.& l.13.§.ſicut.D.de hær.pet.

PRÆDONIVS, a, um, qui prædonis eſt, Vlp.l.25.§.4.D.de hæred.petit. Si verò poſtea conſcius hæreditatem nihil ad ſe pertinere, prædonio more verſari cœpit.

PRÆESSE, verbum eſt proprium Iuriſconſultorū, cùm litigatori auctores erant vt iure ageret. Hinc illud: P. Mutij Scæuolæ in lib.de Orat.j.Id, niſi bic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque præeſſem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu cōſertum vocarent. Hinc illud Ciceron. de Chelidone, amica Verris: Statuunt petere auxilium à Chelidone, quæ iſto Prætore nō modò in iure ciuili, priuatorumque omnium controuerſiis populo R. præfuit, verumetiam in his ſartis tectiſque dominata eſt. Superius enimſic dixerat: Redite in memoriam quàm inanes domus eorum qui conſulebantur, quàm plena atque referta Chelidonis. Sic Pomponius in l.2. De orig.iur. Augeſcente ciuitate & qui præerant, agendi genera compoſuerunt.

PRÆFATIO id erat in pactorum formulis, quod præſcriptio in ſenatuſconſultis. Hinc Paulus l. Titio quæ. §.j. De verb.oblig. Ea quæ in præfationib. conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur: ſic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio. Id eſt quæ in ingreſſu contractus facta ſunt, ſtipulationi ineſſe dicuntur, licet pure facta ſit. Confer l.item quia.§.idem Iuliano.D.de pact.& l.lecta.D.ſi cert.pet.

PRÆFACTVRA, generica vox eſt, vrbica, militaris, caſtrorum, operum, fabrorum, laborum, atque id genus aliæ. Vlp. Viribus, inquit, præfecturæ compulſus eſt l.2. Vbi quis agere.

PRÆFECTVRÆ. Feſto lib.14. ex appellabantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebātur, & erat quædam earū reſpublica (neque tamen magiſtratus ſuos habebant) in quas legibus præfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent: quarum genera fuerūt duo: alterum, in quas ſolebant ire præfecti quatuor. XXVI. virum (al. è XVVI. viris) qui populi ſuffragio creati ibant hæc opida, Capuam, Cumas, &c. Alterū, in quas prætor vrb. quotannis mittere ſolebat qui ius dicerent, vt Fundos, Formias, &c. Græci νομοὺς ac περιοίκους vocant. Liuius lib.26. Feſti definitionem cōfirmat his verbis: Habitari tātùm tanquam vrbem Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe: præfectum ad iura reddenda quotānis miſſuros. Præfecturæ itaque dicebantur opida quædam Italiæ, quorum incolæ ciues R. erant: hoc tamē à municipiis differebāt, quòd nō ſuis legibus vtebātur, nec vllos è ſuo corpore magiſtratus, vt coloni, creare poterant: ſed à magiſtratib. qui Roma quotannis mittebātur, Romanis legib. regebantur. ij magiſtratus Præfecti dicebantur: hinc Præfecturæ.

PRÆFECTORVM in libris Iuris Ciuilis hæc potiſſimū quæ ſubieci nomina recenſentur, Præfectus Prætorio, Præfectus vrbi, Præfectus vigilum, Præfectus annonæ, Præfectus ærario, Præfectus Auguſtalis.

Præfectus PRÆTORIO tranſlata in vnius dominatum Reipub. exemplo Magiſtrorum equitum ab Imperatore creari ſolebat: eique dari plenior (vt Pompo. & Arcadius ſcribunt l.2.§.populi deinde. D. de orig. iur. l.j. D.de offic. præf.præt.) licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem: quibus initiis adeò is magiſtratus creuit, vt appellari à Præfectis prætorio non poſſit. credidit enim princeps, eos qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos eſſe, pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quàm ipſe foret iudicaturus l.j.D.de offic. Præf.præt. Vnde autem dictus ſit, A ſconij extat auctoritas. Veteres, inquit omnē magiſtratum cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in caſtris porta Prætoria, & hodie quoque Præfectus prætorio. Quibus ex verbis perſpicuum eſt, Præfectum prætorio dici eum qui militibus iis præerat, quos Imperatores in ſui cuſtodiam allegerant. quod inſtitutum primùm ab Auguſto fluxiſſe Suetonius in eius vita, & Dio libr.55. teſtantur. Dio quidem, vbi ſcribit eorum decem millia fuiſſe, legionémque illam ſuos habuiſſe faſces. Conſtat autem ex pleriſque omnibus ſolitum ab Imperatore cingulum vnà cum gladio dari Præfecto prætorio, & memorabilis vox Traiani literis mandata eſt, qui cùm Præfectum ſuum cingulo donaret, ita dixiſſe traditur, Accipe hūc enſem, & ſiquidem rectè, atque è Republica imperauero, pro me: ſin ſecus, in me vtere. Quam vocem ſuam in Panegyrico Plinij ſignificans, ita loquitur: Egoquidem in me, ſi omnium vtilitas ita poſceret, atiam Præfecti manum armaui. Suetonius & Plinius hanc præfecturam equitibus Romanis mandari ſolitam ſcribunt. Ille his verbis: Veſpaſianus, inquit, præfecturam quoque prætorij ſuſcipit nunquam ad id tempus, niſi ab equite Roman. adminiſtratam. Plinius autem Titum alloquens, Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, Præfectus prætorio eius. Hæc autem poteſtas vſque eò poſteriorum Cæſarum beneficiis creuit, vt etiam poſtremis temporibus ad prouincias regendas cum ſummo imperio miſſi ſint. Itaque quatuor eorum genera Conſtantinopolitani Imperij tempore memorantur in libr.C. Præfectus prætorio per Orientem, per Illyricum, per Italiam, per Gallias. de quibus licet cognoſcere ex libro qui inſcribitur Notitia Rom. Imperij. Caſſiodorus etiam epiſt.lib.6. Poteſtati Præfecti prætorio, inquit, nulla dignitas eſt æqualis, vice ſacra iudicat. nullus ei miles fori auctoritate præſcribit, excepto Officiali magiſtri militum. Curiales enim etiam verberat. in officio ſuo ius retinet ſingulare, & talibus tantiſque noſcitur iubere, quos etiam prouinciarum non audent iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis, Tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites ſuos illis exæquat. gratanter implet Imperator quæ ille conſtituit. Cæterum præfecti prætorio, quatuor (vt iam diximus) ſub Imp. Conſtantinopol. fuere. Duo in partibus Orientis, videlicet præfectus prætorio per Orientem, Præfectus Prætorio per Illyricum: totidem in partibus Occidentis, videlicet præfectus prætorio per Italiam, & præfectus prætorio per Gallias. Reliqua vide in Notitia imperij. Iuſtinianus autē exactis VVandalis, Africam à præfectura Italiæ Prætoriana, ſub cuius erat diſpoſitione, exemit, eique propriam præfecturam dedit. l.j.& 2.C. de offic. præfect. prætor. Afri ita additus eſt quatuor ſuperioribus quintus præfectus Prætorio Africæ.

Præfecti VRBIS triplicem rationem tradit Hotomanus. aliam enim Regum, aliam Imperatorum, aliam mediis temporibus eius magiſtratus procurationem fuiſſe ſcribit. nam primis temporibus præfectus vrbi à Regibus creabatur. Liuius libr.j. L. Brutus imperium in vrbe Lucretio Præfecto vrbis iam antè à Rege inſtituto, reliquit. Et Paulo pòſt, Duo Conſules inde comitus centuriatis à Præfecto Vrbis ex commentariis Ser. Tullij creati ſunt. Tacitus libr.5. Sed præcipua ex eo gloria, quòd Præfectus vrbi recens, eonomuam poteſtatem, & inſolentia pari grauiorem, mirè temperauit. namque antea profectis domo Regibus, ac mox magiſtratibus, ne vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis mederetur.

tur. ferúntque à Romulo Dentrem Romulium, pòst à Tullo Hostilio Numam Martiū, & à Tarquinio Superbo Sp.Lucretium impositos. Dein consules mandabant. Durátque simulacrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui consulare munus vsurpet. Hæc Tacitus ex quibus secunda huiusce magistratus forma intelligitur, de qua loquitur Gell.libro 14.cap.vltim. Præfectum vrbi, inquit, Latinarum caussa relictum Senatum habere posse negat Mutius: quoniam ne Senator quidem sit, neque ius habeat sententiæ dicendæ, cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non sit senatoria. M. autem Varro & Atteius Capito ius esse Præfecto Senatus habendi dicunt. Déque, eo assensum esse Capitonem Tuberoni, contra sententiam Mutij, refert Pompon. l.2.§.17.D.de orig.iur. Quoties, inquit, proficiscuntur extra Rempubl.magistratus, vnus relinquitur qui ius dicat. is vocatur Præfectus vrbi.qui Præfectus olim constituebatur: posteà verò Latinarum feriarum caussa introductus est, & quotannis obseruatur. Latinæ autem feriæ dicebantur, quæ quotannis in Albano monte à quinquaginta Latinis ciuitatibus, Romanísque magistratibus quatriduano sacrificio Ioui Latiali celebrantur. vnde sacrificium Latiar dicebatur: in eóque Latini à Romanis carnem petebant. Macrobius lib.1. Conceptiuæ feriæ sunt, quæ quotannis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel incertos, vt sunt Latinæ, Sementinæ. item, Quare nec Latinarum tempore, quo publicæ quondam induciæ inter Romanum populum Latinósque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat. Dionys.autem libro sexto tradit has per vnum diem celebratas à Superbo Rege fuisse. exactis autem Regibus, per biduum: tandémque post secessionem in sacrum montem, per triduum. Plutarchus autem in Camillo propter patrum & plebis concordiam diem quartum additum fuisse testatur. Verum hæc quidem hactenus de Præfectura vrbis, quæ stante Reipub.vsurpata est.Postremis verò temporibus immutata eius ratio est multis in rebus, videtúrque Magistratus hic ab Augusto primum renouatus.Sueton.enim sic scribit, Quoq; plures partem administrandæ Reip.caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum & aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam vrbis. Has ferà ab Vlpiano partes ipsius procurationi attributas esse idem Hotom. refert, Vt seruorum de dominis querelas, vicissimque horum in illos criminationes audiret. Vt patronis de libertis ingratis querentibus ius diceret. Vt de tutorum curatorúmve criminibus cognosceret. Vt nūmulariorum argentariorúmq; fraudes coërceret. Vt carnis curam gereret. Vt quietem in populo procuraret, illicitáque collegia coërceret. Vt spectaculorum disciplinæ præesset. denique quicquid non modò intra vrbem, verumetiam intra centesimum ab vrbe lapidem commissum esset, animaduerteret: sic vt & vrbe, & Italia interdicendi potestatem haberet. Itémq; in insulam deportandi, l.6. D.de interd.& releg.l.rei capitalis. §.constat. D.de pœn. Quod autem Vlpianus de carnis cura scribit, testatur in Epigrammatis vrbis Romæ confirmatum, in edicto Aproniani Præf. vrbi, de carne occisi pecoris appendenda & vendenda. Quod de criminibus, etiam ad publica pertinet, l.j.§. generaliter.D.de pœn.vt scilicet eas pœnas quæ legibus constitutæ sunt, imponat: tametsi extra ordinem cognoscit.l.ordo. D.de publ.iudi. De extraordinariis autem arbitratu suo statuebat.l.j. D.de effractoribus. Itaque & Prætores & Præfecti vigilum, si quis grauiore supplicio plectendus esset, eum ad illum remittebant.l.nam salutem.& l.vlt.D.de offic.præf.vigil. Dio verò li.52. πολίαρχον eum appellat, & Mecœnatem suadentem Augusto facit, vt eum è primariis viris deligat, qui omnes magistratus priores gesserit, vt eas caussas in quibus prouocatio fuerit, & nōnullas etiam publicas & capitales disceptet, non modò in vrbe, verumetiam μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν σταδίων: quod ille pro centum passuum millibus posuit: vt patet ex l.j.D. de offic.præf.vrb.Sub dispositione præfecti vrbis Romæ declinantis Imperij temporibus erant Præfecti annonæ, Vigilum, Comites riparum, aluei Tiberis, cloacarum, portuum, magister census, Rationalis vinorum, Tribunus fori suarij, Consularis aquarum, Curatores operum, maximorum & publicorum, statuarum, horreorum.

Præfectus VIGILVM institutus est ab Augusto. nam cū septem cohortes opportunis locis constituisset, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueretur: præposuit eis Tribunos, & super omnes spectabilem virum, qui Præfectus vigilum appellaretur. Is cognoscebat de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: nisi si qua tam atrox, támque famosa persona sit, vt præfecto vrbi remittatur. & quia plerūque incendia culpa fiunt inhabitantium, aut fustibus castigat eos qui negligentius ignem habuerūt, aut seuera interlocutione comminatus, fustium castigationem remittit. Idem per totam noctem vigilare debebat, & coerrare calciatus cū hamis, & dolabris, & curare omnes inquilinos admonendos, ne negligentiâ aliqua incēdij casus oriatur: præterea vt aquam vnusquisque inquilinus in cœnaculo habeat. Hæc ex leg.3. D.de offi.præf.vigil. Dio lib.55. vt vertit Hotomanus, Cùm per id tempus multa in vrbe incendio periissent, libertini generis homines septem in locis, incendiis procurandis delegit: eísque Equitem vnum præfecit, eo consilio, vt per exiguo tempore illorum opera vteretur. Verùm cùm experiundo cognouisset, præsidium illud & vtilissimum & maximè necessarium esse, retinuit. suntque vsque adhuc nocturnæ quodammodo excubiæ militares, non ex libertinis tantùm, verumetiam ex aliis constitutæ: quæ muris in vrbe præsunt, mercedémque de publico accipiunt. In eadem sententiam Suetonius in Augusto, Aduersus incendia excubias nocturnas, vigilésque commentus est. item, Libertino milite, præterquam Romæ incendiorum caussa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est.

Præfectus ANNONÆ magistratus fuit extraordinarius, vtilitatis caussa constitutus, vti scribit Pomponius l.2. §.17. De orig.iur. Liuius lib.4. L.Minutium nominat, quem Præfectum vrbi à plebe creatum fuisse scribit. Constat eius munus fuisse, vt videret ne plebs annonæ inopia & caritate laboraret, vbiq; panis copia redundaret, ponderéque iusto ac mundicia debita panis veniret. Itaq; si quid ad annonam pertinens commissum erat, ipse cognoscebat. Marcianus l.13. D.de accusat. Mulierem, inquit, propter publicam vtilitatem ad annonam pertinentem audiri à Præfecto annonæ deferentem, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. Vide Cassiodorum lib.6. Variar.in formula præfecturæ annonariæ.

Præfecti ÆRARII primùm ab Augusto instituti sunt: vt scribit Dio lib.55. Cùm enim ærarium conficiendi ratio excogitari nō posset, ipse certū ac proprium ære suo constituit, quod Militare appellauit: eiusque administrationem tribus Prætoriis sorte lectis ad triennium mandauit. qui binis lictoribus, aliísque ministris vterentur. pòst cùm neque ipsius pecunia, neque ea quæ à Regibus & populis mittebatur, satis locupletari ærarium posset, constituit vt pars hæreditatum ac legatorum vicesima eò referretur: præterquam quæ

proximis cognatis, aut pauperibus relinquerentur. Postremis autem temporibus eosdem Præfectos à Principe deligi, & sine lictoribus creari solitos, eodem loco scribit. quorum officium quale fuerit, colligi potest ex l.cum quidam.D.de his quæ vt indig.auf.l.2. §.res. D.nequid in loc.pub. l.edicto. l.Adrianus. D.de iure fisc.l.4. §.plane. D.de fideic.lib.l.j.§.tutores. D.de fulsis.Vlpianus l.8.§.2.D.de transact.Apud Procuratorem Cæsaris transigi de alimẽtis potest:scilicet si à fisco petantur alimenta. Secundum quæ & apud Præfectos ærarij transigi poterit.Sueton.in Augusto, Vtque perpetuò ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos, prosequendósque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis constituit. Quod autem hoc ærarium Dio ad Prætorios refert, id Suetonius alteri attribuere videtur. Auctor fuit Senatui, inquit, vt cura ærarij à Quæstoribus Vrbanis ad Prætorios Prætorésve transiret. nisi fortè in vtroque hoc factum sit. cùm idem lib.43. scribat, publicæ pecuniæ administrationem, quæ Fabin, Caninio Coss.ad Ædiles translata fuerat, postea Quæstoribus redditam nõ esse, sed Prætoriis viris commissam. quod ipsum etiam ex Gellij lib.13.cap.23. intelleximus. Quod autem, inquit, per Quæstorem dixi pecuniam ex prædæ venditione contrahi, intelligi nunc oportet Præfectum ærario significari: nam cura ærarij à Quæstore ad Præfectum translata est.

Præfectus AVGVSTALIS, siue Præfectus prætorio Augustalis, dicebatur is cui Princeps summum imperium & proconsulari par in Ægyptum dedit: quemadmodum Vlpianus scribit l.j. D.de offic.præf.August. Tacitus libro 2. Nam D.Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretáque eorum perinde haberi iusserat, ac si Romani magistratus constituissent. Idem libro 2. M.Silano, L.Norbano Coss. Germanicus in Ægyptum proficiscitur cognoscendæ antiquitatis caussa: sed cura prouinciæ prętendebatur: leuauitque apertis horreis precia frugum multáque in vulgus grata vsurpauit, sine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P.Scipionis æmulatione, quem eadẽ factitauisse apud Siciliam, quãuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habitúque eius lenibus verbis perstricto, acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non spõte principis, Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus, aut equitibus Roma illustribus, seposuit Ægyptum, ne fame vrgeret Italiã. quisquis eam prouinciam, claustráque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersus ingentes exercitus incedisset. Strabo lib.17. de Ægypto loquens, ἐπαρχία νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. id est, Ægyptus autem nunc prouincia est, vectigalis populi Rom. regitúrq; à viris sapientibus, qui eò cum imperio mittuntur. Qui mittitur, principis loco est. Dio præterea lib.51. in eandem sententiam cum Suetonio & Tacito loquitur, vbi ait, Augustum propter gentis leuitatem, & regionis frugúmque omnium vbertatem & copiam non esse ausum eam prouinciam vlli Senatori committere: quin & proficiscendi in Ægyptum potestatem, nisi ipse nominatim alicui concessisset, nemini fuisse.

PRÆFACTIANI ab Impp. dicebantur postremis temporibus; qui præfecti prætorio apparitores erant, l.2. l.3.C.de apparit.præf.præt.l.8.C.de offic. rect.prouinc. Atque hoc vocabulo vtitur Tribonianus lib.12.Cod. rub.de castrensi peculio militum: nam pro Præfectis annonæ, restituendum, Præfectianorum ex lib.veter. vt testatur Iac.Cuiacius, in not.Inst.tit.de mil.est.Marcellinus lib.17. Vt nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad soluendum quenquam vrgeret.

PRÆFECTORIVS vir, l.j. D.de Senato. & in Epistola Iustiniani Pandectis præfixa.

PRÆFERRE diem, l.j.§.editiones.D.de edendo. id est, proponere: Nequid excogitetur è die & consule, & prælato die fiat. Alij legunt, prolato. vide Proferre.

PRÆFIXVM, præclusum. Caius l.6. D. de seruit. vrb. præd. Si ergo per statutũ tempus fenestras meas præfixas habuero, vel obstruxero. In Florent.libris Perfixas legitur: corruptè, vt vult Hotom. Virg.Georg.3.

Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primáque ferratis præfigunt ora capistris.

PRÆGNANTES clausulæ sunt Iurisperitis, vt nunc censentur, Plenitudo potestatis, Motus proprius, Certa scientia. Eámque illis virtutem esse asserunt, vt in contrarium nemo audiatur, quòd semper præsumatur iustitia, excludatur omnis ignorantia & error, & item defectus solennitatum in responsis, rescriptis, diplomatisque eorum. Obseruandum tamen, iam dictas clausulas sententiis Principum non esse inserendas: quòd hic iustitia nulli cedat, quæ in principum sententiis prælucere debet, l.fin. C.de leg. l.omnium. De testam.cum simil.

PRÆGNATIO est tempus, quo mulier prægnans est.

PRÆGRAVARI verbo eleganter vsus est Iustinianus, §.quædã. Inst.de actio. sumpta à libra metaphora. & ca. non debet. de regul.iur.lib.6.

PRÆIVDICARE Iurisconsulti dicunt, pro obstare, nocere, viam præcludere simpliciter, sine vero iuris præiudicio. Macer l.penult.D.de re iudi. Sæpe, inquit, constitutum est, res inter alios iudicatas, aliis non pręiudicare. Impp. in l.j.C.res inter alios acta vel iudicata, aliis non noceat. Ecce non nocêre vocant, quod Macer Præiudicare dixit.

PRÆIVDICIVM, inquit Asconius, dicitur res, quæ cum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod sequantur. Vel sic: Præiudicium propriè est superius iudicium, quo sequens aliqua controuersia iam tum quodammodo iudicata & terminata sit, l.pen. D.de re iudic.l.5.§.meminisse. D.de lib.agnosc.l.penult. D.qui sunt sui vel alien. Hinc,

Præiudicium in controuersiis de statu hominum dictum est, iudicium cuius ex euentu plerúque altera quædam cognitio, quæ tãtisper interea sustinẽda est, disceptari debeat. vel (vt exponit Theoph. §.præiudiciales. Instit.de actionibus) τόπος ἐστὶν ἀπὸ ἰουδικίου μόνως συγκεχυμένος. Vel, vt alij, Præiudicium est iudicium quod pręcedit alia iudicia, quibus agimus ad aliquid vel dandũ, vel faciendum. Vnde etiã Præiudiciales actiones nomen inuenerunt, cuius tria duntaxat agnoscuntur genera, cum quæritur an quis liber sit, an libertus, & de partu agnoscendo, d.§.præiudiciales. nam illud, an seruus, falsò ab interpretibus additum est. Quoties ergo de hoc contenditur, an libertus quis sit, siue operæ, siue alimenta quasi à liberto petantur, siue obsequium desideretur, siue in ius vocetur qui se patronum dicit præiudicium redditur, id est status quæstio deciditur, l.vlt.D.si lib.ingen.esse, dicat.l.3.D.de agnosc.lib. l.circa.14.l.quoties.18.D.de probat.l.j.D.de rei vindic. l.adoptiuum.8.D.de in ius voc.

Præiudicium populariter dicendum est, quoties inter actiones, exceptiones, vel replicationes vna est, quã ante omnes alias definire oportet, l.generaliter. D.de excep. Generaliter, inquit Vlpian. in præiudiciis actoris partem sustinet, qui habet intẽtionem secũdum id quod intendit. Hoc est. qui habet quasi actionem fundatam respectu eo, quod asserit esse verũ, & in definiẽda lite omnibus aliis præferendũ: is cẽsetur actor præiudicialis, siue agat, siue excipiat reus, siue replicet rursus

actor. De

actor. De exceptione & replicatione probatur elegãter in l. Imperatores. D. de priuile. credito. l. quoniam Alexandrum. C. ad leg. Iul. de adult. l. præses. C. ad leg. Fabi. de plagiar. Præiudiciorum exempla sunt Class. 4. Actio. 9. in prin. I. Oldendorpij. Refert huc quæ tractantur in Diuisione actionum de præiudicialibus actionibus.

PRÆIVRARE, & PRÆIVRATIO dicebatur antiquis, cum quis ante cõceptis verbis iurabat, post quem alter in eadẽ verba iurans, tantũmodo dicebat, Idem in me. Atque hinc patet in iureiurando, execrationem additam. Turn. Aduers. 3. cap. 10.

PRÆLATVS dies dicitur à Modestino in l. si à debitore. 18. D. de falsis, pro anticipato, & cùm nondum venisset, tamen quasi iam venisset, scripto. quod vulgus dicit, Antidoto. Contrarium est Repetitus, in l. 3. D. de fid. instr.

PRÆLATI qui dicantur vide ca. quæ in Ecclesiarum. de offic. ordin. ca. decernimus. ext. de iudic. & an omnis habens curam animarum dicatur Prælatus, notat Abbas in c. 2. de iudic.

Prælati nomine intelligitur ecclesia, & ministerium prælati. vide glos. in c. edoceri. de rescript.

PRÆLATVRA est prioratus, guardianatus, &c. secundum diuersitatem ordinum. c. nullus. de elect. in 6. Est & Prælatura omnis qui propter administrationem est honor. c. quæ Episcopatum. 7. q. 1.

PRÆLEGARI, est vni alicui ex hæredibus præter partem hæreditariam legare, vt id sibi præcipuum haberet. vnde illa prælegati verba solennia fuerunt: HÆRES meus præcipito, præcipuum habeto. Differt autem Prælegatum à Legato: primùm quod illud solis hæredibus, hoc verò iis tantùm qui hæredes non sunt, attribuitur deinde quòd illius in hæreditatis restitutione nulla portio restituitur: huius restituitur, l. in fideicommissaria. 18. D. ad Trebell. Denique Prælegare ferè est, alicui rem quæ iam quodammodo ipsius erat, legare: vnde Prælegari filiæ dos dicitur, in l. Bæbius. 30. D. de pact. dotal. & peculium filio seruóve, in l. 1. §. si seruus. D. de excep. rei vend. l. 10. & l. vlti. D. de pecul. leg. l. 3. §. cùm igitur. D. de statu lib. Et obligatio debitori, l. non solum. §. penul. D. de lib. legat. Est tamen intelligendum, non quicquid hæredi legatur, prælegatum appellari: quoniam hæredi legari aliter quàm per præceptionem potest: veluti, Titio hæredi fundum lego, l. 1. §. si quis ex D. quod legat.

Prælegare dotem maritus dicitur, cùm eam purè legat, propterea quòd eam antè solui iubet, quàm ab hærede debeatur. dos enim olim annua, bima, trima die debebatur tantùm, l. 3. & passim. D. de dot. præleg. Hodie tamen post annum mobilia, sed immobilia statim, vt l. 3. §. cum autem. C. de rei vxor. actione. Prælegare etiam dotem dicitur pater filiæ, l. Bæbius Marc. D. de pact. dot. id est, dotem iam quodammodo filiæ effectam legare.

PRÆLEGATA priore sensu, & per præceptiones data eadem sunt, l. 31. D. de leg. 3.

PRÆLEGATIONES, pro prælegatis, l. 3. versi. verum & adeo. D. de dot. prælegat. l. 31. §. matri. D. de adimend. legat. l. 93. D. de legat. 3.

PRÆLVM in l. 19. §. illud. D. loca. l. 18. D. de fund. instruct. trabem significat, quà olea, vel vua calcata premitur, quemadmodum etiam Isidorus lib. vltimo Etymol. cap. 14. scribit.

PRÆPOSITI dicuntur sub Rubr. C. de suscep & præpos. qui horreis pagísve præfecti sunt, l. 2. eo. horreis, scilicet in quæ species fisco debitæ importantur: pagis autem, vnde exportantur.

Præpositi laborum, vide Laborum præpositi.

PRÆPOSITI in Romana militia dicebantur, qui sub tribunis certo militum numero præfecti erant. Suetonius in Othone: Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quòd motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos quasi defectionis aduersus Claudium auctores occiderant, capite punire. Modestinus l. 3. §. 2. D. de re milit. Si præsidis, vel cuiussis præpositi ab excubatione quis desistat, peccatum desertionis subibit. Et §. vlt. Qui præpositum suum protegere noluerunt, vel deseruerunt, occiso eo capite puniuntur. Sic l. 6. §. 1. Qui manus intulit præposito, capite puniendus est. Et §. vlt. Qui præpositum suum nõ protexit. Hotomanus Disput. de feud. cap. 4. Patronum feudalitium, Latine Præpositũ dici posse contendit. A Græcis autem ἁρμοστὴς dicitur, vt apud Xenophontẽ in Lacedæm. Repub.

Præpositus ECCLESIASTICVS Latinè dicitur, qui à Græcis Oeconomus: hoc est, qui prouentus Ecclesiasticos administrat: & secundum Episcopum plebi præest. lib. Feud. 1. tit. 1. §. 1. Abbas, præpositus, si antiquitus consuetudo eorum fuerit, feudum dare possunt. Lombard. lib. 2. tit. 32. Siquis præpositus aut ministerialis aliquas res Ecclesiæ, quas prouidere debet, aliquo inscriptionis titulo cuique concesserit, quod ad damnum alicuius Ecclesiæ pertineat, pro sacrilegio cõputetur. Sæpè autẽ Abbas, Custos, Præpositus cõiunguntur, vt in Lombard. lib. 2. tit. 54. l. 18. & l. 19. & li. 3. tit. 10. l. 1. Canonem in c. saluator. 1. q. iij. proferunt locum Augustini in Ioannem, vbi hæc Ecclesiastica procuratio tanquam profana damnatur. Meminit Iustinia. in Nouell. 67. §. 2. vbi si Episcopus diutius Ecclesiã deseruerit, vetat Oeconomum quicquam ei prouentuum suppeditare: ac iubet eos potius in pios vsus conferri.

PRÆPOSITIO diei & consulis communis omnis rationis est, ait Vlp. in §. si initium tabularum. l. si quis ex argentariis. D. de eden. Rationes enim, vt idem scribit l. 1. eod. tit. cum die & Consule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs possunt apparere, nisi dies & Consul fuerit editus.

PRÆPOSITVRA appellatur Præpositorum munus, l. 2. C. de suscept. præp. & arc.

Præposituram autem ciuile, & personale esse munus Imp. Diocletianus dixit, l. 1. C. de excusa. munerum.

PRÆPOSTERÆ stipulationes dicuntur, quæ obligationem ante conditionis euentum constituunt: veluti, Si cras nauis venerit, hodie dare spondes? nam posteriore parte obligationem & præsentem & certam esse vult: priore verò incertam, & in futurum tempus collatam. itaque qui ex hac formula nasci obligationem vellet, filiam ante suam matrem nasci postularet. Præpostera stipulatio in dotibus est: veluti, Si sine liberis decessero, dotem mihi cùm moriar dare spondes? l. præposteri. 25. C. de testam. § item si. 2. Instit. De inutil. stipul. Inde Præpostera petitio, l. vt debitum, C. de hæred. actio.

PRÆROGARE, sicut & Erogare, idem significare propriè loquendo videtur, quod gratis, & quasi roganti, non autem ex debito, distribuere: iuxta Alciati declarationem, in l. si tibi. 27. C. de locat. & cond. quæ extat in Parerg. licet ibidem vulgò, Prorogasti, legatur. Idem eodem loco ait: Est igitur Prærogare, ante tempus soluere: & idcircò quod ad solutionis diem attinet, donare, §. plus autem. Institut. de action. Videtur tamen & alicubi apud Iurisconsultum, Prærogauit sumi pro prærogauit: Qui pensionem integram, inquit, prærogauit.

PRÆS, vide Prædes.

PRÆSCRIBERE olim nihil aliud erat, quàm excipere, l. qui agnitis. de except. & præscript. Hodie sere idem est quod vsucapere. Accusatori præscribere l. 3. D. de præuaric. est opposita exceptione accusatorem summouere, & repellere.

PRÆSCRIPTIO, apud Iuriſcóſ. pro exceptione accipitur l. 9. D. de tranſact. l. 40. §. j. & fin. D. de iudic. rubr. D. de excep. & præiudic. Nam præſcribere, ſignificat ſtatuere aliquid, & certo ordine concipere. Vnde actiones præſcriptis verbis appellatæ ſunt, quòd generali quadam verborum ſerie, vt variis cauſſarum figuris pro re nata commodè deſeruirent, concipiebantur: cùm interim aliæ actiones ſpecialem & nominatam formulam haberẽt. Cæterùm exceptiones quoq; reorum, ne pro arbitrio paſſim extra rem proponerentur (vt nunc ſæpe fit) olim, ad inſtar actionum, certis formulis conſtitutæ fuerãt. Igitur meritò præſcriptiones nuncupatæ ſunt, ſiue ex longa poſſeſſione, ſiue ex aliis diuerſis temporum diffinitionibus eſſent productæ, vt eſt titu. D. de diuerſ. tempo. præſcript. Modeſtinus in l. nihil. in prin. D. de inoffic. teſtamen. Vtrobique enim, inquit, præſcriptione ſubmouebitur. & in l. qui agnitis. D. de exceptio. ſeu præſcr. non ſemel exceptionem rei iudicatæ vocat præſcriptionem. Qua ratione iungebatur datiuo caſui: vt, præſcribo tibi, præſcribo illi. Macer in l. 3. in prin. D. de præuaricato. Nam ſi reus, ait. accuſatori publico iudicio ideò præſcribat, quod dicat ſe eodem crimine ab alio accuſatum, & abſolutum, &c. Papin. in l. intra quatuor annos. in princ. D. de diuerſ. tempor. præſcript. Poſt quatuor annos, inquit, ſecundo delatori venienti, prior nuntiatio, quò minus præſcriptione temporis ſubmoueatur, non proderit. Fortunatianus Rhetoric. lib. 2. Quid intereſt, inquit, inter præſcriptionem & tranſlationem? quod præſcriptio excludit actionem: tranſlatio autem differt. Expreſſum autem eſt hoc vocabulum ad ſimilitudinem Græci ſermonis: qua exceptio παραγραφὴ vocatur: & excipere παραγράφειν. itaque ſuti præſcriptionem φύσει παραγραφὴν appellat Iuſtinianus Nouell. 8.

PRÆSCRIPTIO paſſim in libris noſtris pro vſucapione. Cùm enim vindicanti rem ſuam domino poſſeſſio longi temporis obiicitur, præſcribi ei dicitur: eáq; præſcriptio longi temporis appellatur: præciſa & imperfecta locutione, pro præſcriptio ex poſſeſſione longi temporis. Sed Iuſtinianus Romani imperij, Latiiq́ue dominus vſucapionis verbum ferè ad res mobiles præſcriptionis ad immobiles reuocare atq; contrahere conſueuit. Obſeruatum eſt etiam præſcriptionis verbum ferè ad longi temporis acquiſitionem, vſucapionis autem ad alteram referri l. quinque. C. fin. regund. l. ei à quo. D. de vſurpat. leg. qui alienam. D. de euict. Vel ſic:

Præſcriptio, eſt legitima diffinitio temporis, ideò conſtituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur. Nec ſanè opus eſt his ſuperuacanea declaratione. Nemo enim non videt, omnes præſcriptionum ſpecies eò pertinere, ne quid in Republica, vel tardius, vel præmaturius fieret, quàm æquum & bonum videretur. Porrò in rebus tractandis, alias ad diligentiam exercẽdam, aliàs ad præcipitationem euitandam, vrgendi ſumus præfixis temporum metis. Vt ecce, præſcriptiones 30. & 40. annorum, primario reſpectu ad acquirendum dominium non ſunt introductæ, cùm 10. & 20. annorum ſufficerent: nec igitur ad hoc principaliter ſpectant. Verum tamen ſiquis tanto tempore poſſederit, ex iuſta cauſſa & bona fide, haud dubiè vſucapiet. Quia ſi 20. anni ſufficiunt, multò magis ſufficient 30. & 40. Iuſtinianus in l. ſi quis emptionis. in princip. C. de præſcript. 30. annor.

Præſcriptiones, qui diſtinxere in fauorabiles, odioſas, rigoroſas, & mixtas, ex quorũ numero Gratianus quoque eſt 16. q. 3. §. præſcriptionum. tota errarunt via. Reſpexerunt enim duntaxat ad priuatorum vtilitatem: cùm omnes vſucapiones & præſcriptiones, à breuiſſima vſque ad longiſſimam, ex eadem cauſſa ſint, videlicet publicæ ſalutis & tranquillitatis.

Præſcriptio 30. annorum, apud Sidonium, Præſcriptio tricennij dicitur, non triennij, vt perperam legitur.

PRÆSCRIPTIS verbis actiones quæ dicantur, ſic intelligemus. Olim iuriſconſultorum opera certæ communium litium & cauſſarum actiones ac formulæ cõſtitutæ fuerant, quas proponere Prætores in edictis ſuis conſueuerant: veluti empti, locati, pro ſocio. quòd ſi qua fortè naſceretur inuſitata controuerſia, tum litigatores vel ſuo marte, vel Iuriſconſulti alicuius opera ſuæ actionis formulam certis verbis concipiebant: in eáque verba & ſponſionem faciebant, & iudicium à Prætore poſtulabant. Prætor in ea ipſa verba iudicem Recuperatorésve dabat, Exempli gratia: SI PARET MÆVIVM fulloni polienda ſua veſtimenta ea mercede, de qua inter ipſos poſtea conueniret, dediſſe: neque Mæuius fulloni à quo effectum opus accepit, ſatisfaciat, tum Mæuius damnetur. Hæc actio ideo præſcriptis verbis appellatur, quia Prætor hanc formulam nõ ex edicto ſuo ſumebat: ſed litigatores verba ei præſcripſerant, ſecundum quæ iudicium dari poſtulabant. Itaque Celſus in l. 2. D. de præſcript. verb. Cùm deficiunt, inquit, vulgaria atq; vſitata actionum nomina, præſcriptis verbis agendum eſt. Imp. l. 6. C. de tranſact. Aut enim, inquit, ſtipulatio conuentioni ſubdita eſt, & ex ſtipulatu actio competit: aut ſi omiſſa verborum obligatio eſt, vtilis actio, quæ præſcriptis verbis rem geſtam demonſtret, danda eſt. Huic igitur actioni nomen eſt ex eo quod detur ex præſcripto conuentionũ, vel proinde vti conuenerit, ſi conuentio ſcripta non ſit, l. j. §. ſiquis ſeruũ. D. depoſ. l. ſi dominus. D. de præſcr. verb. Conſtantinus. lib. 2. Epit. tit. 3. τῶν προσγεγραμμένων συμφώνων actionem vocat. Hotom. lib ſingulari, Perſcriptis verbis actiones vocat, multíſque rationibus ita vocandas cenſet. Diiudicet lector.

Præſcriptis verbis, & in factum, & incerti agere, ſignificant ferè idem: nec ſunt propria actionum nomina, ſed actiones quædam generales & innominatæ, propter multitudinem negotiorum tolerabiles, l. 2. & 3. D. de præſcript. verb. Præſcriptis verbis actio ciuilis eſt incerta, rémque geſtam demonſtrat. tit. D. de præſcrip. verb. l. 6. de tranſact.

PRÆSENS dicitur, cùm de iudiciis agitur, qui intra vrbis continentia eſt, l abſentem. 199. D. de verbo. ſignif. Itaq; Vlpianus: Præſens, inquit, habetur, & qui in hortis eſt, & qui in foro, & qui in vrbe, & qui in continentibus ædificiis. l. 5. l. 6. l. 7. D. de procurat. At cùm de præſcriptionibus agitur, Præſentes habentur qui in eadem prouincia domicilium habent. l. vlt. C. de præſcrip. long. temp.

Præſens, & in diem opponuntur, l. 47. D. de leg. 2. l. 4. D. de vſuf.

Præſens obligatio, pura, quæ neque in diem, neque ſub conditione eſt, l. 9. D. ſi cert. pet. Sic Præſentia legata, l. 12. l. 30. l. 50. D. de leg. 1 l. 88. D. de condi. & demonſt. quæ neque diei neque conditionis adiectione ſuſpenſa ſunt. Sic & Præſenti die delegata l. 5. D. de condit. & demon. Et Præſens res, quæ eſt in præſentia, & oculis contrahentium conſtat. Ita Præſentem pecuniam ſoluere, l. 17. §. fin. D. quæ in frau. cred. Et creditorem in re præſenti, id eſt in ipſa pecuniæ numeratione, conſtituere, in quam cauſſam ſolutum velit, quod qui ex pluribus cauſſis debet, ſoluit, l. j. ad fin. D. de ſolut. Eodem ſenſu in re Præſenti faciendam nuntiationem dicit Vlpianus, id eſt, in ipſa re, in ipſo loco vbi nouum opus ſit, l. 5. D. de op. no. nunt. Sic in re Præſenti conſentire, l. j. §. ſi iuſſerim. D. de acquirend. poſſeſſion. cognoſcere l. penulti. D. ad leg. Fab. de plag. Et in rem Præſentem venire, Budæ l. 2. D. de orig. iur.

Præſentem

Præsentem variè accipi Bartolus refert l.diem. §.coram. D.de arbit.

PRÆSENTIA an habeatur pro consensu ponit Bart.l. Gaius.D.de pign.actio.

Præsentia, elegantem habet phrasin in l.de ætate. §.Celsus itaque scribit.D.de interrogatio. quia intelligitur de præsenti pœnitentis responsione mutata. Sic enim appellatio transfertur à persona ad rem, sicut alibi à re ad locum. Id genus translationes in iure valde frequentes sunt, & lectori sæpe imponunt. vt in l.pen.D. de iusti.& iur.

Præsentia, propriè ad corpus refertur. Vnde non simpliciter verū est, Furiosi, infantis, muti præsentiam nullam esse, sed pro absentibus haberi. Lex enim plerunque propter sensus imbecillitatē, abesse eos interpretatur.

Præsentia est legitima definitio temporis, ideò constituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur. Rectè igitur censuit Pomponius: Si inter plures familiæ erciscundæ agatur, & inter eosdem communi diuidundo, aut finium regundorum: eundem iudicem sumi: quò facilius coire cohæredes, vel socij possint, in eundem locum omnium præsentiam fieri oportet. l.j. D. de quibus rebus ad eund.iudic.eat. & vide Nouell.Iustinia.8. & in Notit. Imperij Roma.

PRÆSENTALES magistri militum, qui in præsenti erāt, hoc est comitatui principis iuncti, l.fi.§.j. C.de re mili.l.4.C.de appar.mag.mili.& in Notit.Imp.Roma.

Præsentales domestici, l.6.C.de aduo.diuer.iud. qui scilicet præsentes diurno obsequio principis deputati erant l.13.C.de re milit.lib.12.

Præsentales milites, Præsentales numeri, l.18.& l.fin.eod. titu.& Præsentium ordines apud Nicepborum lib.17. Histor.Eccles.ca.1.

Præsentalis curiosus cursus publici, in Notitia Imperij Rom.& τρέχων παρόντα, in edicto Iustiniani 14.

PRÆSIDES prouinciarum dici cœperunt, post diuisionem prouinciarum ab Augusto factam. Sic enim prouincias diuisit, vt aliæ Cæsaris, aliæ populi dicerentur. Cæsaris, quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius scribit) Magistratuum edictis regi, nec facile, nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in easque Rectores mittere instituit, viros (vt ait Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum etiam equites. Quos & ille generali nomine ἡγεμόνας, & Iurisconsulti in Pandectis præsides appellant. Nomen (inquit Macer l.1. de offic.præsid.) præsidis generale est, eo quòd & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur. Vbi tamen SENATORES NON SUNT cum negatione legendum censet Hotom. vt equites significaret, de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem prouinciis qui præerāt, Proconsules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput est in libro Pandectarum t.De officio proconsulis: quod ad populi prouinciarum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγὸς καὶ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id est, Prætores & Consules mitteret (quibus nominibus abusus est pro, Proprætores & Proconsules, vt continuò pòst demonstrat) tamen vtrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu est: cum scilicet extraordinarium esset eo tempore propè omniū in prouinciis imperium: eóque generali nomine, Rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiusdem Imperatoris vita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. Præsides autem maius imperium in sua prouincia habebant omnibus post principem, l.4.de offic.præsid. & omnia prouincialia desideria, quæ Romæ varios iudices habebāt. ad officium Præsidum pertinebant. l.2.eod. denique omnium Romæ magistratuum vice & officio fungebātur. l.12.eod. Plura de iis vide sub verbo, PROCONSULAS.

PRÆSTARE, est satisfacere, vel exitum alicuius rei in se recipere. Vlpianus in l.item Labeo scribit. D.famil. ercisc. Familiæ erciscundæ, inquit, iudicium ex duobus constat: id est, ex rebus atque præstationibus, quæ sunt personales actiones. Præstare, dicta promissa ve implere, l.17.18.19.D.de ædil.edict.

Præstare aliquem, est prædem esse pro aliquo, id est periculum, quod ab eo timetur, in se recipere.

Præstare quoque actiones, cedere, & mandare significat, l.6.§.fi.D.nau.cau.stab.l.31.D.de actio. empt.& l.Titio fundus.73.D.de condi.& demonstr.

Præstare culpam, casum, dolum, periculum, bonam fidem, diligentiam, custodiam, factum, tritæ sunt librorum nostrorum locutiones, pro euentum culpæ, doli, casus in se recipere.

Præstatuiri, & Præstituiri, vetustè pro Præstitum iri. Pomponius l.66.D.de contrahen.empt. Viam, iter, actum, aquæ ductum præstatuiri. Iauolenus l.10. D.de hæred. vel act. Quòd si in venditione hæreditatis id actum est, si quid iuris esset venditoris, venire, nec postea quicquam præstituiri,

PRÆSTATIO, Paulo l.si plures.D.de le.3.pro solutione.

PRÆSTITUERE, hoc est, præscribere, l.1. D.de iur. delib.

PRÆSUMERE, quasi antè sumere: aliàs vsurpatur pro audere vel tentare aliquid contra ius: vt ferè Pontifices Romani eo verbo vtuntur. Alexander 3.ex concilio Lateranensi, loquens de clericis & monachis. Sed nec procuratores, inquit, villarum, aut iurisdictiones etiam seculares sub aliquibus Principibus & secularibus viris, vt iustitiarius eorum fiat, clericorum quisque exercere præsumat, hoc est, tētet, audeat.c.sed nec. Ne cleric. vel monach.secular.negot. se immisc.2.Tim.2.

Præsumere, aliàs accipitur pro nudo facto prius aliquid sumere. Vnde Plinius lib.36.tradit de farina cuiusdam lapidis, in certamine bibendi aduersus ebrietatem à potatoribus præsumēda: allegās Theophrastū auctorē.

Præsumere aliàs significat præoccupare apud Rhetores, qui præsumptionem vocant, cùm id quod in aduersarij caussa, vel in iudicis opinione cōtrarium nobis esse aut fore arbitramur, præoccupamus dicendo, ac bonis rationibus dissoluendo. Quintilianus lib.8. Mirè verò in caussis valet præsumptio, quæ πρόληψις dicitur: cùm id quod obiici potest occupamus, quæ præcipuè procemio conuenit.

Præsumere aliàs pro putare ponitur, vt in l.vulgo.D.de in lit.iuran. Vulgo præsumitur, inquit Vlpianus, alium in litem non debere iurare, quàm dominum litis.

Præsumere aliàs denique accipitur pro præsagire, conijcere, cogitare, seu diuinare aliquid in dubio. Valerius lib.1.ca.5. Eque fortuito dicto quasi certam spem clarissimi triumphi animo præsumpsit. Et ca.6. Præsumpsit animo, ea re significari exitum suum: hoc est, conjecit, vaticinatus est.

PRÆSUMPTIO, dicitur existimatio quæ ex verisimilibus argumentis & coniecturis ducitur. Vel, Præsumptio dicitur veluti anticipatio quædam de eo quod in re est communi sensu percepta, ex eo quod plerumque intelligitur, quodque plerunque fit, quæ probationum onus in eum transfert contra quem facit, in Rub.D.de proba.& præsumpt. veluti in l.24. D. illo tit. Si chirographū cancellatū fuerit, præsumptione debitor liberatus esse dicitur. Et in l.seq. Is cui soluta pecunia est, præsumitur debitā accepisse; quia verisimile est eum qui soluit, non temerè suā pecuniā iactare. Itaq; in eum contra quem præsumptio est, semper probationis

probationis onus transfir.d.l.25.& l.vltim. D.quot met. caus.Cicero videtur Existimationem appellare Verrina 3.In hoc genere facilior est existimatio, quàm reprehensio: ideo quod eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus. Illius definitionis insigne exemplum est iudicium Salomonis sapientissimi Regis 3.Regum 3.quod refertur in ca,2.de præsump. vide Specul.titul. de præsumpt.§.j.& an à fictione dissideat, ponit Abb. in c.is qui.de sponsal.& mat.& apud And.Alc.elegantem Præsumptionum tractatum.

Præsumptio alia maior, alia minor est, iuxta coniecturas, quæ non æquè ad naturæ dictamen accedunt.

Præsumptio alia iuris est, alia iuris & à iure. Iuris Præsumptio, quæ à lege introducitur. Iuris verò & de iure, est dispositio legis aliquid præsumentis, & super præsumpto tanquam sibi comperto statuentis, vt colligitur ex ca.is qui fidem.cũ ibi not.extra de spõsal.per glo.in l.siue possidetis. C.de probat. per Abba.in cap. quanto, extra de præsumpt.vbi Felin.de quibus Alciatus in parte 2.præsumpt.Sunt tamen qui Præsumptionum cognitionem censura magis, quàm curiosis præceptionibus & variis diuisionibus cognosci scribunt, sicque distingui, caussas præsumptionum satis esse: Aut enim (animo) tam propè accedunt ad necessariam veritatis rationem, vt plenam mereantur fidem, & probent id, quod secundum eas asserimus: & tunc siue legitimas, siue iuris & de iure, siue necessarias præsumptiones appellaueris, parum refert. Aut verò proficiscuntur ex caussis, quæ veræ quidem esse possunt, sed interim in diuersum collectis rerum argumentis faciliter ceduntitaque mouere nonnihil solent animum: tamen ad credendum planè non perducere. Has probabiles, vel non necessarias præsumptiones, aut suspiciones rectè dixeris, vel etiam argumenta, sicut Arrius Menander in l.non omnes.§.A Barbaris. D.de re militta.Sed licet, inquit, hoc liquidò constare non possit: argumentis tamen agnoscendum est.

PRÆTER dictio quandoque excludit, l.equitij. §.præter.D.de vsu & habit.l.Titio testamento.D.de legat.1. quandoque includit, & auget.l. Seio amico.§.vxor. D. de annu.leg.quandoque significat post l.cum procu, D.de op.no.nunt.

PRÆTERIRE, est silentio prætermittere. Hinc,

PRÆTERITI liberi dicuntur, qui à testatore neque hæredes instituti, neque vt oportet, exhæredati sunt. §.eodem.2.Inst.De hæred. quæ ab intest. itaque etiam si qua eis legata vel fideicõmissa relicta sint, non ideo minus præteriti dicuntur.l.4.C.de lib.præter.

Præteriti senatores quondam in opprobrio non erant. quòd vt Reges sibi legebant sublegebántque quos in consilio publico haberent: ita post exactos eos, Consules quoque & Tribuni militum consulari potestate coniunctissimos sibi quousque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant. donec potestas Tribunitia interuenit, qua sancitum est, vt Censores ex omni ordine optimum quemq; curiatim in senatu legerent: quo factum est. vt qui præteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi. Hæc Festus.

PRÆTERITO futurum contineri constat, vt inducta pro inducenda, l.potior. §.2. D.qui potio.in pign. & actum pro agendum, l.post venditionem. vers.species.D.de aqua & aqua plu.

PRÆTERMITTERE caussam testamenti quid sit, docet Iurisconf.l.j.§.prætermittere. D.si quis omis.caus. testamenti.

PRÆTEXTA est genus vestis, qua nobiliores ciues Romani vti solebant.§.iniuria. Instit.de iniur.& vide l.3.§.fin.& ibi glos.D.de libe.exhiben.

PRÆTEXTATVS, qui prætexta, & bulla adhuc vtebatur Budæo l.fi. D.de senat.

PRÆTEXTVS, vulgò color quæsitus, vt rectè exposuit G.Budæus l illicitas. D.de offic.præsid.l.sub prætextu. C.de transact.

PRÆTOR dictus, inquit, Varro lib.4.de Ling.Latin.qui præire iure, & exercitu. à quo id Lucilius, Ergo Prætorum est antè præire. Hinc Festus, Prætorem maiorem (inquit) L.Cæsar putat dici, Vrbanum: cæteros, minores. Maximum Prætorem dici putant alij eum, qui maximi imperij sit: alij, qui ætatis maximæ pro collegio: quia Augurum decretum est, quòd in salutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, non ad ætatem, sed ad vim imperij pertinere. Hinc apud Liuium lib.7.Lex vetustis scripta verbis, vt qui Prætor maximus esset, Idibus September. clauum pangeret: id est, qui summum imperium & potestatem haberet, veluti Consul, aut Dictator. Iustin.autem Nouell.25.de prætore Lycaon.scribit nomen prætoris proprium imperij Rom.fuisse; & ante ipsos etiam Coss.in Republic.vsurpatum. quippe cùm veteres Romani suos Imperatores prætores appellarent: iisq; rei militaris summam potestatem attribuerent: legibúsque ab iis scriptis parerent. Quibus ex verbis de Iustiniani summa antiquitatum cognitione licet existimare. Vtcunque sit, commune hoc Prætoris verbum tandem eius proprium factum est, qui in vrbe iuri dicundo præesset. de quo Pompon. in l.2. De orig.iur. Cúmque Consules auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factũ est vt Prætor quoque crearetur, qui Vrbanus appellatus est, quòd in vrbe ius redderet. Liuius libr.6.& 7.scribit anno ab V. C. CCCLXXXVIII. concessum à plebe nobilitati de Prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patritiis creãdo. cúmque sibi honorem Patritios quæsiuisse, pro concessu plebi altero Consulatu. Hæc ille. Moris autem erat, vt is creatus comitiis centuriatis, priusquam ius diceret, vt cuique notum esset, quemadmodum anno suo ius dicturus esset, in albo edictum constitueret atque proponeret, quod ab edicendo, id est antè denunciando ac prædicendo, dictum est: quasi tanto ante populo denunciaret quæ esset in iure dicendo obseruaturus. Hoc autem initio Magistratu, habita cõcione, & iuratus in leges, faciebat. Cicer.De finibus 2. Quid enim mereri velis iam, cum Magistratum inieris, & in concionem ascenderis. (est enim tibi edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de maioribus tuis, & de re ipso dices more maiorum) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magistratu omnia voluptatis caussa facturum esse. Iuris dicundi autem munus tribus hisce continebatur verbis, Do, Dico, Addico. Dabat bonorum possessionem ex legibus, ex edicto suo, ex senatusconsultis. Dabat iudicium Recuperatorium, itémque arbitros cùm priuati postulabant. Dicebat viam in formulis, Istam viam dico. Dicebat tutorem ex lege Attilia, dicebat sententiam quibusdam in caussis maioribus, vt in liberalibus, in popularibus, in executionibus sentẽtiarum, in appellationibus, & aliis præterea nonnullis. Dicebat etiam interdicendo, cùm de possessione, interdum etiam cùm de proprietate ageretur: quod ex lib.Pand.43.cuiuis facile est intelligere. Dicebat præterea indicẽdo, veluti cùm ferias indicebat, vt Gell.libr.10.cap.24.& item Macrobius lib.Saturn.1.demonstrant. Suetonius in Claudio, Obseruauitque sedulò vt quoties terra in vrbe mouisset, Ferias aduocata concione Prætor indiceret. Addicebat autem cùm in iure cessio fiebat: cuius rei ritum in formulis exponemus. Cicero lib.De legibus 3.Iuris disceptator qui priuata iudicet, iudicarive iubeat, Prætor esto. Is iuris ciuilis custos esto. Polybius autem & Plutarchus

tarchos ei sex Lictores datos tradunt. Vnde ἑξάπελεκυν appellant, id est, sex securium. Notandū etiam quod Cicero scribit libr. fam. Epist. 12. Placuit nobis, inquit, vt statim ad Cornutum prætorem vrbis has literas deferrem, qui quòd Consules aberant, Cõsulere munus sustinebat more maiorum. Gellius libr. 12. c. 14. Prætor etsi collega Consulis est, neque Prætorem, neque collegã iure rogare potest, quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & à minore imperio maius, aut à minore collega rogari iure non potest. Sed & collegam esse Prætorem Consulum, Messala docet: quòd eodem auspicio creantur. Hunc Centumuiralibus iudiciis postremis temporibus præfuisse, Plinius lib. Episto. 5. his demonstrat verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis ocium dedit. Seneca lib. De tranquill. vitæ 3. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus Prætor adeuntibus assessoribus, verba pronũciat, quàm qui docet quid sit iustitia, &c.

Prætorem Iurisconsulti proconsulem sæpe vocant, Gaius in l. 1. & 3. D. de alienatio. iudic. mutan. caus. fact. l. patri pro filio. §. 1. D. de minor. l. in hæredem. D. de dol. mal. respiciunt enim ad id, quod Pomponius in l. 2. §. deinde cùm placuisset. D. de orig. iur. Cúmque cõsules, ait, auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est vt Prætor quoque crearetur. Is ergo Consulis fungebatur officio, & (quatenus ad iudicandum attinet) proconsul erat. Præterea Prætores in prouinciis vicem gerebant consulum.

Prætor, apud Paulum Sentent. lib. 5. tit. 15. pro ædili sumitur. Feram bestiam, inquit, in ea parte qua populi iter est, colligari Prætor prohibet. Ædilitio enim edicto prohibemur ferã bestiã ibi habere qua vulgo iter fit.

Prætor Peregrinus, vt Pomponius scribit l. 2. D. de orig. iur. creatus est propter magnam peregrinorum turbam, vt inter eos ius diceret: cùm Vrbanus prætor satisfacere vtrisque non posset. Eum autem reperio in epitome Liuij libr. 19. an. dx. primùm creatum fuisse: & Peregrinum dictũ, quòd inter ciues & peregrinos ius diceret. Itaque video apud Liuium semper vrbanã iurisdictionem ei quæ inter ciues & peregrinos est, opponi. Vt libr. 22. Romæ iuris dicendi vrbana sors Pomponio: inter ciues Rom. & peregrinos, P. Furio Philo euenit. Et li. 33. Prætores deinde prouincias sortiti, L. Apustius Fullo vrbanam iurisdictionem, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos. Et lib. 40. Iurisdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Et lib. 41. Prætores L. Papyrius Maso vrbanam, M. Aburius inter peregrinos sortiti sunt. Et lib. 42. Prætores deinde prouincias sortiti sunt, A. Atilius Serranus vrbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos. Honoratiorem autem Vrbanam peregrina fuisse, Appianus & Dio non obscurè significant: ille lib. De bellis ciuilib. 2. vbi scribit, Brutum & Cassium Prætores designatos inter se contendisse, vtet iuris inter ciues dicundi prouinciam obtineret. hic autẽ lib. 42. vbi narrat Prætorem Cæcilium indignè tulisse, quòd Cæsar eam prouinciam collegæ Trebonio dedisset. Omnibus autem Prætoris præstantiorẽ & gratiosiorem fuisse in orat. pro Muræna perspicuè demõstrat. Sed quæri solet, quid inter Vrbanam & Peregrinam Præturam interfuerit. Hotom. tres ferè differentias tradit. Prima hæc est, quòd (vt modò diximus) soli ciues Romæ agere apud Vrbanum poterant, Peregrini non poterant. Altera, quòd apud illum lege agebatur, apud hunc autem nequaquam. Itaque (vt est in orat. pro Flacco) cùm Græcus Homo Heraclides à C. Plotio senatore mancipia quædam petiisset, & fore videret, vt iudex sumptus sententiam secundum reum diceret, & ab eo iudice abiit, &c., quòd iudicium lege non erat: caussam totam reliquit. Quod cùm ita sit, sequitur ciues Ro. neque suos liberos emancipare, neque alienos adoptare, neque suos seruos manumittere, neque in iure cedere, neque bonorum possessionẽ, tutorémve ciui Rom. impuberi postulare apud eum potuisse: denique, vt rem vno verbo complectar, legis actionem eum Prætorem non habuisse. Falsum est autem (vt idem obseruat) quod quidam scribunt, eum de pecuniis repetundis quæsisse. nam Asconij locus in orat. Ciceronis, contra Competitores, quo solo argumento nituntur, longè aliò pertinet. Scribit enim Antonium cum magistratum adhuc nullum obtinuisset, sed equitum turmas de Syllano exercitu nactus esset, Græcos spoliasse: ideóque ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat, à Græcis in ius eductũ esse. non igitur Repetundarum iudicium illud erat, sed iniuriarũ potius: quæ cùm atrociores essent, dignæ visæ sunt, de quibus Prætor ipse inter ciuem & peregrinos Græcos homines cognosceret. Tertia differentia est, quod Prætor vrbanus edictum in albo proponebat, quibus de rebus ius anno suo dicturus esset: cùm alter nusquam, quod sciam, legatur proposuisse. sed (vt opinor) ex Vrbano edicto ius dicebat.

Prætores Provinciales creati sunt circa annum. dxix. Sicilia & Sardinia captis, atque in prouinciarũ formam redactis: quemadmodum Solinus. c. 11. & Liuius Epist. 20. prodiderũt. Pomponius autem in l. 2. De orig. iu. Capta Sardinia, inquit, mox Sicilia, itẽ Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerãt, creati sunt. Pòst autem moris fuit, vt cùm armis tutandæ prouinciæ viderentur, eò statim & Cõsules & Prætores inito magistratu mitterentur. Tandem etiam institutum est, vt qui Consulatu aut prætura abiissent, eò cum summo Imperio proficiscerentur: illique Proconsules, siue Proprætores (tametsi verbis bisce nonnunquam veteres abutãtur) appellarentur. Demõstrat etiam in Verrinarum commentariis Hotom. moris fuisse, vt cùm à Senatu decretæ & Consulares, & Prætoriæ prouinciæ fuissent, tum Consules inter se, itémque Prætores prouincias sortirentur, aut verò inter se compararẽt. Consules autem id adhuc designati, & antequam magistratum inirent, facere solebant: quemadmodum ex orat. De prouinc. Consul. Sallustio in Iugurth. & innumeris Liuij locis intelligitur. Prætores verò quo tempore magistratu abibant, id factitasse significat locus ille Verrinæ. 4. Qui, simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibúsnam rebus in ea prouincia maximã vno anno pecuniam facere posset.

Prætor Fideicommissarius qui de fideicõmissis ius diceret: duósque à Claudio Cæsare institutos esse scribit Pomp. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. ex iisque vnum à Tito Cæsare detractum esse. Suetonius autẽ in Claudio: Iurisdictionem de fideicommissis, inquit, quotannis & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum, atque etiam per prouincias, potestatibus demandauit. Sed hæc facile est ex Fabij verbis explicare, qui lib. 3. c. 6. sic scribit, Nõ debes apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud Consules. maior enim Prætoria cognitione summa est. quæritur an maior summa sit, &c. Quo ex loco intelligitur, fideicommissorum iurisdictionem ita partitam fuisse, vt Prætor vsque ad certam summam cognosceret, de maiore Consul ius diceret. Vlp. perspicuè id quod diximus confirmat. c. Inst. 25. Fideicommissa, inquit, non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicom-

missarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidum prouinciarum. De Prætore fideicõmissario Imp. l. 2. C. qui pot. in pigno. habeant. Paulus l. quæsitum. 78. §. pen. D. de lega. 3. & l. 4. in fid. D. quibus ad lib. Vlp. l. sicuti legatum. 92. D. de cond. & demonstr.

Prætor FISCALIS ab Imperatore Nerua creatus est, qui inter fiscum & priuatos ius diceret, vt Põponius scribit in l. 2. §. 18. De orig. iur.

Prætor TVTELARIS primus à M. Antonio philosopho creatus est, quemadmodum Iulius Capitolinus scribit: cùm antea tutores à Consulibus poscerentur, vt diligentius de Tutoribus tractaretur. Quantum autem ex Iustiniano intelligimus, officium eius erat, vt cogerẽt tutores & satisdare rem pupilli saluam fore, & delatã tutelam recipere. Erant & Prætores de liberalibus caussis cognoscentes. l. j. C. si mancip. ita veni. l. 3. §. j. l. 5. D. de liber. caus. Iustin. Nouel. 13. καὶ ὥσπερ ἕτερα πράττει ὁ στρατηγὸς ... καὶ τὰ ταύτῃ προσκείμενα.

Prætores RERVM CAPITALIVM, Vide infrà QVÆSITORES.

PRÆTORES, de quibus agitur tit. C. de prætorib. lib. 12.

PRÆTORIVS is dicebatur, qui prætura functus esset.

PRÆTORIA cohors dicta fuit, quæ à prætore, hoc est, à Consule nunquam discederet in bello, ob custodiam corporis, teste Festo. Africanum autem inter omnes primũ delegisse sibi aliquot fortissimos, qui lateri eius adhærentes, omnibus aliis muneribus vacarẽt, stipendióque maiore honorarentur, literis proditum est, quãquàm apud alios multi id antea quoque fecissent. Quem morem secuti sunt omnes, tum in bello, tum domi, præsertim ortis ciuilibus discordiis. Iulius Cæsar propter inimicos aliquandiu vsus est custodia corporis, & prætoria cohorte Hispanorum. Tandem nimia quadam confidentia, maluit semel insidias vndique imminentes subire, quàm cauere semper: ideóque custodiam remouit, & haud dubiè inimicis maximam insidiandi ansam præstitit: vt euẽtus tanti viri nos admonere debeat, ne vitiosa securitate periculũ subeamus, quod euitare licet.

Prætoria porta in castris erat, qua exercitus ad prœlium educebatur.

Prætoriæ stipulationes dicuntur in tit. De præt. stip. lib. D. 49. non quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, vt l. 5. D. de verb. oblig. sed quæ Prætoris imperio ac iussu interponuntur. Venuleius enim in l. 9. eiusd. tit. scribit in Prætoriis stipulationibus si ambiguus sermo acciderit, ipsius Prætoris interpretationem fore. eius enim mentem æstimandam esse. Harum autem tres videntur constitui species, iudiciales, cautionales, & communes.

Prætorius tutor dicitur, qui pupillo cum tutore suo litigaturo à Prætore vrbis dabatur. auctor Iusti. sub titul. De auctorit. tut. & Vlp. in Inst. c. 2.

Prætorium pignus, vide suprà Pignus.

Prætorium ius, vide suprà Ius.

PRÆTORIA in constitutionibus Impp. domus magnificæ, intelliguntur præsidum, iudicúmve caussa in vrbibus extructæ. l. 31. C. de episc. & cleric. l. pen. C. de offic. recto. prouinc.

PRÆTORIVM, villa vrbana; id est, ædificium quod dominus qui in vrbe habitat sibi parauit à villici habitatione disiunctum. Vlp. l. 198. D. de verb. sig. Vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia. Neratius. l. 2. D. de seruit. rust. Rusticorum prædiorum seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini. Sic in l. 13. §. vlt. D. de iniur. l. 11. D. de vsu & hab. leg. l. 91. §. pater. D. de leg. 3. Tertullian. lib. de Idololatria, Palladius lib. j. c. 8. Sueton. in Caligula. c. 38.

PRÆVALENTIA, præstantia, pretij ac valoris exuperantia. Paul. l. 23. D. de rei vind. In omnibus igitur istis in quibus mea res per præualentiam alienam rem trahit, meámque efficit, si eam rem vendicem, per exceptionem doli mali cogar pretium eius quod accesserit date.

PRÆVARICARI, inquit Marcianus, est vera crimina abscondere, & falsas excusationes recipere. l. j. D. ad S C. Turpill. Vel, vt inquiunt Critici, est παρχαρίζεσθαί τινα, id est Parcere & alludere alicui. Item Præuaricat, diuaricat, varicat, ὑπερβαίνει, διαστραγγίζει. Hinc Præuaricari reo, Græcis ὑποκατακλίνεσθαι τῷ ὑπευθύνῳ, id est submittere se reo. Præuaricatur etiam qui ex vtraque parte cõsistit, vt ait l. j. D. de præuaricat. Præuaricatus in ead. l. Basilica exponunt παρασιωπήσας. Hinc

PRÆVARICATIO, inquit Plinius, est transire dicenda, vel cursim & breuiter attingere quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda. Critici, Præuaricatio, παράβασις, ἐκβίασις.

PRÆVARICATOR, inquit Vlpia. l. j. D. de præuaric. est quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat prodita caussa sua Marcianus. l. j. ad senat. Turpill. Præuaricatorem eum esse dicit, qui colludit cum reo, & translatitie munere accusandi defungitur, cum scilicet proprias quidem probationes dissimulat, falsas verò rei excusationes admittit. Hoc nomen Labeo à varia certatione tractum ait. Cicero in Partit. dici vult quòd in contrariis caussis quasi varie positus esse videatur. Festus à prætergrediendo, cui Critici conueniunt. Et ita Obuaricator Festo, ab occurrendo, qui cuipiam occurrit, quominus rectum iter conficiat. Cuiacius plenius Præuaricatorem sic definit: Præuaricator est accusator, qui in iudicio publico absolutioni incumbit non damnationi, quasi varicator. Propriè enim de accusatore dicitur: nec aduocatus qui suscepti sui caussam aduersario prodit propriè præuaricator dicitur, quia non propriè accusator. l. qui cum natu. §. pen. D. de bon. lib. vt nec reus si caussam suam perfunctoriè egerit. Huius verbi originem hanc docet Plinius libr. 18. c. 19. Arator inquit nisi incuruus præuaricatio: inde translatum hoc crimen in forum. l. scripto. D. vnde lib.

PRÆVENTIO dicitur cum eiusdem rei personæve iurisdictio penes duos iudices est, & alter cognoscere prius cœpit. Præuenitur quandoque per in ius vocationem, quia prior in ius vocauit: quãdoque litis cõtestatione, quãdoque libello, quãdoque sententia. Bart. ponit in l. si plures. D. de leg. 3. Specul. tit. de rescript. præsentatione. §. 5. versi. item quòd minus. vide Felin. in c. cum M. Ferrariensis. de constit. in antiq. & vide doct. in l. si quis posteà quàm. D. de iudic. & c. pen. extrà de for. compet.

PRAGMATICÆ sanctiones dicuntur Principũ rescripta, non de priuatorum negociis, sed corporum, ordinum, & collegiorum caussis de consilij sentẽtia emissæ: vnde, vt vult Hotoman. deducto verbo, quod pragmaticis & peritis viris in consilium adhibitis interponuntur. Zeno in l. vlt. C. de diuers. rescript. & pragmat. sanct. Pragmaticas præterea sanctiones non ad singulorum preces super priuatis negociis proferri: sed si quando corpus, aut schola: vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quædam vniuersitas hominum ob caussam publicam fuderit preces, manare decernimus: vt in his etiam veritatis quæstio reseruetur.

Pragmatica sanctio & Annotatio tanquam aduersæ opponuntur, in l. iubemus. 10. C. de sacrosan. eccles. l. vlt. C. de diuers. rescript. Illa dicitur, cùm Imperator re cũ consilio cognita & agitata quippiam decernit: hæc cùm ad oblatas preces nomen suum simpliciter adnotat atque adscribit. Iust. l. vlt. C. de prox. sacr. scrin. Certæ sunt dispositiones nostri numinis, quarum prima quidem ad supplicationem adiutorum emissa est: altera

tera verò per sacram pragmaticam facta est, &c.

PRAGMATICI à Iurisconsultis hoc differunt, quo species à genere. Itaque Pragmaticos Græci iuris interpretes appellant: vt ait Fab. libr. 3. c. 6. vt Pragmaticus sit iuris eius quod in ordine iudiciorum, cautionibus, & formulis versatur, peritus: cum Iurisconsultus etiam de negociis de quibus certum ius erat nullum, consuleretur: veluti (vt scribit Quintilianus) de verborum proprietate, aut æqui disceptatione, aut voluntatis coniectura. Vlp. l. 9. §. j. D. de pœnis. Solet autem ita vel iuris studiosis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus, siue pragmaticis. Cicero lib. de Orat. j. Itaque non vt apud Græcos, infimi homines mercedula adducti ministros se præbent in iudiciis Oratoribus: ij qui ab illis Pragmatici vocantur. Fabius libr. 12. c. tertio: Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitúsve eorum qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant: neque idem Græcos quoque nescio factitasse: vnde nomen his Pragmaticorum datum est.

PRAGMATICARII in trib. lib. C. posterioribus.

PRATA, inquit Varro, ab eo quòd sine opere parata. Et sic Vlp. Pratum, ait, in quo ad fructum percipiendum falce dunraxat opus est: ex eo dictum, quòd paratum sit ad fructum capiendum. l. 31. D. de verb. signific.

PRECES passim in Constitutionibus Impp. pro libellis supplicibus, siue postulatis. l. 2. C. de vsur. l. 5. C. de impub. l. 9. C. de lib. causs. l. 10. & 17. C. de rei vind. Hinc tit. De precib. imp. offer. C. & formula illa, Si preces veritati nitantur.

PRECARIVM est, ait Vlp. quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu, quam diu is qui concessit patitur, l. j. D. de precario. Vel sic: Precarium cóncessio rei est, vel possessionis, quam precibus ita impetrauimus, vt vteremur quandiu liberet concedẽti. Vel creditum vtendi re, aut iure alieno vsque dum licuerit nobis per eum qui credidit. Inter precarium autem & commodatum has notat differentias Hotom. Precarium primùm rerum immobilium ac iurium caussa institutum videtur. l. 2. & l. 3. D. eod. Cómodatum autẽ ad res mobiles propriè pertinet. Qui precariò concedit, dare ad tempus videtur. itaque donationis & liberalitatis genus appellatur in l. j. & l. quæsitum. 8. §. 3. & l. interdictũ. 14. D. eo. eóque cùm quis de re sibi restituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit. l. & habet. 15. §. 3. eod. Qui verò commodat, longè ab omni donationis specie abest, sibíque cauere de restituendo consueuit. Cui precariò concessum est, possessionem habet. l. 4. §. j. d. l. & habet. §. 4. eod. Commodatarius verò non possidet. Precariò vtens, dolum tantùm & latam culpam præstat. l. quæsitum. 8. §. 3. eod. Commodatarius verò etiam leuissimam. Precarium magis ad donationis & beneficij, quàm ad negocij contracti caussam spectat, eóque nulla eo nomine iuris ciuilis actio est d. l. interdictum. Commodatum autem contractus est, suámque iure ciuili actionem habet. Ex precario, tum interdictum, tum incerti condictio præscriptis verbis, quæ bonæ fidei est, conceditur. l. 2. & l. duo. 19. eod. ex commodato verò ciuilis actio tantùm. Commodatum vsus certi caussa fit, nec nisi eo expleto reuocatur. Precarium nec vsus certi caussa fit, & quouis tẽpore reuocatur. Hæc ex tit. De precario, summatim.

Precaria, siue Precariua verba dicuntur in testamentis, non directa, nec imperatiua, sed inflexa, & rogatiue concepta, cum scilicet testator non pro suo iure ac legum auctoritate quid hæredibus suis mandat, sed aliquid ab iis precariò postulat: veluti peto, rogo, volo, mandato. §. vlt. Inst. De sing. reb. per fideic. relic. l. 2. C. commun. de legat. Deprecor, cupio, iniungo, cupio des, opto des, credo te daturum, exiguo, desidero vti des. l. etiam. 115. l. & eo modo. 118. D. de lega. j. l. peto. 69. De legat. 2. Hæc verba fideicommissi dicuntur. d. l. 69. §. fi. & l. 11. §. j. D. de legat. 3. & apud Paulum lib. Sent. 4. c. j. l. 2. & 4. C. de codicil. l. 24. C. fam. ercisc. Fideicommissa enim precatiuo modo relinquuntur, Vlpiano in Instit. tit. 24. id est, vt Isidorus tradit lib. 5. c. 14. non directis verbis, sed precatiuis. Sic precariam substitutionem, fideicommissariam accipimus. l. 16. C. de pact. Et precariam voluntatem. l. 66. D. de legat. 2.

Precario autem habere, possidere've intelligitur, nõ tantum qui per epistolam, vel quacunque alia ratione cõcedi sibi postulauit possessionem vel corporis, vel iuris rei alicuius, id est vt sibi possidere, vtíve liceret, sed & is qui finito precarij tempore, patiente tamen domino, possidet. l. 2. §. fi. & l. seq. D. de precar. Paul. libr. 5. Sent. tit. 6.

PRECARIA, genus est contractus ad precarij similitudinem institutum: quem contractum appellat. l. contractus. D. de reg. iur. Est autem conuentio de re alterius vtenda fruenda, ea lege, vt certis temporibus renouetur. Magna autem inter Precarium & Precariam differentia est. Nam precarium sine precibus nõ constat. l. j. & l. 2. in fi. D. de precar. & apud Paulum libri Sent. 5. tit. 6. §. hæres. Precaria interdũ sola concedentis sponte & voluntate contrahitur. Illud tam mobilium, quàm immobilium rerum est l. 4. D. eod. precaria prædiorum, interdum etiam pecuniæ. Illud ex mera concedentis voluntate pendet, neque certi temporis obligationẽ recipit. l. j. & l. cum de precario. 12. D. eod. hæc certum plerunque ad tempus datur: veluti ad vitæ tempus: neque prius renouari potest. Illud merè gratuitum est l. j. D. eod. hæc plerunque mercedem recipit. Illud renouandum non est: hoc certis temporibus renouatur, veluti quinto quoque anno: vt in concilio apud Beluacenses, de quo in c. j. extra de prec. Et in legib. Franc. libr. 4. tit. 39. De precariis, vt vbi modò sunt, renouentur. Quemadmodum autem Precarium interdum conuentio est de re, quam quis oppigneraurit, precario recipienda, & ad tempus vtenda. l. certè. 6. in fi. & l. si debitor. 10. D. de precar. & apud Isidorum libr. Etymolog. 5. c. 25. Precarium est (inquit) dum prece creditor rogatus, permittit debitorẽ in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Sic. Precaria interdũ dicebatur de re, quam donator ipse ab eo cui eam dederat, fruendam recipiebat. Vt in Capit. Caroli, & in Lombard. lib. 2. tit. 18. de vlt. volunt. l. 4. Noscat sibi interdictum esse duas de eadem re facere traditiones: sed postquam vnam de rebus suis traditionem (in Capitulari legitur ORDINATIONEM) fecerit, aliam de ipsis rebus faciẽdi nullam habeat potestatem. ita tamen si vsumfructum voluerit habere, per precariam res traditas vsque in tempus definitum possidendi sit concessa facultas. Patet igitur eum qui rei alienatæ vsumfructum retinet, vt in l. quisquis. 28. C. de donat. titulum hunc vsurpasse, vt per precariam eam rem possideret. Et hoc nimirum est, quod scribit B. Rhenanus Rer. Germanic. lib. 2. Quidam, inquit, in illo recenti Christianismo res suas Ecclesiæ donabant, & rursum agros aut domum in beneficij modum recipiebant, ad vitæ suæ tempus: non citra tamen pensitationem: nec filius post mortem patris, aut hæres vindicare sic donata poterat. Itẽ in legibus Alemann. tit. 2. Siquis liber res suas ad Ecclesiam dederit, & per chartam firmitatem fecerit, & posthæc à pastore Ecclesiæ per beneficium susceperit ad victualem necessitatem conquirendam diebus vitæ suæ, & quæ despopondit, persoluat ad Ecclesiam, censum de illa terra post illius decessum nullus de hæredibus contradicat. Alterum Precariæ exemplum extat apud Nauel. Generat. 25. ex Concilio Carolomanni: Statuimus, vt sub precario censu aliquam partem Ecclesiasticæ pecuniæ

in adiutorium exercitus nostri aliquanto tempore retineamus:ea conditione, vt annis singulis de vnaquaque casata, solidus, id est duodecim denarij, ad Ecclesiam reddantur:eo modo vt si moriatur ille, cui pecunia accommodata fuit, Ecclesia cum propria pecunia reuestita sit:& iterum si princeps iubeat, precarium renouetur.

Precariam etiam dixere Feudistæ, pro cuiusuis rei vsu precibus impetratæ, etiam pecuniæ. Petrus de Vin. lib. Epist. 3. c. 11. in priuilegio Academiæ Neapolitanæ: Mutuum fiet scholaribus ab illis, qui ad hæc fuerint ordinati:datis libris in pignore, & precario restitutis. receptis à scholaribus fideiussoribus pro eisdem Scholaris verò qui mutuum recipiet, iurabit, quòd de terra aliquatenus non recedet, donec precaria restituet, vel mutuum ob eo fuerit ei solutum:vel aliàs satisfactum fuerit creditori. Sensus est igitur: Studiosos daturos libros pignori:sed creditores eis libros precario concessuros. Idem Fridericus in priuileg. ciuitati Viennēsi concesso, in Vienna Lazij lib. 2. c. 5. Vt iudea nullus taliam, seu precariam in prædictos ciues facere audeat.

PRETIVM propriè est, quod pro re empta dicitur, & in Lexico iam sæpius citato definitur, τίμημα ἐπὶ ταῖς ὠνίαις καταβαλλόμενον. l. 1. D. de rer. permut. §. pretium autem. Institut. de emptio. & vendit. Sed tamen & pretium conductionis in l. 28. §. 1. D. locati. Et pretium pro mercede, in l. 10. in fi. D. de acquir. poss. l. vlt. §. vlt. D. de l. Rhod. l. 51. §. locaui. l. 58. D. loca. positum inuenitur. Sic pretium operæ in l. 52. §. si in coeunda. D. pro soc. Et manupretium, quasi manus & artis merces, de quo suprà. Pretium tamen depositionis à mercede separat Vlp. in l. 2. §. & generaliter. D. vi bon. rapt. Vbi pretiū pro præmio accipi potest, quemadmodum & in l. 5. §. vlt. D. de iniur. accipitur. Et apud Liuiū lib. 32. his verbis, Haud satis dignum tanti laboris periculíque pretium erat. Et apud Vopisc. in Aurelian. Debet enim quid præter dignitatem pretium esse meritorum. Pretium autem, inquit Varro lib. 4. de ling. Lat. est quod æstimationis emptionísve caussa constituitur: dictum à periteis, quod hi solùm possunt facere rectè id.

PRIDEM de longiori tempore; quandoque pro materiæ conditione accipitur. l. j. C. de munic. & orig. l. j. C. si aduer. transact. l. j. C. de ædil. act. cap. nisi cū pridem. de renun.

PRIMAS propriè Patriarcha. c. j. & 2. 99. distinct. quádoque eo nomine significatur Archiepiscopus. c. sanè. de for. comp. Nam, quantum ad effectum, nulla est differentia inter primatem & Archiepiscopum. c. duo. de offic. ord. Qui sint primates in l. j. & in rub. de Alexan. primat. j. docet ibidem Bart. & vide ibi Pyrrhum Anglebermæum.

PRIMVS hæres, qui primo gradu scriptus est l. 23. D. quæ in fraud. credit. l. 14. D. de liber. & posthu. Quintil. declam. 388. Nam neque diu de primo hærede cogitandum fuit habenti filium, neque de secundo habenti potiorem. Primo autem gradu scriptos accipere debemus, omnes qui primo loco scripti sunt. l. j. §. defertur. D. de bon. poss. secun. tabu. quos principali loco institutos vocant Impp. in l. 13. C. de fideicomm. quibus qui substituuntur, Secundi hæredes vocantur, id est secundo gradu scripti.

Primæ tabulæ paternæ accipiendæ sunt, in quibus pater sibi hæredem instituit: idque ratione secundarum tabul. in quibus impuberibus liberis hæredes substituūtur. l. 41. §. coheres. D. de vulg. & pup. subst.

PRIMVS curiæ dicebatur in curiis ciuitatum, qui cæteris omnibus perfunctus officiis, primum in curia sua locum obtinebat: qua de caussa comitiuæ tertij ordinis obtinebat dignitatem. l. quicunque. 127. C. de decur. at biennio exacto comitiua primi ordinis dignitate ornatus, primatu illo abibat. l. Alexandrinis. 56. C. eod. Primo Curiæ similis est, qui à Gregorio maior populi appellatur, Germanis, *Meyer*, Gallis *Mere*, qui & *Vimere* dicunt pro vi maiore, & *Mermonstier*, pro maiori monasterio.

PRIMICERIVS non est, vt quibusdam videtur, iunctum verbum. non enim aliud in eo verbo notandum est, quàm primus: nam cerius productio verbi est. Itaque bene Sudas πριμικήριον interpretatur τὸν πρῶτον τῆς τάξεως. Nam qui in quocunque ordine primum locum obtinet, Primicerius vocatur. Proinde non notariorum tantùm primicerius dicitur, quod nomen in Nouell. constit. 8. sæpius repertum est, sed & Primicerius fabricæ, in l. 2. de fabricensib. lib. 11. C. Primicerius domesticorum, protectorum, equitum. l. 2. & l. vlt. C. de domestic. & protectorib. Primicerius mensorum. l. vn. de mēsorib. lib. 12. Et Primicerius in officio præfectorum prætorio, apud Veget. libr. 2. c. 21. Et Primicerius protectorum, apud Ammianum Marcell. lib. 18. Et Primicerius adiutor, in l. vlt. C. de offic. præfec. vrb. Et Primicerius exceptorum, Primicerius singulariorum, Primicerius augustalium, Primicerius scriniorum, Primicerius deputatorum, Primicerius sacri cubiculi. l. vn. qui à præbitio. tyro. in C. Theodos. & apud Cassiodor. lib. 11. Variar. & in Notitia. Sic Primicerius legionum, apud Guliel. Tyrensem Pontif. lib. 2. de bello sac. c. 19. & aliàs sæpe. Sic & Primicerius defensorum, & Primicerius scholæ cantorum, & Cardinalis Primicerius apud Luitprandum lib. 6. de rebus per Europam gestis. Hac eadem forma Augustinus D. Stephanum Primicerium martyrum vocat in sermone. 21. & Baldricus Dolensium Archiepiscopus in historia Hierusalem, D. Petrum, Primicerium Apostolorum. Primicerium, qui sequebatur, eadem figura Secundicerius dicebatur: & qui post hunc erat, Terciocerius. Rub. de Primicerio & Secundicerio. libr. 12. C. & in l. vnic. de præposi. agēt. in reb. & in Notitia aliquoties. Sic apud Luitprandum in libro suprà citato Cardinalis Secundicerius.

PRIMIPILVS olim primus centurio, siue primi ordinis centurio dicebatur, qui & Aquilæ, & quadringentis in prima acie militibus præerat. Halicarn. libr. 9. ἑνὸς, ait, τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κοσμούμενος ἐν ταῖς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίαις ἐπιφανεῖ τε, καὶ τὸ καλούμενον ὑπηρετῶν πλῆθος νέμων. τοῦτο ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσιν. Liuius libro septimo: Id propter Publium Salonium postulatum est à coniuratis, qui alternis prope annis Tribunus militum & primus centurio fuit, quem nunc primipilum appellant. Primipilus itaque primipili ductorem significat. l. 23. D. de adim. leg. & in Codice Iustinianeo sæpe. Centurionem autem primipili non solum aquilæ præfuisse, verumetiam quadringentos milites in prima acie gubernasse, & tanquam caput totius legionis merita consecutum & commoda, quinimò & curam habuisse annonæ inter milites diuidendæ Vegetius libr. 2. c. 8. & c. 21. scribit. Hinc:

PRIMIPILARIS qui primipili honorem gessit. l. 36. §. Iulius. D. de legat. 3. l. 33. §. quædam. D. de aur. & arg. l. 10. §. vlt. D. de excus. tut. l. vlt. §. patrimoniorum. D. de munerib. & honorib. l. 27. C. de episc. & cleric. Et Primipilarius, in l. vlt. C. de filiis officiali. libr. 12. & l. 5. de cohortalib. lib. 12. C. Sudas, πριμιπιλάριος ὁ τὸ μεῖζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ ῥωμαίοις.

PRIMIPILVS postea & PRIMIPILVM in libris nostris vsurpari cœpit, pro administratione militaris annonæ, quæ primipili centurionibus mandabatur, vt eam annonam suis militibus præberent, eósque bene curatos Reipublicæ, cum vsus foret, præstarent. l. 3. l. 7. & l. 8. C. de cohort. princip. qua de caussa tam multa

singu

singularia & præter iuris ordinarij rationem in Primipilari caussa passim constituta legimus, vt l.3. & l.4. C.de primipil.l.4.C.in quib.caus.pign.Primipilum, inquit Theodorus Hermopolites lib.9. tit.9. ὅτι τὸ τοῖς πρώτοις ἐκστρατεύσασι στρατιώταις διδόμενον σιτηρέσιον, ἵνα διαθῶμεν τοῦτο αὐτοῖς. Et ideo ad l.j.C.de cond.ex leg.debitor ex primipilo, à Græcis dicitur, ὁ διατροφὰς στρατιωτικὰς τῶν δημοσίων χρεωστῶν.

PRIMISCRINIVS, qui & Primicerius, in officio erat præfecti prætorio, & is dabat apparitores.l. j. C. de sportul.l.fi.C.de nume.l.fin.C.de apparit.pręfe.Præto. Symmach.libr.j.Epistol.& in Notit.Imperij sæpissimè.

PRIMOGENITVM vocat sacra scriptura, non quem fratres sequuntur, sed qui primo natus fuit.c. Ioseph. de verb.sign.

Primogenitus regis, post regnum susceptum natus, succedet patri in regno, non primogenitus ante illud: vt Baro à Tautemberg venustè declarat tit.14. circa finem lib.j.Feud.

PRIMOGENITVRA, ius, qualitas, seu prærogatiua primogeniti, de qua Alberic.singulariter tractat in l,pen. C.de donat.inter virum & vxorem.& in §.Discipuli. in Procem.Pandect.

PRIMITIÆ in cōciliis appellantur ἀπαρχαὶ τῶν ὡραίων καρπῶν. à diuo Paulo ἀκροθίνια. & in aurea bulla Nicephori, ὡς ἀνάθημα, ἢ πρεσβεῖον, ἢ καρπὸν ἀκροθίνιον. quod ita Græci explicāt ἀκροθίνια λέγονται αἱ ἀπαρχαὶ τῶν θινῶν, ἤτοι τῶν σωρῶν. λέγονται δὲ καταχρηστικῶς καὶ πᾶσα ἀπαρχή.

Primitiæ in Rubrica de decimis & primitiis explicāt ibid. Pontificij, & nouissimè P. Rebuffius in j.q. tract. de decimis.

PRIMORES, id est, optimates principes cuiusque reip. l.legatum.D.de vsufru.lega.

PRINCEPS, lex animata in terris, auth. de Consu. sub finem. Princeps, id est, Imperator. D. de constitut. princip.

Princeps à Deo ipso constitutus est. Nam historiæ veritas sic habet: Cum Cn. Pompeius, & Iulius Cæsar bellis feliciter gestis, magnum haberent exercitum, ac de occupanda tunc Republica meditarentur: ciuile inter eos bellum dominandi cupiditate cœpit. Tandē Pompeius repudians omnes à Cæsare oblatas pacis conditiones in Græcis victus, & fugiens in Ægypto occisus est. Cæsar autem Romam rediēs, rerum omnium potitus, noluit Augustus, aut princeps salutari, sed dictatorem se fecit, vt in initiis adhuc sanguinolentis mitigaret regnandi suspicionem. Tandem à Cassio, Bruto, & aliis aliquot in curia Pompeij. 23. vulneribus est confossus, idibus Martiis, ab vrbe condita DCCX. ab eiectis regibus CCCCLXVI. Post mortem Iulij Cæsaris Respublica Romana, per XII. annos sub triumuiris mirum in modum conquassata est: donec solus rerum potiretur C. Cæsar Octauianus, postea Augustus: & pater patriæ à Senatu salutatus. Is Romanam ditionē tranquillitati restituit, vt aurea tum secula dicerentur: & meritò. Nam post consulatum eius duodecimum, natus est DEI FILIVS, IESVS CHRISTVS, salutis nostræ princeps & auctor, de VIRGINE MARIA, C.Lentulo Getulico, & M.Messalino Coss. ann. ab vrb. DCCLI. à regibus DVII. Deinde, cum status Rom.Reipub.ad Monarchiam esset perductus, euenit vt electio Cæsaris alias ex auctoritate Senatus, sicut iure debuit, procederet: aliàs ab exercitu, vel inuito Senatu, Imperator salutabatur, & aliquando magna clade. Ideóque tandem agente exercitu in Græcia, & Imperatore sine consensu senatus acclamato, cœpit Imperij sedes Constantinopolim transferri multum infeliciter, tempore Constantini magni: Romana interim vrbe, atque tota propemodum Italia, propter absentiam principis, incursu barbarorum deuastata. Nouissimè tempore Leonis IIII. Pōtificis, imperium Constantinopolitanum ad Francos translatum est, ac Carolus Magnus tum Augustus designabatur. Ne autem de electione in posterum nasceretur discordia, vice Senatus Romani septemuiri, hoc est, septem electores perpetui sunt constituti: videlicet, rex Bohemorum, Archiepiscopi tres: Maguntinensis, Treuerēsis, & Coloniensis. Principes item tres: Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brandeburgensis. Quo statu (Deo ita volente) nos hodie vtimur.

Princeps est solutus legibus, & interim digna est vox fateri se alligatum legibus, vt eleganter probant l.Princeps.D.de legib.l.digna vox. C.eod.tit. Nam oportet esse capita terrenæ potestatis, quæ sint reliquorum hominum censuris exempta. Principi igitur (inquit Plutarchus) princeps qui erit? Nempe Lex, quæ omniū regina est mortalium & immortalium, vt inquit Pindarus,

Principes nostri inter subditos, & magistratus municipales, inter ciues suos eadem funguntur potestate, qua Romanus princeps circa priuata generaliter præpollet. Quoniam potestatem suam ab imperatore habēt, mediate vel immediate. Vnde vox ista, qua sæpe vti solent, Ego tibi sum Imperator in meo territorio: non ita multum est absurda, si modò recte intelligatur.

Principes peccare (inquit Cicero) non tantum mali est, quanquam est magnum hoc per seipsum malum: quantum illud, quòd permulti etiam imitatores principum existunt. Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuisse. Quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secuturam. Et rursus: Quò perniciosius, ait, de Republica merentur vitiosi principes: quòd non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solùm obsunt quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt, plúsque exemplo, quam peccato nocent.

Principes, & Magistratus diligenter inquirere decet, quid de bonis studiis statuatur vbique in orbe Romano: quam fidem quisque in sua functione adhibeat: vt pro meritis accipiat præmium. Sic egregia nec vnquam satis laudanda fuit illa inquirendi ratio Friderici primi, qua habita duplex priuilegium bonarum literarū studiosis concessit, Constit. babita.C.ne fil.pro patr. Nulla profectò maior gloria sequitur perpetuò principem, quam quod ea studia curauerit, quibus humana societas iuuatur maxime.

Princeps DELICTI, id est, inuentor, auctor, excogitator.Paul.l.10. D. de seru.corr.Iustius est enim teneri qui princeps fuit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ sunt. Loquitur de eo qui seruum corruperat, cum ad alium perlatæ res essent.

PRINCIPALES constitutiones dicuntur, quæcunque princeps constituit, vt pro lege seruentur.l.2.§. ita in ciuitate.D.de orig.iur.l.33.D. si cert.per. Principalis prouidentia.l 22.D.de adopt.constitutionem diui Pij significat, quæ quartam impuberi arrogato relinqui præcipit.l.8.§.si quis impubes.D.de inoffic.testam. l.j. §.impuberi.D.de collat.bon. Sic & Principale decretum.l.2.D.de offic.asseſſ. Et Principalis sententia.l.j.D.de offic.præfect.præto. Et Principale auxilium.l.13.§.penul.D.ad Trebel. Principales libri.l.j. D.de offic.quæsto. Principalis actio, id est directa. l.17.§.j.D.commod. Principalis obligatio, ad differentiam fideiussoriæ quæ accessoria est l.3. D. de separat. Quemadmodum Principalis reus dicitur, pro quo fideiussor intercessit.l.66.D.de fideiussorib. Principale testamentum paternum dicitur, quod tabulas pupillares habet, quæ secundæ sunt, & minus princi-

palés tabulæ.l.2.D.de vulg.& pup.l.16.§.qui principale.D.de his quæ vt indig. Eodem modo Principales tabulæ accipiendæ sunt in l.2.§.j.& l.pen.D.quemad. test.aper.

PRINCIPALES ciuitatum vel curiarum dicuntur, decurionum principes, hoc est, quorum in curiis summa dignitas atque auctoritas est, & à quibus distributionum omnium forma procedebat, vt est in C.Th.tit.de iis quæ adm.vel off.pub.ger.non tamen extraordinariarum ex l.4.C.Th. de ext.mun. esse autem solebant in aliis decem, in aliis quinque, in aliis viginti. vnde decem primi in municipio Amerino: de quibus vide Hot.in Comm.Orat.pro Sex.Rosc.qui à nostris sæpe δεκάπρωτοι, & εἰκοσάπρωτοι appellantur: quorum administratio non tam in Reipubl.gubernatione, quam in sumptibus eius caussa faciẽdis versabatur: qua de caussa ante annum ætatis XXV. munus illud mandari poterat: quippe patrimonij, non personæ munus.l.2.§.decaprotos, & in l.vlt. dicuntur tributa exigere, corporale ministerium gerere, & pro omnibus defunctorũ fiscalia detrimenta resarcire. Principalium mentio fit in l.diui.27.§.j.& 2.D. de pœn.l. omnes iudices.33. & l.40.C.de decurionibus.& pass.lib.10. l.4.C.Th.de extraord.mun.Firmicus lib.5.Mathes.c.2.Curatores vel principales ciuitatum publicis rationibus præpositos. Hos intellexit Tertullianus de corona militis, dum ait, Coronatur & vulgus nunc ex principalium proprietatum exultatione.Isidor.lib.9.Etymolog.c.4.Principales & Magistratus & Duumuirales Curialium officiorum ordines sunt. Principales dicti quod præsint magistratibus.Ita Antiochensium ciuitatis principales in l.2.de excusat.mun.lib.10.C. & Alexandrin. principales in l.56.de decurionib.lib.10.C. Et vir principalis apud Apul.libr.8.de Asino aur.Saluia Massiliensis lib.5. de vero Dei iudicio.Quis verò, vt dixi, locus est, vbi principalibus ciuitatum viduarum & pupillorum viscera deuorentur? Principales etiam in exercitu & legionibus quidam vocabantur in l.12.§. irreuerens.D. de re milit.l.pen.§.super his eodẽ tit.libr.12.C. & apud Veget.lib.2.c.15.& c.9.

PRINCIPALITER, valet directo in §.vltim.Institut. quod cum eo.Vnde principaliter & per successionem opponuntur in l.vltim.D.de legat.3.& l.194.D.de diuers.reg.

PRINCIPIA in castris dicebantur, in quibus principes castra metabantur, hoc est, vbi in acie milites principes stabant.Martianus de re mil.l.officium, Officium, inquit, tribunorum est principiis frequenter interesse: sic l.j.C.de veteranis.

PRIVATVS, verbum est ἐκ τῶν πρός τι, sempérque rationem habet cum altero.itaque generaliter is priuatus à Latinis dicitur, qui munus illud non gerit, quo alter fungitur.Hinc vetus inlicij vocandi formula, ex libr. Varronis de lingua 5.Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, &c.Vbi Priuatos apparet dici, quos nunc Iurisconsulti Paganos vocant.Priuati ergo militibus eo loco opponuntur.Opponuntur etiam iis qui cum potestate sunt. Cicero de arte Rhet.j.In fortuna quæritur, seruus sit an liber, pecuniosus, an tenuis, priuatus, an cum potestate.Quinetiam Cæsar lib. de bello ciuili.6.sic locutus est: Si quis aut priuatus, inquit, aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Loquitur de Druidum decretis.Hinc etiam Magistratus à Græcis πολιτικοὶ & πολιτευταὶ, quasi dicas publici appellantur.

Priuatus est, hoc est, iurisdictione caret. l.3.D. de officio præsid.& sic opponitur magistratibus, sed & militibus apud Cicer.j.de arte Rhetor.

PRIVATÆ dicuntur res, quæ sunt singulorum. l.j.D. de rer.diuis.à verbo antiquo Priuus, quod singulos significat, quo & Cato in lib.de re rust.vtitur. Vnde Priuatum ius id esse definitur, quod ad singulorum vtilitatem pertinet.l.j.§.vlt.D.de iustitia & iur.Et Priuata iudicia à Latinis dicuntur, quæ ad rem familiarem cuiusque pertinentia per arbitros iudicésque datos expediuntur: quibus modo ciuilia, modo pecuniaria accipimus.l.& in priuatis.C.de iudic.l.de fide.C.de falsis. Cicero j.de Orato. Nam volitare in foro, hærere in Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerum obire. Idem in Topic. Priuata iudicia maximarum quidem rerum in Iurisconsultorum mihi videntur esse prudentia.Plinius libr.6. Epist.ad Roman.Interueniri actibus illis & erectis frequens necessitas iudicandi, ac penè calculos tabulámque poscendi, vt repentè in priuati iudicij formam Centumuirale verteretur. Priuata delicta sunt, quæ ad rem familiarem & priuatam pertinent, nec cuius ex populo, sed ei duntaxat, cui damnum datum iniuriáve facta est, competunt. Qualia sunt furtum, rapina, iniuria, damnum iniuria datum, tit.de priuat.delict.l.j.§.vlt.D.de pœn.l.7.D.de public.iudic.Actio certe ex lege Cornelia de iniuriis etsi pro publica vtilitate exercetur, priuata est tamen.l.42.§.j.D.de procurator.l.vlt.C.de infur.l.vlt.C.vbi senator. Priuatam etiam furti actionem vocat Quintilia.Declamatio.341.ad finem.

Priuatus contractus, qui non respicit vtilitatem publicã. l.omnes profugi.C.de agricol.& censit.lib.11.

Priuata crimina quæ sint, vide Crimina priuata.

Priuatus locus, quis sit, exponit Iurisco.l.2.§.prætor.D. de religio.

Priuatum ius, vide suprà. Ius priuatum.

PRIVATVM in l.13.C.Theo.de metatis, balneum est in l.6.C.eod.tit.sicque vsurpauit Iulianus Ascalonita.

PRIVATIM, id est (vt vulgo dicitur) particulariter, vel in particulari, vel specialiter.

PRIVATIANI in tribus lib.C.posterioribus iidem sunt qui & largitionales, & apparitores comitum dicũtur.

PRIVIGNOS priuignásque aliunde natos vitricus & nouerca vocant: ait Modest.l.4.§.4.D. de grad.& affi. & paulo post: Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illorum vitricus. Est autem Priuignus dictus, quòd antè quàm mater secundo nuberet, est progenitus. Pri enim antiqui dixerunt pro Præ.Festus.

Priuigna (quod ad caussam prohibitarum nuptiarum attinet) non solùm ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis & proneptis.l.adoptiuus.14.vlt. D.de ritu nupt.

PRIVILEGIA, iussa populi aut plebis rogante magistratu, non generalia, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis concepta: vt de imperio Cn.Pompeij, de reditu Ciceronis.nam veteres Priua dixerunt quæ nos singula dicimus.Hæc Gellius lib.10.c.20. Interdum tamen veteres illi priuilegia leges appellarunt, vt idem scribit. Priuilegium alij sic definiunt: Ius singulare, & in certæ personæ, vel caussæ gratiam, fauorémve, & lex de vno homine lata.vide Isido.libr.5.c.18.& c.priuilegia.3.dist.Hoc sensu apud Cicer.3.de leg. & in Paradox.hoc verbum sumitur.

Priuilegium quoque prælationem & prærogatiuã quandam significat, quę inter actiones personales vertitur, qua in debiti repetitione chirographij creditores aliis conchirographariis præferuntur.Sic hoc verbum accipitur in titul.de priuil.credit. qui in vulgatis codicibus distinctus est ab aliis: in Pandectis verò Pisanis continenter hæret cum tit.de bon.auctorit.iud.possid. Sic & l.74.D.de iure dotium.l.53.§.j.& §.vltim.D.de pec.l.51.§.idem respondit.D.pro soc.l.6.l.34.l.37.D.de iure fisc.l.10.D.ad municip.l.23.§.vltim.D.sol.matr. l.2.C.de seru.pigno.dat.l.10.§.quod si dies.D.de administr.

ministr.tut.l.j.D.de cessio.bon.l.25. D.si certum petat. l.58.§.vltim.D.manda.l.15.§.j. D.de curat.furio.l.j. §.sed & si satis.D.de administr.rer.ad ciuit. Priuilegia etiam pro ipsis creditoribus, qui priuilegia habent, ponuntur in l.7.§.quotiens.D.depos.l.24. §.in bonis. D.de rebus auctorita.iudic.l.17.§.penult. D.de excusat.tutorũ. Sumitur, & Priuilegium pro extraordinario quodam auxilio, quod est caussæ non personæ, l.4. D.ex quib. caus.maior.

Priuilegium est ius, quod contra communem ciuilium ordinationum tenorem, propter aliquam naturalis æquitatis rationem, certa constituentium auctoritate introductum est. Vnde apparet primùm, quod priuilegia contra ius naturæ, vel vtilitatem publicam, non magis sunt priuilegia, quàm tyrannis lex est, vt Cicero probat de legibus disserens. Et hic est verus sensus, l. vltim. C.si contra ius vel vtilitatem publ. Nam quid iniquum priuilegium efficit aliud, quàm quòd legem & ordinationem Dei soluat sine caussa? Deinde ex prædictis constat, quòd vera & iusta priuilegia, non priuant legem, vt Accursius putat: imò supplent magis in ea parte, ad quam communis regula porrigi nõ potest, salua iustitia & æquitate. Id quod idem Accursius per exempla, quæ allegat ipse, faciliter iudicare potuisset, nisi vera principia iuris illi fuissent incognita. Est enim ius commune, vt vnusquisque seruet pacta, satisfaciat promissionibus, liberet fidem suam pro se, vel pro aliis datam. Súntne hæc in commune iusta? Quid ni? l.j.D.de pact. Institut. de fideiussor. in princip. Quid igitur si mulier fideiubeat, aut minor: est ne iustum vt compræhendatur sub hac regula? Minimè gentium. Quare non? Quia mulieres sexu minores ætate imbecilles sunt, & multis captionibus subiiciuntur. Iam cum inter mulieres, & pueros, ac viros legitimæ ætatis, longa sit inæqualitas: quomodo communis regula ad eas personas pertinere potest æqualiter? Ergo exemptæ sunt alia lege speciali: ea autem vocatur priuilegium seu ius singulare, de quo in tit. ad S.C.Velleia.

Priuilegia propter aliquam vtilitatem concedenda sunt. Quotiescunque igitur de priuilegio alicui priuato, vel corpori, collegio, seu vniuersitati concedendo tractatur: tunc ante omnia perpẽdendum est, an operæ pretium fuerit indulgeri: hoc est, num vtilitas versetur, non dico, eius tantum, cui conceditur, sed quæ in publicum inde reditura sit: quemadmodum verè accipienda est lex, Ius singulare. D.de legibus. Dum dicit Paulus: Propter aliquam vtilitatem.

Priuilegij caussa cessante, cessat quoque priuilegium, cap. Abbate. in fin. de verb. signific. Instit. de auctoritate tutorum. §.vlti. Et de pupillari substitutione. §.qua ratione. cap. suggestum. de deci. 16. quæst. j. generaliter l. fin. C.de milita. testamen. 63. Dist. cap. quia sancta. §.verum. 61. Distinct. ca. statuimus. §.his omnibus. & c. si. de vita & honest. cleri. ca. cùm ex iniuncto. de oper. nuncia. quo in genere vidẽdus A. Tiraquellus. Caussa cessante parte prima in verbo, Priuilegij.

Priuilegium neque nimis strictè, neq; nimis largè oportet interpretari, scilicet ne grauem alij iacturam adferat. cap. ex tuarum. de vsu pallij, cap. ad audientiam. 2. de Eccles. ædificand. l.2. §.si quis à principe. D.ne quis in loc. publ. l. impuberi. D.de administr. tut. l. nec auus. C.de emancip. liber. l. quoties. C de precib. Imperat. offer. Quando igitur sine quouis grauamine alterius non possunt concedi priuilegia: proximum est, vt cessent, cum nimium ledunt.

PRIVILEGIARIVS, cui priuilegium, id est, ius quoddam præcipium ac singulare concessum est. Vlpianus l.10. D.de pact. Sed an & priuilegiariis absentibus hæc pactio noceat? Idem l.24. D.de reb. auct. iud. Eorum ratio potior est creditorum, quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.

PRO quandoque significat cum, l.si pro fure. D.de condit. furt. quandoque modi significatiua vox est, l.pen. in princip. C.de noua. Pro distat à voce propter. illa caussam finalem, hæc impulsiuam denotat, l. dominus. D.de pecul. lega. Itaque etiam,

Pro cum ablatiuo Iurisconsulti coniungunt, cum significant non esse verè id de quo agitur, sed haberi pro eo ac si esset: veluti Pro hærede, Pro bonorum possessore, Pro emptore. ac tum propriè sic loquũtur, cum de vsucapione disputant. hæ namque species sunt possessionis, quæ ad vsucapionem valet.

Pro ADIVDICATO possidet is, cui per errorem, accepto communi diuidundo iudicio, res adiudicata est, l. si per errorem. 17. D.de vsurpat. quinetiam eodem titulo ad vsucapionis finem possidet is, cui rectè adiudicata res est, vt ius Quiritium adipiscatur.

Pro CESSO possidet is, cui dominus à quo suam rem non mala fide, sed iusto errore iudicio petebat, rem illam cessit, l. non solum. 33. §.si mihi. D.de vsurp.

Pro DERELICTO possidet, qui rem à domino vel possessore ea mente abiectam, vt eam in numero rerum suarum esse nolit, possidet, l.2. D.eod. & l. nemo: vbi Iulianus ait, neminem posse pro derelicto vsucapere, qui falsò existimauerit rem pro derelicto habitam esse. vnde aliorum titulorum cum hoc apparet differentia: cum in aliis vsucapio interdum ex opinione valeat, in hac non valeat.

Pro DIVISO, diuisione facta: pro indiuiso, infecta. Paulus l.25. §.j. D.de verbor. significa. Partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Vlpianus l.6. §. j. D. commun. præd. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso, potest alterutri seruitutem imponere.

Pro DOMINO, iure domini, pro eo ac si dominus quis esset. Marcellus l. Titia. 48. D.de solut. Titia cum propter dotem bona mariti possideret, omnia pro domina egit. Liuius libro 24. Palàm primò, cum clausis Andronodorus insulæ portis, hæreditatem regni creuerit: quæque procurator tenuerat, pro domino possederit. De tutore loquitur.

Pro DONATO possidet is, cui caussa possidendi donatio est: id est cui re vera donationis caussa res tradita est. nec enim sufficit opinari: sed verè donatum esse oportet, l.j. D.pro donat. & l.j. D.pro danat. l.j. & l. 2. C.eodem.

Pro DOTE possidet, qui ex caussa dotis rem sibi habet, id est cui res aliena inæstimata, dotis nomine post iustas nuptias tradita est, l.j. & pass. D.eodem. Inæstimatam autem dicimus, quoniam æstimata res pro emptore vsucabitur, l. plerunque. §.si ante. & l. quoties. D.de iure dotium & l.j. C.pro dote.

Pro EMPTORE, id est, quasi emptor possidere dicitur, qui ex caussa emptionis, vel ex negotio emptioni proximo rem nactus est. Paulus l.2. D.eo. Pro emptore possidet, qui reuera emit, nec sufficit tantùm in ea opinione esse eum, vt putet se pro emptore possidere: sed debet etiam subesse caussa emptionis. Dicitur & pro emptore possidere, qui à non domino emit. Vide Possidere.

Pro HÆREDE bifariam accipitur in iure. Primùm, quoties tractatur materia petendæ hæreditatis, quàm falsa opinione aliquis putans se hæredem, possidet: toties oportet ea verba, PRO HÆREDE, non accipi pro vero titulo, sed pro quadã erronea æstimatione. Nam si reuera esset hæres, nunquã haberet aduersus eũ effectum suũ petitio hæreditatis. Et si rectè perpendamus verba PRO HÆREDE, sunt solennia in eo iudicio.

Nam cum lex non ad reuocandā defuncti voluntatem introduxerit petitionem hæreditatis, non potest ad alium casum pertinere, quā ad eum, si quis falso commento occupat hæreditatem. Quare pro hærede possidere dicitur, sicut protutor, falsus tutor, l. pro hærede. D. de petit. hæred. Deinde vbi non tractatur cōtrouersia vniuersi hæreditarij iuris inter duos, sed disceptatur de re aliqua, cuius dominium prætendit possessor, quia dicat se per hæreditariam successionem acquisiuisse: ista verba, Pro hærede, intelligēda sunt pro vero & iusto titulo, propter quem non minus competit vsucapio, quā ob alios contractuū titulos. Et cum, Pro legato, sit titulus, cur non multò magis pro hærede? Probari hæc possunt ex l. cngi. C. de pet. hær. & l. j. C. si quis igno. rem mino. esse, sin. decret. in princ. Vbi titulus vocatur hæreditarius, & Instit. de hær. qual. & diffe. Hæc si animaduertissent Doctores, non fuisset opus tantis difficultatibus rem planam inuoluere, & inutiliter rixari, num Publiciana competat aduersus possidentem pro hærede. Vel sic;

Pro HÆREDE gerere, est destinatione futuri dominij aliquid ex hæreditariis rebus vsurpare. Et ideo pro hærede gerere videtur, qui fundorum hæreditarinrū culturas, rationésque disponit, & qui seruis hæreditariis, iumentis, rebúsve aliis vtitur. Paulus lib. Sentent. 4. cap. 8. Pro hærede gerere quis videtur, si rebus hæreditariis tanquam hæres vtatur, vel vendēdo res hæreditarias, vel prædia colendo locādóve. & quoquo modo voluntatem suam declaret vel re, vel verbo de adeunda hæreditate; dummodo sciat eum in cuius bonis pro hærede gerit, testatum intestatúmve obiisse, & se ei hæredē esse. Pro hærede enim gerere est, pro domino gerere. Veteres enim hæredes pro dominis appellabant. ait Imper. §. 2. de hæred. qualit. & different. Pro hærede gerit qui rebus hæreditariis tanquam dominus vtitur: velut qui actionem rerum hæreditariarū facit, aut seruis hæreditariis cibaria mandat. Vlpianus cap. Institut. 22. Pro hærede gerere videtur is, qui aliquid facit quasi hæres: & generaliter Iulianus scribit eum demum pro hærede gerere, qui aliquid quasi hæres gerit, l. 20. D. de acq. vel amit.

Pro hærede possidet, qui ex caussa hæreditatis rei incumbit: id est qui cùm vere hæres non sit, iustam tamen & probabilem caussam habuit existimandi se hæredem esse: si modò testamenti factionem habuerit, l. pro hærede. 11. D. de hæredit. petit. l. non solum. 33. §. j. D. de Vsurpat. l. 4. & pass. D. pro hæred. l. j. & pass. C. eodem. Vide Possidere.

Pro FIDEICOMMISSO possidet, qui fideicommissi nomine possidet: hoc est, cui fideicommissum relictum est, sed vsucapiendo ius Quiritium adipisci conatur, l. Pomponius. 13. §. sed et. de acquir. possess. non enim per fideicommissum dominium, sed sola possessio transfertur, l. 3. D. si vsufr. petat.

Pro INDIVISO, promiscue, sine vlla diuisione. Cicero in Rulliana, dixit promiscue. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & vnicuique vestrum vbi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quàm proprie parua frui parte malletis. Hinc, Pro indiuiso & Certa pars opponuntur, l. placet. 25. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. j. D. de euict. l. j. §. hoc interd. D. vti possi. l. seruus. 5. D. de stip. seru. l. 5. §. vlt. D. commod.

Pro LEGATO possidet, qui ex legati caussa, vel legati nomine rem habet: Id est, cui verè aliquid legatum est, siue testatoris res esset, siue non esset: aut testatoris quidem esset, sed adempta codicillis ignoraretur, l. j. & pass. D. pro legato.

Pro NOXÆ DEDITO possidet, qui cum seruus ei noxæ deditus sit, iustam vsucapiendi caussam ex ea possessione nactus est, l. 3. §. genera. D. de acquir. possess. l. 5. D. de publ.

Pro POSSESSORE bona fide, ac iusto titulo possidet, qui pro bonorum possessore possidet: id est, qui vel iustam caussam habuit existimandi se bonorum possessorem esse, vel cum reuera bonorū possessor esset, existimauit res quasdam ex iis bonis esse, quæ alienæ tamen erant, l. non solum. 33. §. j. D. de vsurpat. & sub titul. Pro hærede, & l. pro hærede. 11. D. de hæred. petit. vbi tamen bonorum possessor etiam pro hærede possidere dicitur.

Pro POSSESSORE mala fide possidet prædo, qui interrogatus cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec vllam afferre caussam possessionis potest, l. pro hærede. 11. cum seq. D. de petit. hæred.

Pro POSSESSORE is possidet, qui ex caussa bonorum possessionis rei incumbit, id est, qui nullo iure rem hæreditariam, vel etiam totam hæreditatem sciens ad se non pertinere, possidet, ait Imp. §. 2. de interd.

Pro SOLVTO possidet, qui rem vel debitam vel indebitam quasi debitam, ab eo qui soluit bona fide accepit, l. non solum. 33. §. si mihi. l. pro soluto. 46. & l. penul. D. de vsurp.

Pro SVO, titulus est generalis: Primum ideo, quia compræhēdit omnes titulos, tam nominatos, quàm innominatos: item tam lucratiuos quàm onerosos: deinde quoniam pro suo possidere censetur etiam ille, qui existimat se habere titulum, cùm non habeat, l. j. & vlt. D. pro suo. Vlpian. eleganter, Pro suo, inquit, possessio talis est, vt cum dominium nobis adquiri putamus, & ex caussa possideamus, ex qua adquiritur. quasi dicat, hoc vnum sufficit ad titulum iustum vel legitimū, vnde & possessio censetur iusta & legitima: quod bona fide, salua conscientia, sine vlla fraude habeamus rem quasi nostram. Quò respexit Paulus in l. 3. §. genera. D. de acquir. posses. diuidens quippe possessionem, quæ ex titulo iustificatur, in duas species. Aut enim quis bona fide, aut non bona fide possidet. Vel sic:

Pro SVO possidere proprie dicitur is, qui falsò, sed probabili tamen harum caussarum errore possidet: nimirum occupationis, alluuionis, partus emptæ vel hæreditariæ ancillæ, fructus rei emptæ, aut donatæ, aut in hæreditate repertæ, l. 2. l. 3. & l. 4. §. vlti. & l. vlti. D. eod. At hic quidem proprie, vt dixi, Pro suo titulus appellatur: quippe qui ad vsucapionem valet alio qui pro suo etiam possidet is qui per emptionem, aliámve iustam caussam possidet: verùm is non vsucapit.

Pro TRANSACTO possidet is, cui iudicio per errorem accepto res aliqua per transactionem concessa est, vt eam vsucapere, & iure Quiritium facere suam possit, l. cum solus. 29. D. de vsurpa. l. ex caussa. D. pro empt.

Pro RATA PARTE, vel, Pro rata portione, vel præcise, Pro rata: vetus locutio est, idem significans, quod Pro cuiusque partis ratione & modo: vel, Secundum cuiusque portionis modum & quantitatem. Cicero Tuscul. 1. Sed quia vltra nihil habemus, hoc longum dicimus, nam ista perinde vt cuique data sunt, pro rata parte aut longa aut breuia dicuntur. Idem prope duobus modis extulit: Vitam videri cuique animanti aut longam aut breuem, prout cuique, aut longum aut breue vitæ tempus datum est. Vocis origo obscura est: nisi forte ratam cuiusq; partem intelligamus, quæ certa & explorata & extra dubitationem omnem posita est. Proprie autem Pro rata, & Aequaliter tanquam aduersa opponuntur, vt in l. in his. 5. §. Imperator. D. de solutio. Si summa vsurarum non eadem sit, æqualiter ad vtranque caussam proficit quod solutum est, non pro rata. Sic in l. interdum. 13. §. j. D. de hæred. instit. l. vltim. §. & in tali. C. de dot. promiss. l. si verò. 18. D. de testam. milit. Abusiue tamen interdum Pro rata vsur-

pari·r

patur pro æqualiter, & pro virili parte, vt in l.j. C.vnde lib. l.si pro parte.10.8. idē quærit. D.de in rem vers.

Pro rata patrimonij, præcisè, cum subaudiendum sit, Pro rata portione patrimonij, in l.sed etsi.25.§.quod autē quis. D.de hæred.petit.& l.Titius.54. D.ad Trebellian. Pro rata pecuniæ, in d.l.Titius. Pro rata regionis, in l.ex mille.64.§.quæsitum. D.de euict. Pro rata ponderis, in l.3.§.vlti.C.de rei vindic. Pro rata debiti, l.procuratoris.§.in tributum.& §.vltim. D.de trib.act. Pro rata quantitatis, l.iti imponenda.C.ad leg.Falcid. Pro rata temporis, l.si quis domū.9.§.j. D.locat.l.cum in fundo.78.§.diuortio.D.de iure dotium.

PRO ROSTRIS, schema est, seu figura loquendi, à pro trito sermone, ornatus gratia nonnihil mutata: sicut dicimus procuria, proscenium. Nam Pro, significat ante vel in. Vt, pro rostris, hoc est, ante rostra, vel in rostris: scilicet appellatione ducta ab eo, quod est in loco ad ipsum locum, l.penult. D.de iustitia & iure. Siquidem rostra nauium Antiatibus insigni quadam victoria creptarum ante curiam Hostiliam exponebantur: vt aliud nihil sit pro rostris, quàm in loco rostrorum, seu ante curiam Hostiliā, quæ senatorū erat.

PRO TVTORE negotia gerit, inquit Vlpia. qui munere tutoris fungitur, in re impuberis, siue se putet tutorem, siue scit non esse, fingit tamen esse, l.j.§.j. D.de eo qui pro tut. Hinc Protutelæ actio, d.l.j.§.3.& vlt. quæ aduersus eum de rationibus reddendis datur.

Pro præpositio accedens cognationum affinitatúmque nominibus, gradus profert, atque promouet. Veluti Proauus, Proauia, aui nostri pater, mater: Pronepos Proneptis, nepotis filius filia: Proauunculus, Promatertera, id est proauiæ frater & soror: Propatruus, Pro amita, id est, Proaui frater & soror, l.j.§.vltimo. D.de gradibus & affinib. Quos etiam auunculos, patruos, amitas, materteras, maiores vocant, l.vltim.§.patruus maior. eodem titul. Atque hæc ex cognatione petita sunt nomina. Ex affinitate verò eiusdem generis sunt hæc, Prosocer, Progener, Pronurus, l.4.§.vltim. D.de postul.l.15.§.vltim. D.rerum amot. Prosocer (quo nomine Plinius in Epistolis Fabatum passim appellar) is est qui ab aliis socermagnus dicitur, nimirum vxoris meæ auus: cuius ego sum progener: Prosocrus mihi vxoris meæ auia est, ego sum illius progener, l.4.§.affines. D.de gradib. Rursus auus meus vxoris meæ Prosocer: auia prosocrus est. Ipsa vtrique pronurus est, d.§.affines. Prosocrus enim vxoris nostræ auia, Pronurus verò nepotis vel pronepotis nostri vxor nobis appellatur, l.14.§.vltimo. D.de ritu nupt. l.15.vltim. D.rer.amot.l.4.§.gradus. D.de gradibus & affin.l.8.§.vlt. D.de legat.præst.

Pro iunctum verbo fugere, significat procul ex aliquo loco fugere, nisi malis pro ex accipi, siue in l.metum. 9.D.quod met.causs.& apud Virgilium eodem sensu 1.Æneidos Profugus.

Arma uirúmque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauináque uenit
Litora.

Προάστεια (sic enim scribendum, & non Proaustia) apud Iusti.in Auth.de alienat.& emphyt.§.j.de restitut. fideicom.constitut.120.col.9. Græcis dicuntur suburbana, quæ pulcherrimè consita à domino, non tam vtilitatis, quàm voluptatis caussa habentur. lege Alcia. ca. 4.lib.2.Parerg. Hoc nomen in versione constitutionis Græcæ retinuerunt Iulianus & vetus interpres.

PROBARE, laudare, l.j. D.qui potio.in pign. Probare rem, experiri, & tentare, vt probare amicos.

Probari fideiussores dicuntur, in quorum facultates inquiritur, vt idonei nécne sint, pateat, l.10. D.qui satisd. cogant.l.7.§.non solum. D.de min. Inde ad fideiussores probandos dati arbitri accipiuntur, qui ad æstimandas fideiussorum vires dantur, l.9. D.qui satisda. cog.l.2.D.à quib.appel.non lic.

Probari opus dicitur, quod tanquam è lege dicta factum approbatur, l.26.l.38.l.fina. D.loca.l.7.§.illud quoque. D.ad leg.Iul.repet. Front.lib.2.de Aquæd. Eorúmque operum probandorum curam fuisse constat per Censores aliquando & Ædiles. In vetere monumento Neapolitano lex parieti faciundo dicta ita habet: QVOD EORVM VIGINTI IVRATI PROBAVERINT, PROBVM ESTO: QVOD IMPROBAVERINT, IMPROBVM ESTO.

PROBATÆ castitatis dicitur, qui non manifeste apparet incontinens, ca.à multis.de ætat.& qual.

PROBATI sunt, qui bene possunt docere, cap.vltim.24. quæstio.2.

Probata sarta tecta dicuntur, cum ex lege, id est, pactione redemptionis facta esse iudicata sunt. Macer l.7.§.j. D.ad legem Iul.repet. Ne in acceptum ferantur sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita, lege fuerint. Lege, id est ex lege, siue secūdum legem ac pactionem. Cicero Verrina tertia, Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas. Sic in l.opus.36.l.vltim. D.locat. vide suprà, Opere probato.

PROBARE, alias est, vt vult Budæus, efficere, vt probum rectúmque iudicetur id quod quis facit, vel dicit. Vel, vt definit Duarenus, Probare est rei controuersæ testibus, aut tabulis iudici fidem facere. Hinc,

PROBATIO apud Iurisconsultos dicitur, quod ex testium dictis, aut instrumentorum scriptura sumitur ad fidem necessariò faciendam: vti patet ex tit.de probationibus, lib.Dig.22. Hinc Heliodorus libr.10. *πᾶσα δίκη καὶ κρίσις διττὰς· μαρτυρίας ἀπελέγχειν οἶδε, τάς τε ἐγγράφους πίστεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτύρων βασάνους.* Itaque neque præsumptio, probationis nomine intelligitur, neque iusiurandum eo nomine proprie continetur. neutrum enim probat necessariò, tametsi vim vtrunque probationis interdum obtineat: vt l.16.C.de probat. & l.12. §.2.& l.30. D.de iureiurand. Instrumentorum autem nomine census & monumēta publica complectimur, ex l.10.D.de probat. Vel sic:

Probatio est demonstratio quædam dictorum factorúmve, iudici facienda, de caussis apud eum controuersis cognoscenti. Vel breuius, Rei dubiæ per argumenta ostensio. Accursius rubric.C.de probationibus. Nam cum aduersario assertionibus actoris contradicente res fiat dubia, opus est externis rerum adminiculis, per quæ veritas appræhendatur. Vnde probationem facti vocamus.

Probatio probata quæ scriptis probatur, Baldus l.j.C. quando fisc. vel priuat.

Probatio est duplex: altera plena ac iusta, altera verò semiplena, nec satis demonstrans. Probatio plena est quæ tantam fidem facit, quanta ad diffiniendam controuersiam sufficit. Probatio semiplena, est per quam rerum gestarum fides aliqua fit iudici: non tamen tanta, vt iure eam debeat sequi in sententia dicenda: quia caret plena fide, constans ex leuioribus argumentis.

Probationis plenæ sex constituit species Oldendorpius: semiplenæ quatuor. Quæ copiose tractantur apud ipsum auctorem in titu.de probationibus dictorum & factorum.

Probatio manifesta, est confessio, l.non intelligitur.§.tacita. D.de iure fisc.

Probatio seu fides iudici est facienda, non aduersario, l.inter stipulantem.§.j. D.de verborum obligat. l.quinquaginta. D.de probat.l.j.C.de conditio. ob turpem caus.l.j.C.de rebus alien.non alienan. Si præsidi prouinciæ, inquit probatum fuerit. Probatio enim nunquam satisfaceret aduersario, etiā si omnia probationum ad

num adminicula in vnum conferres, adeóque si solem ipsum pro ostendenda veritate in manibus gereres. Probationis igitur vsum propter caussas in iudicio controuersas institutum esse apparet, vt veritas certo constet rerum adminiculo, quod iudex aut condemnando, aut absoluendo sequatur. Itaque non alia sunt litigatoribus probanda, quàm quæ necessariò ad caussam pertinent, iuxta l.ad probationem. C.de probatio. Qua in parte grauiter nonnunquam errant iudices incauti. Probatio autem meritò non est requirenda in his, quæ sunt manifesta satis, & iudici nota, l. si verò.§.qui pro rei.D.qui satisda.cogant. Nam quorsum attinet rei satis demonstratæ frustra aliquid adiicere, ac interim litigatores temporis ac sumptuum iactura grauare? argu.l.j,in fi.D.de dot.præleg.

PROBABILE quod omnibus videtur, vel plurimis vel sapientibus.

PROBATORIA, Δοκιμασία, vel σύμβολα, in Impp.constitutioni.attestationem illam, vt cum vulgo loquar, significat, qua qui in ordinem aliquem adsciscitur idoneus & probatus renuntiatur, l.3. C.de agen.in reb.l. 17.C.de re mil.l.2.C.de cohortal.l.6.l.9.l.10. C.de diuers.offi.& appar. vsurpatur hoc verbum in Nouell. Iustini.in edicto XIII.eiusdem principis. Extat autem Probatoriæ Chartariorum formula apud Cassiodorum lib.7.

PROBI, & reprobi nummi aduersantur, l.24. D.de constitut.pecu.l.40.D.si cert.peta.vt apud Ciceronem lib. 3.Offi.bonis nummis adulterini opponuntur.

PROBITAS multitudini inuisa. Itaque bonum virum Hermodorum Ephesij vitiis corruptissimi ferre non poterant, & in exilium egisse traduntur, dicentes: Nemo nostrum frugi esto, teste Strabone. Heliogabalus pessimus Romanorum Imperator, ideo infensus fuisse Alexandro adoptato legitur, quòd impudicus non esset. Idem Tyrannus Vlpianum officio suo mouit, quia vir bonus erat. auctore Lampridio. Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo; Seculi sui labem esse deflet, & maculam virtuti inuidere, ipsúmque florem dignitatis infringere. Adeò omnis excellentia multitudini est infensa.

PROBRVM Festus proprie dici putat de stupris & flagitiis, cùm Attius in Helenibus sic scribat: Qui nisi probrum, omnia alia in delicta æstimant. Iurisconsulti pro omni infamia vsurpant. Vlpian.in l.probrum. 42.D.de verbo.signif. Probra quædam natura turpia sunt, vt furtum, adulterium: quædam ciuiliter & more ciuitatis, vt tutelæ damnari. Marcellus l.probrum. 41.D.de ritu nupt. Probrum intelligitur etiam in his mulieribus esse, quæ turpiter viuerent, vulgóque quæstum facerent, etiam si non palàm.

PROCEDIT, verbum est Iurisconsultis vsitatum: pro valet, locum habet. Vlpianus l.7.§.3. D.ad leg.Aquil. Hoc autem in seruo non procedit, in filiofam.vulnerato procedit.

Procedere in caussa summarie, & de plano, quid sit, declarant Specul.tit.de inquisit.§.3.versi.qui ergo, & Bar. in extrauag.ad reprimendum.

Procedente tempore, successu tẽporis, l.2.D.de orig.iuris.

PROCESSVS pro ingressu, l.nam & Imp.D.de donat. inter virum & vxorem. Vide, Donare ad processus.

Processus, transuectiones equitum, de quibus in l.2. D.de in ius vocan. Licinius l.43.de donat.inter vir. Nam & Imperator Antoninus constituit, vt ad processus viri vxor ei donare possit. vide TRANSVECTIO.

Processus iudicij, est ordo quidam legitimus, secundum quem controuersiæ caussarum cognitæ, ex bono & æquo celeriter diffiniãtur. Proinde talis ordo deseruire debet iudici, vt is teneat cognitionis suæ rationem: non verò vt litigatorum adfectibus obsequatur, ad differendam caussam prætextu iudiciariæ obseruationis. Quocirca Innocentius Pontifex rectissimè dicit: Vnde videbitur subtiliter intueri, de ordine iudiciorum procedere, vt in præmissis non per omnia ordo judiciarius obseruetur. Hoc est, Verissimus aliquando censetur ordo, non obseruare plenum ordinem in iudiciis, cap.ad nostram.de iureiu. Iudex enim innocentis viri officio fungi debet. Ideòque incorrupto animi iudicio discernere, quonam ordine, quo progressu credat se cogniturum celeriter de caussa cõtrouersa, secundum ius & æquum, l.cæteræ. D.famil.ercisc.& Venuleius in l.continuus.§.cum ita. D.de verborum oblig. Hinc est quòd Hadrianus optimus maximúsque princeps, in l.3.D.de testib.semper vtitur his verbis: Tu magis scire potes. Item, Sed ex sententia animi tui æstimare oportere. Item, Tecum ergo delibera. Et pleni sunt omnes Iuris Codices huiusmodi vocibus. Iustinianus Nouell.Præcept.præsid.const.17. Ἔξω σοι καὶ τοῦτον αὐθαίρετα τὸ τῶν δικῶν μέρος πᾶσιν ἰσότητος ἐφαρμόσαι, καὶ τὰς μὲν βραχύνειν, καὶ ὅσα μάλιστα τῶν ἀντιλεγόντων ἀξίαν ἐγκλημάτων τέμνειν, καὶ κρίνειν. Forma igitur iudiciorum qua nunc vtimur, neque ordo est, neque processus: sed magis cõfusio. Et nullum est in toto iure exemplum, quo probari possit. Nam quid est aliud, quàm calumniosa cæremoniarum atque scriptorum altercatio extra omnem caussæ cognitionem? adeò vt iudex ipse non habeat sæpe in manu officium suum exercere in litibus? imò cogitur ad sedentariam audiendi operam, donec omnes istæ cæremoniarũ præstigiæ peragãtur.

PROCHEIRI, scribæ, qui manu expediti sunt, l.peculiari.de proxim.sacr.scrin.lib.12.C.

PROCITVM dicebatur testamẽtum, quasi velut procatum, id est, prouocatum, id est irritum ac ruptũ Festus.

PROCINCTVM testamentum appellatur à Iustiniano in §.j.Institut. de testam.quod fiebat in ipsa militum expeditione, dum præcincti iam erant, & expediti ad bellum, cuius dubiam sciebant aleam: quod veteres In, vel Endo procinctu nominabant, vt apud Cicer.in 2. de nat.deor.& 1.de Orat.item apud Vlpian.cap.Instit. 20.& Gell.lib.15.ca.25. Id ergo militiæ tantum fiebat, cum viri ad prœlium faciendum in aciem vocabantur; auctore Gell.lib.15.cap.27. Plutarchus autem in Coriolani vita rem sic explicat, ἦν τότε ἔθος Ῥωμαίοις ἐκ τάξεως καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι, τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Eo tempore, inquit, mos erat Romanis prœliũ inituris, scutáque sumpturis, togam præcingere, simúlque testamenta sine scripto facere, hæredémque tribus aut quatuor audientibus, nuncupare. Veteres Glossæ, In Procinctu sic exponũt, ἐν προτομῇ πολέμου στῆναι μετὰ ἐσθῆτος ὑπατικῆς, ἵνα διαθῆται ἐν παρατάξει πολέμου ἐγγράφως. Festus autem sic: Endo procinctu, in procinctu: significat autem cum ex castris in prœlium exitum est. Procinctos, quasi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur. Idem: Procincta classis dicebatur, cum exercitus cinctus erat Gabino cinctu confestim pugnaturus. vetustius enim fuit multitudinem hominum, quàm nauium, Classem vocari.

in Procinctu versari dicuntur milites, qui in expeditione belli sunt: vel qui pro patria in hostico sunt, quamuis milites non sint, l.vn.D.de bon.poss. ex testa. mil. Hoc ζώννυσθαι dixit Homerus Iliad.λ.

PROCLAMARE in libertatem vel ad libertatem dicuntur, qui ex seruitute se in libertatem vindicant, & adserunt, toto tit. quibus ad libert.procl. non liceat, l.7.§.proinde, cum seq. D.de lib.caus.l.40.§.libertatẽ. D.de fideicom.libert.l.3.§.si seruus. D.de acquir.poss. l.8.D.de probat.l.3.§.diuus.D.de iure fisc.

Proclamator, qui caussam agit, qui litem intendit, lib. Feud. 2. titul. 17. §. 4. Proclamatori etiam damnum restituat. Sic lib. leg. Franc. 4. cap. 7. declamatoribus vel causidicis qui iudicio Scabinorum acquiescere nolunt, &c. Cicero de Orat. 1. Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone conquirimus. Sic in capit. Caroli: Si autem de possessionibus suis super eos clamor ad Iudicem venerit, mittat Iudex clamantem cum misso suo ad Episcopum.

Proconsule, posterioribus temporibus dictum pro Proconsul. Hinc illud D. Aug. Ab e, litera vocali nullum Latinum, nisi iuncta præpositione masculinum inuenitur: vt, Procōsule, Proprætore. ergo iuncta præpositione fiunt Latina, vt dixi, proprætore, proquæstore. Nam veteres nominatiuo casu Proconsul dicebāt, attendentes nullum nomen Latinum exire in e literā nominatiuo casu generis masculini. Apud Cic. autem de leg. 1. cum Gellius Procōsule vocatur, hoc de iis videtur intellexisse, qui extra ordinem velut Cōsulis loco mitterentur, cum interdum nec ex consulatu mitterentur, nec vnquam consules fuissent: quando, quod nunquam antea factum fuerat (vt ait Dio) & consularibus Ciceronis ætate prouinciæ consulares mandatæ sunt, proconsuléśque vocati sunt. Pro consule contra Sertorium scribit missum esse Pompeium, pro lege Manilia Cicero: quod Plutarchus vertit, ὡς παραλύειν αὐτὸν δεῖν ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων ἐκπεμφθῆναι φίλιππος. οὐκ ἔγωγε φημὶ ἀνθύπατον, ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων. Vide Proprætores.

Procubitores, qui noctu custodiæ caussa, ante castra excubabant, cū castra hostiū in propinquo essent.

Procurator est, qui aliena negotia mandatu domini administrat, siue in iudicio, siue extra iudicium, l. j. D. de procurat. Propriè autem ex parte actoris dicitur, vt defensor ex rei parte, l. si mater. §. hoc iure. D. de except. rei iud.

Procuratorum autem varia sunt genera. Quidam enim sunt litis procuratores, qui ad mouendas instituendásque actiones vel lites exequendas dantur, l. 86. D. de solut. Huiusmodi procuratorem ad actionem factum procuratorem vocat Paul. in l. 14. D. de pactis. Alij sunt negotiorum procuratores, quibus vel certa vna res, vel generaliter vniuersa negotia administranda mandantur, qui omnium rerum procuratores, l. 13. D. de pact. l. 6. D. de institor. l. 8. D. de calumniatoribus, & totorum seu vniuersorum bonorum procuratores vocantur, lege 63. D. de procuratoribus, l. 17. §. vlti. D. de iniuriis. In illis edicti de iniuriis verbis, NEQVE PROCVRATOR QVI EO NOMINE AGAT, procuratorem accipimus non vtique eum solum, cui specialiter procuratio data est actionis, sed sufficit esse eum, cui omnium rerum administratio mandata est, lege 17. §. ait prætor. & §. procuratorem. D. de iniuriis. Similiter in eo quod dicitur, procuratorem iudicatum solui stipulari posse, non eum tantum, cui ea res specialiter mandata fuerit, intelligimus, sed & eum qui vniuersorum bonorum mandatum susceperit. Sed & si ratum fuerit habitum, procurator videbitur, lege 3. §. primo. D. iudic. sol. Eodem modo in Ædilicio edicto procurator accipitur, l. j. & l. 25. §. procuratoris. D. de ædilicio edicto. In interdicto quoque vnde vi ex sententia magis quam ex verbis procuratorem non eum tantum, qui legitimè procurator dicitur, omnium rerum eius qui abfit, quasi pene quidam dominus, hoc est, alieni iuris vicarius, sed & quemlibet qui aliquid nostri negotij gerat, clientem videlicet, colonum, aut libertum, aut qui illam vim deiectionémque rogatu aut nomine nostro fecerit, intelligi, eleganter Cicero pro Cæcinna tradit. Atque adeo in plerisque librorum nostrorum locis is, qui sine mandato negotiis se alienis offert, & qui aliquid nostro nomine negotij nostri gerit, procurator vocatur, qui verus negotiorum gestor est, l. 34. §. si gener. l. 21. §. vltimo, l. 58. D. de solutionibus, & l. 35. §. si quis absentis. C. de petit. hæred. l. 9. §. si hæres. D. de lib. leg. l. 21. §. quod si. l. vltim. D. rem ratam hab.

Procurator in rem suam datur dicitur, cui in rem vtilitatémque suam mandatæ sunt actiones, l. 8. vltim. D. mandat. l. 2. in fin. D. famil. erciscun. l. 3. §. idem Labeo ait. D. de in rem ver. l. 24. D. de minor. l. 3. §. idem aduersus. D. quod quisque iut. l. 8. C. de hæred. vindic. Nam hic cum mandatas sibi & cessas ab alio actionea exerceat, procurator est: sed quia non in alienam, sed suam rem, id est, commodum suum propriúmque lucrum actiones præstitæ sunt, lucrúmq; omne & compendium eum respicit, idcirco in rem suam factus datúsve procurator dicitur, l. 4. C. de procuratorib. l. 25. §. vltim. eodem l. 4. D. de re iudic. l. j. §. in propria. D. quando appell. sit. l. 10. D. de appellationibus, l. 14. D. de pact. l. 18. D. de compensatio. l. 6. C. de obligation. & actio. Hunc nos vocamus cessionarium. Is qui nomen emit, in rem suam fit procurator, l. j. C. de contrar. iud. tut. Venditor quoque ab emptore datus ad litem procurator, in rem suam datus videtur, l. 66. §. si secūdum. D. de euict. Erant & Procuratores hæreditatium, l. 31. D. de iure fisc. & in inscriptionibus Procuratores vicesimæ hæreditatium. Item Procuratores rei dominicæ, l. penultim. de conuen. fisc. deb. libro 10. C. Et Procuratores domus dominicæ, l. 8. C. vbi caussæ fisc. Et Procuratores summæ rei, l. vltim. C. si propt. pensit. qui & Rationales summæ rei, vt in inscriptione, l. 7. C. vbi caussæ fisc. Metallorum item & baphiorum & textrinorum seu gynæceorum & linificiorum, & bastagarum, & saltuum erant Procuratores, quorum in l. 4. C. de metallar. libro 11. C. l. penult. de murilegul. eodem. Et in Notitia Impp. Roman. fit mentio. Procurator Reipublic. l. 3. §. planè. & l. 5. §. idem ait. D. quod vi aut clam. l. 2. §. ad frumentum. D. de administr. rerum ad ciuit. pert. l. 7. C. ne de statu def. l. 30. de decurionibus, lib. 10. C.

Procuratorum quatuor genera Paulus facit lib. Sentent. 1. cap. 3. aut ad litem, aut ad omne negocium, aut ad partem negocij, aut ad res administrandas. Procurator ad litem, siue litis dicitur, cui instituendæ sustinendæve litis negocium datum est. §. j. Instit. de iis per quos cog. poss. Procurator ad omne negocium is est, quem Cicero in Orat. pro Cæcinna sic describit: Vtrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius qui in Italia non sit, absitve Reipub. caussa, quasi quidam penè dominus, hoc est alieni iuris vicarius. Sic l. 12. D. de sol. l. 13. D. de pact. l. 7. D. de calumn. l. 63. D. de procurator. vbi eiusmodi procurator rerum omnium, & totorum atque vniuersorum bonorum procurator appellatur. Procurator ad partem negocij est cui propriè ac specialiter certa res mandata est, l. 3. §. j. D. iud. solut. l. 17. §. vltim. D. de iniur. Procurator ad res administrandas is dicitur, quem proprie Negociorum gestorem appellamus: hoc est, qui non quæstuario negocio præficitur: siue autem eius rei mandatum habeat, siue non habeat, procurator dicitur. l. si quis. 58. D. de solution. l. 9. §. si hæres. D. de lib. legat. l. vltim. D. rem rat. hab. l. 15. §. si quis. D. de hæred. petit. Et hoc ab Institore differt, quòd hic quæstuariæ negociationes præfectus est. l. 5. §. 3. D. de instit. act.

Procurator verus dicitur, qui vel eius rei quam gerit mādatum, vel omnium negociorum administrationem habet, l. j. in fin. D. quod iuss. l. 12. D. de solut. l. 40. §. j. D. de procurat. Huic opponitur.

Procurator falsus, is scilicet qui mala mente, & intercipiendi animo procuratorem se simulat, & procuratoris personam induit, l.44.§.j. D.de furt.l.18. D.de solutionibus quemadmodum & falsus creditor, qui se dolo simulat creditorem. Etsi Procurator falsus intelligi nonnunquam debet non verus, l.3.§.fi. D.rem ratã hab. Vel denique is qui procurator nõ est, sed vltrò se negotiis alienis sine mandato seoffert, l.4.D.quod iuss.

Procurator Cæsaris ab Augusto primum institutus est, vt ex Dionis lib.53.intelligimus: vbi ait Augustum in omnes prouincias, præterquam vbi Proconsules essent, mittere instituisse Curatores, qui vectigalia conquirerent, impendiáque, si quæ opus essent, facerent. Hoc autem potius officium quàm magistratus appellatur, in l.non licet.46. D.de cont.empt. Itaque Rationales passim in libris nostris appellantur: eósque deportandi ius non habere, sed petulantibus aditu prædiorum Cæsaris interdicere posse, Callistratus auctor est in l. vlt.D.de offic.procut. Præterea iurisdictionem inter priuatos extra fiscales caussas non habebat, l.j.C.de iurisd.omn.iudic.l.j.& passim, C.vbi fisc.caussæ. Inter fiscum autem & priuatos ius dicebat. Vlpian.l.5.C.eo. l.j.D.de offic.pro.Cæsar.scribit, ea quæ ab illo acta gestáque sunt, sic à Cæsare comprobari, atque si à, seipso gesta essent. Hinc illud Taciti lib.12.de Claudio Cæsare: Eodem anno, inquit, sæpius audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuitò prolapsus videretur, Senatusconsulto quoque cautum plenius & vberius, quàm antea. Suetonius tamen id illum precibus impetrasse scribit: Vt sibi in curiam, inquit Præfectum prætorij secum inducere liceret, vtque rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precariò exegit. Ad eundem illud quoque pertinet quod idem in Vespasiano scribit, c.16. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgò pro spongiis dicebatur vti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Interdum autem Procurator Cæsaris Præsidis prouinciæ partibus fungebatur: ac tum de rebus omnibus, quasi Præses ipse cognoscebat, l.4. C.ad leg.Fab.de plag.l.3. C.vbi caus.fis.l.ex consensu.23.§.j. D.de appel.

Procurator voluntarius, Vide Voluntarius Procurator.

PROCVRATIO, administratio Cicero Acad.1. Dum me ambitio, dum honores, dum caussæ, dum Reipub. non solum cura, sed etiam procuratio multis officiis implicatum & constrictum tenebat. Idem lib.3. de Legibus: Sed quæro, quid reapse sit turpius, quàm sine procuratione Senatorẽ Loquitur de legationibus liberis, quæ sine vlla publici negocij, aut Reipub. administratione obibantur.

Procuratio etiam est quod præstatur Archiepiscopo lustranti, & (vt vulgus loquitur) visitanti prouincias. c.j. de censi.in 6.& ca.cauendum 10.q.3.

PROCVRATORIVM & mandatum differunt: vide l. cùm dilectus.de & relig.do.& c.coram.de offic.deleg.

PROCVRATORIÆ exceptiones vocantur, quæ procuratoriò nomine agentibus opponuntur, siue quòd non esse hoc eis mandatum dicatur quod persequuntur, siue quòd omnino procuratores esse, vel fieri potuisse negentur, vel ab eo dati dicantur, qui procuratoris dandi ius non habuit: l.57.l.62. D.de procuratoribus.l.2.& 3.D.de exceptio.l.29.§.quædam. D.manda.l. 19.§.j.D.de probatio.l.39.§.penult. D.de dam.infect.§. pen.Institut.de satisdatio. Qua de re incidere crebro in iudiciis quæstionem Quintilian.lib.7.cap.j. admonet. Procurator, ait, alicuius pecuniam petit ex fenore hæreditario: potest incidere quæstio, an huic esse procuratorem liceat. Finge nos postquam tractauimus remittere, vel etiam conuinci: quæretur, an ei cuius nomine litigatur, procuratorem habendi sit ius. Idem lib.4.cap.penul. Vt contra petitionem pecuniæ malè petis. Procuratori enim ñ bi esse non licuit. Sed nec illi cuius nomine litigas habere procuratorem.

PRODERE, pro remittere, dimittere. Modest.l.14.D.de custod.& exhib.reo. Non est facile tyroni custodia credenda: nam ea prodita, is culpæ reus est qui eam ei commisit. Item, Quod si fugitiuum domino reddendum prodiderit.

Prodere legem dicitur, qui præuaricatur, & accusatione instituta desistit. Vlpianus l.2.§.5.D.de adulter. Marito iure mariti accusanti illa præscriptio obiicitur si legem prodidisse dicatur, ob hocquod aggressus accusationem adulteri destitit.

PRODICTATOR, propter Consulum absentiam nonnunquam creatus est. Liuius lib.22. Itaque ad remediũ iamdiu desideratum, nec adhibitum, Dictatorem dicendum, ciuitas confugit. Et quia Consul aberat, à quo vno dici posse videbatur: nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuncium, aut literas mitti: nec Dictatorẽ populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat, Prodictatorem populus creauit Q.Fabium Maximum, & Magistrum equitum M. Rufum Minutium.

PRODIGERE, pro consumere, apud Modest.l.plebiscit.de offic.præsid. Plebiscito continetur, ne quis præsidum munus, donúmve caperet, nisi esculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur.

PRODIGVS est, inquit Vlpia. qui neque modum neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit, l.j. D. de cur.furio. Prodigi inquit Cicer.lib.2. officio. qui epulis & visceratonibus & gladiatorum muneribus, ludorum venationumque apparatu pecunias profundunt, in eas res quarum memoriam aut nullam aut breuem sunt relicturi. Prodigum, Euersorem appellat Caius lib.3. Institut.titul.de rutel. Solet & in libris nostris Prodigi verbum circuitu designari, is, cui bonis interdictum est, l.18.D.qui testamen.fac.l.6.D.de verb.oblig.l.3. D.de nouationib.l. 18.§.j.& sequ. D.de castr.pecul.l.10. D.de cur.r.furio. l.9.§.idem quæri.D.si certum peta. Ex eo autem Prodigus dictus est, quod sua prodigat, quod est foras agat, propellat, & protrudat. Formula autem qua bonis ei interdici solebat, hæc extat apud Paulum lib.3. Sentent.tit.4. QVANDO TVA BONA PATERNA AVITAQ. NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBEROSQVE TVOS AD EGESTATEM PERDVCIS, OB EAM REM TIBI EA RE, COMMERCIOQ. INTERDICO.

Prodigi à furiosis hoc distant: quòd furiosus simul atque incoeperint furere, mox ipso iure agnati sint curatores: Prodigis autem non sint prius curatores, quã ipsis à iudice bonis sit interdictum.

Prodigus famæ suæ, qui eam negligit, cap.nolo.12.q.2. Panor.c.prælatorum.not.2.de accus.

PRODIGA neutro genere numero multitudinis, in l. quæcunque.5.C.de fide, & iur.hast.fiscal.libro. 10.sunt annonæ, Græcis τὰ σιτηρέσια, quæ in cibariis & edulis consistunt, sic dicta quod intra proximos dies prodigantur, id est consumantur, vel ipsis prodigis, cum eis bonorum administratio interdicitur, plerunq; à fisco præstantur. Merito igitur Accursius noster in d.l. quæcunque. prodiga cibaria interpretatus est: quam Accursij interpretationem probant Bartolus & Ioannes à Platea. His opponuntur corpora.

PRODIGIA, auctore Festo, dicuntur, quasi prodicia, & porrò dicentia aliquid futurum esse. Nam litera quæ nunc, C. vocatur, apud veteres G. dicta est. Quod & nunc multi

nunc multi pronuntiando sequuntur in Italia. vide l. non sunt liberi. D. de stat. hom. l. 3. C. de postu. hæred. l. ostentum. de verb. sig.

PRODVCI in ius, est ad Prætorem duci. l. 3. §. docere. D. ne quis eum, qui in ius voc. l. 4. D. de l. Iul. de vi priua. Produci etiam testis dicitur. l. 23. & l. 24. D. de testib. l. pen. & vlt. C. eod. Produci quoque olim dicebantur, qui in scena populo spectandi præbebantur, atque exhibebantur, Suetnn. in Neron. c. 4. Equites Roma. matronásque ad agendum mimum produxit in scenam. Quintil. libri 3. c. 6. Qui se prætnri in hortis ostéderat, nec erat productus, sedit. l. 4. ordinibus. Plinius libr. 6. Epistol. ad Geminium: Proximis sacerdotalibus ludis productus in commissione pantomimus, cum simul theatro ego & Quadratus egrederemur. Macrob. lib. 2. c. 7. de Publio Mimo: Cùm mimos componeret, ingétique assensu in Italiæ opidis agere cœpisset: productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenâ locauerant, prouocauit. Et in inscriptione Lanuuina, M. AVREL. AVG. LIB. AGELLIO SEPTEMTRIONI PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO SACERDOTI SYNHODI APOLLINIS PARASITO ALVMNO FAVSTINÆ AVGVSTÆ PRODVCTO AB IMPP. M. AVREL. COMMODO.

PRODVCERE aduersarium ad album, Vlpianus dixit l. 3. de edendo, pro deducere eum cum quolis instituitur ad Prætoris album, & formulam actionis demonstrare, qua vti velit quis ex earum numero, quas Prætor se daturum in albo edictóque suo denunciauit. Eum quoque, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quod dictaturus est, vel id dicendo quo vtrvelit: id est, qua edicti parte.

Producere obligationem, diuturniorem reddere. Paul. l. 91. §. 3. D. de verb. oblig. Primo quæramus quæ personæ efficiát perpetuam obligationem: deinde quibus eam producant. Item: An filiusfamil. qui iussu patris promisit, occidendo seruum producat patris obligationem.

PROFARI propriè dicuntur fatidici, qui futura prædiuinando solent fari: qui iidem & Vaticinari dicuntur, quod vesana mente faciunt: inquit Varro libr. 5. ling. Lat. Itaque cum Vlpianus l. 3. §. 6. D. de ædilit. edict. sic scripsisset: Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset: sic infert, Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit. Item: Cæterum si nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demensresponsa daret.

PROFANVM, Varroni lib. 5. de ling. Lat. quod ante fanum, id est coniunctum fano. Hinc Profanatum, quod in sacrario pollutum. Et paulò post: Et cum Profanum dicitur, id est proinde vt sit fani factû. Macrobius libr. 3. c. 3. Profanum omnes pene consentiunt id esse quod extra fanaticam caussam sit, quasi porro à fano, & religione secretum. Trebatius verò apud eundem, Profanum propriè id esse ait, quod ex religioso, vel sacro in vsum hominum proprietatémve conuersum est: quod probare videtur Aggenus Vrbi. in Comm. ad Iulium Front. vbi Profanum esse dicit, quod cum tandem esset, postea in vsum hominum, & extra fanum venit. Profana ergo res sacræ & religiosæ opponitur. l. 83. §. sacram. D. de verb. oblig. Profanum id etiam esse quod quis sibi priuatum sacrum cõstituit, ait Marcian. l. 6. §. sacræ. D. de rer. diuisi. Agrum quoque purum monumento cohærentem profani iuris esse Impp. rescripserunt. l. 9. C. de relig.

PROFERRE, Iurisconsultis est, quod vulgò producere dicitur, id est, apud acta deponere. Producere autem de testibus non de litis instrumẽtis dici debet, auctor Budæus in Adnotationibus prioribus ad Pādect. Hinc Prolato die. l. 1. §. aditiones. D. de edend. id est productio. quanquam alij Prælato legant: quod non est absonum.

Proferre etiam est diem productā prorogare, lege vnius, §. pen. D. de quæstionib. & in rubr. de recept. arb.

PROFESTI dies, Vide Dies.

Profestum facere, referente Festo, dicebatur qui ferias vitiabat, & profanabat, inauspicatásque reddebat, & profanas.

PROFICISCITVR pecunia. Paul. in l. 2. de reb. credit. Item mutuum, ait, non potest esse, nisi proficiscatur pecunia: hoc est, transferatur ad accipiendum.

PROFECTA res à me ad te etiam tunc videtur, si vel à debitore meo acceperis, vel pecuniam meam apud te habeas, & conuenerit vtroque casu vt mutuum esset. l. singularia. D. si cert. pet.

PROFECTITIVM peculium, vide suprà Peculium.

PROFECTITIA dos, quæ à patre, vel à parente profecta est, de bonis eius, vel facto eius. Vlp. l. profectitia. D. de iure dot. Vide Docto. l. 2. D. sol. matr.

PROFITERI est publicè & apud acta aliquid vltro denuntiare: quod vulgò insinuare dicimus. Hinc Profiteri censum dicebantur qui apud Censores Romæ precium suarum omnium fortunarum edebant: aut apud Censitores in prouinciis, qui agros ea ratione declarabant, quæ præscripta est in l. 4. D. de censibus. vnde Censuales professiones dicuntur ab Arcadio. l. vlt. §. 3. in fi. D. de mun. & hon. l. censualis. C. de donat. de quibus etiam vide Brissonium lib. 3. Select. Annq.

Profiteri natales dicebantur parentes, qui diem quo sibi nati essent liberi, apud Præfectos ærarij edebant. Terentius l. etiam. 16. D. de probat. Etiam matris professio liberorum recipitur. Scæuola. l. Imperatores. 29 §. 1. D. eod. Mulier grauida repudiata, filium enixa absente marito vt spurium in actis professa est: Iul. Capitolinus harum professionum primum auctorem fuisse M. Antoninum Pium auctor est, intra diem trigesimum nemine imposito, per prouincias autem tabulariorum vsum instituisse, apud quos de originibus idem fieret, quod Romæ apud Præfectos ærarij: vt si forte aliquis in prouincia natus caussam liberalem diceret, testationes intus ferret. Celsus. l. cum de ætate. 13. D. eod. Iniquum est, cum de statu ætatis alicuius quæreretur, & diuersæ professiones proferrentur, ea potissimum stare quæ nocet. Eusdem professionis mentio fit in l. nec omissa. 15. l. parentes. 21 C. de lib. con.

Profiteri merces est, apud publicanos eas insinuare, tributi pro his debiti exsoluendi caussa. l. vlt. §. diuus. & §. si quis professus. D. de publican. l. 3. C. de vectig. & commiss. Quintilian. Declamatio. 341. Quod quis professus non est apud publicanos, pro commisso tenetur. Idem etiam Declamatio. 359. talem legem fingit, Publicano scrutari liceat, quod quis professus non fuerit perdat.

Profiteri etiam in l. 3. §. pen. D. vbi pupill. educ. est pupilli pecuniam prætori edere: vt professionem edere peculij, in l. 19. D. de pecul. legat.

Profiteri indicium in l. 1. D. ad l. Corne. de sicar. & l. 24. D. de fals. Sallust. in bello Iugurth. Sed ipse deprehensus multis hortantibus, & in primis Albinn Consule indicium profitetur. Suet. in Domitia. c. 17. Professúsque conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum à se libellum & attonito suffodit inguina. Plinius lib. 3. Epist. ad Nepot. Eadem apud Claudium vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium, Ego, inquit, te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est? Vnde fit, vt pro, confiteri indicia, profiteri legendum videatur in l. 3. §. item is cuius. D. ad leg. Corn. de sicar.

PROFESSVS, id est, confessus. l. fi. §. quoties. D. de iudic.

P

PROFESSIO argentariorum dicitur, sed & aliorum omnium vitæ generum. l. 6. §. Prætor. D. de edendo. l. 26. in fi. C. de episc. & cler.

Professio, ad interrogata respōsio. l. non nudis. C. de probationib.

Professio, sponsio. c. j. de summ. Trinitat. in 6. & hoc sensu est duplex, quædam regularis, quæ fit scriptura. c. fi. 20. q. fi. sed rectè probatio dicitur: probantur enim qui cœnobiticum viuendi genus deligunt, idque anno exacto.

PROFESSORES optimi iustitiæ, & rei publicæ ministri esse debent, Constit. D. 1. §. vlt. Nunc sunt perniciosissimi altercationum auctores. Professoris boni officium est, curare vt ius ciuile in melius, hoc est, in maiorem semper vtilitatem hominum honestam producatur: vt eleganter dicit Pomponius. l. 2. §. post originem. D. de orig. iur.

Professorum nomine neque medicos, neque Philosophos, neque Iurisperitos contineri traditur. l. j. cum sequen. D. de var. & extraordin. cognitio. rubr. de profess. & medic. lib. 10.

PROFLIGARE tributa Græci ἀπαιτεῖν vertunt. l. iudices, C. de annonis & trib. id est exigere, imponere. Iudices, inquiunt Impp. quos circa profliganda ærarij nostri compendia negligentes ac desides fuisse constiterit. Eodem sensu. l. vlt. C. vectigalia noua institui non posse si prouincialium nostrorum querela, inquit Const. C. de conductorum auiditate extiterit, & probatū fuerit vltra antiquam consuetudinem, & nostræ terminos iussionis aliquid eos profligasse.

PROFVGIVM, actus ipse transfugiendi ad hostes: itáque accipitur. l. non omnes. §. qui captus. D. de remil. Pro transfuga haberi eum qui in profugio captus est. ita enim legendum ostendunt Græci, qui habent ἐν τῇ βαρβάρῳ γῇ, id est in hostico. Cuiacius Obser. libr. 6. c. 27.

PROFLVENS aqua, vide Aqua profluens.

PROGENARVM appellat anus neptis suæ virum, ait Festus.

PROGENER, vide Socer magnus, & Prosocrus.

PROGNATVS, natus, apud Iust. §. 2. Instit. de hæred. quæ ab intest. def.

PROGRAMMA, πρόγραμμα, proscriptio, scriptura publico in loco, vt ab omnibus legi possit, proposita. quemadmodum edicta proponebantur, aut principum rescripta: vt l. 3. C. de leg. & constit. princ. Itaque proprie quæ Græci προγράμματα, eadem Latini Edicta appellant. sic sumitur hæc dictio tit. C. Commun. epist. pro grammata, subscriptiones, &c.

PROHEDRI, dicebantur quasi Præsides, Magistratus quidam primi subsellij, quibus cæteri omnes sedendi loco cedebant. G. Budæus in Annota. ad tit. de offic. præfc. prætor.

PROHIBET vti, frui, qui vi deiicit vtentem & fruētem, aut non admittit eum, cum de fundo exisset non vsusfructus deserēdi caussa. l. 3. §. vti frui. D. de vi & vi arm. Prohibet ædificare, qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificationi necessaria sit: aut qui operi necessarios venire prohibet. l. j. §. pen. D. de mort. infer.

Prohibetur possidere, qui & in solo ædificare prohibetur. l. pen. §. j. D. de acq. possess.

Prohiberi quis intelligitur, quominus faciat, si quolibet actu prohibentis, id est dicentis se prohibere, vel manum opponentis, lapillúmve iactantis prohibendi gratia id faciat. l. 19. §. j. D. quod vi, aut clam.

contra PROHIBITIONEM iuris, quot modis dicatur, ponit Dinus in c. qui contra. de regul. iur. lib. 6.

PROHIBITORIA interdicta sunt quibus Prætor vetat quid fieri. l. j. & l. 2. D. de interdict. §. prohibitoria. de interd. Instit.

PROIICIENDI seruitus, ius est, extra tectum meniana proiiciendi, &c, vt Theophilus. §. æquè. Instit. de actionibus, interpretatur, δίκαιον τοῦ ὑπερτιθέναι ἐξοχὰς κατὰ τοῦ γείτονος. l. j. & l. 2. D. de serui. vrb. l. pen. D. si mens. fal. mod. Sic l. 80. D. de contrah. empt. Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta sunt, vt ea mihi ita habere liceat. Aliud autem est Immittere, aliud Proiicere, vt constat ex l. 5. §. meminisse. D. de noui oper. nunc. & paulo post dicemus.

PROIECTVM, & protectum, partes sunt domus propensiores, vnde nobis aspectus patet in vicos & plateas, à proiiciendo & protegendo dictæ. Nam protegere, est tectum proiicere: quod fit, quando tigna extra columnas seu parietes extenduntur, vt meniana vel podia pensilia faciamus: quo genere structuræ, ædificia in superioribus partibus ampliora reddi solēt. Huius rei inuentor Menius traditur, vt alibi diximus, à quo meniana, omnes ædificiorum proiecturæ generaliter dicuntur. l. seruitutes. §. j. D. de seruitutib. vrbanorum prædiorum. Itaque Lexicon Latino Græcum Proiecta interpretatur, tecta ἀναπεπταμένα, ὑπέρστεγα ἔχοντα οἰκήματα. Proiectum tectum etiam dixit Cic. in Topic. Proiectum autem & immissum hoc differunt, ait Iauolenus, quod proiectum est id, quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia meniana & suggrundæ sunt. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna & trabes quæ immitterentur. l. 242. §. j. D. de verb. signific. Græci l. j. D. de seruit. vrb. præd. Proiecta siue meniana, solaria interpretantur.

PROLETARIVS in duodecim tabulis pro inope & nullis facultatibus prædito sumitur. Assiduo, inquit lex, vindex assiduus esto. proletario ciui quiuis volet, vindex esto. nam qui in plebe Roma. tenuissimi pauperrimique erant, neque amplius quàm mille quingentum æris in censum deferebant, Proletarij appellati sunt. qui verò nullo aut perquàm paruo ære censebantur, Capite censi vocabantur. Gellius lib. 16. c. 10. qui etiam Proletarios dictos scribit à munere officióque prolis edendæ: quod cum re familiari parua minus possent Rempub. iuuare, sobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent.

PROLYTÆ, προλύται dicebantur, qui quatuor annorum spacio in legum studijs decurso, quintum & postremū adiiciebāt. Imperator in præfat. ad Antecess. §. 6. Quibus, inquit, si benè sese imbuerint, & in quinti anni quo prolytæ nuncupantur, metas, constitutionum, &c. Hesychius προλελυμένοι interpretatur, παρειμένοι, παραλελυμένοι, vt ij sint, qui ab illa præscripta & præfinita studiorum lege sunt soluti, & tanquam emeritis stipendiis honestam à magistrorum scholis missionem impetrarunt, vnde hodie quoque licentiati appellantur. vide Lytæ.

PROMATERTERA, proauiæ soror. l. j. de grad. & adfi.

PROMERCIVM dicitur ea ratione qua commercium, éstque mercimonium, quodcunque vendundi caussa seponitur. Paul. l. 4. §. j. D. de pen. legat. Si quis solitus fructus suos vendere, penum legauerit: non omnia quæ & promercij caussa habuit legasse videtur. Sic apud Vlp. l. 41. §. 4. D. de legat.

PROMERCALES res dicuntur, quæ vt diuendantur pluris, fuerunt emptæ, vel quas præter vsu. suos paterfamilias habet venales. Paul. l. quod si de impens. in res dot. Quod si res, ait, in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales: tales impensæ non voluptariæ, sed vtiles sunt. Igitur vocabulum dictio vniuersalis non est, cum illa tantum Promercalia nuncupentur, quæ reseruatis his, quæ ad vsum annuum & proprium pertinent, tanquam superantia, ex mobilibus paterfamilias vendit. Rhodig. in fi. c. 10. lib. 28. ait, Promercale

in venalium ratione dici, quod extra domesticum vsum redundans venui proponitur.

Promiscuae conditiones, & non promiscuae, vide Condito.

Promittere facere securum ad sensum prudentis, quid significet haec formula not. in l. si mandato Titij. §. fin. D. de mand. Promittere rem habere licere, & promittere non mouere, vel facere controuersiam, paria sunt, per l. stipulatio ista. in princ. & §. si quis forte. D. de verb. oblig.

Promissum à dicto quid differat, vide Dictum.

Promissionis verbum, & ad nudam promissionem siue pollicitationem, & ad sponsionem refertur. l. 19. §. j. D. de aedil. edict. l. 123. D. de verb. oblig. Plane si scriptum in instrumento fuerit aliquem promisisse, perinde habetur atque si interrogatione praecedente responsum sit. §. si scriptum. Institut. de inutilib. stipul. l. sciendum. D. de verb. oblig. vt meritò quaerat Bart. an verbum Promittere sit commune ad stipulationem. vide apud eundem. d. l. sciendum, & illic Alex. Imola.

Promissionem desertam appellat Vlpian. cui non fit satisfactum, puta iudicio sisti caussa. l. sed & si quis. §. quaesitum est. D. si quis cautionibus. Vnde Paul. in l. si duo. §. j. poenam desertionis vocat.

Promptvarivm, cella est, in quam reponūtur edulia, quae ad vsus quotidianos comparata sunt: in hoc à penu distans, in quo quae longioris vsus sunt condūtur. Paul. de pen. l. nam quod. Si cui quae in promptuario sunt, legata sunt. Hinc Promus, dispensator.

Promvlgatae leges rectè olim in aerarium agebantur, ac diligenter custodiebantur. Primùm, ne periret exemplar: deinde ne quis forte fraudem corrumpendo admittere posset. Qua ratione moti Romani, legesduodecim Tabularum in aes incisas, reposuerunt in aerarium, vt Tranquill. scribit in vita Iulij. Hinc sumitur mos in ciuitatibus, nec certe repudiandus, quòd statuta sua in publicam custodiam reponant. Veruntamen meminisse oportet: ne custodiatur solùm Leges, sed vt obseruentur etiam. Ipsa literarum monumenta recludi debent in aerarium: at obseruatio palàm circumferri debet per totam Rempublicam.

Promvlsidaria vasa, dicuntur Vlpian. in quibus promulsis, id est, condimentum ex mulso confectum ponitur. l. 19. §. 4. D. de aur. arg. Et ideo, inquit, scutellas promulsidaria contineri.

Promvtvvm dicitur à nostris, pro Repraesentata pecunia, & praerogata, siue praenumerata, & quae in antecessum datur: quod Gallice dicimus, *Auance*. Vlpia. l. ex conducto. 15. §. item. D. locat. Cum quidam naue amissa, pecuniam quam promutuam acceperat, repósceretur, responsum est meritò vecturam ab eo repeti, cum munere vehendi functus non sit. Scaeuola. l. Sticho. 40. §. 4. de statulib. Quod neque à conductoribus praediorum, neque à villicis pensiones exegerit, & insuper etiam promutuum eis dederit. Graeci Promutuum exponunt πρόχρεον hoc in loco: vt in l. ex conducto. §. item cum quidam. D. loca. promutua, ἐν προχρέᾳ, nam in Harmenopulo corrupte ἐν προχρείᾳ. Theod. Hermopolites ad l. j. C. de sentent. quae pro eo quod int. καὶ ἐν προχρέᾳ τὸ μίσθωμα τῇ ταύτῃ χρήσει συνάλλαγμα. Caesar lib. 3. de bello ciuili: Publicanis, vti in sorte fecerant insequentis anni vectigal promutuo.

Pronvbvs anulus dicitur, quo sponsae digitum vir oppignerare consueuit.

Pronvrvs, nepotis vxor. l. non facile. §. nomina verò. D. de gradibus.

Pronvnciare propriè dicimus, quod viua voce, & memoriter proferimus: sicut Recitare, quod ex scripto. Statuere verò dicitur etiam, qui generaliter aliquid constituit, vt cum Lex in vniuersum sancitur. Hincque est, quod: leges municipales vulgò statuta appellentur. Vide Alciat. in Comment. de verb. sig.

Pronunciare, quod est in xii. Tab. idem est, quòd lingua nuncupare, id est, nominatim, palam, aperte ac diserte proferre. Vlp. ex edicto in l. j. D. de aedil. edict. Eadémque omnia, cum ea mancipia venibunt, palàm rectè pronuncianto. Item, Ea omnia in venditione pronuncianto. Idem in l. 31. eiusdem titul. Si venditor pronunciauerit, vel promiserit furem non esse, tenetur ex sua promissione, &c. Cicer. lib. de Offic. 111. Itaque Cato ita pronunciauit: Cum in vendendo eam rem scisset, & non pronunciasset, emptori damnum praestari oportere. Eodem in significatu Latini auctores pronunciandi verbo vtuntur pro palam aliquid pollicitum & promissum significantes. Sic Pronunciare nūmos apud Suetoniū Iulio. c. 19. Pronunciare epulum, in eiusdem vita. c. 15. & Pronunciare donatiuum militibus in Galba. c. 16. Et Pronunciare tesseras, in Domitiano. c. 4. in fi. Pronunciare praemia militibus, apud Liuium lib. 2.

Pronunciare praeterea sententiam ferre significat. l. 59. §. j. l. 60. D. de re iud. l. 37. D. de aur. & arg. Inde Pronunciatus haeres, patronus, libertus, filius, qui talis iudicatus, & per sentētiam declaratus est. l. 9. §. j. D. de iniius voc. l. 8. D. de his quae vt indig. l. 8. C. de sent. & interloc. l. 11. D. de administr. tutor. l. 29. in fin. D. de libr. caut. Hinc

Pronvntiatvm, inquit Vlpian. l. 49. de verb. sig. & statutum idem potest. Promiscue enim & pronuntiasse & statuisse eos dicimus qui ius habent cognoscendi.

Pronuntiare etiam in scena actores dicuntur. l. j. D. de his qui not. infam. Plin. lib. 7. c. 40. Luceia mima centum annis in scena pronuntiauit. Sueto. in Calig. c. 54. Vt ne publicis quidem spectaculis temperaret, quominus & tragoedo pronuntianti coñcineret.

Propagari arbitria, hoc est, in alios transferri, prohibetur rectissimè. l. non distinguemus. D. de recept. arbitr. Propagari, extendi. l. praeses. C. de seruit.

Propatrvvs, proamita, id est, proaui frater & soror. ait Gaius. l. j. §. j. D. de grad. & adfin.

Prope est vt, genus est loquendi pudorem affirmantis, & modestiam significans: & licet dubitationis speciem habeat, affirmat tamen & definit. Papin. l. 95. §. 9. D. de sol. Si creditor à debitore petens culpa sua caussa ceciderit, propè est vt actione mandati nihil à mandatore cōsequi possit. Idem l. 41. D. de mort. causs. donat. Et quod ab alio nomine ipsius eo praesente datur, propè est vt ab ipso datum intelligatur. Arrius. l. 5. §. 6. D. de re mil Si bonus miles antea aestimatus fuit, prope est vt affirmationi eius credatur. Idem, Propè affirmarem ei credi oportere. Dicunt etiam Iurisconsulti Propius est, pro magis est l. j. 140. D. de verb. obli. l. 18. D. de in rem vers. Vtuntur & in eodem sensu voce Propemodum. l. 6. D. vt in poss. leg. l. 113. D. de verb. obl. l. 88. D. de verb. sign.

Prope an denotet temporis interuallum, & quantum ponit N. Neapolita. l. non tantum. alias ἐ μήνῃ. D. de excus. tut.

Prope dicitur locus, qui miliari distat. l. fiuus quoque. §. puto. D. de haered. instit.

Prope finem triennij, formula qui intelligēda, not. l. properandum. §. & haec quidem. C. de iudic.

Propivs sobrino vel propior, seu propior sobrinus, vel propior sobrino, mihi est consobrini mei filius, & consobrinae meae filia, & patris mei consobrinus, & matris meae consobrinus. Festus.

Propior sobrino, propior sobrina sunt, inquit Caius, patrui magni, amitae magnae, auunculi magni, materterae

magnæ filius filia.l.j.D.de grad.& adfin.hoc est, infert Vlpia.patris eius cuius de cognatione quæritur, consobrinus consobrina, siue frater patruelis.

Propius sobrinis.Paul.l.10.§.9.D.de gradib.Personæ quas enumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis vocantur. nam, vt Massurius ait, quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matrisve consobrinus aut consobrina, ab eo consobrini consobrinæve filius filia nominatur. Et paulo pòst: His omnibus quod à patrui nepote proposuimus, is de cuius cognatione quæritur, propius sobrino est: nam patris vel matris eorum consobrinus est.

PROPINQVI, pro cognatis, præcisè dicuntur, pro, Sanguine vel genere propinqui. Vnde:

PROPINQVITAS, pro cognatione, in l. j. C. de imp. lucr. descript. & l.2. C. quand. & quib. quart.

ΠΡΟΠΗΛΑΚΙΖΕΣΘΑΙ apud Demosthenem in l.16. §.4. D. de pœn. affici contumelia. *ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὑτῶν, ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι*. Hæc mouent, inquit, hæc de statu mentis homines deiiciũt contumeliæ non assuetos.

Προπετῶς.l.13.D.de iureiurand.hoc est, inconsulto calore. Sunt qui interpretentur, perperam.

PROPOLA prima correpta, *προπώλης* Græcis est, ait Pollux, idem qui infrà Proxeneta, venditionisque conciliator, Senecæ Pararius dictus. Alias propola prima producta dicitur is qui primus merces vendit, quas in portu primus anticipat: &, vt ait Persius, primus tollit piper à sitiente camelo, vt prior vendat: quod manifestò innuit Lucillius:

Sicuti cum ficus primus propola recentes
Attulit, & precio ingenti dat primitu' paucos.

Hinc apud Cicer. in Pisonem. Vinum de propola, & de cupa. Vbi tamen Turn. Aduers. lib. 5. c. 1. Propala legi vult. Propalam exponens, qui merces propalam, velut ante palum, aut de palo pendentes habet, & vendit. Quod superius dixi magis probatur Ios. Scaligero in suis annot. in Culicem Virgilianam. & veteres Glossæ videntur assentiri, qui Propulam exponunt *πωλία* corrupte enim legitur *πάλε*.

PROPONI dicebantur, quæ vt oculis ciuium adparerent, proponebantur. Hinc Proponi actiones, quoniam in albo scriptas, & in edicto Prætor in publicum edebat. l.j. C. de interdict.

PROPORTIO geometrica, cuius summus in iure ciuili vsus est, ita describi potest, vt sit, variarum quantitatum inter se comparatio: quæ (vt Aristot. libr. Ethic. 5. scribit) minimum in quatuor posita est. veluti, Ponatur in a. gemma pretiosissima: in b. silex. tum ducatur altera linea: & in c. ponantur mille aurei: in d. obolus. post sumatur illa ratio, vt est a. ad b. sic c. ad d. Tum enim illa comparatio sequetur. Si vt a. est ad b. ita c. ad d. necessario a. est ad c. sicut b. ad d. postremo vt est totum ad totum, ita altera pars totius ad alterã alterius: veluti vt est a.c. ad b.d. ita & a. ad b. & c. ad d. Plura vide in Hotom. comment. in l. si ita scriptum. 13. D. de lib. & posthum.

PROPRÆTORAS & PROCONSVLAS qui fuerint sic exponit Hotomanus in Verrinarum commẽtariis: Cùm antiquitùs auctis imperij finibus prætores crearentur, qui in prouincias summo cum imperio mitterentur (de quibus apud Liuium frequens est mentio) institutum tantum fuit, vt qui Romæ consulatum aut præturam gessissent, ij anno insequenti in prouincias eodem cum summo imperio mitterentur, quæ idcirco consulares, & prætoriæ vocabantur: quarum illæ biẽnium obtinebantur, hæ annum vnum: vt testis est Cicero in prima Philippica. Qui verò ex consulatu prouinciam obtinebant, Proconsules siue proconsule: qui ex prætura, Proprætores siue proprætore dicebantur. De proconsulibus quidem nemini dubium id esse arbitramur: de proprætoribus verò, quoniam dubitare nonnullos animaduertimus, testimoniis confirmandum videtur. Cicer. lib. de Diuinat. 2. Bellicam rem administrari maiores nostri nisi auspicatò noluerunt. quàm multi sunt anni, cùm bella à proprætoribus & proconsulibus administrãtur, qui auspicia nõ habent? Quin igitur Gabinius, qui ex consulatu Syriam obtinuit, proconsul: quin Verres, qui ex prætura Siciliam, proprætor dici posset, dubitaturum neminem existimamus. At enim prætor hic perpetuò nominatur. Ita est, sed aut præturam magistratum esse annuum negemus, aut per abusionem id dici fateamur necesse est. Repugnat enim præturã Verris esse annuam, & Verrem prætorio imperio, tum Romæ, tum in Sicilia, quadriennium præfuisse. Ac ne cui mirum videatur, verbũ prætoris pro proprætoris vsurpari, locum ex Verrina. 4. subscribemus, in quo & Consul pro proconsul, & prætor pro proprætore, perspicuè vsurpatur. Cum id quod omnes intelligebant diceret Heraclius, legẽ esse Rupiliam, quã prætor Rupilius ex s.c. decem legatorum sententia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules prætorésque seruasse, &c. Sententiam nostrã nunc ita perspicuè confirmabimus, vt quod amplius dubitetur nihil futurum sit. Cælius ad Ciceronem scribens lib. Epistol. 8. sic ait, Itémque senatui placere, in Ciliciam prouinciã inque. 8. reliquas prouincias, quas prætorij pro prætore obtinerẽt, eos qui prætores fuerunt, neque in prouincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex Senatusconsulto cum imperio in prouincias pro prætore mitti oporteret, eos sortitò in prouincias mitti placere: & quæ sequũtur. Videmus, opinor, apertè nunc, eos ipsos qui prætorij erãt, prætorio imperio in prouincias mitti moris fuisse. In quo tamen illud intelligendum est, tametsi more id institutóque fieret, vt qui ex prætura consulatúve exirent, in prouincias proprætorio proconsularive imperio mitterentur, eóque hi magistratus essent ordinarij: nonnunquam tamen extra ordinem, tum proprætores, tum proconsules mitti consueuisse: quorum imperium extraordinarium appellabatur. Velut in his duobus de quibus modò commemoratum est, Cneo Pompeio, & Lucio Gellio: quorum vterque cum consul antea nunquam fuisset, pro Consule tamen in prouinciam est missus. Nam de Pompeio quidem apertè id Cicero vndecima Philippica testatur: cuius verba paulo antea descripsimus, quod eodem modo intelligendum est in iis, qui cùm Consules quidem fuissent, non tamen statim ex Consulatu in prouinciam proficiscebantur: quemadmodum Ciceroni vsuuenit, qui quia nouem post consulatum annis in Ciliciam proconsul profectus est, propterea extraordinarium suum imperium appellat in Epistola nona libri ad Atticum quinti: Faciam, inquit, vt summa modestia & summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Atque hæc quidem de Procõsulum imperio extraordinario. A quo proprætorum extraordinarium imperium nihil omnino differre, hinc intelligi potest, quòd Cicero Philippica secunda imperium à senatu in suam sentẽtiam. C. Cæsari adolescenti, neque vllo vnquam magistratu functo, delatum vt proprætor esset, extraordinarium appellat. At enim, ait, Caio Cæsari adolescenti imperium extraordinarium mea sententia dedi. Significat autem Senatusconsultum quod in oratione quinta perscriptum est. Eiusdem modi fuit Cnei Pisonis imperium, de quo Sallustius in coniuratione Catilinæ sic scribit: Postea Piso in citeriorem Hispaniam

niam Quæstor pro prætore missus est, adnitête Crasso, & cætera. Non igitur aut Proconsulum aut Proprætorum perpetuò extraordioarium imperium fuit, quemadmodum placere quibusdam video: sed tum demum, cùm in prouinciam aut ante Consulatum, Praturámve, aut non statim ea Consulatu præturáve cum imperio mitterentur. Hæc cùm ita se haberent, illud tamen minimè silentio prætermittendum videtur: quoniam prætoris vocabulo veteres pro eo qui exercitui præesset vtebantur (quemadmodum ex Asconio notum est) eos qui duces exercitus Vicarij relicti essent (quos Locumtenentes generales vulgò nominamus) Proprætore etiam appellari consueuisse: quod vel ex eo intelligi licebit, quia Sallustius in bello Iugurthino scribit, Albinum Consulem ad Comitia profectum, Aulum fratrem in castris pro prætore reliquisse: quem paucis pòst versibus legatum appellat. & in eodem Caium Marium in expeditionem profectum, Lucium Syllam Quæstorem suum in castris proprætore reliquisse. Valerius autem Maximus libr.1.c. De disciplina militari: Lucius, inquit, Martius Tribunus militum cum reliquias duorum exercituum Publij & Cnei Scipioonum, quos arma Punica in Hispania absumpseraot, dispersas mira virtute collegisset, eorúmque suffragiis dux esset creatus, senatui de rebus actis à se scribens, in hunc modum orsus est: L. MARTIVS Proprætor, cuius honoris vsurpatione vti eum Patribus cooscriptis non placuit, quia duces à populo, non à militibus solerent creari. Hæc Valerius. De proconsulum autem & proprætorum ordinario imperio Iubet Appiani verba ex libro Syriaco subscribere: καὶ στρατηγὸς, inquit, ἐπὶ τῇ στρατιᾷ πεμπόμενος, ὃν αὐτοὶ καλοῦσιν ἑξαπέλεκυν, ὅτι τῶν ὑπάτων δώδεκα πελέκεσι καὶ δώδεκα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρωμένων, τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τοῖσδε στρατηγοῖς, καὶ τὰ ἡμίσεα παράσημα. Quæ nos cùm Appianum Latinum faceremus, sic conuertimus: Imperatores cum exercitu miserunt, quos ipsi sex securium magistratus (id est Proconsules aut Prætores) vocant. Nam cùm vtantur Consules duodecim securibus, totidémque fascibus, quemadmodum prisci Reges: dimidium autem potestatis illorum magistratus isti habeant, insignium etiam partem duntaxat habent dimidiam. Atque hæc quidem vsque ad Augusti imperium ita se quemadmodum diximus habuerunt. Hic verò prouincias ita diuisit, vt aliæ Cæsaris, aliæ Populi dicerentur. Cæsaris quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius scribit) magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in easque Rectores mittere instituit, viros (vt ait Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum etiam equites. quos & ille generali nomine ἡγεμόνας, & Iurisconsulti in Pandectis Præsides appellant. Nomen (inquit Macer) Præsidis generale est, eo quòd & Procõsules & legati Cæsaris & omnes prouincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur. Vbi tamen, SANATORES NON SINT, cum negatione legendum videtur: vt Equites significet, de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem qui prouinciis præerant, Proconsules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput in lib. Pandectarum primo De officio proconsulis: quod ad populi prouinciarum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς ἢ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id est Prætores & Cõsules (quibus nominibus abusus est pro Proprætores & Proconsules, vt continuò pòst demonstrat) tamen vtrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ea Pandectarum libris facilè intellectu est. cùm scilicet extraordinarium esset eo tempore propè omnium in prouinciis imperium, eóque generali nomine (vt paulo antè moris fuisse ostendimus) rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiusdem imperatoris vita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur: & vt cura ærarij à Quæstoribus vrbanis ad Prætorios Prætorésve transiret. Atque hæc quidem de primis temporibus dicta sint. De postremi verò temporis ratione pauca hæc ex Dionis libro quinquagesimotertio à nobis conuersa, hunc in locum adscribemus. Cæsar cùm appetendi regni suspicionem omnem ab sese remouere constituisset, decem sibi annorum imperium suas prouincias sumpsit. hoc enim temporis spacio pacatas se illas redditurum recepit. Simúlque iuueniliter exultans, hoc addidit quo celerius sedatæ & qoietæ esse possent, eo se maturius illas depositurum. Atque eo primùm tempore senatores & in suas & in senatus prouincias cum imperio misit: præter Ægyptum, quam solam equiti Rom. iis de caussis quas superius exposuimus, attribuit. Pòst deinde hæc constituit: Vt eorum præfecturæ essent annuæ, sortéque legerentur, nisi si quis vel propter liberorum multitudinẽ, vel propter vxorem ductam ius aliquod præcipuum ac singulare haberet: Vt ex s.c. mitterentur, & neque gladiis accincti, neque habitu militari essent: Vt proconsules dicerentur non modò illi duo, qui Consulatu essent functi, sed etiam cæteri viri prætorij, quíve pro prætore mittereotur: Vt tot lictores vtrisque darentur, quot habere in vrbe legibus licebat: Vt imperij insignia quamprimum pomœrio egressi essent, acciperent: eáque vsque dum ex prouincia decederent, perpetuò retinerent. Reliquos verò à se deligi, suósque legatos, etsi Consulatum gessissent, tamen Proprætores nominari voluit. duo nanque hæc nomina valde floruerunt tum, cùm penes populum imperium esset. Is enim iam inde à primis temporibus Prætoris nomen, tanquam rei militari maximè conueniens, attribuit iis quos delegisset, & Proprætores eos appellauit: reliquos autẽ quasi vocabulo ad pacem magis accommodato, è nomine Consulum Proconsules appellauit. Hæc enim nomina Prætoris & Consulis in Italia retinuit qoi verò extra Italiam erant, quasi horum locum obtinerẽt, præfectos omnes appellauit. Effecit igitur, vt quos ipse deligeret, non Proprætores solùm dicerentur verumetiam & plures annos cum imperio essent, & habitu militari vterentur, & gladium, animaduertendíque in milites potestatem haberẽt. Siquidem nulli neque proconsuli, neque proprætori, neque præfecto ius gladij gestandi permittebatur, quin simul eadem animaduertendi in milites potestas legibus concederetur. neque verò senatoribus tantùm, verùm etiam equitibus Romanis, qui eam potestatem habent, ius illud permittitur. Atque hæc quidem ita se habẽt. Iam verò lictoribus sex omnes vtuntur proprætores, & quicunqua Consulares non sunt: ex eóque lictorum numero nomen inuenerunt, vt ἑξαπέλεκεις dicerentur. Imperij etiam insignia, postquam in prouincias suas peruenerunt, vtrique accipiunt: eáque vnà cum imperio deponunt. Hoc eodem modo leges etiam iubent, ea Prætoriis & Consularibus viris præsides in Senatus Imperatorísque prouincias mitti: quos Imperator & quæ in loca volebat, & quo tempore volebat, mittere consueuerat. ita multi non modo Prætores, verumetiam Consules prouinciis præfuerunt. id quod hodiéque nonnunquam fieri consueuit. Senatus autem & seorsim quidem Consularibus Africam atque Asiam concessit: & Prætoriis reliquas omnes distribuit. Omnibus autem æquabiliter interdixit, ne quis quinquennio antè, quàm magistratum in vrbe gessis-

rebus h

set, prouincias sortiretur. Sic temporis progressu, licet maior eorum qui sortiebantur, quam prouinciarum numerus esset, tamen ad imperium omnes perueniebant. Posteà cùm malè nõnulli magistratus gessissent, illæ quoque prouinciæ Imperatori adiectæ sunt, sic vt eas ipse quodammodo distribueret: cùm tot sortiri iuberet, quod essent prouinciæ. Alij autem Imperatores etiam à se delectos in prouincias miserunt, iisque annos complures imperium prorogarunt. Alij verò equitibus senatorum loco prouincias mandarunt. quo ferè tempore hæc legibus constituta sunt de senatoribus, qui ius necis in eos qui imperio suo subiecti essent, haberent. Mittuntur enim etiam quibus ius illud non permittitur in eas prouincias quæ populi & Senatus esse dicuntur, & proquæstores quos sors dederit, &c. assessores eorum qui cum imperio sunt. Hoc enim nomine rectè illos, si officium illorum spectemus, appellabimus: cùm alij legatos etiam illos appellent. Sed de nomine superius satis dictum est. Hos igitur assessores sibi quique deligunt, vnum quidem prætorij ex sui aut inferioris ordinis hominibus: tres verò Consulares, ex eiusdem dignitatis viris, quos ipse Imperator probauerit. Quanquam hæc ratio innouata est. Sed quia breui interiit, satis erit suo loco indicare. De prouinciis igitur populi hæc ita se habent. Mittuntur verò & in alias prouincias, quæ Imperatoris dicuntur, ab eo ipso præsides pluribus legionibus instructi: plurimùm ex prætoriis, interdum ex iis qui quæsturam, aut alium magistratum intermedium gesserunt. Hæc ex Dione.

Proprium, suum cuiusque dicitur (vt N. Marcellus exemplis confirmat) quod non est cum aliis commune: & quamuis quod commune est, nostrum dicere vsurpemus, non tamen quod commune est, dicere valemus proprium. Plus quidem est proprium, quàm meum, vel nostrum. Illud excludit communionem, hoc admittit. Cicero libr. 7. epist. ad Curium: Cuius quando te esse proprium scribis mancipio & nexu, meum autem vsu fructu, contentus isto sum. id enim cuiusque est proprium, quod quisque fruitur ac vtitur. Horatius:

Si proprium est quod quis libra mercatur & ære.

Proprium & suum æquipollere, Albericus refert in dictione, Suum.

Propria caussa quæ sit, quæri solet in tempore appellationum, quod in propria caussa angustiùs & breuiùs, in aliena laxiùs datur. Et placuit propriam esse caussam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet. l. j. §. in propria. D. quando app. sit. Itaque si procurator quis in rem suam datus sit, eius propria caussa dicetur. Sed & quicunque sua interesse dicit, propriam caussam defendere intelligitur. l. 2. §. j. & §. vlt. D. quando appell. sit.

Proprium, siue Proprietas dicitur, quod aliis locis passim Allodium: propterea quod eius proprietas solida penes dominum est, neque alteri eius vsusfructus est constitutus. lib. Feud. 2. tit. 17. & tit. 29. & tit. 43. Iurisconsulti modo Proprietatem solidam, modo Proprietatem cum vsufructu, modo vsumfructũ proprietati mixtum appellant. l. 4. D. si vsusf. pet. l. 4. D. de vsuf. accresc. Sic leg. Franc. lib. j. c. 126. Vt vnusquisque de suo beneficio suam familiam nutricare faciat, & de sua proprietate propriam familiam nutriat; & si, Deo dante, super se, & super familiam suam, aut in beneficio, aut in alode annonam habuerit, &c. Et libr. 4. c. 51. Itémque in Capitular. Carol. Audiuimus quòd aliqui reddant beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem, & in ipso placito dato pretio comparãt ipsas res iterum sibi in Alode, &c.

Proprie, pro specialiter. l. 2. in princ. D. de vaca. mu. l. 2. D. de admi. re. ad ciui. perti. Cic. libr. 5. Epist. ad Atticum: Cui, ait, deposcenti mea mandata cætera vniuersa mandauit. Illud propriè, ne pateretur quantum in ipso esset prorogari nobis prouincias, &c. Et Propriã pro speciali dixit Paulus. l. 21. in fin. D. ad munic.

Proprietas vocabulum est à Iurisconsultis distinguendorum definiendorúmque dominiorum caussa confictum. nam dominij nomine solidum dominium ferè intelligitur: id est, in quo vsusfructus inest. vnde vsusfructus pars dominij appellatur. l. 3. D. de vsufr. cum igitur dominium vsufructu deminutum significare vellent, Proprietatem dixerunt. vt patet ex c. de vsufruct. locis innumeris, in quibus vsusfructus proprietati opponitur. Itaque Neratius in l. 13. D. de acqui. rer. domin. cum dominium dixisset, & illud quod vsusfructus expers est significaret, continuò proprietatis nomine hoc interpretatus est. Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique sit tradita meo nomine, dominium mihi, id est proprietas acquiritur, etiam ignoranti. postea tamen cum suo more subtiliter omnia persequerẽtur, vti Proprietatis vocabulo non contenti, Proprietatem nudam dixerunt, quæ vsufructu deminuta est: plenam verò, quæ vsumfructum in se haberet. Papinianus. l. 2. D. quibus mod. vsusfruct. amitt. Si duobus separatim alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cum si legatarium vnum substituas, cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena sit apud hæredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est.

Proprietatem Gaius appellat id quod est dominium directum, in l. fi. de superfi. Habet nanque superficiarius & vsumfructum, & proprietatem, subaudi, ipsius dominij vtilis: Directum verò dominium non habet. & vide Albericum in hac dictione.

Proprietarius proprietatis dominus, Vlpian. de dolo. in l. & elegãter. §. si seruum. Si seruum vsuarium, ait, proprietarius occiderit, legis Aquiliæ actioni, & ad exhibendum id accedit, si possidens proprietarius occidit.

Proquiritata verbum antiquum XII. Tab. quo significabatur promulgata: quo vsus Sid. Apollinaris libr. 8. Episto. ad Nammatium: Per ipsum fere tempus vt decemuiraliter loquar, lex de præscriptione tricennij (sic enim legendum) fuerat proquiritata. Quiritare porrò in veterum libris est fidem Quiritium inuocare.

Proreta, πρωράτης, πρωρεὺς, qui proram regit: vt Gubernator puppim. Plautus in Rud.

Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero.

Paulus. l. 11. §. 2. D. de public. Quòd si absente domino id à magistro, vel gubernatore, aut proreta, nautáve aliquo factum sit, &c. Xenoph. ἀναβάσ. 5. χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ. Id est Succenset proreta iis qui in prora sunt: succenset gubernator iis qui in puppi.

Prorogare, propriè est populi rogati lege ac iussu proferre atque producere: vt Prorogare magistratũ, aut prouinciam. Hinc:

Prorogari vulgò dicitur quod producitur. Vlp. l. 2. §. 3. D. de iudic. Si & iudex ad tempus datus, & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari. Sic. l. 24. D. locat. l. 19. & l. 30. D. de legar. j.

Prorogare, ante diẽ erogare, repræsentare, vel postulare, Vlpia. l. 53. D. de pact. Sumptus quidem prorogare, litiganti honestum est: pacisci autem vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia

dimidia eius quod ex ea lite datum erit, nō licet: id est, Honestum est litigatori pecuniam ad futuros sumptus litis necessariam procuratori vel aduocato suo numerare. Hinc apud Vlpianum in l.4. D.de manum. pro præsentem pecuniam soluere. Proinde, inquit, siue ex peculio quod ad venditorem pertinet, siue ex aduentitio lucro, siue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante eo, vel repromittente, &c. Vlpia. l.sed addes.19.§.si quis.6.D.locat.nam inter eum qui per errorem soluit, & eum qui pensionem integram prorogauit, multum interest.

PROROGATIO apud interpretes fori mutatio. hæc fit de tempore, loco, ad tempus, locum: alioamodos recensuit Cotasius l.j.D.de iudic.ex Iaso.

ΠΡΟΣ ἔπος, ad propositum. Vlp.l.11.§.4. D.de interrog. Quòd autem ait Prætor, Omnino non respondisse: posteriores sic exceperunt, vt omnino non respondisse videatur, qui ad interrogatum non respondit, id est, πρὸς ἔπος. Hæc ille. Hinc, οὐδὲν πρὸς ἔπος, nihil ad propositum. nam, vt ait Hesychius, ἔπος ῥῆμα, λόγος φωνή. Lucian. in Philopseude, οὐδὲν πρὸς ἔπος ταῦτα φασὶν, οὐδὲ περὶ τούτων ἐρόμην. Hæc nihil ad propositum, vt aiunt: neque de his percontabar. Sunt tamen qui Nihil aduersum interpretentur, & originem locutionis longius exquirant. Cicero pro Flacco sic extulit: Nunquam nobis ad rogatum respondet, semper accusatori plus quàm ad rogatum.

PROSCANIVM, locus ante scenam: vt scribit Diomedes, in eo pulpitum erat, quo histriones prodibant. Paulus l.8.D.de pollicit. Probè faciet Statius Rufinus si opus proscenij, quod se Gabinis extructurum promisit, perficiat. Vide Parascenium.

PROSCRIBERE, est publicè fixo libello aliquid edicere & denunciare, l.11.§.j.D.de institit.l.4. C.de dist. pig.l.34.§.vlti.D.de statu lib. nam, vt ait Vlpia. Proscribere palam, sic accipimus, claris literis, vnde de plano rectè legi possit.l.11.§.2. D.de institit.act. Hinc,

Proscribi bona dicuntur, cum fixis publicè libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur, ac significatur. Hinc,

PROSCRIPTI, quorum nomina palam in foro scripta extabant, vt ad necem quęrerentur: & præmio percussori, & supplicio occultatori proposito. Appianus scribit L. Syllam harum proscriptionum Principem atq; inuentorem fuisse. indéque est Lex Cornelia, quę proscriptum iuuari vetabat: Verrin.111. seu potius Valeria, vt in libello legum R. docet Hot. Hinc, Proscriptorum bona, sub Rub.C.de bonis proscript. seu damnat. Et Proscriptionis stylum incurrere, l.7.& l.9.eod.

Proscribere venale inter senes coemptionales, apud Cic. li.7. Fam. epist.29. quid sit vide apud Turneb.li.1.ca.32.

PROSCRIPTIO dicitur damnatio, à scribendi cæremonia, quam Vlpianus explicat, de priuata interdictione loquens, in l.sed & si pupillus. §.proscribere. D.de instito.actio. Dicimus enim Latinè, Proscribere in exilium. pro relegare: proscribere ad censuram, pro publicare, personam, & bona: quoniam nomina condemnatorum claris literis ante locum frequentiorem solent scribi, & declarari in eam pœnam. Est & Proscriptio de futura auctione, quæ propositis libellis, in celeberrimis locis fiebat, vt ait Cicero pro Quintio: Theophilus, ἐν τοῖς πράγμασιν [illegible].

Proscriptio, quæ successit deportationi, bannum seu excommunicatio imperialis dicitur: cuius meminit Fridericus 1. in Constit. de statu & consuet. §.item nulla potestas.

PROSECVTORIS dicitur qui quæ transmittuntur, publico nomine ac mādatu prosequitur. Vnde Prosecutores reorum, l.solent. D.de cust.reor. qui reos transmissos deducunt. Et Prosecutores auri publici, sub rub.C.de auri pub.prosecut. qui aurum fisci rationibus illatum, dum transmittitur, prosequuntur. Item Prosecutores publicarum functionum, l.9. C.de curs.pub. qui non sine persecutoria, id est pręcepto comitis largitionum constituebantur. Prosecutores equorum, l.j.C.de tractor.& stat. Deniq; Prosecutores frumentorum, apud Cassiodorum lib.4.

PROSECVTORIA, l.j.C.de auri pub.prosec.

PROSOCRVS mihi vxoris meæ auia est, ego illius sum progener, ait Modest. in l.4.§.4.D.de grad.& affi.

PROSPECTVS & luminis seruitus sic differunt: quòd in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. In luminibus autem, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. Item Prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest, l.15. & l.16. D.de seruit.vrb.

PROSTATAS, modò præsidem, adiutorémve in bello, aut vicarium, aut defensorē significat, in lib.poste.C. modò, vt ait Sudas, sacrificulum altaribus præsidētem.

PROSTASIA, vide Protostasiæ.

PROSTITVTÆ vicem sustinere Vlpianus eleganter dixit, pro ea, quæ palàm sui corporis potestatem facit, in l.palàm.de ritu nup.

ΠΡΩΤΑ, τὰ πρῶτα Iustinianus appellat primam Pandectarum partem, à principio adusque tractatum De iudiciis. Ipse ad Antecess. In reliquam verò, inquit, anni partem, primam legū partem eis tradi sancimus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, qua nihil est antetius: quia quod primū est, aliud ante se habere non potest. Idem De confir.digest.§.2. Igitur prima quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est.

PROTEGERE, l.j.& 2.D.de seruit.vrb.præd. Hinc,

PROTECTVM, Iuriscons. l.29. in prin. D.ad legem Aquil. Si protectum meum, inquit, quod supra domum tuam, & nullo iure habebā, rescidisses, posse me tecum damni iniuria agere, Proculus scribit. Est autem protectū, locus in domibus surrectus, vnde spectare licet. à protegendo, id est, porrò tegendo, siue tectum proiiciendo: id enim Ciceroni in Topicis Protegere est: vel sic Protecta sunt quæ habentur in ædibus, transeundi vel spatiandi gratia. πρόθυρα vocantur, vel αὐλεῖαι, & bastemæ, vt exponunt Græci ad l.1.D.de seru.vrb.præd.

PROTECTORAS, tit. Cod. de domest.& protect. lib.12. ij erant, qui armatam militiam subeuntes, non solum defendendi corporis sui, verumetiam protegendi lateris nostri solicitudinem patiuntur, vnde etiam Protectores dicti sunt, vt ait l.9.C.Theodos.eodem, Hi sunt igitur in acie. Domestici autem familiarius militabant, & ideo sunt domestici protectores, l.8. C.Th. eod. Ex iis autem fuere alij equites, alij pedites, l.vlti. C.eod.l.restituendæ. C. de adu.diuers.iud. Cassiod.1. Var. Domestici partis equitum & peditum, qui nostrę aulæ videntur iugiter excubare. ideóque erant alij comites domesticorum equitum, alij comites domesticorum peditum, viri illustres, à quibus hi regebantur.

PROTELARE litem, pro protrahere. l.properandum. §.fin autem.C.de iudiciis.

PROTESTATIO, est animi nostri declaratio, iuris acquirendi, vel conseruandi, vel damnum depellendi caussa facta: siue animi agentis expressio, c.consulti.de regul. l.si duo.§.cum inquilinus.D.vti possi. Testatio nomen generale est, quoquo modo animi sui sententiam quis declaret. Specialiter verò eo nomine dicitur, quę coram testibus facta est. Detestatio est, quæ ad absentem mittitur: id quod præpositio de, ostendit, cuius natura est augere, efficaciorémque actū demonstrare. Contestatio verò, propriè plurium est: vt in iudiciis, cùm actor, quid mentis suæ sit, petendo explicat, contrà reus diffitetur. Vnde & Litis cōtestatio di-

citur. Denunciatio est, quæ ad alium mittitur. Renunciatio, cùm quis ius suum repudiat. Alciat. in l. detestatio. de verb. signif.

Protestationum materiã si quis videre velit, videat Bart. in l. non solum. §. morte. D. de nou. ope. nunt.

Πρόθυρον in Nouella Leonis 56. pars & sequela est ædium. l. arbor. §. de vestibulo. comm. diuid. vestibulum ante ianuas, vel quicquid est ante in ianuis ædium. At in l. pen. D. de verb. signif. vel l. quæsitum. §. Pap. D. de instr. vel instr. leg. idem est quod Græcis diathyrum, vt puta velamen, quo aditus ædium obtenditur, quod instrumento ædium continetur. Cuiac. in Obser. Vitruuius autem lib. 6. c. 10. Prothyra, inquit, Græcè dicũtur, quæ sunt ante in ianuis vestibula. nos autem appellemus πρόθυρα, quæ Græcè dicuntur διάθυρα. Significare videtur ea repagula, quæ curribus ab ædium aditu arcẽdis ante fores trãsuersaria duobus arrectariis imponũtur.

Πρόθεσμον κλῆρ&, vide Locarium.

Πρόληψις, id est Prælatio, seu prærogatiua: Hinc Ius προλήψεως, Friderici constitutione institutum, quo abalienatos fundos, certis personis redimere permittitur. Atque sic definitur ab Hotom. in Disputatione de feudis: Ius prælationis, quæ agnato propter eiusdẽ stirpis, atque adeo fibræ rationem defertur. nam in prærogatiua non tantum stirpium, verumetiam fibrarũ ratio ducitur. Alias Feudistæ prioritatem graduũ appellant, cum in feudi successione agnatus propinquior remotiori antefertur: sed id falsò, vt ibidẽ ostendit Hotom, nõ enim agnationis, sed genealogiæ figura feudalitiæ disputationis propria est: in qua genealogia non tres limites describendi sunt, inferior, superior, & obliquus: sed (vt apud Canonistas, qui Feudistarum consanguinei fuerunt) inferior duntaxat: modò sit multiplex, ab illo vno pendens, qui primus feudi de cuius hæreditate quæritur, possessor fuit, arg. lib. 2. tit. 31. idẽ dicendum est de lib. 2. tit. 50. vbi species hæc proponitur: Sempronius de feudo nouo inuestitus est. Is quatuor suscepit filios, primum, secundum, tertium, & quartum. Horũ singuli filios & nepotes procreant. Cum prius ex hæreditatis diuisione feudum ad primum peruenisset, cursus ac successio erit huiusmodi, vt à primi persona in ipsius filium ac nepotem, ac deinceps deuoluatur. vbi verò ea stirps virilis deficiet, tum ad cæteros tres filios, eorúmve nepotes aut pronepotes ex æquis partibus in stirpes, nõ in capita diuisis transferetur: ac demum omnibus virilis sexus deficientibus, ad patronum eiúsve liberos reuertetur, Vide Retractus,

PROTOCOLLVM, πρωτόκολλον, Nouella 44. dicitur codex, quem tabelliones suo nomine insignitum domi habere atq; asseruare iubentur, vt in eum priuatorum hominum testationes, hoc est contractus, testamenta, cæteráque instrumenta referant, quæ postea diligentius exscripta iis ad quos ea pertinebunt tradant. Cõpositum nomen ex prima colla, qua glutinari codices solebãt. Cuiacius tamen eo in loco Protocolla appellari dicit, breuem adnotationem, quæ declarabat, sub quo Comite largitionum (sub eius cura erant chartariæ) & quo tempore & à quo præparatæ fuissent chartæ: vt hodie chartæ habent notam aliquam ex qua dignoscitur qui eas præparauerit. Atque ita malè à nostris hæc dictio vsurpatur.

Πρωτοπραξία, Vide Plin. epist. lib. 10. ep. 109.

PROTOSTASIÆ, πρωτοστασίαι, l. 8. C. de mun. patrim. & l. 3. C. de filiisfa. & quemad. pa. id est principalitates, quas & πρωτευούσας vocant l. 3. C. Th. de priuil. eor. qui in sacr. pal. mil. l. 1. C. Th. de protostas. Inde Principales πρωτάνγαρα, δευτέρεια, πωλήσματα, quæ sunt munera patrimonialia, quoniam eorũ periculo exactiones & distributiones censuum fiunt. l. 3. l. 3. §. decaprotos. D. de mun. & hon. l. 7. C. Th. de tyron.

PROTOSPATARIVS officium fuit in Constantinopolitana aula, cui qui præerant, iudiciãdi munere fungebantur. Huius meminit Constantinus Harmenop. libro 1. non semel, & Luitprandus lib. 4. de reb. per. Europ. gest. c. 7. & Notitia Græca, & Paulus Vuarnefridus appendicis ad Eutropium lib. vlt. & Zonaras tom. 3. Annal. in Romani Argyropyli imperio.

PRO TRIBVNALI, hoc est, iudice sedente cognoscit ordinarius, nõ autẽ delegatus iudex. not. in l. qui tribunali. D. de re iud. Itẽ pro tribunali cognoscere, est seruato iuris ordine, & non de plano ius reddere, vt satis Marcelli verba indicãt in l. 3. §. abolitio. ad S. C. Turpil.

PROVENTVS, reditus, l. vsufructus. §. 1. D. de vsufr.

PROVERBIVM, probatum verbum, sed est commune omniũ verbũ. Prouerbia iuris instar habent, l. solent. D. de offic. Procõs. Prouerbia leges præcipiunt, l. presbyteri. C. de episc. & cler. id est, secundum legis præceptũ.

PROVIDARE legibus, cauere significat.

Prouidentia, id est, prudentia futura prouidendi, propriè ad iudicem pertinet, vt not. in l. cùm satis. §. caueat. C. de agric. & censi. lib. 11. sed & ad legislatorem, arg. l. 1. in princ. D. de legit. tut.

PROVISIO latè patet: continere enim potest nominationem, postulationem & collationem. gloss. in Clemen. fin. de elect. quam diligenter perlustres velim ocellis: quia citat textus qui hoc probant.

PROVINCIÆ quasi procul victæ, in quas mittebantur proconsules ius dicturi. Prouinciæ autẽ nomen tribus modis populus Romanus accepit: vno, pro regione, quam aut armis deuictam, aut quocunque modo in potestatem adductam, ipse magistratui suo administrandam subiecit: altero, pro quacunque regione, in qua publico nomine bellum Romanus imperator administrarit: tertio, pro quacunq; publici muneris procuratione. Nos autem de prouinciis locuturi, prouinciam prima, & quidẽ propria significatione sumemus. Quocirca, si certã prouinciæ, breuémque definitionẽ quæramus, sanè, vt Latium regionem iure Latij donatam, & Italiam regionem iure Italico affectã dicebamus; sic prouinciam definiemus, regionem, quæ ius prouinciale consecuta sit. Etenim ius ipsum singulis regionibus à populo Romano cõcessum, illud est potissimum, quo regio à regione distinguitur. Ius autem prouinciale, quod alio nomine Formula prouinciæ nuncupatur, vt etiam ius Latij, atque Italicũ, ex legibus percussi cum populo Romano fœderis emanauit. Itaque, vt fœderis leges æquiores, iniquiorésq; fuerũt, sic diuersa, quemadmodũ alibi diximus, fœderum genera intulerunt. Quoniam autem leges, quæ prouinciis datæ sunt, iniquiores fuerunt, quàm quæ Latio, atque Italiæ, propterea prouinciæ ius etiam deterius, quàm Latium, atque Italia, sunt adeptæ. Nam Italia vectigalis facta est illa quidem, sed tamen in vniuersum libertate donata. prouinciæ verò non solùm vectigalibus, sed etiam seruitute mulctatæ sunt. quippe quæ legibus suis, ac magistratibus ius dicentibus spoliatæ sint. Id vero argumẽto est, quòd prouincia nulla fuit, qui non Romanum prætorem, ac quæstorem habuerit: illũ, qui ius diceret: hunc, qui vectigalia procuraret. Vnde scitè scriptum illud est apud Strabonem, vniuersæ regionis, quæ Romanis pareret, vnam regibus subiectam fuisse, alterã ab ipsis possessam, in eámque prouinciam dictã, prætores cum quæstoribus missos. Ex quo intelligi potest, vniuersam prouinciæ rationẽ fuisse, vt vectigalis esset, ac populi Romani magistratui obediret. Quoniam autem vnius regionis populi, ac ciuitates non eodem modo se aduersus populũ Romanũ gesserant omnes, propterea neq; eodẽ omnes pacto tractatæ sunt, verũ pro suis cuiusque meritis leges acceperunt.

perunt. Quo factum est, vt aliæ ciuitates vectigales, aliæ immunes relictæ, aliæ seruitute, aliæ libertate affectæ sint. Vectigales dictæ, quibus vectigal aliquod impositum est: immunes, quibus nullum. Seruitute affectæ, quas magistratui Romano parere voluerunt: libertate, quas magistratus Romani iurisdictione soluerunt. Vectigal porrò ipsum aut certū fuit, aut incertum. certum definita ferè stipendij summa: & hoc tributum, siue stipendium:& qui hoc pependerūt, tributarij, siue stipendiarij nominati sunt: incertum, quod portubus, rebúsque venalibus, pascuis, agrísque constitutum est, quod portorium, scriptura, & decuma dictum est. Tributum autem duplex fuit, vnum pecuniæ ordinarium, quod in caput, atque in solum impositum quotānis exigebatur: alterum extraordinarium, quod aut ex lege, aut ex senatusconsulto pro vsu prouinciæ aliquando imperabatur, veluti cum naues, nautas, milites, ac sumptum in eos dare prouinciæ iubebantur. Portorium autē fuit vectigal, quod ex importatione, & exportatione rerum venaliū capiebatur: scriptura, quod ex pastione pascuorum publicorum: decuma, quod ex agris, qui frumenti decumam, siue quamuis aliam partem, darent. Frumenti vero, quod ex prouinciis extrahebatur, tria genera extiterunt, decumanum, emptum, & æstimatum. decumanum erat decuma, quā quisq; arator sine pretio dare cogebatur. quæ summa pro copia, inopiave frumenti in singulos annos crat incerta. eáque aut Romæ à censoribus, aut in prouincia à magistratu Romano vendebatur publicanis, qui ex eo decumani dicebantur, vt pro ea certam pecuniā populo Romano repræsentarent. Emptum summa altera, quam aratores vendere accepto ex senatus consulto pretio cogebantur. quod frumētum Romam ad alendum populum à magistratu Romano mittebatur. Aestimatum summa alia, quam æstimabat magistratus in cellam suam in vsum familiæ suæ, cum interdū pro frumento pecuniam acciperet. Quin etiam emptum duplex fuit, vnum decumanum, quod ex alteris item decumis pretio persoluto aliquando accipiebatur, alterum imperatum, quod præter duas decumas æqualiter omnibus ciuitatibus pretio item soluto imperabatur. quemadmodum perspicue ex frumētaria Ciceronis, & Asconiana Diuinationis expositione cognoscitur. Nam fuisse etiam quoddam, quod honorarium diceretur, Cicero in Pisonem ostendit, cum dixit: *Qui modus tibi fuit frumenti æstimati, qui honorarij? si quidem potest ui, & metu extortum, honorarium nominari.* Seruitus autē, quam diximus, ciuitatum, tota in ea posita fuit, vt legibus, & magistratibus Romanis obtemperarent. Qua de caussa in singulis prouinciis diuersæ diœceses, siue diuersi cōuentus, ac diuersa fora cōstituebantur, eisq; suæ cuique ciuitates attribuebātur, quæ eò iuris à magistratu Romano poscendi caussa cōuenirent. Vtautem earum ciuitatum, quæ seruitute oppressæ sunt, stipendiariæ proprie dictæ, quæ aliquid populo Romano pependerunt: immunes, quæ nihil: sic earum quæ libertate donatæ sunt, fœderatæ præcipue appellatæ, quæ aliquid ex fœdere debuerunt: liberæ, quæ omnino nihil. Quorum omnium, quarúmq; conditionū omnium, quæ ratio, quæque formula fuerit ex singulis, quæ cuique ciuitati datæ sunt, legibus, constat. Huius autem totius beneficij, atque honoris arbitrium ab initio penes senatum fuit vniuersum. Is enim acceptis ab imperatore de superatis hostibus, & regione in potestatem adducta literis, secum de mulcta, ac præmiis eorum, qui victi essent, consultauit, ac quid sibi fieri placeret, imperatorem admonuit, decem, aut quinque legatis senatoribus ad eum missis, vt ex eorū sententia de hostibus, & eorum regione statueret. Quibus mandatis acceptis imperator aut ex certa senatus, si ita præscriptum fuerat, voluntate: aut de cōmuni decem legatorum sentētia victis gentibus aut ignouit, aut in prouinciæ formam redegit. Ignouisse dictus est, cū liberas reliquit, ac suis vti legibus, suósque creare more patrio magistratus permisit: in prouinciæ formā redigere, cū ademptis, aut immutatis legibus, eos omnino magistratui Romano quotannis ab vrbe mittendo subiecit, ac vectigalia, conuentúsque constituit. Quo in genere illud humanitatis adhibuit, vt non omnes eiusdem prouinciæ ciuitates eodem modo tractaret, verum pro cuiusque meritis, aut maioribus aut minoribus, vt diximus, commodis, ac detrimentis afficeret. Quæ vero cum de vniuersa regione, tum de singulis ciuitatibus, populísque constituta erant, ea in cōcione silentio ante per præconem facto imperator ferè præconi pronuncianda mandabat, ac postremo Romam relicto aliquo præfecto prouinciæ decedebat. Atque hæc quidem omnia ita esse, ex iis, quæ de singulis prouinciis dicit Sigonius lib. de antiq. iure Prouinc. intelligetur. Ex his autem perspicuum illud est, prouinciā, vt proposui, Diuus, regionem fuisse, quæ tum vectigalia populo Romano pependit, tum magistratui populi Romani ex fœderis lege obtemperauit: exceptis ciuitatibus iis, quæ propter merita sua aut immunitate, aut libertate donatæ essent, ac propterea ius prouinciale, quo magistratui Romano parere coacti sunt, multo, quàm aut Italicum, aut Latinum, incommodius, ac deterius fuisse.

Prouinciarum duplex diuisio est, nam stante Republ. aliæ Consulares, aliæ Prætoriæ fuerunt: Imperio constituto aliæ populi R. aliæ Cæsaris factæ sunt. Prouinciæ Consulares erant, quæ ab iis qui in vrbe Consulatum gesserant, consulari imperio obtinebantur. vnde etiam Proconsule, & Proconsules dicebantur. Prouinciæ Prætoriæ, quas qui Prætores in vrbe proximo anno fuerant, prætorio imperio obtinebant: vnde Proprætore, & Proprætores appellabantur. Neque enim certæ erant prouinciæ, in quas semper viri Consulares, & aliæ in quas semper Prætorij mitterentur: sed ex magistratuum qui eas obtinebant nomine, nomen sumebant. Atque hæc quidem nota propè omnibus, atque à multis tradita sunt. Illud verò quod ex Orat. Ciceronis De prouinciis consul. animaduertit Hotom haud scio an ab vllo adhuc traditum sit. Vtrasque prouincias in Senatus quidem potestate fuisse, sed longè dissimilem illius potestatis rationem in illis decernendis fuisse. nam lege Sempronia vtræque à Senatu decernebantur: sed Consulares & Consulibus anno proximo futuris ante comitia mandabantur, vt eas post menses demū septemdecim obtinerent: & in Senatus potestate sic erant, vt Tribunipl. intercedere decretis quæ de iis Senatus fecerat, non possent: & in incertum tempus, quandiu scilicet Senatus non alios summitteret, obtinerentur. Prætoriæ verò Prætoribus anni præsentis mandabantur, vt eas proximis Kalendis Ianuarij, deposita Prætura statim obtinerent. in populi autē potestate idcirco erant, quia Tribuni pl. decreto à Senatu de iis facto intercedere poterant: & annuo tantum imperio obtinebantur. Quinetiam de Senatus potestate hoc animaduertit, ius fuisse Senatui, quæ prouinciæ Consulares erant, eas Prætorias facere: hoc est, anni præsentis Prætoribus mandare: qua mutatione simul ex prouinciæ è potestate Senatus in populi potestatem transibant. Prouinciarum altera diuisio, Republica (vt superius diximus) ad vnū translata, facta est, de qua Strabonis verba in calce operis sui hæc sunt: Prouinciæ sæpenumero aliter atque aliter diuisæ sunt: nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ. Nam cùm ei patria totius imperij summam permiserit, pacique ac belli

belli potestatem habeat, vniuersum imperium bipartitò sic diuisit, vt partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militum præsidio indigeret: partem verò populo attribueret, eam quæ pacata est, & sine armis facile retinetur. Complures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, aliæ Populi appellantur. Ipse in suas Præsides cum Imperio mittit: Populus in suas Proconsules & Proprætores. Hæc Strabo: cui Suetonius in eius vita consentiens, ita scribit: Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit: cæteras Proconsulib. sortitò permisit: & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. Hæc ille: quibus consentanea sunt, quę tum apud Dionem lib.53. tum in Pandectarum lib.1. de Prouinciarum Rectoribus legimus, quorum qui Cæsaris erant, Pręsides: qui populi, Procõsules appellantur, l.j. & pass. D. de offic. præs. & sub Rubric. de officio Proconsulis.

in Prouinciæ formam redigere aliud olim nihil erat, nisi leges domesticas adimere, & Romanas dare, ac Prætorem, qui quotannis prouinciam ex legibus datis administraret, instituere. Ex quo illud Suetonij de Gallia citeriore: Cæsarem Galliam omnem præter socios, ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formam redegisse, eique in singulos annos stipendij nomen imposuisse. Item illud Cæsaris lib.7. de bello Gall. in Oratione Critognati: Respicite finitimam Galliam, quæ in prouinciam redacta, iure & legibus commutatis, securibus subiecta, perpetua premitur seruitute. Et paulo antè, de Commij ciuitate loquens: Pro quibus (Commij) meritis ciuitatem eius immunem esse iusserat, iura legésque reddiderat.

Prouinciæ liberari dicebantur, cùm statuebatur, vt suo iuri, suísque legibus relinquerentur, neque Romani magistratus amplius in iis ius dicerent.

Prouinciæ hodie æquiparatur quælibet ciuitas, quæ merum imperium habet, suósque sibi magistratus constituit. Adi Bartol. in l. cùm in longi. C. de long. temp. præscript. Verùm in iure põtificio Prouincia pro diœcesi accipitur. 1. q. 2. c. scitote. in qua 10. vel 11. sunt ciuitates, quibus is qui dominatur, Rex dici potest.

PROVINCIALES eos accipere debemus, Vlpian. inquit, qui in prouincia domicilium habent: non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt. Similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes otiginem, l. prouinciales. C. de verb. sign.

Prouinciales legati qui à prouinciis mittuntur, l.35. in fin, D. de iureiur.

PROVOCARE, vt plurimum ab inferiore iudice ad superiorem prouocare. Interdum verò ad iudicem vocare significat l.13. l.14. D. de in ius voc. l.12. in fin. D. comm. diuid.

PROVT iuris est, eodem fere sensu, l.2. C. de iis, qui latro. & significat Alberico tempus vel qualitatem, l. edita. & ibidem Baldus. C. de edend.

PROXENETA Græcum verbum propriè interpretem significat aut pararium, cuius scilicet beneficio aut interuentioue interdum negocia cõtrahuntur, vel nomina vel nuptiæ vel amicitiæ, vel iudici consiliarius adiungitur. qua in opera dolum malum duntaxat debent præstare: alioquin nulli rei obligantur, etiãsi proxeneticum seu philanthropum acceperint, l.2. D. de proxen. Plato lib.12. de legib. videtur velle, vt non minus quàm venditor euictionis nomine proxeneta teneatur. sed hoc iure non vtimur. Proxeneta etiã Græcis προμνηστρίας dicitur. Vide Propola.

PROXENETICVM, præmium est quod proxenetis debetur. Proxeneticis autem nullus certus modus datus est, nisi nuptialibus, ne scil. proxeneta nuptiarum plus vicesima parte dotis & donationis propter nuptias sibi cauere possit. ita tamen vt si vicesima excedat 10. libras auri, 10. tantum libras sibi caueat. Atque id quidẽ constitutione Græca, quam ex Basilicis refert hæc Cuiacius Obser. lib.11. cap.18. De his est rub. Cod. lib.5. De sponsalibus & arris sponsalitiis, & proxeneticis. Id præmium Græcos proprio nomine ἑρμηνευτικόν appellasse testatur Vlpia. l. vlt. D. de proxen. quasi interpretitium & pararium æs.

Proxeneticæ arræ, dona sunt quæ sponsum & spõsam inter se conciliant & iungunt: vide rub. lib.5. Cod. De sponsalibus, & arris sponsalitiis & proxeneticis.

PROXENETRIA dicitur conciliatrix nuptiarum, inquit, Alc. lib.3, Disp. c.22. quæ & l. προμνήστρια, Aristoph. in Nubib. quoniã id munus soleret per fœminas fieri, quando scilicet arræ sponsalitiæ depon[ū]tur apud proxenetrias. Idémq; hoc vocabulũ restituendũ existimat tit. C. de sponsalibus & arris sponsalitiis, & proxeneticis. vt pro, proxineticis, legatur proxenetriis: sed quàm rectè viderint doctiores.

Πρόξενοι erant in oppidis Græciæ, quorum erant hospitio recipere senatores, legatos, magistratus, quiq; hospitio publico cum ciuitate coniungebantur. Hinc munus illorum προξενία dictum est: quod significaut Cicero cum dixit: Ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen prætores & consules, non legatorum asseclas recipere solere.

PROXIMVS, verbum est ex iis quæ cum aliquo conferuntur, & is dicitur quem nemo antecedit, etiam si solus sit: quamuis propriè proximus ex pluribus dicatur.

Proximus agnatus dicitur, qui testatori sic coniunctus est, vt eum nemo antecedat, l.92. D. de verb. signif. l.2. §.4. D. de suis & legit. l.j. §. proximus. D. vnde cognat. Et si nullum testamẽtum factum est, proximus intelligitur qui moriente est proximus: si factum est, tum demum cùm destitutum esse testamentum constiterit, l.2. §.4. & 5. D. de suis & legit. Quamuis autem proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis valeat id quod actum est, Proximus accipitur non solũ qui ante aliquem est, sed etiam is ante quem nemo est, quamuis ipse solus sit. l. ex duobus. 34. D. de vulg. & pupi. l. proximus. 92. l. in vulgari. 162. l. proximi. 155. D. de verb. signif.

Proximus pubertati dicitur, qui rei intellectum capere potest, l. excipiũtur. 14. in fi. D. de sen. Silania. §. in summa, Iostit. De oblig. ex delict. Itaque capax dicitur & furandi, & iniuriæ faciendæ, l. pupillum. 5. D. de regulis iur. l.23. & l.24. D. de furt. Proximus autem pubertati videtur esse is, qui à pubertate sex mensium interuallo abest. Callistrat. l. non tantum. 17. D. de excusat. Nam si pupillorum ætas prope pubertatem sit, ita vt taotũmodo semestre tempus reliquũ fuerit. &c. Quod cum ita sit, videndum est, an Proximus infantiæ dici possit, qui sex mensibus infantiam superarit. sed cùm Proximus infantiæ, vbi de illius agitur commodo, proximo pubertati cõparetur, nulla ratio est ita rem ad viuum resecare. Itaque cõmodius, vt existimat Hotom. esset, septẽ annos qui inter infantiã & pubertatẽ intersunt, sic diuidere, vt tres proximos & dimidiatum, Infantiæ proximitati: reliquos, pubertati attribueremus: & qui intra 10. annũ ac 6. mẽses viueret, is proximus infantię: qui superasset, pubertati vicinus iudicaretur. Sic accipit. l.j. D. de obli. & acti. §. pupillus. 7. Inst. De inutil. stip.

PROXIMI dicuntur iidem qui Propinqui: hoc est, qui cognatione inter se coniuncti, sunt in l. diuus. D. de offic. præs. l. quamuis. C. de adult. l.j. C. de mul. quæ prop. ser. Hinc,

PROXIMITAS, verbum est quo propriè cognatio, id est communio sanguinis per muliebrem sexum contracta, significatur: vti patet ex tit. de succes. cogna. mul tis locis, sed præsertim in fine, vbi Iustini. ait, agnatio-

nis iure admitti aliquem etiam ex decimo gradu: proximitatis verò nomine, vsque ad sextum gradum. Ratio autem est, quia in agnatorum successionibus non proximitas, sed agnatio spectatur. itaque qui agnatus erit gradu decimo, ei qui multo proximiore gradu cognatus erit, anteponetur. §. repetitis. & §. vlt. De seruil. cognat. Vlpia. l. 4. D. vnde cogn. Si spurius decesserit, iure consanguinitatis aut agnationis hęreditas eius ad nullum pertinet: proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadem matre natus bonorum possessionem petere potest. Sic in l. 5. C. de legit. hæred. Interdum tamen Proximitatis verbum generaliter pro cognatione & propinquitate sanguinis vsurpatur: vt l. j. & item prætor. D. de suis & legit. l. j. De iur. & fact. ign. l. capitis. l. spurius. D. vnd. cogn. l. j. C. secund. tabul.

PROXIMVM, vicinum, affine, & simile significat: vt in l. 2. D. loca. & Instit. eod. tit. in princ. Locatio & conductio, aiunt Caius & Iustinia. proxima est venditioni, id est, vt interpretatur Theophilus, ἔοικε τῇ πράσει. Sic proximum sacrilegio esse maiestatis & sepulcbrorum violatorum crimen Vlpian. & Iulia. dicunt, in l. j. D. ad l. Iuliam maiest. l. 5. C. de sepulchr. viol. Sic furioso proximum esse, Caius ait eum: qui eius ætatis est, vt nondum intelligat quid agatur. Sic enim non multum à furioso abest. Sic in proximam empti in factū actionem dari ait Paul. in l. 6. D. de rescind. vend. id est, similem, vt in l. 5. §. penult. D. de præscript. verb. Et Proximam morti pœnam metalli, l. 28. D. de pœn. quæ ad eam proximè accedit, eique similis est, cùm seruitutem infligat.

PROXIMI sacrorum scriniorum in lib. Cod. 12. titu. 19. dici putantur, quasi magistris scriniorum proximi, & æquè spectabiles ac magistri: hoc est, qui secundum ab iis locum ac dignitatem in principis scriniis obtinent: sicut & Melloproximi, qui secundum gradum tenent. In scrinio dispositionum non proximi, sed comites dispositionum appellari videntur, l. 4. C. eod. l. j. C. Th. qui à præb. tyr. & inde eodem Codice, De proximis, Comitibus dispositionum κομήτας. Et ratio hæc est, quia in scrinio dispositionum nulli sunt magistri: hæc autem duo, magister & proximus sunt συνάφεια. Sunt & extra rationem scriniorum, admissionū Proximi, de quibus Ammianus lib. 22. Inductis, inquit, per admissionum proximum, quoniam sunt & admissionum magistri, l. j. C. 75. qui à præb. tyr. Hinc,

PROXIMATVS sæpe sub illa C. Rubr. dignitas proximorum, quam annuam fuisse ex l. 6. intelligitur.

PRVDENTES, id est, Iurisconsulti, l. 7. D. de iustit. & iure l. 2. D. de orig. iur.

PRVDENTVM responsa, sunt Iurisconsultorum placita. Vide §. responsa. Insti. de iur. nat. & Salomo. ibi.

PSALTERIVM pro cantico, non organo, apud l. Paulum libri 5 Senten. tit. 4. Psalterium, inquit, quod vulgò dicitur canticum, in alterius infamiam compositum quod notandum.

PSEVDOMENOS, ψευδόμενος, captionis sophistarum genus, à multis auctoribus notum, Latinè mentiens à Cicerone dicitur lib. De diuin. j. & est, cum quicquid constituitur verū esse, statimq; reperitur falsum: vel sic ψευδόμενος λόγος est, cui vtrumuis respondeas, id est, siue aias, siue neges, id statim falsum reperitur vti docet Africanus in l. 88. D. ad legem Falcid. vbi huius rei hoc exemplum affert: Si is qui CCCC. habet in bonis, CCC. legauerit, deinde Titio centum sub conditione, Si legi Falcidiæ locus non esset, & quæratur, debeatur necne legatum quod Titio relictum est, siue dixeris deberi, sequetur non deberi, quod legi Falcidiæ locus sit: siue non deberi, sequetur deberi, quod legi Falcidiæ locus non sic, id est quod conditio legati extiterit. Pomponius quoque in l. 9. D. de verbor. oblig. eiusdem modi sponsionis formulam hanc profert, Tibi fundum dabo, nisi illi dedero: &, Illi dabo, nisi tibi dedero. Alia suppeditat exempla Gell. libr. 5. cap. 10. & lib. 9. cap. 16. Cujacius in d. l. 88. Pseudomeno censet esse nomen à mentiente primum in interrogationem adsumpto in hunc modum: An mentitur qui mentiri se dicit? cui si respondeas, mentiri, colligā statim non mentiri, quòd verè dixerit se mentiri. Rursus si respondeas nō mentiri, colligam statim mētiri, quod falso dixerit se mentiri. Vsurpatur autem à multis hoc vocabulum, Cicero in Hortensio: Tum Pseudomenon & soritam, & totam dialecticam, aut illudis, aut increpas. Et in Lucullo: De sorite aut Pseudomeno, quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt. August. cōtra Acad. Inde Pseudomeni & soritæ in illius caussæ patrocinio viguerunt. Hieronymus in Ruffinum: Soritarum gradus, Pseudomeni argutias.

PTOCHIA, πτωχεῖα, domus alendis pauperibus destinata, idem quod πτωχοδοχεῖον, l. vlti. C. de sacr. eccles.

PTOCHOTROPHIVM, πτωχοτροφεῖον, locus alendis pauperibus paratus. πτωχὸς enim pauper, & τρέφω alo significat. Memoratur in l. illud. 16. l. sancimus. 18. C. de sacrosanctis eccles.

PVBEREM Cassiani quidē eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeij autem, eum qui quatuordecim annos expleuit. verùm Priscus eum puberem esse, in quem vtrunque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Vlpianus cap. Institu. 2.

Puberes fœminæ quidem à 12. anno intelliguntur, masculi 14. l. fi. C. quando tut. esse desi. & Instit. quibus mod. tut. fin. Constant. lib. 1. Epito. tit. 12. Secundùmq; hanc differentiam pubes ætas accipienda est. l. 41. §. pen. D. de vulg. l. 14. D. ad Sila. Planè in caussa alimentorum quæ pueris, puellisque præstari vsque ad pubertatem quis cauit, pietatis intuitu laxiora tempora præstituuntur, & puberes masculos 18. anno, fœminas 14. intelligimus. l. 14. D. de alimentis leg.

PVBERTATEM, inquit, Iustin. veteres quidē non solū ex annis, sed ętiam ex habitu corporis in masculis ęstimari volebant. nostra autē constitutione promulgata, pubertatem in masculis decimūquartum annū completum illicò initium accipere disposuimus, antiquitatis normam in fœminis bene positā in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viripotentes esse credātur. hæc ille tit. Quib. mod. ius patr. in princ. Sic in d. l. vlt. C. quand. tut. esse desin. l. 5. D. de testa. l. 2. D. de vulg. & pupil. §. j. Insti. De nupt. Mecrob. lib. in Somnium 2. c. 6. Post annos bis septem ipsa ætas necessitate pubescit: tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertull. lib. De virginib. vel. Tempus, inquit, etiam Ethnici obseruant, vt ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant: nam fœminas quidem à duodecim annis, masculum verò à duobus amplius ad negocia mittūt: pubertatem in annis, non spōsalibus aut nuptiis decernētes.

Pubertas plena in masculis anno ætatis 18. in fœminis anno 14. l. arrogator. 49. §. j. D. de adopt. §. 4. Inst. eod. §. vlt. Inst. Quib. manumitt. lic. l. Mela. 14. D. de alim. & cibar. l. quidam. D. de re iudic. l. j. §. pueritiam. D. de postul.

Pubertati proximus, qui non multum à pubertate ab est, l. 111. D. de reg. iur. §. pupillus. de inutil. stipul. Instit. vbi Theoph. vertit, πλησιάζων τῇ ἥβῃ. Cuiusmodi ætatis qui sunt, rerum intellectum iam capiunt, & doli capaces sunt. l. 23. l. 24. D. de furt.

Pubertatem ingressi sunt, qui proximè prætextati ętatē accedunt, l. 3. §. fin. D. de lib. exhi.

PVBESCERE, adolescere, est lanuginē emittere, ac pubertatis vel adolescentis attingere ætatē à Pubeo, pubui. Vlpia. in l. 3. §. ibidem Iulian. D. de Carbonia. edict.

PVBLICA

PVBLICA ea sola propriè dicuntur, quæ sunt populi Romani.l.15.D.de verbor. significat. Hinc, publicum ius id definitur esse, quod ad statum rei Romanæ spectat, l.j.§.j.D.de iusti.& iur. Nec verò Rei publicę caussa abesse eos intelligimus, qui pro ciuitate legatione funguntur, l.26.§.Item inquit Prætor. D.ex quib.caus. maior. Ciuitates enim loco priuatorum habentur. Publicíque appellatio in compluribus caussis ad populum Rom.respicit.l.16. D.de verb.signif. Hinc,

Publica propriè sunt vectigalia, l.34. D.ex quib.caus.maior. Cicero ad Quintum fratrem Epistol.1. Vt & publicanis satisfacias prçsertim publicis malè redemptis:& Idem de Prouinc. Consul. An qui frui publico non potuit, hic legitur ipsa lege censoria? Hinc publicani dicuntur populi Romani, qui Coloni priuatis, nimirum qui publica, id est populi Rom.vectigalia conducunt, quæ etiam absolutè publica vocantur, l.j.§.j.de publica.& in locis supra allegatis, quibus adde Quintil.declamat.340. Ego non ea voluntate feci, vt hic liber esset, sed vt publica non solueret. Idem Declamat. 341. Ante omnia nulla lege compræhensum est, vt alienam rem non profiteri liceret, alioquin publicũ euersum est. Tacit.lib.13. Edixit, vt leges cuiusque publicè occultæ ad id proscriberentur. Sueton.in Calig.ca.30. de vectigalibus à Caligula institutis agens, Additúmque, ait, ad caput legis, vt tenerẽtur publico & qui meretricium fecissent. Ita publicum quadrigesimæ, apud eundem accipio in Vespasian. cap.1. & publicorum conductiones in l.33.D.pro soc. Horat.1.Episto.

Pars hominum gestit conducere publica.

Publica item appellantur, quorum vsus in commune expositus est, & omnibus patet, quasi populica: proprietas verò non æquè, l.5.D.de rer.diuisio.§.flumina.& §.riparum.Institut.eod.tit.l.30.§.j. D.de acquir.rer.dom. veluti forum, campus Martius, theatrum, basilicæ, stadium, viæ, itinera publica. Quæ hac ratione à communibus discernuntur, quorum vt vsus communis est, ita & proprietas occupanti cedit. Ac publica quidem ea iure gentium dicuntur, l.7.§.insula.& l.penult.§.j.D.de acquir.rer.dom.l.vlt.D.de vsucapion. §.fluminum, & §.littorum.Institut.de rer.diuis. Alia enim sunt publica populi Rom. quæ in patrimonio & pecunia populi sunt, quæ tam eorum quæ iure gentium, quàm quæ ciuitatum publica sunt ratione, ita appellari solent, l.9. D.de vsucapionib.& apud Vlpian.in Institut.tit.20.l. 14.D.de acquiren.rer.do. Quod ne absurdum propter nouitatem videatur, etiam aliorum auctorũ testimoniis confirmabo. Cicer.5.in Verr. Perpaucæ ciuitates bello à maioribus nostris subactæ, quarum cùm esset ager publicus populi Rom.factus. Liuius lib.3.ad fin. Agrum de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis publicum populi Rom.esse factum. Hygen.lib.2.de limi. Vectigales autem quidam sunt obligati Reip.populi Rom. quidam coloniarum aut municipiorum, aut ciuitatum aliquarum. Quæ in fisci patrimonio sunt, quoniam quasi propria & priuata sunt principis, Publicorum appellatione nõ continẽtur, l.6.& l.72.§.vlt.D.de contr.empt.l.2.§.publici. cum seq.D.ne quid in loco pub.§.vlt.Institut. de empt. & vend, l.14.§.vlt.D.de seruitutibus.§.res fisci.Institut. de vsucap. Sed & publicæ caussæ à fiscalibus seiunguntur, l.j.§.j.D.de calumniatoribus: quanquam fisci caussam publicam vocat Vlpian.in l.21. §.in priuatorum. D.de petit.hæred. Cæterùm,

Publicum ius interdum id intelligitur, quod ad statum rei Rom.pertinet, in sacris, sacerdotibus, ac magistratibus consistens, l.j.§.huius studij. D.de iustit.& iur. Cuius partem esse ius Senatorum, Plin.lib.8.Epistol.ad Aristor.scribit. Interdum verò generaliter publicum ius commune, & quo omnes eiusdem ciuitatis ciues vtuntur, significat, l.33.in fi.l.39.§.vlt.D.de excusat.tut.l. 8.D.de tutel.l.29. D.de test.tut.l.7.§.si vxor. D.de donatio.inter vir.l.6.D.de adm.tut.l.76.in fin. D.de conditio. & demonstrat.l.46.& l.117.§.j. D.de diuers.reg. iur.l.42. D.de oper.lib.l.j.in princ.& l.15.§.j. D.ad leg. Falcid.coniuncta l.56. D.de legat.1.l.2. C.ne vxor pro marito. Vnde quod in l.38. D.de pactis scriptum est, Ius Publicum pactis priuatorum mutari non posse, id à Constantino sic redditur, ἀπὸ ἰδικῶν συμφώνων τὸ κοινὸν νόμιμον οὐκ ἐναλλάττεται. Sic & apud Terent.Phorm.

Num iniquum postulo?

An ne hoc quidem adipiscar ego quod ius publicum est?

Publici iuris esse dicitur testamenti factio, l.3. D.de testament. Vsucapio item publico iure contingere, & bono publico introducta dicitur, l.18.§.j.D.de damn.infect.l.j.D.de vsucapionibus.

Publica etiam esse nuptiarum vtilitas traditur.l.12. §.medio.D.de captiu.& postl.

Puplicam quoque habere caussam officium & ministerium argentariorum traditur in l.10.§.j.D.de eden. Et publicam fidem secutos eos, qui apud eos pecunias deposuerunt, l.7.§.quotiens.D.depositi.

Publica actio est, qua cuiuis experiri licet: ad quam exercendam cuiuis aditus patet. Vlpia.l.j.§.4.D.de suspect. tut. Consequens est, vt videamus qui possint suspectos postulare. & sciendum est, quasi publicam esse hanc actionem, hoc est omnibus patere. Ergo vt publicus locus dicitur, ad quem cuiuis licet accedere: sic actio suspecti, est tanquam publicæ illæ actiones, siue iudicia, quorum aditus vnicuique patet. Hinc popularis actio, Publica nominatur, in l.30.§.3.D.de iureiur. In popularibus actionibus, inquit Paulus, iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, si bona fide exactum fuerit. nam etsi quis egerit, ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem actum sit.

Publica lex, concisa locutione dicitur, lex publici iudicij: vt cum dicimus, Iudicia bonæ fidei, in quibus iudici potestas est ex bona fide iudicandi. Marcian. l.j.§.j.D. ad leg.Corn.de sica. Quive magistratus, iudéxve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Imper.l.j.D.vbi senat.vel clar. Intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur.

Publicum crimen, Impp.in l.4.C.de hæret.id interpretantur, quod ad omnium pertinet iniuriam. Ac primum quidem, inquiunt, hæresim volumus esse publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriã. Vide IVDICIVM PVBLICVM.

Publica iura officiáque, in l.5.§.vlt.& l.6. D.de cap.minu. & in l.14.D.ad Trebellian.l.2. D.de diuers.reg.iur. magistratuum, honorum, & ciuilium munerum in Repub.gerendorum iura significant. Ideóque in l.9.D. de his qui sunt sui vel al.in publicis causis filiumfam. haberi loco patrisfam.his exemplis demonstratur, veluti si magistratũ gerat, si tutor detur. Inde publicum munus officium priuati hominis vocatur, ex quo cõmodum ad singulos vniuersósve ciues rémque eorum peruenit, l.239.§.munus.D.de verb.signif. Proinde publico munere legatus fungi dicitur, l.27.D.de iudic.

Publicæ quæstiones, publica item crimina, sunt, de quibus publicum iudicium est constitutum, l.32.§.Iulianus. D.de arbitr.l.2.§.deinde Cornelius. D. de orig. iur. Nec enim publica iudicia idcirco dicta sunt, quod vt Iustin.tradit, eorum executio cuiuis ex populo, qui modò idoneus sit accusator, detur. Hac enim ratione popularia iudicia publica essent, quod est inconsequens: sed quod ex legibus publicorum iudiciorum veniant atque descendant, l.j. D.de public.iud. Verum est tamen,

est tamen,& id ex eodem Vlpiano Iustinianus hausit, publico iudicio cuilibet ex populo experiri licere,nisi si cui lege aliqua publico iudicio accusandi non est potestas.l.43.§.senatus.D.de ritu nupt. Publicorum verò iudiciorum hæ sunt leges,Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis,Cornelia de sicariis,& veneficis, Pompeia de parricidiis,Iulia peculatus,Cornelia de testamẽtis,Iulia de vi publica,Iulia de vi priuata, Iulia ambitus,Iulia repetundarum.l.j.D.de publ.iudic.Institut. eod.tit.Quæstiones autem publicas de falso,sicariis & parricidiis Cornelius Sylla dictator constituit.l.j.§. deinde Cornelius.D.de orig.iur.Antea L. Piso Tribunus plebis de pecuniis repetundis quæstionem constituerat, vt Cic.in Bruto scribit. De iniuriis verò quemadmodum vitiosè in omnibus codicibus (Florẽtinos excipio) scriptum est,quæstio publica ab eodem non est constituta.Actio enim ex lege Cornelia de iniuriis priuata est,non publici iudicij.l.42.§.j.D.de procuratorib.l.vlt.C.de iniur.Natum fuisse hunc errorẽ, qui libros omnes antehac occupauit,ex eorum imperitia puto,qui apud Vlpianum eam actionem pro publica vtilitate exerceri legerant:quasi verò nõ & priuata iudicia pro publica vtilitate exerceantur,cùm & suum ius cuique tribui & qualiacumque nocentium peccata puniri Reipublicæ intersit.Raptus porrò crimen publicum esse dicitur in l.pen. C. de noxalibus, quoniam ad l.Iuliam de vi pertinet. l.5.§.vlt. D.ad l. Iuliam de vi publica.

Publici autem iudicij caussam habere crimen dicitur in l. 7.D.de public.iudic.quod publici iudicij est.

Publica conuentio est,quæ fit per principem,aut quoties inter se duces belli paciscuntur.l.5.D.de pact.

Publica abolitio est,quæ publicè fit, publicéque indulgetur ex Senatusconsulto.l.8.l.12.l.17.D.ad Turpillia. Et apud Paul.lib.5.Sent.tit.17.

Publica vis,quæ armis committitur,tit.ad l.Iul.de vi pub.

Publica accusatio, quæ omnibus patet. §. Consequens. Institut.de suspect.tut.eodem sensu quo publica actio; qua cuiuis experiri licet.l.j.§.4.D. de suspect.tut. Sic Publicæ turbæ,quæ omnibus patent,non quòd publica auctoritate fiant,in Authent.§.fugiunt.vt iudic.sine quoquo suffrag.

Publica fide venire,id est,saluo conductu, vt vulgaris habet locutio.Violare fidem publicam, est contra illam aliquid committere.

Publica monumenta interpretantur Doctores,quòd manu publica,hoc est,tabellionis sint descripta. l. gesta. D.de re iud.

Publica persona,pro tabellario.l.orphanotrophos. C.de episco.& cleric.l.tutor.D.de administr.tut.§.cùm autẽ. Institut.de adopt.Item magistratus.Institut. de Attil. tut.& pen.Vide persona publica.

Publica vtilitas quatuor modis consideratur. Prima, cùm in vniuersum & particulariter commodum affertur, quod in sacerdotibus, magistratibúsque consistit.l.j.§. huius.D.de iust.& iur.Secunda,quæ in vniuersum cõducit,non autem singulis,vt quoties de locupletando fisco agitur.l.pen.C.de primipil.lib.12. Tertia est vtilitas, quæ priuata propriè est,licet ex ea consequatur etiam publica.vt cùm dicimus publicè interesse dotes mulieribus conseruari,liberísque hominibus ciuitatẽ repleri:id enim quod consequitur, in vniuersum prodest.Quarta est, quoties id quod consequitur, singulis prodest, nec in vniuersum quemlibet particulariter iuuat:vt cùm generaliter dicimus,Reipublicæ interesse,ne quis re sua abutatur.§.pen. Instit.de his qui sunt sui iur.Ex Comment.Alciat.ad l.pupillus est. de verb. signific.

Publicæ honestatis iustitia est propinquitas ex sponsalibus prouenieus,robur trahens ab ecclesiæ institutione.Non enim honestum est vt quis ducat eam, quam consanguineus desponsauerat.c.ad audientiam.& c. sponsam.extrà de sponsa.

Publica via,canalis dicitur.l.2.C. Theo. de curios.& vide l.seruitus.D.de seruit.

Publicum, quod non est priuatum alicuius, sed populo commune.Hoc autem plurifariam dici, Bart.indicat in l.j.D.de publ.iudic. Quo verò à communi distet, Ferrar.docet.§.j.Instit.de rer.diuis.

Publicum certamen, Vlpian.in l.qua actione.§.si in colluctatione.ad leg. Aquil.interpretatur, quod fit gloriæ caussa & virtutis.

Publicum munus, nec ad magistratum (quia ille honor est,l.cum muneris.D. de munerib.& honor.) nec ad onera refertur, quæ possessionibus aut patrimonio indicuntur.l.his omnibus.in princ.D. de vacat.mun. Ergo ea tantummodo,quæ extra ordinem sunt respicit.l.hi qui.eod.tit.vide item Instit.de excus.tut.in prin.

in Publicum deduci intelliguntur fugitiui serui, qui magistratibus municipalibus vel publicis ministeriis traduntur.l.j.§.pen.l.2.D.de seruis fugit.Et sic quoque in publico seruari dicuntur, qui sub publica custodia asseruantur.l.48.D.de verb.sign.l.9.D.ex quibus cau.maior.vel etiam qui in carcere sunt.Nam & Plaut.Publicitus excipi,pro carcere excipi in Amphitruo. dixit, imitatione Græci sermonis, quo *δημία* carcer appellatur.

Publicè varie accipitur:interdum est in publico loco,veluti apud acta,vel in æde sacra publica.l.56. D.manda. coniunctâ.l.7.in fin.D.qui satisd.cog.l.7.D. de minoribus.l.4. D. de statu lib.Interdum publicè, est publico nomine,& publica auctoritate.l.4.§.in eũ.D.de adm. tut.l.24.D.de capti.l.121.§. j. D. de diuers.reg. l. 12.D.de fideicomm.libert.l.15.§.si publicus.D.de dam.inf. Planè in l.6.§.sacræ.D.de rer.diuis.publicè est, principali vel pontificali auctoritate.l.vlt.D. vt in poss.leg. Aliàs publicè in commune significat, veluti cum dicimus, publicè interesse.

Pvblicani dicuntur populo R. qui Coloni priuatis: nimirum qui publica,id est populi R. vectigalia conducunt.vnde Vlpian.Publicani sunt, ait, qui publico fruuntur.nam inde nomen habent.siue fisco vectigal pendant,vel tributum cõsequantur.& omnes qui quid à fisco conducunt, rectè appellantur Publicani.l.j. D. de publ.& vectig.Caius.l.16. D. de verb.signific. Eum qui vectigal popu.Ro.conductum habet,Publicanum appellamus. Publica autem vectigalia intelligere debemus,ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus,venalium rerum,item salinarum,& metallorum,& picariarum.l.17.D.de verb significa. Nam & qui arenarias & cretifodinas & salinas & metalla conducta habent, publicanorum loco sunt.l.13.D.de publican. Etiam qui pascua conducebant, publicani dicebantur.Plin.lib.19.c.3.Multis iam annis in ea terra non inuenitur,quoniam publicani, qui pascua conducunt,maius ita lucrum sentientes, depopulãtur pecorum pabulo.Erant verò maxima Romæ & potentissima publicanorum societas,isque ordo in prouinciis plurimum auctoritate & potentia valebat,vt Cicer.in Epistol.ad Lentul.& Appium, & Q.Fratrem & pro Plancio,& Liu.lib.35.significant. Etiam ciuitatum bona vectigaliáque, abusiuè, publica dicuntur.l.15. D. de verb.signific.l.40.D.de neg.gest.l.36.§.j.D. ad municipal.l.5.§.idem ait.D.quod vi aut clàm.

Pvblicare bona,idem quod confiscare.Marcianus.l. 3.in fin.D.de bon.eor. qui ant.An non prius bona in fiscum cogenda sint,quàm si de crimine fuerit probatum:an verò omnimodo publicanda sunt.sed D. Pius rescripsit,si parati sint hæredes defensiones suscipere, non esse bona publicanda.Sic l. 23.§. si fundus.D. de

seruit.rustic.l.27.D.de adulter.

PVBLICIANA actio est vtilis, siue prætoria vindicatio, quæ amissa casu aliquo possessione, datur ei qui à non domino rem traditam ex iusta caussa acquirendi dominij bona fide accepit, necdum vsucepit.l.j. cum seq. & per tot.tit.D.de publicia.in edicto.Hæc autē actio à Prætoris nomine, à quo primùm proposita fuit, Publiciana appellata est, quem modum & Fabiana, & Caluisiana, & Pauliana, & Seruiana.§.namque si cui.Insti. de actionib.Constantin.lib.2.Epit.tit.j.Publiciana ait, ἔστιν ἡ ἀναλαμβάνουσα τὴν νομὴν ἣν ἀπώλεσε τις κυρίως καὶ πίστει νομῶ.

PVBLICIARIA bona, ob scelus confiscata. Sic PVBLICARII, qui ob facinus aliquod in ærarium deferuntur.

PVDOR, pro existimatione, dignitate, & vt vulgo loquimur, reputatione, in l.20.D.de his qui not.inf. l.25. D. de procuratorib.l.j.§.item aut per semetipsum.Coniunctis vicinis §§.& l.15.§.generaliter.D.de iniur. Verecundiam etiam dixit Papinia.in l.15.D.de cond. & demonstr.

PVERI appellatio tres significationes habet:vnam, cùm omnes seruos pueros appellaremus:alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus:tertiā, cùm puerilem & impuberē ætatem significaremus, inquit Paulus.l.204.D.de verb.sign. Pueri vtique appellatione etiam puella significatur, non imitatione modò Græci sermonis, sed & quòd masculino sexu fœmininum aliàs quoque semper cōprehenditur: & sic Græce παιδίον communiter dicitur, inquit Paulus l.163.in fi. D.de verb.signific.Argumentum etiam huius significationis illud adfert Paulus, quòd & recentes ex partu fœminas puerperas Latini vocant.Teren.Andria,

Non imperasti coràm quid opus esset facto puerperæ.

Vbi vide Donatū.Seneca lib.3.de Benefi.c.35.Sed æger filius, sed vxor puerpera tenet.Sueton.in Caligul.c.8. Qualiscunque partus, ait, sine sexus discrimine puerperium vocatur, quod antiqui etiam puellas pueras, sicut & pueros puellos dictitarent.Iuuen.Satyra.6.

Sed iacet aurato uix ulla puerpera lecto,

Auson.in Eidylliis:

Hinc illud quod legitimos Lucina labores
Præuenit, & grauidos sentit subrepere nixus
Ante expectatum festina puerpera uotum.

Gellius quoque lib.12.c.j. puerperam ait dici, quæ recens enixa est.Priscianus quoque lib.6.Puer pueri, cuius fœmininum dicebant antiquissimi: vnde & puerpera dicitur, quæ puerum vel pueram parit, id est puellam, quod est diminutiuum pueræ.Ita puerperam accipe, in l.14.§.puerperam.D.de edilicio edicto. Puer impuberem filium significat in l.36.D.de statulib.

Pueri prætoris edicto postulare prohibentur.l.j. §. pueritiam.de postul.vbi puer ex materia subiecta censebitur qui decem & septem annos nondum compleuit.

Puero vel puellæ si alimenta legata sint, ad pubertatem scilicet plenam ali debent.l.mela.D. de aliment.legat.

PVELLA, pro muliere quæ iam duobus nupserat, & tertio nuptura erat, in l.vxorem.41.§.testamento.D.de legat.3. nimirum, quia in potestate patris tandiu erat: post verò sui iuris facta fuerat. Quæsitum est, inquit, cum puella non ex caussa legati pecuniam in dotem ab hæredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfam.facta, dotem recuperarat, &c.

PVERITIAM Vlpianus vocat minorem annis decem, & septem.Quam ætatem ad procedendum in publicum moderatam nuncupat, in l.j.D.de postul.

PVGILES, à pugna vel pugno, certator certatrixve. Est enim communis generis.Pugillatio, ipsa exercitatio. Et pugilicè, fortiter.

PVGILLARES tabulæ ceræ, vel ligneæ, vel alterius materiæ, in quibus stylo scribitur.Paulus.l.17. D. commod.Si pugillares mihi commodasti, vt debitor mihi caueres, non rectè facies importune repetendo. Alfenus.l.6.de supell.legata.Sed nec pugillares & codices in supellectili sunt. Dictæ autem videntur vel quod pugno comprehendi possint: vel à pungendo, quod stylo in his pungendo scriberetur. Dicuntur & Pugillaria, & Pugillar singulariter apud Ausonium.Pugillarium vsum ante Troiana tempora fuisse ex Homero testatur Plinius lib.13.c.11.

PVGNANS cum bestiis, ceu notatus infamia, postulare non potest.l.j.§.bestias.D.de postul.

PVLMENTARIVM, à pulmento dicitur. Est autem cibus solidior, pultis instar factus, siue ex aquatilibus, siue terrestribus fiat, Paul.de fund.instr.l.cum de lanionis.Sine his, scilicet patinis & cacabis, pulmentarium coqui non potest. Apud Vlpianum in l.quæsitum. §. Trebatius.de fund.instr.Accursius pulmentaria, farinam ordei interpretatur, cum cibaria intelligat Vlpia. ad modum pultis facta.Pulte autem, non pane, longo tempore vixisse Romanos, manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur: vt scribit Plinius.c.8.lib.18.

PVLSARE & Verberare O filius sic distinguit, vt hoc sit cum dolore cædere, illud verò sine dolore.l.5.§.j.D.de iniur.Quod cur dixerit in hac lege Iurisconsultus, exponit Alciatus. Hoc tamē non frequēter obseruatur. Cic.Verrin.7.Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari.Et in ead.Sex lictores circūsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandósque homines exercitatissimi.Itaque videndum ne hæc verior sit differentia Vallæ, vt Verberare propriè sit cum verbere, aut flagello cædere.Pulsare cum graui & vehementi ictu, vt hoc generalius sit, & ad quoduis teli genus pertineat, siue gladiis, siue lapidibus quis vsus esse dicetur, siue scipionibus, & baculis, siue etiam pugnis.

Pulsari, pro conueniri, in iudicium vocari. Vlp. l.11. §.10. D.de inter.in iur.Qui interrogatus responderit, sic tenetur quasi ex contractu obligatus, pro quo pulsabitur.Cic.Verrin.5.Pro decuma cùm pulsatus à Venerio esset, dedit H-S. sexdecim millia.Sic l.2.§.Item si. D.de iudic. Aut erit in potestate cuiusque pulsando eos, subiicere ipsos iurisdictioni, dum se vindicant. Hinc ad solutionem pulsari.l.vnic. C. de prohibita pecun. sequestr.quæ in C.Th.dicitur solutioni succumban.

PVLVERATICVM, & Pulueratica, in Cōstituti.Theodosij & Valentiniani, quæ apud Frontinum extat, honorarium, quod quasi pro labore & puluere agrimensoribus datur.Quo nomine etiam à præsidibus singulas prouinciæ ciuitates obeuntibus prouinciales exigebantur, sed abolitum est Nou.Leonis, & Maioriani, de Curialibus, de qua intellexit Cassiodorus libr. 12. Var.dum ait, Pulueratica quoque iudicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierum præsulib.annonas præberi, secundum vetera instituta decernimus. Sic pulueratici nomine bini solidi dantur seruis, qui se militiæ offerunt, in l.16.C.Th.de tyronibus.

PVNCTI solatium.l.laudabile.C.de aduoc.diu.iud.quid sit variè quæritur à Iurisconsultis. Alij enim puncta consequi solatia: alij, punctos cōsequi solatia habent: alij, & ij quidē frequentiores, & (vt arbitratur Cuiac. veriores, pūcti solatium. Vult igitur imperator patronos, qui fisci caussas defendunt in foro præf.prætorio, Kalēd.Ianuariis inter comites cōsistorianos de manu sua puncti consequi solatiū.Basilica (vt idē refert Obs. lib.13.c.2.) consequi τὸ πάκτον. An igitur potius pacti solatium, id est, vt ait l.iubemus pro tempore.& l.petitiones.C.eod.tit.quod communi consensu, siue cōmuni placito & cōuentione totius collegij aduocatorum

patro

nis fisci constitutum est: aut si manis, pacta solatia.

PVPILLVS est, ait Pomponius, qui cum impubes est, desiit in patris potestate esse, aut morte aut emancipatione. l.239. D. de verb. sig. Pupillus, pro impubere qui in patris potestate est: nam à Pupus deminutum nomen est Caius. l.141. §.j. D. de verb. obl. Pupillus licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamen si in parentis potestate est, nè auctore quidē patre obligatur. Indidem etiam substitutio Pupillaris nomen sumpsit. Cic. de inuent. 2. Quidam pupillum hæredem fecit: pupillus autem antè mortuus est, quàm in suam tutelam veniret. Item: Pater enim & sibi & filio dum is pupillus esset testamentum scripsit. & multa deinceps. Vlpia. in l.j. D. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. Pupillum, inquit, eum debemus accipere, qui doli capax nō est. Idem in l. more. D. de acquir. vel omitt. hæred. Pupillus, inquit, qui in alterius potestate est. Paul. in l. Pupillus. D. eod. ait. Pupillus, ait, est cuius neque scire, neque decernere talis ætas potest, non magis quàm furiosus. A pupillo pupillaris descendit, quod verbum ætati & tabulis applicatur.

PVPILLARIS ætas decimoquarto anno terminatur. l. 16. D. de iure fisc. l.7. C. de impuberib. l.3. C. de præscrip. 30. ann. Eius tres gradus facit Theophil. in §. pupillus. Institut. de inutil. stipul. Infantiam, id est, necdum fandi potentem ætatem: proximam infantiæ, quæ iam fandi potestatem consecuta est: & proximam pubertati, quæ proxime pubertatem accedit.

Pupillaris substitutio quæ fit liberis impuberibus in potestate positis, in eum casum, quo ante pubertatis annos decesserint. l.2. D. de vulg. Institut. de pupil. substitu. in princip. Sic

Pupillares tabulæ, pupillare testamentum, id est impuberis filij testamentum. l.34. §. si coniunctim. D. de leg. j. l. 8. §. sed nec impuberis. D. de inoff. test. l.2. §. interdum. l. 10. §. si ex l.20. l.38. in fi. l.43. D. de vulg. substit.

PVRGARE multa significat. Purgare moram. l. 8. l.24. D. de nouat. est re integra culpam ex mora contractam sic eluere, vt omnis eius pœna vitetur. Sic Purgare existimationem. l.j. §. quoties. D. de iniuriis. Purgare innocentiam. l.22. D. de iur. fisc. Purgare pudorem. l.23. D. de procura. Purgare riuum, fontem. l.j. §. deinde. D. de fonte.

Purgare in edicto prætoris de via publica, est ad libramētum proprium redigere, sublato eo quod super viam esset. l.j. Alias immundum tollere significat. l.j. D. de riuis. In iudiciis pro diluere crimen, & se excusare vsurpatur. l.15. qui reus. D. de publ. iudic. cum similib.

Purgare fructus interpretatur Cuiacius putare, apud Papinianum in l. liberto. §. qui aliena. D. de neg. gest. Qui aliena, inquit, negotia gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ purgatis necessariis sumptibus superest. Eodem sensu Purgata ratiocinia, id est putata legimus. l. pen. in fi. C. de bon. pros. Suetonius in Caligula: Decimo quoque die numerum puniendorū ex custodia subscribens, rationem se purgare dicebat, id Græcis est, λογαριασμὸν ἀκριβοῦν [illegible].

Purgare se solebant olim suspecti de crimine: aliàs duello. c.2. de purgatio. vulga. Aliàs aqua frigida vel feruēte, in quam nudi mittebantur. c. ex tuarum. de purgatio. Canoni. Aliàs ferro candenti, vt vocat. c. fi. de purgat. vulga. vel ignito, vt rectius in c. Mennem. 2. q. 5. Et quamquàm exemplum duelli legatur de Dauide & Goliath. j. Regum 17. non admittitur tamen hodie talis monomachia. l.j. C. de gladiato. c. 2. de purgat. vulga. Cum enim istis cruciatuum afflictionibus Deus tentaretur, meritò fuerūt abrogatæ: & introducta est purgandi formula talis, vt delatus apud Magistratum adhibeat septem, vel, pro qualitate rei, pauciores, qui testimonium innocentiæ illius ideò præstare possint, quia & fide sint digni, & propter vicinitatem cōpertam habere possint veritatem. c. ex tuarum. Et c. cùm dilectus. De purgat. canoni. Tum ipse suspectus iurabit se tale crimen non admisisse, quod obiicitur, Compurgatores autem iurabunt se credere, quod principalis iurans dicat veritatem, c. de testibus. & c. vlt. De purgat. Canoni.

PVRPVRÆ appellatione, omnis generis purpurā contineri puto, inquit Vlp. de leg. 3. Idem ait, Purpuræ appellatione coccum non continebitur. Quod si verum est, non prorsus eadem sentire videbitur Matthæus, de veste qua induerunt perfidi Iudæi Seruatorem nostrū, cum Marco & Ioanne. de quo latius disserit Baysius. c. 3. in lib. de re vestiar. Item purpura, pro magistratibus interdum ponitur; quorum olim insigne erat apud Romanos, vt & post amissam libertatem, cum Imperatorum, tum Regum permansit. l.j. C. null. lic. in fren. lib. 11. in verbo, Chlamydibus, & l.j. C. quæ res vendi non poss. l. pen. C. de cons. libr. 12. Purpurati autem hi, qui apud Principes dignitate antecellebant, dicebantur. Nam illis purpuræ vsus concedebatur. Vide Bart. in l. si quis nauiculam. C. de murileg. lib. 12.

Purpura Tyria, rubea est, quam Tyrus insula procreat: vt Vitruuius lib. 7. c. 13. & Plinius lib. 5. c. 19. declarāt: quorum hic quoque nobilissimam Tyriam appellat. Vnde Imp. §. 34. De actio. Si quis, ait, generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur.

PVRPVRARII in l. 7. C. de excus. mun. negotiatores purpuræ, [illegible].

PVRVS locus interdum inædificato opponitur. l. vlt. D. de pigner. act. Quo sensu & pura loca Varro lib. 4. de lingua Lat. areas in vrbe appellari scripsit. Interdū religioso, id est ei loco, in quem mortuus illatus est. Itaque purus locus definitur qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est, sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacat, & profani iuris est l. 2. §. prætor. D. de religios. l.2. & l.6. l. 9. C. eod. tit. l.j. §. hoc autem. D. de mort. inf. l.6. §. si quis in communem. D. comm. diuid. l. 73. D. de contrah. empt. §. religiosum. Instit. de rer. diuisio. Ita purum monumentum accipi debet in l.5. in fi. D. de religios. l.5. §. concessa. D. de dona. inter vir.

Pura lanx cælatæ opponitur, in l.6. D. de rei vind. vt & argentum purum, id est sine emblematis, cælato aduersum facit Cicero 6. in Verr. Cœnabat, ait, apud eum: Argentum illi cæterum purum adposuerat, & post ei negotium dedit, vt quicquid Haluntii esset argenti cælati, aut si quid esset Corinthiorum, vt omne statim ad mare ex opido deportaretur. Et alio loco, Ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo quod alter eriperet, protulisse, omnia deferuntur, Cybaritæ fratres vocantur, pauca improbant, quæ probarunt: his crustæ aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excussis delitiis cùm argento puro domum reuerterunt. Plinius lib. 21. c. 3. de lemniscis, Puri diu fuere: cælare primus eos instituit P. Claudius, atque ita magis est, vt purum argentum apud Plinium lib. 3. Epistola. j. interpretemur, quàm quo Catanæus vir doctissimus exposuit modo. Sed pura vasa apud Columellā lib. 12. c. 4. & c. 28. ad finem ea accipienda sunt, in quæ nondum quicquam sit infusum. Hinc

Pura libertas, quæ purè data est, l.59. §. j. D. de man. test.

Pura obligatio in l. 5. D. de solutio, est, quæ sine satisdatione est, cui fideiussor vel pignus non accessit. Et purè stipulatus, in l.138. §. vlt. D. de verb. oblig. dicitur, qui illud aut illud simpliciter stipulatus est, non adiecto eo, vtrùm voluerit. Sic:

Pura stipulatio dicitur, cui neque dies, neque conditio adiecta est: eoque confestim ex ea & debetur, & peti potest, vt docet Imperator. §. 2. De verb. oblig.

Purum iudicium, cui adiecta non est exceptio. Cice. De inuent. lib. 1. Agitis cui manus præcisa est, iniuriarum. Postulat is, qui cum agitur, à Prætore exceptionem, EXTRA quàm in reum capitis præiudicium fiat. Hic is qui agit, iudicium purum postulat: ille qui cum agitur, exceptionem addi ait oportere.

Puræ chartæ scriptis opponuntur l. 32. §. quod tamen. de legat. 3.

Puræ hastæ quibus iuuenes præmij ergo plerunque donabãtur. Seruius in 6. Æneid. interpretatur sine ferro, vnde à Zonara ἄδορατα ἀσίδηρα vocantur. Ita apud Liuium sæpe, & apud Vopiscum in Aureliano hoc verbum accipiendum est.

Pura substantia dicitur, deducto ære alieno. l. iubemus. C. de repud. Nouel. j. & 2. Item quæ est soluta tributis. l. litibus. C. de agric. & cens.

Purum putum, vide Argentum purum putum.

Purus honor, qui extra administrationem est, Auth. vt ordin. præfecturæ. in princ. Collat. 5.

PVRA adiudicare. Opponitur seruitutem adiudicando imponere. Vlp. in l. Item Labeo scribit. §. sed & regionibus. D. famil. ercisc.

PVSVLA, seu Pustula, inquit Columella, ignis sacer est, qui pustulas passim qua depascitur attollit: noménque ex eo habet, quia pus continet. Hinc:

PVSVLATVM argentum seu Pustulatum, quod purum putum est, & pusula ac igne excoctum, quódque pustulas & tumores habet: sed tamen adhuc infectum, & in massa, vt nostri loquuntur. Alfenus in l. 31. D. locati; Veluti cum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent, aut aurum, vt anuli. Tranquillius in Nerone; Exegit ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, aurum ad obruzam. Sunt tamen qui hoc in loco postulatum legi velint u, in o, mutando, quod sæpe fit. Hinc etiam nos in vernaculo sermone, quasi posula scriberetur, bosula dicimus, p, in b, insuper mutato. Alij Postulatum à postulãdo dici volunt, Iuuenalis auctoritate freti:

Accipe victori populus quod postulat aurum.

sed id quamplurimis non probatur.

PVTARI propriè arbores, vitésque dicũtur. l. j. §. Labeo, D. de aqua cottidia. l. 4. §. siue autem. D. de noui oper. nuntia. Vnde putator, qui arbores puras facit, id est carum ramos stringit & amputat. l. 31. D. ad l. Aquil. l. 18. §. de putatoribus. D. de fun. instruc. Et apud Paul. libr. 3. Sentent. tit. 6. & lib. 5. tit. 23. & apud Plinium libr. 27. c. 8. Putare, inquit Varro lib. 4. Ling. Lat. valet purum facere: ideo antiqui purum putum appellarunt. Festus Põpeius lib. 9. Imputatum ait, nondum purgatum; putum enim est purum. Vnde putare vites, dicimus, hoc est detrahere, quæ impedimento sunt ad fructum. Gellius lib. 6. c. 5. Putare veteres dixerunt, vacantia ex quaque re ac non necessaria, aut etiam obstantia & aliena auferre, & excidere, & quod esse vtile ac sine vitio videretur, relinquere. Sic namque arbores & vites, & sic etiam rationes dictæ putari. Putare autem arbores Græci καθαίρειν vocant. Leontinus apud Cassia. libr. 10. γεωπονικῶν, μετὰ τὴν καρποφορίαν ἀεὶ δεῖ καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ ἄλλα καθαίρειν.

Putare lex XII. Tabu. à Modestino. l. 25. D. de statu liber. quod ita sensisse eam ex verbis colligitur.

Putare, transfertur etiam ad incorporalia: Vt, putare rem, dicimus eleganter, pro cogitare de re, & disputando declarare, quid res ipsa velit. Terent. in Adelph.

Mitto maledicta, omnia rem ipsam putemus.

Putare, vulgo significat æstimare, opinari. Paulus in l. Nesennius Apollinaris. D. neg. gest. Igitur, inquit, in re facti facilius putabo, auiam vel hæredes eius audiendos.

Putare, pro cõferre, rationem subducere. Plaut. in Aulula.

Putatur ratio cum argentario.

Papinianus in l. liberto vel amico. D. neg. gest. Qui aliena negotia, inquit, gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ putatis necessariis sumptibus superest. Sic Putari rationes dicuntur, in quibus summa pura fit: quod ἐκκαθᾶραι λογισμὸν dixit Plutar. in Cõment. Quomodo distinguas adulatorem ab amico.

PVTATORIÆ falces, quæ putandis arborum ramis deseruiunt, apud Paulum lib. 4. Sentent. tit. 6.

PVTEAL, id est, quo puteus operitur, ait Pompo. l. id est. de act. empt. Glossæ περιστόμιον interpretãtur. Id interim etiam sigillis veteres exornare solebãt, vt ille Ciceronis locus indicat: Tibi mando putealia sigillata duo.

PVTEVS. Omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, & vsui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu & superficie sit, fons tantum dicitur: si autem in alto & profundo sit, ita puteus vocatur, vt fontis nomen non amittat, auctor D. August. tract. 15. in Euang. Ioan. Vide Vlpia. in l. vnica, de fonte.

PVTEOS aperire, positum eleganter apud Iurisconsul. pro excauare, in § fi. l. Fluminum. & inibi, Puteus apertus. D. de dam. infect.

PYRRHICA, est simulachrum pugnæ equestris, quæ & Troia dicitur, πυρρίχη & ἱππασία Dioni: idque ex Suetonij lib. de lusibus puerorum Seruius & Donatus scribunt in v. Æn. Sed transiit etiam vsus purrhicæ in pedestris pugnæ simulachrum, adhibitis numeris & concẽtu musico. Marius Plotius lib. de metris: Pyrrhichius pes à pyrrhica lusus genere nomen accepit: quia hoc sono milites vsi sub armis (vt ait ille) per ludum ciunt simulachra pugnæ. Ipsa tamen Pyrrhica dicta est à Pyrrho Cydoneo, quia primus Cretenses sub armis saltare ad huius pedis sonum instituit. Alij à Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris sui armatũ honoris gratia saltauisse dicunt. Aristoteles autẽ Achillem ait huius lusus fuisse inuentorem, &c. Ei autem quod suprà à Plotio de Pyrrho Cydoneo dictum est, consentit Nicolaus apud Stobæum his verbis: Οἱ δὲ κρητῶν παῖδες ἀγελάζονται, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυῤῥίχην ἐκπονοῦντες, ἥντινα πρῶτος εὗρε Πύῤῥος κυδωνιάτης κρὴς τὸ γένος. Apud Athenæum tamen lib. 14. c. 12. Pyrrhica propriè saltatio est: Troia verò ludus puerorum: qui turmatim se inuicem ex equis peterẽt: vnde volũt quidã formatũ vulgare Torniamentum, quasi Troiamentũ. Hinc:

PYRRHICARII, qui pyrrhicam exercent, vide Platonem lib. 7. περὶ νόμων. Pyrrhicarios memorat Vlp. l. 9. §. 9. D. de pœn.

Q

QVA, pro qua ratione. Celsus. l. cui seruus. 25. D. si quis omiss. causs. test. Cui seruus ipsius substitutus est, seruum suum adire iussit. si idcirco fecit, ne legata præstaret, vtraque præstabit, & qua hæres est, & qua omissa caussa testamenti possidet ex substitutione hæreditatem. Paul. l. precia rerum. 63. D. ad legẽ Falc. Sed nec ille qui filium alienũ possidet, tantũ habet, quanti eum patri vendere potest: nec expectandum est dum vendat, sed in præsentia nõ qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. Cicero pro partim vsurpat, ad Atticum: Quàm expedita consilia tuat quàm euigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua nauigationis, qua cõgressus sermonisque cum Cæsare. Nostri etiam pro Qua ex parte vsurpant. Vlpian. l. 3. §. si pater. D. ad Silanian. Attamen vbi decessit, qua extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. Idem. l. falsus creditor. 44. in fi. D. de furt. Planè si vsusfructus

meua

meus in eo seruo esse cœperit, dicendũ est furti actionem non extingui, qua fructuarius dominus non est. Videtur etiam pro Quatenus positum à Iauoleno in l. litus.112. D. de verb. signifi. Litus publicum est eatenus, qua maxime fluctus exæstuat.

QVADRAGESIMA vectigalis species, quæ nõ rerum venalium, sed litium, siue summarum, de quibus litigaretur, fuit, vt Suetonius in Gaio scribit.

QVADRANS in §. hæreditas instit. de hæred. Instituen. & l. 50. §. fi. D. est pars assis quarta, id est tres vnciæ, Volusio Metiano interprete in distributione assis, in princip. cuius hanc notam fuisse ait ☐. & vide G. Budæum in lib. de Asse.

QVADRANGVLVS homo, pro perfecto: qualem Plato inquit esse difficile reperire. Vide Bap. Pium in 4. Lucretij, & Eras. in parœmia, Quadratus homo.

QVADRANTAL quid sit, docet Alciatus. l. vinaria. D. verb. sign. idem scilicet quod amphora, quod pedem quadratum recipiat.

QVADRATARII, in l. vnic. de excus. artific. libr. 10. C. qui sint, ex libello passionis Beator. Claudij, Castorij, Nicostrati & Symphoriani, qui arte quadrataria excelluisse feruntur, didici. Hic autem vno loco scriptũ est, Et cœperũt artifices quadratarij incidere lapidem ad collyrium columnæ. Et alio loco, Tunc cœperunt in nomine Christi cauare conchas & pegas, & lacus cum sigillis & cantharis, cum magna reouitate artis. Et Aliàs, Ab eadem hora cœpit Simplicius omnem artem quadratariam cum ferramento suo, sicut Symphorianus bene & recte operari. Ex quibus & aliis eiusdem libelli, quos hic omitto locis, eorum artificũ industriam in lapidibus expoliẽdis, columnis ex marmoreis lapidicinis incidendis, marmoribúsque in tenues crustas secandis, & sigillis, conchis, cantharísque cauandis, & omnibus argumentis ex marmore aliísque lapidibus exprimendis versatam liquet. Quod etiam Sidonij Apollinaris à me subiecta verba comprobant, quæ lib. 3. Epist. ad Secundum leguntur. Sed vide, ait, vt vitium non faciat in marmore lapicida. Quod factum siue ab industria, sen per incuriam mihi magis quã quadratario liuidus lector adscribit. Quadratarij Græcis λιθοξόοι, id est lapidum expolitores, exponuntur l. 1. C. de excusat. artific. & in Basilicis, οἱ τοὺς ἀγκῶνας λίθους ποιοῦντες.

QVADRATVM lapidem in l. 6. §. pen. D. si seruit. vindice. interpretor quadrangularem, & in speciem quadratam cæsum: quo modo & zonam quadratam Fest. lib. 15. interpretatur. Liuius libr. 6. Capitolium quoque saxo quadrato substructum est. Plinius lib. 10. Epistol. Manẽt adhuc paucissimi arcus: possunt erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiori lapide detractus est.

QVADRIGA, aliàs pro curru accipitur, quatuor equis trahi solito. Aliàs pro numero quatuor equorum, qui nisi simul iungantur, vehiculum non commode potest agi ad vsum destinatum. l. scire debemus. D. de verb. oblig.

Quadriga etiam pro eo, qui quadrigam agit συνωρίδα ἐχούσα. l. peculium. §. quadrigæ. D. de leg. 2. vide Zasium l. scire debemus. D. de verb. oblig.

QVADRIGARII, qui quadrigas agunt, aut conficiunt.

QVADRVPLARI pretium alicuius rei dicitur. l. 2. §. in hac actione. D. vi bonor. rapt. cum eius petitio in quadruplum est. In hac actione, inquit Vlpianus, intra annum vtilem verum pretium rei quadruplatur.

QVADRVPLATORES dicebantur, inquit Festus, qui eo quæstu se tuebantur, vt eas res persequerẽtur, quarum ex legibus quadrupli erat actio, apud Festum. Vel sic: Quadruplatores dicti sunt criminum publicorum delatores, qui pro delationis præmio, quartam partem in bonis delatorum consequebantur. Delatores verò, sycophantæ, hoc est, criminatores sunt. Bud. in l. plurimum. de iuris & facti ignor. Hinc Tacitus lib. 4. Contra M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cætera liberis concessit. Asconius in Diuinat. addit, Quadruplatores esse eorũ reorum accusatores, qui conuicti quadrupli damnari solean: vt aleæ, aut pecuniæ grauioribus vsuris feneratæ, quam pro consuetudine: aut aliorum eiusmodi criminum. Idem Verrina 3. scribit. Lege item, Simplariæ venditiones. Zas. Quadruplatores alicubi nominat qui lucra ex ludis sumunt.

QVADRVPLAX iudicium apud Plin. in epist. centumuirale est, quod scilicet coactum est è quatuor iudicum consiliis & decuriis, quæ in basilica Iulia sedebant. nã in ea quatuor erãt tribunalia. Hinc Fabius libr. 12. Certè cum in basilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, vt moris est, cogerentur, atque omnia clamatoribus fremerent, & auditum eum & intellectum, & quod agentibus cæteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. Vide Centumuiri. Sunt & apud Fabium Iudicia duplicia, in quibus duo consilia ad vnam cogebantur hastam, vnúmque tribunal. Si apud alios iudices, inquit, agatur, vt in secunda assertione, aut in centumuiralibus iudiciis duplicibus parte victa.

QVADRVPEDI seruus æquiparatur in princ. l. 2. D. ad leg. Aquil. Sunt passim multa in libris Pandectarum, de inhumanissima seruitutis forma. Certè ratio naturalis, & ius diuinum præcipiunt, relinqui seruis victũ, sicut ait Ecclesiasticus. c. 33. Asino onus, pabulum, & virgam, ita seruo laborem, victum, & disciplinam. Cæterum quadrupedem pro pecude accipi, adnotauit in Comment. Alciat. Hic ego quadrupedis voce maiora, pecudis minora quadrupedia puto intelligenda, propriéque disiunctiuam particulam à Gaio positam.

QVATERNIONES à quatuor militum, quibus præerant, numero dicti. Act. Aposto. 12. Tradens eum quatuor quaternionibus militum custodiendum.

QVAECVNQVE & quantacũque, maioris sunt significantiæ, quò ad vniuersalia, quàm verbũ Omnis, quia ista propositio vniuersalis, Omnes sciunt, patitur exceptionem secundum materiam subiectam, l. omnes. iuncta Gloss. C. sine cens. vel reliq. sed quicunque, quantuscunque, sine delectu singularia complectuntur. l. balista. D. ad Trebell. vbi sub verbo Quantacunque pecunia, fructus fundorum intelliguntur. Possunt tamen exceptionem quandoque pati, sed rarò. Quia, vt Zasius ait, nihil in iure nostro ad pũctum redigitur.

QVÆRERE, à Quæ, & Res, compositum est. Quæstio enim id inquirit, & inuestigat, quænam res sit, cuius daturam libenter velimus scire. Alias:

Quærere verbum est proprium rerum capitalium, pro cognoscere: quòd qui accusatur, nocẽs sit, an innocẽs, cum consilio disquiritur. Veteres Anquirere dicebant: Galli, Informationem facere. Cicer. ad Attic. in 1. Senatus censuit, vt de iis qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quæreretur. Hinc Quærere legibus dicebantur, qui criminum quæstiones exercebant. Cicero in Miloniana: Decernebat enim, vt veteribus legibus extra ordinem quæreretur. Plin. Episto. vlt. lib. 5. Caussa dilationis Nepos Prætor qui legibus quærit.

Quæri liberi vel vulgò, vel iurè dicuntur, qui vel ex legitimis nuptiis, vel ἐκγάμων suscepti sunt. l. 18. D. de bon. lib. l. 4. C. de suis & leg.

QVÆSITAM hæreditatem dicimus, quæ vel ex testamento, vel ab intestato, vel ciuili, vel honorario iure est acquisita. l. 9. C. de petit. hæred. l. 14. C. de iestam. milit. l. 14. C. de fideicomm.

QVÆSITI in seruitute dicuntur filij, qui ex seruis parentibus nati sunt. l. 4. §. 3. D. ad Tertull. l. vltim. D. de

adopt.l.3.D.de liber.cauſ.Sic & Quæſitos per adoptionem dicimus filios.l.2.§.parui.D.de ſuis & legit.

Qvæstio, eſt appetitio cognitionis: quæſtioniſque finis,inuentio eſt:aliquando dubitatio & diſceptatio.

Quæſtionum genera,de omnibus plane rebus mundanis, cum in iudicio,tum extra iudicium,tria ſunt: Scilicet, An ſit? Quid ſit? Quale ſit? Prima quæſtio facti eſt, & probationibus vel coniecturis expeditur, vt veritas appareat.Inde ſunt tituli:de probationibus, de inſtrumentis,de teſtibus:& alij id genus.Reliquæ duæ quæſtiones iuris ſunt,quæ per artem boni & æqui explicãtur:cuius fit mentio in l.j.in princ.D.de iuſtit.& iur. Quamobrem lex,inter quæſtionem facti, & quæſtionem Iuris,obſeruari vult diſcrimen.l. idem erit.D.de ſtat.homin.l.mora fieri.in princ.D.de vſur. Elegantiſſime Vlpianus in l.eum quem temere.D.de iudic.Iudicibus,inquit,de iure dubitantibus,præſides reſpondere ſolent:ſed de facto conſulentibus,non debent præſides conſilium impertire,&c. Alij ſic:

Quæſtio alia facti dicitur,alia iuris. Quæſtio facti eſt, in qua factum néne ſit,quæritur:Iuris autem, in qua de iure ambigitur:veluti cum dicimus, quatenus cuiuſque interſit,in facto non in iure conſiſtere.l.quatenus.21.D.de reg.iur. Similes diſtinctiones reperiuntur in l.3.D.quæ res pignor.l.vlt.D.de iureiurand.l.16.D.de ſtat.hom.l.2.§.vlt.D.de donat.& paſſim in iure noſtro: vt intelligatur,ſolas iuris quæſtiones ad Iuriſcõſultos pertinere:alteras verò quæ totæ in coniecturali ſtatu poſitæ ſunt,ab iis remotas eſſe:vnde illud Cice.in Topic.Nihil hoc ad ius.Ad Ciceronem inquibat Gallus noſter:ſi quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quæreretur.Neque verò prætermittendum eſt, ad facti quæſtiones eas referri, quæ voluntatis ſunt: id eſt, in quibus de voluntate, puta teſtatoris, ambigitur.l.3. D.de aur.& arg.legat.l.41.l.94. D.de verb.obligatio.l. 122.D.de verborum ſignific.l.8.§.ſi debitori. D. quib. mod.pign.

Qvæstiones, publica ſunt iudicia, inde ducto nomine,quòd in iis reus in iudicium vocatus, nocens ſit, an innocens conſtituto iudicio quæritur, vt l. 2. de orig.iur.vbi Pomp. ſcribit quæſtiones publicas conſtitutas à Sylla de falſis, de ſicariis, de veneficiis, de particidiis. Hinc:

Quæſtionem conſtituere, eſt decernere vt ſcelus vindicetur. Quæſtionem ferre,eſt viodicandum facinus iudicibus præbere,& mãdare, vel potius ad Senatum referre,vt de vindicando ſcelere extra ordinem fiat Senatuſconſ.& in iudicium res deducatur. Budæus in l.j.ad leg.Cornel.de ſicar.

Quæſtio nummaria,pro iudicio priuato, in quo non de capite,ſed de pecunia diſceptatur. Calliſtratus.l.vlt.D. ne de ſtat.def.D.Claudius reſcripſit,ſi per quæſtionem nummariam præiudicium ſtatui videbitur fieri, ceſſare quæſtionem.

Quæſtionis Iudex, vide Iudex Quæſtionis.

Qvæstio in Rubric.de Quæſtionib.eſt tormentum quod reo ad ſcelerum & ſociorum ſuorum veritatem eruendam adhibetur.Item apud.§.quæſtionem.D.de iniur.l.j.D.de quæſtionib.l.inde Neratius.§.ſed etſi. D. ad leg.Aquil.Huius autem hæc genera refert Syneſius in epiſtolis, δακτυλήθραν, πολυσπάθων, στρέβλωσιν, ἰσοκαλίδα, ὠτάγραν, χηλοστρόφιον.

Qvæsitores dicti qui quæſtionum iudicia exercent.Horum autem creandorum ratio olim apud Romanos fuit talis:Cum vſus poſtulabat, ex S.C. vel dictator,vel conſulum alter, ambóve,vel prætorum aliquis de crimine publico quærere iubebatur. qui iuſſus erat,is quæſitor dicebatur:quos Quæſitores ante XII. Tab.leges creati cœptos ſubindicat Pomponius.l.2.de orig. iur. Dictatorem ſanè quæſtionibus exercendis creatũ,legimus apud Liuium libr.9. Senatus verò modò conſulibus,modò prætoribus quæſtiones decernebat.De cos s. qui de Bacchanalib. quærerent, auctor eſt Liuius lib.39.Sic Iugurthinæ cõiurationis quæſtionem conſuli mandatam Cic.in Bruto ſcribit. De prætorib.qui de veneficiis & peculatu quærerent, ſcribit Liuius lib.38.& 39.Talis fuit quæſtio de vi,Cn.Domitij prætoris:de qua Cicero, & Aſcon.in Milonianam. Et hoc quidem pacto publicæ quæſtiones tractatæ ſunt vſque ad annum V.C.604. Anno autem ipſo 604. perpetuæ ſuot quæſtiones inſtitutæ. quod ex verbis his Ciceronis quæ ſunt in Bruto colligitur: Carbone forũ tenente plura fieri iudicia cœperunt.nam & quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcente conſtitutæ ſunt, quæ ante nullæ fuerant. Hæ autem quæſtiones perpetuæ hanc vim habuerunt, vt cum eo tempore ſeni quotannis prætores crearentur, duo, qui ius de priuatorum controuerſiis dicerent, quatuor, qui in prouincias iuris dicundi cauſſa cum imperio mitterẽtur: poſthac ratio conuerteretur:atque quatuor illi, qui ſortiri prouincias ſolerent, Romæ ſuas quiſque quæſtiones ſortirẽtur, vt maieſtatis, peculatus, inter ſicarios, ambitus, repetundarum, adeo vt ſi de aliquo horum criminum eſſet quærendum, non nouo quæſitore, qui extra ordinem quæreret, opus eſſet, ſed prætor ille, qui ei quæſtioni præeſſet, adiretur, iſque, vt ante, cum conſilio de eo crimine cognoſceret. Prætor itaque ipſe dicebatur quærere,& quæſtionem ac iudicium exercere,& quæſtioni præeſſe, & quæſitor eſſe. Teſtis eſt Cicero pro Rabirio Poſthumo, cũ ait, Accuſaui de pecuniis repetundis, iudex ſedi, Prætor quæſiui. Et Aſconius: Iudiciũ. C.Cornelij de maieſtate exercuit Q. Gallus prætor. Iterum Cicero in j.in Verrem actione: Duo igitur cõſules & quæſitor erunt ex illius voluntate. Item, Subſortiemur in M.Metelli locum, quoniam is huic quæſtioni præfuturus eſt. Et iterum Aſconius: Scaurus poſtulatus eſt apud M. Catonem prætorem repetundarum.& poſt.M.Cato.id iudicium exercebat. Et rurſus Cic.de finib.L. Tubulus prætor quæſtionem inter ſicarios exercuit. Quæſitoris autem quæ eſſent partes, docuit Aſconius, qui exponens hos Virgilianos verſus lib.6.Æneidos.

Quæſitor Minos urnam mouet, ille ſilentum
Conciliúmque uocat,uitáſque, & crimina diſcit.

ait Virgilium: Minoem iudicem apud inferos, tãquam ſi Prætor ſit rerum capitalium, quæſitorem appellaſſe, dediſſe ſortitionem, cum vrnam nominat; electionem iudicium, cum ait *Conciliúmque uocat*: cognitionem facinorum, cum dicit, *uitáſque & crimina diſcit*. Quod idem ex verbis etiam Ciceronis in Vatinium colligi poteſt his: Quæro ex te, edixeritne C. Memmius prætor, vt ex lege Licinia & Iunia adeſſes die trigeſimo? quæro ex te numquis in hac ciuitate poſt vrbem conditam tribunos appellarit, ne cauſſam diceret? nũquis reus in tribunal ſui quæſitoris aſcenderit, eúmque vi deturbarit, ſubſellia diſſiparit, vrnas deiecerit, &c. Et in Brut. Intelligens dicendi exiſtimator videt oſcitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem mittentem ad horas, quæſitorem vt dimittat, rogantem. Et Philipp. v. Quæro ſi Lyſiades citatus iudex non reſponderit, accipiétne excuſationem is qui quæſtioni præerit. Et in Rhetoricis ad Herennium: Accuſatoris officium eſt inferre crimina, defenſoris diluere & propulſare, teſtis eſt dicere quæ ſcierit, aut audierit, quæſitoris eſt, vnumquemque eorum in officio ſuo continere. Quibus ex locis intelligitur, quæſitoris fuiſſe, ſortiri, iudices, cogere, dimittere, & crimẽ cognoſcere: vel denique (vt ait Cornifi

nificius) accusatorem, defensorem, testem in officio continere: vim ac potestatem iudicum coercendorum, hoc est sub pignoribus cogendorum, habere: in sella curuli eburnea pro tribunali sedere. Ipse autem nec iuratus erat, nec sententiam ferebat: sed vrnæ, in quam & caussarum sortes coniiciebantur, & iudices sententiam ferebant, præerat: iudices in consilium vocabat: videri fecisse reum, vel non fecisse pronunciabat. Quanquam autem iudicia fere omnia hoc modo postea sunt facta, non est tamen antiqua illa consuetudo intermissa: quin & multi extra ordinem ad populum rei facti, & multi ad quæsitores extra ordinem à senatu decretos, siue à populo iussos, sunt adducti. Hæc qui plenius audire volet, legat Sigonium cap. 18. lib. 2. de antiq. iure ciuium Rom.

Quæstores PARICIDII (quemadmodum scribit Pomponius in l. 2. de orig. iur.) creari à populo solebant, qui capitalibus rebus præessent. nam Consulibus de capite ciuis Romani iniussu populi ius dicere non licebat. Festus lib. 14. Paricidij quæstores appellabantur, qui solebant creari caussa rerum capitalium quærendarum. Nam paricida non vtique is qui parentem occidisset dicebatur: sed qui qualemcunque hominem. idem autem fuisse indicat lex Numæ Pompilij Regis, his composita verbis: Si quis hominem liberum dolo sciens neci duit, Paricida esto.

Quæstor NOVIUS apud Tranquillum non is est, inquit Turneb. Aduers. lib. 2. cap. 27. qui pecuniam publicam tractat, sed qui iudicium publicum exercet, & quæsitor sæpius dicitur, apud quem nominari maiorem potestatem, vt prætorem (id enim est compellari maiorem potestatem,) non oportuit.

QVÆSTORES (inquit Varro) à quærendo: qui conquirerent pecunias publicas. Cornel. Tacitus lib. 11. Annalium, Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctisque ciuium, si bonis artibus fiderent licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta consulatum ac dictaturas inirent. Sed Quæstores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt: quod lex Curiata ostendit ab L. Bruto repetita. mansitque Consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatique primùm Valerius Posthumius, Æmylius Mamercus 63. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negociis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauissent, quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitatem tribuentium gratuitò concedebatur, donec sententia Dolabellæ venundaretur. Asconius Verrina 1. Quæstores vrbani ærarium quærebant, eiúsque pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueuerant. Liuius autem lib. 7. testis est, eosdem Quæstores signa ex ærario prompsisse Imperatoribus ad bellũ exeuntibus. Pomponius l. 2. §. 12. D. de origi. iur. Deinde cum ærarium populi auctius esse cœpisset, vt essent qui illi præessent, constituti sunt Quæstores qui pecuniæ præessent. dicti ab eo, quòd inquirendæ & conseruandæ pecuniæ caussa creati erant. Vlpian. in l. j. D. de offic. quæst. Origo Quæstoribus creandis antiquissima est, & penè ante omnes magistratus. Gracchanus denique Iunius lib. 7 de Potestatibus, etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores babuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est an Romulo & Numa regnantibus Quæstor fuerit, ita Tullo Hostilio rege Quæstores fuisse certum est. Sanè crebrior apud veteres opinio est, Tullum Hostilium primum in rempublicam induxisse Quæstores. Et à genere quærendi Quæstores initiò dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt. Tacitus lib. 13. de Nerone loquens: Deinceps curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit, variè habita ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui deligere Præfectos. Deinde ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum, qui præessent: neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quæstores rursus imposuit: iisque ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero præfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Eorundem etiam munus erat prædam ex hostibus captam vendere, pecuniámque inde redactam, in ærarium referre: quemadmodum Gellius lib. 13. ca. 13. declarat. Item mulctas irrogatas exequi, & in publicas tabulas referre: vt patet ex Liuij lib. 40. Tacitus lib. 13. Censuit Piso designatus Consul, ne mulctam à Tribunis dictam Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent. Dio præterea in lib. 55. extremo scribit, Tuberone, Fabio COSS. ad Quæstores translatam esse curam Senatusconsultorum asseruandorum, cum antea Tribunorum pleb. & Ædilium id munus fuisset. Denique (vt paucis horum munus complectar) vectigalia popul. Rom. in prouincia exigebant, stipendia præbebant militibus, singuláque accepta, expensáque rationibus inferebant, multas quoque pecunias tam Romæ, quàm in prouinciis exigebant, & in publicas tabulas notabant, omniúmque pecuniarum, rerúmq; notas, & illustres rationes dabant: illásque confectas & consolidatas, absolutásque, per scribas suos in ærarium deponebant. Vide Alexan. ab Alexand. Genial. dier. libri secundi, capit. 2. vbi & alia quæstorum munera commemorat.

Quæstores PROVINCIALES erant, qui vnà cum Proconsulibus, aut Proprætoribus in prouincias exibant, cum pecuniam sibi ex ærario à Senatu attributam, & à Tribunis ærarij adnumeratam accepissent, vnde stipendio, frumento, legatis, proquæstoribus, cohorti prætoriæ suppeditarent: quemadmodum ex Verrina 3. intelligitur. Asconius, Prima Senatoris administratio est Quæstorem fieri, & in prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vsus diuersos erogandæ. Inter vrbanos autem & prouinciales Quæstores hanc differentiam notat Hotomanus. Primùm quòd illi neque lictores, neque viatores habebant: cum neque vocationem, neque præhensionem haberent: vti scribit Gellius lib. 13. cap. 12. Hi verò & lictores, & togã prætextam habebant: vt in Verrinam 4. idem docet, idque constat ex Orat. pro Plancio his verbis. Nam simulac me Dyrrachium attigisse audiuit (de Plancio loquitur, Quæstore tum Macedoniæ) statim ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. Altera differentia est, quod Vrbani ius non dicebant: Prouinciales autem iure dicundo conuentus circumibant, vt scribit Suetonius in Cæsare, & quæcunque commissa populo Rom. essent, exquirebant: déque iis indices ac recuperatores dabant: quemadmodum videmus in Diuinatione Q. Cæcilium Verris Quæstorem in Agonidem iudicium dedisse, Si pateret eam se & sua Veneris esse dixisse.

Quæstores CANDIDATI dicebantur, qui libris, hoc est epistolis, siue orationibus Principis in Senatu legendis præerant: quemadmodum docet Vlpianus in l. j. D. de offic. quæst. Lampridius in Alexandro, Quæ-

stores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare: sed vt post quæsturam præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos suspicor ea re dictos esse, quòd hic ingressus erat, & quasi primordium gerendorum honorum, & sententiæ in Senatu dicendæ: quemadmodum Vlpianus eodem loco scribit. Dio lib. 54. συναγαγὼν δὲ ἐς τοῦτο τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν ἐκεῖ εἶπεν ὑπὸ βρόγχου. τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι ἔδωκε, νῦν τε προσταχθὲν οἱ κατεσιγήσαντο. Tacitus libr. 16. Inter quorum aspectus & minas ingressi curiam Senatores, & oratio Principis per quæstorem eius audita est. Suetonius in Tito Recepta ad se prope omnium officiorum cura, cum patris nomine & ipse epistolas dictaret, & edicta conscriberet, orationésque in Senatu recitaret etiam quæstoris vice.

QVÆSTOR sacri palatij sub Impp. Constantinopolitanis, is erat qui petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, & (vt paucis complectar) qui leges dictabat, precésque ac responsa subnotabat, vt constat ex Notitia Imp. Roma. & Nouell. 53. & 114. l. vltim. C. de diuers. rescript. Sub eorum etiam dispositione laterculum minus erat, vt ex l. 32. C. de appellation. l. 1. C. de offic. quæst. Nouell. Valent. 3. & l. vltim. C. de petition. bon. l. 64. l. 65. C. de decur. patet, Symmachus ad Ausonium: Quæstor es, memini: consilij regalis particeps, scio: precum conditor, recognosco. Et alio loco: Te magis quæsturæ honos & condendarum sanctionum vsus exercuit. Procopius 1. de bello Pers. ὁ μὲν Πρόκλος ἐκέλευεν, ὃς βασιλεῖ τότε παρῆδρευε, τὴν τοῦ καλουμένου κοιαίστωρος ἀρχὴν ἔχων, ἀνὴρ δίκαιος, ἀδωρότατος, οὔτε νόμον τινὰ ἀπερίσκεπτον ἔγγραφειν. Et alio loco: Τριβωνιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. His verò de caussis quæstor iustitiæ & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ, & armarium legum in Nouell. Valentiniani de homicid. cas. fac. & à Cassiodoro duobus, aut tribus locis. Denique is plane est quæstor, quem in aula Cancellarium nos & Latini etiam appellarunt. Niceta 7. τὴν εἰκοῦν, ὡς ἡ λατίνων βούλεται φωνὴ, καγκελλάριον, ὡς δ' Ἕλληνες εἴποιεν, λογοθέτην. Nam & sic legitur in Notitia officiorum Constantinopoleos: Μέγας λογοθέτης διατάττεται τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστελλόμενα προστάγματά τε, καὶ χρυσόβουλλα, πρὸς ῥῆγας τε, δεσπότας καὶ τοπάρχας. καὶ τοῦτο μὲν ἴδιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὑπηρέτημα. His porrò verbis quæstor rescriptis & constitutionibus subscribebat; QVÆSTOR LAGI, addita die: vt in constitutionibus Iustini & Tiberij de adscriptitiis. Præcedebat subscriptio principis, addita etiam die. quod iis verbis significatur in Nouell. Valentiniani de hom. cas. fac. ET MANV DIVINA. DIVINITAS TA SARVET PAR MVLTOS ANNOS. & Nou. de ind. reliq. quod tamen in impressis deest; ET MANV DIVINA. OPTAMVS VOS FELICISSIMOS, &c. Addebatur etiam dies, quo is ad quem dirigeretur constitutio, eam accepisset, & quo fuisset antelata, id est, programmate proposita, l. 27. C. Theodos. de iis qui super rel. cont. ideóque in vna nonnunquam & eadem constitutione quatuor dies iis verbis subnotatos inuenias, Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata. Etiam hoc adiiciemus, eundem morem posteriores Impp. retinuisse, vt & ipsi subscriberent constitutionibus, & chartularius cubiculi, quem vocarunt τὸν ἐπὶ κανικλείου, vt ex quadam Manuelis constitutione testatur Cuiacius ad l. 2. Cod. de petit. bon. subl. lib. 12. Ad quæstorem autem pertinebant memoriales, id est (vt Græci interpretantur) dicta lege secunda, αἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, & ad legem eos. C. de excus. mu. οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων, &c.

Quæstor EXERCITVS in Nouellis à Procopio definitur χορηγὸς δὲ τοῦ στρατιωτικοῦ δαπανήματος: rectissimè: nam Nouella 41. στρατιωτικὰς δαπάνας, & Iulianus Nouella 50. annonas militum tam Comitatensium qui per castra sunt, quàm limitaneorum eum distribuisse. Sed habuit etiam iurisdictionem & auditorium, & apparitionem instar præf. prætorio, & vicarium in vrbe. nam sub eo erant prouinciæ quinque, Scythia, Mysia, Caria, Cyprus, & Cyclades insulæ, quarum caput Rhodus: & inde Rhodi appellatione d. Nouel. 41. Cyclades significantur. Habuit harum prouinciarũ vnaquæque suum præsidem, & de præside Cycladum est l. 4. C. de nauicul. Nouell. 163. & ab his præsidibus appellabatur, non ad præfe. prætorio, sed ad quæstorem exercitus, ex Nouell. 50. cui Nouell. 41. ita derogat, vt ex Mysia quidem & Scythia appellationes apud eum inducantur, quòd is sedem suam in iis prouinciis habeat: ex cæteris autem prouinciis vt appellationes in vrbem inducantur apud eundem ipsum, si fortè in vrbe fuerit, vel apud vicarium eius adhibito quæstore sacri palatij. Item à iudice, quem ipse dederit in eis prouinciis, puta Caria, Cypro, Rhodo, vt appelletur ad vicarium eius, & vt lis apud eum in vrbe cœpta, apud vicarium eius peragi possit: si forte eum exercitus caussa & necessitas auocauerit à munere iudicandi. Vulgo dicitur, A iudice dato eum appellari qui iudicem dedit: id sic est accipiendum, vt & successor eius appellari possit, lege prima. D. quis à quo appell. vel vicarius ex Nouell. 41. Vulgo dicitur, Apud quem cœptum est iudicium, & finem accipere debere. Et hic quoque addatur, vel apud successorem eius, aut vicarium.

QVÆSTOR, cuius meminit Nouella 80. creatus constitutúsque à Iustiniano est Constantinopoli quærendis coercendísque mendicis, inertibus, otiosis, peregrinis, errantibus & vagis, cuiuscunque conditionis essent, siue clerici, siue monachi, siue aduocati aliarum ciuitatum, quos συνηγόρους d. Nou. vocat, & Iulianus scholasticos, vt lege secunda. C. de lucr. aduoc. Nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium & ficta caussa innoxia est: at si forte exteri litis caussa in vrbem venerint, vult Iustinianus quæstore imminente, instante, vrgẽte, & ad extremum audiente & cognoscente, morantibus iudicibus celerrimè eorum lites finiri. Eidem in mendicos validos coercitionem dat mitiorem quam definiatur l. 1. C. de mend. val. & constituit quandam veluti ἀργίας actionem, vt ipse ait, id est inertiæ & lenitudinis, qualis fuit olim apud Græcos. Datur etiam huic quæstori potestas cognoscendi de crimine falsi, & de superexactionibus executorum, id est si supra modum sportulas exegerint. Videtur & ius habuisse imbecillis dandi tutoris, vt ex Harmenopulo constat 5. tit. 11. qui & in fine sexti de eius officio tractat.

QVÆSTORIVM, dicebatur quæstoris tabernaculum in castris: quemadmodum Prætorium, Prætoris. Habebatur enim magno in honore quæstor. Vnde Insignia quæstoria nomen traxerunt.

QVÆSTORIVS ager, dictus est, qui ex hostibus captus per quæstores populo Rom. limitibus actis diuisus, est venditus. Hæc Flaccus. Quæstorij agri dicuntur, quos populus Rom. deuictis pulsísque hostib. possedit, mandauítque Quæstoribus, vt eos venundarent. Hæc Hygenus.

QVÆSTVS intelligitur qui ex opera cuiusque descendit, lege septima, & lege octaua. D. pro soc. hoc est, si quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit. denique quod non per se natum, vt hæreditas, legatum, donatio: sed labore &

opera

opera cuiusque quæsitum est. Minùs tamen esse lucrum quàm quæstum patet ex his Ciceronis verbis in Orat. in Pison. Quo quidem in spectaculo mira Reipublic. æquitas erat: vter eorum periisset, tanquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæstum, si vterque cecidisset.

Quæstus fundi, reditus est, l. 22. de fund. instru. vt apparet ex coniunctione l. 11. §. si agro. D. eodem. Vallæ quæstus est actio ipsa, atque artificium lucrandæ pecuniæ. Verum quæstus nomine, nec hæreditas, nec legatum, nec donatio continetur, vt iam diximus.

Quæstus illicitus comprehenditur nomine lucri. Vnde lusor etiamsi multa perdiderit, non poterit prætendere titulum onerosum. Baldi celebratur verbum illud: Quicquid ex maleficio quæritur, dicitur esse lucrum, sed illicitum, l. si possessor. D. de pet. hæred. iubet restituendos quæstus inhonestos: ne vel colore aliquo possessor lucrum faciat.

QVÆSTVARIVS, qui quæstus gratia ludicram artem exercet, l. athletas. §. j. & l. 2. in fine. D. de his qui not. infam.

Quæstuaria corpora, quæ quæstum corpore faciunt, l. 4. §. j. D. de iis, qui not. infam.

QVALIS QVALIS seruus in l. 5. §. vltim. D. de constitut. pecun. dum dicitur, qualem qualem seruum domino acquirere obligationem constitutæ pecuniæ; est seruus qualiscunque, siue ordinarius, qui & actor dicitur & dispensator: siue vicarius, vt rectè Græci interpretantur. Sic & Qualis qualis sumitur apud Vlpianum in l. 2. D. de bon. poss. secund. tab.

Qualem sententiam dicat arbiter, non refert, dummodò dicat, quod ipsi videtur. Certissima enim ductrix conscientia est, Paulus in l. qualem. D. de recept.

QVALECVNQVE dominium in l. si mater. §. eandem. D. de excusatio. rei indic. hoc est siue dominium in bonis, siue dominium ex iure Quiritium: vel, vt non malè Ioannes loquitur, siue dominium ciuile, siue naturale. qui enim, inquit Cuiacius, dominiū aliud directum, aliud vtile faciunt, magno errore labuntur.

QVALISCVNQVE possessor, l. 22. §. penult. quibus modis pignus vel hypotheca soluat. hoc est siue iustus, siue iniustus possessor.

QVALITAS, aliàs accipitur pro conditione rerum, quatenus ad commercium humanum possunt, vel possunt accommodari: vt in titul. de diuisio. rerum & qualit. Aliàs accipitur pro bonitate vel æstimatione rerum, §. 1. Instit. quibus mod. re contra. obligat. l. j. D. de act. & oblig.

Qualitas in iure nostro accipitur etiam, pro differentiis facientibus rem certam ac determinatam, & contrahentibus rem ad indiuiduum. textus est secundum Zasium in l. stipulationum quædam. D. de verbor. oblig. Itaque Qualitas est quæ speciem ex differentibus declarat. Ideoque quam Vlpianus in l. hæredes. 21. §. sed etsi. D. de testamen. nummorum qualitatem appellat, eam Papinianus in l. qui non. 78. §. j. D. de hæredibus instituend. speciem vocat. Similiter Caius in lege septuagesimaquarta. D. de verborum obligationib. qualitatem demonstrari ait, cum certam speciem nominamus: veluti fundus Tusculanus, homo Stichus, & lege sequenti. Cum vinum Campanum optimum dicimus, ea res, inquit, efficit, vt ea appellatio certi significatiua sit.

Qualitatum genera duo sunt: necessariæ, non necessariæ. Necessariæ in actione exprimi debent, vt peto à pupillo, quæ ei auctore tutore mutuaui. Hæc plerúmque à iure præsumitur, l. non putauit. §. non quæuis. D. de bon. possessio. contra tabul. Non necessariæ non exprimenti, expressæ tamen probandæ sunt, l. habebat. D. de institor.

Qualitas, adiecta verbo, secundum tempus verbi intelligenda est, lege in delictis. §. si extraneus. D. de noxalibus.

Qualitas prædij, bonitas, salubritas, amplitudo, l. si quid alius. de verb. signif.

Qualitatem & materiam, pro eodem posuit Vlpianus, l. 14. D. de contrah. empt.

Qualitas frumenti, pro genere & specie, l. 21. §. sed & si dotem. D. de testam.

QVALITER QVALITER, pro qualitercunque, lege septima. D. de minoribus, lege septima. §. primo. D. ad legem Aquil. l. j. D. de bon. eor. qui ante sent. sibi mort. consci.

QVALITER se habere, id est, qualitatibus quibusdam affectum & præditum esse, Celsus l. 76. de verb. signif. Quid aliud sunt iura prædiorum, quam prædia qualiter se habentia? vt bonitas, salubritas, amplitudo. Idem eodem sensu vsurpauit, l. qui fundum. 12. quemadm. seruit. amitt. Fundus, inquit, qualiter se habens, ita cum in suo habitu possessus est, ius non deperit. Atque ita habent Florent. Pand. alij codices qualiter qualiter in hoc posteriore loco, & in superiore æqualiter.

QVALITERCVNQVE, pro vtcunque, Alberico, id est siue bene, siue male.

QVALVS, apud Vlpianum in princip. l. sed & si quid. §. j. D. de vsufruct. Nam si librarium, ait, rus mittit, & qualum & calcem portare cogat. est cistæ genus, quo calx defertur, quod & Canum dicebatur, auctore Festo. Glossis, Qualus, ἀναλησὶς σάγανον πλεκτόν. Apud Virgilium Georgic. 2. qualus pro vimineo vasculo, per quod vinum guttatim defluit, cum calcatur vua. Apud Apuleium accipitur pro canistro, in quo panis seruatur. Prudentius in hymnis pro sponda accipit. vide Columellam lib. j. cap. 15.

QVAM pro Magis, vel potius quàm, video à Iurisconsultis vsurpari locis quàm plurimis. Paulus l. 2. D. de rebus credit. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniam earum datione possumus in creditum ire: quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie. Vlpianus l. 2. D. de iudi. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui satis pro eo dent. Idem l. pro hærede. in fine. D. de acquiren. hæredit. Si sepulchri violati filius aget, quamuis hæreditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis immiscere. hæc enim actio pœnam, quàm rei persecutionem continet. Idem l. si hominem. in princ. D. depofit. Quia cum sciret cui rei pararetur, intempestiuè misericordiam exercuit, cum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Idem l. suspectus. D. de susp. tut. Expedit enim pupillo rem suam saluam fore, quàm tabulas rem saluam fore cautionis habere. Idem l. si cui. §. si Titio. D. de legat. 1. Interest enim eius solui mihi, quàm ipsum conuentum mandati actionem intendere. Idem l. prætor. §. hoc interdictum. D. de operis noui nuntiatione. Nonnulli putant in factum esse dandam, quàm interdictum. quod verum est. Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem: Quia bonum scilicet fidere in Deum, quàm fidere in hominem. Et in Apologet. cap. 8. Sed bestiarum, inquis, opinor hoc munus, quam hominis. & Liuius lib. 4. Oratio fuit precibus quam iurgio similis. Tacitus lib. 1. Verum, quia Romanis Germanisque idem conducere, & pacem quàm bellum probabant. Idem lib. 3. Ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiore sibi sperabat. Et alibi, sæpe. Sic Claudianus de bello Gildon.

Phalarim tormentaque flammæ
Profuit, & Siculi mugitus ferre iuuenci,
Quam tales audire choros.

Videtur

Videtur autem hoc genus loquendi ab Hebræis ma-nasse, qui particulā Magis sæpissime subaudiunt. Vide Ant. August. lib. 4. cap. 8.

QVAM, pro ante quàm, l. j. C. vbi cauf. fiscal.

QVANDIV, pro quo ad, Paulus in l. illis libertis. de conditionibus, & demonstrationibus. Quandiu adolescens ad militiā promoueretur. Sic l. 15. D. quibus modis vsusfruct. āmitt. l. j. §. habebit. D. de pen. legat. An hæc dictio faciat conditionem, Bart. disserit, in l. j. C. de leg. & in l. j. D. de cond. & demonst.

QVAMLIBET, Alber. indicat, pro aliquam, accipi in l. 3. in princ. D. de acquir. possess. Sed sufficit, inquit Paulus, quamlibet partem eius fundi introire.

QVAMVIS, pro quantumuis, l. 43. D. de damno infect. Sed si tanta vis venti fuisset, vt quamuis firma ædificia conuelleret. Sic apud Virgilium:

Vt quamuis auido parerent arua colono.

QVANDOQVE, prò quandocunque non rarò in libris nostris vsurpatur. Sic Quandoque venerit, id est, quandocunque, in l. 2. D. de conditionib. & demonstr. Et, quandoque liberos habuerit, l. 18. D. quando dies legat. ced. & Quandoque nupserit, in l. 30. eodem titul. & Quandoque conditio extiterit in l. 28. D. ad Trebellia & Quandoque apparuerint, in l. 15. D. de legatis tertio. Quandoque inciderint, l. 9. D. de legibus. Sic & in lege trigesimaquinta. D. de iureiurand. l. 54. D. ad Trebellia. & lege septima. D. de pactis dotalib. l. j. §. hæc pœna, D. quod quisque iur. l. 104. §. penult. D. de legatis, libr. 1. lege sexta. D. de tributor. lege septima. D. de vulg. lege nona. C. de capit. dim. Sic vbique prò, vbicunque aliàs dicitur,

Quandoque alias valet aliquando, vt lege vigesimasecunda. D. de adoptionib. l. 8. §. manumissionis. D. de donatio. inter virum. At in timlo, quibus modis re contrah. obligat. quod ait Iustinianus: Vt quandoque non eadem, sed alia eiusdem generis restituantur, id Caius eandem rem tractans lib. 2. Institut. dixit, statuto tempore,

QVANDOQVE RESTITVAS, hoc est, cum primum potueris, l. 29. D. quando dies leg. ced.

Quandoque, id est, post aliquod interuallum. Caius l. 42. D. de iure dotium. Res in dotem datæ quæ pondere, numero mensura constant, vt quandoque soluto matrimonio aliàs maritus restituat. Vlpianus, l. 22. D. de adoptionibus. Cæterùm si fidei eius committat, vt quandoque restituat: non oportet admitti fideicommissum,

QVANTI & Tanti relatiua sunt inter se, vt tot quot. Gaius lege sexagesimaquinta, de legat. 2. Quod si minus sunt, in tantos quanti inueniuntur: id est, in tot quot inueniuntur.

QVANTÆ summæ, in l. quisquis. D. de legat. 3. testator dixit: Quisquis mihi hæres erit, damnas esto dare quantas summas legauero. Ibi, teste Zasio, intelliguntur sub nomine Summarum, corpora: & licet verbum Quanti, referatur ad pecuniam propriè, tamen ibi refertur ad corpora.

QVANTVM MEA INTERFVIT, Paulus in l. 2. D. rem ratam habet. Hæc verba declarās sic dicit: Quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quantúmque lucrari potui. Pomponius in l. si procurator, idem probat, dict. tit.

QVANTI EA RES EST, vel quanti eam rem paret esse, idem valet. in vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri, inquit Vlpian. l. 179. D. de verbor. signif. l. 3. D. de in litem iurando. Quandoque ei, quod interest, opponitur, l. vnica. §. fin. D. si quis ius dicen. non obtemp. Hoc iudicium, inquit eo loci Vlpianus, non ad id quod interest, sed quanti ea res est concluditur. Verùm pro re subiecta varia fit eorum verborum interpretatio. interdum enim veritatem, id est, veram quantitatem: vt in edicto qui satisdare cogan. & de falso tuto, quandoque pœnam, vt in edicto quod aduersus eum, qui vocatum in ius vi eximit, continen. l. penult. D. ne quis eum qui in ius voc. In eum autem, inquit Vlpianus, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur quod in veritate est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est.

Quanti ea res est, non tantum corporis, sed & iuris æstimationem denotat, vt in edicto, quod metus caussa. Quanti enim, id est quod metu, dolóve extortum à nobis abest, & quod restitui oportet: vt si proprietas absit, proprietas; si possessio, sola possessio æstimetur, lege decimaquarta. §. Labeo. lege vigesimaprima. D. quod met. causs.

QVANTI EA RES EST, in edicto de seruo corrupto sic accipitur, quanto seruus ob id quod corruptus est, minoris existat, lege nona, in fine. D. de seruo corrup.

QVANTI EA RES EST, interdum vtilitatem significat, & ad id quod interest agentis pertinet. vt in stipulatione, RATAM REM HABERI, non rei stipulandi vel promittendi compendium spectandum est, sed quod interest eius, qui stipulatus est, ratum haberi quod gestum est, l. 2. l. 3. §. vltimo. l. 19. D. rem ratam haberi. Quanti interest vniuscuiusque possessionem retinere, lege secunda, §. vltim. D. vti possid. Similiter in interdicto De itinere actúque priuato, ex his verbis æstimatur. Quanti actoris intersit via siue itinere non prohiberi, lege prima, lege tertia. §. in hoc interdicto. D. de itinere actúque priuato. At in interdicto Ne vis fiat ei qui non in possessionem miss. cum ad personam domini hæc verba referantur, veram vtilitatem continent, vt quanti verè intersit possessionem eius rei habere, in cuius possessionem missus est, tanti is qui prohibuit, condemnetur: & lege prima, in principio. §. hæc verba. & lege secunda. D. ne vis fiat ei qui in possession. Hinc illæ notæ apud Valerium Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. D. D. D. P. F. Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo; testibúsque duntaxat decem denuntiandi potestatem faciam.

QVANTI pro Quot, vide Tanti.

QVANTVS, quanta, quantum multitudinis numero non tantum ad pecuniam numeratam, sed & ad corpora refertur, lege vigesimanona. D. quando dies legat. ced. lege nonagesimatertia. D. de legatis & fideicommissis, libro trigesimosecundo, l. 50. D. de verborum obligationibus.

QVANTO minoris actiones in iure ciuili duæ reperiuntur, quarum altera ciuilis, altera erat ædilitia est. Ciuilis est, Quanto minoris emptturus erat emptor, si vitium scisset, lege Iulianus. D. de actione empt. Ædilitia est, Quanto minoris res fuit contractus tempore, quam quanti empta est, l. quod si nolit. 31. §. si plures. D. de ædilitio. edict. Per ciuilem actionem emptor si nihil daturus fuisset, omne quod dedit, recuperat: at per Ædilitiā si res nullius precij est, redhibetur, l. bouem. 43. §. aliquando, eod. Illa perpetua est: hæc verò annua, l. ædiles. 38. eodem.

QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? si ita stipulatus fuero, non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas, quod Titius debuerit, inquit Gaius, l. 150. D. de verbor. signific.

QVANTITATES appellantur quæ numero, pondere, & mensura constant: quæ longè à speciebus differunt. nam Quātitates singulæ propriam speciem non habent, sed communi specie cōtinentur, ait Vlpianus l. cum

l. cum Stichus.29. D. de solutionib. Itaque si nummus pro nummo reddatur, & oleum pro oleo, & vinum pro vino: non aliud pro alio, sed eadem species reddi videtur. nam quod in eiusmodi rebus genere idem est, etiam specie idem videtur, l.2. D. si certum petat. Species verò singulæ propriam speciem habent, & communi omnes genere continentur: vt Pamphilus & Dauus communi hominis, genere comprehendunt: sed alius est Pamphilus, alius Dauus. Itaque qui illum pro hoc, vel hunc pro illo solueret, aliud pro alio soluere diceretur. Quantitates numero diuiduntur, dicta lege cum Stichus.29. quippe in quibus non corpus, sed vis ac momentum spectetur. l. si is cui. nona. D. de solutionibus, 87. D. de legatis, & fideicommissis libro trigesimoprimo. Species autem à partibus diuiduntur. Rationem autem inter corpus & quantitatem quæ dicitur esse in l. plane. §.j. & sequen. D. de legatis & fideicõmissis, libro trigesimo, l. Mæuius. D. de legatis & fideicommissis, libro trigesimoprimo. sic exponit Cuiac. Obseruationum libri decimiquarti, capite decimonono. Res eadem ne volente quidem testatore sæpius dari aut præstari potest: quia res mea facta semel, amplius mea fieri, aut mihi legari non potest, l. si seruus. §. Stichum. D. de legatis & fideicommissis, libro trigesimo, ac nec æstimatio quidem ex repetitione debetur: quia res legata est non æstimatio: & secundum regulam iuris, duæ caussæ lucratiuæ in eandem rem concurrere non possunt: nisi appareat testatorem voluisse & rem præstari & æstimationem. quod etiam legatarium probare conuenit, lege si alij. in fine. D. de vsufruct. l. nutu. §.j. D. de legatis tertio. Res ipsa ne volente quidem testatore sæpius præstari potest. At quantitas eadem volente testatore sæpius præstari potest: quia etsi quantitas sit eadem, non tamen est species eadem, non eadem corpora nummorum. Quantitas eadem facile multiplicatur. Corpus idem non recipit multiplicationem. Denique duæ caussæ lucratiuæ in eandem rem concurrere non possunt iti eandem quantitatem possunt.

Quantitas, quandoque pecuniæ summam significat. l.11. D. de compens. lege quadragesimaseptima. §.j. D. de iure fisci.

Quantitas etiam modum significat, l.94. D. de verborum obligationibus. Sic Quantitatem patrimonij, operis, trãsactionis, legatorum dicimus, lege vigesimaprima, in fine. D. de operis noui nunciatione, l.19. D. de militari testamento, l.72.73. D. ad legem Falcidiam. Sic pro pretio & valore, apud Paulum libri Sentent. 2. capit.32. Seruus qui furtum fecerit, damnúmve dederit, nisi id pro sui quantitate dominus sarcire paratus sit, noxæ dedi potest.

QVARTA quæ in iure nostro frequentissimè appellatur multiplex est: & quadrantem eius assis de quo agitur, significat. Præcise nanque quarta, pro Quarta pars fere nominatur. Quartas igitur literarum ordine describemus.

Quarta AGNATORVM erat quadrans hæreditatis intestato mortui, quam agnati, si filij non extabant, nepotibus ex filia auferebant, l. si defunctus.4. de leg. hæredibus, libro de Codicis Theodos. quinto: at ex lege Iustiniani quandiu posteri vlli sunt, quamuis ex fœmina prognati sint, agnati non admittuntur, lege vltima. C. de suis & legit. qua lege Quartam illam agnatorum abrogauit.

Quarta ARROGATI dicitur, quæ à D. Pio introducta est: cum impubes caussa cognita arrogatus, sine caussa tamen emancipatur: tum enim quartam bonorum arrogatoris cum suis bonis obtinet. passim appellatur quarta D. Pij, l. Papinianus 8. §. si quis impubes. D. de inofficioso testamento, & l.j. §. si impubes. D. de collation. l. si arrogator.22. D. de adoptionibus. Hoc autem, periculi quod vitæ pupillorum ab arrogatoribus impendebat, euitandi caussa, institutum est. Duo quippe caueda fuerunt in istis adoptionibus: quia duplex ad deprædandum arrogati patrimonium aditus patebat. primum si puer è medio tolleretur: deinde si emanciparetur. nam vtroque modo illius bona arrogatori quærebantur. constitutum ergo est, primum vt ne arrogator impuberis, eius ante pubertatem mortui hæres esset: deinde, vt impubes minimum quartam arrogatoris sui bonorum partem lucraretur.

Quarta CENTESIMÆ quid sit, lege finali. C. de petitione hæredit. docet Augustin. lib.2. Emendationum, capit.10.

Quarta CVRIÆ dicitur, quadrans eius hæreditatis, quam aliennus aliquis (hoc est, non ex numero decurionum) qui curiali successit, siue ex asse, siue ex parte successit, obtinuit. tum enim constitutum est, vt quadrantem curia postulare possit, non tamen de singulis rebus, sed ita, vt hæres vniuersum patrimonium in partes quatuor diuidat: & sors ducatur, vt vel curia quadrantem, vel hæres dodrantem obtineat, l.1. & l.2. C. quando & quibus quarta pars. lib.10.

Quarta DIVI PII, Vide Quarta arrogati.

Quarta EPISCOPORVM, instituta est à Iustiniano: sed mira varietate. nam in Nouella sexta, Quomodo oport. episcop. statuit, vt qui è curialibus aut cohortalibus Episcopus crearitur, quadrantem omnium suorum bonorum curiæ largiatur. At Nouella centesima vigesimatertia, de eccles. diuers. cap. statuit, vt bonorum suorum quartam duntaxat retineat, reliquum curiæ attribuatur.

Quarta EX TRIBVS MARIBVS est, quæ per S.C. Sabinianum inducta est: vt qui ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, ei quarta pars bonorum adoptiui patris relinquatur, l. penult. C. de adoption. & §. sed ea omnia.13. vbi Theophil. de hæred. ab intest. hoc enim iuris ei qui tres liberos mares haberet, tributum est.

Quarta FALCIDIÆ dicitur in iure, quam hæredes beneficio legis Falcidiæ retinent ex legatis, si forte amplius dodrante in iis consumptum est à testatore. Lex autem id statuit non de singulis legatariis, sed de vniuersis: vt scilicet legare ita liceret, dummodo pars quarta patrimonij penes hæredem remaneret. Itaque tametsi plures legatarij sint, non tamen amplius eis quàm dodrantem licet attribuere. Vicissim autem non vniuersi hæredes, sed singuli quartam ex sua cuiusque parte retinere possunt: modusque patrimonij, non qui hæreditatis adeundæ, sed qui tempore mortis fuit, spectatur, & antequam ea quarta detrahatur, æs alienum, funeris sumptus: & precia manumissorum seruorum detrahenda sunt, l.j. & passim. D. & C. de lege Falcidia.

Quarta FIDEICOMMISSARII dicitur, cum hæres post mortem suam rogatus est hæreditatis suæ partem quartam restituere. Valet enim fideicommissum, perinde ac si de hæreditate sua restituenda rogatus esset: & eatenus restituenda est, quatenus hæreditas testatoris patitur. secundum vulgatam formam iuris, l. filiusfamiliàs, 114. §. vt quis. D. de legatis & fideicommissis, libro trigesimo. Exemplum etiam extat in lege ita tamen, 27. §. Trebellianum. & l. epistolam. 75. §.j. D. ad Trebell.

Quarta FILIÆ MAIESTATIS DAMNATI, ab Imperatot. Arcadio & Honorio instituta est. nam cum olim ad liberos damnati maiestatis bona pertinerent, l. eorum. D. ad leg. Iuliam maiestatis, constituit, vt filiis nihil omnino relinqueretur: filiabus autem quolibet numero

numero essent, quarta tantùm ex bonis matris siue testatò, siue intestatò decessissent, attribueretur: vt haberent mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen hæredis, l.quisquis.5. C.eodem titulo.

Quarta FISCI quæ sit, docet Paulus in l.penult.D.de iure fisci. Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti restitueret hæreditatem: si deducta parte quarta restituit, nihil retinere debet: quadrans autem qui hæredi imponitur ipsius, eripiatur, & ad fiscum transferatur. vnde dodrantis semissem solum capit, qui se detulit.

Quarta LIBERORVM appellatur, quadrans eius partis hæreditariæ, quæ si paterfamil.intestato decessisset, ad eos peruentura erat: qui quadrans liberis, vel inofficiose exhæredatis, vel minorem in partem institutis, quàm quantus ille est, attribuitur. veluti si duo sint filij, quia legitima cuiusque pars ab intestato est semis, idcirco sescuncia illis attribuetur: quæ semissis pars quarta est, l.Papinianus.8. §.si quis. & l.si non mortis. D.de inoffi.testam. Quarta autem hæc Legitima vulgo appellatur: opinor, quoniam ad Falcidiæ legis instar inducta est: vt Iulianus aperte ostendit Nouell.34. & aliis locis innumeris. Postea autem Iustinianus Legitimæ istius rationem immutauit, Nouell.18. qua statuit, vt si plures filij non sint, quam quatuor, legitima portio censeatur triens: si vltra quatuor, semis, vide suprà, Legitima liberorum.

Quarta MATRIS VEL AVIÆ curialis à Iustiniano instituta est, vt si mater mortui, vel auia tempore quo filius, nepósve moritur, in collegio eiusdem ciuitatis curialis inuenta fuerit, quartam partem ipsorum hæreditatis obtineant, l.2.in fin.C.quando & quibus.

Quarta MONACHI institura est à Iustiniano Nouell.5. de monasteriis, §.συντελεῖν vbi statuit, vt si quis liberos habens, in monasterium se ascribi velit, tantum ex eius bonis attribuatur liberis ipsis, quantum quarta pars bonorum eius, si intestatus decessisset, efficeret: quòd si quid iam ante aut donationis propter nuptias, aut dotis caussa: sed tamen minus quadrante ipsis erogasset, quod ad quadrantem deesset suppleretur, reliqua in monasterij dominium transirent. quod idem inculcatur Nouell.123. de eccles. diuers. capit. §. εἰ δὲ γυνὴ ἢ ἀνὴρ.

Quarta SVPERSTITIS FILII dicitur, cum paterfamil. vxorem grauidam reliquit: & dubitatur, quot liberos paritura sit. nam auctores iuris constituerunt, vt pars pro tribus in suspenso maneat, vsque dum mulier pepererit, & quarta pars superstiti filio attribuatur. quod enim fieri non rarò admodum potest, spectarunt: id est, quia fieri poterat, vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt. l.3. D.si pars hæred.petat.

Quarta TREBELLIANICA, quæ nunc vocatur, Pegasiana olim fuit. nam Pegasiano S.C.institutum est, vt qui fideicommissum, siue vniuersale, siue particulare restitueret, quadrãtem sibi retinere posset, §.sed quia. de fideicomm.hæred. vnde intelligi potest, quòd lex Falcidia est in legatis, id Pegasianum in fideicommissis esse. nam quemadmodũ hæres à quo plus dodrante legatum est, vsque ad quadrantem integrum retinere potest: eodem modo is qui plus dodrante restituere est rogatus, siue vni, siue multis plus dodrante reddere sit rogatus, quartam sibi retinere poterit. Veluti si domum quæ semissem valeat, Titio: seruos qui trientem valeant, Seio. tum enim vnam vnciam retinebit: non quo ab vtroque semunciam vnam detrahat, sed vt hæc vncia excedens in partes 12. diuidatur, quarum sex Titius, quatuor Seius auferet, duæ reliquæ apud hæredem remanebunt. Atque hæc quidem inter quartam Falcidiam, & Pegasianam similitudo est: differentia autem illa, quòd in Falcidiam legata non imputantur, in Pegasianam imputantur. Itaque si testator quadringenta in bonis habens, hæredi centũ, Mæuio ducenta, Valerio centum leget: hæres vltra centũ quæ prælegati nomine retinebit, Mæuio quinquaginta, Valerio vigintiquinque quartæ nomine detrahet. at si hæredem cui centum legarit, roget hæreditatem restituere, cẽtum quidem illa sibi legata retinebit hæres: quartam autem eo amplius nõ detrahet. Cuius differentiæ rationem animaduerti hãc esse, quòd lex Falcidia voluntati præsumptæ testatoris subseruiat, eique consentanea sit. existimatur enim testator legatis hæreditatem exhauriens, errore id facere, & putare plus in hæreditate esse, quàm reuera sit: creditúrque voluntas eius ea fuisse, vt hæres aliquid obtineret. At S.C. Pegasianum directò voluntati testatoris aduersatur. constat enim testatoris hanc fuisse voluntatem, vt nihil apud hæredem nisi nomen ac titulus maneret: reuera alius hæres esset. Cùm igitur aliquo præmio Senatusconsultum hęredes voluerit aduersus testatorum voluntatem, ad hæreditates adeundas allicere, credibile est satis habuisse, si quadrans iste quoquo titulo ad hæredem perueniret. Itaq; Marcianus in l.in quartam.91. D.ad leg.Falcid. siue legatum, siue fideicommissum datum sit hæredi, siue præcipere, vel deducere, vel retinere iussus est, vel accepta pecunia hæreditatem restituere rogatus sit, vel conditionis implendæ caussa fideicommissum ei sit, ea omnia in quartam ei imputari scribit: in Falcidiam autem, nequaquam. Atque hæc quidem de quarta Pegasiana. Iustiniani verò constitutione Pegasiani vis in Trebellianum ita transfusa est, vt iam quarta Trebellianica vocitetur: quoniam hæres vel quartam, vel quod ei deest retinere, solutúmve repetere potest: actiones autem pro rata communicantur. at si totam sponte coactúsve restituit, omnium tum commodorum, tum incommodorum fit expers, §.sed quia. de fideicommiss. libertatibus. Hotomanus.

QVASI verbum differentiæ, diuersitatísque, sed & decidendi rationem significat, l.63.§.si cum tres. D.pro socio. & l.33. D.de obligatio. & actio. l.5. §.quippe. D.de his qui deiecer. vel effud. l.47. D.de fideiuss. l.6. D.de exceptionib.

Quasi in l.id tempus. D.de vsucap. deminutionem, siue improprietatem significat. Interdum pro quando accipitur, l.certis. D.de accusat. Quasi, aliàs veritatem denotat, l.si ante nupt. D.solut.matr. l.34. D.de damn. infect. l.dedi. D.de condict.causs.data. Quasi, aliàs similitudinem indicat, Pomponius, Si alienam rem, inquit, sciens mulier, in dotem dederit, reddenda ei est, quasi suam dedisset. D.soluto matrimon. Quasi, dixit, pro ac si.

Quasi vox improprietatis & fictionis, abusionísque significatiua est. Sic peculium quasi patrimonium dicitur, cum eorum duntaxat, qui sui iuris sunt, patrimonium intelligatur, l.9.§.præterea. l.47. in fin. D.de pecul. Et mulierum dos quasi patrimonium dicitur, l.37. D.de religios. Et quasi pignus, quod pignoris loco retinetur, l.13.§.offer. D.de actio.empt. Quasi vsusfructus earum rerum quæ vtendo consumuntur & pereunt. proprietario enim satisdatur: satisdatio verò in corporum locum apud illum succedit, l.2.& l.7. D. de vsufr.ear.rer. §.constituitur. in fin. Instit. de vsufruct. Et quasi possessoris loco constitutus dicitur is, qui vsum cœnaculi accepit, l.17. in fin. D.de donatio. Quasi dos, quæ à seruo ancillæ datur, l.39. D.de iure dot. cum enim matrimonium inter eos non consistat, nec dos esse intelligitur, l.3. D.eod.tit. Quasi maritus est, qui minorem 12. annis domum deduxit, antequam

ea

ea iustam ætatem impleuerit.l.32.§.si quis sponsum.D.
de don.inter vir.Quasi accessio intelligitur pater, qui
iubet cum filio cõtrahi.l.91.§.an filiusfam. D.de verb.
oblig.Quasi hæredes sunt, qui vtilibus actionibus à
Prætore datis in hæreditatem restituuntur.l.21.§.vlt.
D.quod met.caus.Et omnes omnino prætorij succes-
sores quasi hæredes sunt.§.quos autem. Insti.de bon.
poss.Quasi castrense peculium,quod ad instar castrẽ-
sis peculij introductum est l.j.§.nec castrense.D.de
col.bo.l.7.io fi.D.de don.l.6.C.de bon.mat. l.vlt. C.de
inoff.test.Quasi possessio incorporaliũ veluti iurium
appellatur.Propriè enim corporales demum res pos-
sidentur.l.4.§.qui vsusfructus.D.de vi & vi arma.& In-
stit.de interdi.in princ.vbi Theod.quasi possessionem
definit, ἀσωμάτων πραγμάτων κατοχήν. Solent autem hac vo-
ce actiones vtiles designari.Ecce enim hypothecaria
actio, quæ creditoribus ad hypothecarum persecutio-
nem datur,cum ad exemplum Seruianæ,quæ de rebus
coloni pignori pro mercedibus obligatis competit,
introducta sit,quasi Seruiana, & vtilis Seruiana dici-
tur.l.13.§.j.D.ad Velleian.§.item Seruiana. Institut.de
actionibus.l.j.C.commun.de lega.l.j.§.cum prædium.
D.de pigno.Eodem modo quasi Publiciana, pro vtili
Publiciana,in l.70.D.de rei vindicat.Sic quasi Fabiana
vel Caluisiana.l.vlt.D.si quid in fraud.patron.Sic vti-
lem actionem quasi institoriam dandam dixit Papi-
nianus.l.10.§.idem Papinianus. D.manda.quod aliàs
dicitur,vtili actione ad exemplum institoriæ actionis
agi.l.13.§.si procurator. D. de action. empt.Sic quasi
damni iniuria actionem.pro vtili Aquiliæ actione di-
xit idẽ Papinian.in l.27.D.de procuratoribus.Et aliàs,
vtilem actionem damni iniuria,quasi ex lege Aquilia.
l.51.D.de furtis.Sic & vtilem actionem quasi tutelæ in
l.52.§.j.de pecul.dicimus.Et vtilem actionem quasi do-
mino dari.l.22.D.de aq.& aq.pluu.

Quasi dominus dicitur,qui diu possidendo dominus effi-
ci potest.Zasius in l.stipulatio.§.hæc quoque.D.de
verb.oblig.

Quasi dominium propriè appellatur,cum res alicui tradi-
ta est à non domino,iusto tamen mediante titul. Im-
propriè quasi dominium,appellatur vtile. Quasi do-
minium autem duplex:Verùm,& Putatiuum. Verum,
cum est verè solutum,trãsactum, &c. Putatiuum,cùm
non vere,accedente tamen iusta erroris caussa: vt si
errarit in facto proprio,putans me soluisse, vel transe-
gisse,persuasus fortasse persuasionibus verisimilibus.

Quasi dominium non esse tertiam speciem dominij,à di-
recto,& vtili distinctam,non vna tãtum ratione pro-
bat Apellus.c.5.de adfin.

Quasi nulla actio est,quæ exceptione repellitur.§.Pom-
pon.scribit.l.eleganter.D.quod met.caus.

Quasi prædo habendus est, qui per litis contestationem
vel denuntiationem aduersarij cœperit intelligere
hæreditatem occupatam ad se non pertinere: quia fit
malæ fidei possessor.l.sed & si lege.§.de eo autem.&
§.etiam si ante litem.de pet.hæred.

Quasi sui hæredes dici videntur ascendentes, patrui,&
fratres,not.in Authentic.de hæred.& Falcid, §.si vero
expressim.

Quasi vsucapere accipitur is,qui dicit se in statu vsuca-
piendi fuisse,& quasi habitu,id est, aptitudine rẽ vsu-
cepisse,si à possessione non tecidisset, petens reduci
se & reponi ad rei possessionem:vt vsucapio perficia-
tur re ad vsucapionis commodum restituta. Zas.in §.
sed istæ.Instit.de act.

Quasi contractus in iure appellantur, qui non proprie
contractus sunt,sed tantum ad contractuum similitu-
dinem accedunt.nam vt in contractibus, sic etiam in
hisce actionibus rei priuatæ negocium geritur.verùm
hoc interest, quòd in contractibus conuentio inter-
uenit,& voluntas vtriusque non modò concurrit,ve-
rum etiam declaratur:in his, vnius solius actione tum
ipse,tum etiam alter tacite obligatur; vt facile appa-
reat,eos si minus re ac veritate, at certe tacite ac præ-
sumpte,id est ipso iure contraxisse. Præsumitur enim
ac iudicatur negociorum gestor eo animo negocium
gerere,vt ex dolo & culpa obligetur:vicissimque etiã
dominus eo animo esse iudicatur, vt lubenter se ne-
gociorum gestori obligatum velit,si quid suo nomine
impenderit.quare nasci dicitur hæc obligatio, quasi
ex contractu:id est,non ex vero & gesto(vt sic dicam)
contractu,sed ex tacito & præsumpto.l.5. D.de oblig.
& actio.l.3.l.6.D.de neg.gest.

Quasi delictum dicitur,cum culpa punitur ita,quasi reue-
ra delictum esset.Culpa enim proprie à Delicto sic di-
stinguitur,quòd in hoc dolus est, in illa non est:veluti
cum iudex malè per imprudentiam iudicando litem
suam fecit.Imprudentia enim pars culpæ est:culpa au-
tem pars quædam delicti. pœna igitur damnato sic
imponitur,ac si deliquisset:cum tamen eius factũ pro-
prie delictum dici non possit.l.5.§.si iudex.D. de oblig.
& act.§.j.Instit.de oblig.quæ quasi ex delict.

QVATENVS, aliquando aduerbium est l.si cum dotem.
§.Nec non illud.D.sol.matr.Aliquando accipitur pro
coniunctione quòd, vt ibidem.§.si autem sæuissimo.

QVATENVS FACERE POSSIT. l.maritum. D. sol.
matr.l.in condemnatione. D. de diuers.regul. iur. &
alibi sæpe.Hæc verba innuunt, debere ita fieri dedu-
ctionem,ne quis egeat:relinquendúmque ei esse, vn-
de secundum dignitatem suam honestè cum familia
sua viuere possit.

Quatenus ad hæreditatem peruenit,id est in quantum lo-
cupletior facta fuit.l.in hæredem. D.de dolo. Quòd si
adiicitur dispositioni in futurum tempus conceptæ,
conditionem significat. l.cum vir. D.de cond.& de-
monstr.

Quatenus quo modo ponatur, exponit Bart.l.j.versi.quæ-
ro de aduerbij.D.de cond.& demonst.& Bald.in l.an-
tiquitas.j.not.C.de vsufruct.

Quatenus pro quoniam, quia, in l.26.§.si is qui, D. man-
dati.l.15.§.item senatus,D.de falsis.& l.53.D.de fideicõ-
miss.libert.l.2.D.si quid in fraud.patron.l.4. D. de gra-
dib.& adfini.l.49.D.de verb.oblig.l.6.in fin. D.si cert.
pet.l.3.§.j.D.de in rem vers.& l.60.§.j.D.de ritu nupt.l.
35.in fi.princ.D.de aur.arg.lega.l.14.D.de aq.& aq.plu.
Festus lib.11.in hac significatione veteres quatenus
dixisse scribit,vsitata illis quantum existimo literarũ
E, & I, commutatione.Inuenio etiam sic Quintilianũ
locutum lib.4.Instit.c.2.Sed quatenus, ait, forte quadã
peruenimus ad difficilius narrationum genus, iam de
his loquamur.Et Plinium lib.3.Epist.ad Caninium: Et
quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus
aliquid,quo nos vixisse testemur.Et Sueton.in Clau-
dio.c.26.Confirmauitque quatenus matrimonia sibi
male cederent,mansurum se in cœlibatu.

QVATERNATVM feudum in Neapolit. constitutio.
quod in quaternionibus doanæ inscriptum est.

QVATVORVIRI, magistratus erant qui à Romanis in
coloniis ac municipiis creabantur. Hinc Cicero epi-
stolam scripsit, Quatuoruiris & Decurionib. Fregel-
lanis. Et in epist.ad Atticum de M. Antonio inquit:
Euocauit literis è municipiis denos,& IIII. viri vene-
runt ad villam eius. Extat tamen in lib.32. Var.Lect.
Victor.c.17.inscriptio antiqua municipij, in qua qua-
tuoruiri non numerantur.

SECVRITAT. AVG.
SACRVM
DECVRION. POPVLVSQ.
COLONIÆ PRÆNESTIN.

QVERELÆ nomine tres in iure ciuili actiones appel-

lantur:vna Inofficiosi testamenti: altera quæ ad illius similitudinem introducta est, Inofficiosæ donationis: tertia, Inofficiosæ dotis.

Querela INOFFICIOSI TESTAMENTI est, qua postulatur vt si iudices violatum à testatore officium cognoscant, rescisso testamento hæreditatem iis quibus naturæ iure debetur adiudicent, quasi non sanæ mentis testator fuisset, quia vel in suos liberos iniurius, vel in suos parentes impius fuerit. l.j.& pass.D. de inoffic. testam. Eadémque interdum Actio, interdum etiam Accusatio nominatur. l.3.l.8.l.11.l.25.l.27.C. de inoffic. test.l.6.l.22.l.27.D.eod.

Querela INOFFICIOSÆ DONATIONIS est, qua postulatur vt quod contra officij rationem donatum est, reuocetur. l.j.& pass.C.de inoffic.donat. Vtriusque autem hoc commune est, vt tum demum concedantur, cum vel alia ratione nulla liberi ius suum recuperare possunt, vel quadrans hæreditatis eis relictus non est: quæ pars legitima dicitur. nam si minus eis relictū est, quod deerit supplebitur. l. si tota.5.& l. si mater.7. C.eod.

Querela INOFFICIOSÆ DOTIS est, per quam liberi quorum mater secundo suo marito, vel omnia bona sua, vel magnam eorum partem dedit, postulant vt debita sibi emolumenta præstentur. l.j.C.de inoff.dot. Hoc autem duæ priores inter se differunt, quod prima non nisi & iure facto testamento, & adita ex eo hæreditate, & aduersus hæredem scriptum conceditur. l. Papinia.§.si conditione.D.de inoff. l. scimus.§.illud.C.eod. Secunda verò plerunque & ab intestato, & ei qui ab intestato hæres est, cōpetit. l.3. C.de inoffi. dona. Illa rescindit testamentum, & plane ad intestati caussam reuocat, vt nihil ex eo valeat. d.l. Papinia.& l. cum mater.D.eod. hæc nunquam reuocat, nisi vsque ad legitimam tantum. l.j.& pass.C. illo titul.

Querela PRÆPARATA (quæ non nisi extraneis datur. l.si quis filium.l.scimus.in fi.C.de inoffic.test.) dicitur, quæ in controuersiam aliquo modo perducta est. Præparasse autem querelam videtur is, qui ad denuntiationem, vel actionis editionem processit: multo magis qui litem contestatus est l.quemadmodum.D.de inoffic.test. Vide supra Inofficiosum.

QVI, quæ, quod de iis dictionibus vide l.nuper.§.fi.D.de legat.3.l.Quintus.D.de aur.& arg.leg.l.j.C.de summ. Trinit.

Qui omnino non respondet, contumax est. Contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt in solidum conueniatur. Vlpianus ait, in l.de ætate.§.j.D.de interrogat. actio.

Qui, pro Qualis, M.Cic.in Antonium, Qui vir. ex Bud.

Qui, vox iuncta verbo futuri temporis, facit conditionē. l. Stichum, qui.D.de leg.j. Bart. Alex.& Aret.in l.si decē cum reliquero.D.de verb.oblig.

Qui, aduerbium, pro, quemadmodum.

Qui, relatiuum, si qualitas omnibus competat. l. omnes populi.D.de iustit.& iur. non restringit, sed declarat. Sic in l.j.C.de summ.Trinit.

QVIBVS IPSIS. Pomponius: Regula iuris ciuilis est, ait, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, eorum quoque seruis legare possimus.

QVICQVID infinite capitur, nunquam refert. l. quod si sic.D.de hæred.vel act.vend.

Quid, infinite captum, vt docet Bart. l. seruum. D.de acq. hær. verificatur in qualibet particula. quandoque ponitur pro aliquid. l.j.§.hic tit.D.de publican.

QVICVNQVE, dictio distributiua, idē significat quod, Quisquis: quia vox hæc, Cunque naturam geminationis habet: vnde & Qualisqualis, à Iurisconsi. scribitur, cum alij, qualiscunque dicant; sic & Taliscunque, & vtercunque, pro vteruter, & si qua similia. Huius autē distributiui duplicis natura est, vt rem in solidum cuilibet attribuat, & vel in vno possit effectum consequi, nedum in omnibus. Quod rectè Bart. declarat, vt Alc. attestatur. c. 11. lib.Parerg.3. Cōtinet autem tam masculos, quàm fœminas. l.ait diuus. D.de iur.fisci. cum simil. Item complectitur ciuitatē, municipium, corpus, collegium & vniuersitatem. l.metum. §. animaduertēdū.& seq.D.quod met.causs. Vide Bart.in d.l. ait diuus. & in l.necessarias.§.si annua.D.de pign.act. vbi excutit, idémne sit quod Omnis. Et quamuis, Quicunque, Cuiuscunque, maxime extendantur in iure nostro, tamen nihilominùs intelligitur, cuiuscunque sexus, de personis aptis. per not.gl. in l.promittendo.in princ. D.de iur.dot. Adstipulatur gl.in l.vt gradatim.§. j.D.de mun.& hono. vbi etiam vniuersalitas ad aptas personas restringitur. Memorabilis est illa Zasij doctrina, quam tradit, enarrans.§.de cōstituta.Institut. de actio. Quod quamuis ius ciuile loquatur, & decidat sub vniuersali, tamen ista effusa vniuersalitas restringitur ad aptas personas: & vide Alciatum lib.3. D.de verb.sign. numquam in iure nostro tanta vniuersalis est propositio, quæ vniuersaliter omnino intelligatur, quin accipiat restrictionem ad homines aptos. per gl.in iam d.§.in verbo, Cum omnibus.

QVIDNI? cur non? l.j.§.j.D.de verb.oblig.

QVIDAM personam certam dicit, & singulare potius signum est, quàm particulare. Nec subsistit, quod aliqui volunt Quidam, pro Quis, esse dictionem vniuersalem. Indiuiduum nanque vbique, sed non demonstratiuum indicat, si rectè textus excusseris.

Quidam filij, duos tantùm etiam complectitur: quod ceu obseruatu dignum traditum est in gl.l.j.C.de inoff.donat. Pontificij iuris interpretes verb. Quidam alij, ad tres vel quatuor referunt. c.j.extrà de rescript. & eod. tit.c.2.lib.6.

Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Notæ quibus veteres in Senatusconsultis perscribendis vtebantur. Vide D. E. R. I. C.

QVIES pro laxamento, & otio. l.j.§.cura carnis.D.de offic. Prætor.

QVIETE, sine interpellatione, vel interruptione aliqua. c.sanctorum.de præscript.

QVILIBET verbum rem, quade agitur cuilibet appropriare solet. l.si pluribus. vbi Bart.& Zasius.D.de leg.2. & quid distet à verbo, Omnis, not. in dic.l.si pluribus.

Quibuslibet vocem, de inhabilibus accipiendam nō esse respondit An.Alcia.resp.370.num.9.ex Bald. c. j.§. donari.quibus mod.alie.olim.feud.ali.in vsib.feud.

QVEN pro quòd, in l.quisquis.D.de verb.sig.

QVINCVNX, assis pars. l.seruum.50.§.fi.D. de hæred.insti. constat quinque vnciis, hoc est quinque duodecimis; vt scribit Volus.in libr. distributionis. Eius hæc nota erat: [illegible].

QVINA dena, vulgo quindena.D.ad leg.Falc.l. qui quadraginta.§.qui ducenta.

Quini solidi quid significēt in l. vnic.C.de arg.pretio, lib. 10.August.lib.2.c.9.exponit.

QVINARIVS, dimidium denarij, id est, asses quinque, August.lib.2.Emend.c.7.

QVINQVE pedum vsucapionem Cic. nominat.in libr. De legibus.1.eo loco quem subiiciam, &, si possum, explanabo. Ex hac, inquit, non rerum, sed verborum discordia controuersia nata est de finibus in qua (quoniā vsucapionem XII. tabulæ intra quinque pedes esse noluerunt) depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus, nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Depasci Academiæ possessionem, refert ad vsucapionem spacij quinquepedalis. Sensus est: Vt in controuersia vicinorum

norum de finibus, termini requiruntur, quibus repertis, quinque quaqua versus pedes definiuntur, qui quāuis longo tempore ab alterutro possessi sint, finibus tamen dirimendis reseruantur: sic in controuersia de finibus bonorū & malorū, quæ philosophos exercet, termini Academicæ disciplinæ à Socrate positi peruestigandi sunt: & Antiochi arrogantia illius gloriam depascentis regenda & coërcenda est. Lex autem Mamilia vnicum adigi arbitrum volebat finibus agrorum regundis: sed cùm tres tum essent, facetè intulit: Nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. De hac lege Aggenus Vrbicus his verbis: De fine enim lex Mamilia quinque aut sex pedum latitudinē præscribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad cultutas accedens occupat, vel circumactus aratri, quod vsucapi non potest. Hot. qui & de hac re dixit quædam in Comment. de legib. duodecim Tabularum. Hinc:

Quinque pedum præscriptio. l.4. & l.5. C. fi. reg. de qua vide Alciatum in libello, cui titulus est de quinque pedū præscriptione.

QVINQVEPRIMI in Verrinis sunt quinque viri qui principem in senatu locum habebant: hi autem, vt & decemprimi, muneribus quibusdam & functionibus obnoxij erant, vt à Iurisconsultis traditur.

QVINQVEVIR apud Horatium lib.2. satyr. satyr.5. hoc versu: *—plerunque recoctus Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem.* quibusdam dicitur signator, quod quinque signatores adhiberi solerent: Turn. Aduers. libr.21. c.26. putat nomen esse magistratus, vt in coloniis deducendis, & agris assignandis. nam triumuiri, quinqueuiri, decemuiri, vigintiuiri leguntur assignatores agrorum fuisse. Cicero Quinqueuiri meminit in Lucullo: Neminem esse prætorem imperatorem, nescio an ne quinqueuirum quidem quenquam, nisi sapientem. Sed & quinqueuiri de exilio iudicabant, vt idem Turn. refert ex Pithoeo. Erant & quinqueuiri mensarij, & quinqueuiri muris turribúsque reficiendis, quod paruum erat & exiguum munus. Erant & quinqueuiri cis & vls Tiberim, quorum non admodum magnum munus erat, cum quidam magistratuum vicarij forēt, de quibus Horatium potissimum locutum esse idem Turn. vult. Scriba autem recoctus, id est qui sæpe factus & refectus est: sic recoxisse Peliam dicitur Medea, id est reformasse atque renouasse.

QVINQVENNIVM dicitur multum temporis, in l.j.§. quod dictum est. D. de separat.

QVINQVENNALIS, in l.j. de medi. & professoribus in C. Theodos. hoc erat in municipiis quibusdam magistratibus nomen. Spartia. in Hadria. Per Latina oppida Dictator, & Ædilis & Duumuir fuit, apud Neapolim Demarchus, in patria sua Quinquennalis. Apule. 10. de Asino aur. Gradatim permēsus honoribus Quinquennali magistratui fuerat destinatus.

QVIRINVS velut conditor vrbis Romæ consecratus, cum antea Romulus diceretur, à quo Romani Quirites. Hinc:

QVIRITIVM ius dicebatur quod ciuium Romanor. caussa propriè institutum ita erat, vt peregrini omnes eius planè expertes essent. Itaque cum Cicero Liciniū Archiam ciuem Romanum probare vellet: Iis temporibus, inquit, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium Roman. iure esse versatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adiit hæreditates ciuium R. &c. Hoc autem ius quantum ad dominium acquirendum attinet (de quo solo tit. Codicis intelligēdus est) ab Vlpiano quidem in Institutionibus tribus in rebus ponitur, mancipatione, vsucapione, & in iure cessione: à Varrone autē lib. de re rustic.2. sex. nā præter superiores addit iustam hæreditatem, emptionem è præda sub corona, & emptionem in bonis sectionéve alicuius. Verba eius hæc sunt: In emptionibus (emptionem autem omnem acquirendi modum intellige, vt suo loco docuimus) dominum legitimum sex ferè res perficiunt: si hæreditatem iustam adiit, si, vt debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit (mancipationem significat, de qua suo loco diximus, & quam Quiritium esse propriam Cicero & Boetius in Topic. demonstrant:) aut si in iure cessit qui potuit cedere (sic restituit Hoto. vbi legebatur CVI.) & id vbi oportuit (id est, apud eum apud quem legis actio est. hoc significari cognosces ex formula cessionis in iure:) aut si vsucepit (vsucapionem enim Quiritium esse propiam indicat Cic. CXXII. Tabul. in libr. Offic.j.) aut si è præda sub corona emit (quo de more Gellius lib.7.c.4.) túmve cum in bonis sectionéve cuius publicè venit. qua de re suis locis explicauimus. Ius ergo Quiritium hoc erat vt si aliquo illius generis modo acquisita res esset, nihil esset periculi à litibus: quemadmodum in Orat. pro Cæcina Cicero declarat. Vt perueniat ad me fundus, inquit, testamento alicuius fieri potest: vt retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest, id est, sine iure Quiritium, quia hæredis institutio ius Quiritium non transfert, sed iusta & legitima hæreditas: vt superius dictum est. Item: Fundus à patre relinqui potest: at vsucapio fundi, hoc est finis solicitudinis ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed à legibus. aquæductus, haustus, iter, actus, à patre, sed rata auctoritas harum rerum omniū à iure ciuili sumitur. Hinc ius euictionis, de quo suo loco commemorauimus. Huic autem iuri Quiritium opponebatur ius in bonis: de quo sub verbo IN BONIS disseruimus. idque apparet ex l. vn. C. de nud. iur. Quirit. toll. itémque ex Vlpian. Institut. c. j. Quiritium ius, inquit Iustinianus, id dicitur, quo Quirites vtūtur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. §.3. de iur. natur. Ouidius lib.2. Fast.

> *Proxima lux uacua est, at tertia dicta Quirino:*
> *Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.*
> *Siue quòd hasta Quiris priscis est dicta Latinis:*
> *Bellicus à telo uenit in astra Deus.*
> *Siue suo regi nomen posuere Quirites:*
> *Seu quia Romanis iunxerat ille Cures.*

QVIS, verbum tam masculos, quàm fœminas complectitur. l.j. D. de verb. sig. Itaque his verbis, SI QVIS ID QVOD PERPETVÆ IVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITVM, &c. Prætorem vtrunque sexum complexum Vlpian. ait. l.7. D. de iurisdiction. Idémque ad illa verba, SI QVIS NEGOCIA ALTERIVS, &c. Hæc verba ait, SI QVIS accipienda sic sunt, Siue quæ. l.3. D. de neg. gest. Idem de verbo, Qui, traditur in l.j. D. de constit. pec. & de verbo, Quicunque, in l.16. D. de iure fisc.

Quis, aut interrogatiue, aut infinite ponitur, nunquam relatiue. Verùm vniuersalísne an particularis vox sit, Bartolus ostendit, in l. si ita. D. de leg.2. Aliquando ponitur pro Aliquis: ita & quocunque die, pro Aliquocunque. Vnde qui promittit sistere quocunque die, perinde est ac si aliquo die sistere promisisset, eritque in arbitrio promissoris, quo die velit, poterítque vel vsque ad mortem differre. Diei enim electio ad eum ex regula pertinet. l. qui ex pluribus. de verb. oblig. quòd si antequam sistat moriatur, verum erit aliqua eum die non stetisse: commissáque stipulatione pœnali aduersus hæredem agetur: quo fit, vt subauditione Accursiana, aliorúmque tricis, vt ait Alciatus, nihil sit opus.

QVISQVIS voce omnes significantur. l.29. D. de hære. instit. atque ita hæc clausula, QVISQVIS MIHI HÆRES ERIT, accipienda est l.5. D. de iure codicil. l.3. l.103. l.123. D. de leg.j. Nā & si plures gradus sunt hæ-

tedum, & scriptum sit, Quicũque mihi hæres erit, dato, ad omnes gradus hic sermo pertinebit. l. 96. D. de legat. 3.

Quo BONVM EST? locutio Iuriscõsultis vsurpata, pro, Quam ad rem vtile est? Caius. l. aliquando. 13. in fi. D. ad Velleian. Quo enim bonum est, expectare conditionẽ vel diem, cum in ea caussa sit prior iste debitor, &c. Vlpian. l. 3. §. si quis ex liberis. D. de bon. poss. contr. tab. Cum enim possit secundum tabulas habere possessionem, quo bonum est ei contra tabulas dari? Idem. l. si post mortem. 10. §. liberi. eodem. Quo enim bonum est eis fauere, vt partem faciant, nihil habituris? Scæuola. l. si duo. 93. D. de solutionib. Si duo rei sint stipulandi, & alter alterum hæredem scripsit, videndum an confundatur obligatio, placet non confundi: quo bonum est hoc dicere.

QVO magis, pro Quo minus. Imper. l. 3. C. de iud. Nihil prohibet, quo magis apud eum quoque disceptatio terminetur. Item l. j. C. qui dare tut. Non ideo oportuit impediri, quo magis liberali caussa ordinata, curator tibi daretur.

Quo iure, quáve iniuria, prouerbiale est, quasi per fas ac nefas, velis nolis. Terentius in Andria: Quo iure, quave iniuria præcipitem me in pistrinum dabit.

Quod iussu, nomen est obligationis & actionis commune. l. si tutoris. §. j. l. si iussu eius. D. quod iussu. Vide Actio quod iussu.

Quod legatorum Interdictum: vide Interdictum quo. legatorum, & sic de Quorum bonorum, &c.

Quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit, Vlpian. ait, in l. altius. D. si seruit. vend.

Quod ademptum est, nec datum videtur, secundum Celsi & Marcelli sententiam, quæ vera est, vt ait Vlpianus in l. si ita adscriptum. de leg. j.

Quod quis sciat, vel quod scire debeat, paria censentur, Bald. in Auth. ad hæc. C. de vsur. Sicut & idem iudicatur, quòd quis rem aliquam habeat, vel habere debeat. l. pen. §. cùm ita. vbi Bar. de aur. & argen. legat.

Quod sine fraude sua aliorúmque fiat, Budæus intelligit, saluo suo, alienóque iure. Huius perquàm elegantis clausulæ sensum Cæsares nostri in diplomatibus, & quidẽ vt omnia, crassiore stylo, sic exprimere solent: Nostris tamen, sacrique imperij, ac alterius cuiuscunque iuribus semper saluis.

Quod turpiter, vel scelere quæsitum est, ad compendium hæredis non debet pertinere, in fi. l. quod diximus. D. Quod met. caus.

QVO, aduerbiũ in l. j. §. 3. D. de suis, & legit. id est, ad quid. l. 26. §. 4. D. ex quibus caus. maio.

Quò, aduerbium est loci. Quò pro Quantò, Quò minus homo potest, eò magis cupit. Quò, pro vt, Plinius Iunior: Neque id feci, quò tibi molestus essem.

QVOAD VIVAM, & quoad moriar, idem significant: tametsi cõtraria esse videantur. Rationem habes apud Sipontinum. Vlp. in l. epistola. §. fin. de pact. docet his verbis: Vt ei certa quãtitas, quo ad viueret hæres, præstaretur, non produci perpetuam præstationem. Est tamen vbi aliquando rerum quantitatem denotat, & pro quantum, ferè cum verbo Possum, accipitur. Cicero de Senect. Quoad potuit, restitit. Quoad eius fieri potest, hic EIVS pareleon est, hoc est, superflua vocis additio. Sed apud Iurisconsultos frequentior est, quæ παρέργια dici potest, id est, vt Alc. interpretatur, ociositas: cùm aliqua dictio. vel etiã clausula additur, quæ minimè ad rem, de qua agitur, necessaria sit, ita vt etiamsi ea desit. nihilominus idem iuris fuerit constituendum. l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. obl.

QVOCVNQVE tempore, verbũ vniuersale est, & omne tempus sine restrictione complectitur. Vide gl. in l. cũ pœnam. D. de arb. Bart. in l. ballista. D. ad Trebelliã. cũ similibus.

QVOT mensibus, & Quot dieb. eodem modo, vt Quotannis pro singulis mensibus, singulis diebus. Vlpian. in l. nec semel. 12. §. 2. D. quando dies legat. Nihil interest vtrum in annos singulos, vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mensibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. idem in l. 8. §. 16. D. de transf. Si tamen ita transegerit, vt in vicẽ eorum nummum quotannis, vel quot mensibus acciperet, &c. Sic apud Catonem, Varronem, & Vitruuium persæpe. Iduóque Quotidie scribendum, non cottidie.

QVOTIDIANVM, quod singulis diebus accidit; Felin. c. accedens. de restit. spo.

QVOTIAS quot vices requirat (vices enim hæc vox significat) Bart. tradit in l. eum qui certarum. §. fin. D. de verb. obli. Veteres quotiens scripsisse A. Aug. in libr. Emendatio admonuit, & alias annotauimus.

QVOVSQVE an conditionem significet, docet Bart. l. centesimus. §. fi. D. de verb. oblig. l. fi. D. ad Tert.

R

R LITERAM ab Appio Claudio inuẽtam Pomponius scribit in l. 2. §. iuris ciuilis. de origine iuris: eóque factum, vt qui antea Valesij, Fusij, Papisij, Auselij dicebantur: pòst Valerij, Furij, Papirij, Aurelij vocitati sint. Cuius rei testes sunt Cicer. lib. Epistol. 9. Macrob. lib. 3. c. 2. Varro lib. de ling. 6. Liuius lib. 3. Festus. j.

RABIES Festo lib. 16. morbus caninus: transfertur & ad homines, & sumitur pro furore impotente, in eo, qui more canum furit. l. 2. C. qui testam. fac. poss.

RABVLA, inquit Festus, dicitur multis intentus negotiis, paratúsque ad radendum auferendúmque: vel est in negotiis agendis acrior, quasi rabiosus: quales sunt clamosi aduocati pecuniæ ærusca tores.

RABVLARII, apud Vlp. in libris de officio Proconsulis, veteribus Glossis quæ à Cuiacio adferuntur sunt, ἀντιπρόσωποι, ij scilicet qui in foro vicem procuratorum obtinent: quos forsitan. l. moris. D. de pœnis iunxerat Vlpianus aduocatis, tabellionibus, pragmaticis, his omnibus personis foro interdici solere demonstrans. Alij Ramularij legunt.

RADERE, in XII. Tab. est vnguibus dilaniare, dilacerare. verba legis hæc, MVLIERES GENAS NE RADVNTO. Radere barbam. l. item Mela. D. ad leg. Aq. tondere significat.

RADICITVS, id est ab imis radicibus. l. furti. §. j. D. arb. furt. cæsarum. μεταφορικῶς pro omnino.

RADIIS maritorum coruscare, in libris nostris dicuntur mulieres, in quibus honor mariti fulget, velut quodã radio solari, qui eas conspicuas facit.

RACHA, Hebræis interiectio indignantis, qua vtitur Matth. 5. c.

RAMENTVM, tenuis cuiusque rei particula. Ramenta fluminum, minutissimæ arenæ partes.

RAPERE verbum, & scissum & tractum, adeóque vi raptum continet. Vlp. D. de verb. sign. l. 9. aliter Florentiæ legitur.

Rapi Festo libr. 16. simulatur virgo ex gremio matris, aut si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum trahitur: quod videlicet ea res Romulo cesserit.

RAPAX nomen apud Ciceronem in Lælio non sonat iniustum, aut πλεονέκτην, sed quod studio & arte, siue vi quadam sua & natura alliciat ad se quippiã, cuius desiderio teneatur. Nihil est enim, inquit, appetẽtius similium sui: nihil rapacius quam natura. sicque Rapere sumitur

mitur in carmine quodam inserto inter lusus Priapi:
Qualibus Hippomanes rapuit Schœneida pomis.
Vales enim illic conciliauit ipsam sibi ac beneuolam reddidit, vel potius inuitam ad se vocauit.

RAPTVM dicitur, vi ablatum.

Raptus, violentum stuprum l. raptores. C. de rapt. virg. Et raptus crimen l. 5. §. vlt. D. de vi public.

RAPTOR generaliter, qui vi res alienas rapit, aufert. Estque improbior fure, quàuis manifesto, licet leuius puniatur. Raptor omnimodò furtum facit, ideo manifestus fur existimandus est: & furti actione tenebitur. l. si vendidero. §. cum raptor. D. de furt. Specialiter autem raptor dicitur, qui virginem rapit. l. raptores. C. de rapt. virg.

RAPINA, ad rem; Raptio, ad personam refertur. Bart. in l. si quia ex domo. D. de fur. disputat nō inutiliter, an rapina sit priuatum delictum. Item sit ne species furti, inuestigat in l. duobus. §. si quis iurauerit. D. de iureiu. Receptum est, Rapinam maius furto esse delictum l. si cum exceptione. §. qui vim. D. quod metus caussa.

Rapina est, violenta rei ademptio. Rapinam facere, rapere. l. j. §. j. D. de aleato. Differt autem in multis à furto. j. Furtum latenter & clanculum fit, Rapina impudēter, & vi. i i. Furtum aliud est manifestum, aliud nec manifestum. Rapina non nisi manifesta. i i i. Furti pœna quandoque dupli est, quandoque quadrupli: Rapinæ tantum tripli. i i i i. Furti actio solam pœnam sine re ipsa persequitur, Rapinæ vero & rem & pœnā simul v. Furti actio manifesti prætoria est, nec manifesti, ciuilis: Rapinæ actio tota honoraria est. v i. Furti actio perpetua est: Rapinæ verò annua. §. j. Institut. vi bon. rapt. §. ex maleficiis. Institut. de actio. Rapina fortuitis casibus adscribitur. l. 30. D. ad leg. Falcid. Rapina an sit crimen priuatum Bart. l. si quis ex domo. D. de furt.

Rapinam facere. l. Lucius Titius. 88. §. matre & vxore. 16. D. de legat. 2. quidam exponunt, bona alicuius rapere: alij verò, vt Pulæus in lib. de rerum alienatione, pro rapos serere, vel locū illis serendis parare: quod multis probatur. Sic enim scribit Iurisc. Scis vnum fratrem tuum filium nostrum occidisse, dum ei rapinam facit, &c. Ita enim augetur facinus interfectoris, qui etiam de se bene merentem interfecit.

RAPHAELES Iurisconsulti duo celebrantur, alter Fulgosius, Comensis alter, quorum vterque Patauij ius ciuile professus est circiter annum M. CCCCXX.

Ῥαπίσματα Iustinianus appellat colaphos, quibus frōs cædi liberorū, cum manumitterentur, solebat. l. vlt. C. de emācip. & Nouella. L X X X I. vbi Imp. sic loquitur ὁ τῆς ἐμαncipation προσῆς πάλαι μὲν ὑπερτὰς καλουμένας legis actionas γινομένη, μετ᾽ ὕβρεως καὶ ῥαπισμάτων ἀπάλλαξιν αὐτοῖς τῷ τοιούτῳ δικασμῷ, &c. Hunc autem cædendi morem etiā in seruorum manumissionibus seruari solitum, Isidorus testatur lib. Etymol. 9. c. 4. Cornutus in Persium, Quoties, inquit, manumittebāt, eos alapa percussos circūmagebant, & liberos confirmabant, Vnde manumissio dicta est, eo quòd manu eis immitteretur. Claudianus in l. 4. C. de Cōsul. Honorij;

—famulúsque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu:
Tristis conditio pulsata fronte recedit
In ciuem, rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promissi felix iniuria voti.

Quibus ex locis existimare licet, calaphos & alapas illas in liberorum emancipationibus propterea institutas, quòd cùm pro seruis mancipati & vēditi fuissent, etiam pro seruis eiecti & de potestate ac familia dimissi fingerentur. D. Basilius in oratione de baptismate: ὥσπερ οὐ ῥάπισμα τὴν ἐλευθερίαν τῶν δούλων παρέχει ὑπὲρ τῶν παίδες ταῦτα τῶν δεσποτῶν ἀπαλλαγῆς τεκμήριον. Symbolum igitur manumissionis erat alapa, vt cretionis digitorum crepitus, & mancipationis æs & libra.

RARVM pro præstanti, & præclaro, Cicero in Topicis.

RARO, non sæpe, insolenter Iurisconsultis. de leg. l. discretis. qui testa. fac.

RATAM rem habere. D. rem rat. hab. est comprobare, adgnoscere, quod à non vero procuratore nomine nostro actum est l. 12. D. rem rat. hab. idque non verbis tantum, sed & facto explicari potest. l. 5. D. eod. Et ita in stipulatione qua procurator cauet rem ratam dominum habiturum, hoc verbum accipimus. Quæ & de rato cautio, & satisdatio de rato vocatur. l. 23. D. de admin. tuto. l. 22. §. si pater. D. sol. matr. & stipulatio de rato habendo in l. 2. D. rem rat. habe. qua promittitur, vt Theophilus in tit. de satisdatio. loquitur, ὡς κύρια καὶ βέβαια τὰ παρ᾽ αὐτοῦ πραχθησόμενα ὁ δεσπότης δέξεται ἔχειν.

Rata parte, quod vulgus ad æquipollentiam siue contingentem portionem, & etiam pro rata dicit: Latinam vocem vsurpans Vlp. in l. si seruus. in fi. D. si quis caut. Verùm si pro rata, inquit, vnius offeratur pœna. Sic idem in l. in his verò. de solut. & similibus locis. Interpretantur autem pro portione, quæ quandoque est virilis, quandoque hæreditaria, de quo Bal. in l. fin. C. de impu. & aliis subst. Vide Pro rata parte.

Ratæ preces, exauditæ, Budæo.

RATIFICARE, actum approbare.

RATIHABITIO, approbatio eius qood cum eo gestū est qui egit procuratorio nomine. l. fin. C. ad Maced. Bar. l. Pomponius. D. de neg. gest. cui contraria est Retractatio.

RATEM inter naues ponit Vlpian. l. j. §. magistrum. 2. de exercit. D. vide L. Baifium in lib. de re Nauali.

RATIARIVS, qui ratem exercet, vt nauicularius, qui nauem, nec opifex, sed negotiator est. Paulus in l. qui ratiario. de pig. act. Qui ratiario crediderat, cū ad diē pecunia non solueretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit, &c. Budæ. in l. j. §. nauem. de exercit. act.

RATIO, est certa veritatis demonstratio. Vnde rationē quærere in his, quæ ad sensum probantur, infirmitas rationis est, vt pulchrè dixit Bald. in l. j. C. de ser. fugit. Lex verò, omne quod ratione consistit. Salom. in §. responsa. Instit. de iure nat. gent. & ciuil.

Ratio non minus mouere debet iudicem quàm lex. Siquidem vbi lex non est, ratio naturalis tacita quædam lex est, inquit Paulus in l. cùm ratio. D. de bonis damnat.

Ratio disputandi in iure, & rigor iuris, idem significare videntur. Vide Iulianum in memorabili. l. si ita vulneratus. ad legem Aquil. in ea enim disertè ponit, Multa iure ciuili contra strictam rationem disputandi, pro vtilitate communi recepta esse.

Rationem pro sermone dixit textus. §. sic itaque. de oupt. constit. 22.

RATIO, inquit Labeo, est, vltrò citróque dandi, accipiēdi, credendi, obligandi, soluendi sui caussa negotiatio. l. si quis ex argentariis. §. rationum. D. de edendo. Itaque non dicitur ratio, si quis scribat priuatim, Petrum (puta) soluisse decem tali die.

Rationū appellatione non instrumenta tantùm, aut codices rationarij, vt l. cùm seruus. de cond & demonst. l. prætor. §. j. D. de eded. sed & calēdaria, & diaria, seu ephemerides & aduersaria continētur: itémque si qua in palimpsesto, seu deletitia charta, aut opisthographo scripta sunt. l. chartæ. de bo. poss. cōtr. tab. Indicat Alciat. l. j. C. de eden.

Rationes reddere, est legendas offerre primum, deinde computādas, vt explorari possit, imputationes probè an improbe referantur: accepta rectè relata, an nō rectè. ita. n. incipit quidem res à facto, peruenit autē ad pecuniam. reliqua enim reddi oportet. l. 82. & simil. D. de cond. & dem. At rationem reddere longè aliud est

quàm edere. Nam edere iussus inspiciendi tantum potestatem facere debet, reliquum reddere non debet. Reddere verò iussus hoc ampliùs eam pecuniam, quæ ex reliquis colligitur, reddere cogitur l.89. D. de verb. signif. l.69. §. seruus. D. de euict. Etenim Rationes reddere effectu nihil aliud est, quàm reliqua soluere. l.32. D. de cond. & demonstr. l.4. C. de testa. man. Quamobrem reddendarum rationum condicioni seruus ita demum satisfacit atque paret, si libros rationum edat, si legendas, examinandas, dispungendas, computandásque rationes offerat, si cautiones & instrumenta omnia actus sui exhibeat, & hæredes notitia rationũ instruat, & fidem constare omnibus quæ ab eo gesta sunt, doceat, ac denique cum fide actus sui quod reliquum est soluat & reddat. l.81. l.110. D. de condicio. & demonstr. l.9. §. is qui reddere. D. de liber. lega. l.6. §. vlt. D. de statulib. Nec verò scriptam dumtaxat rationem, sed & eam, quæ sine scriptura ab eo administrata sit, reddere debet l.26. D. de statulibe. Sufficit planè si ex æquo & bono rationem reddat, nec ea vtique quæ sine culpa sua perierint reddere debet l.22. §. vlt. D. de manumi. testa. Sed nec ad reliquorum onus pertinent damna, quæ ita contigerint, vt nihil imputari possit. l.41. §. Titius. D. de fideic. libert. Quæ tota ferè lex de condicione rationum reddendarum tract. Rationum autem redditione remissa scrupulosa tantùm exactio rationum remitti videtur, non etiam reliquorum retentio, vel dolus in actu gerendo commissus. l.71. §. Titius. D. de condicio. & demonstr. l.10. l.29. §. filias. l. vlt. §. inter. & §. Titia. D. de lib. leg. l.122. D. de leg. lib. j. Et ita de eo, qui tutores ἀνεκλογίστους esse, id est, rationibus reddendis minimè obnoxios voluerat, Iulia. respondit, nisi bonã fidem in administratione præstiterint, damnari eos debere. l.5. §. Iul. D. de adm. tut.

Rationem constare alicui dicitur, in l. pen. D. de re milit. quando acceptorum ratio non superat impensorum rationem, ac reliquorum. Eodem modo per translationem ratio constat in Republica, cùm officio quisque suo præclarè fungitur, benéque collocãtur operæ, & in summa cùm nihil temporis hominibus deperit.

Rationis habendæ caussa, hoc est, vt curam haberet, proposuit Prætor, Vlpia. in l. j. in prin. D. de postul.

Ratio æraria apud Ciceronem in Quintiana, est, vt scribit Turneb. Aduers. lib.7. c.14. cum in assium numerum summa redigitur: vt verbi gratia, si centum millia æris deberi dicantur. Hoc eo per te agebatur, inquit Cicero, quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse quantum deberetur, nisi ad Castoris quæsisset quantum solueretur. decidis, statuísque tu propter necessitudinẽ, quæ tibi cum Scapulis est, quid iis ad denarium solueretur: Hæc Cicero. Facigitur cẽtum millia æris debita fuisse Scapulis ex æraria ratione: eam summam sibi in ære numerari nolebant, in argento optabant. nemo est enim qui non magnã summam in argento, quàm in minuto ære habere malit. non recusabant debitores, sed aliquid deduci volebãt, si ad denarium soluerent. Erat enim denarius argenteus, & in argento ratio, vel ad denarium fiebat, vel ad sestertium. Volusius: Quare si ad denarium rationem conficies. Et, Si prius inspexeris ad quem modũ sestertiaria ratio conficiatur. Aliter illum Cicer. locum legit Hoto. nam pro his verbis, Nisi ad Castoris quæsisset, legit, nisi à quæstoribus quæsisses: tum & ærariã rationem exponit, dissimilitudinem pecuniæ Rom. à Gallicana. Et illud ad denarium, id est ad rationem pecuniæ Rom.

Ratio implicita, cuius accepta atque expensa nondum sunt computata. Scæuola in l. emptor prædij. §. j. D. de pactis.

Rationes agere, gerere, administrare, pro eodem Iuriscos. dicunt. l.42. §. libertatem. D. de fide. libr. l.40. §. seruus. D. de stat. lib. l.54. D. de lib. cau. Rationes dare, reddere est l.33. §. Lucius. D. de administr. tut. & alibi sæpissimè.

Ratio poni dicitur, id est, initi & computari. l. j. §. si seruus. D. si quis testa. lib. esse iuss. & alibi sæpe.

Ratio putatur, in qua summa fit pura, vt Varro lib.5. Ling. Lat. scribit, vel, vt N. Marcellus, in qua frandis, aut falsi, aut mendacij, aut iniqui aliquid separatur, & expungitur. Sic in l.7. D. de contra. emptio. Si rationes domini arbitrio putet. Rationem putare dicunt Græci ἐκκαθᾶραι λογισμόν.

Rationes relatæ olim dicebantur, quemadmodum Cicero lib.5. Epist. ad Rufum ostendit, quæ ad ærarium referebantur. Fest. Pomp. lib.16. R. R. duobus in cõpluribus orationibus cùm de actis differitur, id est, rationũ relatarum: quòd iis tabulis docentur iudices, quæ publicè data atque accepta sunt. Ratio constare dicitur. l. j. D. de obseq. parenti. l. pen. D. de re milita.

Rationibus distrahendis actio appellatur, quæ aduersus tutores, qui in pecunia pupilli male & fraudulenter versati sunt, in duplum datur. l. j. §. rationibus. l.2. in princ. D. de tutel. & ratio. distrab. Rationibus autem eadem ratione dictum videtur, vt Communi diuidũdo, Finibus regundis, Familiæ erciscundæ: pro ad distrahendas rationes, hoc est ad ineundam subducendámque acceptorum expensorúmque rationem: & quia quod alteri ab altero debetur, id quasi coniunctũ & contractum est, ad coniunctionẽ illam distrahendam & dirimendam. Fabius lib.7. c.4. In tutelæ iudicio, inquit, solet quæri an alia de re quàm de calculis cognosci oporteat: an fides præstari debeat tantum, non etiam consilium & euentus.

Rationibus inserre, Referre rationibus, vel referre ad rationes, hoc est, rationibus adscribere, quid receptum, quidque expensum sit. l. qui sine vsuris. D. nego. gest.

Ratio sestertiaria, vide Ratio æraria.

Rationes subscribere. l.82. D. de cond. & demonstr. Hinc Rationes subscriptæ & capunctæ. l.13. de diuers. & tẽp. præscript. Galli vocant, *compte clos, & afiné*.

RATIONALES in libris nostris dicuntur, iidem qui Procuratores Cæsaris, de quibus suo loco explicauimus. vnde Rub. lib. Pandect. j. De offic. procur. cæs. vel rational. Lamprid. in Alexandro: Vbi aliquos voluisset, vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est rationales ordinare, nomina eorum proponebat, &c. Item: Rationales cito mutabat, ita vt nemo nisi annum compleret: eósque si boni essent, oderat, malum necessariũ vocans. Imp. Constant. l.5. C. vbi causs. fisc. Ad fiscum, inquit, pertinentes caussas Rationalis decidat. Sic in l. vlt. C. de aduoc. fisc. l. vlt. C. si aduers. fisc. l.3. C. de bon. vac.

RATIONALES summarum in Notitia Roma. Imperij ponuntur per prouincias constitui, quos puto rationales summæ rei vocari, veluti in inscriptione l.7. C. vbi causæ fisca. Idem Aug. ad Bulesorum rationalem summæ rei. At in inscriptione l.7. de iur. fis. in C. Theo. Verecũdo rationali summarum, scriptum est. Alij etiã statuuntur rationales priuatarum, vt & procurator priuatæ rationis, in l.7. C. de edend. & rationalis priuatæ rationis. l. vn. C. de anno. & c. Et rationalis priuatæ rei. l.7. C. de bo. prosc.

Rationalem inter infimos iudices constituit Speculator. §. infimi. de iurisd. om. iud.

RATIONALIA substantiuè, apud Vlpianum, si modò syncera manet lectio, in l. j. §. de seruis quoque. de tut. & rat. distrab. interpretatur Alber. rationum instrumenta. Noricus textus indicat & aliàs legi posse Auctionalia, nimirum pro tabulis auctionariis, in quibus annotabatur precium rerum publicè distractarum:

quod

quod sub hasta ferè solebat fieri. Auctionariarum tabularum mentionem facit Cicero in Catilin.

RATIOCINATOR, qui tabernæ rationes tractat, l.7. C.de bon.proscrip.

RAUCA, vermis radices arrodens. Plin. lib.17. cap.18. Olea vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes, qui Raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Vlpia.l.13.§.j. D.locati: Si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: velutisi vinum coacuerit, si raucis aut herbis segetes corruptæ sint.

RAUDUS, siue, vt in mācipationum formulis, raudusculus, assem significat. Apud veteres Raudum æs, imperfectum, RAUDUSCULO LIBRAM FERITO.

RE, præpositio, non nisi composita reperitur, significat resolutionem actus rei, cui adiicitur, l.j. §.eleganter. D.depos.

REALIA vitia dicuntur quæ rebus, id est possessionibus ipsis, inhærent, rémque omnimodo à quouis possessore vsucapi prohibent, vt res furtiuæ, vi, clam aut precario possessæ, &c.l.vitiom, C.de acquir.possess.§. furtiuæ.Instit.de vsucap.ad differentiam personalium, quæ personæ certæ insunt, & eius tantummodo vsucapionem impediunt, vt mala fides.

REALE vitium obiicere, hoc est, rem esse talem, quæ alienari, aut tradi non potuerit.

REALIA sunt, quæ ob rem conceduntur, nec personam respiciunt, l.cùm vnus. D.de bonis auctorit.iudic.possid.

REATUS, status & conditio reorum, hoc est, vt Budæus ait, habitus demissus, pannosus, squallidus, & misericordiæ aucupator. Vnde legimus, sub titul.de iniuriis, Vestem sordidam rei nomine in publico habere, capillúmve submittere, nulli licet. Modestinus de pœnis: Si diutino, inquit, tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus eius pœna subleuāda erit. Pars enim pœnæ esse visa est, longa temporis intercapedo in cōspicua calamitate & miseranda. Ertote autem miro hæc opinio inter Iurisperitos, aliósque inualuit, vt reatus pro crimine exaudiatur, cùm clara sit huius vocabuli significatio, l.vlt.in fi.de bonis dam. vbi Paul. Fraudis autem caussa, ait, adoptio facta videtur, etiam si nō in reatu, sed in desperatione rerum, per conscientiam, metu imminentis accusationis quis adoptet. Et itidem in tit.de bonis eorum qui ante sent.mortem sibi cōsc. l.vlt. Ita demum bona eius, qui in reatu mortem sibi consciuerit, fisco vindicanda sunt, si eius criminis reus fuerit: vt si damnaretur, morte, aut deportatione afficiendus esset. Hodie in reatu sunt Budæo, qui vel carcere detenti, squallore & illuuie conficiuntur: aut qui honoris caussa, custodiæ suæ, aut apparitorum commissi: aut vadimonio, aut vadibus obstricti sunt, aut ex promissoribus. Reatus, pro pœna, in Auth.de incest.nupt.in princ.ac etiam adnotante Alciato, pro facto ipso rei dicitur. Vnde Lex ait, Omnem honorem reatus excludit: eo scilicet exemplo, quo & abigeatus, factum ipsum abigei, Marcello, Callistratóque. Quod aduersum videtur Budæi sententiæ.

REBELLES in extrauaganti, qui principi non obtemperant circa ea, quæ ad imperij maiestatem spectant.

RECAUTUM, Nouella 130.de transf.mil.apochæ species, quam faciebant delegatores (id est hi qui prouidebant copiis militaribus) collatoribus annonæ militaris, de suscepta, vt loquitur vetus interpres Nouella 72.id est securitas de suscepta pecunia, vt vult Cuiac. ex l.j.C.de col.fund.pat.lib.11. Augustinus de cura pro mortuis: Vbi esset recautum quo illa cautio vacuata fuerat. Sudas, Recautum species apochæ apud Romanos. Et sic dicimus Recauere, pro cautionem soluere: vt Repignerare, pignus dissoluere. Cautio est obligatio: Recautio, obligationis dissolutio. Recentiores Euacuatariam vocarunt. Vide Euacuatoria.

RECANO is ere. Recessisse non videtur, qui statim rediit, ex sententia, l.nihil. D.de captiuis.

RECENSITIO, pro recognitione. Vlpia.in l.3.§.Si quis noxali.ad exhibend. Nónne æquum est ei familiam exhiberi, vt noxium seruum agnoscat? quod ex caussa debet fieri, ad designandum eum, cuius nomine noxali quis agit, recensitione seruorum facta. Accurs.id est, nominatione, interpretatur.

RECEPTATOR, qui latrones, eorúmque surrepta, nocentésve recipit, occultátque. Martianus l.j.de recept. Pessimum, inquit, genus est receptatorum, sine quibus latere nemo diu potest. Quamuis receptator, qui cognatum, vel affinem conseruauerit, non est seuere puniendus, l.2.eo.titu. Hinc receptaculum, dicitur locus in quem se improbi homines recipiunt. Vlp.l.congruit, de offic.præs. Receptorem appellat, itémque Paulus lib.5.senten.tit.3.& l.3.§.non tantum. D.de incend.ruin.

RECIDERE, est sui iuris fieri non posse, hoc est, de potestate in potestatem descendere, vt elegāter sensum reddens Cantiuncula dixit, Instit.quib. mod.ius pat. potest.solu.in princ. Vlpia.in l.siue cont.de lib.agnos. In cuius potestatem recasurus est.& inferius, In cuius potestatem recasuri non sunt.& rursum sub fine eiusdem l.idē de his qui sui vel alie.iur. Nepotes, inquit, ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij potestatem.

RECIPERE, præter notas significationes, in tradendo, promittendóve excipere, & sibi reseruare significat. Iauol.l.5.D.commun.præd. Seruitutem recipere nisi sibi, nemo potest. adiectio itaque vicini pro superuacuo habenda est: ita vt tota seruitus ad eum qui receperit, pertineat. Alfen.l.105. Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces & ficos & vuas duntaxat duracinas receptas videri. Labeo l.30.§.4. D.de lega.& fid.lib.32. Si fundum mihi vendere certo precio damnatus es, nullum fructum eius rei ea venditione excipere tibi liberum erit. Plaut.in Trinummo.

Posticulum hoc recepit, cum ædes venderet.

Cic.de Orat.11. Sed dicis te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. Eodem modo Gell.lib.17.cap.6. hunc Catonis locum interpretatur: Principio nobis mulier magnam dotem attulit, tum magnam recepit, quam in viri potestate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam: postea vbi ira facta est: seruum receptitium sectari atque flagitare virum iubet. Recipit, inquit Gell.id est, retinet. Item, Quando mulier dotem marito dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virū transmittebat, ea recipere dicebatur.

Recipere in edicto De ser.corrup. propriè est, refugium abscondendi caussa seruo præstare, vel in suo agro, vel in alieno loco, ædificióve, l.j.§.j.D.de ser.corrupt.

Recipere saluum fore, de furto, & damno intelligi debet, l.5.D.nau.caup.stab.

Recipere custodiam, l.14.§.fi.D.de fur.

Recipi in carcerem, l.j.l.13.D.de cust.reo.l.j.D.quando appellandū sit. Et Recipi in custodiā, l.vlt. D.de quæstio.

Recipitur nomen eius, qui inter reos refertur, Cicero 4. Verrina.

Recipi inter reos dicuntur, qui in numero sunt reorum, l. 12.§.j.D.de accus. Hinc, Recepti rei, l.2.D.de cust.reo. Tacit.lib.4. Receptus est, neque tamen peractus.

Recipiendum intelligendum l.ex parte.D.de hæred.insti.

RECEPTUM dicitur, quod à plerisque prudentium approbatum est. Recipere enim quandoque pro approbare. Inde ius moribus receptum, l.non debet. D.de dol.mal. Et ius receptum, l.in minorum. C.in quibus caus.restit.in integr.non est necess.

Receptum non videtur, quod receptum non durat. Glos, ca. nam &. extr. de verb. signifi. quod vtique verum est, cùm recipientis ius extinctum est: alioquin si non extinctum, sed translatum proponatur, receptum videtur, ex responso Pauli, qui ait, sub tit. de verb. sign. Cæpisse quis intelligitur, quamuis aliis acquisiuit.

RECEPTI in libris nostris appellantur, iudices compromissarij: ex eo quòd à Prætore ad arbitrãdum delecti, recepti atque admissi sunt: siue quia ex recepto, id est, ex compromisso pecuniæ certæ caussas dirimendas recipiunt, l. j. & pass. D. de recept. & l. 12. C. de iudic.

RECEPTI in reos, vide Reum facere. Venul. l. 12. §. j. D. de accusa. Hoc beneficio etiã in reos recepti vti possunt. item in fine, Cornelia iniuriarum seruum nõ debere recipi reum, Cornelius Sylla auctor fuit.

RECEPTICIA actio olim vocabatur, quæ aduersus argentarios, qui pecuniam, aut aliud quidpiam mobile, vel immobile etiam non debitum, alieno nomine cõstituerant, dabatur, Theophil. in §. in personam. Instit. de actionib. à verbo, opinor, Recipere, quod nonnunquam promittere est. Vnde & ex recepto, id est, compromisso, Iustinia. interpretatur. Huius videtur mentio fieri l. si quis. §. rationem. D. de edendo. Hæc actio abolетur l. 2. c. de constit. pecun.

Recepticia DOS est, quam is qui dedit, soluto matrimonio sibi reddi stipulatus est: ait Vlpian. cap. Inst. 6. & l. mortis caussa. 31. §. 2. D. de mort. causs. donat.

Recepticius SERVVS Nonio is dici traditur, quem in danda dote, aut donatione quis exceperit, quod est receperit. Cato, Mulier & magnã dotem dat, & magnã pecuniam retinet, ex ea igitur re familiari, ex qua sibi dote date retinuit pecuniam, viro fortè irata repetere instituit, apponit ei flagitatorem receptitium; hoc est, proprium seruum suum, quem cum reliqua pecunia receperat, nec dederat doti, & exceperat.

RECIPERARE, pro Recuperare passim in Pandectis Florentinis. Hinc,

RECIPERATIO, vide RECVPERATIO.

RECIPERE, l. 2. §. mulier dotem. D. de dote præleg. pro excipere sumitur. Dotem enim, inquit, Vlpia. recepisse mulierem magis, quàm accepisse: saluo eo quod ex commodo repræsentationis ab ea fideicommitti potuit. Sic apud Plautum in Trinumo: Posticulum hoc recepit, cum ædes vendidit. & Cicero lib. 2. de Orato. Sed dicis te cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solum tibi paternum recepisse.

RECISVM, concisum, breue. Callistratus, l. 2. D. de term. mor. Et possunt in tempus vt cuiusque patiatur ætas, relegari, id est si iuuenior, in longius: si senior, recisius.

RECITARI testamentum dicitur, cùm in publicum prolatum & apertum testibus præsentibus publicè recitatur, l. j. C. quemadmo. testam. aper. l. 41. D. si cert. pet. l. 11. §. j. de legat. 2. l. 6. in fin. D. de extraordi. crim. l. 40. D. de iur. fisc. l. 29. D. de manumiss. testamen. & apud Paul. lib. 4. Sent. titu. 6. Plin. 7. cap. 52. Apertóque testamento recitatum hæredem minorem funeri institisse. Recitare etiam testator hæredem dicitur, quia eum palàm, id est, sic vt à testibus septem exaudiri possit, nuncupat, vt in l. j. D. de his quæ pro non script. habẽt. Qua ex parte me Titius hæredem scriptum in tabulis suis recitauerit, ex ea parte hæres esto. Et in l. 18. §. vlti. D. de hæred. institnen. Qua ex parte à me Titium hæredem institutum recitassem, ex ea parte mihi Sempronius hæres esto. Cice. pro Cæcinna: Testamento si recitatus esset hæres pupillus Cornelius.

RECOGNITIO & dispunctio in l. 15. D. de reb. auct. iud. possid. ad quam referenda est l. 56. D. de verbo. signifi. vt inscriptionũ similitudo admonet, vbi ait Vlpia. Cognoscere instrumenta est relegere & recognoscere: Dispũgere verò, cõferre data & accepta. Sic Descriptũ & recognitum faciat, accipe in l. 5. D. famil. ercisc. Recognoscere etiam dicitur, qui quod se dictante ab alio scriptum est, agnoscat, l. 15. §. item Senatus. D. de fals.

Recognoscere Feudum, est beneficij sui auctorem agnoscere, eique illud acceptum referre, eóque nomine fidem illi & obsequium deferre, lib. Feud. 2. tit. 17. & tit. 34. § 4. Dicebant & Recognoscere de manu. Albertus Krantz. li. Dan. 6. cap. 17. Ibi tum Cæsar caussari cœpit, quòd rex tardius aduenisset, Imperio Romano deuinctus obsequio, quod regnum illius de manu recognosceret. Idem lib. 7. cap. 41. Ita tamen, vt iuxta regni iura feudũ à corona recognoscat, & inde præster obsequia.

RECOMMENDARI, Bartolisticis, est detineri & carcerari ad implorationem aliorum, de quo vide Bart. in l. 2. ad fin. D. de custod. reor. vbi docet: Si carcerario nulla esset, nec recõmendationem valere. Itaque Recommendari reus interpretibus dicitur, quando aliquis in carceribus est propter vnũ crimẽ, & duo actores veniunt implorantes officium iudicis, quòd iste incarceratus detineatur etiam propter eorum interesse.

RECONVENTIO, Caio est mutua actio, in l. si idem cùm eodem, §. sed & si mutuæ. D. de iurisdict.

Reconuentio, quæ rei: & conuentio, quæ actoris est: dicitur mutua petitio. Sunt enim quasi connexa, l. penult. C. de Iudiciis. Vide Abbat. in Rubric. de mut. per. Negant reconuentionem (quæ nihil aliud est in effectu, quàm retorsio, l. cùm Papin. cum Authen. seq. C. de senten. & interloc. omn. iudic.) habere locum in appellationis caussa, tum coram arbitro. Vide Lanfr. Balb. Decis. 65. Cent. j. Potest autem conuentio & reconuentio fieri vel coram iudice ordinario, vel delegato. in Nouel. de executoribus. §. illud. & in Auth. Et consequenter. C. de senten. vbi Glo. pulchra.

RECTVM iudicium, id est, directum, & principale, l. 18. D. commod.

Rectum FEVDVM, idẽ quod iustũ: id est, quod recto iure, quod iusto & legitimo modo constitutũ, quod iusta Inuestitura quæsitũ est. lib. Feud. 2. tit. 2. §. 2. & tit. 3. § 1. & tit. 20. & tit. 46. Obertus lib. 2. tit. 8. §. 2. pro recto feudo dixit, Rem per beneficium rectè inuestitam. Sic,

Rectum ius dixit Iustin. §. j. de fideic. hæred. In primis, inquit, sciendum est, opus esse, vt aliquis recto iure testamento hæres instituatur. Id est, secundum iuris ciuilis præscripta & regulas, atque adeo verbis directis ac solemnibus.

RECTE verbum ad iustitiam caussæ refertur: sicut Ritè, ad ritum, id est, solemnitatem, vt indicat Alciatus. Sed tamen videtur Rectè generalius accipi, quod enim secundum ritus fit, hoc & rectè fieri dicitur. Quamuis eodem admonente, Iurisconsulti differentia hac nimis subtili abutantur, & doctissimi Grammaticorum aliter tradiderint. Varro: Ritè à ritu: nam quod secundum ritus fit, id ratum & rectum est. Priscianus Ritè pro rectè: quia nihil traditur ritibus, nisi quod rectum esse credatur. Donatus: Rectè dicitur, quod nullo vitio verborũ dicitur. Verè, ad rei seu sententiæ veritatem refertur. Hinc Terẽt. in Adel. Rectè & verè dicis.

Rectè atq; ordine, id est rectè ac sapienter: quippe ex sapientia consideratio, ordo autem ex consideratione nascitur. In l. 2. D. ad S. C. Vell. Arbitrari Senatum, rectè atque ordine facturos ad quos de ea re in iura aditum erit. Cic. Philip. 3. Rectè atque ordine, éque Rep. fecisse & facere. Vlpian. l. diui. 27. §. j. D. de liber. causs. Rectè atque ordine iudices puto facturos, si hanc formam fuerint consecuti.

Rectè, in stipulationibus tantundem valet, vt Arbitratu boni viri: inquit Vlpian. l. hæc verba. 73. De verb. sign. Hinc Rectè defendre, arbitratu boni viri defendere: apud eundem in l. iam tamen. 5. §. 3. D. iudic. sol. Hinc illa formula cautionum apud Paul. in l. lecta, 40. D. Si cert.

cert.pet. Et hæc quindecim proba rectè dari Kalendis futuris stipulatus est Mæuius. Cato De re rust.cap.144. Oleam cogi rectè, satisdato arbitratu L.Manlij. Idem cap.146. Rectè hæc dari, fierique, satísque dari domino, promittito. Varro lib. De re rust.2.ca.4. Illasce sues sanas esse, haberéque rectè licere, spondes ne? Scæuola l.qui Romæ.§.15. D.de verb.oblig. Eáque sic rectè dari fieri promisit Callimachus. Vlpian.l.aliud est. 71. De verb.sign. His rebus rectè præstari.

Rectè defendi, hoc est iudicium accipere vel per se, vel per alium, sed cùm satisfactione: nec ille videtur rectè defendi, qui quod iudicatum est non soluit, l.rectè 63. D.de iudic.& l.10.D.de administ.tut.

Rectè aliàs est idoneè, vtiliter, & vt oportet.l.2.D.vsufruct.quemadm.cau.l.20.§.vlt.D.de seruit.vrb.l.24.D. de seruit.rust. Item legitimè & secundum iuris ordinem, l.2.§.j.D.ad Velleian.l.27.§.rectè.D.de liber.cau. l.31.D.de minorib.l.2.D.de inoffic.testam.l.6.in fin.D. de iure patron.l.3 in princ.D.de lib.& posth.

Rectè etiam est sine vitio, id est, non vi, non clàm, nnn precariò.l.penult.D.de itin.actúque. His enim modis rectè rem non geri Donat.in Eunuch. Terent.notat. Rectum iudicium pro directo, & principali in l.18.§. vlt.D.commod.coniuncta.l.17.§.j. D.eod.tit.vt & Recta actio, pro directa, in l.9.§.sed nun vt literæ.D.de acquir.rer.dom.

Rector propriè dicitur, qui prouinciam siue Præfecti Præt.titulo, siue comitis, siue proconsulis, siue legati, siue Cæsaris, siue correctoris nomine regit. Vide Bart.in l.j.C.de excus.mun.lib.10. Alcia.in l.principalibus.D.si cert.petat. Cæterùm Rectorem scholasticorum nomine contineri, vt & Episcopum, qui studiorum caussa in Academia sit, Bald. docuit in procem. Decretal. Sic appellatione militũ, Imperator, l.j.D.de mil.test. Appellatione populi, senatus continebitur, §. Plebs. Instit.de iur.nat. Qua ratione cùm curiam dicimus, etiam de Cardinalibus: cùm Monachos, de Abbate: cùm Capitulum, de Decano quoque intelligemus, ca.quia.§.j.de conces.præb.in Sexto.

Recvperatio, siue Reciperatio, vt ait Ælius Gallus apud Festum, est, cum inter populum, & Reges & nationes, & equites conuenit peregrina lex, quomodo per recuperatores (quorum erat id munus) reddantur res, reciperentúrque, résque priuatas inter se persequantur. συμβόλαια, si credimus Sudæ, appellat Demosthenes Philip.7. quæ pacta conuenta sunt ciuitatum inter se, quibus iura ciuibus vltrò citróque redduntur.

Recvperatores dicebantur, quibus Prætor iurisdictionem mãdabat priuatarum caussarum quacunq; de re ageretur: à recuperando, seu iterum acquirendo quod amissum erat, dicti, quos nunc iudices delegatos appellamus. Theoph.§.eadem. Institut.quibus ex caus. ma.licet. Recuperatoribus similes erant apud Græcos qui διαιτηταὶ vocabantur, non αἱρετοὶ, sed κληρωτοί.

Recvperatorivm iudicium, quod per iudices datos exercebatur, Cice.lib.2.de Inuen Plin.lib.3. Epistol.penul. Huius autem exemplum habes apud Ciceronem in Oratio.pro Cæcina, quam orationem ipse apud Recuperatores perorauit: sponsione facta in interdicto vnde vi.

Recvsare, pro accusationem depellere, apud Cicer. Budæ.obseruauit. Recusamus reipsa, & tacitè, l.recusare.D.de acquir.hær.l.recusare. Ad Trebell. Item recusat, hoc est, refutat, reiicit impropriè, quod sibi delatum non est, l.filia.D.de aur.& arg.leg. Præterea recusat, qui debitè requisitus, absque caussa protendit executionem, vt not.in Authen.de exact.instru. dot.§. illud. Astipulatur l.tutor qui repertorium. §.si deponi. D.de admin.tut. Obseruandum, executorem recusari non posse suspecti nomine, nec ab eo appellari, nisi in exequendo modum excedat, secundum glos.in l. apertissimi.C.de iud.

Recvsare & Repudiare hæreditatem differunt. Recusare nõ modò hæres potest, verumetiam fideicommissarius, l.cogi.16.§.3.& §.si seruo. D.ad Trebell. Repudiare autem solus hæres potest: quippe cùm alij nulli hæreditas deferatur. rursus, Repudiatio in iure tantum fieri potest, l.3. & l.4. C.de repud.hæred. Recusatio verò quouis loco & modo rectè fit. Itaque recusare, inquit Vlp. non tantùm præsentes, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt, l.recusare.6. D.ad Trebell.& l.recusari.95. De acquir.hære. Recusari hæreditas nõ tantum verbis, sed etiam re potest: & alio quouis indicio voluntatis.

Recvsatio veteribus Glossis ἀποβολὴ, καὶ ἀπόλεξις κριτῶν. Ergo est iurisdictionis, vel audientiæ, caussa suspicionis proposita declinatio, l.apertissimi. C.de iudic. Spec.tit.de recus. Id autem fiebat aut his verbis, Hunc nolo: vt scribit Plinius in Panegyrico, Sors, inquit, & vrna iudicem adsignat, licet reiicere, licet exclamare, Hunc nolo, timidus est. Vel interposito iureiurando, his verbis: Eiero, iniquus est (vt Asconius Pædianus docet) alio nullo allato suspicionis argumento. Iudex autem ante litem contestatã recusandus est, d.l.apertissimi. Si lite contestata, emerget legitima recusandi caussa, recusari poterit, glo.l.pen. C.de consort.eiusd.lit. glo.in ca.cùm speciali. de appella.in antiq. Recusandi iudicis caussas recenset Angelus in §. præterea.nu.9. Inst.de except. Alciat.resp.369.nu.13. Vide item Cuiac.Obser.lib.9.cap.23.

Recusatio, exceptio. Cicero, De Inuent.lib.j. Iudiciale est, quod positum in iudicio, habet in se accusationem & defensionem, aut petitionẽ & recusationem. Hinc illud Celsi in l.48. D.mandat. Si quis sub vsuris creditam pecuniã fideiussisset, & reus in iudicio cõuentus cùm recusare vellet sub vsuris creditam esse pecuniã, fideiussor soluendo vsuras potestatem recusandi eas res sustulisset, eam pecuniam à reo non petiturum,

Redonare, rem pro re dare. Seneca lib.de Benef.6. Cùm dicimus, Beneficium illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse: sed aliud pro illo reddere. Est enim rem pro re dare. Quid ni? cùm omnis solutio non idem reddat, sed tantumdem. nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argento aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio sit. Item lib.7. Reddere, est id quud debeas volenti dare.

Reddendi verbum, ait Celsus, quanquam significatum habet retrò dandi, recipit tamen & per se dandi significationem, l.94.D.de verb.sign.l.21.De legat.2. Itaque reddere iussum, simul & dare iussum Cascellius & Labeo probant, l.97.de legat.3. Et ideo si quis alicui pecuniam reddi iusserit, etsi debitam non appareat, ex fideicommisso tamen ea rectè petetur, l.91.§.j.D.de legatis & fid.3.

Reddi actiones à Prætore dicuntur, id est, dari, l.11.de præscript. verb.l.52.D.de rei vendic.§.rei persequendæ.in fin.Instit.de action.l.35. D.de obligat.& action. l.9.§.j. D.quod fals.tut.l.vlt. in fin. D.si ventris nom.l. 23.in fin.D.comm.diuid.

Reddi iudicium, id est iudicium constitui, l.12.D.de præscript.verb.l.4. D.de aqua quoti.l.penult.D.quod cuiusq.vniuers. Et,

Reddi interdictum, id est interdicto agendi potestatem permitti, l.4.D.de vi, & vi arma, l.j.§.est igitur, & l.vlt. D.vti possid.l.j.§.hoc interdicto. & §.præterea. D.de itin.actúq.priu. Paulus lib.4.Sentent.titut.7. Et,

Reddi præiudicium, l.vlt.D.si lib.ing.esse dic.

Reddi pœnæ dicuntur, qui ad pœnam suam, quam euaserant

ferant,vel ad metallum,vel aliam aliquam reuocãtur. Plin.lib.10.Epistol.Traianum consulens de seruis qui ex damnatione in seruorum publicorum numerum irrepserant: Nam & reddere,ait, pœnæ post longum tempus plerosque iam senes, & quantum adfirmatur, frugaliter modestéque viuentes, nimis seuerum arbitrabar. Cui Traianus sic rescribit: Qui intra hos decẽ annos damnati,nec vllo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit operæ suæ reddi. Apul.lib.7. de Asino aureo: Quoad renascenti die sequenti deductus ad magistratus,vt aiebant,pœnæ redderetur.

Reddere ius dicitur magistratus. cum aliquid decernit: quasi quod ei à populo commissum fuit,vnicuique distribuens,l.pen.D.de iust.& iur.

Reddere rationes, vide Rationes reddere.

REDDITI agri,vt Hygenus in libro de limitibus,& alij id genus auctores scribunt,olim dicebantur, qui veteribus possessoribus redditi erant.

Redditi apostoli,l.9.D.de iure fisc.Et Redditæ vsuræ, l.17. D.de vsur.

REDDITVIRI,vetustè pro Redditũ iri. Proculus,l.48. in fi.Sed qui petent cauere debebunt,si hæreditas euicta fuerit,quod legatorum nomine datũ sit,redditu iri. Iulianus l.27.D.ad S.C.Trebel.Et cauit, quod amplius per legem Falcidiam liceret,cepisset, redditu iri.

REDHIBERE, est facere vt rursus habeat vẽditor quod habuerit:& quia reddendo id fiebat, idcirco Redhibitio est appellata,quasi redditio.l.21.D.de ædil.edict. vide l.facta.60.Vel sic:Redhibere dicitur venditor,qui rem vẽditam sibi ab emptore redditam recipit. Plautus Mercatore;

C.Quid si igitur reddatur illi unde empta est?
D.Minimè gentium. C.dixit se redhibere,si non placeat,

nam (vt ait Festus) Redhibitur tum propriè dicitur, quod redditũ est,improbatúmque:& qui dedit,idẽmq; rursus coactus est habere id quod antè habuit. Igitur,

REDHIBITIO venditionis resolutio est,l.11.§.redhibitionem.cum §.seq.D.de act.empt. Quintil.lib.8.cap.3. Annon pudeat certam pecuniam creditam periodis postulare,aut circa stillicidia affici, aut mãcipij redhibitionem suadere. Hanc Græci ἀναγωγὴν vocant. Hesychius sic eam definit: Ἀναγωγὴ ἡ τῶν πραθέντων ἀνδραπόδων ἀπόδοσις ἐχόντων ἀιτίαν τινά. Nostri ἀναστροφήν.

REDHIBITORIA actio ædilicia, quæ in hoc datur vt venditor quod vendidit propter vitium eius, morbúmque recipiat,l.j.& tot.tit.D.de redhib.act.

REDIGERE, est industria reducere ad aliquid,Papinianus in l.2.D.qui potior.in pigno.habean. Quamuis,inquit,ex cæteris pecuniam suam redigere possit.

REDACTA pecunia, Vlpian.interpretans verba S.C. quod relatum est in l.item veniunt. D.de petit.hæredita. Redactam, inquit, sic accipiemus, non solùm iam exactam:verùm & si exigi potuit,nec exacta est.

REDACTVS,tus,tui: pecunia ex frugib. venditis redacta.Scæuol,l.58.§.j. D.de vsufruct. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & pomonæ,partem sextã.

REDIMERE, multis modis etiam in iure nostro solet accipi.I. Emere,licitari. Cicero: Qui merces, inquit, redimũt,vt statim vendant. Inde redẽptores caussarũ, qui alienas lites mercantur pecunia; Quadruplatores aliàs dicti. Redemptor irẽ vectigaliũ, emptor appellatur,in l.Cæsar.in prin.D.de publi.II.Redimere,quasi reemere,cum res vendita eodem pretio recipitur. Ita quotidie vtimur in contractibus annuorum redituum: quibus pactum redimendi solet adrici.I I I. Pro liberare, vel recuperare illos, qui capti sunt. Terentius, Vt redimas te captũ,quam queas minimo.I I I I. Redimere accipitur,pro certo precio aliquid faciendũ suscipere,vt totũ quis perficiat suo sumptu,quod & cõducere dicimus. Celsus in l.redemptores. D.de rei vindicat. Cicero,Et redẽptor, inquit, qui columnã illã de Torquato conduxerat faciendã. Sic l.12.§.vlt.D.de vsu & habit.Si vestimẽta texenda redemerit.Et redempturis faciendis præpositi dicuntur in l.5.D.de institor.qui ad operũ rerúmque aliarum conductiones præponũtur.

Redimere,pro corrumpere:vt redimere delatorem, pecunia eum à delatione deducere. Vlpian.l.29.D.de iur. fisci: Sed enim hæc pœna magis est vt aduersus ipsum locum habeat,qui delatorem redemit.Item:Nec enim exinde perit caussa,ex quo redempta est.

Redimere sententiam, Redimere iudices. Macer l.34. eo. Tu qui defensione omissa redimere sententiam maluisti. Item, Ad defensiones caussæ bona fide veniant: non aduersarios aut iudices redimere tentent.

Redimere litem, futuri emolumenti litis societatem pacisci est,l.7.D.mandati.l.20. C.eod.l.4.§.si cui cautũ.D. de extraordin.cogn.l.15.C.de procura.l.53.D.de pactis.

REDEMPTOR dicitur, qui certo precio opus aliquod faciendum suo periculo conduxit:& qui locat, vetustè Venditor:opus verò ipsum,Redemptoris bona: vt in Verrin.3. docet Hotom. Vel sic: Redemptor est, qui opus certo precio faciendum suo periculo conduxit. Vlp.l.39.D.de rei vend.Redemptores qui suis cementis ædificant, statim cementa fiunt eorũ in quorum solo ædificant. Cicero Philipp.9.Vt eam statuam faciendam locent,quantique locarint, tantum pecuniã redemptori soluendam attribuendámque curent. Redemptores,inquit Festus,propriè atque antiqua consuetudine dicebantur,qui cum ad faciendum aut præbendum quid conduxerant, tum demum pecunias accipiebant.nam antiquitùs Emere pro accipere ponebant.At ij nunc dicuntur Redemptores, qui quid conduxere præbendum,vtendúmque.

Redemptor pontis dicitur, qui pontem sartũ tectum pecunia quæ pro mercium exportatione soluatur, tuendum conduxit. Labeo l.60.§.8. D.locat.Vehiculũ conduxisti:id cum pontem transiret,redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.

Redemptores vectigalium, l.8.§.non alios. D.de vacat. mun. Redemptor cotoriarum, in l.15.de public. Redemptor syluæ,qui syluam conduxit, l.29. D.loca. Sed & quemcunque operis faciendi conductorẽ hoc nomine appellant, l.51.§.vlt.l.60.§.1.dicta. D.locati.l.17.§. penult. D.de vsur.l.40. D.de rei vendicat.l.23.§.j.D.de reb.auctor.iudic.l.j. D.in quibus caus.pign. l.33. §.qui ædem.D loca.l.58.in fi.D.de verb.oblig.

Redemptor litis dicitur,qui certa mercede pacta litis periculum in se recepit, eiúsq; periculum præstat. Vlpi.l. 6.§.6.D.mandat.Videbatur autem mihi iudicatũ solui fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati iudicio consequi quod erat condemnatus.Prius autem dixerat,Ex euentu litis cauerat sibi certam quantitatem dari.Item l.sequẽti,An euentum litium maioris pecuniæ præmio redemerit. Quintil.li.12. cap.7.in fin.de patronis eorúmque honorario disputans:Paciscẽdi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio,etiam à mediocriter improbis abetit. Impp. l.15.C.de procur. Litem te redemisse cõtra bonos mores precibus manifestè professus es.Sic l.22.C.mandat.l.9.§.j.D.de offic.procons. quanquam hîc Redemptor caussarum videtur fere is dici, qui lites quotidianas pecunia mercari, illásque pactionibus muneribúsque pellicere conatur, haud secus quàm qui domos ædificiúmque faciendum, vtendúmve precio conducit.Alex.ab Alex.lib.4.c.15.

REDEMPTVRA, redemptio conductio publicorum. Vlpia.l.5.D.de instit.act. Si quis pecuniis fenerandis, agris colendis,mercaturis, redempturisque faciendis præposuerit, &c. Liuius lib.23. Exhortandos qui redempturia

dempturis auxissent patrimonia, vt Reipub. ex qua creuissent, ad tempus commodarent.

REDINTEGRARI matrimonium dicitur, quotiés post repudium missum iterum coeunt, & cõueniunt ac reconciliantur coniuges, l.23.& l.vlt. D.rer.amotar.l.64. D.de iure dot.l.19.D.solu.matrimo. Matrimoniũ eodẽ sensu instaurari dicitur, l.62.§.j.D.de donat.inter vir. Sic & Redintegrari dos, in l.6.D.de iur.dot. Et Redintegrari seruitus, quæ confusa restituitur, l.7. D.de fundo dot. Redintegrari etiam matrimonium dicitur, quod captiuitate ab hostibus dissutum quodammodo erat, l.14.in fi.D.de captiu. Redintegratur & stipulatio, quæ accepta facta restituitur, & ex integro interponitur, l.10.D.quod met.cau. Quo sensu Restaurari obligatio dicitur, l.9.D.de præscript.verb.

REDIRE hæreditas dicitur, quæ lege & ab intestato obuenit. Papinia.in l.69.in fi.pr.in. D.de legat.2. Peto pro hæreditate quam tibi reliqui, quæq; ad fratrẽ meũ iure legitimo rediret, contentus sis centũ aureis, Pompon. in l.3. D.si quis omissa cau.test. Si ipse quoque prætermiserit, & quod lege ad se rediret, possidebit hæreditatem. Terent.in Andria Act.4.scen.6. *Eius morte ea ad me lege redierunt bona.* Idem in Hecyra Act.1.scen.2.

Interea in Imbro moritur cognatus senex:
Horum ad hos redibat lege hæreditas.

REDITVS dicitur, quicquid ex re aliqua obuenit, & redit, l.5.§.non passim. D.de reb.eor. Sic Reditus prædij, id est prouentus, qui quotannis redit, l.penult.D.de vsu & vsufru.leg.l.si reditus. D.de fund.instr. l.Titia. D.de solut. l.æquissimum.§.j.D.de vsufruct. vt apud Ouid.Eleg.3.

At reditus iam quisque suos amat, & sibi quid sit
Vtile, sollicitis computat articulis.

Reditus annui inter immobilia computantur. Nouella 7.& l.Iubemus.2.de sacrosanct.Eccles. Reditus autem prædij legatur cùm vindemia, vel messes legantur, l.6.D.vsufruct.quemad.cau. l.7.l.17.§.etsi fortè.D. de vsufr. Multum verò legatum Reditus prædij ab vsusfructus legato differt. Nam cui vsusfruct. legatus est, prædium ipsum quo vtatur fruatur liberum relinqui debet. Ei verò, cui reditus legatur, satis est offerri annuam quantitatem, quam fundus largitur, nec ad habitationem præstandam hęres obstringitur, l.38. D. de vsufr.leg. Hæreditatem autem exceptis reditibus restituere rogatus, partus ancillarum non retinebit, nec fœtus pecorum, qui submissi, & in locum demortuorum capitum substitui gregem retinent, l.38.§.hæreditatem.D.ad Trebellian.

Reditus pecuniæ, id est, vsura, inquit Scæuola l.30.D.de adim.vel transf. l.87.§.vlti.ad leg. Falcid.l.6. De præscript.verb.

REDIVIVA saxa, l.19. C.The.de oper.public. appellantur, quæ ex vetere in nouum ædificium translata deintegro poliuntur, & quasi in vitam, noua assumpta forma, denuo reuocantur.

REDVCERE, est in formam pristinam instaurare, l.3.D. de itin.actúque priuat. Interdum significat referre ad arbitrium alicuius. Hinc illa disputatio, An, qui petit reductionem ad arbitrium boni viri, iniquitatem probare debeat, Panor.consil.2.

REDVCES dicuntur à periculo imminenti seruati.

REFERENDARII, in Constitutionib. Iustin.Nouel. 10.113.124.& l.2.C.de offic.eius qui vic.alic.iud. ij erant qui recitabant principi supplicum desideria, & mandata principis iudicibus insinuabant. Cassiodorus lib. Varr.6.ex eorum formula demonstrat eos caussarum ordines principi exposuisse, interpellantium vota cognouisse, & iis responsa reddidisse. Nonnunquam etiam, vt Sigebertus scribit in Chronico, publicas conscriptiones anulo seu sigillo regis confirmabant. Quidam magistros requestarum hodie dici putant. Nominat autem eos ipse Iustinianus Spectabiles, qui mox suum post illustres obtinebant locum. Vide Auth. de referen.sacri Palat. Alciat.lib.Dispunct.3. & Bart.in l.eos.C.de excus.mun.lib.10. Ῥεφερενδάριος, inquit Suidas, ἀξίωμα ῥωμαϊκὸν ἤγουν ὁ ἀναφορεύς. Ex horũ autẽ numero sunt qui referendarij dicuntur maioris Ecclesiæ Nou.6.qui specialiter destinati erant ad maioris ecclesiæ negotia principi referenda. At ij qui Referendi curiæ nominantur à Cassiodoro lib.3. Var.iidem non sunt qui referendarij, vt eiusdem Cassiodori formulà de referendis in Senatu docet. Coelæus hanc vocem in barbararum dictionum classem reiecit.

REFERRE de re aliqua, pro eo, quod est, proponere rem agitandam.

Referre crimen est accusatori crimen obiicere, vnde Relatio criminum, l.5.D.de public.iudic.

Referre iusiurandum, est delatum sibi ab aduersario iusiurandum in eum transferre. Paulus l.38. D.de iureiur. Manifestæ, inquit, turpitudinis & confessionis est, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre. Et sæpe in l. iusiurandum.34.eod.

Referre rem iudicatam, tractare. Cic.pro Dom.sua: Si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunque vellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse voluerunt. Sic Referre mysteria dixit libr. De Orat.3.pro Iterare: & Terent.in prol.Hecyr. Referre comœdiam, pro denuò agere.

Referre in reos. Vlpian.l.15.§.j.D.ad leg. Iul.de adult. Legis Iuliæ de adulteriis capite septimo ita cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui tum sine detrectatione Reip.caussa aberit: neque enim æquum visum est absentem Reipubl.caussa inter reos referri, dum Reipub.operatur. Vide Reum facere.

RELATIONES dicuntur in Rub. De relationib. libr. Cod.7. cùm iudex in disceptanda lite dubitandi caussam habens, ad Principem negotium refert, eum quid statui velit, consulens: vnde etiã Consultatio appellatur in l.j.eod. Quoties, inquit, ad nostram scientiam iudex se polliceatur relaturũ, consultationis exemplũ litigatoribus illico edi apud acta iubeat: vt si cui forte relatio minus plena vel cõtraria videatur, is refutatorias preces similiter apud acta offerat. Relationes verò in l.14.C.de accus.elogia sunt quæ ab irenarchis & officialibus ad præsides referebantur. nam referendi verbo hac in re vtitur Marcian.l.6.D.de custod. reor.

REFICERE est ad pristinam formam, & modum iter & actum reducere: sic vt ne dilatet quis, vel producat aut deprimat, aut exaggeret: idq; in Interdicto de via reficienda. Reficit viam & qui aperit, & qui purgat, & omnes omnino qui in pristinũ statũ reducunt, l.j.D.de via publica. & sic Refectionem accipimus l.4. §.siquis mihi itineris. D.si ser.vindicetur. Similiter in Interdicto de riuis, Reficere est quod corruptum est in pristinum statum instaurare. Itaq; tegere, substruere, sarcire, ædificare, aduehere, apportaréque, quæ ad eam rem vtilia sunt, reficiendi verbo continentur, l.j.in princ.& §.reficere.D.de riuis.l.11.D.commun.præd.

Reficere, etiam redigere est, l.81.D.ad leg.Fal. Hinc,

REFECTA pecunia, redacta ex re quapiam, l.j.§.si frater.D.de collatione bonorum, l.3.§.vlt.D.de vsur.

REFECTVS, reditus, prouentus. Scæuola l.78.§.10. D.ad Senatusconsultum Treb. Interim ex refectu paupertatis, qui ad vos peruenerit, alatis eum vsuris pro quantitate nummorũ redactis: id est, ex reditu partis tertiæ hæreditatis. nam paupertatem appellat exiguæ hæreditatis partem tertiam. Verbum fructibus agrorum & prouentibus accommodatum. Cicer.in Paradox. Nunquam eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus

tantum

tantum reficiatur, vt ex eo tueri sex legiones possis.

REFIGERE, quod fixum est labefactare, atque conuellere. Venuleius, D. quod vi aut clam. l. si vitem. Si fixeris, inquit, & ego refixero. Paulus titul. de verborum obligationibus l. inter. Tabulæ, inquit, refixæ sunt. Venul. tit. ad leg. Iuli. peculat. l. qui tabulam: Qui tabulam, ait, enim refixerit. Vlpianus, l. sed & si quid. de vsufructu: Sed & si quid, ait, inædificauerit, postea eum neque tollere hoc, neque refigere posse: planè refixa posse eum vindicare.

REFORMARE pactum, l. interpositas. C. de transact. id est rescindere. Si vera sunt quæ precibus complexus es, alia ratio pactum reformat. Alias Reformari pactū dicitur l. iurisgentium. §. adeo. D. de pact. id est corrigi, in meliorem formam reduci: etiam si potest, inquit, Vlp. tota res tolli, cur non & reformari, vt quo dammodo quasi renouatus contractus videatur?

REFVGÆ dicuntur, qui metallo vel alij cui operi, & pœnæ, cui addicti erant, fuga se subducunt, & subtrahunt, l. 8. §. inter eos. D. de pœnis. Refugæ operis metalli, l. pen. in fin. D. de extraord. cog. Refuga custodiæ, l. 13. §. pen. D. de re milita. Tertull. in lib. de cultu fœmin. de auro agens quod per damnatos & noxios effossum, in honorem ornamentorum venit: Et de pœna, ait, in honorē metalli refuga mutatur. Defugas, & confugas eodem sensu in Codice Theodo. legimus.

REFVGIA, abscessus sunt ædium & interiora loca, l. 13. §. sed si ædium. D. de vsufruct. Sed neque diætas, inquit Iurisc. transformare vel coniungere, aut separare ei permittetur, vel aditus, posticásve vertere, vel refugia aperire, vel atrium mutare, &c. Sic l. 11. §. quod autem. D. de ser. corr. Vlpian. alio loco κρυπτὰς vocat. Vide κρυπτάς.

REFVTARE iudicem, idem quod reiicere, recusare & remouere. Hinc Refutatio.

Refutare, renuntiare, cedere: vt Refutare feudum vassallus dicitur, cùm aut patrono id cedit, quasi vsufructuarius domino vsumfructum. libro 2. tit. 9. §. 1. & tit. 38. Aut agnato proximiori: siue id de iam quæsito feudo fiat, vt lib. 2. tit. 26. §. 27. & tit. 49. siue de sperato tantum, vt lib. 2. tit. 46. De refutatione Papatus, extat insignis historia in Chron. Alberti Argent. quam in gratiam Canonistarum describemus. Hic est Bonifacius Octauus Papa Romanus, de quo dicitur, quòd Cælestino prædecessori suo viro vtique sancto, per longam cannam loquebatur; Cælestine cede, Cælestine cede; quo etiam cedente, & Bonifacio tanquam certissimo creato, eum populus venerabatur, vt Papam. Bonifacius hoc sub excommunicatione prohibens, constitutionem edidit, quo Papam posse renuntiare Papatui declarauit: quia multi asserētes contrarium, eum Papā negabant. Hic condidit Sextum Decretalium: in quo claritate & venustate dictionis, omnes qui vnquam iura scripserunt, antecessit: edidit Constitutionem Super Cathedram, grauem Minoribus & Prædicatoribus. Quo mortuo, Benedictus IX. successor, qui fuit prædicator, fecit constitutionem, Inter cunctas, per quam reuocauit aliam. Hæc Alber.

REFVTATVM feudum à patre, & filio, retinet appellationem feudi paterni, l. vnica, in fin. de vasallo decrepitæ ætatis.

REFVTATORIÆ preces l. 1. C. de relat. l. 18. C. de appell. & Refutatorij libelli, l. 57. C. eod. l. 8. C. Th. eod. Iudex à quo prouocatum erat, opinionis suæ exemplum litigatoribus dare debebat, & acta edere. Quod si cui minùs plena, vel contraria viderentur, is refutatorias preces offerebat, quæ simul mittebantur, l. 18. C. de appellat. Symmach. lib. 1. Episto. 31. Cuius meritum perennitas vestra lectis gestis ac refutatoriis cohærentibus æstimabit.

REGERERE, pro iterum iniicere, l. 24. ad fin. D. quib. mod. vsufruct. Nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia regesta esset. Sumitur & pro perscribere, id est in tabulas referre. Quintil. lib. 2. cap. 12. Vnde fit vt dissoluta, & ex diuersis congesta oratio cohærere non possit: similisque fit commentariis puerorum, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, regerunt. (alij tamen redigunt habent) Et in 3. cap. 8. Sunt enim velut res regestæ in hos commentarios, quos adolescens deduxerat schola. Hinc,

REGESTA, quæ corrupto vocabulo Registra, quasi regestaria dicunt, sunt acta tabulæq; publicæ, quæ Græci ὑπομνήματα, & ὑπομνηματογράφους vocant. Illo tamē corrupto vocabulo vsus est Vopiscus in Probo: Vsus, inquit, etiā ex registris scribarū porticus porphyreticæ.

REGERENDARII, dicuntur ij qui erant à regestis siue libellis, de quibus Cassiodorus lib. 11. Variar. apud quē tamen corruptè regendarij legitur, pro, regerendarij.

REGERE, est gubernare, dirigere, quasi rem agere: scilicet populi. Inde metaphoricè fines dicuntur regi multum eleganter: quia non vno modo de finibus iudicatur, sed aut discernuntur qui iam sunt: aut statuuntur vbi non apparent, adiudicatione, condemnatione: quorum omnium significationem non aliud ferè verbum comprehendere poterat commodius.

Regi igitur fines, interprete Boethio, dicuntur cum propriis ager quisque finibus terminatur. Inde quod ad terminos constituendos, vel fines dirigendos inter eos, qui confines agros possident, datur iudicium, finium regundorum dicitur, & finibus regundis, vt C. D. fin. reg. Græci περὶ ὅρων διαίτης. Cic. in Topic. Si in vrbe de finibus controuersia est, quia fines agrorum magis esse videntur quàm vrbis, finibus regundis arbitrū adigere non possis. & aliàs: Si in vrbe fines non reguntur, neque in vrbe aqua arceatur. Idem lib. 1. de legibus. Nec Mamilia lege singuli, sed ex 12. tab. tres arbitri fines regemus. Regundorum autem, pro regendorum dicitur imitatione vetustatis in titul. D. finium regundor. Nec inconcinnè dicitur finalis quæstio, in l. si constiterit. C. fin. regund. Et limitis actio, in cap. inter memoratos, 16, quæst. 3.

Regentes, gubernantes, administrantes, l. illicitas. D. de offic. præsid.

REGVLA, κανὼν, γνώμων, propriè dicitur norma, qua lineæ diriguntur: quasi regens mensuram. Per translationem autem,

REGVLA est, inquit Paulus, quæ rem quæ est breuiter enarrat: nō vt ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat, per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quasi caussæ coniectio est, quæ simul cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum, l. 1. D. de regul. iur. Sunt tamen qui pro, Caussæ coniectio, Caussæ coniunctio legāt: quod & Harmenopulus probare videtur li. 6. his verbis: κανών ἐστι σύντομος τῶν πραγμάτων ἀφήγησις καὶ σύνδεσμος. Alij sic definunt: Regula est sententia quædam generalis, quæ ex plurium legum mente à Iurisconsultis notata atque animaduersa, paucis verbis summam earum consensionem & tanquam harmoniam complectitur. Differt autem Lex à Regula: quòd illa dicitur, quam populus certo & cognito omnibus iure constituit: Regula verò, quàm Iurisconsulti ex pluribus legum capitibus notatis, interseque comparatis elicuerunt: vt non omnino incommodè dicere possimus, leges esse tanquam voces, & sonos singulos: Regulam verò esse tanquam harmoniam & concentum. Vide plura lib. Obseruat. 11. cap. 4. Hotomani.

Regulæ officium est, exhibere nobis generaliter definitionem Iuris, quod alioquin per singulas negotiorum circunstantias latissimè patet. Qua in re plurimum

commoda

commodatur humanæ fragilitati: Quæ in numerosa legum multitudine, quasi in labyrintho quodam periclitari solet, nisi summas earum sententias, & primaria (vt sic dicam) consilia præ oculis habeat.

Regulæ iuris sunt noutiæ quædam semper firmæ & immutabiles: vt quæ non solùm lapideis olim tabulis, sed etiam cordibus hominū indelebili charactere à Deo ipso sunt insculptæ, veram viuēdi honestatem exprimentes. Vnde quicquid in hominum commerciis huiusmodi axinmaribus conueniens est, id censetur ab arbitratu boni viri, à constante atque perpetua volūtate, denique ab ipsa iustitia dependere. Institut. de iure natura. gen. & ciuili. §. sed naturalia. l. Mcuia. D. de annu. legat. l. j. in prin. D. de iustit. & iur.

Regularum iuris antiqui duplex est vsus. Alter, quòd vniuersam legum cognitionem & penitissima earū consilia, breui quadam & veluti in fascem contracta præceptione nobis ob oculos ponunt. Alter, vt in variis quotidie occurrentibus cùm publicis, tum priuatis negotiis ac consultationibus, hisce regulis vtamur ad separandum æquum ab iniquo. Quæ salutaris ars, sine notitia huiusmodi præceptionum exerceri non magis potest, quàm fabrilis sine norma.

Regula Catoniana, vide Catoniana regula.

REGVLA est capsa iuncea, vel scortea, in qua inclosæ oleæ torcularis prælo subiiciuntur, apud Vlp. l. 19. §. j. D. loca. & Columel. lib. 12. c. 52.

REGVLARITER, secundum regulam. l. regulariter. D. de hæred. petit.

REGES principiò quomodo assumpti sint, post Alc. in Comment. ad l. bona ciuitatis. De verb. sig. vide Iustinum lib. j. Cæterùm regis filium, tametsi regnum non habeat, regem vocari posse, cēsuit Scholiastes in c. vlt. 24. q. j. An verò appellandus Rex sit, natus patre nondum Rege salutato, dd. tractant. & mirum est, in dubiū reuocari: nam à Iurisconf. apertissimè decisum est l. senatoris. j. de senat. Regis officium qualenam sit, vide c. Regum officium. 23. q. 5.

Regis filius, dicitur etiam natus post mortem regis, arg. l. emancipatum. D. de senat.

Regem Feudistæ plerunque pro Imperatore nominant: vnde regalia pro Imperatoris iura: ex quo quantum à Romana consuetudine abhorreant, intelligi potest. Liuius lib. 27. Circumfusa inde multitudo Hispanorū, & antè deditorum, & pridie captorum, Regē cum ingenti consensu appellauit. Tum Scipio silentio per præconem facto, sibi maximum nomen Imperatoris esse dixit, quo se milites sui appellassent: Regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum esse; regalē animum in se esse: si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacitè iudicarēt; vocis vsurpatione abstinerent. Interdum tamen Regis nomine Langobardus Rex intelligitur. nam Italiæ Regum nomen Langobardi vsurparunt. cuius rei monimentum insigne subscribemus, quod extat in vrbe Viterbio; vnde Adriani Papæ & Desiderij Regis nobilitatæ multorū scriptis inimicitiæ intelligentur.

Decretum Desiderij Regis Italiæ.

REVOCAMVS. Statuta. Regis. Astulfi. contra. Vetulonos. edita. vt. lacus. non. Tirensium. sed, Vetulonum. sit. quia lacus. magnus. ideò. Italiæ. quia. eorum. ager. prius. est. Italia. dicta. ab. ibi. sede. Itali. &. vt. suam. L. ongulam. non. Longubardulam. sed. cognomine. sui. ampliatoris. Tirreni. Turbum, vocent. &. vt. sub. vno. muro. cingant. tria. oppida. Longulam. Vetuloniam. Tirrenam. Volturnam. dictam. Etruriam. totámque. vrbem. nostra. adiectione. Viterbum. pronuncient. vt. de. Roda. &. ciuita. Balneoregium. dici. iussimus. permittimus. pecuniis. imprimi. F. A. V. L. sed. amoueri. Herculem. &. poni. Sanctū. Laurentiū. eorum. Patronum. vt. facit. Roma. &. Bononia. Iubemus. quoque. reparari. Cortauientam. Dardanum. Assium. Foranum. Cornietum. Tuscanellum. Nos. enim. non. sumus. Tusciæ. destructores. vt. Nos. apud Gallos. accusat. Adrianus. Papa. nam. in. Tuscia. edificauimus. à. fundamentis. vobis. quidem. Volturrenis. Caluellum. vicum. Oresianū. Balneariam. Barbaranum. &. Gariofilum. Sentinatibus. autem. Ausidonias. &. Rodacosanum. Volaterræ. Rodacomalum. Lunæ. Sergianum. Petram. Sanctam. olim. Fanum. Feroniæ. Focensibus. Sanctos. Germinianum. & Miniatem. Fesulanis. oppidum. Munionis. in. quod. vagos. sparsos. Arinianos. &. palātes. Fluentinos. collegimus. Rursus. plures. antiquas. nobiles. vrbes. ampliauimus. &. muris. cinximus. Et. nunc. idem. agimus. circa. Lucam. Pistorium. Aretium. Orbitum. &. Etruriam. nunc. Viterbum. cuius. nomen. aut. a. nobis. constituta. decreta. si quis. violauerit. aut. capite. puniatur. aut. laqueo. stranguletur. Hoc. itaque. non. est. Etruriam. destruere. vt. Nos. arguit. Adrianus. qui. pacem. vltrò. à. Nobis. oblatam. respuit. Quare. tibi. Grimoalde. Prefecte. Viterbiensis. præcipimus. vt. quandiu. dubia. pax. perseuerat. iubeas. omnes. Tusciæ. milites. paratos. esse. in. armis. &. commeatus. &c. stipēdia. sine. auaritia. in. promptu. habeas. vt. nō solum. occurrere. hostibus. sed. etiam. illos. inuadere. . . . . ciues. non. grauabis. nouis. exactionibus. . . . . . . ex. Papia. venient. . . Viterbienses. . Atque hæc quidem hactenus. Illud autem prætermittendum non videtur, cùm inuisum Romæ Regis nomen esset, qui euersa Rep. dominatum arripuerunt, Imperatoris aut Principis nomen sibi sumpsisse. De Imperatore, Tranquillus auctor est; itémque Dio lib. 43. De Principe, Tacitus lib. j. Lepidi, inquit, atque Antonij arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis ciuilibus fessa, nomine Principis sub imperiū accepit. Et aliquanto post: Non regno tamen, neque dictatura, sed principis nomine constitutam remp. Sed vbi de re conuenit, minus de verbo laborádum est: cùm verè propriéque omnes reges & sint & appellētur; siue dictatores, vt Cæsar; siue principes, vt Augustus; siue imperatores, vt ipsius successores; siue Pontifices, siue etiam Tribuni nominentur. cuius nominis ac potestatis suauis ad ridendum historia extat apud Nauclerum Generat. 45. sub anno M. CCCXLVI. de Nicolan quodam ciue R. qui Papa auctore totius orbis dominatum sibi arrogauit: próque eo iure regibus & imperatoribus omnibus diem dixit. cuius rei formulam ex eiusdem Naucleri commentariis exscribemus: Nos Candidus Spiritus sancti miles Nicolaus seuerus & clemens liberator vrbis, zelator Italiæ, tribunus Augustus, volētes & desiderantes donum Spiritus sancti, & liberatores antiquos Ro. principes, quantum nobis permittitur imitari. Notum facimus vniuersis, quòd quidem à nobis post assumptum tribunatus officium, Roma. populus de consilio omnium & singulorum iudicum, sapiētum & aduocatorum vrbis recognouit se adhuc illam habere auctoritatem potestatémque, atque iurisdictionem in toto orbe terrarum, quam habuit in principio & summo augmento vrbis præfatæ. Et omnia priuilegia facta in præiudicium auctoritatis & potestatis & iurisdictionis huiusmodi ad se reuocauit expressè. Nos igitur auctoritatem, potestatem & iurisdictionem antiquam nobis concessam à Populo Ro. in publico parlamento, & nuper à Domino nostro summo Pōtifice, vt patet per Apostolicas bullas eius, ne videamur de dono & Spiritus sancti gratia, & sacri Ro. populi fauoribus ingrati, iure & forma quibus melius possumus & debemus, decernimus & declaramus & pronuntiamus, Romanam vrbem, caput orbis, & fundamentum totius fidei Christianæ, ac omnes &

S

singulas ciuitates Italiæ liberas esse censemus. Et ex nunc omnes præfatos populos ac ciues ciuitatum Italiæ facimus, declaramus, & pronunciamus, ciues esse Romanos, quos & Romana libertate volumus gaudere. Eadem auctoritate & gratia Dei & Spiritus sancti, ac Ro. populi dicimus, profitemur, ac etiam declaramus Ro. imperium, iurisdictionem, ac etiam monarchiam totius sacri Imperij ad ipsam almam vrbem, ac eius populum, nécnon ad vniuersam Italiam pertinere, & easdem fore legitimè deuolutas multis rationibus & caussis, quas suo loco declarari faciemus, dátes & præfigentes in his scriptis omnibus & singulis prælatis, imperatoribus, electis, electoribus, regibus, ducibus, principibus, comitibus, marchionibus, populis, vniuersitatibus, & quibuscunque aliis in genere & in specie, cuiuscunque prouinciæ, status & conditionis existant, & contradicere volentibus, seu in electione præfata ac ipso imperio iurisdictionem, potestatē & auctoritatem prætendentibus quoquomodo, terminū hinc ad festum Pentecostes proximè futurū, ita quod infra prædictum terminū in ipsa alma vrbe & sacrosancta Laterana Ecclesia coram nobis & aliis officialibus domini nostri Papæ & Ro. populi, debeant cum eorum iuribus comparere: alioquin à dicto termino in ante procedetur prout de iure fuerit procedendū: & nihilominus ad prædicta omnia in specie citari facimus illustres principes Ludouicum ducem Bauariæ, & Carolum regem Bohemiæ, qui se asserunt imperatores ad imperium electos, ducem Saxoniæ, marchionem Brandeburg. Archiepiscopos Moguntinensem, Treueren. & Colonien. qui in dictis termino & loco comparere debent coram nobis & aliis Ro. populi officialib. personaliter, alioquin in eorum cōtumaciam procedemus, eorum absentia non obstante. Dat. &c.

Regalia, nomen est multiplex. nam eo plerunque feuda omnia Regis beneficio concessa intelliguntur: interdum Ecclesiastica duntaxat maiora & primaria, qualia sunt Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatiæ, quæ solius Regis concessu & munere conferebantur. Interdum, ius ipsum atque auctoritas regalia feuda & beneficia cōferendi: cæteráque iura fiscalia. Interdum insignia honoris, quæ vassis regalibus solemni more tribuuntur. quorum omnium exempla subscribemus.

Regalia, pro feudis regalibus: qualia sunt ducatus, comitatus, marchiæ, vt lib. Feud. j. tit. 14. §. j. & lib. 2. tit. 34. §. j. Radeuicus lib. 2. c. 5. vbi de Friderico Imp. pro Tribunali in Ronchaliis sedente loquitur: Deinde (inquit) super iustitia regni: & de regalibus, quæ longo iam tempore seu temeritate peruadentium, seu neglectu regum imperio deperierant, studiosè differens, cùm nullam possent inuenire defensionem excusationis tam Episcopi, quàm primates, & ciuitates, vno ore, vno assensu, in manum Principis regalia reddidere, primique resignatum Mediolanenses extitere. Requisitique de hoc ipso iure quid esset, adiudicauerunt ducatus, marchias, comitatus, consulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molēdina, piscarias, portus, omnémque vtilitatē ex decursu fluminum prouenientem: nec de terra tantùm, verumetiam de suis propriis capitibus census annui redditionem. Hisque omnibus in fiscum adnumeratis, tāta circa pristinos possessores vsus est liberalitate, vt quicunque donatione Regum aliquid horum se possidere instrumētis legitimis edocere poterat, is etiam nūc imperiali beneficio, & regni nomine idipsum perpetuò possideret, &c. His tamen qui nullo iure, sed sola præsumptione de regalibus se intromiserant. x x x. millia talētorum, plus minúsve redditibus publicis per singulos annos accessere.

Regalia, pro maioribus & opulentis sacerdotiis: cuius rei exempla multa. c. Disput. Feud. 8. exponit Hotom. Radeuicus lib. 2. c. 15. Cùm Adrianus Papa audisset, quòd regalia Principi tam ab Episcopis & Abbatibus, quā à ciuitatibus & proceribus recognita fuere, literas super hoc negotio dirigit. Et in Epist. Imp. Friderici ad illum Papam, apud Nauclerum: Ab Episcopis qui regalia nostra tenent, cur homagium & regalia sacramenta non exigamus? Aut igitur regalia nostra nobis dimittant: aut quæ Dei, Deo, quæ Cæsaris, Cæsari persoluant.

Regalia pro iure & potestate conferendi feuda, & beneficia regalia: quod per sceptrum fiebat. Otto. Frising. lib. Chron. 7. c. 14. Occasio autem sceleris huius hæc fuit, quòd rege Romam tendente, inter ipsum & Papam conuentio facta, ab obsidibus firmata narratur, vt scilicet rex Episcoporum inuestituras remitteret, & Papa ipsi regalia eorū resignaret. Itaque dum Romam venisset, ac à Pontifice promissa sibi persolui exegisset, Papa, eò quòd clamantibus Episcopis, ea quæ potebantur, adimplere non posset, tāquam nocens, cùm per omnia esset innocēs, custodiæ mancipatur. Vidēs hoc, &c. Et mox: Ad postremum pacem sic facere coactus est: Episcoporum scilicet inuestituras per anulum & baculum Imperatori concedere. Quibus ex locis apparet, inuestituram per anulum & virgam, siue baculum fieri solere, cùm regalia per sceptrum dari mos esset: vt alio loco docuimus. Otto Frising. lib. Frid. 2. c. 6. Tradit enim curia, & ab Ecclesia eo tempore, quo sub Henrico v. de inuestitura Episcoporum decisa fuit inter regnum & sacerdotium controuersia, sibi cōcessum autumat, quod obeuntibus Episcopis, si forte in eligendo partes fiant, Principis arbitrij esse, Episcopum quem voluerit, ex primatum suorum consilio ponere, nec electum aliquem antè consecrandum, quàm ab ipsius manu regalia per sceptrum suscipiat. Atque hinc factum est, vt Gallica consuetudine regaliarū nomine passim apud Pragmaticos intelligantur Iura regis Galliæ in maioribus sacerdotiis conferendis, aut eorum fructus parte aliqua sibi retinēda. Qua de re extat libellus Ægidij Magistri Prætoris Parisiensis ad eiusdem ius Regis asserendum accommodatissimus. Nam cùm hac de re controuersia illis à Pontificibus Romanis fieret, tandem Philippi Valesij edictū in hanc sententiam promulgatum est: Philippus Dei gratia Francorum Rex: Quoniam disputatum est à nonnullis, an penes nos ius potestásque esset mandandi sacerdotia, beneficia, & honores ecclesiasticos, denuntiamus ac profitemur, re diligenter quæsita, & deliberata, compertum nobis esse, superiores Reges Franciæ, antecessores nostros, ius illud perpetuò tenuisse, nósque pro nostro iure semper antehac sacerdotia mandasse, atque in posterum mandaturos esse. Vicennis mense Octob. M. CCCXXXIII. Hæc ex lib. Ægidij Magistri: ad verbum. Licet autem Regalia vno nomine generali appelleotur, habet tamen vnúquodque regale diuersam originē, & caussam ab vno. Quod ex actibus regalibus clare perspicitur: qui non omnes ad vnam caussam, seu speciem respiciunt, sed origine, caussa, & specie separantur: imo & regalia in ipso genere, à diuerso fonte procedunt, quia aliqua à suprema principis potestate procedunt, vt creare tabelliones, & legitimare spurios, Mineræ, &c. quæ Paris à Puteo merè regalia nominat. Alia procedunt ab vniuersali dominio Imperatoris, vt flumina, viæ publicæ, vectigalia, &c. Pro quo Andr. Isernitan. ponderat. § Sed quod principi. Instit. de iur. nat. gent.

Regalia an venditione includantur, tradit Romanus cōsil. 271. incip. vis tota præsentis.

Regalia, pro insignibus & ornamentis regiæ inaugurationis. Luitprandus Ticinensis libr. 2. c. 7. Chunradus Impe

Imperator coronam, ſceptrum & cuncta quæ regalia ſunt indumenta, in medium venire præcepit, & hæc verba effudit: Hæredem, regiæque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum conſtituo. Et mox: Ipſo mortuo, Principes coronam cunctáque regalia indumẽta Henrico duci cõtulerunt. VVitichind. lib. 2. Super altare regalia inſignia poſita erant, gladius cum balteo, chlamys cum armillis, baculus cũ ſceptro ac diademate. Video etiam Imperialia eadem dici: vt apud Abbatem Vrſperg. in Chron. anni 1106. Ipſa partis vtriuſque conſiliis annuens, regalia vel imperialia inſignia, crucem ſcilicet, & lanceam, ſceptrum, globũ, atque coronam filij poteſtati tradidit. Otto Friſing. lib. 7. c. 40. Reuerſi ad filium optimates, imperialia deferunt, eúmque regem creant. Idem in Chron. anni 1153. Volebat enim tenere Imperium, cùm in poteſtate ſua haberet inſignia imperialia, vt pote coronam, & crucem, & alia quæ attinebant. Otto Frinſig. libr. 7. c. 23. Itaque Chunradus Rex curiam in prædicta ciuitate maximo conuentu principum habuit: vt omnes Saxones vltrò ſe ſuæ ditioni ſubdidere. Solus ex principibus dux Henricus regalia ſeruans aberat, ad quæ reddenda dies ei præfigitur. Quo veniens, regalia quidem multis illectus promiſſis reddidit, ſed tamen ea minimè conſecutus, (id eſt recuperans) infecto pacis negotio, ſine gratia eius diſceſſit: tandem ducatus ei adiudicatur. Quibus ipſis totidem verbis Abbas Vrſperg. vtitur in Chron. anni 1138.

REGINA, regis vxor. An verò id nominis retineat viro defuncto, vide c. ex parte, extra de foro compet. & 24. q. 3. Eos.

REGIMENTVM. l. vnic. D. de offic. præfe. præto. pro regimine, & adminiſtratione.

REGNVM, monarchia, ſeu vnius principatus adminiſtratio. c. hinc eſt. 15. q. 3. c. ad hoc. 89. diſt.

REGIO dicta eſt à rego, quòd initio regiones ſub regibus erant, & ab his regebantur: donec in prouincias redigerẽtur ſub imperio Romano. Inde poſtea regiones, plurali numero, cœperunt dici fines ſeu termini, vt Ci. pro Archia dicit: Vitæ ſpacium, exiguis regionibus circumſcriptum eſſe. Regiones etiam in fundis ſtatuuntur, fundique regionibus diuiduntur. Et regionibus agros diuidere, hoc eſt, certis finibus & limitibus perpetuis diſtinguere, vt quiſque ſuam partẽ ſemper habeat. l. 7. D. comm. diui. & l. 3. C. eo. Regiones ergo partes fundorum ſunt, certis menſuris diſpartitæ. l. 8. l. 29. D. de acq. rer. dom. Vtimur Regione loco aduerbij: vt, è regione, quaſi ex aduerſo rectis lineis.

Regiones vrbis Romæ 14. fuiſſe ex l. 3. D. de offic. præfecti vigil. & Tacito lib. 14. & ex libello P. Victor. de regio. vrb. Rom. conſtat. Auguſtus Romam in regiones diuiſit, vt ſcribit Tranquillus. c. 30.

REIICERE calcem, retroiacere. l. fi. D. ſi quad. paup. fec.

Reiicere cauſſam, referre.

Reiicere iudicem, id eſt recuſare: Hinc.

REIECTIO iudicum, veteribus Gloſſis, ἀποβολὴ καὶ ἀπόλεξις κριτῶν, quam Aſconius ſic exponit: Moris erat celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio Prætoris, & in arca reponi nomina ſelectorum iudicum. Reiectio autem idcirco dicitur, quia cum multi iudices in conſilio cum Prætore ſuo iudicaturi eſſent, qui Quæſitor fuiſſet in cauſſa publica, verbi gratia repetundarum, ambitus, maieſtatis, neceſſe fuerat eos primùm de decuria ſenatoria conſcribi, cum ſenatus iudicaret: deinde in vrnam ſortitò mitti, vt de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet: tertiò, id eſt poſt vrnam, permitti accuſatori ac reo, vt ex illo numero reiiciant, quos putauerint ſibi aut iniquos, aut ex aliqua re incommodos fore. Reiectione celebrata, in eorum locum qui reiecti fuerant, ſubſortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur: prima enim Sortitio dicebatur. His perfectis, iurabant in leges iudices, vt obſtricti religione iudicarent.

RELATIO, vide Referre.

RELATIVVM, quod ad aliud refertur, ob idque à Græcis πρός τι dicitur, vt libertas ad ſeruitutem refertur.

Relatiua itaque, ſiue potius relata, ſunt quæ ſecundũ hoc ipſum quod ſunt, alterum notant: vt ſi dicas Filiũ, vel Seruum, intelligitur habere patrem, vel dominum.

RELATORIÆ. l. 8. C. The. de nauicul. ſunt apochæ, & ſecuritates.

RELEGARE dotem maritus dicitur, qui quam accepit, præſenti die reddi ac reſtitui iubet: quo caſu recepiſſe magis quam accepiſſe dotem mulier dicetur: vt ait Vlp. l. 2. in fi. D. de dot. præleg. quoniam reddi potius quàm dari dos videtur, ait Papinia. l. cum pater. 77. §. fidei. 12. De leg. 2. Sic l. 8. D. de fund. dot. l. 41. §. vlt. l. 48. D. de leg. 2. Hinc Relegatio dotis. l. 95. D. de leg. 3. ex qua & eius hæc formula colligitur. Quanta pecunia dotis nomine ad me peruenit, tãtum hæres meus dato. Relegari etiam vſusfructus dicitur in l. 32. D. vſufruct. leg.

Relegare, ſignificat in exilium mittere, & ſeparare ab aliis. Quare Martianus triplex exilium diſtinguit, in l. exilium. D. de interdict. & releg.

RELEGATOS definit Ælius Gallus apud Feſtum, quibus ignominiæ aut pœnæ cauſſa, neceſſe ab vrbe Roma, alióve quo loco abeſſe, lege, Senatuſconſulto, aut magiſtratuum edicto. Relegatorum enim duo eſſe genera Vlp. ſcribit. Quidam enim in inſulam relegãtur. l. 4. l. 28. in princ. & §. in exulib. §. graſſatores. & l. 30. D. de pœnis. Sunt qui ſimpliciter relegãtur, cum prouinciis quibuſdam eis interdicitur, non etiam inſula adſignatur. l. 7. D. de interd.

RELEGATIO dicitur exterminatio, cùm quis exire fines patriæ iubetur; quod Cicero ſedibus expellere dicit. Deportatio verò, cùm ei qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur pœnæ pendendæ locus. Bud. in l. capitalium. §. in exulibus. de pœn. Alij inter Deportationem & Relegationem hanc differentiã ſtatuunt, quod illa perpetuum, hæc temporarium exilium contineat. Sed & in perpetuum fit relegatio. l. 4. l. 28. in princ. l. 38. §. ſi quis inſtrumentum. D. de pœn. l. 3. C. qui pet. tutor. & apud Plin. lib. 3. Epiſtol. ad Minutia. Alij, in quibus eſt Iſidor. lib. 5. c. 27. Inter relegatum & deportatum hanc differẽtiam ſtatuunt, quòd relegatum bona ſequantur, deportatum bona non ſequantur. Sed hæc differentia perpetua non eſt. Nam & ademptis bonis, aut parte aliqua eorum relegatos legimus. l. 3. ſi penden. appella. l. 11. §. cùm quidã. D. ad l. Falcid. l. 38. §. qui abortionis. & §. ſi quis inſtrumentum. D. de pœn. Quod in his duntaxat qui in perpetuum relegantur iure licito factum, & Paul. & Vlpia. teſtes ſunt, tametſi aliter plerunque ſeruabatur. l. 5. l. 7. §. ad tempus. D. de interdict. Illa certiſſima differentia, quòd ſiue in perpetuum, ſiue ad tempus quis relegaretur, & ciuitatem Roma. & patriam in liberos poteſtatem, & teſtamẽti factionẽ, & omnia omnino iura, ſua, & bona, præterquam ſi qua ei adempta erant, retinebat. Tantùm inſula ei egredi non licebat, cuius vinculo quodammodo continebatur. l. 4. & l. 7. §. hæc eſt differentia. cum ſequen. D. de interdict. & releg. Deportati autem id non retinebant. Eáque ex ipſis condemnationis verbis diuerſitas intelligebatur. Moris autem erat ita pronuntiari in relegationibus: PROVINCIA ILLA INSVLISQVE ILLIS RELEGO, EXCEDERE QVE DEBEBIT INTRA ILLVM DIEM. d. l. 7. §. hi qui. Vide Deportatio.

RELEVATA iugera dicũtur, quæ cum eſſent paluſtria, facta ſunt terrena. l. 3. de fund. patrim. lib. 11.

RELEVIUM dicitur honorarium, quod nouus vassallus Patrono introitus caussa largitur, quasi morte alterius vassalli, vel alio quo casu feudum ceciderit, quod iam à nouo subleuetur. Leo Nou. 13. *ἀνάληψιν* nominat. Veteres Introitum appellabant, vt in l. pen. §. alumno. D. de leg. 2. Plinius lib. Epist. 10. ad Traianum, De adlectione buleutarum. Lex Pompeia, Domine, qua Bithyni & Pontici vtuntur, eos qui in bulen à Censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet: sed iis quos indulgentia tua à quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerũt. Anicius deinde maximus Proconsul, eos etiam qui à Censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis ciuitatibus aliud alius iussit inferre. Superest ergo, vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde Buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cuius factis dictisque debetur æternitas. Traianus Plinio. Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeãt, necne, in vniuersum à me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque ciuitatis legem puto, scilicet aduersus eos qui inuiti fiunt decuriones, existimo id acturos, vt erogatio cæteris præferatur. De hoc quoque Releuio mentio fit in Constit. Neapolit. lib. 3. tit. 25. Recepto veruntamen aliquo releuio, vt est moris, quod quantitatem decem vnciarum auri non excedat, pro assignanda possessione terræ concessa. Sic in emphyteusi, cùm fundus alienatus est, domino quinquagesima pretij pars erogatur. l. 3. C. de iure emphyteut. Sed acerbiora releuia illa sunt, quibus Scoti veterum Regum institutis olim vtebantur. Nam cùm ab vno Rege feuda omnia recognoscerent, vassallo mortuo, prædiorum fructus omnes vsque dum filius vnum & vicesimum implesset annum, Regibus releuij caussa tribuebant. Hector Boeth. lib. 17. VVerdas autem vocant, vt cùm parentes antequam liberi ad iustam perueniant ætatem, id est vicesimumprimũ annum, vita decedũt, tum Rex omnes reditus, omnésque fructus, qui ad eam vsque hæredis ætatem proueniunt, pro suis habet, occupátque, hæredísque interea curam suscipit. Item lib. 11. Et quicquid per id tempus ex eo agro emolumenti proueniret, VVardiam eum vsumfructum nostri vocant, vniusque inde anni eiusdem agri censut quem Releuiam vulgò, aut Releuatum dicunt, vniuersa cum hæredis dote, si nullam eius desponsationem viuens pater fecerit, cum in hæreditatem admittitur, fisco penderemr regio.

RELIGIO apud omnes ab origine mundi gentes, primum æquitatis ordinem sibi vindicauit: vt, quoties de negotio incidente plures concurrerẽt sententiæ, semper præferretur illa, quæ religioni propius accederet, hoc est, pietati, & iustæ erga Deum functioni pro nostro munere. Sic enim religio, à reeligendo, quasi debitum officium dicitur. Cicero lib. Officio. 3. In ipsa autem communitate, ait, sunt gradus officiorum, ex quibus quid cuique præstet, intelligi potest: vt prima diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Idem sentit Augustinus. Pomponius in l. 2. D. de iustit. & iur. Religio erga Deum est. Marcianus in l. 4. D. ad leg. Iuliam pecular. Papinianus in l. sunt personæ. D. de religio. & sumpt. fune. Itaque nos multò magis vbique Christianæ religionis oportet obseruantissimos esse, cùm de censura æquitatis tractatur in iudicio, vel extra iudicium. Siquidem diuinitus edocti sumus, quò lex velut pædagogus nos ducat, nempe ad Christum, Galat. 3. admonemur item, Deo magis quàm hominibus obediendum esse, Actorum. 5. Et quotidie oramus: Fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic etiam in terra, Lucæ 11.

Religionis seu pietatis caussæ, quanquàm ineptè tractantur, ad tria tamen capita omnes pertinent: Videlicet, ad diuinum verbum, ad bonas literas: & ad paupertatem. In his consistit vniuersa pietatis exercitatio, quæ firmum in nobis fidei argumentum est. Vnde in externis actionibus euitanda sunt, quæ religioni obstant. Sunt enim semper iniqua.

Religionis acceptiones varias recenset Bart. l. 3. oppos. 4. C. de sum. Trinit.

Religio tenuis quæ sit, disces ex c. si quæstiones. extra de simon.

Religio propriè erga deum est, l. 2. D. de iustit. & iur. Religio etiam sepulchri est, l. 30. D. famil. ercisc.

RELIGIOSA, de quibus sub rubrica. D. de religios. & sumptibus fun. quæ fuerint, sic licebit intelligere. Religiosus locus non consecratione & verbis sollemnibus, sed illatione mortuorũ efficiebatur. l. 6. D. de rer. diuis. & l. 2. §. 2. D. de relig. vbi Celsus ait, non totum locum qui sepulturæ destinatus est, religiosum fieri, sed quatenus corpus humatum est. Patet autem ex Ciceronis 2. de legibus, ea loca in quæ mortuus illatus fuerat, neque arari, neque coli ius fuisse. vnde Religio à relinquendo dicta putatur à Ser. Sulpitio, & Masi Sabino, nam in arando locus ille sepulturæ relinquebatur. Itaque si Pontifices purum esse locum aliquem decernebant, exarari iubebant. Cic. 2. De legibus: Sed cùm multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Sic Ælius Gallus apud Festum ait, Religiosum sepulcrum dici, vbi mortuus sepultus, aut humatus sit.

Religiosæ domus, vt extra de religiosis domibus, sunt monasteria, templa, hospitalia. c. de xenodochiis. & Oratoria qualibet, & etiam illa quæ quis sibi auctore Episcopo constituit. c. oratorium. 41. distinct.

RELIGIOSI, qui vitam regularem professi sunt, generali verbo qui religiosè in suis domibus viuunt, quamuis non sint professi. & vide c. non dicatis. 12. q. 1.

RELINQVO verbum ad vltimas voluntates pertinet. l. 3. §. fi. D. de tab. exhib. Itaque adiectum vniuersitati bonorum, denotat institutionem. l. diuus Traian. D. de mil. test. cùm dicit: Ego te hæredem facio, aut, Tibi bona mea relinquo. dummodo id dicatur præsente numero legitimo testium ad id inuocatorũ. Si verò certæ rei vel quantitati adiiciatur istud verbũ, Legatum significat, Nouella, Vt cùm de appellat. cognosc. §. aliud quoque. De huius vocabuli effectu, vide latius Bart. in l. 1. in. l. ia. instiruto. D. de hæred. instit.

Relinquere item, est aliquid pro suo alicui legare. Paul. in l. hæredes eius. D. de fam. ercisc.

Relinquere per præceptionem, id est, antecaptionẽ, apud Paulum ad finem. l. hæredes. & Gaium, in l. rem pignori. D. famil. ercisc. cum etiam alios.

Relinquere domi pecuniam, Pecuniã domi Inueniri. Oppo. Pecuniam domi non relinquere, nec vsquam inueniri. Paulus in l. hæredes eius. §. fi. D. famil. ercisc.

RELICTI nomine, mortis caussa donatio continetur. l. sed & si quid donetur. D. de vsufr. leg. l. Marcellus de leg. 3. Si quid relictum sit ciuitatibus, omne valet: siue in distributionem relinquatur, siue in alimenta, siue in eruditionem puerorum, siue quid aliud.

Relictum quod testamento datum, legatúmve est. Si relictum sit cuilibet ex familia, de his accipiendum, qui intra decimum gradum sunt. Alc. refert Paulum Castrensem sic respondisse.

RELIQVVM dicitur quod superest maiore summa detracta. l. rescriptũ. D. de iis, quibus vt indig. Reliquum quandoque totum admitt. l. 2. C. de hæred. instit.

Reliquum, significat id quod superest. Cicero: Reliquum est, vt certemus officiis. Inde reliquum facere dicitur eleganter, pro dimittere vt supersit. Cicero in Verre: Quos belli calamitas reliquos fecerat.

Reliqui, de tribus etiam dici, colligitur in Authent. vt determi. sit num. cler. in princip. Sed & de duobus accipi traditum est c. fi. §. j. extra de officio delegati. Reliquorum tamen appellatione, etiam omnes interdum accipi, Vlpianus docet, de verb. sign. Vide l. cùm optio. D. de opt. legat.

Reliquum, transfertur ad debiti quantitatem, quæ superest soluenda. Cicero ad Atticum: Maximè autem me tangit ratio reliquorum meorum. Hinc:

RELIQVA sunt, quæ rationibus subductis, acceptísque & expensis computatis debita remanēt, & supersunt. l. 32. l. 80. l. 81. l. 110. D. de cond. & demonstr. Reliqua etiam sunt debitæ præteriti temporis pensiones, quas Arreragias vocant Galli. Hinc Reliqua colonorum, sunt pensiones à colonis debitæ. l. 79. §. peto. & l. 97. l. 101. in fin. de leg. 3. l. 32. de vsuf. lega. & apud Plin. libr. 3. Epist. ad Caluisium: Reliquis autem actorum vel colonorum legatis, ea legata videntur, quæ de reditu prædiorum in eadem caussa manserunt, non etiam quæ in aliam caussam versa sunt. Sic reliqua conductionis accipe. l. 10. C. ad S C. Velleia. Et reliqua vectigalis in l. 47. D. de iure fisci. Et Reliqua, pro reliquis cēsuum debitorum, in rubr. sine censu vel reliquis fundum comparari non posse. C. lib. 4. Reliqua collegarum. l. 21. D. ad municip. Hæc & Reliquationes vocantur. l. 44. §. j. D. de admin. tut. l. 53. D. de man. test.

RELIQVARI is dicitur apud quem supersunt pecuniæ, initis subductísque accepti & expensi rationibus: quique æs alienum ex reliquis rationum contrahit. Vlpianus in l. rescripto. D. de muner. & hon. & in l. si filia nupta. D. famil. ercisc. Sic apud Scæuolā l. 24. D. ad munic. Humanum est reliquorum vsuras neque ab ipso qui ex administratione honoris reliquatus est, exigi. Paul. l. 46. D. de administr. tut. Debitum quod ex conductione reliquatus est, agnouisse eum videri.

RELIQVATORES, qui reliqua traxerunt. l. 102. §. Valerius. D. de solut. Quæ an hæc summa in proximum annum accepto ei ferri debeat, cum superioris anni sit reliquator. Sic. l. 9. §. reliquatores. D. de publican.

RELIQVATIO, reliquorum debitio. Paulus. l. 44. D. admin. tut. Si pupillus post pubertatem rationibus à tutore acceptis reliquationem eius secutus vsuras acceptauerit, &c.

RELIQVÆ, pro Cineribus defunctorum, sicut in autographo Florentinarum Pandectarum scribitur. l. 42. l. 44. in fi. D. de religios. quæ Græci λείψανα vocant. l. 52. §. si hæres. de leg. j. quæ tamen scriptura immutata est ab iis, qui Pandectas excuderunt, in l. 27. D. de cond. instit. l. 30. D. fam. ercisc. & vide extra de Reliquiis & veneratione sanctorum

RELOCARE, est opus ad diem constitutum non perfectum, alij artifici denuò idem opus faciendum locare. l. item quæritur. §. si in lege. D. Locat.

REMANCIPARE rem mancipatam tradere, & iterum mancipare, Boeth. in comment. ad Topic. Cic. Remancipatam Gallus Ælius esse ait apud Festum, quæ mancipata sit ab eo, cui in manum conuenerit.

REMANERE venditionem, pro non factam esse interpretantur, in l. cùm autem. §. fi. D. de ædil. edict.

REMANSOR, pro Emansor. l. 4. §. 13. D. de re milit. Edicta faciebant, qui diu absfuisset, vt is inter remansores haberetur. Sic & l. 5. §. 6. D. eo. Si remansor aut negligens suorum, aut segnis, &c.

REMEDIVM, nō solùm de mortis, sed & de rebus, quas cum cura, operáque nostra explicamus. l. j. D. de iure iur. Remedium litium, iusiurandum. l. j. D. eod.

Remedium imponere, pro adhibere, Instit. quibus alien. licet, paulo post princip.

REMIGES sunt, qui scalmis hærēt, id est, ipsi labro nauis vbi remi adnexi sunt: à quo interscalmia, spacia inter remiges dicta sunt, Accurs. in l. j. §. 2. D. naut. caup. stabul. ridiculè interpretatur remigem, id est, qui scit meliùs nauigare.

REMITTIT iusiurandum qui deferente se, cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, cōtentus voluntate suscepti iurisiurandi. l. 6. D. de iureiur.

Remittere, quandoque concedere. l. Marcellus. D. de donat. caus. mort.

Remittere an sit species donationis, Bart. l. si quis delegauerit. D. de dona. Remittere est dare, Bart. l. peculium. D. de peculio.

Remittere, & Dimittere dissident. Nam remittit, qui ad alium iudicē litigandi caussa mittit: dimittit, qui omnino absoluit. Hinc:

REMISSIO, refutatio, & renunciatio, quo distent, tradit Speculator in tit. de pact. & transact. quibus modis fiat in cōtractibus docet Bart. l. hæres absens. D. de iud. & l. j. D. de oper. no. nunc. de remissionibus, quæ fiunt in iudiciis, idem tractat.

Remissio sub rubr. D. de remissionibus, est abolitio nunciationis noui operis à Prætore facta. Nunciatio enim eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi nunciandi ius nullum fuit, ibi eā ipso iure remittit. vnde illa edicti verba in l. j. D. illo titul. Quod ius sit illi prohibere, ne se inuito fiat, in eo nunciatio teneat: cæterum nūciationem missam facio. Sic l. j. & pass. D. de oper. nou. nunc.

Remissio quibusdam in locis dicitur mercedis pensionísve detractio, siue demptio de mercede. l. 16. & l. 17. D. loca. Sic apud Suetonium in Iulio. c. 20. Publicanos remissionem petentes, tertia mercedum parte releuauit. Plin. libr. 10. Epist. Præterea continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum nisi præsens rationem inire non possum. Colum. libr. j. c. 7. Si sedulò colitur ager plerunque compendium, nunquam, nisi cæli maior vis, aut prædonis incessit, detrimentum adfert: eóque remissionem petere colonis non audet.

Remissio in tit. de pœnit. & remissionibus, significat indulgentiam.

REMOVERE iudicem, idem est quod recusare, reiicere, & refutare.

REMOTVM à iure, magis accipiendum ab eo alienum, quàm quod illi contrarium sonat. Remotus, ac motus Senatu, eleganter pro dimisso à Senatu, Marcellus, & Modest. de Senatoribus vsurpant. Obseruandum autem, quod ibidem dicitur, ob turpitudinem motum, ceu infamem, nec iudicare, nec testimonium dicere posse, nisi per principem sit restitutus. l. j. C. de sen. pas. & l. j. §. de qua. D. de postulan.

Remoto appellationis obstaculo quid sit, vide. c. ex conquestione. de restit. spo.

RENITI, contradicere, l. renitentem. C. de iniur.

RENOVARE. l. 4. D. de damn. infect. Renouare gregem. l. grege. D. de pigno. Renouare contractum. l. iuris gentium. §. adeo. D. de pact. quod qualiter & ex quibus caussis fiat, docet Spec. §. 4. versi. breuiter. tit. de instr. edit.

RENOVATA dos, qualiter, docet l. diuus Seuerus. D. de iure dot.

RENVNCIARE dicebantur magistratus qui voce præconis in campo declarabantur suffragio populi designati. vt Cic. 7. Verrin. & 2. in Rullum, & pro Milone. & Gellius lib. 12. c. 8. ostendunt. Sed & ipse Consul successorem suum populo renunciabat, vt Cice. pro Muræna, & lib. 7. Epist. indicat

Renunciare nuptiis, & renunciare conditionem, pro, Sponsalia repudiare.l.17.§.vlt.D.de reb.auct.iud.l.j.C. de sponsalib.Sic Renunciatam adfinitatem sponsalibus contractam accipimus in l.38.in princ.D. de vsur. Et ita Asconius, Renunciare conductionem, inquit, est irritam nunciare.

Renunciare quoque modum mensores dicuntur. l.j. in princ.& l.6.§.j.& §.item Pomponius.& l.8.D. si mens. fals.mod.Hygen.lib. 2.de Limitib.constit. Longitudinem autem quotiens egeram, ego ita renunciabam, Iugera tot vel versus tot.Et mox:Sic vt videbitur, ita renunciabimus iugera tot, versus tot,&c.

RENVNCIATIO, inquit Asconius, dicitur recusatio eius rei, quæ in pactum & promissionem venerat. Hinc Renunciatio sponsaliorum & nuptiarum, cùm sponsalia, nuptiæve dirimuntur.l.2. D. de diuort.l.j.C. de sponsa.l.quæsitum.17.§.vlt.D.de reb.auct.iudic.

Renunciatio, est iuris proprij legitima refutatio, Cardi.in rub.de censibus.lib.6.

Renunciatio generalis ad ea restringitur, de quibus solùm intelligitur cogitatum, lege iubemus.C.ad S.C. Velleia.

Renunciatio est genus testimonij, quale solent edere, qui sacramento sunt ad exequendum aliquid destinati.l. qui fund.in princ.D.de contrahen.empt.Viatorum & apparitorum hodie dici debet Renũciatio, quam vulgo Relationem appellant, de executionibus suis.

REPARARE merces Scæuolæ.l.122.§. Callimachus.de verb.obligat.is dicitur, qui earum loco, quas in aliquẽ locum importatas vendidit, alias comparat, aut eas aliis mercibus cõmutat:quasi iterum parare seu comparare.Duarenus lib.j.Disp. ann. c. 10. qui & Horatij locum Carm.lib.j.Od.31.eodem accipit sensu:

Premant Calena falce, quibus dedit.
Fortuna uitem: diues & aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce.

Alfenus.l.16.de in rem verso:Quidam fundum colendum seruo suo locauerat,& boues ei dederat.Cum hi boues non essent idonei, iusserat eos vænire,& de his nummis qui recepti essent, alios reparari.Sicque Vlp. l.48.de pactis:Prima actio sublata est, & posterius pactum ad actionem reparandam inefficax est.Seneca ad Lucil.epist.64.lib.8.Satius est amicum reparare quã flere.Sic ferè sumitur cõstit.2.Pand.proposita.§.omnibus minimo pretio magna prudentia reparanda.Itáque Parare pro emere sumitur apud Cicero. cum alibi tum in Orat.pro Flacco:Si tam te Crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumio, aut in Capenati parauisses.& Horat.Satyr.3.lib.2.

Seruósue tuos, quos ære pararis.

Reparare, recuperare quod amiseris.l.fin. D. de pact. pig. Reparare reficere:hinc Reparatio aggeris.l.2. de immuni. ne. conced. libr. 10. C. Reparari vires obligationis dicuntur.l.4.C.de solut.id est, suscitari,& restitui.Sicut Octauius Minutia.libr.8. Arnobij: Ergo homo nouus nascitur, non prior ille reparatur.

Reparari libertatem non posse dixit Vlp.l.9.§.illud. D.de statu lib.

REPARATIO appellationis dicitur, cum post legitimi temporis lapsum ius peragendæ appellationis restituitur.Est igitur instauratio, seu redintegratio temporis lapsi seu litis, sub rubric.C.de temp. & reparat.appellat.& C.Theod.Sicque sumitur apud Symmachum lib.j.Epist.37.& 38.Græci ἀνανέωσιν & ἀνακαίνισιν vocãt. Quomodo autem seu iure veteri seu nouo impetraretur, vide apud Cuiac. Obs.libr. 12.c.4. & tract.de diuers.præscriptionibus.c.16.

REPARIASSARE dicuntur, quos instituti pœnitet, & à conuentis discedunt.

REPEDARE, pro reuerti, vel recedere. Cicer.de leg.3. Domum cum laude repedãdum.Impp.l.si quis ex grege.C.de cohortalib.Aut si ad pristina sacramenta precũ miseratione maluerit repedare.Sic Lucilius lib.26. Rediisse ac repedasse, vt Roma vires gladiatoribus.

REPELLERE, pro propulsare. Vt conuitium conuitio repellitur.iuxta.l.quæ omnia.D.de procur.Hoc verbũ non est vbique accipiendum, de vi semper perniciosa publicæ tranquillitati(quoniam non additur subinde: Vim vi repellere licet)sed magis ad iuris intellectum referri suadet æquitas:vt sit repellere, videlicet per legitimum remedium.

REPENTE fit, quod secunda die fit, not.per Compostel. c.quàm sit.de elect.

REPENTINVM mediato opponitur:significátque subitum,& festinum, Albet.l.j.C.de pasc.publ.

REPERIRE Festo libr.16. quod amissum est recipere. Reperio autem à re & pario, vt repertum sit quasi repartum,& in lucem proditum.

REPERTORIVM, quod vulgo Inuentarium appellatur.Vlp.l.tutor.D.de admini.& peric.tut. aliàs appellant veteres Iurisconsf.synopsin, aliàs ἀναγραφήν.Repertorium non facienti tutori pœnale esse.d.l. tutor.8.de admi.tuto.ait.vide ibidem Bart.

REPETERE, pro memoria repetere. l.10. D.de pact.l. 14.D.de iure codic.

Repeti vsusfructus dicitur, qui qualicunque ratione amissus iterum legatur,& fructuario conseruatur.l.2.§.si non mors.l.3.in princ.quib.mod.vsusf.amitt.l.3.§.j.D. vsufr.quemad.cau.ea.

Repeti etiam dicuntur legata, quæ ab instituto data à substituto iterum relinquuntur, vel ab vno ex primis hæredibus relicta, à coherede eius rursum leguntur, in hunc modum, Quæ à filio meo legaui, quæque eum dare iussi, hæres meus iisdem diebus dato.l.32.l.54. D.de legat.j.l.75.D.de leg.3.l. 80.D.de verbor. significationib.

Repetere reum, est iterato reum facere, abolitionéque exemptum reum denuo eiusdem criminis postulare.l. 10.§.j.l.12.l.15.§.vlt.& l.17.ad Turpilli.l.3.§.j.& l.12.§.vlt. D.de accusat.l.14.§.j.D.de bon.libert.Suet.in Augusto. c.32.Diuturnorum reorum,& ex quorum sordibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit:conditione proposita, vt si quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ subiret.Idem in Domitia.c. 9.Reos, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependisset vniuersos discrimine liberauit, nec repeti nisi intra annum, eáque conditione permisit, vt accusatori, qui caussam non teneret, exilium pœna esset. Sic:

Repetere crimen est, indulgentia abolitum crimen ex integro iterum persequi.l.7.D.ad Turpill.

Repeti in quæstionem est, in quæstionem iterum peti.l.18. §.j.D.de quæstio.Repeti quæstio, id est, iterari dicitur in l.16.de quæstionib.

REPETITA die, Antelata seu prælata die, id est, die quæ præterierat falsò reuocata.l.3.D.de fide instrum. Repetita quidem die cautionem interponi non debuisse, sed falsi crimen contractum non videri:id est, die quæ iam præterierat falsò pro præsenti nominata: vulgò Antidata dicitur.Item l.9.§.5.D.ad exhib. Absolui eum oportet, nisi paratus sit repetita die intẽtionem suscipere.Et l.5.§.si quis ipsi.D. de operis noui nuncia.Et si nunciauit postea, & quod retro ædificatum erit, destruendum erit:quasi repetito die nunciatione facta. Sic l.15.§.itẽ videamus.de damn.infect.l.j.§. prætetea. & §.si tibi.D.de itin.actúque priu.Sic Repetitis diebus in l.51.ad leg.Aquil.pro retrorsum computatis. Repetitio triginta dierum in l.33.in fi.de oblig. & act.eodem sensu accipitur.

Repe

Repetita emptione, l.7.§.adeo. D.de pact. l.2. D.de rescind.vend.

REPETITIO in legatis appellatur per hanc scripturã: HOC amplius ei hæres dato, l.legata.19. D.de legar.3. item, QVÆ à filio meo legaui, hæres meus dato., l.si quis.32. D.eod.Item, QVOTIES cunque fructuarius capite minutus erit, vel QVOTIES vsusfructus amissus erit, ei lego, l.3.D.quibus modis vsusfr.

REPETVNDARVM, vel de repetundis iudicium inde dictum fuit, vt annotat Hotom.in Verrinis, quod eo iudicio socij pecunias sibi contra leges ereptas repetebant, quas ex condemnatorum litibus æstimatis domum reportabant. Cicer. Verr.7. Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt. Et paulò post: Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui solatiũ vult aliquod reportare. Itaque olim hoc iudicium in eos solos magistratus qui in prouincias mitterentur, institutum fuit. quemadmodum Cicero in Diuinatione demonstrat: post verò generaliter eo crimine cœperunt teneri, vt notat Marcianus, l.j D.ad leg.Iul.repetundarum, qui pecunias in magistratu, potestatisve curatione, legatione've, vel quo alio officio, munere ministerióve publico ob iudicandum cepissent, quíve magistratus vrbani à sorde se non abstinuissent. Addam & ex Cornelio Tacito lib.11. Cossutianum, & aliquos alios perfidos aduocatos, fuisse repetundarum reos, eo quòd pecunia accepta à Suillio accusatore, præuaricati essent. inibíque refert sancitum, vt qui aduocati ob caussam orandam denûm sestertium modum egrederentur, repetundarum tenerentur. Quod non reperias scriptum in leg.de repetundis. Porrò Repetundarum, Repetundis, hos duos tantùm casus habet, & Valla teste dubitari potest, participiúmne sit, siue nomen, an gerundium. Cum dicitur, Repetundarum, subintelligendum, pecuniarũ: quo nomine pecunias, & omnia quibus diuitiæ constant, contineri dicimus. Caussam verò repetundarum multiplicem esse, Quintilianus tradit. ea enim multa crimina cõtinet, quæ caussæ propria sint, vt videre est d.titu. Accusare quempiam Repetundarum, Plutar. ita effert, κρίνειν τινὰ κακώσεως ἐπαρχίας. Et ἁλῶναι δώρων, repetundarum pecuniarum iudicio subiici. At ἁλῶναι ὀφλεῖν, & ὀφλισκάνειν, est damnatũ esse pecuniarum repetundarum. Vide infra Manutij librum de legibus Romanis.

REPIGNERARE, est luere & liberare pignus, aduersatúrque verbo pignerare, l.5.§.rem tibi dedi. D.commoda. Rem tibi dedi, vt creditori tuo pignori dares: dedisti, non repignoras vt mihi reddas. Item, Si à me culpa absit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, &c. Fest.lib.16. Reluere, soluere, repignerare. Cæcilius in Carmine, Vt aurum & vestem quod matris fuit, reluat, quod viua ipsi opposuit pigneri. Eadem autem forma dictum est, qua Replumbare, & Resignare, & Retractare, de quibus suis locis dictum est. in his enim articulus RE, vel contrariam simplici verbo tribuit significationem, vel etiam iterationem, & geminationem.

REPLICATIO vocatur ex eo, quòd per eam replicatur atque resoluitur ius exceptionis: ait Imp.titul.de replicat.in princip. Ἀντιπαραγραφὴ à Græcis nominatur. Eiúsque formula erat AVT SI. quemadmodum intelligitur ex l.48.D.de procur. Iulianus l.7.§.j.de curat. furiosi. Si hæredes dementis easdem res vindicent quas curator alienauit, & exceptio opponetur, SI NON curator vendiderit: replicatio dari debet, AVT SI satisdatione interposita secundum decretum vendiderit. Iulian.l.24.D.de except.rei iudic. Aduersus exceptionem, Si non eius sit res, replicatione hac adiuuabitur, Aut si res iudicata non sit, l. Caius.l.48. D.de procur. Tunc excipiẽte eo cum quo agitur, si non mihi mandatum sit, vt à debitoribus peterem, actorem ita debere replicare, Aut si mihi mandatum est, vt à re peterem. Replicatio itaque dicta videtur, vel quod implicatam & quasi tectam exceptionis iniquitatem replicet ac patefaciat: vel potius quòd æquitatem actionis ab excipiente reo tectam, & quasi complicatam, explicet atque aperiat. Replicationes, ait Vlpian. nihil aliud sunt quàm exceptiones, & à parte actoris veniunt: quæ quidem ideo necessariæ sunt, vt exceptiones excludant. semper enim Replicatio idcircò obiicitur, vt exceptionem oppugnet, l.2.§.2. D. de exceptionibus.

REPLVMBARE, est adplumbata dissoluere, plumbum auferre de argento. Vlpia.de auro, & argent.leg. l.cum aurum. An replumbari debeant, vt sic appendantur?

REPONERE alicui, pro vicissim obiicere, quasi replicare, recriminari.

Reponere, reficere, l.omnino. D.de impens.in reb.dot. fact.in l.summa.§.item verus.D.de aqu.plu.arcen.

REPOSCIMVS, quod nobis debetur, vel quod à nobis acceptum est. Proinde reposcenti rem suam non reddens, furti tenetur, l.Pompon. sub fin.de acquirend. rerum domi.

REPRÆSALIÆ, vel Repræssaliæ, vide Clarigatio.

REPRÆSENTARE, locum alterius, ac numerum obtinere, vel tantundem valere, l.j.§.j. D.si is qui testam. Culpa dolo proxima dolum repræsentat.

Repræsentare, est ante diem soluere, Vlpian.in l.8.§.3.D. de transact. loquens de iis qui de pecunia alimentorum nomine legata transigunt: Eam, inquit, trãsactionem ærario improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam consumat: id est, antequam debeatur solutam. Cicer.ad Att.lib.12. Reliquæ pecuniæ vel vsuram Silio pendemus, dum à Faberio, vel aliquo qui Faberio debet, repræsentabimus. Idem Philip.2. Ego corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis posset: id est accelerari. Seneca lib.epist.15.epist.3. Petis à me, vt id quod in diem suum dixeram debere differri, repræsentem, & scribam tibi, an hæc pars Philosophiæ, &c. Hoc quoque ex Marcelli verbis apertè intelligitur in l.36.§.j. D.de condi.& demonst. vbi iusserat testatrix, vt prædia, si filius sexdecim annos non impleret, alteri redderentur. Quæro, inquit, cum Seia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens, defunctus sit, an repræsentetur fideicommissum quintodecimo anno impleto? id est ante tempus quo decimumsextum implere potuisset, præstandum sit. Item: Contra voluntatem testatoris repræsentationem fideicommissi desiderari. Sic l.24.§. quoties.D.sol.mat.l.3.l.2. D.de dot.præleg. Hinc &,

Repræsentare, est exhibere vi quadam iuris præsentiam eius, quod reuera præsens non est. Sic filius fratris succedendo cum patruis repræsentat patrem suum. Nou. Quæ iura adgnatio.& cognatio.§.restat vt & tertium. Constit.158.

Repræsentare, aliquando compositionem suam à Re, & Præsento, propriè exprimit, hoc est, denuò præsentem exhibere eum, qui semel præsens fuit: vt si quis promiserit aliquem in iudicio repræsentare. Nam liberatur, simulátque reum denuò iudici repræsentauerit. Et in hoc distat talis promissor ab eo, qui iudicio sisti promisit. Is enim vsque ad sententiam sistere tenetur, l.fin.D.si quis in ius voc.non ier.

Repræsentari etiam cognitio dicitur, l.3.§.caussæ cognitio. D.de Carbo.edict. l.3.§.Iulianus. D.de lib.ho.exhib. quæ pupilli caussa non expectato pubertatis tempore statim suscipitur, & maturè iudicatur: cui opponitur Differri.

Repræstare in duobus locis in Pand.Flo. inuenitur, l.47.D.de act.empt.l.22.§.j.D.ad S.C.Trebell.pro quo rem præstare, l.6.D.quod cum eo.vt Plauto & Catoni & Iurisců.resoluere est, quod aliter, rem soluere.

Reprændi fugitiui dicuntur, id est, à fuga, retrahi. Cæsar lib.j.de bello ciui. Reducitur ad eum reprahésus ex itinere Cn.Magius Cremona, &c. Vnde Reprehensores, qui fugitiuos reducebant. Vide Bud.l.si apud.D.de præscript.verb.

Repræhensa, emendata, correcta, l.illicitas. D.de offic.præsid.

Reprobare in l.Pomponius.1. D.de negor.gest.opponitur ptobare, id est, non approbare.

Reprobare testes, est eorum fidem imminuere, & refellere, c.præsentium. de testibus.in 6. Ex quibus autem caussis refellantur, docent Specul.in tit.de test.& Nepos Montabalnésis in tractatu rei fugient. Quo in genere commonefactum te velim iure Ciuili & Pontificio testes reprobatorios (vt vulgò loquar) reprobatoriorum, vel (vt Latinius rem exprimam) refutatorios refutatoriorum admittendos, ex sententia Iustiniani Imp, vt scribit Ang.Aret.§.si verò dicatur. de testibus.Nouellæ constit.90. Verba eius constitutionis hæc sunt, καὶ ἄχρι μὲν τετάρτης μαρτύρων παραγωγῆς ἐκβαίνειν τῆς μαρτυρίας χρῆναι. quod ad quartam testium refutationem, reiectionémque produxit Angelus. Refutatorios etiam refutatoriorum testium admittendos decreuerunt Pontifices maximi, c.licet dilectus, vbi gl. & interpretes.de testib.in antiq. & ca.præsentium. eo. tit.in 6. In ea quoque sententia est Speculator titul.de testib.§.sæpe.vers.item actor. Eandem sentétiam tenet Bald.l.si quis testibus. C.de testib.versic. quæro quot. quæ sententia habet æquitatem, quod cóstitutum est, vt veritas elucescat. Quo fit, vt satis mirari non possim pragmaticos quosdam Gallos diuersum ius admisisse.nam hac via falsandi ansa prębetur. Nam si refutatorij refutatoriorum non admittuntur, qui refutatorios profert, instructos testes, fidéque indignos, falsaque testimonia proferet, nisi Quæstor veritatem negotij acutissime extorqueat. Vide lib.2. Rerū Quotid.cap.12.Pardulphi.

Reprobos nummos in l.eleganter. §. qui reprobos. D.de pig.actione.accipi putem non tantum adulterinos, sed & quos princeps improbat.

Reprobata, in c.post electionem. de concess.præb. id est, non aduersa.

Repromittere, est ei qui nobis stipulantibus antea promisit, nunc iam vicissim à nobis stipulanti promittere. Cicero pro Comœdo: Repromittis tu ab hinc triennium Roscio. Quod à Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. Item: Repromisisse Fannium Roscio, si quid à Flauio exegisset, eius partem dimidiam: sed omnino exegisse nihil. quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes. Roscius Fannio stipulanti pecuniam certam spopōdit, pro opera & labore quem in cōmuni iudicio persequédo sumpserat: sed vicissim Roscius stipulatus ab eo est dimidiū eius quod exigeret partem. Promissor igitur fuit Roscius priore loco: repromissor Fānius, posteriore: sicuti stipulator priore loco Fānius, restipulator posteriore Ros.

Repromittere porrò & satisdare opponuntur.nam satisdatur adhibito fideiussore: repromittitur nuda cautione ac sine fideiussore: vti patet ex l.j.§.j. D.de stipulat. Prætor. Sed hi quidem qui suo nomine cauent, repromittunt qui alieno, satisdant. Sic l.vltim.§.si legat.D. quod legat.l.6.vt leg.nom.l.23.D.de vsufr.legat.

Repudiare, est ius nobis delatum repellere. Repudiantur enim ea tantum quæ iam delata sunt, l.j.§.decretalis. D.de success.edict. Instit.de hæred.qualit.& diffe.§.extraneus. Item Vlpian.regula est l.13.D.de diuer.reg.iur. Quod quis si velit, habere non potest, id repudiare non potest.

Repudiare est hæredis alieni: abstinere necessarij, §.6.Instit.de hæred.qual.& diffe. Vide Recusare.

Repudium generale nomen est, nec nuptiarum tantum diremptionem renuntiationémve, sed & sponsaliorum significat, l.2.D.de diuort. Nam inter Diuertere & Repudiare hoc interesse Paulus scribit, quòd repudiari etiam futurum matrimoniū potest: nō rectè autem sponsa diuertere dicitur, l.191.D.de verb.signi.

Repudii & Diuortij hanc differentiam statuunt Paulus & Modestinus, vt repudium sponsæ dicatur remitti, Diuortium vxori. Itaque diuersæ quoque fuerunt excogitatæ formulæ. Nam repudij formula fuit, Conditione tua non vtor: Diuortij, Res tuas tibi habeto, vel res tuas tibi agito. Hinc,

Repudium renuntiare, apud Plaut. Aulularia. & Terent. Phormion.Act.4.scen.4. Et Repudium mittere, l.38. D.solut.matrim.l.3.& l.4.& l.8.D.de diuort.

Repudiatus, is cui repudium missum est, d.l.38.& l.4. D.de diuort.

Repurgium, pro emūdatione & repurgatione, apud Imp.Constantinum in l.j.C.de aquæduct.lib.11.

Reputare in computatione ineunda aliquid imputare significat, l.36. D.de neg.gest.l.40.in fi.D.de min. l.j.§.præterea. D.de tut. & rat.distr.l.21. D.solut.matri. l.5.C.de iud.l.90.§.testator.D.de legat.2.

Reputationes sub Rubric. C.de reputationibus, dicuntur compensationes, quæ contra minores in integrum restitutos emptori fiunt. vt enim illis aduersus venditionem restitutis fundus cum fructibus restituuntur, sic illi precium cum vsuris reddunt, l.minor. 40.§.j.l.tutor.47.§.vltim.D de minoribus. Sic etiam sumitur hoc verbum l.idémque.§.idem Labeo.D.mand. Reputationes enim eo in loco exponit Vlpian.cum fructus rei restituendæ reputantur cum sumptu facto in fructibus recipiendis. Similis compensatio restitutó minore aduersus solutionem, d.l.40.§.vlt. & aduersus emptionem, l.patri.§.prædium. D.eod.hoc nomine etiam continentur ἐμπονήματα, id est meliorationes prædij, arg.l.si prædium, C.de præd.min.Vlpia.l.2.vbi pupill educ.deb. Officio iudicis qui tutelæ cognoscit, cōgruit reputationes tutoris nō improbas admittere.

Reqvirere, desiderare, vt cum in teste requirimus quod esse debet, & non est. Requirendus, id est, exquirendus, l.j.D.de requir.reis.

Res, rei: huius vocis appellatio generalis est: continet enim omnia, quæ in patrimonio, vel extra patrimonium sunt, & ad omnem contractum, caussásq; & iura pertinet l.5.l.23.D.de verb.signif. Atque ita rei persecutionem continet actiones omnes, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis abest, l.36. D.de oblig. & actio. Rei significationes varias hoc hexametro Ausonius compræhendit:

Imperium, litem, uenerem cur una notet res?

Res quatuor in libris nostris significare scribit Hotomanus: primum id quod plane ac Latine Rem dicimus, quæ appellatio infinita est: deinde bona omnia, tertiò litem, postremò vtilitatem.

Res propria significatione dicitur, veluti cum re contrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo consensu, neque verbis, neque literis, sed tantum rei traditione contrahuntur, l.j. D.de oblig.& act. Et re factum contractū, id est numeratione, dixit Vlp.in l.9.§.quoniam.D.si certum pet. Hinc in rem scriptæ actiones, & Pacta in rem, denique quoties indefinite sine certæ personæ notatione aliquid fit: quo de genere dicendi scripsimus sub litera I. Sub eodem genere sunt Rubr. de rebus credit.rerum amot.de rerum diuisio.&c.

Res pro iis omnibus quæ bona nominantur. vnde In rem actiones dictæ, quibus ea omnia quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item societas re contrahi, id est communicatione bonorum, dicitur l.4.D.pro soc. Item Rem pupilli saluam fore satisdatio est, cum tutores cauent, bona pupilli finita tutela salua & integra redditum iri, l.j.& pass. D.rem pupill. sal. Item Rei vxoriæ actio, id est actio dotis soluto matrimonio repetendæ, l.vnic. C.de rei vxor.actio. §. fuerat. Instit.de actionibus. Eius meminere Cicero libro 3. Officiorum. Quintil.lib.7.cap.3. & Gell. libr.4. cap.4. Eius autem in Pandectis nullibi fit mentio, quòd à Iustinia.in actionem ex stipulatu translata & transfusa esset. Sic Rem seruare, pro debitum suum ab aliquo consequi, & vt aliàs dicitur, ad suũ peruenire, l.2.& l.4.D.de dolo. l.19.D.ad Velleia.l.2.§.si Titius.D.de hæred.vend.l.11.in fin.& l.12. D.ad municip. l.2.D.de institor.l.35.§.vltim. D.de locati. l.4.in fi.D.de adm.rer.ad ciuit.l.vltim.D.rem pupill.l.38.D.de excus. tut. l.10. D.de doli except. Inde Rei seruandæ caussa in possessionem mitti dicuntur creditores, l.j.& l.7. D.quib.ex causs.in poss.l.3.§.vltim.D.de acqui. possess. l.13. D.quæ in fraud. cred.l.51.§.j.D. de re iudic. l.5.§. si plures.& §.postquam. D.vt in possess.legator. l.3. §. creditores. D.vti possid. l.5.§. Iulianus. D. ad exhibendum, l.26.D.ad municipalem. l.50. D.de pecul.l. penult.§.itẽ dandæ.D.de diuers.& tempor.l.2. D.de feriis.l.9. D.de rei vendic. Etiam Rei seruandæ caussa in possessionem bonorum tutoris, qui ne alimenta decernantur, latitat, pupillus mittitur, l.7.§.præterea. D.de suspect.tutor. Sed & rei seruandæ gratia, fideicommissi seruandi gratia significat, in l.9.D.de annu. leg. quanquam aliàs hæ duæ missionum in possessionem caussæ, vt diuersæ, separentur, l.j. D.ex quib.caus. in poss. Rei autem seruandæ caussa non possidet, qui suo iure vt pignus tenet, l.13.D.quæ in fraud. credito. Rei persecutionem continent actiones, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis abest, l.35.D. de obligation. & action. §.rei persequendæ. Institut. de actionib. Res pro hæreditate, vt cum dicimus bonorum possessionem aliam esse cum re, si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, cum alius iure ciuili euincere hæreditatem potest: veluti si suus hæres intestato sit, vt ait Vlpian.cap.Instit.23.& 28.& sic accipienda l.j.§.penul.D.si tabul.test.null. l.posthumus.12.D.de iniust.testa. Ita rem habere, successionem obtinere est, l.15.l.16.D.de leg.præst.l.12. D.de iniust. rup.l.2.§.sed si sint sui. D.ad Tertullian.l.5. D.de secun. tab.l.j.§.pen.D.si tabul.testa.l.4.in fin. D.de fideicom. libert.l.83.D.de acq.hær.l.penult.D.vnde lib.

Res, pro lite, vt cum dicimus Res comperendinata: id est, inquit Festus, iudicium in tertium diem constitutum. vnde illud Ciceronis contra Iuriscons.in Orat. Murænianna: Tot homines, tam ingeniosos statuere non potuisse, vtrum rem an litem dici oporteat. Et in formulis, vt Varro in 6.de lingua scribit: QVAM rem siue litem dicere oportet. Hinc illud Vlpiani in l.8.§. j.D.de inoffic.testam. Si quis post rem inofficiosi ordinatam litem dereliquerit, postea non audietur. Coniunctim autem protulit Impp.in l.9. C.de suis & leg. vt & in solemni formula rerum à feciali repetendarum, quæ à Liuio libr.j.ponitur: Quarum rerum, litium, caussarum, condixit pater patratus. Hinc Rem amittere, litem amittere est, l.8.D.de restitut in integ. l.22.§.penult. D.ratam rem hab. Hinc Res iudicata dicitur, quæ finem controuersiarũ pronunciatione iudicis accipit: quod vel condemnatione, vel absolutione contingit, l.j.D.de re iud.

Res pro vtilitate & emolumento. vnde Actio de in rem verso, lib.15.Dig.titu.3. Item, In rem suam procurator, qui alienas actiones suo commodo exercet, l.41. D.de re iudic. Item, In rem suam fideiussor, ad quem emolumentum negocij peruenturum est, l.8.§.j.D.qui satisd.cogant. Sic in rem suam obligatur, qui pro suo negocio, & in suam vtilitatem id facit, l.13.l.22. D.ad Velleian.l.25.D.de pact.l.5.D.de lib.leg.

Rei appellatione & tota res & pars eius continetur, l.7. D. de iureiuran.l.4.§.j. D.de damn.infec.l.13.§.j. D.de fund.dot. Eademque res peti intelligitur, etiam si pars petatur eius, quod totum petitum est, l.7.D.de except. rei iud.

Rebus legatis quæ in fundo sunt, Paulus ait, accedunt etiam ea, quæ tunc non sunt, si esse solebant: nec quæ casu ibi fuerunt, legata existimantur, in fin.l.quæsitum.de leg.3.

ex Re fructuarij item bonæ fidei possessoris esse videtur, quòd hi seruo donauerint, vel concesserint, vel administratione rerum, quæ ad eos pertinet, compendij fecerint, l.58.D.de vsufruct. Sed & si bona fide possessori vel fructuario seruus acceptum roget, vel paciscatur, ne ab iis petatur, ex re eorum acquirere videntur, cum eos liberent, l.63.D.de solutionib.d.l.11. D.de acceptilationib. Sed & si hæreditatem possessorum fructuariorúmve intuitu & contemplationi sibi relictam iussu eorum adeant, non opera sua, sed ex re eorum acquisisse intelligentur, l.45.in fin. D.de acquiren.hæredit.l.32. de liber.caus. Atque hæc interpretatio pertinet ad id, quod dicitur fructuario bonæve fidei possessori, seruum, quod ex operis suis, vel ex re eorum stipulatur, aut per traditionem accipit, acquirere.

è Re est, l.j.D.si cert.pet.l.j.D.si is qui testa.lib.l.j.§.dixerit. D.de publica.

Re exclusus non videtur, quem Prætor se in integrum restituturum pollicetur, l.5.D.de restitut.in integrum.

Rem ipsam habere videtur, qui actionem ad eam recuperandam habet.l.15. D.de diuers.reg.l.143. D.de verborum signific.

Rerum Italicarum appellatione quid contineatur, exponitur in l.35.§.rerum autem.D.de hæred.instit.

Res peribit, id est, obligatio soluetur, in l.91.D.de solutionibus.

Res mulieris, dos est, l.quod dicitur.§.j. de impensis in res dot.fact.

Rerum vocabula sunt immutabilia, hominum mutabilia, l.3.de legat.j.

Res abesse videntur etiam eæ (vt Sabinus ait, & pedianus probat) quorum corpus manet, sed forma mutata est: & ideò si corruptæ redditæ sint, vel transfiguratæ, videri abesse, quoniam plerunque plus est in manus pretio, quàm in re, l.13.de verbor.signif. Abest ea res quæ in rebus humanis non est, ead.l.13.

Rerum summa diuisio in duos articulos deducitur. Nam aliæ sunt diuini iuris, aliæ humani. Hæ autem res, quæ humani iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ. Quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur: quæ autem priuatæ sunt, singulorum existunt, l.j. D.de diuisione rerum.

Res aliæ corporales sunt, aliæ incorporales, Institut. de reb.corpor.& incorpor. illæ tangi & videri, hæ non item possunt.

Res pro vi & effectu, in l.penult.D.de statuliberis.

Res sumitur pro veritate, l.quoties. D.de iureiuran. l.j.§. qui in rationibus. D.de fals.

Rei capitalis dãnatus intelligitur is cui pœna mortis, aut aquæ & ignis interdictio fit, l.edict.D.de bonor.poss.

Rem integram varie dici adnotat, obseruátque Azo in Summa. C.quando liceat ab empt.discedere. & vide Barbatium cosil.47.& Alexan.consil.118.volum.1. Proprie tamen intelligimus, donec quid geri cœptum est, l.j.§.cœpisse. D.de pollicitationibus. Re integra Ioanni

Ioanni And.c.vbi maius.de elect.li.6. Alberico l.mandatum, C.manda.& alibi, quando lis non est contestata: quandoque etiam ad sententiam definitiuam vsq;, l.errore.C.de iur.& facti ign. aliquando rebus in eodem statu manentibus, l.quòd si minor. D.de minorib. quandoque re nondum tradita, vel pretio nondum soluto, §.fin. Institut.quibus modis tollitur obligatio. quandoq; electionem celebratam, c.vbi periculum, de elect.lib.6. Res integra est, donec in negocio aliquid est cœptum, l.j.D.de pollici.

Re ipsa, ipso facto, l.2.C.de rerum permutat.

Rem gerere, pro pugnare, familiaris Iuriscons.locutio.

Rem tanti valere, quanti vendi potest, intelligendum est de communi,& publica æstimatione, non de cuiusque propria & priuata: quia precia rerum ex communi æstimatione finguntur, l.si seruum tuum. D. ad leg. Aquil.Bald.in l.pretia rerum.D.ad leg.Falcid.

Res præsens, vide Præsens.

Res datur, cum transfertur dominium, sed traditur puro facto, vt cum equo traditur sella, quod purum factum est. Restituitur autẽ res cõmodata, deposita, impignorata, &c. Vide Zas.Instit.de act.§.Sic itaque discretis.

Res fiscales, quasi propriæ & priuatæ Principis sunt, l.prætor ait.D.ne quid in loco vel itinere.

Res geri dicitur, lite iam contestata, cum iudex reiici non potest, l.nemo. C. de iurisdictione omn.iudic. Iulianus in l.& quia. eod.tit. Antequam, inquit, res geri cœperit.

Res in nullius bonis dicitur multipliciter. Primò per naturam vt feræ syluestres, §.feræ.Institut.de rer.diuis. Item facto hominis, vt res pro derelicto habita.Instit. eod.§.pen.Item propter reuerẽtiam, vt res sacræ.Inst. eod.§.nullius.Item casu, hoc est, euentu, vt hæreditas iacens, l.vacantium.C.de bon.vacan.lib.10.Item, tempore, vel temporis diuturnitate, vt thesauri, qui inuenienti conceduntur, cum suo tamen modo, de quo instit.eod.§.thesauros.

Res mortua, vide Mortua res.

Rescindere *ἀναιρεῖν*, pro abrogare, D.de rescin. ven.& C.eod. Rescindi iudicium quid, vide l.quoties.§.si creditor.D.de pecul.

Rescissio, præcisè pro Rescissio matrimonij, cum scilicet Prætor matrimonium in danda possessione pro nihilo ducens, tacite illud rescindit, & quantum ad ius impetrandæ possessionis pertinet, extinguit. Vlpianus l.3.§.5. D.de bon.possess.cont. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit sortitus, dein nepos patre iam mortuo ad bonorum possessionem aui velit venire: admittendus est ad eam. non enim per rescissionem is qui filius iustus est, efficietur non filius: cum rescissio quo magis admittantur, non quo minus, adhibeatur. Sensus est, Non si filius à patre exhæredari potuit, idcirco nepos aduersus aui tabulas petere bonorum possessionem non potest. nam Prætor caussam propter quam exhæredari filius potuit, nimirum turpe illud matrimonium, rescindit, & quantum in se est extinguit. nec enim mi nus in hoc nepote merita nepotis, quàm patris eius delicta perpendit, vti continuò Vlpianus subiecit. Hæc Hotomanus. Alij tamen locum illum Vlpiani aliter intelligi volunt, & Rescissionem emancipationis exponunt. Prætor enim, inquiunt, vt emancipatos qui iure ciuili deiiciuntur, propterea quòd per capitis deminutionem ius legitimum amiserint, ad successionem cum cæteris liberis, qui in potestate manserunt, admittat, eorum emancipationem rescindit, l.6.§.j. D.de bo.possess. Accursius hæc non videns, valde se torsit in interpretatione d.§.si emancipatus. Hi etiam sic accipienda volunt illa l.9. de bon. proscript.in C. Theod.verba, Qui ab intestato succeduri defuncto, vel ex 12.Tab.vel per rescissionẽ capitis prætorio vocabuntur edicto. Vide Alciatum lib.3.Parerg.cap.22.

Rescissionis iudicium est, quod prætor aduersus stricti iuris regulas quadam ex æquitate concedit. vt cum vsucapionem rescindit, §.rursus.Institut.de actio. vt cum rei traditionem in fraudem creditorum factam pro irrita habet.§.item si quis in fraudem.eod.tit.

Rescissoria actio, in l.18.§.exemplo.& §.vlti. D. ex quib.caus.ma.l.18.C.de postli.reu.ea est, quæ rescissa vsucapione redditur, l.35.D.de obligat.& actio. §.rursus.Institut.de actionib.l.24.C.de rei vendic.at in l.16. C.ad Velleian. Rescissoria actio dicitur quæ rescissa mulieris obligatione, in priorem & antiquum debitorem restituitur.

Rescribere, pro numerare, & soluere, vide Scribere.

Rescribere dicitur princeps ad epistolas, vt subscribere libellis: sed tamen etiam ad libellos rescribere dicunt Iuriscos.l.23. D.de vsufruc.leg.l.4. D.de appell.recip. Quinetiam ipsi Iurisconsulti rescripsisse dicuntur, quod consulentibus responderint, l.73. D. de contrahenda emption. Sic Lex contractu.44.D.de re iudic. Rescripsit pro respondit, & §.sacræ res. Instit. de rer.diuis. Papinianus rescripsit: illo enim verbo significatur liber responsorum. Hinc,

Rescripta principum dicuntur, quibus illi vel ad libellos præsentium, vel ad magistratuum absentium consultationes quid sibi de ea referri placeret, respõderent, vt l.19. §.9. D.loc.l.diui fratres. 17. D.de iure patr.tum & passim in libris Digest. & l.rescripta. C.de precibus Imp.offerend. & Pontificis maximi tot.titu, de rescript.in Antiq.& lib.6. Dicitur & Rescriptio.§.ij autem.Instit.de eo cui libert.causa bon.add. & l.sæpe. & l.generaliter.D.de offic.præs.

Rescripti forma longe pulcherrima, & paucis admodum verbis multa complectens, Pij Imperatoris, est apud Vlpian.in l.2.D.de his qui sunt sui vel alie.iur.

Rescriptorum autem Pontificiorum quædam sunt contentiosa, & ad lites: de his accipiendus est textus, cap. statutũ.de rescrip.lib.6. Quædã sunt, quæ sacerdotiorum, siue (vt vocant) beneficiorum nomine Pontifex maximus dat:& hæc memorantur in cap.postulasti.de rescriptis in antiq.& horũ genera quatuor sunt. Quædam enim sunt iustitiæ: quia diœcesanũ obstringit iustitia, vt clericis sacerdotium primũ vacaturũ cõferat, cap.non liceat.de præbend. in antiq. Ratio, ne clerici mendicare cogantur, néve diuagentur. Quædam sunt in forma pauperum, de quibus in d.cap.postulasti.& illic videas interpretes, & text.in cap.si pauper. de præbend.lib.6. Quædam sunt in forma & conceptione, cap.cum secundũ.de præbend. Nam qui altari seruit, de altari viuere debet, d.c.cum secũdum. quod ante Paulus apostolus constituerat, 1.Corinth.9. Quædam sunt in forma communi concepta, quòd ius commune grauet diœcesanos clericis prouidere, d.c.non liceat. de iis vide Concordata Galliæ, & ibidem Rebuffium iuris Pontificij Antecessorem. Porrò autem rescriptorum omnium & ciuilium & Pontificiorũ prima, communisque lex est: Si preces veritate nitantur. quæ conditio, etsi non adiiciatur, subaudiendam tamen cani iubet Romanus Pontifex in c.2. de rescri.in antiq. Sed & eam adiiciendã, alioquin rescriptum respuendum Zeno Imp.constituit, l.fin. C.de diuers.rescri. Nisi autem preces veritate nitantur, illis parendum non est. Hæc obserua, quia quotidiana.

Rasero, & claudo sunt contraria, Accurs.l.testamentum.D.de testam.

Residere in Ecclesia, est in ea deseruire, eiúsque curam habere, c.conquerente.de cleric.non resid.

Residvæ pecuniæ dicebantur, quæ apud eum qui publicam

publicam pecuniam administrarat, supererat, cum vel in vsum publicum erogari, vel in ærarium referri deberent. Paulus l.22. D.ad leg.Iul.de pecul. Lege Iulia de residuis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vsum aliquẽ retinuit, neq; in eum consumpsit. Id est Residuorum crimen est pecuniæ publicæ retentio, quæ apud aliquem ea administratione resedit, in publicum non relatam. Et l.4.§ j.eod. Lege Iulia de residuis tenetur is, apud quem ea locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua caussa pecunia publica resedit. Ea verò pecunia, quam quis cum prouincia abiret, apud se esse ad ærarium professus, retinuit, ante annum residua non est: quia eam priuatus fisco debeat, l.9.§.final. D.eod. Sic apud Liuium accipi debet lib.3.belli Maced. Omnibus, ait, residuis pecuniis exactis tributo priuatis remisso. Sic apud M.Ciceronem Orat.2.de leg. Agrar. Quid relatum, quid residuum sit. Idem pro Cluentio Auito: Nuper apud C.Orchinium collegam meum locus à iudicibus Fausto Syllæ de pecuniis residuis non est constitutus.

RESIDVVM aliquando totum significat. Antoninus l. 2.C.de hæred.instit. Pater tuus si ea residua parte institutus est, quam alter hæres scriptus capere non poterat, isque ad nullam partem hæreditatis per conditionem suam admitti potuit, ex asse hæres exstitit: nam residui commemoratio etiam totum admittit.

Residua hæreditas, de qua nulla fuit institutio, sed quæ accedit post scriptos hæredes, quæ accrescit pro partibus hæreditariis, l.interdum. D.de hæred.instit.

RESIGNARE, in §.sed & si quis. Institut.de milit.testa. est sigilla aperire, vt ibidem ait Accursius, vel signatũ aperire, vt l.6. D.quemad.testam.aper. l.23. D.qui test. fac.pos. l. 20. D.de vulg. & pupil. l.16.in fin. D.ad leg. Corn.de fals.

RESISTITVR, verbum impersonale, pro remedium adfertur, cõtrauenitur, occurritur, vt iudici iuste procedenti, qua de re Panor.in ca.caussam quæ.extra, de offic. deleg. Regulariter definitum ait Bart. l.prohibitum. C.de iur.fisc.lib.10. non licere magistratibus, iudicibus, eorúmve officialibus resistere, obsistere've. Plane si iniuste exequantur, contrà erit, d.l.prohibitũ. Sed & si pendente appellatione exequantur, Bald.in l. addictos. C.de appellat. Non procedit quando extra suum territorium exequuntur, per l.fin. D.de iurisdict. omn.iud. Fallit, quando exequuntur vltra formam iurisdictionis, l.quemadmodum. D.ad leg.Aquil. Fallit quando apparitores nõ habẽt signum suum, puta, baculum, vel armillam, Salicet.l.factum. D.de diuers.reg. iur. Fallit, si non habent literas suæ commissionis, l. missi opinatores. C.de exact.tribut.lib.10. Hæc memoriæ consecres velim: quotidiana enim sunt.

RESISTANTES tribuni, l.12. C.de erogatione mil.annonæ, id est, in præsenti constituti. Septem dierum, inquiunt Imp.per quos resistentes tribuni emolumenti gratia solemniter stellaturæ nomine consequuntur species, &c.

RESPECTVS apud Pontificios, pro ratione poni solet.

RESPONDERE ad tempus, vel ad diem, dicitur, qui in mora non est: & respondere ad nomina, quod vulgo dicitur, in iure comparere. Non respondere est, vt nunc loquuntur, in iure deficere. Bud. Qui ad interrogata non respondet, nec respondisse censetur, l.j.de verbo.oblig.& l.de ætate.§.qui tacuit.de interrog.act. & ibidem Bart.

Respondere etiam dicitur debitor, cum soluit, vt appellari, cum flagitatur vt soluat. Cicer.lib.16. ad Attic.ep. 2. Tamen fit sæpe vt ij qui debent, non respondeant ad tempus.

RESPONSALES, iidem qui ad responsum dicuntur, & ἀποκρισιάριοι. Vide Ad responsum.

RESPONSALIS in cap.cum olim propter.de priuileg. in antiq. significat procuratorem, vel eum, qui absentem excusat: Galli vocant Exoniatorem.

RESPVBLICA, vt grauiter adserit Solon, duabus potissimum rebus constat, præmio & pœna. Præmium virtuti debetur: pœna autem malis, quos nulla honestatis ratio mouet ad rectè viuendũ. Nostri hodie pœnas habent, ac varia tormentorũ genera aduersus malos: sed præmiorum apud plerosque adeò nulla est ratio, vt mercem vilissimam pluris æstiment, quàm omnes bonarum literarum vniones. Quid hoc, rogo, est aliud, quàm alteram Reipublicæ partem vtcumq; curare, alteram, eámque maximam, prorsus negligere?

RESTAGNARE, redundare, aquam non continere, l.j. §.sed apud Seruij auditores. D.de aqua & aqu.plu. Columella lib.2.cap.17. Itaque si qua palus in aliqua parte subsidens restagnat, sulcis deriuanda est.

RESTAVRARE litem, l.etiam. §.j. D. de minor. Est & labascentia reparare, & suæ puritati, & vigori restituere.

RESTICVLVS, paruus restis. Vlpianus l.5.§.vltim.D.de his qui deie.vel effud. Si amphora ex resticulo (alij reticulo) suspensa decidisset. Vide Reticulum.

RESTIPVLARI, est ab eo cui quid ante à nobis stipulanti promisimus, vicissim aliquid stipulari. Cicer.pro Comœdo: Cur igitur decidit, & non restipulatur neminem amplius petiturum? Loquitur de Flauio, à quo Roscius transactionis nomine fundum stipulatus erat: quærit igitur si totius societatis nomine fundum Roscius stipulatus est, quid ita Flauius restipulatus non est, amplius eo nomine neminẽ petiturum? Item: Recita istam restipulationem clarius: quid enim stipulatio clamat. Quid hic porrò nunc restipulatur, quod iam pridem ipse exegit? Loquitur de Roscio, qui stipulatur iam à Fannio partem exactionis futuræ dimidiam, cum antea eidem stipulanti certam pecuniæ summam pro suscepta in Flauio persequẽdo molestia & opera, spopondisset. Stipulator igitur antea fuerat Fannius, restipulator postea Roscius: quemadmodum promissor antea Roscius, nunc promissor Fannius. Vt facile appareat aliud à Cicerone repromissionem, aliud restipulationem appellari. Sic in l. damni.43.§.j.D.de dam.infect. Alfenus apertissime restipulandi verbo ea in re est vsus.

RESTITVERE is intelligitur, qui simul rem, & caussam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset, id est, vsucapionis caussam; & fructum, & quodcunque aliud quod habiturus esset actor, si cõtrouersia ei facta non fuisset, l.35.l.75. D.de verb.signific. l.20. D.de rei vendi. Restituit ergo non solum qui corpus, sed & qui omnem rem, conditionémque reddita caussa præstat, & tota restitutio iuris interpretatio est, l.fin.§.fin. D.de verb.signif. Quo fit, vt longe plus sit in restitutione, quàm in exhibitione, cum ad exhibitionẽ præsentiam corporis præbere sufficiat: ad restitutionem verò possessorem facere, & fructus reddere, & caussam omnẽ præstare oporteat, l.22 D.de verbo.significa. Proinde hæc verba stipulationis, Eam rem recte restitui, fructus continere minime ambiguum est, l.73. D.de verborum signif. Et qui rem restitui iubet, etiam de fructibus condemnationem facere debet, l.36.§.j. D.de rei vendicat. Sed & cum verbum Restituas, in lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam sunt restituendi, l.134.§.j. D.de diuers. regul. Ex quo efficit Vlpian.in Paulinam actionem fructus venire, propterea quòd verbũ Restituas, quo Prętor in eam rem vsus est, plenam habet significationem, vt etiam fructus restituantur, l.38.§.in Fabiana.

D.de vſur.l.j. D.quæ in fraud. credit. Inde adeò cùm Prætor iubet vti opus factum reſtituatur, etiam damnum datum actor conſequi debet, cum verbo reſtitutionis omnis vtilitas actoris contineatur, l.81. D.de verbor.ſignif. Simili modo cum deiectum ab vſufructu in eandem cauſſam Prætor reſtitui iubet, ſic interpretamur, in qua futurus eſſet, ſi deiectus non eſſet: vt ſi tempore interim finitus vſusfructus fuerit, nihilominus cogatur reſtituere, id eſt, vſumfructũ iterũ conſtituere, l.9.§.vlt.D.de vi & vi arma. Aut ſi poſtquã deiectus eſt, capite minutus vel mortuus fructuarius fuerit, præterita cauſſa, præteritúmque damnum ſarciatur, l.3.§.vlti.eod.tit. Enimuero in interdicto, Ne quid in loco publico, quo Prætor iubet quod in loco publico factum erit, reſtitui, Reſtituere, in priſtinum ſtatum reducere eſt: quod fit, ſiue quis tollat id quod factum eſt: ſiue reponat quod ſublatum eſt, l.2. §.Prætor ait. & §.reſtituas.D.ne quid in loco publico,

Reſtituere in integrum, eſt in priorem ſtatum reponere lapſos, captos, fraudatóſque, vel per imbecillitatẽ ætatis, vel per abſentiam, vel per metum, aut dolum, vel calliditatem aduerſarij, vel per ſtatus mutationẽ, l.j.D. de in integr.reſtit. Vel etiam iuſtum errorem, vt ſcribit Paulus lib.Sent.1.tit.7.& de eo exemplum eſt in §.ſi quis agens.Inſtit.de actionibus. Reſtitui etiam dicuntur, qui in bona, dignitates ſiue ordinem, & ciuitatem reſtituuntur, veluti deportati, aut alias damnati. Rub. de ſentent.paſſ.& reſtitut. C.l.59.& l.104. D.de conditionib.& demonſtrat.l.j.§.deinde adiicit. D.de poſtulan.l.6.§.pen.D.de iniuſto, rupt. Reſtitutio enim reponit, reuocat omnia quæ abſtulit læſio, l.videamus generatim.§.in Fabiana.D.de vſur. Gloſſ.in cap.quia. de elect. Res redit vt pridem, cum ſtatus redditur idem,

Reſtitui in integrum cauſſæ dicuntur, de quibus ex integro cognoſcitur, l.3.§.diuus.l.7. D.de iur.fiſc.l.33.l.35. D.de re iudic.

Reſtituere tutelam, curationémque, pro tutelæ, & curationis geſtæ adminiſtrationis rationes, & reliqua reddere, l.32.D.de minor.l.21.§.fin.D.de alim.& cib.leg.

RESTITVIRI, vel, quod verius eſt, Reſtitutuiri, vetuſtè pro Reſtitutum iri. Iulian.l.23. D.de act.empt. Et præterea cauere debet, quicquid ex hæreditate liberti ad eũ peruenerit, reſtituiri. Paul.l.52.in fin.D.de pecu. Vel interpoſita cautione, ſi priores agant qui priuilegium non habent, reſtituiri quod acceperunt. Item apud Vlpian.l.5.§.j.D.de cond.cauſ.dat.

RESTITVTIO nihil aliud eſt, quàm repoſitio in priſtinum ſtatum, vt vnuſquiſque ius ſuum recipiat. Itaque ſi in vendendo fundo circunſcriptus reſtituetur, iubebit emptorem Prætor fundum cum fructibus reddere, & precium recipere, lege quòd ſi minor. D.de minoribus, 25.ann.

Reſtitutio integri, vt Paulus definit libri primi Sentent. titulo ſeptimo, eſt redintegrandæ rei, vel cauſſæ actio. Id eſt, vt exponit Iſidorus lib.5.Etymol. cum res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta eſt: cauſſa verò quæ expleta non eſt, quod eſt, Reſtitutione in integrũ non tantum rem perfectam, vt puta datã, redintegrari: ſed etiam imperfectam, id eſt cauſſam, vt ſi promiſſa ſit res, non data, l.9.§.ſed quod Prætor.D.quod met. cauſ. Vel ſic: Reſtitutio integri eſt actio reſtitutoria, ſiue reſciſſoria, qua res nobis certa, vel ius, vel quælibet alia cauſſa redintegratur. Integri autem reſtitutio (vt idem Paulus ait) plus quam ſemel non eſt decernenda: ideóque cauſſa cognita, & præſente aduerſario decernitur. Hæc item in rem competit, aut in perſonam. In rem actio competit, vt res ipſa qua de agitur, reuocetur: in perſonam, aut quadrupli pœna intra annum, vel ſimpli poſt annum peti poteſt.

RESTITVTIO Principis, quæ & ab exilio dicitur, duplex eſt, generalis & ſpecialis. hæc cum in infinitum concepta eſt, veluti, In integrum te reſtituo, pleniſſima & lariſſima eſt, id eſt iura omnia complectitur, l. j.l.vltim.§.vltim. C.de ſent.paſſ.l.j. D.eod.& ideo patriam poteſtatem, ius agnationis, aliáque generis eiuſdem reſtituit. Cum autem finita eſt, id eſt iura quædam nominatim continet, vltra non valet, vt in ſpecie, l.2. in inſulam.C.eod.l.2.D.eodem. Generalis verò reſtitutio dicitur, quæ veniam duntaxat, & reditum in patriam indulget: itaque neque bona confiſcata reſtituit, l.4. C.de bon.damnat. neque vllas actiones, ſiue pro illo, ſiue contra illum conceptæ ſint, l.4.& l.5. C.de ſen. paſſ. Reſtitutio autem Principis veluti poſtliminium eſt, l.2. C.Theodoſ.de repud. Eſt tamen aliqua differentia. nam patre captiuo, filius teſtamentum facere non poteſt, propter ſuſpenſi iuris conſtitutionem: patre deportato, de rebus poſtea quæſitis filius teſtamentum facere poteſt: nec reſtituto patre, licet filius in eius poteſtatem reuertatur, irritum teſtamentum fit, l. vltim. C.de ſentent.paſſ. nam ſitie capitis minutione ipſo iure in poteſtatẽ reuertitur. ſpes poſtliminij omnia ſuſpendit: ſpes reſtitutionis nihil ſuſpendit. Iuriſgentium ſiue poſtliminij ſpes certior eſt, quam iuris ciuilis. Et idcirco receptum etiam eſt, vt captiuus partem faciat, deportatus non item, l.j.§.ſi ex tribus.& §. vltim. D. de bon.poſſ.contr.tab.l.ſi decem.§.ſi patronus. D.de bon.lib.

RESTITVTIO NATALIVM, Nouella 78. vide Natalibus reſtituere.

RESTITVTORIVM, pro iudicio reſtitutorio, & cognitione prætoria de reſtitutione facienda, l.7. D. quod falſ.tuto.l.39.D.de euict. Et,

RESTITVTORIA actio, quæ in veterem debitorem reſtituitur, muliere, quæ pro eo obligationem ſuſceperat, nexu obligationis liberata, l.8.§.Marcellus. & §. ſi mulieri.D.ad S.C.Velleia.

Reſtitutoria interdicta ſunt, per quæ Prætor aliquid reſtitui iubet, l.j.& l.2.D.de interd. qua de cauſſa ita ſemper cõcepta ſunt, vt verbum RESTITVAS addatur. veluti, Quod precariò ab illo habes, id illi reſtituas. Reſtituendi autem verbum duas ad res pertinet: aut enim res reſtitui iubetur: vt in Quorum bonorum, & Vnde vi: aut opus, vt De fluminib. De cloacis, &c.

RETARE flumina, pro purgare. nam Retæ, arbores ſunt quæ aut ex ripis fluminum eminent, aut in alueis eorũ extant: à retibus dictæ, quòd prætereuntes naues impediant, quaſique irretiant. Hinc edictum vetus, Qui flumina retanda publicè redempta habent, ſi quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, non feciſſe. Hæc ex Gellio lib.11.cap.17.

RETICVLI, cancelli è funiculis tenuibus, aut è neruis: quibus beſtiæ ab loci alicuius aditu arcentur. Vlpian.l. 17.§.2.de act.empt. Reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non ſunt. Varro lib.de re ruſt.3.ca.5. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruis ſunt, vt perſpici ſylua poſſit, & quæ ibi ſunt, neque aues eas tranſire. In l.41.§.7.de leg. j. ſimpliciter Cancelli appellantur.

RETICVLVM, in l.5.§.vltim. D.de his qui deiecer.vel effud. vbi amphoram ex reticulo ſuſpenſam narrat. Plin.lib.31.cap.6. Item demiſſæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ. Alij d.l.5. Reſticulo legunt.

RETICVLA in l.25. §.ornamentorum. D.de auro arg. ſunt quæ vulgo ſcofia dicimus, quæ in formam retis facta ad capillos continendos capiti aptantur. Reticulum Lexicon B.Germani vertit γλυγατας, κεκρυφάλους. Et Planè crocuſantria reticulis iunguntur in dicto §. ornamentorũ. γλυγατας verò πλέγματι eſſe Pollux libri ſeptimi, cap.vlti. & lib.10.capite trigeſimoquinto docet

docet.Iſidorus lib.20.Etymol. c.30. Reticulum,ait, eſt quod colligit comas:dictum ab eo quod retinet crines ne effundantur. Lamptid.in Alexand. Matronas autẽ regias contentas eſſe debere vno reticulo atque inauribus.Vtitur & hoc verbo in hunc ſenſum Capitolinus in Maximinis. Reticulatum opus apud Vitru.lib. 2.c.8.Et Plin.lib.36.c.22.

RETIARIVS. l.ſi iactum.D.de leg. Rho. de iact.qui rete iacit.

Retiatius,alter ex litigatoribus.vide Feſt.

RETINERI, detineri.l.4.D.de lib.ho.exhib.

Retineri pro poſſidere ſcribit Albericus, in l.poſſeſſio quoque.D.de acquir.poſſeſſ.

RETENTIO adſimilatur traditioni.l.quædam mulier. 2. reſponſ.l.eius rei.de rei vend.cum ſimil.quæ fideliter citat Apellus in Methodo.c.4. Porrò materiam retentionis tractat Bart.communiter probatur,in l.indebitum.§.ſi centum.D.de cond.indeb.& in l.ſi non inducta.C.in quibus cauſ.pignor.tacit.contrah.

RETRACTARE eſt,quod omiſeris repetere, & mutare,renouare,& recognoſcere,vel iterum tractare, vt ait Feſtus:& ſic ſumitur.l.j.§.j. D.ne de ſtat. defun. l.31. in fi.D.de iureiur.l.10.§.j.D.ad Turpill.l.29. D. de iure fiſc.l.4.C.de epiſcop.aud. Cicero libr.4.de Nat.deor. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinent, retractarent,& tanquam relegerent, hi dicti ſunt Religioſi.Idem ad Attic.lib.8.Augemus crimen dolorem retractando.Sic Tertull.in Apologetico: Cauſſas quæ hoc exegerint,retractemus. Alias etiam Retractare ſumitur pro ratum non habere quod ab aliquo geſtum fuerit,vt l. fi.C.de bonis quæ lib. Nullo modo licentia concedenda filiis eaſdem venditiones vel hypothecas retractare: ideo & Retractatio opponitur ratihabitioni. Hinc:

RETRACTATIO. l.vlt.C.de fid.inſtr.& l.vlt.C. de tẽp. appell. Græcè ἀναψηλάφησις dicta Nou. 82. cum cauſæ apud ſucceſſorem Præf. Præt.retractabãtur ex reſcripto Principis.l.j.C.de ſent.præf.præt.quod erat appellationis loco remedium, Et hoc locum etiam habuit in iis cauſis quæ à ſenatu iudicabantur, vt non apud eundem ſenatum,ſed apud alios παλινδικία, ſeu retractatio induceretur:qua de re Plin.epiſt.ad Vrſum li.6.

RETRAHERE, apud Vlp.l.Imperatores.9.§.j.D.de admin.rerũ ad ciui.ſumitur pro recuperare prædia alienata.Item reſcripſerunt,agros reipub.retrahere curatorem ciuitatis debere, licet à bona fide emptoribus poſſideantur, cum poſſint ad auctores ſuos recurrere. Hinc:

RETRACTVS, vſitata vox in ſcholis,pro redemptione prædiorum,lege aut pacto cõtrahentium introducta. Vt autem à contrahendo Contractum,à diſtrahendo Diſtractum Iuriſconſulti declinarunt:ſic à retrahendo Retractum accipere poſſumus. Duplex autem eſt retractus:Legitimus,quem Gentilitium appellare poſſumus, & Conuentionalis. Legitimus, ſiue Gentilitius eſt,qui propinquis conceditur, vt alienata à propinquis prædia, oblato intra legitimum tempus pretio, recuperare poſſint.qua de cauſſa ius προτιμήσεως à Græcis appellatum eſt: vnde quandam quaſi prædiorum gentilitatem naſci apparet:qualem ſe Cic. vidiſſe negabat.Ad hanc autem προτίμησιν abſurdum eſt referre. l.dudum.C.de contrah. empt. vt doctiſſime demonſtrat Hotom. Conuẽtionalis autem retractus eſt,cum in venditione prædij pactum eſt,vt vẽditori quandoque liceat illud reſtituto pretio redimere ac recuperare:ſiue dies ei redemptioni preſtituta ſit, ſiue non ſit: cuiuſmodi conuentiones in iure vſitatæ ſunt, vt l.2.& ſimilib.C.de pact.int.empt.

RETRO, pro rurſus,vel ex diuerſo.l.4.D.de operis ſer.l. 67.D.de ſolut.l.40.§.ſeruum.de acqui.poſ.l.9. §. vlt. D. de except.

Retrò iuris ordine,hactenus obtinuit.l.omnes iudices.de delat.lib.10.C.

Retrò obtinuit conſuetudo,id eſt,corroborata eſt, l.ſi in aliquam.D.de offic.Proconſ.Hinc & ſumitur pro ante.§.aliæ autem.Inſtit.de donationibus; Et cum retro principum conſtitutiones, id eſt eorum qui ante nos fuerunt.ſicque ſumitur initio primæ epiſtolæ Digeſtorum libris præpoſitæ.

Retrò ſubaudiri & ſupprimi per ellipſin ſcribit Albericus in l.ſeruus ſeruum.D.ad leg.Aquil.

RETROAGERE, corroborare,confirmare.

RETRODVCI, in l.ſeruitutes.§.ſi illicitum.D. de ſeruit. vrb.prædio.

RETRORSVM. l.ſi duobus,§.j.D.de diuerſ.& temp. præſcript.

RETROVENDENDI pactum, inter cætera pacta vulgatiſſimum eſt:veluti cùm venditori ex conuentione cõceditur ab emptore,quòd ſi ipſe vel hæres eius, voluerit quandocunque,aut intra certum tempus reſtituere precium,vt tum rem ſuam,quam vendidit,quaſi redemptam accipiat.Quo pacto in emptione & vend. redituum quotidie vtimur.l.2.C. de pact. inter empt. & venditor.

REVEHERE eſt quod ante vectum fuit,iterum vehere, l.vniuerſi.C.de vectig.& commiſſ.

REVERA coniunctim vice aduerbij eſt.Re vera ſolutè: id eſt ipſo facto, idque quidam autumant,

REVERENDI ſunt,quibus reuerentia & honor debetur,Zaſius ad l.generaliter.D.de in ius voc.

REVERENTIA, honor,quem tam verbis, quàm facto exhibemus.l.parentes.D.de in ius voc.quidam adiiciũt hæc verba,cũ pauore.c.1.de offi.deleg. in 6. Archid. c. decet.de immun.eccle.Quibus exhibenda ſit,viuis & mortuis.vide l.apud Celſum.§.aduerſus. D.de do.exc.

REVOCARE domum ſignificat id quod vulgo dicimus, petere ſe remitti domum.l.2.§.legatis.D.de iudic. l. 28. §.ſi cum in prouincia.D.quib.ex cauſ.maio.& vide c. fi.De foro compet.vbi pontificij.Sic & ius reuocandi forum.l.7.D.de iud.Et Reuocare in prouinciam.l. 7. §. pen.D.de accuſ.

Reuocatur quod tranſlatum fuit, vt colligitur ex gl.in l. hac in factum.D.quæ in fraud.cred.& C.de reuo.don. toto tit.

Reuocatur etiam quod nullũ eſt,quatenus de facto proceſſit.l.ne procur.D.de iure fiſci.

Reuocari quando poſſit ſententia, ponunt Pontificij.c. qualiter & quando.de accuſ.

REVOCATORIA, diploma principis ſignificat quo abſentem ad ſe reuocat.l.fi.C.de digni.lib. 12. l.3 C.de ſilent.ibid.ἀνακλητικὴν vocat Imp.Nouel.8.verſic. οὐδὲ γὰρ δίκαιον.

REVS antiquis dictus eſt à Re,id eſt lite:vt ſub voce Res docuimus,Itaque Cicero in 11. de Orat.Reos, inquit, appello,nõ eos modò qui arguuntur,ſed omnes quorum de re diſceptatur:ſic enim olim loquebantur. Et Gal.Ælius apud Feſt.Reus eſt,inquit, qui cum altero litem conteſtatam habet,ſiue is egit,ſiue cum eo actũ eſt.Quibus ex verbis apparet, Reos antiquis eoſdem fuiſſe,qui nunc Litigatores appellantur. Poſtea verò diſtinguendarum appellationum cauſſa,& ne nomina confunderentur,Rei dici cœpti ſunt(vt Feſtus inquit) à re quam promiſerunt,ac debẽt;hoc eſt, ij vnde quid iudicio petitur.Reus,inquit Feſtus, nunc dicitur, qui cauſſam dicit,& item qui quid promiſit,ac debet. Veteres autem reum vnde petitur vocabant. Cic.lib.j.de Orat.Nónne nobis in tribunali Q.Pompeij ſedentibus poſtulabam,vt illi vnde peteretur,vetus atque vſitata exceptio daretur,cuius pecuniæ dies fuiſſet.Idem lib.7.Epiſt.ad Trebat.Ego omnibus vnde petitur hoc

consilij dederim, vt à singulis interregibus binas aduocationes postulent. Sed & in leg. Manil. Et si is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erat, eam pecuniam ab eo, vel à bonis eius primo quoque die exigiro. Marcel. l. 39. de fideiuss. Nec reus est pro quo debeat, nec res vlla quæ possit deberi. Vterque etiam ex contrahentibus reus appellatur. l. 5. §. conuentionales. D. de verb. obligationib. Sed differentiæ caussa, qui stipulatur, reus stipulandi: qui spondet, reus promittendi dicitur. l. j. & toto tit. D. de duobus reis. l. 134. §. pen. D. de diuers. reg. l. 50. §. vlt. l. 52. §. duo. & passim titul. de fideiussorib. D. sicuti qui credit, reus credendi: qui accipit, reus debendi qui satisdat, reus satisdaodi: qui satis accipit, reus accipiendi appellatur. l. 34. §. quidam. D. de solutio.

Reus stipulando est idem, qui stipulator dicitur. quippe suo nomine ab altero stipulatus est, non is qui alteri astipulatus est. Reus promittendo, est qui suo nomine alteri quid promisit. Sic à Paulo in l. si duo. 34. D. de recept. arb. & rei promittendi, ἀλληλεγγύων, quia vterque vtriusque est fideiussor, & in solidum côueniri potest.

Rai planè verbo plerunque debitor significatur. l. 22. §. quòd si stipulator. & aliàs sæpe. D. de fideiussori. l. 45. §. si principali. D. de iure fisci. Hinc:

Reus constitutus dicitur, qui se obligauit. l. 14. §. Labeo. D. quod met. caus. Et eiusdem pecuniæ rei, qui eâdem pecuniam promiserunt. l. 22. §. cum tu. D. de fideiuss. l. 84. §. qui Caium. D. de leg. j. Duos autem reos promittendi facimus, si vtrunque interrogemus, & vterque respondeat eiusdem pecuniæ nomine. l. 3. & l. 6. D. duob. reis & Instit. eod. tit. Nec tantum stipulatione, sed & aliis contractibus duo rei fieri possuot: veluti si apud duos eadem res deponatur, duobúsve eadem res locetur, commodetur. Interdum:

Reus expromissorem significat, id est, eum qui alienam in se obligationẽ vel nouatiooe vel delegatione suscepit. l. j. D. ad Velleian. l. j. §. exceptionem. D. quat. rer. act. non dat. l. 104. & l. 112. D. de verb. obl. l. 9. §. omnis. D. de pignor. act. l. 7. §. seruus pactionis. D. de dolo. l. 22. §. si mulier. D. sol. matr. l. 34. io fi. D. de statu liber. l. 11. D. de nouatio. l. vlt. in fi. D. si cert. pet. l. 13. §. præterea. D. de act. empt.

Reis cauere, id est, per fideiussores. l. j. §. iubet. D. de collat. boo.

Reum facere in publicis iudiciis, est eius nomen ad magistratum cuius de ea re notio est, deferre, vt ei dies audiendæ accusationi dicatur. l. 3. D. de accusationib. Hinc Asconius: Quid est, inquit, Reum fieri, nisi apud Prætorem legibus interrogari? Cum enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse, si tacuisset, lis ei æstimabatur, vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirẽdorum eius criminum, & instituebatur accusatio. hæc ille. Interea autem eius oomen in reorum album referebatur, vt caussa ex ordine ageretur: dicebatúrque in reos receptus vel relatus. Libellorum autem côceptio qualis fuerit, Paulus. d. l. 3. D. de accusatio. demonstrat. Agi etiam Reus eodem sensu dicitur, qui accusatur. Valer. lib. 6. c. 8. M. Antonius auorum nostrorum temporibus clarissimus Orator incesti reus agebatur. Et lib. 8. c. j. Q. Flauius à C. Valerio Ædile apud populum reus actus. Recipi verò vel referri inter Reos dicitur quis, postquam delatum est nomen eius. Et contra, eximi ex Reis, absolutione vel abolitione secuta. Eorum autem status & condino, qui inter reos recepti sunt, Reatus vocatur. Et quamdiu accusatio pendet, in reatu esse dicuntur. l. vlt. D. de publ. iudic. l. 25. D. de pœn. l. 3. §. quòd paret. D. de muoerib. & honorib. l. 46. §. in reatu. D. de iure fisc.

Reus criminis, & particeps fraudis differunt multum, auctor Modestin. io l. si multi. de publican. Vide gl. ibidẽ.

RHAPSONIÆ verbum pro partes hodie reponendum in lege librorum. 52. §. 2. de leg. 3. Appellantur eo nomine singuli Homeri libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν, καὶ ᾠδή.

RHEDA, siue, vt quidam sine aspiratiooe legunt, Reda, leuiculi currus genus, quo gestabantur nobiliores in villas suas. l. cum in plures. D. loca. Quintilianus libr. j. c. 5. Gallicum esse ait.

RHAMNIA lex pœnam calumniatoribus irrogabat. Lege l. j. ad S. C. Turpil.

RHODVS vrbs, & insula in mari Mediterraneo clarissima, à variis scriptoribus celebrata: quam anno. 1522. Turcarum Imperator occupauit.

RHODIÆ leges, commerciorum naualium sunt, ab insula Rhodo cognominatæ. c. fi. dist. 3. Accursius. l. j. D. ad leg. Rho. de iac. Extant hodie, & vide Isido. libr. 5. c. 17. & Paul. lib. 2. Sent. tit. 7. Tertul. lib. 3. aduers. Marcio. & vide Libellum de iisdem legibus.

Rhodiæ naues, quæ sint, docet L. Baifius in libr. de re nauali.

RICA Paulo apud Festum, vestimẽtum quadratum fimbriatum.

RIDICA, pedamentum vitium. Vlp. l. 11. §. 3. D. quod vi aut clam. Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abstulerit, hoc interdicto tenebitur. Varro de re rust. lib. j. c. 8. Pedameotum ferè quatuor generum, vnũ robustum, qood optimum solet afferri in vineam è quercu ac iunipero, & vocatur Ridica.

RINICVLVM. §. si quis in aliena. Insti. de rer. diuis. risu explodendum.

RIGOR à rectitudine dicitur, & est cursus aquæ rectum profluentis tenorem obseruans. l. j. §. quod autem. D. ne quid in flum. public. Sic Rigor stillicidij, rectus eius fluxus est, l. fi. §. fi. D. de serui. vrba. At Plinius li. 8. Epist. ad Rom. Rigorẽ aquæ pro frigiditate posuit. Sunt & rigores in agris, cuius verbi, quia à Lexicis abest, interpretationẽ adferemus ex Brissonio libr. 6. de verb. signifi. Rigor (inquit ex Boeth. lib. j. Geomet.) est quicquid inter duo signa veluti in modum lineæ directum prospicitur. Flexuosum verò est, quicquid secundum naturam locorum curuatur. Nam quod in agro à mẽsore operis caussa ad finem directum fuerit, Rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma scribitur, linea appellatur. Bini verò rigores sunt, quãdo singulis spaciis interuenientibus tendunt, vt itinere plerunque peragunt. Aggenus Vrbicus, Rigor, ait, suæ rectitudinis naturalis nomen accepit. Sicul. in lib. de conditio. agr. In aliquibus, ait, regionibus ita fines inter possessores ordinati sunt, vt rigores durent per longum tractum, incedentésque in viis, aut riois, aut substructionibus, aut regionibus, aliísque finitionum generibus, deficient supra scripti rigores. Atque vt in pauca concludam, Rigor est rectitudo naturalis, siue ἀθουρία, qui agri disterminantur.

Rigor iuris, non est ius, sed excessus iuris, & austeritas quædam facta ad terrorem. 50. distin. vt constitueretur. Gl. io l. fi. §. Lucius. D. de seruit. vrb. præd. gl. in c. vt constitueretur. 50. distinct.

Rigor iuris, quandoque ponitur pro solemnitate & ordine iuris, habita ratione ad pontificis maximi rescriptum. c. super literis. de rescriptis.

Rigor an æquitati præferenda sit, edisserunt fusissimè interpretes. l. placuit. C. de iud.

RIMARI diligeoter quærere, scrutari, propriè ad iudicis officium spectat. Rimari verbo vsus est canon, iudicantem. 30. q. 5. quod iudicis officio incumbit.

RIPA, ioquit Vlpianus, defioitur id, quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. Cæterum si quando imbribus, vel mari, vel qua alia ratione ad tẽpus excreuit, ripas non mutat. l. j. §. ripa. D. de fluminibus.

bus. Et hoc est, quod Paulus dicit: Ripas eas esse, quæ plenissimum flumen cnntinent. Er metiendæ sunt ripæ, ex quo primùm à plano incipit vergere vsque ad aqnam. l. flumina. D. eod.

Ripa, fluminis dicitur: Litus verò, maris. Itaque insulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Proculn appellatur. Si qua, inquit, in flumine iua est, nihil in ea publici est. Paulus: In eo genere insulatum, ripæ, flumini: & litora, mari proxima publica sunt. Hæc Paulus. l. 65. §. j. D. de acq. rer. dom.

Ripam munire, est aggeribus factis, & oppositis aquam coërcere, ne excrescens flumen agrum occupet. l. 1. §. sunt autem. D. ne quid in flum. publ. l. vnic. D. de ripa mun. Hinc:

RIPARIENSIA castra. l. 14. D. de re milit. in ripis statuta, & locata. Et Riparenses apud Vopiscum in Aurelian. Hinc & Ripuarij dicti sunt Germani accolæ riparum Rheni, quibus conscriptæ leges hodiè extant.

RISCVS in l. 25. D. de aur. & arg. arcula vestiaria est, vt quidam volunt. Tradit Pollux lib. 7. Onom. c. 19. & lib. 10. c. 31. κιβώτιον δὲ εἰς ὃ ἀποτίθενται αἱ ἐσθῆτες, ῥίσκος παρὰ τοῖς κωμικοῖς λέγεσθαι. Donatus in Eunuch. Terent. nomen id esse Phrygium scribit, eóque significari cistam pelle contectam. Riscus in Lexico B. Germani ad vrbem Lutetiam κιβωτὸς μεγάλη definitur. Hotom. Riscum exponit capsulam, in qua linteola munda mulieres reponunr, quibus lotam corporis partem abstergunt: quod riscus cum lauatione iungatur eo in loco.

RITVS, mns comprobatus in administrandis sacrificiis: & generaliter, Ritus, mos & adprobata consuetudo, quam omnes ratam habent.

RITE, vide suprà Rectè.

RIVVM Festus libr. 16. dici ait non tantum naturali suo impetu fluentem tenuem aquæ fluxum, quo modo riuum fluminis dixit Gaius. l. 7. §. insula. D. de acqu. rer. domin. sed & manu factum, siue super terram in fossa, siue super specum: à Græco verbo ῥεῖν, quod est fluere. Hoc posteriore significato Riuus definitur ab Vlpiano esse locus per longitudinem depressus, qno aqua decurrat. l. j. §. j. D. de riuis. Atque ita accipitur in l. 2. D. de extraord. cognit. l. 12. & l. 16. D. quemad. seruit. amit. & alibi passim. Riuum deprimere, vel adleuare. l. refectionis. 12. D. commu. præd. Riuum ducere. l. 9. D. de seruit. tit. gene. Riui, prout conuenerat, terreni, signini, cementitij, lapideíve fiebant, vt apparet ex l. 1. §. fi. & l. 3. §. j. D. de riuis. item Riui quidam erant aperti, quidã tecti, operti. l. 1. §. fi. & l. 3. D. eod. Hos subterraneos appellat sæpius I. Frontinus in lib. de æqueduct.

RIVALES, qui per eundem riuum aquam ducunt. l. j. §. si inter. & l. 3. §. pen. D. de aqua quotid. vt Donat. in Eunuch. Terent. notat. Gell. lib. 14. cap. j. Quod ei fortè de aquæductu cum riualibus contentio esset. Acron quoque in artem Poetic. Horatij, Riuales, ait, dicebantur, qui in agris riuum haberent communem, & propter eum sæpe discrepabant.

RIXA, etsi propriè verbosa contentio est, ad factum tamen etiam refertur. l. si ex plagis. §. j. ad l. Aquil. Vlpia. in l. 4. vi bon. rap. Et rectissimè Labeo, inquit, inter turbam & rixam multum interesse ait. Nanque turbam multitudinis hominum esse turbationem, & cœtum: at rixam dunrũ. Paul. de sicar. l. fi. Si in rixa homo percussus perierit, ictus vniuscuiuscúque in hoc collectorum contemplari oportet. Receptum est, inferiùs rixæ notionem fieri posse.

ROBVR omnium rerum firmitas. Formula, in robore suo duratura, frequenter in diplomatis principalibus nullum robur sumi tradidit Ang. l. eos. versi. suo robore. C. de præscript. 30. anno. citat. l. scripturas. C. qui pot. in pig. auth. quas actiones. C. de sac. sanct. eccle.

ROBVSTA ætas, pro militari, vt suprà dictum est, apud idoneos auctores accipitur. Huic nostri tribuunt initium ab excessu anni 25. Vlp. in l. si in acutis. 2. de adult. §. lex Iulia. Nec enim visus est, inquit, idoneus accusator, qui nondum robustæ ætatis sit. Er paulò pòst: Maiorem vigintiquinque annis & eum accipimus, qui annum vigesimumquintum ætatis agit. Dicitur & robustus ætate.

ROFREDVS Iurisconsult. nobilis, Beneuentanus, ius ciuile publicè Bononiæ, dein Aretij professus est, circiter annum M. C C.

ROGARI lex tum dicitur, cùm de ferẽda ea populus vel plebs consulitur & interrogatur. Siquidem Quirites vel à consnlibus, vel à tribunis rogabantur, vellent, iuberéntne quid fieri. Qui si sciuissent, id est confirmassent, lata sancitáque lex erat, quæ non nisi per populi rogationem fieri poterat. Hodie verò rescripto opus est, l. j. de mandat. princip. Vide Budæum in prioribus Anno. ad posterior. l. de orig. inr. Vlp. in l. j. ad leg. Aqui.

Rngatur, pro interrogatur. l. 2. D. de adoptio.

ROGATIO, lex est, sic dicta quòd cùm promulgatur, populus rogatur. Rngatin enim fit, cùm populus cnnsulitur.

ROGATOR comitiorum, qui comitia, vt fiant, rogat.

ROMÆ appellatin continentibus ædificiis finitur. l. 2. D. de verb. sign. Itaque ædificia Romæ fieri ea videntur, quæ in continentibus ædificiis fiunt. l. 139. D. de verb. sign. & qui in continentibus ædificiis nati sunt, Romæ nati intelligũtur. l. 147. D. eod. tit. & penus quæ sit Romæ legata, non ea tantum quæ intra murum, sed & quæ intra continentia sit debetur. l. 4. §. si ita. D. de penu leg.

Roma communis patria est, l. 33. D. ad municipal. & vt scite Athenæus scribit, τῆς οἰκουμένης ἐπιτομή. Vnde Orbis Romanus. l. 17. de statu hom. l. 5. de metallar. in C. Theod. Cassiodor. lib. 3. Variar. Epist. pen. Augusti siquidem temporibus orbis Romanus agris diuisus cẽsúque descriptus est. Saluia. Massil. lib. 7. de vero Dei iudicio: Sed vbi apud nos emendatur, aut quæ pars Rnmani orbis corrigitur? Et aliàs: Sed hæc nmnia prætermittantur, quæ & in toto ferme aguntur orbe Romano.

Roma duplex statuitur in constitutionibus: vna vetus, scilicet quam Romulus condidit, altera noua, videlicet Constantinopolis, quam veteris & antiquæ Romæ prærogatiua lætari Impp. voluerunt. l. 6. C. de sacrosanct. eccles. l. 40. C. de episc. & cleric. l. 4. C. de operibus public. l. vlt. C. in quibus caussis pig. Zonaras etiã non semel hanc νέαν Ῥώμην vocat. Quinetiam Chalcedonensis Concilij. c. 22. ita scriptum est: καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ.

ROMANVM, vel Cæsareum ius, idem est qund vulgo ius commune dicimus, & rectè: quia supremũ & eminentissimum est, plenum certè humanitatis, æquitatísque, tot iam annis vnanimi omnium consensu, auctnre Deo, receptum. Idque est, quod Iustin. in §. sed ius quidem ciuile. Instit. de iur. natur. gen. & ciuil. notat. Sed quoties, inquit, non addimus nomen, cuius sit ciuitatis, nostrum ius significamus. Ius ciuile quidam ex leges abrogare, & omnino extinguere volebant, tanquam Mosis iudicia sufficerent. Multi sunt casus, qui his non definiuntur, ideóque ad ius Ciuile deueniendum, quod à iure naturali dimanauit, quod variis

locis libri Iuris ciuilis docent. Ius verò naturale à summo Deo mentibus hominum insitum, vt ait Cic. lib. j. de legib. & Paul. Apost. Rom. 2. c.

ROMANIOLA, siue Romandiola, quæ in Feudorum libris aliquoties nominatur, ea pars Italiæ est, quæ Ariminum vsque producta, olim Flaminia: & ab Arimino ad Rauennam & Bononiã Æmilia vocitata est: quondam Gallia Togata: posterioribus temporibus Rauennæ Exarchatus. Otto Frising. lib. Frid. 2. c. 7. Ex quo cõtingit, vt circa Exarchatum Rauennatensem artatis antiquis eiusdem prouinciæ incolis, ea pars Italiæ, quæ antea Æmilia dicebatur, nunc Romaniola (quod diminutiuum à Roma tractum noscitur) vulgò vsque hodie dici soleat. Flauius Blondus lib. j. Decad. 2. Cum Langobardorum gentem tam multis Italiæ populis, affinitatibus, ac sanguinitate coniunctam, nec eiicere tutum, nec delere humanum videretur: Pontifex Imperatórque constituerunt, vbi sedem diu & status sui fundamenta habuerant, genti Langobardæ nomen & solum patrium cõseruare: vtque propinquior coniunctiórque nominis Romani memoria fines illis faceret certiores, haberéntque illi probatæ erga Romanos fidelitatis vicinos, quibus esset cura aut motus eorum compescendi, aut magistratus renunciandi, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectitur, Romandiolam placuit appellari. Item in libr. de Italia illustrata: Quam longitudinem & nunc habet Rauennatis Ecclesiæ Exarchatus prouincia, cuius tota id Romandiolæ nomen olim obtinuit: quod quidem nomen ostendimus in historiis, Carolum Magnum, & Pipinum Adriano Pontif. Roman. post oppressos, dominióque priuatos Langobardos, ea maxime ex caussa indidisse, quòd toto Langobardorum tempore Rauenna cum propinquis aliquot ciuitatibus & opidis Romano populo fidem constantissime seruauit. Scitum est autem, quod de Romandiola scribit Antoninus Florentinus part. histo. 3. tit. 20. cap. 3. Rodolphus (inquit) electus Imperator obligauit se intra certum tempus venire Mediolanum, sub pœna excommunicationis: quod tamen non impleuit, in partibus Alemaniæ guerris sibi suscitatis: vnde nec coronam, nec benedictionem Imperialem ab Ecclesia suscepit: & excommunicatus propter hoc, processu temporis, reconciliationem recepit ab Ecclesia, & in satisfactionem Ecclesiæ ipsi concessit comitatum Romandiolæ. Ioannes Nauclerus, Generat. 27. Itaque Pontifex Imperatórque statuerunt, vt vbi sedem ducentos & amplius annos, ac status sui fundamenta habuissent Papæ Mediolani, & in quibusdam locis aliis trans Padum, genti Langobardæ nomen & solum patrium maneret: & vt propinquior coniunctiórque nominis Rom. memoria fines illis faceret certiores, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectitur, Romãdiolam placuit appellari. Hæc ille. Cum autem Pipinus partẽ hanc Italiæ Langobardis ereptam Papæ Romano attribuisset, aliquanto post Pontifex ne ingratus videretur, regnum Galliæ Regi Childerico anili superstitione stolido ademptum, illi adiudicauit. Ex quo vetus verbum comprobatum est, Aut Regem, aut asinum nasci oportere.

ROMPHÆA teli genus. l. 3. §. 3. D. de vi & vi armata.

RONCALIA, de qua in libris Feudorum multis locis mentio fit, lib. 2. tit. 52. §. 3. his exponitur verbis ab Ottone Frising. lib. Frideric. 2. c. 12. Inde castra mouens in campo Roncaliæ super Padum non longè à Placentia, mense Nouembri resedit. Est autem consuetudinis Regum Francorum, quæ & Theutonicorum, vt quotiescunque ad sumendam Imperij Romani coronam militem ad transalpisandum coegerint, in prædicto campo mansionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto, scutum suspenditur, vniuersorúmque equitum agmen feuda habentium ad excubias proxima nocte Principi faciendas per curiæ præconem exposcitur: quod sectantes qui in eius comitatu fuerunt, singuli singulos beneficiatos suos per præcones exposcunt. At sequenti die quicunque nocturnis vigiliis defuisse deprensus fuerit, denuò ad præsentiam Regis aliorúmque Principum, vel virorum illustrium euocatur: sicque omnes omnium beneficiati, qui sine bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt, in feudis condemnantur. Hunc morem Principe secuto, non solùm laicorum feuda, sed & quorundam Episcoporum, id est, Hartuici Bremensis, & Vlrici Hamberstatensis regalia personis tantum, quia nec personis, sed Ecclesiis perpetualiter à principibus tradita sunt, adiudicata fuere. Itémque à Gunthero lib. 2.

—Tunc demum signa reuellens,
Roncalia properat rapidis attingere castris.
Est locus Italiæ modicum seiunctus ab vrbe:
Cui quia pulchra situ placet, inde Placentia nomen.
Planus, & Eridani placito iunctissimus amni,
Effundit latos spatioso limite campos.
Hic quoties claram regnator tendit ad vrbem
Theutonus, Ausoniam sumpturus ritè coronam,
Ponere castra solet: ligno suspenditur altè
Erecto clypeus: tunc præco regius omnem
Conuocat à dominis feudalia iura tenentes.
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte vetustorum debent ex more parentum:
At quicunque domi, domino nolente relictus,
Defuerit, feudo priuari Curia censet, &c.

Lotharius Imperator lib. Feud. 2. tit. 52. §. ij. Dum apud Roncaliam secundum antiquorum Imperatorũ consuetudinem pro iustitia ac pace regni componenda consideremus. Et tit. 55. Dum ex prædecessorum nostrorum more vniuersalis curiæ Roncaliæ pro Tribunali sederemus, à Principibus Italicis non modicas accepimus querelas, &c. Abbas Vrsperg. in Frid. Pro reparando itaque iustitiæ vigore, omnibus Lombardis & Italicis Roncaliam, vbi mos Lombardorum est iustitiam suam requirere, & ab Imperatoribus recipere, diem certam & curiam publicam ad præsentiam Principum qui tunc aderant, eis designauit: edictúmque est ab Imperatore, vt de singulis Italiæ vrbibus viri idonei Roncaliam conuenirẽt, & Barones, & alij qui caussas haberent.

ROSAM Pomponius inter vnguenta numerat, quæ valetudinis caussa parata sunt. l. 21. §. j. D. de aur. & arg. Sic & Rosam pro oleo rosaceo posuit Celsus libr. 8. c. 4. Quod si membrana, inquit, per inflammationem intumuerit, infundenda erit rosa tepida.

ROSTRA Liuio templum, seu forum ante curiam Hostiliam, in quo erat pulpitum ornatum rostris, & vide l. 2. §. exactis. D. de orig. iur.

ROTÆ aquariæ apud Paul. lib. 4. Sent. tit. 6. per quas extollitur vel extrahitur aqua, de quibus in l. j. D. cõmu. præd. l. 20. §. vlt. D. de contrah. empt. & apud Cato. de re rust. c. 11. Tertull. lib. de Anima, Rotas aquilegas vocauit. Vitruuius lib. 10. c. 9. Quod rota extulerit, inquit, in castellum infundi. Isido. lib. vlt. c. 15. dictam ait Rotam, quod quasi ruat. Est enim machina, qua ex flumine aqua extrahitur. Lucretius lib. 5.

In fluuio versare rotas, atque hausta uidemus.

vbi hausta sunt rotarum cadi ab hauriendo, quæ Græcè ἄντλια vocantur, vt & à Nonio notatur. Riuus verò ille quo per rotam educta aqua in hortum effunditur, ἄμαρα Græci vocantur, ἀπὸ τοῦ ἀμαρύειν, quod est deriuare, vel ἀπὸ τοῦ ἅμα ῥεῖν, & hac ratione aspirari deberet.

ret. Vide Etymologicum.

Rota Poenalis, supplicium à Francisco rege in grassatores institutum, vt fractis membris semianimes in altum elatis rotis supini imponantur, diuersissimum est ab rota illa veterum, cui homines alligati crudeliter torquebantur ac distendebātur. Nicephorus enim D. Panteelemonem rotam qua membra comminuuntur sine damno pertulisse scribit lib. 7. c. 14. In epistola quadam Luciani ad Stesichorum sic legitur: τοῖς δὲ ἄκρα πεπεδημένοις, καὶ τῷ τροχῷ ἐλιγιδοῦσιν. Sudas sic scribit: τροχοδῖναι, βασανισθῆναι, ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπως τὴν ὄργανον βασανιστήριον, καὶ λιπαίνουσι τὰ σώματα. Et paulo post: ξύλον ἦν τι δὲ ὁ τροχὸς, ἐν ᾧ διεφθείροντο οἱ κλέπται, ἀνελκόμενοι. Demosthenes. 3. in Aphob. ἀξιῶν δ' αὐτὴν μᾶλλον ἐπὶ τοῦ τροχοῦ στρεβλοῦσθαι. M. quoque Tullius lib. 5. Tuscul. rotam genus quoddam tormenti apud Græcos esse testatur. Apuleius lib. 3. Nec mora cum ritu Græciensi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur. Et lib. 10. Nec rota vel eculeus more Græcorum tormentis eius apparata iam deerant.

Rotundae clausulæ Fab. Quintil. lib. 7. quibus sententiæ clauduntur, cum sequentibus non hærentes. vide Budæum.

Rubeus, & rufus generalia sunt nomina, ad omnia, quæ quomodolibet rubent: vide Gellium lib. 2.

Rubor, pro pudore, qui plerunque mali est. hoc verbo vtitur I. C. in l. 3. §. fi. D. de vsur.

Rubrianum Senatusconsultum, Vide Senatusconsultum Rubrianum.

Rubrica, terra rubra, de qua vide Dioscoridem libr. 5. c. 71. & Mart. commentarium. Hac veteres interdum, interdum etiam minio, librorum indices, id est titulos notabant: quo factum etiam est vt & pro titulis ipsis capiātur. Vnde Paulus in l. 2. §. recup. D. de interd. Recuperandæ, inquit, possessionis caussa interdicta proponuntur sub rubrica Vnde vi. Hinc illud Iuuenalis Satyr. 14 —*perlege rubras Maiorum leges.* Et illud Persij Satyra. 5.

Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.

Hinc Fab. libr. 12. c. 3. Alijsse ad album & rubricas transtulerunt, & formularij, vel leguleij esse maluerunt. Ouid. lib. 3. Trist.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Turneb. Aduers. lib. 4. c. 5. Rubricas scribit veteres tantum posuisse in publico legitimóque iure, vt maiestas legibus accresceret, capitibus earum sinopide insignitis, & sanguineum quiddam & cruentum fortasse etiā minantibus, nec ad Prætoris album pertinuisse: tum enim Iurisconsultorum libros rubrica notari non solitos. Hæc (vt ingenue fatear) parum mihi cum superiorum auctorum auctoritate conuenire videntur: nec probabile est aliis omnibus eum librorum ornatum, solis iurisconsultis exceptis, concessum fuisse. Notat idem Turnebus, Democritum grauissimū physicum, ea quæ expertus erat consignasse rubra cera anulo impressa, & postea commentariis commisisse. Vitruuius: Admiror etiam Democriti de rerum natura volumina, & eius commentarium, quod inscribitur χειροτονητῶν, in quo etiam vtebatur anulo, signans cera ex milto quæ esset expertus. Aduertendum autem quod Rubricæ sui natura ad subsequentem textum referendæ sunt, à quo vel restringuntur, vel declarātur. Lasse. D. de hæredib. instituen. Si quidem de particulæ natura, materia subsequentis demonstratiua est, l. idē Pompon. D. de arbitr. Cæterum si quæ rubricæ disponere videntur, id non ex propria natura, sed ex aliqua extrinsecus accidente ratione fit: veluti quoties contextus integer nō extat: vt in plerisque. C. tit. quibus subiecerat leges Græcas Iustinianus, quæ hodie beneficio τῶν βασιλικῶν extant fere omnes. Cum enim verisimile sit, concordasse rubricam cum texto, probabiliter ex rubrica coniicimus quid in textu olim fuerit. Verùm rubrica, cuius extat textus, non minus atque ille allegari potest. vt Rubr. l. 3. C. ne fideiuss. det. licet ex contextu potius agatur, quia ille principalior. Sin autem rubrica clarior, textum subsequentem ambiguum declarat. Sicut enim vna pars legis aliam declarat. l. sed & posteriores. D. de leg. & ex præcedentibus subsequentia explicantur. l. si seruus plurium. §. fi. de leg. 3. ita ex tit. lex ipsa interpretationem potest capere: attamē quam Rubrica specialis, generalitas textus potior habenda est: quod voluit probata Gloss. Auth. de incest. nupt. in verbo, Illicitas.

Rudis aedificium, in l. 3. sub e. D. de impensis in rebus dot. fac. iuxta vulgata exemplaria. In Pand. Florēt. legitur Ædificium ruens: sanè clariore sensu.

Rudis paries. l. 44. D. de vsufruct. nullo dum tectorio opere inducti. Rudis materia, non facta, neque in opera coniecta. l. 19. §. infecti. D. de aur. & arg. Rudes lapilli vel gemmæ. l. 25. §. fin. D. eod. tit. nondum ornati, aptati.

Rudis massa, impolita. §. si quis ex de rer. diuis. Instit.

Rudus eris, quod & raudus, proptie rem asperam & imperfectam significat. Dicitur autem nouum, & vetus Rudus, sed diuerso significatu. Nouum rudus, materia pauimenti est: vti saxa de nouo contusa, seu testæ confractæ cum calce, ad pauimentum faciendum. vide Vitruuium lib. 7. Vetus rudus lapides rudes, vt in dirutis ædificiis. Sicque vsurpauit Vlpian. in l. 3. de seruit. præd. rust. Posse te cedere ius ei esse terram, rudus, saxa iacere, posita habere.

Rudusculum non modo pro ære infecto vulgus vsurpat, sed etiam pro signato, vt cùm dicitur in mancipando: Rudusculo libram ferito, id est asse tangito libram. Festus.

Ruderare exponit Budæus referente Tur. Aduers. lib. 2. c. 3. statumini superinducere cum calce & arena, aut rudere nouo & rediuiuo, id est ex vetere ædificio sumpto, non nuper effoso, quod constat è cemento. Vitruuius lib. 7. Tunc insuper statuminetur non minore saxo, quàm quod possit manum implere: statuminibus inductis ruderetur. & mox: Insuper ex testa nucleus inducatur. Statumina autem vocat lapides & cementa libralia & manalia, sine calce & arena.

Ruderatus ager, qui veterum ædificiorum materia scatet.

Rufuli appellati sunt tribuni militum, non à populo, sed à Consule facti: quòd de eorum iure Rutilius Rufus legem tulerit. Hi postea mutatione vnius literæ, Rutuli sunt appellati.

Ruere, quod ad stipulationem damni infecti attinet, in qua hæc verba, Si quid ibi ruat, poni solebant. l. 18. D. rem rat. hab. non videtur quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinsecus admota cadat, sed quod ipsum per se concidit. l. 43. D. de dam. inf.

Ruina, casu fortuito contingens ædificiorum lapsus. l. 30. D. ad leg. Falcid. l. 3. §. is quoque. D. de oblig. & actio. l. 3. §. 4. D. depos.

Rumor Specul. tit. de notorio crimine, est particularis assertio, vel insinuatio ex sola suspicione, & incerto auctore proueniens. c. super. de eo, qui cogno. cōsang. vxo. vide text. l. 25. §. 2. versi. plane. D. de acq. hære. Rumor pro existimatione, & pro fama.

Rumpi testamentum dicitur, cùm permanente suo in statu testatore casu aliquo euertitur, vel ipsius ius vitiatur. l. 3. §. 2. D. de iniust. rupt. & Instit. in prin. tit. quib. mod. test. veluti agnatione posthumi, adoptione vel arrogatione filij filiæve, alterius testamenti factione, dummodo hæres ex eo esse potuerit. Isidorus libr. 5. Etym. c. 24. Ruptum testamentū inde dictum ait, quod

nascente posthumo, neque exhæredato nominatim, neque instituto rumpitur.

Rvpisse verbum in Aquilia lege ferè omnes veteres sic intellexerunt, pro corrupisse l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquil. Ruptum tamen ait Imp. intelligitur, quod quoquo modo corruptum est. § 8. ad l. Aquil. Et ideo qui vestimenta sciderit, & qui inquinauerit, & qui nauem perforauerit, & qui vulnerauerit, & qui virgis, loris, pugnis ceciderit, vel telo, aut quo alio sciderit corpus, rupisse intelligitur. d. l. 27.

Rvpitias in XII. Tab. Festo lib. 16. significat damnum dederis: quod à rumpo videtur deduci.

Rvrsvs, denuo de bina vice intelligendum est. l. j. §. si cui. D. vt leg. no. cau. Bart. l. fideicommiss. §. si quis decem. de leg. 3.

Rursus, pro contra interdum vsurpari Seruius notat in illud lib. 3. Georg. Virg.

Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit.

Sic accipitur in l. 11. §. si filio. D. ad leg. Falc. §. rursus. Instit. de actionibus. vbi rursus ex diuerso bis τὸ αὖθις Iustinianus dixit. Sic & apud M. Fabium lib. 4. c. vlt. & alias sæpe hæc vox accipienda est.

Rvs, omnis locus extra vrbẽ vbi sunt agri & villæ, rubr. C. si cur. relict. ciuit. rus ha. Rura veteres incultos agros dicebant, id est siluas & pascua, ex lib. de limit. var. auct. nec dicuntur, vt vult Varro lib. 4. Ling. quod rursus ex iis percipiantur fructus, sed à Græco ἄγρος, prima litera abiecta, vt ἀμέλγω, mulgeo.

Rvstica mancipia ab vrbanis non loco sed genere vsus cognoscuntur. l. vrbana. j. de verb. sign. l. seruis vrbanis. & l. cum quæreretur. de legat. 3. l. quemadmodũ. D. de supellectile leg. l. si prædium. C. de præd. minor. Sic etiam Vrbana prædia à rusticis non loco, sed qualitate, vsu materiáque discernũtur. l. vrbana. 2. de verb. sign. Neratius tamen ea loco distinguit. l. 2. de ser. rust. præd. l. eo iure. D. in quib. caus. pign.

Rvstici nuncupantur generaliter omnes, qui sine nobilitatis iure agriculturam exercent, siue sint sui iuris, siue alieni. Sed vnde est (dices) quòd rusticum nomen ad iniuriam sæpe proferamus? Vt apud Virgiliũ Ecl. 2.

Rusticus es Corydon.

Respondeo: cum vita cultior à rudi in vniuersum esset aliquo hominum exemplo declaranda, altera nuncupata est vrbana, quoniam ex doctorum virorum conuersatione, mores & lingua solet in vrbe formari: altera verò rustica, quandoquidem ruri nulla est educationis, nulla loquendi peritia. Inde dicimus vrbanitatem, quæ opponitur rusticitati: & rusticè loqui eum, qui barbarè loquitur, aut incultè. Cæterùm per hoc nihil detrahitur dignitati agriculturæ, quam nobilissimi Romani exercuérunt, & nostri quoque nobiles exercent per alios, honestissimo lucro.

Rvsticitas, est simplicitas animi sine fraude & dolo: vt in l. 2. D. si quis in ius vocat. non ierit.

Rvta cæsa, sine copula à veteribus pronunciabantur, sicut & alia multa. l. 5. §. idem Iul. D. ad exhib. & l. 38. §. vlt. D. de act. empti. Ea autẽ dicuntur quæ vẽditor possessionis, sui vsus gratia, cõcidit, ruendaque extraxit. Et ruta quidem quæ eruta sunt, vt arena, creta, & similia: cæsa, ea quæ cæsa, vt arbores cæsas, & carbones, & his similia, esse vult Vlp. l. 17. §. si ruta. de act. empt. Granaria item quæ ex tabulis fieri solent, si eorum stipites supra terram sunt, vt & tegulas quæ nõdum ædificiis impositæ sunt, rutis & cæsis cedere, dicit Iauolenus. l. 18. eod. Q. Mutius Rura cæsa definit, quæ neque ædium, neque fundi sunt: & in rutis cæsis ea demũ statuebat, quæ terra non tenerentur, quæque opere structili, tectorióve non cõtinerentur. l. 66. in fi. D. de contra. empt. l. 241. de verb. sign. Cic. 2. de Orat. Te, cũ ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. Ea solita fuisse in venditionibus excipi idem in Top. scribit. His opponuntur fixa iunctáque. d. l. 38. secundum vulgarem scripturam, quam Florentinæ præfert Iac. Cuiac. vel infixa inædificatáque. l. cum fundus. D. de instr. vel instr. leg. quibus Liuius lib. 39. adiicit immolita: quo nomine quæque citra ædificij formam molita, significantur: vt in legibus limitum: Nequis eos limites decumanos ne obsepeto, neve quid eis immolitum, néve quid ibi positum habeto.

Rvtabvlvm est quo rustici in protuendo igne panis coquendi gratia vtuntur, Festo lib. 16. Galli *palon* vocant.

Rvtrvm, eodem auctore ibidem, quo arena eruitur. A ruendo quidam deduci volunt, Nonius à radendo. Lucilius: *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum una adfert.* proinde quasi instrumentum sit hostorium, ad æquandam mensuram & radendam: cum tamen significare possit instrumentum, quo fruges corruuntur in modium, id est coniiciuntur.

Rvtilans sanguine, rubescẽs. l. milites. C. de test. mili.

S

S. F. s. Sine fraude sua, vt in l. Iulia de adulteriis: Retinere adulterũ horas viginti sine fraude sua iure liceat, vt ait Vlp. in l. c. 25. D. de adul. Valerius Probus inter notas refert.

Σάβανα, Sabana, vox in Basilicis vsitata, lintea significat, quibus in balneis loti siccarentur. Marcellus ex magister officiorum libro de mendicamentis: Caput laues, & crassa sabano diligenter siccabis, spongiis demersis, & linteo vel sabano inrorto vtrinque expressis. Radices betæ lauabis, & expressas sabano siccabis.

Sabbatum, Σάββατον Hebræis quietem significat. Grego. Nazianzenus, [illegible] Sabbatum ab hebdomade sedis Dei dictum ait Tertullianus lib. aduersus Valentinianos. Sabbatum diem commemorant Impp. l. 2. C. de Iudæis.

Sabiniani, vide Cassiani.

Saccvm, & sacculum pro marsupio, loculis, crumena, repositorio, & reconditorio nummorum dicunt Iurisconsulti. l. 105. D. de solut. Vide, Cum sacco adire. Horatius lib. 2. Serm. Satyr. 3.

Effundi saccos nummorum. Catullus:
—nam tui Catulli
Plenus sacculus est aranearum. Martialis:
—nescit sacculus ista meus.

Saccarivs, baiulus qui sacco defert, transfértque merces, aut quid aliud, vel qui saccis gestandis quæstũ facit. Et Saccaria negotiatio, quæ circa saccos versatur. Paulus: Non magis, ait, quam si quid ex sacco saccarij excidisset, lege qui fundũ. §. venit autem. de contrahend. empt.

Sacconas apud Ciceronem libr. 7. ad Attic. epist. 13. à saccis pecuniæ vocabulum deductum: vt enim à bucca bucco, à pera pero, à Drusis Druso, sic à saccis sacco ducitur. Ænigma Oppiorum, inquit Cicero, ex Velia plane non intellexi. est enim numero Platonis obscurius. iam intellexi tuum ænigma. Oppios enim de Velia Saccones dici. Fortasse autem Oppiis pecuniã debebat, qui Veliam vrbis locum incolebant.

Saccvlarii, in l. saccularij. D. de extr. crim. definiuntur qui vetitas in sacculos artes exercẽtes partem subducunt,

ducunt,partem ſubtrahunt.Id eſt qui magica arte credebantur ſacculus, in quibus homines pecuniam gerunt, incaotare & ſubducere. Vereres enim magnam vim eſſe magiæ putabant, vt & eius vi meſſes aliò traduci poſſe cenſerent, excãtatis ſegetibus. Dixit autem ſubducunt vel ſubtrahunt, quia incertum eſt arte hoc fiat an manu. Subducimus enim arte, vt ſi carminibus, vel qua alia ratione: ſubtrahimus manu. Eiuſmodi præſtigias deſcribit Syneſius in epiſt. Euthalij cuiuſdam, quem & βαλλαντᾶ vocat, id eſt ſaccularium, qui cum in mulcta ſoluenda vnum ſacculum oſtentaſſet, in quo erant aurei nummi, & huic ſimillimum alium occultaret, in quo erant ærei, numerata & appenſa pecunia aurea, & ſuo reddita ſacculo, mox clam alterum pro altero ſuppoſuit & tradidit. Iidem etiã Saccellarij dicuntur, vt ſupra ex Suda: & ſaccellus βαλάντιον Gloſſis. Marcellus De medicamẽtis: In ſaccello lineo ad frontem ſuſpendes. Saccularius autem eadem forma dicitur qua Manòcularius, apud Tertullianum in Apologet.cap.43.

SACRA priuata gentis cuiuſque fuiſſe quæ Diis penatibus paterfamilias faceret, conſtat ex Ciceronis lib. de legib.2. Emancipati autem liberi arbitratu ſuo ſacra ſibi conſtituebant. Hinc filiifamilias in ſacris paternis eſſe dicuntur, l.2.C.de bon.quæ lib. In ſacris manere, l. filiæ.12.C.de collat.l.pen. C.de adopt. In ſacris parentum conſtituò, l.vlò.C.de inoffic.teſta.l.vlt.C.ad Tertyll.l.vlti.C.de cur.fut. In ſacris poſiti, l.in coniunctione,20.Cod.de nupt. In ſacris retineri.l.3.C.de bo.mater. Hinc adoptati qui in alterius gentem tranſibant, in eius gentis ſacra tranſire dicebantur: vt apud Val.Max.lib.7.c.7. Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à ſacris paternis dimitti, & abſolui, l.quidam.31.C.de fideic.l.j.C.de annal.except.l.de emancipatis.13.Cod.de legitimis hæredibus.

Sacra loca ea ſunt, quæ publicè ſunt dedicata, ſiue in ciuitate ſint, ſiue in agro, l.9.de rer.diuiſ.

Sacræ res ſunt, quæ publicè conſecratæ ſunt, non priuatè. ſi quis ergo priuatim ſibi ſacrum conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum, l.6.§.2.D.de diuiſ.rerum.

Sacræ item res ſunt, quæ ritè per Pontifices Deo conſecratæ ſunt, velnò ædes ſacræ, & donaria quæ ritè ad miniſterium Dei dedicata ſunt: ait Imp.§.6., De rer. diuiſ. Sic Trebatius: Sacrum eſt, inquit, quicquid eſt quod deorum habetur, apud Macrob. Saturn. lib.3. cap.3. Et Gallus Ælius apud Feſtum: Sacrum eſt, inquit, quodcunque modo & inſtituto ciuitatis conſecratum ſit, ſiue ædes, ſiue ara, ſiue ſignum, ſiue locus, ſiue pecunia, ſiue quid aliud quod diis dedicatum & conſecratum ſit. Sacrum autem à Sancto quid differat. vide Sanctum.

Sacra certamina ſunt, que diis dedicata ſunt, l.4. D.de his qui notan.infa. qualia erant Iouis Capitolini, Apollinares ludi, & magnæ Deum matris. Quintili.lib.3.cap. 7. An laudes Capitolini Iouis perpetuæ ſacri certaminis materia, vel dubiæ ſunt, vel in oratorio genere tractantur. Inde Firmic.lib.4.Matheſ.cap.12. Sacris quoq; faciet certaminibus propoſitos. Idem lib.6.c.31. Athletam faciet ipſa genitura, & qui in ſacris certaminibus victor glorioſa & digna reportet præmia coronarum. Sic etiam ſacras coronas, in l.40.D.de re iudic. accipio, quæ in ſacris certaminibus partæ ſunt.

Sacras etiam Impp. res ad ſe pertinentes vocant. Sic ſacras domos, ſacras largitiones, ſacra ſcrinia, ſacrum ſtabulum, ſacram monetam, ſacrum comitatum, in cõſtitutionibus accipimus. Sic & principales conſtitutiones ſacræ dicuntur, l.5.§.ſi tutor. D.de admi.tuto.l.5. D.de manumiſſionibus, l.27. D.de re iudicata, l.43. D. de actio.empt.l.18.in princip.& §.j.D.de iure fiſc.l.prima.§.item. D.quæ ſentent. ſine appella.reſc.l.quarta, & l.ſexta. D.de appella.recip.

Sacri affatus, l.ſacri. Cod.de diuer.reſcript. id eſt principis reſcriptum. Eodem ſenſu, Sacrum oraculum, ſacra adnotatio, ſacræ literæ, ſacri vultus paſſim in Conſtitutionibus Impp. legimus: ſimiliter & ſacra forma.

Sacer cognitor, in l.3.C.vbi Senatorum, l.5.C.quo.appella.non recip. cui audientiam cauſſæ vice ſua princeps mandauit. Qui & ſacri auditorij cognitor, in C.Theodoſ. vocatur. Et iudex ſacrarum cognitionum in quadam inſcriptione Italica, ex qua alia Romana inſcriptio ex Thermis Conſtantini deſcripta emendanda eſt, in qua iudex ſacrarum conſtitutionum, pro cognitionum legitur.

Sacra via in l.2.D.de orig.iur. dicta eſt quòd io ea fœdus ictum ſit. reliqua vide apud Feſtum lib.17.

SACRAMENTVM dicitur ea pecunia quæ in iudicium venit, in litibus: à ſacro. Qui petebat & qui inficiabatur de aliis rebus, vterque quingentos æris ad Pontificem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero aſſium. Qui iudicio vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat: victi ad ærarium redibat. Varro lib. De lingua 4. Sacramentum, inquit Feſtus, æs ſignificat, quod pœnæ nomine penditur, ſiue contendit. Id in aliis quinquaginta aſſium eſt, in aliis quingentorum, inter eos qui iudicio inter ſe contenderent. qua de re lege L.Papyrij Tribuni pl. ſancitum eſt his verbis: Quicunque Prætor poſthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, Treſuiros capitales populum rogato: iſque Treſuiri * quicunque * ciere ſacramenta * exigunto, iudicantoque: eodémque iure ſunto, vt quos ex legibus, plebiſve ſcitis exigere, iudicaréve oportet. Sacramenti autem nomine id æs dici cœptum eſt, quod & propter ærarij rationem, & ſacrorum publicorum multitudinem conſumebatur in rebus diuinis. Sic enim optimi ſcriptoris diuulſos inter ſe locos reconciliare conatur Hotoma. Pedianus autem Verrin.3. Comperendinatio, inquit, eſt ab vtriſque litigatoribus inuicem ſibi denũtiatio in perendinum diem. Namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant iudicem. &c. Quibus ex Varronis, Pompeij, & Aſconij locis quantum inter Sacramentum & Sponſionem interſit, ita demonſtrari poſſe idem Hotoma arbitratur: vt ſacramentum ſit certa & legitima pecuniæ ſumma, quæ ab actore & reo deponebatur in ſacro, vt qui victus & damnatus eſſet, is pecunia ſua mulctaretur: qui viciſſet ſuam recuperaret. Sponſio autem dicebatur, mutua litigatorum promiſſio, cùm alter ab altero certam ſummam ſtipulabatur, ni bonam cauſſam haberet. In hac igitur ſtipulatio adhibebatur, & alter alterius fidem ſequebatur: neuter deponebat: in illo neuter alterius fidem ſequebatur, neuter ſtipulabatur, ſed vterque deponebat. In hac, victor actionem ex ſponſo habebat, id eſt certi cõdictionem, vt ſibi eam pecuniam exigere & habere liceret: in illo, victi pecunia ſacro committebatur, & in res diuinas cõſumebatur. Iſidorus autem libr. Etymol.5. Sacramentum, inquit, eſt pignus ſponſionis: quia violare quod quiſque promiſit, perfidiæ eſt. Quod quàm ineptum ſit, id eſt plane Iſidoricum, nemo non videt. nam Sacramentum pignus quidem eſt, at non ſponſionis: verum bonæ fidei litigatoris. In ſponſione nanque pignus non datur. Sacramentum autem in rerum capitalium iudiciis vſurpari ſolitum putare, planè abſurdum eſt: idque ſuperior ille Pediani locus attente conſideratus, ſatis oſtendet. Hinc verò explicari poterit quod ait Tullius pro Roſcio Com. legitimæ partis ſponſionem factam. Nam ſacramenti quantitas lege definita erat. Huc pertinet elegans Ciceronis Epiſt. ad Volumnium locus, in qua ita eſt: Pugna, ſi me amas, niſi ridiculum

παρὰ προσδοκίαν, nisi cætera quæ sunt à me in secũdo de oratore per Antonij personam disputata de ridiculis, ἔντεχνα & arguta apparebunt, vt sacramento contendas mea non esse. Adde & illas ex Valerij Probi libello notas, S.N.S.Q. quæ hæc significabant, Si negat, sacramentum quærito. Item has, Q.N.T.S.Q.P. id est, Quando negat, te sacramento quinquagenario prouoco. Quæ fuisse solemnia sponsionis sacramenti verba verisimile est.

SACRAMENTVM etiam dicitur, militare iusiurandũ, in quod milites qui nomina dabant adigebãtur; Græci ὅρκον στρατιωτικόν appellant. huius autem sacramenti fit mentio in l.8.C.de legat.l.3. C.Theodos. de immunit. conces. Quo qui liberabantur, sacramento solui dicebantur, l.2.§.miles, D.de his qui not.infam.l.14. D.de his qui, vt indig. l.vlt. D.de re milit.

SACRAMENTALES, à sacramento, id est, iuramento, dicebantur ij, qui quamuis rei de qua ambigebatur, testes non fuissent, tamen ex eius cuius res agebatur, animi sententia, in eadem quæ ille verba iurabant: ipsius videlicet probitate & innocentia confisi. Nam tum demum adhibebantur, cùm testes nulli extarent. li.Feud.1.tit.4.§.3.& tit.10.& titulo 26. Vassallus autem in sacramentalium suorum numero minimum sex cognatos adhibebat: dominus partim cognatis, partim vassallis, partim extraneis vti poterat. libro Feudorum 2.titulo 33. Plura cognosce ex legibus Langobardorum titulo 41. De VVadiis de sacramento fugientibus. Sic apud Gregorium Turonens. Apud Parisios pater quidam pro filiç pudicitia iurat. Tandem, inquit, ne crimen consurgat vlterius, innocentem eam faciam sacramento: eleuatisque manibus super altari, iurauit filiam non esse culpabilem. Forma autem huius Iurisiurandi sic exponitur in legib. Alemann. titu.6. De Iuratoribus. Ista verò sacramenta sic debent fieri, vt illi coniuratores manus suas supra capsam ponant, & ille solus cui caussa requiritur, verba tantùm dicat, & super omnium manus manum suam ponat, vt sic eum Deus adiuuet, vel illæ reliquiæ, & illas manus quas compræhensas habet, vt de illa caussa vnde interpellatus est, culpabilis non sit. In Lombardia autem plerunque Iuratores vocantur, vt libro primo titulo 10, l.si quis ex leui. Si huius facti testes non habuerit, cum duodecim Iuratoribus per sacramentum affirmet, &c. Et in l.de homicidiis: Si huius facti testes non habuerit, cum 12. Iuratoribus legitimis per sacramentum affirmet, &c. Video etiam hoc nomen apud Senecam, initio ludi Claudiani. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. quis vnquam ab historico iuratores exegit? Vbi Iuratores pro testibus poni vult Hotom. alij veritatem legunt, propter illud Ciceronis de Leg.1. Faciunt imperitè, qui in isto periculo non vt à poëta, sed vt à teste, veritatem exigant. Quo ipso loco vocem DELECTATIONEM abesse existimat: hoc modo Non vt à poëta delectationem, sed vt à teste veritatem exigant. Nam statim ita sequitur: Quippe cùm illa ad veritatem referantur, in hoc ad delectationem pleráque.

SACRAMENTVM alio sensu est sacræ rei signum. vide 1.q.1.c.multi, & extr. de sacra. non iter.

SACRARIVM & sacer locus differunt. nam sacer locus, est locus consecratus: sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest, l.9. D.de diuis.rerum. Sacrarium quoque appellatur illa pars, in qua sunt clerici ad celebrandum propter sacramenta, quæ ibi conficiuntur, & quia in altari maiori, cùm soleat esse sacrarium, includuntur reliquiæ, extra, de consec. Eccles. vel alta. Est & Sacrarium Principis in l.vlt.§.legat. D.de mun.& honor. l.8.de legat.& decret.legat.C.Th.

SACRATÆ leges sunt, quibus sancitum erat, vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Festus. Alio sensu leges sacratissimæ dicuntur, l.leges.9.C.de legib.& constit. Leges sacratissimæ, inquiunt Impp. quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent. Sacratissimæ autem, id est, ab Imperatoribus latæ: eadem forma qua sacræ domus, sacræ largitiones, &c.

SACRILEGI sunt, qui publica sacra compilauerunt, l.6.& l.9. D.ad l.Iul.pecul. Seruius in 9. Ecloga Virgil. Sublegere ait furari est: vnde & sacrilegus dicitur, qui sacra legit, id est, furatur.

SACRILEGIVM Impp. appellant etiam suarum constitutionum violatarum crimen, l.vnic. C.de crimi.sacril.l.6.de appellatio.in C.Theodos. Sacrilegiíque crimen irrogant his, qui præcepta sua neglexerint, vel scita violarint, l.j.C.vt digni.ordo seruet. lib.12.l.13.C. de erogatio.milit.anno.lib.12.& apud Cassiodor. in libris Variar. aliquoties.

SACRISTA, siue Thesaurarius, is est ad cuius curam pertinet custodia sacrorum vasorum, vestimentorum Ecclesiasticorum, seu totius thesauri Ecclesiastici, necnon quæ ad luminaria pertinent, siue in cera, siue in oleo, cap.vn.extra, de offic Sacristæ, & c.perlectis. §.ad thesaurarium.25.distinct.

SACROSANCTVM Festo lib.18. dicitur, quod, iureiurando interposito, est institutum: vt si quis id violasset, morte pœnas penderet. Sic M.Cato ait Ædiles Sacrosanctos esse. Sic Sacrosancta ecclesia, C.de Sacrosan. eccles. Vide Sanctum.

Sacrosanctum etiam significat id, quod sine inexpiabili scelere violare nemini prorsus licet. Atque hoc sensu muri ciuitatis sacrosancti dicuntur, vt qui eos violaret, morte pœnas penderet, in l.fin. D.de diuisio.rer. Si quis, inquit, violauerit muros, capite punitur.

SACERDOS, dignitatis, & honoris nomen, Panor. in c. si sacerdos. de offic. ordina. Sacerdotes curatores sacrorum, quos maiestati Dei, & sacris vacare Paulus oportere dicit in l.non distinguemus. §. sacerdotio. D.de recep.

Sacerdotum autem duo genera erant apud Romanos: alterum, quod ad placandos deos constituebatur, vt sacris præesset solemnibus: alterum, quod prędicta vatum seu responsa, in quibus arcanum aliquid semper putabant latere, interpretabatur iis, quorum scire intererat. Sic autem dij, vel reuera dæmones, stupidis Gentibus multifariam imponebant. Quandoquidem ipse Satanas (inquit Paulus 2.Cor.11.) transfiguratur in Angelum lucis.

SACERDOTIVM, in l.57.§.sacerdotio. D.de pactis. sacerdotium etiam in prouinciis & municipiis, l.j. D.ad l.Iul.de ambitu, l.17.D.de mune.& honor.l.8. D.de vacatio.muner.l.8.D.de excus.tut.l.j.C.de natur.lib. l.vn. de pericu.succes.lib.10.C. Quod patrimonij munus esse ait l.8.de muneribus patrimo.lib.10. C.Iul.Fir.lib.4. Mathes.cap.15. Faciet quoque nobili potestate pro climatis genituræ mensura gymnasiarchas, prouinciarum sacerdotes. Versabatur etiam sacerdotiorum munus in apparatu, editione & exhibitione ludorum, vt ostendit l.vlt.de expens.ludor.in C.Theod. Inde sacerdotiorum editiones, in l.j.de spectacul.in. C.Theod.

SÆVIRE, crudeliter in aliquem agere, §.sed hoc tempore. Instit.de iis, qui sunt sui, vel al.iu.

SÆVITIA pro inconcessa castigatione, Paul. ad legem Aquil. Præceptoris enim nimia sæuitia culpæ adsignatur. Quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti, vt tradit Vlpian.

SAGA, in l.12. C.de cursu public. instrata equorum. Interpretes βαρδαϊκὰ τὰ παλαιὰ verterunt illo loco. vide

Baifium

Baifium in libell.de re vestiaria.

SAGARIUS, sagorum venditor. Hinc, Sagaria negociatio: sicut à linteo, lintearia. Vlpian.de tribut.actio. l. Procuratoris. Duas, inquit, negociationes exercebat puer, sagariam, & lintearium. Idem l.cum duobus.§. quidam.pro socio. Quidam sagariam negociationem coierunt.

SAGMINA, inquit Marcian.in l.sanctum. de diuis.rer. sunt quædam herbæ, quas legati pop.Rom. ferre solebant, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferũt ea, quæ vocantur κηρύκια. Latinè Caducei dicuntur. De Sagminibus sic Plinius lib.22.ca.2. Si quidem auctores imperij Rom.conditorésque immensum quiddã, &c. hinc sumpsere: quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibúsq; verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes, clarigatúmque mitterentur, id est res raptas clarè repetitũ, vnus vtique Verbenarius vocatur. Festus item, Sagmina ait esse Verbenas, id est herbas puras quia ex loco sancto arcebantur à Consule Prætoréve, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum. Horum vide exemplum apud Liuium lib.j. Itaque perperam faciunt qui apud Modest.l.vlti. D.de leg.Pomp. de paricid. sanguineis virgis cædi paricidas legunt. nunquam enim commisissent Romani vt herbam sacram impio paricidarum corpore contaminarent, idque nefas non leui piaculo expiandum censuissent.

SAGITTÆ à sagaci, id est, veloci ictu, l.2. C.quæ res export.non debent.& vide in Nouel.de armis. Papias dictam ait sagaciter acutam, apud Albericum. Hinc,

SAGITTARIUS toto tit.extra de sagittariis. Sagittarum appellatione an veniat balista, ponit Bartol.l.qui penum. D.de penu.leg.

SALAMANDRA in l.3.§.alio. D.ad l.Corn.de sicar. Id autem esse animal lacerti figura stellatum ac varium Dioscorides libro 2.& Plinius libro 10.ca.67.scribunt, cui scilicet tãtus rigor insit, vt ignem tactu suo extinguat. Hinc & nata est vulgi deprauata opinio, existimantis igne eam vesci, nec vnquam eo absumi: nam etsi præ frigiditate aliquo tempore in igne illæsa subsistere possit, tamen in ardentem fornacẽ iniecta, non dubium quin ab eo tandem consumi debeat: quod & Galen. lib.3.de temperament.scripsit. Cæterùm inter venena numeratur. Nam haustũ eius sequitur inflammatio linguæ, & cum torpore, resolutionéque aliqua tremor, & sermonis impedimentũ, & liuor totius corporis, vt Diosco.lib.6.& Plin.lib.29.cap.2. tradunt.

SALIS vectigal apud Romanos fuisse constat. Salis meminit Liuius lib.2. Cùm, ait, altero post reges exactos anno salis vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat in publicum, omni sumptu adempto concessum priuatis bello Punico secundo vectigal nouum à censoribus Nerone & Salinatore institutum ex salaria annona. Etenim cum sextante sal & Romæ & per totam Italiam esset, Romæ eos pretio eodem, pluris in foris & conciliabulis & alio alibi pretio præbendum locasse, ac pretio salis tribus onerasse. vt idẽ refert li.39.

SALARIUM annuam erogationem significat, quæ alicui sui tuendi exhibendique causa præstatur, τὸ ἐπὶ τροφῇ διδόμενον. l.vlt.D.de in rem ver.l.8.§.si in singulos. D.de transactio.l.vlt.in fin.D.de oblig.& actio.l.19.§. vlti.D.de annu.leg. Salarium verò Cornut.in Persium victum vnius diei interpretatur. Plin. hoc vocabulum à sale duci scribit, lib.31.cap.7.de sale tractans: Honoribus etiam militiæq; interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat.

Salarium etiam annuas mercedes stipendiáque, quæ ob liberalem artem vel medicinam præstantur, significat, l.16.§.j.de aliment.lega.l.4.D.de decret.ab ordine, fac. l.51.§.item Papinianus. D.pro soc.l.7.l.56. §.salarium. D.manda.l.j.& l.18.Cod.eod.l.4.D.de offi.adses.l.20.§. vlt.D.loc. Salarium quoque prædij Iurisconsulti dicunt, in l.40.§.hæres.de lega.1.l.8.D.de vsufruct. Et salarium pro lapidibus cædendis, in l.14.in fi.D.commu. præd. Item tribunorum militarium & ducum Salaria, erant annonæ ipsorum. Proinde ἀλάριον Græci interpretãtur σιτηρέσιον. Et fortassis inde ductum est vocabulum, quod salaria percipientes, inde se alant. Vopiscus in Aureliano, Nam illi Romam venienti salaria sui ordinis sunt decreta. & postea. Panes militares numero sexdecim, panes militares castrenses quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, &c. quæ sequuntur. E quibus intelligitur annonam cuique destinatam & assignatam, Salarium dici. Idem in Probo, Item in salario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pondo sex, caprinæ pondo decem, & quæ sequũtur. Latius tamen patuit hoc vocabulum, nec pro annona tãtum, verumetiam pro commodo & stipendio militũ vsurpatum est. Plinius, Nec pudet tribunorum militarium salariis emere. Itaque à Græcis explicatur, στρατιωτικῶν ἀλάριον, σιτηρέσιον, παροχὴ & στρατιωτικῶν φιλανθρωπιῶν, Veteribus glossis, quæ & Salialium dici ostendunt.

SALARIARIUS, cui salarium soluitur, vel qui salario fruitur, Vlp.l.10.§.8.D.mãdati. Nisi si salariarius fuit, & hoc conuenit vt sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est de salario. Eadem autem forma dictum est qua fideicommissarius, legatarius, depositarius.

SALGAMA appellantur herbæ, quæ conditæ sale ad victum in vasis adseruantur, veluti enula, brassica, beta, etiam nunc apud Turcas. Sed huius nominis obtentu exigebant etiam transeuntes milites, culcitras, ligna, oleum: quod tollitur lib.12.C. titul.de Salgamo hospit. non præstando. Ne quis, inquit Imperat. Comitum, vel Tribunorum, salgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus. Annotauit tamen Alciat.quòd & salgami appellatione, venit oleum, sal, butyrum, & huiusmodi esculenta ad condiendum: atque etiam alia in dies necessaria, veluti ligna.

SALINÆ, locus vbi fit sal, apud Gaium, l.j. quod cuiusq. vniuers.in princi. Plin.auctor est, Ancum Martium regem salis modia sex millia in congiario populo dedisse, salinásque primùm instituisse. Earum autem vectigal, explosis regibus sublatum, iterum imposuit censor M.Liuius, ob id ipsum Salinator appellatus. Athenæus autem refert lib.3. δειπνοσοφιστῶν, ca.1.à Lysimacho iam olim in Troade vectigal salinarum constitutum, & natura tamen id quasi refugiente, statim exaruisse salinas, ac remisso vectigali rursus produisse.

Salinæ publicæ fuerunt, & Principis propriæ, vt ferè omnes in Gallia, ex quibus ideo Princeps amplum sibi vectigal parat, quòd suæ cuique regioni deputatæ sint salinæ, nec liceat aliunde inuecto sale vti. Locãtur autem publicanis ad certum tempus: & ita iam plerisque in locis locari cœpere, vt certo pretio sal à conductoribus emere singuli cogantur. quod si quis ex iure Romano confirmare velit, in promptu est l.inter publica. D.de verbo.signif.l.si quis sine. C.de vectig.& comm. & l.liber homo.§.j.D.de hæred.institu.& in libris feudorum inter regalia salinarum quoque reditus computantur, titul. Quæ sint regaliæ. Admonebimus tamen, priuatis etiam Romano iure salinas possidere licuisse, l.forma.§.salinæ.D.de cẽsib.l.5.§.j.D.de reb.eor. qui sub tut.l.generali.§.vxori.& §.seq.D.de vsufr.leg. Nec illud omittendum propriam hanc fuisse olim feminarum pœnam, vt in opus salinarum damnarentur, vt indicat l.aut damnũ.8.§.in ministerium. D.de pœn.

& l.

& l.mulier.6.D.de capt.& postlim.

Salinarum vectigal, in d.l.17.& l.j.D.quod cuiusque vniuers.l.59.§.j.de hæred.instit.

Salinarum conductores, in l.11. C.de vectiga.& comm.

SALICA lege vxorem accipere dicitur, qui ea lege accipit, vt ei manè diei nuptiarum munus sponsalitium afferat: quod munus Morgengeba vel Morganatica dicitur lib.Feud.2.tit.30.& de eo diximus superius. Est autem lex Salica eorum Frácorum propria, qui Franci Orientales dicti sunt, à Sala flumine Salij denominati: de quo flumine & Saliis Francis, Strabo.lib.7.& Pauls. Æmil.li.2. Eguinarthus in Carolo magno: Ac Salam fluuium qui Thuringos ac Sorabos diuidit, postea à à Francis, qui Orientales dicuntur, incolitur. Item alio loco. Franci duas habent leges, plurimis in locis valdè diuersas. Significat autem eas quæ in volumine Barbaricarum legum vocantur Salica & Francica: quæ ipsa Francorum Occidentalium propria est. Tamen Hermannus Comes in libell.de Orig.Franc. Ripuariam, non Francicam nominat. Duas: inquit, Francos habuisse leges, ipsorum auctores testantur, Salicam, atque Ripuariam: quibus nullus Regum ante Carolum Magnum adiicere quicquam tentauit. Est autem Ripuaria regio, quæ Rheno, Mosela & Mosa, quasi triangulari forma cõcluditur, & Neustria vel Austrasia vocatur. Guilelmus de Oangis (cuius libri nondum editi sunt) sub anno 420. Franci cœperunt legibus vti, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis suæ Proceres electos de pluribus: qui, sicut lex Salica declarat, iudicauerunt. Ex quibus intelligi potest, quàm verum sit, quod nonnulli Claudij Seyssellij auctoritate adducti disputant, Salicam legem mendosè dici pro Gallicam. Neq; enim illos adiuuat, quod Vitus Amerbachius in Capitulari Caroli scribit, Gallicam, pro Gallicanum in antiquo suo Codice scriptum fuisse: quod absurdissimum esse verba legis perspicuè demonstrant: Vt cantum Romanum pleniter discant: ordinaliter per nocturnalia, vel graduale officium peragatur, secundum quod beatæ memoriæ genitor noster Pipinus Rex decretauit, vt fieret, quando Gallicanum tulit: & ob vnanimitatem Apostolicæ sedis & sanctæ Dei Ecclesiæ pacificam concordiam. Quis enim non videt his verbis significari, ante Pipinum Regem moris fuisse, vt in Gallicis Ecclesiis Gallica lingua hymni Deo canerentur, & officium (vt ipse loquitur) perageretur: verùm vbi Pipinus Gallicanum Regnum Papæ beneficio adeptus est, tum Romano Pontifici de se optimè merito præter cætera hanc gratiam retulisse, vt deinceps Latina lingua officia Ecclesiastica peragerentur. Quæ eadem Caroli Constitutio extat Leg. Franc.lib.1.cap.74. Francicam autem legem absurdum est ad Gallos nostros, siue potius Francogallos referre: cùm Francorum nomine plerunque apud istius seculi scriptores generaliter Germani omnes intelligãtur. Sic apud Petrum de Vineis libro Epistol.6.cap.25. Viuens iure Francorum, in eo videlicet, quod maior natu exclusis minoribus fratribus & cohæredibus in castro ipso succedat, inter eos nullo tempore diuidendo. Ioan. Nauclerus Gen.27. Carolus Magnus Rex Francorum dicebatur: quod idem erat ac si nominatus fuisset Rex Germaniæ & Galliæ. Nam clarum est, quòd eo tempore omnis Gallia Transalpina, & etiam Germania à montibus Pyrenæis vsque in Pãnonias Francia dicebatur. Illa, id est Germanica, Francia Orientalis: altera, id est, Gallicana, Francia Occidentalis. In quo veræ historiæ concordant omnes. Alij etiam Salicam legem sic dictam volunt quasi S'aliquam, à duobus verbis, Si aliqua, à quibus hac lex incipiebat, vt refert Rebuffus in Comment. in l.j.de verb.sign.D.

SALITOR, qui salis tributum colligit. Interpres Ciceronis Epistol.ad Atticum libro 4. exponit Salitores, præfectos, quos Iurisperiti Mutilegulos appellant. Quidam tamen codices habent, non Salitoribus, sed, Data à litoribus.

SALIENTES fontes tubulis, fistulísve aquam fundentes: nomine ab eo deducto, quod aqua ex tubuli capite in labrum fluens, salire videatur, l.15. D.de act.empt. Atque id proprie de lapidibus, aut personis, ex quibus aquæ saliunt intelligi debet. Basilicis ἀνάβρυτα dicuntur, Veteribus Silani. Itaq; qui Glossemata sunt interpretati, Silanum κρήνην exponunt, seu κρουνὸν, id est τὰς ἀρχὰς τῶν ῥευμάτων, vt exponit Eustacius. Dicitur & Tullius. Festus, Tullios alij dixerunt esse Silanos. Cornelius Celsus lib.3. Confert etiam aliquid ad somnum silanum iuxta cadens. Lucretius 6.

Corpora silanos ad aquarum strata iacebant.

Itaque l.17.§.vlt.eod.tit. personas, ex quarum nostris aqua salire solet, id est Silanos aut Tullios. Alij Syluanus dici volunt, sed illud magis probatur.

SALIX arbor celeriter crescens, l.Gaius.D.de ann.leg.

SALICTVM, locus salicibus consitus, l.quæsitum. D.de fund.instru.

SALTVS appellabant veteres pascua loca, & pastionibus accommodata, l.penult.§.j. D.si seruit.vendic.l.8. D.de instr.vel instru.l.52. D.de action.empt l.25. D.de pigner.actio. Varro.libro 4.de ling.Latin. Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus. vbi pecus possit pasci, & possidebant, ab vsu suo saltus nominarunt. Hæc Græci ἄλσεα καὶ νομὰς, nostri nemora dicunt. Ælius verò Gallus apud Fest.lib.17. saltum definit, vbi syluæ & pastiones sunt, quarum caussa casæ quoq; ibi sint. Et si qua particula in saltu pastorum aut custodum caussa aratur, ea res non perimit nomen saltui: non magis quàm fundi, qui in agro culto & eius caussa habet ædificiũ, si qua particula in eo habet syluam. Virg.lib.2 Georg.

Saltibus in uacuis pascunt, & plena secundum Flumina.

Inde saltus pascuus.l.19.§.j.D loc. Et Saltus pastionésque, in l.8.D.de instru.vel instru. Et per greges pastionésque fructus ex saltibus percipi dicitur. l.32. D. de vsufruct.l.9.D.de instrum. vel instru. In Saltibus etiam venari dixit Triphoni. in l.62. D. de vsufruct. Virgil.1.Georgic.

Et magnos canibus circundare saltus.

Saltus autem alij æstiui, alij hiberni erant, l.67. de legat.3.l.3.§.saltus.l.44.§.vlt.D.de acquiren.possess. Æstiuos definit Vlpian. quibus interdum etiam hieme, plerunque autem æstate vtimur, l.j.§. æstiua. D.de aqu. quoti. Hinc,

SALTVARIVS, saltuum custos. Vlpianus tamen l.quæsitum.12.§.saltuarium.de instru.vel instrum. legat.non eum tantum hoc nomine contineri putat, qui saltuum vel finium custodiendorum caussa in fundo paratus sit, sed & qui fructuum conseruandorum gratia, vt & probat l.in instrumento.in fi.D.eod. Paulus in priori significatu vsurpauit, lib.3.Sentent. tit.6.

SALTVENSES fundi Principis dicuntur sub rub.Cod. de fund.patrim. & salt. Erant autem nemora pastioni deputata, id est fundi qui pecoris pascendi caussa elocari solebant, cum in Principis patrimonio conseruarentur. Hinc, & Saltuenses, coloni, qui hos fundos conducebant.

SALVIANVM interdictum, vide Interdictum Saluianum.

SANATES dicti sant, qui supra infráque Romam habitauerunt. quod nomen iis fuit, quia cum defecissent à Romanis, breui pòst rediere in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. Tab. cautum est, vt idem iuris esset Sanatibus quod fortibus: id est bonis, & qui nunquam defecerant à pop.Roma. Hæc Festus.

SANCTA

Sancta propriè dicimus, quæ neque sacra, neque profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam sunt subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & interdum in sanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur, l.9.§.2.D.de diuis.rerum.

Sanctum est, ait Trebatius, interdum idem quod sacrum, idemque quod religiosum: interdum aliud, id est, nec sacrum, nec religiosum: nimirum incorruptum & inuiolatum. Hæc Macrob. lib.3.cap.3. Saturn. Festus autem lib.16. Inter sacrum & sanctum & religiosum differentias Ælius Gallus bellissimè refert: sacrum, ædificium consecratum Deo: sanctum, murum qui sit circa oppidum: religiosum, sepulcrum vbi mortuus sepultus, aut humatus sit. Sed illa portione quadam & temporibus eadem videri posse. Siquidem quod sacrū est, id lege aut instituto maiorum sanctum esse putant, quòd violari id sine pœna non possit. idem religiosum quoque esse, quòd iam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, & quod si faciat, aduersus deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro aut sepulcro debere obseruari, vt eadem & sacra & sancta religiosa fiant. Hæc Festus. Propriè autem sancta dicuntur, quæ ab iniuria hominum defensa atque munita sunt: inquit Marcianus l.8.D.de rer.diuis. Munita autem propter pœnam propositā significat. Nam sancire est sanguine fuso confirmare: vt Seruius Grāmaticus testatur. neque Marciano assentimur, vt nec Hot. qui à sagminibus hoc verbum eo loco deducit: quin Festo potius, & Aggeno Vrbico in Cōmen.ad Front. qui sanctum & sagmina à sanciendo, id est cōfirmando deducit. A sanguine tamen confictum esse, vel ex consuetudine sacrorum solemnium, quam Sallustius in Catilinaria commemorat, Hotoman.putat. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iusiurandum populares sceleris sui adigeret (sic enim legendum, non Addiceret) humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse: inde cùm post execrationem omnes degustassent, sicutiin communibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum, &c. Sancta ergo prima ea sunt, quæ cæsa victima, & execratione interposita, confirmata sunt. Et Sacrosancta, vt vult idem Hotom. illa eadem propriè, quasi quæ sacro facto sancita sunt. Sed Liuius li.3. cum idem propè sibi videri significasset, Iurisconsultis tamen aliud placere ostendit: Cùm inuiolatos Tribunos plebis, inquit, religione, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, vt qui eis nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Hac lege Iuris interpretes negāt quemquam sacrosanctum esse, sed caput eius qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri. Hæc Liuius. Eamque Iurisconsultorum etymologiam Festus lib. 17. secutus: Sacrosancti, inquit, dicuntur, qui sanciuntur vt sint sacri, si sacrum violent. Itaque Sacrosancta duobus modis fiunt: religione, siue iureiurando, & lege. quorum vtrunque Liuius eodem loco significat, his verbis: Et cū religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt. Paulo autem pòst religionem iusiurandum interpretatur. Dionysius autem libro sexto: Iurarunt, inquit, per sacra omnia, se posteróśque suos hanc perpetuò legem obseruaturos: addita execratione, vt qui legi parērent, ita deos superos atque inferos propitios haberent: qui non parērent, infestos. Hunc vtrunque modum exponit Cicero in ea pro Corn. Balbo: Quid fuit in ea rogatione, quod sacrosanctum videretur? Primùm enim sacrosanctū esse nihil potest, nisi quod populus plébsve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis, aut pœna: cùm caput eius, qui contrà facit consecratur (Sic autem locum emēdari vult Hotom.) Aut genere ipso, vt obtestatione & consecratione legis: aut pœna, cùm caput eius, &c. Duos enim tantùm hos fuisse modos, locus insequens, vbi ex enumeratione partium argumentatur, perspicuè ostēdit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiusmodi? Vtrū à capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? Ex quibus copiosè disputatis perspicuum est hoc inter Sanctum & Sacrosanctum interesse, quod inter genus & speciem. Sacrosancta enim dicuntur ea, quæ sub capitis pœna sancita sunt, vt inuiolata & incorrupta essent. Quæcunque verò pœnam aliquam continent paulo grauiorem, Sancta nominantur. Planum est præterea & sancta & sacrosancta ea plurimùm dici, quæ inuiolata sunt. Hinc Cicero in ea pro domo sua, de cuiusque domo verba faciens: Hoc, inquit, perfugium est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas sit. Hinc sacrosanctæ Ecclesiæ dicuntur à Iustiniano, quæ asylum præbent. Hinc illud Ciceronis in Catilinam. Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastitate omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? Hinc sacrosancta fœdera semper apppellantur, quia gentibus omnibus moris fuit, vt ea sanguine sancirent. Cuius rei exēplum insigne teneri non possum, quin hoc loco ex Corn. Tacit. lib.12. subscribā: Mos est, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicéśque inter se vincire, nodóque perstringere. Móxque vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atq; inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

Sanctæ autē res sunt, vt in ciuitatibus & oppidis muri & portæ, l.j.& l.8. in fi.D.de rer.diuis.l.2. D.ne quid in loco sac. Zonar. tomo secundo ἅγια γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ τείχη. Sed enim quod ad portas attinet, à Iurisconsultis dissentire Plutarch. videtur, qui ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς muros ἱεροὺς esse, portas non item, scribit: quòd per portas cadauera efferantur, aliæ item res immundæ & minimè puræ per eas transmittantur, inuehantur, euehantur. Verùm diuersa potiùs quàm contraria aut pugnantia dicit. Meritò enim negat portas religionis quicquam habere, non autem muros, qui aratro circunduci atque ambiri certis adhibitis sacris in designanda vrbe solebant: cū eo loci, in quo portæ struendæ erant, sisti aratrum, & sustolli consueuisset. Verum est tamen nec portis nec muris quicquam coniungi, vel apponi licuisse, nec aliquid omnino in eas sine nefario scelere committi potuisse, quo violari viderentur. Eapropterq; in sanctis consulti eorum vtrumque rectè numerant, l.2.& l.vlt. D.ne quid in loco sac. Gaius lib.2. Institu. tit.j. Sanctæ quoque leges dicuntur, propter sanctiones, quibus leges se ipsas olim muniebant, l.9.§. propriè, D.de rer.diuisio.

Sanctius ærarium ab antiquis dicebatur, quod prorsus intactum erat, ex quo nihil promi licebat, ob annuas necessitates.

Sanctiones vocamus eas legum partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos qui contra leges fecerint: ait Imp. §.8. de rer.diuisio. Papin.l.41. D.de pœn. Sanctio legum quæ nouissimè certam pœnam irrogat, iis qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. Eius sanctionis exemplum pulcherrimū libet ex reliquiis legis Regiæ propter summam elegantiam & vetustatem adscribere: Si quis huiusce legis ergo aduersus leges, rogationes, plebisue scita, senatusue consulta facit fecerit, siue

SIVE QVOD EVM EX LEGE, ROGATIONE, PLEBISVE SCITO S. VE C. FACERE OPORTEBIT, NON FECERIT, HVIVS LEGIS ERGO ID EI NE FRAVDI ESTO, NEVE QVID OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO, NEVE CVI DE EA RE ACTIO, NEVE IVDICATIO ESTO; NEVE QVIS DE EA RE APVD* CTSINITO. Cic. ad Att. 3. ep. 23. Scis enim Clodium sanxisse, vt vix aut omnino non posset nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed vides nunquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: neque enim vlla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Idem Verrina 6. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legum sanctionem pœnámque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset.

Sanctio legum triplex est: summa media & infima. Summa est, quæ id quod aduersus legem commissum est, ipsa per se ac vi sua, id est, sine magistratus opera rescindit: veluti Sanctio legis Æliæ Sentiæ, quæ libertatem eius qui in fraudem creditoris manumissus est, irritam esse iubet, §. 1. qui & quibus ex caussis. Media est, quæ non per se, sed magistratus opera quod commissum est rescindit: veluti si res vendita non valet dimidium pretij, vel pretium non valet dimidium rei, l. 2. C. de rescind. vend. Item cùm ea quæ in fraudem minorum aut creditorum facta sunt, restituuntur. Infima est, cùm quod commissum est non rescinditur, sed is qui commisit mulctatur: velut in lege Furia testamentaria, quæ plus mille assium legatum mortisve caussa capere vetat, & aduersus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit.

Sanctio pragmatica, vide PRAGMATICA sanctio.

SANCTVARIVM principis, sunt atque commentarij, in quos agrorum formæ referebantur, aut, quod magis est, locus ipse & tabularium, in quo huiusmodi libri reponebantur. Sicul. Flacc. in lib. de cōditio. agror. Quòd si quis contradicat, sanctuarium Cæsaris respici solet. omnium enim agrorum & diuisorum, & adsignatorum formas, sed & diuisionem commentarios & principatus in sanctuario habet. Qualescúnque enim formæ fuerint, si ambigatur, de eorū fide ad sanctuarium principis reuertendum erit. Hygen. in lib. de limitibus constit. Omnes significationes & formas æris tabulis inscribemus, libros æris & typum totius perticæ linteis descriptum, secundum suas determinationes, descriptus adfinibus, tabulario Cæsaris inferemus. Et si qua beneficia, aut concessa, aut adsignata coloniæ fuerunt, siue in proximo, siue inter alias ciuitates, in libro beneficiorum adscribemus. Et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit, non solùm coloniæ, sed & tabularium Cæsaris manu conditoris subscriptum habere debet. Ita & Sanctuarium Mithridatis pro secreto eius tabulario dixit Plin. lib. 33. cap. 8.

SANCTIMONIALES appellant Impp. virgines Deo deuotas, dicatas, & consecratas, rub. de rap. virg.

SANGVIS, vide Consanguinei.

SANGVINEA, & sanguineæ virgæ (non sagmineæ) apud Modestinū l. vlt. D. de leg. Pomp. de paricid. è sanguineis fruticibus erant, quibus cædi iubentur paricidæ, vt aut terror inesset in cruento eorum colore, aut ad horrorem, vt volunt quidam, cruentabātur: vt de Bellona scribit Maro:

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

De iis scribit Plinius libri 19. cap. 10. & lib. 24. cap. 11. Hinc Sanguineæ hastæ, quæ quòd coloris erāt cruenti, ideo & iis ad bellum indicendum feciales vtebantur: has volunt quidam sanguine cruentatas, qua atrox & cruentum bellum minarentur.

SANGVINOLENTVS, l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr. sanguine materni vteri adhuc perfusus, id est recens natus, vt l. 1. C. Th. de expos. Siquis, inquit Constantinus, propter nimiam paupertatem, egestatémque, victus caussa filium filiámve sanguinolentum vēdiderit. ita enim legendum est eo in loco, vt in titu. de infan. expos. & de his qui sang. nutr. acc. Et in hac collectionis formula: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum manè ad ostia ipsius Ecclesiæ obseruanda conuenissemus, ibi infantulum sanguinolentum inuenimus, & per triduum an quisquam eum suum esse diceret perquisiuimus, nullo inuento, Gaio nutriendum eum dedimus, vt eum in suo seruitio iuxta legis ordinem retineat, pro quo pretium accepimus solidorum decem. Hos Iuuenalis Rubentes appellat. Sat. 7.

Modo primos incipientes

Edere vagitus, & adhuc à matre rubentes.

Græci ἀρτιγονεῖς & ἀρτιβλαστεῖς vocant.

SANVS non est, cui lingua abscissa est, l. si cui lingua. D. de Ædil. edict.

SAPA, mustum ad tertiam partem decoctum. Vlpian. de fund. instr. l. quæsitum. Vas inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret, &c.

SAPIENS à populo Romano primus appellatus est Publius Attilius, vt testatur Pomponius l. 2. §. deinde Sextus. de orig. iur. quem tamen Cicero lib. de amicitia Acilium vocat. Hinc & Sapientes pro iurisperitis, vt apud Romanos, prudentes, lib. Feud. 2. tit. 25. Super negotio isto tale est Sapientum nostræ ciuitatis consilium videlicet Oberti & Gerardi. Radeuicus lib. 1. cap. 27. At Sapientes & legum periti persuadent, Mediolanenses, licet improbos & infames, iudicis tamen officio per legitimas inducias citandos esse: hoc est, iudicis edictum vnum, mox alterum & tertium, seu vnum pro omnibus, quod peremptorium nominatur. Ex eodem numero quatuor illi Principes Iustinianici iuris interpretes fuere; quorum glossis Accursium magnoperè adiutum fuisse constat de quibus idem Radeuicus lib. 2. ca. 5. Habens, inquit, (de Friderico primo Imp. loquitur) videlicet Bulgarum, Martinū, Iacobum, Hugonem, viros disertos, & in lege doctissimos, legúmque in ciuitate Bononiensi doctores, & multorum auditorum præceptores, &c.

SAPIENTIAM pro philosophia dixit Pomp. l. 2. §. post hunc, D. de orig. iur. & Sapientia ciuilis, iuris ciuilis scientia, l. 1. §. proinde, D. de extraord. cogni.

SARCIRE in 12. tabul. satisfacere significabat, auctore Festo. Inde sarcire noxam, id est, damnum præstare, l. 1. §. cùm aries. D. si quadrup. paup. fec. dic. l. 14. D. de incend. rui. Et sarcire damnū, in l. 32. in fi. D. de damn. infect. Sicque apud Festum Seruius Sulpitius, Sarcito in XII. Tab. exponit damnū soluito, præstato. Sarcire est etiam integrum facere. Hinc Sarcire ædificia, in l. 7. §. vlt. D. de iure delib. est corrupta testituere. Hinc,

SARTA tecta Festus sic interpretatur: Sartè ponebant pro integrè. ob quam caussam opera publica quæ locantur, vt integra tecta præstentur, sarta tecta vocantur. Etenim sarcire est integrū facere. Hæc Festus. Sed videamus ne non de tectis locutio intelligatur: verum hoc coniunctim pronuncietur, item vt alia complura, in quib. & coniunctio subauditur. vt Ire agere, Vti frui, & quæ sunt generis eiusdem: vt sit Sarta & tecta. quidam etiam literam interponendam putant, quod à Sarcio declinatum sit, non à Sarrio. Charisius libro secundo, Sarctè, inqui, pro integrè. Sarcire enim est integrum facere. Hinc Sarcta tecta vti sunt, opera publica publicè locantur. Vlpianus, l. 7. D. de offic. procons. Ædes sacras & opera publica circumire inspiciendi gratia, an sarta tecta quæ sint, vel an aliqua refectione indigeant. Idem l. 7. §. 3. D. de vsufru. Hactenus tamen

vt sarta

vt sarta tecta habeant, item: Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit, si quæ vetustate corruerũt, reficere non cogitur. Item apud Macrum in l.7.§.j.D. de leg. Iul. repetund.

SARCINATOR, Sarcinatrix, qui quæ sarcienda vestimenta accipit, vel vestes consuit l.25.§.vlt.D.loca.l.j.§.j.D.de tribntor.l.5.D.nautæ caupo.l.27.D.de pecul. l.5.§.j.D.de institor.l.82.D.de furt. Non. Marcell. Sarcinatorem sutorem interpretatur, addito Lucilij versu,

Sarcinatorem esse summum suere centonem optimè.

SARCOPHAGVS sepulchrum & capulum significat, quod ex sarcophago lapide fissili corpora celerrimè consumente, qui in Troade plurimus nascebatur, fieret, vt Isido.lib.16.c.4.scribit. ἀπὸ τοῦ σάρκα φαγεῖν, quod carnes exedat. Inuenitur verbum hoc in l.37.D. de religio.& sump. Et precium loci, in quo defunctus humatus est, & siqua vectigalia sunt, & sarcophagi, & vectura. Sic l.18.§.vlt.de alim.legat.l.6. de sepul. vio. in C.Theod. Et in libello varior. auctor. de liminb. Orcas in fine inuenies, Sarcophaga in fine inuenies. Et in Epigramm. Antiq.

Letæòque iaces condita sarcophago.

Et in alia inscriptione: Corpora eorum fictili sarcophago commendauerim.

SARDONYX, gemma. Plinius libr.37. c.6. nomen compositum scribit ex sarda, lapide in Sardinia reperto, coloris rubri: & Onyx, quæ gemma est ad vnguis humani similitudinem accedens. Vlp. Sardonyca numerat inter gemmas magni precij.l.6.D.de bon.dam. vbi tamen SARDONTCHICA legitur.

SARCOCALLA, in l.vlt.§. species. D. de public. ea videtur esse quæ ab aliis auctoribus Sarcocolla vocatur, vt & ibidem Saffirinus vocatur, meo quidem iudicio, qui à Plinio lib.37.c.9.& Isido.lib.16.c.9. Sapphyrus appellatur. Est autẽ Sarcocolla lachryma arboris in Perside nascẽtis thuri similis, vt Dioscor. lib.3.& Plin.lib.13.c.11.& lib.14. c.14. scribunt. Nomen inde habet, quod dissolutam & hiantem vulnere carnem astringat & adglutinet.

SARMENTA. Sarpere antiqui pro purgare ponebant: vnde & virgulæ abscissæ, sarmẽta dicuntur. l.ligni appellatione.D.de leg.3.

SATIS pro valde, in l.4.D. de in integr. restit. quemadmodum Florentiæ legitur, & in l.7. §. bellissimè. D. quod vi aut clam.l.decimasexta.l.45.§.pen.D.de fideic. libert.l.2.§.post bos quoque. D. de orig.iur. Vbi Satis superlatiuo iungitur. Sic satis inhumanum, satis inciuile, satis impium, in l.6.in fi.prin.D.de pignor.actio.l.20.D.de adquir.hæred.l.37.D.de leg.3.l.15.D. de procuratoribus.l.66.in fi.D.de ritu nupt.l.j.C.de commun. rer.alienat.l.33.C.de innoffic.testam. & in aliis Iustin. Constitutionib.sæpe. Particula autem satis, his verbis dare, facere, præstare, accipere, petere, offerre, eleganter coniungitur: solet tamen & ab iis disiungi, vt passim videre est.

SATIS ACCIPERE dicitur creditor, legatarius, aut alius quilibet, cui cautio præstatur.l.8. D. de vsufr.ear. rer.l.17.D.de testam.tut.l.7.D.de incen.ruina.l.30.D.de vsufructu legato.l.vlt.§.vlt.D. quor. legatorum.l.30.§.vlt.D.de statuiib. Sic satis de euictione accipere. l.48. D.de euictionibus, Legati fideicommisi siue satis accipere.l.48.in fi.D.de cond.indeb.l.vlt.C. vt in possessionem lega. Subauditur autem per Ellenismum in ea loquutione, verbum Nomine, & integra oratione effertur in l.j.§.si Titio.D.vt in possession.legat. Vide Nomine subauditur.

SATIS ACCEPTIO, inquit Pompon. est stipulatio quæ ita obligat promissorem, vt adpromissores quoque ab eo accipiãtur: vt id est qui idem promittãt. Satis autem accipere dictum est eodem modo, quo satisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præstabatur, satisfieri dictum est, l.5.§.2.D.de verb.oblig.

SATISAGERE, pro satagere, curare. Vlp.l. hæc conditio.10.D.de cõdit.& demonstr. Hæc conditio, FILIÆ MEÆ CVM NVPSERIT, talis est, vt qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit: non satisegerit quando.

SATISDARE propriè est ei sponsores vel fideiussores dare, qui sibi à debitore cauet. nam satisdamus alteri, cauemus nobis. Cauet enim qui satisaccipit. Cicero in Bruto: At verò tibi ego Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum. Sed Iurisconsulti Cauere postea dixerunt, pro cautionem dare. & Cauere sic distinguunt à Satisdare, vt qui sponsorem, id est fideiussorem dat, satisdare dicatur: qui verò chirographum duntaxat, Cauere.

Satisdare damni infecti est, cauere datis fideiussoribus se damnũ, si quod accidat, ei cuius interierit, præstaturũ.

Satisdare etiam satis præstare dicitur. l. 8. D. de vsufruct. ear. rerum quæ vsu consumuntur. Martia. libr. 2. Epigrammaton,

Si de seruitio graui querantur,
Adsertor uenias, satisque præstes.

SATISDATIO eodem modo appellata est, quo satisfactio. nam vt satisfacere dicimur ei cuius desiderium implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus.l.j. D. qui satisd.cog. Satisdatio enim eod. tit. & in omnibus prætoriis stipulationibus, quibus satisdari iubetur, fideiussorum dationem significat. Nam ne pignoribus quidẽ in vicem satisdationis quis defungi potest.l.7.D.de Prætor.stipul.l.j.& l.3.§.j.D.si cui plus quàm per l.Falc. Nec verò qui satisdare promisit, fidem implesse aliter intelligitur, quàm si eum dederit accessionis loco, qui vtiliter obligetur. Nam si minorem.25. annis, vel mulierem, vel seruum det, non videtur satisfecisse obligationi aliter atque si non idoneum dederit. l.3. D.de fideiussoribus.l.8.§. j. D.qui satisdare cog. Non enim videtur satisdatum, si vitiose satisdatũ est, l.6.D.eo.tit.

Satisdatio nudæ cautioni repromissionique semper opponitur.l.j.§.stipulationem.D.de prætor.stip. & in tit. de damn.infect.sæpe.l.5. D. de pet. hæred. l. 45. D. de procuratoribus.l.56.in princ.D.de euictionibus. Inde verbum Satisdatum dicitur idoneam cautionem desiderare.l.j.§.pen.D.quo.legator.

Satisdationis appellatione interdum etiam repromissio continebitur, id est satisfacto, qua contentus fuit is, cui satisdatio debebatur. Vlp.l.satisdationis. D. de ver. sig. Sic in l.2.D.pro hæred.l.promissor.§.vlt.D.de cõst. pecun. atque ita satisdationis verbum in l.solutam. D. de solut.accipi conuenit.

Satisdatio iudicatum solui, est cum quis stipulanti vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum, datis fideiussoribus promittit. ait Imper.tit.de satisdat.in princ. nã Iudicatum solui, antiquè dictum est, pro Solutum iri: & Satisdare iudicatum solui, date fideiussores locupletes, qui stipulanti actori promittant, quantum iudicio facto solui oporteret, si reus damnaretur, tantum suo periculo solutum iri.l.3.& pass.D.iudic.solui.

Satisdatio rem ratam dominum habiturum, est cum quis stipulãti à procuratore alterius, vt dominus eius procurationẽ ratam habeat, datis fideiussoribus promittit: vti docet Imp.tit.de satisd.in princ.& l. j. & passim. D.rem ratam haberi.

SATISDATO debere, est datis sponsoribus, siue fideiussorib.debere. Cice.lib.16.Epist.ad Att. Possumus enim, vt sponsores appellentur, procuratorem introducere: neque enim illi litem contestabuntur: quo facto non sum nescius sponsores liberari, sed & illi turpe arbi-

tror, eo nomine, quòd satisdato debeat, procuratores eius non dissoluere, & nostræ grauitatis nos nostrum sine summa illius ignominia persequi.

SATIS EXIGERE. l. 103. D. de cond. & demonstr. l. 9. §. vlt. l. 53. D. de admini. tut. l. j. §. vsque adeò. D. de tutel. & ration. distr. l. j. §. si præses. D. de magistr. conueniendis. l. 39. §. vlt. de leg. 3. id est, satisdationem exigere, vt in d. l. j. §. si curatores. de magistrat. conuen. Et Satis postulare. l. 21. D. rem. rat. hab. Debitor etiam satis offerre dicitur. l. j. §. vlt. D. de requirend. vel absentibus. l. 5. D. de suspect. tut. l. 6. C. de test. man.

SATISFACERE dicimus ei, cuius desiderium implemus, inquit Vlp. l. j. D. qui satisd. cog. Satis igitur facit, qui idoneum expromissorem volẽti dat. l. 4. §. ait Prætor. D. de damn. infecto. In eo itaque quod dicitur, pignus, soluta pecunia, vel si eo nomine satis sit factum, liberari, Satisfactum accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet solutum non sit. Siue enim aliis pignoribus sibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue pretio aliquo, siue nuda conuentione, siue aliàs quocunque modo recesserit, vel si conuenerit, vt pro hypotheca fideiussor detur, datúmque, licet nõ idoneum, creditor admiserit, vel si deferente creditore, debitor iurauerit rem non esse pignori obligatam, satisfactum intelligetur. l. 9. §. omnis. D. de pig. actio. l. 5. §. fi. l. 13. l. 14. D. quib. mod. pig. l. 3. D. de fideiuss. Sed & si accepto latum sit id, quod hypotheca erat obligata, satisfactionis nomẽ proficiet. l. 49. D. de solut. Et alias quoque videtur Satisfactum, expromissore, vel pignore dato. l. 53. D. de contrah. empt. §. venditæ. Instit. de rer. diuis.

SATISFACERE & Soluere tanquam differentia separantur: vt apud Pomp. l. quod vendidi. 19. D. de contr. empt. Quod vendidi non aliter fit accipientis, quàm si aut precium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum. sic in l. Stichum. 39. §. j. D. de statulib. l. si ita. 41. §. j. D. de manumis. test. l. Paulus. 38. §. 2. D. de liber. causs. Soluit enim propriè qui precium numerat: satisfacit, qui pignus, vel expromissorem, vel fideiussorem præbet. l. solutionis. D. de verb. signific. l. 4. §. j. D. de re iud. l. 6. D. quib. mod. pign. vel hypoth. l. promissor. 21. §. 2. D. de const. pecun.

Satisfacere, est tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam: inquit Ascon. in illum tertiæ Verrinæ locum: Video enim, & ex iis quæ legi & audiui intelligo, in qua ciuitate legatus populi R. aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere.

Satisfieri etiam verberibus de seruo dicitur. l. 17. §. cum seruus. & §. seq. D. de iniur. l. pen. D. si ex nox. aga. Sic Satisfactio sumitur, in d. l. 17. §. ait prætor.

SATISFACTIO, pignoris vel fideiussoris exhibitio. l. 52. D. de solutio. l. 19. D. de contrah. empt. Quod vocabulum quanquam latè pateat, tamen in rescripto Antonini exposito in l. 5. D. vt in possess. legat. ad exsoluẽdum legatum refertur.

SATIS petere & Satis desiderare is dicitur qui caueri sibi postulat. l. 14. D. de administ. tut. l. vlt. §. j. D. quor. legator. l. 8. D. de prætor. stipulatio. l. 7. D. rem pupilli saluam fore. Inde illud in l. 52. in fi. D. de iudic. Si petatur fideicommisso satis. & Satis legatorum desideret, in l. j. §. non exigimus. l. 3. §. j. vt in poss. leg.

SATVRA, vt Fest. lib. 17. scribit, erat cibi genus ex variis rebus conditum: vel secundum aliorum interpretationem, genus carminis, in quo multis de rebus coniunctim & confusè disputabatur. Ex quo Satura lex multis aliis conferta legibus olim dicebatur. Vnde in sanctione legum adiiciebatur, NEVE PER SATVRAM ABROGATO. C. Lælius in Oratione, quam pro se dixit: Postera die quasi per satyram exquisitis sententiis in deditionem accipitur. Isidor. lib. 5. Etymolog. Satura lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, quasi à saturitate. Iustinian. in Orat. ad Antecessores: Et primi quidem anni hoc opus tradebatur legentibus, non secundùm edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum. Auctor Panegyrici Flauiensium, Constantino dicati: Separatè igitur vtique dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt beneficia tua. Vide Erasm. Chil. 4. cent. 8. &, SATYRA lex, in Catalogo legum.

SAXVM Tarpeium miræ altitudinis erat, à quo Lex XII. Tabularum vult deiici eum, qui falsum dixerit testimonium. Sed hodie non potest quis sic damnari, vt de saxo præcipitetur, auctore Modestino in l. si diutino. D. de pœn. Est autem aliis pœnis vtendum, pro qualitate admissi. Marcianus in l. j. in prin. Vlp. in l. leg. Cornel. D. ad l. Cornel. de fals. l. damus licentiam. D. eo. tit.

SCABRO dicitur qui dentes aut gingiuas illuuie scabras aut spurcas habet. Vlpian. l. 12. §. vlt. D. de ædil. edicto. Trebatius ait non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, scabronem. sic enim legi vult Cuiac. Obs. lib. 11. c. 16. non Strabonem, cum hic oculorum, non oris vitio laboret. Hoc autem vitium est veteribus Scabres & Scabres, nouis Scabrities. Pacuuius Teucro, Quæ desiderio alumnum, pœnitudine, squale, scapre atque inculta vastitudine. Varro Manio, Ager derelinqueretur, ac periret squale, scabre, atque illuuie & vastitudine. Coniungit scabrem illuuiei, vt Trebatius, dum ait hircosi & scabronis vitium ex illuuie oris accidere. Quidam Raponem legi volunt: sed rapo, raptor est, nõ lurco: & si quod in lurcone vitium oris, hoc ex anima interiore, [illegible], non [illegible] dicitur, Budæus autem planè hic cæcutiit, pace tanti viri dixerim. Vide Scaligerum in Varronem.

SCENA, vide Scena.

SCÆVA dicitur qui manu sinistra sic vtitur, vt alij homines dextra: & vicissim dextra, pro sinistra: nã si imbecillitate dextræ validiùs sinistra vteretur, non scæua, sed mancus diceretur, vti docet Vlp. l. 12. §. j. de Ædilit. edicto. Liuius lib. 2. scribit Mutio apud Romanos inditum fuisse nomen Scæuolæ, propter exustam dexterã.

SCÆVVM dogma, pro peruerso & improbato dicunt Impp. in l. hi qui scæui. de his qui super religio. cõtend. in C. Theod. vt scæuitatẽ morum, pro peruersitate, in l. 17. de pœn. in eo. C. Ita Scæuas libidines Tertullia. in Apologet. c. 11. dixit, & scæuam rem, pro mala vsurpatam Festus notat lib. 16.

SCALÆ. l. 7. C. de aquæductu, lib. 11. traiectus erant maritimi Constantinopoli, in mare protensi, traiiciendi caussa vsque ad nauigia. Ad reparationẽ aquæ ductus huius almæ vrbis, inquiunt Impp. omnia vectigalia quæ colligi possunt ex vniuersis scalis huius inclytæ vrbis, &c. ad refectionem eiusdem aquæductus procedere. Antea legebatur, ex vniuersis calculis, contra veterem scripturam, & Græcorum metaphrasim, quæ sic habet, εἰς ἀνάλωμα τοῦ ἀγωγοῦ τὰ παρεχόμενα ἐκ τῶν σκάλων ἀναλωθῆναι. Talis in religione sexta scala Sycæna, quæ πέραμα Iustinianarum dicitur Nouel. 69. Græcè autem hæ scalæ, χηλαὶ dicebantur.

SCANDVLARII, qui ædes scandulis tegunt. Sunt autẽ Scandulæ sectiles asserculi, quibus contectam annis quadringentis & septuaginta fuisse Romam Plinius lib. 16. c. 10. testatur. Scandulariorum mentionem facit Tarrunt. in l. vlt. D. de iur. immun.

SCAPHIVM vas est, in quod ventris sordes excipiuntur. Vlpian. de aur. & arg. leg. l. Quintus Mutius. Argento autem legato, non puto ventris caussa habita scaphia contineri, quia argenti numero non habentur. Verbum autem Græcum est σκάφιον, & à Polluce lib. Onomast.

mast.10.c.9.inter ea, quæ ἀε ἐπίκοσμα mulieribus vsui sunt, ponitur.

Scsleritas, à Marciano l.3.D.de bonis eor. qui ant. sent.mor.eadem forma dictum qua bonitas, & malitas pro malitia.l.5.D.quod met.causs. Sceleritas igitur facti eo in loco ingens deprauatio est, & fœditas turpificati animi eius qui sibi manus infert.

Scena, est quæ ludorum faciendorum caussa quolibet loco, vbi quis consistat, moueatúrque spectaculum sui præbiturus, posita sit, in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectaculi caussa admittantur.l.2.§.4.D.de his qui not. Alio refert etymologiam huius vocis Cassiodorus lib.4.Variar.epist. vlt. Frons enim theatri, inquit, Scena dicitur, ab vmbra luci densissima, vbi à pastoribus inchoante verno diuersis sonis carmina cantabantur. Notum autem est à Græco σκηνὴ deduci, & Scena scribendum, non scæna, tametsi Pand.Florent.scriptura repugnet.

Scenici, sunt ludiones seu ludij, qui in scena ludos agũt, aliàs histriones dicti: vt sunt omnes, qui quæstus caussa in scenam prodeunt notabiles, veluti mimi, histriones, auctore Vlpiano in d.l.2.§.fi.& vide tit.C. de spect.scen.& len. Græci thymelicos vocant.

Schedia, nauigij genus inconditum, id est trabibus tantum inter se nexis factum, cuius meminit Festus, & Vlp.l.j.§.4.D.de exercit.act.

Scholæ in lib.C.sunt corpora siue ordines officialiũ: hoc est eorum qui munere & officio aliquo, quod ad principis ministerium pertineret, fungebantur. Eas Iustinianus in l.vlt.C.de locat. vndecim fuisse testatur: cum Notitia 10.tantum. Omnes autem sub Magistri officiorum imperio fuisse constat ex l.j.& pass. C.de offic. Memorantur igitur hæc: Scutariorum prima, itẽ secunda, & tertia: Agentium in rebus: Armaturarum seniorum, Armaturarum iuniorum, Gentilium seniorum, Gentilium iuniorum: Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum: Fabricensium, vndecima. Est &:

Schola equitum, & peditum.l.6.C. de aduo.diuers.iud. Schola scriniariorum, & Clibanariorum.l.9.C.Th.de anno.ciuil. Am.Marcellinus lib.22. Schola domesticorum.l.3.C. vbi Senat. Schola silentiariorum.l.4. C.de silentia. Schola palatina.l.11.§.sin autem.C. de iudic. Schola societatis sacrarum largitionum.l.13. C.de pala.sac.larg.

Scholares, tit.C.de priuileg.schol. milites erant sub magistri officiorum dispositione taxati scholis illis. XI. vt ait Iustinianus l.vlt.C. de locat. Hi erant quasi milites supernumerarij, vt Sudas indicat in verbo ὑπεράριθμος.

Scholastici.l.2.C. de lucr.aduoc. pro aduocatis. Nouell.80.συνήγοροι vocantur. ita enim hoc vocabulũ Iulianus vertit. De his lex est in C. Theod. in hæc verba: Non latet scholasticos vltra modum acceptis honorariis in defensione caussarum annonas & sumptus accipere consuesse. Et ita Sardicensis concilij.cap.10. Scholasticus ex foro, id est, Zonara interprete, ὁ περὶ λόγους σχολάζων. Et Carthag.concilij c.99. ἐνδίκους σχολαστικούς. Et in passione Dorotheæ virginis, Theophilus quidam aduocatus præsidis, Scholasticus appellatur. Scholastici autem nomine, inquit Tacitus lib.de Oratoribus, primùm nuncupati sunt rhetores, & declamatores litium fictarum: deinde à dictis litibus transiit ad veras. Plin.2. Epist. Adhuc scholasticus tantùm est.

Scire est rem per caussas cognoscere Aristoteli: facit c.occidit.24.q.8.& naturæ axioma est. Vnde rectè colligitur, eum nescire actiones, qui caussas earũ ignorat. Qui autem nescit actionem, nõ intelligit ius, quod persequi vult in iudicio.

Scire leges non est verba earum tenere, sed vim & potestatem, Celsus in l.scire.D. de legib. Senatúsqueconsultis.

Scire quis præsumitur illud, quod tenetur inquirere, arg.l. regula.D.de reg.iur.

Scire iuris est, posse facti.l.pen.D.de iur.& fact.igno. Scire dicimur quod ab aliis audimus.l.arbiter.D.de probationibus.

Scire verbum generaliter sumitur.c.hoc videtur.22.q.5. Scire expliciter & impliciter quid sit, docet Panor.in gl.Rub.de summa Trinit.

Sciens, qui alicuius iudicio rem cognoscit.l.ait Prætor.D.quæ in fraud.cred.

Scientia interdum solam notitiam desiderat, interdum & voluntatem, veluti in lege Aquilia, qua dominus teneri dicitur, quo sciente seruus damnum dedit, scientiam pro patientia accipimus, vt qui prohibere potuit, teneatur, si non prohibuerit.l.45.l.46.D.ad leg. Aquil. Similitérque in omnibus noxalibus actionibus, vbi scientia domini arguitur, scientia sic accipienda est, si cùm prohibere posset, non prohibuit. Nam quod sciente quidem, inuito tamen domino committitur, eum non obligat.l.3.& l.4.D.de noxali. cùm huiusmodi scientia culpa vacet.l.37.D.de diuer.regul. In edicto quoque, Si familia furtum fecisse dicetur, sciente domino à familia furtum factum accipimus, si sciuit & prohibere potuit.l.j.§.scientiam.D.si fam.furt.fecis. In edicto De tributoria, scientiam accipimus, quæ habet & patientiam, non etiam voluntatem. Non enim velle debet dominus, sed non velle. Si igitur sciuit, & non protestatus sit, nec cõtradixerit, tributoria tenebitur, tanquam eo sciente negotio gesto.l.j.§.scientiam.D. de tributor. In edicto, Quæ in fraudem creditorum, hæc verba, Sciente te, sic accipimus conscio, & fraudem participante. non enim scire solum, sed & fraudis participem esse oportet.l.10.in princip.& §. quod ait Prætor.D.quæ in fraudem credi. In eo quod dicitur dies bonorum possessionis petendæ scientibus cedere, scientiam accipimus non quæ iuris prudentibus insit, sed eam, quam quis aut per se habeat, aut cõsulendo peritiores adsequi possit.l.2.§.vlt.D.quis ordo in bonor.possess.

Sciscere in legibus Romuli est statuere, decernere, iubere. Sic accipitur, Scit, id est sciuit, à sciscendo, in l. qui res.in fi D.de solut. Sciscere Festo lib.17.sententiam dicere.

Scita plebeia, Festo ibidem, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante. Vide Plebis scita.

Σκοπελισμὸς criminis genus in Arabia, cuius rei fiebant ij qui in inimici agrũ σκοπελίζουσι, id est lapides posuissent, indicio futuros, quod siquis eum agrum coluisset, malo leto periturus esset insidiis eorum qui eos posuissent: quo fiebat, vt nemo ad eum agrum accedere auderet, crudelitatem timens eorum qui scopelismum fecerant. huius meminit Vlp.l.sunt quædam.de extraord.crimin. Hinc.

Σκοπελίζειν, id est lapides seu scopulos illos ponere.d.l.sunt quædam.

Scopus caussæ in iure ciuili, est initium, quod caussa sequentium fuerit, velut principalis pars negotij. Nam cuiusque rei potissima pars principium est, dicente Gaio in l.j.D.de orig.iur.

Scortatio dicitur propriè quæ cum meretricibus committitur: hoc est cum ancillis, aut libertis quæ palam corpore quæstum in lupanaribus, aliisve locis faciunt.l.39.D.de furt.l.43.D.de rit.nupt. Et à Stupro ita distinguitur: quòd illa cum meretricibus, hoc cum virginibus aut viduis honestæ existimationis committitur.l.6.§.j.& l.stuprum.34.D.de adult. Abusiuè tamen & impropriè Stuprum etiam in meretrice vsurpatur

in l.si ea.C.de adult.

SCOTATIO donationis genus in Dacia vsurpatum, de quo.c.2.de consuetud.

SCOTRA, siue SCROTA, apud Paulum lib.3.Sent.tit.6. sunt *τὰ σαθρὰ τῶν ὑποδημάτων*, id est calcei detriti. Scotra quoque, inquit, & sutor, instrumento continebuntur.

SCRIBÆ veteribus & librarios & poëtas significabant: postea verò ij dicti sunt qui rationes publicas scriberent in tabulis: ob idque apparebāt singulis magistratibus. Cicero Verr.5.de iis loquens: Ordo est honestus. quis negat? Et paulò post: Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculáque magistratuum committuntur. Distributi erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum sibi emere consueuerāt, qui scribæ fieri volebant. Idem in Orat. pro domo sua: Scribæ, qui nobiscum in rationibus monimentísque publicis versantur, &c. Rubr. autem de tab. scribis, &c. lib.10.C.de curiarum seu magistratuum municipalium scribis loquitur. Æmilius Probus in vita Eumenis, ait scribæ munus multo esse apud Graios honorificentius, quàm apud Romanos. nam apud nos, inquit, reuera, sicut sunt, mercenarij scribæ existimantur: at apud illos contrà, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hinc & dicebat idem Eumenes, Philippi regis, & post Alexandri magni scriba: Se vitam potius positurum esse, quam fidem.

Scriba Clarissimus, de quo Nouell. 94. & in Constantini Nouella, quæ eius officium apertè definit, erat in prouinciis quæ prætor tutelaris quidam.

Scriba recoctus, vide Quinqueuiri.

SCRIBERE, est scripto promittere, & testari se debere. l.fi.in princ. D. de dol.except. Idem homo rusticanus genero scripsit quasi vsuras præteritas ex dotis promissione. Hinc scribere apud Horatium libr. 2. satyr.3. debitor dicitur, qui mutuum sumit, cum vel ipse, vel argentarius eius nomine ferebat creditori acceptum. *Scribe decem à Nerio*, inquit, *non est satis adde Cicutæ Nodosi tabulas centum.* Alij tamen hoc verbum ad creditores referunt, quibus moris fuerit vt in argentariorum, apud quos suas pecunias collocarant, tabulis expensum alicui ferrent, & argentario id nomen dictarent. Malim tamen de debitore dici. Idem enim RESCRIBERE dicebatur, cum æs alienum dissoluebat, id est pecuniam mutuam reddebat, vel per se, vel per argentarij scripturam, qui in codicem suum referebat, æs alienum à debitore creditori esse dissolutum. Donatus in hæc Terentij verba ex Phormione act.5.sc.7.

Argentum iube rursum rescribi Phormio.

Rescribi, inquit, est reddi, seu per mensæ scripturā dari. Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, Rescribere dicebant pro numerare. Sic Horatius vbi suprà:

Putidius multo cerebrum est (mihi crede) Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

vbi Dictare creditoris verbum est, cum iubet scribere sibique acceptum ferre debitorem: vel cum dictat argentario nomen suum, vt perscribat illi in codice suo nomina creditoris & debitoris. Perscribere verò apud Terentium vbi suprà, est multis per scripturam reddere. Vide Perscribere.

Scribere etiam proprium Iurisconsultorum muneris verbum fuit, quemadmodum & cauere. Pompon. in l. 2. circa fin. D. de orig. iur. de Iurisconsultis agens. Sed aut iudicibus, ait, ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos cōsuluerant. In quo verbo scitè lusit Cicero, Trebatiū Iurisconsultum negligentiæ arguēs, ambiguo sumpto ex scribendi varia significatione: Valde, ait ille lib.7. epistol. iam lautus es, qui graueris ad nos literas dare, homini præsertim propè domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te aduocato caussa cadent. Vbi scribere à vulgari sua significatione ad hāc quam trado translatum, iocum facit.

Scribere etiam formulam dicebatur, qui in iudicio alterū prouocabat. Quintilia. libr.6.c.4. Colaphum tibi ducā, & formulam scribam, quod caput durum habeas. Sed & quod Græci dicunt *δίκην γράφειν*, hoc Latini verbum verbo reddētes, Dicam scribere dicunt. Quā locutionem à comicis primum latinitate donatā, cùm Græcas comœdias Latinas facerēt, verisimile est. Vtitur autem ea Plaut. Aulularia, Terentius Phormio. & Cicer.4.in Verr. Prætor quoque scribere dicitur actionem, cum eam in edicto & albo proponit. l.j. D. de eo qui pro tu. Vnde in rem scriptæ actiones exceptionésque appellantur, quæ generaliter in rem proponūtur, & aduersus possessorem dantur, quamquam ex certæ personæ facto oriantur. l.9.§.vlt.D. quod metus cau. l. j.§.vlt.D.de interd. l.4.§.metus cau.D.de doli except.

Scribere etiam testamēto dare relinquere que significat. Inde scribere libertatem alicui, est ei testamēto libertatem dare. l.70.D.de adqui.hæredit. Quintilia. declamatio. CCCLXXX. Æger à seruo, cui libertatem scripserat, venenum petit: nolenti dare, crucē scripsit. scribere etiam hæredem tam tritum est quàm quod tritissimum. Minus vulgatum est, scribere tutorē, quo tamen non Iurisconsulti tantùm vtuntur, vt l.20. D. qui testam. face. poss. Sed & Cice. pro Cluentio: Nemo illum, ait, ex tam multis cognatis & adfinibus tutorē vnquam liberis suis scripsit. Vt autem hæres scribi qui instituitur, ita & exheres scribi dicitur, qui exheredatur. l.4.D.vnde legit. l.j.§.Pomp.D.de Carbon.edic.

Scribere sibi legatum videtur non solùm qui sua manu id facit, sed & qui per seruum suum vel filium, quem in potestate habet, dictante testatore, legato honoratur. l.15.§.j.D.ad leg.Cornel.de fals. Sic scribere sibi, est testamento sibi aliquod legatum, aliúdve quid emolumēto futurū adscribere. l.3.C.de his qui sibi adscribūt.

Scribere milites, scribere supplementum exercitui, pro conscribere, comparare & colligere crebrò legimus. Duos Sallustij locos subiecisse contentus ero. Sic autem ille in bello Iugurthino, Igitur diffidens, inquit, cæteri exercitui milites eligere, scribere, præsidia vndique accersere. Et alio loco: Et tamen exercitui supplementum scribere ab sociis & nomine Latino auxilia accersere.

Scribere quoque, notā inurere significat. l. 17. C. de pœn. Vlp. in Instit. tit.j. Dediticiorum numero sunt, qui pœnæ caussa vincti sunt à domino, quibus vestigia scripta fuerunt. Quintilia. libr. 7. c. 4. Si quis fugitiuo stigma scripserit. Vegetius lib.2.c.5. Nam picturis in cute punctis milites scripti, & matriculis inserti iurare solent. Inde inscriptos vultus, id est, stigmate notatos dixit Plin. lib.18.c.3.

SCRIPTÆ rationes pro subscriptis & subsignatis. l. Thais.41.§.fi.D.de fideicom.libert. & l.si ita stipulatus. §.Chrysogonus.D.de verb.oblig. Pro non scriptis haberi, & caduca fieri legata longè differunt. l. vn.§. & cum triplici.C.de caduc. Vbi traditur, ea quæ his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis non essent, cùm testamentum fieret, pro non scriptis habita: quod etiam confirmat l.2. & l.6.in fi.D.de iure codicil. l.pen.D.de his quæ pro non script.habe. l.26.§. pro nō scripto.D.de fideicommis.libert. Pro non scriptis etiā habebantur, quæ seruis pœnæ relinquebantur. l.3. D. de his quæ pro non scrip. l.25.§.si quis planè. D. de adquiren.hæred. Item turpia legata, quæ legatarij magis notandi, quàm demerēdi caussa scribuntur. l.57.de leg. j. Item quæ deportatis & peregrinis relinquuntur. l. j. C. de hæredi. instit. In eadem caussa sunt & captatoriæ

riæ institutiones, captatoriáque legata, eáque quæ sibi quis manu sua in testamento adscripsit. l. j. & l. vlt. D. de his quæ pro non scrip. hab. l. 15. §. j. D. ad l. Cornel. de falsis. l. 4. & l. 5. C. de his qui sibi adscribunt. Et generaliter quæcumque illicitè, & contra leges in testamento scribuntur, pro non scriptis habentur, & apud hæredẽ remanent. l. 14. §. sequens quæstio. & §. vlt. D. ad l. Cornel. de fals. l. vlt. D. de his qui. vt indign. l. 20. in fin. de hæredi. instit.

SCRIPTVM facere, pro scribæ munus exercere. Liuius lib. 9. ad fi. de C. Flauio qui scriba fuit, Inuenio in quibusdam annalibus, cùm appareret Ædilibus, fierique se pro tribu Ædilem videret, neque eius nomen recipi, quod scriptum faceret, tabulam posuisse, & iurasse se nunquam scriptum facturum. Quem aliquanto antea desiisse scriptum facere arguit Macer Licinius. Sic & Gell. de eodem agens lib. 6. c. 10. locutus est.

SCRIPTORVM nomine accipimus scripturas, quarum editiones requiri solent: & harum tria sunt genera: Primum, in quibus continetur formula actionis, quam quis intendit aduersus alium in iudicio: & ideò appellantur libelli iudiciales, de quibus loquitur Vlp. in l. j. in princ. de eden. Huc pertinent acta iudiciorum, hoc est, scripturæ continentes ea quæ apud iudicẽ de caussa cognoscentem aguntur. l. is apud quem. C. eod. tit. Secundum genus scriptorum, de iis dicitur quæ in hoc parantur publica fide, vel priuata subscriptione, seu consignatione, vt res gestæ per ea facilius constent ac probentur: vt sunt instrumenta tabellionum, chirographa, literæ sigillatæ, de quibus tractatur in d. l. j. §. editiones. Tertium genus scriptorum, complectitur rationem negotiationis inter duos pluresve: & hoc genus directò pertinet ad actionem edicti de edendo. Addi potest & quartum scripti genus, in quo vltimæ voluntates continentur: vt testamentum, codicillus.

SCRIPTVRA dicitur etiã vectigal, quod è pecore colligebatur. Vnde illud Plauti:

Nam aduersum legem à me ob meam scripturam pecudem accepit.

A. Fere idem quod tu facis, faciunt rem male gerentes:

Vbi non est scripturam unde dent, incusant publicanos.

Cicero in Orat. pro lege Manilia: Nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiam si nulla irruptio facta sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal cõseruari potest. Itẽ in Orat. pro L. Flacco: Scriptura, decumæ, portorium. Hinc:

SCRIPTVARIVS ager, apud Festum, publicus appellatur, in quo vt pecora pascantur certum æs tribuitur: quia Publicanus scribendo conficit rationem cum pastore.

SCRINIA dicuntur in libr. C. capsæ, & loculi, in quibus Principis acta quæ ad ius pertinent, asseruantur: qua de caussa in l. omnium. 19. C. de testa. totum ius in scriniis principis constitutum dicitur. Eorum genera hæc quatuor enumerantur in l. vlt. C. de decurionib. l. j. C. de prox. sacr. scrin. Scrinium memoriæ, in quo annotationes Principis asseruabãtur. l. vlt. C. de diu. rescrip. Scrinium epistolarum, in quo ciuitatum postulata & legationes recondebantur. Scrinium libellorum, qui Principi supplices oblati erant. Scrinium dispositionum, in quo cognitiones & decreta principis cõseruari solebant. Sunt & scrinia sacrarum largitionum, videlicet exceptorum. l. 5. C. de canone sacr. larg. l. 10. C. de murileg. Tabulariorum. l. vlt. C. de vest. holob. numerorum, siue numerariorum, mittendariorũ, aureæ massæ, auri ad responsum, à miliarensibus, vestiarij sacri, ab argento, à pecuniis. Officiorum autem in eis scriniis dignitates, & gradus quibus strenæ debentur, & vestes & annonæ, hi: primicerij-ducenarij, centenarij, epistolares, vel epistolarij, vt C. Theodos. & Saluianus. 5. de prouidentia: Veniunt plerunque noui nuncij, noui epistolarij à summis potestatibus missi. vbi vulgo malè nouarum epistolarum. Sunt & alij gradus, qui dicuntur formæ primæ, secundæ, tertiæ, vt & inter ministeriales. l. 2. C. de castrens. Vide. l. 7. C. de palat. sacr. larg. lib. 12. Rerum autem priuatarum scrinia quatuor sunt, beneficiorum, rationum, securitatum, largitionum priuatarum. quod non tantum Notitia Romani imperij comprobat, sed & lex vlt. C. Th. eod. tit. in qua ita est: Tam primicerius officij priuatarum, quam alij quatuor reliquorum primicerij scriniorum. Sunt & scrinia fabricarum & barbacariorum. l. j. C. de præpos. agent. in reb.

Scrinium auri ad respõsum. d. l. 7. C. de palatin. sacrar. largition. cuius & in notitia cum de Comite largitionum agitur, fit mentio. Ex hoc accipiẽda sunt hæc Iustiniani verba in Nouella de Prætore Pisidiæ, ἕξει τελὴν τοῦ στρατιώτου καὶ Ad responsum. Et in Nouella de Prætore Lycaoniæ, ἰχέτω τε μὴν καὶ Ad respõsum, ἵνα ἀπομερισθείη περὶ τὴν στρατιωτικὴν λειτουργίαν. Et in Nouella de Prætore Thraciæ, καὶ παρέσθω, ait, μετ᾽ αὐτοῦ καὶ Ad respõsum, διὰ τὰς ἐκεῖσε δυνάμεις. In Nouella ex Moderatore Helenoponti, ὑπακουέτω δὲ αὐτῷ καὶ τὸ στρατιωτικὸν τὸ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἱδρυμένον. ἰχέτω τε καὶ Ad responsum. Ex quibus locis apparet militaribus vsibus hoc scrinium deseruiisse. Eóque ad milites perlata exercitus rectorũ mandata in vetustis quibusdam ad Iulianũ Patricium notis legi. Meminit etiam officij Ad responsum in re militari. l. 19. §. j. C. de re mil. lib. 12. Hinc:

SCRINIARII in l. vlt. C. de castrens. pecul. lib. 12. l. 8. & l. 10. C. de num. lib. 12. l. vlt. de apparitoribus præf. prætor. Sudas, σκρινιάριος ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου, ὁ αἴρων τὸ σκρίνιον, ἤγουν τὸ κιβώτιον. Scriniis autem magistri præponebãtur, qui alij fuerunt à scriniariis. Et ita Alexand. Vlpianum magistrum scrinij fuisse Lampridius auctor est. Nec principibus tantum, sed & magisteriis potestatibus sui scriniarij erant. l. vlt. C. de test. mi..

SCRIPVLI. l. j. & 5. C. de metall. lib. 11. l. j. C. Theod. de ponderat. l. 12. de metallar. in eod. C. dicitur Græcis γράμμα, éstque vigesimaquarta pars vnciæ, Volusio Mætiano.

SCRVTARI inquirere. l. veteres. C. de commerciis. & l. diuus Pius. de fugit.

SCRVTINIVM in rub. extra de scrutinio in ord. faci. est secreta examinatio, & exploratio, num quis idoneus sit vt eligatur. Quot modis sumatur, vide Archid. c. 2. de elect. in 6.

SCVCLATIS in l. 11. de Scenicis, in C. Theo. fortè pro scrutulatis cum vitio legitur, vt significẽtur vestes scutulis diuisæ, quarum meminit Plin. lib. 8. c. 48. B. Hieronymus in Ezechiel. c. 27. Istiusmodi homines negociatores Tyri sunt, qui polymita purpuram & scutulata mercantur.

SCVLPARE, cudendo imaginem effingere. Ç. nemin. lic. signum saluat.

SCVLPTORES in l. j. C. de excus. artif. Græcis γλύπται, quo nomine Græco & sculptores lignorum significãtur, & qui signa faciunt, siue signarij, & alij quilibet sculptores cælatorésque.

SCVLTATORES, vide Speculatores.

SCVTVM, vide Clypeus.

SECARE, proprie quis serris dicitur, vt cædere ictibus. Hinc apud Paulum. l. 5. D. arb. fur. cæs. Secare proprie est subsecuisse. non enim poterat cecidisse intelligi qui serra secuisset. Alij Subsecare legunt. sed illa lectio potior.

SECESSVS, rus amœnum & suburbanũ, quo animi relaxandi caussa secedimus. Vlpia. l. 21. §. 9. de recept. qui

arb. Quid tamen (de arbitro loquitur) ſi in eo loco qui ſit circa vrbem adeſſe iuſſerit, Pegaſus admittit valere iuſſum. Quod puto ita verum eſſe, ſi & eius ſit auctoritatis arbiter, vt in ſeceſſibus ſoleat agere, & litigatores facile eo loci venire poſſint. Idem l. 16. D. mãdati, Vt in hortis quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis ſecedere ſolebat, ſphæriſterium faceret. Plin. lib. 2. epiſt. 17. Iuſtíſne de cauſſis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere ſeceſſum, quem tu nimis vrbanus es, niſi concupiſcis.

SECRETO fieri, etiam intelligitur, quod inuenientibus amicis conſit. l. pen. in princ. C. qui potiores in pignore hab.

SECRETARIVM, locus in quo iudices cauſſas audiunt & cognoſcunt. Zeno in l. vlt. C. vbi ſenat. vel clariſ. Sedendi, inquit, cum celebratur cognitio, in ſecretariis iudicantium ius conſequantur. Et paulo ſuprà: Sedendi quoque in aliqua Secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus verò ſuperior eſſe videatur. Sic in l. vlt. C. de offic. diuerſ. iud. l. 12. C. de proxim. ſacrorũ ſcriniorum.

SECTA, pro ratione videtur ſumi. §. vlt. Inſt. de legat. Huiuſmodi enim teſtatorum voluntates valere, ſecta meorum temporum nõ patitur. j. vt exponit Theoph. ἀλλοζῶν ἐςὶ τ̄ δεσβῶν ἰσχυρῶν τ̄ βασιλέως. Sic Alexander l. 2. C. ad leg. Iul. maieſt. & Gord. l. 2. C. de delator.

SECTATORES in l. Fabia de ambitu, dicebantur qui Candidatos ſectabãtur, quorum tres partes facit Qu. Cicero lib. de petitione Conſulatus. Vide Catalogum legum.

SECTIO Latine dicitur, quæ poſtea confiſcatio appellari cœpta eſt: cum alicuius bona publicantur: deriuata ex eo appellatione, quòd prædam ex hoſtibus captam milites inter ſe ſecabant ac diuidebant. Cæſar lib. belli Gall. 2. Poſtridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo, atque intromiſſis militibus noſtris, ſectionẽ eius opidi vniuerſam Cæſar vendidit. Corn. Tacitus, Reliquias ſectionum Neronianarum nondũ in fiſcum conuerſas, reuocatis ab exilio conceſſit. Cicero de Inuent. 2. Hoc commode reprehenditur, ſi dici poſſit ex hoſtibus reus eſſe captus, cuius prædæ ſectione venierit iuris eſt. Hinc:

SECTORES dicti ſunt, inquit Aſconius, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur, próque iis pecunias penſitabant ſingulis, ac poſtea pro compendio ſuo ſingulas quaſque res pecunia populo venditabant. Hæc ille. quibus ex verbis Sectores à Sequendo dictos coniicimus. arbitror ab antiquo verbo Seco, ſecas: quod idem ſignificat vt ſequor. vnde ſector, ſectaris: & ſecta ſectæ. nam & accuſatores & iudicia ſectabantur, quoniam damnatorum bona ipſi æſtimare, & certam ſummam promittere ſolebant. Idem alio loco: Sector eſt, inquit, æſtimator ac redemptor bonorum damnati, atque proſcripti, qui ſpem ſectans lucri ſui, id eſt ſecutus ſpẽ æſtimationis ſuæ, bona omnia auctione vendit, & ſemel infert pecuniam vel ærario, vel ſociis. Veterib. Gloſſis βιώνης dicitur, id eſt, vt exponunt Heſych. & Sudas ὁ τὰ δημόσια ἀγοράζων.

SECVNDI fructus, vberes, copioſi, Paul. l. 63. in fin. D. ad leg. Falc.

Secundus HÆRES dicitur, qui ſecundo gradu inſtitutus eſt: vt Primus, qui j. l. 8. D. de lib. & poſth. l. ſi is qui. 25. D. de teſtam. Boethius in Topic. Ciceronis Commẽt. lib. 2. Secundus hæres dicitur, inquit, qui hæredi inſtituto ſubſtituitur: veluti ſi quis filium inſtituat hæredẽ, ſcribátque: Si is filius intra pubertatem deceſſerit, nepotẽ, vel quemliber alium hæredem eſſe oportere. Gaius lib. 2. Inſtit. tit. 4. & l. 4. D. ad Silan. Is vulgò Subſtitutus appellatur. Cicero Verri. tertia: Appellat L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiam. Et aliquanto pòſt: Nunc eſt eiuſmodi edictum, vt quamuis intelligat, nõ populo eſſe ſcriptũ, ſed P. Annij ſecundis hæredibus. Sallust. in bello Iugurth. Erat præterea in exercitu noſtro Numida quidam Maſaniſſæ nepos, quem Micipſa teſtamento ſecundũ hæredem ſcripſerat. Suet. in Iul. c. 83. Plures percuſſorũ in tutorib. ſi quis ſibi filius naſceretur, nominauit. D. Brutũ etiã in ſecundis hæredibus.

Secundæ TABVLÆ dicuntur, quibus pupillaris ſubſtitutio ſcripta eſt: ſic dictæ, quod poſt paternas in ſecunda parte tabularũ, & in ima cera fiebant: ſicq́ue accipiuntur. l. 2. §. interdum. l. 12. D. de vulg. ſubſtit. l. vlt. D. ad Trebell. l. pen. D. teſtam. quemadm. aper. vel etiam quia ſubſtitutio hæc, paterni teſtamenti quædam appendicula & ſequela eſt, l. qui plures. in fi. C. de pupill. ſubſtit. & (vt ait Iuſtin.) in inferioribus partibus ſcribebatur, eáque pars proprio lino, propriáque cera cõſiguabatur: & in priore parte teſtamenti cauebatur, ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere aperirentur. §. ſin autem. 4. Inſtit. de pub. ſubſt.

Secundarum nuptiarum nomine veniunt & tertiæ, atque vlteriores, ſecundum Azon. in ſumm. C. de ſecund. nupt. & Bart. ibid.

SECVNDVM, pro prope ripam. l. 29. D. de acq. re. Sic ſecundum viam, agrum, parietem. l. 30. §. j. l. 38. D. de acq. rer. dom. l. 13. D. de ſeruit.

SECVNDOCERIVS, in l. 7. C. de palatin. ſacr. largitio. lib. 12. & Rubr. de primicer. & ſecundocer. & l. vlt. C. de domeſtic. & protectorib. vbi ſecundocerij locum, non, vt vulgò legitur, ſecundi primicerij, vetus codex habet. Eſt & hoc verbum frequens in Notitia Imperij Rom. Eadem autem figura qua primicerius, ita & ſecundocerius, qui ſecundum in ordine ſuo locum gradúmque obtinet appellatur.

SECVS, male l. filiis matrem. C. de inoffic. teſta. aliquando contra. l. ſi res. C. de ordin. cogn.

SECVRVS, ſine aliqua cura. l. plurimum. D. de iur. & facti ignor. Vide Duar. diſputat. ann. lib. 2. c. 22.

SECVRITATIS nomen quod vſurpatur ab Vlpiano. l. j. D. ad leg. Iul. maie. non accipitur pro eo quod noſtri ſaluum conductum vocant: (Vlpianus enim Latinæ locutionis diligens obſeruator, dixiſſet potius contra fidẽ publicam aliquid eſſe cõmiſſum: formula loquendi probatis auctoribus vſitata) ſed ἀπὸ τῆς ἀδείας, ἢ ἀσφαλείας, ἢ ἀμεριμνίας, cum ſcilicet ſtatus reipub. ita compoſitus eſt, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec ſit metus belli externi, aut inteſtini. Bud.

SECVTORES, vide Sequor.

SED aduerſatur, ſed cum copulat, cõciliat, ſine ea aduerſatur, vt indicat Albericus: vnde Sed & diuerſitatem facti idẽ ius ſignificat. Sed pro ſed &, ſæpe in libris noſtris poni docet Anton. Auguſt. lib. Emendat. 2. c. 1.

SEDEO, ſedes, vulgarem habet ſignificationem: cui contraria eſt illa verbi Sto. Sed præterea ſignificat Sedet, imperſonaliter idem quod videtur, vel placet. Vlpia. l. ſi fideiuſſor. 7. §. vltim. qui ſatiſdat. cog. Si ſatiſdatum pro re mobili nõ ſit, & perſona ſuſpecta ſit, ex qua ſatiſdatio deſideratur, apud officium deponi debebit, ſi hoc iudici ſederit, donec vel ſatiſdetur, vel lis finem accipiat. Sederit, id eſt ſi iudici viſum fuerit, ſi ita arbitratus ſit.

Sedere iudices dicuntur. Cicero pro Rabir. Poſthumo: Modò vos iidem in A. Gabinium iudices ſediſtis. Plin. libr. 6. Epiſt. ad Roman. Sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor conſiliis colliguntur. ingens vtrinque aduocatio. Sedere etiam dicitur prætor, cum pro tribunali iuris dicendi cauſſa ſedet. l. 2. §. confeſtim. D. ad Tertyllian. l. 7. D. de in integrum reſtitut. Hinc:

SEDES, §. illis autem. de milit. teſtam. l. vlti. C. de reſtit. milit. l. vltim. C. quib. non obſt. long. temp. præſcript. & apud

& apud Vegetium lib.3.ca.4.& ca.vltim. pro castris & loco,in quo milites onosi commorantur.

SESSIO, onis. Hinc sessionum dies dicuntur, quibus Prætor sui copiam facit: quippe cum iis diebus non de plano & æquo loco ius dicat: sed de loco edito, & in curulli sella sedens decreta sua interponat, apud Vlpianum l.1.§.dies:quis ordo in possess.seruetur: Dies bonorum possessionis vtiles esse palam est, sed non sessionum numerabuntur, si modò ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. Est & alius Vlpiani locus l.5.vt in possess.legat.vel fid.vbi hoc verbum legitur, si credimus vetusto exemplari quod à Ianotio profertur: Sex mensium, inquit, puto continuum tempus, non sessionum computandum. Duarenus veteris codicis lectionem probat Disput.ann.lib.2.cap. 56. Pandectæ tamen Florentinæ, possessionum legunt, non sessionum.

SEDVLARIA, in l.4. D.de supell.leg.in sedilibus numerantur:vt cathedraria, in cathedris: suntque ea quæ in theda sedenti subiiciuntur: vel potius sedes, in quibus gestamur.

SELLÆ curules, ait Isidor.lib.20. Etymolog.c.j.erant in quibus magistratus sedentes iura reddebãt. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & COSS. propter itineris longinquitatem curru in forum proueheba ntur. Sellæ prætoriæ fit mentio in l.j.§.casum. D.de postul. Qua de re vide quæ lib.3.Antiq.dixit Brissonius. Est & Sella gestatoria, de qua apud Sueton.in Nero.cap.26.& in l.7.D.de seruitutib.rustic.l.49.D.leg. 3.de qua & lib.j.Antiq.aliquid dixit idem Brissonius. Sella balnearis, apud Paulum lib.3.Sent.tit.6.

SEDITIO, quietis publicæ turbatio, l.j. C.de seditio.l. constitutiones. D. de appellatio. capit.seditionarios. 46.Distinct.

SEGMENTA l. penult. C.de vest. holo. Cedrinus ὄρας vocat, quasi oras, vel quasi ornaturas, vt Isidorus ait, Leo Nouella 80. τμήματα. Erant autem ornamenta quædam quæ vestibus assuebantur.

SEGNITIA, tarditas, negligentia ad agendum. Accurs. l.si nulla.D.de pigno.actio.

SEMITA, via à plaustris auersa, l.si ex plagis. §.tabernarius. D.ad leg.Aquil.

Σεισάχθεια, in legibus Solonis, Latinis nouæ tabulæ, id est alleuatio debiti communis. legis verba hæc sunt: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιῆσαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζειν, ὡς ὄντος ὁ νόμος, ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ καλεῖσθαι. Est autem deductum hoc vocabulum ἀπὸ τοῦ σείειν τὸ ἄχθος, ab excutiendo onere, æris scilicet alieni.

SEMESTRIA Diui Marci in libris nostris sæpius citantur, vt l.46. D.de pact.l.vltim. D.de seru.export.l. 12.D.de acq.hæred.§.item diuus. Institut.de excus.tut. Sic autẽ forte appellata sunt, quæ in semestribus consiliis constituta ab eo, & rescripta erant: Semestria enim consilia principum dicebantur, in quibus cum aliquot Senatoribus ad semestre tempus aduocatis, de iis quæ ad senatum referends erant deliberabant: forte ex eo quod hibernis æstiuisque mensibus sibi consiliarios mutabant: vel potius quod menses sex hibernos iurisdictioni darent, reliquos sex æstiuos aliis negotiis. Hinc illud Cicer.lib.ad Attic.5.epist.14. Erat mihi in animo rectà proficisci ad exercitum, æstiuos mẽses reliquos rei militari dare, hibernos iurisdictioni. quod & testatur Theophilus in Instit.quib.ex caus. man.non licet. Atque Augustum semestria sibi consilia instituisse, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis, ante tractaret, Suet.cap.37. scribit, & Dion.lib.53. his verbis: τὸ δὲ δὴ πλεῖστον τότε τε ὑπάτευε, ἢ τὴν ὕπατον, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὑπατεύοι, κἀκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ' ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινοῦσθαι τρόπον τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι. Quæ verba Zonaras in Augusto transcripsit. Xiphilinus quoque tradit ab Augusto senatores quindecim sorte ductos esse cum quibus iudicabat, καὶ προσκαλοῦμαι, inquit, τῶν βουλευτῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. Pariter & de Tiberio tradidit Suetonius in Claudio. Rerum actum diuisum antea in hibernos æstiuósque menses coniunxit.

SEMINARIVM, locus subactus, in quo vitium arborúmque semina panguntur, conseruantur atque adolescunt: vt aliò postea, quasi ex nutriculæ gremio, transferantur. Græcè φυτευτήριον dicitur. Vlpianus l.9. §.5. D.de vsufruct. Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen vt & vendere ei & seminare liceat. Debet tamen conserendi agri caussa seminarium paratum semper renouare, quasi instrumentum agri. Quale sit eligendum parandúmque seminarium, docet Columella libro tertio, & Plinius libro decimosexto. Vlpianus lege quarta, §.primo.D. arb.furt. Quòd si quis ex seminario, id est stirpitus arborem transtulerit, &c.

SEMIS sex vncias continet, vt notum est. Ex semisse hæres scriptus dicitur, qui ex media parte institutus est: qui semissarius appellatur.

SEMISSALES vsuræ, pro semisses, id est cum seni aurei quotannis in centenos penduntur. Modestin.l.10. D.de pollicit. Ita pollicita est, vti sors apud eum remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantium resoluat.

SEMISSARIVS hæres, hæres ex semisse. Florentinus l. 116. §.j. D.de legatis & fideicom.3. A cohærede verò semissario, duobus extraneis cõcurrentibus, non amplius tertia parte.

SEMVNCIA, vnciæ pars dimidia: vt apud Scæuolam l. 21.§.2. D.de annuis legat. vbi ex asse hæreditatis vxor prius quadrantem, deinde ex fideicommisso dodrantem, detracto quadrante Falcidico, id est vnciis duabus & sicilico consecuta, defendebat partem hæreditatis dimidiam, quam adulto priuigno restituere iussa erat, ex illo quadrante Falcidico in assem reuocato computandam esse, quod Scæuola comprobauit.

SEMPER, omne tempus, omnem casum respicit, l.semper.de iur.immu. De quo Bart.in l.j. D.sol.matrimon. Spec.tit.de in inte.restit.§.4.

SENATOR dictus est, vel à senectute: quòd initio non nisi prouectæ ætatis viri graues eligebantur: vt apud Ennium:

Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Vel à sinendo: quia magistratibus non plus licebat, quàm senatus permitteret. Liuius de Romulo lib.1. Cum iam, inquit, virium haud pœniteret, consilium deinde viribus parat. Centum creat Senatores: siue quia is numerus satis erat: siue quia soli centum erant, qui creari patres possent. Patres certe ab honore, Patriciique progenies eorum appellati.

Senatores, qui à patriciis & consulibus vsque ad omnes viros illustres descendunt: quia hi soli in Senatu sententiam dicere possunt. Vlpianus in l.nuptæ. D.de Senator. Senatoris filius est & is, quem in adoptionem accepit, quàm diu tamen in familia eius manet.

SENATVS Romani descriptionem, diligentissime tum à Sigonio, tum ab Hotomano exceptam, vide ad calcem libri.

Senatus alius maximus, alius minor appellatur. Maximus dicitur antiquæ Romæ, & Constantinopolitanæ Romæ, in l.vltim.C.de decurionibus. vbi de iure eius qui tres filios habet, agitur: vt si vnum ex iis qui decurio esset, Senatui maximo sociasset, ei curiæ liberatio-

nascente posthumo, neque exhæredato nominatim, neque instituto rumpitur.

RVPISSE verbum in Aquilia lege ferè omnes veteres sic intellexerunt, pro corrupisse.l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquil. Ruptum tamen ait Imp. intelligitur, quod quoquo modo corruptum est. §. 8. ad l. Aquil. Et ideo qui vestimenta sciderit, & qui inquinauerit, & qui nauem perforauerit, & qui vulnerauerit, & qui virgis, loris, pugnis ceciderit, vel telo, aut quo alio sciderit corpus, rupisse intelligitur. d. l. 27.

RVPITIAS in XII. Tab. Festo lib. 16. significat damnum dederis: quod à rumpo videtur deduci.

RVRSVS, denuo de bina vice intelligendum est. l. j. §. si cui. D. vt leg. no. cau. Bart. l. fideicommiss. §. si quis decem. de leg. 3.

Rursus, pro contra interdum vsurpari Seruius notat in illud lib. 3. Georg. Virg.

Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum Incipit.

Sic accipitur in l. 15. §. si filio. D. ad leg. Falc. §. rursus. Instit. de actionibus. vbi rursus ex diuerso bis ἐξ αὐτοῦ Iustinianus dixit. Sic & apud M. Fabium lib. 4. c. vlt. & alias sæpe hæc vox accipienda est.

RVS, omnis locus extra vrbẽ vbi sunt agri & villæ, rubr. C. si cur. relict. ciuit. rus ha. Rura veteres incultos agros dicebant, id est siluas & pascua, ex lib. de limit. var. auct. nec dicuntur, vt vult Varro lib. 4. Ling. quod rursus ex iis percipiantur fructus, sed à Græco ἄγρα, prima litera abiecta, vt ἀμέλγω, mulgeo.

RVSTICA mancipia ab vrbanis non loco sed genere vsus cognoscuntur. l. vrbana. j. de verb. sign. l. seruis vrbanis. & l. cum quæreretur. de legat. 3. l. quemadmodũ. D. de supellectile leg. l. si prædium. C. de præd. minor. Sic etiam Vrbana prædia à rusticis non loco, sed qualitate, vsu materiáque discernũtur. l. vrbana. 2. de verb. sign. Neratius tamen ea loco distinguit. l. 2. de ser. rust. præd. l. eo iure. D. in quib. caus. pign.

RVSTICI nuncupantur generaliter omnes, qui sine nobilitatis iure agriculturam exercent, siue sint sui iuris, siue alieni. Sed vnde est (dices) quòd rusticum nomen ad iniuriam sæpe proferamus? Vt apud Virgiliũ Ecl. 2.

Rusticus es Corydon.

Respondeo: cum vita cultior à rudi in vniuersum esset aliquo hominum exemplo declaranda, altera nuncupata est vrbana, quoniam ex doctorum virorum conuersatione, mores & lingua solet in vrbe formari: altera verò rustica, quandoquidem ruri nulla est educationis, nulla loquendi peritia. Inde dicimus vrbanitatem, quæ opponitur rusticitati: & rusticè loqui eum, qui barbarè loquitur, aut incultè. Cæterùm per hoc nihil detrahitur dignitati agriculturæ, quam nobilissimi Romani exercuérunt, & nostri quoque nobiles exercent per alios, honestissimo lucro.

RVSTICITAS, est simplicitas animi sine fraude & dolo: vt in l. 2. D. si quis in ius vocat. non ierit.

RVTA CÆSA, sine copula à veteribus pronunciabantur, sicut & alia multa. l. 5. §. idem Iul. D. ad exhib. & l. 38. §. vlt. D. de act. empti. Ea autẽ dicuntur quæ vẽditor possessionis, sui vsus gratia, cõcidit, ruendáque extraxit. Et ruta quidem quæ eruta sunt, vt arena, creta, & similia: cæsa, ea quæ cæsa, vt arbores cæsas, & carbones, & his similia, esse vult Vlp. l. 17. §. si ruta. de act. empt. Granaria item quæ ex tabulis fieri solent, si eorum stipites supra terram sunt, vt & tegulas quæ nõdum ædificiis impositæ sunt, rutis & cæsis cedere, dicit Iauolenus. l. 18. eod. Q. Mutius Ruta cæsa definit, quæ neque ædium, neque fundi sunt: & in rutis cæsis ea demũ statuebat, quæ terra non tenerentur, quæque opere structili, tectorióve non cõtinerentur. l. 66. in fi. D. de contra. empt. l. 241. de verb. sign. Cic. 2. de Orat. Te, cũ ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. Ea solita fuisse in venditionibus excipi idem in Top. scribit. His opponuntur fixa iunctáque. d. l. 38. secundum vulgarem scripturam, quam Florentinæ præfert Iac. Cuiac. vel infixa inædificatáque. l. cum fundus. D. de instr. vel instr. leg. quibus Liuius lib. 39. adiicit immolita: quo nomine quæque citra ædificij formam molita, significantur: vt in legibus limitum: Nequis eos limites decumanos ne obsepeto, neve quid eis immolitum, néve quid ibi positum habeto.

RVTABVLVM est quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia vtuntur, Festo lib. 16. Galli *pálon* vocant.

RVTRVM, eodem auctore ibidem, quo arena eruitur. A ruendo quidam deduci volunt, Nonius à radendo. Lucilius: *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum vna adfert.* proinde quasi instrumentum sit hostorium, ad æquandam mensuram & radendam: cum tamen significare possit instrumentum, quo fruges corruuntur in modium, id est coniiciuntur.

RVTILANS sanguine, rubescẽs. l. milites. C. de test. mili.

S

S. F. s. Sine fraude sua, vt in l. Iulia de adulteriis: Retinere adulterũ horas viginti sine fraude sua iure liceat, vt ait Vlp. in l. c. 25. D. de adul. Valerius Probus inter notas refert.

Σάβανα, Sabana, vox in Basilicis vsitata, lintea significat, quibus in balneis loti siccarentur. Marcellus exmagister officiorum libro de mendicamentis: Caput laues, & crassa sabano diligenter siccabis, spongiis demersis, & linteo vel sabano intorto vtrinque expressis. Radices betæ lauabis, & expressas sabano siccabis.

Sabbatum, Σάββατον Hebræis quietem significat. Grego. Nazianzenus, *ὡς τὴν χρυσὴν πεντηκοστὴν ἡ πρώτη κτίσις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ κυριακῆς λαμβάνει ἄλλην δέ, ἀπὸ γὰρ ταύτης ἑβδόμη τὸ σάββατον γίνεται, κατάπαυσις οὖσα τῶν ἔργων.* Sabbatum ab hebdomade sedis DEI dictum ait Tertullianus lib. aduersus Valentinianos. Sabbatum diem commemorant Impp. l. 2. C. de Iudæis.

SABINIANI, vide Cassiani.

SACCVM, & sacculum pro marsuplo, loculis, crumena, repositorio, & reconditorio nummorum dicunt Iuriscons. l. 105. D. de solut. Vide, Cum sacco adire. Horatius lib. 2. Serm. Satyr. 3.

Effundi saccos nummorum. Catullus:
—nam tui Catulli
Plenus sacculus est aranearum. Martialis:
—nescit sacculus ista meus.

SACCARIVS, baiulus qui sacco defert, transfértque merces, aut quid aliud, vel qui saccis gestandis quæstũ facit. Et Saccaria negotiatio, quæ circa saccos versatur. Paulus: Non magis, ait, quam si quid ex sacco saccarij excidisset, lege qui fundũ. §. venit autem. de contrahend. empt.

SACCONES apud Ciceronem libr. 7. ad Attic. epist. 13. à saccis pecuniæ vocabulum deductum: vt enim à bucca bucco, à pera pero, à Drusis Druso, sic à saccis sacco ducitur. Ænigma Oppiorum, inquit Cicero, ex Velia plane non intellexi. est enim numero Platonis obscurius. iam intellexi tuum ænigma. Oppios enim de Velia Saccones dici. Fortasse autem Oppiis pecuniã debebat, qui Veliam vrbis locum incolebant.

SACCVLARII, in l. saccularij. D. de extr. crim. definiuntur qui vetitas in sacculos artes exercẽtes partem subducunt,

ducunt, partem subtrahunt. Id est qui magica arte credebantur sacculos, in quibus homines pecuniam gerunt, incantare & subducere. Veteres enim magnam vim esse magiæ putabant, vt & eius vi messes aliò traduci posse censerent, excãtatis segetibus. Dixit autem subducunt vel subtrahunt, quia incertum est arte hoc fiat an manu. Subducimus enim arte, vt si carminibus, vel qua alia ratione: subtrahimus manu. Eiusmodi præstigias describit Synesius in epist. Euthalij cuiusdam, quem & βαλλαντιοτόμον vocat, id est saccularium, qui cum in mulcta soluenda vnum sacculum ostentasset, in quo erant aurei nummi, & huic simillimum alium occultaret, in quo erant ærei, numerata & appensa pecunia aurea, & suo reddita sacculo, mox clam alterum pro altero supposuit & tradidit. Iidem etiã Sacellarij dicuntur, vt supra ex Suda: & sacellus βαλάντιον Glossis. Marcellus De medicamẽtis: In sacello lineo ad frontem suspendes. Saccularius autem eadem forma dicitur qua Manticularius, apud Tertullianum in Apologet. cap. 43.

SACRA priuata gentis cuiusque fuisse quæ Diis penatibus paterfamilias faceret, constat ex Ciceronis lib. de legib. 2. Emancipati autem liberi arbitratu suo sacra sibi constituebant. Hinc filiifamilias in sacris paternis esse dicuntur, l. 2. C. de bon. quæ lib. In sacris manere, l. filiæ. 12. C. de collat. l. pen. C. de adopt. In sacris patentum constitui, l. vlti. C. de inoffic. testa. l. vlt. C. ad Tertyll. l. vlti. C. de cur. fur. In sacris positi, l. in coniunctione, 20. Cod. de nupt. In sacris retineri. l. 3. C. de bo. mater. Hinc adoptati qui in alterius gentem transibant, in eius gentis sacra transire dicebantur: vt apud Val. Max. lib. 7. c. 7. Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à sacris paternis dimitti, & absolui, l. quidam. 31. C. de fideic. l. 1. C. de annal. except. l. de emancipatis. 13. Cod. de legitimis hæredibus.

Sacra loca ea sunt, quæ publicè sunt dedicata, siue in ciuitate sint, siue in agro, l. 9. de rer. diuis.

Sacræ res sunt, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatè. si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit, sacrum non est, sed profanum, l. 6. §. 2. D. de diuis. rerum.

Sacræ item res sunt, quæ ritè per Pontifices Deo consecratæ sunt, veluti ædes sacræ, & donaria quæ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: ait Imp. §. 6. De rer. diuis. Sic Trebatius: Sacrum est, inquit, quicquid est quod deorum habetur, apud Macrob. Saturn. lib. 3. cap. 3. Et Gallus Ælius apud Festum: Sacrum est, inquit, quodcunque modo & instituto ciuitaris consecratum sit, siue ædes, siue ara, siue signum, siue locus, siue pecunia, siue quid aliud quod diis dedicatum & consecratum sit. Sacrum autem à Sancto quid differat. vide Sanctum.

Sacra certamina sunt, quę diis dedicata sunt, l. 4. D. de his qui notan. infa. qualia erant Iouis Capitolini, Apollinares ludi, & magnæ Deum matris. Quintili. lib. 3. cap. 7. An laudes Capitolini Iouis perpetuæ sacri certaminis materia, vel dubiæ sunt, vel in oratorio genere tractantur. Inde Firmic. lib. 3. Mathes. cap. 12. Sacris quoq; faciet certaminibus propositos. Idem lib. 6. c. 31. Athletam faciet ipsa genitura, & qui in sacris certaminibus victor gloriosa & digna reportet præmia coronarum. Sic etiam sacras coronas, in l. 40. D. de re iudic. accipio, quæ in sacris certaminibus partæ sunt.

Sacras etiam Impp. res ad se pertinentes vocant. Sic sacras domos, sacras largitiones, sacra scrinia, sacrum stabulum, sacram monetam, sacrum comitatum, in cõstitutionibus accipimus. Sic & principales constitutiones sacræ dicuntur, l. 5. §. si tutor. D. de admi. tuto. l. 5. D. de manumissionibus, l. 27. D. de re iudicata, l. 43. D. de actio. empt. l. 18. in princip. & §. 1. D. de iure fisc. l. prima. §. item. D. quæ sentent. sine appella. resc. l. quarta, & l. sexta. D. de appella. recip.

Sacri affatus, l. sacri. Cod. de diuer. rescript. id est principis rescriptum. Eodem sensu, Sacrum oraculum, sacra adnotatio, sacræ literæ, sacri vultus passim in Constitutionibus Impp. legimus: similiter & sacra forma.

Sacer cognitor, in l. 3. C. vbi Senatorum, l. 5. C. quo. appella. non recip. cui audientiam caussæ vice sua princeps mandauit. Qui & sacri auditorij cognitor in C. Theodos. vocatur. Et iudex sacrarum cognitionum in quadam inscriptione Italica, ex qua alia Romana inscriptio ex Thermis Constantini descripta emendanda est, in qua iudex sacrarum constitutionum, pro cognitionum legitur.

Sacra via in l. 2. D. de orig. iur. dicta est quòd in ea fœdus ictum sit. reliqua vide apud Festum lib. 17.

SACRAMENTVM dicitur ea pecunia quæ in iudicium venit, in litibus: à sacro. Qui petebat & qui inficiabatur de aliis rebus, vterque quingentos æris ad Pontificem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat: victi ad ærarium redibat. Varro lib. De lingua 4. Sacramentum, inquit Festus, æs significat, quod pœnæ nomine penditur, siue contendit. Id in aliis quinquaginta assium est, in aliis quingentorum, inter eos qui iudicio inter se contenderent. qua de re lege L. Papyrij Tribuni pl. sancitum est his verbis: Quicunque Prætor posthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, Tresuiros capitales populum rogato: iique Tresuiri * quicunque * ciete sacramenta * exigunto, iudicantóque: eodémque iure sunto, vt quos ex legibus, plebisve scitis exigere, iudicatéve oportet. Sacramenti autem nomine id æs dici cœptum est, quod & propter ærarij rationem, & sacrorum publicorum multitudinem consumebatur in rebus diuinis. Sic enim optimi scriptoris diuulsos inter se locos reconciliare conatur Hotoma. Pedianus autem Verrin. 3. Comperendinatio, inquit, est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denũnatio in perendinum diem. namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem. &c. Quibus ex Varronis, Pompeij, & Asconij locis quantum inter Sacramentum & Sponsionem intersit, ita demonstrari posse idem Hotoma. arbitratur: vt sacramentum sit certa & legitima pecuniæ summa, quæ ab actore & reo deponebatur in sacro, vt qui victus & damnatus esset, is pecunia sua mulctaretur: qui vicisset suam recuperaret. Sponsio autem dicebatur, mutua litigatorum promissio, cùm alter ab altero certam summam stipulabatur, ni bonam caussam haberet. In hac igitur stipulatio adhibebatur, & alter alterius fidem sequebatur: neuter deponebat: in illo neuter alterius fidem sequebatur, neuter stipulabatur, sed vterque deponebat. In hac, victor actionem ex sponso habebat, id est certi cõdictionem, vt sibi eam pecuniam exigere & habere liceret: in illo, victi pecunia sacro committebatur, & in res diuinas cõsumebatur. Isidorus autem libr. Etymol. 5. Sacramentum, inquit, est pignus sponsionis: quia violare quod quisque promisit, perfidiæ est. Quod quàm ineptum sit, id est plane Isidoricum, nemo non videt. nam Sacramentum pignus quidem est, at non sponsionis: verum bonæ fidei litigatoris. In sponsione nanque pignus non datur. Sacramentum autem in rerum capitalium iudiciis vsurpari solitum putare, planè absurdum est: idque superior ille Pediani locus attente consideratus, satis ostendet. Hinc verò explicari poterit quod ait Tullius pro Roscio Com. legitimæ partis sponsionem factam. Nam sacramenti quantitas lege definita erat. Huc pertinet elegans Ciceronis Epist. ad Volumnium iocus, in qua ita est: Pugna, si me amas, nisi ridiculum

παρὰ προσδοκίαν, nisi cætera quæ sunt à me in secũdo de oratore per Antonij personam disputata de ridiculis, ἔντεχνα & arguta apparebunt, vt sacramento contendas mea non esse. Adde & illas ex Valerij Probi libello notas, S.N.S.Q. quæ hæc significabant, Si negat, sacramentum quærito. Item has, Q.N.T.S.Q.P. id est, Quando negat, te sacramento quinquagenario prouoco. Quæ fuisse solemnia sponsionis sacramenti verba verisimile est.

SACRAMENTVM etiam dicitur, militare iusiurandũ, in quod milites qui nomina dabant adigebãtur: Græci ὅρκον στρατιωτικὸν appellant. huius autem sacramenti fit mentio in l.8. C.de legat. l.3. C.Theodos. de immunit. conces. Quo qui liberabantur, sacramento solui dicebantur, l.2.§.miles, D.de his qui not.infam. l.14. D.de his qui vt indig. l.vlt. D.de re milit.

SACRAMENTALES, à sacramento, id est, iuramento, dicebantur ij, qui quamuis rei de qua ambigebatur, testes non fuissent, tamen ex eius cuius res agebatur, animi sententia, in eadem quæ ille verba iurabant: ipsius videlicet probitate & innocentia confisi. Nam tum demum adhibebantur, cùm testes nulli extarent. li.Feud.1.tit.4.§.3.& tit.10.& titulo 26. Vassallus autem in sacramentalium suorum numero minimum sex cognatos adhibebat: dominus partim cognatis, partim vassallis, partim extraneis vti poterat. libro Feudorum 2. titulo 33. Plura cognosce ex legibus Langobardorum titulo 41. De VVadiis de sacramento fugientibus. Sic apud Gregorium Turonens. Apud Parisios pater quidam pro filię pudicitia iurat. Tandem, inquit, ne crimen consurgat vlterius, innocentem eam faciam sacramento: eleuatisque manibus super altari, iurauit filiam non esse culpabilem. Forma autem huius Iurisiurandi sic exponitur in legib. Alemann. titu.6. De Iuratoribus. Ista verò sacramenta sic debent fieri, vt illi coniuratores manus suas supra capsam ponant, & ille solus cui caussa requiritur, verba tantùm dicat, & super omnium manus manum suam ponat, vt sic eum Deus adiuuet, vel illæ reliquiæ, & illas manus quas compræhensas habet, vt de illa caussa vnde interpellatus est, culpabilis non sit. In Lombardia autem plerunque Iuratores vocantur, vt libro primo titulo 10, l.si quis ex leui. Si huius facti testes non habuerit, cum duodecim Iuratoribus per sacramentum affirmet, &c. Et in l.de homicidiis: Si huius facti testes non habuerit, cum 12. Iuratoribus legitimis per sacramentum affirmet, &c. Video etiam hoc nomen apud Senecam, initio ludi Claudiani. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. quis vnquam ab historico iuratores exegit? Vbi Iuratores pro testibus poni vult Hotom. alij veritatem legunt, propter illud Ciceronis de Leg.1. Faciunt imperitè, qui in isto periculo non vt à poëta, sed vt à teste, veritatem exigant. Quo ipso loco vocem DELECTATIONEM abesse existimat: hoc modo Non vt à poëta delectationem, sed vt à teste veritatem exigant. Nam statim ita sequitur: Quippe cùm illa ad veritatem referantur, in hoc ad delectationem pleráque.

SACRAMENTVM alio sensu est sacræ rei signum. vide 1.q.1.c.multi, & extr.de sacra. non iter.

SACRARIVM & sacer locus differunt. nam sacer locus, est locus consecratus: sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest, l.9. D.de diuis. rerum. Sacrarium quoque appellatur illa pars, in qua sunt clerici ad celebrandum propter sacramenta, quæ ibi conficiuntur, & quia in altari maiori, cùm soleat esse sacrarium, includuntur reliquiæ, extra, de consec. Eccles. vel alta. Est & Sacrarium Principis in l.vlt.§.legat. D.de mun.& honor. l.8. de legat.& decret.legat. C.Th.

SACRATÆ leges sunt, quibus sancitum erat, vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Festus. Alio sensu leges sacratissimæ dicuntur, l.leges.9. C.de legib.& constit. Leges sacratissimæ, inquiunt Impp. quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent. Sacratissimæ autem, id est, ab Imperatoribus latæ: eadem forma qua sacræ domus, sacræ largitiones, &c.

SACRILEGI sunt, qui publica sacra compilauerunt, l.6.& l.9. D.ad l.Iul.pecul. Seruius in 9. Ecloga Virgil. Sublegere ait furari est: vnde & sacrilegus dicitur, qui sacra legit, id est, furatur.

SACRILEGIVM Impp. appellant etiam suarum constitutionum violatarum crimen, l.vnic. C.de crimi.sacril. l.6. de appellatio. in C.Theodos. Sacrilegiique crimen irrogant his, qui præcepta sua neglexerint, vel scita violarint, l.j. C.vt digni.ordo seruet. lib.12. l.13. C.de erogatio.milit.anno. lib.12.& apud Cassiodor. in libris Variar. aliquoties.

SACRISTA, siue Thesaurarius, is est ad cuius curam pertinet custodia sacrorum vasorum, vestimentorum Ecclesiasticorum, seu totius thesauri Ecclesiastici, necnon quæ ad luminaria pertinent, siue in cera, siue in oleo, cap.vn. extra, de offic Sacristæ, & c.perlectis.§.ad thesaurarium.25. distinct.

SACROSANCTVM Festo lib.18. dicitur, quod, iureiurando interposito, est institutum: vt si quis id violasset, morte pœnas penderet. Sic M.Cato ait Ædiles Sacrosanctos esse. Sic Sacrosancta ecclesia, C.de Sacrosan. eccles. Vide Sanctum.

Sacrosanctum etiam significat id, quod sine inexpiabili scelere violare nemini prorsus licet. Atque hoc sensu muri ciuitatis sacrosancti dicuntur, vt qui eos violaret, morte pœnas penderet, in l.fin. D.de diuisio.rer. Si quis, inquit, violauerit muros, capite punitur.

SACERDOS, dignitatis, & honoris nomen, Panor. in c.si sacerdos. de offic. ordina. Sacerdotes curatores sacrorum, quos maiestati Dei, & sacris vacare Paulus oportere dicit in l.non distinguemus.§.sacerdotio. D.de recep.

Sacerdotum autem duo genera erant apud Romanos: alterum, quod ad placandos deos constituebatur, vt sacris præesset solemnibus: alterum, quod prędicta vatum seu responsa, in quibus arcanum aliquid semper putabant latere, interpretabatur iis, quorum scire intererat. Sic autem dij, vel reuera dæmones, stupidis Gentibus multifariam imponebant. Quandoquidem ipse Satanas (inquit Paulus 2.Cor.11.) transfiguratur in Angelum lucis.

SACERDOTIVM, in l.57.§.sacerdotio. D.de pactis. sacerdotium etiam in prouinciis & municipiis, l.j. D.ad l.Iul.de ambitu, l.17. D.de mune.& honor. l.8. D.de vacatio.munet. l.8. D.de excus.tut. l.j. C.de natur.lib. l.vn. de pericu.succes. lib.10. C. Quod patrimonij munus esse ait l.8. de muneribus patrimo. lib.10. C. Iul.Fir. lib.4. Mathes. cap.15. Faciet quoque nobili potestate pro climatis genituræ mensura gymnasiarchas, prouinciarum sacerdotes. Versabatur etiam sacerdotiorum munus in apparatu, editione & exhibitione ludorum, vt ostendit l.vlt. de expens.ludor. in C.Theod. Inde sacerdotiorum editiones, in l.j. de spectacul. in. C.Theod.

SÆVIRE, crudeliter in aliquem agere, §.sed hoc tempore. Instit. de iis, qui sunt sui, vel al.iu.

SÆVITIA pro inconcessa castigatione, Paul. ad legem Aquil. Præceptoris enim nimia sæuitia culpæ adsignatur. Quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti, vt tradit Vlpian.

SAGA, in l.12. C.de cursu public. instrata equorum. Interpretes βαρδαιὰς τὰ σαγμάτια verterunt illo loco. vide

Baifium

Baifium in libell.de re vestiaria.

SAGARIVS, sagorum venditor. Hinc, Sagaria negociatio: sicut à linteo, lintearia. Vlpian. de tribut. actio. l. Procuratoris. Duas, inquit, negociationes exercebat puer, sagariam, & lineariam. Idem l. cum duobus. §. quidam. pro socio. Quidam sagariam negociationem coierunt.

SAGMINA, inquit Marcian. in l. sanctum. de diuis. rer. sunt quædam herbæ, quas legati pop. Rom. ferre solebant, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferũt ea, quæ vocantur κηρύκεια. Latinè Caducei dicuntur. De Sagminibus sic Plinius lib. 22. ca. 2. Si quidem auctores imperij Rom. conditorésque immensum quiddã, &c. hinc sumpsere: quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibúsq; verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes, clarigatúmque mitterentur, id est res raptas clarè repetitũ, vnus vtique Verbenarius vocatur. Festus item, Sagmina ait esse Verbenas, id est herbas puras quia ex loco sancto arcebantur à Consule Prætoréve, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum. Horum vide exemplum apud Liuium lib. j. Itaque perperam faciunt qui apud Modest. l. vlti. D. de leg. Pomp. de paricid. sanguineis virgis cædi paricidas legunt. nunquam enim commisissent Romani vt herbam sacram impio paricidarum corpore contaminarent, idque nefas non leui piaculo expiandum censuissent.

SAGITTÆ à sagaci, id est, veloci ictu, l. 2. C. quæ res expor. non debent. & vide in Nouel. de armis. Papias dictam ait sagaciter acutam, apud Albericum. Hinc,

SAGITTARIVS toto tit. extra de sagittariis. Sagittarum appellatione an veniat balista, ponit Bartol. l. qui penum. D. de penu. leg.

SALAMANDRA in l. 3. §. alio. D. ad l. Corn. de sicar. Id autem esse animal lacerti figura stellatum ac varium Dioscorides libro 2. & Plinius libro 10. ca. 67. scribunt, cui scilicet tãtus rigor insit, vt ignem tactu suo extinguat. Hinc & nata est vulgi deprauata opinio, existimantis igne eam vesci, nec vnquam eo absumi: nam etsi præ frigiditate aliquo tempore in igne illæsa subsistere possit, tamen in ardentem fornacẽ iniecta, non dubium quin ab eo tandem consumi debeat: quod & Galen. lib. 3. de temperament. scripsit. Cæterùm inter venena numeratur. Nam haustũ eius sequitur inflammatio linguæ, & cum torpore, resolutionéque aliqua tremor, & sermonis impedimentũ, & liuor totius corporis, vt Diosco. lib. 6. & Plin. lib. 29. cap. 2. tradunt.

SALIS vectigal apud Romanos fuisse constat. Salis meminit Liuius lib. 2. Cùm, ait, altero post reges exactos anno salis vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat in publicum, omni sumptu adempto concessum priuatis bello Punico secundo vectigal nouum à censoribus Nerone & Salinatore institutum ex salaria annona. Etenim cum sextante sal & Romæ & per totam Italiam esset, Romæ eos pretio eodem, pluris in foris & conciliabulis & alio alibi pretio præbendum locasse, ac pretio salis tribus onerasse. vt idẽ refert li. 39.

SALARIVM annuam erogationem significat, quæ alicui sui tuendi exhibendique causa præstatur, τὸ εἰς τροφὴν διδόμενον. l. vlt. D. de in rem ver. l. 8. §. si in singulos. D. de transactio. l. vlt. in fin. D. de oblig. & actio. l. 19. §. vlti. D. de annu. leg. Salarium verò Cornut. in Persium victum vnius diei interpretatur. Plin. hoc vocabulum à sale duci scribit, lib. 31. cap. 7. de sale tractans: Honoribus etiam militiæq; interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat.

Salarium etiam annuas mercedes stipendiáque, quæ ob liberalem artem vel medicinam præstantur, significat, l. 16. §. j. de aliment. lega. l. 4. D. de decret. ab ordine, fac. l. 51. §. item Papinianus. D. pro soc. l. 7. l. 56. §. salarium. D. manda. l. j. & l. 18. Cod. eod. l. 4. D. de offi. adses. l. 10. §. vlt. D. loc. Salarium quoque prædij Iurisconsulti dicunt, in l. 40. §. hæres. de lega. 1. l. 8. D. de vsufruct. Et salarium pro lapidibus cædendis, in l. 14. in fi. D. commu. præd. Item tribunorum militarium & ducum Salaria, erant annonæ ipsorum. Proinde ἀλάριον Græci interpretãtur σιτηρέσιον. Et fortassis inde ductum est vocabulum, quod salaria percipientes, inde se alant. Vopiscus in Aureliano, Nam illi Romam venienti salaria sui ordinis sunt decreta. & postea. Panes militares numero sexdecim, panes militares castrenses quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, &c. quæ sequuntur. E quibus intelligitur annonam cuique destinatam & assignatam, Salarium dici. Idem in Probo, Item in salario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pondo sex, caprinæ pondo decem, & quæ sequũtur. Latius tamen p̃stuit hoc vocabulum, nec pro annona tãtum, verumetiam pro commodo & stipendio militũ vsurpatum est. Plinius, Nec pudet tribunorum militarium salariis emere. Itaque à Græcis explicatur, στρατιωτικὸν ὀψώνιον, σιτηρέσιον, παροχὴ, & στρατιωτικὸν φιλανθρωπον, Veteribus glossis, quæ & Salialium dici ostendunt.

SALARIARIVS, cui salarium soluitur, vel qui salario fruitur, Vlp. l. 10. §. 8. D. mãdati. Nisi si salariarius fuit, & hoc conuenit vt sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est de salario. Eadem autem forma dictum est qua fideicommissarius, legatarius, depositarius.

SALGAMA appellantur herbæ, quæ conditæ sale ad victum in vasis adseruantur, veluti enula, brassica, beta, etiam nunc apud Turcas. Sed huius nominis obtentu exigebant etiam transeuntes milites, culcitras, ligna, oleum: quod tollitur lib. 12. C. titul. de Salgamo hospit. non præstando. Ne quis, inquit Imperat. Comitum, vel Tribunorum, salgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus. Annotauit tamen Alciat. quòd & salgami appellatione, venit oleum, sal, butyrum, & huiusmodi esculenta ad condiendum: atque etiam alia in dies necessaria, veluti ligna.

SALINÆ, locus vbi fit sal, apud Gaium, l. j. quod cuiusq. vniuers. in princi. Plin. auctor est, Ancum Martium regem salis modia sex millia in congiario populo dedisse, salinásque primùm instituisse. Earum autem vectigal, explosis regibus sublatum, iterum imposuit censor M. Liuius, ob id ipsum Salinator appellatus. Athenæus autem refert lib. 3. Δειπνοσοφιστῶν, ca. 1. à Lysimacho iam olim in Troade vectigal salinarum constitutum, & natura tamen id quasi refugiente, statim exaruisse salinas, ac remisso vectigali rursus prodiisse.

Salinæ publicæ fuerunt, & Principis propriæ, vt ferè omnes in Gallia, ex quibus ideo Princeps amplum sibi vectigal parat, quòd suæ cuique regioni deputatæ sint salinæ, nec liceat aliunde inuecto sale vti. Locãtur autem publicanis ad certum tempus: & ita iam plerisque in locis locari cœpere, vt certo pretio sal à conductoribus emere singuli cogantur. quod si quis ex iure Romano confirmare velit, in promptu est l. inter publica. D. de verbo. signif. l. si quis sine. C. de vectig. & comm. & l. liber homo. §. j. D. de hæred. institu. & in libris feudorum inter regalia salinarum quoque reditus computantur, titul. Quæ sint regaliæ. Admonebimus tamen, priuatis etiam Romano iure salinas possidere licuisse, l. forma. §. salinæ. D. de cẽsib. l. 5. §. j. D. de reb. eor. qui sub tut. l. generali. §. vxori. & §. seq. D. de vsufr. leg. Nec illud omittendum propriam hanc fuisse olim teminarum pœnam, vt in opus salinarum damnarentur, vt indicat l. aut damnũ. 8. §. in ministerium. D. de pœn. & l.

& l.mulier.6.D.de capt.& postlim.

Salinarum vectigal, in d.l.17.& l.j.D.quod cuiusque vniuersi.l.59.§.j.de hæred.instit.

Salinarum conductores, in l.1t. C.de vectiga.& comm.

SALICA lege vxorem accipere dicitur, qui ea lege accipit, vt ei manè diei nuptiarum munus sponsalitium afferat: quod munus Morgengeba vel Morganatica dicitur lib.Feud.2.tit.30.& de eo diximus superius. Est autem lex Salica eorum Fràcorum propria, qui Franci Orientales dicti sunt, à Sala flumine Salij denominati: de quo flumine & Saliis Francis, Strabo.lib.7.& Paul. Æmil.li.2. Eguinarthus in Carolo magno: Ac Salam fluuium qui Thuringos ac Sorabos diuidit, postea à à Francis, qui Orienrales dicuntur, incolitur. Item alio loco. Franci duas habent leges, plurimis in locis valdè diuersas. Significat autem eas quæ in volumine Barbaricarum legum vocantur Salica & Francica: quæ ipsa Francorum Occidentalium propria est. Tamen Hermannus Comes in libell.de Orig.Franc. Ripuariam, non Francicam nominat. Duas: inquit, Francos habuisse leges, ipsorum auctores testantur, Salicam, atque Ripuariam: quibus nullus Regum ante Carolum Magnum adiicere quicquam tentauit. Est autem Ripuaria regio, quæ Rheno, Mosela & Mosa, quasi triangulari forma cōcluditur, & Neustria vel Austrasia vocatur. Guilelmus de Oangis (cuius libri nondum editi sunt) sub anno 420. Franci cœperunt legibus vti, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis suæ Proceres electos de pluribus: qui, sicut lex Salica declarat, iudicauerunt. Ex quibus intelligi potest, quàm verum sit, quod nonnulli Claudij Seyssellij auctoritate adducti disputant, Salicam legem mendosè dici pro Gallicam. Neq; enim illos adiuuat, quod Vitus Amerbachius in Capitulari Caroli scribit, Gallicam, pro Gallicanum in antiquo suo Codice scriptum fuisse. quod absurdissimum esse verba legis perspicuè demonstrant: Vt cantum Romanum pleniter discant: ordinaliter per nocturnalia, vel graduale officium peragatur, secundum quod beatæ memoriæ genitor noster Pipinus Rex decretauit, vt fieret, quando Gallicanum tulit: & ob vnanimitatem Apostolicæ sedis & sanctæ Dei Ecclesiæ pacificam concordiam. Quis enim non videt his verbis significari, ante Pipinum Regem moris fuisse, vt in Gallicis Ecclesiis Gallica lingua hymni Deo canerentur, & officium (vt ipse loquitur) peragetur: verùm vbi Pipinus Gallicanum Regnum Papæ beneficio adeptus est, tum Romano Pontifici de se optimè merito præter cætera hanc gratiam retulisse, vt deinceps Latina lingua officia Ecclesiastica peragerentur. Quæ eadem Caroli Constitutio extat Leg. Franc.lib.1.cap.74. Francicam autem legem absurdum est ad Gallos nostros, siue potius Francogallos referre: cùm Francorum nomine plerunque apud istius seculi scriptores generaliter Germani omnes intelligātur. Sic apud Petrum de Vineis libro Epistol.6.cap.25. Viuens iure Francorum, in eo videlicet, quod maior natu exclusis minoribus fratribus & cohæredibus in castro ipso succedat, inter eos nullo tempore diuidendo. Ioan. Nauclerus Gen.27. Carolus Magnus Rex Francorum dicebatur: quod idem erat ac si nominatus fuisset Res Germaniȩ & Galliæ. Nam clarum est, quòd eo tempore omnis Gallia Transalpina, & etiam Germania à montibus Pyrenæis vsque in Pănonias Francia d cebatur. Illa, id est Germanica, Francia Orientalis: altera, id est, Gallicana, Francia Occidentalis. In quo veræ historiæ concordant omnes. Alij etiam Salicam legem sic dictam volunt quasi S'aliquam, à duobus verbis, Si aliqua, à quibus hæc lex incipiebat, vt refert Rebuffus in Comment. in l.j.de verb.sign.D.

SALITOR, qui salis tributum colligit. Interpres Ciceronis Epistol.ad Atticum libro 4. exponit Salitores, præfectos, quos Iurisperiti Murilegulos appellant. Quidam tamen codices habent, non Salitoribus, sed, Datà à litoribus.

SALIENTES fontes tubulis, fistulísve aquam fundentes: nomine ab eo deducto, quod aqua ex tubuli capite in labrum fluens, salire videatur, l.15. D.de act.empt. Atque id propriè de lapidibus, aut personis, ex quibus aquæ saliunt intelligi debet. Basilicis ἀνάβρυτα dicuntur, Veteribus Silani. Itaq; qui Glossemata sunt interpretati, Silanum κρήνην exponunt, seu κρουνὸν, id est τὰς ἀρχὰς τῶν ἐκ μάτων, vt exponit Eustachius. Dicitur & Tullius. Festus, Tullios alij dixerunt esse Silanos. Cornelius Celsus lib.3. Confert etiam aliquid ad somnum silanum iuxta cadens. Lucretius 6.

Corpora silanos ad aquarum strata iacebant.

Itaque l.17.§.vlt.eod.tit. personas, ex quarum nostris aqua salire solet, id est Silanos aut Tullios. Alij Syluanus dici volunt, sed illud magis probatur.

SALIX arbor celeriter crescens, l.Gaius.D.de anu.leg.

SALICTVM, locus salicibus consitus, l.quæsitum. D.de fund.instru.

SALTVS appellabant veteres pascua loca, & pastionibus accommodata, l.penult.§.j.D.si seruit.vendic.l.8. D.de instr.vel instro.l.52.D.de action.empt l.25.D.de pigner.actio.Varro.libro 4.de ling.Latin. Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus. vbi pecus possit pasci, & possidebant, ab vsu suo saltus nominarunt. Hæc Græci ἄλση καὶ νομὰς, nostri nemora dicunt. Ælius verò Gallus apud Fest.lib.17.saltum definit, vbi syluæ & pastiones sunt, quarum caussa casæ quoq; ibi sint. Et si qua particula in saltu pastorum aut custodum caussa aratur, ea res non perimit nomen saltus: non magis quàm fundi, qui in agro culto & eius caussa habet ædificiū, si qua particula in eo habet syluam. Virg.lib.2 Georg.

Saltibus in vacuis pascunt, & plena secundum Flumina.

Inde saltus pascuus, l.19.§.j.D.loc. Et Saltus pastionésque, in l.8.D.de instru.vel instru. Et per greges pastionésque fructus ex saltibus percipi dicitur. l.32. D. de vsufruct.l.9.D.de instrum. vel instru. In Saltibus etiam venari dixit Triphoni. in l.62. D. de vsufruct. Virgil 1.Georgic.

Et magnos canibus circundare saltus.

Saltus autem alij æstiui, alij hiberni erant, l.67. de legat.3.l.3.§.saltus.l.44.§.vlt.D.de acquiren.possess. Æstiuos definit Vlpian quibus interdum etiam hieme, plerunque autem æstate vtimur, l.j.§. æstiua. D.de aqu. quoti. Hinc,

SALTVARIVS, saltuum custos. Vlpianus tamen l.quæsitum.12.§.saltuarium.de instru.vel instrum. legat. non eum tantum hoc nomine contineri putat, qui saltuum vel finium custodiendorum caussa in fundo paratus sit, sed & qui fructuum conseruandorum gratia, vt & probat l.in instrumento.in fi.D.eod. Paulus in priori significatu vsurpauit, lib.3.Senteot. tit.6.

SALTVENSES fundi Principis dicuntur sub rub.Cod. de fund.patrim. & salt. Erant autem nemora pastioni deputata, id est fundi qui pecoris pascendi caussa elocari solebant, cum in Principis patrimonio conseruarentur. Hinc, & Saltuenses, coloni, qui hos fundos conducebant.

SALVIANVM interdictum, vide Interdictum Saluianum.

SANATES dicti sunt, qui supra infráque Romam habitauerunt. quod nomen iis fuit, quia cum defecissent à Romanis, breui pòst rediere in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. Tab. cautum est, vt idem iuris esset Sanatibus quod fortibus: id est bonis, & qui nunquam defecerant à pop.Roma. Hæc Festus.

Sancta propriè dicimus, quæ neque sacra, neque profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam sunt subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & interdum in sanctiuoibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur, l.9.§.2.D.de diuis. rerum.

Sanctum est, ait Trebatius, interdum idem quod sacrum, idémque quod religiosum: iterdum aliud, id est, nec sacrum, nec religiosum: nimirum incorruptum & inuiolatum. Hæc Macrob. lib.3.cap.3. Saturn. Fest. autem lib.16. Inter sacrum & saoctum & religiosum differentias Ælius Gallus bellissimè refert: sacrum, ædificium consecratum Deo: sanctum, murum qui sit circa oppidum: religiosum, sepulcrum vbi mortuus sepultus, aut humatus sit. Sed illa portione quadam & temporibus eadem videri posse. Siquidem quod sacrū est, id lege aut instituto maiorum sanctum esse putaot, quòd violari id sine pœna non possit. idem religiosum quoque esse, quòd iam sit aliquid, quod ibi homini facere noo liceat, & quod si faciat, aduersus deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro aut sepulcro debere obseruari, vt eadem & sacra & sancta religiosa fiant. Hæc Festus. Propriè autem sancta dicuntur, quæ ab iniuria hominum defensa atque munita sunt: inquit Marcianus l.8.D.de rer. diuis. Munita autem propter pœnam propositū significat. Nam sancire est sanguine fuso confirmare: vt Seruius Grāmaticus testatur. neque Marciano assentimur, vt nec Hot. qui à sagminibus hoc verbum eo loco deducit: quin Festo potius, & Aggeno Vrbico in Cōmen. ad Front. qui sanctum & sagmina à sanciendo, id est cofirmando deducit. A sanguine tamen confictum esse, vel ex eonsuetudine sacrurum solemnium, quam Sallustius in Catilinaria commemorat, Hotoman. putat. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iusiurandum populares sceleris sui adigeret (sic enim legendum, non Addiceret) humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse: inde cùm post execrationem omnes degustassent, sicuti in communibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum, &c. Sancta ergo prima ea sunt, quæ cæsa victima, & execratiooe interposita, confirmata sunt. Et **Sacrosancta**, vt vult idem Hotom. illa eadem propriè, quasi quæ sacro facto sancita sunt. Sed Liuius li.3. cum idem propè sibi videri significasset, Iurisconsultis tamen aliud placere ostendit: Cùm inuiolatos Tribunos plebis, inquit, religione, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, vt qui eis nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Hac lege Iuris interpretes negāt quemquam sacrosanctum esse, sed caput eius qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri. Hæc Liuius. Eámque Iurisconsultorum etymologiam Festus lib.17. secutus: Sacrosancti, inquit, dicuntur, qui sanciuntur vt sint sacri, si sacrum violent. Itaque Sacrosancta duobus modis fiunt: religiooe, siue iureiurando, & lege. quorum vtrunque Liuius aodem loco significat, his verbis: Et cū religione inuiolatos eos, tum lege ètiam fecerunt. Paulo autem pòst religionem iusiurandum interpretatur. Dionysius autem libro sexto: Iurarunt, inquit, per sacra omnia, se posterósque suos hanc perpetuò legem obseruaturos: addita execratione, vt qui legi parérent, ita deos superos atque inferos propitios haberent: qui non parérent, infestos. Hunc vtrunque modum exponit Cicero in ea pro Corn. Balbo: Quid fuit in ea rogatione, quod sacrosanctum videretur? Primùm enim sacrosanctū esse nihil potest, nisi quod populus plébsve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis, aut pœnæ: cùm caput eius, qui contrà facit consecratur (Sic autem locum emēdari vult Hotom.) Aut genere ipso, vt obtestatione & consecratione legis: aut pœna, cùm caput eius, &c. Duos enim tantùm hos fuisse modos, locus insequens, vbi ex enumeratione partium argumentatur, perspicuè ostēdit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiusmodi? Vtrū à capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? Ex quibus copiosè disputatis perspicuum est hoc inter Sanctum & Sacrosanctum interesse, quod inter genus & speciem. Sacrosancta enim dicuntur ea, quæ sub capitis pœna sancita sunt, vt inuiolata & incorrupta essent. Quæcunque vèrò pœnam aliquam continent paulo grauiorem, Sancta nominantur. Planum est præterea & sancta & sacrosancta ea plurimùm dici, quæ inuiolata sunt. Hinc Cicero in ea pro domo sua, de cuiusque domo verba faciens: Hoc, inquit, perfugium est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas sit. Hinc sacrosanctæ Ecclesiæ dicuntur à Iustiniano, quæ asylum præbent. Hinc illud Ciceronis in Catilinam. Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastitate omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? Hinc sacrosancta fœdera semper apppellantur, quia gentibus omnibus moris fuit, vt ea sanguine sancirent. Cuius rei exēplum insigne teneri non possum, quin hoc loco ex Corn. Tacit. lib.12. subscribā: Mos est, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicésque inter se vincire, nodóque perstringere. Móxque vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atq; inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

Sanctæ autē res sunt, vt in ciuitatibus & oppidis muri & portæ, l.j.& l.g. in fi.D.de rer. diuis. l.2. D. ne quid in loco sac. Zonar. tomo secundo ἅγια γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ τείχη. Sed enim quod ad portas attinet, à Iurisconsultis dissentire Plutarch. videtur, qui ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς muros ἱερὸς esse, portas non item, scribit: quòd per portas cadauera efferantur, aliæ item res immundæ & minimè puræ per eas transmittantur, inuehantur, euehantur. Verùm diuersa potiùs quàm contraria aut pugnantia dicit. Meritò enim negat portas religionis quicquam habere, non autem muros, qui aratro circunduci atque ambiri certis adhibitis sacris in designanda vrbe solebant: cū eo loci, in quo portæ struendæ erant, sisti aratrum, & sustolli coosueuisset. Verum est tamen nec portis nec muris quicquam coniungi, vel apponi licuisse, nec aliquid omnino in eas sine nefario scelere committi potuisse, quo violari viderentur. Eapropterq; in sanctis consulti eorum vtrumque rectè numerant, l.2.& l.vlt. D. ne quid in loco sac. Gaius lib.2. Institu. tit.j. Sanctæ quoque leges dicuntur, propter sanctiones, quibus leges se ipsas olim muniebant, l.9.§. propriè, D. de rer. diuisio.

Sanctius ærarium ab antiquis dicebatur, quod prorsus intactum erat, ex quo nibil promi licebat, ob annuas oecessitates.

Sanctiones vocamus eas legum partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos qui contra leges fecerint: ait Imp. §.8. de rer. diuisio. Papin. l.41. D. de pœn. Sanctio legum quæ nouissimè certam pœnam irrogat, iis qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. Eius sanctionis exemplum pulcherrimū libet ex reliquiis legis Regiæ propter summam elegantiam & vetustatem adscribere: SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGO ADVERSVS LEGES, ROGATIONES, PLEBISVE SCITA, SENATVSVE CONSVLTA FECIT FECERIT,

SIVE

vt sarta tecta habeant, item: Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit, si quæ vetustate corruerũt, reficere non cogitur. Item apud Macrum in l.7.§.j.D. de leg. Iul. repetund.

SARCINATOR, Sarcinatrix, qui quæ sarcienda vestimenta accipit, vel vestes consuit. l.25.§.vlt.D. loca. l.j.§.j.D. de tributor. l.5.D. nautæ caupo. l.27.D. de pecul. l.5.§.j.D. de institor. l.82.D. de furt. Non. Marcell. Sarcinatorem sutorem interpretatur, addito Lucilij versu,

Sarcinatorem esse summum suere centonem optimè.

SARCOPHAGVS sepulchrum & capulum significat, quod ex sarcophago lapide fissili corpora celerrimè consumente, qui in Troade plurimus nascebatur, fieret, vt Isido. lib.16.c.4. scribit ἀπὸ τοῦ σάρκα φαγεῖν, quod carnes exedat. Inuenitur verbum hoc in l.37.D. de religio. & sump. Et precium loci, in quo defunctus humatus est, & siqua vectigalia sunt, & sarcophagi, & vectura. Sic l.18.§.vlt. de alim. legat. l.6. de sepul. vio. in C. Theod. Et in libello varior. auctor. de limitib. Orcas in fine inuenies, Sarcophaga in fine inuenies. Et in Epigramm. Antiq.

Letæòque iaces condita sarcophago.

Et in alia inscriptione: Corpora eorum fictili sarcophago commendauerim.

SARDONYX, gemma. Plinius libr.37.c.6. nomen compositum scribit ex sarda, lapide in Sardinia reperto, coloris rubri: & Onyx, quæ gemma est ad vnguis humani similitudinem accedens. Vlp. Sardonyca numerat inter gemmas magni precij. l.6.D. de bon. dam. vbi tamen SARDONYCHICA legitur.

SARCOCOLLA, in l. vlt.§. species. D. de public. ea videtur esse quæ ab aliis auctoribus Sarcocolla vocatur, vt & ibidem Saffirinus vocatur, meo quidem iudicio, qui à Plinio lib.37.c.9. & Isido. lib.16.c.9. Sapphyrus appellatur. Est autẽ Sarcocolla lachryma arboris in Perside nascẽtis thuri similis, vt Dioscor. lib.3. & Plin. lib. 13.c.11. & lib.14. c.14. scribunt. Nomen inde habet, quod dissolutam & hiantem vulnere carnem astringat & adglutinet.

SARMENTA. Sarpere antiqui pro purgare ponebant: vnde & virgulæ abscissæ, sarmẽta dicuntur. l. ligni appellatione. D. de leg.3.

SATIS pro valde, in l.4.D. de in integr. restit. quemadmodum Florentiæ legitur, & in l.7.§. bellissimè. D. quod vi aut clam. l. decimasexta. l.45.§. pen. D. de fideic. libert. l.2.§. post hos quoque. D. de orig. iur. Vbi Satis superlatiuo iungitur. Sic satis inhumanum, satis inciuile, satis impium, in l.6. in fi. prin. D. de pignor. actio. l.20.D. de adquir. hæred. l.37.D. de leg.3. l.15.D. de procuratoribus. l.66. in fi. D. de ritu nupt. l. j. C. de commun. rer. alienat. l.33.C. de innoffic. testam. & in aliis Iustin. Constitutionib. sæpe. Particula autem satis, his verbis dare, facere, præstare, accipere, petere, offerre, eleganter coniungitur: solet tamen & ab iis disiungi, vt passim videre est.

SATIS ACCIPERE dicitur creditor, legatarius, aut alius quilibet, cui cautio præstatur. l.8.D. de vsufr. ear. rer. l.17.D. de testam. tut. l.7.D. de incen. ruina. l.30.D. de vsufructu legato. l. vlt.§. vlt.D. quor. legatorum. l.30.§. vlt.D. de statulib. Sic satis de euictione accipere. l.48. D. de euictionibus, Legati fideicommissi ve satis accipere. l.38. in fi. D. de cond. indeb. l. vlt. C. vt in possessionem lega. Subauditur autem per Ellenismum in ea loquutione, verbum Nomine, & integra oratione effertur in l.j.§. si Titio. D. vt in possession. legat. Vide Nomine subauditur.

SATIS ACCEPTIO, inquit Pompon. est stipulatio quæ ita obligat promissorem, vt adpromissores quoque ab eo accipiãtur: vt id est qui idem promittãt. Satis autem accipere dictum est eodem modo, quo satisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præstabatur, satisfieri dictum est, l.5.§.2.D. de verb. oblig.

SATISAGERE, pro satagere, curare. Vlp. l. hæc conditio. 10.D. de cõdit. & demonstr. Hæc conditio, FILIÆ MEÆ CVM NVPSERIT, talis est, vt qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit: non satisegerit quando.

SATISDARE propriè est ei sponsores vel fideiussores dare, qui sibi à debitore cauet. nam satisdamus alteri, cauemus nobis. Cauet enim qui satisaccipit. Cicero in Bruto: At verò tibi ego Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum. Sed Iurisconsulti Cauere postea dixerunt, pro cautionem dare. & Cauere sic distinguunt à Satisdare, vt qui sponsorem, id est fideiussorem dat, satisdare dicatur: qui verò chirographum duntaxat, Cauere.

Satisdare damni infecti est, cauere datis fideiussoribus se damnũ, si quod accidat, ei cuius interierit, præstaturũ.

Satisdare etiam satis præstare dicitur. l.8.D. de vsufruct. ear. rerum quæ vsu consumuntur. Martia. libr.2. Epigrammatum,

Si de seruitio graui querantur,
Adsertor uenias, satisque præstes.

SATISDATIO eodem modo appellata est, quo satisfactio. nam vt satisfacere dicimur ei cuius desiderium implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus. l.j. D. qui satisd. cog. Satisdatio enim eod. tit. & in omnibus prætoriis stipulationibus, quibus satisdari iubetur, fideiussorum dationem significat. Nam ne pignoribus quidẽ in vicem satisdationis quis defungi potest. l.7.D. de Prætor. stipul. l.j. & l.3.§.j.D. si cui plus quàm per l. Falc. Nec verò qui satisdare promisit, fidem implesse aliter intelligitur, quàm si eum dederit accessionis loco, qui vtiliter obligetur. Nam si minorem.25. annis, vel mulierem, vel seruum det, non videtur satisfecisse obligationi aliter atque si non idoneum dederit. l.3. D. de fideiussoribus. l.8.§. j. D. qui satisdare cog. Non enim videtur satisdatum, si vitiosè satisdatũ est, l.6.D. eo. tit.

Satisdatio nudæ cautioni repromissionique semper opponitur. l.j.§. stipulationem. D. de prætor. stip. & in tit. de damn. infect. sæpe. l.5. D. de pet. hæred. l.45. D. de procuratoribus. l.56. in princ. D. de euictionibus. Inde verbum Satisdatum dicitur idoneam cautionem desiderare. l.j.§. pen. D. quo. legator.

Satisdationis appellatione interdum etiam repromissio continebitur, id est satisfacto, qua contentus fuit is, cui satisdatio debebatur. Vlp. l. satisdationis. D. de ver. sig. Sic in l.2.D. pro hæred. l. promissor.§. vlt.D. de cõst. pecun. atque ita satisdationis verbum in l. solutam. D. de solut. accipi conuenit.

Satisdatio iudicatum solui, est cum quis stipulanti vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum, datis fideiussoribus promittit. ait Imper. tit. de satisdat. in princ. nã Iudicatum solui, antiquè dictum est, pro Solutum iri: & Satisdare iudicatum solui, dare fideiussores locupletes, qui stipulanti actori promittant, quantum iudicio facto solui oporteret, si reus damnaretur, tantum suo periculo solutum iri. l.3. & pass. D. iudic. solui.

Satisdatio rem ratam dominum habiturum, est cum quis stipulãti à procuratore alterius, vt dominus eius procurationẽ ratam habeat, datis fideiussoribus promittit: vti docet Imp. tit. de satisd. in princ. & l. j. & passim. D. rem ratam haberi.

SATISDATO debere, est datis sponsoribus, siue fideiussorib. debere. Cice. lib.16. Epist. ad Att. Possumus enim, vt sponsores appellentur, procuratorem introducere: neque enim illi litem contestabuntur: quo facto non sum nescius sponsores liberari, sed & illi turpe arbi-

troet, eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissoluere, & nostræ grauitatis ius oostrum fine summa a illius ignominia persequi.

SATIS EXIGERE. l. 103. D. de cond. & demonstr. l. 9. §. vlt. l. 53. D. de admini. tut. l. 3. §. vlque adeò. D. de tutel. & ration. distr. l. 7. §. si præses. D. de magistr. conueniendis. l. 39. §. vlt. de leg. 3. id est, satisdationem exigere, vt in d. l. 3. §. si curatores. de magistrat. conuen. Et Satis postulare. l. 21. D. rem. rat. hab. Debitor etiam satis offerre dicitur. l. 3. §. vlt. D. de requirend. vel absentibus. l. 5. D. de suspect. tut. l. 6. C. de test. man.

SATISFACERE dicimus ei, cuius desiderium implemus, inquit Vlp. l. 1. D. qui satisd. cog. Satis igitur facit, qui idoneum expromissorem volenti dat. l. 4. §. ait Prætor. D. de damn. infecto. In eo itaque quod dicitur, pignus, soluta pecunia, vel si eo nomine satis sit factum, liberari, Satisfactum accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet solutum non sit. Siue enim aliis pignoribus sibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue pretio aliquo, siue nuda conuentione, siue aliàs quocunque modo recesserit, vel si conuenerit, vt pro hypotheca fideiussor detur, datúmque, licet non idoneum, creditor admiserit, vel si deferente creditore, debitor iurauerit rem non esse pignori obligatam, satisfactum intelligetur. l. 9. §. omnis. D. de pig. actio. l. 5. §. si. l. 13. l. 14. D. quib. mod. pig. l. 3. D. de fideiuss. Sed & si accepto latum sit id, quod hypotheca erat obligata, satisfactionis nomē proficiet. l. 49. D. de solut. Et alias quoque videtur Satisfactum, expromissore, vel pignore dato. l. 53. D. de contrah. empt. §. venditæ. Instit. de rer. diuis.

SATISFACERE & Soluere tanquam differentia separantur: vt apud Pomp. l. quod vendidi. 19. D. de contr. empt. Quod vendidi non aliter fit accipientis, quàm si aut precium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum, sic in l. Stichum. 39. §. 3. D. de statulib. l. si ita. 41. §. j. D. de manumiss. test. l. Paulus. 38. §. 2. D. de liber. causs. Soluit enim propriè qui precium oumerat: satisfacit, qui pignus, vel expromissorem, vel fideiussorem præbet. l. solutionis. D. de verb. signific. l. 4. §. 3. D. de re iud. l. 6. D. quib. mod. pign. vel hypoth. l. promissor. 21. §. 2. D. de const. pecun.

Satisfacere, est tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam: inquit Ascon. in illum tertiæ Verrinæ locum: Video enim, & ex iis quæ legi & audiui intelligo, in qua ciuitate legatus populi R. aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere.

Satisfieri etiam verberibus de seruo dicitur. l. 17. §. cum seruus. & §. seq. D. de iniur. l. pen. D. si ex nox. ag. Sic Satisfactio sumitur, in d. l. 17. §. ait prætor.

SATISFACTIO, pignoris vel fideiussoris exhibitio. l. 52. D. de solutio. l. 19. D. de contrah. empt. Quod vocabulum quanquam latè pateat, tamen in rescripto Antonini expositio in l. 5. D. vt in possess. legat. ad exsoluēdum legatum refertur.

SATIS petere & Satis desiderare is dicitur qui caueri sibi postulat. l. 14. D. de adminst. tut. l. vlt. §. j. D. quot. legator. l. 8. D. de prætor. stipulatio. l. 7. D. rem pupilli saluam fore. Inde illud in l. 42. in fi. D. de iudic. Si petatur fideicommisso satis. & Satis legatorum desideret, in l. j. §. non exigimus. l. 3. §. j. vt in poss. leg.

SATVRA, vt Fest. lib. 17. scribit, erat cibi genus ex variis rebus conditum: vel secundum aliorum interpretationem, genus carminis, in quo multis de rebus coniunctim & confusè disputabatur. Ex quo Satura lex multis aliis conferta legibus olim dicebatur. Vnde in sanctione legum adiiciebatur, NEVE PER SATVRAM ABROGATO. C. Lælius in Oratione, quam pro se dixit: Postera die quasi per satyram exquisitis sententiis in deditionem accipitur. Isidor. lib. 5. Etymolog. Saura lex est, quæ de plutibus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, quasi à saturitate. Iustinian. in Orat. ad Antecessores: Et primi quidem anni hoc opus tradebatur legentibus, non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum. Auctor Panegyrici Flauiensium, Constantino dicat: Separatè igitur vtique dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt beneficia tua. Vide Erasm. Chil. 4. cent. 8. &, SATYRA lex, in Catalogo legum.

SAXVM Tarpeium miræ altitudinis erat, à quo Lex XII. Tabularum vult deiici eum, qui falsum dixerit testimonium. Sed hodie non potest quis sic damnari, vt de saxo præcipitetur, auctore Modestino in l. si diutino. D. de pœn. Est autem aliis pœnis vtendum, pro qualitate admissi. Marcianus in l. j. in prin. Vlp. in l. leg. Cornel. D. ad l. Cornel. de fals. l. damus licentiam. D. eo. tit.

SCABRO dicitur qui dentes aut gingiuas illuuie scabras aut spurcas habet. Vlpian. l. 12. §. vlt. D. de ædil. edicto. Trebatius ait non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, scabronem. sic enim legi vult Cuiac. Obs. lib. 11. c. 16. non Strabonem, cum hic oculorum, non oris vitio laboret. Hoc autem vitium est veteribus Scabres & Scabres, nouis Scabrities. Pacuuius Teucro, Quæ desiderio alumnum, pœnitudine, squale, scapre atque inculta vastitudine. Varro Manio, Ager derelinqueretur, ac periret squale, scabre, atque illuuie & vastitudine. Coniungit scabrem illuuiei, vt Trebatius, dum ait hircosi & scabronis vitium ex illuuie oris accidere. Quidam Raponem legi volunt: sed rapo, raptor est, oblurco: & si quod in lucone vitium oris, hoc ex anima interiore, *Ἀὔτμαι*, oon *Ἀνεμία* dicitur, Budæus autem planè hic cæcutiit, pace tanti viri dixorim. Vide Scaligerum in Varronem.

SCENA, vide Scena.

SCÆVA dicitur qui manu sinistra sic vtitur, vt alij homines dextra: & vicissim dextra, pro sinistra: nā si imbecillitate dextræ validiùs sinistra vteretur, non scæua, sed mancus diceretur, vti docet Vlp. l. 12. §. j. de Ædilit. edicto. Liuius lib. 2. scribit Mutio apud Romanos inditum fuisse nomen Scæuolæ, propter exustam dexterā.

SCÆVVM dogma, pro peruerso & improbato dicunt Impp. in l. hi qui scæui. de his qui super religio. cōtend. in C. Theod. vt scæuitatē morum, pro peruersitate, in l. 17. de pœn. in eo. C. Ita Scæuas libidines Tertullia. in Apologet. c. 11. dixit, & scæuam rem, pro mala vsurpatam Festus notat. lib. 16.

SCALÆ. l. 7. C. de aquæductu, lib. 11. traiectus erant maritimi Constantinopoli, in mare proreusi, traiiciendi caussa vsque ad nauigia. Ad reparationē aquæ ductus huius almæ vrbis, inquiunt Impp. omnia vectigalia quæ colligi possunt ex vniuersis scalis huius inclytæ vrbis, &c. ad refectionem eiusdem aquæductus procedere. Antea legebatur, ex vniuersis calculis, contra veterem scripturam, & Græcorum metaphrasim, quæ sic habet, [Greek text illegible]. Talis in religione sexta scala Sycæna, quæ [Greek] Iustinianarum dicitur Nouel. 69. Græcè autem hæ scalæ, [Greek] dicebantur.

SCANDVLARII, qui ædes scandulis tegunt. Sunt autē Scandulæ sectiles asserculi, quibus contectam annis quadringentis & septuaginta fuisse Romam Plinius lib. 16. c. 10. restatur. Scandulariorum mentionem facit Tarrunt. in l. vlt. D. de iur. immun.

SCAPHIVM vas est, in quod ventris sordes excipiuntur. Vlpian. de aur. & arg. leg. l. Quintus Mutius. Argento autem legato, non puto ventris caussa habita scaphia contineri, quia argenti numero non habentur. Verbum autem Græcum est *σκάφιον*, & à Polluce lib. Onomast.

mast.10.c.9.inter ea, quæ ἐπὶ ἐπίμεσον mulieribus visui sunt, ponitur.

SCELARITAS, à Marciano l.3.D.de bonis eor. qui ant. scot.mor.eadem forma dictum qua bonitas, & malitas pro malitia l.5.D.quod met.causs. Sceleritas igitur facti eo in loco ingens deprauatio est, & fœditas turpificati animi eius qui sibi manus infert.

SCENA, est quæ ludorum faciendorum caussa quolibet loco, vbi quis consistat, mouetúrque spectaculum sui præbiturus, posita sit, in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectaculi caussa admittantur.l.2.§.4.D.de his qui not. Alio refert etymologiam huius vocis Cassiodorus lib.4. Variar.epist. vlt.Frons enim theatri, inquit, Scena dicitur, ab vmbra luci densissima, vbi à pastoribus inchoante verno diuersis sonis carmina cantabantur. Notum autem est à Græco σκηνὴ deduci, & Scena scribendum, non scæna, tametsi Pand. Florent. scriptura repugnet.

SCENICI, sunt lodiones seu ludij, qui in scena ludos agũt, aliàs histriones dicti: vt sunt omnes, qui quæstus caussa in scenam prodeunt notabiles, veluti mimi, histriones, auctore Vlpiano in d.l.2.§.fi.& vide tit.C. de spect.scen.& len. Græci thymelicos vocant.

SCHEDIA, nauigij genus inconditum, id est trabibus tantum inter se nexis factum, cuius meminit Festus, & Vlp.l.1.§.4.D.de exercit.act.

SCHOLÆ in lib.C. sunt corpora siue ordines officialiũ: hoc est eorum qui munere & officio aliquo, quod ad principis ministerium pertineret, fungebantur. Eas Iustinianus in l.vlt.C.de locat. vndecim fuisse testatur: cum Notitia 10.tantum. Omnes autem sub Magistri officiorum imperio fuisse constat ex l.1.§.& pass. C.de offic. Memorantur igitur hæc: Scutariorum prima, itẽ secunda, & tertia: Agentium in rebus: Armaturarum seniorum, Armaturarum iuniorum, Gentilium seniorum, Gentilium iuniorum: Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum: Fabricensium, vndecima. Est &:

Schola equitum, & peditum.l.6.C. de aduo.diuers.iud. Schola scriniariorum, & Clibanariorum.l.9.C.Th.de anno.ciuil.Am.Marcellinus lib.22. Schola domesticorum.l.3.C.vbi Senat. Schola silentiariorum.l.4. C.de silentia. Schola palatina.l.11.§.fin autem.C. de iudic. Schola societatis sacrarum largitionum.l.13. C.de pala.sac.larg.

SCHOLARES, tit.C.de priuileg.schol.milites erant sub magistri officiorum dispositione taxao scholis illis. XI. vt ait Iustinianus.l.vlt.C. de locat. Hi erant quasi milites supernumerarij, vt Sudas indicat in verbo ὑπερ ἀριθμόν.

SCHOLASTICI.l.2.C. de lucr.aduoc. pro aduocatis. Nouell.80.συνηγόροι vocantur. ita enim hoc vocabulũ Iulianus vertit. De his lex est in C. Theod. in hæc verba: Non latet scholasticos vltra modum acceptis honorariis in defensione caussarum annonas & sumptus accipere consuesse. Et ita Sardicensis concilij.cap.10. Scholasticus ex foro, id est, Zonara interprete, ὁ σχολ λόγοις σχολάζων. Et Carthag.concilij c.99. ἐνδίκων σχολαστικῶν. Et in passione Dorotheæ virginis, Theophilus quidam aduocatus præsidis, Scholasticus appellatur. Scholastici autem nomine, inquit Tacitus lib.de Oratoribus, primùm nuncupati sunt rhetores, & declamatores litium fictarum: deinde à dictis litibus transiit ad veras. Plin.l.1. Epist. Adhuc scholasticus tantùm est.

SCIRE est rem per caussas cognoscere Aristoteli: facit c.occidit.24.q.8.& naturæ axioma est. Vnde rectè colligitur, eum nescire actiones, qui caussas earũ ignorat. Qui autem nescit actionẽm, nõ intelligit ius, quod persequi vult in iudicio.

Scire leges non est verba earum tenere, sed vim & potestatem, Celsus in l.scire. D. de legib. Senatúsque consultis.

Scire quis præsumitur illud, quod tenetur inquirere, arg.l. regula.D.de reg.iur.

Scire iuris est, posse facti.l.pen.D.de iur.& fact.igno. Scire dicimus quod ab aliis audimus.l.arbiter. D. de probationibus.

Scire verbum generaliter sumitur.c.hoc videtur.22.q.5. Scire expliciter & impliciter quid sit, docet Panor.in gl.Rub.de summa Trinit.

SCIENS, qui alicuius iudicio rem cognoscit.l. ait Prætor.D.quæ in fraud.cred.

SCIENTIA interdum solam notitiam desiderat, interdum & voluntatem, veluti in lege Aquilia, qua dominus teneri dicitur, quo sciente seruus damnum dedit, scientiam pro patientia accipimus, vt qui prohibere potuit, teneatur, si non prohibuerit.l.45.l.46. D.ad leg. Aquil. Similitérque in omnibus noxalibus actionibus, vbi scientia domini arguitur, scientia sic accipienda est, si cùm prohibere posset, non prohibuit. Nam quod sciente quidem, inuito tamen domino committitur, eum non obligat.l.3.& l.4.D.de noxali.cùm huiusmodi scientia culpa vacet.l.37.D. de diuer.regul. In edicto quoque, Si familia furtum fecisse dicetur, sciente domino à familia furtum factum accipimus, si sciuit & prohibere potuit.l.1.§.scientiam.D.si fam.furt.fecis.In edicto De tributoria, scientiam accipimus, quæ habet & patientiam, non etiam voluntatem. Non enim velle debet dominus, sed non velle. Si igitur sciuit, & non protestatus sit, nec cõtradixerit, tributoria tenebitur, tanquam eo sciente negotio gesto.l.1.§.scientiam.D. de tributor. In edicto, Quæ in fraudem creditorum, hæc verba, SCIENTE te, sic accipimus conscio, & fraudem participante. non enim scire solùm, sed & fraudis participem esse oportet.l.10.in princip.& §. quod ait Prætor.D.quæ in fraudem credi. In eo quod dicitur dies bonorum possessionis petendæ scientibus cedere, scientiam accipimus non quæ iuris prudentibus insit, sed eam, quam quis aut per se habeat, aut cõsulendo peritiores adsequi possit.l.2.§.vlt.D.quis ordo in bonor.possess.

SCISCERE in legibus Romuli est statuere, decernere, iubere. Sic accipitur, Scit, id est sciuit, à sciscendo, in l. qui res.in fi.D.de solut. Sciscere Festo lib.17.sententiam dicere.

SCITA plebeia, Festo ibidem, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante. Vide Plebis scita.

Σκοπελισμὸς criminis genus in Arabia, cuius rei fiebant ij qui in inimici agrũ σκοπέλους, id est lapides posuissent, indicio futuros, quod siquis eum agrum coluisset, malo leto periturus esset insidijs eorum qui eos posuissent: quo fiebat, vt nemo ad eum agrum accedere auderet, crudelitatem timens eorum qui scopelismum fecerant. huius meminit Vlp.l.sunt quædam.de extraord.crimin. Hinc.

Σκοπελίζειν, id est lapides seu scopulos illos ponere.d.l.sunt quædam.

SCOPVS caussæ in iure ciuili, est initium, quod caussa sequentium fuerit, velut principalis pars negotij. Nam cuiusque rei potissima pars principium est, dicente Gaio in l.1.D.de orig.iur.

SCORTATIO dicitur propriè quæ cum meretricibus committitur: hoc est cum ancillis, aut libertis quæ palam corpore quæstum in lupanaribus, aliisve locis faciunt.l.39.D.de furt.l.43.D.de rit.nupt. Et à Stupro ita distinguitur: quòd illa cum meretricibus, hoc cum virginibus aut viduis honestæ existimationis committitur.l.6.§.1.& l.stuprum.34.D.de adult. Abusiuè tamen & impropriè Stuprum etiam in meretrice vsurpatur

in l.si ea.C.de adult.

SCOTATIO donationis genus in Dacia vsurpatum, de quo.c.2.de consuetud.

SCOTRA, siue SCROTA, apud Paulum lib.5.Sent.tit.6. sunt τὰ σαθρὰ τῶν ὑποδημάτων, id est calcei detriti. Scotra quoque, inquit, & sutor, instrumento continebuntur.

SCRIBÆ veteribus & librarios & poëtas significabant: postea verò ij dicti sunt qui rationes publicas scriberent in tabulis: ob idque apparebāt singulis magistratibus. Cicero Verr.5. de iis loquens: Ordo est honestus. quis negat? Et paulò post: Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculáque magistratuum committuntur. Distributi erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum sibi emere consueuerāt, qui scribæ fieri volebant. Idem in Orat. pro domo sua: Scribæ, qui nobiscum in rationibus monimentísque publicis versantur, &c. Rubr. autem de tab. scribis, &c. lib.10.C. de curiarum seu magistratuum municipalium scribis loquitur. Æmilius Probus in vita Eumenis, ait scribæ munus multo esse apud Graios honorificentius, quàm apud Romanos. nam apud nos, inquit, reuera, sicut sunt, mercenarij scribæ existimantur: at apud illos contrà, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hinc & dicebat idem Eumenes, Philippi regis, & post Alexandri magni scriba: Se vitam potius positurum esse, quam fidem.

Scriba Clarissimus, de quo Nouell. 94. & in Constantini Nouella, quæ eius officium apertè definit, erat in prouinciis quasi prætor tutelaris quidam.

Scriba recoctus, vide Quinqueuiri.

SCRIBERE, est scripto promittere, & testari se debere. l.si. in princ. D. de dol. except. Idem homo rusticanus genero scripsit quasi vsuras præteritas ex dotis promissione. Hinc scribere apud Horatium libr. 2. satyr.3. debitor dicitur, qui mutuum sumit, cum vel ipse, vel argentarius eius nomine ferebat creditori acceptum. *Scribe decem à Nerio*, inquit, *non est satis adde Cicutæ Nodosi tabulas centum*. Alij tamen hoc verbum ad creditores referunt, quibus moris fuerit vt in argentariorum, apud quos suas pecunias collocarant, tabulis expensum alicui ferrent, & argentario id nomen dictarent. Malim tamen de debitore dici. Idem enim RESCRIBERE dicebatur, cum æs alienum dissoluebat, id est pecuniam mutuam reddebat, vel per se, vel per argentarij scripturam, qui in codicem suum referebat, æs alienum à debitore creditori esse dissolutum. Donatus in hæc Terentij verba ex Phormione act.5.sc.7.

Argentum iube rursum rescribi Phormio.

Rescribi, inquit, est reddi, seu per mensæ scripturā dari. Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, Rescribere dicebant pro numerare. Sic Horatius vbi suprà:

Putidius multo cerebrum est (mihi crede) Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

vbi Dictare creditoris verbum est, cum iubet scribere sibique acceptum ferre debitorem: vel cum dictat argentario nomen suum, vt perscribat illi in codice suo nomina creditoris & debitoris. Perscribere verò apud Terentium vbi suprà, est multis per scripturam reddere. Vide Perscribere.

Scribere etiam proprium Iurisconsultorum muneris verbum fuit, quemadmodum & cauere. Pompon. in l. 2. circa fin. D. de orig. iur. de Iurisconsultis agens. Sed aut iudicibus, ait, ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos cōsuluerant. In quo verbo scitè lusit Cicero, Trebatiū Iurisconsultum negligentiæ arguēs, ambiguo sumpto ex scribendi varia significatione: Valde, ait ille lib.7. epistol. iam lautus es, qui graueris ad nos literas dare, homini præsertim propè domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te aduncato caussa cadent. Vbi scribere à vulgari sua significatione ad hāc quam trado translatum, iocum facit.

Scribere etiam formulam dicebatur, qui in iudicio alterū prouocabat. Quintilia. libr.6.c.4. Colaphum tibi ducā, & formulam scribam, quod caput durum habeas. Sed & quod Græci dicunt δίκην γράφειν, hoc Latini verbum verbo reddētes, Dicam scribere dicunt. Quā locutionem à comicis primum latinitate donatā, cùm Græcas comœdias Latinas facerēt, verisimile est. Vtitur autem ea Plaut. Aulularia, Terentius Phormio. & Cicer.4. in Verr. Prætor quoque scribere dicitur actionem, cum eam in edicto & albo proponit. l.j. D. de eo qui pro tu. Vnde in rem scriptæ actiones exceptionésque appellantur, quæ generaliter in rem proponūtur, & aduersus possessorem dantur, quamquam ex certæ personæ facto oriantur. l.9.§.vlt. D. quod metus cau. l.j.§.vlt. D. de interd. l.4.§. metus cau. D. de doli except.

Scribere etiam testamēto dare relinqueréque significat. Inde scribere libertatem alicui, est ei testamēto libertatem dare. l.70. D. de adqui. hæredit. Quintilia. declamatio. CCCLXXX. Æger à seruo cui libertatem scripserat, venenum petit: nolenti dare, crucē scripsit. scribere etiam hæredem tam tritum est quàm quod tritissimum. Minus vulgatum est, scribere tutorē, quo tamen non Iurisconsulti tantùm vtuntur, vt l.20. D. qui testam. face. poss. Sed & Cice. pro Cluentio: Nemo illum, ait, ex tam multis cognatis & adfinibus tutorē vnquam liberis suis scripsit. Vt autem hæres scribi qui instituitur, ita & exheres scribi dicitur, qui exheredatur. l.4. D. vnde legit. l.j.§. Pomp. D. de Carbon. edic.

Scribere sibi legatum videtur non solùm qui sua manu id facit, sed & qui per seruum suum vel filium, quem in potestate habet, dictante testatore, legato honoratur. l.15.§.j. D. ad leg. Cornel. de fals. Sic scribere sibi, est testamento sibi aliquod legatum, aliúdve quid emolumēto futurū adscribere. l.3. C. de his qui sibi adscribūt.

Scribere milites, scribere supplementum exercitui, pro conscribere, comparare & colligere crebrò legimus. Duos Sallustij locos subiecisse contentus ero. Sic autem ille in bello Iugurthino, Igitur diffidens, inquit, cæteri exercitui milites eligere, scribere, præsidia vndique accersere. Et alio loco: Et tamen exercitui supplementum scribere ab sociis & nomine Latino auxilia accersere.

Scribere quoque, notā inurere significat. l. 17. C. de pœn. Vlp. in Instit. tit.j. Dediticiorum numero sunt, qui pœnæ caussa vincti sunt à domino, quibus vestigia scripta fuerunt. Quintilia. libr. 7. c. 4. Si quis fugitiuo stigma scripserit. Vegetius lib.2.c.5. Nam picturis in cute punctis milites scripti, & matriculis inserti iurare solent. Inde inscriptos vultus, id est, stigmate notatos dixit Plin. lib.18.c.3.

SCRIPTÆ rationes pro subscriptis & subsignatis. l. Thais.41.§.fi. D. de fideicom. libert. & l.si ita stipulatus. §. Chrysogonus. D. de verb. oblig. Pro non scriptis haberi, & caduca fieri legata longè differunt. l. vn. §. & cum triplici. C. de caduc. Vbi traditur, ea quæ his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis non essent, cùm testamentum fieret, pro non scriptis habita: quod etiam confirmat. l.2. & l.6. in fi. D. de iure codicil. l.pen. D. de his quæ pro non script. habe. l.26.§. pro nō scripto. D. de fideicommiss. libert. Pro non scriptis etiā habebantur, quæ seruis pœnæ relinquebantur. l.3. D. de his quæ pro non scrip. l.25.§.si quis planè. D. de adquiren. hæred. Item turpia legata, quæ legatarij magis notandi, quàm demerēdi caussa scribuntur. l.57. de leg. j. Item quæ deportatis & peregrinis relinquuntur. l. j. C. de hæredi. instit. In eadem caussa sunt & captato-

riæ

riæ institutiones, captatoriáque legata, eáque quæ sibi quis manu sua in testamento adscripsit.l.j.& l.vlt.D.de his quæ pro non scrip.hab. l. 15.§.j.D. ad l. Cornel. de falsis.l.4.& l.5.C.de his qui sibi adscribunt.Et generaliter quæcumque illicitè, & contra leges in testamento scribuntur, pro non scriptis habentur, & apud hæredē remanent.l.14.§.sequens quæstio.& §.vlt.D. ad l.Cornel.de fals.l.vlt. D.de his qui. vt indign. l. 10. in fin. de hæredi.instit.

Scriptum facere, pro scribæ munus exercere. Liuius lib.9.ad fi.de C.Flauio qui scriba fuit, Inuenio in quibusdam annalibus, cùm appareret Ædilibus, fieríque se pro tribu Ædilem videret, neque eius nomen recipi, quod scriptum faceret, tabulam posuisse, & iurasse se nunquam scriptum facturum. Quem aliquanto antea desiisse scriptum facere arguit Macer Licinius. Sic & Gell.de eodem agens lib.6.c.10.locutus est.

Scriptorum nomine accipimus scripturas, quarum editiones requiri solent: & harum tria sunt genera: Primum, in quibus continetur formula actionis, quam quis intendit aduersus alium in iudicio: & ideò appellantur libelli iudiciales, de quibus loquitur Vlp.in l. j. in princ.de eden. Huc pertinent acta iudiciorum, hoc est, scripturæ continentes ea quæ apud iudicē de caussa cognoscentem aguntur.l.is apud quem.C.eod. tit. Secundum genus scriptorum, de iis dicitur quæ in hoc parantur publica fide, vel priuata subscriptione, seu consignatione, vt res gestæ per ea facilius constent ac probentur: vt sunt instrumenta tabellionum, chirographa, literæ sigillatæ, de quibus tractatur in d.l.j.§. editiones. Tertium genus scriptorum, complectitur rationem negotiationis inter duos plurésve: & hoc genus directò pertinet ad actionem edicti de edendo. Addi potest & quartum scripti genus, in quo vltimæ voluntates continentur: vt testamentum, codicillus.

Scriptura dicitur etiā vectigal, quod è pecore colligebatur. Vnde illud Plauti:

> *Nam aduersum legem à me ob meam scripturam pecudem accepit.*
> *A. Fere idem quod tu facis, faciunt rem male gerentes:*
> *Vbi non est scripturam unde dent, incusant publicanos.*

Cicero in Orat.pro lege Manilia: Nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiam si nulla irruptio facta sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal cōseruari potest. Itē in Orat.pro L.Flacco: Scriptura, decumæ, portorium. Hinc:

Scripturarius ager, apud Festum, publicus appellatur, in quo vt pecora pascantur certum æs tribuitur: quia Publicanus scribendo conficit rationem cum pastore.

Scrinia dicuntur in libr.C. capsæ, & loculi, in quibus Principis acta quæ ad ius pertinent, asseruantur: qua de caussa in l.omnium.19.C.de testamentorum ius in scriniis principis constitutum dicitur. Eorum genera hæc quatuor enumerantur in l.vlt.C.de decurionib.l.j.C. de prox.sacr.scrin. Scrinium memoriæ, in quo annotationes Principis asseruabātur.l.vlt.C.de diu.rescrip. Scrinium epistolarum, in quo ciuitatum postulata & legationes recondebantur. Scrinium libellorum, qui Principi supplices oblati erant. Scrinium dispositionum, in quo cognitiones & decreta principis cōseruari solebant. Sunt & scrinia sacrarum largitionum, videlicet exceptorum.l.5.C.de canone sacr.larg. l.10.C.de sacrileg. Tabulariorum.l. vlt. C. de vest. holob.numerorum, siue numerariorum, mittendariorū, aureæ massæ, auri ad responsum, à miliarensibus, vestiarij sacri, ab argento, à pecuniis. Officiorum autem in eis scriniis dignitates, & gradus quibus strenæ debentur, & vestes & annonæ, hi: primicerij-ducenarij, centenarij, epistolares, vel epistolarij, vt C. Theodos. & Saluianus.5.de prouidentia: Veniunt plerunque noui nuncij, noui epistolarij à summis potestatibus missi. vbi vulgo malè nouarum epistolarum. Sunt & alij gradus, qui dicuntur formæ primæ, secundæ, tertiæ, vt & inter ministeriales.l.2.C.de castrens. Vide.l.7.C.de palat.sacr.larg.lib.12. Rerum autem priuatarum scrinia quatuor sunt, beneficiorum, rationum, securitatum, largitionum priuatarum. quod non tantum Notitia Romani imperij comprobat, sed & lex vlt.C.Th.eod. tit.in qua ita est: Tam primicerius officij priuatarum, quam alij quatuor reliquorum primicerij scriniorum, Sunt & scrinia fabricarum & barbaricariorum.l.j. C.de præpos.agent.in reb.

Scrinium auri ad respōsum.d.l.7.C. de palatin. sacrar.largition.cuius & in notitia cum de Comite largitionum agitur, fit mentio. Ex hoc accipiēda sunt hæc Iustiniani verba in Nouella de Prætore Pisidiæ, ἄξει τελεῖ τοῦ στρατιώτου καὶ Ad responsum. Et in Nouella de Prætore Lycaoniæ, ἐχέτω γε μὴν καὶ Ad respōsum, ὥστε ἐπιμελῶς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀναφοράν. Et in Nouella de Prætore Thraciæ, καὶ παρέσθω, ait, μὲν αὐτῷ καὶ Ad respōsum, διὰ τὰς ἐκεῖσε δυνάμεις. In Nouella ex Moderatore Helenoponti, ὑπακουέτω δὲ αὐτῷ καὶ τὸ στρατιωτικὸν τὸ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἱδρυμένον. ἐχέτω τε καὶ Ad responsum. Ex quibus locis apparet militaribus vsibus hoc scrinium deseruisse. Eóque ad milites perlata exercitus rectorū mandata in vetustis quibusdam ad Iulianū Patricium notis legi. Meminit etiam officij Ad responsum in re militari.l.19.§.j.C.de re mil.lib.12. Hinc:

Scriniarii in l.vlt.C.de castrens.pecul.lib.12.l.8.& l. 10.C.de num.lib.12.l.vlt.de apparitoribus præf.prætor. Sudas, σκρινιάριος ὁ χαρτουλάριος τοῦ ὑπάρχου, ὁ αἴρων τὸ σκρίνιον, ἤγουν τὸ κιβώτιον. Scriniis autem magistri præponebātur, qui alij fuerunt à scriniariis. Et ita Alexand. Vlpianum magistrum scrinij fuisse Lampridius auctor est. Nec principibus tantum, sed & magisterijs potestatibus sui scriniarij erant.l.vlt.C.de test.mil.

Scripuli l.j.& 5.C.de metall.lib. 11. l.j. C. Theod.de ponderat.l. 32. de metallar. in eod. C. dicitur Græcis γράμμα, éstque vigesimaquarta pars vnciæ, Volusio Mætiano.

Scrutari inquirere.l.veteres. C.de commerciis. & l. diuus Pius.de fugit.

Scrutinium in rub.extra de scrutinio in ord.faci. est secreta examinatio, & exploratio, num quis idoneus sit vt eligatur. Quot modis sumatur, vide Archid.c.2. de elect.in 6.

Scvclatis in l.11.de Scenicis, in C. Theo. fortè proscutulatis cum vitio legitur, vt significētur vestes scutulis diuisæ, quarum meminit Plin.lib.8.c.48.B.Hieronymus in Ezechiel.c.27. Istiusmodi homines negociatores Tyri sunt, qui polymita purpuram & scutulata mercantur.

Scvlpere, cudendo imaginem effingere. Ç. nemin. lic.signum saluar.

Scvlptores in l.j.C. de excus.artif. Græcis γλύπται, quo nomine Græco & sculptores lignorum significātur, & qui signa faciunt, siue signarij, & alij quilibet sculptores cælatorésque.

Scvltatores, vide Speculatores.

Scvtvm, vide Clypeus.

Secare, proprie quis serris dicitur, vt cædere ictibus. Hinc apud Paulum.l.5.D.arb.fur.cæs. Secare proprie est subsecuisse. non enim poterat cæcidisse intelligi qui serra secuisset. Alij Subsecare legunt. sed illa lectio potior.

Secessvs, rus amœnum & suburbanū, quo animi relaxandi caussa secedimus. Vlpia.l.21.§.9.de recept. qui

arb. Quid tamen (de arbitro loquitur) si in eo loco qui sit circa vrbem adesse iusserit, Pegasus admittit valere iussum. Quod puto ita verum esse, si & eius sit auctoritatis arbiter, vt in secessibus soleat agere, & litigatores facile eo loci venire possint. Idem l. 16. D. mādati, Vt in hortis quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis secedere solebat, sphæristerium faceret. Plin. lib. 2. epist. 17. Iustísne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum, quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis.

SECRETO fieri, etiam intelligitur, quod inuenientibus amicis confit. l. pen. in princ. C. qui potiores in pignore hab.

SECRATARIVM, locus in quo iudices caussas audiunt & cognoscunt. Zeno in l. vlt. C. vbi senat. vel clariss. Sedendi, inquit, cum celebratur cognitio, in secretariis iudicantium ius consequantur. Et paulo suprà: Sedendi quoque in aliqua Secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus verò superior esse videatur. Sic in l. vlt. C. de offic. diuers. iud. l. 12. C. de proxim. sacrorū scriniorum.

SECTA, pro ratione videtur sumi. §. vlt. Inst. de legat. Huiusmodi enim testatorum voluntates valere, secta meorum temporum nō patitur. j. vt exponit Theoph. ἀλλότριόν ἐστι τῆς [illegible] βασιλείας. Sic Alexander l. 2. C. ad leg. Iul. maiest. & Gord. l. 2. C. de delator.

SECTATORES in l. Fabia de ambitu, dicebantur qui Candidatos sectabātur, quorum tres partes facit Qu. Cicero lib. de petitione Consulatus. Vide Catalogum legum.

SECTIO Latine dicitur, quæ postea confiscatio appellari cœpta est: cum alicuius bona publicantur: deriuata ex eo appellatione, quòd prædam ex hostibus captam milites inter se secabant ac diuidebant. Cæsar lib. belli Gall. 2. Postridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris, sectionē eius opidi vniuersam Cæsar vendidit. Corn. Tacitus, Reliquias sectionum Neronianarum nondū in fiscum conuersas, reuocatis ab exilio concessit. Cicero de Inuent. 2. Hoc commode reprehenditur, si dici possit ex hostibus reus esse captus, cuius prædæ sectione venierit iuris est. Hinc:

SECTORES dicti sunt, inquit Asconius, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, ptóque iis pecunias pensitabant singulis, ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo venditabant. Hæc ille. quibus ex verbis Sectores à Sequendo dictos coniicimus. arbitror ab antiquo verbo Seco, secas: quod idem significat vt sequor. vnde sector, sectaris: & secta sectæ. nam & accusatores & iudicia sectabantur, quoniam damnatorum bona ipsi æstimare, & certam summam promittere solebant. Idem alio loco: Sector est, inquit, æstimator ac redemptor bonorum damnati, atque proscripti, qui spem sectans lucri sui, id est secutus spē æstimationis suæ, bona omnia auctione vendit, & semel infert pecuniam vel ærario, vel sociis. Veterib. Glossis ὠνητὴς dicitur, id est, vt exponunt Hesych. & Sudas ὁ τὰ δημόσια ἀγοράζων.

SECVNDI fructus, vberes, copiosi, Paul. l. 63. in fin. D. ad leg. Falc.

Secundus HÆRES dicitur, qui secundo gradu institutus est: vt Primus, qui j. l. 8. D. de lib. & posth. l. si is qui. 25. D. de testam. Boethius in Topic. Ciceronis Commēt. lib. 2. Secundus hæres dicitur, inquit, qui hæredi instituto substituitur: veluti si quis filium instituat hæredē, scribátque: Si is filius intra pubertatem decesserit, nepotē, vel quemlibet alium hæredem esse oportere. Gaius lib. 2. Instit. tit. 4. & l. 4. D. ad Silan. Is vulgò Substitutus appellatur. Cicero Verri. tertia: Appellat L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. Et aliquanto pòst; Nunc est eiusmodi edictum, vt quamuis intelligat, nō populo esse scriptū, sed P. Annij secundis hæredibus. Sallust. in bello Iugurth. Erat præterea in exercitu nostro Numida quidam Masanissæ nepos, quem Micipsa testamento secundū hæredem scripserat. Suet. in Iul. c. 83. Plures percussorū in tutorib. si quis sibi filius nasceretur, nominauit. D. Brutū etiā in secundis hæredibus.

Secundæ TABVLÆ dicuntur, quibus pupillaris substitutio scripta est: sic dictæ, quod post paternas in secunda parte tabularum, & in ima cera fiebant: sicque accipiuntur. l. 2. §. interdum. l. 12. D. de vulg. substit. l. vlt. D. ad Trebell. l. pen. D. testam. quemadm. aper. vel etiam quia substitutio hæc, paterni testamenti quædam appendicula & sequela est, l. qui plures. in fi. C. de pupill. substit. & (vt ait Iustin.) in inferioribus partibus scribebatur, eáque pars proprio lino, propriáque cera cōsignabatur: & in priore parte testamenti cauebatur, ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere aperirentur. §. sin autem. 4. Instit. de pub. subst.

Secundarum nuptiarum nomine veniunt & tertiæ, atque vlteriores, secundum Azon. in summ. C. de secund. nupt. & Bart. ibid.

SECVNDVM, pro prope ripam. l. 29. D. de acq. re. Sic secundum viam, agrum, parietem. l. 30. §. j. l. 38. D. de acq. rer. dom. l. 13. D. de seruit.

SECVNDOCERIVS, in l. 7. C. de palatin. sacr. largitio. lib. 12. & Rubr. de primicer. & secundocer. & l. vlt. C. de domestic. & protectorib. vbi secundocerij locum, non, vt vulgò legitur, secundi primicerij, vetus codex habet. Est & hoc verbum frequens in Notitia Imperij Rom. Eadem autem figura qua primicerius, ita & secundocerius, qui secundum in ordine suo locum gradúmque obtinet appellatur.

SECVS, male l. filiis matrem. C. de inoffic. testa. aliquando contra. l. si res. C. de ordin. cogn.

SECVRVS, sine aliqua cura. l. plurimum. D. de iur. & facti ignor. Vide Duar. disputat. ann. lib. 2. c. 22.

SECVRITATIS nomen quod vsurpatur ab Vlpiano. l. j. D. ad leg. Iul. maie. non accipitur pro eo quod nostri saluum conductum vocant: (Vlpianus enim Latinæ locutionis diligens obseruator, dixisset potius contra fidē publicam aliquid esse cōmissum: formula loquendi probatis auctoribus vsitata) sed ἀντὶ τῆς ἀδείας, ἢ ἀσφαλείας, ἢ ἀμεριμνίας, cum scilicet status reipub. ita compositus est, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec sit metus belli externi, aut intestini. Bud.

SECVTORES, vide Sequor.

SED aduersatur, sed cum copulat, cōciliat, sine ea aduersatur, vt indicat Albericus: vnde Sed & diuersitatem facti idē ius significat. Sed pro sed &, sæpe in libris nostris poni docet Anton. August. lib. Emendat. 2. c. 1.

SEDEO, sedes, vulgarem habet significationem: cui contraria est illa verbi Sto. Sed præterea significat Sedet, impersonaliter idem quod videtur, vel placet. Vlpia. l. si fideiussor. 7. §. vltim. qui satisdat. cog. Si satisdatum pro re mobili nō sit, & persona suspecta sit, ex qua satisdatio desideratur, apud officium deponi debebit, si hoc iudici sederit, donec vel satisdetur, vel lis finem accipiat. Sederit, id est si iudici visum fuerit, si ita arbitratus sit.

Sedere iudices dicuntur. Cicero pro Rabir. Posthumo: Modò vos iidem in A. Gabinium iudices sedistis. Plin. libr. 6. Epist. ad Roman. Sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis colliguntur. ingens vtrinque aduocatio. Sedere etiam dicitur prætor, cum pro tribunali iuris dicendi caussa seder. l. 2. §. confestim. D. ad Tertyllian. l. 7. D. de in integrum restitut. Hinc:

SEDES, §. illis autem. de milit. testam. l. vlti. C. de restit. milit. l. vltim. C. quib. non obst. long. temp. præscript.

& apud

& apud Vegetium lib.3.ca.4.& ca.vltim. pro castris & loco,in quo milites otiosi commorantur.

SESSIO, onis. Hinc sessionum dies dicuntur, quibus Prætor sui copiam facit: quippe cum iis diebus non de plano & æquo loco ius dicat: sed de loco edito, & in curulli sella sedens decreta sua interponat, apud Vlpianum l.2.§.dies.quis ordo in posses.seruetur: Dies bonorum possessionis vtiles esse palam est, sed non sessionum numerabuntur, si modò ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. Est & alius Vlpiani locus l.5.vt in posses.legat.vel fid.vbi hoc verbum legitur, si credimus vetusto exemplari quod à Ianotio profertur: Sex mensium, inquit, puto continuum tempus, non sessionum computandum. Duarenus veteris codicis lectionem probat Disput.ann.lib.2.cap.16.Pandectæ tamen Florentinæ, possessionum legunt, non sessionum.

SEDVLARIA, in l.4. D.de supell.leg.in sedilibus numerantur:vt cathedraria,in cathedris: suntque ea quæ in rheda sedenti subiiciuntur: vel potius sedes, in quibus gestamur.

SELLÆ curules, ait Isidor.lib.20. Etymolog.c.j.erant in quibus magistratus sedentes iura reddebát. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & COSS. propter itineris longinquitatem curru in forum proueheban tur. Sellæ prætoriæ fit mentio in l.j.§.casum. D.de postul.Qua de re vide quæ lib.3.Antiq.dixit Brissonius. Est & Sella gestatoria, de qua apud Sueton.in Nero.cap.26.& in l.7.D.de seruitutib.rustic.l.49.D.leg.3.de qua & lib.j.Antiq.aliquid dixit idem Brissonius. Sella balnearis, apud Paulum lib.3.Sent.tit.6.

SEDITIO, quietis publicæ turbatio, l.j. C.de seditio.l.constitutiones. D. de appellatio. capit.seditionarios. 46.Distinct.

SEGMENTA l. penult. C.de vest. holo. Cedrinus ὤρας vocat, quasi oras, vel quasi ornaturas, vt Isidorus ait, Leo Nouella 80. τρέμματα. Erant autem ornamenta quædam quæ vestibus assuebantur.

SEGNITIA, tarditas, negligentia ad agendum. Accurs. l.si nulla.D.de pigno.actio.

SEMITA, via à plaustris auersa, l.si ea plagis. §.tabernarius. D.ad leg.Aquil.

Σεισάχθεια, in legibus Solonis, Latinis nouæ tabulæ, id est alleuatio debiti communis. legis verba hæc sunt: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιῆσαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, καὶ οὗτος ὁ νόμος, ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ καλεῖται. Est autem deductum hoc vocabulum ἀπὸ τοῦ σείειν τὸ ἄχθος, ab excutiendo onere, æris scilicet alieni.

SEMESTRIA Diui Marci in libris nostris sæpius citantur, vt l.46. D.de pact.l.vltim. D.de seru.export.l.12.D.de acq.hæred.§.item diuus. Institut.de excus.tut. Sic autē forte appellata sunt, quæ in semestribus consiliis constituta ab eo, & rescripta erant: Semestria enim consilia principum dicebantur, in quibus cum aliquot Senatoribus ad semestre tempus aduocatis, de iis quæ ad senatum referenda erant deliberabant: forte ea eo quod hibernis æstiuísque mensibus sibi consiliarios mutabant: vel potius quod menses sex hibernos iurisdictioni darent, reliquos sex æstiuos aliis negotiis. Hinc illud Cicer.lib.ad Attic.5. epist.14. Erat mihi in animo rectà proficisci ad exercitum, æstiuos mēses reliquos rei militari dare, hibernos iurisdictioni. quod & testatur Theophilus in Instit.quib.ex caus. man.non licet. Atque Augustum semestria sibi consilia instituisse, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis, ante tractaret, Suet.cap.37. scribit, & Dion.lib.53. his verbis: τὸ δὲ δὴ πλεῖστον τότε τε ὑπάτευε, εἰ τὴν ὑπατείαν, ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς ὑπατεύοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ' ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινοῦσθαι τρόπον τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι. Quæ verba Zonaras in Augusto transcripsit. Xiphilinus quoque tradit ab Augusto senatores quindecim sorte ductos esse cum quibus iudicabat, καὶ πεντεκαίδεκα, inquit, τῶν βουλευτῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. Pariter & de Tiberio tradidit Suetonius in Claudio. Rerum actum diuisum antea in hibernos æstiuósque menses coniunxit.

SEMINARIVM, locus subactus, in quo vitium arborúmque semina panguntur, conseruantur atque adolescunt: vt aliò postea, quasi ex nutriculæ gremio, transferantur. Græcè φυτευτήριον dicitur. Vlpianus l.9. §.5. D.de vsufruct. Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen vt & vendere ei & seminare liceat. Debet tamen conserendi agri caussa seminarium paratum semper renouare, quasi instrumentum agri. Quale sit eligendum parandúmque seminarium, docet Columella libro tertio, & Plinius libro decimosexto. Vlpianus lege quarta, §.primo.D. arb.furt. Quòd si quis ex seminario, id est stirpitus arborem transtulerit, &c.

SEMIS sex vncias continet, vt notum est. Ea semisse hæres scriptus dicitur, qui ea media parte institutus est: qui semissarius appellatur.

SEMISSALES vsuræ, pro semisses, id est cum seni aurei quotannis in centenos penduntur. Modestin.l.10. D.de pollicit. Ita pollicita est, vti sors apud eum remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantium resoluat.

SEMISSARIVS hæres, hæres ea semisse. Florentinus l.116. §.j. D.de legatis & fideicom.3. A cohærede verò semissario, duobus extraneis cócurrentibus, non amplius tertia parte.

SEMVNCIA, vnciæ pars dimidia: vt apud Scæuolam l.21.§.2.D.de annuis legat. vbi ea asse hæreditatis vxor prius quadrantem, deinde ex fideicommisso dodrantem, detracto quadrante Falcidico, id est vnciis duabus & sicilico consecuta, defendebat partem hæreditatis dimidiam, quam adulto priuigno restituere iussa erat, ex illo quadrante Falcidico in assem reuocato computandam esse, quod Scæuola comprobauit.

SEMPER, omne tempus, omnem casum respicit, l.semper.de iur.immu. De quo Bart.in l.j. D.sol.matrimon. Spec.tit.de in inte.restit.§.4.

SENATOR dictus est, vel à senectute: quòd initio non nisi prouectæ ætatis viri graues eligebantur: vt apud Ennium:

Moribus antiquis res stat Romana, virísque.

Vel à sinendo: quia magistratibus non plus licebat, quàm senatus permitteret. Liuius de Romulo lib.1. Cum jam, inquit, virium haud pœniteret, consilium deinde viribus parat. Centum creat Senatores: siue quia is numerus satis erat: siue quia soli centum erant, qui creari patres possent. Patres certe ab honore, Patriciíque progenies eorum appellati.

Senatores, qui à patriciis & consulibus vsque ad omnes viros illustres descendunt: quia hi soli in Senatu sententiam dicere possunt. Vlpianus in l.nuptæ. D.de Senator. Senatoris filius est & is, quem in adoptionem accepit, quàm diu tamen in familia eius manet.

SENATVS Romani descriptionem, diligentissime tum à Sigonio, tum ab Hotomano excerptam, vide ad calcem libri.

Senatus alius maximus, alius minor appellatur. Maximus dicitur antiquæ Romæ, & Constantinopolitanæ Romæ, in l.vltim.C.de decurionibus. vbi de iure eius qui tres filios habet, agitur: vt si vnum ex iis qui decurio esset, Senatui maximo sociasset, ei curiæ liberatio-

nem pateret. Minor dicitur, aliarum ciuitatum curiæ, & qui in eum conscripti sunt consilij publici caussa, propriè curiales, siue decuriones sunt. Cassiodorus libro 9. Non inaniter appellauit minorē senatum, neruosquoque vocitans ac viscera ciuitatū. Hinc Impp. in l.omnes iudices 43.C.de decurionib. Quod si quis forte iudicum audeat decurionem, & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere, &c.

SENATVSCONSVLTVM, ius appellabatur, quod iubebat, & constituebat senatus, §.senatusconsultum. Institut.de iure nat.gent.& ciuil. Nam necessitas ipsa curam reipublicæ ad senatum deduxit, quia plebs difficile conuenire cœpit. Pompon in l.necessarium.D. de orig.iur. Vbi & Senatusconsultum, inquit, quod solùm senatu constituente inducitur sine lege. Senatusconsulti autem forma duplex erat: Altera, vt singuli senatores per consulem interrogati, dicerēt sententias: quas semper de rebus grauissimis (modo si tempus ferret) fieri solebat. Altera, vt cum primus dixisset, discedens mox in aliquam partem: cæteri tum, qui eiusdem sententiæ essent, eodem irent. Quod per discessionem appellabatur. Et, in sententiam ire, vel, pedibus in sententiam ire. Item, in eandem sententiam concurrere.

Senatusconsulto intercedere, hoc est, opponere sese Tribuni poterant. Cæterum, intrare curiam Tribunis non licebat. Ante valuas autē positis subselliis decreta patrum attentissima cura examinabant, vt si qua ex iis improbassent, rata esse nun finerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T. litera subscribi solebat: eáque nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse. Valer. lib.2.cap.1. Vide descriptionem Senatus ad calcem libri.

Senatusconsultorum quædā sunt, quæ proprium nomen habent: quædam sunt anonyma, quæ proprio nomine dunata non fuere. Proprio nomine donata hæc sunt:

S.C.ÆMILIANVM, de fideicommissariis libertatibus, factum est Æmilio Iunio, & Iulio Seuero COSS. Vt si quis ex his qui fideicommissam libertatem ex quacunque caussa deberent seruo, qui mortis tempore eius qui rogauit non fuerit, isq; adesse negabitur: Prætor cognoscat. Etsi in ea caussa esse videbitur. vt si præsens esset, manumittere cogi debere, id ita esse pronunciet. Cúmque ita esse pronunciasset, idem iuris fit, quod esset si ita vt ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset, l.si eum seruū.28.§.si quis. D.de fideicom.libert.

S.C.APRONIANVM, de fideicommissariis hæreditatibus, factum est M. & L. Antoninis Imperatoribus, Aproniano, Paulo COSS. anno DCCCCXXIII. Vt omnibus ciuitatibus quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui deberet & posset fideicommissa hæreditas. Sed & actiones in eas ex Trebelliano transferrentur: quin & municipes ad eas admitterentur. ita tamen vt his quibus restitueretur hæreditas, actorem eligerent, & ad agendum & ad excipiendas actiones, l.omnibus, 26.& l.seq.D.ad Trebell.

S.C.ARTICVLEIANVM, de libertatibus seruorum, factum est imperante Traiano, ipso & Articuleio Pæto COSS. Anno DCCCLIX. Vt quacunque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, Præses eius prouinciæ de ea cognoscat, quamuis hæres non sit eius prouinciæ, l.non tantum.51.§.5.de fideicommissariis libertatib.

S.C.ANTONIANVM, de hastis Martiis in regia motis, factum Marco Antonio, A.Posthumio COSS. anno DLIII. Quod Cæsar Iulius L.F.Pontifex nunciauit, in sacrario in regia hastas Martias mouisse, de ea re ita censuerunt. Vt M. Antonius Consul hostiis maioribus Ioui & Marti procuraret: quod & cæteris diis quibus videretur placandis vti procurasset, satis habendum censuerunt. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Gell. lib.4.cap.6.

S.C.CARBONIANVM, de statu liberorum: Vt si cui controuersia fiat, an inter liberos sit, & impubes sit, caussa cognita perinde bonorum possessio detur, ac si nulla de ea re controuersia esset: & iudicium in pubertatis tempus differtur, l.j.& pass.D.de carb.edict.

S.C.CALVITIANVM, de nuptiis quinquagenarij: Vt si maior quinquagenaria minoris sexagenario nupserit, nihil ea res ad capiendas hæreditates & legatas dotes pertineat. Itaque mortua muliere dos caduca erit. Vlp. cap.Institit.16.

S.C.CLAVDIANVM, de nuptiis sexagenarij: Vt qui maior sexagenario minorē quinquagenaria vxorem duxerit, perinde habeatur, ac si minor sexaginta annorum vxorem duxisset. Vlp.cap. Instit.16.

S.C.CLAVDIANVM, de prouinciis consularibus, factum est L.Paulo, C.Marcello COSS. anno DCCIII. Quod M.Marcellus Consul verba fecit de prouinciis Consularibus, de ea re ita censuerunt: Vt L.Paulus, C.Marcellus COSS. cum magistratum inissent a.d.ex Cal.Martiis quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrent, néve quid prius ex Calend.Martiis, néve quid coniunctim de ea re referretur à consulibus, vtique eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent, S.Q.C. facerent. Et cum de ea re ad senatum referretur à consulibus, eorum qui in trecentis iudicibus essent, sex adducere liceret, si quid de ea re ad populum plebémve lato opus esset, vt Ser.Sulpitius, M.Marcellus COSS. Præt.Tribuni pl.quibus eorum videretur, ad populum plebémve ferrent. quod ij non tulissent, vri quicunque deinceps essent, ad populum plebémve ferrent. Cælius ad Cicer.Epist.lib.8.

S.C.CLAVDIANVM, de muliere seruo alieno coniuncta: Vt ea mulier quæ se alieno seruo iunxerat, domino serui cum bonis suis omnibus addiceretur, l.j.C.de senatusc. Claud.tol. Vbi Iustin.ait, denunciationibus sententia iudicum opus fuisse. Vlpianus autem cap. Instit.11. Maxima capitis diminutio, inquit, dicitur, per quam ciuitas & libertas amittitur, veluti cum mulier alieno seruo se iunxerit, denunciante domino, & ancilla facta fuerit, ex S.C.Claudiano. Huius etiam certissimum vestigium est l.Lucius 2.C.depositi. Idem autem dicitur de ingenua muliere, quæ se ad gynecarium applicauit, l.3.C.de murileg. Quare autem hoc Claudianum S.C. vocetur, satis constituere non possum. nam Claudij Imp. nomine sic appellatum dicere nulla ratio est: cum satis Senatusconsulta non ex Imperatorum, sed ex Consulum referentium nomine appellata fuisse. Locum igitur Cornelij Taciti lib. 11. considerans, in quo post expositam Senatusconsulti sententiam, scribit Pallantem, quem Claudij libertum, & apud illum gratia & auctoritate mirabili præditum fuisse constat, editum ac nominatum à Claudio repertore huius relationis, ac propterea Prætoria insignia, & centies quinquagies HS. ei decreta fuisse: venio in opinionem, Claudianum ex illius liberti nomine appellatum esse. Verba Cornelij hæc sunt: Inter quæ, inquit, refertur ad patres de pœna fœminarum, quæ seruis coniungerentur, statuitúrque vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui consensisset: & qui nati essent, pro libertis haberētur. Pallanti, quem repertorē eius relationis ediderat Cæsar, Prætoria insignia & centies quinquagies censuit Consul designatus. His autem ex verbis scrupulus aliquis nascatur, cum Vlpianus & Iustinianus non aliter eam seruituti addictam scribant, quàm si denunciante domino desistere noluisset. Video autem Tranquillum

in Ve

in Vespasiano cap.11.scribere, auctorem illum senatui fuisse decernendi, vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla habeteretur. Vt suspicari liceat, quòd Claudij tempore institutum erat, id Vespasiani auctoritate absolutum fuisse: & à Iurisconsultis hoc totum ei S.C. attributum: quod vetustius, & Claudij auctoritate inceptum, Claudianum nominarunt. Hot. Sunt tamen qui Tranquillum hac in re peccasse contendant, cum & S.C. Claudianum, & id quod Macedonianum dicitur, Vespasiano tribuit, vtrunque esse Claudianum ex Tacito confirmantes. Hoc autē S.C. sublatum fuit constitutione Iustiniani quæ est vnica dicto tit. Cod. de senatusc. Claud. toll.

S.C. CLAVDIANVM, de quæstione familiæ, cum S.C. Silaniano cōiungitur sub tit. de S.C. Silanian. & Claud. Vide S.C. Silanianum.

S.C. CLAVDIANVM super collegio aruspicum: Viderent Pontifices quæ retinenda firmandáque aruspicum. Huius meminit Cornelius Tacitus lib.11.

S.C. DASVMIANVM, de libertatibus fideicommissariis: Vt si ex iusta caussa absit, qui fideicommissam libertatem seruus debet, aut pupillus sit, & hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat seruo atque si, vt oportet, ex caussa fideicōmissi manumissus esset. Item, vt si eum eósve quicunque fideicōmissam libertatem ex quacunque caussa debere pronunciati fuerint, abesse contigerit, perinde habeatur, is qui manumitti iussus est, atque si, vt oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset, l. neque. 36. & l. non tantum si. §. Senatusc. D. de fideic. libert.

S.C. FANNIANVM, de Philosophis & Rhetoribus, factum C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala Coss. ann. DXCII. Quod M. Pomponius Prætor senatum consuluit de Philosophis & Rhetoribus. De ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret curarétque, vt ei è Republ. fidéque sua videretur, vti Romæ ne essent. Gellius lib.15. cap.11.

S.C. IVNCIANVM, de libertatibus fideicommissariis: Vt si hæres rogatus sit non hæreditarium, sed propriū seruum manumittere, is seruus post pronunciationem, ad libertatē perueniat, siue ex iusta caussa dominus absit, siue latitet, siue præsens non vult manumittere, siue etiam dominus eius serui emptor sit, l. non tantum. 51. §. sed si. D. de fideicom. libert. Alij Vincianum vocant.

S.C. IVNIANVM, de collusione detegenda, factum Domitiano imperāte, Cæsare & Ap. Iunio Sabino Coss. anno DCCCXXXIX. vt qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem factam probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, libérque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronum suo haberet. l. j. D. de collus. deteg. l. 2. C. eod. l. adoptiuum. 8. D. de in ius vocando. In Basilicis tamen, vt testatur Iac. Cuiac. in Parat. S.C. Iunianum, d. l. 2. C. de col. deteg. vocatur Ninnianum. Alij Numianum dici aiunt.

S.C. IVLIANVM, de petitione hæreditatis, distractis rebus hæreditariis dolo præterito, & fructibus, factum Hadriani temporibus, Q. Iulio Balbo, P. Iuuentio Celso, T. Aufidio Frontone, Artio Seueriano Coss. Vt si antequam partes caducæ ex bonis defuncti fisco peterantur, hi qui se hæredes existimant hæreditatem distraxerint, ne redactæ ex precio rerum venditarum pecuniæ vsuræ exigantur, idémque in similibus caussis seruetur. Item, vt à quibus hæreditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, ij precia quæ ad eos rerum ex hæreditate venditarum peruenissent, & si eæ ante petitam hæreditatem deperissent, deminutæve fuissent, restituere deberent. Item, vt ij qui bona inuasissent, cum scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnarentur, quasi possiderent: ij autem qui iustas caussas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. Petita autem fisco hæreditas ex eo tempore existimaretur esse, quo primùm scierit quisque eam à se peti: id est cum primum id denunciatum esset ei, aut literis, vel edicto euocatus esset. Vlpian. l. item veniunt. 20. D. de hæredit. petit. apud quem pro OENVS, legendum FRONTO ARRIVS, ex Fastis Onuphrij Veronensis intelligitur.

S.C. LARGIANVM, de bonis libertorum: Vt liberi manumissoris non nominatim exhæredes facti, extraneis hæredibus eorum in bonis libertinorum præponerentur. Veluti, Lælius liberis superstitibus obiit. Thracius eius libertus testamentum scripsit, sibique extraneos quosdā hæredes instituit. Senatus voluit, vt hæc hæreditas institutis hæredibus adimeretur, liberísque Lælij tribueretur, si modò à patre exhæredes facti nō essent. Nam si essent, paterno iudicio indigni omni emolumento videbantur, quod patris caussa vndecunque proficisci poterat, §. vltim. de succes. liber. l. j. & pas. C. de lat. lib. toll.

S.C. LIBONIANVM, de falsis, factum opinatur Hotom. Hadriano Imper. L. Nonio, M. Annio Libone Coss. anno CCCXC. Vt pœna legis Corneliæ de falsis teneatur, qui ob instruendam aduocationem, testimoniáve, pecuniā acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit, ad obligationem innocentum: qui sibi, eíve qui in sua potestate est, legatum fideicommissúmve ascripserit in testamento militis, aut etiam alterius: dummodo id signatum perfectúmque fuerit: qui in testamento pupillo tutorem scripserit: qui hæres institutus exhæredationem nominatim filij, vel aliarum personarum adscripserit, qui libertatem manu sua ademerit seruo testatoris, & maximè cui à se legata vel fideicommissa data erant. Vt si seruus domini sui iussu testamēto codicillísve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem quòd ipsius manu adscriptum est, minus liber sit: sed libertas ei ex fideicommissa caussa præstetur, si modò post eam scripturam manu sua testator testamento, codicillísve subscripserit, l. j. & pass. D. de fals. & l. 29. D. de testam. tut. & l. 2. D. de concuss.

S.C. MACEDONIANVM, de filiorumfam. ære alieno, Vespasiani (vt opinatur Hotom.) tempore factum est: Ne cui qui filiofam. mutuo pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitióve daretur: vt scirent qui pessimo exemplo fenerarent, nullius posse filiifam. bonum nomen expectata patris morte fieri, l. j. D. ad Maced. in qua duo obscura sunt: quo tempore sit factum, & verum Macedo, qui S.C. caussam dedit adolescens perditus fuerit, vt Theophilus existimat: an fenerator vetus ac nobilis, vt eruditi omnes putant. Quod ad priorem dubitationem attinet, constat legem Lætoriam antiquissimam fuisse, qua vetabatur, ne ob pecuniam minoribus vigintiquinque annis creditam, siue ij filiifamil. siue sui iuris essent, ius diceretur. nam quod ad locum illum Terentij in Phormione pertinet,

Quasi quisquam crederet te viuo,

Non ad vllam legem, sed ad filiifamil. ius referendum puto. Iam verò Tacitus libr.11. vbi de Claudio loquitur: Lege lata, inquit, sæuitiam creditorum coercuit, ne in morte parentum pecunias filiisfamil. fenori darent. quo in loco MORTAM legendum putat idem Hotoman. quasi dixerit obligationem non præsentem, sed in diem collatam in mortis tempus fuisse: hoc modo: Centum quæ tibi credidi,

post

post patris mortem dare spondes? Suetonius autem in Vespasiani vita cap.11.sic scribit: Auctor,inquit,senatui fuit decernendi, ne filiorumfam. feneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem.quod Macedonianum esse.S.C. planè videtur,quia Tacitus non de S.C.sed de lege nominatim loquitur: venióque in suspicionem ea lege Claudia certas quasdam caussas exceptas fuisse:veluti studiorum,& alias honestas ac necessarias. Macedonem autem,cum exemplo pessimo,malísque moribus,hoc est, contra bonos mores, pecuniam adolescentibus crederet, caussam mutuationis non adscripsisse,atque illud esse quod legimus,d.l.j.INCERTIS NOMINIBVS: quod verbum eadem in re Cicero Verrina 5.posuit:Ex omni pecunia,inquit,quam aratoribus soluere debuisti,certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. Macedo autem, cuius nomen etiam in epigrammatis Rom. reperitur,pag. 89.in sepulchro C.Modestij Macedonis, feneratør fuisse videtur,cui mos erat filiisfam.credere tacito fenore,sub tunica, vt dicitur, & sinu,in perniciem parentum simul ac liberorum:cuius & similium quicunque talia nomina sectarentur odio hoc S.C.introduxit Senatus.Seneca quodam loco, quasdam pecunias, de quibus ius creditori non dicitur,deberi,sed nõ exigi:harũ numero sunt pecuniæ creditæ filiisfam. quare eleganter Vlpia.in l.credere filiofam.esse perdere ait.

S.C.NERONIANVM, de simulatis adoptionibus, Nerone Imp.factum est:Ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hæreditatibus prodesset.Percrebuerat enim ea tempestate prauissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum plerique orbi asciscerent filios, praturásque & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerãt. Qui magna cum inuidia senatum adeunt,ius naturæ,labores educandi, aduersus fraudem & artes, & breuitatem adoptionis enumerant.Satis precij esse orbis, quòd multa securitate, nullis oneribus,gratiam,honores, cuncta prõpta & obuia haberent. Sibi promissa legum diu expectata in ludibrium verti, quãdo quis sine solicitudine parens,sine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret. Tacitus lib.15.

S.C.NERONIANVM, de quæstione familiæ, vide S.C. Silanianum.

S.C.NINNIANVM,vide Senatusconsultũ IVNIANVM

S.C.NVMIANVM,vide Senatusconsultũ IVNIANVM.

S.C.ORPHITIANVM, de maternis hæreditatibus est: auctores eius fuerunt Marcus & Commodus Imperatores,oratione in senatu habita, aut per candidatos recitata, Orphitio & Rufo COSS. Vt filius & filia, quãuis patris in potestate sint,ad bona matris intestatæ ante consanguineos vel adgnatos vocẽtur:siue mater ingenua sit,siue libertina:item siue liberi legitimi sint, siue vulgò quæsiti,l.j.& pen.D.ad Tertyl.& Orphit.spurios tamen matri quæ illustris sit, nõ succedere,si modò extent ex iustis nuptiis procreati,Imp.scribit in l.pen.C.eod. Quin & illud intelligendum est, ex Imperatorum constitutionibus, nepotes & neptes ad auiæ intestatæ successionem admissos, admissásque esse,l.si defunctus.4.de legit.hæred. in C.Theodos. & §.sed cum.de senatusc. Orphit. Aliud huius S.C.caput extat apud Paulum lib.4.Sentent.tit.14.

S.C.PEGASIANVM,de quarta fideicommiss.retinenda, factum Vespasiani Augusti temporibus,Pegaso & Pusione Coss.Vt ei qui rogatus esset hæreditatem restituere,perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. quam si retinuisset,tum omnes actiones quæ in hæredes hæredibúsque dati solent,in eum, eíque darentur. Is autem qui partem hæreditatis ex fideicommisso reciperet,legatarij partiarij loco esset, hæreditatisque tum cõmoda,tum incõmoda inter hæredẽ, & eum cui reliquæ partes essent restitutæ, communicarentur, interpositis stipulationibus,ad exemplũ partis & pro parte stipulationum. Sed si hæres scriptus hæreditatem adire recusaret, ob id quod diceret sibi eam suspectam esse quasi damnosam, postulatu eius cui restituere rogatus esset,iussu prætoris adiret,totámque restitueret: ita vt ei & in eum qui reciperet hæreditatem,actiones darentur.Iustinianus sub tit.de fideicom.hæred.Vlpia. cap.Instit.25.Paul.lib.Sent.4.cap.3.

S.C.PLANCIANVM, de liberis agnoscendis, & partu subiecto: Vti liceat mulieri, parentíve in cuius potestate est, vel ei cui mandatum ab eis est, si ea se facto diuortio prægnantem putet, denunciare intra dies triginta post diuortium connumerandos, ipsi marito, vel parenti cuius in potestate est, vel etiam domi eius, si nullius eorum copia est. Et si maritus cui denunciatum erit,custodes ad ventrem custodiẽdum,inspiciendúmque non miserit,neque contestato dixerit,eam ex se prægnantẽ non esse,vt ei id quod editum sit, agnoscere sit necesse,l.j.D.de liber.agnos.

S.C.PISONIANVM, quod & Neronianum dicitur, de seruis obnoxiis venditis. Vt si seruus pœnæ propter necatum dominum obnoxius venisset, quandocunque animaduersum in eum esset, venditor preciũ præstaret:ne emptori iniuriam fecisse videatur senatus, l. senatusc.8.de S.C.Silaniano. Vide senatusc.Silanian.

S.C.PERNICIANVM, de nuptiis: Vt qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimum annum neque liberos susceperit, neque matrimonium contraxerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis teneatur. Vlpianus c.Instit.16.

S.C.PRÆTEXTATVM appellamus, nobile illud in Papyrij prætextati honorem factum: Vti pueri prætextati deinceps cum patribus in curiam non introirent, præter vnum illum Papyrium: vtque ei puero postea Prætextati cognomentum honoris gratia imponeretur:Nota est historia ex Macrobio lib.Satur.j.cap.6.& Gellio lib.1.cap.23.

S.C.RVBRIANVM, de fideicommissariis libertatibus, factum est temporibus Diui Traiani,Rubrio Gallo, & Cælio Hispone COSS. anno DCCCLIX. Vt si hi à quibus libertatem præstari oportet,euocati à Prætore adesse noluissent, dum hi neque infantes sint, neque furiosi, neque ab hostibus capti, neque hi quos religio,aut honestior caussa,aut calamitas aliqua,vel maior res familiaris,aut capitis famæve periculum,aut similis caussa moretur:ac ne pupilli quidẽ, qui tutorem non habent, aut eos habeant, quos earum quæ caussa detinet:& caussa cognita,Prætor pronunciasset,libertatem his deberi, eodem iure status seruaretur, ac si directò manumissi essent,l.cum vero.26.§.subuectum, & l.nequæ.36.l.si filius.33.D.de fideicom.libertat.

S.C.SABINIANVM, de eo qui è tribus maribus arrogatus erat: Vt qui vnum è tribus alterius liberis maribus adoptasset,ei non minus quam reliquis adoptiuis relinqueret, videlicet quadrantem hæreditatis suæ,l.2. & l.pen.§.quæ autẽ.C.de adoptionib.& §.sed ea omnia.13.vbi Theophil.de hæred.quæ ab intest. Videtur etiam ex eodem S.C.manasse quod Iustinianus commemorat in l.vlti. C.de decurionibus: vt qui tres mares haberet,si vnum ex iis qui Decurio esset, in Senatum maximum, id est, Romanum, allegendum curaret,ei curiæ liberationem pareret.

S.C.SILANIANVM, de quæstione familiæ, Augusti temporibus factum est, Dolabella & Silano COSS. anno DCCLXII. vt censet Cuiacius Obseruat.libr.j. cap.18.

cap.18. Vti de seruis eius qui domi suæ necatus erit, qui quidem sub eodem tecto fuerint, neque opem ei tulerint, nisi qui impuberes fuerint, quæstio publica habeatur: & conuicti summo supplicio afficiantur: qui verò non sub eodem tecto, sed in eadem regione fuerint, non aliter puniantur, quam si conscij fuerint: vt quod ad caussam testamenti pertinens relictũ erit ab eo qui occisus esse dicitur, id ne quis sciens dolo malo aperiat, recitet, describat, vel aperiendum, recitandum, describendúmque ante supplicium de noxiis sumptum, & quæstionem de seruis habitam curet: qui secus faxit, quod eo testamento ei relictum fuerit, publicetur, & in eum qui id fecerit, centum aureorum iudicium detur, quod populare est, l.j.& l.13. & l.14.& l.25. D.ad S.C.Silanianum. Fuit & postea de quæstione familiæ factum aliud S.C.Nerone A.II. & Pisone Coss. vt auctor est Tacitus lib.13.& 14.quod Pisonianum dicitur in l.S.C.D.de S.C.Silan.& Neronianum à Paulo lib.3. Sentent. Putat etiam Cuiacius hoc S.C.Claudianum appellari in tit.de S.C.Silaniano & Claudiano. neque enim nouum est vt S.C.Neroniana, dicantur Claudiana. Cæterum fuit etiam de quæstione familiæ factum S.C.aliud sub D.Marco, vt indicat l.penul.C.de his quib.vt indign.neq; rem eam Adrianus prætermisit, vt Spartianus auctor est, adeò fuit Imperatoribus curæ dominorum securitas.

S.C.STATILIANVM, vel Domitianum, de quinquennij præscriptione, Augusti temporibus factum est, Taura & Lepido Coss. anno DCCLXIII. Vt in cognitione testamenti eius qui à familia sua occisus esse dicetur: ante habitam de familia quæstionem aperti quinquennij tempus hæredibus constituatur, l.in cognitione.13.D.ad S.C.Silanianum.

S.C.SVMMVM, siue supremum appellatur, quod summis reipub.temporibus fieri solebat: de quo Liuius lib.3. Tantum, inquit, terrorem Hernici incussere patribus, vt quæ forma Senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est, Posthumio alteri consulum negocium daretur, videret ne quid Respub. detrimenti caperet. Sallustius in Catilinario: Itaque (quod plerunque in atroci negocio solet) senatus decreuit: darent operam Consules, ne quid Respubl.detrimenti caperet. Ea potestas per Senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios atque ciues, militiæque imperium atque iudicium summũ habere: aliter sine populi iussu nulli earum rerum Consuli ius est. Cæsar de bello ciuili lib.j. Quotiescunque sit decretum, darent magistratus operam, ne quid Respublic.detrimenti caperet: qua voce, & quo Senatusc. populus Rom.ad arma sit vocatus: factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in secessione populi, templis, locisque editioribus occupatis.

S.C.TREBELLIANVM, de actionibus ab hæredibus in fideicommissarios transferendis, factum est temporibus Neronis, octauo Calend. Septemb. Annæo Seneca, Trebellio Maximo Coss.ann.DCCCX. Vt cum æquissimum esset in omnibus fideicommissariis hæreditatibus, si qua de his bonis iudicia penderent, ex his eos subire, in quo ius fructúsque transferretur, potius quàm cuique periculosam esse suam fidem: deinceps actiones quæ in hæredem, hæredibúsq; dari solent, eæ neque in eos, neque his darentur, qui fidei suæ commissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmentur supremæ defunctorum voluntates. Hæc Vlpianus l.j.D.eod.

S.C.TVRPILLIANVM, de accusationibus desertis, factum fortasse Imp.Nerone, C.Silio, M. Turpilliano Coss. anno DCCCXIX. Vt qui crimen publici iudicii detulit, & caussa criminis ordinata, id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito, eóque qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata abolitione ab executione criminis destitit: quíque accusatorem subiecit, aut instigauit, aut mandauit alicui, & instruxit eum ad accusationem capitalem, deinde probationes, allegando excusationes, omisit, qui chirographum ob accusandum dedit, pactionémve aliquam interposuit, aut quid accepit ab aduersario pœna quinque librarum auri mulctetur, lege j.& pass. C.& D.ad Turpil.l.3.in fin.D.præuaric. & l.serui. C.ad leg.Iul.de adult.

S.C.TERTVLLIANVM, de liberorum hæreditatibus matri deferendis, D.Pio qui adoptionis iure Adrianus dictus est, imperante factum est, Tertulla & Sacerdote Coss. Vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad liberorum intestatorum hæreditatem admittatur, siue sui iuris, siue in patris potestate sit, ita tamen vt si filiusfamil. sit, parentis iussu hæreditatem adeat: deinde vt filio mortuo, siui: filia mortua, liberi præferantur matri vtrouis mortuo, pater, non etiam auus: item consanguineus, siue solus sit, siue cum eo soror, eidem præferantur: consanguinea verò sola pariter cum matre succedat, l.j. & 2.D.eodem.& libro Instit.3.titul.3.vbi multa eius capita corriguntur.

S.C.TACITVM cuiusmodi fuerit, Capitolinus in Gordianis docet his verbis: Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quàm quod vestra clementia conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ repererunt, vt si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqua constituere quæ nõ prius oporteret dici quàm effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret: ita vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium scribarúmque complerent, ne quid forte proderetur.

S.C.VALLAIANVM, de mulierum intercessionibus, factum est Marco Silano & Velleio Tutore Coss. Ne ius aduersus mulieres diceretur, qui fideiussionibus & mutuationibus pro aliis intercessissent: cum eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi, non sit æquum. Ergo in veterem debitorem, aut in eum qui pro se constituisset mulierem ream, dabitur: magis enim illo, quàm creditor mulierem decepit, l.j.& 2.D.eodem. Intercessio autem est quoquo modo recipiar alienam obligationem, veterem, aut nouam.

S.C.VELLAIANVM, de assignatione libertorum, factum est Claudianis temporibus, Velleo Ruffo, Osterio Scapula Coss. Si qui duos pluréſve liberos iustis nuptiis quæsitos in potestate haberet, de liberto libertáve sua significasset, cuius ex liberis suis eum libertum, eámve libertam esse vellet: is eáve, quandoque is qui eum eámve manumisit, inter viuos vel testamento in ciuitate esse desisset, solus ei patronus, soláve patrona esset, perinde atque si ab eo eáve libertatem consecutus consecutáve est. Vtique si ex liberis quis in ciuitate esse desisset, neque ei liberi vlli essent: cæteris eius liberis qui manumisit, perinde omnia iura seruentur, ac si nihil de eo liberto, eáve liberta is parens significasset, l.j.D.de assig.libert.

S.C.VINCIANVM, vide S.C.IVNCIANVM.

S.C.VITRASIANVM, de fideicommissis libertatibus, fa

bus, factum opinor Vespasiano imperante, Sulpitio Galbo, Vitrasio Pollione Coss. Vt partes seruorum quibus per fideicommissum libertas data est, iusto precio æstimentur: atque ita seruus ab his qui rogati sunt manumittatur: hi autem qui eos manumiserunt, precij nomine perinde fratribus & cohæredibus suis obligati sint, atque si ob eam rem ex iudicati caussa cum his agi possit. Nam ante si plures hæredes erant instituti, & inter eos qui fari non poterant, sed non ipse rogatus erat seruum manumittere: non oportebat intercidere libertatem ob hoc quod cohæredibus suis vendere eum infans non possit, l. cum quasi, 30. §. si plures. D. de fideic. libert.

S.C. VIGINTIVIRALE factum est Augusto Imper. Tiberio & Varo Coss. anno DCCCLI. Vt viginti viri ex equitibus constituerentur, quorum deinceps nullus in senatum allegeretur, nisi quem etiam alium magistratum, cuius ratione senator posset fieri, gessisset. Hi viginti viri in locum 26. virorum successerunt: quorum tres capitalibus iudiciis, alij tres pecuniæ signandæ præfecti sunt: quatuor viis vrbis, decem iis iudiciis, quæ ad centum viros sorte deferuntur. Vt quoniam nemo facilè Tribunatum pleb. petebat, sorte ex iis qui Quæstores fuissent, dum quadragesimum annum attigissent, deligerentur. Dio lib. 54.

S.C. VOLVSIANVM, de coitione in litem: vt qui improbe in alienam litem coeunt, vel in accusationem innocentum, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur, l. 6. D. ad leg. Iul. de vi priuat. & l. 2. D. de concus.

PROPRIVM NOMEN HÆC NON HABENT.

Vnum Corollio Pansa & Acilia Aniola Coss. factum Diui Adriani temporibus, de ædium demolitione, quo dirui quid ex ædificiis negociandi caussa, distrahi ve aut legari prohibetur, l. 52. D. de contrahenda emptio. l. 40. D. de lega. lib. 3. l. vlt. D. de dam. infect. de quo accipiendæ sunt, l. 45. D. de don. inter vir. l. 11. §. si quis illicitè. l. 21. §. vlt. D. de leg. 3. Nec de eo intelligi debet, l. 2. C. de ædif. priu. vt notat Cuiac. Obser. lib. 5. c. 26.

Aliud Cotta & Messala Coss. factum de vxorib. proconsulum & præsidum. Vt si quid vxores eorum qui ad officia proficiscuntur, delinquerent: ab ipsis ratio & vindicta exigeretur. De quo l. 4. §. proficisci. D. de officio proconsul. & Tacit. lib. 3. & 4. Annal. Alterius etiam eisdem Coss. facti meminit l. 12. §. si seruus. D. de accusatio.

Aliud Modesto Consule, de seruis fugitiuis factum, lege prima, §. j. C. de seru. fugit. Quod intelligi putat Brissonius in l. 2. in fine. D. ad leg. Fab. l. 35. §. j. D. de contrahend. emptio.

Alterius quod Neratio Vero, & Anuio Prisco Coss. factum est, meminit l. 6. D. ad legem Cornel. de sicar.

Senatusconsultum de illicitis collegiis, l. 1. D. de colleg. illicit. de tutorum & pupillarum nuptiis, l. 4. C. de excusat. tutor.

Senatusconsulta de tutelis, l. penult. de tut. l. 21. D. de testam. tut.

Senatusconsultum de comitibus libertisque eorum, qui prouincias regunt, in l. 16. D. de officio præsid.

Senatusconsultum de re funeraria, in l. 12. §. j. de religiosis dom.

Senatusconsultum de tabulis signandis, apud Paul. libr. 5. sentent, tit. 27.

Senatusconsultum de his qui voluntate dominorum in libertate morati sunt, l. 4. C. de fideic. libert.

Senatusconsultum de proclamantibus ad libertatem, in l. 3. D. quib. ad libert. procl.

Senatusconsultum de his qui post manumissionem originem repetunt, in l. j. C. de ingen. manumiss. de quo accipienda est l. 3. D. si libert. ingen. esse dicet. quæ eius senatusconsulti verba quædam exponit, l. 32. D. de liber. causs.

Senatusconsultum, quod in pecuniam ludere vetuit, l. 2. D. de aleatorib.

Aliud Iuuentio Celso iterum, & Neratio & Marcello Coss. Hadriani temporibus factum, in l. vltim. C. de seru. reip. manumi. quo lex Vectibulici, vel Vectij Lybici (vt est in man. cod.) qua manumissi à repub. ciuitatem Rom. cõsequebantur, ad prouincias porrecta est.

Senatusconsultum, quo pecuniæ vsusfruct. constitutus est, per cautionem, l. j. C. de vsufr. l. j. D. de seru. leg.

Senatusconsultum de censuum veterum & monumentorum fide. l. 6. C. de probationib.

Senatusconsultum de famosis epigrammatis & libellis, l. 5. §. vltim. D. de iniur. l. 18. §. vltim. D. qui testam. fac.

Senatusconsultum de mortis caussa donationibus, l. 35. D. de donatio. caus. mort.

Aliud item quo calumniæ caussa publico iudicio damnati postulare apud pedaneos iudices prohibentur, l. j. §. item Senatusconsulto. D. de postul.

Aliud de luctu, l. 15. C. ex quib. cau. infa. irroget.

Aliud quo pluribus legibus ad idem crimen rei fieri prohibentur, l. 14. D. de accusatio.

Aliud de his qui matrimonij caussa manumittuntur, l. 18. D. qui & à quib.

Aliud auctore Hadriano factum de natis ex ciue Roman. cuius Vlpian. in Institut. titul. 2. meminit. Aliud item quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis rebus obstringi, l. 12. D. de legationib. Quo referenda est l. 8. in fin. eod. tit.

Senatusconsultum quo cautum erat, vt mulier posset in sua re quem de falso accusare, l. 5. C. qui accusar. non poss. Meminit l. 2. D. de accusatio. & l. 2. C. de calumniatoribus.

Senatusconsultum in l. 15. §. si quis se scribat. D. de milit. test. & l. 14. in princ. l. 15. §. item senatus. D. ad leg. Corn. de fals. l. 3. & l. vlti. C. de his qui sibi adscrib. Libonianum accipiendum est.

Senatusconsultum Ælio Tuberone & Fabio Maximo Coss. ne circum aquæductus quæ per prædia priuatorum deducuntur arbores aliter habeantur, quàm dextra læuáque intermissis pedibus XV. vt refert Iul. Frontinus lib. de aquæductibus.

Aliud, ne quisquam qui à fisco aliquid peteret, alia instrumenta del stori cogatur edere, quàm quæ ad eam causam pertinerent, ex qua se deferre professus esset, l. 3. D. de edendo.

SENES qui dicantur, vide Bart. l. 2. D. de excusat. tuto. Panorm. in ca. quoniam frequenter. versi. 3. principaliter quarto. extra vt lit. non contest.

SENIOR, passim in libr. Feud. pro Patrono, qui feudo dato vasallum sibi quæsiuit. Docet autem cap. Disput. 3. Hotom. vocem esse barbaricam, Signor, quæ Dominum significat. vt in cap. Caroli Magni, cap. 5. articul. 4. Vt nullus comparet caballum, bouem, & iumentum, vel alia, nisi illum hominem cognoscat, qui eum vendidit, aut de quo pago est, vel vbi manet, aut quis est eius Senior. Albertus Krantz. libr. Dan. 8. cap. 3. Octoginta numero Seniorum secum duxit obsides. Et Nortmann. lib. 2. cap. 21. Quis, ait ille, vester est Princeps, aut Senior? Nullus, respondent illi. Nam æquo per omnia iure imperamus. Et cap. vltim. Nam Senior noster, vt vidisti, claudus, non veniendi ad te veniam deprecatur. Loquitur de Arnulpho Flandriæ Comite. Sic Britanni Armorici in libris Consuet. Brit. Iuigneur dicunt pro iuniore fratre. Neque verò prætermittendum videtur, quod apud Anton. Florentinum legitur

gitur hist.part.2.tit.17.c.9.§.7.In prouincia Tyrensi,est quidam populus, castella decem habens, cum suburbanis suis.Estque numerus eorũ ad quadraginta millia virorum.Ij non hæreditaria possessione,sed meritorũ prærogatiua magistrum sibi soleut præficere, quem spretis aliarum dignitatum nominibus Senem vocãt: cuitanto obedientiæ & subiectionis vinculo solent se obligare, vt nihil sit tam durum,tam difficile, tam periculosum, quod ad magistri imperium non aggrediantur implere.

SENECTA, ætas hominis sexta:vide Docto.l.senium.C. qui testam.fac.& vide suprà Ætas.

SENSVM est,impersonaliter,pro cogitatum est,sententia stetit,placuit.Vlpian.l.8.D.de acceptil. An inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur:& nisi in hoc quoque contra sensum est, habet pactum. Id est, nisi qui accepto tulit,contrà sensit,siue mentem ac voluntatem contrariam habuit.nam plus est contrà sentire,quam non consentire:& Imprudens non consentit,at non contra sentit.Locum autem sic legendum, ea quæ consequuntur ostendunt.

SENSVS, pro ratione.Vlp.in l.j.§.j. D. si quadrup. paup. Nec enim potest animal iniuriam fecisse, quod sensu caret. de quadrupedibus loquitur.Sic furiosus dicitur sensum non habere,in l.si cum dotem,vigesimasecunda.§.si maritus.D.solut.matr.Sic infantis sensus nullus esse dicitur,in l.quamuis.32.§.2. D. de acq. possess.Sensus aliter apud Ciceronem lib.j.Officio. vbi de belluis loquitur:Nam bellua quantum sensu mouetur, ad id solum quod adest,quódque præsens est,se commodat.

Sensus,pro voluntate testatoris in l.15.D.de vino trit.& l.3.§.conditio.D.de adim.leg.

SENTENTIA,aliàs accipitur pro eo,quòd verba sonãt: vt cum dicimus, Vlpianum respondisse in hanc sentẽtiam.Aliàs pro lumine orationis,hoc est,pro clausula, quæ breuiter insigne aliquid ostendat:vt, Obsequium amicos,veritas odium parit.Aliàs pro animi credulitate,quam quis opinione sua concipit: Vt, M.Portius Cato rogatus olim sententiam, oratione longa occupauit tempus.Aliàs denique sententia, iudicialis pronunciatio appellatur,cum ex lege,vel ex æquo & bono iudicatur.Tum enim iudex sancit,& declarat, quid ius velit animi quadam censura, secundum facti qualitatem.Quò pertinet, quod Paulus.D.de arbitr.Sententiam,inquit, dicere æstimatur is, qui ea mente id pronunciat, vt secundum hoc discedere eos, qui litigant,à tota controuersia velit. Sententia autem iudicialis est duplex:videlicet,definitiua,& interlocutoria.

Sententia DEFFINITIVA est,quæ summæ controuersiæ per cõdemnationem aut absolutionem finem imponit.l.j.D.de re iud.l.qualem.19.§.j. D.de recept.arb. l.3.C.de sentent.& interloc.

Sententia INTERLOCVTORIA est,quæ non de summa controuersia, sed de rebus ad eam definiendam pertinentibus pronunciatur.l.post sententiam.9.C.de sent.& interloc. d.l. qualem.§. vnde. Veluti de cognitione differenda,de testibus producendis. & l.2. D. de appellation.recip.de quæstionibus siue tormentis. l.à diuo Pio.15.§.in venditione.D.de re iud.l.j.§. huic consequenter.D.de appellat.l.j.§.quæro.D. ad Turpill.l.in testamento.38.D.de fideicommiss.libertatib.l. metu.9. §.sed ex facto.D.quod metus causs.Differentiæ autem hæ ferè sunt.Illa non nisi à iudice sedente, & ex libello (quod Periculum appellatur) recitante pronunciatur. l.j.& pass.C.de sentent.ex peric. Hæc & à stante & à procedente iudice etiam sine scripto pronunciari potest.l.4.C.de dilat.Ab illa semper appellari licet: exceptis iis de quibus sub rub. A quibus appel. non lic.ab hac,aut nunquam.l.præscriptiones.65.C.Th.de appellat.aut rarissime,velut in l.2. D.de appellat. recip.l.ait prætor.§.permittitur.D.de minorib.Illa non nisi caussa cognita pronunciatur: hæc verò etiam extra caussæ cognitionem.l.quid ergo.13.§.4.D.de his qui notãtur infamia.

Sententiam dicere existimatur is,qui ea mente quid pronunciat vt secundum id discedere eos à tota controuersia velit.l.qualem.19.§.j.D.de arbitr.

Sententia falsa dicitur sine vlla iniuria iudicis, quæ ex falsis & non veris allegationibus, vel instrumentis dicta fuerit,quæ ne nomen quidem sententiæ meretur, ac sine vlla restitutione confutanda est,detecta falsitate. l.qui agnitis.D.de exception.

Sententiam dicere,dare, ferre, pronunciare pro eodem sæpe Iurisconsf.dicunt.

SEPARATIO in iure nostro est bonorum hæreditariorum ab his quæ hæredis sunt auctoritate Prætoris facta discretio. Vel bonorum & creditorum aliorum ab aliis seorsum habita ratio.Sicut autem bonorum separatio æquissima est,ita maximam vtilitatem habet, litésque anteuertit.Quibus modis permitti soleat,tractatur class.5.actio.15.in fin. Fit autem vel creditorum gratia, qui separari ab hæredis bonis testatoris bona desiderãt,quæ alioquin hæredis bonis iuncta,propter hæredis creditores suffectura non essent, vide tit.de separatio.bonor.l.pen.C. de hæred.vend. Vel seruorum gratia fit,qui à domino,qui non soluendo erat,cũ libertate necessarij hæredes scripti, separari à bonis eius peculium suum postulant.l.j.§.vlt. D. de separat.l. 6.§.pen.D.de minor.Vel etiã aliis de causis, de quibus d.tit.de separat. Separationem etiam bonorum Prætor ei concedit,qui patri,ac postea fratri ex secundis tabulis hæres extitit,si hæreditatem patris reiecta fraterna retinere velit.l.12.D.de vulg.& pup.

SEPS, vel Sepes est, quæ obiecta introitum prohibet in agrum aut hortum. Columel.libr.10. Talis humus, vel parietibus,vel sepibus hirtis claudatur. Eo verbo vsa est lex XII. Tabu.cuius hæc verba sunt:Qui sepem in confinio ponet,terminum ne excedito.

SEPTA sunt,quæ ad incile opponuntur,aquæ deriuandæ complectẽdæve ex flumine caussa,siue ea lignea sint, siue lapidea, siue ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendámque aquam excogitata.l.j.D. de riuis.

SEPTEMVIRI erant,qui sacris epulis præerant, cœnarúmque Pontificum, quæ Adiciales dictæ sunt,curam agerent:Epulones appellati:qui,si qua iusta & sollemnia sacris deessent,ad Pontifices referebant. Alexan. ab Alex.Genial.dier.lib.2.c.16.

SEPTEMVIRALE iudicium,quod à Septemuiris exercetur.Sic Septemuirale iudicium apud Liuium libr. 34. de querela inofficiosi testamenti,quæ etsi apud Centumuiros instituatur, & Centumuirale iudicium sæpe dicatur,verisimile tamen est ex Centumuiris septem præcipuè huic rei operam dedisse: sicut hastæ, quam quidam non malè Cẽtumuiris tribuunt,siue litibus iudicandis Decemuiros cõstitutos legimus, apud Pompon.l.2.§.deinde cum esset.D.de orig.iur. Defendi itaque potest inscriptio libri singularis Pauli nostri de Septemuiralibus iudiciis, quæ in Pandectis Florentinis eadem est cum in indice Iurisconf.tum.l.7.28.31.D. de inoff.test.

SEPTVNX, vnciæ septem. l.50. §. 2. D. de hæred. instit. Septunx,inquit Volusius Mætianus, sunt septem duodecimæ.Nota septuncis X.

SEPVLCHRVM est,vbi corpus, ossáve hominis condita sunt,l.j.D.de religios. Vt autem.Celsus ait,non totus,qui sepulturæ destinatus est,locus religiosus fit,sed quatenus corpus humanum est,Pompon.in l. locum. D.de relig.& sumpt.fun.

Sepulcra familiaria dicũtur,quæ quis sibi familiæque suæ

constituit. l. 5. D. de relig. Sepulchra hæreditaria sunt, quæ quis sibi hæredibúsque suis cōstituit: vel quæ paterfam.iure hæreditario acquisiuit. d.l.5.& 6. D.eod.

Sequi nomen alicuius, vel sequi personam, est approbare, vel agnoscere & admittere, & fidem sequi. l. 71. D. de iure dot l. 10. C. ad Velleian. l. 4. C. si tutor vel curator. l. j. D. nautæ, caupo. l. j. D. de reb. cred. l. 24. §. in bonis. D. de reb. auct. iud. l. j. §. quæsitum est si fortè. D. de separatio. l. 10. §. si quid in fraudem. D. quæ in fraud. credit.

Sequi nuptias pro contrahere. l. 34. §. vlt. D. de ritu nupt. l. 15. C. ex quib. caus. infa. irrog.

Seqventi loco positum ædificium dicitur in l. 20. §. si ublaro. D. de seruit. vrb. quod alterius sublati loco positum est. Sequentes actiones, id est, sequenti loco propositæ, & post alias. l. 11. §. idem Neratius. D. de act. empt. l. 37. D. de noxalib. Sequens curator, in l. 7. §. cum dementis. D. de curat. fur. qui in alterius remoti ab administratione locum substitutus est. Sequens testamentum, propostremo & nouissimo, in l. 3. §. item si ipse. D. si cui plus quam per leg. Falcid. l. 28. §. testamento. D. de liber. leg. Marcia. in l. 29. D. ad Trebell. secundo loco factum dixit. Sequentem etiam Prætorem in l. 26. §. actio. D. ex quibus caussis maio. Vlpian. vocat eum, qui sequente anno erat Prætor futurus.

Seqvela, pro accessione, Scæuola l. 93. D. de sol. Et quasi generale quid retinendum est, vt vbi ei obligationi quæ sequelæ locum obtinet principalis accedit.

Secvtores apud Ciceronem lib. 7. ad Atticum Epist. 14. Gladiatores videntur esse, à sequendo dicti. De iisdem enim gladiatoribus scribens Cæsar de bello ciuili, lib. j. Gladiatorésque, inquit, quos ibi Cæsar in ludo habebat, ad forum productos, Lentulus libertati confirmat, atque iis equos attribui, & se sequi iussit, &c. Artemidorus lib. de somniis secundo. c. περὶ μονομαχίας, varia gladiatorum genera nomioans, horum meminit. ἐὰν σεκούτορι μάχηται λήψεται (loquitur autem de nuptiis & vxore ducenda) γυναῖκα καλὴν πλουσίαν, μεγάλα δὲ φρονοῦσαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦσαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ κακῶν πολλῶν αἰτίαν γινομένην αὐτῷ.

Seqvester dicitur, inquit Modestinus, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt. dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur. l. sequester. 110. D. de verb. signific. Paulus l. 6. D. depos. Proprie autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur. Gellius lib. 20. c. pen. Sequestrum dictum scribit, quòd eius qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur. Idem testatur in historico M. Varronis pro eodem Sculnam poni, quasi seculnam: foredes tamen. Veteres tamen Glossæ, Sculna, συνθηκοφύλαξ. Tertullia. in libr. de Resurrectio. carn. Hic sequester Dei atque hominum appellatus, ex vtriusque partis deposito commisso sibi. Idem in libro de Patientia: Adeo satis idoneus patientiæ sequester est Deus, si iniuriam deposueris penes eum, vltor est. Inuenitur & hoc verbum apud Plautū Mercatore, Act. 4 scen. 3. & apud Quintilianum lib. 12. cap. 8. Isidorus lib. 10. Etymolog. Sequester, ait, est, qui certātibus medius interuenit, qui apud Græcos ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent, à sequendo dictus, quòd eius fidem vtraque pars sequatur.

Sequester si rem sequestratam perdat, vel deteriorem faciat, tenetur, & eo nomine conueniri potest. l. postquā. §. Imperator. D. vt legato. nom. caueat. l. si is cui. §. qui seruandorum. D. vt in poss. legat.

Seqvestre & sequestrum depositi species est: nam Paulus l. 6. D. depositi. Proprie, inquit, in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur. Sumitur etiam vulgò pro scripto illo, quod de sequestratione conficitur.

Seqvestro positum, apud Catonem, vt citat Gellius loco præcitato, pro apud sequestrem depositum. Per deos immortales, inquit, nolite vos sequestro ponere.

Seqvestro positvm à deposito hoc differt, quòd rei depositæ proprietas apud deponentem manet: sed & possessio. at sequestro positæ possessio ad sequestrum transit. id enim agitur ea depositione, vt neutrius possessioni id tempus procedat. l. 17. §. j. D. de pos. Interest tamen qua mente apud sequestrum deponatur. nam & omittendæ possessionis caussa interdum deponitur: interdum verò custodiæ caussa duntaxat. l. interesse. 39. D. de acquir. possess.

Seqvestrare. l. 22. §. si autem. D. sol. matr. id est sequestro ponere. Sin vero dotem dissipaturus ita manifestus est, vt non hominem frugi oportet, tunc dotem sequestrari, quatenus ex ea mulier competens habeat solatium vna cum sua familia. Symmachus in epistolis: Interea constitutionis memor sequestraui mobilia, fructúsque præcepi, ne temporis vsurpatio abutatur indebitis.

Seqvestraria actio, quæ aduersus sequestrem datur. l. 12. §. cum sequestraria. D. depos. l. 9. §. Labeo. D. de dolo malo.

Seqvestratio est duplex: quædam est voluntaria, quando partium consensu deponitur res litigiosa. Et hæc semper potest fieri ante iudicium, vel pendente iudicio. l. j. in prin. D. deposit. l. si soluturus. D. de solutionib. Quædam verò est contentiosa, seu (vt nonnulli vocant) necessaria sequestratio, quæ per iudicem discernitur caussa cognita, etiam inuitis vtrisque litigatoribus, vel altero eorum petente.

Sequestrationis tutissimum & præsentissimum est remedium in re dubia, & spectante ad periculosam discordiam: si iudex vtatur ea sobriè, & caussa cognita. Ex diuerso, magnum grauamen est, si quis tali prætextu sua possessione destituatur, vel vsu rei, eámque ob rem regulariter prohibetur in tit. C. de prohibitio. sequestr.

Seqviorıs vocabulo vsus est Vlpianus in l. cum hi. de transactionibus. §. Sed & personarum contemplatio habenda est, hoc est, cuius vitæ sint hi, quibus alimenta relicta sunt, vtrum frugi vitæ, & qui aliàs sufficere sibi possint: an sequioris, qui de alimentis pendeant. Sequioris autem, id est deterioris. Et ita Veteres Glossæ, Sequius, χεῖρον. Tranquillus in Tito: Sed non deerāt qui sequius interpretarentur. quanquam sunt qui veterem hanc scripturam mutent in secus. Amm. Marcell. lib. 28. Vt si Persæ, inquit, frustra habiti redissent ad sua, ducis oboi virtuti facinus adsignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus arguditor Reipubl. deferretur. Sic apud Apuleium sæpe.

Sera & clauis inter domus partes commemorantur. l. quæsitum. & ibi Bart. D. de fund. instr.

Seria, vas fictile de limo, oblongum, inquit Donatus in Terent. Heautim.

Releui dolia omnia, omnes serias.

Seriarum, quæ vinaria vasa sunt meminit Vlpia. l. 15. §. proprietatis. D. de vsufruct. Paulus l. 206. de verb. sign. vbi & frumentaria esse ait. Alias Seria, vet. gl. μακρὸς πίθος.

Sericvm nema in l. vlt. §. species. D. de publican. Serica vestimenta, in l. 15. D. de aur. arg. Vbi Serica à bombycinis separantur, vt & apud Paul. lib. 3. Sent. titul. 6. quæ tamen imperitè confundit Isidor. lib. 19. cap. 17. Ac bombycina quidem ex vermiculis fiebant, vt suprà ostendimus. Serica verò ex genere quodam lanicij, quod Indiæ populi Seres ex arboribus depectebant: quemadmodum eruditè Andr. Tiraq. notauit in libro de legibus connubialib. & hi auctorum loci comprobant.

bant. Virgilius j. Georgic.

Velléraque ut foliis depectant tenuia Seres.

Seneca in Hippolyto,

Quæ fila ramis ultimi Seres legunt.

Et in Hercule Oetæo:

Quæ Phœbeis subditus Euris

Legit Eois hæc arboribus.

Plinius quoque lib.6.c.17. Seres, inquit, lanicio syluarũ nobiles perfusam aqua depectentes frondium caniciem. Ammianus etiam Marcell. lib.23. apud Seras syluas esse sublucidas refert, à quibus arborũ fetus aquarum asperginibus crebris, velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentésque subtegmina, conficiunt sericum. Idem & Solinus in Polyhistore cap.51. scribit. Porrò, quo tempore texendi serici artificium in Occidentis partes inuectum sit, declarasse videtur Otto Frising. lib.j. de gestis Frider. c.33. dum ait, Rogerium Siculum Corintho, Thebis, Athenis expugnatis, opifices qui sericos pannos texere solebant, ob Imperatoris ignominiam, captiuos deduxisse: quos in Palermo Siciliæ metropoli collocans, artem illã texendi suos edocere præcepit: indéque artem illam prius a Græcis solis inter Christianos habitam Romanis ingenijs notam fuisse.

SERRAM ducere cum aliquo, est altercari. Tertullianus de corona: Quandiu per hanc lineam serram reciprocabimus. Varro de re rustica libr.3.c.6. De pauone, inquit, libere licet dicas, quia discessit Fircellius, qui, secus si qui diceret de iis, gentilitatis caussa fortasse an tecum serram duceret. Quidam locum explicant de serra militari, Festi & Vegetij auctoritate freti. Serra enim pugnari dicitur, cum subinde acceditur ad hostẽ & receditur. Vegetius: Item, inquit, serra dicitur, quæ ab strenuis directa ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur. Turnebus Aduers. lib.8.c.7. Serram ducere, illo Varronis loco exponit, streperum & odiosum esse, non aliter quam stridentem & obstrepentem serram, cuius arguta auribus molesta est. Iosephus Scaliger, sertam ducere, non serram legit, & sertam, τὸ σχοινίον, restim & funiculum interpretatur. Palladius quidem Martio: Suspendendi grossi ex caprifico linea serta pertusi: nec enim, lino velut serta, vt habent vulg. cod. legendum est. Item alibi: Cum serta qua appensa sunt auferantur. Igitur Sertam ducere, inquit Scaliger, idem quod Terentio, restim ductitare. Saltantes enim alias τοῦ παρὰ χεῖρα, vt apud Poëtas Græcos, se tenebant: alias restim tenentes hærebant. Horatius:

Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

Erat etiam similis ludus puerorum, qui ducebant sparteam restem, & tandiu trahebant, donec aut rumperent, aut alterutrer, omissa funis prehensione, in nates caderet cuius ludi meminit Aristides sophista: & ad hunc alludit Plautus Pœnulo:

—iam tenetis si tenetis ducite.

Caue dirumpatis.

Itaque verba illa, fortasse an tecum sertam duceret: exponit Scaliger, tecũ particeps laboris esset: vt prouerbialia sint, quoties cunque contentionem intercedere cum aliquo deo otamus.

SERRACVLVM (alij Seruaculum) πηδάλιον est Veteribus glossis, gubernaculum & clauus. Hinc Serraculum ducere l.29.§.j. D. ad leg. Aquil. Si nauis tua, ait Vlpianus, impacta in meam scapham damnum mihi dedit, quæsitum est quæ actio mihi competeret. Et ait Proculus, si in potestate nautarum fuit ne id accideret, & culpa eorum factum sit. l. Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert nauem immittendo, aut serraculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. Interpretes Βασιλικῶν libr. 53. Serraculum interpretatur κατὴν, hunc locum sic vertentes, ἀπὸ τοῦ ἢ χειρὶ, ἢ κατῷ ζημιώσει, vt testatur Cuiacius Obseruat. li.9.c.10. Et sane Sudas damni κατῷ nauibus illati meminit: Οἱ δὲ ζημιῶσαι, inquit, κατὴν ἐπάγῃ ὑποβρυχίους, ἀφεὶς τὸ ... τῷ βαρβάρῳ ἐκεῖνα ... Alij Seruaculum, ἀντὶ τὸ ... id est pro ancbora sumunt: quod non quadrare videtur.

SERVARI ab aliquo posse dicitur, quod ex eius bonis redigi potest. l. fin. D. de admi. tuto l.4. §. D. si vent. nomi. Sic rem seruari dicimus. Et Seruari indemnitatem. l.38.§.fi. D. de act. empt. Seruari etiam per actionem dicunt Iurisconsf. quod abest, vel quod damni datum est. l.17. in fi. D. si seru. vind. & alibi sæpe. Sic Seruare pœnam ab socio. l.6. in fin. D. comm. diuid. Quod mater seruari filiæ suæ testamento iussit, eo tempore præstari voluisse intelligitur, quo sui iuris erit. l.26. D. de aut. & arg.

Seruare, aliàs pro tueri, custodire, accipitur: vt in l. Iurisgentium. §. Prætor ait. D. de pact. Seruare, aliàs significat præstare priuatim: vt, seruare fidem. Seruare aliàs denique accipitur pro recuperare: vt eleganter in l. si mandatu meo. D. de fideiussoribus & mandatoribus.

SERVIANA actio in rem Prætoria, quæ de rebus in prædium vrbanum inuectis illatis, quæ tacitò pignoris iure locatori pro pensione obligantur, proponitur. §. item Seruiana. Instit. de actionib. l. vlt. D. de Saluiano interd. Quæ verò eius exẽplo de cæteris rebus pignori oppositis datur actio, ea quasi Seruiana, siue hypothecaria appellatur. l.13.§.j. D. ad Velleian. vel vtilis Seruiana. l.j.§. cùm prædium. D. de pignorib. nec solum de iis quæ pignori opposita sunt, sed & de legatis & fideicommissis. l.j. C. comm. de legat. Inde Seruiana vel hypothecaria, in l.29. D. fam. ercisc. l.4.§. si quis autem. D. de doli except. Confunditur tamen plerunque hæc differentia, & cuiuslibet pignoris persecutioni Seruianæ nomen accommodatur, vt l.j. l.10. l.11. l.21. D. de pignorib. l.42.§. sed & dominum. D. de procuratorib. l.18. D. de pignor. act. l. 4. D. quibus mod. pign. l. 30. D. de noxalibus act. l.34. & l.35. & l.66. D. de euictionibus. l.3.§. est autẽ. D. ad exhib. Vide Actio Seruiana.

SERVVS, Serui dicuntur, quibus libertas arbitrio suo viuendi adempta est: itaque liberis opponuntur: & ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. §.j. de iur. person. l.4. D. de stat. hom. l.239. D. de verbor. significa. Quintilianus lib.7. cap.3. Circa propria ac differentia magna subtilitas: vt cum quæritur, an addictus, quem lex seruire donec soluerit, iubet, seruus sit: altera pars fuit ita, Seruus est qui est iure in seruitute: altera, Qui in seruitute est, eo iure quo seruus: aut, vt antiqui dicebant, qui seruitutem seruit. vide Addictus.

Serui ADSCRIPTITII duorum generum fuerunt: nam alij vere serui erant, in dominorum mancipio vsquequaque positi. l.3. C. de agric. & cens. alij autem liberi quidẽ erant, sed tamen ita addicti, vt quasi serui numerarentur: quorum de conditione diximus sub voce, Censiti: & patet in l.29. & 27. C. illo tit.

Serui ATRIENSES sunt qui supellectilem emundant ædium, aut villæ, & disponunt in atrio, simúlque atriũ omni ex parte mundum & nitidum vt sit, accurant. In atrio enim patresfamilias supellectilem suam expositam habebant, veluti esca & potiora vasa. Columella lib.12. Tum insistere atriensibus vt supellectilem exponant, & ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur. Atrienses igitur sunt non in vrbe tantum, sed etiam in villis, & rectè in l. 8. D. de instr. leg.

cum de cultiore villa agitur, atriensibus iunguntur scoparij, vt & in Plauti Asinaria. Hic à Virgilio, seruus ad limina etiam vocatur, hoc versu:

Armiger antè fuit fidúsque ad limina custos.

Serui POENAE dicebantur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatem, sin serui, domini familiam quasi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidem liberati, in illius domini potestatem redirent: vt constat ex l.8.§.3.& §.10.& l.29.D.de pœn. l.8 C.de sent.pass.l.24.§.5. D.de fid. libert. quòd enim nullius nisi pœnæ serui essent, ita dicebantur. Marcianus.l.17.D.de pœn. Sunt quidam serui pœnæ, vt sunt in metallum dati, & in opus metalli. & si quid eis testamento datum fuerit, pro non scriptis est, quasi nō Cæsaris seruo datum, sed pœnæ. Iustin. §. 2.quib. mod.ius pot. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, aut bestiis subiiciuntur. Vlpian.l.25. §.2.D. de acquir.hær. Si quis plane seruus pœnæ fuerit effectus, ad gladium, vel ad bestias, vel in metallum damnatus, si fuerit hæres scriptus, pro non scripto habetur. Seruam etiam pœnæ mulierem factam legimus. l.6.D.de statulib.l.2.§.j. D.ad Tertyll. quod accidebat cum vel in opus salinarum, vel in ministerium metallicorum damnabatur. l.8.§.in ministerium. D. de pœn. l.6.D.de capt.& postl.reu. huiusmodi enim pœnis seruitutem irrogantibus adfici mulieres consueuerat: vt constat ex Nouell.12. Hinc & seruitutis pœna l.j. C.de senten.pass.

Serui PVBLICI dicebantur & in vrbe & in prouinciis, homines libertini generis, quorum ministerio & opera magistratus vtebantur. Varro libr. de ling. Lat. 7. significare videtur moris fuisse, vt serui quidam à populo manumitterētur, eorúmque vel magistratuum Romanorum, vel municipiorum nomina haberēt, à quibus libertate donati essent. Vlpianus.cap. Institut. 20. Seruus publicus parte dimidia testamenti faciendi habet ius. De vrbanis, qui Censoribus operam dabant, Liuius lib.43. Censores, inquit, extemplo in atrium libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis (Obsignatis tabulis legit Hotom.) publicis, clausóque tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quicquam negotij publici gesturos, quàm iudicium populi de se factum esset. Gellius lib.12.c.3. Licio transuerso, inquit, qui magistratibus præministrabant, cincti erant. Cicero Verrin.5. Cur hoc auctore non Romæ serui publici ad vectigalia accedant. Idem Philip.13. Quos Antonius deliciarum caussa lotis in conuiuio cædi iubebat à seruis publicis. Tacitus libr. Annal. 2. Mancipari singulos actori publico iubet, scilicet vt in Libonem ex seruis saluo S.C. quæreretur. Hinc etiam seruus publicus in municipiis dicebatur, quem ciuitas publice emerat, hoc est pecunia de publico sumpta: vt eius ministerio vteretur: quemadmodum intelligitur ex l. 6. D.de rerum diuis.l.j.§.seruum.D.de quæstionib.l.3.§.4. D.de suis & legitim. Et ita Libertus Reipub. dicitur, in l.sed si hac.10.§.3.D.de in ius vocan. qui à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate manumissus est: vt & in d.l.3.§.3.& l.j.D.de libert.vniuersit. Serui autem illi publici olim quidem tabulis publicis præficiebantur: vnde Serui ciuitatis appellantur in l.vltim.D.quod cuiusque vniuers. Publici autem in l.nec ei.18.D. de adopt.l. 2.C.eod.tit.l.4.C.de arbitr.l.j.§.exigere. D.de magistr. conueniend. Pòst verò ab Arcadio Imperat. constitutum est, vt publicis tabulis non amplius serui, sed liberi præficerentur. l.generale.C.de tabul.

Seruus PECVLIARIS, pro vicario. Scæuola.l. 21. D.de pecul.legat. Si Sticho manumisso peculium legatum, sit, & Titio seruos peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait. Apud Suetonium tamen Serui peculiares alio sensu leguntur, pro iis scilicet qui proprij sunt alicuius. Seruorū enim Iulij Cæsaris peculiarium meminit, vbi ait Cæsarem præposuisse eos monetæ, publicísque vectigalibus.

Serui AD MANVM apud Cicer.libr.3.de Orat. qui præstò sunt, in promptu, & parati. Quem seruum, inquit, sibi habuit ille ad manum. Amanuenses autem sunt à manu serui, vt excipiant scilicet & scribant. Hesychius seruum Ad manum exponit, hoc modo, πρὸς χεῖρα, καὶ εἰς πολλὰ ἕτοιμος οἰκέτης.

Seruus ordinarius est, qui dominum agnoscit, & prouinciæ alicui præficitur: in cuius labores si alius fuerit suffectus atque subrogatus, is seruus vicarius appellatur. Vide VICARIVS.

Seruus pileatus is veteribus dicebatur, qui pileo tectus demonstrabat se vænumdari, expositum quidem, sed cuius nomine emptori venditor nihil præstaret. Qui verò serui sub corona vænibāt, iure belli captiui erāt, coronis insigniti, ad discrimen eorum pileatorum, qui sine coronis vænibant. Budæus in Annotat. prioribus ad Pandectas. Vide, PILEVS.

Seruis legatis etiam ancillæ debentur, quasi commune nomen vtrunque sexum contineat. Auctor Modestinus de legat.3. l.seruis legatis. Serui enim appellatio etiam ad ancillam refertur, Vlpian.in l.detestatio. D. de verb.sign.

Seruorum varia olim fuerunt ministeria, variáque officia: Dispensatores, actores, ordinarij, atrienses, hostiarij, ministratores, obsonatores, cubicularij, notarij, nomenclatores, calculatores, focarij, coci, lecticarij, cursores, tonsores, scoparij, saltuarij, diætarij, aquarij, topiarij, textores, tabellarij, villici. l. 8. l. 12. §. idem respondit, domo. D.instr. vel instrum. l.61. l. 81. de leg.1.l. 203.D.de verb.sign. Seruilia autem nomina hæc in libris nostris referuntur, Pamphilus, Stichus, quæ vulgatissima sunt. Item Damas, Eros. l.105.D.de verb.obli. l.162.§.vlt.D.de verbor.signific. Lucrio.l.57.§.pater.de leg.3. Felicissimus.l.41.§.Felicissimo.de leg.3. Philargyrus.l.28.§.vlt.de condit.& demonstr. Dyphilus.l.vlt.D. de fideicomm.libert. Parthenius.l.41. D.de hæred. instit. Trophimus, Cupitus, Spendoforus, December, Seuerus.l.57.l.40.§.libertatem.l.41.§.pen. de fideicom. libert. Antiochus.l.97. de legat. libr.3. Andronicus & Calenus.l.21.l.29.§.j.D.de statuliber. Aithales. l. 24.D. ad leg.Corn.de fals. Philonicus, in l.vlt.D.de reb. dub. Stephanus, in l.52.D.eod.tit. Philocrates, apud Valer. lib.6.cap.8. Philippus, in l.2.D.de offic. prætor. & apud Cicer. in Oratio. pro Rege Deiota. Clemens, apud Suet.in Tiber.c.25. Ancillarum verò hæc: Arescusa, vt lib.j. diximus. Thebis, in l.vltim.D.pro derelicto. Agathea.l.28.in fi.D.de conditio.& demonstr. Glauce, Tyche, Elpis.l.57. §.j. de leg.3. Felicissima.l.41.§. Felicissimo.eod.tit. Concordia.l. 40. D. de fideicomm. libert. Victorina in l.41.§.hæredem.D.eod.tit. Eutychia in l. 59.D.de manum.test.

Seruus actor, idem qui dispensator: id est cui pecuniæ dominici curatio mandata est. Papinianus.l.24.D.depositi: Centum nummos, quos hac die commodasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, &c.

Seruus fundus, qui seruitutem debet, liber, qui ab ea est immunis. Vlpian.l.20.§.j.D.de acquir.rerum domin. Si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit, si liber, vti fuit. Item, Si quis igitur fundum dixerit liberum, cum traderet eum qui seruus sit: nihil iuris seruituti fundi detrahit. Cic. pro lege Agr. Optimo iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt, libera meliore sunt, quàm serua.

Seruorum igitur frequenter fit mentio in toto iure, vt puta quo

ta quorum vsus esset apud Romanos frequentissimus. Inde mirum dictu est, quantam obscuritatem in hanc disciplinam tractatio de seruis ingerat: quoniam multa de illis erãt singularia, quæ non respõdebant regulis iuris aliarum personarum. Interim tamen non sine fructu legemus (modò sobriè fiat) quæ de seruis introducta erant, vtut hodie nõ vtamur tali seruitute. Nam habent pulchras rationes, quibus vti possumus in aliis negotiorum speciebus. Porrò quidquid in toto iure de seruis est sancitum, id referendum est ad rusticos nostri seculi: quatenus fert æquitas similitudinem colligi. Nam nullum hominum genus accedit propius ad seruorum conditionem, quàm rustici his temporibus. Quod apparét ex l. ne diutius. C. de agric. & censit. Accedit his Zasius in l. j. in princ. D. de edend.

SERVIRE seruitutem. Iauolenus. l. 34. D. de stip. ser. Non potest videri iustam seruitutem seruisse iis qui illum liberum esse non ignorabant.

Seruire posse feudum dicitur, qui eiusmodi est, vt munus, siue seruitium feudi nomine debitum præbere domino, ac nauare possit: veluti qui miles est, lib. 2. tit. 34. §. 4. At mutus, surdus, cæcus, claudus, seruire feudum non possunt, lib. 2. tit. 36.

SERVITVS in quarto præcepto diuinarum Tabularum probatur, quam Aristoteles in Politicis grauissimis rationibus defendit, ex natura caussam trahere, reprehendens eos, qui contrarium adfirmarunt. Quanquàm, ait Philippus, quorsum opus est tam subtili disputatione? Illa vox, Honora patrẽ & matrem: subiicit omnes homines seruituti. Non loquor de effectibus illis, contra omnem humanitatis rationem, corrupta natura, introductis: vt sic facilè conciliare possis Vlpiani sententiam in l. manumissionis. D. de iust. & iur. cum tabulis diuinis. Intelligendum enim est Ius Gentium prointe humano, vt Liuius appellare solet: & seruitus, pro dura forma, & effectu intolerabili.

Seruitus duplex est: est enim seruitus, quæ de hominibus dicitur, alia quæ de rebus. Quæ de hominibus dicitur, est conditio eorum qui in seruitute sunt: siue constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. l. libertas. 4. D. de statu hominum. Quæ de rebus dicitur, est ius quod quis vel in re, vel ex re sua alteri constituit: eáque est duplex, vna Personalis, veluti vsusfructus, vsus, habitatio: altera Realis, vt seruitutes prædiorum vrbanorum, & rusticorum. l. j. D. de seruitutib. estque ius in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino permissum. l. j. D. eod.

Seruitutes PERSONALES propterea dicuntur, quia & hominibus debentur, & cum iis pereunt atque extinguntur. l. 8. §. tale. D. de seruit. legat. l. 15. D. de seruit. l. 10. in fi. D. de seruit. rustic.

Seruitutes REALES dicuntur, quæ prædiorum sunt, ideo quòd sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim potest seruitutem acquirere vrbani vel rustici prædij, nisi qui habet prædium: nec quisquam debere, nisi qui prædium habet. §. 3. Instit. de seruitut. l. 4. D. commun. præd. l. quoties. 15. D. de seruitut. Denique seruitutes personales dicuntur, cum res personæ, reales verò, cùm res rei seruit.

Seruitutes VRBANORVM PRÆDIORVM dicuntur, prædia eiusmodi qualitatibus affecta, quæ ea subiiciãt prædiis alienis: harum tamen vsus est tantùm in ædibus, siue illæ in vrbe, siue in agro sint. l. 4. D. commun. præd. veluti altius tollendi, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi: item stillicidium auertendi in tectum vel aream vicini, aut non auertendi. l. 2. D. de seruit. vrb. præd.

Seruitutes RVSTICORVM PRÆDIORVM dicuntur, quarum vsus est in rebus rusticis duntaxat: veluti iter, actus, via, aquæ ductus, haustus aquæ, pecoris ad aquã appulsus, pecoris pascendi, cretæ eximendæ, calcis coquendæ. l. j. & seqq. D. de seruit. rust.

Seruitutem tamen Doctores diuidunt in personalem, realem, & mixtam. Accursius adiicit quartum genus, vt quod testator in vltima voluntate constituat, allegans l. Titium. §. Titio centum. D. de conditio. & demonstratio. Et l. Mæuia decedens. D. de manumiss. test. Equidem à diuisione Iurisconsult. tradita in l. j. D. de seruitut. quamque suprà explicauimus, non recedendum censuerim.

Seruitutes prædiorum diuidi non possunt. l. stipulationes non diuiduntur. D. de verb. oblig. cuius rei eam esse rationem constat ex Pomponij I.C. fragmẽtis. Nam harum vsus ita connexus est, vt qui eum partiatur, naturam eius corrumpat. Bartol. & reliqui interpretes in d. l. stipulationes non diuiduntur. in eo se genere torquent.

SERVITIVM, munus obsequij clientelaris. libr. Feud. 2, tit. 51. §. 8. Similiter potest feudum dari ad certum seruitium. Albertus Krantz. libr. Dan. 7. c. 35. Marchio remitteret homagiale seruitium, quod habebat in quibusdam terris. Proprie Seruitium est officium seruile. Sallust. Animi imperio, corporis seruitio magis vtimur. Itaque feudale officium, vel obsequium libentius appellauimus. Nam sæpe Seruitij nomine officium assectationis significatur: vt illud quod Imperij vasalli Imperatori suo debẽt. Krantz. lib. Dan. 6. c. 17. Vt deinceps Rex Danus Romano Imperio iunctus haberetur, non vt in cœtum vocatus accederet, aut in exercitibus ordines ductitaret, Principum aliorum more: sed magis specie, quàm re Imperio sociatus haberetur.

SESCVNCIA, vncia cum dimidia. l. filium. D. de lega. præstand.

SESSIONVM dies, Vide Dies sessionum.

SESTERTIVS quasi assis tertius, duo asses cum semisse, Volusio Mætiano. Huius nota fuit H-S. de Nota sestertij vide Hotom. in Comm. in Orat. Cicer. Sestertij & nummi, fuerũt olim idem. Denarius, quatuor nummos seu sestertios valuit. Sestertium verò neutri generis, mille nummis æstimabatur. Nec refert vtrum dicatur, Promitto quindecim sestertia, an quindecies sestertium. Quoniam vtrumque, quindecies centena millia sestertium nummũ significat: quemadmodum, Quindecim mutua, & Quindecim millia mutua, idem sunt: hoc est, quindecim millia mutuum: vt: vt in l. lecta. D. si cert. pet.

SEVERITER, idem quod seuerè, Gordiani. Imp. in l. seueriter. C. de excusat. tut. vel curat. Seueriter præses prouinciæ exequetur.

SEVIRI, hi erant qui præerant equitum decuriis, quæ sex erant, Rhamnenses scilicet, Tatienses, Luceres, primi secũdique. erant enim primi Luceres, & secundi, ac sic quoque Tatienses & Rhamnenses geminati erant. Hinc in inscriptionibus antiquis, seuirum equitum Rom. se reperisse testatur Turneb. Adu. lib. 1 1. c. 9. vt in hac, *Trib. mil. leg.* V I I. *gem. felic.* V I. *uiro. equit.* Rom. & in illa *x. uiro stlitib. iudic.* V I. *uiro equit. Rom. turm.*

SEXTARIVM, vas sextarij, id est. heminarum duarum capax. l. 13. D. de instr. vel instr. leg.

SEXAGENARIOS exactores quidam appellati, qui à collatoribus species annonarias suscipiebant, tributáque exigebãt, vt videre est l. j. C. Theod. de exact. trib. & l. 2. de annon. & trib. in eod. C.

SI, varie accipitur. Quandoque sumitur pro quia, vt l. 48. §. fi. D. de iure fisc. Quandoque pro quamuis. l. ait Prætor. §. fi. D. quæ in fraud. cred. Interdum pro non. l. lega-

to generaliter.in fi.D.de leg.j.l.si res.D.de minor. Aliquãdo pro sicut.l.qua ratione.§.j.D.de acquir.re. dom. Quandoque pro an.l.3.§.j.D.de colla.bo. Quandoque admonitionis nota est.l.muto.§.sub conditione.& eo loci Albericus.D. de tutel. Regulariter Conditionem facit rubr.& l.à testatore.D.de condit.& demonstr.& toto ferè tit.Ex caussa diuersum.l.aliquando.D.eod.

SI VIS, pro quo Terent.in Adelph.Sis dixit. Donatus in eum locum, Fac sis Sostrata, Sis, inquit, honorificè additur, ne quod imperatiuo modo pronunciatur superbum sit. Deductum est autem à Senatusconsulti formula. vbi enim aliquid senatus cõsulibus iniungit, addit, Si eis videatur.

SI FECERIT, SI DEDERIT, verbis in conditionibus testamentariis plerunque hoc significatur, Si per eum non stet, quominus det aut faciat.l.23. D. de conditio.Institut. In stipulationibus quoque hæc conditio, SI PAMPHILVM NON DEDERIS, sic plerunque exauditur, si per te steterit quo minus Pãphilum dares.l.115.D.de verb.oblig. Similique modo hæc conditio, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, sic accipitur, si cùm primùm potuerit, Capitolium ascenderit.l.29.D.de conditio.& demonstr. Et ex diuerso, SI CAPITOLIVM NON ASCENDERIT, hanc recipit interpretationẽ, si cùm primùm potuerit, Capitolium non ascenderit.l.17.§.j.D.de manum.testam. Pari ratione talis conditio, STICHVS, SI EVM HÆRES NON MANVMISERIT, LIBER ESTO, hunc sensum habet, si cùm primùm potuerit sine magno incommodo suo manumittere, non manumiserit.l.20.in fi.D.de statuliber.

Si, dictione vti solent Iurisconsulti in denotandis actionibus, exceptionibus & replicationibus: vt in tit. D.si cert.pet.condict.Et in l.itaque si hoc.D. de procurato. l.& eleganter.§. si dolo.D. de dol.mal. aliisque locis multis.

SI SCIENS FALLO, formula iurisiurandi, quam Festus sic exponit:Lapidem silicem tenebãt iuraturi per Iouem, hæc verba dicẽtes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua vrbe arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Ad hunc morem allusit Paulus in l.26. D. de iureiur. Qui iurasse dicitur, nihil refert cuius sexus ætatísue sit:omni enim modo custodiri debet iusiurandũ aduersus eum qui contentus eo cum deferret fuit: quamuis pupillus non videatur peierare, quia sciens fallere non videatur. Huius eiusdem formulæ Polyb. lib.2.mẽtionem facit, sed & Cic.ad Trebatium: Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, cum scias Iouem iratum esse nemini posse?

SICARII, tot.tit.D.& C.ad legem Cornel.de sicar.sunt auctore Suda, λῃστῶν γένος. σμικρὰ δὲ τὰ ἐπικάμπη ξίφη ῥωμαῖοι καλοῦσι. Id est latronum genus. Sicas enim Romani incuruos gladios vocant. Fabius lib.10. Nam per abusionem sicarios etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocumque commiserint.

SICILICVS. l.21.§.2.D.de ann.leg. vnciæ pars quarta, interprete Volusio Mætiano in lib.de asse.

SIGILLVM, parua statua. Vlpian.de fund. instr.l.quæsitum Sigilla, inquit, & statuæ affixæ non continentur. Dicitur & quo quid consignamus, vel obsignamus, & notamus. Si petam à te decem tenore chirographi tui sigillo confirmati. Tu negas scripsisse te, vel inficiaris sigillum: rectè petam, vt edas sigillum tuum, vel vt aliquid manu tua scribas, quod conferatur cum chirographo.

Sigilla etiam in ædificiis legimus.l.13.§.sed si ædium. D. de vsufruct.l.41.§.pen.de legat.j.l. 12.§. Papinianus. D.de instr.vel instrum.l.17.§.castella. D. de actio. empt.l.19. §.idem Celsus.D.de aur.arg.Et apud Plin.libr.36.c.24. Pediculis argenteis adiuncta sigilla, in l.32.D. de auro arg. Sigillum candelabro adiectum, in l.23.§. si quis rei suæ.D.de rei vind. Et patellæ adiecta sigilla, apud Cicero.6.in Verr.

SIGILLARIA pro sigillis deorum, & ὑποκορισμῶς etiam sigilliola: Arnobius lib.6. Abstinetis, ait, à risu, cùm pro diis immortalibus, sigilliolis hominum formis supplicatis humanis, quinimmo deos esse sigillaria ipsa creditis. Tertullia.in lib.de Oratio. Cùm perinde faciant nationes adoratis sigillaribus suis ridendo.

SIGILLARIA vicus Romæ, in quo non sigilla tantùm, sed & libri, & lãces, & aliæ id genus venales res exponebantur. Vnde in l.pen.§.paterfam. D.de leg.3. Sigillaribus emptæ lances. Et apud Gell.lib. 2. c.3. In sigillariis emptus liber, qui etiam libros eo loci expositos apertè significat lib.5.c.4. Meminit & Sueto.in Nero. c.38. Vnde etiam Sigillariorum celebritas quædam instar nũdinarum, Saturnalium diebus addita, qua sigilla deorum fictilia venalia proponi, & pueris emi, sed & inuicem pro munere missitari solebant: vnde & ea munera, Sigillaria, & Sigillaritia dicebantur. vide Macrob.lib.j.c.10.& c.11. Spartia.in Caracalla, Quæ à parentibus gratia sigillariorum acceperat, & vel clientibus, vel magistris sponte donarunt. Idem in Hadria. Saturnalia & sigillaria frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his libenter accepit. Sicque hoc verbum vsurpauit Suetonius. De his ita Ausonius:

Aediles plebeij etiam, ædilesque curules.
Sacra sigillorum nomine dicta colunt.

Alias SIGILLARII sunt, vt antiquæ Glossæ testãtur, νευροσπάσται, id est circulatores, qui imagunculas quasdam venundãt, quæ neruis quibusdam & fidiculis mouentur, perinde ac si viuerẽt. & hoc sensu sumpsit Tertullianus lib.de anima: Velut sigillario, inquit, motus superficiem intus agitãte. Itẽ aduersus Valentinianos duobus locis. De his sic Aristot.lib.de mundo: ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπισπασάμενοι, ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον καὶ ὀφθαλμὸν ἔστι δὲ ὅτε πάντα τὰ μέρη μετά τινος εὐρυθμίας.

SIGLA, vel Singlæ, vide Singula.

SIGNA, Sigilla & Signacula idem valent.l.j.§.si pecunia. D.deposi.l.12.§.pen.D.loca.l.j.in fin.l.2.§.si dubitetur.l. 4.D.de testamen.quemadmo.aper. Signa autem pro anulis χαρακτῆρα habentibus impressum accipimus in re testamentaria.l.22.§.signum autem. D. qui testamẽ. fac.l.11.D.de iniust.rupt.§. j.Instit. de testament. Sunt & signa in auth.quod sine.C.de testam. σύμβολα τῶν ἀριθμῶν. nam malè Bulgarus & alij hanc dictionẽ ad liberorum nomina retulit nisi dicamus per signa eũ sigla intellexisse hac in re:& rursus σύμβολα vbi de numeris loquitur: quæ Galli *chifre* vocant.

SIGNATORES, testes ad testamenti, nuptiarum, vel alterius negotij tabulas anulis suis obsignandas adhibiti, appellantur.l.22.D.de testi.l.3.§.hoc interdictum. D. de tabul.exhib.l.32.in fi.D.de furt. Curent magistratus cuiusque loci testari volentibus & seipsos & alios testes vel signatores præbere: quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum salua sit. Sic l.32.in fi.D.ad l.Aquil.l.4.l.6.l.7.D.de testam.quemadmod.aper. Sallust.in coniuratio. Catil. Ex illis testes signatorésque falsos commendare. Suet.in Augusto.c.33. Et cùm de falso testamento ageretur, omnésque signatores l. Cornelia tenerentur, &c. Valer.lib.7.c.7. In eo Tullianus Pompeij magni familiaris, ipso Pompeio signatore hæres scriptus. Sic apud Tacitum: Adhibitis, inquir, qui obsignarent velut suscipiendorum liberorũ caussa conuenisse. Signatores etiam appellantur in l. vlt. D.de leg.commissoria, qui sacculũ pecuniæ signis suis obsignarunt.

Signatæ tabulæ teſtamenti in edicto Prætoris accipiuntur, quæ ſeptem teſtium ſignis ſignatæ ſunt, l.vlti. D.de ſecun.tab.Nec ſignatæ videntur,ſi earum linum, quo ligatæ erant,à teſtatore ipſo inciſum eſt, l.j. §.penult.eodem tit.Harum obſignandi morem ſic expreſſit Paulus lib.5.Sententiarum titu.ad leg.teſtã. Ampliſſimus ordo decreuit eas tabulas, quæ publici vel priuati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſtibus ita ſignari, vt in ſummam marginis ad mediam partem perforatæ,triplici lino conſtringantur, atque impoſitum ſupra linum ceræ ſigna imprimãtur, vt exteriores ſcripturæ fidem interiori ſeruent. Sic & in l. 12.D.de iniuſto rup.ſignatum teſtamẽtum accipimus. Signata ciſta,in l.j. §.ſi ciſta. D.de lege cõmiſſ.teſtium ſignis obſignata. Sic & ſignata domus in l.j. §.penult. D.de vent.in poſſ.mitt.l.20.D.de iniur.

Signa præterea vexilla militaria ſunt,l.2. §.initium. D.de orig.iur.l.penult.D.ex quib.cau.maio.l.3.§.vltim. D.de teſtibus.

Signifacere, pro Significare. Mætianus l.65.§.3. D. ad S.C.Trebel.Nam ſi auditus capaces ſint, vel interrogati nutu poſſint ſignifacere, velle ſe periculo ſuo hæreditatem adire.

Signinum riuum lapideum interpretatur Vlp.in l.j.§. vlt.D.de riuis.Plinius lib.35.cap.12. Signinum ex teſtis tuſis fieri calce addita ſcribit. Vitruuius verò lib.8. cap.vlt. Signina opera ita fieri tradit: Primum harenam puriſſimam aſperrimámque parari, cemẽtum de ſilice frangi, calcem quoque quàm vehementiſſimè mortario miſceri, ita vt quinq; partes harenæ ad duas calcis reſpondeant, mortarióq; cementum addi. Frontin.lib.de aquæductib. Concipiuntur ergo via Collatia ad milliariũ octauũ palluſtribus locis ſignino circumiecto continendarum ſcaturiginũ cauſſa. Ex quibus apparet ſigninum riuum teſtaceum & cementiciũ potiùs, quam lapideum interpretandum eſſe. Ideoque Briſſonius ſuperiorẽ interpretationem à Triboniano non ab Vlpiano venire ſuſpicatur. Sunt tamen qui in illo Vlpiani loco legendum Siliceum contendant pro ſigninum, ad euitandam antinomiam, quæ oriri poſſet ex l.Seruius.§.j.D.eod. Signinam fabricã etiã Boethius in Topic.Cicero.dixit. Et Signinum alueum aquæductus Caſſiodor.lib.5.Var.Epiſt.ad vniuerſos poſſeſſor.

Silentiarii, rub. Cod.de ſilent.lib.12. excubitores erant in conſiſtorio, vel palatio principis, ſtantes fere ad limina, qui audientiam faciebant, murmur voce compeſcebant & cohibebant, quorum ſchola in aula Conſtantinopolitana erat, vt ex Niceph.lib.16.cap.24. apparet. De his ſilentiariis ſacri palatij viris ſpectabilibus meminit, l.vlt.C.de excuſat.tutor.l.30.§.vlti. D.de inofficioſ.teſtamen. Conſtantinus de adminiſtratione imperij: *διὰ τῦ βήλου ὑπὸ τῦ σιλεντιαρίου σφραγισθέν*. Hos intellexit Claudianus dum ait, *ſacróque adhibere ſilentia ſomno.* Ambroſ.in Oratio.de morte Valentinia. Veſperi profectus eſt ſilentiarius, tertio die manè quærebat, iámne remoraſſet. Silentiarij etiam accipiuntur, qui in familia cæterorum ſeruorum murmur cohibebant, vt Seneca quadam Epiſtola probat. Et apud Saluia. Maſſil.lib.4.de vero Dei iudicio, cùm ait, Pauent quippe actores, pauent ſilentiarios, pauent procuratores. Sed & Procop.li.2.de bello Perſico, Imperatorum ad ea quæ ſunt quietis, miniſtros ſilentiarios vocari ſcribit. Erant autem Silentiarij ſub decurionibus, vt videre eſt, l.3.in fin.C.de ſilent.qui alias ſacri cõſiſtorij decuriones dicuntur: vt C.Th.l.2.6. & vlt.& alias ſacri palatij, vt l.j.C.eod.

Siligo, frumenti genus optimi, de quo Plinius lib.18.c. 8.Iulianus l.30.D.de neg.geſt. Quendam ad ſiliginem emendam decreto ordinis curatorẽ conſtitutũ. Hinc,

Siliginarius, ſiliginis diſpenſator, ac diſtributor. Vlpian.l.52.§.5.D.de furt. *Si ſiliginario quis dixerit, vt quiſquis nomine eius ſiliginẽ petiſſet, ei daret: & quidam ex trãſeuntibus cum audiſſet, petiit eius nomine.*

Siliqua, l.eos.§.penult.C.de vſur.

Siliquaticum, mercatorum onus, quod in nundinis exigitur ob venditionem proponendam. Caſſiodor.lib.4.Var.Græci *κερατισμόν* vocant.

Sylva, vide Sylua.

Silani, ſeu Siluani, vide Salientes.

Similia exiſtimanda ſunt, cum vtrimque eadem eſt æquitatis ratio (quod variis conſtitutionibus edocebimur) ex quo argumentum à ſimili duci debet: cuius rei nomine varij Topica legalia ſcripſere. Argumento autem à ſimili quando locus ſit, docet Iuriſcoſ. l.non poſſunt omnes.D.de legib.nec vllum frequentius habent Iuriſperiti argumento à ſimili. Similium, parium, & comparatorum tractationem ſibi conſcribere debet iuris ſtudioſiſſimus quiſque.

Similia, non ſunt eadem, l.quod Nerua. D.depoſ.ſed quorum qualitas eſt vna: vt quorum eadem eſt ſubſtantia, eadem dicuntur, iuxta Bald.in l.neque leges. D.de legibus, & l.ea quæ. C.de condic.indebit. Quæ origine & corruptione ſunt diuerſa, eadem non ſunt, ait Salomonius, l.Gallus.D.de lib.& poſthu.

Similitudo, eſt qualitatis eadem ratio. Eſt autẽ duplex Similitudo. Aut enim ex pluribus rebus ſimilitudo colligitur: vt ſi tutor fidem præſtare debet, ſi ſocius, ſi mandatarius: debet etiam procurator. Aut vna res vni rei comparatur. Cicero in Topic. ad Trebatium: Si ædes exeſæ corruunt, vitiúmve faciunt, quarũ vſusfructus legatus eſt: hæres reſtituere non debet, nec reficere: non magis quàm ſeruum reſtituere, ſi is, cuius vſusfructus legatus eſſet, deperiſſet, l.qui vſumfructum.§.contrà.& l.hactenus.D.de vſufruct. l.repeti.§. pen.& l.ſi ager.D.quib.mod.vſusfru.amit. Vide etiam l.amplius. D.de dam.infect.

Similitudo non procedit, ſi fortè monſtrari poſſit, illud quod confertur, diuerſum eſſe genere, natura, vi, magnitudine, loco, tempore, perſona, opinione, aut aliis rationibus: tum enim frigidum ſtatim & eneruc fit argumentum. Quapropter ad probandum non ita crebrò: ad explanandum illuſtrandúmq; frequenter adhibenda eſt ſimilium collatio. Quia mirum in modum inſtruit, & quandam rei imaginem ſubiicit animo. Eſt igitur probatio à ſimili, quoties Iuriſconſulti, vel noſtræ ætatis interpretes vtuntur his verbis: Argumento & l.j.Facit l.2.Accedit l.3.Aut his ſimilib. Sic Africanus in l.ſeruum filij.§.cum qui chirographum. D.de leg.j. Argumento eſt, inquit, venditio.

Simonia, vt putatur, à Simone Mago dicta, cuius fit mentio in Actis Apoſtolic.vox eſt non Latina, qua tamen eccleſiaſtici vtuntur. Dicitur autem, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, data aut accepta pecunia. Bart.diſſerit, num iure Ciuili Simonia licita ſit, in l.j.D.ad l.Iul.de ambit.& in l.iſte autem. De hæredib.inſtituend.. Simoniam definit Goffredus in Summa, vt ſit ſtudioſa cupiditas emendi, vẽdendi ſpiritualia, vel his adnexa, toto titul.de ſimo.in antiq. & 6.extrà.vel, & generalius, eſt crimen eccleſiaſticum, quod ſapit hæreſim, c.altare.1.q.3.

Simpla & **Simplum** idem ſunt: nam ſimpla promitti, & de ſimpla caueri dicebatur, cùm ob euictionem ſimplum rei pretium promittebatur, l.5.§.vlti.l.56.l.60. D.de euictionib. l.17. D.de inſtitor. Varro lib.2.de re ruſt.cap.10. Cauere debet de euictione ſimpli, quanti ea res ſit. Inde quæ cautio ſimplæ, l.36. D.de donat. inter vir.ſtipulatio ſimplæ vocatur in l.11.iti fi.l.27. D.de euiction. Actio autem de euictione interdum ſimpli, interdum dupli erat. Simpli erat, cùm dictum non erat quantum ob eam rem præſtare emptorem oporteret:

vel cùm ea, quæ empto fundo accesserant, euincebantur, l.16.l.60 D.de euictionibus. Dupli verò erat rebus pretiosis, vel mancipiis venditis. Hinc,

SIMPLARIÆ venditiones (vt in l.fi. tamen. §.vltim. D. de ædilit.edict.) ex quibus actio simpli ob euictionem datur: vel pro quibus necesse venditor non habet, de dupla emptori repromittere: quarum meminit Vlpianus in l.emptori. D.de euictionibus. Ita enim simplariæ venditiones à Pōponio dicuntur, sicut simplariæ actiones, & duplariæ, & quadruplariæ dicebantur, quæ in simplum, duplum, quadruplum dabantur. Itidem Simplariæ res dictæ sunt ab antiquis, quæ nullius propriè precij essent, pro quibus scilicet in simplum tantùm venditori cautio deberetur.

SIMPLEX, aliàs est nomen numerale, vt duplex, triplex, quadruplex. Vnde simplum, duplum, triplum, quadruplum.

Simplex, aliàs accipitur pro puro, minimèque composito: vnde dicimus, simpliciter aliquid fieri, quod fit sine cerimoniis, aut sollemnibus ritibus. Sic Simplex dicitur qui syncero, apertóve animo est, non versipelli, neque fallaci. Cic. Academ. Quæstion.lib.4. Cum simplici homine simpliciter agerem. Hoc sensu dicitur, Veritatis amica simplicitas, l.Gallus. §.quidam rectè. D.de liber.& posthu.c.j.de sum.trin. c.Pastoribus. De Iud.ca.veritatis.De iureiurand.4.q.9. Pura hæc Græcis dicitur ἁπλότης. Ex diuerso, duplex pro fallaci, quòd ex fraude & dolo complicatum fit. Inde duplices homines dicimus Versipelles.

SIMPLICIORES homines, pro imperitis, rusticulis, quos Græci ἁπλοῦς appellant. Vlpi.l.14.§.4. D.de relig. Non autem oportet ornamenta cum corporib.condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt, id est superstitiosi & creduli.

Simplex substitutio, quæ in vnum casum tantum concepta est, l.j.D.de vulga.atque ita duplici opponitur.

Simplices fugitiui, qui nondum pro liberis se gesserunt, l.2.D.de fugit.

Simplex donatio, mera, l.10.§.si pater. D.fam.ercisc.

Simplex iussio, quæ fit sine caussæ cognitione, l.fin. §.fin. D.quod met causs.

Simplicia interdicta, in quibus alter actor, alter reus est, §.tertia diuisio.Instit.de interdict. Qualia sunt interdicta exhibitoria, & omnia prohibitoria de arboribus cædendis, & de itinere actúque, l.2.D.de interdict.

SIMPLICIVS, pro apertius, in tit.D.locat.& conduct.

SIMPLICITER, pro generaliter, & (vt Græci dicunt) ἁπλῶς l.66.§.duorum.D.de lega.2.l.3.§.qui liberis. D.ad Trebel.l.9.§.vlt.D.de admi.tut.

Simpliciter, & simplicius, l.26. D.de seruit.rusti.l.9. D.de seruit.id est, non designata parte fundi, que seruiat.

SIMPLICITVS, pro simpliciter, dicere solebāt veteres.

SIMPLICITER fieri dicitur id quod sine fraude dolóque malo fit, cap.penult.39.distinct.& 16.q.1.si capis. Vlpianus in l.ait.Prætor. §.si quis particeps. D.quæ in fraud. creditor.

SIMPLICITAS opponitur calliditati, sagacitati, versutiæ. Dicitur & rusticitas, quæ excusationem patitur, l.2.D.Si quis in ius vocat. non ier.iuncta.l.contumacia.D.de re iud.Vide Bald.in l.scripturæ, C.de fide instrum. Angel.Nouel.de testib.§.& licet.

Simplicitas legum significat æquitatem: & opponitur difficultati vel subtilitati iuris. Iustinianus in §.Sed quia stipulationes.Instit.De fideicom.hæredi. Et nobis, inquit, in legibus magis simplicitas, quàm difficultas placet. Et §.fi.eod.tit. Idem in §.Et hæc quidem. Inst.de legit. adgna.success.commēdat simplicitatem legis 12. Tabularum: damnans mediam iurisprudentiam, propter subtilitatem. Simplicitas enim statim aperit veritatem, non differt negotium. At contrà, subtilitas simulat aliud quàm est, protrahit in longum, adficitque damno litigantes.

SIMVLAC, quàm primùm, §.si quis.Institut.de rerum diuisione.

SIMVLATVS contractus propriè dicitur, cùm in specie aliquid agimus, caussámque iustam prætendimus, cùm tamen tacitè aliquid illicitum agamus: vt cum fenerator, quod pignoris caussa acceptum est, emisse videri vult, l.3.C.plus val quod agitur. & vide B.Cæpolam in tract.de simula.contractibus.

SIN autem, pro sin minus. Scæuola l.38 §.2. D.de aur.argen.leg.Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam: sin autē, ab hæredibus meis fieri volo.

SINE, vox priuat, negat, excludit: quandoque tamen includit, c.ad eius.§.distinct.vide nota.in c.1.præter.D.de pigno.actio.

SINENDI modo relicta legata dicebantur, quæ ita dabantur, HÆRES MI ILLVM REM ILLAM SIBI HABERE SINITO, PERMITTITO, §.j.Insti. de testam.l.j.Cod.comm.de legat. Caius lib.2.Institut. tit.5. In lege locationis in qua scriptum erat, REDEMPTOR SYLVAM NE CÆDITO, NEVE QVEM CÆDERE SINITO, verbum finendi hanc habere significationem Vlpian.scribit, vt non tantùm redemptor, si quem casu cædētem viderit, prohibeat, sed vti curet & det operam, ne quis cædat, l.30. D.loca. At in edictis hoc verbū quam vim habeat vide Alex. ab Alexand.lib.j. cap.4.

SINGVLA sunt singulariæ literæ, vt A.Gellius loquitur, lib.17.sine coagmentis syllabarum: & ita literas à notis separat Manilius illo loco, Cui litera verbum est, Quique notis linguam superet. Iustinianus in Oratione ad Antecessores scripta inhibet destrictè ne librarij in exscribendis Institutionibus, vel Digestis, vel Codice vllis siglis vtantur, sigla vocans, vel singla ἐν συγκοπῇ, vt vincla & secla, vt vigilia siue excubias, posteriores dixere viglas.quod Nicephorus rex περὶ παραδρομῆς cap.2.hoc tit.demonstrat apertè. περὶ βίγλης, καὶ πῶς ... Et Eustathius qui viglam interpretatur .... Multum autem Singulæ distant à notis. Notæ enim non sunt literæ, l.6.§.vlt.D.de bon.possess. Et vt exemplis hoc confirmetur, Senatum Populúmque Romanum singulis designant, S. P. Q. R. notis hoc modo ∽∿ . Senatusconsulti per singula sic, S.C. per notas sic ≈ &c. Vide Cuiacium Obs.lib.12.c.40.

SINGVLARII, qui singulis scribunt, in notitia l.j. C.de off.præf.præt.Afr.& in Notitia Rom.imperij, & in formulis Cassiodori: vt Notarij, qui notis scribunt.

SINGVLARE ius, quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate cōstituentium introductum est, l.16.D.de legib.& alibi sæpe.

Singularia quædam, id est, contra iuris communis regulas, l.15.D.de reb.cred.

SINGVLARITER scriptum edictum, quod vnitatis numero scriptum est, l.j.§.item hoc edictum. D.quod fal.tut.auc. Sic singularem personam pro vnica dixit Vlpianus l.9.§.animaduertendum. D.quod met.caus. & singulares tunicas, l.38.de aur.& arg.pro singulis.

SINGVLARII milites quidā olim appellati, vt ex Cassiod.lib.11.& ex Notitia Imp.Rom.patet.

in SINV meo habui, in l.27.D.de probatio. id est in occulto. Lamprid. in Commodo, Prædam omnem in sinum contulit. Alio loco, Quietiam condemnationes in sinum vertisse dicuntur, id est, in priuatas rationes. Tertullian. in lib. De fuga in persecutio. Paciscens cum delatore, vel milite, vel ministro aliquo præsidis sub tunica & sinu quod aiunt. Sinus autem in his Tranquilli verbis in Cæsare: Toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit. videtur

pars

pars quædam vestimenti laxior fuisse, & tanquam excurrens in dextra lacinia vestis, vt cum corpus toga amictum, inuolutúmq; esset, à dextra in sinistrum humerum reiiceretur, & è sinistro humero in brachium plerunque descenderet, aut statim principio brachio sinistro exciperetur, aut ipsum inuolueret. tum enim sic sibi togam iniiciebant, vt & in humerum sinistrum sibi sinum reiicerent. quem Cæsar cùm moriendum videret, nequid è corpore renudaretur inhonestè, deduxit ad crura sinistra manu qua eum tum fortasse gerebat. Quintil. lib. 10. Illud verò refellendū quòd quidā reiecta in humerum toga, cum dextra sinum vsque ad lumbos reduxerūt. Iterum: Nam veteribus nulli sinus: per quam breues post illos fuerūt. Et Macrob. de Hortensio loquens, & eius mollitie: Et sinus ex composito defluens, modum lateris ambiret. Et aliis multis locis, qui à Turnebo explicantur lib. 2. Aduers. cap. 26.

SIPHONES, canales, seu tubi dicuntur, à sono vocis, si, si, si, quibus acetum vel aquam incendiis iniiciunt. Hesychius, σίφων, inquit, ὄργανον δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Vsus est Vlpianus hoc vocabulo, in l. quæsitum. de fund. instru. vbi, Acetum, inquit, quod incendij extinguendi caussa paratur: Item centones, siphones, perticas quoque, &c. quamuis in vulgatis pro Siphones, scopæ supponantur, quæ nullius omnino sunt vsus arcendis ignibus. Plinius ad Traianum: Nullus vsquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Alex. Neapol. Siphones intelligit fistulas follibus iunctas, seu machinas hydraulicas, quibus agitatis ad superiora ædium exhauriunt aquam.

SIQVIS, verbum tam masculos, quàm fœminas complectitur. l. j. D. de verb. signif.

SISTO, plerunque significat, stare facio. Itaque cùm promittimus, aut nos, aut alios in iudicio permansuros, rectè dicitur vna appellatione, Cautio iudicio sisti. Iurisconsulti enim promiscuè dicunt Iudicio sisti, tam de ipso reo, quàm de fideiussore eius. Vlpian. in l. 2. D. Si quis cautionibus. Si quis, inquit, in iudicio se sisti promisit. Et infrà: Se sistere non potuit. Idem in l. si quis quempiam. D. eod. tit. In eadem, ait, caussa eum debet sistere: loquens de fideiussore. Sisto autem præteritum habet, stiti, non steti, quod à verbo Sto est, participali verbo caret: nisi à sto mutuetur, auctore Prisciano. Vlpianus in l. sed & si quis. §. illud sciendum est. D. si quis cautionibus. Eum, inquit, qui idcirco non stitit. Et paulò pòst: Ac per hoc in iudicium non stitit. Neratius in l. pen. D. eo. tit. Si procurator, inquit, ita stipulatus, vt sistat duntaxat eum, quem stipularetur: non etiam pœnam si status non esset, stipuletur. Ibi illud, status, à sto mutuatus est.

SISTERE reum, & exhibere reum, l. si eum iudicio. D. si quis cautio. ad fideiussorem pertinent. Sed venire ad iudicium, vt in d. l. si eum iudicio. in fin. secum agendi potestatem facere, vt in l. & si post tres. D. eod. titul. item: Ire in ius. Vel (sicut nunc loquimur) comparere in iudicio: stare iuri, & cætera id genus, ad reum referuntur. Vtrunque autem complectitur Cautio, Iudicio sisti, vt iam diximus: siue quis pro se, siue pro alio promittat. Cuius oppositum est, Promissionem deserere. Vlpianus in l. sed & si quis. §. quæsitum est. D. si quis cautio. Nos nunc dicimus, Cautionem de stando iuri.

SITA, cibaria etiam præter frumenta, quibus scilicet vescimur: quo nomine etiam oleum significatur. Homerus, Σῖτα καὶ οἶνον ὅ τε γὰρ μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή. *Et Bacchus vires, & robur edulia præbent.*

Σιτῶναι, Sitones, curator frumento comparando. Arcad. l. vlt. D. de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei: nam harum specierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est. item apud Papyrium l. vlt. §. 2. D. de admi. rer. ad ciuit. Hinc,

SITONIA, curatio frumento coemendo. Vlpian. l. 2. D. de vacat. & immunit. Sextum decimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ vocari non oportet. Sic in Rub. Cod. De munere sitoniæ, lib. 10. Cuiacius Obser. lib. 1. cap. 35. pro Sitoniæ, Sitonici reponendum censet, itáque in veteribus libris legi testatur. Curam σιτωνικῶν vocat Iustinianus Nouella 30. Et de cura autem Sitonici scripsit Gregorius lib. 10. Epistol.

SITVLA vrna est, ad hauriēdam è puteo aquam accommoda, apud Iurisconf. D. de contrah. empt. in l. qui fundum vendebat. §. fin. Alias Sitella significatur, qua qui legem ferebat, sortiebatur tribus, vt eas in suffragium mitteret. Cicero lib. j. de Natur. deor. Vt igitur T. Gracchum cum videor concionantem in Capitolio videre de M. Octauio deferentem sitellas. Et apud Asconium in Orat. pro Cornelio: Dum sitella defertur. In has autem populus tabellas sui suffragij mittebat per pontem transiens. Hinc illud Cornificij ad Herennium in Translatione, Pontes disturbat, cistas disiicit. Sitellæ in sortiendo mentio fit in vetusto legis fragmento, quod citatur à Turnebo Aduers. lib. & ca. 13. his verbis: Ad sitellam sorti veniet, is in eam sitellam manum demittito. & apud Plautum in Casina.

SITVS, squalor, siue incultura cuiusque rei, à desinendo dictus: quòd negligentia deseruntur res, & redduntur incultæ. Vlpian. de bon. poss. sec. tab. l. j. Vetustate, inquit, vel situ putrefactum.

SIVE dictio an coniungat, an disiungat ponit Bart. l. j. D. de public. & l. si eum. §. qui iniuriarum. D. si quis caut. Bald. in l. cum quidam. D. de verb. signif.

SMARAGDVS, l. 21. D. de aur. & arg. leg. l. fi. §. species. D. de publica. gemma est viridis coloris, omnibus nota, de qua post Plinium Isidor. lib. 16. cap. 7. Smaragdum à nimia viriditate dictum ait, haberéque principatum omnium gemmarum virentium.

SMVRNA, l. fi. §. species. D. de publica. ea vocatur quæ vulgò Myrrha.

SOBOLES, propago, l. j. D. sol. mat.

SOBRIE, frugaliter, l. is qui. D. de tut. & cur. dat. ab.

SOBRINVS est, vt ait Ælius Gallus, consobrini patris mei filius, & consobrinæ matris meæ filius. Fœmina iisdem de caussis appellat fratrem, & fratrem patruelem, & consobrinum, & propius consobrino, & sobrinam. iidem gradus in sobrina quoque sunt. Festus. SOBRINI etiam qui sint, Caius in l. 3. D. de grad. affin. & cons. sic demōstrat: Item patrui magni, amitæ magnæ auunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis: qui ex fratribus, patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis vndique propagantur, vide locū propriè Sobrini vocantur. Sic emendandum ac legendum esse locum Hotomanus censet, qui vsque adhuc fœdissimè corruptus iacuit, quod vel hinc intelligi potest, tum quòd alioquin Caius bis eosdem numeraret: (neque enim alius est nepos magni patrui, ac Sobrinus) tum quòd hic ipse ordo est, quem idem Caius in cognatorum gradibus recensendis perpetuò conseruat: quemadmodum in obseruationibus planius exponit idem Hotoman. Legeretur tamen, inquit, paulo concinnius. Vndique propagati, proprie sobrini vocantur. Itaque Paulus in l. 10. §. 10. D. de gradibus, cum patrui magni, nepotes & neptes enumerasset. Is, inquit, de cuius cognatione quæritur, his sobrinus est: & inuicem huic illi sobrini.

Sobrino natus, sobrinus mei filius, Paulus l. 10. ad finē, D. de gradib. His personis (id est patrui & amitæ maioris nepotibus (auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis sunt: pater mater sobrinus, sobrina. is de cuius cognatione quæritur sobrino natus est, hic proximo nomine definitur parētis sui sobrini, vt

Trebatius ait, ratione quoq; nominis hác reddit, quòd vltimi cognationũ gradus sobrinorũ fiunt. Itaq; Sobrini filius rectè proximũ nomẽ ab eo ipso huius sobrini dicetur. & ideo eos qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximum nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter se vocentur. Sic enim emendat locum Hotom. in Obseru.

SOCER, ait Modest. viri pater, vxorísque: mater autem Socrus appellatur: cũ apud Græcos propriè viri pater ἑκυρὸς, mater verò ἑκυρὰ vocitetur. vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur, l.4.§.4. D. de grad. & affin. Soceri autem & socrus appellatio etiam spõsalibus acquiritur, l.8. D. de gradib. & affin. Sed & vxoris vel mariti auus, auia, proauus, proauia & vlteriores, soceri & socrus appellatione continentur, l.146. D. de verbor. signif. l.3.§.j. D. de postul. Quanquam vir vxoris suæ auum, magnum socerum dicat: auiam magnam socrum: proauum verò maiorem socerum, proauiam maiorem socrũ appellet, vt Festus lib.11. & Modestinus in l.4.§. gradus. D. de grad. & affi. scribũt. Qui etiam pro soceri absoceríq; nomine demonstrantur, vt in l.15.§.j. D. ret. amot. Et apud Capitolin. in Gordianis, Originem maternã & ex Traiani Imperatoris genere habuit, auo proauo COSS. socero, prosocero, & itẽ alio prosocero, & duobus absoceris consulibus.

Socer locum parentis obtinet, Pompo. ait, l. qui 2. D. solut. matrimon. Vide item l. cum pater. ad legem Pomp. de paricid. l. soceri. De verbo. signif. cum sim. ab Alberico citatis. Igitur eadem quæ parenti reuerentia plerisque in rebus illi debetur. maximè durante affinitate.

SOCII dicuntur, & qui tractatu habito societatem coierunt, & qui in communionem inciderunt, & generaliter qui quid communiter possident. Ita communium prædiorum dominos socios vocant l.19. & 34. D. de seruitu. rustic.

SOCIETATIS duplex est consideratio. Altera Publica: altera Priuata. Societatem publicam natura constituit inter omnes homines: quæ nihil est aliud, quàm naturalis omnium hominum cognatio: cuius meminit l.3. D. de iusti. & iur. Hác eleganter tractat Cicero in Officiis. Ex hac societate publica, velut fonte, ostendendum esset studiosis, quomodo propter communicationem rerum introducti sint omnes cõtractus, omnia commercia, omnes actiones. Quomodo item ad coercendos malos exerceantur accusationes, & publica iudicia: totius denique iuris sanctio non spectet aliò, quàm ad conseruandam inter homines naturæ societatem. Sed vix eam agnoscimus, adeò nostros sequimur corruptos adfectus in explicando iure. Societas verò priuata est, quę ciuili hominum auctoritate in quandam cõtractus formulam producta est, imitatione publicæ societatis: vt, cũ duo pluresve sic contrahunt, quòd lucrum & damnum inter eos commune sit, de vna re vel negociatione, aut de omnibus bonis præsentibus, & futuris. Hanc Græci κοινοπραξίαν vocant, & hæc Societas conuentionalis dicitur.

Societatis conuentio, inter omnes hominum functiones, ad naturalem illam caritatem proximè accedit. Ea enim exprimit typum cognationis inter nos, quam Deus constituit, vt res nostras alter alteri gratis communicemus: nihilque proprium existimemus: sed esse κοινὰ τὰ τῶν φίλων πάντα.

SOCIETAS, est contractus bonæ fidei, de alicuius vel rei, vel negociationis communione sic institutus, vt eius & quæstus & damnum ad vnumquemq; communiter pertineat. Eius autem duo genera sunt: aut enim partes definitæ sunt, aut indefinitæ: & rursus si definitæ sunt, aut bonorum omnium societas contracta est, aut certæ vnius vel rei, vel negociationis, l. secunda, l. tertia, & ita seq. D. pro socio.

Societates etiam collegia & corpora vocantur, in l.j. D. quod cuiusque vniuersit. l.31. D. de furt. l.3.§. à municipibus. D. de bon. possess. Quibus qui præerant, magistri societatum vocabantur, l.14. D. de pact. Ita Societates vectigalium Tacit. lib.13. vocat, vbi malè Rhenanus emendauit, Necessitates. Coire enim solebant publicani in societatem conductionis vectigalium, permissumque his erat corpus habere, vt in d.l.j. D. quod cuiusque vniuersit. Caius scribit. Inde Societas vectigalium caussa, in l.65.§. penult. D. pro soc. & socij vectigalium, in l.9.§. socij. D. de publican.

Societas vitæ pro communione victus, quæ inter virum & vxorem est, l.j. D. ret. amot. l.52. D. de re iudic. Ex qua vxor rei humanæ atque diuinæ socia dicitur, in l.4. C. de crimi. expil. hær.

Societas voluntaria, vide Voluntaria societas.

SOCIARE, pro adiuuare dixit Iustinianus in prima epistol. Dig. præposita: Et iussimus quos probaueris, ad sociandum laborem eligere.

SODALES sunt qui eiusdem collegij sunt, quam Græci ἑταιρείαν dicunt, inquit Caius, l. vlt. D. de colleg. & corp. Vnde Sodalitia, in l.j. D. eod. tit. de quibus legem quãdam Licinnam latam Cic. pro Planco refert. Tertull. lib.2. ad vxor. Discumbit cum marito in sodalitiis, sæpe in popinis. Appellat & Sodalitates idem Cicero in Cato. maiore, & aliis locis.

SODALES aruales, vide Fratres aruales.

SOLARIVM, est vectigal, ait Vlpianus, quod pro solo penditur, cum quis in publico ædificauit, l.2.§.11. D. ne quid in loc. pub. Vlpian. l.39.§.4. De legat. & fid. lib.30. Hæres cogitur legati prædij soluere vectigal præteritum, vel tributum, vel solarium, vel cloacarium.

SOLATIVM, pro mercede, & quasi precio lapidum in alieno fundo pro loci consuetudine excisorum. nam consuetudo quæ ius id omnib. permisit, fundi domino quasi pro solatio aliquid nummorum solui iubebat. Vlpian. l.13.§.j. D. comm. præd. Nisi talis consuetudo in illis lapidicinis consistat, vt si quis voluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum solatiũ pro hoc domino præstat. Alciatus SOLARIVM legendum putat, à quo nos significationum dissentire cogit differentia. Denique Solatium passim pro commodo, mercede & salario vsurpatur, vt l.3. & l.5. & l.6. C. de aduoc. diuers. iud. l.33. in fi. D. de administ. tut. l.13. in fine, D. commun. præd. Inde Solatia annonarum in l. vni C. de annon. & capit. l.17. de erogat. milit. annon. lib.12. C. Eadem est in Nouellis Iustiniani vis verbi ἀναψυχὴ. Secundum hæc in l.4. C. de nauicular. lib.11. vbi vulgò Salariis pro mercedula præstitis legitur, veteres scripti codices, & impressus Theodosij Codex in l.32. eod. tit. Solatiis scriptum habent.

SOLIS dies, in l.3. C. de feriis. l.10. & l.13. de exactionib. in C. Theo. is est, qui hodie à Christianis Dominicus vocatur, l.2. & l. vlt. C. de feriis. ad quas pertinẽtem Leonis constitutionem Nicepho. li.15. Hist eccles. c.25. memorat Gregor. Turonens. lib.3. Hist. c.15. Ecce enim, ait, dies solis adest. Sic enim Barbaries diem Dominicum vocitare consueta est. Quæ verba Aimoynus monachus in eadem historia referenda transcripsit lib.2. de gest. Francor. cap.11. Diebus porrò nomen à planetis antiquitas indidit. Ausonius in Edyll.

Nomina quæ septem uertentibus apta diebus
Annus habet, totidem errantes fecere planetæ.
Primum supremúmque diem radiatus habet sol:
Proxima fraternæ succedit luna coronæ, &c.

Hanc verò institutionem ab Ægyptiis ad reliquas gentes manasse Dio libro 37. scribit.

SOLARIVM, apricus locus in summa ædium parte solis calori fruendo accõmodatus. Vlp. l.17. D. de seruit. vrb. præd. Sin verò heliocamino, vel solario dicẽdum erit,

erit, quia vmbrã facit in loco cui soli fuit necessarius, contra seruitutẽ impositã fieri. Paulus in Milite: Nam certè neque solarium apud nos est, neque horrus vllus, neque fenestra, nisi clarrata. Macrob. lib. 2. cap. 4. de Augusto: Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quæreretur, dicente venditore, Erige altiùs ac suspice, his vsus est salibus: Quid ergo, vt me populus Rom. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum? Veteres enim hiberno tempore valetudinis gratia in sole apricari, &, vt Seneca ait, in sole percoqui solebant: habebántque in ædibus ad eum vsum loca accommodata: quæ teste Isidoro li. 15. cap. 3. Solariorum inde nomen acceperũt. Quod & Imperator Leo Constitutio. vlt. his verbis tradit, τὰ δὲ περὶ τῶν ἡλιακῶν, καὶ εἰς ἄγυιαν ἄνω, προκυπτόντων διατάξεων, ἐπὶ καὶ περὶ μόνων καὶ ἡλιακῶν ἀπόλαυσιν ἐπιτρεπούσας, καὶ τὴν ἰσομοιρίαν ἐκ τῆς ὄψεως, ὁλικὰ προσαγορεύομεν.

Solarium etiam instrumentum id significat, quo horæ solis vmbra declarantur, vt in illis festiuis Plauti versibus, quos Gell. lib. 3. cap. 3. citat: Vt illum Dij perdant, primus qui horas repperit, Quique adeo primum statuit hic solarium. Cic. lib. 2. de Natura deorum: Aut cùi solarium descriptum, aut ex aqua contemplere intelligere declarari horas arte non casu.

SOLDATA, stipendium militi concessum in pecunia, vel annona, sub conditione fidei atque obsequij. Fictum verbum à voce Germanica SOLD, quæ stipendium vel mercedem significat. Abbas Vrspergen. de Philippo Imper. Hic cùm non haberet pecunias, quibus solaria, siue solda præberet militibus, primus cœpit distrahere prædia, quæ pater suus acquisierat: vnde Soldurij milites dicti. Feudistæ autem à solidis nomen hoc deducunt, lib. 2. tit. 10. Soldata est præstatio quædã annua gratuita, sic dicta, quia plerunque in solidorum donatione consistit: quandoque autem in vino & annona. Et iis suffragatur Carolomanus in Edicto religioso, apud Auentinũ lib. 4. Propter crebra bella pars Ecclesiasticæ pecuniæ, nẽpe duodecim denarij, quem Solidum vocamus, contribuantur mihi, quò militibus nostris præmia condigna laboribus soluantur. Hinc,

SOLIDARII, milites alienigenæ, mercede conducti. Otto Frising. lib. Frid. 2. cap. 20. Quo aduersus Guilelmum Siculum largitione pecuniæ milites, qui Solidarij vocantur, colligerẽt. Item cap. 31. Omnes penè terri (de Hungariis loquitur) tetris io armis procedunt, nisi quod iam ab hospitibus, quos nũc solidarios dicimus, educati, Principes & hospites nostros in armorũ splẽdore imitantur. Sigebert. in Chron. ann. 1160. Capitales Barones suos cum paucis secũ duxit, solidatios verò milires innumeros. Solidarios opinor appellauit, mercede conductos: quos alibi Seruientes dici video: vnde LANDSKNECHT, quasi patriæ seruiẽtes. Hinc in legibus castrensibus Friderici apud Ottonem lib. Frid. 2. ca. 26. Statuimus, & firmiter obseruari volumus, vt nec miles, nec seruiens litem audeat mouere. Cæsar lib. de bell. Ciuil. 3. Adcantuannus cum sexcentis deuotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, vt omnibus in vita cõmodis, vnà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint, &c.

SOLIDVS, vt ait Volusius Mætianus, propriè idem est quod libra: quæ & As vocatur. Cùm autem centenarius numerus ferè in pecuniarũ ratione As esset, atque haberetur, vt in vsuris quæ Centesimæ dicuntur, intelligimus: consuetudo tulit, vt Aureus qui centum contineret valétque sestertios (vt suo loco demonstrauimus) frequenter Solidus appellaretur. Idem enim vtrunque esse patet ex locis innumeris: veluti ex l. 4. §. prætor. D. de his qui deiec. vel effud. comparata cum §. item is cui. Instit. de oblig. quæ quasi ex delict. l. 47. D. de manumiss. test. cum l. 8. & l. 9. D. de inoff. test.

Solidus autem est septuagesima secunda pars libræ auri. l. quotiescunque. de susceptorib. l. 10. C. Continétque viginti quatuor siliquas. Item Solidus auri viginti libris æris æstimatur, l. vnica. C. de collat. æris. lib. 10. At in legibus Longobardicis, tit. de quantitate solidi, solidus 40. denariis æstimatur. In Nouella Maiorani de Curialibus, Solidi Gallici fit mentio, qui non æquat communem Solidi Romani æstimationem.

SOLIDVM capere non posse dicuntur, qui totum quod eis relinquitur, capere & sibi acquirere non possunt. l. 6. D. de vulga. & pupilla. l. 72. D. de hæredi. instit. l. 6. §. 1. D. de condit. & demonstr. l. 7. D. de conditio. instit. l. 67. D. ad l. Falcid. l. 16. §. si qui. D. ad Trebellian. Tertullian. ad vxorem: Tn modò vt solidum capere possis admonitionis nostræ fideicommissum.

Solida proprietas, plena, & non deducto vsufructu, l. 26. in fin. princip. D. de vsufruct. lega. l. 35. D. de bon. libert. Solida legata, id est, integra, in l. 14. §. 1. D. ad leg. Falcidiam.

Solidum non soluitur non minùs quantitate, quàm die, l. 85. D. de solutionib.

SOLLEMNE significat anniuersarium, legitimum, ordinarium, & quod certis temporibus fit. Ita sollemnia munera, in l. 12. §. penult. D. de administr. tutor. Et sollemnia patrimoniorũ onera. in l. 1. D. de veter. & aliis compluribus locis, quos in libris Antiqui. refert Brissonius: adde l. 4. C. quo. appel. non recip. & l. 27. C. de iure dot. & l. 25. C. de rei vend. In quibus sollemnium pensitationum, fructuúmque fit mentio.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis legum institutis obseruantur, l. 7. D. de in integ. restitut. vnde Ordinatis sollemnibus, in l. 11. & l. 15. C. de liber. caus.

Sollemne spatium, in l. 1. D. pro dote. quod lege XII. Tab. ad vsucapionem præstitutum est.

Sollemnia tempora, in l. vltim. Cod. de excus. veter. quinquaginta dies fuut, D. Marci constitutione ad allegandas excusationes præfiniti, l. 6. & l. 18. C. de excus. tut.

Sollemne ius, pro iure duodecim tabularum, & aliarum legum populi Roma. l. 47. de regul. iur. Nec ex prætorio, nec ex sollemni iure priuatorũ conuentione quicquam immutandum est.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis legum institutis obseruantur, l. 7. D. de in integ. restitut.

Sollemnes actiones, certis formulis conclusæ, l. 2. §. deinde ex his legibus. D. de orig. iur.

Sollemnis numerus testium, pro septem testium numero, qui testamentis faciendis adhiberi debet: vel lege præscriptus, & ordinarius, l. 21. D. qui testa. fac. poss.

Sollemnia pronocationis, in l. 11. C. de admini. tuto. l. 10. in fi. D. de appellat. l. 5. eod. tit. in Cod. Theod. de quibus lib. 2. Antiquit. dixit Brissonius.

Sollemnia accusationis, in l. 11. §. quidam. D. de adulter. l. 7. C. de calumniatorib. l. 3. & l. 6. C. ad exhi. quæ perstringuntur in l. 1. C. ad Turpillia. l. 4. D. de accusationibus, vt sunt inscriptiones, & subscriptiones, & satisdationes de peragendo reo. Itaque l. 6. C. ad exhib. sollemnibus accusationis impletis, legi debet, non accusationibus.

Sollemnia verba, in l. 23. D. de manumis. testam. quæ in manumissione facienda pronunciari solebãt, quæ vel à domino ipso manumittente, vt Fest. Pomp. indicat, vel à lictore virgam capiti serui imponente, vt Boeth. in Topic. testatur, proferri consueuerant.

Sollemnia testamenti, l. 20. §. penult. & §. vlt. D. qui testam. fac. l. 2. C. de testament.

Sollemnes feriæ, statæ & certæ, & quotánis recurrentes, l. 26. §. si ferox. D. ex quib. caussis maiores.

Sollemnis quoque emancipatio in l. 9. C. de adopt. l. 3. C. de emancip. libe.

Sollemnitas adoptionis, l. 25. in fin. D. de adoptio. l. 13. l. 14. C.

14. C. de probat. l. 5. C. de suis & legiti. id est legitimus adoptandi ritus. Vnde adoptio sollemni iuris ordine explicari solere dicitur, l. 4. C. de adoption.

Sollemnitas etiam acceptilationibus & verborum obligationibus tribuitur, l. vltim. C. de bo. auctor. iudic. possid. l. 7. C. commun. vtriusque iudic. l. 12. & l. 14. C. si cert. petat. l. j. C. de acceptilationib. l. 10. C. de contr. stipul. l. j. §. j. C. de vsur. l. 5. in fin. C. de dolo. Ita sollemniter liberationem præstare accipe, l. 17. C. de fideicommiss.

SOLLEMNITER cauere, est satisdatione ordinaria & vsitata cauere, l. 28. D. de administrat. tuto. l. 46. D. de procuratoribus. Quanquam hoc Tribonianum Iurisconsultis adscripsisse facilè crediderim ex §. fin. autem per procuratorem. Instit. de satisdatio. Obsignatio sollemniter facta. l. 9. C. de solut.

SOLLICITARE, ait Festus lib. 17. est solo citare, loco mouere. Sollicitare etiam est angere, contristare, curam iniicere, l. j. D. de extraord. crimin.

SOLLICITATOR, qui seruum ad delinquendum impellit, l. 11. §. quamuis. l. 14. §. æstimatio. D. de seruo corrup. Sollicitatores alienarum nuptiarum, l. j. D. de extraord. crim. quos sollicitatores alieni affectus Cassiodor. lib. 5. Variarum vocat.

SOLVM appellant Iurisconsulti aream cui ædificium superponitur, l. 21. D. de pigno. actio. l. 2. C. de rei vendic. quod & ideo partem esse ædium dicunt, l. 49. D. de rei vendicatio. In solo autem fieri opera dicuntur, quæ solo coniuncta sunt: veluti si quis ædificium ponat in solo: quod si quis messem faciat, vineas putet, arbores succidat, opus in solo facere non censetur. Et hoc ita in operis noui nuntiatione obtinet, l. j. §. hoc autem D. de noui oper. nunc. Cæterùm in interdicto, Quod vi aut clàm, quod ad ea solùm opera, quæ in solo fiunt, pertinet, etiam in solo fieri videtur quod circa arbores fit, nõ etiam quod circa fructum arborum. Itaque si vincas quis vel arundinem vel salictum succiderit, hoc interdicto tenebitur, l. j. §. hoc interdictum l. 7. §. notauimus. D. quod vi aut clàm. In solo consistere dicuntur seruitutes, quæ solo imponuntur, & solo debentur, quales sunt iter, actus, via, l. 3. D. de seruitutibus. Res soli dicuntur, ædes, agri, fundi, & cæteræ res immobiles solo coniunctæ, l. j. D. de rei vendicatio. l. j. D de condict. tut. l. 7. D. de vsufruct. l. j. §. si fundus. & l. 9. §. pertinet. D. de vi & vi arma. l. 7. §. in peculio. D. de pecul. l. j D. de ædili. edi. l. 55. D. de donatio. inter vir. l. j. D. vtrubi. l. 30. §. quid ergo. D. de vsucapioni. l. j. D. vsufruc. quemad. caueat. l. 12. §. cellarum. D. de instru. vel instr. l. 24. D. quæ in fraud. credit. Quæ & solo cohærere & solo contineri dicitur, l. 10. D. quod vi aut clàm. l. j. §. hoc interdictum. D. de vi & vi arma. Quod verbum vt Iurisconsultis proprium Seneca notat. Sic enim li. 11. Natur. Quæstio. Tertia pars de agris, terris, satis, arbustis quæritur: &, vt Iurisconsultorum verbo vtar, de omnibus, quæ solo continentur. Plin. lib. 6. Epist. Eosdem patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea, quæ solo continerentur. Hinc pignora soli, in l. 13. §. si pignora. D. de re iud. & obligatio soli, in l. 29. §. legarum. D. de lib. leg.

Solum etiam Seruius in 5. Æneidos esse scribit quod vnicuique rei subiacet. Vnde nauium solum mare, aër, auium, stellarum cælum. Ex quo ab Ouidio dictum sit, Astra tenent cæleste solum.

SOLARIVM, vide suoloco.

SOLVERE dicimus eũ, inquit Vlpianus, qui fecit quod facere promisit, l. 176. D. de verb. signif. Et soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere, inquit Iauolenus l. 114. D. de verb. signif.

Soluere vnionem apud Marcellum, l. Seia. 6. D. de auro arg. non præstare significat, vt Accursius putauit: sed de linea detrahere & eximere: quod infuso nonnihil acri aceto fit. nam cum initiò sic locutus esset: Postea vnionem soluit: neque vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem reliquit: in fine legis sic inquit, Vt interim omittam, quòd etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata. Hanc etiam locutionem Macrobius lib. 17. pro liquefacere vsurpauit: vbi de Cleopatra loquitur: quæ aceto vnionem impositum, itaque dissolutum, id est, liquefactum, absorbuit.

Solui legibus dicebantur, quibus quid contra leges facere permittebatur. vt cum Scipio ille Africanus antequam per leges liceret, Ædilis & Consul factus est, legibus est solutus. Inde Imperatores qui legibus teneri noluerunt, legibus soluti ab Vlpiano appellantur, in l. 31. D. de legib. & S.C. Asconius in Cornelianæ argumento: Cornelius legem promulgauit, qua auctoritatem senatus minuebat: ne quis nisi per populum legibus solueretur. quod antiquo quoque iure erat cautum: itaque in omnibus S.C. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adiici erat solitum, vt de ea re ad populum ferretur.

Soluisse in tractatu de re iudicata accipere debemus, inquit Vlp. non tantum eum qui soluit, verùm omnem omnino, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex caussa iudicati descendit, l. 4. §. 5. D. de re iudic.

SOLVENDO est hæreditas, quæ hæredem inuenit, quandoquidem aditione hæres creditoribus etiã vltra vires hæreditatis obligatur, l. 36. D. de bon. libert. l. 33. D. solut. matri.

SOLVTVM propriè dicitur, cum naturaliter, id est verè ac re ipsa pecunia numerata est: satisfactum autẽ, cum ciuiliter, id est non pecuniæ numeratione, sed verbis creditoris animus est contentus: vti docet Marcianus l. 49. D. de solut.

Solutum, ait Gaius, non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico sine vinculis seruatur, l. 48. D. de verb. signif.

Solutus actione dicitur, qui ea liberatus est, l. 21. D. ex quibus caus. maio.

Soluta prædia Cicer. in Orat. de lege Agra. nulli obligata vocat: his enim obligata opponit, his verbis, Soluta meliore in caussa sunt, quàm obligata. Sicul. Flacc. in lib. de conditio. agrot. Solutos ait, à quibusdam appellatos occupatorios agros. Solutos verò non esse quorum fines demonstrari possint & finiri.

in Solutum & pro Soluto dari dicitur, quod, vt in liberationem debiti cedat, in creditorem transfertur, l. 40. §. vlt. D. de min. l. 46. D. de solu. D. l. 19. §. vlt. D. de reb. credi. l. 24. D. de pigne. acti. & aliàs sæpe.

SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI, verbis id solutum videtur, vt nullo casu dos apud maritum remaneat, siue diuortio, siue morte matrimonium soluatur, l. 240. D. de verbor. signif.

SOLVTIO, est obligationis liberatio in actione personali, l. solutionis. de verbor. signif. Vbi, solutionis verbo, ait Vlpianus, satisfactionem quoque omnem accipiendã placet. In vindicatione enim alia solutio non fit, sed species petita restituitur.

SOLVTIVS, pro facilius, expeditius. apud Vlpianum in l. actsi quis. §. idem Labeo. Sed solutius, ait, æquitatem sequi, cùm hoc ei & actionis natura indulget.

SONTES propriè dicuntur, quorum causa iam sonat, hoc est qui erroris conuicti sunt, l. j. §. fin. D. de Ædilit. edict. A Græcis dicuntur ὑπαίτιοι ὄντες.

SONTICVS morbus, vide Morbus Sonticus.

Σοφισὰς, l. Ἀθλ. ἀθλ. §. σοφιςαί. D. de excusa. tut. à quibusdam exponuntur doctores.

Σοφὸς Græcis est, quod Latinis sapiens, doctus, acutus, scitus, bo

tus,bonus,vtilis:à σοφία sapientia.Et Romani cum aliquem laudare vellent,quòd doctè omnia dixisset, aut prudēter fecisset,σοφὸν appellabant:vel mox acclamabant,σοφῶς,hoc est, scitè, doctè, acutè, sapienter. Sic quia maximam scientiam Semptonio populus Romanus attribuit,rectissimè σοφὸν eum appellauit.l.2.§. fuit post eos.D.de orig.iur. Olim Iudæorū quoque doctores,teste Hieronymo,Sophi,hoc est,sapientes à plebe dicti sunt. Qua imitatione apud Græcos ἑπτὰ σοφοὶ, id est,septem sapientes nuncupabantur: Thales Milesius,Solon Atheniensis,Chilon Lacedæmonius,Pittacus Mitylenæus,Bias Prienæus,Cleobulus Lyndius,& Periander Corinthius.Sed postea Pythagoras primus, vel hoc nomine omnium sapientissimus, non sapientem se,sed Philosophum,hoc est,sapientiæ amatorem appellari voluit,sapientiam soli Deo relinquens.

SORDES pro pecuniaria corruptione.l.3.§.j.l.9.§. vlt.D. de recepr.qui arbitr.l.3.C.de arbitr.l.15.D.de iudic.l.26. §.per magistratum.D.ex quib.caus.maio.l.7.§. quæsitū. D.de minorib.l.7.§.competet.D.de adminst.tuto.l.51. de euictionib.Nam quod in illis locis dicitur, per sordes,hoc,pecunia accepta,dicitur in l.j.§.j.D.de magist. conuen.l.8.§.vlt.D.manda. Sic interpretādum est verbum sordidè in l.3.§.nunc videamus.D.de suspect. tut.

SORDIDA vestis.l.39. D. de iniu.sordium plena, qualis olim erat reorum habitus,qui Sordidati dicti sunt, vt ex veterum libris constat.

Sordida concussio, id est,calumniæ.Hæc à transactionis officio longè distat.Transactio enim quærit pacem,& finem litium: calumnia discordiam parit, & dispendium. Transactio ex bona fide procedit:calumnia ex dolo malo, tantóque magis nocet, quanto latentius procedit ad nocendum.

Sordida munera,vide Munus.

SORDIDE agit tutor,qui pecunia corruptus, rē pupilli negligit.l.3.§.nunc videamus.D.de suspect.tutor.

Σωρίτης Vlpian.l.177.D. de verb. sign. cauillatio est quæ ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputationem ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducit.Sic in l.65.D.de reg.iur.

SOROR, inquit Labeo,appellata est,quòd quasi seorsim nascitur,separatúrque ab ea domo,in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.Gellius lib.13. c.10.& Nonius.

Soror pro amica,siue scorto nonnunquam à clericis flagitiosis appellabatur: rem turpissimam honestissimo nomine tegentibus.Impp.l.eum qui.19. C. de episc.& cleric. Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Sorores igitur appellabant, quas hodie Scurræ Commatres vocant.

SORS signum est sortitionis quod vrnæ immittitur, siue fuerit calculus,siue concha,siue ascia, siue anuli nota, siue etiam cespes viuus, iuxta Sophoclem, vel simile quid,siue tessellæ & taleolæ ligneæ.Græcis πάλος dicitur,ἀπὸ τοῦ πάλλειν, à mouendo: alio nomine κλῆρος ab euētu,quo educta sorte, ad muneris alicuius administrationem quis vocatur, à κλῶ, quod est voco: aut potius à κλάδον,id est lignum, quod lignorum vsus fuerit potissimus ad sortes faciēdas,in quibus symbolum suum tesserámve incidebāt:quomodo Homerus Iliad. 7.ea voce vsus est,ibi,οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος· ἐν δ' ἔβαλον κυνέῃ Notandum autem sortitionem omnem Mercurio fuisse attributam,vt in Iliad.7. annotat Eustath.Hinc Mercurij sors apud Veteres, quæ fuit oleæ folium,quod in vrnam cōijciebant, primúmque educebant in honorem eius dei : cuius consuetudinis meminit in Æolo Euripides.Atque olim in eo Reip.statu qui penes populum erat,δημοκρατίαν nominant, magistratus sorte electos fuisse: tum & iudices principio cōscriptos de curia senatoria,deinceps in vrnam sortito missos,vt è pluribus necessarius numerus confici posset,auctor est Pædianus:ita vt primò delecti mox sortirentur:quod ex oration. Ciceronis sæpe discere est.Ea ratione apud Virgilium.6.Æneid.

Quæsitor Minos urnam mouet. & apud Statium:
Arbiter hos dura uersat Gortynius urna.

Seruius in eum Virg.locum negat auditas fuisse caussas,nisi per sortem ordinatas. Ordo autem ex sorte dierum petebatur,quo post tricesimum diem caussas suas exequi poterant.Iudicum autem nomina tabellis insculpta,ínque vrnam iacta, per sortem promebantur.Præterea Consules,Proconsules & Prætores prouincias sortiebantur:vetabátque lex Curiata prouinciam extra sortem cuipiam cedere, hoc est, ne alter alterius prouinciam inuaderet, sed missis sortibus eas ducerent, præcipiebat. Cicero in famil.epist. Appius (inquit) dixit sese,si licitum esset,legem Curiatam ferre,sortiturum cum collega esse prouinciam. Insuper ducendis legationibus vrnam & sortem veteri exemplo positas fuisse, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret,contendit Marcellus Eprius apud Tacitum libr. 20.In plurimis aliis rebus veteres sorte vtebantur,quæ nostri non sunt instituti. Sciendum tamen sortes in plurali propriè dici ipsa sortis instrumenta:Sors verò ipsa sortitio est.Hinc Cicero:Et sortes ipsas,& cætera quæ ad sortem erant parata, disturbauit. Alias sumitur Sors pro dubio rei euētu:qui cum Dei voluntate semper sit destinatus,varias producit significationes. Vnde Sortiri, verbum,in vsu loquendi frequens, pro adquirere aliquid.Sortiri iudicem, sortiri prouinciam, sortiri forum,Nouel.vt om.obed.iudic.prouinc.§.arripiat. Sors,aleæ,vel alterius rei,quæ instar sit aleæ, iudicium,declarans in dubio,scilicet honesto, voluntatem Dei.Vnde solebant olim,& iam nunc solēt vel inter coniunctissimos, incidentes controuersiæ per sortem dirimi,quæ sunt cautiones.D.famil.ercisc. Augustinus grauiter in Psalm.Sors est,inquit,res in dubitatione humana,diuinam indicans voluntatem.Nam sortes miserunt Apostoli. electi sunt duo iudicio humano:& electus de duobus iudicio diuino. Vnde scribitur:Cecidit sors super Matthiam.

Sors dicitur patrimonium, & summa siue caput illius pecuniæ,quæ confertur in societatem, vt inde lucrū fiat. Qua ratione consortes accipiendi sunt, qui vel commune habent patrimonium,vel parem pecuniæ quantitatem societati attulerunt, vt l.dudum.C.de contrahend.empt.

Sors adfini quadam significatione dicitur quælibet pecunia principalis,cui accedūt vsuræ,vel reditus: vt in tit. D.de vsur.l.pen.D.ad leg.Falc.l.58.§.ante.D.ad Trebel.

Sors,pro iudicio,ordinatione seu conditione obiter incidente.Tractum autem id est ex more Romano : non enim audiebantur caussæ,nisi per sortem ordine quodam,vt iam diximus.Si quidem quo tempore caussæ agebantur,conueniebant omnes,& ex sorte dierum ordinem accipiebant:scilicet ita vt post triginta dies caussas suas exequerētur.Nunc vix tota hominis ætas sufficit,ad dirimendas lites.

Sortes plurali numero,responsa erant,quæ Satana suggerente,dabantur olim consulentibus de aliqua re: qualibus imposturis & hodie delectantur impij. Inde sortilegi dicuntur.26.q.j.& tot.tit.extrà de sortileg.

SORTIRI, est sortitò capere, hoc est, per sortem obtinere.Sorte enim aliquid consequi, est fortuito rei euētu vel casu adquirere.

Sortiri filium, apud Vlpian.in l.3.§.si emancipatus. D.de bonor.possess.contra tab.pro suscipere. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit sortitus.

Sortiri prouincias dicebātur Prætores, etiam qui in vrbe ius dicturi erant. nam designati antequam magistratum inirent, sortiri inter se solebant, quis de pecuniis repetūdis, quis de ambitu, quis de veneficiis dicturus, quis aliis denique quæstionibus præfuturus esset. vt in Verrinam II. explicat Hotom.

SORTITIONI & subsortitioni iudicum Prætor vrbanus præerat, hoc est. per sortem & sortuitum euētum designabat ex decuriis & ordinibus eos, qui quoquo tempore iudicarent, illorúmque nomina in albo suo describebat. Vnde sortiri forum. c. fi. de for. competen. Sortiri iurisdictionem, Sortiri effectum dicimus. Planè, si reiiciebantur iudices, seu, vt nunc loquimur, recusabantur, subsortitionem in locum reiectorum faciebant. Vide REIECTIO.

SORTILEGIVM, tot. tit. extra. de sortileg. per creaturā diuinatio.

SORORIVS, cui soror mea nupsit. Est & fratris, sororísve meæ filius.

SPACIVM non solum de loco, sed & de tempore dici cœpit. l. sicut in annos. §. idem Papinianus. D. quibus mod. vsufr. amitt. c. fi. de nou. oper. nunc.

SPACIARI, spacia facere, & deambulare. l. 7. D. de seruit. & apud Sueton. in Tiber. c. 14.

SPADO, σπάδων, generale nomen est, ait Vlpianus in l. spadonum. 128. D. de verb. signific. quo nomine, inquit, tā hi qui natura spadones sunt, quàm thlibiæ, & thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est, continētur. Idem. l. si serua. 39. §. j. D. de iur. dot. Si spadoni mulier nupserit, distinguendum arbitror, castratus fuerit, nécne: vt in castrato dicas dotem non esse, in eo qui castratus non est, quia est matrimonium, & dos & dotis actio est. Perspicuè autem in l. 6. D. de lib. & posthu. tria impotentiū genera cōstituit. Hypospadiæorū, qui & coire, & vitio sublato, generare possunt: Spadonū, qui coire quidem possunt, generare autem non possunt: Castratorum, qui neque coire, neque generare possunt. Quos omnes sub generali Spadonum nomine contineri significat in d. l. spadonum. De verb. sign. Hinc Mamertinus ad Iulianū: Spadones, inquit, quos quasi à consortio humani generis extorres ab vtroque sexu, aut naturæ origo, aut clades corporis separauit. Hypospadiæi ergo sunt, qui membris quidem sunt integris, & incorruptis, sed naturæ tamen vitio quodā affecti, generare prius non possunt, quàm id vitium sublatum sit. Quare autē id vitium sit, vide Galenum lib. De vsu part. XV. Spadones autem ij propriè dici videntur, qui naturæ vitio perpetuo & insanabili affecti steriles sunt, initio. d. l. spadonum. quibus tamen & vxores ducere licet. l. si serua. 39. De iur. dot. quoniam, vt ante dixi, coire possunt, quamuis generare nō possint: & verò etiam adoptare, suúmque hæredem asciscere. l. 2. & l. 40. §. j. D. de adopt. & apud Paulum libr. 3. Sentent. tit. de testamentis. itaque Pomponius in l. 6. §. 2. D. de ædil. edict. seruum spadonem ait, neque morbosum, neque vitiosum esse, sed sanum: sin autem quis ita spado sit, vt tamen necessaria pars corporis ei penitus absit, morbosum esse. Castrati autem dicuntur, vel Ectomiæ, qui exsecti sunt: vel Thlibiæ, qui collisi sunt: vel Thlasiæ, seu Thladiæ, qui attriti. d. l. spadonum. & l. 4. De sicariis. Atque hi in iure ciuili multum differunt vt notat Cuiac. ad l. 6. D. de lib. & posthum. hæred. inst. ab iis quos propriè Spadones dici retulimus. Castrati enim nec vxorem ducere, nec matrimonij caussa manumittere, nec adoptare possunt: cum & Castratio locum dat redhibitioni. Item Castratus posthumum instituendo nihil agit, ideóque posteriore testamento, quo posthumum instituat, superius nō rumpitur. Hæc autem ratio est differētiæ, quia castrato ea pars corporis abest, spadoni non abest, licet infirmitas valetudinis ei ad generandum impedimento sit: quia etiam ratione iura plus infantibus, quam furiosis fauent. l. 4. D. de vsurpat. & vsuc. Vide Anton. August. lib. 3. Emēd. c. 5.

SPARTACI nomen quod habetur. l. 3. D. de acquir. vel amit. hæred. quidam referunt ad nobilem illum gladiatorem, de quo in historiis Romanorum frequentissima mentio est: quod an verum sit addubito. videtur enim potius de quopiam alio seruo intelligi, qui pro libero se gesserit, cuius exemplum eo in loco Paulus citet.

SPATHAS gladios maiorés esse scribit Vegetius, minores verò semispathas. extat hoc vocabulum in authen. de armis. §. pen.

SPECIES à Iurisconsultis dicitur, quod Dialectici Indiuiduum substantiæ appellant: dicitur & certum corpus. Itaque in l. talis. 30. & l. cùm res. 41. §. j. D. de leg. j. quod certum corpus vno loco appellatur, idipsum Species in altero dicitur. itémque in l. in stipulationib. 54. D. de verb. oblig. quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quantitate constant, id est numero, pondere, & mensura. itē vt l. 6. D. de rei vind. l. 6. D. si cert. pet. Alibi autem hæc ipsa Specie communi contineri dicuntur. l. cùm Stichus. 29. D. de solut.

Species, pro controuersia: ex eo deducta locutione, quòd finitam quæstionem Græci ὑπόθεσιν vocant. Vlpia. l. 18. D. de minor. Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audiuerunt incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem, post speciem in auditorio eorum finitam. Sic l. Latinus Largus. 83. D. de legat. 3. Latinus Largus: proximè ex facto incidit species talis. Recentiores videntur legis Casum vocasse. Quintilianus autem thema, quasi facti positionem, vel euentus. Sic species vna, pro vna quadam caussa, in l. solet Prætor. & l. seq. D. de iurisd. omn. iud.

Species etiam Iurisconsulti appellant, quas veteres Latini Fruges: id est vinum, oleum, frumentum, legumina. Arcad. l. vlt. D. de mun. & bon. Cura quoque emendi frumenti, olei: nam harum specierum curatores, quos σιτώνας, & ἐλαιώνας appellant, creari moris est. Imp. l. 26. C. de vsur. In traiectitiis autem contractibus, vel specierum fenori dationibus. Atque ita passim multis in locis Codicis, vt l. 10. 11. C. de sacrosanct. eccl. l. j. l. 2. & l. vlt. C. de condit. in publ. horr. lib. 10. l. j. de quib. muneribus vel præstat. lib. 10. C. l. 7. C. de annon. & trib. lib. 11. l. v. C. de salgamo hosp. non præst. Sic Species annonariæ, in l. vlt. C. de collat. fund. fisc. lib. 11. Vegetius lib. 3. c. 3. Solers debet esse tractatus, vt pabula, frumentum, ceteræque annonariæ species, quas à prouincialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur.

Species pro forma, qua corpus id esse cognoscitur quod est, l. 7. D. de supell. leg. l. 76. D. de iudic.

Specie communi contineri dicuntur, quæ in genere suo functionem recipiunt. l. 29. D. de solut.

SPECIALIS iudex, datus, & delegatus, & pedaneus. l. fi. D. de offic. Præto. l. fi. C. de iudic.

Speciales actiones cēsentur, quibus id persequimur, quod natura sua, & quantum ad iuris interpretationem pertinet, speciale est, etiam si accessoria quædam habeat, vt equus, vestis, domus, fundus, & ceteræ id genus res, in quibus singularum rerum petitio est, l. j. l. 28. D. de rei vind. Itaque actionibus de vniuersitate speciales opponuntur. l. 3. C. de præscr. 30. annorum. Sic

Specialia iudicia. l. 38. D. locati, quibus de vna certa re agitur: qualia sunt commodati, locati, depositi.

Speciale delictum videtur, quod doctores nostri innominatum dicunt: vt cùm quis in ius vocatus non paret. l. 2. C. de episcop. aud. cùm temerè appellat, cùm ius dicentē contēnit, cum in munere sibi imposito per desidiā quis cessat. l. 2. C. de spor. Eiusmodi enim facta pluribus verbis specialiter designātur, non vno generali.

Speciosas personas accipere debemus, inquit Vlpianus, clarissimas personas vtriusque sexus: item eorum, quæ ornamentis senatoriis vtuntur. l. 100. D. de verb. signific.

Spectabilis, titulus est dignitatis, quo ornantur præfectus Augustalis, comes orientis, proconsules, & vicarij, vt ex l. vn. C. de ratiocin. oper. publi. l. vn. C. vt omnes iudic. l. 31. C. de appellatio. l. 4. §. illud. l. vlt. C. de can. largitio. tit. lib. 10. C. l. 57. & l. 59 D. de decur. libr. 10. & ex Notitia constat. Ornantur & eo duces, vt l. 36. C. de appellatio. l. 3. C. de offic. milit. iudic. l. vlt. de offic. præf. præt. Ornantur & eo tribuni, & notarij, magistri scriniorum, comites sacri consistorij, comites domorum, comites scholarum, comites militares, item castrensis, tribunus notariorum, & silentiarij. l. vlt. C. vbi caussa fiscal. l. 57. §. j. de appellatio. l. vlt. de decurion. lib. 10. C. l. 30. §. vlt. C. de inoffic. l. 4. C. de aduoc. diuers. iud. teste eadem Notitia. Et ita spectabiles iudices accipe in l. 32. C. de appellatio. l. vlt. C. de modo mulctar. l. vn. de annon. & c. l. 4. C. de iurisdictio. omn. iud. l. 11. in fi. l. 13. C. de aduocat. diuers. iudic.

Spectabilitas inferior erat illustri dignitate. Eámque, militiæ sudore detersis antiquitatem tribuisse Cassiodor. lib. 2. Variar. Epistol. ad Steph. scribit. Vide Dignitatum gradus.

Spectare, pro expectare, in l. 5. §. Prætor. D. de his qui deiece. vel effud. l. 6. D. quod falso tut. l. 29. in fi. D. pro soc. l. 83. §. sacram. versi. adeo. D. de verb. obligat. vt ex initio illius. §. deprehenditur.

Spectatio, apud Cic. Verrina quinta, Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebãt, primum pro spectatione & collybo, &c. videtur esse probatio pecuniæ. Hinc Spectatores, quos Græci *ἀργυρογνώμονας*.

Specularia appellabantur, quibus lumen in cœnacula inferebatur, & sol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chartacea fit: sic dicta, quod è speculari lapide fiebant, qui (vt testatur Plinius libr. 36. c. 22. & lib. & c. 5.) vitri modo perlucidus, facillimè in quãlibet tenues crustas finditur. Vlp. l. 12. §. 12. de instr. vel instr. leg. Pegasus ait instrumentũ domus id esse, quod tempestatis arcendæ, aut incendij caussa paratur, non quod voluptatis gratia. itaque neque specularia, neque vela, &c. Idem l. 15. §. 4. de vsufruct. Idem & in specularibus, si domus vsusfructus legetur. Sic Martial. lib. 8 Epigr.

Hibernis obiecta notis specularia puros
Admittunt soles, & sine sole diem.

Seneca libr. 13. Epist. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnet Scipionem, quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. Idem lib. 14. Epist. Quædam nostra demum memoria prodiisse scimus, vt speculariorum vsum prolucente testa clarum transmittentium lumen. Muniebantur etiam his specularibus hieme cœnationes & diætæ aduersus ventorum imbriúmque vim: atque ita venti his excludebantur, vt tamen lumen habitantibus transfunderent. Plin. epist. 2. Egregium aduersus tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multo magis imminẽtibus tectis muniuntur. Seneca de diuina prouidentia: Quem specularia semper à flatu vindicarunt.

Specularii, apud Tarruntenum. l. vlt. de iure immunit. sunt, inquit Alciatus, qui fenestris specularia componunt: & l. j. C. de excus. artif. *σπεκλαριοί*.

Speculatores, veter. Gl. *κατάσκοποι*, milites à speculis sic dicti: quorum munus erat de rebus hostium ad suos referre quid percepissent, siue ex specula, siue in ipsis hostium castris. quod Virgilius lib. 4. Georgicõn videtur pulchrè expressisse, vbi loquitur de iis apibus,

—quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem, inquit, speculantur aquas, & nubila cœli.

Sunt tamẽ qui militum esse quoddã genus volunt, qui præter gladium lanceas gestasse videntur, ex Sueton. in Claudio, Neque conuiuia inire ausus est, nisi vt speculatores cum lanceis circunstarent. Et in Galba: Descendentem Galbam speculator impulsu turbæ lancea prope vulnerauit. Speculatores itaque legendum, non Spicularores, in l. diuus. D. de bon. damn. sicut & in libris Flor. scribitur, & l. 7. C. de cohor. princ. cor. & in sacrosancto Euangelio, *ἀποστείλας δὲ ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτορα, ἐπέταξεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*. & a Cornelio Tacito lib. 17. secundum veterem scripturam: Cocceio Proculo speculatori. Et paulo post: Barbium Proculũ tesserarium speculatorem. Hos posterior ætas Sculcatores nuncupauit, quasi ausculatores: quo fit vt nocturnarum excubiarum tesseras tractent ex eo ordine qui tessarij dicuntur. Sumuntur & ex eo ordine, qui in capitis reos lege agant, vt Euangelij locus aperte demonstrat, & ad d. l. diuus τῶν βασιλικῶν interpretatio: *τὴν στολὴν τοῦ σπεκουλάτορος, ὧν ἦν ἔθος συλλαμβάνειν τοὺς ἐγκληθέντας, ὅτε ἄρχων κελεύῃ, ὅτε δὲ ἀποτέμνειν, ὅτε δὲ ὑπομνηματογράφων*. Et Iulius Firmicus lib. 8. c. 26. Speculatores, inquit, facit, qui nudato gladio hominũ amputant ceruices.

Speculator Iurisconsultus nobilis nomen habuit Gulielmi Durandi: sed cùm Anno MCCLXXI. volumen illud de iure scripsisset, quod Speculum iuris inscripsit: Speculator vocitatus est. Vita functus traditur florente adhuc ætate, cùm vix annum trigesimum excessisset.

Specus, ait Vlpianus, est locus, ex quo despicitur: inde spectacula sunt d. l. j. D. de riuis.

Spes præmiorum pignerari non potest, l. spem præmiorum. C. quæ res pig. oblig. poss.

Spem futuræ perceptionis deteriorem constituere licet. l. pactum inter hæredem. D. de pact.

Sperare, pro timere. l. 3. §. si legatarius. D. si plus quàm per leg. Falc. vt in illo Virgilij versu,

At sperate deos memores fandi atque nefandi.

Sphæristerium à sphæra, id est rotunditate, locus in balneis rotunda forma pilæ ludo accommodatus. Vlpianus. l. 16. D. mand. Cum Aurelius Quietus hospiti suo medico mãdasse diceretur, vt in hortis eius sphæristerium & hypocausta, & quædam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret. Sueton. in Vespas. Valetudine prosperrima vsus est: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteráque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret. Lampridius de Alexand. Post lectionem operá palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui dabat.

Spinosum aliquid in prato, prouerbialiter dixisse videtur Imp. in cõst. de concept. D. §. 6. quasi diceret, in te pulcherrima & venustissima turpe quiddam immixtum esse, quod illam dignitatẽ ac speciem imminuat: vt si in prato viridissimo & amœnissimo spinæ & vepretulæ inessent, quæ inambulantium pedes offenderent. Et hoc tamen perrarò, inquit, ne ex continuatione eiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Loquitur de legibus inculcatis, in quo tamen ei mos gestus esse non videtur.

Spolia appellabantur pannicularia ea, quibus indutus erat quis, cùm ad supplicium deducebatur. l. penul. D. de bon. damn. Hinc locus ille, in quo exui solebant, **Spoliarium** fortassis appellatur. Plinius in Panegyrico: Nunc templum, nunc verè Deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum. Lamprid. in Commodo: Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur. Seneca libr. 13. Epistolar. Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit.

Spolia etiam, quæ cui latro abstulit, vocantur in l.31.§.j.D. deposi.

SPOLIARE, pro exuere bonis, in l.j.D. de donat. inter vir.& vxor. Transfertur ad omnia alia: vt spoliare auxiliis, prouincia, fama vita, &c. Quod Imp.§.fi.institut. de action.dicit, Exspoliatum bonis, Iurisconf.in l.fi.D. de his, quæ in fraud.dicit, Exutum bonis: vt paria sint, Exui bonis, & Exspoliari bonis, id est, iacturam bonorum pati. Vide Zas.in d.§.fi. Spoliare item pupillum dicitur tutor, qui malè administrat.l. qui fundum.§. tutor.D.pro empto.

SPONDERE, inquit Varro lib.5.de Ling.Lat.est dicere. Spondeo à sponte. nam id valet, à voluntate. Ideo Lucilius scribit de Cretea: Cum ad se cubitum venerit, sponte ipsam suapte adductam, vt tunicam & cætera reiiceret. Eandem voluntatem Terentius significat, cum ait. Satius esse sua sponte rectè facere, quam alieno metu. Ab eadem sponte, à qua dictum spondere, declinatum spondet, &c. Spondet enim, qui dicit sua sponte, Spondeo. spondet etiam Sponsor, qui idem vt faciat, obligatur, &c. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum caussa: appellabatur & pecunia, & quæ desponsa erat, sponsa quæ pecunia inter se contra sponsum rogata erat, sponsio, cui desponsata quod erat, sponsus, quo die sponsum erat, sponsalis, qui spoponderat filiam, Despondisse dicebatur, quòd de sponte eius, id est voluntate, exierat. Non enim si nolebat, dabat, quod sponsu erat alligatus. nam in comœdiis vides dici,

Sponden' tuam gnatam filio uxorem meo?

quòd tum & Prætorium ius ad legem, & Censorium iudicium ad æquum æstimabatur. sic Despondisse animum quoque dicitur, vt despondisse filiam: quòd suæ spontis statuerat finem, &c. Itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet: vt non spondet ille statim, qui dixit Spondeo, si iocandi caussa dixit: neque agi potest cum eo ex sponsu. Ita quisquis dicit in Tragœdia.

Meministine te despondere mihi gnatam tuam?

quòd sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponsu. Hactenus Varro.

Spondere in incertum est non incertã nummorum summam, sed quantumcunque quis debeat fide sua iubere: quæ periculosissima sponsio erat. Seneca: Sed non sibi sponderi in incertum iubebis, si fisco obligabis.

SPONSIO, apud antiquos genus erat stipulationis, qua plerunque vti solebant post interdicta, cum litis quædam appendicula incidisset, aut etiam si alio modo inter duos controuerteretur. Fiebat autem Sponsio, interposita stipulatione certæ pecuniæ, quam is qui litē intendebat, daturum se, ni veram caussam haberet, promittebat. Actor enim primùm spondebat: id est sponte atque vltrò spōsionem deferebat aduersario, quem ideo sponsione lacessere & prouocare dicebatur: ab eo namque postea summam eandem stipulabatur. hic autem aut fateri cogebatur, aut si inficiaretur, restipulari. tum actor iterum stipulanti aduersario spondebat. Græcis erat decima pars rei controuersæ, in caussis priuatis, in publicis, quinta.

Sponsio autem à Sacramento sic differt (vt in Quintianã exponit Hotom.) quòd in sacramentis deponebantur in sacro pecuniæ: & qui caussa cadebat, eius pecuniæ referebantur in ærarium, at in sponsionibus, non deponebantur: sed tantùm interposita stipulatione promittebantur. Aliis omnibus in rebus simillima erat vtriusque ratio: quemadmodum ex iis locis cognoscimus, in quibus sacramentum & in possessionis, & in proprietatis controuersiis interpositum dicitur: vt in lib.de Orat.j.& in Orat.pro Mil.& apud Ascon. Verr. 3.vbi de ampliatione loquitur. vide suprà, Sacramentum. Postea tamen.

Sponsio appellata est, inquit Paulus, non solùm ea quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióque.l.19.§.dictum.D. de ædil.edict. l.7.D.de verb.sign. Alij libri, Sponsi: corruptè. nam Sponsus, sui, etiam dicimus, vnde Actio ex sponsu: & illud Seruij Sulpitij apud Gellium lib.4.c.4. Si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu agebat, iudices cognoscebant.

Sponsio, pro certatione pignorum, ni ita se res habeat, vt qui deponit affirmat: vt qui ex certamine superior discedet, pecuniam in stipulatum deductam, pignorive depositam ferat. Vlpia.l.17.§.5.D.de præscript. verb. Si quis sponsionis caussa anulos acceperit, nec reddit victori, &c. In sponsionibus enim anulorum pignoribus certatum docet Plinius lib.33.c.j. Eodem sensu spōsionem facere dixit Marcianus.l.4.D.de aleator. Sic Martialis lib.11. *Sed cum sponsio, fabulæque lassæ De Scorpo fuerint & Incitato.* Macrob.lib.3.c.17. Nec moratus, sponsione contendit, pignus custodiente Munatio Planco.

SPONSUM, actio erat ex sponsione, quæ ab aduersariis in priuatis cōtrouersiis fiebat, nata. Cicero pro Quintio: Sponsionem facere maluit, fecit. Te iudicem. C. Aquili sumpsit. ex sponso egit.

SPONSUS. Seruius in illud Æneid. 10. *Gremiis abducere pactas*: id est, sponsas, inquit. nam ante vsum tabularum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebāt, in quibus spondebant se consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabant. vnde & admissum est, vt dicamus virum à spondendo sponsum. Cæterùm propriè spónderi puellæ est. ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.

SPONSORES dicebātur, quos nostri fideiussores postea nominarunt, id est quibus spondentibus pecuniæ cuipiam creduntur, aut aliquid denique promittitur. Cicero pro Quintio: Cur cæteri sponsores & creditores non conuenerint? Idem ad Att.lib.j. Tulliola, deliciolæ nostræ, tuum munusculum flagitat, & me vt sponsorem appellat. mihi autem abiurare satius est, quàm dependere.

SPONSARE, sponsalia contrahere, stipulari sibi vxorē dari. Paulus.l.38.D.de ritu nupt. Si quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem sponsare non prohibetur.

SPONSALIA, inquit Florentinus, sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum.l.j.D.de sponsal. quo in loco Mentionem Latinè dixit, vt apud Græcos dicitur μνῆστις, vel μνηστεία. Definit etiam sponsalia hoc modo Hotom. vt sint mutua repromissio futurarum nuptiarum rectè atque ordine inter eos quibus iure ciuili licet, facta. Dixit Mutua repromissio: quia tam virum mulieri, quàm mulierem viro repromittere oportet. vnde Spondere olim puellæ pater dicebatur, adolescentis autem Despondere. Dixit, Rectè atque ordine: quia consensum non modò partium, verumetiam eorum quorum in potestate sunt, adhiberi oportet.l.7.D. eod. deinde quia licet neque stipulatio, neque scriptura necessaria sit, testatione tamen opus est: tametsi etiã inter absentes, per epistolam aut nuncium contrahi possunt.l.4.eod. Dixit, Inter eos quibus iure ciuili licet: quia sponsalia inter eos demum contrahi possunt, inter quos etiam nuptiæ possunt.l.si quis tutor. §. quamuis.D.de rit.nupt. ætate tamen excepta.l.14. D. de spōsal.l.4.D.de rit.nupt. vbi traditur sponsalia inter impuberes rectè contrahi, dummodo septem annis minores non sint. Seruius autem Sulpitius Sponsalia sic exponit: Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionúmque, dicebatur sponsalia.

ſalia. Tūc quæ promiſſa erat, Sponſa appellabatur: qui ſpoponderat ducturum, Sponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat, iudices cognoſcebant. Iudex quamobrem data, acceptave nō eſſet vxor, quærebat. Si nihil iuſtæ cauſſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat, quantique interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui ſpoponderat, aut qui ſtipulatus erat condemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio lege Iulia data eſt. Hæc eadem Neratius ſcripſit in libro quem de nuptiis compoſuit. Gell. lib. 4. c. 4. Sponſaliorum autem formulam Plautus hāc profert in Pœnulo:

AGORAST. *Audiui tu patrue, dico, ne dictum neges: Tuam mihi maiorem filiam deſpondeas.*
P. Pactam rem habeto. A. Spondes ne igitur?
P. Spondeo. A. Mi patrue ſalue: nam nunc es planè meus.

Item in Trinum.

LYSIMACH. *Sponden' ergo*
Tuam gnatam uxorem mihi? CHAR. *Spondeo, & mille auri*
Philippūm dotis. LYSIM. *Iſtæc lege filiam tuam ſponden' mihi*
Vxorem darí? CHAR. *Spondeo.* L. *Et ego ſpondeo idem hoc.*

SPONGIÆ, quibus columnæ, pauimenta, podia, exterguntur (alij effingūntur) inſtrumenta ſunt domus. l. quæſitum. §. canales. D. de inſtr. vel inſtr. leg.

SPORTÆ, calathi de vimine texti. l. 13. D. de penu leg. in quibus etiam pecuniæ condi ſolebant, vt Aſconius in Verrinis ſcribit. Hinc

SPORTVLA, id eſt capſa pecuniæ condendæ cauſſa parata: ſed conſuetudo tulit vt pro ipſa pecunia vſurpetur. Et quoniam in ſportulis obſonia & pecunia & cœnæ ferebantur, hinc factum vt ſportulæ pro iis cibis & ea ſtipe & pecunia acciperentur, quæ à magnatibus iis quotidie dabatur, qui ipſos officij gratia eſſent comitati, aut domi ſalutauiſſent togati. Opponebantur autem rectæ cœnæ, quæ erat cum clientem laute excipiebant & paſcebant. Tranquillus in Domitiano: Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Erogationes quoque illæ, quæ in ordinem decurionum fiebant, ſportulæ appellabantur. l. 5. §. vlt. D. de donatio. int. vir. l. 6. §. j. D. de decurionib. vt & ex Plinij Epiſt. ad Traia. lib. 10. apparet. Sed & pecuniæ illæ, quæ iudicibus, vel viatoribus, id eſt executoribus litium ac negotiorum pro ſalario dabantur, Sportulæ ſunt appellatæ, rubr. de ſportul. iudic. l. 31. §. executorib. D. de epiſc. & cler. §. tripli. Inſtit. de actionib. l. 4. C. de caſtrenſian. lib. 12. l. 12. C. de proxi. ſacr. ſcrin. l. vlt. C. de præpoſit. agent. in reb. l. vlt. §. vt autem. C. de re milit. lib. 12. de quibus vide Alciatum lib. Diſp. 3. c. 17. aliter enim his in locis hoc verbū accipiendum cenſetitémque Nouel. 82.

Sportulæ pro ſalariis annuis in l. 120. D. de leg. j. niſi cui magis placeat municipales erogationes interpretari. Quo ſenſu in antiquis inſcriptionibus hoc verbū aliquoties accipitur.

Σπουδῇ. l. j. C. de vet. iur. enucl. ſtudio, amore, curáque dignum.

SPVRCARE, fœdare, corrumpere, impurum reddere. Paulus. l. j. §. j. D. de extraord. crimin. Fit iniuria contra bonos mores, veluti ſi quis fimo corrupto aliquem perfuderit, aquas ſpurcauerit. Vbi tamen CORRVPTO legendum ſuſpicatur Hotom. Vlp. l. 27. §. 11. D. ad legē. Aquil. Cùm eo planè qui vinum ſpurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit. Budæus interpretatur, aqua infuſa diluit.

SPVRII, Plutarchus in Problem. Spurius primum nomē eſt apud Romanos, vt Sextus, & Decimus, & Caius. prima autem nomina non tota ſcribunt: ſed aut vna litera, vt T. Titū: aut duabus, vt Cn. Cneum: aut tribus, vt Sex. Sextum: & Ser. Seruium. Sic Spurius Sp. ſcribebatur. eos autem qui ſine patre erant, qui ἀπάτορας Græcè dicuntur, S. & P. deſignabant, quaſi ſine patre dicerentur. Hactenus Plutarch.

SPVRIVS appellatur, qui matre quidem certa, patre autem incerto natus eſt, ait Vlpian. c. Inſt. 4. ſic dictus, vt ait Iuſtinianus, à Græca voce, quaſi σποράδην cōceptus. §. ſi aduerſus. de nuptiis. Generale itaque nomen eſt, quod iis omnibus conuenit qui ſine patre iuſto nati ſunt: qui etiam Vulgo quæſiti appellantur. l. vulgo. D. de ſtat. hom. Patet id quoque collatione l. 2. & l. 4. D. vnde cogn. & appellātur etiam Liberi naturales, paſſim ſub rubr. C. de natur. lib. Spuriorum autem quioque ſunt ſpecies: nam alij ex concubinatu naſcuntur, alij ex ſcortatione, alij ex ſtupro, alij ex adulterio, alij ex inceſtu. De natis ex concubina teſtimonium eſt in l. cum tabulis. 16. §. j. D. de his qui. vt indig. de natis ex meretrice, in l. palam. 43. D. de rit. nupt. de natis ex virgine vel vidua honeſtæ exiſtimationis, in l. ſi qua illuſtris. 5. C. ad S.C. Orphit. l. priuignus. 7. D. de gradibus: de natis ex adultera, in l. imperatores. D. de proba. de inceſta l. ſpurij. 6. D. de decurionib.

Squalidus ager, quaſi excolidus, inquiunt auctores de limitibus agrorum, quod iam à cultura exierit, ſicut Exconſul.

STABVLA, ἱππωστάσια, βοστάσια locus ad ſtationem iumentorum paratus. l. 13. in fi. D. de vſur. Eſt etiam:

STABVLVM, ad hominum manſionem conſtitutum diuerſoriumq. l. j. in fi. D. furti aduerſ. naut. Vnde ſtabulum καταγώγιον vertit Theophil. in §. penul. Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi delict. Cyprian. Epiſtol. 13. lib. 3. Aut ſi, inquit, in via ſtabulum aliquod obſideri & teneri à latronibus cœperit, vt quiſquis ingreſſus fuerit, inſidentium illic infeſtatione capiatur, nónne commeantes hac opinione comperta ſtabula alia appetunt tutiora, vbi ſunt fida hoſpitia, & receptacula commeantibus tuta. Varro lib. 4. de lingua Lat. Inde Locarium quod datur in ſtabulo, aut taberna, vbi cōſiſtunt. Hinc:

STABVLARIVS, qui ſtabulum exercet, & iumēta apud ſe ſtabulari permittit. l. j. §. caupones. l. 5. & l. vlt. in fi. D. naut. caup. ſtab. Vel qui tecto viatores, vel cōmeſſatores accipit. Seneca lib. j. de Benefic. c. 14. Nemo, ait, ſe ſtabularij aut cauponis hoſpitem iudicat. Tertullia. in Apologet. c. 39. Aliis cœnaturis creditor erit neceſſarius, Herculanarum decimarum polluctarum ſumptus ſtabularij ſupputabunt. Vbi tamē Rhenanus ſine ratione, tabularij, emendat. Apuleius lib. 2. de Aſino aur. Sumo, ait, ſarcinulam, & pretio manſionis ſtabulario perſoluto, capeſſimus viam.

STAGNVM eſt, ait Vlpian. quod temporalem continet aquam ibidem ſtagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme cogitur. l. j. §. 4. D. vt in flum. publ. Idem ait Feſtus. Eſt autē à στεγνόν, vt vult Var. lib. 4. Ling. Lat. Eſt etiam Stagnum, metali genus, in vet. gloſſ. Græcis κασσίτερος. Aquo:

STAGNEI nummi, id eſt κασσιτέρινοι l. 9. §. j. D. ad l. Corn. de falſ.

STALLVS in choro. c. dilectus. de præbēd. diſces ex Canoniſtis, & putem eſſe eum locum, vbi ſedere Canonicis in fratrem receptis licet.

STAMEN, quicquid in colo ad nendum ponitur. Alias (vt ſcribit Sipontinus) ſtamina dicuntur fila recta in opere textorio & ſtabilia, per pectinem trāſmiſſa, quibus alia quæ ſubtermina vocātur intertexuntur. Hinc apud Vlpian. l. 70. in princ. D. de lega. 3 Stamen & ſubtegmen ſumūtur pro filo ſtaminis & ſubteminis cauſſa parato. Apud Paulum in Sententiis ſuminit vtrunque in Sipontini ſignificatu. Dicendum vero Subte-

men, nō Subtegmē. Subtemē enim id est, quod subest stamini: & ita Glossæ, Subtemen, [illegible]. & Lucillius apud Nonium (vt in manuscriptis legimr) Foris subteminis pannus est.

STARE sententiæ arbitri nihil aliud est, quam id agere, quantum in se sit, vt arbitri sententiæ pareatur. l. 28. D. de arbit. Stare manere, firmum esse. l. sancimus. C. de testam. Stare per aliquem quid sit, docet. l. j. §. ea igitur. D. quod legat.

STATIO, locus vbi quis sui muneris obeundi caussa se sistit, & ab interuentoribus appellari solet. Vel, In quo homines adesse frequentes & conuenire solent, vel audiendi, vel confabulandi, vel recitandi aliquid, vel reficiendi animi caussa, Græcis στάσις, & κύκλος, Latinis etiam circulus. Vlpianus. Litem apud. 15. §. conuitium. 5. D. de iniur. Idem, & si ad stationem vel tabernam ventum sit, probari oportere. Gellius lib. 13. c. 13. Quæsitum esse memini, in plerisque Romæ stationibus ius publicè docentium, aut respondentium, &c. Sic Iuuenalis Satyr. 2.

Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum.

Plinius lib. j. Epistol. ad Senec. Plerique in stationibus sedent, tempúsque audiendis fabulis conferunt. Idem lib. 2. Epist. ad Apollin. Itaque præhendo amicos, supplico, ambio, domos, stationésque circumeo. Eodem modo sæpe stationes dixit Tertullianus, loca demonstrans, in quibus Christiani stantes die dominico Dominum orabant (nec enim eo tempore Deum, vti tum loquebantur, de geniculis adorabant) idque nomen idem ipse ait esse ab exemplo militari translatum in lib. de Oratione. Et ita Marcellinus quoque accepit in fi. lib. 28. Hinc Stationes tabellionum dicuntur in Nouel. de tabellionib. & Stationes fisci. l. j. C. de compens. l. j. C. ne fisc. rem quam vend. euin.

STATIO, portus in quo naues tutò consistunt. Vlpian. l. j. §. 8. D. de fluminib. Stationem dicimus à stando. Is igitur locus demonstratur, vbi tutò naues stare possint. Sic apud Virg. Æneid. 5.

Statio malè fida carinis. & libr. 4. Georg.

Statio tutißima nautis.

Inde portum stationem esse conclusam Vlp. dixit. l. 59. de verb. sign. Hinc:

STATIONARII milites apud Paul. in l. 4. D. de fugit. qui in portuum præsidiis locati sunt. Limenarchæ, inquit, & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodiá retinent.

Statio etiam iumentorum, in l. 13. in fin. D. de vsufruct. Et statio militum. l. 3. §. qui stationis. D. de re milit. Et apud Plin. lib. 10. Epist.

STATIONARII sub Rub. C. de curios. & station. quia cum Curiosis coniunguntur, (qui contra publici cursus leges commissa curiosè peruestigabant) videntur fuisse apparitores certis locis per vrbis vias dispositi, vel per prouincias, qui magistratibus si quid commissum esset, renuntiarent. Vlpian. l. j. §. quies. D. de offic. præfect. vrb. Debet etiam dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid vbique agatur. Impp. l. si quis. 31. C. The. de episc. & cleric. Notoriis apparitorum, quos Stationarios appellant, deferatur in notitiam potestatum. Dicuntur etiam stationarij, qui portorio exigendo præerant, τελῶναι. l. vniuersi. 5. C. de vectig. & commis. Sic Stationarios accipe. l. nequis. 6. C. de dignitatib. lib. 12. Nequis ex vltimis negociatoribus, vel monetariis, abiectísque officiis, vel deformibus ministeriis, stationariis, omníque officiorum fæce, diuersísque pastis turpibus lucris aliqua frui dignitate pertentet. Sunt tamen qui hoc in loco stationarios dici existiment de iis qui mercium vilissimarum apothecas secum deferentes certis in locis aliquandiu consistunt, emptorem opperientes, qui & ob eam rem apothecarij dicūtur in l. si cohortalis. C. de cohortalibus. Cuiac. mauult. d. l. ne quis. accipi vt l. j. D. de offic. præfec. vrb.

STATIVA sub Rubr. C. de tractor. & statiu. dicuntur diuersoria, in quibus qui iussu Principis cursu publico vtuntur, & equos publicos sumere, & cibum capere sumptu publico solent. Eustathius ἄπληκτα vocat. dicūtur etiam Mansiones.

STATORES proprie sunt carcerum custodes, aut ædium custodes, quos vulgò *Ianitarios* corruptè pro Ianicularii svocamus. Nam Stare verbum est eius rei. Manilius lib. 5.

—immitis ueniet, pœnæque minister,
Carceris & duri custos, quo stante superbæ
Prostratæ iaceant miserorum in limine matres.

In Priapeia:

Iam primum stator hic libidinosus
Alternis ineundo, & exeundo,
Porta te faciet patentiorem.

Hi vltimis temporibus Commentarienses dicebātur. Alias circitores dicuntur, vt in Priapeia:

Quid mecum tibi circitor molestè?
Ad me quid prohibes uenire furem?

Statores etiam videntur dici serui aut liberti, qui prope herum aut patronum stant, & ei præsto sunt, & si quem quærat, arcessunt sistúntque. Petronius: Quædā enim fœminæ sordibus calent, nec libidinem concitant, nisi aut seruos viderint, aut statores altius cinctos: pro quo discinctos legi vult Turneb. Aduers. lib. 4. c. 19. Alias etiam Statores sunt ministri magistratus, id est præsidum, aut proconsulum: ita dicti quod semper magistratui præsto sint: vt apparitores ab apparēdo. Vlpian. l. 10. quib. ex caus. maior. In eadē caussa sunt & qui à militibus, statoribúsque, vel à municipalib. ministeriis asseruantur. Idem l. 4. de offic. proc. Nemo proconsulum statores suos habere potest, sed vice eorum milites ministerio in prouinciis funguntur. Cic. epist. 19. lib. 2. Fam. Existimaui esse faciundum vt ad te statores meos & lictores cum literis mitterem.

STATERA, iudicij æqualitas. c. j. de re iud. lib. 6.

STATER, & siclus eadem sunt A. Aug. ad Modest. Siclus pendit semunciam.

STAHTMVS, id est, mansio, miliaria habet sesquinouē, & viginti. Cuius fit mentio Nouell. Vt omn. prouin. mag. obtemp. Const. 68.

STATIM, cum temperamento temporis accipiendum in certis Iuris nostri locis, Albericus ostendit. Est vbi pro ilico ponitur, vt in l. fin. C. de bon. quæ liber. Vide Bart. in l. qui pignori obligari. §. fi. D. de auct. tut. Statim etiam nonnumquam est perpetuo & perseueranter, sine intermissione, sine laxamento. l. tutor. 7. §. vsuræ. D. de admin. tut. Vsuræ, inquit Vlp. à tutorib. non statim exiguntur, sed interiecto tempore ad exigendum & collocandum duum mensium. Sic accipi sæpe in aliis auctoribus duo celebres Grammatici notarūt, Nonius & Donatus.

STATVAS principum his qui ad eas confugissent, tutissimum asylum fuisse, in libr. 4. Antiquit. docet Brissonius. Inde ad statuam confugere, id est, ad statuam Cæsaris, legimus. l. 2. D. de his qui sunt sui vel al. l. j. in princ. D. de offic. præfect. vrb. l. 17. §. apud Labeonem. D. de ædil. edict. l. 28. §. ad statuas. D. de pœn. l. 5. D. de extraord. criminib. l. vnic. C. de his qui ad stat. confug. §. sed & maior. Institut. de his qui sunt sui vel alieni iur. Sueton. in Tiberio. c. 53. Nouissimè calumniatus, modò ad statuam Augusti, modò ad exercitum confugere velle, Pandatariam relegauit. Plinius libr. 10. Epistol. ad Traian. Miles qui est, in statione Nicomediensi scripsit mihi Callidromum quendam nomine cum detineretur à pistoribus, quibus operas suas locaue

caue

cauerat, ad tuam statuam confugisse Sidonius Apollinaris lib. j. Epistol. ad Montium: Ac principe post diem viso, in forum ea more descendo: quod vbi visum est, illico capauit, vt ait ille, nihil fortiter ausa seditio: alij tamē mihi plus quam deceret, ad genua prouolui: alij ne salutarent, fugere post statuas, alij post columnas, &c. Constat autem forum Romanum statuis & columnis refertum fuisse: ideo etiam qui circa statuas & colūnas in foro se occularent, vt occursum creditorum effugerent, videri latitare probat, l. Fulcinius. §. illud sciendū. D. quib. ex causs. in poss. eat. quanquam in omnibus exemplaribus legitur stationes, non statuas. Vide Cuiac. Obser. lib. j. c. 13.

STATVARII, l. j. C. de excus. artif. Græcis ἀνδριαντοποιοί, id est simulachrorum fictores.

STATVARE non dicitur qui magistratū potestatémve habet, nisi rem perfecerit, ac ius statuendi habuerit, l. j. D. quod quisque iur.

STATVTVM, idem quod lex ciuilis, vel municipalis. Et hoc recipere interpretationem, Salomon affirmat, & Zasius probat. Quod est contra eos, qui contendūt, nō aliter statuta, quàm verbotenus intelligēda. Sciendum autem, quòd Rom. ius ab initio non aliud fuit, quàm municipale: nec a 12. Tab. leges aliud tum erant, quàm id, quod nostri nunc statuta vocant. Post propagatum verò Imperium, cœpisse ius esse commune inter omnes Imper. Roman. populos: quod ceu positiuum, Iurisconsi. secundum voluntatem, ex bono, & æquo semper fuit interpretatum, vt in ipsis Pād. libris licet inspicere. Quia verò nihil est inæqualius locorum circūstantia, non potest Ius Romanum æqualiter obseruari vbique: idcirco receptum est, scribi statuta, non solum vt aliquid addatur, aut detrahatur legi generali, verumetiam cōtra legem generalem Romanorum, l. omnes populi. & §. ius autem ciuile. Institu. de iure natu. vide Bartol. in l. omnes populi. D. de iustit. & iure.

STATVTA libertas, quæ in diem vel conditionem destinata est, l. j. & 6. D. de statulib. l. 81. §. pen. D. de lega. j. l. 15. & l. 16. D. de noxalib. l. 27. §. de eo quoque. D. ad leg. Iul. de adult.

STATVTI, vt scribit Balsamo Nomocanonis 8. cap. 13. certus erat aduocatorum numerus in foro præfecturæ prætorianæ & vrbicariæ, sicurin quaque militia & collegio certi statuti sunt, vt videre est l. 7. C. de prox. sacr. scrin. & l. vlt. C. de iurisd. omn. iud. qui fuit sub primiceriis: ex quibus duo fisci patroni quotannis prodibant. qua ex re curiali & cohortali fortuna liberabantur cum liberis omnibus quandocunque susceptis.

STATVM, participium à verbo Sisto, quod est præsento, & quasi præsentiam corporis exhibeo. Vlpianus in l. 3. si quis in ius vocat. Cum quis, inquit, iudicio sisti promiserit, neque adiecerit pœnam, si non statum esset. Idem si ex nox. caus. l. j. Non videri, ait, in eadem caussa statum.

Status dies cum hoste vocatur, qui iudicij caussa constitutus est cum peregrino. Eius enim generis ab antiquis Hostes appellabantur, quod erant pari iure cum populo Rom. atque hostire ponebatur pro Æquare. Plaut. in Curcul.

Si status condictus cum hoste intercedit dies,
Tamen est eundum quo imperant, ingratis.

Festus.

Status personarum conditionem significat. Secundum quam alij ingenui sunt, alij libertini, alij serui. titul. de statu hom. tit. ne de statu defunct. Vnde instrumenta status, quibus manumissio vel ingenuitas probari potest, l. 8. D. quod met. causs.

Status caussæ pro liberalibus iudiciis, quibus ea libertate in seruitutem, vel ex ingenuitate in libertinitatem quis petitur, l. 8. §. si quis. D. rem rat. hab. l. j. C. de offic. prætor. l. 38. §. si status. D. de procuratorib. l. j. §. sed & si de statu. D. de tab. exhib. l. 6. C. de fide instru. l. 3. C. de ord. cognit. & alias sæpe. Serui porrò statum non habent. Ideóque in libertatem perducti, mutare statum non videntur, l. 3. §. vltim. & l. 4. D. de ca. minut. Statum autem mutant liberi omnes, qui vel ciuitatem, vel libertatem, vel familiæ ius amittunt, l. 2. D. de in integr. restit. l. j. D. de ca. minut. l. 9. §. Papinianus. D. de minori.

Status alias significat caput caussæ, seu principalis quæstionis iuris vel facti, ad quam reliqua sunt referenda.

Statum etiam obligationis, pro conditione & natura dicimus, l. 9. §. 3. D. de duob. reis, l. 108. in fin. D. de verbor. obligatio. & l. 124. D. eod. titul. coniuncta, l. 12. §. penult. D. de solutionibus.

Status, pro stata, plena, integra, perfecta & firma ætate, nimirum annorum 25. ἀκμή Græcis. Paulus in l. 77. §. curatoris. de lega. 2. Quanquam igitur testamento cautum esset vt cum ad statū suum frater peruenisset, &c. Sic l. cum de ætate. D. de probat. Et status ætatis dicitur in l. pen. C. quando dies leg. ced. Dicitur iusta ac legitima à lege Lætoria, vt constat ex l. 2. C. Theod. de donat. in quā ita scriptum est: Donec annos Lætoriæ legis egressus, legitimam compleuerit ætatem.

STATVLIBER appellatur, qui sub conditione testamento libet esse iussus est: vt Vlpia. Institut. titul. 2. scribit. sic vet. Glos. Statuliber, ἐλεύθερος χρόνῳ ἢ αἰρέσει ὁρισθείς. vbi tamen pro χρόνῳ, videtur ὅρῳ legendum, vt & voluit Ios. Scalig. in test. Statuliber est, inquit Festus, qui testamento certa conditione proposita, iubetur esse liber: & si per hæredem est quominus statuliber præstare possit, quod præstare debet, nihilominus liber esse videtur. Hinc, etiam statumliberum exponunt vet. glos. τεταμιευμένην τὴν ἐλευθερίαν, cum nondum statuliberorū recta sit libertas, sed inflexa quodammodo donec extiterit conditio. ita enim eo in loco legendum mihi videtur.

Status Romani mutatio prima, à regibus ad Cōsules: cuius non alia fuit caussa, quā tyrānis, hoc est, sæuū ac violentum imperiū, quod rea vltimus tandē exercere cœpit, l. 2. §. exactis deinde. D. de orig. iur. Secūda mutatio à Consulibus ad Decēuiros: quæ propter leges ferendas cōtigit. Et est origo XII. Tab. quæ cœpit anno ab vrbe cōdita 303. Ab eiectis verò regib. 60. d. l. 2. §. Postea ne diutius. Tertia mutatio à Decemuiris rursus ad Cōsules. Ibidē. §. deinde quia difficile. Quarta & vltima Romani status mutatio, à Cōsulibus ad vnū principē. Quæ monarchia ad nos peruenit. §. nouissime sicut.

STATINA dea, apud Tertullianum lib. de anima. Prima etiam constitutio infantis super terram statim Statinę (non Ædeæ) deæ sacrum est. Hanc Varro libro de lib. educ. Statanum deum facit pueritiæ præsidem. Sed siue deus, siue dea, siue vtrūque, secundum eos qui numina dicunt hermaphrodita, quia incorporea sunt, & quod volunt assumunt corpus, traxit inde nomen, quòd (vt idem Varro scribit in De vita pop. Rom.) natus puer, simul ac sublatus erat ab obstetrice, statuebatur in terra, vt auspicaretur rectus esse. Ad quem morē forsi tan referenda sunt hæc verba l. 3. C. de post. hær. instit. Illico postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis. Certe sic Poëtæ loqui solent. Papinius 1. Syluarum, -- tellure cadentem Excepi, fouique sinu. & alibi apud eundem. Ex Cuiac. Obseru. lib. 11. cap. 30.

Στεγνοπορία, in Nouellis cœnacula, quæ pēsiones sunt ædiū.

STELÆ, στῆλαι, sunt proprie lapideæ pilæ surrectæ, in quibus fœdera inscribi solebant, vt omnibus innotescerent: & in quibus etiam homines proscribi solebāt. Vtitur hoc verbo Plinius lib. 6. cap. 28. Vlpianus l. si cui. si seruitus vindicetur, Stelas columnas structiles vocat. A columnis enim, quæ à Græcis κίονες dicun-

tur, hoc differunt, quod hæ vno scapo constent, id est, lapide oblongo perpetuo: illæ structura, aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Budæus.

STELLATVRA, in l.12. C. de erogatio. milit. anno. lib. 12. muneris species, forsitan ἀπὸ τοῦ στέλλειν, id est, mittendo deducto vocabulo. Septem dierum, inquiunt Impp. ad Anthemiũ, per quos resistentes tribuni emolumenti gratia solemniter stellaturæ nomine consequuntur species, non aliter adærentur, nisi vt in foro rerum venaliũ distrahuntur. quod & videtur expressum in Cod. Theodos. in Const. quadam Honorij & Theodosij ad eundem Anthem. Si quas sub gratia donationis à militibus auferunt, quam merentur, annonas, duces, seu tribuni iuxta nummaria defixa pretia sine vlla dubitatione percipiant. Consistebant autem Stellaturæ in annonis dierum septem, aut earum pretio. Valde autem ad d.l.12. pertinet hic Lamprid. locus in Alexandro, Tribunos qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna adfecit. Item hic Spartia, in Pescēnino Nigro: Nam & Imperatorũ tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit.

STELLIONATVS à Iuriscõsultis appellatur fraus omnis, crimen, dolus atque impostura, quæ propriá significationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, l.7.§.§.j.D. ad Turpillia. veluti si quis rem alienam sciens obliget: vel alij iam pigneratá, alij denuo obliget: vel in pignore dando, pro auro æs subiecerit, l,..D. de cr. stellionat. l.16.§.36, D. de pig. act. Similiter si quis sciens statu liberum dissimulata eius conditione vẽdit: vel si creditor cui numerata iam est pecunia, iteaum eam accipiat, l.29. §. penult. D. manda. l. 9.§.j. D. de statu liber. Est autem Stellionatus nomen deductum à Stellione animali versutissimo, quod vt ait Plinius lib.30. cap.10. lacertæ simile est, nullúmque fraudulentius homini inuidet: ob idque stellionum nomen in maledictum translatum. A similitudine stellarum sic dictus est, vt volunt quidam, quia eius coriũ varium est: vt existimauit Verrius, quod virus stillet cibo. Tertull. de cibis Iudæorum. Quis stellion ẽ (comedit?) sed maculas execratur prædam de aliena morte quærentes. Per parietem autem stellio repit: & Græcis ἀσκαλαβώτης dictus est Stellionem suum veluti senium more cæterorum serpentium temporibus statutis exuere, Apuleius Apolog. 1. scribit. Meminit & Columella lib.9. cap.7. Extraordinariam autem executionem stellionatus idem esse voluerunt in criminalibus quod in ciuilibus iudiciis actionem de dolo. Vtraque subsidiaria est, sed hæc ordinaria, id est, ex edicto Prætoris, illa extraordinaria. Nulla enim de eo crimine lex lata est, & ob id inscriptum maleficium à rhetoribus appellatur. Et hoc est quod ait l.3. D. de crim. stellion. stellionatum non esse crimen legitimum, id est, ordinarium.

STEMMATA cognationum Paulus appellat picturam & descriptionem graduum cognationis, in l.9. D. de grad. affin. nam, στέμματα proprie de imaginibus dicuntur, quæ in atrio seruabantur. Martialis:

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto. Persius:
Stemmata quid prosunt? quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri?

quanquam στέμματα etiam velamina dicuntur. Euripid. Oreste, ὁ στέμματ' ἔχων ἐπ' αὐτὸν ... [illegible]

STERCVLINIVM, quod Sterquilinium vulgò dicitur, apud Vlpis. l.17.§.j. si seruit. vin. est receptaculum stercoris. Item in l. fundi. de action. empt. In sterculinio, distinctio Trebatij probanda est, vt siquidem stercorandi caussa comparatum sit, emptorem sequatur: si vendendi, venditorem. Vbi ipsa stercoris congeries intelligenda est. Galli *Fumier* appellant.

STERILIS pecunia, quæ vsuras non parit, quæ & otiosa dicitur, l.3.§. vsuras. D. de contrar. & vt. Sic steriles nummi in l.7. D. de vsur. Et sterilis dos, sine commodo aliquo, in l.4. in fin. D. de pactis dotalibus.

STIGMATA, l.3. C. de fabricens. notæ erant publicæ, quibus compungebantur brachia fabricensiũ, ad imitationem tyronum. Ælius Amidenus lib. 8. capit. 12. *Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα ἐπὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί.* Hinc etiam de iis qui militiæ erant adscripti Veget. lib. j. Sed non statim punctis signorum scribendus est tyro delectus. Et lib. 2. Nam victuris in cute punctis milites scripti & matriculis inserti iurare solent. Sic manu etiam signari aquarios ostendit, l. penult. C. de aquæduct.

STILLICIDIVM, à stilla, quod est diminutiuum à stiria, vt scribit Seruius in 3. Georg. Est autem, inquit Varro lib. 4. de ling. Latin. dictum, quòd aqua stillatim cadat. differt autem à Flumine, quòd hoc, inquit, continue fluit. A quo in lege vrbaniorum prædiorum ita scribitur: Stillicidia fluminâq; vt ita cadant, fluántque. Scaliger legit, Stillicidia, flumina, aquæ, vti fluant, cadántq3, vt in S.C. quod extat apud Frõtinum, Quominus ea aqua ire, cadere, fluere. Itaque alia est seruitus stillicidij, alia fluminis recipiendi, l. seruitutes. 20. §.j. D. de seruit. vrban. nam stillicidium est, cum ex tectis: flumina, cum ex canalibus & alueis, plumbeis puta, vel ligneis, aqua pluuia labitur. Itaque stillicidij recipiendi seruitus dicitur, qua vicinus pati cogitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in suas ædes labatur: Fluminis verò, qua ferre cogitur vt aqua eadem in alueum canalémve recepta, in suas ædes cum impetu feratur, d.l. seruitutes. vbi etiam hoc Paulus adiecit: Si stillicidium inferius demittatur, pro stillicidio flumen fieri. Stillicidium situlæ dixit Tertullianus in libro aduersus Gnosticos.

STILLICIDIA immittere, l.j.§. item sciendum. D. de aq. & aq. plu. l.28. in fin. D. de seruit. vrb. l.16. D. si seruit. vindic. & proiicere, l.20. D. de seruit. vrban. Is verò in cuius aream stillicidium cadit, recipere & excipere & suscipere dicitur, l.17.§. vlti. l.20. in fin. D. de seruit. vrb. l.9.§.j. D. si seruit. vin.

STIPS, stipis, veteribus æs dicebatur, inquit Varro lib. 4. de ling. Lati. à stipando deducto vocabulo. nam quod asses libræ pondo erant, qui acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est componebant, quo minus loci occuparet. Stipare, ἀπὸ τοῦ στείβειν fortasse Græco vocabulo. Id apparet, quod vt alias, institutum etiam nunc diis cum thesauris asses dant, stipem dicũt. Simile fere dictum est in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyrium *περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ὅτι ... [illegible] μεγάλας ἀπολαύει.* Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei Festus ait Impensam vocatam fuisse, quod nondum esset pensa, sed tantùm stipata. De stipe quæ thesauris dabunt sic Seneca in epistolis: Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro, argentóque suspenso, nec in thesauro stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Et Ouidius:

Dic inquam, parua cur stipe quærat opes.
Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait: dandæ mos stipis inde manet.

Sic stips pro pecunia, l.j. D. de colleg. & corp. Hinc,

STIPENDIVM, æs militare est, vt idem Varro inquit, ab stipe dictum: quod & scripsit Vlpianus l.27. de verborum significa. Stipendium, inquit, à stipe appellatum est, quod per stipes, id est modica æra colligatur. Idem hoc etiam Tributum appellari Pomponius ait: Adtributum Varro. Vide Tributum. Hinc,

Stipendia merere dicuntur, qui militant, l.18. D. de re iudicata.

dicata. Impleuisse verò stipendia dicuntur, qui legitima militiæ tempora impleuerunt, & pleno stipendiorum nnmero functi sunt. Rubs. de his, qui non implet. stipen. lib. 10. C. l. 8. D. de re mil. Stipendia porrò non militiæ tantum, sed & legationis dicimus, l. 6. in fine, D. de legationibus.

STIPENDIARII populi, inqnit Varro, qui stipē, id est stipendia, & æs militare pendebant. Ab eo, inquit, Ennius scribit: Pœni stipendia pendunt. Hinc Cicero in Verrem, Hispanis & plerisque Pœnorum vectigal stipendiarium dicit impositum. Vegetius tamen Stipendiarios milites vocat, qui aliquot iam stipendia habent: hósque tyronibus opponit: Non tantum, inquit, à tyronibus, sed à stipendiariis militibus salitio equorum districtè est exacta.

STIPENDIARIA & Tributaria prædia dicebantur quibus Italiæ ius concessum non erat, sed stipendia & tributa pendebant. Imp. §. 35. de rer. diuis. Vocantur autem stipendiaria & tributaria prædia quæ in prouinciis sunt: inter quos nec nō & Italica prædia ex nostra constitutione nulla est differentia.

STIPVLA illecta est, ait Gaius, spicæ in messe deiectæ, necdum lectæ: qnas rustici cum vacauerint, colligunt, l. 30. D. de verbos. signif.

STIPVLARI verbum commune est, vt & Priscianus lib. 5. notat, & Suetonij auctoritate ex lib. 8. Prætorum confirmat. Stipulari autem dicitur in iure is tantum qui interrogat, nec enim pro spondere vel promittere sumitur. l. 7. D. eo quod certo lo. Si tamen certo loco traditurum se quis stipulatus sit, hac actione vtendum erit. sic nec l. 26. §. si decem. D. de condict. Si decem aut stichum stipulatus, soluam quinque. illo enim loco ponitur pro interrogare, atque ita actinè sumitur: hoc verò vt mirum videri non debeat si dixerit Connanus hoc verbum nusquam in ius. ad promissorem seferri. Isidor. tamen lib. 10. Etymol. sic scripsit: Isidor. lib. 10. Etymol. stipulatos promissor: Stipulari enim pro promittere est. Idem lib. 5. Etymol. cap. 24. Stipulatio est promissio vel sponsio. sed cur id nescio.

Stipulari de aliquo, pro, ab aliquo, Iurisconsulti dicunt, l. 54. §. inter. D. loca. l. 19. D. ad Velleia. l. 110. de verbos. obligat. l. 13. §. j. D. de recept. arbitr.

Stipulari stipulationem, pro interponere. Vlpia. l. 3. §. j. D. iudic. solui. Stipulationem iudicatum solui & procurator, & tutor, & curator stipulari possunt.

STIPVLATIO, inquit Pomp. est verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturúmve se, quod interrogatus est, responderit, l. 5. §. j. D. de verb. obligat. Vel sic: Stipulatio est, conuentio solemnibus verbis ex interrogatione & responsione confecta. vbi verbis quod fiat adnotandum satis ex eo parere non fieri eam nisi inter præsentes. Stipulationem autem inde dictam Tribonianus tradit, qnod stipulum apud veteres firmum appellabatur, forte à stipite descendens. titul. de verbos. obligat. in princip. quo Græcus interpres vertit, ἀπὸ τοῦ στύλου. Et stipitem quidem antiqui vocabant fustem terræ defixam, vt auctor est Festus: quo boues & cætera animalia alligarentur, vt retinerentur certo loco, & arbusculis ne nocerent. qua similitudine fortassis stipulationem existimauit dictam esse: de qua & hunc versiculum verisimile est factum:

Verba ligant homines, taurorum cornua funes.

Aliis hoc videtur absurdum, & legunt, Fortè ἀπὸ τοῦ στύφειν descendens. στύφω enim adstringo & allego significat. Stipulationem enim dictam ait Paulus quasi firmum adstringendæ obligationis vinculum, lib. 5. Sentent. tit. 7. Varroni tamen loco præcitato aliud videtur, qui stipulationis vocabulum à stipe deductum cēset: & Stipulari eum dici & restipulari qui pecuniam alligat. id est (vt exponit Connanus) qui aliquem sibi alligat pecuniæ promissæ. Festus autem, Stipem esse nummum signatum, inqnit, testimonio est & id, quod datur in stipendium militi, & cum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur. Sed cum stipulatio non pecuniæ modò, sed rerum omnium esse possit quę veneunt in hominum commercium, Tribonianus fortasse eam maluit à stipite deducere, quàm à stipe. Antiquitus autem stipulationes certis verbis sic concipiebantur, vt eodem quis verbo respondere cogeretur, quo esset interrogatus: siue pro se, siue pro alio vellet promittere. Vt, spondes? spondeo: Promittis? promitto: Dabis? dabo: Facies? faciam. Sed hac verborum solemnitate per Leonem principem sublata, l. 10. C. de contrahen. stipul. placuit etiam Iustiniano, nihil referre iisdem ne an diuersis verbis, aut quibus linguis vtantur contrahentes stipulationē: dummodò vterque alterius mentem & consensum sanè intelligat, siue per se, siue per verum interpretem. Hinc earum quæ Græcis verbis concipiebantur, hæ annotantur formulæ apud Cuiacium Obseru. lib. 14. cap. vlti. Apud Aristoph. in Pluto, φίλγατ' ἄρ' ἄλλα πονηρὸν: φημ' ἐγώ. vel his verbis, καλοῖς: καλῶ. Hom. Odyss. δ. ἀλλ' ἄλλα αὐτὴν ὑπισχόμαι ὥς σὺ κελεύεις. vel hoc verbo ἐγγυῶμαι, vt in l. blanditus. C. de fideius. ὅτι ἐγγυῶμαι τόδε. ita enim legendum Basilica docent, vt idem obseruauit. Qui autem sic accipit promissionem ab alio, stipulator dicitur, & reus stipulandi: qui autem annuit & respondet, Promissor vocatur, & reus promittēdi, à te in stipulationem deducta, §. 3. Instit. de verbo. oblig. l. j. §. si quis. & §. vltim. D. eod. titul. l. j. D. de duob. reis.

Stipulationis autem introducendæ ratio fuit valde necessaria: ne homines ex nudis pronunciationibus sæpe incauti illaquearentur vinculo obligationis. Posrò, per interrogationem excitatur animus ad deliberationem quādam, num sit promittendū. Per responsionem declarauit talis deliberatio certo consensu. Optima igitur ratione lex vult, talem formam manere firmam ad obligationem: & consequenti nomine denotauit. Nam stipulatio vocatur, hoc est confirmatio seu adstrictio, à stipulo, quod veteres (vt iam diximus) firmum appellabant.

Stipulatio omnis, inquit Imp. aut pure, aut in diem, aut sub conditione fit. Pure, veluti, Quinque aureos dare spondes? Idq; confestim peti potest. In diem cum adiecto die, qno pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, Decem aureos primis Kalendis dare spondes? Idque statim quidem debetur, sed peti prius quam dies venerit nō potest, ita tamen vt totus is dies arbitrio soluentis tribui debeat. Sua conditione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio: vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, cōmittatus stipulatio: veluti, Si Titius Consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes? §. omnis. de verb. oblig.

Stipulationum quædam in dando, quædam in faciendo consistunt, l. 2. in princip. D. de verbor. obligat. Sumitus hæc diuisio à caussa materiali: quoniam nihil expectare possumus à proximo ad vtilitatem nostram, quod in stipulationem deducamus, quàm aut dationem rerum, aut præstationem factorum. Nihil igitur est aliud, circa quod versetur stipulatio velut materiam, præter hæc duo: idque nos docet vniuersa naturæ conditio, quam nemo potest inficiari.

Stipulatio duplex est, Vulgaris, quæ fit simpliciter, veluti Rem dari, vt rectè Thallæus scribit 29. Βασιλικῶν ad l. j. C. de rei vxor. actio. Hanc de iure inutiliter stipulamur. Est & alia specialis, quæ fit adiecta caussa, Quod actione rei vxorię dare facere oportet, dari: vel, Quod ex caussa condictionis dare facere oportet. Stipulationum etiam aliæ sunt diuiduæ, aliæ indiuiduæ, pro ratione

tione rerum quæ in ſtipulationem deductæ ſunt. nam rerum aliæ poſſunt diuidi, id eſt pro parte peti, præſtari, dari, ſolui, veluti, ſummæ, eiſque pro parte ſolutis, pro parte contingit liberatio. Item ſpecies certæ, vt puta Stichus, partis diuiſionem & liberationem admittunt, l.9.§.j.D.de ſolut. Pars ſolui poteſt volenti ſtipulatori. Aliæ natura diuidi non poſſunt, vt prædiorũ iura, via, iter, actus, aquæductus, quæ diuiſionem non admittunt. Vide l.1.D.de verb.oblig.

Stipulatio TRIBVNITIA eſt, quæ ex iuriſdictione Tribunorum venit: id eſt quæ pro collegio Tribunorum Tribun. ipſis auctoribus interponitur. Eius meminit Vlpia.tit.7. Si maritus, inquit, pro muliere ſe obligauerit, vel in rem eius impenderit, diuortio facto eo nomine cauere ſibi ſolet ſtipulatione Tribunitia.

Stipulatio ALTERNATA, quoties disiunctiuo modo duæ res promittuntur, quoniam non vtrunque, ſed duorum alterum dari oportet. vt puta Stichus, aut x.

Stipulatio AQVILIANA, ſtipulatio eſt à C. Aquilio Gallo prodita, per quam omnium rerum obligatio in ſtipulatum deducitur, & ea per acceptilationem tollitur: cuius formulam cognoſce ex l.18.D.de accept.

Stipulatio MORTIS CAVSSA exiſtimatur fieri, vt ait Antiſtius Labeo, quæ ita fit, vt morte promiſſoris cõfirmetur: aut (vt quidam dixerunt) cuius ſtipulationis mors fuit cauſſa. Feſtus.

Stipulationes IVDICIALES ſunt, duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur, veluti de dolo cautio. PRÆTORIÆ, quæ à mero Prætoris officio proficiſcuntur, veluti damni infecti. Prætorias autem ſtipulationes ſic audiri oportet, vt in his contineantur etiam Ædilitiæ. nam & hæ ab iuriſdictione veniunt. CONVENTIONALES ſunt, quæ ex conuentione partium fiunt: quæ certam formam ſiue legem non habent, & harum totidem genera ſunt, quót, penè dixerim, rerum contrahendarum: Græcis συναλλακτικαὶ dicũtur. COMMVNES ſunt ſtipulationes, veluti rem ſaluam fore pupilli. nam & Prætor iubet rem ſaluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, ſi aliter expediri hæc res non poteſt. hæc Pomp. in l.5.D.de verb.obliga. Quæ verba quomodo accipienda ſint, & aliter quàm hactenus à doctoribus docet Alciat. lib.j.Paradox.c.j.

Stipulationum prætoriarum, inquit Vlpia. tres videntur eſſe ſpecies. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat, vt iudicatum ſolui, & ex operis noui nunciatione. Cautionales ſunt autẽ, quæ inſtar actionis habent, & vt ſit noua actio intercedunt: vt de legatis ſtipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. Communes ſtipulationes ſunt quæ fiunt iudicio ſiſtendi cauſſa, l.j. D.de ſtipul.prætor.

STIPVLATVS, pro ſtipulatio. Imp.l.3. C.de inutil.ſtip. Super ſtipulatu tuo adi præſidem prouinciæ. Papin.l. pecuniæ.9.de vſur. Pecuniæ fenebris intra diem certum debito non ſoluto dupli ſtipulatum in altero tanto reſpondi non tenere. Scæuola l.vxori:33.§.vltim.de lega.3. Quicquid ad eum, in ve ſtipulatũ eius cõceſſit. Sic Tranſactus pro tranſactione, l.vltim.C.ſi aduerſ. tranſ.& Comperendinatum, pro comperendinatione, apud M.Tullium.

STIPVLATOR ferè in legibus dici ſolet is, qui interrogat, velut creditor obligans alium. Promiſſor vero accipitur qui reſpódens obligatur. Quanquam etiam ſtipulator de promittente dici poſſit, vt iam diximus.

STOLA, veſtis erat ad talos demiſſa, matronarum inſigne. Vlpian.de aur.& argen.leg l.veſtis. Muliebria, inquit, ſunt veluti ſtolæ, pallia, tunicæ. ideoque eam quidam ἀνάλθρωνον vocauit: etſi ea Caligula & Heliogabalus vſi ſunt.

STRABO, Vide Scabro.

STRAMENTVM, Gaius l.234.de verb.ſignif. vocare videtur id quod homini ſubſternitur. Hinc, Stragula veſtis, l.12.§.ſed ſi fundus.D.de inſt.vel inſtr.l.5. D.de ſup. leg. Et Stratoriæ veſtes, Paul.lib.3.Sent.titul.6. Et Stragula veſtimenta, l.23.§.veſtimenta.D.de aur.arg.

Στρατηγοὶ quandoque Prætores accipiuntur, Nouell.29. & Dion lib.50. quandoque magiſtri militum. Nouel.22. 38.& 103.in libris noſtris magiſtratus municipiorum.

STRATA lapidea via, l.j.§.penult.D.de via public.

STRATA, l.4.C.de priuileg.dom.Auguſt.lib.11.idẽ quod Gallis paué. Sic & l.6.de itin.munien.in C.Theo. Cœpit poſtea quælibet via ſtrata dici, vt 58. βασιλικῶν tit.3. τῶν ἀπὸ ὁδῶν στράτα συνήθως). & tit.5. τῆς στράτα χρατάμενος. & tit.7. κατὰ μῆκος τῆς στράτας. Iſidor.lib.15. Etymol. c.vlt. ſtratam dictam, quaſi vulgi pedibus tritam tradit: cum tamen ſimilius vero ſit, ab eo quod lapidibus ſternatur, ita appellatam. Procop.lib.2.de bello Perſico, viam à Latinis ſtratam etiam dici tradit.

STRATORES, titul.Codic.de ſtratorib. lib.12. ij erant quorum munus erat equum freno tenere, & conſcendenti magiſtratui opem ferre. Spartianus in Caracalla: Cum illum in equum ſtrator eius leuaret. Paulus Diaconus de geſtis Langobard. Equus quamuis hinc inde à ſtratore verberibus cæſus, non poterat eleuari. Horum etiam erat equos militares probare, qui à prouincialibus conferebantur, vt l.vnic.C.eod.tit.indicat. & Am.Marcellinus li.29.his verbis: Conſtantinus ſtrator paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probandos miſſus eſt in Sardiniá. Stratores etiá in carceribus ponuntur, in l.j.C.de cuſt.reor. iique videntur ſignificari qui victus & ſtratus eorum, qui carcere continebantur, curæ præpoſiti erant: aut etiam milites illi intelligi, quibus cuſtodiæ committebantur. Alij hoc ſenſu Statores legunt. Vide Statores.

STRATVM, omne veſtimentum eſt, quod ſterni ſolet: à ſternẽdo dictum. Rufinus l.34. D.de re iud. Si victum vel ſtratum inferri quis iudicato non patiatur, vtilis in eum pœnalis actio danda eſt. Vlpian.l.45. D.de verb. ſignif. In ſtratum omne veſtimentum contineri, quod iniiciatur, Labeo ait. neq; enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium περίστρωμα. In victum ergo veſtem accipiemus, non ſtragula: in ſtratũ, omnem ſtragulam veſtem. Idem igitur eſt ſtratum quod Stragulum: de quo ſic Varro li.4.de lingua Latin. Ac quicquid inſternebãt, à ſternendo ſtragulum appellabant.

STRATVRA loci ex tabulis l.242.in fin. D.de verbor. ſignificatione.

STRICTVM Ius noſtri appellant, quod veteres ſummum dicebant: id eſt quod reſtrictè ad verborum præſcriptum dirigitur, & tanquá ad viuum reſecatur: quod merum & ſubtile ius alias dicitur. Itaque æquitati paſſim opponitur, l.pen. D.de conſti.pecun.l.8.C.de iudic.l.pen.§.j.D.de iur.dot.l.28.D.de ſtatu lib.

STRICTI iuris vocabulum peculiare eſt Iuriſconſ. Duobus autem modis intelligitur: altero proprie, cum leges ſcriptæ nimis ſeuerè, ac ſine vllo temperamento, aut trahuntur per interpretationem ad caſus ſimiles, in quibus tamen ratione circunſtantiarum eſt aliqua diſſimilitudo: aut in caſu, de quo loquuntur, nimis durus ſenſus extorquetur. Altero modo impropriè ſumitur, cum fraus ſit legi, hoc eſt, cum ſaluis verbis legis, ſententia eius circumuenitur, detorquendo eam ad impertinentia, aut eludendo ratione ſophiſtica, glo. in l.placuit. C.de iudiciis. id vocabulum tripliciter expouit. Cum Iudæis ſummo iure agendum eſſe, Interpretum doctrina eſt: non tamen, vt notabiliter Alciat. dixit, ſummouendi ſunt ab hac æquitate, quam ἐπιείκειαν vocant. Cum nihil aliud ſit ius, quàm hæc æquitas in artem redacta. Cæterum in omnibus rebus præcipuam eſſe iuſtitiæ, æquitatiſque ſcriptæ, quàm

ſcripti

scripti iuris rationẽ, Impp. Constantin. & Licinius cõstituere. Quando rigor iuris temperandus, sit ἐπιεικείᾳ, id est, æquitate. Bart. indicat. l. vlti. sub fine. C. de legibus: & Philippus in Epitom. Philosophi. libro 2.

Stricti iuris actiones, in quibus Iudices ita ad præscriptam formulam atque summam adstricti erant, vt neque pluris, neque minoris damnare reum possent, vel (vt inquit Theoph.) ἐν αἷς τὸ ἐπικλινὲς οὐκ ἦν λόγος. §. actionum. 24. Instit. de actionibus. Vocãtur etiam stricta iudicia, & stricti iudicij actiones, l. 3. §. in hac. D. commod. l. 5. D. de in lit. iur. vide suprà Actiones stricti iudicij. Sic,

Strictam rationem accipimus in l. 7. §. si cuius tamen. D. de acquir. rerum dom. l. j. §. accusationem. in fin. D. ad Turpill. Et strictam interpretationem. l. 20. §. si sublatum. D. de seruit. vrban.

Strictam rationem habemus, ait Vlpia. quæ nunquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. Nam summam esse rationem, quæ pro religiosis facit, l. sunt personæ. D. de relig. & sumpt. fun.

STRIGA, l. vlt. Lang. de hom. sec. l. 3. qual. mund. alien. per. l. 2. de iniur. mul. Festo est malefica, quæ hominis intestina corpore paulatim dufluente perdere fingitur. Plautus Pseudolo:

Stringibus viuis conuiuis intestina quæ exedunt.

Glossis vet. Striga, λαστρυγών, qui etiam humanis corporibus vesci credebatur: καὶ γυνὴ φαρμακίς, Langobardis Masca, hodie, *Magæ*.

STROBILVS, στρόβιλος, nucleus pineus. Vlpian. l. 55. D. de lega. & fid. lib. 32. De pinu autem integri strobili ligni appellatione cõtinebuntur. De Strobilo arbore Plin. lib. 16. cap. 15.

STRVCTILE dicitur quod manu constructũ est, & fabrica constat. Sic Structile opus, l. 241. D. de verbor. signific. Structiles canales, apud Vitruu. lib. 8. cap. 7. Structilis forma, apud Palladium lib. 9. cap. 11.

STRVCTILIS lapis, non ille quadratus, atque ad normam cæsus: sed rudis & informis, quo vel reticulata structura, vel ordinaria fit. Vlpian. l. 6. §. 4. D. si seru. vind. Forte vt reficiat lapide quadrato, vel lapide structili, vel quouis alio opere, quod in seruitute dictum est. De reticulata & ordinaria structura, lege Vitruuiũ lib. 2. cap. 8.

Structiles columnæ, quæ non vno saxo perpetuo cõstant: sed ex cæsis lapidib. aut coctilib. laterculis constructæ sunt. Vlp. l. 8. D. si seruit. vind. Supérq; cum parietẽ columnas structiles imponeré, quæ tectum porticus ambulatoriæ sustineãt. Has Græci στήλας vocãt. Vide Stelæ.

STRVCTVM, in l. 3. §. vnde illud. D. de minoribus, significat machinatum, & excogitatũ: Sed totum huc structum, inquit Celsus, vt maiore eo facto liberaretur.

STRVCTOR faber cæmentarius, apud Tarrunt. in l. vlt. de iure immunit.

Structores BVCVLARVM, in l. vltim. D. de iure immunit. secundum Florentinam lectionem. Alij enim codices habent structores, bucularij. Et structores quidẽ Tribonianus ædificatores interpretatur in l. j. de excus. artific. lib. 10. C. & Græci οἰκοδόμους. Vege. etiam li. 2. cap. 11. In exercitu structores ponit. Sic enim illic ex vetustis codicibus legendum est, non vt passim scriptum est, Instructores. Similitérque in ministeriis militaribus structores poni videmus in Epistola, quæ à Vopisco in Aurelia. refertur.

STVDIA liberalia, homine libero digna, l. 2. de extraordin. cognit.

STVDIOSI iuris olim his nominibus appellabantur: Primo anno Dupondij, à dupondio nummo duobus assib. æstimato, quasi nullius adhuc in ciuili disciplina æstimationis, scilicet initiati tantùm studiis: sicut respectu Christianismi infantes, paruuli dicũtur. Postea vocati sunt Iustinianei, Constitut. D. 2. §. & primo quidem anno. Secundo anno dicebantur Edictales, ab edicto quod eis proponebatur. Ibi. §. Secundo autem. Tertio anno Papinianistæ vocabantur, ab auctore Papin. cuius libros legebant. Ibid. §. tertij denique anni. Quarto anno λύτας nuncupabant, hoc est, solubiles, quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi. Ibid. §. sed quia solitum. Quinto anno προλύτας appellabantur, hoc est, qui λύτας eruditione præstarent. Ibid. §. quibus si bene. Post quinquennium itaque consummato iuris studio, dicebantur Oratores maximi, iustitiæ satellites, Iudiciorum athletæ gubernatorésque. Hoc seculo & ordinem docendi, & titulorum nomina corruperunt insulsi commentatores. Cœperunt enim appellare, Baccalaureos, Licentiatos, Doctores iuris ciuilis, iuris Canonici, Decretorum, & vtriusque Iuris. Mirum cur non etiam Prætorij iuris Doctores designauerint, ne vllum genus in Barbaro regno desideraretur.

STVDIOSI iuris, pro iuris peritis, l. j. D. de offic. adsess. l. 9. §. j. D. de pœn. l. 4. D. de extraor. cognitio. Et apud Sueto. in Neron. Gellius lib. 12. cap. 13. Cur hoc me potius, ait, rogas quàm ex istis aliquem peritis, studiosísque iuris, quos adhibere in consilium iudicaturi soletis. Sic enim legendum potius, quàm vt vulgo, studiosIsque viris. Nam iuris periti in consilium adhiberi, non quilibet studiosi solebant. Quanquam & consulti absolutè studiosi videntur appellari, in l. 2. §. post hunc maximè. D. de orig. iur.

STVDIOSE, pro data opera, arte, proposito, & σπουδαίως, in l. j. D. de abigeis. Sic Studio, id est, arte, in l. 13. & l. 53. D. de fideicom. libert.

STVLTVS imperitum significat, in l. 9. §. si quis ius. D. de iur. & fact. ignor. l. 4. D. quod vi aut clam. Et stultitia imperitia est, in l. 51. D. de euictionibus.

Stultus, imprudens. Nam & multi non insipientes, aliquãdo stulte aliquid vel agunt, vel loquũtur. Quemadmodum stultus est Iurisconsul. qui emit hæreditatem non soluendo, l. 3 ad leg. Falcid. & stultiss. Imperatori, pro bono eligens malum. §. cæterum. Instit. quod cum eo.

STVPRVM generaliter coitus est lege vetitus, isq; duplex: vnus cum nupta, quem dicimus adulterium: vel cum cognatis, vel sacris virginibus: alter, cum qualibet persona cui vis infertur, etiam si ancilla sit. Inter Stuprum autem & adulterium hoc interesse quidam putant, inquit Modest. quòd adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur: sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur, l. 101. D. de verb. significat. l. 6. D. de adult. l. 41. D. de ritu nupt. Denique stuprum cum omni muliere libera committitur, quæ neque vxoris, neque concubinæ loco habetur, l. 3. D. de concubin. l. stuprum. 34. D. de adulter.

STYPTERIA, στυπτηρία, alumen. Vlpian. l. 3. §. 6. de reb. eor. qui sub tut. Si lapidicinas vel quæ alia metalla pupillus habuit stypteriæ, vel cuius alterius materiæ, &c.

SVB, pro post, l. j. D. de interdi. & releg. aliquando pro coram, l. generaliter. §. fin. C. de iureiur. Reliqua vide in not. ad l. Mathematicos. C. de Episc. aud.

SVB TEMPVS VENDITIONIS, Vlpi. interpretatur hoc est, biduo ante venditionem, l. ædiles. 2. §. vendendi. de Ædil. edict. Fere autem iungitur Sub, accusatiuo, cum tempus significatur. Itaque sub tempus, cum Haloandr. & non sub tempore, vt in vulgatis, legendum. Seruius exponit, Sub tempus, & Sub idem tempus, hoc est, circa.

Sub titulo exequi, pro pertractare, apud Vlpian. in l. j. §. hoc edicto. D. de postul.

SVBADIVVÆ, l. 4. l. 5. & l. vltim. C. de agentibus in rebus, lib. 12. sunt adiutorum adiutores: quemadmodum Synesius in Epistol. ad Herculianum indicat his verbis,

bis, Αρπαγαριον τις περὶ τ̃ ἱππολάων ἀορφόρων, τάξιν ἔχων ὑπὸ βοηθῷ βοηθοῦ ὃ γὰρ σκαδιῦκα λέγε τοῦτο ἑρμηνεύων ποιεῖ). Eſt plane inſigne in hoc verbo mendum apud Sudam, apud quem ita ſub litera ρ, ſcriptum eſt: ῥοβαυ-διτ παρὰ ῥωμαίοις ὁ τ̃ βοηθοῦ βοηθός. Nam proculdubio in ordinem dictionum à litera σ incipientium vox illa transferenda eſt, & pro ῥοβαυδιτ, σκαδιῦκα ſcribendum. Inuenitur autem hoc verbum aliquoties in Notitia imperij Rom. Atque adeo vbi officium magiſtri officiorum recenſetur, Subadiuuæ adiutores duo, pro Subadiuuæ adiutoris legitur. Subcurator eadem forma, in l.30.D.de negot.geſt.

SVBARRATIO fit anuli datione, & aliis modis DOT.C. ſiquis vxorem.27.q.7.& c.fin.de ſponſ.impub.

SVBAVDITIO tropus grammaticis notiſſimus, Iuriſconſ.frequens.locos indicat A.Augu.lib.2. Emend.ca. j.& vide Tho.Linacrum. Quæ dictiones ſubaudiantur, indicat Albericus in Lexico.

SVBCVRATOR, adiutor curatori, cum minore tamen poteſtate datus.Iulian.l.30.de neg.geſt. Quendam ad ſiliginem emendam curatorem decreto ordinis conſtitutum eſſe: eidem alium ſubcuratorem conſtitutum ſiliginem miſceudo corrupiſſe, &c.

SVBDIACONVS, qui ſubiacet præceptis, & officiis Leuitarum, cap.cleros.21.diſtinct. Eorum officium ponitur in capitu.perlectis.25.diſtinctio. Erant ſubdiacoui B.Ignat.tempore, vt ex eius ad Antiochenſ.Epiſtola liquet, κατ' ἄξιμαι ὑποδιακόνοις, ἀναγνώσαι.

SVBDISIVNCTIVORVM duo ſunt genera, l.hæc verba.124. D.de verb. ſignif. Subdiſiunctiua diuerſa diuidit, &c.l.d.l.hæc verba.

SVBDITVS iudex, Feſto interprete lib.17.dicebatur, qui loco mortui dabatur iis, qui eum iudicem habuerunt in aliqua re, vel lite. Sic in l.60. D.de iudic. Subditus iudex in locum demortui ſuffectus dicitur.

Subditum teſtamentum dicitur, cum vero teſtamento occultato, aliud clam fuit appoſitum, l.2.D.de falſ.

Subditus ratione domicilij, gloſſ.in clem.vnic.in verb. ſubditos.de foro compet.

Subditus. Sicut ſuperiores non debent nimia familiaritate contemptos ſe reddere, l.obſeruandum. D.de offic.præſid. Ita ſubditi non tenentur vltra modum obſequi, cap.admonendi.2.q.7.& 11.q.3.ca.Quid ergo.& cap ſeq.Leuit.19.Gal.1.

SVBGRVNDÆ, vide SVGGRVNDÆ.

SVBHASTA vide ſuprà Haſta. Ex duobus verbis vnum fecit vſus. Hinc, Subhaſta, quæ publice vænierunt, l. ordo.C.de execut.rei iudic.

SVBIICERE teſtamentum, l.2.D.ad l.Cornel.de falſ.& apud Paul.lib.3.ſententia. Titul.7.& lib.5.titul.24.id eſt pro vero falſum ſupponere. Quintilian.lib.9. cap.2. Ream tuebar, quæ ſubieciſſe dicebatur marito teſtamentum. Sic Subiecta teſtamenta, & Subiector teſtamentorum, apud Cice.ſæpe.

Subiicere delatorem vel accuſatorẽ, ſummittere & ſupponere eſt, l.50.§.j.D.de legat.j.l.15.D.ad Turpillia.l.14. §.is demum videtur.D.de bon.libert. Subiici etiam partus, id eſt, ſupponi dicitur, l.j.§.ſed & ſi ſeruus.D. de vent.inſpic.l.j. §.vltim.l.3.§.ſi mater. D.de Carbo. ed.l.j.§.j.D.de quæſt.l.16. D.de his qui.vt indi. Suppoſitum partum dicit l.46.D.de iur.fiſ.l.9.D.de Carb.ed. Subiecto nomine, l.8.in fin. D.de reb.cor.

Subiici beſtiis, pro obiici, in l.vltim. C.ad l.Fab.de plagia.l.3.§.penult.D.ad l. Cornel. de ſicar.l.12. C.de pœn. Subiici quæſtioni, l.11.C.de quæſtionibus. Subiici fuſtibus, l.28.§.& vt generaliter. D.de pœnis. Subiici pœnis, l.j.D.ad Turpillian.

Subiici vectigalium præſtationi dicuntur ea pro quibus vectigal præſtatur, & penditur, l.9.§.pen. D.de public. Vectigalibus etiam ſubiectos agros Hygen.lib.2.de limit.conſtituend.dicit, qui ſub vectigali locantur. Sic.

Subiici vſuris dicuntur, quibus vſuræ applicantur, l.58.D. de neg.geſt.l.54.D.de admi.tuto.

SVBINTRODVCTA mulier quid ſit, in Decretis Pontificiis, diſt.32.ca.interdixit per omnia.& rurſus eadem diſtin.Nullus miſſam audiat presbyteri, quem ſcit cõcubinam indubitanter habere, aut ſubintroductã mulierem (quia Gloſſematarij prorſus ſilentio prætereunt) late explicat Rhenanus noſter, adiecto ſcholio Euſebianæ Hiſtor.Eccleſ.

SVBINVESTITVS, eſt vaſallus vaſalli. Feudiſtæ tales multas habent loquendi formulas, ab vſu Latinorum abhorrentes. Quod enim noſtri, Dare feudum, Concedere feudum vaſallo, nunc dicunt: Romani, Dare mancipio fundum, in fidem ſuam accipere clientem. Noſtri, Auferre feudum, Aperire feudum: Romani, Iniicere manus prædio clientelario. Noſtri, Subſtituere aliquem in locum ſuum, Subinueſtire: Romani, Emãcipare prædium, A clientela, ſeſe eximere in gratiam alterius. Noſtri, Feudum accipere, Inueſtiri de Feudo. Romani, mancipio accipere, Fidem patroni ſequi in fidem ſe conferre. Vnde natum eſt, quod vulgo dici ſolet In epiſtolis, Ioannes mancipium tuum. Non enim ad bellicam captiuitatem aut ſeruitutis cõditionem pertinet, in quo multi falluntur. Noſtri, Seruire, Seruitutem facere domino: Romani, Clientelam exhibere, Obſequium præſtare. Noſtri, Vendere feudum: Romani Obſequium vel clientelam exuere alienato prædio. Noſtri, Vaſallus non vult ſeruire, Derelinquit dominum: Romani, Cliens non vult dominum agnoſcere, Inficiatur clientelam, Facit ſui controuerſiam Noſtri, Feudum paternum, Feudũ antiquum: Romani, Ius gentilitiũ, quaſi ad gentiles, agnatóſque tranſiens. Noſtri, Inueſtituram facere, Iuramentum fidelitatis recipere: Romani, Oſculo in fidem recipere, Verba præire, Iureiurando diſcinctum clientem adigere. Noſtri, Inueſtituram petere, Iurare fidelitatem: Romani, Dare manus ſupplices, Oſculum obſequioſè porrigere, In verba iurare, Sacramẽto adigi. Noſtri, Breue teſtatum, Inſtrumentum feudale: Romani, Apocham admiſſæ clientelæ, Antapocham clientelæ exhibitæ: quaſi teſtificationem vltrò citróque dati & agniti beneficij. Noſtri, Saluo iure cuiuſcunque, clauſulam appellant in breui teſtato ſolemnem: Romani, Quod ſine fraude ſua, aliorúmque fiat. Noſtri, Feloniam contra dominum exercere, Feudũ amittere: Romani, Prædium committere, pro confiſcari. Vt in tit.de publ.& vectig.& commiſſ. Paulus D.negot.geſto. Si periculum, inquit, erat, ne prædia in publicum committerentur. Noſtri, Culpam remittere Feloniam non perſequi: Romani, Manum iniectam tollere, Manus iniectionem remittere. Noſtri, Feudum improprium vocant, & feudum temporale, quod ad annum, vel quinquennium conceditur: Romani, Precarium clientare dixerunt.

SVBITO improuiſo, citra propoſitum, l.ſi is qui.§.quod ſi.D.de acquir.hæred.

SVBIVGATA bona, corrupte legitur in vulgatis, apud Papinianum in l.cum de in rem verſo. de vſur. Reponendum, Publicata, pro Subiugata.

SVBLIMITAS, altitudo, l.2.C.de indict.lib.10.

SVBLIMISSIMI iudices, ſunt Præfecti Prætorio, Quæſtores, Magiſtri officiorũ, l.37.§.pen.l.pen.C.de appell. Inde Sublimiſſima ſedes, prætoriana, l.14.C.de iud.

SVBLVCARE arbores in XII.Tab.eſt ramos ſupputare.

SVBMITTERE, vide SVMMITTERE.

SVBMOVERE, vide SVMMOVERE.

SVBNIXVS, munitus.l.vnic.D.de offic.Præf.Præt.

SVBNOTARE dicimur, cum quaſi inuentarium conficimus.

SVBNOTATIO, subſcriptio. l. vn. C. de emend. Iuſtin.

SVBOLES, pro Soboles ſæpe in Pand. Flor. de quo verbo eiúſque notatione Feſtus lib. 17.

SVBRIGERE, corrigere, emendare pœnis propoſitis: Hinc in libris de Officio Proconſulis, qui Vlpiani exiſtimantur, Ad ſubrigenda: Veteres Gloſſæ exponunt, ὡς ὑπεξαιρουμένας.

SVBROGANDVS, pro ſubſtituēdus, in l. vnic. C. de colleg. lib. 12. Nihil autem debet ſubrogari, ſubſtitui, ſubordinari, ſuggeri, niſi cum illis qualitatibus, cum iſto iure, cum iſta conditione, qua fuit res cui ſubrogatur. Gl. & Bart. in l. j. C. de mancip. & colon. patr. lib. 12. Sic ſubſiſtet regula, Subrogatū ſapit naturam eius, cui ſubrogatur. l. quod debitori. & ibi Dinus. D. de don. cauſ. mortis.

SVBSCRIBERE in crimen. l. vltim. D. de furt. l. 24. D. de falſ. l. vlt. D. de priua. del. Subſcribere autem accuſator libellis quos dabat, debebat ſe profeſſum eſſe. l. 3. §. itē ſcribere. D. de accuſ.

Subſcribere rationibus. l. 40. §. ſeruum teſtamento. D. de ſtatulib. & Subſcribere rationes. l. 82. D. de conditio. & demonſtr. l. 11. D. de liber. lega. Inde ſuſcriptæ rationes. l. 41. §. libertatem. D. de ſtatulib. l. 13. in fin. D. de diuerſ. temporalib.

SVBSCRIPTIO in crimen, pro inſcriptione. l. 7. D. de accuſationib. l. 29. D. ad leg. Cornel. de ſicar. l. 3. D. ad leg. Fab. de plag. l. 13. C. de accuſat. Quintilian. Declamat. 15. Nunquid iniquè iudices, in tanti ſceleris ſubſcriptione depoſco, ne ominibus reos æſtimare velitis. Sumitur & Subſcriptio auctore Chariſio lib. 2. pro præſcriptione. Hinc lib. 51. Baſilicōn tit. 5. περὶ ὑπογραφῆς βιβλίων.

SVBSCRIPTIONES principum dicebantur eorū conſtitutiones, quibus reſpondebāt præſentibus ſeſe per libellos conſulentibus, nam cum abſentibus reſpondebant, Epiſtolæ dicebantur. Vlpian. l. j. D. de conſt. princ. Quodcunque igitur Imperator per epiſtolam & ſubſcriptionem ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, &c. Huius autem libelli & ſubſcriptionis exemplum eſt apud Vlp. l. 19. §. 9. D. locati.

SVBSCRIPTORES dicebantur, qui ſe accuſatori, qui rei nomen detulerat, ſubſcribebant: plura cognoſces ex Comment. Hotomani in Diuinat.

SVBSCRIBENDARIVS, l. j. C. Theod. de erogat. milit. an. idem qui actuarius.

SVBSECIVA ſunt proprie, inquit Iſidorus libr. decimo quinto Etymol. c. decimotertio, quæ ſutor de materia præcidens quaſi ſuperuacua abiicit. Inde Subſeciui agri, quos in pertica diuiſos recuſant, quaſi ſteriles aut paluſtres. Item Subieciua ſunt, quæ in diuiſione agri non efficiunt centuriam, id eſt, iugera ducenta: quæ à ſubſecante linea ita appellata eſſe Frontin. in libr. de Agrorum qualita. ſcribit. A quo, & eius interprete Aggeno Vrbico, ſubſeciuorum duo genera cōſtituuntur. Vnum, quod in extrema aſſignatorum finium centuria expleri non potuit: aliud, quod in mediis aſſignationibus & integris centuriis interuenit. quidquid enim inter quatuor limites minus, quam inclusum eſt, fuerit aſſignatum, in hac remanet appellatione, ideo quòd is modus, qui aſſignationi ſupereſt, linea eludatur & ſubſecetur. Et generaliter, Subſeciuum appellatum eſt, quod inter menſuralem lineam, & cēturiæ extremitatem minus quàm vt centuriam expleret, ſupererat. Ex quibus illuſceſcet hic locus Tertulliani ex libr. 1. aduerſ. Marcio. in quo ita eſt: Et videndum, ne qua adhuc illi vacent ſubſeciua, in quibus & tertius aliquis ſtipare ſe Deus poſſit. Sic enim illic verbum hoc ſcribi debet. Similiter Apulei. lib. 8. de Aſino aur. Ac me relictū ſolum & ſubſeciuum cum faſtidio plerique prætoribant. Suetonij item in Domitia. cap. 9. Subſeciua, quæ diuiſis per veteranos agris captim ſuperfuerant, veteribus poſſeſſoribus vt vſucapta conceſſit. Quod etiam Aggen. Vrbic. in cōmentariis Frontini his verbis refert: Nam Domitianus per totam Italiam ſubſeciua poſſidentibus donauit, edictóque hoc vniuerſis notum fecit.

SVBSEDISSE pars ſoli dicitur, quæ depreſſa eſt, l. 24. §. j. D. de aq. & aq. plu. Cic. lib. 1. de diuinatio. verbo, Deſidere non ſemel in eo ſignificatu vſus eſt.

SVBSELLIA, ſunt tribunorum, triumuirorum, quæſtorum, & huiuſmodi minora iudicia exercentium: qui non in ſellis curulibus, nec tribunalibus, ſed in ſubſelliis conſidebant. Erant & ſubſellia iudicum, id eſt, eorum qui publicis iudiciis diſceptandis operam dabāt.

SVBSIDIVM bonorum poſſeſſionis, inquit Imper. l. ſi aut nullam. C. de legit. hæred.

SVBSIDIARIÆ literæ, quæ à paribus ad pares, vel ad ſuperiores ſcribuntur, petendo exhiberi transferríque in authēticam formam quoddam ſcriptum publicum vel priuatum.

Subſidiaria actio ea vocatur, quæ pupillo in ſubſidiū datur aduerſus magiſtratus qui tutores dederunt. l. j. in princ. §. non tantum. D. de magiſt. conuen. §. vlt. Inſtit. de ſatiſdatio. tutor. Inde autem appellationem habet, quòd in extremum ſubſidium pupillo excuſſis tutoribus fideiuſſoribúſque eorum datur. l. 5. C. de magiſtrat. conuen.

SVBSIGNARE prædia, legi operis faciendi adſcribere qui prædes quæq́ue prædia pro redemptore oppignerarentur: vt in lapide antiquo: Qui redemerit prædes dato, prædiáque ſubſignato Duumuirum arbitratu. Et in extremo: DIES pecun. pars dimidia dabitur, vbi prædia ſatis ſubſignata erunt: altera pars dimidia ſoluetur opere effecto probatóque. Hoc eſt quod Paul. ait in l. 39. de verb. ſignific. SVBSIGNATVM dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptū eſt. Nam veteres ſubſignationis voce pro adſcriptione vti ſolebant. Hinc etiā Feſtus lib. 16. Reſignare antiqui pro Reſcribere ponebant, vt adhuc Subſignare dicimus, pro Subſcribere.

SVBSIGNATÆ fiſco facultates conductorum vectigalium fiſci dicuntur. l. pen. §. conductores. D. de iure immunit. id eſt ſubſcriptione obligatæ. Quo ſenſu & Subſignare res dixit Iuſtin. in l. vlt. §. defenſionem. C. de admi. tutor. Subſignata etiam apud ærarium & Cēſorem prædia, quæ in cenſum deferebantur, apud Cicer. pro Flacco.

SVBSISTERE, pro hærere & dubitare ponitur à noſtris auctoribus, dum à præcipiti & temeraria adfirmatione abſtinere volunt: vt l. 33. D. de procur. Quantum, inquit, ad filiumfamilias, verum eſt: in ſeruo ſubſiſtimus. Sic l. pen. §. conductores. D. de iure immunit. Vnde ſubſiſti poteſt, an prohibendi ſint à præſide, vel procuratore. Sic & l. 32. D. de reb. credit.

SVBSTANTIA, pro bonis & facultatibus. l. 51. D. de pet. hæred. l. 3. §. vſuras. D. de contrar. tut. & vtil. action. & l. 14. §. patris. D. de bon. libert. l. 3. §. nunc videamus. D. de ſuſp. tutorib. l. 4. C. qui bon. ced. poſſ. & aliis multis locis. Sic Subſtantia hæreditatis. l. 58. §. pen. D. de admin. tut. Subſtantia pro οὐσία. l. 9. §. inde quæritur. D. de contrah. empt. Et ideo materiam ipſam qua corpus conſtat, ſignificat, in l. 4. §. ſi ex lana. D. de vſucap. l. 9. §. ſi quis rerum. D. ad exhib. Et in hoc ſignificatu quot ſint genera, vide Bart. in tractatu de teſte. Sed & ſubſtanſtantia pro corpore ipſo ponitur, in l. 20. D. de cōtrah. empt. Et pro patrimonio & rebus. l. fi. D. de verb. ſign. Sicque Subſtantia & res, opinioni & exiſtimationi opponūtur. l. 2. §. ſi ſub conditione. & §. ſi à pupillo. D. pro empt.

Subſtantia pro ſuſtentamento. c. ſi epiſcopus. 12. q. 3.

SVBSTITVERE propriè eſt in eius qui iam certum lo-

cum obtinet, alterũ supponere. Sic Substituere arbores l. 18. D. de vsufruct. in locum mortuarum, vel infructuosarum alias reponere. l. 14. D. de impensis in res dot. fac. Et eodem sensu Substituere pecora l. 69. D. de vsufruct. Hoc exemplo substitui hæredes dicuntur, qui in eorum locum sufficiuntur, qui prius erant: & secundo vel tertio gradu substituuntur. l. j. D. de vulg. veluti si in filij mei, si hæres erit, & hæres existens, impubes moriatur, alterum instituam: quia non in meum, sed filij locum succedit. Nec tantum hæredibus, sed & legatariis, & iis quibus mortis caussa donatur, substituimus. l. 50. D. de leg. 2. l. 32. D. de leg. 3. l. 10. D. de mort. caussa donat. Alias tamen inter Substitutum & institutum hoc interest, non quod hic primo, ille secundo gradu scriptus sit: sed quod institutus paratus & designatus est ad locum obtinendum, Substitutus autem iam eum occupauit: vt omnis institutus, cum hæreditatem adit, substitutus propriè dicendus sit, & institutus, qui testamento nũcupatus, aut scriptus est: substitutus, qui successit. ita institutus in spe, substitutus in re ac possessione est. Vt cum, si Titius hæres non erit, hæredem instituo, mihi eum, non Titio intimo: & si substitutus dicẽdus est, meum in locum substitutus dicendus est, non autem in illum Titij.

SVBSTITVTIO, est quæ post institutionem à testatore fieri solet, id est secundi hæredis appellatio. & duæ sunt. Vulgaris illa, HÆRES mihi esto. (siue hoc filio, siue extraneo dicatur) quòd si hæreditatẽ meam adire nolueris, illum substituo, ad quem hæreditas mea debeat pertinere. Pupillaris substitutio filiis tanmmodo impuberibus dari potest, quæ ita fit, ILLE FILIVS meus si intra pubertatẽ decesserit, illum ei substituo. Hæc Caius libr. Inst. 2. tit. 4. Vel sic:

Substitutio, est secundi hæredis in locum prioris deficientis institutio. Ea autem duplex est: vna Pupillaris, quæ pupillari tantùm ætati fit: hoc modo, FILIVS meus hæres esto: si hæres erit, & antequam in suam tutelam venerit, id est pubes factus sit, moriatur, Titius ei hæres esto. Altera Vulgaris, quæ omni ætati fit: hoc modo, TITIVS hæres esto: si non erit, Mæuius esto. Illa solis filiisfamil. hæc cuiuis fieri solet, siue filius sit, siue extraneus: illa hæredem filio designat, hæc testatori: illa propriè Substitutio, hæc propriè Institutio est, vt ea voce Instituere, cognosces. l. j. & passim. D. de vulg. & pupill. Vel sic:

Substitutio nihil aliud est, quàm sequenti loco facta subordinatio, inquit Zasius. Fumæus sic eam definit: Substitutio est in locum cuiuscunque instituti hæredis deficientis suppositio. Et rectè quidem, cum fiat etiam substitutio in legatis, & donationibus caussa mortis, tex. in l. vt hæredibus. D. de legat. 2. & hæredis deficientis verbum, vti generale, comprehendat omnes substitutionum species, siue deficiat hæres in institutione, quia noluerit adire, vel non potuerit, propter ætatis, vel sensus defectum, aut alio quouis modo deficiat. Sunt autem communi doctorum calculo receptæ substitutionum quinque species: Vulgaris, Pupillaris, Eaẽplaris, Breuiloqua, seu Reciproqua, & Compendiosa: quæ tamen Iure communi nõ est substitutio, sed propter militum multum fauorem valet iure substitutionis. Iure autem communi non valet, sed potest fieri loco illius fideicommissum, teat. in §. fin. Institutio. de pupilla. Vnde qui fideicommissariam substitutionem vocant, vt & rectè monuit Fumæus, terminos cõfundunt. Aliud est enim Fideicommissum, aliud Substitutio. Substitutio nempe, vt ipse dixit, est in locum deficientis suppositio. In fideicommisso verò rogamus hæredem, vt ab hæreditate adita deficiat, & deinde restituat, sic vt necesse sit illum adire, qui rogatur restituere. l. cogi. D. ad Trebellia. deinde in substitutione Substitutus alteri directè capit hæreditatem ex testamento, fideicommissarius verò per manus hæredis instituti.

Substitutio COMPENDIOSA, sic dicta, quòd sub compendio plures substitutiones complectatur, cum substituitur directè, cuicunque instituto, quocunque tempore, certo, vel incerto defecerit vltra pupillarem 14. annorum. Quod de homine sano intelligendum. Nam si furioso, vel demẽti illo modo substituatur, tum eam exemplarem vocabimus. Exemplum incerti temporis erit, si testator dicat: Institno A. & quandocunque morietur, F. hæres esto. Certi verò temporis species erit, si testator dicat de suo hærede: Si intra 25. annum suæ ætatis decesserit, F. hæres esto. de qua in l. precibus. §. fi. C. de impube. Sed obseruandum, vt habeat nomen compendiosæ verum, oportebit eum, cui substituitur, excessisse 14. annum: intra enim illud tempus semper vocatur pupillaris. l. in pupillari. D. de verb. vulgar. Fit autẽ compendiosa nonnunquam per verba directa, vel obliqua, vel etiam per communia, id est, ea quæ vt directa & vt obliqua, salua recti sermonis proprietate, interpretantur, quorum infra sub quinta vocali faciemus mentionem. Vide fusius apud Gu. Benedictum in c. Rainutius. extrà de test. vt de cæteris generibus.

Substitutio DIRECTE facta tunc dicitur, quando per verba substitutionis nulla fides, nullum ministerium, & nullus actus alterius cuiuscunque requiritur. text. in l. omne verbum. C. comm. de leg.

Substitutio EXEMPLARIS est illa, quæ ad exemplum pupillaris fit cuinis personæ non valenti iure testari: veluti si fiat furioso perpetuo, muto, prodigo, cui bonis interdictum est. Dicta exemplaris, quia est exemplar, & imitatio pupillaris substitutionis. Ea ex certe, quia fiat fit pupillaris impuberi, non valenti testari, quàm diu impubes est, sic fiet de furioso, vt ei, donec resipuerit, possit substitui: quoniam interim prohibetur testari dum furit. Atque sicut pupillaris substitutio cessat, cessante caussa, scilicet defectu ætatis, sic & hæc finitur furioso resipiscente. Hoc autem nomen exemplaris finxerunt nostri doctores propter leges quasdam, quæ voluerunt posse substitui illis miserabilibus personis: cuius rei tres tantum locos in iure ciuili Fumæus annotauit.

Substitutio PVPILLARIS, est ordinatio hæredis à patre, in testamento filio impuberi in potestate constituto, facta sub ea conditione, si impubes decesserit. Ita Fumæo erit exemplum, Titius filius meus hæres mihi esto: & si T. filius meus intra 14. annum morietur, Seius hæres esto. à pupillo, cui fit, nominata. Hæc autẽ Substitutio pupillaris diuiditur in generalem, expressam, tacitam, & in aliam quandam partim expressam, & partim tacitã. Substitutio pupillaris generalis est illa, quã sub reciproca contineri lex declarauit, in l. iã hoc iure. D. de vulg. eadem certe ratione, quæ satis infrà in vulgari explicabitur. Expressa erit illa: Titius filius meus hæres mihi esto: & si filius tuus intra 14. annum morietur, Seius hæres esto. in §. j. Institut. de pupil. Tacita sub expressa vulgari comprehenditur, quia talis à lege subauditur. l. si quis. C. de impuber. Quarta, quæ duplex est, cõposita ex expressa & tacita, cuius exemplum assumitur ex specie l. fi. C. de institut. & substitut. sub condit. fact. tametsi omnes Accursiani hoc non sentiunt, contra quos Fumæus illum casum rectè constituit.

Substitutio RECIPROCA, seu breuiloqua, noua, & alia substituendi forma breuis est. ob id reciproca dicta, quòd duobus fiat reciproce: veluti si quis duobus institutis hæredibus dicat, Vos inuicem substituo. & tametsi duas aut tres possit continere species substitutionũ, non propter eam mixturam fiet tertia, seu distincta species,

ſpecies, non magis quam ſi quis diaerit, Hominum quidam albi: hæc enim accidentia ſunt, non ſpecies. Dicitur autem reciptoca, quaſi retroducta, repetita, reflexa: quia ſicut fluctus reciprocãtur in anguſto mari, id eſt, ſeſe tepercutiunt refluendo, ita iſta ſubſtitutio de vno in alterum retroducitur, reflectitur, & repetitur. Quin & ſubſtitutionum ſpecies, quæ ſub reciproca continentur, ſaluæ manent, nec vſquam mutatur eorũ tiatura, & ſemper eſt vel vulgaris, vel pupillaris: bene quidem alteratur, quia non tantam vim exprimnnt, ac ſi ſpecialitet expreſſæ eſſent. Itaque doct. nomine, vt Zaſiano vetbo loquar, magiſtrali vocarũt breuiloquam, propter. l. cum in teſtamento. §. his verbis. D. de hæred. inſtit. vbi hæc ſnbſtitutio dicitur breuiter fieri.

Subſtitutio VVLGARIS eſt, quæ à qnocunqne, de quocunque, & in quemcunque caſum concipi poteſt, nihil ſpeciale habens. Salom. in l. Gallus. Vigl. Inſtit. de vulg. ſnbſtit. Fumæus: Vulgaris ſubſtitutio eſt, inquit, altera hæredis inſtitutio directa in locum non adeuntis prioris inſtituti. Intelligit autem alteram hæredis ſubſtirutionem, ſiue ſecundam, ſiue tertiam, aut quartam, & deinceps, quot voluerit teſtator. Nam plures gradus inſtitutionis facete poteſt: & ille omnis dicetur Subſtitums, qui habet ante ſe inſtitutum, ſiue ſit primus inſtitutus, aut ſecundus primo ſubſtitutus, teat. in §. j. Inſt. de vulg. Directa verò ideò dicitur, quòd pet ſeipſum, & nõ per manus alterius capit hæreditatem: quo à Fideicommiſſo differt. Exemplum huius ſubſtitutionis ſumit ex Mod. in l. j. de vulg. Lucius hęres eſto: ſi mihi Lucius hæres tion etit, tunc Seius mihi hæres eſto. Sufficiet autem, ſi ſit eapreſſa vel tacita hæredis inſtitutio. Qualis eſt illa: Si mihi legitimus hæres non erit, Titius hæres eſto. vt in l. ſi quis ita, & in l. cum in teſtamen. D. de hæred. inſtit. Vulgaris autem ſnbſtitutio primum diuiditur in ſimplicem: cuius exemplum iam dictum eſt: & duplicem, veluti, Titius hæres eſto: & ſi Titius hæres non erit, vel hæres erit, & intra pubertatem deceſſerit, Sempronius ſit hæres. Vocatur autem duplex: quia in primo capite habet vulgarem ſatis expreſſam, & pupillarem in ſecundo capite, Si intra pubertatem deceſſerit. Ita diuidebat Modeſt. in l. j. de vulg. Eſt autem præter hanc & alia ſimplicis vulgaris ſubdiuiſio: vulgaris generalis, vulgaris eapreſſa, & vulgaris tacita, ſeu à lege ſubaudita. Subſtitutio vulgaris GANERALIS, eſt Fumæo, quæ ſit verbis generalib. cuiuſmodi eſt Repciproca ſubſtitutio, quam aliqui vocant Breuiloquam, duobus hæredibus inſtitutis, ſi dicat teſtaior: Vos hæredes meos inuicem ſubſtituo. nihil enim eſt ptæret generale tiomen Subſtitutionis: cuius ſpecies ſunt, vulgaris, pupillaris, & aliæ iam denominatæ: & tamen ſub illo genere continetur hæc ſpecies, vulgaris ſcilicet ſubſtitutio: tanquam fuiſſet ſpecialiter, & nominatim expreſſa. text. in l. iam hoc iure. §. quod ais. D. de vulg. quã tum eapteſſam nõ diait Iuriſconſ. neque ita proprie poſſumus appellare, quicquid noſtro Bartolo placuerit. Placuit enim, Expreſſum id rectè dici, quod generaliter veniret: in quo ipſum lapſum Fumæus ſcite demonſtrat: vt in eo quòd putauit, generalem hanc ſubſtitutiotiem comprehendi ſub compendioſa. Subſtitutio vulgaris EXPRSSSA, quæ ſit his verbis: Titius bæres eſto: Si Titius bæres non erit, Seius hæres eſto. Dixit Bart. ſi diis placet, prudentior, adhuc expreſſiorem bac inueniri. veluti ſi quis ita ſubſtituat: Sempronium hæredem inſtituo: quòd ſi Sempronius hæres eſſe nolit, Titius ſit hæres. Singularis enim caſus ille eaprimitur, quo nollet eſſe hæres. Rectè verò Fumæus ait, quantum ad illum caſum, expreſſiorem ſe tion videre, quippe cum idem ſit dicere, Si hæres non erit: cum enim tenuit eſſe hæres, euenit conditio. text. in l. cum ptoponas. C. de hær. inſtit. Subſtitutio vulgaris tacita, quæ, non exprimitur verbis, ſeu ordinatione aperta teſtatoris, ſed ex increpatione, declaratione, vel ampliatione Legis ſubauditur: qualis eſt ea, quæ ex compendioſa concipitur. de qua in l. Centurio. D. de vulg. in l. precibus. C. de impu. & aliis ſubſti. Gloſſ. vlt. in l. Lucius. D. de vulg. hanc nullo modo expreſſam, eiicit Fumæus contra Bart. Hactenus ex variis interpretibus, & potiſſimum Fumæo, varia ſubſtitutionum genera ab his eſficta recenſuimus: tu ne diſcedito ab diſtinctione Iuriſcoſ. veterum in l. j. 2. & 4. D. de vulg. quam & ſuperius attigimus.

Subſtitutio autem alia ſimplex eſt, quæ vnum caſum: alia duplex, quæ plures caſus amplectitur. l. j. §. j. D. de vulg. & pup.

SVBTILA ingenium, in l. 2. C. de commer. & mercatoribus. fallax & deceptioſum videtur exponere Romanus pontifex, ad aliud producens. Cle. abuſionibus. de pœnit. & remiſ.

SVBTAMAN, vide Stamen.

SVBTILITAS iuris, quia tendit ad læſionem alterius, omnino reprobatur, & eſt oppoſita ſimplicitati, quæ ſolet dici amica legum. l. ſi quis cum aliter. D. de verb. oblig. l. Gallus. §. quidam rectè. D. de lib, & poſthum. Simpliciter enim fieri dicitur id, quod ſine fraudis cõſcientia fit, l. ait prætor. §. ſi quis particeps. D. de his qui in fraud. credito. Alia ſubtilitas eſt ad inueſtigandam vniuſcuiuſque negotij iuſtitiam ex circunſtantiis, ſecundum artem boni & æqui. l. j. in princ. D. de iuſt. & iur. Ea non opponitur ſimplicitati, ſed maximum adfert robur. Vnde iudiciatia ſubtilitas appellatur in l. ſi fuerit. §. ſin autem. D. de reb. dub. Et huius ſubtilitatis frequentiſſima eſt mentio in legibus.

Subtilitas benignitati opponitur: tanquam ſummum ius æquitati. l. ſi tibi. 20. D. de reb. cred. l. ſi tibi. D. de don.

SVBVASSALLVVS, qui ab alio ſit, quaſi ſubſtituendo vaſſallus.

SVBVRBICARIÆ regiones, & ſuburbicariæ partes, quæ ab italiæ regionibus ſeparantur in l. 9. de anno. & tribut. in C. Theod. l. 12. de extraord. munerib. in eo. Cod. l. 12. de indulgen. debit. eo. & in Notitia Imperij Rom. vbi de comite rerum priuatarum per Occidentem tractatur. Subnrbicariæ autem regiones dicuntur etiam Vrbicariæ in l. 1. C. The. ſi. per obrep. fuer. imp. l. 14. C. Theod. de ind. deb. l. 3. C. The. quib. eq. vſ. l. 9. C. Th. de eatra. mun. & apud Caium ac Theodoſium auctores limitum, Tuſcia vrbicaria & annonaria fuit enim vna Tuſcia ſuburbicaria, & altera annonaria, vt Picenum aliud ſuburbicarium, aliud annonarium, d. l. 12. C. Th. de ind. deb. & in Notitia Imp. Rom. Hinc, & Suburbicariæ eccleſiæ, apud Ruſinum Aquileienſem in canone ſexto Niceni concilij.

SVCCEDANEVS culpæ, qui in culpam ſuccedit, l. 4. D. de mag. conuen. Succedaneus damni, l. 10. C. qui da. tu. Succedaneus functionis, l. 27. de decurionib. C. lib. 10. Succedaneus ſolutionis, l. 3. C. de fund. tei priua.

Succedaneus alieni periculi, dicitur in quem incommodum periculi alieni, (hoc eſt cuius culpam alter ſuſtinet) redundat. Vlpianus l. 3. in fin. D. de adminiſt. tut. Plane ſi non conſentiant tutores Prætori, ſed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur ſuccedanei eſſe alieni periculi. Plautus Epid.

Men' piacularem oportet fieri ob ſtultitiam tuam?
Vt meum tergum ſtultitiæ tuæ ſubdas ſuccedaneum?

Nam Stultitiæ tuæ dicit pro Tergo tuo, cui periculum à ſtultitia imminet. Vlpianus l. 4. D. de magiſtr. conuen. Nam magiſtratus quidem in omne periculum ſuccedit heres ipſius dolo proximæ culpæ ſuccedaneus eſt.

Succedanea hostia olim dicebatur, quæ in alterius locum sacrificiis adhibebatur, vt Gellius lib.4.c.6. & Seruius in 8. Æneid. scribunt. Apul. libr. 8. de Asino au. Sed postquam non ceruam pro virgine, sed asinum pro homine succedaneum videre.

SVCCESSIO dicitur, cùm priore subducto de potestate suo hærede, vlterior in proximum locum succedit. l. 28. §. j. D. de liber. & posth. Et Succedere, pro in sui hæredis locum succedere, sublato de medio vel morte, vel pœna, vel captiuitate, vel emancipatione eo qui præcedebat. l. 29. §. videndum. & §. ille casus. D. de libe. & posth. l. 2. D. de vulg. & pup. l. 6. §. j. & l. 13. D. de iniust. rupt. Planè quod in l. j. §. interdum. D. de suis & leg. dicitur, in suis successionem non esse, hũc sensum habet, vt eo qui primum locum mortis tempore tenebat mortuo, sequens vt suus hæres non admittatur: aliter atque si antè, cum alij delata hæreditas nõ esset. Quomodo & in hæreditate legitima successionem non esse, Paulus lib. 4. Sentẽt. tit. 8. & Iustinian. in §. placebat. Instit. de legit. adgnator. success. scribunt.

Successio alia est personarum, alia rerum. Successio personarum, est cùm priore gradu vacuo, is qui inferiorem tenebat, eius in locum ascendit. l. j. §. si filius. D. de suis & legit. l. 3. C. eod. Successio rerum est, cùm persona nõ tam personæ, quàm rebus succedit. Ea autem duplex est. nam aut in ius vniuersum est: qualis est hæredum, & eorum qui bonorum possessores sunt: aut in res singulares. l. j. §. in locum. D. quod legat. l. 7. & l. 8. D. de iureiu. l. vlt. D. de exceptione rei iudicatæ.

Successio successorij edicti duplex est: vna ordinum, altera graduum. Successio ordinum, est cùm ordo personarum vniuersus, cui potissimum possessio deferebatur, illam omisit: veluti liberorum, aut legitimorum, aut cognatorũ. l. j. D. quis ord. in bon. poss. eadémque, successio de capite in caput appellatur. l. 5. C. qui admit. ad bon. poss. Successio graduum dicitur, cùm primo eorũ graduum qui in ordine aliquo sunt, omittente, insequens admittitur. plures enim in ordine ferè vnoquoque reperiuntur gradus. d. l. j. D. de success. edict. §. cùm igitur. 7. Instit. de bon. possess.

Successio alia naturalis, alia legitima. Successio naturalis ex parte matris est, legitima, id est quæ secundum leges datur, ex parte patris, gl. l. j. C. vnde vir & vxor.

SVCCESSORIVM edictum, est id quo Prætor successionem permisit: id est ius inter eos quibus bonorum possessiones deferuntur, vt in locum eorum qui postulationem omiserint, sequentes succedere subiréque possint. l. j. D. de success. edict.

SVCCESSORES alij in vniuersum ius, alij in rem succedunt. l. vlt. D. de except. rei iudic. l. 19. §. deinde. D. de ædili. ed. l. 7. in fi. & l. 8. D. de iureiu. Ita Successio per donationem, in l. 17. §. pactum. D. de pact. Successorum itaque verbo non solùm qui in vniuersa bona, sed & qui in rei dominium successerint, in stipulatione dãni infecti continentur. l. 34. §. adiicitur. D. de dam. infect. In locúmque successisse accipimus siue per vniuersitatem, siue in rem successerint. l. j. §. in locum. D. quod legator. Et ideo cùm hæredem significare volumus, iuris successorem dicimus. l. 9. §. j. D. de edend. §. legataris. Instit. de testam. ordin. & in locum hæreditario iure succedentem. l. vlt. D. pro suo. quos in locum. & in ius succedere ait Paul. in d. l. 9. §. j. & l. 42. & l. 177. D. de diuers. reg. Qui autem per vniuersitatem succedunt, vel ciuili, vel honorario iure succedunt. l. j. in fin. D. de muneribus & honor. Vnde quidam honorarij sunt successores, veluti bonorum possessores, & quibus ex Trebelliano Senatusconsulto hæreditas restituta est, l. 24. D. famil. ercisc. l. 9. §. illud. D. de interrogatio. in iu. fac. l. 7. in fi. D. de condict. furt.

SVCVLA, inquit Budæus, machina est tractoria, quæ vectibus versatur. vide Vitru. lib. 10. c. 4. & 5. Constat autem tereti ligno, duobus aut pluribus vectibus traiecto, vtrinque æqua extantibus longitudine. hæc dum versatur funis qui ductarius dicitur, circa eam obuoluitur. Vlpia. in l. sed addes. §. illud nobis. D. loca. Quod si, ait, regulis olea prematur, & prelum, & suculam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuetur prelum, dominum præstare oportere.

SVDOREM aquæ in legibus vocari Seneca lib. 3. c. 15. Natur. Quæstio. scribit, qua guttæ quædam vel pressura loci eliduntur, vel æstu euocantur. Quod Brissonius ad interpretationem l. j. §. caput aquæ. D. de aqua quot. trahit, in qua ita est: Plane si aqua sudoribus manando in aliquem locum effluere, atque ibi apparere incipit. Vitruu. lib. 8. c. j. In terra autem nigra sudores & stillæ inueniũtur exiles, quæ ex hibernis tempestatibus collectæ, in spissis & solidis locis subsidunt. Quod ipsum Pallad. lib. 9. c. 8. tradens, Nigra, ait, terra humores & stillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta. & mox: Sequenti die aperto loco si in eodem vase sudores intrinsecus inueniantur, aut stillæ, aquas ibi esse non dubites.

SVAS porcorum appellatione continentur, quia & hi gregatim pascuntur, quod Homeri auctoritate probat Martianus. l. 2. D. ad leg. Aquil.

SVFFICERE operi, administrationi, negotio. l. 13. D. de tut. l. pen. §. fi. D. de tut. l. 5. §. sed si filius. D. de libe. agno.

Sufficere dicuntur fructus, quando competenter sufficiunt, licet non extensiue. c. cùm M. Ferra. de constitutionib.

Sufficere, satis esse. l. 2. §. post deinde. D. de orig. iuris. Sufficit, significat quod fieri potest, non quod debet.

SVFFICIENS portio quæ sit, vide c. extirpandæ. de præbend. Sufficiens substantia, ex qua quis sustentari potest. l. hæres. D. de pet. hæred.

SVFFECTVS Consul, ait Isidor. lib. 10. est, qui pro alio substituitur. Sic enim appellabatur, qui in demortui Consulis locum sufficiebatur. l. 2. §. Labeo. D. de origine iur. Lamprid. in Alexand. Consules quoscunque vel ordinarios vel suffectos creauit, ex senatus sententia nominauit. Spartia. in Caracalla: Helium Pertinacem suffectum Consulem ob hoc solùm, quòd filius esset Imperatoris, occidi iussit. Suet. in Iulio. cap. 80. Q. Maximo suffecto trimestrique consuli. Idem in Augusto. c. 26. Die Kalendarum Ianuar. cum manè pro æde Capitolini Iouis paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. Ab ordinariis autem Coss. non etiam à suffectis anni computabantur. Et idcirco minor eos honor, minor laus sequebatur. Auson. in Gratiar. actio. Sed consulatus ille cuiusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus, quærendum vt reliquerit tantus Orator, quibus consulibus gesserit consulatum.

SVFFICIENTER, clare & euidenter. c. præsentium. de testib. lib. 6. c. in nostris. de conces. præbend.

SVFFLAMEN litis, Iuuenalis:

Nec res atteritur longo sufflamine litis.

SVFFRAGIA, pro vocibus & scitis, quibus vel in magistratu mandando, vel reo iudicando, vel lege, aut rogatione sciscenda, aliáve qua re statuenda volũtatem suam quisque indicat. l. 32. D. de legib. l. j. D. de offic. quæstor. l. 5. D. quod cuiusque vniuersit. l. 6. §. j. D. de decurio. l. 8. D. de muneribus & honorib. l. 5. D. fam. ercisc. l. vlt. D. de præd. decurion. Sic Suffragia emendicata dicit Imp. Gord. in l. singuli. C. de accusatio. quæ scilicet precibus & munusculis extorta & obtenta sunt.

SVFFRAGIVM, pro impetratione beneficij, quod quis alteri à quo rogatus erat, à Principe apud quem gratia valebat, est eblanditus: vel pro auxilio & patrocinio

nio honorum adipiſcendorum cauſſa lato & præſtito.Impp.l.vnic.C.de ſuffrag.Si qui deſideria ſua explere cupientes,ferri ſibi à quoquam ſuffragium poſtulauerint,& ob referendam vicem ſponſione ſe conſtrinxerint,&c.Extat præterea in C.Theodoſiano lib. 2.tit.29.lex Imp.Iuliani, qua vetat id quod ſuffragatoribus, id eſt, eblanditoribus illis datum eſt repeti. Cuius conſtitutionis Ammian.Marcellinus lib.22.mẽtionem facit.Itáque intelligendum eſt quod Lampridius in Alexandro de Thurino ſcribit, qui ſuffragium ſuum promiſerat. Eam autem nundinationem omnẽ Iuſtinianus prohibet Nouell.8.De magiſtratib. non vend.ὰλλ' ὅτι μὴ ἀλλότε ὑδὲ προφάσει τῶ καλυμμένων ſuffragion, &c.

Svffvgivm, locus ad euitandum imbrem,vel tempeſtatem.

Svggerere, ſubminiſtrare,capit.priuatus.vbi Archi. 70.diſtinct.Suggeſtum,à ſuggero,id eſt narratum, indicatum.l.Ofidius.92.D.de leg.3.

Svggillare proprie eſt liuido colore inquinare: vt cum ictu fuſtis percuſſa cutis ſanie ſeſe ſuffundente nigreſcit.Tranſlate vero dicitur pro contumelia afficere.Vlp.l.15.§.17.D.de iniur.Si quis ſic fecit iniuriam ſeruo,vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere poſſe ſuo nomine.ſi verò non ad ſuggillationẽ domini id fecit,&c.Idem.l.10.§.8.D.de in ius voc. Permiſſurus enim eſt, ſi famoſa actio non ſit, vel pudorem nõn ſuggillat.

Svggrvnda, vel ſuggruenda (varie enim in Pandectis Florentinis hoc verbum ſcribitur) pars tecti vltra ſtructuram ædium proiecta, & prominens. Vel Proiecta ſunt ex ædibus, quæ ita proueuntur & protendũtur,vt nuſquã requieſcant.l.242.§. inter.D. de verb. ſignific.Vlp.l.5.in fi.D.de his qui deiecer.vel effuder. Prætor ait, Nequis in ſuggrunda, protectóve ſupra eum locum, qua vulgo iter fier,&c.Hinc tit.de dam. infect.& ſuggrundis,& proiectio.Apud Vitruu.lib. 2. c.9.Subgrunda vocantur.Vnde Suggrundationem idẽ dixit lib.4.c.2.Varro libr.3.de re ruſtica, Aues ſubtus ſuggrundas ab initio villatico vſæ tecto. Græci γεισηποδίσματα appellarunt. Sic enim Moſchopul.in libr. περὶ σχεδῶν,γεισηποδίσματα αἱ προβολαὶ τῶν ὑποδρόμων οἰκημάτων,αἱ ὑπὲρ τοὺς κάτω τοίχους προέχουσαι· γεισήποδες δὲ τὰ φέροντα αὐτὰς ξύλα.

Svlci aquarij,ὑδραγωγοί.de aq.plu.arcen.D.

Svlpvraria, ſulphuris fodinam ſignificat.l.8.§.in calcariam.D.de pœn.l.13.§.inde eſt quæſitũ.D.de vſur. l.52.§.ſi ſulpurariæ.D.de furt.

Svlpvrata de ligno,id eſt,ligna ſulphure illita.l.55. §.fin.D.de leg.3.l.167.D.de verb.ſign. vel ligna exilia ſulphure intincta accendendi luminis cauſſa parata. Galli vocant *Allumettes*.

Svmere, inquit Seruius in 5. Æneid. verbum eſt Iuriſconſultorum, quo vtuntur quoties legatum non ab hærede datur,ſed eſt in accipientis arbitrio. Atque ita ſumitur.l.ſi ſic ſtipulatus.93.D.de verb.oblig. Si ſic ſtipulatus fuero,Per te non fieri,quominus hominem ex his quos habes,ſumam?electio mea erit.

Sumi dicitur iudex arbiterve,& capi,qui ex conuentione litigatorum aditur.l.4.C.de dote releg.Sic Sumptus ex interdicto iudex.l.21. D.quod vi aut clam.Sumptus ex compromiſſo,in l.50.D. de recept. arbitr.l. penult.D. de iudic.Cic.pro Flacco.Q.Naſo iudex ſumitur.Valer. Max.lib.8.c.2.de C.Mario.Nam cum C.Ticinius Minturnenſis Fanniam vxorem, quam impudicam de induſtria duxerat,eo crimine repudiatam dote ſpoliare conaretur,ſumptus inter eos iudex, in conſpectu habita quæſtione ſubductum Ticinium monuit, vt incepto deſiſteret.Dicitur & adſumi qui aliis additur.l. 17.§.ſi in duos.D.de recept.arbitr.

Svmmitti dicuntur pecora,cum propagandæ ſobolis gratia matribus ſupponuntur, atque alenda præbentur; vel cum in locum demortuorum capitum ſubſtituuntur,vt eo modo grex ſuppleatur.l.69.l.70. D.de vſufruct.l.59.§.hæreditatem.D.ad Trebell.l.10.§.ſerui. D.de iure dot.

Summittere delatorem,eſt accuſatorem ſubiicere & ſupponere.l.9.§.vlt.D.ad leg.Corn.de falſ. l. 5. D. de iure patron.l.j.§.incidit.iuncta.l.15.D.ad Turpillian. Quintilian.Declamatio.281. Quinetiam ſi permittitur iſta defenſio,& ille poteſt dicere ſe non occidiſſe, qui percuſſorem ſummiſerit.Nam ita emendandum eſt, vbi vulgò, ſuum miſerit,perperam legitur. Sed & apud eundem auctorem Declamatio.355.in hoc verbo aliud mendum eſt.Inueniſſe illos rationem, qua mutuo dolore diſtraherentur, ſummiſſéque qui dicerent male tractatas à tutore rationes.vbi,ſummiſiſſe, legendum eſt.Sic Summittere vim in l.9.§.animaduertendum.D. quod met.cauſ.Et ſummittere qui vociferentur, interpretare in l.15.§.conuitium.D.de iniur.

Svmmovere dicebãtur magiſtratus, cum quempiam extrudi iuberent.Conſules quidem & Prætores per lictorem, Tribuni autem per viatorem. at illi quidem ita ſummouebant,vt qui non pareret,prehendi iuberent.hi verò nõ pro imperio, ſed comiter verbis ſummouebant,Si vobis videtur,diſcedite Quirites. Cicero pro Quintio:Aut ſatiſdare, aut ſponſionem iubet facere:& interea recuſantes noſtros aduocatos acerrime ſummoueri.De Dolabella Prætore loquitur. Inde deductum ad noſtros vocabulum eſt,vt Summoueri dicantur actores per exceptionem,quos ita rei perpulit exceptio,vt à tribunali quodammodo ſummoti videantur. Hotom.

Svmmvs,ma, mum. Summo iure agere, tum dicimur, cum quàm maxime poſſumus duriter & præfracte cũ aduerſario contendimus,cúmque quàm aſperrimo & vehementiſſimo iudicio poſſumus perſequimur.quod Cicer.in Orat.pro Quint.ſic extulit: Ad extrema & inimiciſſima iura cupide decurrere,item, inimiciſſime & infeſtiſſime contendere.Cicer.libr. de Offic.j. Exiſtunt etiam ſæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius ſumma iniuria, factũ eſt iam tritum ſermone prouerbium.Terent.in Heaut.

Verum illud Chreme dicunt,ius ſummum, ſæpe ſumma malitia eſt,

Columella lib. j. de officio patrisfam. erga colonum loquens,Summum ius,inquit, antiqui ſummam putabant crucem.Vide Ius ſummum.

Summum ſupplicium mortem ſignificat.l.38. §. qui abortionis.D.de pœn.l.pen.D.de condictio.cauſſa da.l.vlt. D.de ſepul.viol.& apud Paul.libr.5.Sent.titul.21.Calliſtrat.in l.28.D.de pœn.Summum ſupplicium eſſe videtur ad furcam damnatio,item viui crematio, & capitis amputatio.Paul.lib.5.Sentent.tit.17.Summa ſupplicia ſunt crux,crematio,decollatio.Ad beſtias etiam damnatio ex hoc genere eſt, l. 29. D. de pœn. vt Paul. lib.5.Sentent.tit.23.oſtendit.

Svmma generaliter accipitur pro collectione omnium rerum,quæ vbi de valore fuerit quæſitum,in ſummam ſolent redigi pecuniariam:quippe cum is ſit vſus pecuniæ,vt omnium plane rerũ corporalium & incorporalium pretia & æſtimationem repræſentet.l.ſi in duobus actionibus.D. de regul.iuris. Alioquin autem ſpecialiter Summa, de quantitate pecuniarum certa intelligi ſolet.l.quærebatur. D. qui potior. in pignor. habe.l.diligenter.§.ſeruo quoque. D. mand. Aliíſque locis fere infinitis. Summa ſummarum autem,apud Plautum in Truculento,eſt cum in rationibus multa nomina & capita in vnam ſummam rediguntur, ac ſic

multis summis factis, omnia tandem in vnam consummantur. Nam vt capita in summam, sic summæ in summam summarum rediguntur. In Lucretio autem summa summarum, immensitatem ipsam vniuersi significat.

Summa pecunia, quantitatem significat.l.29.D.de verb. oblig.l.45.§. fiscalibus. D. de iur.fisc.l.22.l.38. D.de re iud.& alias sæpe.

Summa diuisio, prima, & præcipua & generalior.l.3.D.de stat.ho.l.j.D.de rer.diuis.§.1.Instit.de action.

Summa pignoris, id significat, quāti pignus valet: vt summa debiti, pecuniæ debitæ, in quam pignus obligatum est summam.l.87.D.de furt.

Summa condemnationis.l.3.§.pen.D.vti possid.

Summa dies, nouissima.l.7.§.Papinianus.D.sol.matr.

Summa possessionis.l.3.§.at ex contrario. D.de acquiren. possession. Summa quæstioois.l.52. §.pen.D.de obl. & actionib.

SVMMA Reipub. Locutio est idem significans quod status & firmamentum Reipub. Vlpia.l.j.§.16.D.de exerc. act. Ideo autem ex voluntate in solidum tenentur, qui habent in potestate exercitorem, quia ad summam Reip. nauium exercitio pertinet: hoc est ea re sublata Reipubl. status euertitur: stare Resp. non potest. Florentini tamen libri Summam remp. habent. quod abiudicat Horom. Paul. Sent.5.c.13. Qui de salute Principis, vel de summa Reip. vaticinatores consuluit, cum eo qui responderit, capite punitur.

Summa prouidentia naturalis ratio, vt in l.j.D.de legitim. tutor.

SVMMVM digitum, apud Iustin. sub finem Institu. Accursius indicem digitum intelligit. Rectius Alciatus putat, posse de tabula, seu, vt Græci dicunt, elencho, accipi. Prouerbialiter autem dicimus, Extremis attingere digitis, pro eo quod est leniter attingere. Vnde & Imp. prouerbialiter locutus videtur.

SVMMARIVM, breuis enarratio eorum quæ narrantur, M. Salomonius.l. Gallus Aquilius. D.de libe.& posthum. quo genere fœdè lapsi sunt superiorum temporum recognitores, nam obseruata, summaria adpellarunt, vt in Bart, & reliquis interpretibus videre liceti cùm tantum absit, vt rerum summas tractationes perstrinxerint, vt notabilia tantum exscripserint.

SVMMATIM cognoscere Prætor iudéxve dicitur in l 15. §. si super. D.de re iud.l.j.in fi.D.de prætor. stipul.l. 3.§. sciendum. D.ad exhibend.l.3.§. caussæ cognitio. D. de Carbo ed.l.3.§.j.D.vt in possess.legat.l.9. §.illud quæritur. D.de interrogationib.in iure faciéd.l.j. §.si ea quæ. D.de vent.in possess.mittend.l.7.ver.planè. D.de petitione hæredit.l.40.D.ad leg. Aquiliam.

SVMMATES, qui & optimates, & primates appellātur. l.quinque.D.de decu.lib.10.

SVPELLEX, inquit Pompon.l.j.D.de supel.legat. est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque argento auróve facto vel vesti adnumeretur: quod tamen de rebus mouentibus, non animantibus intelligendum est, ex l.2.ibid. de qua definitione vide Alex. ab Alex. Gen. die.lib.j. c.19. Labeo autē ait l.7.D.eod. originem fuisse supellectilis, quod olim his qui in legationem proficiscerentur, locari solerent, quæ sub pellibus vsui forent. qua de re Alc. libr. j. Dispūct. c. 5. Tuberò verò hoc modo supellectilem demonstrare rentat, instrumentum quoddam patris familiæ rerum ad quotidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem non caderet: vt, verbi gratia, penum, argentum, vestem, ornamenta, instrumenta agri, aut domus. d.l.7. Itaque licet supellex videatur tantùm dici de stragula, siue lodice, ab eo quod super lectū imponatur, ad alia tamen domus vtēsilia eius significatio se extendit, immò & ad alias res, quæ sunt, aut possunt alicui ornamento esse: sed ad vestes ooo extenditur.l. qui vestem. D.eod.

SVPELLECTICARII serui sunt qui supellectilem curant: eo etiam nomine veniunt, qui eam faciunt.

SVPERÆQVATIO perperam legitur in vulgatis codicibus in l.si quis deserta. C.de omni agro deserto; lib. 11. legendū enim, Subperæquationis iure percepérit.

SVPERAMENTA Vlpianus appellat, quæ in paranda materia resecātur, ac supersunt. Lignis legatis, inquit, si voluntas non refragatur, superamenta materiarum continebuntur.l.55.§.2.D.de leg.& fid.lib.32.

SVPERDICI, pro prædicari per præconem: id est eius voce, & (vt cum Apuleio loquar) boatu pronuntiari & proclamari. Vlpian.l.si duo.13.in fin. D. de iureiur. Fustibus eum castigandum dimittere, & ita ei superdici, προπετῶς μὴ ὄμνυε: hoc est, temerariè, neu petulanter iures. Sic in l. fustibus. C. ex quibus caus. infam. irrog. Fustibus cæsum, cui per præconem ita dictum est, λοιδορήσας. Sunt tamen qui superiore Vlpiani loco, pro Superdici, Super indici legant, hæcque illius verba referenda existiment ad veterum morem, qui cum de damnato homine supplicium sumebant, io loco supplicij conspicuo ἐπιγραφὴν, seu (vt vocant) titulum affigebant, quo breuiter admonitus populus, pœnæ à reo expetitæ caussam intelligeret, eóque exemplo à simili facinore perpetrando cæteri auocarentur. Ex hoc autem more imposita videtur fuisse inscriptio cruci CHRISTI seruatoris nostri.

SVPERESSE rebus suis, pro sufficere earum administrationi, negotia sua gerere, & illis consulere, prouidere, & prospicere: Græca videtur esse locutio: dicunt enim illi περιγίγνεσθαι τῶν πραγμάτων. Paulus.l. 2.de curat. fur. Sed & aliis dabit Proconsul curatores, qui rebus suis superesse non possunt. Sic l.j.§.vlt.D.de procuratorib. l.60.in fi.D.de re iudic.l.12. D. de tutorib. & curat.dat. l.10.D.ex quib.causis ma.l.penult. D.de vacat. muner. Gellius lib.j.c.22.de huius verbi significatione disputans, eos ridet, qui Superesse se his, quibus aduocationem præbebant, dicebant, pro adesse. Quo tamen in significato Sueto.in Augusto hoc verbo vsus est.

SVPEREXACTORES dicuntur, qui vltra quam debetur nomine tributi à prouincialibus exigunt: & tales tenentur in duplum: sed & si perseuerauerint, capite plectuntur.l.j.C.de superexactionib.lib. 10. quod tamē mutauit Leo Nouel.61. debétque id quod iniustè exactum est, protinus domino restitui.

SVPEREXCVRRERE. l.j. D. de arb.cæd. Si arbor, inquit Vlp. ædibus alienis impendeat, vtrum totam arborem iubeat Prætor adimi, an verò id solum, quod superexcurrit, quæritur.

SVPERFICIES, quod super soli faciem est: veluti si quid satum, aut ædificatum est. itaque vites, arbores, plantæ, segetes, superficies appellantur. Vitis quidem appellatur superficies vineæ, in l.certo.13. D. de seruit. rust. Domus appellatur superficies soli.l. eum qui. 23. D.de vsurpat. vbi ædes dicuntur ex duabus rebus constare, ex solo & superficie. Superficies autem vsque eo soli pars est, eique natura cohæret, vt nō illud sine hac tradi, neque hæc sine illo vsucapi possit.l. obligationū. 44.D.de oblig.& act.l.nunquā.26.D.de vsurpat. denique Superficies solo cedere dicitur. l. qui dominum. 50. D.ad leg. Aquil. l. qui res suas.98 in fin. D. de solut. & arborum quæ fundo continentur, non est separatum corpus à fundo: inquit Pomp. l. quintus. 40. D. de action. empt.

SVPERFICIARIA prædia, quæ in conducto solo certa pensione annua habentur.l.10.D.fam.erciscl.l.49.D. de verbor.signific.l.16.in fin. D. de pignor. act. Superficiarias enim ædes in conducto solo positas dixit Caius.l.vltim.D.de superficieb. Sic & Superficiaria insula

sula, in l.11.§.j. D.de publicia l.j.§.& generaliter. D.de vi & vi arm.l.9.§.quæsitum.l.39.§.damni. D.de dam.infect. Et Superficiarius fundus, l.j. D.quibus mod.vsusfru.amitt. Seneca lib.15. Epistol. Mathematica, vt ita dicam, Superficiaria est, in alieno ędificat, aliena accipit.

SVPERFICIARIVS definitur esse is qui in alieno solo ædificauit, quod quidem à domino conduxit ea lege vt in eo ædificaret, & sibi haberet ædificium in perpetuum, vel in plures annos sub annuo solario. hic plus est quam inquilinus. nam ius habet in re, quod ius superficiarium dicitur ἐμφυτευτικὸν, l.j. D.de reb.cor. qui sub tut.vel in Basilicis, ἐμφυτευτ. Vide l.in speciali.75.cum l.seq. D.de rei vend.& l.damni.13.§.2. D. de dam.infect. Igitur vere & propriè dominus nō est, quamuis in alieno ædificarit: sed potius vt inquilinus, l.3.§.pen. D.de oper.nou. nuncia. tametsi quasi dominus vtilibus actionibus adiuuetur, l.j.§.vlt.& l.vlt.D. de superfic.l.18.§.ei qui.D.de damn.inf.

SVPERFICIVM, pro superficie legitur in Pand. Flor. tit.de superf.vt l.si areæ. D.de legat.2.hoc tamen in loco Græci superficium vertunt ὑπέρθεμα.& apud Gaium lib.2.Instit.tit.j.& l.si lapidicinis.D.de iur.dot.

SVPERFICIO, supero, redundo, superfluo. Vlpian.l.j.§. 10.D.de aqua, & aqu.plu.Iidem aiunt, aquam pluuiam in suo retinere, vel superficientem ex vicini in suum deriuare omnibus ius esse. Fortassis verius vulgatis in libris legitur Superfluentem.

SVPERFOETATIO, secūdarius cōceptus est prægnantis, quam Superimprægnationē vulgus appellat. Lege Budæum in Annot.prior.ad l.antiqui.Si pars hære.pet.

SVPERILLVSTRES, senatores, consules, dictatores, not.in l.j.D.de offic.eius cui mand.

SVPERINDICTVM, extraordinarium munus, vltra solitam & canonicam collationem indictum significat, id est augmentum indictionis, l.j.C.de indictionibus, lib.10.l.j.C.de superindictio.l.3. C.de excus.muner.eo. l.3.C.de silentiar.lib.12. Appellatur & superindictio, in l.j.de priuileg.dom.August.lib.11. Vnde Superindictiçij tituli, in l.vltim. eod.tit.quemadmodum ex scriptorum librorum auctoritate emendandum est. Hinc l.3. C.Theod.de col.fun.pat. Augmenti, inquit, & superindictitij. Marcellinus, lib.17. Indictionale augmentum vocat. Athalaricus Rex 9. Quod à nobis augmenti nomine querebatur, illustrem virum Comitem patrimonij nostri, nunc iussimus remouere. Et alio loco: Quicquid supra consuetudinariam functionem augmenti nomine petebatur: Galli superindictum vocant, crue.

SVPERIORES, positiuè intelliguntur ij, qui sunt supra gradum quartum cognationis, vel affinitatis: sicut Inferiores, qui sunt infra ipsum gradum.

Superior cognatio parentum est, Institutio. de gradibus affinit. Superior, proximus, ca.quanquam de elect. in 6. Superior, prima, l.si dare.D.de verb.oblig.

SVPERNVMERARII, l.7.C.de prox.sacr.scr.qui in sacris scriniis vltra numerum statutorum militabant. Quod si quis, inquiunt Impp.de supernumerariis, qui statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit. Vide Sudam in voce ὑπεράριθμος.

SVPERSTES, duo, vt opinor, significat. video enim & pro teste & pro præsente vsurpari. Festus li.17. Superstites, inquit, testes præsentes significat. cuius rei testimonio est, quod superstitib. præsentibus leges inter quos controuersia est, vindicias sumere iubent. Plautus in Artemone:

Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstes.

Seruius autem libro Æneid.3. Superstes, inquit, præsentem significat. vt Cicero in Muræniana, Suis vtrisque superstitibus, id est præsentibus. Quod tamen postremum verbum apud Ciceronem è glossa in contextum irrepsit. Hotomanus.

SVPERSTITIOSVS, vano & inani metu Dei affectus, id est qui metuit sibi Deum offendere, vbi non offenditur: nam à Superstes deductum nomen est. & haud scio an iis propriè attributum, qui nimiū in fanis consistebant, quasi apud deos suos superstites: quos vernacula lingua Bigottos appellamus. quod in vitio Vlpianus posuit, l.j.§.4.D.de ædilit.edict. vbi superstitiosos inter eos numerat, qui animi vitio laborant. Cicero tamen libro de natura Deorum secundo sic scribit: Non enim philosophi solùm, verumetiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. nam qui totos dies precabantur, & immolabant vt sui liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati quod nomen postea latius patuit. Hos Græci δεισιδαίμονας vocant: de quibus vide Plutarch.in lib. περὶ δεισιδαιμονίας. Plautus autem in Rudente hoc verbum in eo posuit, qui vaticinaretur:

Quid si ista, aut superstitiosa, aut ariola est, atque omnia Quicquid insit, vera dicet?

SVPINVS, dissolutus, negligens, alicui negotio indormiens. Paulus l.15.§.primo. D.de contrah.empt. Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

SVPPETERE præter tritas significationes est, subiecta sua persona, pro alio petere, l.52.§.5.D.de furt. pro quo quidam ibi legunt, Sic petet, vt Haloander, qui hoc verbum eo significatu non intellexit.

SVPPLETVR quod deest, 64.j.in princ.de sacr.vnct.l. oratio.D.de sponsal.

Suppletur vnum ius per aliud, Panor.in c.super quæstionum.de electio.

Supplere de iure, vel de facto, & quando possit iudex, vide C.vt quæ desunt aduo.pat.iud.supp. Specula. de offic.omn.iud.part.j.§.6.

SVPPLENTES OMNES DEFECTVS TAM IVRIS, QVAM FACTI, Clausula, quæ quotidie apponi solet in diplomatibus Roma.Pont.& Impp.respicit tantùm defectus iuris positiui, non autem naturalis, vt est tex.in Clem.pastoralis.§.caeterū defectus.de re iud.

SVPPLETIO, quam ponit Papa in rescriptis, ad quid referatur, docet Panor.in c.illa. de elect.

SVPPLICARE propriè est paulo demissius orare, obsecraréque, ducto more à miseris, qui plicatis manibus, ferè orant: non autem, sicut aliquando, non tamen sine erroris duce, putaui, genibus flexis.

SVPPLICATIO est veniæ petitio prioris erroris. Item remedium iudicialis grauaminis, sunt qui vocant Reuisionem sententiæ, ca.literis.de in integ.restit. Ea vtimur aduersus sentētias eorum à quibus appellare non licet, l.j.D.de offic.Præf.Præto.auth. quæ supplicatio, C.de precibus imp.offer. vel, est quædam benignitatis superioris imploratio.

SVPPLICIVM pro pœna accipiunt nostri: differunt tamen, vt scribit Archid.in ca.nemo peritorum.11. q.3.

SVPPLICIORVM alia summa sunt, alia mediocria, alia minima. Summa sunt, crux, crematio, decollatio. Mediocria, metallum, ludus, deportatio. Minima, relegatio, opus publicum, vincula. Hæc Paulus libro Sentent.5.capite 17.

Supplicium vltimum, ait Celsus, esse mortem solam interpretamur, l.21. D.de pœnis.

SVPPONERE testamentum, id est, falsum testamentum supposita persona obsignare: vel potius falsum testamentum loco veri subiicere, & producere. Sic Suppositi partus, pro falsis & adulterinis, l.cùm suppositi. C. ad leg.Cornel.de fal. Et suppositus actor, pro falsò & subornato, l.2.§.& cùm placuisset. D.de orig.iur. Aliàs dicimus, supponere hypothecā, pro pignorare. Hinc,

& tit. D. de reb. eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis. Est enim hîc supponendis, pignori obligandis. Cornutus in illum locum: *Me tibi supposui:* tanquã aliquod pignus, inquit,

SVPPOSITA persona, l. aufertur. D. de iur. fisc. id est, pro alia posita. Suppositus iurisdictioni, l. j. D. si quis in ius vo. non ier.

SVPPRIMERE testamentum, in lege Cornelia testamentaria, intelligitur, qui sciens prudénsque tabulas testamenti in fraudem hæredum, legatariorum, fideicommissariorum, aut libertatum non profert, & qui cùm habeat, & proferre possit, eas proferre nõ curat. Paulus lib. 4. Sent. tit. 7. Isidorus quoque ex Paulo mutuatus, Suppressum testamentum lib. 5. Etymolog. cap. 24. definit, quod in fraudem legatariorum seu libertorum non est palàm prolatum. Quod etsi non latet, si tamen personis supradictis non proferatur, supprimi videtur. Supprimere ergo celare est, quod crimen in testamentis ad legem Corneliã de falsis pertinet, l. 2. D. ad leg. Corneliam de falsis. Et ita Suppressæ tabulæ testamenti, quæ malo animo celantur & occultantur, in l. 19. in fi. D. quemadmod. testamen. aperiãt. l. 33. D. de iudic. l. 3. §. si quis dolo. D. de tabul. exhibend. l. 9. D. de dolo. l. 6. D. de fals. Suetonius in Caligula cap. 16. Legata ex testamento Tiberij quáquam abolito, sed & Liuiæ Augustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide ac sine calumnis repræsentata persoluit. Supprimere etiã mancipia dicimus, l. 82. §. penult. D. de furt. Vnde Suppressores, & Suppressi mancipij crimen, in l. 3. D. de lege Fab. Supprimere etiam naufragium, l. 3. §. item is cuius. D. ad legem Corneliam de sicar. & Naufragos suppressos dicunt Iurisconsulti, l. 3. §. vlt. D. de incend. rui. Supprimere merces l. 30. in fin. D. de cri. stellionatus.

Supprimere & intercipere dicitur, qui domino reposcenti non reddit: ait Pomponius l. 44. in fin. D. de acquirend. rerum domi.

SVPPRESSORES mancipiorum, pro plagiariis, quí seruos alienos scientes dolo malo retinent. l. penul. D. ad leg. Fab.

SVPRA scripta, omnia, quæ dicta sunt, vel præcesserunt, complectitur, nisi intercedens absurditas ad proxima tantum referri cogat, de quo latius l. j. §. hoc edicto. D. de postul. Supra, præter l. ex conducto. D. loca. Supra excludit l. fi. D. de iurisdictio. & vide Bartolum l. cùm ita. D. de dote prælegat.

SVPREMVS dicitur, inquit Africanus, non is demum, qui post aliquem, sed & post quem nemo sit, & quem nemo sequitur, l. 34. D. de vulga. & pup. l. 92. D. de verbor. signific. & l. qui duos. 9. D. de reb. dub. quod tamen sic accipiendum est, inquit Hotoma. vt non restricta Latini sermonis cõsuetudo, sed æquitatis ratio seruata videatur. Sic,

Supremas tabulas, secundùm quas se Prætor bonorum possessionem daturum pollicetur, accipimus nouissimas, post quas aliæ nullæ factæ sunt, l. j. §. j, l. penult. §. planè. D. de secund. tabul. Sed & illæ supremæ habentur tabulæ, quæ solæ sunt, l. 161. D. de verbor. significa. In vulgari quoque substitutione, qua ei, qui supremus morietur, hæres substituitur, rectè hæres substitutus etiam vnico intelligitur, l. 163. D. de verbor. significat. l. 9. D. de reb. dub. Cum verò plures sunt, ei qui nouissimus decesserit, ex his verbis substitutus succedet, l. 9. & l. 14. in fin. D. ad leg. Falcidiam.

Suprema dies, pro nouissima, in l. 7. §. Papinianus. D. solut. matrimon. Sic suprema hora, l. j. §. dies, D. quando appellan. sit. l. 2. D. de verborum significatione. Et in XII. Tabul. SOLIS OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

Suprema numero multitudinis absolutè pro nouissimis iudiciis, & vltima voluntate, seu testamento, in l. 23. §. j. D. de liber. & posth. l. 3. §. vlt. D. de munerib. & honor. l. vnic. D. de bonor. possess. ex testamen. mili. l. 39. D. de pigner. act. l. 36. §. miles in supremis. D. de milit. testamen. Corn. Tacit. lib. j. Nihil eo die senatus agi, nisi de supremis Augusti, cuius testamentum inlatum est per virgines vestales. Quintilianus Declamatione 1. Neq; ergo grauissimum patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim. At quod idem auctor Declamatione 8. ait, Vidimus igitur frequenter ad vitam post conclamata suprema redeuntes, sic accipiendum est, post conclamata nouissima verba: In quibus fuisse verbum, Ilicet, Donatus in Virgilium & Seruius notant. Hinc,

SVPREMAM dicere, vt annotat Donatus, dicebatur præco, cum dimittebatur iudicum consessus. Hinc, Plautus:

Mater supremam mihi tua dixit, domum ire iussit.

Id est mater supremam dixit tempestaté, & ilicet pronuntiauit, domúmq; ire iussit. Turn. Aduers. lib. 3. ca. 12.

Suprema sua ordinare, pro testamentum facere, supremam suam voluntatem exponere. Modestinus in l. 39. de pigner. acti. Creditor cum suprema sua ordinaret, testamento cauit, &c.

Suprema etiam iudicia dicunt nonnunquam, vt l. 5. D. quemadmo. testam. aperian. l. 32. §. pœnitentiam. D. de donat. inter vir. Quintilia. lib. 6. cap. de risu. Consulens eum, an primipilaris ei testamento suaderet ordinare suprema iudicia.

Supremas etiam tabulas, pro testamento Latini auctores dicunt. Martial. lib. 5. Epigrammaton:

Supremas tibi triciès in anno
Signanti tabulas. Idem eodem:
Quadrantem Crispus tabulis, Faustine, supremis
Non dedit uxori.

Supremam etiam voluntatem, mortuorum dispositionem dicimus, l. 78. D. de hæred. institut. & aliis vulgatis locis.

SVRDA testimonia dicuntur, quæ feruntur per tabulas, propterea quod hæ rogatæ nihil respondeant.

SVRDVS quomodo probetur declarat Bart. in l. j. D. de bonorum pos.

SVRDASTER minus audiens, l. pen. & fi. D. de leg. tut.

SVRREPERE, vel subrepere & Obrepere, Nicol. Perottus, Budæo annotante, ab obripiendo & surripiendo dicta existimat. Obrepere quid sit, paucis indicatũ est. cuius vim verbi, haud rectè intellectam, idem explicat in posterior. Annot. ad l. si quis obrepserit. ad leg. Cornel. de fals. Accurs. existimauit, Obrepserit, eodem admonente Bud. ab obripio esse, vt preces obreptitias, & surreptitias. Qua de re non inutiliter doctores nostri, in l. & si legibus. C. si cont. ius vel vtil. publ. & inter Pont. iu. interpretes, magni vir nominis Felinus, in Rub. c. dilectus. j. ca. postulasti. de rescript. tum alij aliis locis disserunt. Quod huc propriè pertinet, & satis è verbis Vlpiani colligitur. Obrepimus, cùm tacendo aliquid impetramus, quod exprimere necesse erat, expressumque principem à concessione abalienasset: Surrepimus verò, cùm à principe per falsam rei narrationem aliquid extorquemus, puta Rescriptum, Priuilegium, Beneficium, Feudum, &c.

SVSCIPERE cognitionem, in l. 8. & l. 9. D. de offic. præsid. Plin. lib. 6. Epist. ad Cornelia. Hæredes cùm Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta petierant, vt susciperet cognitionem.

Suscipere iudicium seu excipere reus dicitur l. 7. D. de pet. hær. l. 7. §. vlt. l. 9. §. ei tutori. D. de tut. & rat. distr. Et suscipere litem, l. 64. D. de procuratoribus.

Suscipere iudicium dicitur etiam iudex qui iudicandi munus sibi à prætore delatum suscipit. Paulus l. 13. D. de vacat. muner. Siquidem priuilegio quod habuit antequam susciperet iudicium, velit se excusare: nec audiendus

diendus est. semel enim agnoscendo iudicium, renunciat excusationi.

Suscipere obligationem, l.45.D.manda.

Suscipere aliquem, l.132.D.de verb.obliga.id est in fidem & clientelam accipere. Quidam, inquit, cum filium alienum susciperet. Hinc,

SVSCEPTI sunt cliëtes, qui se & bona sua omnia tuenda & defendenda potentioribus addicunt, fraudãdorum publicorum tributorum caussa. qua specie potentiores vicanorum & rusticorum bona sibi vindicabãt, vel relinquebãnt susceptis, sub patrocinij mercede certa. quod damnatur titu.C.vt nemo ad suum patroc. suscip.vicos, vel rusticanos eorum, & titul.de pac.vic. C.Th.& Iustiniani Nouell.17.& Tiberij de diuinis domibus. Saluianus.lib.5.de prouidentia Dei: Vt vim, inquit, exactionis euadant, tradunt se ad tuendum protegendúmque maioribus, deditítios se diuitum faciunt, & quasi in ius eorum, ditionémque transcendunt. Nec tamen graue hoc esset, si potentes patrocinia ista non venderent: sed hac lege tueri pauperes videntur, vt spolient. Omnes enim ij qui defendi videntur, defensoribus suis omnem fere substantiam suam addicunt: nihil susceptis tribuunt, sed sibi nouum genus venditionis & emptionis. Venditor nihil dat, & totum accipit: emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Vocat igitur susceptos, vt Seruius lib.6. Æneidos, id est clientes: & Augustinus in Quæst. mistis: Nunquid si malæ vitæ sit aduocatus, contra susceptum eius pronunciabitur? hoc est officium aduocati, vt secundum iuris ordinem suscepti sui caussam peroret. Nunquid poterit vita eius, si turpis est, obesse caussæ suscepti? Palæmon Grammaticus v. R. in glossis: Assecla cliens, siue susceptus. Sicque Susceptum accipe l.j.C.de princip. agent. in reb. Néve sub vnius persona suscepti, fraude quadam aliena negotia inserenda esse pertentent.

SVSCEPTORES in rub.C.de susceptor.lib.10. sunt qui annonis & tributis vtriusque ærarij recipiendis præpositi sunt, l.cum possessor. in fin. D.de censib. Hi vulgò receptores vocantur. Eorum autem munus annuũ erat, l.4.C.de suscept. nisi more ciuitatis soleant fieri in biennium, vel nisi raritas hominũ (sic enim legendum, non auctoritas, Græcè ἀπανθρωπία) eos in biennium creari cogat, vt est l.22.C.Th.eod.titul. Iubebantur autem hi præsentibus defensoribus ciuitatum, qui quasi quidam Tribuni plebis erant, perscribere modum iugationis cuiusque, & species singulas quas fisco inferri oportebat, vel earum quãtitatem. Sunt & alij vini Susceptores, Græcis κάπηλοι dicti, de quib. lib.11. C. titu. de sar. & suscept. vini, in quo de illis nulla fit mentio. Hi verò suscipiebant vina fiscalia, & populo vendebant. Populo enim Romano oleum, panis, porcina, gratuita præbebantur, vinum nonnisi perraro, vt Vopiscus scribit in Aureliano.

SVSPENSVM dicitur id, quod excedit domos, vel vltra eas extẽditur: quod si ceciderit, & alicui nocuerit, vel damnum intulerit in via publica eunti, tenebitur dominus domus illius, de qua damnum illatum est, vt D.de his qui deie. vel effud. per totum. At Suspensa bona dixit Seneca, quæ venalia pẽdent in tabula proscripta. Et suspensis amici bonis, inquit, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic Tranquillus, Lege prædiatoria in vacuum pependerit.

SVSPENSIO, pœnæ genus apud Pontificios, c.veritatis. de dol.& contum. Ioan.Andr.Clem.fin. de pœnis. Est autem duplex: vna corporalis, spiritualis altera. Corporalis, qua quis in furcas tollitur, ca.si non licet.23.q. 5.& ca.si.ead.caus.& quæstione. Spiritualis canonica, vel ecclesiastica, quæ contingit in officio, vel beneficio, vel vtroque, c.eos qui.31. distinct.

SVSPENDIOSVS, qui suspensus est, cui vita suspendio adempta est. Vlpia.l.11.§.j.D.de his qui not. Non solent autem lugeri hostes, vel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui manus sibi intulerunt. Plinius lib. 28.cap.2. Laqueum suspendiosi circum datum temporibus capitis dolorem sedare. Rectè autem idem Plin. eiusdem lib.ca.4. Pœnam laquei præposteram esse ait, ex eo quod includatur spiritus, cui exitus quærẽdus est.

SVSPICIO, is, ere. Hinc,

SVSPECTVS tutor est, qui non ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit, §.suspectum. Institut. de suspect.tut. Nam qui fraudulenter tutelam administrauit, etiam si satis offerat, vt suspectus remouetur. Tutorem enim non facultates, sed fraudulenta administratio, & callida conuersatio suspectum faciunt, l.31. D.de reb.auct. iud. Itaque si in tutela grassatus est, aut sordidè egit, vel perniciosè cum pupillo, vel aliquid intercepit ex reb. pupillaribus, iam vt suspectus remouetur, l.3.§.nunc videamus. D.de suspect.tutorib. Apparet itaq; ex fide & diligentia & maleuolo proposito magis, quàm ex facultatibus suspectum tutorem argui. Quod in hærede, quem vt suspectum Prætor deminuere vetuit, contrà est, qui ex solis facultatibus suspectus existimatur, d.l.31.& l.7.§.qui sciens. D.pro empto. Dicunt autem promiscuè Iuriscõsulti pro eodem Suspectũ facere, & suspectum postulare, l.j.§.consequens l.3.l.7. D.de suspect.tut.l.6.D.rem rat.hab. l.39.ad fi.D.de procuratorib.l.14.§.4.D.de solutionib.l.8.§.pen.D.de adm.tuto. l. vlt.D.qui pet.tuto. Vnde Crimen suspecti, id est criminatio & accusatio suspecti. Vlpia.in l.j.§.j.de suspect. tutor. Sciendum est suspecti crimen ex lege XII.Tab. descendere. Sic & Suspecti postulatio & accusatio, l.3. §.si quis absfuturus. D.de suspectis tut.l.j.§.suspecti.ad Turpil.l.5.§.gessisse.D.de administr.tut.

SVSPICIO, à suspicor, suspicaris, quod significat cum timore quodam ea adspicere, de quibus dubitatur: est ipse suspicãdi actus. Quare iunctum cum Venio, semper accipitur passiuè, vt, Venit in suspicionem: Suspiciosus, actiue & passiuè. Suspicionem itaque sic definiemus: Actus, per quem in dubitationem trahimur, timentes de aliquo, ne læsionem adferat, priuatim, aut publice. Suspicio autem est triplex. 1. Cùm debitores nostros alieno æri obnoxios, suspicamur abitionem meditari, ne carceri mancipentur, quoniam soluendo non sunt, vel quòd incipiunt dilapidare & distrahere omnia ferè bona. Hæc nuncupatur suspicio fugæ, quæ solet priuatum, nec adeò magnum adferre detrimentum in Republica, ideóque non censetur crimen. Vlpianus, D.de priuil.credito. Vide l.ait prætor.§.si debitorem.D.quæ in fraud.cred.l.fin. C.de feri. Et vtrobique Bartolum.11. Est quædam suspicio aduersus iudicem non solùm delegatum, verùm etiam ordinarium. Nam cùm magistratus sæpe religionis suæ obliti, perniciosissimè iudicando noceant, rectissimè concessum est, omnes ex suspicionis caussa recusari. De iudice delegato tractatur in l.apertissimi. & l. vlti. C.de iudic. De ordinario autem extat Nouel. vt præsides, qui interpellan. §.quòd si vsuueniat. Const. 76.111. Est quædam denique suspicionis species ex eo nata, quòd tendit ad lædendum publicè, aut priuatim, quæ pertinet ad actionem de postulatione suspecti.

SVSTINERE, pro differre, reseruare, reiicere. Callistratus l.36.D.de iudic. Ex iustis caussis, & ex certis personis sustinendæ sunt cognitiones. ibid. Humanum est in similibus caussis cognitionem ad aliquem modum sustineri.

Sustinere actiones, differre, süspendere. Pompon.l.35.D. de iur.fisc. Vtrum ius fisci antè excutiendum sit, & sustinendæ actiones cæterorum, &c. Vlpian.l.j.§.3.D.si fam.furt.fec. Tandiu aliorum nomine actio sustineri

debebit

debebit, quandiu priore iudicio potest actor consequi. Sic pœnam sustinere. Idem l.si quis.6. §.quid tamen.7. D.de iniust.rupt. Pœna tamen sustinenda est, quo ad princeps rescripserit ad literas Præsidis. Alias tamen pro sufferre sumitur, l.j.D.de pœn.

SVVM verbo dominiũ significari, & ea tantùm quæ vindicari à nobis possunt, non etiam quæ in nominibus sunt suorum appellatione contineri traditur, in l.27.§. argento. & l.34.D.de auro argen. Sed nec quæ pignori tenentur, suorum appellatione veniunt, l.9.§.vlt. D.de supell. leg. l.74. de lega.3. Ambiguum verò esse cùm quis suum dicit, vtrùm de toto, an de parte significet, Pompon.in l.239.§.vlti. D.de verbor.significat.scribit: quoniam & id nostrum est, quod nobis cum alio commune est. Cùm quis suos seruos dicit, hi designari videntur, quos paterfamil. suorum numero habuit, & qui pleno iure eius fuerunt. In his verò fructuarij serui non continebuntur, nec venales habiti serui. Serui planè cum alio cõmunes & bona fide possessi, & quorum vsusfructus alienus sit, continebuntur, l.71.l.73.l.74.D.de legat.3. Et tamen,

Suum consequi & recipere creditores, pro eo quod sibi debetur consequi, Iurisconsulti eleganter dicunt. Vnde Vlpia.in l.7.§.apud Labeonem, D.quæ in fraud.credi. Eum ait qui suum recipiat, nullam videri facere iniuriam: hoc est, eum, qui quod sibi debetur, receperit. Sic & in l.15.§.quòd si res. D.de re iudic.l.96.§.j. D.de solution.l.44.D.de cond.indeb.l.4.§.idem Iulian.D.de doli except.l.12.D.de nouatio.l.57.D.de iure fisci.l.7.de cessio.bonor. In eam denique sententiam ad suũ peruenire dicunt, l.j.D.quod certo lo.l.j.§.illud verum. D. si quis testam.lib.

SVOS hæredes liberos in potestate positos vocamus, qui primum potestatis locum obtinent, quasi domesticos & familiares hæredes, cum viuo quoque patre quodammodo domum habere existimentur, nec tam in nouum dominium succedere, quàm vetus continuare videantur, magísque ad propria aut debita, quàm ad aliena bona vocentur, §.sed sui. Instit. de hæredũ qualitate & differentia. Sui autem idcirco dicuntur, quia non tam alienarum quam suarum quodammodo rerum plenum integrúmque dominium adipiscuntur: quarum etiá patre viuo hæredes & domini lege XII. Tab.designati erant, l.11.D.de liber.& posthum.l.12.D. qui testa. face. poss. Et apud Plinium in Panegyrico. Qua de caussa sui hæredes illico apparent & existunt, & ipso iure hæredes depræhenduntur, nec aditione egent. Sic l.penult.§.si patronus. D.de bon.libert.l.14. D.de suis & legit. Suos hæredes, ait Vlpian.in l.j.§. suos. D.de suis & legiti.accipere debemus filios, filias siue naturales, siue adoptiuos. Callistratus in l.220. D. de verbor.significat. Liberorum, ait, appellatione nepotes & pronepotes, cæteríque qui ex his descendunt, continentur. Hos enim omnes suorum appellatione lex XII.Tabul.compræhendit. Caius lib.2.Institut.titu.8. Sui hæredes sunt filius, filia, nepos, vel neptis, pronepos, proneptis ex nepote, & omnes per virilem sexum descendentes. Similiter & posthumi, qui si viuo patre nati fuissent, in potestate futuri erãt, sui hæredes sunt. Priscianus lib.17. Suus Ciceronis filius hæres est patris constitutus. Suus enim dicitur ad discretionem illius, qui secundum leges suus non est, id est, sub potestate patris naturalis constitutus. Sic & suam hæredem accipe in l.vlt.D.de collat.bonor.

Suum hæredem animaduerti à Cicerone Hæredem familiæ appellari, in Orat.pro Cluentio, vbi de suo posthumo loquitur: Memoria teneo, inquit, Milesiam quandam mulierem, quòd partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria: quæ spem parentis, subsidium generis, hæredem familiæ sustulisset. Sic Iustinianus eos Domesticos hæredes appellat, §.2.Inst.de hęred.qual. & Plinius in Panegyrico, Domesticos hæredes extraneis opponit, illósque ait bona non vt aliena & speranda, sed vt sua, sempérque possessa capere. Videtur autem Ouid. ad hanc quoque locutionem allusisse lib.2. de Ponto:

Viuit enim in nobis facundi lingua parentis,
Et res hæredem repperit illa suum.

Suorum autem duo sunt genera. nam alij natura sui sunt, nimirum filij, filiæ ve: alij successione, nimirum nepotes aut posteriores, qui in filiorum non etiam filiarum, locum vacuum & destitutum subeunt: veluti si vno filio mortuo (nam ex filiabus prognati sui esse non possunt) nepotes ex illo eius in gradum succedát. Lex enim eis patris sui ius sic attribuit, vt illi patrem suum repræsentent, tametsi non idem omnino ius eis concesserit, l.tertia, C.de suis & legit.l.prima, §.si filius. D.eod.l.2.& l.3.C.de legit.lib.l.Gallus, §.sequenti.D.de lib. & posthum.

Sui & necessarij hæredes sunt liberi qui in potestate parentis fuerunt, quos nemo antecedit. Sic autem ideo appellãtur, quia domestici hæredes sunt: & viuo quoque patre quodammodo domini existimantur. Necessarij verò ideo dicuntur, quia omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quàm ex testamento ex lege XII.Tab.hæredes fiunt, ait Imper.§.2.De hęred.qualit. Vel sic: Sui & necessarij hæredes dicuntur, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinent: veluti filij, aut iis de familia sublatis, nepotes, & qui deinceps, item vxor, quæ in manum conuenit: item nurus, quæ in manu filij est, quem in potestate habemus. Vlpianus cap.Instit.4. Sui autem iccirco appellabantur, quoniam patrefamil. mortuo non tam alienarum, quá suarum quodammodo rerum plenum integrúmq; dominium adipiscuntur: quarum etiam illo viuo hæredes (quo verbo veteres dominum intelligebant) lege duodecim Tabularum designati erant. Necessarij autem dicuntur, quoniam eadem lege cogebantur hęreditatem retinere, l.in suis.11. D.de liber. & posthum.l.57.D.de acquir.hæred.

Suos, in l.8.l.12.l.19.C.qui accus.non poss.accipimus parentes, liberos, patronos, patronas, eorúmque filios, filias, nepotes, neptes, consobrinos & propinquos, l.j. D.de accus.

Suos in legatis præcipuè seruos, vel ancillas eos accipimus, auctore Vlpiano, qui sunt pleno iure testantis: inter quos fructuarij non continebuntur, sed qui bona fide testatori seruiunt l.suos autem.D.de legat.3.

Sui, pro Nostri. Paulus l.20.D.de nouat. Nouare possumus, aut ipsi, si sui iuris sumus: aut per alios qui voluntate nostra stipulantur.

Suus, suæ potestatis: vt Meus apud Persium,

Vindicta postquam meus à Pretore recessi.

Iustiniam.§.2.ad S. C. Tertyll. Sed & filiæ suæ mortuæ filius vel filia præponitur: id est quæ sui iuris est, suæque potestatis. Sic suæ potestatis esse, id est sui iuris esse. Vlpia.l.17.D.de his qui not.infam. Ea notatur quæ cum suæ potestatis esset, hoc facit. Sic Plautus in Persa, vbi lenonem inducit, qui ancillam manumiserat:

Ita ancilla mea quæ fuit hodie, nunc est sua.

Et apud Ciceronem libro De repub.tertio. Est enim genus iniustæ seruitutis, cùm ij sunt alterius, qui sui possunt esse.

Suus etiam, pro eo qui in sua potestate est, alio modo dicitur vetustè: id est sanæ mentis. Vlpianus l.Fulcinius, 7.§.adeò. D.quibus ex causs.in poss. Furiosus hanc venditionem pati non potest: quia non se occultat, qui suus non est. Cicero Tuscul.tertio: Itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm exisse è potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur.

feruntur, aut libidine, aut iracundia. Qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, icc irco dicuntur, quia non ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum eſt.

Sui iuris eſſe dicuntur, qui nullius poteſtati ſubiacent, ſed propriæ ſunt poteſtatis & proprij arbitrij, titul. de his, qui ſunt ſui vel alie.iur. Qui & ſuæ poteſtatis eſſe dicuntur, l.4.D.de his qui ſunt ſui. l.17.D.de his qui not. infa.l.43.D.de obligation.& actio.l.vltim. D.de liber. cau.& ſui arbitrij l.22.D.de ritu nupt. Ita ſuæ poteſtatis fieri dicuntur ſerui manumiſſione.l.vlt. D.de liber. cau. In eundem ſenſum ſuæ auctoritatis dixit Spartia. in Hadria. Decoctores, ait, bonorum, ſi ſuæ auctoritatis eſſent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iuſſit. Vide Ius ſui.

Suæ ætatis eſſe dicuntur, qui minorem ætatem exceſſerunt, l.27. D.de negot.geſt.l.5. §.item ipſe tutor. D.de auctor.tuto. Si tamen teſtator alicui ita legauerit, cùm ſuæ ætatis erit factus, facti quæſtionem eſſe Vlpi.ſcribit, vtrùm de pubertate, an de 25.annis ſenſum ſit, l.50. in fi. D.de legat.3. Hoc exemplo credo Trebonianum in Alexandri reſcripto verba hæc, SVÆ ÆTATIS FACTVS SIT, interpretatum, ſi pupillarem ætatem exceſſerit, l.3.D.de teſtamen.tute.

Sua morte decedere dicuntur, qui naturali morte & natura ſua obeunt, l.vlt.§.j. D.de bon.damnatot. Cuius §.verba repetita ſunt, licet diuerſo auctoris titulo prælato, in l.28.D.de bon.libert. Suet.in Iulio cap.vlti. Percuſſorum autem ferè neque triennio quiſquam amplius ſuperuixit, neque ſua morte defunctus eſt. Damnati omnes, alius alio caſu periit. Significat enim omnes biothanatos fuiſſe, vt cum Firmico loquar. Trebellius Pollio in Herennia tyranno: Multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte ſua eſſe conſumptos. Sic ſua natura rem intercidere accipimus in l.14.§.vlt. D.depoſ.

SVITAS eſt quam Græci γνησιότητα, & vulgus ſui hæredis qualitatem vocat, in qua definienda valde nónulli laborant, in l.qui ſe patris.C.Vnde liberi, cum ex coniugato vocabulò, hoc eſt, Sui, ſatis eius ſignificatio liqueat. Quanquam Suitatem nuſquam apud veteres reperias, ſed tamen in his quæ vſu paulatim recepta, & ad docendum apta ſunt, non nimis ſuperſtitiosè Grammaticorum canonibus obſtricti eſſe debemus. Alciatus Suitatis voce, quam à dictione ſui, Interpretes deduxerunt, non rarè vti ſolet, eámque ſic finit: Suitas eſt hæredum qualitas, qui primum in poteſtate paterna locum obtinent, continuationem dominij, neceſſitatémque ſucceſſionis inducens, §.ſui autem. Inſtit.de hæred.qual. Videntur autem ij hæredes quodamodo ſibi ipſis ſuccedere, cùm viuente quoq; patre domini cēſeantur, l.in ſuis. D.de lib.& poſthu. & ideo Sui appellantur. Vide Sui hæredes.

SYCAMINON, morus Ægyptia, qua vti ſolent in aggeribus Nili, per quos incrementa eius diſpenſantur, & coercentur: ait Vlpianus l.10.D.de extraor.crimin.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΕΙΝ, calumniari, iniuſtè aliquem iudicio vexare. Imp.l.17.Cod.quibus ex cauſ.inf.irrog. Etenim cum nō cauſſa cognita dictum eſt ἐσυκοφάντησας, ſed ad poſtulatum patroni, interlocutione iudicis reſponſum ſit, &c. Hinc, Sycophantæ appellati: cuius nominis Feſtus hanc affert originem. Atticos quōdam iuuenes ſolitos aiunt in hortos irrumpere, ficóſque deligere: quam ob cauſſam lege eſt conſtitutum, vt qui id feciſſet, capite truncaretur. quam pœná qui perſequerentur, ob paruula detrimenta Sycophantas appellatos.

SYLVA apud Alfenum l.ſi quando.§.j. D.ſi ſeru.vindic. pro viridario ſumitur. Et Seius, inquit, in eo ſyluam ſeuiſſet, in qua labra, & lenes, cucumellas poſitas haberet. Sic Virgilius: *- ſubit aſpera ſylua, Lappæq; tribuliq;.* Vbi Seruius: Notandum etiam de herbis ſyluā dictam. Item Horatius: *Nempe inter varias nutritur ſylua columnas.* Item Cic.in Prætura vrbana: Tabulas & ſigna quæ in ædibus tuis impar ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in ſylua deniq; diſpoſita ſub dio vidimus. Vbi Aſcon. In ſylua, in viridario.

Sylua cædua, quæ in hoc habetur, vt cædatur, vel exciſa rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcitur, l.ſylua cædua.D.de verb.ſignific. Porrò, teſte Paulo, l.ſi abſente. D.de vſufruct. ſyluam cæduam, etiam ſi intempeſtiuè cædua ſit, in fructu eſſe conſtat: ſicut oliua immaturè lecta, item ſœnum immaturè cæſum, in fructu eſt.

Συμβολὴ, in lege 9.Rhodiorum, contribulatum ſignificat. alij συνεισφορὰν appellant. ὅτι δὲ ἐὰν γένηται τοῦτο, ψῆφον πάντων συμβαλλόντων ἀλλὰ εἰς συμβολὴν, &c.

SYMPHONIA, chorus ſymphoniacorum, id eſt eorum qui concentum efficiebant. Cicero Verrina 6. Cum in eis conuiuiis ſymphonia caneret, maximíſque poculis miniſtraretur. Vlpianus l.15.§.primo, D.de vſufr. Nam ſi librarium rus mittat, vel de ſymphonia atrienſem faciat: id eſt è familia ſymphoniacorum. Hinc.

SYMPHONIACI pueri, qui ad modulationes muſicas, concentúſque faciendos comparantur. Cicero pro Milone: Milo tum caſu pueros ſymphoniacos vxoris ducebat. Paulus l.22.ad leg. Aquil. Si quis ex comœdis, aut ſymphoniacis vnum occiderit: id eſt è numero ſymphoniacorum. De his meminit & Aſconius in Diuinatione.

SYNAGOGA, lege tertia Cod. de Iudæis, id eſt, congregatio.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ, mutua & reciproca ex re contracta obligatio. Vlpianus l.7. D.de pact. Dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi vt aliquid facias: συνάλλαγμα eſſe, & hinc naſci ciuilem obligationē. & paulo pòſt, Eſſe enim contractum, quod Ariſto συνάλλαγμα dicit, vnde hæc naſcitur actio.

SYNDICVS, σύνδικος, defenſor qui ab aliquo collegio, municipio, vniuerſitate, vel ciuitate ad cauſſam ipſius agendam delectus eſt. A Latinis Actor dicitur: vt l.j.§.j. D.quod cuiuſcūq; vniu. Permiſſum eſt, inquit, habere actorem, ſiue ſyndicum, per quem tanquam in republ. quod communiter agi fieríque oporteat, agatur fiat. Sic, §.ſeq.& l.2.& paſſ. Cicero in Diuinar. Hæc duo in primis ſpectari oportere: quem maximè velint actorē eſſe ij, quibus factæ eſſe dicantur iniuriæ: & quem minimè velitis, qui eas iniurias feciſſe arguatur. Itē: Adſunt homines ex tota prouincia nobiliſſimi, qui præſentes vos orant atque obſecrant Iudices, vt in actore cauſſæ ſuæ deligendo veſtrum iudiciū à ſuo iudicio ne diſcrepet. Hermogen.l.j.D.de mun.& hon. Perſonalia ciuilia ſunt munera, defenſio ciuitatis, id eſt vt ſyndicus fiat, legatio ad cenſus accipiendos. Arcad.l.vlt. §.j. eiuſ.tract. Defenſores quoque, quos Græci ſyndicos appellant, & qui ad certam cauſſam agendam vel defendendam eligantur, &c. Demoſthe. porrò in Orat. περὶ στεφάνου, Ariſtidem dicit ſyndicū eſſe ab Athenienſibus delectum, qui in Amphictyonum conſilio pro Delio ſacro diceret. Quidam tamen inter Syndicū & Actorem hanc obſeruant differētiam. Primùm, quòd officium actoris eſt generalius, cùm à priuato quoque conſtituatur: deinde, quòd momentaneum ſit, pro re nata habens locum. Syndici verò non æquè, ex titul. in Nouel. De defenſoribus ciuitat. Vbi defenſor Latinè nihil aliud ſignificat, quàm Syndicus Græcè. Vide cap. Quia in cauſſis.& c.Petitio veſtra. de procuratoribus.

SYNDICATVS. Iudices olim functi officio ſuo, tenebantur in eadē prouincia, vel ciuitate, cui præfuiſſent, quinquaginta diebus palàm commorati, vt de culpa, fraudibúſque, ſi quas admiſiſſent, cōuenirentur, ac rationem redderent: id quòd vulgò ſubire Syndicatum, Latinè

Latinè autem caussam dicere, & caussæ faciendæ obnoxium esse nuncupamus l.j. C. Vt om.iudi.tam ciuil. & milit. Nouel. Vt præsid. absque vll. nec. §.necessitatem. Idem obseruabatur de Assessoribus, & Consiliariis iudicum, l.j. de Assessoribus.

SYNEDRIA in quadam Codicis cõstitutione sunt coitiones, & collegia. vide Cuiacium lib.7. Obseruat. cap. 30. Budæus συνέδριον consessum vertit in posterioribus adnot.

SYNGRAPHA, vide Chirographum.

Συμμεμιγμένον, in l. rerum mixtura, D. de vsucap. Latinè dixit Gellius adiunctum, connexum. lib.16. cap.8. Vitruuius lib.5. cap.4. Coniunctum. Seneca lib.17. episto. Compositum. Paulus l. in rem. de rei vend. & Pompon. d. l. rerum mixtura, cohærens.

SYNODITÆ, συνοδῖται, in l.6. C. de episcop. audient. dici videntur, comites monachorum, nam ὁδίτης viatorem significat. Solent autem Monachi ex collegij sui inferiori ordine quempiam deligere, qui eos comitetur: quos Galli Culopulsos appellant: quòd (vt quidam aiunt) a tergo monachorum concionantium sedẽtes, illos horæ præteritæ culi pulsione admoneant.

SYNONATUM, publica comparatio specierum, quæ in commune fiebat, dicitur ab Imperatorib. l.j. de publ. compa. in C. Th. à σὺν καὶ ὠνεῖσθαι, Quam coemptionem appellari in l.2. C. de frument. vrb. Constantinop. & in Rub. vt nem. lic. in coemptio. spec. se. excus. docuit Iacob. Cuiac. lib.j. Obseruatio, capit.35. Accursius hanc coemptionem sic accipit, vt prouinciales à fisco res annonarias emere cogantur: Alij (in quibus & Cuiacius est) vt eas fisco vendere forensibus pretiis compellãtur. quibus fauere videtur l.2. C. Th. de pub. compar. l.j. & 3. C. de quib. mun. vel præst. ne lic. se excus. & quod Suidas scribit in hunc modum de onere synoneti, siue συνωνῆς. Συνωνὴ τὸ ἄχθος, ὅτι ἐπὶ ἰουστινιανοῦ τοῦ σῖτον φορὰ ἐπιτάξεως, &c. τότε σῖτον ἀνάγκῃ τῷ δημοσίῳ χρῆναι, καὶ τιμημάτων ὑπὲρ αὐτοῦ καταβάλλειν. τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἄχθος, ὅπερ συνωνὴν καλεῖν νενόμισται. Et Cassiodorus lib.12. Variar. Lardi, inquit, atque tritici species nullis temporibus coemptionis nomine inde decernimus postulari. His adde Græcum ex Tiberij constitutio. locum, in quo ita est: ἀ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ... συνωνὴν ... ἀλλὰ ... βασιλικῶν οἴκων ... Βυζαντίῳ.

SYNOPSIS, l. magis puto. §. in primis. D. de reb. eor. est compendium, seu breuis bonorum descriptio; quod inuentarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, alio ἀναγραφήν, l. tutor qui repertorium. D. de administ. tut. l. cum plures. D. de re. auct. iud. poss. Pro Synopsis autem superiore loco, perperam, si opus sit, legebatur. Dicitur autem σύνοψις, à σὺν præpos. id est cum, & ὄψις, visio, quòd quæ latè patebant, in vnum omnia contracta facile conspiciantur.

Συνθήματα, in Pand. Græcis, sunt duplomata quæ dabantur iis, qui cursu publico vtebantur.

SYNTHESIS, Hotom. congestio, aceruus. Scæuola in l. 38. D. de aut. arg. leg. Quæro an ex vniuersa veste, id est an ex synthesi tunicas singulas & palliola Sempronia eligere possit. Adrianus autem Turnebus lib. Aduers. 23. Synthesin interpretari mauult elegantiorem vestẽ, qua certis diebus festis populo Romano, quasi extra ordinem, vti liceret. Hotom. hanc expositionem improbat: & censet Synthesin, coaceruationem esse vestium, non vestis genus: & in eam coaceruationem nõ cuiuslibet generis vestes adhiberi solitas, sed eas duntaxat, quibus populo Roman. extra ordinem vti certis & paucis diebus licebat: putátque Scæuolæ verba satis planè & perspicuè ostendere, Synthesin de omnibus vestimentorum generibus, quæ aceruatim conseruabantur, vsurpatum fuisse. Alciat. lib.2. Parerg. c.21. aliter hanc dictionem exponit: sed viderit.

Σύντροφος, alij sororem, alij coucubinam, alij è sacro fonte susceptum interpretantur. Balsamo accipit pro matre susceptæ in Synodi Trullo habitæ capite quinquagesimotertio.

SYRIARCHIA, sacerdotij genus in Syria, l.j. C. de natur. lib. l. vn. C. de off. comit. orient. l.103. de decurionib. in C. Theodos. Nouell. 89. vnde Syriarcha in l. vlti. de expens. ludor. in C. Theodos. qui id sacerdotij munus gerebat. Syrias autem multitudinis numero nominari in l.7. §. interdicere. D. de interdic. & in l.3. D. de censib. nemini mirum esse debet. Duæ enim memorantur in l.j. D. de censib. vna, quæ Cœle, altera quæ Phœnice diceretur. In Notitia quoque Imperij Rom. Syria salutaris ponitur. sed & Syriæ nomen latissimè patuisse Guilel. Tyrensis Pontifex tradit libr.13. de bello sac. cap.2.

SYTTES, apud Harmenopulum in his quæ ex Iuliano architecto retulit, sunt vela, quibus ædes muniuntur aduersus conspectum aliarum: sic dictæ quòd trahi, obduci & reduci soleant: quibus etiam Cancellos iungit: & ita l. cætera. §. sed si cancelli. D. de leg.1. cancellis iunguntur vela.

Συσήματα, mansus, mansio, Clementi in Petro, προελθεῖν ἐπὶ δύο συσήματα.

T

T, & D, literas cognatas scribit M. Fabius lib.j. cap.2. quod sæpè in Pandectis Florentinis videre licet, vt adquin pro atquin, l.19. D. de neg. gest.

T, LITERAM veteribus Senatusconsultis subscribi solitam, Valer. Max. lib.2. his testatur verbis: Illud quoque memoria repetendum est, quod Trib. pl. intrare curiam non licebat: ante valuas autẽ positis subselliis, decreta patrum attentissima cura examinabãt: vt si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatuscõsultis T, litera subscribi solebat: eáq; nota significabatur, illa Tribunos quoque cẽsuisse: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inque imperiis compescendis occupati erant, instrui tamen ea argenteis vasis, & anulis aureis publicè præbitis patiebantur, quò talium rerũ vsu auctoritas magistratuũ esset ornatior.

TABARDUM vocãt Pontifices epitogium, vestimenti genus in clem. vnic. de vit. & honest. cler.

TABES consumi in l.3. C. de custo. re. non est putredine consumi, vt Albericus autumat, sed colliquatione, & extenuatione corporis ex curæ diuturnitate, vt apud Virgilium lib.6. Æneid.

Hic quos durus amor crudeli tabe peredit.

& Ouid. lib.9. Metamor.

Ambustáque sonant nerui, cæcáque medullis
Tabe liquefactis.

TABERNÆ appellatio omne vtile ad habitandum ædificium demonstrat, ex eo quòd tabulis claudatur. Vnde Tabernacula & contubernales appellantur, l.183. cum l. seq. D. de verbor. significat. Diomedes lib.3. Secunda species togatarum, quæ tabernariæ dicũtur, humilitate personarum & argumentorum similitudine Comœdiis pares, in quibus non magistratus regésq;, sed humiles & priuatæ domus inducuntur: quæ quòd olim tabulis tegerentur, communiter tabernariæ vocabantur. Isidor. lib.15. Etymolog. capite 2. Tabernæ olim vocabantur ædiculæ paruæ & simplices in vicis, axibus & tabulis clausæ. Vnde & Tabernariæ quòd soleant

soleant cõsidere. Dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis lignísque erant constructæ, quæ nunc etsi non speciem, nomen tamen retinent.

Tabernam negotiatoriam, & cauponiã & purpurariam dicimus. l.43. D. de ritu nupt. l.2. D. de institor. l.91. §. pater. de legat. 3. Tabernas quoque Sudas καπηλεῖα καὶ παντοχεῖα interpretatur.

Tabernam autem qui pignori dat, merces, quæ in ea sunt, obligasse videtur. l.34. D. de pignorib. Tabernæ instrumento legato loci duntaxat, non etiam totius negotiationis instrumentum legatum videtur. Proinde institores legato non continebantur: aliter atque si instructa taberna legetur. l.185. D. de verb. signific. l.13. D. de instru. vel instrumenti. Inde TABERNARIVS in l.52. §. j. D. ad leg. Aquiliam.

Taberna instructa, Vlpiano est, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata constat: quod tum verũ est, cum Tabernam pro vniuersitate iurium ipsius negotiationis, non autem pro loco simpliciter accipimus. Erant etiam tabernæ Argentariorum, quæ circum forum erant: vnde Circumforaneum æs Cicero appellat epist. j. lib. ad Attic. 2. Harum etiam meminit Liu. lib. 26. & Dionysius lib. 3. qui eas à Tarquinio rege in foro positas ait. Et l.32. D. de contrahend. empt.

TABVLÆ dicebantur, quibus antiqui pro chartis vtebãtur, cùm cera illitæ essent. vnde Ceratæ à Plauto in Asinaria appellantur. Itaque quarum rerum memoriam constare oportebat, eas res in tabulas referebant, veluti accepta & expensa, pactiones, restationes, stipulationes, cautiones, testamenta. Atque hinc fortasse illud Cicer. ad Gallum lib. 7. epist. Sed heus tu manum de tabula, magister adest citius quam putaramus. nisi quis malit à pictoribus metaphoram sumptam. De Cæsare autem ibi loquitur.

TABVLAS testamenti accipere debemus, inquit Vlpianus, omnem materiæ figuram: siue igitur tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscunque alterius materiæ: siue chartæ, siue membranæ sint, vel si corio alicuius animalis, tabulæ rectè dicentur. l. j. D. de bon. poss. secund. tab. Tabulæ etiam dicuntur folia testamenti. Quare, Budæo teste, primæ & secundæ tabulæ, intelligi possunt prima, & secunda charta testamenti: quæ etiam primæ & secundæ ceræ dicuntur. Antiquissimus enim mos scribendi fuit in ceratis tabulis, quæ & codicilli, & pugillares vocantur. Tria quippe hæc, Viglio teste, vocabula plurali ferè numero proferri solent.

Tabulæ non instrumenti tantum sed & contractuum, & alterius cuiuscunque negotij dicuntur. Hinc:

Tabulæ nuptiales l.11. l.31. D. de dona. l.9. de nupt. Tertullia. lib. de pudic. has matrimoniales vocat. Firmicus lib. 7. Matheseos. c.7. Tabulæ dotis. l. pen. D. de don. int. vir. & vxo. Tabulæ dotales. l.12. D. de dot. prælegat. Tabulæ venditionis. l.2. C. si mancip. ita vænie. Tabulæ emptionum. l. j. C. Theo. de iis qui væni. æta. Tabulæ auctionales, Ambros. lib. 1. Epistol. Tabulæ contractus. l.4. C. si quis alt. vel sib. Tabulæ instrumentorum reipub. l.31. l.32. D. de furt. Tabulæ pro quibus pecunia promissa erat. l.104. §. j. D. de leg. j. Tabulæ, pro syngraphis. l. huiusmodi. §. si ita. D. de leg. j.

Tabulæ accepti & expensi. Moris enim erat vt patresfamil. quæcunque per singulos dies aut acciperent, aut expenderẽt, ea primùm properè ac festinanter in codicem memoriæ caussa paratum, referrent, quæ Aduersaria dicebantur: deinde per otium in aliis tabulis ordine & accuratè perscriberẽt, eas tabulas accepti & expensi nominabant. de quibus Cicero in Cluentiana sic scribit: Confecit tabulas diligentissimè. hæc autem res habet hoc certè, vt nihil possit neque additum, neque detractũ de re familiari latere. Hinc Tabulis obsignatis agere: cùm pactio in tabulas relata esset. Cicero. j. de Orat. Tu mihi cùm in circulo decipiare aduersarij stipulatiuncula, & cùm obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quod ille capiatur: ego tibi vllam caussam maiorem committendam putem? Item Tuscul. 5. Tu quidem obsignatis tabellis agis mecum, & testificaris quod dixerim aliquando, aut scripserim. Nam de testationibus locus hic ex Quintiana documẽto est: Neuius pueros circum amicos dimittit. ipse suos necessarios corrogat. veniunt frequentes, testificantur isti P. Quintium non stitisse: & se stitisse. tabulæ maximæ signis hominũ nobilium consignantur. Idem in Pisoniana: Iste claudus, quomodo aiunt pilam retinere: quod acceperat, testificari: tabulas obsignare velle.

Tabula, libellus proscriptionis. Vlpia. l.13. §.5. D. de action. empt. Cum venditor sciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit, vni municipio deberi. Cice. in Quintiana perpetuò libellos appellat.

Tabulas nouas dicebant Romani legem quæ ferebatur de ære alieno plebi inuitis creditoribus relaxando: Quæ lex sæpius Romæ lata est, maximásque semper turbas peperit.

TABVLÆ diuinæ, Decem præcepta, in quibus misericors DEVS viua voce notitiam naturalem, propter originis vitium in hominibus obscuratam, renouari voluit: vt certum extaret testimonium, has esse naturæ leges, Verbo DEI confirmatas, quas in animis hominum quoque insculpsisset. Futurum enim prouidebat, vt imbecillitate quadam in errorem facilè lapsuri essent homines, nisi certum extrinsecus adiiceretur præscriptum, ad quod hæsitantes confugerent. Enimuerò vtcunque hoc sit factum, videmus tamen Gentes falsa persuasione à naturali iudicio aliquando esse abductas. quid igitur credamus futurum fuisse, si nulla extarent literarum monumenta diuina bonitate nobis de iure naturali data? Perpendendæ igitur diligenter hæ tabulæ, ceu fontes humanarum duodecim Tabularum, & totius Iuris Gentium & Ciuilis.

TABELLÆ tres olim iudicibus dari solebant: in quarum vna A, littera inscripta erat, Absolutionem significãs, in altera C. condemnationem denotãs, in tertia N. L. id est non liquere, quo Ampliatio indicabatur.

TABELLARIÆ leges quatuor latæ fuerunt, quibus sanciebatur, vt populus Rom. non voce (vt antea) sed tabella suffragium in comitiis ferret, vt ita omnino liberum iudicium suum in magistratibus creandis haberet. D. de hac tabella ita Cicero in Planciana loquitur, Frontes, inquit, aperit hominum, mentes tegit, eámque libertatem dat vt quod velint faciãt, promittant autem quod rogantur. De his legibus latiùs diximus in Catalogo legum Rom.

Tabellæ appellatio in l. fi. C. de præd. decur. lib. 11. eo sensu accipi debet, quo periculum in Rub. C. de sent. ex peric. recit. id est pro scriptura breui concepta. Nec ex tabella, inquit, decretum recitari: sed curialium, vel maioris patris curiæ relatione currente.

TABELLIONES, publici sunt contractuum scriptores. l. j. C. vt nemo ad suum pat. l.1. C. de eunuch. l. contractus. C. de fid. instr. vel test. l. ambiguitatis. C. de test. A Græcis νομικοὶ dicuntur, & ἀγοραῖοι, & συμβολαιογράφοι, vt quæ ab eis conficiuntur instrumenta, ἀγοραῖα sæpe in Nouell. præcipuè Nouella. 44. in qua de eorum officio agitur: publica verò vel forensia. l. cõparationes. C. de fid. instr. quãquam propriè publica ea tãtum sunt quæ insinuata sunt apud magistrum census, vel Duumuiros, vel Defensores ciuitatum. Solent autem tabelliones primum contractus referre extra ordinẽ in schedam (sic dictam ἀπὸ τοῦ σχίζειν, vel à scindendo, iis qui scidam scribunt) deinde redigunt eos in mundum, vel,

vt d.Nouel.44. loquitur, in chartam puram, & hoc modo instrumenta complentur, absoluuntur, expediuntúrque partibus.d.l. contractus.l.vlt.C. de contr. empt Sudas Tabellionē definit his verbis: Ταβελλίων, ὁ τὰ τῶν πόλεων γράφων συμβόλαια, ὁ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομικὸς λεγόμενος, ἅπαντα ἐπιτελῶν τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα, ἅπερ αὐτῶν οἰκείως ὑπογραφέντων γράμμασι.

Tabellarius seruus.l.pen.D.de acquir.rer.dom.literarum gerulus, vt Cassiodorus loquitur.

Tabularii.l.3.C.de tabul.lib.10.dicuntur qui ciuitatum aut prouinciarum chartas & rationes tractant, atque supputant, qui præsunt tabulario ciuitatum, in quo pleraque publica & priuatorum reconduntur, veluti debitorum obsignatæ pecuniæ. Et de chartis liquet ex l.pen.C.eod.l.vlt.§.hi quoque.D.de muner.& hon. l.3.§.2.D.de tab.exhib. De rationibus verò ex l.j.& l. missi.C.de exact.trib.l.2. C. de numer.l.j. C. de imm. nem.conc.l.j.C.de censib. In rebus tamen priuatorum plerumque adhibebantur, vel vt pro imperitis literarum scriberent aut subscriberent, vel vt pro stipulari nequeuntibus stipularentur, quasi personæ publicæ, vt ex multis locis liquet. Ac primum quidem serui publici fuerunt, vt patet ex l.vlt.C.de seru.reipub. man. Capitolinus in Gordianis: Non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent. Seruos publicos tabularios vocat. Postea verò Arcadij & Honorij cōstitutione sancitum vt nulli deinceps ad id officium pateret aditus, qui obnoxius esset seruituti. Hi autem conditionales erant, id est huic conditioni addicti & mancipati, adeo vt non possent ad aliam aspirare militiam vel dignitatem: vti patet ex l.scripturas. C. qui potiores in pig.hab.& l.3.5.7.8.C.Th.de num.act.

Tabularius etiam pro calculatore, quē Græci ψηφιστὴν vocant, qui in tabula calculādi & computandi artem pueros docet, vel aliàs eam artem tenet.l.j.§.ludi.D.de extra.cognitio. Quem etiam esse huius verbi sensum, l.vlt.D.si mens.fals.mod.ostendit.

Tabularium, pro archeio, de quo alibi dictum, id est eo loco in quo instrumenta, literæ, tabulæque publicæ recōdebantur, in quibus omnia pascua, prædia, vectigalia, portoria, ciuitates, redemptionésque publicanorum perscripta erant. Cic.de Nat.Deor. libr.3. Sed exeamus è theatro: veniamus in forum. sessum ite precor. quid? vt iudicetur qui tabularium incenderit. Virgilius Georgicōn lib.2.

Insanúmque forum, aut populi tabularia uidit.

Vbi Seruius, Tabularium in æde Saturni, & ærario fuisse scribit: cum tamen Liuius lib.43. ita scribat: Censores ex templo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabulis publicis, clausóque tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se, &c. Sumitur autem Tabularium.l.92.D.de leg.3. pro loco in quo priuata cuiusque patrisfam. instrumenta, emptiones, seu nomina debitorum seruantur. In fundo autem vno (inquit Paulus) ex his qui prælegati sunt, tabularium est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones, sed & fundorum, & variorum contractuum instrumenta, præterea & nomina debitorum.

Tacere, est medium inter consentire & reprobare. Card.in Clementi. Sæpe. §. si tamen.de verb. signific. Tacens, an & quando videatur consentire, declarat Bart.l.in adoptionibus.D.de adopt.

Tacita fides est, cùm quis non palàm rogatus in fraudem legis promittit, se id quod sibi relinquitur restituturum personæ, quæ legibus ex testamento capere prohibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione repromiserit. l. in fraudem. 10. D.de iis quibus vt indig.l.j.& l.3.& l. 40.D.de iur. fisc. Tacitè igitur relictum videtur, cùm neque testamento, neque codicillis palàm datum est, sed chirographo cauit is, cuius fides eligitur, quod ad se ex bonis defuncti peruenerit, id ei qui alioquin capiendi ius non habeat, restituturum d.l.j.l.3.in princip & l.40.§.j.l.41.D. de iur.fisc.l.12.in fi.D.de fideicomm.libertat. l. 21.D.de inoffic.testam.l.83.D.de acquir.hæred. Quò bellè alludit Synesius Epist.j. quæ quatenus ex hac metaphora tacitorum fideicommissorum pendet, vulgò obscura habetur. Agit autem in ea de liberis suis Rhetoricis, quos pro vulgò quæsitis liberis habet. Et tamen perinde atque iustos & legitimos eos complecti scribit, vt pro iustorum loco eos ac lubens sit habiturus, nisi leges, quæ acres sunt ingenuitatis patronæ, repugnarēt. Itaque id eos demū ex bonis suis latiros scribit quod clàm & tacitè in eos sit collaturus. Verba eius quibus hanc postremam orationem exprimit, hæc sunt, ἔχει δὲ αὐτὰ ὅ,τι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίσωμαι.

Tacita fideicommissa, quæ quis ei cui capere non licet, tacite rogatus est restituere.l.18.in princ.& §.j.l.vlt.D. de his, quæ vt indign.l.13.D.ad leg. Falcid.l.3. C. ad leg. Falcid.l.17.§.in tanto.D.de vsur.l.4.D. de probationib. l.j.de delatorib.lib.10.C.Quintilia.lib.9.c.2. Ream tuebar quæ subiecisse marito testamentum dicebatur, & chirographum marito expirante hæredibus dedisse: & verum erat. Nam quia per leges institui vxor non poterat hæres, id fuerat actum, vt ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum peruenirent. Scripserat & Paul.librum singularem de tacitis fideicommissis. Porrò non eò minus tacitum fideicommissum est, quod palàm testator reliquerit, si personam cui restitui vellet, non significauerit.l.123.§.vlt.D. de legat. lib. j. Cuius rei exemplum est in Quintilia. Declamation. CCCXXV. in qua diues fingitur decessisse hærede instituto bonorū paupere, cum elogio tali, Peto vt hanc hæreditatem tanquam fideicommissam. Ex quibus verbis tacita fides suscepta arguitur. Difficile, ait, est quidem natura probare tacitum fideicommissum. Quomodo tamē probamus? Elogium scriptum est palàm, certè & manifestè electus hic est ad transitum hæreditatis: silentium & fides est, inquam, de restituenda hæreditate, &c.

per Tacitam fidem translata prædia in l. 15. §. pen. D. ad municipal. quæ in fraudē munerum ciuilium in alium nomine tenus translata sunt: ita vt re ipsa maneant in prioris possessoris dominio.

Tacita Senatusconsulta quæ olim appellarentur explicat Capitolinus in libro de Rebus gestis Gordianor.& vide S.C.Tacitum.

Tacita pecunia.l.emptor.D.de pactis. ea est quæ non continetur publica scriptura mensæ, vel alio publico testimonio: quo modo si qua inesse credito turpitudo videatur, dari pecuniæ solent. Sic in veteri quodam testamento Sempronij Tucidani militis: Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam si via Lat.Off.meis re.monumētum suo sumptu ædificauerit, habeto. Et apud Gellium lib.&c.21. A P. Sylla qui tum reus erat mutua H-S X X. tacita accepit. sic enim veteres habent libri, non tacitè, vt testatur Cuiac.in d.l.emptor.

Tacita Iudicia erant cum senatus decernebat vt in candidatos ob eorum contentionem disciplinæ & institutis patriis legūmque iussis repugnantem, populique tribus & centurias corrumpentem, iudicium tacitum fieret, quo vel antè damnarentur ambitus, vel eorum comitiis ratio non haberetur, quòd more maiorū petisse non viderentur. De hoc genere iudicij sic ad Atticum Cicero loquitur: Senatus decreuit, vt tacitum iudicium ante comitia fieret, ab iis consiliis quæ erant omnibus sortita in singulos candidatos: magnus timor candidatorum. Hinc & illud eiusdem tertio Offic. Quamuis enim demersæ sint leges alicuius opibus, quamuis tremefacta libertas, emergunt tamen hæc

aliquan

aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore ſuffragiis.

Tacitum & expreſſum, ſi vtriuſque par ſit potentia, æquiparantur, ſecundum Bald. in l. de quibus. D. de leg.

TACITA plurifariam aliqua inſunt. Aut directò, id eſt, immediatè. Aut ex obliquo, id eſt propter aliud. Quæ inſunt tacitè directò, inſunt aut per modum conditionis, aut purè: & tunc aut ex legis diſpoſitione, aut ex rerum natura, aut ex conſuetudine, aut neceſſitate, aut ex dependentia, quia tacitè dependent ab expreſſo. Quando verò tacitum non venit ſimpliciter, ſed ex adiuncto, ex obliquo, ex vi relatoria, tunc taciti & expreſſi non eſt eadem operatio: quia quæ expreſſè fieri non poſſunt, ex adiuncto, ex relatione, ex obliquo tacitè recipiuntur. Exempla proponit Zaſius in l. cùm quid. D. ſi cert. pet.

TACITVRNITAS. l. 2. §. pen. D. ad municip. l. honores. §. vlt. de decur. pro voluntate accipitur atque cõſenſu.

TACHYDROMI, ταχυδρόμοι, à Baſilicôn interpretibus ad l. 8. C. de curſu public. appellantur equi publici curſuales, veredi.

Τάγμα in l. j. D. de mili. teſt. mille hominum multitudinem interpretatur Vlpianus.

TAGAX apud Ciceronem libr. 6. Epiſtol. ad Atticum. Quæſtorem nemo dignum putat. Etenim eſt leuis, libidinoſus, tagax. vulgo male ſagax, aut rapax. Ducitur autem hoc verbum à tangendo, vt ait Feſtus lib. 18. & furunculum ſignificat.

TALE, ſui natura comprehendit genus, non ſpeciem, vt colligi poteſt. C. de verb. ſignifi. l. j. in princ. ibi, Talem habere. & verſ. j. ibi, Nulla ſpeciali. Aliud autem eſſe talem, aliud haberi pro tali. l. mercis. & ibi Interpres de verb. ſignific. Bart. in l. ſi maritus. 2. §. Legis Iuliæ. D. de adult.

TALEA pro exactione poſita fuit, quo tempore Latini ſermonis puritas deliteſcebat: quo verbo vſus eſt Speculator tit. de cleric. coniuga. per totum, eoque vtũtur Pontifices, eorũmque interpretes, vt ſæpiſſimè in eorum libris reperias.

TALIO in XII. Tab. tale eſt: vt duplio, duplum. Feſto lib. 18. parem vindictam ſignificat. Verba legis hæc ſunt apud eundem, SI MEMBRVM RVPERIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. quam legem explicuit Sex. Cæcilius apud Gellium lib. 20. c. j. Sic Iſidorus lib. 5. c. 17. Talio eſt ſimilitudo vindictæ, vt taliter patiatur quis vt fecit. Ariſtoteles de morib. libr. videtur ἀντιπεπονθὸς vocare: & ſimilitudinem ſupplicij. l. vlt. C. de accuſ. reciprocam pœnam. l. 3. C. Th. de exhib. reis. l. hi quos. C. Th. de accuſ. Ius talionis ante Decemuiros induxerat æternus, ſummúſque nomotheta DEVS lata lege EXODI. c. 21. de verbis, ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντ' ὀφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρός, πόδα ἀντὶ ποδός, &c. Sed talionem antiquauit & ſuſtulit idem legiſlator, ſapientia illa diuina apud Euangeliographum Matthæum. c. 5. qui malo reſiſtendum vetuit. Talionis verbum ad beneficiorum relationem & redditionem referri poſſe idem Iſidorus ſcribit. Legis XII. Tabul. de talione loquentis meminit Iuſtinianus. §. pœna. Inſtitut. de iniuriis.

TAM ait Feſtus lib. 18. ſignificationem habet præpoſitiuam quandam, cui ſubiungimus quàm, pro ſic; ita aliquando ea contrario ſubiungimus, quam; vt tam bonus Homerus, quàm Cheryllus malus poëta eſt. Priore ſignificato pro ita, vel ſic, apud Vlpianum. l. non ſolum. D. de iniuriis. Tam etiam pro tamen accipitur apud Veteres, vt & apud Iuriſcoſſ. in Pandect. Flor.

TAM IVRE LEGEQVE. Vetus locutio, qua lege actum aliquid fuiſſe ſignificabant, quam rogari ius fuiſſet. Procul. l. ſi qui. 44. D. de adopt. Sed ſi ſic adoptauit, vt tam iure legéque nepos ſuus eſſet, quàm ſi ex Lucio puta filio ſuo natus eſſet. Alludit autem ad arrogationis formulam, quam Gellius libr. 5. c. 19. exponit, Velitis iubeatis, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius fiet, quàm ſi ex eo patre matréque familiàs eius natus eſſet. Hinc Ciceronis locus in Oratione pro domo emendandus eſt Fueris ſanè Trib. pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus. Legendum enim apparet, TAM iure ac lege, vel TAM iure legéque. Hotom.

TAMDIV pro donec. c. ex literis. de offic. de legat.

Tamdiu Reipubl. cauſſa abeſſe quis videbitur, quàmdiu officio alicui præeſt: quòd ſi finitũ fuerit officium, iam deſinit abeſſe Reipublicæ cauſſa. Vlpian. l. ſi cui. D. ex quibus cauſ. maior.

Ταμεῖον, cellarium, Nouell. Marcian. de indi. relig. Hinc:

TAMIACA prædia, rub. C. de præd. tamiac. poſſeſſiones erant in Cappadocia & domus propriæ patrimonij principis, & in eis coloni æque & inquilini & ſerui & equitia eiuſdem iuris conditionis, nominis, homines puta tamiaci, poſſeſſionéſque tamiacæ, qui quæve omnes erant ſub iuriſdictione Comitis domorum. l. vlt. C. vbi fiſc. cauſ. Nou. 20. quod mutatur Nou. 30. & transfunditur in Proconſulem Cappadociæ. Hæ autem poſſeſſiones dicuntur Tamiacæ, quod harum reditus deputati eſſent cubiculo & cellario ſacro, quod proprie, vt diximus, ταμεῖον eſt. Hæc Cuiac. Nou. 30. Alciatus arbitratur fundos Tamiacos, eſſe qui diſpenſatori publico præſtabant annuos fructus vectigales, quibus ille poſtea in domo imperatoria diſpenſabat alimenta. Nam ταμίας diſpenſatorem ſignificat.

TAMEN, vide de hac dictione Bart. l. vnic. D. ſi quis ius dicent. non obtemp.

TAMEN ETSI, pro quamuis. l. interdum. D. quod falſ. tut. auct. vt apud Ciceronem in Epiſt. ad Plautium.

TANGERE quid, deſcribere, intentionem facere, & circumuenire. Cicero, Conſilia, ait, eius omnia tetigi.

TANQVAM ſimilitudinis potius, quàm veritatis nota. c. dudum. j. de elect. extra. quandoque veritatem ſignificat. §. ſacra. in procemio Decreta. c. cum pro cauſſa. de ſent. excom. vide Bernar. c. ſolitæ. de maio. & obed.

TANTI, id eſt, tam multi. l. 65. D. de leg. j. Quòd ſi minus ſunt, in tantos quanti inueniantur: id eſt in tot quot inueniantur. Iuſtin. l. 23. C. de legat. Niſi ſpecialiter expreſſerit, & dixerit teſtator, tãtas quidem partes velle vnum, tantas autem alterum habere.

TANTVM quandoque adiectiuè ponitur, quandoque ſubſtantiuè. Aliquando excludit. Quandoque includit. l. cùm teſtamẽto. D. de verb. ſignific. Interdum reſtringit, & limitat. l. properandum. §. j. C. de iudic. plerunque temporis qualitatem ſignificat. l. fi. C. de edict. diui Had. toll. Aliquando ſimilis cauſſæ excluſiua eſt. l. ob æs. C. de præd. mino. Aliquando excludit quoſdam caſus, ſed non omnes. l. licet. D. vſufr. lega. quandoque ſubauditur. l. cùm ſponſus. D. de publica. l. non enim. D. ad S. C. Trebel. quod & A. Augu. lib. 2. Emend. c. j. indicat. Quandoque ponitur pro adeò. l. fi. C. de epiſc. & cler. Plerunque negationis incluſiua vox eſt. c. cùm eccleſia Sutrina. de cauſ. poſ. & prop. l. ſolemus. D. de iudiciis.

Τὰ πρῶτα, Prima Pandectarum pars nuncupatur, hoc eſt, primaria, quia nihil eſt anterius. l. 2. D. de vet. iu. enucl. Continet enim principia Iuris, quod à iuſtitia homini diuinitus inſita virtute, deſcendit; oſtendens omnium magiſtratuum & prudentium circa tractandas leges officia, vtique his rectè imperantibus obtemperetur.

TARDA nomina Romani vocabant, eos, qui in mora erant, Budæus in Comment. ling. Græcæ.

TAXARE, pro, pretio æſtimare, apud Plinium. Hinc Taxatio dicitur, Feſto teſte, quæ fit certæ ſummæ, quam iudex etiam poſt principale negotium definitum, fa-

cere poteſt.l.terminato,C.de fruct.& lit.expenſ.

TAXATIO ſumitur,vti Iuſtinianus auctor eſt. in Nouel. 63.& Nouel 82. ἀντὶ τῆς ῥητῆς ποσότητος ὁριζομένης παρὰ τοῦ δικάζοντος:id eſt pro ſumma quadam (pecuniæ) ab eo qui iudicio præeſt,definita.id quod plerunque fit iuriſiorandi in litem refrenandi cauſſa.l. videamus.§.pen. D.de in lit.iur.l.3.§.præterea.D.ad exhib.l.arbitrio.§.j. D.de dolo.l.qui reſtituere.D.de rei vind. Vel, auctore Sex.Pompeio,Cum arbitro præſcribitur vſque ad quã ſummam ius ei ſtatuendi ſit. Taxatio oes etiam dicuntur in teſtamentis & contractibus,præſcriptiones quædã verborum, quibus oratio aut coërcetur,aut dilatatur.nam plerunque taxationes efficiunt, vt minus quam dictum ſit debeatur:vt ecce ſiquis vendat pondo olei quod natum erit,ſunt hæc verba, Quod natũ erit,loco taxationis:& ideo x.pondo emptori,niſi nata ſint,non debebuntur:& ſi quinque dumtaxat nata ſint,hæc ſola debebuntur.l. ſi debitor.§. veriſimile. D. de contrahend.empt.cui, vt & inſcriptionum ſimilitudo ſuadet,optime.l.cum certus.D.de trit. vi.& ol.legat.coniungetur.Nonnunquam vt plus debeatur quã dictum fuerit:quemadmodum ſiquis vendat XVIII. iugera fundi,& quod eius admenſum eſſet, ad ſingula pretium cõſtituat:ſunt hæc verba, Quod eius admenſum eſſet,loco taxationis:& ideo x x.inuentis. pro x x. pretium debebitur. l.qui fundum. §. qui agrum. D. de cootrah.empt.Sic alibi traditur,hæc verba, Quicquid ad te peruenit, haberi loco taxationis, & nihil ex eo quod peruenit prorſus deduci, diſſimiliter atque ſi vir vxori dotem relegaſſet.l.Mæuio.§.vlt.D. de lega.lib.2. Illud etiam quod veteres in vino diis offerendo ſoliti erant dicere,Macte vino inferio eſto, taxationis vim habuit:atque ita cenſuiſſe Trebatiũ ſcribit Arnobius lib.7.aduerſ.geotes,Inferio,inquit Trebatius, verbum ea cauſſa eſt additum,eáque ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis eſt conditum,ex quibus illud quod effunditur ſumptum eſt,eſſe ſactum incipiat, & ex vſibus eripiatur humanis.Addito igitur hoc verbo,ſolum erit, quod inferetur,ſacrum.Cuiacius Obſeru.lib.2.c.12.

TECTA ſarta,vide SARTA tecta.

TECTORES ſunt dealbatores,qui κονιᾶται Græcis dicuntur, id eſt qui opere tectorio parietes inducunt: alias albini,ſeu albarij dicti:ſicquè vſurpatur hoc verbum. l.5.§.ſed interdum.C.commoda.& l.27. in fi.D. ad leg. Aquil.vbi tamen pro tectori, Budæus legendum cenſuit victori,contra Baſilicῶν expoſitionem,quæ κονιατῇ habet.Sic etiam vſurpatur hoc verbum.l.j. C. de excuſatio.artific.lib. 10. Horum opificium ita Tertullia. in lib.de Idololatr. explicat. Scit albarius tectoria inducere, & ciſternam liniare, & cymatia diſtendere, & multa alia ornamenta. Præter ſimulachra parietibus incriſpare. Hinc

TECTORIVM, τοῖχος κονιαμένος, κονίαμα, erat incruſtatio quædam & quaſi integumentum parietis aut columnarum:ea cruſta aut calce pura fiebat, aut gypſo, aut calce & arena,aut calce & marmore. De tectoriis Vitruuius lib.7.c.2.& 3.Vlpianus.l. 3. §. 4. D. de in rem verſ. Sed ſi mutua pecuoia accepta, domum dominicam exornauit tectoriis,&c.& paulo pòſt, Pari debet dominus creditorem hæc auferte:de tectoriis loquẽs. Celſus.l.38.D.de rei vindic. Neque malitiis indulgendum eſt,ſi tectorium puta quod induxeris,picturáſque corradere velis,nihil laturus oiſi vt officias. Loquitur de illinimento, quod auferri non poteſt. Neratius.l. 44.D.de vſuf.Vſufructuarius nouum tectorium parietibus qui rudes fuiſſent,imponere non poteſt. Sic vulgaria tectoria in l.13.in fi.D.de ſeruit. vrb. quæ Seneca gregalia vocare videtur lib.13.Epiſt.vbi balnea gregali tectorio inducta dicit.

TEGVLÆ à tegendo,quæ adfixæ ædificij pars cenſentur. l.nam & ſi ramos.D.quod vi,aut clàm.l.granaria. §.tegulæ.D.de actio.empt.

TELONARII,in l. 3. de indulgent.debit.in C. Theod. Moſchopul.in libro περὶ σχεδῶν, τελῶνας, ait, ὁ τὰ τέλη ἀγοράζων. ἀλλ' εἰσὶν οἱ τὰ τῆς θαλάττης, καὶ τὰ τοῦ ποταμοῦ ἀποθησαυρίζοντες. Canooem telonei apud Caſſiodo.libr. 5.epiſt.ad Ampel.legimus,Gotthorúmqoe regibus pẽſitatum fuiſſe inde intelligimus.Et planè telonea inter regalia ponuntur in conſtitutione Friderici Imperatoris,quæ ad finem lib.2.de feudis tit.56. poſita eſt. Ad quam pertinet quod Radeuicus libr. 4. de geſtis illius Imperatoris.c.5.ita ſcribit,Tam epiſcopi quàm primates,vno ore,vno adſenſo in manum principis regalia reddere,primíque reſignantium Mediolanenſes extitere.requirentique de hoc ipſo iure quid eſſet,adiudicauerunt ducatus, marchias, comitatus, conſulatus, monetas,telonea,fodrum,vectigalia, portus, pedatica,molendina,piſcarias,portus, omnémque vtilitatẽ ex decurſu fluminum prouenientem.

TELVM, inquit Caius,vulgò quidem id appellatur,quod ab arcu mittitur:ſed nũc omne ſignificatur, quod mittitur manu.Ita ſequitur,vt & lapis & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur.dictúmque ab eo,quòd in longinquum mittitur,Græca voce figuratum, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ.& hanc ſignificationem inuenire poſſumus,& in Græco nomine. nam quod nos Telum appellamus, illi βέλος appellant.eóque nomine vulgò quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed noo minus omne ſignificatur, quod cum mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι.Admonet nos Xenophon:nam ita ſcribit, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι.& id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur. l.233. D.de verb.ſignific.Et ita hoc verbum ſumitur in l.j. §. occiſorum.D.de ſenatuſc.Silania.& in leg. Cornelia de ſicariis,ſic verbum hoc accipiẽdum eſt.§.item lex Cornelia.Inſtitut.de public.iud.Feſtus verò lib.j. Tela ab armis proprietate ſignificationis hoc diſtare ſcribit, quòd tela ſint ea,quibus procul prœliamur: Arma verò ab humeris dependentia.

TEMERE litigare,controuerſiámque mouere dicuntur, qui per calumniam quid petunt, aut ſine iuſta cauſſa experiuntur.l.29.§.j.D.de liber.cau.l.79.D.de iudic.Inſtit.de pœna tem.litig.Non temere, prò, non paſſim, facilè,in l.7.§.ſed & ſi quis.D.de iniur.Sic apud Suet.in Domitia.c.19.

TEMERITAS eſt, cum quid facimus propria voluntate,& citra ſuperioris auctoritatem,Geminia.in c.eum, qui.§.inſuper.de præbend. & quando ſit actus prohibitus,vt idem ibidem ſcribit. & vide Bart.in l.j. D. ad Turpillia.

Temeritas accuſatorum,tribus modis detegitur,& tribus pœnis ſubiicitur. Aut enim calumniantur,aut præuaricantur,aut tergiuerſantur.Calumniari eſt falſa crimina intẽdere.Præuaricari verò,eſt vera crimina abſcõdere.Tergiuerſari in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere.Martian.auctor in princ.l.j.ad S C.Turpil.

TEMERARIVS quis dicatur, vide extra de ſententia excommu. Temerarius litigator intelligitur,qui neque intentionem ſuam probat, neque allegationum cauſſam habet.Notus eſt titulus apud Imp.4. Inſtit.de pœna temerè,id eſt,abſque cauſſa litigantium.

TEMERARII, violatores.c.fi.§.fi.de pœn.lib.6.

Temerator,falſarius.l.ſi quis obrepſerit.D.de falſ.

TEMONES inter præſtationes ſordidas & munera referuntur in l.maximarum.C. de excuſ. mun. & l.4. C. de dignit.l.4.C.de proxim.ſacr.ſcrin.lib.12.vnde.

TEMONARII, qui ea munera exigebant, id eſt aurum

tyroni

tyrunicum, tyrones, equos l.1. C. de priuileg. cor. qui in sac. palat. in qua tamen vulgo malè turmariorum legitur, aut, vt alij emendãt, telonariorum. quod vitium satis perspicuè ex eo deprehenditur, quod eo in loco Capitularios eos vocari Impp. aiunt, & ex Symmacho lib. 2. Epist. vbi Capitularios taxationem tyronis postulasse legimus. Hos protostasiæ, siue prototypæ onere fungi indicat l. 1. C. Th. de desert. Si temonarius, inquit, prodiderit desertorem, protostasiæ onere biennio teleuetur.

Temonarivm, id est vt ait Synesius in epist. ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς χρυσίον τὸ καλούμενον τιμωρός. Imp. Valentinianus & Valens in l. 7. C. Th. de tyron. Si aurum, inquiunt, fuerit pro tyronibus inferendum vnumquemque pro modo capitationis suæ debitum redhibere oportet. & ne aliquod dubium relinquatur, solidorum numerum, qui temonario inferendus est, designamus. Hinc:

Temonaria functio l. 14. C. Theo. de extraord. munet. ex qua & probari potest capitulariam functionẽ eandem esse. Sic Temonaria onera l. 4. C. de palat. sacr. larg. lib. 12. & l. 4. de dignitatib. lib. eod. C. id est præstatio tyronum, equorum, auri tyronici.

Temperare, datiuis iunctum, abstinere significat. Vlpia. in l. 3. §. quod autem. de officio. præfec. vrb. Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nummularij probè se gerant circa omne negotium, & temperent his, quæ sunt probibita. Rem verò suo ordine ac mensura administrare, potissimùm cùm accusatiuo iungitur, denotat, vt apud Impp. l. 3. de præpos. sacr. scri. C. lib. 12. Vt inter eos, aiunt, merito dignitatis habeantur, qui propræfectis diœceses sibi creditas temperarunt. Sic temperatio Reipublicæ, id. est, moderatio, apud Ciceronem in Legibus.

Temperate vectigalia, minuere Plinio.

Tempestatis appellatione continentur niues immoderatæ, quæ frumenta corrumpunt. l. fistulas. §. fi. de contrahend. empr. estque cœlestis iniuria siue terram, siue mare cõturbet. l. 2. § quod diximus. D. si quis caut. & l. 2. ad leg. Rhod. de iactu. Vnde, calamitosa tempestas apud Iurisconsl. in l. ex conducto. §. si vis tempestatis. D. loca. Apud Ciceronem tamen pro die videtur sumi hoc versu,

Tertia te Phthiæ tempestas læta locabit.

cum versus Homericus quem expressit sic habeat: ἦμάτι κεν τριτάτῳ φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.

Templvm, amplum tectum Isidoro, vide Alcia. l. malum. de verb. sig. Templum iustitiæ. l. 3. §. cum hac. C. de ve. iu. enucl.

Templarii, sunt præceptores, vel commendatarij & personæ religiosæ. c. cum ex eo. de sentent. excommo. Io. And. Rub. de regul. Templarij, ordo quidam milī-ti iure, vt ait Volaterranus. libr. 21. ἀπόγονοι. destructus. quod Albericus in Lexico negat.

Tamptat, pro tentat dicere, & adfirmare nititur, in l. 160. D. de verb. signifi. l. 3. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. 11. §. quod ait prætor. D. quod vi aut clàm. l. 2. §. & Africanus. D. ad Tertyllia. l. 10. D. de adq. poss. in Pand. Florent. Vide Tentare.

Tempvs, est ex cæli solisque vertigine deductum spacium, quo rerum omnium agitationem vicissitudinémque metimur. Quò respiciens Christvs ipse, mutationem rerum nobis ob oculos posuit, cum diceret: Vnus dici, scilicet breiusculi tẽporis, duodecim horas esse, quæ hominem sæpe in aliam sententiam pertrahunt. Nulla est qualitas, quæ in rebus humanis maiorem vim habeat, quàm temporis vicissitudo. Tẽpus enim dat rosas, & mutat omnia: cuius qui rationẽ non habet, is planè nihil potest in Iure secũdum æquitatem diffinire.

Temporis habere rationem, in omnibus rebus bene feliciterque constituendis, plurimùm referre, natura satis manifestum est. Attamen plerique, cum id non credant, coguntur experiri, atque, stultorum magistra, exitu tandem bellissimè docentur. Nemo enim commodum voti sui successum sperabit, qui tempestiuitatem aut ignorat, aut contemnit. Quis non videt agriculturam, sationes, messes, vindemias, insitiones, propagationes in tempore vtiliter exercerit at cõtrà, neglecta opportunitate, omnia ista aut calore aut congelatione prorsus interire? Quotum existimabis sine periculo nauigantium, nullo temporis discrimine obseruato? An non palàm cõstat, vsum optimarum herbarum, adde etiam quotidiani cibi, prorsus nihil prodesse nobis, aut etiam nocere, nisi in tempore sumamus? Quis item principes feliciter adiuerit extra tempestiuitatem? Sicut Horatius, mittens olim Augusto Cæsari librum, diligenter monebat portitorem, vt tempestiuiter adiret, ac mollissima fandi tempora obseruaret. Quò ferè pertinet, quod Imperatores in l. ciuitas. C. de offi. recto. prouinc. Ciuitas (inquiunt) Rhodiorum iniuriam suam non tam decenter, quam serò conquesta est. In summa, omnis humana actio suam expostcit tempestiuam occasionem: quam nisi mordicus retineamus, res ipsa vnumquéque docebit, quàm verum sit, quod dici solet: Nosce tempus: Post festum venire, miserrimum est. Alioqui videbimus, quàm sæpe nobis ex lucro damnum, ex voluptate molestiam, ex amicitia simultaté adferet neglecta tempestiuitas: vt mihi insanire videantur, qui nihil referre putant in rebus publicis ac priuatis, quid quoquo tempore fiat.

Temporum disciplina, pro bonis moribus, & eorum obseruatione, accipienda est. C. de pact. l. vlt. in fi.

Tempus continuum dicitur, quod continuò currit, & in quo subducuntur tam dies festi, quàm operarij: tam dies absentiæ, quàm præsentiæ. Tẽpus verò vtile, quod vtiliter præterfluit, in quo dies festi non subducuntur: & in quo actor, vel per se, vel per procuratorem agere potest. In quo item habetur respectus, an quia iudicis copiam habere quiuerit. Vide Hegend. in tit. C. de de temp. in int. restit.

Tempus æstimationis dupliciter consideratur. Nempe, tempus à quo, & tempus ad quod. Tẽpus à quo, id est, quando incipiat ratio haberi æstimationis, à quo tempore. Sed tempus ad quod, id est, quando finiatur consideratio æstimationis, vsque ad quod tempus duret æstimatio. Et sic tempus à quo, respicit initium, sed tẽpus ad quod, finem. Zas. in l. vinum. D. si cert. pet.

Tempus modicum, quandoque trium, aut quinque dierũ est, l. & si post tres. D. si quis cautio. cum similibus. Quandoque accipitur de decem diebus, vt in l. promissor Stichi. de constituta pec. quod & Eustathius in libr. de varia obseruat. tempo. adnotat περὶ ἰσημερῶν. Interdum dies triginta signat. l. 3. §. 2. de itiner. actúque priua. Interdum duorum mensium spacium. l. sancimus. C. de fideiuss. cum simulib. idque Eustathius obseruauit eod. lib. περὶ διμήνου. Quandoque trium. l. de operis. C. de ædific. priuat. Est & aliquando quadrimestre. l. si debitori. D. de iudic. cum similibus. Quandoque decẽ mensium. l. 2. C. de nuptiis. Quandoque quinquennium. l. 3. §. quod dictum. de separat. Præterea, Iudicis arbitrio relinquitur diffiniendum. l. ab hostibus. §. fin. ex quibus caussis maior.

Tempus quod excedit hominum memoriam, species est vsucapiendi omnium efficacissima: post tantum enim seculum nullo probationis genere homini possibile est, aut defendere, aut impugnare fidem possidentis. Quomodo autem probari debeat, memoriam nõ extare, nemo melius, quàm Paulus ipse tradit, in l. penultima. de probatio. & in l. secunda. §. idem Labeo. de

aqua pluui.arcend.

Tempus triginta dierum, dicitur pleniſſimum, ad deliberandum ſuper quocunque negotio.per textum &c gl.in Authen.de appellat. §. j. coll. 4. vide Euſtathium vbi ſuprà.

Tempus motæ litis, id eſt, quo lis conteſtata eſt.c.ex parte. 2.de verb.ſignific.

Tempore fit iniuria, ſi in ludis & in conſpectu Prætoris. l.Prætor edixit.D.de iniur.& famoſ.libel.

Tempore liberari dicuntur, qui temporali actione tenentur, cuius dies cedit.l.3.D.quæ in fraud.cred.l.vlt.in fin. D.rem rat.hab.l.j. §.item ſi periculum.D.de ventr.in poſſ.mitt.l.5.§.quotieſcunque.D.de Carb.edict.l.45.D. de admin.tut.

Tempore perituræ res dicũtur, quarum actionis dies exiturus eſt.l.3.D.de feriis.l.12.D.de procurat.

Tempore eodem fieri intelliguntur quandoque, etiam ſi non ſimul, aut ſubitò, eodémve puncto, ſed ſucceſſiuè fiant.l.antiqui.D.Si pars hæredit.petat. l. Areſcuſa. de ſtatu hom.

Tempora media nõ nocere, ſolemus dicere. Vtputa ciuis Romanus ſcriptus hæres, viuo reſtatore factus eſt peregrinus: mox ad ciuitatem Romanam peruenit: media tẽpora non nocent.l.ſi eiuſmodi.D.de hære. inſtit.

Temporales actiones dicuntur, quæ certo temporis ſpacio terminantur: & perpetuis opponuntur, Inſtit. ſub tit.De perpet.& temp.act.Imperatorũ tamẽ conſtitutionibus in perſonam actiones annis triginta: in rem verò decem aut viginti annorum ſpacio circumſcriptæ ſunt.l.3.C.de præſcript.trig.ann.& ſub tit. De præſcript.dec.vel vig.Antiquitus autem omnes actiones, ſiue ex leg. XII. Tab. Plebiſcitis, Legibus, Senatuſconſultis, ſiue ex Principum Conſtitutionibus proficiſcerentur, perpetuæ erant, hoc eſt, in centeſimum vſque annum, & fortè vltrà, comperebant, vlt gloſ.innuit in l.j.C.de præſcript.30.vel 40.anno. Sed quia ius vigilantibus ſcriptum eſſe Scæuola ſcribit.l. pupillus. in fi.D.quæ in fraud.cred.conſtituentibus diuis principibus factum eſt, vt actiones certos fines haberent, vltra quos non viuerent: & ſic perpetuitas illa vetus ad aliquot iuges annos vulgò eſt reſtricta, & coarctata, quæ ſupra hominis vitam olim extendebatur. Igitur omnes actiones, quæ antiquitus perpetuæ fuerant, nunc temporales ſunt, & ad certum tempus per Conſtitutiones coarctatæ.

Temporales exceptiones, atque dilatoriæ ſunt, quæ non ſemper locum habent, ſed euitari poſſunt: qualis eſt pacti conuenti temporalis.Gaius in l.exceptiones. D. de except.præſcript.& præiud.

Temporarius tutor datus ad certum tempus, & finitum.l.2.D.de tutor.& curator. dat.apud Albericum temporaneus eſt, ſed reclamante ſenſu.Eſt enim temporaneum, quod ad tempus pertinet, ſiue quod ſubito, & in tempore fit.

Temulentia, pro violentia.Imperatores in l.vnica.C.Siquis Imperator.maledix.Ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit. Temetum exiſtimat Interpres eſſe genus optimi vini, cũ pro vino quocunque accipiatur. Dictum, quòd tenet, hoc eſt, labefactet mentem.

Tenax ſui iuris dicitur, qui tam arctè ius ſuum ſeruat, vt de eo demere, aut auferri ſibi ab aliquo ne tantillum quidem patiatur. Quod auarorum eſt dominorũ proprium in ſuos colonos.

Tendit, proſpectat, vel vergit. c. ſtatutum. de reſcriptis in 6.

Tenare merum factum ſignificat, & ad poſſeſſionem corporalem refertur.Tenet enim qui corpore poſſeſſioni inſiſtit, licet non poſſideat.l.9.in fi.D. de rei vindic.Itaque tenere & poſſidere ſeparãtur.l.18. D. de acceptilationib.Quinetiam in quos ius poſſidendi non cadit, quales ſunt ſerui, hi tenere rectè dicuntur.l.38.§. hæc quoque ſtipulatio.D.de verb.oblig.l.49.§.j D.de adquirend.poſſeſſio.l.4.§.item ſi eam rem. D. de vſucapion. Huius etiam verbi nouam ſignificationem ex obſeruationibus Pet.Fabri hanc refert Briſſonius, vt tenere idem interdum ſignificet, quod obtinere, & iudicio vincere.Paul.in l.vlt.D.de exceptio. rei iudic. Qui in rem egiſſet, nec tenuiſſet.Im.Anto.in l.j. C.ad l.Fabiam de plagiar.Si verò in cauſſa tenuerit, etiam legis Fabiæ crimen perſequi poterit Philippus.& in l. 6.C.ad leg.Cornel.de falſ.ſecundùm ſcriptorum Codicum lectionem, Qui falſas tabulas dixerit, nec renuerit, quod nonnullorum inſcitia immutatum eſt.Similiter in l.12. C. de inoffic. teſt. Eum, ait Gordianus, qui inofficioſi cauſſam delatam non tenuit, à falſi accuſatione non ſubmoueri placuit. Cicero in Oratio. pro Cæcinna: Et hoc loco dixiſti Scæuolam cauſſam apud Centumuiros non tenuiſſe.Sueto.in Domitiano. c.9.Nec repeti niſi intra annum, eáque conditione permiſit, vt accuſatori qui cauſſam non teneret, exilium pœna eſſet. Vide Habere.

Teneri, pro obligari.Hinc teneri lege, aut interdicto quis dicitur, cum per legem, vel prætoris edictum, interdictũmve obſtrictus eſt ad aliquid faciendum, vel non faciendum.Sic teneri quem promiſſo, pro obligatum eſſe, accipiendum eſt. Teneri & de vulnerato.& de occiſo.Duo enim ſunt delicta, vt ait Gaius in fi. l.Illud quæſitum.D.ad leg.Aquiliam.

Tenet pro occupat & tegit, in l. 7. §. in ſula. D. de acq.rer. dom.Sed & terra teneri dicuntur, quæ terræ cohærẽt.

Tenor rationis.l.16.D.de legib. Tenor inſtrumenti. l.8.D.de ſtatu hom. Tenor ætatis.l.18.§.penul.D.de lib. & poſthum. Tenor iuriſdictionis.l. 8. C. quod met.cauſſ. Tenor actorum.l.23.C.de fid.inſtr. Tenor legis.l.pen.C.ad leg.Aquil.

Tenor, pro pactione contra communem feudi naturam ac rationem in contractu interpoſita, lib. Feud.2. tit.j.§.4.

Tentare, à Tendo deductum, eſt rem incertam aggredi, & diligenter inquirere: quaſi manum tendere, vel aliam corporis partem, & experiri. Cicero in Paradoxis: Tẽtare volui, poſſẽtne ita dici, vt probarentur. Vlpianus in l.his couſequenter. §. ſed cum. D. familiæ erciſcund. Tentat etiam, pro tentat dicere, & adfirmare nititur. Vide Temptat.

Tentarius dicitur, cum non intellectum ac incertum aggredimur, hoc eſt, experimur, Auctor Tulius in Oratione pro C.Rabirio Poſthumo.

Tenues homines in l.illicitas. §.ne tenuis. D. de offic. præſ.dicuntur qui humili ſunt cõditione & pauperes. Sic Tenuiores Cicero in Tuſcul. dicit pro pauperiores.Vnde Tenuitas patrimonij in l.j.C.de per.tut. pro exiguitate bonorum. Eodẽ modo Tenuis intellectus, pro paruo & exiguo ponitur in l.fi.D.de diuort.

Tenuta verbum à doctoribus deriuatum pro ſimplici ſaiſina, quæ poſſeſſorem non facit, ſed in poſſeſſione eſſe.l.poſſideri.§.fi.D.de acquir. poſſeſſ. Huius meminere Bart.l.Fulcinius.§. ſi quis.2. D.quibus ex cauſ. in poſſeſ.ea.Alex.conſil. 47.vol.2.

Tepidarium, & balineum Paulus pro eodem poſuit in l.19.D.de ſeruit.vrb. Non poſſe, inquit, prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat ſecundum parietem communem. ſed ſi talis ſit vſus tepidarij, vt adſiduum humorem habeat, poſſe prohiberi. Similiter Vitruuius lib.5.c.10.vbi de balnearum diſpoſitionibus loquitur, principiò Tepidarium pro ipſa balnei cella poſuit: mox pro vaſe aheno, in quo aqua calefit.

Ter enixa videtur etiam, quæ ter geminos peperit.l.ter-enixa.D.de verbor.ſignificatione. Ter enim factum inrel

intelligitur,quod eodem momento fit.

TEROIVERSARI, inquit, Marcianus, est in vniuersum ab accusatione desistere, in l.j.D.ad S.C.Turpil.

TERMINVS à terendo deducitur, vt vult Varro lib.4. Ling.Lat.sed ineptè,cum *τέρμα* Græcè dicatur.Est autem signum,quod agrum ab agro diuidit,id est limites agrorum & fines possessionum.Vnde terminare,limites constituere, seu decernere. Modesti.l.j.de termi. moto. Terminorum,ait, auulsorum non mulcta pecuniaria est, sed pro conditione admittentium coercitione transigendum. Paulus in l.sed & loci. D.fin. reg. Si dicantur,inquit,termini deiecti, vel exarati,iudex qui de crimine cognoscit,etiam de finibus cognoscere potest. Sic l.3.D.de acquir.possess.l.12. D.fin. reg.Terminos ergo, finium caussa positos lapides arborésve accipimus, l.j.2.&3. D.de term.moto.

Terminus litis, pro fine instantiæ, vel sententia definitiua,§.sed hodie.Instit.de satisd.Is autem est in criminalibus biennium, sicut triennium in ciuilibus caussis,l.j. C.vt int.cert.temp.pet.Et ideo,vt ait Alciat.bis errant vulgares latrunculatores, qui si reum conuincere nequeunt,eum rebus sic stantibus absoluunt,vt quandocunque vel minima coniectura ducti, rursus in carcerem trudant.Nam elapso biennio, inquietari amplius non potest: & cùm accusatori statutus est terminus probationum recipiendarum caussa, si probatum non sit,diffinitiuè reus est absoluendus.

Terminus iuris, ad dandum Apostolos, vt vulgò dicunt, est tempus 30.dierum, intra quod iudex tenetur dare Apostolos, hoc est, literas dimissorias. Vide Marcellum, istorum verborũ significationem eleganter tractantem,in l.j.D.de libel.dimiss.

Terminus simpliciter datus intelligitur peremptorius,ca. j.de dolo & contu.lib.6.

Terminus peremptorius est quædam interlocutoria,vide Archid.c.j.de except.lib.6.

Termini appellatione quid veniat, docet Bartolus l.3. de ann.lega.

Terminus, pro numero præciso, in l.j. D.de decre. ab ord.faciend.

TERMINALES lapides, apud Ammianum Marcel.lib. 18.qui terminos constituunt: hi etiam finales dicuntur in lib. variorum auctorum de limitib. Terminales arbores apud Paul.lib.5.sent.tit.22. De quibus vide Siculum Flaccũ, & Hyge.& alios auctores de limitibus agro. Terminalis sententia,id est definitiua,l.vlt.C. de iur.dot.

TERMINATA, Paul.in l.vt sunt. D.de verbor.signif.Vt sunt,inquit,iudicio terminata, transactione composita,longioris temporis silentio finita.

TERRA integra,apud Gaium in l.sylua cædua, de verb. signif.intelligenda est,in quam nondum dominus pascendi gratia pecus immisit.

TERRENA via,sabulosæ opponitur.Vlp.l.j.de via pub. §.si quis.Neque humiliorem, inquit, viam sub nomine refectionis,is qui interdicit,potest facere, vel in viam terrenam,glaream inijcere, aut sternere viam lapide, quæ terrena sit:vel ecõtrariò, de strata terrenã facere.

TERRITORIVM, inquit Pompo.est vniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis: quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrendi,id est summouendi ius habet,l.239.§.8.D. de verb.signif. Varro autem etymologiam Territorij hanc constituit: Terra dicta ab eo (vt Ælius scribit) quod teritur. Itaque Tera in Augurum libris scripta cum R, vno. Ab eo colonis locus communis, qui prope oppidum relinquitur, Territorium, quod maxime teritur. At Siculus Flaccus aliunde huius appellationis originem deducit. Sic enim in libr.de Condi.agror. scribit: Ab his populis, qui sedes in aliqua regione constituerant, eorúmque agros occupauerunt, præmensum quod vniuersis suffecturum videbatur solũ, territis fugatísque inde ciuibus, Territoria dixere. Et aliàs, Bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quibus victores eiecerunt, publicè atque vniuersaliter territorium dixere, intra quos fines ius dicendi esset: vbi mauult Briss.iuris dicundi ius esset.Huic consentit Frontin. in libro de Agror. qualit. his verbis, Quicquid enim ad coloniæ municipiive priuilegium pertinet, territorij iuris appellant. Sed si rationem appellationis huius tractemus, territorium est quicquid hostis terrendi caussa constitutum est. At Isidor.in alia penitus sententia est. Territorium enim vocatum ait,quasi Tauritorium, id est, tritum bobus & aratro, ab eo quòd antiqui sulco ducto & possessionũ & territoriorum limites designabant.Seruius in illud Virgilij lib.5.Æneid.

Vrbem designat aratro:

Quem Cato,inquit,in originalibus dicit morem fuisse. Condituri enim ciuitates, taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant: & cincti ritu Sabino, id est,togæ parte caput velati, parte succincti, tenebant stiuam in curuam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent: & ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum. Vnde ei territorium dictum est, quasi terribouium, tritum bobus & aratro.

Territorium opidorum,& ciuitatum, l.3.§.non perpetuæ. D. de sepul.viola.l.41.§.si quis ad opus. D.de legat.1. Territorium iudicis, l.fin.D.de iurisdict.

TERROR armorum dicitur, & solo armatorum aduentu, licet armis vsi non sint, l.3.§.qui armati. D.de vi & vi arma.

TERTIOCERIVS, eadem forma qua primicerius & secundocerius dicitur, qui in ordine suo tertium locum obtinet, l.j. C.de præposit.agen.in reb.lib.12.l.7. C.de palatin. sacrar.largit. lib.11. ibi & Quartocerius eadem figura effertur. Insertur & Tertiocerij nomen aliquotiens in Notitia Imperij Romani.

TERTYLLIANVM S.C.vide Senatusconsultum Tertyllianum.

TESSARA, symbolum est bellicum,quod in aciem prodeuntibus dabatur, ne confusione distraherẽtur, & vt inter se ab hostibus cognoscerentur. Vel, vt ait Vegetius lib.2.cap.7.Tessera dicitur præceptum ducis, quo vel ad aliquod opus,vel ad bellum mouetur exercitus. Polybius de tessera militari scribens, *πλατεῖον* appellat,quod taleola esset, vel tabella lata inscripta: sed & *ξυλήφιον* ab eodem vocari videtur. Est & Tessera frumentaria, signum scilicet frumentarium,quod qui exhibebat, frumentum pro portione Romæ à Principe accipiebat: vt hodie quibusdam in locis nummi plumbei vel ærei,vel quid simile quod pro symbolo sit. Vlpian.l.52.§.j.D.de iudic.Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit, quamuis maior pars hæreditatis emi voluerit, &c. Paul.l.49. D.de leg.& fid.lib.31.§.j. Si Titio frumẽtaria tessera legata sit, & is decesserit, &c. Iuuenal. Satyr.7.

Summula ne pereat qua vilis tessera venit
Frumenti.

Turneb. Aduers.lib.19.cap.26. has tesseras frumentarias existimat dictas à Græco *τέσσαρα*, & fuisse frustilla lignea quadrata, certa insignita & notata forma, quæ dabantur iis quibus ius erat petendi frumenti publici: quanquam & rotunda etiam fuerint, cum à Dione *σφαίρια* dicantur, id est globuli & pilulæ. Itaque in Tito sic scribit, *σφαίρια ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον [illegible], σύμβολα ἔχοντα [illegible]*, &c. Idem autem Turneb. scribit ex Suetonio, certum fuisse ciuium numerum Romæ, quibus frumentum dabatur de publico.

Hæc enim sunt Tranquilli verba in Iulio Cæsare: Atq; ex viginti trecentisque millibus accipiētium frumentum è publico ad centū quinquaginta tetraxit. A Græcis Tessera frumentaris etiam *σιτηρέσια* dicuntur, id est *τὰ διδόμενα τῶν ἐν τῷ δήμῳ*, quæ Pollux lib. 8. inter honores publicos enumerat. Non admodum autem dissimiles erant tesseris frumentariis, quæ apud Athenienses *σιτήσεις* dicebantur, id est annonæ, quæ bene de Rep. meritis dabantur, & ius epulandi publicè in Prytaneo. Hospitibus etiam tessera olim dabatur, vt hospes agnosceretur. Hinc qui ius hospitij violasset, tesseram confregisse dicebatur. Plautus in Pœnulo:

Deum hospitalem, & tesseram mecum fero.

Idem in Cistell.

Abi quære vbi iureiurando tuo satis sit subsidij.
Hic apud nos iam Alcesimarche confregisti tesseram.

Aliàs Tesseræ, taxilli sunt lusotij.

Tessera publicæ securitatis dicitur, quæ præstatur iter facientibus. Barbari saluum conductum vocant.

TESSERARII, inquit Vegetius lib. 2. cap. 7. sunt qui tesseram per contubernia militum, aut per contubernia prætorianorum nunciant. Plutarchus videtur eos vocare *διαγγέλους*. Vet. Glossæ, *γραμματεῖς*. Hi è numero speculatorum fuerunt, vt iam diximus in voce Speculator. Cornelius Tacitus libr. 17. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum tesserarium speculatorem, & Veturium optionem eodem perductos, &c. ita enim legendum Plutarchus & lib. veteres testantur.

TESSARES CAIDECADITÆ, l. 5. C. de hæretic. hæreticorum genus, ab eo nuncupatum, quòd 14. Lunæ Pascha cum Iudæis obseruare contendunt, auctore Isidoro lib. 8. cap. 5.

TESTACEVM opus Plinio lib. 10. Epistol. de aquæductu Nicomedensium. Aliqua pars, ait, vt mihi videtur testaceo opere agenda erit. id enim & facilius & vtilius.

TESTARI, TESTATIO, TESTABILIS, TESTATOR, TESTAMENTVM, vide Testis.

TESTIS à testando, id est, sententiam exponendo, quod ea, quæ de re gesta sentiunt, in iudicio dicunt & proferunt.

Testis appellatio apud veteres latius patet: siquidem; vt in *παρεργ.* scribit A. Alciatus, qui nunc testis est, olim superstes & antistes est dictus, cap. forus. de verb. signi. eo, quòd super statu caussæ proferebatur: nunc parte ablata nominis, testes vocantur. Testes hinc dictos putat Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 23. quòd testamento adhiberi solerent: sicut signatores, qui testamentum signarent. Superstites eos vocauit lex XII. Tabul. SVPERSTITIBVS PRÆSENTIBVS VINDICIÆ SVMVNTOR.

Testes omni exceptione maiores, qui nulla penitus exceptione submoueri possunt, l. optimam. C. de contrahend. & committend. stipul. sub finem. Vide glos. in §. item verborum. Institutio. de inutili stipul. Ioan. Tisinus, quæ in testibus consideranda sunt, hoc eleganti disticho complexus est:

Conditio, fortuna, fides, discretio sexus,
Fama, ætásque bonis testibus esse volunt.

Alij hæc his cōprehendunt, vita, dignitate, & moribus.

Testium vsus naturali ratione à Deo Opt. Maxi. quoque probatus, huc solùm spectat, vt publice prosit omnibus, ad tuendam veritatem aduersus mendacia malorum. Siquidem testes proprie dicuntur, qui de rebus, & negotiis hominum fidem faciunt, cum dubitatur, & veritati patrocinatur. Inde appellati, quòd tueantur statum caussæ, in Auth. de testibus. in princi. Testis autem quot capitulis dicatur inhabilis, docet Bart. l. filiusfam. D. de dol.

TESTIMONIA, testationes scriptis comprehensas significant, & absentium dicuntur: atque à testibus separantur l. 3. §. idem diuus. D. de testibus, l. j. D. de fide instrument.

Testimoniorum modus duplex, manifestus, & cæcus. Manifestus est, qui certos testes, & præsentes habet. Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus scire. Cicero: Testis, ait, est Sicilia tota. Est etiam in cæco iusiurandum, tabulæ, absentésque personæ, ait Donat. in And. Terent.

TESTIMONIALES in l. penult. C. Theod. de vetera. & titul. de testimo. exhi. & prot. l. vlt. C. Theo. de hon. cod. l. 156. C. Theod. de decur. sunt missionis honorariæ epistolæ. Veget. lib. 2. Contubernalibus, completis stipendiis per testimoniales ex more dimissis. Et hæc sunt instrumenta, de quibus in l. si solemnibus. C. de fide instr. Epistolæ dicuntur in l. j. C. de veter. l. laudabile. l. restituendæ. C. de adu. diuers. iud. l. 45. C. Theod. de decur.

TESTARI, Inter alia significat etiam sententiam suam exprimere. Vnde,

Testari, non modo testamentum facere, sed & testibus adhibitis, quidlibet declarare, denunciare, notúmve facere significat, l. 20. in princ. D. de acquir. hæredit. Et ideo solent testari liberi, qui necessarij existunt, non animo hæredis se gerere quæ gerunt. Est & de quocunque negotio tabulas, quæ ad probationem valeant conficere, quod & Testificari dicitur. Tranquillus: Cum quid per iocum testandi gratia signarent. Cice. pro Quintio: Testificantur isti P. Quintium non stetisse, & se stetisse: tabulæ maximæ signis hominum nobilium cōsignantur. Pro eodem sumitur, Obsignare & Signare.

TESTATIO, & TESTIFICATIO, actus ille testandi consignandique, siue perscriptiones quædam & tabulæ testificādi gratia factæ & obsignatæ, l. 7. D. de sponsalib. l. fin. D. de custod. reor. l. 3. D. de concubi. l. 22. ex quibus caussis maio. l. 20. D. de opti. leg. l. 7. D. de adsig. lib. l. 2. D. de nau. fen. l. 8. §. j. D. de op. no. nunt. l. 39. §. fin. D. de leg. 3. vbi testationem complecti, in testationem redigere, in testationem referre pro eodem dicuntur: idque significant, quod vulgo dicimus, *Prendre acte*, quod & in testatum redigere dixit Vlpian. l. j. §. recte. D. vsufruct. quemadm. cau. Sic Quintilianus: Itaque eum nec inutilem, si ad horam fortè constiterit, nec in testationibus faciendis esse imperitum velim. Dicitur & Consignatio. vide Consignatio.

Testatio vacuæ possessionis, l. 12. D. de contrahend. emp.

Testatio, pro conuentione & denunciatione, testibus adhibitis facta, l. 5. §. fin. D. de admini. tuto. l. j. §. sed & & si quis contra. D. quod vi aut clam. Testatio pro testium depositione, vt loquimur, l. 21. D. de iis qui no. infamia.

Testationes consignate, l. 9. §. nonnunquam. D. de pœnis.

Testatio priuata, ceu adnotatio, l. 5. C. de probat. Testatio habita, l. 4. C. de fide instrum.

Testationibus conuenire arbitrum, ne sententiam diceret, hoc est, apud arbitrum adhibitis testibus protestari: vulgò appellant, cum notario & testibus requirere. Paulus in notab. l. non distinguemus. Cum quidam, inquit, arbiter ex aliis caussis inimicus manifestè apparuisset, testationibus etiam conuentus, ne sententiam diceret. Hinc testationibus conuentus, l. 32. §. cum quidam. D. de arbit.

TESTABILIS dicitur cui testimonij dicendi ius est: idque verbum lex Horatia vsurpat, quæ de Caia Tauralia facta est. Contrarium est in XII. Tabul. scriptum: Improbus, intestabilisque esto. Hæc Gell. lib. 6. cap. 7.

TESTATO conuentus dicitur, qui coram testibus conuentus est, l. fin. D. pro derelict. l. 5. §. vltim. D. de adminis. tut. Sic Testatò denunciare, id est adhibitis testibus,

stibus,l.j.§.licet. D.de pericul.& commo. Et Testatò iubere,l.j.D.quod iussu. Quod & cootestato dicitur l. 2.§.Iulianus. D.de agnosc.lib. Testatò, id est, testa mento facto,l.45.§.j.D.de iure fisc.vt intestato, id est, sine testameoto.

TESTATORES, suis testameotis testes adhibere debeot,eósque testabiles: oam si contra fieret,testamenta irrita essent. Hinc ait Harmenopulus libri 5.cap.j. ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ μοιχείᾳ, οὐ μαρτυρεῖ ἐν διαθήκῃ. Condemnatum igitur oon oportuit,alioqui testabilis erit, testimoniúmque rectè dicet. quod indicat Callistratus l.3.§.lege Iulia. D.de testibus. à contrario sensu, idque in quocunque fere criminum geoere, etsi publica sint,d.§.lege.id quod non solum in testamentis, sed & io iudiciis,aliisve actibus recipiendum est: idq; Speculator sensit in titulo de teste. §.sæpe. in forma excipiendi aduersus testes. Hócque supremæ Parisiorum curiæ placuit auditoriis omnibus coactis 12.Augusti,aooo salutis 1558.& eo iure vtimur.

TESTAMENTVM definiit Modestious in l.j. D.qui testam.fac.poss. bis verbis: Testamentum est voluntatis oostræ iusta senteoia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit. & hanc definitionem probat. C. Harmenop. lib.5.tit.j. in princip. Azo in Summa. C. de testam.Bart.l.j.in princ.& ad fin. D.de testa.& Viglius Iostit.de testam.ord. Vlpianus tamen melius in Epitome tit.20.sic definit: Testamentum est mentis nostræ iusta contestatio, in id solemniter facta, vt post mortem nostram valeat. Mentis verbo denotans oon animi iudicium (vt l.2.D.qui test.fac.cum ait Labeo mentis integritatem in testatore desiderari) sed voluntatem, vt exposuit Modest. quæ quoniam noo simplex est enunciatio ac demonstratio, sed testata, hoc est apud eos exposita,qui vt testes essent, rogati sunt, idcirco contestatio dicitur. Florentinus iudiciorum contestatiooem appellat,l.24.D.de testam. Idem Vlp.l.20.§.fin. Testamentum supremam contestationem definisse videtur. Hoc autem verbum duplex esse voluit Seruius Sulpitius, referente A.Gellio lib.6.ca. 12.nam compositum esse dixit à meotis côtestatiooe, vt & Iustinianus in tit.de testam.ordin.in princ.quod tameo improbat ibidem Gellius, vt & multi alij viri docti. Testamentum enim eadem forma videri volunt dictum, qua cal ceamentum, paludamentum, vestimentum, in quibus Mentum est verbi productio. Oldendorpius in Lexico iuris, Testamentum dictum vult quasi testatiooem manentem. Vide Alc. lib.4.de verbo.signif.& Viglium in tit.de testam.ordin.

Testameotum autem est typus quodammodo & figura immortaliratis, non ab hominis auctoritate, sed à natura ipsa profectum. Nam quando snima, mens, voluotas est immortalis, certé ooo debet etiam, quatenus ad bona attinet, cum mortali corpore extiogui. Itaq; toti humano generi nihil esse potest aut iucundius, aut vtilius, quàm vt voluntas regoet in bonis à testatore relictis, eóam extincto corpore: imo iustius id multò post mortem facit, reddita iam cœlesti patriæ, quàm in hac momeotanea & fragili vita.

Testamenti ordo hic erat apud veteres, vt primo capite hæredis fiat institutio, siue vnus, siue plures siot, qui in voiuersum bona ex defuncti voluntate capiant. Sequenti capite & in ima cera, secundi hæredes, legata & reliqua testatoris voluntas & dispositio ponuntur: siue aliquos onere grauare, aut si quibus dari, fierique oportere, testator, pro sua voluntate arbitratus est: qui noo hæredes, sed legatarij suot dicti. Alex.ab Alex.genial.dier.lib.3.cap.1. Certe qui hodie obseruatur ordo in vltimis voluntaóbus conscribendis, excepta clausula generali (quæ postremum locum sortita est, ab Accursianis & mere formulariis introducta, tum vsu insulsorum recepta Notariorum) improbandus noo est: videlicet, vt primo loco præfatio, secundo legata, tertio institutio, quarto substitutiones, quinto cæteræ testatoris dispositiones, inter quas exhæredationes referri solent, ponantur.

Testamentum eóam pro testamentaria hæreditate nonounquam poni, ex Petro Fabro aduotat Brissonius, probátque primum ex l.vlt. D.de secun. Tabul.in qua ita est, Quòd si ita hæres scriptus sit, vt interdum excludatur à testamento, eo quod ooo inuenitur portio qua hæres institutus est. Deinde ex l.14. D.de his quæ vt indign.in qua Papinia.admitti ad testamentum, id est, ad hæreditatem testamento delatam dixit, vt apparet ex l.præcedenti. Item ex l.2. C.de bon.matern. in qua sic hoc verbum accipi Thalelæus ootauit. Eodémque modo & apud Sueto.in Nero.cap.32.cum ait, Deinde vt ingratorum in principem testamenta] ad fiscum pertinerent, id est, testamentariæ hæreditates. ac denique apud Ambros.in Serm.14. in Psal. vbi Testamentum adire dixit.

Testamentum porrò aliud erat Calatis comitiis, aliud in procinctu, per æs & libram. Prætorium, mixtum. Testamentum CALATIS COMITIIS erat, quod pacis tempore calatis, id est euocatis pro collegio Pontificum comitiis, palàm, apertéque fiebat. Gel.lib. 15.cap.27. Testameotum IN PROCINCTV dicebatur, quod militię tantum fiebat: cum iostructo exercitu viri ad prælium faciendum io aciem vocati, togásque succincti, tribus aut quatuor testibus adhibitis hæredem nuncupabant. Gell.ibid. & Plut. in Coriolan. Et hæc quidem duo genera abolita sunt. Testamentum PER ÆS ET LIBRAM, Græci [illegible] vocant, dicebatur, cum quis alterius familiam, id est ius patrisfam. vniuersum mancipio emebat, & testator tabulas teoens, ita loquebatur: Hæc vti in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimooium perhibetote. Gell. ibid.& Vlpian. cap. Instit.20. Et hoc genere diu vsi sunt Romani: créditque Cuiacius id Constantinum primum sustulisse in l.quoniam. C.de testam. vt indicant illa verba, Ademptis his quorum imaginarius vsus est. Testamentum PRÆTORIVM est, quòd sine vlla mâcipatione per solam septem testium consignatiooem, etiam hoc tempore magnopere obseruatur, l.si vous. C.de testam.& Imp.§.j. Institut.eodem. Testamentum mixtum est, quod ex ciuili, Prætorio, & constitutiooum iure ita fit, vt à septem testibus nullo alio interposito actu, vel eodem, vel etiam alieno anulo consignetur, subscribatur ab iis & à testatore, hæredísque nomen vel ab hoc solo, vel ab iis adscribatur, l.28.& l.29. C.de testamen.

Testamentum HOLOGRAPHVM, ioquit, Isidorus, & Valentioianus Nou.2.de testam. est manu auctoris totum conscriptum, atque subscriptum: vnde & oomen accepit. In hoc non exigitur subscriptio testatoris, ex Constit.Iusti.l.cum antiquitas.§.vlti. C.de testament. non exiguntur testes, ex Nou. Valentiniani, quæ tamen noo obtinuit.

Testamentum improbum, cootra leges: Inofficiosum, cotra merita: Inhumanum, cootra pietatem. Asconius.

Testameotum ioiustum, vide Iniustum testamentum.

Testameotum NVNCVPATIVVM, seu per nûcupationem, quod iure ciuili, coram septem testibus oominato hærede, fieri solet. §.vltim. Insti.de testam. Atque hoc genere veteres vsi sunt. Suetonius in vita Horatij: Decessit, hærede Augusto palam nuncupato, cum vrgente vi valetudinis ooo sufficeret ad obsignandas testameoti tabulas. In hoc igitur palam hæredem testatoris voce nuncupari oportet, l.vlt. D.de iure cod. & l.hæredes palã. D.qui testa.fac.poss.in qua hæc sunt

Sabini verba: Hæredes palam ita vt exaudiri poſſint, nuncupandi ſunt: id eſt exaudientibus teſtibus ſeptem.

Teſtamenti factionem non ſolum is habere dicitur, qui teſtamentum facere poteſt, ſed & is qui ex teſtamento alterius capere, & ſibi, vel aliis acquirere poteſt. l. 16. D. de teſtam. l. final. D. pro hæred. l. 31. l. 49. & ſeq. D. de hæred. inſtit. F. Hotom. hanc veterem locutionem eſſe vult, & à x i i. Tab. manaſſe, in quibus tamen ſcriptum fuiſſe opinatur, De iis quibuſcum teſtamenti factio haberetur: non qui teſtamenti factionem haberent: arg. l. vltim. D. pro hæred. l. 31. l. 49. D. de hæredib. inſtituend. Teſtamenti itaque factio cum his eſſe dicitur, quibus vel hæreditas vel legatum relinqui poteſt, l. 7. D. pro legato. l. 21. D. de teſtam. tut. l. 5. D. de ſeruitut. leg. §. ſeruus autem. Inſtitut. de hæred. inſtit. §. teſtes. Inſtit. de teſtam. l. 82. §. vlt. D. de leg. 2.

Teſtamentum illud proprie dicitur, quod iure perfectum eſt. καταχρηστικῶς verò teſtamenta quoque ea appellamus, quæ iniuſta, irrita, rupta, imperfectáve ſunt. nam horum quoque inſpectionem Prætor permiſit, l. 2. §. j. D. quemad. teſta. ape. Ad Teſtamenti cauſſam pertinere, quantum ad interdictum de Tabul. exhib. & edictum de aperiendis teſtamentis attinet, videtur omne quodcunque quaſi ad teſtamentum factum ſit, in quacunque materia fuerit ſcriptum, quod contineat ſupremam voluntatem. & ideo tam primæ, quàm ſecundæ tabulæ, & codicilli hac appellatione continentur, d. l. 1. §. fin. & l. 2. de tab. exhib. Teſtamento quoque dati tutores videntur, qui codicillis teſtamento confirmatis dati ſunt, l. 3. D. de teſtam. tut.

Testamentarivs, teſtamenti ſcriptor. Vlpian. l. quoties. 9. D. de hæred. inſti. Sed ſi maiorem adſcripſerit teſtamentarius, vel quod difficilius eſt probatione, ipſe teſtator. Item, Idem tractat, & ſi teſtamentarius contra voluntatem teſtatoris conditionem detraxit. item l. j. D. ſi quis aliqu. teſt. proh. l. 15. §. j. l. 22. §. teſtamētarius. D. de falſis. & l. 3. in fin. D. ad Trebell.

Teſtamentaria appellata eſt, Cornelia lex de falſis, quòd de his, qui teſtamenta ſubieciſſent, reſignaſſent, celaſſent, ſuppreſſiſſent, falſave ſignaſſent, recitaſſent, ſcripta eſſet. Latius verò teſtamentariæ leges quæcunque ad cauſſam teſtamentorum pertinent accipiuntur, in l. j. §. lex Falcidia. D. ad leg. Falcid.

Testvdinsis legatis, lecti quoque teſtudinei pedibus inargentati debentur, l. 100. in fin. D. de legat. 3. Ex quo apparet veteres ſupellectili ex teſtudine vſos. quod & Celſus, l. 7. D. de ſupell. legat. tradit. Primus autem, vt Plinius lib. 33. cap. 11. auctor eſt, Caruilius Pollio teſtudines ſecare in laminas, lectóſq; & repoſitoria his veſtire inſtituit.

Theatrvm, & amphiteatrum diuerſa ſunt, l. 7. D. de rer. diuiſ. l. 3. D. de oper. publ. porrò quid alterum ab altero diſtet, exponit Caſſiodorus lib. 4. Var. Epiſtol. & lib. 5. Epiſtol. ad Maxi. vbi theatrum viſorium interpretatur.

Themativm, forma diminutiua, propoſitionem, factum, caſum, ſpeciem, ſignificat. Nam his omnibus, teſte doctiſſimo Haloandro, vtuntur veteres conſulti, huius verbi loco. Inde Vlpia. ad leg. Aquil. dixit, ſpeciem proponere, id quod Gaius referre caſum, de condictio. indeb.

Themis apud Græcos, id eſt ius faſque, dea eſſe credita eſt, auctore Feſto, quæ ſuaderet hominibus, id petere quod fas eſſet, eandémq; eſſe ipſam atque fas exiſtimabant: vnde Themiſtes, oracula, & conſilia, conſultáque & leges ſancitæ dicuntur, Euſtatio teſte Homeri enarratore, id eſt, vt ipſe ait, τὰ μαντεῖα, αἱ βουλαί, καὶ τὰ βουλεύματα, καὶ τὰ νομοθετήματα. Alij Themin ius & iuſtitiam eſſe putant.

Theodoram vxorem, Iuſtinianus ob inſignem, rarámque eius prudentiam, ad conſilia Reipublicæ adhibuit, in Authen. Iuſiurandum quod præſt. arg. §. hæc autem. in Authen. Vt iudic. ſine quoq. ſuffra. fac. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præſcrip. Veriſimile eſt quoque huius affectui datam celeberrimam illam Conſtitutionem Iuſtinian. cuj caput eſt, Maximum, C. de liber. præter, qua, antiquo iure emendato, mulieribus ſuccurrit. Quamuis hæc tribus modis ſæpiſſimè ad vetus ius relabi videtur: pactis, ſtatutis, & priuilegiis. Vide Vigl. in §. ſed hæc quidem. Inſtit. de exhæred. liber.

Θεοῦ βία, vide Vis maior.

Θεώρητρα, apud Harmen. ſunt munera quæ ſponſæ dabantur ante nuptias, cum ſe viſendam præberet, depoſito flammeo. Conſuetudo enim erat olim, vt & quarundam gentium etiam nunc eſt, vt virgines vultum velo tegerent. ὀπτήρια Philoſtrato etiam dicuntur, & ἀνακαλυπτήρια: vnde ille Antipatri iocus, qui cum deformem duxiſſet vxorem, rogaretúrque quando daturus eſſet ἀνακαλυπτήρια, Quin potius quæritis, inquit, quando ἐγκαλυπτήρια.

Θεωρία in l. fi. (quæ Græca eſt) de vete. iur. enucle. Latinè viſio.

Theriaca, θηριακή, medicamentum aduerſus omnium animantium venena inſtitutum: de quo ex Plinio cognoſces libri 20. cap. 24. Vlpianus l. 12. §. 21. D. de inſtrum. vel inſt. Idem reſpondit theriacam quoq; & cætera medicamenta, quæ ſeceſſus cauſſa dominus ibi habuit.

Thesavrvs eſt, vt inquit Paulus, vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit, quòd non alterius ſit. lege nunquam nuda. 31. D. de acquirendo rerum dominio. ſicque ſumitur l. 67. D. de rei vendic. l. 3. §. mercatoris. l. 44 D. de acquiren. poſſeſ. l. j. l. 3. §. penult. & l. vltim. D. de iure fiſc. l. 39. §. j. D. de aur. arg. Græci θησαυρὸν dicunt pecuniam, quàm quis in numerato, & ad caſus repentinos repoſitam habet. Vide Alciatum lib. 4. de verb. ſignif. & Ferrar. in §. theſaur. Inſtit. de rerum diuiſ. In Pandect. Flor. perpetuò legitur Thenſaurus. quod tamen non probat Caper grammaticus, vt neque Donatus: nam Theſaurum, inquit, veteres ſecundum Græcos, ſine n litera proferebant. Theſaurum autem inuenire, Imp. Leo rectè beneficium Dei appellat: interpretatúrque theſaurum, mobilia (alij monilia, ex l. 2. c. 75. eod.) condita ab ignotis dominis tempore vetuſtiore, l. vnica. D. de theſaur. lib. 10. Tryphoninus autem donum fortunæ vocat in l. ſi is qui in aliena. D. de acquiren. rerum domin. Refertur elegans Scæuolæ reſponſum titul. de rei vendic. l. 67. quod haud grauatè adſcripſi: A tutore, inquit, pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit: is pecuniam inuenit, quæritur, ad quem pertineat. Reſpondi: ſi non theſauri fuerunt, ſed pecunia forte perdita, vel per errorem ab eo ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam eſſe cuius fuerat. Theſaurum Caſſiodorus lib. 6. definit, depoſitiuam pecuniam, quæ longa vetuſtate competentes dominos amiſit.

Thesavrorvm præpositos habebant Impp. Conſtantinopolitani & comites, l. pe. C. de murilegulis, l. fin. C. vt dignit. ord. Hinc,

Thesavrarii, cuſtodiæ theſaurorum ſuorum præpoſiti, l. j, de can. largit. titul. &

Thesavrienses, lege ſecunda. C. de palat. ſacrarum largition. qui ſunt officiales Comitis ſacrarum largitionum, & apparitores. Dicuntur etiam Comites theſaurorum Erant & Theſaurienſes claſſis, quorum fit mentio inter officiales ſacrarum epiſtolarum, l. vltim. C. de diuerſ. offic. lib. 12. qui iidem videntur fuiſſe qui vicarij Macedoniæ, quorum & ibi fit mētio.

THESIS, θέσις, ait Alciatus, generalis, & indeterminata adſertio quæſtionum modum complectens, quales ſunt apud nos regulæ iuris.

THESMOPHYLACES dicuntur Legum, & Inſtitutorũ cuſtodes. Budæus in Annotat. prior. l.j. de iuſt. & iure.

THLASIÆ, ſiue Thlibiæ, Latine dicti ſunt, quibus à matre aut nutrice teſticuli attriti ſunt, ἀπὸ τοῦ θλᾶν, ὅπερ θλίβειν, quod eſt frangere. quod fotu aquæ calidæ fiebat, & manuum attritione, vt hoc pacto pretioſiores eſſent, & in principum deliciis. Vlpia. de verb. ſignif. l. ſpadonum. Thlibiæ, inquit, & Thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt. Item Paulus ad legem Corneliam de ſicariis, l. hi quoque. Hi, inquit, qui Thlibias faciunt, ex conſtitutione D. Hadriani, in ea ſunt cauſſa, qua hi, qui caſtrant. Vide Ant. Auguſt. lib. 5. cap. 5. Emend.

THYMELICI, ſiue Thumelici, οἱ ἐν ὑποκρίσει τὴν τέχνην ἐπιδεικνύμενοι, inquit, Sudas: id eſt, qui perſonati artem oſtentant. eſt enim θυμέλη, locus editior, vbi actores ſaltabant. Iul. Pollux, lib. 4. καὶ σκηνὴ μὲν, ὑποκριτῶν ἴδιον. ἡ δὲ ὀρχήστρα, τοῦ χοροῦ, ἐν ᾗ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμά τι οὖσα, εἴτε βωμός. Scena, inquit, propria eſt hiſtrionum: orcheſtra verò, chori: in qua eſt & θυμέλη, quæ vel tribunal eſt, vel ara: id eſt locus editior, vt dixi. Vitruuius libro de archit. 5. capit. 8. Apud Græcos, inquit, tragici & comici actores in ſcena peragunt: reliqui autem artifices ſuas per orcheſtram præſtant actiones: itaque ex eo ſcenici & thymelici Græcè ſeparatim nominantur. Ex his apparet thymelicorum nomine intelligi ludios, mimos, citharœdos, tibicines, cithariſtas, lyriſtas, & qui ſunt in eodem genere. Specialiter autem videntur dici thymelici, cantores, qui modos faciebant, & ſaltationes: de quibus etiam intellexit Vlpian. l. 4. D. de his qui not. infa. Et generaliter, inquit, ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque thymelici, neque xyſtici, neq; agitatores, nec qui aquam equis ſpargunt, cæteráque eorum miniſteria, qui certaminibus ſacris deſeruiunt, ignominioſi habeantur. Græci enim ad d. l. 4. ita vertunt: ἐπεὶ ἔστι δὲ παιδικὰ τέχνη, ἐπὶ ἀγωνισμασιν ὁ τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν λεγόντων ἐν τοῖς θυμελικοῖς τὰ ἀθλήματα, καὶ τῶν ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένων. Iſidorus quoque libro 18. cap. 47. Thymelicos muſicos ſcenicos interpretatur, qui organis & lyris & citharis præcinebant: ſic dictos, quod olim in orcheſtra ſtantes cantabant ſuper pulpitum, quod θυμέλη vocabatur. Phrynicus etiam ἐν ἐκλογῇ ἀττικῶν ῥημάτων, θυμέλην, ait dictum τόπον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐφ' οὗ αὐληταὶ καὶ κιθαρῳδοὶ, καὶ ἄλλοι τινὲς ἀγωνίζονται. De thumelicis etiam fit mentio in l. 10. D. de pollici. & l. penult. de ſpectacul. in C. Theod. Hinc,

THYMELITÆ, l. 21. C. Theod. de piſtorib. l. 5. de ſcenicis, in eod. Cod.

THYNNVS piſcis marinus, de quo lege Plinium lib. 9. cap. 15. hinc Thynnaria piſcatio, apud Vlpian. l. 7. D. commun. præd.

THI δυνάμει, vi ipſa, non directò, non diſertis verbis, ſed idem valentibus. Vlpian. l. 29. D. de recep. arb. Qui ab arbitro damnatus, non à reo, ſed ab eius fideiuſſore petit, τῇ δυνάμει, à reo petit: id eſt, verbo quidem à fideiuſſore petit re ipſa, à reo. Sic enim Cicero frequentiſſimè hanc effert locutionem.

TIBI ET A TE, nec ad rem, nec ad dignitatem, ſed perſonam duntaxat referuntur, vt tradunt Interpretes Pont. iuris, ca. mandata. extr. de præſumpt. & c. tibi. & c. ſi pro te. de reſcript. lib. 6.

TIBICALE, in l. qui commeatus. D. de re mil. tibiarum armatura.

Τήβεννα, trabeæ, ornamenta Conſulum, Nouella 105. & apud Appianum, Artemidorum, Sudam, Moſcopulum, & auctorem Etymologici.

TIGNI appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium conſtat, vineæque neceſſaria: vnde quidam aiunt, regulam quoque, & lapidem, & cæmenta, cæteráque, ſi qua ædificiis ſunt vtilia (tigna enim à tegendo dicta ſunt) hoc amplius & calcem & arenam appellatione tignorum contineri. Sed in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria continentur, vtputa, perticæ, pedamenta, l. j. D. de tigno iuncto, l. tigni. 62. D. de verbor. ſignif. Igitur Tigni appellatione omnem materiam in lege XII. Tabul. accipimus, vt quibuſdam recte videtur, l. tigni. D. ad exhibendum. Verba hæc ſunt legis XII. Tabul. Tignum iunctæ ædibus, vineǽque concaptum ne ſoluito. Concaptum autem, id eſt conceptum coguitúmque. Vide Conceptum. Hanc legem alij aliter legunt: ſed hæc mihi videtur commodior lectio.

TIGNARIVS faber, non ſolum is qui tigna dolat, ſed etiam omnis qui ædificat, intelligitur, l. ferri. D. de verbor. ſignif.

TILIA, arbor cuius ex cortice interiore membranulæ pertenues ſumuntur, in quibus veteres ſcribebant. Vlp. l. 52. de legat. & fid. lib. 32. Librorum appellatione continentur omnia volumina, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint: ſed & ſi in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c.

TIMEO, inter ea verba numeratur, quæ idem poſſunt, addita negatione. vide A. Alciat. l. duobus. D. de verbo. ſignificatione.

TIMOR, ait Cicero, metus mali appropinquantis. Tuſculan. Quæſt. 4. Metum autem accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, ſed maioris mali, & qui in hominem conſtantiſſimum cadat, l. 5. & 6. quod metus cauſſa.

TIMIDITAS, ex rebus, non ex vocabulis oritur, vt Cicero oppidò ſcitè dixit, lib. 4. de finibus. Vlp. in §. apparet. l. cùm verò is. de fideicommiſſ. libert. cenſuit obeſſe libertati non debere, quæ vel ſeruis petitur, vel in totum non petitur per ignauiam, vel timiditatem, &c.

TIRONES ſunt puberes 18. annorum ſumpta virili toga. quod & Plin. lib. 8. teſtatur his verbis: Tanaquil, quæ eadem Caia Cæcilia dicitur, prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tirones induuntur, nouæque nuptæ. Sunt & Tirones, qui nondum in numeros relati, lecti tamen, vt militẽt, publicis expenſis iter faciunt, & ſub campi doctore exercentur, l. 42. D. de teſtam. milit. l. fin. D. de mun. & hon. l. 4. in fin. D. de re milit. quod moleſtum quibuſdam fuiſſe, oſtendit l. quod euitandi. C. de condic. ob turp. cau. Hos notis cõpungi in brachio ſolitos oſtendit l. 3. C. de fabricenſ. li. 11. & Veget. lib. j. cap. 8. & ſuprà admonuimus in voce Stigmata. Tironum autem præſtatio & præbitio olim in muneribus publicis fuit, l. 4. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 11. l. 2. C. de priuileg. cor. qui in ſacr. pal. l. 10. C. de palatin. ſacr. largit. lib. 12. l. 2. C. de ſilentiar. eod. libr. Qui à præbitio. tiro. in C. Theod. Marcellin. lib. 21. Parique ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per prouincias tirociniis.

TITIA lex, vide Indicem Legum Rom.

TITIVS & Accius, vetera nomina, quibus exempli cauſſa vti mos erat. Varro in Teſtamento: Quòd ſi quis vndecimo menſe natus eſt, Accio idem quod Titio ius eſto apud me. Per hoc vetus prouerbium Varro ſignificat, ſicuti vulgò dici ſolitum erat, de rebus inter ſe nihil diſtantibus, Idem Accij quod Titij: ita pari eodémque iure eſſe in 10. menſibus natos, & in 11. Hæc Gell. lib. 3. cap. 16.

TITVBARE, non eſt, vt imperitum Latinitatis ait vulgus, defectuosè loqui, vel inſcienter: ſed vacillare, hoc eſt, ægrè pedibus inſiſtere. Hinc non niſi tranſlatè teſtis titubare dicitur, cuius dictum vel ægre diſcernitur, vel vt inconſtans, ac varium exploditur. Sic Iuſti-

nianus

nianus vocat titubantem mentem, l. fi. C. de condit. indeb. quæ hæret, in ancipitique est, atque dubia.

TITVLVS à tuendo, hoc est, indicando dicitur, quia tuetur & indicat id, cui superscribitur, ne incidat ambiguitas. Vnde solent omnibus propemodum rerum generibus inscribi quidam velut indices, qui ostendant auctorem, vel materiam, vel aliam operis qualitatem. Et, quò magis id facerēt egregiè, solebant olim titulos rubris literis scribere. Iuuenal. Sat. 14.

Caussas age, perlege rubras Maiorum leges.

Inde tituli aliàs appellantur iam nunc Rubricæ, in l. j. D. si cert. pet. & in l. 1. §. penul. D. de interdict. Sic,

Titulos magistratuum dicimus, per quos eorum gradus, dignitates & imperia designantur. Hi autem mirum dictu est, quàm variis modis per seculorum vicissitudines immutati sint. Non. de manda. princip. §. titulos. Constitu. 17. Sic titulus Iustiniani Imperatoris describitur, Institu. & C. in princip. Item tituli Ecclesiarum & beneficiorum dici solent. Hinc,

Titulus pro caussa seu formula iustificandæ possessionis, hoc est, quo defenditur vniuscuiusque possessio ab impugnatione alterius. Vt ecce, si quis dubitet, vtrum iustè possideam; ego illi caussam allegem meæ possessionis: puta, quòd emerim, vel dono acceperim: tūc caussa huiusmodi seu formula iure probata, Pro donato, pro empto, est mihi titulus, tuetúrque rem meam. vide Theoph. §. 4. de interdict. Vel sic:

Titulus est iusta & æquitati naturali consentanea possessionis caussa: veluti Pro emptore, pro donato, l. j. D. pro soluto. l. 3. §. vlt. D. de acquir. possess. Sumitur & pro caussa transferendi dominij, l. 14. C. de rei vend. l. 22. C. fam. ercisc. vide PRO.

Tituli distinguuntur in nominatos & innominatos, lucratiuos & onerosos, vniuersales, & particulares, veros & putatiuos. De quibus late tractatur in principio classis tertiæ Oldendorpij.

Titulus verus dicitur, qui nobis significat verè competere caussam. Putatiuus autem titulus, quem putamus nos habere iusto quodam errore alieni facti, cum tenera non habeamus possidendi caussam. Quare tituli putatiui potius dicendi tituli bonæ fidei, iuxta phrasin Iurisconsultorum. Hi enim vocant bonam fidem, quicquid illæsa conscientia credimus esse, cum non sit, scilicet tolerando errore lapsi. Lucratiuus est, cum res ad aliquem peruenit sine onere, sine grauamine dandi, aut faciendi, ex mera liberalitate, veluti hæreditas, legatum, donatio, dos. Hos titulos, vel caussas lucratiuas, elegantet recenset Imp. in l. vnic. C. de impo. luc. descript. lib. 10. Onerosus autem est, quando res ad aliquem peruenit, cum onere aliquid dandi, aut faciendi: cum is qui rem recepit, oneratus & grauatus est aliquid vicissim dare, aut facere, sicut est in omni contractu. Vide Caussa lucratiua.

Titulus actionis, l. 69. D. de fideius. Titulo tenus ære alieno allegato, l. 4. §. ne tamen. D. de reb. eor. qui sub. tut. Sub titulo operarum, l. vlt. in fin. D. qui & à quibus.

Tituli in prædiis dicebantur, vt opinatur Hotom. tabulæ, in quibus dominorum nomina inscripta erant, vt ex iis cuia prædia essent, cognoscereтur. hinc Rubrica lib. Codic. 11. vt nemo priuatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat. Item: De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt. Appellantur & Signa in Rubric. insequent. Moris autem fuit cum prædium aliquod caducum, id est fisco commissum esset, vt eo mes priuatarum rerum ei Principis titulos testato, publicis personis adhibitis, solenniter affigeret. Valent. l. 3. C. de bon. vacant. Tituli verò quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, non nisi publica testificatione proponatur. Quantum autem ex Nouella 30. De proconsu. Cappad. existimare licet, tabulæ titulorum erant ligneæ. Cum enim ita scripsisset, Σανίδας δὲ ἀναθεῖναι στρατηγικὰς τινὰς ἰχθύσι πωλοῦσι; mox infert: τὰ μὲν ταῦτα τίτλων ὄντα ἀδήλως τολμώντων ἀναθεῖναι καὶ ἄλλων, οἷς ὑπερθέσθαι τοὺς τῶν ἀναθέντων προσώπους. Hinc,

Tituli etiam fiscales & largitionales, l. 5. de susceptoribus, lib. 10. C. Rubr. de canon. largit. titul. Symmach. libr. 2. Epistol. Et quantum in titulis fiscalibus exigendis tua cura promouerit.

Tituli, primum erant certæ sedes Clericis attributæ, in quibus suum munus exercerent. Postea eo nomine prædia iis ad victum cultúmque assignata, libr. Feud. j. titul. 6. §. j. Si episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa, vel Dominus plebis feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quæ iis subiectæ sunt, & tituli vocantur. In Chalcedon. Concil. μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο, &c. Quæ verba Canonistæ transtulerunt in ca. neminem. dist. 70. vbi tamen POSSESSIONSS, pro PAGI vitiosè legitur. Item cap. 3. Sanctorum Canonum statutis consona sanctione decernimus, vt sine titulo facta ordinatio irrita habeatur: & in qua Ecclesia quilibet intitulatus est, in ea perpetuò perseueret.

TOGA, à tegendo dicta est, vt vult Pompon. l. 180. D. de verbor. sign. Hanc tradit Septimius Florens à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos venisse. Græci quendam Tebennum Arcadem (vt ex eodem refert Turn. Adu. lib. 7. c. 20.) togæ Romanæ inuentorem prædicāt, qui primus id genus vestis gesserit, & sinum Ionicum naui ingressus in Italiam venerit, & vestimentum propagarit, vnde & togam τήβεννον fuisse appellatam scribunt, de inuentoris nomine. Quintil. lib. 11. c. 4. eius formam ac figuram his designat verbis: Veteribus nulli sinus: perquam breues post illos fuerunt. Ipsam togam rotundam esse, & aptè cæsam velim. aliter enim multis modis fiet enormis. Pars eius prior mediis cruribus optime terminatur, posterior eadem portione altius quàm cinctura: sinus decentissimus, si aliquando supra imam togam fuerit: nunquā certe sit inferior. Cornutus autem in Persij Saty. 5. Toga, inquit, dicta est, quod velamento suo corpus tegat atque operiat. Est autem purum pallium, forma rotunda & fusiore, atque inundante sinu, & sub dextro veniens super humerum sinistrum ponitur. mensura togæ iustæ senas vlnas habebat. Toga autem ciuium Rom. fuit propria: itaque & vbique eam gestare iubebantur, neq; peregrinis ea vti licebat, l. sed si accepto. 32. D. de iure fisc. vnde illud Plinij lib. epist. 3. Idem cū Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure, quibus igni & aqua interdictū est) postquam se cōposuit: Latinè, inquit, declamaturus sum. Sueto. in Claud. c. 15. Peregrinitatis reū, orta inter aduocatos leui contentione, togatúmne an palliatum dicere caussam oporteret, quasi æquitatē integrā ostētās, mutare habitū prout accusaretur, defenderetúrve iussit. Cice. autē & in Orat. pro Posthumo, & in Verrinis satis ostēdit, crimini datū fuisse ciuibus Rom. si qui, in prouinciis cū essent, toga nō vterentur. qua de re P. quoq; Scipio à Q. Maximo accusatus fuit. Quibus autē ciuitatis Romanæ ius dabatur, iisdē togæ quoq; ius dabatur. vnde nomē Galliæ Togatæ: vt apud Martialem:

Gallia togatæ nomine dicta togæ.

Toga prætexta, cuius oræ purpura intextæ sunt. Ea pueri ad annum ætatis 16. vtebantur: quo tempore puram, quæ & virilis dicebatur, sumebant. Hinc Vlp. l. 23. §. 2. D. de aur. & arg. leg. Puerilia, inquit, vestimenta sunt, quæ ad nullum alium vsum pertinent, nisi puerorum, veluti togæ prætextæ.

Togarum autem varia antiquis Romanis erant genera: vt, Toga prætexta, de qua, paulo ante. Item toga virilis, toga Picta, toga regia, quæ erat auro & purpura intexta, qua reges vtebãtur: quæ à Liuio inter insignia triumphantis numeratur. Toga pura, quam tirunculi forenses assumebant tirocinij die. Toga candida, quam petitores magistratuum induebãt: vnde candidati dicebantur. Toga libera, id est virilis, qua sumpta excedebant à magisterio pædagogorum, & tutoris auctoritate, & suæ libertati permittebãtur. Hinc Propertius:

Matris & ante deos libera sumpta toga est.

At eam etiam Liberalibus induere solebant pueri in Liberi honorem, vel liberæ vitæ significationẽ: atque eo die prodibant cultu tironum sumpta pura toga, id est virili. de qua Ouid.

Restat ut inueniam quare toga libera detur,
Luce geri pueris candide Bache tua. &c.

TOGATI in Impp. Constitutionibus, pro aduocatis & patronis ponuntur, quos Græci συνηγόρους vocant. l. 11. §. procul dubio. C. de iud. l. vlt. C. de sportul. & in tit. de aduocatis diuers. iud. passim. & l. 5. C. de met. & epid.

TOLLISSE, pro sustulisse dixit Iurisconſ. l. 13. §. 4. de acceptila. sic Plautus sæpe, Accedimus pro accessimus: quod perperam nonnulli in accepimus conuertunt: & Tibullus Atteruisse ab altero, pro attriuisse: & Sallustius, occanuere ab Occano. Tollit, pro tollere vult, exponit Accursius in §. huic autem. Instit. de actionib.

TOPIARIVM opus nomẽ videtur habere ἀπὸ τῶν τοπείων, id est funiculis, vt vult Hot. Nam funiculis in eo opere opus est, vt lętæ sequacésque hederæ & virgæ vinctæ loco se teneant, nec resiliant. Alij ἀπὸ τῶν τόπων. Hinc:

TOPIARII serui, in l. 60. §. vlt. de legat. lib. 3. l. 12. § idem respondit. & l. 17. in fi. D. de instr. vel instruct. & apud Plin. lib. 3. Epist. ad Caluis. sunt qui edera gestationes conuestiunt formas ex plantis, fruticibus, arboribus, faciunt, variásque ex his subtiliter cõpositis & plicatis figuras exprimunt & reddunt. Vnde quidã Typiarios eos efferendos contendunt, à typis, id est, formis ac figuris, quas exprimunt. Hos eleganter hoc verborum ambitu Iulius Firmicus lib. 8. Mathes. cap. 10. designat: Vel qui, ait, buxeas arbores tondens in belluas fingat, aut vrides porticus in circulum flexis vitibus faciat.

Τοποτηρηταὶ, in Nouell. περὶ τοποτηρητῶν, qui mittuntur à præfectis Prætorio, vel comitibus, vel præsidibus iuris dicendi caussa. A Iuliano Antecessore dicuntur vicarij, Gallis *Lieu-tenants*, loci seruatores à Paulo Monacho lib. 5. hist. Langbar. loci iudices. l. 2. C. de exhib. reis. Τοποτηρητὴς Sudæ ἀλλ@ ἀξιώματ@.

TORALIVM duo fuisse genera, Paul. significat in l. 5. D. de supell. leg. vnum quod straguli nomine contineretur, alterum quod non contineretur. Hoc autem plagam appellatum Nonius testatur: grande scilicet linteum tegmen: ob eam, vt coniicit Hotom. caussam ita dictum, quod plagis, id est foraminibus peruium ac pellucidum esset.

Toralia IMPERIA, apud Paulum. l. 3. D. de supell. leg. corruptè dici Hotom. existimat, pro Toralia imperuia, id est densa & non rara. Iosephus Scaliger in suis in Varron. de re Rust. lib. Coniectaneis, veterem lectionem tuetur, toraliáque imperia vocari à Paulo cẽset, veterum more, a in e, mutato, imparia, & quæ paterfamilias sibi seruat præter ea quæ sunt quotidiani vsus: eadem forma qua trapetes impares esse oportere præcipit Cato: hoc est præter illos, quorum quotidie vsus esset: vt si in illis quotidianis aliquid fractum sit, aut aliquid reficiendum sit, ea præsto sint, quæ in illorum locum sufficiãtur. Trapetes, inquit, bonos priuos impares esse oportet. Id est, oportet esse vnos trapetes præter illos quotidianos in singulis torcularibus. Paria enim vocari debent quæ habentur quotidianæ visioni: imparia ergo, quæ præter illa adhibẽtur. Ideoque idem Cato tit. 12. quæ suprà imparia, dixit superuacanea. Præla, inquit, temperata quinque, superuacanea tria. Item ibidẽ: Suculas quinque, superuacaneam vnam. Addidit igitur Iurisconſ. imparia, ne tantum eã quæ in vsum quotidianum insternerentur, comprehenderet, sed & ea quoque intelligeret quæ aliquãdo ad eosdem vsus depromi possent.

TORQVERE, tormentum inferre caussa veri inuestigandi. Donatus: Torquemus hominem, extorquemus veritatem, tot. tit. D. & C. de quæstio.

Torquere ius per interpretationem, peruertere. Cicero pro Aul. Cecinna: Iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum valere oportere, an verbo, ac litera ius omne torquere, &c. Inde:

TORTORES legum, sæpe apud classicos auctores,

TORTVRA potest quandoque fieri in domo, non in iudicio, quando tabulæ testamenti patris, qui à familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio de seruis haberetur, apertæ & recitatæ sunt: vt in l. si ea quæstio. C. de his, quib. vt indign. & ibi not. doct. circa gl. 2. vide Parid. Puteium in tract. de tor.

ad Torturam inferendam quæ exigantur. l. 3. & illic Cyn. C. de quæstion. & vide Hippolyt. de Marsil. tractatu quæstion.

TORRENS est, inquit Vlpian. l. j. de flumin. qui Græcè χείμαῤῥος, id est, vt ait Homeri interpretes, ὁ χειμῶνος ῥέων ποταμὸς, καὶ πληρούμεν@ ἀπὸ μεγάλων ὄμβρων. Festus verò lib. 17. Torrens, ait, significat fluuium subitis imbribus concitatum, qui alioquin siccitatibus exarescit. Flumẽ hibernum vocauit Horatius.

TOTVM aliud integrale, aliud vniuersale. Totum integrale nihil aliud est, quàm integrum quiddam ex pluribus inter se cohærentibus constans, quod quidem artificiale dicitur, vt nauis, ædificium. l. rerum mistura. D. de vsucap. hoc alienari prohibito, & pars alienari prohibita videtur. l. dotale. §. prædij. D. de fund. dotal.

Totum quid significet, notatur. l. j. D. pro soc. apud interp.

Totum, & omne sic differunt, quod Totum dicimus vnius corporis plenitudinem, omne de vniuersis.

Totum factum dicitur, id quod omnibus partibus suis cohæret. l. j. D. de orig. iur. Quæ ad hanc vocem pertinẽt reliqua à Dialecticis petas velim.

Totum figuratè pro singulis partibus ponitur, vt quo anno, pro quota anni parte.

TOXEVMA apud Græcos quidẽ proprio nomine vocatur id, quod ab arca mittitur: apud nos autem communi nomine & telum appellatur. l. si caluitur. D. de verb. signific.

Τοξικαὶ fenestræ, apud C. Harmenopulum in his quæ ex Iuliano architecto retulit, sunt obliquæ & angustiores fenestræ, veluti quibus etiam hodie tela emitti solent aduersus hostes: sicque exponit Symmachus in Ezechielem, vt refert Cuiac. Obser. lib. 13. c. 30. qui etiam addit, se putare has in Constitutione Zenonis de ædificiis priuatis, & in Nouell. 165. significari, dum vetat vicino auferri vsum fenestræ apertæ, maris prospiciẽdi caussa, etiamsi ea sit obliqua & coacta. Virgilius, inquit idem, obliqua luce dicit, & incertas fenestras, lib. 3. Æn. vbi tamen Turneb. Adu. lib. 4. c. 22. insertas legi mauult, id est quæ ædibus insertæ, & interpositæ erãt. vt apud Lucretium:

Inserti fundunt radij per opaca domorum.

TRABEA, τράβεα, palmata tunica, Regum vestis, & posterioribus temporibus Consulum, vti patet ex l. j. C. de pub. lætit. & l. j. C. de consul. lib. 12. Trabea, inquit An. Cornutus, erat togæ species, ex purpura & cocco, qua operti nobiles Romanorum initio præcedebant.

TRABES propriè, vt Festus ait, sunt duo tigna, ædificij gratia simul compacta. Nam cum simplicia sunt, non trabes, sed tigna dicuntur. Paul. l. quòd si neque. de peric. & commo. rei vend. Videri autem trabes traditas, quas emptor signasset.

TRACTARE pecuniã, id est, administrare. Cic. in Verr.

TRACTATVS propriè est locus communis longe & latè patens: vt si quæratur quæ actio competat ex caussa ob rem dati: quæ quidem quæstio minores amplectitur multas: vel si quæratur de facto, aut de æquitate: nam & harum quæstionum varia longa, difficilis definitio est. Atque ita tractatus sumitur. l. qui quadringẽta. 88. C. ad leg. Falcid. Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicitur. Sic l. vlt. D. si pars hæred. pet. Alias pro quæstione, vt l. 5. in princip. & §. pen. D. de præscript. verb. l. 32. §. de officio. D. de arb. Hinc tractatu habito. l. 9. D. de grad. & adfin. At in l. 32. D. pro socio. Tractatu habito, id est conuentione, quæ contractum præcedit Gallis, *Pourparlé*.

TRACTATORES. l. 5. C. de can. larg. tit. l. nulli. C. de numerar. l. vlt. C. de excu. Nou. 28. 30. 128. 129. 147. iidem qui chartularij, qui scilicet tabulas vel chartas fiscaliũ debitorum tractant, agunt, administrant. Cuiac.

TRACTORIÆ, sunt duplomata & literæ euectionis publicæ, præbitionísque, id est quæ dantur missis vel euocatis à principe cursu publico vtentibus, adscriptis etiam statiuis, id est diuersoriis & mansionibus, quibus alantur sumptu publico. nam quos euocabãt, aut mittebant, eis non tantum equorum publicorum copiam dabant, sed & viatica. Hinc Rubr. de tractoriis & statiu. libr. 12. C. Sic enim ea Rubrica emendanda est, vt & l. 2. C. de desertorib. lib. 12. & l. pen. de cursu pub. eod. lib. in quibus Tractatoriæ pro Tractatoriis perperam ac mendosè vulgò legitur. Sed & in l. j. C. de tractor. & stat. vbi impressi codices, Tractatores cum statiuis, rectiùs & Rubricæ conuenientiùs scriptorum codicum auctoritate freti legemus, Tractoriæ cum statiuis. Huius nostræ scripturæ veritatem præter veteres libros, etiam impressi Beati Augustini codices comprobant: in quibus, Episto. x v. ita scriptum est, Tractoria ad me denuo Idib. Nouemb. venit. Quæ & mox tractoria epistola ibidem appellatur. Et in libr. post collatio. contra Donatist. c. xxiiij. A primatu suo per tractoriam sunt euocati. Formulam tractoriæ legatorum ex Marculphi libro hanc profert I. Cuiac. Ille princeps omnibus agẽtibus in illo loco. Nos Gaium I. V. partibus illis legationis caussa direximus: ideo iubemus vt locis conuenientibus eidem à vobis euectio simul & humanitas ministretur, hoc est verhedi, siue parauerhedi tot, panes tot, vini mod. tot, ceruisiæ mod. tot, lardi lib. tot, carnis tot, porci tot, porcelli tot, veruecestot, agni tot, anseres tot, phasiani tot, pulli tot, oua tot, olei libras tot, gari libras tot, mellis tot, aceti tot, cumini tot, piperis tot, costi tot, caryophylli tot, spici tot, cinnamomi tot, grani masticis tot, dactylæ tot, pistaciæ tot, amygdalsi tot, ceræ lib. tot, salis tot, olerum leguminum carra tot, faculæ tot, pabuli equorum carra tot. Hæc omnia tam eundo quam redeundo eidem ministrari in locis solitis & impleri sine mora procurate. Et ita Tractatoriam siue tractorias accipi etiam oportet in l. pen. C. de curs. pub. ang. & parang. l. 2. C. Th. de dom. & protect. & in lib. 3. leg. Langobardarum tit. 6. & tit. j. c. 37. & in Constit. Caroli Magni. Siquis literas nostras despexerit, id est tractoriam, quæ propter missos recipiendos dirigitur. Et alio loco: Vt missi nostri accipiant secundum quod sua tractoria continetur. Eustathius ita definiuit lib. de temporibus: τρακτωρίαι ἐλέγοντο αἱ κελεύσεις αἱ παρὰ τῶν ἐπάρχων προφάσει ζώων δρομικῶν γινόμεναι, ἃς καὶ καμβίνας ἡ αὐτὴ γλῶσσα καλεῖ ῥωμαίων, τοῦτ' ἐστι σιωδήματα.

TRACTVS temporis. l. 12. l. 43. §. vlt. D. de procuratorib. l. 30. D. de diuers. regul. iur. Tractus pro plaga & regione. l. 4. C. de summa trinit. l. 2. C. de offic. præf. præt. Valer. lib. 7. c. j. Mauritaniæ & Numidiæ, ceterarúmque illius tractus gentium. Frontin. lib. j. de aquæductib. Ea namque est, quam omnes tractus eius per vicẽ in modulos certos dispensatam accipiunt.

TRADERE propriè de facto intelligitur, non de iure. Sic, l. si rem tradi D. de verb. oblig. & l. si rem tradi. D. de actio. empt. Pro dare tamen nonnunquam vsurpatur. l. j. §. j. Tradere autem dicitur quasi trans dare: & ita in Legibus scriptum prodidit Festus. Tránsque dato. & Accius apud Nonium veteri lectione: *Remísque nixi pro periter naum in fugam transdunt.*

TRADITVRI, vetustè pro traditum iri. Paul. l. 47. D. de rei vindic. Non aliter litem æstimari à iudice, quàm si cauerit actor quod per se non fiat possessionem eius rei non tradituiri. Iulian. l. 47. §. 3. de fid. lib. Cum sub conditione legato seruo libertas datur, non aliter fideicommissario tradi debet, quàm vt caueatur existẽte conditione tradituiri.

TRADITIO, Theophilo nostro est translatio ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, de manu in manum. sed de ea traditione videtur tantum intellexisse, quæ ex vna tantum parte fit, veluti de manu mea in manum tuam, non de reciproca. Quæ tamen definitio vim traditionis perfectè non explicat. Fieri enim potest vt res cuius tu possessor nõ es, de manu tua in manum meam transeat, me etiam mox forsitan reddituro eadem ipsam rem, aut derelicturo: nec tamen sit traditio. Verior (vt vult Cuiacius) hæc definitio est: Traditio est datio possessionis. l. 3. D. de act. empt. l. si rẽ tradi. D. de verb. oblig. vbi est πλοκὴ elegans, dum ait eum qui tradi stipulatur, tantum tradi stipulari, id est possessionem dari, non proprietatem. etsi Tradere nonnunquam pro dare vsurpatur: nam in vsu est, vt quemadmodum ait. d. l. si rem. intelligatur factum tradendi verbo, non ius. Dicitur autem traditio in venditione, permutatione, legato, donationísve caussa. l. qua ratione. §. 3. D. de acquir. rerum dom. Olim autem propriè Traditio erat alienatio rerũ nec mancipi, vt notat Vlp. c. Instit. 19. vbi etiam addit: Nec mãcipi rerum dominia ipsa traditione adprehẽdi. Atque propriè traditio rerum corporalium est, incorporales enim res traditionem non recipiunt. l. seruus. 43. D. de acquir. rer. dom. quippe cum in his vsus iuris pro traditione cedat. l. vlt. D. de seruit.

Traditionis verbo, in l. traditionibus. C. de pact. Imperator vtitur impropriè, nempe pro datione. Vicissim in l. si vt certo. §. nunc videndum. sumitur verbum dare, pro tradere.

Traditio ex legitima caussa, seu titulo, producit possessionem, & rursus possessio producit vsucapionem, & dominium: quæ sic cohærent, vt intellectu Iuris separari non possint, si constare debeat vsucapio. l. traditio. in fi. D. de acquirendo rerum dominio. Falsum est enim Accursij commentum, quòd verba per hanc non referantur ad possessionem. Vnde fit, quòd aliàs dicitur titulus possessionis, alias titulus vsucapionis. Vlp. in l. j. in princ. pro suo.

TRADVCERE in l. si duo. D. vti possid. in Pandect. Florenti. transducere, & rectius, vt dictio, vet. libri, & res & species. d. l. si duo. te docebunt.

TRAHERE, inuitum ducere. l. j. & ibi Bart. C. de agri. & censit. & vide. c. j. de for. comp. lib. 6.

TRAIICI vectores dicuntur, qui in vlteriorem ripam, vel litus exponuntur. l. 5. D. naut. caup. stab. Traiicitur pecunia, quæ trans mare vehitur. l. 39. D. de admin. tutorum.

Traiicere armenta. l. 12. D. de seruit. rust. præd. Et Traiicere

licere aquæductum.l.1.§.j.D.de public.

TRAIECTITIA pecunia est, quæ trans mare periculo creditoris vehitur, siue illa ipsa exportetur, siue etiam merces ex ea cõparatæ, reportentur: modò creditoris vtræque periculo nauigent. vti patet ex l. j. D. de naut. fen. & l.122.§. j. D. de verb.oblig. Iulius Pollux, fenus ἑτερόπλουν, quod pro commeatu: ἀμφοτερόπλουν, quod etiã pro remeatu soluitur, appellat.

TRANSCRIBERE, ius suum in alterum transferre: deriuata locutione ex eo, quod veteres (vt scribit Donat.) in foro & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca domóque pecunias numerabant. nam quod argentarius Titio acceptum tulerat, id si Titij volũtate Mæuio acceptum ferret, Titiíque nomen expungeret, Transcribere dicebatur. Proc.l.12. D. de præscr.verb. Conuenisse inter eos, vt eos fundos, si ipse vellet, eodem precio mulier transcriberet. Caius in l.13. D. ad S. C.Vell. Aut si hæreditatem emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat. l.impp.l.iubemus.14. C. de sacr.eccl. Possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere. Vlp.l.41.§.9.de leg.& fid.lib.32. Agri plagam, quæ est in regione illa Mæuiis transcribi volo, precio facto viri boni arbitratu. Seruius in illud Æneid.7.

Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?

Trãscribi, inquit, id est tradi. Sermo autem hic tractus est de pecunia.

TRANSFERRE, in Iure aliquando retinet propriam significandi vim: vt sit, ferre aliquid de loco ad locum, vel de persona ad personam, vel de tempore ad tempus. Inde dicimus transferre domicilium, transferre legatum, hoc est, in alterum conferre. D. de adimẽdis, vel transferend.legat.

Transferre, aliàs significat ita transfundere, vt quod prius erat, prorsus perimatur, vt transfundere obligationẽ. l.j.in princ.D.de nouationibus.

Transferri aliàs dicitur id quoque, quod non omnino recedit à transferente, vt in l.si is cuius nomine. D. de interrogationibus. & l.j.§.qui mandatam. & l.seq. D. de offic.eius, cui mand.est iurisdict.

TRANSLATIO legati est, cum testator id quod alicui legarat, aut à persona in personam transfert: aut ab eo qui dare iussus est, transfert vt alius det: aut cum rem pro re dari iubet aut quod pure datum est, sub conditione transfert. l.5.D.de adim.& transf.

Translatio litis vel iudicij est, cum iudicium ab aliquo susceptum in alterũ transfertur. l.25.& l.27. D. de procur.l.17.§.sed etsi.D.de iniur.

TRANSLATITIA, inquit Asconius, veteres dixerunt non noua, nec nuper inuenta, sed aliunde translata.

Translatitia edicta; quæ ex superiorum Prætorum albo transcribebantur. Cic.Verrin.3. In re tam vsitata satis est ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc vetus edictum translatitiúmque esse. Gell.lib.3.c.pen. Hoc significabat edictum, quo nunc quoque Coss. cũ Senatores in curiam vocant, seruandæ consuetudinis caussa translaticio vtuntur. Hinc

TRANSLATITIE, negligenter, defunctoriè: translata locutione ab edictis translatitiis, quæ nullam diligentiam requirebant. Marcianus l.j.§.3.D. ad S.C.Turpill. Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cũ reo, & translatitiè munere accusandi defungitur. Vlp. l.j.D.de iure patr. Patronorum querelas aduersus libertos Præsides audire, & non translatitiè exequi debent. Item Papin.l.55.§.j.ad S.C. Trebel. Sed nec illud translatitiè omittendum est, id est prætereundum est.

TRANSFUGA non is solum accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugit: sed & qui per induciarũ tempus, aut ad eos cum quibus nulla amicitia est, fide suscepta transfugit. l.postliminium.19.§.3.D. de cap. & postlim. Festus autem sic: Perfugam Gallus Ælius ait, qui liber aut seruus, aut hostis sui voluntate ad hostes transierit, qui idem dicitur Transfuga. quanquam sunt qui credant Perfugam esse, non tam qui alios fugiat, quam qui ob spem commodorum ad quempiam perfugiat.

Transfuga metalli, qui ex metallo refugit, in l.12.§.si deportatum. D. de capt.& postl. qui alias Refuga dicitur.

TRANSFUSIO à Translatione hoc distat, vt gl. in l.j.de nouatio. putat, vt si quid nouatur in eadem persona, transfusio sit: in altera verò translatio vocetur: cùm tamen Transfundere proprie sit, ab vno ad alterũ transferre. Itaque videtur Iuriscon. vtrũque pro eodem accepisse: quod satis sequentia verba, si perpendantur, innuere etiam videntur.

TRANSIGERE verbum & generaliter vsurpatur, & specialiter. Generaliter pro quauis conuentione, vt quoquo modo ad finẽ perducatur aliquod negotium, Transigi dicatur, idque bifariam: primum vbi nulla est controuersia, sed sponte negocium aliquod contrahitur: veluti in l.j.§.j. D. de pact. Conuentionis verbum generale est ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi transigendíque caussa consentiunt, &c. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro Cluent. Manilius rẽ cum Oppianico transigit, pecuniam ab eo accipit. itaque Transigere & Decidere Cicero pro eodem vsurpat: veluti Verrin.4. Quod vnquam huiusmodi monstrum audiuimus? qui cum reo transigat, pòst cum accusatore decidat? Deinde cum orta controuersia deciditur. l.j.D.de testam.quemad.aper.l.6. D. de transact. Sic in ea pro Comœdo: Criminatió tua quæ est? Roscium cũ Flauio pro societate decidisse, Defensio mea quæ est? Róscium pro sua parte cum Flauio transegisse. Sic iureiurando transigi negocium dicitur in l. 2. & l.admonendi.31.D.de iureiur. Et sententia transigi. l.13. §.pœna grauior. D.de his qui not.infa.l.j. §.sicut. D. ad Turpil.l.5.D.de decur.l.15. D.ad municip. Sic Paulus l. 46.D.de rei vind. Transegisse, inquit, cum eo, & decidisse videor, eo precio quod ipse constituit.

Transigi negotia accipimus. l.2.D.si quis cautio. & l.j.§.j. D.de pact. Et velut pacto transegisse videtur de credito, qui contentus fuit pignora possidere. l.15.§.si pign. D.de re iudic.

Trãsigere verò speciatim & peculiariter sub tit.de trãsactio. accipitur, pro de lite iam mota vel mouenda, aliquo dato, vel retento, vel promisso decidere. l.transactio.C.illo tit. denique in hac significatione transigi gratis non potest. eáque est inter Transigere & Pacisci differentia: quòd is qui trãsigit, quasi de re dubia, & lite incérta neque finita transigit: qui verò paciscitur donationis caussa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit. l.j.D.de transactionibus.

TRANSACTA finitáque, in Senatusconsulto Tertylliano, sic accipimus, transactione composita, longiorísque temporis silentio. l.j.§.vlt.D.ad S.C.Tertyll. l.230. D.de verb.signific. quæ ipsa inscriptione suadente eo referenda est: nam ad solam cõuentionem & compositionem, vel vt Græci dicunt συμβιβασμὸν, iis in locis Transigendi verbum refertur. Paulus verò libr.singulari de tacitis fideicommissis, transacta finitáve intelligenda scribit nõ solum de quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa. l.229.D. de verb.signific.

Transactum autem dicitur siue Aquiliana stipulatione, acceptilatione perempta siue pacto sit transactum. l.2. D.de transact. vtroque enim modo trãsactiones fiunt. l.15.C.eod.tit.

TRANSACTIO proprie appellatur, cum aliquo dato vel retento, vel promisso, timore præsentis vel futuri iudicij, in re dubia conuentum decisúmque est, l.j.D.

de transact. & l.38. T. eod. Generaliter autem accipitur pro quocunque actu, quo concordia inducitur, vel ab obligatione receditur. l.j. D. de pact. vel ad finem aliquid deducitur. Et quò magis lanssima tentandæ transactionis occasio præberetur controuertentibus, erat olim posterior Feriarum pars, hoc est, post diuinum cultum reliqua, ad componendas lites destinata. Vide l.vlt. C. de fer. & Aleiatum in l. transacta. de verb. signi. in lib. de orthograph. Dicitur etiam Transactum. l. vlt. C. si aduers. transact.

TRANSIVNGI iumenta dicuntur, quæ in quadrigis loco mutantur: & in diuersam partem, vt à dextra in læuam, aut contra iunguntur. Vlpianus. l.38. §.5. D. de ædil. edict. Quæsitum est, si mula talis sit, vt transiungi non possit, an sana sit. Et ait Pomp. sanam esse. plerasque denique carruchariastales esse, vt non possint transiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, vt alterum iugum non patiatur, sanam non esse.

TRANSMITTERE hæreditatem, pro, transferre, relegare. Obseruandum tamē, quòd hæreditas non adita, regulariter ad alios non transmittitur. l. quoniam sororem. C. de iure delib. l. vnica. §. in nouissimo. C. de cad. tollēd. & vide Bald. l. vnic. C. de iis, qui ante apert. tab. Ias. in l. si infanti. C. de iure deliberandi.

TRANSVSHIMVR, siue id ratibus in mari, aut curru per terram fiat. Apud Iurisconsult. verò in l. 2. D. de in ius vocand. cum ait, Sed nec eum, qui equo publico in caussa publica transuehatur: ad transuectionem equitum referri debet, à Fabio Maximo institutam. Liuius lib. 9. in fi. Ab eod. Fabio institutum dicitur, vt equites Idib. Quint. transueherentur. quod iisdem verbis tradit Val. Max. lib. 2. c. de instit. antiquis, tum hoc addit: Equestris verò ordinis iuuentus omnibus annis bis vrbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & equitum probatione. Equitū probationem eiusmodi, transuectionem appellans, à Græcis ἀχθῆναι διὰ τῆς ἀγορᾶς explicatur illud transuehi: nam similem legem fuisse apud Athenienses testis est Demosth. in Oratio. κατὰ Μειδίου. Cuiac. autem In illo Vlpiani loco, pro in caussa publica, in Capitolium legi vult, vt Plinius: vel in Castoris Pollucis, vt Dionysius. Hinc

TRANSVECTIO, πάροδος à Plutarcho in Pompeio vocatur, qua ad sedentes in foro censores, vnumquemque equitem equum suum adduxisse scribit, & de stipendiis legitimis confectis interrogatos, rationem iis reddidisse. πομπὴν τῶν ἐχόντων δημόσιον ἵππον vocat Dionysius. Transuectionem hodie Monstram vocamus, cum equites sollemniter recensentur.

TRANSVERSARIVM, in l. habitatores. D. loca. videtur sumptum pro aduersarium.

TRANSVSRSALES, qui ex latere iunguntur, Institut. de gradib. cog.

TRAPSTVM in l.19. §. illud. D. loca. molæ quæ in altum sublatæ deprimebantur, quibus oleæ confringebantur. vide Isidorum libr. vlt. Etymol. cap. 14. In Lexicō B. Germani, Trapetum, ἐλαίων μύλος, & ἐλαιοτριβεῖον redditur. Plin. lib. xv. c.6. de oleis agens, Postea, ait, inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua, protinus prælo subiicerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Columella lib. 12. c. 50. Oleo autem conficiēdo, inquit, molæ vtiliores sunt quam trapetum. Trapeti concinnandi & ædificandi rationem vide apud Catonem de re Rust. tit. 20. & 22.

TRAPEZOPHORA in l.3. D. de supel. leg. Pollux lib. 10. Onomast. c.19. τράπεζαν ἐφ' ἧς τὰ ἐκπώματα κατέκειντο, id est, mensam in qua vasa potoria collocabantur, τραπεζοφόρον recenti significatione dictam scribit. Apud Paulum tamen in d. l.3. Trapezophoram intelligere malim columellas siue pedes quibus impositæ sustinentur mensæ. idque verbi Etymologiæ magis conuenit. τράπεζα enim mensa est, & φέρω, fero.

TREBELLIANVM Senatusconsultum, Vide S. C. Trebellianum.

TREMERE est ob concussionē stare non posse, in auth. de fid. instrum. Hinc Tremor in §. j. in auth. iusiur. quod præstat. ab iis.

TREMISSES, l. pen. in princip. C. de excoct. & translat. milit. anno. & l.3. C. de milit. veste, eod. libr. aureorum, siue solidorum tertiam partem valentes nummi. quos posteriorum Impp. tempore siliquas octo pependisse non dubium est: quandoquidem ex eorum constitutione duos & septuaginta solidos ex libra conflatos constat.

TRESSIS sunt tres aurei, Iac. Cuiacio. lib. Obseruation. septimi. c.33.

TRSVGA, pro induciis, securitas est præstita personis & rebus ad tempus aliquod, bello nondum finito, vt dicit gl. in c. j. de treug. & pac. Interpretes aiunt, Induciæ sunt ad modicum tempus: Treuga in longum extenditur. l. postliminium. §. induciæ. D. de cap. & postlimin. reuers. & not. D. de pact. cōuent. vide extra de Treug.

TREVERI, vide TRIVMVIRI.

TRIBVLI, vel vt Græcè τρίβολοι, machinulæ sunt ferreæ, dolosæ, trigona, aut tetragona forma, quæ in quācunque partem incubuerint, vnum aut plures aculeos infestos protendunt. Plutar. in Apophtheg. Κατασπεῖραι τριβόλους σιδηροῦς, ὅπως μὴ διαμάχωνται οἱ πολέμιοι προσμάχοντες τοῖς χώμασιν. Id est, Spargere tribulos ferreos, ne hostes aggeribus insistētes, pugnam illinc ciere possent. Hoc autem verbum perperam legitur in l. quidam Iberus. D. de ser. vrb. præd. pro Tubuli, de quo vide infra. Tribuli autem Latinis murices dicuntur, Lingua vernacula, calciatrappæ.

TRIBONIANVS natione Pamphilus, Imper. Iustiniani Paredrus fuit: quem magistratum Romani Quæstorem, Latini Iurisconsultum vocant. Vir fuit moribus & artium omnium disciplina nulli secundus. Iustum sectabatur lucrum: singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut cōdebat, vt ex vsu esse videbat. Ingenio ita miti & mansueto fuit, vt nihil à quoquam ingratum sit passus. iisque moribus ac doctrina singulari vnicū auaritiæ morbum obscurabat. Hæc Procopius lib. de bello Persic. j.

TRIBVNAL, vt Isidorus definit, locus sublimis, & editus, in quo considentes magistratus ius dicunt. l. pen. D. de iustit. & iur. Pro tribunali enim soli magistratus sedebant. Vnde ius dicentem hac periphrasi nonnunquam Iurisconsult. demonstrat, Qui Tribunali præest: &, Qui pro tribunali cognoscit. l.j. §. pen. D. de iudic. l.2. D. de re iudic.

Tribunali autem præerant magistratus curules duntaxat, quibus curulis sellæ ius erat: veluti Consules, Prætores, Ædiles: & in prouinciis, Præsides, ac Proconsules. Minores vero magistratus ex subselliis, vt scribit Asconius, ius dicebant, veluti Tribuni, Quæstores, Triumuiri. Vitruuius lib. 5. c. j. de basilica Iulia loquens: Item tribunal est in ea æde hemicicli schematis, minore curuatura formatum. eius autem hemicyli in fronte est interuallum, pedum. 46. introrsus curuatura pedum. 15. vti eos qui apud magistratus starēt, negociantes in basilica ne impedirent. De tribunali Consulis R. qui Macedonibus terrori erat, Liuius libr. 45. sic loquitur: Assuetis regio imperio formam terribilem præbuit tribunal: summotor aditus, præco, ascēsus, insueta omnia, &c.

TRIBVS apud Romanos tres à Romulo institutæ successu temporis, & increscente ciuium numero, ad numerum 35. perductæ sunt, in qua ciues Rom. erant diuisi:

uisi: quarum nomina infra scripsimus, & scriptores aliquot qui de his meminerunt apposuimus ex Manutio, vt quicquid de iis in auctoribus reperitur, facilius intelligi possit, ac certior vnicuique harum cognitio sit.

Aemi. Æmilia. Cicero ad Atticum lib. 2. Liuius libr. 38. antiquæ inscriptiones.

Ani. Aniensis. Cicero pro Plancio. Liuius libr. 10. antiquæ inscriptiones.

Arniensis. Cicero in Agraria 2. in Rullum, Liuius libr. 6. & lib. 29. vbi corrupte legi putamus. Narniensis, nam lapis antiquus, quem Vulsinis in templi parietibus vidimus, expressam Arniensis mentionem continet.

Cla. Claudia. Liuius lib. 2. Virg. lib. 7. Dionysius Halic. lib. 5. antiquæ inscriptiones.

Clu. Clustumina. Cicero pro Plancio, pro Balbo, antiquæ inscriptiones.

Col. Collina. Varro lib. 4. de ling. Lat. Plinius libr. 18. c. 3. Fest. antiquæ inscriptiones.

Cor. Cornelia. Liuius lib. 38. antiquæ inscript.

Esq. Esquilina. Varro libr. 4. de ling. Lat. Plinius libr. 18. c. 3. Festus, antiquæ inscrip. est præterea in ædibus viri optimi, valdéque eruditi, Gentilis Delphinij Romani fragmentum antiqui lapidis cum hac tribu.

Fab. Fabia, Horatius epist. 6. libr. j. Suetonius in Augusto, antiquæ inscriptiones.

Fal. Falerina: Liuius libr. 9. Neapoli antiquus lapis est ita inscriptus: C. FISTORIO. C. F. FAL. FIRMO ÆDIL. II VIR. CVRATORI. OPER. PVBLICOR. item Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ κεφαλῇ ζ.

Gal. Galeria. Liuius lib. 27. Plinius lib. 7. c. 49. etsi, pro Galeria, legitur Galerius, sed corrigendus locus est ex antiquo libro auunculi mei Francisci Asulani. & antiquæ inscriptiones.

Hor. vel HORAT. Horatia. Scriptum in libris de hac tribu nihil est: in lapidibus tamen noties nominatur. deductam satis constat à vetere familia patricia, vt alias non paucas.

Lem. Lemonia. Cicero pro Plancio, Phil. 9. Festus, antiquæ inscriptiones.

Mæc. Mæcia. hanc in antiquis lapidibus duobus inuenimus: C. OCTAVIO. C. F. MÆC. VERO. C. HERBACIO. MÆC. ROMANO. in libris quinquies nominatam obseruauimus, à Tullio lib. 4. ad Att. epist. 14. à Liuio libr. 8. & 29. à Valerio Max. libr. 2. c. 4. à Festo.

Men. Mentina. Cicero lib. 13. epistol. fam. Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ, κεφαλῇ ζ. cum quibus lapides tres consentiunt: C. VALERIO. C. F. MEN. DOLVTIO. MAROIANO. A MVNIO. A. F. MEN. EVARISTO. C. CATIO. C. F. MEN. EALEO. C. CATIVS. C. F. MEN. GALLVS. & epistola nona, lib. 13. Cic. Epist. Fam. puto tamen hanc tribum fuisse Meneniam potius, quam Mentinam, & corruptum esse Iosephi locum deducetur enim ab antiqua familia patricia, vt aliæ octo, Æmilia, Claudia, Cornelia, Fabia, Horatia, Papiria, Sergia, Veturia. nam Publilia nomen accepit à plebeia gente.

Ouf. Oufentina. Liuius lib. 9. Festus, antiquæ inscript.

Cal. Palatina. Cicero in Verrem, Pedianus, Varro libro quarto de lingua Latina. Plinius libro decimooctauo capite tertio. Liuius libro vigesimo. Festus, antiquæ inscriptiones.

Cap. Papiria. Liuius libro octauo, Festus, antiquæ inscriptiones.

Cob. Poblilia, quæ deinde Publilia scripta est. sicuti ex Poblius Publius factus est. reperitur in lapidibus ex PVB. & PVBL. & PVBLIL. & POB. Liuius lib. 7. antiquæ inscriptio. Puto hanc esse, quam Festus Popilliam nominat: de qua Valerius lib. 9. cap. 10. & antiquæ inscriptiones.

Col. Pollia Liuius libro vigesimonono. Valerius Maximus libro secundo, capite quarto: & libr. 9. cap. 10. antiquæ inscriptiones.

Com. Pomptina. Cicero ad Atticum lib. 4. Liuius lib. 7. Festus, antiquæ inscriptiones.

Cup. Pupinia. Cicero ad Quintum fratrem lib. 3. Liuius lib. 26. Festus, duo antiquorum lapidum exempla extant, alterum Capuæ, D. VIBI. DI. D. F. PVB. NIGRI, alterum Patauij, C. LAVSIO. C. F. PVB.

Quir. Quirina. Cicero pro Quinctio. Asconius, Festus, antiquæ inscriptiones.

Rom. Romilia. Cicero in Verrem, idémque in Agraria Asconius. Varro lib. 4. de lingua Lat. Festus. Seruius in commentariis tertij Æneidos, antiquæ inscriptiones. est etiam Ferrariæ semifractus lapis, intimis summi templi parietibus instratus, in quo ita scriptum vidimus, ITIO. T. F. ROM.

Sab. Sabatina. Liuius lib. 6. Festus. lapis antiquus Romæ in ædibus viri eximij Cardinalis Carpensis, CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MVSÆO. MANCIPI. VIÆ APPIÆ.

Sca. Scaptia. Liuius libr. 8. Suetonius in Augusto, Festus, lapidis antiqui exemplum Romæ extat in regione Pantheonis: C. AVFELIVS C. F. SCA. SAVERVS. & item aliud, C. CRANTANIVS. SCAPTIA. MACER.

Ser. Sergia. Asconius. antiquæ inscript.

Stel. Stellatina. Liuius lib. 6. antiquæ inscript.

Sub. Suburana. Varr. lib. 4. de ling. Lat. Cicero etiam Agraria. II. quo in loco videtur corrupte legi, ab Ocriculana: cum in libris quinque antiquis legatur, ab vsura. nam inde mihi orta coniectura est, legi posse, A suburana, mutatione fere nulla. Plinius lib. 8. c. 3. Festus, antiquæ inscriptiones, & alibi.

Ter. Terentina. Cicero pro Plancio, Liuius lib. 10. antiquæ inscriptiones.

Tro. Tromentina, Festus. Liuius etiam lib. 6. scripsit, Tromentina, vt opinor, non, vt impressum est, Promentina. antiquæ inscriptiones.

Veien. Veientina, pro Plancio.

Vel. Velina. Cicero ad Atticum libr. 4. & in Bruto, Horat. epist. 6. lib. j. Persius, antiquæ inscriptiones.

Vet. Veturia, hoc lapide notata, C. CASSIVS. C. F. VET. & hoc, SEX. AFVSIVS. SEX. F. VET. & hoc, SEX. CALPVRNIVS. SEX. F. VETVRIA.

Vol. Voltinia. Cicero pro Plancio, antiquæ inscript. & in antiquo lapide, qui est Venetiis in turri S. Vitalis, CN. NVMERIVS. CN. F. VOL. FRONTO.

Et hoc numero quattuor tantũ vrbanæ fuerunt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburbana, in quas, vt inquit Plinius, transferri ignominiæ esset dictæ à partibus vrbis, in queis habitabant. Reliquæ omnes rusticæ, laudatissimæ, eorum, qui rura haberent: quæ propriæ ingenuorum erant, cum vrbanæ libertinorum essent: vt in Asconio, & in epitome Liuiana libr. 20. Asconium autem, vbi illud in Verrem exponit, V. ET XXX. TRIBVS, cur de nominibus Sabinarum plures tribus esse factas dixerit, mirari non satis possum, cum à Sabinis non tribus, sed curiæ nomina acceperint, vt inquit Liu. libr. j. & Festus.

Tribu mouere, erat ex vna tribu in aliam notæ caussa transferre, vt patet ex Liuio, Negauit, inquit Claudius censor, suffragij lationem iniussu populi censorem cuiquam homini nedum vniuerso ordini adimere posse. neque enim si tribu mouere posset, quod nihil sit aliud quàm iubere mutare tribum, ideo omnibus

quinque & triginta tribubus mouere posse. Ex quibus verbis manifestum fit, mouere tribu esse, ex honestiore tribu in minus honestam transferre, vt ex rustica in vrbanam, aut ex rustica in rusticam. Vnde Plinius dixit in Vrbanas tribus transferri ignominiosum fuisse.

Tribus emi & comparari dicitur. l. 35. D. de leg. 3. sicut militia. Id autem fiebat, cum quis in tribum vel militiam aliquo dato cooptabatur. l. 11. & vlt. C. de proxim. sacr. scrin. & Const. Nouell. 57. & 97. Vide quoque Alciat. lib. j. parerg. c. 16.

TRIBVNI ÆRARII dicebantur, inquit Varro lib. 4. ling. Lat. quibus attributa erat pecunia, vt militi redderent. Et Pedianus Verrina 3. Pecunia attributa est, quæ in stipendium militum de ærario à tribunis ærariis adnumerari Quæstori solet. Hi magistratus quidem non erant: sed qui procurationem publicam habebant, idcirco in hunc ordinem relati sunt, eo magis quod Cicero lib. de legib. 3. vbi de magistratibus se leges dare profitetur, hunc quoque adscribit, & minorem magistratum appellare videtur, his verbis: Minores magistratus, partiti iuris plures in plera sunto. Militiæ quibus iussi erunt, imperanto. Ærariique Tribuni sunto. Domi publicam pecuniam custodiunto. Quã lectionem manuscriptorum librorum auctoritate cõfirmari, mihi magnopere placuit. Ordinis autem nomen hoc fuisse, magnúmque illorum numerum extitisse, vel ex eo intelligi potest, quòd in lege Aurelia diximus, latum fuisse, vt iudicia quæ penes solos Senatores erant, cum equitibus & Tribunis ærariis communicarentur. Quòd si quis differentia inter Tribunos ærarij, & Quæstores ærarij requirat, hanc me respondebo fuisse arbitrari, quòd Tribuni pecuniam in vrbe signatam custodirent: Quæstores, ex vectigalibus quæsitam. Illi tribuebant atque adnumerabant Quæstoribus in prouincias abeuntibus: hi pecunias ærarij tum acceptas, tum expensas in tabulas publicas referebant. Hotom.

Tribunus CELERVM à Romulo primùm creatus est, vt Liuius lib. j. testatur, vbi scribit illum trecentos armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solum, sed etiam in pace habuisse. Festus lib. 3. Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus, à Celere interfectore Remi, qui initiò à Romulo iis præpositus fuit, qui primitùs electi fuerunt ex singulis decuriis deni, ideóque omnino trecenti fuere. Idem etiam Dionys. lib. 2. scribit, & hoc amplius, Celerum alios equites, alios pedites fuisse. eorum Tribunos tres subiectos centuriones fuisse, rursúsque his alios: omnésque per vrbẽ hastatos Regem comitatos esse, eiúsque mãdata obijsse. in militia verò antesignanos fuisse, primos pugnam iniisse, postremos discessisse: equites quidem in planitie, pedites verò in asperis & inæqualibus locis pugnasse. Paulo aliter tamen Pomponius sub tit. De orig. iur. Regum temporibus, inquit, Tribunum Celerum fuisse constat: is autem erat, qui equitibus præerat, & velut secundum locum à Regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regis eiiciendi. Et paulo pòst ait, Magistros equitum ita Dictatoribus esse iunctos, vt Regibus, Tribunos Celerum. Ouid. libr. Fastorum. 4.

Hoc Celer vrget opus, quem Romulus ipse vocarat:
Sintque Celer curæ, dixerat, ista tuæ.
Néue quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat, audentem talia dede neci.

Tribuni MILITVM terni Consulari potestate creati sunt, anno vrbis CCCX. cum otta inter patres & plebem dissensio esset, propter C. Canuleij Tribu. pleb. legem, qua de Consule altero de plebe creando agebatur. Placuit igitur, vt pro Consulibus Tribuni militum ex patritiis terni, totidémque ex plebe crearentur, qui Consulari ac summo imperio Reipubl. summam administrarent. Verum terni tantum, iique patritij creati sunt: plebs eo contenta fuit, quòd sui ratiõ in Comitiis habita fuisset. Liuius lib. 4. & Dionys. libr. 2. Pomponius. l. 2. §. 14. de origine iuris. Deinde cùm post aliquot annos plebs cum patribus contenderet, & vellet ex suo quoque corpore Consules create, & patres recusarent: factum est, vt Tribuni militũ crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate, hique constituti sint vario numero: interdum enim viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

Tribuni MILITVM in legionibus, inquit Varro, quòd terni ex tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Tatiensium olim ad exercitum mittebantur. Pedianus autem Verrina. 1. Tribunorum, inquit, militarium duo sunt genera: primum eorum qui Rufuli dicũtur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati, qui Romæ comitiis designantur. Zonaras autem libro secundo scribit eos sic appellatos, qui imperium in mille viros obtinerent. Cicero libro tertio de legib. munus eorum his complectitur verbis, Militiæ quibus iussi erunt imperanto. Polyb. in 6. de Repub. Designatis Consulibus postea Tribunos militum creant, & quatuordecim quidem ex iis faciunt Tribunos, qui habent annua quinque stipendia. his deinde adiciunt decem, quos creant ex iis qui supra quinque vsque ad decem habent annua stipendia: Equites quidem qui decem omnino habent stipendia, pedites autem qui sex & eo amplius habent annua stipendia. Liuius libro septimo: Et cum eo anno primum placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & antea sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit. Idem libro nono. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia: vnum, vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquàm paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Cõsulum fermè fuerant beneficia. Tulerunt eam rogationem Tribuni ple. L. Attilius, C. Marcius. Idem lib. 42. In tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Consules ex S. C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur: sed Consulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque esset. Hinc illud apud Suetonium in Cæsare: Tribunus militum, qui primùm Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit, auctores restituẽdæ Tribunitiæ potestatis enixissimè iuuit. Item apud Plutarchum in Catone Vticensi: In petitione Tribunatus militaris legem quæ candidato nomenclatores adesse vetabat, solus Cato seruauit, per seipsum appellans populum. Plinius autem lib. 31. cap. 7. & lib. 34. cap. 3. scribit eorum stipendium, Salarium dictum fuisse, à salis nomine: quòd honoribus, inquit, militiǽque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ: quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat. Macer in l. officium. 12. D. de re milit. Officium Tribunorum est, vel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris continere, ad exercitationem producere, claues portarũ suscipere, vigilias interdũ circumire, frumẽtationibus cõmilitonum interesse, frumentũ probare, mẽsorum fraudẽ coërcere, delicta secundũ suæ auctoritatis modum castigare, principiis frequenter interesse, querela cõmilitonũ audire, valetudinarios inspicere.

TRIBVNI plebis primùm ita creati sunt. Ann. CCLX. cùm plebs ex vrbe ad Æquorum bellum educta, propter nobilium feneratorum impotentiam, Consulibus relictis, trans Anienem amnem collem occuparit: neque eo anno reuocari in vrbem potuit, vsquedum Senatus ei per decem Legatos promisit, ius ipsi fore magistratum è suo corpore cótra Patritiorum potentiam creare. Primùm autem duo, vel, vt alij tradunt, quinque creati sunt: sed an. CCXCVI. Horatio, Minutio COSS. decem effecti. Liuius lib. 3. & Dionys. lib. 6. & 10. In eandem sententiam Pompon. l. 2. §. 2. D. de orig. iur. Iisdem temporibus, inquit, cùm plebs à patribus secessisset, anno ferè septimo decimo post reges exactos, Tribunos sibi in monte sacro creauit, qui essent Plebeij magistratus. Dicti Tribuni, quòd olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: vel quia tribuum suffragio creabantur. Sic Varro lib. De ligua Latin. 4. Tribuni plebeij, qui ex Tribunis militum primum Tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in secessione Crustumerina. Cice. lib. De legib. 3. potestatem eorum his declarat verbis: Plebs quos pro se contra vim auxilij ergo decem creassit, Tribuni eius sunto. quódque ij prohibessint, quódque plebem rogassint, ratum esto. sanctique sunto: néve plebem orbam Tribunis relinquunto. Erat enim hic magistratus sacrosanctus. Liuius lib. 3. ipsisquoque Tribunis, vt sacrosancti viderentur, cuius rei propriè iam memoria aboleuerat, relatis quibusdam ex magno interuallo cerimoniis, renouarunt. & tum religione inuiolatos eos, tum legem etiam fecerunt sanciendo, vt qui Tribunis plebis, Ædilibus, iudicibus, Decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæque venum irent. Idémque tradit Dionys. lib. 6. Ij viatorem quidem & prehensionem habebant, vocationem verò nequaquam. nam (vt ait Gellius) antiquitus creari videntur, non iuri dicundo, nec caussis, querelisque de absentibus noscendis, seu intercessionibus faciendis, quibus præsentes fuissent: vt iniuria quæ coràm fieret, arceretur. ac propterea ius ad se vocandi ademptum: quoniam vt vim fieri vetarent, assiduitate eorum, & præsentium oculis opus erat. hæc Gellius lib. 13. cap. 13. Scribit etiam in hanc sententiam libri 15. cap. 27. his verbis, Tribuni neque aduocant Patritios, neque ad eos referre de re vlla possunt. Ita ne leges quidem propriè, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis plebis ferrent accepta. Plutarchus autem in Catone Vtic. Ius, inquit, Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum est, quàm ad agendum: quippe cæteris omnibus collegis volentibus, vnus qui nolit & intercedat, plus potest. Idem in Problemat. Cur Tribunus plebis purpura non vtitur, cùm cæteri magistratus vtantur? an quòd magistratus non est? nam nec in sella ius dicunt, nec ineunte anno item vt reliqui, magistratum ineunt, nec Dictatore creato se abdicant: imò quasi magistratus non sint, delato ad Dictatorem imperio, suam ipsi potestatem retinent. Cuius rei testimonium apud Liuium libro 7. videmus de Tribunis plebis, qui L. Manlium Dictatorem magistratu abire coegerunt. Idem etiam libro 6. intercedendi formulam & solemne verbum fuisse hoc VETO, significat his verbis, Faxo, ne iuuet vox ista VETO, qua nunc concinentes collegas nostros tam læti auditis. Reperio etiam apud eundem lib. 4. Consules à Tribunis plebis duci in vincula potuisse. & lib. 9. Censorem Appium à P. Sempronio Tribuno pleb. prehendi, & in vincula duci iussum esse. & libr. 5. Tribunos pleb. minitari se iussuros esse in vincula Tribunos militum duci. Apud Dionem autem lib. 37. Metellum Consulem à L. Flauio Tribuno pleb. in carcerem ductum esse. Plutarchus in Problematis auctor est, moribus Romanorum constitutum esse, vt domus Tribunorum noctu ne clauderetur (quod & Macrobius Satur. 1. confirmat) sed interdiu noctúque indigenti cuique eorum auxilio paterent, quasi portus quidam & præsidium periclitantium. Maiores enim communem Tribunum esse voluerunt, & tanquam aram omnibus accessibilem. proinde honore quidem sacrosanctos eos esse voluerunt, nec sine inexpiabili scelere violabiles. Idem in vita Catonis Vticensis tradit Tribunos pleb. in basilica Porcia *χρηματίζειν εἰώθεσαν*: quod ego non Ius dicere, sed conuentum agere, & pro collegio decreta sua interponere, interpretandum puto. *Hotom.*

TRIBVNI militaris fit mentio in l. 12. §. vlt. D. de re milit. l. 11. l. 13. eod. tit. lib. 12. C. l. vn. C. de salgamo. lib. 12. l. j. C. de commeatu. eod. lib. Tribuni prætoriani in l. vlti. C. de numerar. lib. 12. l. 4. C. de apparit. magist. mil. Tribuni scholarum, l. 8. C. de erogat. mil. an. libro 12. Rub. de comitib. & trib. schol. & apud Marcellinum lib. 22. Tribuni vigilum, in l. penult. C. de apparitoribus magistr. mil. lib. 12. Tribuni voluptatum, apud Cassiodorum in lib. Variar.

Tribuni scholarum sub Rub. Cod. De comitib. & tribun. schol. dicuntur, qui scholis agentium in rebus, hoc est ordinibus eorum qui Rempubl. administrabant, præfecti erant. Hi Comitum honore & nomine dignabantur, Imperatoris epulis adhibebantur, & adorandæ ipsius purpuræ ius habebant, l. j. eod. Quàm porro altus honoris gradus hic esset, licebit ex his Hieronymi verbis cognoscere, qui aduersus Ioannem Hierosolymitanum ad Pammachium scribens: Finge, inquit, aliquem tribunitiæ potestatis suo vitio regradatum, per singula militiæ equestris officia ad tyronis vocabulũ deuolutũ, nunquid ex tribuno statim fiet tyro? non: sed ante primicerius. deinceps senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, deinde tyro. & quánquam tribunus quondam, miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est.

TRIBVTVM stipendium est, quod appellatur ab intributione. vel ex eo, quòd militibus tribuatur, vt ait Vlpian. in l. ager. D. de verbor. signif. Varro lib. 4. à tribubus dictum vult, quod ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione census exigebatur. Vide Festum lib. 17. Tributorum autẽ duo erant genera, vnum personarum siue capitis: alterum rei, siue soli, id est agris impositum. vt notatur l. 3. & l. vlti. D. de censib. Neque eorum sententia improbáda, qui personale, propriè Stipendium appellandum putant, cum scilicet aurum, argentum, æs penderetur: Reale verò, siue Prædiale, cùm equi, vestes, cæteráque ex eodem genere præstabantur. Hinc illud Tertull. in Apologetico. Si agri tributo onusti, viliores: hominũ capita stipendio censa, ignobiliora.

Tributa, postquam Augustus cum populo prouincias partitus est, appellari cœpta sunt, quæ bello victæ prouinciæ populo quotannis pendebant: quæ verò Cæsaris prouinciæ ad belli subsidia inferebãt, stipendia sunt vocata. Ea caussa est cur Tributa à stipendiis, tributariáque prædia à stipendiariis separentur l. 13. D. de impens. in re. dotal. fa. l. 46. §. qui compensationem. D. de iur. fisc. §. per traditionem. Institut. de rer. diuis. vbi Theophil.

TRIBVTORIA actio, de qua Iustinianus in §. introduxit & aliam. Institut. Quod cum eo, qui in alien. datur creditoribus in dominum, quo sciente vna cum filiofamiliàs, vel alieno seruo, in merce peculiari cõtraxerunt, nisi res æquabiliter inter creditores partitus sit. l.

s.& penul.D.de tribut.actione.nam Tributum hic accipi debet id, quod inter creditores serui negotiantis, & dominum, cui idem seruus quoque debet, tribuitur, hoc est distribuitur pro rata eius, quod cuique debetur. Inde tributoria actio dicitur, quasi contributoria.

TRICENNIVM est tempus 30. annorum. Inde tricennalis præscriptio: vt in c.vigilanti.de præscript.

TRICLINIVM, locus tribus lectis constructus, ad discumbendum, l.foramen.D.de seru.vrba.

TRICLINARIA, vestes Senatoriæ, quibus vtuntur in tricliniis, l.apud Aufidium. D.de optione leg.

TRIANS, tertia pars assis, & quatuor vncias continet, l. seruum meum. §.fin.D.de hæred.institut. sic sumitur in Nouel.18.§.ταῦτα ἡμεῖς. Volus. Mætianus in distrib. assis trientis hanc esse notam ⁼ ⁼ ait. Hinc,

TRIENTES vsuræ, quæ intra tertiam partem centesimæ concluduntur: quo modo & trientarium fenus apud Capitolinum in Antonio: & trientes pensiones apud Lampridium in Alexand. interpretari oportet.

TRIERARCHVS, interpretatur triremis princeps. Τριήρης enim triremis est, id est nauis triplici ordine remorum instructa, l.eius. D.ad S.C.Treb. Fiduciarium, inquit, reliquit hæredem trierarchum. Item D.de bo. poss.l.1.Nauarchos, ait, & trierarchos classium. & apud M.Cicer.3.in Verrem, & C.Tacitum lib.18. qui triremibus præest.

TRIERATICVM in l.Septitia. D.de pollicit. falso legitur pro τετραετηρικὸν, vt in Pand.Florent. quadriennale certamen significat.

TRIFARIAM, in tres partes, l.prima §.fi. D.de mune. & hono.

TRIFINIVM, locus in quem tres possessores attingebant, id est in quem tres diuersæ possessiones terminabant. Siculo Flac. in lib.de condit.agrorum.

TRIGA, trigæ, τρίζυγος, quasi triaga, à tribus equis iunctis. Currus dicitur, qui à tribus equis trahitur. Vlpianus in l.Ædiles aiunt. D.de ædil.edict. Etsi triga vænierit, redhibenda erit tota. sed & si quadriga redhibeatur. Hinc,

TRIGARIVM, τριγαριον, curule certamen. Plin.lib.37.c.13. Ne equos quidem in trigariis inferri vllos vernaculis animaduerto. Apud Martianum quoque Capellam lib.9. qui de Musica inscribitur, Trigarium, inquit, supplicantis semper germanitatis adueniat: hoc est, trigemina, inquit, illa mulier, siue tres in vnius nominis vocabulum conspirantes.

TRIGARIVS trigarij, τριγαριολάτης. Trigarum agitator. Plin.lib.28.cap.16. Feruntque & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario approbare vellet.

TRIGEMINI, tres vno partu editi: quales fuere Horatij téporibus Tullij Hostilij Romanorum Regis, l.7.D. de reb.dub.l.3.D.si pars hære.peta.l.137.D.de verb.obl.

TRINVM edictum, id est, trina citatio: quæ & Peremptoria nominatur. De cuius effectibus abundè satis Doctores. Sed post omnes, & concisius & dilucidius Zasius tractat, in l.contumacia.D.de re iudic.

TRIPERTITA, liber fuit Sex.Ælij, qui veluti cunabula Iuris continebat: sic dictus quoniam lege XII.Tab. præposita, iungitur interpretatio, deinde subtexitur legis actio. Pompo. in l.necessarium.D.de orig.iur.

TRIPLICATIO, est secunda actoris defensio, contra rei duplicationem opposita.§.j.Instit.de replicat. quasi enim replicatio, conduplicatio & geminatio fuisset: sic quod tertio post actionem loco referretur, atque in iudicium obiiceretur, Triplicationis nomine significatum est. At in l.2.D.de except. Triplicatio reo tribuitur, quasi Replicationi opponatur. vbi, vt verè dicam, mendum subesse arbitror & ex Imperatoris verbis corrigendum.

ad TRIREMES pœna, frequentissimum his temporibus genus est supplicij, cuius meminit Valerius lib. & cap.vltimo, scribens quendam iussu Augusti, quod se Octauiæ sororis vtero genitum simularet, remo publicæ triremis affixum. Suidas huius etiam meminit, ὁ μέντοι, inquit, [illegible] Et Iosephus lib.17.

TRISTE auxilium appellare, l.serui. D.de appell. Tristis litera, M.Ciceronis est.Θ.

TRITAVVS, patris & matris atauus, aui vel auiæ abauus: proaui, proauiæ proauus: abaui, vel abauiæ auus: ataui atauiæ pater, dictus quasi tertius auus.l.4. & l.fina. §.sexto.D.de grad. & affinit. Scribitur autem in d.l.4. triauus, triauia in Pand.Flo.

TRITICARIA condictio, vide CONDICTIO.

Τριττύς, Tribus est pars tertia. Hinc Pollux lib.8. [illegible] vnde Τριττυάρχος dicebatur, ὁ τῆς τριττύος ἄρχων.

TRIVMPHANDI modus talis erat: Victores corona, primum laurea, deinde aurea redimiti, curru inaurato, quem quatuor equi albi trahebant, Romam inuehebantur. Præcedebat Senatus: sequebatur populus: post hunc ordo militaris. Ante currum victoris ibant Duces victi, catenam ferream collo gestantes. Et primùm omnium ad templum Iouis Capitolini, deinde per vrbem atque domum reducebantur. Cicero in Pisonem: Quid tandem (inquit) habet iste currus? quid victi ante currum Duces? quid simulachra opidorum? quid aurum? quid argentum? quid Legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vrbem? Vnde sunt, qui Triumphū à tribus ordinibus, Senatus, populi, & militum, dici existimant. M.tamen Varro lib.5.de ling.Lat. Triumphum dictum vult, quòd cum imperatore milites redeuntes clamitant per vrbem in Capitolium eunti: Io triumphe, Io. idque, inquit, à θριάμβῳ Græco liberi patris cognomento potest dictum esse.

TRIVMPHALIS currus forma neque bellico currui, quo Heroicis temporibus Troiani & Thebani belli, homines vsi sunt, vt barbari Britanni & Belgæ Couinni: neq; currui circensi, quo Romæ ludis equestribus quadrigariis vtebātur, & agitatores Olympiæ: sed rotundę turri assimilis erat, vt Zonaras scribit his verbis: [illegible]

TRIVMVIRI CAPITALES, seu Treuiri, vel Tresuiri (inquit Pomponius) creati sunt qui carceris custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, id interuentu eorum fieret. Sallust. in Catil. In eum locum postquam demissus est Lentulus, iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Hi octo lictores habebant, qui eorum iussu in damnatum animaduertebant. Plautus Amphitr. *Quid faciam nunc, si Tresuiri me in carcerem compegerint?* Inde cras è *promptuaria cella depromar ad flagrum.* *Nec quicquam sit, qui non me omnes esse dignum deputent.* *Ita quasi incudem me miserum homines octo validi cædent.* Et in Asinaria. *Vbi sæpe caussam dixeris pendens aduersus octo,* *Astutos audaces viros, Valentes virgatores.* Et paulo pòst, *Vbi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo Validos lictores vlmeis affectos lentis virgis.* Et in eadem, *Ibo ego ad Tresuiros, vestráque ibi nomina Faxo erunt capitis.* Verùm illi de vilibus & abiectæ tantùm conditionis hominibus ius dicebant: vt furibus, seruis nequam, & apud columnam Mæniam caussas cognoscebant. auctor Cicero in Diuinat. Et Asconius in eandem. Memorabile autem est quod Valerius Max.lib.5.cap.4. commemorat de muliere quadam, quam Prætor damnatam Triumuiro in

carcere

carcere necandam tradiderat: quam receptam is qui custodiæ præerat, non protinus strangulauit: aditum autem ad eam filiæ dedit, quã pòst animaduertit exerto vbere famem matris lenientem. itaque res ab ipso ad Triumuirum, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad Consulum iudicium perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Idem etiam lib.8.cap.4. de L.Calpurnio Triumuiro mentionem facit, à quo seruus quidam in crucem est actus. Apud Festum autem sub verbo Sacramẽtum, lex Papiria legitur de Triumuiris capitalibus. Sed suspicor de mendo, & MONETALIBVS legendum putarem.

TRIVMVIRI NOCTVRNI incendiis arcendis præfuisse dicuntur apud vetustiores, à Paulo in l.j. D.de offic. præf.vigil. & ab eo quòd excubias agerent, nocturnos dictos esse: interuenisse etiam nonnunquam & Ædiles & Tribunos pleb. fuisséque familiam publicam, circa portam & muros dispositam, vnde si opus esset, euocabatur. Dio verò lib.55. ita scribit, οἱ δὲ στενωποὶ ἐπιμελητῶν τινῶν ἐκ τοῦ δήμου, οὓς καὶ στενωπάρχους καλοῦμεν, καὶ σφισι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἔδοξε, τό τε δουλικὸν τὸ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνὸν ἐπέτρεψε, καὶ τοῖς καὶ ἐκείνων καὶ τῶν δημάρχων στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. στενωπάρχους Dio vocat, qui Vicorum magistri dicebantur, quos non semper prætexta vsos, sed eo tantum tempore quo ludos compitalitios faciebant, Cicero in Orat. in Pisonem, & Asconius in eandem significat. tametsi ad Augustum hæc potius referenda sunt, de quo Suetonius ita scribit: Spacium vrbis in regiones, vicósq; diuisit: instituitque, vt illas annui magistratus sortita tuerentur, hos magistri è plebe cuiusque viciniæ lecti. Valerius autem Max. libr. 8. cap.j. de M.Mulio, Cn.Lolio. L.Sextilio Triumuiris commemorat, qui quòd ad incendium in sacra via exortum extinguendum tardius venerant, à Tribuno pleb. die dicta ad populum dãnati sunt. Item de P.Bilio Triumuiro nocturno, qui à P.Aquilio Tribuno pleb. accusatus, iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumierat.

TRIVMVIRI MONETALES, qui & Treuiri, auro, argento, ære flando, feriundo, constituti sunt: vt scribit Pomponius in leg.2.§.16. De orig.iur. Itaque hos sic inscribebant: A.A.A.F.F. Horum igitur munus erat numismata probi auri & argenti, iustique ponderis examinare. Hinc illud Ciceronis lib. De legib.3. Æs, argentum, aurum publicè signanto. Item ad Trebatium de Treuiris Gallis iocans, Treuiros vites censeo: audio capitales esse, mallem auro, ære, argento essent. de illis enim Galliæ populis loquitur, qui cum capitales bellicosique essent, ludit cum in Treuirorum, tum in capitalium verbo. Idem enim est acsi diceret: Mallem hos Treuiros pecuniosos esse, quam bellicosos: vt Cæsare eos vincente, tu ditesceres. Apud Sext. Pompeium sub voce Sacramentum, lex Papiria refertur de 3. viris capitalibus, quam potius ad Monetales pertinuisse arbitrarer.

TROCHLEA, quæ vox est apud Iurisconsult. in l.Sed addes. D.locati. variè describitur: quoniam & ipsa non vnius generis est. de qua Budæus videndus in Annotat. prio. Nebrissi. scribit, Trochleam instrumentum esse, cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Tympanum, inquit, & trochleas, quibus eleuatur prælum. vide Catonem cap.136. de re rustic.

TROPHIMA, τρόφιμα, nutrimentum, alimentum. Paulus, l.26.§.2. D.depos. Ea quib. debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item quos trophimati, decem.

TROXIMA vua, quæ matura, edulis, & comestibilis est, inepte vino. τρώξιμος, maturus, comestibilis. Iurisconsult. de verbor. signific. l.qui fundum. Et quæ eiusdem generis essent, quas non vini caussa haberemus, quas Græci τρωξίμους appellant.

TRVLLA, vasis vinarij seu potorij genus: apud Paul. in l.13. D.de instr. vel inst.leg. Trullæ, inquit, quæ circa cœnam solent traiici. Et apud Vlpia. l.19.§.4. D.de auro, argen. mund. Cicer. Vet.6. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma prægrandi: trulla excauata cum manubrio aureo. Iuuenalis Satyr.3.

— laudare paratus
Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

nec enim de vase, in quo alui proluuies effunditur, intelligi debet, vt volunt quidam.

TRVTINARI vna eadémque lance, pro pari iure esse, Iustin. prouerbij figura dixit in l.cùm quis.10. C.de nat. lib. vide Æqua lance.

Trutinari, cognoscere l.fi. C.de iudic.

Τρυφὴ Theophilo in §.interdum. Institut. de obligat. quæ ex delict. pro lasciuia.

TRYPHVS, Lidem Offilius. D.de ædil.edict. corrupte pro Atypus. vide Atypus.

TVBVS, Græcis σωλὴν, siue sit fictilis, siue ea alia materia, fistula est, seu canalis variis vsibus accommodatus. Vlp. de cloa.l.j. Cloacæ appellatione, & tubus, & fistulæ continentur. Hinc Tubulus, per diminutionem, quod idem significat. Procul. l.quidam Iberus. D.de seru. vrb.præd. Non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem. Paulus alicubi pro cuniculo subterraneo posuit. Hi colores, inquit, in eisdem tubulis inueniuntur. Hinc,

TVBVLARIVS, apud Marcellinum in princ. lib.28. Patre tubulario Præsidialis officij.

TVERI se pro eo quod est sustentare, tolerare, exhibere se, & alere, in l.penult. & l.vlt. D.de in rem verso. l.j.§. sed nonnullos. D.de tutel. & rat.distr. Notandum est autem hoc verbum etiam passiua significatione contra grammaticorum regulas vsurpari à Iurisconsultis non semel, vt in l.7. D.de curatorib. fur. Consilio & opera curatoris tueri debet non solum patrimonium, sed & corpus ac salus furiosi. Sic l.17. D.de iniusto rup. l.30. D.de liber.caus. l.5.§.ad eum autem. l.vlti. in fi. D.de legat.præst. l.17. in fi. D.de noxalib. lib.4. C.de seruitutib. l.13. de decurionib. in C.Theod. Sic & Varro lib.3. de re Rust. capit.1. Et in pace à rusticis Romabantur, & in bello ab his tuebantur. Vitruu.lib.8. Res omnes non ali sine elementorum potestate, neque crescere, nec tueri.

TVGVRII appellatione, inquit Pomponius, omne ædificium quod rusticæ magis custodiæ conuenit quàm vrbanis ædibus, significatur. Offilius ait Tigurium à tecto, tanquam tegularium esse dictum: vt toga, quòd ea tegamur, l.180. D.de verb.signif.

TVLLII, vide Salientes.

TVMVLTVM Cicer. 2.in Ant. Oratio, bellum subitò, & derepente concitatum appellari scribit. Ita potest hoc verbum accipi in l.j.§.j. D.depos. l.24. in fin. D.de diuers.reg.iur.

TVNC in edicto Vnde vi, his verbis, QVÆ QVA IBI TVNC HABVIT, sic accipimus, tunc cum deiiceretur, l.j.§.rectissimè. D.de vi & vi arm. In hac oratione, SI IN QVINQVENNIO FILIVS NASCATVR, TVNC HÆRES DATO, articulus, Tunc, extremi quinquennij tempus significat, l.4. D.de cond. & demonstr. Tunc, ex hac die, in l.126. in princip. D.de verborum obligation. quod vulgò dicimus ex nunc prout ex tunc, vel ex tunc prout ex nunc. Quandoque significat tempus præteritum perfectum. Aliquando est taxatiuum, & restrictiuum, l.j. C.de procurat. & vide Bart.

de Barto.l.in substitutione.D.de vulg.

TVNICA vestis breuior, & interior: ei enim toga superimposita crura & tibias contegebat. Paulus l.j. D. de cont.empt. Sed an sine nummis venditio dici hodiéque possit, dubitatur: veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Hæc Paulus. Plutarchus autem in vita Coriolani & in Problem. Catonem tradit scriptum reliquisse, fuisse in more vt candidati sine tunica venirent ad supplicandum populo, sola toga candida, eáque recincta induti. Asconius autem in Orat. pro Scauro, & Val.Max.libro 3.cap.6. aiunt Catonem Prætorem iudicium Scauri, quia æstate agebatur, sine tunica exercuisse campestri sub toga cinctum, in forum quoque sic descendisse, iúsque dixisse, idque reperisse ex vetere consuetudine, secundum quam & Romuli ætatis statuæ in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt togatæ sine tunicis.

TVRBA & rixa multum differunt: ait Vlpi.nanq; turba multitudinis hominũ est turbatio & cœtus: Rixa, etiã duorum, l.quarta, §.j. D.vi bon.rap. vbi Turbam appellatam Labeo ait ex genere tumultus: idq; verbum ex Græco tractum, ἀπὸ τ̃ θορυβεῖν. Cornel.Fronto de differen.voc. Rixa sine armis est, & habet defensionem. Pugna legem habet, vel naturalem vel moralem.

TVRBARE rationem, idem quod conturbare. Vlpian. l.j.in fin. D.de ser.corrup. Qui actori persuadet vt rationem sibi commissam turbaret. vide Conturbare.

Turbare signa, est confundere & permiscere, sic vt adgnosci iam non possint, l.22. §.si signa. D.qui testam. fac. Quintilian.lib.12. cap.8. Denique linum ruptum aut turbata cera, aut sine adgnitione signa frequenter inuenies.

TVRBASSIT, verbum XII. Tabularum, pro turbauerit, Ast qui turbassit in agendo, fraus auctoris esto.

TVRMA 30.equites, hoc est, tres decurias recipit, qui honore præstant, & ordine. Sed turma propriè ex equitibus: Centuria verò fit ex peditibus. Alexander ab Alexand. genial. dier. libri j. capit.5. Has quoque Tribus veteres nuncuparunt: & qui his præessent, Tribunos dixere.

TVRMARII l.2. C.de priuil.cor. qui in sac.pal.mil. qui turmas tyronum cogebant.

TVRPES personæ sunt famosæ & inhonestæ personæ, veluti lenones, meretrices, vispilliones, harenarij, histriones, pantomimi, l.3. D.si quis à paren. l.72. §.penultim. D.de solutionib. l.27. Cod.de inoffic.testam. l. 7.& l.63. §.si sub conditione. & §.si verò nominis. D. ad Trebellia. l.22. §.nec non illud. D.solut.matrimon. l. 12.de scenic.in Cod.Theodos. Et ita in l.17. D.de restam.tut. l.12. D.de sponsalib. l.3. §.Iulianus in fin. D.de liber.exhib. Sed & aliàs turpe plerunque significat famosum, & quod infamiam irrogat. Sic Turpes actiones, Turpiáque iudicia appellantur, quæ damnatis infamiam inferunt. ἀτιμωτικὰς ἀγωγὰς vocat Theophil.in §.ex quibusdam Instit.de pœn.tem.litig. Quales sunt, iniuriarum, vi bonorum raptorum, serui corrupti, rerum amotarum, tutelæ, fiduciæ, mandati, pro socio, depositi, l.56. D.pro soc. l.2. D.rer.amot. l.j. D.de his qui not.infa. Ita Turpe tutelæ iudicium dixit Cicero lib.j. de Orato. Et pro Cæcinna, Turpe iudicium dari aduersus eum, qui tutelam fraudasset. Idémque Turpia mandati, pro socio, depositi, iudicia appellat. in Oratio. pro Roscio Com. Sic turpi iudicio damnatos apud eundem in Oratio. pro Cluentio, interpretare, qui eo iudicio damnati sunt quod infamiæ notam inurit.

Turpes conditiones, quæ inhonestæ & contra bonos mores sunt, l.63. §.si sub conditione. D.ad Trebellia. l. 112. §.penulti. D.de legat.lib.1. Turpis institutio, l.9. D.de libe.& posth. Turpia legata, quæ denotandi magis legatarij caussa scribuntur, l.54. D.de legat.j. Turpis pactio, l.7. D.de his qui not. infa. Turpia lucra ob falsum testimonium, ob gratiosam sententiam, aut aliàs turpiter & scelere quæsita, l.5. D.de calumniatorib. l.16. §.vlt. D.quod met.caus.

Turpis arbiter, id est, pecunia corruptus, l.sed & si seruum. §.sunt & alij. D.de arbit.

Turpissima vita, paupertatis obtentu non excusanda. l. palàm. D.de ritu.nupt.

TVRPITER datur, quod meretrici datur: item & quod datur vt malè iudicetur, l.3. l.4. §.sed quod meretrici. D. de condict.ob turp.caus.

Turpiter accipitur, quod in hoc accipitur vt res deposita, vel commodata reddatur, l.5. D.de tut.& rat.distrahen. l.vlt. D.de cond.ob turp. causs.

TVRPILLIANVM S.C. vide supra Senatusconsultum Turpillianum.

TVTORES sunt qui vim ac potestatem in pupillos habent: éxque re ipsa nomen ceperunt. Itaque appellantur Tutores, quasi tuitores, atque defensores, sicut Æditui dicuntur, qui ædes tuentur. l.j. D.de tutelis. Eorum autem tria sunt genera. nam alij dicuntur Testamentarij, alij Legitimi, alij moribus inducti. Testamentarij sunt, quos paterfam. impuberi filiofam. itémque nepoti, quem tamen non patris, sed suæ potestati relicturus est, in suo testamento constituit. l.j. & pass. D.de test.tut. Legitimi sunt (vt ait Vlpian.in Institut.) qui ex lege aliqua descendunt: per eminentiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. tabularum introducuntur, seu propalàm, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni. l.j. & pass. D.de legit. tute. Moribus inducti: vide, Tutor Prætorianus.

Tutor CESSICIVS appellatur is, cui in iure tutela cessa est, qui siue mortuus fuerit, siue alij tutela cesserit, redit ad legitimum tutorẽ tutela: sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, Cessitia quoque tutela extinguitur. Vlp.cap.Inst.11.

Tutores DATIVI appellantur, qui testamento nominatim dati sunt: hos enim lex XII. confirmat, vt ait Vlp. cap.Inst.11. Datiuum tamen pro Attiliano aut Iuliano Modestin.posuit in l.7. D.rem pup.sal.for. vbi Testamentarij, qui propriè Datiui sunt, à Datiuis distingũtur. & Iustinianus in l.40. C.de episc.& cleric. vbi Testamentarias tutelas à Datiuis separat.

Tutor FIDVCIARIVS dicitur qui liberum caput mancipatum sibi, vel à parente, vel à coemptore manumisit: idque per similitudinem patroni. Vlpia.cap.Inst.11. vel sic: Tutor fiduciarius is propriè dicitur, qui cum pater esset fiduciarius, filium sibi mancipatum manumisit, nec remancipauit. hæc Vlpia.in Instit. Ponamus ergo contractam fuisse fiduciam, id est vltrò citróque factam emancipationem, patrémque fiduciarium verò patri filium remancipasse. Pater verus, quoniam alter fidem similiter eius sequutus est, fiduciarius eodem modo dici deberet. at quoniam, verus est pater, suam retinet meliorem appellationem. Præterea tutor etiã fiduciarius, item vt alter, dici deberet: sed quoniam qui legitimi sunt hæredes, ij tutores sunt legitimi, pater quem lex ad manumissi filij hæreditatem vocat, suum hoc à lege nomen retinebit, dicetúrque Legitimus. At quoniam emancipati frater hæres non est legitimus, quemadmodum docet Caius in Instit.& Vlpi. in l.j. D.Si à patre quis manum. fu. Tutor legitimus, vt patroni filius, appellari non potest. Patroni enim filius vt hæres est legitimus, sic tutor legitimus appellatur. Quod igitur agnatus ille proximus filij manumissi frater, cùm ad tutelam vocabitur, nomen habebit: Pater suum nomen fiduciarij tutoris, quo vsus non est, in illum transferet, dicetúrq; Tutor fiduciarius. Plura in Instit.comment. Hotom.

Tutor

Tutor HONORARIVS dicitur, qui non administrationis & oneris, sed honoris tantũ caussa datur, l.3.§.j. D. de admin.tut. vbi Vlp. ait, eos non iecirco extra periculum esse, si pupillos negligant. Nam prius quidẽ excussis eius qui gesserit facultatibus, cõueniri oportere.

Tutores IVLIANI dicuntur, qui ex lege Iulia & Titia dati sunt, quæ iubet mulieribus pupillisve non habentibus tutores dari in prouinciis à Præsidib. earum. Vlpian.cap.Instit.11.

Tutor PRAETORIANVS, Vlp.cap.Insti.11. Moribus tutor datur mulieri pupillóve, qui cum tutore suo lego aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus tutor dicitur, quia à Prætore vrbis dari consueuit.

TVTELA à Seruio Sulpitio definitur, Vis (Theoph. & Harm. *ἐξουσία*, vt legisse videantur ius) ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem se ipse defendere nequit, iure ciuili data ac permissa. Quam vim ac potestatem qui habeant, Tutores appellantur, l.j.D. de tutel. Institut. de tutelis princ.

Tutelæ actio duplex est: directa vna, quæ pupillo aduersus tutorem: altera Contraria, quæ tutori aduersus pupillum competit. titul. de contrar. & vt.act.tut.

Tutelam LEGITIMAM definit Vlpian. in l.j. D. de leg. tut. Legitimæ (inquit) tutelæ lege XII. Tabul. agnatis delatæ sunt & consanguineis, item patronis, id est his quiad legitimam hæreditatem admitti possunt. Super his vide Cuiac. Obser. lib.11. cap.16.

Tutelam reddere, tutelæ rationes reddere Iurisconsultis significat, l.2.§. ei quoque. D. de iudic. l.21. D. de tutel. & rat. distr. l. vn. in fi. D. si penden. appel. Dicunt & eodem sensu, restituere tutelam, l.7.§. vlti. l.28. in fin. D. de administr. tut. l.j.§. vlt. D. de vsur. l.21. in fin. D. de annu. leg. l.j.§. ex illa. D. ad leg. Cornel. de fals. l.10. D. rem pupil. sal. fo. l. penult. C. de susp. tutorib. Sic tutelam exigere, & tutelam reposcere, pro tutelæ rationes reposcere, in l.13. D. de tutel. & rat. distr. l.30. D. de admi. tut. Et recipere tutelam Suet. in Claudio c.2. Diu etiam atque post tutelam receptam alieni iuris & sine pædagogo fuit, id est, post pubertatem. In suam tutelam venire, & suæ tutelæ effici, est ad pubertatem peruenire, l.7.§.j. D. de administr. tuto. l.8.§.j. D. de secun. tabu. l.39. D. de vulg. & pupil. l.54. in fin. D. de hæredibus instit. l. vlti. D. de iure delib. l.32. D. de legat. j. Sic in edicto prætoris de missione in possessionem verba hæc, SI PVPILLVS IN SVAM TVTELAM VENERIT, accipienda sunt. l.5.§. ait Prætor. D. quibus ex caus. in possess. eat. Proinde si filiæfam. ita legatum sit, Cùm in tutelam suam peruenerit, tunc debebitur, cùm viripotens facta fuerit. l.51. D. de legat. lib.3. Nec verò Iurisconsultis tantùm, sed & aliis Latinis auctoribus huiusmodi locutio placuit. Cicero quidem cùm aliàs sæpius, tum in lib. de Orato. ita locutus est: Negarétque nisi posthumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse, qui secundum posthumũ & natum & mortuum esset hæres institutus. Idem lib.2. de Inuentio. Quidam pupillum hæredem fecit, pupillus autem ante mortuus est, quàm in suam tutelam veniret. Porrò interdum ea verba significant, Cùm in suam tutelam & potestatem peruenerit. Quod ex coniecturis erit æstimandum. Interdum etiam 25. annum hæc verba demonstrant, si ea mens fuerit loquentis testatoris, l. 56. in fin. D. de legat. 2. In qua Vlpian. ex voluntate testantis aliam atque aliam hæc verba recipere interpretationem docet.

TVTELARIS caussa, ea est, quam tutor pupilli nomine intendit. Vlpian. l.4. de in lit. iut. Videamus in tutelari caussa quis iurare & aduersus quem possit.

TVTVM locum, in quo securè agere licet, ex l. plerique. D. de in ius vocan.

TVVM est, quod vendicare potes: vel cuius dominium ad re spectat, l. Quintus. §. argento. §. cùm aurum. & §. si cui. de aur. & argen. leg. Tuum non est, quod tibi casu auferri potest, l. actiones. §.j. D. de reg. iur.

Tuum non est quod tibi debetur. Specul. titul. de decimis. Tuum, id est, tuæ iurisdictioni subiectum, ca.2. de iis, qui fiunt à maio. par. capit. c.j. de aucto. & vsu pall.

TVA NON INTEREST, exceptio est actionis exclusiua. de quo Docto. in l. nam postea. D. de iureiur. cui similis est, Tu non habes actionem, de qua Bartolus d.l. nam postea.

Tua pecunia, id est tibi debita, l. si pecuniã. C. de neg. gest.

TVAS RES TIBI HABETO: his verbis diuortium significatur, l.2. D. de diuor.

TYMPANVM, rota maioris ambitus, quæ ab hominibus, orbem eius introrsum calcantibus, versatur. Vlp. l.19.§.j. D. locat. Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculam, & regulas, & tympanũ, & trochleas, quibus teleuatur prælum, &c. Lucret. lib.4.

Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commouet, atque leui sustollit machina nisu.

TYMPANA, margaritæ: de quibus Plin. lib.9. capit.35. Crassescunt etiam in senecta, conchisq; adhærescunt, nec iis auelli queunt, nisi lima: quibus vna tantum est facies, & ab ea rotũditas: auersis planicies, ob id Tympana nominantur. Paul. l.32.§. vlti. D. de aur. arg. Cum quædam ornameotũ mãmillarum ex tympanis margaritis trigintaquatuor legasset, &c.

TYNNVS Tynnaria piscatio, vide Thynnus.

TYRANNIDEM, quæ neque diuturna est, neque felicem habet exitum, reiicit lex vetus: IVSTA IMPERIA SVNTO. Et quamuis olim inter tyrannidem & iustum Imperium nihil interesset, cùm tyranni dicerentur domini & Reges, qui plenam haberent in subditos potestatem, quales erant plerunque viri spectatæ virtutis, vt apud Virgilium:

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Tamen cum postea crescente hominum malitia, vi quadam & exanimi libidine, non vero iure & Legibus, plerique regnare cœpissent, ad eos tantùm Tyranni nomen restrictum est: & quò magis patella dignum haberet operculum, quale fuit Imperium, talis erat subditorum amor & obedientia. Exemplis scatent omnes historiæ.

Τύρβη, vox apud Iurisconsultos, in l. Prætor ait.2. Vi bonorum rapt. Græcis est, quod nobis tumultus: vnde turba facta est: vt ex Sylla, Sulla: ex Xystico, Xusticus, & vt alia permulta, in quibus y, in v, nostrum commutatum est.

TYRONES, vide Titones. Ita enim habent omnes libri veteres, nec Græcum verbum est.

TZANCARVM, vel TZANGARVM (est enim quædam in scriptura varietas) fit mẽtio in l.3. & l. vlt. Quo quemque habitu esse op. in C. Theod. Et ita fortè apud Vopisc. in Claudio verbum hoc pro xanchis quæ inter vestimenta numerantur substitui debet. Genus autem quoddam calceamentorum id fuisse, adductus libelli Græci de officiis aulæ Constantinopolitanæ verbis, suspicor, quæ ita habent, ἔτι καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων ἃ καλοῦνται τζάγγια, ἔχοντα ἐν κόκκῳ τοὺς κόμβους καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν ... λίθων καὶ μαργάρων, ἅτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς ... καὶ ὁ ταῦτα ποιῶν ὁ τζαγγάριος, ... τζάγγια ... Sed & Moschoph. in lib. περὶ σχεδῶν, τζαγγάριον vulgò appellari scribit, quem Attici σκυτοτόμον, id est, cerdonem coriarium vocant. Planè Imperatorum calceaméta purpurea & φοινικόχροα fuisse Zonar. Tomo 2. Annal. in Michaelis Theophili filij imperio indicat.

cat: Ἐκ δὲ ν, ait, αὐτῷ τὰ φοινικόχροα πέδιλα, καὶ προσέταττεν ὑποδήσασθαι, καὶ βασιλέα ἀνεῖπε. Eaque mox τὰ βασιλικὰ παράσημα vocat. Idem in Basilio Porphyrogeneta, κατανεύσας ὁ βασιλεὺς ἐς τὰς πέδιλας αὐτοῦ ὑποδήμασιν ὑποδήμασι φοινικοῖς. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τὰ βασιλικὰ γνωρίσματα ὁ σιδηροῦς ἐπιδέδωκε, τὰ δέ γε πέδιλα οὐκ ἀπέδωκε, & quæ sequuntur. Gulierm. Tyrius lib. 15. de Bello sac. capit. 23. Exhibita, ait, sibi in patris præsentia, & eo mandante imperiali reuerentia, ocreis, vt mos est, in illo Imperio, insignitus purpureis, ab vniuersis legionibus certatim Augustus est appellatus. Idem etiam Nicetas in Annalibus confirmat, καὶ τοίνυν, ait, ἐπιμείνας καταλαβεῖν τὰ βασιλικὰ διάδοχον, ἐρυθρῷ τε οἱ πέδιλα μεταδίδωσι, καὶ βασιλέα ἰδίᾳ ἀναγορεύεσθαι. Et aliàs, ἐφ᾽ ἧς μὲν προσήκοντι τῷ γένει, Ἀλέξιος τῷδε τὸ ὄνομα, πορφυρεῖδος μετέδωκε, καὶ πεδίλοις ἐρυθροῖς ὑποδῆσθαι διαφόροις, καὶ συναναφωνεῖσθαι οἱ πατρῷον, ὁπηνίκα φημίζοιεν αὐτοκράτορος ἀναγορεύεσθαι.

V

VACAT pecunia, quæ non occupatur, l. 12. in fi. D. de administra. tut.

Vacare, operam dare, l. non distinguemus. §. sacerdotio. de arbit. D. Vacare, deficere, l. j. D. de vaca. mu. Vacare, id est, cessare.

Vacare dicitur, quod nec iure, nec facto detinetur ab aliquo, l. vlt. C. de bo. vacan. lib. 10. vide Bart. in l. Si bona. D. de acquir. posses.

Vacare bona dicuntur in l. 2. in fi. D. ad Tertyllia. & in l. 38. D. de iure fisc. quorum neque hæres, neque possessor extat, ab eo quòd domino vacua iacent. Vacantes areæ, quæ nullum vsum ciuitatibus ornatúmque præbent, l. 41. C. de operib. publ. Vacare etiam domus dicitur, quæ à nullo inhabitatur, l. penult. §. j. D. de vsu & habit. Et vacare possessio, quæ à nullo detinetur, l. 37. D. de vsucapionib. Et Vacare hæreditas, in l. 30. D. de vulg. & pup. quæ ab hæredibus scriptis adita non est. Vacare quoque portio dicitur, quæ testamento nulli data est, l. vlt. D. de secun. tab. §. videamus. Institut. de hæred. instit. Sic Vacare seruus dicitur qui nullum ministerium præstat, l. 11. D. ad exhib.

VACANTIA bona dicuntur eadem quæ & Caduca, nimirum quæ illius fuerunt cuius hæres nullus est, l. j. C. de bon. vacant. Hæc olim quidem publicabantur, teste Vlpia. cap. 28. Instit. nunc verò lege Iulia confiscantur, & quadriennium iis nunciandis præscribitur, l. 50. D. de man. test. l. 10. §. intra quatuor. de diuers. & temp. præscr. l. 97. §. j. l. 114. §. quæ intestato. de legat. l. j. 6. §. est fisco. ad Trebell. l. j. §. j. l. vlti. de success. edic. l. 6. §. certè. si quis omis. caus. testam. l. j. §. diuus. de iure fisci. l. 18. de vsucap. l. 10. C. de inoffi. l. 22. C. de appel. l. j. C. de quadr. præscript. l. j. C. de donatio. inter vir. & vxor. l. penult. & vlt. C. de vacat. lib. 10. Vacantia autem dici quæ & Caduca patet ex l. vltim. Cod. Theod. de bon. vacant. & l. 2. cùm aliis complur. tit. seq. Strabo ἀδέσποτα vocat lib. 17. Geograph. quod dominum, id est, hæredem non habeant. Harmenopulus ἀκληρονόμητα. Vacantem mulierem pro vidua posuit Marcian. l. 5. §. 2. de vi publ. Qui, inquit, vacantem mulierem rapuit, &c. Et Quintil. Declamat. 15. Siue enim, iudices, malignitas est persuasionis humanæ fœminam vacantem vocare meretricem, &c. Sic Vacantem hæreditatem accipe in l. 13. §. item si quis à fisco. D. de petit. hæred.

VACANTES in l. 2. C. vt dig. ord. seru. libro duodecimo, & Cod. Theodosia. de comitib. vaca. sunt quos Græci ζωστοὺς vocant, qui scilicet nulla iam dignitate funguntur, siue munere excesserint, siue gesserint, id est honores imaginariòs gesserint. Hi etiam dicuntur adscriptitij & adlecti, & opponitur honorariis. Lamprid. in Alexand. Ne quem adscriptum, id est, vacantium, haberet. Vacantes etiam tribunos apud Marcel. lib. 31. & Veget. lib. 3. cap. 17. legimus.

VACATIO, munerum publicorum excusationem significat, l. 5. §. fin. in fi. de mune. & hono. & in titul. de vaca. & exc. mune. Sic dissimulata vacatio, apud Sueton. in Claudio, cap. 35. Plinius lib. 2. Epistol. Archippus, ait, vacationem petere cœpit. Inter vacationem tamen & excusationem aliqua differentia est. Excusatio caussam habet, & legitima est. Vacatio nuda est, nec legem nec caussam aliam habens, quam indulgentiam principis, quæ etiam ab extraordinariis tantùm muneribus liberat, non ab ordinariis & legitimis.

Vacatio autem muneris publici non præstat, vt ne magistratus quis creetur. l. 12. D. de muneribus & honoribus. Ea verò omnia, quæ extra ordinem ad tempus indicuntur, ab his qui vacationem meruerunt, exigenda non sunt.

Vacatio etiam ex lege Iulia Papia dari dicebatur his personis, quæ necessitate matrimonij cótrahendi ad tempus liberabantur, & interim nihilominus, ex aliorum testamentis perinde atque nuptiis deuinctæ capere poterant. Vlpi. in Institut. titu. 14. Fœminis, ait, lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem, & diuortio sex mensium, &c. Sueton. in Augusto cap. 34. de lege Iulia, de maritandis ordinibus: Hanc, inquit, cùm aliquanto seueriùs, quàm cęteras emendasset, præ tumultu recusantium ferre non potuit, nisi adempta demum lenitáve parte pœnarum, & vacatione triennij data.

Vacuum propriè inane significat. Ita vacuus locus, vacuus vterus pleno opponitur, l. 30. §. penulti. l. 83. D. de acquirend. hæredit. l. 2. §. j. D. de decurionibus. Ita vacuæ tabulæ, id est, nihil scriptum habentes l. 11. D. de iniusto rupt.

Vacuum ministerium dicitur eius qui certam procurationem habet nullam, sed primum quodque sibi impositum munus obire cogitur. Vlpian. l. 27. § 2. de vsufruct. Si serui vsufructus legatus est cuius testator quasi ministerio vacuo vtebatur, si eum disciplinis vel arte instituerit vsufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.

Vacua pecunia, id est, otiosa, inutilis, infructuosa, quæ in arca sterilis & otiosa mansit. l. 28. D. depositi. Quibus vt primum prospiciam ne vacua tibi sint, id est, vt vsuras eorũ accipias, curæ habebo. l. 24. D. de præsc. verb. l. 12. in fin. de administra. tutor.

Vacuam mulierem Cornelius Tacit. lib. 13. appellat viduam eodem sensu quo in l. 5. §. 2. ad leg. Iul. de vi pub. Vacantem nominari diximus.

Vacuus fundus, qui à nemine detinetur & occupatur, l. 33. D. loca. Cornific. 4. Rhet. ad Herenn. Necesse est cùm constet istum fundum nostrum esse, ostendas te aut vacuum possedisse, aut vsu tuum fecisse. Eodémque modo.

Vacua possessio, quæ à nemine detinetur, vel quam dominus alteri cedit, l. 18. in fin. l. 68. in fin. D. de contrah. empt. l. 52. in fin. l. 75. §. qui id quod. D. de verbo. oblig. l. 3. §. hoc interdictum. D. de itin. actúque. l. penult. in fin. D. de acquirend. posses. l. 3. C. eod. titul. l. 4. §. si tu me vi. D. de vsucapio. l. 19. D. de vi & vi arma. Cicer. lib. 3. de Orato. Nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in quam homines quasi caducam atque vacuam abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Quintilian. Declamatio. 12. Vndecunque offulsit lucrum, sine respectu salus publica addicitur, & in vacuam possessioně fames venit. Ita Vacua possessio dari, tradíque dicitur. & in vacuam possessionem mitti introducive, qui in fundi possessionem liberam, & à nemine occupatam introducitur, l. 3. §. j. D. de actio. empt. l. 3. D. de vsur. l. 32. §. arbitri. D. de recept. qui arbit.

de actio.empt.l.3.D.de vsur.l.32.§.arbitri.D.de recept. qui arbit.l.18.§.si venditorem.l.33.l.34.D.de adquirend. possess. Vacua autem possessio emptori tradita non intelligitur, si alius vel ventris, vel legatorum nomine, aut fideicommissorum seruandorum caussa in ea sit, vel creditores bona possideant.l.2.§.vlt. D. de action. empt. Quanquam hi non possideant, sed magis custodiendi & obseruandi caussa in possessione sint.

Vacua pars.l.19.& l.59.§.j.D.de hæred.instit.quæ testamẽto nulli data est. Hinc Vacuus sextans, in l. 8.D.de secund.tab.

Vacua traditio, pro vacuæ possessionis traditio, in l.20. D.de seruitutib.

VADES, VADIMONIVM, VADARI, vide VAS.

VAGABVNDVS, crebrò vagans: qualem dominum fiduciarius cliens, hoc est, vasallus, sequi minimè tenetur, magno consensu Interpretum Placitor. feudo.gl. l.4.§.Prætor.D.de damn.infect. Vagabundum intelligit, cui nec certum domicilium, nec constans habitatio est. Quod & Bart. probat. in l.j.C. vbi de crimin.agi oport.& in l.quisquis.C.de agri.cens.& colon.lib.10.

VAGVLATIO in lege XII. Tab. vt ait Festus, significat quæstionem cum conuicio, id est cum testes queruntur magna voce & boatu. verba legis hæc sunt, CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM VAGVLATIONEM ITO. sic enim legi vult Turn. & videtur eam lectionem agnoscere Festus. Vagulatio autem à Vagulo deducitur, vt & hoc à vagio, itaque Vagulatio conquerentis & plorantis est, nec à Vagor deducitur, vt volunt quidam. Sensus verò legis hic est: Si testis ei defuerit qui litem habuit, ei licere comperendinationis die, id est die tertio, ante eius ædes (portus enim pro domo, vt vult Festus, & Donatus) liberè conqueri, & implorare testimonium, conuiciúmque recusanti facere. Ob vagulationẽ autẽ dictum antiquo more, pro ad vagulationem. Alij ad hæc Plauti in Aulul. referũt,

Ita me bene amet Lauerna, ta iam nisi reddi
Mihi vasa iubes, pipulo hic differam te ante ædes.

id est conuicio, à pipatu pullorum: quod eodem videtur recedere. Sunt tamen qui Obuagulatum legi malint. Ob interpretantes circum.

VALEAT, verbum ad effectum refertur, cum adfirmatiuè ponitur. l. vniuersa.C.de precib.Imp.offerend.

VALETVDO pro morbo sumitur, & mala dispositione. l.quæritur.14. D.de ædilitio edicto: Puerperam quoque inquit Vlp. sanam esse, si modò nihil extrinsecus accidat quod corpus eius in aliquam valetudinem immitteret.

VALETVDINARIVS, qui frequenter ægrotat. Marcianus de re milit. Officium, inquit, tribuni, est, delicta militum secundum suæ auctoritatis modum castigare, principiisque frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere. Itaque in l.ad personas.D.de iureiur. Valetudinarij, sunt intelligendi, qui graui morbo laborant, nec possunt sine periculo domum egredi, vt elegãtem diffinitionem ponit Marcellus, in l.quæsitum.D.de re iud.& vide Pan. in c.quoniam.versi.quarto quæro.vt lit.non conte.

VALETVDINARIVM, locus in quem ægroti valetudinis curandæ caussa diuertunt. hinc Columell. libr.2. c.j. Siue alter languidior est, in valetudinarium confestim deducat, & conuenientem ei cæteram curationẽ adhiberi iubeat.& lib.12.c.3. Valetudinaria quoque vel si vacent ab imbecillis, identidem aperire, & immunditiis liberare, &c. Hinc:

Valetudinarius Medicus, qui valetudine affectos curat: vel potius, qui in valetudinario ministerio medici fungitur. Tarruntenus.l.fi.de iur.immu. Et quibusdam, ait, aliquam vacationem munerum grauiorum conditio tribuit, vt sint mensores, optiones, valetudinarij Medici, capsarij, & artifices, & qui fossam faciunt, & qui sequuntur.

VALLVM fidei. l.si quamquam.C. de Episc.& cleric. Est Vallum propriè castrorum munitio. l. desertores. §. in bello.D. de re militari. Per metaphoram pro summa totius negotij & omni momento, præsidióque non ineleganter vsurpatur.

VALVASORES verbum à vassallo deductum: horum autem alij maiores siue Regij sunt, qui secundum feudorum gradum obtinent: & à Capitaneis Regni feuda receperunt, qui & vassi dominici appellantur. Alij minores, qui ab eis feuda receperunt: alij minimi, quibus ab his tradita feuda sunt, lib.j.tit.j.§.j.& §. 4. & tit. 15.& lib.2.tit.10.§.j. Fridericus.j. apud Radeuicum lib.2. c.31. Nos in præsentia & testimonio omnium Theutonicorum & Langobardorum & Episcoporum, & laicorum Principum, & Baronum, & Valuasorum omnẽ iustitiam atque consilium obtulimus, &c. Eorum in Gallia nostra qualis conditio sit, Butelerius in Summa Aurali his exponit verbis: Valuasor dicitur nobilis, qui summæ coërcitionis, non etiam nundinarum & mercatus ius habet: (*Vn Gentilhomme qui a seigneurie de haute iustice:*) éstque Barone inferior, atque ab eo feudũ suum obtinet.

VALVASINI, diminutiuo vocabulo dicuntur, modò minores, modò etiã minimi valuasores, lib.2. tit.10.§. j.& lib.j.tit.15.

VALVÆ, pluraliter tãtùm, dictæ quòd intus reuoluãtur: suntque portæ, geminas partes habentes. l. j. de censib.

VAPVLA Papyria, subaudiendum lege, vt sit comminantis pœnam legis Papyriæ. Sisinnius Capito prouerbio dici solitum auctor est, si quando volebant significare, se negligere minas aliquorum.

VARII dicuntur, qui dolos nectunt. Contra hos, Zasio teste, inuentus est titulus, de Dolo malo. Cicero laudat Sextilium, quòd in caussa non fuit varius.

VARIVS, qui modò vnum, modò aliud dicit. Card. Zabarella in c.præterea. de testib.& c.cũ ecclesia Sutrina. de caus.poss.& propriet.& ibi interpretes Pontificij.

VARVS dicitur, qui crurib. est introrsum obtortis: Varius, qui extorsum. Vlpia. l.10. in fin. D. de ædil. edict. Quæsitum est an varus & varius sanus sit.& opinor eos sanos esse. Ouid.9.Metam.

—tenuique à pectore varas.
In statione manus.

Vari à Græcis ῥαιβοὶ dicuntur: vt varij βλαισοί.

VAS, adis, primò dictus est, qui aliquem in iudicio priuato sistendum spondebat. Hinc Varro libr.5. de ling. Lat. Vas appellatus, qui pro altero vadimonium dedit. Consuetudo erat, cum reus parum esset idoneus, inceptis rebus, vt pro se alterum daret. Liuius libr.3. de Cæsone loquens: Vades dare placuit, vnum vadem trium millium æris obligarunt. Et paulo post: Tot vadibus accusator vadatus est reum. hic primus vades publicos dedit. Postea verò & is dictus est, qui spõsor erat sistendi aliquem in iudicio publico, vt ex superiore Liuij loco licet colligere. Acron. in libr.j.Satyr. satyr.j. vbi hunc versum interpretatur:

Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbem est.

Vadibus, inquit, id est spõsoribus, à Vadimonio: quòd promittit is, qui ad iudicium prouocatur, certo die affuturum. Vades ideo dicti, quòd qui eos dederit, vadẽdi habet potestatem. Idem censuit Porphyrio, quod tamen à quantitatis ratione discrepat: prior enim in vado producitur. Quidam in pactis conuentis & mancipiis hoc nominis prius vsurpatum volunt: hincque in l.venditionis cautum, ne venditor vadem daret, ne emptor vadem posceret, si quando res euinceretur. Vas tamen interdum videtur simpliciter pro sponso-

re vsurpari. M. Cicero epist. ad Brutum: Maximo autẽ, cum hæc scribebam, afficiebar dolore, quod cum me pro adolescentulo ac pænè puero respub. accepisset vadem, vix videbar quod promiseram præstare posse.

VADIMONIVM, sponsio illa quæ in publico & priuato iudicio fiebat: sumitur & pro constituto die, quo quis se iudicio sistere debebat. Hioc apud Cice. pro Quintio, Vadimonium obire, pro iudicio adesse. & Ad vadimonium occurrere, frequentissimum apud auctores. Vadimooio sistere, apud Apuleium lib. 9. Asin. aur. Vadimonium promittere, apud Varronem vbi suprà. Videtur tamen eo vocabulo omnis spõsio & promissio interdum denotari. Hinc illud Thaletis Milesij ἐγγύα παρὰ δ' ἄτα. quod sic vertit Ausooius,

Mileti fugisse Thales vadimonia clamitat.

VADARI dicebantur is & cui vadatio denunciabatur, & is qui eam denunciabat. Cicero in Orat. pro Quintio: Vadari vis? promittit. in ius vocas? sequitur. Horat. satyr. lib. j. sat. j.

Ventum erat ad Vestæ quarta iam parte diei
Præterita: & casu tunc respondere vadato
Deb bat.

Ergo qui litem intendere alicui volebant, à Prætore postulabant, vt eum vadari liceret. Plaut. in Aulul.

Pulmentum pridem ei eripuit miluius:
Homo ad Prætorem plorabundus deuenit,
Infit ibi postulare, plorans, eiulans,
Vt liceret miluium vadarier.

de Euclione loquitur. Est autem Vadari, vades postulare, id est locupletes fideiussores, qui aliquem certæ pecuniæ sponsione vadimoniũ obiturum præstabant. Hinc Liu. lib. 3. Tot vadibus accusator vadatus est reũ.

VADATIO, denunciatio erat illa quæ fiebat, vt iã dictũ.

VASIS legatis, non solùm ea continentur quæ aliquid in se recipiant, edendi bibendique caussa parata, sed & quæ aliquid sustineant. Et ideo scutellæ vel promulsidaria repositoria quoque continebantur. l. 19. §. argento. D. de aur. arg. Vasorum enim generalis appellatio est. Dicimus vasa vinaria, vasa naualia. Hioc

VASCVLARIVS, qui vasa cõficit. l. 20. §. vlt. D. de præsc. verb. l. pen. D. de aur. arg. l. vlt. D. de oblig. & action.

VASARIVM, Alciatus elucidans l. inter donum. D. de verb. sign. exponit esse præmium, quod reducibus magistratibus, propter gestum apud exteros honorem, impenditur. Vasarium autem, vt vestiariũ, calcearium dicitur, hoc est, vasorum supellex.

VASSVS, generali nomine dicitur cliens, qui pro beneficio accepto fidem suam auctori beneficij obligauit: cuius vocabuli origo Germanica est, pro quo vulgarũ illud Beneficiatus.

Vassus REGIVS, qui datum à Rege beneficium obtinet. Aymoinus lib. 5. c. 56. Abbates etiam & Regni Primores ac vassi Regij se illi commendauerũt, & sacramẽto, secundum morem, fidelitatem promiseruot. Item in legib. Baioar. tit. 3. Siue Regis vassus, siue ducis, omnes ad placitum veoiant. Hinc

VASSALLVS, ὑποκοριστικῶς diminutiuo nomine, inferioris ordinis cliens, id est qui in vassi fide & clientela est. Sunt qui à Germanico Gesell deducant, quo nomine socius, comes, commilito significatur. Fortasse tamen in primitiuis potius, quàm in deriuatiuis etymologia quærenda est, qua de re copiosè in Disput. Feu. exponit Hotom. Deinde Ioanoes Auentinus libr. historiæ 7. Gesalos Germanicè nominat, quos Latinè Verberones interpretatur, genus hominum nouæ superstitionis, qui ad vmbilicum nudati flagris & verberibus sese in publico pro tẽplis atque aris cruentabant. Nauclerus Gener. 45. Flagellabant (inquit) se bis in die, & semel quilibet clam in nocte: & de licentia vxoris suæ: & depositis vestimentis habentes in modum branchæ camisias à femore ad talos protensas. Tanta erat multitudo, quod nemo poterat numerare.

Vassallus PER SACRAMENTVM, qui propriè vassallus est, & domino per iusiurandum suam fidem astrinxit. lib. Feud. 2. tit. 47. Dici potest Vassallus iuratus: vt ei qui iniuratus est opponatur, qui neque fidelitatẽ neque seruitium debet. De quo lib. 2. tit. 24. §. 2. Suot enim (ait) quædam feuda ita data, vt pro his fidelitas non sit præstanda. Item lib. 2. tit. 3. §. 4.

VASSALLAGIVM, vassalli obsequium. Itaque homagium & vassallagium pro synonymis vsurpantur: vt in Neapol. const. lib. 2. tit. 36. Si quando aliquis fuerit ab aliquo de homagio impetitus, &c. Et in extremo. Quæ omnia in militibus & baronibus de vassallagio conuentis volumus obseruari. Et apud Petrum de Vineis, lib. epist. 6. c. 9. Absoluentes eos ab omni fidelitate vassallagij seu homagij iuramento. Dicitur & VASSATICVM, vt in Fragm. Theodulphi: Pipinus Rex tenuit placitum suum in Compendio ibique venit Thassilo Dux Baioariorum in vassatico se commendans, & per manus sacramenta iurauit, & fidelitatem promisit Regi Pipino, & filiis eius, quòd rectà mente & firma deuotione sicut vassus dominis suis esse deberet.

VASSALLITVM, clientela vassalli. Rhegino libr. Chron. 2. anno 852. Berengarius cum filio suo Adalberto Regiæ se per omnia in vassallitium dedit dominatiooi.

VATII sunt, qui pedes extrorsus obtortos habẽt: iidem, vt arbitratur Budæus, qui valgi. Meminit Iurisconsult. in §. quæsitum est l. Item Offilius. de ædil. edict. Varro lib. 2. de re Rustic. de canibus loquens: Sint cruribus rectis, ac potius varis, quam vatiis. id est in se potius & introrsus intortis, quã extrorsus. Valgos (inquit Festus) Aurelius intelligi voluit, qui diuersas cruras habent, sicut è contrario vari dicuntur incurua crura habẽtes.

VBI, in proprio significatu nullam parit conditionem. l. si ita scriptum. §. fi. D. de leg. 2.

VBIQVE, pro vbicunque Iauol. l. in lege, 77. D. de contr. empt. In lege fundi vendendi lapidicinæ in eo fundo, vbique essent, exceptæ eraot. Paul. l. quod nisi. 20. in fi. D. de oper. lib. Non esse iniungendam necessitatem liberto vbique eum sequi. Sic l. vrbana familia. 166. D. de verb. signific. veluti is qui rusticarum rerum rationes dispenset, vbi que habitet, non multum abest à villico: sic enim eo in loco legendum videtur, non ibique, vt in vulg. C. habetur. alio qui sibi ipsi contrarius videbitur, Iurisconsultus.

VDONES, vide Odones.

VECTES, baculi sunt validi, per mediam machinã traiecti, quibus manu ductis, machina dum versatur, funẽ ductarium aduoluit. Ab his vectibus Vectiarij dicti sunt, qui torcularia premunt vectibus.

VECTIGAL generaliter dicitur, quicquid fisco vel Reipub. imperij nomine præstatur. itaque stante Rep. etiã stipendium, quod in pecunia numerata pendebatur, vectigalis nomine continebatur. Vectigalium autem tria erant genera. Decumarum, quæ ex frumento, vino, oleo, & frugibus minutis exigebantur: Scripturæ, quæ ex pascuis: Portorij, quod ex mercibus exportandis vel importandis recipiebatur. Vlp. l. 17. D. de verb. signific. Cuiusdam etiam vectigalis meminit Vlp. l. si quis pro vxore, in princ. de donat. int. vir. & vxor. & Alfen. Var. l. in lege Censoria. de verb. signific. quod pro personis in itinere præstari solebat. Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerum, item salinarum, & metallorũ, & piscariarum. Sic in l. sed & hi. 13. &c. D. de publ. l. 103. D. de verb. signific. Propriè autem & speciatim Vectigal dicitur, quod fisco vel Reipublicæ portorij nomine penditur: id est, pro merci

mercibus, quæ vel inuehuntur, vel euehuntur. quod ἐξαγώγιον Iustinianus vocat in edicto de Alexandrinis, & Strabo lib.17. in Alexãdria vectigalia alia ἐξαγωγικὰ, alia εἰσαγωγικὰ facit. Veteres autem etiam in priuatorum prouentibus hoc verbo vtebantur, pro compendio scilicet quod inde habebatur. Paulus. l.59. D. de vsufr. Cæsæ harundinis vel pali compendium, si in eo quoque fundi vectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. Sic apud Ciceronem in Paradox. Ex meo tenui vectigal (id est, agrorũ mercedibus, siue reditib.) detractis sumptib. cupiditatis, aliquid etiã redũdabit.

Vectigales agri ciuitatum, seu municipiorum sunt qui in perpetuum locantur: id est hac lege vt quandiu pro his vectigal pendatur, tandiu neque ipsis qui conduxerint, neque his qui in locum eorum successerint, auferri eos liceat: & sic semper in iure intelligi debẽt: alias emphyteuticarij dicuntur. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, vt priuatim agros nostros dare solemus. l.j. D. si ager vectig. l.11. §.j. D. de public. l.71. §. vlt. D. de leg. j. Ita Vectigalem fundum. & vectigale prædium accipe in l.j. D. de condictio. triticiar. l.16. in fi. D. de pignerat. act. l.16. D. de seruitutibus. l.4. §. finium. D. fi. regund. l.j. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. l.7. D. comm. diuid. l.13. §.j. D. de aq. & aq. plu. l.5. §. bonorum. D. vt in possess. legator.

Vectigales agri apud alios auctores, stipendiarij aut tributarij intelligi debẽt, qui scilicet ex hoste capti, pop. Rom. vectigalibus subiiciebantur, mancipibúsque, vel in singula lustra, vel in annos centenos locabantur, vt Hygen. in lib. de Limitibus constituendis docet.

Vectigalis actio, quæ de vectigali fundo possessoribus proposita est, l.15. §. si de vectigalibus. D. de damn. infect. l.66. D. de euictionibus. proprias enim Prætor his in rem proposuit actiones, loco domini eos habẽs, licet domini non sint. l.j. D. si ag. vectig. l.5. in fi. D. arb. furt. cæs.

Vectigaliarii, iidem qui publicani & telonæ.

Vectura tam iumentorum, quàm camelorum & nauium est, l.26. D. de pet. hæred, l.62. D. de rei vind. l.15. §. item cùm quidam. D. loca. l. vlt. D. de leg. Rhod. l.52. §. si quis ex sociis. D. pro soc. l.39. §.j. D. de leg. j. l.13. §. si fructibus. D. de act. empt.

Vectores dicuntur, qui naui vehuntur. l.j. §. fi. l.3. §.5. D nau. caup. stab. l.j. D. fur. aduers. naut. l.2. in princ. & §§. seq. D. de leg. Rho. de iact. Græcis ἐπιβάται dicuntur. l.4. de legib. naual. ἐὰν δὲ τ ναυκλήρου ἀπιόντος καὶ ἐξιόντων οἱ ἐπιβάται τὸ πλοῖον, &c.

Vegetari, pro recreari, siue sanum tueri, apud Imp. Constantium. l.j. de custod. reor. Nec verò, inquit, sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed vsurpata luce vegetari.

Vehicula, carruchas interpretantur Impp. l. vnica. C. de hono. vehicul. lib. 11. eo verbo vsus est auctor feudor. c. vnic. §. mercator. de pace tenẽ. in vsib. feud.

Vel, ait Festus lib.19. coniugatio est disiunctiua, scilicet earũ rerum, quæ natura disiunctæ sunt: in quibus Aut, coniunctione rectius vtimur, vt Aut dies aut nox: sed earum quæ non sunt contrariæ, quæ eligatur, nihil interest.

Vel, polysemum est. quandoque enim emendationis nota est, l. bona fid. D. de noxalib. aliquoties pro, &. l. sæpe. D. de verb. signific. l. cùm quidam. D. eod. tit. aliquãdo alternatiua vox est. c. inter cæteras. extra de rescri. Interdum pro saltem ponitur. l. multum. D. de hæred. vel act. vend. plerunque ponitur pro, etiam. l. quod si Ephesi. D. de eo, quod cert. loc. & §. per occasionem. de nupti. const. 22. & cum dicimus, Vel illius testimonio, id est, illo teste. Aliquãdo negandi vim habet, vt l. si de tua. C. de dona. inter vir. & vxor. Sæpissimè etiam ponitur pro quando. l.2. C. de iu. dot, l.j. §. imbre. D. de aq. & aqua plu. Quandoque etiam ponitur pro veluti, & similitudinis nota est, l. pen. D. de fideiuss. Quandoque quãtitatis significatiua est, l. planè. §.j. D. de leg. j. Quãdo autem disiungat, an non, discutit Bar. l. suprà iter. D. de aqua, & aq. plu. arcen.

Vel cæteris, formula in feudi cõcessione quid sonet, docent Interpretes rub. de eo, qui sibi, vel hæred. suis, in vsib. feud.

Vel cæteris, quos secũ habet, formula, in l. qui iurisdictioni. D. de iurisdict. coniungit, vt ex lectione eius legis constat: & vide c.j. extra vt lite non contest. & c.2. de dol. & contu.

Vela appellabantur quæ in ædibus vel vmbræ gratia, vel arcendi frigoris ventique excludendi caussa obtẽdebantur. l.17. §. quæ tabulæ. D. de actio. empt. l.42. §. item hoc prohibetur. de legat. j. l.12. §. si domus. D. de instru. vel instrum. vbi etiam vela cilicia ideo parari scribitur, ne ædificia vento vel pluuia laborent. Martial. lib.14. Epigr.

Sit licet & uentus, te tua uela tegent.

Seneca lib.4. Natur. quæstio. Itáque quamuis cœnationem velis ac specularibus muniant, & igne multo doment hiemem. Sueto. in Calig. c.26. Reductis interdũ flagrantissimo sole velis, emitti quemquam vetarent. Tertullian. in libr. de habitu muliebri, de Parthis & Medis loquens: Sed & parietes Tiriis & hyacinthinis & illis regiis velis quæ vos operosè resoluta transfiguratio pro pictura abutuntur. Sic velum in meniano immissum, in l.2. §. cum quidã. D. ne quid in loco pub. & cubicula obductis velis opaca, apud Plinium libr.7. Epistolarum ad Cornutum. Foribus etiam obtendebantur vela. Sueton. in Claudio: Prorepsit ad solarium proximum: intérque prætenta foribus vela, se abdidit. Lamprid. in Heliogab. Qui subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit: obiectúque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit. sic l.5. C. de naufrag. leuato velo, id est patente velo, aperta fore. Sudas: παραπέτασμα, παρακάλυμμα, παράπηγμα, τὸ λεγόμενον βῆλον.

Velamentum, in l. cum duobus. 52. §. si in coeunda. D. pro socio, quod velat, & supplet. Si in coeunda, inquit Vlpianus ex Celso, societate, artẽ operámve pollicitus est alter, veluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus, nimirum sibi etiam culpa præstanda est. precium enim operæ artis est velamentum: Id est (vt exponit Duarenus) pecunia quam accipit is qui operã confert, supplet & velat quod in arte vel opera deest: ideóque pecuniam conferenti de culpa tenetur qui operã confert. Velo (vt vult Hotommanus) Pretium quod artifex accipit, velat atque abscondit ipsius artẽ, facitque vt nulla eius ratio ducatur: sicque ille qui pecuniam contulit non minus quam hic societatem iuuet, ac eius pecunia loco operæ sit. Cuiacius Leuamentum legit & illud, Pretium operæ artis, κατ' ἀντίφρασιν dictum à Celso putat: vt sit sensus, In ea etiam societate, quam quis ita contraxit, vt ipse pecuniam, alter artem, operámve conferret, ab ipso culpam præstari quod æstimatio, siue pretium artis, vel operæ ei sit leuamentum non mediocre, atque adeo quod ita contracta societas, ipsius quoque vtilitatem respiciat. Et ita videtur intellexisse Iustinianus. §. de illa sane. Instit. de societate. Vide Leuamentum.

Velamentum, pro prætextu, vel colore quæsito posuit constitutio principalis. l. velamento. C. de postul. Velamento absentiæ patroni caussæ, rursus ad finitas quæstiones quis frustra redire conatur. sic l. j. C. de quib. mun. vel præsta. velo leuato. l. de submersis. C. de naufrag. lib.11. est summariè & de plano, nulla iudicij sollemnitate adhibita.

VELATA muliet.c.vlt.24.distinct.& Velata sponsa ibidem, vbi vide Archid.

VELABRVM, locus, in quo vela obtendebantur, sub quibus olearij vendere solebant. Velabra, etiam ventilabra esse ait Festus, vt refert Adri. Turnebus libr.3. Aduersariorũ.c.5. idque imminuto vocabulo, ex trita videlicet syllaba.

VELLEIA lex, vide Catalogum legum.

VELLEIANVM Senatusconsultũ, vide S.C. Velleianũ.

VELVT, improprietatis vel fictionis nota est. Sic Velut hæredes dicuntur bonorum possessores, & cæteri honorarij successores, quoniam hæredes sola lex vel cõstitutio principis facere potest.l.j.D.de possess.hæred, §.quos autem. Instit. de bon.possess. Peculium veluti patrimonium esse dicitur.l.32.§.j.l.39.D.de pecul quoniam patrimonium subiectæ alieno iuri personæ non habent. Sic:

Veluti possessor iuris dicitur.l.16.§.pen.l.18.§.si quis.D. de pet.hæred.quoniam iuris possessio propriè nulla est. Pari ratione & Interdicta veluti possessoria de iuribus prædiorum constituta dicuntur. l.20.de seruitutibus. Et Velut longa possessio, quæ vsu nititur, qui in rebus incorporalibus possessionis vicem repræsentat. l.5.§.pen.D.de itin.actúque.l.2.D.de seruitutibus.

Velut Mutiana cautio, in l.7.D.de conditio.& demonstr. quæ ad exemplum Mutianæ comparata & introducta est.

Velut vti possidetis interdictum, pro vtili interdicto, in l. j.§.proponitur.D.de superficiebus.

Velut pacto transegisse dicitur, qui contentus fuit pignora in creditum possidere.l.13.§.si pignora.D. de re iud.

Veluti plerunque verum exprimit.l.precibus.C. de impuper. Similitudinis etiam nota est, l.2.§.hæc verba. D.de interdict.§.sicut.Instit.de satisd.tuto. Exempli quoque significatiua est, l.qui restituere.D.de rei vind.

VENAS aquarum, in l.si in meo.21.D.de aqua, & aq.plu. accipere debemus meatus subterraneos. Sic Venas fontis.l.34.in fi.D.de seruit.rusti.& Venas putei.l.24.§. fi.D.de damn. Sic diximus Venas metallorum, & lapidicinarum, in l.13.§.inde est.D.de vsufruct. Et Venas saxorum.l.2.& l.10.de metall.C.Th. Et Venas ferri, in l.j.de fabricensibus, vbi falso Venerabilis, pro venæ nobilis legitur. ita enim emendandum ex l.2.C.Th.eo. tit.& ex Cassiodor. Seculis suis producit nobilis vena primarios. Græci, ἁπαλὴν, καὶ καθαρὴν, σίχρὰς λυόμενον ὑπὸ πυρὶ καὶ χωριζόμενον.

VENALIS sententia, quæ pretio fertur. l.venales.C.quãdo prouo.non est necess. Sic eodem sensu Venalitatẽ dixit Leo Imperat.l.vnica in fi.C.de monopo. Venalis possessio.l.j.C.rerum permut. quæ vendenda proponitur.

VENALIVM nomen, quemadmodum Quintilia. libr.8. c.j.scribit, cùm commune sit omnibus rebus, quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter seruis nouitiis tribuitur.l.11.D.de neg.gest. Seneca lib.4.de Benefic. c.12. Mercator vrbibus prodest, medicus ægrotis, mango venalibus. Idem lib. 11. Detrahis vestimenta venalibus, ne quæ vitia corporis lateant. Plin.libr.35.c. 17. Est & vilissima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedésque venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Et sic Cicero quod in oratione post Reditum dixit de grege venalium, in Oratione Pisoniana disertè de grege nouitiorum dixit. Quintil. Declamatio.338. Cùm forte videret puerum venalibus interpositum, & cognouit, & adgnitus est. Suet.in lib.de clar.Rhetorib. Venalitij cùm Brundusij gregem venalium naui educerent, formoso & pretioso puero, quod portiores verebantur, bullam imposuere. Inde:

VENALITIA familia, quæ venalis est, l.sed si.31.§.fin,D. de dona.inter virum & vxo. Sueto.in August.c.42. Magna verò ait quondam sterilitate, ac difficili remedio, cum venalitias & lanistrarum familias vrbe expulisset. Sicque sumitur Venalitia in plurali.l.5.§.fi.D.de iure delib. Qui possit (inquit Vlpianus) etiam ea quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta, aut venalitia, item ea quæ mora deteriora fiant, vendere.

VENALITIVM, l.4.C.de proximis sacro.scrin. accipitur pro vectigali rerum publice venalium: quidã Galliæ populi vocãt, *leide*. Superindictum, inquiunt Impp. non timeant, venalitium non petantur, solumque canonicæ indictionis præstent tributum.

VENALITIARII mangones, id est mancipiorum negotiatores, qui seruorum negotiationem exercent.l. 207.D.de verb.sign.l.j.§.j.D. de tributo. Hos Venalitiatiam vitam exercere Vlpianus dixit l.73. §.fin. D.de leg.3. Vocantur etiam Venalitij.l.vlt.D. de ædil. edict. vbi quod Ex venalitio, Basilica, παρὰ σωματεμπόρου: Cicero pro Cornelio: Multi Venalitij mercatorésque.

VENALITAS, l.vnic.sub fi.C.de monopoliis.

VENATIONES dicebantur ludi, in quibus feræ magno discrimine ab iis qui depugnabant, conficiebantur.l. j.§.bestias.D.de postul.l. ciuitatibus.122. D. de legat.j. Hinc:

VENATORIVS ludus, genus illud pœnæ, apud Vlpianũ. l.aut damnum.§.fi.D.de pœnis.

Venationem reditui connumerat Vlpianus.l.9. §.4. D.de vsufruct.

VENATIO etiam μεταφορικῶς ad alia transfertur. nã pro adulatione sumitur.c.ne quid.11.q.3. Hinc Venari auram popularem, dicimus, id est captare.

VENATORES & aucupes vtrum in vrbanis, an in rusticis seruis contineantur, potest dubitari. Sed dicendum est, Paulo tradente, vbi paterfamiliàs moraretur & hos alebat, ibi eos numerari.l.seruis vrbanis.99.de legat.3. Sic:

Venatores serui, & venatorium instrumentum.l.12.§.si in agro.D.de instr.que lega.& apud Paul.lib.3.Sentent. titul.6.

VENDICO, vide VINDICO, nihil enim differunt.

VENDERE pro emere posuit Iulianus.l.7. §. qui bona. D.pro empt.& è contrario emere pro vendere posuere Impp.l.vnic.C.si seruus extero emi. Vnde & merito dixerit Gaius.l.19.D.de actio.empt. Veteres, ait, in emptione venditionéque appellationibus promiscuè vtebantur: id est, & in locatione, & conductione, vt est legendum in l.seq. Nec enim, inquit Cuiac. Obs.9. c.15. emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec econtrario vt acciperẽt ita locuti sunt: sed locationem venditionem appellarunt sæpe, & cõductorem emptorem, siue redemptorẽ, vt mercedem siue pensionem, pretium, quia locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, eisdémque regulis constat. Hygen.2.de limitib.const. Mãcipibus emẽtibus, id est conducentibus in annos singulos. Festus: Venditiones olim dicebantur Censorum locationes.

Vendendi verbum ad omnẽ alienationem in lege XII. Tabularum pertinere docui lib.4. Vete. Iurisprud.l.3. Verba legis hæc sunt: PARENTIBVS LIBEROS TER VENDENDI IVS, ATQ. POTESTAS ESTO. quod quando parentibus liceat, docui ex l.fin. C.de patr.qui fil.distrax.

VENDIBILE quod facile vendi potest, & quod vulgare, vulgóque gratum.

VENDAX, qui facile vendit, apud Catonem: Patremfamilias, inquit, vendacem non emacem esse oportet, tit.2.ad fin.

VENDITVM rectè dicitur etiam quod in dominio venditoris manet, non autem alienatum.l.67. D. de verb. signific. falsum igitur est quod quidam aiunt, Vendere est iu

est iusto pretio rẽdare. Nã dare est dominium transferre.§.sic itaque.Instit.de actio.

VENDITCO in assem, apud Modest.in l.Titius.D.quib. mod.pig.vel hypo.intelligitur, vt Alciatus sentit,cùm quis tanti rem pigneraverit,quanti vendi poterat.c.33. lib.2.Parergõn.

Venditio perfecta dicitur,quam secuta est traditio. §.venditæ.Instit.de rer.diuis.proin,vt pro non facta censeatur,ab ea recedi potest nudo consensu.l.ab emptione. D.de pactis.l.j.D.de peric.& commod.rei.vend.

VENENVM ἀπὸ τοῦ [illegible] ideoque Venenum qui dicit,ait Gaius,adiicere debet vtrum malum,an bonum.nam & medicamenta venena sunt;quia eo nomine omne continetur,quod adhibitum,naturam eius cui adhibitum esset,mutat;cum id quod nos Venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt.Apud illos quoque tam medicamenta,quàm quæ nocent,hoc nomine continentur: vnde adiectione alterius nominis distinctio fit:admonet nos summus apud eos poëtarum Homerus.nam sic ait,φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα,πολλὰ δὲ λυγρά.l.236.D.de verb.sig.l.j.§.persuadere. D. de ser. corrupt.l.3.§.j.D.de sicar.Vnde apud Cicero.lib.3.Officior.vbi vulgò, Qui vinum fugiens vendit sciens, in vetustis codicibus legi testatur Brissonius, venenum fugiens,id est medicamentum. Non.Marcell. Medicinam,ait,& venenum dicimus:tractatum à Græcis qui venenum φάρμακον appellant. quod antiquorum exemplis comprobat.Similiter Seruius in j.Georgic. ad illa verba,Ille malum virus.Bene, ait,addidit malum, ad discretionem.nam virus & bonum & malum est,sicut venenum,quod idem est.Venit autem à Græco. Nam illi φάρμακον medium habent,id est, bonum & malum. Inde adeò eius veneni quod nocet, mali adiectione distinctio fit.l.9.D.ad leg.Aquil.l.3.§. veneni mali.D. de contrah.empt.l.7.D.de lege Pomp.de parricid.l.4. §.j.D.famil.ercisc.Et huiusmodi venenum Quintilianus Declamatio.cccl.interpretatur potionem mortis caussa datam. Hinc:

VENENARII, intoxicatores,& qui venena miscent.l. 49.§.venenarij. D. de pœn.Tertull.in Apologet.c.43. Nam si qui fortè verè de sterilitate Christianorũ conqueri possunt,primi erũt lenones,perductores, aquarioli,tum sicarij,venenarij,magi.Idem in lib.de pudicitia:Vt tragœdias omittam, sciunt hodie venenarij, sciunt magi.Sueto.in Nero.c.33.Britannicum veneno aggressus est: quod acceptum à quadam Locusta venenariorum indice, cùm opinione tardiùs cederet, ventre modò Britannici moto, mulierem sua manu verberauit, arguens pro veneno,remedium dedisse. Quod idem Corn. Tacit. libr. 12.refert. Vtitur etiam hoc verbo Iulius Firmic.libr.6.c.19. Hæc eo pluribus exemplis confirmauimus,quod in huius verbi interpretatione lapsus est Baptista Pius in posterioribus Annotationibus.

VENERARI verbum compositum ex venia,& orando, ait Festus lib.19.

VENERABILES domos,locósque in constitutionibus recentiorum Impp.exaudire oportet,ecclesias, xenones,protochotrophia,nosocomia,brephotrophia,orphanotrophia,& alia id genus.l.18.l.19.C.de sac.sanct. ecc.l.33.l.37.C.de Episc.& cler. quorum verborum interpretationem ex epitome Iuliani patritij in Nouellam Iustiniani Imp.7.v etsic.καὶ πάλιν.sic adscribemus: Xenodochæon,ait,locus est venerabilis, in quo peregrini suscipiuntur.Ptochotrophæon, locus venerabilis,vbi pauperes & infirmi homines pascuntur.Nosocomium,locus venerabilis,in quo ægroti homines curantur.Orphanotrophæon, locus venerabilis, in quo parentibus orbati pueri pascuntur.quod & Moschopulus probat περὶ σχεδῶν, Orphanophæon exponens, ἔνθα ὀρφανοὶ τρέφονται.Ait præterea Iulianus: Gerontocomium,locus,in quo pauperes, & propter senectutem solã infirmi homines curãtur. Brephotrophæon, locus venerabilis, in quo infantes aluntur. Hactenus Iulianus.

VENIA ætatis,beneficium,indulgentia, permissio. C.de his, qui veniam ætat.impetr. per totum. Hæc aufert aliud beneficium, nempe, Restitutionis in integrum, per Bart.ibidem.Venia tamen in actione edicti,de in ius vocando,non est intelligenda generalis ille permissus magistratus,cùm postulanti iustitiam, decernit citationem,vt aduersarius in ius vocetur. Nam venia est sollemniter impetranda aduersus personas reuerendas,hoc est,primùm designãda est qualitas personæ,quænam reuerentia illi debeatur: deinde summa controuersiæ est exponenda,quare velit talem personam conuenire in iudicio:tum si iudex caussa summatim cognita,permittat reum vocari in ius:dicitur impetrata venia id fieri,& in actis describendum est.

VENIENTANI, siue vt in vulgaribus Veientani, numerantur ab Vlpian.in l.19.§.pen.de aur.& arg.leg.inter lapillos non pellucidos.Plinius lib.37.c.10. Gemmam appellat Veientana,inquit, Italica gemma est, Veiis reperta,nigram materiam distinguente limite albo.

VENIRE ad iudicium,vt in l.si eum iudicio.in fi.D.si quis cautio.Item secum potestatem agendi facere, vt in l. est. post tres.D.eod.tit.Item,Ire in ius. Vel sicut nunc loquimur,comparere in iudicio:Stare iuri,& cætera id genus,ad reum referuntur. Sed exhibere reum.d.l. si eum iudicio.in princ.Item Sistere reum,ad fideiussorẽ pertinent. Vtrunque autem complectitur Cautio iudicio sisti, siue quis pro se, siue pro alio promittat. Cuius oppositum est, promissionem deserere. Nos nunc dicimus, Cautionem de stando iuri. Quæ omnia incautum fallere possent,sicut Accursius errauit.

VENTER, pro muliere prægnante.l.j.§. j. D. de vent.in possess.mitt.Hinc Ventrem mittere in possessionem hæreditatis,id est,mulierem prægnantem, quæ hæredem se parituram adserit.l.j.in princ.de vent.in possess.mitten. Itaque Ventrem in l. ventre.84. D. acq. hæred.interpretatur Alciatus ibidem in legis summa pro posthumo,cuius sententia vera est.

Ventrem ferre,prægnantem esse.l.intestato.D.de suis, & legiti.§.muliet,in auth.de restitu.

Ventrem facere paries qui intumescit,qui procumbit, qui proiectus est,ab Alfeno dicitur.l 17.D.si seruit. vindic.

VENTRALIS, seu, Ventrale, fascia est, vt Palæmo & Paulus in Glossis exponunt, sic dicta quod ventrem operiat. Aliæ glossæ, Ventrale,κοιλιόδεσμος,ζώνη. Alij tegumentum ventris exponunt, in quo res leuiores poni solent. Et ita ab Adriano Imp.l.diuus. D. de bon. damn.pro funda,id est crumena, ventralis accipitur. Nummulos(inquit)in vetralem, legendum vẽtralem. Plin.lib.8.c. 48. Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra sicut villosa etiam ventralia. Idem libr. 27.c.7.de absinthio loquens, Arcet inguinum tumorẽ in ventrali habitum. Eodem sensu Latini fundum & profundum dixerunt. Macrobius: Demissa in fundum (sic habent,teste Cuiacio,libri vet.) pauperem manu, paucos denarios protulit.Caper Grãmaticus: In profundum nummi, vel in arcam conduntur.

VENTILARI caussa dicitur.l. 6. C.pro socio, cum de ea dubitatur,tractatur,& agitatur: De societate apud veteres dubitatum est,si sub conditione contrahi potest,&c.sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem huiusmodi caussa ventiletur: sancimus, &c. Alio sensu serui dicuntur mortui domini cadauer ventilare,l.vnic.§.sed & qui.C.de Lat.lib.tol.

Id est thure, vt exponit Irnerius.

VENTOSVS dies, in quo flat ventus, apud Vlpianum. l. qui accidit. §. peo. ad legem Aquiliam: Siquidem die ventoſo id fecit, culpæ reus eſt. Nam & qui occaſionẽ præſtat, damnum feciſſe videtur.

VERBERARE, eſt cum dolore cædere & pulſare, ſine dolore. Vlp. in l. lex Cornelia. §. j. D. de iniur. Deſeruit autem ſubiectæ materiæ potius, quàm proprietati verborum. nam plerunque confunduntur. l. 4. §. ſi cum ſeruum. D. de bon. rapt. Vide PVLSARE.

VERBERARE dicitur abuſiuè, & qui pugnis cæciderit, Vlpian. in l. Item apud Labeonem. D. de iniuriis.

VERBERA ſeruilia. l. 12. D. de iur. fiſc. interpretatur Briſſonius lib. 3. c. 9. Antiq. flagra, flagella, lora, quibus ſeruos rumpi ſolitos conſtat. l. ſed eo eſt quæſtionis. §. pen. & l. item apud. §. adiicitur. D. de iniuriis. & ex veteribus comœdiis.

VERBVM Varro à veritate deduci vult, quod verum nos loqui oporteat. Vide Bart. in l. Gallus. §. item credendum. D. de lib. & poſthum. Verba autem pro re & ſubiecta materia accipi debent. l. damni infecti quidem. D. de damn. infect. Alciat. reſpon. 46. nu. 2. Bald. l. 2. C. commod. idem in rubr. C. de contr. empt. q. 9.

Verba notæ ſunt paſſionum animi & voluntatis. l. Labeo. D. de ſupellect. leg. l. ille aut ille. §. in verbis. & l. non aliter. D. de leg. 3.

Verbis contrahi obligatio dicitur, quæ per ſtipulationem concipitur: quia non quibuſuis verbis contrahebatur, ſed ſollemnibus duntaxat, & certis: quorum formulæ à Iuriſconſultis concribebantur. itaque vt interrogatio toocepta erat, ita ſubſequi reſpooſionem oportebat. l. obligamur. 52. D. de oblig. & action. Paulus libr. Senten. 5. c. 8, Obligationum firmandarum gratia ſtipulatiooes inductæ ſunt, quæ quadam verborum ſollemnitate concipiuntur. Verborum autem obligationis tres ſunt ſpecies: Stipulatio l. cum patrem. C. de iur. dot. & de qua iam diximus. Dictio dotis, quæ verbis quoque ſollemnibus fiebat, nulla interrogatione præcedente. nam Caius. 2. Inſtic. tit. 9. ſcribit dictione dotis ſine interrogatione tres tantùm perſonas obligari: mulierem quæ nuptura eſt, debitorem mulieris, parentem mulieris virilis ſexus. Tertia ſpecies eſt, iuſiurandum liberti iurãtis ſe donum, munus, operas patrono daturum: nam, vt ibidem Caius ſcribit, libertus ſine interrogatione promittens, verbis obligatur. Alij duas tãtum conſtituunt: vnam, quæ expreſſis verbis fit vtroque loquente, ſeſéque exaudiente. l. j. D. de verb. obl. Aliam tacitã, quã lex fingit. l. vn. C. de rei. vxo. act.

Verbis obligamur cum præcedit interrogatio, & ſequitur congrua reſponſio. Modeſt. in l. obligamur. D. de act. & oblig.

Verbum, pro oratione, ſiue (vt alij loquuntur) pro clauſula. Mode. l. 4. §. j. D. de vulg. & pup. Sed ſi alter pubes, alter impubes, hoc communi verbo, EOS QVA INVICEM SVBSTITVO, ſibi fuerint ſubſtituti. Paulus. l. 15. D. rat. rem hab. Amplius non pero verbum Labeo ita accipiebat, ſi iudicio petitum eſſet. Terent.

Verum herde hoc verbum eſt, vulgò quod dici ſolet.

Verba geminata & repetita, voluntatem enixam & conſtantem indicant. Bald. in l. fructus. C. de act. emp. cum multis ſimilibus, per pleroſque omnes Doctores.

Verba generatim concepta, ad illa, quæ poſtmodum de nouo recenter emergunt, non ſunt porrigenda. l. qui cum tutoribus. in fi. D. de tranſact. Idque obtinet, etiã ſi illa generalis forma verborum iureiurando eſſet roborata. Baro Tautembergius citat in Viridario. c. cùm inter. P. & ibi gl. & Doctores de Renunc.

Verba merè æquiuoca, ſi per communem vſum loquendi in intellectu certo ſumuntur, talis intellectus præferẽdus. Hoc Felini ceu elegans dictum citat Zaſius libr. j. reſponſ.

Verba intelligenda ſunt in caſu poſſibili, vt rectè adnotauit Accurſius in §. j. Inſti. de oblig. tit. gene. vt in obligationibus facti, ſiue rem fieri.

Verba quantumuis generalia, ad aptitudinem reſtringuntur, etiam ſi nullam aliam paterentur reſtrictionẽ, per text. in l. gradatim. §. j. D. de mune. & honor. & gl. ab omnibus, Zaſio atteſtãte, approbatam, in l. qui autẽ. §. fi. D. de cõſtit. pecu. & l. ſed ſi cõpromiſſum. D. de arbit.

Verba non tam intuenda, quàm cauſſa & natura rei, vt mens contrahentiũ ex eis potius, quàm ex verbis appareat. Bald. citat. l. ſi in venditione. D. commu. præd. Adde. l. capitaliũ. §. Diuus. D. de pœnis, cum ſimilibus.

Verba offendi poſſunt, imò ab eis recedere licet, vt verba ad ſanum intellectum reducantur, gl. in l. Lactorum. D. de re iud. & in l. non dubium. C. de legib. Hanc doctrinam poſt Bart. Bald. eleganter tractat in iam allegata. l. Vide item Dinum. c. fi. de reg. iur. libr. 6.

Verba quæ aliquid operari poſſunt, non debent eſſe ſuperflua. l. ſi ſtipulatus. D. de vſur. l. ſi quando. de leg. j.

Verba ſimpliciter poſita, debent intelligi in potiori & pleno ſignificatu. l. j. §. j D. ſi ager vectigal. Non eſt audiendus, nec referẽdus aliquo modo, qui verbum ſimpliciter poſitum, à toto ad certam qualitatem reſtringit, arctat & perputat.

Verba ſtrictæ ſignificationis ad latam extendi poſſunt, ſi ſubſit ratio. Vide poſt gl. Angelũ in Authen. Vt hi qui oblig. poſt princ. in verbo, Ad curationem.

Verba clara & manifeſta qui interpretari velit, ferendus non eſt. Iaſon poſt Doctor. in l. quicquid aſtringendæ. D. de verb. oblig. citat commodum text. in l. ille aut ille. §. cum in verbis. de leg. 3. l. non aliter. D. eod. l. ſi mihi & Titio. §. fi. l. continuus. §. cum. D. de verb. oblig.

Verba obſcurè prolata, eo ſunt intelligenda ſenſu, quem ſolent rectè intelligentibus generare. c. ex literis. j. de ſponſ. & matrim.

Verba, PLENITVDINIS POTESTATIS, ET CERTÆ SCIENTIÆ, exprimi in priuilegio opus non eſt, ſi adſunt æquiualentia. Vide Bald. in l. Lapilli. D. de rer. diuiſ. & Felin. poſt Abb. in capit. Nonnulli. de reſcriptis.

Verba, & vocabula abſolute poſita proprie & non καταχρηστικῶς accipienda ſunt. l. ea l. D. de teſt. l. nepos Proculo. D. de verb. ſignific. & vide Commentarios quatuor. de verb. ſignific. And. Alciat.

Verba geminata, & exuperantia reſtringẽda ſunt pro re, & ſubiecta materia. l. ſi ſtipulatus. D. de vſur. Andr. Alciat. reſ. 203. num. 28.

Verba durante vita, habent vim conditionis. l. ſi ego. §. j. D. de iur. dot. Bartol. l. j. §. 7. D. de condition. & demonſtrationibus.

Verba cum effectu accipienda ſunt. l. pen. D. ne quis eum. & l. j. §. hæc verba. D. quod quiſque iur. quod de iis accipiendum eſt, vbi lex effectũ exigit, idque potiſſimum in iis, ob quæ pœna irrogatur.

Verba dubia in reſcriptis, priuilegiis, contractibus, iudiciis, & voluntatibus vltimis, qui accipienda ſint, vide text. in l. ſi quis intentione. D. de iudic. & l. veteribus. D. de pact. l. in ambiguis. de diuerſ. reg. iu. & ibi vide interpretes.

Verba teſtamenti generalia generaliter intelligẽda ſunt. l. j. §. generaliter. D. de leg. præſtan. quod tamen indiſtincte recipiendum non eſt.

Verba, quibus ſubſtitutiones concipiuntur, aliqua directa, aliqua obliqua, aliqua communia nominantur. Directa ſunt, per quæ ſubſtitutus directò, & per ſe nõ per mediam perſonam ad hæreditatem peruenire poteſt: eiuſmodi ſunt indubitatæ, vt Zaſius ait, Hæres eſto.

esto. Item verbum, Dominus esto. Item, Hæredem instituo, non quidem de sui natura, sed additum qualitati hæreditariæ: vt, Hæredem instituo: qui & Polito subscribens, non recipit distinctionem Barto. de verbis ciuiliter & directò directis, vtpote commentitiam. Vocantur etiam hæc directa verba, ciuilia, vt cũ Vlpi. tit. 25. dixit fideicommissum non relinqui verbis ciuilibus: & Papinianus, conuenire inter omnes verbis ciuilibus filio puberi substitutionem in secundum casum frustra & inutiliter fieri, l. verbis. D. de vulg. substit. Ciuilia autem vocantur, quoniam talia sunt, qualia legum ciuilium verba, vt puta, Hæres esto, Damnas esto, vel Damnas sunto, Dato, Facito, Præcipito, Capito, Sumito, Habeto, id est imperatiua. Cice. pro Balbo, explicans illa fœderum verba, Imperium, maiestatémque pop. Rom. comiter conseruato: quæ ita præscripsit Liuius lib. 38. Verbi (inquit) genus hoc, Conseruato, quo magis in legibus, quàm in fœderibus vti solemus, imperantis est non precantis. Et Porphyrio ad hæc Horatij verba scribentis ad Trebatium, Transnanto, Habento, Directis, inquit, verbis vtitur propter iurisperitos. Obliqua autem, seu inflexa, cum testator iubet, rogat, mãdat iniungit hæredi, vt restituantur bona Titio. Vnde verbum Restitui, vere obliquũ est, sicut & alia verba distribuendi. vtcum testator dicit: Bona mea distribuantur, reddantur, diuidantur, partiantur, & similia quæ per discursum iuris inueniri possunt: & maxime ista verba', Rogo, Volo, Mando: quibus verbis fideicommissaria substitutio conficitur, quam & precariam nominat Iurisconsult. in l. quærebatur. §. 4. D. de testam. militari. Verbum Iubeo, interdum precarium est, optantis & adulantis significatum habens, & idem quod Volo, vt cum dicimus, Iubeo saluere, & in l. Aurelius. §. vlti. D. de lib. leg. Reddi iubeo, fideicommissum est. Et quod dicitur in l. C. cõm. de leg. Iubeo verbum esse directum, id non abs re fulcitur hoc articulo, forte, veluti verecundiore adminiculo. Communia, quæ vtrique significationi conueniunt, hoc est, quæ esse directa aliquando, possunt esse & obliqua. Nam si vniuersitati bonorum adijciantur, directa sunt: si rem certam respiciant, obliqua, iuxta doctrinam Bald. tametsi eam Zasius noster, cum pro acumine ingenij, tum pro sensu responsorum à priscis Iurisconsultis proditorum rectè excusso demonstrat non esse perfectam. Bartolus complura numerat verba communia, in notissima lege Centurio. de vulg. Quanquam & alia adnumerãtur inter Communia: videlicet, pertineat, remaneat, redeat, reuertatur, deuoluatur, deferatur habeat, consequatur. Item verbum, deputo, relinquo, competat, maneat, & multa id genus, quæ apud vtriusque Iuris interpretes annotare licet, inter quos super verbo, Succedat, nondũ conuenit. De verbo Lego, constat, quod quamuis ex latissima significatione etiam ad hæreditatem possit accommodari, argu. l. verbis legis. D. de verbo. signifi. est tamen hodie coangustatum ad res singulares legatas, per iam dictam legem in fin. Solebant etiam nonnunquam testatores directis simul ac precariis verbis idem relinquere, vt si iure legati valere nequiret, saltem valeret iure fideicommissi, vt l. Pulius. l. non ad ea. D. de condit. & demonst. l. quisquis. D. de legat. 3. l. Aurelius. §. Titius. D. de lib. lega. l. si quis seruo. D. de manutest. & his plerunque verbis, Do lego, darique volo. priora enim sunt directa, posteriora precaria.

Verba testamenti, faciant, disponant liberè, caussam domini habent. Auth. de restitutionibus. §. si verò, ibi, Et licentiam habere, &c.

Verborum subtilitatem, Iulianus accipit pro summo iure, in l. si tibi pecuniam. D. si cert. pet. Sed hæc (inquit) intelligenda sunt propter subtilitatem verborum. Benignius tamen est, vtrunque valere. Adde l. si fundus. §. si pluris. D. de pign. & hypoth.

Verborum superficiem tenere, non satis esse ad inuestigationem Iuris, meminisse oportet, sed interius respicienda est mens Legislatoris, qua ratione motus fuerit ad statuendum aliquid. Scire leges (inquit Celsus) non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, in l. scire leges. D. de legibus. Non quod voluerit Celsus negligi prorsus verba, quorum primam oportet esse cognitionem, & sine quibus mens proferentis percipi non potest, vt ipse tractat eleganter in l. Labeo ait. §. vltim. D. de supellect. legat. Imò sensit potius vtrunque coniungendum esse.

Verbosus, hoc est, loquax. Accursius in l. & ea caussa. in princ. D. de postul. rectè existimat, hominẽ plus æquo verbosum, prohibendum esse pro alio postulare. Imperator quoque verbosas assertiones detestatur, in l. ampliorem. §. in refutatoriis. C. de appellat. Gaius in l. j. de origin. iur. dixit. verbosos commentarios, pro prolixis, ac verbis abundantibus. Vt Satyricus:

— Verbosa & grandis epistola uenit
A Capreis. — Quibus verbis, Erasmo exponente, significatur prolixum diploma: qualia principes de magnis rebus solent mittere.

VEREDI, in l. 4. & 8. C. de cursu public. equi sunt publici cursuales: Procopius lib. 2. Belli Persic. *ὁ δὲ ἵππους τοῦ δημοσίου ὀχήματος, οὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασι.* Sic Iulianus Patric. Nou. 130. *τῶν δημοσίων ἵππων δρόμον*, veredorum cursum interpretatur. A Græcis *ταχυδρόμοι* dicuntur ad l. 8. C. de curs. publ. Hinc autem dictos eos scribit Festus, quod veherent, id est, ducerent redas. Isidorus lib. 12. cap. j. aliam notationem adfert, quòd scilicet vias publicas currerent: per quas & redas ire solitum erat. Qui autem teda scribunt, veredos scribunt: qui rheda verhedos, vt in Pand. Florent. l. vltim. D. de mun. & hon. De his sic Ausonius in Episto. ad Paulinũ:

Vel celerem mannum, uel ruptum terga ueredum
Conscendas propere, dummodo iam uenias.

Sed cœpere etiam veredi appellari sine teda. Vtebantur enim ad publicum cursum bobus, l. j. C. Theod. de cursu publ. & mulis atque asinis. quod sustulisse Iulianum Socrates scribit lib. 3. ca. 1. Carolum magnum iter fecisse carpento iunctis bobus & bubulco, rustico more agente, Eginhartus scribit.

VEREDARII, apud Cassiodorum lib. 4. Variarum ad Clodiscal. hi sunt qui iussu Principum huc atque illuc cursu publico mittuntur: vel qui, vt scribit Procop. de bello Vand. equis celeriter vecti literas regias perferunt. Hieronymus in hist. Ester: Clericus vagus, ait, veredarius vrbis.

VERERI, dubitare, l. 2. D. de damn. infect. & l. potior. D. qui pot. in pigno. hab.

VERECUNDIA, id est, reuerentia, l. patronus. D. de donationibus.

VERMINA dicũtur dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi à vermibus scindatur. hic dolor Græcis *στρόφος* dicitur.

VERNA, seruus domi nostræ natus ex ancilla nostra, aut seruo, l. seruus. §. fin. de legat. 3. l. cum super vernis. C. de rei vend. Paul. in l. seruis vrbanis. Si vernæ alij, ait, alij cursores legati sint: si quidam & cursores & vernæ sint, cursoribus cedent. Vernæ, vt ait Fest. lib. 19. qui in villis vere nati sunt: quod tempus duce natura, fœturæ est: & tunc rem diuinã instituerit Marti Numa Pompilius, pacis, concordiæve obtinendæ gratia inter Sabinos Romanósque, vt vernæ vincerent. Romanos enim vernas appellabant, id est ibidem natos: quos vincere perniciosum arbitrium Sabinis, qui cõiuncti erant cum populo Romano. Hæc Festus. Vernas veteres appellasse N. Marcellus scribit, qui vere sacro

fuerant nati: & habitum fuisse hocnomen pro vitabili, & maledicto.

Verna l.15.D.de auro, argen.leg. sumitur pro liberto, non seruo. In hac enim lege testator vernis suis legat. quod si de seruis intelligeremus, inutiliter fieret. Libertos autem vernas etiam antiquæ inscriptiones nobis referunt, vt hæc, *Fortunatus Augusti libertus uerna* At verò significantur ea appellatione qui in ædibus nostris nati sunt: vt vernarum aprorum & luporum Martiali: qui in viuariis & piscinis nostris. Marcus 1. Τὰς ἑαυτὸν, Latinam cum Græca appellatione coniunxit hoc modo, οἰκογενὴς ὀβριάνδ@. nam vt seruum & seruulum, ita vernam & vernaculum dicimus: quo nomine & Tribunorum plebis ministros quosdam aut seruos publicos Sudas appellat, eundē quem Cedrinus de Februario & Camillo siue historiam siue fabulam narrans.

VERONA ciuitas Venetiæ, à Brenno duce, Brenona primo, deinde mutatis literis, Verona dicta est, vt Iustin. refert lib.20. Albericus Veroniam dicendam tradidit.

VERSARI malè in tutela, pro non rectè fungi munere tutoris, l.3.§.j.D.de offic.præf.vrb.

VERSICOLORIVM appellatione ea continentur, quæ tincta sunt, & nota, neque detexta, neque cōtexta: veluti purpura, coccum, & alia id genus. Quæ vero natiuo colore vel alba, vel nigra sunt, versicoloribus non adnumerantur, l.70.§.versicoloribus.l.78.§.coccum.D. de legat.3.l.32.§.Labeo.D.de aur.& arg.

Versicoloria vestis, d.l.32.§.Titia, Et Versicoloria lana, apud Paulum lib.3.Sent.tit.6.

VERTISSE in vsus suos pupillarem pecuniam, vt vsuris maximis subiiciatur, tutor videtur, qui sibi sumpsit ex administratione nummos, vel clàm, vel quasi sua pecunia licenter abusus est. Nec enim vtique qui non fenerauit, vel non deposuit, vel qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipse sibi non soluit, vel qui nec pecuniam pupillarem suo nomine fenerauit, in vsus suos vertisse intelligitur, l.7.§.pecuniæ.& §.seq.l.45.l.54. D. de admi.tut.l.38.D.de nego.gest. Quod si tutor in vsus suos pecuniam conuerterit, inde aliquid in rem pupillarem impenderit, quantum impenderit, vertisse desinit, l.3.§.plane.D.de contra.& vtil.act.

VERSVM in rem dicitur quod in patrimonium redactum est, l.2.D.quod cum eo, l.21. D.de dolo.l.3.§.contractum. D.quib.ex caus. in poss.ea.l.j.§.item si quid, D.de separat.

Versum autem in rem, quod ad titu.de in rem verso attinet, videtur quodcunque patris vel domini facultates aliqua ex parte amplificauit: dummodo necessarius sumptus ille fuerit: puta agrum colendo, domum fulciendo, mancipia vestiendo, mercando, vel creditori soluendo, vel tale quid faciendo, vt Paul.lib.2.Sent. scribit tit.9. Vlpianus autem in rem versum videri, ait, siue idipsum, quod seruus accipit, in rem domini conuertit: veluti si triticum acceperit, & id ipsum in familiam domini cibariorum nomine consumpserit aut si pecuniam à creditore acceptam creditori dominico soluerit. & generaliter toties de in rē verso actionem esse, quibus casibus procurator mandati, vel qui negotia gessit, negot.gestorum haberet actionē, quotiésq; aliquid consumpsit seruus, vt aut meliorem rem dominus haberet, aut non deteriorem, l.3.§.j.& 2. D. de in rem vers.

VERSVRAM facere, mutuam pecuniam sumere: ex eo dictum, quòd initio qui mutuabantur ab aliis, non vt domum ferrent, sed vt aliis soluerent: vel vt verterent creditorem. Festus. Vel sic: Versura fieri proprie dicitur, cum creditoris conuersio quædam, & mutatio fit: id est cum quis alij vt soluat, ab alio pecuniam mutuatur. nunquam tamen versuram facere simpliciter significat, æs alienum contrahere. Cicero pro Cælio, Tabulas qui in patris potestate est, nullas conficit: versuram nunquam omnino fecit vllam. Donat. in Phormion. Versuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Versuram facere, cum minore fenore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

VERTON, vel Ferton, habetur in Decr.Pon.12.quæst. 2.pluribus capitib. quòd quatuor in partes res Ecclesiasticæ diuidundæ sint.cap.mos est, & cap.sancimus. 12.quæst.2.

VERVS, pro æquo & iusto, non tantum à Cicerone, sed etiam à Iurisconss. vsurpatur, l.omnes. de in integ. rest. l.si fideiussor.in fin.de leg.3. Institut. ex quibus caussis manu.non lic. §.semel.

VERVM opponitur falso, l.si quis legatum. D.de fals. vt verus procurator, falso procuratori.

Verum aliquando aduerbiascit, & confirmationis nota est. Ælio in Adelph. Terent.

Verùm, pro sed, mutatius & factum l.j.C.qui & aduers. quos in integ.l.j.§.ex his apparet. D.de liberis agno.

VERO, inceptiue stat, quando nihil præponitur, cap. super eo.de elect. Sæpissime aduersandi nota est. exempla magis obuia sunt quàm quòd referri debeant.

VERITAS est ipse DEVS. Veritas humana est notitia rei, in auth.de instr.caut.& fid.in princ.

Veritas quandoque appellatur substantia, l.2.§.si sub conditione.D.pro empr.

Veritas an præualeat opinioni docent Bartol.& Aretinus in l.is qui putat.D.de acquir.hæred.

VESANVS & Vecors Iauoleno, l.malum. 242.§.3. D.de verbor.signif. qui sine corde, aut sanitate est: quo loco Alciatus adnotat v e, vocem esse priuatiuam, vt φρενῶν μωρίαν Gellius lib.5.cap.12.

VESPERTILIO, l.si ita quis. D.de euict.& l.qui decem. D. de solut. vt legit Budæus, est qui interdiu exiliter videt, & vesperi iustam aciem habet, μύωψ Græcis, & Latine luscitiosus, ab auium vespertilionum similitudine. Alij pro eo sumunt, qui interdiu more vespertilionis latitet, noctu prodeat, quod fugitiuos quosdam, vel debitores olim fecisse non dubium est, ne in dominum, vel in notos, vel in creditores inciderent. Alij tamen Bispellio legunt, alij Vespillo, alij Versipellis, de quibus vide suis locis.

VESTA, quasi focus vrbis, Dea reputabatur, cui colendæ virgines præerant, vt vigilaretur diligenter ad custodiam ignis, auctore Cicerone: inde enim virgines Vestales dictę sunt, quibus magnus habebatur honor, præcedentibus etiam facibus cum prodirent: adeò vt damnatum ad mortem, forte fortuna obuium, liberarent à pœna. Triginta autem annis virginitatem seruabant, exinde ad quancunq; vitæ conditionē liberæ.

VESTIS à vestimento hoc differt, quo genus à specie: quod subiecta Festi verba indicant: Vestis, ait, generaliter dicitur, vt stragula forēsis, muliebris: vestimentum pars aliqua, vt pallium, tunica, penula. Vestes tamen an vestimenta legentur, nihil referre Vlpianus scribit, l.vestis.23.D.de auro, & arg.leg. quod & Pomponius probat, l.inter.33.D.eod.

Vestis autem appellatione, inquit Callistratus, tam virilis, quàm muliebris, & scenica, etiam si tragica, aut citharœdica sit, continetur, l.127.D.de verbor.significat. Vestem quoque victus habere vicem Labeo ait, inquit Vlpian.l.43.eod.

VESTEM QVÆ MEA ERIT. Hunc sermonē in mortis tempus collatum, sine dubio pro conditione accipiendum esse. Pomponius putat, l.nuper. D.de legat.3.

VESTIARIVM quantum satis est vestium, pro cuiusq; personæ conditione. Vlpia.l.21. D.de cib.& alim. Diariis vel cibariis relictis, neque habitationem, neq; vestiarium, neque calciarium deberi, palàm est. Sic l.83.

D.de

D.de condit.& demonstr.l.3. §.quamuis.D.si cui plus quam per leg.Falc.& l.4.l.8.l.12.l.13.l.18. D.de cib.& alim.leg.At in l.6.D.eod. Vestitus appellatur.

VESTIARIVM in postremis libris Codicis, & in libro Notitiæ Imperij Roman.accipe, in quo vestes principis conduntur, & reponuntur. Moscopul.in lib. cui titulus est, συλλογὴ Ἀττικῶν ὀνομάτων, βεστιαρίτης ὁ φύλαξ. βεστία γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἱμάτια, ἐξ οὗ καὶ βεστιάριον καλεῖται, ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται. Guliel. Tyrius lib. 2.de Bello sacro cap.15. Quo facto ex Imperialibus vestiariis oblata sunt prædicto viro munera in auro, vestibus, vasis, & pretiosis lapidibus. Huic vestiario comes præponebatur. Erat & vestiarij sacri scrinium, vt suprà docuimus, quod ornamentum sacrum dicitur, l. 4.C.de discussorib.lib.10.

VESTIARII in l.5.D.de institor.& Vestiarij negotiatores, l.45. D.de oper.liberto.& l.7. C.de excus.mun. lib.10.C.sunt vestium confectores, id est, vt Græci d.l. 7.vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα.

VESTICEPS, pubes à Gellio appellatur lib.5.cap.19. Sed arrogari, inquit, non potest, nisi iam vesticeps. Cui verbo Inuestis apud Tertullianum respondet in lib.de virginib.veland. Si virgo mulier non est, nec vir inuestis esto. Si non operitur virgo, quia mulier non sit: operiatur inuestis, quia vir non sit. Et aliquanto pòst, Mater familiæ vocatur, licet virgo: & Paterfamiliæ, licet inuestis. Festus: Vesticeps puer, qui iam vestitus est pubertate. contrà, Inuesticeps, qui nondum pubertate vestitus. Non. Macel. Virgines non solum fœminæ, verum etiam pueri inuestes.

VESTISPICA, ancilla vestium custos, & inspectrix, vt ait Nonius. quo verbo vsus in Trinummo est Plautus: Paulúsque noster in lib.18.§.8.de inst.vel inst. vt Haloander putauit: à quo dissentire non possum, si modo ex Codice hãc habuit scripturam. Nam quid sit VESTICVLA in Florentinis libris, non dispicio. Paulum autem de mancipio loqui, testamenti verba declarant. Hotomanus.

VESTIMENTORVM esse Vlpianus ait, omnia lanea, lineáque, vel serica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternẽdi, iniiciendi, accumbendi caussa parata sunt. l.23.§.j.D.de aur.arg. Vestimentúmque id accipitur, quod detextum est, & si desectum non sit: id est, si consummatum sit, non etiam si nondum pratextum, vel detextum in tela adhuc sit, l. 22.D.eod.titul. Vestimentorum autem quædam virilia sunt, quædam muliebria, quædam puerilia, quædam communia, quædam familiarica. Virilia sunt quæ scilicet ipsius patrisfam.caussa parata sunt, & quæ ad vsum virilem saluo pudore attinent, vt togæ, tunicæ, palliola, vestimenta stragula, &c. Muliebria verò, quæ ad vsum matrisfa.spectant, quibus vir non facilè vti potest sine vituperatione, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ. Puerilia sunt quæ ad nullum alium vsum pertinent nisi puerilem, veluti togæ prætextæ, aliculæ, chlamides, pallia quæ filiis nostris comparamus. Communia sunt, quibus promiscue vtitur mulier cum viro: veluti si eiusmodi penula palliúmve est, & reliqua eiusmodi, quibus sine repræhensione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica sunt, quæ ad familiam vestiendam parata sunt: sicuti saga, tunicæ, penulæ, lintea, vestimenta stragula, & consimilia, d.l.23. §.vestimenta.D.de auro, argen. Paul.lib.3.Sentent.tit.6.

VESTIBVLVM, Gellius libr.16. capit.5. verbis Cæcilij Galli, dicit non in ipsis ædibus, nec partem ædiũ fuisse, sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem à via aditus accessúsque ad ædeis est: cum dextra sinistráque inter ianuam tectáque quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur, atque ipsa ianua procul à via est, area vacanti intersita. Vel locus est medius inter viam publicã & fores domus, in quo statim esset salutatorũ.

VESPILLO, in antiquo Lexico sepulchrorum violator dicitur, Græci νεκροθάπτης quod tamen per antiphrasim intelligi debet, quasi non sepeliat, sed nudet, cum vespillo funerare soleat. Alias vocatur Sandapilarius. His annumerari vult Budæus nostros νεκροφόρους, quos anteambulones atratos vocare Latinè possumus. Quibusdam Vespillo idem esse videtur quod Vispellio. Vide Vispellio.

VESTIGATORES. Vlpianus in l.quæsitum. de fund. instru. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque, & vestigatores, & canes, &c. Varro de ling.Latin. lib.4. Vestigator, hoc est, venator, à vestigiis ferarum quas indagatur, dictum.

VESTITVRA, possessio: vt in voce Inuestitura docuimus. Lomb.lib.j.titul.32. Si quis proprium nostrum, quod in vestitura genitoris nostri fuerit, alicui reddiderit, &c.

VETARE, contrarium est iubere, hoc est, ne aliquid fiat, imperare, vt in edicto Præt. Vim fieri veto. sic in l. legis.de legibus. Tametsi etiam vetare videtur, qui nõ consentit, l.qui vas.§.vetare.D.de furt.

VETERANI intelliguntur, qui post viginti annorum stipendia, vel per honestam, vel per caussariam missionem à militia soluti fuerint. Caussaria autem missio propter aduersam valetudinem contingit, l.qui caussaria.C.de excusatio.vetera.& l.veteranis. C.quando prouoca.non est necess.& vide D.de priui.vetera. l.8. §.veterani. D.de procur.

VETERANA mancipia vocat Martianus, ad differentiam nouitiorum, quæ anno continuo in vrbe non in agro seruierunt, in l.interdum. §.quoties.D.de publica.& vectigal. Vocantur & Veteratores. vide Nouitij serui.

VETERATOR seruus non spatio seruiendi, sed genere & caussa æstimandus est, vt vult Cælius l.vltim.D.de ædil.edict. nam quicunque ex venalicio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit, statim eum veteratorum numero esse.

VETERINARII, veterinorum medici. sunt autem veterina animalia, quorum opera in vehendo consumitur, vt apud Festum lib.19. ait Cato. Tarrũtenus l.vlti. D.de iure immun. Veterinarij, architectus, gubernatores. Columella lib.6.cap.8. Solent etiam fastidia cibo adferre vitiosa incrementa linguæ, quas ranas veterinarij appellant.

VETITVS rationes reddere, non hoc consequitur, vt nec apud eum sit, & reddat & lucrifaciat: sed ne scrupulosa inquisitio fiat, hoc est vt negligentiæ ratio non habeatur, sed tantum fraudum, auctor Martianus l.si seruus vetitus.D.de legat.j.

VETITOR, in l.51. D.de re iudi.positum pro debitor, non emptor, aut venditor contendit Cuiacius Obser. lib.12.cap.23.

VETVS, inquit Sulpitius Apollinaris apud Gellium lib. 16.cap.5. ab ætatis magnitudine compositum elisumq; est. Ve enim in dictione hac intendit, & altera dictionis pars est: ætas, alie.

VETVS IVS in libris iuris Ciuilis variè accipitur. Interdum hoc nomine lex XII. Tabul. significatur, quæ & lex antiqua appellatur, lege prima. D.de petit.hæred. lege secunda, §.primo.D.de noxalibus. Interdum verò vetus ius intelligitur ius quodcunque ante nouam aliquam legem, vel constitutionem obtinuit, l.2.§.si mater. D.ad Senatusconsultum Tertyllian.l.2.C.eod. Ius vetus est, quod ante Senatusconsultum Tertyllianum seruabatur. Similique modo in l.32.§.si diuortium.D.de donation.inter virum & vxorem. Vetus ius est, quod ante orationem Antonini in vsu erat. Sic l.8.§.sed si curator.D.de rebus eorum. Vetus ius intelligen

intelligendum est, quod Orationem Seueri Antantecessit, quæ prædia eorum qui sub tutela, curáve essent, sine decreto alienari, obligaríve prohibuit.

Vetus VINVM ex vsu testatoris æstimatur, id est, quot annorum vino pro vetere vteretur. Si id nõ appareat vetus accipietur, quod non est nouum, id est prioris, anni vinum, l.11. D.de tritic.vin.oleo lega. Vinum nouum pro vetere reddere, qui mutuò accepit, nõ debet, l.cum quid.3.D.de reb cred.& si cert.peta.meritò.

VETERES decimæ, in c.2.de decimis lib.6.in princ.& §.statuimus. decimis nouslium opponi videntur. vide Ioan.And.in d.c.2.

VETVSTAS in l.nemo.7.C.de fund.rei priuat.liber.11. pro 40.annis: quandoque id tempus significat, quod memoriam hominum excedit, l.j.§.fin.& l.2.& l.fi. D. de aq.& aq.plu.l.4.C.de aquæduct.

Vetustas vicem legis tenet, auctoribus Vlpiano dicta l.j.§.vltim.de aqu.pluu.arcend.& Paulo, ibidem in l.2.§.idem Labeo. Quæ Iurisconsultorum responsa si diligenter conferas, videbis quantam vim habeat tempus in vicissitudine rerum mortalium. Est enim vice legis, vice constituti, est loco consensus. Breuiter nihil non potest mutare: vt desinant quidam mirari, quomodo directum dominium tribuat. Aliquãdo vetusta pro 10.ann.l.j.§.fin.& l.2.in principio. D.de aqua pluu. arcend.ex Alberico.

VEXARI in l.j.§.j.D.de vaca.mu.l.j.in fin. D.de testib.l. annonam.D.de extraord.crim.l.j. D.ad leg.Iuliam repetund.est ferri, raptari, huc illuc distrahi, de quo vide Gell.lib.2.cap.6.

VEXILLATIONES equitum alas dici Veget.lib.2.c.j. scribit, ab eo quod velis, id est flammulis vtantur. Quo postremo verbo Leo Imper.in lib.de re militari non semel vtitur. Ita accipe vexillationes in l.2.C. de hæred.decur.l.9. C.quando prouoc.non est necess. l.8.de erogation.milit.anno.libro duodecimo, C.l.j.de bon.milit.in C.Theo.& in Notitia Imperij Roman. Apul.lib.7.de Asino aur. Tota denique factione, militarium vexillationum indagatu contecta.

VIA dicta, inquit Varro lib.4.de ling.Latin.& libr.7.cap.2.de re rust.qua vehebant, quasi veha, propter vecturas: vt Actus qua agebant. Propriè igitur via, cum de seruitute loquimur, est ius vehiculi ducendi per prædium alienum. Eius latitudo lege XII. Tabul. definita est in porrectum pedes octo, in amfractum sedecim, l.8.D.de seruit.rustic.

Via interdum ius eundi, agendi, & ambulandi significat. Nam iter & actum in se via continet, l.j.§.via.lege 7. D. de seruit.rustic.l.14. §.si viam. D.de acceptilatio. Viæ aliàs itinera significant, quibus publicè commeatus est. Viarum autem quædam publicæ sunt, quædam priuatæ, l.2.§.viarum.D.ne quid in loco publ.l.38.D.de acquiren.rerum domin. Publicas vias Isidor.lib.15. ca. vltim.definit, quæ in solo publico sunt, per quas iter populo patet, quæ vel ad mare, vel ad opida pertinent, hæ & prætoriæ dicuntur, & consulares, & βασιλικαὶ, & militares, d.§.viarum.& l.vltim. D.de itineribus publ. Sicul.Flacc.in libro de Condic.agrorum, Viarum, ait, non omnium vna eadémque est conditio. Nam sunt viæ publicæ regales, quæ publicè muniuntur, & auctorum nomina obtinent. Nam & curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. Hygen.in lib.de Limitib. constit. Quibusdam, ait, colonis D.M. ita constituerunt, vti viam consularem transeuntem per coloniam contineret. Priuatæ viæ, quæ & agrariæ dicuntur, dupliciter accipiuntur: vel eæ, quæ sunt in agris, quibus est imposita seruitus, vt ad agrum alterius ducant. Vel eæ, quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via consulari.d.§.viarum. Sunt & Vicinales viæ, quæ vel in vicis sunt, vel in vicos ducunt: quæ si non ex collatione priuatorum fiant, publicarum loco habentur. Sed inter eas & cæteras militares hoc interest, quòd militares exitum ad mare, aut in vrbes, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. Vicinalium verò pars in militares exitum habent, pars sine exitu intermoriuntur, l.vlum. D.de locis & itinerib. publ. Et ita Vicinales vias accipe apud Senecam lib.5.de Benefic.cap.penult.& apud Fron.in lib.2.de Aquæductib.& in §.Item si putator.Insiit.de l.Aquil.vbi Theophil.Publica μιλιάριον ὁδὸς, ait, ἅτινα καὶ μιλιτάρια λέγεται, παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι βασιλικαὶ, ἃς πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται ἐπὶ διαφόρους ἐξιόντες τόπους. Vicinalis καὶ ἡ ἐπὶ κώμας ἄγουσα. vicus γὰρ ἡ κώμη διὰ πάντας γὰρ βαδίζειν πᾶσι ἐπὶ τὴν κώμην ἀπιών. Sicul. Flacc.in lib.de Conditio.agrorum. Vicinales autem viæ, quæ de publicis diuertuntur in agros, & sæpe ad alteras publicas perueniunt: aliter muniuntur per pagos, id est, per magistros pagorum, qui operas à possessoribus ad eas tuendas exigere soliti sunt: aut vt comperimus, vnicuique possessori per singulos agros certa spatia adsignantur, quæ suis impensis tueantur.

Via lignaria, apud Aggenum Vrbicum Comment.de liminib.agror.

Via est, siue semita, siue iter est: ait Gallus l.157.D.de verborum signifi. Via totum est: eius partes duæ sunt, iter & actus: vti constat ex l.13.§.j.D.de acceptil.

Viam aperire, inquit Vlpian.est ad veterem altitudinem latitudinémque restituere, l.j. de via publ.

VIA, Metaphoricõs significat veram, atque iusto ordine constantem docendi rationem, Græcis vocatur Methodus: per quam sine errore tutò veniamus ad cognitionem. Inde Methodici sunt dicti, qui rationem artis, & discendi compendia sequuntur. Et Galenus li.9.Therap.duas artis partes facit: μέθοδον, καὶ ἄσκησιν, hoc est, viam & exercitationem. Eleganter igitur per viam denotatur legitima potestas tradendi iuris, l.2.§.nouissime. D.de orig.iur.

VIATICVM, sumptum itineris significat. Græcè ἐφόδιον dicitur auctore Gellio lib.17.cap.7.sic l.j.§.si pupillis. D.de tutel.& rat.distrahend.l.52.§.si quis ex sociis. D. pro socio. Viatica etiam vocantur impendia ad iter explicandum necessaria, lege septima, D.ad Trebellianum. Ad sumptum quoque destinatam quancunque pecuniam, viaticum appellatur, l.17. D.si certum petat.

VIATICVLVM ὑποκοριστικῶς dixit Vlpian.l.18.in fin.D. de iudic.

VIATOR l.19.§.2.de iudic.propriè de eo qui suis pedibus iter facit & distinguitur ab eo qui transuehitur, equo sc.& ab eo qui παραπλεῖ, id est naui pręteruehitur.

VIATORES olim dicti sunt, qui è villa in curiam Senatores accersebant: vt Cicero in Cat.ma.& Columel. libri primi, capite primo testantur. hinc consuetudine sermonis translatum ad eos est hoc verbum, qui Magistratus iussu reos in ius vocarent, qui iudicata exigerent, quibus imminendi litibus solicitudo iniuncta esset, qui tum Apparitores, tum Executores litium plerunque appellantur: vt Imperator docet in §.tripli.de actionib.Tripli, inquit, agimus, cum quidam maiorem vera æstimatione quantitatem in libello cõuentionis inserunt, vt ex hac caussa viatores, id est executores litium, ampliorem summam sportularum nomine exigerent. Nam de apparitoribus sentire Iustinia. constat etiam ex l.31.§.quinto. C.de Episcop.& cleric. Vlpianus lege quinta.§.vigesimoprimo. D.vt in possession.legat. Missus in possessionem si non admittatur, habet interdictum propositum: aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magistratum introducendus est. Plinius libri decimioctaui, cap.tertio:

Aranti quatuor sua iugera Cincinnato, Viator attulit Dictarum, & quidem nudo plenóque pulueris etiámnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populique Rom. mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde, & ea agris senatum ducésque accersentibus. Festus autem sic: Viatores appellantur, qui magistratibus apparent: eò quia initio omnium tribuum, cum agri in propinquo erant vrbis, atque assiduè homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via, quàm vrbe: quòd ex agris plerunque homines vocabantur à magistratibus, & frequens eorum erat ab agris ad vrbem via. Ideoque in vete. Gloss. vocantur ἀμφοδάρχαι, ἀρχιστράτωρ.

Viatorum varia fuisse nomina constat ex variis iuris articulis. Aliquando enim ministeria vocantur, l.3.§.tutor. D.de suspect.tutor. Aliquando apparitio, l.fin.§. fin. D.quod metus causs. sæpissimé apparitores, l.si pignora. D.de euictionib. Interdum officia, l.illicitum. §. ne tenuis. D.de offic. præsid. nonnunquam officiales, rubric. & l.j. C.de filiis officialium, & cap.nullus.4. quæstione quarta. sæpe in Nouellis vocantur τάξεις, ταξεῶται: interdum executores, l.2. C.de sportul. aliquando, missi, cap.primo, de immunit. Eccles. & ibi gloss. Galli appellant eos *Sergents*. Erant etiam viatores, vt testatur Turneb. ex priscis titulis, in quibus ad factiones circi, & ludos circenses nomina pertinentia plurima reperiuntur, qui ministri cursitabant huc illuc, vltro citro iussu agitatorum, si qua forte re egerent, ac illis præsto semper erant.

VICANOS in Rubric. vt nullus ex vican. interpretantur quidam ex vico natus. Hinc etiam Cicero libro primo de Diuinat. Astrologos vicanos vocat, qui in vicis & pagis aruspicinam exercebant, qui vanissimi & mendacissimi erant.

VICANALIA vulgo appellantur, quæ ad pagum aliquem in vniuersum pertinent.

VICARIVS à vice vulgo dicitur, éstque is qui vicem alterius obtinet, & in locum eius succedit: quod & ad res alias refertur. Cicero: Vicaria solutio rerum creditarum, id est vicem reddés creditori. Hinc & Quintilianus vicariam operam vocat. Sic l.vlt. C.de feriis, subeat animos vicaria pœnitudo.

Vicarius SERVVS ille dicitur qui in familia atriensi seruo, id est maiori seruit, id est, interprete Theophilo, ὁ τοῦ δούλου δοῦλος. Vlpianus l.seruos.73. D.de legat.4. Vicarios autem seruorum suorum numero non contineri Pomponius lib.5. scribit. Paulus lege si ita re.19. D.de noa.act. Si seruus tuus nauem exercuerit, eiúsq; vicarius & idem nauta in eadem naue damnum dederit, Vicarius & Ordinarius nomina seruorum inter se conferuntur. nam ille in huius, quasi domini, peculio seruus est. Vlpianus l.17. D.de peculio. Si seruus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij? Martialis:

Esse sat est seruum, iam nolo uicarius esse.

Sed & latius hoc nomen sumitur: nam Vicarij interdum dicuntur, qui in vicem aliorum exitio pestíque deuouentur, vt in eorum caput exspectant ea mala, quæ aliis erant euentura, vt in carmine deuotionis: Eósque ego vicarios pro me fide magistratúque meo, & pro populo Romano exercitibus legionibúsque nostris, do, deuoueo.

VICARIVS sub titul. C.de officio vicarij, erat vir spectabilis, præfecti prætorio vicarius, qui ex mandato principis in diœcesem aliquam siue tractum mittebatur multas habentem prouincias, lege quarta. C.de annon. & trib. l.j. C.de proxim. sacror. scrin. lege prima. C.vt omnes iudic. lege prima. §. à præfecto. D.de legatis tertio. Propriam igitur iurisdictionem habebat, non à præfecto mãdatam: quod & de legatis proconsulum affirmatur. Quod autem fuerint vicarij tum in oriente tum in occidente Notitia Romani imperij his verbis indicat. In præfectura prætoriana Orientis tres erant vicarij, quorum fit mentio in l.vltim. C.de diuers. offic. lib.12. Vnus diœceseos Asianæ, qui prouincias octo administrabat, Pamphyliam, Lydiam, Cariam, Lyciam, Lycaoniam, Pisidiam, Phrygiam, Pacatianam, Phrygiam salutarem. Alter erat vicarius diœceseos Ponticæ, sub cuius dispositione erant prouinciæ x1. Bithynia, Galatia Paphlagonia, Honorias, Galatias salutaris, Cappadocia vtraque, Helenopontus, Pontus Polemoniacus, Armenia prima, & secunda. Tertius erat vicarius diœceseos Thraciarum, cui suberant Thracia, Hæmi montis, Rhodope, Mœsia secunda, Scythia. In partibus verò Occidentis vicarius vnus erat vrbis Romæ, cuius fit mentio lib.4. Variar. Cassiod. Epist. ad Ioannem Archiatrum, cui suberant Consulares & correctores Italiæ, & Præsides Sardiniæ, Corsicæ, Valeriæ. Alter verò erat ante Iustiniani tempora vicarius Africæ, cui suberant consulares Byzácij & Numidiæ: & Præsides quoque Tripolitanæ & Mauritaniæ vtriusque. Tertius erat vicarius Hispaniarum, cuius fit mentio in inscriptione l.vlti. C.quorum bonor. & l.16. C.de donatio. ante nupt. & apud Sulpit. Seuer. lib.2. Sacr. histor. Huic suberant consulares Beticæ, Lusitaniæ, Galliciæ: Præsides Tarracensis, Carthaginensis, Tingitaniæ, insularum Balearium. Et hæc ita ante Iustinia. obtinuere. Cæterum Iustin. vicarios Asianæ & Ponticæ diœceseos abrogauit, & vtrumque in vnicæ prouinciæ, nempe Galatiæ Pacatianæ, administrationem commutauit, Nouella 6. & Nouella 20. Iidem vicarium Africæ in propriam præfecturam prætorianam transmutauit.

VICA mutua, pro vicissim, locutio frequens in libris nostris, vt in l.penul. D.de præscrip. verb. l.6. D.si certum pet. l.78. D.de hæred. instit. l.24. C.famil. erciscundæ.

VICECOMES de offic. vicar. dicitur, cui dominus temporalis committit executionem iurisdictionis suæ in aliquibus castris, & sic eiusmodi Vicarium appellant Langobard.

VICEDOMINVS, qui Domini vice res ipsius administrat, eique vicariam operam præstat. Apud Canonistas, Vicedominus, Oeconomus, qui è Clericorum numero Episcopatum administrat, capitul. volumus, & cap. Diaconum, & cap. sequ. distinct. 89. Proprie tamen Oeconomos, qui res Canonicorum administrat: Vicedominus, qui Episcopi, cap. consulere, extrà de symon.

VICEDOMINATVS, ius patronatus, cap. quia. de iure patronat.

VICESIMA hæreditatum, quæ & lex vicesima vocatur, & lex Iulia, de vicesima, vectigal fuit ab Augusto, locupletandi ærarij caussa institutum: quod extraneis hæredibus, non inopibus imperaretur: auctor Dio lib.55. τὴν εἰκοστὴν, inquit, τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν, ἢ καὶ πενήτων καταλείπωσι, κατεστήσατο. Huius meminit lex 2. Cod. de transactio. & l.vltim. C.de edict. Diu. Had. tollend. quod & eam pertinuit. Paul. lib.4. Sent. capit.6. & Plin. in Panegyr. & ita lib.7. Epistol. ad Corelliam Vicesima accipienda est, vt ex alia eiusdem libri Epistol. ad Fabatum constat, non de vicesima rerum venalium, vt volunt, quam nullus vnquam fando audiuit. Est & eius mentio in aliquot inscript. vnde constat Æmilium Macrum duos de ea libros scripsisse. Fuit & alia Vicesima, de qua Pomponius scribit A. Ofilium primum scripsisse, l. 2. §. ex his. D.de orig. iur. sed (vt opinatur Hotoman.) illa fuit de qua

de qua Liuius lib.7.ita scribit: Cn.Manlius Consul legem de vicesima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres quia ea lege haud paruum vectigal inopi ærario additum esset, auctores fuerunt.

VICESIMARII exactores, à vicesima parte: vt Octauarij, ab octaua.

VICVS, platea vocatur. Ex multiplicatis domibus, fit vicus. Ex pluribus vicis, fit vrbs. Et est duplex: Vicus vrbanus, qui angiportum continet, quasi angustiorem plateam sine exitu: & vicus paganus, cum plures rusticanæ domus coniunctæ sunt extra muros. Hinc,

VICI pro pagis, in l.2.§.vltim. D.de vacat.muner.l.30. D. ad municipal.l.198. D.de verbor.signif. vnde Vicanei, qui ex eodem vico & pago sunt, l.4. D. de censib. Et Vicinales viæ, quæ vel ex vicis vel in vicos ducunt, de quibus suprà in verbo Via diximus.

VICOMAGISTRI in descriptione vrbis Constantinopolitanæ, quibus per noctem tuendæ vrbis cura mandata est: quos Dio στενάρχας vocat lib.55.

VICINI sunt quorum prædia non linea, sed pstries communis disterminat. nam in vrbanis prædiis, Vicini: in rusticis, Confines appellantur. Paulus l.4.§.vlti. D.fin. reg. Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum rusticorum, vrbanorum displicuit: neque enim confines hi, sed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerunque disterminantur.

Vicini Bart.l.si tertius. D.de aqua plu, dicuntur quousque vox hominis adclamantis exaudiri potest, l.j.§.eodem autem teste. D.ad S.C.Tertyl.quod de voce communi accipiendum est, non nimis gracili, nec (vt ait) tubali, aut taurina.

Vicinum, proximum & affine significat. Sic Vicina emptioni dicitur permutatio, l.fin. D.de rerum permut. Et Vicinus tractatus, l.9. §.huic vicinus. D. de vsufruct. Et Vicina scripturæ, l.10.§.j. D.qui testam. fac.poss.

Vicinus pro consorte, l.si de meo. D.comm.diuid. l.vicinus. D.de aqua plu.arcen. & aliquando pro socio, l. damni.§.cum parietem. D.de damn.infect.

VICTNIA, Festo vicinorum conuersatio.

VICTIMA omne animal, quod diis immolabatur, dictum est. Hostia ab hostiendo, id est, feriendo. Victimam Ælius apud Festum li.19.ait esse vitulum ob eius vigorem. Alij autem quæ vincta adducatur ad altare, aut quæ ad hostes victos immoletur. Ouidius:

Victima quæ dextra cecidit uictrice uocatur.
Hostibus à domitis, hostia nomen habet.

VICTIMARII, l.fin. D.de iur.immu. qui quæ ad victimarum sacrificia pertinebant, præstabant.

VICTVS verbo continentur, quæ esui, potui, cultuique corporis, quæque ad viuendum homini necessaria sunt: vestimenta quoque & cætera, quibus tegendi curandive corporis nostri caussa vtimur, eadem appellatione continentur, l.43.l.44.l.45.D.de verb.signif. Verbum itaque Viuere non ad solum cibum pertinet, sed & vestimenta, & stramenta eo continentur: cum sine iis nemo viuere possit, l.23.in fin.D.de verbo. significatione.

VITIARA vinum. Vlpianus. Cum eo planè, ait, qui vinum spurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit (hoc est, corrupit) agi posse Aquilia Celsus ait: quia & effusum, vel acetum factum corrupti appellatione continentur. nec negat fractum & vstum contineri corrupti appellatione, l.seruus seruum.§.10.D.ad leg.Aquil.

VIDALICAT, verbum, quamuis regulariter ponitur declaratiue, vt per multa iura constat: tamen in tempus.D.de re iudic.ponitur limitatiue, & significat temperamentum, pulchra loquendi figura. Tempus quod datur iudicati, etiam hæredibus eius, cæterisque qui in locum eius succedunt, tribuatur: videlicet quod ex tempore deest.

VIDERI, fictionis verbum est interdum, vt in l.j.§.fi.D. ad Turpil. Vide Bartol.in l.si duo. D.de acquiren.hæredita.& in l.3.§.idem scribit.D.de pecul. vide & Bud. in poster.Annot. Alicubi veritatis est, vt in l.Titio.§. Titio genero.D.de condit.& demonstrat.l.tale.de hæredib.insti.& in simi. Hoc verbum Iurisconsultos esse Ciceroattestatur ad Trebat. libro Epistol.7. Hoc quemadmodum, inquit, vos scribere soletis in vestris libris, Idem Q. Cornelio videbatur. Sennit autem, Iurisconss. affirmare sententias suas aliorum auctoritate.

Videri fecisse, formula qua veteres in sententiis vtebantur. Cicero lib.Acad.quæstionum 2.Quam rationem, inquit, maiorum etiam comprobat diligentia, qui primum iurare, &c. quæque iurari iudices cognouissent, vt ea non esse facta, sed vt videri pronunciarent. Idem Verrina 4.Vix ille hoc dixerat, cum iste pronunciat, Sthenium literas publicas corrupisse videri. Item alibi: Fecisse videri pronunciant. Idem libr.de finib.1. Réque ex vtraque parte audita, pronunciaret eum nó talé videri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent. Sext.Pompeius lib.14. Parum cauisse videri pronunciat magistratus, cum de consilij sententia capitis quem condemnaturus est.

VIDVAM non solum eam, quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem, quæ virum non habuisset, appellari ait Labeo: quia vidua sic dicta est, quasi Vecors, Vesanus, qui sine corde, aut sanitate esset similiter viduam esse dictam, sine duitate, Iauolenus in l.malum. D.de verbor.significat. vide Bald.l.fin. C.de plagia.

VIGILES nocturni excubitores vocabantur, qui noctu incendiorum arcendorum caussa vigilias agebant, ex Augusti instituto, qui per singulas vrbis regiones eos disposuit, præfecto eis ex equestri ordine viro spectabili, qui præfectus Vigilum est appellatus, l.j.2.3. D.de offic.præfec.vig.l.fin. D.de condi.caus. da.l.2.§.j. D.de fugit.l.58.D.de furt. Hos ex libertinis conscribi voluit Augustus teste Dione lib.55.

VIGILAX, l.8.D.de ædil.edict.vigilans, industrius, sollicitus. Si constantem, inquit Gaius, aut laboriosum, aut curacem, vigilassem esse, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit.

VIGILANTIA, diligentia. Hermogenianus: Personale munus est, quod cum corporibus, cum labore, ac solicitudine animi ac vigilantia existit. l.j. D.de muneribus & honorib.

VIGINTIQVATVOR horæ. Paulus in l.more Romano. D.de feriis. Quicquid, ait, in iis viginti quatuor horis, id est, duab.dimidiatis noctibus, & luce media actū est, perinde est, quasi qualibet hora lucis actum esset.

VIGINTIVIRI erant Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, & Quatuoruiri curatores viarum vrbis, & Decemuiri, qui hastam centumuiralem cogebant. Dio lib.53.

VIGINTIVIRATVS apud Tacitum, Vtque munere, inquit, capessendo vigintiviratus solueretur.

VIGOR, Imper.in l.prohibitum est. de iure fisci. C.libro 10.ad finem. Cum literis nostris cognouerit, non ex arbitrio suo Cæsarianos ad capiendas easdem venisse facultates, sed iustitiæ vigorem id fieri statuisse. Interpres vigorem, id est, Principem exponit, quòd sit vigor iustitiæ, & animata Lex. Sed apparet, effrenatæ officialium cupiditati oppositá ab Imper.perpetuam & constantem iustitiæ voluntatem, vnicuique sua tribuentem. Si quidem quod firmum & integrum est, rectè vigere nuncupatur.

VILLA, inquit Varro libro quarto ling.Latin. dicta est quo fru

quo fructus conuehebant. Idem lib. j. ca. 2. de re Rustic. Villicus agri colendi caussa constitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cum veneunt. A quo rustici vellam, non villam, quo vehunt, & vnde vehunt. Item dicũtur, qui vecturis viuunt, vellaturam facere.

Villa vrbana. Columella lib. j. c. 6. Villam in tres partes diuidit, Vrbanam, Rusticam, & Fructuariam. Vrbanam fuisse apparet, quam sibi dominus qui vrbem incolebat, ædificabat: Rusticam, quam villico, procuratori, instrumentisque rei rusticæ, Fructuariam, quæ frugibus condendis parabatur. Vlp. l. 11. §. 4. D. locat. Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur.

Villa fundi accessio est: proinde diruta ea, vsusfructus nõ extinguitur, auctor Vlpia. l. fundi vsufructu. D. quibus modis vsusfructus amit. Pomponius in l. si ita. D. de instruct. vel instrum. leg. Villa, inquit, pars fundi sine vlla dubitatione habetur.

VILLICVS, est is qui præpositus est rationibus rusticis, fructibus percipiendis, vniuersóque operi rustico. l. 8. D. de instruct. lega. l. filio. D. de adimen. lega. l. si cum villico. D. de inst. act. Sed poëtæ hanc solent appellationem referre ad præfectos quoslibet, vt Iuuenalis ad præfectum vrbi scribens de Pegaso iurisconsulto:

Pegasus attonitæ positus modò uillicus urbi.

& ad Præfectum ærarij Patauina inscriptio:

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli. Cuiacius.

VINCTVS (quod ad leg. Æliam Sentiam attinet) non videtur fuisse seruus, licet carcere clausus fuerit, si vincula corpori eius non sunt addita. l. 216. D. de verb. signific. & apud Vlp. Epito. tit. 1. Porrò Vinctum esse, hoc est constrictum, & in vinculis esse distant. l. si tamen. §. ei qui seruum. D. de ædilicio edicto.

VINCVLORVM appellatione vel publica vel priuata vincula significãtur, vt ait Venuleius. l. 224. D. de verb. significat. Et ideo in edicto prætoris. l. j. D. ex quibus causs. ma. viginti annis in integr. rest. verba hæc, SIVE IN VINCVLIS ESSET, non ad eum tantum pertinet, qui publica custodia coërcetur, sed ad eum quoque, qui à latronibus, aut prædonibus, vel potentioribus vi oppressus, vinculis teneatur: sed & inclusi latumiis vinctorum numero habentur: quatenus nihil interest, parietibus quis, an cõpedibus teneatur. In vinculis quoque esse accipimus eos, qui ita alligati sunt, vt in publico parére sine dedecore non possint. l. 9. & l. 10. D. eod. Custodiæ autem appellatione sola publica intelligitur. Et ideò in vinculis custodiáve separantur in l. 3. §. l. Iulia. D. de testibus. Et apud Vlpianum in Institutionib. tit. j.

Vinculũ obligationis dicimus. l. 67. D. de procuratoribus. Et æquitatis. l. 95. §. naturalis. D. de solutionibus. Vinculum pignoris, in l. 39. §. curatores. D. de administratione tutorum. l. 15. §. sed si emptor. D. de re iud. l. 16. C. de locato. l. 2. C. de curatore furiosi. Et ita vinculum restituendæ rei, quæ pignori nexa erat, dicitur in l. 9. in fi. D. de supellectile legat. Sic & vinculum, in l. 20. D. qui test. fac. poss. pro vinculo pignoris, quo ab hostibus redempti redemptoribus obstringuntur. l. 21. D. de captiu. & postl. l. 8. & l. 11. C. eod. tit. l. 43. §. vlt. D. de legat. libr. j. Quo vinculo resolui intelliguntur, si libertas iis detur. l. 90. D. de adq. hæred. Vinculum stipulationis. l. 6. C. si cert. pet. l. 6. C. de vsur. Vinculum cautionis. l. 40. D. de vulg. & pup. l. 13. §. j. de tut. & cur. vt vinculum fideiussionis, apud Cassiodor. li. 2. Variar. Epist. ad Frusinatem. Vinculum locationis. l. 52. §. pen. D. de fideiussoribus. Vinculum familiæ. l. 87. D. de adq. hæred. Vinculũ necessitudinis & adfinitatis. l. 9. D. de suspect. tutorib. l. vlt. C. de codicill. Vinculum religionis. l. j. C. de in lit. iur. Vinculum pœnæ. l. 134. D. de verbor. oblig. Vinculum insulæ. l. 5. D. de interdict. & releg. Vincula censualia. l. 4. §. si quis inquilinũ. D. de censib.

VINDEX in XII. Tab. appellatur, qui alterius caussam suscipiebat vindicandam, quem nunc procuratorem dicimus, vt Boëthius scribit in Topic. Videtur tamen ita potius appellatus, qui iudicio sisti, iudicatúmque solui satis pro alio dabat. Id est qui vindicabat quominus is, qui prensus esset, ab aliquo teneretur: vt cum cuipiam iniecta esset manus, vt ad Prætorem iudicémve duceretur, qui etiam eum qui iudicatus à creditore ducebatur, liberabat. Hæc autem sunt legis verba ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO CIVI, QVIVIS VOLET, VINDEX ESTO. Huius meminit Cicero in Top. & Gell. libr. 16. cap. 10.

VINDICES ciuitatum in l. j. C. Th. si quacum. prædit. potest iidem sunt qui & Defensores ciuitatum. At Vindices illi quorum Iustin. in Nouell. περὶ τ̃ [illegible] & in Nouell. περὶ τοποτηρητῶν meminit, videntur alij esse à superioribus, & ij potius qui exigendis tributis, quorum ad curiales antea exactio pertinebat, ab Anastasio imperatore in singulis ciuitatibus constituti sunt, vti auctor est Nicephorus lib. 16. c. 44. è quibus verisimile est Iustiniani tempore adhuc in quibusdam ciuitatibus nonnullos superfuisse. Sic autem appellati sunt, quòd decurionum iniquis exactionibus oppositi fuerint. His pares sunt Canonicarij, de quibus suo loco diximus.

VINDICO, concretum esse verbum volunt, à vim & dico, vt iudico, quod Var. lib. 4. de ling. Lat. à ius & dico deriuat. nam in vindicationibus manus conseri, & vim quandam adhiberi solitam, quã Festucariam Gellius, Quotidianam Cicero appellat, ostendit Hotom. in Comm. in Orat. pro Cæcina. vbi etiam docet, vim quam moribus Cicero fieri dicit, Festuca fieri solitam, quam etiam vindictam appellari Boëthius in Topica testis est. Ergo Vindicare est ius aliquod vel dominium sibi adserere. Hinc Vindicare in seruitutem. l. 3. D. de lib. caus. nec tantum res corporales, sed & iura vindicari dicuntur, veluti hæreditas, vsusfructus, seruitus. l. j. §. j. D. de pet. hæred. l. vnic. §. pen. D. de remiss. Vindicare etiam iniuriam sibi factam exequi, & crimen persequi significat. l. 2. §. sed si agat. D. de iudic. l. 17. §. j. de iur. fisc. Vindicare item, in libertatem est adserere: vnde vindicta. Vindicare suum esse, pro eo quòd alias, suum esse petere dicitur. l. 27. §. cui legatum. D. de aur. & arg. leg. l. 66. D. de rei vindic. & alibi. Vindicare dominium. l. 40. D. de pign. act. & Vindicare per in rem actionem ius non esse alicui reficiendi. l. 3. §. pen. D. de riuis. Vindicare pignus creditor dicitur, qui rem sibi pignori obligatam, à possessore petit. l. fi. D. de pign. act. l. 16. §. creditor. D. de pigno. l. 7. C. de oblig. & actio. In cuius libelli conceptione, & conclusione obserua pragmaticos Gallos ita dicere: Quo tempore Titius erat dominus fundi Tusculani, eum mihi pignori opposuit. Hunc autem nunc Gaius tenet. Peto igitur, aut fundum mihi vindico, aut mihi pecuniam soluat. Sic scriptũ in eorum libellis inueni: *Qu'il me guerpisse ledit fond, ou maison, ou me paye la somme de 10. escus, pour laquelle somme ledit fond, ou maison en est affect, & hypothequé.*

VINDICIÆ Vet. gl. τὰ ἐν ἀμφισβητήσει πράγματα. corrupte. n. Vindigestæ. Quibus adstipulatur Festus libr. 19. Vindiciæ inquit, appellantur res eæ, de quibus controuersia est: aut potius vindiciæ dicuntur inter eos qui contendunt. Seruius tamen in singulari extulit, Vindiciam esse dicens rem de qua controuersia erat, ab eo quod vindicabatur. Atque hinc patet Vindicias olim aliud

nihil fuiſſe quàm poſſeſſionem rei controuerſæ alicui magiſtratus decreto vſque ad finem iudicij attributā. Liuius lib.3.de Virginij filia loquens ab App. Claudio Decēuiro adamata:Marco Claudio clienti negotium dedit,vt virginem in ſeruitutē aſſereret ,neque cederet ſecūdum libertatem poſtulantibus vindicias. Item paulo poſt:Poſtulant(aduocati puellæ) vt rem integrā in patria aduentum differat,lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem.Item:Hoc tantum ſciat,ſibi, ſi huius vindiciis ceſſerit, conditionem filiæ quærendā eſſe.Item Pomponius.l.2.de orig.iuris, de eodem Appio loquens: Et ſecundum eum,qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat(vindicias) dixiſſe. Poſtulare autem vindicias ſecundum libertatem, eſt poſtulare vt interim libertate quis potiretur:nam dare vindicias ſecūdum libertatem, vel à ſeruitute, eſt decernere, vt interim dum quæſtio agitatur, in poſſeſſione ipſa ſui ac libertatis quis eſſet:cuius contrarium eſt , Dare vindicias à libertate, vel ſecundum ſeruitutem, quo phraſi etiam paulo inferius vtitur idem Liuius. De lite autem vindiciarum ſic Pædianus in Verrin.3.Lis vindiciarum eſt,cum litigatur de ea re apud Prætorem,cuius incertum eſt quis debeat eſſe poſſeſſor. Et ideo qui eam tenet ſatiſdat pro præde litis vindiciarum aduerſario ſuo,quò illi ſatisfaciat is, nihil ſe deterius in poſſeſſione factutum de qua iurgium eſſet. Rurſus ſponſione ipſa prouocatur ab aduerſario, certæ pecuniæ, aut æſtimationis quam amittat, niſi ſua ſit hæreditas de qua contendit. Prædes autem vocat ſatiſdatores locupletes. Hanc tecredantiam vocari vult Budæus. Vindiciæ item dicebātur, quæ ex fundo in ius afferebantur vindicandi cauſſa, vt ſuprà ex Gellio in verbo Conſerere expoſuimus. Atque harum vindiciarum , ſeu rei vindicationis hac à Cicerone refertur formula in Orat.pro Murena:Fundus qui eſt in agro , qui Sabinus vocatur: eum ego ex iure meum eſſe aio:inde ſibi ego te ex iure manu conſertum voco. Is autem vnde petebatur, hæc reſpondebat: Vnde tu me ex iure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te reuoco. Vindiciæ item manus correptionem ſignificant : καρπεῖαι à Clemente vocatur, à Chariſio καρπεία dicitur. Gellius: Vindiciæ correptione manus in re atque loco præſenti apud Prætorem fiebant. Vindiciæ autem verbum à Vindico videtur deductum, vel teſte Liuio vbi ſuprà: Appius, inquit, cum virginem nō defendi ab Icilio, ſed inquietum hominem locum ſeditionis quærere diceret, non præbiturum ſe illi eo die materiam, &c. Et paulò poſt, A Marco Claudio petiturū vt decederet iure ſuo vindicarique puellam in poſterum diem pateretur. Vindicari enim puellam dixit, pro vindicias puellæ ſecundum libertatem dari, hoc eſt aſſeri interim in libertatem, & in poſſeſſione libertatis eſſe. Vindiciam ferre dicebatur qui rem decreto ſententiāque obtinebat: dicere verò vindicias, iudex. Sed ſi vindiciam ille tulerat qui non debuerat, tribus arbitris datis, duplione damnum luebat. Lex enim erat: Si vindiciam falſam tulit, rei, ſiue litis arbitros tres dato, eorum arbitriis fructus duplione damnum decidito.

V**INDICATIO**, videtur ex antiquis vindiciis originem duxiſſe:nam Cicero in Orat. pro Milone, cum actiones calumnioſas ſignificaret, ita ſcribit: Eum denique qui non calumniis litium, non iniuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos, ſed caſtris, exercitu, ſignis inferendis petebat. Sed tamen Vindicatio longe aliud hodie eſt. Vindicatio enim eſt proprietatis adſertio, id eſt ipſa vindiciarū poſtulatio:ſcilicet actio in rem, per quam quis rem ſuam ab alterius poſſeſſione in dominium ſuum vindicat. l. actionum. 25. D. de oblig. & act. Impropriè tamē Vindicatio triplex reperitur, vna proprietatis, quæ propriè vindicatio eſt, altera ſeruitutis, tertia pignoris.l.3.§.eſt autem. & §. Pomponius. D.ad exhib. vnde Hypothecaria actio Vindicatio pignoris appellatur, in l.ſi fundus.16.§.3. D. de pignorib.

V**INDICTA**, inquit Boëthius in Topica Ciceronis , eſt virgula quædam, quam lictor manumittendi ſerui capiti imponens, eundem ſeruum in libertatem vindicabat, dicens quædam verba ſollemnia , atque ideo illa virgula Vindicta vocabatur. Plutarchus de iis qui tardius à deo puniuntur: ῥαπίζομαι δὲ ἂν ὡς ἐλευθερίαν ἁρπάζων) κάρφος λεπτὸν αὐτῶν ἐπιβάλλουσι τοῖς σώμασι. Hæc autem Feſtuca vindicta dicta eſt à Vindice (non Vindicio) Vitelliorum familiæ ſeruo, vt idem Plutarchus in Publicola ſcribit, & Liuius lib.2. qui ſeruus quòd adoleſcentum nobilium coniurationem patefeciſſet, libertate & ciuitate ab ipſo Bruto donatus eſt:indéque obſeruatum referunt, vt qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti viderentur. Quare vindicta idem eſt quod Feſtuca: nec alio ſenſu dixit Perſius:

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi.

quàm alio loco:

Non in feſtuca lictor quam geſtat inani.

Hinc Vindicta manumiſſi, ſub tit. D. de manu. vind. & Vindicta liberare, alibi paſſim.

Vindictam imponere. l.pen.§.pater.2.D. de caſtrenſ. pecu. l.2.C.ſi aduerſ.lib. Et Vindicta libertatem imponere. l. 10.C. qui teſta.fac. Et Vindicta manumittere. l.33.D. de dolo, & D.de manumiſſ. vind. & C. de vindicta apud concil.manumiſſ. Et Vindicta liberare. l.22.§. Flauius.D.de verb.oblig.l.15.D. de manumiſſ.l.5.D. de manumiſſ. vindict. l. vlt.D.pro derelict.

V**INDICTA**, vltio, opponitúrque rei perſecutioni.l.pen. D.ſi ex nox.cauſſ.ag.l.pen.D. de ſepul.viola.

V**INEA**, locus vitibus conſitus.l. certo. vbi Accurſius. D.de ſeruit.ruſt. Vineæ, quòd vini ſint feraces, Feſto lib 19.

Vinea, & Vites differunt, quòd Vinea eſt ager ipſe , vites verò quæ fructus ferunt. denique inter vineam & vites hoc intereſt, quòd inter arua, & ſegetes. Iauolen.l. certo. D.de ſeruit.ruſt. Certo generi agrorum acquiri ſeruitus poteſt, veluti vineis: quòd ea ad ſolum magis quàm ad ſuperficiē pertinet. ideo ſublatis vineis, ſeruitus manebit. Quibus verbis oſtendit, vineam ſolum ipſum eſſe: vitem verò ſuperficiem. Sic l. 4. D.de cenſib. Vinea quot vites habeat, oliuæ quot arbores.

V**INO** legato, id omne quod ex vinea natum vinum permanſit, & acetum quoque quod vini numero paterfamil. habuerit, continetur. Mulſum verò & defrutum & zythum, & ceruiſia, & ſi de iis quoque teſtator ſenſerit, non continentur. l.1.l.9.D. de vino, tri. l.2. in fi. D. de opt.leg.

Vinum D**OLIARE**, vide D**OLIARE** vinum.

Vinum V**ETVS**, dicitur anno lapſo. Si enim muſtum , ait Alciatus, à Calendis Nouembribus , quo tempore defæcatum eſſe incipit, nouum vinum dicitur. l. iubemus. C. de erog. mil. lib.12. Apparet non prius vetus appellari, quàm aliud nouum collectum ſit. l. vetus. de trit. vin. & ol.leg. Vult tamen hac in re ad conſuetudinem regionis eſſe attendendum. Adi & Bart. in l. cum quid. D. ſi cert.pet. & in d.l. iubemus.

Vinum cum vaſis legatum. Proculus.l. pen. de trit. & vin. leg. illud verum eſſe puto, cui vinum cum vaſis legatū erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffuſa ſeruamus, legatos eſſe.

V**INARIAM** nauem Vlp. in l.21.§.5.D.de furtis. eam interpretatur, in quam vinum effunditur, & vnde poſtea hauritur.

V**INARIVS**, pro ebrioſo, & vinolento. Vlpian. l. 4.§.1. D.de ædil. edict. Item aleatores & vinarios non contineri

tineri edicto.& l.25.§.3.eod.Aleator forte,vel vinarius vel etro euasit.

VINACIA, grana vuæ compressæ.Iulianus.l.14.in fin.D. de cond.furt.Idem iuris est vuis subreptis:nam & mustum & vinacia iure condici possunt.Vlp.l.52.§.8. D.de furt.Idẽ est & in vuis,& in musto,& in vinaceis.nam & vuarum & musti & vinaccorum nomine furti agere potest.

VINARIA vasa,inquit Iulianus, proprie vasa torcularia esse placet.Dolia autem & serias,tandiu in ea caussa esse, quandiu vinum haberent:cum sine vino esse desinerent,in eo numero non esse:quoniam ad alium vsum transferri possent:veluti si frumentum in his addatur.Eandem caussam amphorarum esse: vt cum vinum habeant,tum in vasis vinariis: cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint:quia aliud in his addi possit.l.206.D.de verb.signific.

VIOCVRI, magistratus è 26.numero,quorum erãt quatuor in vrbe,& duo extra vrbem, de quibus Dio lib. 54.Hi curatores erant viarum.

VIOLARE, proprie de virgine dicitur : transfertur tamen ad alia & profanare significat, vt violare ius legationis,violare sacra,muros,& loca religiosa,parentes,fœdus,legem.Vnde violatæ legis reus.l.j.C. de pet. bon.sublat.lib.10.

VIOLAVIT qui oppressit.c.si quis sponsam.27.q.2.

Violatum,id est,violandum.c. veniens. extra qui cler.vel vouen.

VIOLENTIA in malam partem sumitur.c. conquestus. de foro comp. Violentia quot modis inferatur,edisserit Bart.l.j.C.de nauic.lib. 11. Quotuplex sit,not.in l. in iis.D.quod met.cau.& in l.si quis in tantam.C.vnde vi. Quando dicitur fieri violentia, & quæ actio propter eam detur,not.in l.j.D.de vi public.

VIOLENTVS possessor dicitur, qui expulso veteri possessore,acquisitam per vim possessionem rerum obtinet:aut qui in hoc ipsum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores,auxilio, cui resisti non possit, fretus ingrediens in possessionem, vim faciat.l.j.§. Vi possidere.D.de vi & vi armat.

VIR BONVS, qui iuri naturali obtemperat,& voluntatem suam illi conformem facit, eámque sequitur.Item vir bonus dicitur,qui facit alteri quod sibi vult fieri.l.j. circa medium.D.de solu.In iure Ciuili iudex est:& nomen viri,sæpe est dignitatis:refertur enim ad virtutẽ, vímque animi & corporis.l.j.C.de dignitat.lib.1x.

Viri boni arbitrium,quod omnibus ferè stipulationibus olim comprehendebatur,idoneæ & integræ existimationis,diligentísque, circunspecti, & considerati patrisfamil.arbitrium significabat.l.20.§.vlt. D. de oper. libert.l.21.§.siue autem.D.de no.oper.nũc.l.9.in princ. & §.sed si lapidicinas.l.13.in fi.l. 15.§.& si vestimentorum.l.65.D.de vsufr.l.18.§.& cuius.D.de damn.infect.l. 47.§.si Sticho.D.de fideicõm.libert.l.13.D.de ann.leg.l. j.D.de legat.lib.2.lib.17.l.18.D.iudic.sol.l.50.D.sol.mat. & aliis infinitis locis.Qua de re etiam suprà nonnihil diximus in dictionibus Arbitrium,& Bonus.

Viris legatis, & pueros deberi,censuit Iurisconsf. in l.seruis legatis.§.mulieribus.de leg.3.

VIRILES portiones ἴσας τῶν ἀναλογίαν exponũt vet.gl.& æquales Paul.lib.3.Sent.tit.2.quæ scilicet pro numero personarum & in capita constituuntur, vt tot fiant, quot sunt & personæ.Sic viriles partes accipe.l.j.§.nũc tractemus.D.de tutel.& rat.distr.l.7.D.de fideiussorib. tut.l.43.D.de re iud.l.54.§.vlt.de leg.j.l.67.§.si duos. D. de leg.x.l.37.D.de stipulat.seruo.Virilis portio in legatis conseruandis,post petitam contra tabulas bonorũ possessionem,quomodo accipienda sit, vide.l.8. D.de leg.præstan.

Virilis appellatione in lege Papia, etiam interdum tota hæreditas continetur.l.145.D.de verb.signific. Virilis vigor post ætatem annorum.35. completur, vt ait Vlp. l.j.D.de minorib.

VIRILITAS, pro testiculis.l.5.in fi.D.ad leg.Corn.de sicar.Martial.lib.9.Epigr.

Non puer auari sectus arte mangonis,
Virilitatis damna maeret erepta.

Plinius lib.35.c.12.Galli Samia testa virilitatẽ sibi amputant.Quint.Decl. CCCXL. Mango iratus, ait, illi fortasse pretium excisa virilitate producet. Et in insti. Orat.lib.5.c.13.Non alio medius fidius modo docentium, quàm quo mancipiorum negociatores formæ puerorum excisa virilitate lenocinãtur.Apul.libr.8.de Asino aur.Fuga detestabilem illum exectorem virilitatis meæ relinquentem.

VIRIPOTANS virgo,nubilis,matura viro.l.mulieris.13. D.de verb.signific.l.patet.101.D.de cond.& demonst. Iustinian.sub tit.quib.mod.ius patr.post duodecim annos completos viripotentes appellat.

VIRES, pro potestate siue facultate patrimonij. Vlpian. in fi.l.j.de leg.2.velut certam quãtitatem exprimit pro viribus,scilicet patrimonij.Viribus præturæ compelli,hoc est,potestate:& nunc vulgo dicimus, ex officio iudicis.l.2.in princ.de iud.

VIRGÆ sanguineæ,vide Sanguineæ virgæ.

VIRGO etiam intelligitur vi corrupta.

VIRIGINARI, hoc est,virgines agere, vocabulũ apud Tertullianum deprauatum,restituit Rhenan.

VIRGINITAS est in carne corruptibili perpetua incorruptionis euitatio,B.August.lib.de nupt.& concupiscent.Beatus verò Ambrosius sic definit, est expers cõtagionis integritas.

VIRIÆ, inquit Isidorus,sunt virorum armillæ: dicuntur tamen etiam de mulieribus.Septimius Florens libr.de Pallio:Vtique sicut vestigia cæstuum viria occupauit: ita & endromidis solocem,&c.Ambrosius.j. de Abraham:Inaures habebat,quæ non grauarent aurem, sed demulcerent:virias,quæ manum non materiali auro onerarent,sed spiritali actu leuarent. Hinc:

VIRIOLÆ, diminutiuum.l.quod tamen. D. de contrah. empt.l.25.§.ornamenta.D.de aur.& arg.leg. muliebria manuum ornamenta,Græcis, ψέλλια, πλάνια, περιχείρια. Testatur Turnebus,in antiquo Lexico virias & viriolas exponi brachiales.Plin.libr.33.c.3. Viriolæ Celticæ, viriæ Celtibericæ:ita enim legi debet.nanque illis populis erant in vsu.

VIRIDIARIA,seu Viridaria,loca virẽtibus herbis graminibúsque & arbustis amœnitatis caussa consita.l. 26.D.de instr.vel instr.& apud Vlpian.in Instit.tit.6.& Suet.in Tiber.c.60.& Lamprid.in Heliogabalo.& Veget.lib.4.c.6.Appellantur & Virdiaria,prout in Pand. Flor.scriptum est,in l.13.§.fructuarius.& § si ædium.D. de vsufruct.& l.8.in fi.D.de instr.vel instr. Et Viridia in l.79.in fi.C.de verbo.signific.l.15. D. de seruit.l.1x.D. de seruit.vrb.& apud Vitru.lib.6.c.6.& lib.5.c.9.& Senec.Epist.15.libr Et sic cisternam viridibus subditam apud eundem accipe libr. 13. Epist. Et Ambulationes pressis ac tonsis viridibus vmbrosas, apud Plin.libr.5. Epist.ad Apollinarem.Macrob. libr.j.Saturn.c.4. Viridia cum ἐπὶ ἰνδίτ accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridia prata,viridium pratorum. Cum verò ipsam loci viriditatem significare volumus, viridiorũ dicimus: vt cum dicitur, Formosa facies viridiorum. Apparet autem ex d.l.26.etiam in doliis desodi viridiaria consueuisse aggesta terra. Quin & in fenestris amænitatis gratia interenm habebantur, vt ex Martiale,& ex Plin.lib.19.c.4.intelligimus. Supra ædificia quoque viridaria habuisse Romanos ostendit.l.1x.D. de seruit.vrb.præd. Hinc:

VIRIDIARII serui,qui viridiariorum curam habent.

Viriola, vide Viriæ.

Vis, verbum est anceps: quod etiam accipi bonâ in partem potest: vt quam Magistratus rectè infert, scilicet iure licito & iure honoris quem sustinet. l.3. quod met. caus. Vis est & tunc, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. l.13. D. eod.

Vis, inquit Paulus libr. Sentent. 5. tit. 7. est maior rei impetus, qui repelli non potest. Græci autem sic vertunt, μεγάλου πράγματος ἐπίδοσις, ἣν οὐ δύναταί τις ἀπωθῆσαι, ἤγουν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποδιώκειν, καὶ ἀντερείδειν. In illa itaque Pauli definitione pro maior, maioris legendum censuerim: quod & probat l.2. D. quod met. causs. his verbis: Vis est necessitas imposita contraria voluntati, maiorisque rei impetus, qui repelli non potest. Vel sic:

Vis dicitur, quicquid nullo iure fit, contra liberam alicuius voluntatem. De qua elegantissime tractat Cicero in Oratione pro Cecinna, Cùm de iure (inquiens) & legitimis hominum controuersiis loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vnde in hac significatione, Vis & Ius opponuntur. Callistratus in l. extat. §. j. D. quod met. caussa. Atque per hæc duo cõtraria, distingui humanam vitam longo interuallo à beluina, Cicero in Oratione pro P. Sextio pulchre docet.

Vis est quadruplex: Expulsiua, quæ si cum telo fieret, antiquis est dicta, Vis armata, qua fundo quis deiicitur, vt tractatur. D. vnde vi. Turbatiua, cũ vterque possessionem adserens, ab alterutro deturbatur. Quò pertinet tit. D. vti possidetis. Cicero eleganter appellat, Vim quotidianam, quòd possessores in dies solent vtrinque possessionem vindicare. Inquietatiua vis, cum alter in alterius solo ædificat, pertinens ad tit. D. quod vi aut clam. Ablatiua vis, cum ab inuito aufertur aliquid: cui deseruit actio vi bonorum raptorum, & lex Iulia de vi. Compulsiua denique vis est, cum quis inuitus compellitur vt alij consentiat. Aduersus hanc multa introducuntur remedia. j. Constitutio diui Marci in l. extat. D. quod metus caussa. & totus ille titulus. II. l. pen. D. de vi priuat. Quæ d. l. extat. crassius exponit. III. l. si quis in tantam. C. vnde vi. IIII. l. miles. §. iudicati. D. de re iud. V. Constitutio Maximiliani, anno 1495. Vuormatiæ. VI. Constitut. Caroli 5. anno 1521. Vuormatiæ. VII. Constitutio Friderici, tit. de statut. & consuetud. contra liberta. Ecclesiæ. VIII. l. hi qui ædes alienas. D. ad legem Iuliam de vi publica. In C. Theodosiano, codẽ tit. est elegans constitutio aduersus illatam vim.

Vi possidere in interdictis Prætoriis dicitur, qui expulso vetere possessore, siue iure is, siue mala fide possideat, acquisitam per vim possessionem obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus, & præparatus venit, vt contra bonos mores auxilio, cui resisti non possit, fretus ingrediens in possessionem, vim facit. Sed qui per vim possessionem suam retinuerit, aut etiam ereptam sibi, in ipso congressu recuperauerit, vi possidere non intelligitur. l. j. §. vi possidere. D. de vi, & vi arma. l. xj. si tu me vi. D. de vsucap.

Vi possidet & ille, qui absente domino, ingressus possessionem, venientem deinde non admisit. l. 6. in fi. D. de acq. possess. At qui vacuam possessionem occupauerit, quanquam deinde venientem dominum prohibuerit, vi non possidet. l. 4. §. pen. D. de vsucapionibus. Vi porrò possidere à me videtur, & qui ab auctore meo vi possidet. l. 3. §. si quis ab auctore. D. de itin. actúque priua. Vim quoque facit, qui non sinit possidentem, eo quod possideat, vti arbitrio suo, siue in serendo, siue in fodiendo, siue ædificando, siue quid omnino faciendo, quod liberam possessionem aduersarij non relinquit. l. xj. D. de vi & vi arma.

Vi factum, in interdict. quod vi, aut clàm, videtur, finitore Mutio Scæuola, quod quis cum prohiberetur, fecit. l. 74. §. vi factum. D. de diuers. regulis iuris. l. j. §. hoc interdictum. D. quod vi, aut clam. Sed & qui vel minimi lapilli iactu prohibitus facere perseuerauerit, vel contra testationem denunciationémque fecerit, aut cum se sciret prohibendum, per vim molitus est, ne prohiberi posset, & quo minus prohiberetur cõsecutus est, periculum denunciando aduersario, aut ianua præclusa. l. j. §. hoc interdictum. & l. 19. D. quod vi, aut clàm.

Vim facere videtur quominus reficiatur, qui necessaria refectioni asportari non patitur. l. 4. D. de itin. actúque priuat. Vim autem facere non videtur, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur. l. 197. §. j. D. de diuers. reg. iur. Alia caussa eius, qui quod sibi deberi putat, iam per iudicem reposcit. l. 8. D. quod met. caus. l. pen. D. ad leg. Iul. de vi priua. Cæterum omne omnino, quod per vim fit, aut in vis publicæ, aut priuatæ crimẽ cadit. l. 195. D. de diuers. reg. iur.

Vis alia publica, alia priuata. Publica est, inquit Isidorus libr. 5. Etymol. c. 26. si quis ciuem ad populum, vel regẽ appellantem necauerit, torserit, verberauerit, vinxerit. Priuata verò, si quisquam ante iudicium armatis hominibus è suo quenquam deiecerit, vel expulerit. Hactenus Isidorus, qui hæc omnia ex Paul. lib. 5. Sentẽt. tit. 26. transcripsit. Vim publicam etiam committit, & qui per vim stuprum infert, l. 29. §. fi. D. ad leg. Iul. de adult. Atque ita initio genere & qualitate delicti videtur vis publica à priuata separata. Postea placuit, publicã vim eam accipi, quæ armatis hominibus coactis committatur: Priuatam, quæ sine armis fiat. l. 5. D. de vi priuat. l. 3. 4. 5. D. ad leg. Iul. de vi publica. §. item lex Iulia. Institu. de public. iud. §. sed & ex constitu. Instit. de interdictis.

Vis, quòd ad interdictum, Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est, pertinet, accipienda est pro qualibet priuata temeritate, ne quis ad decretam possessionem perueniat, vel ne ademptam quietè retineat.

Vis maior, est inquit Caius, quam Græci θεοῦ βίαν appellant. l. 25. §. 5. D. locati. id est ea quæ consilio humano neque prouideri neque vitari potest. & est animaduersio Dei in homines, cuius euitandæ ipse facultatem ademit: veluti fulgura, grandines. Cicer. 2. de inuen. Defensoris, inquit, conquestio calamitatis eius, quæ non culpa, sed vi maiore quadam acciderit, &c. Plinius lib. 18. c. 28. in fi. Ante omnia autem duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ cum acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis syderibus exeunt, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa quæ silente cælo, serenísque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. Sic Columella lib j. c. 7. Nam vbi sedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam (nisi cæli maior vis, aut prædonis incessit) detrimentum affert. Seneca libr. 4. de benefic. c. pen. Appellatur & vis magna. l. 2. in fin. D. de peric. & comm. rei vend. Similiter, Vis diuina dicitur, quæ scilicet non ab hominibus, sed admirabili quadam Dei potentia infertur. Vlpianus l. 24. §. 3. D. de damn. infect. Ita eum teneri, si ædificij vitio id acciderit, non si violentia ventorum, vel qua alia ratione quæ vim habet diuinam. quod enim tam firmum ædificium est vt fluminis, aut maris, aut tempestatis, aut ruinæ, incendij, aut terræmotus vim sustinere possit. Dicitur & Vis cui resisti non potest. l. 15. §. j. D. locati. Et maiores casus, quibus humana infirmitas resistere non potest.

Vi ipsa, id est, non reuera, & actu ipso, vt vulgò loquimur, sed facultate, τῇ δυνάμει, vt alibi loquuntur, & nos

obserua

obseruauimus: veluti cum quid nominatim dictum non est, sed aut verborum, aut ipsius negocij vis hæc est. Marcellus l. 72. D. de solut. Vi quidem ipsa & hic ex his dari stipulatus est, qui eius non erant, id est, quamuis id non expresserit, se stipulari hominem ex iis qui sui non sunt, tamen ex vi negocij satis intelligitur: neminem scilicet quod suum est stipulari. Sic l. 17. §. illud. D. de pact. l. 16. §. inde quæritur. D. ad Trebell. l. j. D. de statulib. & l. j. D. de condict. & demonstr. nisi si vi ipsa conditio insit: ita enim Florentiæ legitur. De vi huius locutionis vide Alc. l. 2. Disp. c. 9. lib. j. parerg. c. 28. & l. nomen filiarum. de verb. signific.

VIM facere moribus, Cicero dicit in Orat. pro Cæcina perſæpe. Moris enim erat, vt cum de agro quopiam controuersia institueretur, quia propter commoda possessionis magna iurgia, & pugnæ interdum ac cædes oriebantur, litigatores de amicorũ sententia diem inter se sumerent, qua die in rem præsentem, id est, in agrum illum vnà venirent, & in eo agro vim aliquam alter alteri dicis caussa facerct: id est, non veram & solidam, sed fictam & simulatã: quam Cicero in illa Oratione, vim quotidianam appellat: & Gellius lib. 20. c. 9. ciuilem ac festucariam.

Vis denique accipitur pro virtute quadam efficaci, hoc est, quæ potens est producere effectum. Quo sensu Cicero dixit de finibus: Atque in sensibus est & sua cuique virtus. Sic in tit. D. de legibus, Modestinus, Legis virtus, inquit, est, imperare, vetare, permittere, punire. Et Celsus, Scire leges, ait, non est verba earum tenere, sed vim & potestatẽ. Et in l. qui decem. §. Stichum. D. de solutionibus. Hac phrasi promiscue dicere solemus, Vi concessionis, aut virtute concessionis. Item, in virtute obedientiæ, pro vi obedientiæ. Eodem modo intelligenda est definitio tutelæ, Instit. de tutel. § j. & in l. j. D. eod. tit.

VISCELLIA lex, vide in legum indice.

VISCERATIO, largitio carnis, quæ publicis epulis fiebat. Pomponius l. 54. de legat. & fideicom. lib. 32. L. Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius viscerationem. Cicer. libro de officiis secundo: Prodigi qui epulis & visceratìonibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationúmque apparatu pecunias profundunt. Paulus in l. 22. D. de legat. libr. 30. visceratìonem intelligere videtur, cum ait quod ad diuisionem singulorum ciuium relictum videtur, inquit Hotomanus.

VISIO, consideratio, quæstio, prudens cogitatio, θεώρημα. Imp. de compos. digest. Et in his partibus, in quibus perfectissimè visiones expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc separare penitus erat inciuile. In Græca constitutione θεωρία nominatur: καὶ τὸ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, &c. id est siue quòd ita plerunque obseruari totius visionis continuationem oportebat, &c. Vlpian l. 25. §. 10. D. de hæred. pet. Sed in proposita quæstione tribus visionibus relatis, vna prima, deinde alia, posse dici totum quod superest, testiiuere eum debere. Idem in l. 8. §. 2. D. ad S. C. Velleian. Proinde secundum hanc suam distinctionem in prima visione, vbi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei Senatusconsulti Marcellus non daret. item apud eundem in l. 19. §. 4. D. mand. & l. 25. §. j. D. de probat. Inspectionem videtur Iurisc. in eundem sensum protulisse l. 31. D. depos. l. 44. de oblig. & act. l. 12. §. manumittendo. D. de capt.

VISITATIO, est exploratio vitiorum animarum, quarum cura episcopo concredita est. c. si Episcopus. de offic. ordin.

VISITATORES, eiusmodi exploratores. vt Cardinales, legati, nuntij Apostolici, patriarchæ, Archiepiscopi, & episcopi. c. procurationes. de censibus.

VISPELLIO, vilium, & ignobilium cadauerum elatorem significat: & ita hoc verbum in Pand. Flor. scribitur in l. 31. D. de euict. & l. 7. D. ad S. C. Trebel. & l. qui decem. D. de solutionibus, vbi Bispellionem vsitata B. & V. literarum commutatione per B. scriptum est. Sic & in Lexicon B. Germani ad Vrbem Vispelliones, νεκροθάπται, κοπιᾶται. Vespillones autem νεκροφόροι. Cuiac. supradictis locis Vispellionem accipit pro cadauerum nudatam de quo vlciscendo agitur in l. 3. §. aduersus. D. de sepul. viol. In aliorũ auctorum codicibus Vispillones, & Vespillones appellantur, vt apud Tertull. lib. de pallio, Martial. libr. j. Epigr. Sueton. in Domitiano c. 17. & in libell. Fulgentij obscurarum vocum, & apud Am. Marcellin. & Sido. Apollo. lib. Epist. vlt. & libr. 2. Epist. ad Desideratum, vbi Vespillones & Sandapilarios coniungit. Sunt tamen qui inter Vispellionem, & Vespillonem hoc discriminis ponant, vt ille funerator sit, hic cadauera portet. quibus Lexici interpretatio fauet. Alij Bispellio legunt, diuerso sensu. Vide Bispellio.

VITA, Ambrosius in lib. de bono mortis, est spiraminis fruitio: morti opponitur, adimitur supplicio vltimo. Vita pro substantia ponitur in Nouell. de ref ct endar. post medium.

VITALITIA, apud auctores Barbaricos sunt dotalitia & doaria, Latinis munera nuptialia, Græcis ὑπόβολα, quasi quæ viuenda fruenda mulieri in omne vitæ suæ tempus attribuuntur. Albert. Krantz. lib. Daniæ. 7. c. 35. Insuper Romulus acciperet Indeburgam filiam Alberti ducis in coniugem, Dos esset opidum Lentze cum territorio suo. Romulus pro vitalitiis daret sponsæ Aurusberg, &c. Item lib. 8. c. 36.

VITIVM à morbo in ædilium edicto separatur: eáque inter hæc verba differentia statuitur, quod morbus, temporalis est corporis imbecillitas: vitium vero perpetuum corporis impedimentum, veluti si luscus quis sit, lege prima, in principio. & §. sciendum. D. de ædilitio edicto, lege centesimaprima. §. verbum est. D. de verborum significatione. In stipulatione autem damni infecti, qua de vitio loci operisve cauetur, Vitium id esse definitur, quod accidens extrinsecus vitiosas ædes facit, lege 15. §. notandum. cum sequent. l. 18. §. j. & §. & cuius. l. 24. §. vitium. D, de damn. infect. Palustris itaque locus & harenosus vitiosus non existimabitur, quia naturale id vitium est. Quòd si arbores vetustate deciderint, vitio earum casus factus intelligitur. d. l. 24. §. apud Viuianum. D. eod. Quò referenda sunt illa Cice. in Topic. verba: Non enim eius vitio, qui demolitus est, damnum factum est, sed eius operis vitio, quod ita ædificatum est, vt suspendi non possit.

Vitium facere dicuntur parietes, qui ruinam minantur. Caius. l. 30. D. locat. Dominus insulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. Paulò post, vitiatum ædificium appellat. Idem l. 32. D. de damn. infect. Si ædibus meis proximæ sint ædes meæ & tuæ, quæritur an si hæ vitium mihi faciant, cauere mihi debeas. Item, Nam & si vnas ædes communes tecum habui, eæque vitium faciant. Cicero in Top. Si ædes excisæ corruerunt, vitiúmve fecerunt.

Vitium ædium & loci esse Labeo ait, quod accidens intrinsecus infirmiores eas facit, l. 24. §. j. D. de damno infecto.

Vitia possessionum alia sunt ex re, veluti quod res fisci sit, vel furtiua, vel vi possessa, vel contra leg. Iuliam repetundarum accepta. Alia ex persona, veluti si mala fide, siclàm, si precariò quis possessionem sit ingressus. l.

11.C.de acquir.possess.l.13.§.j.D.eod.tit.l.24.D.de vsucap.l.13.§.partus.D.de publicia. VITIOSVM itaque initium possessionis est, si quis rei alienæ sciens possessionem apprehendat. l.15.§.pen.D.de vsucap.

VITIOSE QVE cœpisse possidere intelligitur qui vi, clàm, vel precariò, vel mala fide cœpit possidere.l.2.§. Celsus.D.pro empto.l.13.§.vlt.l.vlt.D.de acquirend. possess.l.3.§.si quis ab auctore.l.penult.D.de itin.actúque.l.j.§.Aristo.D.de aqua quotid.l.15.§.penult.D.de vsucap.Ex contrario sine vitio tradita possessio, in l.24.D.de donat.inter vir.l.j.§.vltim.D.de except.rei vend.

VITIVM etiam pro culpa ponitur. Sic vitio suo quem caussa cecidisse, vitióve eius quid accidisse, id est, culpa dicimus.l.23.in fi.D.de neg.gest.l.95.§.pen.D.de solutionibus.l.71.in fi.D.de cond.& demonstr.l.63.in fin. D.de euictionib.l.pen.D.de inoff.testa.

VITIOSVM & nullum æquiparantur. Nam quod vitiosè fit habetur pro non facto.l.quotiens.D.qui satisd.cog. vitiosè, accipe inutiliter.

VITIOSE cautum, vel satisfactum, non videtur cautum. Ideo rursus est rectè cauendum.l.quoties.l.de die.§. mulieres.& §.si seruus.D.qui satisd.cog.

Vitiose possidere, vide Vitia possessionum.

VITIS, bacillus viteus, quo Centuriones ferire milites, cum quid peccassent, solebant. Macer l.13.§.3.D.de re milit.Eum qui centurioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt, si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. Plinius lib.14.c.j.in fi. Quid quòd insertæ castris (de vitibus loquitur) summam rerum imperiúmque continent. Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnã ipsam honorat.

VITREAMINA, vascula vitrea, quæ ornatus caussa parãtur. Paulus.l.18.§.8.D.de instr.vel instr. Cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vesticulam habuerit, an eadem, &c.

VITREARII.l.j.C.Th.de excus.artif.& l.j.C.Iust.eod. Basilicõn interpretibus ὑελεργοί. Hos Vitrarios appellat Lampridius in Alexand.

VITRICVS, matris vir ex alio viro natus appellatur: ait Modest.l.4.§.4.D.de gradibus.

VITVLVS, non tantum de boue iuniore, sed etiam de aliis quadrupedibus maioribus accipiendus est. Quin etiam ad pisces refertur.l.si quis fundum.§.Imperator. versic.si quis vitulos.D.locati.

VIVERE verbum, inquit Caius, quidam putãt ad cibum pertinere: sed Offilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta, & stramenta contineri: sine his enim viuere neminem posse.l.234.§.2.D.de verb.signific.

VIVARIA, loca septa sunt, quibus inclusæ feræ custodiuntur & adseruantur: vel, vt ait Columella libr.8.c.j. cubilia pecudum syluestrium, in quib. nemoribus clausis custodiuntur. Tryphoninus.l.62.§.j.D.de vsufruct. Si viuariis inclusæ feræ in ea possessione custodiebantur. Sic.l.3.§.item feras.D.de adquirend.possess. vbi viuaria à piscinis Paul.separat, & quod initio Viuariis, postea, Syluis circumseptis dicit. Sic & apud Plin.libr. 8.cap.52.vbi viuaria primum togati generis inuenisse Fuluium Lippinum quendam scribit, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Ammia. Marcellin.libr.31. Ita hic quoque intra septa, quæ appellant Viuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat. Viuaria etiam piscium dixit Seneca libr.14.Epist. Et viuaria murenarum, ostrearum, cochlearum idem Plinius lib.9.cap 54.55.& 56.

VIX, vocula duo, atque eadem quidem ex diametro pugnantia significat. Vno namque modo ponitur pro eo, quod est, Etiam.l.vix certis.D.de iud. Alio modo pro eo, quod est, nullo modo. l.tutor.in princ. l.fin.in princ.ad SC.Velleia. Vide Bartol.in l.prima. D.de tutel.

Vix, pro rarò.l.alienationis.D.de verb.signific.

VLLVS ALIQVIS, quasi vnus aliquis. Nunquam autẽ affirmatiuè ponitur, sed ponitur vel negatiuè, vel interrogatiuè, vel subiunctiuè.

VLTRA dimidium (vt dicunt) iusti precij deceptus dicitur venditor, qui nec dimidiam partem veri precij acceperit: vt si res valeat ducentis, quam vendidit nonaginta & quinque. In emptore verò alia ratio est. Nam is non potest decipi vltra dimidium iusti precij, præterquàm, si plus duplo emat: puta, si rem centum aureorum iusti valoris, emat ducentis, & aliquantò pluris.

VLTRA quandoque temporis nota est.c.si Paulus.32. q.5.l.cùm duobus.§.idem respondit.D.pro socio. aliquando medium tempus significat.c.literæ.de dilat. Quandoque inclusionem significat.l.cùm vltra.C.de non num.pec.l.eos.C.de vsur. Aliquando præfinit, & (vt vulgò loquimur) taxat.l.properandum in princ.C. de iudic.

Vltra in testamentis quid sonet docet lex Celsus.D.de vsucapionib.

VLTERIOR familiaritas, pro nimia, ac modum progrediente, apud Callistratum lege obseruandum.de offic.præsid.

VLTIMVS quis censetur, qui post se neminem habet, etiam si à nemine quoque præcedatur: quod latius exponit Alciatus in Comment.de verb.signific.

VLTIMVM supplicium esse mortem solam interpretamur: inquit Caius l.21.D.de pœn.l.pen.C.Th.de offic. rect.prou.& l.capitalium.28.D.de pœn. vbi Callist.sic scribit: Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, viuicrematio, cápitis amputatio: proxima morti pœna est, in metallum damnatio, deinde in insulam deportatio, &c. Sic Vltimam pœnam Plinius lib.2.Epist.ad Arria.dixit, & Sueton.in Iulio.c.14.

VLTRO, dictio varias apud Iurisc.sortitur significationes. Interdum enim pro prius. Paulus.l.si in emptione. 34.§.item si.3.D.de contr.empt. Nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi vltro quod conuenerit præstet. Africanus.l.si priusquam.15.D.de op.no.nunc. Cauere iuberet non prius se ædificaturum, quàm vltro egisset ius sibi esse altius tollere. Nam VLTRO abundat hoc loco: vt l.j.§.interdictũ.D.vti poss. Actio nunquam vltro possessori datur, quippe cum sufficiat ei quod possidet. Sic apud Papinianum.l.j.in fi.D.de vsu. tutor vltro conuenit pupillum, eíque pecuniam offert, id est prius quàm à pupillo conueniatur.

VLTRO, pro ipso iure, & sine aliquo facto aduentitio. Paulus.l.2.D.de leg.Rhod. Imò etsi non retineat merces magister, vltro ex locato habiturus est actionem. id est, etiam sine retentione. vox tamen NON in libris Flor.deest. Vlp.l.3.D.de cond.caussa.data. Quin imò etsi nihil tibi dedi vt manumitteres, placuerat tamen vt darem, vltro tibi competere actionem quæ ex hoc contractu nascitur.

VLTRO, sua sponte. Scæuola.l.cùm quis.37.§.nuptura.4. D.de leg.& fid.lib.32. An maritus doli mali exceptione se tueri possit: & an vltro ex caussa fideicommissi actio ei competit. id est, sua sponte id ab illo possit petere, quod per exceptionem retineret. Papinianus.l.j. in fi.D.de vsur. Planè si tutelæ iudicio nolentem experiri tutor vltro conuenerit, & pecuniam obtulerit, &c. Item apud Paulum.l.ergo.22.D.ex quib.causs.maior.

VMBRATILIS pactio suffragiorũ.l.vniuersi.C.de leg.

VNARE, simplex verbum, Tertullianus vsurpat. Vnde nos Adunare dicimus,& Coadunare.

VNCIA, pars assis duodecima, cuius hæc erat nota —, mensuræ quoque primus gradus est Cassiodor.lib.1. Variarum.

Vncia auri,aurei sex, A. Augusti.lib.2.ca.9. & eiusdem lib. cap.vltim.declarat Vnciam pedis.

VNCIARIVM fenus,in XII.Tabulis, quod centesimo anno sortem æquat,definitore Tacito lib.5.Annal.

Vnciarius hæres, ex vncia scriptus, l.34. §.inde dicitur. de leg.j.

Vnciariæ vites,quòd inter quamlibet vitem vnius iugeri vncia interuallum æquale faceret.

Vnciariæ vsuræ,l.47.§.præfectus.D.de admin.tutor.cum pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur: id est, quæ singulos nummos è centenis quotannis efficiunt.

VNCIARIA lex Festo lib.19. dici cepta est, quam L. Sulla,& Q. Pompeius tulere: qua sancitum est, vt debitores decimam partem ...... locum hunc mutilum punctulis notatum apud Festum inueni. quæ desunt ex aliis auctoribus supple.

VNCTORES, ἀλεῖπται, serui sunt, qui in balneis dominum vngebant, atque illi muneri destinati erant. Consuetudo enim erat veterum singulis diebus antequam cibum caperent, in balneo se lauandi, & postea vngendi. Cicero in epist.postrema lib.13.ad Atticum, cum Cæsarem accepisset in fundo quodam suo, post horam VIII.inquit,in balneum, tum audiuit. De Mamurra non mutauit, vnctus est,accubuit, ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit & bibit ἀδεῶς, & iucundè. Sic Terent.in Phormione Act.2.1.

Ten' asymbolum uenire,unctum atque lautum è balneis,
Otiosum ab animo,&c.

Cicero etiam Epistol. ad fam. lib.7.24. hoc verbum vsurpauit: Ille autem,inquit qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere,& sat bonum vnctorem,discessit à me,vt mihi videbatur,iratior. Testatur Victorius Varr.Lect. lib.37.cap.1. spectari Romæ in antiquo lapide, vnctorem dextra manu guttum tenentem (vas scilicet olei plenum, quod guttatim fundebat seruus) nec longe ab eo forma strigilem incisam. Sic Plautus in Trinummo:

Ducitur familia tota,vestispici,unctor,auri custos.

Martialis lib.12.

Atque olei stillam denaret Opelicus unctor.

Idem Victorius vbi supra pro Iunctores in l.in l.Censoria.203.in fi.D.de verb.signi. Vnctores legi vult. Vide Iunctor.

VNGVENTIS legatis, non tantùm ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis caussa, sed & valetudinis, l.21.§.j.l.25.in fi.D.de aur.& arg.leg. Vnguenta autem coactis odoribus fieri ait l.27.§.j.D.de acquir.rer.dom.

VNIO, margaritum est ex concha, quæ apud rubrum mare & crescit, & coalescit,l.6.l.19.§.pen.D.de aur. & arg.lega. Plinius lib.12.cap.j. Vnio in maris rubri profundo quæritur.vide eundem apertius lib.9.cap.35. hoc demonstrantem.Vniones dictos ait Isidorus lib.16.ca.10.quòd tantum vnus,nonnunquam duo vel plures simul reperiantur.

VNIVERSITATVM alia personarum, vt D.quod cuiusque vniuersi.alia rerum.Et hæc duplex: Iuris,vt hæreditas, peculium,D.de petit.hæredit.l.item.§.non solum. Facti,l.j. §.per hanc. de rei vend.Bartol.in l.j.in princ.D.de damno infect. Igitur,

VNIVERSITATES appellamus collegia,corpora, curias,societates,tot.tit. D.quod cuiusque vniuer.& de manumiss. quæ seruis ad vniuers.pert. Vniuersitatis autem nomen durat,& manet,etsi ad vnam personam reciderit,l.7.§.fi.C.quod cuiusq; vniuersitatis nomine.

Vniuersitatis res sunt,quæ in ciuitatibus sunt theatra, stadia, & si qua sunt alia ciuitatum communia, l.6.D.de rer.diuis.§.vniuersitatis.Instit.eod.

Vniuersitas quæ sit dicenda, & vtrum eo nomine veniant homines de vniuersitate, disserit Bartolus, in l.aut facta.§.fi.D.de pœnis.

Vniuersitas etiam pro vniuersitate bonorum, vt hæreditate, vt castrensi peculio,l.j. D.quot.bon.l.20. §.ait Senatus.D.de pet.hære.l.j.D.de rei vendic.l.j. §.quæ sunt alicuius.D.de interdict.Caius lib.2.Instit. Per vniuersitatem ait,id est, omnia simul bona adquirimus hæreditate,adoptione.Sic in §.videamus. Institut.per quas personas nobis adquir.& Insti.de adquisitio.per adrogatio.in prin.& in l.j.de actionib. certo tempo.finien. in Cod.Theod.verbum hoc accipiendum est.

Vniuersitas quoque vocatur grex, peculium, armentum, equitium,l.70.D.de vsufr.

VNIVERSALES actiones appellantur, quibus persequimur corpus aliquod iuris, continens multas res cum augmento & diminutione,vt sunt hæreditas, peculium,dos,iurisdictio.

VNVM precium,pro vna summa, etiamsi ex singulorum precio collecta sit,exponitur,teste Alberico, in l.ædiles aiunt.§.si fortè.D.de ædilit.edict.

Vno contextu fieri dicitur quod fit continuata actione, sine intermissione,sine interruptione actus.l.hæredes palàm. D.de testamentis. §.sed cùm paulatim. Institutio.eodem.

Vna res censetur,fundus,& fructus eius, siue maturi sint, siue non,l.fi.§.pen.D.quæ in fraud.cred.

VNICA filia, duos parare generos dicitur, vbi quis idem beneficium duobus simul pollicetur.

VOCARE in ius propriè est ad Prætorem, vel alium vocare qui iurisdictioni præest, l.2. D.si quis in ius voc. non ier. Eodem sensu dicimus, In iudicium vocare, l.j.l.tutor pro pupillo. D.de admini.tut.l.3.D.de eo per quem fac.erit.l.2.§.prætor. D.qui satisd.cog.& cautio iudicio sisti,est ad prætoris sellam sisti, l.j. D.si quis in ius voc.nõ ier.nam & Prætor ipse iudex est veteri appellatione, vt Liuius scribit lib.3.& apud Prætorem prius quam detur iudex specialis, quodãmodo agendi potestas datur,vt M.Tullius ait,De inuentione.vt planè duplici iudicio res eadem disceptari videatur, vno apud Prætorem, altero apud iudicem datum. Porro is qui in ius vocatus est,sequi debet,& quidem statim,ex XII.Tab. Si in ius vocat,atque eat.Qua enim actione cõueniatur, cognoscit antequam vocetur.nam editio actionis atque instrumentorum litis in ius vocationẽ præcedit. Quid ergo aliud restat quàm vt vocantem sequatur? Hodie vtrumq; fit simul ex cõtinenti, editio nempe & vocatio:& ideo nec sequitur statim qui vocatus est, sed deliberandi spatiũ datur. At iure antiquo, aut sequi è vestigio debet is qui vocatus est, aut manu iniecta inuitus duci, rapi, trahi, nisi scilicet vadimoniũ promittat, id est nisi satisdet iudicio sisti,l.5.§.vltim.D. qui satisd.cog. & inde tit.In ius vocati vt eant, aut satisdent.Plura de his vide apud Cuiac.Obs.lib.& ca.10. vbi & de in ius vocando latius differit.

VOCARE in partem, iuris verbum, pro participem facere, & partiarium admittere. Cicero pro Cecinna: Mulieres in partem vocatæ sunt. Sic Virg.lib.3.Æneid.

— ipsumq; uocamus
In prædam,partemque iouem.

VOCIFERATIO. Modestinus, §.fin.l.4.de re militari. Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur: si intra vociferationem, aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur. Est autem Vociferari, voce effrenata, non modò dolorem, sed etiam indignationem (quanquam indignatio doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed

tamen vehementius exclamare. Hinc vociferatio, verbale, ipse vociferandi actus.

VOCONIA lex, vide legum indicem.

VOLO, verbum, de se indicat solam vel meram voluntatis declarationem: quapropter qui dicit se velle eligere, nō eligit: & qui se dicit velle hæreditatem adire, non idcirco adit, sicut & qui dicit, se velle Stichum dare, non idcirco dat, l. Clodius. de acquiren. hæred. Licet ex illis verbis censeatur facta electio: non enim quisquam vult dare, nisi prius elegit: & hæc proprietate verbi defenduntur. Alioqui mens proferentis quandoque aliud suadet: vt eleganter docet Alciatus, explicans l. j. C. de summa Trinitate & fide Cathol. Igitur & qui rogatus est restituere, Quibus volet, etiam indignos præferre poterit. at si his quos dignos putauerit, vel arbitratus fuerit, restituere rogatus esset, tunc non aliàs quàm ex viri boni arbitratu restitutio facienda est, l. j. & l. 24. De legat. 2.

Voluero & Volam hoc differunt, quod etsi vtrumq; verbum futurum tempus significat, illud tamen præcisè momento ipso temporis quo quis voluntatem suam semel elocutus est, includitur: hoc longiùs funditur, & temporis tractum habet, vt docet Pompon. l. 112. de verb. oblig. & l. 6. in fi. ad S. C. Tertull.

Voluit transferre in l. non vult. 6. D. de diuers. regul. iur. cum effectu accipi posse, id est transtulit re ipsa, docet Decius ibidem nu. 4. Sic in l. fin. D. de ter. diuisio. Voluerit transcendere, vbi vide Bartolum, Accurs. in l. j. D. de leg. 2.

VELLE apud Iurisconsu. est expressis, & disertis verbis testari, & profiteri se velle, vt ex diuerso Nolle est vetare, & contradicere, & ita declarare. Inter hæc medium verbum est non nolle, id est, pati & tacere, l. j. §. sciendum. D. de tributo. Eius autem est non nolle, qui potest & velle l. 3. D. de diuers. regul.

Velle non creditur infans, pupillus, furiosus, prodigus, & qui in aliena potestate est, l. 4. l. 40. l. 189. D. de diue. reg. iur. Itaq; in leg. Papia. si impubes sit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta, si auctoritas tutoris non intercesserit, l. 13. in fine. D. de oper. liber.

VOLVNTAS est eius qui cōsentit legitimè & vt oportet, l. 4. C. de fideicom. lib. Quintilian. declam. 340.

Voluntate nostra possidere dicitur seruus, quod ei peculium habere permissimus, l. j. §. item acquirimus, D. de acquir. possess.

Voluntas interdum ex scientia, & patientia inducitur, l. 7. §. interdum. D. ad S. C. Macedon.

Voluntatem filiæ cum pater agit de dote, non sic accipimus vt consentiat filia, sed vt ne contradicat. l. 2. §. voluntatem. D. solu. matrim. Voluntate itaque filiæ pater dotem recepisse videtur, si caussas contradicendi ei filia non habuerit, l. 37. D. eod. titul. Errantis Voluntas nulla est, l. 20. D. de aqu. & aq. plu. nec furiosi, l. 47. D. de acquir. hæredit. l. 40. D. de diuers. regu. iur. proinde eorum volūtate factum nihil videtur. Cæterùm cùm voluntas alicuius in aliquo actu desideratur, ea vel subsequi rectè potest, l. 10. D. de aq. & aq. pluuia.

Voluntate domini in libertate est, qui volente & consentiente domino ius libertatis vsurpat, vel aliquid pro libero gerit, l. 4. C. de fideicom. libert. & apud Quintil. Declamatio. 340.

Voluntas & propositum facientis, distinguūt maleficia, l. qui iniuriæ. cum cōcor. in gl. D. de furt. l. diuus. de sicar.

Voluntas ambulatoria vsque in momentum mortis dicitur, propter incertum voluntatis, ait Zasius. Nam facilè variat, quicquid ex voluntate conficitur, l. 4. in fin. D. de adim. leg. vbi dicitur, voluntatem esse ambulatoriam, inconstantem.

Voluntas expressa, quæ ex præfationibus, vel præcedenti tractatu constat, l. Titia. Lita stipulatus sum, D. de verbor. oblig. Tacita, vt quia natura contractus, qualitas rei, personæ, contrahentium consuetudo, eius quod actum est coniecturam indicant, l. semper in stipulat. de regu. iur. Vide Alciat. in l. in conuentionibus. de verb. signif.

VOLVNTAS VLTIMA. Hæc vox in genere inuenitur, vt quæ nec sit testamentum, nec codicillus, nec donatio caussa mortis, nec alio speciali nomine nominetur: sed simpliciter in generali appellatione vltimæ voluntatis relinquatur: de qua facit mentionem glos. not. in l. licet. C. de pact. Zas. in intellect. sing. in princ. Voluntas vltima non repugnans iuri & æquitati, pro lege est. Nouel. de his qui nupt. iter. §. atque hoc primū. Constit. 22. Voluntates vltimæ fiunt quinque modis. Aut. de hæred. & Falcid. §. quia verò. Porrò apud VLpia. legimus defunctorum voluntates non strictè esse interpretandas, l. plenum. §. j. D. de vsu & habit.

Voluntate fieri non videtur, quod ignoratur, l. non videtur. D. de lib. cau.

VOLVNTARIVS procurator & amicus voluntarius M. Tullio est negotiorum gestor. in auctoribus certè nostris procuratoris nomen commune est, gestoris & mandatarij, & amicus plerunque gestor, quòd ex officio amicitiæ hic contractus proficiscatur, l. si negotium. D. de reb. auct. iud. possid. Paulus quoque in Sententiis, Voluntarius, inquit, procurator, qui se alienis negotiis offert, rem ratam dominum habiturum cauere debet. Et Vlp. l. prætor. §. præstat. D. de reb. auct. iud. pos. creditorem missum in possessionem, qui fructus prædiorum vendit aut locat, quia gestori comparatur, ait voluntarium negotium gerere, id est voluntarium procuratorem esse: nec tamen is eo nomine tenebitur actione negotiorum gestorum, l. creditore. §. vlt. D. eo. sed in factum, quia, vt subiicit, d. §. præstat. suum potius quam voluntarium negotium gerit. imitabitur tamen hæc actio in factum, negotiorum gestorū actionem, & idem in eam veniet, quod in illam.

Voluntaria SOCIETAS apud Ciceronem in Quintiana, opponitur societati hæreditariæ, id est communioni quæ intercedit cum hærede defuncti socij. hęc enim voluntaria non est, quia re, non consensu cōsistit. Voluntaria est quæ consensu contrahitur, tractūque habito inter socios: & hanc societatem dicimus propriè: illam, rerum communionem, l. 25. D. de regul. iur. vel communiter gestum, l. 31. l. 32. l. 33. l. actione. §. si post. D. pro socio, & societatem impropriè. Voluntariam societatem dixit Vlp. in l. verum. §. in hæredem. D. eod. separans eam à societate vectigalium, cæterorūmque publicorum, atq; etiam à societate priuata: de qua vide Cuiac. Obser. lib. 10. cap. 25.

Voluntaria iurisdictio est, quæ seruatur in volentes. not. l. 2. D. de offic. Proconsul. & Leg.

VOLVPTATI deseruientia prætoria l. 198. D. de verbor. sign. quale describitur l. 13. §. fructuarius. D. de vsufru.

Voluptatis artifex, l. 7. §. dubitatur. D. de oper. libert.

VOLVPTARIÆ impensæ, quæ ad voluptatem fiunt, quæque speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt sunt viridaria, aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ, l. j. in princ. l. 7. l. 9. l. 11. D. de impens. in reb. dot. l. 79. D. de verb. sig. Vlpia. Epito. tit. de dotib. Appellantur & Voluptuosæ, l. 14. D. de impens. in reb. do.

VOPISCVS dicitur, qui ex duobus conceptis, vno abortu excluso, ad partum legitimum ducitur.

VOTVM, est alicuius faciendi, vel non faciendi, versus Deum, deliberata & iusta promissio, vt extrà de voto & eius redempt. Vnde ad eum locum quidam definiunt Votum, alicuius boni operis cum deliberatione Deo factam promissionem. Angelus verò Clauasius in Summ. votum sic definit, Est, inquit, propositi

supererо

superogantis promissio Deo facta, propter bonum finem deliberatione firmata. Vnde Cicero eleganter dixit, Votum esse sponsionem qua Deo obligamur. Nobis præcipuum votum est, quod in baptismate fecimus. Solebant autem veteres quàm plurima vota pro principe nuncupare, vt,

Vota anniuersaria, ob diem imperij, cùm videlicet ad imperium Princeps sumptus esset, quorū & in Iure mentio habetur, l.omnes. C.de Feriis. Item,

Vota concepta ob salutem principis à sacerdotibus, Consulibus, idq; post tertium diem Calend. Iannar. auctore Gaio, in l.si calumnietur, de verb.sig. Præterea,

Vota quinquennalia, decennalia, vicennalia, & quæ, teste Alciato, in veteribus numismatis notabantur hoc modo: Vot.10. Vot.20. Vot.30. Vide Cicero de Legibus. Pro voluntate etiam accipitur, & desiderio: quòd ea valde desideramus, quæ voto à deposcimus. Adeò etiam apud gentiles magna res erat votum, quod in filiosam non habebat locum. Textus est elegans in l.si quis rem. §.voto. D.de pollicit. Eius rei affert rationem, & quidem efficaciorem, cap.9. l.5. Parerg. Alciat. Inter votum autem, & pollicitationem hoc interesse constat, vt idem ait, quòd pollicitatio Reipub. vel priuato alicui fit: Votum verò principi, vel Deo, ex caussa principis, vel Imperij, aut ob fortunam Cæsaris: & si qui casus similes.

Votum pro charitate, & indulgentia paterna, l.scripto. 7.D.si tab.test. Liberos naturæ, simul & parentum commune votum, ad hæreditatem parentum admittit. Sic l.15.D.de inoffic.test. Propter votum parentum, & naturalem erga liberos charitatem.

Votum pro consensu.c.2.de elect.in 6.

Votum, id est, oratio, l.denunciamus. C.de iis, qui ad eccl.confug.

Vox patris, vox filij, quia pater & filius vna censentur persona, l.fi.C.de impub.& al.substit.

Vpilio, pastor ouium, opilio qui vulgò dicitur. Alfenus l.60.in fin.D.de legat.& fid.lib.32. Item oues quæ stercorandi fundi caussa pararentur, item vpilionem, si eius generis oues curaret. Virgil.

Venit & vpilio, tardi venere bubulci.

Vrbs, inquit Pompon. ab vrbo appellata est. vrbare est aratro definire. & Varus ait, Verbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi solet, l.238.§.6.D.de verborum significat. Varro tamen lib.4. ling Lat. Vrbem ab orbe & vrbo dictam scribit, quod scilicet orbis fiebat, & aratro circunduceretur. Vrbare autem vel orbare, est circulo circunscribere, *περιγράφειν*, Gallis *cerner*, quasi circinare. Ab eo Seneca in Oedipo, oculos vocat orbes, vt Sophocles, quem sequitur, *κύκλους*. Et qui eos amisit dicitur orbus. Alij ab *ὄρβις* antiquo deduci malunt, ex quo *ὀρβίς*.

Vrbs est Roma, inquit Marcellus, quæ muro cingitur. Roma est etiam, qua continentia ædificia sunt, nam Romam non muro tenus existimari, ex consuetudine quotidiana potest intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus. l.87. D.de verbor.signif.

Vrbem, cum simpliciter legimus, Romam *κατ' ἐξοχὴν* significamus, quæ olim inter alias tantum caput extulit vrbes, vt ait Virgilius in Bucolic.

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

& ita in l.11.D.de senato.l.3. D.ad leg.Iul.de amb.l.penult.§.negotiatores.D.de mu.& hono.l.7. §.constitutum.D.de interd. & releg.l.3. D.de offic.præf.vrb. Vrbis tamen appellatio proprietate sermonis angustior est, quàm Romæ. Vrbs enim muris, Roma verò continentibus demum ædificiis finitur, l.2. D.de verb.sign. Eadem à Constantino appellatur vrbs æterna, l.3. C. de suariis lib.11. vt à Symmacho lib.3. Epist.& Marcellino sæpe vocatur, & ita in l.4. C.de oper.public. Imp. Valentinia.& Valens intra vrbem æternā scripserant, cuius loco intra vrbem Romam veterem & nouam supposuere Tribonianus & collegæ, vt alia immutauere tum in libris Digest.& Codicis Iustinia. vt ex eorum, & veterum collatione liquet.

Vrbs regia in Constitutionibus Constantinopolis accipi debet, l.vlt.C.de adsessorib.l.12.C.de iudic.l.14.§.sanè.C.de sacrosanct.Eccles.l.25.C.de nupt.l.25.C.de testament.l.5.C.de his qui ad Eccl.confl.l.31.§.in hac. C. de Episco.& cleric.§.vlti.Institut.de satisdationib. Eadem & inclyta & florentissima vrbs appellatur, l.vni. C.de contractib.iudic.l.11.C.de adsessorib.l.vlti. C.de ædific.priua.in Epistol.Pandectis præposita.§.illud verò. Et vrbs magnifica, in l.31.§.executoribus. C.de Episcop.& cler. Et noua Roma, vt libro 16.probauimus. Zonaras etiam *νέαν Ῥώμην καὶ βασιλίδα πόλιν*, Imperatorum exemplo vocat.

Vrbana prædia, inquit Vlpianus, omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in opidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis & in vicis: vel si prætoria voluptati tantùm deseruiētia: quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. proinde hortos quoque, si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit vrbanorum appellatione contineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, vinearij fortè, vel etiam olitorij, magis hæc non sunt vrbana. l.198. D.de verbo.signifi. Sic in l 16.C.de præd.min.in l.54.in fin.D.de peti. hæred.l.59.D.de contrahen.empt.l.13. §.si in locatis. D. de act.empti.

Vrbana prædia appellari ædificia, etiam si in villa sint, Rustica verò fundos Vlpian.scribit in l.1.D.comm.præd. & in fragmentis Instit.tit.19. Sic,

Vrbana familia à rustica non loco, sed genere vsus distinguitur. potest enim dispensator non esse vrbanorum seruorum numero, si rusticarum rerum rationem dispenset, t.166. D.de verbor.signif.l.12. D.de supell.leg. Qua in re vsus præcipuè testantia spectandus est, videndúmque est quo quemque seruum loco ac numero is habuerit. Et certè quos circa se habet paterfa.& sui vsus ministeriique vrbani caussa, non possunt non in eo numero esse. Quod pleniùs exponitur in l.99.D.de legat.3.& l.12.§.idem respondit.D.de instr.vel instr.l.4. §.peo.D.de penu.leg. Atque ita vrbanorum vel rusticorum prædiorum seruitutes, pro genere & qualitate prædiorū quibus debentur æstimamus. Nam & aquæductus, qui per vrbanum prædium transit, iter quoque per vrbanum prædium, vrbanæ seruitutes sunt, l.11.§.1. D.de publicia.l.14.D.com.præd.

Vrbana penus & supellex, ad vsum vrbanum, non ad locum vrbanum, aut peregrinum, dirigenda est, inquit, Iauolen.l.quemadmodum.de sup.leg.

Vrbana ancilla. Paulus de legat.3. Eum qui natus est (inquit) ex ancilla vrbana, & missus in villam nutriendus, interim in neutris esse (puta in vrbanis & rusticis) quidam putant, ne in vrbanis esse intelligatur, quod magis placet, l.seruis vrbanis. §.eum qui.

Vrbanas tribus appellabant, vt ait Fest.lib.vltimo in quas vrbs erat distributa à Ser.Tull.rege, id est, Saburana, Palatina, Esquillina, Collina.

Vrbaniciani milites, vel (vt vulgatis in libris legimus) Vrbanici, dicuntur, qui in præsidio vrbis locati sunt, l.35.§.1. D.ex quibus caus.maior. Et Vrbaniciani officiales in l.3.C.Th.de cond.in pub.hor.

Vrbicam procurationem Vlpianus in l.11.§.2.D.de minoribus, appellare videtur eam quæ propter certam ciuitatis controuersiam mandata esset.

Vrbicariæ regiones, l.vnic.C.Theo.si per obreptio. fuc.impe.l.5.C.Theod.Trib.in ipsis speciebus, & alibi, eod.C.Theod. Vide Suburbicariæ.

VRCEOLI, l.21. D.de aur.arg.lega, vasa parandæ potioni accommodata.

VREDO, qua herbæ, frutices, arborésque perculsæ arescunt, quam ἔκπληξιν τῶν δένδρων vocat Theophrastus. Vlpianus l.ex conducto.15.§.j. D.locat. Sed & si vredo fructum oleæ corruperit, aut solis feruore non adsueto id acciderit. Plinius lib.18.cap.28. vredinis caussam negat esse rorem inustum sole acri, omnémque vredinem frigore tantum cõstare, sole innoxio. quod his probat rationibus. Hoc enim nisi noctibus & ante solis ardorem euenire deprahenditur, totúmque lunari ratione constat, quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est præualente. vtroque enim habitu plena est, vt sæpius aliis in locis obseruauit idem Plinius. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cælo regerit. Differentia vtriusque habitus magna, sed manifesta, nanque interlunio æstate calidissima est, hieme gelida: ediuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hieme tepidas. Caussa euidens est. Æstate enim interlunio necesse est cum sole nobis proximo circulo currat, igne eius comminus recepto candens: eadémq; interlunio absit hieme, quando abscedit & sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa soli: hieme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ita per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Igitur hoc genus cælestis iniuriæ silente cœlo serenísque noctibus fit, nullo sentiente, nisi cum facta sunt, vt idẽ scribit. Hæc eò addidi quod videam plerosq; vredinis caussam aliò referre, necnon ipsum Vlpianum eo in errore fuisse: nisi aut particulam aliud genus iniuriæ à priore distinguere dixerimus.

VRINAM facere, pro meiere. Vlpian. Item de eo qui vrinam facit, quæritur, subaudi, an morbosus sit, l.quæritur. vbi Pedij sententiam probat: non quia vrinam in lecto facit, sed quia vitiosam vesicam habet, redhiberi posse.

VRINATORES in l.4.§.j.D.de leg.Rhod. qui in caput merguntur & sub aqua natant, ad Vrinare, id est mergi in aquam. illo verbo vtitur Firmicus lib.8 cap.5. Matheseos. Vrinatorum ministerium egregiè his verbis describit Manilius lib.5. Astronomicõn:

Illis in Ponto iucundum est quærere pontum,
Corpora qui mergunt undis, ipsúmque sub antris
Nereos, & æquoreas conantur uisere Nymphas:
Exportántque maris prædas, & rapta profundo
Naufragia, atque imas auidi scrutantur arenas.

Nam per vrinatores naufragio mersæ, & in mare nauis leuandæ caussa iactæ res extrahi solebant, vt not.d. l.4. Inde Vrinandi artifex, apud Symmachum lib.1. Epistol.25.

VRNA, mensuræ genus quatuor capiens congios. Huius hæc nota ꝗ' fuit. Sic autem dicta est, inquit Varro lib.4. Ling. Latin. ab vrinando, quòd vrinant in aqua hautienda.

VRNALIA vasa satis supérque explicat Anto. August. lib.2. Emend. cap.11. vbi de mensuris, & vasis edisserit.

VRNALES vrcei, vrnam continentes: hæc est mensura sextariorum viginuquatuor. Vide Alciatum in l.vinaria vasa. de verb.signif.

VRSVS, bestia est, nec numero pecudum continetur. Auctor Gaius in l.2. in fine. D.ad legem Aquil.

VSIC, vetustè pro vsus: auctore Nonio. Alfenus l.60. §.2.D.de legat. & fid.lib.32. Nam si vina diffudisset, habiturus vsioni ipse, & hæres eius Vlpian. l.27.§.4. D.de aur.argen. Siue id suæ, siue alterius vsionis caussa paratum esset.

VSQVEQVAQVE, pro semper, l.ab arrogato. D.de cur.fur. Aliquando significat simpliciter l.in ratione. §.videre. D.ad leg.Falcid.

VSQVE inclusionis nota, l.fin. D.de senat. l.2. D.de his qui not.infam. l.11. D.de dolo. l.j. D.an per alium caussæ appell. l.vlt. D.de discuss. & cap.j. de ord.ab Episco. qui renun. aliquando exclusionis, cap.cùm dilectis de fid. instr. Significatiua quoque est termini ad quem, sicut dictio A, vel Ab.

VSVRA propriè vsus: sed postea loquendi consuetudine vsuræ merces, Vsura nominata est. Cicer. Verr.5. Quis hoc fieri posse iudicauit, vt cum Senatus publicanos vsura sæpe iuuisset, magistratus à publicanis pecuniam pro vsuris auderet auferre? & lib. Tuscul.1. Natura dedit vsuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur quod quærare, si repetit cum vult? Ergo Vsura est (vt consuetudo loquendi tulit) merces vel æstimatio vsus pecuniæ. ea verò duplex est. nam altera in generis sui nomine consistit: altera fenus vocatur. Speciatim autem.

Vsura, est compensatio eius quod creditoris interest vsu caruisse suæ pecuniæ, dum ea debitor vteretur. nam vsuræ non propter lucrum petẽtium, sed propter moram non soluentium infliguntur, l.cùm quidam. §.si pupillo. D.de vsuris. Fenus autem cum propter lucrũ: quod suo loco explicauimus.

Vsurarum autem species ex assis partibus denominantur. quod vt intelligatur, illud scire oportet, sortem omnem semper ad centenarium numerum reuocari: summam autem vsuram esse, cùm pars sortis centesima singulis mensibus persoluitur. Et quoniam ista ratione summa hæc vsura duodecim aureos annuos in centenos efficit, duodenarius numerus Iurisconsultos mouit, vt Assem hunc vsurarium appellarẽt. Quemadmodum autem hic As non ex menstrua, sed ex annua pensione æstimandus est, similiter omnes eius partes ex anni ratione intelligendæ sunt. vt si vnus in centenos annuatim pendatur, Vnciaria vsura: si bini, Sextans: si terni, Quadrans: si quaterni, Triens: si quini, Quincunx: si seni, Semis: si septeni, Septunx: si octoni, Bes: si nouem, Dodrans: si deni, Dextans: si vndeni, Deunx: si duodeni, As. Hinc,

Vsura CENTESIMA (qui est As vsurarius) dicitur, cum pars sortis centesima singulis mensibus, id est duodecim singulis annis penditur: Vide Cuiacium in Pand. & in Cod. p.109. & Nouella 130. & Ant. Aug. lib.2.c.10. & Gou. p.175. l.4. Romani enim Græcorum morem imitati, qui facilioris & commodioris doctrinæ caussa quamuis summam sortis ad Minam, quæ centum drachmas valebat, perpetuò redegerunt: quantamcunque sortem similiter ad numerum centenarium reuocarunt. Itaque Vsura centesima, ex parte sortis cẽtesima, sicuti apud Græcos Drachmalis à Drachma, quæ pars est sortis ad minam redactæ centesima, nomen inuenit. quapropter eam Plutarchus in Lucullo ἑκατοστὴν appellat. Eius exemplum apud Paulum extat in l.40. D.de rebus cred. Tunc eo amplius quo pòst soluam, pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est P. Mæuius. Vide l.4.§.vltim. D.de naut.fen. l.8. C.si cert.petat. l.vltim. C.de iure dot. l.vn. §.cum autem. C.de rei vx. acti. l.j. & 2. C.de vsur.rei iud. Constantin. lib.3. Epito. tit.7. ἑκατοστιαῖος τόκος ἐστὶν, τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν νομίσμασιν ιβ ι ἤγουν ἀνὰ ἓν νόμισμα, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν καθ' ἑκατοστὸν μῆνα ἀνὰ ιι ἐστὶν. Galli dicunt, à douze pour cent. Et hæc quidem fuit vsuræ cẽtesimæ vetus definitio. Alia enim fuit Imperatoris Constantini temporibus, vt videre est ex verbis Amiani, l.1. C.Th. de vsur. qui vsurã centesimam esse ait, cum tres siliquæ annuæ in singulos solidos præstantur. nam cum vigintiquatuor siliquæ solidum efficiant, in singula centena duodecim solidi & duodecim siliquæ præstari debebunt, & sic vsura centesima duodecim solidorum erit & semis cuius

etiam

etiam mentio fit Nou.130. Successerit huic nouæ definitioni, & alia amplior, quæ in centenos solidos reddit 16. semis & quatuor siliquas, hoc est in libram auri, quæ est LXXII. solidorum duodenos. Auctor Harmenop. 3. Epit. & Zonaras Nicenæ Synodi cap. 17. Vt nunc libræ auri inquit, sunt solidorum 72. ibi olim centenariæ erant.

Vsura BESSIS, cùm in singulos centenos quotannis octoni soluuntur, l. pen. C. de vsur.

Vsura MARITIMA, vide Fenus nauticum.

Vsura MAXIMA & grauissima, intelligitur centesima, in l. 7. §. 8. & l. 54. D. de administratione tutor. & l. 38. D. de negot. gest.

Vsura QVADRANS est, cum pars centesimæ quarta quotannis fungitur: hoc est, centenis terni: apud Scæuolam l. 21. §. 4. D. de ann. legat.

Vsuræ QVINCVNCES, cum pars centesimæ quinta quotannis penditur: hoc est ex centenis quini: quarum fit mētio in l. 17. D. de vsur. & l. 15. & l. 16. §. 2. D. de alim. & cibar. l. 7. D. de administratione tutorum. Persius Satyra quinta:

Quid petis ut nummi quos hic quincunce modesto
Nutrieras, peragant auidos sudare deunces?

Vsura SEMIS est, cum pars centesimæ dimidia, id est, seni pro centenis penduntur. nam cum centesima sit as vsurarum reliquę vsuræ ex eius assis, non autē ex sortis ratione appellationem sumunt. Eius mentio fit in l. 5. D. de operibus pub. l. 102. De solut. Semissalis autē appellatur à Modestino, l. 10. D. de pollicitationibus.

Vsura TRIENS est, cum pars centesimæ tertia, hoc est quaterni in centenos penduntur. Eius mentio fit in l. 26. §. 1. C. quando dies leg. & l. 3. vlti. D. ad leg. Falcid. l. 7. §. 9. D. de admin. tuto.

Vsura VNCIARIA, cum pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur, hoc est, vnus in centenos, l. 47. §. 4. D. de administr. tutor. vbi tamen VNCIAS vsuras legitur.

Vsuræ PVPILLARES vel quincunces sunt, vel trientes, vel aliæ leuiores pro more regionis, l. tutor qui repertorium. §. quæ sint autem pupillares. D. de admin. tuto. nisi in certis causis, quas lib. 3. Select. Antiquit. exponit Brissonius. c. 2. & explicantur. d. l. tutor qui repertorii.

Vsuræ LEGITIMÆ.

Vsuris CHRISTVS contractus mutui contaminari vetuit, Lucæ sexto. Exod. 22. cap. Consuluit. De vsuris. Per hoc autem non improbantur moderatæ vsuræ & consuetæ, si sub forma emptionis & vēditionis exerceantur, sicut consuetum est. Tunc enim & creditor agit ingenuè, & debitor intelligit negotiū, quod agitur. Longè enim differunt, concipere specialem contractum ad vsuras, vel (vt nunc vulgò dicunt) Rentas, quod licet: & accipere vsuras cōtra mutui contractus naturam, quod illicitum est. Certè verbum Vsura non est fœdum: sed non habere vsuræ modum, & honestā rationem est turpissimum. Quod commentatores aut non intelligunt, aut calumniosè dissimulant. Vsuras sanè permittūt leges tit. D. & C. de vsur. Canones verò prohibent, cap. 3. eod. titul. Vtimur re ipsa hoc tempore non minus, quàm olim: nominis autem (nescio qua ratione) nos pudet. Vsuras lex diuina prohibet. Odiosum autem vsurarum nomen est: quo fit, vt vsurarum nomen in interesse mutatum sit. Vnde Clemens Maro in Satyra:

L'on ne preste plus à usure,
Mais à interest, tant qu'on ueut.

VSVRARIA pecunia est, quæ sub vsuris debetur. Vlpian. l. 11. D. de compensat. Cum alter alteri pecuniam sine vsuris, alter vsurariam debet, concurrentis apud vtrunque quantitatis vsuræ præstandæ non sunt. & l. 12. Sed si inuicem sit vsuraria pecunia, &c.

Vsurarius debitor, qui sub vsuris pecuniam debet, l. 7. D. de vsuris.

VSVRARIVM debitum, cuius vsuræ debentur. Iulianus l. 6. in fin. D. de negot. gest. Etsi fortè non fuerit vsurarium debitum, incipit esse vsurarium.

Vsuraria VXOR, pro vsuaria: id est, qua quis pro vxore vtitur. Plaut. Amphit.

Volo deludi illum, dum cum hac usuraria
Vxore nunc mihi morigero.

Iupiter sic loquitur de Alcmena, Amphitryonis vxore propria, ipsius vsuraria.

VSVRPARE & Vsucapere, verba sunt inter se contrariè relata: nam Vsucapere, est vtendo acquirere. Vsurpare verò, vtendo retinere. Paulus l. 2. D. de vsurp. & vsuc. VSVRPATIO, inquit, est vsucapionis interruptio. Oratores autem Vsurpationem frequētem vsum vocant. Hæc fit amissa possessione ante tempus complendæ vsucapioni finitum, vel interpellatione, aut vsu domini, à Græcis definitur [Greek text], [Greek text]. Iurisconsulti etiam veterem consuetudinē retinuerunt in l. naturaliter. 5. D. eod. & alibi persæpe. Magnopere autem notatu dignum est, quod Cicero lib. de Oratore 3. significat, moris fuisse in possessione vsurpanda, vt surculus defringeretur. Etiam, inquit, hac instituendo diuisioe vtuntur: sed ita, non vt iure, aut iudicio, vi denique recuperare amissam possessionem, sed vt ex iure ciuili surculo defrigendo vsurpare videantur. Quo in loco vocem RHATORES desiderari arbitratur Hotomanus, vt sic legatur, Rhetores etiam hac instituendo, & cætera. De vsurpationibus autem librum scripserat Appius Claudius, teste Pomponio in l. 2. de orig. iur.

Vsurpare honorem, vti honore. Marcianus l. 7. D. de mun. & hon. Eum contra quem propter honores appellatum est, si pendente appellatione honorem vsurpauerit, coercetur.

Vsurpari etiam seruitus dicitur quæ vtendo retinetur, l. 6. §. 1. l. 8. in fine. & l. 9. l. 16. si seruit. vind.

VSVRPATVM etiam, pro vsu adquisitum, in l. 40. D. ex quib. caus. maio. Quod eo tempore quo in insula aliquis fuit, ex pœna ei irrogata, cuius restitutionem impetrauit, ab alio vsurpatum ex bonis quæ nō adempta erant, probatum fuerit, ex causa restituendū est.

Vsurpata mulier apud Gellium lib. 3. cap. 2. & Macrobium lib. 1. cap. 3. quid explicat Mutius Iurisc.

VSVS, vsucapio, Vsusfructus, Vide VTOR.

VT, modi notam esse adnotat Bartol. l. 3. D. de condi. & demonst. & C. de condi. quæ sub mod. quandoque significat conditionem l. cum tale. D. de condi. & demonst. quandoque significat secundum l. 3. C. de iis, qui pat. vel lib. occid. plerunque caussatiuè & [Greek text] ponitur. Caussatiuè quidem in c. sicut. 47. l. si quis temere. D. de leg. 1. [Greek text] verò & consecutiuè l. in Ecclesiis. de Episco. & cleric. l. 3. D. de seruitut. & ca. cùm liqueat t. q. 2. quandoque significat quàm, cap. locis 63. distinct. quandoque aduersatiuè pro sed, l. cùm post. C. de appel. Aliquādo pro tanquam, l. leges vt generales. C. de legib. Quandoq; veritatis significatiua est, l. cùm aliis, C. de secund. nupt. Quandoque pro quamuis l. sed an vltrò. D. de neg. gest.

Vt pro quando, l. si cum dies. §. si arbiter. D. de arbitr. Plerunque supereft l. 3. D. de parricid. interdum ordinis nota est.

Vt, aliàs significat caussam: aliàs similitudinem, pro sicut. Vlpianus in l. Si cùm dotem. §. 3. & §. si autem. D. solut. matrimon.

Vt, aliàs pro quòd accipitur. Marcellus in l. postulante. in princ. D. ad Senatusc. Trebell. Potest tamen, inquit, euenire, vt restitutionem distulerit hæres.

VTENSILIA sunt columellæ, quibus aut alitur homi-

num

num genus, aut etiam excolitur. Vnde glos. in l. eos qui vtensilia. D. de decur. non rectè de iis tantùm accipit, quæ ad esum potúmque pertinent. Sunt autem excipienda secundum communem cùm loquendi, tum testatoris vsum, l. si certus numerus. de legat. 3. cùm simil. quæ Alberic. allegat.

VTER, vtris, pellis qua vinum aut oleum deferri solet. l. 3. D. de trit. vin. & ol. leg.

VTERQVE, significat ambos: differunt tamen: quòd cum vtrunque aliquid fecisse dicimus, & ab hoc, & ab illo, separatim factum intelligimus: cum verò ambos dicimus fecisse: ab vtroque coniunctim id factum ostendimus. De tribus etiam dici seorit gl. in §. non solùm 2. Institut. per quas person. nobis obligat. acquir. l. 3. in princ. D. de rer. amot. Budæus annotat, Vtrique, de pluribus etiam dici, sed duo facientibus genera. Cicero in Catilin. Quod ego vtrosque in eodem genere prædatorum, direptorúmque pono. Id est, quæ duo genera ciuium.

Vterque vox plerunque coniungit, l. si quis duobus. D. de leg. 2. quandoque diuidit l. Pomponius. D. de rei vendicat.

VTANDI generalis est appellatio. Vtendum autem dare propriè est commodare, Plautus in Trinummo:

Nam beneficium hominis proprium quod datum, proprium erit.

Quod datum utendum est, id repetendi copia est, cum uelis.

Sumitur autem etiam pro dare mutuum, vt l. 2. D. de calumn. Si gratuita pecunia vtenda data sit, &c. Labeo verò in l. j. D. commod. Vtendum dare, genus faciebat: & mobilibus æquè atque immobilibus rebus attribuebat: Cómodare verò, speciem, & mobilium duntaxat propriam. Sed, vt apparet, inquit, Vlpian. etiam res soli commodari dicitur. Sic l. 19. & l. 21. §. j. D. illo tit. Q. Scæuola libro De iure ciuili 16. Quod cui seruandum datum est, siue quod vtendum acceperit, ad aliam rem atque accepit vsus est, furti se obligauit. Hoc ex Gell. libr. 7. capit. 15. Vnde Vtendum rogare, pro, commodato rogare, l. 15. D. depos. Plaut. Aulular. Cultrum, securim, pistillum, mortarium, Quæ vtenda vasa semper vicini rogant.

VTI & Abuti sic differunt. Vtimur, inquit Boëtius, iis rebus, quæ nobis vtentibus permanent: iis autem abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. Cicero in Topic. Non debet ea mulier cui vir vsumfructum bonorum suorum legauit, cellis vinariis, & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere: vsus enim, non abusus relictus est. Itaque quarum rerum vsus separari ab eorum corporibus non potest, earum vsus constitui non potest, l. 2. D. de vsuf. earum rer. quæ vt. veluti vini, frumenti, olei, pecuniæ, &c. Donat. in Andr. Vtimur, inquit, fructibus rei, quæ ab amantibus saluo vsu nobis subministrantur: Abutimur, quádo deperdimus & rem & fructum. nam vsui est ager, domus: Abusui vinum, oleum, & cætera huiusmodi.

VSVS seruitutis genus, pro itinere. Hoc ex Seruio didici, qui ad illud Æneid. 2.

Limen erat, cæcæq; fores & peruius usus,

Tectorum Priami:

Vsus, inquit, verbum iuris. Via, actus, vsus. Videtur dictum pro Consuetudine eundi.

Vsus est ius alienis rebus quantum ad vsuarij necessitatem satis est, vtendi, salua rerum substantia, l. j. l. 10. l. 11. l. 12. D. de vsu & habit.

Vsus pecuniæ amitti non potest, quàm duobus modis, morte scilicet, aut capitis deminutione, l. in stipulatione. cum seq. D. de vsufruct. ear. rer. quæ vsu consum. l. si vsusfructus nomine. §. cùm vsusfructus. D. vsusfruct. quemad. caueat.

Vsus reciprocus, qui frequentissimus est inter rusticos, vt: Commodo tibi boues meos ad arandum terram tuam certos dies, vt tu vicissim commodes tuos, cum ego arauero: non cadit sub actionem Commodati, sed præscriptis verbis, text. in l. si tibi rem inspiciendam. §. 3. D. de præscript. verb.

Vsus appellatione veniátne proprietas, differit Bartol. in l. donationes. D. de donat.

VSIBVS puellæ res relictæ, proprietatem arguunt. Vide Alber. in l. donationes. §. species. D. de donat.

Vsus sui caussa, & vsu suo duci ea demum mancipia videntur, quæ ad patrisfam. corpus tuendum atque ipsius cultum destinantur: veluti cubicularij, coci, ministratores, obsonatores, & alij eiusmodi vsus caussa parati, l. 203. D. de verbo. signifi. quæ vsualia mancipia vocantur, in l. vlt. §. quoties. D. de publican. Si quis argentum quod vsus sui caussa paratum esset, legauerit, id duntaxat debebitur quod victus sui caussa ad quotidianum vsum parauerit, non etiam quod commodare ad ludos & cæteras apparitiones solebat, l. 28. D. de auro argen. leg. Legatis vxori seruis, qui vsus eius caussa parati sunt, ad eam non pertinent hi serui, qui non proprij ipsius, sed cómunis vsus caussa parati sunt, l. 35. D. de legat. 2. his verò verbis ea, quæ post testamentum factum vsibus eius comparauerunt, continebuntur, l. 33. §. j. de legat. 3.

Vsum Græcè χρῆσιν appellari Vlpian. significat in l. 10. §. j. D. de vsu & habit. Quáquam apud Ciceron. lib. 7. Epist. χρῆσιν pro fructu Curius accepit.

Vsus etiam pro consuetudine ponitur. Sic in vsu, id est, in vulgari & quotidiano sermone, in communi vita, & vt dicimus, in praxi, in l. 45. & l. 52. §. quod tamen. D. de leg. 3. l. 3. D. ex quib. caus. maior. l. 3. §. impuberi. D. de S. C. Silania. l. 75. §. sed si legata. D. ad l. Falcid. l. 7. §. cum hoc edictum. D. ex quib. caus. in poss. l. 48. in fin. D. de ædil. edi. l. 158. l. 211. D. de verbor. significat. Ex vsu est, pro, Vtile est. l. 99. io fi. D. de solut.

Vsus etiam possessionem significat, vt Iauolen. in l. 115. D. de verbor. significat. scribit. Et ita Ælius Gallus possessionem vsum definit, apud Fest. Pomp. libro 14. Sicque in XII. Tab. sumitur, in his verbis: Vsus & auctoritas fundi biennium esto: cæterarum rerum annuus vsus esto. Sic & Horat. in Sermonib. · *Quædam, ait, si credis consultis mancipat usus.*

VSVALIS, idem significat, quod vsuarius. Martianus in l. interdum. de public. Quoties quis mancipia inuecta professus non fuerit, siue venalia, siue vsualia, in pœna commissi est.

VSVARIVS qui vsum habet, vt fructuarius, qui fructum, l. 13. §. de præteritis. D. de vsufruct. l. 52. D. de stip. seru. Vsuarius tamen seruus is quo vsum habemus, vocatur in l. 14. D. de vsu & habit. l. 2. D. de pecul. l. 7. §. si seruum. l. 12. §. quare. D. de dolo. l. 54. D. de acquirend. rerum domin.

VSVCAPERE vsu acquirere & possessione suum facere significat, quemadmodum Iurisconsulti loquuntur, l. j. l. 19. & l. 21. D. ex quib. caus. maio. l. 81. §. j. D. de legat. j. l. 33. in princ. D. de vsucapionibus. l. 22. §. sed & si cui. D. ad Trebellia.

VSVCAPIO est acquisitio dominij per possessionem prolixam & iustam: vel acquisitio per vsum, l. j. §. vlt. ex quib. caus. maior. Hanc autem sic definit Iurisconſ. Vsucapio est adeptio dominij (sic enim in l. 3. D. de vsucap. non adiectio legendum, Vlpianus suadet in Epito. titu. 19.) per continuationem possessionis temporis lege definiti. Verba hæc, TEMPORIS LEGE DEFINITI, supposuerunt Tribonianus & collegæ. Nam Vlpianus pro his dixerat, anni, vel bienij: rerum mobilium anni, immobilium biennij. Nam vsucapionum tempora produxit Iustinianus l. vnic. C. de vsucap. trans

c.transform.Duxit autem Modestinus illam definitionem ab officio vsucapionis, cuius exitus & proptium est, vt per eam acquiratur dominium, quod alioqui in rebus bona fide traditis nunquàm certò constare posset: quia propter infinitam rerum varietatem incertũ est plerunque, vtrum tradeus sit dominus, an non sit. Hæc autem adquisitio plenum ius tribuit.l.17.in fin.D. de rei vind.ex XII. Tab.atque ideo vetustissimum ius esse dicitur bonæ fidei possessoris. l.in bello.§.si quis seruum.D.de capt.& postl.& vsus nonnunquam.l.deducta.§.ante.D.ad S.C.Treb.& possessio, vt l.cum miles.& l.denique.D.ex quib.caus.maior.

Vsucapio inde dicta est, quòd per vsum aliquid capit & aufert. Vsus enim per lapsum temporis adimit res corporales & incorporales priori domino, & transfert in alium. Sic pignoricapionem olim dicebant, quam nũc captionem, & ablationem pignorum nuncupamus. Gell.libr.7.existimat vsucapionem & pignoris capionem, duplicatis ex integro vocabulis, dici oportere. Interdum tamen extra compositionem, interiecta qualibet voce, profertur, vt est apud Paul.in l.nunquã. §.vlt.D.de vsucapio.

Vsucapio currere, procedere, item suppleri dicitur.l.15.l.18.D.de vsucap.l.6.D.pro dona.

VSVSFRVCTVS est ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum substantia. l.j.D. de vsufr. Vsusfructus est ius ex seruitute quæsitũ.l. vti frui.5.D.si seruit.vindic.atque ita intelligendum est quod dicitur, Vsusfructus est ius: nam reuera vsusfructus est seruitus. sed ius & seruitus relatiua sunt. Cùm igitur vsusfructus seruitus rei sit, ius verò personæ, relinquitur vsumfructum esse ius in seruitute quæsitum: alioqui colonus & commodatarius ius haberent vtendi fruendi rebus alienis, salua earum substantia, non minus quàm vsufructuarius. Verùm inter illos & hunc ea differentia est, quòd neque ager colono, neque equus commodatario seruitutem debet, fructuario verò debet. Vnde intelligitur, vsum ab vsufructu hoc differre, quòd ille ad necessitatem, hic etiam ad vtilitatem ac voluptatem refertur. nam cui vsus, eidem omnium generum fructus duntaxat quantum ad ipsius necessitatem satis erit, debebuntur. veluti ex sylua, quantum ad coquendum & calfaciendum opus est: ex fruméto, vino, & baccis arborum, quantum ad ipsius familiam alendam: ex oleo, fœno, & stramentis, quãtum similiter alias ad res opus erit, debebitur. qua ex re intelligitur quod Vlp. significat, in l.per seruum.14.§.j.D.eod. nimirum vsum ab vsufructu hoc differre, quo pars à toto. itaque cui fructus, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debebitur: at cui vsus, duntaxat quod ad ipsius victum cultúmque necesse est. denique Vsus est ius vtendi re quapiam, quatenus ei cui conceditur necesse est: Vsusfructus, ius vtendi fruendi aliena re, quantum eius salua substantia ferre poterit. Vlp.l.per seruum.14.§.j.D.de vsu & habit. Vsusfructus an fructus legetur, nihil interest. nam fructui & vsus inest: vsui fructus deest. & fructus quidem sine vsu non esse potest: vsus sine fructu potest. denique si tibi fructus sine vsu legatus sit, inutile esse legatum, Pomponius scribit. sed si fructus sine vsu, videri constitutum qui & ab initio constitui potest. Hæc ille: ex quibus prima inter VSVFRVCTVARIVM & VSVARIVM differentia intelligitur. nam cui vsusfructus debetur, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debetur: at cui vsus, duntaxat quantum ad ipsius victum cultúmque necesse est. Hinc illud Ciceronis in j.de Offic. Expetuntur autem diuitiæ tum ad vsus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates. Altera differentia est, quòd Vsuarius ius suum trãsferre in alium nõ potest: at Fructuarius potest. l.vtique eo.11. & l.plenum.12.§.operas.D.eod. Cum enim vsus ex personæ certæ conditione atque qualitate metiendus sit, ob eámque caussam, & crescere & decrescere possit: transferri in alteram personam non potest. quippe cuius quantitas incerta sit. nam vsuario plus debebitur si vxorem ducat, aut liberos habeat, quàm cùm cœlebs erat: & vicissim minus si viduus sit, liberísque careat, quàm cùm & maritus & pater erat. Tertia differentia est, quòd vsuarius fundi per se colendi ius non habet. id enim sibi proprietatius retinet: at fructuarius habet. l.si habitatio.10.in fi.cum l.seq. D.eod. Iustinianus autem in Institutionibus etiam hanc differentiam commemorat, quòd vsuario fundi fructus naturales tantum, non etiam elaborati debentur: vsufructuario verò vtique debẽtur. id est, non tantum ij quos terra sua sponte profert, verum etiam ij qui arte & industria culturáque adhibita nascuntur: veluti poma, cæteræque arborum baccæ: item fœnum, ligna, & cætera quæ sunt generis eiusdem, vsuario pro modo & ratione suæ necessitatis debẽtur. at frumentũ, oleum, vinum non debentur. Quarta differẽtia hæc est, quòd vsus gregis, in solo stercore: vsusfructus verò, etiam in fœtu reliquísque omnibus continetur. l. plenum.12. §. sed si pecoris.D.eod. vbi Vlpian.ait, modico tamen lacte vsuarium vti posse: neque ita strictè defunctorum voluntates interpretandas esse. Dicet aliquis, Quid ita gregis fructus, item vt agri, pro vsuarij necessitate nõ conceditur? nam in stercore solo, exiguus est vsus. Respondetur, quoniam alioqui nõ alius pecoris fructus, alius vsus esset: deinde quia plerũque in agro superest aliquid proprietario, in grege verò nequaquã. Hoto.

Vsusfructuarius & fructuarius, aliàs accipitur substãtiuè pro eo qui habet vsumfructum: vt regulariter: aliàs adiectiuè, pro re in qua est vsusfructus, vt domus fructuaria, fundus vsusfructuarius. l.arboribus.§.fin.D.de vsufructu.

VTILES actiones dicuntur, quæ ex lege ipsa, sed interpretatione contra stricti iuris rationem, vtilitatis, id est æquitatis & iuris gentium caussa conceduntur: indéque nomen inuenerunt. l.quia actionũ.D.de præscr. verb.l.seruitutes.§.si sublatum.D.de seru.vrb. præd.l.si longius.in fi.D.de iudic. Veluti Actio à Prætore constituta est aduersus eos, qui seruum alienum corruperint, in duplum quãti ea res erit, quærebatur an si quis filium filiám ve familiàs corruperit, ea actio dari possit. Respondetur, vtilem dãdam esse: in qua officio iudicis æstimabitur, quanti nostra intersit. l. vt tantum. 54.D.de ser.corrupt. Hinc Pomponius d. l. quia actionum.11. De præscript.verb. Supplet Prætor in l.Aquilia, quod ei deest, reddẽdo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ: idque vtilitas eius legis exigit. Hinc vtilitas stricto iuri opponitur à Paulo. l. seruitutes.20.D.de seruit.vrb.& ab Vlpia.l.si longius.19.in fi. D.de iud. Sic etiam Vtiles actiones directis opponuntur, quæ recta ex legis verbis descendunt, cum vtiles tanquam ex obliquo veniant. quare etiam à Theophilo πλαγιαστικαὶ vocantur.

Vtiles autem Actiones plerunque his verbis demonstrãtur, Quasi, Veluti, ad exemplum, Exemplo, ad similitudinem.

Vtiles dies dicuntur, quibus experiundi & iudicis adeundi potestas est, l.3.in fi.D.de accusationib.l.6.D. quæ in fraud.credit.l.10.D. ad Turpillia.l.55.D.de ædilic.ed. Vtiles autem dies, interdum (quod in his quæ decretũ exigunt, seruatur) sessionum accipiuntur: quibus scilicet Prætor in tribunali sederit, & postulationibus dederit responsum. In his verò quæ de plano expediri possunt, vtiles sunt, quicunque dies, quibus Prætor sui copiam in publico, vel adeũtibus se fecerit. l.1.D. quis

ordo in bon.poss.§.vlt.Instit.de bon.possessionib. Vide Dies vtiles.Sic:

Vtilem annum accipimus, ex diebus vtilibus, id est, quibus experiundi potestas fuerit constantem.l.j.§.j.D. quando actio.de pecul.l.j.D.de in rem ver.l.3.§. hæc actio.D.vi bonor.rapt.l.28.§.si quis.D.de lib.& posth. l.14.D.de aq.& aq.plu.l.j.& l.6.in fin.D. quæ in fraud. credit.l.j.D.vti possidet. Experiundi autem potestas est,si agendi facultas est.nec enim satis est reum potestatem secum agēdi facere,vel habere eum qui se idoneè defendat:sed hoc amplius exigitur,vt auctor nulla idonea caussa impediatur experiri.Nam si vel Reip. caussa absit,vel ab hostibus detineatur, aut in vinculis sit,aut sic tempestate in aliquo loco detineatur,vt mādare non possit,experiundi potestatem non habet.l.j. D.de diuers.temporalib.Cæterum experiundi potestatem,quod ad redhibitoriæ tempus attinet, habuisse non videtur,qui vitium latens fugitiui ignorauit.l.55. D.de ædil.ed. Dies ad appellandum constituti ad aliquid vtiles sunt:si fortè eius, à quo prouocatur, copia non fuerit,vt ei libelli dentur. Nam is dies seruatur, quo primò adeundi facultas erit,id est,quo in publico sui copiam fecerit.l.j.§.dies.D.quando appell.sit.

Vtile autem tempus,& continuum opponuntur.l.31. D. ad leg.Iuliam de adult.l.j.§.si mulier.D.de lib.adg.

Vtile esse,vel vtilius esse,id est,magis ex vsu esse, pro ratione decidēdi legimus.l.j.§.hoc interdicto.D.ne quid in loco pub.l.5.in fi.D.si pars hæred.pet.l.89.in fi.D.de solutionibus.

Vtilia quædam sunt publicè,quædam priuatim.l.j.§.j.D.de iustit.& iur.publicè.Vtilia sunt,quæ in cōmune vtilia sunt,& quæ ad vtilitates omnium in commune pertinent.l.j.§.is quoque.D.ad S.C.Silanianū.l.6.§. ne quid. D.de offic.presid.Publicè vtile est,verbi gratia,absentium excusationes accipi.l.33.§.publicè.D.de procurat. per itinera tutò commeare.l.j.§. j.D.de iis, qui delec. vel effud.supremas defunctorū voluntates exitum habere.l.5.D.de test.quemad.test.mulieres dotatas esse.l. j.D.sol.mat.vide suprà,Interest lib.9.& 7.Vtilitas.

Vtile per inutile non vitiatur,quando talia sunt,quæ natura,lege, aut consensu separari commodè possunt.l. sancimus.C.de don.c.vtile.de reg.iur.lib.6.l.j.§.sed etsi mihi.D.de verb.oblig.In iis verò quæ separabilia non sunt:quia vel repugnat natura,vel legis auctoritas,vel voluntas contrahentium:vtile corrumpitur per inutile.l.j.§. Trebatius. D. de aqua quotidian.& æsti.Ratio huius differentiæ est:nam priore casu nemo læditur: posteriore verò semper sequeretur læsio alterius,si totum negotium non corrueret incidente vitio. Et hæret ferè in hac sententia Bart,quidquid alij rixentur,in l.Græcè.§.illud commune.D.de fideiussotibus.

VTILE EST, perpetua phrasis est Iurisconsultorum, quod vbi voluntsignificare aliquid bonum & æquum esse,atque iure scripto procedere:ibi vtuntur appellatione vtilitatis longè pulcherrima: scilicet respiciētes ad id,quod est in l.j.§.j.D. de iust. & iur. Nam ius nihil aliud est quàm honesta vtilitas deseruiēs humanæ societati ad transigendam hanc vitam.Pomponius in l.si rem meam.D.de verb.oblig.Si rem meam,inquit, sub conditione stipuler:vtilis stipulatio est, si conditionis existentis tempore mea non sit.

VTILITAS est duplex.publica vna, quæ eadem cōmunis dicitur,in l.51.in fi.D.ad l.Aquil.Altera,priuata.Publicæ vtilitatis caussa propositum dicitur interdictum De loco publico fruendo.Tuētur enim vectigalia publica neruos totius ciuitatis.l.j.§.j.D.de loco pub.fruē. Pro publica vtilitate exercetur actio iniuriarum,quoniam ad compescendam audaciam cohibendamque petulantiam iniuriosorum hominum pertinet.l. 42.§. j.D.de procuratorib. Publica Vtilitas est edictorum prætoris,quæ iuris veteris supplendi,corrigendi,emédandi caussa comparata sunt.l.7.D.de iustit.& iu. Publica est vtilitas nuptiarum.l.12.§. modo. D.de captiu. Et apud Paul.lib.2.Sentent.tit.20.Præterea si quod tumultus,vel incendij,vel naufragij caussa depositum est,nam reddi nō, crescit perfidiæ crimen, & publica vtilitas coërcenda est,vindicādæ,reip.caussa.l.j.§. hæc autem separatio.D.deposi.Item & alia quæ in verbo interest adnotauimus. Sic ex Vtilitate publica aliquid receptum dicimus.l.8.D.depos.Et vtilitatis caussa.l.2.§.si de impubere.D.pro empt.l.9.§.vsumfructū. D.de solutionib.l.j.D.qui & à quibus.l.31. §. pen.D.de adq.poss.l.j.C.eod.tit.l.5.§.j.de legit.tutorib.Et propter Vtilitatem.l.19.D.de præsc.verb.l.16.D. de legib. l.j.§. magistrum.in fi.D.de exercitor.l.6.D.rem pup.sal.fo.l. l.40.§.j.D.de adquir.poss.l. j. §. j.D.quod legator. Vel vtilitate suadente.l.j.§. sunt qui putent.D.ne quid in flum.pub.Et vtilitate suadente receptum quemadmodum legendum videtur.l.44.§.eum qui.D.de vsucap. Ex Vtilitate etiam edicta commēdantur.l.j.D.de neg. gest.l.j.D.de restituti.in integ.l.j.D.de exercitor. l.j.D. nautæ,caupo.Atque hæc vtilitas ius facit & constituit. Iura enim salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt.Quamobrē & Horat. Vtilitatem iusti & æqui matrem dixit.Estque Legislatoris omnia ad vtilitatē ciuium referre,vt Cice.ad Q.Fratrem scribit, & Aristoteles in lib.de morib.monet. vnde idem Cicer.in Topic.Ius ciuile definit quod plutibus in quaque ciuitate vtile est.Solent & sæpe Iurisconsulti sic ratiocinari:Par vtilitas,ergo idem ius.l.5.§.constituitur. D. vt in poss.leg.l.2.§.procuratorem.D.pro empto.l. vlt.D. de cloac.Nam quotiens lege aliquid vnum vel alterū introductum est,bona occasio est, & cætera quæ ad eandem vtilitatem tendunt,interpretatione, vel certè iurisdictione suppleri.l.12.D.de legib.

Vtilitas etiam omne compendium,& id quod nostra interest,id est,damna & lucra cōplectitur.l.4.§. in eum. D.de damn.infect.l.11. §.vlt.D.de act.empt.l.81.§. vlt. D.de verb.oblig.l.pen.§.si quis cautio.l.j.§. hæc verba. D.ne vis fiat ei qui in poss.Ita accipe quod dicitur,vtilitatem deberi,vtilitatē venire in iudicium, & in æstimatione.l.9.§.præterea.D.ad exhib.l.22.cum.l.seq.D. ad leg.Aquil.l.21.§.cùm per venditorē.D.de act.empt.

VTIQVE, pro tantummodo,præcisè,Vlp.in l.21.D.mād. Sed si non vtique vnius, sed vtriusque mandatum interuitus id fecerim, habebo mādati actionem etiam aduersus te,&c.Idem in l.31.§.culpam.de ædil.edic. Culpam enim omnem,inquit,accipiemus, non vtique latam.Et Papinia.l.si rem.19.§.Si cum mihi.de præscrip. verb.Ex quo,inquit,apparet vtique custodiam ad me pertinere:id est,custodiam tantum me præstare. Vlp. in l.13.de manum.vind.Præterea,ait, & illud exigitur, vt non vtique vnum seruum habeat qui manumittit. Vtique pro omnino, vsquequaque.Vlpia.l.73.D. de iudic.Post peremptorium impetratum agetur caussa & pronunciabitur,non vti secundum præsentem, sed interdum vel absens,si bonam caussam habebit,vincet.

VTRVBI,(sic enim rectè in Pandect. Florent.& apud Theophil.Instit.de interdict. scriptum est) interdictū est retinendæ possessionis,quod de re mobili maiore parte anni possessa datur.l.j.D.vtrubi.l.j.D.de rei vindicatio.Theophilus interpretatur πα̣ρὶ ποτέρῳ.Sic autē à primis verbis quibus concipiebatur hoc interdictum nominatum est.Næuius in Varentilla: *Vtrubi cœnaturi estis,hiccine,an in triclinio?* Vide Interdictum Vtrubi.

VVA, vitis fructus, inter dulcia recensetur,in l.vlt. D.de trit.& vin.leg.

VVÆ CRVDÆ, Vlp.ad leg.Aquil.l.si seruus seruum.§.Si oliuam,inquit, immaturam decerpserit, vel segetem desecuerit immaturam,vel vuas crudas, Aquilia tenebitur

bitur: Crudas, hoc est, nondum maturas. Cicero de Senect. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi auelluntur: si matura & cocta, decidunt.

Vuas, quas non vini caussa habemus, sed esus, poma dici posse, Paulus auctor est, in l. qui fundum. de verb. sign. Alciat. ibidem vuarum comestibilium species enumerat, vt ab auctoribus proditæ sunt.

VVA tumorem quendam, & glandulam carneam significat, id est pelliculam, quæ vuæ instar in extremo palato dependet, vti docet Cornel. Celsus lib. 6. c. 14. & lib. 7. c. 12. Vlp. l. 14. §. idem ait. de ædil. edic. Si vua alicuius præcisa sit, tollere magis, quam præstare redhibitionem, quòd morbus minuitur. Plin. lib. 20. c. 17. Tonsillis quoque & vuis medetur, & capitis doloribus.

VVADIVM, pignus. Guntherus lib. 8. Siquis habens feudum pretio seu vendere totum, seu dare, seu vvadio supponere cogitur. Quod erat in Imp. const. lib. Feud. 2. tit. 55. Vel vendere, vel pignerare. Capitular. Caroli, art. 20. Et si non habet pretium in vvadio, per seruum semetipsum donet, vsque dum ipsos bannos soluat. vide suprà GVADIVM.

VVLGO quæsiti, siue vulgo cõcepti, dicuntur, qui passim & σποράδην, & incerto patre concepti sunt, qui & spurij vocantur. l. 19. D. de statu hom. l. 4. in fin. D. de in ius voc. l. 18. D. de bon. libert. l. j. §. j. D. de liber. adgnosc. l. 16. §. pen. D. de his quæ vt indig. l. j. §. sed & vulgò. D. ad Tertyllia. l. j. D. ad municipal. Caius libr. j. Institut. tit. 5. Modestin. autem vulgò conceptos definit, qui patrem demonstrare non possunt: vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet. l. 23. D. de statu hom. Vulgò autem quæsiti, ex iustis nuptiis quæsitis opponuntur. l. 2. D. ad Tertyllia. l. 18. D. de bonis libert. l. 5. D. de in ius vocan. Nam hi parentem suum demonstrare & ciere possunt, vt Tzetzes lib. Hist. chilia. 5. c. 17. significat his verbis: Νομίζεται καὶ γνώριμα τοὺς γάμους τοὺς νομίμους, ὅσ᾽ ἂν παῖδας ἐγγέννωσι τοὺς δυνατοὺς πατέρας, τὸν πατέρα μόνον γινώσκοντας, ὡς ἴσην τὴν μητέρα.

Vulgò concipere, & vulgò parere accipimus eam, quæ vulgò & passim sui copiam facit. l. 5. vers. nec interest. D. de statu hom. l. 5. D. de in ius voc. l. 4. §. cognationis. D. de gradib. & adfin. l. 22. C. de adult. l. 77. §. mater. D. de leg. lib. 2.

VVLGARE interdum significat vsitatum, commune, sollemne, ordinarium, ciuile, legitimum. Sic vulgares actiones appellantur, legibus proditæ actiones, vsitatæ & ordinariæ. l. j. D. de præscript. verb. l. 46. in fi. D. de hæred. instit. Hinc &:

Vulgaris substitutio potest videri dicta, quæ ex l. 12. Tab. descendit: nisi cui magis placeat inde dicta, quòd à quolibet testatore, & cuicunque hæredi scripto fieri possit. Nam & in vulgarem casum factam substitutionem dixit Modest. in l. 4. §. j. D. de vulg. & pup. Vide Substitutio vulgaris.

Vulgare pactum, quod vulgò & communiter matrimonij cõtractibus adscribi solet. l. 30. D. de pact. dotalib. coniuncta l. 5. D. de diuort. Sic vulgare pactum. l. 3. C. de pigner. act. coniuncta l. j. C. de pact. pignor. & l. 4. D. de pigner. act. nimirum hoc, Si in matrimonio sine liberis decesserit. Et Vulgaria verba, ordinaria, vsitata, sollemnia, & cautione de rato habendo comprehendi solita, in l. 3. D. rat. rem hab.

Vulgaris cautio legatorum, quæ legatorum in diem, vel sub conditione relictorum nomine vulgò interponi solet. l. 113. §. iidem principes. D. de leg. j. tit. vt lega. seu fideic. nom. cau. Sic Vulgari modo legatorum dies proferri dicitur in l. 4. D. de dote præleg. qui ea clausula prorogatur, quæ refertur in l. 30. D. de leg. j. Sic Vulgari modo legari vxori dicitur, quod vsitato modo legatur, in l. 108. D. de legat. lib. j.

Vulgaris formula, in l. 40. D. de furt. pro actione vsitata de peculio, cuius formula est cum adiectione noxæ.

Vulgare præmium in l. 3. §. extat. D. de iure fisc. propositum delatoribus præmium signific. l. 13. §. extat. D. de iur. fisc.

Vulgaris exceptio rei iudicatæ. l. 3. D. de popularib. actio.

Vulgaris persona, leuis, quæ honestæ personæ opponitur, ab Vlpiano in l. legitimos. de legit. tut.

Vulgaria tectoria, pro gregalibus tectoriis, vt cùm Seneca loquar, in l. 13. in fi. D. de seruit. vrb. præd. At in l. 3. §. j. D. de supell. leg. vasa ænea vulgaria Paul. interpretatur, quæ non essent proprio loco attributa.

VVLGARIS vxor Budæo plebeia est, quæ matrisfamilias nomen obtinet. Vlp. in l. si vxor. 13. §. j. D. ad leg. Iul. de adult. Sed &, inquit, in ea vxore potest maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit: quamuis si vidua esset, impunè in ea stuprum committeretur. Malim tamen relatiuum QVÆ, non ad vxorem, sed ad verbum Mulierem, quod subauditur, referre: vt sit sensus, Si quis vulgarem mulierem, id est quæ vulgò corpore quæstum facit, vxorem duxerit: potest in ea vindicare adulterium, scilicet si matrimonio stante alij quam marito sui copiam faciat, & se prostituat: si tamẽ eo mortuo rursus ad ingenium, atque ad quæstum meretricium redeat, impunè vt in vulgari ac publica meretrice libido versabitur. Sicque Duarenus & Hotomanus exponunt. Aliter Alciatus lib. 2. Parerg. c. 40.

VVLNVS letale præsumitur, si vulneratus intra triduum mortuus fuerit, Bart. cum aliis probat, in l. vlt. in fin. D. ad leg. Corn. de sicariis.

VVLTVS nullo in animante esse, præter hominem, potest: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Auctor Cicero de legib. lib. j. Vide Speculat. titu. de aduocat. §. 5. & j. parte tit. de test. §. 7.

VVLVA, Latinis non est obscœna vox, non magis quam matrix, qua concipitur fœtus: quæ cùm destituitur vi attrahendi ac retinendi semen, sterilescit mulier. Nec est, vt indoctum vulgus accipit, pudendum muliebre. Vlp. de ædil. edic. Quæritur, inquit, de ea muliere, quæ semper mortuos parit, an morbosa sit. Sabinus, si vuluæ vitio hoc contingat, morbosam esse ait.

VXOR est, quæ in matrimonium conuenit. conuenit autem duobus modis: aut coëmptione, aut vsu. nam confarreationem, quæ propria Pontificum erat, omitto. Coëmptione, cùm vir & fœmina se inuicem emebãt: vt Seruius scribit in illud Virgilij:

Téque sibi generum Thetys emat omnibus vndis.

Veteri autem Romanorum lege, vt Varro scriptum reliquit, nubentes mulieres tres ad virum asses ferre solebant: atque vnum quidem quem in manu tenebãt, tanquam emendi caussa marito dare, alium quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cùm condidissent, compito vicinali solebãt resignare. Hinc eueniebat, vt mulier quidem in manu mancipióque mariti esset, aut eius cuius in manu mancipióque maritus erat, suáque illi hæres fieret: quemadmodum Vlp. in Instit. & Boëtius in Topicis testantur: itémque Dionys. hac de re scribens lib. Antiq. 2. Moris autem erat vt vir mulierem interrogaret, an sibi matersa. esse vellet, vicissímque hæc virum, an sibi patersa. esse vellet. nam si vterque respõdebat, velle, mulier materfamilias vocabatur: quoniam (vt ait Gellius) non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui, vt diximus, hæredis locũ venerat. Atque hoc nimirum illud quod Iurisconsulti nostri dicebant, In familiam nubere. l. 15. D. de cond. & demonstr. l. 21. D. quand. dies lega. Cicero in Topic. Cũ mulier viro in manum couenerit, omnia quæ mulieris fuerunt viri fiunt dotis nomine. Seruius etiam in libr. Æneid. 7. Per emptionem, inquit, facto matrimonio sibi inuicem succedebant. Testari tamen arbitratu suo poterãt. nam à tutoris potestate liberabatur, quæ ma-

tersa.fiebat:tametsi quibusdã etiam in rebus, tutorum potestas,sed multo leuior, permaneret.quod Cic. in Mursæniana exagitat.Vsu verò fieri matrimonium dicebatur, cùm tutoribus auctoribus mulier in matrimonium alicui conueniebat,quo cum ea cõsuescebat, quasi cum iusto perfectóque marito,adeò vt si vsus ille intra annum non interrũperetur, pro vsucapta iam haberetur:ei tamen intra annum vsurpare,id est vsum infringere,ex l.12.tabularum liceret.quod ni faceret, quoad in eo matrimonio maneret, matrona, inquit Gellius dicebatur:etsi sibi liberi nati nun forent,à matris scilicet nomine,non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Hæc neque in manu mancipióque mariti,neque sui iuris erat:sed semper in tutorum potestate permanebat.quod si intestata moreretur,agnatus proximus familiam habebat. Hæc ex Ciceronis Topic.Orat.pro Flacco,Boëtio in Top.Gellio lib.18.c.6.Tametsi autem Iurisconsultorum nostrorum tempore,quorum ex scriptis Pandectarum libri coagmentati sunt,Materfamil.& Matrona plerunque pro eadem vsurparẽtur (quemadmodum superius à nobis demonstratum est)tamen constat eodem ipso tempore Conuentionem in manum vsurpari solitam fuisse, Matrémquefamiliàs propriè appellatam esse, quæ in viri manum conuenerat.id quod ex l.pronunciatio. 195.§.familiæ.D.de verb.sign.& ex Vlp.Instit.c. 22.intelligitur,vbi inter suus hæredes numerat vxorẽ quæ in manu est,& nurum quæ in manu est filij, quem in potestate habemus.quod etiam.c.29. perspicuè inculcatur:vt dubium non sit,verba hæc Festi, quæ iam supra retulimus,eodẽ pertinuisse:Materfamiliàs,inquit, nõ antè dicebatur, quàm vir eius paterfamiliàs dictus esset:nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est, appellari potest. Quem locum sic exponit Hotom. vt quæ filiofa. nupta sit, non antè eo nomine vtatur, quàm is sui iuris effectus sit:neque consentaneum sit, vt si socrus viuat, quæ materfa. appelletur,nurus eandem nominis dignitatem obtineat.& cùm illud nomen ex mariti familia, in quam (vt ait Gellius)ascita est, consecuta sit: profectò quæ vidua est,materfami.propriè dici non potest. Vtrum autem ante liberos susceptos non ita diceretur, dubitari potest:cùm Boëtius ad stipulationem coëmptionis illud verbum adscribat.nisi fortè dicamus stipulationem ad omen,non ad veritatem referri oportere: atque adeò contracto matrimonio etiam ante liberos susceptos eodem modo Matremfamil. esse dictam, quemadmodum Matronam dici superius docuimus.

Vxor alia iusta dicitur ab Vlpiano,alia iniusta:in l.si vxor. 13.§.j.D.de adulter. Patet autem iustam dici eam cum qua matrimonium legibus contractum est, vt in l.si senatori.31.D.de rit.nupt.Si senatori,inquit, indulgentia principis fuerit permissum libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse.Quod cùm ita sit, sequitur vt iniusta ea vxor dicatur,cum qua matrimonium non secundum leges contractum est:veluti si tutor pupillam,aut si sine Principis indulgentia senator libertinam,aut sine patris iussu filiusf. vxorem duxerit. Itaque Vlp.in d.l.si vxor. §. j.cùm iniustam vxorem nominasset,mox qualecũque matrimonium id appellat. Et Macer in l.marito.24.in fi. D.eod. Vxorem contra leges nuptam hanc nominat. Sed non propterea putandum est,Vlpianum nouam vxorũ diuisionem tradere:& ita eorum species partiri,vt aliæ dicãtur iustæ. aliæ iniustæ.nam quæ iniusta sunt, perinde ac si non essent,habẽtur.Itaque(vt ait Vlpia.in l.2.D.test.quemadm. aper.) cùm iniustum, aut falsum, aut irritum testamentum dicimus,abusiuè & non propriè loquimur: vt cùm iniquum aut falsum modium nominamus, inquit Paulus in l.221.D.de verb.signifi.aut quoduis aliud falsum instrumentum:in l.si quis. 6. D. de fals. Quare absurdum esset existimare,diuisionem vxorum, quam Cicero in Topicis tradidit, vt aliæ matresfam.dicantur,aliæ tãtummodo vxores habeantur, ad illam iustæ & iniustæ vxoris partitionem abusiuam pertinere. Et rectissimè verissiméque à Boëtio declaratum est, generale vxorum nomen iis speciatim attribui, quæ nondum matresfa.sunt,sed intra annum vsucapionis habentur:quæ tamen interea iustæ vxores sunt: quia legibus ductæ sunt:tametsi nondum plena vxorum iura consecutæ sunt,quæ post vsucapionem absolutam sunt adepturæ. Quod igitur Vlpianus de iusta & iniusta vxore dixit, non diuisioni, sed abusioni potius tribuendum est:quasi addidisset, vt ita loquar, vel, verbi gratia, vel tale quippiam. Liuius lib.39. Campani petierunt vt sibi ciues Romanas ducere vxores liceret:& si qui prius duxissent, vt habere eas, & ante eam diem nati, vt iusti sibi liberi hæredésque essent.

Vxor, quæ quondam vxor fuit. l. si quis §. idem. D. de lib. lega.

Vxoris appellatione an contineatur sponsa, quæsitum est: quidam aiunt contineri, per l. Labeo.6.D.de gradib.& l.Seruius. Vide Bart.l.siue.C.du bo.quæ lib. & an sponsa de futuro, vide Panor. in c.j.de cler. coniug. & an sponsa de præsenti possit dici vxor, vt lucretur dimidium lucri, constant.mat.vide Panor.in c. ex publico. de conuers.coniug.Barbat.in rub. & c.j. de sponsalib.

Vxores impropriè, id est, cõtubernales.l.quæsitum.§.vxore.D.de fund.instruct.

VXORIS nomen in clericis & sacerdotibus honestissimum appellatur, in l.eum qui.19. C. de episc. & cler. Neque enim, inquit, clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione fecerunt.

VXORIÆ rei actio est, quoties post diuortium de dote contentio est:inquit Boët.in Top.Cic.vbi Cic.huius in actionis formula, verba illa sollẽnia fuisse ait, QVANTVM æquius melius.quod idem in 3.Offic.commemorat:eiúsque rei vestigia sunt in fi.l.pen.D.solut.matri.l. si cùm Cornelius.82.D.de solut.

X

XAgéraei, qui monetam cudunt, Græcis in l.j.C.de mutileg.lib. 11.

XENIA vocabantur munuscula quæ à prouincialibus rectoribus prouinciarum offerebantur. l.6. D. du offic.proconsl.l. vn. ne damna prouincial.infligant.in C.Theod.Cassiod. lib.7. Variar.in formula Comitiuæ portuum: Vnusquisque per sollemnitatem commonitus offerat voluntarium munus. Xenia enim sunt non debita. Plinius etiam libr.5.Epistol. ad Valeria. Quàm me iuuat, quòd in caussis agendis nõ modò pactione, dono, munere, verumetiam xeniis semper abstinui. Vtitur & hoc verbo idem auctor lib. 6.Epistol.ad Cornelianum. Alias Xenia proprie sunt munera hospitibus dari solita, quæ alias Lautia à Romanis vocabantur.

XENODOCHEION. l.31. C.de episc.& cler.locus vbi peregrini recipiebãtur, interprete Iul.Patritio in Epito.Nouel.7. Erant enim in bene moratis ciuitatibus olim constituta hospitibus recipiendis loca, vt & alibi annotauimus, quæ & Xenones dicuntur. l.18. C.de sacros.eccles.

XENONES, vide Xenodochĩon.

XENOPHAROCHI, ξενοπάροχοι, qui peregrinis res ad victum

ctum necessarias præbebāt, vt notatio verbi declarat. ξένος enim hospitē significat, & παρέχω, præbeo. iidem fortassis qui Parochi, *qui præbent ligna salémque:* vt ait Horat. libr. Serm. j. Arca. l. vlt. §. j. D. de mun. & hon. Hi quoque qui custodes ædium, vel archæotæ, vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi, vt in quibusdam ciuitatibus.

Ξυλοτομμικὰ, in l. j. C. de metall. & metall. id est Balluca. vide suprà lib. 2. in dictione Balluca.

Ξύλον, lignum. l. ligni. §. lignorum. D. de leg. 3.

XYLOCINNAMOMI, de quo in l. vlt. §. species. D. de publican. fit mentio, Dioscorides libr. j. diuersam facit speciem à cinnamomo: esséque lignosum cinnamomū tradit, quod sarmenta longa, robustáque ferat, odore sit longe cinnamomo inferior. Meminit & Plinius lib. 12. c. 19.

XYSTVS & Xystum, cùm apud Græcos idem significēt, apud Latinos tamen nonnihil habere discriminis, docuit Gulielmus Philander in Anno. in Vitruuium. Nam Xystos, inquit, Latini vocāt porticus tectas, vbi athletæ per hiemem exercebantur: Xysta autem subdiales ambulationes, vbi sudo cælo suas exercebāt palæstras. Vide Vitruuium lib. 5. c. 11. & lib. 6. c. 10.

XYSTICI, ij erant qui per hiemem in xystis se exercebant, vt Græci ad l. 4. D. de iis qui notantur infamia, interpretantur. Xystici enim, inquiunt, οἱ ἐν τῷ ξυστῷ ἀγωνιζόμενοι. itaque Exustici legendum non est, vt in Pand. Flor. habetur. Horum Suetonius in Galba meminit. c. 15. Tertull. in lib. de Spectac. Etenim ipsi actores & administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, harenarios illos amentissimos. Erat autem mos Græcorū habere palæstras, hoc est, ædificia exercendis, & animi & corporis viribus. vide Vitru. lib. 5. c. 11. & lib. 6. c. 10.

XYSTARCHES apud eundem Tertull. in lib. ad Martyres, qui xysto præerat, ξυστάρχης, inquit Sudas, γυμνασίου ἄρχων. Et ita xystarcham apud Marcellinum legimus libr. 21.

Y

Ὑποκοριστικῶς, id est diminutiua forma aliquid proferre, ἀπὸ τοῦ ὑποκορίζω, quod significat nonnunquam per diminutionem loqui, Vlpia. l. cogi. 16. in princ. D. ad Trebell. Et si substantiam meā, & si peculium meum testator dixerit, quia plerique ὑποκοριστικῶς patrimonium suum, peculium dicunt, cogendus erit, scil. adire.

Z

ZALEVCI lex, de edicto, mandatóque plus satis ridigo, parúmque humano dicebatur: quales feruntur & Draconis fuisse leges apud Athenienses. Vide Valer. Maxim. lib. 6. c. 5. & Lud. Cœl. Rhodigin. lib. 10. c. 19. & lib. sequen. c. 78.

ZANI, vel potius Tzani, populi, vt Viglius legendum esse annotauit, quod & Alc. probat, à veteribus Sanni vocati sunt, prius tamen & Macrones dicti. primùm sub imperio Iustiniani victi in formā prouinciæ sunt redacti, vt scribit Agath. libr. 5. Fit eorum mentio in Nouel. prima consti. de hæred. & Falcid.

ZEA genus frumenti, Langobardico vocabulo ab Accursio sæpe appellatur spelta, vide. l. triticum. D. de verb. oblig.

ZELVS propriè nostris est viri amor in vxorem. 2. q. j. c. si peccauerit. in fi. Dicitur & Zelus affectus ille. Zelus qui in sacris literis nominatur, oritur ex commistione indignationis.

ZELOTYPIA definitur à Chrysippo ægritudo animi, ex eo proueniens, quòd timeas ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere commune. Zelotypiæ spiritu vexatus vir, cum suspectam habet vxorem de adulterio, quid huic obseruandum, docet Moses in Numeris, & Imp. Nouell. 117.

Περὶ ζημιῶν ἀερικῶν, id est de mulctis aëriis, titulus est apud Harmenopulum, quem Cuiacius Obser. lib. 10. c. 7. referendum existimat ad illud genus vectigalis pro aëre exacti, de quo Cedrenus in Michaele Paphlagone meminit his verbis: Προσημείωτα ὄν πρὸς τὴν ἄντικρυς ἀπηνακίαν, πᾶσαν ἐπινοῶν ὁδὸν ἀδικίας, προσθεὶς ἐπίκειται τοῖς πλειστοῖς διδόναι ἕκαστον τοῦ χωρίου ὑπὲρ ἀέρος, ὅ τὴν ποιότητα καὶ ἰσχὺν αὐτοῦ. Et huc pertinet etiam illud Pescenij Nigri apud Spartianum: Vos terras vestras leuari censitione vultis, ego verò etiam aërem vestrum censere vellem. Et sane Plin. lib. 12. c. j. refert quosdam populos pro vmbra Platani vectigal pendisse.

ZETA, locus erat vnius cubiculi capax, solem hibernum spectans: ita constructus, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Alexand. Neapo. Gen. die. lib. 5. c. 5. Super hac dictione quid compererit Catanæus, refert pluribus in Comment. ad 2. lib. Plin. Epist. Hinc:

ZETARII apud Paulum lib. 3. Sent. tit. 6. iidem qui Diætarij dicuntur. l. quæsitum. §. idem respondit, domo ita vt. D. de instr. vel instrum. leg. de quibus superius diximus: ex quo apparet zetam & diætam idem valere: sicut Zabolum (qua voce vtuntur sæpe Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Paulinus) & Diabolum, item zacyntum & diacynthum, zaconum & diaconum.

Ζημία in legibus Solonis apud Demosthenem & Plutarchum, pœna & ad mortem, & ad aliud pœnæ genus pertinet. Ζημιοῦν & ζημιοῦσθαι in eisdem apud eosdē pœnam infligere, & irrogare mulctam.

ZEVXIPPI porticus, in l. 18. C. de operib. pub. In descriptione vrbis Constantinopolitanæ, cuius incertus est auctor, Thermæ Zeuxippi in secunda regione ponuntur. Zonaras Tomo 3. in Iustiniano: Καὶ τὸ ζεῦγμα λουτρὸν, τὸ λεγόμενον Ζευξίππου. Et in Philippico, Καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἀγῶνα λουσάμενος λουτρῷ.

ZINGIBERI, in l. vlt. §. species. D. de publican. imitatione Græcæ scripturæ. Nam Græcis ζιγγίβερι dicitur, éstque, interprete Suda, ἄλλος ἀρώματος. De quo videndus est Dioscorid. lib. 2. & Plin. lib. 12. c. 7.

ZIZANIA in extrauagant. super cathedram. §. ab olim de sepult. μεταφορικῶς primam Adæ declinationem significat, vt ibidem dicit glossematarius, qui eam pro scandalo accipi scribit.

ZONA cingulum est duplex, siue marsupium pecuniæ, quam aliquamdiu conseruare volumus, gestādæ idoneum. Vlp. l. 6. de bon. damnat. Nec si zonam circa se habuerit, protinus aliquis vindicare debebit. Gracchus apud Gellium lib. 15. c. 12. Itaque Quirites cū Roma profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas prouincia inanes retuli. Cæterum de zonis vide Cælium Rhodig. lib. antiq. 22. c. 19.

Zonam soluere dicitur maritus in lecto, cum nuptam virginem deuirginat. Catullus,

Nec quærendum aliud foret neruosius illud,
Quod zonam posset soluere uirgineam.

Ouid. in Epistul. Phyllidis ad Demophoontem:

Cui mea uirginitas auibus libata sinistris,
Castaque fallaci zona reuincta manu.

Zoxeni, operarij, qui in diem viuunt, παρὰ τὸ ζῆν, καὶ ξενίζειν, quod viuere significat in hospitiis: ipsi autem operarij, qui in aquæ ductibus laborãt, Silicarij dicuntur. A. Alciatus in l. ad reparationem. C. de Aquæ ductibus lib. 11.

Zygocephala. l. 2. quæ Græca est. C. vt nem. lic. in coëmpt. spec. & Nouel. 17. sunt capita seu capitationes, vide Capitatio.

Zygostates, libripens, ponderum caussa in ciuitatibus constitutus, vel cuius iudicio nummi probari debent, item signa ponderum nummis imprimi. l. vltim. C. de ponderatorib. libr. 11. l. 2. eodem titulo in C. Theo. & Edicto Iustin. 13. Inde Zygostasij munus, in l. 5. de frumen. vrb. Alexandr. in C. Theod. & in C. Iustin. Hinc Synesius Asclepiodoto: ὡς ἀπηνέχθη μου, ὡς ἐζυγοστάτησαν, ὡς κατεσημήναντο τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι τὸ χρυσίον.

Zythum potus, inquit Dioscorides lib. 2. qui fit ex hordeo in aqua resoluto. In Ægypto plerunque fieri Plin. lib. 22. testatur. Vlp. in l. 9. D. de trit. vino, & ol. leg. ex tritico, vel hordeo, vel pane confici scribit: vbi tamen doctè Cuiacius, pro pane, inaudito vocabulo in hoc potionis genere, paneco, siue panico, legit. Gallis, *Citre*, voce corrupta, appellatur. Eius vim explicat Dioscorides vbi suprà. Alciatus in lib. 10. Parerg. c. 15. Ceruisiam interpretatur.

FINIS.

PROLEGOMENA IN EAM LEGVM DESCRIPTIONEM QVAE ORDINE ALPHABETICO SVBSEQVITVR,

ex Pauli Manutij libro ſexto Antiquitatum Romanarum.

PRIMA omnium, atque æquiſſima naturæ lex eſt, quæ tum nihil cuiquam deeſſe, tum ea, quæ quiſque habet, æterna iubet eſſe. nam, quemadmodũ illæ, quæ cælestibus corporibus præſunt, beatæ mentes iuſtiſſimę ſunt, & ſuum quæque corpus iuſtiſſimè regit: ſic ipſa natura, quæ de ſuperioribus illis mentibus deriuata, & in vnum collecta vis eſt, æquiſſimum in agendo ordinem ſeruauit: eáque quæ egit, patére omnibus, nec vnquam non eſſe vult. itaque & eam partem aëris, quæ ſublimior, eóq; purior eſt, oculis traiicientes, adſpectu cæli iucũdiſſimo omnes fruimur: & inferiorem, mixtam, ſpiritu haurimus: & ſuſtinemur, atque alimur terra & aqua ad ea, quæ cuique commoda, ac neceſſaria ſunt, vtimur. nam, etſi horum ſingula vni animantium generi tributa ad vſum ac victum præcipuè videntur: tamen ita vni generi propriũ vnumquodque eſt, vt diuerſis generis animantibus nihil denegetur. alitibus aër, mare piſcibus, quadrupedibus terra, certa cuique animanti ſedes, ac naturale domicilium eſt: omnia tamen omnibus communia ſunt, neque alieni alimenti vſu animal vllum perpetuo caret. Hæc ſua lege natura, communis omnium mater, ita conſtituit, ac ſanxit. cuius ad ſimilitudinem quo propius accedunt humanæ leges, eò certior ac laudabilior ea vitæ ratio eſt, quam hominũ generi præſcribunt. neque ad aliud exemplum ſpectarunt homines illi, quos antiqui ſcriptores diuinis laudibus extollunt, qui ſuas ciuitates optimis inſtitutis ac ſaluberrimis legibus temperarunt. Celebrantur præter cæteras Lacedæmoniorum leges, à Lycurgo latæ: Athenienſium, à Solone. Commemorantur & illæ, quas Locrenſibus Zaleucus, Thuriis Carondas, Getis Zamolxis, Pythagoræ diſcipulus, dedit. Laudat etiam Cretẽſium leges Plato, Carthaginẽſium Iſocrates. Romanas verò Polybius anteponere omnibus non dubitat. hæc cum ab iis, qui cæteris hominibus ingenio, ac ſapientia præſtiterunt, ſummopere laudatæ prædicatǽque ſint: quid aliud, niſi præclaras fuiſſe, credendum eſt? at diſſimiles inter ſe, &, ſi diſſimiles, quo modo omnes præclaræ: quia nimirum ad eundem finem, eadémque quaſi metam, non eadem tamen via, omnes tendunt. Ius naturæ, in quo nihil inæquale depræhenditur, primi conditores legum ante oculos habuerunt. eius imaginem in ſuas quiſque leges, quantum imitatione licuit, tranſtulerunt. qui cum ad iuſtitiam pariter intenderent, eandem tamen in tradẽdo iure rationem ideo ſecuti non ſunt, quia non eiuſdem loci, non eiuſdem cæli, non eiuſdem hominibus ingenij leges ferebant. hæc illi cum animo circumſpicerent, atque cogitarent modò perficere poſſent, quod agebant: qua ratione perficerent, laborandum non eſſe iudicarunt. neque enim ipſarum legum vitio factum eſt, vt aut Athenienſes minus diu, quam Lacedæmonij: aut Lacedæmonij minus, quàm Romani floruerint: ſed quod Athenæ citius, quam Sparta: & Sparta citius, quàm Roma, de recta maiorum conſuetudine deflectens, legum imperiũ maieſtatémque neglexit. Quare prudenter iudicat Polybius, quod duabus potentiſſimis ciuitatibus, Carthagine, & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum ſuccubuiſſe Carthaginem, & victam conditiones accepiſſe, ob eam maximè cauſſam putat, quod, quo tempore inter eas incidit contentio, tum & Carthagine multo, quàm antea, negligentius: & Romæ multò, quàm vnquam diligentius leges colebantur. nihil enim ſine iure perpetuum eſt. Ius autem ipſum nihil aliud eſt, quàm bene viuendi norma, legibus tradita atque præſcripta, quam qui tenent, ſoli duas maximas res, maximéque optabiles adipiſcuntur. primùm, ipſi quotidie magis in ſua ciuitate cari ſunt, atque honorati, inter ignotos clari, inter homines viri, inter viros heroes: deinde id quod velle bonitatis eſt, perficere virtutis, facilè cõſequuntur, vt eorum patria ciuibus frequens, pace tuta, opibus beata ſit. Ex hoc genere fuiſſe legimus Thebis Epaminondam, Spartæ Ageſilaum, Athenis Ariſtidem, Romæ Camillum, Fabios, Decios, Scipiones, Catones, innumerabiles alios. nulla enim ex omnium ſæculorum memoria magis ad omnem laudem ciuitas excelluit. *Et paulo poſt*: Ius igitur omne aut à natura eſt, aut à conſuetudine, aut à legibus. ius naturæ ipſum per ſe, ſine conſuetudine & legibus, ad optimam vitæ conditionem ſatis erat, ſatis enim beatè viueremus, ſi naturam ducem ſequeremur. ſed quia, quod iuſtum & laudabile eſt, multi, vel quia ſunt hebetes, non intelligunt: vel ſunt improbi, diſſimulant: iccirco, ne peccantibus daretur excuſandi locus, ſcripta lex eſt, quæ, quid agendum, fugiendúmve eſſet, perpetuis literarum notis teſtatum, atque expreſſum ante oculos poneret. is enim, qui legem fert, ſi modò ſuam voluntatem ciuitatis commodo metitur, tria ſpectat, vt pœnam factis dignam perditi homines luant: vt cæteri, exemplo admoniti, pœnáque deterriti, meliores efficiantur: vt viri boni, ſublatis improbis, tutiorem, ac tranquilliorem vitam ducant. eſt igitur lex tanquam præco, qui, ſuggerente

natura, Iustitiam ciuibus enunciat: cuius vocem qui volentes auribus percipiunt, eámque fideliter animo custodiunt: ita viuunt, vt virtutem à vitio facile distinguant, & ab altero, tanquam à pestifero angue, refugiant: alteram amplexentur, & amabilem præ cæteris rebus existiment. verùm quia publica res ita cum priuata cohæret, vt altera alterius commodo nitatur, necfere, nisi vtrique recte sit, diu vigere & stare ciuitas vlla possit: propterea, quæ vtrique consulerent, leges, aliæ pro statu Reipubl. aliæ pro singulorum vtilitate, diuersis temporibus latæ sunt. fuit igitur & ius publicum, & ius priuatum. Rursus, quia publica sunt infirma, si separentur à diuinis, publici iuris facta diuisio est, vt altera pars ad religionem, altera ad res humanas pertineret. Ius priuatum ne ipsum quidem simplex est, sed leges quidem omnes de rebus humanis, alias tamen de iure ciuili, alias de criminibus continet. Primum igitur nobis agendum est de iure publico, deinceps de priuato: & primum de publico diuino, deinde de humano: item de priuato, primum de eo, quod ad ius ciuile pertinet, secundo loco de eo, quod crimina persequitur. ROMANÆ leges aut à regibus latæ sunt, aut ab iis magistratibus, quos, regno sublato, alios aliis temporibus creatos, ciuitas habuit. ipsas leges magna ex parte aliunde sumptas facile crediderim. non enim dubitandum est, quin cum ea tempestate in Italia & Albani, & Sabini, & præter cæteros Etrusci floruerint, cúmque Albæ Romulus, in Sabinis Numa, Priscus etiam matre Etrusca, patre in Græcia nato, in Etruria educato, genitus esset, ad suam quisque patriam respexerit, & ea quæ in iis populis probabiliora videbantur instituta, delegerit, Romæque legibus sanxerit. à Lacedæmoniis etiam nonnulla, ab Atheniensibus multa ad ius constituendum video deriuata. nam ferè, quæcunque in duodecim Tabul. decemuiri scripserunt, de Solonis legibus translata sunt. & earum tabularum supplementa Romanos à Faliscis collegisse, apud Sextium Honoratum scriptum est. cuius in commentario, à Cretensibus etiam aliquid sumptum animaduertimus. Maiores, inquit, nostri, sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretensibus, vt Varro docet in libris de gente populi Ro. in quibus docet, quidà quaque traxerit gente per imitationem. Nec verò ab ingenio pauca, atque à prudentia esse deprompta, credendum est, præsertim in Repub. cum in magnis opibus imperij, pro vario rerum euentu, noua iura temporum necessitas exigeret. Regum ætate non multas in vrbe leges fuisse existimauerim: non solum, quia regum iussa pro legibus erant, ad eos grauissima quæque deferebantur: eorum omnes dicto annuere, imperio parere cogebantur: verùm etiam, quia ciuitas, neq; dum populo satis frequens, neque opibus locuples, legum multitudinem non desiderabat. inter paucos, & assiduis bellis exercitos, nondum licentia, nondum planè vis emerserat: non luxuries, non illa quæ ferè opes consequitur, malarum artium lues in vrbem inuaserat, regibus exactis, simul cum publicis opibus & nata noua vitia sunt, & ea quæ fuerant, aucta. tunc, vt ad varios morbos diuersa medicamenta inuestigata, inuentáque sunt: sic ad ea mala, quæ manare cœperant in ciuitate, comprimenda, atq; sananda, varia legum genera peperit necessitas. neque tamen reges ipsi leges neglexerunt. poterant omnino, quidquid vellent: sed voluit nemo, nisi quod liceret. quin, vt ait Liuius, ab ipso statim vrbis primordio Romulus, rebus diuinis rite perpetratis, vocata ad concionem multitudine, quæ coalescere in populi vnius corpus nulla re, præterquam legibus, poterat, iura dedit. quem Numa subsecutus, multò etiam magis ciuitatem legibus excoluit, & ab armis ad religionem, bonósque mores totam traduxit. omnésque deinceps, præter Superbum, ita regnarunt, vt, quod idem Liuius alio loco tradit, Brutus idem, qui tantum gloriæ, Superbo exacto, meruit, malo publico vel maximo id facturus fuerit, si, libertatis immaturæ cupidine, priorum regum alicui regnum extorsisset. quare, cum ipsos moderati ingenij, optimiq; exempli fuisse constat, tum leges habuisse, quarum ad præscriptum vniuersos ciues viuere voluerint.

Legis definitio.

Et longo post interuallo: Legem Ateius Capito definiebat his verbis: Lex est generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu. Lex igitur fuit, non modò quæ comitiis Centuriatis, in campo Martio, ferente suffragium vniuerso populo, id est patriciis, & plebeiis, in centurias distributis, rogante maiore magistratu, ferebatur: verùm etiam quæ tributis comitiis, in foro, ferente suffragium plebe, sine patriciis, in tribus distributa, rogante minore magistratu, id est, tribuno pleb. nam solus tributis comitiis legem tulit, solus autem inter minores magistratus: quia consules, etiam tributis comitiis, legem tulisse cõstat. In iis verbis non videtur Capito plebiscitum à lege distinxisse. At Lælius Felix apud Gellium: Tribuni, inquit, neque aduocant patricios, neque ad eos referre de re vlla possunt: ita ne Leges quidem propriè, sed Plebiscita appellantur, quæ tribunis pleb. ferentibus accepta sunt. quibus rogationibus ante Patricij non tenebantur, donec Q. Hortensius dictator eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur. A quo ego tempore Plebiscita Leges appellari cœpta, quandoquidem legum vim Hortensia lege iam obtinerent, facile crediderim. nam antea, quæ tributis comitiis ferebantur, Plebiscita constat esse nominata. Varro quidem, quo nemo diligentius antiquitatis vsum retinuit, Legem tamen vocat, quam tribunus pleb. M. Plætorius tulerat: quod appellari plebiscitum, multis post annis Censorinus maluit. Sed de Plebiscitis, quæ Lælius, eadem ferè Festus. Scita plebei appellantur, inquit, ea, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante. Verùm & Lælius, & Festus propriè loquuntur, ad prisca illa tempora spectantes. nam postea paulatim obtinuit consuetudo, vt Legis nomen de plebescitis etiam vsurparetur. Eodémque modo contra definitionem Capitonis, qui, generale iussum, Legem appellauit, quæ de vno ciue populus iussit, Leges dictæ: licet priuilegia verius, vt essent, sic etiam appellari possent. cuius generis exempla, de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis, de cæde Clodij quæstio, Gellius commemorat. in quo illud animaduertendum, cum in duodecim Tabulis esset scriptum, ne de singulis, nisi centuriatis comitiis, ferri posset, quod in lege de reditu Ciceronis obseruatum est: de imperio tamen Pompeij, tributis comitiis, rogante Manilio, tribuno pleb. actum esse. Sed, siue populi scitum, siue plebiscitum esset: quorum alterum magistratu patricio, alterum plebeio rogante factum esse, ex Festo cognoscitur: siue ad plures homines, pluresve res, aut ad omnes homines, omnésve res, aut ad vnum hominem, vnámve rem, pertineret: prorsus omnia populi plebisve iussa, tum legis, tum etiam rogationis nomine, quia populus, plébsve à magistratu rogaretur, appellari solita, veterum monumentorum obseruatio declarat. quod Gellius quoque notauit. Nam, quod Ælius Gallus, vt apud Festum scriptum est, aiebat, inter legem, & Rogationem hoc interesse, quod Rogatio esset genus Legis, quæ autem lex, non continuo rogatio. quod ita Festus exponit: Rogatio est, cùm

populus

populus consulitur de vno pluribúsve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribúsve rebus, de quibus, non omnibus, sanciatur: id mihi, (pace vtriusque dixerim) falsum videtur. nomen enim ipsum Rogationis ostendit, omnes siue ad vnum, pluresve homines: siue ad vnam, pluresve res pertineant, vno rogationis vocabulo appellari posse. nam, vt Gellius animaduertit, nullum populi, plebisve iussum fieri potest, nisi populus, aut plebs rogetur, quod dum fit, ea verè rogatio est, & dicitur: idque etiam post lata suffragia nomen mansit. quamquàm frequentius omninò, de quocunque populi, plebisve iussu, in antiquorum scriptis Legis nomen inuenitur.

Leges à quibus & ubi ferrentur.

Leges autem nec nisi à magistratibus, nec nisi comitiis ferebantur: idque probandum exemplis non existimo, ne, quæ ipsa per se satis aperta res est, in ea demonstranda superuacaneam operam suscipiam. sed quia nec vnus magistratus, nec vna comitia erant: vtrum ab vno, an ab omnibus magistratibus, & vtrum vnis, an omnibus comitiis ferrentur, aperiendum videtur. Ferebantur leges à magistratibus maioribus quatuor, vno minore: à maioribus, prætore, & consule, qui ordinarij magistratus erant: item à dictatore, & interrege, qui maiores quidem, ordinarij tamen non erant, neque populi comitiis creabantur: censor autem, etsi erat inter maiores magistratus, ius tamen ferendæ legis, aut habendorum comitiorum non habebat. ideò dixit Plinius libro 35. capite 17. Lex Metilla exstat, Fullonibus dicta, quam censores dedere ad populum ferendum. minor magistratus, qui leges ferret, tribunus pleb. erat. nam ædiles cur. quæstores, ædiles pleb. III. Viri capitales, III. Viri monetæ cudendæ, tribuni mil. tam Rufulli, quàm Comitiati, etsi magistratus erant, leges tamen non ferebant: iiq; neque viatorem, vt tribunus pleb. neque lictorem, vt consul, & prætor, habebant: propterea tum vocandi, ac præhendendi iure, quod consul, & prætor habebant: tum etiam præhendendi, quod vnum tribuni pleb. erat, omninò carebant. qui verò potestatem neque vocationis haberent, neque præhensionis, eos magistratus à priuato quoque in ius vocari potuisse, & M. Læuinum ædilem cur. à priuato in ius eductum esse, tradidit Varro libro 21. rerum humanarum. Verùm, quæ doctrinæ caussa à me traduntur, veterum testimonio singula confirmare, & exemplorum multitudine librum infercire, minimè necessarium existimo: non solùm, quod historiæ, librique, vnde ipsi hæc hausimus, omnibus patent: sed etiam, quod exemplis referta narratio dignitatem non habet, putidæ potius cuiusdam diligentiæ, & ambitionis ineptæ speciem quandam præ se fert. Legislatores aut tributis comitiis, aut centuriatis, aut etiam, vt in imperio mandando, & in adoptionibus, curiatis legem ferebant. si tributis, aut cum S.C. aut sine: si centuriatis è S.C. semper. plus omnino dignitatis, atque auctoritatis in centuriatis, sed potestatis non minus erat in tributis. æquè enim populus vniuersus tenebatur iis legibus, quæ tributis comitiis ferebantur, atque iis, quæ centuriatis. idque sancitum esse lege à Q. Hortensio dictatore lata, cùm antè iure eo, quod statuisset plebs, patricij non tenerentur, Lælij testimonio iam probauimus. Hortensius, quæ rogata plebs sanxisset, ideò pertinere ad omnes Quirites voluit, vel, vt iura plebis augeret, cùm plebeius ipse esset: vel vtili Reipub. consilio, quod in libera ciuitate dissimilem ciuium conditionem discordiæ semina putaret. in quo dissidentes veterum opiniones licet agnoscere. nam, quod Hortensio dictatori à Lælio tribui scribit Gellius, id ad Q. Publium Philonem dictatorem Liuius refert, qui multis annis ante Hortensium dictator fuit. rursus neque ab Hortensio, neque à Philone, sed multò antè à L. Valerio Potitio, & M. Horatio Barbato Cos. eam legem esse latam, Dionysius tradit. qua in varietate verum internoscere difficile sit. nisi si, quod res est, non tanquam nouam legem esse latam, sed quasi veterem à duobus dictatoribus, Philone, & Hortensio, renouatam intelligas. Scripsit etiam idem Lælius, cùm tribunus pleb. populum adesse iuberet, non comitia, sed consilium edicere debuisse: cùm non vniuersum populum, sed plebem tantùm, quæ pars populi est, aduocare tribunus posset. Verùm hoc, quod à Lælio scriptum in Gellio legimus, obseruatum sit, nec ne, haud sanè mihi certum est. quin, quò me inclinat coniectura, eò me dare si velim: comitia, quæ tribunus pleb. haberet, dicta crediderim, non solùm post legem Hortensiam, quæ discrimine sublato, tribuniciis rogationibus ciues omnes pari iure subiecit: sed antea quoque, cum plebiscitis patricij non parerent. quid enim? nónne tributa comitia dicebantur, quæ designandis minoribus magistratibus haberentur? at tributa comitia non & à tribuno pleb. habebantur? an igitur est, qui, cùm tribuni pleb. essent designandi, eius rei caussa consilium à tribuno edictum legerit? quod si quis, vt omninò Lælij distinctio confirmetur, non de eo populo, qui ad designandos magistratus: sed de eo, qui ad sciscendam legem aduocaretur, accipi velit: ne hoc quidem assenserim: cùm, alter esse, ipso Cicerone magistro, didicerim. vocat enim hic noster libro secundo de diuinatione comitia & in legum iure, & in iudiciis populi, & in creandis magistratibus. præterea in oratione pro Sextio: Venio, inquit, ad comitia, siue magistratum, siue legum. & Liuius libro trigesimoprimo: Rogatio, inquit, de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus fermè centuriis antiquata est. & ibidem: Pro se quoque consulem hortari, vt de integro comitia rogationi ferendæ ediceret. & libro quadragesimoquinto: Macedonicus exercitus imperatori erat negligentes affuturus comitiis ferendo legis. Iam verò & de reo iudicando comitia dicta, quæ tribunus pleb. haberet, exempla testantur, vt in tertio de legibus, secundo de diuinatione, & apud Liuium quatuor libris, 3. 26. 40. 43. Quanquàm, si quis ipsa Lælij verba paulò attentius consideret, intelliget, nec ab ipso traditum id, quod nos, quasi traditum, exemplis redarguimus. ait enim, qui non vniuersum populum, sed partem aliquam populi adesse iuberet, eum non comitia, sed consilium edicere debere. Quibus verbis, non quid fieret, sed quid fieri deberet, significat. notat igitur, & quodam modo repræhendit deprauatam consuetudinem: sicut eodem loco, cùm infert: Itáne leges quidem propriè, sed plebiscita appellantur, quæ tribunis pleb. ferentibus accepta sunt? quo in loco, Appellantur, accepit, pro, appellari debent. quod enim tradidit, obseruatum non esse, quæq; tribunis rogantibus plebs iussit, ea tum plebiscita, tum leges & à Liuio, & ab aliis dici, sæpè licet animaduertere: sicuti & consilium plebis, & comitia de reo Posthumio apud eundem Liuium libro 25.

In ferenda lege quid obseruatum sit.

Legem autem laturus magistratus scribebat eam domi, & cum peritis consultabat; ne quid contra populi rem, aut voluntatem sanciret, ne fortè pugnantia capita simul ferret: néve quid, quod vetus aliqua lex, si ferretur, inane infirmúmque iuberet esse: (etsi, quæ postea ferretur lex, superiores omnes, præter Sacratas, abrogabat) ne curationem, potestatem, commodúmve aliquod ipse sibi sua lege, aut collegis, cognatis,

gnatis, affinibus mandaret: quod leges duæ, Licinia, & Æbutia, fieri vetuerunt. contra quas leges fecit P. Clodius: tulit enim, quod in oratione pro domo traditum est, vt sibi Ciceronis ædes liceret possidere. Etiam illud in scribenda lege cauebatur, ne pluribus de rebus, quæ non eiusdem generis viderentur, vna rogatione ferretur: quod fieri cum lex Cæcilia & Didia vetabat, itaque à Clodio factum accusat Cicero pro domo sua, tum, faciendum non esse, indicat idem in suarum legum libro tertio. bis verbis: Qui agent, non plus quàm de singulis tebus consuluuto. nam, Consulunto, est, populum roganto. consulitur enim populus, cum lex rogatur: itaque in oratione pro Milone: Nihil, inquit, de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est. & pro domo sua: Si populus de ista re consultus esset. & Festus: Rogatio est, cum populus consulitur etiam in senatu, Consulere, est rogare sententias. ad Att. libro duodecimo: Hic me laudat, inquit, quòd retulerim, non quod patefecerim, quòd cohortatus sim, quòd denique antequam consulerem, ipse indicauerim. Addebatur illa exceptio: vt, si quid ius non esset rogari, ne esset rogatum. quod in oratione pro domo notauimus. item: si quid contra alias leges eius legis ergo latum esset, vt ei, qui eam legem rogasset, impune esset. quod fuisse tralaticium, hoc est, scribi solitum in omnibus legibus, tradit Cicero libro tertio epistol. ad Attic. Hæc igitur, quæ proposui, quasi legitima à bonis viris in ferenda lege omnia cauebantur. sed vbi rationem vicit libido, spreta bonorum consuetudine, nihil præter suam potentiam & vtilitatem in lege spectarunt. ideò sæpe leges Clodij, aut Vatinij, alienas à more maiorum, acerbè reprehensas à Tullio videmus. Scripta lege, legislator bene de Republica sentiens, antequam eam promulgaret, referebat ad senatum, vt quo plus ponderis, maiorémque vim lex haberet, de senatus eam sententia ferret. popularis verò, ac seditiosus magistratus, vt Vatinius tribunus pleb. Cæsare consule non modò prætermissa senatus auctoritate, sed interdum etiam contra senatus auctoritatem, legem rogabat. Promulgabatur deinde lex, id est, in publico ponebatur. est enim Promulgare, vt ait Festus, quasi prouulgare. id autem eo fiebat, vt inspiceret qui vellet, inspectam consideraret: non solum, vt intercedi posset antequam ferretur. verum etiam vt aliquanto ante statuere cuiuis liceret, vtrum cum ferretur, antiquanda suffragiis, an accipienda lex esset. addo etiam illud, vt quiuis monere legislatorem posset vel de corrigenda, vel omnino de non ferenda lege.

Spatium promulgationis.

Spatium autem promulgationis, vt ex Macrobio, Dionysio, Cicerone. Quintiliano, & aliis patet, quacunque de re ferretur lex, erat trinundinum, id est per trinas nundinas. cum enim nundinarum caussa ex agris in vrbem ciues conuenirent, per trinundinum leges, vt à rustica plebe ter legi cognoscique possent, patere voluerunt. quod cum M Antonius non seruasset, inuehitur in eum Cicero Philippica 5. his verbis: Vbi lex Cæcilia, & Didia? vbi promulgatio trinundinum? Et idem pro domo sua: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de Republ. quæ mihi visa sunt ad illius miseri caussam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipso die tu es adoptatus. si, quod in cæteris legibus trinundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, vt decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam, & Didiam latæ essent, populum non teneri: iam intelligis, omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspiciis, quod in legibus sit, te tribunum pleb. non fuisse. Et, vt aliud ex alio, trinundinum non solum in lege ferenda, sed & in magistratu designando video esse seruatum, ob eam scilicet caussam, vt consuleretur candidatis pariter, & populo: illis ad magis conciliandos sibi plebis animos: huic, ne imprudenter aliquem repente crearet, quem creatum postea nollet. Locum autem & in lege, & in magistratu fuisse trinundino, minimè miror: qui videam à Cicerone, oratione secunda in Rullum, appellari legem ea comitia, quibus maiores magistratus crearentur. nam si comitia lex sunt, sequitur, vt, quod in lege, idem in comitiis obseruetur. &, quod rationi consentaneum videtur, id exempla clarius ostendunt. Decem viris creandis, inquit Liuius libro tertio, in trinundinum comitia indicta sunt. & in epistola ad Tironem Cicero. Ad consulatus petitionem se venturum: neque iam velle absentis rationem haberi sui: se præsentem trinundinum petiturum. Quod tamen non nisi tranquilla Republ. seruatum existimo. nam Punico bello secundo Quintus Fabius Maximus consul tertium Romam comitiorum caussa proficiscens, in eum, quem primum diem comitialem habuit, comitia edixit. idémque fecit anno proximo C. Claudius Cento, dictator comitiorum consularium caussa creatus. Sed nimirum, quod dici solet, silent leges inter arma: & ad Rempublic. cuius caussa latæ leges ipsæ sunt, omnia referenda. Seruabatur præterea in iudicio populi trinundinum, cum scilicet à populo reus iudicaretur. vnde illud pro domo: Cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus constituta: primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne, nisi prodicta die, quis accusetur: tertio, vt ante magistratus accuset intermissa die, quàm mulctam irroget, aut iudicet: quartò, sit accusatio trinundinum. Constat igitur, in omnibus plane comitiis, de legibus, de magistratibus, de reis, trinundini rationem esse ductam. Neque verò trinundinum ita interpretor, vt, ipso tertiarum nundinarum die vel latas esse leges, vel designatum magistratum, vel reum à populo iudicatum, existimem: cum & Macrobrius libro primo comitia nundinis haberi non licuisse, veterum testimonio probet: & Festus, nundinas non solum inter ferias, sed etiam inter nefastos dies apud antiquos fuisse dicat: inter ferias, ne cum populo agi liceret: inter nefastos dies, ne lege. Nundinas, inquit, feriarum diem esse voluerunt antiqui, quo rustici mercandi vendendíque caussa in vrbem conuenirent, eúmque nefastum, ne, si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores. Aliud autem erat, cum populo agere: aliud, lege agere. cum populo, populum est ad consilium, aut comitia vocare, vt ait Festus: vel, vt Gellius, rogare populum, quod suffragiis suis aut iubeat, aut vetet: quod tamen idem est: lege autem agere, ius experiri, in iudicio contendere. Libro etiam quarto Epistol. ad Atticum, per duos nundinarum dies nihil de comitiis tentatum, his verbis Cicero declarat: Ante decem Kalend. nundinæ, concio biduo nulla.

Trinundinum in promulganda lege.

Trinundinum igitur in eam sententiam dictũ accipio, vt inter eum diem, quo promulgata lex erat, & eum, quo deinde ferretur, trinæ nundinæ intercederent: quo & sæpius, & à pluribus, vrbem mercandi vendendíque caussa visitantibus, promulgata lex cognosci posset. Post tertias nundinas, magistratus in

eum

eum locum, vbi legem laturus erat, siue in forum, siue in campum Martium, populum conuocabat. ibi cum legem præco, subiiciente scriba, recitasset, tum primum quidem is, qui legem promulgarat, populo suadebat, vt rogationem acciperet, sed post eum alij, non priuati modò, quibus ab aliquo magistratu concio daretur, (nam alioqui concionandi potestas priuatis non erat) verùm etiam quandoque magistratus, pro suo quisque sensu, vel suadebant, vel dissuadebant. Suasorem rogationis eum, qui rogabat, fuisse, ita verisimile est, vt exemplis, quæ multa suppetunt, mihi esse vtendum in re minime dubia, non existimem. quod autem minus verisimile est, vt aliquis eius rogationis, quam ferret, ipse dissuasor fuerit: id nisi testimoniis probem, credibile non erit. atque hoc tum fiebat, cum magistratus non è sua, sed è Senatus sententia rogationem ferebat. neque enim prohibebatur dissuadere ad populum, quod non probauerat in senatu. Pisonis Consulis exemplum habemus in Epistola, Vereor, ad Atticum libro primo: Piso, inquit, Consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. quod Attico, vt nouum & iniquum, scripsit Cicero, cum suadere suas rogationes reliqui solerent. vnde illud Attici ad Ciceronem libro secundo de legibus: Suade igitur, si placet, istam ipsam legem, vt ego, vti rogas, possim edicere. loquitur enim Atticus cum Cicerone, vti cum magistratu legem rogante. & quemadmodum in eo libro personam Cicero sustinet magistratus legem rogantis: quod proxima superiora verba declarant: Si quæ forte leges à me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra Republica, nec fuerint, tamen erant fere in more maiorum, qui tum vt lex valebat: sic Atticus ciuem agit de ipsa lege suffragium ferentem. quod indicat illud: Vt ego, vti rogas, possim edicere. refert enim morem illum tabellarum, quibus sciscebatur lex: quæ his duabus erant literis signatæ, V. R. id est, Vti rogas: cum ea, quibus lex reiiciebatur, vna litera A, essent inscriptæ: quæ valebat, Antiquo, hoc est, nihil nouari volo, antiqua probo, &, vt explanat Festus, in morem pristinum reduco. Vereor autem, (vt à re proposita paululum digrediar) ne mendum lateat in verbo, Edicere. cui quantum ex antiqua Latinè loquendi consuetudine coniicere, ac meminisse possum, in hac sententia locus non est. Sed ad rem. Priuatus legem Cinciam de donis & muneribus Q. Fabius Maximus suasit, Ogulniam de sacerdotiis P. Decius Mus; Voconiam de hæreditatibus M. Cato ille Censorius: Corneliam de reditu Ciceronis Cn. Pompeius. Nec verò, qui priuati item legem dissuaserint, inuenire non facile est. exemplum habemus in oratione pro lege Manilia, Q. Hortensij, in libro de amicitia, C. Lælij, & minoris Africani. Maniliam legem, de bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando, dissuasit Hortensius: Papiriam, de tribunis pleb. reficiendis, Lælius & Africanus. atque hanc ipsam consuetudinem, vt priuati legem suaderent, aut dissuaderent, indicat Liuius libro quadragesimoquinto, his verbis: Ita traditum erat, ne quis prius intercederet legi, quam priuatis suadendi dissuadendique potestas facta esset; quo melius aut commoda legis aperirentur, aut vitia. quo persæpe euenit, vt aut ij, qui ad intercedendum venerant, desisterent: aut intercederent, qui non professi essent se intercessuros. & eodem libro infra: Cum in Capitolio rogationem eam Ti. Sempronius ferre vellet, & priuatis lege dicendi locus esset, neque ad suadendum, vt in re minime dubia, quisquam procederet. Ser. Galba repente processit. Item Cicero in Oratione pro Cornelio, cuius exstant reliquiæ quædam, cum Asconij commentariis editæ: Est, inquit, ius vetandi, dum priuati dicunt, dum sitella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit. quibus in locis cum & Liuius & Cicero de solis priuatis mentionem fecerint, non tamen eam potestatem solis priuatis fuisse, debemus existimare. partem enim pro toto posuerunt, quia priuati & sæpius, & plures, quam magistratus, aut pro lege, aut contra legem dicere solerent. Magistratuum porrò vel suadentium, vel dissuadentium legem exempla habemus hæc: M. Porcius Cato, ille maior, Consul rogationem de abroganda lege Oppia. C. Lælius, ille sapiens, prætor Liciniam de cooptatione sacerdotum ad populum transferenda dissuaserunt. legem Maniliam prætor Cicero luculenta, quæ extat, oratione suasit, agrariam Rulli iis, quæ exstant, orationibus consul; idem dissuasit. Verùm hæc, quæ paulo longius, vt illustriora fierent, produximus, paucis admodum verbis libro de legibus tertio Cicero comprehendit: Populum, inquit, docento, doceri à magistratibus priuatisque patiuntor. in quo significatur, vt & ipsi magistratus, qui legem ferent, doceant, hoc est de ipsa lege dicant, & dicere alios quoque tum magistratus, tum priuatos patiantur. Infrà verò, libr. eod. cum dixit, De promulgatione, de singulis rebus, de priuatis, magistratibus audiendis: priuatos posuit ante magistratus, cum supra primum magistratus, deinde priuatos nominasset. quod si ad veritatem ordo referatur, prius nominari priuatos, deinde magistratus oportuit. prior enim priuatis locus in suadenda dissuadendáve lege ideo datus est, ne, si eos, qui magistratum gerebant, antè audissent, ab iis dissentire non auderent. idque Dio historiæ suæ libro trigesimonono scriptum reliquit. quos autem suadere aut dissuadere leges solitos fuisse diximus, eos in ea pro Flacco legis auctores Cicero appellat: cum auctores intelligat vel accipiendæ legis, vel antiquandæ. Hæc de suadentibus dissuadentibúsque legem.

Locus in quo suadebatur lex, aut dissuadebatur.

Nunc de loco, vnde suaderent, aut dissuaderent, addendum quiddam est. Nemo ad populum, nisi de loco superiore concionabatur, siue is priuatus esset, siue magistratum administraret. id autem ob eam caussam, quo longius à stantibus in concione tum exaudiri vox, tum intelligi verba possent. concionabantur igitur, si in foro, de Rostris, quæ ad Comitium fuisse, prope iuncta curiæ, Pedianus ait: si in campo Martio, vel alibi, de suggestu, aut editiore aliquo loco. concionari autem magistratibus pro ea, quam habebant, potestate, omnibus licebat: priuatis, quod iam diximus, nisi concionem, id est, concionandi potestatem, à magistratu aliquo acciperent, non licebat. &, quia sæpius in foro, vbi Rostra fuisse diximus, quàm in campo, leges ferebantur: ideò sæpius de Rostris, quàm in campo, conciones habebantur. multò enim plures tributis comitiis, quæ legum quidem caussa in foro, interdum & in Capitolio habebantur, quàm centuriatis, quæ in campo, latas esse constat, cum tribuni pleb. qui comitia tributa, non centuriata, habebant, facillime ad leges rogandas adducerentur, quippe qui leges non ferrent ex senatus auctoritate: quod necesse erat de legibus centuriatis. Dixi, priuatos non nisi potestate à magistratu accepta concionari potuisse, magistratus autem cunctos suo iure potuisse. quod cum ita esse nunc etiam confirmem, tamen illud addo, summum in eo ius, summámque potestatem tribunorum pleb. fuisse: qui, si vellent,

non priuatos modò, verùm & magistratus ipsos, atque etiam consulem, qui summus erat magistratus, prohibere concione poterant. itaque Ciceronem consulem extremo magistratus die Q. Metellus Nepos tribunus pleb. concionis habendæ potestate priuauit: & Q. Metellum Celerem Consulem à L. Flauio tribuno pl. in carcerem deductum, annóque proximè consecuto M. Bibulum, item Consulem, à Petro Vatinio tribuno pleb. historiæ narrant. non enim de Rostris modo concionantem, atque etiam de curru triumphantem detrahere tribuno pleb. licebat: verum &, quoquo vellet, deducere, vel ad supplicium, si liberet: propterea quod, cui vellet, manus iniicere, vetusto Sacratarum legum iure, præter ipsi, cum sacrosanctus esset, nemo poterat. Verum tribuni pleb. potestatem suo loco, id est, libro de Magistratibus, reseruemus: interim, quod in manibus est, ipsum agamus. Cum suaserant, dissuaserántve legem primo loco magistratus, qui legem ferebat, secundo priuati, tertio reliqui magistratus: tum præsentibus sacerdotibus, vt Dionysius scribit, & diuina exponentibus, sitella, vel vrna (sitellam Cicero, vrnam Lucanus vocat) deferebatur: in quam siue tribuum, si tributis comitiis lex ferretur: siue centuriarum, si centuriatis, nomina coniiciebantur: deinde, sortibus æquatis, hoc est, ita agitata sitella, ne qua sors subsultaret atque exiliret, sed pariter omnes æquatæ iacerent, sortitio fiebat, quæque prima vel tribus, vel centuria, quæ secunda, quæ tertia de sitella exiisset, eundem, quem sors dederat, in suffragio ferendo locum atque ordinem obtinebat. hæc dum agerentur, si quis tribunus pleb. legi vellet intercedere, locus erat, nunquam autem ante suasionem dissuasionémque legis intercessionem fuisse, declarant illa proximè recitata, quæ Liuius libro quadragesimoquinto, Cicero in oratione pro C. Cornelio tradiderunt. Et, quoniam de intercessione, quæ legem impediebat, mentionem facimus: (neque enim legi tantùm, verum & senatus consultis, & prætorum decretis, aut indiciis intercessum esse, animaduertimus) omnibus de caussis, quæ, quo minus promulgata lex perferri posset, impedimento fuerunt, dicendum nobis est.

Intercessionis modi quatuor.

Hæ quatuor traduntur: prima intercessio: cum tribuni pleb. quorum propriè intercedendi ius erat, edita voce illa, Veto, de qua mentionem facit Liuius, intercedebant: cuius generis exempla non desunt: altera, cum is qui promulgarat, vel amicorum precibus adductus: vel senatus auctoritate commotus, vel ipse sua sponte consilium mutabat: quod C. Manilius, & L. Cæcilius, vterque tribunus pleb. diuersis temporibus fecerunt, ille in lege de libertinorum suffragiis, hic in ea, quam de minuenda ambitus pœna promulgauit. Tertia ratio fuit, cum, neque intercedente tribuno, neque eo qui promulgauerat, consilium mutante, comitiales dies, id est eos, quibus agi cum populo licebat, consul eximebat, vel supplicationibus decernendis, vel feriis indicendis, non solum iis, quæ Latinæ dicebantur, quas indicere soli consules poterant, sed etiam iis, quæ imperatiuæ, quas non modò consulibus, verum etiam prætoribus ipsorum arbitratu licebat imperare. quo genere vsum esse Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum consulem, vt C. Catonis tribuni pleb. legibus obsisteret, videmus in Epistola, Placitutum, libro secundo ad Q. fratrem. Quartam caussam, quæ & ipsa comitiis, quacunque de re haberentur, impedimento esset, auspicia inuenimus. quorum dum genera reperio, vnum, quo magistratus tantum vtebantur, quæ Spectio dicebatur, vel, De cælo seruare: quo de genere testes locupletes habemus Tullium in 2. Philippica, & Varronem apud Nonium: alterum genus ad augures pertinebat, cum ex auium signis, id est, volatu, cantu, & tripudio sollistimo, auspicium faciebant. nam, si quid aduersi viderant, aut audierant, id nunciantes, comitia impediebant. quod Cicero libro secundo de Legibus, vt alia omittantur exempla, significat. illo autem priore genere, vel si aduersi nihil esset, ipsa tamè per se spectionem impediebat. quod à Dione libr. trigesimooctauo traditum animaduerti. Obnunciatio autem, quæ augurum erat, duarum rerum obseruatione fiebat, vel cum de cælo fulsisset aut tonasset: (erat enim in augurum disciplina, vt Ioue fulgente, tonante, comitia dimitterentur) quo genere impedimenti Pompeius Magnus in secundo consulatu, cum Prætorem creari, virum omnium integerrimum, M. Catonē videret, ipse autem, hominem flagitiosissimum, P. Vatinium, Cæsaris gratia, veller, comitia dissoluit: vel cum aues aduersa portenderent. Auium autem tria genera, alites, quæ volatu: oscines, quæ cantu: pulli, qui tripudio signa dabant rerum futurarum. Nec omnium erat eadem significatio, cum quædam à dextra, quædam à sinistra volantes, aut canentes, prosperos euētus ostenderent. hinc illud libro primo de Diuinat. Iupiter ne cornicem à læua, coruum à dextera canere iussisset. Et Plautus in Asin. ,, Picus, & cornix est ab læua, coruos porrò ab dextera. Et in Epistola ad Cæcinam: Non igitur ex alitis inuolatu, nec ex cantu sinistro oscinis, nec ex tripudiis sollistimis tibi auguror. Aues autem vtriusque generis, id est, alites, & oscines, persequitur Festus 13.141. Et, quanquam sinistra Romanis læta, vt Græcis dextra: iisdem tamen, vt libro secundo de Diuinat. cognouimus, sinistrum fulmen triste omen fuit ad comitia, cum ad cæteras res esset optimum: & si bubo volaret ad sinistram. præclare Lucanus hoc de genere libro tertio, cum neglectam veterem comitiorum rationem significaret, illa pronunciat:

—Fingit sollennia campus,
Nec cælum seruare licet. tonat, augure surdo.
Et lætæ iurantur aues, bubone sinistro.

Redeo ad institutum. Sortitione tribuum aut centuriarum facta, dicebat is, qui legem ferebat: Si vobis videtur, discedite Quirites. de quo Pediani verba subscribam: Cum, inquit, id solum superest, vt populus sententiam ferat, iubet vnumquemque is, qui fert legem, discedere. quod verbum non hoc significat, quod in communi consuetudine est, de eo loco, vbi lex fertur, sed in suam quisque tribum discedat, in qua est suffragium laturus. populus enim confusus, vt semper alias, ita & in concione. Liuius autem libro secundo, vbi de lege Lætoria loquitur: Consul, inquit, Appius negare ius esse tribuno in quemquam, nisi in plebeium: non enim populi, sed plebis eum magistratum esse, nec vllum ipsum summouere pro imperio posse more maiorum, quia ita dicatur: Si vobis videtur, discedite Quirites. vbi, Discedite, dictum apparet, ad suffragia ferenda. libro verò tertio, vbi de Terentia lege agit, idem significat, cum ait: Quemadmodum se tribuni gessissent in prohibēdo delectu, sic patres io lege, quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. initium erat rixæ, cum discedere populū iussissent tribuni, quod patres se summoueri haud sinebant. Cum igitur de concione iussi discederet, in suam quisque tribum, aut centuriam abiisset, priuatos homines inuenio, qui de lege laborarent, ipsos, ne quid fallaciæ committeretur, aut tabellas distribuisse, aut distribuentibus præfuisse: idque Diribere proprio vocabulo dicebatur. quod muneris quia fere obiri curarique ab iis soleret, qui neque ætate

ætate graues, neque gestis honoribus insignes admodum essent, id sibi & à senibus, & à dignitate præstantibus præcipue contigisse, gloriose commemorat Cicero in Pisonem. Hoc, inquit, certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos diribitores, vos custodes fuisse tabellarum: &, quod in honoribus vestrorum propinquorum non faciris, vel ætatis excusatione, vel honoris in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis. Eodémque verbo eadem de re vsus est in ea post reditum in senatu, cum ait: Quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiæ totius, ordinúmque omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodésque vidistis? Nec dubito quin legendum sit, Diribeantur, non Diripiantur, in ea in Pison. in eo loco: An exspectas, dum de te LXXV. tabellæ diripiantur? pro, distribuantur, vt de te iudicium fiat. sic & Plinius manifeste accipit libri 36. c. 15. Hic est, inquit, ille domitor orbis populus, qui gentes, & regna diribet. Cistis auté suffragiorum custodiendis certos homines in comitiis præfuisse, qui Nongenti sint appellati, idem Plinius lib. 33. c. 2. scriptú reliquit.

Suffragia quomodo ferrentur.

Obiicitur hic quæstio perdifficilis, quo modo suffragia ferrentur: quod in tanta rerum antiquarum obscuritate, suffragandi vsu non solum intermisso, verú etiam penitus amisso, post tot sæcula manifestum non esse, quis miretur? itaque nec, opinor, totam rem explicare quisquam possit: nec tamen ignorabit omnia qui veterum libros diligenter examinarit. Primum igitur illud, multorum testimonio, constat, cistas cum suffragiorum tabellis pontibus quibusdam, quo tutius custodirentur, impositas esse: ex quibus tabellæ populo ministrarentur. quem morem Cicero in epistola quadam ad Atticum lib. j. declarat his verbis: Operæ Clodianæ pontes occuparant, tabellæ ministrabantur, ita vt nulla daretur, Vti rogas. Et lib. 3. de Legibus: Pontes lex Maria fecit angustos. quam legem Plutarchus etiá in Mario significat. Libro autem primo Rhetoricorú ad Herennium: Cæpio, vt Saturninum contra S. C. legem de semissibus, & trientibus aduersus Rempub. vidit ferre: cum viris bonis impetum facit, pontes disturbat, cistas deiicit, impedimento est, quo secius feratur lex. Deinde, cum à Festo scriptum videam, suffragia per pontem comitiis ferri solita, adducor in eá sententiam, vt existimem, tabellas in eorum pontium capite ministratas esse, & in extremis pontibus alias cistas fuisse, in quibus tabellas quisque suas deponeret: quod erat suffragium ferre. quod etsi ex duobus locis Ciceronis, & ex lib. Rhetoricorum ad Herennium satis liceat intelligere: tamen, quo res pateat illustrius, Festi verba recitabimus. Quo tempore, inquit, primú per pontem cœperunt comitiis suffragium ferre, iuniores conclamauerunt, vt de ponte deiicerentur sexagenarij, qui iam nullo publico munere fungerêtur, vt ipsi potius sibi, quam illi, deligerent Imperatorem. vanam autem opinionem de ponte Tiberino confirmauit Afranius. Et idem alio loco: Depontani senes appellabantur, qui sexagenarij de ponte deiiciebâtur. Quo spectasse Macrobius videtur, cum ait Sat. libr. j. His ne tam doctis viris, quorum M. Cicero, & Varro imitatores se gloriantur, adimere vis in verborum comitiis ius suffragandi, & tanquam sexagenarios de ponte deiicies? Transibant igitur per eos pontes ad lationem suffragij, tabellis acceptis in prima pontis parte, quas in extrema redderent. Erant autem, quot tribus, aut quot centuriæ, tot pontes: vt per suum singulæ pontem suffragium ferrent. alioqui negotium longi temporis, nec sine perturbatione aliqua fuisset, si ponte vnico tribus omnes, aut centuriæ transire cogerentur. & cum ait Cicero: Operæ Clodianæ pontes occuparant: &, Pontes lex Maria fecit angustos: & ille qui scripsit ad Herennium, Pontes disturbat, cistas deiicit: pontium multitudinem perspicue declarant. Nec de duabus tabellis cuique datis quisquá dubitat, vna cum hac litera, A, quæ legis antiquationem significat: altera, sic inscripta, V. R. id est, Vti rogas: quæ legé accipiebat, vti magistratus rogauerat. Pontes autem dicti, quod extructæ ad tempus mensæ satis angustæ, præsertim post legem Mariam, pontium similitudiné haberent: quæ, si tributim populus in forum vocaretur, 35. pro numero tribuum, fuere: si centuriatim in campum, totidem, quot Centuriæ, id est. 193.

Ordo in ferendis suffragiis.

Nunc de ordine in ferendis suffragiis agamus. Primo loco ea tribus, eáve centuria, quæ omniú tribuum, aut centuriarum nominibus in sortem coniectis, prima de sitella, de qua iam diximus, sorte exierat, suffragium ferebat: eáque prærogatiua dicebatur, quia prima rogaretur à magistratu, qui comitia habebat. at in prima tribu, aut cêturia quis primus? videlicet is, quem magistratus legem ferens deligebat: deligebat autem, quem & dignitate præstare, & rogationi suæ præter ceteros fauere iudicabat. vtrumque cognoscitur in oratione pro Plancio: in qua ita scriptum est: Ná quod primus sciuit legem de publicanis, tum vir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum, si licuisset, dedisset: si in eo crimen est, quia suffragium tulit, quis non tulit publicanus? si, quia primus sciuit: vtrum id sortis esse vis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis: nullum crimen est in casu. si consulis: splendor etiam Plancij, hunc à summo viro principem ordinis iudicatum, quo constat, ideo primum Plancium ad suffragium ferendum a Cæsare consule lectum esse, quia primus ordinis equestris iudicaretur. quod ipsum confirmant illa pro domo sua: Consulari homini P. Clodius, euersa Repub. ciuitatem adimere, consilio aduocato, conductis operis non solum legentium, sed etiá seruorum, Sedulio principe? dixit enim, Sedulio principe, pro primo omnium suffragium ferente. quod apertius proxime ostendit, cum ait: Sin autem is primus sciuit. erat enim quodam modo legis ornamentum, cum is eam sciscebat primus, cuius in ciuitate non leuis esset auctoritas. quod etsi satis claro indicant ea, quæ ex oratione pro Plancio recitauimus: tamen in hac ipsa pro domo sua idem fit illustrius subiungit enim postea, quæ proxime ad exemplum attuli, non magno interuallo: Tu huius, vt acta tui præclari tribunatus hominis dignitate honestes, auctoritatem amplecteris. quasi Clodius Sedulij, tanquam clari hominis, nomen publicis in tabulis ad legem honestandam scripsisset, aut fortasse etiam in æs simul cum ipsa lege incidisset. nam, vt dicam quod sentio, suspicor de mendo, vbi Sedulij métio fit in ea pro domo sua. quod enim legitur, Quid te audacius, qui in eius nomen incideris? id non placet. non enim cum audacia casus cógruit. nam, Incidere, verbum est in casu positum: audacia vero voluntatis est. non enim, qui incidit, audax est, sed impudens & inscius. qui vero audax, is non incidit, sed incurrit, & irruit. quare aliter suspicor à Cicerone scriptum esse, & forte sic: Quid te audacius, qui in æs eius nomen incideris? leges enim in æs incidi solitas, paulò post docebimus. Cum igitur ab eo, qué magistratus ipse primum delegisset, deincépsque ab aliis eiusdem tribus, aut centuriæ perlata suffragia erant: tum suffragiis in vtramque sententiam dinumeratis, & eorum numero punctis notato, eius tribus, aut centuriæ voluntas cognoscebatur, eáque à præcone renunciabatur: &, eadem in reliquis tribubus aut centuriis ratione seruata, ex maiore tribuum centu-

tiarumve numero, vel antiquabatur, vel sciscebatur lex: hoc autem, Dirimere suffragia, & , Diremptio suffragiorum dicebatur. itaque vetera habent exemplaria Varronis de re rust. lib. 3. Dum dirimuntur suffragia, vis potius Villæ publicæ vtamur vmbra, quam priuati candidati tabella? quod aperte declarat Lucanus, quem locum deprauati, & vt aliis in locis, Diribet pro Dirimit, reponere, facile non fuit, in illo versu, lib. 5. Et non admissæ dirimit suffragia plebis. & ad Q. Fratrem, lib. 3. epist. 4. lego, Diremptis tabellis, non, vt vulgo legitur, & vt habét libri quoque veteres, Diruptis. item in oratione pro Plancio, Diréptio, nô Direptio. Diremptis igitur suffragiis, vel de antiquata lege, vel de accepta cognoscebatur. ac de antiquata, id est suffragiis improbata, (Festus enim Antiquare, explanat, in morem pristinum reducere) nihil est dicendum.

Iureiurando confirmabatur lex.

Scitam autem atque acceptam, omnium ciuium iureiurando confirmari solitam legimus. itaque Q. Metellus, ille Numidicus, ne in legem Saturnini per vim latam iuraret, in exilium abire maluit, sibique potius de patria, quàm de sententia, decedendum putauit. quem anno post quadragesimotertio imitatus non est M. Cato, is, quem Vticensem historici nominant: qui cum leges P. Clodij nullo neque iure, neque more rogatas putaret, in eas tamen iurauit, consilio vsus optimo, vt Cicero ait in ea pro Sextio, nam ab eo, quod omnino ne fiat, fieri non potest, cum periculo dissentire, temeritatis videtur esse.

Leges quando in æs incidebantur.

Post iusiurandum, in æs lex incidebatur: quod indicat Liuius libro tertio his verbis: Prius quàm vrbem consules egrederentur, leges decemvirales, quibus tabulis duodecim est nomen, in æs incisas in publico proposuerunt. atque hoc libro decimo Dionysius cõfirmat. & Cicero in oratione tertia in Catilinam, Memoria tenetis, inquit, Cotta, & Torquato cos. cõplures in Capitolio turres de cælo esse percussas: cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt: & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. quod ipsum versibus deinde persecutus est in secundo de consulatu suo, vt libro primo & secundo de diuinatione patet. eandem cõsuetudinem probant illa quæ in prima Philippica scripta sunt: Forum sepiuntur omnes claudentur aditus: armati in præsidiis multis in locis collocabuntur. quid tum? quod erit ita gestum, id lex erit, & in æs incidi iubebitis? quod etiam non multo ante dixerat: quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa perpetuásque leges esse voluit, pro nihilo habebitur? exemplis non egemus: sed vnum Suetonij, quod in C. Cæsaris vita legimus, quod apertam rem multo etiã illustrius ostendit, apponemus. Marcus, inquit, Claudius Marcellus consul, edicto præfatus de summa se Reipub. acturum, retulit ad senatũ, vt ei succederetur ante tempus: quoniam, bello confecto, pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne absentis ratio comitiis haberetur, quando nec plebiscito Pompeius postea abrogasset: acciderat autẽ, vt is, legem de iure magistratuum ferens, eo capite, quo à petitione bonorum absentes summouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per obliuionem: ac mox, lege iam in æs incisa, & in ærarium cõdita, corrigeret errorem. Hic illud occurrit: Si tum denique in æs leges incidebantur, cũ perlatæ essent: quod proxima Suetonij verba ostendunt: cur in oratione pro Milone, cum de legibus nõdum latis, sed quas Clodius ferre cogitarat, mentionẽ facit, Incidebantur, inquit, iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent: cur non, scribebãtur, potius quam incidebantur? an incideret Clodius leges nondum latas? dicamus, quod omisit Pedianus interpres, qui in arte Ciceronis indicanda parcus nimis est, sicuti in exponenda historia satis liberalis: notat Cicero cõfidentiam Clodij, hominis audacissimi, qui domi suæ leges non modò scriberet, sed etiam quasi latas, incideret: quas, quo iure quáue iniuria, cum suis operis & seruis omnino perferre constituerat. & est Oratoris artificium, ad odium concitandum ea de inimico dicere, quæ etiam si fortasse facta non sunt, fieri tamen potuisse, eius, in quem dicitur, ante acta vita declarat. nihil erat, quod in Clodium, quamuis atrociter excogitatum, non verisimiliter videretur. ideo, Incidebantur potius quam scribebantur, dixit, vel verè, quod magis puto, ὑπερβολικῶς, & tamen verisimiliter, vt de P. Clodio, quem omnium audacissimum fuisse constabat. Ne illud quidem prætermittã, non in tabulis modò æneis, sed etiam in columnis incisas esse leges. de tabulis dubium non est: quas etiam aliquot, in hunc vsque diem seruatas, ipsi vidimus. de columnis autem Cicero pro Balbo sic: Cum Latinis omnibus fœdus dictũ Sp. Cassio, Posthumo Geminio cos. quis ignorat? quod quidẽ nuper in columna ænea meminimus post Rostra incisum & perscriptum fuisse. qua ipsa de re Liuius libro secundo sic: Tantum sua laude obstitit famæ consulis Marcius, vt, nisi fœdus cum Latinis, columna ænea insculptum, monumento esset, ab Sp. Cassio vno, quia collega abfuerat, ictum, Posthumum bellum gessisse cum Volcis memoria cessisset. & Varro, vt apud Macrobium legimus, antiquissimam legem in columna ænea scripsit incisam fuisse, cui mentio intercalaris adscriberetur. nec deest Dionis in historia testimoniũ, qui libro quadragesimoprimo, columnas, quibus incisæ leges legerentur, de cælo tactas memoriæ prodidit. Scripta iam lege, promulgata, perlata, in æs incisa (his enim quasi gradibus adiũ, quod in lege vltimum ac summum est, peruenimus) vnum restat, vt, vbi custodienda reponeretur, ostendamus. Scite igitur oportet, non eandem legum omnium fuisse rationem, sed aliquot, maximéque tabulis æneis incisas, in publico proponi solitas, vt oculis ciuium paterent. quod exempla demonstrant: quæ verò æneas in tabulas essent incisæ, eas ad ærarium delatas, quo scilicet & senatus cõsulta, ibi cum publicis pecuniis, omniúmque publicarum rationum libris conditæ asseruabantur. erat autẽ Ærarium, tum aliorum, tum maximè Festi, Macrobij, & Plutarchi in problematibus testimonio, in Saturni Opísque templo: templum autem in vico Iugario, ad Capitolij radices. vnde septies millies H-S. à Cæsare dictatore depositum, post illius interitum M. Antonius consul abstulit. etsi tantum Opis in Philippica prima & secunda, vbi hac de re Cicero loquitur, mentio fit: puto, quod duabus cellis simulacra Opis & Saturni separatim dedicata colerentur, & ad Opis cellam propius, quàm ad Saturni, eam pecuniam Cæsar locasset. primis tamen Reipub. temporibus legem Iciliam in templo Dianæ, quod in Auentino monte fuit, repositã esse, legimus in historia Dionysij. Quæ ad rationem perferendæ legis attinerent, quæ ferè ponderis alicuius esse viderentur: omnia, vt arbitramur, persecuti sumus. nam, in quo differrent legum ferendarum comitia à cæteris comitiis, vt de magistratu creando, de reo indicando, quia conuenire magis in librum de Comitiis hæc tractatio videtur, qui post hunc de Legibus exibit, hic omittimus.

Locus ferendæ legis.

Locum ferendæ legis interdum Prata Flaminia, qui postea Circus Flaminius dictus est, Interdum etiã Lucum Petelinum, quandoque Capitolium, sed plerunque Forum, aut Campum Martium fuisse legimus. de Pratis Flaminiis, Luco Petilino, Capitolio, Liuius testis est: de Foro, declarant illa pro C. Rabirio Po-

sthumo: Si lex ferretur, conuolaretis ad Rostra: erant enim Rostra in foro. dixit autem, Cōuolaretis ad Rostra, cùm hoc intelligeret, vt inde legem dissuaderetis. & apertè in oratione prima in Antonium, & in v. & pro domo, & vbi non? de Campo, inde constat, quod, cùm leges centuriatis comitiis sæpè latæ sint, cẽturiata porrò comitia in Campo esse habita, omnes historiæ narrent: manifestè sequitur, vt leges centuriatis comitiis latæ, in cāpo latæ sint. Hic oritur alia consideratio, loco ne sacro, an profano ferretur. Sacro potius, quàm profano, crediderim: primùm, quod in Rostris, qui locus erat auguratus, Templúmque dicebatur, sæpè à magistratu ferretur: itaque pro Sextio, Princeps, inquit, rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit, occuparat enim, vt legẽ ferret. quod illa verba pro Milone declarant: Potuitne Fabricio, viro optimo, cùm de reditu meo legem ferret, pulso? occuparat autem Rostra, non templum alicui deo sacrum: quod ipse Cicero declarat infrà, in eadem pro Sextio, subiungens, Tribunos pleb. ferro è Rostris à Clodio pulsos, Fabricium intelligens. sed clarissime in Vatinium his verbis: Cum L. Vettium indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo ac loco collocaris. & Liuius libr. 8. Naues, inquit, Antiatium partim in naualia Romæ subductæ, partim incensæ: Rostrísque earum suggestum in foro exstructum adornari placuit: Rostráque id templum appellatum. Altera est ratio, quod leges à P. Clodio tribuno pleb. in templo Castoris latas inuenio. quod indicat illud in Pisonem: Eodem in templo, eodem & loci vestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti. sic enim interpretor illud, Eodem in templo. quo in templo legem de mea pernicie tulerat Clodius, eodẽ in templo de Macedonia tibi tradenda statim legẽ tulit: quam tu prouinciam ad arbitrium tuum pro meo funere, quod idem funus patriæ fuit, ipse pactus eras. itaque prouinciam lege traditam, quasi præmium à Clodio debitum abstulisti. & apertius in oratione pro domo sua: Cum arma, inquit, in ædem Castoris comportabas, nihil aliud, nisi, vti ne quid per vim agi posset, machinabare. in libris autem de Inuentione, Flaminium, inquit, eum qui consul Rempub. malè gessit bello Punico secundo, legem agrariam per seditionẽ ad populum ferentem, pater suus de templo deduxit. accersitur maiestatis. & apud Liuium, ante quàm Rostra in foro exstructa essent, de tribunis pleb. legũ rogandarum caussa in templum coeuntibus, non semel mentionem fieri videmus. Ferebat ergo magistratus legem in tẽplo: ferebat suffragia de lege populus circa templum. locum enim tantæ multitudini vllo in templo fuisse, credibile non est. cum verò lex à magistratu ferretur, eodem in templo alios quoque magistratus affuisse, eos nimirum, qui cum magistratu legem ferente consentirent, legimus in oratione in Vatinium: Quæ quidem leges, inquit, anno post sedentibus in templo duobus non cōsulibus, sed proditoribus huius ciuitatis, ac pestibus, vna cum auspiciis, cum intercessionibus, cũ omni iure publico conflagrauerunt. Ostẽdi latam in templo legem, cùm in foro ferebatur, hoc est, tributis comitiis. quid cum in campo, centuriatis? tum in templis deorum non existimo, quæ in campo nulla fuisse legimus: quo tamen in loco à magistratu ferretur, eum locũ ante auguratum fuisse crediderim. nam, si tributis comitiis semper in templo, cur centuriatis, quæ maiorum rerum caussa habebantur, profano in loco lex ferretur? sed fortasse videri possit infirma coniectura. addamus exemplum, vt dubia res testimonio probetur. Liuius igitur lib. 5. Tribuni, inquit, vt impediendæ rei nulla spes erat, de proferendo exercitu agere, eò magis, quod & augures iussos adesse ad lacum Regillum, fama exierat, locúmque inaugurari, vbi auspicato cum populo agi posset: vt, quicquid Romæ vi tribunicia rogatum esset, id comitiis ibi abrogaretur. Inter leges autem, quæ in foro, & eas quæ in campo ferrentur, dixi iam hoc interfuisse, quod in foro tributis comitiis ferrentur, in campo comitiis centuriatis.

Leges centuriatis comitiis latæ.

Nunc adiungo, primum illud, centuriatis comitiis eas esse latas, quæ è S. C. ferebantur: deinde illud, quæ centuriatis comitiis ferrentur, eas, si è S. C. non ferrentur, patribus quidem auctoribus semper esse latas. quod non à primis Reipub. temporibus, sed tantùm post Publilij Philonis dictaturam obseruatum est. hũc enim dictatorem legem tulisse, vt legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante latum suffragium patres auctores fierent, scribit Liuius lib. 8. quo significatur, non omnes antea leges, quæ centuriatis comitiis ferrentur, è Senatuscōsulto, aut patribus auctoribus esse latas. quod si factum nunquam antea non erat, consuetudine seruata, quæ in Numa rege creādo est inducta, vt scilicet, antequam populus suffragium iniret, patres in incertum comitiorum euentum auctores fierent: Publilius in plebem propensus, quia plebeiæ gentis erat, quod senatui liberum erat, id necessarium fecit, quódque more factum erat, id vt lege fieret, sua lege sanxit. Neque verò, quod ait Liuius, Patres auctores fierent, ex plano, patres Senatusconsultum probarẽt. fiebant enim de re & relata, & disputata S. C. quid porrò referri & disputari opus erat id, quod omnino probari à senatu Publilia lex iuberet? nam de quo fit S. C. id eiusmodi est, vt improbari & abiici potuerit: est autem & probatum & acceptum, quia maior pars senatus ita senserit. at in hoc nō, vtrum vis licere, neque plurium senatorum volũtatem spectari, Publilius voluit, sed, quasi ab vniuerso senatu iam probatum esset, ita, vellent nollent, patres auctores esse. Ergo sic existimare debemus, quæ leges centuriatis comitiis ferrentur, eas post legem Publiliam aut è Senatusconsulto, aut certe patribus auctoribus esse latas: quæ verò ante legem Publiliam centuriatis comitiis latæ erant, aliàs è Senatusconsulto, alias sine S. C. patribus tamen auctoribus, alias neque è S. C. neque patribus auctoribus. Nihil ne igitur interfuit, dicet aliquis, inter leges, quæ patribus auctoribus: & eas quæ è Senatusconsulto ferrentur? nihil, mea sententia, ante legem Publiliam. nam siue è Senatusconsulto, siue patribus auctoribus ferrentur, è senatus voluntate ferebantur. post legem autem Publiliam multum inter huiusmodi leges interfuit, atque adeò tantum, quantum inter secundam & aduersam volũtatem interest. nam secunda senatus voluntate ferebantur eæ leges, quæ S. C. probatæ iam erant: aduersa verò nonnunquam eæ, quarum patres auctores fiebant. probabant enim inuiti, lege coacti. itaque honorificentius habebatur id, quod è S. C. centuriatis comitiis latum esset, quàm id, quod iisdem comitiis patribus auctoribus. sed extremis Reipub. temporibus nullam legem centuriatis comitiis sine S. C. patribus auctoribus latam inuenio, permultas autem è S. C. iisdẽ comitiis, siue quod abrogata sit Publilia lex: siue, quod cum idem Publilius eodem tempore, posteaquàm Q. Hortensius dictator legem tulisset, vt eo iure quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur, nihil attinuit patres auctores de eo fieri, quo, vel si auctores ipsi non fierent, tamen omnes ciues æquè tenerentur. itaque magistratus aut è S. C. cẽturiatis comitiis, aut si senatus dissentiret, tributis leges tulerunt: (quamquam & leges multæ tributis comitiis ex S. C. latæ sunt) cum duabus legibus, Publilia, & Hortensia, eandem vim haberẽt leges tribu-

tis comitiis latæ, quam habuerunt antea leges eæ, quæ centuriatis comitiis; patribus auctoribus, latæ erant. non enim, quod ait Cicero Philippica. 10. Legem Pansa comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est: eo sensu dictum existimo, quod eam legem patribus auctoribus Pansa laturus esset, sed, & auctoritate nostra, ex plano, è S.C. loquitur enim de Cæsaris actis: quæ lege confirmati & sanciri, senatus cupiebat. cum porrò cuperet, nimirum S. C. potius, quàm alia quauis ratione, declaret. quod si cui, auctoritatem senatus pro S.C. vsurpari, nouum est: nihil errabit, si, vt de Latinè loquendi consuetudine rectè iudicare possit, Ciceronis libros diligenter euoluerit.

Leges quas senatus ferri cupiebat, ante S.C. ferrentur.

Hic fortasse quæretur, ante Publiliam legē omnésne leges, quas senatus, siue centuriatis, siue tributis comitiis, ferri cuperet, ferrentur è S. C. an verò aliæ è S. C. aliæ verò sine S. C. tantum patribus auctoribus. Vtrumque factum est. nam neque omnes è S. C. neque omnes patribus auctoribus latæ sunt. de latis è S.C. testimonium res non desiderat: exemplorum enim plena sunt omnia. patribus autem auctoribus minus quidem multæ, sed aliquot tamen latæ sunt, vt Petilia de ambitu, à tribuno gl. tributis comitiis lata, de qua Liuius libr. 7. Quæretur etiam, (pergam enim dubitādo, quo non solum veterum librorū obseruatio, sed ipsa me coniectura ducit) vtrum centuriatis comitiis leges à maiore tantum magistratu, an etiam à minore ferrentur. faciamus quod oratores solent: qui cum testibus rem probare non possunt, argumentantur à simili, & hoc genere sæpe fidem faciunt. item nos, cum, centuriatis comitiis à minore magistratu leges latæ sint, nec ne, affirmare non possimus, quia neutrum ab antiquis traditum est, similitudinem sequemur, & quod in creandis magistratibus fieri solitum est, idem in ferendis legibus obseruatum esse dicemus. nam si creandis magistratibus centuriata comitia nunquam, nisi à maiore magistratu, habita sunt: itidem, ferendis legibus nunquam, nisi à maiore, esse habita, cōsentaneum est. illud autem est: esse igitur & hoc dicemus. neque enim, cur non sit, aut ratio suadet, aut exempla demonstrant.

Leges quibus temporibus, diebus, horis ferrentur.

De legum tempore, quæ notauimus, hæc sunt: neque omnibus diebus licuisse legem ferri, neque, quibus liceret, per omnes horas. licebat fastis tantum diebus: nefastis non licebat. nec verò fastis omnibus, sed comitialibus duntaxat. comitialibus autem ita licebat, si nemo de cælo seruaret. quæ duabus legibus, Ælia, & Fusia, sancita erant. id annis prope centum ante Ciceronis ætatem, vt scripsit ipse in oratione in Pisonem, institutum, ad extrema fere mansit Reipub. tempora. Pisone autē & Gabinio cos. P. Clodius tribunus pleb. Ciceronis ac bonarum partium inimicus, vt armaret immoderata licentia tribuniciam potestatem, dierum discrimen, & auspiciorum impedimenta sustulit. neque enim tātum, vt omnibus plane fastis ferri lex posset, verum etiam, ne quis per eos dies, quibus cum populo liceret agi, de cælo seruaret, rogationem tulit. idque postea seruatum esse, videntur illa significare, quæ scripta sunt in oratione de prouinciis: Aut statuēdum vobis est, legem Æliam manere, legem Fusiam nō esse abrogatam, nō omnibus fastis legem ferri licere, cum lex feratur, de cælo seruari, obnunciari, intercedi licere. Ergo, ante legem Clodiam, nō omnibus, sed fastis, non omnibus fastis, sed comitialibus, nec comitialibus, si quis de cælo seruaret, ius ferendæ legis erat: post legem Clodiam, non omnibus quidem diebus, sed omnibus tamen fastis, quod ante non licuerat, etiam si de cælo seruaretur, ferri lex potuit. Opinor etiam qui dies Religiosi vocabantur, quorum in numero Atri erant, iis non potuisse legem ferri: de quibus hæc legimus in Festo: Dies religiosi, quibus, nisi quod necesse est, nefas haberetur facere: quales sunt sex & triginta, Atri qui appellātur, & Alliensis, atque ij, quibus mundus patet. Alliensem autem diem, quam Festus nō nominat. xv. Kal. Sext. fuisse, Liuius docet libr. 6. idémque subiungit, religiosum diem fuisse postridie etiam Idus Quint. cui Gellius libr. 5. c. 17. Macrobius libr. 1. Satur. assentiuntur: ex quibus & id cognoscitur, quod Varro quoque libr. 5. & Festus docent, Liuiúsque significat, dies postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros esse habitos, vt neque præliares, neque comitiales essent. itaque, quod ad Kalendas attinet, legitur illud Afranij apud Nonium: Septembris heri Kalendæ, hodie ater dies. quòd si dies atri comitiales non sunt, ergo diebus atris ferri legem non licuit. Dies autem, quibus mundus patebat, alio loco Festus nominat, & ait fuisse, postridie Volcanalia, tertio Nonas Octobris, sexto Idus Nouembris: & postridie Volcanalia fuit nono Kalendas Septēbris: vt apparet in Kalendario Romano. His adduntur dies, quibus penus patebat: de quo sic Festus: Penus vocatur locus intimus in æde Vestæ, regetibus septus, (sic enim fortasse legendum) qui certis diebus circa Vestalia aperitur: ij dies religiosi habentur. Vitatos etiam à plerisque, vt ominis aduersi, 4. Kalendas, Nonas, Idus, Gellius, & Macrobius, tradidere. quanquam vnius Gellij mihi quidem sufficit auctoritas: à quo Macrobium, & in hoc loco, & alibi totidem verbis eadem sumpsisse constat. Diebus autem religiosis exercitum conscribere, legiones educere, manus cum hoste cōserere, sponsalia inire, peregre proficisci, denique publicæ vel priuatæ rei quidquam moliri non licuit: quod his diebus aduersus rerum exitus consecutus esset. De diebus hæc. Horæ verò, quibus agi cum populo posset, omnes erant intra ortum solis, & occasum, reliquis non licebat: ante primam enim horam nihil agi licuisse cum populo, cum ait Dio in extremo lib. 39. nō ex plano, ante primam horam Romani diei, cuius initium à media nocte sumebatur, sed ante lucē, ante aurorā: quod ipse quoque Dio sic interpretatur. his verbis: Γάλβας ὁ Σέργιος ... καὶ ὑπὸ τὴν ἕω στρατηγὸν τὴν ψῆφον πεποίηκε: καὶ ... πρὶν τὴν πρώτην ὥραν γενέσθαι, ἐν ᾗ δῆμον τι χρηματίσασθαι. Quòd si nō ante primam, sequitur vt nec post extremam, id est eam, quæ diem claudit, agi cum populo licuerit: siquidem neque vespertina S.C. rata fuisse, neque prætori vrb. ius dicere post solis occasum licuisse, traditum est à Cicerone in Philippica. 2. & à Censorino de die natali. sicut igitur non omnibus diebus ferre legem licebat, ita nec omnibus horis: quibus autem horis, iis, ita licebat, si neque fulgeret Iupiter, neque tonaret.

Caussæ ferendarum legum.

Nunc de caussis agamus: quæ ipsa quoque nostri promissi pars est. A corruptis moribus manasse leges, nemini dubium est. nam vbi continenter & sobrie viuitur, vbi colitur pietas, vbi iustitiæ locus est: quorsum ibi lex feratur? nec sanis corporibus quæsita medicina est: nec, qui leniter & sedato cursu amnes fluerent, sed incitatis, extráque ripas diffluentibus aggeres obiecti. vetustissimi mortalium, prorsus omnem vim, atque omnem luxum ignorantes, tranquillam vitam, ipsa natura duce, viuebāt. post erupit iniuria, & quod quisque potuit, id quisque velle, neglecta ratione, cœpit. tunc necessariò leges latæ, & iniecta licentiæ quasi frena, quæ si quis rectè agere sua sponte nollet, eum pœnæ metu in officio continerent. itaque conseruandæ augendæque diuitiarum caussa, & vt esset bene viuēdi norma, legem inuentam, manifeste cognoscitur. neque minus ad hunc finem spectarunt, quæ de religione,

gione, quam quæ de bello leges latæ sunt. quæsita pietas in deos videtur, quæsita populo voluptas, vt in ludis: omnia tamen ad publicam vtilitatem referebātur. Cuius autem legis vitiosa ac turpis origo fit: ea lex nominanda non est. nam legis caussa iustitia, & lex ipsa iusta ac sancta debet esse. inde enim publicum exoritur commodum, publicum dico, & quo munitur imperium aduersus hostilem vim, & quo priuati ciues, sua quisque bona, suum quisque ius, aduersus priuatorum iniurias tuentur. quòd si hoc in omni bene instituta ciuitate, multo magis agnoscitur in Republica Romana: quæ dum optimis legibus paret, malas autē vel abrogat suffragiis populi, vel tollit Senamsc ōsult. orbem terrarum pæne vniuersum imperio comprehendit. quæque ciuitates aut malas leges habuerunt, aut bonis non rectè sunt vsæ: aliæ vi externa, aliæ domestica seditione conciderunt. quod & apud veteres sæpè accidisse legimus, & nostra non semel tempestate vidimus.

Legis potestas

Superest de potestate legis. ea, quæritur, primum vtrum maxima, deinde, si maxima, vtrum perpetua. quod pro nostra consuetudine breuiter ostendemus. Erat in lege summa vis, non solum, quia, quod erat lege sancitum, Quirites omnes tenebantur, quod tribus legibus, vna consulari Valeria Horatia, duabus dictatoriis, Publilia, & Hortensia, sancitum suprà diximus (paucas tamen excipio, quibus non omnes plane ciues obstringebantur: quo de genere fuisse legem de repetundis, iam ostendimus: lata enim est post illas tres, consularem vnam, dictatorias duas, à nobis proxime nominatas:&, quodcunque postremum populus iussit, id ius ratúmque esse. x I I. Tabul. lege sancitum est) verum etiam, quia non, vt prætoris edictum, item lex annuo spatio terminabatur, sed vigebat vsque dum alia lege abrogaretur. abrogari vero omnes licuit, præter Sacratas: quæ violatæ sæpè, abrogatæ nūquam sunt. abroganti verò non eadem, quæ violanti legem pœna sancitur. cæteræ leges & abrogari omnes potuerunt, & abrogatæ multæ sunt. tametsi nulla lata lex est, quæ ipsa se contra abrogationem quasi sanctionis sepimento non munierit, graui pœna, mulctáve ei, qui abrogasset, irrogata. at multi multas abrogarunt, nequetamen vllam propterea subiere pœnam. Dixi iam, plus fuisse potestatis in eo, quod postremum populus iussisset, quàm in eo, quod antea iusserat: id lege x I I. Tabul. sancitum esse. iussum autem populi & suffragia fuerunt, quibus abrogabantur leges. itaque, non quid antea populo placuisset, sed quid ei postremum placeret, spectari solebat. sensit autem in hoc genere populus non semper è Repub. nam quemadmodum sæpe malas leges bonus populus, sic interdum bonas malus abrogauit. à senatu verò nunquam lex vlla, nisi Reipu. caussa sublata est, vt, cum Appuleiæ, Mario consule referente, S.C. damnatæ sunt, quod ab hoste Reipub. L. Appuleio Saturnino rogatæ essent: aut, cum Liuiæ cōsilio Philippi consulis sublatæ, quia cōtra auspicia, quæ seruari lex Ælia iubebat, à M. Liuio Druso latæ iudicarentur. erant enim quatuor omnino genera, (vt ipsa ferè Ciceronis verba vsurpem, quæ sunt in oratione pro C. Cornelio) quibus per senatum more maiorum statueretur aliquid de legibus: vnum eiusmodi, placere legem abrogari, vt Q. Cæcilio, M. Iunio cos. quæ leges rem militarem impedirent, vt abrogarētur. atque hoc genere nō abrogabat legem senatus, (nam abrogare proprie populus dicebatur) sed, vt abrogaretur, statuebat. Alterum genus erat: quæ lex lata esse diceretur, ea non videri populum teneri, vt L. Marcio, Sex. Iulio cos. de legibus Liuiis: quæ vt vno S. C. tollerētur, Philippus cōsul, Liuij inimicus, obtinuit à senatu. ideo autem, huiusmodi legibus non videri populum teneri, senatus decernebat, quia, contra auspicia latas esse, augures monuissent. Tanta Romæ fuit in auguribus auctoritas, de quibus libr. I I. de legibus hæc à Cicerone scripta legimus: Quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, leges, non iure rogatas, tollere? nihil domi, nihil militiæ, per magistratus gestum, sine augurum auctoritate posse cuiquam probari? quæ ipsa, & alia, in libro de Religione tractabimus. Tertium, & de legum derogationibus. quo de genere persæpe S. C. fiunt, vt de lege Calpurnia de ambitu, quæ derogaretur. Quartum genus, quod ea Ciceronis oratio mutila admodum est, neque in ipsa, neque in Pediano interprete, ac ne alibi quidem, quod sciam, inuenitur. me tamen in eam partem coniectura ducit, vt existimem, cum aliquem senatus hostem iudicaret, simul, vt eius quoque leges, quæ quidem aduersus Rempub. essent, tollerentur, eodem S.C. aut alio, proxime facto, iudicasse. quarum enim maxime legum caussa perniciosus patriæ ciuis damnatus sit, & à Repub. remotus: eas ipsas leges in Rep. non hæsisse, sed abiectas illicò esse, etiam si ab historia non prodatur, veri tamen simillimum est. quale fuit, quod de legibus Saturnini proximè, & de legibus M. Antonij in prima huius libri parte diximus. Rectè igitur semper, & iustissime senatus. A populo verò, aut ab iis, qui mercede conducti speciem quandam populi præ se ferebant, temeritate potius aut fraude, quam consilio, aut ratione, salutares ciuitati leges nonnunquam abrogatæ sunt, vt, rogante P. Clodio tribuno pl. Ælia de auspiciis, Fusia de diebus comitialibus. Postremum illud est, cum, verbo quidem, neque à senatu, neque à populo, tacito autem omnium consensu per desuetudinem leges abrogabantur: id, quod & Iulianus iurisconsultus notauit. Erat igitur in lege vis non solū maxima, quod Cicero in Philippica I I. satis planè narrat, cum ait: In publicis actis nihil est lege grauius: verum etiam perpetua: siquidem vetustate neque tollebatur lex, vt edictum: neque debilitabatur, vt S.C. nisi si leges essent eiusmodi, vt Reipub. minimum consulere viderentur. nam has contrario vsu non solum debilitatas, verum etiam plane exstinctas, neque damnatum esse quemquam, quia fecisset aduersus eam legem, quæ iam exerceri desiisset, satis constare video. Leges autem multæ, quamdiu Respub. stetit, perpetuo iure valuerunt, cum, ipso libertatis initio, à primis cōsulibus, ac iam ante à primis regibus latæ essent. quibus ego de legibus loquor, cum perpetuam vim legi tribuo. nam perniciosas leges, nec iure rogatas, non perpetuo iure esse, sed tolli quàm primum vtile est: cuiusmodi multæ S.C. sublatæ sunt. populus autem, quem sæpe à Reipub. commodo malæ rationes auerterent, rectam diiudicandis legibus normam non agnouit, sed vtiles sæpe abrogauit, sæpe sciuit inutiles. Illud tamen, quia pertinet ad abrogandi rationē, quod in Festo Pompeio notaui, non omittam: in sanctione legum adscribi solitum, ne per Saturam abrogari derogatiue liceret. erat enim Satura, lex multis aliis conferta legibus, accepto nomine à genere cibi ex variis rebus condito. quod apud Diomedem grammaticum scriptum est. id autē eo placuit in sanctione adscribi, quia in lege, multis legibus permixta & confusa, subesse fraus, quæ populum falleret, facile poterat: at in simplici lege, si de abrogando derogandóve populus rogabatur, non difficile erat, id, quo derogabatur, quale esset, intelligere. Addā & illud, fractam esse legis vim, non modò cum alia lege nominatim abrogaretur, sed etiam, cum, non omnino tota, sed eius pars lege posterius lata tolleretur: quod, Derogare, dicebatur: aut, cum nulla superioris legis mentione facta, ali-

quid ei contrarium posteriore lege rogaretur: quod
ocat, Obrogare. atque, hoc quidẽ de genere apud Li-
uium lib. 9. P. Sempronius tribunus pl. aduersus Ap.
Claudium censorẽ in cõcione ita disputat: Ideo Æmi-
liæ potius legi paruerunt, quam illi antiquæ, quia hanc
postremum populus iusserat, & quia, vbi duæ contra-
riæ leges sunt, semper antiquã abrogat noua. Est etiã
in 11. de Inuentione ita scriptum: In duabus contrariis
legibus, vtra posterius lata sit considerare oportet. nã
postrema quæque grauissima est. Omninò, quod legis
vim maximam fuisse dixi, eò dixi, nõ solum quia nihil
esset lege grauius, & in publicis actis nihil obseruare-
tur magis, verum etiam quia legis sententia pertine-
ret ad omnes ciues, & omnibus æqua iura describeret:
præsertim à quo tempore Q. Hortensius dictator ro-
gationem tulit, de qua iam mentionem fecimus, vt,
quod plebs sanxisset, eo Quirites omnes tenerentur.
verumtamẽ duo genera legum excipio: alterum, quod
non omnes ciues, alterum, quod omnes quidem, sed
dispari iure cõprehenderet. primum enim illud apud
Ciceronem lib. 3. ad Atticum obseruaui, quam legem
aliquis tribunus pl. ferret, ea lege collegas eius obstri-
ctos minimè fuisse. deinde, vt omittam leges alias, qui-
bus senatores tenebantur, cæteri autem erant ordines
liberati: quam legẽ, ne quis iudicio circumueniretur,
C. Gracchus tulit, eam pro plebe, non in plebem esse
latam, declaratur in oratione pro Cluentio, posteàque
L. Sylla Felix, cum eius rei quæstionem sua lege con-
stitueret, populum R. quem ab hoc genere liberum
acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus non
est. ergo hac lege, quæ primum Sempronia fuit, de C.
Gracchi latoris nomine, deinde Cornelia, posteaquã
L. Sylla, lege lata, quæstionem & ipse eiusdem rei con-
stituit: qua deinde potius, quam Sempronia, eius gene-
ris iudicia sunt administrata: hac, inquam, lege, vt est
in oratione pro Cluẽtio, senatores, & ij qui magistra-
tum gesserãt, soli tenebãtur: vt, quemadmodum rectè
agentibus plura præmia, sic plura peccantibus iudicio-
rum pericula proposita essent. Lege etiam Iulia de pe-
cuniis repetundis equestrem ordinem non fuisse alli-
gatum legis in oratione pro Rabirio Posthumo. in
oratione verò pro Cluentio, quæ lex item de pecuniis
repetundis nominatur, qua & ipsa præter ordinem se-
natorium nemo tenebatur, Iulia non fuit, vt ex tem-
porum examinatione, quæ me sæpe magnis erroribus
expediuit, facile conieci. nam cum Iuliam de repetun-
dis latam esse à C. Cæsare in primo consulatu, no-
tum sit vel ex historia, vel è Ciceronis orationibus at-
que epistolis: orationem autem pro Cluentio annis
aliquot ante Cæsaris consulatum Cicero prætor ha-
buerit: sequitur, vt omnino, quod ad nomen attinet,
diuersæ leges fuerint. Quænam igitur fuit, dicet ali-
quis? Cornelia, L. Syllæ: ex qua multa in suam legem
postea Cæsar transtulit. de qua sic in ea pro Posthu-
mo: Si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt
seuerius scripta, quàm in antiquis legibus, & sanctius
iudicata: sanè etiam consuetudo huius generis iudicio-
rum noua. sin hoc totidem verbis translatum caput
est, quod fuit non modò in Cornelia, sed etiam ante
in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus, iu-
dices, aut quem hunc morẽ nouorum iudiciorum in
Rempub. inducimus? Reliquum est, vt de lege aga-
mus, quæ omnes quidem ciues, dissimili tamen condi-
tione adstringeret. ad hoc quidem cum multis exem-
plis probare possim, vno contentus ero. Fuit igitur
huius generis Tullia de ambitu: qua lege aliam plebi,
aliam senatoribus irrogatam esse pœnam, constat ex
oratione pro Murena.

LEGVM ROMANARVM ACCOMMODATA AD LITERARVM ORDINEM ENVMERATIO.

Quid autem in hoc legum syntagmate hac postrema editione præstiterimus, docebit te epistola ad Lectorem, Præfationi adiuncta.

A

ACILIA Minutia, de pace Carthaginēsium. Tulere M.Acilius, & Qu. Minutius Tribuni pleb, Cornelio, Ælio Coss. Anno ab vrbe condita DLII. Velléntne iubeséntne senatum decernere, vt cum Carthaginensibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quémque ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, vti rogas, omnes tribus iusserunt: pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Liuius lib.30.

Acilia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit C. Acilius Tribun pleb. Cornelio, Minutio Coss. Anno ab v. DLVI. Vt quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostia fluminum Vulturni, Literníque: vna Puteolos, vna ad Castrum Salerni. his Buxentum adiectum: tricenæ familiæ in singulas colonias iubebantur mitti. Liuius lib.32.

Acilia REPETVNDARVM. Tulit eam M.Acilius Glabrio, pater eius qui Verris in caussa Prætor fuit, & cum C.Calpurnio Pisone post biennium consulatum gessit: quæ ab eo in Tribunatu plebis lata est, vt vult Manutius. Vt repetundarum caussa vna actione absolueretur: id est, vt neque reum comperendinari, neque caussam ampliari liceret. Item vt qui accusatores constituti essent, potestatem haberent literas & publicas & priuatas conquirendi, adsignandi, deportandi. Cic. Verrin.2.& 3.& in secundam Asconius.

ÆBVTIA DE LEGIBVS. Tulit Æbutius Tribunus pleb. Vt duodecim Tab. capita, quæ Reip. propter antiquitatem obsoletásque res inutilia essent, abrogarentur: solæ legis actiones Centumuiraliū caussarum manerent. Gellius lib.16. cap.10. Ludouicus Charondas de hac lege in fragmento quodam Romsnæ antiquitatis sic reperiri ait: L.Æbutius Tribunus pleb. vir popularis, legem tulit ad populum, vt XII. Tab. capita, quæ inutilia essent reip. tollerentur. Quæ lex multis contradicentibus tandem rogata est.

Æbutia LICINIA. Vide Licinia Æbutia.

ÆLIA, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit Qu. Ælius Tubero Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio Coss. Anno DLVIII. Vt Latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deducerentur. Liuius libro 34.

Ælia, DE COL. DED. Tulit idem. Vt in agrum Latinum Thurinum coloniæ deducerentur. Liuius lib.35.

ÆLIA, DE comitiis. Tulit Q.Ælius Coss. cum M.Iunio, Anno DXXCVI. vt vult Hotomanus: à Tribuno tamen plebis latam contendit Manutius, vt & Fusiam, cum & ex Ælia gente, neminem vnquam consulatum gessisse. Et sane testatur Sigonius eo anno Consules fuisse A.Manlium cum Q.Cassio. Nec vero post interfectos Gracchos, vt vult Zasius, & ante Punicum bellum tertium lata est hæc lex. Tib. enim Gracchus Scæuola & Pisone Coss. post euersam Carthaginem occisus est. Et Cicero Orat. in Vatinium scribit leges Æliam & Fusiam in Gracchorum ferocitate vixisse. Huius autem Æliæ legis hæc sunt capita: Vt quoties cum populo ageretur, augures de cælo seruarent, magistratus & ob nunciandi, id est denunciandi agi per Iouem non licere, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Nam cum lex ferretur, Augures de cælo seruabant: magistratus, si quid obseruatum erat, quo impediri comitia possent, nunciabant. Cic. in Pisoniana, vbi centum ante Pisonis & Gabinij consulatum annis latam hanc fuisse legem scribit oratoriè & suo more. Mentio est apud omnes frequentissima.

ÆLIA Sanctia, quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda est, auctoribus antiquis libris, sententiáque ipsa & historiæ veritate postulante. idque iampridem interpretum nonnulli docuerunt.

ÆLIA SENTIA, de testamentis. Tulere Sex. Ælius, C. Sentius Coss. An. DCCLVI. Augusti temporibus. Vt qui serui pœnæ caussa vincti à domino, quibúsve inustæ notæ fuerant, quíve propter noxam torti, nocentésve inuenti, quíve traditi vt ferro aut cū bestiis depugnarent, quíve in custodia fuissent, ij si manumitterentur, non ciues Ro. sed dedititiorum numero essent: id est, vt ne connubium, neque cōmercium, neque testamenti factionem haberent. Vt minorē triginta annorum seruum vindicta aut testamento, nisi caussa apud consilium probata, manumittere non liceret. Ne dominus annis viginti minor, seruum, nisi caussa apud consilium probata, manumitteret. Vt seruus ab eo domino qui soluendo non est, testamento liber esse iussus, & hæres institutus, & si minor sit triginta annis, vel in ea caussa, vt dedititius fieri debeat, ciuis Ro. & hæres sit: si tamen alius ex eo testamento nemo hæres sit. Quòd si duo plurésve liberi hærédésve esse iussi sunt, primo loco scriptus liber & hæres sit. Vt si patronus libertum inopem non aluerit, primùm libertatis caussa impositis, tam ipse, quàm is ad quem ea res pertinebit, mulctetur: dein ipsius hæreditate, tum ipse tum ipsius liberi priuentur, nisi hæres institutus sit, postremò à bonorum possessione remoueatur, præterquam secundum tabulas. Ne dominus in manumittēdo seruo seruáve legem ei de cōtrahendo matrimonio, quæ

ciuis Rom. libertatem imminuat, imponat: si secus faxit, ad eius legitimam hæreditatem ne admittatur. Vlpianus tit. 1. Instit. & Iustinianus Institut. quib. ex caus. manum. non lic. item Iulianus l. qui soluendo. quadragesimasecunda, Paulus l. si is qui. 55. l. 57. l. qui soluendo. 60. l. si non lex. 83. D. de hæredibus institu. l. sciendum. 70. D. de verbor. signifi. l. 3. C. qui manum. non poss. l. 3. §. 2. D. de suis & legit. l. si patronus trigesimatertia, D. de bon. liber. Refertur & hoc huius legis caput, Vt si esset donatio facta inter virum & vxorem, maritúsq; re nondum tradita, vita excessisset, ne mulier rei vendicationem post obitum mariti haberet, sed tantummodo exceptionem, si non possideret contra petitores, vt habetur in Authent. Constitut. 161. vbi etiam addit Imperator, Rempublicam hanc legem à corpore legum suarum ablegasse.

ÆLIA, de Statilio. Tulit C. Ælius Tribun. pleb. qua damnatus est Stennius Statilius Lucanus, quòd Thurinos infestasset. Plinius lib. 34. cap. 6.

ÆMILIA CIBARIA. Tulit M. Æmilius Lepidus Coss. cum Qu. Luctatio Catulo, Anno DCLXXV. Hac non sumptus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. Gellius libri secundi cap. 24. Macrobius Satur. lib. 3. cap. 16. Plinius lib. 8. capit. 57. Sorices & ipsos hieme condi auctor est Nigidius, sicut glires, quos Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo cœnis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe aduectas aues.

ÆMILIA DE CENSVRA. Tulit Mam. Æmilius Dictator, Anno CCCXX. Ne censura quæ vsque eò quinquennalis fuerat, plus quàm annua ac semestris esset. Liuius libro quarto, & 9. Huius etiam meminit Fenestella cap. 17. de censorib. latámque scribit Iulio Virgilio, M. Appio Coss. corruptè tamen, si Liuij chronologiam exacte consideres.

ALLIENA, DE TERMINIS. Tulit. Eius hoc caput legitur in libro De agrorum conditionibus valde corruptum: sed ex Roscia, quam suo loco describemus, sic castigat eam Hotomanus: Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium constitutum erit, qui limites decumani, quæcunque fossæ in eo agro erunt: qui ager hac lege datus assignatus erit, ne quis eos limites decumános obsepito, néve quod in eis immolitum, néve quid ibi positum habeto, néve eos arato, néve eas fossas obturato, néve quis sepito, quo minus suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis aduersus ea quid fecerit, in res singulas quotiescunque fecerit, ✠ IIII. colonis, municipibúsve iis in quorum agro id factum erit, dare damnas esto: pecuniæ qui volet petitio hac lege esto.

AMPIA LABIENA, de Cn. Pompeio. Tulere T. Ampius, T. Labienus Tribuni pleb. Metello, Afranio Coss. Anno DCXCIII. Vt Cn. Pompeius victor ex Asia ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantium vteretur: scenicis autem prætexta coronáque aurea. Velleius lib. 2.

ANNARIA LEX dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magistratus capiendi. Festus. vide VILLIA.

ANTIA SVMPTVARIA. Tulit Antius Restio. De sumptu in conuiuia. &, Vt qui magistratus esset, magistratúmve capturus esset, ne quò ad cœnam nisi ad certas personas itaret. Gell. lib. 2. cap. 24. Macrobius lib. 3. cap. 17.

ANTISTIA, DE Satricanis. Tulit M. Antistius Trib. pleb. Foslio (vt opinatur Hotom.) & Plautio Coss. Anno. DCXXXV. Vti Senatui de Satricanis ciuibus Ro. sententiæ ferendæ ius esset. Liuius lib. 26.

ANTONIA IVDICIARIA. Tulit M. Antonius Cos. cum C. Iulio, Anno DCCIX. Vt tertia iudicum decuria, è centurionibus, antesignanis, alaudis, manipularibus fieret. Cicero Philip. 1. & 5. Suetonius in Augusto: ex quo etiam intelligi potest hanc non fuisse abrogatam, cum ille hostis iudicatus est, vt vult Zasius. sic enim scribit: Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaréntque de leuioribus summis.

Antonia, DE DICTATVRA. Tulit idem Triumuir, R.P.C. Ne quis vllam ob caussam de Dictatore creando referret, néve Dictaturam oblatam acciperet. qui secus faxit, eum vt necare ius fasque esset. Appia. Emphylion, lib. 3.

Antonia MAIESTATIS. Tulit idem III. vir: quæ damnatis de maiestate, vt refert Manutius, prouocationem ad populum dabat: quod antea in vno perduellione, omnium de maiestate criminum grauissimo, licebat.

Antonia, DE NOMINE MENSIS Iulij. Tulit idem. Vt qui mensis antea Quintilis vocabatur, quòd à Martio qui priscis temporibus primus fuerat, quintus esset: is à C. Iulij Cæsaris nomine, Iulius deinceps diceretur: quòd hoc mense ad quartúm Idus Quintil. Iulius natus esset. Macrob. lib. Sat. 1. cap. 12.

Antonia, DE SVFFRAGIIS pop. Tulit L. Antonius: qua cum Caio Cæsare magistratus partitus est. Cicero Philipp. 7.

Antonia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius cooptandorum sacerdotum à populo ad illorum collegium iterum transferretur. Dio lib. 37.

APPVLEIA, DE coloniis. Tulit L. Appuleius Saturninus Tribu. pleb. C. Mario VI. L. Valerio Coss. Anno DCLIII. Vt in singulas colonias ternos ciues Romanos C. Marius facere posset. Cicero pro Balbo.

Appuleia AGRARIA. Tulit idem, eodem anno. Vt quem agrum C. Marius Coss. in Gallia pulsis Cimbris, in ditionem populi Ro. redegisset, is populo Ro. diuideretur, & si ita lex sciuisset, intra diem quintum à singulis senatoribus in eam iuraretur: qui non iurasset, ei mulcta pœna esset. Appianus, lib. De bello ciuili. 1.

Appuleia MAIESTATIS. Tulit idem. Meminit Cicer. lib. De oratore secundo, vbi de caussa Norbani loquitur, quem defendit Antonius maiestatis Appuleia lege postulatum: quod scilicet, seditione populi concitata, quod ad maiestatem pertinuit, Q. Seruilium Cæpionem innocentem damnasset.

Appuleia, DE METELLO. Tulit idem. Vti Qu. Metello Numidico Consuli, quòd legi ipsius Agrariæ, quæ intra quintum diem iurari in eam iubebat, non paruisset, aqua & igni interdiceretur. Appian. lib. De bello ciuili primo, Cicero pro Sextio, & pro Domo.

AQVILIA, DE DAMNO iniuria dato. Tulit C. Aquilius Gallus, Tribun. plebis: vti scribit Vlpianus lege prima, D. ad leg. Aquil. ex quo plebiscitum verius appellatur. Eius tria capita fuere, quorum primum & tertium his extat verbis: Qui seruum seruámve, alienum alienámve, quadrupedémve pecudem iniuria occiderit: quanti id in eo anno plurimi fuit, tantùm æs dare domino damnas esto. Cæterarum rerum præter hominem & pecudem occisos, si quis alteri damnum faxit, quod vsserit, fregerit, ruperit iniuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas esto: Aduersus inficiantem in duplum actio esto. Hanc autem putat Hotomanus esse legem de qua Cicero in Bruto sic loquitur, Atque eodem tempore accusator de plebe L. Cæsidænus fuit, quem ego audiui iam senem, cum ab L. Sabelio mulctam lege Aquilia de iustitia petiuisset. vult enim legi DAMNI INIVRIA: & mulctam intelligi, quanti plurimi æstimationem. Secundum caput, quod in desuetudinem abiit, videtur fuisse Cuiacio de quauis alia ratione damni dati, etiam si non fuerit læsa res nostra,

sed

sed intercepta nobis forte vtilitas quædam. Vt aduersus piscatorem socium à Plinio proditum est lib. 9. ca. 59. qui Anthiam conciliatorem capturæ & ducem ceperat, cum iam in macello agnitus esset à socio cuius iniuria erat, damni dati editam formulam, condemnatúmque, æstimata lite 10. libris. Constat enim socium pro socio teneri lege Aquilia, l. 47. D. pro socio.

ATERIA TARPEIA, DE MVLCTA. Tulere Sp. Tarpeius Montanus Capitolinus, A. Aterius COSS. Anno CCXCVIII. Vt omnibus magistratibus mulctæ dicendæ ius esset, cum antea solis Consulibus id liceret: ita tamen ne vel duos boues, vel triginta oues excederet. Vt cum mulcta pecoris armentique à magistratibus diceretur, bos centussis, ouis decussis æstimaretur. Dionysius lib. 10. Gellius lib. 11. cap. 1. & Festus lib. 14. in voce Peculatus. Notandum autem legem hanc, sæpe Tarpeiam tantùm, vocari, vt apud Festum loco præcitato: alias etiam Ateriam, vt apud Gellium, vbi tamen corruptè Aterina legitur. Ad huius autem primum caput respexisse videtur Vlpianus l. vnica. D. si quis ius dic. non obtemp. dum ait: Omnibus magistratibus secundum ius potestatis suæ concessum est iurisdictione pœnali iudicio defendere.

ATIA, DE SACERDOTIIS. Tulit T. Atius Labienus Tribunus plebis, L. Iulio, C. Marcio COSS. Ann. DCXCIX. Vt populus sacerdotia (quemadmodū olim lege Domitia) mandaret, cum antea sacerdotes l. Cornelia à Pontificum collegio crearentur. Dio lib. 37.

ATILIA, DE DEDITITIIS. Tulit L. Atilius Tribunus plebis, Claudio, Valerio COSS. Anno DXLIII. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani, Fuluio Proconsuli, quæque vnà secum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtensiliáque, siue quid aliud dediderunt: de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit, Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidetis, id volumus iubemúsque. Hæc Liuius lib. 26.

ATILIA MARTIA, DE Trib. militum. Tulere L. Ælius, C. Martius Tribuni plebis, Iunio Æmilio COSS. Anno CDXLIII. Vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Quæ antea, perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum fermè fuerant beneficia. Liuius libro nono.

Atilia, DE TVTELIS. Tulit. Vt mulieribus pupillisve tutores non habentibus, à Prætore & maiore Tribunorum plebis parte darentur. Vlpianus capite Instit. 12. Imperator, De Atiliano tutore. Liuius lib. 39. Hæc tamen postea à Claudio Imp. abrogata fuisse videtur, cum scribat Suetonius, sanxisse Claudium, vt Consules pupillis vtriusque sexus tutores darent, quod vicissim ab Antonio Philosopho sublatum refert Capitolinus, ab eóque Prætorem tutelarum institutum. Hæc autem, vt volunt quidam, Romæ tantum locum habebat.

ATINIA, DE VSVCAPIONIBVS. Tulit. Vt quod surreptum esset, eius rei æterna auctoritas esset, nisi si in eius cui surreptum esset, potestatē reuertisset. Gellius lib. 17. cap. 7. Paulus, l. 4. §. 4. De vsurpat. Iulianus, l. 33. eiusdem tit. §. furtiuæ. Instit. de vsucap. Cic. Verrina 3.

Atinia, DE TRIB. PLEB. Tulit. Vt qui Trib. pleb. esset, idem senator esset: dicendæque in senatu sententiæ ius haberet. Gell. lib. 14. cap. vlt.

AVRELIA, DE TRIBVN. PLEB. Tulit C. Aurelius Cotta COSS. cum L. Octauio, Anno DCLXXVIII. Vt Tribunis pleb. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Syllæ iis erat ademptum. Pedianus in Cornelianam, in Verr. 1. Liuius lib. 97. Velleius lib. 2.

AVRELIA IVDICIARIA. Tulit C. Aurelius Cotta Prætor, M. Crasso, Cn. Pompeio primùm COSS. Anno DCLXXXIII. Vt iudicia quæ penes solos senatores erant, inter senatores, & equestrem ordinem, & Tribunos ærarios communicarentur. Cic. in Verrinis sæpe, Asconius in easdem. in Orat. pro Cornelio, & in Pisonem. Florus verò Epitome 97. Velleius lib. 2. vbi tamen Tribunos ærarios non nominat.

B

BÆBIA, DE PRÆTORIBVS. Tulit. Vt alternis annis quaterni Prætores crearentur. Liuius libro quadragesimo: Festus nominat libro decimosexto, in voce Rogat.

C

CADVCARIA, vide infra, Iulia Caducaria.

CÆCILIA, DE PVBLICANIS. Tulit Cæcilius Metellus. C. Flaminius, L. Æmilius CENS. dedere ad populum ferendam, cum illis non liceret. Plinius libro 35. cap. 17.

CÆCILIA DIDIA, DE LEGIBVS. Tulerunt Qu. Cæcilius Metellus, T. Didius Coss. Anno DCLV. Ne multis de rebus coniunctim vna rogatione ad populum ferretur, ne populo necesse esset in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet repudiare. Item, vt in legibus promulgandis trinundinum seruaretur. Cicero Philipp. 5. pro Domo sua, & ad Attic. epist. 1. Manutius autem Cæciliam Didiam non vnam legem esse contendit, sed duas diuersa sententia latas: vt primum quidem caput ad priorem, posterius ad aliam referatur.

Cæcilia, DE CENSORIBVS. Tulit Qu. Cæcilius, Qu. F. Metellus Pius, Scipio Coss. cum Pompeio. Anno DCCI. Vt Censoria potestas, quam P. Clodius Tribu. plebis imminuerat, restitueretur. Dio lib. 40.

CÆCILIA repetundarum. Tulit Qu. Cæcilius Tribun. pleb. Nominatur à Valerio Mar. lib. 6. cap. 11. hácque L. Lentulum, qui postea Censor fuit, damnatum refert. Lata est, vt censet Manutius, L. Marcio, M. Manilio COSS. Anno DCI. quo anno lex Calpurnia lata est, vel certe Sp. Posthumio, L. Calpurnio.

Cæcilia, DE IVRE ITALIÆ, & tributis tollendis. Tulit Qu. Cæcilius Metellus Nepos, Prætor, L. Afranio, Qu. Metello Celere COSS. Anno DCXCIII. Vt Italia à vectigalibus immunis esset. Dio lib. 37. Cicero lib. 2. Epist. ad Atticum: Portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam?

CÆLIA, de suffragiis. Tulit Cælius Tribun. plebis, Qu. Cæcilio, T. Flaminio COSS. Anno DCXXX. Vt etiam in perduellionis iudicio, quod Cassia lege Tabellaria exceptum erat, populus non voce, sed tabella sententiam ferret. Cicer. lib. De leg. 3.

CALLIDIA, DE Metello reuocando. Tulit Qu. Callidius Tribunus plebis: Vt Qu. Metellus, qui quòd in Saturnini legem iurare noluerat, exilio dānatus erat, in ciuitatem reuocaretur. Valer. Max. lib. 5. cap. 2. Cicero pro Plancio.

CALPVRNIA REPETVNDARVM. Tulit L. Calpurnius Piso Tribun. pleb. L. Marcio, M. Manilio COSS. Anno DCIII. nulla antea cum fuisset: Vt quibus in prouinciis magistratus populi Ro. eorúmve comites pecunias contra leges cepissent, earum prouinciarum homines iudicio Romę constituto suas pecunias repeterent. Cic. De offic. 2. in Bruto, & Verrina 5.

Calpurnia, DE AMBITV. Tulit C. Calpurnius Piso COS. cum M. Glabrione, Anno DCLXXXVI. Sigonius DCLXXXVII. Vt ambitus damnati omni honoris pe

ris petitione prohiberentur, certáq; pecunia mulctarentur. Dio lib.26. Cic. pro Murena, pro Cornel. & in eam Ascon. Hac lege accusatoribus præmium fuisse refert Manutius, vt si ipsi damnati essent, aliorúmque eodem in genere culpam demonstrassent, in integrũ restituerentur, ex Orat. pro Cluentio, quam post Calpurniam legem habitam idem censet.

Calpurnia, DE CIVITATE. Cisenna historiæ libr.4. Milites vt lex Calpurnia concesserat, virtutis ergo ciuitate donari. Hæc Nonius refert in voce Ergo.

CANVLEIA, de patrum connubiis. Tulit G. Canuleius Tribunus plebis, M. Genutio & C. Curtio COSS. An. CCCIX. aduersus leg. XII. Tab. qua cautum erat, Ne liceret Patriciis coniungi connubio cum plebeiis. Huius hæc referuntur capita: Vt plebi cum patribus connubiorum ius esset. Vt Tribuni militum consulari potestate promiscuè ex patribus ac plebe crearentur, Augustinus lib. De ciuitate Dei, 3. cap.17. Liuius lib.4.

CASSIA AGRARIA. Tulit Sp. Cassius Consul cum Virginio, Ann. CCLXVII Vt ex agro Hernicis, quibus cum fœdus ictum erat, adempto, dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Lex tamen non tenuit. Liuius lib.2. Valerius lib.5. cap.8.

CASSIA, DE SENATV. Hanc tulit L. Cassius, L.F. Longinus, Tribunus pleb. C. Mario, C. Flauio COSS. Anno DCXLVI. Vt quem populus damnasset, cuíve imperium abrogasset, in senatu ne esset. Asco. in Cornel. Tulit autem eam Cassius maximè propter simultates cum Q. Seruilio Cæpione, qui ante biennium Consul fuerat, & cui populus imperium abrogauerat, ob male gestum bellum.

CASSIA, DE SVFFRAGIIS. Tulit L. Cassius Tribunus plebis, Lepido & Mancino COSS. Anno DCXVI. Vt Iudices sententias, quas voce dicebant, tabellis ferrent: in his etiam populus ipse, duntaxat cum de multis iudicaret, non de capite: nimirum in perduellionis iudicio. Cicero in Lælio, vbi hanc legem biennio post Gabiniam latam scribit. item in Bruto, & libro De legibus tertio. item Asconius in Cornelianam, & Verrinam II.

CASSIA, De Pauli triumpho. Tulit Qu. Cassius Prætor, Ælio, Iunio COSS. Anno DLXXXVI. Vt Paulo, Anicio, & Octauio ex bello Macedonico cum victoria redeuntibus, quo die vrbem triumphãtes inueherentur, imperium esset. Liuius lib.45.

CASSIA, DE senatu supplendo. Tulit C. Cassius Prætor, Dictatore Iulio Cæsare. Vt in numerum Patriciorum, qui Senatui deessent, alij sublegerentur. Tacitus lib 11. Suetonius autem in Iulio Cæsare scribit, eum Senatum suppleuisse, patricios allegisse, Prætorum, Ædilium, Quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliasse. Vtrum autem illa Cassia lege, an alia, incertum est.

CINCIA, DE donis & muneribus. Tulit M. Cincius Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio COSS. Anno DXLIX. Vt ne plus ducentis aureis donare liceret; extra quam si coniunctis personis donaretur. quod eo amplius donatum esset, ratum non esset, arg. l. sancimus. C. de donat. Vlpi. ca. Insti. 1. l.4. & l.5. C. Th. de donationibus. Vt in donatione quibuscunque personis facta mancipatio traditióve adhiberetur; exceptis liberorum & parentum personis, quibus cum donatum est, hæc solemnitas non est necessaria; d. l.4. & l.5. Ne quis ob caussam orandam donum munúsve caperet. Liuius lib.34. Tacitus lib.13. Cic. in Catone, ad Atticum 1. & de Orat. secundo. Festus hanc muneralem à Plauto vocari scribit:

Neque muneralem legem: neque lenoniam,
Rogata fuerit nécne, flocci æstimo.

Quod autem hac cautum scribit, Ne cui liceret munus accipere, non de omnibus generatim, sed de patronis tantum accipiendum est. Idem lege Titia cautum fuit, de qua suo loco. Sed primus omnium ob defensum negotium, vt ait Ammianus lib.30. pecuniam accepit Antipho Rhamnusius. Postea Claudius Imp. vsque ad X. H S. capi permisit, quod & Nero confirmauit: vt refert Suetonius, cui adstipulatur Tacitus lib.11. & Plinius in 6. Epistol. ad Rufum. Iurisconsultis permissum videtur capere vsque ad centum aureos, l.j. §. si cui cautum. D. de var. & ext. cogn.

CLAVDIA, de liberali caussa. Tulit Ap. Claudius Decemuir, cum collegis, Anno CCCII. Vt cum quis in seruitutem assereretur, vindiciæ secundum libertatem darentur. Liuius lib.3. Dionys. lib.10. Videtur autem hæc lex desumpta è Solonis lege quadam, in qua sic scriptum est: Σώματος εἰς δουλείαν δὲ ἐλευθερίας ἀγομένου, μὴ τὸν ἐφαιρούμενον τὴν ἀλευθείαν, ἀλλὰ τὸν φυλάττοντα κύριον εἶναι μέχρι δίκης.

Claudia, DE SENATORVM QVÆSTV. Tulit Qu. Claudius Trib. pleb. P. Cornelio, T. Sempronio COSS. Anno DXXXV. adiuuante vno patrum C. Flaminio. Ne quis Senator, quíve Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris vectandos: quæstus omnis patribus indecorus visus est. Liuius lib.21. & Cicero Verr.7. Videndum etiam nunquid ad hanc Claudiam pertineat quod Pedianus scribit in Cornelianam, his verbis: Antonius redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemptionem Senatori habere licet per legem. Hãc autem legem postea in Iuliam de repetundis Cæsar Dictator transtulit. nam ex lege Iulia repetundarum Senatoribus habere naues non licuit, inquit, Scæuola in l. his qui naues. de vacat. mun.

CLAVDIA, DE SCRIBARVM NEGOCIATIONE. Videtur, inquit Hoto. proximæ Claudiæ pars fuisse. Suetonius in Domitiano, Scribas quæstorios negociãtes ex consuetudine, sed contra Claudiam legẽ, venia in præteritũ donauit. Aliud ea de lege nihil reperitur.

CLAVDIA, DE SOCIIS AC NOMINIS LATINI. Tulit C. Claudius COSS. cum T. Sempronio, Anno DLXXVI. Qui socij ac nominis Latini censi essent, vt omnes in suam quisque ciuitatem ante Kalend. Nouembres redirent. Vt Dictator, Consul, Interrex, Censor, Prætor, qui nunc esset apud forum, darent operã, vt qui manumitteretur, in libertatẽ vindicaretur: iusiurandum daret, qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ caussa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. Liu. lib.41.

CLAVDIA, de comitiis. Tulit M. Claudius Marcellus COSS. cum Ser. Sulpitio, Anno DCIX. Ne in magistratuum comitiis absentium ratio haberetur. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA, DE COLONIA NOVICOMI. Tulit idem M. Marcellus: Vt colonis quos rogatione Vatinia Nouumcomum Cęsar deduxisset, ciuitas adimeretur: quòd per ambitionem, & vltra præscriptum data esset. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA, de fenore. Tulit Claudius Cæsar: Ne creditores in mortem parentũ pecunias filiisfamiliarũ fenori darẽt. Tacitus lib.11. vbi apertè legẽ latã affirmat.

CLAVDIA, de renummaria. Tulit. Vt victoriatus nummus, qui ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur, Romæ percuteretur: & eadem victoriæ nota obsignaretur. Plinius lib.33. cap.3.

CLAVDIA, de tutelis. Tulit. Vt ne agnati mulierum tutelam legitimam recipere cogerentur. Vlpian. titul.11. & Imp. leg.3. C. de legit. tur.

CLODIA FRVMENTARIA, seu de annona. Tulit P. Clodius Trib. pleb. Pisone, Gabinio COSS. Anno DCXCV.

DCXCV. Vt frumentum populo, quod antea semis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur, & Sex. Claudio frumentaria procuratio mandaretur. Ascon. in Pisonianam, Cicer. pro Sestio. & in Pisonem, & pro Domo.

Clodia, DE COMITIIS. Tulit idem. Ne quis per eos dies quibus cum populo agi liceret, de cælo seruaret. Vt omnibus fastis legem fieri liceret: qua de caussa legem Æliam & Fufiá, propugnacula & muros tranquillitatis, à Clodio sublatam toties Cicero queritur, in Sextiana, Pisoniana: & in hanc Asconius, & Dio li. 38.

Clodia, DE INIVRIIS PVBLICIS: Tulit idem. sed de ea nihil me legisse puto, præter hæc Ciceronis in ea pro domo: Attu etiam legem de iniuriis publicis tulisti, Anagnino nescio cui Menullæ per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, vt locus ipse in tua tanta iniuria legem & inscriptionem statuæ refelleret.

Clodia, DE VI. Tulit idem. Vt de iis qui ciues Rom. sine iudicio populi, indictáque caussa necassent, quæstio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam faceret mentionem. Velleius lib. 2. Dio. XXXVIII. Cicero ad Attic. III.

Clodia, DE M. TVLLIO. Tulit idem. Vt M. Tullio Ciceroni, quòd falsum S.C. retulisset, quòd ciues Ro. indemnatos necasset, aqua & igni interdictum esset, néve ei intra quingẽta passuum millia liceret esse, ne quis de ipsius reditu ad senatum referret, ne quis sententiam diceret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. Cic. Pro domo sua, Post reditum in sen. & lib. ad Attic. III. & Dio. lib. 38.

Clodia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Vt Gabinio Syria, Babylon, Persæ: Pisoni Macedonia, Achaia, Thessalia, Græcia, omnísque Bœtia proconsulari imperio mandaretur iisque cum exercitu in eas prouincias ituris pecunia ex ærario attribueretur. Cicero Pro domo, & in Sextiana.

Clodia, DE INTERCESSIONE. Tulit idem Clodius. Vt libera & soluta in ferendis legibus Tribunorum plebis potestas esset, neque intercessione impediretur. Cicero in Sextiana. Nouem enim Tribunis vnus obsistere poterat. Dio lib. 38.

Clodia, DE COLLEGIIS. Tulit idem. Vt collegia, id est, conuentus artificum à Numa instituti, & magna ea parte partim legibus, partim Senatusconsultis sublati, restituerentur, multíque alij constituerentur. Cicer. in Sextiana, Pisoniana, Pro domo sua, Pedianus in Cornel. & Dio lib. 38. Plutar. autem de collegiis à Numa institutis hæc refert: Ex plerisq;, inquit, eius institutis, distributio multitudinis per artificia maximè admiratione digna habetur. nam cum ciuitas ea Sabinis & Romanis constaret, essentque inter eos crebræ cõtentiones, statuit eos Numa in plures partes secare, vt magnas illas duas factiones in plures & minutas partes disiectas, penitus tolleret. Fuit autem hæc distributio ex ratione artificiorum facta, vt pote tibicinũ, aurificum, architectorum, tinctorum, cerdonum, coriariorum, fabrorum, figulorum, eadémque ratione reliquorum artificum: atque iis cum certos conuentus, tum etiam deos quos colerent, pro dignitate cuiusque attribuit. Tum primum factiones illæ ex vrbe sublatæ sunt, vt alij Sabini, alij Romani, alij Tatij, alij Romuli ciues inuidiosis nominibus dicerentur.

Clodia, DE REGNO CYPRI. Tulit idem. Vt Cyprus insula in prouinciæ formam redigeretur, vt Ptolemæus rex Cypri sedens cum purpura & sceptro, & illis insignibus regiis præconi publico subiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Vt M. Cato Quæstor cum iure prætorio, adiecto etiam Quæstore, mitteretur in insulam Cyprum, & regiæ Gazæ vendendæ, & pecuniæ deportandæ præficeretur. Vt qui Byzantij rerum capitalium damnati exularẽt, populi Rom. nomine in eam ciuitatẽ reducerentur. Cic. pro domo sua, pro Sex. De prou. cõs. Velleius lib. 2. Plutarch. in Vitis.

Clodia, DE PESSINVNTIO SACERDOTIO. Tulit idem. Vt Pessinuntius Matris magnæ sacerdos, suo sacerdotio spoliaretur, fanúmq; illud Brogitaro Gallo Græco attribueretur. Cic. Pro Sextio, De aruspic. resp.

Clodia, DE CENSORIBVS. Tulit idem. Ne quem Censores in legendo præterirẽt, néve qua ignominia afficerẽt, nisi qui apud eos accusatus, & vtriusq; Censoris sententia damnatus esset. Asconius in Pisonianam, Cicero in eadem, in Miloniana, & Sextiana. Hac autem lege Censoriæ potestatis ius imminutum est, quod quadringẽtis annis in rep. vt inquit in Pisonem Cicero, retentum fuerat. Antea enim Censoribus notam apponere licuit etiã nõ accusatis, & quod vnus statuisset, nisi alter disertè intercessisset, aut notatũ liberasset, tantũdẽ erat acsi vtriusq; iudicio esset dãnatus.

CORNELIA, de patriciis. Tulit cum collegis Ser. Cornelius Trib. milit. Anno CCCLX. Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret. Liuius li. 6. Dionys. lib. 4.

CORNELIA, de bello Antiochi. Tulit P. Cornelius Cos. cum M. Acilio, Anno DLXII. Vellét iubeŕentne cum Antiocho rege, quique sectam eius secuti essent, bellum iniri. Liuius lib. 36.

CORNELIA Bæbia, de ambitu. Tulere P. Cornelius, M. Bæbius Coss. Anno DLXXII. Liuius lib. 40. Florus præterea Epit. 47. legem de ambitu latam testatur.

CORNELIA, de C. Mario. Tulit L. Cornelius Cinna Coss. cum Cn. Octauio, Anno DCLXVI. Vt C. Marius, qui à L. Sylla oppressus profugerat, in vrbem reciperetur. Velleius lib. 2. App.

CORNELIA iudiciaria. Tulit L. Cornelius Sylla dictator & Coss. cum Qu. Metello, Anno DCLXXIII. Vt iudicia equestri ordini adempta, in solum ordinem Senatorium transferrentur. Ita quadrat annorum ratio ab Asconio tradita, cũ ait, Equites à lege Sempronia ad hanc legem annos quadraginta iudicasse. cum Cicer. oratorio more dicat propè quadraginta. Flor. Epit. LXXXIX. Ascon. in Diuin. & Cicero in eadem. Huius eiusdem fuisse pars videtur, caput illud quod Cicc. Verr. 4. commemorat, Ne cui extra ordinem Senatorium reiiciendi amplius quàm trium iudicum potestas esset.

Cornelia REPETVNDARVM. Tulit idem. Vt in repetundarum iudicio reus omnino comperendinaretur, nec vna actione ea caussa absolueretur. Vt certi dies prouincialib. magistratib. quibus successum esset, decedendi caussa præstituti essent. Vt Legatis sumptus præscriberetur. Vt accusatori liceret omnibus testimonium denũciare, præterquàm defensori: item omnia clausa rei obsignare, & literas omnes tum publicas tum priuatas quib. instrui posset accusatio præter literas publicanorum Romã deportare liceret. Cic. Verr. 3. & 4. pro Posthu. li. epist. 1. P. & lib. 3. epist. 6. & 10. Item Verrin. 4. & in eam Asconius.

Cornelia AGRARIA. Tulit idem. Vt proscriptorũ agri publici essent: quod maximè de iis agris intelligẽdum est, qui in Thuscia circa Volaterras ac Fesulas erant: quos militib. suis Sylla diuisit. Cicero contra Rullum: Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neq; venditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur. Idem pro Roscio Amerino, contra Rullum. Sallustius in Catilin.

Cornelia SVMPTVARIA. Tulit idem. Vt Calendis Idibus, Nonis, diebus ludorum & feriis quibusdam sollemnibus H-S. tricenos in cœnam insumere ius potestásque

testásq; esset. cæteris autem aliis diebus omnibus, non amplius ternos. sunt & minora precia rebus imposita. Gell.lib.2. capit.24. Macrob.lib. Satur.3.capit.17.& Plut.in Sylla.

Cornelia DE MVNICIPIIS. Tulit idem. Vt municipijs omnib. ius ciuitatis agríque adimeretur. Cic. Pro domo sua, pro Cæcinna, Appianus belli ciuilis lib.2.

Cornelia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit, vt opinatur Hoto. idem. Vt qui cum imperio in prouinciam profectus esset, tamdiu illud imperium retineret, quoad in vrbem reuersus esset: cum antea certo ac præfinito tempore imperium illud terminaretur: & si successor non mitteretur, noua rogatione ad imperium prorogandum opus esset. Item vt triginta tantũ dies, postquàm successor missus esset, magistratui ad decedendum concederentur. Cic. epist.9. ad Lentulum, & lib.3. ad App. epist.6.

Cornelia, DE SVMPTIBVS FVNERVM. Tulit idem. Plut. in eius vita.

Cornelia, DE TRIBVNIS PLEBIS. Tulit idem. Ne Tribun. ple. ferendarum legum concionandíve ius esset, néve ad eos prouocatio esset, vt ne iis intercedere liceret: néve iis qui Tribuni pleb. fuissent, alios postea magistratus capere liceret. Cicer. De legib.3. Cæsar comment. Gall. lib.1. Plutarchus in eius vita. Florus in Epit. Appia. De bello ciuili.1. Ascon. in 3. Verrin.

Cornelia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Ne quis plus anno prouinciæ præesset. Cicer. ad Appium lib. Fam.5. Item vt Senatus quasdam prouincias decerneret.

Cornelia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem. Vt iis qui suas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere ius esset. Vt si quis magistratum peteret, quem antè iniuisset, nisi decẽnium interiectũ esset, eius ratio non haberetur. Appian. de bell. ciuil. Vt proscriptorum liberi honorum petendorum potestate priuarentur. Plin. lib.7. Quintil. lib.11. cap.1. Cicero in Pisonian. Dio lib.41.

Cornelia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius creandorum sacerdotum à populo (cuius hæc lege Domitia potestas erat) ad collegia sacerdotum transferretur: iíq; ex veteri more tributis comitiis cooptarentur. Dio lib.37. Et Asconius in Diuinat.

Cornelia, DE QVÆSTORIBVS. Tulit idem. Vt viginti Quæstores supplendo senatui crearentur, cui iudicia radiderat. Tacitus lib.2.

Cornelia, DE PROSCRIPTIS. vide Valeria.

Cornelia MAIESTATIS. Tulit idem. Ne qui cum imperio prouincias obtinerent, populi senatúsve iniussu exercitum de prouincia deportarent, bellúmve sua sponte gererent. Cicer. in Pison. Alia capita fuerunt, quæ Pedianus in Corneliana significat. Fuit & illud, vt à quæstionibus vel cruentis nullius dignitas excipetetur. Amm. Marcell. lib.19.

Cornelia, DE SICARIIS ET VENEFICIS. Tulit idem. Vt qui hominem occiderit, vel venenum parařit, habuerit, vendiderit, cuiúsque dolo malo incendium factum erit, quíve hominis occidendi, furtíve faciendi caussa cum telo ambulauerit, iudicio publico damnetur. Marcia. lib.3. D. ad leg. Corn. de sicar. quo sub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proscriptione Syllana ob relata ciuium Ro. capita pecunias ex ærario acceperant. Sueto. Cæsare. Eiusdem etiam hoc caput fuit, vt cùm in consilium iri oporteret, Quæsitor à reo quæreret, clàm an palam de se sententiam ferri vellet. Cicer. in Cluentiana. Item, Vt si quis domi suæ necatus erit, ei qui seruos qui ante quæstionem fugerint, peruestigarit, & indicarit, in singulos seruos quos eius cædis conuicerit, quinos aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, iudicium inter sicarios fiat: ita vt ex vinculis caussam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. Caius l.25. D. ad S.C. Silanian. Huius legis meminit. Seneca lib.1. de Prouidentia, & li. Declamat.3. item in ludo quem de morte Claudij Cæsaris composuit.

Cornelia, DE INIVRIIS. Tulit idem, vt Venuleius testatur in l. hos accusare.12. in fi. D. de accusat. Vt in eos qui quempiam pulsassent, verberassent, domúmve alienam vi introissent, iudicium daretur. Vt in eo iudicio non esset, qui ei qui ageret, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve esset, propriúsve eorum quenquam ea cognatione, affinitatéve attingeret, quíve eorum cuius, parentísve cuius eorum patronus esset. Vt filiusfa. ex omni caussa iniuriarum agat, vt actori iusiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librum ad infamiam alicuius pertinẽtem scripserit, composuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quo quid eorum fieret: etiamsi alterius nomine ediderit, vel sine nomine: vt de ea re agere liceret: & si cõdemnatus sit, qui id fecit, intestabilis ex Lesse iubetur. Vlpi. l.5. D. de iniu. & §. sed & lex. Inst. de iniur.

Cornelia, DE FALSO. Tulit idem. De omni falsitatum genere, quę in nummis, testamentis, partubus, iudiciis, tabulis publicis, aliísque rebus commissæ, publici iudicij pœnam mererentur: de quibus Iuriscõsulti copiose sub tit. ad leg. Corn. De fals. Crimina enim ferè sunt innumera, quibus quòd pœna esset constituta nulla, huius legis pœna, partim senatuscõsultis, partim Principum rescriptis, partim etiam Iurisconsultorum responsis attributa est. Meminit Cic. Verrin.3. De natur. deor.2. & Sueto. in Augusto. Pompon. l.2. De orig. iur. Paulus Sent.4. cap.7. & lib.5. cap.24. Neque verisimile esse, quod Zasius putat id solùm falsum hac lege coerceri, quod in testamentis commissum esset: patet ex l. 9. D. de falsis. vbi lege Cornelia caueri ait, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneatur, &c.

Cornelia, DE TESTAMENTIS. Tulit idem. Vt eorum testamenta qui in hostium potestate essent, perinde rata essent, ac si hi qui ea fecissent in hostium potestatem non peruenissent: & hæreditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertineret. Iulianus. l.12. D. qui test. fac. poss. Vlpia. cap. Institut.23. Iauolenus in l. 15. De iniust. rupt. & Iustinianus §. vlt. quib. non est permiss. fac. test. Atque ex hac lege inducta fictio est, Vt qui captus apud hostes decederet, mortuus eodem momento quo captus esset, putaretur. Eiusdem legis caput opinatur illud fuisse Hotoman. quod in edicto Verris significatur, apud Ciceronem, lib. Accusat. primo: Non minus multis signis quàm è lege oporteat, cautúmque de numero testium quos in testamentis adhiberi oporteret, fuisse.

Cornelia, DE LVSV. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, spõsionémve eius rei ergo faceret, nisi qui corporis exercendi caussa susceptus esset, faceret. veluti si certaretur disco, hasta pilóve iaciendo, currendo, saliendo, luctando, pugnãdo. quæ virtutis caussa fiebant. Vtrum autem hæc lex Reipub. an Imperatorum temporibus lata sit, vix sciri potest. Huius Marcia. l.3. D. de aleator. mentionem facit.

CORNELIA, de iis qui legibus soluuntur. Tulit C. Cornelius Tib. pl. quem Cicero defendit, C. Pisone, M. Glabrione COSS. ANNO DCLXXXVI. Ne quis in senatu legibus solueretur, nisi e c. affuissent: néve quis cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. Asconius in Corneliana. quod eò pertinebat, vt esset quidẽ in senatus potestate dare extra

ordinem

ordinem Imperia, legibúsque soluere, sed ita vt pòst ad populũ veteri more de ea re referretur. Dio lib. 36.

CORNELIA, de iurisdictione prætorum. Hanc idem, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamẽ inuitis tulit, vt eodem loco scribit Asconius. Vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerẽt: quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè ius dicere assueuerãt, sustulit. Solebant enim antea Prætores neglectis edictis perpetuis, vt quisque auaritia aut ambitione ducebatur, varie ius dicere: hacque ratione fiebat vt singulis annis noua edicta proponerentur, ipsumque ius Prætorium ob edictorum varietatem turbaretur. Dio lib. 36.

CORNELIA, de natali Vrbis. Tulit P. Cornelius Dolabella COSS, statim post Cæsaris necem, Vt deinceps is dies natalis Vrbis haberetur. Appianus lib. De bello ciuil. secundo.

CORNELIA, de M. Tullio Cicerone. Tulit Centuriatis comitiis P. Cornelius Lentulus, Consul cum Qu. Metello, Anno DCXCVII. & cum omnibus magistratibus, præter unum prætorem App. Claudium, P. Clodij fratrem, & duos Trib. pleb. Sex. Attilium Serranũ, & Numerium Quintium, pridie Non. Sextiles. Vt M. Tullio Ciceroni redire in ciuitatem, venireque in Senatum liceret. Cicero pro domo, pro Sextio, in Pisonem, in Epist. fam. & alibi.

CORNELIA, de limitib. Tulit. Vt per actuarios limites populo sicut per viam publicam itineris faciundi ius esset. Hyginus in libello De limitibus constit.

CVRIA, de patrum auctoritate. Tulit M. Curius Dentatus Trib. ple. M. Fuluio Pœto, T. Manlio COSS. An. CDLV. Vt ante comitia magistratuum, patres auctores fierent. hoc est vt probare sese dicerent eos magistratus, quos populus creasset. Hanc legem Cicero in libro de Claris Oratorib. Appio Claudio Cæco interrege comitia habente: Liuius autem libr. 10. P. Sulpitio latam esse tradunt. de quo hoc tantum dicam, ab eo qui primus interrex esset proditus, comitia non haberi solita esse. Quare si duo interreges proditi sunt, à posteriore habita esse comitia necesse est. Priorem esse proditum Appium Liuius asserit, Cicero Sulpitium videtur existimasse. Huius legis etiã meminit Probus De viris illust. idem lege Publilia cautum de comitiis legum fuit.

CVRIATA lex dicebatur olim, quæ in curiatis comitiis, id est vniuersi populi suffragiis curiatim in forũ conuenientis, de eorum imperio ferebatur, qui in prouincias mittebantur: videlicet quid cuique imperij, atque ornamenti attribui placeret. Postea verò non ab vniuerso populo, sed à XXX. lictoribus ad speciem atque vsurpationem vetustatis, hoc est, ad triginta veteres curias repræsentãdas constitutis, iubebatur. Liuius lib. 9. Cic. 2. Agraria in Rullum. Ferri autẽ solitam à Consulibus hanc legem idem Cicero in eadẽ Orat. significat his verbis: Consulibus legem Curiatam ferentibus, à trib. pleb. sæpe est intercessum. idemque confirmant illa verba in epist. ad Lentulum: Legem Curiatã Consuli ferri opus esse, necesse non est. Nam quod in sua lege Rullus posuerat, vt à Prætore ferretur, extraordinarium fuit: quia videbat adduci Consules minime posse, vt eam ferrent, vt pote qui nullum. x. viris imperium dari vellent: itaque Ciceronis extant Orationes aduersus legem Rulli de Decemuiris.

D

DECEMVIRALES, de 12. tab. Tulit App. Claudius decemuir, cum collegis, anno CCCII. Vt leges 12. tabularum ratæ essent, eisque populus pareret. His etiam duas eodem anno tabulas addiderunt. Dionys. lib. 10. & Liuius lib. 3.

DECIA, de duumuiris naualibus. Tulit M. Decius Trib. pleb. Iunio, Æmilio COSS. Anno DCXLIII. Vt duumuiros nauales classis ornandæ reficiendæque caussa populus iuberet. Liuius lib. 9.

DIDIA sumptuaria. Tulit Didius Trib. pleb. vt opinatur Zasius, App. Claudio Pulchro, Qu. Metello Macedonico COSS. Anno DCX. Vt vniuersa Italia, non sola vrbs, lege Fannia sumptuaria teneretur. (Italis existimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos vrbanos ciues esse conscriptam) Vt non soli qui prandia cœnásve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Macrob. lib. 3. c. 17.

DOMITIA, de sacerdotiis. Tulit Cn. Domitius Ænobarbus Trib. ple. Neronis Imp. atauus, pontificibus offensior, quod alium quam se sui patris in locum cooptassent. C. Mario 3. L. Aurelio COSS. Ann. DCL. Vt nõ sacerdotum collegia, vt antea, quem vellet cooptarẽt, sed populi id beneficium esset. cùm autẽ populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, rogauit vt minor pars populi, id est, tribus septemdecim vocarentur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. Suet. Nerone. Velleius lib. 2. Cic. in Agraria. 2. epist. 5. ad Brutum, & pro Cornelio, & Ascon. in eandem. Dio lib. 37. Adde etiam, vt censet Manutius, hac lege permissum vt absentes quoque possent petere sacerdotia: de ea hunc locum Ciceronis ad Brutum exponens: Ciceronem nostrum, inquit, in vestrum collegium cooptari volo: existimo omnino absentium rationem haberi sacerdotum comitiis posse. nã etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur. nec quo minus id postea liceret, lex vlla sanxit. Sed & Paterculus auctor est, C. Cæsarem, cum in Asia esset, Romæ populi suffragiis Pontificem creatum. Hanc autem legem postea L. Sylla rerum potitus, abrogauit, vt testatur Asconius, spoliauitque populum arbitrio creandorum sacerdotum: cuius tamen legem aliquot post annis T. Atius Labienus trib. pleb. abrogauit, Domitiamque restituit.

DVILIA, de magistratibus. Tulit M. Duilius Tribunus plebis, Valerio, Horatio COSS. Anno CCCIII. Vt qui plebem sine Tribunis pleb. reliquisset, quique magistratum sine prouocatione creasset, tergo & capite puniretur. Liuius lib. 3. Dionys. lib. 10.

DVILIA MÆNIA, de coionibus. Tulere de collegij sententia M. Duilius, L. Mænius Tribu. pleb. Martio, Manlio COSS. An. CCCXCVI. Ne quis postea populum seuocaret: qui hoc faxit, capitale esset. Liuius lib. 7.

Duilia MÆNIA, DE FENORE. Tulere iidem. Vt fenus ne maius vnciario exerceretur. Liuius lib. 7. Tacitus tamen lib. 5. Fenus vnciarium duodecim tabul. legibus constitutum fuisse tradit.

F

FABIA, de ambitu. Tulit. Vt certus numerus sectatorũ esset, id est eorum qui candidatos in campum deducerent. Cic. in Murænìana.

FABIA, de plagiariis, Q. Fabio Leone, & M. Claudio Marcello COSS. anno DLXXI. lata est, vt quibusdã placet. Vt qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quive in earum qua te socius erit, quique seruo alieno, seruæve persuaserit, vt à domino dominave fugiat, vel eum eámve inuito vel insciente domino dominàve celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quive in ea re socius erit: iudicio pœnáque pecuniaria damnetur. l. pen. & vlt. D. ad leg. Fab. Item ne seruus qui plagium admisit, pro quo dominus pœnam intulit, intra decem annos manumittatur. l. 12. D. de manumiss. Cic. pro C. Rabirio, An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, plura dicenda sunt. Et

Iurisconsulti in Pandect. item Paulus Sent. lib. 5. c. 7.

FABIA LEX, pro formula dicitur apud Paulũ lib. Sent. 5. c. 3. impropriè, cum ea lex non fuerit: sed actionis formula. Similiter autem Cicero Manilianas venalium vendendorum leges dixit, in libr. De orat. j. pro Cautiones.

FABIA, de terminis. Ea legitur in libro De agrorum cõditionibus his ferè verbis, quæ paucis quibusdam locis castigauit Hotomanus: Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum constituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ, municipij, fori, conciliabuli, præfecturæ erit, limites decumaniųt fiant, terminique statuantur, curato: quique fines ita statuerit, hi fines eorum sunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat: quique termini hac lege statuti erunt, ne quis quẽ eorum eiicito, néve commoueto, sciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, in terminos singulos quos eiecerit, locóve mouerit sciens dolo malo, ꝉxxv. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto: déque ea re curatoris, qui hac lege erit, iurisdictio, reciperatorúmque datio addictio esto. Si curator hac lege non erit, tunc quicunque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magistratus de ea re iurisdictio iudicísque datio addictio esto: inque eã rem is qui hac lege iudicium dederit, testibus publicè duntaxat in res singulas. x. denunciandi potestatem facito, ita vt è Republica fidéque sua videbitur. Et si is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo déve bonis eius, primo quoque die exigito, eiúsque quod receptum erit partem dimidiam eius cuius vnius opera maximè is condemnatus erit, partẽ dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere volet, sine sua fraude licet facere: néve quid cui is ob eam rem hac lege damnas esto.

FALCIDIA, de testamentis. Tulit P. Falcidius Trib. plebis, Domitio, Asinio Coss. Anno DCCXIIII. Eius hæc quatuor capita memorantur: Qui ciues R. sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamẽtum facere volet, ei quem pecuniam quásque res, quibusque dare legare volet, ius potestásque esto, vt hac lege licebit. Quicunque ciuis Ro. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique ciui Ro. pecuniam iure publico dare legare volet, ius potestásque esto, dum ita detur legetur, vt ne minus quam quartam partem hæreditatis ex eo testamẽto hæredes capiant. Eis quibus ita datum legatum erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: isque hæres, qui eam pecuniã dare iussus damnatúsve erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. Si quis aliter quàm hac lege liceat pecuniam dederit, legauerit, hæredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Paulus l. j. D. ad leg. Falcid. Hieronymus in Eusebij Chronicis, qui tamen latam ita fuisse scribit, vt quarta pars tum demum hæredibus superesset, si quatuor aut minus essent: si autem plus quatuor, medietas: quod in Iurisconsultorum libris nusquam reperias, tum & huius hæc verba refert Dio lib. 48. Vt hæres quartam partem bonorum sibi relictorum, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat: cætera legatariis relinquat.

FANNIA sumptuaria. Tulit C. Fannius Coss. cum M. Messala, Anno DLXXXIX. Vt ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus centenos æris in singulos dies impendere liceret: decémque aliis diebus in singulis mensibus, tricenos: cæteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid volucrum poneretur, præter vnam gallinam, quæ non esset altilis. Plin. lib. 10. c. 50. Gellius libr. 2. c. 24. Macrob. libr. 3. c. 17. Athenæus autem libri sexti extremo, legem sic exponit, ἐκέλευσε δ' ὁ νόμος, ξένων μὲν πλέονας τ' ἔξω τ' οἰκείων μὴ ὑποδέχεσθαι ... ἀγορᾶν δὲ τ' πάντα. τοῦτο δὲ ... μόνοις ... δ ... δὲ πλεῖον τ' δυοῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσεος ... πλέον δὲ ... τάλαντα δαπανᾶν ... καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα, καὶ ὄσπρεια ... Hanc Lucilius bis expressit verbis: *Fannij centussísque misellos.* quod scilicet sumptibus centum assibus modum fecerit. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum: neque eam prætores aut tribuni, vt pleraśque alias, sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulere: cũ Resp. ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest, detrimenta pateretur. siquidem eo res redierat, vt gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiam & libertatem suam venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in Comitium venirent, & ebrij de Reip. salute consulerent.

FAVIA, de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA agraria. Tulit C. Flaminius Trib. pleb. M. Lepido M. Poblicio Coss. Anno DXXII. alij Q. Fabio Verrucosso, Sp. Caruilio Coss. decem annis ante secundum bellum Punicum: Vt ea regio Galliæ, quæ Picenum vocatur, vnde Senones expulsi fuerãt, militibus Romanis diuideretur. Polyb. lib. 2.

FLAVIA, de Tusculanis. Tulit M. Flauius Tribu. pleb. Sulpitio, Æmilio Coss. Anno CDXXX. Vt in Tusculanos animaduerteretur, quorum ope ac consilio Veliterni, Priuernatésque populo R. bellum fecissent. Liuius lib. 8. Antiquata, ibid.

FLAVIA Plotia, vide PLOTIA Plauia.

FLAVIA AGRARIA, à Tribuno plebis promulgata est, Q. Metello Celere, L. Afranio Coss. Cur autem per lata sit, nihil habeo. Huius meminit Cicero libr. j. ad Attic. Epist. 17.

FVRIA, de Ædilibus ex patrib. creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCCXXV. Vt duo Ædiles ex patrib. crearentur. Liuius lib. 6. in fi.

FVRIA, de iure Campanorum. Dedit Campanis L. Furius Prætor, Fosilio & Plautio Coss. Anno CDXXXV. cum primum Capua in deditionem recepta Præfecti eò missi sunt. Liuius lib. 9.

FVRIA Attilia, de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Attilius Tribuni plebis. Vt C. Mancinus, quòd sine senatus auctoritate pacẽ cum Numantinis fecisset, iis dederetur. Cic. lib. 3. Offic. Epitome LVI.

FVRIA, de testamentis. Tuli. C. Furius Trib. ple. Ne cui, nisi manumissoris cognato, certísque aliis personis supra mille asses legare, mortísve caussa donare liceret: quòd si quis maiorem summam sibi legatam accepisset, quadruplum eius quo plus quàm licebat accepisset, redderet. Theophil. Instit. de lege Falcid. de hac scribit in hæc verba: καὶ ἐτέθη μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ φούριος, ὅστις εἶπε μὴ ἐξεῖναι, τινὶ λεγατεύειν πέρα τῶν χιλίων νομισμάτων· εἰ δὲ τις πλείονα ποσότητα καταλειφθεῖσαν κατεδέξατο, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ πλείονος ὄντος ἐκδίδωσιν. Lata est autem (vt ait Iustin.) Legis 12. tab. coërcendæ caussa, qua vti quisque legasset suæ rei, ita ius erat. Cic. pro Balbo, & Verr. 3. Iustinia. de leg. Falcid. Vlp. c. Instit. j. & 28. vbi minus quam perfectam eam esse dicit, quod vetet aliquid fieri, & si factum sit, nõ rescindit. Ad hanc etiam videtur respexisse Pompon. l. 120. de verb. signific.

FVRIA Caninia, de manumissione. Tulere, vt opinatur Hoto. P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus Coss. Ano. DCCLII. Vt in testamento ex tribus seruis non plures quam duos manumittere liceat, vsque ad decẽ, dimidiam partem: à decimo vsque ad triginta tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè

æquè vt ex priori numero: à triginta vsque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priori numero liberari possint: à centum vsque ad quingentos, partem quintam similiter, vt ex antecedenti numero viginti-quinque possint fieri liberi. eadémque præcipit, ne plures omnino quàm centum ex cuiusquam testamento liberi fiant. Eadem lex cauet, vt libertates seruis testamento nominatim dentur. Hæc ex Institut. Vlpian. tit. j. Paulo Senten. 4. Caij instit. quæ lex sublata est à Iustiniano speciali tit. qui habetur lib. 7. C.

Fvsia, de comitiis. Tulit P. Furius, siue Fufius Consul cū Sexto Atilio, Anno DCXVII. vt vult Hotomanus: Vt certis diebus, qui tamen fasti essent, agi cum populo non liceret. Cic. in Sextiana, In orat. post reditum, De prouinc. consul. & alibi frequentissimè. Latam illo tēpore Cice. in Pisoniana testatur: qui centum annis dixit, pro circiter centum annos, vt idem censet. Vide Ælia, de comitiis.

Fvsia, de comitiis. Tulit Q. Fufius Calen. Prætor, C. Cæsare, M. Bibulo Coss. Ann. DCXCIIII. Cum in tributis comitiis omnium simul suffragia confunderentur, itáque fieret, vt singula genera de suffragiorum euentu sic inter se contenderent, vt quod rectè statutū esset, id suo suffragio factum dicerent: quod secus, in alios reiicerent: Tulit, vt singula genera suffragiorum seorsim fierent, quo sententiæ internosci possent. Hoc modo singulorum generum suffragia seorsim tenunciabantur. Dio lib. 38.

G

Gabinia, de nocturnis cœtibus. Tulit. Vt qui conciones vllas clandestinas in vrbe cōflauisset, more maiorum capitali supplicio mulctaretur. Ex declamat. Porc. Latronis in Catil. Idem autē prius lege XII. Tab. cautum erat, vt idem testatur.

Gabinia, de suffragiis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Pisone, Popilio Coss. Anno DCXIIII. Vt comitiis quibus magistratus crearentur, populus non voce, sed per tabellam suffragium ferret. Et quo id liberius esset, cautum est, Ne quis inspiceret tabellam, ne rogaret, ne appellaret, ita ab omni parte liberum iudicium suum in magistratibus creandis populus haberet. Cice. De legib. lib. 3. Et in lib. De Amicit. Idem pro Plancio, de tabella populo data: Frontes aperit hominū, inquit, mentes detegit, eamque libertatē dat, vt quod velint faciant, promittant autem quod rogantur.

Gabinia, de piratis persequendis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Metello, Marcio Coss. Anno DCLXXXV. Est autem is Gabinius qui Consul cum Pisone fuit, atque ex Cōsulatu Sytiam adeptus, regem Ptolemæum in regnum restituit, pulso Archelao Cappadoce: notissimus etiam Ciceronis inimicitiis & Pompeij singulari fauore. Huius hæc sunt capita: Vt bellum aduersus piratas Cn. Pompeio in triennium ita mandaretur, vt toto mari quod est intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis vsque ad quadringentesimum à mari stadium potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt se rebus omnibus ad eius belli administrationem necessariis iuuarent. Pædian. in Cornel. Velleius lib. 2. Dio lib. 38. Plutarchus in Pompeio, & Cicero De lege Manilia. & in Orat. post tedit. in Senat. Appian. in Mithridat.

Gabinia, de senatu habendo. Tulit. Vt ex Calen. Feb. ad Cal. Martias quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. Cicero in Epist. ad Qu. Frat. lib. 3. epist. 11.

Gabinia, de vsuris. Tulit. Ne ius diceretur de iis pecuniis quæ versura facta essent sumptæ: ne scilicet prouinciales homines à Romanis exhaurirentur: ne grauior vsura quàm centesima exigeretur. sed & præter amissam sortem certam pœnam sanciebat. Cice. lib. Epist. ad Attic. 6.

Gellia & Cornelia, de ciuitate. Tulere L. Gellius Poblicola, Cn. Cornelius Lentulus Coss. Anno DCLXXXI. Vti ciues Rom. sintij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia singulatim ciuitate donauerit. Cice. pro Balbo.

Genvtia Æmilia, de clauo pangendo. Tulere ex S.C. Cn. Genutius, L. Æmilius Coss. Anno CCCXC. Vt qui Prætor maximus sit, Idibus Septemb. clauum pangat. Liuius lib. 7. vbi addit, Legē ætate sua fuisse priscis literis verbísque scriptam, clauúmque quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorū fuisse, eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus à Minerua inuentus sit.

Genvtia, de fenore. Tulit L. Genutius Trib. ple. C. Martio 4. Q. Seruilio Coss. Anno CDXI. Ne fenerare liceret. Liuius lib. 7.

Genvtia, de magistratibus. Tulit idem, Martio, Seruilio Coss. Anno CDXI. Ne quis eundē magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus vno anno gereret, vtique liceret, Cōsules ambos Plebeios creari. Liuius lib. 7.

Glicia, de ratione inducendæ querelæ inofficiosi testamenti. Tulit M. Claudius Glicia dictator, vt Hortēsiam & Corneliam, Hortensius & Cornelius dictatores. Illius fit mentio apud Suetonium in Tiberio. c. 2. & Florum in Epitome Liuij lib. 9. & in Fastis Capitolinis his verbis: *M. Claudius C.F. Glicia, qui scriba fuerat, dictator coactus abdicare sine Mag. equitum.* Scripsit autem Caius librum singularem ad legem Gliciam, ex quo vna tantum nobis superest sententia in l. 4. D. de inoffic. test. quæ rationem inducendæ querelæ, seu ferendæ legis Gliciæ cōtinet. sic enim eius l. 4. inscriptio edita est in P. Florentinis, & ita legēdum censet Iac. Cuiacius Obseruat. lib. 2. c. 21. & lib. 3. c. 14. Appellata autem hæc lex est à cognomine, quemadmodum & lex Norbana, Peducæa, & Poppæa. hæc enim Norbanus, Peducæus, Poppæus, magis cognominibus adscribuntur. Siquis tamen insuitatum id esse dicat, poterit & à nomine deducere. nam Glicij Galli apud Tacitum lib. 15. fit mētio, & Augustæ Taurinorum in hoc titulo antiquo: *Q. Glicio P.F. Atilio Agricolæ Coss. VII. vir. Epulonum legato proprætore Imp. Neruæ Cæs. Prouinciæ Beticæ leg. leg. 6. Ferrat. citerioris Hisp. Prætori Aedili Cur. Iud. Vespasiani Tribuno lice x. uiro stlitibus iud.* Prætorem autem etiam leges ad populum tulisse, populúmque rogasse Liuius indicat lib. 27. Sed videtur potius à Dictatore appellata. Vide Cuiacium in locis prætitatis.

H

Hieronica frumentaria. Tulit Hiero Tyrannus. Huius meminit Cicero Verrina 4. qua inter aratores & decumanos iudicia facta dicit. Hac enim fuit constitutum, vt refert Zasius, quantum frumenti, aut quo pretio quóve tempore arator frumentum decumano, id est publicano, qui decimas redemerat, daret. Quod ita diligenter & caute scriptum erat, vt nec arator decumanum fraudare, nec decumanus plus decima ab aratore auferre posset. Atque ob hanc legis æquitatem, Romani Sicilia potiti, nihil mutauerunt. Memorabile hoc etiam in lege fuit, quod numerus aratorum quotānis apud magistratus publicè subscribebatur.

Hircia, de Pompeianis. Tulit A. Hircius, qui postea in pugna ad Mutinam cecidit: Vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. Ex epist. Anton. Philip. 13.

Horatia Valeria, de plebiscitis. Tulere L. Valerius, M. Horatius Coss. Anno CCCIIII. Vt quod tributim plebs iussisset, populus teneret. Liuius libr. 3. Dionys. 2. Quod postea lege Hortensia, & Publilia confirmatum est.

HORATIA, de prouocatione, vide VALERIA, de prouocatione.

HORATIA, de magistratibus sacrosanctis. Tulit idem. Vt qui Trib. ple. Aedilibus, iudicib. nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad aedem Cereris, Liberi, Liberaeque venum iret. Liuius lib. 3. Dionys. lib. 5.

HORATIA, de Caia Tarratia, virgine Vestali. Tulit. Vt certi honores ei tribuantur, in his vt testabilis esset. Vt si quadraginta annos nata sacerdotio abire, ac nubere voluisset, ius ei potestásque exaugurandi atque nubendi esset, munificentiae & beneficij gratia, quòd campum Tiberinum, siue Martium populo Rom. condonasset. Gellius lib. 6. c. 7. Plutarchus in Publicola, vbi eã Tarquiniam appellat.

HORTENSIA, de nundinis. Tulit. Vt nundinae quae prius erant feriae, fastae essent: vti rustici, qui nundinandi caussa in vrbem veniebant, lites componerent. Macrob. lib. Satur. j. c. 16.

HORTENSIA, de plebiscitis. Tulit Q. Hortensius, Dictator seditionis sedandae caussa creatus, An. CDLXVII. Vt eo iure quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur: cum antea Patritij non tenerentur. Gell. lib. 15. c. 27. Florus epit. 11. Plin. lib. 16. c. 10. Iustin. in §. plebiscitum. de iure nat. gent. & ciuili, Pomp. l. 2. de orig. iur. §. deinde cum esset in ciuitate. August. lib. 3. De ciuitate Dei. c. 17. quod antea lege Horatia sancitum erat, & postea lege Publilia confirmatum est.

HOSTILIA, de furtis. Tulit A. Hostilius Consul cùm A. Atilio, Anno DLXXXIII. Vt furti agere liceret eorũ nomine, qui apud hostes essent, aut Reip. caussa abessent, quive in eorum cuius tutela essent. Iustinianus De iis per quos ag. poss. Hinc illae Hostilianae actiones, id est, formulae, apud Ciceronem libr. De orat. j. vbi de militis testamento agitur.

I

ICILIA, de Auentino. Tulit L. Icilius Tribun. pleb. M. Valerio, Sp. Virginio COSS. Anno CCXCVII. Vt Auentinus mons plebi ad aedificia concederetur. ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι, ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν· ὅσα δὲ βιασάμενοί τινες ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδομήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι, τῷ δήμῳ παραδιδόναι. τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι. Id est, Quae priuati quidam iure quaesita possidebant, ea pro domino possiderent: quae verò vel vi, vel clàm accepta aedificiis occuparant, ea recuperatis impensis quas arbitri statuissent, populo redderent. caetera verò quae publica essent, ea populum sine precio recipere, & inter se diuidere. Dionys. lib. 10. & Liu. lib. 3.

ICILIA, de Tribunis pleb. Tulit Sp. Icilius Tribu. pleb. T. Geganio, P. Minutio Coss. Anno CCLXI. Δημάρχου γνώμην ἀγορεύοντος ἐν δήμῳ, μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον, μηδὲ μεταλαβέτω τὸν λόγον. ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, διδότω τοῖς δημάρχοις ἐγγυητὰς αἰτηθεὶς εἰς ἔκτισιν ἧς ἂν αὐτῷ ἐπιθῶσι ζημίας. ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητὴν θανάτῳ ζημιούσθω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. τῶν δὲ ἀμφισβητούντων πρὸς ταύτας τὰς ζημίας, αἱ κρίσεις ἔστωσαν ἐπὶ τοῦ δήμου. id est, Tribuno ad populum concionanti, ne quis contradicito, néve eum interpellato. Qui contrà faxit, praedes Tribunis dato se mulctam quam ipsi irrogabunt soluturum. qui praedes nõ dederit, capital esto: familiáque eius sacra esto. Si quid erit in mulctis controuersiae, populi iudicium esto. Dionys. lib. 7.

IVLIA annalis, vide VILLIA annalis.

IVLIA, de ciuitate. Tulit Sext. Iulius Caesar Coss. cum L. Martio, Ann. DCLXII. Vt ciuitas sociis & Latinis omnibus qui arma deponerent, daretur. nam Italici belli restinguendi caussa lata est. Vel sic. Vt iis qui bello Italico exorto, in fide mansérãt (manserant autem omnes Latini) & iis qui in amicitiam postea rediissent, ciuitas daretur. Additur in Orat. pro Balbo: QVI fundi facti essent. Gell. lib. 4. c. 4. Appianus lib. de bell. ciuil. j. Eutropius. Huius autem legis beneficio coloniarum omnium & municipiorum, quae in Italia fuerunt, aequata iura sunt, non vt legibus Romanis aeque vterentur, (nam coloniarum duntaxat Romanarum hoc fuit, municipia suis legibus atque institutis vtebant) sed vt aeque ius illud ciuium Romanorum, ferẽdi scilicet suffragij, & adipiscendorum magistratuum, obtinerent. quod antea municipiis, & Romanis coloniis licuerat, Latinis verò coloniis, & Latino populo non item. Postea sublatam hanc legem licet opinari, cum dicat Suetonius, homini Latino ius Quiritium à Claudio Imperatore propositum. nisi si hoc intelligas, omnibus id propositum, qui tantum Latij ius haberẽt: cuiusmodi erant omnes extra Italiam Latinae coloniae, omniáque municipia quae ius Latij habebant, ius autem Quiritiũ nondum essent assecuta. Huius enim legis beneficium intra terminos Italiae continebatur. Manutius hanc legem latam fert à L. Caesare Consule P. Rutilij collega: Iuliam autẽ dictam, quod solus eam Caesar, cum eius collega Rutilius in praelio esset occisus, ex S. C. tulit.

IVLIA. de prouinciis, & magistratibus in prouincias missis. Tulit C. Iulius Caesar Consul cum Bibulo, An. DCXCI. Vt Achaia, Thessalia, cuncta Graecia liberae essent, neque in iis magistratibus pop. Rom. ius dicere liceret. Cic. Pro domo sua, in Pison. & de prou. Consul. Item vt magistratibus transeuntibus, eorũmque comitibus foenum aliáque ab opidis & vicis subministrarentur. Ad Att. lib. 5. & in Pison. Item duabus in ciuitatibus prouinciae suae Magistratibus decedentes rationes suas relinquerent: easdémque totidem verbis ad aerarium referrent. Cic. Epist. fam. lib. 5. epi. 20. in Pison. Item. Ne coronarium aurum iis qui prouincias obtinerẽt, vel decerni, vel ab iis accipi liceret, nisi decreto triumpho. Cic. in Pison. Ne qui cum imperio essent, iniussu populi, aut senatus de prouincia exirent, exercitus educerent, aut bellum sua sponte iniussu populi, aut Senatus gererent, in regnum alienum accederent. Cicero in Pisonem, pro Posthumo.

Iulia AGRARIA. Tulit idem eodem tempore, suasore Cn. Pompeio. Vt ager Stellas, maioribus consecratus, item Campanus ad subsidia Reip. vectigalis relictus, plebi diuideretur. Diuisit extra sortem XX. millibus ciuium, quibus terni pluresque liberi essent. Velleius libr. 2. Plutarch. in Pomp. & in Caesar. & in Cat. Vtic. Dio 38. Hanc vocat Campanam Cicero lib. 2. ad Atticum Habet, inquit, etiam Campana lex execrationem candidatorum in concione, si mentionẽ fecerint quo aliter ager possideatur, atque vt ex legibus Iuliis non dubitãt iurare caeteri. Aliã praeterea Callistratus commemorat in l. 3. D. de term. mot. Vt qui terminos statutos extra suum gradum finesve dolo malo mouerint, quinquaginta aureos dare in publicum damnentur: eiúsque rei actio petitio ei qui volet detur.

Iulia, DE VI. Tulit idem. Vt ei qui de vi damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. Cicero Philip. j.

Iulia MAIESTATIS. Tulit idem. Vt ei qui maiestatis damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. Cicero. Philip. j.

Iulia IVDICIARIA. Tulit idem. Vt iudicia ad duo genera iudicum redigerentur, equestris ordinis & senatorij. Tribuni verò aerarij, quod erat tertium, tollerentur. Suetonius in Caesare. Meminit Gellius libr. 14. c. 2. Dio libr. 43. Multa praeterea huius legis capita fuerunt, de ipsorum iudicum aetate, dignitate, & conditione, de forma & cõsuetudine iudiciorũ publicorum & priuatorũ. Quae omnia in antiquis Iurisconsultorũ libris comprehensa, opera Triboniani abolita sunt.

Iulia, De sacerdotiis. Tulit idem. Vt in cooptandis sacerdotibus etiã absentium ratio haberetur. Patet ex lib. j. epist. ad Brutum.

Iulia Repetundarum. Tulit idem, vt ex Vatiniana & Sextiana intelligitur. Ne cui, qui in prouincia cum potestate, imperióve esset, pecuniam capere, conciliare liceret; extrà quàm si ad templum monimentúmque capiat. Cic. epist. j. ad Q. fra. & epi. j. libr. 6. ad Attic. Vt ab iis exigeretur pecunia, ad quos ea quam is ceperit qui damnatus sit, peruenerit. Vt magistratus eum de prouincia decederent, rationes in prouinciæ duabus ciuitatibus, quæ ipsis maximè viderentur, relinquerẽt, & totidem verbis ad ærarium referrent. Ne qui cum imperio essent, iniussu populi aut senatus de prouincia exirent, exercitum educerent, bellum sua sponte gererent, in regnum alienum accederent, Cic. pro posthumo. In epist. libr. 5. epist. 20. & in Pisoniana. Item, Ne quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministerióve publico, quíve ex cohorte cuius eorum est, pecuniam ob iudicandum, decernendúmve accipiat, vel quo magis aut minus quid ex officio suo faciat: ne quis ob militem legendum, mittendúmve, æs accipiat: néve quis ob sententiam in senatuconsilióve publico dicendam, pecuniam accipiat vel ob accusandum, vel non accusandũ: vtque vrbani magistratus ab omni sorde se abstineãt: néve plus doni muneris in anno accipiãt, quàm quod sit aureorum centum: ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandum, mutandum, iubendúmve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum non iubendum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirive iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandũ, absoluendúmve: néve ob litem æstimandam iudiciúmve capitis pecuniæve faciendum, vel non faciendum aliquid accipiat. néve in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, approbandum, (alias appendendum) sarta tecta tuenda, antequam perfecta probata, præstita lege erunt. vt vẽditiones locationes eius rei caussa pluris minorísve factæ, irritæ sint: néve vsucapi ea res possit, priusquam in potestatem eius à quo profecta sit, hæredísve eius veniat. Hæc ex Pandectis tit. de lege Iul. repetundarum. Adde & ex Tacito lib. 11. Vt qui aduocati ob caussam orandam denum sestertium modum egressi essent, repetundarum tenerentur. L. autem Piso legem de pecuniis repetundis tulit, nulla antea cum fuisset, vt scribit Cic. lib. 2. Offic.

Iulia, De provinciis. Tulit idem Dictator. Ne prouinciæ prætoriæ plus quàm annum, neu plusquam biennium Consulates obtinerentur. Cic. Philipp. j. & 3. & 8. item Dio lib. 43.

Iulia, De legibus Cæsaris. Tulit idem. Vt ei qui in suas leges non iurasset, capitale esset. Appianus De bell. ciuil. 2.

Iulia, De fenore. Tulit idem. Vt disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebrò monebatur, debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quásque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta ferè crediti deperibat, Sueton. in C. Cæsare. Cæsar lib. 3. De bello ciuili. Atque hæc fortassis ex Solonis legibus, in quibus sic legitur: τὸ χρεῶν ἀποκοπὴν ποιῆσαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ τοῦ σώματος μὴ δανείζεσθαι, καὶ ὅτι ὁ νόμος Σεισάχθεια καλεῖται. Eadem etiam de modo credendi possidendique intra Italiam cauebatur. Tacitus lib. 5.

Iulia, De coloniis. Tulit idem. Vt ager Campanus viginti millib. ciuium extra sortem diuideretur, eóque colonia deduceretur. Sueton. in Iulio, & Augusto.

Iulia, De vi publica et privata. Tulit C. Iul. Octauius Augustus: Vt qui aliqua potestate præditus ciuem Romanum antea ad populum, nunc ad Imper. appellantem necarit, necatíve iusserit, torserit, verberauerit, condemnauerit, in publica vincula duci iusserit, humilior si sit, pœna capitis, honestior verò insulæ deportatione coërceatur. Paulus lib. 5. Sentent. tit. 26. l. 7. D. ad leg. Iul. de vi publ. Et ita l. 8. D. ad leg Iul. de vi publ. accipienda quoque est de magistratu, qui reum prouocantem vinciat, impediátve quominus Romæ intra constitutum tempus adsit. Lege autem Iulia de vi priuata tenetur qui quem armatis hominibus possessione, domo agro, villa deiecerit, expugnauerit, obsederit, incluserit, vel vt id fieret homines commodauerit, qui cœtu, concursu incendium fecerit, qui funus diripuerit, distraxerit, sepeliri prohibuerit, qui cum telo in foro concione, comitio fuerit, qui templa, portásve vrbis armatis obsederit, tenuerit, occupauerit. Paulus vbi supra. Sed alij pœnam Iuliæ de vi publica statuunt, vt l. 3. l. 4. l. 5. l. 10. D. ad leg. Iul. de vi publ. & generaliter vim armatam vim publicam definiunt, vt vim sine armis, vim priuatam. Alij verò hæc sic distinguunt, vt legem Iuliam de vi publica similem omnino fuisse Valeriis dicant: & (vt Paulus, d. tit. 26. in principio scribit) pœnam sanxisse tantum aduersus publicarum personarum, id est magistratuum in ciues Romanos immoderatã vim: Lege autem Iulia de vi priuata pœnam esse sancitam aduersus priuatorum vim. Et sane sicut eodem interdicto vis facta conuocatis armatísque hominibus comprehenditur, vt videre est apud Paulum lib. 5. Sentent. tit. 6. cur sicut vis facta conuocatis hominibus legi Iuliæ de vi priuata subiicitur. l. 2. l. 4. l. 5. D. de vi priuata, non subiicietur etiam ea quæ armatis hominibus infertur? Verum fuit sæpe vel constitutionibus, vel Senatusconsultis legibus Iuliis derogatum, obrogatum, subrogatum: nec vlla ferè lex publicorum iudiciorum syncera remansit: sed retento solo legis nomine, ei aptata sunt quæcunque postea aliæ vel leges, vel constitutiones inuexerant. Sic factum est, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ de vi publica redigeretur. consequens verò est vt ea quoque ad legem Iuliam de vi publica redigatur, quæ fit conuocatis hominibus, sine armis: quandoquidem hæc quasi paria coniungi solent, conuocatis, armatísve hominibus, Siquis igitur vim fecerit conuocatis hominibus, ei vtriusque legis crimen obiici potest: quod fieri quandoque ex eodem facto ostendit. l. si præses. D. de pœn. Atque ideo in Pandectis hæc verba, Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, pulsetur, neque homo occisus sit, tam sub tit. de vi publica, quam sub eo qui est de vi priuata reperiuntur. Pœna autem legis Iuliæ de vi publica, erat aquæ & ignis interdictio, Hinc notandum quod scribit Paulus lib. 5. Sentent. tit. 26. lege Iulia eum etiam teneri, qui eum cui aqua & igni interdictum est, receperit, celauerit, tenuerit: interdicitur enim & aqua simul, & igni & tecto. Cic. pro domo sua: Id non ademptione, inquit, ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Vide Florum Epit. cxx. Suet. in eius vita. Has leges Iuliam publicorum & Iuliam priuatorum appellat Vlpian. in l. si præses. 31. D. de pœn. & l. j. D. vnde vi. Eadem præterea lege cauebatur, ne rem vi possessam vsucapere liceret. l. 33. §. 2. D. de vsurpat.

Iulia Maiestatis, Tulit idem. Qua tenetur is cuius opera dolo malo consilium initum erit, qua obsides iniussu principis interciderent, qua armati homines

cum telis lapidibúsve in vrbe sint, conueniántve aduersus rempublicam, locáve occupentur vel templa. quáve cœtus conuentúsve fiat, hominésve ad seditionem coouocentur. cuiúsve opera, consilio, dolo malo consilium ioitum erit, quo quis magistratus populi Romani, quive imperium potestatémve habet, occidatur. quáve quis contra Rempublicam arma ferat. quive hostibus populi Romani ouncium, literásve miserit, signúmve dederit, fecerítve dolo malo, quo hostes populi Romani consilio iuuentur aduersus rempublicam. quive militer sollicitaoerit, concitauerítve, quo seditio, tumultúsve aduersus rempublicam fiat. Quive de prouincia cum ei successum esset nõ discessit, aut qui exercitum deseruit, vel priuatus ad hostes perfugit. quive sciens falsum conscripsit, vel recitauerit io tabulis poblicir: nam & boc capite primo lege maiestatis enumeratur. Quive in bellis cesserit, aut arcem tenuerit, aut castra cõcesserit: qoive iniussu principis bellum gesserit, delectúmve habuerit, exercitum comparauerit. quive cùm ei in prouincia soccessum esset, exercitum successori non tradiderit. qulve imperium exercitúmve populi Romani deseruerit, quive priuatus pro potestate magistratúve quid scienr dolo malo gesserit. quive quid eorum, quæ suprà scripta sont, facere curauerit. Cuiúsque dolo malo iureiurando quir adactus est, qoo aduersus rempublicam faciat, cuiusve dolo malo exercitus populi Romani in insidias deductus, hostibúsve proditur erit: factúmve dolo malo cuius dicitur, quo minus bostes in potestatẽ populi Romani veniant. cuiúsve opera dolo malo hostes populi Romaoi commeatu, armir, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erunt. vtve ex amicis hostes pop. Rom. fiant. cuiusve dolo malo factum erit, quo rex exteræ nationir populo Rom. minus obtemperet. cuiúsve opera dolo malo factum erit, quo magis obsides, pecunia, iumenta hostibus populi Rom. dentur aduersus rempublicam. Item qui confessum in iudicio reum, & propter hoc in vincula coniectum, emiserit. Vlpianus. l. j. & 2. D. ad leg. Iul. maiest. Marcianus. l. 3. eod. Scæuola. l. 4. eod.

Iulia, De ambitu. Tulit idem. Vt qui petiturus magistratum, vel prouinciam, vel sacerdotium, turbam suffragiorum caussa conduxerit, seruos aduocauerit, aliámve quam multitudinem conduxerit, conuictus vt vis publicæ reus in insulam deportetur. Suet. in August. Paulus Sent. 5. c. 32. & Iurisconsf. in Pand. Diuersum tamen Dio tradit libr. 56. Vt qui magistratum ambiissent, quinquennium à magistratibus arcerentur. qood ipsum Zooatas lib. 11. secutus est. Hanc autem legem ideo Octauius Augustus tulit, qood per Triumuirorũ tempora ius creandorũ magistratuum à populo ablatum fuisset, ipsique Triumuiri magistratus Reip. darent. Postea tamen creatione magistratuum ad curam Principir delata, cessauit Romæ hæc lex, vt ait Modestinus. D. eod. Hinc Quintilianus de ambitu loquens, lib. 6. Hoc genus, inquit, nostris temporibus totum pone sublatum est, cum omnia tutelæ, curæque vnius innixa periclitari nullo iudicij exitu possint. quod & notat Ammianus lib. 14.

Iulia, De maritandis ordinibus. Tulit idem. Ne cœlibes, nisi qui geoere esseot proximi, quicquam ex testamento ciuis R. caperent: néve orbi plusquam dimidium eorum quæ relicta essent. Hoc ex Eusebio, Nicephoro, Sozomene. & l. j. C. de infir. pœn. cœli. Ne coniux coniugis testamento nisi decimam relictorum partem caperet: fiscur reliquas nouem. Vlpian. c. Inst. x v. l. 1. C. de his qui se def. libr. 10. l. 2. C. de infirm. pœn. cœlib. Fœminis, inquit Vlpian. lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem: à diuortio, sex mensium. Lex autem Papia, à morte viri, triennij: à repudio, anni & sex mensium. Vlpia. c. 14. Sueton. in Augusto. Vt priori ex cõsulibus fasces sumendi potestas sit, qui plures liberos quam collega aut in sua potestate habet, aut bello amisit: sed si par vtrique numerus liberorum esset, maritus, aut qui in numero maritorũ est, præferatur: si verò ambo & mariti & patres totidem liberorum sunt, ille pristinus bonos instauretur, & qui maior natu est, prior fasces sumat. Gell. libr. 2. c. 15. Vt si liberta ab inuito patrono diuerteret, alij nubebere inuito patrono non posset. Vt iusiurandum qnod liberto impositum est ne vxorem ducat, ei remittatur. l. 6. §. 3. De iure patr. l. j. D. vnd. vir & vxor. Ne senatores eorúmve liberi, libertinas & quæ ipsæ, quarúmve pater matérve artem ludicram fecerit, item ex numero corpore quæstum facientium vxorem ducant. Cæteri autem ingenoi prohibentur ducere lenam, à lenone lenáve manumissam, & in adulterio deprehensam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. Paulus. l. 44. D. de ritu nupt. Marcianos autem in l. 19. eo. scribit, caput trigesimumqointum fuisse, Vt qui liberos quos habent in potestate, iniuria prohibuerint vxores ducere, vel nubere, à magistratibus cogátur in matrimonium collocare, & dotare. Vt patritiis liceret libertinas vxores ducere: præterquam si senatores, senatorúmve liberi essent. ne qua sponsalia rata essent, nisi statim exacto biennio nuptiæ fierent: hoc est, ne puellæ decem annis minores ducerentur, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur, Zonaras lib. 11. Hæc autem lex in libris nostris interdum Iulia tantum, interdũ Pappia, interdũ Iulia Pappia, interdum Pappia Poppæa dicitur.

Iulia, De vicesima. Tulit idem. Vt quæ hæreditates, legata & donationes mortis caussa ad alienos, aut locupletes peruenirent, earum pars vicesima ad fiscum pertineret. Vt testamenta in municipiis, coloniis, opidis, præfectura, vico, castello, conciliabulo facta, in foro vel basilica, præsentibus testibus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitentur, exemplóque sublato, ab iisdem rursus magistratibus obsignato, quorum præsentia constat apertum. Vt testamentum statim post mortem testatoris aperiatur, hoc est, à præsentibus intra triduum vel quinque dies: ab absentibus quoque intra eos dies, cùm superuenerint. Vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamentum, ita vt agnitis signis rupto lino aperiatur & recitetur. atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deiode signo publico obsignatum in Archiuum redigatur, vt si quando exemplũ eius interciderit, sit vnde peti possit. Dio lib. 58. & Paulus Sentent. lib. quarti, tit. 6.

Iulia, De iudiciis. Tulit idem, qua formam iudiciorum tum publicorum tum priuatorum præscripsit. Gellius libr. 14. c. 2. Vt qui nomen alicuius deferrent, locum, annum, & mensem, quo crimen admissum erit, designent. l. 3. De accusat. Ne eodem tempore de duobus reis qnis quereretur, nisi suarum iniuriarum caussa. l. 12. eod. Ne inuito denuncietur, vt testimonium dicat adoersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eósve qui priore gradu sint. item ne liberto ipsius, liberorũ eius, parentum, viri, vxoris: item patroni, patronæ: & vt ne patroni patronæ aduersus libertos, neque liberti aduersus patronum cogantur testimonium dicere. l. 4. D. de testibus. Vt inter priuatos qui in iudicem consensissent, iuris dicundi ei iudici potestas esset. l. 3. §. j. D. de iudic. Ne qui iudex sit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex est, in vése promitti iobeat. l. 9. De arbit. Ne minor annis viginti iudicare cogatur. l. cum lege.

lege 41.D.de arbit.Vt Saturnalibus tridno feriæ ſeruarentur.Macrob.lib.j.cap.10. Eadem etiam latum opinatur Hotom. vt certus patronorum numerus eſſet. Meminit Aſconiusin argumento pro Scauro.Et ſi quis reus vel accuſator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit,l.j.D.de ambit.Itemne iudices ſuo anno in alienas ædes ingrediantur. Dio lib.54.

Iulia CADVCARIA. Tulit (vt exiſtimat Hotomanus) idem 1& eiuſdem legis hæc duo fuere capita, Vt ſi nemo ſit ad quem bonorum poſſeſſio pertinere poſſit: aut ſit quidem, ſed ius ſuum omiſerit, bona publicentur. Vlpia.cap.Inſti.28.Idem l.4. §.eodem. D.de fideic. li.Quare & ſi caducariis legibus bona delata ſint, idẽ erit probandum.Sic enim locum hunc nobis reſtituit Iacob.Cuiacius. Eandem legem Iuliam ſignificat Iulianus leg.96.§.j.De legat.& fid.lib.1. Quoties lege Iulia bona vacantia ad fiſcum pertinent, & legata & fideicommiſſa præſtantur.

Iulia, DE ADVLTERIIS. Tulit idem. Si quis ſtuprum adulteriúmque faceret, ſciens, dolo malo.Suet.in Auguſto. & Iuriſconſulti tit.Ad leg.Iul.de adulter.Cornelius Tacitus lib.2. Huius caput etiam hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita vxore alienet: néve id etiam eius voluntate oppigneret, Paulus lib.Sent.2.ca. 22.& Iuſtin.ſub tit.quibus alien.licet.in princ. & de eo plenè Cuiac.ad l.ſi marito.D.de fund.dot.

Iulia THEATRALIS. Tulit idem. Vt equitibus Rom. quibus ipſis parentibúſve equeſter cenſus vnquam fuiſſet, in quatuordecim ordinibus lege Roſcia Theatrali conſtitutis conſidere liceret.Sueton.in Auguſto. Plin.lib.33.cap.2.

Iulia SVMPTVARIA. Tulit idem. Vt profeſtis diebus ducentos nummos in conuiuiis conſumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibuſdem feſtiuis trecentos, nuptiis autem & repotiis H-S.millies. Gellius lib.2. cap.24.

Iulia, DE MANVMISSIONIBVS. Tulit idem. Vt Imperator, cum ſeruum manumittit, non vindictam imponat: ſed ſimpliciter liberum eſſe iubeat. Paulus l. apud eum.14.D.de manumiſſ.Qua lege tam manumiſſoris quam manumiſſi ætatem definiuit, iuráque quibus patroni aduerſus libertos vterentur conſtituit. Dio lib.55.

Iulia, DE VENENO. Nominatur à Suetonio in Nerone.

Iulia PECVLATVS. Tulit idem. Ne qui ex pecunia ſacra, religioſa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem ſuam vertat: néve faciat quo quis auferat intercipiat, vel in rem ſuam vertat: niſi cui vtique lege licebit: néve quis in aurum, argentum, æs publicum quid indet, néve immiſceat: néve quo quid indatur, immiſceatur, faciat ſciens dolo malo, quo id peius fiat. Vlpian.l.4.D.eo.

IVLIA, DE RESIDVIS. Tulit idẽ. Ne quis eam pecuniã quæ in vſum publicum erogari, vel in ærarium inferri debuit, priuatim retineat l.2. D.ad legẽ Iuliam pecul.

IVLIA TITIA, de tutoribus. Tulere. Vt prouinciarum præſides mulieribus pupilliſve tutores non habentibus, tutores darent. Iuſtin.Inſtitu.de Attil.tut. & Vlpi. cap.Inſtit.11.

IVLIA, de ceſſione bonorum. Tulit. Vt qui ſine dolo ſuo malo æri alieno ſatisfacere non poſſet, bonis ſuis cedendo liberaretur, l.4. C.qui bon.ced.poſſ.& in C. Th.lib.4.tit.qui bonis ex lege Iulia cedere poſſint.

IVLIA & SEMPRONIA, de limitibus. Tulere. Vt per actuarios limites populo eundi ius eſſet, ſicut per viam publicam. Hyginus in libello de limitibus conſtit. Apud Frontinum autem Tiberij Cæſar. conſtitutio legitur, ex qua hæc ſumpſimus: Eſt & aliud monumentum quod non longè ab ædibus vel itinere publico conſtitutum: id eſt, iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & Decumanis conſtitutum eſſe monſtratur. quod rationem finium recipere videtur: id eſt, concurrentium linearum atque ſecantium ſe inuicem, & ordinem in vtroque cuſtodit, limitum rationem diſcernens.

IVLIA MISCELLA, de teſtamentis. Tulit. Vt coniugi ſuperſtiti legatum ſibi à demortuo ea lege ne iterum nuberet, ita capere ius eſſet, ſi intra annũ (luctui nondum erat præfinitus annus) iuraret ſe liberorum quærendorum cauſſa velle nubere. Iuſtin. in tractatu de indicta viduitate, & lege Iulia Miſcella tollenda. libr. C.6.titul.40.& Nouell.conſt.22. vbi Iuſtin. Iulium Miſcellam huius legis auctorem nominat. Alij tamen Miſcellam malunt dictam, quod id legis Iuliæ caput tam ad virum quam fœminam pertinebat, l.3. C.de indict. vid.toll. Capit igitur ex ea lege vir muliérve hæreditatem, aut legatum intra annum, etiam ſi ſecundum matrimonium contrahat, ſiue à coniuge, ſiue ab extraneo hæreditas aut legatum relictum ſit ſub conditione viduitatis. Poſt annum non capit, niſi præſtita cautione Mutiana, quæ ſolet interponi in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur: ſiue quæ in non faciendo concipiuntur, qua caueat ſe non coiturum ſecundas nuptias: & ſi coierit, redditurum legatum cum fructibus medij temporis, l.Mutianæ.l.hæres. §.qui poſt. l.Titio fundus. D.de condit. & demonſtrat. l.cum filius. §.qui Mutianam. D.de leg. 2.De hac lege etiam eſt l.vlt.D.de ſtatulib. Hác autem ſuſtulit Iuſtin.d.tit.de ind.vid.toll.

IVLIA Plautia, de vſucapionibus. Vide Iulia de vi, & Plautia de vi. Ne res vi poſſeſſas vſucapere vllo tempore liceret. Iuſtin.de vſucap.lib.Inſtit.j.

IVNIA, de Regio, & Conſulari imperio. Tulit L.Iunius Brutus ſolus Conſul: Anno CCXLIII. Vt imperium Tarquinio abrogaretur, vt ipſe idem cum coniuge ac liberis, itémque omnes Tarquiniæ gentis exularent: Vt capitale eſſet ſi quis de iis reuocandis mentionem faceret: vt Regio imperio abrogato, Conſules duo regia poteſtate quotannis comitiis centuriatis à populo crearentur. Dionyſius lib.4. Liuius lib.2.

IVNIA, de Trib.pleb. Vide Sacrata.

IVNIA LICINIA, de legibus. Tulere D. Iunius Silanus, & L.Licinius Murena COSS. An.ab Vrbe condita, DCXCI. Vt iis qui trinundinum in ferenda lege non ſeruaſſent, grauiores quam lex Cæcilia & Didia ſanxiſſet, pœnæ irrogarentur. Cicer.Philipp.5. Vbi, inquit, lex Cæcilia & Didia? Vbi promulgatio trinundinum? Vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? Idem Epiſt.ad Attic.l.3.& 4.& Vatiniana interrogatione, & pro domo ſua.

IVNIA NORBANA, de libertinis. Tulere M.Iunius Silanus, L.Norbanus Balbus COSS. Ann.DCCLXXI. Vt ij ſerui qui neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento, ſed aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Rom. ſed eodem iure, quo Latini coloni eſſent. Vt ſi Latinus ciuem Romanam, vel Latinam vxorem duxerit, teſtatione interpoſita, quòd liberorum quærẽdorum cauſſa vxorem duxerit, poſtea filio filiáve nato natáve, & anniculo facto, poſſit apud Prætorem vel Præſidem prouinciæ cauſſam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipſe quàm filius filiáve eius & vxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. Vt Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ prorſus eſſent: ſed eorum bona manumiſſores, tanquam ſeruorum peculia ſibi haberent. Vt liberti ius ciuitatis Ro.non antè haberent, quàm ius aureorum anulorum, aut natalium reſtitutionem à principe impetraſſent. Vlpian.in Inſtit.tit.3.Iuſtin.§.5.de ſucceſſ. lib.Idem Nou.78.

IVNIA annalis, vide VILLIA annalis.

IVNIA VELLEA, de hæredum institutione. Tulere. Vt qui testamentum faceret, omnem virilis sexus, qui ei suus hæres futurus erit cum nascetur, instituendi, exhæredandíve potestatem haberet, etiam si viuo testatore nasceretur. item, Vt si quis ex suis hæredibus suus hæres esse desineret, liberi eius & cæteri in locum suorum sui hæredes succederent. Scæuola l.Gallus. 29.de liber.& posthumis. Vel sic: Vt qui testamentum faceret, omnes eos virilis sexus necessario institueret hæredes, qui, cum nascerentur, ei hæredes sui futuri essent, eorúmque in locum liberi succederent: qui nisi instituti essent, aut si exhæredati, ad exẽplum posthumorum, essent, testamentum ne valeret. Duplex itaq; in hac lege caput fuit, primum, vt mortuo filio, nepotes nondum nati, possint institui; item vt, viuente filio, nascituri nepotes possint institui, si, auo viuente, & mortuo filio, nascantur: ne facti sui, cum nascentur, si se præteritos inuenerint, rumpant testamentum. Altero capite cautum est, vt nepotes iam nati, viuẽte filio, ab auo hæredes instituantur, vel nominatim exhæredentur: ne forte mortuo post testamentum filio, facti sui hæredes, ad exemplum pusthumorum testamẽtum infirment. Cuiacius pro Iunia, Iulia legendum censet, corruptéque, vbi huius fit mentio, Iunia legi, ad l.Gallus.D.eo. vide §.posthumorum. Instit.de exhære.liber.

IVNIA PETRONIA, de libertate. Tulere C.Iunius Cæsonius, Petronius Turpillianus COSS. An.DCCCXIII. Vt si dissonantes pares iudicum existant sententiæ, pro libertate pronuncietur. Hermogen.l.24. D.de manumiss. Ab eodem quoque Petronio lex Petronia de seruis infrà suo loco numeratur.

L

LABIANA, de sacerdotiis. Tulit T.Labienus Tribun. pleb. Cicerone, Antonio COSS. Anno DCXC. Vt ius creandorum sacerdotum penes collegia esset, ex veteri lege Domitia, quam lex Cornelia abrogarat. Dio libro 37. Vide DOMITIA lex.

LÆTORIA, de minoribus. Tulit. Vt iis qui furiosi vel prodigi essent, curatores darentur: qui eos circumscripsissent, iudicio publico tenerentur. Cice.de offic. 3.de natu.deorum 3.& Capitol.in Anton.Philos. Ne à minoribus vigintiquinque annis stipulari liceret; hoc est, ne stipulatione obligari possent. Sueton.in quarto Prætorum apud Priscianum lib.8. Et hoc illius caput, vt existimat Hotomanus, Plautus significat in Pseudolo, vbi Callidorum adolescentem sic loquentem facit: *Nimis sum miser: nummum nusquam reperire argenti queo. Ita miser & amore pereo, & inopia argentaria. Perij, an non? tum lex me perdit quina uicenaria, Metuunt credere omnes.* Profertur in eandem sententiam à Constantino in l.2.C.Th.de donationib.

LÆTORIA, de plebeiis magistratibus, vide PVBLILIA LÆTORIA.

LICINIA de fenore. Tulit C.Licinius Stolo Tribunus pleb. Furio, Clœlio, &c. Trib.mil. Anno CCCLXXVI. Vt deducto eo de capite, quod vsuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolueretur. Liuius lib.6. Est & alia Licinia de fenore, lata à Licinio Lucullo, Asiæ proconsule, ad leuãdam ære alieno prouinciam lata. Ne supra cẽtesimam iure fenoris solueretur: Ne maiores essent vsuræ, quã quibus veteri iure pecuniæ antea credebantur: Ne creditoribus à debitore fenoris nomine plus omnino liceret accipere, quam quanta fructuum creditoris quarta pars esset.

Licinia, DE MAGISTRATIBVS E PLEBE CREANDIS. Tulit idem C.Licinius Stolo. Ne tribunorum militum comitia fierent, sed Consulum, & vtique alter ex plebe crearetur. Liuius lib.6.

Licinia AGRARIA. Tulit idem, Æmilio, Valerio, &c. Trib.mil. Anno CCCLXXVII. Ne quis plus quingenta iugera agri, centum pecoris maioris capita, quingenta minoris possideret, Varr.lib.de re Rust.1. Columel.lib.1.capit.3. Liuius lib.6. Appia.de bellis ciuilib.1. Gellius lib.20.cap.1. Valerius lib.8.cap.6. Plinius lib.18. cap.3. Velleius lib.2. Plutarchus in Camillo, & in Gracchis. Videtur de septem iugeris viritim diuidendis cauisse. Nam Columella lib.1. Post exactos, inquit, Reges Liciniana illa septem iugera, quæ plebis Tribunus viritim diuiserat, maiores quæstus antiquis retulere, quam nunc nobis amplissima veruacta.

LICINIÆ legis, ne communi diuidundo quis alienata re experiatur, fit mentio apud Marcianum l.fi.de alienat.iud.mut. Si quis inquit, iudicij communi diuidundo euitandi caussa rẽ alienauerit, ex lege Licinia interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur.

LICINIA sumptuaria. Tulit P.Licinius Crassus Diues Cons. cum Cn.Lentulo, Anno DCLVI. Vt Kalendis, nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi caussa consumere liceret: nuptiis ducenos, cæteris verò diebus qui excepti non essent, tricenos: cum & carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum pondo libram concederet. quod autem è terra, vite arboréve natum esset, id impune consumere liceret, Macrob.lib.3.cap.17. Gell.lib.2.cap.24. Cicero lib.7. Epist.ad Gallum, Epist.27. Et Festus, Centenariæ cœnæ dicebantur, in quas lege Licinia non plus centussibus præter terræ nata impendebatur: id est, centum assibus, qui erant breues nummi ex ære.

LICINIA, de ludis Apollinaribus. Tulit P.Licin.Varus Prætor vrb. Claudio, Quinctio COS. Ann. DXLV. Vt ludi Apollinares, qui die incerta fiebãt, in perpetuum in statam diem vouerentur. itaque ipse primus ita vouit, fecitque ante diem tertium nonas Quintilès. is dies deinde sollemnis seruatus. Liuius lib.27.

LICINIA CASSIA, de bello Persæi. Tulere Licin. Cassius COSS. Anno DXXCII. Vt quod Persæus Philippi filius Macedonum rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, sociis populi Rom. arma intulisset, agros vastasset, vrbésque occupasset: quódque belli parandi aduersus populum Rom. consilia iniisset, arma, milites, classem eius rei caussa comparasset: vt nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. Liu.lib.42.

Licinia Cassia, DE TRIBVNIS MILITVM: Tulere idem COSS. Ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed consulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque esset. Liuius libro quadragesimosecundo.

LICINIA & MVTIA, de peregrinis. Tulere L.Licinius Crassus, & Q.Mutius Scæuola COSS. Anno DCLVIII. Vt socij Latini, Romanæ ciuitatis iure priuati, suas in ciuitates redigerentur. Ascó.in Cornelianam. & pro Scauro, Cicer.in Bruto, & libr.de offic.3. de orat.2. pro Corn.Balbo, & pro Sextio. Appianus libro primo.

LICINIA, de sodalitiis. Vt in sodalitiis iudices ab accusatore ex tribubus ederentur. Cicer.in Oratio. pro Plancio, & lib.Famil.Epist.8.

Licinia ÆBVTIA, de legum latoribus. Tulere. Vt ei potestas nulla curatione non modò iis qui de aliqua curatione, aut potestate tulissent, sed néc eorum collegis, cognatis, affinibus mandaretur. Cicero in Orat. 2. contra Rullum, & in Orat. pro domo sua. Sunt tamen qui duas leges constituant, alteram Liciniam, aliam Æbutiam, quæ eiusdem generis fuerint.

LICINIA rogatio, de sacerdotiis. Promulgauit Q.Licinius Crassus. Vt sacerdotum cooptatio ab ipsorum collegio ad populum transferretur. Cic.in Lælio.

LICINIA Iunia, de legibus, vide Iunia Licinia.

LIVIA, de Coloniis deducendis. Tulit M.Liuius Drusus Tribun.pleb.Domitio, Fannio Coss.Ann.DCXXXI. Vt duodecim coloniæ deducerentur, & singulis tria ciuium millia assignarentur. Plut.in Gracchis.

LIVIA, de decemuiris. Tulit. Vt decemuiri crearentur qui agros diuiderent. Est autem lata post captam Carthaginem, vna cum Rubria, de agris in Africa diuidundis. Harum fit mentio in tabula ænea, cuius meminit Manutius.

Liuia, De sociis latini nominis. Tulit idem. Ne quem Latini nominis virgis in exercitu cædi liceret. Plut. ibidem.

Liuia, De vectigalibvs. Tulit idem. Vt pauperibus quibus agri diuiderentur, vectigal quod ex lege Sempronia pendebant, remitteretur. Plutar. ibidem.

Liuia, De re nvmmaria. Tulit idem. Vt octaua æris pars argenro misceretur. Plinius lib.33.cap.3.

LIVIA iudiciaria. Tulit M.Liuius Drusus Tribun.pleb. L.Martio Philippo, Sex. Iulio Cæsare Coss. Anno DCLXII. Vt æqua ea parte iudicia penes Senatum & equestrem ordinem essent, id est CCC. equites, & CCC. senatores. Ascon.in Cornelianam. Cicero de Orat.3. Florus in Epit.LXXI. Appianus autem rem sic explicat: τῆς βουλῆς διὰ τὰς στάσεις τότε οὔσης μόλις ἀμφὶ τοὺς τριακοσίους, τοσούσδε ἑτέρους αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱππέων ἀριστίνδην προσκαταλεγῆναι, καὶ ἐκ τῶνδε πάντων ἐς τὸ μέλλον εἶναι τὰ δικαστήρια, εὐθύνας τε ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι δωροδοκίας προσέγραφεν ἐγκλήματος ἴσα δὴ καὶ ἀγνοουμένου, διὰ τὸ ἔθος τῆς δωροδοκίας ἀνέδην ἐπιπολάζοντος. Cum per id tempus propter superiores seditiones vix trecenti senatores essent, totidem ex equestri ordine arbitratu bonorum virorum delectos ipsis adiunxit, vti deinceps ex hisce omnibus iudices legerentur: vtique de pecunia ob rem iudicandam accepta caussam dicere cogerentur: quod crimen consuetudine iam pro nullo numerabatur, cum largitiones sine vllo pudore increbruissent. Hæc ille lib. de bell. ciuilibus 1.

Liuia Agraria. Tulit idem. Vt Semptoniæ leges de agris populo diuidendis valerent.

Liuia Frvmentaria. Tulit idem. Vt Sempronia lex de frumento plebi ex publico viritim dando valeret.

Liuia, Da colonis daducandis. Tulit idem. Vt lex Sempronia ea de re valeret.

Liuia, Da sociis. Tulit idem. Vt sociis omnibus ius ciuitatis Romanæ daretur: quod ante ipsum M.Fuluius Cos. tentarat. Liuius tamen in perferenda lege occisus est. Appianus de bello ciuil.1. Florus, & Cicero de legibus 3.

LVTATIA, de vi publica. Tulit Qu.Lutatius Catulus Cos. cum C.Mario, Ann.DCXLVII. Vt de seditiosis consceleratisque ciuibus, qui armati Senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, Rempub. oppugnarint, quotidie etiam diebus festis ludisque publicis quæreretur. Cicero pro Cælio. Hac damnati sunt qui de Catilinæ sociis in vrbe remanserant, vt idem in eadem testatur. ideóque in oratione quæ in Cic. Sallustij nomine inscribitur, fortè pro Plautiæ, Lutatiæ legendum, cum eo loco de coniuratorum damnatione verba fiant post eius consulatum.

M

MAMILIA, de limitibus. Eius aliquot locis mentio fit in libro de agrorum conditionibus, constátque ex Aggeno Vrbico, & lib. Cicero. de legib.2. & Bruto, eam in finibus agrorum quinque aut sex pedum latitudinem præscripsisse, quos vsucapi vetaret. In libello verò Variorum auctorum eidem volumini subiecto, Mamilia, Roscia, Peducea, Alliena, Fauia nominantur: sed capita trium duntaxat postremarum legum referuntur; quia neque de quinque pedum præscriptione mentio vlla fit: & hæ notæ, K.L.3. item 4. & 5. caput legis tertiæ, quartæ & quintæ subscribi tantum significant: quas suum in locum referemus. Ex Cicerone apparet, hanc legem finibus regundis singulos arbitros constituisse. Tulit C. Mamilius Tribun. pleb. qui propterea Limitanus seu Limetanus dictus est. Sallust. in Iugurth. hunc Mamilium Tribun. pleb. nominat. & in nummo argenteo sic scriptum testatur Manutius in Sall. C. MAMIL LIMETAN.

MAMILIA, de senatoribus à Iugurtha corruptis. Tulit idem Sp.Posthumio, Qu. Minutio Coss. Anno DCXLIII. Vti quæreretur in eos, quorum consilio Iugurtha Senatus decreta neglexisset, quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepissent: qui elephantos, quique perfugas tradidissent, item qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Sallust. in Iugurth.

MANIA, Vide Menia.

MANILIA, de bello Mithridatico. Tulit C.Manilius Tribun. pleb. M.Lepido, L. Volcatio Coss. Anno DCLXXXVII. Vt belli Mithridatici administratio Cn. Pompeio mandaretur. Vt Prouincia vniuersa, cui Lucullus præfuerat, omnéque ipsius imperium, exercitus, & copiæ Pompeio darentur: & hoc amplius Bithynia adiungeretur, cui Glabrio præerat: classis item & copiæ omnes maritimæ, quas ipse initio belli Piratici habuerat: omnes præterea prouinciæ, quibus solis lege Gabinia non præfuerat, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis superior, & Armenia. Cicero. Pro lege Manilia, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridat. Florus Epit. c. Dio libro 36.

MANILIA, de suffragiis libertinorum. Tulit idem. Vt libertinis in omnibus tribubus suffragium esset. Vide Cicer. in Miloniana, & Asconium.

MANILIÆ leges venalium vendendorum, ab Antonio dicuntur in lib. de orat.1. pro Cautiones, vt apud Catonem, Lex vini vendendi, oleæ faciendæ.

MANLIA, de vicesima. Tulit Cn.Manlius Cos. cum C.Martio. Anno CCCXCVI. Vt ij qui manumitterentur, fortunarum suarum vicesimam ærario darent. Liuius libro 7.

MANLIA, de sacerdotiis. Tulit P.Manlius Tribun.pleb. L.Furio, M Marcello Coss. Anno DLVII. Vt propter sacrificiorum multitudinem Tresuiri Epulones crearentur: cum essent ipsi à Numa, vt etiam ludorum illud epulare sacrificium facerent, instituti. Ius præterea togæ prætextæ habendæ, item vt Pontifici eisdem esset. Cicero de orat.3. Liuius 33. Vbi tamen pro P.Manlius, T.Romuleius legitur: quod Car. Sigonius ex coniectura emendauit.

MANLIA, de C.Mario. Tulit L.Manlius Tribun.pleb. C.Mario L.Cassio Coss. Anno DCXLVI. Vt eidem C.Mario prouincia Numidia mandaretur.

MARTIA Atinia, de pace Macedonica. Tulere Qu. Martius, C.Atinius Tribuni pleb. Furio, Claudio Coss. Anno DLVII. Vellent iuberénne cum Rege Philippo pacem esse? omnes quinque & triginta tribus, vti rogas, iusserunt. Liuius lib.33.

MARTIA, de magistratibus. Tulit Martius Censorinus, Ne cui bis censuram gerere liceret. Plutarchus in Coriolano.

MARTIA, de Statellis. Tulere M.Martius Sermo, & Q.Martius Sylla, Tribu.pleb. Popilio, Ælio Coss. Anno DLXXXI. Vt qui ex Statellis (Liguriæ populis) deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem venisset, vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret, animaduerteretque. Liuius lib.42.

MARIA,

MARIA, de suffragiis. Tulit C.Marius Tribun.pleb.L. Cæcilio,L.Cotta Coss.Anno DCXXXIIII.Vt pontes per quos suffragia in comitiis ferebâtur, angustiores fierent, ne quis illic qui suffragium ferret consistere posset ad appellandum togandúmque. Cicer.de legib.3. Plutarchus in Mario.

MARIA, de re nummaria. Tulit M Marius Gratidianus Prætor,L.Sylla Dictatore. Vt nummi certa tum excogitata ratione probarentur. Iactabatur enim temporibus illis nummus, sic vt nemo scire posset, quid haberet.Cicero de offic.3. Plinius lib.33.cap.9. qui legem hanc nominatim appellat, cum Cicero Prætoris edictum de Rostris promulgatum fuisse scribat. Hic autem ille Marius est, cuius caput Catilina per vrbem tulit:quod ei inuidiosissimè obiicit Cicero.

MARIA Porcina, de triumpho. Tulere L.Marius, M. Cato Porcius Tribu.pleb.Vt pœna afficerentur ij,qui aut hostium occisorum in prœlio, aut amissorum ciuium falsum numerum literis senatui retulissent. Vt cum primum vrbem intrassent,apud Questores vrbanos iurarent, de vtroque numerò verè ab iis Senatui scriptum esse. Valerius lib.2.cap.de iure triumph.

MEMMIA, de Iugurtha Romam euocando. Tulit C. Memmius Tribunus pleb.P.Scipione Nasica, L.Bestia Calpurnio Coss. Anno DCXLIII. Vti L.Cassius Prætor ad Iugurtham mitteretur, eúmque interposita fide publica Romam duceret, quo facilius indicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Sallustius de bello Iugurth.

MEMMIA, de reis pustulandis. Tulit. Vt eorum qui Reipublicæ caussa abessent, nomina ne in reos reciperentur. Vt Calumniatoribus pœna constituto iudicio imponeretur. Val.Max. lib.3.cap.7. Calumniatori autem hac lege in fronte imprimebatur litera, qua indicabatur calumniatum eum esse. Cicero pro Sex.Roscio,literarum illam, cui vos eousque inimici estis, vt etiam calumnias oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis. Huius etiam meminit Papin.l.13.de testib.l.j.§.j.Ad S.C.Turpill. Legitur tamen Remmia. Plinius in Panegyrico de delatoribus loquens:Neque vt antea exanguem illam & ferream frontem nequicquam conuulnerandum præbeant punctis, & notas suas rideant.

MENENIA SEXTIA, de mulcta. Tulere T.Menenius, P.Sextius Coss. Anno CCCI. Auctor Festus libro 14. cuius verba sic legit Hotom. Peculatus furtum publicum dici cœptum est, à Pecore, quia ab eo initiũ eius fraudis esse cœpit, siquidem ante æs aut argẽtum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium & triginta boum: quæ pecudes postquam ære signato vti cœpit populus Rom. Tarpeia lege cautum est, vt bos centussis, ouis decussis æstimaretur. Eam legem sanxere T.Menenius Lanatus, & P.Sextius Capitolinus Coss.

MENIA, de auctoritate Patrum. Nominatur à Cicerone in lib.de claris orat. Eáque videtur esse quæ apud Festum lib.14. Minia nominatur, in dictione Prorsus: & apud Nonium fortasse, in voce Sugillare: vbi ait, Sugillare, occludere. Varro Geminis, Contrà lex Mania est in pietate, ne filij patribus luci clara sugillent oculos. Alludere videtur ad patrum nomen, quo lex Menia Patritios intelligebat.

MENIA de ciuitate. Tulit. Vt ex alterutro peregrino natus, deterioris parentis conditionem sequatur. Vlpian.cap.Instit.5. Et hanc idem in l.lex naturæ.24. de stat.hom. specialem legem intelligit.

METELLA, de fullonibus, vide CÆCILIA, de fullonibus.

MINVTIA. Meminit Festus lib.13.in voce, Osi sunt.

MINVTIA, de Triumuiris mensariis. Tulit Minutius Trib.pleb.Æmilio, Terentio Coss. Anno CXXXVII. Vt propter penuriam argenti Triumuiri mensarij crearentur. Liuius lib.23.

MVNERALIS LEX vocata est, qua Cincius cauit, ne cui liceret munus accipere. Festus, qui Plauti versus citat, quos in Cincia retulimus.

O

OGVLNIA, de sacerdotiis. Tulere Q.& Cn.Ogulnij Tribun.pleb. M.Valerio, Q.Appuleio Cos. Anno CDLIIII. Vt cum quatuor Augures, quatuor Pontifices ea tempestate essent, placerétq; augeri sacerdotum numerum, quatuor Pontifices, quinque Augures, de plebe omnes allegerentur. Ita deinceps octo Pontifices, nouem augures fuerunt. Liuius lib.10.

OPPIA, de matronarum cultu, vel mundo muliebri. Tulit C.Oppius Tribun.pleb. Q.Fabio, T.Sempronio Coss. Anno DXL. in medio ardore belli Punici Secundi. Ne qua mulier plus semuncia auri haberet: neu vestimento versicolori vteretur: neu iuncto vehiculo in vrbe opidóve, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum caussa veheretur. Liuius lib.34. in princi. Tacitus lib.3.& Val.Maxi.lib.9.cap.1. Ea tamen post viginti annos antiquata est, auctoribus M.Fundanio & L.Valerio Trib.pleb.

OPTIMA LEX, cum nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellabatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Vt fuit M. Valerij Marci filij Volusij nepotis, qui primus magister populi creatus est. Postquam vero prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitum est dici, Vt optima lege: vtpote imminuto iure priorum magistrorum. Hæc Festus. Idem alibi, In magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellatur, quàm plenissimum posset ius esset significabatur. Postquam verò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitum est dici, Vt optima lege: vtpote imminuto iure priorum magistrorum.

ORCHIA, de numero conuiuarum. Tulit C.Orchius Trib.pleb. Qu.Fabio, M.Claudio Coss. Ann. DLXX. Macr.li.3.c.17. Festus li.13. in dictione Obsonitauere.

OVINIA lex nominatur à Festo, vbi de præteritis agit senatoribus: Vt censores ex omni ordine optimum quemque curiatim in senatu legerent. quo factum est, vt qui præteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi.

P

PACVVIA, de mensis Augusti nomine. Tulit Sex. Pacuuius Tribun. pleb. Augusto Imperatore, Vt qui mensis antea Sextilis vocabatur, quòd à Martio qui primus olim fuerat, sextus esset: is deinceps Augustus ab Augusto Imperatore diceretur. Macrobius lib. Sat.1.cap.12.

PAGANA LEGE in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. Plin.li.28.c.2.ad fi.

PAPIA, vide Pappia.

PAPIRIA Iulia, de mulctarum æstimatione. Tulere L. Papirius, L.Iulius Coss. Anno CCCXXIIII. Liuius lib.4. vide Ateria.

PAPIRIA, de nexu, vide PETILIA.

PAPIRIA, de ciuitate. Tulit L.Papirius Pr. Vt Acerranis ciuitas sine suffragio daretur. Cornelio, Domitio Coss. Anno CCXXI. Liuius lib.8.

PAPIRIA, de suffragiis. Tulit C. Papirius Carbo Tribun. pleb. Popilio, Rupilio Coss. Anno DCXXI. Vt in iubendis legibus, aut vetandis, populus tabella suffragium

suffragium ferret. Cicer. de legib.3.

Papiria, de triumuiris capitalibus, aut potius Monetalibus. Tulit L. Papirius Trib. pleb. Vt qui prætor fieret, qui inter ciues ius diceret, Tresuiros capitales (Monetales legit Hotom.) populum rogaret: qui sacramenta litigatorum exigerent, iudicarentque: eodemque iure essent, vti quos ex legibus, plebisve scitis exigere iudicaréve oportet. Hæc ex Festo in libro 17. voce Sestertius.

Papiria, de consecratione. Tulit idem. Ne iniussu plebis ædes, terram, aram, aliámve rem vllam consecrare liceret. Cic. pro domo sua.

Papiria, de refectione Trib. pleb. Tulit C. Papirius Carbo Tribun. pleb. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Coss. Anno DLX. Vt eundem Tribun. pleb. quoties quidem vellet creari liceret. quæ tamen perlata non est. Florus lib. 59. & Cicero in Lælio.

Papiria, de re nummaria. Tulit, vt censet Hotoman, idem L. Papirius Tribun. pleb. Vt asses, qui vnciales erant, semunciales fierent. Plinius lib. 33. cap. 3.

Pappia, de ciuitate. Tulit C. Pappius Trib. pl. Cotta, Manlio Coss. Anno DCXCIX. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. Cicero de offic. 3. Pro Balbo, pro Archia, Dio lib. 37.

Pappia, de Vestalis capiundi ritu. Tulit. Vt Ponti. Max. arbitratu virgines è populo viginti legantur, sortitióque in concione ex eo numero fiat. Gellius lib. 1. ca. 12.

Pappia, de sociis. Tulit. Vt socij Latini in suas ciuitates redigerentur. Vt iudicium sociis & ciuitatibus ex teris constitueretur, repetundi eius caussa, qui in ciuitatis Rom. censum irrepsisset. Valerius lib. 3. cap. 4. Cicer. in Corneliana.

Pappia decimaria. Tulit. Augustus. Vt si quis extraneus hæres institutus fuisset, is priusquam hęreditatem adiret, vicesimam partem fisco impendere teneretur qua lege proximiores hæredes non tenebantur. cuius etiã meminit Iustinian. l. vlt. C. de edict. diui Adr. toll. quod in totum sustulit Gratianus Imp. vt affirmat Auso. in Gratiarum actione. Aliud eius caput erat, vt si hæres institutus viuente testatore, vel ante aditam hæreditatem decessisset, fisco bona addicerentur. Et hoc ab Iustiniano sublatum tit. C. de caduc. toll. Tertium, Vt vir & vxor, nullis ex eo matrimonio extantibus liberis, decimam ex testamento matrimonij nomine capere possint: si verò extent liberi ex alio matrimonio, pro vnoquoque ex liberis aliam decimam, & pro cõmuni filio post nonum diem amisso aliam: pro duobus post nonum diem amissis duas: quod explicat Vlpianus in fragm. tit. 15. & 16. Vide Cuiac. Obseru. lib. 4. c. 12.

Pappia Poppæa, de maritandis ordinib. Tulere M. Pappius Mutilus, Q. Poppæus Secundus Coss. suff. Augusto Imperatore: vt constat ex Dione, apud quem Popilius legitur, pro Poppæus. Vt qui Senator esset, quive filius, nepos, pronepósve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum esset, nequis eorum sponsam vxorémve sciẽs dolo malo haberet libertinã, aut eam quæ ipsa, cuiúsve pater, matérve artem ludicram facit, fecitve, néve Senatoris filia, neptísve ex filio, proneptísve ex nepote, filio nato, nata, libertino, eíve qui ipse, cuiúsve pater matérve artem ludicram facit, fecitve, sponsa nuptáve sciens dolo malo esset. Vt ne quinquaginta annis minor sexagenario nuberet: aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminam duceret in vxorem: Vt patronis qui ius trium liberorum habeant, contra tabulas testamenti liberti, aut ab intestato contra suos hæredes non naturales bonorum possessio detur. Vt patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus idem iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ idẽ iuris, quod ipsi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatores, corúmque liberos, vxores libertinas habere liceret. Tacitus lib. 3. Iurisconsulti sub tit. de ritu nupt. de vulg. substit. de iure patron. & aliis locis innumeris. Vlpi. cap. Instit. 14. & 29. Dio lib. 56. Vide legem Iuliam, de marit. ordinibus, vbi plura diximus. Vide item Lactantium lib. 1. Instit. cap. 16. Suetonium in Claudio cap. 23. vbi Claudiũ refert caput vnum huius legis edicto abrogasse, quod de sexagenariis loquitur: quod secutus est Iustinia. l. Sancimus. 1. C. de nupt. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. c. 21.

Pappia, de iure patronatus. Tulit idem. Vt ex bonis eius qui HS. centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaque cum vnum quidem filium hæredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiáve intestatus decessisset: cum verò duos duásve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat repellebatur patronus. Item, Vt libertus qui duos liberos in potestate haberet, operarum obligatione liberaretur. Iustin. §. t. de success. libert. Et in Pand. sub tit. de bonis libert. aliisque locis compluribus.

Pania, de vi & Cæsaris interfectorib. Tulit Q. Pedius Coss. cum Augusto Cæsare, Anno DCCXI. Vt qui C. Cæsaris cædis auctores essent, iudicio cõstituto rei fierent, & damnatis aqua & igni interdiceretur. Appian. li. de bello ciuili 3. Suet. Nerone, & Galba, Velleius li. 2.

Panucia, de incestu. Nominatur à Cicerone de natur. deor. 3.

Panucia, de terminis. Tulit. In libello Variorum auctorum, De agrorum conditionibus, his edita est verbis quæ tamen aliqua ex parte correximus. Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium, præfectura, forum, conciliabulum constitutum erit, qui ager intra fines eorum erit, si termini in eo agro statuti non erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is cuius is ager erit, terminum destituendum curato: vtiq; rectè factum esse velit, magistratus qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro conciliabulo iure dicundo præerit, facito vt fiat.

Pasulania, de damno à canibus illato. Tulit. Vt si canis paupeciem fecerit, damnúmve dederit, in dominum actio detur, vt aut damni æstimationem subeat, aut canem noxæ dedat. Paul. Sent. lib. 1. cap. 15. In quibusdam tamen exemplaribus Pesolonia legitur. Cuiacius Solonia reponit, vt ad Solonem referatur: de quo sic Plutarchus: ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

Patilia Papiria, de nexu, vide Poetilia Papiria.

Petillia, de peculatu. Tulit Q. Petilius Tribu. pleb. Æmilio, Flaminio Coss. Anno DLXVI. Vellent, iuberent, quærátur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quíque sub eius imperio fuerũt; quod eius in publicum relatum non est, vti de ea re Ser. Sulpitius Prætor vrb. ad senatum referat. Omnes tribus vti rogat iusserunt. Liuius lib. 38.

Petronia, de seruis. Tulit, vt existimat Hotom. Petronius Turpillianus Coss. cum Cæsonio Pæto, Ann. DCCCXII. Ne dominis potestas esset ad bestias depugnandas suo arbitratu seruos suos tradere. Vt ei qui iure viri delatum adulterium non peregisset, nunquã postea referre hoc crimen liceret. Modestinus l. 2. D. ad legem Cornel. de sicar. Impp. l. 15. C. ad legem Iul. de adulter. Ab eodem Petronio & collega Iunio suprà Iunia Petronia numerata est.

Petronia, de peregrinis. Tulit. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. Cic. lib. de Offic. 3. Hanc Festus lib. 16.

lib.16.in voce Respublicas eo loco significat, vbi nunc P. Ennij de peregrinis legitur, vt vult Hotomanus.

Pinaria, de ambitu. Tulit L. Pinarius Trib. mil. cum collegis. Anno CCCXXII. Ne cui album vestimentum addere petitionis caussa liceret. Liuius lib.4. Lex tamen non tenuit, vt ex omnium temporum consuetudine intelligitur.

Pinatia Furia de intercalando. Tulere L. Pinatius, L. Furius Coss. Eam antiquissimam, cui mētio Intercalaris adscribitur, in columna ærea incisam fuisse, Varro scribit, teste Macrobio lib.1.cap.13.

Plavtia Iudiciaria. Tulit M. Plautius Siluanus Trib. pleb. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. Anno DCLXIIII. secundo anno belli Italici, cum equester ordo in iudiciis dominaretur. Vt tribus singulæ ex eo numero quinos denus suffragio crearent, qui eo anno iudicarent. ex eo factum est, vt senatores quoque in eo numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Cic. in Orat. pro Cornelio, Epist. ad Att. lib.4. & Ascon. Ex quo intelligitur, cum equites soli iudicarent, XXX. tribus dedisse singulas iudices XV. itaq; iudices CCCCL. fuerunt: & iudicia inter tres ordines, senatorium, equestrem, & plebeium cōmunicata sunt.

Plavtia, de vi publica. Tulit idem. Vt de iis qui vim publicam armatis hominibus fecissent, quæstio cōstitueretur. Meminit Cicero de respons. arusp. pro Milone, lib. Epist. ad Q. Fratrem 2. & ad Attic.4. Sallust. in Catil. Ascon. in Milon. & Cælius ad Ciceronem libr. Epistol.8. Item, Ne rem vi possessam vsucapere liceret. Iulianus, l.33.§.2.D. de vsuc.§. furtiuæ. Instit. de vsucap. Lex Plautia & Iulia ea demum vetat longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuisset. Huius legis mentio fit in ea orat. quæ Sallustij nomine in Cicer. inscribitur: corrupte tamen, meo iudicio, & pro Plautiæ, Lutatiæ legendum. Vide Lvtatia, de vi publica.

Plavtia Papiria, de ciuitate. Tulere M. Plautius Siluanus, C. Papirius Carbo Trib. pleb. Cn. Pompeio, L. Catone Coss. Anno DCLXIIII. Vt ciuitas iis daretur, qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si & cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cicero pro Archia Poëta.

Plætoria, vide Lætoria.

Plætoria, de iure dicundo. Tulit M. Plætorius Trib. pleb. Vt Prætor vrbanus qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto: isque supremum ad solis occasum ius inter ciues dicito. Censorin. lib. de die nat. c.19. Varro lib. de ling.5. Sed postea lex Plætoria id quoque tempus iubet esse supremum, quo Prætor in comitio supremam pronunciauit populo.

Plotia, de exulibus. Tulit Plotius Trib. pleb. Vt qui Lepidum ciuili bello secuti, post necem Cos. ad Sertorium confugerant, impunè in ciuitatem redirent. Sueton. in Cæsare, Gell. lib.13. cap.3.

Plotia & Flavia agrariæ. Tulere Tribu. pleb. Vt vel agri quos à Senatu locupletes emissent, tedditta possessoribus pecunia, plebi diuiderentur: vel, si neminem vetere possessione moueri Senatus vellet, alij agri ex pecunia quæ ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperetur, emerentur, & plebi quæ agros non haberet, partirentur. Cic. lib. ad Attic.1. Has ideo iunxi, quod vtraque idem sancitum fuerit.

Plotia Agraria. Nominatur à Cicerone libr. Episto. ad Att.1. epistola, Nihil mihi. Agraria, inquit, promulgata est à Flauio: sane leuis, eadē fere, quæ fuit Plotia.

Poetelia, de ambitu prima. Tulit C. Pœtilius Tribun. pleb. C. Fabio & C. Plautio Coss. Ann. CCCXCV. Vt ne ambiendi magistratus caussa nundinas & conciliabula obire liceret. Liuius lib.7.

Poetelia Papiria, de nexu. Tulere C. Pœtelius, L. Papirius Mugillanus Coss. Ann. CDXXII. Ne quis nisi qui noxam meruisset, donec pœnā lueret, in compedibus, aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset. & ne quis in posterum necteretur. Liuius lib.8. Et de eadem lege, C. Manlius in epistola ad Q. Marcium consulem, apud Sallust. Catilin. Et ita Solon: τῶν χρεῶν ἐκκοπεισῶν, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, quam legem Σεισάχθειαν vocabat, vt scribit Plutarchus.

Pompeia, de Trib. pleb. Tulit Cn. Pompeius 1. Consul. cum M. Crasso, Anno DCXXXIII. Vt ad Tribunos pleb. prouocandi ius esset: (quod lege Cornelia prohibitum fuerat) omniáque omnino quæ Tribunis pleb. ademerat Sylla, illis restituerentur. Plutarch. in Pompeio, Asconius in Verrin.1. & 2. & Cæsar. lib. de bello ciuil.1.

Pompeia, de iure coloniarum. Tulit Cn. Pompeius Strabo Consul. Vt transpadanæ coloniæ, eæque quæ extra Italiam finitimæ Pado in agro Gallico erát constitutæ, perendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur, & hæreditates à pop. Rom. capere, reliquóque iure ciuium Rom. vti possent. Asconius, vt refert Zasius.

Pompeia, De provinciis. Tulit Cn. Pompeius Coss. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Vt sibi Hispania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. Dio lib.38. & Plutarch. in Vit. qui tamen, Quadriennium scribit.

Pompeia Ivdiciaria. Tulit idem Cos. cum M. Crasso iterum, Anno DCXCIII. Vt amplissimo i ex censu, ex centuriis, aliter quàm antea, lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus, quibus Aurelia lege communicata erant iudicia, Senatorio scilicet, Equestri & Tribunis ærarij, res iudicarent. Item vt quinq; & Septuaginta iudices caussas cognoscerent. Cicero in Pisonem, & Ascon. in eandem.

Pompeia, De parricidiis. Tulit idem. Vt qui cognatos vel affines, qui parentum liberorúmve nomine continentur, fratrémque aut sororem necasset, is sanguineis virgis verberatus, in culeū insueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia: deinde in mare vel profluentem proiiceretur. Modestinus l.9. D. ad legem Pomp. de parricid. Vbi ait more maiorum eam fuisse constitutam pœnam. Florus tamen Epitome 68. de Publico Malleolo loquens, qui ob matrem interemptam primus hoc supplicij genus subiit, culei tantum meminit, vt & Valerius Max. libri 1. cap.1. de Tarquinio rege scribens: tum & Cicero in Orat. pro Sex. Roscio. Seneca verò lib. de Clementia.1. de Cæsaro Augusto loquens, Non culeum, inquit, non serpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis de serpente & simia etiam loquitur. At Constantinus in lege prima. C. de parricid. canem & gallum gallinaceum adiecisse videtur: quæ tamen omnia Iustinianus legi Pompeiæ in Institutionibus attribuit. Vnde fit, hoc videtur Pompeius instituisse, vt cum antea Prætor certus ac proprius non esset, qui de parricidiis ius diceret, sed lege Cornelia qui inter sicarios quæreret, de iis quoque quæreret (quemadmodum ex Rosciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæsitor esset. nam quod ait Vlpianus in lege prima. D. de parricid. lege Pompeia eandem pœnam parricidis esse constitutam, quæ lege Cornelia de sicariis: sic accipiendum est, quā lex Cornelia ad parricidas pertinebat. Alioqui perobscurus videri locus posset.

Pompeia, De vi et ambitv. Tulit idem Consul solus creatus, Anno DCCI. Vt priusquam caussa de vi ageretur testes per triduum audirentur: dicta eorum iudices consignarent, quarta die adesse omnes in diem posterum

posterum iuberentur, & coram accusatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inscripta essent, æquarentur: dein rursus postera die sortitio fieret vnius & LXXX. qui numerus cum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irentem ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reúsque illo eodem die iudicaretur: prius autem quàm sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reücerent ita vt numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, quinquaginta & vnus. Asconius in Milonianæ argumento, Dio lib. 40. Cicero lib. 4. de finibus, & ad Attic. lib. 10. Cæsar de bello ciuili, lib. 3.

Pompeia, DE PECVNIIS OB REM IVDICANDAM CAPTIS. Tulit idem, eodem anno. Vt de iis qui à secundo suo Consulatu ad hunc vsque diem ob rem iudicandam pecunias cepissent, quæstio constitueretur. Appian. de bello ciuil. lib. 2.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idem eodem anno. Ne reum in iudicio laudare liceret. Plutarchus in Pomp. & Caton. Vtic. Valerius lib. 6. c. 2.

POMPEIA, de Magistratibus. Tulit Cn. Pompeius tertium CONS. cum Qu. Cæcilio, Anno DCCI. Ne cuius absentis in magistratuum comitiis ratio haberetur: vno Cæsare excepto. Dio lib. 40. & Plutarch. in Vitis.

Pompeia, DE MAGISTRATIBVS BITHYNIORVM. Tulit idem. Ne quis annis XXX. minor magistratum caperet, in senatúve esset. Vt qui magistratum cepissent, eis in senatu esse liceret. Ne Decuriones in curiam à Censoribus lecti, pecuniam pro introitu darent. Vt Senatores certis de caussis à Censoribus ordine mouerentur. Vt Bithynicis ciuitatibus adscribere sibi quos vellent, ciues liceret, dum ne ciuitatis essent alienæ, sed earum quisque ciuitatum, quæ essent in Bithynia. Plinius Cæcil. libr. Epistolar. 10. Epistol. 84. & 117.

POPILIA, de Vestalis capiendæ ritu. Tulit. Vt si quis honesto loco natus adeat Pontificem Max. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius duntaxat, saluis religionũ obseruationibus, ratio haberi possit: id per se ratum sit. Gellius lib. 1. c. 12.

PORCIA, de iure ciuitatis. Tulit M. Porcius Cato Tribunus pleb. Valerio, Apuleio COSS. Anno CDLIIII. Ne quis magistratus ciuem Rom. virgis cæderet, necarétve: sed damnato exilium permitteret: cum antea nudorum ceruix insereretur furcæ, corpus virgis ad necem cæderetur. Liuius lib. 10. Cic. pro Rabirio perduel. Sallust. in Catil. Sueton. in Nerone.

PVBLICIA, de cereis. Tulit Publicius Tribunus ple. Vt Saturnalibus cerei non nisi ditioribus mitterentur. Macrob. lib. 1. c. 7.

PVBLICIA, de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, spõsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret: vt si quis certet hasta, vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando. Marcianus lege tertia. D. de aleat. Idem lege Titia & Cornelia sancitum fuit, vt idem refert.

PVBLILIA Lætoria, de plebeiis magistratibus. Tulit Volero Publilius Philo, & Lætorius Tribuni pleb. Ap. Claudio Ap. F. & T. Quinctio Coss. Anno CCLXXX. Vt plebeij magistratus, qui antea curiatis comitiis fiebãt, deinceps remotis patribus tributis comitiis crearentur. Liuius libr. 2. Dionys. lib. 9. apud quem tamen πόπλιος βολερων legitur, pro πουπλίλιος, nam Volero prænomen, Publilius nomen fuit, vt non Voleronia, sed Publilia lex dicenda sit.

PVBLILIA, de legibus & censoribus. Tulit Qu. Publilius Philo Dictator, Anno CCCCXIII. Vt plebiscita omnes Quirites tenerent: Vt legum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: vt alter vtique ex plebe, cum eò ventum sit vt vtrunque plebeium Consulem fieri liceret, Censor crearetur. Liuius libro ab vrbe cõdita octauo.

PVPIA, de Senatu habendo. Tulit. Ne Senatus à XVIII. Kalendas Februarias ad vsque Kalendas Februarias haberetur. Ne nisi perfectis, aut reiectis legationibus, aliis de rebus Senatus haberetur. Cicero Epistol. ad Lentulum. 4. ad Q. Fratrem, lib. 2. Epistol. 2. & Cælius 8. Epistol. ad Ciceronem. Vbi hac lege solutos magistratus scribit.

Q

QVINA vicenaria. Vide Lætoria.

R

REGIA, DE VNIVS IMPERIO. Lata est ineunte regnum Romulo, qua populus omnem ei potestate in se concessit. Liuius lib. 34. Ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? an vetus Regia lex, simul cum ipsa vrbe nata? Cum autem annis amplius n. florente populi Romani libertate, sopita fuisset, postea D. Augusti & Tiberij dominatu, qui legibus soluti sunt, excitata, subtilius & copiosius quã antea perscripta est: & quo quisque die successores demortuorum imperium excipiebant, recitari solebat: quemadmodum ex his eius reliquiis intelligitur, quæ ex libro Epigrammatum Romanorum referuntur ab Hotomano. Ea verò ad Vespasiani imperium pertinet: quæ vt idem censet, à Cornel. Tacito lib. 20. his significatur verbis: Tum Senatus omnia Principibus solita Vespasiano decreuit, &c. Sunt & qui testentur, Romæ hanc scripturam extare in basilica Lateranẽsi, in ære incisam. Est autem huiusmodi. Fœdúsve cum quibus volet facere liceat, ita vti licuit Diuo August. Tib. Iulio Cæsari Augusto, Tiberióque, Claudio Cæsari August, Germanico, &c. Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatusconsulta per relationem discessionémque facere liceat, ita vti licuit Diuo August. Ti. Iulio Cæsari August. Ti. Claudio Cæsari Augusto Germanico. Vtique cùm ex voluntate auctoritatéve, iussu mandatúve eius, præsentéve eo Senatus habebitur, omnium rerum ius perinde habeatur, seruetur, perinde ac si è lege Senatus editus esset, haberetúrve. Vtique quos magistratum, potestatem, imperium, curationémve cuius rei petentes Senatui populóque Romano commẽdauerit, quibúsve suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur. Vtique ei fines pomœrij proferre, promouere, cum ex Republica censebit esse, liceat, ita vti licuit Ti. Claudio Cæsari August. Germanico. Vtique quæcunque ex vsu Reipublicæ, maiestate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarúmque rerum esse censebit, ei agere, facere, ius potestásque sit, ita vti Diuo Augusto, Tiberióque Iulio Cæsa. August. Tiberióque Claudio Cæs. August. Germanico fuit. Vtique quibus legibus plebísve scitis scriptum fuit, ne Diuus August. Tiberiúsve, Iulius Cæsar August. Tiberiúsve Claud. Cæsar August. Germanicus teneretur: iis legibus, plebisque scitis, Imper. Cæsar Vespasianus solutus sit, quæque & quaque lege, rogatione Diuum Augustum, Tiberiúmve, Iulium Cæsarem Augustum, Tiberiúmve Claudium Cæsarem Augustum Germanicum facere oportuit, ea omnia Imper. Cæsari Vespasiano August. facere liceat. Vtique quæ ante hanc legem rogatam acta, gesta, decreta, imperata, ab Imperatore Cæsare Vespasiano Augusto iussu mandatúve eius à quoque sunt, ea perinde iusta ratáque sint, ac si populi plebísve iussu acta essent. SANCTIO. Si quis huiusce legis ergo aduersus leges, rogationes, plebísve scita, senatúsve consulta fecit, fecerit, siue quod eum ex lege, rogatione, plebísve scito, S. V. E. C.

facere oportebit, non fecerit, huius legis ergo, id ei ne fraudi esto: néve quid ob eam rem populo dare debeto, néve cui de ea re actio, néve iudicatio esto, néve quis de ea re apud se agi finito. Hæc ex epigrammatum antiquorum lib. Vlpianus autem in l. j. D. de const. princip. hanc legem significat, cum ita scribit: Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cum lege Regia, quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat. Quod Iustin. totidem verbis in titul. de iure natur. & gent. transcripsit. Hanc autem Alexander Imperator legem Imperij appellare videtur in l. 3. C. de testamentis. & à Strabone in fine postremi libri significatur his verbis, vbi de Cæsare Augusto loquens, ἐπεί τε γὰρ, inquit, ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c.

REGIA, de mortuo inferendo. Tulit. Ne mulier quæ prægnans mortua sit, humetur antequam partus ei excidatur. qui contrà fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videatur. Marcianus. l. 2. D. mort. infer. Hãc autem legem superioris partem fuisse, ridiculum est dicere. tametsi eius auctorem nominare difficile est, cum satis constet Regis verbum cognomen fuisse, non nomẽ. Existimat Hotomanus Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius, de qua Marcianus antea disputarat, partem hanc fuisse, cum præsertim ad sacra hæc lex pertineat: de quibus quæ leges à Numa constitutæ fuerant, semper obseruatæ sunt: vt Iulius quoque Capitol. in Antonino Pio testatur. Similẽ Diodorus apud Ægyptios Græcósque prope omnes legem de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, lib. 2. commemorat. itémque Clemens Alexand. lib. 2. Strom. & Plutarchus de Ægyptiis, libro de sera num. vind. Ælianus de Atheniensibus, lib. Var. histor. 5.

REMMIA, Vide Memmia.

RHODIA, de iactu. Latam opinatur Hotoman. à Rhodiis, & à Cæsaribus receptam: Vt si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est. Paulus. l. j. D. de lege Rhodia. Sumpsere tamen videntur hanc legẽ Romani, vt & alias complures nauticas à Rhodiis, quorum disciplina naualis, & gloria tunc maximè excellebat: & in l. *Deprecatio*. D. de leg. Rod. eleganter Antoninus ait, terram suis legibus, mare legibus Rhodiis regi, quatenus nulla eis suarum legum aduersatur. Nisi fortè hæc de Rhodiis lata est: & Rhodia sic dicatur, vt Cypria lex (quæ de Cypri rege lata est à Claudio) nominatur in Sextiana: & Tribunitia, de Tribunorum potestate, in secunda Verrina.

ROMVLEIA, de sacerdotiis. Vide MANLIA.

ROSCIA Theatralis. Tulit L. Roscius Otho Trib. ple. L. Metello. Qu. Martio COSS. Ann. DCLXXXII. Vt in Theatro Equitibus Romanis, qui H-S. quadringenta possiderent. 14. gradus spectandi gratia assignarentur: exceptis iis, qui siue suo, siue fortunæ vitio decoxissent. cui generi certum locum assignauit, pœna irrogata si in 14. sedissent. Cic. Philipp. 2. Asconius in Cornelianam. Flor. epit. 99. Dio lib. 26. Plin. lib. 7. c. 20. Iuuenal. Sat. 14. Et Tacitus lib. 15. qui legem interpretatur hanc habuisse vim, vt Equites non ante plebem, ac separatim, confusè tantum quatuordecim ordines haberent.

ROSCIA, de terminis. Eius caput in libro Variorum auctorum, de agrorum conditionibus amissum puto: vt in Mamilia lege exposuimus.

RVPILIA, de iure Siculorum. Dedit P. Rupilius Consul cum P. Popillio, Anno DCXXI. Cicero Verrina. 4. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo non eiusdem ciuitatis, vt de eo Prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod is decem legatorum sententia statuit, quã legem Siculi Rupiliam vocant: sortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, senatus ex aliqua ciuitate qui iudicet datur, cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Rom. à Siculo petit, Siculus iudex datur, quod Siculus à ciue Romano, ciuis Romanus datur, cæterarũ rerum selecti iudices ex ciuium Rom. conuentu proponi solent. Vide Ascon. in eandẽ Orat. & Valer. Max. lib. 6. c. 10. apud quem tamen Rutilius perperam legitur.

RVTILIA, de trib. milit. Tulit C. Rutilius Rufus. Festus. Rufuli appellabantur Tribuni militum à Cõsule facti, non à populo: de quorum iure, quod Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli, ac post Rutuli sunt appellati.

S

SACRATA militaris. Tulit, vt censet Hotom. M. Valerius Coruus Dictator, Ann. CDXI. ob militum Capuanorum secessionem. Ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur: ne quis vbi Tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset. Liuius lib. 7.

SACRATIS legibus Vestalibus pœna incesti constituta est, vt viuæ defoderentur. Dionys. lib. j.

SACRATA IVNIA, de Trib. ple. Tulit L. Iunius Brutus Trib. ple. primus creatus, Cassio, Cominio COSS. Anno CCLX. Vt plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilij latio aduersus Consules esset: néve cui patrum capere eum magistratum liceret. Vt neque priuilegium irrogari, neque de capite ciuis, nisi comitiis centuriatis rogari liceret. Liuius lib. 2. & Cic. pro Sextio, & pro domo. Dionys. libr. 6. legis verba hæc refert: Δήμαρχον ἄκοντα, ὥσπερ ἕνα τῶν πολλῶν, μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾶν, μηδὲ μαστιγούτω, μηδὲ ἐπιταττέτω μαστιγοῦν ἑτέρῳ, μηδὲ ἀποκτεινέτω, μηδὲ ἀποκτείνειν κελευέτω, ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά. καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνου καθαρὸς ἔστω. id est, ne quis Tribunum vi quasi priuatum quicquam facere cogito, néve virgis cædito, néve cædi iubeto, ne occidito, néve occidi iubeto: qui aduersus ea fecerit, sacer esto: bonáque eius Cereri sacra sunto: eúmque occidere ius fásque esto. Liuius autem lib. 3. hoc è rogatione carmẽ edit: Si Tribunos plebis decem rogabo, si quis minus hodie decem Tribunos plebis fecerit: hi tum quos sibi collegas cooptassint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebeij sint, vt illi quos hodie Tribuni plebeij feceritis. Sacratæ autem leges dicebantur, inquit Festus, quibus sancitum erat, Vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt qui esse dicant Sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Hæc ille. Cic. pro Cornelio maiestatis reo, Tanta igitur in illis virtus fuit, vt ann. XVI. post reges exactos, post nimiam dominationem potentium leges sacratas ipsi sibi constituerent, duos Tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons sacer appellatur, in quo armati consederant, æternæ memoriæ caussa consecrarent. Hæc Cic. Dubitari autem potest, verúmne illud sit quod scribit Diodorus libr. 12. in Auentino fœdere comprehensum hoc fuisse, vti Trib. pleb. exacto sui magistratus anno, mox totidem alios in annum sequentem designarent: quod si prætermisissent, illico viui cõburerentur. sin aliquanto diutius eos in designando dissensio tardaret, interea potestas eis prorogaretur, dum alios crearent.

SATVRA lex. Festus, Satura est cibi genus conditi, & est lex multis aliis cõferta legibus. Itaque in sanctione legum adscribitus, Néve per saturã abrogato, aut derogato. Annius Luscus in ea quam dixit aduersus Tiberium

rium Gracchum, Imperium quod plebs per satyram dederat, id abrogatum est. & C. Lælius in ea, quam pro se dixit, Dein postera die quasi per satyram sententiis exquisitis in deditionem accipitur. Quidam dicunt esse genus carminis, ubi de multis rebus disputatur. Hæc Festus. Diomedes Grammaticus: Satyra lex nomen accepit à genere cibi ex variis rebus conditi. Sallust. in Iugurthino bello iisdem verbis, Dein postero die quasi per Satyram legem senteotiis exquisitis, in deditionem accipitur. quod Sallustius de Iugurtha dicit, nec ibi quisquam aderat Lælius. mēdum igitur subest in Festo. Legem itaque Satyram fuisse putant, in qua coniunctim multis de rebus vna rogatione populus consulebatur. Quod lege Cæcilia & Didia vetitum fuisse, Cic. in Orat. Pro domo sua, testatur. Et sententias ferri per satyram, cum ex multis capitibus, etsi quædam comprobātur, quædam improbantur, ioiicitur tamen tabella, VTI ROGAS. Iustinianus in præfa. ad Antecessores. §. 2. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata, id est, Nullo ordine, sed confusè ac perturbatè, dum modò hinc, modò illinc aliquid decerpitur. Vide Erasm. Chil. 4. cent. 8.

SCANTINIA, vel Scatinia, de pueris impudicis. Tulit C. Scantinius Aricinus Trib. pl. Vt qui præposteram vel aduersi, vel auersi venerē exercuissent: Vel, Vt qui alienam pudicitiam solicitassent, aut suam ipsi prostituissent, pœna x. millium nummum coërcerentur. Iuuenal. Sat. 2. Suet. Domitiano. Ausonius, Cic. Phil. 3. Fabius lib. 4. c. 2. & lib. 7. 4. Cælius lib. Epist. fam. 8. epist. 12. Hic Scantinius cum Marcelli viri illustris filium de impudicitia appellasset, damnatus est, vt Valerius lib. 6. c. 1. testatur. Tertullianus lib. de Monogam. Prudentius in Romam. Postea tamen huic sceleri pœna gladij à Christianis imperatoribus constituta est, quam primum sanxerunt Constantius & Constans, vt habetur in l. cum vir nubit. C. ad legem Iul. de adult.

SCRIBONIA agraria, seu viaria. Tulit C. Curio Trib. pleb. Cælius Epist. fam. lib. 8.

SCRIBONIA, de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Tulit fortasse idem ille. Ne vrbanorum prædiorum seruitutes vsucapi liceret, vtique earum seruitutum libertatem vsucapere ius esset. L. 4. in fi. D. de vsurp. vbi Cuiac. Ad ciuitatum dignitatē ea lex pertinuit: vsque eo vt etiam sine bona fide & titulo eius libertatis vsucapionem ferret. l. si ædes. 32. D. de seruit. vrb.

SEMPRONIA, de ære alieno. Tulit M. Sempronius Tr. pleb. L. Cornelio, Q. Minutio COSS. Ann. DLX. Vt cum sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idē quod cum ciuibus Ro. esset Liuius lib. 35. Cic. de Offi. 2.

SEMPRONIA agraria. Tulit Ti. Sēpronius Gracchus Trib. pl. P. Mutio Scæuola. L. Calpurnio COSS. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingenta iugera possideret: quorum tamen dimidium filiis habere liceret. Vt si quis latius agrum patefaceret, Triumuiri quotannis data opera creati, iudicarent quà publicus ager, quà priuatus esset. Appian. lib. Emphyl. 1. Plutar. in Gracchis. Vell. lib. 2. Auctor libri de vir. illustr. Cic. in Sextian. & de aruspic. respons. Florus epit. 58. & Siculus Flaccus in lib. de condit. agror. apud quem tamē Ducenta legimus, cum alij omnes apertè Quingenta prodant.

Sempronia, DE REGIS ATTALI HÆREDITATE. Tulit idem. ὅπως τὰ βασιλικὰ χρήματα κομισθέντα, τοῖς τὴν χώραν διαλαγχάνουσι τῶν πολιτῶν ὑπάρχοι πρὸς κατασκευὴν καὶ γεωργίας ἀφορμήν. Vt pecunia Regis Attali, qui populum Rom. hæredē fecerat, iis ciuibus qui sua lege Sēpronia agrum sortiti erāt, daretur ad comparationem instrumentorum & agriculturæ apparatum. Vt agri Regij à Cēsoribus locarētur vnde vectigal populo penderetur. Plutarch. in Gracchis. Cic. Verr. 5. & Florus epit. 58.

SEMPRONIA iudiciaria. Tulit C. Sempronius Gracchus Trib. pleb. 4. Q. Cæcilio, T. Quinctio COSS. Annò DCXX. Vt iudicia quæ semper antea penes ordinem senatorium fuissent, ad solos Equites transferrentur. App. lib. de bello ciuil. 1. Asconius in Diuinat. Velleius libr. 2. Tacitus lib. 12. Varro de vita P. Romani, apud Marcellum in voce Biceps. Plutarch. autem in Gracchorum vita Equites trecentos cum Senatoribus trecentis mixtos tradit, atque inter vtrosque communicata iudicia: quod (pace tanti viri dixerim) falsum est. Hæc enim Liuia lex fuit: vt suo loco docuimus.

Sempronia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem. Vt ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur. Sallust. in Orat. Cæs. de Rep. ord. Vt cui magistratus abrogatus fuisset, ei magistratum iterum capere ius non esset. qua lege M. Gelanius, cui Ti. Gracchi lege Tribunatus abrogatus fuerat, notabatur. Eam tamen Caius, Corneliæ matris precibus, post abrogauit. Plutarchus ibidem, & alij.

Sempronia, DE IVRE CIVIT. Tulit idem. Ne de capite ciuis R. iniussu populi iudicaretur, qui indicta caussa in ciuem Ro. animaduertisset, de eo populi quæstio constitueretur: quod propter P. Popillium latum est. Cicero pro C. Rabirio, pro domo, pro Cluentio, & de legibus. 3. item Plutarch. in Gracchis. Idem postea lege Porcia repetitum est. Cicer. Verr. in. 7. O nomen dulce libertatis: o ius eximium nostræ ciuitatis: o lex Porcia, legésque Semproniæ. Videtur autem exceptum parricidium his legibus fuisse cū in Orat. pro Sext. Roscio vetus supplicium commemoretur.

Sempronia, DE SVFFRAGIIS. Tulit idem. Vt sociis Latinis ius suffragij ferendi perinde vt ciuibus Romanis esset. Idem.

Sempronia, DE VIIS ITALIÆ. Tulit idem. Vt viæ in Italia munirentur, sternerentur, lapidibus milliaria discernentibus notarentur, pontibus instruerentur. Idem.

Sempronia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit idem. Vt coloniæ extra Italiam deducerentur. Paterculus lib. 2. Plutarch. in Gracchis, Appia. in Liby. Florus epit. 60.

Sempronia, DE RE MILITARI. Tulit idem. Ne minores annis 17. ad militiam cogerentur. Vt vestes militibus gratuitò & præter stipendium darentur. Plut. in Gracchis.

Sempronia, DE PROVINCIIS DECERNENDIS. Tulit idem. Vt Senatus quotannis ante comitia consularia designandis Consulibus prouincias arbitratu suo decerneret, quas deinde ipsi designati inter se sortirentur: quod ante vel post designatos, vel post iniitum Consulatum facere solebat: præterea cum antea Senatus decreto per Tribunos intercedi posset, ne deinceps liceret. Cicer. pro domo sua, in Vatinium, De prouin. cons. Sallust. in Iugurthino. Sueton.

Sempronia FRVMENTARIA. Tulit idem iterū Trib. pleb. M. Fuluio, M. Plautio COSS. An. DCXXVIII. Vt semisse & triente frumentum menstruum plebi ex publico viritim daretur. Appian. lib. de bell. ciuil. 1. Florus epit. LX. Cic. pro Sextio, Tuscul. 3. in Bruto. Velleius lib. 2. Plutarch. in vitis. Hinc locus Romæ constitutus in quo frumentum publicū asseruabatur, vnà cū legibus frumentariis, qui dicebatur, Horrea Sempronia.

SEMPRONIA & Iulia, de limitibus. Tulit. Vt per actuarios limites populo ius eundi esset, sicut per viam publicam. Hyginus in libello de limitibus constit. Vide Iulia, de limitibus.

SENTIA, de senatu supplendo. Tulit, vt Hotom. opina-

tur C.Sentius Coss. cum Q.Lucretio, Augusto imperante, Ann. DCCXXXIIII. Vt in numerum patriciorum, qui senatui deessent, alij sublegerentur. Tacitus lib.2. vbi tamen Senia legitur, pro Sentia.

SERVILIA agraria. Tulit P. Seruilius Rullus Trib. pl. Cicerone, Antonio Coss. Ann. DCXC. Vt quæ post C.Marium, C.Carbonem Coss. publicè data, assignata, vendita, cõcessa essent, ea omnia eo iure forẽt, vti quæ optimo iure priuata sunt. Vt Decemuiri cum summo imperio crearentur, qui totius Italiæ, Syriæ, Asiæ, Libyæ, & prouinciarum quas nuper Pompeius subegerat, vectigalia venderent, ex eáque pecunia agros colonis, quos arbitratu suo quò vellent deducerent, mercarentur. Vti eis liceret damnare quos vellẽt, damnatos in integrũ restituere, exules reducere. Huius rei caussa haberent apparitores, scribas, librarios, præcones, architectos, & vt eis darentur more maiorum muli, tabernacula, supellex, &c. Lex Cicerone dissuadente perlata non est. Hoc tamẽ visum est ex illius contra legem orationibus describendum esse.

SERVILIA. de ciuitate. Tulit C.Seruilius Glaucia Tr. pl. Coss. Vt Latinis ius esset ciuitatis assequendæ, in locum eius, quem accusando repetundarum damnassent. Ascon. pro Scauro. & Cic. pro Balbo.

Seruilia REPETVNDARVM. Tulit idem. Vt reus comperendinaretur: cum antea vel iudicari primo posset: vel amplius pronunciari. Id est vt accusatori dies XX. ad agendum, totidem defensori ad defendendum darentur. Cic. Verr.4. pro Posthumo, pro Scauro, & in hanc Ascon. Valer. lib.8.c.1.

SERVILIA iudiciaria. Tulit Q.Seruilius Cæpio Coss. cum C. Atilio. Ann. DCXLVII. Vt iudicia quæ lege Sempronia ad solos equites translata erant, ordini Senatorio communicarentur: quæ tamen nõ multo post abrogata est. Tacitus lib.12. Cic.1. de arte rhet. de orat. 2. in Bruto, in Ora. pro Scauro. & ibidem Asco. Imparem autem & minorem fuisse Senatorum numerum ex eo constat, quòd lege Liuia, quæ proxime insecuta est, ex æqua parte communicata sunt. & fortassis hoc est, quod Florus in Epito. de trecẽtis Senatoribus cum sexcentis equitibus commixtis ad legem Semproniam referebat. lib.60.

SEXTIA LICINIA, de sacerdotiis. Tulere L.Sextius, C.Licinius Trib. pl. P. Manlio Dictatore, Ann. CCCLXXXV. Vt pro Duumuiris sacris faciundis, Decemuiri ita crearentur, vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat. Liuius lib.6.

Sextia DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem L.Sextius M.Furio Dictatore V. An. CCCLXXXVI. Vt consul vnus è plebe crearetur: qua de caussa vicissim concessum à plebe nobilitati, vt prætor vnus qui ius in vrbe diceret, ex patribus crearetur. Liuius lib.6.

SVLPITIA, de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Tri. pl. Q. Pompeio, L.Sylla Coss. An. DCLXV. Vt exules reuocarentur: Vt noui ciues libertinique distribuerentur in tribus. Florus epit.77. Plutar. in Sylla. Eo enim tempore noui ciues in octo tantum tribubus suffragium ferebant, auctore Appiano, & propter reliquarum tribuum multitudinem nullius momenti erant.

SVLPITIA, de C.Pontinio. Tulit Ser. Sulpitius Galba Prætor Ann. DCXCIX. Vt C. Pontinio proconsuli, quo die vrbem triumphans ingrederetur, imperium esset. Cic. lib.4. ad Atti. Dio. lib.40.

Sulpitia, DE ÆRE ALIENO. Tulit idem. *μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν.* Ne quis Senator supra duo millia drachmarum deberet. Plutarchus in Sylla. Ipse tamen legislator, cũ vita excessit, vltra trecentas myriades debiti nomine reliquit.

Sulpitia, DE BELLO MITHRIDATICO. Tulit idem. Vt Syllæ, cui Asia prouincia obuenerat, vt bellum Mithridaticum administraret, imperium abrogaretur, & C.Mario mandaretur. Velleius lib.2. Florus epitome 77. Plutarchus in Sylla, & Mario, & Appianus de bello ciuil.1.

SVLPITIA, de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Consul cum C.Aurelio, Anno DLIII. Vellent iuberẽt Philippo regi Macedonibúsque, qui sub regno eius essent, ob iniurias, armáque illata sociis populi R. bellũ indici. Liuius lib.31.

SVLPITIA Sempronia, de templis & aris. Tulere ex S. C. P.Sulpit. P.Sempron. Coss. An. CDXLIX. Ne quis templum arámve iniussu Senatus, aut Tribunorum pleb. maioris partis dedicaret. Liuius lib.9.

T

TALARIA, de talorum lusu. Nominatur à Plauto in Milit. glor.

Atque adeò ut ne legi fraudem faciam talariæ:
Accuratote, ut sine talis domi agitent conuiuium.

Facetè ad legem aliquam de alea veterem alludit, qua talorum lusus conuiuiis interdicebatur: Publiciam fortè, aut Titiam. Nam sumptuariæ leges, quibus hanc nonnulli attribuunt, de sumptibus tantummodo cauebant.

TARPEIA, de mulcta. Vide Ateria Tarpeia.

TERENTIA CASSIA frumentaria. Tulere M.Terentius Lucullus, C.Cassius Coss. Anno DCXXC. Vti frumenti alteræ decumæ à prouinciis coëmerentur precio in modios H-S. trium constituto: item vt ciuitatibus æqualiter imperaretur, precio in modios singulos H-S. quatuor constituto. Cicero Verr.5. & 7.

TERENTIA, de legibus consularis imperij. Tulit C.Terent. Arsa Trib. pleb. Lucretio, Veturio Coss. Anno CCXC. Vt quinque viri crearentur legibus de imperio Consulari scribendis, ne ipsi libidinem ac licentiã suam pro lege haberent. Dionysius lib.10. Liuius libr.3. qui tamen perlatam non fuisse affirmat. Corruptè autem antea Terentilla vocabatur.

THORIA agraria. Tulit Sp.Thorius Trib. pleb. Ne agri amplius diuiderentur, sed possessoribus in iis relictis, vectigalia pro iis penderentur, eáque pecunia populo diuideretur. *τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων, καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ κατατίθεσθαι, καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν εἰς διανομάς.* Hæc Appian. libr. de bello ciuil.1. qui subiungit non multò post latam fuisse legem, qua vectigal illud abrogatum est. At Cicer. in Bruto lege Thoria id factum tradit. Sp. Thorius, ait satis valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum vitiosa & inutili lege, vectigali leuauit. Idẽ prætereà in libr. de Orat.2. scribit Lucilium lege Thoria postulatum fuisse, quòd ab eius pecore agri publici depasti essent. Corruptè autem apud Appianum Borius legitur, pro Thorius: vt alia in hoc genere quã multa.

TITIA, de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, spõsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret. Marcianus. l.3. D. de aleator. Vide PVBLICIA, de lusu. Ac de his fortassis accipiẽdi sunt hi versus Horatij lib.3. Carminum ode.24.

—Nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer:
Venarique timet, ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Seu malis uetita legibus alea.

Meminit etiam Cic. Philippica.2. legis de aleator.

TITIA, de triumuiratu quinquẽnali. Tulit P.Titius Trib. ple. Vt Tresuiri Consulari potestate cõstituendæ Reipubl. in quinquennium crearentur, Octauius Cæsar, Lepidus, & Antonius. Appian. De bell. ciuil. 4. & Florus Epit. CXX.

TITIA, de donis & muneribus. Tulit L.Titius, Ne ob orandam

orandam caussam pecuniam donúmve patroni acciperent. Tacit. lib. 2. & Ausonius:

Iurisconsulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde sit hæc distantia? semivir ipse
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Eum notat, qui à clientelis inops, nec donum nec munus ab vllo capiebat. Idem fuit sancitum Cincia lege, de qua superius retulimus.

TITIA agraria. Tulit, vt vult Hotom. Sext. Titius Tribu. pleb. M. Antonio, A. Posthumo Coss. Ann. DCLIIII. Vt vectigal agris publicè assignatis impositum Quæstor colligeret. Cic. lib. 2. De orat. pro Muræna, Valer. lib. 8. c. j.

TREBONIA, de Tribunis pleb. Tulit L. Trebonius Trib. pleb. Herminio, Virginio COSS. Anno CCCV. Vt qui plebem Romanam Tribunos pleb. rogaret, is vsque eò rogaret, dum x. Tribunos pleb. faceret. Qua lege Tribunorum cooptatio collegio adempta, in populum R. translata est. Liuius lib. 3. & 5.

TREBONIA, de Cæsare. Tulit A. Trebonius Tr. pleb. Pompeio Magno & Crasso iterum COSS. Ann. DCXCVIII. Vt Cæsari imperium in Gallia in aliud quinquennium, quàm quod ei Vatinia lege concessum erat, prorogaretur. Ita Trebonius Senatui successoris mittendi potestatem adimebat. Cicero lib. ad Att. 7. 8. 9. 10. Item Flor. Epit. 105. Plutarch. in Pomp. & Catone Vticensi, Dio. lib. 39.

TREBONIA, de Pompeio. Tulit idem. Vt eisdem Coss. Syria & Hispania prouinciæ in quinquennium darentur. Plutarc. in Pompeio.

TRIBVNITIA lex dicitur quæ de Tribunorum potestate lata est. Festus lib. 17. Homo sacer is est, quem populus iudicauit ob maleficium, neque fas est eum immolari: sed qui occidit, parricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur. Si quis eum qui eo plebiscito sacer sit, occiderit, parricida ne sit. Quibus verbis Festus Sacratam Iuniam, quam suo loco exposuimus, significat. Alia sententia diait Cicero in Verrina II. Vident adhuc post legem Tribunitiam vnum Senatorem vel tenuissimum esse dãnatum. Quibus verbis Pompeiam legem intelligit, de Tribunitia potestate restituenda, nondum tamen latam, sed in concionibus ostentatam.

TRIBVNITIA lex nominatur, à Pomponio dicam, an Trɪboniano? in l. 2. De orig. iuris, ferè initio: Exactis deinde Regibus, lege Tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt. At lata ea lex est à Iunio Bruto Consule, non Tribuno, vti Liuius testatur. Rursus quod nonnullis placet, à C. Terentio Arsa Tribuno pleb. latam esse, Lucretio, Veturio COSS. Anno CCXC. quo anno scribit Liuius latam fuisse legem ab illo. Vt Quinque viri crearentur legib. de Imperio Consulari scribendis non satisfacit. disertè namque Liuius perlatã eam legem non fuisse affirmat. Cessit, inquit Liuius, ad vltimum maiestati Tribun. ple. & destitit. Videndum ergo vtrum apud Pompon. mendum sit, & legendum LEGE BRVTI IVNIA: an potius Pomponius à Liuio dissentiat, & à Bruto Celerum Tribuno legẽ latam existimet, necdum Consulatum adepto. nam eum Celerum Tribunum fuisse, in ead. lege. §. 8. confirmat.

TVLLIA, de legationibus liberis. Tulit M. Tullius Cic. Consul cum M. Antonio, Ann. DCXC. Ne sicut antea infinitum, sed annuum tempus earum esset. Idem de Legib. 2.

TVLLIA, de ambitu. Tulit idem. Ne quis munus gladiatorium biennio quo magistratum petierat, petiturúsve erat, ederet: nisi ea testamento præstituta die. Vt senatoribus ambitus damnatis, aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Vt in plebem pœna grauior esset, quàm lege Calpurnia fuisset. Vt reis morbum excusantibus, pœna certa esset. Cicer. pro Muræna, pro Sextio, in Vatin. Dio lib. 37.

V

VALARIA, de prouocatione & libertate populi. Tulit P. Valerius Publicola Cos. solus, Bruto collega mortuo, Ann. CCXLIII. Vt aduersus omnes magistratus, ad populum prouocatio esset. Ne quis magistratus ciuem Rom. aduersus prouocationem verberare, aut necare, aut pecunis mulctare vellet. Ne quis Romæ imperium haberet, nisi cui à populo datum esset, sacrúmque esset cum bonis caput eius qui regni occupandi consilia iniisset. Vt capitale esset, si quis iniussu populi magistratum adiisset. Vt quinque boum & duarum ouium mulcta esset. Vt pecuniæ publicæ in æde Saturni reconderentur, duóque ærarij Quæstores crearentur. Vt plebs à portoriis & tributis præstandis liberaretur. Liuius lib. 2. Dionys. lib. 5. Plut. in eius vita. Val. Max. lib. 4. c. j. Pomp. de orig. iur.

VALARIA, de prouocatione. Tulit L. Valerius Consul cum M. Horatio, Anno CCCIIII. Ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet: qui creasset, eum iúsque fásque esse occidi, néve ea cædes capitalis noxæ haberetur. Liuius lib. 3. Dionysius 10. Eodem anno lata fuerat Duilia, qua de Consulibus tantum cauebatur. Vocatur etiam hæc Horatia.

VALARIA, de prouocatione. Tulit M. Valerius COSS. cum Qu. Appuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocasset, virgis cæderetur, securive necaretur: si quis aduersus ea fecisset, improbe factum. Liuius lib. 10. Diligentius, inquit, quàm aliæ sancita est: tertio tũ post Reges exactos lata, semper à familia eadem.

VALERIA, de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Cos. cum C. Cinna, in Marij demortui locũ suffectus, Ann. DCLXVII. Vt creditoribus quadrans solueretur. Paterculus lib. 2.

VALARIA, de Syllæ dictatura. Tulit L. Valerius Flaccus Interrex à Senatu proditus, destituta Consulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis. Vt L. Sylla perpetuus dictator Reip. constituendæ caussa crearetur, & quæcunque is aut tanquam Consul, aut tanquam proconsul gessisset, rata essent. Cicero Verrin. 4. in Rullum, Appian. de bell. ciuil. j.

VALARIA de proscriptis. Tulit idem. Vt eorum bona veneant qui proscripti sunt, aut eorum qui in aduersariorum præsidiis occisi sunt. Vt proscriptiones venditionésque ad diem Cal. Iuniarum fiant. Cicero pro Sex. Roscio, vbi contumeliosè in Syllam, vtrum Valeria an Cornelia dicenda sit, nescire se scribit. In Verrina 3. caput Corneliæ memoratur, Ne quis testamento proscriptum iuuaret. Sed ego neque à Valeria, quæ nomine sic dicebatur, cum re ac veritate esset Cornelia, id abiudico: neque ad verba, sed sententiam legis id refero. nã si aqua & igni eis interdictum erat nihilo magis testamẽto, quàm inter viuos eis largiri licebat.

VALARIA, de iure ciuitatis. Tulit Qu. Valerius Tribunus pleb. Martio, Sex. Iulio Coss. Anno DCLXII. Vt de iis qui socios ius ciuitatis appetentes clam palámve iuuissent, quæstio haberetur. Appianus lib. de bello ciuil. j.

VALERIA, de defectione militum. Tulit M. Valerius Coruus Dictator, Anno CDXII. Ne cui militum secessio, quam metu supplicij fecerant, cum de Capua, quæ ipsorum præsidio commissa erat occupanda conspirassent, eorúmque consilium detectum esset, fraudi esset. Liuius lib. 7.

VALERIA, de iure suffragij, Tulit C. Valerius Trappo Trib. pleb. Valerio, Liuio Coss. Anno DLXV. Vt Formianis, Fundanis, Arpinatibus suffragij latio (nã ante sine suffragio habuerunt ciuitatem) esset. Liuius lib. 38.

VARIA maiestatis. Tulit Qu. Varius propter obscurum ius ciuitatis Hybrida cognominatus, Trib. pleb. aduersus intercessionem collegarum. Vt quæreretur de iis quorum opera consilióve socij contra populum Rom. arma sumpsissent. Asconius in Orat. pro Scauro, & pro Cornelio: & in iisdem Tullius. Val. Max. lib. 8. c. 6. Cic. Tuscul. 2. & in Bruto.

VATINIA, de Cæsaris prouinciis. Tulit P. Vatinius Trib. pleb. C. Cæsare, M. Bibulo Coss. Anno DCXIIII. Vt C. Cæsari Gallia Cisalpina cum Illyrico in quinquennium sine senatus decreto, & extra sortem mandaretur. Vt ij quos in lege nominabat, Legati, sine Senatus decreto cum Cæsare proficiscerentur. Vt eidem pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur. Vt idē coloniam Nouumcomum deduceret. Tranquillus in Cæsare, Cicer. pro Balbo, & epist. ad Lentulum. Sallustius in Iugurth. Plutarchus in Vitis, & præsertim Cicero in Vatiniana hoc loco, Eripueráſne Senatui prouinciæ, &c. quo ex loco coniecturam capit Hotom. locum illum in media Oratione corruptum esse, vbi sic legitur, Eripuerisne partes illo tempore carissimas, partim à Cæsare, partim à publicanis. legendúmque Partim à Senatu. vt partes intelligātur subministrandæ pecuniæ, cum Senatus ærarij dispensationem haberet, publicani sæpe Rempub. pecunia iuuarēt. Mendum ex nota Se. ortum videtur, pro qua imperitus scriptor Cæsare reposuit.

VATINIA, de repetundis. Tulit idem. Vt qui repetundarum reus esset, ei alterna consilia reiicere liceret. Cicero in Vatin. vbi Commodiorem conditionem reiectionis, pro Contentionem legendum videtur.

VALLAIA, de hæredum institutione. Vide Iunia Velleia.

VILLIA annalis. Tulit L. Villius Annalis Trib. pleb. L. Manlio, Qu. Fuluio Coss. Anno DLXXIIII. Quot annos nati, quéque magistratum peterent, caperéntque. Liuius lib. 40. vbi tamen corruptè legitur ab L. Iulio Trib. pleb latam, vt annotat vir doctissimus. C. Sigonius. Et in lib. epist. Cælij. 8. pro L. Iulio annali, in manuscriptis est, L. Villio. & apud Valerium lib. 9. L. Tullius Annalis, pro L. Villius. Quod autem Liuius loco supracitato, hanc legem eo primum anno latam scribit, mirum prorsus est, cum lib. 25. ita de Scipione tradiderit: Huic petēti ædilitatem, cum obsisterent Trib. pleb. negantes rationem eius habendam esse, quod nondum ad petendum legitima ætas esset. Post autem lib. 22. in consulatu mandando T. Quintio Flaminio, quem nondum annos 30. natum fuisse Plutarchus prodit, huius legis ne verbum quidem fecerit: imo verò ita scripserit: Patres censuerunt in honorem, quem sibi per leges capere liceret, peteret, in eo populo creādi quem velit, potestatem fieri æquum esse. Hanc autem legem significat Ouidius in Fastis, cum ait:

Iura dabat populo senior, finitáque certis
Legibus est ætas, unde petatur honos.

Annus autem fuit Quæsturæ quidem nō ante XXVII. Tribunatus XX. Ædilitatis XXVII. Præturæ XL. Consulatus XLIII. Et quod de Quæstura diximus, aptè congruit cum eo quod Polyb. lib. 6. scribit, legem fuisse, ne quis vrbanum magistratum gereret, nisi decem stipendia confecisset. Annus autem ad militandum legitimus fuit. 17. Vide Cicer. Philip. 5.

VISSALLIA, de libertinis. Tulit L. Visellius Varro Cons. cum Caio Fonteio, anno DCCLXIII. Diui Claudij temporibus. Ne libertinis hominibus, qui ius anulorum aureorum adepti non erant, eos honores qui ingenuorum proprij sunt, capere liceret. Impp. l. vnica. C. ad leg. Visell. l. j. C. quando priu. act. crim. præiud. Vlpianus. c. Instit. 3. Viseellia tamen vbique legitur, mēdose: cū Viselliorū familia nota sit, cuius erat C. Visellius Varro, Ciceronis cōsobrinus, vt cōstat ex Brut.

VNCIARIA lex. * Dici cœpta est, quam L. Sylla, & Q. Pompeius tulerunt, qua sancitum est, vt debitores decimam partem ***. Hæc apud Festum: nec plura leguntur.

VOCONIA, de mulierum hæreditatibus. Tulit Qu. Voconius Saxa Tribun. pleb. Cæpione & Philippo Coss. Anno DXXCIIII. Ne qui census esset id est centum millia sestertium possideret, vt §. Papia. Instit. de success. libert. virginem néve mulierem, supra quadrantem suorum bonorum, id est ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας, vltra 25. millia sestertium, vt ait Dio libr. 56. hæredem instituere: plúsve cuiquam legaret, quam ad hæredē hæredésve perueniret. Ne fœminæ vltra consanguineos ab intestato succederent. Theophil. in Instit. tit. de leg. Falcid. [illegible] Cicero Verrina tertia, De senect. De finibus. 2. Dio lib. 56. Gellius lib. 7. c. 13. & lib. 17. c. 5. Augustinus libr. De ciuitate Dei 3. Florus in Epit. lib. 41. vbi Volumnius legitur pro Voconius. Paulus lib. Sent. 4. Extat autem declamatio Quintiliani CCLXIIII. in qua hæc lex præponitur: Ne liceat mulieri nisi dimidiam partem bonorum relinquere. Verum ea lex ad scholasticas exercitationes ficta & accommodata fuisse videtur, vt ex Dione constat.

VOLARONIA, de plebeiis magistratibus, vide PVBLILIA LÆTORIA.

LEGVM QVARVM INCERTA SVNT NOMINA, recensio.

LEGES publicorum iudiciorum, vt ante si reo commodum sit, iudicium de accusatore fiat, vtrum illi liceat accusare, nécne. Cornific. ad Heren. lib. j.

LEX, Ne quis vrbanum magistratum caperet, nisi qui decem stipendia confecisset. Polyb. lib. 6.

LEX semunciarij fenoris. Tulit. T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. Ann. CDVI. Liuius lib. 7.

LEGES, de ambitu. Ne quis candidatus nomenclatore in magistratus petitione vteretur. Plutar. in Cat. Vtic. Vt qui competitorem suum ambitus damnasset, pro eo substitueretur. Cicero pro Sylla. Vt qui quempiā ambitus damnasset, eius tribum assequeretur. Cicero pro Balbo. Vt qui de ambitu damnatus alium eodē crimine damnasset, in integrum restitueretur. Cicero pro Cluentio. Vt accusatori custos apponeretur, qui videret, quæcunque ad accusationem pararet atque ageret. Plutarch. in Cat. Vtic.

LEX, de Cn. Publicio Menandro, homine libertino, quē legati in Græciam proficiscentes interpretem secum habuerunt, vt si domum reuertisset, & inde Romam redisset, neminus ciuis esset. Cicero in ea pro Balbo. Pomponius autem in l. 5. D. de capt. & postlim. Et ideo, inquit, in quodam Menandro, qui postea quam apud nos manumissus erat, missus est ad suos: non est visa necessaria lex de illo, vt maneret ciuis Romanus. Nam siue animus ei fuisset remanendi apud suos, desinebat esse ciuis: siue animus erat reuertendi manebat ciuis: & ideo lex fuit superuacua. De eodem Menādro Ciceronis locū illū in lib. de Orat. primo, intelligendū censet Hotomanus. Similíque in genere, inferiore ordine, si quis apud nos seruisset ex populo fœderato, seséque liberasset, ac postea domū reuenisset, quæsitū est apud maiores nostros, num is ad suos postliminio rediisset, & amisisset hanc ciuitatem.

Lex, de militia. Vt qui ciuem ab hoste seruasset, is ab Imperatore quercea corona donaretur. Plutar.in Coriol. Item, Ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur. Liuius libro 7. Item, Ne quis loco ab Imper. designato cederet, atque ordinem desereret. Diodor.lib.12.

Lex, de carminibus infamibus. Donatus in Terentium, Sed cum Poëtæ abuti licentius stilo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos, ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata siluere.

— Lex est accepta, chorúsque
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.

Hæc Donatus, ex Horatij libro De arte. Idem etiam in libro Epistol.2. ad Augustum, legem eandem his versibus significat,

— Quin etiam lex
Pœnáque lata, malo quæ nollet carmine quenquam
Describi. vertere modum formidine fustis,
Ad benedicendum, delectandúmque redacti.

Sed hanc XII. Tab.legem esse censet Hotom.de qua Cic.lib.4.de Rep.scribit apud August.lib.de Ciuit.2.

Lex, de ciuitate Romana Mutini Libyphœnique danda, qui cum ab Hannone Carthaginensium Imperatore, cuius præfectus fuerat, dignitate sua spoliatus esset, Agrigentum Romanis prodidit. Liu.lib.27.

Lex, de Dictatore, Ne Dictatori equum conscendere liceret. Plutarchus in Fabio Maximo.

Lex de C. Servilio. Tulit Cn.Seruilio, C.Seruilio Coss. Anno DL. Ne illi fraudi esset, quòd patre qui sella curuli sedisset, viuo, cum id ignoraret: Tribunus pleb.atque Ædilis pleb.fuisset, contrà quàm sancitum legibus erat. Fuerat autem C.Seruilij pater annos 2.apud hostes Boios captiuus. Liu.lib.27.& 30.

Lex, de comitiis. Ne in comitiis magistratuum absentium ratio haberetur. Suet.& Plutar.in Cæsare.

Lex, ne quis præsidum munus, donum caperet, nisi esculentum, poculentum, quod intra dies proximos prodigatur, l.plebiscito.18.D.de offi.præsid.

Lex, Augusti tempore lata, vt præfecto Ægypti imperium par proconsuli daretur: commemoratur ab Vlp. l.j.D.de offi.præt.August.

Lex Agraria paulo post C.Gracchi necem lata, τὴν γῆν ὑπὲρ ἧς διεφέροντο, ἐξεῖναι πιπράσκειν τοῖς ἔχουσιν. ἀπείρητο γὰρ ἐκ Γράκχου τοῦ προτέρου καὶ τόδε. id est, Vt liceret iis qui agrum lege Sempronia possidebant, vendere. Hoc enim lex Tib.Grachi vetabat. Appian.lib. De bello ciuil.1.

Lex lata Papirio, Caruilio Coss. Anno CDXL. Vt qui iuniorum non couenisset ad Imperatorium edictum, quiq; iniussu abisset, caput Ioui sacratū esset Liu.lib.10.

Leges, de comitiis. Ne is qui comitiis præesset, sui rationem in magistratu petendo haberet. Liu.lib.10. Ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet. Cic. De leg.lib.3.

Lex, vt rei frumentariæ procuratio Sext. Clodio adempta Cn. Pompeio mandaretur. Cicer. Pro domo sua, Plutar.in vitis. Dio lib.39.

Lex, de repetundis. Vt euntibus in prouincias inquirendi in eos caussa, quos repetundarum reos fecerāt, certus comitum numerus esset. Vt literæ ex prouincia deportatæ triduo ad Prætorem deferrentur, indicúmque signis obsignarentur. Vt accusato sex tantùm horæ darentur. Cicer.pro Flacco, vbi recentem hanc legem appellat. vnde apparet inter Corneliam & Iuliā aliquā fuisse: cùm id de neutra intelligi possit.

Lex, de vini potu. Vt neque libera neque serua biberet vinum, neque verò clarorum virorum quispiam à pube vsque ad XXXV. annum. Ælianus Romanorum veterum hanc fuisse legem testatur, lib.2.

Lex, de magistratibus. Vt numerus liberorum in candidatis præpolleret. Cornel. Tacit.lib.2. Videtur legis Papiæ Poppææ pars fuisse.

Lex, Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret: quod propter M.Manlium Capitolinum factum est. Liu.lib.6.

Lex ex auctoritate patrum ad populum lata, vt Priuernatibus ciuitas daretur. Liuius.lib.8.

Lex, de sacerdotiis. Ne duo ex eadem gente idem sacerdotium haberent. Dio lib.39.

Lex pecuniaria. Ne quis in argento vel auro plus LX. H-S.possideret. quam legem Iulius Cæsar II.Coss. confirmauit. Dio 41.

Lex, de Quæstoribus. Vt Quæstoribus anno confecto redire ex prouincia liceret. Plutar.in Gracchis.

Lex, de militia. Vt ciues Rom. annos X.cùm vsus Reip. postularet, militarent. Plutarch.in Gracchis.

Lex, qua Flaminica Dialis sacrorum caussa in potestate viri, cætera promiscuo iure ageret. Tacit.lib.4.

Lex quæ sumptum sepulchrorum definiebat, & qui eum modum superasset, tanta pecunia quantam præter modum impendisset, mulctabat. Cicero ad Attic.lib. 12.Epist.35.

Lex, P.Scipione, C.Liuio Coss. lata per vnum è Tribun.pleb. Anno DCVI. Vt Belli Punici secundi administratio P.Scipioni Consuli mandaretur, vt ex delectibus supplementum conscriberet, voluntarios quotquot posset à sociis acciperet, & ad reges ac ciuitates literas daret inscriptas populi Rom.nomine. Appian. De bell.Punicis.

Lex Castrensis apud Romanos. Quæ pro desertore habet, si quis vlterius secedat, quam vnde signa audiri possint. Appia.in Libyco.

Lex, de Tribunis pleb. Εἰ δήμαρχος ἐν ἀρχῇ τοὺς παραγγέλλοντας, τὴν δήμαρχον ἐκ πάντων ἀναπληροῦν. Vt si Tribunus nondum promissa præstiterit, eius in primis ratio à populo Comitiis Tribunitiis habeatur. Appia. De bel.ciuil.1.

Lex, de triumpho. Ne quis triumpharet, nisi qui hostiū quinque millia vna acie cæcidisset. Valer.Max.libr.2. cap.3.& Dio lib.37. Vt solis Consulibus & Ducibus triumphare liceret. Plutarchus in Pomp. & Caton. Vtic. Ne qui triumphaturus erat, ante triumphum vrbem introiret. Plutarch.in Pomp.

Lex, de trigeminis, ἣ κελεύουσα, οἷς γένοιτο τρίδυμα, ἐκ τοῦ δημοσίου τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρις ἥβης. Vt quibus trigemini liberi nati erant, iis ad alendos pueros sumptus de publico suppeditetur. Dionysius lib.3.qui propter Horatiorum laudem eam latam, suóq; adhuc tempore obseruatam scribit.

Lex, de vacatione. Appia. De bello ciuil.lib.2.sic scribit: ἕως δεινοὶ Ῥωμαίοις ἐδόκουν, ὡς νόμῳ τε περὶ ἀτελείας ἱερέων καὶ γερόντων ἐγγράφειν, πλὴν εἰ μὴ Κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι, τότε δὲ καὶ γέροντας καὶ ἱερέας στρατεύεσθαι. Vsque eò, inquit, Galli Romanis terribiles & formidolosi sunt, vt in lege de vacatione militiæ, quæ sacerdotibus & senibus permittitur, illud ascriptum sit, nisi si bellum Gallicum exoriatur. tum enim & senes & sacerdotes in militiam proficisci. Liuius quoque lib.8.tradit, exorto tumultu Gallico, Mamercum Cos.iussum scribere exercitū sine vlla vacationis venia, quin opificum quoque vulgus, & sellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Idem præterea lib.10. vbi de eodem nuncio commemorat: Senatus, inquit, iustitia indici, delectū omnis generis hominum habere iussit, nec ingenui modò, aut iuniores sacramento adacti sunt: sed seniorum etiam cohortes factæ, libertinique centuriati. Plutar.præterea in vita M.Marcelli, de Gallis loquens: οὓς μάλιστα, inquit, Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ὅτι δὲ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀπέβαλον, ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ ἔθεντο νόμον, ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερεῖς, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. id est, Quos maximè Romani metuisse

videntur, quippe à quibus vrbe pulsi aliquando fuerant: ac iam iam legem tulerant, vt vacatio militiæ sacerdotibus esset, præterquam si rursus bellum Gallicum exoriretur. Item in Camillo: [Greek text] id est, Tantus erat Gallorum metus, vt legem Romani tulerint, vt sacerdotes militiæ vacationem haberent, præterquam si bellum Gallicum exoriretur. Tumultu tamen, non bello Gallico, hanc fuisse consuetudinem, Cicero Philippica octaua docet his verbis: Grauius autem esse tumultum, quàm bellum, hinc intelligi potest, quòd bello Gallico vacationes valēt, tumultu non valent. Huius legis etiam in ea pro Fonteio meminit.

Lex Vectibulici, siue, vt est in manum script. Cod. Vectij Lybici, qua manumissus à republ. Rom. ciuitatem Rom. consequebantur: cuius potestas postea senatusconsulto Iubentio Celso iterum, & Netatio Marcello, Coss. facto, ad prouincias porrecta est. de qua l. vlt. C. de seruis reip. manumit.

DE SENATORIBVS, SENATV, ET SENATVSCONSVLTIS.

Ex Francisco Hotomano.

Senatores à Romulo primū institutos esse, Liuius, Dionysius, Plutarchus aliíque auctores tradūt. Liuius quidem in lib. j. sic: Cùm iam virium haud pœniteret, cōsilium deinde viribus parat. Cētum creat Senatores, siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui ciere Patres possent. Patres certè ab honore, patritiique progenies eorum appellati. Dionysius autem lib. 2. Romulus autem his constitutis, statuit continuò sibi consiliarios cooptare. Virósque centum ex patriciis legit, quibus cum Remp. administraret. Eorum autem hoc discrimen fecit. Ipse quidem vnum ex omnibus præstantissimum designauit, quem existimaret vrbanis rebus præesse oportere, si quando ipse cum exercitu extra vrbem esset. Deinde iussit vnamquamque tribum três viros ætate, prudentia & nobilitate generis præstantes deligere. Post illos nouem, singulas curias iussit denuò tres viros è patritiis maximè idoneos deligere. Postquam ad primos illos nouem à tribubus designatos, istos nonaginta quos curiæ crearant, adiunxisset, & iis illum præfecisset, quem ipse antea decreuerat, centum Senatorum numerum impleuit. Is consessus, siue concilium verbum pro verbo Græcè expressum, [Greek], id est, Senatum significat: & vsque adhuc eo nomine à Romanis appellatur. Vtrum autem propter senectutem eorum qui cooptati fuerant, an propter virtutem nomen illud reperit, non habeo certū quod dicam. quippe prisci homines solebant eos qui natu grandes, & boni viri essent, [Greek] id est senes appellare. qui verò in eo consilio erant, Patres conscripti vocati sunt, & vsque adhuc eam appellationem retinuerunt. Plutarchus autem in Romulo ferè in eandem sententiam scribit. Cicero etiam in Catone sic scribit: Nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis vteretur (de sene Scipione loquitur) sed consilio, ratione, sententia: quæ nisi essent in senibus, non summum cōsilium maiores nostri appellassent Senatum. Seneca autem à qua ætate non cogerentur Senatores in senatum venire, duobus locis constituit: quorum vnus est lib. Declamat. 1. Senator, inquit, post sexagesimumquintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Et in fine libri De breuitate vitæ, Lex, inquit, à quinquagesimo anno militem non cogit: à sexagesimo senatorem non citat. Zonaras autem libro 11. in hunc modum, Romulus ex iis qui tum amplitudine generis, tum prudentia, tum etiam instituto vitæ clariores essent, centum designauit consiliarios: eósque Patritios nominauit. Eorum autem cōuentum vniuersum, Senatum appellauit: quem Græci [Greek] vocant. Senatoribus autem iccirco Patritiorum nomen est impositum, vel quòd ingenuorum liberorum patres essent: vel potius quòd ipsi dēmonstrare patres suos possent, quippe qui nobili genere orti omnes essent: vel etiam à patrocinio (sic autem [Greek] Latino verbo appellant: Patronos enim eos qui præsidium atque opem ferunt, nominabant.) Sed videamus ne proximè ad Romuli mentem accedat is, qui per hanc appellationem existimet illum hoc significare, oportere primarios viros, & ciuitatis principes, paterno studio inferiorum curam suscipere: simúlque plebem per hanc Patritiorum appellationem perducere, vt ne potentiorum honoribus indignentur: sed erga eos bono animo sint, quippe quos Patres & habeant, & appellent. Idem de Patritiis eodem libro: Patritiis enim vrbanos calceos, tum corrigiarum implicatione, tum literæ vnius forma insignitos dederunt; vt ab illis centum viri qui à principio Senatores fuerunt, fluxisse viderentur. Literam autem R, fuisse aiunt: siue quòd numerum illorum centumuirorum significet (nam apud Græcos [Greek] nota est numeri centenarij) siue quòd prima sit litera, qua Romanorum nomen scribitur. Nunc qui senatores essent, quique in senatu dicendæ sententię ius haberent, breuiter ex antiquorum auctoritatibus ordine expositis aperiēdum est. Sallust. in Catilin. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, Reipublicæ consultabant; hi vel ætate, vel curę similitudine Patres appellabantur. Liuius lib. 11. Deinde quo plus virium in senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Regiis diminutum patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam expleuit. traditúmque inde fertur, vt in senatum vocarentur, qui patres, quíque conscripti essent. Conscriptos videlicet in nouum senatum appellabant lectos. id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendósque patribus plebis animos. Festus lib. j. Patres dicuntur, qui sunt patricij generis: Conscripti, qui in senatu

in senatu sunt scriptis annotati: Allecti autem dicebantur apud Romanos, qui propter inopiā ex equestri ordine in senatorum sunt numerum assumpti. Idem libro 14. Patres Senatores ideo appellati sunt, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus, ac si liberis propriis. Idem libro 15. Qui patres, quòd conscripti vocati sunt, in curiam, quo tempore Regibus vrbe expulsis, P. Valerius Consul propter inopiam patriciorum ex plebe allegit, in numerum senatorum centum & sexaginta & quatuor, vt expleret numerum trecentorum. Sic duo genera appellauere. Idem lib. 17. Senatores à senectute dici, satis constat, quos initio Romulus elegit centum: quorum consilio Rempub. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt, & nunc cum senatores adesse iubentur, additur, Quibus in senatu sententiam dicere licet. quia ij, qui post lustrum cōditum ex iunioribus magistratum cœpere, & in senatu sententiam dicunt, & non vocantur senatores antè, quàm in senatoribus sunt censi. Quibus ex verbis apparet, primùm eos demum senatores fuisse, qui à censorib. lecti in senatum essent, vt de summa Reip. sententiam rogati loco & modo dicerent. Deinde fuisse etiam alios, qui quamuis à censoribus lecti non fuissent, tamen pro iure magistratus quem aut tum gerebant, aut antè gesserant, sententiæ in senatu dicendæ ius habebant. De quibus verba Gellij ex lib. 3. cap. 18. subscribam. Videtúrque, inquit, eos significare, qui nondum à COSS. in senatum lecti, senatores quidem non erant: sed quia honoribus populi vsi quidem erant, in senatum veniebant, & sententiæ ius habebāt. nam & Curulib. magistratibus functi, qui nondum à censorib. in senatum lecti erant, senatores non erant. Et quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias: sed quas principes dixerant, in eas descendebant. Hoc significabat edictum, quo nunc quoque COSS. cum senatores in Curiam vocant, seruandæ consuetudinis caussa translatitio vtuntur, senatores quibus in senatu sententiam dicere licet. hæc Gellius. Huius autem edicti mentionem Liuius facit in libro XXIII. Consules, inquit, edixerunt quoties senatum vocassent, vti senatores, quibúsque in senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capœnam cōuenirent. Quo in libro, paulo suprà, ea quæ modò dicebamus planissimè confirmat. Dictator, inquit, recitato vetere senatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Æmilium & C. Flaminium censores Curulem magistratum cepissent, nec dum in senatum lecti essent, vt quisque eorum senator primus creatus erat. Tum legit, qui Æediles, Tribuni & Prætores, Quæstorésve fuerant. Idem lib. XXVI. P. Cornelius COSS. edixit, qui senatores essent, quibúsque in senatu sententiam dicere liceret, quíque minores magistratus essent, ne quis eorum ab vrbe abiret. Iam verò scire illud oportet, cùm olim quidem senatores à Censoribus ex ætate & rerum vsu prudentiáq; legerentur, quemadmodum superius dictum est, postea tamen ex censu legi consueuisse. quam rem Plinius libr. 14. deplorans: Posteris, inquit, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit. Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nihil magis exornare quàm census, pessum iere vitæ precia, &c. Seneca etiam libr. Declamat. II. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Census Romanum equitem à plebe discernit. Census in castris ordinem promouet. Censu in foro iudex legitur. Census autem senatorius quantus fuerit, Suetonius in Augusto his demonstrat verbis: Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa, duodecies HS. taxauit, suppleuítque non habentibus.

QVIBVS DE REBVS SENATVS cognosceret. Cap. 2.

Dionysius Halic. libr. 6. scribit, legem semper ab vrbe condita Romæ fuisse, vt Respublica omnis in potestate senatus esset, præter magistratuum creationem, legum lationem, & belli pacísve arbitrium. Itaque Polybius libro sexto ærarium vectigaliáque omnia in eius manu fuisse, impendiáque de publico eiusdem arbitratu facta esse testatur. Quæstores enim sine senatus auctoritate, præter ea quæ Cōsules iussissent, ne minimum quidem cùm opus esset, in rem vllā sumptum facere potuisse: grauissimis etiam & maximis sumptibus, quos censores in lustri quinquennalis apparatum faciebant, præfuisse: ab eodémque auctoritatem & facultatem illam his concessam fuisse. Iam verò maleficia & crimina per Italiam commissa, de quibus iudicium publicè fieri debebat, vtputa proditionis, coniurationis, veneficij, cædis atque insidiarū, ad senatum referebantur, eiúsque de his cognitio erat. Quòd si qua in Italia controuersia dirimenda, si publicè vel priuatim quispiam, vel ciuitas obiurganda, si cui auxilium, aut præsidium ferendum erat, de his omnibus curam senatus habebat. Eodémque modo si extra Italiam ad aliquos legatio mittenda erat, vel ad aliquid decidendum, vel ad fœdus faciendum, vel ad cohortandum, aut etiam imperandum, aut postremò ad res repetendas, aut ad bellum indicendum: hæc senatus ipse curabat ac prouidebat. Præterea quid de legationibus exterarum gentium quæ in vrbem venerint, agendum, quid eis respondendum, in senatus voluntate, atque arbitrio positum erat. Hæc Polybius: quæ tamen vbi de iudicijs loquitur, obscura sunt: non enim senatum de rebus capitalibus iudicasse legimus. Nam etsi Quæsitores ex senatoribus crearentur data opera, qui de crimine aliquo cum consilio, hoc est adhibita iudicum aliquot eodem ex ordine decuria quærerent, re verò iudicata priuati essent: non tamen senatum idcirco iudicasse, sed senatores tantum, dicendum est. Itaque posterioribus temporibus cùm etiam senatores soli lege Cornelia iudicarent, Cicero Verrina 7. sic loquitur, Quo confugient socij? quem implorabunt? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non vsitatum, non senatorium. Veruntamen vt rem illam omnem planius intelligamus, scire illud oportet, primis temporibus iudicia penes solos Senatores fuisse: quemadmodum ex Polybio modò didicimus: nimirum vsque ad annum vrbis DCXXX. quo lex Sempronia lata est, vt iudicia in equestrem ordinem transferrentur: quæ ratio durauit ad annum vsque DCLVII. quo lege Seruilia latum est, vt Equestria iudicia cum ordine senatorio ita communicarentur, vt minor tamen senatorum numerus esset. quod quidem vsque ad annum DCLXII. obseruatum est, quo Liuia lege sancitum est, vt æqua ex parte iudicia penes senatū, & equestrem ordinem essent: vsquedū Plautia lex ferretur anno DCLXIIII. quæ nonnullos etiam ex plebe vnà cum senatoribus & equitibus admisit. Pòst verò iterum ad solum ordinem senatorium iudicia redierunt, lata lege Cornelia, Anno DCLXXIII. vt iudicia equestri ordini adēpta, ad solos senatores transferrentur, quod vsque ad legem Aureliam vsurpatū fuit, quæ anno DCLXXXIII. sanxit vti cum senatoribus & equites & Tribuni ærarij iudicarent. Sed hos Iulius Cesar sustulit, iudiciáque ad solos equites & senatores iterum reuocauit. Iam verò quòd ad reliqua Polybij pertinet, præclarus extat & ei consentaneus Ciceronis locus in Vatiniana: his verbis: Eripueras senatui prouinciæ decernendæ potestatem

testatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispensationem: quæ nunquam sibi populus Rn. appetiuit, qui nunquam hæc à summi consilij gubernatione auferre conatus est. Item: Quis legatos vnquã audiuit sine S.C. &c. In ea verò pro Domn sua summam eius nrdinis potestatem his ostendit verbis: Summum & pnpuli Rom. populorúmque & gentium omnium ac regum consilium senatus. Porro autem non minimam senatus pntestatis partem illam fuisse constat, quòd & in comitiis mainribus, & in legibus ferendis, necessaria & cognitió, & auctoritas senatus esset. Liuius libro j. Decreuerunt, inquit, vt cùm populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent, hodiéque in legibus magistratibúsque rogandis vsurpatur idem ius vi ademptum: priusquam populus suffragium ineat. in incertum comitiorũ euentum patres auctores fiunt. Idem etiam libr. 8. scribit, à P. Philone Dictatore legem latam, vt legum quæ Comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctnres fierent. Et Appianus lib. De bellis ciuilibus 1. legem à L. Sylla latam commemorat, vt nihil ad populum referretur, nisi quod antea confirmatum à Senatu fuisset: quemadmodum, inquit, antiqua lege iubebatur. Hæc cum ita sint, facile intellectu est, quàm ridiculè Tribonianus & in l. 2. De nrig. iur. & in Instimt. scribat, cùm auctus esset populus Rnm. in eum modum, vt difficile esset in vnum eum conuocari legis sanciendæ caussa: senatum vice populi consultum esse. Nõ enim propter ciuium copiam populi pntestas ad senatum translata est, sed Cæsarum astutia & calliditate, qui in senatus augenda potentia, suæ seruiebãt. Tacitus libro j. Tum primum è campo Comitia ad patres translata sunt. nam ad eam diem etsi potissima principis arbitrin, quædam tamen studiis tribuum fiebant: neque populus ademptum ius quæstus est, nisi inani rumore. Suetonius in Cæsare: Cnmitia cum populn partitus est; vt exceptis consulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum pro parte dimidia quos populus vellet, pronunciarentur: pro altera parte, quos ipse dedisset. Idem in Tiber. Neque tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatíque negocij fuit, de quo nnn ad P. referretur. Idem in Caltg. Tentauit & Comitinrum mnre reuocato suffragia pnpulo reddere.

PER QVOS SENATVS MORE maiorum haberetur, & consuleretur. Cap. 3.

PER quos autem Senatus more mainrum haberi cnnsulique soleret, Gell. lib. 14. ex Varrnne his exponit verbis. Primum ibi ponit, qui fuerint, per quos mainre mainrum Senatus haberi snleret, eósque nominat Dictatnrem, Consules, Prætores, Trib. pleb. Interregem, Præfect. vrbis: neque alij præter hos, ius fuisse dixit facere Senatusconsultum. Quntiésque vsu venisset, vt nmnes isti magistratus eodem tempore Rnmæ essent, tum qun suprà nrdine scripti essent, qui entum prior aliis esset, ei pntissimum Senatus consulendi ius fuisse. Addit deinde, extraordinarin iure Tribunns quoque militares, qui prn consulibus fuissent, item Decemuiros, quibus imperium consulare tum esset: item Triumuiros reipubl. constituendæ caussa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. Vtrum autem Præfectus vrbi Latinnrum caussa relictus Senatum habere pnsset, dubitatum, idem capite in sequenti tradit: quoniam ne senatnr quidem sit, neque dicendæ sententiæ ius habeat: cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ nñ sit senatoria. Sed & Capitonem & Tuberonem contra Mutium sensisse, Ius esse Præfecto senatus habendi. Namque & Tribunis pleb. senatus habendi ius fuisse: quanquam senatores ante Atinium plebiscitum non essent.

QVO LOCO SENATVS haberetur. Cap. 4.

SENATVM alibi quàm in lncis per augures cnnsecratis, quæ templa vocabantur, haberi non licuisse, Gell. lib. 18. memoriæ prodidit: Senatusconsultúmque alioqui iustum non fuisse. Propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & pòst in Iulia, cùm profana illa loca fuissent, templa esse per Augures constituta: vt in iis Senatuscnnsulta more maiorum iusta fieri possent. Seruius in illud Æneidos libro x 1.

Alta intra limina cogit.

Quæritur, inquit, cur ad priuatam domum conuocetur Senatus, qui non nisi ad publica & auguratò condita loca cnnuenire consueuit. Sed scimus domum Latini auguratò conditam, & eandem tam templum fuisse, quàm curiam. namque in superioribus legimus tectum augustum, id est, augurio conditum. Item paulo pòst:

Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces,
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Meritò ergo ad domum Regis quasi ad locum publicum cnnuncatur senatus. nam, vt ait in septimo,

Tali intus templo diuũm patriáque Latinus
Sede sedens.

Idcirco etiam in Palatij atrin, quod auguratò conditum est, apud maiores consulebatur Senatus: vbi etiã arietes immolabantur, quod (vt in septimo diximus) Virgilius ad Latini transtulit domum. Mulri dicunt peritè Virgilium nec templi nec curiæ hoc loco fecisse commemoratinnem: sed tantum dixisse, intra tecta regia: vt nstenderet consilium qund initur, nnn esse complendum: quia nec ritè est inchoatum. Ea enim quæ dicet Latinus, effectu carebunt. Hæc Seruius. Loca autem ea in quibus Senatus cogebatur, senacula vocabantur. Senaculum, inquit Varrn, supra Græcostasin, vbi ædes Cnncordiæ & basilica Opimia, senaculum vocatum, vbi Senatus aut seninres cõsisterent: dictum vt γερουσία apud Græcos, Festus lib. 17. Senacula tria fuisse Romæ in quibus senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit Nicnstratus in libro, qui inscribitur de Senatu habendo. vnum vbi nunc est ædes Cnncordiæ, inter Capitolium, & forum: in qun snlebant magistratus, vt dicit Titinnius, cum seninribus deliberare. alterum ad portam Capenam. tertium intra ædem Bellnnæ, in qun exterarum nationum legatis, quns in vrbem admittere nolebant, Senatus dabatur. Hæc illæ. Animaduerti etiam magistratibus qui ad vrbem redibant, datum in en templn Senatum fuisse. Liuius lib. 38. de P. Scipinne loquens: Ipse, inquit, decem nauibus Romam rediit: & Senatu extra vrbẽ datn in æde Bellnnæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit. Et lib. 49. Lucius, inquit, Manlius proconsul ex Hispania redierat: cui pnstulanti ab senatu in æde Bellnnæ, triumphum, rerum gestarum magnitudn impetrabilem faciebat. Memorabile est etiam quod Plinius lib. 8. cap. 45. scribit, cùm esset nunciatum bouem locutum (quod frequens in priscorum prodigiis fuisse ait) Senatum sub din haberi solitum fuisse.

QVO TEMPORE SENATVS haberetur. Cap. 5.

POrrò autem Senatus alius fuit legitimus, alius indictus. Legitimus dicebatur, qui vel lege vel more

certis

certis ſemper diebus habebatur: Calendis, Nonis, Idibus. Suetonius in Auguſto, Sanxit ne plus quàm bis in menſe legitimus Senatus haberetur, ſcilicet Calendis, & Idibus: néve Septemb. Octobrive menſe vllos adeſſe alios neceſſe eſſet, quàm ſorte ductos. Indictus autem dicebatur, qui reliquis diebus menſis, qui modò comitiales non erant, Magiſtratuum vocatu cogebatur. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, ſed indicto Senatus die conſul iam domi conuentus, cum Prætoribus, Ædilibus, & Tribunis in curiam venit. Comitialibus autem diebus iccirco Senatus non indicebatur, ne ſenatores à ſuffragio ferendo auocarentur. Præterea Gellius lib. 14. docet, Senatuſconſultum nec ante exortum, nec poſt occaſum ſolem factum, ratum fuiſſe: opus etiam cenſorium feciſſe exiſtimatos, per quos eo tempore S.C. factum eſſet. Seneca verò lib. De tranquil. vitæ 1. Maiores noſtri, inquit, nouã relationem poſt horam decimam, in ſenatu fieri vetabant. Quin & menſem totum Februarium legationibus exterarum gentium audiendis attributum fuiſſe, multis ex locis conſtat. Cicer. ad Lentulum, Senatus haberi Februario toto non poteſt: niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Idem ad Q. fratrem lib. 2. Epiſt. 11. Et quod Gabinia lege ſanctum ſit ex Calend. Febr. vſque ad Calend. Martias, Legatis Senatum quotidie dari.

QVOMODO SENTENTIAE IN Senatu & rogarentur & dicerentur. Cap. 6.

SEnatuſconſulta duobus modis fieri ſolita, Gell. lib. 14. ex Varrone docet: aut per diſceſſionem, ſi conſentiretur: aut ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas: ſingulos autem debere conſuli gradatim, incipique à conſulari gradu: ex quo gradu ſemper quidem antea primum rogari ſolitum qui princeps in ſenatum lectus eſſet. In S.Conſulto per diſceſſionem faciendo, moris erat (quemadmodum Feſtus lib. 15. ſcribit) vt præco diceret, Qui hoc cenſetis, illuc tranſite: qui alia omnia, in hanc partem. Ominis autem cauſſa ſic præibat, ne diceret, Qui non cenſetis. Hinc illud Hircij lib. 8. de bello Gall. Diſceſſionem faciente Marcello, Senatus frequens in alia omnia tranſiit. Sueton. in Tiberio: Cum S.C. per diſceſſionem fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Plinius autem in Epiſtolarum libr. 8. conſuetudinem illam ſic explicat: Quid? lex non apertè docet dirimi debere ſententias occidentis & releganṭis, cùm ita diſceſſionem fieri iubet? Qui hæc ſentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite quam ſentitis. Examina ſingula verba, & expende. Qui hæc cenſetis: hoc eſt, qui relegandos putatis: in hanc partem, id eſt, in eam in qua ſedet qui cenſuit relegãdos. Ex quo manifeſtum eſt, nõ poſſe in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrãtur. Qui alia omnia animaduertis, vt non contenta lex diceret Alia, addiderit, Omnia. num ergo dubium, Alia omnia ſentire eos qui occidunt, quam qui relegant? In illam partem ite, quã ſentitis. Nónne videtur ipſa lex eos qui diſſentiunt, in cõtrariam partem vocare, cogere, impellere? num conſulere etiam, vbi quiſque remanere, quò tranſgredi debeat, non tantum ſolemnibus verbis, ſed manu, geſtúque demonſtrat? Hæc Plinius. Eodem autem illa quoque pertinent, quæ ex Gellij lib. 3. cap. 18. ſcribemus. Non pauci ſunt qui opinantur Pedarios Senatores appellatos qui ſententiam in Senatu non verbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent. Quid igitur, cum S.C. per diſceſſionem fiebat: nónne vniuerſi ſenatores ſententiam pedibus ferebant? Feſtus libro primo: Pedarium ſenatorem ſignificat Lucilius cùm ait, Agipes vocem mittere cœpit: quia ita appellatur quòd tacitus tranſeundo ad eum, cuius ſententiam probat, quid ſentiat iudicat. Cicer. libri ad Attic. 1. Epiſt. 18. Cùm eſt actum, neque animaduerſum eſt ad quos pertinere, & raptim in eam ſententiam Pedarij concurrerunt. Plinius libro Epiſto. 11. Sed cùm fieret diſceſſio, qui ſellis curulibus aſtiterant, in Cornuti ſententiam ire cœperunt. tum illi qui ſe collegæ annumerari patiebantur, in diuerſum tranſierunt. Seneca lib. De vita beata 1. cap. 2. Cùm de beata vita agitur, non eſt quòd mihi illud diſceſſionum more reſpondeas, Hæc pars maior eſſe videtur. Hactenus de S.C. quod per diſceſſionem fieri dicebatur. Nunc de eo quod exquirendis ſingulorum ſententiis fiebat, breuiter explicandum eſt. Moris erat vt poſt Comitia conſularia, Conſules deſignati, primi ſententias rogarentũr, & eorum is prior, qui priore loco declaratus eſſet, ante comitia verò, is qui è cenſoribus princeps Senatus lectus erat, ij deinde quos conſulibus videbatur: ita tamen vt ne Prætorium Conſulari, Ædilitium Prætorio, Tribunitium Ædilitio anteferrrent: quemadmodum ex Salluſtio & Gellio intelligimus. Cicero. Philip. 5. Sed qui ordo in ſententiis rogandis ſeruari ſolet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. à Bruto igitur conſule deſignato more maiorum capiamus exordium. Memorabile autẽ eſt, quod Suetonius ſcribit in Iulio Cæſare, moris fuiſſe, vt quem ordinem rogandarum ſententiarum Conſul Calen. Ianuariis tenuiſſet, eundem toto anno vſurparet. Poſt nouam affinitatem, inquit, Pompeium primũ rogare ſententiam cœpiſſe: cùm Craſſus ſoleret, eſſetque conſuetudo vt quem ordinem interrogandi ſententias Conſul Calendis Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. Cùm autem rogatus ſenator dicere ſententiam vellet, aſſurgebat, ſtánſque dicebat. Cice. Ad Att. 1. Locutus ita eſt in ſenatu, vt omnia illius ordinis conſulta γενικῶς laudaret: mihíque vt aſſedit, dixit ſe putare, ſatis ab ſe etiam de iſtis rebus reſponſum. Stans autem non modò de ea re, de qua relatum fuiſſet, verumetiam quacũque de re volebat, & quam diu volebat, dicendi poteſtatem habebat: quemadmodum Gellius teſtatur. Tacitus lib. 3. Decretum ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis fierent, ne veſtis ſerica viros fœdaret: exceſſit Fronto, ac poſtulauit modum argento, ſupellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens ſenatoribus, ſi quid è Republ. crederent, ſententiæ loco dicere. Idem lib. 13. De bello & pace, inquit, de vectigalibus & legib. quibúſq; aliis Romana continentur, ſuadere diſſuaderéve licebat patribus, quoties ius dicendæ ſententiæ accepiſſent, & quæ vellent expromere, relationémque in eo poſtulare. Gellius libri 4. cap. 10. C. Cæſar Conſul M. Catonem ſententiam rogauit: Catonémque conſulebatur, quoniam non è Republi. videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ, longa oratione vtebatur, eximebátq; dicendo diem. Erat enim ius Senatori, vt ſententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quod vellet. Cæſar Conſul viatorem vocauit: eúmque cùm finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iuſſit. Senatus conſurrexit, & proſequebatur Catonem in Carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæſar deſtitit, & mitti Catonem iuſſit. Hanc autẽ hiſtoriam etiam Plutarchus in Catone commemorat. Forma autem ſententiæ dicendæ, quemadmodum ex Philippicis orationibus apparet, ferè hæc erat: Quòd verba facta ſunt de literis, &c. de ea re ita cenſeo. Neque verò

verò prætereundum illud est, quod Pedianus docet in Milonianæ commentariis, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complexus esset, eæ si non omnes probarentur, postulari solitum à quouis sedente, vt diuidat: id est, vt de rebus singulis referatur. De quo more multa Plinius in Epistola ad Aristonem lib. episto. 8. vbi scribit. cùm in Senatu relatum esset de libertis Consulis interfecti, & pars absoluendos, pars relegandos, pars morte mulctandos censuisset, eum qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos dixisset coactum esse diuidere sententiam: quoniam, inquit, duas res còprehendebat. Eius rei etiam exemplum extat in Epist. Ciceronis ad Lentulum. Itaque, inquit, cùm sententia prima Bibuli pronunciata esset, vt tres legati regem reducerent: secunda Hortensij, vt tu sine exercitu reduceres, tertia Volcatij, vt Pompeius reduceret: postulatum est, vt Bibuli sententia diuideretur, quatenus de religione dicebat: & rei quia iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est.

DE NVMERO SENATORVM ad S.C. faciendum necessario. Cap. 7.

Senatores primum à Romulo centum, deinde à Bruto consule ducentos creatos fuisse superius ex Liuio docuimus: cùmque trecentorum numerum ad vsq; Gracchi Tribunatum durasse, patet ex Dione libr. 54. & Epitome Liuij 60. Vbi tamen quæ de aucto Senatorum numero leguntur, mihi planè obscura sunt: quemadmodum in lege Seruilia significauimus. Ciceronis quidem tempore c x D v. reperio numerari, in eius primo ad Att. Epistolarum lib. Dio verò lib. 43. Cæsaris ætate scribit nongentos fuisse. & Sueton. in Augusto, post cædem Cæsaris amplius mille fuisse testatur: sed Augustum ad modum pristinum redegisse: qui modus quemadmodum intelligi debeat, mihi non satis constat. Dio namque lib. 54. ea de re scribens, ait, eum in animo quidem habuisse, trecentos duntaxat ex antiquo more constituere: sed offensionis vitandæ caussa, numerum sexcentorum expleuisse: vt verisimilius sit, modum illum pristinum à Suetonio, non antiquissimum, sed qui ante corruptissima tempora fuerat, intellectum esse. Vtcunque sit, illud constat, senatori qui non adesset, aut caussam, aut culpam fuisse: quēadmodū in Legibus Cicero loquitur: id est, aut legitimæ excusationis eguisse, aut in culpa fuisse, nam, vt idem ait, grauitatem res habet, cùm frequens ordo est. Culpa autem pignoribus capiendis coërcebatur. Itaque cùm Antonius interminatus esset, se Ciceronis domum, qui in Senatum non veneat, publicis operis disturbaturum: Quis vnquam, inquit, tanto damno Senatorem coëgit? aut quid est vltra pignus & mulctam? hoc est, extrà mulctam lege constitutam: quæ dum soluatur, pignora capiuntur: quemadmodum in §. penult. Instit. qui satisd. cog. legimus pignoribus captis coërceri tutores, qui nō satisdant. mulctam enim, redacta ex pignorum venditione pecunia, Quæstores ærarij capiebant. Cicero lib. de Orat. 3. An tu, cùm omnem auctoritatem vniuersi ordinis pro pignore putares, eámque in conspectu populi Romani concideres, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædenda, si Crassum vis coërcere, hæc tibi est excindenda lingua, qua vel euulsa spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit. Quo ex loco existimare concidi, frangique pignora solita fuisse, ridiculum est. Cædere namque veteres pro consumere dicebant: vt Nonius demonstrat ex illo Lucilij:

Lana, opus omne perit: squalor, tineæ omnia cedunt.

Quare cùm cædi pignora lex vetus dixisset, prò, ita capi, vt auctione distraherentur, & consumerentur, ludens Crassus ancipiti significatione vocabuli, sic locutus est similiter vt Cicero in ea pro Sex. Roscio, Nesciemus, per ista tempora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? non enim sectores bonorum ab eodem verbo, quo sectores collorum appellatos esse, cuiuis perspicuum est. Itaque idem in eodem libri tertij proœmio, paulo superius sic scripsit: Non tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribúsque ablatis Crassum instituit coërcere. Et Gellius libri 14. capite 1. Prætor hæc de pignore quoque capiendo disserit, déque mulcta dicenda Senatori, qui cùm in Senatum venire deberet, non adesset. Atque hæc quidem hactenus. Certum autem Senatorum numerū ad S.C. faciendum necessarium fuisse, multis ex locis constat. Itaque NVMERA SENATVM, dicere solebat quiuis Senator Consuli, cùm impedimento volebat esse, quo minus fieret S.C. si tot non essent Senatores, quo numero liceret S.C. scribi, vt expectaretur: quod ex lib. x i i. Sex. Pompeij didicimus. Verum qui numerus in omnibus S.C. legitimus fuerit, considerandum est. Dio sanè in fine libri 54. quadringentorum numerum prodidit. Nam de Augusto loquens, ἐψήφισε δὲ ὅτι ἐπεὶ ἀεὶ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐπιδὴ τὰ δόγματα αὐτῶν καὶ ἐν ἐλάττονι ἢ τετρακοσίων γίγνεσθαι. οὐ γὰρ ἐξῆν τότε ἐν τῷ πρὶν ἄλλως κυροῦσθαι. Cùm videret Senatum non semper frequentem conuenire, decreuit vt eius consulta etiam à paucioribus quàm quadringentis fierent. Prius enim non aliter, quàm eo numero constante rata esse poterant. Quod quidem tum de postremis temporibus, quibus vsque adeò Senatus creuerat, intelligēdum est: tum de maioribus tēporibus, de quibus Senatus consuleretur. Nam si superiora spectemus, Liuius lib. 39. vbi de Bacchanalibus loquitur, scribit S.C. cautum fuisse, vt si quis tale sacrum necessarium esse duceret, apud Prætorem vrbanum profiteretur: Prætor Senatum consuleret, si ei permissum esset, dum in Senatu centum non minus essent, id sacrum faceret, cùm ne plus quinque sacrificio interessent. Pedianus autem de re non ita magni momenti loquens, in Corneliana scribit, lege Cornelia cautum fuisse, ne quis in Senatu solueretur legibus, nisi ducenti adfuissent. Obseruatum est etiam Prudentium trecentos tantùm prodere. Sic enim scribit:

Hic consulta patrum subsistere conscriptorum,
Non aliter licitum prisco sub tempore, quàm si,
Ter centum sensisse senes legerentur in unum.

QVAE FORMA SCRIBENDI S.C. fuerit. Cap. 8.

In Senatusconsul. scribendis primum moris erat, vt ea res de qua rogatæ sententiæ fuerant, summatim exponeretur. Quòd M. Marcellus Consul verba fecit de prouinciis, D. E. R. I. C. vel, M. Pomponius Senatum consuluit. Quòd verba facta sunt de Philosophis, & Rhetoribus, D. E. R. I. C. Quòd si quid Senatus consulibus mandaret, Donatus in Adelph. Terentij scribit, addi solitum, Si eis videatur. Cuius rei exemplum video in Philip. Ciceronis 9. vtique C. Pansa, A. Hirtius Coss. alter, ambóve, si eis videatur, Quæstoribus vrbanis imperent: tametsi apud eundem eam interdum formulam prætermissam animaduerti. Quoniam autem S.C. intercedere Tribuni poterant, propterea moris erat, vt illa clausula adderetur: Si quis huic S.C. intercessérit, Senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad Senatum, populúmq; referri. Deinde si quis intercessisset, addebatur, Huic S.C. intercessit C. Cælius, C. Pansa Tribunus pl. At tum quidem non

dem non S.C. sed auctoritas præscripta dicebatur. quemadmodum Dio libro 55. his docet verbis: εἰ δὲ ἐν ποτε ἐκ συντυχίας τινὸς μὴ συλλεχθεῖεν, ὅσους ἡ χρεία ἑκάστοτε ἐκάλει, ἐβουλεύοντο μὲν, καὶ ἡ γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλ' αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ εἴ ποτε ἐν τόπῳ τινὶ μὴ νενομισμένῳ, ἢ ἡμέρᾳ μὴ καθηκούσῃ, ἢ καὶ ἔξω νομίμου παραγγέλματος ὑπὸ σπουδῆς ἠθροίσθησαν, ἢ καὶ ἐναντιωθέντων τινῶν δημάρχων τὸ μὲν δόγμα οὐκ ἠδυνήθη γενέσθαι, τὴν δὲ γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι. Quòd si fortè vsuuenerit, vt non tam multi quàm opus erat, conuenirent, senatus quidem habebatur, decretúmque perscribebatur, non tamen quasi ratum, effectum habebat, sed erat auctoritas, vti Senatus sententia nota ac testata esset. Tale enim quiddam vis huius verbi declarat, quod vno verbo Græcè exprimi non potest. Quod idem etiam obseruatum est, si quando in loco aliquo non legitimo, aut die non idoneo, aut non legitimo edicto, sed ambitiosè Senatus coactus esset, aut nonnulli Tribuni plebis intercessissent. Tum enim S.C. fieri non poterat. qui tamen placuisset, testari reliqui volebant. Quibus verbis illa sunt apud Ciceronem cõsentanea: vt lib. j. ad Lentulum, De his rebus Senatus auctoritas grauissima intercesserat: cùm Cato & Caninius intercessissent, tamen est præscripta. Præterea illud animaduertimus, notari nominatim illum oportuisse, cuius in sententiam S.C. esset factum. Cicer. lib. ad Att. 4. Epist. 1. Factum est decretum in meam sententiam, vt cum Pompeio ageretur, vt eam rem susciperet, léxque ferretur. quo S.C. recitato, cùm concio more hoc insulso & nouo plausum, meo nomine recitando dedisset, habui concionem. Huc etiam illud pertinet, quod Festus scribit, Ælium Gallum Iurisc. Senatus decretum à Consulto sic distinguere, vt id dicat particulam quandam esse Senatusconsulti: vt cùm prouincia alicui decernitur, quod tamen ipsum Senatusconsulti est. Scripto Senatusconsulto, primum eorum omnium nomina qui tum affuissent, adscribi solebant. Cælius ad Ciceronem, Senatusconsultum factum, auctoritatésque perscriptæ, pridie id. Octob. in æde Apollinis. Scribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ænobarbus, Q. Cæcilius Q. F. &c. Cicer. in procem. libri de Orat. 3. Et eundem, id quod in auctoritatibus perscriptis extat, S.C. scribendo affuisse. Moris autem fuisse videtur, vt ad Consulis pedes id fieret. Lampridius enim in Heliogabalo sic scribit: Deinde vbi primum diem Senatus habuit, matrem suam in senatum vocari iussit: quæ cùm venisset, vocata ad Consulum subsellia, scribendo affuit, id est Senatusconsulti conficiendi testis.

QVAE FACIENDIS S.C. IMPEDIMENTA essent: & si fierent, vbi asseruarentur. *Cap. 9.*

SVMMA Senatus volũtas certis de causis interdum sic impediebatur, vt fieri S.C. non posset. Primum impedimentum reperio, si legitimus Senatorum numerus non adesset; quo tempore cuiuis senatori dicere Consuli licebat, NVMERA SENATVM: vt superius docuimus. Alterũ, cùm dies tolleretur: hoc est, cùm quis adusque solis occasum orationem producebat: quo tempore S.C. fieri non poterat; vti superius quoque demonstrauimus, vbi de Catone diem eximente commemorauimus: eóque ille quartæ Verrinæ locus pertinet: Eo die transigi nihil potuit, quòd & id temporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. Tertium cùm quis Tribunus plebis moram interponebat: veluti, cùm Attilius noctem sibi ad deliberandum postulauit, quo tempore de Cicerone reuocando in Senatu agebatur: vt est in oratione pro Sextio. Quartum, cùm quis intercederet. nam (vt scribit Gellius libro 14.) intercedendi ne S.C. fierent, ius fuit iis qui eadem potestate, qua ij qui S.C. facere vellent, maioréve essent. Memorabile autem est quod Valerius lib. 2. scribit, vetustis temporibus ius non fuisse Tribunis pleb. curiam intrare: ante valuas autem positis subselliis decreta patrum examinasse: vt si quæ ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T. literam subscribi solitam: qua nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse. Iam verò Liuius lib. 3. auctor est, anno ab V.C. CCCCIIII. institutum à Valerio & Horatio Coss. fuisse, vt Senatusconsulta in ædem Cereris ad Ædiles pleb. deferrentur: quæ antè arbitrio Consulum supprimebantur, vitiabantúrque. Postea tamen ad ærarium ea delata fuisse, & Cicero Philippica v. & Suetonius in Augusto, & Tacitus lib. 3. testantur. Hactenus de Senatu.

EIVSDEM AVCTORIS FORMVLARVM ANTIQVARVM RELLIQVIÆ ALIQVOT, EX VETERVM MONIMENTIS COLLECTÆ.

FORMVLÆ, quæ & Actiones dicebantur, vt suo loco demonstrauimus, erant sollemnium verborũ cõceptiones, quibus eadem in re populus Roma. vti consueuerat. Vulgus hodie stilum, formulariúmve appellat. Earum autem Iurisconsultos principes & tanquam architectos fuisse, nemo nescit. quare quas ex diuturna obseruatione veterum scriptorum collegimus, hunc in locum referendas putauimus.

Abdicationis L. Manlij.

CVM SILANVM filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatum sit, & Rep. & domo mea indignũ iudico, protinúsque è conspectu meo abire iubeo. Ex Val. Max. lib. 5. c. 8.

Absolutionis in iudicio.

NIHIL MOROR. Liuius lib. 4. 9. 43. Non fecisse videri Cic. ad Att. lib. 4.

Acceptilationis Aquilianæ.

QVICQVID TE mihi ex quacunque caussa dare facere oportet, vel oportebit, præsens, in diémve, aut sub cõditione: quarúmque rerum mihi tecum actio, quæve aduersus te petitio, vel aduersus te persecutio est, eritve: quódve tu mecum habes, tenes, possides, quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari stipulatus est A. Agerius: spopondit Numerius Negidius. Quod Numerius Negidius A. Agerio promisit, spopondítve, id haberétne à se acceptum, Numerius Negidius A. Agerium rogauit: A. Agerius Numerio Negidio acceptum fecit. Ex Instit. Iustin. lib. 3. tit. quibus modis toll. oblig. Ex D. lib. 46. De acceptilationibus.

Actionis in personam.

AIO TE MIHI DARE FACERE OPORTERE. Val. Probus. & Iustin. § sic itaque, De actionibus.

Actionis furti adiuti.

OPE CONSILIO tuo furtum factum esse aio. Cicero De natura deor. lib. 3. & lib. 4. Instit.

Actionis in rem.

Petitor.

FVNDVS QVI EST in agro qui Sabinus vocatur, meus est. eum ego ex iure Quiritum meum esse aio. inde ibi ego te ex iure manu consertum voco.

Is vnde petitur.

VNDE TV ME ex iure manu consertum vocasti, inde ibi ego te reuoco.

Prætor.

VTRISQVE superstitibus istam viam dico: Inite viam.

Idem.

REDITE VIAM.

Petitor.

QVANDO TE in iure conspicio, postulo ante si es auctor.

Is vnde petitur.

AVCTOR. SED anne tu dicis, qua caussa vindicaueris. Hæc ex Oratione pro Muræna, pro Cæcina, & Val. Probo.

Actionis.

QVAM REM, siue litem dicere oportet. Varro libr. de lingua. 6. & Cicero pro Muræna.

Addictionis in diem.

ILLE fundus centum esto tibi emptus: nisi si quis intra Calendas Ianuarias proximas meliorem conditionẽ fecerit, quò res à domino abeat. l. j. D. de in diẽ addic.

Anuli aurei in concione donandi.

QVANDOQVIDEM tu in prælio, in libello, in re militari mihi nunquam defuisti, omnibúsque in periculis mecum versatus es, ob hasce res hoc anulo aureo te dono. Hæc ferè ex Verrina orat. 5.

Antestandi.

OLIM qui antestabatur, auriculam testium contingebãt, hísque verbis loquebãtur: LICET ANTESTARI? si ille responderet, LICET: iniectione manus aduersarium suum in ius trahebat. Horatius Ser. j. Satyr. nona, & in eundem Acron cum Porphyrio.

Arbitrij rei vxoriæ.

QVANTVM æquius melius sit, dari. Cicero Officior. lib. 3. in Topic. pro Q. Roscio. l. pen. D. sol. matr. l. si cùm Cornelius. 72. D. de solut.

Arbitrij fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & sine fraudatione. Cicero in Top. in Offic. lib. 3.

Arrogationis.

VELITIS, iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre matréque familias eius natus esset: vtique ei vitæ necísque in eũ potestas siet, vti parendo filio est: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Ex Gellij lib. 5. c. 19. Suspicor autem legendum pro Pariendo, Patriendo: vt sit, Endo pro In, vetustè. quam meam opinionem cùm iampridem in scholis nostris indicassem, animaduerti postea à simiolis quibusdam quasi pro sua editam & diuulgatam fuisse. Eam autem locus hic Orat. pro domo, perspicue confirmat: Credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctórne esses, vt in te P. Fonteius vitæ necísque potestatem haberet, vt in filio.

Asserendi in libertatem.

HVNC EGO hominem ex iure Quiritium liberali assero caussa manu. Terentius Adeph. Plautus Pœnulo, & Curcul. Donat. in Ter. vide, Liberali caussa.

Belli indicendi.

Legatus vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est) AVDI IVPITER, inquit, audite fines (cuiuscunque gentis sunt, nominat) audiat fas. ego sum publicus nuncius populi Romani: iustè piéque legatus venio: verbísque meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouem testem facit: SI EGO iniustè, impiéque illos homines, illásque res dedier populo Romano, mihíque exposco, tum patriæ compotem me nunquam sinas esse. Hæc, cùm fines supra scandit, hæc quicunque ei primus vir obuius

obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc forum ingressus, paucis verbis carminis, concipiendique iurisiurandi mutatis, peragit. si non deduntur quos exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim sollemnes sunt) peractis, bellum ita indicit. AVDI IVPITER, & tu Iuno, Quirine, diique omnes cælestes, vósque terrestres, vósque inferni audite. Ego vos testor, (populum illum, quicunque est, nominat) iniustum esse, neque ius persoluere, sed de istis rebus in patria maiores natu cósulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cùm is nuncius Romam ad consulendum redit, confestim rex his fermè verbis patres consulebat: QVARVM rerum, litium, caussarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium, Patri patrato priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec soluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solui oportuit: dic (inquit ei, quem primum sententiam rogabat) quid censes? Tum ille: PVRO pióque duello quærendas censeo, itáque consentio, consciscóque. Inde ordine alij rogabantur: quádoque pars maior eorum qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu fieri solitum: vt fecialis hastam ferratam, aut sanguineam præustam ad fines eorum ferret, & non minus tribus puberibus præsentibus diceret, QVOD POPVLI priscorum Latinorum, hominésque prisci Latini aduersus populum Ro. Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Rom. Quiritium bellum cum priscis Latinis iussit esse, senatúsque populi R. Quiritium censuit, consensit, consciuit, vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego, populúsque Rom. populi priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis bellum indico, facióque. Id vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat. Ex Liuij libro j.

Belli indicendi.

QVOD POPVLVS Hermundulus, hominésque populi Hermunduli, aduersus populum Romanum bellum fecere, deliquerúntque: quódque populus Romanus cū populo Hermundulo, hominibúsque Hermundulis bellum iussit: ob eam rem ego populúsque Romanus populo Hermundulo, hominibúsque Hermundulis bellum indico, facióque. Ex Gellij lib. 16. c. 4.

Carminis Sibyllini.

QVANDOCVNQVE hostis alienigena terræ Italiæ bellum intulisset, eum pelli Italia vincíque posse, si mater Idæa Pessinunte Romam aduecta esset. Ex Liuij lib. 29.

Carminis in ducendis nuptiis.

O Hymen Hymenæe Hymen, Hymen ô Hymenæe,
Hymen ô Hymenæe, Hymen ades, ô Hymenæe.

Catullus duobus locis, Seruius Æneid. j. Plautus in Casina.

Cautionis de dolo malo.

VTINE propter te fidémve tuá captus, fraudatúsve sim. Cice. lib. De offic. 3.

Cessionis in iure.

In iure cessio fit hoc modo. Apud Magistratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præsidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. Deinde posteaquá hic vindicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an contrà vindicet: quo negante aut tacente, tunc ei qui vindicauerit eum addicit. idque Legis actio vocabatur. Boëtius in Top. Cicer. ex 2. comment. Caij.

Cinguli à Traiano Imp. præfecto prætor. dati.

ACCIPITO hunc ensem, vt siquidem rectè, atque è Repub. imperauero, pro me: sin secus, in me vtaris.

Coëmptionis in matrimonio.

Vir in coëmptione sic stipulabatur: VISNE MVLIER mihi materfamiliâs esse? illa respódebat, VOLO. item mulier interrogabat, VISNE VIR mihi paterfamiliâs esse? ille respondebat, VOLO. itaque mulier viri conueniebat in manum: & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. Hæc Boëtius in Topic. ex Vlp. Inst.

Coëmptionis.

VBI TV Caius, & ego Caia. Plutarch. in Problem. & Cicero pro Muræn.

Commeatus.

SI QVIS vestrum suos inuisere vult, commeatum do: ptimo vere adsitis, edico. Liuius lib. 30.

Conlucandi luci.

Lucum conlucare Romano more sic oportet: Porco piaculo facito. Sic verba concipito: SI DEVS, si dea es, cuius illud sacrum est, vti tibi ius siet porco piaculo facere, illiusce sacri coërcendi ergo. Harúmque rerum ergo, siue ego, siue quis iussu meo fecerit, vti id rectè factum siet. Eius rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi, domo, familiæque meæ, liberisque meis. Harumce rerum ergo macte hoc porcó piaculo immolando esto. Ex Catone De re rust. c. 139.

Contestandæ litis.

CONTESTARI litem dicuntur duo, aut plures aduersarij: quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere solet, TESTES ESTOTE. Festus lib. 3.

Cretionis in hæreditatibus.

Cretio est certorum dierum spacium, quod datur instituto hæredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hæreditatem, nécne: velut, TITIVS HÆRES esto, cernitóque in diebus centum proximis, quibus scieris, poterísque: nisi ita creueris, exhæres esto. Cernere, est verba cretionis dicere, ad hunc modum: CVM ME Mæuius hæredem instituerit, eam hæreditatem adeo, cernóque. Ex Vlpiani Instit. c. 2x.

Decreti Trib. pl.

QVOD P. SCIPIO Africanus postulauit pro L. Scipione Asiatico fratre, cùm contra leges, contráque morē maiorum Tribun. plebis hominibus accitis per vim inauspicatò sententiam de eo tulerit, multámque nullo exemplo irrogauerit, prædéque eum ob eam té dare cugat: aut si nō det, in vincula duci iubeat: vt eum à collegæ vi prohibeamus, & quòd contrà collega postulauit, ne sibi intercedamus, quò minus suapte potestate vti liceat: de ea re nostrum sententia omnium data est: Si L. Cornelius Scipio Asiaticus, collegæ arbitratu prædes dabit collegæ, ne eum in vincula ducat intercedemus: si eius arbitratu prædes non dabit, quo minus collega sua potestate vtatur, nō intercedemus.

Item.

CVM L. CORNELIVS Scipio Asiaticus triumphans, hostium duces in carcerem coniectauerit, alienum videtur esse à dignitate Reipu. in eum locum imperatorem Pop. Rom. duci, in quem locum ab eo coniecti sunt duces hostium. Itaque L. Cornelium Scipionem Asiaticum à collegæ vi prohibeo. Ex Gell. lib. 7. c. 19.

Dedicationis spoliorum & templi, qua Romulus Sabinorum rege interfecto est vsus.

IVPITER Feretri, inquit, hæc tibi. victor Romulus rex regia arma fero, templúmque his regionibus, quas modò animo metatus sum, dedico, sedem opimis spoliis, quæ regibus ducibúsque hostium cæsis, me auctorem sequentes posteri ferent. Ex Liuij lib. j.

Dedicati signi à T. Quintio.

Iupiter, atque diui omnes hoc dederunt, vt T. Quintius dictator oppida nouem caperet. Ex Liuij lib. 6.

Deditionis à fecialibus.

Quandoquidem hisce homines, iniussu populi R. Quiritium fœdus ictum iri spoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quo populus R.

ſcelere impio ſit ſolutus, hoſce homines vobis dedo. Ex Liuij lib.9.

Deditionis.

Rex interrogauit: ESTISNE VOS legati oratoréſque miſſi à populo Collatino, vt vos populum Collatinũ dederetis? Sumus. Eſtne populus Collatinus ſua poteſtate? Eſt. Deditisne vos populum Collatinum, vrbẽ, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuina humanáque omnia in meam populíque Romani ditionem? Dedimus. At ego recipio. Ex Liuij lib.1.

Deferendi nominis.

Cùm in ius ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorẽ reo, AIO TE SICVLOS SPOLIASSE. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, vt victoſi negabatur, petebatur à magiſtrato dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio. Aſconius in Verrin.2.

Deferendi nominis.

Conſul & dies apud illum Prætorem vel Proconſulem L. Titius profeſſus eſt, ſe Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd dicat eam cum C. Seio in ciuitate illa, domo illius, mẽſe illo, Conſulibus illis, adulterium commiſiſſe. Paulus l.3. D. de accuſat.

Deuotionis vrbium & exercituum.

DIS PATER, ſiue Iouis, manes, ſiue quo alio nomine fas eſt nominare, vt omnes illam vrbẽ Carthaginem exercitúmque quem me ſentio dicere, fuga, formidine, terrore cõpleatis, quíque aduerſus legiones, exercitúmque noſtrum arma teláque feret, vti vos eos exercitus, eos hoſtes, eóſque homines, vrbes, agróſque eorum, & qui in his locis, regionibúſque, agris, vrbibúſque habitant, abducatis lumine ſupero principes exercitúmque hoſtium, vrbes agróſque eorum, quos me ſentio dicere. Vti vos eas vrbes, agróſque, capita, ætatéſque eorum deuotas, cõſecratáſque habeatis, illis legibus, quibus quandoque ſunt maximè hoſtes deuoti, eóſque ego, vicarios pro me fide magiſtratúque meo, & pro pop. Ro. exercitibus, legionibúſque noſtris do, deuoueo: vt me, meámque fidem, imperiúmque, legiones, exercitúmque noſtrum, qui in his rebus gerundis ſunt, bene ſaluos ſinatis eſſe. Si hæc ita faxitis, vt ego ſciam, ſentiam, intelligam: Tunc quiſquis votum hoc faxit, vbi faxit, rectè factum eſt, ouibus atris tribus, Tellus mater, téque Iupiter obteſtor. Ex Macrobij lib.3.c.9.

Deuotionis qua Decius eſt vſus.

IANE, IVPITER, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouenſiles, dij Indigetes, diui, quorum eſt poteſtas noſtrorum, hoſtiúmque, diíque Manes, vos precor, veneror, veniam peto, feróque, vti populo Rom. Quiritium vim victoriámque proſperetis: hoſteſque populi Romani Quiritium terrore, formidine, mortéque afficiatis. Sicut verbis nuncupaui, ita pro Repu. Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Rom. Quiritium, legiones, auxiliáque hoſtium mecum diis Manibus, Tellurique deuoueo. Ex Liuij lib.8.

Dimittendæ concionis à Trib. pl.

SI VOBIS VIDETVR DISCEDITE QVIRITES. Liuius lib.2.

Dimittendi funeris.

Corona populi tandiu ſtabat, reſpondens fletibus præficæ, id eſt, principi planctuum, quandiu conſumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouiſſimum verbum ILICET: quod ire licet ſignificat. vnde eſt,

—*Dixitque nouiſſima verba.*

Seruius in lib. Æneid.6.

Dimittendi iudicij.

ACTVM EST, ILICET. Donatus in Phormion. Sic iudices de conſilio dimittebantur, ſuprema dicta, cùm præco pronunciaſſet, ACTVM EST, ILICET: id eſt, Ite licet.

Dimittendi iudicij.

Moris fuit veterum, cùm ſatis viſum eſſet fluxiſſe verborum, hanc ſibi neceſſitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum, DIXI: quod etiam ab vtraque parte oratione conſumpta, vt in cõſilium dimitterentur, Prætor ſoleret pronunciare, DIXERVNT. Aſconius in II. Verrinam. Cice. tamen Verrina IIII. Præco, inquit, dixiſſe pronunciat.

Dimittendi Senatus.

NIHIL VOS MORAMVR P. C. Iul. Capitol. in Ant. Philoſoph.

Dimittendorum manium.

Dicebatur VALE, poſt tumuli peracta ſollemnia. Seruius. Æneid.6. Idem in lib.3. Mortuis etiam dicitur: vt,

—*Salue maxime Palla,*

Aeternúmque uale.

Item in eod.

—*animámque ſepulcro*

Condimus, & magna ſupremum uoce ciemus.

hoc eſt, inquit Seruius, Dicimus more ſollẽni, VALE.

Diuortij.

TVAS RES tibi habeto. Tuas res tibi agito. Ex l. 2. D. de diuortiis.

Donationis cauſſa mortis.

In donationibus quæ mortis cauſſa fiunt, hæc verborum ſollemnitas cuſtoditur, Illum agrum, aut illam domum me malo habere, quàm te: te, quàm hæredem meum. Hæc Anianus Pauli Sent. interpres lib. Sent. II.c.23.

Duumuirorum qui de perduellione iudicent faciendorum.

DVVMVIRI perduellionem iudicent: ſi à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: ſi vincent, caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito. verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Ex Liuij lib.1.

EDICTI ædilitij, vide in l. 1. & l.38. D. de ædil. edict. & apud Gell. lib.4.c.2.

Edicti Cenſorum de coërcendis Rhetoribus.

RENVNCIATVM eſt nobis eſſe homines, qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt, ad quos iuuentus in ludum conueniat: eos ſibi nomen impoſuiſſe Latinos Rhetoras. ibi homines adoleſcentulos dies totos deſidere. Maiores noſtri quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellẽt, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter conſuetudinem, ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire conſueuerunt, viſum eſt faciundum, vt oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere. Ex Gellij lib.15.c.11.

Edicti Prætorij exempla paſſim in Pandectis extant.

Emancipationis.

Eſt autem emancipatio, imaginaria quædam venditio, quod ipſum ius proprium Romanorum eſt. Eáque res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinque teſtibus, ciuibus Romanis, puberibus, & præterea alio eiuſdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio. Iſque mihi emptus eſt hoc ære æneáque libra. Deinde ære percutit libram, ídque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quaſi precij loco. Ex Caij lib. Inſtit.1.

Euocationes deorum.

SI Deus, ſi dea es, cui populus, ciuitáſque Carthaginenſis eſt in tutela, téque maximè ille, qui vrbis huius, populíque tutelam recepiſti, precor, venerórque, veniámque à vobis peto, vt vos populum ciuitatémque Carthaginenſium deſeratis: loca, templa, ſacra, vrbémque eorum relinquatis, abſque his abeatis: eíque populo, ciuitatíque metum, formidinem, obliuionem iniiciatis: proditíque Romam ad me, meóſque veniatis: noſtráque

ſtráque vobis loca, templa, ſacra, vrbs acceptior, probatiórque ſit, mihi quoque, populóque Rom. militibúſque meis præpoſiti ſitis, vt ſciamus intelligamúſque, ſi ita feceritis, voueo vobis templa, ludóſque facturum. Ex Macrobij lib. 3. c. 9.

Exceptionis.

EXTRA QVAM ſi quid ita factum ſit, vti lege fieri licuit. l. j. §. Labeo. D. de flu. EXTRA QVAM in reum capitis præiudicium fiat. lib. 2. De inuent. SI non vi, non clàm, non precariò feceris. l. ſi vitem. D. quod vi aut. SI in ea re nihil dolo malo actoris factum eſt. l. 2. D. de dol. except. SI in ea re qua de agitur præiudicium hæreditati nō fiat. l. j. D. famil. erciſc. SI in ea re nihil metus cauſſa factum eſt. l. 4. §. vlt. De dol. except. SI non voluntate creditoris fundus venit. l. ſicut. D. quibus mod. pig. Si non mihi mandatum ſit, vt à debitoribus peterem. l. itaque. 48. de procre. act.

Exercitus euocandi.

SI eſſet tumultus, qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roſeum, quo pedites euocabat, alterum cæruleum, quo equites, dicebat: QVI vult ſaluam Rempu. me ſequatur. Seruius in lib. Æneid. VIII. Cicero poſt reditum in Senatu: Quid magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quod illo petente vos decreuiſtis, vt cuncti ex omni Italia qui Rempub. ſaluam vellent, ad me vnum hominem fractum & prope diſſipatum reſtituendum & defendendum venirent? vt qua voce ter omnino poſt Romam conditam Conſul vſus eſſet pro vniuerſa Repu. apud eos ſolùm qui eius vocē exaudire poſſent. Idem pro C. Rabirio: Fit S. C. vt C. Marius, L. Valerius COSS. operam darent, vt imperium populi R. maieſtáſque conſeruaretur. qui Rempub. ſaluā eſſe vellent, arma capere, & ſe ſequi iubent.

Fideiubendi.

CENTVM QVÆ mihi Caius debet, eadem mihi dare ſpondens? ſpondeo. Stichum aut decem fide tua iubes? iubeo. Quantam pecuniam credidero, fide tua eſſe iubes? iubeo. Mille modios tritici fide tua eſſe iubes? iubeo. Si reus quadraginta non ſoluerit, fide tua eſſe iubes? iubeo. Extract. De fideiuſſ. in Pandectis.

Fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & ſine fraudatione. Cicero de Offic. 3. Epiſt. fam. 7. epiſt. 12.

Fœderis peragendi.

FECIALIS regem Tullum ita rogauit, Iubéſné me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubēte rege, Sagmina, i nquit, te rex poſco. Rex ait: Pura tollito. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: poſtea regem ita rogauit: Rex, facíſne me regium nūcium populi Romani Quiritium? Vaſa comitéſque meos? Rex reſpondit: Quod ſine fraude mea, populique Romani Quiritium fiat, facio. Dein Fecialis patrem patratum facit, qui legibus fœderis recitatis, AVDI, inquit, Iupiter, audi pater patrate populi Albani, audi tu populus Albanus: vt illa palàm prima poſtrema ex illis tabulis ceráve recitata ſunt ſine dolo malo, vtique ea hic hodie rectiſſimè intellecta ſunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. ſi prior defecerit, publico conſilio, dolo malo, tum Dieſpiter populum R. ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam: tantóque magis ferito, quanto magis potes polléſque. Quod vbi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſſit. Ex Liuij lib. j.

Fœderis cum Antiocho rege.

AMICITIA REGI Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus eſto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano ſociíſque bellum geſturus erit, Rex per fines regni ſui eorúmve qui ſub ditione eius erunt, tranſire ſinito: neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani ſociíque Antiocho, & iis qui ſub imperio eius erunt, præſtent. Belli gerendi ius Antiocho ne eſto, cum iis qui inſulas colunt, néve in Europam tranſeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, caſtellis cis Taurinum mōtem vſque ad Tanaim amnem, & à valle Tauri, vſque ad iuga quà in Lycaoniā vergit. ne qua arma efferto ex iis opidis, agris, caſtelliſque, quibus excedat. ſi qua extulit, quæ quoq; oportebit, rectè reſtituito. ne militem, neuquem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues, quæ regno abſcedunt, cum rege Antiocho, intráque fines eius regni ſunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos ſociòſque ſunt, iis ius abeundi manendique eſto. Seruos, ſeu fugitiuos, ſeu bello captos, ſeu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis ſociiſque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naues longas, armamentáque earum: néve plures quàm decem naues actuarias, nulla quarū plus quàm XXX. remis agatur, habeto: néve monerem ex belli cauſſa, quod ipſe illaturus erit: néve nauigato citra Calycandarum, néve Sarpedonem, promontoria: extrà quàm ſi qua nauis pecuniam, ſtipendium, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ ſub ditione populi Romani ſunt, Antiocho tegi ius ne eſto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum ſociorúmve quæ ædes ædificiáque intra fines regni Antiochi ſunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum ſociorúmve ſunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio eſto. Si quid ablatum eſt, id conquirendi, cognoſcendi, repetendique ius itē eſto. Si quas vrbes, quas tradi oportet, iij tenent, quibus Antiochus dedit, ex iis præſidia deducito: vtique rectè tradantur, curato. Argenti probi Attica talenta XII. milia dato intra XII. annos penſionibus æquis, talentum ne minus pondo LXXX. Romanis pondēribus pendat: & tritici DXL. millia modium. Eumeni regi talēta CCCL. intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æſtimatione fiat, talenta CXXVII. Obſides Rom. XX. dato, & triennio mutato, néve minores octonum denum annorum, neu maiores quinum quadragenum. Si qui ſociorum populi Romani vltrò bellum inferent Antiocho, vim vi arcendi ius eſto: dum ne quam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. cōtrouerſias inter ſe iure ac iudicio diſceptēt, aut ſi vtriſque placebit, bello. Ex Liuij lib. 38.

Hæredis inſtituendi.

Hæres inſtitui rectè poteſt his verbis. TITIVS hæres, Titius hæres ſit, Titium hæredē eſſe iubeo. Illa autem inſtitutio, Hæredem inſtituo, Hæredem facio, pleriſque improbata eſt. Ex Vlpian. Inſtitu. c. 21.

Hæredis inſtituendi ac ſubſtituendi.

Hæredes ſcripti ſunt, velut, TITIVS hæres eſto cernitóque in diebus proximis centum, quibus ſcieris poteriſque: niſi ita creueris, exhæres eſto: tunc Mæuius hæres eſto, cernitóque in diebus, & reliqua. Similiter & deinceps ſubſtitui poteſt. Ex Vlpiani Inſt. c. 22.

Indicendi compitalia.

DIE NONI POST Kal. Ian. Quiritibus compitalia erunt. Ex Macrobij lib. j. c. 4. & Gell. lib. 10. c. 24.

Inlicij vocandi.

QVOD BONVM, fortunatum, felixque ſalutaréque ſiet populo R. Quiritium reíquepublicæ populi R. Quiritium, mihíque, collegæque meo, fidei, magiſtratuique noſtro. omnes Quirites, pedites, armatos, priuatóſque, curatores omnium tribuum, ſi quis pro ſe, ſiue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Ex Varr. lib. De ling. 5. Liu. lib. 40.

Interceſſionis Tribunitiæ.

VETO. Liuius lib. 6.

Interdicti de bonis prodigi.

QVANDO TV BONA PATERNA auitáque nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercióque interdico. Ex Paul. Sent. lib. 3. tit. 5. Locum autem sic correximus, cùm antea legeretur, HABITA QVÆ. Nostræ correctionis testes sunt ante biennium clarissimi viri Boni facilius Amerbachius, Paulus Manutius: ad quos de communibus studiis, vt fit, scribens, ea de re mentionem inieci. Interfuit etiam correctioni Iacobus Calonius, adolescens eruditiss. & mihi amicissimus. Pòst eadem Iurisconsulto doctissimo Iac. Cuiacio in mentem venit. hoc tamen testari nunc operæprecium putaui, & simul considerandum, an pro EA RE, legendum potius esset ÆRE, COMMERCIOQVE. vt intelligatur, ei omni negotio quod per æs & libram gerebatur, interdictum esse. Aliorum Interdictorũ Prætoris, exempla in Pandectis obuia sunt omnibus: lib. Pandect. XLIII.

Interrogationis, qua Censores in sollemni Iureiurando de vxoribus vtebantur.

ET TV EX ANIMI TVI SENTENTIA vxorem habes? Ex Gellij lib. 4. c. 20. & lib. De orat. 2.

Iudicandi.

Vide posterius, sub formula SENTENTIÆ ferendæ.

Iudicis dandi.

L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. Si apparet fundum Capenatem quo de agitur ex iure Quiritum, P. Seruilij esse, neque is fundus restituatur. Ex Verr. 4.

Iudicij recuperatorij.

SI PATERET EAM SE ET SVA Veneris esse dixisse. Cicero in Diuinat. Si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. Si pateret aduersus edictum fecisse. Ex Verrina. 5.

Si pateret H-S IↃↃↃ. dari oportere. Ex Orat. pro Q. Roscio.

Si apparet eum dare oportere. Ex §. sic itaque, De actionibus.

Iudicij T. Manlij in filium.

QVANDOQVIDEM TVM. Manli neque imperium consulare, neque maiestatẽ patriam veritus, aduersus edictum nostrum, extra ordinem in hostem pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, soluisti: méque in eam necessitatem adduxisti, vt aut Reipublic. mihi, aut mei, meorúmque obliuiscendum sit, nos potius nostro delicto plectemur, quàm Respu. tanto suo damno nostra peccata luat. triste exemplum, sed in posterum salubre iuuentuti erimus. me quidem cùm ingenita caritas liberûm, tum specimen istud virtutis, deceptum vana imagine decoris, in te mouet: sed cùm aut morte tua sancienda sint Consulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidem, si quid in te nostri sanguinis est, recusare censeam, quin disciplinam militarem, culpa tua prolapsam, pœna restituas. I, lictor, deliga ad palum. Ex Liuij lib. 8.

Iudiciorum bonæ fidei.

QVANTVM EX BONA fide illum dare facere oportet. Cicero Offic. lib. III. in Topic.

Iurisiurandi.

Maiorum diligentia hæc fuit. Primùm iurare EX ANIMI SVI SENTENTIA, quenque voluerunt: deinde ita teneri, SI SCIENS FALLERET: quòd inscitia multa versaretur in vita. Cicero libro Academ. II. Idẽ lib. De offic. III. Non enim falsum iurare, peierare est: sed quod EX ANIMI TVI SENTENTIA iuraueris, sicut verbis cõcipitur more nostro, id non facere, periurium est. Liuius lib. 32. Ex animi mei sententia iuro, vt ego Remp. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. Idem lib. 43. Ex tui animi sentẽtia ex edicto C. Claudij, Ti. Sempronij Censorum in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?

Iurisiurandi à P. Scipione concepti.

EX MEI ANIMI SENTENTIA iuro, vt ego Remp. non deseram, neque alium ciuem Romanum deserere patiar. si sciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domũ, familiam, rémque meam pessimo leto afficias. Ex Liuij libr. 22.

Iurisiurandi, à L. Bruto ob Lucretiam præstiti.

PER HVNC castissimum ante regiam iniuriam sanguinem iuro, vósque dij testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacunque dehinc vi possim, exacturum: nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ passurum. Ex Liuij lib. I.

Iurisiurandi per Iouem lapidem.

SI SCIENS FALLO, tum me diespiter salua vrbe, arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Festus libr. 10. Plaut. Aulularia. Cicero. Epist. famil. 7. Plutarchus in Sylla. Polybius autem libr. Hist. 3. rem sic explicat, ὀμνύειν δὲ Δία λίθον ὀμνύειν κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. ἔστι δὲ τὸ Δία λίθον, τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε, εὐορκοῦντι μὲν ποιεῖν τ' ἀγαθὰ, εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτα εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

Iurisiurandi militaris.

IN MAGISTRATV C. Lælij, C. F. Coss. L. ve Cornelij P. F. Coss. in exercitu, decémque millia passuum propè, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, vtrem, follem, faculam, si quid ibi inueneris sustulerísve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argenti erit: vti tu, ad C. Lælium, C. F. COSS. L. ve Cornelium P. F. COSS. siue ad quem eorum iusserit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, quicquid inueneris, sustulerísve dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes, vti quod rectè factum esse voles. Deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adessent, his additis exceptionibus, nisi harunce aliqua caussa erit: Funus familiare: feriæ vindemiales: calendæque quæ non eius rei caussa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset: morbus sonticus, auspiciúmve, quod sine piaculo præterire non liceat, sacrificiúmve anniuersarium, quod rectè fieri non posset, nisi ipsius eo die ibi sit, ius, hostísve, status, condictúsve dies cum hoste: si cui eorum harunce quæ caussa erit, tum se postridie quàm per eas caussas licebit eo die venturum, aditurúmque eum, qui eum pagum, vicum, opidúmve delegerit. Ex Gell. lib. 16. c. 4.

Legis ferendæ.

VELITIS iubeatis Quirites, &c. Ex Cicer. Orat. pro Domo.

QVICVNQVE post hanc legem: Ex Oratione pro Posthumo, & l. I. D. ad leg. Falcid.

CONSVL (vel Prætor, vel qui populum rogarat) Populũ iure rogauit, populúsque iure sciuit.

SI QVID ius non fuit rogari, eius ea lege nihilum rogatum. Ex Philip. I. Valerio Probo, Festo Pomp. Orat. pro domo, pro Cæcina, lib. Epist. ad Att. 3.

SI QVID contra alias leges, huius legis ergo latum sit, ei qui in hanc legem rogassit, impunè esto. Cicer. libr. 3. ad Attic.

Legis iubendæ, vel antiquandæ.

VTI ROGAS: vel ANTIQVO. moris erat vt populo in eo

in comitiis legum duæ tabellæ darentur, quarum in altera V.R. in altera A. ſcriptum erat. patet ex Cic. lib. de leg. 2. epiſt. ad Att. 1. Liuio, & aliis.

Legis ſanciendæ.

NE PER ſaturam abrogari, derogarive ius eſto. Feſtus.

Iuſſu mandatúque legis militaris.

P R.

COS. IMP. TRIB. Miles, Tiro, Commilito armate, quiſquis es, manipulariéve Centurio, turmáve Legionarie hic ſiſtito, vexillum ſinito, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem ſigna, ductum exercitum, commeatumque traducito. Siquis huiuſce iuſſionis ergo aduerſus præcepta ierit feceritve, adiudicatus eſto hoſtis P.R. ac ſi contra patriam arma tulerit, penatéſque è ſacris penetralibus aſportauerit. S.P.Q.R.

SANTIO plebiſciti, S.ve Conſulti, Vltra hos fines arma ac ſigna proferre liceat nemini. Ex Epigram. Romanis.

Legati teſtamentarij.

Legamus quatuor modis: per vindicationem, per damnationem, ſinendi modo, per præceptionem. Per vindicationem, his verbis legamus: Do, lego, capito, ſumito, ſiue habeto. Per damnationē his verbis: HÆRES meus damnas eſto dare, dato, facito, hæredem meum dare iubeo. Sinendi modo ita: HÆRES meus damnas eſto ſinere, Lucium Titium ſumere illam rem, ſibíque habere. Per præceptionem ſic: LVCIVS Titius illam rem præcipito. Ex Vlpiani Inſtit. cap. 24.

Libandi diis vini.

MACTVS hoc vino inferio eſto. Arnob. lib. contr. gent. VII. vide infra, Sacrificij porcæ.

Literarum ad Impp. ad Senatum incolumi exercitu mittendarum.

SI VOS, & liberi veſtri valetis, bene eſt: ego & exercitus valemus. Dio Caſſ. in Adriano, & Cicero in Epiſt. perſæpe: aliique complures.

Luſtrandi agri.

MARS PATER te precor, quæſoque vti ſies volens propitius mihi, domo, familiæque noſtræ, quoius rei ergo agrum, terram, fundumque meum ſuouitaurilia circumagi iuſſi. vti tu morbos viſos, inuiſóſque, viduertatem, vaſtitudinémque, calamitates, intemperiáſque prohibeſſis, defendas, auerruncéſque. vtique tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire, benéque euenire ſiuas. paſtores, pecuáq; ſalua ſeruaſſis, duiſque bonam ſalutem valetudinémq; mihi domo, familiæque noſtræ. Harunce rerum ergo, fundi, terræ agrique mei luſtrandi, luſtriq; faciendi ergo ſicuti dixi macte hiſce ſuouitaurilibus lactentibus immolandis eſto. Mars pater eiuſdem rei ergo, macte hiſce ſuouitaurilibus lactentibus eſto. Item cultro facito ſtruem, & ferrum vti adſiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum vitulumque, ſic oportet. Eiúſque rei ergo macte hiſce ſuouitaurilibus immolādis eſto. nominare vetat Martem, neque agnum, vitulumque. Si minus in omnes litabit, ſic verba concipito: MARS pater, ſi quid tibi miſliſce ſuouitaurilibus lactentibus, neq; ſatisfactom eſt, te hiſce ſuouitaurilibus piaculo, Si vno, duobúſque dubitauerit, ſie verba concipito: Mars pater, quod tibi illue poreo neque ſatisfactum eſt, te hoc porco piaculo. Ex Catone De re ruſt. ca. 141.

Mancipij facienda.

Vide Nexus faciendi formulam.

Manumittendi ſerui.

Manumitti ſeruus dicebatur, cùm dominus aut caput eius ſerui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC hominem liberum eſſe volo: & emittebat eum è manu. Ex Feſti libro 11. Extat etiam in Bibliotheca regia fragmentum indicis Latinogræci, in quo ſcriptum ita eſt: [illegible] [illegible] ΑΜΕΝ ΤΟΝ ΠΑΡΟΝΤΑ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ, ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗΝ ΡΩΜΑΙΟΝ.

Matrimonij teſtificandi.

COS. AVG. Pub. Claud. Quæſ. ær. Antoninam Volumniam virginem, volent. auſpi. è parent. ſuis coemit, e. IIII. fac. in do. dux. id eſt, Conſule Auguſto, P. Claudius Quæſtor ærarij Antoninam Volumniam virginem volentem, auſpicatò, è parentibus ſuis coemit, & quatuor faſcibus in domū duxit. Ex lapide Patauino.

Miſſionis ignominioſæ.

C. Auiene, quòd in Italia milites populi Roman. contra Rempubl. inſtigaſti, rapináſque per municipia feciſti, quódque mihi, Reique publicæ inutilis fuiſti, & pro militibus tuam familiam, iumentáque in naues impoſuiſti, tuáque opera militibúſque tempore neceſſario Reſpublic. caret, ob eas res ignominiæ cauſſa ab exercitu meo te remoueo: hodiéque ex Africa abeſſe, & quantum potes, proficiſci iubeo. itémque te A. Fontei, quòd Tribunus militum ſeditioſus, malúſque ciuis fuiſti, ab exercitu dimitto. T. Alliene, M. Tiro, C. Cluſiane, cùm ordines in meo exercitui, beneficio non virtute conſecuti, ita vos geſſeritis, vt neque bello fortes, neque pace boni aut vtiles fueritis, & magis in ſeditione concitandíſque militibus, aduerſariorum noſtrorum Imperatoris, quam pudoris modeſtiæque fueritis ſtudioſiores, indignos vos eſſe arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis: miſſoſq; facio, & quantum poteſtis, abeſſe ex Africa iubeo. Ex Hirtio.

Mulctæ in iudicio.

M. TERENTIO, quando citatus neque reſpondit, neque excuſatus eſt, ego ei vnam ouem mulctam dico. Gell. lib. 11. cap. 1.

Nexus faciendi.

Mancipatio eſt imaginaria quædam venditio, quæ ſic agitur. adhibitis non minus quàm quinque teſtibus ciuibus R. puberibus, & præterea alio eiuſdem conditionis, qui libram æneam tenebat, qui appellabatur Libripens. is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: NVNC ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio, iſque mihi emptus eſt hoc ære, æneáque libra. Deinde ære percutit libram. idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quaſi precij loco. Boëtius in Topic. ex lib. j. Inſtitut. Caij.

Ominis nuptialis.

TALASSIO. Liuius libr. j. Vnam longè ante alias ſpecie inſignem à globo Talaſij cuiuſdam raptam ferunt: multiſque ſciſcitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis violaret, TALASSIO ferri clamitatum: inde nuptialem hanc vocem factam. Idem Seruius in lib. Æneid. 1.

Oraculi Delphici.

ROMANE, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis, diſſipatámque riuis extingues. tum tu inſiſte audax hoſtium muris, memor, quam per tot annos obſides Vrbem, ex ea tibi his quæ nunc panduntur, fatis victoriā datam. bello perfecto donum amplum victor ad mea templa portato: ſacráque patria, quorum omiſſa cura eſt, inſtaurata, vt aſſolet, facito. Ex Liuij libro quinto.

Oraculi Delphici.

TVM, SI faxitis Romani, veſtræ res meliores felicioréſque erunt: magis ex ſententia Reſpu. veſtra vobis procedet: victoriáque duelli, populi Roman. erit. Pythio Apollini, Repub. veſtra bene geſta ſeruatáque, lucris meritis donum mittitote, déque præda, manubiis, ſpoliíſque honorem habetote. Ex Liuij lib. 23.

Pactionis ob pacem cum Ætolis.

IMPERIVM maieſtatémque populi Rom. gens Ætolo-

rum conseruato siue dolo malo. ne quem exercitum, qui aduersus socios amicósque eorum ducetur, per fines suos transire finito, néve vlla ope iuuato. hostes eosdem habeto, quos populus R armáque in eos ferto, bellúmq; pariter gerito, perfugas, fugitiuos, captiuósque reddito Romanis socijsque: præterquam si qui capti, cùm domos redissent, iterum capti sunt: aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, cùm inter præsidia Romana Ætoli essent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magistratibus sine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quisque eorum primum inuentus fuerit, reddatur. Obsides XL arbitratu Consulis Romanis dato, ne minores XII. annorum, neu maiores XL. Obses ne esto Prætor, præfectus equitum, scriba publicus, neu quis qui antè obses fuerit apud Romanos. Cephalenia extra pacis leges esto. Ex Liuij libr. 38.

Precationis ob bellum Macedonicum.

QVAM rem Senatus populúsque R. de Rep. déque ineundo nouo bello in animo haberet, ea res vti populo Rom. socijsque ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret: secundum rem diuinam, precationémque, vt de Repub. déque prouinciis senatum consulerent. Ex Liuij lib. 31.

Precationis P. Scipionis.

DIVI Diuæque, inquit, qui maria terrásque colitis, vos precor quæsóque quæ in meo imperio gesta sunt, geruntur, pósique gerentur, ea mihi, populo plebique Romanæ, socijs nominíque Latino, qui populi Romani, quíque meam sectam, imperium, auspiciúmque terra, mari, amnibusque sequuntur, bene vertant: eáque vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: saluos incolumésque victis perduellibus victores spoliis decoratos, triumphantésque mecum domos reduces sistatis: inimicorum hostiúmque vlciscendorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi populóque Romano in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi facultatem detis. Ex Liuij lib. 29.

Precationis qua in principio pompæ Romani Imperatores triumphantes, in Vaticano vtebantur,

DI, NVTV, & imperio quorum nata & aucta est res Romana, eandem placati, propitiatique seruate.

In fine verò in Capitolium ascendentes, hæc.

GRATIAS tibi Iupiter optume maxume, tibique Iuno-ni reginæ, & cæteris huius custodibus, habitatoribúsque arcis Di lubens lætúsque ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod voluistis, meas seruata, bene gestáque eandem & seruate, vt facitis, fouete, protegite propitiati, supplex oro. Ex Macrob. Saturnaliorum lib. 1.

Precationis Hersiliæ.

NERIA Martis, te obsecro pacem dare, vt liceat nuptiis propriis & prosperis vti. quod de tui coniugis consilio contigit, vti nos itidem integras raperent, vnde liberos sibi & suis posteris patriæ pararent. Ex Gellij lib. 13. cap. 21.

Precationis Consularis, in Consule renunciando.

QVOD bonum, faustum, felix fortunatúmque sit, mihi magistratuique meo, populo plebique Romanæ L. Licinium COS. renuncio. Cic. pro Muræna.

Præconij in sacrificiis.

HOC AGE. Plutarchos in Numa, & Coriolano. FAVATE linguis. Cic. 1. & 2. de Diuinat. Plin. lib. 28. cap. 2.

Præfandi omnibus in rebus.

Quod bonum, faustum, feli[illegible], fortunatúmque sit. Cice. lib. de Diuinat. 1.

Posthumos nepotes instituendi.

FILIVS MAVS hæres esto. si filius meus me viuo moriatur, tunc si quis mihi ex eo nepos siue quæ neptis post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filios meus moreretur, natus nata erit, hæredes sonto. Scæuola ex C. Aquilio, l. Gallus. 29. De liber. & posthum.

Regis ab Interrege rogandi.

QVOD BONVM, felixque sit, Quirites regem create. ita patribus visum est. patres deinde, si dignum, qui secundus ab Romulo numeretur, crearitis, auctores fient. Ex Liuij lib. 1.

Regis inaugurandi.

IVPITER PATER, si est fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, vti tu signa nobis certa acclara sint inter eos fines, quos feci. Ex Liuij lib. 1.

Relegandi.

ILLVM PROVINCIA illa, insulísque eis relego: excedréque debebit intra illum diem. Ex Vlpiano in l. 7. §. bis qui. D. de interd. & releg.

Renunciandi Consolis designati ab ipso Cos.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatúmque sit, mihi magistratuique meo, populo plebique Romanæ, N. N. Consulem renuntio. Ex Cicerone in Orat. pro Muræna.

Replicationis.

AVT SI mihi mandatum est, vt à te peterem, Lit. aque. 48. De procurat.

AVT SI res iudicata non sit l. 24. De except. rei iudic.

AVT SI damnatione interposita secundum decretum venditeri l. consilio. 7. D. de curat. fur.

Repudij.

CONDITIONE tua non vtor, ex l. 11. D. de diuort. & rep.

Rogandi iudicis

ITAQVE præclarum à maioribus accepimus morem rogandi iudicis, si eum teneremus: QVÆ SALVA FIDE facere possit. Hæc rogatio ad ea pertinet, &c. Cic. lib. de Offic. 1. 3.

Rogationis Attiliæ.

OMNES CAMPANI, Atelani, Calatini, Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionémq; populi Romani Fuluio Proconsuli, quæque vna secum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtensiliáque, siue quid aliud dediderunt, de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit: Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidetis, id volumus iubemúsque. Ex Liuij libro 26.

Rogationis de Tribunitio magistratu.

SI TRIBVNOS PLEBIS DECEM rogabo, si quos minus hodie decem tribunos plebis fecerint; hi tum, quos sibi collegas cooptassint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebei sint, vt illi quos hodie Tribunos plebei feceritis. Ex Liuij lib. 3.

Salutationis matutinæ:

AVE. Vespertinæ:

SALVE, Dio Cassius in Adriano.

Salutationis patris Patriæ.

QVOD BONVM, faustúmque sit tibi, domuíque tuæ Cæsar Auguste, Senatus te consentiens cum populo Rom. consalutat Patriæ patrem. Ea Valerius Messala vsus traditur à Suetonio in Augusto.

Salutationis in epistolis.

Seneca libro epist. 11. epist. 15. Mos antiquis fuit, vsque ad meam senatus ætatem, primis epistolæ verbis adiicere, Si vales, bene est, ego valeo. Rectè & nos dicimus, Si philosopharis, bene est, &c.

Salutationis in Epistolis Impp. re bene gesta.

Si vos liberique vestri valetis, bene est. Ego quidem & exercitus, valemus. Xiphilinus in Adriano, & in epist. Cicer. passim.

Sacrificij

Sacrificij porcæ præcidaneæ ante messem.

Priusquam messem facies, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porcam fœminam, priusquam hasce fruges condantur, far, triticum, ordeum, fabam, semen rapicium, thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni præfato. Priusquam porcam fœminam immolabis, Iano struem commoueto sic: IANE PATER, te hac strue commouenda bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi liberisque meis, domo familiæque meæ mactus hoc ferćto. Ferctum Ioui moueto, & mactato sic: IVPITER TE hoc fercto ob mouendo bonas præces precor, vti sies volens propitius mihi liberisque meis domo familiæque meæ mactus hoc fercto. Postea Iano vinum dato sic: IANE PATER, vti te strue commouenda bonas preces bene precatus sum, eiusdem rei ergo macte vino inferio esto. Postea Ioui sic: IVPITER MACTE fercto esto, macte vino inferio esto. Postea porcam præcidaneam immolato. Vbi exta proiecta erunt, ita Iano struem commoueto, mactatoque item vti prius obmoueras. Ioui ferctum obmoueto, mactatoque vt prius feceras. Item Iano vinum dato, & Ioui vinum dato, ita vti prius datum fuit ob struem obmouendam, & ferctum libandum, postea Cereri exta & vinum dato. Ex Catone De re rust. cap. 134. apud quem tamen MACTVS perpetuo legendum, locus ille ex libro Arnobij contra gentes VII. significare videtur. Operæpretium est verba ipsa deptomere, quibus cum vinum datur, vti ac supplicare consuetudo est. Mactus hoc vino inferio esto. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea caussa est additum, eaque ratione profertur: ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vsibus eripiatur humanis.

S.Consultorum à plebe comprobandorum.

QVOD SENATVS maxima pars iubeat, qui affuerit, id volumus, iubemusque. Ex Liuij lib. 26.

S.C. quo quid Consulibus mandatur.

DONATVS in Adelph. Terent. *Fac sis Sostrata*. SIS, inquit, honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, superbum sit: deductum est autem à Senatusconsulti formula, vbi enim aliquid Senatus Consulib. iniungit, addit: SI BIS VIDEATVR. Hæc ille. Et est hoc obseruatum à Cicerone in illis S.C. quæ in Philippic. legimus. vt Philip. 14. Vtique C. Pansa, A. Hircius COSS. alter, ambóve, si eis videbitur, Quæstoribus vrbanis impereot, &c.

Senatusconf. scribendi.

QVID DE EA re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Cælius in Epist. fam. 7. & alibi persæpe.

Senatusconsulti summi.

VIDEANT CONSVLES ne quid Respub. detrimenti accipiat. Sallust. Catil. Cic. in Catili. Liuius lib. 3. Tantúmque terrorem incussere patribus, vt (quæ forma Senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est) Posthumio alteri consulum negotium daretur: Videret, ne quid resp. detrimenti caperet.

Sententiæ in perduellionis damnatum ferendæ.

I LICTOR, colliga manus, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito. Cicer. pro C. Rabirio, Liu. lib. 1. Gell. lib. 12. cap. 3.

Senteotiæ in damnatos pronunciandæ.

LICTOR ADDE virgas, & in eum lege agito. Liuius libro 35.

Sententiæ per tabellam ferendæ.

IN caussis maioribus iudices in cistam tabellas coniiciebant suas, easque insculptas literas habentes, A. absolutionis, C. condemnationis: cùmde alicuius capite agebatur, N.L. ampliationis. his enim literis significabant non liquere. Pedian. in Diuinat. De formula N.L. Cicero in Cluent.

Sententiæ in priuatis litibus pronunciandæ.

CICERO lib. De finib. II. Priuatarum litium iudices sumus. nihil enim possumus iudicare, nisi quod est nostri iudicij. in quo frustra iudices solent, cùm sententiam pronūciant, addere, SI QVID MEI IVDICII EST. Si enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis, hoc non addito, illud est iudicatum, &c.

Sententiæ pronunciandæ.

CVM constet Titium Seio ex illa specie quinquaginta, item ex illa specie vigintiquinque debere: iccirco L. Titium Seio centum condemno. Ex l. 1. D. quæ sent. sin. appel. Item, Non liquet: siquando obscura caussa videbatur, priuati iudices id iurabant. Gell. lib. 14. cap. 2. & l. Pomponius. D. de re iudic.

Sententiæ pronunciandæ.

FECISSE VIDERI. Cic. pro Cecinna, Verrina 3. De finibus 2. & aliis locis in numeris. itémque alij cōplures.

Sponsionis.

QVOD A Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. Ex Cicer. Orat. pro Qu. Roscio.

Sponsionis in iudicio.

NI TE Apronius in Decumis socium esse dicat. Ex Verrina 5.

Sponsionis in arbitrio.

NI VIR BONVS sit. Cic. lib. 3. Offic.

Stipulationis in emptione suum.

ILLASCE sues sanas esse, haberéque rectè liceret, noxisque præstare, neque de pecore morboso esse, spondésne? Varr. lib. 2. cap. 4.

Stipulandi.

SPONDES? spondeo. promittis? promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. Iustinianus §. 1. De verb. oblig.

Stipulationis in caprarum emptione.

ILLAS capras hodie rectè esse, & bibere posse, haberéque rectè licere, hæc spondésne? Ex Varr. lib. De re rust. 2. cap. 3.

Stipulationis in ouium emptione.

Cùm emptor dixit, TANTIS SVNT MIHI EMPTÆ? & ille respondit, SVNT, & expromisit nummos: emptor stipulatur prisca formula sic: ILLASCE oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouillum, quod rectè sanum est extra luscam, surdam, minam, id est, ventre glabro: neque de pecore morboso esse, haberéque rectè licere. hæc sic rectè fieri spondes? Ex Varr. lib. De re rust. 2. cap. 2.

Stipulationum in boum aut iuuencorum emptione.

Eos cum emimus domitos, stipulamur sic: ILLOSCE boues sanos esse, noxisque præstari? Cùm emimus indomitos, sic: ILLOSCE iuuencos sanos rectè, déque pecore sano esse, noxisque præstari spondésne? Varr. lib. 2. cap. 5.

Testamenti nuncupati.

Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: HÆC VTI in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. Itaque vos Quirites testimonium præbitote. Ex Vlpiani Instit. cap. 20.

Testimonij dicendi.

Maiorum hæc fuit diligentia. Voluerunt vt qui restimonium diceret, ARBITRARI se diceret, etiam quod ipse vidisset. Cic. Academic. 2. Idem pro Fonteio: Primùm illud verbum consideratissimum nostræ consuetudinis ARBITROR, quo nos etiam tunc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testimonio sustulit.

Templi